

Opera omnia quae extant: partim aliquando virorum doctissimorum laboribus edita, partim nunc primùm exscripta, et ad chirographa exemplaria accuratiùs quàm antea emendata. Per Fratrem Iacobum Du Breul. In serie librorum, que sequitur pagina 16. notantur asterisco ea quae huic, preter cetereas, editioni accesserunt / [Isidore of Seville, Saint].

Contributors

Isidore, of Seville, Saint, -636.
Du Breul, Jacques, 1528-1614.

Publication/Creation

Parisiis : M. Sonnius, 1601.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/k9b4qjdu>

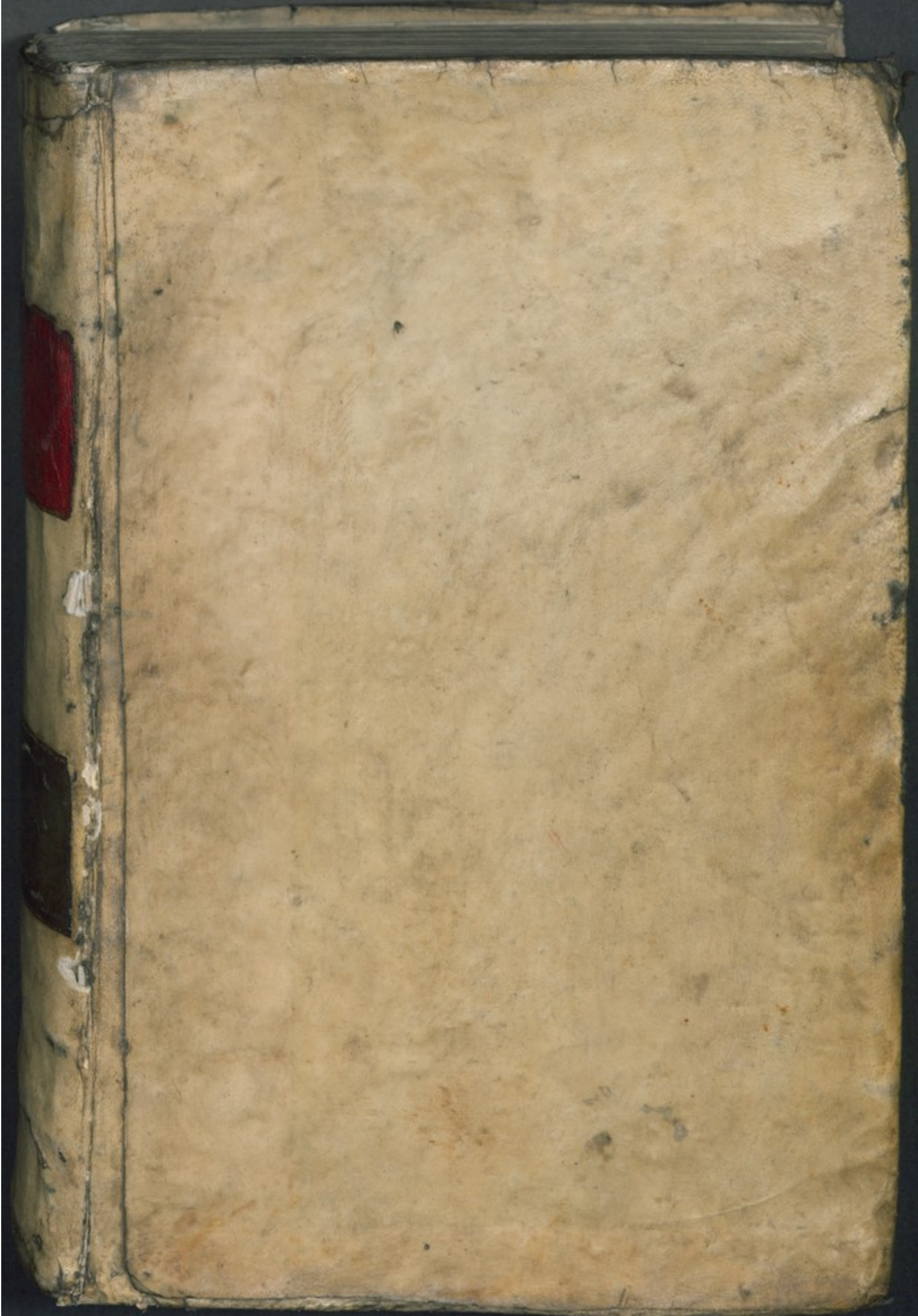
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

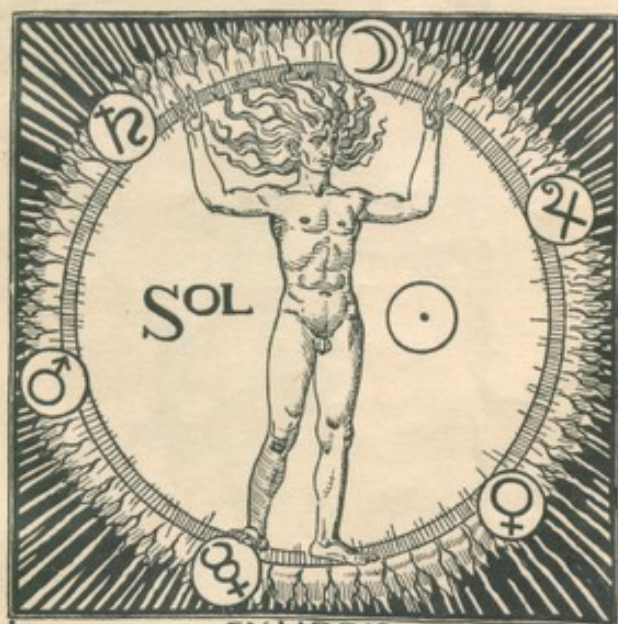
= B
Compra-vendita di libri
antichi e moderni.
DI AGOSTINO RUSSO
Palermo via Macqueda.
N. 272.
Si ricevono commissioni
per libri e per estimi.

3430

P VI ISI

K

EX LIBRIS
Dr. ERNST DARMSTAEDTER

Dr Ernst Darnstedt

Dr. Ernst Reimann

Dr. Ernst Reimann

BRITISH

SANCTI

70569

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA QUÆ EXTANT:

Partim aliquando virorum doctissimorum laboribus edita, partim
nunc primùm exscripta, & ad chirographa exemplaria
accuratiùs quàm antea emendata.

Per **FRATREM IACOBVM DV BREVL** Monachum
sancti Germani à Pratis.

In Serie Librorum, quæ sequitur pagina 16. notantur asterisco ea
quæ huic, præter ceteras, editioni accesserunt.

Indices autem Auctoritatum sacre Scripturae, Rerumque ac verborum,
ad calcem totius Operis habentur.

Exhibens aug.

Episcopi

France

Hesmeropolis

PARISIIS,

Apud **MICHAELEM SONNIVM**, via Iacobæa,
sub Scuto Basiliensi.

M. DCL.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

I S I D O R I
H I S P A N I C A
E N I S C O P I A

OSCAR G. WILSON
PRINTED BY THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS
LOS ANGELES, CALIF. 1911

PARIS 1875

MICHAEL J. SORIN
1875

R. IN CHRISTO PATRI AC D. DOMINO MARIANO

DE MARTIMBOS COENOBIAARCHÆ

S. MICHAELIS IN EREMO, MECOENATI

fuo, Frater Iacobus du Breul Monachus

S. Germani à Pratis

S. P. D.

V M. ad certam diem mensis Maij, anni Christiane salutis 1579. Henricus 3. Christianissimus Francorum Rex, comitia clero Gallicano Lutetiae indixisset, fuissetque ad hoc opus cœnobium nostrum electum: huc conuenerunt viri ecclesiastici circiter sexaginta. Nimirum Reuerendissimus Cardinalis ac Illustrissimus Princeps, Carolus Borbonius, omnium coryphæus, Archipræsules tres, Episcopi octo, reliqui Abbates, aut aliqua dignitate in suis diœcesibus insignes: omnes autem ob raram scientiam, rerum experientiam, *Et* (quod maius est) vitæ integritatem, ex omnibus magno iudicio absque fauore electi. Quorum ex numero (dignissime Archimanaria) cum domino Margarino de la Bigne, Theologo doctore Parisiensi, pro Rothomagensi provincia, licet absens, delegatus fuisti. Quod certe maiori tibi cedit honori, quam si præsens extitisses. Quispiam enim maleuolus, ex suo contorto nec iusta mensura pede potuisset alios metiri, & dicere, aut præsentia perterritos, aut prece vel precio in hac parte corruptos, lapillum album, tui gratia, in urnam misisse. Sed collega tuus, dum putat negotia Ecclesie citò terminari posse, vel horas succisinas ad studendum sibi abundè datura: Rogatus à Michaele Sonnio Bibliopola famosissimo, suscepit curam emendandi opera sancti Isidori Hispalensis Episcopi. Quod absoluerè minimè valuit, rebus Ecclesie iugiter intentus, & nihilominus in septimum diem Februarij sequentis anni productis. Huius autem Bibliopole filius, nomen, statum, candorèmq; morum parentis retinens, nec eo minus boni publici cupidus, me in cella delitescen- tē sape sollicitauit, ut quod alius per ocium absoluerè non potuit (licet hoc in frontispicio & in epistola liminari ad auunculum suum, Cœnomanensem Decanum promittat) ipse consummarem. Quod Deo fauente, virēsque cūm animi tum corporis, per senilem ætatem fatiscen- tes sustentante, perfeci, collatis multis codicibus chirographis, & potissimum vno V. C. Pauli Petauij, Senatus Parisiensis Consiliarij: altero Papirij Massoni, in eodem Senatu Aduocati, ex editis libris notissimi, *Et* tertio viri probi Sebastiani Niuellij, omnium librariorum decani seu antiquioris. Libri autem duo de officiis Ecclesiasticis adeo corrupti, mendis & lacunis referti erant, ut nihil suprā. Sed hos ex veteri codice M. S. nostræ bibliothecæ, & alio Colonie, anno Christi 1568. apud Geruinium Calenium, *Et* heredes Ioannis Quentel impresso emendauimus, & capita integrā quæ deerant addidimus. Qui verò libri nostrò la-

EPISTOLA.

boreconquisiti in hac editione de nouo prodeant, index operum indicabit. Locorum insuper sacra scriptura in textu productorum libros & capita ad marginem notauimus: ut ad ipsos fontes, quasi digito monstrato itinere, sedulus lector recurrat, videatque num quod querit, contractius quam decebat (vnde nata sit obscuritas) aut perperam citatum fuerit. Qui labor nunquam tanti aestimabitur, quanti mihi constitit: nec mihi tantum, sed & meo fratri Hieronymo le Iuge, baculo senectutis meae, quem in adiutorium adsciueram. Nam in quibusdam locis auctor non vulgari, sed septuaginta interpretum translatione utitur: tuncque frustra ad concordantias Bibliorum recurrissem.

* Sibilis,
Turpino,
Sicilia,
Vasico: B
scilicet in V
mutato.
Quod fa-
miliare est
Baticis, ut
alibi nota-
uimus.

al. Floren-
tinam.

Pfal. 31.

* To. 7.
Annal. sub
anno Chri-
sti 636.

* Ita Rod.
Tolet. 5.
2. cap.
Sed Vasco
ponit sub
anno 618.

IAM tempus est, ut de ipsius S. Isidori parentibus, ortu, sanctitate vite, eruditione & obitu, quae ab historicis Hispanorum didicimus, breuiter referamus. Batia Hispaniae regio, postea ab Vandalis Vandalicis, & nunc Andeluzia (cuius maxima portio est) dicta, ciuitatem Hispalim, hodie * Seuil- lam nuncupatam, tantae amoenitatis, pulchritudinis & opulentic habet: ut vetus prouerbium fuerit, Hominibus quos Deus amat, Hispali domum laetetur & victum. Spalis vero & Spalensis, suppres- sa prima syllaba, pro Hispalis & Hispalensis, in vetustissimis M. S. codicibus, atque etiam in alijs im- pressis passim legitur. Sic Graeci Hispaniam Spaniam appellant. Quos Childebertus, secundus Francorum Rex Christianus, in suo fundationis nostrae Basilicae pragmatico, ante mille annos edito, imitatus est. Nam de S. Vincentio martyre loquens ait: Cuius nos Reliquias de Spania apportauimus. Igitur S. Isidorus Hispali natus est, patre Seueriano, Theodorici Ostrogothorum & Italiae Regis filio, matre vero Theodo- ra, inclito Gothorum Regum sanguine prognata. Idemque de eo, quod de S. Ambrosio legitur: scilicet examen apum ipsi infanti visum in os ingredi & egredi, ac in caelum usque euolare, futurae eius eloquen- tiae praesagium. Quae postea tanta fuit, ut auditores saepe in stuporem verteret. Habuit fratres S. Leandrum Archiepiscopum Hispalensem, & S. Fulgentium, Episcopum primum Astigitanum, deinde Car- thaginensem, & sororem * Florentiam, sanctarum virginum monasterijs praefectam. Caesar Baronius Cardinalis, tomo septimo annalium, sub anno Christi 569. addit Theodosiam, Leuigildi (alias Leo- uigildi) Regis uxorem. Breuiarium Hispalense ponit insuper Iustinam Abbatissam, & Braulium si- ue Braulionem Caesaraugustanum Episcopum. Sed Io. Vascus in chronico, sub anno Domini 567. hanc eandem putat esse cum Florentia: hunc vero negat reliquorum fratrem. Defuncto Leandro die 27. Fe- bruarij, anni 603. (ut in martyrologio Romano notauit idem Baronius) in Archiepiscopum Hispalen- sem electus est Isidorus, non fraterno successionis iure successus, more eorum qui dicunt, Hereditate possi- deamus sanctuarium Dei: nec verentur Regij vatis imprecationes eo loci subsequentes. Hanc autem ele- ctionem confirmavit S. Gregorius Papa, eique pallium dignitati congruens immo necessarium ad eius e- xequutionem, misit: ut habet officium eius peculiare, inter proprium Sanctorum Hispanorum, anno Do- mini 1597. Caesaraugusta impressum. Nec Archiepiscopum tantum, sed etiam, Metropolitanum, Pri- matem, & Episcoporum summum, Rodericus Toletanus, Alfonsus à Carthagena, Vascus, & Brau- lio cum fuisse confitentur. Quibus astipulatur * Baronius ita dicens: Diuersis fuit miraculorum signis, primaria dignitate florens, & Romani Papae in Hispania vices gerens. Lucas autem Tudensis talibus eum extollit encomiis. Decoratus extitit sanctitate, spiritu prophetiae clarus, in eleemosynis largus, ho- spitalitate precipuus, corde serenus, in sententia verax, in iudicio iustus, in praedicatione letus, in lucran- dis Deo animabus studiosus, in expositione scripturarum cautus, in consilio prouidus, in actu humilis, in mensa sobrius, in oratione deuotus, honestate clarus, semper pro Ecclesiae & veritatis defensione mori paratus, & in omni bonitate conspicuus. Praeterea Pater fuit clericorum, doctor & sustentator monachorum ac monialium, consolator merentium, tutamen pupillorum ac viduarum, attritor superborum, persecu- tor & malleus haereticorum. Quod postremum magna fiducia ab ineunte aetate praestitit. Nam (ut est in lectionibus festi illius) adhuc adolescens, haeresim Arianam (quae gentem Gothorum Hispaniae latissime dominantem penitus iam pridem inuaserat) tam constanter palam arguebat: ut parum absuerit, quin ab Arianis necaretur. Sed admonitus à Leandro, hunc sibi successorem fore praesagiente, indignationem temperauit. Contra eos vel quosuis alios haereticos (teste S. Braulione, Archiepiscopo Toletano) librum scripsit, qui hodie desideratur. Quinetiam Era 661. id est, anno Domini 623. regni autem Sisebuti

EPISTOLA.

Regis septimo, apud Hispalim, in secretario sanctæ Hierusalem concilium celebrauit aduersus Acephalos, hereticos scilicet, quorum primus auctor ignoratur: & Cyrum quendam Episcopum, istorum heresim defendentem, per veridica doctorum testimonia confutauit. Sicque per eum floruit alma fides, Quam eius successor longè dissimilis, corrumpere nixus est: ut his verbis declarat Tudensis. Successit (inquit) beatissimo Isidoro Theodiscus, natione Græcus, varietate linguarum doctus, exterius locutione nitidus, verius autem (ut exitus demonstrauit) sub ouina pelle lupus voracissimus. Nam libros quosdam Isidori de naturis rerum, & arte medicina, necnon de arte notoria, antequam in publicum venirent, corripuit, resecans vera, & inserens falsa: atque per quendam Arabem, nomine Auicennam, de Latino in Arabem transtulit. Erroneus quoque in articulis fidei comprobatus, per synodum Archiepiscopali dignitate degradatus est. Qui propterea ad Arabes transiit, & sectæ pseudoprophetæ Mahometi eo seculo exorti adhæsit. In cuius Theodisci detestationem, & ipsa quoque Hispalis Ecclesia (quæ undecim suffraganeos Episcopos, in libro Theatri orbis nominatos, hæcenus habuerat) Primatus, Archipræsulatus, & Metropolitanæ dignitatibus amissis, in ordinem redacta, & Toletanæ subiecta est Ecclesiæ. Quæ sedis sublimioris degradatio quâdiu durauerit, non satis constat. Nam hodie in pristinum statum reuocata, tres tantum Præsules suffraganeos habet; Malacitanum, Gaditanum, & Fortunatarum insularum. Ad eodè difficile est, quod semel amiseris, ex toto recuperare. Construxit S. Isidorus quædam monasteria & collegia: in quibus studiis sacris & diuinis eloquiis vacans, plurimos discipulos, qui ad eum confluebant, erudiuit. Inter quos fuit beatus Ildefonsus, Toletanæ Ecclesiæ postea Archiepiscopus. Fuit etiâ ex eorum numero Redemptus Clericus, qui eius obitum qualem vidit recenset: asseritque contigisse pridie Kalendas Aprilis, Æra 674. id est anno Christi 636. Valeant ergo aliæ aliorum contrariæ opiniones: teste Plauto, Pluris est oculatus testis vnus, quàm auriti decem. Relationem præfati Redempti habes infra. Hæcenus de sancto Isidoro. Ex lectio-
nibus festi
S. Isidori.

NUNC ad te conuertor domine mi: quo scias quæ causæ memouerint, ut hunc laborem tuo nomini nuncuparem.

D. BERNARDVS mellifluus ac mirè spiritualis doctor, ut nos Deo hominibûsque de acceptis beneficiis gratos, & ad maiora promerendâ idoneos reddat, hæc duo sacre scripturæ loca (Diligenter considera quæ tibi apponuntur. Et, Colligite fragmenta ne pereant) ita spiritualiter interpretatur. Disce in referendo gratiam non esse tardus aut segnis. Disce ad singula dona gratias agere. Diligenter considera, quæ tibi apponuntur: ut nulla videlicet Dei dona debita gratiarum actione frustrentur, non grandia, non mediocria, non pusilla. Denique iubemur colligere fragmenta ne pereant: id est, nec minima beneficia obliuisci. Nunquid non perit, quod donatur ingrato? Deinde quæ mala post se ingratitudo vebat, ostendit. Ingratitudo inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluentia gratiæ. Absit autem, ut beneficia quæ abs te accepi, ex quo in tui notitiam per Reuerendissimum ac Illustrissimum Cardinalem Borbonium, seniore, tuum Archipræsulem, meum verò primum Mæcenatem, deueni, obliuioni tradam. Absit ut nouem leprosos Euangelicos, corpore quidem sanatos, sed deteriore ingratitudinis lepram secum reportantes, sequar. Absit ut pincernæ Pharaonis in gradum pristinum restituti, & interim vatis sui Ioseph immemoris, vnquam sim imitator. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: maximè apud eos, qui te ob nobilitatem generis, virtutum cumulum, & promeritarum dignitatum fastigium (quorum maxima turba) apprimere norunt. Sed quia gratitudo non modò verbis efferenda, sed etiam opere aliquo confirmanda est: en meos labores in emendando, ac primæu nitori reddendo Isidoro consumptos tibi offero; obnixè deprecans, ut in his te constantem censorem geras, nec mei gratiâ quos deprehenderis errores perfunctoriè transeas: quin potius obelis confodias, genuinam lectionem restituens. Conabor saltem exemplar meum nouum ad incudem tuam reuocare ac reformare: nam alia iam distracta & vendita quis posset? Hoc si feceris, de te, quod D. Augustinus ad sanctum Hieronymum scribens, in pari adhortatione ex regio vate adsumit, proferam: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: olcum autem peccatoris non impinguet caput meum. Prou. 17.
Ioan. 6.
Lucæ 17.
Genes. 40.
Psal. 136.
To. 1. epist.
Psal. 140.

ALTERA causa, quæ me ad id quod dictum est induxit, recordatio præfati Cardinalis fuit, qui nos

EPISTOLA.

4. Reg. 4.

Genes. 41.
Psalm. 104.

Psalm. 130.

La Fontaine
Joanne en
Brie.Le Comte
des Cordeliers
d'Argentan.

ambos unice præ cæteris dilexit, & sua familiaritate in tantum uti voluit: ut sepe ad multam noctem ultro citroque habitis sermonibus nos retineret. Quod in me magis mirum cunctis videbatur: ut scilicet tantus Archipresul & Princeps, pauperrimo ac ignoꝛanti monacho, quasi Eliseus puero, contracta celsitudine se cogquaret. De te vero non ita: utpote quem nouerant ob prudentiam, sapientiam, rerumque experientiam ab eo, sicut Ioseph à veteri Pharaone, iam iam constitutum dominum domus sue, & principem omnis possessionis sue. Quam prouinciam ita prouidè & modeste vsque ad eius obitum exercuisti: ut nullus esset cuiquam querelæ locus, sed omnia veluti in domo Salomonis, pacatè, tranquillè & ordinatè fierent. Et quia, teste Psalmista, sortes nostræ in manibus Dei sunt: modòque letæ, modo tristes (prout ipse permittit) contingunt: quàm diuersæ sortes domini mei Principis, Cardinalis & Abbatis extiterint licet breuiter commemorare: ita tamen ut de aduersis (preter tempus quo cæperunt, & locum ubi per mortem defierunt) nihil proferam: ne moueam Camarinam,

Et patiar telis vulnera facta meis.

Igitur Carolus noster anno Domini 1523. die 22. Decembris, hora undecima matutina, in castro Firmitatis Iodarensis natus est: susceptoresque è sacro fonte habuit, fratrem suum maiorem, Antonium Borbonium, Henrici quarti nunc regnantis patrem, & dominum de Hames: Matronas autem virtute ac nobilitate insignes, D. D. de Pleumefon & de Torsy. Cui paternum nomen indiderunt. Nam pater eius Carolus dicebatur: Mater verò Francisca Alenconia, optimi Renati Ducis Alenconij & Margaritæ Lotharingæ, Parthenonis Argentanij in Nortmania fundatricis, filia. Qui ubi excreuit, liberalibusque studiis aptus visus est, ad Regale Campaniæ seu Nauarræ gymnasium Lutetiæ ciuitatis, consodalem Carolum Lotharingum, postea Archiepiscopum Rhemensem ac Cardinalem habiturus, mittitur. In cuius fauorem, lapsis aliquot annis rudioris Minervæ, ad ædes eiusdem Archipresulatus Lutetiæ sitas migrant: sitque eis lectio de Iurisprudentia & de Theologia. Quarum scientiarum altera qualibet vix tota hominis etate quantumcumque longæua comprehenditur. Et tamen noster Borbonius biennio expleto ad aulam Regiam euocatur: eique præter quasdam Abbantias iam obtentas, Episcopatus Niuernensis, in subsidium sumptuum vitæ aulicæ accedit. Quo relicto, fit Antistes Xanctonensis: & postea decedente Georgio de Ambasia, Legati nepote, Archiepiscopus Rothomagensis, anno scilicet domini 1549. in mense Augusto. Sequenti die decima Ianuarij diaconus Cardinalis, tituli sancti Xisti, à Paulo Papa tertio ordinatur. Deinde in presbyterum Cardinalem à Iulio Papa tertio promouetur: & defuncto Cardinali à Meudone cognominato, titulum eius, qui fuit sancti Grisogoni, alio dimisso, adsumit. Quem nunquam postea mutauit. Hunc Cardinalem Borbonium huc vsque appellauimus, licet hoc cognomen non usurpauerit, ante patrui sui Ludouici à Borbonio Cardinalis & Archiepiscopi Senonensis obitum, qui in annum 1556. incidit: sed dicebatur Cardinalis Vindocinensis. Quem his laudibus exornat pius doctor Antonius Demochares, libro 2. de sacrificio Missæ, cap. 20. Si aliquis in medium constituendus sit, qui pro Missæ defensione consistat his nostris temporibus, quis generosior Princeps, quis alacrior Dux, quàm Carolus Vindocinensis Cardinalis Reuerendissimus producet? Nonne solus hic plus auctoritate, nobilitate, doctrina, dignitate, bonis moribus, quàm vniuersa aduersariorum cohors prestat? Ad quod probandum vnico exemplo eterna memoria digno (quamquam & alia non desunt) contentus ero. Anno enim Christi 1575. die Sabbati, decima quarta Julij, aduersperascente iam luce, cum esset Rothomagi, primores suorum ciuium eo quo solebat pio affectu monuit, ne amplius sinerent hereticos conuenticula facere, & concionibus virulentis plebem inconstantem & lapsi pronam decipere, atque ex via salutis in viam perditionis transferre. Nihilominus die Dominica sequenti in quadam vrbis platea, ad tria ferme millia virorum (ut putabatur) conuenerunt, seductorem concionantem audituri. Quod ubi rescruit bonus pastor, linea pontificali, quasi lorica indutus, & prelata Cruce, ex ædibus sancti Andoeni, in quibus morabatur, hora septima matutina egressus est, paucos secum habens comites: nimirum D. Claudium de Sainctes Episcopum Ebroicensem, & tres aut quatuor Canonicos (quorum vnum te fuisse certò scimus) necnon ex nobilibus laicis, dominos à Rubeo prato, & Maineuille, paucosque alios. Cumque putaretur ad suam basilicam pergere: reflexo itinere venit ad locum, ubi heretici, & alij nouæ doctrinæ

EPISTOLA.

curiosi erant congregati. Quos reuerendo vultu & habitu suo, non aliter quam Iaddus Hierosolymorum summus Pontifex stola hyacintina & tiara Alexandrum magnum, ita terruit: ut ipse pseudoecclesiastes mox conticeret; cuiusque auditores attoniti starent, vim armorum metuentes. Quam ille magna auctoritate fieri cohibuit: eosque blandè affatus, ut in fide Catholica, Apostolica & Romana permanerent hortatus est, nec crederent pseudoprophetis, qui veniunt in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces. Quot verba dedit, tot aculeos in cordibus adstantium confixit: quibus contriti & compuncti absque tumultu quisque in domum suam recesserunt. Neque unquam ab hoc tempore auditum est, hæresim publicè Rothomagi predicatam fuisse. De tanta animarum victoria gloriosus noster Borbonius, ad Ecclesiam properavit, & grates Deo auctori rependit: sæpe apud suos testatus, nunquam sibi iucundiorē illuxisse diem. Attende precor (quisquis hæc lecturus es) & considera, si non in multis Ioseph filio Iacob adsimilatur. Ioseph, filius accrescens in Genesi nominatur, & ab aliis augmentū domini interpretatur. Quantum autē hic in profectū Ecclesiæ excreuerit, dictum est: quum ex Abbate Episcopus, ex Episcopo Archiepiscopus, & tandē Cardinalis fieret, Spartam quancumque nacta exornans. Ioseph patriarcha, id est, Princeps Patrum fuit: nec minus iste, habens sub se Patres seu Episcopos suffraganeos sex, singulis elementis huius effictæ vocis SACBLE significatos. Ioseph ad imperiū patris domo egressus, quæsiuit fratres suos in Dotbaim, id est, in defectionē profectos: & hic ad fratres suos, qui à fide defecerant, audiebantque incantatorem, non obturatis in modum assidis, sed apertis auribus, properavit: iisdemque propemodum verbis, quibus & Ioseph usus, dixit. Pax vobis, ego sum, nolite expauescere: pro salute enim vestra misit me Dominus ad vos. Et hæc dicens non potuit ita se continere, quin aliquantulum lacrymis genas rigaret: quas tamen, ut minus sue auctoritati & dignitati congruentes, occultè abstergebat. At qui eum comitabantur, longè copiosiores fundebant: cum ob perspectam pietatem & charitatem tanti pastoris, tum ob errantium ovium eius in viam salutis reductionem. Erantque istæ lacrymæ iucunditatis & letitiæ, non doloris aut mæroris: Quales (pro dolor) mutatae sortes vitæ eius, ab omnibus sincero affectu in eum propensis postea extorserunt. NAM anno Domini 1588. die 23. Decembris cæpit repleri amaritudinibus, & inebriari absinthio: quum irato & mandate Rege, Blefis retentus est, & postmodū per varias stationes ad Fontanetū Comitis, Pictaunorum oppidulū deductus. In quo quidē viro (ut verbis Alfonsi à Carthagine utar) satis cognoscere potuerunt qui viderūt, & etiam non videntes qui audierunt, quāti valoris mundana prosperitas sit: cum ex summa prosperitate ad summam aduersitatem fortune rota frequenter ac velociter humanos successus reuoluat. Constantiam nihilominus & patientiam in aduersis vsque ad vitæ terminum nunquam amisit: & qui consolari à suis debuerat, ipsemet eos subtristes consolabatur, sæpe ista memorans: Non sunt condignæ passionēs huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et, Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? Itēque illud Machabeorum: Aduersi casus qui accidunt, non ad interitum, sed ad correptionem sunt generis nostri. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententiā agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium. Obiit autem in eodem Fontaneti loco anno Christi 1590. die Mercurij, mensis Maij nona, circa horā diei nonam, ætatis suæ sexagesimum septimum annum agens, non veneno (ut quidam suspicati sunt) sed stranguria, quam calculus generabat, ac febre victus. Eram in vrbe Taronica à Reuerendissimo æque & Illustrissimo Cardinali Vindocinensi, eius nepote, accersitus, quum huius mali nuncij baiulus aduenit: tuncque defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea. Effusum est in terra iecur meum, præ contritione mortis mei Meccenatis. Quot cateruæ hominum tota die ad eum visendum confluxerint impossibile est referre. Qui recedentes prædicabant eius bonitatem, clementiam & humanitatem, stupebantque eum à morte pulchriorem apparere. Ex hac infauusta ciuitate, die 19. Iulij educitur: & (te fidissimo Achate cuncta disponente, eumq; mæsto animo cum suis domesticis deducente) castrum Gailloneum die 8. Augusti ingreditur. Cuius animam iam celo frui, antea cuncta vita, expiata confessione peccata, deuotæque sacramentorum perceptio in ipso vitæ exitu, me credere faciunt. Si quid tamen residui est quod obsit, precor bone IESU, ut hoc sacratissimæ tuæ passionis meritum eluat. In serie Archiepiscoporum Rothomagensium fuit, secundum Democharem, octogessimus primus, vel secundum alios octo-

Iosephus
lib. 11. antiq.
cap. 3.

Matth. 7. c.

Genes. 49.

Genes. 45.

Thren. 1.

Rom. 8.

Iob. 1.
2. Mach. 6.

Thren. 2.

EPISTOLA.

gesimus secundus: eamque sedem annis 41. tenuit. Ex eius liberalitate maior pars Bibliotheca non communis, sed cellae nostrae (quae numero librorum, & excellentia auctorum à multis doctis commendatur) prodiiit: nec dubium quin in immensum creuisset, si non tam citò hunc nobis Atropos sustulisset. Hanc tamen, quasi in eius locum succedens, nec minori me dilectione prosequens, iamiam aliquot libris præter meritum auxisti. Cuius beneficii memor, non desino quotidie Deum omnium bonorum largitorem precari, ut te donis temporalibus & spiritualibus abundè remuneret, vitamque tuam ad multos annos producat. Mei quoque apud eum (integerrime Abbas, & duplici canicie ornatissime) memor esto, cum in orationibus, tum in incruento altaris sacrificio: ut qui docuit me à iuuentute mea, & cuius mirabilia in Ecclesia cum fratribus nostris quotidie pronuncio, usque in senectam & senium non me derelinquat. Vale, è monasterio nostro sancti Germani à Pratis, ad muros Lutetiae Parisiorum erecto, anno Christi 1601. die 15. mensis Septembris.

Psal. 70.

Cliens tuus obsequentissimus

IACOBVS DV BREVL.

PRÆNOTATIO LIBRORVM

D. ISIDORI A BRAVLIONE CÆSARAVGV-

STANO EPISCOPO EDITA.

ISIDORVS vir egregius, Hispalēsis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi successor & germanus, floruit à tēpore Mauritiij Imperatoris, & Recaredi Regis: in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immò nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito doctōque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studiis & elaboratis opusculis perfacilè prudens lector intelligere poterit. Denique de iis quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros differentiarum duos: in quibus subtili discretione, ea quæ confusè vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorū librum vnū, in quo quid quisque liber sanctę contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, dignitatem quoque & mortem eorum atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad germanū suum Fulgentium Episcopum Astigitanum Officiorum libros duos: in quibus originem officiorum, cur vnumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicit. Synonimorum libros duos: in quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendę veniē: intercedente rationis exhortatione, crexit. De natura rerum, ad Sisebutum Regem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quàm etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de elemētis absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo ostendit, quid memoratę personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudæos postulante Florentina germana sua, proposito virgine, libros duos: in quibus omnia quæ fides Catholica credit, ex legis & Prophetarum testimoniis approbavit. De viris illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monasticę regulæ librum vnum: quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gothorum & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis non libris. Quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo Philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia: vbi quæcunque ferè sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia huius viri multa opuscula, & in Ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus, quasi quandam apposuit destinam. Cui non immerito illud Philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostrā

vrbe peregrinantes, errantēque tanquam hospites tui libri quasi domum reduxerunt: vt possimus aliquando qui & vbi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo verò flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimoniis Acephalitarum hæresim confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis Antistitem cam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

NOTATIO.

* Quam quandam apposuit destinam.] Ita omnino in vetusto codice. Quem locum alij non intelligentes, ex ingenio reposuerunt. Quandam apposuit lucē destinare. Vtitur ea voce Corippus poeta. Afer, libro de laudib⁹ Iustini minoris, nuper edito à doctissimo Ruytuo Azagrio. Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

Laudes sancti Isidori, & catalogum librorum eius, recenset etiam sanctus Ildefonsus Toletanus Episcopus libro de viris illustribus, cap. 9. qui habetur infra, pag. 733.

EX SIGEBERTI GEMBLACENSIS LIBRO DE VIRIS ILLUSTRIBVS.

ISIDORVS iunior Hispalensis Episcopus multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum viginti libros Etymologiarum. Scripsit librum Proœmiorum, de libris veteris & noui Testamenti: quos in canonem recipit Ecclesia Catholica. De Ecclesiasticis officiis ad Fulgentium. De ortu, vita & obitu sanctorum patrum, qui in scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum, de significationibus nominum. Ad Sisebutum, librum de Natura rerum. Scripsit & libros duos de differentiis verborum, siue de proprietate rerum. Librum sermonum. Librum Ecclesiasticorum dogmatum. Scripsit Synonima: vbi inducuntur due persone, vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum pœnitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de conflictu virtutum & vitiorum, librum vnum. De mysteriis Saluatoris, librum vnum. Totum vetus testamentum simpliciter exponendo percurrit. Scripsit & alia, seculari literaturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

EX LIBRO IOANNIS TRITHEMII DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

ISIDORVS iunior, Episcopus Hispalensis post Leandrum, vir in diuinis scripturis, & in secularibus literis, nulli suo tempore secundus, ingenio subtilis, sensu clarus, eloquio compositus, carmine excellens & prosa, non minus sanctitate quam doctrina insignis effulsit. Hic dicitur iunior, ad differentiam senioris Episcopi Cordubensis, vel alterius etiam, qui eum praecessit, Hispalensis Episcopi. Scripsit autem iste Isidorus iunior multa praeciosa opuscula: de quibus auntaxat reperi subiecta.

A D Braulionem Episcopum Celsarau-	lib. 2.	<i>Disciplina à discendo.</i>
gustanum Etymologiarum	lib. 1.	<i>Historia sacre legis.</i>
In Genesim allegoricè	lib. 1.	<i>Quedam mysteria.</i>
In Exodum	lib. 1.	<i>Idèò hic liber vnus.</i>
In Numeros	lib. 1.	<i>Sequens Leuiticus.</i>
In Leuiticum	lib. 1.	<i>Libet Deuteronomij.</i>
In Deuteronomium	lib. 1.	<i>Post mortem Moysis.</i>
In Iosue	lib. 1.	<i>Historia Iudicum.</i>
In Iudicum	lib. 1.	<i>Videamus nunc.</i>
In Ruth	lib. 1.	<i>Post librum Iudicum sequitur.</i>
In Regum	lib. 4.	
In Paralipomenon	lib. 2.	
In Esdras & Nehemiam	lib. 3.	
In Tobiam	lib. 1.	
In Iudith	lib. 1.	
In Esther	lib. 1.	
In Iob	lib. 1.	
In Psalterium	lib. 1.	
In Prouerbia Salomonis	lib. 1.	
In Ecclesiasten	lib. 1.	
In Cantica Canticorum	lib. 1.	
In librum Sapientiae	lib. 1.	
In Ecclesiasticum	lib. 1.	
In Esaiam	lib. 1.	
In Ieremiam	lib. 1.	
In Ezechielem	lib. 1.	
In Daniele prophetam	lib. 1.	
In duodecim Prophetas minores	lib. 12.	
In Machabæorum	lib. 2.	
In quatuor Euangelia	lib. 4.	<i>Liber generationis, &c.</i>
In epistolas Pauli	lib. 14.	
In Actus Apostolorum	lib. 1.	
In Epistolas canonicas	lib. 7.	
In Apocalypsin	lib. 1.	
Interpretationis noui & veteris testamenti	lib. 2.	<i>Domino meo & Dei seruo.</i>
Proœmiorum	lib. 1.	<i>Quinque libri Moysis.</i>
Differentiarum	lib. 1.	<i>Inter Deum & Dominum.</i>
De ortu & obitu Sanctorum	lib. 1.	<i>Adam protoplastus</i>
Ad Sororem contra Iudæos	lib. 2.	<i>Domina sancta Florentina sorori.</i>

Synonimorum vel soliloquiorum
 De illustribus viris
 De summo bono siue de sententiis
 De origine Officiorum
 De sancta Trinitate
 De officio Missæ
 De computo & natura rerum
 Sermonum
 Lamentum pœnitentis
 De Astronomia
 Historiam siue Chronicam
 De Grammatica & vocabulis
 Allegoriarum
 De hæresibus
 De corpore & sanguine Domini
 Decretum canonum
 De proprietate rerum
 Ecclesiasticorum dogmatum
 De Cosmographia
 Mysteria sacræ Scripturæ
 Epistolarum ad diuersos

lib. 2.
 lib. 1.
 lib. 3.
 lib. 2.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 3.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.
 lib. 1.

*Venit nuper ad manus.
 Osius Cordubensis.
 Summum bonum Deus.
 Ea quæ de officiis.*

Domino & filio charissimo.

Alia quoque multa scripsit, quæ ad notitiam meam non venerunt. Clauit sub Heraclona Imperatore, filio Heraclij, anno Domini 630, temporibus Sisebuti Regis Gothorum in Hispania, & ob sanctissimam vitam & conuerſionem suam catalogo Sanctorum insertus est. Cuius festum celebratur 18. Kalend. Februarij. Hactenus Trithemius.

OBITVS

OBITVS B. ISIDORI

A REDEMPTO CLERCO

RECENSITVS.

ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter exponerem, qualiter bonæ recordationis dominus meus Isidorus, Hispalensis Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque confessionem erga Deum, vel homines habuerit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fidei prænotationis meæ stylo, tuæ dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quâ ex amore in eum offertis, vestræ Charitati gratias agere: deinde, quia vera suppressere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orâte, dicere cogor. Dum finem suum, nescio qua sorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tanta eleemosyna quotidianis diebus per sex penè menses, seu ampliùs, plusquam erat solitus, pauperibus ab eo est erogata: vt ab Oriente sole, vsque in vespèrum, multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est: ita vt, dum febris in corpore conualesceret, & cibum reiiceret debilitatus stomachus, ad pœnitentiam conualeret: atque suos Coepiscopos, Ioannem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse faceret præsentès. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumque huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno ululatu eum susceperunt: vt si ferreum possideret quispiam pectus, solueretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilica, iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit, vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantùm, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus, ab vno cilicium, ab altero super se mitti exposceret cinerem: expandens manus ad cælum, ita exorsus est dicens: Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es: qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, & vt Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet, voluisti, suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis aufer tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccaui super numerum arenæ maris. Non inueniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quàm ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam finiui; sed, vt iniquè agerem, laboraui. Et, quia tu dixisti, in

Oratio S. Isidori morientis, ad Deum. Luca 18. Ioan. 11.

Luca 15.

Ioh. 17.

*Dominicum
corpus deuote
sumit.*

*Veniam petit
ab omnibus,
& rogat pro
se orari.*

*Ad charita-
te omnes her-
natur.*

*Osculo omnes
suscipit, in si-
gnum chari-
tatis, quæ nū-
quam exci-
dit.*

** Id est an-
no Domini
636.*

quacunque hora peccator à viis suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni:
huius præcepti memor sum tui. Clamo vtrique cum spe, & fiducia ad te, cuius caros aspice-
re non sum dignus præ multitudinem peccatorum, quæ conuersantur in me. Adesto, &
& suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quod si celi non
sunt mundi in conspectu tuo: quanto magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatem,
& sumpsi, vt colostrum, peccatum? His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini
cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Dein-
de eorundem sacerdotum, &, quicumque de clero erant, ciuium, cunctarumque plebium
veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, sanctissimi domini mei sacerdotes, sanctam-
que congregationem clericorum, & populi: vt pro me infelici & pleno omni sordē pec-
cati ad Dominum vestra porrigatur oratio: vt qui meo merito Dei non sum dignus im-
petrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Di-
mittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem con-
tempni odio, si quem reieci impię charitatis consortio, si quem maculaui consilio, si quem
laesi irascendo: dimittite nunc petenti, immo & pœnitenti. Et, dum vna voce omnes pro
eo indulgentiam postulassent, & vnicuique debiti sua vincula, vel chirographa condo-
nassent: circumstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & om-
nes, qui adsunt, rogo, & obsecro: vt charitatem inuicem vobis exhibeatis, non reddentes
malum pro malo: nec velitis esse susurriones in populo. Non inueniat in vobis hostis anti-
quus, quod puniat: non reperiatur à vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potius
creptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulem. Igi-
tur post hanc confessionem, vel orationem, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit
pecuniam. Cui tandem fideli sit dubium, vt non statim, dimisso omni facinore, asso-
ciaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit, dicens: Si ex
toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel praua vsque hæcenus intuli, dimittet
vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra: ita vt sacri fontis vnda, quam hodie de-
uotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum: & hoc osculum in-
ter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellam re-
ductus est: & post diem confessionis, vel pœnitentię quartum, pastorem iugiter curam
& finem suum consummauit in pace. Pridie nonas April. Luna xix. Æra * DCLXXIV.

CONFIRMAT HANC REDEMPTI OPINIONEM DE
ANNO TRANSITVS B. ISIDORI IOANNES GRIALVS, TAL
nota ad prænotationem Braulionis superius recensitam subiuncta.

ISIDORVM mortuum sub Chintila Gotthorum Rege ait Braulio. Ex quo multorum errores conuincuntur de anno mortis Isidori: in quo mirum est quàm varient inter se Hispani historici. Certissime tamen aio mortuum anno Christi 636. Primum quia Redemptus eius discipulus, obitum Isidori (quem præsens viderat) describens ait, mortuum Æra 674. Quem & induci populum quatrinduo ante mortem sic alloquentem: Ita sacri fontis vnda, quam hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum. Cum verò compertum sit ex omnibus Martyrologiis, Isidorum mortuum pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas, reperies planè isto anno 636. Pascha fuisse pridie Calendas Aprilis: & ita baptismum catechumenorum solennem quatrinduo præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse est anno primo Chintile mortuum. Nam Chintilam capisse regnare Æra 674, id est, Christi 636, cognoscitur ex Concilio quinto Toletano. Anno autem secundo Chintile videmus habitum sextum Concilium Toletanum. Cui iam non Isidorus (erat enim vita sanctus) sed Honoratus, Isidori successor interfuit. Itaque verè dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum vsque ad Sisenandum Regem, nulla oranino facta mentione Chintile, qui Sisenandum sequutus est: nempe quòd ipso primo anno Chintile Isidorus decesserit. Verè quoque illud ab eodem Ildefonso dictum, præfuisse Isidorum Ecclesiæ Hispanensi ferè 40. annis: nempe quòd omnino triginta septem anni fuerint ab anno 600. vsque ad 636. vt nunc supputamus.

Attamen in proprio officio Sanctorum Hispanorum, Casaraugustæ anno Domini 597. impresso (quod nos vidimus & legimus) dicitur B. Isidorus anno Christi 635. mortuus atque Hispani sepultus. Vnde postea translatus est in urbem Legionem à Fernando primo, Castella simul & Legionis rege, qui hoc ab Eneto Sarraceno Hispani regnante magnis precibus & premiis impetravit. Cuius nomine templum adificatum est Legionem: ubi sepultus miraculis clarus colitur, magna populi religione. Hac ibi.

In Victoriana quoque Lutetia Parisiorum bibliotheca, chirographis codicibus prædiuite, antiquissimus est * liber in membranis scriptus, post mancam Turpini historiam, itinerarium quoddam ad sanctum Gallie Iacobum describens, & loca sacra quæ peregrini inuisere, deuotionis ergò, debeant, commemorans: in quo sic habetur, * Apud urbem Legionensem, visitandum est corpus B. Isidori, Episcopi & confessoris, siue doctoris: qui regulam piissimam clericis ecclesiasticis instituit, & gentem Hispanicam suis doctrinis imbuuit, totamque sanctam Ecclesiam codicibus florigeris decorauit.

* Notatur
deioris
BBB. 5.
* fol. 290.

Nihilominus Arnoldus Vriou, ex Belga Duacensi monachus Casinensis, cap. 24. libri secundi Ligni vite (Lignum autem vite non aliud, quàm sanctum Benedictum, intelligas: ex quo tot rami quot sunt ordinis eius congregationes prodierunt) asserit, Beati Isidori sacrum corpus requiescere Bononiæ, in ecclesia Reuerendorum Patrum Celestinorum. At (vt conicio) forma & quantitate capse seu loculi deceptus, ibi integrum corpus haberi credidit, ubi forsàn non nisi aliquot ossa, aut sacri cineres eius continentur.

Festum sancti Isidori (quòd celebratur Hispani die quarta Aprilis) est duplex, omniæque fiant de communi vnius Confessoris Pontificis & Doctoris, præter tres lectiones secundi nocturni.

EX CONCILIO TOLETANO VIII. CAP. II.

NOSTRI quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholica nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus, & (quòd maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus.

INDEX LIBRORVM S. ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI. EX QVIBVS EOS qui nunc primum prodeunt in lucem, notatus ad marginem asteriscus indicat.

- O** Riginum, siue etymologiarum libri viginti, pagina 1.
De differentiis siue proprietate verborum, liber primus, pag. 81.
De differentiis spiritalibus, liber secundus, pag. 291.
Synonymorum, siue soliloquiorum, libri duo, pag. 305.
De contemptu mundi libellus, pag. 323.
Norma viuendi, pag. 330.
- * Exhortatio poenitendi, cum consolatione & misericordia Dei, ad animam futura iudicia formidantem. Quam ex m. f. codice Bibliothecæ S. Mauri Fossatensis, quondam regularis, V. C. Nic. Faber transcribi curauit, pag. 334.
 - * Lamentum poenitentiae, versu ac duplici alphabeto editum. Ex eadem Bibliotheca, pag. 336.
 - * Oratio prolixa S. Isidori, ad flenda semper peccata, pro correctione vitæ, Ex eadem Bibliotheca, pag. 341.
 - * Oratio eiusdem (reus, contra insidias diaboli, pag. 351.
Epistola ad Massanum (aliàs Massonem) Episcopum, de lapsu & reparatione sacerdotis, Ex Bibliotheca S. Germani à Pratis integra reddita: cum antea non nisi fragmenta quedam impressa extarent, pag. 352.
 - De natura rerum, siue de mundo. Ad Sisebutum Regem, liber, pag. 354.
 - * Chronicon ab initio mundi, usque ad annum quintum Suinthilani regis Gotthorum, per Garisiam Loaysam emendatum, & scholiis illustratum, pag. 374.
Chronicum Gotthorum, pag. 398.
Historia Vandalorum, pag. 402.
Historia Sueuorum, pag. 403.
Proxiimorum liber in vetus & nouum Testamentum.
	In Genesim, pag. 413.	In librum Ruth, pag. 498.
	In Exodum, pag. 448.	In primum Regum, pag. 499.
	In Leuiticum, pag. 465.	In secundum, pag. 508.
Commentaria	In Numeros, pag. 472.	In tertium, pag. 510.
	In Deuteronomium, pag. 482.	In quartum, pag. 512.
	In Iosue, pag. 488.	In Esdras, pag. 514.
	In librum Iudicum, pag. 493.	
- De Antiocho Rege, & Machabeorum martyrio consummato, pag. 515.
Allegoriarum quarundam sacre scripturæ liber vnus, pag. 515.
De scriptoribus ecclesiasticis, liber vnus, pag. 526.
De vita vel obitu Sanctorum, qui Deo placuerunt, pag. 531.
De Natiuitate Domini, Passione, Resurrectione, regno atque iudicio, ad Florentiam sororem liber I. pag. 543.
Ad eandem, de vocatione gentium, pag. 562.
De Officiis Ecclesiasticis, libri duo, Ex C. M. S. sancti Germani à Pratis emendati, pag. 580.
Epistola ad Ludifredum (aliàs Leudifredum) Cordubensem Episcopum, de Episcopi & caterorum clericorum in Ecclesia officio, pag. 615. Huius epistola posterior pars quæ desiderabatur, quamque Madritium Hispania exemplar nobis tandem suppeditauit, habetur infra pag. 693.
Sententiarum, siue de summo bono libri tres, pag. 617.
* Epistola aliquot, præter eas quæ ante Etymologias & Synonima habentur, pag. 693.
* Regula Monachorum, pag. 698.
* De conflictu vitiorum & virtutum, pag. 709.
* Expositio in Cantica Canticorum, pag. 719.
* S. Ildefonsi liber, de viris Illustribus, pag. 733.
* Liber de differentiis, siue proprietate verborum. Qui in editione Madritia anni 1599. (præter alios duos superius post etymologias impressos, repertus est, pag. 741.
* Liber Diui Isidori, de viris illustribus, qui certe libro S. Ildefonsi de eadem materia præponi debuit, sed non tam cito nobis innotuit, pag. 777.
* Notæ virorum doctiorum in quosdam libros D. Isidori, per Ioannem Grialum collectæ & auctæ, pag. 789.
* Glossarium ex diuersis, quæ nomine Isidori Hispalensis Episcopi circumferuntur, collectum, pag. 959.
Scripturæ sanctæ auctoritatum, quæ in hoc opere sparsim citatæ & explicatæ sunt, Index.
Rerum & verborum quæ in hoc opere continentur Index copiosissimus.

INDEX
SENTENTIARVM QVAE EX
ISIDORI LIBRIS IN CANONEM,
à Gratiano transcriptæ sunt.

Ex Isidoro.

Dist. 1.		Etymolog. lib. 5.	Cap. 2. 3.	Distinctio 1. & 2. tota est ex Isidori Etym.
	Omnes leges, &c.			
	Ius generale.			
	Lex est constitutio scripta.			
	Mos est longa, &c.			
	Consuetudo autem, &c.			
	Ius autem naturale.			
	Ius naturale.		4.	
	Ius civile.		5.	
	Ius Gentium.		6.	
	Ius militare.		7.	
	Ius publicum.		8.	
	Ius Quiritum.		9.	
2.	Lex est constitutio, &c.		10.	
	Plebiscita sunt. †		11.	† Legitur scita, non plebiscita.
	Senatusconsultum, &c.		12.	
	Constitutio vel Edictum.		13.	
	Responsa prudentum †.		14.	† Isidorus non legit, Prudentum.
	Quædam etiam Leges.		15.	
	Satyræ verò lex.		16.	
	Rhodiæ Leges.		17.	
3.	Canon, Græcè.	lib. 6.	cap. 15.	
	Regula dicta est.		ibidem.	
	Priuelegia sunt Leges.	lib. 5.	cap. 18.	
	Omnis autem lex.		19.	
4.	Factæ sunt autem Leges.		20.	
	Erit autem lex.		21.	
6.	Non est peccatum.	lib. 3. sentent.	cap. 6.	
7.	Moses Gentis Hebrææ.	lib. 5. etymol.	cap. 1.	
	Fuerunt autem hi.		ibidem.	
9.	Iustum est principem.	lib. 3. sent.	cap. 52.	
11.	Vsus authoritati.	Syno. lib. 2.	cap. 16.	
15.	Canones generalium concilio- rum.	Etymol. lib. 6.	cap. 15.	
16.	Canones qui dicuntur. †			† Hic canon creditur esse alterius Isidori. Nā Hispalensis de canoni- bus Apostolorum præ- clare sensit. Vide no- tationem huic canoni apud Gratianum addi- tā, iussu Gregorij Pa- pæ 13.
	Epistola Isidori in capite cano- num, c. placuit.			
21.	Cleros & clericos hinc appella- mus.	Offic. Eccl. lib. 2.	cap. 1.	
23.	His igitur Lege patrum.	Offic. Eccles. li. 2. ca. 2.		
25.	Perlectis Sanctitatis tuæ lite- ris.	Ex Isid. epist. ad Ludi- fredum.		
29.	Sciendum est quòd pleraque ca- pitula.			

Di. 34	Christiano non dicam plurimas.	De diff. vet. & no. Test.	1. lib. sent. c. 22. argu-
37	Ideo prohibetur christianis.	Sent. li. 3. cap. 13. sent. 2.	mentum est de differē-
40	Sicut viri & mulieris.		tia Testamentorum, non
50	Domino sancto.	Ad Massanum Episc.	inde tamen desumptus
63	Si in Plebilib. Archipresbyter.	Offic. lib. 1. cap. 42.	videri potest hic canō,
76	Post Pascha autem.		ut neque ex differen-
		Sent. li. 2. cap. 10. sen. 7.	tiarum lib. 1. differ. 28
81	Valet interdum.	Ex c. 18. Reg. mon. Isid.	de Voc. Gent. lib. 2.
caus. l. q. 1.	Si quis per ignorantiam.	Sent. li. 3. c. 58. sen. 4 & 5	cap. 13.
11. q. 3.	Cum excommunicato nec orare.		
ibidem	Pauper dum non habet.		
ibidem	Qui peccantibus consentit. †		† Non solū factor sed
ibidem	Si is qui præst. fecerit.		etiam conscius peccati
20. q. 1.	Quicumque à Parentib. propriis.	Sent. lib. 2. c. 31. sent. 2.	obnoxius tenetur.
22. q. 1.	Non est contra Dei præceptum.	Syno. lib. 2. cap. 10.	Isidorus de Norma
22. q. 2.	Omne genus mendacij.	Ibidem.	viuendi, ca. 12.
22. q. 4.	In malis promissis.	Sen. li. 2. ca. 31. sent. 10.	
22. q. 4.	Non est obseruandum.		
22. q. 4.	Si quis præuentus fuerit.	Sent. li. 2. ca. 31. sent. 8.	
22. q. 5.	Quacunque arte verborum.	Ety. lib. 18. cap. 1.	
23. q. 2.	Iustum est bellum.	Sen. li. 3. toto ca. 53.	
23. q. 5.	Principes seculi. †	Ety. li. 8. cap. 5.	† Concil. Paris. li. 1. c.
24. q. 3.	Quidam autem hæretici.	Ety. li. 9. c. 7.	2. Aquisgr. part. 3. c.
27. q. 2.	Coniuges verius appellantur.	Ety. li. 5. cap. 26.	2. citant hunc Isidori
27. q. 2.	Raptus est illicitus.	Offic. li. 2. c. 15.	canonem.
30. q. 5.	Fœminæ dum maritantur.	Ety. lib. 9. cap. 5.	
32. q. 4.	Liberi dicti sunt.	Syno. lib. 2. cap. 1.	
32. q. 5.	Non potest Corpus corrumpi.		
		Super Exo. cap. 29.	
32. q. 5.	Non mœchaberis.	Sent. li. 2. c. 39. sent. 17.	
32. q. 7.	Non solum de commissâ forni-	& deinc.	
	catione.	Ad Massonem Episc.	
33. q. 2.	Hoc ipsum quod canonum.		
33. q. 2.	Quos Deus coniunxit.	Sent. lib. 2. cap. 16.	
De pœnit. dist. 3.	Irrisor est, non pœnitens.		
		Ex concilio Maticen.	
35. q. 3.	Sanè consanguinitas.	Ety. lib. 9. cap. 6.	
35. q. 4.	Consanguinitas dum sæpe.		
35. q. 5.	Series consanguinitatis.		
35. q. 5.	Primo gradu.	Ety. lib. 5. cap. 26.	
36. q. 1.	Raptus quoque.	Sen. lib. 1. c. 24. sent. 7.	
conf. dist. 2.	Qui sceleratè viuunt.	Offic. lib. 2. cap. 24.	
conf. dist. 4.	Constat Baptisma.		
ibidem	Romanus pontifex.	Offic. lib. 2. cap. 24.	
ibidem	Paruuli alio profitente.	Sent. lib. 1. ca. 24. sent. 5.	
ibidem	Qui in maternis.		

1. lib. sent. c. 22. argu-
mentum est de differē-
tia Testamentorum, non
inde tamen desumptus
videri potest hic canō,
ut neque ex differen-
tiarum lib. 1. differ. 28
de Voc. Gent. lib. 2.
cap. 13.

† Non solū factor sed
etiam conscius peccati
obnoxius tenetur.
Isidorus de Norma
viuendi, ca. 12.

† Concil. Paris. li. 1. c.
2. Aquisgr. part. 3. c.
2. citant hunc Isidori
canonem.

EPISTOLÆ.

QVINQUE sequentes epistolas ab aliis, quæ habentur infra pagina 693. segregandas, atque hîc collocandas censuimus: quoniam nil ferè aliud loquuntur, nisi de libris etymologiarum à sancto Braulione diu expectis, & tandem à beato Isidoro traditis: qui proximè sequuntur.

Domino meo & verè Domino Christique electo Isidoro Episcoporum summo, Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.

OPie domine, & virorum præstantissime, sera est inquisitio, & tardè data mihi scribèdi optio, quia peccatis meis ingruitibus non modò sterilitatis vel inopiæ malo, verùm etiam luis & hostilitatis, quominus inquirerem, horribili sum præpeditus incurfu. Nunc autem & si mille necessitatibus, mille curis attritus post longum miseriæ tempus, veluti ab improbi soporis, vt ita dixerim, grauedine suscitatus, istius meæ suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, & cordis & corporis humilitate prostratus, imprecans excellentissimam tuæ beatitudinis potestatem: vt peculiarem famulum, què pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, vsque in finem habere iubeas commendatum. Nam & ego (Christus nouit) graui dolore discrucior, quod emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum: sed spero in illum, qui non obliuiscitur misereri, nec repellit in finem, quia exaudiet precem pauperis, & vestro me miserum repræsentabit aspectui. Suggesto sanè & omnimoda supplicatione depolco, vt librum Etymologiarum, quem iam fauente Domino, audiuius consummatum, promissionis vestræ memores seruo vestro dirigere iubeatis: quia, vt mihi sum cōsciū, magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me primū existeret munificus, sic in Sanctorum cœtibus, & felix habearis & primus. Gesta etiam synodi in qua Sintharius examinis vestri igni (etsi non purificatus, inuenitur tamen decoctus) quæso vt vestro instinctu à filio vestro domino Rege, nobis dirigantur citò. Nam & nostra eius sic flagitauit gloriam suggestio, quia multum in concilio pro inuestiganda opus est veritate. De cætero creatoris altissimi pietatem efflagito, vt coronam beatitudinis vestræ pro integritate fidei, & statu Ecclesiæ suæ longo tempore præcipiat conseruare, meque inter oblatrantia præsentis mundi varia, & innumerabilia discrimina munitum reddat tuæ intercessionis gratiâ, ac reconditum in gremium

memoriæ tuæ, tutum ab omni tēpestare peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego seruus Domini Braulio Isidoro: in Domino fruar telucerna ardens, & non marcescens.

Domino meo & Dei seruo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

QVia te incolumè cognoui, gratias Christo egi: & vtinam cuius cognoui salutē, in hoc corpore aspicerē & visionem. Quid autem mihi euenit pro peccatis meis, manifestabo: quia non fui dignus tua perlegere eloquia statim vt accepi pittatium tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittatium: & confestim ambulaui ad Principem, vt postea perlegerem, & rescriberem. Reuersus ē palatio Regis non solū scripta tua non inueni, sed etiam quidquid aliud in chartis fuit, periit. Et idcirco, scit Dominus, luxi meritum meum, quia non perlegi eloquium tuum, sed rogo vt quæcunque occasio venerit: rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto perdididi, iterum gratia tua recipiam. Et manu sua. Ora pro nobis beatissime domine.

Domino meo, & verè Domino Christique electo Isidoro Episcoporum summo, Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.

SOlet repleti lætitia homo interior ac spiritualis, cū inquisitione fungitur amantis: ob id velle incum est, mi domine reuerentissime, nisi culparum maceria mearum obfistat, & benignè te inquisitionem meam amplecti, & querelarum calumniā patienter accipere. Vtrumque enim ago, & officium inquisitionis persoluo, & tibi contra te causarum mearum necessitates dirigo, quod vt benignissimè tuo auditui admittas, in ingressu huius dictationis portūque prostratus peto à culmine vestri apostolatus: & quanquam vacillet calūniæ obicectio, vbi lacrymarū est intercessio, cū lacrymæ nō sint signa calūniæ, tamē sint opto & lacrymales calūniæ, & calumniabiles lacrymæ. Sed vtrumque pro licentiosa amoris presumptione, nō autem pro arrogantiā temeritate, Sed iam causam exor-

Isidori Hispalensis Episcopi

diar. Septimum, ni fallor, annum tempora gyra-
rant, ex quo me memini libros à te con-
ditos Originum postulasse, & vario diuerso-
que modo præsentem vos me frustratū esse,
& absenti nihil inde vos rescripsisse, sed sub-
tili dilatione modò necdum esse perfectos,
modò necdum scriptos, modò meas litte-
ras intercidsisse, aliàque multa opposcentes
ad hanc vsque diem peruenimus, & sine pe-
titionis effectu manemus. Ob hoc & ego
vertam preces in querelam: vt, quod suppli-
catione nequui, vel calumnia laceſſedo va-
leam adipisci. Sæpe namque solet mendico
prodesse vociferatio. Quocirca cur, quæſo
te, mi domine, non tribuas quod rogaris? V-
num ſcias, non dimittam, quasi fingens me
nolle negata. Sed quæram, & instantèr quæ-
ram, quousque aut accipiam, aut eliciam piis-
simo Redemptore iubente: Quærite & ihue-
nietis, & adiiciente: pulsate & aperietur vo-
bis. Quæſui & quæro, etiam pulso. Vnde &
clamito, vt aperias. Nam huius argumenti
me consolatur inuentio: quia qui contempſi-
ſti postulantem, exaudies fortè calumniantē.
Hinc & ego ſcienti tua ingero, nec ſtyli
iactatione noui aliquid ſuggerere inſipiens
perfecto præſumo. Nec tamen erubeſco im-
peritus diſertissimo loqui, Apoſtolicum memor
præcepti, quo præciperis libenter ſufferre in-
ſipientem. Quamobrem accipe clamores cal-
umnia. Cur rogo talentorum diſtributionē
& cibarium diſpenſationem tibi creditam
hucufque retentas? Iam ſolue manum, im-
pertire familiis, ne inopia pereant famis. No-
ſti, quid creditor veniens repoſcat à te. Non
minuetur tibi, quicquid dederis nobis. Me-
mor eſto, paruis panibus multitudinem ſatia-
tam, & ſuperasſe reliquias fragmētorum ma-
gnitudine panum. An putas donum tibi col-
latum pro te ſolum modò eſſe datum? Et ve-
ſtrum eſt, & noſtrum: commune eſt, non pri-
uatum. Et quis dicere vel inſanus præſumat,
vt priuato tuo gaudeas, qui de comuni tan-
tū inculpabiliter gaudere ſcias? Nam cū
Deus tibi œconomiam ſui theſauri & diui-
tiarum, ſalutis, ſapientia, & ſcientia tenere
conceſſerit: cur larga manu non effundis,
quod dando non minues? An cū in mem-
bris ſuperni capitis vnusquisque quod non
accepit, ſic in altero poſſideat, vt alteri, quod
habet poſſidendum ſciat: tu forſitan ideo no-
bis parcus exiſtis, quia quod mutuò à nobis
reſumas, non inuenis? Sed ſi habenti das,
tantilla mercedis fructum reportas. Sin verò
non habenti tribuis, præceptis Euangelicis
ſatisfacis, vt reddatur tibi in retributione
iuſtorum. Proinde & ego remordeor con-
ſcientia, eò quòd in me communicabile ni-

hil boni ſentiam, quoniam iubemur per cha-
ritatem ſeruare inuicem, & vnusquisque quā
accepit gratiam in alterutrum illam admini-
ſtrare, ſicut boni diſpenſatores multiformis
gratia Dei: atque vniciq. ſicut diuiſit Deus
menſuram fidei in vnā compagem mem-
brorum, debeat eam cæteris partibus com-
municare: quia hæc omnia operatur vnus at-
que idem Spiritus diuidens ſingulis prout
vult. Sed ad vnum ac peculiare ſubſidium,
quod præmiſi, recurro, ad importunitatem
ſcilicet amicam amicitia deſtitutis, ac nulla
membrorum honeſtorum gratia decoratis.
Idcirco audi vocem meam tot interiacenti-
bus terris. Redde, redde, quod debes. Nam
ſeruus, ſeruus es Chriſti & Chriſtianorum, vt
illic ſis maior omnium noſtrū, & quia noſtri
cauſſa tibi collatam præſentis gratiam, ſitien-
tibus animis ſcientia que fame cruciatis im-
pertiri non dedigneris. Non ſum ſaltim pes,
qui ad iniuncta diſcurrens poſſim alio Ec-
cleſia, membrorum ſcilicet iudici, obedi-
entia diſcurſu parere, nec principatui capitis
imperanti obſequendo placere. Quin & ſi de
inhoneſtioribus membris me eſſe ſciam: ſuf-
ficiat, quia quæ te conſtat à capite percepisse,
per me eſt dignum egerere, nec te, me non e-
gerere, quamuis minimum, Chriſti tamen
ſanguine redemptum. Nam nec dicit caput
pedibus, non eſtis mihi neceſſarii, quoniam
quæ videntur membra corporis infirmiora
eſſe, neceſſaria ſunt, & quæ putantur igno-
biliora eſſe, his honorem abundantiorē cir-
cundamus, & quæ inhoneſtiora ſunt noſtra,
maiorem honeſtatem habet. Sic itaque crea-
tor noſter ac diſpenſator cuncta diſpenſat, vt
cū in altero alteri dona diuina, quæ in ſe
non percipit, poſſidenda tribuuntur, charitas
cumuletur. Denique tunc bene multiformis
gratia diſpenſatur: quādo acceptum donum
& eis, qui hoc non habent, creditur: quando
propter eum, cui impenditur, datum putatur.
Hoc Apoſtoli capitulū à nobis in parte præ-
miſſum, optimè nouit prudētia charitatis ve-
ſtræ huic rei cōgruere totū, & quicquid ſum-
matim tetigi, te proculdubio noſſe melius la-
tet nullum. Itaque hoc ſolum ſuper eſt, quod
& magnopere peto, vt præſtes poſtulata, & ſi
non pro me, ſaltem pro ipſa charitate diuini-
tūs impertita. Pro qua iubemur & noſſe &
præſtare omnia, & ſine qua nihil ſunt omnia.
Sed & ſi qua ſuperflua, ſi qua negligenter, ſi
qua minus humiliter aut inutiliter porius ef-
fudi quā dixi: cuncta quæſo benignè ſuſci-
pias, cuncta ignoſcas, cuncta ores, vt Deus
ignoſcat. Ergo & hoc noteſco, libros etymo-
logiarum, quos à te domino meo poſco, eſſi
detruncatos corroſosque iam à multis habe-

Matth. 7.

1. Cor. 11.

Matth. 14.

1. Cor. 12.

Epistolæ.

ri sciam: Inde rogo vt eos mihi transcriptos, integros, emendatos, & bene coaptatos digneris mittere: ne raptus auiditate in peruer- tum cogar vitia pro virtutibus ab aliis sumere. Ego autem opto quamuis nullius egeas, & vtroneæ dicuntur putere merces, vt dignatio vestræ benignitatis imperet nobis in id quod possumus & valemus, tantum vt obsequio nostro utaris, immo charitate, quæ Deus est, perfruaris. His igitur expletis, erunt mihi quæstiones de sacris diuinisq; paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret: si tamen & nobis iubes resplendere, & diuinæ legis obscura referare. Nec si ista quæ peto percepero, de illis silebo: sed viam referas capiendæ fiduciæ. Cum in hac prima fronte non me confoderis, stimulis verecundia, & ignauia meæ locum dederis venia, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non iusseris reprobare: quia ignominiosum valde videretur ac vile, si necdum satiatus quis charitate, ab eo quem amabat inuenitur secedere. Obsequio autem meæ seruitutis deponendo iura salutis, & quæso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, vt pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuantem animam in malis, tuo intercessu lucreris, & ad portum tranquillitatis æternæ deducas, erutam à miseriis & à scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei, ideò nec verbositatem caui: & temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc aut aliud agere debui: tantum vt quod nolui per humilitatem, saltem tribuas per tumultuantem improbitatem. Ecce quantum audaciæ dedit mihi gratia vestræ beneuolentiæ. Et ideò si quid in hoc displicuerit, sibi imputet: quæ tantum amat, vt timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoque gratia fretus speciali domino, in quo vires sanctæ Ecclesiæ consistunt, suggero: vt quia Eusebius noster Metropolitanus decessit, habeas misericordiæ curam. Et hoc Filio tuo, nostro Domino suggeras: vt vtilem illi loco præficiat, cuius doctrina & sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hunc autem

filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo: vt tam de his quæ hic suggessimus, quam etiam de his quæ supra quæsti sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

*Domino meo & Dei seruo, Braulioni
Episcopo, Isidorus.*

TVRÆ sanctitatis epistolæ me in vrbe Tolitana inuenerunt. Nam permotus fueram causa Concilij. Sed quamuis iussio Principis in itinere positum remeare me admonuisset: ego tamen quia propinquior eram præsentia ipsius quam regressioni, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad præsentiam Principis, inueni præsentem Diaconum tuum: per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum & legi. & de salute tua Deo gratias egi: desiderio omni desideras, quauis debilis atque fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te: quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Codicem etymologiarum cum aliis codicibus de itinere transmissi: & licet in emendatum præ inualitudine, tamen tibi modò ad emendandum statueram offerre, si ad destinatum Concilij locum peruenissem. De constituendo autem Episcopo Tarraconensi, non eam quam petisti sensi sententiam Regis: sed tam è & ipse adhuc ubi certius conuertat animum illi manet incertum. Peto autem, vt pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor: vt impetratu tuo deleantur delicta mea, & remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis beatissime domine, & egregie frater.

*Domino meo, & Dei seruo Braulioni
Episcopo Isidorus.*

EN tibi, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarundam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ita in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stylo maiorum.

INDEX CAPITVM IN LIBRIS ETYMOLOGIARVM.

LIBER PRIMVS.

De Grammatica.

De disciplina. Cap. 1.
De septem liberalibus disciplinis.

De litteris communibus. 3
De litteris Latinis. 4
De grammatica. 5
De partibus orationis. 6

De nomine. 7
De pronomine. 8
De verbo. 9
De adverbio. 10
De participio. 11
De coniunctione. 12
De praepositione. 13
De interiectione. 14
De voce. 15
De syllaba. 16
De pedibus. 17
De accentibus. 18
De figuris accentuum. 19
De positura. 20
De notis sententiarum. 21
De notis vulgaribus. 22
De notis iuridicis. 23
De notis militaribus. 24
De notis literarum. 25
De notis digitorum. 26
De orthographia. 27
De analogia. 28
De etymologia. 29
De glossis. 30
De differentiis. 31
De barbarismo. 32
De solæcismo. 33
De vitiis. 34
De metaplasmis. 35
De schematibus. 36
De tropis. 37
De prosa. 38
De metris. 39
De fabula. 40
De historia. 41

De primis auctoribus historiarum. 42
De utilitate historiae. 43
De generibus historiae. 44

LIBER II.

De Rhetorica, & Dialectica.

De rhetorica & eius nomine. Cap. 1
De inuentoribus rhetoricae artis. 2
De nomine oratoris & partibus rhetoricae. 3
De tribus generibus causarum. 4
De gemino statu causarum. 5
De tripercита controuersia. 6
De quatuor partibus orationis. 7
De quinque modis causarum. 8
De syllogismis. 9
De lege. 10
De sententia. 11
De cata-scene & anascene. 12
De prosopopeia. 13
De ethopoeia. 14
De generibus questionum. 15
De elocutione. 16
De trimodo genere dicendi. 17
De colo, commate, & periodis. 18
De vitiis literarum, & verborum, & sententiarum cauendis. 19
De iuncturis verborum. 20
De figuris verborum & sententiarum. 21
De dialectica. 22
De differentia dialecticae & rhetoricae artis. 23
De definitione Philosophiae. 24
De isagoge Porphyrii. 25
De categoriis Aristotelis. 26
De perihermenis Aristotelis. 27
De syllogismis dialecticis. 28
De diuisione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreviata. 29
De topicis. 30
De oppositis. 31

LIBER III.

De quatuor disciplinis Mathematicis.

Index Capitum.

De vocabulo arithmeticae discipline.	1
De auctoribus eius.	2
Quid sit numerus.	3
Quid praesent numeri.	4
De prima diuisione parium, & imparium.	5
De secunda diuisione totius numeri.	6
De tertia diuisione totius numeri.	7
De differentia arithmetica, geometria, & musica.	8
Quod numeri infiniti existunt.	9
De geometria inuentoribus, & vocabulo eius.	10
De quadruperta diuisione geometriae.	11
De figuris geometricis.	12
De principis geometriae.	13
De numeris secundum geometriam querendis.	14
De musica & eius nomine.	15
De inuentoribus eius.	16
Quid possit musica.	17
De tribus partibus musicae.	18
De triformi musica diuisione.	19
De prima diuisione musicae, quae harmonica dicitur.	20
De secunda diuisione, quae organica dicitur.	21
De tertia diuisione, quae rhythmica nuncupatur.	22
De musicis numeris.	23
De astronomia.	24
De inuentoribus eius.	25
De institutoribus astronomiae.	26
De differentia astronomiae, & astrologiae.	27
De astronomiae ratione.	28
De mundo, & eius nomine.	29
De forma mundi.	30
De caelo, & eius nomine.	31
De sphaera caelestis.	32
De motu eiusdem.	33
De cursu eiusdem sphaerae.	34
De celeritate caeli.	35
De axe caeli.	36
De caelestibus polis.	37
De cardinibus caeli.	38
De conuexis caeli.	39
De ianuis caeli.	40
De gemina caeli facie.	41
De quatuor partibus caeli.	42
De hemisphaeriis.	43
De quinque circulis caeli.	44
De zodiaco circulo.	45
De candido circulo.	46
De magnitudine solis.	47
De magnitudine lune.	48
De natura solis.	49
De cursu solis.	50
De effectu solis.	51
De itinere solis.	52
De lumine lune.	53
De formis lune.	54
De interlunio lune.	55
De cursu lune.	56
De vicinitate lune ad terras.	57

De eclipsi solis.	58
De eclipsi lune.	59
De differentia stellarum, siderum, & astrorum.	60
De lumine stellarum.	61
De situ stellarum.	62
De cursu stellarum.	63
De vario cursu stellarum.	64
De interuallis stellarum.	65
De numero circulari stellarum.	66
De stellis planetis.	67
De praecedentia, & antegradatione stellarum.	68
De remotione, vel retrogradatione stellarum.	69
De statu stellarum.	70
De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt.	71

LIBER III.

De Medicina.

De medicina.	Cap. 1
De nomine eius.	2
De inuentoribus medicinae.	3
De tribus haeresibus medicorum.	4
De quatuor humoribus corporum.	5
De acutis morbis.	6
De chronicis morbis.	7
De morbis qui in superficie cutis videntur.	8
De remediis, & medicamentis.	9
De libris medicinalibus.	10
De instrumentis medicorum.	11
De odoribus & unguentis.	12
De initio medicinae.	13

LIBER V.

De legibus, & temporibus.

De auctoribus legum.	Cap. 1
De legibus diuinis & humanis.	2
Quid differant inter se ius, leges, & mores.	3
Quid sit ius naturale.	4
Quid sit ius civile.	5
Quid sit ius gentium.	6
Quid sit ius militare.	7
Quid sit ius publicum.	8
Quid sit ius Quiritium.	9
Quid lex.	10
Quid scita plebium.	11
Quid senatusconsultum.	12
Quid constitutio, & edictum.	13
Quid responsa prudentum.	14
De legibus consularibus, & tribunitiis.	15
De lege satyra.	16
De legibus Rhodiis.	17
De privilegiis.	18

Index Caputum.

<i>Quid possit lex.</i>	19	<i>De Prophetis.</i>	8
<i>Quare lex facta sit.</i>	20	<i>De Apostolis.</i>	9
<i>Qualis debeat fieri lex.</i>	21	<i>De reliquis in Euangelio nominibus.</i>	10
<i>De causis.</i>	22	<i>De Martyribus.</i>	11
<i>De testibus.</i>	23	<i>De clericis.</i>	12
<i>De instrumentis legalibus.</i>	24	<i>Demonachis.</i>	13
<i>De rebus.</i>	25	<i>De ceteris fidelibus.</i>	14
<i>De criminibus in lege constitutis.</i>	26		
<i>De poenis in legibus constitutis.</i>	27		
<i>De chronica vocabulo.</i>	28		
<i>De momentis & horis.</i>	29		
<i>De diebus.</i>	30		
<i>De nocte.</i>	31		
<i>De hebdomada.</i>	32		
<i>De mensibus.</i>	33		
<i>De solstitiis & equinoctiis.</i>	34		
<i>De temporibus anni.</i>	35		
<i>De annis.</i>	36		
<i>De olympiadibus & lustris & iubilais.</i>	37		
<i>De seculis & ataribus.</i>	38		
<i>De discretione temporum.</i>	39		

LIBER VI.

<i>De libris, & officiis Ecclesiasticis.</i>	
<i>De veteri, & nouo Testamento.</i>	Cap. I
<i>De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.</i>	2
<i>De bibliothecis.</i>	3
<i>De interpretibus.</i>	4
<i>De eo qui primum Romam libros aduexit.</i>	5
<i>Qui apud nos bibliothecas instituerunt.</i>	6
<i>Qui multa scripserunt.</i>	7
<i>De generibus opusculorum.</i>	8
<i>De ceris.</i>	9
<i>De chartis.</i>	10
<i>De pergamenis.</i>	11
<i>De libris conficiendis.</i>	12
<i>De librarum vocabulis.</i>	13
<i>De librariis, & eorum instrumentis.</i>	14
<i>De canonibus euangeliorum.</i>	15
<i>De canonibus conciliorum.</i>	16
<i>De cyclo Paschali.</i>	17
<i>De reliquis festiuitatibus.</i>	18
<i>De officiis.</i>	19

LIBER VII.

<i>De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.</i>	
<i>De Deo.</i>	Cap. I
<i>De Filio Dei.</i>	2
<i>De Spiritu sancto.</i>	3
<i>De eadem Trinitate.</i>	4
<i>De Angelis.</i>	5
<i>De hominibus, qui quodam prasagio nomen acceperunt.</i>	6
<i>De Patriarchis.</i>	7

LIBER VIII.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

<i>De Ecclesia, & synagoga.</i>	Cap. I
<i>De religione & fide.</i>	2
<i>De heresi & schismate.</i>	3
<i>De heresibus Iudeorum.</i>	4
<i>De heresibus Christianorum.</i>	5
<i>De philosophis gentium.</i>	6
<i>De poetis.</i>	7
<i>De Sibyllis.</i>	8
<i>De magis.</i>	9
<i>De paganis.</i>	10
<i>De diis gentium.</i>	11

LIBER IX.

De linguis & societatibus.

<i>De linguis gentium.</i>	Cap. I
<i>De gentium vocabulis.</i>	2
<i>De regnis & militia vocabulis.</i>	3
<i>De ciuibus.</i>	4
<i>De affinitatibus, & gradibus.</i>	5
<i>De agnatis & cognatis.</i>	6
<i>De coniugiis.</i>	7

LIBER X.

Vocum certarum Alphabetum.

LIBER XI.

De homine, & portentis.

<i>De homine, & partibus eius.</i>	Cap. I
<i>De ataribus hominis.</i>	2
<i>De portentis.</i>	3
<i>De transformatis.</i>	4

LIBER XII.

De animalibus.

<i>De pecoribus, & iumentis.</i>	Cap. I
<i>De</i>	

Index Capitum.

De bestiis.	2	De ædificiis rusticis.	12
De minutis animantibus.	3	De agris.	13
De serpentibus.	4	De finibus agrorum.	14
De vermibus.	5	De mensuris agrorum.	15
De piscibus.	6	De itineribus.	16
De aëre.	7		
De minutis volatilibus.	8		

LIBER XIII.

De mundo, & partibus.

De mundo.	Cap. 1
De atomis.	2
De elementis.	3
De celo.	4
De partibus cæli.	5
De circulis cæli.	6
De aere, & nube.	7
De tonitruo.	8
De fulminibus.	9
De arcu & nubium effectibus.	10
De ventis.	11
De aquis.	12
De diversitate aquarum.	13
De mari.	14
De Oceano.	15
De Mediterraneo mari.	16
De finibus maris.	17
De æstibus & fretis.	18
De lacis & stagnis.	19
De abyſſo.	20
De fluminibus.	21
De diluviis.	22

LIBER XIII.

De terra, & partibus.

De terra.	Cap. 1
De orbe.	2
De Asia & partibus eius.	3
De Europa.	4
De Libya.	5
De insulis.	6
De promontoriis.	7
De montibus cæterisque terra vocabulis.	8
De inferioribus terra.	9

LIBER XV.

De ædificiis, & agris.

De ciuitatibus.	Cap. 1
De ædificiis publicis.	2
De habitaculis.	3
De ædificiis sacris.	4
De repositoriis.	5
De operariis.	6
De aditibus.	7
De partibus ædificiorum.	8
De munitionibus.	9
De tentoriis.	10
De sepulchris.	11

LIBER XVI.

De lapidibus, & metallis.

De pulueribus, & glebis terræ.	Cap. 1
De glebis ex aqua.	2
De lapidibus vulgaribus.	3
De lapidibus insignioribus.	4
De marmoribus.	5
De gemmis.	6
De viridioribus gemmis.	7
De rubris gemmis.	8
De purpureis.	9
De candidis.	10
De nigris.	11
De variis.	12
De crystallis.	13
De ignitis.	14
De aureis.	15
De vitro.	16
De metallis.	17
De auro.	18
De argento.	19
De ære.	20
De ferro.	21
De plumbo.	22
De stanno.	23
De electo.	24
De ponderibus.	25
De mensuris.	26
De signis.	27

LIBER XVII.

De rebus rusticis.

De auctoribus rerum rusticarum.	Cap. 1
De cultura agrorum.	2
De frumentis.	3
De leguminibus.	4
De vitibus.	5
De arboribus.	6
De propriis nominibus arborum.	7
De arboribus aromaticis.	8
De herbis aromaticis, siue communibus.	9
De oleribus.	10
De odoratis oleribus.	11

LIBER XVIII.

De bello & ludis.

De bellis.	Cap. 1
De triumphis.	2
De signis.	3
De buccinis.	4
De armis.	5
De gladiis.	6

Index Capitum.

De hastis.
De sagittis.
De pharetris.
De fundis.
De ariete.
De clypeis.
De loriceis.
De galeis.
De foro.
De spectaculis.
De ludo gymnico.
De generibus gymnicorum.
De saltu. 19
De iactu. 21
De luctatione.
De palastra.
De agone.
De generibus agonum.
De ludis i Circensibus.
De circo.
De ornamentis.
De metis.
De obelisco.
De carceribus.
De aurigis.
De quadrigis.
De curru.
De equis quibus currunt.
De septem spatiis.
De equitibus.
De desultoribus.
De peditibus.
De coloribus equorum.
De theatro.
De scena.
De orchestra.
De tragædis.
De comædis.
De themelicis.
De histrionibus.
De mimis.
De saltatoribus.
Quid quo patrono agatur.
De amphitheatro.
De ludo equestri.
De retiariis.
De secutoribus.
De laqueariis.
De velutibus.
De ferali certamine.
De execratione ludorum.
De alea.
De pyrgis.
De calculis.
De tesserais.
De figuris aleæ.
De vocabulis tesserarum.
De iactibus tesserarum.

De cursu.
De virtute.

7 De calculorum motu. 67
8 De interdictione aleæ. 68
9 De pila. 69

LIBER XIX.

De nauibus, ædificiis, & vestibis.

De nauibus. Cap. 1
De partibus nauium, & armamentis. 2
De velis. 3
De funibus. 4
De retibus. 5
De fabricis, siue formacibus. 6
De instrumentis fabricorum. 7
De fabricis parietum. 8
De dispositione. 9
De constructione. 10
De venustate. 11
De laqueariis. 12
De crustis. 13
De lithostrotis. 14
De plastris. 15
De pictura. 16
De coloribus. 17
De instrumentis ædificiorum. 18
De lignariis. 19
De inuentione lanificij. 20
De veste sacerdotali in Lege. 21
De nominibus vestium caterarum. 22
De proprio quarundam gentium habitu. 23
De palliis virorum. 24
De palliis fœminarum. 25
De stratu & reliquis vestibus, quæ in usu habentur. 26
De lanis. 27
De coloribus vestium. 28
De instrumentis vestium. 29
De ornamentis. 30
De ornamentis capitis fœminarum. 31
De annulis. 32
De cingulis. 33
De calciamentis. 34

LIBER XX.

De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.
De mensis. Cap. 1
De escis. 2 Depotu. 3
De vasis escariis. 4
De vasis potoriis. 5
De vasis vinariis, & aquariis. 6
De vasis oleariis. 7
De vasis coquinariis. 8
De vasis repositoriis. 9
De vasis luminariorum. 10
De lectis, & sellis. 11
De vehiculis. 12
De reliquis, quæ in usu habentur. 13
De instrumentis rusticis. 14
De instrumentis hortorum. 15
De instrumentis equorum. 16

Index Capitum.

Synonimorum LIB. II.		De signis tempestatis vel serenitatis.		38
Elevatio animæ ad omne bonum.		Cap. I	De pestilentia.	39
De castitate.	2		De Oceano.	40
De oratione.	3		Cur mare non crescat.	41
De parsimonia.	4		Quare mare salsum habet aquam.	42
De humilitate.	5		De Nilo.	43
De timore.	6		De positione terre.	44
De patientia.	7		De terramotu.	45
De invidia.	8		De monte Aethna.	46
De mensura in verbo.	9		De partibus terre.	47
De mendacio.	10	Commentarij in vetus Testamentum.		
Quod Deum nihil lateat.	11	IN GENESIM.		
De bono & malo usu.	12	Quod est, Præmissio operis ab exordio mundi.	Cap. I	
De sapientia & ignorantia.	13	De operibus sex dierum.	2	
De doctrina.	14	De Paradisi conditione vel hominis.	3	
De curiositate.	15	De præceptis Dei, & persuasione serpentis.	4	
Quod malis iustionibus non sit obtemperandum.	16	De peccato primorum hominum, siue supplicio.	5	
Quod potestas cum humilitate sit suscipienda.	17	De Cain & Abel, eorumque prole.	6	
Liber de natura rerum.		De Archa, siue de diluvio mundi.	7	
De diebus.	Cap. I	De Noë & benedictionibus eius.	8	
De noctibus.	2	De Nembroth gigante, & confusione linguarum.	9	
De hebdomada.	3	De egressu Abrahæ à Chaldeis.	10	
De mensibus.	4	De victoria Abrahæ, & de Melchisedech.	11	
De concordia mensium.	5	De sacrificio Abrahæ, & de promissione Dei.	12	
De annis.	6	De Sara, & circumcissione Abrahæ.	13	
De temporibus.	7	De tribus viris, qui venerunt ad ilicem Mambre.	14	
De solstitio & æquinoctio.	8	De Sodomis, de Loth, & filiabus eius.	15	
De mundo.	9	De Abimelech, qui Saram ducere uxorem voluit.	16	
De quinque circulis.	10	De natiuitate Isaac, & expulsiōe Agar cū filio.	17	
De partibus mensis.	11	De eo quod obrulit Abraham filium suum.	18	
De calo.	12	De Isaac & Rebecca.	19	
De septem planetis cali, & eorum conuersionibus.	13	De Cetura, siue de morte Abrahæ.	20	
De aquis quæ super calos sunt.	14	De eo quod Isaac cum Rebecca lusit.	21	
De natura solis.	15	De putris, quos fodit Isaac.	22	
De quantitate solis & lune.	16	De Esau & Iacob.	23	
De cursu solis.	17	De scala quam vidit Iacob.	24	
De lumine lune.	18	De Lia & Rachel, & de duabus ancillis.	25	
De lune cursu.	19	De fuga Iacob & Rachel, & de duabus ancillis.	26	
De eclipsi solis.	20	De luctu Iacob cum Angelo.	27	
De eclipsi lune.	21	De Dina, & partu Rachel, & incestu Ruben.	28	
De cursu stellarum.	22	De Iuda qui dormiuit cum nuru sua.	29	
De positione septem stellarum errantium.	23	De historia Ioseph.	30	
De lumine stellarum.	24	De benedictionibus Patriarcharum.	31	
De lapsu stellarum.	25	IN EXODVM.		
De nominibus astrorum.	26	De septuaginta animabus.	Cap. I	
Utrum sidera animam habeant.	27	De morte Ioseph.	2	
De nocte.	28	De afflictione populi.	3	
De tonitru.	29	De masculorum nece.	4	
De fulminibus.	30	De inuentione Moysi.	5	
De arcu caelesti.	31	De occiso Aegypcio.	6	
De nubibus.	32	De manifestatione Domini in Rubo.	7	
De pluuiis.	33	De virga in serpentem conuersa.	8	
De niue.	34	De manu Moysi in sinum missa.	9	
De grandine.	35	De aquis conuersis in sanguinem.	10	
De ventis.	36	De ingressu Moysi ad Pharaonem.	11	
De nominibus ventorum.	37	De virga in draconem conuersa.	12	

Index Capitum.

De obduratione Pharaonis.	13
De decem plagis.	14
De argento & auro Aegyptiorum sublato.	16
De axyma.	17
De columna ignis & nubis.	18
De diuisione maris.	19
De cantico glorificationis.	20
De aquis amaris.	21
De duodecim fontibus & septuaginta palmis.	22
De caribus alitum & manna.	23
De petra virga percussa.	24
De pugna Amalech.	25
De Ietro socero Moysi.	26
De ascensione Moysi ad montem.	27
De monte Sina, & tonitruis, cum fulgoribus & caligine.	28
De decalogo.	29
De eo quod iussu est, Altare de terra facietis.	31
De eo quod ait, Non edificabitur illud de sectis lapidibus.	32
De eo quod ait, Non accedatis ad eum per gradus.	33
De Hebræo sex annis seruiente.	34
De talione.	35
De decimis & primitiis offerendis.	36
De vitulo combusto igni, & de interfectis tribus milibus hominum.	37
De confractioe tabularum.	38
De quadraginta diebus quos ieiunauit Moyses, & de eo quod ait Dominus ad Moysen, Posteriora mea videbis. & de glorificatione Moysi.	39
De edificatione arce.	40
De urna aurea, tabulis & virga, & de propitiatorio, & Cherubin.	41
De altari.	42
De mensa.	43
De candelabro & oleo.	44
De tabernaculo, & de columnis eius, basibus, & capitulis.	45
De tabulis.	46
De obpanso velo in medio tabernaculi.	47
De diuersis donariis, ad constructionem tabernaculi.	48
De unguento quo perungitur tabernaculum.	49
De incenso composito.	50
De veste pontificis.	51

IN LEVITICVM.

De figuris hostiarum.	Cap. 1
De igne sacrificij.	2
Quod mel in Dei sacrificio non offertur.	3
Quod sal in omnibus sacrificijs admiscetur.	4
Quod in sacrificio oleum offertur.	5
De quatuor generibus principalium oblationum.	6
De sacrificio eius qui in iram dei protulit & oblationem.	7
De filiis Aaron extinctis.	8
De discretione ciborum.	9
De immunditia partus.	10
De sacerdote magno, & cultu eius.	11
De sacerdotibus qui non offerunt sacrificium.	12
De ablutione Aaron, & filiorum eius.	13
	14

De oblatione pro sacerdotis delicto.	15
De pecoribus quæ non offeruntur in sacrificio.	16
De cæteris cæremoniis.	17

IN NVMEROS.

De mansionibus filiorum Israel.	Cap. 1
De Pascha secundi mensis.	2
De Nazaraïs.	3
De leprosis, fluxis, & immundis.	4
De etate bellatorum.	5
De Leuitis, & custodibus vasorum.	6
De duabus tubis.	7
De sepulchris concupiscentia.	8
De septuaginta viris electis.	9
De Maria obreclatione.	10
De exploratoribus.	11
De homine ligna Sabbato colligente.	12
De Chore, Dathan & Abiron.	13
De Aaron cum thuribulo currente.	14
De virga Aaron florente.	15
De vitula rufa.	16
De Maria morte.	17
De Moysi titubatione ad petram.	18
De morte Aaron.	19
De serpentium vulneratione.	20
De Seon Rege Amorrhæorum.	21
De Moysi morte.	22
De Balaam.	23
De Phinees sacerdote.	24
De numero populi egressi ex Aegypto.	25
De quinque filiabus Salphaad.	26
De generibus oblationum.	27
De morte Balaam.	28
De filiis Ruben & Gad.	29
De idolis destruendis.	30

IN DEUTERONOMIVM.

Quid significet, quod undecim diebus Deuteronomiū scribitur.	Cap. 1
De quadraginta annis in deserto peractis, & vestimentis non attritis.	2
De non plantando ligno iuxta altare.	3
De auferendo præputio ligni pomiferi.	4
De non operando in primogenito bouis.	5
De non arando simul in boue & asino.	6
De non alligando os bouis triturantis.	7
De non coquendo hædo cum lacte matris sue.	8
De non induenda veste ex lana & lino contexta.	9
De non accipienda loco pignoris superiore & inferiore mola.	10
De non abominando Aegypto.	11
De non habendis in sacculo diuersis ponderibus.	12
De duorum aut trium testimonio valituro.	13
De uxore fratris mortui accipienda, eiusque semine suscitando.	14
De formidoloso ac pauido, ut non egrediatur ad bellum.	15
De interpretatione septem gentium, quas Dominus tradidit Israeli.	16
Quod Dominus non septem tantum, sed decem gentes	

Index Capitum.

<i>Abraham denueravit possidendas.</i>	17
<i>De muliere captâ in bello, & pilis eius radendis.</i>	18
<i>Quid significet securis ligna cadens & manubrium effugiens.</i>	19
<i>De homine polluto nocturno somnio.</i>	20
<i>De paxillo in balneo egrediens ad requisitam naturâ.</i>	21
<i>De quadraginta flagellis delinquentibus adhibendis.</i>	22

IN IOSVE.

<i>De morte Moysi, & principatu Iesu Naue.</i>	Cap. 1
<i>De duobus exploratoribus, & meretrice Raab.</i>	2
<i>De transitu arce, & diuisione Iordanis.</i>	3
<i>De duab. semis tribub. armatis præcedentib. Israel.</i>	4
<i>De duodecim lapidibus.</i>	5
<i>De circumcisione secunda.</i>	6
<i>De excidio Hierico & saluatione Raab.</i>	7
<i>De furto Achan.</i>	8
<i>De constructione altaris.</i>	9
<i>De benedictionibus & maledictionibus.</i>	10
<i>De Gabaonitis.</i>	11
<i>De prelio in Gabaon.</i>	12
<i>De extinctis gentibus, & terræ diuisione.</i>	13
<i>De diuisione terræ in duabus semis tribubus.</i>	14
<i>De Leuitis qui non acceperunt hereditatem terræ.</i>	15
<i>Quod habitacula Leuitarum per oēs trib. decernuntur.</i>	16
<i>Quod quadraginta duas urbes Leuitæ in possessionem accipiunt.</i>	17
<i>De Cananeo populo extincto.</i>	18

IN LIBRVM IUDICVM.

<i>De seruitute populi & liberatione.</i>	Cap. 1
<i>De Debora & Iahel.</i>	2
<i>De oraculo Angeli ad Gedeon, & sacrificio eius.</i>	3
<i>De oraculo Velleris & arce.</i>	4
<i>De prelio Gedeon cum trecentis.</i>	5
<i>De Achimelech.</i>	6
<i>De Iephre & filia eius.</i>	7
<i>De Samson & actibus eius.</i>	8

IN LIB. I. REGVM.

<i>De natiuitate Samuelis.</i>	Cap. 1
<i>De Propheta ad Eli destinato.</i>	2
<i>De arce captiuitate.</i>	3
<i>De sacrificio Samuelis, & lapide adiutorij.</i>	4
<i>De vnctione Saulis Regis.</i>	5
<i>De ieiunio indicto à Saule.</i>	6
<i>De Agag rege seruato.</i>	7
<i>De arreptione Saul à spiritu nequam.</i>	8
<i>De Dauid & vnctione eius.</i>	9
<i>De certamine Dauid & Goliath.</i>	10
<i>De Saule promittente filiam suam Dauidi in coniugij pro centum præputiis Philistinorum.</i>	11
<i>De Dauid spiritu immundum à Saule per pulsam cytharâ euicente.</i>	12
<i>De missis à Saule ad interficiendum Dauid.</i>	13
<i>De missis ad capiendum Dauid, qui prophetauerunt.</i>	14
<i>De aduentu Dauid ad Achimelech sacerdotem.</i>	15
<i>De Dauidis fuga ad Regem Achis.</i>	16

<i>De Dauid qui in spelunca chlamyde Saulis præcidit.</i>	17
<i>De Dauid qui dormienti Sauli hastam culit.</i>	18
<i>De Amalechitis à Dauid superatis.</i>	19
<i>De Pytonissa à Saule consulta.</i>	20
<i>De occasione Saulis.</i>	21

IN LIB. II. REGVM.

<i>Dauid templum construere prohibetur.</i>	Cap. 1
<i>De peccato Dauid & Bersabee.</i>	2
<i>De Absalon.</i>	3
<i>De Dauid aquam sibi afferri iubente, & de cisterna Bethlehem.</i>	4
<i>De Psalmo decimo septimo.</i>	5
<i>De catalogo virorum sortium.</i>	6

IN LIB. III. REGVM.

<i>De Salomone.</i>	Cap. 1
<i>De templi adificatione.</i>	2
<i>De sapientia Salomonis.</i>	3
<i>De iudicio Salomonis.</i>	4
<i>De regina Austri.</i>	5
<i>De ceteris operibus eius.</i>	6
<i>De diuisione decem tribuum.</i>	7
<i>De Elia & virtutibus eius.</i>	8

IN LIB. IIII. REGVM.

<i>De duobus quinquagenariis cum militibus suis igne combustis.</i>	Cap. 1
<i>De Elisæo qui aquas Hierico steriles & malignas sanauit.</i>	2
<i>De paruulis ab eo maledictis, & à duobus vrsis deuoratis.</i>	3
<i>Vbi per seruum suum baculum misit, & mortuus non reuixit.</i>	4
<i>De ferro in aquam lapso, & ad lignum resiliente.</i>	5
<i>De ægitudine Ezechie regis, & quindecim additis annis.</i>	6
<i>De diuitiis eius Chaldeis per iactantiam ostensis.</i>	7
<i>De transmigratione à Nabuchodonosor facta in Babylonem.</i>	8

IN ESDRAM.

<i>De septuag. annis captiuitatis, & Iesu sacerdote.</i>	Cap. 1
<i>De vasis domini in Babylonem deportatis, & quod rex Babylonius diabolitypum gerat.</i>	2
<i>De reditu populi in Hierusalem.</i>	3
<i>De Natiuitate Domini, Passione, & Resurrectione, regno atque iudicio.</i>	
<i>Quod Christus à Deo Patre genitus est.</i>	Cap. 1
<i>Quod Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitus est.</i>	2
<i>Quod Christus Deus & Dominus est.</i>	3
<i>De Trinitate significantia.</i>	4
<i>Quod Christus cum Patre genitus est.</i>	5
<i>Quod Christus filius Dei, Deus homo factus est.</i>	6
<i>De ineffabili nomine Iesu.</i>	7
<i>Quod Christus de stirpe Dauid natus est.</i>	8

Index Capitum.

Quod Christus de Virg. sine virili coitu, genitus est.	9	petuum permanebit.	56
Quia in Bethlehem natus est Christus.	10	Quia post ascensionem suam, Spiritum sanctum super Apostolos misit.	57
Quia stellæ iudicio, natiuitas eius claruit.	11	Quia Apostoli Spiritu sancto repleti, linguis vniuersarum Gentium locuti sunt.	58
Quia ei munera obtulerunt Magi.	12	Quod autem venturum Christum de calis iudicē speramus, & quod ei omne iudicium dedit Pater.	59
Quia non oleo isto humano, sicut ceteri reges & pontifices Hebræorum, sed à paterno Spiritu unctus est Christus.	13		
Quia pauper & abiectus in primo aduētū suo venerit.	14		
Quia signa & virtutes fecit.	15		
Quia idē Deus in corpore, ab hominib. esset videndus.	16		
Et quia eum non erant agnitiuri Iudæi.	17		
Quia eum non agnoscetes Iudæi congregati sunt aduersus eum.	18		
Et quia triginta argenteis adpreciatus & venundatus est.	19		
Nam & quia Dominus traditorem suum per panem ostendit Apostolis porrectum.	20		
Nam & ipse sponte pro nobis semetipsum tradidit.	21		
Quia comprehendendus erat.	22		
Quia indicandus erat.	23		
Quia falsis testibus accusandus erat.	24		
Quia clamauerunt Pilato, ut crucifigeretur.	25		
Quia etiam posteritatem suam damnauerunt.	26		
Quia flagellatus est, & palmarū sustinuit ictus.	27		
Quia arundine caput eius percussus est.	28		
Quia spinis coronatus est.	29		
Quia veste coccinea indutus est.	30		
Quia dum pateretur, tacuit.	31		
Quia crucem suam ipse portauit.	32		
Quia ligno crucis suspensus est, atque suffixus.	33		
Quia crucifixus est, & manus eius, ac pedes clauis affixi sunt.	34		
Quia inter duos latrones crucifixus est.	35		
Quia diuisa sunt vestimenta eius.	36		
Quia felle & aceto potatus est.	37		
Quia hyssopo circumdederunt spongiam aceto plenā.	38		
Quia titulus crucis eius corruptus non est.	39		
Quia in cruce pendens, Patrem pro inimicis suis deprecatus est.	40		
Et quia non pro suis, sed pro nostris peccatis crucifixus est.	41		
Quia mortuus est.	42		
Quia in Passione eius tenebræ factæ sunt.	43		
Quia non fregerunt crura eius.	44		
Et quia lancea latus eius percussus est.	45		
Nam quia ex latere eius sanguis & aqua manauit.	46		
Quia sepultura est traditus.	47		
Quia lapis ad ostium monumenti positus est.	48		
Quia in infernum descendit.	49		
Quia descendens de morte, quos voluit, liberauit.	50		
Quia in morte corpus corruptionem non vidit, sed statim de uicta morte resurgens ab inferis remeauit.	51		
Quia tertia die resurrexit.	52		
Quia post resurrectionem suam, Christus piscatores Apostolos prædicare gentibus misit.	53		
Quia in calum ascendit.	54		
Quia sedet ad dexteram Patris.	55		
Quia regnum eius in calo & in terra æternum ac per-			

DE GENTIVM VOCATIONE.

De Gentium vocatione.	Cap. I
Quia in Christo Filio Dei credere, cunctis Gentibus iussus est.	2
Quia vterque populus, Iudæorum & Gentium, sub Christi regimine vaticiniis Prophetarū vocetur.	3
Nam & quia Gentes prius credere poterant in Christum, & postea Iudæi.	4
Et quia in finem mundi in Christum credituri sunt Iudæi.	5
Sed quia plurimi, ex Iudæorum populo, non essent credituri in Christum.	6
Et quia ob incredulitatem Iudæorum, Christus Iudæā desereret, transiretque ad Gentes.	7
Quia proiectis Iudæis, Gentes introierunt.	8
Quia propter peccatum, quod in Christo præuicati sunt Iudæi, inde debellati atque dispersi sunt.	9
Quia propter quod negauerunt Christum, inde subuersa est Hierusalem.	10
De speris Iudæis, & synagoga reprobatio.	11
De perpetua namque ruinā Hierusalem.	12
Quia Iudæi iuxta spem suā nunquā reparabuntur.	13
Sed quia euacuato carnaliter eodem veteri Testamento, nouum Testamentum eisdem daturus est Deus.	14
De cessatione Sabbati.	15
De Circumcisionis consummatione.	16
De Sacrificiis.	17
De escis.	18
Hactenus ritus Iudaicos, & celebrationes diuinis testimoniis confutauimus.	19
Quod legis scriptura, non solum historialiter, sed etiam mystico sensu idem spiritualiter sentienda est.	20
Quia testamentum legis Iudæi non intelligant.	21
Quia intelligere legem non possunt, nisi in Christum crediderint.	22
Quia duo Testamenta sunt tradita.	23
Quia baptisimus in remissionem peccatorum cunctis fuerat repromissus.	24
Quia chrismare omnes sanctificarentur.	25
Quia per signum crucis credentes saluarentur.	26
Quia panis & calicis sacramentum Deo placitum esset in holocausto scripturarum testimoniis non taceatur.	27

De Ecclesiasticis officiis LIB. I.

De Ecclesia & vocabulo Christianorum.	Cap. I.
De Templis.	2
De Canticis.	4
De Hymnis.	6
De Choris.	3
De Psalmis.	5
De Antiphonis.	7

Index Capitulorum.

De Responsoris.	8
De Precibus.	9
De Lectionibus.	10
De libris Testamentorum.	11
De scriptoribus sacrorum librorum.	12
De Alleluia.	13
De Offertoriis.	14
De Missa & orationibus.	15
De Symbolo Niceno.	16
De benedictionibus in populo.	17
De Sacrificio.	18
De Tertia, Sexta, & Nona hora officii.	19
De Vespertinis.	20
De Completis.	21
De Vigilis.	22
De Matutinis.	23
De Dominica die.	24
De Natali Domini.	25
De Epiphania.	26
De Palmarum die.	27
De Cena Domini.	28
De Parasceue.	29
De sabbato Pasche.	30
De Pascha.	31
De Ascensione Domini.	32
De Pentecoste.	33
De festiuitatibus Martyrum.	34
De Encenis.	35
De ieiunio Quadragesime.	36
De ieiunio Pentecostes.	37
De ieiunio septimi mensis.	38
De ieiunio Calendarum Nouembrium.	39
De ieiunio Calendarum Ianuariarum.	40
De tridui ieiunij consuetudine.	41
De diuersorum dierum ac temporum ieiuniis.	42
De vario usu Ecclesiarum.	43
De carniū usu vel piscium.	44

LIBER II.

De Clericis.	Cap. I
De regulis Clericorum.	2
De generibus Clericorum.	3
De tonsura.	4
De Sacerdotibus.	5
De Corepiscopis.	6
De Presbyteris.	7
De Diaconibus.	8
De custodibus sacrorum.	9
De subdiaconibus.	10
De Lectoribus.	11
De Psalmistis.	12
De Exorcistis.	13
De Ostiariis.	14
De Monachis.	15
De Pœnitentibus.	16
De Virginitatibus.	17
De Viduis.	18
De Coniugatis.	19

De Catechumenis, exorcismo & sale.	20
De Competentibus.	21
De Symbolo.	22
De regula Fidei.	23
De Baptismo.	24
De Chrismate.	25
De manus impositione, vel confirmatione.	26
De suffragiis Ecclesie.	27
Quorum suffragia profint.	28

Sententiarum LIBER I.

Quod Deus summus & incommutabilis sit.	Cap. I
Quod immensus & omnipotens sit Deus.	2
Quod inuisibilis sit Deus.	3
Quod ex creatura pulchritudine agnoscatur creator.	4
Quod ex usu nostro quedam species ad Deum referantur.	5
Quod Deo nulla temporum successio adscribatur.	6
De temporibus.	7
Vnde malum.	8
De Angelis.	10
De anima ceterisque sensibus.	11
De sensibus carnis.	12
De Christo.	14
De sancto Spiritu.	15
De Ecclesia & hæresibus.	16
De Gentilibus.	17
De septem regulis.	18
De differentia Testamentorum.	19
De Symbolo & oratione.	20
De Baptismo & communione.	21
De Martyrio.	22
De Sanctorum miraculis.	23
De Antichristo & eius signis.	24
De resurrectione.	25
De iudicio.	26
De gehenna.	27
De gloria Sanctorum.	28
De pœnis impiorum.	29
	30

LIBER II.

De sapientia.	Cap. I
De fide.	2
De spe.	4
De prædestinatione.	5
De conuersis.	6
De primordiis conuersorum.	7
De consuetu conuersorum.	8
De remissa conuersione.	9
De exemplis Sanctorum.	10
De compunctione cordis.	11
De confessione peccatorum & pœnitentia.	12
De desperatione peccatorum.	13
De his qui à Deo deferuntur.	14
De his qui ad delictum post lacrymas reuertuntur.	15
De peccato.	16
De lenioribus peccatis.	17
De grauioribus peccatis.	18
De manifestis, occultisque peccatis.	19
	20

Index Capitulorum.

De peccati amore.	21	De indignis præpositis.	34
De peccandi necessitate.	22	De indoctis præpositis.	35
De peccandi consuetudine.	23	De doctrina & exemplis præpositorum.	36
De peccati recordatione.	24	De his qui bene docent & male viuunt.	37
De cogitatione.	25	De exemplis prauorum sacerdotum.	38
De conscientia.	26	De præpositis carnalibus.	39
De contentione mentis.	27	De iracundis doctoribus.	40
De sensibus carnis.	28	De superbis doctoribus.	41
De sermone.	29	De humilitate præpositorum.	42
De mendacio.	30	De doctrina discretionis.	43
De iuramento.	31	De silentio doctorum.	44
De vitiis.	32	De præbenda sacerdotali protectione in plebe.	45
Quod ex vitiis vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.	33	De disciplina sacerdotum in his, qui delinquant.	46
De malè usis virtutibus.	34	De subditis.	47
De simulatis virtutibus.	35	De prælatis.	48
De appetitu virtutum.	36	De iustitia principum.	49
De pugna virtutum aduersus vitia.	37	De patientia principum.	50
De superbia.	38	Quod principes legibus teneantur.	51
De continentia.	40	De iudiciis.	52
De cupiditate.	41	De acceptione personarum.	53
De ebrietate.	42	De muneribus.	54
De abstinentia.	44	De testibus.	55
		De causidicis.	56
		De oppressoribus pauperum.	57
		De tribulatione iustorum.	58
		De amatoribus mundi.	59
		De amatoribus misericordie.	60
		De breuitate vite.	61
		De exitu.	62
		Regula Monachorum.	
		De Monasterio.	1
		De eligendo Abbate.	2
		De Monachis.	3
		De Conuersis.	4
		De opere Monachorum.	5
		De officio.	6
		De collatione.	7
		De codicibus.	8
		De mensis.	9
		De feriis.	10
		De ieiunio.	11
		De habitu Monachorum.	12
		De stramentis.	13
		De delinquentibus.	14
		De sapius peccante.	15
		De culpa indulgentia, vel culpatis correctione.	16
		De delictis.	17
		De excommunicatione.	18
		De familiari vita.	19
		Quid ad quem pertineat.	20
		De infirmis.	21
		De hospitibus.	22
		De profectione.	23
		De defunctis.	24

LIBER III.

De flagellis Dei.	Cap. I
De gemina percussione Dei.	2
De infirmitate carnis.	3
De tolerantia diuinæ correptionis.	4
De tentationibus diaboli.	5
De tentamentis somniorum.	6
De oratione.	7
De assiduitate legendi.	8
De doctrina sine gratia.	9
De superbis lectoribus.	10
De carnalibus lectoribus, & hæreticis.	11
De libris Gentilium.	12
De collatione.	13
De contemplatione & actione.	14
De contemptoribus mundi.	15
De Sanctis, qui se à consortio seculi separant.	16
De præceptis altioribus monachorum.	17
De humilitate monachi, vel opere.	18
De tepore monachorum.	19
De monachis, qui curis seculi occupantur.	20
De his, qui à Deo mundi amore præpediuntur.	21
De iactantia.	22
De inuidia.	23
De odio.	24
De dilectione.	25
De fictis amicitiiis.	26
De amicitia ex munere orta.	27
De malorum concordia.	28
De correptione fraterna.	29
De præpositis Ecclesiæ.	30
	31
	32
	33

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber primus.

DE DISCIPLINA ET
ARTE.

De literis communibus.

CAP. III.

CAPVT PRIMVM.

DISCIPLINA à discendo nomen accepit: vnde & scientia dici potest. Nam scire dictum est à discere: quia nemo nostrum scit, nisi qui discit. Aliter disciplina quia dicitur plena.

Ars verò dicta est, quòd artis præceptis, regulisque consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum *δὲ τῆς ἀπὸ τῆς*, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

Inter artem & disciplinam Plato & Aristoteles hanc differentiam esse voluerunt, dicentes, Artem esse in iis quæ se & aliter habere possunt: disciplina verò est quæ de iis agit, quæ aliter euenire non possunt. Nam quando veris disputationibus aliquid disseritur, disciplina erit: quando aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

De septem liberalibus disciplinis.

CAP. II.

DISCIPLINÆ liberaliū artium septem sunt. Prima Grammatica, id est, loquendi peritia. Secunda Rhetorica, quæ propter nitorem & copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria existimatur. Tertia Dialectica cognomento Logica, quæ disputationibus subtilissimis vera secer nit à falsis. Quarta Arithmetica, quæ continet numerorum causas & diuisiones. Quinta Musica, quæ in carminibus cantibusque consistit. Sexta Geometria, quæ mensuras terræ, dimensionésque complectitur. Septima, Astronomia, quæ continet legem astro-
rum.

PRIMORDIA Grammaticæ artis, literæ communes existunt, quas librarij & calculatores sequuntur, quorum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est. vnde & eam Varro literationem vocat. Literæ autem sunt indices rerum, signa verborum, quibus tanta vis est, vt nobis dicta absentium sine voce loquantur. Verba enim per oculos non per aures introducuntur. Vfus literarum re-
pertus est propter memoriam rerum. Nam ne obliuione fugiant, literis alligantur. In tanta enim rerum varietate nec disci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri.

Literæ autem dictæ quasi legitæræ, quòd iter legentibus præstent, vel quod in legendo iterentur.

Literæ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. Apud illos enim prius dictum est aleph, deinde ex simili enunciatione apud Græcos tractum est alpha. idem apud Latinos A. Translator enim ex simili sono alterius linguæ literam cōdidit, vt nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum ac literarum esse matrem: sed Hebræi viginti duobus elementis literarum secundum veteris Testamenti libros vtuntur: Græci verò, xxiiij. Latini inter vtramque linguam progredientes xxiiij. elementa habent. Hebræorum literas, à lege cepisse per Moysen: Syro-
rum autem & Chaldæorum per Abraham.

Vnde cum Hebræis & numero & sono concordant, solis characteribus discrepant. Egyptiorum literas Ysis regina Inachi filia de Græcia veniens in Egyptum, reperit, & Egyptiis tradidit. Apud Egyptios autem alias habuisse literas sacerdotes dicunt, alias vulgus. sacerdotales *ἱεραὶ*, vulgares *παιδευαὶ*. Græcarum literarum ysum primi Phœnices

inuenerunt, vnde & Lucanus:

*Phœnices primi (fama si creditur) ausi
Mensuram rudibus vocem signare figuris.*

Phœnices dicti à rubro mari, quod profuit in Syriam, qui Sidonem urbem inibi condiderunt. Hinc est quod & Phœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis literæ initium habuerunt. Cathmus Agenoris filius Græcas literas à Phœnice in Græciam xvij. primus attulit: A. B. Γ. Δ. Ε. Ζ. Η. Θ. Ι. Κ. Λ. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. His Palamedes Troiano bello tres adiecit Η. Χ. Ω. Post quem Simonides miles similiter tres alias adiecit, Ξ. Ο. Ψ.

Y literam Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formauit, cuius virgula subterior significat primam ætatem, incertam quippe, & quæ adhuc se nec vitiis nec virtutibus dedit. Buium autem quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad vitam beatam tendens: sinistra faciliior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic ait Pers.

*Et tibi quæ Samios deduxit litera ramos
Surgentem dextro monstrauit limite callem.*

Quinque autem esse apud Græcos mysticas literas, primam y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secundam θ, quæ mortem significat. Nam iudices eandem literam θeta apponebant ad eorum nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur θeta, *θὴν τὴ θανάτου*, id est, à morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signum. De qua quidam sic ait:

O multum ante alias infelix litera θeta.

Tertia T. figurā demonstrans dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur, de qua dictum est in Ezechiele * angelo: Transi per mediam Ierusalem, & signa thau in fronte virorum gementium & dolentium. Reliquas verò duas, summam & ultimam, sibi vendicat Christus. Ipse est enim principium & finis, dicens: Ego sum Α & Ω. Concurrentibus enim in se inuicē Α ad Ω vsque deuoluitur: & rursus Ω ad Α replicatur: ut ostenderet in se Dominus initij decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autem literæ apud Græcos & verba componunt & numeros faciunt. Nam alpha litera apud eos * vocatur in numeris vnū. Vbi autem scribunt beta, vocantur duo. vbi scribunt gamma, vocantur in numeris ipso- rum tria. vbi scribunt delta, vocantur quatuor, & sic omnes literæ apud eos numeros habent.

Latini autem numeros ad literas non computant, sed sola verba componunt, exceptis I. quæ vnum, & X. litera, quæ & in figura crucis significat, & in numero decem demonstrat.

E

De literis latinis,

CAP. IV.

L Atinas literas Carmentis nympha prima Italiam tradidit. Carmentis autem dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterum propriè vocata Nicostrata.

Literæ autem, aut sunt communes, aut liberales. Communes dicendæ, quia multi eis vtuntur in commune, vt in scribere & legere. Liberales, quia eas tantum illi nouerunt, qui libros conscribunt; rectèque loquendi, dictandique rationem nouerunt.

Literarum duplex modus est: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & consonantes. Vocales sunt quæ directo hiatu faucium sine vlla collisione * variè emittuntur. Et dictæ vocales, quod per se vocem impleant, & per se syllabam faciant, nulla adhærente consonante. Consonantes sunt quæ diuerso motu linguæ vel impressione labiorum efficiuntur. Et dictæ consonantes, quia per se non sonant, sed iunctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in semiuocalibus & in mutis. Semiuocales dictæ eo quod quiddam * semifonum de vocalibus habeant. Ab e quippe vocali incipiunt, & desinunt in naturalem sonum. vt f, l, m. Mutæ autem dictæ, quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erumpunt. Si enim eis extremū vocalis detraxeris sonū, inclusum literæ, murmur sonabit, vt b, c, d. Vocales autem & semiuocales, & mutæ à veteribus sonæ & semifonæ & insonæ dictæ sunt.

Intervocales autem apud Grammaticos i, & v, varias habent significationes. nam modo vocales sunt, modo semiuocales, modo mediæ sunt. Vocales ideo sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & aliis consonantibus coniunguntur. Consonantes habentur ideo quia interdum habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas. vt Iuno, vates. & habentur pro consonantibus. Mediæ autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, vt illius, vnus. Coniunctæ aliis pinguius sonant, vt Ianus, vanus. Solæ autem positæ aliter sonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotiescunque inter duas vocales inuenitur, pro duabus consonantibus habetur, vt Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

V quoque litera proinde interdum est nihil, quia alicubi nec consonans est, vt quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur. consonans non est, quia q præcedit. ideoque quando nec vocalis, nec consonans est, sine dubio nihil est. Eadem & digamma à Græcis vocatur, quando sibi met aliisque vocalibus iungitur: quæ ideo digamma dicitur, quia duplex

Annotation.
Cur V digamma vocetur, et pronuntiatione Germanica constat, qui V vt F pronuntiat, quod duplici gamma constat

al. per angelum.

al. Græcos.

alleg

al. e

al. s

est instar F literæ, quæ duplex gamma habet, ad cuius similitudinem coniunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, ut votum, virgo.

Inter semiuocales quædam liquidæ dicuntur, quia interdum in vna syllaba postpositæ aliis consonantibus deficiunt, & à metro excluduntur, ex quibus duæ apud Latinos liquescunt h & r, ut fragor, & flatus. Reliquæ m & n apud Græcos liquescunt: ut Mnestheus.

Decem & septem autem Latinis literis vetus scriptura constabat. Vnde & * Latinè nominantur illa ratione, scilicet vel quod ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinunt, ut sunt semiuocales: vel quod à suo sono incipiunt, & in vocalem e desinunt, ut sunt mutæ.

H autem litera pro sola aspiratione adiecta est postea. Vnde & à plerisque aspiratio putatur esse, non litera: quæ proinde aspirationis nota dicitur, quia vocem eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius * eleuatus, cui contraria est prosodia, sonus æqualiter flexus.

K literam * Salustius ludimagister postea Latinis adiecit, ut in sono discrimen faceret duarum literarum c & q: quæ ideo superuacua dicitur, quia exceptis Karta, Kalendis, superflua iudicatur. per c enim vniuersa exprimimus.

Q literam nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, nulla alia lingua hanc habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per c, cuncta veteres scripserunt.

X litera vsque ad Augusti tempora nondum apud Latinos erat: sed pro ea c & f scribebatur: vnde & duplex vocatur, quia pro c & f ponitur, vnde & ex eisdem literis compositum nomen habet.

A Græcis duas literas mutuauit Latinitas, y & z, propter nomina Græca. & hæ apud Romanos vsque ad Augusti tempus non scribebantur, sed pro z ss ponebant, ut hilarissat. pro y verò i scribebant.

Vnicuique autem literæ tria accidunt, nomen, quomodo vocetur: Figura, quo character signetur: Potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam & ordo adiecit, quæ præcedat, quæ sequatur: ut a prior sit, sequens b. A autem in omnibus gentibus ideo prior est litera, pro eo quod ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem literarum gentes ex sono propriæ linguæ dederunt notatis oris sonis atque discretis. Nam postquam eas animaduenerunt, & nomina illis & figuras imposuerunt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono literarum formauerunt: ut puta i & o, quarum vnius sicut exilis sonus est, ita tenuis virgula: alterius pin-

A quis sonus, sicut & plena figura. Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

Inter figuras literarum & apices veteres dixerunt, apicem dictum pro eo quod longè sit à pedibus, sed in cacumine literarum apponitur. Est enim linea iacens super literam æqualiter ducta.

De Grammatica,

CAP. V.

Grammatica, est sciëntia rectè loquendi, & origo & fundamentum liberalium artium. Hæc autem in disciplinis post literas communes inuenta est, ut iam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi ratione sciant. Grammatica autem, à literis nomen accepit, γράμματα enim Græci literas vocant.

Ars verò dicta est quod artis præceptis, regulisque consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum *ἡ ἀρετή*, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

Oratio dicta est quasi oris ratio: nam orare est loqui & dicere. Est autem oratio contextus verborum cum sensu. Contextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autem plena est sensu, voce & litera.

Diuisiones autem grammaticæ artis à quibusdam triginta dinumerantur & partes orationis octo: vox articulata, litera, syllaba, pedes, accentus, positura, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differētiæ, barbarismi, solæcismi, vitia, metaplasmata, tropi, prosæ, metra, fabulæ, historiæ.

De Partibus orationis,

CAP. VI.

Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. deinde Donatus octo definiuit. sed omnes ad illa duo principalia referuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: ut Orator ille. Aduerbium de nomine nascitur: ut doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: ut lego, legens. Coniunctio verò & præpositio vel interiectio in complexum istarum cadunt. Ideo & nonnulli quinque partes definiunt: quia istæ superflue sunt.

De Nomine,

CAP. VII.

Nomen dictum quasi notamen, quod nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit. Propria nomina dicta sunt, quia specialia sunt. Vnius enim tamen personam significant. Species propriorum nominum quatuor sunt: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eo quod nomini præpo-

natur vt Lucius, Quintus. Nomen vocatum quia notat genus, vt Cornelius, Cornelijenim omnes in eo genere vocantur. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio. Agnomen verò, quasi accedens nomen, vt Metellus Creticus, quia Cretam subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò, eo quòd nomini cognitionis causa superadditur, siue quòd cum nomine est.

Appellatiua nomina inde vocantur, quia communia sunt, & multorum significatione consistunt. Hæc in viginti octo species diuiduntur, ex quibus Corporalia dicta, quia vel videtur, vel tanguntur, vt cælum, terra.

Incorporalia, quia caret corpore, vnde nec videri, neque tangi possunt, vt veritas, iustitia.

Generalia, quia multarum rerum sunt, vt animal. nam & homo, & equus, & auis, animalia sunt.

Specialia, quia partem demonstrant, vt homo. Species enim animalium homo.

Principalia, quia primam positionem habent, nec aliunde nascuntur, vt mons, fons.

Deriuatiua, eo quod ex alio nomine deducuntur, vt à monte montanus.

Diminutiua, quia minuuntur sensu: vt græculus, scholasticulus.

Sono diminutiua, quia sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, vt fabula, tabula.

Tota græca, quia ex toto græcè declinantur: vt Calisto. Sic enim Græcus & Latinus dicit.

Tota latina, quia ex toto in latinum vertitur, Græcus dicit Odysseus, Latinus Vlysses.

Media dicta, quia ex parte græca sunt, & ex parte latina. Eadè & notha, quia corrumpunt vltimas syllabas manentibus prioribus, vt apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud Latinos verò Alexander, Menander. dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonima, hoc est plurinomina: eo quod sit in pluribus nominibus significatio vna: vt terra, humus, tellus. Idem enim sunt nomina.

Homonima, hoc est vninomina, eo quod sit in vno nomine significatio plurima: vt tumulus, nunc mons brevis est, nunc tumens tellus, nunc sepulchrum. Est enim in vno nomine significatio diuersa.

Relatiua dicta, eo quod ad aliam referantur personam: vt magister, pater, dominus. Illa autem quæ dicuntur ad aliquid aliter se habentia, à contraria significatione dicta sunt, vt dexter. Dicit enim dexter non poterit, nisi sinister fuerit.

Porro qualitatis nomina ex eo dicta, quia

per ea qualis quisque sit ostenditur: vt sapiens, formosus, diues. Quantitatis, quia à mensura trahuntur: vt longus, brevis.

Patronymica dicuntur, eo quod trahuntur à patribus: vt Titides, Tidei filius. Aneades Aeneæ filius, quamuis & à maioribus & à matribus ducantur.

Thetica vel possessiua, à possessione dicuntur, vt Euandrius ensis.

Epitheta, quæ latine adiectiua vel supposita appellatur, eo quod ad implendam sui significationem nominibus adiciuntur: vt magnus, doctus. Adice ea personis, vt magnus philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

F Actualia ab actu descendunt: vt rex, dux, cursor, nutrix, orator.

Gentis à gēte veniunt, vt Græcus, Romanus.

Patriæ à patria descendunt, vt Atheniensis, Thebanus.

Loci à loco, vt suburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur, vt lector.

Participalia, quæ sic sonant sicut participia: vt clemens, prudens.

Verbis similia: à verbi similitudine dicta, vt contēplator. Nam & verbum est imperatiui modi, futuri temporis, & nomen, quia cōparationem recipit. Hæ autem omnes species, à nominum appellatione descendunt.

G Secunda pars, nominis comparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius comparatione alterum præfert. Cuius gradus tres sunt: positius, comparatiuus & superlatiuus. Positiuus dictus, quia primus ponitur in comparationis gradu, vt doctus. Comparatiuus, ab eo quod comparatus positiuo, præfertur illi: vt doctior. plus enim doctior nouit quàm doctus. Superlatiuus, eo quod comparatiuo superferatur, vt doctissimus: plus enim scit quàm doctior.

Genera dicta sunt eo quod generent: vt masculinum, fœmininum. Cætera nomina non sunt genera, sed hoc nominum ratio & auctoritas voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc est, nec illud, id est, nec masculinum nec fœmininum. Commune dictum, quod duobus generibus nomen vnum cōmunicat: vt hic & hæc canis. Cui contrarium est Epicœnum: quia vtrumque sexum sub vno genere enunciat, vt hic passer. Est enim incerti sexus, quod nec natura nec oculis discernitur, sed sensus tamen pericia. Omne genus dictum, quia cūctis generibus seruit, masculino, & fœminino, neutro & communi.

Numenus dictus, quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.

Figura, quia vel simplicia vel cōposita sunt.

Casus à cado dicti, per eos enim inflexa

Originum, Liber I.

5

al. quam.

nomina variantur & cadunt. Nominatiuus A casus dictus, quia per eundem aliquid nominamus, vt hic magister. Genitiuus, quia per cum genus cuiuscunque querimus: vt huius magistri filius, vel * quod rem significamus: vt huius magistri. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: vt, da huic magistro. Accusatiuus, quia per eum aliquem accusamus: vt, accuso hunc magistrum. Vocatiuus, quia per eum aliquem vocamus: vt, o magister. Ablatiuus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus: vt, auferam a magistro.

Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus B varietates habet, vt est vnus. Petaptota, quod tantum in quinque casibus variantur, vt, doctus. Tetraptota, quod tantum in quatuor casibus declinantur, vt, latus. Triptota, quod tantum in tribus, vt, templum. Diptota, quod tantum in duobus, vt, Iupiter. Monaptota, quod vno tantum casu vtuntur, vt, frugi.

De Pronomine, CAP. VII.

Pronomen dictum, quia pro vice no- minis ponitur, ne fastidium faciat no- men ipsum dum iteratur. Nam cum dicimus, Virgilius scripsit Bucolica, addim⁹ pronome ipse scripsit & Georgica. sic varietas signifi- cationis & fastidium tollit, & ornatu inducit.

Pronomina autem finita sunt, aut infinita. C Finita pronomina dicta, eo quod definiunt certam personam: vt ego, me enim statim intelligis. Infinita dicuntur quia non sunt certa personae. De absentibus enim dicitur & incertis: vt quis, quae, quod. Minus quam finita appellantur, quia commemorationem faciunt nota personae, vt, ipse, iste, certum est enim de quo dicitur. Possessiuu vocantur, eo quod nos aliquid possidere ostendunt: nam cum dico meus, tuus, definitio aliquid meum esse vel tuum. Relatiua dicuntur, quia ad interrogationem referuntur, vt quis est? respon- detur, is est. Demonstratiua, eo quod habent demonstrationis significationem. Aliquem D enim presentem his demonstramus: vt hic, haec, hoc, quae tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti, quod nominibus co- arctantur, id est, colligatur, cum dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomen hoc interest, quod articulus tunc est, quando nomini iungitur, vt hic sapiens. Cum vero non coniungitur, demonstratiuum pronome est: vt, hic & haec & hoc.

Omnia autem pronomina, aut primigenia aut deductiuu sunt. Primigenia dicta sunt, quia aliunde originem non trahunt. Haec viginti vnum sunt. Finita tria: ego, tu, ille. In- finita septem, quis, qualis, talis, quantus, tan-

tus, quotus, totus. Minus quam finita sex: iste, ipse, hic, is, idem, sui. Possessiuu quinque: meus tuus, suus, noster & vester. Reliqua autem de- ductiuu dicuntur, quia ex illis deducta atque composita existunt: vt quispiam, aliquis, &c.

De Verbo, CAP. VIII.

V Erbum dictum eo quod verberato aere sonet: vel quod haec pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas in- uicem loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat personam: ita verbum, di- ctum factumque personae. In persona verbi agentis & patientis significatio est. Nam scri- bo, personae factum est. Item scribor non per- sonae factum indicat, sed eius a quo patitur.

Verborum genera duo sunt: Grammati- corum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: instans, praeteritum, & futurum, vt, facit, fecit, faciet. Rhetorum autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, ve- luti, Verbis bonis nos cepit, verba bona ha- buit. Vbi non tantum verba quae in tria cadunt tempora: sed vniuersa oratio est. Verborum species sunt: formae, modi, coniugationes, & genera.

Formae verborum inde dictae, eo quod nos ad vnamquamque rem informant, per has e- nim ostendimus quid agamus. Perfecta for- ma dicitur a perficiendo: vt lego. tunc enim dicendum est quando in presenti tempore le- gimus. Meditatiua dicta a meditantis sensu, vt lecturio, id est, legere meditor. Inchoati- ua post meditationem ab inchoatis * iudicio: al. indicio. vt calefco. Frequentatiua a saepius agendo, vt lectito. Formae enim sensum tenent: modi de- clinationem. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sunt in suis significationibus. Indicatiuus modus di- citur: quia significationem indicandi habet, vt lego. Imperatiuus, quia sonum habet im- perandi, vt lege. Optatiuus, quia per ipsum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locatio plena sit. Nam quando dicis, cum clamem, pender sensus: quod si dicam, cum clamem, quare putas quod taceam? plenus est sensus. Infinitiuus dicitur, eo quod tempo- ra definiens personam verbi non definit: vt cla- mare, clamasse. Cui si adiungas personam: cla- mare de eo, debes, debet, sit quasi finitum. Im- personalis dicitur, quia indiget persona no- minis vel pronominis: vt, legitur, addis per- sonam a me, a te, ab illo, & plene sentitur. Sed infinitiuus modus persona tantum verbi eget: Impersonalis vero vel pronominis per-

sona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eo quod per eam ad vnum sonum multa coniunguntur. Docet enim in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & secunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborum ideo dicta, quia gignunt. Nam actiuo adiciis r, & gignit passiuum. rursum passiuo adimis r, & parit actiuum. Ipsa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero. Et passiuu: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agunt nec patiuntur, vt iaceo, sedeo. His si r literam adiciis, non sonant Latine. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc similiter deposita r litera latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, quia deponunt futuri temporis participium à significatione passiuu, quod exit in dus, vt gloriandus.

De Aduerbio, CAP. IX.

Aduerbium dictum est eo quod verbis accidat: vt puta, bene legi. Bene aduerbiū est, legi verbum. Inde ergo dictum aduerbiū quod semper verbo iunctū adimpletur. Verbum enim solum sensum implet, vt scribo. Aduerbium autem sine verbo non habet significationem plenam, vt hodie, adiciis illi verbum, hodie scribo. & iuncto verbo implesti sensum.

De Participio, CAP. X.

Participium dictum quod nominis & verbi capiat partes, quasi participium. A nomine enim vëdicat sibi genera & casus, à verbo tempora & significationes: ab utroque numerum & figuram.

De Coniunctione, CAP. XI.

Coniunctio dicta quod sensus sententiæque coniungat. Hæc enim per se nihil valet: sed in copulatione sermonū quasi quoddam exhibet glutinum. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autem vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiue autem cōiunctiones dictæ; eo quod sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum ipsum: & sensum coniunxit. Disiunctiue dictæ, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. Subiunctiue dicuntur, quia subiunguntur: vt, que, dicimus enim regi, que hominiquē Deoque: non dicimus, que regi, que homini, que Deo. Expletiuæ dictæ, quia explent propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltē illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis præponuntur & subiunguntur.

al. ponuntur.

Etur: vt, Igitur hoc faciam, hoc igitur faciam. Causales dicuntur à causa: eo quod aliquid cogitent facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: causa est. Rationales dicuntur à ratione, quia quisque utitur in faciendo: vt, quomodo cum occidam ne agnoscar, veneno an ferro?

De Præpositionibus, CAP. XII.

Præpositio dicta, quod nominibus præponatur & verbis. Accusatiue autē & ablatiue præpositiones à casibus quibus seruiunt, dictæ. Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper coherent, nec aliquid valent solæ posite: vt di, dis. Coniunctæ verò verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

De Interiectione, CAP. XIII.

Interiectio est vocata quia sermonibus interiecta, id est, interpolata, affectum commoti animi exprimit: sicut cum dicitur ab exultante, eya. à dolente, heu. ab irascente, hem. à timente, hei. Quæ voces quarumcūque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facillè transferuntur.

De Voce, CAP. XIV.

Vox est aeris ictus sensibilis auditu quantum in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum: confusa animalium. Articulata est quæ scribi potest. Confusa quæ scribi non potest.

De Syllaba, CAP. XV.

Syllaba Græcè, Latine conceptio dicitur siue complexio. Nam syllaba dicta est σύν τῇ συλλαμάνῳ γράμματα, id est, à conceptione literarum. συλλαμάνῳ enim dicitur cōcipere. Vnde verè illa est syllaba quæ ex pluribus nascitur literis. Nam vnā vocalē pro syllaba abusiue, nō propriè dicimus: quæ non tā syllaba dicenda est, quā ratio temporum. Syllabæ autem aut breues, aut longæ, aut cōmunes sunt. Breues vocatæ, quia nunquam produci possunt. Longæ, quia semper producuntur: & nunquam corripī possunt. Communes autem quia pro scribentis arbitrio cū necessitas cogit, & producuntur, & corripīuntur: lege Donatum. Ideo autem syllabæ longæ breuēsque dicuntur, quia varias vocum moras aut dupla aut simpla spacia temporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græco nomine dictæ quod in eis binę vocales iungantur. Ex his apud nos veras esse scimus quatuor, ae. oe. au. eu. Ei verò apud maiores tantummodo celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideo semipes nominatur, quod sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllaba-

Originum, Liber I.

7

bis. Cum ergo syllaba vna est, quasi dimidius pes est. Dionysius Lintius syllabarum omnium singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

De pedibus, CAP. XVI.

Pedes sunt qui certis syllabarum temporibus consistunt, nec à legitimo spacio vnamquam recedunt. Pedes dicti eo quod per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ita metra quasi pedibus gradiuntur. Pedes autem omnes cxxiiij. sunt. dissyllabi iij. trissyllabi viij. tetrasyllabi xvj. pentasyllabi xxxij. hexasyllabi lxxij. Vsq. ad iij. autem syllabas pedes dicuntur. reliqua *σύνθετοι* vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum quare ita vocantur. Pyrrichius dictus est, quia hic assidue vel in certamine vel in ludo puerili sapius frequentabatur: siue ab igne appellatur, qui Græcè *πῦρ* dicitur, quia veluti ignis celeriter labitur. Spondæus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondæus tractus quidam dicitur, id est sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Vnde hi & qui tibiis canebant in sacris gentilium, spondiales nominabantur.

Trochæus vero ab eo dictus est, quod celerem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi rota velociter currat in metris. *τροχός* enim Græcè rota dicitur.

Iambus dictus est quod *ἰαμβικός* Græci detrahere dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes inuersiones vel detractiones implere poetæ sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo quod velut venenum quodammodo maledicti aut liuoris infundat.

Tribrachius qui & Chorius appellatur, dictus, quia fit ex tribus breuibus.

Molossus dictus à saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati.

Anapæstus Græcè dicitur percussus. Græci enim *ἀναπαιστή* percussorem dicunt. Qui ideo dicitur percussus, eo quod percutiatur à dactylo. Est enim illi contrarius.

Dactylus à digito dictus, quod à longiore nodo inchoans in duas desinat breues. Sic & iste pes iuncturam vnam habet longā & duas breues. Vnde & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digiti, dactyli.

Amphibrachius, quod in vtraque parte breuē habeat in medio longā interiacente. *ἀμφίβραχος* enim brevis dicitur.

Amphimacrus dicitur, quod duæ hinc inde longe habeat in medio inclusam breuem. *ἀμφίμακρος* enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eo quod isto pede Bacchia, id est, Liberi sacra, celebrabantur.

Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia tractus à Bacchio est.

A Proceleumaticus eo quod sit ad celeuma canendum aptus.

Dispondæus autē & ditrochæus, & diiambus dictus, quod geminis consistit iambis, spondæis vel trochæis.

Antispæstus, quod sit ex contrariis syllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

Choriambus verò, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit.

Ionici sanè propter numerorum inæqualem sonum dicti. habent enim binas longas syllabas, binasque breues.

Pæones autem à Pæone poeta suo inuenter vocati sunt. Constant ipsi ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa iuxta nomina eorum variatim est constituta.

Epitriti quatuor ex diuisione sua nomina acceperunt, & ideo Epitriti vocati, quod semper tres longas habeat syllabas & vnam breuiem.

Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & hexasyllabi pedes, dicti apud Græcos *σύνθετοι*, quasi quædam declinationes, sed hi non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi & hexasyllabi: quia ultra quinque & sex syllabas non procedunt: vnde non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, vt Carthaginensium, Hierosolymitanorum & Constantinopolitanorum.

Accidunt vnicuique pedi arsis & thesis, id est eleuatio & positio vocis. Neque enim iter dirigere poterunt pedes, nisi alterna vice leuentur & deponantur, vt arma, ar eleuatio est, ma positio. In his duobus per diuisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua diuisio est quoties arsis & thesis æquali temporum diuisione ceduntur. Dupla quoties ex his vnum alterum duplo vincit. Sescupla verò est quoties vnum alterum sescuplo superat. In simplici enim eius parte vnum plus inuenitur: in dupla vno minus habetur. Sescuplum enim dimidium dicitur. Triplum est quando maior pars ter continet totum minus, id est, tria & vnum. Epitrita est quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Ceduntur enim pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel epitritum.

Partimur ergo inæquales hos pedes in

Pyrrichium	} vt	fuga
Spondæum		æstas
Dactylum		Menalus
Anapæstum		Erato
Dispondæum		oratores
Proceleumaticum		auicula
Diiambum		propinquitas
Ditrochæum	}	cantilena
Antispæstum		Salominus
Choriambum		armipotens.

a iij

aliteratur,
vel vt in a-
liis exēpla-
ribus, con-
trarius.

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochaëum	} vt	meta
Iambum		parens
Molossium		Æneas
Tribrachum		macula
Ionicum maiorem		Iunonius
Ionicum minorem		Diomedes.

¶ Vnus verò tantum est qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest.

Tripla.

Amphibrachius	} vt	carina.
Amphimacrus		insula
Bacchius		Achates
Antibacchius		natura
Pæon primus		legitimus
Pæon secundus	} vt	colonia
Pæon tertius		Menedemus
Pæon quartus		celeritas.

Restant quos epitrita partitione diuidimus.

Epitritus primus	} vt	sacerdotes
Epitritus secundus		conditores
Epitritus tertius		Demosthenes
Epitritus quartus		Fescenninus.

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus vnus, fescupli septem, epitriti quatuor.

Numerus syllabarum in pedibus à duabus vsque ad sex protenditur, vterius enim non procedit: quia ad vsque sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vnusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vna longa duæ breues ponuntur, aut pro duabus longis quatuor breues ponuntur: vt Virgil. *Seclâq; intexunt abiete costis.* Abiete nunc resolutio est spondæi in proceleumaticum: in qua resolutione semper epifynalepha sequitur. Ex vna autem longa duæ breues fiunt: ex duabus autem breuibz longa nunquam fit. Findi autem solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est cuius nota syllabæ agnoscuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicias, pyrrichius est *vv* vbi i geminum iacens, spondæus *ij-ij*.

Nam nota brevis inferior semicirculus *v*, nota longa iacens *-*.

Metra pedibus accidunt, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paulò post dicendum est.

De accentibus, CAP. XVIII.

Accentus, qui græcè prosodia dicitur, ex græco nomē accepit. Nam græcè *ᾠή*; latine ad. *ad* græcè, latine cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit & definit. Accentus autem di-

Etus, quod iuxta cantum sit, sicut aduerbium quia iuxta verbū est. Acutus accentus dictus quod acuat & erigat syllabam. Grauis quod deprimat & deponat. Est enim contrarius acuto circumflexus, quia de acuto & graui constat: incipiens enim ab acuto in grauem desinit: atque ita dum ascendit & descendit circumflexus efficitur. Acutus autem & circumflexus similes sunt, nam vtræque leuat syllabā, grauis contrarius est ambobus, nam semper deprimat syllabas cum illi leuent, vt, Vnde venit Titan, & nox vbi sidera condit? vnde hic grauis est. minus enim sonat quā acutus & circumflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter brevis est, vt vir, aut positione longa, vt ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, vt res, circumflexum. Dissyllaba pars orationis, si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuē, circumflectitur, vt Musa, aliter acuitur. Trisyllaba pars orationis si mediam breuem habet, vt tibia, tunc primam acuius. Si verò naturaliter longam habet secundam, & vltimam breuem, vt Metellus, tunc mediam circumflectimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllabarum retinentur. Grauis accentus cum vno accentu poni potest in dictione vna: cum vtrisque nunquam, vt Catullus. In composita dictione vnus accentus est, vt armipotens, omnipotens. Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionem: vt Viridisque in littore conspicitur sus, ne dicas vrsus. vel propter pronuntiationem ne dicas meta breuiter, & non producta me. vel discernendæ ambiguitatis causa, vt ergo. Nam cum producitur go, causam significat, cum corripitur, coniunctionem.

De Figuris accentuum, CAP. XIX.

Figura accentuum decem sunt, quæ à Grammaticis pro verborum distinctionibus apponuntur.

Ozua, id est acutus accentus, linea à sinistra parte in dexteram partē sursum ducta, fit ita.

Bazua, id est grauis, linea à summo sinistræ in dexteram deposita, fit ita.

Περισπωμένη, id est, circumflexus, linea de acuto & graui facta, exprimitur ita.

Μακρά, autem, id est longa, virgula iacens est ita.

Βραχύς, id est brevis, pars est circuli inferior, iacens ita.

Υπό, id est coniunctio, quia duo verba coniungit, subiecta virgula versui circumflexa, fit ita.

Διάστολε, id est distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita versui, fit ita.

Apostrophos, pars item circuli dextera, & A ad summam literam appositā, fit ita qua nota deesse ostenditur in sermone vltimas vocales, vt tribunal, pro tribunale.

Δασεία, quod interpretatur aspiratio, id est, vbi h litera poni debet, tali figura notatur.

Ψυλλ, quod interpretatur siccitas siue purū, id est vbi h litera esse non debet, tali nota ostenditur.

Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa litera aspirationis fecerunt. Vnde si iungas has, facis eādem aspirationis notam H, rursus si medium eius apicem scindis, δασεία η & ψυλλ η facis.

De positura,

CAP. XIX.

Positura est figura ad distinguendos sensus per cola & commata, & periodos. quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictæ autem posituræ vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo distinctionis deponitur. Has Græci ῥίσις vocant, Latini posituras. Prima positura sub distinctione dicitur. eadē & κόμμα. Media distinctio sequens est. ipsa & κῶλον. Vltima distinctio quæ totam sententiam claudit ipsa est περίοδος: cuius vt diximus, partes sunt κόλον & κόμμα: quarū diuersitas pūctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronunciationis necdum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, id est particula sensus punctūque ad vnā literam ponitur, & vocatur sub distinctione o, ab eo quod punctum subtus, id est, ad vnā literam accipit. vbi autem in sequētibus iam sentētia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest de sententiæ plenitudine, fit colon, mediāque literam puncto notamus, & mediam distinctionē vocamus, quia punctum ad mediam literam ponimus. Vbi verò iam per gradus pronunciando plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctūque ad caput literæ ponimus, & vocatur distinctio, id est distinctio: quia integrā separat sentētiā. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poetas vbi in versu post duos pedes syllaba remanet, comma est, quia ibi post scanſionē præcisio verbi facta est. Vbi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

De notis sententiarum,

CAP. XX.

Praterea quædā sententiarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, qualesque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & historiis apposuerunt. Nota, est figura propria in literæ modum posita, ad demonstrandū vnāquamque verbi sententiā-

rūmque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero xxvj. quæ sunt nominibus infraſcriptis.

Asteriscus apponitur in iis quæ omiſſa sunt vt illucescant per eam notam quæ deesse videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco sermone dicitur. à quo Asteriscus stellula est deriuatus.

Obelus, id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis, siue in iis locis vbi lectio aliqua falsitate notata est vt quasi sagitta iugulet superuacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελός dicitur.

Obelus supernè appunctatus ponitur in iis de quibus dubitatur vtrum tolli debeant necne.

Limniscus, id est virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in iis locis quæ sacra scripturæ interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transfulerunt.

Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cum obelo: hac propriè Aristarchus utebatur in iis versibus qui non suo loco positi erant.

Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu cōcurrunt, quemadmodū in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus, in agone præmia à præmiis, certamina à diuersis certaminibus separantur.

Positura est figura paragrapho contraria. ideo sic formata, quia sicut ille principia notat, ita ista fines à principiis separat.

Cryphia, circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis vbi quæstio dubia & obscura aperiri vel solui non potuit.

Antisigma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus est, sicut & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

Antisigma cum puncto ponitur in iis locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

Diple, hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum ad separanda vel demonstranda testimonia sanctarum scripturarum.

Diple πλεγμα vel αἰτίον, hanc primus Leogaras Syracusanus apposuit Homericis versibus. ad separationem Olympi à cælo.

Diple αἰτιγμῶν, id est cū geminis pūctis. hanc antiqui in iis apponebant, quæ Zenodotus Ephesius non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in iis & nostri ea vsi sunt.

Diple ἀβελισμῶν interponitur ad separandas in comædiis vel tragædiis periodos.

Versa obelismene quoties strophe & antistrophus infertur.

↩

Aduersa cum obelo ad ea ponitur quæ ad E aliquid respiciunt, vt:

*Nos ne tibi fluxas Frijas res vertere fundo
Conamur nos, an miseros qui Troas Achius
Obiecit.*

M

Diple supernè obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarumque mutatas.

N

Recta & aduersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

V

Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, *χέραι* enim fulmen dicitur.

X

Χρίστος hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.

P

PHIETRO, id est fortis vel frontes. hæc vbi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

ANNOAT.

Emēdo Phi & Rho. Nota enim ex hisce duabus literis composita videtur. Cūque ipse Isidorus hæc notam dicat solere poni ob sollicitudinem, equidē crediderim per hanc notam significari oportere, hoc est obscurum esse locum, idēque diligentius de eo cogitandū esse.

T

Anchora superior ponitur, vbi aliqua res magna omnino est.

L

Anchora inferior vbi aliquid vilissimè aut inconuenientius denunciatur.

Z

Κεραυς nota tantum in fine libri apponitur.

L

Αλόγος nota quæ ad mendas adhibetur.

Fuerūt & aliæ librorum notæ pro agnoscendis iis quæ per extremitates paginarum exponuntur, vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdē sermonis vel versiculi, sciat esse expositionem cuius similem superiacentem notā inuenerit.

De notis vulgaribus, CAP. XXI.

Vulgares notas Ennius prim^o mille & cētum inuenit. Notarū vsus erat, vt quicquid pro concione vel contentione, aut in iudiciis diceretur, librarij scriberent complures simul astantes, diuisis inter se partibus, quot quisque verba, & quo ordine exciperet. Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus est notas. sed tantum præpositionum. Post eum Tertius Persannius, Philargius, & Aquila libertus Mecænatis alius alias addiderunt. Deinde Seneca, contracto omnium digestoque & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ aut dictæ, eo quod verba vel syllabas præfixis characterib^{us} notent, & ad notitiam legentium reuocent, quas qui didicerunt propriè iam notarij appellantur.

De notis iudicijs, CAP. XXII.

Quædam autem literæ in libris iuris verborum suorum notæ sunt, quo scriptio celebris breuior fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B & F bonum factum. per s & c senatus consultum. per R & p. respublica. per p & r. populus Romanus. per d. & t. dumtaxat. per supinam m literam mulier. per p secundū naturam pupillus. per P verso capite, pupilla. per vnum K Kaput. per duo KK iuncta, Kalumnia Kausa. per i & e, iudex esto. per d & m. dolum malū. Cuius generis plurimæ cōsimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas nouitij imperatores à codicibus legū abolendas sanxerunt: quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atque ita iusserunt scribendas in legibus literas, vt nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda & vitanda apertè demonstrent.

De notis militaribus, CAP. XXIII.

In breuiculis quoque quibus militum nomina continebātur, propria nota erat apud veteres, quæ inspiceretur, quanti ex militibus superessent, quantique in bello cecidissent. T nota in capite versiculi posita superstitem designabat. o verò ad vniuscuiusque defuncti nomen apponebatur. Vnde & habet per medium telum. Id est mortis signū. de qua Persius ait:

Et potis est nigrum vitio præfigere theta.

Cum autem pueritiam significare vellent, A litera vsi sunt: sicut mortem significabant cum ponebant theta ad caput. In stipendiorū quoque largitione propriæ erant notæ.

De notis literarum, CAP. XXIII.

Notas etiam literarū inter se veteres faciebāt, vt si quid occultè inuicē scriptura significare vellent mutuo scriberent, testis est Brutus, qui vsus iis literis ea quæ actus erat, notabat, ignorantibus aliis quid sibi vellent eæ literæ. Cæsar quoque Augustus ad filium, cum inquit, Innumerabilia incidit assidue quæ scribi ad alterutrum oportet, & esse secreta: habeamus ergo inter nos notas si vis tales, vt cū aliquid notis scribendum erit, pro vnaquaque litera scribamus sequentem hoc modo, pro a, b. pro b, c. & deinceps eadem ratione cæteras. pro z autē litera, redeundum erit ad duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribebant.

De notis digitorum, CAP. XXV.

Vnt quædā & digitorū notæ, sunt & oculorū, quibus secum taciti procūque distantes colloquuntur: sic mos est militaris, vt quoties consentiat exercitus, quia voce

non potest, manu promittat. alij quia voce A non possunt, gladiatorum motu salutant. Ennius de quadam impudica, Quasi in choro pila ludens dotatim dat sese, & communem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi manus est occupata, alij peruellit pedem, alij dat anulum spectandum, & à labris alium in uocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito literas. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.

De Orthographia, CAP. XXVI.

O Orthographia græcè, latinè recta scriptura interpretatur. ὀρθὴ enim græcè recta: *ὀρθῶς* scriptura dicitur: hæc disciplina docet quemadmodum scribere debeamus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita orthographia de scribendi peritia: ut puta ad, cum est præpositio, d literam, cum est coniunctio, t litteram accipit.

Haud, quando aduerbium est negandi d litera terminatur, & aspiratur in capite. quando autem coniunctio disiunctiua est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

Apud præpositio per d scribitur, sicut ad, ut apud patrem. quoniam veteres sæpe apud, pro ad, vsi sunt, duabus ex iis mediis literis subtraçtis.

Interdum autem aliæ literæ in locum aliarum literarum rite ponuntur. B & p literis quædam cognatio est. Nam pro Pirrho dicimus Birrhum. C, & g quandam cognationem habent. Nam cum dicimus centum & trecentos, postea dicimus quadringentos, g ponentes pro c. porro inter c & q quædam cognatio est, nam huiusce per c. cuiusque per q scribimus. Cum autem præpositio per c scribenda est, si autem aduerbium fuerit, per q.

Dicimus enim quum lego. Deus per e solam: dæmon per æ diphthongum est notandus.

Equus quod est animal, per e scribendus. Æquus quod est iustus, per æ diphthongon est scribendus. Exul addita s debet scribi: quia exsul dicitur, qui extra solū est. Exultat, melius sine s litera scribitur. Nam cum ipsa x ex c & s constat, quomodo cum in ea sit s, rursus ei additur alia?

Æquor per diphthongū scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

Forsthan per n in fine scribendum, quia integrum eius est, Fortè si tandem.

Fedus quod est deformis, per e solam scribendum: fœdus quod est pactum, cum æ diphthongo scribendum.

Formosus sine n scribitur: quia à forma vocatur.

Gnatus quod est filius, per g scribendum: quia facit generatus.

H, quæ aspirationis nota est, in Latino tantum vocalibus iungitur: ut honor, homo, humus. Aspiratur autem & consonantibus, sed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus autem & heu interiectiones per h scribendæ.

I literam inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, ut Troia Maia, sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. Sed I litera inter duas vocales constituta, pro dupla habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quod est is, ea, id: quia facit idem. Quod si verbum est tertiæ personæ, per t notabitur, ab eo quod est eo, is, it: quia facit itur.

K literam antiqui præponebant quoties a sequebatur, ut Kaput, * Kama, Kalamus. Nūc al. Kannā. autem Kartago & Kalendæ per eandem tantum scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicunque sequente vocali per æ sunt scribenda.

Latus per æ diphthongum scribitur: quia lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem litera interdum pro d, litera utimur: ut latum pro datum, & calamitate pro cadamitate: à cadendo enim nomen assumpsit calamitas.

Maxumus, an maximus, & si quæ similia sunt, qualiter scribi debeant quæsitū est. Varro tradidit Cæsarem per i huiusmodi verba enunciare, & scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, ut maximus, optimus, pessimus, scribatur.

Malo per vnum l scribendum, quia magis est volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: Volo, nolo per vnum l, velle & nolle per duo. Nolo enim non volo est: nolle, non velle.

Os si vultum aut ossa significat, per o solam scribendum est, si personam, h præponenda est.

Ora finium per o, hora, diei per h scribendum.

Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio, & præterea, per æ diphthongum scribendum.

Penè verò quod est coniunctio, per e.

Pœna, quod est supplicium, per æ.

Q litera tunc rectè præponitur, cum illam statim u litera sequitur, & alia quælibet vna pluresve vocales iunguntur, ita ut vna syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

Quæ, pronomen cum a scribendum:

que, coniunctio, sine a.

Quid, per d literam scribitur cum pronomen est, per t, cum verbum: cuius positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

Quod quando pronomen est, per d, scribendum: quando numerus, per t: quia totidem per t scribitur.

Quotidie per q scribendum, non per c, vt sit quot diebus.

R litera, communionem habet cum l litera. Itaque apud antiquos honos, labos, arboros, dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrum eius facit satis.

Sed per d oportet scribi. apud antiquos enim sedum dicebatur, nos finales duas literas abscedimus.

Tantus sicut & quantus in medio n habebant. Quam enim & tam. unde & quantitas, quantus, tantus.

Va interiectio cum a scribenda, Ve coniunctio, sine a.

Christus quia Græcum est per X, id est, Ch scribendum. ita Chrisma.

Y & Z literis sola Græca nomina scribuntur. Nam cum iustitia z litera sonum exprimat, tamen quia Latinum est, per t scribendum est. Sicut militia, malitia, nequitia, & cætera similia.

In dubiis quoque verbis consuetudo veterum erat, vt cum eadem litera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant. vt puta populus an arborem significaret, an hominum multitudinem, apice distinguebatur. sic & vbi litera consonantes geminabantur, Sicilicum superponebant, vt sella, serra, asseres. Veteres enim non duplicabant literas, sed supra sicilicos apponebant. qua nota admoneretur lector geminandam esse literam: & Sicilicus, quia in Sicilia inuentus est primo.

De Analogia,

CAP. XXVII.

A Nalogia Græcè, Latinè similitudo comparatio, siue proportio nominatur. Cuius hæc vis est, vt quod dubium est, ad aliquod simile quod non est dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est, qualitate, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similitudo syllabarum, & similitudine temporum. Si quidem de iis vnum defuerit, iam non est analogia, id est, similitudo: sed est anomalalia, id est, extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit: sed dissentiunt casu: facit enim lupi, leporis.

E Nam regulariter est, dum quæris vtrum trames masculinum an fœmininum sit, similis est illi in omni declinatione limes: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis in declinatione, & erit masculinum. Item ex comparatione positiuorum: vt si dicas, doctus, magnus, positui sunt & sui similes. Fit & per diminutionem, vt puta funem masculinum esse funiculus ostendit. sicut marmor neutri generis esse, marmusculum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. sed hoc non semper, vt pistrinum, pistrilla. sed scire debemus expositione, id est, primitiuo, declinationem, & ex diminutione genus colligere.

De Etymologia,

CAP. XXVIII.

E Tymologia est origo vocabulorum, cum vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristot. *συμβολον*, Cicero annotationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit exemplo proposito, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio sæpe vsum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cum videris unde ortum est nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio etymologia cognita planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundum naturam imposita sunt, sed quædam & secundum placitum: sicut & nos seruis & possessionibus interdum secundum quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quod omnium nominum etymologiæ non reperiuntur, quia quædam non secundum qualitatem qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologiæ nominum, aut ex causa data, vt reges à rectè agendo: aut ex origine, vt homo quia sit ex humo: aut ex contrariis, vt à lauando lutum, dum lutum non sit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum derivatione, vt à prudentia prudens. quædam etiā ex vocibus, vt à garrulitate garrulus. quædam ex Græca etymologia orta & declinata sunt in Latinum, vt sylua, domus, Græcè *ἔλν*, *δομα*. Alia quoque ex nominibus locorum, vrbium vel fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuersarum gentium sermone vocantur. Unde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbarâ nomina incognita Latinis & Græcis.

De glossis,

CAP. XXIX.

G Lossa Græca interpretatione linguæ sortitur nomen. Hanc Philosophi aduerbium

uerbium dicunt: quia vocem illam de cuius A
qualitate requiritur, vno & singulari verbo
designat. Quid enim illud sit in vno verbo
positum declarat, vt Conticescere est tacere.
Item, Datus haurit apertum: haurit, percutit.
Item cum terminum dicimus finem: aut po-
pulas interpretamur esse vastatas, & omni-
no cum vnius verbi rem vno verbo manife-
stamus.

De differentia

CAP. XXX.

Differentia est species definitionis, quam
scriptores artium de eodem & de altero
nominant. Hæc enim duo quadam inter se
communione confusa, coniecta differentia
seccernuntur, per quam quid sit vtrumque co-
gnoscitur: vt cum quaeritur, quid inter regem
sit & tyrannum, adiecta differentia quid vter-
que sit definitur, vt Rex modestus & tempe-
rans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim
duo differentia cum posita fuerit, quid sit vtrū-
que cognoscitur: sic & cetera.

De Barbarismo, CAP. XXXI.

Barbarismus est verbū corrupta litera, vel
sono enuntiati: litera, vt floriet, dū flore-
bit dicere oporteat: sono, si pro media, prima
syllaba producat, vt, latebræ, tenebræ. Ap-
pellatus autē barbarismus à barbaris gētibus,
dū latinæ orationis integritatē nescirēt: vna-
quæque enim gēs facta Romanorū cum suis
operib*, vitia quoq; & verborū & morū Ro-
mā transmisit. Inter barbarismū autē & bar-
barolexim hoc interest, quod barbarismus in
verbo latino fit, dū corrūpitur: quando autem
barbara verba latinis eloquiis inferuntur, bar-
barolexis dicitur. Itē quādo in prosa vitium fit
sermonis, barbarismus vocatur, quādo in me-
tro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autē fit
scripto & pronuntiatione. Scripto quatuor
modis, si quis in verbo literā vel syllabā ad-
ciat, mutet, transmutet, vel minuat. Pronūcia-
tione autē fit in tēporibus, tonis, aspirationib*
& reliquis quæ sequuntur. Per tēpora quippe
fit barbarismus, si pro longa syllaba brevis po-
natur, aut pro breui lōga. Per tonos, si accen-
tus in alia syllaba cōmutetur. Per aspirationē,
si adiciatur h litera vbi nō debet, aut detraha-
tur vbi esse oportet. Per hiatū, quoties in pro-
nūciatione scinditur versus antequā cōplea-
tur: siue quoties vocalis vocalem sequitur: vt,
Musæ Aonides. Fit barbarismus & per Mo-
tacismos, Iotacismos, & Labdacismos.

Motacismus est quoties in literam vocalis
sequitur: vt, bonum aurum, iustum amicum,
sed & hoc vitium aut suspēsiōne in literæ, aut
detractione vitamus.

Iotacismus est quoties in iota litera dupli-

catur sonus, vt, Troia, Maia: vbi earū litera-
rum adeo exilis erit pronuntiation, vt vnum
iota non duo sonare videatur.

Labdacismus est, si pro vno l duo pronun-
cientur, vt Afrificiunt: sicut Colloquium pro
conloquium: vel quoties vnum l exilius, duo
largius proferimus, quod contra est: nā vnum
largius, duo exilius proferre debemus.

Collisio est quoties nouissimæ syllabæ finis
in alterius principio est, vt matertera.

De Solæcismo, CAP. XXXII.

Solæcismus est plurimorū verborū inter se
inconueniēs cōpositio, sicut barbarismus
vnius verbi corruptio. Verba enim non recta
lege cōiuncta solæcismus est: vt si quis dicat,
inter nobis, pro inter nos: aut dare veniā sceler-
atorum, pro sceleratis. Dictus autē solæcism-
us à ciuib; Silicibus: qui ex vrbe Solæque,
nūc Pompeiopolis appellatur, profecti, cum
apud Italos commorantes, suam & illorū lin-
guam vitiosē inconuenienterque confunde-
rent, solæcismo nomen dederunt. Vnde & si-
militer loquentes, solæcismos facere dicuntur.
Solæcismus autē apud Poetas schema dicitur
quoties in versū necessitate metri factus
inuenitur: cum autem non inuenitur necessi-
tas, permanet solæcismi culpa. Solæcismus
fit duobus modis, aut per partes orationis, aut
per accidētia partiū orationis. Per partes ora-
tionis fit, si alteram partē pro altera ponamus,
vt puta si præpositiones aduerbiis applicem*.
Per accidentia fit, i. per ea quæ accidunt parti-
bus orationis, vt puta per qualitates, genera,
numeros, figuram, casus. Per ista igitur omnia
fiunt solæcismi, sicut Donatus exposuit, fiunt
præterea & plurimis modis. Nā Lucilius cen-
tum genera solæcismorū dixit, quos omnes
vitare potius quā sequi debet, qui regulam
recte loquendi studet tenere.

De Vitiis, CAP. XXXIII.

Vitia apud Grammaticos illa dicuntur quæ
in eloquio cauere debemus. Sūt autem
hec, barbarismus, solæcismus, acyrologia, ca-
cemphaton, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnius: vt si
tertiā syllabam quis producat in Ignoscere.

Solæcismus cōpositio vitiosa verborū: vt si
aliquis dicat, inter hominib; pinter homines.

Acyrologia nō propria dictio, vt, Liceat spe-
rare timenti. Proprium est autē timenti for-
midare, non sperare: & gramineo in campo.
Proprium est graminosum dicere campum,
non gramineum.

Cacemphatō dictio obscœna vel incom-
positē sonās. Obscœna, vt, His animum arre-
cti dictis. Incomposita, vt, Iuuat ire & Dorica

castra videre. Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat: sed & si alio modo quolibet incomposita dictio proferatur, cacemphaton dicitur.

Pleonasmus adiectio vnius verbi superuacua, vt in Virgilio: Haecenus aruorum cultus & sydera caeli. Neque enim alibi nisi in caelo sunt sidera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua, vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere quam non mori. Est in Esaia, Aure audietis. Et apud Ioan. Quod vidimus oculis nostris, dum non aliter videmus nisi oculis. Et, Locutus sum lingua mea.

Macrologia longiloquiū, res nō necessarias comprehendens, vt, Legati non impetrata pace retrō vnde venerant domum reuersi sunt.

Tautologia, i. eloquiū iteratū, vt, Si fata virū seruāt, si uelicitur aura ætherea, neq; adhuc crū delibus occupat umbris. Totū enim qd' repetitur vna res est, sed crebro sermone enūciata.

Eclipsis est defectus dictionis, in quo necessaria verba defunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas, statum magnæ rei dictis infirmās: vt, Apparent rari nates in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

Kacosyntheton vitiosa compositio, vt, Versaque iuuenicum Terga fatigamus hasta.

Amphibologia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuū, vt illud responsū Apollinis ad Pyrrhū: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo nō est certum, quem in illo versū monstrauerit esse victorē. Fit & amphibologia per incertā distinctionē: vt, Bellū ingens geret Italia. Incerta distinctio, utrū bellū ingens, aut ingens Italia. Fit & per commune verbum, vt si quis dicat, criminatur Cato: vadatur Cicero: præstolatur Brutus: dedignatur Antonius, nec addat quem, vel à quo. Cato enim philosophus aliorū crimina reprehēdebat: Cicero defensor causarū erat: vades enim dicūtur, qui legaliter causas agunt. Sed in hac ambiguitate nō ostēdit quē criminetur Cato, pro quo agat Cicero. Vadat enim, i. causam agit, & nō dicit cuius. Fit & per homonymiā, quando vno nomine multa significantur: vt acies, & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

De Metaplasms, CAP. XXXIII.

Metaplasim⁹ græca lingua, latinè dicitur trāsformatio: qui fit in vno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Poëtarum, cuius species hæc sunt.

Prothesis, appositio in principio verbi, vt gnato pro nato. Epenthesis appositio in medio, vt relliquias, pro reliquias: &, mancant in relligione nepotes, pro religione.

E Paragoge appositio in fine, vt admittier, pro admitti, & potestur, pro potest.

Aphæresis, abscissio de principio, vt temno, pro contemno.

Syncope, abscissio de medio, vt forsān, pro forsitān.

Apocope, abscissio de fine, vt sat pro satis.

Êctasis, productio contra naturam, vt, Italiā fato profugus, &, Exercet Diana choras.

Systole, correptio contra naturam. A quo sus Orion, &, Urbemque Fidenam, cum prima syllaba produci debeat.

Diæresis discissio vnius syllabæ in duas, vt, Diues pictai vestis, p pictæ, & aulai pro aulae.

F Epifynalæphe, conglutinatio duarū in vnā, vt prende coronas, & ianua pro ianua.

Synalæphe, collisio vocaliū adiuncta vocalibus: vt, Atque eadiuersa penitus dum parter geruntur.

Eclipsis, collisio consonantium cum vocalibus: vt, Multum ille & terris iactatus & alto.

Antithesis, contraria positio literæ pro alia litera: impete pro impetu, & olli pro illi.

Metathesis, transpositio literæ, vt, Euandre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbarismum & figuras, hoc est latinā & perfectam elocutionem esse dicunt Metaplasmi, qui in vno sermone, ratione sit vitiosus. Itē inter solæcismū & schema, i. perfectā connexionē sermonū, figura est, quæ fit contextu sermonū ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & schemata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

De Schematibus, CAP. XXXV.

Schemata, ex græco in latinum eloquiū figure interpretatur, quæ fiunt in verbis vel sententiis per varias distinctionū formas propter eloquij ornatū. Hæc dū multa sunt, apud Grammaticos, ista inueniuntur.

H Prolepsis est præsumptio, vbi ea quæ sequi dicunt, anteposuntur: vt, Interea reges ingenti mole Latinus. Debit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole, & statim adiicere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere Latinus, &c. sed facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuere reges interpositi sunt in septem versibus, & postea additum est, Procedunt castris. Inde præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debuere.

Zeugma est clausula, cum plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut in medio id verbum ponitur, quod sententiās iungit. In primo, vt, Vertitur cœnophori fundus, scētētia nobis, in medio, vt, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottē. In postremo, vt, Nāque hoc tēpore Obsequium amicos, veritas odiū parit.

Hypozeuxis est figura superiori contraria, ubi in singulis sensibus propria unicuique clausula est: ut, Regem adit, & regi memorat nomenque gentisque.

Syllepsis est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, ut, Sociis & rege recepto: aut singularis dictio plurali verbo expleta, ut, Sunt nobis mitia poma, Castaneae molles, & pressi copia lactis. Supra enim sunt dixit hic debuit dicere, Est pressi copia lactis. Fit autem Syllepsis non solum per partes orationis, sed & per accidētia partibus orationis. Nam ubi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis vnus, ut est illud: Vterūque armato milite cōplent: cum non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, ut in Euangelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabāt ei: ubi pro vno vterque inducitur blasphemasse.

Anadiplosis est, quādo ab eodē verbo quo prior versū finiuit, sequēs versū incipit, ut est illud, Certent & cignis vlulae, fit Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter delphinās Oriō.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, ut, Nos te Dardania incensa tua qui arma secuti, Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Epanaphora est in vno versu per principia sensuū eiusdem verbi repetitio, ut, Te nemus Angitiæ vitrea te Focinus vnda, Te liquidi fleuere lacus.

Epizeuxis in vno sensu congeminationis verbi, ut, Sic sic iuuat ire sub umbras.

Epanalepsis est sermonis in principio versus positi eiusdē in fine replicatio, ut est illud: Crescit amor nūmi quantū ipsa pecunia crescit.

Paranomasia est in significatione diuersa dictio penē ipsa, ut illud, Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori.

Schelis onomatō, multitudo nominū coniūctorum quodam ambitu copulata, ut Nubila, nix, grando, procellae, fulmina, venti.

Paromaton est multitudo verborū ex vna litera inchoantium, quale est apud Ennium, O tite tute Tatitibi tanta tyranne tulisti. Sed hoc bene tēperat Virgilius, dum nō toto versu vtitur hac figura, ut Ennius, sed nūc in principio versus tantum, ut est illud: Sæua sedens super arma, nunc in medio, ut, Quæque lacus latē liquidos, quæque aspera dumis. Nunc autē in fine, ut, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Homoptorō est, cum plurima nomina per vnum casum denunciantur, ut est illud, Sed neque currentem, sed nec cognoscit eūtem, Tollētēmq; manus saxūq; immane mouētē.

Homoteleutō est, cū vno modo verba plurima finiuntur, ut abiit, abcessit, euasit, erupit.

Polyptoton est cum diuersis casibus sententia variatur, ut, Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. Marci dona papæ Marco spondēte recusas. Marcus dixit ita est, assigna Marce tabellas.

Hirmos est sententia continuata orationis tenorem suum vsque ad vltimum seruans, ut, Est in secessu longo locus, insula portū, & reliqua. Hinc enim in lōgum vadit sensus vsque ad illud, Desuper horrēdis atrum nemus imminet umbris.

Polysyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, ut, Tectūque, larēque, armāque, Amiclēūque canem.

Dialyton vel asynthetō figura est, quæ ē cōtrario sine cōiunctionibus solutē ac simpliciter effertur, ut, Venimus, vidimus, placuit.

Antitheton est, ubi contraria contrariis opponuntur, & sententiæ pulchritudinē reddūt, ut illud, Frigida pugnabāt calidis, humētia siccis: mollia cū duris: sine pōdere, habētia pōdere.

Hypallage est quotiescunq; per cōtrarium verba intelligūt, ut, Dare classibus aduersos, cū ventis naues demus, non nauibus vētos.

De Tropis, CAP. XXXVI.

Tropos Græco nomine Grammatici vocāt, qui latine modi locutionū interpretantur. Fiūt autem à propria significatione ad non propriam similitudinē. Quorū omnium nomina difficillimū est annotare, sed ex omnibus Donatus xij. vsui tradēdos conscripsit.

Metaphora est verbi alicuius vsurpata translatio, sicut dicimus, fluctuare segetes, gēmare vites. dū in iis rebus fluctus & gēmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferūt: sed hæc atque aliæ tropicæ locutiones ad ea quæ intelligēda sunt propterea figuratis amictibus obtegūt, ut sensum legētis exerceāt, & ne nuda atq; in prōptu posita vilescāt. Fiunt autē metaphoræ quatuor modis, ab animali ad animale, ut, Aligeros cōscēdit equos. metaphoricē loquēs miscuit quadrupedi alas aquis, & quo cursu deserta petiuit, miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimato ad inanimale, ut, Pōtum pinus arat, sulcū premit alta carina. Miscuit vsum terræ aquis, dū arare & sulcū premere ad terrā pertineat, non ad mare. Ab inanimato ad animale, ut florida iuuentus; miscuit flores inanimales, iuuentuti quæ animā habet. Ab animali ad inanimale, ut, Tu Neptune pater cui tēpora cana crepāt Cinēta salo resonāt, magnus cui perpēte mēto Profluit Oceanus, & flumina crinibus errāt. Mentum enim & tēpora & crines non ad Oceanū pertinent, sed ad homines. Sic & aliarum nomina de alio genere in aliud genus decentissimē decoris gratia transferuntur, ut

oratio perornetur. Metaphora autē aut partit vnus est, vt fluctuare segetes, nō potes dicere segetare fluctus: aut antistropa est, id est reciproca, vt remigium alarum. Nam & alarum & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen appositū: & eo à metaphora differt, quòd illa, vocabulū habenti largitur aliud: hæc quia non habet proprium, alieno vtitur: vt, Faciēque similima lauro: & Nunc vna ambæ iunctisq; feruntur Frontibus, & longa fulcant vada falsa carina. Dum facies, & frons tantū animalū & hominum sint. Quod nomen si poëta non apposuisset naui, quid proprium eidem parti diceret non haberet.

Metalepsis tropus à præcedente indicans quod sequitur. Inque manus cartæ nodosq; venit arūdo. Nā per manum verba, per arundinem literæ significatæ sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia significatione ad aliam proximitatem translata. Fit autem multis modis, aut enim per id quod continet, id quod continetur ostendit, vt theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudāt, hic boues mugiant: aut cōtra per id quod continetur id quod continet, vt, Iam proximus ardet Vcalegon, dum non ille, sed domus eius arderet. Item per inuentorem id quod inuentum est, vt Sine Cerere & Libero friget Venus. & Commixtam Vulcanus mittit ad astra fauillam. Vult enim per Cererem frumenti inuentricem intelligere panem: per Liberum inuentorem vitis, vinū: per Venerem libidinē: per Vulcanum, ignē. At contra per inuentum inuentorem demonstrat: vt vinum precamur, pro Libero qui vinum apud Græcos inuenit. Item per efficiētem, id quod efficitur, sicut pigrū frigus, quod pigros homines faciat: & timor pallidus, eo quod pallidos homines reddat. At contra per id quod efficitur efficiēs: vt, Iungite quos auri genitor, spumantiāque addit Fræna lorīs. Spumantia fræna dixit, cū vtique non ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit spumis conspergat infusus.

Antonomasia est pro nomine, i. vice nominis posita, vt Maia genitus pro Mercurio: qui tropus fit tribus modis, ab animo, vt magnanimūque Anchisiades: à corpore, vt ipse arduus: extrinsecus, vt, Infelix puer atque impar congressus Achilli.

Epitheton suprapositum nomen: præponitur enim proprio nomini, vt Alma Ceres, obsecrēque canes, importunēque volucres. Inter antonomasiam autem & epitheton hoc differt, quòd antonomasia, pro vice nominis ponitur: epitheton autem nunquam sine nomine est. Quibus duobus tropis vel vituperamus

aliquem, vel ostendimus, vel laudamus.

Synecdoche est conceptio: cū à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim & per speciem genus, & per genus species demonstratur: sed species pars est, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: vt, Quū multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus Transpontum fugat. Non enim totus annus est frigidus, sed pars anni, id est hyems. At cōtra à parte totū, vt, Flāmas cum regia puppis Extulerat. Vbi nō solum puppis, sed naus: & non naus, sed qui in ea: & non omnis, sed vnus flammæ extulit.

Onomatopœia, nomē fictum ad imitandū sonum vocis confusæ, vt stridor valuarū, mugitus bouum, balatus ouium.

Periphrasis est circumloquium, dum res vna plurimis verbis significatur, vt auras vitales carpit. Significauit enim per copulationē verborum vnā rem, hoc est, viuit. Hic autē tropus geminus est: nam aut veritatem splendide producit, aut fœditatem circuitu cuitat. Veritatem splendide producit, sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine terras, Titoni croceum linquens aurora cubile. Vult enim dicere iam lucebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu deuitat, sicut: Placitūque petiuit Coniugis infusus gremio per membra soporem. Hoc enim circuitu cuitat obsecnitatem, & decenter ostendit cōcubitum.

Hyperbaton est transcensio, cū verbum aut sententia cōmutatur. Huius species quinque sunt, Anastrophe, Hysteron proteron, Parenthesis, Tmesis, Synthesis.

Anastrophe verborum ordo præposterus, vt, littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron, sententia ordine commutata: vt, Postquā altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Ante enim ad æquora venit, & sic tetigit fluctus.

Parenthesis, vbi interponimus sententiam nostram, quæ ex medio remota integer sensus perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius consistere mentem Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem. Est enim ordo, Æneas rapidum præmittit Achatem: nam illud in medio parenthesis est.

Tmesis est sectio vnus nominis per interpositionem verborum: vt, Multum nebulae circum Dea fudit amictum, pro circumfudit.

Synthesis est, vbi ex omni parte confusa sunt verba, vt illud, — Iuuenes, fortissima frustra Pectora, si vobis audēdi extrema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes aditis arisque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vbi Incensæ, moriamur, & in media arma ruamus.

mus. Ordo talis est, Iuuenes fortissima pectora, frustra succurritis vbi incensæ, quia excelsere dii quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi, audentem extrema, ruam⁹ in media arma & moriamur.

Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultra quam credendum est: vt, sydera verberat vnda. & Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedat, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solum augetur aliquid, sed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior saxo.

Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, tres in littore ceruos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est ad Augustum decem eglogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent vij. Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charietismos, Paræmia, Sarcasmos, Astismos.

Ironia, est sententia per pronunciationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iacet in aula Æolus, & clauso ventorū carcere regnet. Et quomodo aula, si carcer est? Soluitur enim pronūciatione. Nam carcer pronūciatio est: iacet in aula, Ironia est, & totum per contrariam pronūciationem enūciatur per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

Antiphrasis est sermo è contratio intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorū vmbra. & manes, id est mites & modesti, cum sint terribiles & immanes. & Paræ & Eumenides, id est, Furæ, quod nulli parcant vel beneficiant. Hoc tropo & nani Athlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autè & Antiphrasim hoc distat, quod Ironia pronūciatione sola indicat quod intelligi vult, sicut cum dicimus homini agenti male, Bonū est quod facis. Antiphrasis verò nō voce pronūciantis significat contrarium, sed iis tantū verbis, quorum origo contraria est.

Ænigma est quæstio obscura, quæ difficilè intelligitur, nisi aperiatur: vt est illud, De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauū extractum. Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quod allegoria bis gemina est: & sub re alia aliud figuraliter indicat. Ænigma verò tantū sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus est, vt: Quædam filia

mater matris, & mater filiarum filiæ suæ.

Charietismos est tropus, quo dura dicta gratius proferuntur: vt cum interrogantibus nobis, numquid nos quæsierit aliquis; respondetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

Paræmia est rebus & temporibus accommodatum prouerbium. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersis resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. Aiunt enim rustici vocem hominē perdere, si cum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur illud prouerbium, Lupus in fabula.

Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius ibis Pelidæ genitori, illi mea tristitia facta, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astismos, id est, vrbinitas sine iracundia, vt id, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Meui, Atque idē iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligat Meuium. Fuerunt autem Meuius & Bauius poëtæ pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contra naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

Ouhæsis est, quæ Latinè interpretatur similitudo, per quam minus notæ rei per similitudinem eius quæ magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est comparatio, exemplum.

Icon est imago, cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similia, vocemque colorēque, Et crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, vt, Qualis in aruis est ferè Lybiæ visus leo, cominus hostem confedit, vbi leoni Cæsare comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere comparisonem faciens.

Paradigma est exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conueniens ei, quam proponimus rei, ita, Tam fortiter periit apud Hipponam Scipio, quam Uticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari, Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio, à maiore ad minus, Qualiter expressum ventis per nubila fulmen, à minore ad maius, Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara, fidibusque canoris. quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

De Prosa,

CAP. XXXVII.

Profa est producta oratio, & à lege metri soluta. Profam enim antiqui productum dicebant & rectum. Vnde ait Varro, Apud Plautum profis lectis significare rectis. vnde etiam quæ nō est perflexa numero: sed recta, profa oratio dicitur, in rectum producentio. Alij profam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quod spaciosius prouat & excutrat, nullo sibi termino præfinito. Præterea sciendum tam apud Græcos, quàm apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminū, quàm profæ. Omnia enim prius versibus condebantur, profæ autē studiū sero viguit. Primus apud Græcos Phærecides Syrus soluta oratione scripsit. apud Romanos autē Appius Cæcus aduersus Pirrhum solutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri profam orationem condiderunt.

De Metris,

CAP. XXXVIII.

Metra vocata, quia certis pedum mēsuris atque spaciis terminatur, neque ultra dimensionem temporum constitutā procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur.

Versus dicti ab eo, quod pedibus in ordine suo dispositis, certo fine moderantur per articulos: qui cæsa & mēbra nominantur. Qui ne longius prouolueretur, quàm iudiciū posset sustinere, modum statuit ratio vnde reuenteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rythmus, qui non est certo fine moderat⁹: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latine nihil aliud quàm numerus dicitur. de quo est illud, Numeros memini si verba tenerem.

Carmen vocatur quidquid pedibus continetur: cui datum nomen existimant, seu quod carptim pronunciaretur, vnde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus: seu quod qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactylica, iambica, trochaica. A trochæo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia à suis pedibus. A numero verò exametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedū vocamus. Hos Græci quia geminos ferunt, trimetros dicūt. Exametros autem latinos primum fecisse Ennius traditur, cōsque longos vocat.

Ab inuentoribus metra vocata dicūtur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archiloicum. Nam Anacreontica metra Anacreon Teius composuit. Sapphica, Sappho mulier edidit.

E Archiloicum, Archilocus quidā scripsit. Colophonium, Colophonius quidam exercuit. Sotadeorū quoque repertor est Sotades genere Cretensis. Simonidia quoque metra Simonides poëta lyricus composuit.

A frequentatoribus, vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quod eis idem frequētissimè & elegantissimè vsus sit.

A rebus quæ scribuntur, vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicum enim carmē dictum, quod eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aerei & cælo digni propter sapientiam & fortitudinem: quod metrum autoritate

F cætera metra præcedit, vnū ex omnibus, tam maximis operibus aptum quàm paruis, suauitatis & dulcedinis æquè capax. Quibus virtutibus nomen solum obtinuit, vt heroicū vocaretur ad memorandas scilicet heroum res, hoc est fortiū. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constatque duobus pedibus, dactylo & spondæo: ac sæpe penè vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperatius sit vtriusque mixtura, quàm si instruat a singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primum Moses in cantico Deuteronomij, longè ante Phærecidem & Homerū cecinisse probatur. Vnde & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moyli temporibus adæquat⁹ hexametrum versū dactylo spondæoque decurrit. Hoc apud Græcos Achatæsius Milesius fertur primus composuisse: vel vt alij putant Phærecides Syrus, quod metrum ante Pomerū Pythium dictum est: post Homerū heroicū nominatum. Pythium autem vocatū volunt, eo quod hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cū in Parnasso monte Pythonem serpentē in vindictam matris sagittis insequeretur, accole Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus.

G Elegiacū autem dictum, eo quod modulatio eiusdē carminis conueniat miseris. Terentianus hos elegos dicere solet: quod clausula talis tristibus, vt tradunt, aptior esset modis.

H Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apud Græcos sic adhuc lex grāmaticorū pendet: vt sub iudice res* religata sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam, quidam Archilocum authorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum, id est pastorale carmen, plerique Syracusis primum compositū à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Namque transeunte in Thraciam Xerxe rege Persarum, cū Spartanæ virgines, sub hostili me-

al. relegat

tu neque egredi urbem auderent, neque populum chorumque agrestem Dianæ deæ pro more exercerent: turba pastorum ne religio periret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum de maiore parte, quamvis opilionum caprariorumque sermones in iis & cantica inferantur.

Hymnos primum David propheta in laudem Dei composuisse, ac cecinisse manifestum est. Deinde apud Gentiles prima Mnemia Timothee fecit in Apollinem & Musas, quæ fuit temporibus Ennij longe post David. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia sunt carmina nubentium, quæ decantantur à scholasticis in honorem sponsi & sponsæ. Hæc primû Salomon edidit in laudem Ecclesiæ & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum hæsit. Quod genus primum à Gentilibus in scænis celebrabatur, postea tantum in nuptiis hæsit. Vocatur autem epithalamium: eo quod super thalamum decantetur.

Threnos, quod Latine lamentum vocamus, primus Ieremias versu composuit super urbem Hierusalem & populum, quando captivus ductus est. Post hunc apud Græcos Simonides poeta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus atque lamentis: similiter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latine supra tumulum. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorum fit qui iam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita & mores & ætas eorum.

Poësis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma unus. Idilium paucorum versuum: distichon duorum: monostichon unus.

Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur. *Eni* enim super, *gramma* litera vel scriptio nominatur.

Epodon in poemate clausula brevis est. Dictum autem epodon quod adunatur ad speciem elegiaci, ubi præmisso vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in singulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulæ recinunt. Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subiectos, ut est apud Horatium: Beatus ille qui procul negotiis, deinde sequitur præcisus. Ut prisca gens mortalium: sic & deinceps alterni, quibus aliqua pars deest: & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Vergilij ad propria opera more centenario, ex multis hincinde compositis in vnum sarcuntur cor-

pus, ad facultatem cuiusque materiae. Denique Proba vxor Adelfi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelij plenissime expressit. materia composita secundum versus, & versibus secundum materiam concinnatis: sic quoque & quidam Pomponius ex eo demum poemate inter cetera styli suoria Tityrum in Christi honorem composuit similiter & Æneidos.

De Fabula, CAP. XXXIX.

Fabulas poëte à fando nominaverunt: quia non sunt res factæ, sed tantum fando fictæ. Quæ ideo sunt inductæ: ut ficto mutorum animalium inter se colloquio imago quædam vitæ hominum nosceretur. Has primus inuenisse traditur Alcmon Crotonienlis: appellantur Æsopica, quia is apud Frigiam in hac re pollebat. Sunt autem fabulæ aut Æsopica, aut Lybistica. Æsopica sunt, cum animalia muta inter se sermocinasse finguntur, vel quæ animam non habent: ut vrbes, arbores, montes, petrae, flumina. Lybistica autem dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

Fabulas poëte quasdam delectandi causa finxerunt, quasdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictas, ut eas quas vulgo dicunt, vel quas Plautus & Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, ut Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus est ignis, ut illa triformis bestia, prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra, id est caprea, ætates hominum per eam volentes distinguere, quarum ferox & hærens prima adolescentia, ut leo: dimidium vitæ tempus lucidissimum, ut caprea, eo quod acutissime videat, tunc fit senectus calibus inflexis, ut draco. Sic & Hippocentauri fabulam esse cōfictam, id est hominem equo mixtum, ad exprimendam humanæ vitæ velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores, ut apud Horatium mus loquitur muri, mustella vulpeculæ, ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde & Æsopi tales fabulæ sunt ad morum finem relatæ, vel sicut in libro Iudicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oliuam & ad ficum, & ad vitem & ad rubum, quod totum utique ad mores fingitur, ut ad rem quæ intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. Sic & Demosthenes orator fabula usus est aduersus Philipum, qui cum ab Atheniensibus postulare, ut sibi decem oratores darentur, & discederet, finxit ille hanc fabulam, qua dissuaderet

dicens: lupos aliquando pastoribus, quorum diligentiam decipere voluissent, sualisse, ut in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, ut canes in quibus erat causa iurgiorum, iure illis traderentur, annuissent pastores, & in spem securitatis dedisse canes, quos ouium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi adempta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum, verumetiam pro libidine lacerauerunt. Philippum hoc quoque principes populi postulare, quo facilius posset opprimere spoliata custodibus urbem.

De Historia, CAP. XL.

Historia est narratio rei gestæ, per quam ea quæ in præterito facta sunt dinoscuntur. Dicta autem Græcè Historia, ἱστορία, id est τὸ ἰσθῆναι, vel à videre, vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribat Historiam, nisi is qui interfuisset & ea quæ scribenda essent vidisset. Melius enim oculis quæ sunt deprehendimus quàm ea quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur, sine mendacio proferuntur. Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet: quia quicquid dignum memoria est, literis mandatur. Historiæ autem ideo monimēta dicuntur, quod memoriam tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à fertis floribus inuicem comprehensorum.

De primis auctoribus Historiarum, CAP. XLI.

Historiam autem primus apud nos Moyses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Græcis & Troianis historiam edidit: quam in foliis palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. Post Daretem autem in Græcia Herodotus primus historiographus habitus est. Post quem

E Phærecides claruit iis temporibus quibus Esdras legem conscripsit.

De utilitate Historiæ, CAP. XLII.

Historiæ gentium non impediunt legentes in iis quæ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historiis tradiderunt. Siquidem & per Historiam summa retrò temporum annorum quæ supputatio comprehenditur: & per consulum regumque successum multa necessaria perscrutantur.

F *De generibus Historiæ, CAP. XLIII.*

Genus Historiæ triplex est. Ephemeris nāque appellatur vnus diei digestio. hoc apud nos Diarium vocatur. Nam quod Latini diurnum, Græci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

Annales, sunt res singulorum annorum. Quæcumque enim digna memoriæ domi militiæ quæ, mari ac terræ per annos in commentariis acta sunt, ab anniuersariis gestis annales nominauerunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum est: cuius diligentia annui commentarii in libris delati sunt. Inter Historiam autem & Annales hoc interest: quod historia est eorum temporum quæ vidimus: annales verò sunt annorum quos ætas nostra non nouit. Vnde Salustius ex historialibus, Eusebius & Hieronymus ex annalibus & historia constat. Inter Historiam, & argumentum, & fabulam interest. Nam Historiæ sunt res veræ, quæ factæ sunt, argumenta sunt quæ & si facta non sunt, fieri tamen possunt, fabulæ verò sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contra naturam sunt.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE
ETYMOLOGIARVM.
Liber secundus.

Capita secundi libri.

- 1 De Rhetorica eiusque nomine.
- 2 De inuentoribus Rhetoricæ.
- 3 De nomine Oratoris & partibus Rhetoricæ.
- 4 De tribus generibus causarum.
- 5 De gemino statu causarum.
- 6 De tripartita controuersia.
- 7 De quatuor partibus orationis.
- 8 De quinque modis causarum.
- 9 De syllogismo Rhetoricis.
- 10 De lege.
- 11 De sententia.
- 12 De Cateceus & Anasceus.
- 13 De Prosopopæia.
- 14 De Ethopæia.
- 15 De generibus questionum.
- 16 De locutione.

- A 17 De trimodo genere dicendi.
- 18 De colo & commate, & periodis.
- 19 De vitis literarum & verborum & sententiarum cauendis.
- 20 De iuncturis verborum.
- 21 De figura verborum & sententiarum.
- 22 De Dialectica.
- 23 De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis.
- 24 De diffinitione Philosophiæ.
- 25 De Isagogis Porphyrii.
- B 26 De Categoriis Aristotelis.
- 27 De Perhermenis Aristotelis.
- 28 De syllogismo dialecticis.
- 29 De diuisione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreviata.
- 30 De Topicis.
- 31 De oppositis.

DE RHETORICA, CAPVT I.

Rhetorica est bene dicendi scientia, in ciuilibus questionibus, ad persuadendū iusta & bona, in rerum personarumque negotio, & causa. Dicta autem Rhetorica Græca appellatione *ῥητορικὴ*, id est, à copia locutionis, *ῥητορ* enim apud Græcos locutio dicitur, *ῥητορ* orator. Coniuncta est autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiam rectè loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus proferamus.

De inuentoribus Rhetoricæ artis. CAP. II.

Hæc autem disciplina à Græcis inuenta est, à Gorgia, Aristotele, Hermagora: & translata in Latinum, à Tullio videlicet & Ticiano & Quintiliano, sed ita copiosè, ita va-

riè vel pro scientia vel pro loquacitate verborum, vt eam lectori admirari in promptu sit, comprehendere impossibile. Nam membranis retentis, quasi accrescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabitur. Huius disciplinæ perfectæ cognitio Oratorem facit.

De nomine Oratoris, & partibus Rhetoricæ.

CAP. III.

Orator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura, moribus, vita, artibus: Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque, Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & fine officij, quod est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, vsu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in Oratore, sed in vnoquoque homine artifices spectantur, vt aliquid efficiat.

De tribus generibus causarum, CAP. IV.

Genera causarum tria sunt, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuscumque utilitatibus vite, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsius persone facto, aut poenę aut premij sententia datur. Dictum autem iudiciale, eo quod iudicet hominem, & sententia sua ostendat, vtrum laudabilis premio dignus sit, aut certe reus condemnari, liberariue supplicio debeat. Deliberatiuum genus vocatur eo quod de vnaquaque in eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio, id est, de expectando & fugiendo, id est, de faciendo & non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, utili & possibili. Hęc differt aliquid a deliberatiua, quia suasoria eget altera persona, deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem duę sunt, quę plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictum quod vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, quę te tam lata tulerunt Secula—. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ miserata labores. Post ipsum, vt „ In freta dum fluij current, dum montibus „ vmbrae dumstrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos nomenque tuum „ laudęque manebunt.

Pari ordine e contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominem, in hominem, post hominem. Locus communis, locus Rhetoricus nullus est alius, nisi argumenti sedes. Hęc verò communitas ad inquisitionem pertinet, vt nunquam manducaui commune, etiam immundum. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt, nam vituperatio quę contraria est laudi, specialiter ad certam facientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti crimine præponitur: vnde & communis locus dicitur, quia absente persona non tantum in hominem, quantum in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantum, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

De gemino statu causarum, CAP. V.

Status causarum apud Rhetores dicitur ea res, in qua causa consistit, id est, constitutio. Gręci enim statum a contentione *στον* dicunt. Latini autem non solum a pugna per

A quam expugnent propositionem aduersarij, sed quod in eo pars vtrique consistat. Fit autem ex intentione & depulsionem. Status autem causarum duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur coniectura, finis, qualitas, translatio. De fine, iudicialis & negocialis. De iudiciali absolutiua & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, compensatio. De concessione, purgatio & deprecatio. Coniecturalis status est, cum factum quod alij obicitur, ab alio pernegatur. Diffinitius status est, cum id quod obicitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis diffinitionibus approbatur. Qualitas est dum qualis sit res queritur: & quia de vi & genere negotij controuersia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cum causa pendet ab eo, quod aut non is agere videtur quem oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua poena oporteat. Translatiua constitutio est, quod actio translationis & commutationis indigere videtur. Iudicialis est, in qua æqui & recti natura & premij aut poenę ratio queritur. Negocialis est in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. Assumptiua est, quę ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, fors autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cum reus omnis non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat: quod nos ad poenitentes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cum id crimen quod inferitur ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus dimouere conatur. Relatio criminis est: cum ideo iure factum dicitur, quod aliquis ante iniuria laceratus sit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur esse commissum. Purgatio est, cum factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Hęc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cum & peccasse se, & consultu peccasse reus confitetur, & tamen vt ignoscatur postulat: quod genus perit potest accidere. Item ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contrarię, ambiguitas, collectio siue ratiocinatio & diffinitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrarię status est: quando inter se duę leges aut plures discrepare videntur. Ambiguitas est, cum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, inuenitur. Diffinitio legalis est cum vis verbi quasi in diffini-

tiua constitutione in qua posita sit quaeritur. Status ergo tam rationales quam legales à quibusdam certius xvij. connumerati sunt, ceterum secundum Rhetoricos libros Tullij xix. reperiuntur propterea, quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit.

De tripartita controuersia, C A P. VI.

Tripartita controuersia iuxta Ciceronem aut simplex est, aut iuncta. Et si iuncta erit considerandum est, vtrum ex pluribus quaestionibus iuncta sit, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quae absolutam continet vnam quaestionem hoc modo: Corinthiis bellum indicimus, an non? Iuncta est ex pluribus quaestionibus, in qua plura quaeruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur aut Carthaginensibus reddatur: an eò colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum quaeritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui fociis sit auxilio, an teneatur in Italia, vt quam maximè contra Hannibalem positae copiae sint?

De quatuor partibus orationis, C A P. VII.

Partes orationis in Rhetorica arte quatuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, vt beneuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus. beneuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, vt breuiter atque aperte loquamur. Argumentandum ita, vt primum nostra firmemus, dehinc aduersa confringamus. Concludendum est ita, vt concitemus animum audientis implere quae dicimus.

De quinque modis causarum, C A P. VIII.

Species causarum sunt quinque, id est, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causae genus est, cui statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile est, quo attentus sit animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestatis & turpitudinis particeps, vt & benevolentiam pariat & offensam. Obscurum est, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad co-

gnosendum negociis causa cernitur implicata.

De Syllogismo, C A P. IX.

Syllogismus Graecè, Latinè argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi arguta mentis oratio, qua inuentum probabile exequimur. Syllogismus igitur est propositionis & assumptionis, confirmationisque extrema conclusio: aut ex ambigentis incerto, aut ex fiducia comprobantis. Cōstat enim tribus partibus, propositione, assumptione, conclusione. Propositione, vt puta, quod bonum est, turpem vsum * habere non potest. Consentit audiens, assumpsit ille: Pecunia turpem vsum habet. Concluditur, Ergo pecunia non est bonum. Syllogismus autem non solum Rhetores, sed maximè Dialectici vtuntur, licet Apostolus saepe proponat, assumat, confirmet, atque concludat: quae, vt diximus, propriae artis Dialecticae atque Rhetoricae sunt. Syllogismorum apud Rhetores principaliter genera duo sunt, inductio & ratiocinatio. Inductionis membra tria sunt, prima propositio: secunda illatio, quae & assumptio dicitur: tertia conclusio. Inductio est, quae rebus nō dubiis captat assensionem eius cum quo instituta est: siue inter Philosophos, siue inter Rhetores, siue inter sermocinantes. Propositio inductionis est, quae similitudines concedendae rei necessario vnus inducit aut plurimorum. Illatio inductionis est, quae & assumptio dicitur, quae rem de qua contenditur, & cuius causa similitudines habitae sunt, introducit. Conclusio inductionis est, quae aut concessionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio, qua id, de quo quaestio, comprobatur.

Enthymema igitur Latinè interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum syllogismum solent Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma consistit, quando eo quod ad fidem pertinet faciendam vtitur syllogismorum lege praeterita, vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione constat esse perfectum: vnde magis Rhetoribus quam Dialecticis conuenire iudicatum est. Ratiocinationis duo sunt modi. Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rhetoricus. Secundus epichirema, qui est in rhetoricis latior syllogismus. Enthymematis membra sunt quinque, primum conuincibile, secundum ostentabile, tertium sententiale, quartum exemplabile: quintum collectiuum. Conuincibile est, quod euidenti ratione conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil.

Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putaretis per vos restitui posse, nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sicut Cicero in Catilina: Hic tamen viuit, imò viuit, & iam in senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis adiicit: ut apud Terentium, Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicuius exempli comparatione euentum similem cōminatur: sicut Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere. Collectiuum est, cum in vnum quæ argumenta sunt, colliguntur, sicut ait Cicer. pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela. Quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus: hūc iniuria, alieno tempore, cum piaculo capitis non dubitauit occidere. Præterea secundum Victorinum enthymematis est altera diffinitio ex sola propositione, sicut iam dictum est: quæ ita constat, Si tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. Ex sola assumptione, ut est illud: Si inimicus est, occidit, inimicus autem est. Et quia illi deest conclusio, enthymema vocatur. Sequitur epichirema, descendens de ratiocinatione latior & executior rhetoricis syllogismis, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis propter quod rhetoribus datur. Hic autē constat modis tribus, primus modus tripartitus est: secundus quadripartitus: tertius quinquepartitus. Tripartitus epichirematis syllogismus est, qui constat membris tribus, id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripartitus est, qui constat ex membris quatuor: prima propositione, secunda assumptione, & vna propositionis siue assumptionis cōiunctione, tertia probatione & conclusione. Quinquepartitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione: secunda eius probatione: tertia assumptione: quarta eius probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte rhetorica, Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicuius generis causa putari: eadem enim res alij genus, aliis pars esse potest. Idem genus & pars non potest, cetera quousque syllogismi huius membra clauduntur.

De Lege, CAP. X.

Lex est constitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerunt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel edictum vocatur. Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legē autem & mores hoc interest, quod lex scripta

Est: mos verò est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendō vocata, quia scripta est. Mos autem longa cōsuetudo est de moribus tracta tantundem. Cōsuetudo autem ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex, nec scriptura aut ratione cōsistat: quādo & legem ratio commendat. Porro si ratione lex cōsistat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conveniat, quod salutī proficiat. Vocata autem consuetudo, quia est in communi vsu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, ut est illud, Vir fortis petat præmii, aut vetat, ut, Sacrarū virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut, Qui eadem fecerit, capite plectatur. Factæ sunt autem leges, ut earū metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna vita moderatur humana. Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporique conueniens, necessaria, utilis, manifestaque, ne aliquid per obscuritatem captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

De Sententia, CAP. XI.

Sententia est dictum impersonale, ut, Obsequium amicos, veritas odiū parit. Hinc si persona fuerit adiecta, i. iudicium, * chria al. crisi erit: ita, offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metrofanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chriam & sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententiæ persona adiciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

H *De Cataſceue & Anaſceue, CAP. XII.*

Cataſceue est confirmatio propositæ rei. Anaſceue autem contraria superiori est. Reuincit enim non fuisse aut non esse quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur: ut si quis Chimeram neget fuisse, aut fuisse confirmet. Inter has & thesin hoc interest, quod thesis quamuis & ipsa habeat disputationem in vtramque partem, scilicet negandi & confirmandi, tamen incertæ rei quasi quædam deliberatio vel coarctatio est. Cataſceue autem & anaſceue in his rebus quæ verisimiles non sunt, sed pro veris ponuntur, plerumque versantur. Anaſceues prima diuisio est, inconueniens & mendacium. Inconuenientis species sunt, quod inhonestum est, & quod inutile.

al. iuuentu-
re illa.

inutile. Item inhonestum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, ut si quis indecora & non respondentia auctoritati dixisse dicatur: velut si aliquis infamet Catonem illum Censorium, * iuventutem illam ad nequitiam & luxuriam coartatum. In factis, ut si quis abhorrens aliquid à sanctimonia & nomine suo fecisse dicatur, ut est fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet species: incredibile, quod factum non esse credatur: ut adolescentem qui de Siculo litore ingrediētes Africam classes videret. Impossibile est, ut Clodius insidias Miloni fecerit, & idem occisus sit à Milone. Contrarium est, Nam si insidias fecit, occidit. Qui occisus est, non fecit insidias. Hęc distributio in contrarium, ut Clodius insidias fecit Miloni, & occidit. Confirmatio est. Reformata catastrophe proderit. Oportebit tamē principia sic ordinare, ut aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam esse dicamus. Et id postremum in anasceue requiramus, ne quid aliud significare voluerint qui ista finxerunt: ut Scillam non marinam, sed maritimam feminam: nec succinctam canibus, sed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitisse.

De Protopopœia, CAP. XIII.

Protopopœia est cum in animalium rerū & persona & sermo fingitur: sicut Cicero in Catilina: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multo est charior loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, personam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi quod & tragœdis visitatum est, & in orationibus frequentissimè inuenitur.

De Ethopœia, CAP. XIII.

Ethopœiam verò illam vocamus, in qua hominis personam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, studij, fortunæ, lætitiæ, sexus, mœroris, audaciæ. Nam cum piratæ persona suscipitur, audax, abruta, temeraria erit oratio: cum formicæ sermo simulatur, sexui conuenire debet oratio: iam verò adolescentis improvida: & senis, debilis: & militis fortis: & imperatoris, grauis: & parasti suasibilis: & rustici, inculta: & philosophi, perornata, diuersa oratio dicenda est. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa sunt maximè cogitanda, quis loquatur, & apud quem, & de quo, & ubi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus sit, aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

De Generibus questionum, CAP. XV.

Genera questionum duo sunt: quorum vnum est finitum, alterum infinitum. Finitum hypothesis Græcè, Latine causa dicitur ubi cum certa persona controversia est. Infinitum quod Græcè thesis, Latine propositum nominatur. Hoc personam non habet certam, nec inest in aliqua certa circumstantia, id est, nec locus, nec tempus. In causa verò certa omnia sunt, unde quasi pars causæ est propositum.

De Elocutione, CAP. XVI.

Iam verò in elocutionibus illo vti oportebit, ut res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuerecunda castis, ne leuia grauib, ne lasciuia seriis, ne ridicula tristibus misceantur. Latine autem & perspicue loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia persequitur, nec à sermone atque cultu præsentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat: nisi id quoque suauiter & aperte dicere, ne id quidem tantum: nisi id quod dicit & facere.

De trimodo dicendi genere, CAP. XVII.

Dicenda sunt quoque summissa leuiter, incitata grauius, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodū genus dicendi, humile, medium, grandiloquum. Cum enim magna dicimus, granditer proferenda sunt: cum parua subtiliter, cum mediocriter temperate. Nam in paruis causis nihil grande, nihil sublimè dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendum. In causis autem maioribus, ubi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentia & fulgoris exhibendum. In temperatis verò causis ubi nihil agitur ut agat, sed tantummodo ut delectetur auditor, inter utrumque est moderatè dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisque dicat, non tamē semper granditer docere debet, sed summissè cum docet, temperate cum aliquid vel laudat vel vituperat: granditer cum ad conuersionem auersos animos prouocat. Utenda tamen verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendentia, in grandi vehementia.

De colo, commate & periodo, CAP. XVIII.

Componitur autem instruiturque omnis oratio verbis, comate, colo & periodo. Comma particula est sententiæ. Colon membrum. Periodos ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione verborum comma, ex commate colon, ex colis periodos. Comma est iuncturæ finitio, ut puta, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud

comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectum sensui præstat, sed adhuc pendet oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodos, id est, extremæ sententiæ clausula, ita veterem iudiciorum morem requirunt. Periodos autem longior esse non debet, quàm ut vno spiritu proferatur.

De vitis literarum, & verborum, & sententiarum cauendis, CAP. XIX.

PRæterea purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitiis, tã in literis quàm in verbis, quàm etiam in sententiis. In literis, ut iunctura apta & conueniens sit: & sic obseruandum, ne præcedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, ut fœminę Egyptiæ: quæ structura melior sit, si consonantes vocalibus applicentur: triũque consonantium, quæ in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, f, x, ut est ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans in illis vocalibus, ut verum enim. Præterea carere debet oratio & omnibus vitiis, quæ inter prima Grammaticorum studia cognoscuntur.

De iuncturis verborum, CAP. XX.

IN verbis quoque cauenda sunt vitia, ut nō impropria verba ponantur, quæ Græci acyrogiam vocant. Amanda est ergo proprietas, sic tamen ut aliquando propter humilitatem sordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longè accitis, sed ut veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quæ fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt.

al. in constantia. Ambiguitas quoque & vitium illud cauendum, cum quidam * iactatione eloquentiæ ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumplexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in literis & verbis, ita & in sententiis vitia, quæ inter prima Grammaticorum studia cognoscuntur.

Sunt autem Cacemphaton, Tautologia, Ellipsis, Acyrogia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmus, & his similia. At contra orationem extollit & exornat Energia, & Emphasis, quæ plus quiddam quàm dixerat, intelligi facit: ut si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cum enim dicit lapsi, altitudinem

E imaginis suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quæ natura sua magna sunt.

De figuris verborum & sententiarum,

CAP. XXI.

AVgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigationem atque fastidium tam dicendi quàm audiendi creat: flectenda est & in alias versanda formas, ut & dicentem reficiat, & ornatior fiat, & iudicem diuerso vultu auditumque deslectat. De quibus plurimæ superius à Donato in schematibus artis Grammaticæ annotatæ sunt.

Vnde tantum illa hic interponi oportuit, quæ in poemate, aut nunquam, aut difficulter fiunt, in oratione autem libera fiunt.

Anadiplosis est congeminatione verborum, ut, hic tamen viuunt, imo viuunt & iam in senatum venit.

Climax est gradatio cum ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruatur, ut est illud Africani, Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam appellant, propter quod aliud in alio quasi necitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solum in singulis verbis, sed etiam in contextione verborum, ut apud Gracchum, Pueritia tua adolescentię tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus reipublicæ flagitium. Sic & apud Scipionem: Vi atque gratis coactus cum illo sponsionem feci, facta sponsione ad iudicem adduxi, adductum primo cœctu damnaui, damnatum ex voluntate dimisi.

Antitheta, quæ Latine contrapositione appellantur, quæ dum ex aduerso ponuntur sententiæ pulchritudinem faciunt, & in ornamento locutionis decentissima existunt, ut Cicero: Ex hac parte pudor expugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc cōtinentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, & virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, & cum vitiis omnibus: postremo copia cum egestate: bona ratio cum perdita: mens sana cum amētia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In huiusmodi certamine ac prælio, huiusmodi locutionis ornamento liber Ecclesiasticus vsus est, dicens:

Contra malum bonum, & contra mortem A
vita: sic contra pium peccator, & sic intueri
in omnia opera altissimi, bina & bina, vnum
contra vnum.

Synonymia est quoties in connexa oratio-
ne pluribus verbis vnam rem significamus, vt
ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris nihil co-
gitas. Item, Nō feram, non patiar, non finam.

Epanados quam regressionem nostri vo-
cant, Principium dignitatis erat penē par, nō
par fortasse eorum quæ sequebantur.

Antapodosis, quoties media primis & vl-
timis conueniunt, vt ibi: Vestrum hoc factum
reprehendo, Patres conscripti, non meum, ac
pulcherrimum quidem factum: verum, vt di-
xi, non meum, sed vestrum.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus
interpretatione discernimus, cum te pro astu-
to sapientem appellas: pro inconsiderato for-
tem, pro inliberali diligentem.

Antanaclasis est quæ eodem verbo contra-
rium exprimit sensum. Querebatur quidam
de filio cur mortem suam expectaret: respon-
dente, Non expecto: imō peto, inquit, vt ex-
pectes.

Antimetabole est conuersio verborum, quæ
ordine mutato contrarium efficit sensum: Nō
vt edam viuio, sed vt viuam edo. Et illud: Si
consul Antonius, Brutus hostis: Si conserva-
tor reipublicæ Brutus, hostis Antonius.

Exoche, Quis eos appellauit? Appius: quis
produxit? Appius.

Nunc figuras sententiarum, quas opere
pretium est cognoscere persequamur.

Sententia est dictum impersonale, vt Obse-
quium amicos, veritas odium parit. Huic si
persona fuerit adiecta, chria erit ita: Offendit
Achilles Agamemnonem vera dicendo. Me-
trophanes promeruit gratiam Mithridatis,
obsequendo. Nam inter chriam & sententiā
hoc interest, quod sententia sine persona pro-
fertur, chria sine persona nunquam dicitur.
Vnde si sententiæ persona adiciatur, fit chria:
si detrahatur, fit sententia.

Sententiā species multæ sunt: aliæ enim
indicatiuæ, aliæ pronūciatiuæ: vt, Nusquam
tuta fides: aliæ imperatiuæ: vt, Vade, age nate
voca zephiros, & labere pennas. Aliæ admira-
tiuæ: vt, tantane animis cælestibus iræ?

Aliæ comparatiuæ, vt est, Si vinco & pereō
quid ibi me vincere prestat? Aliæ superlatiuæ,
quæ cum aliquo motu animi & indignatione
promuntur, vt ibi: — Quid non mortalia pe-
ctora cogis Auri sacra fames.

Aliæ interrogatiuæ: vt, — iuuenes quæ causa
subegit Ignoras tentare vias? — Quod genus,
vnde domus? pacemne huc fertis an arma?

Aliæ responsiuæ, vt illinc, istinc. Aliæ de-

precatiuæ: vt, Eripe me his inuicte malis. Aliæ
promissiuæ: vt, Parce metu Cytherea, manet
immota tuorum. Aliæ concessiuæ, quæ cum
impulsione prohibeant: vt, Sequere Italiam
ventis pete regna per vndas. quæ tamen ne
non intellecta sit persuasio, permixta sunt ali-
qua quæ vetent latenter, vt, ventis pete regna
per vndas. Aliæ demonstratiuæ: vt, En, ecce.
Aliæ optatiuæ: vt, O mihi præteritos referat si
Iupiter annos.

Aliæ * derogatiuæ, vt nequaquam.

al. negatiuæ

Aliæ quæ cum exclamatione proferuntur:
vt Quis furor o ciues pacem conuertit in ar-
ma? Et Cicero, Odij immortales, vbinam
gentium sumus?

B Aliæ exhortatiuæ, cum ad sententiam pro-
uocamus: vt, Aude hospes contemnere opes.

Aliæ dehortatiuæ, cum à contrario vitio
peccatoque reducimus. Sunt & affirmatiuæ,
vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, sere nudus, ha-
bebis frigore messes.

Vetatiuæ, vt, Nēue inter vites corilum se-
re nēue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt non, minimē. Sunt & mirati-
uæ, vt, Papē, viuere non licet, & fornicari li-
bet?

Dolentis, vt, Heu mihi quod nullis amor
est sanabilis herbis.

C Flentis similitudinis sic: vt, Creta vt fertur
quondam labyrinthus in alta.

Admonentis, iridentis, gementis, exhorta-
tiuæ, consolatiuæ, commiserantis, quorum
quot sunt genera vel figuræ, tot & in pronun-
ciando voces.

Sunt & Amphidoxæ, quarum pars honesta
est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta volun-
tas: Magna petis Phaeton.

Sunt & aliæ, procatalepsis: cum id quod no-
bis obiici poterat, ante præsumimus ad diluē-
dum: vt, Si quis vestrum, Iudices, aut eorum
qui assunt fortē mirantur. Sunt & aporiæ, du-
bitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quo-
modo dicatur.

D Kcenosis autem dicitur communicatio cō-
silij cum iudicibus aut aduersariis, vt si dicas:
Vos consulo iudices, aut vos aduersarij: quid
me facere conuenit, aut quid vos facturi fue-
ritis.

Paradoxon est cum dicimus inopinatum
aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicero. Cuius
laudis prædicator esse debuerit, eius periculi
deprecatorum se esse factum.

Epitrope, id est, permissio, cum aliquid ipsis
iudicibus aut aduersariis permittimus existi-
manda: vt Caluus in Vaticinio, Perfrica fron-
tem, & dic te digniorem qui prætor fieres
quàm Catonem,

Parrhæsia est oratio libertatis & fiducia: E plena: ut ibi, Occidi non Spurium Melium, &c. Qua figura cautè utendum est, ut Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cum sermonem ex aliena persona inducimus, ut pro Cælio, Tullius facit Appium cæcum cum Clodio loquentem.

Energia est rerum gestarum aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qua locuti iam sumus.

Metathesis est, quæ mittit animos iudicum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad spectaculum expugnata misera ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorū corporum iniurias, captiuitates matronarū, trucidationes senum. In futurum autem, anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: ut Tullius pro Milone, cum mittit animos iudicū in eum reipublicæ statum, qui futurus est, etiam si occiso Milone Clodius uiueret.

Aposiopesis est, cum id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus, ita: Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Epanalepsis est digressio, ita: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paulò longius quam volebam, sed redeo ad causam.

Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitos fuisse nos fingimus.

Apaëtēsis est cum id quod in animos iudicum quasi deposueramus, opportunè repositimus.

Ætiologia est, cum proponimus aliquid, eiusque causam & rationem reddimus.

Charactērismus est descriptio figuræ aliquius expressa: ut, Omnia Mercurio similis vocemque colorem, Et crines, & flauos, & membra decora iuuenta.

Adposuimus, cum plures sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, & cum quadam festinatione decurrit: ut Cicero sic: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, fortunas, coniuges, liberōsque vestros, &c.

Ironia est cum per simulationem diuersum, quam dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cum laudamus eum quē vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplum erit: si dicas, Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

Diasyrmus, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

Hyphe est quoties in eodem sensu diutius immoramur, sic: Cui tandem pepercit? cuius amicitia fidem custodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epangelia est promissio, qua iudicem attentum facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Prosopopœia est, cum in animalium & persona & sermo fingitur. Cicero in Catilina: Et enim si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multo est charior loqueretur, dicens, &c.

Parathesis est cum quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cum opportunum fuerit.

Peusis, id est, soliloquium, cum ad interrogata ipsi nobis respondemus.

Synæresis est, cum differimus aliquid petentes, ut aliud interim nos non permittant dicere.

De Dialectica, CAP. XXII.

Dialectica est disciplina ad discernendas rerum causas inuenta. Ipsa est Philosophiæ species, quæ Logica dicitur, id est, rationalis, diffiniendi, quærendi & differendi potens. Docet enim in pluribus generibus questionum, quemadmodum disputando vera & falsa diiudicentur. Hanc quidam primi Philosophi in suis dictionibus habuerunt, non tamen ad artis redege re peritiam. Post hos Aristoteles ad regulas quasdam huius doctrinæ argumenta produxit, & Dialecticam nuncupauit, pro eo quod in ea de dictis disputatur: nam λέξις dictio dicitur. Ideo autem post Rhetoricam disciplinam dialectica sequitur, quia in multis utrique communia existunt.

De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis,

CAP. XXIII.

Dialecticam verò & Rhetoricam Varro in nouem disciplinarum libris, tali similitudine diffiniuit: Dialectica & Rhetorica est quod in manu hominis pugnus astrictus & palma distensa, illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica quidem ad differendas res acutior: Rhetorica ad illa quæ nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnunquam venit, ista iugiter procedit in forum. Illa requirit rarissimos studiosos, hæc autem frequenter & populos. Solent autem Philosophi antequam ad isagogen veniant exponendam, diffinitionem Philosophiæ ostendere: quò facilius ea, quæ ad eam pertinent, demonstrarentur.

De diffinitione Philosophiæ,

CAP. XXIIII.

Philosophia est rerum humanarum diuinarumque cognitio cum studio bene viuendi coniuncta. Hæc autem duabus ex re-

bus constare videtur, scientia & opinatione. Scientia est cum res aliqua certa ratione percipitur: opinatio autem cum adhuc incerta res latet, & nulla ratione firmata videtur, ut puta: Sol utrum ne tantus quantus videtur, an maior sit quam omnis terra, item luna globosa sit an concaua: & stellae utrum ne adhæreant caelo an per aërem libero cursu ferantur: caelum ipsum qua magnitudine, qua materia constat, utrum quietum & immobile sit: an incredibili celeritate voluatur, quanta sit terrae crassitudo: aut quibus fundamentis librata & suspensa permaneat. Ipsum autem nomen Philosophiae latine interpretatum, amorem sapientiae proficitur. Nam Graeci φιλοσ, amicum, σοφία sapientiam dicunt. Philosophiae species tripartita est: una naturalis, quae Graecè Physica appellatur, in qua de naturae inquisitione discribitur: altera moralis, quae Graecè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quae graeco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodum in rerum causis vel vitae moribus veritas ipsa quaeratur. In Physica igitur causa quaerendi, in Ethica ordo viuendi, in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Graecos primus perscrutatus est Thales Milesius, vnus ex septem sapientibus. Hic enim ante alios caeli causas atque vim rerum naturalium contemplata ratione suspexit, quam postmodum Plato in quatuor diffinitiones distribuit, scilicet Arithmeticam, Geometriam, Musicam & Astronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos componendosque mores instituit, atque omne studium eius ad bene viuendi disputationem perduxit: diuidens eam in quatuor virtutes, id est, prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernitur à bonis mala. Fortitudo, qua aduersa aequanimiter tolerantur. Temperantia, qualibet concupiscentiaque frænatur. Iustitia, qua rectè iudicando sua cuique distribuuntur. Logica, quae rationalis vocatur, Plato subiunxit, per quam discussis rerum morumque causis, vim earum rationabiliter perscrutatus est, diuidens eam in Dialecticam & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis: λόγος enim apud Graecos & sermonem significat & rationem. In his quippe tribus generibus philosophiae, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, ut in Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Prouerbiis & in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri Theologicam sibi vendicant, ut in Cantico canticorum, & Euangelis. Itē aliqui doctorum Philosophiam in nomine & partibus suis ita diffinierunt. Philosophia est

A diuinarum humanarumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Aliter: Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis cōuenit Christianis, qui seculi ambitione calcata, conuersatione disciplinabili, similitudine future patrie viuunt. Philosophia diuiditur in duas partes, prima in spectatiuam, secunda in actualem. Alij diffinierunt Philosophiae rationē in duabus consistere partibus, quarum prior inspectatiua est, secunda actualis. Inspectatiua diuiditur in tribus modis, id est, prima in naturalem, secunda in doctrinalem, tertia in diuinalem. Doctrinalis diuiditur in quatuor partes, id est, prima in Arithmeticam, secunda in Musicam, tertia in Geometriam, quarta in Astronomiam. Actualis diuiditur in tribus, id est, prima in moralem, secunda in dispensatiuam, tertia in ciuilem. Inspectatiua dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis aliquid & caelestibus contemplamur, eaque mente solummodo inspicimus, quae corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, ubi vniuscuiusque rei natura discutitur, quia nihil generatur in vita: sed vnumquodque in iis visibus deputatur, in quibus à creatore diffinitum est, nisi fortè cum voluntate Dei aliquod miraculum prouenire monstratur. Diuinale dicitur, quando aut ineffabilem naturam Dei: aut spirituales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus. Doctrinalis dicitur scientia, quae abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus, ut est par, impar, vel ab huiusmodi, in sola rationatione tractamus. Cuius species sunt quatuor, scilicet Arithmetica, Geometria, Musica & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobiliūque formarum. Musica est disciplina quae de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quae cursus caelestium, syderumque figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circa se & circa terram indagabili ratione percurrit. Porro actualis dicitur, quae res propositas operationibus suis explicat: cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua & ciuilis. Moralis dicitur, per quam viuendi mos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia praeparantur. Dispensatiua dicitur, cum domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Ciuilis dicitur, per quam totius ciuitatis utilitas administratur.

De Isagogis Porphyrij, CAP. XXV.

Post philosophiæ diffinitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrij expediāmus. Isagoga quippe græcè, latine introductio dicitur, eorum scilicet qui philosophiam incipiunt: continēs in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suaque certa ac substantiali diffinitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis communibus separamus, tamdiu interponentes differentias, quousque ad proprium de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, ut puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risusque capax. Genus animal cum dictum est, substantia ipsius hominis declarata est. Est enim ad hominem genus animal, sed quia latè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia verò, ut bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egeant: mortale autem propter id quod non angelus est. Postea discretis atque disclusis adiectum est proprium in parte postrema, risus capax: est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte diffinitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ diffinitionem plenam existimant Aristoteles & Tullius ex genere & differentiis consistere. Quidam postea pleniores in docendo, eius perfectam substantialem diffinitionem in quinque partibus velut in membris suis diuiserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus ut animal. Est enim animal commune & generale omnium animam habentium. Species, ut homo. Est enim specialitas, quæ separatur à cæteris animantibus. Differentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cum enim dicitur rationale, discernitur ab irrationalibus & mutis, quæ non habent rationē. Cum mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidēs, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accedunt & mutantur: ut est ex omnibus his quinque partibus oratio plena sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni maliq; capax: sic enim in omni oratione substantiali tamdiu interponere debemus species & doctrinas, quam diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse:

ad id perueniatur, ut proprietas iam certa teneatur. Isagogas autem ex Græco in latinum transtulit Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boëtius edidit.

De Categoriis Aristotelis, CAP. XXVI.

Sequuntur Aristotelis categoriæ, quæ Latine predicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

Instrumenta categoriarum sunt tria, scilicet prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est: sed non eadem diffinitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & celestis leo dicitur. Quantum ad diffinitionem pertinet, aliter verus diffinitur, aliter pictus, & aliter celestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurimarum rerum vnum nomen est & diffinitio, ut vestis: nam & birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius diffinitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & diffinitionem dant formis suis. Denominatiua & deriuatiua dicuntur quæcūque ab aliquo solo differentie casu secundum nomen habent, & appellationem: ut à bonitate bonus, à malitia malus.

Categoriarum autem species decem sunt, scilicet Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus, habitus, agere & pati.

Substantia est quæ propriè & principaliter subsistere dicitur, quæ neque de subiecto predicatur: neq; in subiecto est, ut aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ insunt atque clauduntur: ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quā aliquid vel magnum vel minus ostenditur, ut longus, breuis. Qualitas est: ut qualis sit orator, aut rusticus niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cum enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior seruo, nec seruus prior domino. Alterū enim alteri præesse non potest. Porro situs à positione dictus est, ut quis aut stet, aut sedeat aut iaceat. Locus est ubi sit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dexterā & sinistram, ante & retrò, sursum & deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tempus: ut, hodie, heri. Habitus ab habendo aliquid dictus, ut habere scientiam in mēte, virtutem in corpore: circa corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à docto-

ribus numero comprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, cum facientis rem indicat. Scribor patientis est, quam pati se ostendit. In his enim novem generibus, quorum exempli gratia quaedam posita sunt, vel in ipso substantia genere, quod est & innumerabilia reperiuntur: nam & ea quae intellectu capimus, id ad alterum horum decem predicamentorum sermone velamus. Plena enim sententia de his ita est. Augustinus magnus predicator, filius illius, stans in templo, hodie insulatus, predicando fatigatur. *Verum* autem substantia est, id est, proprium, quae ceteris subiacet, reliqua novem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quod omnis res ad seipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideo substantia est. Illa verò accidentia, quae in subsistente atque subiecto sunt, substantiae non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, ut color vel forma. De subiecto autem & in subiecto quasi de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quae accidunt in substantia, ut quantitas, qualitas vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. Ex his novem accidentibus tria intra ousiam sunt, scilicet quantitas, qualitas & situs. Haec enim sine ousia esse non possunt. Extra ousiam verò sunt locus, tempus & habitus: intra & extra ousiam sunt relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominem sibi ponat ante oculos, quasi subiectum nomini? Hoc opus Aristotelis intelligendum est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem praedicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui sine rhetoribus & dialecticis apponuntur.

De Perihermenias Aristotelis, CAP. XXVII.

al. rationes
que.

Sequitur dehinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationesque cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptabat, calamum in mente tangebatur. Omnis quippe res quae una est, & uno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quae duae partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptus rei mentis interpretis est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione & faciendis sermonibus peritissimus, Perihermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus,

A scilicet quod res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphrasin & apophrasin, id est, per affirmationem & negationem. Per affirmationem, ut homo currit: per negationem, ut homo non currit. In his itaque perihermenias, supradictus philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione. Nomen est vox significativa secundum placitum: sine tempore, cuius nulla pars significativa separata, ut Socrates. Verbum est quod significat tempus, cuius pars nihil extra significat, sed semper eorum quae de altero dicuntur notata, ut cogitat, disputat. Oratio est vox significativa ad placitum, cuius partium aliquid separatim significativum est, ut Socrates disputat. Enunciatio oratio est vox significativa, de eo quod est aliquid vel non est, ut Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, ut Socrates est, negatio est alicuius ab aliquo, ut Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Utilitas perihermeniarum haec est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Unde & analytica petraetantur.

De Syllogismis dialecticis, CAP. XXVIII.

Sequitur dehinc dialectici syllogismi, ubi notius eius artis utilitas & virtus ostenditur: quorum conclusio plurimum adiuuat lectorem ad veritatem inuestigandam, tantum ut absit ille error decipiendi adversarium per sophismata falsarum conclusionum.

Formulae categoricorum, id est, praedicativorum syllogismorum sunt tres. Primae formulae modi sunt novem.

Primus modus est, qui conducit, id est, qui colligit ex universaliibus dedicatiis, dedicatiu vniuersale directum: ut, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, ergo omne iustum bonum.

Secundus modus est, qui conducit ex universaliibus dedicatio & abdicatio, abdicativum vniuersale directum: ut, Omne iustum est honestum, nullum honestum turpe, ergo nullum iustum turpe.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiis particulari & vniuersali, dedicatiu particulare directum: ut, Quoddam iustum honestum, omne honestum utile, ergo quoddam iustum utile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicatia, & vniuersali abdicatio, dedicatiu particulare directum: ut, Quoddam honestum iustum, nullum honestum turpe, ergo quoddam iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuum per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, ergo quoddam bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, ergo nullum turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, igitur quoddam vtile iustum.

Octauus modus est, qui cōducit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, ergo quoddam turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersali abdicatiuo & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, nullum turpe honestū, quoddam honestum iustum, igitur quoddam iustum non est turpe.

Formulae secundi modi sunt quatuor.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directum: vt, Omne iustum honestum, nihil turpe honestum, ergo nullum turpe iustum.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale dictum: vt, Nullum turpe honestum, omne iustum honestum, ergo nullum turpe iustum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directum: vt, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, igitur quoddam iustum non est turpe.

Quartus modus est, qui cōducit ex vniuersali dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, abdicatiuum particulare directum: vt, Omne iustum, est turpe, quoddam malum non est turpe, quoddam ergo malum non est iustum.

Formulae tertij modi sunt sex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus, dedicatiuum particulare tā directum quā reflexim: vt, Omne iustū honestum, omne honestum iustum, omne iustū, bonum, quoddam ergo honestum bonum, quoddam bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directum: vt, Quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam ergo honestum bonum.

E Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari, dedicatiuum particulare directum: vt, Omne iustum honestum, quoddam iustum bonum, ergo quoddam honestum bonum.

Quartus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, abdicatiuum particulare directum: vt, Omne iustum honestum, nullum iustum malum, ergo quoddam honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiuo particulari & abdicatiuo vniuersali, abdicatiuum vniuersale directum: vt, Quoddam iustum honestum, nullum iustum malum, ergo quoddam iustum non est malum.

F Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiuo vniuersali, & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directum: vt, Omne iustum honestum: quoddā iustum non est malum: Ergo quoddam honestum non est malum. Has formulas categoricorum syllogismorum qui plenē nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apulei, & quæ subtilius sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, præstante Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequenti veniamus. Modi syllogismorum Hypotheticorum qui fiunt cum aliqua conclusione sunt vj.

G Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Ergo lucet.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Non autem lucet: Ergo non est dies.

Tertius modus est ita, Non est dies, ergo non lucet, atqui dies est, lucet igitur.

Quartus modus est ita: Aut dies est aut nox. Vtique dies est: nox ergo non est.

Quintus modus est ita: Aut dies est aut nox. Vtique nox non est, Igitur dies est.

Sextus modus est ita: Non est dies: Ergo non lucet: Dies autem est: Nox ergo non est.

Septimus modus est ita: Nō est dies & nox: Vtique nox non est: Ergo dies est. Modos autem syllogismorum Hypotheticorum si quis plenius nosse desiderat, librum legat Marij Victorini, qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis. Hinc ad Dialecticas diffinitionum species accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt, vt possint iudiciorum aperte manifestationes & quædam indicia diffinitionum ostendere.

De diuisione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreviata, CAP. XXIX.

D Iffinitio est Philosophorū, quæ in rebus exprimendis explicat quod res ipsa sit, qualis sit, & quemadmodum membris suis

constare debeat. Est enim oratio brevis vni-
uscuiusque naturam à communione diuisam
propria significatione concludens. Diuisio
diffinitionum in partes xiiij habetur. Prima
species diffinitionis est. ὁρισμός substantialis:
quæ propriè & verè dicitur diffinitio, vt est.
Homo est animal rationale, mortale, sensus
disciplinæque capax. Hæc enim diffinitio per
speciem & differentias descendens venit ad
proprium & designat plenissimè quid sit ho-
mo. Secunda species diffinitionis est, quæ Græ-
cè ὑποκειμένη dicitur, Latine notio nūcupatur:
quam notionē communi nō proprio nomine
possumus dicere. Hæc isto modo semper effi-
citur: Homo est quod rationali conceptione
& exercitio præest animalibus cunctis. Non
enim dixit quid sit homo, sed quid agat, quasi
quodā signo in notitiā deuocato. Ista enim &
reliquis notitiā rei profertur, non substantialis
explicatio declaratur. & quia illa substantia-
lis est, diffinitionum omnium obtinet princi-
patū. Tertia species diffinitionis est, quæ Græ-
cè ποιότης dicitur, Latine qualitatiua vocatur,
quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quod
quale sit id quod quæritur, euidenter ostēdit.
Cuius exemplum tale est, Homo est qui in-
genio valet, artibus pollet, & cognitione rerū
aut quod agere debet, eligit, aut animaduer-
sione quid inutile sit contemnit. His enim
qualitatibus expressus ac diffinitus est homo.
Quarta species diffinitionis est, quæ Græcè
ὑπογραφή Latine à Tullio descriptio nuncu-
patur: quæ adhibita circuitione dictorū facto-
rumque rem, quæ sit descriptione declarat.
Queritur enim, quid sit auarus, quid crudelis,
quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi avari &
crudelis natura describitur, vt si luxuriosum
volumus diffinire, dicimus, Luxuriosus est
victus non necessarij, sed sumptuosi & hono-
ris appetēs, in deliciis affluēs, in libidine prōp-
tus. Hæc & alia diffiniunt luxuriosum: sed
per descriptionem diffiniūt. Quæ species dif-
finitionis Oratoribus magis apta est quā Dia-
lecticis: quia latitudines habet, quæ simili mo-
do in bonis rebus ponitur & malis. Quinta
species diffinitionis est, quā Græcè ὑποκείμενον
Latine aduerbium dicimus. Hæc vocem illā
de cuius * re quæritur, alio sermone designat,
vno & singulari, & quodammodo quid illud
sit in vno verbo positū, vno verbo aliud decla-
rat. vt, Conticere est tacere. Item cū ter-
minum dicimus finē: aut populas interpretamur
esse vastatas. Sexta species diffinitionis
est, quā Græci ὑποδιαφορίζω nos per differentiā
dicimus. Scriptores vero artū de eodem &
de altero nominant: vt cū quæritur, quid sit
inter Regem & tyrannum: adiecta differen-
tia quid vterque sit diffinitur, id est, rex est mo-

destus & temperans: tyrannus verò impius
& immitis. Septima species diffinitionis est,
quam Græci ὑπερβολή Latini per trāslatio-
nē dicunt: vt Cicero in Top. Littus est, quia flu-
ctus elidit, hoc variè tractari potest. Modo
enim vt moneat, modò vt designet, modò vt
laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est
virtutis, modorum apud posteros sarcina. Vt
designet, Apex est ars corporis. Vt laudet,
Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Di-
uitiæ sunt brevis vitæ longum viaticum. Octa-
ua species diffinitionis est, quā Græci ὑπερ-
βολή Latini per priuantiam contrarij
cuius quod diffinitur, dicunt: Bonum est, quod
malum non est. Iustum est, quod iniustum nō
est, & his similia. Hoc autem genere diffini-
tionis vti debemus cū contrarium est no-
tum: vt, Si bonum est quod prodest cum ho-
nestate, id quod tale non est, malum est. No-
na species diffinitionis est, quam Græci ὑπερ-
βολή Latini per quandam imagina-
tionem dicunt: vt, Aeneas est Veneris & An-
chisæ filius. Hæc semper in indiuiduis versa-
tur, quæ Græci ὑποκείμενον appellant. Decima spe-
cies ipsius diffinitionis est, quam Græci ὑπερ-
βολή πλήρους ὁμοίου γένους, Latini per indi-
gentiam pleni ex eodem genere dicunt, vt si
quæritur, Quid sit thesis? respondeatur, Cui
vis deest, vt sit artis. Vndecima species diffini-
tionis est, quam Græci ὑπερβολή Latini
iuxta * rationem dicunt, vt si quæritur, Quid
sit animal? respondeatur, vt homo. R. enim
quæsitam prædictum declarauit exemplum.
Hoc est autem propriū diffinitionis, quid sit
illud quod quæritur declarare. Duodecima
species diffinitionis est, quam Græci ὑπερ-
βολή vocant, id est, per laudem: vt Tullius pro
Cluentio: Lex est mens & consilium, & ani-
mus, & sententia ciuitatis. Et aliter: Pax est
tranquilla libertas. Fit & per vituperationem
quam Græci ὑποκείμενον vocant: vt, Seruitus est po-
stremum omnium malorum, non modò bel-
lo, sed morte quoque repellēda. Tertia deci-
ma species diffinitionis est, quam Græci ὑπερ-
βολή Latini ad aliquid vocant, vt est illud:
Pater est, cui est filius: dominus est, cui est ser-
uus. Quartadecima species diffinitionis est
ὑπερβολή, Latine generalis. Cicero in rhetori-
cis: Genus est, quod plures amplectitur par-
tes. Item pars est, quæ subest generi. Quinta-
decima species diffinitionis est, quam Græci
ὑπερβολή Latini secundum rei rationem
vocant: vt, Dies est sol supra terras, nox est sol
sub terris. Scire autē debemus prædictas spe-
cies diffinitionum topicis meritò esse socia-
tas, quoniam inter quædam argumenta sunt
positæ, & nōnullis locis commemorantur in
Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus,

al. propositi-
tione.

al. notione.

que sunt argumentorum sedes, fontes sensuū,
& origines dictionum.

De Topicis.

CAP. XXX.

Topica est disciplina inueniendorum argumentorum. Diuisio Topicorum siue locorū, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nā alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur effecta, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta quæ in eo ipso de quo agitur, hærent in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secunda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cum diffinitio adhibetur ad id quod queritur, sicut ait Cice. Gloria est laus rectè factorum, magnorūque in republica fama meritorum.

A partibus est argumentum, cum is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cum sui nominis argumento aliquod dicitur, vt Cicer. Consullem, inquit, quærebam, quem in isto magali inuenire non poteram.

Effecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur. Sunt autem numero quatuordecim, id est, primum à coniugatis argumentum est, cum declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit eueruisse provinciam: vel nomen à verbo, cum latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: Inceptio est amentium, haud amantium: dummodo distat vnius appellationis postremitas, in alia vocis declinatione formata. Secundum argumentum à genere est, cum de eodem genere sententia dicitur, vt Virgilius: Varium & mutabile semper femina. Tertium à specie argumentum est, cum generali quæstioni fidem species facit: vt, At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur: vt, Suggere tela mihi, non illum dextera frustra Torserit in Rutulos, steteritque in corpore Graiū Iliacis campis. A differentia argumentum est, quando per differentiam aliqua separantur, vt Virgilius, Non Diomedis equos, nec currū cernis Achillis. A contrariis argumentum dicitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Virgilius, Mortaline manu factæ, immortale carinæ Fas habeant, certusque incerta pericula lustret Æneas. A consequentibus argumentum ducitur, quando posita rem aliquid inenitabiliter consequitur, vt Virgil. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando

aliqua ex iis quæ prius gesta sunt, comprobantur, vt Cicero pro Milone, Cum non dubitauerit aperire quod cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, vt Cicero: Is igitur non modo de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus, domi te interficere voluisset? A coniugatis argumentum est, cum probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, vt Virgilius: Nos si pellant, nihil ab fore credūt, Quin omnem Hesperiam sua sub iuga mittant.

A causis argumentum est quando consuetudine cōmuni res quæque tractatur, vt Terent. Ego non nihil veritus sum dudum abs te cauere: Ne faceres quod vulgus seruorum solet dolis vt me deluderet. Ab effectis argumentum est: cum ex iis quæ facta sunt aliquid approbatur, vt Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A comparatione argumentum est, quando per collationem personarum siue causarū, sententiæ ratio sub imputatione formatur, vt Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Graiū, Nos aliquid cōtra Rutulos iuuisse nefandū est. Item argumenta quæ ducuntur extrinsecus, quæ Græcè ἀπὸ τοῦ ἄλλου i. artis expertia vocantur, vt est testimonium. Testimonium verò constat re: & diuiditur quinque modis, id est, primo ex persona, secundo ex naturæ auctoritate, tertio ex temporibus auctoritatum, quarto ex dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis. Tertio ergo superior modus qui est ex temporibus, in octo species deriuatur. Prima ingenio, secunda opibus, tertia aetate, quarta fortuna, quinta arte, sexta vsu, septima necessitate, octaua concursione fortuitarum. Testimonium omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Persona non qualiscunque est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem, sed morū probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maxima virtute consistit. Testimonia multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides, cum priscorum dicta factaque memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mētiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plena sunt, diffinitione non indigent. Memoria quoque condendum est, Topica oratoribus, Dialecticis, poetis, & iurisperitis cōmuniter quidem argumenta præstare: sed quando aliquid specialiter probant, ad Rhetores, poetas, iurisperitosque pertinet, quando verò generaliter disputat, ad philosophos pertine-

re manifestum est. Mirabile planè genus operis, in vnum potuisse colligi quicquid mobilitas ac varietas humane mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire conclusum liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocunque se verterit, quasque cogitationes intrauerit: in aliquid eorum quæ prædicta sunt necesse est vt cadat ingenium.

De Oppositis, CAP. XXXI.

Contrariorum genera quatuor sunt, quæ Aristoteles *ἀντιθέτα* id est, opposita vocat. Propter quod sibi velut ex aduerso videtur obistere, vt contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia cōtraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, quod iuxta Ciceronem diuersum vocatur, pro eo quod tantum contraria sibi opponuntur, vt nō eorū sint quibus opponitur vt sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nā sunt quædam ex eis quæ medium habēt: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent mediū, & tamen sine nomine sunt: nisi vtrumque cōtrariorum ei vocabulum creet. Candidum & nigrum medium habent, quia inter eos sæpe color pallidus vel fuscus inuenitur, sine medio sunt quoties vnum de duobus accidit, vt sanitas vel infirmitas. Horum nihil est mediū. Ea autem quorum media sine nomine sunt, vt felix, infelix, medium habent: videlicet, neque à toto felix, neq; in toto infelix. Secundum genus est relatiuorum: quæ ita sibi opponuntur, vt ad se conferantur, sicut duplum, simplum. Horum solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplum nisi ad duplum: aut eius cui opponitur. Nam relatiuum rela-

Atio ita opponitur: vt hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunque modo referatur. Dimidium enim opponitur duplo, eiusque dupli medium est: sed ita illi opponitur, vt eius sit cui opponitur. Sic & paruum opponitur magno: ita vt ipsum paruum ad magnum cui opponitur, sit paruum. Nam quæ superiora dicuntur contraria ita sibi opponuntur: vt eorum nō sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunque modo referantur. Siquidem iniquitas iustitiæ ita contraria est, vt non eiusdem iustitiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertium genus oppositorū est habitus vel oratio. Quod genus Cicero priuationem vocat, quia ostendit aliquid quēpiam habuisse, vnde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secunda in loco, tertia in tempore congruo. In re, vt cæcitas & visio in oculis. In loco, vt cæcitas & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, vt infāntē non dicere, sine dentibus: cum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim priuatus dentibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex cōfirmatione & negatione opponitur, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideo differunt, quod illa sigillatim dici possunt, hæc nisi connexè dici non possunt. Quod genus quartū apud Dialecticos multum habet conflictū, & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertium non recipit. Nam ex illis quædam habere tertium possunt, vt in contrariis, candidum & nigrum. Tertium eius nec candidum nec nigrum, sed fuscum vel pallidum. In relatiuis quoque, vt multa & pauca. Tertium eius, nec multa nec pauca, sed mediocria. In habitu vel oratione, vt visio & cæcitas. Tertium eius, nec cæcitas nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, nō legit: tertium nihil habet.

ISIDORI HISPALENSIS

ARCHIEPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber tertius.

Præfatio lib. tertij de quatuor sequentibus disciplinis.

Mathematica Latine dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab aliis accidentibus, ut est, par, impar: vel ab aliis huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quatuor, id est, Arithmetica, Musica, Geometria, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica, est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inveniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis & formarum. Astronomia est disciplina quæ cursus caelestium siderum atque figuras contempletur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paulo latius indicabimus, ut earum causæ competenter possint agnosci.

Incipiunt capitula libri tertij.

1 De vocabulo Arithmeticae disciplinae.	28 De mundo & eius nomine.
2 De authoribus eius.	29 De forma mundi.
3 Quid sit numerus, & unde dicatur.	30 De celo & eius nomine.
4 Quid præstent numeri.	31 De situ sphaerae caelestis.
5 De prima diuisione parium & imparium.	32 De motu eiusdem.
6 De secunda diuisione totius numeri.	33 De cursu eiusdem sphaerae.
7 De tertia diuisione totius numeri.	34 De celeritate calii.
8 De differentia Arithmeticae, Musicae & Geometriae.	35 De axe calii.
9 Quot numeri infiniti existunt.	36 De caelestibus polis.
10 De Geometriae inuentoribus & vocabulo eius.	37 De cardinibus calii.
11 De quadripartita diuisione geometriae.	38 De conuexis calii.
12 De figuris geometriae.	39 De ianuibus calii.
13 De numeris secundum geometriam quarendis.	40 De gemina calii facie.
14 De musica & eius nomine.	41 De quatuor partibus calii.
15 De inuentoribus eius.	42 De hemisphaeriis.
16 Quid possit musica.	43 De quinque circulis calii.
17 De tribus partibus musicae.	44 De zodiaco circulo.
18 De triformi musicae diuisione.	45 De candido circulo.
19 De prima diuisione musicae, quæ harmonica dicitur.	46 De magnitudine solis.
20 De secunda diuisione, quæ Organica dicitur.	47 De magnitudine lunæ.
21 De tertia diuisione, quæ Rithmica nuncupatur.	48 De natura solis.
22 De musicis numeris.	49 De cursu solis.
23 De Astronomia.	50 De defectu solis.
24 De inuentoribus eius.	51 De itinere solis.
25 De scriptoribus Astronomiae.	52 De lumine lunæ.
26 De differentia Astronomiae, & Astrologiae.	53 De formis lunæ.
27 De Astronomia ratione.	54 De interlunio lunæ.
	55 De cursu lunæ.
	56 De vicinitate lunæ ad terras.
	57 De eclipsi solis.
	58 De eclipsi lunæ.

- 59 De differentia stellarum, siderum & astrorum. A
60 De lumine stellarum.
61 De situ stellarum.
62 De cursu stellarum.
63 De vario cursu stellarum.
64 De intervallis stellarum.
65 De numero circulari stellarum.

- 66 De stellis planetis.
67 De precedentia & antegradatione stellarum.
68 De remotione vel retrogradatione stellarum.
69 De statu stellarum.
70 De nominibus stellarum: quibus ex causis nomina acceperunt.

DE VOCABULO ARITHMETICAE DISCIPLINAE. CAP. I.

ARITHMETICA est disciplina numerorum. Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas mathematicas ideò primam esse voluerunt; quoniam ipsa ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, ut sint atque subsistant, istius egent auxilio.

De autoribus eius, CAP. II.

NUMERI disciplinā apud Græcos primū Pythagoram autumāt conscripsisse: ac deinde à Nicomacho diffusius esse compositam, quam apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

Quid sit numerus, & unde dicatur, CAP. III.

NUMERUS autē est multitudo ex unitatibus cōstitutā: nam vnum semen numeri esse, non numerum volunt.

Número nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex græco nomen trahit. Græci enim unitatem μονάδα dicunt: sic duo, tria, quos illi δύο & τρία appellant. Quatuor verò à figura quadrata nomen sumpserūt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundū placitū voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & septē à Græco veniunt. Multis enim nominibus quæ in græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s. litterā ponimus. Inde pro sex proμά septem, sicut pro herbillo herba, serpillum. Octo vero per translationem, sicut illi οκτώ & nos octo: illi εννα nos novem: illi δεκα nos decem. Dicti autem decem à græca etymologia, eo quod ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam δεκα, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porro viginti dicti, quod sint decem bis geniti, v pro b littera positi. Triginta, quod à ternario denario gignantur, sic vsque ad nonaginta. Cētum vero vocati à cāto, quod est circulus, ducen-

ti à duo & cētum, sic & reliqui vsque ad mille. Mille autem à multitudine, unde & militia, quasi multicia: inde & milia, quæ Græci mutata littera scilicet τ pro λ, myriades vocant.

Quid præstent numeri, CAP. IIII.

RATIO numerorum contemnenda non est in multis enim sacrarum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustra in laudibus Dei dictum est omnia in mensura & numero & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter & xl. dies: quibus Moyses, & Helias, & ipse dominus ieiunauerunt, sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sanctis numeri existunt: quorum figuras non nisi huius artis scientia solvere possumus. Datū est etiam nobis ex aliqua parte sub numerorum consistere disciplina: quādo horas per eam discimus, quando de mensium curriculo disputamus, quando anni spacium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne cōfundamur, instrumur. Tolle numerum in rebus omnibus, & omnia pereunt. Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæcatio complectitur, nec differre potest à ceteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

De prima diuisione parium & imparium, CAP. V.

NUMERUS diuiditur in paribus & imparibus. Par numerus diuiditur in iis, pariter par, & pariter impar, & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in iis, primum & simplum, secundum & cōpositum tertium mediocrem, qui quodammodo primus & incompōsitus est. Alio verò modo secundus & cōpositus est. Numerus par est, qui in duabus æquis partibus diuidi potest, ut ij. iij. viij. impar verò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiēte, vel superāte ut iij. v. vij. ix. & sic de alijs. Pariter par numerus est, qui secundum parē numerū pariter diuiditur, quousque ad indiuisibilem perueniat unitatem: ut puta sexaginta quatuor habet medium xxxij. hic autem xvj. Sedes cim verò, viij. octonarius iij. quaternarius ij. binarius vnum, qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipi-

sectionem, sed partes eius mox indiffecabiles permanent, vt vj. & x. & xij. triginta & quinquaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiseris: incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi possunt: sed vsque ad vnitatem non perueniunt, vt xxiiij. Hi autem in medietatem diuisi, faciunt xij. rursusque in aliam medietatem, vj. deinde in aliam tres: & ultra diuisionem nō recipit sectio illa, sed ante vnitatem inuenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, qui ab impari numero impariter mensuratur, vt xxv. xlix. qui dum sint impares numeri: ab imparibus etiā partibus diuiduntur, vt septies septem: quadrages nouies: & quinquies quini xxv. Imparium numerorum, alij simplices sunt, alij compositi, alij mediocres. Simples sunt qui nullam aliam partem habent nisi solam vnitatem, vt ternarius solam tertiam, & quinarus solam quintam, & septenarius solam septimā. His enim vna pars sola est. Compositi sunt qui nō solum vnitatem metiuntur, sed etiam alieno numero procreantur: vt nouem, xv. xxj. & xxv. Dicimus enim ter ter nouem: & septies ter xxj. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri sunt, qui quodāmodo simplices & in compositi esse videtur. Alio verò modo secundi & compositi. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & in compositus: quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est ternarius numerus: quia nouem mēsurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorū alij sunt superflui, alij diminuti, alij perfecti. Superflui sunt quorum partes simul ductę plenitudinem suam excedūt: vt puta duodenarius, habet enim partes quinque. Duodecimam, quod est vnum, sextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quatuor, dimidiam quod sex. vnum enim & duo & tria, & quatuor, & sex simul ductę faciunt, xvj. & longe à duodenario excedunt: sic & alij similes plurimi, vt duodeuicesimus, & multi superflui tales. Diminuti numeri sunt qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt: vt puta denarius, cuius partes sunt tres. Decima quod est vnum, quinta quod duo, dimidia quod quinque. Vnū enim & duo & quinque simul ductę, octonarium faciunt, longe a denario minorem. Similis est huic octonarius vel alij plurimi: qui in partes redacti infra cōsistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpletur, vt senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam & dimidiā.

E. Sexta enim eius est vnum, tertia duo, dimidia tres. Hæ partes in summam ductę, id est, vnū & duo & tres simul eundē consummant, perficiuntque senarium. Sunt autem perfecti numeri inter denarium sex, inter centenarium xxviij. inter millenarium. CCCcxvj.

De secunda diuisione totius numeri,

CAP. VI.

Omnis numerus aut secundum se cōsideratur, aut ad aliquid refertur. Iste qui est secundū se, diuiditur sic: Alij enim sunt æquales, vt duo: alij sunt inæquales, vt tres. Iste qui refertur ad aliquid diuiditur sic: Alij sunt maiores, vt duo, alij sunt minores vt vnum. Duo enim ad vnum duplum. Maiores diuiduntur sic, multiplices, superparticulares, superpartientes, multiplices superparticulares, multiplices superpartientes. Minores diuidūtur sic, submultiplices, subsuperparticulares, subsuperpartientes submultiplices subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicitur. vt j. ij. iij. iij. v. vj. & ceteri similes. Ad aliquid est numerus qui relatiuē ad alios numeros comparatur. Verbi gratia, iij. ad ij. dū cōparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. sex ad iij. octo ad iij. & iterū tres ad vnum triplex. sex ad ij. ix. ad tria & c. Æquales numeri dicuntur, qui secundum quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, duo ad ij. tria ad tria. x. ad x. c ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad inuicem comparati inæqualitatem demonstrāt, vt iij. ad ij. iij. ad iij. v ad iij. x ad vj. & vniuersaliter maior minori aut minor maiori. huiusmodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinarus numerus trinario numero fortior est, eo quod quinarus numerus habet in se trinariū & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui vt ternarius ad quinarum continetur ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se illum minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij. ad vnum triplex. iij. ad vnum, quadruplex, & reliqui. E contra & illi superiores qui continent in se minores, appellātur duces, isti verò comites. submultiplex numerus est, qui inter multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnus à duobus bis continetur, à tribus ter, à quatuor quater, & ab aliis multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior cō-

tinet inter se inferiorem numerum circa quē comparatur, similiter & vnam partem eius. Verbi gratia, iij ad ij. dum comparati fuerint continent inter se duos & alium vñū qui media pars est duorum. Quatuor ad iij. dum comparati fuerint, continent in se iij & alium vñū qui est tertia pars trium. Item quinque ad iij dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vñū qui quarta pars esse dicitur quaternarij numeri, & ceteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totū continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iij aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij, dum comparati fuerint, habet in se quinariū numerus trinarium, & super hoc alias partes eius duas vij ad iij. dum comparati fuerint, habent in se quatuor, & alias tres partes eius, & vocatur supertripartiens quartas. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quatuor partes eius. Iste dicitur supertripartiens quintus. Subsuperpartiens numerus est, qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus. aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur a v. cum aliis duabus partibus suis: v, a ix, cū iij partibus suis. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cōtinetur in fortiori numero cum aliqua parte sua, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij ad iij. iij ad v. & ceteri similes. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus fuerit ad numerum sibi inferiorem continet in se totū inferiorem numerum multipliciter, aut dupliciter, aut tripliciter, aut quadrupliciter cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v ad duo dum comparati fuerint, continet in se bis bonos & vnam partē eius. Nouem ad iij. dum comparati fuerint, continet in se bis quaternos octo, & vnam partem eius videlicet quā est vñū. Submultiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus eius. Verbi gratia, viij ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum aliis duabus partibus eius. xiiij ad xij. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum aliis duabus partibus eius. xvj ad vij. dum comparati fuerint continent inter se bis viij, cum aliis tribus partibus eius. xxj ad ix. dum comparati fuerint, continent inter se bis ix cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex superpartionalis numerus est, qui dum ad fortiorē sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iij. ad viij, continentur bis cum duabus partibus eius, iij ad xi. continentur

A bis cum tribus partibus suis.

De tertia diuisione totius numeri;

CAP. VII.

NVmeri aut discreti sunt, aut continētes. Iste diuiditur sic, linealis, vt vnus, duo. Superficiosi, vt tres. Ternarius enim primus latitudinem pandit. Solidi, vt octo. Is enim est primus cubus. Discretus numerus est, quia discretis monadibus continetur. Verbi gratia iij. iij. v. vj. & reliqui. Continens numerus est qui cōiunctis monadibus continetur. Vt verbi gratia, Ternarius numerus in magnitudine intelligitur, id est linea aut spatiū, aut solidū dicitur. Continens similiter vt quaternarius & quinariū numeri. Linealis numerus est qui inchoas a monade linealiter describitur vsque ad infinitū. Vnde alpha ponitur pro designatione linearū. quoniam hęc litera vñū significat apud Græcos. ista est figura linealis.

Superficialis numerus est, qui non solum longitudine, sed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus, quinquangulus vel circulares numeri, & ceteri: qui semper in plano pede, id est superficie continentur.

Circularis dum similiter multiplicatus fuerit, a se inchoans ad se conuertitur. Verbi gratia, quinquies quini, vices quinque. Solidus numerus est qui longitudine & altitudine cōtinetur, vt sunt pyramides, qui in modum flammæ consurgunt. Cubus sunt tesserae. Sphaera quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphaericus autem numerus est, qui circulatorio numero multiplicatus a se inchoat, & in se conuertitur, & quinquies quini, viginti quinque. Hic circulus dū in seipso multiplicatus fuerit facit sphaeram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

De differentia Arithmetica, Geometriae,

Musica, CAP. VIII.

INter Arithmetica autem, & Geometria, & Musica hoc interest, vt media inuenias. In Arithmetica primo sic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis medium: vt puta fac extrema esse vj & xij. simul iūgis & facis xvij. partiris media & facis ix. quod est analogicum arithmeticae, vt medius, quor monadibus superat primū, iis superetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, iis superatur a xij. Secundum verò geometriam ita quæris. Extrema multiplicata tantum faciūt, quantum & media multiplicata, vt puta, vj & xij multiplicata facient septuagesies dipondius, media, viij & ix. multiplicata tantumdem faciunt. Secundum musicam ita: Qua parte superat medius primum, eadem parte superatur medius ab extremo, vt puta, vj & viij. duabus partibus media superant: quæ duæ partes

d ij

Tertia media vii j. superantur ab vltima nona.

Quot numeri infiniti existunt, CAP. IX.

NVmeros autē infinitos esse certissimum est, quoniam in quocūque numero finē faciendum putaveris, id est, posse non dico vno addito augeri: sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipsa ratione atque scientia numerorū non solum duplicari: verū etiā multiplicari potest. Itavērō suis quisque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par esse cuicunque alteri possit. Ergo & dispares inter se atque diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

De Geometria inuentoribus, & vocabulo eius,

CAP. X.

Geometria disciplina primū ab Aegyptiis reperta dicitur, quia inundante Nilo, & omnibus possessionibus eius limo obductis, initium terrae diuidendae per lineas & mensuras nomen arti dedit. Quae deinde longius acumine sapientum producta, & maris, & caeli, & aeris spatia metitur. Nam pro uocati * studiosi coeperunt post terrae dimensionem & caeli spatia quærere: quanto intervallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & vsque ad verticem caeli quanta se mensura distenderet, sicque interualla ipsa caeli, orbisque ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terrae dimensione haec disciplina coepit, ex initio sui & nomen seruauit: nam geometria de terra & de mensura nuncupatur. Terra enim Graece γῆ vocatur, μέτρον mensura. Huius disciplinae ars continet in se lineamenta, interualla & magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones & numeros.

De quadripartita diuisione geometriae,

CAP. XI.

Geometriae quadripartita diuisione est, in planū, in magnitudinē numerabilem, in magnitudinem rationabilem, & in figuras solidas. Planae figurae sunt quae longitudine & latitudine continentur, quae sunt iuxta Platonē numero quinque, Trigonus, tetragonus, pentagonus, hexagonus, heptagonus. Iā octonarius in cubum, i. in solidam pergit figurā. Numerabilis magnitudo est, quae numeris arithmeticae diuidi potest. Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus: irracionales verò sunt, quarum mensurā quātitas cognita non habetur.

De figuris geometriae, CAP. XII.

Figurae solidae sunt, quae longitudine & latitudine & altitudine continentur, vt est cu-

bus, cuius species sunt quinque in plano. Quorum prima circulus est, plano pede figura plana, quae vocatur circumducta: cuius in medio punctus est, quo cuncta conuergunt, quod centrum Geometriae, Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est plano pede quadrata quae sub quatuor lineis rectis iacet.

Dianatheton grammaton, figura plana.

Orthogonium, id est rectangulum figura plana in plano pede. Est enim triangulum, & habet angulum rectum.

Isopleuros: figura est plana, recta & subtiliter constituta in solidum.

FSphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis aequalis in solidum.

Cubus est figura propria solida: quae longitudine & latitudine & altitudine continetur in solidum.

Cilindrus est figura quadrata, habens superius semicirculum in solidum.

Conon: figura quae ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

Piramis est figura, quae in modum ignis ab amplo in acumen confurgit.

GIgnis enim apud Graecos πῦρ, appellatur. Sicut enim intra x omnis est numerus, ita intra circulum omnium figurarum concluditur ambitus. Prima autem figura huius artis punctus est, cuius pars nulla est. Secunda est linea praeter latitudinem. Longitudo recta linea est: quae ex quo in suis punctis iacet. Superficies verò, quod longitudo & latitudines solas habet. Superficie verò fines lineae sunt, quorum formae ideo in superioribus x figuris positae non sunt, quia inter eas inueniuntur.

De numeris Geometriae, CAP. XIII.

NVmeros autem secundum Geometriā ita quæris: Extrema quippe eius multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata: vt puta, vj & xij multiplicata faciunt septuagies dipondo, media viij & ix multiplicata tantundem faciunt.

H*De Musica & eius nomine, CAP. XIII.*

Musica est peritia modulationis sonorum cantūque consistens: Et dicta Musica per derivationem à Musis. Musae autem appellatae δῶρ τῶ μῶσῃ, id est, à quærendo, quod per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatio quæreretur. Quorum sonus quia sensibilis res est, praeterfuit in praeteritum tempus, imprimiturque memoriae. Inde à poetis Iouis & Mineruae filias Musas esse confectum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

De inuentoribus eius, CAP. XV.

MOyses dicit repertorē Musicę artis fuisse Tubal, qui fuit de stirpe Caim ante diluuiū. Gręci verō Pithagoram dicunt huius artis inuenisse primordia, ex malleorum sonitu & cordarū extēsiōne percussa. Alij Linum Thebeū & Zetum & Amphiona in arte Musica primos clariuisse ferunt. Post quos paulatim directā est præcipuē hæc disciplina & aucta multis modis, eratque tam turpe musicam nescire, quā literas. Interponebatur autem non modo sacris, sed & omnibus sollemnibus, omnibūsq; lætis, vel tristioribus rebus. Vt enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptiis Hymenæi, & in funeribus threni, & lamenta ad tibias canebantur. In cōuiuuiis verō lyra vel cithara circumferebatur, & accubantibus singulis ordinabatur conuiuiale genus canticorum.

Quid possit Musica, CAP. XVI.

ITaque sine Musica nulla disciplina potest esse perfectā: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mūdus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & cælum ipsum sub harmoniæ modulatione reuoluitur. Musica mouet affectus, prouocat in diuersum habitū sensus. In præliis quoque tubę concentus pugnantes accēdit, & quanto vehemētior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Si quidem & remiges cātus hortatur, ad tolerādos quoque labores musica animum mulcet, & singulorum operū fatigationem modulatio vocis solatur. Excitos quoq; animos musica sedat, sicut legitur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulē arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnō & serpentes, volucres, atque delphinos ad auditum suę modulationis musica prouocauit. Sed & quicquid loquimur vel intrinsecus venarum pulsibus cōmouemur, per musicos rythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatum.

De tribus partibus musica, CAP. XVII.

MUSICę partes sūt tres, id est, harmonica, rythmica, metrica. Harmonica est quę discernit in sonis acutum & grauē. Rythmica est quę requirit incurSIONē verborū, vtrum bene sonus an malē cohæreat. Metrica est, quę mensurā diuersorum metrorum probabiliratione cognoscit: vt verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum, &c.

De triformi Musica diuisione, CAP. XVIII.

AD omnem autē sonū qui materies cantilenarum est, triformem cōstat esse natura-

Aturam. Prima est harmonica, quę ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quę ex flatu consistit. Tertia rythmica, quę impulsū digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiā: aut impulsū, sicut per citharam: aut per quodlibet aliud quod percutiendo sonorum est.

De prima diuisione musica quę Harmonica dicitur, CAP. XIX.

Prima diuissio Musicę quę harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comædos, tragædos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hęc ex animo & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quę in homine vox appellatur.

Vox est aër spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata. Propriē autem vox hominum est, seu irrationabilium animantium. Nam in aliis abusiue non propriē sonitus vox vocatur: vt, Vox tubę infremuit, fractasque ad littora voces. Nam proprium est vt littore resonent scopuli: & At tuba terribilem sonitū procul are canoro. Harmonica est modulatio vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Cymphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. Per hęc quippe voces acutiores, grauiorēsq; cōcordant ita vt quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditoris offendat. Cuius cōtraria est diaphonia, i. voces discrepantes vel dissonę.

Euphonia est suauitas vocis. Hęc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastema est vocis spatium ex duobus vel pluribus sonis aptatum.

Diesis est spatium quoddam, & deductiōnes modulandi, atque vergentes de vno in alterum sonum.

DTonus est acuta enunciatio vocis: est enim harmonię differentia & quantitas, quę in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus musici diuiserunt: ex quibus hyperlidius nouissimus & acutissim⁹: hypodorius omnium grauiissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

Artis est vocis eleuatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est finis.

Suaues voces sunt subtiles & spissę, clarę atque acutę. Perspicuę voces sunt quę lōgius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuū locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus nō est spiritus spissus, quād jij

lis est infantium, vel mulierum, vel agrotantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissimæ cordæ sunt, subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum. Acuta vox, tenuis, alta, sicut in chordis videmus. Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percutit ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & indissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox ut emissæ fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longius producit, sicut est in fictilibus. Vincolata vox, est leuis & mollis atque flexibilis. Et vincolata dicta à vinno, hoc est cincinnum moliter flexo. Perfecta autem vox, est alta, suavis & clara. Alta, ut in sublimi sufficiat: Clara, ut aures impleat: suavis, ut animos audientium blandiat. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

De secunda diuisione quæ organica dicitur,
CAP. XX.

Secunda diuisione organica est in iis quæ spiritu reslate completa, in sonum vocis animantur: ut sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandoria, & iis similia instrumenta.

Organum, vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo Græcorum.

Tuba primum à Tyrrhenis inuenta, de quibus Virgil. Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor. Adhibebatur autem non solum in præliis, sed & in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudij claritatem. Vnde & in Psalterio dicitur, Canite initio mensis tuba in die insigni solemnitatis vestre. Præceptum enim fuerat Iudæis, ut initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tantum adhibitas: mox & sacris gentiliis. Tibias autem appellatas putant, quod primum de ceruinis tibiis cruribusque hinnulorum fierent: deinde per abusionem ita exceptas vocari etiam, quæ non de cruribus ossibusque essent: hinc & tibiæ quasi tibiarum cantor.

Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, id est fundendo voces vocatum.

Fistulam quidam putant à Mercurio inuentam: alij à Fauno quem Græci vocant Pana. Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigentino ex Sicilia. Fistula autem dicta, quia vocem emittat.

Sambuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

E. Pandorius ab inuētore vocatus: de quo Vir. Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit, Pan curat oues, ouiumque magistros. Fuit enim apud gentiles Deus pastoralis, qui primus dispare calamos ad cantum aptauit, & studiosa arte composuit.

De tertia diuisione quæ rythmica nuncupatur,
CAP. XXI.

Tertia est diuisione rythmica pertinet ad neruos & pulsus, cui datur species cithararum diuersarum, tympanum, & cymbalum, fistrum, acitabula ænea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum, & cætera huiusmodi.

F. Citharæ ac psalterij repertor Tubal, ut prædictum est, perhibetur. Iuxta opinionem autem Græcorum citharæ usus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod veluti vox de pectore, ita ex ipsa citharæ ederetur, appellataque eadem de causa. Nam pectus Dorica lingua καὶ ἀργα vocatur. Paulatim autem plures eius species extiterunt, ut psalteria, lire, barbita, phœnices & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feriuntur à duobus simul. Item aliæ atque aliæ, & quadrata forma & trigonali.

G. Cordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam, vel fidicen nominauerunt: quia tam concinunt inter se corda eius, quam bene concinunt inter quos fides sit. Antiquitus autem cithara septem cordis erat, vnde Virgilius, Septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo, quod nulla corda vicinæ corde similem vocem reddat, sed ideo septem corda, vel quia totam vocem implent: vel quod septem motibus sonat cælum.

Cordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ita pulsus corde in cithara. Has primus Mercurius excogitauit: idemque prior in neruos sonum strinxit.

H. Psalterium quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quod ad eius vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ in modum Δ litteræ: sed psalterij & citharæ hæc est differentia, quod psalterium lignum illud concavum vnde sonus redditur superius habet, & deorsum feriuntur corda, & desuper sonant. Cithara autem est contra concavitatem ligni inferius habet. Psalterio autem Hebræi decachordo vsi sunt propter numerum decalogi legis.

Lira dicta à varietate vocum, quod diuersos sonos efficiat. Liram primum à Mercurio dicunt inuentam fuisse, hoc modo. Cum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est,

quæ cū esset putrefacta, & nerui eius reman-
sissent extenti inter corium: percussa à Mer-
curio sonitum dedit, ad cuius speciem Mer-
curius liram fecit, & Orphæo tradidit, qui e-
rat huius rei maximè studiosus. Vnde & esti-
matur eadem arte non feras tantum, sed & sa-
xa atque silvas cæcis modulatione applicuis-
se. Hæc musici propter studij amorem & car-
minis laudem, etiam inter sidera suarum fa-
bularum commentis collocatam esse sinxe-
runt.

Tympanum est pellis vel corium ligno ex
vna parte extensum. Est enim pars media
symphonie in similitudinem cribri. Timpa-
num autem dictum, quod medium est. Vnde
& margaritum medium tympanum dicitur,
& ipsum vt symphonia ad virgulam per-
cutitur.

Cymbala & acitabula quædam sunt, quæ
percussa inuicem se tangunt & sonum faciunt.
Dicta autem cymbala, quia cum ballemati-
ca simul percutiuntur. Ita enim Græci dicunt
cimbala ballematica.

Sistrum ab inuentrice vocatum. Isis enim
Ægyptiorum regina id genus inuenisse pro-
batur. Iuuenalis, Isis & irato feriat mea lumi-
na sistro. Inde & hoc mulieres percutiunt,
quia inuentrix huius generis est mulier. Vnde
& apud Amazonas sistro ad bellum fœmina-
rum exercitus vocabatur.

Tintinnabulum de sono vocis nomen ha-
bet, sicut & plausus manuum, stridor valua-
rum.

Symphonia vulgo appellatur lignum caui
ex vtraque parte: pelle extensa, quam virgu-
lis hinc & inde musici feriunt. Fitque in ea ex
concordia grauis & acuti suauissimus cantus.

De musicis numeris, CAP. XXII.

Numeros autem secundum musicam ita
quæris. Positis extremis, vt puta vi. &
decies dipondius, vides quot monadibus su-
peretur, vi. à xii. & vi monadibus dictis per
quadratum, sexies seni faciunt xxxvi. Con-
iungis extrema illa, vi ad xii: simul efficiunt
xviii. Partiris treties vj. per xviii. efficitur di-
pondius. Hos iungis cum summa minore sci-
licet, sexies, erunt viii. & erit medium inter
vi & xii. Quapropter viii superant vi duabus
monadibus, id est, tertia de sexies, & supe-
rantur viii. à xii. iiii. monadibus, tertia portio-
ne. Qua parte ergo superat, eadem superatur.
Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est
ex volubilitate circularum: ita & in micro-
cosmo in tantum præter vocem valet, vt sine
ipsius perfectione etiam homo symphonis
carens non consistat. Eiusdem musicæ perfe-
ctione, etiam metra constant, in arsi & thesi,

A id est, eleuatione & positione.

De Astronomia nomine, CAP. XXIII.

Astronomia est astrorum lex, quæ cursus
siderum, ac figuras, & habitudines
stellarum circa se, & circa terram indagabili
ratione percurrit.

De inuentoribus eius, CAP. XXIII.

Astronomiam primi Ægyptij inuene-
runt. Astrologiam verò & natiuitatis
observantiam Chaldaei primi docuerunt. A-
braham autem instituisse Ægyptios astrolo-
giā, Iosephus asseuerat. Græci autem, dicunt
hanc artē ab Atlante prius excogitatam, ideò
que dictus est sustinuisse cælum. Quisquis au-
tem ille fuit motu cæli & ratione animæ ex-
citatus per temporum vices, per astrorum
* rotatus diffinitosque cursus, per interuallo-
rum spatia moderata, considerauit dimensio-
nes quasdam & numeros, quæ diffiniendo ac
secernendo in ordinem neccens astrologiam
reperit.

De scriptoribus eius, CAP. XXV.

In vtraque autem lingua diuersorum qui-
dem sunt de astronomia scripta volumina:
inter quos tamen Ptolemeus rex Alexandrie
apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam
& canones instituit, quibus cursus astrorum
inueniatur.

De differentia Astronomiæ & Astrologiæ, CAP. XXVI.

Inter astronomiam autem & astrologiam
aliquid differt. Nam astronomia conuer-
sionem cæli ortus, obitus, motusque siderum
continet, vel qua ex causa ita videntur. Astro-
logia verò partim naturalis, partim supersti-
tiosa est. Naturalis dum exequitur solis & lu-
næ cursus, vel stellarum, certasque temporum
stationes. Superstitiosa verò est illa quam ma-
thematici sequuntur, qui in stellis auguran-
tur, quique etiam duodecim cæli signa per
singula animæ vel corporis membra dispo-
nunt, siderumque cursu necessitates homi-
num & mores prædicere conantur.

De Astronomiæ ratione, CAP. XXVII.

Astronomiæ ratio modis plurimis con-
stat. Diffinit enim quid sit mundus, quid
cælum, quid sphaera situs & cursus, & quid a-
xis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cur-
sus solis & lunæ atque astrorum, &c.

De mundo & eius nomine, CAP. XXVIII.

Mundus est hic, qui constat ex cælo &
terra & mari, cunctisque sideribus. Qui
d iij

idcirco mundus est appellatus, quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

De forma mundi, CAP. XXIX.

Formatio mundi ita demonstratur. Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur in australem. Caput autem eius & quasifacies, orientalis regio est, vltima pars septentrionalis est.

De celo & eius nomine, CAP. XXX.

Cælum physici rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt, vocatumque hoc nomine, eo quod tanquam vas cælum impressas habeat figuras stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit sole scilicet, & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornatur. Hoc autem Græcè *ἔρανος* dicitur *ἐξ ὧν τὸ ἐργασίον* id est, à videndo, eo quod aer perspicuus sit, & ad speculandum purior.

De situ sphaeræ cælestis, CAP. XXXI.

Sphæra cæli est species quædam in rotundum formata, cuius centrum terra est ex omnibus partibus æqualiter conclusa. Hanc sphaeram nec principium habere dicunt, nec terminum, ideo quod in rotundum quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat non facile comprehenditur. Philosophi autem, mundi septem cælos, id est, planetas globorum consono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & è contrario cæteris motibus suis ferri arbitrantur.

De motu eiusdem, CAP. XXXII.

Sphæra motus duobus axibus voluitur. Quorum vnus est septentrionalis, qui numquam occidit: appellaturque Borealis: alter Australis, qui numquam videtur, & Austro-notus dicitur. His duobus polis moueri sphaeram cæli dicunt, & cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente vsque ad occidentem circumire: septentrionibus breuiiores giros iuxta cardinem peragentibus.

De cursu eiusdem sphaeræ, CAP. XXXIII.

Sphæra cæli ab oriente & occidente semel in die & nocte vertitur xxiiii. horarum spaciis, quibus sol cursum suum supra terras & sub terra sua volubilitate concludit.

De celeritate cæli, CAP. XXXIII.

Tanta celeritate cæli sphaera dicitur currere, vt nisi aduersus præcipitem eius

cursum astra currerent, quæ eam remorarentur, mundi ruinam facerent.

De axe cæli, CAP. XXXV.

Axis est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit, & dicta axis quod in ea sphaera, vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

De cælestibus polis, CAP. XXXVI.

Poli sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui numquam videtur, Et Austro-notus dicitur. & dicti poli, quod sint axium cæli ex vsu plaustrorum, à poliando scilicet nominati: sed polus Boreus semper videtur, Austro-notus nunquam: quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

De cardinibus cæli, CAP. XXXVII.

Cardines cæli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eo quod per eos vertitur cælum, vel quia sicut cor voluuntur.

De conuexa cæli, CAP. XXXVIII.

Conuexa autem cæli, extrema eius sunt, à curuitate dicta, vt est illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælum. Conuexum enim curuum est quasi conuersum seu inclinatum, & ad modum circuli flexum.

De ianuâ cæli, CAP. XXXIX.

Ianuæ cæli duæ sunt, oriens & occidens. Nam vna parte sol procedit, alia se recipit.

De gemina facie cæli, CAP. XL.

Facies cæli vel caput, orientalis regio: vltima, septentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona nivalis Perpetuæque premunt hiemes.

De quatuor partibus cæli, CAP. XLI.

Climata cæli, id est plagæ, vel partes quatuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, vnde aliquæ stellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliquæ stellæ occidunt. Tertia, septentrionalis, vbi peruenit sol in diebus maioribus. Quarta Australis, vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quod diem faciat occidere & interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit. Septentrio autem, à septem stellis axis vocatus, quæ in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eo quod vertitur. Meridies autem vocatur, vel quod ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel

quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & alia vij. climata cæli quasi vij. lineæ ab oriente in occidentem, sub quibus & mores hominum dispares, atque animalia specialiter diuersa nascuntur: quæ vocata sunt à locis quibusdam famosis, quorum primum est Merois, secundum Somis vel Sienes, tertium catacorius, id est Aphrica, quartum Rhodus, quintum Hellepontus, sextum Mesopontus, septimum Boristhenes.

De hemisphæriis, CAP. XLII.

Hemisphærium dimidia pars sphaeræ est. Hemisphærium supra terras est ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphærium sub terra est, quæ videri non potest, quàm diu sub terra fuerit.

De quinque circulis cæli, CAP. XLIII.

Zonæ cæli quinque sunt: quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ ideo & zonæ vel circuli appellantur, eo quod in circumductione sphaeræ existunt. Quorum primus circulus ideo Arcticus appellatur, eo quod inter eum Arcturi signa inclusa prospiciuntur. Secundus circulus *ἡμερινός* qui & tropicus dicitur, quia in eo circuiens sol Aquilonis finibus æstatem facit, & ultra eum circulum non transit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus *ἡμερινός*, qui à latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quod sol cum ad eum orbem peruenerit æquinoctium facit. *ἡμέρας* enim latine, dies dicitur atque nox: quo circulo dimidia sphaeræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatus: eo quod contrarius fit circulo quæ Arcticum nominamus. Quintus circulus *χειμερινός*, tropicus qui à Latinis hiemalis siue brumalis appellatur, ideo sol cum ad eum circulum peruenerit, hiemē iis qui ad Aquilonem sunt facit, & æstatem iis qui in Austri partibus commorantur.

De circulo zodiaci, CAP. XLIII.

Zodiacus autem circulus est, qui ex lineamentum quinque angulis & ex vna linea constat.

De candido circulo, CAP. XLV.

Lacteus circulus via est, quæ in sphaera videtur, à candore dicta, quia alba est, quam aliqui dicunt viam esse qua circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De magnitudine solis, CAP. XLVI.

Magnitudo solis fortior est terra, vnde & eodē momēto quo oritur, & orienti

A simul & occidenti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, considerare oportet quantum sol distat à terris: quæ longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

De magnitudine lunæ, CAP. XLVII.

Magnitudo quoque lunæ minor fertur esse quàm solis. Nam dum sol superior fit à luna, & tamen à nobis maior quàm luna videatur: iam si prope nos accessisset: multo maior quàm luna conspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior est luna per aliquam quantitatem.

De natura solis, CAP. XLVIII.

Sol dum igneus sit, præ nimio motu conuerfionis suæ amplius incalefcit. Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutrirī, & è contrario elemento virtutem luminis & caloris accipere. Vnde dicimus eum sepius madidum & rorantem.

De cursu solis, CAP. XLIX.

Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales existerent: sed cum alio loco cras occisurum: alio occidisse hesterno videmus; apparet eū per seipsum moueri, non cum mundo verti. spaciis enim inæqualibus orbis annuos cōficat propter temporū mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terræ pinguescat. Accedens propius ad septentrionem, æstatem reddit, vt fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis incocta: feruefacta * mitefcant.

al. maturefcant.

De defectu solis, CAP. L.

Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit: nam dies est sol super terras, nox est sol sub terra. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cum ascenderit: ex ipso etiam nox, cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur ex ipso vicissitudines fiunt temporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior est terræ: quando verò iuxta septentrionem, sublimis attollitur. Cui ideo Deus diuersos cursus constituit, loca & tēpora, ne dum semper eisdem moraretur locis: quotidiano vapore eius * vniuersa cōsumerentur, sicut Cle-
mens ait: Cursus diuersos accipit quibus aeris temperies pro ratione tēporum dispensatur, & ordo vicissitudinum * permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscend-
rit, ver temperat: vbi autem ad summum cæli venerit, æstiuos accendit calores: descen-

al. terræ eō-
sumeretur,
sed vj C.

al. mutatio-
num motus
accipit.

dens rursus autumnō temperiem reddit. Vbi E
verō ad inferiorem redit circulum: ex glacia-
li compage celi rigorem nobis hiberni fri-
goris derelinquit.

De itinere solis, CAP. LI.

SOL oriens per meridiem iter habet. qui
postquam ad occasum venerit, & Occa-
no se ^{ad iunxerit.} intinxerit per incognitas sub terra vias
vadit, & rursus ad orientem recurrit.

De lumine lune, CAP. LII.

LVnam quidam philosophi dicunt pro-
prium lumen habere, globique eius vnā
partem esse lucifluam, aliam verō obscuram,
& paulatim se vertendo diuersas formas effi-
cere. Alij e contrā aiunt, lunam non suum lu-
men habere: sed solis radiis illuminari. Vnde
& eclipsim patitur: si inter ipsam & solem
vmbra terræ interueniat. Sol enim longē ipsa
superior est. Hinc euenit, vt quoniam sub illo
est, parte superiore luceat, inferiore verō
quam habet ad terras parte obscura sit.

De formis lune, CAP. LIII.

Prima figura lunæ bicornis est. Secunda
scutilla. Tertia dimidia. Quarta plena.
Quinta iterum dimidia ex maiore. Sexta ite-
rum scutilla. Septima bicornis.

Septima autem semis, & vicesima secunda
semis in suo ordine mediæ sunt: ceteræ autem G
proportionales sunt.

De interlunio lune, CAP. LIIII.

INterlunium lunæ est tempus illud inter
deficientem & nascentem lunam. Est au-
tem trigessimus dies, quo luna non lucet. Quæ
ideo videri non potest, quia soli coniuncta
obscuratur: sed eodem momento renascens
paulatim ab eo recedendo videtur.

De cursu lune, CAP. LV.

LVna amissi ac recepti luminis vicibus
mensura spacia moderatur. Quæ ideo
obliquo & non recto incedit cursu, vt sol: ne
incidat in centrum terræ & frequenter patia-
tur eclipsim. Vicinus est enim circulus eius
terræ. Crescens autem orientem cornibus
spectat: decrescens, occidentem: merito,
quia occasura & amissura est lumen.

De vicinitate lune ad terras, CAP. LVI.

LVna terris vicinior est quàm sol. Inde &
breuiori orbe celerius peragit cursum
suum. Nam iter quod sol in diebus 365. ista
per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui
mensures in luna, annos autem in solis cursu
posuerunt.

De eclipsi solis, CAP. LVII.

ECLIPSIS solis est quoties luna trigesima ad
eandem lineam qua sol vehitur perue-
nit, ei que se obiciens solem obscurat. Nam
deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunc
opponitur.

De eclipsi lune, CAP. LVIII.

ECLIPSIS lunæ est quoties in vmbra ter-
ræ luna incurrit. Non enim suum lumen
habere, sed à sole illuminari putatur, vnde &
defectum patitur si inter ipsam & solem vm-
bra terræ interueniat. Patitur autem hoc de-
cima quinta luna eoque, quam diu cetrum
atque vmbra obstantis terræ exeat, videat-
que solem, vel à sole videatur.

De differentia stellarum, siderum, & astrorum

CAP. LIX.

STELLÆ, & sidera, & astra inter se differunt.
Nam stella est quilibet singularis. Sidera
verò sunt stellis plurimis facta, vt Hyades,
Pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes, vt
Orion, Bootes. Sed hæc nomina scriptores
confundunt, & astra pro stellis, & stellas pro
sideribus ponunt.

De lumine stellarum, CAP. LX.

STELLÆ non habere proprium lumen, sed à
sole illuminari dicuntur, sicut & luna.

De stellarum motu, CAP. LXI.

STELLÆ immobiles sunt, & cum cælo fixæ
perpetuo motu feruntur, neque cadunt
per diem, sed à solis splendore obscurantur.

De cursu stellarum, CAP. LXII.

Sidera autem feruntur, aut mouentur. Fe-
runtur, quæ cælo fixa sunt, & cum cælo vol-
uuntur. Mouentur verò quædam sicut pla-
netæ, i. erraticæ, quæ cursus suos vagos cer-
ta tamen diffinitione conficiunt.

De vario cursu stellarum, CAP. LXIII.

STELLÆ dicuntur pro eo quod per diuersos
orbes cælestium planetarum feruntur: ^{ad orbem}
nam quædam celerius exortæ, tardius occi-
dunt: quædam tardius exortæ citius ad occa-
sum perueniunt. Aliæ pariter oriuntur & non
simul occidunt: omnes autem suo tempore
ad suum cursum proprium reuertuntur.

De intervallis stellarum, CAP. LXIIII.

STELLÆ inter se diuersis intervallis distant à
terra, propterea dispari claritate magis mi-
nuscule nostris oculis apparent: nam multe
maiores sunt iis quas videmus conspicuas, sed
longius posite parue videntur à nobis.

De numero circulari stellarum, CAP. LXV.

Numerus circularis stellarum est, per quem cognosci dicitur, in quanto tempore circuli suum vnaquaque stella percurrat, siue per longitudinem, siue per latitudinem. Latitudo intelligitur per signiferum, longitudo per proprium excursum. Nam luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis viginti, lucifer annis nouem, sol annis decem & nouem, vespere quindecim. Phaeton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus reuertuntur. Quaedam sidera radiis solis praepedita anomala fiunt, aut retrograda aut stationaria, iuxta quod & poeta meminit dicens: Sol tempora diuidit anni: Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra Ire vetat, cursusque vagos ratione moratur.

De stellis planetis, CAP. LXVI.

Quodam stellae ideo planetae dicuntur, id est, errantes, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Vnde pro eo quod errant, retrogradae dicuntur: vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt. Ceterum quando tantum detrahunt retrogradae dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De praecedentia & antegradatione stellarum,

CAP. LXVII.

Praecedentia vel antegradatio stellarum est, dum stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid praeter consuetudinem praecedat.

De remotione vel retrogradatione stellarum,

CAP. LXVIII.

Remotio vel retrogradatio stellarum est, quando stella dum motum suum agit, simul & retrorsum moueri videtur. Ista omnia in absidis colliguntur.

De statu stellarum, CAP. LXIX.

Status stellarum est, dum stella semper mouetur: tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt, CAP. LXX.

Sol appellatus eo quod solus appareat, obsecratis fulgore suo cunctis sideribus. Luna dicta quasi Lucina, ablata media syllaba, de qua Virg. Casta faue Lucina, Sum-

psit autem nomen per derivationem a solis luce, eo quod ab eo lumen accipiat, acceptumque reddat.

Stellae dictae a stando, quia semper fixae stant in caelo, nec cadunt. Nam quod videmus de caelo stellas quasi labi, non sunt stellae, sed igniculi ab aethere lapsi: qui fiunt dum ventus alti ora petens ethereum ignem secum trahit, qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stellae cadere non possunt: immobiles enim, (ut praedictum est) sunt, & cum caelo fixae feruntur.

Sidera dicta eo quod ea nauigantes considerando iter dirigunt ad cursus consilium, ne fallacibus vndis aut ventis alio deducantur. Quaedam autem stellae idcirco signa dicuntur, quia eas nautae obseruant in gubernandis remigiis, contemplantes aciem fulgorisque eorum, quibus rebus status caeli futurus ostenditur, sed & omnes homines ea intendunt ad prauidendum aeris qualitates per aestatem & hiemem vernalisque temperiem. Ortu enim vel occasu suo, certis stationibus temporum qualitates significant.

Signorum primus Arctos qui in axe fixus, vij stellis in se reuolutis rotatur. nomen est graecum quod latine Vrsa dicitur: quae quod in modum plaustrum vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. Triones enim proprie sunt boves aratorii, dicti eo quod terram terant. quateriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est Helicem vrsam sequitur. Eundemque & Booten dixerant, eo quod plaustro haeret: signum multis spectabile stellis, inter quas Arcturus est, sidus post caudam maioris vrsae positum in signo Bootis. Vnde & Arcturus dictus est, quali *ἀρκυς* quia Bootis praecordiis focia collocata est. Oritur autem autumnali tempore.

Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id est, ab inundatione aquarum. Tempore enim hiemis obortus mare & terras aquis & tempestatibus turbat. Hunc Latini Iugulam vocant, quod sit armatus, ut gladius, & stellarum luce terribilis atque clarissimus: in quo si haec fulgeant omnia serenitas portenditur, si obscuratur huius acies, tempestas cernitur imminere.

Hyades dictae *ἡδὲ τῶν ὕδατος* id est, a succo & a pluuiis. Nam pluuiarum graece *ὑετος* dicuntur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini fuculas appellauerunt: quia quando nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virgilius Arcturum, pluuiasque Hyadas geminosque Triones. Sunt autem in fronte Tauri vii, & oriuntur tempore vernali. Pleia-

des à pluralitate dicta. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à temporis significatione, quod Vere exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu astatem primæque navigationis tempus ostendunt.

Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstivis mensibus in medio centro cæli est: & dū sol ad eam ascenderit: coniuncta cum sole duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur: quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quod corpora morbo afficiat: siue propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, ut præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eo quod comas luminis fundat ex se. Quod genus fideris quādo apparuerit, aut pestilentiam, aut famē, aut bella significat. Cometae autem Latine crinitæ appellantur, quod in modum crinū flammæ spargunt, quas Stoici dicunt esse ultra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripserunt.

Lucifer dictus, eo quod inter omnia sidera plus lucem ferat. Lucifer enim est vna ex planetis. Hæc propriè & iubar dicitur, eo quod iubar lucis ex se fundat: sed & splendor Solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quod in modum iubar radij ipsorum extendantur.

Vesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero rege Hispaniæ. Est autem & ipsa ex quinque stellis planetis, noctem ducens & sequens solem. Fertur autem quod hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: — & alterno deperditur * vnus in ortu. Planetae stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, ut reliquæ, sed in aëre feruntur. Dicti autem planetae *ἀπὸ τῆς πλάνης*, i. ab errore. Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumque contra mundum nonnumquam cum mundo feruntur.

Hos Romani nominibus deorum suorum scilicet Saturni, Lunæ, Iouis, Martis, Veneris & Mercurij sacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quod illud sidus esset Iouis, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmavit, Christus evertit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago de stellis formatur: ut, Aries, Taurus, libra & huiusmodi alia, ij qui sidera præviderunt in au-

merum stellarum speciem corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorum suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui ut libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, id est, Iouem vocauerunt: quia in eius capite, qui simulachra faciunt Arietis cornua fingunt. Quod signum Gentiles ideo inter signa primum constituerunt, quod in mense Martio, qui est anni principium, solem in signo illo cursum suum peragere dicunt, sed & Taurum intersidera collocant, & ipsum in honorem Iouis, eo quod in bouem sit fabulosè conuersus, quando Europam transiit.

Castorem quoque & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicitur.

Cancrum quoque inde dixerunt, eo quod cum ad id signum mense Iunio sol venerit, retrograditur in modum cæcri, breuiorēque facit dies: hoc enim animal incertam habet partem primam: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita ut prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit, hoc signum sol cum attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos status & æstus facit maiores quàm in toto reliquo anno.

Virginis etiam signum idcirco intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quod octauo Kal. Octobris sol per illud signum currens æquinoctium facit. Vnde & Lucanus: * ad iustæ pondera libræ.

Scorpium quoque & sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatur, cui sagittam & arcum adiungunt, ut ex eo mensis ipsius fulmina demonstrantur. Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricorni figuram ideo inter sidera finxerunt propter capram Iouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem piscis ideo finxerunt, ut pluuias eiusdem temporis designarent, quas solet idem mensis plerumque in extremis habere.

Porro Aquarium & Pisces, ab imbribus temporum vocauerunt, quod hyeme quando in his signis sol vertitur, maiores pluuie profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui non solum pisces, sed etiam arietes, & hircos & tauros,

& tauros, vrsas & canes, caneros, & scorpio-
nes transtulerunt: nam & aquilam & cygnum
propter Iouis fabulas inter cæli astra eius me-
morix causa collocauerunt.

Perseum quoque & vxorem eius Andro-
medam posteaquàm sunt mortui in cælum
receptos esse crediderunt: ita vt imagines eo-
rum stellis designarent, eorūque appellare
nominibus non erubescerent.

Aurigam etiam Eriethonium inter cæli a-
stra collocauerunt, propter quod vidissent
cum primum quadrigam iunxisse. Mirati
sunt enim ingenium eius ad imitationem So-
lis accessisse: & propter hoc nomen eius post
mortem inter sidera posuerunt. Sic Calisto,
Lycaonis filia, dum ab Ioue compressa & fa-
bulosè ab Iunone in vrsæ fuisset speciem con-
uerfa, quæ Græcè *ἄρκτος* appellatur, post in-
terfectionem ipsius nomen eius Iouis cum fi-
lio in stellis Septentrionalibus transtulit, eam-
que Arcton: filium autem eius Arctophyla-
ca ea appellauit. Sic Iyra pro Mercurio in cæ-
lum locata. sic Centaurus Chiron propter
quod nutrierat Æsculapium & Achillem, in-
ter astra dinumeratus est. sed quolibet modo
superstitiones hæ ab hominibus nuncupentur,
sunt tamen sydera quæ Deus in mundi prin-
cipio condidit, ac certo motu distinguere

A tempora ordinauit. Horum igitur signorum
obseruationes, vel geneses, vel cætera super-
stitiosa, quæ se ad cognitionem syderum con-
iungunt, id est, ad notitiam fatorum, quæ fi-
dei nostræ sine dubitatione contraria sunt, sic
ignorari debent à Christianis, vt nec scripta
esse videantur, sed nonnulli syderum pulchri-
tudine & claritate pelli, in lapsus stellarum
cæcatis mentibus corruerunt, ita vt per sup-
putationes noxias, quæ mathesis dicitur,
euentus rerum præscire conentur: quos non
solum Christianæ religionis doctores, sed e-
tiam gentilium Plato, Aristoteles, atque alij
rerum veritate commoti concordi sententia
damnauerunt: dicentes: Confusionem rerum
potius de tali persuasione generari. Nam si
genus humanum ad varios actus nascendi
necessitate premeretur, cur aut laudem me-
reantur boni, aut mali legum percipiant vl-
tationem? Et quamuis ipsi non fuerint cælesti
sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio
errores eorum meritò perculerunt. Ordo au-
tem iste septem secularium disciplinarum
ideo à Philosophis vsque ad astra perductus
est, scilicet vt animos seculari sapientia impli-
catis à terrenis rebus abduceret, & in super-
na contemplatione collocaret.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber quartus.

Capita libri quarti.

- 1 De Medicina.
- 2 De nomine eius.
- 3 De inuentoribus eius.
- 4 De tribus haresibus medicorum.
- 5 De quatuor humoribus corporis.
- 6 De acutus morbus.

- E 7 De chronicis morbis.
- 8 De alopecia.
- 9 De medicinis & medicaminibus.
- 10 De libris medicinalibus.
- 11 De instrumentis medicorum.
- 12 De odoribus & vnguentis.
- 13 De initio Medicinae.

DE MEDICINA, CAPVT I.

MEDICINA est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantum quæ arseorum exhibet, qui propriè Medici nominantur, sed etiam cibus & potus, tegmen & regimen. Defensio denique omnis atque munitio qua sanum corpus nostrum aduersus externos ictus casusque seruatur.

De nomine eius, CAP. II.

Nomen autem medicine à modo, id est, temperamento impositum æstimatur, vt non satis, sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assidue biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

De inuentoribus medicinae, CAP. III.

Medicine autem artis auctor ac repertor apud Græcos perhibetur Apollo. Hæc filius eius Æsculapius laude vel opere ampliauit. Sed postquam fulminis ictu Æsculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos pene quingentos vsque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eam reuocauit

ad lucem Hippocrates Asclepio patre genitus in insula Coo.

De tribus haresibus medicorum, CAP. IIII.

ITaque tres viri totidem hareses inuenerunt. Prima methodica inuenta est ab Apolline, quæ remedia sectatur & carmina. Secunda Empyrica, i. experientissima, inuenta est ab Æsculapio, quæ non indiciorum signis, sed solis constat experimentis. Tertia Logica, i. rationabilis, inuenta ab Hippocrate. Iste enim discussis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabiliter persecutus est. Empyrici ergo experientiam solum sectantur: Logici experientiæ rationem adiungunt: methodici nec elementorum rationem obseruant, nec tempora, nec ætates, nec causas, sed solas morborum substantias.

De quatuor humoribus, CAP. V.

SANITAS est integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod est sanguis: vnde & sanitas dicta est, quasi sanguinis status.

Morbi generali vocabulo omnes passionες corporis continetur, quod inde veteres morbum nominauerunt: vt ipsa appellatione, mortis, vim quæ ex ea nascitur demonstrent. Inter sanitatem autem & morbum media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non producit ad sanitatem. Morbi enim omnes ex quatuor nascuntur humoribus, i. ex sanguine & felle, melancholia & phlegmate. Ex ipsis enim re-

guntur sani, ex ipsis læduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint, ægritudines faciunt: sicut enim quatuor elementa, sic & quatuor humores, & unusquisque humor suum elementum imitatur: sanguis aërem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquā. Et sunt quatuor humores, sicut quatuor elementa, quæ conseruant corpora nostra.

Sanguis ex græca etymologia vocabulum sumpsit, quod ex eo corpus vegetetur, & sustentetur & viuat. Cholera Græci vocauerunt, quod vnius diei spatium terminetur: vnde & cholera, i. fellicula nominata est, hoc est fellis effusio: Græci enim *χολή* dicunt.

Melancholia dicta, eo quod ex nigri sanguinis fecce admixta sit abundantia fellis. Græci enim *μέλας* nigrum vocant, fel autem *χολή* appellant.

Sanguis latinè vocatus quod sit suavis: vnde & homines quibus dominatur sanguis dulces ac blandi sunt.

Phlegma autem dixerunt quod sit frigida. Ex his quatuor humoribus reguntur sani: ex his læduntur infirmi. Dum enim amplius excursus naturæ creuerint ægritudines faciunt. Ex sanguine autem & felle acutæ passiones nascuntur, quas græci *ὀξεία* vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres causæ procedunt, quas græci *χρόνια* dicunt.

De acutis morbis, CAP. VI.

Oξεία est acutus morbus, qui aut citò transit aut celerius interficit, vt pleuritis, phrenesis: *ὀξύ* enim acutum apud Græcos & velocem significat. *Χρόνια* est prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phthisis: *χρόνιος* enim apud Græcos tempus dicitur. Quædam autem passiones ex propriis causis nomen acceperunt.

Febris à feruore dicta est: est enim abundantia caloris.

Φρένις appellata siue ab impedimento mentis, quia græci mentem *φρένας* vocant, seu quod dentibus infrendant, nam frendere est dentes cōcutere. Est autem perturbatio cum exagitatione & dementia ex cholericæ vi effecta.

Cardiacæ vocabulum à corde sumpsit, dum ex aliquo tumore aut dolore afficitur. Cor enim græci *καρδίας* vocant. Est enim cordis passio cum formidabili metu.

Lethargus à somno vocata. Est enim oppressio cerebri cum obliuione & somno iugi, veluti stertentis.

Synanche à continentia spiritus & præfocatione dicta. Græci enim *συνάγκη* continere dicunt: qui enim hoc vitio laborant, dolore faucium præfocantur.

A Phlegmone est feruor stomachi cum extensione & dolore, siue *φλεγμονή* est inquietudo cum rubore, & dolore, & extensione, & durtia, & vastitate. Quæ cū cœperit fieri, inquietudo & febris consequitur. Vnde & dicta est *φλεγμονή* *ὑπὸ τῷ φλέγι*: sic enim sentitur & inde nomen accepit.

Pleuritis est dolor lateris acutus cum febre & sputo sanguinolento. Latus enim Græcè *πλευρά* dicitur, vnde & pleuritica passio nomen accepit.

B Peripneumonia est pulmonis vitium cum dolore vehementi & suspirio: Græci enim pulmonem *πνεύμων* vocant, inde & ægritudo dicta est.

Apoplexia est subita effusio sanguinis, qua suffocati intereunt. Dicta autem apoplexia, quod ex lethali percussu repetitus casus fiat: Græci enim percussione *ὑπὸ πλῆξι* vocant.

Spasmus latinè contractio subita partiū aut neruorum cum dolore vehementi. Quæ passionem à corde nominatam dixerunt, quia in nobis principatum vigoris habet. Fit autem duobus modis, aut ex repletionem, aut ex inanitione.

Tetanus maior est contractio neruorum à ceruice ad dorsum.

C Telum lateris dolor est, dictum est autem ita à medicis, quod dolore corpus transuerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorum, vnde & ilia dicta sūt: Græcè enim *ἰλέα* obuoluerè dicitur, quod se intestina præ dolore inuoluant. Hi & torminosi dicuntur ab intestinorum tormento.

ὕδρωσις, i. aquæ metus: græci enim *ὕδωρ* aquam vocant: *φόβος* timorem dicunt: vnde & Latini hunc morbum ob aquæ metum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex canis rabidi morfu, aut ex aëris spuma in terram proiecta, quam si homo vel bestia tetigerit, aut dementia repletur, aut in rabiem vertitur.

D Carbunculus dictus, quod in ortu suo rubens sit vt ignis, postea niger, vt carbo extinctus.

Pestilentia est contagium, quod dum vnū apprehenderit, celeriter ad plures transit. Gignitur autem ex corrupto aëre, & in visceribus penetrando innititur. Hæc etsi plerunque per aërias potestates fiat, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fit: dicta autē pestilentia, quasi pastulentia, quod veluti incendium depascatur. Et toto descendit corpore pestis. Idem & contagium à contingendo, quia quem tetigerit, polluit. Ipsa & inguinia ab inguinum percussione. Eadem & lues à labere & luctu vocata, quæ tantopere acuta est, vt non habeat spacium temporis, quo aut vita

spereetur aut mors, sed repentinus languor simul cum morte venit.

De Chronicis morbis, CAP. VII.

Chronica est prolixus morbus, qui multis temporibus remoratur, ut podagra, phthisis: *χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur.

Cephalea ex capite vocabulum habet: capitis enim passio est: Græci enim caput *κεφαλή* vocant.

Scotoma ab accidente nomen sumpsit, quod repentinastenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est, quotiescunque ventus consurgit, & terram in circuitu mouet. Sic & in vertice hominis arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta humectatione gignunt, & in oculis girum faciunt: vnde & vertigo nuncupata est.

Epilepsia vocabulum sumpsit, quod mentē apprehēdens pariter etiam cōrpus possideat: Græci enim apprehensionē *ἐπιληψία* vocant. Fit autē ex melancholico humore quoties exuberaverit, & ad cerebrū aduersus fuerit. Hæc passio & caduca vocatur, eo quod cadēs eger spasmū patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat, quod per hūc cursum * comitetur eos infania demonum. Eadem & laruatio, ipse est & morbus comitialis, i. maior & diutinus quo caduci tenentur. Cuius tanta vis est, ut homo valens concidat spumētque. Comitialis autem dictus, quod gentiles cū comitiorum die cuiquam accidisset, comitia dimittebantur. Erat autem apud Romanos comitiorum dies solennis in Kal. Ianuariis.

Mania ab infania vel furore vocata. Nam Græcorum vetustas furorem *μανία* appellabat, siue à diuinatione, quia diuinare Græcē *μαντίζω* dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle: Græci enim nigrum *μέλας* vocant, fel autem *χολή* appellant. Epilepsia autem in phantasia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

Typhi sunt frigida febres, quæ abusiue typhi appellatur ab herba quæ nascitur in aqua, quæ latinè forma atque status dicitur: est enim accessionum reuolutio per statuta temporum interualla.

Reuma Græcē, latinè eruptio siue fluor appellatur.

Catarrus est fluor reumæ iugis ex naribus, quæ dum ad fauces venerit *βρογχίτις* vocatur. dum ad thoracem vel pulmonem *φθίσις* dicitur.

Coriza est quoties infusio capitis in ossa venerit narium: & præfocationem fecerit cum sternutatione, vnde & coriza nomē accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigido humore: Græci enim guttur *βράγχος* dicunt,

circa quod fauces sunt, quos nos corruptè branchia dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arterias vocatur, eo quod vocem raucam & clausam reddat ab arteriarum iniuriis.

Suspirium nomen sumpsit, quia inspirationis difficultas est, quam Græci *δυσπνοια* dicunt, i. suffocationem.

Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptysis emissio sanguinis per os: vnde & nomen accepit, *αἷμα* enim sanguis dicitur.

Phthisis est vlceratio & tumor in pulmonibus qui iuuenibus facilius euenire solet: *φθίσις* autem apud Græcos dicta, quod sit totius corporis consumptio.

Tussis Græcē ab altitudine vocatur, quod à profundo pectoris veniat, cuius contraria est superior in faucibus vbi vna distillat.

Apostema à collectione nomen accepit: nam collectiones Græci apostemas vocant.

Εμπύσις dicta est apostema intrinsecus vel in latere, vel in stomacho cum dolore & febris, & tussi, & abundantibus spumis & purulentis.

ἥπατις morbus à iecoris passione nomen accepit: Græci enim iecur *ἥπαρ* vocant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit, Græci enim *σπλήν* lien vocant.

Hydrops nomen sumpsit ab aquoso humore cutis: nam Græci *ὕδωρ* aquam vocauerunt, est enim humor subcutaneus cum inflatione turgente & anhelitu fetido.

Nephritis à renium languore nomen accepit. Renes enim Græci *νεφρός* dicunt.

Paralysis dicta à corporis impenetratione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

Cachexia nomen sumpsit à corporis iniuria, vel malo habitu. *κακὴ ἕλσις* enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione medicaminis, aut post egritudinem tarda resumptio.

Atrophia nomē accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationē *ἀτροφία* dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paulatim conualescentibus.

Sarcoma est superfluum carnis incrementum, quo ultra modum corpora saginantur: Græci enim carnem *σάρκα* vocant.

ὀστέα vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertibulorum ossa quorum summitas illorum initio terminatur, Græci *ὀστέα* vocant. Fit autem quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

Podagram Græci à retentione pedum di-

al. comitetur eos infidix.

cunt nominatam & à ferali dolore: siquidem omne quod immitte fuerit abusuè agreste vocamus.

Arthritis morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus lapis est qui in vesica fit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eo quod stringat vinarum difficultatem.

Σατυρία iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

Diartheca iugis vètris cursus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio continuationis, i. v. ceratio intestini. Δύς enim difficultatē significat, ἔντερξ intestina. Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάρρεια vocant.

Lienteria dicta, quod cibum tanquam per lineam intestina nullis obstantibus facit prolabi.

Colica passio nomen sumpsit ab intestino, quod Græci κόλον appellant.

Ragades dicuntur, eo quod fissuræ sint rugis collectæ circa orificium. Hæ & hemorroides à sanguinis fluore dictæ, Græci enim sanguinem ῥαγάς dicunt.

De morbis qui in superficie corporis videntur,
CAP. VIII.

Alopezia est capillorum fluor circumscriptis pilis fuluis, æris qualitatem habentibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ quam Græci ἀλώπηξ vocant.

Parotides sunt duritiæ vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinities: vnde & παρότιδες sunt appellatæ. ὦτι enim Græci auriculam dicunt.

Lentigo est restigia maculatum paruula in rotunditatem formata, à specie lenticulæ dicta.

Erisipelas est quam Latini sacrum ignem appellant, id est, execrandum per antiphrasim. Siquidem in superficie rubore flammeo cutes rubescunt. Tunc mutuo rubore quasi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris exciretur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eo quod serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à corpore cum asperitate & rotunditate forme. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Νυκταλμία est passio qua per diē visus patētibz oculis denegatur, & nocturnis irruētibz tenetis redditur, aut versa vice (vt plerique

A volunt) die redditur, nocte negatur.

Verrucæ aliud sunt: Satyriasis aliud. Verrucæ singulatim sunt: satyriasis verò illa fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies quoque & lepra vtraque passio asperitas cutis cum pruritu atque squammatione: sed scabies tenuis asperitas & squammatio est. Hinc denique nomen accepit, * quæ ita veluti purgamenta admittat. Nam scabies quasi squamies. ^{al. quod velociter.}

Lepra verò cutis asperitas squammosa lepidæ herbæ similis, vnde & nomen sumpsit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dinoscitur: si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat: aut si ita se vbique diffundat, vt omnia vnius coloris quamuis adulterini faciat.

Elephantiasis morbus dicitur ex similitudine elephanti: cuius naturaliter dura & aspera pellis, nomē morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephatorum cuti, siue quia ingens passio est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum ducit nomen.

Icterus Græci appellant à cuiusdam animalis nomine, quod sit coloris * fellei. Hūc ^{id est nigri,} ^{co-} ^{rum} Latini arcuatum appellant ad similitudinem celestis arcus. Auriginē verò Varro appellari ait à colore auri. Regium autem morbum inde æstimant dictum, quod vino bono & regalibus cibis citius curetur.

Cancer à similitudine maritimi animalis vocatum, vulnus sic medici dicunt nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi debet à corpore membrum vbi nascitur, vt aliquantulum viuat: tamē inde mortem quamlibet tardius affuturam.

Ordeolus est paruissima & purulenta collectio in capillis palpebrarū constituta, in medio lata, & ex vtroque conducta, hordei granum similans: vnde & nomen accepit.

Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quod ferueat, quasi feruunculus: vnde & Græcè ^{αῖμα} dicitur, quod sit ignitus.

Oscedo est, in qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

Frenusculi vlcera circa rictum oris: similia his quæ sunt iumentis asperitate frenorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi vlcus. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporis turgida veluti collectio.

Papula est paruissima cutis erectio, circumscripta cum rubore: & ideo papula dicta, quasi * pupula sirimpia. ^{al. pupilla.}

Sanies dicta quod ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in sanientem vertitur. Nā sanies non fit in quocunque loco

nisi ubi sanguis aduenerit, quia omne quod putrescit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putrescere non potest. Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabe mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quod obducatur vulnera & obcæcat.

De remediis & medicaminibus, CAP. IX.

Medicinæ curatio non est spernenda. Meminimus enim & Esaiam Ezechiae languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autem morborum tribus generibus constat, Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos *χειρ* vocatur: diæta, quam Latini regulam appellant: est enim observatio legis & vitæ. Sunt enim omni curationi species tres: primum genus diæreticum: secundum pharmaceuticum: tertium chirurgicum. Diæta est observatio legis & vitæ. Pharmaceutica est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorum incisio, nam ferro exciduntur quæ medicamentorum non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbistantum ex succis erat. Talis n. medendi usus cepit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnis autem curatio aut ex contrariis aut ex similibus adhibetur. Ex contrariis: ut frigidum calido, vel siccum humido, sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum vel rotundo vulnere rotundum: vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur, quæ duo etiam ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latine ex contrario datum dicitur. Contraria enim contrariis medicinæ ratione curantur. At contra ex simili ut *πικρά*, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo amaritudinem morbi soluere solet.

Omnia autem medicamenta ex propriis causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quod apta sint gutturis meatui, & tumores faucium & artierum leniant. Theriaca est antidotum serpentinum, quo venena pelluntur, ut pestis peste soluat. Cathartica Græcè, Latine purgatoria dicuntur.

Cataporia, eo quod modicum potetur seu inglutitur. Diamoron à succo mora nomen sumpsit, ex quo conficitur, sicut diacodion:

quia *ἐκ τῆς μάστιγος*, id est, ex papauere fit, sicut diaspermation: quia ex seminibus componitur. Electuarium vocatum eo quod molle forteatur. Trociscos dictus: quia in modum rotulae deformatur. *τροχός* enim Græcè rota dicitur. Colliria Latinum sonat, quod vitia oculorum detergant. Epithema eo quod supponatur, aliis adiutoriis præcedentibus. Cataplasma, eo quod inductio sola sit, emplastrum eo quod inducatur. Malagma eo quod sine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latine relaxatio dicitur. Pressaria dicta quod intus initiantur.

Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit, inde pingitur dimidia parte homo: dimidia equus, dictus autem Chiron *χίρων*, quia chirurgus fuisse dicitur: unde appellatus.

Criticos dies medici vocant, quibus ut credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impositum est, quod quasi iudicent hominem, & sententia sua aut puniant aut liberent.

De libris medicinalibus, CAP. X.

Aphorismus est sermo brevis, integrum sensum propositæ rei scribens.

Prognostica præuisio ægritudinum, à prænoscedo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura præuidere.

G Dynamia, potentia herbarum & vis & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa *δυναμική* dicitur, unde & *δυναμική* nuncupatur, ubi eorum medicinæ scribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quod ibi herbarum notentur.

De instrumentis Medicorum, CAP. XI.

Enchiridion dictum quod manu astringatur, dum plurima contineat ferramenta, *χειρ* enim Græcè manus vocatur.

Phlebotomum ab incisione vocatum. Nā incisio Latine Græcè *τομή* dicitur.

Similaria, angistrum. * Spatomeleguna, quæ à Latinis à similitudine cucurbitæ, à suspirio ventosa vocatur. Denique animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita omne quod inter cutem vel altius æstuat, siue humorem, siue sanguinem, vocat in superficiem * gliscere.

Pila à pinfendis seminibus & terendis. Hinc & pigmenta eo quod in pila & pilo aguntur quasi pigmenta. Est enim pila vas cõcauum & medicorum aptum vsui, in qua propriè præparantur fieri & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnium quendam in Italia fuisse, qui pinfendis præfuit aruis: unde & pilumni & pistores. Ab hoc ergo pilum & pilam in-

ueta quibus far pinsitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem est unde contunditur quicquid in pila mittitur.

Mortarium, quod ibi iam femina in puluerem redacta & mortua condiantur.

Citricula est, in qua circumducta colliria resoluuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potius quam resolui collirium facit.

De odoribus & vnguentis,
CAP. XII.

Odor vocatus ab aere.

Thymiana lingua Græca vocatur, quod sit odorabile. Nā timos dicitur flos qui odorem refert, de quo Virgilius: redolētque timo flagrantia mella.

Incensum dictū: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidōs formulæ incensi in lōgitudinem porrectæ, quæ sunt ex quatuor pigmentis. Quatuor enim Græcè τετραεις, formula eius dicitur.

Stacte est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis στάξ, quod est manare & distillare.

Mirobalanum: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Vnguētum verò est omne quod ex communi oleo cōfectum, aliarum specierum cōmixtione augetur, odoris iocunditatē sumēs & longius redolens.

Vnguenta autem quædam dicuntur à locis ut telinum, cuius Iulius Cæsar meminit, dicens: Corpus suavi * telino vnguimus. Hoc conficiebatur in insula Delo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædā ab inuentorū nomine, ut amaracinum. Nā quidam tradunt regium quendam puerum Amaracum nomine quamplura vnguentorum genera ferentē casu prolapsū esse, & maiorem ex commixtione odorem creasse. Vnde nunc optima vnguenta amaracina dicuntur, sunt autem ex genere florum. Item quæ à materiæ suæ qualita-

te dicuntur, ut rosaceum à rosa: cyprinum à flore Cypri: * quæ proinde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia vnguenta sunt, quæ vna tantum specie existūt, unde & sui nominis referunt odoratum, ut anetinum: est enim syncerum ex oleo & aneto tantum. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: unde & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus aliis quæ admiscuntur, incertum odorem ducunt: ut cerotum, caelesticum, marciatum.

De initio Medicinæ, CAP. XIII.

Quaritur à quibusdam, quare inter ceteras artes liberales ars Medicinæ non contineatur: Propterea, quia illæ singulares continent causas: ista verò omnium. Nam & Grammaticā medic^o scire iubetur, ut intelligere vel exponere possit quæ legit, similiter & Rhetoricam, ut veracibus argumentis valeat diffinire quæ tractat, necnon & Dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atque curandas. Sic & Arithmetica propter numerum horarū in accessionibus, & periodis dierum: non aliter & Geometriam propter qualitates regionum, & locorum situs: in quibus doceat, quid quisque obseruare debeat. Porro Musica incognita illi nō erit, nam multa sunt quæ in Græcis hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut habetur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus Phreneticum quædam per symphoniam pristinae sanitati restituit. Postremo & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum, nam sicut ait quidā medicorum, cum ipsorum qualitatis & nostra corpora cōmutantur, hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vëdicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

c iij

al. telinio
fortē deli-
nio.

Spon-
guam
crem-
habu-
ma ab
ma.

cilios

ferat

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber quintus.

Capita libri quinti.

- 1 De authoribus legum.
- 2 De legibus diuinis & humanis.
- 3 Quid differunt inter se ius, leges, & mores.
- 4 Quid sit ius naturale.
- 5 Quid ius ciuile.
- 6 Quid ius gentium.
- 7 Quid ius militare.
- 8 Quid sit ius publicum.
- 9 Quid sit ius Quiritum.
- 10 Quid lex.
- 11 Quid scit a plebium.
- 12 Quid senatus consultum.
- 13 Quid constitutio & edictum.
- 14 Quid responsa prudentium.
- 15 De legibus consularibus & tribunitiis.
- 16 De lege satyra.
- 17 De legibus Rhodiis.
- 18 De priuilegiis.
- 19 Quid possit lex.

E 20 Quare facta est lex.

21 Qualis debeat fieri lex.

22 De causis.

23 De testibus.

24 De instrumentis legalibus.

25 De rebus.

26 De criminibus in lege scriptis.

27 De poenis legibus constitutis.

28 De Chronica vocabulo.

29 De momentis & horis.

F 30 De diebus.

31 De nocte.

32 De hebdomada.

33 De mensibus.

34 De solstitiis & equinoctiis.

35 De temporibus anni.

36 De annis.

37 De Olympiadibus, lustis & iubilis.

38 De seculis & eratibus.

39 De discretione temporum.

G

De authoribus legum, CAP. I.

MOYSES genti Hebraicae primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Foroneus rex Graecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus primus leges Aegyptiis tradidit. Solon primus leges Atheniensibus dedit. Lycurgus primus Lacedaemonis iura legum ex Apollinis autoritate cōfinxit. Numma Pompilius qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit: deinde cū populus seditiosos magistratus ferre non posset, Decemviros legibus scribēdis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatis xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hi Appius, Claudius, Genutius, Veterius, Iulius, Manilius, Sulpicius, Sextius, Cu-

ratius, Romelius, Posthumius. Hi Decemviri legum conscribendarum electi sunt.

Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit: obtricatorum metu: deinde Caesar cepit id facere, sed antē interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria exoleuerunt: quarū & si nullus iam vsus est: notitia tamen necessaria videtur.

Leges nouae à Constantino Caesare ceperunt & reliquis succedentibus: erantque permixtae & inordinatae. Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani codicem factum constitutionum à Constantini temporibus, sub proprio cuiusque Imperatoris titulo disposuit, quem à suo nomine Theodosianum vocauit.

De legibus diuinis & humanis, CAP. II.

OMnes autem leges aut diuinae sunt, aut humanae. Diuinae naturae: humanae mo-

ribus constanti deo que hæc discrepant, quoniam alia aliis gentibus placent.

Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per agrum alienum fas est, ius non est.

Quid differunt inter se ius, leges, & mores,
CAP. III.

Dist. 1. ius generale. **I**us generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius autem dictum, quia iustum est: omne autem ius legibus & moribus constat.

J. eadē dist. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo: siue, lex non scripta. Nam lex à legēdo vocata est: quia scripta est.

J. ea. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantum. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendat. Porro si ratione lex constat lex erit omne iam quod ratione constiterit, duntaxat quod religioni cōgruat: quod disciplina conueniat: quod saluti proficiat, vocata autem consuetudo, quia in communi est vsu.

Quid sit ius naturale, CAP. IIII.

J. ea. **I**us naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum cō quod ubique instinctu nature, non constitutione aliqua habeatur: ut viri & fœminę cōiunctio: liberorū successio & educatio: communis omnium possessio: & omnium vna libertas, acquisitio eorū, quæ cælo, terra, marique capiuntur. Item depositę rei vel commēdatę pecunię restitutio: violentiæ per vim repulsio. Nā hoc aut si quid huic simile est, nūquam iniustum, sed naturale æquūque habetur.

Quid sit ius ciuile, CAP. V.

J. eadem dist. **I**us ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi propriū, humana diuināque causā constituit.

Quid sit ius gentium, CAP. VI.

J. ea. **I**us gentium est sedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera pacis, indutiæ, legatorū non violandorum religio, cōnubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quod eo iure omnes ferē gentes vtuntur.

Quid sit ius militare, CAP. VII.

J. ea. al. egressio. **I**us militare est belli inferēdi solennitas: fœderis faciendi nexus, signo dato * congressio in hostem vel commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deferatur: item stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti

cum corona vel torques donatur. Item prædę decisio: & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta diuisio ac principis portio.

Quid sit ius publicum, CAP. VIII.

Ius publicum est in sacris & sacerdotibus *J. ea.* & in magistratibus.

Quid sit ius Quiritum, CAP. IX.

Ius quiritū est propriē Romanorum, quod *J. ea.* nulli tenēt nisi Quirites, id est, Romani tāquam de legitimis hæreditatibus, de cretioni-
bus: de tutelis: de vsucapione, quæ iura apud nullum alium populum reperiuntur, sed propria sunt Romanorū: & in * eisdem solis constituta. Constat autem Quiritum ius ex legibus & plebiscitis, cōstitutionibus principum & edictis, siue prudentium responsis.

Quid lex, CAP. X.

Lex est cōstitutio populi, qua maiores *Dist. 1. lex.* tu simul cum plebibus aliquid sanxerūt.

Quid scita plebium, CAP. XI.

Scita sunt quę * plebs tantum constituunt: *al. plebes.* & vocata scita, quod ea plebs sciat, vel *Dist. 1. Plebiscita.* quod sciscitatur & rogat ut fiat.

Quid senatus consultum, CAP. XII.

Senatus consultum, est quod tantum sena- *J. ea.* tores populis consulendo decernunt.

Quid constitutio & edictum,
CAP. XIII.

Constitutio vel edictum quod rex vel im- *J. ea.* perator constituit vel edicit.

Quid responsa prudentium,
CAP. XIII.

Responsa sunt quę iurisconsulti respōde- *J. ea.* re dicuntur consulētibus: vnde & respōsa Pauli dicta. fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiones ciuili iuris compositas ediderunt: quibus dis-
dentium lites contentionesque sopirent.

De legibus consularibus & tribunitiis,
CAP. XV.

Quædam etiam leges dicuntur ab iis qui *Dist. 2. Quædam.* condiderunt, ut consulares: tribunitiæ Iuliæ, Corneliæ. Nam & sub Octauiano Cæsare suffecti cōsules Papius & Pompeius legē tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papiæ & Pompeiæ, continēs primū præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit, ne quis plus in extraneis testamento legaret, quam ut quarta pars superesset hæredi-

bus. Ex cuius nomine lex Falcidia nuncupata est. Aquilius quoque legem condidit, quæ hæcenus Aquilia vocatur.

De lege satyra, CAP. XVI.

J. ca. **S**atyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à facietate: unde & satyram scribere est poemata varia condere, ut Horatij, Iuuenalis & Persij.

De legibus Rhodijs, CAP. XVII.

J. ca. **R**hodiæ leges naualium commerciorum sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum fuit usus.

De priuilegijs, CAP. XVIII.

Dist. 1. Priuilegia. **P**riuilegia autem sunt leges priuatorum, quasi priuatæ leges. Nam priuilegium inde dictum, quod in priuato feratur.

Quid possit lex, CAP. XIX.

J. ca. **O**mnis autem lex aut permittit aliquid, ut Vir fortis petat præmium: aut vetat, ut Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, ut Qui eadem fecerit capite plectatur: aut enim præmio, aut poena vita moderatur humana.

Quare facta sit lex, CAP. XX.

J. ca. **F**actæ sunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio, refrenetur nocendi facultas.

Qualis debeat fieri lex, CAP. XXI.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporisque conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta.

De causis, CAP. XXII.

Pragma Græcum est, quod Latine causa dicitur: unde & pragmatica negocia dicuntur, & actor causarum & negociorum pragmaticus nuncupatur.

De testibus, CAP. XXIII.

Testes sunt à quibus queritur veritas in iudicio, quos quisque ante iudicium sibi placitis alligat: ne cui sit postea liberum aut dissimulare, aut subtrahere se: unde & alligati appellantur. Item testes dicti, quod testamento adhiberi solent: sicut signatores qui testamenta signant.

De instrumentis legalibus, CAP. XXIII.

Voluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia non vi, sed voluntate procedit, ideo tale nomen accepit.

Testamentum vocatum: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest, nec sciri quod in eo scriptum sit: quia clausum & obsignatum est. & inde dictum testamentum: quia non valet nisi post testatoris monumentum: unde Apostolus, Testamentum, inquit, in mortuis confirmatur. Testamentum sanè in scripturis sacris non hoc solùm dicitur: quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum & placitum, testamentum vocabant: nam Laban & Iacob testamentum fecerunt, quod utique etiam inter viuos valeret, & in Psalmis: Aduersum te testamentum disposuerunt, hoc est, pactum: & innumerabilia talia.

Tabulæ testamenti ideo appellatæ sunt, quia ante chartæ & membranarum usum in tabulis dolatis non solùm testamentum, sed etiam epistolarum alloquia scribebantur: unde & portitores earum tabularij vocantur.

Testamentum iuris civilis est quinque testium signis signatum, subscriptione firmatum.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatum: sed illud apud ciues fit, inde civile: istud apud prætores, inde iuris prætorij. Testamentum autem signare, notare est, ut notum sit quod scriptum est.

Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum: unde & nomen accepit. Græci enim ὁλόγραφον litteram dicunt.

Irritum testamentum est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non rite factum sit.

Inofficiosum testamentum est, quod frustra liberis exheredatis, sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est.

Ruptum testamentum inde vocatur, eo quod nascete posthumo neque exheredato nominatum, neque hærede instituto dirumpitur.

Suppressum testamentum est, quod in fraudem hæredum vel legatariorum seu liberorum non est palam prolatum: quod si non latet, tamen si prædictis personis non proferatur, suppressi tamen videtur.

Nuncupatio est, quam in tabulis ceris que testator recitat, dicens: Hæc ut in his tabulis ceris que scripta sunt, ita videtur, ita dico, ita lego: itaque vos ciues Romani testimonium mihi perhibete, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim est in palam nominare & confirmare.

Ius liberorum est coniugum sine liberis

inuicem pro loco pignorum hereditatis altera conscriptio.

Codicellū, ut veteres aiunt, sine dubio ab autore dictum, qui hoc scripturæ genus instituit. Est autē scriptura nulla indigēs solēnitatē verborū, sed sola testatoris voluntate qualicunque scripturæ significatione expressa: cuius beneficio voluntatibus defunctorum esse constat subuentum propter legalium verborum difficultatem, aut certē propter necessitatem adhibendorum solēniū: ita ut qui titulū scribit eiusdē scripturæ codicellum vocet: sicut autem codicellus fit vice testamenti: ita epistola vice codicellorum.

Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres aut accipit hereditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum est illi ultra capiendi hereditates. Cretio autem appellata est quasi decretio, id est, decernere vel constituere: vtrūque, ille hæres esto mihi: additur, cernitōque infra tot dies. Adeundarū autē hereditatū cētēsimus statutus erat dies, quibus non esset cretio adiecta.

Fideicommissum dictum, ut fiat quod a defuncto committitur. Nam fides dicta, eo quod fiat: quod tamen non in directis verbis, sed precativis exposcitur.

Pactum dicitur inter partes ex pace conveniens scriptura, legibus ac moribus comprobata: & dictum pactum quasi ex pace factum, ab eo quod est pango, unde, & pepigit fœdus.

Placitum quoque similiter ab eo quod placet. Alij dicunt pactum esse quod volens quis facit: placitum verò quo quisquam nolens compellitur, veluti quando quisquam paratus sit in iudicio ad respondendum: quod nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quod olim in commissio negotio, alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: unde & qui pollicetur dicit: Ratum esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum: ritē autem esse non rectē, sed ex more.

Chirographum, cautio vel scriptio duarum instar chartarum. Græce enim manuscriptū, Latine dicitur cautio.

Emptio & veditio est rerum commutatio atque contractus: ex convenientia veniens.

Emptio autem dicta, quod a me tibi sit: veditio quasi venundatio, id est, a nundinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi dominationem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptiis donatione, dos sequitur. Nam antiquus nuptiarū erat ritus, quod se maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur ancilla vxor: sicut habemus in iure. Inde est quod præcedente donatione viri, se-

quitur dos vxoris.

Donatio usufructuaria ideo dicitur: quia donator ex ea usufructū adhuc retinet, servato cui donatum est iure.

Donatio directa ideo nuncupatur: quia & iure & usu statim transit in alterum: nec ultra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

Conditiones, testium sunt propriæ: & dictæ conditiones a condicendo, quasi conditiones: quia non ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in vnus ore, sed in duorū aut trium testium stat omne verbum. Item conditiones, quod inter se conveniat sermo testium, quasi conditiones.

Stipulatio est quasi promissio vel sponsio: unde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio a stipula. Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebāt: quam iterum iungentes, sponsiones suas agnoscebant.

Sacramētum est pignus sponsionis: vocatū autem sacramentum, quia violare quod quisque promittit perfidia est.

Derebus, CAP. XXV.

Hereditas est res quæ morte alicuius ad quempiā pervenit, vel legato testamento, vel possessione retenta. Dicta autem hereditas a rebus additis, siue ab ære, quia qui possidet agrum & censum solvit, inde & res. Res sunt quæ in nostro iure consistunt.

Iura autē sunt, quæ a nobis iuste possidentur, nec aliena sunt.

Dicta autem res a rectē habendo, ius a iuste possidendo. Hoc enim iure possidetur quod iuste, hoc rectē quod benē. Quod autem malē possidetur alienum est. Malē autem possidet, qui vel suis malē utitur, vel aliena præsumit. Possidet autem iuste, qui non * irritatur cupiditate. Qui autē cupiditate tenetur, possessus est, non possessor.

Bona sunt honestorum seu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, ut non habeant turpē usum, sed ea homines ad res bonas utantur.

Peculium propriē minorum est personarū siue servorum. Nam peculium est, quod pater vel dominus filium suum vel servum pro suo tractare * arbitrio patitur. Peculium autem a pecudibus dictum, in quibus veterum constabat vniuersa substantia.

Bonorum possessio est ius possessionis, certo ordine certoque titulo acquisita.

Intestata hereditas est, quæ testamento scripta non est, aut si scripta sit, iure tamē nequam est edita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes ceciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hereditatis

inter heredes. Herciscunda enim apud veteres diuisio nuncupatur.

Communis diuisio est inter eos, quibus communis res est: quæ actio iubet postulantibus iis arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidantur.

al. vtriusq. Finium regendorum actio dicta, eo quod per eam regantur fines * vtrique ne dissipentur, dummodo non angustiore quinque pedum loco ea controuersia sit.

Locatio est res ad vsum data cum diffinitione mercedis.

Conductio est res in vsum accepta, cum constituta mercede.

Res credita est, quæ in obligatione ita deducta est, vt ex tempore quo res contrahebatur, certum sit eas deferri.

Vsura est incrementum fœnoris, ab vfu æris crediti nuncupata.

al. commod. Commodum est id quod nostri iuris est, & ad alios temporaliter translatum est * commodum temporis quamdiu apud eum sit, vnde & commodum dictum est.

al. aditur. Precarium est dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Et dictum precarium, quia prece * additur: quasi precadium, & pro d litera commutata.

Mutuū appellatum est, quia id quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depositu est pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum. Deponere autem quis videtur, cum aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud alium custodiæ causa deponit.

al. cōtra. Interest autem in loquēdi vfu inter pignus & arram. Nam pignus est quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est primū quod pro re bonæ fidei * contracta empta, ex parte datur, & postea completur. Est enim arra complenda, non auferenda, vnde qui habet arram non reddit sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & dicta arra à re pro qua traditur. Itē inter pignus & fiduciam & hypothecam hoc interest.

Pignus est enim quod propter rem creditā obligatur: cuius rei possessionem solam ad tempus consequitur creditor. Caterum dominiū penes debitorem est.

Fiducia est cum res aliqua sumendæ mutui pecuniæ gratia vel mancipatur, vel in iure creditur.

Hypotheca est, cum res aliqua commodatur sine depositione pignoris, pacto vel cautione sola interueniente.

Momentum dictum à temporis breuitate, vt tam citò quàm statim saluo negotio refor-

E metur, nec in vllam moram produci debeat quod repetitur: sicut nec vllū spaciū est momenti, cuius tam brevis est temporis pūctus, vt in aliquā moram nullo modo producat.

Instrumentum est vnde aliquid construimus: vt calamus, ascia, culter.

Instructum, quod per instrumentum efficitur: vt baculus, codex, tabula.

Vfus, quo in re instructa vtimur: vt in baculo inniti: in codice legere, in tabula ludere: sed & ipse fructus agrorum, quia eo vtimur, vñs vocatur. Hæc sunt tria illa.

Vsufuctus autem vocatus, quia solo vfu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

F Vsucapio est adeptio domini, per cōtinuationem iustæ possessionis, vel biennij, vel alius temporis.

Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipium accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

Cessio est propriè rei concessio, sicut est illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quasi cōcedere, & quæ propria sunt: nam aliena restituimus, non cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alicui consentit: vt Cicero, Cessit, inquit, amplissimi viri auctoritati, vel potius paruit.

G Interdictum est, quia à iudice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salua propositione actionis eius.

Precium vocatum, eo quod prius illud damus, vt pro eius vice rem quam appetimus possidere debeamus.

Cōmercium dictum à mercibus, quo nomine res vanales appellamus. Vnde mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere & emere solent.

Integri restitutio est causæ vel rei reparatio.

Causa redintegratur quæ vi potestatis extorta non est. Res redintegratur quæ vi potestatis ablata atque extorta est.

De criminibus in lege constitutis,

C A P. XXVI.

Crimen à carēdo nomen accepit, vt furtum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quod noceat alteri.

Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, quod noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

Vis est virtus potestatis, per quam causa siue res vel aufertur vel extorquetur.

Vis priuata est si quisquam ante iudicium armatis

armatis hominibus, quemquam à suo deiecit vel expugnauerit.

Vis publica est, si quis ciuem ante populum vel iudicem vel regem appellantem ne cauerit, aut torserit, siue verberauerit, vel vixerit.

Dolus est mentis calliditas, ab eo quod deludat: aliud enim agit & aliud simulat. Petronius aliter aestimat, dicēs: Quid est iudicis dolus? nimirum vbi aliquid factum est quod legi dolet: habetis dolum, accipite nunc malū.

Calumnia est iurgium alienę litis: à caluēdo, i. decipiendo dicta.

Falsitas appellata à fando aliud quàm verum est.

Iniuria est iniustitia, hinc est apud Comicos: Iniure sequi: vel, Iniuria est qui audet aliquid contra ordinem iuris.

Seditio dicitur dissensio ciuium, quod *seuiunt* al. *seuiunt*. orsum alij ad alios * eūt. Nam hi maximēurbatione rerum & tumultu gaudent.

Sacrilegium propriē est sacrarum rerum furtum, postea & in idolorum cultu hęsit hoc nomen.

Adulterium est illusio alieni cōiugij, quod quia alter alterius torum cōmaculauit, adulterij nomen accepit.

Stuprum, i. raptus, propriē est illicitus coitus, à corrumpendo dictus, vnde & qui rapto potitur, stupro fruitur.

Homicidij vocabulum compositum est ex homine & cæde: qui enim cēdem in hominē fecisse compertus erat, homicidam veteres appellabant.

Parricidij actio non solū in eum dabatur qui parentem, id est, qui patrem vel matrem interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis cadium.

Interneciei iudicium in eum dabatur, qui falsum testimonium fecerat, & ob id hominē occiderat. Accusatore eius possessio bonorum sequebatur. Interneciei autem significatio est, quasi hominis quædam necatio: nam præpositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Neuius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum est rei alienę clandestina contractio, à furuo, i. fusco vocatum, quia in obscuro fit. Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit ante pœnam quadrupli.

Persuasio est rei alienę manifesta præsumptio. Furtum autem earundem rerum fit, quæ de loco in locum transferri possunt, persuasio autem & earum quæ transferuntur, & earum quæ immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debite rei cum à creditore deposcitur. Item & * abiuratio, i. rei creditæ abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largiorē honorem capit & ambit, amissurus dignitatē quam munere inuadit.

Peculatus iudicium in eos datur, qui fraudem arario faciunt, pecuniāque publicam interuertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicæ rei, sicut rei priuatæ: nam ille sic iudicatur vt sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Repetundarum accusatur, qui pecunias à sociis cœpit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incesti iudicium in virgines sacratas, siue in propinquas sanguine, constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incalti habentur.

Maieſtatis reatu tenentur ij, qui regiā maieſtatem deseruerunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, cōmissa sunt enim quæ erāt quoquo ordine expianda.

De pœnis in legibus constitutis,
CAP. XXVII.

DVpliciter malum appellatur, vnū quod homo facit, alterū quod patitur. Quod facit, peccatum est, quod patitur pœna. Malū autem tunc plenum est, cum & præteritum est, & impetit vel impendet, vt sit dolor & metus.

Pœna dicta quod puniat. Est autem epithetum nomen, & sine adiectione nō habet plenum sensum, adiecis pœna carceris, pœna exilij, pœna mortis, & implet sensum.

Supplicium propriē dicitur non quo quis punitur, sed qui ita damnatur vt bona eius cōsecrentur & in publico redigantur: nam supplicia dicebantur supplicamēta. Et supplicium dicitur de cuius dānatione delibatur aliquid Deo, vnde & supplicare.

Octo genera pœnarum in legibus contineri Tullius scribit, scilicet damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem & mortem, his namque pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. artando dicta, eo quod constringant atque retineant, vel quia vi ligant colla.

Compedes dictæ, quia continent pedes. Pēdicæ sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autē quod accipiendo tenēt vtraque vestigia, ne progrediantur. Item catenæ quod se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur licet & manicæ tunicarum sint.

Nervus est vinculum ferreum, quo pedes vel ceruices impediuntur.

Boya est torques dānatorum, quasi iugum al. in boue. * boum: ex genere vinculorum est.

Carcer, in quo custodiuntur noxij. Et dictus carcer, quod eo homines coerceantur, includanturque, quasi arcens, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxij carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cum agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plagæ & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonant. F Nā plagæ quasi flagæ, sed plagæ & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

Anguilla est, qua coercentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuvenes feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent quos palos rustici vocant.

Vectes dicti, quod manibus vectentur: vnde ostia saxaque velluntur: sed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborumque, dictæ quod virides sunt: vel quod vim habeant arguendi: quæ si lenis fuerit, virga est, si certè nodosavel aculeata scorpio rectissimo nomine vocatur: quia arcuato vulnere in corpus infigitur. G

Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

Vngulæ dictæ, quod effodiant: hæc & fidiculæ, quia iis rei in eculeo torquētur, vt fides inueniatur.

Eculeus autem dictus, quod extendatur.

Tormenta verò quod torquendo mentem inueniant.

al. latomia. Est & * lautumna supplicij genus ad verberandum aptum, inuentum à Tarquinio superbo ad pœnas sceleratorum. Iste enim prior lautumnas, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædentem similis vindicta sequatur. Vnde & illud est legis. Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Est enim communis sermo & iniuriæ & beneficentiæ.

Ignominium dictum, eo quod desinat habere honestatis nomē, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium

quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta: quia fando & loquendo peruagatur per traduces linguarum & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum & malarum. Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est, Illustris fama quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum quo non aliud velocius ullum. Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adiiciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuunt quamdiu non probatur. At vbi probaueris, esse cessat, & exindere nominatur: non fama.

Exilium dictum quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solum est. Vnde postliminium redeuntibus hoc est de exilio reducendis, qui sunt eiekti in iniuria, id est, extra limen patriæ. Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porro scriptio. Item proscriptus, quia palam scriptus.

Metallum est vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoræque secunda in crustis.

Seruitus à seruando vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabantur, serui vocabantur. Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior est, nam vbi libertas perit, vnâ ibi perierunt & omnia.

Mortium verò diuersi casus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appensi cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina habent.

Patibulum enim vulgo furca dicitur, quasi ferens caput. suspensum enim & strangulatū hæc exanimat, sed patibuli minor pœna, quæ crucis. Nam patibulum appensos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura contracta sunt, quia ligno suspensi cito mori nō poterāt. In ipso quoque genere necis differt. Crudelius est enim in aqua spiritum torquentis extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & bestiis exponi. Nam ferro mori, ætas quoque maior optauit. Gladius enim sine grauiori cruciati cōpendiosa morte vitam finire nouit.

Culeus est parricidale vasculum ab occulendo, i. claudendo dictum. Est autem vter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia & gallo & serpente inclusi, in mare præcipitan-

tur: omnium autem istarum mortium genus A animaduersio nominatur.

Animaduersio est, quando iudex reum punit, & dicitur animaduertere, i. animum illuc vertere, intendere vtiq; ad puniendum reū, quia iudex est. Ideo autem Romani aquam & ignem interdicebant quibusdam damnatis, quia aer & aqua cunctis patet, & omnibus data sunt: vt illi non fruerentur, quod omnibus per naturam concessum est.

De Chronica vocabulo,
CAP. XXVIII.

Chronica græcè dicitur quæ latinè temporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis episcopus edidit, & Hieronymus presbiter in latinam linguam conuertit: *χρόνος* enim græcè, Latinè tempus interpretatur.

De momentis & horis,
CAP. XXIX.

Tempora autem momentis, horis, diebus, mēlibus, annis, lustris, seculis, etatibus diuiduntur. Momentum est minimum atque angustissimum tēpus, à motu siderum dictū. Est enim extremitas horæ in breuib; intervallis, cum sol aliquid sibi cedit atque succedit. Hora græcum est nomen, & tamen latinū sonat. Ora enim finis est temporis, sicut & orę sunt fines maris, fluuiorū & vestimentorum.

De diebus, CAP. XXX.

Dies est presentia solis, siue sol super terras: sicut nox, sol sub terris. Vt enim dies aut nox sit: causa est, aut super terram sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quatuor horarū est, vsque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente vsque ad alium orientalem solem cæli volubilitate concludat. Abusiue autem dies vnus est spatium ab oriente sole vsq; ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo inter-dianum & nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quatuor, spatium autem horarum duodecim. Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vsu est, vt sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies vnus.

Dies secundum Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundum Persas, ab ortu solis: secundum Athenienses, à sexta hora diei: secundum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium est, quorū vox diei ostendit præconium, quando & mesonictius afflatus sit.

Dies dicti à diis, quorum nomina Romani quibusdā sideribus sacrauerūt. Primum enim diē à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idem dies caput est cūctorum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à stella Martis, quę Vesper vocatur. Quartum à stella Mercurij, quā quidam candidum circulum dicunt. Quintū à stella Iouis, quam Phaëtonem aiunt. Sextū à Veneris stella, quā Luciferum asserunt: quia inter omnia sidera pl^{us} lucis habet. Septimū à stella Saturni, quæ sexto cælo locata, xxx. annis fertur explere cursum suum. Proinde autē ex his septem stellis nomina diebus gentiles dederūt, eo quod per eosdem aliquid sibi effici aestimarent dicentes habere à sole spiritū, à luna corpus, à Mercurio ingenium & linguā, à Venere voluptatem, à Marte sanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippe extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerant tam ridiculosa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna sabbati dicitur, quę apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dedicauerūt. Secūda sabbati, secunda feria, quem seculares diem lunę vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quę illi diē Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis. Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominica, qui apud Gentiles Iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quę apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatū autē septimus à dominico die est, quem gentiles Saturno dedicauerunt, & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in latinum requies interpretatur, eo quod Deus in eo requieuisset ab omnibus operibus suis. Melius autē in vocabulis dierū de ore christiano rit^{us} loquēdi ecclesiasticus procedit: tamen si quę forte cōsuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde: intelligat illos omnes, de quorū nominib^{us} appellati sunt hi dies homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerūt & inuenerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in dieb^{us}, & in sideribus: sed prius à nominibus hominū sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

A fando autem feriæ nūcupatę sunt, quod in eis nobis sit tēpus dictionis, id est, in diuino vel humano officio fari: sed ex iis festi dies hominum causa instituti sunt: feriati, causa diuinorum sacrorum.

Partes diei tres sunt: mane, meridies & suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum. Et dictum mane à manu, manum f ij

enim antiqui bonū dicebāt. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à manibus, id est à diis quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque perspicuus.

Meridies dictus quasi medidies, hoc est medius dies, vel quia tunc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quando sol è medio cælo rutilat, & omnem terram pari claritate illustrat.

Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit: dicta eo quod superest ad vltimam partem diei.

Serum vocatum à clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisque somno tutior sit.

Hodie, quasi hoc die, & quotidie non cotidie, vt sit quot diebus.

Cras, quod est postea.

Hesternum est pridie: & dictum hesternū ab eo quod iam dies ipse sit à nobis extraneus & praterendo alienus.

Pridie autem quasi priori die.

Perendie, id est per ante die vel in antecessu & prius.

De Nocte, CAP. XXXI.

NOx à nocēdo dicta, eo quod oculis noceat. Quē idcirco lunæ ac siderum lucē habet, ne indecora esset, & vt consolaretur omnes nocte operantes: & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi & vigilandi effecta est, & vt operis diurni laborem noctis requies temperet. Noctē autem fieri dicunt, aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cæli spatium peruenit elanguescit ac tabefactus efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, quæ super terras pertulit lumen, & sic vmbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, — ruit Oceano nox, Inuoluēs vmbra magna terramque polūque. Noctis partes septem sunt, id est vesper, crepusculum, coticinium, intempestū, gallicinium, matutinum, diluculum.

Vesper à stella occidentali vocatur, quæ solem occiduum sequitur & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauso componet vesper Olimpo.

Tenebræ autē dictæ, quod teneant vmbas.

Crepusculum est dubia lux. Nam creperū dubium dicimus, hoc est inter lucem & tenebras.

Coticinium est quando omnia silent. Coticescere enim silere est.

Intempestum est medium & inactuosum noctis tempus: quando agi nihil potest & o-

mnia sopore quæta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta, inactiosa, quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dinoscitur tempus. Vnde est, Intempestiue venisti, ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum est inter abscessum tenebrarū, & auroræ aduentum: & dictum matutinum, quod hoc tempus inchoantes mane sit.

Diluculum quasi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit.

Est autem aurora diei clarescentis exordiū, & primus splendor aëris, qui Græce ἠὺς dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quasi eo roram. Vnde est illud, Lætus Eois Euris equis. & Eoisque acies.

De Hebdomada, CAP. XXXII.

Hebdomada dicta à numero septem dierum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur. *ἑβδωμήνη* enim Græci septem dicunt. hanc nos septimanam vocamus, quasi septem luces. Nam mane lux est. Octauus autem dies, id est primus, est ad quē reditur, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

De mensibus, CAP. XXXIII.

Mensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim *μήνη* Græco sermone vocatur. vnde & apud Hebræos menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, quod est de noua ad nouam. Egyptij autem primi propter lunæ velociorem cursum, & ne error computationis eius velocitate accideret, ex solis cursu diē mensis adinuenerunt: quo tardior solis motus facilius poterat comprehendi.

Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limes & ianua sit anni. Vnde & bisrons idem Ianus pingitur: vt introitus anni & exitus demonstretur.

Februarius nūcupatur à Februo, id est Plutone cui eo mense sacrificabatur. Nam Ianuarius diis superis, Februarium diis manibus Romani consecrauerunt. Ergo Februarius à februo, id est à Plutone, non à febre, id est agilitudine nominatur.

Martius appellatur propter Martē Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concumbendi voluptatem. Idem appellatur & mensis nouorum, quia anni initium mēsis est

Martius. Idem & Nouember ab indiciis scilicet germinum: quia in eo viridescunt fructibus nouis transactorum probatur occasus.

Aprilis pro Venere dicitur quasi Afroditi. Græce enim Ἀφροδίτη Venus dicitur, vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem: quasi aperilis. Maius dictus à Maia matre Mercurij vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani consecrauerunt.

Vnde & Iunius dicitur. Antè enim populus in centurias seniorum & iuniorum diuisus erat.

Iulius verò & Augustus de honoribus hominum Iulij & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. Nam prius Quintilis & sextilis vocabantur: quintilis, quia quintus erat à Martio: què principem anni testantur esse Romani, sextilis similiter quod sextus sit.

September nomen habet à numero & imbre quia septimus est à martio & imbres habet. Sic & october, nouëber atque decem-ber ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem decem-ber finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem Nonas & idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuum. In iis enim diebus conueniebatur in urbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud hebræos. Idus autè plerique latinorum ab edendo dictas putant: quod ij dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim sunt publicæ conuentiones, siue mercimonia.

De solstitijs & æquinoctijs,
CAP. XXXIIII.

Solstitium dictum: quasi solis statium: quòd tunc sole stante crescant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies & nox horarum spatio æquali consistunt. Duo autem sunt solstitia, vnū æstiuum octauo Kalendarum iuliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos, aliud hiemale, octauo Kalendarum ianuariarum, quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hiemalis solstitij dies minimus, sicut æstiuus maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernale & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερίας vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalendarum Aprilium & octauo Kalendarum octobrium, quia annus in duas partes tantum diuidebatur: hoc est in æstiuum & in hiemale solstitium

A & in duo hemisphæria.

De temporibus anni, CAP. XXXV.

Tempora anni sunt quatuor: ver, æstas, autumnus, & hiems. dicta sunt autem tempora à communionis temperamento, quod inuicem se humore, siccitate, calore & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant sed currunt.

Cōstat autè post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse diuisa. Quorum temporum talem veteres discretionem faciunt, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adultum, tertio præceps. Sic & æstas in suis tribus mensibus, noua, adulta, & præceps. Item hyems noua, adulta, & præceps siue extrema. Vnde & illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quod vireat. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem cuncta præ-rumpunt.

Æstas dicitur ab æstu, id est à calore. & æstas quasi vsta, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

Autumnus à tempestate vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia maturef-
cunt.

Hyemem autem ratio hemisphærij nuncupauit. quia tunc breuiori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tēpus bruma dicitur: quasi βρῦμα ἡμέρα, id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Edacitas enim Græcè bruma appellatur: vnde & imbrumati dicuntur quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemem & vernū est quasi hyeuernus, qui plerūque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur, æstas verò meridiano, eo quod pars eius calore flagrantior sit. hyems Septentrioni, eo quod frigoribus & perpetuo gelu torpeat. autūnus occiduo, propter quod graues morbos habet. vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc cōfinium frigoris & caloris, & compugnātia inter se contrariorum ærum.

De annis, CAP. XXXVI.

Annus est solis anfractus: cū peractis trecentis lxxv. diebus ad eadem loca siderū redit. Annus autem dictus, quia mensibus in se recurrētibz voluitur. Vnde & annulus quasi annuus, id est circulus, quod in se redeat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim apud Ægyptios indicatur
f iij

batur ante inuētas literas, pīcto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀνὸς τὸ ἀνανεῖσθαι id est ab inuouatione: renouatur enim semper.

Tria sunt autem tempora annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xij cōtinet menses: aut magnus omnibus planetis in eundem locum recurrētib; qui fit post annos solstiales plurimos.

Era singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quando primum censum exegit ac Romanum orbem descripsit. Dicta autem Era ex eo quod omnis orbis, es redde-re professus est rei publicæ.

De olympiadiibus & lustris & iubilis,
CAP. XXXVII.

al. Elidiis.

Olympias apud grēcos cōstituta apud Eli-
lidē Grēciæ ciuitatem. * Eliis agentibus
agonem: & quinquennale certamen quatuor
mediis annis vacantibus: & ob hoc Elidum
certaminis tempus olympiadem vocauerunt,
quādiennio in vna olympiade supputato.

Lustrum vero est πέντετης id est quinquen-
nium, quod quinto anno dicitur condi pro-
pter olympiadas à Romanis: adhuc enim con-
sules, adhuc era nondū erant. Est enim quin-
quennale tempus. Ideo vero sic vocatur: eo
quod censu per quinquennium in republica
peractō, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur remissionis annus.
Est enim Hebraicus & sermo & numerus,
qui septenis annorum hebdomadibus, id est
quadraginta nouem annis textitur, in quo clā-
gebatur tubis, & ad omnes reuertebatur an-
tiqua possessio, debita absoluebantur, con-
firmabantur libertates. Hunc numerum etiā
in diebus pentecostes & ipsi celebramus post
Domini resurrectionem remissa culpa: & to-
tius debiti chirographo euacuato, ab omni
nexu liberi suscipientes aduenientem in nos
gratiam spiritus sancti.

De seculis & ætatibus, CAP. XXXVIII. H

Secula generationibus constant, & inde
secula quod se sequantur. Abeūtib; enim
aliis, alia succedunt. Hunc quidam quinquā-
gesimum annum dicunt, quem Hebræi iubi-
leum vocant. Ob hanc causam & ille Hebræ-
us qui propter uxorem & liberos amat domi-
num suum, aure pertusa, seruitio subiugatus,
seruire iubetur in seculū, hoc est vsque ad an-
nū quinquagesimū. Ætas plerunque dicitur
& pro vno anno, vt in annalibus, & pro sep-
tem, vt hominis: & pro centum, & pro quo-
uis tempore. Vnde & ætas tempus quod de

E multis seculis instruitur. Et dicta ætas quasi
æuitas, id est similitudo æui. Nam æuum est
ætās perpetua: cuius neque initium neque
extremitas nascitur: quod Græci αἰώνας vo-
cant: quod aliquando apud eos pro seculo,
aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud
latinos est deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dici-
tur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuen-
tus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas
est ab Adā vsque ad Noë, secūda à Noë vsq;
ad Abraham, tertia ab Abraham vsque ad
Dauid, quarta à Dauid vsque ad transmigra-
tionem Iudæ in Babiloniam, quinta deinde
ad aduentum Saluatoris à carne, sexta quæ
F nunc agitur vsque quo mundus iste finiatur.
Quarum decursus per generationes & regna
ita inspicitur.

De discretione temporum,
CAP. XXXIX.

Prima ætas cōtinet in exordio sui creatio-
nem mundi. Primo enim die Deus in lu-
cis nomine condidit angelos, secundo in fir-
mamenti appellatione carlos, tertio in discre-
tionis vocabulo speciem aquarum & terræ,
quarto luminaria cæli, quinto animantia ex
aquis, sexto animantia ex terra, & hominem,
quem appellauit Adam.

ADam anno ccxxx. genuit Seth à quo fi-
lij Dei. ccxxx.
Seth anno ccv. genuit Enos: qui primus cē-
pit inuocare nomen Domini. ccccxv.
Enos anno clxxx. genuit Cain. Dccxv.
Cain anno clxx. genuit Malaleel. Dccxcv.
Malaleel anno clxx. genuit Iareth. Dccccx.
Iareth anno cētesimo lxij genuit Enoch qui
translatus est. Mccxij.
Enoch anno lxx. genuit Matufalem.
Mccclxxxvij.
Matufalem anno clxvij genuit Lamech.
Mccccliij.
Lamech anno clxxxvij genuit Noë, arca æ-
dificatur. MDcxlij.
Noë autem anno D c. factum est diluuium.
II Mccxlij.

Secunda ætas.

SEm post diluuium secundo anno genuit
Arfaxat, à quo Caldæi II Mccxliij.
Arfaxat anno cxxxv. genuit Sala: à quo anti-
qui Samaritæ vel Indi fuerūt II Mccccxix.
Sala anno cxxx. genuit Heber à quo Hebræi
II MDix.
Heber anno cxxxiiij. genuit Faleg. Turtis æ-
dificatur. II MDcxliij.

Faleg anno cxxx. genuit Ragau. dii primum A
adorantur. iimDccclxxiii.
Ragau anno cxxxij. genuit Seruch. regnum
inchoat Scytharum. iimDcccecv.
Seruch anno cxxx. genuit Nachor. Regnum
Ægyptiorum nascitur. iimMxxxv.
Nachor an. lxxix. genuit Tharam. Regnum
Assyriorū & Siciniorū exoritur. iimMclxiiij.
Thara anno lxx. genuit Abraham.
Zoroastes magicā artē reperit. iimMclxxxiiij.

Tertia ætas.

A Braham an. centesimo genuit Isaac ex
Sara libera. Nam prius & Ismaël à B
quo & Ismaël ite. iimMccclxxxiiij.
Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Argiuo-
rum regnum inchoat. iimMccclxliij.
Iacob an. xcj. genuit Ioseph.
Phorone Græci leges dedit. iimMccccxxxv.
Ioseph ann. cv. vixit. Græcia segetes habere
capit. iimMDxlv.
Hebræorum seruitutis in Ægypto an. cxliij.
Atlas Astrologiam inuenit. iimMDclxxxix.
Moyſes ann. xl. rexit populum in heremo.
Hebræi legem & literas habere ceperunt.
iimMDccxxxix.
Iosue ann. xxvij. Eriſtonius in Troia quadri-
gam iunxit. iimMDccclv.
Gothoniell ann. xl. Catmus literas Græcis
dedit. iimMDccxxv.
Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt.
iimMDccclxxv.
Debbora ann. xl. Apollo medicinæ artem
inuenit & citaram reperit. iimMDcccccvi.
Gedeon ann. xl. Mercurius liram * reperit &
Orpheo tradidit. iimMDccclvj.
Abimelech ann. tres: Chorus in Græcia in-
uentus est. iimMDcccclix.
Tola ann. xxij. Priamus regnauit in Troia.
iimMDccccclxxxj.
Iair ann. xxij. Carmentis Latinas literas re-
perit. iimMiiij.
Iephthæ ann. vj. Hercules se flammis iniecit. D
iimMix.
Esebon an. vij. Alexander Helenam rapuit.
iimMxvj.
Lapdon ann. viij. Troia capta est & Æneas
in Italiam venit. iimMxxiiij.
Sampſon ann. xx. Ascanius Albam condi-
dit ciuitatem: à qua Albani. iimMxliij.
Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti capi-
tur. iimMlxxxiiij.
Samuel & Saul ann. xl. Homerus fuisse pu-
tatur. iimMccxxvij.

Quarta ætas.

D Auid ann. quadrag. Cartago à Didone
conditur. Gad, Nathan & Asaph

prophetauerunt. iimMclxiiij.
Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis
ædificatur. iimMcciiij.
Roboam ann. xvij. Regnum Israël & Iuda
diuiditur. iimMccxxj.
Abia ann. tribus, sub quo Abimelech pon-
tiffex fuit. iimMccxxiiij.
Aſa ann. xlj. Achias, Amos Ieu, Iohel & A-
zarias prophetauerunt. iimMccclxv.
Ioſaphat anno xxv. Prophetauit Helias &
Helizeus, Abdias & Micheas. iimMccxc.
Ioran anno viij. Prophetauit Helias & He-
lizeus. iimMccxcix.
Ochozias anno vno. Helias rapitur.
iimMccxcix.

* Athalia anno vij. Ionadab sacerdos clauit al. Gotho-
lia.

Ioas ann. xl. Zacharias propheta occiditur
inter templum & altare. Helizeus moritur.
iimMccclxvj.
Amasias anno xxix. Carthago condita est.
iimMccclxxv.
Ozias anno liij. Olimpias à græcis instituitur,
Assiriorumque regnum in Medos trans-
fertur. iimMccccxxvij.
Ioathan ann. xvj. Remus & Romulus nas-
cuntur. iimMccccclij.
Achaz ann. xvi. Roma conditur.
iimMccclviiij.
Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit.
iimMccccclxxxviij.
Manasses ann. lv. Sibilla Samia clauit.
iimMDxliij.
Amon ann. xiiij. Censuſ primum agitur.
iimMDlv.
Ioſias ann. xxxii. Thales philosophus agnoſ-
citur. iimMDlxxxvij.
Ioachim an. xi. Nabuchodonosor Iudæam
capit. iimMDxcviij.
Sedechias ann. xi. Templum Hierosoly-
mis incensum. Sappho mulier diuerso poe-
mate clauit. iimMDcix.

Quinta ætas.

H ebræorum captiuitas ann. septuagin-
ta. Iudith historia scribitur.
iimMDclxxix.
Darius ann. xxxiiij. Iudæorum captiuitas
soluitur. iimMDccxiiij.
Xerxes ann. xx. Sophocles & Euripides,
tragædi celebrantur insignes.
iimMDccxxxiiij.
Artaxerxes ann. xl. Esdras incensam legem
renouat. iimMDccclxxiiij.
Darius qui & nothus ann. xix. Hæc ætas ha-
buit Platonem primum rhetorem.
iimMDccxcij.

- Artaxerxes ann. xl. Hester historia scribitur. E IIIIMDcccxxxij.
 Artaxerxes qui & Ochus ann. xxvj. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. VMcccxxx.
 Xerxes ann. iij. Xenocrates illustris habetur. VMccclvj.
 Darius ann. vj. Alexander Hierosolymam cepit. VMccclxxvj.
 Alexander magnus ann. v. Asiam obtinuit. VMccclxxij.
 Ptolomæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. IIIIMDcccxiij.
 Philadelphus ann. xxxvij. Septuaginta interpretes agnoscuntur. IIIIMDcccclj.
 Evergetes ann. xxvj. Iesus sapientiæ librum componit. IIIIMDcccclxxvj.
 Philopator ann. xvij. Machabæorum secundi libri historia componitur. IIIIMDcccxciiij.
 Epiphanes ann. xxiiij. Romani græcos obtinuerunt. VMxix.
 Philometor ann. xxxv. Scipio Africam vicit. VMLiij.
 Evergetes ann. xxiiij. Brutus Hispaniam subegit. VMLxxxij.
 Soter ann. xvij. Thraces Romanis subiiciuntur. VMxcix.
 Alexander ann. x. Siria Romanis subiecta est. VMcix.
 Ptolomæus ann. viij. Rhetorica ars Romæ cepit. VMcxvij.
 Dionysius ann. xxx. Pompeius Iudæam capit. VMcxlvij.
 Cleopatra ann. ij. Ægyptus Romanis subditur. VMcxlj.
 Iulius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VMcliiij.
 Sexta ætas.
 O Ctauius ann. lvj. Christus nascitur. VMccxx.
 Tiberius ann. xxiiij. Christus crucifigitur. VMccxxiiij.
 Caius Caligula ann. iij. Matthæus Evangelium scripsit. VMccxxvij.
 Claudius ann. xiiij. Marcus Evangelium edidit. VMcccli.
 Nero ann. xiiij. Petrus & Paulus necantur. VMccclxv.
 Vespasianus ann. x. Hierosolyma à Tito subvertitur. VMccclxxv.
 Titus ann. ij. Hic facundus & pius fuit. VMccclxxvij.
 Domitianus ann. xvj. Ioannes in Pathmos relegatur. VMccxciiij.
 Nerva ann. j. Ioannes Ephesum redit. VMccxciiij.
 Traianus ann. xviiij. Ioannes apostolus requiescit. Vcccxij.
 Adrianus ann. xxj. Aquila interpretes habetur. VMcccxxx.
 Antoninus pius ann. xxij. Valentinus & Marcion agnoscuntur. VMccclvj.
 Antoninus verus ann. xix. Catafrigarum hæresis oritur. VMccclxxv.
 Commodus ann. xiiij. Theodotion tertius interpretes habetur. VMccclxxxvij.
 Elius pertinax ann. j. Nihil habet historiæ. VMccclxxxvij.
 Seuerus ann. xviiij. Symmachus interpretes quartus habetur. VMcccviij.
 Antoninus Caracalla ann. vij. Quinta editio. Hierosolymis inuenitur. VMcccxiij.
 Macrinus ann. id est. Huius breuitas vitæ nihil gestorum habetur. VMcccxcv.
 Aurelius Antoninus ann. iij. Sabellij hæresis oritur. VMcccxcix.
 Alexander annis xiiij. Origenes insignis habetur. VMcccxxxij.
 Maximus ann. iij. Iste Germanos vicit. VMcccxxxv.
 Gordianus ann. vj. Iste de Parthis & Persis triumphauit. VMcccxlj.
 Philippus ann. vij. Hic primus Christianus imperator fuit. VMcccxlviij.
 Decius ann. j. Antonius monachus claruit. VMcccclix.
 Gallus ann. ij. Nouatus hæresim condit. VMcccclj.
 Valerianus ann. xv. Ciprianus martyrio coronatur. VMcccclxvj.
 Claudius ann. ij. Iste Gothos ab Illirico expulit. VMcccclxviij.
 Aurelianus ann. v. Iste Christianos persequitur. VMcccclxxiiij.
 Tadius ann. j. Huius breuitas vitæ nihil habet historiæ. VMcccclxxv.
 Probus ann. vj. Manichæorum hæresis orta est. VMcccclxxxj.
 Carus ann. ij. Iste de Persis triumphauit. VMcccclxxxiiij.
 Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris aduersus martyria facit. VMDiij.
 Galerius ann. ij. Huius breuitas vitæ nihil dignum historiæ contulit. VMDv.
 Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus congregatur. VMDxxxv.
 Constantinus ann. xxiiij. Antropomorphitarum hæresis oritur. VMDlvij.
 Iulianus annis ij. Hic ex Christiano paganus effectus est. VMDlxj.
 * Iouinianus ann. j. Iste iterum Christianus effectus est. VMDlxj.
 Valentinianus ann. xiiij. Gothi hæretici efficiuntur. VMDlxxxvj.

Gratianus ann. vj. Priscillianus agnoscitur.

VMDlxxxij.

Valentinianus ann. vij. Hieronymus in Bethleem prædicatur.

VMDxc.

Theodosius ann. iij. Ioannes Anachoreta claruit.

VMDxcij.

Arcadius anno xij. Ioannes Chrysostomus floruit.

VMDcv.

Honorius anno xv. Augustinus episcopus claruit.

VMDcxx.

Theodosius anno xxvij. Nestorius hæresiar-ches extitit.

VMDcxlvij.

Martianus anno vj. Chalcedonensis synodus agitur.

VMDclij.

Leo maior anno xvj. Ægyptus errore Diofcori *languet.

VMDclxix.

Zenon anno xvij. Acephalorum hæresis orta est.

VMDclxxxvj.

Anastasius anno xxvij. Fulgentius episcopus prædicatur.

VMDccxij.

Iustinus anno vij. Acephalorum hæresis abdicatur.

VMCccxxj.

Iustinianus xxix. anno. Vandali in Africa à Belisario extinguuntur.

VMDcclx.

Iustinus anno xj. Armenij fidem Christi suscipiunt.

VMDcclxxj.

Tiberius anno vij. Longobardi Italiam capiunt.

VMDcclxxvij.

Mauritius anno xxj. Gothi catholici effecti sunt.

VMDccxcix.

Focas anno viij. Romani cæduntur à Persis.

VMDcccvj.

A *Eraclius anno xxvij. Residuum sextæ ætatis tempus Deo soli est cognitum. Colligitur omne tempus ab exordio mundi usque in præsentem annum decimum gloriosissimum principis, qui est Eraclius.

VMDccclvij.

ANNOTATIO.

In aliis exemplaribus additum inuenio post Eraclius anno xxvij. hæc verba.

Huius quarto & quinto religiosissimi principis Sisebuti, in Hispania Iudæi baptizantur.

Quarum decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulianus Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiæ stilo elicuit. Dehinc Eusebius episcopus Cæsariensis: atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbiter, chronicorum canonem multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij, inter quos præcipuè Victor Turonensis ecclesiæ episcopus recensitis priorum historiis gesta sequentium ætatum usque ad consulatum Iustini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporum summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Sumptinali regis Gottorum: quanta potuimus breuitate notauimus tempora, adiacente è latere descendente lineæ temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ET YMOLOGIARVM,

Liber sextus.

Capita libri sexti.

- 1 De nouo & veteri testamento.
- 2 De scriptoribus & vocabulis sanctorum librorum.
- 3 De bibliothecis.
- 4 De eo qui primum Romam libros aduexit.
- 5 Qui apud nos bibliothecas instituerunt.
- 6 Qui multa scripserunt.
- 7 De generibus opusculorum.
- 8 De ceris.

- E 9 De cartis.
- 10 De pergamenis.
- 11 De libris conficiendis.
- 12 De librorum vocabulis.
- 13 De libris & eorum instrumentis.
- 14 De canonibus euangeliorum.
- 15 De canonibus conciliorum.
- 16 De cyclo paschali.
- 17 De reliquis festiuitatibus.
- 18 De officis.

LIBER SEXTVS.

De veteri & nouo testamento, CAP. I.

Vetus Testamentum ideo dicitur, quia veniente nouo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce omnia facta sunt noua. Testamentum autem nouum ideo nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad testamentum nouum, quod est regnum caelorum.

Hebraei autem vetus testamentum, Esdra auctore, iuxta numerum literarum suarum, viginti duobus libris accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, legis scilicet, & prophetarum & agiographorum. Primus ordo legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Vaele Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leviticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Elle addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinque lib. Moysi: quos Hebraei Thorat vocant, Latini legem appellant. Proprie autem lex appellatur: quae per Moysen data est: Secundus est prophetarum in quo continentur libri octo, quorum

primus Iosuae Ben Nuth: qui latine Iesu Naue dicitur, secundus Sophetim, quod est Iudicum, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Malachim, qui est Regum secundus, quintus Esaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus Tarisra: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia pro breuitate adiuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo agiographorum, id est sancta scribentium: in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob, secundus Psalterium, tertius Misle, quod est Prouerbia Salomonis, quartus Coheleth: quod est Ecclesiastes, quintus Sirhasirim: quod est Cantica canticorum, sextus Daniel, vij. Dibre haiaimim quod est verba dierum: hoc est Paralipomenon: qui & Chronicon: qui in duos libros diuiditur, apud graecos & latinos, octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. viii. & ix. fiunt xxij. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Rimoth, quod Latine dicitur Lamentatio Ieremiae agiographis adiiciunt, & xxiiij. volumina testamenti veteris faciunt, iuxta viginti quatuor seniores, qui ante conspectum Domini assistunt.

Quartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientiae liber est, secundus Ecclesiasticus. Tertius Thobias. Quartus Iudith. Quintus & sextus

Machabæorum: quos licet Hebræi inter apocrypha separent, Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat & prædicat.

In nouo autem testamento duo sunt ordines. primus Euangelicus, in quo sunt Matthæus, Marcus, Lucas & Ioannes. Secundus apostolicus: in quo sunt Paulus in quatuordecim epistolis. Petrus in duabus. Ioannes in tribus. Iacobus & Iudas in singulis. Actus apostolorum & Apocalypsis Ioannis.

Summa autem vtriusque testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifariè diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab angelis vel hominibus gestum dictumque sit, quid à prophetis nuntiatum de Christo & corpore eius: quid de diabolo & membris eius: quid de veteri & nouo populo: quid de præfenti seculo & futuro regno atque iudicio.

De scriptoribus & vocabulis sanctorum librorum,

CAP. II.

Veteris testamenti secundum Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses diuinæ historiae cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur, πέντε enim Græcè quinque, πέντε volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur, eo quod exordium mundi & generatio seculi in eo continetur.

Exodus verò exitum ab Ægypto vel egressum populi Israël digere, & ex ea causa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eo quod Leuitarum ministeria & diuersitatē victimarum exequitur, totiusque in eo ordo leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eo quod in eo egressæ de Ægypto tribui dinumerantur, & quadraginta duarum per heremum mansionum in eo descriptio continetur.

Deuteronomium græco sermone appellatur, quod Latine interpretatur Secunda lex, id est repetitio & euangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, vt tamē noua sint omnia, quæ in eo replicantur.

Iosue liber nomē accepit à Iesu filio Naue, cuius historiam continet, scriptorem verò eius eundem Iosue Hebræi asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitum regna hostium subuertuntur, terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia ecclesiæ celestisque Hierusalem spiritalia regna præfigurantur.

Iudicum nominantur à principibus popu-

li, qui præfuerunt in Israël post Moysen & Iosue antequam Dauid & ceteri reges existerent. Hunc librum & Ruth edidisse creditur Samuel. Liber Samuel eiusdem Samuelis natiuitatem & sacerdotium & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quamuis hic liber Saul & Dauid historiam contineat, vtrique tamen ad Samuel referuntur, quia ipse vnxit Saul in regnum, ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel, sequentia verò eius vsque ad ealeem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eo quod reges Iudæ & Israëlitarum gentis gesta que eorum per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latine Regum interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod prætermisissorum vel reliquorum nos dicere possumus, quia ea quæ in lege vel in regum libris vel omissa vel non plenè relata sunt, in isto summatim & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnum ex prophetis: nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitantes, vt qui certamina specialis pugnae sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit. Principia autem & fines libri Iob apud Hebræos profetia oratione cōtexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Pereat dies in qua natus sum, vsque ad eum locum, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam, omnia heroico metro discuntur.

Psalmorum liber, græce psalterium, latine organum dicitur. Vocatus autem liber psalmorum, quod vno propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. Titulus autem in psalmis hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. Auctores autem psalmorum sunt qui ponuntur in titulo, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithim & filij Core, Eman, & reliquorum quos Esdras vno volumine comprehendit. Omnes autem psalmos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nam in more Romani Flacci, & Græci Pindari, nunc alij iambo currunt, nunc elegiaco personant, nunc Sapphico nitent trimetro: vel tetrametro pede incedentes.

Salomon filius Dauid regis Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Mille: quem Græci Parabolas, latini prouerbiorum nominant, eo quod in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborum & imagines

veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus reseruauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latine Concionator: eo quod sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Prouerbiis, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & breuia, & ob hoc minime appetenda.

Tertium librum Sir hasirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Cantica canticorum: vbi per epithalamum carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eo quod omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta: quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, vt Iosephus & Hieronymus scribunt.

Esaïas euangelista potius quàm propheta edidit librum suum: cuius omnis textus eloquentiæ prosa incedit. Canticum verò hexametro & pentametro versu discurrit. Hieremias similiter edidit librum suum cum Threnis suis: quos nos Lamæta vocamus, eo quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro compositus alphabetum: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi nexi sunt & ab vna tantum litera incipiunt, heroicum comma concludunt. Tertium alphabetum trimetro conscriptum est, & à ternis literis iidem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habetur.

Ezechiel & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorum Ezechiel principia & fines multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel verò claro sermone regna mundi pronūciat & tempus aduentus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quatuor prophetae qui maiores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt. Liber autem duodecim prophetarum auctorum suorum nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia sermones eorum breues sunt. Vnde & connexi fibimet inuicem in vno volumine continentur: quorum nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Naum, Abacue, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

Esdrae liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdrae Necmieque sermones pariter continentur. Nec quemquam moueat, quod vnus Esdrae dicitur li-

ber: quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocriphos deputantur.

Hester librum Esdras creditur conscripsisse, in quo eadem regina sub figura Ecclesiæ Dei populum à seruitute & morte eripuisse scribitur, atque interfecto Aman, qui interpretatur ^{al. nequitia} iniquitas, dici celebritas in posteros mittitur.

Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse titulus græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse affirmant, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapientia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

Librum autem Ecclesiasticum certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, cuius meminit Zacharias, qui liber apud latinos propter eloquij similitudinem Salomonis titulo prænotatur, dictus autem Ecclesiasticus, eo quod de totius ecclesiæ disciplina religiose conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic liber apud Hebræos reperitur, sed inter apocriphos habetur.

Iudith verò & Tobias siue Machabæorum libri, quibus auctores scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quatuor libros Euangeliorum quatuor Euangelistæ singulariter conscripserunt. Primus Matthæus conscripsit Euangelium literis Hebraicis & sermonibus in Iudæa initians euangelizare ab humana Christi natiuitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine patriarcharum Christum: sicut promissum erat in prophetis per Spiritum sanctum. Secundus Marcus plenus spiritu sancto scripsit Euangelium Christi eloquio græco in Italia secutus Petrum, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetali fecit dicens, Vox clamantis in deserto, parate viam Domino: & reliqua, vt ostenderet Christum post assumptionem carnis Euangelium prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dictus est, sicut scriptum est, Et prophetam in gentibus posui te. Tertius Lucas inter omnes euangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus in Græcia Euangelium scripsit Theophilo Episcopo, initians à sacerdotali spiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, vt manifestaret Christum post natiuitatem carnis & prædicationem Euangelij, hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos de quo dictum est in psalmis, Tu es sacerdos in æternum secundum

dum ordinē Melchisedech. Vbi enim Christus aduenit: sacerdotium Iudaeorum obmutuit: lex & prophetia cessauit. Quartus Ioannes scripsit Euangelium vltimus in Asia, incipiens à Verbo, vt ostenderet eundem saluatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante secula Dei Verbum esse: ipsum à cælo venisse, & post mortem iterum ad cælum remeasse.

Hi sunt quatuor Euangelistæ quos per Ezechielē Spiritus sanctus significauit, in quatuor animalibus. Propterea autem quatuor animalia: quia per quatuor mundi partes, fides Christiana religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autē dicta sunt: quia propter animam hominis per eos prædicatur Euangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam præuidetur ea Euangelia quæ dicta sunt à prophetis, & quæ promiserant in priori tempore. Crura autē eorum recta, quia nihil prauum in Euangelis est. & alas senas tegentes crura & facies suas: reuelata sunt enim quæ tegebantur in aduentu Christi.

Euangelium autē interpretatur bona annūciatio. Græcē enim *eu* bene *aggelia* dicitur annūciatio. Vnde & angelus nuncius dicitur.

Paulus Apostolus suas scripsit epistolas quatuordecim, ex quibus nouem, septem ecclesiis scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epistola à plerisque Latinis eius esse incerta est, propter dissonantiam sermonis. eandēque alij Barnabam conscripsisse, alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quæ catholica ideo nominantur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas suas scripserunt epistolas.

Actus apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus & nascentis ecclesiæ historiam digerit. Actuum apostolorum scriptorem Lucam esse * affirmant euangelistam: in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia textitur, & apostolorum historia * continetur. Vnde & actus Apostolorum dicitur.

Apocalypsim librum Ioannes Euangelista conscripsit, eo tempore quo ob euangelij prædicationem in insula Pathmos * traditur relegatus. Apocalypsis autem ex græco in latinū reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifestatio eorum quæ abscondita erant, iuxta quod & ipse Ioannes dicit, Apocalypsim Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

Hi sunt scriptores factorum librorum, qui

A per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram & præcepta viuendi, & credendi regulam conscripserunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus vsque ad nos auctoritas veraciū scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In iis apocryphis & si inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ rectē à prudentibus iudicantur non esse eorum credenda, quibus ascribuntur. Nam multa & sub nominibus prophetarum, & recentiora sub nominibus apostolorum ab hæreticis proferuntur. quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

De bibliothecis, CAP. III.

Bibliotheca à græco nomen accepit, eo quod ibi recondantur libri. Nam *βιβλίου* librū *θήκη* repositionem interpretatur. Bibliothecā veteris testamēti Esdras scriba post incensam legē à Chaldeis, dum Iudæi regressi fuissent in Hierusalem: diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaque legis ac prophetarum volumina, quæ fuerunt à gentibus corrupta correxit, totumque vetus testamentum in viginti duos libros constituit, vt tot libri essent in lege, quot & litteræ habebantur.

Apud Græcos autē bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur, Atheniensium tyrannus: quam deinceps ab Atheniensibus auctā Xerxes incensis Athenis euexit in Persas, lōgoque post tempore Seleueus Nicanor rursus in Græciam retulit. Hinc studium regibus vrbibusque ceteris natum est comparandi volumina diuersarum gentium, & per interpretes in Græcam linguam vertendi. dehinc magnus Alexander vel successores eius instruēdis omnium librorū bibliothecis animum intenderunt, maximē Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis literaturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum æmularetur, non solum scripturas, sed etiam & diuinas litteras in bibliothecam suam contulit. Nā septuaginta millia librorum huius temporibus Alexandriæ inuenta sunt.

Hic etiam & ab Eleazaro pontifice scripturas petens veteris Testamenti, in græcam vocem ex Hebraica lingua per septuaginta interpretes transferre curauit: quas in Alexandrina bibliotheca habuit. Siquidem singuli in singulis cellulis separati, ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inuentum esset,

al. constat.

al. retinetur

al. creditur.

quod in cæteris vel in verborum ordine dis- E
creparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex
Hebraica lingua in Græcum sacra eloquia
translulerunt. sicut Aquila, Symmachus &
Theodotion. sicut etiam & Vulgaris illa in-
terpretatio, cuius autor non apparet: & ob
hoc sine nomine interpretis Quinta editio
nuncupatur. Præterea sextam & septimā edi-
tionem Origenes miro labore reperit, & cum
cæteris editionibus comparauit. Presbyter
quoque Hieronymus trium linguarum peritus:
ex Hebræo in latinum eloquium eadem
scripturas conuertit, eloquenterque transfu-
dit, cuius interpretatio merito cæteris ante-
fertur. Nam est & verborum tenacior, & per- F
spicuitate sententiæ clarior.

De eo qui primum Romam libros aduexit,

C A P. IIII.

Romæ primus librorum copiam aduexit
Æmilius Paulus, Perse Macedonum re-
ge deuictō. deinde Lucullus è Pontica præda.
Post hos Cæsar dedit Marco Varroni nego-
cium causa maximè bibliothecæ construendæ.
Primum autem Romæ bibliothecas pub-
licauit Pollio, Græcas simul atque Latinas,
additis autorum imaginibus in atrio quod de
manubiis magnificentissimum instruxerat.

Qui apud nos bibliothecas instituerunt,

C A P. V.

A pud nos quoque Pamphilus Martyr,
cuius vitam Eusebius Cæsariensis con-
scripsit, Pisistratum in sacre bibliothecæ stu-
dio adæquare primus contendit. Hic enim in
bibliotheca sua prope triginta voluminum
millia habuit. Hieronymus quoque atque
Gennadius ecclesiasticos scriptores toto or-
be quærentes ordine profecuti sunt, eorū-
que studia in vno voluminis indiculo com-
prehenderunt.

Qui multa scripserunt, C A P. VI.

al. Cassite-
rus.

al. nullate-
nus.

M Arcus Terentius Varro apud Latinos
innumerabiles libros scripsit. Apud
græcos quoque * Caliretius miris attollitur
laudibus: quod tantos libros ediderit, quan-
tos quisque nostrum * aliena & scribere prop-
ria manu vix possit. De nostris quoque apud
Græcos Origenes in scripturarum labore tam
græcos quàm latinos operum suorum nume-
ro superauit. Denique Hieronymus sex mil-
lia librorum eius se legisse fatetur. Horum ta-
men omnium studia Augustinus ingenio vel
scientia sua vicit. Nam tanta scripsit, vt die-
bus ac noctibus non solum scribere libros e-
ius quisquam, sed nec legere quidem pos-
sit.

De generibus opusculorum, C A P. VII.

O pusculorum genera sunt tria. Primum
genus excerpta sunt: quæ Græcè scho-
lia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur
obscura vel difficilia, summatim ac breuiter
præstringuntur.

Secundum genus, homeliæ sunt, quas La-
tini verba appellant, quæ proferuntur in po-
pulis. Tertium, tomi: quos nos libros vel vo-
lumina nuncupamus. Homeliæ autem ad vul-
gus loquuntur: tomi verò, id est, libri maio-
ris sunt disputationis. Dialogus est collatio
duorum vel plurimorum, quæ Latini sermo-
nem dicunt. Nā quos Græci dialogos vocant
nos sermones vocamus. Sermo autem dictus
quia inter vtrumque seritur. Vnde & in Vir-
gilio Multa inter se longo sermone ferebant.
Tractatus, est vnus rei multiplex exposi-
tio, eo quod trahat sensum in multa, sentien-
do contractando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbū. Ser-
mo enim altera eget persona: tractatus specia-
liter ad seipsum est: verbum autem ad omnes.
Vnde & dicitur, Verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt
enim interpretationes, vt commenta iuris:
commenta euangelij. Nam quicquid breui-
ter componitur commētarium dicitur: quod
verò elongatur expositio nominatur.

G Apologeticum est excusatio, in quo solent
quidam accusantibus respondere. In defen-
sione enim aut negatione sola positum est, &
est nomen Græcum.

Panagiricum est licentiosum & lasciui-
sum genus dicendi in laudibus regum: in cu-
ius compositione homines multis mendacijs
adulantur. Quod malum à Græcis exortum
est: quorum leuitas instructa dicendi faculta-
te & copia incredibili multas mendaciorum
nebulas suscitauit.

Fastorum libri sunt, in quibus reges vel
consules scribuntur, à fascibus dicti, id est po-
testatibus. Vnde & Ouidii libri Fastorum di-
cuntur, quia de regibus & consulibus editi
sunt.

Proœmium est initium dicendi. Sunt enim
procœmia principia librorum, quæ ante cau-
sæ narrationem ad instruendum audientium
aures coaptantur. Cuius nomen plerique la-
tinitatis periti sine trāslatione posuerunt. Hoc
autem vocabulum apud nos interpretatum,
præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum,
aut quid non faciendum sit docent. Quid fa-
ciendum, vt Dilige Deum tuum: & honora
patrem tuum, & matrem tuam. Quid non fa-
ciendum, vt, Non mœchaberis, non furtum
facies. Similiter & gentilium præcepta vel iu-

bent vel vetant. Iubent faciendum, vt Nudus A
ara fere nudus. Vetant, vt Neue inter vites cor-
rilum fere, neue flagella, Summa pete. Primus
autē p̄cepta apud Hebræos Moyses scripsit,
apud Latinos Martius vates primus p̄cepta
cōposuit. Ex quibus est illud, Postremus di-
cas, primus taceas. Parabolæ & problemata
nominibus suis indicant altius se perſcrutari
oportere. Parabola quippe alicuius rei simili-
tudinē per se gerit, quod licet sit vocabulum
Græcum, iam tamen pro Latino vſurpatur.
Et notum est quōd in parabolis quæ dicun-
tur per rerum similitudines, rebus de quibus
agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latine appellantur B
tur propositiones, quæſtiones ſunt habentes
aliquid quod diſputatione ſoluendum ſit.

Quæſtio aut eſt quæſitio cūm quæritur, an
ſit, aut quid ſit, aut quale ſit.

Argumentum verō dictum quaſi argutum,
vel quaſi argutē inuentum, ad comprobā-
das res.

Epistolam propriē Græci vocant, quod in-
terpretatur Latine miſſa.

Ante cartę & membranarum vſum, in do-
al. eloquia. latis ex ligno codicellis epistolarum * collo-
quia ſcribebantur. Vnde & portitores earum
tabellarios vocauerunt.

De ceris, CAP. VIII.

CERÆ literarum materies paruulorum nu-
trices, ipſę dāt ingenium pueris primor-
dia ſenſus, quarum ſtudium primi Græci tra-
didiffe produntur: Græci enim & Tuſci pri-
mum ferro in ceris ſcripſerunt, poſtea Roma-
ni iuſſerunt, ne graphium ſetreum quis habe-
ret. Vnde & apud ſcribas dicebatur, Ceram
ferro ne cādito. Poſtea inſtitutum eſt, vt in
cera oſſibus ſcriberent, ſicut indicat Atta in
ſatyra dicens, Vertamus vomerem in ceram
mucroneque aremus Oſſeo-. Graphium au-
tem græcē: Latine ſcriptorium dicitur. Nam
γραφῶν dicitur ſcriptura.

De cartis, CAP. IX.

CARTARUM vſum primum Ægyptus mini-
ſtrauit, captum apud Memphiticam vr-
bem. Memphis namque ciuitas Ægyptiorū
eſt, vbi cartę vſus inuentus eſt primum, ſicut
ait Lucanus, Conſcitur bibula Memphitis
carta papiro. Bibulam autem papirum dixit
quod humorē bibat, Carta autem dicta, quod
carptim papiri tegmen decerptum glutina-
tur. Cuius genera quā plura ſunt. Prima &
p̄cipua Auguſtea regia maioris formæ in
honorem Octauiani Auguſti appellata. ſecū-
da Libiani ad honorem Libię provincię, ter-
tia hieratica dicta, eo quod ad ſacros libros e-

ligebatur, ſimilis Auguſteæ, ſed ſubcolorata.
Quarta Teneotica à loco Alexandria qui ita
vocatur vbi fiebat. Quinta ſaltica ab oppido
Salo, ſexta Corneliana à Cornelio Gallo p̄ſe-
fecto Ægypti primum conſecta, ſeptima em-
poretica, quod ea merces inuoluuntur, cum
ſit ſcripturis minus idonea.

ANNOTAT.

Plinius lib. 13. cap. 12. primum genus cartę tribuit
Auguſteæ: ſecundum Linia, à coniuge Auguſti.
Tertium amphitheatrica, quartum Saitica, quintum
Tamoica.

De pergamenis, CAP. X.

PERGAMENI reges cūm carta indigerent
membranas primo excogitauerunt. Vn-
de & pergamenarum nomen hucusque tra-
dente poſteritate ſibi ſeruatum eſt. Hæc &
membrana dicuntur, quia ex membris pecu-
dum detrahuntur. Fiebant autem primum co-
loris lutei, id eſt crocei, poſtea verō Romæ
candida membrana reperta ſunt: quod appa-
ruit inhabile eſſe: quod & facile ſordeſcant,
aciemque legentiū lædant, cūm peritiores ar-
chitecti neque aurea lacunaria ponenda in
bibliothecis putent, neque pauimenta alia
quā * eucaritheo marmore, quod auri fulgor
hebetat, & * eucaristi viriditas reſiciat oculos.
Nam & qui nummulariam diſcunt: denario-
rum formis mirteos pannos ſubiiciunt, & gē-
marum ſculptores, ſcarabæorum terga quibus
nihil eſt viridius ſubinde reſpiciunt, & picto-
res idem faciunt vt laborem viſus eorum viri-
ditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lutea,
aut purpurea ſunt. Candida naturaliter exi-
ſtūt. Luteum membranum bicolor eſt: quod
à cōfectore vna tingitur parte, id eſt erocatur,
de quo Perſius. Iam liber & poſitis bicolor
membrana capillis. Purpurea verō inficiun-
tur colore purpureo: in quibus aurum & ar-
gentum liqueſcens, pateſcat in literis.

De libris conſiciendis, CAP. XI.

QVÆDAM * nomina librorum apud genti-
les certis modulis conſiciebantur. bre-
uiore formā, carmina atque epistolæ. At ve-
rō hiſtoriæ maiore modulo ſcribebantur, &
non ſolum in carta vel membranis: ſed etiam
& * momētis elephantinis textilibusque mal-
uarum foliis atque palmarum. Cuius generis
Cinna ſic meminit. * Hęc tibi areteis multum
inuigilata lucernis Carmina, quæ ignes noui-
mus aëres. Leuis in aridulo malua deſcripta
libello Perſica vexi munera nauicula. Circū-
cidi libros Sicilia primum increbuit. Nam

al. caryſteo
al. Caryſti.

ita omnia
exemp. ſed
legendum
cenſes,
in omentis.

initio pumicabantur. Vnde & ait Catullus. Cui dono lepidum nouum libellum Arido modo pumice expolitum.

ANNOTAT.

Vet. codices habent. Queis ignes nouimus aëreos. alii, que signis nouimus aëreos: & paulo post pro Persica. V. c. habet Prusiaca. alij Prusiaca.

De librorum vocabulis, CAP. XII.

Codex multorum librorum est: liber vni-
us voluminis. Et dictus codex per trans-
lationem à corticibus arborum, seu vitium,
quasi caudex: quod in se multitudinem libro-
rum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: sicut **F**
apud Hebræos volumina legis, volumina
prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ ligno
cohæret: in qua antiqui scribebant. De quo
Virgilius. Sic alta liber hæret in vltimo. Vnde
& liber dicitur in quo scribimus. quia ante
vsum cartæ vel membranarum de libris arbo-
rum volumina fiebant, id est compaginaban-
tur. Vnde & scriptores à libris arborum libra-
rios vocauerunt.

Delibrarij & eorum instrumentis, CAP. XIII.

Librarios constat antebibliopolas dictos.
Librum enim Græci βιβλος vocant. Li-
brarii autem, idem & antiquarii vocantur: **G**
sed librarii sunt qui & noua & vetera scribunt:
antiquarii qui tantummodo vetera, vnde &
nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomen accepit:
officium exprimens vocabuli qualitate.

Instrumenta scribæ, calamus & penna. Ex
his enim verba paginis infiguntur: sed cala-
mus arboris est, penna auis, cuius acumen di-
uiditur in duo: in toto corpore vnitatem serua-
ta. credo propter mysterium, vt in duobus a-
picipibus vetus & nouum testamentum signa-
retur, quibus exprimitur verbi sacramentum
sanguine passionis effusum.

Dictus autem calamus quod liquorem po-
nat. Vnde & apud nautas calare ponere dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est,
volando. Est enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: siue ex si-
militudine foliorum arborum: seu quia ex
foliis fiunt, id est, ex pellibus quæ de occi-
sis pecudibus detrahi solent: cuius partes pa-
ginæ dicuntur, eo quod sibi inuicem compin-
gantur.

Versus autem vulgo vocati: quia sic scribe-
bant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim
ad dexteram primum deducebant stilum: de-

inde conuertebantur ab inferiore & rursus
ad dexteram versus: quos & hodie rustici
* versus vocant.

al. versus.

Scheda est quod adhuc emendatur, & nec
dum in libris redactum est, & est nomen Græ-
cum, sicut & tomus.

De canonibus Euangeliorum, CAP. XIII.

Canones Euangeliorum Ammonius Ale-
xandriæ Episcopus primus excogitauit:
quem postea Eusebius Cæsariensis secutus ple-
nius composuit. Qui ideo facti sunt, vt per eos
scire & inuenire possimus, qui reliquorum
Euangelistarum similia aut propria dixerunt.
Sunt autem numero decem, quorum primus
continet numeros, in quibus quatuor eadem
dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Ioan-
nes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Lu-
cas, Marcus. Tertius, in quibus tres, Matthæ-
us, Lucas & Ioannes. Quartus, in quibus
tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. Quintus
in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in
quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus,
in quibus duo, Matthæus, Ioannes. Octauus,
in quibus duo, Lucas, Marcus. Nonus, in
quibus duo, Lucas, Ioannes. Decimus in
quibus singuli eorum propria quædam di-
xerunt: quorum expositio hæc est. Per singu-
los enim Euangelistas numerus quidam capi-
tulis affixus adiacet. quibus numeris subdita
est * era quædam minio notata: quæ indicat in
quoto canone positus sit numerus, cui subie-
cta est * era. Verbi gratia: Si est * era prima, in
primo canone: si secunda in secundo: si tertia
in tertio, & sic per ordinem vsque ad decimū
peruenies. Si igitur aperto quolibet Euange-
lio placuerit scire qui reliquorum Euangeli-
starum similia dixerunt, assumes adiacentem
numerum capituli: & requires ipsum nume-
rum in suo canone quem indicat, ibique in-
uenies qui & quid dixerunt: & ita demum in
corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris
indicantur per singula Euangelia de eisdem
dixisse inuenies.

al. area.

al. area.

De canonibus Conciliorum, CAP. XV.

Canon autem Græcè, Latine regula nun-
cupatur. Regula autem dicta, quod re-
ctè ducit, nec aliquando aliorum trahit. Alij
dixerunt regulam dictam vel quod regat, vel
quod normam rectè viuendi præbeat: vel
quia distortum prauumque corrigat.

Canones autem generalium conciliorum à
temporibus Constantini ceperunt. In præce-
dentibus namque annis persecutione feruen-
te: docendarum plebium minimè dabatur fa-
cultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses
est scissa: quia non erat licentia episcopis in

Dist. 3.
Canon.
J. ca.

Dist. 15.
Canones.

vnum conuenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse. n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in concilio Niceno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & apostolicam secundum post Apostolos tradiderunt symbolum.

Inter cetera autem concilia quatuor esse scimus venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quatuor euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua Ariana perfidia condemnata blasphemiam, quam de inæqualitate sanctæ Trinitatis idem Arius asserbat: consubstantiali Deo patri Deum filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore Constantino poli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans, consubstantiali patri & filio spiritum sanctum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota Græcorum & Latinorum confessio in Ecclesiis prædicat.

Tertia synodus Ephesina prima, ducentorum Episcoporum sub iunioris Theodosio Augusto edita est, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem iusto anathemate condemnauit: ostendens manere in duabus naturis, vnam Domini nostri Iesu Christi personam.

Quarta synodus Chalcedonensis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martino principe habita est, in qua Eutychem Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnâ naturâ pronunciantem, & eius defensorē Dioscorum quondam Alexandrinum Episcopum, & ipsum rursus Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnavit prædicans eadem synodus Christum Dominum de virgine sic natum, ut in eo substantiam diuinæ & humanæ cōsisteamur naturæ. Hæ quatuor sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissime prædicantes: sed & si qua sunt concilia quæ sancti patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: quorum gesta in hoc opere condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cætus.

Concilij autem nomen tractum est ex Romano more. Tempore enim quo causæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communique intentione tractabant. Vnde & concilium à communi intentione dictum. Nam

A cilia oculorum sunt. Vnde & confidum, id est, consilium. d. in l. literam transeunte.

Cætus verò conuentus est, vel congregatio, à cœundo, id est, conueniendo in vnum. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut à conuentu cætus, vel concilium à societate multorum in vnum.

De cyclo Paschali, CAP. XVII.

Paschalem cyclum Hippolytus Episcopus temporibus Alexandri Imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi autores Eusebius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atque Victorinus amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cuius quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexandrinæ urbis Episcopus in xcv. annos per quinquies decem nouies calculans, quoto * Kalendas vel luna debeat paschalis solenitas celebrari, summa breuitate notauit.

Cyclus autem vocatus, eo quod in orbe digestus sit, & quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate, & sine vlla arte. Vnde factum est ut cuiusque materiæ carmina simplici formitate facta cyclica vocarentur. Hinc & * laterculum dictum quod ordinem habeant stratum annorum.

al. Kaldie.

al. latine
Cyclum.

Primus cyclus decemnouennalis.

		luna
B. Com. an. ij. idus	April.	xx
C. vj. kal.	April.	xvj
Em. xvj. kal.	Maij	xvij
C. vj. idus	April.	xx
B. C. ix. kal.	April.	xv
E. ij. idus	April.	xvj
C. ij. non.	April.	xix
E. viij. kal.	Maij	xx
B. C. v. idus	April.	xv
C. ij. kal.	April.	xvij
E. xij. kal.	Maij	xix
C. non.	April.	xv
B. C. v. kal.	April.	xvij
E. xvj. kal.	Maij	xvj
C. vj. idus.	April.	xxj
C. ix. kal.	April.	xvij
B. E. idus.	April.	xvij
C. ij. non.	April.	xx
E. viij. kal.	Maij	xxj

Secundus cyclus luna.

		luna.
C. v. idus	April.	xvij
B. ij. kal.	April.	xx
E. xij. kal.	Maij	xxj
C. non.	April.	xvij
C. v. kal.	April.	xx
B. E. xvj. kal.	Maij	xx

C.kal.	April.	xvj	E	C.iiij.kal.	April.	xix
E.xj.kal.	Maij	xvij		E.xij.kal.	Maij	xx
C.idus.	April.	xx		C.ij.non.	April.	xvj
B.C.v.kal.	April.	xv		B.C.vij.kal.	April.	xvij
E.xv.kal.	Maij	xvj		E.xvij.kal.	Maij	xix
C.v.idus	April.	xx		C.ij.kal.	April.	xv
C.vij.kal.	April.	xv		E.xij.kal.	Maij	xvj
B.E.idus	April.	xv		B.C.iiij.idus	April.	xvij
C.non.	April.	xvij		C.iiij.non.	April.	xxi
C.v.kal.	April.	xxj		E.xvj.kal.	Maij	xv
E.iiij.idus	April.	xv		C.vj.idus.	April.	xvij
B.C.kal.	April.	xvij		B.C.iiij.kal.	April.	xx
E.xj.kal.	Maij	xvij		E.xij.kal.	Maij	xxj

Tertius cyclus lune.

C.vij.idus	April.	xv	F	C.vj.kal.	April.	xx
C.iiij.kal.	April.	xvij		B.E.xvij.kal.	Maij	xx
B.xv.kal.	Maij	xviii		C.ij.kal.	April.	xvj
C.v.idus	April.	xxj		E.xij.kal.	Maij	xvij
C.vij.kal.	April.	xvij				
E.xvij.kal.	Maij	xvij				
B.C.non.	April.	xx				
E.vij.kal.	Maij	xxj				
C.iiij.idus	April.	xvij				
C.iiij.non.	April.	xx				
B.E.xj.kal.	Maij	xx				
C.vij.idus	April.	xvj				
C.iiij.kal.	April.	xix				
E.xij.kal.	Maij	xx				
B.C.iiij.non.	April.	xv				
C.vij.kal.	April.	xvij				
E.xvij.kal.	April.	xvij				
C.iiij.kal.	Maij	xix				
B.E.xij.kal.	April.	xv				

Quartus cyclus lune.

C.iiij.idus	April.	xix	lune			
C.vij.kal.	April.	xv.				
E.xvij.kal.	Maij	xvj				
B.C.vij.idus	April.	xvij				
C.iiij.kal.	April.	xxj				
E.iiij.idus	April.	xv				
C.iiij.non.	April.	xvij				
B.E.x.kal.	Maij	xvij	H			
C.xvij.kal.	Maij	xxj				
C.iiij.kal.	April.	xvij				
E.xij.kal.	Maij	xvij				
B.C.iiij.idus	April.	xx				
C.vij.kal.	April.	xvj				
E.xvij.kal.	Maij	xvij				
C.vij.idus.	April.	xx				
B.C.xj.kal.	April.	xv				
E.iiij.idus.	April.	xvj				
C.iiij.non.	April.	xix				
E.ix.kal.	Maij	xx				

Quintus cyclus lune.

B.C.vij.idus	April.	xvj	lune
--------------	--------	-----	------

A Conditione mundi vsque ad hunc nouissimum cycli annum computantur anni VMdcccxxx. post cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus ecclesia pascha decima quarta luna cum Iudeis celebrabatur, quocunque die occurreret: quem ritum sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituentes nō solum lunam paschalem & mensem inquirere, sed etiam & diem resurrectionis dominicæ obseruare: & ob hoc pascha à decima quarta luna vsque ad vigesimam primam extenderunt ne dies dominicus omitteretur.

Paschæ autem vocabulum non Græcum, sed hebraicum est: nec à passione, quoniā *πάσχα* græcè dicitur pati, sed à transitu hebræo verbo pascha appellatum est, eo quòd tunc populus Dei ex Ægypto transierit. Vnde & in Evangelio: Cū vidisset, inquit Iesus, quòd venit eius hora vt transiret de mundo ad Patrem. Cuius nox ideo peruigil ducitur, propter aduētum regis ac domini nostri, vt tempus resurrectionis eius nos non dormientes, sed vigilātes inueniat: cuius noctis duplex ratio est: siue quòd in eadem tunc vitam recepit cū passus est, siue quòd postea eadem hora qua resurrexit, ad iudicandum venturus est. Eo autem modo agimus pascha, vt nō solum mortem & resurrectionem Christi in memoriam reuocemus, sed etiam cætera quæ circa eum attestantur, ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initium enim nouæ vitæ, & propter nouum hominem, quem iubemur induere & exuere veterē: expurgamus vetus fermentum, vt simus noua cōspersio, quoniam pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem primus mensis nouorum in anni mēsisbus ce-

lebrationi paschali mysticè attributus est.

Quòd verò tertiæ hebdomadæ die pascha celebratur, i. qui dies occurrit à decima quinta luna vsque in vicessimam primam, hoc significat: qui in toto tempore seculi, quod septenario dierum numero agitur, nunc tertium tempus hoc sacramentum * apparuit. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico enigmate, ideo & propter hæc tria seculi tempora resurrectio domini tridua-na est. Quòd verò à quarta decima luna vsque ad vigesimam primam per dies septem paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerum septenarium, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, quæ etiam ipsi ecclesiæ tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Ioannes Apostolus in Apoc. 7. scribit Ecclesiis. Ecclesia verò in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine significatur in scripturis.

Varia autem obseruantia opinionum paschalis festiuitatis interdum errorem gignit. Latini namque à tertio nonas Martij, vsque in tertio Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si decima quarta luna die dominico prouenerit, in alio die dominico pascha pertrahunt. Græci primi mensis lunam ab octauo idus Martias vsque in diem nonarum Aprilium obseruant, & si decima quarta luna die dominico incurrerit, sanctum pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter vtroque paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui tantum * lunationes, hoc est, dies 354. habet. Dicitur autem communis, quia sæpè duo coniuncti incedunt, vt inuicem se in paschali solennitate sequantur: nam embolismus annus est semper solus.

Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, i. 364. dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moyse diuinitus reuelatus, in quo iubentur ij qui longius habitant in secundo mense pascha celebrare. Embolismus autem nomen græcum est, quod interpretatur latinè supraaugmentum, eo quòd expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à decima quarta luna paschæ præcedentis vsque ad decimam quartam sequentis 364. dies fuerint, embolismalis annus est: si 354. communis.

Bisextus est post annos quatuor vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis, i. duodecim horæ. At vbi

A quarto anno assẽm compleuerit, bisextilem annum facit. Dicitur autem bisextus, quia bis sexies ductus assẽm facit: quod est vnus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bisextus: quem super dierum cursum in anno sol facit: siue quòd nequeat * annum subintroducere: nisi bisextæ nonas Mart. computaueris, hoc est & prima die sext. non. Martias, & addito bis sexto alio die sexta nonas Martias iteraueris. A sexto autem non. Martias, vsque in diem pridie Kalendas Ianuarias, in lunæ cursu bisextus apponitur, atque inde detrahitur.

B Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solisque conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum vsque ad tricenarium in se * resoluuntur. Quas ideo Ægyptij adiiciunt vt lunaris emensio rationi solis equetur. Luna enim iuxta cursum suum vigintinouè semis dies lucere dinoscitur, & sunt in annum lunares dies cccliij. remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quas Ægyptij adiiciunt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his non inuenies Lunam quota sit in quolibet anno & mense & die. Ista epacta semper xj. Kal. April. reperitur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continetur autem circulo decemnouenali: sed cum ad xxix. epactas peruenerit, qui est circulus decemnouennalis iam sequenti anno nõ addes super viginti nouem, vndecim, vt decem annuncies detractis triginta, sed inde reuertis vt vndecim pronuncies.

De reliquis festiuitatibus,
CAP. XVIII.

Festiuitas dicta à festis diebus, quasi festiditas, eo quòd in eis sola res diuina fit. Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius fatum, id est, dicitur. Solennitas à sacris dicitur, ita suscepta, vt mutari ob religionem non debeat: à * solito, id est, firmo atque solido nominata.

Celebritas autem nominatur, quod nõ ibi terrena, sed caelestia tantum agantur.

Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pentecoste sicut & pascha apud Hebræos celebris dies est, quod post quinque decades paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. τριητη enim Græcè quinque, in quo die secundum legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figuram annus iubilæus in testamẽto veteri gessit: quæ nunc iterum per figuram repromissionis æternam

g iij

al. aperuit.

al. annus
subintroduc-

al. resoluuntur.

al. lunas.

al. absolutio.

requiem præfiguratur.

Epiphania Græcè, Latinè apparitio siue manifestatio vocatur. Eo enim die Christus fideris indicio apparuit Magis adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptismatis sacramentum, & permutata in vinum aquæ factorum per dominum signorum principia extiterunt. Duæ sunt autem epiphaniæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorū angelo nunciante apparuit: secunda, in qua ex gentium populis stella indice præsepis cunabula Magos adoratos exhibuit.

Scenopegia solennitas Hebræorū, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur: quæ celebrabatur à Iudeis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo scenopegia dicitur. *σκηνή* enim Græcè, Latinè tabernaculum dicitur. Quæ solennitas apud Hebræos Septembri mense celebrabatur.

Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem (quia secundum lunarem cursum menses supputantur) & Græcè *πύλον* luna appellatur: inde neomenia, id est, noua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione solennes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mēsis tuba, in die insigni solennitatis vestræ.

Encenia autem est noua templi dedicatio. Græcè enim *ἐγκαινία* dicitur nouum. Quando enim aliquid nouum dedicatur, encenia dicitur. Hanc dedicationis templi solēnitatem Iudæi Octobri mense colebant.

Dies palmarū ideo dicitur, quia in eo Dominus & saluator noster, sicut Propheta cecinit, Hierusalem tendens a fello sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obuiam ei clamauerunt: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel. Vulgus autem ideo diē hunc Capitilauum vocat: quia tunc moris est, lauandi capita infantium, qui vngendi sunt: ne obseruatione quadragessimę sordidata, ad vñtionem accederent. hoc autem die symbolum * confitētibz traditur propter confinem Dominicę paschæ solēnitatem: vt qui iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem quam confitentur agnoscant.

Cœna Dominica dicta est, eo quod in illo die Saluator pascha cum discipulis suis fecerit: quod & vsque hodie, sicut est traditum, celebratur, sanctūque in eo chrisma conficitur.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatione vocabuli sui requies nominatur: quod Deus in ipso, perfecto mundo, requieuiisset. Siquidem & eo die requieuit in sepulchro Dominus, vt quietis illius mysterium confirmaret:

E quod Iudæis obseruandum in vmbra futuri præceptum est. Sed postquam Christus in sepultura sua eius figuram adimpleuit, obseruatio eius quieuit.

Dominicus dies proinde vocatur: quia in eo resurrectionis Domini nostri gaudiū celebratur. Qui dies non Iudæis, sed Christianis in resurrectionem Domini declaratus est, & ex illo cepit habere festiuitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatum traditū est: quia erat ante requies mortuorum: resurrectionem autem * illius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur. Postquam autem facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine, iam dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, celebrari cepit.

De officiis, CAP. XIX.

Officiorum plurima sunt genera: sed precipuū illud quod in sacris diuinis que rebus habetur. Officium autem ab efficiendo dictum, quasi efficium: propter decorem sermonis, vna mutata litera, vel certè vt quisque illa agat, quæ nulli officiant, sed profint omnibus.

Vespertinum officium est in noctis initio vocatum, à stella vespere quæ surgit oriente nocte.

Matutinum verò officium est, in lucis initio à stella lucifero appellatum, quæ inchoante manè oritur. Quorum duorum temporum significatione ostenditur, vt die ac nocte semper Deus laudetur.

Missa tempore sacrificij est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante leuita, Si quis catechumenus remansit, exeat foras: & inde missa: quia sacramentis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati nascuntur.

Chorus est multitudo in sacris * collectus & al. collectis dictus chorus, quod initio in modum coronę circa aras starent & ita psallerent. Alij chorū dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia si charitatem non habeat, respondere conuenienter non potest. Cum autē vnus canit græcè monodia, latinè * siciniū dicitur: al. Succiniū cum verò duo canunt, bicinium appellatur: cum multi, chorus. Nam chorea ludicrū cantilenæ, vel saltationes * classium sunt. al. plausiū.

Antiphona ex græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet, choris alternatim psallentibus ordine commutato, siue de vno ad vnum: quod genus psallendi Græci inuenisse traditur. Responsorios Itali tradiderūt: * quod al. quos incarmen inde responsorios cātus vocāt, quod alio desinente id alter respōdeat. Inter respōsorios autem & antiphonas hoc differt, quod

in responforiis vnus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori.

Lectio dicitur, quia non cātur vt psalmus vel hymnus, sed legitur tātū. Illic enim modulatio, hic sola pronuntiatio quaritur.

Canticum est vox cantantis in lētiām.

Psalmus autē dicitur, qui cantatur ad psalterium quo vsum esse prophetam Dauid in magno mysterio prodit historia. Hęc autem duo in quibusdam psalmodū titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponuntur. Nā canticum psalmi est id quod cū organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verō * canticum quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus enim à psalterio dicitur, vnde nec mos est ex alio opere eum componi.

Tres autem gradus sunt in cantando: primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris.

Diapsalma hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, semper, i. quod illa quibus hoc interponitur sempiterna esse cōfirmant. Quidam verō græcum verbum existimant, quo significatur interuallum psallendi, vt psalma sit quod psallitur: diapsalma verō interpositum in psallēdo silentium, vt quēadmodum sympsalma dicitur vocum copulatio in cantando, ita diapsalma disiunctio earum, vbi quēdam requies * diiunctæ cōtinuationis ostēditur. Vnde illud probabile est, nō coniungendas sententias in psallēdo, vbi diapsalma interposita fuerit, quia ideo interponitur, vt conuersio sensuum vel personarum esse noscatur.

Hymnus est canticum laudantiū, quod de græco in latinum interpretatur, pro eo, quod sit carmē lētiæ & laudis. Propriē autem hymni sunt continentes laudem Dei. Si ergo sit laus & non sit Dei, nō est hymnus: si sit & laus & Dei laus & non cantetur, non est hymnus. Si ergo in laudem Dei dicitur, & cantatur, tunc est hymnus.

Cui contrarium est threnum, quod est lamenti carmen & funeris.

Alleluia dūm verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est hebræum. Ia enim vnū est de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Amen significat verē siue fideliter, quod & ipsum hebræum est. Quæ duo verba amē & alleluia nec Græcis, nec Latinis, nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre, vel alia lingua annunciare. Nam quamuis interpretari possint, propter sanctorum tamen auctoritatem seruata est ab Apostolis in iis propriæ lingvæ antiquitas. Tanto enim sacra sunt nomina, vt etiam Ioannes in Apocalypsi refe-

rat se spiritu reuelāte vidisse & audiuisse vocē cælestis exercitus tanquam vocem aquarum multarum & tonitruū validorum dicentium: amen & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris vtraque dici sicut in cælo resonant.

Osanna in alterius lingvæ interpretationē in toto transire non potest. Osi enim saluifica interpretatur: anna interiectio est, motum animi significans sub deprecantis affectu. Integre autem dicitur osianna, quod nos corrupta media vocali litera & elisa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cū scandimus. Litera enim prima verbi sequentis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebræcē Osanna, quod interpretatur saluifica: subaudiendo vel populū tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. Fertum enim dicitur oblatio quæ alteri offertur, & sacrificatur à Pōtificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

Dona propriē Dei dicuntur, munera hominum.

Nam munera dicuntur obsequia quæ pauperes diuitibus loco munerū soluunt: ita munus homini datur, donum Deo: vnde etiam in templis donaria dicimus. Munera autē vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quę offeruntur, donum & sacrificium.

Donum dicitur quicquid argento aurōque aut qualibet alia specie efficitur.

Sacrificium autem est victima & quę conque cremantur in ara, seu ponuntur. Omne autem quod Deo datur, aut dedicatur aut cōsecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: vnde & appellatur. Vnde & errant qui dedicationem consecrationem putant significare.

Immolatio ab antiquis dicta eo quod in mole altaris posita victima caderetur: vnde & mactatio post immolationē est. Nunc autē immolatio panis & calicis conuenit, libatio autem tantummodò calicis oblatio est. Hinc est illud: Et libauit de sanguine vtriusque. sic & secularium quidam Pōetarum: Nunc, inquit, pateras libate Ioui. Libare enim propriē fundere est: sumptūque nomē de Libero quodam qui in Græcia vsum reperit vitis.

Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent.

Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriā deuictis hostibus immolabantur: & erant victimæ maiora sacrificia quàm hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincita ad aras ducebatur.

Holocaustum illud est, vbi totum igne cō-

al. cantici.

al. distincta

C

D

sumitur quod offertur. Antiqui enim cū maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorū consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. *ἑρως* enim græcè, totū dicitur, *ἑρως* incensio, & holocaustum totum incensum.

Cerimonie apud latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Proprie autem visum est doctoribus à carendo appellari ceremonias, quasi carimonias, eo quod ea quæ in sacris diuinis offeruntur, in ipso usu carerent homines, quod etiam nomen in usu est litterarum sanctarum. Alij ceremonias proprie in obseruationibus Iudæorum credunt: abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem legem, eo quod obseruantes

sacrificium dictum, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis: unde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quod dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis sacramentū Græci Eucharistiam dicunt, quod latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

Sacramentum est in aliqua celebratione, cū res gesta ita sit, ut aliquid significare intelligatur, quod sanctè accipiendum est. Sunt autem sacramenta, baptismū & chrisma, corpus & sanguis Christi, quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem sacramentorum operatur, unde & à secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur. Quæ ideo fructuosè penes Ecclesiā fiunt: quia sanctus in ea manens spiritus, eorundem latenter sacramentorum operatur effectum, unde seu per bonos seu per malos ministros intra Dei ecclesiam dispensetur: tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa viuificat, quæ quondam Apostolico in tempore, visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorū amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: unde & græcè mysterium dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispensationem.

Baptismum Græcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fædi eramus, in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum, unde in Canticis scribitur Canticorū, Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Cuius

mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filij & Spiritus sancti cognominatione completur, dicente Domino ad Apostolos: Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorū. Quod autem per aquam baptismum datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus ut res illa inuisibilis, per congruens, sed profecto contractabile & visibile impederetur elementū, super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cælis, & medicatis aquis sanctificat eos de semetipso: & accipiunt vim purgationis, & in eis ut caro & anima delictis inquinata mundetur.

Chrisma Græcè, Latinè vnctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrum sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio datur, ita per vnctionem sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moyse vnctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit, quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est quod in aqua mergimur, sed spiritalis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentū: quod peccatrix mulier super pedes, & ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fuisse scribitur.

Manus impositio ideo fit ut per benedictione aduocatus inuitetur Spiritus sanctus: tunc enim ille paracletus post mundata & benedicta corpora, libens à Patre descendit, & quasi super baptismi aquam tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quod in principio aquis superferebatur

H Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latinè coniuratio siue sermo increpationis est aduersus diabolum ut discedat: sicut est illud in Zacharia, Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum stantē coram angelo Domini, & sathan stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei, & dixit dominus ad sathan, Increpet dominus in te sathan, & increpet dominus in te qui elegit Hierusalē. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus diabolū, unde sciendum quod non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui in peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

Symbolum per linguam Græcam signum vel cognitio interpretatur. Discessuri enim apostoli ad euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel indicium posuerunt. Continet enim confessionem Trinitatis, & unitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ non scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco & tempore. Loco, quia non ubique, cum prohibeamur à Christo orare in publico: sed ubi opportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neque enim contra præceptum reputatur ab apostolis factum, quia in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc in singularibus. Nam est observatio quarundam horarum communium: quæ diei interspacia signant, tertia, sexta & nona: Similiter & noctis. sed ideo orandi hæc horæ diuise sunt: ut si forte aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tempora in Scripturis inueniuntur. Primum enim sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia est infusus. Petrus qua die visionem communicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum

al. paralyticum.

Iohanne hora nona templum adiit quando claudum sanitate reformauit. Sed & Daniel legimus hæc tempora in oratione obseruasse: & utique ex Israelis disciplina, ut ne minus quā ter in die adoremus. Debitores enim sumus trium personarum, Patris & Filij & Spiritus sancti, exceptis utique & aliis legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum: sed & cibum non prius sumere, quā interposita oratione debemus. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia quā terrestria. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam, & ascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum, cui nomen est inditum ex quadā parte viscerum tenui semper & vacua quod vulgò ieiunium vocatur. Vnde ieiunij nomen creditur derivatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. Ieiunium autem & statio dicitur. Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quod nulla lætitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentius: tristitia sollicitius administrat disciplinam. vnde & milites nunquam immemores sacramenti magis

A stationibus parent. Discernunt autem quidā inter ieiunium & stationem. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriā voluntatem. statio autem est observatio statutorum dierum vel temporum. dierum, ut quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri legē præceptum, de qua statione in Euangelio dixit ille, Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporum autem quæ legalibus ac prophetis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt, ut ieiunium quarti, quinti, septimi, & decimi mensis, vel sicut in Euangelio dies illi, in quibus ablatus est spiritus, vel sicut observatio quadragesimæ, quæ in vniuerso orbe institutione apostolica observatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidam adiiciunt: quā Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentium ciborum. Vnde & nomen hoc datum, eo quod siccis quidam escis vtantur.

B Pœnitentia appellata, quasi punientia, eo quod ipse homo in se puniat pœnitendo quod malè admisit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, nisi ut id quod malè fecerunt impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parcentibus ille parcat, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadet. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deslere & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinē fontis est, ut si forte impugnante diabolo aliquod peccatum irreperferit, huius satisfactione purgetur.

C Satisfactio autem est causas peccatorum & suggestiones excludere & ultra peccatum non iterare.

Reconciliatio verò est quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur: nam sicut conciliamur Deo, quando primum à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur.

D Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latine confessio interpretatur, cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo exprimitur & frequenter exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, cuius cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professæ cognitio. Vtile enim ac iocundum quisquam esse existimauerat, rapere, adulterari, furari, sed ubi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis iis confitetur errorem.

Confessio autem erroris, professio est desinendi: desinendum ergo à peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: ceterum extra veniam est qui peccatum cognoscit, nec cognitum confitetur. Itaque exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, habitu atque victu, sacco & cineri incubare: corpus sordibus obscurare: animum meroribus deicere: illa quæ peccauit tristi tractatione mutare.

Letaniæ autem græco nomine appellatur, quæ latinè dicuntur rogationes. Inter letanias verò & exomologesin hoc differt, quod exomologesin pro sola confessione peccatorum

aguntur: letaniæ verò * dicuntur propter rogandum Dominum & impetrandum in aliquo misericordiam eius. Sed nunc iam utrumque vocabulum sub vna significatione habetur: nec distat vulgò utrum letaniæ, an exomologesis* dicantur. Supplicationis autem nomen quodammodo nunc ex gentilitate retinetur. Nam feriæ aut legitimæ erant apud eos, aut indiæ. Indiæ autem, quia paupertas antiqua Romanorum ex collatione sacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplicationes quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

F

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber septimus.

Capitula libri septimi.

- 1 De Deo.
- 2 De Filio Dei.
- 3 De Spiritu sancto.
- 4 De eadem Trinitate.
- 5 De Angelis.
- 6 De hominibus qui quondam presagio nomen acceperunt.

- 7 De Patriarchis.
- 8 De Prophetis.
- 9 De Apostolis.
- 10 De reliquis in Evangelio nominibus.
- G 11 De Martyribus.
- 12 De Clericis.
- 13 De Monachis.
- 14 De cæteris fidelium nominibus.

DE DEO, CAP. I.

BEATISSIMVS Hieronymus vir eruditissimus & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretatione primus in latinam linguam conuertit. Ex quibus pro breuitate prætermis-

multis quædam huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat quid velint intelligi. Habent enim quædam ex propriis causis nominum rationem. In principio autem decem nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Primum apud Hebræos Dei nomen El dicitur: quod alij Deum, alij etymologiam eius exprimētes, *ἐλεος*, i. fortem interpretati sunt, ideo quod nulla infirmitate premitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda.

Secundum nomen Eloī est.

Tertium Eloē quod utrumque in latinum Deus dicitur. Est autem nomen in latinum, ex græca appellatione translatum. Nam Deus græcè *θεός*, dicitur quasi *θεός*, i. timor: unde tractum est nomen Deus, quod eum colentibus sit timor. Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur Sabaoth, quod vertitur in latinum, exercituum siue virtutū: de quo in psalmo ab angelis dicitur: Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum. Sunt autem in huiusmodi ordinatione virtutes multæ, ut angeli, archangeli, principatus & potestates, cunctique cælestis militiæ ordines, quorum tamen ille dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, eiusque dominatui subiacent.

Quintum nomen Elion, quod interpretatur in latinum excelsus, quia supra cælos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus dominus supra cælos gloria eius. Excelsus autem dictus, pro valde

pro valde celsus. Ex enim pro valde ponitur, sicut eximius, quasi valde eminens.

Sextum nomen Eicie, i. qui est Deus. Deus enim solus, quia eternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiae nomen verè tenet. Hoc enim nomen ad sanctum Moysen per angelum est delatum. Quarenti enim quod esset nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Aegypto liberandum: respondet, Ego sum qui sum, & dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos, tanquam in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ commutabilia facta sunt, quasi non sint. Quod enim dicitur fuit, non est: & quod dicitur erit, nondum est. Deus autem esse tantum nouit, fuisse & futurum esse non nouit. Solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est: cuius essentiae comparatum esse nostrum, non esse est. Vnde & in colloquio dicimus: Viuit Deus: quia * essentia vita viuit, quam mors non habet.

Septimum Adonai, quod generaliter Dominus interpretatur, quod dominetur creaturæ cunctæ, vel quod creatura omnis dominatui eius deferuiat. Dominus ergo & Deus, vel quod dominetur omnibus, vel quod timeatur à cunctis.

Octauum Ia, quod in Deo tantum ponitur: quod etiam in alleluia in nouissima syllaba sonat.

Nonum Tetragrammatō, hoc est, quatuor literarū, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, ioth, he, vau, he, id est, duabus ia, ia, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autem ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & quia de eo nihil dignè dici potest, Ineffabilis est.

Decimum Saddai, id est, omnipotens. Vocatus autem omnipotens, eo quod omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patiando quod non vult. Quod si ei accideret nequaquam esset omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde omnipotens. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, ut immortalis, incorruptibilis, incommutabilis, æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. Nam omnis mutabilitas non inconuenièter mortalis dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & veritur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mor-

talis utique deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolui non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit diuisionem & interitum capit. Ille nec diuidi potest, nec interire: inde incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & sempiternus, eo quod sit semper æternus. A quibusdam autem æternus ab æthere creditur dictus, quoniam cælum sedes eius habetur: unde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quatuor vnum significant, nam vna eademque res dicitur, siue dicatur æternus Deus, siue immortalis, siue incorruptibilis, siue incommutabilis.

Inuisibilis, quia nunquam per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciem subiectæ creaturæ eiusdemque corporeæ: nam nemo potest ipsam * maiestatem essentiae Dei videre & viuere, sicut & dictum est Moysi: Vnde * & Ioānes in Epistola sua dicit: Deum nemo vidit vnquam. Res est enim inuisibilis, ideoque non oculo, sed corde quærendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passionēs, ut libido, iracundia, cupiditas, dolor, meror, inuidia, &c. quibus humana mens turbatur. Sed cum dicitur, Deus irasci, aut zelari, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deū enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nam & esse quis potest, & sapiens non esse: Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam, sed quod habet, hoc & est, & omnia vnus est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed quod est & quod in ipso est, essentialiter est, excepto quod relatiuè ad quamcunque personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est: Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidam boni, non tamen esse potest & summum bonum.

Incorporeus autem vel incorporealis ideo dicitur Deus, ut spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

al. manifestacionem.

al. vnde & Dominus in Euāgeliis dicit.

Immensus, quia cuncta concludit, sed omnia intra eius omnipotentiam coartantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adici. Attamen de consummatione alicuius facti perfectio dicitur. Deus, autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de usu nostro sumpsit humana inopia sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, utique dici possit: quoniam de Deo nihil digne humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis, nihil enim est quod non originē à Deo traxerit. Ipse & vnus, quia diuidi nō potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantumdem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totā pertinent Trinitatem propter vnā & coæternā substantiam, siue in Patre, siue in Filio eius vnigenito in forma Dei, siue in Spiritu sancto, qui vnus est spiritus Dei Patris & Filij eius vnigeniti.

Sunt autem & quædā vocabula ex usu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, siue de inferioribus, & quia in propria natura inuisibilis & incorporeus est, pro efficientiis tamen causarum in ipso rerum species adscribuntur: ut more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet: ut quia omnia videt, dicatur oculi: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo quod auertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut & obliuiscens & memorans. Hinc est quod & Propheta dicit: Iuravit Dominus exercituum per animam suā: non quod animam Deus habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Nam & facies Dei in scripturis sanctis nō caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisque cognoscitur.

Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur, Da nobis cognitionem tuā. Sic & vestigia Dei dicuntur, quia nunc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò omnipotens reperietur, dum in futuro, facie ad faciem quibusque electis presentabitur, ut ipsam speciem contemplantur: cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus & tempus in Deum non proprie, sed per similitudinem translatiue dicuntur, quippe sedere super Cherubin dicitur, quod est ad situm: & Abyssus tanquam vestimentum amictus, quod est ad habitum. Et Anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et Si ascendero in celum tu ibi es, quod ad locum manet. Nam & in Pro-

pheta, Plaustrum portantis fœnum species a Deum ducitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ eius.

De Filio Dei, CAP. II.

Multis etiam modis Christus appellari in scripturis inuenitur diuinis. Nam ipse Dei Patris vnigenitus filius dum esset æqualis Patri, propter salutem nostrā formam serui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex diuinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque à chrismate est appellatus, hoc est, vnctus. Præceptum enim fuerat Iudæis, ut sacrum conficerent vnguentum, quo perungi possent ij qui vocabantur ad sacerdotium vel ad regnum: & sicut nunc regibus indumentum purpuræ insigne est regie dignitatis: sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regiam conferebat, & inde Christi dicti à chrismate, quod est vnctio. Nam chrisma Græcè, latine vnctio nuncupatur, quæ etiam Dominus nomen accommodauit facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo Patre, sicut dicitur in actibus Apostolorum: Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus sanctum filium tuum, quem vnxiisti: non utique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur vnguento.

Non est autem Saluatoris proprium nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis: dum enim dicitur Christus, commune nomen dignitatis est, dum Iesus Christus, proprium est vocabulum Saluatoris. Christi enim nomen nusquam alibi omnino, nec in aliqua gente fuit, nisi tantum in illo regno vbi Christus prophetabatur, & vnde venturus erat.

Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè Christus, Latina autem locutione vnctus.

Iesus hebraicè, græcè ἰησοῦς, latine autem salutaris, siue saluator interpretatur, pro eo quod cunctis gentibus salutarifer venit. Etymologiam enim nominis huius etiam Euangelista significat dicens: Vocabitur nomen eius Iesus, id est, Saluator, quia ipse saluum faciet populum suum. Sicut enim Christus significat Regem, ita Iesus significat Saluatorem. Non itaque nos saluos facit quicumque Rex, sed Rex Saluator. Quod verbum Latina lingua antea non habebat, sed habere poterat: sicut potuit quando voluit.

Emanuel ex hebræo in latinum significat, nobiscum Deus, scilicet, quia per virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit, ut terrenis viā salutis ad cælum aperiret. Ad diuinitatis autem substantiam quæ pertinet, ista sunt, Dominus & Deus.

Deus autem dictus propter unitatem cum Pa-

tre substantiam.

Dominus autem propter seruientem creaturam.

Deus autem & homo, quia verbum & caro. Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater eum genuit sine matre in aeternitate, siue quia mater sine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur secundum diuinitatis excellentiam: quia sine fratribus primogenitus est secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est: quibus esset primogenitus.

Omouosios Patri ab unitate substantiæ appellatur. Substantia enim vel essentia græcè *οὐσία* dicitur *ὅμοιος* * vnus. Vtrumque igitur coniunctum sonat vna substantia. Hoc autem vocatur omouosion, quod est, Ego & Pater vnum sumus, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ. Quod nomen etiam scriptum in sanctis literis non inueniatur, in assertionem tamen totius Trinitatis defeditur: quia datur ratio vnde recte dici ostendatur: sicut & pater in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atque credendus non dubitatur. Omouosios similis substantiæ: quia qualis Deus, talis est & imago eius. Inuisibilis Deus & imago eius inuisibilis.

Principium, eo quod ab ipso sint omnia, & quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine temporum humiliter in carne nasci & mori: & iudicium nouissimum ipse suscipere, vel quia quicquid agimus ad illum referimus: & cum ad eum peruenimus ultra quod queramus non habebimus.

Os Dei est, quia verbum eius est. Nam sicut pro verbis que per linguam sunt sepe dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei verbo os ponitur, quia mos est ut ore verba formentur.

Verbum autem ideo dicitur, quia per eum omnia condidit siue iussit.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod promissit.

Vita, quia creauit.

Imago Dei, propter parem similitudinem Patris.

Figura est, quia suscipiens formam serui, operum virtutumque similitudinem, Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designauit.

Manus Dei est, quod omnia per ipsum facta sunt. Hinc & dextera propter effectum operis totius creaturæ, que per ipsum formata est.

Brachium, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus pro eo quod omnem potestatem patris in semetipso habeat: & omnem cæli terræque creaturam gubernet, contineat atque regat.

A Sapiencia pro eo quod ipse reuelet mysteria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamen cum sit Pater & Filius & Spiritus sanctus sapientia & virtus & lux, propriè tamen iis nominibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam cordis oculos referat.

Sol, quia illuminat omnes.

Oriens, quia luminis fons & illustrator est rerum, & quod oriri nos faciat ad vitam æternam.

B Fons, quia rerum omnium origo est, vel quod satiat sitiētes. Ipse quoque A & Ω: alpha enim literam nulla præcedit: prima est enim literarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se principium Iudæis interrogantibus esse respondit. Vnde & Ioannes in Apocalypsi, propriè ipsam literam ponens ait: Ego sum A & Ω, primus & nouissimus. Primus, quia ante eum nihil est: nouissimus, quia nouissimum iudicium ipse suscipiet.

C Mediator, quia inter Deum & hominem medius constitutus est, ut hominem ad Deum perduceret, vnde & illum Græci *μεστωρ* vocant.

Paracletus, id est, aduocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut & de eo dicit Ioannes: Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus autem græcum est, quod latine dicitur aduocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui sancto ascribitur, iuxta quod & Dominus in Euangelio ait: Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis.

Intercessor autem ideo vocatur, quia pro culpa nostra remouenda curam gerit: & pro abluendis nostris criminibus curam impedit.

Sponsus, quia descendens à cælo, adhæsit Ecclesiæ, ut pace noui testamenti essent duo in carne vna.

D Angelus dicitur propter annunciationem paternæ ac suæ voluntatis. Vnde & apud Prophetam magni consilij angelus legitur, dum sit Deus & dominus angelorum.

Missus dicitur, eo quod apparuit huic mundo Verbum caro factum: vnde & idem dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis hostiam se obtulit.

Pastor, quia custos.

Magister, quia ostensor.

Nazarenus verò à loco.

Nazareus à merito, i. sanctus siue mundus,

Rectius vna, s. con. dicitur enim essentia.

quia peccatum non fecit.

Siquidem & de aliis inferioribus rebus nominū species ad se trahit Christus, vt facilius intelligat.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redēpti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostium, quia per ipsum ad Deum ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes ē diuerso de circumcissione & præputio venientes in vnam fabricam Ecclesiæ iungit: vel quod in pacem in se angelis & hominibus facit.

Lapis offensionis, quia veniens humilis, offenderūt in eum increduli homines: & factus est petra scandali, sicut dicit Apostolus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem ideo vocatur, quia fides in eo firmissima est, vel quia super eum catholica Ecclesia constructa est.

Sed & Christus agnus, pro innocentia.

Ovis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hædus, propter similitudinem carnis peccati.

Vitulus, pro eo quod pro nobis est immolatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

Serpens, pro morte & sapientia.

Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionem ad astra remeavit. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur, qui vsque ad nostrarū passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Qui cum sit coæternus Dei Patris ante secula Filius, postquam venit plenitudo temporis, propter salutē nostram formam serui accepit, & factus est Filius Dei, hominis filius. Inde quædam de illo in scripturis sanctis secundum formam Dei, quædam secundum formam serui dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, vt singula ad singula referantur. Secundū formam Dei de seipso dixit: Ego & Pater vnū sumus: secundum formam serui, Quoniam Pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quid pro quo dicatur, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volūt transferre ad formam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad se inuicem personæ referantur, volunt nomina esse naturæ atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio coniuncta est humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna persona. Solus ergo homo pertulit crucem, sed propter vnitatē per-

sonæ & De⁹ dicitur pertulisse. Hinc est quod scribitur: Si enim cognouissent, nūquam dominum glorię crucifixissent. Filium ergo Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturę permāsiōe, sed ex nostra susceptione.

De Spiritu sancto, CAP. III.

Spiritus sanctus ideo prædicatur Deus, quia ex Patre Filioque procedit, & substantiam eorū habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quā quod ipse est Pater. Spiritus sanctus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur spirans. Spirans utique spiritu inspirans est, & ex eo appellatus spiritus est. Proprio autem modo quodam Spiritus sanctus secundum quod refertur ad Patrem & Filium quod eorum spiritus sit. Nam & hoc nomen quod spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid: sed secundum id quod aliquā naturam significat, intelligitur. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vnde nō tātum Patri & Filio, & Spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulū cōgruit. Ideo igitur Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cum sit & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus, & Filius sanctus: propriē tamē ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas cōessentialis & consubstantialis amborum.

Spiritus sanctus ideo nō dicitur genitus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur. Ideo non prædicatur ingenitus, ne duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio domini dicentis: Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, sed non potestis illa modò audire. Veniet autem Spiritus veritatis qui à Patre procedit & de meo accipiet, ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda diuinitatis opera * indeficienter procedit.

Hoc autem interest inter nascētem Filium & procedentem Spiritum sanctum, quod filius ex vno nascitur: Spirit⁹ sanctus ex vtroque procedit: & ideo dicit Apostolus: Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam angelus intelligitur, dictum est enim de illo: Et quæ vëtura sunt annuntiabit vobis: & utique angelus Græcè, Latine nuncius interpretatur. Vnde & duo angeli apparuerunt Loth, in quibus dominus singulariter appellatur, quod intelligimus Filium & Spiritum sanctum: nam Pater nunquam legitur missus.

Spiritus sanctus quod dicitur paracletus, à consolatione dicitur. παρακλησις enim græcè,

al indefi-
nenter.

Latine consolatio appellatur. Christus enim cum apostolis lugentibus misit: postquam ab eorum oculis ipse in caelum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdem domini sententiam, Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Ipse etiam dixit: Tunc lugebunt filij sponsi, cum ablatus ab eis fuerit sponsus. Item paracletus pro eo quod consolationem praestet animabus, quae gaudium temporale amittunt. Alij paracletum Latine oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit: Ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiae: ab ipso sancta scriptura inspirata est.

al. vnitatis. Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur, propter dona quae de vnitate eius plenitudine particulatim recipientes quique ut digni sunt consequi promerentur. Ipse enim spiritus sapientiae & intellectus: spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis: spiritus timoris Domini.

Spiritus autem principalis in Psalmo quinquagesimo legitur: ubi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatem intellexerunt in Deo, quia scriptum est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est: videtur restare ut spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in spiritu principali Patre: in spiritu recto Filium: in spiritu sancto, Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideo donum dicitur, eo quod datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim dominum Iesum Christum cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in caelum, dedisse Spiritum sanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est: in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem, donum est, sed sempiternae salutis Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult impartit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

Spiritus sanctus inde proprie charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos a quibus procedit, coniungit, & se vnum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, ut in deo maneamus, & ipse in nobis. unde & in donis Dei nihil maius est charitate: & nullum maius est donum Dei quam Spiritus sanctus.

Ipse est & gratia, quae quia non meritis nostris, sed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnicum Dei verbum proprie vocamus nomine sapientiae cum sit vniuersaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus pro-

prie nuncupatur vocabulo charitatis: cum sit Pater & Filius vniuersaliter charitas.

Spiritus sanctus Digitus Dei esse in libris euangeliorum apertissime declaratur. Cum enim vnus euangelista dixisset: In digito Dei eiicio daemonia, alio hoc idem ita dixit: In spiritu Dei eiicio daemonia: unde & digito Dei scripta lex est, data die quinquagesimo ab occisione agni: & die quinquagesimo a passione domini venit Spiritus sanctus. Ideo autem digitus Dei dicitur, ut eius operatoria virtus cum patre & filio significetur. unde & Paulus ait: Haec omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sic autem per baptismum in Christo morimur & renascimur: ita spiritu signamur, qui est digitus Dei & spirituale signaculum.

Spiritus sanctus idcirco in columbae specie venisse scribitur, ut natura eius per aue simplicitatis & innocentiae declaretur, unde & dominus, Estote, inquit, simplices sicut columbae. Haec enim auis corporaliter ipso felle caret: habens tantum innocentiam & amorem.

Spiritus sanctus inde nomine ignis appellatur, propter hoc quod in actibus apostolorum per diuisionem linguarum ut ignis apparuit, qui & insedit super vnumquemque eorum.

Propterea autem diuersarum linguarum gratiam apostolis dedit, ut idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod vero supra singulos sedisse memoratur, id causae est, ut intelligatur per plures non fuisse diuisus, sed mansisse in singulis totus, sicut verè ignibus mos est. Haec enim naturam habet ignis accensus: ut quanti ad eum, quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint: tantis visum suae lucis impertiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, & nihilominus ipse in sua integritate permaneat.

Spiritus sanctus nomine aquae appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente, Si quis sitit veniat ad me & bibat. Qui credit in me, flumina aquae viuae fluent de ventre eius. Euangelista autem exposuit unde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum, sed aliud est aqua sacramenti, aliud aqua quae significat spiritum Dei. Aqua enim sacramenti visibilis est: aqua Spiritus sancti inuisibilis est. Ista abluit corpus, & significat quod fit in anima: per illum autem spiritum sanctum ipsa anima mundatur & saginatur.

Spiritus sanctus ideo vnctio dicitur, Ioanne apostolo testante, quia sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori, ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Unde & dominus oleo exultationis, hoc est Spiritu sancto legitur fuisse vnctus, sed

& Ioannes apostolus Spiritū sanctum vnctiōnem vocat dicens. Et vos inquit vnctiōnem quam accepistis ab eo permaneat in vobis, & non necesse habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctiō eius docet vos de omni re, ipse enim Spiritus sanctus vnctiō est inuisibilis.

De eadem Trinitate, CAP. IIII.

TRinitas appellatur, quod fiat totum vnū ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, vt memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sint, vnum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur & Filius & Spiritus sanctus Trinitas & vnitas. Idem enim vnum, idem & tria. In natura vnum, in personis tria. Vnum propter maiestatis communionem, tria propter personarū proprietatē. Nam alius pater, alius filius, alius Spiritus sanctus: sed alius quidem non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coæternum. Pater solus, non est de alio: ideo solus appellatur ingenuus. Filius solus de patre est natus, ideo solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de patre & filio procedit: ideo solus ambo- rum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia sunt appellatiua nomina, alia propria sunt. Propria enim sunt essentialia, vt Deus, dominus, omnipotens, incommutabilis, immortalis: Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua vnū sunt. Appellatiua verò pater & filius & Spiritus sanctus, ingenuus, & genitus, & procedēs. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur. Cum enim Deus dicitur, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cum verò dicitur pater & filius & Spiritus sanctus, relatiue dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam pater nō ad seipsum, sed ad filium, relatiue dicitur: quia est ei filius: sic & filius relatiue dicitur, quia est ei pater: sic Spiritus sanctus, quia est patris filiusque spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Proinde Trinitas in relatiuis personarum nominibus est, deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomē autē deorum in angelis & sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, propter quod non sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi Dij estis: De patre autem & Filio & Spiritu sancto propter vnā & æqualem diuinitatem non nomen deorū, sed Dei esse ostēditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen vnus Deus, vel sicut voce diuina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est, vt

scilicet Trinitas sit, & vnus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est vna & hæc, ac si dicatur vna natura aut vna essentia, Tres hypostases, quod resonat in Latinum vel tres substantias. Nam latinitas propriè non dicit de Deo nisi essentiam, substantiam verò non propriè dicit, sed abusiue: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur non natura.

De Angelis, CAP. V.

Angeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur malooth: Latine verò nuncij interpretantur, ab eo quod domini voluntatē populis nuncient. Angelorū autē vocabulū, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cum mittuntur vocantur angeli. Quibus ideo pictorum licentia pēnas facit, vt celerem eorum in cūcta discursum significant, sicut & iuxta fabulas poetarū venti penas habere dicuntur, propter velocitatē scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorum. Nouem autem ordines esse angelorum sacræ scripturæ testantur, id est, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubin & seraphin: quorū officiorum vocabula cur ita dicta sint, interpretando exequimur. Angeli vocantur propter quod de cælis ad annūciandum hominibus mittuntur: angelus enim græcè, latine nuncius dicitur.

Archangeli græca lingua, latina summi nuncij interpretantur: qui enim parua vel minima annūciant angeli, qui verò summa, archangeli nuncupantur. Archangeli dicti quod primatū teneant inter angelos: ἀρχα enim græcè latine principatus interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine vnicuique angelorum officia deputata sunt. Nam quia archangeli angelis præsumt, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis officiis angelorum nequaquā potestates superiores inferiores disponent, nullo modo hoc quod homini diceret angelus ab angelo cognouisset. Quidam autem archangelorum priuatis nominibus appellatur, vt per vocabula ipsa in opere suo quod valeant designetur.

Gabriel hebraicè in linguam nostram vertitur Fortitudo Dei. Vbi enim potētia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat dominus nasciturus & triumphaturus de mundo Gabriel mittitur ad Mariam, vt illum annunciat, qui

ad debellandas aëreas potestates humilisve-
nire dignatus est.

Michael interpretatur, quis ut Deus? Quan-
do enim aliquid in mundo miræ virtutis fit,
hic archangelus mittitur. Et ex ipso opere no-
men est eius, quia nemo valet facere quod fa-
cere prævalet Deus.

Raphaël interpretatur curatio, vel medici-
na Dei: ubi cunque enim curandi & medendi
opus necessarium est, hic archangelus à Deo
mittitur, & inde medicina Dei vocatur. Vn-
de & ad Tobiam idem archangelus missus oc-
culis eius curationem adhibuit, & cæcitate
deterfa visum eius restituit: nominis enim in-
terpretatione & angeli officium designatur.

Vriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus
apparuisse ignem in rubo. Legimus etiam ig-
nem missum desuper, & impleisse quod præ-
ceptum est.

Throni autem, & dominationes, & princi-
patus, & potestates, & virtutes, quibus vniuer-
sam cælestem societatem Apostolus comple-
ctitur, ordines angelorum & dignitates intel-
liguntur, & pro hac ipsa distributione officio-
rum alij throni, alij dominationes, alij princi-
patus, alij potestates dicuntur, pro certis di-
gnitatibus quibus inuicem distinguuntur.

al. quos.

Virtutes angelicæ quædam ministeria per-
hibentur, per * quæ signa & miracula in mun-
do fiunt, propter quod & virtutes dicuntur.

Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ sub-
iectæ sunt, & inde potestatum nomine nun-
cupantur, quia magni spiritus eorum potestate
coërcentur, ne tantum mundo noceant, quā-
tum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui angelorum agmi-
nibus præfunt. Qui pro eo quod subditos an-
gelos ad explendum ministerium diuinum
disponunt, principatus vocabulum accepe-
runt. Nam alij qui administrant, alij qui assi-
stunt, sicut per Danielelem dicitur: Milia mili-
um ministrabant ei, & decies milies centena
milia assistebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtuti-
bus & Principatibus præeminent, qui pro eo
quod cæteris angelorum agminibus domi-
nantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina angelorum, qui lati-
no eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni,
quia illis conditor præsidet, & per eos iudicia
sua decernit vel disponit.

Cherubin autem & ipsæ sublimes cælorum
potestates, & angelica ministeria perhibentur:
qui ex Hebræo in linguam nostram interpre-
tantur scientiæ multitudo. Sunt autem * sub-
limiora agmina angelorum, qui pro eo quod
vicini positi diuina scientia cæteris amplius
pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo scien-

al. sublimio-
rum.

tiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia su-
per propitiatorium arcæ facta ex metallo, pro-
pter significandum angelorum præsentiam,
in quorum medio ostenditur Deus.

Seraphin quoque similiter multitudo an-
gelorum est, qui ex Hebræo in latinum arden-
tes vel incendentes interpretantur. Qui idcir-
co ardentibus vocantur, quia inter eos & Deum
nulli alij angeli consistunt: & ideo quanto vi-
cinius coram Deo cōsistunt, tanto magis cla-
ritate diuini luminis inflammantur. Vnde &
ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno
Dei, & idcirco cætera angelorum turba vide-
re Dei essentiam plenè non valet, quoniam

B * Seraphin eam tegit.

al. cherubin

Hæc igitur vocabula agminum angelorū
ita sunt specialia ordinum singulorum, vt ta-
men sint ex parte communia omnium. Nam
dum Throni sedes Dei in quorundam ange-
lorum ordine specialiter designentur, tamen
per Psalmistam, Qui sedes super Cherubin,
dicitur. Sed ideo isti ordines angelorum pri-
uatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum
officium in proprio ordine plenius accepe-
runt. Et cum sint omnibus communia, pro-
pria tamen hæc nomina suis ordinibus depu-
tantur.

Vnicuique etiam, sicut prædictum est, pro-
pria officia sunt iniuncta: quæ eos promeruisse
in mundi constat exordio. Nam quia ange-
li & locis & hominibus præfunt, per prophe-
tam testatur angelus dicens, Princeps regni
Persarum restitit mihi. Vnde apparet, nullum
esse locum cui angeli non præfint. Præfunt
enim & auspiciis operum omnium.

Hic est ordo vel distinctio angelorum: qui
post lapsum malorum in cælesti vigore stete-
runt. Nam postquam apostatæ angeli cecide-
runt, hi in perseverantia æternæ beatitudinis
solidati sunt. Vnde & post cæli creationem in
principio repetitur, Fiat firmamentum, & vo-
catum est firmamentum cælum. nimirum o-
stendens: quod post ruinam angelorum ma-
lorum: hi qui permanserunt, firmitatem eter-
næ perseverantiæ consecuti sunt. nullo iam
lapsu auersi, nulla superbia cadentes, sed fir-
miter in Dei amore & contemplatione ma-
nentes nihil, aliud dulce habent, nisi eum à
quo creati sunt.

Quod autem duo Seraphim in Esaia legun-
tur, figuraliter veteris & noui testamenti si-
gnificationem ostendunt. Faciem verò & pe-
des operiunt Dei, quia præterita ante mun-
dum, & futura post mundum scire non possumus,
sed media tantum eorum testimonia
contemplamur. Singuli senas alas habent,
quia fabricam tantum mundi quæ in sex die-
bus facta est, in præsentī seculo nouimus.

h iij

Quod clamant ter sanctus alter ad alterum, E
Trinitatis in vna diuinitate demonstrant my-
sterium.

*De hominibus qui quondam præfatio nomen accepe-
runt, CAP. VI.*

Plerique primorum hominū ex propriis
causis originem nominum habent. Qui-
bus ita prophetice indita sunt vocabula: vt
aut futuris aut præcedentibus eorum causis
conueniant. In quibus tamen manente spiri-
tali sacramento, nunc tantum ad literam intel-
lectum historiæ persequimur. Vbi autem
etymologiæ interpretationem non attingi-
mus: solam ipsam etymologiam in latinum
ponimus. Quod autem vnum nomen He-
braicum aliter atque aliter interpretatur: hoc
secundum accentuum & literarum euenit di-
uersitatem, vt in variis significationibus no-
mina * computentur.

al. commu-
tentur.

Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit,
homo siue terrenus: siue terra rubea inter-
pretatur. Ex terra enim facta est caro, & hu-
mus hominis faciendi materies fuit.

Eua interpretatur vita: siue calamitas, siue,
Væ vita: quia origo fuit nascendi, calamitas:
& Væ, quia per præuaricationem causa extitit
moriendi. A cadendo enim nomen sum-
psit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc e-
tiam Euam vitam & calamitatem appella-
tam, quia sæpe mulier viro causa salutis est,
sæpe calamitatis & mortis origo, quod est
Væ.

Cain possessio interpretatur: vnde etymo-
logiam ipsius exprimens pater eius ait: Cain,
id est possedi hominem per Deum. Idem &
lamentatio, eo quod pro interfecto Abel in-
terfectus sit, & poenam sui sceleris dederit.

Abel luctus interpretatur, quo nomine præ-
figurabatur occidendus. Idem & vanitas,
quia citò solutus est atque subtractus.

Seth interpretatur resurrectio, eo quod post
fratris interfectionem natus sit: quasi resurre-
ctionem fratris ex mortuis resuscitaret. Idem
& positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta propriæ linguæ varietatem, ho-
mo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulū
habuit. De eo enim scriptum est. Tunc enim
initium fuit inuocandi nomen domini, licet
plerique Hebræorum arbitrentur, quod tunc
primum in nomine domini, & similitudine
eius fabricata sunt idola.

Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine
ciuitatem postea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio vel possessio eorum: si-
cut enim Cain possessio, ita deriuatum nomē
quod est Cainam, facit possessio eorum.

Matusalem interpretatur mortuus est. Eui-

dens est etymologia nominis. quidam enim
cum patre translatus fuisse, & diluuium præ-
terisse putauerunt. Ob hoc signanter trans-
fertur & mortuus est, vt ostēderetur nō vixisse
eum post diluuium: sed in eodem cataclis-
mo fuisse defunctum. Soli enim octo homi-
nes in arca euaserunt diluuium.

Lamech percussus. Ipse enim percussit &
interfecit Cain: quod etiam ipse postea per-
petrasse vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quod sub
illo omnia retro opera quieuerunt per diluuiū.
Vnde & pater eius vocans nomen eius Noë
dixit, Iste requiescere nos faciet ab omnibus
operibus nostris.

F Sem dicitur nominatus, eo quod nomen
ex posteritatis præfatio accepit. Ex ipso enim
patriarchæ & propheta & apostoli & * popu-
li Dei, ex eius quoque stirpe & Christus, cuius
ab ortu solis vsque ad occasum magnum est
nomen in gentibus.

al. po.

Kam, calidus: quia ipse ex præfatio futuri
cognominatus est. Posteritas enim eius eam
terræ partem possedit, quæ vicino sole calen-
tior est. Vnde & Ægyptus vsque hodie Ægy-
ptiorum lingua Kam dicitur.

Iafeth latitudo. Ex eo enim populus gen-
tium nascitur, & quia lata est ex gētibz mul-
titudine credentium, ab eadem latitudine, Ia-
feth dictus est.

G Kanaan filius Kam, interpretatur, motus
eorum. Quod quid est aliud nisi opus eorum?
Pro motu enim patris, id est pro opere eius
maledictus est.

Arfaxat sanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à
posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ip-
so enim sunt * propagati Æthiopes.

al. proge-
niti.

Nembroth interpretatur tyrannus. Iste e-
nim prior arripuit insuetam in populos tyran-
nidem, & ipse aggressus est aduersus Deum
impietatis ædificare turrem.

H Heber transitus. Etymologia eius mystica
est, quod ab eius stirpe transiret dominus: nec
perseueraret in eis, translata in gentibus gra-
tia. Ex ipso enim sunt exorti Hebræi.

Faleg diuisio, cui pater propterea tale no-
men imposuit, quia tunc natus est, quando
per linguas terra diuisa est.

Thara exploratio ascensionis.

Melchisedech rex iustus. Rex, quia ipse po-
stèa imperauit Salem. iustus, pro eo quod dis-
cernens sacramenta legis & Euangelij: non
pecudum victimas, sed oblationem panis &
calicis in sacrificium obtulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum
non consensit, sed eorum illicita carnis in-
cendia declinauit.

Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim cum primogenita filia de patre.

Ammon cuius causa nomen redditur filius populi mei: sic deriuatur, ut ex parte sensus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eo quod esset vnus tantummodo domus materfamilias. Postea causa nominis * immutati ablata de fine litera dicitur Sara, id est princeps. Omnium quippe gentium futura princeps erat, sicut & dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: sed & reges populorum erunt ex eo.

Agar aduena vel conuersa. Fuit enim Ægyptia.

Cethura thymia interpretatur.

Ismahel interpretatur auditio Dei, sic enim scriptum est: Et vocauit nomen eius Ismahel, quia exaudiuit eum Deus.

Esau trinomius est, & ex propriis causa varie nuncupatur. dicitur enim Esau, id est rufus ob coctionem rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. Edom, aut ob ruborem corporis dictus est, quod Latine sanguineus dicitur. Seir verò quod fuerit hispidus, & pilosus: quoniam enim natus est totus sicut pellis pilosus erat, atque ideo tribus nominibus appellatur, Esau, id est rufus. Edon, id est sanguineus: Seir, id est pilosus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: siue quæ multum accepit.

Lia laboriosa utique generando. Plurimos enim dolores quàm Rachel fecunditate pariendi experta est.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Iacob paut oues Labam.

Zelfa os hians.

Bala inueterata.

Dina transfertur in causam, iurgii enim in Sichimis causa extitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem & cominutans. Mutauit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

Phares diuisio, ab eo quod diuiserit membrulam secundarum diuersoris. Inde & Phares sortitus est nomen. Vnde & Pharisei qui se quasi iustos à populo separabant, diuisi appellabantur.

Zara frater eius in cuius manu erat coccinum, interpretatur oriens, siue quia primus apparuit, siue quod plurimi ex eo iusti nati sunt, ut in libro Paralipomenon continetur,

A Zara id est oriens appellatus est.

Iob in latinum vertitur dolens, & rectè: propter percussione[m] carnis & passiones dolorum. Calamitates enim suas nominis etymologia præfigurauit.

Pharao nomen est non hominis sed honoris: sicut & apud nos Augusti appellantur reges cum propriis nominibus censeantur. Exprimatur autem in Latinum Pharao denegans eum, utique Deum, siue dissipator eius. Populi enim Dei fuit afflictor.

Iamnes marinus, siue ubi est signum eius. Cessit & defecit signum eius coram signis Moyse, unde & dixerunt Magi: Hic digitus Dei est.

B Mambres, mare pelliceum, siue mare in capite. Denique Moyse interpretatur sumptus ex aqua. Inuenit enim eum ad ripam fluminis expositum filia Pharaonis, quem colligens adoptauit filium sibi: vocauitque nomen eius Moyse, eo quod de aqua sumpisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur, propter quod thuribulum accipiens in medio superstitum & interemptorum obuiam stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac præcipitans siue deuorans.

Balaam vanus populus.

C Phinees ori parcens, transfixit enim pugione Zambri cum scorto Madianitide, & Domini furorem placauit, ut parceret.

Zambri stella laceffiens, vel amaricans. Proprie enim est nomen ab amaritudine vocatum, quod peccando amaricauerit populum.

Raab latitudo, vel fames, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim in figura Christi populum à deserto saluauit, & in terram repromissionis induxit.

Caleph quasi cor aut canis.

* Gothoniel tempus eius Deus, vel respon-
sio Dei. al. Otho-
niel.

Aoth, gloriosus.

Barach, fulgurans.

D Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit ad bellum promptissima, dimicans aduersus Sifaram, quo perempto cecinit canticum: inde loquax.

Iahel, ascensio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eorum. Frequentibus enim documentis informatus est quali præfagio contra hostes futuram victoriam expediret, ex quo futuro experimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Thola, vermiculus vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephthe,aperiens vel apertus.

Esebon,cogitatio siue vinculum mœroris.

Abdo,seruus eius.

Samson sol eorum vel solis fortitudo. Fuit enim virtute clarus, & liberauit Israël de hostibus eorum.

Dalila,paupercula vel situla.

Booz,in fortitudine,siue in quo robur.

Noëmi,quem interpretari possumus consolatam, eo quod marito & liberis peregrè mortuis, nulum Moabitidem in consolationem suam tenuit.

Ruth interpretatur festinans. Alienigena enim erat ex populo gentili, quæ relicta patria festinauit transire in terram Israël: dicens focui suæ, Quocunque perrexeris pergam.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum esset prius sterilis natura: postremo Dei gratia fecundata est.

Eli, Deus meus.

Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli electus in ministerium sacerdotij, cuius amissionem suo expressit vocabulo. Apostolus enim ait, Calciati pedes in præparatione Evangelij pacis. Et Propheta: Quam speciosi pedes qui annunciant pacem. Iste ergo discalciatus interpretatur, vt eius nomine veteris Testamenti sacerdotium à veteri populo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum interpretatur, quo significatur sacerdotij veteris & doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Gessai, in sole sacrificium vel incensum.

Saül, petitio interpretatur: notum est enim quomodo Hebræorum populus cum sibi regem petierit, & accepit nomen non secundum Deum, sed secundum suam voluntatem.

Dauid manu fortis interpretatur, vtique quia fortissimus in præliis fuit. Ipse & desiderabilis in stirpe scilicet sua, de quo dixerat propheta: Veniet desideratus cunctis gentibus. Salomon tribus nominibus fuisse perhibetur. Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. pacificus, eo quod in regno eius pax fuerit. Secundum nomen Idida, eo quod fuerit dilectus & amabilis domino. Tertium vocabulum eius Coëleth, quod Græcè appellatur Ecclesiastes, Latine Concionator, quod ad populum loqueretur.

Ionathas, columbæ donum.

Abfalon, patris pax per antiphrasin, eo quod bellum aduersus patrem gessisset, siue quod in ipso bello Dauid placatus fuisse legitur filio: adeo vt etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

Roboam latitudo populi, & ipsum per antiphrasin, quod decem tribubus ab eo separa-

tis, duæ tantum ei relicte sint.

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Afa, tollens siue sustollens.

Iosaphat, Domini iudicium.

Ioram, qui est excelsus.

Achazias, apprehendens dominum,

Athalia, tempus domini.

Ioas, spirans vel domini robur.

Amasias, populum tollens.

Ozias, fortitudo domini.

Azarias, auxilium domini.

Ozias autem ipse est qui & Azarias duplici nomine. Ipse est qui illicitum sibi sacerdotium vendicare conatus, lepra in fronte percussus est.

Ioathan, est perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in conspectu Domini, & portam templi ædificauit excelsam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias, fortis Dominus.

Manasses, obliuiosus. Per multa enim scelera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat Domini.

Amon, fidelis vel honestus.

Iosias, vbi est incensum domini, propria etymologia nominis, Iste est enim qui simulachra combussit.

* Ioachaz, robustus.

Ioachim, vbi est præparatio.

Eliachim, Dei resurrectio.

Ieconias, præparatio Domini.

Sedechias iustus Domini.

Ieroboam, iudicatio siue causa populi, vel, vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro eo quod in regno eius diuisus sit populus Israël, & præcisus à regno stirpis Dauid. Diuisionis enim populi causa iste extitit.

Zambri psalmus, vel canticum meum.

* Amri, crispans meus.

Achab, frater patris.

Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem, sed melius vbi est sterquilinum. Præcipitatas enim deorsum comederunt carnes eius canes: sicut prædixerat Helias, Et erunt, inquit, carnes Iezabel, sicut sterminus super faciem terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

Iehu, ipse, vel est.

Ioathan, robustus.

Sella, umbra eius, vel petitio.

Manacem, consolans.

Phaceas, aperiens.

Nabuchodonosor, prophetiæ lagunculæ angustæ, siue prophetans istiusmodi signum per somnium scilicet futurorum quod vidisse narratur, & Daniel interpretatus est, siue sessio in agnitione angustiarum pro iis qui in ca-

al. Ioathan
combustus.

al. Ambri.

priuitatem ab eo ducti sunt.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur esse compositus. Zo, iste: ro, magister: babel propriè babylonium sonat: & efficitur nomen Zorobabel, iste magister de Babylone: in Babylone enim ortus est ubi & princeps gentis Iudææ exiit.

De Patriarchis, CAP. VII.

Quorundam patriarcharum etymologię notandæ sunt, ut sciamus quomodo suo vocabulo resonent. Nam plerique eorum ex causa propria nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrum princeps. *Abraham* enim Græcè principatus est.

Abram primum vocatus est pater videns populum, propter Israëlitas scilicet tantum: postea appellatus est *Abraham*, quod transfertur pater multarum gentium, quod erat adhuc per fidem futurum. Gentium autem non habetur, in nomine, sed subauditur, iuxta illud: Erit nomen tuum *Abraham*, quia pater multarum gentium posui te.

Isaac, ex risu nomen accepit. Riserat enim pater, quando ei promissus est admirans in gaudio. Risit & mater, quando per illos tres viros promissus est dubitans in gaudio. Ex hac ergo causa nomen accepit *Isaac*, interpretatur enim risus. Sciendum autem quod quatuor in veteri testamēto absque ullo velamine nominibus suis antequam nascerentur vocati sunt: *Ismaël*, *Isaac*, *Salomon* & *Iosias*. Lege scripturas.

Iacob supplantator interpretatur, siue quod in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, siue quod postea deceperit fratrem arte. Vnde *Esaū* dixit: Iustus vocatum est nomen eius *Iacob*, supplantauit enim me ecce secundo.

Israël vir videns Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine angelum, & oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei *Israël* appellatus est, sicut & ipse ait, Vidi dominum & salua facta est anima mea.

Ruben interpretatur visionis filius. Sic enim quando eum peperit *Lia*, vocauit nomen eius *Ruben* dicens, Quia vidit Deus humilitatem meam.

Simeon interpretatur auditio Dei. Sic enim dixit *Lia* quando eum peperit, Quia exaudiuit me Deus. *Leui* additus. Dixit enim *Lia* quando peperit eum non ** ambiciens* de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres filios.

Iudas confessio dicitur. Quando enim eum peperit *Lia*, laudem domino retulit dicens, Nunc super hoc confitebor domino, & ob

A id vocatus est *Iudas*. A confessione itaque nomen eius dictum est: quod est gratiarum actio.

Isachar interpretatur merces. Hoc autē ideo quia mandragoris filij *Ruben* introitum viri qui *Racheli* debebatur, ad se emerat *Lia*. Vnde & dum natus est dixit *Lia*, Dedit Deus mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculum. Sextum enim hunc filium genuerat *Lia*: propterea iam secunda dixit, Habitabit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus est habitaculum.

B *Nephtalim* de ** conuersatione* siue *al. conuersatione.* comparatione: causa nominis eius est. Vnde & dixit *Rachel*, cum eum peperisset ancilla eius *Bala*: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

Dan interpretatur iudicium. *Bala* enim dum eum peperisset, dixit *Rachel* domina eius: Iudicauit me dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Causam nominis expressit, ut ab eo quod iudicasset dominus: filio ancillæ iudicij nomen imposeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim eum peperit *Zelpha*: dixit domina eius *Lia* in fortuna, id est quod dicitur, in procinctu vel euentu.

C *Aser* beatus dicitur, dum enim peperisset eum *Zelpha*: dixit *Lia*, Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quod beata dicitur: ex etymologia nominis *Beatum* vocauit.

Ioseph ab eo quod sibi alium filium addi mater optauerat: vocauit augmentum. Hunc *Pharao*, *Cephanet* appellauit, quod Hebraicè absconditor repletorum sonat, pro eo quod obscura somnia reuelauit, & sterilitatē prædixit. Tamen quia hoc nomen ab *Ægyptio* ponitur: ipsius linguæ deberet habere rationem. Interpretatur ergo *Cephaneth* *Ægyptio* sermone *Saluator mundi*, eo quod orbem terræ ab imminente famis excidio ipse liberaret.

D *Beniamin* interpretatur filius dextræ quod est virtutis. *Dextra* enim interpretatur *Iamin*. Mater quippe eius moriens vocauerat nomen eius *Benoni*, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans.

Manasses dictus ab eo quod sit pater eius oblitus laborum suorum. Ita enim Hebraicè vocatur obliuio.

Ephraim eo quod auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

De Prophetis, CAP. VIII.

Quos gentilitas vates appellat, hos nostri prophetas vocant, quasi præfatores, quia

porrò fantur & de futuris vera prædicunt. Qui E autem à nobis prophetæ, in veteri testamento videntes appellabantur: quia videbant ea quæ cæteri non videbant, & prospiciebant ea, quæ in mysterio abscondita erant. Hinc est quod scriptum est in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Esaias, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Aperti sunt cæli & vidi visiones Dei. Quorundam autem prophetarum nominum etymologiæ annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostendunt, quid in futuris factis dictisquæ suis prænuñcialient.

Helias interpretatur dominus Deus. Ex futuri ergo prælagio sic vocatur. Nam dum altercatur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine domini descendit de cælo ignis super holocaustum. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait: dominus ipse est Deus. Ex hac ergo causa tale prius nomen accepit, pro eo quod per eum postea cognouerit populus dominum Deum. Idem & fortis dominus interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quod Achab aduersitatem tolerauit.

Helisæus domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri prælagio suscepit, denique & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluauit.

Natham, dedit, siue dantis.

Isaias interpretatur saluator domini. Et merito. Saluator est enim vniuersarum gentium, eiusque sacramenta amplius quam cæteri prædicat.

Ieremias excelsus domini, pro eo quod dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberauit: siue quod visiones & somnia quibus per signa quædam & ænigmata futura monstrabantur, sagaciter discernens aperuit. Hic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderii non manducauit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

Ozee saluator aut saluans. Dum enim iram Dei in populum Israel ob crimen idololatriæ prophetasset: domui Iudæ salutem pronunciauit. Propter quod Ezechias rex Iudæ, sublati idolis quæ præcedentes reges consecrauerant, templum domini purgasse ac purificasse monstratur.

Iohel dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hoc enim eius vocabulum reso-

natur, etymologia incerta.

Amos populus auulsus. Prophetia enim eius ad populum fuit Israel, quia iam auulsus erat à domino, & aureis vitulis seruiebat: siue auulsus à regno stirpis Dauid.

Naum germen siue consolator. Increpat enim ciuitatem sanguinum, & post euersionem illius consolatur Syon dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem.

Abacuc amplexans, quia vel ex eo quod amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamine cum Deo cōgreditur, amplexantis, id est luctantis fortitudo est nomen. Nullus enim tā audaci voce ausus est Deū ad disceptationem iustitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi istius tanta rerum verfaretur iniquitas?

Micheas, quis hic, vel quis iste? Committatur enim Samariæ ob causam simulachrorum illo modo de quo Helii dicit: Quis est iste inuoluens sententias?

Sophonias speculum vel arcanum domini interpretatur: vtrumque ad prophetas conuenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te posui domui Israel. Et alibi, Non faciet dominus quicquam, nisi reuclauerit seruis suis prophetis.

Abdias, seruus domini. Sicut enim Moyses seruus domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus videt & prædicat quæ prophetali digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus domini.

Ionas interpretatur columba siue dolens. Columba, pro gemitu quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristitiā quam habuit de salute Ninuitarum: vel propter ederam subito arescentem: cuius umbraculo tegebatur contra solis ardorem. Ipse est & Amathi Sareptanæ viduæ filius, ut Iudæi affirmant, quem resuscitauit Helias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum est. Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quod verum Helias locutus est: ille qui suscitatus est filius nuncupatus est veritatis.

Zacharias memoria domini. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante memoratus est dominus populi sui: iussuque Darii reuersus est populus Dei, & reædificata est & vrbs & templum.

Aggeus in Latinum festiuus & lætus resonat, destructum enim templum ædificandum prophetat, & post luctum captiuitatis regressionis

fionis læticiam prædicat.

Malachias interpretatur angelus Domini, id est, nuncius. Quicquid enim loquebatur: quasi à Domino essent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius Septuaginta transtulerunt dicentes, Assumptio verbi domini super Israel in manu angeli eius.

Esdra adiuutor.

Neemias consolator à Domino. Quodam enim præfatio futurorum nomina ista sortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam & templum domini iisdem reedificauerunt, & murorum & turrium opus ipsi restaurauerunt.

Ananias gratia Dei interpretatur. Idem & Sidrac lingua Chaldaea, quod interpretatur decorus meus.

Azarias auxilium domini. Idem & Abdenago, quod in Latinum vertitur, Seruiens taceo.

Misael, qui populus domini. ipse & Misac quod interpretatur risus vel gaudium.

Azia frater meus.

Semcia audiens Dominum.

Afab congregans.

Ethan, robustus, siue ascensus.

Idithum transfiliens eos, siue saliens eos. Quosdam enim inhaerentes humo, curuatos in terram, & ea quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponentes transfiliuit canendo iste, qui vocatur transfiliens.

Eman accipiens vel formido eorum.

Barachia benedictus dominus, vel benedictus domini.

Olda districtio, siue diuerticulum.

Iudith laudans, vel confitens Domino.

Hester absconsa.

Zacharias memoria domini, ob hoc quia canit memoriale testamenti sui sancti.

Ioanes domini gratia: eo quod sit limes prophetiæ, prænuncius gratiæ, siue initium baptismatis, per quod gratia ministratur.

Hi sunt prophetae veteris nouique testamenti, quorum finis Christus, cui dicitur à Patre, Et prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera sunt septem. Primum genus Ecstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas illud summissum de caelo in stupore mentis cum variis animalibus. Secundum genus visio, sicut apud Esaiam dicentem, Vidi dominum sedentem super solium excelsum. Tertium genus Somnium, sicut Iacob subnixam in caelum scalam dormiens vidit. Quartum genus per nubem, sicut ad Moysen & ad Iob post plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de caelo, sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne iniicias manum tuam

A super puerum. Et ad Saulum in via: Saule Saule quid me persequeris? Sextum genus, accepta parabola, sicut apud Salomonem in Proverbiis, & apud Balaam cum euocaretur à Balac. Septimum genus repletio sancti spiritus, sicut penè apud omnes prophetas.

Alia tria genera visionum dixerunt esse. Vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre: & Moyses ignem in rubo: & discipuli transfiguratum dominum in monte, inter Moysen, & Heliam, & cætera huiusmodi. Alterum secundum spiritum quo imaginamur ea quæ per corpus sentimus, sicut vidit Petrus discum illum submitti de caelo cum variis animalibus: & sicut Esaias Deum in sede altissima non corporaliter, sed spiritualiter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: sed quemadmodum figuratè, non propriè multa dicuntur: ita etià figuratè multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod neque corporeis sensibus, neque vlla parte animæ qua corporaliū rerum imagines capiuntur: sed per intuitum mentis quo intellecta conspiciuntur veritas: sicut Daniel præditus mente vidit quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt, vel etià in errorem mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus sanctus moderatur.

Habere autem prophetiam non solum bonus, sed etiam malus potest: nam inuenimus Saulem regem prophetasse. Persequebatur enim sanctum Dauid, & impletus Spiritu sancto prophetare cœpit.

De Apostolis, CAP. IX.

Apostoli missi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut græcè ἀγγελοι, Latine nuncij vocantur: ita græcè Apostoli, latine missi appellantur. Ipsos enim misit Christus euangelizare per vniuersum mundum: ita ut quidam Persas Indosque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Christi magna & incredibilia miracula, ut attestantibus signis & prodigiis crederetur illis in iis quæ dicebant & viderant. Habent enim plerique eorum ex iis causis suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à Christo super quem fundata est ecclesia. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomen sortitus est, sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur, ideoque ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus filius Dei viui: deinde ei Dominus, Super hanc petram, quam cōfessus es, ædificabo, inquit, ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super

quod fundamentum etiam ipse edificatus est E Petrus.

Cephas dictus, eo quod in capite sit constitutus Apostolorum: *κεφαλὴ* enim Græcè caput dicitur, & ipsum nomen in Petro Syrum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum pariter & Hebræū. Bar quippe Syra lingua filius, Iona hebraicè columba, utroque sermone dicitur Bar-iona. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Ioannis, iuxta illam interrogationem: Simon Ioannis diligis me? & volunt scriptorum vitio deprauatum, ut pro Bar-ioanna, hoc est filius Ioannis, Bar-iona F scriptum sit, vna detracta syllaba. Ioanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum, Cephā, & Simon Bar-iona: Simon autem Hebraicè interpretatur * obediens.

al. audiens.

Saulus Hebraico sermone tentatio dictus, eo quod prius in tentatione ecclesiæ sit versatus. Persecutor enim erat, & inde nomen habebat istud, quando persequabatur christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente usque ad Occasum euangelium Christi in omnibus gentibus prædicauit. Electus, sicut in actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Paulum ad opus ad quod elegi eos. Latino autem sermone Paulus à Modico dictus: unde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideo sic loquimur, paulo post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: & Mihi minimo omnium sanctorum. Cephas autem & Saulus ideo mutato nomine sunt vocati, ut essent etiam ipso nomine noui, sicut Abraham & Sara.

Andreas frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: sermone autem græco à viro virilis appellatur.

Ioannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est gratia, vel Domini gratia. Amplius enim cum cæteris Apostolis dilectus Iesus.

Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem relinquit, cum Ioanne verum patrem secuti sunt. Hi sunt filij tonitru, qui etiā Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Ioannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomentum igitur ambo à patre sumpserunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur, quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleophe Ioannes euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacunque alia causa ei nomē imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in latinum exponitur millesimus, siue doctus.

Philippus os lampadarum, vel os manuum. Thomas abyssus vel geminus, unde Græcè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est non hebræum.

Matthæus in hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex eis fuit electus, & in apostolatum translatus.

Simon Cananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Cana, ubi aquas dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio euangelista scribitur Zelotes: Cana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi vocatur Lebbeus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutiue coreculum possumus appellare: ipse in alio Euangelista Thaddæus scribitur, quæ ecclesiastica tradit historia missum Edessam ad Abgarum regem.

Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Isachar vocabulum sumpsit, quodam præfatio futuri in condemnatione sui. Isachar enim interpretatur merces, ut significaretur precium proditoris, quo vendidit dominum sicut scriptum est: Et acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, &c.

Mathias qui inter apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus, ut subaudiatur pro Iuda: ipse enim in locum eius electus est ab Apostolis, cum pro duobus fors mitteretur.

Marcus, excelsus mandato, utique propter Euangelium altissimi quod prædicauit.

Lucas ipse confurgens, siue eleuans, eo quod eleuauerit per prædicationem Euangelium post alios.

Barnabas filius prophete vel consolationis.

De reliquis in Euangelio nominibus, CAP. X.

Maria illuminatrix siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria domina nuncupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

Dei.

Elisabeth Dei mei faturitas, vel * Domini A
mei iuramentum.

Magdalena turris, Martha irritans vel pro-
uocans : sermone autem Syro interpretatur
dominans.

Nathanael donum Dei, quia dolus, i. si-
mulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus donatus, siue fluens iste.

Zachæus iustus, siue iustificatus, siue iusti-
ficandus: Syrum est nomen non Hebræum.

Lazarus adiutus, eo quod sit à morte resu-
scitatus.

Herodes, pellicus, gloriosus.

Cayphas inuestigator aut sagax, aut vo-
mens ore: iniquo enim ore suo iustum con-
demnavit, quamvis hoc mysterio prophetali
annunciasset.

Pontius declinans concilium utique Iu-
dæorum: accepta enim aqua lauit manus suas
dicens: Innocens ego sum à sanguine huius
iusti.

Pilatus os malleatoris, quia dum Christum
ore suo & iustificat & condemnat, more mal-
leatoris * utraque ferit.

al. utrinque.

Barraba filius magistri eorum, absque du-
bio Iudæorum magistri, qui est diabolus, ho-
mucidiorum autor, qui vique hodie regnat in
eis.

De Martyribus, CAP. XI.

Martyres græca lingua Latinè testes di-
cuntur, unde & testimonia Græcè marty-
ria nuncupantur. Testes autem ideo vocati
sunt, quia propter testimonium Christi passio-
nes sustinuerunt, & usque ad mortem pro ve-
ritate certauerunt. Quia verò non testes (quod
latinè utique possumus,) sed græcè martyres
appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc
græcum verbum sonat, sicut multa græca no-
mina quæ pro latinis utimur.

Martyrum primus in nouo testamento Ste-
phanus fuit, qui sermone hebræo interpreta-
tur norma, quod prior fuerit in ministerio ad
imitationem fidelium: idem autem ex Græ-
co sermone in latinum vertitur coronatus, &
hoc prophetice, ut quod sequeretur in re va-
ticinio quodam futuri prius in vocabulo re-
sonaret: passus est enim & quod vocabatur
accepit. Stephanus enim corona dicitur, hu-
militer lapidatus, sed sublimiter coronatus.

Duo autem sunt martyrij genera, vnum in
aperta passione, alterum in occulta animi vir-
tute. Nam multi hostis insidias tolerantes, &
cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per
hoc quod se omnipotenti Deo in corde ma-
ctauerunt, etiam pacis tempore martyres fa-
cti sunt, qui etiam si persecutionis tempore ex-
isteret, martyres esse potuerunt.

De Clericis, CAP. XII.

Clerus & clericus hinc appellatur, quia
Mathias forte electus est, quem primum
per Apostolos legimus ordinatum. *κλῆρος* e-
nim Græcè, fors vel hereditas latinè dicitur.
Propterea ergo dicti sunt clerici, quod de for-
te sunt Domini, vel quia Domini partem ha-
bent: generaliter autem clerici nuncupantur
omnes qui in Ecclesia Christi deseruiunt,
quorum gradus & nomina hæc sunt.

Ostiarius, Psalmista, Lector, Exorcista, A-
colytus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter,
Episcopus.

Ordo episcoporum quadripartitus est, i. in
patriarchis, archiepiscopis, metropolitanis
atque episcopis.

Patriarcha græca lingua summus pater in-
terpretatur, quia primum, i. apostolicum reti-
net locum, & ideo quia summo honore fugi-
tur, tali nomine cenletur, sicut Romanus, An-
tiochenus & Alexandrinus.

Archiepiscopus græcè dicitur summus epi-
scoporum: tenet enim vicem apostolicam, &
præsidet tam metropolitanis quam episcopis
cæteris.

Metropolitani autem à mensura ciuitatum
vocantur. Singulis enim provinciis præemi-
nent, quorum autoritati & doctrinæ ceteri sa-
cerdotes subiecti sunt, sine quibus nihil reli-
quos episcopos agere licet, sollicitudo enim
totius provincie ipsis episcopis commissæ est.

Omnes autem superius designati ordines vno
eodemque vocabulo episcopi nominantur,
sed ideo priuato nomine quidam utuntur
propter distinctionem potestatum, quam sin-
gulariter acceperunt.

Patriarcha patrum princeps: *ἀρχὴς* enim
princeps.

Archiepiscopus princeps episcoporum, si-
cut metropolitanus à mensura ciuitatum.

Episcopatus autem vocabulum inde dictū,
quod ille qui super efficitur, superintendat,
curam scilicet gerens subditorum. *ἐπισκοπῆς* e-
nim græcè, Latinè intendere dicitur. Episco-
pi autem græcè, latinè speculatores interpre-
tantur: nam speculator est præpositus in ec-
clesia, dictus eo quod speculetur atque pro-
spiciat populorum infra se positorum mores
& vitam.

Pontifex princeps sacerdotum est, quasi via
sequentium: ipse & summus sacerdos, ipse &
pontifex maximus nuncupatur: ipse enim ef-
ficat sacerdotes atque Levitas, ipse omnes or-
dines ecclesiasticos disponit: ipse quid vnus-
quisque facere debeat ostendit. Antea autem
pontifices & reges erant: nam maiorum hæc
erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos
& pontifex. Vnde & Romani imperatores
pontifices dicebantur.

al. vel.

Vates à vi mentis appellatus, cuius significatio multiplex est: nam modò sacerdotē, modò prophetam significat, modò poētā.

Antistes sacerdos dictus ab eo quòd ante stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, & supra se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet compositū ex græco & Latino, quasi sacrum dans, sicut enim rex à regendo, ita sacerdos à sacrificando vocatus est: consecrat enim & sanctificat.

Sacerdotes gētilium flamines dicebantur. Hi in capite habebāt pileum in quo erat brevis virga desuper, habens lanæ aliquid. Quod cum * pro æstu ferre non possent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis eos penitus capitis incedere nefas erat: vnde à filo quo utebantur, flamines dicti sunt, quasi flamines. Verum festis diebus filo deposito, pileum imponebant pro sacerdotij eminentia.

Presbyter græcè, latine senior interpretatur nō pro ætate vel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt, presbyteri nominantur: vnde & apud veteres idem episcopi, & presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis, hoc est ætatis. Ideo autem & presbyteri sacerdotes vocantur, quia sacrum dant, sicut & episcopi, qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent, quia nec chrismate frontem signant, nec paracletum spiritum dant, quod solum debere episcopis lectio actuum Apostolorum demonstrat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Leui enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in templo Dei mystici sacramenti * mysteria explebantur. Hi Græce diaconi, latine ministri dicuntur, quia sicut in sacerdote consecratio: ita in diacono ministerij dispensatio habetur.

Hypodiaconi græce, quos nos subdiaconos dicimus, qui ideo sic appellātur, quia subiacent præceptis & officiis Leuitarum, qui in Esdra Nathanei appellantur, i. in humilitate domino seruiētes. Oblationes enim in templo Dei à fidelibus ipsi suscipiunt, & Leuitis superponendas altaribus deferunt: hi apud Hebræos * Nathinnæi vocantur.

Lectores à legendo, & psalmistæ à psalmis canendis vocati: illi enim prædicant populis quid sequantur: isti canunt ut excitent ad cōpunctionem animos audientium: licet & quidam lectores ita miseranter pronuncient, ut quosdam ad luctum lamentationēque cōpellant. Idem etiam pronuntiatores vocātur, quod porro annuncient: tanta enim & tā clara erit vox eorum, ut quamuis longe positorum aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem modu-

latur in cantu. Huius duo genera dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines latine dicere potuerunt, præcentor & succentor.

Præcentor, qui vocem præmittit in cantu.

Succentor autem qui subsequenter canendo respondet.

Concentor autem dicitur qui consonat, qui autem non consonat, nec concinit, nec cantor, nec succentor erit.

Acolyti græce, Latine ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis quando Evangelium legendum est, aut sacrificium offerendum. Tūc enim accenduntur luminaria ab eis & deportantur, non ad fugandas tenebras, dum sol eodem tempore rutillet, sed ad signū lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur de qua in Evangelio legitur: Erat lux vera quæ illuminat, &c.

Exorcistæ ex Græco in Latinum adiuratores siue increpantes vocantur. Inuocant enim super catechumenos, vel super eos qui habēt spiritum immundum, nomen domini Iesu, adiurantes per eum, ut egrediatur ab eis.

Ostiarij, i. ianitores * qui in Esdra custodes templi dicuntur seruorum Salomonis filij, qui in veteri testamento electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur eum immundus in omni re: dicti autem ostiarij, quod præsent ostiis templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus extrāque custodiunt, atque inter bonos & malos * habentes iudicium, fideles recipiunt, respuunt infideles.

Hæc usque ad dictionē Filij, in manus scripto codice non leguntur.

al. tenentes.

De Monachis, CAP. XIII.

Monachus græca etymologia vocatus, eo quòd sit singularis: *monachos* enim græcè singularitas dicitur. Ergo si solitarius interpretatur vocabulum monachi, quid facit in turba, qui solus est? Plura autem sunt genera monachorum.

Cœnobitæ, quos nos In commune viuētes possumus appellare. Cœnobium enim plurimorum est.

Anachoritæ sunt, qui post cœnobialē vitam deserta petunt & soli habitāt per deserta: & ab eo q̄ procul ab hominib⁹ recesserūt, tali nomine nuncupātur: sed anachoritæ Heliani & Ioannem, cœnobitę Apostolos imitantur.

Eremitæ ij sunt, qui & anachoritæ, ab hominum conspectu remoti: eremum & desertas solitudines appetentes. Nam * eremum dicitur quasi remotum.

ignem dicitur desertum.

Abba autem Syrum nomen, significat in latinum pater: quod Paulus Romanis scribēs exposuit dicens: in quo clamamus Abba pater: in vno nomine duabus vsus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rursus latinè nominat, i. patrem.

Deceteris fidelium nominibus, CAP. XIII.

Christianus, quantum interpretatio ostendit, de vnctione dicitur, siue de nomine auctoris & creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati, sicut à Iuda Iudæi. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est.

Christiani autem olim à Iudæis quasi ob opprobrium Nazareni vocabantur, pro eo, quod Dominus noster atque saluator à vico quodam Galileæ Nazareus sit appellatus.

Non se autem gloriatur Christianum qui nomen habet & facta non habet. Vbi autem nomen secutum fuerit opus, certissime ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum, ambulans sicut & ille ambulauit, à quo & nomen traxit.

Catholicus vniuersalis, siue generalis inter-

pretatur: nā Græci vniuersale *καθολικὸν* vocant.

* Orthodoxus est recte credens, & vt credit recte viuens: *ὀρθὸς* enim græcè recte dicitur. *δόξα* gloria: hoc est vir recte gloriæ. Quo nomine non potest vocari qui aliter viuit quam credit.

Neophytus græcè, latinè nouellus & rudis, fidelis vel nuper renatus interpretari potest.

Catechumenus dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamē baptismum percepit: nam *κατηχούμενος* græcè, auditor dicitur.

Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, inde & à petendo competens vocatur.

Laicus popularis: *λαϊκός* enim Græcè populus dicitur.

Profelytus, i. advena & circumcissus, qui miscbatur populo Dei. Græcum est.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber octauus.

Capita libri octau.

- 1 De Ecclesia & Synagoga.
- 2 De religione & fide.
- 3 De heresi & schismate.
- 4 De heresibus Iudeorum.
- 5 De heresibus Christianorum.

- 6 De Philosophis gentium.
- 7 De Poëtis.
- 8 De Sibyllis.
- 9 De Magis.
- 10 De Paganis.
- 11 De Diis gentium.

De Ecclesia & Synagoga, CAP. I.

Ecclēsia græcū est, quod in latinum vertitur conuocatio, propter quod omnes ad se conuocet. Catholica, vniuersalis quasi *καθολικὴ*, id est, secundum totum: non enim sicut conuenticula

hereticorum in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiam Apostolus approbat ad Ro. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciat in vniuerso mundo: siue quod in vnitatem cūctos cōiūgit credētes: hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter q̄ in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Euangelio: Qui mecum non colligit, spargit. Cur autem ecclesia, cum vna sit, à Ioanne septem scribitur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de domino nouimus dixisse Salomonem, Sapientia edificauit sibi domum & exscidit columnas vij. quæ tamen vij. vna esse non ambigitur, dicente Aposto-

lo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venit de celo spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsentī Ecclesia, Sion dicitur, eo quod ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum celestium speculetur: & idcirco Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate, pacem qui est Christus, præsentī possidebit obtutu.

Synagoga græcè, latinè congregatio dicitur, quod propriū nomē Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamvis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed super Ecclesiam: siue discernendi, causa, siue quod inter congregationem, vnde synagoga, & conuocationem, vnde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quod scilicet & congregari pecora solent, quorum & greges propriè dicimus congregari. conuocari

autem magis est vrentium ratione, sicut sunt E homines.

De Religione & Fide, CAP. II.

Dogma à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse verum, hoc puto esse bonum.

Religio appellata, quod per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinū vinculo seruiendi. Quod verbum compositum est à religendo, id est, eligendo, vt ita latinum videatur religio sicut eligio.

Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valeamus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Proprie autem nomen fidei inde est dictum, si omnino fiat id quod dictum est, aut promissum. Et inde fides vocata est ab eo quod sit illud quod inter vtrosque placitum est, quasi inter Deum & hominem, hinc & fœdus.

Spes vocata quod sit pes progrediendi, quasi est pes. Vnde contrarium desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque punctū amat, futuram gloriam non superat. Charitas græce, latine dilectio interpretatur, quod duo in se ligant. Nam dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei & proximi, de qua Apostolus, Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior est autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamuis multa bona faciat, frustra laborat. Omnis autem dilectio carnalis non dilectio, sed magis amor dici solet. dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

De heresi & schismate, CAP. III.

Hæresis græce ab electione vocatur, quod scilicet vnusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur, vt philosophi Peripatetici, Academici, Epicurei & Stoici, vel sicut alij qui peruersum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt. Inde ergo hæresis dicta græca voce, ex interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda quælibet ipse sibi eligit. Nobis vero nihil nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec eligere quod aliqui de arbitrio suo induxerint. Apostolos autem Dei habemus authores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt. Itaque etiam si angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

Secta autem à sequendo & tenendo nominata. Nam sectas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quem tenendo sequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes quam cæteri.

Schisma à scissura animorum nomen accepit. Eodem enim cultu eodémque ritu credit vt cæteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma cum dicunt homines, Nos iusti sumus, nos sanctificamus immundos, & cætera similia.

Superstitio dicta eo quod sit superflua, aut ^{al. superflua} superstatuta observatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatem delirant & errant superstitione quadam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asciscunt. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est cælestium & diuinorum quæ super nos stant, sed male dicit. Hæreticorum autem dogmata, vt facile possint agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

De hæresibus Iudeorum, CAP. IIII.

Iudei confessores interpretantur. Multos enim ex iis sequitur confessio, quos antea perfidia possidebat.

Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur vt de peioribus ad meliora transeant, & pristinos errores relinquunt.

G Pharisei & Saducei inter se contrarij sunt: nam Pharisei ex hebræo in latinum interpretantur Diuisi, eo quod traditionum & observationum suarum, quas illi *dympnosus* vocant, iustitiam præferunt, vnde & diuisi vocantur à populo, quasi per iustitiam.

Saducei interpretantur iusti: vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantum libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt.

Efnei dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

Morbonei dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

* Genistei dicti eo quod de genere Abraham ^{al. Geneste} esse se gloriantur: nam cum in Babyloniā venisset populus Dei, plerique relinquētes uxores suas, Babylonicis mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëlitis tantum coniugiis contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonia, diuiserunt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen iactantiæ.

* Meristei appellati eo quod separant scri- ^{al. Mereste} pturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetasse: *μῆρος* enim græcè, latinè pars dicitur.

Samaritæ dicti quod legem solam custodiunt, nam Prophetas non recipiunt.

Hemerobaptistæ, eo quod quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

De hæresibus Christianorum,
CAP. V.

24. 9. 3.
Quidam.

Quidam etiā hæretici qui de ecclesia recesserunt ex nomine autorum suorum nuncupantur: quidam verò ex causis quas eligentes instituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicę disciplinę perito, cui Petrus in actibus Apostolorum maledixit, pro eo quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quædam superna creatam.

Menandriani à Menandro magno discipulo Simonis nūcupati, qui mūdum non à Deo, sed ab angelis factum esse asseruit.

Basilidiani à Basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Iesum abnegauit.

Nicolaitę dicti à Nicolao diacono ecclesię Hierosolymorum, qui cū Stephano & ceteris cōstitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens uxorem dixerat, vt qui vellet ea vteretur, versa est in stuprū talis consuetudo, vt inuicē coniugia mutarentur: quos Ioannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum.

Gnostici propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam naturā Dei esse dicūt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodā vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de vtroque sexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem obseruāt, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: vnde & græcè Chiliaistæ, latine Milliastæ sunt appellati.

Nazaræi dicti qui dum Christum qui à viro Nazaræus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt.

Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim græcè ὄφης dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradysum induxisse virtutis cognitionem.

Valentiniani à Valentino quodam Platónico sectatore vocati, qui ἀσώτως, id est, secula quædam in originem Dei creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis assumpsisse, sed per eam quasi per fistulā transisse asseruit.

Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciens Deum legis Israel, illū igneum affirmans.

A Appellitæ quorum author Appelles, qui dixit Christum non Deum veritate, sed hominem in phantasia apparuisse.

Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuersitatem quam Deus cōdidit, opera esse archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quod Adæ imitentur nuditatem: vnde & nudi orant, & nudi inter se mares fœminæque conueniunt.

Cainiani proinde sic appellati, quoniā Cain adorant.

Sethiani nomen acceperunt à filio Adam, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quod Melchisedech sacerdotem Dei, non hominē fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

Angelici vocati, quia angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo præsumpserunt, quod nihil possidentes proprium, nequaquā recipiant eos qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia asserunt.

Martionistæ à Martione Stoico philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum asseruit, tāquam duo principia creatoris & bonitatis.

Artoteritæ ab oblatione vocati. Panē enim & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationē à fructibus terræ & à fructibus ouium fuisse celebratam.

Aquarij appellati, eo quod aquam solam offerunt in calice sacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, vetus testamentum & resurrectionem non recipiunt.

Tatiani à Tatiano quodā vocati, qui & Enkratitæ dicti, quia abominantur carnes.

Alogij vocantur tanquam sine Verbo: λόγος enim Græcè verbū dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Ioannis euangelium & Apocalypsim.

D Cataphrygiis nomen provincię* Cataphry- ^{al. Frigia.} al. Frigia dedit, quia ibi extiterunt authores eorum Montanus & Prisca & Maximilla: hi aduentum Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum asserunt.

Cathari propter munditiam ita se nominauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: vi-
duas si nupserint, tanquam adulteras damnāt: mündiores se ceteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellent, mündanos se potius quàm mündos vocarent.

Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non semper fuisse Christū, sed à Maria sumpsisse initium.

Hermogeniani ab Hermogene quodā vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matrēque elementorum & deam asseruit, quos Apostolus improbat, elementis seruientes.

Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic Manes duas naturas & substantias introduxit, i. bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuit, nouum ex parte recipit.

Anomiani, i. latine sine lege dicuntur.

Anthropomorphitę dicti pro eo, quod simplicitate rustica Deum habere humana membra quę in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. *Ἀνθρωπος*, enim gręcę, latine homo interpretatur, ignorantes vocem domini, qui ait: Spiritus est deus: incorporeus est enim, nec membris distinguitur, nec corporis mole cęsetur.

Heraclitę ab Heraclio authore exorti: monachos tantum recipiunt, coniugia respuunt, regna cęlorum paruulos habere non credunt.

Nouatiani à Nouato Romę vrbs presbytero exorti, qui aduersus Corneliū cathedrę pontificalem conatus inuadere hęresim instituit, nolens apostatas recipere, & rebaptizans baptizatos.

Montani hęretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione à catholicę ecclesię corpore se diuiserunt.

Ebionitę ab Ebione dicti, siue à paupertate: Christum enim per * prophetam solum verum iustum putant effectum. Vnde competenter Ebionitę pro paupertate intelligentię cōpellati sunt. Hi semiuudęi sunt, & ita tenent Euangelium, vt legem carnaliter seruent, aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur.

Fotiniani à Fotino Gallogręcię Sirmię episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hęresim suscitans, asseruit Christum à Maria per Ioseph nuptiali cōitu fuisse conceptum.

Ætiani ab Ætio quodam nuncupati sunt: hi offerre sacrificium pro defunctis spernunt.

Ætiani ab Ætio quodam sunt vocati: iidęque Eunomiani, ab Eunomio quodam dialectico Ætij discipulo, ex cuius nomine magis innotuerunt, dissimilem Patri asserentes Filium & Filio Spiritum sanctum. Dicunt etiam nullū imputari peccatum in fide manentium.

Origeniani ab Origene authore exorti sunt, dicentes quod non possit Filius videre Patrē, nec Spiritus sanctus Filium. Animas quoque in mundi principio dicunt peccasse, & pro diuersitate peccatorum de cęlis vsque ad terras lapsas, diuersa corpora quasi vincula meruisse.

se, eaque causa mundum factum fuisse.

Noëtani à quodam Noëto vocati, qui dicebat Christum eundem esse & Patrē & Spiritum sanctum: ipsamque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Vnde & Patripassiani vocantur, quia patrem passum aiunt.

Sabelliani ab eodem Noëto pullulasse dicuntur, cuius discipulum perhibent fuisse Sabelliū, ex cuius nomine maxime innotuerunt: vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi vnā personam Patris & Filij & Spiritus sancti astruunt.

Ariani ab Ario Alexadrino presbytero orti sunt, qui cōeternum patri filium non agnoscens, diuersas in Trinitate substantias asseruit: contra illud quod ait Dominus, dicēs: Ego & Pater vnum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constantino politano Episcopo dicti sunt, negantes deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristę ab Apollinare vocati sunt, dicentes Christum corpus tantummodo sine anima suscepisse.

Antidicomaritę appellati sunt, pro eo quod Marię virginitati contradicunt, asserentes eā post Christum natum viro suo commixtam.

Metangismonitę ideo tale nomen acceperunt, quia *ἄγος* vas dicitur. Asserunt enim esse in Patre filium, tanquam vas minus inter vas maius.

Patriciani à quodā Patricio nuncupati sunt qui substantiā humanę carnis à diabolo conditam dicunt.

Coliuthiani à quodam Coliutho nominati, qui dicunt, Deum non facere malum, contra illud quod scriptum est: Ego Dominus creās mala.

Floriani à Florino, qui econtrariō dicunt Deum creasse mala, contra id quod scriptum est: Fecit Deus omnia bona.

Donatistę à Donato quodam Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totā pene Africam sua persuasione decepit: asserens minorē Patrē filium, & minorem Filio Spiritum sanctum, & rebaptizans catholicos.

Bonosiani à Bonoso quodam Episcopo exorti produntur, qui Christum filium Dei adoptionem non propriam asserunt.

Circumcelliones dicti, eo quod agrestes sunt, quos Cotopitas vocant supradictę hęresis habentes doctrinam. Hi amore martyrij semetipsos perimunt, vt violenter de hac vita discedentes martyres nominentur.

Priscillianistę à Priscilliano vocati, qui in Hispania ex errore Gnosticorum & Manichęorum, permixtum dogma composuit.

Luciferiani à Lucifero Sirmię episcopo, qui ^{al. Constā-} contra Episcopos catholicos, qui * Constā- ^{tio perfe-} quente.

al. propheta. al. profectum, quę leſio verior est.

al. in catho-
licam redi-
re delege-
runt.

persecutione perfidię Arianorū consentientes erant, & postea correcti * redire in catholicam delegerunt, damnantes, siue quod crediderant, siue quod se credidisse simulauerāt, quos ecclesia catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis: hāc illi matris charitatem superbē accipiētes, eosque recipere nolentes à communione recesserunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui manē oriebatur cadere meruerunt.

Iouinianistę à Iouiniano quodam monacho dicti, asserentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam, nullūque inter abstinentes & simpliciter epulātes esse discrimē.

Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Ioseph peperisse.

Paterniani à Paterno quodam exorti, qui inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Arabici nuncupati, eo quod in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpore mori, atque in nouissimo die vtrūque resurgere.

Tertullianistę dicti à Tertulliano presbytero Africanę prouincię, ciuitatis Carthagenensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in dæmones verti putantes.

Πασχα dicti, quod xiiij. luna Pascha cum Iudeis obseruandum contendūt: nam *Πασχα*, quatuor, *ἡμέρας* decem significat.

Nyctages à somno nūcupati, quod vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerare diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinę gratię anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa diuina.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano episcopo nuncupati, qui beatam virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodò asseruit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque vnum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atque seiunctim alterum filium Dei, & alterū hominis prædicauit.

Eutycheiani dicti ab Eutyche Constantinopolitano abbate, qui Christum post humanā assumptionē negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo asseruit diuinam naturā esse.

Acephali dicti, i. sine capite, quem sequuntur hæretici: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi tritium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant,

A & vnam in eius persona naturam prædicant.

Theodosiani & Gaianitę, à Theodosio & Gaiano appellati, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense conciliū respuunt, ex duabus vnā in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianitę incorruptam contendunt.

Gnoitę & Tritheitę à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Gnoitę ab ignorantia dicti, quia peruersitate à qua exorti sunt, id adiciunt, quod Christi diuinitas ignoret futura, quę sunt scripta de die & hora nouissima, non recordātes Christi personam in Esaia loquētis: Dies iudicij in corde meo. Tritheitę verò vocati, quod sicut tres personas in Trinitate: ita quoque tres astruunt deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Sunt & alię hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus alię triformem putant Deū esse: alię Christi diuinitatem passibilem dicunt: alię Christi de patre natiuitati initium temporis dant: alię liberationem hominum apud inferos factam Christi descensionē non credunt: alię animam imaginem Dei negant: alię animas conuerti in dæmones & in quæcunque animalia existimant: alię de mundi statu dissentiunt: alię innumerabiles mundos opinantur: alię aquam Deo coeternā faciūt: alię nudis pedibus ambulāt: alię cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus catholicā fidem exortę, & ab apostolis & à sanctis patribus vel conciliis prædamnatę: quę dum in se multis erroribus diuisę, inuicem sibi dissentiunt, cōmuni tamen nomine aduersus ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicunque aliter scripturā sacrā intelligit quā sensus spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de ecclesia nō recesserit, tamen hæreticus potest appellari.

De Philosophis gentium, CAP. VI.

Philosophi græca appellatione vocantur, qui latine amatores sapientię interpretantur. Est enim philosophus qui diuinarum & humanarum rerum scientiam habet, & omnem bene viuendi tramitem tenet. Nomen philosophorum primum à Pythagora fertur exortum. Nam dum antea Græci veteres sophistas, id est, sapiētes aut doctores sapientię semetipsos iactantius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur, verecundo nomine philosophum, id est, amatorem sapientię se esse respondit, quoniam sapientiam profiteri arrogantissimum videbatur. Ita deinceps po-

steris placuit, ut quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel aliis videretur excellere, non nisi philosophus vocaretur. Idem autem philosophi triplici genere diuiduntur, nā aut Physici sunt, aut Ethici, aut Logici.

Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippe φύσις, græcè vocatur.

Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim ἦθος, apud Græcos appellatur.

Logici autem quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim græcè λόγος dicitur. Diuisi sunt autem Ethici in hæreses, suis habentes quidam nomina ex autoribus, ut Platonici, Epicurei, Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & stationum suarum, ut Peripatetici, Stoici, Academici.

Platonici à Platone philosopho dicti. Hi enim animarum creatorem esse Deum, corporum angelos asserunt, & post multos annorum circulos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, quam Pisiæactia appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historiae. In hac porticu sapientes philosophabantur, ex qua & Stoici dicti sunt. Græcè enim porticus στωα dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum vniuersum esse asserunt, dicentes sic, Ille tamen erit qui paleas furatus fuerit, quam qui aurum: qui mergum occiderit, quam qui equum. Non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Animam quoque virtutem continentiam esse negant: affectant gloriam æternam, cum se fateantur non esse æternos.

Academici appellati à villa Platonis academia Athenarum, ubi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est multa incerta & occulta esse, quæ Deus voluit excedere hominis intelligentiam: sic tamen plurima esse, quæ possint & sensus penetratione comprehendere. Hanc sectam Archefilaus Cyrenaicus philosophus reperit: cuius sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ita ut nullus fundus sit: ita in occulto iacere veritatem.

Peripatetici à deambulatione dicti, eo quod Aristoteles author eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

Cynici ab immunditia impudentiæ nūcupati. Contra humanam enim verecundiam in propatulo coire cum coniugibus eis mos erat: censentes licitum honestumque esse palam

cū vxoribus concubere, quia coniugium iustum est, publicè id prædicantes agendum esse, ut canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi philosophi porcum nominauerunt: quasi volutans in cæno carnali, voluptatem corporis summum bonum asserens, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse aut regi mundum, sed originem rerum atomis, i. insecabilibus ac solidis corporibus assignauit, quorum fortuitis concurfionibus vniuersa nascantur & nata sint. Asseruit tamen Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil aliud esse quam corpus. Vnde & dixit: Non ero postea quam mortuus fuero.

Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibentur philosophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina. γυμνὰ enim eò dictum est, quod iuuenes nudi exercebantur in campo, ubi pudenda sola tantum se operiunt: hi & à generando se cohibent.

Theologi autem idem sunt qui & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scripturis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset dum quæreretur. Quidam enim corporeo sensu hunc visibilem mundum ex quatuor elementis Deum esse dixerunt, ut Dionysius Stoicus. Alij verò spiritualiter intellexerunt mentem esse Deum: ut Thales Milesius. Quidam animum in omnibus comitantem, & lucidum, ut Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, ut Plato. Quidam mentem solutam, ut Cicero. Quidam & spiritum & mentem, ut Maro. Inuentum enim solummodo Deum

non vtinuenerunt exposuerunt, quia euaneuerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidem Deum curatorem & arbitrum & iudicem asserunt. Epicurei otiosum & inexercitatum. De mundo autem Platonici affirmant incorporalem. Stoici corporalem. Epicurus atomis. Pythagoras ex numeris. Heraclitus ex igne. Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quod in mundo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quam vanissime: Qui cum est, inquit, in nobis, ipsi sumus: cum exit, emorimur. Ergo & ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi philosophorum errores etiam apud ecclesiam induxerunt hæreses. Inde & formæ nescio quæ inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, Platonius furor. Inde Martionis Deus melior de tranquillita-

al. sensibus
capi & ra-
tione.

al. volutan-
tem.

al. Varro.

te, à Stoicis enim venerat, & vt anima interire dicatur, Epicurus obseruatur, & vt carnis resurrectione negetur, de vana omnium philosophorum schola sumitur, & vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est, & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & philosophos volutatur, idem & retractatus implicatur.

De Poëtis, CAP. VII.

POËTÆ vnde sint dicti, sic ait Tranquillus: Cum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, seque ac deos suos nosse, cultum modicum, ac sermonem necessarium commenti sibi vtriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitauerunt. Igitur vt templa illis domibus pulchriora, & simulachra corporibus ampliora faciebāt: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putauerunt, laudēsque eorum & verbis illustrioribus & iocundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadā efficitur, quæ πῶς τῆς dicitur, poëma vocatum est, cuiusque fictores, poëtæ.

Vates à vi mentis appellatos Varro auctor est: vel à viendis carminibus, id est, sistentis, hoc est, modulandis: & proinde poëtæ latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia dicebātur, quod vi quadam, & quasi velania in scribendo cōmouerentur, vel quod modis verba cōnecterent: Viere enim antiquis pro vince-reponentibus, etiam per furorem.

Diuini eodem erant nomine, quia & ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

Lyrici poëtæ dicti τῶν ὁδῶν, i. à varietate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragœdi dicti, quod initio canentibus premium erat hircus, quem Græci τραγὸν vocāt. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilē certauit ob hircum.

Iam dehinc sequentes tragici multum honorem adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

Comœdi appellati siue à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κῶμαι vocant: siue à comessatione. Solebāt enim post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed comici priuatorum hominum prædicant acta: tragici verò res publicas & regū historias: item tragicorū argumenta ex rebus luctuosis sunt, comicorum ex rebus latis.

Duo sunt autem genera comicorum, i. veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridiculares extiterunt, vt Plautus, Aëtius, Terētius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter vitia carpuntur, vt Flaccus, Persius, Iuuenalis, & alij: hi enim vniuersorum delicta corripiunt, nec ve-

Atabatur eis pessimum quemque describere, nec cuiuslibet peccata morēque reprehendere. Vnde & nudi pinguntur, eo quod per eos vitia singula denudentur.

Satyrici autē dicti, siue quod pleni sint omni facundia, siue à saturitate & copia. De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance quæ plena diuersis frugum vel pomorū generibus ad templa gētilium solebat deferri: aut à satyris nomen dictum, qui multa habent, ea quæ per violentiam dicuntur.

Quidam autem poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de diis carmina faciebant.

Officium autem poëtæ in eo est, vt ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquisfigurationibus cum decore aliquo conuersa transducant. Vnde & Lucanus ideo in numero poëtarū non ponitur, quia videtur historias composuisse non poëma. Apud poëtas autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantum poëta loquitur, vt est in libris Virgilij Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nulquā poëta loquitur, vt est in Comœdiis & Tragœdiis. Tertius mixtus, vt est in Æneide. Nam Poëta illic & introductæ personæ loquuntur.

De Sibyllis, CAP. VIII.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam οὐδὲς Æolico sermone Deum, βυλλὴ Græci mentem nuncupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt, sicut enim omnis vir prophetas vel vates dicitur, vel propheta: ita omnis fœmina prophetans Sybilla vocatur. Quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse: quarum prima de Persis fuit: secunda Lybica: tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, quæ ante Troiana bella vaticinata est: eiusq; plurimos versus operi suo Homerus inseruit: quarta Cimmeria in Italia: quinta Erythræa nomine Erophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium perentibus vaticinata est perituram esse Troiam & Homerum mēdacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina, sexta Samia, quæ Samonota dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: septima Cumana nomine Amalthæa, quæ nouem libros attulit Tarquinio Prisco, in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet, octaua Helleſpontia in agro Troiano na-

ol. eaq; per violentiam distribuere dicuntur.

ta, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse tempore. Eribus, nona Phrygia, quæ vaticinata est Ancyra. decima Tiburtina nomine Albunea. Quarum omnia carmina efferuntur, in quibus de Deo & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissime comprobantur. celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythraea perhibetur.

De Magis, CAP. IX.

Magorū primus Zoroastes rex Bactrianorū extitit, quem Ninus rex Assyriorum prælio interfecit, de quo Aristoteles scribit, quod vicies centum millia versuum ab ipso condita iudiciis voluminum eius declarentur. Hanc artem multa post secula Democritus appliavit, quando & Hippocrates medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano, quis noscere * fibra Facta queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorū in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit. Per quandam scientiam futurorum & inferiorū, & inuocationes eorū inuenta sunt aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorū præstigiis, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Moyse similibus signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

al. fabre.

Fertur & quædam maga famosissima Circe quæ socios Ulyssis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod Arcades Deo suo Lycao immolabant, ex quo quicūque sumerent in bestiarum formas conuertebantur. Hinc apparet, non esse in totum dubium quod nobilis ille poeta scripsit de quadā fœmina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes Quas velis, est aliis duras immittere curas, Sistere aquam fluuiis, & vertere sidera retrò, Nocturnosque ciet manes, mugire videbis Sub pedibus terram, & descendere motibus ornos. Quid plura? Si credere fas est, de Pythonissa, ut propheta Samuelis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamen animam prophetae fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem fatana fallacia factam.

Prudentius quoque de Mercurio sic ait, Traditur extinctas sumpto moderamine virgæ In lucem reuocasse animas. Alit alios damnasse neci. Et post paululum adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incantare fauillas, Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

Magi sunt qui vulgò malefici ob facinorū magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine vilo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & Lucanus: Mens hausti nulla sanie polluta veneni. Incantata perit. Dæmonibus enim accitis audent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpe contingunt corpora mortuorum.

Necromantici sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Necrops enim græcè mortuus, *parthena* diuination nuncupatur, ad quos suscitandos, cadaueri sanguis adiecitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: deoque quoties necromantia fit, eriora aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti. Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonū euocare, & imagines vel ludificationes eorū videre, ibique aliqua ab eis audire, ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à Persis dicitur allatum. Varro dicit diuinationis quatuor esse genera, terram, aquam, ærem & ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aeromantiam, pyromantiam dictam constat.

Diuii dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura conieciunt. al. simulat.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars & furor.

Incantatores dicti sunt, qui artē verbis peragunt.

Atrioli vocati propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: hisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectatores: dies enim & horas in agendis negociis operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt. Hi etiam exta pecudū inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures verò sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliâque signa rerum vel obseruationes improuisas hominibus occurrentes. iidem & auspices. Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant.

Dicta sunt autem auspicia, quasi auium aspiciæ: & auguria, quasi auium garria, hoc est, auium voces & linguæ. Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

Duo sunt autem genera auspiciorum: vnū ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos, scilicet volatus, ad aures, vox auium.

Pythones à Pythio Apolline dicti, quod is auctor

au flor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eò quòd in astris augurantur.

al. euenta.

Genethliaci appellati propter natalium cōsiderationem dierum. Geneses enim hominum per duodecim celi signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus & * cuētus prædicare conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus Constellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeat cum quisque nascitur. Primum autem iidem stellarum interpretes magi nuncupabantur: sicut de his legitur qui Euangelio natum Christū annunciauerunt, postea hoc nomine soli Mathematici. Cuius artis scientia vsque ad Euāgelium fuit concessa, vt Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cælo interpretaretur.

al. facto & facto.

Horoscopi dicti, quòd horas natiuitatis hominum speculantur dissimili & diuerso * fatu. Sortilegi sunt qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt.

Salifatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quæcunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperū seu triste significare prædicunt. Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ execrabilium remediorum, quæ ars medicorum condemnat: siue in præcantationibus siue in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde cūcta vitanda sunt à Christiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium, Phryges primi inuenerunt.

Præstigium verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigiū, quòd perstringat aciem oculorum.

al. Tages. Tages. Strages.

Aruspiciæ artē primus Etruscis tradidisse dicitur quidam * Tages. Hic ex horis aruspiciam dictauit, & postea non apparuit. Nam dicitur fabulosè arante quodam rustico subito hūc ex glebis exiliuisse & aruspiciam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Etrusca lingua in propriam mutauerunt.

De Paganis, CAP. X.

Pagani ex pagis Atheniensium dicti, vbi eorum sunt. Ibi enim in locis agrestibus &

A pagis gentiles lucos idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulum pagani sortiti sunt.

Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondū crediderunt. dicti autem gentiles, quia ita sunt vt fuerūt geniti, id est, sicut in carne descendunt sub peccato, scilicet idolis seruientes: & nec dum regenerati. Proinde gentiles primitus nuncupabantur: ipsi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinum interpretantur gentiles. ^{Enim} enim græcè, gens dicitur. Post fidem autem non debet vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam nō potest Iudæus, testante Paulo apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cū gentes essetis, hoc est, infideles.

Apostata dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorū contaminationes reuertuntur. Est autem nomen Græcum.

De diis gentium, CAP. XI.

Q Vos autem pagani deos asserunt homines olim fuisse produntur: & pro vniuscuiusque vita vel meritis coli apud suos post mortem cœperunt, vt apud Ægyptum Isis: apud Cretam Iouis: apud Mauros Iuba: apud Latinos Faunus: apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerva: apud Samum Iuno: apud Paphos Venus: apud Lemnos Vulcanus: apud Naxos Liber: apud Delos Apollo. In quorum etiam laudibus accesserunt poëtæ, & compositis carminibus in cælum eos sustulerunt. Nam quorundam inuentiones artium cultu peperisse dicuntur, vt Esculapio medicina, Vulcano fabrica. Ab actibus autem vocantur, vt Mercurius, quòd mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut urbium cōditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, simulachra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus, ita in posteris constat irrepsisse, vt quos illi pro sola nominis memoria honorauerūt, successores deos existimarent atque colerent.

Simulacrorum vsus exortus est, cū ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum * receptæ, pro quibus se in terris dæmones colendi supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis persuaferunt. Simulacra autem à similitudine nuncupata, eò quòd manu artificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergo simulacra, vel pro eo quòd sunt similia, vel pro eo quòd simulata atque conficta,

k

vnde & falsa sunt. Et notandum quòd Latinus sermo sit, & non Hebræus. Apud eos enim idolum siue simulacrum Ismaël dicitur. Iudæi dicunt quòd Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primum Prometheum simulacra hominū de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poetæ ab eo homines primum factos esse conſingūt figuratè propter effigies. Apud Græcos autē Cécrops sub quo primum in arce oliua orta est, & Athenienſium vrbs ex Mineræ appellatione nomen sortita est. Hic primus omnium Iouem appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia vnquam visis.

Idololatria idolorū seruitus siue cultura interpretatur. Nam λατρεία græcè, latinè seruitus dicitur, quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominū, siue dæmonum sibi exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humilitas vel hominum vel angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autem est simulacrum quod humana effigie factum & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. εἰδωλόν enim græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductū, quod apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolū se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa idolum famulatus & seruitus. Quidam verò Latinè ignorantes, græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

Dæmonas à græcis dictos aiunt, quasi δαίμονες, id est, peritos ac rerum præscios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solent responsa aliqua dare. Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia lōgissimæ vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione. hi corporū aereorum natura vigēt. Ante transgressionem quidem cælestia corpora gerebant. Lapsi verò, in aereā qualitatē conuersi sunt, nec aeris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere * per-

al. permissi.

peressi sunt, qui eis quasi carcer est vsque ad tēpus iudicij. Hi sunt præuicinatores angelis, quorum princeps diabolus est. Diabolus hebraicè dicitur deorsum fluēs, quia quietus in cæli culmine stare contēpsit: sed superbiam pondere deorsum corruens cecidit. græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina quæ ipse illicita Deū referat: vel quia electorum innocentiam criminibus accuset fictis: vnde & in Apocalypsi

voce angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanas in Latinum sonat aduersarius siue transgressor: ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper sanctorum virtutibus cōtraire nititur: ipse & transgressor, quia præuicator effectus in veritate qua cōditus est, non stetit: idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Iob scribitur.

Antichristus appellatur, quod cōtra Christum venturus est, non quomodo quidam simplices intelligunt, Antichristum ideo dictum, quod ante Christum venturus sit, & post eum veniat Christus. Non sic, sed antichristus græcè dicitur, quod est latinè contrarius Christo: ἀρρι enim græcè in latinum contra significat. Christum enim se mentietur dū venerit, & contra eum dimicabit, & aduersabitur sacramentis Christi, vt veritatis eius euangeliū soluat. Nam & templum Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis ceremonias restaurare tētabit: sed & ille Antichristus est qui negat esse Dominum Christum, contrarius enim Christo est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab vnitate fidei præciduntur, & ipsi Antichristi sunt.

Bel, idolū Babylonicum est, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Bel* pater Nini primus rex Assyriorum, quem quidam Saturnū appellant, quod nomen & apud Assyrios & apud Afros postea cultum est, vnde & lingua Punica * Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione, & Saturnus & sol.

Beelzegor interpretatur simulacrum ignominia: idolum enim fuit Moab cognomento Baal super montem Fegor, quem Latini Priapum vocant, deum hortorum. Fuit enim de Lapsaco ciuitate Helleſponti, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum cum Græci transtulerūt, & in nomine sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præesse hortis propter eorum fecunditatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: zebub autē musca vocatur. Spurcissimū igitur idolum, ideo vir muscarū vocatur, propter fordes idololatriæ, siue propter immunditiam.

Belial sine iugo, Belial hebraicè bel dicitur, idolum Niniuitarum.

Behemoth ex hebræa voce in latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo vt animal brutum effectus sit. Ipse est & Leviathā, i. serpens de aquis, quia in huius seculi mari, volu-

bili versatur astutia. Leviathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradiso semel per culpam prauaricationis intulit mortem, & hanc usque ad aeternam mortem quotidie persuadendo * adducit vel extendit.

al. adicit.

Quaedam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere: eaque in causis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totum fictum est, ut deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac dedecoris infamia plenos fuisse historiae constituentur: omnino enim fingendi locus vacat, ubi veritas cessat.

Saturnus origo deorum & totius posteritatis à paganis designatur: hunc Latini à fatu appellatum ferunt, quasi ad ipsum fatio omniū pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quod faturetur annis. Vnde eum Græci χρόνος nomen habere dicunt, i. tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se reuoluit, vel eo quod femina vnde oriuntur iterū redeunt. Hunc cæli patris abscidisse genitalia dicunt, quia nihil in cælo de seminibus nascitur. Falcem tenet, inquit, propter agriculturam significandā, vel propter tempora & annos quod in se redeant, vel propter sapientiam quod intus acuta sit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant, quia Saturnum poëte liberos suos deuorasse solitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuuādo dictus, & Iupiter quasi iuuās pater, hoc est, omnibus præstans. Hūc & priuato titulo Iouem optimum dixerunt, dum fuisset incestus in suis: impudicus in extraneis, quem modò taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in nauī cuius insigne erat taurus, modò Danaes per imbrem aureum appetisse concubitus, ubi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam, modo in similitudinem aquilæ fuisse, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modo serpentem, quia reptauerit: & cygnum quia cantauerit. Et ideo non figuræ istæ sunt, sed * plana de veritate scelera, vnde turpe erat tales deos credi, quales homines esse non debeant.

al. planē.

Ianum dicunt quasi mundi vel cæli mensuram: duas Iani facies faciunt, propter Orientē & Occidentē. Cum vero faciunt eum quadrifrontem, & Ianum geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quatuor elementa siue tempora. Sed dum hoc fingunt, monstrum non Deum faciunt.

Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans.

A Vulcanum volunt ignem, & dictus Vulcanus quasi volans candor, vel quasi volicanus, quod per aerem volet. Ignis enim de nubibus nascitur. Vnde etiam Homerus dicit eū precipitatum de aere in terras, quod omne fulmen de aere cadit. Idcirco autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aere nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquā est rectus ignis, sed quasi claudus eiusmodi speciem motūque habet. Ideo autem in fabrorum fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullum metalli genus fundi extendique potest.

Pluton Græcè, Latine Diespiter vel Ditis pater, quem alij Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè Charō.

Liberum à liberamento appellatum volūt, quod quasi mares in coeundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur, quod idē Liber muliebri & delicato corpore pingitur. Dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed ideo coronam viteam & cornu habet, quia cum gratē & moderatē vinum bibitur lætitiā præstat: cum ultra modum, excitat lites: id est, quasi cornua dat. Idem autem & Lyæus τὸν λυέω, quod multo vino membra soluantur. Iste & Græcè Διόνυσος à monte Indiæ Niso, ubi dicitur esse nutritus. Ceterum est Nisa ciuitas, in qua colitur idem & Liber, vnde Nisæus dictus est.

Mercurius sermonem interpretatur. Nam ideo Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius. Ideo & ἑρμῆς Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem vtiq; pertinet ἐρμηνεία dicitur. Ideo & mercibus præesse, quia inter vendentes & ementes sermo fit medius. Qui ideo fingitur habere pennas, quia citius verba discurrunt. Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare voluerem fieri per aera sermonem. Nuncium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur. Ideo autem hunc furti magistrū dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua serpentes diuidit, id est venena. Nā bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liuium legati pacis Caduceatores dicuntur. Sicut enim per feciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

Hermes autem græcè dicitur ἑρμῆς τῆς ἑρμηνείας, Latine interpres, qui ob virtutem multarūque artium scientiam Trimegistus ter

maximus nominatus est. Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus & perspicax habeatur.

Martem deum belli esse dicunt, & Martē appellatum, quia per viros pugnatur, ut sit Mars quasi mas: licet & tria sunt genera consuetudinum, sicut Scytharum: ubi & scēminæ & viri in pugnam eunt. Amazonum, ubi solæ scēminæ: Romanorum aliarumque gentium, ubi soli mares. Item Martem dicunt quasi effectorem mortium. Nam à Marte mors nūcupatur. Vnde & adulterum dicūt, quia beligerentibus incertus est. Quod verò nudo pectore stat, ut bello se quisque sine formidine cordis obiciat. Mars autem * apud græcos Gradius dicitur, eo quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradiantur.

Hæc verba, apud Græcos, superna esse putant.

potius à πύ πυρός i. purgare.

Apollinem quamvis diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen solem etiam dixerunt, quasi solum. Ipsum Titan, quasi vnū ex Titanis, qui aduersum Iouem bellum nō fecit. Ipsum Phœbum * quasi Ephebum hoc est, adolescentem. vnde & sol puer pingitur, eo quod quotidie oriatur, & noua luce nascatur. Pythium quoque eundem Apollinem vocari aiunt: à Pythone immensæ molis serpente: cuius non magis venena quam magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarū ictibus sternēs nominis quoque spolia reportauit, ut Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebranda constituit.

Dianam quoque sororem eius similiter lunam & viarum præsidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quod via nihil pariat, & ideo ambo sagittas habere finguntur, quod duo sidera de cælo radios vsque ad terras emittunt: Dianam autē vocatam quasi Duanam, quod luna die ac nocte appareat. ipsam & Lucinā asseuerant, eo quod luceat. Eandem & Triuiam quod tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: — Tria virginis ora Dianæ, quia eadem luna, eadem Diana, & eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur: Sublustris splendet amictu. Cum succincta iacit calamos, Latonia virgo est: Cum subnixa sedet folio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana, eo quod Latonis fuerit filia.

Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. dicunt etiam eam & Opem, quod opere melior fiat terra.

Proserpinam quod ex ea proserpāt fruges.

Vestam quod herbis vel variis vestita sit rebus, vel à vi sua stando. Eandem & Tellurem & Matrem magnam fingunt: turritam cum tympana & gallo & strepitu cymbalorū.

Matrem vocatam, quod plurima pariat: magnam, quod cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorum nutrix terra. quod simulacrum eius cū clauī fingitur: quia tellus hyeme clauditur, vere aperitur, ut fruges nascatur: quod tympanum habet, significari volunt orbem terræ. Quod curru vehitur, dicitur, quia ipsa est terra quæ pendet in aëre. Quod sustinetur rotis: quia mundus rotatur & volubilis est. Quod leones illi subiiciunt mansuetos, ut ostendant, nullum genus esse terræ tam ferū, quod non subigi possit aut superari ab ea. Quod in capite turritā gestat coronam, ostēditur superpositas terræ ciuitates, quasi insignitas turribus constare. Quod sedes finguntur circa eam, quia cum omnia moueantur, ipsam non moueri. Quod Corybantes eius ministri cum strictis gladiis esse finguntur, ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod gallos huic Deæ ut seruirent fecerunt, significant qui semine indigeant, terrā sequi oportere. In eo quippe omnia reperi. Quod se apud eam iactant, præcipitur, inquit, ut qui terram colunt ne sedeant, semper enim esse quod agant. Cymbalorum autem areorum sonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: & ideo are, quod terrā antiqui colebāt are, prius quam ferrum esset inuentum. Eandem Vestam & ignē esse perhibent: quia terram ignem habere non dubium est. ut ex ætna Vulcanōque datur intelligi. Et ideo virginem putant, quia ignis inuiolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo: quippe qui omnia quæ arripuerit absumat. Ouidius in Fastis, Nec tu aliud Vestā quam viuam intellige flammam, Natāque de flamma corpora nuda vides. propterea & virgines ei seruire dicuntur, eo quod sicut de virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, ianuam pro purgationibus scēminarū, eo quod quasi portas matrum natorum pandat, id est, nubētium maritis. Sed hoc philosophi. Poëtæ autem Iunonem Iouis asserunt sororē & coniugem: ignē enim & aërem Iouem, aquā & terram Iunonem interpretantur. quorum duorum permixtione vniuersa gignuntur. Et sororem dicūt, quod mundi pars est. Coniugē quod * commixta corda tundit. vnde & Virg. Tum pater omnipotens fœcūdis imbribus æther Coniugis in gremium descendit—.

al. mistacō-cordat.

Minerua apud Græcos ἀθήνη dicitur, * id est, scēmina. Apud Latinos autem Mineruā vocatam quasi deam, & munus artium variarū. Hanc enim inuentricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretatur, quia sine ratione nihil po-

potius quasi ἀδία, quod lactata non sit.

test contineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animūque putant esse in capite, & in cerebro, ideo eam dicunt de capite Iouis esse natam, quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. In cuius pectore ideo caput Gorgonis fingitur, quod illic est omnis prudentia quæ confundit alios, & imperitos ac faxeos comprobatur, quod & in antiquis Imperatorum statuis cernimus in medio pectore lorica, propter insinuandam sapientiam & virtutem. hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circa quam ferūt virginali apparuisse etate: propter quod Tritonia nuncupata est. Vnde & tanto proclivius dea credita est quātomnis origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est: vel *πᾶσι τὸ πᾶν*, id est, ab hastæ concussione, vel quod Pallantem gigantem occiderit.

al. viro.

Venerem exinde dicunt nuncupatam, quod sine * vi fœmina esse virgo non desinat. Hanc græci *ἀφροδίτην* vocant propter spumam sanguinis generantem. *ἀφρός* enim græcè spuma vocatur. Quod autem fingunt Iouem Saturno cælo patri genitalia abscidisse, & sanguinem fluxisse in mare, atque ex spuma maris concreta, Venus nata est: illud autem, quod per coitum falsi humoris substantia est: & inde *ἀφροδίτην* Venerē dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerū liquido falsoque constat. Ideo autem Venerem, Vulcani dicūt uxorem, quia Venereum officium non sine calore cōsistit. vnde & frigidus in Venerē senior. Nam Saturnus dicitur Cælo patri virilia amputasse, quæ in mare cadētia Venerē creauerunt. Ideo fingitur, quia nisi humor de cælo in terram descenderit, nihil creatur.

Cupidinem vocatum ferunt propter amorē. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus & irrationabilis amor. Sagittam & facē tenere fingitur. Sagittam, quia amor cor vulnerat: facem, quia inflammat.

Pan dicunt Græci, Latini Sylvanum: deum rusticorum, quem in naturæ similitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorum solis & lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorum gestat, propter harmoniā cæli in qua septem sunt soni & septē discrimina vocum. Villosus est, quia tellus est cōuestita & agitur ventis. Pars eius inferior fœda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas ungulas habet, vt soliditatē

A terræ ostendat, quem volunt rerum & totius naturæ deū: vnde & Pan quasi omnia dicunt.

Isis lingua Ægyptiorum terra appellatur: quam Isin volunt esse. Fuit enim Isis regina Ægyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Ægyptios literas docuit, & terras colere instituit, propter quod & terram eius nomine appellauerunt.

Serapis omnium maximus Ægyptiorum Deus. Ipse est Apis rex Argiuorū, qui nauib⁹ transuectus in Ægyptum, cum ibidem mortuus fuisset. Serapis appellatus est, propterea quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, *σάρψ* græcè dicitur, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset instructum, velut *σάρψ*: sed Apis Sorapis primò, deinde vna litera cōmutata Serapis dictus est.

Apis fuit apud Ægyptios taurus Serapi cōsecratus, & ab eo ita cognominatus, quem Ægyptus ad instar numinis colebat, eo quod de futuris daret quædam manifesta signa: apparere enim in Memphis. Quem centum antistites prosequerantur, & repente velut lymphatici præcinebant: huius capitis imaginem sibi in eremo⁹ videri fecerunt.

al. Iudæi

Fauni à fando velut *τὸ τῆς φωνῆς* dicti, quod voce non signis ostendere viderentur futura. in lucis enim consulebantur à paganis, & responsa illis non signis, sed vocibus dabant.

C Geniū dicunt quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gētib⁹, qui nouo marito sternebantur.

Hæc & alia sunt gentilium fabulosa signēta, quæ interpretata sic habentur, vt ea non intellecta damnabiliter tamen adorent.

Fatum autem dicunt esse quicquid dij fatur, quidquid Iupiter fatur: à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. Quod nisi hoc nomen iam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabiliter possemus à fando fatū appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in literis sanctis: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, &c. Quod enim dictum est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.

Tria autem fata fingunt in colo & fuso, digitisque fila ex lana torquētib⁹, propter tria tempora: præteritū, quod in fuso iam netum atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos nentis traiecit: futurum, in lana quæ colo implicata est, & quod adhuc per digitos nentis ad fufum tanquam præsens ad præteritum traieciendum est.

Parcas dicunt *χαρ' ἀνθρώπων* appellatas, q̄ minimè parcāt. Quas tres esse voluerunt, vnā, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contextat: tertiā quæ rumpat. Incipimus enim cum nascimur: sumus, cum viuimus: desinimus, cum interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicūt, quasi deam quandam res humanas variis casibus & fortuitis illudentem: vnde & cæcam appellant, eo quod passim in quoslibet incurrens sine vllō examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatum autem à fortuna separant, & fortunam quasi sit in his quæ fortuito veniūt, nulla palām causa. Fatum verò appositum singulis & statutum aiunt.

Al. affectus. Aiunt & tres furias fœminas crinitas serpentibus, propter tres * effectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi sui respectum habere permittant. Ira quæ vindictam cupit, cupiditas quæ desiderat opes: libido quæ appetit voluptates. Quæ ideo furie appellantur, quod stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant.

Al. nomina. Nymphas deas aquarū putant, dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde deriuatū est, nymphas aquarum deas, quasi * numina lympharū. Ipsas autem dicunt & Musas, quas & nymphas nec immeritò: nam aquæ motus musicæ efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. Nymphas quippe montium Oreades dicunt: sylvarum, Dryades: fœtium Hamadryades: camporum, Naiades: maris, Nereides.

Heroas dicunt à Iunone traxisse nomen, Græcè enim Iuno *Ἥρα* appellatur. Et ideo nescio quis filius eius secundum Græcorum fabulam *Ἥρας* fuit nuncupatus, hoc videlicet ve-

lut mysticum significāte fabula quod aēr Iunoni deputetur, vbi volunt heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum, quasi *ἀνθρώπων*, id est, viros aëriōs & cælo dignos propter sapientiam & fortitudinem.

Penates gentiles dicebāt omnes deos, quos domi colebant. Et penates dicti, quod essent in penetralibus, i. in secretis. Hi dii quomodo vocabantur, vel quæ nomina habuerint ignoratur.

F Manes dicunt deos mortuorum, quorum potestatem inter lunam & terram asserunt: à quibus & mane dictum existimant, quos putant ab aëre, qui manus, i. rarus est, manes dictos, siue quia latè manant per auras, siue quia mites sunt in manibus, cōtrario nomine hoc appellantur. Apuleius autem ait eos *χαρ' ἀνθρώπων* dici manes, hoc est, mites ac modestos, cum sint terribiles & immanes, vt Parcas, vt Eumenides.

G Laruas ex hominibus factos dæmones aiūt qui meriti mali fuerint. Quarum natura esse dicitur terrere paruulos, in angulis garrire tenebrosis.

Lamias quas fabulæ tradūt infātes corripere ac laniare solitas, à laniando specialiter dictas.

Pilosi qui græcè * *Πανίται*, latinè incubi appellantur: siue iniui ab ineundo passim cum animalibus: vnde & incubi dicuntur ab incubendo, hoc est stuprando. Sæpè enim improbi existunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitus, quas dæmones Galli Dufios nuncupant, quia assiduè hanc peragunt immunditiam. Quem autem vulgò incubonem vocant, hunc Romani Faunum ficiarium dicunt: ad quem Horatius dicit, Faune Nympharum fugientium amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ET YMOLOGIARVM,

Liber nonus.

Capitalibroni.

- 1 De linguis gentium.
- 2 De gentium vocabulis.
- 3 De regnis militiarumque vocabulis.

- A 4 De ciuibus.
- 5 De affinitatibus & gradibus.
- 6 De agnatis & cognatis.
- 7 De predictis affinitatibus.
- 8 De coniugis.

De linguis gentium, CAP. I.

LINGVARVM diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuium: nam prius quàm superbia turris illius in diuersos signorum sonos humanam diuideret societatem, vna omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, quæ Patriarchæ & Prophetæ vsi sunt non solum in sermonibus suis, verum etiam in literis sacris: initio autem quot gentes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex vna lingua multe gentes sunt exortæ.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur: sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro literis.

Tres autem sunt linguæ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellent. His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem sanctarum scripturarum harum trium linguarum cognitio necessaria est, ut ad alteram recurratur, si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo vnus linguæ attulerit.

Græca autem lingua inter ceteras gentium clarior habetur. Est enim latinis & omnibus linguis sonantior, cuius varietas in quinque partibus discernitur: quarum prima dicitur *κοινή*: i. mixta: siue communis, qua omnes

vtuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniensis, qua vsi sunt omnes Græci auctores. Tertia Dorica quam habent Ægyptij & Syri. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua se Æoles locutos dixerunt, & sunt in obseruatione græcæ linguæ eiusmodi certa discrimina: sermo enim eorum ita est dispartitus.

Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, i. Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam. Prisca est qua vetustissimi Italiæ sub Iano & Saturno sunt vsi incodita, ut se habeant carmina Saliorum. Latina, quam sub Latino & regibus Tusciæ ceteri in Latio sunt locuti, ex qua fuerunt duodecim tabulæ scriptæ. Romana quæ post reges exactos à populo Romano gesta est: * quam Næuius, Plautus, Ennius, Virgilius poetæ: ex oratoribus Græcus & Cicero vel ceteri * effuderunt. Mixta quæ post imperium latius promotum simul cum motibus & hominibus in Romanam ciuitatem irrupit: integritatem verbi per solæcismos & barbarismos corrumpens.

Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam & verba collidunt: sicut Hebræi & Syri. Omnes Mediterraneæ gentes in palato sermones ferunt, sicut Græci & Asiani. Omnes Occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani.

Syrus & Chaldæus, vicinus Hebræo est in sermone, consonans in plerisque & literarum sono. Quidam autem arbitrantur linguam ipsam esse Chaldæam, quia Abraham de Chaldæis fuit: quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam quam nouerant doceri iubentur?

Omnes autem linguas unusquisque hominum siue græcam, siue latinam, siue cæterarum gentium aut audiendo potest tenere, aut legendo, aut ex præceptore accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam desidiosus est, ut in sua gente positus suæ gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandum est nisi animalium brutorum deterior? Illa enim propriè vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriæ linguæ caret notitia.

Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cum diceret: Fiat lux, difficile est inuenire: nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus, maximè ad primum hominem loquens, vel ad prophetas, vel dum corporaliter insonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus, ubi à quibusdam creditur illa lingua una & sola quæ fuit antequam esset linguarum diuersitas: in diuersis autem gentibus creditur quod eadem illis lingua Deus loquatur, qua ipsi homines utuntur, ut ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substantiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam & hominibus apparere voluit, quando locutus est. Dicit autem Apostolus: Si linguis hominum loquar & angelorum, ubi quaeritur: Qua lingua angeli loquantur, non quod angelorum aliqua sint linguæ, sed hoc per exaggerationem dicitur: item quaeritur, qua lingua in futurum homines loquantur, nusquam reperitur. Nam dicit Apostolus: Siue linguæ cessabunt: idè autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt.

De gentium vocabulis, CAP. II.

Gens est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione secundum propriam collectionem distincta: ut Græciæ, Asiæ: hinc & gentilitas dicitur. Gens appellata propter generationem familiarum, id est à gignendo, sicut natio à nascendo. Gentes autem à quibus diuisa est terra quindecim sunt: de Iaphet triginta & una: de Cham viginti septem: de Sem quinque: quæ fiunt per septuaginta tres, vel potius ut ratio declarat, septuaginta duæ, totidèmq; linguæ, quæ terras esse cœperunt: quæque crescendo prouincias & insulas impleuerunt. Filij Sem quinque, singulariter gentes singulas procreauerunt. Quorum primus Elam, à quo Elamitæ principes Persidis: secundus Assur, à quo Assyriorum pullulauit imperium: tertius Arphaxat, à quo Chaldaeorum gens exorta est: quartus Ludi,

à quo Lydij: quintus Aram, à quo Syri, quorum metropolis fuit Damascus.

Filij Aram nepotes Sem quatuor Hus & Vl, & Gether & Mesa. Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæstinam & Cælosyriam tenuit principatum: unde fuit Iob secundum quod scriptum est: Vir erat in terra Hus nomine Iob: secundus Vl, à quo Armenij: tertius Gether, à quo Armenij siue Carij: quartus Mesa, à quo sunt ij qui vocantur Meones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi sunt. Ietan filius Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale filius Ietan, à quo Bactriani, licet eos alij Scytharum exules suspicentur.

F Ismael filius Abraham, à quo Ismaelitæ, qui nunc corrupto nomine Saraceni, quasi à Sara, & Agareni ab Agar.

Nabaiorh filius Ismael, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

Moab & Ammon filij Loth, à quibus Moabitæ & Ammonitæ.

Edon filius Esau, à quo Idumæi. Hæ sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendunt, possidentes terram meridianam, ab ortu Solis vsque ad Phœnices.

Filij Cham quatuor, à quibus ortæ sunt gentes hæ.

Chus à quo progeniti Æthiopes.

Mesraim à quo Ægyptij perhibentur exorti.

Phut à quo Lybij: unde & Mauritaniæ fluius vsque in præsens dicitur Phut, omnisque circa eum regio Phutensis.

Chanaan, à quo Afri & Phœnices, & Chanaanæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham sex.

Filij Chus, Saba, Euilat, Sabata, Rema, Saba & * Cusa.

al. Zura.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. - solis est thurea virga Sabæis.

Euilat, à quo Getuli in parte remotioris Africae eremo coherentes.

Sabata, à quo Sabateni, qui nunc Astabari nominantur.

Rema verò & Saba & * Cusa paulatim antiqua vocabula perdiderunt, & quæ nunc à veteribus habeantur ignoratur.

al. Zura.

Filij Rema, Saba & Dadan. Hic autem Saba per schin literam scribitur in Hebræo: ille autem superior Saba per samech, à quo appellantur Sabæi. interpretatur autem nunc Saba Arabia.

Dadan, à quo gens est Æthiopiarum in occidentali plaga.

Filij Mesraim Labin, à quo Lybij, qui quondam Phuthei vocantur.

Cesloin, à quo Philistim, quos veteres ἀλ-
λεπούς, nos modò corruptè Palæstinos vo-
camus.

Cæteræ sex gentes ignotæ sunt, quæ bello
Æthiopico subuersæ, vsque ad obliuionem
præteritorum nominum peruenerunt.

Filij Chanaam vndecim, ex quo Chana-
næorum decem gentes, quorum terram iis
expulsis Iudæi possederunt. Quorum primo-
genitus Sidon, à quo Sidones: vnde & vrbs
eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Eth, à quo Ethæi. Tertius Iebus,
à quo Iebusæi, quorum fuit Hierusalē. Quar-
tus Amorrhæus, à quo Amorrhæi. Quintus Ier-
gesæus, à quo Iergesæi. Sextus Euæus, à quo
Euæi: ipsi sunt Gabaonitæ, à ciuitate eorum
Gabaon, qui supplices venerunt ad Iosue.
Septimus Arachæus qui Achas condidit op-
pidum contra Tripolim in radicibus Libani
situm. Octauus Aseneus, à quo Asenci. No-
nus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum insu-
lam possederunt angusto freto à Phœnicis
littore separatam. Decimus Amareus, à quo
Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cœlis. Vn-
decimus Amatheus. Hæ sunt gentes de stirpe
Cham, quæ à Sidone vsque ad Gaditanum
fretum omnem meridianam partem tenent.

Item tribus filiorum Iaphet. Filij autem Ia-
phet septem nominantur: Gomer, ex quo Ga-
latæ, i. galli.

Magog, à quo arbitrantur Scythas & Go-
thos traxisse originem.

Maday, à quo Medos existere putant.

Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde &
mare Ionium.

Tubal, à quo Iberi, qui & Hispani, licet
quidam ex eo & Italos suspicentur.

Mosoch, ex quo Cappadoces sunt: vnde
& vrbs apud eos vsque hodie Maleca dici-
tur.

Tyras, à quo Thraces, quorum non satis
immutatum vocabulum est, quasi Traces.

Filij Gomer nepotis Iaphet. Ascanaz, à
quo Sarmatæ quos Græci Reginos vocant.

Rifan, à quo Paphlagones.

Gotorna, à quo sunt Phryges.

Filij Iuuam Elifa, à quibus Græci Helisæi,
qui vocantur Æolides: vnde & lingua quin-
ta græcè Æolis appellatur.

Tarsis, à quo Silices, vt Iosephus arbitra-
tur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tarsis
dicitur.

Cethim, à quo Citheï, i. Cyprij, à quibus
hodièque vrbs * Scythia nominatur.

* Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ sunt gentes de stirpe Iaphet, quæ à
Tauro monte ad Aquilonem mediam partē
Asiæ, & omnem Europam vsque ad Ocea-

num Britannicum possident, nomina & locis
& gentibus relinquentes, de quibus postea
immutata sunt plurima, cætera permanent vt
fuerunt. Nam multarum gentium vocabula
partim manserunt, ita vt hodièque appareat
vnde fuerant deriuata, sicut ex Assur Assyrij,
ex Heber, Hebræi: partim verò temporis ve-
tustate ita mutata sunt, vt vix homines doctis-
simi antiquissimas historias perscrutantes: nec
omnium sed aliquarum ex istis origines gen-
tium potuerint reperire. Nam quòd ex filio
Cham qui vocabatur Mesraim, Egyptij sunt
exorti, nulla hoc resonatorigo vocabuli, sicut
nec Æthiopum qui dicuntur ad eum filium
Cham pertinere qui Chus appellatus est. Et si
omnia considerentur, plurima tamen gen-
tium mutata, quàm manentia vocabula ap-
parent: quibus postea nomina diuersa, diuer-
sa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine
dicti sunt, qui ab occidentali parte eos inclu-
dit.

Seres à proprio oppido nomen sortiti sunt,
gens ad Orientem sita, apud quos de arbori-
bus lana contextitur: de quibus est illud, Igno-
ti facie, sed noti vellere Seres.

Gangaridæ populi sunt inter Assyrios In-
dòsque inhabitantes circa Gangem fluium:
vnde etiam Gangaridæ nuncupati sunt.

Hircani dicti sunt à sylua Hircana, vbi sunt
plurimæ tigres.

Bactriani Scythæ fuerunt, qui suorum fa-
ctione à sedibus suis pulsi iuxta Bactron Ori-
tis fluium confederunt, ex cuius vocabulo
& nomen sortiti sunt. Huius gentis rex fuit
Zoroastes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipsi à Scythis originem
trahunt. Fuerunt enim eorum exsules, quod
etiam vocabulo eorum manifestatur: nam
Scythico sermone exules Parthi dicuntur.
Hi similiter vt Bactriani domesticis seditioni-
bus Scythia pulsi, solitudines iuxta Hircan-
iam primùm furtim occupauerunt, deinde
pleraque finium etiam virtute obtinuerunt.

Assyrij ab Assur filio Sem vocati, gens po-
tentissima, quæ ab Euphrate vsque ad Indo-
rum fines omnem in medio tenuit regionem.

Medi à rege suo cognominati putantur:
namque Iason Peliaci regis frater, à Pelis fi-
liis Thessalia pulsus est, cum Medea vxore sua
cuius fuit priuignus Medus rex Atheniensis:
qui post mortem Iasonis Orientis plagam
perdomuit, ibique Mediam urbem condi-
dit, gentemque Medorum nomine suo ap-
pellauit. Sed inuenimus in Genesi quòd Ma-
dai auctor gentis Medorum fuit, à quo & co-
gnominati, vt superius dictum est.

Persæ à Perseo rege sunt vocati, qui è Græ-
cia in Asiam transiens, ibi barbaras gentes

gravi diuturnoque bello perdomuit, nouissimè victor nomen subiectæ genti dedit. Persæ autem ante gyrum ignobiles fuerunt, & nullius inter gentes loci habebantur. Medi semper potentissimi fuerunt.

Cassæi qui nunc Chaldæi vocantur, à Casseth filio Nachor fratris Abrahamæ cognominati sunt.

Sabæi dicti *שַׁבְיָא*, quod est supplicare & venerari, quia diuinitatem per ipsorum thura veneramur: ipsi sunt & Arabes qui in montibus Arabiæ sunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus ubi thura colliguntur.

Syri à Surim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, quos autem veteres Assyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

Hebræi vocati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem.

Israëlita verò ab Israël filio Isaac. Nam patriarcham Hebræorum constat fuisse Israël: à quo duodecim tribus Iudæorum Israëlitis vocabulum sortiti sunt. Iudæis autem scissura decem tribuum nomina imposuit. Nam antea Hebræi siue Israëlita nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna populus Dei diuisus est: tunc duæ tribus quæ de stirpe Iuda reges habebant, Iudæorum nomen sortitæ sunt. Reliqua pars decem tribuum quæ in Samaria sibi regem constituit ob populi magnitudinem pristinum nomen retinuit Israël.

Samaritanorum gens sumpsit exordium ab Assyriis, qui transigrati habitauerunt in Samaria: qui Latine interpretantur custodes, eo quod captiuato Israel isti in terra regionis eorum ad custodiam collocati sunt.

Phœnix Cathmi frater de Thebis Aegyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnavit, eosque populos ex suo nomine Phœnices, eamque prouinciam Phœniciam nuncupauit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicut gentiles aiunt, quod ex origine Syrorum sint quasi Syriginæ. Hi per amplam habitant solitudinem. Ipsi sunt & Ismaëlita, ut liber Geneseos docet, quod sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaëlis. Ipsi Agareni ab Agar, qui ut diximus peruerso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia pliteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo ꝑ Græco vtuntur. Inde Philistæi pro Palæstinis dicuntur, ciuitate vtique sua, iidem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israel, & longe ab eorum gene-

re & societate separati.

Chananei appellati de Chanaan filio Châ quorum terram Iudæi possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorreii sunt nuncupati.

Aegyptij ab Aegypto quodam suo rege vocati sunt. Nam antea Aerij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Aegyptij affligentes, eo quod afflixerint Dei populum priusquam diuino auxilio liberarentur.

Armenius ex Thessalia vnus de numero ducum Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine quæ amisso rege Iasone passim vagabatur, Armeniam condidit gentique ex suo vocabulo nomen dedit.

Limes est Persicus: qui Scythas ab eis diuidit, Scythia cognominata à quodam limite Scythiæ, à quo perhibentur vocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthos Bactrianosque, scæminæ autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ quasi graues, id est fortes gentes. Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septemtrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quod simul viuerent sine viris, quasi *ἀμα γυναι*, siue quod adustis dexterioribus mammis essent, ne sagittarum iactus impediretur, quasi *ἀνεμμάτω*.

Nudabant enim quam adusserant mammam. Has Titianus vnimammas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi *ἀνεμμάτω* id est sine mamma. Has iam non esse constat: quod earum gentes partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro vsque ad internitionem deletæ sunt.

In partibus Asiaticæ Scythiæ gentes quæ posteras se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab assiduis niuib, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est picta inest pupilla: adeo ut nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Agnos antea Hunnos vocatos, postremo à rege suo * Abares appellatos dicunt, qui prius in vltima Mæotide inter glaciale Tanaïm & Massagetarum immanes populos habitauerunt. Deinde perniciosus equis Caucasii rupibus feras gentes Alexædri claustra * cohibente ruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Aegyptiis atque Aethiopibus annuum vectigal exegerunt.

Troianorum gens antea Dardana, à Dardano rege nominata. Nam Dardanus & Iasius fratres è Græcia profecti: ex iis Iasius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam perue-

al. Auaros.

al. cohibentia.

nit, ibique primus regnavit. Post quem filius eius Eriethonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxiliū à rege Bithiniæ euocati, regnum cum eo peracta victoria diuiserunt: sicque deinde græcis admixti, primum Gallogræci, nunc ex antiquo gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci antè Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci propriè Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt, circa Penion amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicionii Græci sunt nuncupati, à Sicionio rege. Hi primum Agialei vocabantur, à rege Agialio qui primus Sicioniis imperauit, à quo & Agialea ciuitas nuncupata est, quæ nunc Peloponnesus à Pelope rege suo vocatur. Ipsi sunt & Arcades, ab Arcade rege Iouis & Calystæ filio dicti.

Danaï à Danao rege vocati. Idem & Argiui ab Argo conditore cognominati. Postquam autem rex Græcorum Apis mortuus est, huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argiui vocati sunt, qui etiam ab eis post obitum ut Deus haberi cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achæi qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

Pelasgi nominati quia cum velis * panfisi verno tempore aduenisse Italiam visi sunt, ut aues.

Primo enim eos Varro * taliam appulisse commemorat. Græci verò Pelasgos à Ioue & Larissæ filio perhibent dictos.

Myrmidones fuerunt Achiuis socij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter astutiam, quasi *μυρμικῆς* id est formicæ.

Eratothenes autem dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce Iouis & * Eurimedusæ filio.

Cecropi Atheniensium regi successit * Agranus, cuius filia Athis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati qui sunt Athenienses.

Ion vir fortis ex suo nomine eisdem Athenienses vocauit Iones.

Macedones à nomine Macionis regis antea * Emaci nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

Epyrrotæ à Pyrrho Achillis filio prius Piride dicto, postea verò à Pyrrho rege ad Italiam transire præsumperunt.

Dorus Neptuni & Ellopi filius fuit, unde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt au-

tem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi diu perseverantes in bello contra Messenios, veritū ne diuturnitate prælij * pro-

al. spē pro-
lis amitte-
rent.

lis spem perderent, præceperunt ut virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuvenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Spartani vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones.

Thracæ ex filio Iaphet qui vocatus est Tiras & orti & cognominati, ut superius dictum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existiment, quod sint truces. Sæuissimi enim omnium gentium fuerunt, unde & multa de eis fabulosa memorantur: quod captiuos diis suis litarent, & humanū sanguinem in ossibus capitum * portare soliti sunt.

al. potare.

De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum, quasi crudelium & auarorum.

Istorum gens originem à locis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, ut à Pōto intrauerunt Istrum fluuium, à vocabulo amnis quo à mari recesserant, appellati sunt.

Romani à Romuli nomine nuncupati qui urbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt.

Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quod semper hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, iidem & Sicilienses.

Tusci Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est * *θυσία*.

Quælibet

Vmbri Italiæ genus est, sed Gallorum veterum propago, qui Apenninum montem incolunt, de quibus historiæ perhibent quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc *ὀμβρῖοι* græce nominatos.

Marsi gens Italiæ dicta à comite Libero Marfia qui vsum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuam fecerunt: quam postea Romani victis Marfis tulerunt. Marfos autem Græci Tuscos vocant, quasi *ὀφρύς* quod multos serpentes habeant, & *ὄφις* serpens dicitur. illefos autem esse carminum maleficiis, inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Vmbriis.

al. pelagi.

al. Italia ex-
pulsos esse.

al. Eurimor-
phæ.

al. Granus.

al. Amas-
ni, vel Ama-
cant.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine vltimæ syllabæ, quos veteres magis Getas vel Gothos vocauerunt: gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premit inde Getes, occurrat Iberis.

Daci autem Gothorum soboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gothorum stirpe creati sunt. De quibus ille, Ibis Aretos procul vsque Dagos.

Bessi barbari fuerunt, qui à multitudine bouum sic vocati creduntur. De quibus quidam, Qui colit terræ medio vel ille Diuitis multo boue pileatus Accola ripæ.

Gipedes pedestri prælio magis quàm equestri sunt vsi, & ex hac causa ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant prius quàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluuius fertur vltra Danubium, à quo Alani dicti sunt, sicut & populi habitantes iuxta Lemannum fluuium Alemanni vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgo ferunt nominatos à proluxa barba & nunquam tonsa.

*al. Vandali-
cus.* * Vandelicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, iuxta quem fluuium habitasse, & ex eo traxisse nomen Vandali perhibentur.

Germanicæ gentes dictæ quod sint immania corpora, immanēsque nationes sæuissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso cæli rigore traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatūque viuentes. Horum plurimæ gentes variæ armis, discoloribus habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, vt * Tolerates, Samsi, Variquadi, Tungri, Marcomanni, Bruteri, Camasi, Blāgiana, Tubantes, quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quandam significat.

*al. Olarates
Amstuarii.
& Samsi:
Vari: Qga-
di. & Blā-
diani, &
Vbantes.*

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos. Quorum fuisse centum pagos & populos multi traderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondam à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnam * coluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt: quia crebra per limites habitacula constituta: burgos vulgo vocant. Hi postea rebelles effecti Romanis: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis in-

*al. Colue-
runt. & cre-
uerunt. &
conualue-
runt.*

federunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceani maris littoribus & paludibus inuiis sita, virtute atque agilitate habilis. Vnde & appellata, quod sit durum & validissimum genus hominum & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocari putantur. Alii eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalisque ferocitas animorum.

Britones quidam Latine nominatos suspicantur: eo quod bruti sint, gens inter Oceanū interfuso mari quasi extra orbem posita. de quibus Virgilius, Toto diuisos orbe Britan-

nos. Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eo quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate an-notentur.

Galli à candore corporis nuncupati sunt. γάλα enim græcè lac dicitur. Vnde & Sibylla sic eos appellat, cum ait de iis, Tunc lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & facies hominum & colores & corporum quantitates & animorum diuersitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos natura feroces atque aciores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quod Liberum hospitio receperint, postea x in f literam commutata est.

Vacca oppidum fuit iuxta Pyrenæum, à quo sunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixisse poëta: Latèque vagantes Vaccei. Hi Pyrinei iugis per amplam montis habitant solitudinem. Idem & Vascones quasi Vaccones c in f literam demutata. * quod genus Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum venire festinans de Pyrenæi iugis deposuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

*al. quos
Cacus.*

Hispani ab Ibero amne primum Iberi, postea ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Gallicii à candore dicti finguntur, vnde & Galli. Reliquis enim Hispaniæ populis candidiores existunt. Hi græcam sibi originem asserunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucrium morte Aiæ fratris in visum patri Telamoni dum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse ferunt, ibique urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, inde ad Galliciam profectus expositis sedibus ex loco nomen genti dedisse.

Astures gens Hispaniæ vocati eo quod circa * Isturam flumen * septem montibus silui- que crebris inhabitant.

*al. Sturam.
al. Septi.*

Cantabri

Cantabrigens Hispaniæ à vocabulo orbis, & Iberi amnis, cui insidunt, appellati. horum animus pertinax & magis ad latrocinandum & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero ubi confederant, & ex Gallis qui Celtici dicebantur, mixto utroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

Afri appellati ab uno ex posteris Abraham, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse aduersus Lybiam exercitum, & ibi victis hostibus confedisse, eiusque posteros ex nomine atauit & Afros & Africam nuncupasse.

Pœni autem Carthaginenses sunt à Phœnicibus nuncupati: qui cum Didone profecti sunt.

Tyrij verò à Tyria vrbe Phœnicum nuncupati, de qua profecti sunt, & in Africæ litus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis nauibus conscendentes, loca Syrtium in Lybia occupauerunt: & quia ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros consanguinitate propinquos sibi vocare.

Africam autem initio habuere Lybies, deinde Afri, post hæc Getuli, postremum Mauri & Numides.

Mauri & Numidæ, vt Afri putant, sic sumptuerunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interijt: & exercitus eius cõpositus ex variis gētibus amisso duce passim sibi sedes quæreretur, ex eo numero Medi & Persæ & Armeni nauibus in Africam trāsuecti proxima maris loca occupauerunt: sed Persæ dum materiam in agris pro construendis domiciliis non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patētes agros & diuersas solitudines vagabantur, & à pabulationibus vagabundis semetipsos propria lingua Numides appellauerunt, id est sine oppido vagos & errātes. Medi autem cum Lybiis se miscuerunt: qui proximā Hispaniam inhabitabāt, quorum nomen paulatim Lybies corruperūt, barbara lingua Mauros propter Medos appellantes: licet Mauri ob colorē à Græcis nominētur. Græci enim nigrum μαυρον vocant. Æstifero quippe calore afflati atrii coloris speciem ducunt.

Massilia ciuitas Africæ est, non longè ab Athlante & hortis Hesperidū: à qua ciuitate Massilij exorti sunt: quos nos corruptè Massulos vacamus, de quibus Virgilius, Hic mihi Massiliæ gentis monstrata sacerdos.

A Gaulaligentes sunt à meridie vsque Oceanum Hesperium peruagantes. His nomen * Gauloen insula dedit quæ est iuxta Æthiopiam, ubi nec serpens nascitur, nec viuit.

al. Gaulen
relini,
Gaulo.

Garamates populi Africa propè Cyrenas inhabitantes, à Garamante rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum cõdedit. Sunt autem proximè gentes Æthiopum, de quibus Virgilius, Extremi Garamantes. Extremi autem, quia sæui & à consortio humanitatis remoti.

Hesperij verò sunt qui circa Hispaniā cõmorantur. Nam Hispania Hesperia dicitur.

B Æthiopes dicti à filio Cham qui vocatus est Chus, à quo originem trahūt. Chus enim Hebraicè Æthiops interpretatur. hi quondā ab Indo flumine confurgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanum, in meridie sub ipsa solis vicinitate confederunt, quorum tres sunt populi, Hesperij, Garamates & Indi: Hesperij sunt Occidentis, Garamantes Tripolis, Indi Orientis.

Tragoditæ gens Æthiopum: ideò nuncupati quòd tanta celeritate pollent, vt feras cursu pedum assequantur.

Pamphili * & hi in Æthiopia sunt: quibus esca est quicquid mandi potest & omnia fortuitu gignentia, vnde & appellati.

al. Pamphi,
Pamphi,
forte Pamphagi.

C Ichthyophagi quòd venando in mari valeant, & piscibus tantū alantur. hi post Indos montanas regiones tenent, quas subactas Alexāder magnus piscibus velci prohibuit.

Anthrophagi gens asperissima sub regione Siricum sita. qui quia humanis carnibus vescuntur, ideò anthrophagi nominātur. Itaque sicut his ita & ceteris gentibus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus: vel ex quibuslibet aliis causis immutata vocabula sunt: ita vt prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò his qui Antipodæ dicuntur, eo quòd contrarij esse vestigijs nostris putātur: vt quasi sub terris positi aduersa pedibus nostris calcent vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas patitur, nec centrum terræ, sed neque hoc vlla historiæ cognitione firmatur, sed hoc Poëtæ quasi ratiocinando coniectant.

Titanas autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos & excellentes viribus populos: quos ferunt fabulæ ab irata contra deos terra ad eius vltionem creatos. Vnde & Titanes dicti sunt τῶν τῆς τιμῆς, id est ab vltione, quòd quasi vlciscendæ matris Terræ causa in deos armati existerent: quos fabulæ à Ioue bello fuisse superatos atque extinctos fingunt, propter quod è cælo iactis fulminibus interierunt.

De regnis & militia vocabulis.

CAP. III.

Regnum à regibus dictum. Nam sicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuersæ nationes suis quæque habuere temporibus, vt Assyrij, Medi, Persæ, Ægyptij, Græci, quorum vices fors temporum ita volutauit, vt alterum ab altero solueretur. Inter omnia autem regna terrarum duo regna ceteris gloriosiora traduntur, Assyriorum primò, deinde Romanorum, vt temporibus & locis inter se ordinata atq; distincta. Nam sicut illud prius & hoc posterius: ita illud in Oriente, & hoc in Occidente exortum est: denique in illius fine huius initium confestim fuit. Regna cetera, ceterique reges velut appendices istorum habentur.

Reges à regendo: sicut enim sacerdos à sanctificando, ita & rex à regendo: non autem regit qui non corrigit. Rectè igitur facièdo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbum: Rex eris si rectè facias, si non facias non eris.

Regiæ virtutes præcipuæ duæ, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pietas: nam iustitia per se seuera est.

Consules appellati à consulendo, sicut reges à regendo, & sicut leges à legendo: nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, annua imperia binosque consules sibi fecerunt. Nam fastus regius non beneuolentia consulentis, sed superbia dominantis erat: hinc ergo Cōsules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio. Quos tamen ideò mutandos per singulos annos instituerunt, vt nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilem, alter rem militarem administrabat. Regnauerunt autem annis 467.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti proconsules eo quòd vice consulis fungeretur, sicut procurator curatoris, i. actoris.

Exconsules autem dicti, quòd iam à consulatu exierint siue discesserint peracto vicis suæ anno.

Dictatores quinto anno post reges expulsos Romani sibi creauerunt, dū gener Tarquinij ad iniuriam foci vindicandam, ingentē aduersus Romā collegisset exercitum. Hi quinquennij tēporis imperio utebātur: plus enim erant in honore quàm consules, qui annuas potestates tenebant. Et dicti dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & edicta dicuntur.

Cæsatum nomen à Iulio cœpit, qui bello

E ciuili commoto primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, quòd cæso mortuæ matris suæ vtero prolatus eductusque fuerit: vel quòd cū cæsarie natus sit, à quo & Imperatores sequētes Cæsares dicti, eo quòd comati essent. Qui enim exsecro vtero eximebantur, cæsiones & Cæsares appellabantur.

Iulius autem dictus, quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Imperator autem nomen apud Romanos eorum tantum fuit prius, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideò Imperatores dicti ab imperando exercitibus: sed dum diu duces titulis Imperatoriis fungerentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantum nomen esset, eo quòd is distingueretur à ceteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hactenus vsurpauerunt. Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arfacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

Augustus ideò apud Romanos nomen imperij est, eo quòd olim augerent rem publicam amplificando. Quod nomen primò Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerit terras, ipso nomine & titulo consecraretur. Dum autem idem Octauianus iam Cæsar & Imperator appellaretur vel Augustus, postea verò dum ludos spectaret, & pronunciatum esset illi à populo vt vocaretur & Dominus, statim manu vultuque auerso, indecoras adulationes repressit, & Domini appellationem vt homo declinauit, atque insequenti die omnem populum grauissimo edicto corripuit, dominumque se posthæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. Fuit enim filius Actiæ, quæ nata est de sorore Iulij Cæsaris.

Reges autem ob hanc causam apud Græcos βασιλεις vocantur, quòd tanquam bases populum sustinēt: vnde & bases coronas habent. Quantò enim quisque magis præponitur, tantò ampliùs pondere laborum grauatur.

Tyranni Græcè dicuntur iidem Latine & reges: nam apud veteres inter regem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pax mihi pacis erat dextram tetigisse tyranni.

Fortes enim reges tyranni vocabantur: nam tiro fortis, de quibus Dominus loquitur: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam postea in vsum accidit, tyrannos vocari pessimos atq; improbos reges * luxuriosæ dominationis cupiditatem & crudelif-

*al. dicto**al. luxuriosos, dominationem cupiditate crudelissima.*

simam dominationem in populis exercētes.

Princeps & dignitatis modo significatur & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, pro, primus. Dicitur autem princeps à capiendi significatione, quod primū capiat, sicut municeps ab eo quod munia capiat.

Dux dictus eo quod sit ductor exercitus: sed non statim quicūq; principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello verò melius ducem nominari conuenit quàm regem: nā hoc nomē exprimit in praelio ducentem: unde Virg. ducis Euandri. Salust. Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum. Non dixit in ore consulis.

al. more.

Monarchæ sunt qui singularem possident principatum, qualis fuit Alexāder apud Græcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. *Mónas* quippe singularitas Græco nomine, à *monos* principatus est.

Tetrarchæ sunt quartam partem regni tenētes. Nam *τετραρχα* quatuor sunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

Patricij inde vocati sunt pro eo quod sicut patres filiis, ita provideant reipublicæ.

Præfecti dicti, quod prætoria potestate præfint.

Prætores iidem qui & præfecti, quasi præpositores.

Præsides verò dicti, qui alicuius loci tutelā prædialiter tenent.

Tribuni vocati, quod militibus siue plebibus iura tribuunt.

Chiliarchæ sunt qui mille præfunt militibus, quos nos millenarios appellamus, & est nomen Græcum.

Cæturiones dicti eo quod centum præfunt militibus, sicut quinquagenarij qui sunt in capite quinquaginta militū, sicut decani ab eo quod militibus decem præferuntur.

Miles dictus, quia mille erāt antè in numero vno, vel quia vnus est ex mille electus. Romulus autem primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles autē ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris, est enim gregarius, id est, humilis militiæ. Extraordinarius est: qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani soluti que militia, qui iam in vsu prælij non sunt, quia mereri militare dicitur, à stipēdiis scilicet quæ merentur, iidem & veterani dicuntur, quia iam in vsu prælij non sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

al. infidēt.

Equestres milites dicti eo quod equo * se-

deant. Item militat ille in equestri ordine.

Tirones dicuntur fortes pueri quod ad militiam deligantur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis æstimantur. Vnde & tirones dicti, qui antequā sacramento probati fuerint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ fuit mos puberes primò exerceri armis. Nā decimo sexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primo flore iuuentus.

Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hānibalis tempore, cum post Cannensē prælium in tanta necessitate fuissent Romani, vt ne liberandorum quidem seruorum daretur facultas.

Desertores vocati eo quod desertis militariis officiis euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam * contraxerint, cæsi numeris suis restituntur. sed & qui deserunt exercitum ad hostes transeunt, & ipsi desertores vocantur.

al. construxerint.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo qui eos ducturus est: sicut transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionem transeunt, & inde transcripti, quod nomina dant vt transcribantur.

Optiones dicti quod sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locū regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quod excubias semper agūt. Sunt enim ex numero militū & in porticibus excubant propter regalē custodiam. Excubiæ autem diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ, vnde & vigiles.

Velites erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuvenes cum armis suis post terga equitum consedebant, & mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuo pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos aduēti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo velitibus elephantī quondam Hannibalis retrò acti cum regiā à suis nō possent, fabrilī scāpro inter aures adaēto necabantur.

Castra sunt vbi miles steterit. dicta autem castra quasi casta, eo quod illic castraretur libidō. Nam nunquam iis intererat mulier.

Militia autem à militibus dicta, aut à multis: quasi multitia, quasi negociū multorū, aut à mole rerum quasi moletia.

Legio sex milium armatorum est, ab electo vocata, quasi lecti, id est, armis electi. propriè autem Macedonum phalanx, Gallorū caterua, nostra legio dicitur.

Legio autē habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde & qui iis præsunt centuriones dicuntur.

Succenturiati sunt, non qui in prima, sed in secunda centuria sunt, quasi sub prima centuria, tamē stricti etiam ipsi & in speculis positi in bello sunt, ut si prima defecerit, isti quos sub * se diximus laborantibus primis subueniant. Vnde & ad insidiandum ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis instructus.

al. secunda.

Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites, siue quia bellum primo manu incipiebant, siue quod antequam signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulæ, vel herbarum alicuius pro signis faciebant, à quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus, Conuocat armatos extemplo ad signa maniplos.

Turma triginta equites sunt Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centuriis decem dabantur, & fiebant turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria sunt militiæ genera, sacramentū, euocatio, coniuratio.

Sacramentum, in quo post electionem iurat unusquisque miles se non recedere à militiā: nisi post completa stipendia, id est, militiæ tempora, & hi sunt qui habent plenam militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad subitum bellum non solum milites, sed & ceteri euocantur. Vnde etiam consul solebat dicere, Qui rempublicam saluam esse vult, me sequatur.

Coniuratio, quæ fit tumultu, quando vicinum urbis periculum singulos iurare non patitur: sed repente colligitur multitudo & tumultuosa in ira conflatur. Hæc & tumultuatio dicitur.

In acie autem istæ ferè formæ sunt. Exercitus, classis, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmē: quæ formas & nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt imitantur.

Acies dicta, quod ferro armata sit & acuminē gladiatorum.

Exercitus multitudo, ex vno genere, ab exercitatione belli vocata.

Classes dictæ propter diuisionem exercitus, qui postea manipuli dicti sunt. Vnde & Virgilius, Classibus hic locus, hic acies certare solebant. Nam postea & classica nauium dicta.

Nodus propriè est densa peditum multitudo, sicut turma equitū. Nodus autem dictus, pro difficultate, quod vix possit resolui.

Cuneus est collecta in vnum militū multi-

tudo. Vnde propter quod in vnum coit ipsa coitio in vnum, cuneus nominatus est, quasi cuncus, eo quod in vnum omnes coguntur.

Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur. Alæ autem equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus, quod intorta sit.

Agmen dicitur cum exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus, Quò te agis? Ipse est enim exercitus ambulans. Nam agmen dicitur quod in longitudine directū est, quale solet esse cum exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abusiue dicitur.

De ciuibz,

CAP. IIII.

DE imperiis militiæq; vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summam subiungimus.

Ciues vocati quod in vnum coeuntes viuāt, ut vita communis & ornatio fiat & tutor.

Domus vnius familiæ habitaculum est, sicut urbs vnius populi, sicut orbis domicilium totius generis humani est. Est autem domus * al. genus, familia quæ
genus familiæ, siue coniunctio viri & vxoris, testione magis proba. Nam
Incipit autē à duobus, & est nomen Græcū. Nam *δωματα* Græci tecta vocant. Nam familia est, liberi ex liberis legibus suscepti, à femore.

Genus autem à gignendo & progenerando dictum: aut à diffinitione certorum prognatorum, ut nationes, quæ propriis cognationibus terminatæ, gentes appellantur.

Populus est humanæ multitudinis, iuris cōsentu, & cōcordi communione sociatus. Populus autem eo distat à plebibus, quod populus vniuersi ciues sunt, connumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs est. Plebs autē dicta à pluralitate, maior enim numerus minorum quàm seniorum. Populus verò à Græco dicitur, quasi * *πολίται ἀπὸ τοῦ πόλιος*, id est, ciuium cœtus. Vnde & populus dictus est. Græcè autem populus dicitur *λαός* à lapidibus. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quasi quisque quod vult.

Tribus dicitur tanquam curiæ & congregationes distinctæ populorum, & vocatæ tribus, ab eo quod in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo dispersiti, in senatoribus, militibus, & plebibus. Quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen pristinum retinet.

Senatui nomen ætas dedit, quod seniores essent. Alij à finēdo dictos accipiunt senatores: ipsi enim agendi facultatem dabant.

Senatusconsultus à consulendo & tractando est dictus: quod sic fit, ut consulat & noce-

Ex coniectura.

re non possit.

Patres autem, ut dicit Salustius à curæ similitudine vocati sunt. Nam sicut patres filios suos: ita illi rem publicam alebant.

Patres conscripti, quia dum Romulus decem curias senatorum elegisset: nomina eorū præsente populo in tabulas aureas contulit, atque inde patres conscripti vocati.

Primi ordines senatorum dicuntur illustres, secundi spectabiles, tertij clarissimi. Iam inferius quartum aliquod genus non est. Quāvis autē senatoria quisque origine esset, vique ad legitimos annos eques Romanus erat, deinde accipiebat honorē senatoriæ dignitatis.

Censores apud Romanos veteres erāt. Est enim censor, nomē dignitatis iudicialis. Censere enim iudicare est. Item censores sunt patrimoniorum iudices, à censu aris appellati.

Iudices dicti quasi ius dicentes populo, siue quod iure disceptent. Iure autem disputare, est iuste iudicare. Nō est autem iudex, si non est iustitia in eo.

Præsides rectores sunt provinciae: dicti eo quod præsunt.

Prætores autem quasi præceptores civitatis & principes. Idem & quæstores quasi quæsitores, eo quod quæstionibus præsunt. Confilium enim & causa apud eos est.

Proceres sunt principes civium vel civitatis, quasi procedes, quod ante omnes honore præcedant. Vnde & capita trabiū quæ eminent extra parietes: proceres dicuntur, eo quod primo procedant. Hinc autē ad primores facta translatio: quod à cætera multitudine prominent.

Tribuni dicti eo quod plebi iura vel opē tribuunt. Constituti sunt autem sexto anno post reges exactos. Dū enim plebs à senatu & cōsulibus premeretur: tunc ipsi tribunos quasi proprios iudices & defensores creavit: qui eorum libertatē tuerentur, & eos aduersus iniuriam nobilitatis defenderent. Vnde & defensores dicti, eo quod sibi plebem commissam contra insolentiam improborum defendant.

At contra nunc quidam eversores: non defensores existunt.

Numerarij vocati sunt: qui publicum numerum aratiis inferunt.

Functi, ab eo quod fungantur honore & officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleverunt vitæ officia. nihil enim iam faciunt.

Municipes sunt in eodē municipio nati: ab officio munerū dicti, eo quod publica munia accipiūt. Munia enim officia sunt. vnde & immunes dicuntur, qui nullum gerunt officium.

Municipales originales ciues & in locum officium gerentes.

A Decuriones dicti, quod sint de ordine curiæ. Officiū enim curiæ administrant. Vnde non est decurio qui summam non intulit, vel curiam participavit.

Curiales autem idem & decuriones. Et dicti curiales, quia civilia munera procurant & exequuntur.

Principales magistratus & duumvires curialium officiorum ordines sunt. Principales dicti quod præsint magistratibus.

* Magistratus verò quod maiores sint reliquis officiis. al. Magl. strati.

Duumvires autem qui super duos viros habent potestatem.

Tabellio vocat^o eo quod sit portator tabellarum. Idem exceptor, idem & scriba publicus, quia ea tantum quæ gestis publicantur scribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula cōstituta burgos vulgò vocāt. Vnde & Burgundici nomen gentis nomē inhæsit: quos quondā subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atque ita ex locis nomen sumpserunt.

Collegiati dicuntur quod ex eorum collegio custodiūt, deputantur qui facinus aliquod commiserūt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

Priuati sunt extranei ab officiis publicis. Est enim nomen magistratum habēti contrariū. & dicti priuati, quod sint ab officiis curiæ absoluti.

Mercenarij sunt, qui seruiūt accepta mercede. idē & Barones Græco nomine, quod sint fortes in laboribus. *Baro* enim dicitur gravis, quod sit fortis. Cui contrarius est levis & infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue quia vectigalia publica exigunt, vel quia per negotia seculi lucra sectantur. Vnde & cognominati sunt.

Villicus propriè villæ gubernator est. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernationem villæ, sed dispensationē vniuersæ domus Tullio interpretante significat, quod est vniuersarū possessionum & villarum dispensator.

Actores idem & curatores, ab agendo & curando vocati.

Procuratores verò, eo quod vice curatoris funguntur, quasi propter curatores: sicut proconsul pro consule.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienū agrum locatum tenētes, ac debentes cōditionem genitili solo propter agri culturam sub dominio possessoris, pro eo quod iis

al. proceres

al. loco.

locatus est fundus. Coloni autē quatuor modis dicuntur. Nā Coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruri privati.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena. Nō enim habent propriam sedem: sed in terra aliena inhabitant.

Differt autē inter inquilinum & aduenā. Inquilini enim sunt qui emigrant, & non perpetuo permanent. Aduenā autē vel incolā aduentitij perhibentur, sed permanentes: & inde incolā, quia iam habitatores sunt, ab incolendo.

Indigenā sunt inde geniti, & in eodem loco nati ubi inhabitant.

Incola autem non indigenam, sed aduenā indicat.

Peregrini dicti eo quod ignorantur eorum parentes à quibus orti existunt: sunt enim de longinqua regione.

Urbani vocabantur qui Romā habitabant: qui verō in ceteris locis, oppidani. Nam ^{al. sola Roma} sola vrbs, Roma, cetera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum familia orti.

Serui autem vocabulū inde traxerunt, quod hi qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati.

Ancilla à sustentaculo vocata, ^{al. anconem} enim Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicimus.

Mancipium est quicquid manu capi, subdi-
^{al. mncipia esse dicuntur} que potest, vt homo, equus, ouis. Hæc enim animalia statim vt nata sunt, * mancipium esse putantur: nam & ea quæ in bestiarum numero sunt, tunc videntur mancipiū esse, quādo capi siue domari cœperint.

Ingenti dicti qui in genere habent libertatem, non in facto, sicut liberti. Vnde & eos Græci ^{al. eurytus} vocant, quod sint boni generis.

Libertus autē vocatus quasi liberatus. Erat enim prius iugo seruitutis addictus. Libertorū autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati: nunc verō libertinus aut à libertō factus, aut possessus.

Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quando manu mittebāt, alapa percussos circumagebāt, & liberos cōfirmabant: vnde & manumissi dicti, eo quod de manu mitterentur.

Dedititij primū à deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quādo se victi aut vincendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondā aduersus populum Romanum serui armis sumptis dimicassent, victi se dederunt, comprehensique varia turpitudine affecti sunt. Ex his qui-

Edā postea à dominis manumissi propter suppliciorū notas quas manifestè perpeSSI sunt, ad dignitatem ciuium Romanorum non perueniunt.

Latini ante Romā conditam apud Latīnos fiebant, nunquam per testamentum, sed per epistolam libertatem sumētes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamēto aliquid capere, nec suos heredes facere poterant, ciues Romani postea sub consulis per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Dicti autem ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum ciuium rediguntur. His primū aditus erat in vrbe Roma commorari, ceteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra septimum ab vrbe miliarium commanerent.

De affinitatibus & gradibus. CAP. V.

Hæredis nomē imposuit cēsus æris, soluit enim tributū auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hereditatis & generis, vt sunt filij & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur, quasi pro hærede: est enim aut institutus aut substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis: itaq; is paterfamiliās vocitatur. Pater autē dictus eo quod patratione peracta filium procreet. Patratio enim est rei venereæ consummatio. Lucret. Et bene patra patrum.

Genitores autem à gignendo, & parentes quasi parientes.

Iidem & creatores. Crementum enim est semen masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

Mater dicitur quod exinde efficiatur aliquid: mater enim est quasi materia, nam pater causa est.

Paterfamiliās autem dictus, quod omnibus in familia sua positus seruis tanquam pater filiis patria dilectione consulit, seruorumque conditionē à filiorū affectu non discernit: sed quasi vnum membrū amplectitur: hinc enim exortum est nomen patrisfamiliās. Qui autē iniquē dominantur in seruis, hoc se nomine nequaquam * reputent appellari.

Materfamiliās inde vocatur, quia per quādam iuris solennitatem in familiā transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Aliās sicut matrona est mater primi pueri, i. quasi mater nati, ita materfamiliās illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit.

Auus, patris pater est, ab æuo dictus, i. ab antiquitate.

Proauus, aui pater est, quasi prope auum.

Abauus proauis pater, iam longè ab auo.
Atauus abauis pater.

Tritauus atauis pater, quasi tetrauius, i. quartus supra abauum. Sed tritauus vltimum cognationis nomen est. Familia autem oritur à patre: terminatur in tritauo.

Filius & filia à familia dicti, ipsi enim primi in ordine nascentium existunt: vnde & Cornelia familia stirps ipsa omnis à Cornelio orta.

Familia autem à femore. Femur enim genus * est & stirps ostenditur. Nam familia pro seruis abusue, non proprie dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vocatur.

Gnatus dictus quasi generatus. Vnde & per g scribitur.

Soboles eo quod substitutio sit generis. Quadripatritus est autem ordo filiorum ita. Vnigenitus, primogenitus, medius, nouissimus. Vnigenitus * quod sit vnicus, nec ante, nec post ullus. Primogenitus ante quem nullus. Medius, inter omnes. Nouissimus, post omnes. Idem & minimus à monade. Nouissimus autem propter quod nouus: quia ceteri præcedendo antiquiores existunt.

Quatuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. natura, veluti dicuntur filij Abrahamæ Iudæi. Imitatione, ut ipsius Abrahamæ fidem imitantes ex gentibus, dicente Euangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ, vel sicut eosdem Iudæos Dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nominati, vel nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod

al. humana
confectu.
dinem.

* humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos Deo non natura sed adoptione dicimus, Pater noster qui es in cælis. Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos quibus Euangelium prædicauit.

Filij autem ideo in legibus liberi appellantur, ut isto vocabulo secerantur à seruis: quia sicut seruus in potestate domini: sic filius in potestate est patris. Inter etiam filios fit emancipatio, ut sit liber à patre: sicut fit seruo manumissio, ut sit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla seruilis conditionis sunt. Semper enim qui nascitur deteriores parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filij, quos sola natura genuit non honestas coniugij: iidem & pueri à pube. Adoptiuus filius est, qui aut patre iusto, aut auo, aut proauo, cuius potestate per emancipationem est traditus in alienam potestatem, quia vtriusque fert nomen, ut Plautius Aemilius, vel Scipio Paulus.

Gemini sunt non duo tantum simul nati,

A sed & plures. De geminis autem vno abortiuo, alter qui legitime natus fuerit, Vopiscus nominatur.

Posthumus vocatur eo quod post humationem patris nascitur, id est post obitum. Ille & defuncti nomen accepit. Sic enim lex voluit ut qui de * defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

al. post de-
functum.

Nothus dicitur qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcū & in latinitate deficit.

Huic contrarius est spurius, qui de matre nobili & patre ignobili nascitur. Item spurius patre incerto matre vidua genitus, velut tantū spurij filius, quia muliebrem naturam veteres spurium vocabant, velut *ἄνδρ' τῆς μητρός*, hoc est feminis non patris nomine. Eosdem & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu haulto * concipere existimantur. Vnde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrem sequuntur. Latine autem spurij quasi extra puritatem, id est, quasi immundi.

Ita repositi
loco cuiusquod
primus erat, id
est, Anstro.

Nepos est qui ex filio natus est, dictus autem nepos quasi natus post. Primū enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem vtriusque sexus est. Nam ut neptis dicamus in iure est propter discretionem successione admittam.

C Pronepos est qui ex nepote conceptus natusque est. Et dictus pronepos, quasi natus porro post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porro post geniti. Nā filij & nepotes non sunt progenies, quia non est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi progenies dicuntur, ita superius proauis atauisque progenitores appellantur: quasi porro generantes. Pronepos dictus quia prope nepotem.

Abnepos, quia seiungitur ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos abnepotis filius.

D Trinepos adnepotis filius, quia post nepotem quartus in ordine est, quasi tetranepos.

Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: ut puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi illi gradus defecerint: merito iam dicimus minores, sicut & maiores dicimur post patris, auis, proauis, abauis, tritauisque vocabulum.

De agnatis & cognatis. C A P. VI.

A Gnati dicti eo quod accedat pro natis, dum desunt filij. Qui ideo prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodem patre natus, vel fratris filius nepos, vel ex eo item patruus propinquitate cognationis.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, qui per fœminini sexus personas veniunt, nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

Consanguinei vocati, eo quod ex vno sanguine, i. ex vno patris semine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatum spumam albam reddit.

Fratres dicti, eo quod sint ex eodem fructu, id est, ex eodem semine nati.

Germani verò de eadem genitrice manantes: non, ut multi dicunt, de eodem germine, qui tantum fratres vocantur. Ergo fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes.

Vterini vocati eo quod sint ex diuersis patribus, & vno utero editi: nam uterus tantum mulieris est.

Quatuor autem modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Esau & Iacobus, Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, ut omnes Iudei fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem tuum qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlites. Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cum ex vna radice multa generis turba diffunditur, ut in Genesi dixit Abraham ad Loth: Nō sit rixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aran. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur, spiritale & commune. Spiritale, quo omnes Christiani fratres vocantur: ut, Ecce quā bonum, & quā iocundum habitare fratres in vnum. Item cōmune, cum omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniunguntur, scriptura loquente, Dicite iis qui oderunt vos, fratres nostri vos estis.

Germana ita intelligitur ut germanus eadem genitrice manans.

Soror autē ut frater: nam soror est ex eodem semine dicta, quod sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

Fratrum filij patruels dicti, eo quod patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

Consobrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati,

quasi consororini.

Fratruels autem matertera filij sunt.

Sobrini consobrinorum filij.

* Tius, Græcum nomen est.

Patruus frater patris est, quasi pater alius: unde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

Auunculus est matris frater, cuius nomen formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater.

Matertera est soror matris, quasi altera mater.

Socer est qui filiam dedit.

Gener est qui filiam duxit: gener autem dictus, quod adiciatur ad augendum genus.

Socer autem & socrus, quod generum vel norum sibi associauit.

Vitricus autem qui uxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus quasi nouitricus, quod à matre superducatur nouus.

Priuegnus est qui ex alio patre natus est, & priuegnus dici putatur, quasi priuegnus, quia prius genitus: unde & vulgo ante natus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata genitor, genitrix, agnati, agnata, cognati, cognata, progenitores, progenitrices, germani, germanæ.

In quibusdam exemplaribus hæc adiunguntur.

Hæc consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum subtraxerit, & propinquitas esse desierit: eam rursus lex matrimonij vinculo repetit, & quodāmodo reuocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

De prædictis affinitatibus,

CAP. VII.

AVtor mei generis pater mihi est, ego illi filius aut filia.

Patris mei pater, mihi auus est, ego illi nepos aut neptis.

Patris mei auus, mihi proauus est, ego illi pronepos aut proneptis.

Patris mei proauus, mihi abauus est, ego illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abauus, mihi atauus est, ego illi adnepos aut adneptis.

Patris mei atauus, mihi tritauus est, ego illi trinepos aut trineptis.

¶ Tius enim patrum significat.

¶ Tius enim patrum significat.

¶ Tius enim patrum significat.

[illegible]

VIr sexum significat, non coniugium, nisi adieceris, vir eius.

Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, & à mātē maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in deriuatione maritus.

Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarū matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se inuicem consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabant. Vnde & admissum est ut sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similiter. Cæterum propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittit, sed quia spondet & sponsores dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio, bene datur, quia cōiugiū bonū est. Quod verò causa fornicationis aut adulterij, malum est, idcirco arrabo non est. Dicta autē arra à re pro qua traditur. Est autē arra non solum sponsio coniugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data ut compleatur.

Proci nuptiarum petitores à precando id est petendo dicti.

Pronuba dicta eo quòd nubentibus præest, quæque nubentem viro coniūgit, ipsa est & paranympa, nam nympa sponsa in nuptiis & nympa pro lauationis officio, quod ad nomen nubentis alluditur.

Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subiici solent propter futurā concordiam ne separentur. Coniuges autem verius appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur cōiugalis concubitus, sicut Maria Ioseph coniunx vocatur, inter quos nec fuerat nec futura erat carnis vlla commixtio.

Nuptæ dictæ, quod vultus suos velent: trāslatum nomen à nubibus quibus tegitur cælū. Vnde & nuptiæ dicuntur, quòd ibi primum nubentium capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

Cuius contraria innuba hoc est innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

Vxores vocatæ, quasi vniores. Moris enim erat antiquitus ut nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis & oleo vngerent. Et inde vxores dictæ, quasi vniores, quæ ideo vetabantur limina calcare, quòd illic ianuæ & coeant & separentur.

Matrona est ea quæ iam nupsit, & dicta matrona quasi mater nati, vel quia iā mater fieri potest, vnde & matrimonij dictum. Distin-

guitur autē inter matronam, matrem, & matrēfamilias. Nam matronæ, quia iam in matrimonium cōuenerunt: matres, quia genuerunt: matresfamilias, quia iam per quandam iuris sollempnitatem in familiam mariti transierunt.

Monogamus dictus, quia vni tātum nupsit. *μὲν* enim apud Græcos vnum dicitur, *γάμος*, nuptiæ interpretantur.

Bigamus autē & trigamus à numero vxorum vocatus, quasi à duabus vel tribus* mulieribus.

Vidua vocata quòd cum viro* vno fuerit: nec circa consortiū alterius viri post mortem primi coniugis adhæserit. Nā quæ alteri post mortem prioris viri nupsit, viduæ non dicuntur. Item vidua dicta quòd sola sit, nec circa consortium alterius viri coniugalia iura custodiat.

Fratris vxor fratissa vocatur.

Mariti frater leuir dicitur.

Duorum inter se fratrum vxores ianitrices vocantur, quasi eandem ianuam terentes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror glos appellatur.

Sororis vir speciale nomen non habet, nec vxoris frater.

Matrimonium est nobilium iusta conuentio & conditio.

Coniugium est legitimarum personarum inter se coeundi & copulādi nuptiæ. Coniugium est dictum, quia coniūcti sunt, vel à iugo quo in nuptiis copulantur, ne resolui aut separari possint.

Connubium autem non à nupta, sed à nubendo formatum. Dicitur autem connubium cum æquales in nuptias coeunt, ut puta ciues Romani, pari utique dignitate. Connubium autem non est cum ciuis Romanus cum Latina iungitur. Quotiens autem connubium non est, filij patrem non sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodam Hymenæo, qui prius prosperè vsus est nuptiis, vel *ὑμῆνος*, quæ membranæ virginitatis est claustrum.

Contuberniū est ad tempus coeundi conuentio, vnde & tabernaculum, quod modò huc, modò illuc præfigitur.

Repudiū est quòd sub testimonio testium vel præsentis vel absentis mittitur.

Diuortium est quotienscunque dissoluto matrimonio, alter eorum alteras nuptias sequitur. Diuortium autem dictum à flexu viarum, hoc est via in diuersa tendens.

Fribolum est cum eo animo separantur ut rursus ad se inuicē reuertātur. Nā fribolum est velut quassæ mentis & effluxæ nec stabilis.

Propriè

v. C. quasi
duabus vel
tribus ma-
ritis.

secundo non

Proprie autem sribola vocantur scitilia vasa A
inutilia.

Tres autem ob causas ducitur vxor: prima
est causa prolis, de qua legitur in Genesi, Et
benedixit eos, dicens: Crescite & multiplica-
mini: secunda causa adiutorij, de qua ibi in Ge-
nesi dicitur: Non est bonum esse hominem
solum, faciamus ei adiutorium simile: tertia
causa incontinentia: vnde dicit Apostolus, vt
qui se non continet, nubat.

In eligendo marito quatuor spectari solent,
Virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his
sapientia potentior est ad amoris effectum.
Refert hac quatuor Virgilius de Aenea, quod
his Dido impulsus est in amorem eius.

Pulchritudine, Quem sese ore ferens.

Virtute, Quam forti pectore & armis.

Oratione, Heu quibus ille lactatus fatis,
quæ bella exhausta canebar.

Genere, Credo equidem, nec vana fides,
genus esse deorum.

Item in eligenda vxore, quatuor res impel-
lunt hominem ad amorem: pulchritudo, ge-
nus, diuitia, mores. Melius tamen est si in ea
mores quarantur, quam pulchritudo. Nunc
autem illæ quaruntur, quas aut diuitia aut for-
ma, non quas probitas morum commendat.

Ideo autem femina sub viri potestate con-
sistunt, quia leuitate animi plerunque deci-
piuntur. Vnde & æquum erat eas viri auctori-
tate reprimi. Proinde & veteres voluerunt fœ-
minas innuptas quamuis perfectæ ætatis ef-
sent, propter ipsam animi leuitatem, in tutela
consistere.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimus.

De quibusdam vocabulis nominum per
Alphabetum distinctis.

O RIGO quorundam nomi-
num, i. vnde veniant, non
penè omnibus patet, pro-
inde quædam noscendi
gratia operi interiecimus.
Licet origo nominum vnde
veniat à philosophis eā te-
neat rationem, vt per denominationē homo
ab humanitate, sapiēs à sapientia nominetur,
quia prius sapientia, deinde sapiens: tamē cla-
ret alia specialis in origine quorundam nomi-
nū causa, sicut homo ab humo, vnde proprie
est appellatus. Ex quibus exempli gratia quæ-
dam in hoc opere posuimus.

A

A Eros vir fortis & sapiens.
Auctor ab augēdo dictus. Auctorem
etiam fœmineo genere dici non posse existi-
mant. Nam quædam sunt, quæ in fœminino
flecti non possunt, vt cursor.

Actor ab agendo.

Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui
alit, & qui alitur, alumnus dici potest, i. & qui
nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen qui
* nutritur.

al. nutrit.

C Amicus per derivationem, quasi animi cu-
stos: dictus autem proprie amicus ab amo, id
est, catena charitatis, vnde & amici quod te-
neant.

Amator turpitudinis, quia amore torque-
tur libidinis.

Amabilis autem, quod sit amore dignus.

Amasius, eo quod sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, qui est callidi &
cauti nominis, qui possit sine periculo fortiter
aliquid facere.

Argutus, quia argumentum cito inuenit in
loquendo.

Acer in vnamquamque formam vegetus
ac nimius.

D Alacer, à velocitate & cursu, quasi diceret
aliger.

Armiger, quod arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter gestiens, & nullius
rei nouitate turbatus.

Agilis ab agendo aliquid celeriter, sicut do-
cilis.

Emulus eiusdem rei studiosus, quasi imi-
tator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus est secundum naturam iustus di-
ctus, ab æqualitate: hoc est ab eo quod sit æ-
qualis, vnde & æquitas appellata, ab æqua-
litate quadam scilicet.

Æqueus ab eo quod sit alteri æqualis æuo,

m

i. coartaneus.

Arrogans, eo quod multum rogetur, & ille multum fastidiosus sit.

Audax propriè pro arrogante ponitur.

Animosus, eo quod sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

potius referre-
dum est ad
literam E cla-
re.

* Aelatus pro eo quod seipsum super men-
suram suam eleuet, dum magnus sibi videtur
de his quæ agit.

Attollens, quod se eleuet & erigat.

Ambitiosus, quod honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cu-
pere est. Hinc & auarus. * Nam quidam aua-
rum esse dixerunt, progredi ultra quam sufficit.

al. Nā quid
est auarum
esse?

Auarus ex eo dictus, quod sit auidus auri, &
nunquam opibus expleatur, & quantum plus
habuerit, tantum plus cupiat: Flacci super hoc
concordante sententia: qui ait, Semper aua-
rus eget. & Salustius, Quod neque auaritia
copia, neque inopia minuatur.

Amarus à sapore translatus nomen habet.
Est enim insuauis, nec nouit quenquam ad
confortium suum aliqua inuitare dulcedine.

Adulter violator maritalis pudoris, eo quod
alterius thorum polluit.

Anceps huc illucque fluctuans ac dubius
istud aut illud capiat, & in qua parte declinet
anxius.

Atrox, quod sit tetris moribus.

Abstemijs à temeto, i. vino, quasi abstiniēs
à vino.

Ablactatus, quod sit à lacte ablatus.

Ager, quod agatur infirmitate, vel tristitia
ad tempus.

Egrotus, quod sit ager frequētius, sicut ira-
tus & iracundus.

Ærumnōstus à rumine dictus, quod per ino-
piam miser factus efuriat & finiat.

Auspex, eo quod auum auspicia intendat,
sicut auceps, quod aues capiat.

Astrosus ab astro dictus, quasi malo fidere
natus.

potius legen-
dum Enor-
mus.

* Enormis, eo quod normam & mensuram
excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorum,
quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo
scilicet.

Atratus & albatus ille à veste nigra, iste ab
alba.

Aduena, eo quod aliunde adueniat.

Alienigena qui ex alia gente genitus est, &
non ex ea ubi est. Item alienigena, quod alie-
næ regionis sit, & non eius ubi est.

Accola, eo quod adueniens terram colat.

Agricola à colendo agro, sicut syluicola.

Assecla, eo quod sequatur aliquem lucris

E causa.

Affiduus dicebatur apud antiquos, qui affi-
bus ad ærarium expensum conferendis præ-
erat, & in negotiis quoque publicis frequens:
vnde & per se, non per d scribendum est.

Apparitor nominatus, quod appareat & vi-
deatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, ut aliquid audiens teneat.

Attonitus, veluti furore quodam instinctus
atque stupefactus: dictus autem attonitus à to-
nitru strepitu, quasi tonitruo stupefactus &
vicino fulgore, & à tactu proximus.

Allectus, quod sit palam electus.

Abactus, quod sit ab actu remotus.

Abortiuus, eo quod nō oriatur, sed aboria-
tur & excidat.

Adoptiuus, quia est palam adoptatus in fi-
lium.

Ambo ab eo quod est ἀμφο, nomen de græ-
co latinum factum, litera tertia demutata.

Alius de multis dicitur, alter verò de duo-
bus dicitur.

Equimanus appellatus, qui vtraque manu
gladio incunctanter utatur.

B

BEatus dictus quas bene auctus, scilicet ab
habendo quod velit, & nihil patiendo quod
nolit. Ille autem verè beatus est, qui & habet
omnia quæ vult bona, & nihil vult mali. Ex
his enim duobus beatus homo efficitur.

Bonus à venustate corporis creditur dictus;
postea & ad animum translatus nomen est.
Eum autem dicimus bonum, cui non præua-
let malum, eumque optimum, qui peccat mi-
nimum.

Benignus est vir sponte ad benefaciendum
paratus & dulcis alloquio: non autem multū
distat benignus à bono, quia & ipse ab bene-
faciendum videtur expositus. Sed in eo differt,
quia potest bonus esse & tristior, & bene qui-
dem facere & præstare quod poscitur, non ta-
men suauis esse nouit confortio. Benignus au-
tem sua cunctos nouit inuitare dulcedine.

Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vn-
de & beneficentia vocatur, quæ proximo pro-
dest.

Beniuolus, quia bene vult. Non tamen di-
cimus beneuolus sicut nec maleuolus. Sæpe
enim ex duabus partibus compositum nomē
aut priorem aut sequentem literam corrup-
pit: nam beneuolentia absurdum sonat.

Blandus, dulcis & inuitans ad familiarita-
tem sui.

Brutus quasi obrutus, quia sensu caret. Est
enim sine ratione sine prudentia. Vnde & ille
Iunius Brutus ex sorore Tarquinij superbi ge-
nitus, cum eundem casum timeret quem fra-

ter inciderat, qui ob diuitias & prudentiā ab auunculo fuerat occisus, vtilem temporis simulauit stultitiam. Vnde etiam Brutus est cognominatus, dum vocaretur Iunius.

Balbus à balando potius quā loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & blefus, quia verba frangit.

Bucco garrulus, quod ceteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.

Biliofus, quod semper sit tristis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

Baburrus, stultus, ineptus.

Biothanatus, quod est bis mortuus: *ἄνατος* enim græco sermone mors dicitur.

C

CLarus à cælo, quod splēdeat: vnde & clara dies, pro splendore cæli.

Celsus à cælo dictus, quod sit sublimis & altus, quasi cælestis.

Castus primū à castratione nuncupatus: postea placuit veteribus etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinentiā pollicebantur.

Cæles dictus, quia iter sibi facit ad cælum.

Celebs, connubij expers, qualia sunt nomina in cælo, quæ absque coniugibus sunt. Et cælebs dicitur, quasi cælo beatus.

Cælicola, eo quod cælum colat, est enim angelus.

Continens non solum in castitate dicitur, sed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens dicitur, quod se à multis malè absteineat.

Clemens, misericors ab eo quod eluat, id est, protegat & tueatur, sicut solet patronus clientem.

Concors à coniunctione cordis appellatus: nam sicut consors dicitur, qui sortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Consolator, vnus allocutor: & inde dictus consolator, quod soli se applicat cui loquitur, & solitudinem leuat alloquio suo: hinc & solatium.

Consultus est qui consulitur, cui contrarius est inconsultus, qui non accipit consilium.

Constans dictus, quod vndique stat, nec in aliquam partem declinari potest.

Confidens, quod sit in cunctis fiducia plenus. Vnde & Cecilius: Si cōfidentiam habes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

Callidus, fraudulentus, quia celare nouit, & malè peritus.

Callidum autē veteres non pro astuto tantum, sed etiam pro astute docto ponebant: Hunc & versutum, ab eo quod animum citò

A vertat.

Cupidus à cupiendo multum, i. accipiendo vocatus.

Clamosus, quasi calamofus à calamo, scilicet quod sonet.

Calumniator falsi criminis accusator, à caluendo, i. frustrando & decipiendo dictus.

Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenētes numeros componebant.

Compilator, qui aliena dicta suis permiscet, sicut solent pigmentarij in pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cum quosdā versūs Homeri trāsferens suis permiscuit, & cum compilator veterum ab æmulis diceretur, ille respondit. Magnarum esse virium clauā Herculi extorquere de manu.

Contumax ab eo quod contemnat.

Chromaticus, quia nō cōfunditur, nec colorem mutat: græcè enim *χρῶμα* color vocatur.

Contumeliosus, quia velox est & tumet in verbis iniuriæ.

Contētiōsus ab intentione vocatus, qui nō ratione aliqua, sed sola pertinacia vindicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contemptus & vilis, i. sine honore.

Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci *κῶπρος* appellant per trāslationem, quasi non coctus nec esui habilis: est enim asper & durus.

Carnifex, quod carnem afficiat.

Crucarius, eo quod sit cruce dignus.

Collega à colligatione societatis & cōplexu amicitiae dictus.

Cōrtaneus, quasi compar ætatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad locum verò nunquam complicem dicimus.

Confors, eo quod ad eum pars pertinet bonorum: nam sortem veteres pro parte ponebant. Confors ergo quod sit communis sorte, sicut dissors dissimilis sorte.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vsus exigit velocius facit.

Confinalis ab eo quod sit genere vel loco affinis.

Colonus à colonia, vel ab agro colendo dictus.

Curator quod curam ferat pueris, qui adhuc eius ætatis sunt, vt negotia sua satis administrare non possint.

Cognitor à cognoscendo causam dictus.

Cientes prius colentes dicebantur, à coleendis patronis.

Captus, caprius dicitur quasi capite diminutus ingenuitatis, fortuna enim ab eo excidit, vnde & à viris peritis capite diminutus di-

citur.

Columis à columna vocatus, eo quòd erectus & firmissimus sit.

Comptus à coma dictus, quòd sit formosus capillis, vel quia comam nutrit.

Calamistratus à calamistro, id est, acu ferro in calami similitudine facto, in quo crines obtorquentur, vt crispi sint: quem in cinere calefacere solent qui capillos crispant, vt calamistrati sint.

Corpulentus quòd sit corpore validus & lentis carnibus.

Crassus à sagina corporis à creando carnes.

Comedor à comedendo satis. Est enim gula ac ventri immoderatè deditus.

Caupo pessimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & candidus quasi candor datus. Studio enim accedit candor. Nam album vocari, naturæ est.

Clodus, curuus, crispus.

Cæcus appellatus quòd careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est qui vtroque oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, id est, lunaticus, eo quòd certo lunæ tempore patiat.

Confusus à * confessione sceleris appellatus. Inde & confusio.

Conuulsus dicitur, cui sua, vi aliqua adimuntur. Vnde & conuulsæ nauis, cuius eminentia vi tempestatis adimitur: vnde & Virgilius: Vix septem conuulsæ vndis, quasi mutilatæ.

Consumptus totus sumptus & deuoratus.

Conciliatrix ob societatem flagitiosæ consensionis dicta, eo quòd intercurrat, alienumque nundinet corpus. Hanc etiam & lenonè vocant.

Circumforanus, qui aduocationum causa circum fora & conuentus vagatur.

* Colligatus.

Carpentarius.

D

Dominus per derivationem dictus, quòd domui præsit, & cunctæ familiæ dominetur.

Disertus, doctus à disserendo dictus, dispositè enim disserit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis non quòd sit doctus, sed quia doceri potest: est enim ingeniosus, & ad discendum aptus.

Discipulus à disciplina dictus: disciplina autem à discendo vocatur.

Dispensator vocatur, cui creditur administratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

E Diues ab ære vocatus, vel diu vefcens.

Decorus, perfectus, à decem dicitur.

Decēs, compositus, à numero decē dictus.

Hinc & decorus & decibilis.

Directus, eo quòd in rectum vadit.

Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

Delibutus, de oleo vnctus, vt athlete solēt vel in * cereumate pueri. Hinc & delibutum gaudium, id est, perfusum vel plenum.

Delicatus, quòd sit deliciis pastus: viuens in epulis & nitore corporis.

Defessus, semper infirmus, quasi diu fessus.

Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis.

Bilis enim humor est afficiens corpus.

F Decolor, quòd desit illi color.

Desperatus vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vllius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem agrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, vt desperati ante ianuas suas collocarentur, vel vt extremum spiritum redderēt terræ, vel vt possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laborauerāt morbo.

Degener aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, inhonestè tamen viuit.

Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras * crepat: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, nō qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

Depreciatus ab eo quòd sit vilis, nec aliquo precio dignus.

Dirus præparcus & teter, quasi diuina ira * in id actus. Nam dirum dicitur, quòd diuina infertur ira. Aliàs dirus, magnus.

Dehiscens valde hircēs. Hic enim De augentis est, vt deamare, desiderare.

Despiciens, eo quòd deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

Dolosus, insidiosus vel malignus, ab eo quòd deludat. Vt enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

H Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

Delator dictus, eo quòd detegat quod latebat.

Dilator, quia differt ad proferendum.

Desidiosus, tardus, piger, à desidēdo vocatus, id est, valde sedendo. Idem & residens à residendo: de, enim hic augentis est.

Delirus, mente defectus per ætatem, vel quòd à recto ordine & quasi à lira aberret. Lira enim est arationis genus, cum agricolæ facta semēte dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens idem qui amens, id est, sine men-

al. confusione.

al. Collegatus.

al. certamine.

al. veritas.

al. inductus.

te, vel quod diminutionem habeat mentis. A
Desipiens, eo quod minus sapere incipit,
quàm solebat.

Damnatus & damnabilis, quorum prior iā
addictus est, sequens potest addici.

Degulator, quod gula sit deditus.

E

E Loquens, profusus eloquio.

Exertus in loquendo expeditus. Exe-
rere enim proferre vel expedire est.

Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus.

Expertus, multum peritus. Ex, enim hic
pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intel-
lectum.

Exornatus, valde ornatus. Ex, enim pro val-
de ponitur: sicut excelsus, quasi valde celsus.

Eximius, quasi valde eminens.

Efficax dictus, quia nullam difficultatē ha-
bet in qualibet re faciendā: hinc & efficiens à
faciendo dictus.

Exspes, quod sine spe.

Expers, quia extra partē, caruit enim parte.

Exfors, quia extra sortem est.

Exsul, quia extra solum situm est, quia trans
solum missus, aut extra solum vagus. Nā exu-
lare dicuntur qui extra solum eunt.

Extorris, quia extra terram suam est, quasi
ex terris. Sed propriè extorris, cū vi expulsus
sit: & cum terrore solo patrio eiectus: & extor-
ris, ex terra sua pulsus.

Exterris, extra terram: aut extra terminos
suos, quia exterretur.

Exterminator, non ille qui vulgo dicitur
ἐξέρως, sed qui deiicit & expellit à terminis
ciuitatis.

Exterminatus, ab eo quod sit extra termi-
nos suos eiectus: sic & externus, eo quod sit
alienæ terræ.

Egens & egenus, sine gente & sine genere,
indigens.

Exiguus multum egens. Ex enim pro valde
ponitur.

Exilis, tenuis, quod possit quamuis per an-
gustum exire.

Excusus, quasi percomesus. Est enim aridus,
tenuis & exilis.

Exhaustus, quia consumptus est, & inanis
effectus.

Exanguis, quod sit extra sanguinem.

Exanimis est mortuus. Exanimis autem &
exanimus dicimus, sicut vnanimus & vnani-
mis: inermis, inermis, & hoc nostro arbitrio
subiacet.

Exustus dicitur, de quo nihil superest, qua-
si valde vstus. Ex enim pro valde ponitur.

Exosus ab odio dictus: nam antiqui & odi

dicebant & osus sum: hinc est exosus, quo vti-
mur, licet iam osus non dicamus.

Effractor, quod sit expugnator claustrorū.

Exitiosus, eo quod multis exitio sit.

Executor, ab exequendo: idem & exactor.

Effratus, mēte ferina effectus, & vltra hu-
manum modum excedens.

Effrenatus, ab eo quod sit præceps & pro-
nus, & sine freno rationis.

Eunuchus græcū nomē est, quod est spa-
do. Horum quidam coeunt, sed tamen virtus
in semine nulla est. Liquorem enim habent
& emittūt, sed ad gignendum inanem atque
inualidum.

Efforta, quod sit frequenti sætu exhausta:
B partus enim eam assiduus debilem reddit.

F

F Acundus dictus, quia facile fari possit.

Facetus, qui iocos & lusus gestis & fa-
ctis commendat, à faciendo dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, i. à fructu vel
parsimonia, siue, vt alij volunt, à modestiæ tē-
perantia.

Fœnerator qui pecuniam deponit apud de-
bitorem, quasi fœnoris aëtor: nam fœnus pe-
cunia est. Fœnerator autē latine dicitur, & qui
dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, pontifices idolorum.

Felix dicitur, quæ felicitatem dat: felix qui
C accipit, & felix, per quem datur felicitas: vt fe-
lix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quod sit ab eo id quod dicit
vel promittit bonum.

Facilis à faciendo, nec tardus.

Firmus, vnde & formosus.

Fortis, quia fert aduersa, vel quæcūq; accide-
rint: siue à ferro, q. sit durus, nec molliatur.

Formosus à forma dictus. Formū enim ve-
teres calidū & feruens dixerunt. Feruor enim
sanguinem mouet, sanguis pulchritudinem.

Fœdus nomen habet ab hirco & hædo, f li-
tera addita. Hūc veteres in graui significatio-
ne ponebant: vt, Sanguine fœdantē quos ipse
sacrauerat ignes.

D Fragilis dictus, eo quod facile frangi possit.

Fessus, quasi fissus, nec iam integer salute: est
autem generale. Dicimus enim fessus animo,
vt Terēt. Fessus valde refedit: & fessus corpo-
re, quod magis est proprium, & fessus rerum à
casu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitato.

Formidolosus à formo, i. sanguine dictus, cū
se à cute vel à præcordio fugiens cōtrahit san-
guis: nā timor sanguinē gelat, qui coactus gi-
gnit formidinem, vnde est illud, -- gelidūque
coit formidine sanguis. Formidolosus autem
cū sit timidus, & timendum significat.

Fatuus ideo existimatur dictus, quia neque quod fati ipse, neque quod alij dicunt intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eosque primùm Fatuos appellatos, quod præter modum obstupefacti sunt vaticiniis illius vsque ad amentiam.

Fautor ab eo quod faueat & consentiat.

Fictor appellatus à fingendo & componendo aliquid sicut qui capillos mulierum linit & pertractat, vngit & nitidat.

Fallax quod fando, i. loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ira enim inflammat.

Frendens, quod minando frangat dentes & comprimat fremens.

Ferox, ab eo quod feritatem exerceat, vt bestia.

Fur à furando vel furuo dictus est, i. à fusco, nam nocturno vtitur tempore.

Factionum inter opprobria cum seditiosum accipi volumus: cum verò gratiosum ac potentem & quasi magnæ factionis.

Facinorosus à facti commissio nominatus: facit enim quod alteri noceat.

Flagitiosus, eo quod frequētius flagitet atque appetat libidinem.

Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogeatur * à dominis, ignominia magis quam supplicij causa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & monere ceteros ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax: & est metaphora à vasis fictilibus, quæ cassæ & rimosæ non tenent ea quæ inieceris.

Fornicarius & Fornicatrix est, cuius corpus publicum & vulgare est. Hæc sub arcuatis prosternebatur, quæ loca fornices dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda à fœtu dicta, quasi * fœtu abunda: est enim partu frequens.

Fœta, prægnans.

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui dominum fugit: nam si paruulus puer à nutrice vel à scholis discesserit, fugitiuus non est.

G

Gloriosus à frequētia claritatis dictus, pro Ge, glitera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius est ignarus, nesciens.

Grauis, venerabilis: vnde & cōtemptibiles leues dicimus. Grauis pro consilio & constantia dictus, quia non leui motu dissilit, sed fida constantia grauitate consistit.

Grandæuus, quod sit grandis æuo.

Gratus, gratiam seruans: sed gratus tantum

animo, gratissimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quod gratis faciat bonum.

Gratiosus, quod plus vnicuique quam meretur, tribuit.

Garrulus propriè dicitur, qui vulgò verbosus appellatus accedente lætitia nec valens, nec volens tacere, sumptum nomen à graculis auibus, quæ importuna loquacitate semper strepunt, nec vnquam quiescunt.

Ganeo, luxuriosus & tanquam in occultis locis & subterraneis, quæ ganea Græci vocant.

Glutto, à gula, i. gulosus.

H

Humilis, quasi humo accliuus.

Honorabilis, quasi honore habilis, hoc est, aptus.

Honestus, quod nihil habeat turpitudinis: nam quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quod habeat circa homines amorem & miserationis affectum: vnde humanitas dicta, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quod sit ad habendum commodus atque aptus.

Honorosus plus est quam honoratus, sicut scelerosus plus est quam sceleratus.

Hirtus ab eo quod sit hirtus & pilis horridus.

Hypocrita è græco sermone, in latinum simulacrum interpretatur. Qui dum intus malus sit, bonum se palam ostendit: imò enim falsum, & eorum iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis cōtecta facie incedunt, distinguētes vultum ceruleo minioque colore & ceteris pigmentis, habentes simulacrum oris linthea, gipsata & vario colore distincta nonnunquam, & collum & manus creta perungētes, vt ad personæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in scemine, modò tōsi, modò criniti anili & virginali ceteraque specie, ætate, sexūque diuerso, vt fallant populum dū in ludis agunt. Quæ species * argumenti translata est, in iis qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nam hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

Humatus, quod sit humo tectus, i. sepultus.

I

Ingeniosus dictus, quod intus vim habeat ingnendi quamlibet artem.

Inuentor dictus, quod in ea quæ querit, venit: vnde & ipsa quæ appellatur inuētio, si verbi originē retractemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est in id venire quod queritur?

Interpres, quod inter partes medius sit dua-

al ad nominis ignominiam.

al. fœtūda.

Sumptum ex D. Augustino serm. 59. de tempore.

al. ab argumentis.

rum linguarum dum transfert. Sed & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus diuina indicat mysteria, interpretis vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit.

Indolis propriè est imago quædam futuræ virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secundum legem viuit.

Innox quod non noceat.

Innocuus, cui nociuum non sit, sed apud veteres vtrunque indifferens est.

Hilaris græcum est nomen.

Iocundus eo quod sit semper iocis aptus, & hilaritate ac frequentia sicut iracundus.

Iocosus, iocis vsus.

Inclutus græcum nomen est. Nam *κλυτός* græci gloriosum vocant.

Illustris nomen notitiæ est, quod clareat multis splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscurè natus.

Incolumis à columna nomen habet, quasi erectus, fortis & stabilis.

Immarcescibilis, incorruptus & sempiternus, quod sit sine maceratione & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine forma.

Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, & quod placet ei, rursus displicet.

Iactans vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit: sed propriam quandam viam iustitiæ & sanctitatis inquit.

Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur. *ῥῆγ* enim flamma dicitur, & ira inflammat.

Incentor, ab eo quod incendat atque inflammet.

Incentor, quia praua suggestionem ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quod nunquam expietur, nunquam purgetur.

Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruit.

Iratus, ira actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus propriè dictus, quia non est æquus, sed inæqualis. Inter impium autem & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius nanque pro infideli ponitur: & dictus impius, quod sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur pro eo quod non est æquus, sed prauis operibus

A maculatur, ne Christianitatis nomine censeatur.

Inimicus, quia non est amicus, sed aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quod timent. Fraudis malum, quod passi sunt.

Inuidus dictus ab inuidendo felicitati alterius.

Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiam. Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Instabilis, cuius testimonium non valet, & quod dixerit, irritum improbatumque sit.

Infamis, non bonæ famæ.

Improbis dictus, quod instat etiam prohibenti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est quietem. Vnde & importuni quasi in naufragium citò feruntur.

Infrenis est, qui frenis non regitur, vt Numida infreni.

Infrendens propriè est inter se comprimēs dentes. Nam & frendere significat dentibus frangere: vnde nefrendes infantes qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus à gula & voracitate dictus.

Ingloriosus, quod sit sine gloria, id est, sine triumphis. Item inglorius, immemor gloriæ.

Informis, ingens, non quod non habeat formam, sed quod ultra formam magnitudinem habeat.

Inueteratus, eo quod sit multi veteris quoque vsus in malitia.

Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manum enim bonum dicitur. Vnde *καὶ ἀνέπεσον* dij manes, minime boni.

Immunis, minimè munificus, vt est in pro- uerbio veteri: Immunem ciues odere sui, itè immunis, qui non facit munia, id est, officio non fungitur. Est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnitas, eo quod sine damno viuat, & sine vlla culpa atque periculo.

Iners, sine arte, & ob hoc ne operis quidem vllius.

Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nā semper arma pro viribus accipiuntur.

Ignauus, ignarus viæ, id est, rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, id est, inscius vel sine naribus. Olfecisse enim veteres, scisse dicebant.

Ignarus autem duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus est: perdit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus. Græcum est.

Imperitus, sine peritia.

In consultus, ab eo quod non accipiat con-

filium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

Inops, qui sine terra est: opem enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alij inopem intelligunt non sepultum, inhumatum, * cui nec animam manē habenti surrexit tumulus.

al. cui nec
absenti.
ego legem
dum arbitror,
cui nec ani-
mam debet
ei suppetit
tumulus.

Ignobilis, eo quod sit ignotus & vilis & obsecuri generis: cuius nec nomen quidem scitur.

Ircosus, quia sudore corporis foetido putet. Ignotus, ignobilis, vel ex improuiso veniens.

Improuisus dictus, eo quod subito fit: & non porro ante visus.

Index, proditor ab indicando.

Indigena vocatus, quod inde genitus sit, id est in eodem loco natus.

Impudens, eo quod ab eo pudor & pudicitia procul abest.

al. putore.
al. putore.

Impudicus à * pudore vocatus. * Pudorem enim fetorem dicunt.

Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incestus, sicut qui virginem sacram vel affinitatis suae proximam stuprauerit.

Internecida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacium nititur.

Impostor, interceptor propriè dicitur, qui inter duos de medio tollitur.

Insidiosus, quod insidiatur. Nam propriè insidere est dolose aliquem expectare. Vnde & insidia non nominata sunt.

Incincta, id est, sine cinctu: quia praecingi fortiter vterus permittit.

Inuestis, id est, sine veste: nondum enim habet stolam, quod est signum maritalis virginis.

Iscurra vocatur, quia causa escæ quemlibet confectatur.

K

Katholicus, vniuersalis: Græcum enim nomen est.

Kharus Græcum nomen est: sicut & kharithas. vnde & eucharistia sacrificium, id est, bona gratia.

L

Leuulentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector dicitur à legendo, id est, percurrendo. Vnde & naus dicitur legere quicquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, - Crebris legimus freta concita terris. Item lector

E à colligendo animo quæ legit, quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax non est eloquens.

* Lætus à latitudine.

al. Locus.

Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor, quemadmodum docet Tullius in libr. ij. de Republica: * multa quæ editione ouium & bouum, quod tunc res erat in pecoribus & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi locupletes vocabantur.

al. multa-
que.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter donet nec murmure.

Largus, abundans, affluens.

Longus à linea dictus, propter quod fit rectus.

Longæuus, quasi longi aui & temporis.

Longanimis siue magnanimus, eo quod nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa sustinenda patiens est. Cui contrarius est pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc ista, nunc illa desiderat.

Lubricus ab eo quod labitur.

Labens interdum velox, vt, Labere nympha polo, & Labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

G Latro infessor est viarum, à latendo dictus: melius autem latro est, quasi latero, qui à latere insidiatur viæ.

Lanista, gladiator, id est, carnifex Tusca lingua appellatus, à laniando scilicet corpora.

Lacessor per translationem dictus à canibus: vel à feris quæ solent lacerando prouocare.

Leno, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum blandiat, & delinendo seducat.

Libidinosus ab eo quod facit quod libet.

Libidinosus à Libero, qui puellarum corpore pingitur.

H Luxuriosus, solutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

Lasciuus, quod sit luxus. i. solutus & vanus.

Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci *υδρφοβικος* vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est huc atque illuc * currere, aut à * fluore aquæ sumpto vitio. Sed poeta iam hoc genus nominis pro furiosis usurpant.

al. cursus.

al. furore.

Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeant cutem.

Leprosus à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: vnde per p scribi dicitur.

Luscus quod lucem ex parte sciat: sicut lusciosus, qui vespere nihil videt. Luscus cocli-

res legimus dictos: qui vnum oculum habuisse perhibentur.

al. lautus.

Lotus, *lautus, id est, mundus.

Lupa meretrix à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

M

Misericors à compatiendo alienae miseriae vocabulum sortitus est: & hinc appellata miseria, quod miserum cor faciat dolentis alienam miseriā. Non autem occurrat ubique hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine vlla cordis miseria.

Maestus, magis auctus gloria, & est nomen tractum à sacris. Quoties enim thus aut vinū super victimam fundebatur, dicebant: maestus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulat est hostia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimplet: sic & munifex, quia munera fert.

Magnanimus ab eo quod sit magni animi & magnae virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

Magnificus autem à magna faciendo vocabulum traxit.

Manfuetus, mitis vel domitus, quasi manu assuetus.

Modestus à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens quasi mutus.

Mutus, quia vox eius non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per nares quasi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

Magister maior in statione: nam *μαγιστρος* græcè statio dicitur.

Minister minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

Maior, minor, minimus: à numero monadis, quod post eum non sit alter.

Maximus aut meritis, aut ætate, aut honore, facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, parvus, sed abusuè, ceterum rationabilis.

Moderatus à modo scilicet & temperamento.

Mediocris, quod modicum illi sufficiat.

Miser propriè eo quod omnem felicitatem amiserit. Secundum autem Ciceronem propriè mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quod iam amiserunt vitam.

Miserabilis quod sit miseriae habilis.

A Maestus naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: vnde & maestus.

Mendicus dictus, quia minus habet unde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.

Mendax, quod mentem alterius fallat.

Malignus, quia malitiae votum vel opus peragit.

Malus appellatus à nigro felle, quod græci *μέλας* dicunt, vnde & melancholici appellantur homines qui ad conuersationem humanam refugunt, & amicorum charorum suspecti sunt.

B Malitiosus deterior malo, quia frequenter malus: à malo autem peior dicitur, à bono melior.

Melior dictus quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.

Minax à facie oculorum quando furiose ardescunt, vt videns amplius pertimescat.

Minator est monitor, sed monitor dicitur cum prænunciat bona, minator cum prænunciat aduersa.

Mulcator eo quod blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibus stomachum.

C Metatores appellantur qui castra designant, à metiendo scilicet. Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.

Mollis, quod vigorem sexus, enervati corporis dedecore, & quasi mulier emolliatur.

Macer à macie: & macies à macia, eo quod immoderata libido macros faciat.

Mancus, manu ancus, vel manu cassus.

Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, viuenti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verè similis morienti est.

D Meretrix dicta, eo quod precium libidinis mereatur. Inde & metitoriae tabernae: nam & milites cum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

Mosio à morte vocatus, eo quod non vi-geat intellectu.

Mulio dictus à mulis, eo quod præsidet eis dem vehiculis.

Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

N

Nobilis non vilis, cuius & nomen & genus scitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

Nemo ab homine tractum est, id est, ne flos

mo, quod est pro nullo.

Nullus autem, quasi ne ullus.

Nihili compositum est ex nil & hilo. Hilū autem Varro ait, significare medullam eius ferulæ quam græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud græcos * oydetry.

Nequam à malo plerique distinguunt: aliū perniciosum: aliū nugacem existimantes, ut ait Monatius: Hic adolescens nequam nō malus, id est, nugax, non perniciosus. Alij cōfundunt: quasi vtrumque vnum idēque significet.

Nequaquam, eō quod * nec quicquam sit, ex eo quod nihil sit veteres esse dictum voluerunt.

Neuter neque iste neque ille, quasi dicat nec vterque.

Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominum sustentabatur.

Nefandus, id est, nec nominandus quidem.

Nuncius enim & qui nunciat & quod nunciatur, id est, ἀγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuncius ipse homo genere masculino: id vero quod nunciat genere neutro, ut hoc nuncium, & hæc nuncia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaraeus olim dicebatur, qui sanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum conspiciebat, abstinens se à vino omnique sicera, quæ mentem ab integra sanitate peruerit.

Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, ubi dicit Sophonias: Nugas, qui à lege recesserunt, ut nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum esse matrem.

Nugigerulus appellatus ab eo quod sit garulus turpis nuncius.

Negligens, quasi nec legens.

Nepos dictus à genere quodam scorpionū, qui natos suos consumit, excepto eo qui dorso eius insederit: nam rursus ipse qui seruatus fuerit consumit patrem: unde homines qui bona parentum per luxuriam consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæque res consumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed fusco coopertus est. Vnde & nubilum diem tetrum dicimus.

O

Imo recte sententia. **O** Rthodoxus * rectæ gloriæ.

Orator ab ore vocatus, à perorando nominatus, id est dicendo. nā orare dicere est.

Obaudiens, ab aure, eo quod audiat imperantem.

E Os pes, quod inferat ostiis pedes.

Os pes facilis, apertus & ostio patens. unde & ospitalis homo dicitur.

Ofor inimicus, ab odio dictus: sicut amator ab amore, & est generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obsitus, obsessus, id est, vndique insidiis conuallatus.

Obscenus impuræ libidinis, à vitio obscuro dictus.

Obtusus, hebetior & * obtusior, quasi ex omni parte tunsus. *al. obscurior.*

Obnixus, contranius & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

F * Oblectator, quasi cum lacte & fraude, ut Terentius: Nisi me lactasses amantem. unde & oblectare dictum est. *al. Oblatator.*

Obtrectator, malignus, & qui obstringilando officiendūque non sinat quempiam progredi & auferere.

Orbus, quod liberos non habeat, quasi oculis amissis.

Opifex, quod opus faciat aliquod.

Opilio, custos ouium, quasi ouilio.

P

P Rudens, quasi porrò videns. perspicax enim est, & incertorum præuidet casus.

Patiens dictus à pauendo, pauere enim ferre est: percutitur enim & tolerat.

Perfectus cui iam nihil adici potest. Huic nomini apud Grammaticos comparatio non adicitur, quia si dixeris, ille perfectior est, iste perfectus non erit.

Pulcher à specie cutis dictus, quod est rubens pellis: postea transiit hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, ut: Os humerósque Deo similis—, aut in capillis, ut: Namque ipse decoram Cæsariem. aut in oculis ut, —lætos oculis afflarat honores. aut in candore, ut: Quale manus addunt ebori decus. aut in lineamentis, ut, Te multo plus figura & lineamenta hospitis delectabant. aut in proceritate, ut Turnus. Vertitur in mediis, & toto vertice supra est.

Pellex à pelliciendo.

Perspicax, splendidus, eo quod perluceat.

Perpetuus, perennis.

Perennis ab eo quod sit perpetuus annis.

Præsul vocatus, quia præest sollicitudine.

Præpositus appellatus, eo quod sit subiectorum ac famulantium ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti sunt, quod huiusmodi affectum clientibus exhibeant, ut quasi patres illos regant.

Pædagogus, cui paruuli assignantur: Græcum nomen est, & est compositum ab eo quod

Imo ^{ἀντὶ} pueros * agat. i. doceat, & lasciuientem refre-
net aetatem.

*τῶν αἰσθη-
τῶν, i. iustitiae.* Præfens dictus, quod sit præ sensibus, id est
coram oculis, qui sensus sunt corporis.

Prior, quod primus sit in ordine: & primus
quasi præminens.

Primus, posterior, postremus.

Potens, rebus late patens: vnde & potestas
quod pateat illi quaquā velit, & nemo inter-
cludat, nullus obfistere valeat.

Præopimus, præ ceteris opibus copiosus.

Pecuniosus Tullius primum eos dictos re-
fert, qui plurimam habuissent pecuniam, id
est, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant,
paulatim autem per abusionem nomen ad al-
liud deuolutum est.

Peruicax proprie dicitur, qui in proposito
suo ad victoriam perseuerat. Antiqui enim
* vicā dicebant, quam nos victoriam: credo
quod inde dicatur herba * vitia, id est, victo-
riales.

Pernix à pernitendo tractum est, id est, in
conatibus perseuerando. Alij pernitem ve-
locem intelligunt pedibus: Nam pernitas
pedum est, vt: Pernicibus ignea plantis, sicut
celeritas pennarum est, vt: — Celerique fuga
sub sidera lapsæ.

Piger, quasi pedibus aeger. Est enim tardus
ad incedendum: quod nomen per vsum tran-
siit ad animum.

Pernox, peruigilans nocte, perseuerans.

Pertinax, impudenter tenens, quasi perti-
nens.

Petulans nunc quidem pro audace & im-
probo ponitur: olim autem acerbi flagitato-
res, & proprie argentariorum coactorum pueri,
quod precia rerum crebrius & asperius exi-
gebant: à petendo petulantes vocati sunt.

Procax proprie idem quod petax. Nam
procari est petere: vnde & nuptiarum petito-
res proci dicuntur.

Prodigus, sumptuosus atque consumptor,
qui omnia porro agit & quasi proicit.

Profugus proprie dicitur qui procul à sedi-
bus suis vagatur, quasi porro fugatus.

Peregrinus longè à patria positus sicut alie-
nigena.

Proiectus quasi longe & procul iactus, sicut
& produxit, quasi porro illum duxit, & pro-
uocauit, quasi porro illum vocauit.

Proiectus, quasi porro eiectus ac proiecta-
tus: vnde, — Proiectaque saxa Pachyni, id est
porro iactata.

Proscriptus cuius bona palam & apertè de-
scribuntur, bonisque fisci agglomerantur.

Præscriptus ordinem significat, sicut & præ-
scriptiones apud Iurisconsultos.

Procinctus expeditus & armatus, vnde &

A In procinctu, id est cum belli causa arma su-
mebant.

Præcinctus eo quod ante se ponat aliquid
quo præcingitur. Vnde & de Domino dictū
est, Præcinctus linteis, lauit pedes discipu-
lorum suorum.

Prædo est qui populando alienam inuadit
prouinciam. Prædo ab abigendo prædas di-
ctus, & prædo qui prædam habet.

Prædator est cui de præda debetur aliquid.

Plagiator ^{ἀπὸ τῆς πλαγίης} i. obliquo, quod nō
certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

Pirata sunt prædones maritimi ab incendio
nauium transeuntium quas capiebant dicti.

B Nam nō ignis est.

Pugillator, qui de manu in manum num-
morum aliquid subtrahit.

Peculator pro eo quod sit pecuniæ publi-
cæ defraudator.

Proditor pro eo quod detegit. Item pro-
ditor perditior: vt, Vnius ob iram Prodimur.

Perfidus quia fraudulentus est & sine fide,
quasi perdens fidem.

Periurus, quia perpere iurat, id est male iu-
rat. Periurus autem in verbo non habet. Nā
peiero & deiero dicimus.

Præuaricator male fidei aduocatus, & qui
vel in accusando nocitura, vel in defenden-
do profutura prætereat, aut inutiliter dubièq;

C ponat * mercedis gratia licet corruptus. Ci-
cero, Quid enim tam præuarum, id est valide
varum.

Pellax dolosus & fallax, à pelle, id est vultu.
Foris enim vt fallat arridet, sed nequitiam in-
tus gerit.

Profanus quasi porro à fano. Sacris enim
illi non licet interesse.

Patricida proprie dicitur interfector parē-
tis, quamuis quidam veteres hunc parentici-
dam dixerint qui hominem occiderat, quo-
niam parricidium & homicidium in quocun-
que intelligi possit, cum sint homines homi-
nibus pares.

Persecutor non semper pro malo intelli-
gitur, vnde, Persecutor, perfecte secutor.

Publicanus est qui vectigalia publica exi-
git, vel qui per publica negocia seculi lucra
sectatur. vnde & cognominatus est.

Peccator pellicè id est meretrice vocatus
quasi pellicator, quod nomen apud antiquos
tantum flagitiosum significabat, postea tran-
siit hoc nomen in appellationem omnium
* iniquorum. Peccator item à pectoris cater-
ua cognominatus, pro eo quod inibi occulta
delictorum conduntur.

Prostituta meretrices à profedendo in me-
ritoriis, vel in fornicibus.

Pellex apud Græcos proprie dicitur à La-

al. vigiam.

al. vigia.

al. mercedē

al. hominū.

tinis concuba vel concubina. Dicta autem à fallacia id est verfugia, subdolositate vel mendacio.

Procuruus quasi per longum curuus.

Pavidus est quem vexat trepidatio mentis. habet enim cordis pulsationem, cordis motum. nam pauere ferire est, vnde & pavidum.

Petræ autem & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

Petulus dictus ab appetendo, vnde etiam & meretrices petulcas vocamus.

Pisinnus à pusione dictus.

Productus, quasi porro ductus.

Pellicanus vir sanctus solitudini deditus.

Q

Quæstor à quærendo dictus, quasi quæstor.

Questuosus querimoniosus.

Querulus quia querelam infert.

Quietus quod sit ipse sibi animo securus neminem tangens.

R

Religiosos ait Cicero à relegendo appellatos, qui retractant, & quasi relegunt ea quæ ad cultum diuinum pertineant. Hi sunt dicti religiosi ex relegendo, tanquam ex eligendo eligentes, ex diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes.

Ratiocinator dictus vir magnus, quia de omnibus rebus quas esse mirabiles constat possit reddere rationem.

Retractator repetitor, nam retractare, est repetere quod omiseras.

Resipiscens eo quod mentem quasi post insaniam recipiat, aut quia * resipit qui sapere desierat. Castigat enim seipsum dementia, & confirmat animum suum ad rectius viuendum cauens ne iterum corruat.

Reptinus à repente. Repente autem & aduerbium & nomen potest esse.

Robustus fortis, validus, à fortitudine robore arboris appellatus.

Rapidus, velox pedibus.

Raptor eo quod corruptor. Inde & rapta eo quod corrupta est.

Reus à re de qua obnoxius est, & reatus à reo est nuncupatus.

Reus maiestatis primùm dictus qui aduersus rempublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dictus autem reus maiestatis, quia maius est lædere patriam quam ciuem vnum. Postea autem & hi rei maiestatis dicti sunt, qui aduersus maiestatem principis egisse viderentur, vel qui leges inu-

tiles reipublicæ contulerant, vel viles abrogauerant.

Rixosus à rictu canino dictus. Semper enim ad contradicendum paratus est, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Rusticus dictus quod rus operetur, id est terram.

S

Sapiens dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionem saporis ciborum: sic sapiens ad dinoscentiam rerum atque causarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sensu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel sensus.

Studiosus, quasi studiis curiosus.

Sanctus veteri consuetudine appellatus, eo quod hi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomen acceperunt.

Sincerus, quasi sine corruptione. cui contrarius est insincerus, vitiat, corruptus.

Supremus, summus, ab eo quod supereminet. Vnde & supremas partes dicimus.

Sublimis ab altitudine vocatus honoris. nam propriè sublime dicitur, quod in alto est, vt Sublimemque ferens ad sidera cæli.

Speciosus à specie vel aspectu: sic formosus à forma.

Solers quod sit sollicitus in arte & vtilis. Solers enim apud antiquos dicebatur, qui erat omni bona arte instructus. Terentius, Adulescentem solertem dabo.

Superstitiosos ait Cicero appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent.

Solicitus quasi solers & citus atque inquietus.

Sedulus familiare verbum Terentij: hoc est sine dolo, aliàs assiduus.

Sodales dicuntur, qui ad symbolum conuenire consueuerunt, quasi suadentes, aliàs quasi sedales. Ipsi & socii dicuntur propter periculi & operis societatem, quasi in vna caliga, & vno vestigio manentes.

Stultus hebetior corde, sicut quidam ait, Ego meipsum stultum esse existimo: fatuum esse non opinor, id est obtusis quidem sensibus, non tamen nullis. Stultus est, qui per stuporem non mouetur iniuria, sæuitiam enim perfert, nec ultus est, nec vlla ignominia commouetur ad dolorem.

Segnis, id est sine igne, ingenio carens. Se autem sine significat, vt Sedulus sine dolo.

Securus quasi sine cura, id est frigus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus sapius stupens.

Superbus

Superbus dictus, quia vult superuideri A quam est: qui enim vult supergredi quod est, superbus est.

Sufurro de sono locutionis appellatus, quia non in facie alicuius: sed in ore loquitur de altero detrahendo.

Seditiosus, qui dissentionem animorum facit & discordias gignit: quam Græci *ἀνδρογυνή* dicunt.

al. seurus.

Seuerus quasi * satis verus, tenet enim sine pietate iustitiam.

Simulator dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem eius quod non est ipse.

Suasor decipiens, id est, in suam sortem trahens.

Scrupulosus animi minuti & asperi. Scrupo enim est arena durior.

Sacrilegus dicitur ab eo quod sacra legit, id est furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandum scelus telis armatus est. Sica enim gladius est à secando vocatus.

al. forte
securus.

* Sæuus sinister atque peruersus, à peruersitate. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum enim scena est.

Scorta quæ à Græcis *σκώρτα* vocabantur, quo deficiantur pelles, quibus corruptela fit.

Spureus, quod sit impurus.

Scelerosus, sceleribus plenus, vt lapidosus locus & arenosus. Plus est autem scelerosus quam sceleratus.

Sator, seminator, vel pater à semine.

Scurra, qui sectari solet quempiam cibi gratia. A sequendo ergo inde scurras constat appellatos. Idem affecula, à sequendo.

Satelles, quod adhæreat alteri, siue à lateris custodia.

Suffectus, in loco alterius suppositus, quasi suffactus. Vnde & consulem suffectum dicimus enim, qui pro alio substituitur.

Secundus, quia secus pedes: & tractus est sermo à sequentibus seruis pedissequis. Vnde & secunda fortuna dicitur, quod secundum nos est, id est prope nos. Inde & res secunda, id est prospera. Secunda autem à sequendo sunt dictæ.

Stipulator, promissor. Stipulari enim promittere est, ex verbis iurisperitorum.

Sanus à sanguine, quia sine pallore est.

Sospes salutis hospes.

Salus à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis ab extenuatione dictus.

Sequester dicitur, qui certantibus medius interuenit, qui apud Græcos *ἐμμέσος* dicitur, apud quem pignora depōni solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quod eius qui electus sit, utraque pars fidem sequatur.

Sessilis, quod non videtur stare: sed sedere.

Surdus à sordibus humoris autem conceptis. & quamuis multis casibus accedat, nomen tamen æger ex prædicto vitio retinet.

Siccus quod sit * exsiccatus, siue per antiphrasin, quod sit sine succo.

al. exsiccatus.

Sepultus dictus, eo quod sit sine palpitatio- ne vel sine pulsu, id est sine motu.

* Sagio ab exigendo dictus.

al. Saio.

Sutor à suendis pellibus nominatur.

Subuleus porcorum pastor, sicut bubuleus à cura bouum.

TVtor qui pupillum tuetur, hoc est intuetur, de quo in consuetudine vulgari dicitur, Quid me mones? Et tutorem & pedagogum olim obrui.

Testes dicti quod testamento adhiberi solent, sicut signatores, quod testamentum significant.

Tetricus mons in Sabinis asperimus. Vnde & tristes homines tetricos dicimus.

Taciturnus in tacendo * diurnus.

al. diuturnus.

Trutinator, examinatus, ex iudicij libra perpendens recta, translatione à trutina, quæ est gemina ponderum * lancis.

al. lanx vel lancis.

Tristis, tenax, nummi cupidior quod teneat. Interdum & pertinax.

CTruculentus, toruus, terribilis, eo quod sit toruo vultu & turbulento aspectu, vt torua leæna, & Cernimus astantes nequicquam lumine toruo.

Turbidus, terribilis.

Teter ab obscura tenebrosa quæ vita. Tetterimus pro fero nimium. Tetrum enim veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, Tetrósque elephantes.

Terribilis, quia timorem habet & timetur.

Tergiuersator, quod animum quasi tergum verrat huc & illuc, nec facile qualis sit intelligitur.

Temulentus à temeto, id est vino, dictus.

Timidus quod timeat diu, id est à sanguine, nam timor sanguinem gelat, quia coactus gignit timorem.

Turpis quod sit informis & torpeat.

V

VIr à virtute. Vtilis ab vtendo bene sua, vel quod bene quid vti possit, sicut docilis quod doceri possit.

Verus à veritate, hinc & verax. Maior est veritas quam verus, quia non est veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis asseritor est.

Verecundus, quia verum factum erubescit.

Viridis, vi & succo plenus.

Venustus, pulcher, à venis, id est sanguine.

Viuens, id est viuus.

Varius, quasi non vnus viæ, sed incertæ mixtæque sententiæ.

Versutus, eo quod eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facillè vertitur, vnde & versutia dicitur contorta sententia.

Plautus, Versutior est quàm rota figuraris.

Vilis à villa, nullius enim vrbauitatis est.

Versipellis eo quod in diuersa vultum & mentem vertat. Inde & versutus & callidus.

Violentus, quia vim infert.

Vecors mali cordis & malæ conscientia.

Vagus, quasi sine via.

Vanus à Venere etymologiam trahit. Item F

E vanus, inanis, falsus, eo quod sine memoria euanescat.

Vesanus * porro sanus.

Vinolentus, qui & satis bibit & difficile inebriatur.

Vexatus, id est portatus, ab eo quod est veho, vexo, vecto, vt, Vexasse sit portasse.

Veneficus eo quod venenum mortis causa parauit, aut præsstitit, aut vendidit.

Vector quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venatione scilicet qua bestias premit. Quatuor autem sunt venatorum officia, Vestigatores, indagatores, alatores, & pressores.

al. non probelanus.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ET YMOLOGIARVM,

Liber vndecimus.

Capita libri vndecimi.

- 1 De homine & partibus eius.
- 2 De ætatibus hominis.
- 3 De portentis.
- 4 De transformatis.

De homine & partibus eius, CAP. I.

AT VRA dicta est ab eo quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim & faciendi potens est. Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignendo dictum, cui derivatiuum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, quoniam enim græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus hominem de limo terræ. Abusiue autem pronunciat ex vtraque substantia totus homo, id est ex societate corporis & animæ. Nam propriè homo ab humo. Græci verò hominem ἀνθρωπον appellauerunt, eo quod sursum spectet subleuatus ab humo ad contemplationem artifi-

cis sui. Quod Ouidius poëta designat cum dicit, Prona que cum spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cælumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideo erectus cælum aspicit, vt Deum quærat, non vt terram intendat, veluti pecora quæ natura pronæ & ventri obedientia finxit.

Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo anima, exterior homo corpus.

Anima autem à ventis nomen accepit, eo quod ventus sit. Vnde & ventus græcè ἀνέμος dicitur, quod ore trahentes aërem viuere videamur: sed apertissimè falsum est, quia multo prius gignitur anima quàm concipi ore aër possit: quia iam in genitricis utero viuit. Non est ergo aër anima, quod quidam putauerunt, qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam.

Spiritum idem esse quod animam, Evangelista pronunciat dicens. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita protulit dicens, Et inclinato capite emisit spiritum. Quid est enim emitte spiritum, nisi quod animam ponere? sed anima dicta propter quod viuit: spiritus autem vel pro speciali natura, vel pro eo quod

al. inspiret. * spiret in corpore.

Item animus idem esse quod animam, sed anima vitæ est, animus consilij. Vnde dicunt Philosophi etiam sine animo vitam manere, & sine mente animam durare, vnde & amentes, nam mentem vocari volunt ut sciat: animum ut velit.

Mens autem vocata quod emineat in anima, vel quod meminit. Vnde & immemores amētes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adiuncta sunt animæ, ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diuersa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, vnde & immemores amentes. dum ergo viuificat corpus, anima est: dum scit, mens est: dum vult, animus est: dum recollit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro iis quæ sentit, vnde & sententia nomen accepit.

Corpus dictum pro eo quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, & aliquando soluendum.

Caro autem à creando est appellata.

Cremētum enim semen est masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

Caro autem ex quatuor elementis compacta est. nam terra in carne est, aer in alitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habet verò in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

Caro autem & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro. nam caro est quæ uiuit, idem & corpus. Corpus quod non uiuit, id est non caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditum. Interdum & cum vita corpus, & non caro, ut herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur semper, duo patentes sunt.

Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agit vigore sentiendi.

Vnde & præsentia nuncupantur, quod sint præ sensibus, id est præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

Visus est qui à Philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam assueverant, aut externa ætherea luce, aut interno spiritu lucido per tenues* venas à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materiæ

D visum dantes. Visus dictus quod * viuacior sit ceteris sensibus, ac præstantior siue velocior ampliusque vigeat, quantum memoria inter cetera mentis officia. Vicinior est enim cerebro vnde omnia manant, ex quo fit, ut ea quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus, veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cetera.

Auditus appellatus quod voces hauriat, hoc est aëre verberato sonos suscipiat.

Odoratus quasi aëris odore * attractus. Tactus enim aëre sentitur, sic & olfactus quod odoribus afficiatur.

Gustus à gutture dictus.

Tactus eo quod pertractet & tangat, & per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid ceteris sensibus iudicare non possumus. duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur quod sentiatur.

Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quod videndum est, oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia & dura tactu æstimatur, sapor gustu, odor naribus ducitur.

Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen eo quod sensus omnes & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ quæ consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars qua capilli capitis colliguntur, & in qua cæsaries vertitur, vnde & nuncupatur.

Caluaria ab ossibus caluis dicta, per defectionem, & neutraliter pronunciat.

Occipitium capitis pars posterior, quasi contra caput, vel quod sit capitis retrorsum.

Capilli vocati, quasi capitis pili, facti ut & decorem præstent & cerebrum aduersus frigus muniant atque à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle qua prodeunt, sicut & pilum dicitur à pila, ubi pigmentum contunditur.

Cæsaries à cædendo vocata, ideoque tantum virorum est. Virum enim tonsum esse decet, mulierem non decet.

Comæ sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo. Nam comas Græci à secando nominant, vnde ^{comas} tondere dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod etiam idem Græci * mallonem vocant.

Crines propriè mulierum sunt. Dicti autem crines eo quod vittis discernantur. Vnde & discriminalia dicuntur, à quibus diuisi reliquantur.

Tempora sunt quæ caluariae dextra leuæque subiacent. Quæ ideo sic nuncupantur, quia

al. viator.

al. attractus.

al. forte
sca. Mass.

al. vias.

mouentur, ipsaque mobilitate quasi tempora quibusdam intervallis mutantur.

Facies dicta ab effigie, ibi est enim facta tota figura hominis & vniuscuiusque personae cognitio.

Vultus verò dictus, eo quod per eum voluntas ostenditur animi: secundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde & differunt sibi utraque: nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusque naturali aspectu. Vultus autem animorum qualitates significat.

Frons ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta vel tristis est.

Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occultant: ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, siue quia lumen occultum habent, id est secretum, vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniore animæ existunt: in oculis enim omne mentis iudicium est, unde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem & lumina. Et dicta lumina quod ex eis lumen manat, vel quod ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus acceptam visui præponendorefundant.

Pupilla est medius punctus oculi in quos vis est videndi, ubi quia parvæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellantur. Nā paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique * pupillam vocant: vocatur autem pupilla quod sit pura atque impolluta, ut sunt puellæ. Physiici dicunt easdē pupillas quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio.

Circulus verò quo à pupilla partes albæ oculi separantur discreta nigredine corona dicitur, quod rotunditate sui ornet ambitum pupillæ.

Voluos autem quidam appellant ipsos vertex oculorum ex similitudine valuarum.

Palpebræ sunt sinus oculorum, à palpitatione dictæ, quia super mouentur. Concurrent enim inuicem, ut assiduo motu reficiant obtutum. Munitæ sunt autem vallo capillorum, ut & apertis oculis si quid inciderit repellatur, & somno * cōnuentibus tanquā inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis quibus se utraque clausæ contingunt extant admoti ordine seruato capilli, tutelam oculis ministrantes, ne irruente forde faciliè iniurias excipiant, & ex eo noceantur, ut pulueris vel cuiusquam crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum quoque aërem concidendo mitificent, quod tenuem atque serenum faciant visum.

Lacrymas quidam à laceratione mentis putant dictas, alij existimant ideo quod Græci *δακρυα* vocant.

Cilia sunt tegmina quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia quod celent oculos, tegantque tuta custodia.

Supercilia dicta, quia superposita sunt ciliis, quæ idcirco pilis vestita sunt, ut oculis munita prætendant, & sudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò est medium illud inter supercilia quod sine pilis est.

Genæ sunt inferiores oculorum partes, unde barbæ inchoant: nam Græcè *γεναι* barbæ. Hinc & genæ quod inde incipiant gigni barbæ.

Malæ sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ autem malæ siue quod infra oculos prominent in rotunditatem, quæ Græci *μᾶλα* appellant, siue quod sint super maxillas.

Maxillæ per diminutionem à malis, sicut paxillus à palo, taxillus à talo.

Mandibulæ sunt maxillarum partes, ex quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt quod virorum sit, non mulierum.

* Aurium inde dictum nomē à vocibus hauriendis, unde & Virg. Vocemque his auribus hausi. Aut quia vocem ipsam Græci *αὐρὴ* vocant, ab auditu. Per immutationem enim literæ aures, quasi audes nuncupatæ sunt. Vox enim percussa per anfractus earum sonum facit quo sensum excipiant audiendi.

* Pinnula summa pars auris ab acumine dicta. * Pinnum enim antiqui acutum dicebāt, unde & bipennis & pinna.

Nares idcirco nominantur, quia per eas vel odor vel spiritus * nare non desinit, quia nos odore admonent, ut norimus aliquid & sciamus: unde econtra inscij ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres scisse dicebant.

Ter. Ac non totis sex mensibus prius olfecissent quā ille quicquam cœperit.

Narium recta pars propter quod æqualiter sit in longitudine & rotunditate porrecta, columna vocatur: extremitas eius, pirula à formula pomi piri. Quæ vero dextra laeuæque sunt, * pinnulæ ab alarum similitudine, medium autem interfinium.

Os dictum quod per ipsum quasi per ostiū & cibos intus mittimus, & spiritū foris proicimus, vel quia ibi ingrediuntur cibi, & inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata, quod autem superius est, labium dicimus, quod inferius eo quod grossius sit, labrum. Alij virorum labra, mulierum labia dicunt.

al. Auribus.
inditum.

al. Pinnulæ.
al. Pinnum
& Penna.

al. Manare.

al. Pinnulæ.

Lingua à lingendo cibum putat Varro nomen impositum. Alij quod per articulatos sonos verba ligat. Sicut enim plectrum cordis, ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit sonum.

Dentes Græci *ὀδόντες* vocant, & inde in latinum nomen trahere videntur. Horum primi præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur, ipsi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti canini, quia ad similitudinem caninorum existunt, & canis ex ipsis ossa frangit, sicut & homo, & quod non possunt priores præcidere, illis tradunt, ut cōfringant. Hos vulgus pro longitudine & rotunditate colomellos vocat. Vltimi sunt molares, qui concisa à prioribus atque confracta subigunt & molunt, atque immassant, vnde & molares vocati sunt.

Dentium autem numerum discernit qualitas sexus. Nam in viris plures, in fœminis pauciores existunt.

Gingivæ à gignendis dentibus nominatæ. Factæ autem sunt etiam ad decorem dentiū, ne nudi horrore potius, quàm ornamento existerent.

Palatum nostrum sicut cælum sursum est positum, & inde palatum à polo per derivationem, sed & græci similiter palatum *ὀφθαλμός* appellant, eo quod pro sui concavitate cæli similitudinem habeat.

Fauces à fundendis vocibus nominatæ, vel quod per eas famur voces.

Arteriæ vocatæ siue quod per eas à pulmone aer, hoc est spiritus fertur, seu quod arētis, & angustis meatibus spiritum vitalem retineant, vnde vocis sonos emittunt: qui soni vno modo sonarent, nisi linguæ motus distantias vocis efficeret.

Toles gallica lingua dicuntur, quas vulgò per diminutionem tusillas vocant, quæ in faucibus turgescere solent.

Mentum dictum quod inde mandibulæ oriantur, vel quod ibi iungantur.

Gurgulio à gutture nomen trahit, cuius meatus ad os & nares pertendit: habens viam qua vox ad linguam transmittitur, ut possit verba collidere, vnde & garrere dicimus.

Rumen proximum gurgulioni, quo cibis & potio deuoratur. Hinc bestię quæ cibos reuocant ac remandunt, ruminare dicuntur.

Sublinguium operculum gurgulionis, quasi parua lingua, quod foramen linguæ recludit operitve.

Collum dictum, quod sit rigidum & rotundum, ut columna, baiulans caput & sustentans, quasi capitolum, cuius anterior pars gula vocatur, posterior ceruix.

A Ceruix autem vocata, quod per eam partem cerebrum ad medullam spinæ dirigitur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tantum numero ceruices dicebant: primus Hortensius ceruicem singulariter dixit. Ceruix autem numero singulari membrum ipsum significat. Nam pluraliter contumaciam sæpe demonstrat. Cic. in Verr. Prætorem tu *accuses al. accusas frangere ceruices.

Humeri dicti, quasi armī, ad distinctionem hominis à pecudibus mutis, ut hi humeros, illi armos habere dicuntur, nam propriè armī quadrupedum sunt.

Ala summi humeri pars posterior.

B Brachia à fortitudine nominata, *ἄρσεν* enim Græcè, graue & forte significat. In brachiis, enim tori lacertorum sunt, & insigne musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, & dicti tori, quod illi viscera torta videantur.

Cubitus dictus, quod ad cibos sumendos in ipso cubamus.

Vna secundum quosdam vtriusque manus extensio est, secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia græcè *ὁ ὠλεός*, cubitus dicitur.

Alæ subbrachia sunt appellatæ, eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascillas vocant, quod ex his brachia *cilluntur, id est, mouentur, vnde al. cillantur & oscilla dicta ab eo, quod cillantur, i. moueantur ora. Nam cillere est mouere.

C Hos quidam subhircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum foetorem reddant.

Manus dicta, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat: per eam accipimus & damus. Abusuè autem manus etiam ars vel artifex, vnde & manus precium dicimus.

Dextra vocatur à dando, ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis atque salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Vnde & Apostolus dicit: Iacobus & Ioannes dextras dederunt mihi, & reliqua.

Læua, quod aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, siue quod rē fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

Digiti nuncupati, vel quod decem sunt, vel quia deceter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum & ordinem decetissimum. Primus pollex vocatur, eo quod in-

de & in animalibus terga abusiue dicuntur.

Scapula à scandendo dicitur.

Inter scapilum spaciū quod inter scapulas est, vnde & nominatum.

Palæ sunt dorſi dextra læuæque eminentia membra, dicta quòd in luctando eas premimus, quod Græci *παλαίον* dicunt.

Spina est iunctura dorſi, dicta eo quòd habeat radiolos acutos, cuius iunctura spondilia appellantur, propter partem cerebri quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

Sacra spina est ima perpetua spinæ quam Græci *ἱερὴ στήλη* vocant: quoniam primum infante concepto nascitur, idè quæ & hostia: id primum à gentilibus diis suis dabatur, vnde & spina sacra dicitur.

Renes ait Varro dictos, quòd riuī ab his obſceni humoris nascantur. Nam venæ & medullæ tenuem liquorem defudant in renibus, qui liquor rursus à renibus calore Venereo resolutus decurrit.

Lumbi ob libidinis lasciuia dicti, quia in viris causa corporeæ voluptatis in ipsis est, sicut in vmbilico mulieribus: vnde & ad Iob in exordio sermonis dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos: vt in iis esset resistendi preparatio, in quibus libidinis est vſitata dominandi occasio.

Vmbilicus est medius locus corporis, dictus quòd sit ibi vmbro iliorum: vnde & vmbro appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. Ex eo enim infans in vtero pendet, ex eo etiā & nutritur.

Ilium græco sermone appellatū, quòd ibi obuoluamus nos. Græcè enim *ἐλὺς* obuoluere dicitur.

Clunes vocata, quòd sint iuxta colū, quod est longa.

Nates, quòd in ipsis innitimur dum sedemus: vnde & cōglobata est in eis caro, ne prementi corporis mole ossa dolerent.

Genitalia corporis partes sunt, vt nomen ipsum docet: à gignenda sobole acceperunt vocabulum, quòd his procreatur & gignitur. Hæc & pudenda pro verecundia siue à pube. Vnde & indumento operiuntur: dicuntur autem ista & inhonesta, quia non habent eam speciem decoris, sicut membra quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantum, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viti.

Testiculi per diminutionem à testibus dicti, quorū numerus incipit à duobus. Hi enim semen calamo ministrant, quòd ab spinæ medulla & renibus & lumbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

A Viscus est pellis in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quòd retro sunt & à vultu auersa, ne dum aluum purgamus inquinaremus aspectum.

Meatus inde appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur stercora.

Fœmora dicta sunt, quòd ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus vsque ad genua.

Fœmina autem per deriuationem fœmorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: vnde & præliatores olim sub fœminibus equos amisisse dicebantur.

B Costæ quasi coniunctæ axes: in ipsis enim fœmora mouentur, quorum concaua, vertebra vocantur, quia in eis capita fœmorū vertuntur.

Suffragines, quia subtus franguntur, i. flectuntur, non supra sicut in brachiis.

C Genua sunt cōmissiones fœmorum & crurum, & dicta genua, eo quòd in vtero sint genis opposita. Cohærēt enim sibi ibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ, nam à genis genua dicuntur: denique complicatum gigni formarque hominē dicunt, ita vt genua sursum sint quibus oculi formantur, vt caui & reconditi fiant. Ennius, Atque genua cōprimit arta gena. Inde est quod homines dum ad genua se prosternūt statim lacrymantur. * Voluit enim eos natura vterum maternum commemorari, vbi quasi in tenebris consedebant, antequam ad lucem peruenirent.

Crura dicta, quia in iis currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus vsque ad furas.

Tibiæ vocata quasi tubæ: sunt enim longitudine & specie similes.

Talus dictus à tolo: nam tolus est eminens rotunditas, vnde & fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo, calcanei.

D Pedes ex græca etymologia nomen sortiti sunt: hos enim Græci *πόδες* dicunt, quia alternis motibus solo fixi incedunt.

Plantæ à planitie nuncupata, quia non rotunda, vt in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo: sed planæ atque lōgiores formatae sunt, vt stabile corpus efficerent. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constant.

Calcis prima pars plantæ, à callo illi nomini impositum, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

Solum inferior pars pedis, dictum quia eo terræ vestigia imprimimus: sed & solum dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum.

vnde & terra solum, quod cuncta sustineat, & solum pedis, quod totam corporis molem portat.

al. circum-
flua.

Viscera non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, à visco quod est inter cutem & carnem. Item viscera vitalia, i. * circumfusa cordis loca, quasi viscera, eo quod ibi vita, i. anima continetur. Item viscera capita nervorum ex sanguine & nervis copulata. Eadem lacerti siue mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, ut sit in media parte totius corporis cor: appellaturque à nomine similibus animalium sub terra delitescantium. Nam inde muscoli à murum similitudine, idem etiā & tori, quod illic viscera torta videantur.

Cor à græca appellatione derivatur, quod illi *καρδιά* dicunt, siue à cura. In eo omnis sollicitudo, & scientiæ causa manet. Quod ideo pulmoni vicinū est, ut cum ira acceditur, pulmonis humore temperetur. Huius duæ arteriæ sunt, de quibus sinistra plus sanguinis habet, dextra plus spiritus: vnde & in dextro brachio pulsus inspicimus.

Præcordia verò sunt loca cordi vicina, quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quod ibi sit principium cordis & cogitationis.

al. motu.

Pulsus vocatus quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatē intelligimus, aut salutem. Huius duplex est motus, aut simplex, aut compositus. Simplex est qui ex vno * saltu constat: compositus est qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit, qui motus certa habet spacia, dactylicum percussum quamdiu sine vitio sunt. Si quando vero citatiores sunt, ut *δραχμὴ δ' ὀκτώ*, aut leniores, ut *μυρμύκων*, mortis signa sunt.

Venæ dictæ, eo quod viæ sint natantis sanguinis, atque riuus per corpus omne diuisi, quibus vniuersa membra irrigantur.

Sanguis ex græca etymologia nomen duxit, quod vegetetur, & sustentetur, & viuat. Sanguis autem est dum in corpore est, effusus verò cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alij autem cruorem interpretantur sanguinem corruptum qui emittitur. Alij aiunt vocatum sanguinem quod suavis sit. Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici minui sanguinem per ætatē, vnde & in senibus tremor est. Propriè autē sanguis animæ possessio est: inde genas lacerare in luctu mulieres solent, vnde & purpureæ vestes & flores purpurei mortuis præbentur.

Pulmo ex græco trahit vocabulum. Græci enim pulmonem *πνεύμονα* vocant, eo quod

cordis flabellum sit, in quo *πνεύμα*, i. spiritus inest, per quod & agitantur & mouentur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam græcè *πνεύμα* spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & recipit, à quo mouentur pulmones, & palpitant, & adaperiendo se, ut flatum capiant, stringendo ut eiiciant. Est enim organum corporis.

Iecur nomen habet, eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subuolat. Inde ad oculos, cæterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris præbet. In iecore autem persistit voluptas & concupiscentia, iuxta eos, qui de Physicis disputant.

Fibræ iecoris sunt extremitates, sicut extremæ partes foliorum in vitibus, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autē fibræ, quod apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebatur ab ariolis, quibus oblati atque succensis responsa acciperent.

Splen dictus à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existerent, quem quidam etiam risus causa factum existimant: nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quatuor elementis constantibus integrum est animal.

Fel appellatum quod sit folliculus gestans humorem qui vocatur bilis.

G Stomachus græcè os vocatur, eo quod ostiū ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat.

Intestina dicuntur, eo quod corporis interiore parte cohibentur, quæ idcirco lōgis ne vixibus in circularum ordinata sunt modum, ut susceptas escas paulatim digerant, & superadditis cibis non impediuntur.

Omentum * membrum quod continet ^{al. mēbra-} ^{na quæ.} intestinorum maiorem partem, quod *ἐπίπλοον* Græci vocant.

Disseptum intestinum quod discernit ventrem & cætera intestina à pulmone vel corde.

Cæcum intestinum, quod sit sine foramine & exitu, quod Græci *τυφλὸν ένταρος* dicunt.

Ieiuna tenue intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

Venter autē, & aluus, & vterus inter se differunt. Venter est qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertingitque à pectore ad inguina, & dictus venter quod per totum corpus vitæ alimenta transmittat.

Aluus est quæ cibum recipit, & purgari solet. Sal. Simulans sibi aluum purgari. Et vocatur aluus quod abluatur, i. purgetur. Ex ipsa enim sordes stercoreum defluunt.

Vterum solæ mulieres habent in quo con-

ciunt, ad similitudinem cauliculi. Tamē autem auctores vtrum pro vtriusque sexus ventre plerumque ponunt, nec Poētæ tantummodo, sed & ceteri. Vocatus autem vterus, quod duplex sit, & ab utraque in duas se diuidit partes quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornu arietis, vel quod interius impleatur fœtu. Hinc & vter quod aliquid extrinsecus habuerit, vt membra & viscera.

Aqualiculus autem propriè porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur quod fœtus in ea generetur, semen enim receptum confouet, confortum corporat, corporatum in membra distinguit.

Vulua vocata quasi valua ventris, i. ianua, vel quod semen recipiat, vel quod ex ea fœtus procedat.

Vesica quasi vas aquæ, quia sicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore distenditur: cuius vsus in volucribus nō habetur.

Vrina autem dicta, siue quod vrat, siue quod ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & egritudo futura mōstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur, quod eo lota, i. mūda vestimenta efficiantur.

Semen est quod * iactu sumitur, aut terra aut ab vtero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atque medullas, qui inde defudatus in modum sentinæ coarcescit in renibus, eiectusque per coitum, & in vtero mulieris susceptus calorem quodāmodo viscerum, & menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpore.

Menstrua superuacuis mulierum sanguis. Dicta autem mēstrua * propter circuitum lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim græcè *μήνη* dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum menstruale est animal. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbae, amittunt arbores fructus, rubigo ferrum corrumpit, nigrescunt æramenta. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferuntur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur pollutum cruore ipso sponte dispergitur. Post plurimos autem dies mēstruos ideo semen non est germinabile, quia iam nō est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenuē semen locis muliebribus non potest adherere: labitur enim nec habet vim adherendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebris sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hinc & steriles mares & foeminas dicunt fieri,

ri, vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

Primum autem aiunt cor hominis fingi, quod in eo sit & vita hominis & sapientia: deinde quadagesimo die totū corpus expleri, quod ex abortionibus, vt fertur, collectum est. Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: vnde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quod adhuc in vtero foueatur: cuius secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ita, quia eum cum editur, sequitur.

Nasci autem patribus similes aiunt, si paternum semē validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autem vtriusque parentis figuram reddunt, æqualiter mixto paterno maternoque semine concipiuntur, auiorum proauorum similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, ita & in hominibus semina celantur, figuras parentum redditura: ex paterno autem semine puellas nasci, & ex materno pueros, quia omnis partis constat duplici semine, cuius pars maior cum inualuerit, occupat similitudinē sexus.

In corpore nostro quædam tantum utilitatis causa facta sunt, vt viscera: quædam & utilitatis & decoris, vt sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum membrorum & utilitas magna est, & species decentissima. Quædam tantum decoris, vt mamillæ in viris, & in utroque sexu umbilicus. Quædam discretionis, vt in viris genitalia, barba prolixa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus: ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nūc ætates eius subiungamus.

De ætatibus hominis, CAP. II.

Radus ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atque senectus.

Prima ætas infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

Secunda ætas pueritia, i. pura, & necdū ad generandum apta, tendens vsque ad decimū quartum annum.

Tertia adolescentia ad gignendum adulta, quæ porrigitur vsque ad vigesimum octauum annum.

Quarta iuuentus firmissima omnium ætatum finiens in quinquagesimo anno.

Quinta ætas senioris, i. grauitas, quæ est inclinatio à iuuentute in senectutem, nondum

senectus, sed iam nondum iuuentus, quia senioris ætas est quæ Græci *πρεσβυτιον* vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed *γέρων* dicitur. Quæ ætas à quinquagesimo anno incipiens septuagesimo terminatur.

Sexta ætas est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post illas quinque ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur.

Senium autem pars est vltima senectutis, dicta quod sit terminus sextæ ætatis. In his ergo sex spaciis Philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatis etymologias earum in homine demonstrantes.

Infans dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari nescit, i. loqui non potest: nondum enim bene ordinatis dentibus, minus est sermonis expressio.

Puer à puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem florémque genarum habens. Hi sunt ephebi, i. à Phœbo dicti, necdum viri, sed adolescentuli leues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Esaias, Puer natus est nobis. Pro etate, vt octennis, decennis. Vnde est illud: Iam puerile iugū tenera ceruice regebat. Pro obsequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere, dum iā Ieremias longè pueritiæ excessisset annos.

Puella est paruula quasi pupilla: vnde & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autē dicti, quasi sine oculis, hoc est à parentibus orbi. Hi autē verè pupilli dicuntur, quorum parentes ante discesserunt, quàm ab eis nomen acciperent. Ceteri orbi vocantur orphani, i. qui & pupilli: illud enim græcū est, hoc latinum. Nam & in psalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor, græcus habet *ὀρφανος*.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quod hæc loca tunc primū lanuginē ducūt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. cum puberem esse qui quatuordecim annos expleuerit, quamuis tardissimè pubescat. Certissimum autem puberem esse, qui & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generare iam possit.

Puerperæ sunt quæ annis puerilibus pariūt. Vnde & Horat. Laudatur primo prole puerpera nato. Et dictæ puerperæ, vel quod primo partu grauantur, vel quod primū pueros pariant.

Adolescens dictus, eo quod sit ad gignendū adultus, siue à crescere & augeri.

Iuuenis vocatus quod iuuate posse incipiat,

vt in bubus iuueci, cum à vitulis discefferint. Est enim iuuenis in ipso atatis cremento positus, & ad auxilium paratus. Nam iuuate hominis est opus aliquid conferentis. Sicut autē triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus.

Vir nuncupatus quod maior in eo vis est, quàm in fœminis. Vnde & virtus nomen accepit, siue quod vi agat fœminam.

Mulier verò à mollitie tãquam mollier, detracta litera, vel mutata appellata est mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate animorum vel corporum separatur. Sed ideo virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset, scilicet ne fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium sexum prouere. Dicitur igitur mulier secundum fœmineum sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua sacræ scripturæ. Nam Eva statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro, mulier appellata est, dicente scriptura, Et formauit eā in mulierem.

Virgo à viridiore ætate dicta est, sicut virga & vitula. Alias ab incorruptione, quasi virago, quod ignoret fœmineam passionem.

Virago vocata, quia vt vir agit, hoc est opera virilia facit, & masculini vigoris est. Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant. Virgo autem non rectè virago dicitur si non viri officio fungatur. Mulier verò si virilia opera facit, rectè virago dicitur, vt Amazones. Quæ verò nūc fœmina, antiquitus vira vocabatur, sicut à seruo serua: sicut à famulo famula, ita à viro, vira. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta, vbi sexus species à viro distinguitur. Alij græca etymologia fœminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris fœminæ sunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur.

Senior est adhuc viridior. Ouidius in 6. lib. Senior, — inter iuuenemque senemque. Ter. Qui * viri iure sumus.

Adolescentior non vtrique magis est adolescens * sed minus, vt senior: minus est * sene, vbi comparatiuus gradus minus significat à positivo. Ergo senior non satis, sicut * iunior inter iuuenem & senem, sicut pauperior inter ditē & pauperem.

Senes autem dictos quidam putant à sensus diminutione, eo quod iam præ vetustate desipiant. Nam Physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis, prudētes calidi. Vnde & senes in quibus iam friget, & pueri in

fortè, viridiores.

In quodam V. C. semper Adolescentis scribitur, & Adolescentior, & finis pro senex.

al. senes. al. iuuenior

quibus necdum calet, minus sapiunt: inde est quod conuenit sibi infantum aetas & senum. Senes enim per nimiam aetatem delirant, pueri per lasciuiam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini generis est, sicut anus foemini: nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis quasi annosa. Nam si commune esset nomen, * cur diceret Terentius, senem mulierem? Hinc & vetula, quia vetusta. Sunt autem à sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est.

Canities autem vocata à candore, quasi candelae. Vnde est illud, Florida iuuentus, lactea canities, prout diceret candida.

Senectus autem multa secum & bona affert & mala. Bona, quia nos à potentissimis dominis liberet, voluptatibus imponit modum, libidinis fragit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est, debilitate & odio. Subeunt enim morbi tristisque senectus. Nam duo sunt quibus minuuntur corporis vires: senectus & morbus.

Mors dicta quod sit amara vel à Marte, qui est effector mortium: siue mors à morfu primi hominis * quo ille pomi esu mortem meruit.

Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantum, immatura iuuenum, * matura, id est naturalis, senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam sicut ait Caesar, ab eo quod est morior in participio praeteriti temporis in Tus exire debuit, per vnum scilicet u non per duo. Nam ubi geminata est littera nomen est non participium, ut fatuus, arduus. Conuenienter itaque factum est ut quoadmodum id quod significat, non potest agendo: ita & ipsum nomen non possit loquendo declinari. Omnis autem mortuus aut funus est aut cadauer.

Funus est si sepeliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papiris cera circumdatis ferebant.

Cadauer autem est si insepultum iacet. Nam cadauer nominatum à cadendo, quia iam stare non potest. Quod dum portatur, exequias dicimus: crematum, reliquias: conditum iam sepultum. Corpus autem à consuetudine dicitur, ut illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitae officium. Nam dicimus defunctos officio, qui officia debita compleuerunt, unde & honoribus functos. Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitae depositus: siue quod sit diem functus.

Sepultus autem dictus, eo quod iam sine

pulsu & palpatione est, id est sine motu. Sepelire autem est condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humum iniicere.

De Portentis, CAP. III.

Portenta esse ait Varro, quae contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiusque conditae rei natura sit. Vnde & ipsi gentiles Deum modo Naturam, modo Deum appellant. Portentum ergo sit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem & ostenta monstra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere atque ostendere, monstrare atque praedicere aliqua futura videntur. Nam portenta dicta perhibentur à portendendo, id est praestendendo. Ostenta autem, quod ostendere quicquam futurum videantur.

Prodigia, quod porro dicant, id est futura praedicent.

Monstra vero à monitu dicta, quod aliquid significandum demonstrent, siue quod statim monstrent quid appareat, & hoc proprietatis est: abusione tamen scriptorum plerumque corrumpitur. Quaedam autem portento- rum creationes in significationibus futuris constitutae videntur. Vult enim Deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia: sicut & per somnos, & per oracula, quibus praemoneat & significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem, quod plurimis etiam experimentis probatum est: * ut in temporibus Xerxis regis. Tunc quippe vulpes ex equa creata, dissolui regnum eius portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum est: quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diuersarum bestiarum, sed viuentes: significasse repentinam regis interfectionem, superuixerant enim deteriora melioribus. Sed monstra quae in significationibus dantur: non diu viuunt, sed continuo ut nata fuerint occidunt.

Inter portentum & portentuosum differt. Nam portenta sunt quae transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus, Matremque suos conterruit infans.

Portentuosae vero leuem sumunt mutationem. Exempli causa, cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentuosae existunt alia, magnitudine totius corporis ultra communem hominum modum, quantus fuit Titon in notem iugeribus iacens, Homero testante: alia, paruitate totius corporis, ut Nani, vel quos Graeci pygmaeos vocant, eo quod sint statura cubitales. Alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis membro-

al. cur non diceret.

al. qui vetit-
at arboris
pomi mortem
incurrit.
al. merita.

al. Xerxi
quippe vul-
pes, &c.

ferre vult
dentes.

ferre vult
dentes.

rum partibus, ut bicipites & trimani vel * Scinodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, ut manus à manu vel pes à pede. Alij à discisione, ut sine manu, aut capite generata: quos græci * sterisios vocant. Alia per numeria: quando solum caput, aut crus nascitur. Alia quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, ut ex Pasiphae memorant genitum Minotaurum quod Græci ἐπιπομπία vocant. Alia quæ ex omni parte transfigurantur in alienæ creationis portentum: ut ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia quæ sine transfiguratione mutationem habet locorum, ut oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera parte splen habuisse. Alia secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati & coherentes reperiuntur, in alia minus siue in pedibus. Alia secundum immaturam & intemperatam creationem, sicut ij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud quod prædiximus in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, ut ἀνδρογυναι & ἑρμαφρόδιται vocantur. Hermaphrodita autem nuncupati, eo quod eis uterque sexus appareat. ἑρμης quippe apud Græcos Mercurius est: ἀφροδιτη Venus nuncupatur: hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissim coeundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædam monstra sunt gentium, ut Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

Gigantes dicti iuxta græci sermonis etymologiam, qui eos γίγας existimant, i. terrigenas, eo quod fabulosè parens terra immensa mole & similes sibi genuerit: γένος enim terra appellatur: γένος genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. Falsa autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaticatores angelos cum filiabus hominum ante diluuium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

Cynocephali appellantur, eo quod canina capita habeant, quosque ipse latratus magis bestias, quam homines confitetur: hi in India nascuntur.

Cyclopes quoque eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quod vnum oculum in fronte media habere perhibentur. Hi & ἀγροφα-

E γίγας dicuntur, propter quod solas ferarum carnes comedunt.

Lemnias in Lybia credunt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

In ultimo autem Orientis monstruosæ gentium facies scribuntur. Alia sine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Alia labro subteriori adeò prominenti, ut in solis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse, modico tantum foramine calamis * venarum potum haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, inuicem pro sermone vtentes nutu siue motu.

Panotios apud Scythiam esse ferunt tam diffusa aurium magnitudine, ut omne corpus ex eis contegant: πάν enim græco sermone omne, ὅτι aures dicuntur.

Artabatitæ in Æthiopia proni, ut pecora ambulare dicuntur, quadragesimum æui annum nullus supergreditur.

Satyri homunciones sunt ad uncis naribus, cornua in frontibus habent, & caprarum pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiam interrogatus Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnus ex accolis heremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrosque colit. Dicuntur quidam & sylvestres homines, quos nonnulli Faunos ficarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia singulis cruribus & celeritate mirabili: quos inde χιόποδες Græci vocant, eo quod per æstum in terra resupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

Antipodes in Lybia plantas versas habent post curra & octenos digitos in plantis.

ἰστροπόδες in Scythia sunt, humanam formam & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, quæ μακρόβιοι nuncupantur, duodecim pedum staturam habentes. Est & gens ibi statura cubitalis, quos Græci à cubito Pygmaeos vocant, de qua supra diximus. Hi motana in die tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent & in eadem India esse gentem sceminarum quæ quinquennes concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa portenta quæ non sunt, sed ficta: & in causis rerum interpretantur, ut Gerionem Hispaniæ regem triplici forma proditum, Fuerunt enim tres fratres tantæ concordie, ut in tribus corporibus, quasi vna anima esset.

Gorgones quoque meretrices trinitas serpentibus fertur, quæ aspicientes se conuertebant in

monstris
autem

al. auentur
pastus.

etiam in
paulo
paulo
paulo
paulo
paulo

al. stupefa-
ciebant.

bant in lapides, habentes vnum oculum quo inuicem utebantur. Fuerunt autem tres sorores viuis pulchritudinis, quasi vnius oculi, quæ ita inspectores suos * stupefcere faciebant, vt vertere eos putarentur in lapides.

Sirenas tres fingunt fuisse ex parte virgines ex parte volucres, habentes alas & ungulas: quarum vna voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. Quæ illectos nauigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeûtes, quoniam ad egestatem deducebant, iis fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse & ungulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

Scyllam quoque ferunt fceminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis, propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare existimant vndas, quas for- bentis æstus vorago collidit.

Fingunt & monstra quædam irrationabiliû animantium, vt Cerberum inferorum canë tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. Quem quidam ideo dictû Cerberum putant quasi sit *καρὶ σπέρμα*, id est, carnem vorans.

al. excedra.

Dicunt & Hydram esse serpētem cum nouem capitibus, quæ Latine * scedra dicitur, quod vno cæso tria capita exercebant. Sed cõstat hydram locum fuisse euomentē aquas vastatē vicinam ciuitatem, in quo vno clauso meatu multi crumpebant. Quod Hercules vidēs, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem heresum, dicens: Hæresis enim velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit: & dum sæpe reciditur, pullulat, igni debita, incendiôque peritura.

Fingunt & Chimæram triformem bestiam, ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidam Physiologi

Anon animal, sed Ciliciæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrient, quibusdam ardentem, quibusdam plenû serpentibus. Hunc Bellorofontes habitabilem fecit, vnde Chimæram dicitur occidisse.

Centauro, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed quod discurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos asseruerunt.

Porro Monocentaurum nomen sumpsisse ex tauro & homine, qualem bestiam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouēque virum, semiuirūque bouem.

Onocentaurus autem vocatur, eo quod media pars hominis species, media asini esse dicatur, sicut & Hippocentauri quod equorum hominūque in eis natura coniuncta fuisse putatur.

De transformatis, CAP. IIII.

Cribuntur autem & quædam monstruosæ hominum transformationes & commutationes in bestias, sicut de illa maga famosissima Circe, quæ socios quoque Vlyssis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, qui sorte ducti, transnatabant quoddam stagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nā & Diomedis socios in volucres fuisse conuersos, nō fabuloso mendacio, sed historica affirmatione cõfirmant. Sed & quidam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figura sceleratorum mutatur, & siue magicis cantibus, siue herbarum veneficio, totis corporibus in feras trāseunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationē recipiunt: & corrupta in diuersas species transformantur: sicut de vitulorum carnibus putridis apes: sicut de equis scarabei: de mulis locustæ: de cancri scorpiões. Ouidius: Cõcaualittorei si demas brachia cancri: Scorpis exibat, caudaque minabatur vnca.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber duodecimus.

Capita libri duodecimi.

- 1 De pecoribus & iumentis.
- 2 De bestis.
- 3 De minutis animantibus.

- E 4 De serpentibus.
- 5 De vermibus.
- 6 De piscibus.
- 7 De auibus.
- 8 De minutis volatilibus.

De pecoribus & iumentis, CAP. I.

MINIBVS animantibus Adam primus vocabula indidit, appellans vnicuique nomen ex presenti institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes autem vnicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbaratum nomina illa imposuit Adā: sed illa lingua quæ ante diluuiū omnium vna fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latine autem animalia siue animantia dicta, quod animentur vita & moueantur spiritu.

Quadrupedia vocata, quia quatuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, damæ, onagri, &c. sed neque bestię sunt, vt leones, neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

Pecus dicimus omne quod humana lingua & effigie caret. Proprie autem pecorum nomen iis animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendum apta, vt oues & sues: aut vsui hominum commoda: vt equi & boues. Differt autē inter pecora & pecudes, nā veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt. Pecudes autem tantum illa animalia quæ eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autem animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quod nostrum laborem vel onus suo adiutorio subuectando vel arando iuuent. Nam bos carpenta trahit, & durissimas terræ glebas vomere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominū in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo quod iuuent homines: sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel quod sint apta armis, i. bello: vel quod his in armis vtimur. Alij armenta tantum boues intelligunt ab arando, quasi aramenta. Discretio est autem inter armenta & greges: nam armenta equorum & bouum sunt, greges verò caprarum & ouium.

Ouis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eò quod apud veteres in initio non tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. Ex iis quasdam bidētes vocant, eo quod inter octo dentes duos altiores vocant: quas maximè gentiles in sacrificiū offerebant.

Veruex vel à viribus dictus, quod ceteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, i. masculus, vel quod vermem in capite habeat: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiant, & pugnantes cum magno impetu feriant.

Aries vel ἀρὶς ἄρως, i. à * Marte vocatus: al. mare. vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quod hoc pecus à gentilibus primum aris est immolatum. Aries quod aris imponeretur. Vnde est illud: Aries mactatur ad aram.

Agnum quanquam & Græci vocent ἀγνὸς ἄγνος, quasi pium. Latini tamen ideo hoc

nomen habere putant, eo quod præ cæteris animalibus matrem agnoscat: adeo ut etiã si in magno grege errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

Hædi ab edendo vocati: parui enim pinguiissimi sunt, & saporis iocundi: unde & edere, inde & edulium vocatur.

Hircus lascium animal & petulcũ & feruens semper ad coitum, cuius oculi ad libidinem in transuersum aspiciunt, unde & nomẽ traxit. Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, ut adamantem lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus hircus cruor dissoluat. Maiores hirci cinisij dicuntur à fluuio Cinise in Lybia, ubi grandes nascuntur.

al. creas.

Capros & capras à carpendis virgultis quidam dixerunt. Alij quod captent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, unde eas* capreas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci pro eo quod acutissimè videant, ἀπὸ τοῦ ὄξους doricadas appellauerunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo, vident tamen omnes qui veniunt. Eadem autem & capræ: eadem ibices, quasi auices, eo quod ad instar auium ardua & excelsa teneant, & in sublimibus inhabitent: ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant: unde & meridiana pars ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis commorantur, ut si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes in suis se cornibus illæsa suscipiant.

Cerui dicti ἀπὸ τῶν κεράτων, i. à cornibus, κερατὰ enim græcè cornua dicuntur. Hi serpentium inimici cum se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata perniciæ veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnium herbæ ipsi prodiderunt. Nam ea pasti excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summissis nihil. Siquando immensa flumina vel maria transitant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibi que inuicem succedentes nullum laborem ponderis sentiunt.

Τραγέλαροι à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, ut cerui, villosos tamen habent armos, ut hirci, & menta portensis hirsuta barbis, qui non alibi sunt quàm circa Phasidem.

Hinnuli filij sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbecille: de quo Mar-

tialis: Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum, Imbelles damæ, quid nisi præda sumus?

Lepus quasi leuipes, quia velociter currit. Unde & Græcè pro cursu λέπας dicitur: velox est enim animal & satis timidum.

Cuniculi genus agrestium animalium, dicti quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

Sus dicta, quod pascua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se ceno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amica luto sus. hinc etiam spurcicia vel spurius nuncupatur.

Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & futores vocantur, quod ex setis suant, id est, consuunt pelles.

Aper à feritate vocatus, ablata e litera, & subrogata p. Unde & apud græcos ἀγρῖος id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immite abusu agreste vocamus.

Iuencus dictus, eo quod iuuare incipiat hominum usus in * excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuencus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

al. colendo terram.

Taurus Græcum nomen est sicut & bos. Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate qua volunt, tergi duritia omne telum respuunt immitti feritate.

Bouem græci βῶν dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Neuius: * Trionem hic moderatur rusticus. Cuius latitudo pellium à mento ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signum. Boum in sociis eximia pietas. Nam alter alterum inquit cum quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si fortè defecerit.

al. Trionem hic moderatur.

Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum: sicut leo leæna, draco dracæna.

Vitulus & vitula, à viriditate vocati sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula autem parua est & nondum enixa. Nam enixa, iuuenca est aut vacca.

Bubali vocati per deriuationem, quod sint similes boum: adeo indomiti, ut præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri agrestes boues sunt in Germania habentes cornua intantum protensa, ut regiis mensis insigni capacitate ex eis gerula fiant.

Camelis causa nomẽ dedit, siue quod quã-

forte equus
non.

do onerantur, vt breuiiores & humiles fiant, accumbant: quia græci *χαμηλὸν* humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso. * camor enim verbo græco curuum significat. Hos licet & aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. Nam Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

Dromeda genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris. Vnde & nomen habet. Nam *δρόμος* Græcè cursus velocitas appellatur. Centum & amplius miliaria vno die pergere solet. Quod animal sicut bos & ovis & camelus ruminat.

al. ruma.

Ruminatio autem dicta est à * rumine emittente gutturis parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus reuocatur.

al. ad seddus
al. ab anti-
quis.

Asinus & asellus à sedendo dictus, quasi * ased^o: sed hoc nomē quod magis equis cōueniebat, ideo hoc * animal sumpsit, quia priusquā equos caperēt homines, huic præfidere cœperunt. Animal quippe tardum & nulla ratione renitens, statim vt voluit sibi homo substrauit.

Onager interpretatur asinus ferus, *ονος* quippe Græci asinum vocant, *αγρος* ferum. Hos Africa habet magnos, i. indomitos, & in deserto vagantes. Singuli autem sceminarū gregibus præfunt. Nascentibus masculis celant, & testiculos eorum morfu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Asini Arcadici dicti, quod ab Arcadia primum vecti sint magni & alti. Minor autem asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quod quando quadrigis iungebantur, æquabantur, parēsque forma & similes cursu copulabantur.

Caballus à cauendo dictus, propter quod gradiens vngula impressa terram concauet, quod reliqua animalia non habet: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viucitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellū, & excitantur sonitu tubæ ad prælium: voce accensi ad cursum prouocantur: dolent cum victi fuerint, exultant cum vicerint. Quidam hostes in bello sentiunt, adeo vt aduersarios morfu petant. Aliqui etiā proprios dominos recognoscunt: obliui mansuetudinis, si mutantur, aliqui præter dominum nullum dorso recipiunt. Interfectis vel morientibus dominis multi lacrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in centauris equorum & hominum natura permixta est. Solent enim ex equorū

maestitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Persicis, Vngaricis, Epiroticis ac Siculis, in annis vltra quinquaginta: breuior autē Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

In generosis equis, vt aiunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma vt sit validum corpus & solidum robore, conueniens altitudo, latitudo, latus longum substrictius, maximæ & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concauo solidatus. Pulchritudo, vt sit exiguum caput, & siccum, pelle prope ossibus adhærente, aures breues & acutæ, oculi magni, nares patulæ, & erecta ceruix, coma densa & cauda, vngularum soliditatis fixa rotunditas. Meritum, vt sit animo audax, pedibus alacer, tremētibus membris, quod est indicium fortitudinis, quique ex summa quiete facile concitetur, vel excitata festinatione nō difficile teneatur. Motus autem equi in naribus intelligitur, virtus in membris trementibus. Color hic præcipuè spectandus: * badius, aureus, roseus, mirteus, * ceruin^o, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badiōque distinctus, reliquis varius color, vel cinereus deterimus.

Badium autem antiqui vadium dicebant, quod inter cetera animalia fortius vadat. Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quā Siculi spadicam vocant.

Glaucus verò est veluti pictos oculos habēs, & quodam splendore perfusus: nam glaucum veteres dicebant album.

Gilvus autē melinus color est subalbidus. Guttatus, albus nigris interuenientibus punctis.

Candidus autem & albus inuicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est, candidus verò, niueus & pura luce perfusus.

Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbes quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quod vias habeat colorum impariū. Qui autem albos tantum pedes habent, * petali appellantur: qui frontem albam, * calidi.

* Ceruinus est, quem vulgo gaurancem dicunt.

Ætanem idem vulgus vocat, quod in modum ærei sit coloris.

Mirteus autem est pressus in purpura.

Dofinus autem dictus, quod sit color eius de asino, idem & cinereus. Sunt autem hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, &

à m. r. Cal-
as, hoc est,
ramis palma-
rum, qui co-
lorem spadi-
ceum referat
& badii
Hispani hūc
colore Vayo
vocant. Et
in Vayo, e-
quum spadi-
cei coloris vo-
cant.
al. cerum-
lus.

al. petuli &
petelli.
al. candidi.
al. cerum-
lus.

proinde ad urbanam dignitatem transire non possunt.

Mauron niger est. Nigrum enim Græci *μαύρον* vocant.

Manus verò equus breuior est, quem vulgo brunium vocant vel brunium.

Veredos antiqui dixerunt, quod veherent redas, id est ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & redas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, vnum generosum, præliis & oneribus aptum: alterum vulgare atque gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diuersi generis ortum, quod etiam bigenerum dicitur, quia ex diuersis nascitur, ut mulus.

Mulus autem à græco tractum vocabulum habet. Græcè enim quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. Iudei asserunt quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitus, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitu coegit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Iacob contra naturam colorum similitudines procurauit. Nam tales fœtus oues illius concipiebant, quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, ut generosos obiciant equos visibus concipientium, quo eorum similes concipere & creare possint. Nam & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo rapiente visu similes generent. Inde est quod quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, ut cynocephalos & simias, ne visibus occurrentes similes fœtus pariant. Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam, ut quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis æstu dum concipiunt, talem sobolem procreent. Etenim animal in visu Venereo formas extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuersis nascuntur, ut mulus ex equa & asino: burdo ex equo & asina: hybrida ex apris & porcis: titirus ex oue & hirco: musino ex capra & ariete. Est autem dux gregis.

De Bestiis, CAP. II.

Bestiarum vocabulum propriè conuenit leonibus, tygribus, pardis, & vulpibus,

canibusque & simiis & cæteris quæ vel ore vel unguibus sæuiunt, exceptis serpentibus. Bestiæ autem dicuntur à vi qua sæuiunt.

Feræ appellatæ, quod naturali vtantur libertate, & desiderio suo ferantur. Sunt autem liberæ earum voluptates, & huc atque illuc vagantur, & quò animus duxerit eo feruntur.

Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. græcè enim *λέων* vocatur. & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leæna verò totum Græcum est sicut & dracæna. Vt autem leæna lea dicatur, usurpatum est à Poëtis. Leo autem Græcè, Latine rex interpretatur, eo quod sit princeps omnium bestiarum. Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breues ac iuba crispæ, imbelles sunt: longi & coma simplici, acres. Animos eorum frons & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septem autem à venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, sed ignis magis. Cum dormierint vigilant oculi: cum ambulant cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inueniat. Cum genuerint catulum, tribus diebus & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Circa hominem leonum natura est benigna, ut nisi læsi nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduus. Prostratis enim parant: captiuos obuios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius, -- Scymnique leonum, &c.

Tygris vocata propter* volucrem fugam. Ita enim nominant Persæ & Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis, virtute & velocitate mirabilis, ex cuius nomine flumen tygris appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluuiorum. Has magis Hircania gignit.

Panther dictus siue quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone, siue quia & sui generis societate gaudet, & ad eandem similitudinem quicquid accipit reddit.

Ita omne dicitur. Bestia est hæc minutis orbiculis superpicta, ita ut oculatis ex fuluo circulis, nigra vel alba distinguatur varietate. Hæc semel omnino parturit, cuius causæ ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaque oneratam fœtibus vuluam tanquam obstantem partui unguibus lacerant, effundit illa partum, seu potius dimittit, dolore

cogente. Ita postea corruptis & cicatricosis sedibus genitale semen infusum non erit acceptum, sed irritum refilit. Nam Plinius dicit animalia cum acutis unguibus frequenter parere non posse. Vitiantur enim intrinsecus se mouentibus catulis.

Pardus secundus post pantherem est, genus varium & velocissimum, & princeps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

Leopardus ex adulterio leonæ & pardus nascitur, & tertiam originem efficit, sicut & Plinius in naturali historia dicit, leonem cum parda, aut pardum cum leona concumbere, & ex utroque coitu degeneres partus creati, ut mulus ex equa & asino.

Rinoceros à Græcis vocatus, Latine interpretatur in nare cornu. Idem & monoceros, id est, unicornis, eo quod unum cornu in media fronte habeat pedum quatuor: ita acutum & validum, ut quicquid impetierit, aut ventilet, aut perforet. Nam & cum elephante saepe certamen habet, & in ventre vulneratum prosternit. Tanta autem est fortitudinis, ut nulla venantium virtute capiatur: sed, sicut asserunt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venienti sinum aperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit: sicque soporatus velut inermis capitur.

Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quod formam montis præferat. Græcè enim mons * elisio dicitur. Apud Indos autem à voce barro vocatur. Vnde & vox eius barritus dicitur, & dentes eius ebur. Rostrum autem * promoscida dicitur, quo ille pabulum ori admouet, & est angui similis, vallo munitus eburneo. Hos boues * Lucanos vocabant antiqui Romani: boues, quia nullum animal grandius videbant: * Lucanos, quia in Lucania illos primus Pyrrhus in prælio obiecit Romanis. Nam hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ & Indi ligneis turribus collocatis, tanquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem & memoria multa vigent. Gregatim incedunt: motu quo valent salutant homines: murem fugiunt: auersi coeunt, quando autem parturiunt, in aquis vel insulis dimittunt foetus, propter dracones, quia inimici sunt & ab eis implicati necantur. Biennio autem portant foetus, nec amplius quam semel gignunt, nec plures, sed tantum unum. Viuunt autem annos trecentos. Apud solam Africam & Indiam elephanti prius nascebantur: nunc sola eos India gignit.

Gryphes vocatur, quod sit animal pennatum & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis montibus nascitur. omni parte cor-

poris leones sunt: alii & facie aquilis similes equis vehementer infesti. Nam & homines * viuos discernunt.

al. viuos.

Cameleon non habet unum colorem, sed diuersa varietate conspersus, ut pardus. Dicitur autem ita, eo quod cameli similitudinem habet & leonis: huius cameleontis corpusculum ad colores quos videt facillima conuersione variatur, quod animalium aliorum non est ita ad conuersionem facilis corpulentia. Cameleon pardus dictus, quod dum sit ut pardus albis maculis superasperus, collo equo similis, pedibus buballis, capite tamen camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.

Lynx dictus, quia in luporum genere numeratur: bestia maculis distincta terga, ut pardus, sed similis lupo. Vnde & ille λύκος, iste lynx. Huius urinam conuerti in duritiam preciosi lapidis dicunt, qui ligurius appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nam egestum liquorem arenis in quantum potuerint contegunt, inuidia quadam naturæ, ne talis egestio transeat in usum humanum. Lynces dicit Plinius secundus extra foetum unum non admittere.

Castores à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus, propter quod cum præferant venatorem, ipsi se castrant & moribus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scæriana, redimunt se à parte corporis, propter quod maximè expectantur. Iuuenalis: — Qui se, Eunuchum ipse facit, cupiens euadere damnum Testiculi —. Ipsi sunt & Fibri, qui etiam Pontici canes vocantur.

Vrsus fertur dictus, quod ore suo formet foetus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quandam nasci, quam mater lambendo in membra componit. Vnde est illud: Sic format lingua foetum cum protulit vrsa. Sed hoc immaturitas partus facit, denique tricesimo die generat. Vnde euenit, ut præcipitata foecunditas informis procreetur. Vrsorum caput inuadit: vis maxima in brachiis & in lumbis. Vnde interdum erecti insistant.

Lupus Græca deriuatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi λύκος dicunt. λύκος autem græcè à moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt, quasi * leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, unde quicquid pede presserit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur: Lupus in fabula. Certè si se prius visum senserit, deponit feritatis audaciam. Lupi to-

al. leopos.

Vide D.

Greg. lib. 31.

moral. cap.

13. Pterium

in fine libri

2. hieroglyphicis.

Pterium in cap.

45. E. f. f.

Pterium form.

10. de secretis

secretorum.

al. Elefio.

al. promoscida, & promoscida.

al. Lucas.

al. Lucat.

to anno non amplius quam duodecim diebus coeunt, famem diu portant, & post longa ieiunia multum deuorant. Lupos Æthiopia mittit ceruicē iubatos, & * tantum varios, vt nullum colorem dicant illis abesse.

Canis nomen Latinum, Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim *κύων* dicitur: licet eum quidam à canore latratus appellatum aestiment, eo quod insonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus. Plus enim sensus cæteris animalibus habent. Nāque soli sua nomina recognoscunt: dominos suos diligunt: dominorum testā defendunt: pro domino suo se morti obiciunt: voluntariē cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremo naturæ est, extra homines esse non posse. In canibus duo sunt spectanda, aut fortitudo, aut velocitas.

Catuli abusiue dicuntur quarumlibet bestiarum filij: nam catuli propriē canum sunt, per diminutionem distincti.

Lycisci autem dicuntur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter se fortē miscantur. Solent & scæminæ canes noctu in syluis alligatæ admitti ad bestias tygres, à quibus infiliri & nasci ex eodem fœtu canes adeo acerrimos & fortes, vt in complexu leones prosternant.

Vulpes dictæ, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiis que decipiens. Nam dum non habuerit escam, fingit mortem, sicque descendentes quasi ad cadauer volucres rapit & deuorat.

Simia græcum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quod suppresis naribus sint, & facie scæda, rugis turpiter sollicitantibus, licet & capellarum sit pressum habere nasum. Alij simias latino arbitrantur sermone vocatas, eo quod multa in eis similitudo humanæ rationis sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces noua luna exultant, media & caua tristantur. Fœtus quos amant ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopitheci caudas habent. Simia enim cum cauda est, quam quidam * cruda vocant.

Singæ villosæ sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis obliuionem.

Cynocephali & ipsi similes simiis, sed facie admodum canis, vnde & nuncupati.

Satyri facie admodum grata & gesticulatis motibus inquieti.

Callitriches toto penē aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & la-

A ta cauda.

Leontophonos bestia modica, & ex eo ita vocata, quia capta exurit: eiusque cinere aspersæ carnes, & positæ per compita semitarum leones necant, si quantulumcunque ex illis sumpserint.

Histris animal in Africa Erinacij simile, vocatum à spinarum stridore, quas tergo laxatas emittit, vt canes insequentes vulneret.

Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ si inuenerit dormientem crocodilum, volutat se in lutum primum, & intrat per os eius in ventrem, & carpens omnia interiora eius, exit viua de visceribus crocodili, ipso mortuo: hinc *νέοψυς* Græcè vocatus, eo quod odore suo & salubria ciborum & venenosa prodantur. De quo Dracontius ait: * Prædicat suillus vim cuiuscunque veneni.

Suillus autem à setis est nuncupatus. Hic etiam serpentes insequitur, qui cum aduersus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè obseruat quasi minantem, ad quam cum vim suam transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quod muribus infestus sit. Hunc vulgus * captum à captara vocant. Alij dicunt quod captat, i. videt. Nam tanto acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras superet. Vnde & à Græcis venit catus, i. ingeniosus, * *ἀπὸ τοῦ καὶ*.

Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebrosos enim & occultos cuniculos effodit, & eiicit prædam quam inuenerit.

Melo, quod sit rotundissimo membro, vel quod fauos petat, & assidue mella captet.

De minutis animalibus, CAP. III.

MVs pusillum animal, græcum illi nomen est, quicquid vero ex eo trahit latinum fit. Alij dicunt mures, quod ex humore terræ nascuntur. Nam mus terra, vnde & humus. His in plenilunio iecur crescit, sicut quædam maritima augentur, quæ rursus de crescente luna deficiunt.

Sorex latinum est, eo quod rodant & in modum serræ præcitant. Antiqui autem soricem, sauricem dicebant, sicut & clodum claudum.

Mustella dicta, quasi mus longus: nam telum à longitudine dictum. Hæc ingenio subdola, in domibus vbi nutrit catulos suos, transfert mutatque sedem. Serpentes etiam muresque persequitur: duo autem sunt genera mustellarum. Alterum enim sylvestre est distans magnitudine, quod Græci *μῆστις* vocant: alterum in domibus oberrans. Fallo autem opinantur, qui dicunt mustellam ore cōcipere, aure effundere partum.

al. tanto.

al. erum,
& cluam,
& duram,
& clutam.

al. Præcidit.

al. cattum.

al. καὶ
οἱ τε.

Mufaraneum, cuius morfu aranea moritur. Est in Sardinia animal perexiguum, araneæ forma, quæ solifuga dicitur, eo quod diem fugiat. In metallis argentariis plurima est, occulto reptans, & per imprudentiam superseidentibus pestem facit.

Talpa ideo dicta, quod sit damnata cæcitate perpetua & tenebris. Est etenim absque oculis, semper quoque terram fodit, & humi egerit, atque radices subter frugibus comedit, quam Græci ἀράχνα vocant.

Glires dicti sunt, quia pingues eos efficit somnus. Nā gliſcere dicimus crescere. Hyeme enim tota dormiunt & immobiles quasi mortui iacent, tempore æstivo reuiuiscunt.

Ericius animal spinis coopertum, quod exinde dicitur nominatum, eo quod subrigit se quando spinis suis clauditur, quibus vndique protectus est contra insidias. Nam statim ut aliquid senserit, primum se subrigit: atque in globum conuersus, in sua arma se recolligit. Huius prudentia quædam est. Nam dum absciderit vnam de vite, supinus sese volutat super eam, & sic eam exhibet natis suis.

Grillus nomen à sono vocis habet. Hic retrò ambulat, terram terebrat, stridet noctibus: venatur eum formica circumligata capillo in cauernam eius coniecta, afflata prius puluere ne se abscondat. Ita formicæ complexibus trahitur.

Formica dicta, eo quod ferat micas farris, cuius solertia multa. Prouidet enim in futurum, & præparat æstate quod hyeme comedat. In messe autem eligit triticum: hordeum non tangit. Dum pluit * ei super frumentum, totum elicit. Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad canis formam, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantæque ad necem persequuntur.

Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo, vel certè formica pariter & leo. Est enim animal paruum formicis satis infestum, quod se in puluere abscondit, & formicas frumenta gestantes interficit. Proinde autem leo & formica vocatur, quia aliis animalibus ut formica est: formicis autem ut leo est.

De serpentibus, CAP. IIII.

Anguis vocabulum omnium serpentium genus, quod plicari & contorqueri potest. Et inde anguis, quod angulosus & nunquam sit rectus. Angues autem apud gentiles pro genis lucorum erant habiti semper, vnde & Persius: Pingue duos angues, pueri sacer est lucus.

Colubrum constat ab eo dictum, quod colat umbras, vel quod in lubricos tractus flexi-

bus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur, ut piscis & serpens.

Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit: non apertis passibus, sed squamarum minutissimis nris repit. Illa autem quæ quatuor pedibus nituntur, sicut lacerti & stelliones, non serpentes sed reptilia sunt, quia ventre & pectore reptant. Quorum tot venena, quot genera: tot perniciēs, quot species: tot dolores, quot colores habentur.

Draco maior cunctorum serpentium, siue omnium animantium super terram. Hunc Græci δεινός vocant. Vnde & deriuatum est in Latino ut diceretur drago, quia sæpe à speluncis abstractus fertur in aërem, concitaturque propter eum aër. Est autem cristatus, ore paruo, & arctis fistulis per quas trahit spiritum & linguam exerit. Vim autem non in dentibus sed in cauda habet, & verbere potius quam rictu nocet, innoxius autem est à venenis: sed ideo huic ad mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligauerit, occidit. A quo nec elephas tutus est sui magnitudine corporis. Nam circa semitas delitescens per quas elephanti solito gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia & India, in ipso incendio iugis æstus.

Basiliscus Græcè, Latine interpretatur regulus, eo quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla avis volans illaesa transit, sed quamuis procul sit, eius ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illi homines inferunt cauernis in quibus delitescit. Itaque ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quæque sectantur, & postquam ad aquas venerint, ibique aliquem momorderint, vnde & lymphaticos faciunt.

Sibilus idem est qui & regulus. Sibilo enim occidit antequam mordeat vel exurat.

Vipera dicta, quod vi pariat. Nam cum venter eius ad partum intumuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, sed corrosis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus, Viperei coeunt abrupto corpore nati. Fertur autem quod masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidit: ita fit ut parens vterque pereat, masculus dum coit,

fœmina cùm parturit. Ex vipera autem pa- A cernæ.
stelli fiunt, qui *νεκροὶ* vocantur à Græcis.

Aspis vocata quòd morfu venena immit-
tat & aspergat: *ἄσπις* enim Græci venenum di-
cūt, & inde aspis quod morfu venenato inter-
imat. Huius diuersa genera & species, & dif-
pares effectus ad nocendum: fertur enim as-
pis cùm cœperit pati incantatorem, qui eam
quibusdam carminibus propriis euocat, vt
eam de cauerna educat: illa autem cùm exi-
re noluerit, vnā aurem ad terram premit, al-
teram cauda obturat & operit: atque ita vo-
ces illas magicas non audiens, non exit ad in-
cantantem.

Dipsas genus est aspidis, quæ latinè situla
dicitur, quia quem momorderit, siti perit. B est.

Hypnalis genus aspidis dicta, quòd somno
necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, ac ita mor-
te quasi somno soluta est.

Hemorrois aspis nuncupatur, eo quòd san-
guinem sudet qui ab eo morsus fuerit: ita vt
dissolutis venis, quicquid vitæ est per sangui-
nem euocet. Græcè enim sanguis *αἷμα* dici-
tur.

Prester aspis semper ore patenti & vaporā-
te currit. Cuius Poëta sic meminit: Orāque
distendens auidus fumantia prester. Hic quē
percussit, distenditur, enormique corpul-
entia necatur. Extuberatum enim putredo
sequitur.

Seps, tabificus aspis, qui dum momorderit C
hominem, statim eum consumit: ita vt lique-
fiat totus in ore serpentis.

Cerastes serpens dictus, eo quòd in capite
cornua habeat similia arietum. *κέρας* enim
Græci cornua vocant: sunt autem illi quadri-
gemina cornicula, quorum ostentatione, ve-
luti esca, illiciens sollicitata animalia perimit.
Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum
indiciū sui præbet, nisi ex ea parte qua inui-
tatas aues vel animalia capit. Est enim flexuo-
sus plus quàm alij serpentes, ita vt spinam non
habere videatur.

Scitalis serpens vocatus, eo quòd tanta præ-
fulget tergi varietate, vt notarum gratia retar-
det aspicientes: & quia reptando pigrior est, D
quos assequi non valet miraculo sui stupen-
tes capit. Tanti autem feruoris est, vt etiam
hyemis tempore exuias corporis feruentis
exponat. De quo Lucanus: Et scitale sparsis
etiam nūc sola pruinis Exuias positura suas.

Amphibæna dicta, eo quòd duo capita ha-
beat: vnum in loco suo, alterum in cauda, cur-
rens ex vtroque capite, tractu corporis circu-
lato. Hæc sola serpentium frigori se commit-
tit, prima omnium procedens. De qua Luca-
nus: Et grauis in geminum vergens caput
Amphibæna. Cuius oculi lucent veluti lu-

Enhydri coluber in aqua viuens. Græci
enim *ἐνὶ ὕδατι* aquam vocant.

Hydros aquatilis serpens, à quo isti obtur-
gescunt, cuius quidam morbum Boam dicūt,
eo quod fimo bouis remediatur.

Hydra draco multorum capitum, qualis
fuit in Lerna palude prouinciæ Arcadiæ, hæc
latinè exedra dicitur, quòd vno cæso tria ca-
pita exerescant, sed hoc fabulosum est. Nam
constat Hydram lacum fuisse euomentem
aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo
vno meatu clauso multi erumpebant. Quod
Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ
clausit meatus. Nam Hydra ab aqua dicta
est.

Chelydros serpens, qui & cherfydros dici-
tur, quia & in aquis & in terris moratur. Nam
χελύς dicunt Græci terram, *ὑδρὸς* aquam: hic
per quam labitur terram, fumare facit, quem
sic Macer describit: Seu terga exspirant spu-
mantia virus: Seu terram fumat, qua teter la-
bitur anguis. Et Lucanus: Tractique via fu-
mante chelydri. Semper enim directus am-
bulat. Nam si torserit se dum currit, statim
crepat.

Natrix serpens aquam veneno inficiens. In
quocunque enim fonte fuerit, veneno eum
immiscet, de quo Lucanus, Et Natrix viola-
tor aquæ.

Cencris serpens inflexuosus, quæ semper
iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et sem-
per recto lapsurus limite Cencris.

Parias serpens qui semper in caudaambu-
lat, & sulcum facere videtur. De quo idem
Lucanus: Quo contemptus iter cauda sulca-
re Parias.

Boas anguis Italiæ immensa mole: perfe-
quitur greges armentorum & bubalos: & plu-
rimo lacte* irriguis vberibus se innectit, &
furgens interimit, atque inde à boum popu-
latione Boas nomen accepit.

Iaculus serpens volans. De quo Lucanus:
-Iaculi que volucres. Exiliunt enim in arbo-
ribus, & dum aliquod animal obuium fuerit,
iacant se super illud & perimunt: vnde & Ia-
culi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt
cum alis, quæ Sirenæ vocantur, quæ non so-
lū plus currunt equis, sed etiam volare di-
cuntur, quorum tantum virus est, vt morsum
ante mors insequatur, quàm dolor.

* Obites dicta, quòd colorem arenæ ha-
beat. De qua Poëta: Quam paruis pictus ma-
culis Teufanus Obites Concolor exustis at-
que indiscretus arenis Admotus.

Seps exigua serpens, quæ non solū cor-
pus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poë-
ta sic meminit: Ossa que dissoluens cum cor-

al. Riguis se
vberibus.

al. Ophiel-
tes.

pore tabificus Seps.

Dipsas serpens tantæ exiguitatis fertur, vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit quàm sentiatur, vt facies præuenta morte, nec tristitiam induat morituri. De quo Poëta: Signiferum iuuenem Tyrreni sanguinis Aulum Torta caput retrò dipsas calcata momordit Vix dolor aut sensus dentis fuit.

al. Scalpiga.

* Salpinga serpens est, quæ non videtur.

Cæcula dicta, eo quod parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda à multitudine pedum dicta.

In tribus exemplaribus manuscriptis non legitur.

* Brucus est, cuius penè totum corpus in ventre colligitur.

Lacertus reptilis genus est, vocatus ita, quod brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, salamandria, saura, stellio.

Botrax dicta, quod ranæ habeat faciem. Nam Græci ranam *βίτρυξ* vocant.

Salamandria vocata, quod contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos feriunt: hæc plurimos pariter interemit: nam si arbori irreperit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ea ederint, occidit, quæ etiam si in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnans, ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in mediis flammis sine dolore & consumptione, & non solum quia non vritur, sed extinguit incendium.

Saura lacertus, qui quando senescit, cæcatur oculi eius, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit & illuminatur.

Stellio de colore nomen habet inditum. est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. De quo Ouidius: Aptumque colori Nomen habet, variis stellatus corpore guttis. Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur, vt viso eo pauorem iis afferat & torporem. Sunt & alia genera serpentium, vt Admodia, Elephantia, Chamædracontes. Postremò quantus nomen, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigida sunt, nec percutiunt, nisi quando calefcunt: nam quando sunt frigida, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die quàm nocte nocent. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem corporis gelidæ pestes & natura frigida. Vnde & hyeme in nodos torquentur, æstate soluantur. Inde est, quod dum quidquam serpentium veneno percutitur, primum obstupescit: & postea ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit.

E Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione aucta discurret & animam * extinguit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideo anima quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus animantibus videmus esse communia, viuacitate quadam sensus serpens excellit. Vnde & legitur in Genesi: Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus terræ. Dicit autem Plinius: Si creditur, quod serpentis caput etiam si cum duobus euaserit digitis, nihilominus viuit. Vnde & totum corpus obicit pro capite, ferientibus.

al. eximit, & exigit.

Anguibus vniuersis hebes visus est. Rarò in aduersum cõtuentur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò vt citius audiant quàm aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, vt serpens: adeò vt triplicem linguam habere videatur cum vna sit. Serpentium vda sunt corpora, adeo vt quacunque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt, vt cum pedibus carere videantur: costis tamen & squamarum nisibus crepant, quas à summo gutture vsque ad imam aluam parili modo dispositas habent. Squamis enim quasi vnguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab aluo vsque ad caput ictu caput aliquo collidatur: debilis reddita cursum habere non possit, quia vbicunque ictus ille inciderit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicuntur, adeo vt deposita vetere tunica, senectutem deponere, atque in iuuentutem redire perhibeantur.

H Tunica serpentum exuuiæ nuncupatur, eo quod iis quando senescunt sese exuunt, quibus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui quæ in spina est, serpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphos. libris commemorat, dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur, merito euenit, vt sicut per serpentem mors hominis, ita per hominis mortem serpens. Fertur autem quod serpens hominem nudum non sit ausus attingere.

De vermibus, CAP. V.

Vermis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacunque

re terrena sine vilo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, vt scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carniū, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum.

Aranea vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & telæ semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens in suo labore suspendium.

Sanguisuga vermis aquatilis, dicta quia sanguinem fugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel vbi vspiam adhaerit, sanguinē haurit: & cum nimio cruore maduerit, id euomit quod hausit, vt recentiorē denuo fugat.

Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus ascribitur non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quod cauda figat: atque arcuato vulnere diffundat venena. Proprium autem est scorpionis, quod manus palmam non feriat.

Cantarida vermis terrenus, qui humano corpori statim vt fuerit applicatus sui adustione vesicas efficit plenas humore.

Multipes vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contra ictum contractus in globum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax vermis limi dictus, quod in limo, vel de limo nascatur, vnde & sordidus semper & immundus habetur.

Bombyx frondium vermis: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autē hoc nomine ab eo quod euacuetur dum fila generat, & aër solus in eo remaneat.

Eruca frondium vermis oleribus vel pampinis inuoluta: ab erodendo dicta, cuius meminit Plautus, Imitatus nequam bestiam & maleficam inuolutam in pampino. Implicat se eadem: nec aduolat vt locusta, vt huc illucque discurrens, semipasta dimittat, sed permanet perituris frugibus & tardo lapsu pigris que moribus vniuersa consumit.

Teredonas Græci vocant lignorum vermes eo quod terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæfæ arbores gignunt.

Tinea vestimentorum vermis dicta, quod teneat, & eousque infideat quod erodat. Inde pertinax dicitur, eo quod in eandem remidētidem vrgeat.

Vermes carniū, hemieraneus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, vsia, cimex.

Hemieraneus vermis capitis vocatur.

Lumbricus vermis intestinum, dictus

A quasi lumbricus, quia labitur, vel quod in lumbis sit.

Ascaridæ, costi.

Pediculi vermes cutis à pedibus dicti. Vnde & pediculosi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferuescunt.

Pulices verò vocati sunt, quod ex puluere magis nutriantur.

Tarmus vermis est lardi.

Ricinus vermis est canis, vocatus eo quod hareret in auribus canum. *κύνων* enim Græcè canis est.

B Vsia vermis est porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeo locus ardet, vt statim ibi vesicæ fiant.

Cimex de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius fetorem habet.

Propriè autem vermis in carne * putrefa- al. Putrèlta nascitur: tinea in vestimentis: eruca in oleo: teredo in ligno: tarmus in lardo.

Vermis non vt serpens apertis passibus vel squamarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor vt colubri, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur.

De piscibus, CAP. VI.

C Pîsces dicti, vnde & pecus, à pascendo scilicet.

Reptilia ideo dicuntur hæc quæ natant, eo quod reptandi habeant speciem & naturam, quamuis se in profundum immergāt, tamen in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & spaciosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.

Αμφίβια sunt quædam genera piscium, dicta eo quod ambulandi in terris vsu & natandi in aquis officium habeant. *Αμφί* etiam Græcè vtrumque dicitur, id est, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc est equi fluuiales.

D Pecoribus autē & bestiis & volatilibus antè homines nomina imposuerunt, quàm piscibus, quia prius visa sunt & cognita. Piscium verò postea cognitis generibus nomina instituta sunt, aut ex similitudine terrestrium animalium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestrium, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri meruli, & pauidi verso colore, collo & dorso picti, & turdi albo varij, & cætera quæ sibi iuxta species terrestrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, vt canes in mari à terrenis canibus nūcupati, quod mordeant. Et lupi, quod improba voracitate alios persequantur. A colore, vt vrm-

bri, quia colore umbræ sunt: & auratæ, quia in capite auri colorem habent: & varij à varietate, quos vulgo tructas vocat. A figura, ut orbis, quia rotundus est, totusque in capite constat, ut folia, quod sit instar calciamen-
 al. masculus
 al. masculi

rum folijs. A sexu, ut * musculus, quod sit balenæ masculus: eius enim coitu concipere belua hæc perhibetur. Hinc & * muscoli co- clearum, quorum lacte concipiunt ostreae.

Balenæ autem sunt immensæ magnitudi- nis bestia, ab emittendo & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim bestiis maris altius ia- ciunt vndas: βάλαν enim Græcè emittere di- citur.

Cete dicta τὸ κίτος καὶ τὰ κίτη, hoc est ob immanitatem. Sunt enim ingētia genera bel- luarum æqualia montium corpora, quasi ce- tus excepit Ionam: cuius alius tantæ magni- tudinis fuit, ut instar obtineret inferni: dicen- te Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quod prima parte equi sunt, postrema soluuntur in piscem.

Bocceas dicunt etiam boues marinos, qua- si boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleum est viride cum nigro, ut est mare.

Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quod ad symphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius istis, nam plerumque salientes, naues transuolant. Quando autem præludunt in fluctibus, & vndarum motibus saltu præci- piti feruntur, tempestates significare viden- tur: hi propriè Simones nominantur. Est & Delphinum genus in Nilo dorso serrato, qui crocodilos tenera ventrium secantes interiu-
 G

munt. Porci marini, qui vulgo vocantur suilli, qui dum escam quarunt, more suis terram sub a- quis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.

Corui à cordis voce dicti, quia grunniunt pectore, suæque voce proditi capiuntur.

Thynni nomen græcum habent. Hi ingre- diuntur veris tempore: intrant dextro latere, læuo exeunt. Hoc inde creduntur facere, quod dextris oculis acutius videant, quàm si- nistris.

Gladijs dicitur, eo quod rostro mucrona- to sit, & ob hoc naues perfossas mergit.

Serra nuncupata, quia serratam cristam habet, & subternatans nauem secat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tolli- tur. Tradunt enim decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scor- piones ad eum locum congregari.

Atanea genus piscis, dictus quod aure fe-

riat: habet enim stimulos, de quibus percutit.

Crocodilus à croceo colore dictus, gigni- tur in Nilo, animal quadrupes in terra, & in aquis valens, longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & vnguium immanita- te armatum, tantaque cutis duritia, ut quam- uis fortium ictus lapidum * tergo percussus non sentiat. Nocte in aquis, die in humo quie- scit: oua in terra fouet: mascula & foemina vi- ces seruant. Hunc pisces quidam serratam ha- bentes cristam tenera ventrium defecantes interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam mouere dicitur.

Hippopotamus vocatus, quod sit equo si- milis dorso, iuba & hinnitu, rostro resupinato aprinis dentibus, cauda tortuosa, * vngulis bi- nis, die in aquis commoratur: nocte segetes depascitur, & hunc Nilus gignit.

Pagrum, quem Græci fagrum ideo nuncu- pant quod duos dentes habeat, ita ut ostreis in mari alatur.

Dentrix pro multitudine & granditate den- tium dictus.

Lepus à similitudine capitis nuncupatus.

Lupum, ut dictum est, auditas appellauit, piscem in captura ingeniosum: denique rete circumdatus fertur arenas arare cauda, atque ita conditus transire rete.

Mullus vocatus, quod mollis atque teneri- mus, cuius cibo tradunt libidinem * inhibe- ri: oculorum autem aciem hebetari: homines verò à quibus saepe pastus est, piscem olent. Mullus in vino necatus, hi qui inde biberint, tedium vini habent.

Mugilis nomen habet, quod sit multum agilis: nam ubi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens ita tran- silit rete, ut volare piscem videas.

Melanurus, eo quod nigram caudam ha- beat, & nigras pennas, & in corpore lineas ni- gras: μέλας enim Græci nigrum vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quod albus sit: Græci enim album λεῖκος dicunt. Hic æstate raro apparet nisi tantum in nubilo.

Timallus ex flore nomen accepit. Tinum quippe flos appellatur, nā dum sit specie gra- tus & sapore iocundus, tamen sicut flos fla- grat, & corpore odores aspirat.

Escarus dictus, eo quod solus escam rumi- nare perhibetur, denique alij pisces non rumi- nant: tradunt autem hunc ingeniosum e- tiam. Namque inclusum * vasis, non fronte e- rumpere, nec infestis * luminibus caput infe- rere, sed aduersum caudæ ictibus crebris la- xare fores, atque ita retrorsum redire: quæ lu- ctatum eius si fortè alius escarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuuare nifus erumpentis.

Sparus

al. reperci-
tiat tergote

In V. C. non
legitur.

al. minui.

V. C. nassis
al. vinnia-
bus.

Sparus à lancea missili accepit nomē, quòd A
eiudem figuræ sit. Terrestria enim prius in-
uenta sunt, quàm marina: nam sparus est telū
rusticanum missile, à spargendo dictum.

Australis piscis, siue quia aquarum vndam
suo ore suscipit: siue quia tunc hic piscis ori-
tur, quo tempore tendere in occasum Pleia-
des ceperint.

Amio saxatilis dextra sinistraque lateribus
virgis puniceis perpetuis, aliisque discolori-
bus designatur: dictus amio, quia non capitur
nisi hamo.

Echeneis parvus & semipedalis pisciculus:
nomen sumpsit, quòd nauem adhærendo re-
tineat. Ruant licet venti, & sæuiant procellæ,
navis tamen quasi radicata in mari stare vide-
tur, nec moueri, non retinendo, sed tantum-
modò adhærendo. Hunc Latini Moram ap-
pellauerunt, eo quod cogat stare nauigia.

Vranoscopus vocatur ab oculo quem in ca-
pite habet, à quo semper supra intendit.

Milago nominatus, quia volat super aquā
quoties autem cernitur extra aquam volitās,
tempestates mutari designat.

Squamatus dictus, quòd sit squamis acutis:
vnde & eius cute lignum politur.

Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyrus dicitur, olim
Sarra vocabatur à pisce quodam qui illic a-
bundat, quem lingua sua sar appellant: ex quo
deriuatum est, huius similitudinis pisciculos
fardas sardināsque vocari.

Halæc pisciculus ad liquorem salamento-
rum idoneus, vnde & nuncupatus.

Aforus pisciculus, qui propter exiguitatem
hamo capi non potest.

Anguillæ similitudo anguis dedit nomē,
origo eius ex limo. Vnde & quando capitur
adeo lenis est, vt quanto fortius presseris, tan-
tò citius elabatur. Ferunt autem & Orientis
fluium Gangem anguillas tricenis pedibus
gignere. Anguillæ vino necatæ, qui ex eo bi-
berint, tedium vini habent.

Draco marinus aculeos in branciis habet
ad caudam spectantes, qui dum percussit,
quaqua ferit venenū fundit, vnde & vocatus.

Muranam Græci *μύρανα* vocant, eo quòd D
complicet se in circulos. Hanc fœminini tan-
tū sexus esse tradunt & concipere à serpen-
te, ob id à piscatoribus tanquam à serpente si-
bilo euocatur & capitur. Ictu autem fustis dif-
ficulter interimitur, ferula protinus animam
in cauda habere certum est. Nam capite per-
cussio vix eam interimi, cauda statim exani-
mari.

Gōgrus polypus, i. multipes: plurimos enim
nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetēs
brachiis complectitur, non morsu: nec prius
dimittit, quàm escam circumroserit.

Torpedo vocata, eo quòd corpus torpescere
faciat, si eam quisquam viucentem tangat.
Narrat Plinius Secūdus: Ex Indico mari tor-
pedo etiam procul & è longinquo, vel si hasta
virgæque attingatur, quamuis præualidos la-
certos torpescere, quamlibet ad cursum velo-
ces pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt
etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sepia dicitur, quia sepius intercluta facilius
capitur. In coëfudo obiccenū genus, ore enim
concepit sicut vipera. Cuius atramenti tanta
vis est, vt lucernæ additum, Æthiopes videri
ablato priori lumine quidam tradunt.

Lulligo, tradunt in Oceano Mauritanix,
B non procul à Lixo flumine tantam multitu-
dinem lulliginum euocari ex aqua, vt etiam
naues dimergere possint.

Conchæ & cochleæ hæc ex causa vocatæ,
quia deficiente luna cauantur, i. euacuantur.
Omnium enim clauorum maris animalium
atque concharum incremento lunæ membra
turgescunt, defectu euacuantur. Luna enim
cū in augmento fuerit, auget humore: cū
verò in defectu venerit, humores minuuntur:
hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem pri-
mæ positionis nomen, cochleæ verò per di-
minutionem quasi conculæ.

Concharum multa genera sunt, inter quas
& margaritifera, quæ celoë dicuntur, in qua-
rum carne preciosus calculus solidatur. De
C quibus tradunt ij qui de animantium scripsere
naturis, eo quòd nocturno tempore littora
appetunt, & ex cælesti rore margaritum con-
cipiunt, vnde & celoë nominantur.

Murex cochlea est maris, dicta ab acumi-
ne & asperitate, quæ alio nomine conchilium
nominatur, propter quod circumcisa ferro la-
crymas coloris purpurei emittat, ex quibus
purpura tingitur, & inde ostrum appellatum,
quòd hæc tinctura ex testæ humore elicatur.

Cancer vocantur, quia conchæ sunt crura
habētes, inimica ostreis animalia: corū enim
carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia va-
lida testa eius aperiri nō potest, explorat quā-
do ostrea claustra testarum aperiat: tunc can-
cer latenter lapillum iniicit, atque impedita
conclusionē ostræ carnes erodit. Tradūt qui-
dam à decem canceris eum ocimi manipulo
alligatis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eū
locum coituros. Duo autem sunt genera can-
cerorum, fluuiales & marini.

Ostrea dicta est à testa, quibus mollities in-
terior carnis munitur. Græci enim testam
ὄστρακα vocant. Ostrea autem neutro, carnes
eius fœminino dicuntur genere.

Musculi sunt, vt prædiximus, cocleæ, à
quorum lacte concipiunt ostræ, & dicti mus-
culi quasi masculi.

Pelorides à Pelore promontorio Siciliae, ubi abundant cognominatae sunt. Vnde Virgilius dicit: Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

Vngues à similitudine humanarum unguium dictae.

Testudo dictus, eo quod tegmine testae sit adopertus in cameræ modum. Sunt autem quatuor genera, terrestres, maritima, lutaria, id est in cœno & paludibus viuentes. Quartum genus fluuiales, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum vehentia.

Echinus à terrestri echino nomen traxit, quem vulgus Erycium vocat, cuius testa duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc operta de arboribus cadunt. Caro eius mollis & minio similis.

Vris tribus modis dicitur, vt testudo, ac pelorus, & coclea: nam & quod edimus & ubi caro inest, vtrumque dicitur pelorus.

Rana à garrulitate vocata, eo quod circa genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex iis quædam aquaticæ dicuntur, quædam palustres, quædam rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt, grandiores cunctarum. Aliæ calamites vocantur, quoniam inter arundines fruticesque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, mutæ & sine voce sunt.

Agredula ranæ parue in sicco vel agris commorantes, vnde & nuncupata. Negant quidam canes latrare, quibus in ossa rana viua fuerit data.

al. sfungia.

* Spongia à fingere, i. nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, i. extergam. Cicero: Et finge-batur sfungis sanguis, i. extergebatur. Animal autem esse docetur * cruore inhaerente petris. Vnde & dum abscinditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuentia in aquis & discuntur, vt pisces, alia stant fixa, vt ostræ, echini, sfungia. Ex his alias mares dici, eo quod tenues sunt fistulæ spissioresque: alias fœminas, quæ maioribus fistulis sunt ac perpetuis: alias duriores, quas Græci appellant *σάγους*, & nos hircosas dicere possumus ob asperitatem sui. Mollissimum genus earum penicilli vocantur, eo quod aperta sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines utiles. Candidæ sfungia cura sunt: per æstatem enim ad solem sternuntur, & sicut cera punica candorem bibunt.

al. crure.

Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliij. Plinius ait diuila in generibus belluarum, serpentium communium terræ & aquæ: cancrorum, concharum, locustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum,

& lulliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporum suorum ordinem cognoscunt, quædam verò in suis locis mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ commixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos, aliæ ponunt oua sua sine masculi * commixtione suscepta, quæ * idem insequens sui seminis iactu perfunditur, & quæ hoc munere fuerint afflata fiunt generabilia, quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseverant, aut putrescunt.

al. susceptio
ne cocepta.
al. item in
consequens.

De auibus, CAP. VII.

VNum nomen auium, sed genus diuersum. Nam sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate: nam aliæ simplices sunt, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdix: aliæ ad manum se subiiciunt, vt accipiter: aliæ reformidant, vt garamantes: aliæ hominum conuersatione delectantur, vt hirundo: aliæ in desertis secretam vitam diligunt, vt turture: aliæ solo semine reperto pascuntur, vt anser: aliæ carnes edunt, & rapinis intendunt, vt miluus: aliæ * incolæ quæ manent in locis semper, vt strutio: aliæ aduentitiæ, quæ propriis temporibus reuertuntur, vt ciconiæ & hirundines: aliæ congregæ, i. gregatim volantes, vt sturni & coturnices: aliæ foliugæ, i. solitariae propter insidias depraedandi, vt aquila, accipiter & quæcunque ita sunt: aliæ vocibus strepunt, vt hirundo: aliæ cantus edunt dulcissimos, vt cygnus & * merula: aliæ verba & voces hominum imitantur, vt psittacus & pica. Sed & alia sicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sint, inuenire quisquam non potest: neque enim omnes Indiæ & Æthiopiæ atque Scythiæ deserta penetrare potuit, qui eorum genus vel doctrinas nosset.

al. incuria.

al. merula.

Aues dictæ, eo quod vias certas non habeant: sed per auiam quæque discunt.

Alites quod alis alta intendant, & ad sublimia remigio alarum conscendant.

Volucres à volando: nam vnde volare, inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis siue manus, & in auibus vola pars media alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli dicuntur omnium auium nati, sed & animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & homo paruus, pullus. Recentes ergo nati pulli dicuntur, eo quod polluti sunt: vnde & vestis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt in quibus pennæ per ordinem fixo volandi exhibent vsum. Vocatae autem alæ, eo quod iis aues complexos alant & foueant pullos.

Penna à pendendo, i. à volando dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio

inueniuntur, quando se aëri mandant.

Pluma quasi piluma: nam sicut pili in quadripedum corpore, ita pluma in auibus.

Auium nomina multa à sono vocis constat esse composita, ut grus, coruus, cygnus, pavo, miluus, vlula, cuculus, gracculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus: de tanta sublimitate pisciculos natere videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennæ ad littus pertrahat. Nam & contra radium solis fertur obtutum non flectere, unde & pullos suos vngue suspensos radiis solis obicit, & quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere conseruat, si quos verò flectere obtutum, quasi degeneres abiicit.

Vultur à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe præpetes volatus non habet: harum quidam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere & generare, natosque earum pene usque ad centum annos procedere. Vultures autem sicut & aquilæ etiam ultra maria cadauera sentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obscuritate cælantur, ex alto illi conspiciunt.

forte Geg
d'ipous.

* Gradipes apud Græcos vocatur avis, apud nos tarda, eo quod graui volatu detenta: nequaquam, ut cætera volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sumpserunt, tali enim sono susurrant. Hæc autem dum properant, vnam sequuntur ordine literato. De quibus Lucanus, Et turbata perit dispersis litera pennis. Excelsa autem petunt, quo facilius videant quas petant terras. Castigat autem vocem quæ cogit agmen. At ubi raucescit, succedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arceant, quod cauendum erit clamor indicat. Etatem in illis color prodit, nam senectute nigrescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono quo crepitant, quasi eicaniæ, quem sonum oris potius esse constat, quam vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hæ veris nunciæ, societatis comites, serpentium hostes, maria transuolant, in Asiâ collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia illis circa filios pietas: nam adeo nidos impensius fouent, ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem temporis impenderint in fortibus educandis, tantum & ipsæ inuicem à pullis suis aluntur.

A Olor avis est quam Græci *χέλιος* appellant. Olor autem dictus, quod sit totus plumis albus: nullus enim meminit cygnum nigrum: *χέλιος* enim Græcè totum dicitur. Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quod catminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suauiter eum canere dicunt, quia collum longum & inflexum habet, & necesse est eluctantem vocem per longum & inflexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus præcinctibus citharædis olores plurimos aduolare, apteque admodum concinere. Olores autem latinum nomen est: nam Græcè cygni dicuntur. Nautæ verò sibi hanc bonam prognosiam facere dicunt, sicut ait Æmilius. Cygnus in auspiciis semper lætissimus ales, Hunc optant nautæ, quia se non mergit in undas.

Strutio græco nomine dicitur, quod animal in similitudine auis pœnas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua sua fouere negligit, sed proiecta tantummodo, soti pulueris animantur.

Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, Quodque ausa volare Ardea. Formidat enim imbres, & super nubes euolat, ut procellas nubium sentire non possit: cum autem altius volauerit, significat tempestatem. hanc multi Tantalum nominant.

Phœnix avis Arabia, dicta quod colorem phœniceum habeat, vel quod lit in toto orbe singularis & vnica. Nam Arabes singularem & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis ultra annis viuens, dum se viderit senuisse: collectis aromatum virgultis, rogam sibi instruit, & cœuerfa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicque iterum de cineribus suis resurgit.

Cynomolgus & ipsa Arabia avis, proinde ita vocata, quod in excellis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam non possunt ibi conscendere homines propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnamia illa deponunt, & precii amplioribus vendunt: eo quod cinnamum illud magis quam alia mercatores probent.

Psitacus in India littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita ut si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel *χαῖρε*: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Psitacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Hælycon pelagi volucris dicta, quasi ales oceanica, eo quod hyeme in stagnis oceanici ni-

dos faciat, pullósque educit, qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus vētis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius fœtibus educandis obsequium ipsa rerum natura præbere.

Pellicanus avis Ægyptia habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit: nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde seipsam vulnerare, & asperzione sui sanguinis viuificare filios.

Stymphalidæ aves à Stymphadibus insulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes. Diomedias aves à sociis Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cignorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in insula Diomedia inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos & aduenas. Nam si græcus est propius accedunt & blandiuntur: si alienigena, morsu impugnant & vulnerant, lacrymosis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyriis interemptus est. Hæ aves Latine Diomedias dicuntur, Græci eas ἰπποδίοις dicunt.

Memnonides aves Ægyptiæ appellatæ à loco vbi Memnon periit. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Ilium iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint tertia die ineuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrisque dilacerant.

Hercinæ aves dictæ ab Hercinio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ adeo per obscura emicant, vt quamuis nox obtenta densis tenebris sit, ad præsidium itineris dirigendi * latè interluceant, cursûsque viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

Ibis avis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aquam fundens. Hæc serpentium ouis vescitur, ex eis escam gratissimā nidis suis deportans.

Meropes, eosdem & gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatilis est, quasi cor edens.

Monedula, quasi monetula quæ cum aurum inuenit, autert & occultat. Cic. pro Vale. Flac. Non plus aurum tibi quàm monedula committendum.

E Vespertilio pro tempore nomen accepit, eo quod lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membris uspena: animal murium simile, non tam voce resonans, quàm stridore, specie quoque volatilis, simul & quadrupes, quod in aliis auibus reperiri non solet.

Luscinia avis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet dici surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: Et matutinos exeret acredula cantus.

Vlula avis ἀπὸ τοῦ ὀλοῦσθαι, i. à planctu & luctu nominata: cum enim clamat, aut fletum imitatur aut gemitum: vnde & apud augures si lamentatur tristitiam, tacens ostendere fertur prosperitatem.

Bubo à sono vocis compositum nomen habet, avis feralis, onusta quidè plumis, sed graui semper detenta pigritia: in sepulchris diu noctūque versatur, & semper commoratur in cauernis: de qua Ouidius: Fœdaque sit volucris venturi nuntia luctus, Ignauus bubo dirum mortalibus omen. Denique apud augures malum portendere fertur: nam cum in vrbe visa fuerit solitudinem significare dicunt.

Noctua dicitur pro eo quod nocte circumuolat, & per diem non possit videre. Nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur: hæc autem insula Cretenensis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

Nicticorax ipsa est noctua, quia noctem amat: Est enim avis lucifuga, & solem videre non patitur.

Strix nocturna avis habens nomen de sono vocis: quādo enim clamat, stridet: de qua Lucanus: Quod trepidus Bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc avis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, vnde & lac præbere dicitur nascentibus.

Coruus siue corax nomen à sono gutturis habet, quod voce coracinet. Fertur hæc avis, quod editis pullis escam plenè non præbeat, priusquàm in eis per pennarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit.

Cornix annosa avis apud Latinos græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominū curas significationibus augere, insidiarum * vias monstrare, futura prædicere. Magnū nefas hæc credere, vt Deus consilia sua cornicibus mædet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluuias portendere vocibus, vnde est illud, Tūc cornix plena pluuiā vocat

al. isctæ, &
proiectæ.

al. vices.

improba voce.

Graculus à garrulitate nuncupatus, non, ut quidam volunt, pro eo quod gregatim volent: cum sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est autem loquacissimum genus & vocibus importunum.

Pica quasi poetica, quod verba in discrimine vocis exprimant, ut homo. Per ramos enim arborum pendula importuna garrulitate sonantes, & si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanae vocis imitantur, de qua congruè quidam ait, Pica loquax certa dominum te voce saluto: Si me non videas, esse negabis autem.

Picus à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspiciis utebantur. Nam ferunt hanc quiddam habere diuinum, illo indicio, quod in quacunque arbore nidificauerit, clauus vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hærere non possit, quin statim excidat, ubi illa infederit. Iste est picus martius, nam alia est pica.

Pauo nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, ut putredinem vix sentiat, nec facile coquatur, de quo quidam sic ait. Miraris quoties gemmantes explicat alas, Si potes hunc saeuo tradere iure coco.

Phasianus à Phaside insula Græciæ unde primum asportatus est, appellatus. Testatur id vetus distichon illud, Argiua primum sum transportata carina, Ante mihi notum nil nisi Phasis erat.

Gallus à castratione vocatus. Inter ceteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos gallos vocabant, sicut autem à leone leana, & à dracone dracena, ita à gallo gallina. Cuius membra ferunt quidam, si auro liquefcenti misceantur, consumit.

Anas ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam germanæ dicuntur, quod plus cæteris nutrant.

Anseri nomen anas dedit per derivationem vel à similitudine, vel quod & ipsa natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoristestatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, ut anser, unde & clangore eius Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est. Ut refert Liuius lib. 5. Plutarch. in Camillo. Florus lib. 1. cap. 13.

Fulica dicta, quod caro eius leporinam sapiat. λέγας enim lepus dicitur, unde & apud græcos λέγας dicitur. Est enim avis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circumdant, maritumque semper delectatur profundo. Que dum tempestatem perenserit, fugiens in vado ludit.

Mergus ab assiduitate mergendi nomen habet. Sæpe autem dimisso in profundum capi-

A te aurarum signa sub fluctibus colligunt, & prævidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem constat, cum ad littora mergi confugerint.

Accipiter auis animo plus armata quam ungulis, virtutem maiorem in minore corpore gestans. Hinc ab accipiendo, id est à capièdo nomē sumpsit. Est enim auis rapiendis aliis auib. auida, ideoque vocatur accipiter, id est raptor, unde & Paulus Apostolus. Sustinetis enim si quis vos accipit, ut enim diceret, si quis rapit, dixit si quis accipit. Fertur autem accipitres circa pullos suos impios esse. Nam dum viderint eos posse tentare vo-

al. post se.

latus, nullas eis præbent efesas, sed verberant pennis & à nido præcipitant, atque à tenero compellunt ad prædam ne forte adulti pigrescant.

Capus Italia lingua dicitur à capiend.

Hunc nostri falconem vocant, eo quod incuruis digitis sit.

Miluus mollis viribus & volatu, quasi mollis auis, unde & nuncupatur, rapacissimus tamen, & semper domesticis auib. insidiatur.

Ossifrangus vulgo appellatur auis quæ ossa ab alto dimittit, & frangit. Unde & à frangendo ossa nomen accepit.

Turtur de voce vocatur auis pudica, & semper in montium iugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum & cõuersionem fugit, & commoratur in siluis. Quæ etiam hyeme deplumata in truncis arborum concauis habitare perhibetur. Cuius cõtrario columba hospitia humana diligit, domorum semper blanda inhabitatrix.

Columbæ dictæ, quod earum colla ad singulas conuersationes colores nitent, aues mansuetæ, & in hominum multitudine conuersantes ac sine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentent, & osculo amorem concipiant.

Palumbes, eo quod sint farte, à pabulo quas vulgus titos vocant, auis casta, ex moribus appellatur, quod comes sit castitatis. Nam dicitur quod amisso corporali consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.

Perdix de voce nomen habet, auis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum consurgit & obliuiscitur sexum libido ipsa præceps. Adeo autem fraudulenta, ut alteri oua diripiens foueat, fraus fructum non habet, denique dum pulli propriam vocem genitricis audierint naturali quodam instinctu, hanc quæ eos fouit relinquunt & ad eandem, quæ genuit reuertuntur.

Coturnices à sono vocis dictæ, quas Græci *ὀρνυα* vocant, eo quod primum visæ fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi habent tempora. Nam æstate depulsa maria transmeant.

Ortigometra dicitur avis quæ gregem ducit, eam terræ propinquantē accipiter videns rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem sollicitare externi generis, per quam caueant prima discrimina. Cibos gratissimos habent femina venenata, quam ob causam veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal sicut & homo caducum patitur morbum.

al. Opopā. * Vpupam Græci appellant, eo quod sterco-
ra humana consideret, & fetenti pascatur fim-
mo, avis spurcissima, cristis extantibus, ga-
leata, semper in sepulchris & humano sterco-
re commorans. Cuius sanguine si se quisquā
inunxerit, dormitum pergens dæmones sus-
focantes se videbit.

Tucos, quos Hispani cuculos vocant, à propria voce constat nominatos. Hi venien- di tempus habent miluorum scapulis susce-
pti, propter breues & paruos volatus ne per
longa aëris spa-ia fatigati deficiant. Horum
saluæ cicadas gignunt, oua passeris nido re-
perta comedit & sua obicit, quæ illæ susce-
pta & fouet & nutrit.

Passeres verò sunt minuta volatilia, à par-
uitate vocata, vnde & pusilli & parui.

al. Merula. * Merula antiquitus medula vocabatur, eo
quod moduletur. Alij Merulam vocatam
aiunt, quia sola volat, quasi mera volans. Hæc
cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia
candida est.

Hirundo dicta quod cibos non sumat resi-
dens, sed in aëre capiat escas & edat, garrula
avis, & per tortuosos orbes & flexuosos cir-
cuitus peruolans, & in nidis construendis e-
ducandisque fœtibus solertissima, habens e-
tiam quiddam præscium, quod lapsura defe-
rat, nec appetat culmina, aliis quoque au-
ibus non impetitur, nec vnquā præda est, ma-
ria transuolat, ibique hyeme commoratur.

Turdi à tarditate dicti, hyemis enim con-
finio se referunt.

Turdela quasi minor turdus, cuius sterco-
re viscum generari putatur. Vnde & prouer-
bium apud antiquos erat, Malum sibi autem
cacare.

Furfurio vocatus quod prius farre in fari-
nam redacto pasceret.

Ficedulæ dictæ quod ficos magis edant.
Quod panditur versiculo veteri illo, Cum me
ficus alat, cum pascar dulcibus viuis, Cur po-
tius nomen non dedit vua mihi?

Carduelis quod spinis & cardibus pascitur,
vnde etiam apud Græcos *ἀκάρης* dicta est ab

E *ἀκάρης*, id est spinis quibus alitur.

Augures autem dicunt & in gestu, & in mo-
tu, & in volatu, & in voce auium signa esse
constituta.

Oscines aues vocant quæ ore cantuque au-
spicium faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites quæ volatu ostendere futura viden-
tur, quæ si aduersæ sunt, inhibe dicuntur, quod
inhibeant, id est vetent: si prosperæ præpetes,
& ideo præpetes, quia omnes aues priora pe-
tunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in
auiibus quam communem vocant, ex vtro-
que commixtam, id est cum aues ex ore &
F volatu auguria faciunt, sed fides non habet.

Omniū autem genera volucrum bis na-
scuntur. Primum enim oua gignuntur, inde
calore materni corporis formantur, & ani-
mantur.

Oua autem dicta ab eo quod sint vuida.
Vnde & vua eo quod intrinsecus humore sit
plena. Nā humidū est quod exterius humorē
habet, vuidum quod interius. Quidam autē
putant ouum græcā habere originē nominis.
Isti autem dicunt *ὄα* v litera ablata. Oua autē
quædam inani vento concipiuntur, sed non
sunt generabilia nisi quæ fuerint concubitu
masculino concepta, & seminali spiritu pene-
trata. Ouorum vim tantam dicunt, vt lignum
perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidē
G contra aduratur. Admixta quoque calce glu-
tinare fertur vitri fragmenta.

De minutis volatilibus, C A P. VIII.

A Pes dicta, vel quod se pedibus inuicem
alligent, vel pro eo quod sine pedibus
nascatur. Nam postea & pedes & pennas ac-
cipiunt. Hæ solertes in generandi mellis offi-
cio, assignatas incolunt sedes, domicilia inc-
narrabili arte componunt, ex variis floribus
fauū condunt, textisque ceris innumera pro-
le castra replent, exercitum & reges habent,
prælia mouent, fumum fugiunt, tumultu ex-
asperantur. Hæ plerique experti sunt nasci de
H boum cadaueribus. Nam pro his creandis, vi-
tutorum occisorum carnes verberant, vt ex
putrefacto cruore vermes nascantur, qui po-
stea efficiuntur apes. Propriè autem apes vo-
cantur ortæ de bobus, sicut crabrones de e-
quis, fuci de mulis, vespæ de asinis.

* Castros Græci appellant, qui in extremis
partibus fauorum maiores creantur, quos ali-
qui reges putant, dicti quod castra ducant.

Fucus est maior ape, crabrone minor. Di-
ctus autem fucus quod alienos labores edat,
quasi * focus. Depascitur enim quod non la-
al. Fagus. borauit. De quo Virgil. Ignauum fucus pecus
à præsepibus arceat.

Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicut autem crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum scàpè nascuntur scarabæi, vnde & cognominati sunt.

Tauri vocantur scarabæi terrestres ricino similes.

Buprestis animal est in Italia parvum: similitum scarabæo, longipedum. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen habet, deuoratúmque tacto felle ita inflammat ut rumpat.

Cicédula scarabæorum genus est, eo quòd gradiens vel volans lucet.

Blattæ à colore nuncupatæ, siquidem & comprehensæ manum tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucē videre non patitur, contrarium muscæ: nā musca lucipeta, & blatta lucifuga est: per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones auiculæ sunt, quæ maximè abundant florentibus maluis, quique vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta quòd pedibus sit longis, veluti hausta, vnde & eam Græci tam maritimā quam

A terrestrem hastago appellant.

Cicadæ ex cuculorum nascuntur sputo, hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec vquam alibi.

Musca ex Græco venit, sicut & mus: hæ sicut & apes necatæ in aqua, aliquoties post vnius horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomya Græcè vocatur, i. musca canina. Nam *κύνος* græcè canis vocatur.

Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinē sugat: habet enim in ore fistulam, in modum stimuli, qua carnem terebrat, ut sanguinem bibat.

B Cyniphes muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, quibus tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est.

Oestrum animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem græcum est, quòd Latine asilus, vulgo tabanus vocatur.

Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgo mustiones à musto appellant, vnde & Afranius, *Cum mæ expectares fabulare incipis, ex ore in oculis tuis bibiones inuolant.

al. Cum ad me spectas, &

Gurgulio dicitur, quia pene nihil aliud est nisi guttur.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimustertius.

Capita libri decimitertij.

- 1 De mundo.
- 2 De atomis.
- 3 De elementis.
- 4 De celo.
- 5 De paribus cali.
- 6 De circulis cali.
- 7 De aere & nube.
- 8 De tonitruo.
- 9 De fulminibus.
- 10 De arcu & nubium effectibus.

- 11 De ventis.
- 12 De aquis.
- 13 De diuersitate aquarum.
- 14 De maris nomine.
- 15 De Oceano.
- 16 De Mediterraneo mari.
- 17 De sinibus maris.
- 18 De salsibus & fretis.
- 19 De lacis & stagnis.
- 20 De abyssis.
- 21 De fluminibus.
- 22 De diluviis.

PRÆFATIVNCVLA IN LIBRVM SEQUENTEM.

IN hoc libello quasi in quadam breui tabula quasdam cæli causas, sitúsque terrarum & maris spacia annotauimus, ut in modico lector ea percurrat, & compendiosa breuitate etymologias eorum causasque cognoscat.

De Mundo, CAP. I.

MUNDVS est cælū, terra, mare & quæ in eis sunt opera Dei, de quo dicitur: Et mūdus per ipsum factus est. Mundus Latine à Philosophis dicitur, quod in sempiterno motu sit, ut cælum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa inquit mouentur. Græci vero nomen mundo de ornamento accommodauerunt, propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos κόσμος, quod significat ornamentum. Nihil enim mundo pulchrius oculis carnis aspiciamus.

Quatuor autem esse constat climata mundi, id est plagas, Orientē, Occidentē, Septentrionem & Meridiem.

Oriens ab exortu solis nuncupatus.

Occidens quod diem faciat occidere & interire. Abscondit enim lumen mundo & tenebras superinducit.

Septentrio autē à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eo quod vertitur sicut ait poëta, Vertitur interea cælum.

Meridies vel quia ibi sol faciat mediū diem, quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur.

Ianuæ cæli duæ sunt, Oriens & occasus, nā una * porta sol procedit, alia se recipit.

Cardines autem mundi duo, septentrio & meridies, in ipsis enim voluitur cælum.

De Atomis, CAP. II.

ATomos Philosophi vocant quasdam in mūdo corporū partes tā minutissimas, ut nec visui pateant nec τμήν id est sectionem recipiant, unde & ἄτομοι dicti sunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare & huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulueres, qui infusi per fenestras radiis solis videntur, ex iis arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex iis ignem & aquā, & vniuersa gigni atque constare quidam Philosophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi aut in corpore, aut in tempore, aut in numero, aut in litera. In corpore, ut lapis. Diuides eum in partes & partes ipsas diuides in grana, veluti sunt arene, rursumque ipsa arena grana diuide in minutissimum puluerem, donec si possis peruenias ad aliquam minutia quæ iam non sit quæ diuidi vel secari

possit. Hoc est atomus in corporibus: in tempore verò, sic intelligitur atomus. Annū verbi gratia diuides in menses: menses, in hebdomadas: hebdomadas in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuisionem quousque peruenias ad tantum temporis punctū, & quandā momenti stillam, ut per nullā morulam produci possit, & ideo iā diuidi non potest, hoc est atomus temporis: in numeris, ut puta octo diuiduntur in quatuor, rursum quatuor in duo: deinde duo in vnum. Vnus autem atomus est, quia infecabilis est, sic & in litera. nam orationem diuidit in verba, verba autem in syllabas, syllabā autem in literas. Litera pars minima atomus est, nec diuidi potest. Atomus ergo est, quod diuidi non potest, ut punctus in geometria. Nam τμήν Græcè sectio dicitur, ἄτομος quod secari nequit.

De elementis, CAP. III.

Materia Græci rerum quandam primam materiam dicunt: nullo prorsus modo formatā, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia hæc elementa sunt. unde & ex eius deriuatione vocabulum acceperunt. Hanc ἕκτα Latini materiam appellauerunt, ideo quia omne informe unde aliquid faciendū est semper materia nuncupatur. Proinde & eam poëta syluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiae sylvarum sunt. Græci autē elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quod sibi societatis concordia & communione quadam conueniant. Nam sic ea inter se naturali quadam ratione iuncta dicuntur, ut modo originem ab igne repetentes vsque ad terram: modo à terra vsque ad ignem, ut ignis quidem in aëra desinat, aër in aqua densetur, aqua in terram crassescat, rursumque terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aërem, aër in ignem extenuetur. Quapropter omnia elementa omnibus constat inesse: sed vnumquodque eorum ex eo quod amplius habet accepisse vocabulum. Sunt autē diuina providentia propriis animantibus distributa: nā cælum angelis, aërem volucibus, mare piscibus, terram hominibus, cæterisque animantibus creator ipse impleuit.

De Cælo, CAP. IIII.

Cælum vocatum est, eo quod tanquam cælatum vas impressa lumina habeat stellarū veluti signa. Nā cælatum dicitur vas quod signis eminentioribus resfulget. distinxit enim eū Deus claris luminibus, & impleuit: solis scilicet & lunæ orbe fulgenti, & astrorū micantium splendentibus signis adornauit. Alias autem à superiori cælando. Hoc autem Græcè οὐρανός dicitur ὁπρὸ τῆ ὁρατῆ, à videndo,

eo quod aer perspicuus sit, & ad speculandum purior. Caelum autem in scripturis sanctis ideo firmamentum vocatur, quod sit cursu siderum & ratis legibus fixisque firmatum: interdum & caelum pro aere accipitur, ubi venti & nubes, procellae & turbines fiunt. Lucretius: Caelum quod dicitur aer. Et Psalmus, Volucres caeli appellat: cum manifestum sit aues in aere volare: & nos in consuetudine hunc aerem caelum appellamus: nam cum de sereno vel nubo quaerimus, aliquando dicimus: qualis est aer? aliquando, quale est caelum.

De partibus caeli, CAP. V.

Aether locus est in quo sydera sunt, & significat ignem qui a toto mundo in alterum separatus est. Sanè aether est ipsum elementum: *αἴθερ* vero splendor aetheris, & est sermo græcus.

Sphaera caeli dicta, eo quod species eius in rotundum formata sit, sed & quicquid tale est a volubilitate sphaera a græcis dicitur, sicut & pile quibus ludunt infantes. Nam Philosophi dicunt caelum in Sphaera figuram vndique esse conuexum: omnibus partibus aequale, concludens terram in media mundi mole libratam. Hoc moueri dicunt, & motu eius sydera in eo fixa ab Oriente usque ad Occidentem circuire, septentrionibus breuiiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis est septentrionis linea recta, quæue per mediam pilam sphaerae tendit, & dictus axis, quod in eo sphaera vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

Cardines extremae partes sunt axis, & dicti cardines, eo quod per eos vertitur caelum.

Poli sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter australis qui nunquam videtur, & austronotus dicitur, & dicti poli quod sint axium* circuli ex vso plaustrorum, a poliando scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, austronotus nunquam, quia dextra caeli altiora sunt, pressa Austrum.

Conuexa extrema caeli sunt, a curuitate dicta: nam conuexum curuum est & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Lacteus circulus via est quæ in sphaera videtur, a candore dicta, quia alba est: quam aliqui dicunt viam esse quam circuit sol, & ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De circulis caeli, CAP. VI.

Habitatio ista caeli circularum distincta zonis, quasdam partes temperie sua incolere permisit: quasdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zona autem ipsa quin-

que sunt, quæ ideo zonæ vel circuli appellantur, eo quod in circumductione sphaerae existunt. Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur, eo quod inter eum Arcturi signa inclusa perspiciuntur, quæ a nobis in vrsarum speciem ficta septentriones appellantur. Secundus circulus ex eo *ποικιλος* dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis sinibus æstatem faciens ultra eum circulum non transiit: sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatur. Tertius circulus *ἰσημερινός*, qui a latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quod sol cum ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit: *ἡμέρα* enim latine dies dicitur atque nox

quo circulo dimidia sphaera pars constituta prospicitur. Quartus circulus antarcticus vocatur, eo quod contrarius sit circulo quem arcticum nominamus. Quintus circulus *χειμερινός* dicitur: qui a latinis hyemalis siue brumalis appellatur, ideo quia cum sol ad eum circulum peruenit, hyemem iis qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem iis qui in Austrum partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est, qui duodecim continet signa, *ζῳδιακός*, i. animalibus, ita dictus.

De aere & nube, CAP. VII.

Aer est inanitas plurimum habens admixtum raritatis quam cetera elementa. De quo Virgilius, Longum per inane secutus. Aer dictus *ἀήρ* *αἴθερ*, ab eo quod ferat terram, vel ab eo quod feratur. Hic autem partim ad caelestem, partim ad terrenam materiam pertinet: nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad caelestem pertinet partem, iste vero turbulentior, qui exhalationibus humidis corporefcit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit: nam commotus ventos facit, vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, pluuiam: congelantibus nubibus niuem: turbulentius congelantibus densioribus nubibus, grandinem: distentus, serenum efficit: nam aerem densum nubem esse constat: nubem rarefactam & solutam, aerem.

Nubes dicta ab obnubendo, i. operiendo caelum, vnde & nuptæ, quod vultus suos velent, vnde & Neptunus quod nubat, i. mare & terram tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Venti enim aerem conglobant, nubemque faciunt, vnde est illud, Atque in nubem cogitur aer.

De tonitruo, CAP. VIII.

Tonitruum dictum quod sonus eius terreat, nam tonus, sonus. Qui ideo interdum tam grauiter concutit omnia, ita vt caelum di-

scidisse videatur, quia cum procella vehemētissimi venti nubibus se repente immiserit: turbine inualecente, exitumque quarente: nubem quam excauauit, impetu magno profcindit, ac sic cum horrendo fragore defertur ad aures. Quod mirari quis non debet, cum vésicula quamuis parua magnum tamen sonitum displosa emittat. Cum tonitruo autem simul & fulgura exprimit, sed illud celerius videtur, quia clarum est, hoc autem ad aures tardius peruenit. Lux autem quæ apparet ante tonitruum, alibi fulgor vocatur. Quæ, ut diximus, ideo ante videtur, quia clarum est lumen, tonitruum autem ad aures tardius peruenit.

De fulminibus, CAP. IX.

Fulgur & fulmen ictus cælestis iaculi à feriendo dicti: fulgere enim ferire est ac percutere. Fulmina autem collisa nubila faciunt: nam omnium rerum collisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in syluis arborum: simili modo in nubibus ignis, unde & prius nubila sunt, deinde ignes. Ex vëto autem & igne fulmina certum est in nubibus fieri & impulsu ventorum emitti: ideo autem fulminis ignem vim habere maiorem ad penetrandum, quia subtilioribus elementis factus est, quam noster, id est, qui nobis in usu est. Tria sunt autem eius nomina, fulgur, fulgor & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor, quia incendit & vrit: fulmen quia findit: ideo & cum trinis radiis pinguntur.

De arcu & nubium effectibus, CAP. X.

Arcus cælestis dictus à similitudine curuati arcus. Iris huic proprium nomen est. Et dicitur Iris quasi aeris, id est quod per aerem ad terras descendit. Hic autem à sole resplendet dum caue nubem ex aduerso radium solis accipiunt, & arcus speciem fingunt, cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligantes irradiata ista varios creant colores.

Pluuiæ dictæ, quod fluant quasi fluuij. Nascuntur enim de terræ & maris anhelitu, quæ cum altius eleuata fuerint, aut solis calore resolutæ, aut ut ventorum compressæ stillantur in terras.

Nimbus est densitas nubis intempesta & obscura, & inde nimbus à nube. Sunt autem nimbi repentinae & præcipientes pluuiæ: nam pluuias vocamus lentas & iuges quasi fluuias, vel quasi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluuias pertinent, dicti à græco vocabulo quod terram inebrient ad germinandum. Ex his enim cuncta creantur, unde & Lucretius, Ex igni terræ

atque anima nascuntur & imbri. Est autem nomen græcum.

Grando appellata, quod forma eius granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in niuem, ruptoque aere soluuntur.

Nix à nube unde venit.

Glacies à gelu & aqua quasi gelacies, id est gelata aqua.

Gelu autem quod eo stringatur tellus, quoniam quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena.

Pruina est matutini temporis frigus: quod inde pruinae nomen accepit, quia sicut ignis vrit. *πῦρ* enim ignis. vrere verò & ad solem & ad frigus pertinet. Nam vno sermone duo diuersa significantur, pro eo quod vnum effectum habent. Similis enim est vis & caloris & frigoris, unde & vtraque saxa rumpunt. Nam & calor vrit, ut est, Vritur infelix Dido. Item frigus vrit, ut est, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ros græcè est, quod illi *ῥόσος* dicunt. Alij ros putant dictum, quia rarus est non spissus, ut pluuia.

Nebula inde dicta, unde & nubila, ab obnubendo, hoc est, operiendo terram, siue quod nubes volens faciat. Exhalat enim valles humida nebulas & fiunt nubes, inde nubilum, inde niues. Nebulae autem ima petunt cum serenitas est, summa cum nubilum.

Caligo umbra est de spissitudine aeris effecta. Et dicta caligo, quod maximè aeris calore gignatur.

Tenebræ dicuntur quod teneant umbras. Nihil enim sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium non aliqua res est sed ubi sonus non est, silentium dicitur, sic tenebræ non aliquid sunt: sed ubi lux non est, tenebræ dicuntur.

Umbra est aer carens sole, dictum autem quod fiat cum solis obiciuntur radiis. Est autem mobilis & certa, & ex solis circuitu, & ex motu ventorum. Namque quoties mouetur in sole, nobiscum moueri videtur: quia ubi quoquo loco à radiis solis obstitimus, proinde illi lumen auferimus: sicque ingredi nobiscum umbra, & gestus nostros videtur imitari.

Lux ipsa substantia: lumen quod à luce manat, id est, cador lucis, sed hoc confundunt autores.

De ventis, CAP. XI.

Ventus aer commotus & agitatus, & pro diuersis partibus cæli, nomina sortitur diuersa, dicitur autem ventus, quod sit vehemens & violentus. Vis enim eius tanta est, ut non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cælum terramque conturbet, maria commoueat.

Ventorū quatuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab oriente Subsolanus, à meridie Auster, ab occidente Fauonius, à septentrione eiusdem nominis ventus aspirat habēs geminos hinc inde ventorū spiritus. Subsolanus à latere dextro Vulturū habet, à lauo Eurum. Auster à dextris Euroaustri, à sinistris Austroafricū. Fauonius à parte dextra Africū, à laua Corū. Porro septētrio à dextris Circium, à sinistris Aquilonē. Hi duodecim venti mūdi globū statibus circūagunt. Quorū nomina propriis ex causis signata sunt. Nā Subsolanus vētus, eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus, eo quod ab Eoo flat, id est ab oriente. Est enim Subsolano coniunctus.

Vulturū, quod altē tonat: de quo Lucretius: Altitonans Vulturū & Auster fulmine pollens.

Auster ab hauriendo aquas vocatus, vnde & crassum aerem facit & nubila nutrit. Hic græcè *ἄετος*, appellatur, propter quod interdū corrumpat aerem. Nam pestilentiam quæ ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquas regiones transmittit: sed sicut Auster pestilentia gignit, sic Aquilo repellit. Euroauster dictus, quod ex vna parte habeat Eurū: ex altera Austrum.

Austroafricus: quod iunctus sit hinc inde Austro & Africo. Ipse & Libanotus, quod sit ei Libs hinc & inde Notus.

Zephius græco nomine appellatus: eo quod flores & germina eius flatu viuificetur. Hic latinè Fauonius dicitur propter quod foueat quæ nascuntur. vnde est illud, Et Zephiro puris se gleba resoluit. Austro autem flores soluuntur, zephiro fiunt.

Africus à propria regione vocatus. In Africa enim initium flandi sumit.

Corus est qui ab occidente æstiuo flat, & vocatus Corus, quod ipse ventorū circulū elaudat, & quasi chorū faciat. Hic antea Caurus dictus, quem plerique Argesten dicūt, non vt imprudens vulgus Agreste.

Septentrio dictus, eo quod à circulo septē stellarum consurgit: quæ vertente se mundo resupinato capite ferri videntur.

Circius dictus, eo quod Coro sit iunctus. Hūc Hispani gallicū vocāt, propter quod eis à parte *Gallicia flat.

al. Galliz.

Aquilo dictus, eo quod aquas stringat & nubes dissipet. Est enim gelidus ventus & sicus. Idem & Boreas: qui ab Hyperboreis montibus flat. Inde enim origo eiusdē vēti est, vnde & frigidus. Natura enim omniū septētrionalium ventorum frigida & sicca est: australium humida & calida.

Ex omnibus autē vētis duo cardinales sunt, Septentrio & Auster.

A Etesia autē flabra Aquilonis sunt, quibus nomen inditum est, quod certo anni tempore flatus agere incipiunt. *ἐτεύς* enim Græcè, annus Latinè dicitur. Hæc autem cursum rectū à Borea in Ægyptum ferunt: quibus Auster contrarius est.

Duo sunt autem extra hos vbique spiritus, magis quàm venti, aura & altanus.

Aura ab aere dicta, quasi aerea, quod lenis sit motus aeris. Agitatus enim aer aurē facit, vnde & Lucretius, Aereas auras.

Altanus, qui in pelago est per derinationem ab alto, id est mari vocatus. Nam altus est flatus in ripis quem diximus auram. Nam aura terræ est.

B Turbo est volubilitas ventorum, & turbo dictus à terra quoties ventus consurgit, & terram in circuitum mittit.

Tempestas aut pro tempore dicitur, sicut vbique historiographi solent, dum dicunt, ea tempestate: aut ab statu cæli, quia magnitudine sui multis diebus oritur. Verno autem & autumnali tempore quàm maximè fiunt tempestates: quando nec plena est æstas, nec plena hyems, vnde medium & confine vtriūque temporis ex coniunctione aerum contrariorū efficiuntur tempestates.

Fragor à fractarum rerum nominatus est sonitu: quia sicca quæque & arida frangit facile.

C Procella ab eo quod percellat, id est percutiat & euellat. Est enim vis venti cum pluuia. Procellæ enim aut de fulminibus aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius ventis. vnde & propter celeritatem tam ventos quàm fulmina alata fingunt poetæ, vt * Alatis viribus Austri.

al. Alitis Austri.

De Aquis, CAP. XII.

A Qua dicta quod superficies eius æqualis sit.

Hinc & æquor appellatum, quia æqualiter sursum est.

D Duo autem sunt validissima vitæ humanæ elementa, ignis & aqua, vnde grauiter damnantur quibus ignis & aqua interdicuntur.

Aquarum elementum ceteris omnibus imperat. Aquæ enim cælum temperant, terram fecundant, aerem exhalationibus suis incorporant, scandunt in sublime, & cælum sibi vendicant: quid enim mirabilius aquis in cælo stantibus? Parum sit in tantam peruenisse altitudinem, rapiunt & secum piscium examina, effusæ, omnium in terra nascentiū causa fiunt. Fruges gignunt, arbores fructus herbæque producunt, sordes detergunt, peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

De diuersitate aquarum, CAP. XIII.

Aquarum naturæ multa est diuersitas: alia enim salis, alia nitri, alia aluminis, alia sulphuris, alia bituminis, alie curam morborum adhibentes: nam iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceron. oculorum vulnera curat.

In Æthiopia lacus est quo perfusa corpora à velut oleo nitescunt.

Zamæ fons in Africa canoras voces facit.

Ex Clitorio lacu Italiæ qui biberint, vini tædium habent.

al. Pli. Cea. In * Chio insula fontem esse dicunt, quo herbæ fiunt.

In Bæotia duo fontes, alter memoriam: alter obliuionem affert.

Cizici fons, amorem Veneris tollit.

Bæotie lacus furialis est, de quo qui biberit ardore libidinis exardescit.

In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere dicuntur.

In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit lymphaticus fit.

al. Lethous Plin. Linu vocat. * Lechnus fons Arcadiæ abortus fieri non patitur.

In Sicilia fœtes sunt duo, quorum vnus sterilem fœcundat: alter fœcundam sterile facit.

In Theffalia duo sunt flumina: ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt: ex altero albas, ex utroque varias.

Clitumnus lacus in Vmbria maximos boves gignit.

Reatinis paludibus iumentorum ungulas indurari dicunt.

In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi potest quicquid animam habet.

In India * Siden vocatur stagnū, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur.

At contra in Alce lacu per Porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur.

Marsidæ fons in Phrygia saxa * generat.

In Achaia * aqua profluit è saxis Stix appellata, quod illico portata interficit.

Celomum stagnū Siciliæ tetra odore abigit proximantes.

Fons est in Africa circa templum Ammonis, qui * humoris nexibus humum stringit. Fauillas etiam in cespitem solidat.

Fons Iob in Idumæa quater in anno colorem mutare dicitur, i. puluerulentum, sanguineum, viridem & limpidum. trinis mensibus in anno tenens ex his vnum colorem.

In Troglodytis lacus est, ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicem montis Sion, non iugi-

bus aquis, sed in certis horis diebusque ebullit.

In Iudæa quondam riuus sabbatis omnibus ficebatur.

In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt: nam cæcitate detegitur eorum facinus.

In Epiro esse ferunt fontem, in quo faces extinguuntur accensæ, & acceduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem esse aiunt ita algentem die, vt non bibatur: ita ardentem nocte, vt non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi vt balnea calefaciant. Quædam enim terræ sunt quæ multum sulphuris & aluminis habent: itaque cum peruenas calentes aqua frigidauit, vicino sulphuris calore contacta exardescit: nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enim alumenque secum ferunt aquæ, utramque materiam igne plenam, mirisque motibus incalescentem.

De maris nomine, CAP. XIII.

Mare est aquarum generalis collectio. Omnis enim congregatio aquarum siue salis sint, siue dulces, abusiue maria nuncupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarum vocauit maria. Proprie autem mare appellatum, eo quod aquæ eius amara sint.

Æquor autem vocatum, quia æqualiter sursum est, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adæquatur. Altitudo enim maris diuersa est, in discreta tamen dorso eius æqualitas: ideo autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partim, quod influentes undas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde quod amara aqua dulce fluentum consumat, vel quod ipsæ nubes multum aquarum ad se attrahant, siue quod illam partim venti auferant, partim sol exsiccat, postremum quod per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontesque reuolutum recurrat. Maris autem certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nam modo flauus est, modo luculentum, modo atrum.

De Oceano, CAP. XIV.

Oceanum Græci & Latini ideo nominant & quod in circuli modo ambiat orbem: siue à celeritate, eo quod ocyus currat: item quia vt cælum purpureo colore nitet. Oceanus quasi *oceanos*: iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundis ventis aut remouet maria, aut resorbet. Quique à proximis regionibus diuersa vocabula sumplit:

lumpfit: vt Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hircanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum à Gadibus dictum, vbi primò ab Oceano maris magni limē aperitur. Vnde & Hercules cū Gadibus peruenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

De Mediterraneo mari, CAP. XVI.

MARE magnum est quod ab occasu ex Oceano fluit, & in meridiē vergit, deinde ad Septentrionē tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneum, quia per mediā terram vsque ad Orientem perfunditur, Europam & Africam Asiāque determinans. Cuius primæ partis sinus, qui in Hispaniis perfunditur, Ibericus & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, quæ Narbonensem provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post hæc Tyrrhenus qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali inferum vocāt. Deinde Siculus, qui à Sicilia vsque ad Cretā vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphiliam & ægyptum pertendit. Inde Hellepontus, qui in Septentrionem retorquēs, anfractibus magnis iuxta Græcias & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quo Xerxes pōte nauibus factō in Græciam commeuit, ibi est Abydos. Inde diffusus ab æquore patente rursus stringitur & facit Propontidē, qui mox in quingentos passus coarctatur, sitque Bosphorus Thracius, quo Darius copias transportauit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Mæotidis paludis, quod mare ex multitudine fluminum dulcius quàm cætera, nebulosumque & breuius est, vnde & Ponticum vocatur, quòd sit breuius, atque præter phocas & thynnos atq; delfinos, alias belluas maiores non patitur.

Sicut autem terra dum vna sit, pro diuersis locis variis appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur: nam Ibericum & Asiaticum à provinciis dictū: ab insulis, Balearicū, Siculum, Creticum, Cyprium, ægæum, Carpatium: nam inter Tenedum & Chium, saxū est in mari potius quàm in insula, quod vidētibus procul capræ simile creditur, quam ἀγρὰ nuncupant, vnde & ægæum mare est dictū, sic & Carpatium mare inter ægyptū & Rhodum ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Aufonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiū, Tyrium, Adriaticum. Nam Adria quædā ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adriaticō mari nomen dedit. A positione cæli, vt su-

perum & inferū, quòd sit oriens superior, occidens inferior. Est autem Thuscum & Adriaticum. A memoria regis, vt Ionium. Io quippe rex fuit Græciæ, vnde Iones Athenienses. Hoc mare & Tyrrhenum dictum: siue quòd Thusciam alluit, i. Tyrrhenum, siue à Tyrrhenis nautis qui se in hoc mari præcipitauerunt. Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia vsque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticum, Achaicum & Epiroticum. A moribus accolarum, alibi Euxinus, Axenos antea appellatus est. A casibus hominum qui ceciderunt in mari, vt Helleponticum, Icarū, Myrtecum: nam Myrteū mare dictum à Myrtili lapsu, quòd illic ab Oenomaο præcipitatus sit. Icarus vero Cretensis, vt fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis calore solutis mari in quo cecidit nomē imposuit. Erix quoque cum Helle sorore sua fugiens insidias nouercales, conscēdit nauem signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autē soror eius perpessa naufragium decidit in mari, & mortua Helleponto mari dedit nomen. Ab ordine, fluente Propontidis: nam dictum Propontum, quia pontum præuenit: idem & à transitu vel angustis meatibus boum Bosphorus. ægyptium autem pelagus Asia datur, Gallicum Europæ, Africum Lybiæ: his vt quæque proxima sunt, venerunt in partes.

Pelagus autem est latitudo maris sine litore & portu. Græco nomine τὸ τῆς θαλάσσης, hoc est à latitudine dictum, vnde & plagia, eo quod sint importuosa.

De sinibus maris, CAP. XVII.

SINUS dicuntur maiores recessus maris, vt in mari magno Ionius: in Oceano, Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, qui Oceano adscribitur.

Rubrum autem mare vocatum, eo quòd sit roseis vndis infectum: non talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitatur gurgēs atq; inficitur, quia omnis terrā quæ circumstat pelago rubra est, & sanguineo colori proxima: idēque inde minimum acutissimum excerpitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergo cū terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid adhæsum est, in colorem cadit: ob hoc etiam in iis littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cū inter arenas attritus est, & terræ colorē habet & maris: hoc mare in duos scinditur sinus. Ex iis qui ab oriente est Persicus appellatur, quia ora illius Persæ inhabitāt. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circā Arabiam.

De aestibus & fretis, CAP. XVIII.

Aestus ad Oceanum pertinet, fretum ad utrumque mare: nā aestus est maris accessus vel recessus, i. inquietudo, unde & aestuaria per quæ mare vicissim tam accedit, quam recedit.

Fretum autem appellatum, quod ibi semper mare ferueat: nam fretum est angustum, & quasi feruens mare, ab undarum feruore nominatum, ut Gaditanum vel Siculum: nā freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia & motum feruoris habentia. Fretum Siciliae quod Rhegiū dicitur Salustius ex tali causa vocari scribit dicens: Italiae olim Sicilia coniunctam fuisse, & dum esset una tellus, mediū spacium aut per humiditatem abruptum est aquis, aut per angustiam scissum. Et inde *ῥηγίου* nominatum, quia græcè abruptum hoc nomine nuncupatur. Est autem arētissimum trium milium spacio Siciliam ab Italia diuidens, fabulosis infame monstris, quibus hinc inde Scylla & Charybdis ostenditur.

Scyllam accola saxum mari imminens appellant, simile celebratæ formæ procul visentibus, unde & monstruosam speciem fabulæ illi dederunt, quasi formam hominis, capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere.

Charybdis dicta, quod gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare verticosum, & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, & ter absorbet: nam accipit aquas, ut vomat: vomit, ut rursus accipiat.

Sirtes autem sunt arenosa in mari loca. Sirtes autem Salustius à tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, & appropinquant vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare ægyptium vicinae sunt, & pariter admiscuntur. Vada verò sunt per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt: quæ Virgilius Breuia appellat, græci *βραχύνες*.

De lacis & stagnis, CAP. XIX.

Sunt & quædam maria quæ non miscuntur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus & stagna.

Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur, nec miscetur fluctibus: ut lacus Asphaltis, lacus Benacus & Larius, & ceteri quos græci *λίμνες*, i. stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuiis: flumina in freta discurrunt. Lacus stat in loco nec profluit: & dictus lacus quasi aquæ locus.

Lacus Asphaltites, idem & mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuētium. Nam neque

E pisces habet, neque assuetas aquis & lætas mergendi usu patitur aues: sed & quæcunque uiuentia mergenda tentaueris: quacunque arte dimersa statim resiliunt: & quamuis vehemēter illisa confestim excutuntur, sed neque vētis mouetur resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: neque navigationis patiens est, quia omnia vita carētia in profundum merguntur: nec materiam ullam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur. Lucernā accensam ferunt supernatare, extincto lumine demergi. Hoc & mare Salinarum dicitur, siue lacus Asphaltis, i. bituminis: & est in Iudæa inter Hierico & Zoaran. Longitudo eius vsque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadiis septingentis octoginta: latitudo stadiis cētum quinquaginta vsque ad vicinia Sodomorum.

Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit. Est autem in Iudæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatē corporum quodammodo efficacior.

Genesar lacus amplissimus in Iudæa longitudine centū quadraginta extenditur stadiis: latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis: auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Unde & Genesar dicitur græco vocabulo, quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spacia lacus frequentibus auris spirantibus agitur: unde & purior haustus eius, & ad potandum dulcis & habilis.

Benacus lacus Italiae in Venetia, de quo fluuius nascitur Mincius, qui lacus * magnitudi-

al. magnitudinis vi.

ne sui tempestates imitatur marinas. Lucrinus & Auernus lacus Cāpaniæ sunt. Lucrinus autem dictus, quia olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabat. Auernus autem lacus vocatus, quia aues ibi superuolare non possent. Nam antea sylvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalantis inde per angustias aquæ sulphureæ fœtor grauiissimus superuolantes aues halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiecit syluis ex pestilentibus amœna reddit loca.

Lacus autem idem & stagnum, ubi immensa aqua conuenit: nam dictum est stagnum, ab eo quod illic aqua stet, nec decurrat.

De abyssis, CAP. XX.

Abyssus profunditas aquarū impenetrabilis: siue speluncæ aquarum latentium, de quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè subter eunt, unde & abyssus dictus. Nam omnes aquas siue torrentes per occultas venas ad matricē abyssum reuertuntur.

Fluctus dicti quod flatibus fiant. Vētorum enim impulsu agitatae aquæ fluctuant.

Aqua est stativa & sine motu æqualis.

Vnda verò eminens liquor, qui semper in motu est, Lucretius, Aërias vndas, id est motus, & corpus illud quod resluctuat. Nam nec vnda per se aqua est, sed aqua in motu quodā & agitatione, quasi abeundo & redeundo vnda vocata.

Latex propriè liquor fontis est. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.

Gutta est quæ stat, stilla, quæ cadit. Hinc & stillicidium, quasi stilla cadens. Stiria enim græcum est, id est gutta. inde fit diminutiū vt dicimus stilla, dum autem stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa est: dū ceciderit, stilla est.

Spuma dicta eo quòd spuat, sordes enim sunt vndarum: vnde & mustum, & ea quæ coquuntur spuma purgantur. Hinc & sputū.

De fluminibus, C A P. XXI.

Fluuius est perennis aquarum decursus, à fluendo perpetim dictus. Propriè autem flumen ipsa aqua, fluuius curius aquæ. Prius autem flumen quā fluuius, id est, prior aqua quā decursus. Duo sunt fluminum genera: vnum torrens, alterum viuum. de quo Virgilius, - donec mesumine viuo Abluero.

Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est arefcit. de quo Pacuius, Flāmeo vapore torrens torret. Cui Græci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æstate: illi à tempore quo succrescit, nos à tempore quo fccatur.

Amnis fluuius est nemore ac frondibus re-dimittis, & ex ipsa amenitate amnis vocatur.

Decursus propriè finis cursus, siue aquarū sit, seu quarumlibet rerum.

Riuus dicti, quòd deriuentur ad irrigandum, id est inducendum aquas in agris. Nā irrigare inducere est.

Gurges propriè locus altus in flumine.

Puteus est locus defossus ex quo hauritur aqua, à potatione dictus.

Fons caput aquæ est nascentis, quasi fundens aquas.

Quidam autem fluuiorū propriis ex causis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli nominandi sunt qui in historiis celebres memorantur.

Geon fluuius de paradiso exiens atque vniuersam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine quòd incremento suæ inundationis terram Ægypti irriget: & enim Græcè, Latine terrā significat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur, propter limum quem trahit, qui efficit fecunditatem. Vnde & Nilus dictus est quasi *nilus* *ilud* trahens. Nam antea Nilus

A Latine Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus percussus aquis retroluctantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit.

Ganges fluuius, quē Phylon scriptura sacra nominat, exiens de paradiso pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem Phylon, id est, caterua, quia decem fluminibus magnis sibi adiunctis impletur & efficitur vnus. Ganges autem vocatus à Gangaro rege Indiæ. Fertur autem Nili modo exaltari, & super Orientis terras erumpere.

Tygris fluuius Mesopotamiæ de paradiso exurgens, & pergens contra Assyrios, & post multos circuitus in mare mortuum influens. Vocatur autem Tygris propter velocitatē instar bestiarum Tygridis, nimia pernecitate currentis.

Euphrates fluuius Mesopotamiæ de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic à frugibus vel ab vbertate nomē accepit. Nam Hebraicè Euphrata fertilitas interpretatur: Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Salustius autē autor certissimus asserit, Tygrim & Euphratem vno fonte manare in Armenia, qui per diuersa euntes longius diuiduntur spacio medio derelicto multorum millium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus fluuius oriētis, qui à rubro mari accipitur.

Hidaspes fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomē accepit, qui nūc Hidaspes dicitur, de quo Lucanus: Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hidaspen. Et, quā Medus Hidaspes Accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne. Qui dum sit fluuius Persarū, dicitur tamē contra orientem decurrere.

Araris fluuius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut ararim Parthus bibet, aut Germania Tygrim. Currit enim Tygris per Parthiam & Assyriam.

Bactrus fluuius orientis à rege Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorum.

Choaspis fluuius Persarum, vocatus eorum lingua quod miram aquæ dulcedinem habeat: adeo vt Persici reges quādiu inter ripas Persidis fuerūt, sibi ex eo pocula vendicant. Ex hoc amne quidam Cygnum Ciliciæ fluuium deriuari existimant.

Araxis amnis Armeniæ: qui ab vno monte cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosteruat. Vnde & cum Alexander eum transgredi vellet ponte

fabricato, tanta vi inundauit ut pontem dirueret. Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspiū fertur in mare.

Fluuius Syriæ qui vocatur Orontes iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à Solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quæ de originis suæ tractu orientem veteres Latine appellauerunt. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris assidue ibi spirantibus tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

Iordanis Iudææ fluuius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à se distantibus in vnū alueum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæā & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in mare Mortuum influit.

Eufis Caucaſeis montibus fusus cum pluribus aliis in Euxinum se præcipitat mare. Vnde & nuncupatur.

Cydnus amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum gentili lingua Syri dicunt. Vnde Cydnus amni huic nomen datum, quia tumet æstate quando nives soluuntur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

Ilas fluuius Asiæ.

Paëtolus fluuius Asiæ, arenas aureas trahens, de quo Virgilius: — Paëtolusque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chrysoeam vocant.

Erinus fluuius Asiæ, qui Smyrnæos secat campos, & ipse fluctibus aureis & arenis plenus, à quo Smyrna vocata est.

Mæander amnis Asiæ flexuosus, qui recurrentibus ripis inter Asiam & Ionium præcipitatur in sinum, qui Miletum diuidit & Prienen. Mæander autem vocatus, quod sit flexuosus & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quicque recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluuius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dirimit Europam ab Asia inter duas mundi partes medius currens, atque in Pontum fluens.

Inachus Achaiæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominauit, qui exordium Argiæ genti primus dedit. Ibi est & Erimantus ab Erimanto monte dimissus.

Padus Italiæ fluuius à iugis alpiū fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni

amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtonem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuiio deiectus est, & extinctus. Augetur autem ex ortu Canis liqueſcentibus niuib, & cum accessione triginta fluminum circa Rauennā in Adriaticum mare defertur.

Tiberis Italiæ fluuius à Tiberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuiū cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nā antea Albola antiquum nomen à colore habuit, quod niuib, albus sit. Ipse est autē Tibuis, qui & Tiberis, sed Tiberis in cotidiano sermone: Tibris in versu dicitur.

Danubius Germaniæ fluuius vocari fertur à niuium copia, quibus magis augetur. Iste est qui in Europa plus omnibus famā habet. Idem & Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, & maiores sibi ^{al. ambiendo.} colligit vires. Oritur à germanicis iugis & occidentalibus partibus barbarorum pergens contra orientem: sexaginta in se fluuios recipit, septem ostiis in Pontum influit.

Rhodanus Galliæ fluuius ab oppido Rhodocognominatus est, quem coloni Rhodiorum vocauerunt, qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpe nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus & amnis fluentia decertant.

Rhenus à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna ^{al. mons.} provincia oritur. Est autē Germaniæ fluuius inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui à iugo alpiū vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam totius Hispaniæ nomen dedit.

Mincus fluuius Galliciæ nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

Durius à Græcis quasi Doricus cognominatus.

Tagum fluuium Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis aureis copiosus, & ob hoc cæteris flumi Hispaniarum prælatus.

Betis fluuius, qui & Beticæ provinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Betis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis. eo quod ibi lana pulchro colore tinguntur. Betis autem dictus, eo quod humili solo decurrat. ^{βῆτις} enim græci humile vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluuiio soluta mole terrarum præclusa sunt, quædam verò quæ non erant abyssi, tunc ^{al. ruptis.} præruptis meatibus eruperunt.

De diluuiis, CAP. XXII.

Diluuium dictū quod aquarum clade omnia quæ inundauerit deleat.

Primum diluuium extitit sub Noë, quādo hominū sceleribus offensus Omnipotēs, toto orbe cōtectō, deletis cunctis, vnum spaciū cæli fuit ac pelagi. Cuius hætenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & ostreis concretos, sæpe etiam cauatos aquis visere solemus.

Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob patriarchæ, & Ogigi temporibus, qui Eleusinae conditor & rex fuit, nomēque loco & tēpori dedit.

Tertium diluuium in Thessalia Moyse vel Amphitryonis tēporibus, qui tertius post Ce-

A cropem regnavit. Cuius temporibus aquarū diluuius maiorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis: maxime in monte Parnaso, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugiētes susceptos, per gemina Parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus hominum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta imbris ultra consuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multaque prosterunt, & ipsa diluuium dicuntur. Sciendum autem flumina cum super modum crescunt, non tārū ad præsens inferre damna, sed etiā B & aliqua significare futura.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimusquartus.

Capita libri decimi quarti.

- 1 De terra.
- 2 De orbe.
- 3 De Asia & partibus eius.
- 4 De Europa & partibus eius.

- 5 De Lybia & partibus eius.
- 6 De insulis.
- 7 De promontoriis.
- 8 De montibus cæterisque terræ vocabulis.
- 9 De inferioribus terræ.

De terra, CAP. I.

TERRA est in media mundi regione posita, omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo consistens, quæ singulari numero totum orbem significat: plurali vero singulas partes, cui nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, quateritur: humus ab inferiore vel humida terra, vt sub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eo quod opem fert frugibus. Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. Proprie autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait, Quia vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietas, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur. Cuius motum alij dicunt ventum esse in concauis eius, qui motus eam mouet. Salustius, * Venti per concaua ter-

C ræ præcipitati rupti aliquot montes * tumul- al. tumidi- que. lique sedere. Alij aquam dicunt generalem in terris moueri, & eas simul concutere, sicut vas, vt dicit Lucretius. Alij στροφομένη eandem terram vocant, cuius plerunque latentes ruinae superposita cuncta concutunt. Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

De orbe, CAP. II.

ORbis à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde brevis etiā rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autē trifariē: ex quibus vna pars Asia, altera Europa, tertia Africa, quæ & Lybia nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à meridie per orientem vsque ad septentrionem peruenit. Europa verò à septentrione vsque ad occidentem, atque inde Africa ab occidente vsque ad

q. iij

al. Venti per concaua terræ citatis.

meridiem. Vnde euidenter orbem dimidium duæ tenent Europa & Africa, alium verò dimidium sola Asia: sed ideo istæ duæ partes factæ sunt, quia inter vtramque ab Oceano mare magnum ingreditur, quod eas interfecat. Quapropter si in duas partes orientis & occidentis orbem diuidas, Asia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

De Asia, CAP. III.

Asia ex nomine cuiusdā mulieris appellata, quæ apud antiquos imperiū tenuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis, à meridie Oceano, ab occiduo nostro mari finitur: à septentrione Mæotide lacu & Tanai fluuio terminatur: habet autē provincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & situs expediam: sumpto initio à paradiso.

Paradisus est locus in orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex græco in latinū vertitur hortus: porro hebraicè Eden dicitur, quod in nostra lingua delicia interpretatur. Quod vtrumque iunctum facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum confitus, habens etiam lignū vitæ: non ibi frigus, nō æstas, sed perpetua æris temperies. E cuius medio fons prorumpēs totum nemus irrigat, diuiditurque in quatuor nascentia flumina, cuius loci post peccatum hominis aditus interclusus est. Septus enim vndique romphea flamma, i. muro igneo accinctus, ita ut eius cum cælo penē iūgatur incendium. Cherubin quoque, i. angelorū præsidium arcēdis spiritibus malis super rōpheæ flagrantiam ordinatum est, ut homines flammæ, angelos verò malos angeli boni submoueant, ne cui carni vel spiritui transgressionis aditus paradisi pateat.

India vocata ab Indo flumine, quo ex parte occidentali clauditur: hæc à meridiano mari porrecta vsque ad ortum solis, & à septentrione vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & oppida, insulam quoque Taprobanam è gemmis & elephantis repletam. Chrysen & Argyren auro argentoque fœcundas, vtilem quoque arboribus foliis nūquam carentem. Habet & fluuios Gangem & Nidan & Hypanem illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis & æstatis Etesias patitur. Gignit autē tinēti coloris homines, elephantēs ingentes, monoceron bestiam, plicatum auem, ebenum quoque lignū, & cinnamomum, & piper, & calamus aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque preciosos, berillos, chrysoprasiōs & adamantem, carbūculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus

nobilium fœminarū ardet ambitio. Vbi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia ab Indiæ finibus vsque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter inuictam enim virtutem Parthorum, & Assyria & reliquæ proximæ regiones* in eius nomē trāsierunt. Sunt enim ea Aracusia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi coniunctę initium ab Indo flumine sumūt. Tigri clauduntur, locis montuosis & asperioribus sitæ, habentes fluuios Hydaspem & Armem: sunt enim inter se finibus suis discretæ nomina à propriis authoribus ita trahentes.

F Aracusia ab oppido suo nuncupata.

Parthiam Parthi à Scythia venientes occupauerunt, eamque ex suo nomine vocauerūt: huius à meridie rubrum mare est, à septentrione Hircanū salum, ab occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore vsque ad terras Scytharum.

Assyria vocata ab Asur filio Sem, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab ortu Indiam, à meridie Mediam tangit: ab occiduo, Tigrim: à septentrione montē Caucasum, vbi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpure, inde primū crinium & corporum vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atque Græcorū effluxit luxuria.

Media & Persia à regibus Medo & Perso cognominate, quę scilicet easdem provincias bellādo aggressi sunt. Ex quibus Media ab occasu trāsuersa Parthia regna amplectitur: à septentrione Armenia circumdatur, ab ortu Caspios videt, à meridie Persiā: huius terra Medicam arborē gignit, quā alia regio minimè parurit. Sunt autē Mediæ duæ, maior & minor.

Persida tendens ab ortu vsque ad Indos: ab occasu rubrum mare habet, ab aquilone verò Mediam tangit, ab austro Armeniā, quæ Persidæ annectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primū orta est ars magica, ad quam Nembroth gigas post cōfusione linguarū abiit, ibique Persas ignem colere docuit: nam omnes in illis partibus solē colunt, qui ipsorum lingua El dicitur.

Mesopotamia græcam etymologiam possidet, quod duobus fluuiis ambiatur. Nam ab oriente Tygrim habet, ab occiduo Euphratē: incipit autem à septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia *indiana*.

Babylonię regionis caput Babylon vrbs est, à qua nuncupata, tam nobilis, ut Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomen ali-

al. eius nomen traxerunt.

indiana
Arabia
indiana

quando transferint.

Arabia appellata, id est, sacra. Hoc enim significare interpretatur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci *εὐδαίμων*, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrrha & cinnamomū provenit: ibi nascitur avis Phoenix, Sardonix gemma, *ἰπὸς*, Molochitas & Pæderos ibi inveniuntur. Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. Hæc autem angusto tractu ad orientem versus ad Persicum sinum extenditur cuius septentrionalis Chaldæa claudit. Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur indigena à suo vocabulo nuncupasse. Hæc ab oriente, fluvio Euphrate, ab occasu, mari nostro & Ægypto terminatur, habens à septentrione Armeniam & Cappadociam: à meridie sinum Arabicum. Situs eius porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet enim in se provincias Commagenam, Phœniciam & Palæstinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabatheis. Commagena prima provincia Syriæ à vocabulo Commagæ vrbis nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. Huius est à septentrione Cappadocia: ab ortu Mesopotamia, à meridie Syria: ab occasu mare magnū. Phoenix Cathmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sydonem regnavit, eamque provinciam ex nomine suo Phœniciam appellavit. Ipsa est ubi Tyrus est, ad quā Esaias loquitur. Habet autem ab oriente Arabiam, à meridie mare rubrum.

Palæstina provincia Philistinam urbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon: ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palæstina est nuncupata. Huius ab oriēte mare rubrum occurrit, à meridiano latere Iudæa excipitur, à septentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur, ab occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palæstinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta est, à filio Cham, siue à decem Chananæorum gentibus, quibus expulsi eandem terram Iudæi possederunt. Initium longitudinis eius à vico Arsæ vsque ad vicum Iuliadem porrigitur, in quo Iudæorum pariter & Tyriorum habitatio communis est. Latitudo autem eius à monte Libani vsque ad Tyberiadis lacum extenditur. In medio autem Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi umbilicus regionis terræ: variarum opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. Vnde secundum elementorum gratiam existimauerunt Iudæi eam promissam patribus terram fluentem lacte & melle, cum hinc

A illis Deus resurrectionis prerogatiuam polliceretur.

Samaria regio Palæstinæ ab oppido quodam nomen accepit quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudæam & Galilæam media iacet, incipiens à vico, cui nomen est Eleas, deficiens in terra Agrabat. Situs eius natura consimilis nec vllō differens à Iudæa.

Galilæa regio Palæstinæ vocata, quod gignat candidiores homines quàm Palæstina. Hæc autem duplex est, superior & inferior, sibi tamen connexæ, Syriæ & Phœniciæ adhaerentes. Terra earum opima & ferax & fructibus satis fecunda.

Pentapolis regio in confinio Arabiæ & Palæstinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorum, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis vberima, nunc autem deserta atque exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres aternos dissoluit. Cuius umbra quædam & species in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, vt edendi desiderium gignant. Si carpas fatiscunt: ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

Nabatheia regio à Nabath filio Ismaël nuncupata. Iacet autē inter Iudæam & Arabiam & surgens ab Euphrate in mare rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

Ægyptus quæ prius Ærea dicebatur, ab Ægypto Danai fratre postea ibi regnante nomen accepit. Hæc ab oriente Syriæ ac mari rubro coniuncta, ab occasu Lybiam habet, à septentrione mare magnum, à meridie verò introrsus recedit, pertendens vsque ad Æthiopiam, regio cæli imbribus infusa & pluuiarum ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fecundat, vnde & ferax frugibus multam partem terrarum frumento alit, cæterorum quoque negotiorum adeo copiosa, vt impleat necessariis mercibus omnem etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopia à Canope Menelai gubernatore sepulto in ea insula, quæ Lybiæ principium & ostium Nili facit.

Seres oppidum orientis, à quo & genus sericum & regio nuncupata est. Hæc à Scytico Oceano & mari Caspio ad Oceanum orientalem insecutitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ cæteris gentibus Seres ad vsum vestium vendunt.

Bactriæ regioni proprius amnis Bactrus vocabulū dedit. Partes eius quæ planæ sunt pro-

panfis iugis ambiuntur, quæ aduersæ sunt. In di fluuij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bactria fortissimos camelos nunquam atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim ingens fuit, nam ab oriente India, à septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum vsque ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, à dextra orientis parte qua Oceanus Syricus tenditur vsque ad mare Caspiū, quod est ad occasum: dehinc à meridie vsque ad Caucaſi iugum deducta est: cui subiacet Hircania, ab occasu habens pariter gentes multas propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentuosæ ac truces carnibus humanis & eorū sanguine viuunt. Scythiæ plures terræ sunt lo cupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dū in plerisque locis auro & gemmis affluant, gryphorum immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdis autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis & crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Oſcoron, Phasiden atque Araxen.

Hircania dicta à sylua Hircana, quæ Scythiæ subiacet, habens ab oriente mare Caspiū: à meridie Armeniam: à septentrione Albaniam: ab occasu Iberiam. Est autem sylua aspera, copiosa immanibus feris, tygribus, pantherisque ac pardis: de qua Virgil. Hircanæque admorunt vbera tygres.

Albania à colore populi nūcupata, eo quod albo crine nascantur, hæc ab oriente sub mari Caspio surgens, per ora Oceani septentrionalis vsque ad Mæotides paludes per deserta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingētes sunt, tantæque feritatis, vt tauros premant, leones perimant.

Armenia nūcupata ab Armeo Iasonis Theſſali comite, qui amisso rege Iasone collecta multitudine eius, quæ passim vagabatur, Armeniam cœpit, & ex suo nomine nūcupauit. Sita est inter Taurum & Caucasum à Cappadocia vsque ad Caspiū mare protensa, habens à septentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tygris nascitur: & in cuius montibus arca post diluuiū resedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, superior & inferior, sicut duæ Pannoniæ.

Hiberia regio Asiæ est, prope Pontum Armeniæ iuncta: in hac herbæ tincturæ viles nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: hæc in capite Syriæ sita, ab oriente Armeniam tangit: ab occasu, Asiam minorem: ab aquilone, mare Cimmericum, & Hemiscirios campos,

quos habuere Amazones: à meridie verò, Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria vsque ad Cilicum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum. Terra eius ante alias nutrit equorum. Alis amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ regna disiunxit à Persis.

Asia minor ab Oriente Cappadocia cingitur: ab aliis partibus vndique mari circumdatur. Nam à septentrione pontum Euxinum habet, ab occasu Propontidem, à meridie Ægyptium mare. Habet prouincias Bithiniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariam, Pamphiliam & Isauriam, Liciam atque Ciliciam.

Prima Asiæ minoris Bithinia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. Nam prius Beritia dicta, deinde Migdonia, mox à Bithinio rege Bithinia nūcupata: ipsa est & maior Phrygia. Nicomedia vrbs in ea est, vbi Hannibal fugiens veneni haustu animam exhalauit.

Galatia dicta à prisca Gallorum gentibus à quibus extitit occupata. Nam Galli in auxilium à rege Bithiniæ euocati, regnum cum eo peracta victoria diuiserunt: sicque deinde Grecis admixti, primū Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nūcupatur.

Phrygia dicta à Phrygia Europis filia. Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quem primū genuit caeleſti Iupiter arce. Hic enim profectus de Corintho ciuitate primus venit in Phrygiam. Est autem regio Troiadis superiecta ab aquilonis parte Galatiæ, à meridiana, vicina est Lycaoniæ: ab oriente Lydiæ adhæret: ab occidente Hellespōto mari terminatur. Huius regio Troia est, quam ex suo nomine appellauit Tros Troianorum rex Ganimedis pater. Duæ sunt autem Phrygiæ, maior & minor. Maior Phrygia Smirnam habet: minor vero Ilium, Lycaoniam.

Cariam Hermus fluuius discernit à Phrygia.

Lydia sedes antiqua regum, quam Pæctoli vnda extulit in diuitias, torrētibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrenū ferre nō posset: hinc ex sorte Tyrrenus cum ingenti multitudine profectus loca Galliæ occupauit, & Tyrreniam nūcupauit. Lydia autem à Lydo regis fratre, qui in prouincia remāserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smirnam urbem habet, quā Helles fluuius cingit, cuius campos Pæctolus & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Isauria ex situ loci perhibetur cognominata, quod undique aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim urbem Seleuciam habet.

Cilicia à Cilice quodam nomen traxit, quæ ortu Phœnice dicunt, & antiquiorē Ioue fuisse asserunt. Plurima iacet campis, recipiēs ab occiduo Lyciam, à meridie mare Persicum, à tergo montis Tauri iuga. Hanc * Cygnus amnis interfecat, matrem urbium habet Tarsum. In ea & * Coriscos oppidum est, vnde crocum plurimum & optimum venit: spiramine flagrantior, & colore * pulchrior auro.

Lycia nuncupata, quod ab oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab ortu Ciliciam, ab occasu & meridie mare, à septentrione Cariam. Ibi est mons Chimera, qui nocturnis aestibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Æthna

A rior circa Rhenum.

Prouincias autem quas Danubius à Barbarico ad mediterraneum mare seclufit: prima est Mesia, à messium prouentu vocata. Vnde eam veteres Cereris horreum nuncupabant. Hæc autem ab oriente ostiis Danubij iungitur, ab Euro verò, Thraciæ: à meridie Macedonia: ab occasu Histriæ copulatur. Post Mesiam autem Pannonia est. Inde Noricus ager frigidus, & parcius fructuosus. Postquam Reticus ferax frugibus, qui excipit galliam Belgicam.

Thraciæ Tyras Iaphet filius veniens nomē dedisse perhibetur. Alij à sæuitia incolarum Thraciam appellatam dixerunt. Huic ab Oriente Propontis & vrbs Constantinopolis opposita est: à septentrione verò Ister obtendit: à meridie verò Ægæo mari adheret: ab occasu Macedonia illi subiacet. Cuius regionē olim Bessorum populus Massagetæ, Sarmatæ, Scythæ, & aliæ plurimæ nationes incoluerunt. Ampla est enim, ideoque plurimas continuit gentes, Ebrum fluium Thracia fundit, qui etiam gentes barbarorum plurimas tangit.

Græcia à Græco rege vocata, qui cunctam eam regionem regno incoluit. Sunt autem prouinciæ Græciæ vii. quarum prima ab occidente Dalmatia, inde Epirus, inde Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, inde Achaia, & duæ in mari Creta & Cyclades. Illyricum autem generaliter omnis Græcia est.

Dalmatiam à Delmi maxima eiusdem prouinciæ ciuitate traxisse nomen existimant. Adhæret ab oriente Macedonia: à septentrione, Misia: ab occasu Histria terminatur: à meridie verò Adriatico sinu clauditur.

Epirus à Pyrrho Achillis filio cognominata: cuius pars Chaonia, quæ ante Molossia dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidiis, Andromacham Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni qui successerat patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Chaone, quem in venatu per ignoratiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit, quasi ad solatium fratris extincti.

Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio. à quo & prius Græci Hellenes nuncupati à rege Hellenæ sunt. Ipsa est & Attica terra Atta prius dicta. Nam Graius quidā Græciæ indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaia media iacet, Arcadiæ à septentrionali parte cōiuncta. Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Atheniensis ciuitas mater liberalium literarum, & philosophorū nutritrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobi-

al. Cydnus.

al. Corycus.

al. plus.

al. Vesulus

De Europa, CAP. III.

Post Asiam ad Europam stylus vertendus est. Europa quippe Agenoris regis Lybiæ filia fuit, quam Iouis ab Africa raptam Cretam aduexit, & tertiam partem orbis ex eius nomine appellauit. Iste autē est Agenor Lybiæ filius, ex qua & Lybia, idest Africa fertur cognominata. Vnde apparet prius Lybiam accepisse vocabulum, postea Europam. Europa autem in tertiam partem orbis diuisa, incipit à flumine Tanai, descendens ab occasu per septentrionalem oceanum vsque ad fines Hispaniæ, cuius pars orientalis & meridiana à Ponto confurgens, tota mari magno coniungitur, & in insulis Gadibus finitur. Prima Europæ regio Scythia inferior, quæ à Mæotidis paludibus incipiens, inter Danubiū & Oceanum septentrionalem vsque ad Germaniam porrigitur: quæ terra generaliter propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, barbarica dicitur. Huius pars prima Alania est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui incoluerunt.

Germania post Scythiam inferiorem à Danubio inter Rhenum fluium Oceanūque conclusa, cingitur à septentrione & occasu Oceano: ab ortu verò Danubio: à meridie Rheno flumine dirimitur: terra diues virium ac populis numerosis & immanibus. Vnde & propter fecunditatem gignendorum populorum, Germania dicta est. gignit aues hircinas, quarum pennæ noctu perlucet, Bisontes quoque feræ & vrsos atque alces parturit. Mirit & gemmas, crystallum, & succinum, * callaicum quoque viridem, & ceraunium candidum. Duæ sunt autem Germaniæ, superior iuxta septentrionalem Oceanum: infe-

al. Callain.

lius. In ea est & Marathonius cāpus opinione E quondam praelij cruentissimus.

Hellades autem duę sunt prouincię, Bęotia & Peloponenfis.

Bęotia autem dicta hac ex causa. Dum Cathmus Agenoris filius Europam sororem à Ioue raptam ex pręcepto genitoris quęreret, nec reperiret, patris iram formidans exilium elegit. Nam bouis fortę conspectę secutus uestigia, amplexus est sedem vbi recubauerat: sicque locū de nomine bouis Bęotiam nominauit: vbi & Thebas urbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati sunt Apollo & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est Aonia vocata, à fonte F quodam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bęotia est.

Peloponenfis secunda pars Helladis à Pelope regnata atque vocata.

Thessalia à Thessalo rege cognominata, quę ad meridianam plagam Macedonia cōiuncta est, cuius à tergo Picria est. Multa in Thessalia flumina & oppida, inter quę pręcipuē Thessalonica & Thebę. Ibi est mōs Parnassus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharum fuit, de quibus fert, quod hi primo equos frenis domuerunt: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primū solidi aurei facti sunt, domandorum quoque equorum vsus primū repertus est.

Macedonię in exordio ab Emathio rege Emathię nomē erat, sed Macedo Deucalionis maternus nepos postquā ibi accepit principatum, mutauit vocabulum, Macedoniāmque à suo nomine dixit. Est autem cōfinis ab Oriente Ēgęo mari: à Meridie Achaia: ab Occasu Dalmatię: à Septentrione Misia: patria Alexandri Magni, & regio aureis venis argentōque opima. Lapidem quem * peranitem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes nec venti sentiantur.

Achaia ab Achęo rege & vrbs & prouincia appellata: hęc penē insula est. Nam absq; septentrionali parte qua Macedonia iungitur, vndique septa est mari. Ab Oriente enim habet Mirtęum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionium: ab Africo & ocaasu Cassiopas insulas: à sola septentrionali parte Macedonia vel Atticę terrę adiungitur. huius caput est vrbs Corinthus Gręcię decus. Inachus est Achaia fluius.

Arcadia sinus Achaia est, vt platani foliū, inter Ionium & Ēgęum mare exposita, quā Arcas Iouis & Calistę filius, Pelasgis in dittonem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit.

Ipsa est & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorum est dictum. Habet autem Arcadia fluium magnum Erimantum: Asbeston quoque lapidem, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimę etiam merulę ibi nascuntur.

Pannonia ab Alpibus Appenninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: regio verò fortis & solida duobus satis acribus fluuiis Drabo Saboque vallata. Coniungitur autem cū Norico & Rhetia, habens ab Oriente Misiam: ab Euro Istriam: ab Africo verò alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicam: à Septentrione Danubij fontem, vel limitem, qui Germaniam Galliāmque secernit.

Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terram influit: ipse est Danubius. Habet autem Istria à Septentrione Pannoniam.

Italia olim à gręcis populis occupata, magna Gręcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eo quod idem Saturnus à Ioue sedibus suis pulsus ibi latuerit: postremò ab Italo Sicularū rege ibi regnante, Italia nuncupata est. Cuius situs longitudine amplius quā latitudine à Circio in Eurum extēditur: à Meridie Tyrrheno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: solis fertilitate, pabuli vberitate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum & Tiberim, & tepentes fontibus Baias. Gignit gemmas Serciten, Ligurium & corallium: Boam quoque serpentem, lyncem feram, & Diomedias aues. Italia autem & Hispania idcirco Hesperia dictę, quod Gręci Hespero stella nauigent, & in Italia & in Hispania, duęque hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis vltimam, & significas Hispaniam, quia in fine Occidentis est.

Thuscia pars Italia, Vmbria verò pars Thufcia. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, *ἱερὸν τῆς θύρας*.

Vmbriam verò historia narrant, eo quod tempore aquosę cladis imbribus superfuerit, & ob hoc Vmbria gręcē cognominata. Est enim in iugis Apennini montis sita, in parte Italia iuxta meridiem.

Hetruria pars Italia dicta, quod eius fines tendebantur vsque ad ripam Tyberis, quasi *ἑτερος ὅρος*. Nam *ἑτερος* alter, *ὅρος* finis vocatur. Romę enim finis antea vnā tantum Tyberis ripā tenebat: alij Etruriam ab Etrusco principe putant. Item & Tyrrhenia à Tyrrheno Lidij fratre, qui ex sorte cum populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Hęc est & Thufcia, sed Thufciam dicere non debemus, quia nus-

quam legimus. Thufcia autem à frequentia sacrificij & thuris dicta est: illic & aruspicinam dicunt esse repertam.

Apulia est ubi Brundisium situm est, quam Etholi secuti Diomedem ducem condiderunt.

Campania habet terras hyeme atque estate vernantes. Sol ibi mitis, temperies grata, aer purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. *γὰρ* enim Græcè lac dicitur. Mōtes enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludit, quo fit ut candor corporum non coloretur. Hanc ab oriente alpium iuga tuentur: ab occasu Oceanus includit, à meridie prærupta Pyrenæi, à septentrione Rheni fluenta atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba uberi ac pabulosa ad vsu animantium apta, fluminibus quoque & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuiis.

Belgis autem ciuitas est Galliæ à qua Belgica provincia dicta est.

Cisalpina, quia citra alpes.

Transalpina, id est trans alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò quod sit iuxta Rhenum.

Aquitania autem ab obliquis aquis Liguri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus eius est, eamque pene in orbe cingit.

Hispania prius ab Ibero amne Iberia nuncupata. Postea ab Hispano Hispania cognominata est. Ipsa est & vera Hesperia, ab Hesperia stella occidentali dicta. Sita est autem inter Africam & Galliam, à septentrione Pyrenæis montibus clausa, à reliquis partibus undique mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium frugum generibus fecunda, gemmarum, metallorumque copiis ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Betis, Mineus, Iberus & Tagus aurum trahens ut Pactolus. Habet provincias sex, Taraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galiciam, Beticam, & transfreta in regione Africæ Tingitaniam. Duæ sunt Hispaniæ. Citerior, quæ in septentrionali plaga à Pyrenæo vsque ad Carthaginem porrigitur: vltior, quæ in meridiem à Celtiberis vsque ad Gaditanum fretum extenditur. Citerior autem & vltior dicta, quasi citra & vltra: sed citra, quasi circa terras: & vltra, vel quod sit vltima, vel quod non sit post hanc vlla, hoc est alia terra.

De Lybia, CAP. V.

LYBIA dicta, quod inde Libys stat, hoc est, Africanus. Alij autem Epaphum Iouis filium

qui Memphim in Ægypto condidit, ex Castiote vxore procreasse filiam Lybiam, quæ postea, in Africa regnum possedit. Cuius ex nomine terra Lybia est appellata.

Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi apricam, quod sit aperta cælo vel Soli, & sine horrore frigoris. Alij dicunt Africam appellari ab vno ex posteris Abraham de Cethura, qui vocatus est Afer, de quo supra meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens iuxta meridiem per Æthiopiam vsque ad Athlantem montem. A septentrionali verò parte, mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens provincias Libiam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, Bizantium, Carthaginem, Numidiam, Mauritaniam Cæsariensem, Mauritaniam Tingitanam, & circa Solis ardorem Æthiopiam.

Libia Cyrenensis in parte Africæ prima est à Cyrene vrbe metropoli, quæ est in eius finibus nuncupata. Hinc ab oriente Ægyptus est, ab occasu Sirtes maiores & Troglodytæ, à septentrione mare Libicum: à meridie Æthiopia, & barbarorum variarum nationes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam basiliscos serpentes creant.

Pentapolis Græca lingua à quinque vrbus nuncupata, id est, Berenice, Ceutria, Apollonia, Ptolomais, ex quibus Ptolomais, & Berenice à regibus nominatæ sunt. Est autem Pentapolis Libiæ Cyrenensi adiuncta, & eius finibus deputata.

Tripolitanam quoque provinciam Græci lingua sua designat de numero trium magnarum vrbum: * Occa, Tabracæ, Leptis magna: hæc habet ab oriente Sirtes maiores & Trogloditas, à septentrione mare Adriaticum: ab occasu Bizantium: à meridie Getulos & Garamantes vsque ad Oceanum Æthiopicum pertendentes.

* Bizanzena regio ex duabus nobilissimis vrbus nomine sortita est, ex quibus vna Adrumetus vocatur, altera Bizantium. Hæc sub Tripoli est, patens passuum ducenta vel amplius millia, fecunda oleis, & glebis ita præpinguis ut iacto ibi semine, incremento penè centesimo fruges renascantur.

Zeugis ubi Carthago magna, ipsa est & vera Africa inter Bizantium & Numidiam sita, è septentrione mari Siculo iuncta, & à meridie vsque ad Getulorum regionem porrecta, cuius proxima quæque frugifera sunt: vltiora autem bestiis & serpentibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

Getulia autem Africæ pars mediterranea est.

al. Amfiga.
Plinius verò
in Tingita-
nia Ampsa-
gam fluvium
statuit.

Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes & vagæ Numidiæ dicuntur. Incipit autem à flumine * Amisiga, & Zeugitanum limitem definit, habens ab ortu Sirtes minores: à septentrione mare quod intendit Sardiniâ: ab occasu Mauritaniâ Sitifensem: à meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem syluestris est, feras educat: vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet vrbes præcipuas Hipponem, Rhegiû & Susicadam.

Mauritania vocata à colore populorum. Græci enim nigrû, *μαύρον* vocant. Sicut enim Gallia à candore populi, ita Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cuius prima prouincia Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxisse regio perhibetur.

Mauritania verò Cæsariensis colonia, Cæsariæ ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datû. Vtræque igitur sibi coniunctæ ab oriente Numidiam habent, à septentrione mare magnum, ab occasu flumen Maluam: à meridie môtē Astrixim, qui discernit inter fecundam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana à Tingi metropolitana huius prouinciæ ciuitate vocata. Hæc vltima Africæ exurgit à montibus vij. habens ab oriente flumen Maluam, à septentrione fretum Gaditanum: ab occiduo oceanû Atlanticum: à meridie * Gaulalum gentes vsque ad oceanum hesperiû pererrantes. regio gignens feras, simias, dracones, & struthiones. Olim etiam & elephantis plena fuit, quos sola nunc India parturit.

Garamantis regionis caput Garama oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem & Æthiopiam, vbi est fons qui friget calore dici, & calet frigore noctis.

Æthiopia dicta à calore populorum, quos solis vicinitas torret. Denique vim sideris prodit hominum color, est enim ibi iugis æstus. Nam quicquid eius est sub meridiano cardine est. Circa occiduum autem montuosa est, arenosa in medio, ad oriëntalem verò plagam deserta: cuius situs ab occiduo Atlantis montis ad orientem vsque in Aegypti fines porrigitur: à meridie oceano: à septentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerso vultu & monstruosa specie horribiles. Ferarû quoque & serpentium referta est multitudine. Ibi quippe Rhinoceros bestia, & Camelopardus, Basiliscus, dracones ingentes ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur. Ia-

cinctus quoque & chrysoprassus ibi reperiuntur. Cinamomum ibi colligitur.

Duæ sunt autem Æthiopiæ, vna circa Solis ortum: altera circa occasum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanum interior est in meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde regio Carthaginensis, post quæ, Getuliâ accipimus, postea Æthiopiam: inde loca exusta Solis ardoribus.

Sciendum sanè quòd quædam prouinciæ primum de nomine auctoris appellatæ sunt: postea à prouincia gentis nomen est factum. Nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus: & sic vtimur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsum nomen auctoris: vnde deriuatû est nomen prouinciæ. Ex quo accidit ex vno homine nominari, & ciuitatē & regionē & gentem. Prouinciæ autem ex causa vocabulû acceperunt. Principatus namque gentiû, qui ad alios reges pertinebant, cum in ius suum Romani vincendo redigerent, procul positas regiones prouincias appellauerunt. Patria autem vocata, quod communis sit omnium, qui in ea nati sunt. Terram autem significari, vt prædiximus, elementum: terras vero singulas partes, vt Africa, Italia. Eadem & loca. Nam loca & terræ spacia in orbe terrarû, multas in se continent prouincias, sicut in corpore locus est pars vna multa in se continens mēbra: sicut & domus multa in se cōtinēs cubicula: sic terra & loca dicuntur terrarum spacia, quorû partes sunt prouinciæ, sicut in Asia, Phrygia: in Gallia, Rhetia: in Hispania, Betica. Nam Asia locus est: prouincia Asia Phrygia. Troya regio Phrygiæ: Ilium ciuitas Troye. Item regiones partes sunt prouinciârû, quas vulgus conuentus vocat: sicut in Phrygia Troya, sicut in Gallicia Cantabria, Asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est cuius partes territoria sunt.

Territorium autem vocatum, quasi tauriterium, tritum bobus & aratro. Antiqui enim solo ducto, possessionum & territoriorum limites designabant.

De insulis, CAP. VI.

Insula dicta, quòd in salo sint, id est, in mari. Ex iis quoque notissimæ & maximæ, quas plurimi veterum solerti studio indagauerunt, notandæ sunt.

Britannia Oceani insula interfuso mari toto orbe diuisa, à vocabulo suæ gentis cognominata. Hæc aduersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est: circuitus eius quadragies

dragies octies septuaginta quinque millia: multa & magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus & margaritæ.

Thanatos insula Oceani freto gallico à Britannia est, varia, tenuis, separata, frumentariis campis & gleba vberi. Dicta autem Thanatos, à morte serpētum, quos dum ipsa nesciat, asportata inde terra quoque gentium vecta sit, angues illico perimit.

Thyle vltima insula Oceani inter septentrionalem & occidentalem plagam vltra Britanniam, à sole nomen habens, quia in ea æstiuum solstitium sol facit, & nullus vltra eam dies est: vnde & pigrum & concretum est eius mare.

Orchades insulae Oceani vltra Britanniam positæ numero octoginta tres, quarum duodecim desertæ sunt, tredecim coluntur.

Scotia eadem & Ibernia proxima Britanniæ insula, spacio terrarum angustior, sed situ fecundior, hæc ab Africo in Boream porrigitur, cuius partes priores Iberiam & Cantabricum oceanum intendunt. Vnde & Ibernia dicta. Scotia autem quod ab Scotorum gētibus colitur appellata. Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla: adeo vt aduectos inde pulueres seu lapillos si quis alibi sparserit inter aluearia, examina fauos deferant.

Gades insula in fine Beticæ provincie sita, quæ dirimit Europam ab Africa, in qua Herculis columnæ visuntur, & vnde Tyrreni maris faucibus oceani æstus immittitur. Est autem à continenti terra centum viginti passibus diuisa, quam Tyrij à rubro profecti mare occupantes in lingua sua Gades, i. septam nominauerunt, pro eo quod circumsepta sit mari. Nascitur in ea arbor similis palmæ, cuius gummi infectum vitrum Ceraunium gemmam reddit.

Fortunatæ insula vocabulo suo significant omnia ferè bona, quasi felices & beatæ fructuum vbertate. * Sua enim aptè natura preciosarum poma sylvarum parturiunt. Fortuitis vitibus iuga collium vestiuntur: ad herbarum vicem messis & olus vulgo est: vnde gentiliū error & secularia carmina Poëtarum propter soli fecunditatem easdem esse paradisum putauerunt. Sitæ sunt autem in oceano contra læuam Mauritanie occiduo proximæ & inter se interiecto mari discretæ.

Gorgodes insulae Oceani obuersæ promontorio quod vocatur * Hespuceras, quas incoluerunt Gorgones sceminæ aliti pernitate, hirsuto & aspero corpore, & ex iis insula cognominatæ: distant autem continenti terra bidui navigatione.

Hesperidū insula vocatæ à ciuitate Hesper-

ride, quæ fuit in fine Mauritanie: sunt enim vltra Gorgones sitæ sub Atlanteū littus in intimis maris sinibus, in quarum hortis fingunt fabulæ draconem peruigilem aurea mala seruantem. Fertur ibi esse maris æstuarium adeo sinuosis lateribus tortuosum, vt visentibus procul lapsus angueos imitetur.

Chryse & Argire insulae in Indico Oceano sitæ, adeo fecundæ copia metallorum, vt plerique eas auream superficiem & argenteam habere prodiderint, vnde & vocabula sortitæ sunt.

Taprobana insula Indiae subiaccens ad Eurrum, ex quo Oceanus Indicus incipit, patens in longitudine octingentis septuaginta quinque millibus passuum, in latitudine sexcentis viginti quinque millibus stadiorum. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta & gēmis. Pars eius bestiis & elephantis repleta est, partem verò homines tenent: in hac insula dicunt in vno anno duas esse æstates & duas hyemes, & bis locum vernare floribus.

Telos insula est Indiae, ferens omni tempore folia: hucusque insulae Oceani.

Item insulae quæ ab Hellesponto vsque ad Gades in mari magno constitutæ sunt.

Cyprus insula à ciuitate Cypro quæ in ea est, nomen accepit: ipsa est & Paphos Veneri consecrata in Carpathio mari, vicina Austro, famosa quondam diuitiis, & maximè æris: ibi enim prima huius metalli inuentio & vtilitas fuit.

Creta insula Græciæ pars est iungens cōtra Peloponensem: hæc primū à temperie celi Macaronesium, siue *μακρόν ῥητος* appellata est, deinde Creta dicta à Crete quodam indigena, quem aiunt vnum Cretarum fuisse à quibus Iupiter ibi absconditus est enutritus. Est autem insula Græciæ inter ortum & occasum longissimo tractu porrecta, à septentrione Græciæ æstibus, ab Austro Ægyptiis vndis perfusa. Fuit autem quondam centum vrbibus nobilis, vnde & hæc Hecatompolis dicta est. Prima etiam hæc insula remis & sagittis clauit: prima literis iura * finxit, equestres turmas docuit. Studium musicum ab idæis dactylis in ea cceptum: capris copiosa, ceruis eget, lupos & vulpes aliæque ferarū noxia nufquam gignit, serpens ibi nullus, & noctua nulla, & si inueniatur statim moritur. Larga est autem vitibus & arboribus. Dycāmnus herba in Creta nascitur & Alimus, quæ ad mortā diurnam famem prohibet: phalangos autem venenatos gignit & lapidem qui Idæus dactylus dicitur.

Abydos insula in Europa super Hellespontū posita, angustior & periculoso mari separata, & *ἄβυδος* Græcè dicta, quod introitus Helles-

al. Suaepe enim.

al. Pli. Hespuceras.

al. fixit.

ponti maris, in quo Xerxes pontem ex nauibus fecit, & in Græciam transiit.

Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ ut Varro testis est, arte lanificij prima in ornamento feminarum inclaruit.

Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt quas inde Cyclades autumant dictas, quod licet spatiis longioribus à Delo proiectæ, in orbem tamen circa Delum sitæ sint. Nam orbem *κύκλος* Græci loquuntur. Quidam verò non quod in orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eandem sunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Hellesponto inter Ægæum,

al. Mateli.

& * Malelum mare constitutæ circundantur etiam pelago Mirteo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, tendentes à Septentrione in meridiem millia quingenta: ab oriente in occasum millia ducenta: metropolis earum Rhodus.

Delos insula in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quod post diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radiis Solis illuminata est, fortitæque ex eo nomen, quod prima manifestata sit visibus. Nam *δῆλος* Græci manifestum dicunt. Ipsa est & Ortygia, eo quod primum ibi visæ sunt coturnices aues, quas Græci *ὀρτυγας* vocant. In hac insula Latona enixa est Apollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

Rhodos Cycladum prima ab oriente, in qua rose capitolium dicitur esse inuentum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus lxx. cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centum numero in eadem insula Colossi minores.

Tenedos vna ex Cycladibus ad septentrionem sita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbs illius, vel potius insulæ fuit. Nam Tene iste infamatus, vel quod cum nouerca sua concubuiisset, fugiens in hanc insulam, vacuam cultoribus obtinuit. Vnde & Tenedos insula dicta est: sic Cicero, Tene ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

Carpathos vna ex Cycladibus à meridie posita contra Ægyptum, à qua Carpathium mare appellatum est, vocata propter celerem fructuum maturitatem. Est enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac insula dicuntur & Carpathiæ naues magnæ & spaciøsæ.

Citherea insula vna ex Cycladibus à parte occidua sita: cuius Porphyris antea nomen fuit. Citherea autem vocata, quod ibi Venus orta sit.

Icaria insula vna de Cycladibus, quæ Icaro mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Miconium procurrentibus saxis inhospitalis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interiisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

Naxos insula à Dionysio dicta, quasi Dionaxos, quod fertilitate vitium vincat ceteras: est autem à Delo nouemdecim millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

Melos ex numero Cycladum, vna omnium insularum rotundissima, vnde & nuncupata.

Historia dicit ex Iasone natum fuisse Philomelum & Phlutum: ex Philomelo Parcantum genitum, qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. De qua Virgilius: Niueumque Parum. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem marmoribus quidem præstantiorem, & inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod ibi mastix gignitur. Syri enim masticeum cio vocant.

Samos insula est mari Ægei vbi nata est Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo philosophiæ nomen inuentum est, in hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia à Sicano rege Sicaniæ cognominata est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autem Trinacria dicta propter tria *ἀκρæ* id est, promontoria, Pelorum, Pachinum, & Lilybæum. Trinacria enim Græcè est, quod Latine, triquetra dicitur, quasi in tres quadras diuisa. hæc ab Italia exiguo freto discreta, Africum mare prospectans, terris frugifera, auro abundans: cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Æthnæ montis extant incædia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur aut colliduntur. Fuit autem quondam patria Cyclosum, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primum terris omnibus commissis seminibus aratro profecissa. Principem vrbiū Syracusas habet: fontem Aretulam, & Alphæum fluium magnorum generatorem equorum. In ea insula primum est inuenta comœdia. Achaten lapidem ipsa primum ex Achate flumine edidit. Parturit & mare eius corallum: gignit & sales Agriætinis in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur stadiorum trium millium. Salustius autem dicit Italiæ coniunctam Siciliam fuisse: sed medium spatium impetu maris diuisum & per angustiam scissum.

Tapsum insula, stadiis decē à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata, de qua Virgilius, -- Tapsumque iacentem.

Æoliæ insulæ Siciliae, appellata ab Æolo Hippotæ filio: quem poëtae finxerunt regem fuisse ventorū, sed vt Varro dicit, rector fuit istarum insularum, & quia ex earum nebulis & fumo futuros prædicebat status ventorū, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinuisse. Eandem insulæ & Vulcaniæ vocantur, quod & ipsæ sicut Æthna ardeant. Sunt autem nouem habentes propria nomina, quarū primā Lyparus quidam Lyparen vocauit, quā eam ante Æolum rexit. Altera Hiera vocatur, quod sit collibus eminentissimis, reliquæ verò, id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, Phenicusa, Euonymos, Ericodes, Phæcicodes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliæ siue Vulcaniæ dicuntur. Ex iis quædam ab initio non fuerunt, quædam postea mari editæ vsque nunc permanent.

Stæchades insulæ Massiliensium sexaginta millium spacio à continenti in fronte Narbonensis prouinciæ, quā Rhodanus fluuius in mare exit. Dictæ autē Græcè Stæchades, quasi opere in ordinem sint posita.

Sardis Hercule procreatus cū magna multitudine à Lybia profectus Sardinia occupauit: & ex suo vocabulo insulæ nomen dedit. Hæc in Africo mari facie vestigij humani, in oriente quā in occidente latior prominet: ferme paribus lateribus, quæ in meridiem & septentrionem vertunt, ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum Ἰχθῆς appellata est. Terra patet in longitudine millia cxi. latitudine xl. In ea neque serpens gignitur, neque lupus, sed solifuga tantum, animal exiguum, hominibus perniciosum. Venenum ibi quoque non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos & poëtas memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis in celam præbentes: furibus cæcitatem, si sacramento dato oculos * aquæ alius.

Corfica insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Corfa nomine Ligus mulier, cū taurum ex grege, quem prope littora regibat transnatare solitum, atque per interualla corpore aucto re: neare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris digredientem vsque ad insulam nauigio profecta est. Cuius regressu insulæ infertilitatem cognoscētes Ligures, ratibus ibi profecti sunt eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autem insula Græcè Κυρῆναι dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de

qua Virgilius -- Cyrenia Taxos. Diuiditur autem à Sardinia xx. millium fredo, cineta Ligustici æquoris sinu ad prospectū Italiae. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens latissima pabula & lapidem, quem Catochiten Græci vocant.

* Ebolus insulæ Hispaniæ dicta: quod à zonis non procul sit, quali ebzos. Nam lxx. stadiis ab ea distat, cuius terram serpentes fungiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

Baleares insulæ Hispaniæ duæ sunt, Aphrosiades, & Gymnasides, maior & minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricam nuncupant. In iis primū insulis inuenta est fundæ qua lapides emittuntur, vnde & Baleares dictæ: βάλλω enim Græcè emittere dicitur: vnde & ballista quasi missa, & fundibulum. Virgilius: -- Balcaris verberet fundæ.

De Promontoriis, CAP. VII.

Commune est insulis, vt promineant, vnde & loca earum promontoria dicuntur. Sic Salustius de Sardinia: In Oriente latior prominet quā in Occidente.

Sigæum promontorium Asiæ, vbi Hellepontus apertius dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hospitio à Laomedonte Troianorum rege, simulauit abscessum, & inde contra Troiam cū silentio venit, quod dicitur σιγή.

C Maleum promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, vbi vnda ita sæua est, vt prosequi nauigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo rege Argiuorum nomen accepit.

Pelorum promontorium Siciliae respiciēs ad Aquilonem, secundum Salustium dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto.

Pachinum promontorium Siciliae, Austrū spectans ab aeris crassitudine dictum. Nam παχύς est pinguis & crassus. Austro enim perfatur.

Lilibæum promontorium Siciliae, Solis occasum intēdens, vocatum ab eiusdem nomine ciuitatis, quæ ibi est sita.

Borio promontorium Numidiæ vocatum, eò quod Aquilonem intendat. Hoc * Hippone regium postea dictum, pro eo quod sit æquo interruptum.

Calpis Hispaniæ promontorium.

De montibus cæterisque terræ vocabulis,

CAP. VIII.

Montes sunt tumores terrarum altissimi, dicti, quod sint eminentes. Quidam autem propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt qui opinione maximi celebrantur.

al. Ebolus & Ebyllus. Plinius, Ebulus.

al. Hippo. regiu, & ita Plinius.

Mons Caucasus ab India usque ad Taurum porrectus, pro gentium & linguarum varietate quoquo verum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi autem ad orientem in excelsores cōsurgit sublimitatem: propter niuium candorem Caucasus nuncupatur. Nam orientali lingua Caucasum significat candidum: id est, niuib. densissimis candidantem. Vnde & cum Scythæ qui eidem monti iunguntur, Casim vocauerunt. * Casim enim apud eos candor siue nix dicitur.

Mons Taurus à plerisque idem vocatur qui & Caucasus.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerūt prophetæ: dictus à thure, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ est super eum ad orientalem plagam respiciens, Antilibanus appellatur, id est, contra Libanum.

Ararath mons Armeniæ in quo arcam historię post diluuium resedisse testantur. Vnde & usque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia.

Acroceraunij montes propter altitudinem & fulminum iactus vocati sunt. Græcè enim *κέραυνος* fulmen dicitur. Sunt autem inter Armeniam & Iberiam, incipientes à portis Caspiis usque ad fontem Tigridis fluuij.

Hyperborei montes Scythiæ dicti, quod supra, id est ultra eos fiat Boreas.

Riphaei montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam *ρίπης* Græcè impetus & *ὄρη* dicitur, *ὁπότε τῶν ῥίπης*.

Olympus mons Macedoniæ nimium præcelsus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. De quo Virgilius, — Nubes excessit Olympus. Dictus autem Olympus, quasi *ὄλος λαμπρότης*, id est quasi cælum. Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

Athos mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantòque sublimis, vt in Lemnum vmbra eius pertendat, quæ ab eo lxxvj. millibus separatur.

Parnasus mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cælū. Hic in duo finditur iuga Cirra & Nisa, vnde & nuncupatus, eo quod in singulis iugis colebantur Apollo & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Cithæron & Helicon appellantur. Nam Helicon dictus ab Helicone fratre Cithæronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen *κέραυνος* dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi alpes *al. Peninor.* * Pœninæ: quia Hannibal veniens ad Italiam easdem alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittit apertas. Hæc enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et

montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quæ rupit Apenninæ alpes vocantur.

Mons Æthna ex igne & sulphure dictus: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte qua Eurus & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & usque ad mare deductas: quæ speluncæ recipientes in se fluctus ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure, vnde fit quod videtur incendium.

Pyrenæus & ipse à crebris fulminum ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis *πῦρ* vocatur. Iste est qui inter Galliam atque Hispaniam quasi de industria munimentum interiacet.

Solurius à singularitate dicitur, quod omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quod oriente sole antè radius eius in eo quàm ipse cernatur.

Calpes mons in vltimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Athlantis finem esse dicunt, de quo Lucanus, Hesperiam Calpē, summūque impleuit Athlantis. Athlas Promethei frater fuit & rex Africa, à quo astrologiæ artem prius dicunt excogitatam, ideòque dictus est sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplinæ & scientiam cæli nomen eius in montem Africae deriuatum est: qui nunc Athlas cognominatur, qui propter altitudinem suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autem propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aërias alpes. Et dicendo aërias, verbum expressit à verbo. Nam Galorum lingua alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim quæ Italiæ murorum exhibent vicē.

Colles sunt præminentiora iuga montium, quasi colla.

Iuga autem montium ex eo appellata sunt: quod propinquitate sui iungantur.

Tumulus est mons brevis, quasi tumens tellus. Item tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & conualles, depressa loca terrarum inter montes.

Campus est terrarum planities. Dictus autem campus quod brevis sit pedibus, nec erectus vt montes: sed patens & spatio suo porrectus & iacens, vnde & Græcè *πεδῆς* dicitur. Sumpsit autem nomē ex Græca etymologia; *καμαί* enim Græci humi dicunt.

Solum est omne quod sustinet, à soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus sunt vasta & syluestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

Fauces sunt angustorum locorum aditus

al. duos mō
tes locata.

inter * arduos montes loca angusta & breuia, dicta à faucium similitudine, quasi foces.

Confrages loca in qua vndique venti currunt, ac saxa frangunt, vt Neuius ait, In montes vbi venti frangebant locum.

Scabra sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicitur, à corporis asperitate.

Lustra obscura latibula ferarum & luporum cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum lustrantur.

Lucus est locus densis arboribus septus, soli lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumque fiebant.

Deserta vocata, quia non feruntur, & ideo quasi deferuntur: vt sunt loca sylvarum & montium, contraria vberimarum terrarum quæ sunt vberimaræ glebæ.

Deuia sunt loca secreta & abdita, quasi extra viam: ipsa sunt & inuia. Inde & auitaria secreta loca, & à via remota, aut tantum adibilia auibus: vnde est illud: Inculta rubent auitaria baccis.

Amœna loca Varro dicta ait, eo quod solū amorē præstent, & ad se amanda alliciāt. Verri⁹ Flaccus, quod sine munere sunt, nec quicquam in his officij, quasi amunia, hoc est sine fructu, vnde nullus fructus exsoluitur. Inde etiam nihil præstantes, immunes vocantur.

Aprica loca quæ sole gaudent, quasi ἀνορτίζω, i. sine frigore, siue quod sint aperto cælo.

Opaca verò loca quasi operta cælo, aprico contraria.

Lubricum dici constat locum ab eo quod ibi quis labitur: & lubricum dicitur, non quod labitur, sed in quo labitur.

Æstiuia sunt loca vmbrosa, quibus per æstatem vitant pecora solis ardorem. Staius: Et vmbrosi patuere æstiuia Lycæi.

Naualia sunt loca vbi naues fabricantur. Hoc & textrinum vocatur.

Portus autem locus est ab accessu ventorū remotus, vbi hyberna opponere solēt. Et portus dictus à deportadis commerciis: hunc veteres à baiuladis mercibus baias vocabāt, illa declinatione à baia baias, vt à familia familias.

Litus est terra aquæ & mari vicina. Et dictū litus, quia fluctu eliditur, vel quod aqua alluitur. Cic. in Top. Litus est quod fluctus allidit.

Circumluium locus quem aqua circumluit. Alluium consumptio riparum ex aquis.

Margo est pars cuiuslibet loci, vt puta maris, vnde & nomen accepit.

Maritima quasi maris intima.

Ostia ab ingressu & exitu fluminis dicta in mari.

Continens perpetua terra, nec vllō mari

A discreta: quem Græci ἀπείροπον vocant.

De inferioribus terræ, C A P. IX.

SPECUS est fossa sub terra quæ prospici potest: σπηλαια Græcè, spelunca latinè.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, quem Græci ζαχωνία appellant, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit huiusmodi locum, & spiracula ex eo dicuntur loca, qua terra spiritum edit.

*Hiatus præruptio terræ profunda, quasi hiatus: proprie autem hiatus est hominis oris apertio, translata à feris, quarum auditas oris ad apertione monstratur.

B Profundum proprie, quasi cuius porro sit fundus: abusiue autem profundum vel sursum vel deorsum dicitur: vt, Maria ac terras cælumque profundum.

Baratrum nimie altitudinis nomen est, & dictum baratrum quasi vorago atra, scilicet à profunditate.

Erebus inferorum profunditas atque processus.

Styx στυγία, i. à tristitia dicta, eo quod tristes faciat, vel quod tristitiam gignat.

Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu & gemitu.

Tartarus vel quia illic omnia turbata sunt, τάρταρος, vel quod verius, στυγία, i. à timore frigoris, quod est algere, scilicet quia luce solæque caret. Nam neque illic vapores sunt, qui ex solis luce gignuntur, neque flatus qui eiusdem motibus incitantur, sed perpetuus stupor: τάρταρος enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim erit fletus & stridor dentium.

Gehenna est locus ignis & sulphuris, quem putant ita nominatum à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta olim cadaueribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant demonibus, & appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergo supplicij locus vbi peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennam & ignis & frigoris in Iob legimus.

D Infernus appellatur eo quod infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia grauiora: ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora, vnde & in græca lingua origo nominis quo appellabatur inferus, ex eo quod nihil suauæ habeat, resonare perhibetur: sicut autem cor animalis in medio eius est, ita & infernus in medio terræ esse perhibetur. Vnde & in Euangelio legimus, In corde terræ. Philosophi autem dicunt quod inferi pro eo dicantur, quod animæ hinc illinc ferantur.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ET YMOLOGIARVM,

Liber decimusquintus.

Capita libri decimi quinti.

1 De ciuitatibus.

2 De edificiis publicis.

3 De habitaculis.

4 De edificiis sacris.

5 De repositoriis.

6 De operariis.

7 De adiutibus.

E 8 De partibus edificiarum.

9 De munitiombus.

10 De tentoriis.

11 De sepulchris.

12 De edificiis rusticis.

13 De agris.

14 De finibus agrorum.

15 De mensuris agrorum.

16 De itineribus.

De ciuitatibus, CAP. I.

E authoribus conditarum urbium plerumque dissentio inuenitur: adeo ut nec urbis quidem Romę origo diligenter possit agnosci. Nam Salustius dicit. Urbem Romam sicuti ego accepi condidere atque habitauere in initio Troiani, & cum iis Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, secundum quod Virgilius dicit: Tunc rex Euandrus Romę conditor arcis. Alij a Romulo, ut Ennius. His nata auspiciis illa incluta Roma. Si igitur tantę ciuitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec historicos nec commentatores varia dicentes imperite condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creauit errorem. Sanę quasdam de quibus aut sanctę scripturę, aut historię gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij sui in India condidit: quam urbem sola multitudo suę posteritatis impleuit.

Primus post diluuium Nembroth gigas Babylonem urbem Mesopotamię fundauit. Hanc Semiramis regina Assyriorum amplauit, murumque urbis bitumine & cocto late-

re fecit. Vocabulum autem sumpsit a confusione: eo quod ibi confuse sint atque permixtę linguę edificantium turrim.

Iudęi asserunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluuium in Syria condidisse urbem Salem: in qua regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusęi: ex quibus & sortita est vocabulum Iebus: sicque duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata est Hierusalem, quę postea a Solomone Hierosolyma quasi Ierosolomonia dicta est. Hęc & corruptę a poetis Solima nuncupata est, & postea ab Alio Adriano Elia vocitata est. Inde ipsa est & Sion, quę Hebraicę speculatio interpretatur, eo quod in sublimi constructa sit, & de longe venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur. Oppida nobilia, qui vel quę constituerunt.

Dionysius, qui & Liber pater, cum Indiam victor perambulasset, Nisam urbem ex suo nomine iuxta Indum fluuium condidit, & quinquaginta milibus hominum impleuit.

Medus autem Egari filius Mediam construxit. vnde & regio eius Medię nomen sortita est.

Partispolim urbem caput Persici regni Perseus * Adij filius condidit famosissimam confertissimamque opibus, a quo & Persida dicta est.

al. Andię.

Ctesiphontem quoque Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babyloniarum urbium.

Sus oppidum Persidæ aiunt Memnonis fratrem constituisse. Dictum autem Sus quod immineat Susæ fluuius. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum oppidum Bactriani condiderunt, ex proprio amne illud cognominantes, qui Bactrus vocatur.

Carra ciuitas Mesopotamiæ trans Edissam condita à Parthis, ubi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus.

Edissam urbem Mesopotamiæ condidit Nemroth filius Chus postquam de Babylone migravit, in qua & regnavit, quæ antè lare cognominata est. Iple construxit & Calamie quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. Philadelphiam urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno oriens urbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput instituit. Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam: ipse Apamiâ & Edissam urbem construxit.

Damascus Syriæ condita & nuncupata à Damasco dispensatore Abrahamæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatum. Necdum enim efflorebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus quem Abraham futurum sibi heredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac.

Gazam oppidum Palæstinæ condiderunt Euæi, in qua habitauerunt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambises rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Aegyptiis intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

Philistim urbem condiderunt Allophili: ipsa est Ascalon, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cain & filius Mesrain.

Dor vrbs fuit quodam potentissima, & vetula vice Stratonis turris: postea ab Herode rege Iudææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit ecclesia, & Philippi ædículas, & cubiculum quatuor virginum prophetarum.

Ioppe oppidum Palæstine maritimum, idem

A Palæstini ædificauerunt, ubi saxum ostenditur quod vinculorum Andromedæ adhuc vestigia retinet: cuius beluæ forma eminētor elephantis fuit.

Iericho à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit Iesus. Postquam instruxit Italiam Ozam de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est, postquam tertio ædificata est vrbs, quæ usque hodie permanet.

Sichem Samariæ vrbs, quæ Latinè & Græcè Sicima vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij sui. Ipsa est nunc Neopolis ciuitas Samaritanorum.

Bethel urbem Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur Luza, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem cælo, & dixit, Verè hæc domus Dei est & porta cæli: hæc ex causa nomen locus accepit Bethel: id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

Bethleem Iudæ ciuitas Dauid, quæ mundi genuit saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua pavit, eidem loco Bethleem nomen quodam vaticinio futuro imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem qui ibi de cælo descendit.

Ebron ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus ante septem annos quàm ab eis Tanis vrbs Aegypti cōderetur. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quod ibi tres patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est & Mambre vocata: ex vno amico Abraham.

Samariâ à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauitque Samariam, id est custodiam, quam quando Israel transtulit, ibi constituit. Hanc obsidione captam Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis instaurans, in honore Augusti, Augustam, id est Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi siti sunt Helisæus & Abdias Prophetæ, & quo maior internatos mulierum non fuit Baptista Ioannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

Tirus vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tiria dicitur nobilis purpura.

Phœnices à Rubro mari profecti, Sidonem urbem opulentissimam condiderunt: quam à

pisium copia Sidon appellauerunt. Nā piscē Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria: ipsi Vticam in Africa, Hipponem, Lep-
tim, aliasque vrbes in ora maritima condide-
rūt. Ipsi Thebas in Bœotia duce Cathmo: ipsi
postremò in vltima orbis tendentes urbem in
oceanò condiderunt, eamque lingua sua Ga-
des nominauerunt. Nam mos erat antiquus
Phœnicum gentis, cum multis simul mercan-
di causa à domo proficisci, & cum incolarum
animos commercio rerum iis antè incogni-
tarum sibi conciliassent: loca quæ condendis
urbibus idonea videbantur, capere. Ex iis
profecta & Dido in littus Africæ urbem con-
didit, & Carthadam nominauit, quod Phœ-
nica lingua exprimit ciuitatem nouam. mox
sermone verso Carthago est dicta. hanc Scipio
deleuit. Quæ autem nunc est, postea à Roma-
nis est condita. Carthago autem antea Birsā,
postea Tyrus dicta est, deinde Carthago.

Méphim ciuitatē Ægypti ædificauit Epa-
phus Iouis filius, cum in secūda Ægypto re-
gnaret. Hæc est vrbs in qua carta nascitur, vbi
etiam optimi mathematici fuerunt. Nā hanc
urbē magicis artibus deditam, pristini vsque
ad præsens tēpus vestigia erroris ostendunt.

Tanis Metropolis Ægypti, vbi Pharaō fuit
& Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo
scribuntur. Hanc construxisse perhibetur Ti-
tanes, id est gigantes, & ex suo nomine nun-
cupauerunt.

Heliopolis vrbs Ægypti, quæ Latinè in-
terpretatur solis ciuitas, sicut lxx. interpretes
arbitrantur. ædificata est autem à filiis Israel
in qua Phutifares sacerdos fuit, cuius memi-
nit Ezechiel.

Urbē Alexandrinā condidit Alexāder ma-
gnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim
idem in terminis regionis Africæ & Ægypti
constituit, & caput esse regionis Ægypti iussit.
Interiacet autem inter Ægyptum & mare: qua-
si claustrum, importuosa. Hæc est vrbs Ægy-
pti, postea versa in Alexandriam.

Thebas Ægyptias condidit Cathmus, quæ
inter Ægyptias vrbes numero portarū nobi-
liores habentur, ad quas commercia Arabes
vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti The-
bais dicta est. Thebæ autē & Bœotiæ sunt &
Ægyptiæ, vno tamen auctore sunt conditæ.

Ptolemais & Berenice à regibus Ægyptiis
nominatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

Cæsareā Cappadociæ Philippus in honorē
Cæsaris ædificauit.

Tarsū Ciliciæ Danaes proles Perseus ædi-
ficauit, de qua ciuitate Paulus Apostolus, Na-
t us inquit Tarso Ciliciæ. Quidam etiā locus
Indiæ Tarsus vocatur.

Seleuciam Isauriæ cōdidit Seleucus: qui &

Antiochiam.

Ilus autē Apollinis filius in Phrygia Ilium
condidit.

Amazones Ephesum in Asia construxerūt.
Theseus verò Smirnam construxit, quæ
Homero poëtæ patria extitit, & Smirna vo-
cata, quod eius campos Ermus fluuius secat.

Dioscoriam Colchorū urbem Amphitus
& Circius aurigæ Castoris & Pollucis fabri-
cauerunt, ex eorum nomine eam cognomi-
nantes. Nam Castor & Pollux Græcè δῖος καὶ πολὺς
appellantur,

Nicomedia à Nicomede rege Bithiniæ
ædificata est.

Bithinia condita à Phœnice, quæ primum
Mirandina vocabatur.

Cōstantinopolim urbē Thraciæ Constāti-
nus ex nomine suo instituit, solā Romæ me-
ritis & potentia adæquatā. Hæc condita pri-
mū à * Pausina rege Spartanorum, & vocata al. Posima.
Bizantiū, vel quod tantum pateat inter Adria-
ticum mare & Propontidem, vel quod sit re-
ceptaculum terræ marisque copiis. Vnde &
eam Cōstantinus aptissimā cōdere iudicauit,
vt receptaculū sibi terra marique fieret. Vnde
& nunc Romani imperij sedes & totius caput
est orientis: sicut & Roma occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho & co-
gnominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, &
ex suo nomine Cecropiam nominauit, hanc
Amphiō qui in Græcia tertius post Cecropem
regnauit, Mineruæ sacrauit, & nomen ciuita-
ti Athenas dedit. Nā Minerua græcè Ἀθήνη δι-
citur. vnde & Mineruam Græci inuentricem
multarum artium asserunt, quia & literæ, &
artes diuersorū studiorum, & ipsa Philosophia
veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia condidit Corinthus
Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocāt
hoc est administrationem reipublicæ.

Thebas hoc Bœotiæ Cathmus veniens à
Phœnicibus condidit. Thebis Ægyptiis pri-
us ab eo constructis.

Mycenas Lacedæmonia cōdita à Lacedæ-
mone Semele filio.

Sparta à Sparto filio Phoronei vocata: qui
fuit filius Inachi. Ipsam autem esse Spartam,
quam & Lacedæmoniā ciuitatē, atque inde
Lacedæmonios Spartanos dici.

Achaia ab Achæo constructa.

Pelops qui apud Argos regnauit, Peloponé-
sem urbem condidit.

Cecrops in insula Rhodo, Rhodum ædi-
ficauit.

Carpatus Coum.

Aquos Tiphonis filius, Paphum.

Angæus Lycurgi filius, Samum.

Dardanus autem condidit Dardaniam.

Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnavit.

Brundisium construxerunt Græci. Brundisium autem dictum est græcè: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim ut & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

In Italia autem à Iano Ianiculū, à Saturno Saturnia atque Latiū conditum, eo quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

Ab Hercule in campania Pompeia, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat.

Æneas autem post excidium Troiæ in eadem Italiam veniens, ab vxoris nomine Lauiniam condidit.

Ascanius verò relicto Lauiniæ nouercæ suæ regno, Albam longam ædificauit. Alba autē vocata propter colorem * suis, lōga, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis in quo positū est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

Capuam Capis Siluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris, licet & sint qui dicant à capacitate eam Capuā dictam, quod eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbium Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginēque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta est.

Romulus cum interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum constituisset, in eum locum ubi nunc Roma est deuenit: ibique sedes posuit, mœnia construxit, urbemque ex nomine suo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, ut est illud. Tunc pater Euander Romanæ conditor arcis.

Ancus Martius ex filia Numæ Pōpilij natus hic urbem in exitu Tiberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostē moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

Galli quidam intestina discordia & assiduis dissensionibus suorum permoti, sedes novas quærentes Italiam profecti sunt: sedibusque propriis Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. Vocatum autē Mediolanū, ab eo quod ibi sus in medio * lanca perhibetur inuenta.

Historiis placet à Mesappo Græco Mesapiæ datam originem, verā postmodum in nomen Calabriæ, quam in exordio * Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

Manto Tiresiæ filia post interitum Thebanorum dicitur delata in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia quæ Gallia Cisalpina dicitur. Et Mantua dicta, quod

A manes tuetur.

Parthenopia à Parthenope virgine quadā illic sepulta, Parthenopia appellata: quod oppidum postea Augustus Neapolim esse maluit.

Ad promontorium Leucaten in quo actu Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, urbem in Aëtiaco sinu condidit: quam à victoria Nicopolim appellauit.

Palantus Partheniorum dux Parthenios constituit.

Taras Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita & appellata est.

Cum Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phocenses ab eo expugnati omnibus angustis premerentur, iurauerunt ut profugerent quam longissime ab imperio Persarum, ubi ne nomen quidem eorum audirent: atque ita in vltimos Galliæ sinus nauibus profecti, armis que se aduersus Gallicam feritatem tuentes, Massiliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos Varro trilingues esse dicit: quod & Græcè loquantur, & Latine & Gallicè.

Narbonam & Arelatum & Pietauium coloni proprii condiderunt.

Burdegalim appellatam ferunt, quod murgos Gallos primum colonos habuerit: quibus antea cultoribus impleta est.

Terraconem in Hispania Scipiones construxerunt: ideo caput est Terraconensis prouinciæ.

Cæsaraugusta Terraconēsis Hispaniæ oppidum à Cæsare Augusto & situm & nominatum, loci amœnitate & deliciis præstantius ciuitatibus Hispaniæ cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulchris.

Afri sub Hānibale maritima Hispaniæ occupantes, Carthaginē Spartariā construxerunt, quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiā prouinciæ dedit. Nunc autē à gothis subuersa atque in desolationē redacta est.

Saguntum Græci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleuerunt.

Emeritam Cæsar Augustus ædificauit, postquam Lusitaniam & quasdam Oceani insulas cepit: dans ei nomen ab eo quod ibi milites veteranos constituisset. Nam emeriti dicuntur veterani, solutique à militia.

Vlyssipona ab Vlyssē condita & nuncupata: quo loco, sicut historiographi dicunt, cælum à terra, & maria disiunguntur à terris.

Hispalim Cæsar Iulius condidit: quam ex suo nomine, & Romæ vrbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupauit.

Hispalis autem à situ cognominata est, eo

al. fœi.

al. media lanca.

al. Enotri.

quod in solo palustri suffixis profundo palis locata sit: ne lubrico atque instabili fundamento caderet.

Gades oppidum à Pœnis conditum: qui & Carthaginem Spartariam condiderunt.

Septa oppidum, à montibus septem: qui à similitudine fratres vocati Gaditano imminet freto.

Tingis ciuitatis & Lixis Anteus auctor est, quem Hercules fertur lucta certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniae nuncupata, vbi antea regia fuit, & Sala quod imminet Salæ flumini.

Cæsaream Mauritaniae oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæsaris Augusti condidit: quam ex eius nomine Cæsaream appellauit: sicut Herodes aliam Cæsaream in Palaestina, quæ nunc est vrbs clarissima.

Icosium Cæsariensis Mauritaniae oppidum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes cõstruxerunt. Hæc ne quis imposito à se nomine priuatim gloriaretur, de cõdentiũ numero vrbi Icosio nomẽ est datũ.

Cyrene regina fuit Lybiæ, quæ ex suo nomine ciuitatem Cyrenem condidit: ex qua & Lybiam Cyrenensem vocauit.

De ædificiis publicis, CAP. II.

Ciuitas est hominum multitudo societatis vinculo adunata, dicta à ciuibus, id est ab ipsis incolis vrbis, pro eo quod plurimorum conseruat & contineat vitas. Nam vrbs ipsa mœnia sunt: ciuitas autem non saxa, sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum, vrbiũ, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquæ ciuitates in orbe fiebant: vel ab vrbo parte aratri quo muri designabantur, vnde est illud. Optauitque locum regno & cõcludere sulco. Locus enim futuræ ciuitatis sulco designabatur, id est aratro. Cato. Qui vrbe, inquit, nouam condit, tauro & vacca aret, vbi arauerit, murũ faciat: vbi portam vult esse, aratrum sustollat & portet, & portã vocet. Ideo autem vrbs aratro circundabatur, dispari sexu iuuentorum, propter commixtionem familiarum, & imaginem ferētis, fructumque reddentis. Vrbs autem aratro cõditur: aratro vertitur. Vnde Horatius. Imprimeretque muris hostile aratrum.

Oppidum quidam ab oppositione murorũ dixerunt: alij ab opibus recondendis: eo quod sit munitum, alij quod sit in eo conuentus habitantium, & opem det mutuam contra hostem. Nam primum homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præsidia habe-

bant, nec receptacula frigoris & caloris, nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti. Tandem naturali solertia speluncis syluestribusque tegumentis tuguria sibi & casas virgultis arundinibusque contexuerunt, quo esset vita tutior, ne iis qui nocere possent aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ quod opem darent, idcirco oppida nominata dixerunt. Oppidum autem magnitudine & mœnibus discrepat à vico & castello & pago.

Ciuitates autem aut coloniae, aut municipia, aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur quam non aduenæ, sed eodem innati solo condiderunt. Ideoque vrbes à propriis ciuibus conditæ, ciuitates nō coloniae nuncupantur.

Colonia verò est quæ defectu indigenarũ nouis cultoribus adimpletur. Vnde & Colonia à cultu agri est dicta.

Municipium est quod manente statu ciuitatis ius aliquod minoris aut maioris officij à principe impetrat. Dictum autem municipium à muniis, id est officiis, quod tãtum munia id est tributa debita, vel munera reddant. Nam liberales & famosissimæ causæ, & quæ ex principe proficiuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici & castella & pagi ipsi sunt, qui nulla dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari hominũ conuentu incoluntur, & propter paruitatem sui, maioribus ciuitatibus attribuuntur.

Vicus autem dictus à * vicinis tantum habitatoribus, vel quod vias habeat tantum sine muris. Est autem sine munitione murorum, licet & vici dicantur ipsæ habitationes vrbis. Dictus autem vicus: eo quod sit vice ciuitatis, vel quod vias habeat tantum sine muris.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm, quasi casam altam: cuius pluralis numerus castra, diminutiuum castellum est: siue quod castrabatur licentia inibi habitantium, ne passim * vaga hosti pateret.

Pagi sunt apta ædificiis loca, inter agros habitantibus. Hæc & conciliabula dicta, à conuentu & societate multorum in vnum.

Competa sunt vbi vsus est conuentus fieri rusticorum, & dicta competitiva, quia multa loca in agris eodem competunt, & quod conuenitur à rusticis.

Suburbana sunt circumiecta ciuitatis ædificia, quasi sub vrbe.

Mœnia sunt muri ciuitatis, dicti ab eo quod muniant ciuitatẽ, quasi munimenta ciuitatis, id est tutamenta.

Munium autem dictum, quasi manu factũ: sic & muri à munitione dicti, quasi muniti: eo quod muniant & tueantur interiora vrbis.

al. ab ipsis.

al. vagantes
hosti paterent.

Mœnia autem duplicem habent significatio-
nem. Nam interdum mœnia abusive dici so-
lent omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Di-
uidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Proprie autem Mœnia sunt tantum muri.

Murus autem turribus propugnaculisque
ornatur.

Turres vocatæ quod teretes sint & longæ.
Teres enim est aliud rotundum cum proceri-
tate, vt columna. Nam quamuis quadratæ aut
latæ construuntur, procul tamen videntibus
rotundæ existimantur, ideo quia omne cuius-
que anguli simulacrum per longum æris spa-
cium euanesceat atque consumitur, & rotun-
dum videtur.

Propugnacula pinnæ murosum sunt dicta,
quia ex his propugnatur.

Promurale verò eo quod sit pro munitio-
ne muri. Est enim murus proximus ante mu-
rum.

Porta dicitur, quia potest vel importari vel
exportari aliquid. Proprie autem porta aut vr-
bis aut castrorū vocatur, sicut superius dictū
est. Vicus, vt prædictum est, ipsæ habitationes
urbis sunt, vnde & vicini dicti. Viæ ipsa spatia
angusta quæ inter vicos sunt.

Plateæ perpetuæ ac latiores ciuitatum viæ
sunt: iuxta proprietatem linguæ græcæ à lati-
tudine nuncupatæ: *πλατὴς* enim Græci latum
dicunt.

al. Quinta-
na.

* Quintanæ pars plateæ quinta est, qua car-
pentum progredi potest.

Cloacæ dictæ quod iis percolantur aquæ.
Has primū Romæ fecisse dicunt Tarquiniū
Priscum, vt quotiens pluuiarū inundatio exis-
teret, per eas aquæ extra ciuitatem emittere-
tur, ne maximis perpetuisque tempestatibus
planitiæ vel fundamēta urbium strages aqua-
rum subuerteret.

al. Imbulia
quia subue-
lamenta.

* Imbuli, vel quia subuolumina sunt, vel
quia sub iis ambulāt: sunt enim porticus hinc
inde platearum.

Forus est exercendarum litium locus, à fan-
do dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus
Græcis leges dedit. Hæc loca & prorostra vo-
cantur, ideo quod ex bello Punico captis na-
uibus Carthaginensium, rostra ablata sunt, &
in foro Romano præfixa, vt esset huius insi-
gne victoriæ.

Curia dicitur, eo quod ibi cura per senatū
de cunctis administratur.

Prætorium eo quod ibi prætor sedeat ad
discutiendum.

Gymnasium generalis est exercitiorum lo-
cus: tamen apud Athenas locus erat vbi disce-
batur philosophia, & sapientiæ exercebatur
studium. Nam *γυμνάσιον* græcè vocatur, quod
latine exercitium dicitur, hoc est meditatio.

A Sed & balnea, & loca cursorum & athletarū
gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suæ ar-
tis studio exercitentur.

Capitolium Romæ vocatum, eo quod fue-
rit Romanæ vrbis & religionis caput summū.
Alij aiunt, cum Tarquinius Priscus Capitolij
fundamenta Romæ aperiret, in loco funda-
menti caput hominis literis Thufcis notatum
inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces sunt partes vrbis excelsæ atque mu-
nitæ: nam quæcunque tutissima urbium sunt,
ab arcendo hostem arces vocantur: vnde & ar-
cus & arca.

Circum Romani dictum putant à circuitu
equorū, eo quod ibi circum metas equi cur-
rant.

B Theatrum autem à spectaculo nominatū,
vnde *θεάματα*, quod in eo populus stans desu-
per atque spectans, ludos scenicos contem-
plaretur.

Amphitheatrum verò vocatum quod ex
duobus sit theatris compositum: nam amphi-
theatrū rotundum est, theatrum verò ex me-
dio amphitheatri est, semicirculi figuram ha-
bens.

Labyrinthus est perplexis parietibus ædifi-
cium, qualis est apud Cretam à Dedalo fa-
ctus, vbi fuerit Minotaurus inclusus, in quo si
quis introierit sine glomere lini, exitum inue-
nire non valet: cuius ædificij talis est situs, vt
aperientibus fores tonitruum intus terribile
audiatur. Descenditur cætenis vltra gradibus,
intus simulachra & * monstriferæ effigies, in
partes diuersas transitus innumeris per tene-
bras, & cetera ad errorem ingredientium facta,
ita vt de tenebris eius ad lucem venire impos-
sibile esse videatur. Quatuor sunt labyrinthi:
primus Ægyptius, secundus Creticus, tertius
in Lemno, quartus in Italia, omnes ita cōstru-
cti, vt dissoluere eos nec vlla secula quidem
possint.

al. monstrif-
icæ.

Pharus turris est maxinta, quam Græci &
Latini in commune ab ipsius rei vsu Pharum
appellauerunt, eo quod flammæ indicio
longè videatur à nauigantibus, qualem Pro-
lemæus iuxta Alexandriam construxisse octin-
gentis talentis traditur. Vfus eius est noctur-
no nauium cursui ignes ostendere, ad pronū-
tianda vada, portusque introitus, ne decepti
tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam
Alexandria fallacibus vadis insidiosos acces-
sus habet. Hinc igitur in portibus machinas
ad prælucendi ministerium fabricatas, pharos
dicunt: nam *φῶς* lux est, *ὄψας* videre: vnde & lu-
cifer græcè *φῶσφορος* appellatur.

Cocleæ sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ
cocleæ, quasi cycleæ, quod in eis tāquam per
circulum orbemque conscendatur, qualis est

Romæ 185. pedibus.

Thermæ appellatæ quod caleant: græci enim θερμὸν calorem vocant.

Balneis verò nomen inditum à leuatione mæroris: nam Græci βαλάνιον dixerunt quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vncto corpore & perficatio manibus exercitantur: nam γυμνάσιον græcè, latinè exercitium dicitur, γυμνὸς verò nudus.

Apodyterium vbi lauātium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδυτήριον enim græcè exuere dicitur.

Propina græcus sermo est, qui apud nos corruptè popina dicitur. Est autè locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πείρα enim græcè famem significat, eo quòd hic locus famem tollat.

Tabernæ olim vocabantur ædicolæ plebeiorum parua & simplices in vicis, axibus & tabulis clausæ, vnde & tabernariæ, quòd ibi soleant confedere: dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis ligneis erant constructæ: quæ nunc & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quòd ibi macentur pecora, quæ mercantibus venundantur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & telonium dicitur, vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vestigialis exactor sedet, precium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

Carcer est à quo prohibentur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Frôto. Vt pergræcari potius amœnis locis, quàm coerceri carcere videretur.

De habitaculis, CAP. III.

Habitatio ab habitando vocata, vt Habitare casas.

Domus ex græca appellatione vocata, nam δῶμα Græci tecta dicunt. Est autem domus vnius familiæ habitatio, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis, domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appellauerunt. Alij ædem ab ædendo quidem, iumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædem ad prandiū. Hinc & ædificium, eo quòd fuerit prius ad ædendum factum.

Aula domus est regia, siue spatiosum habitaculum, porticibusque quatuor conclusum.

Atriū magna ædes est, siue amplior & spa-

tiosa domus, & dictum est atriū, eo quòd addantur ei tres porticus extrinsecus. Alij atriū quasi ab igne & ligno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium à Palante principe Arcadum dictum, in cuius honore Arcades palanteū oppidum construxerunt, & regiam in ipsius nomine conditam palatium vocauerunt.

Thalamum hac ex causa vocatum ferunt. Cum enim raptæ fuissent à Romanis Sabinæ, ex quibus cum vna ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur, Talamoni duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæc nuptiæ foeliciter cesserant, institutum est, vt in omnibus nuptiis thalami nomen iteretur. Ægyptij quoque lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communione vescendi, vnde & cœnobium congregatio. Antiqui enim publicè & in commune vescébantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto deliciæ luxuriam gignerent.

Triclinium est cœnaculum, à tribus lectulis discumbētium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discumbentes epulabantur: κλῖς enim græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, vt triclinium diceretur.

Cella dicta quòd nos occultet & celet.

Cubiculum verò, quòd eo cubemus, ibiq; dormientes requiescamus.

Cubile autem cubandi locus est.

Secessus, quòd sit locus secretus, i. sine accessu.

Diuerforium dictum, eo quod ex diuersis viis ibi conueniatur.

Hospitium sermo græcus est, vbi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat: inde & metatū, quia mutatur. Vnde & legitur, & Castra metati sunt, pro mutauerūt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit.

Mœniana dicta sunt quod maneamus. Mœnianus collega Crassi in foro proiecit materias, vt essent loca in quibus spectantes insisterent, quæ ex nomine eius mœniana appellata est. Hæc & solaria, quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificare porticibus mœniana, & foribus & domibus adiecerunt.

Tabulata olim lignæ domus fiebant: inde nomen permanet tabulatorum.

Apogeuum est constructum sub terris ædificium, quod nos antrum vel speluncam dicimus.

Solarium quod soli & auris pateat, qualis fuit locus in quo David Bersabeā lauantes aspexit

al. macer-
tos.

aspexit & adamauit. Cum Hierosolymam Antiochus obsideret, Hircanus princeps Iudæ orū referato David sepulchro, tria millia auri talenta inde abstraxit, ex quib⁹ 300. Antiocho dedit, ut obfidionem relinqueret, atque ut facti inuidiā demeret, fectur ex reliqua pecunia instituisse primus Xenodochia, quibus aduentum susceperet pauperum & peregrinorum, unde & vocabulum sumpsit. Nam ex græco in latinum *ξενοδοχίον* peregrinorum suscepio nuncupatur. Vbi autem ægrotantes de plateis colliguntur, *νοσηρομεν* græcè dicitur: in quo consumpta languoribus atque inediis miserorum mēbra fouentur.

De ædificiis sacris, CAP. IIII.

Sacra sunt loca, diuinis cultib⁹ instituta, ut Spote ea in quibus altaria litantibus de morte pontificibus consecrantur.

Sancta iuxta veteres exteriora templi sunt. Sancta autem sanctorum locus templi secretior, ad quē nulli erat accessus, nisi tantum sacerdoti. Dicta autem Sancta sanctorū, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctorum comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum aut conspersum: item sanctum quod extat esse sancitum. Sancire autem est confirmare & irrogatione pœnæ ab iniuria defendere, sic & leges sanctæ, & mores sancti esse dicuntur.

Propitiatorium oraculum inter duo Cherubin. Et dictum propitiatorium quasi propitiationis oratorium: propitiatio enim placatio est.

Oracula dicta eo quod inde responsa redduntur, & oracula ab ore.

Penetralia secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est D penè intus.

Oratorium orationi tantum est consecratum, in quo nemo aliud agere debet, nisi ad quod est factum, unde nomen accepit.

Monasterium vnius monachi, i. solitarij habitatio.

Cænobium ex græco & latino videtur esse compositum. Est enim habitaculū plurimorū in commune viuentium: *κοινὸν* enim Græcè commune dicitur.

Tēpli nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dicebant. Et templa dicta quasi tecta ampla. Sed & locus designatus ad orientem, à contemplatio-

A ne templum dicebatur. Cuius partes quatuor erant, antica ad ortum, postica ad occasum, sinistra ad septentrionem, dextra ad meridiem spectans, unde & quando templum construebant, orientem spectabant æquinoctialem, ita ut lineæ ab ortu ad occidentem missæ fierent partes cæli dextra sinistra æquales, ut qui consuleret ac deprecaretur rectum aspiceret orientem.

Fana dicta à Faunis quibus tēpla error gentilium construebant, unde consulentes dæmonum responsa audirent.

Delubra veteres dicebāt templa fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, & B appellari delubra à diluendo. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus in quibus fideles regenerati purificantur, & bene quodā præfatio delubra sunt appellata: sunt enim in ablutionem peccatorum. Fons autem in delubris locus regeneratorum est, in quo septem gradus in Spiritu sancti mysterio formantur, tres in descensu & tres in ascensu. Septimus verò is est qui & quartus, i. similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ prius vocabantur regum habitacula, unde & nomen habet: nam βασιλεὺς rex, & basilicæ regiæ habitationes. Nunc autem C ideo diuina templa basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus & sacrificia offeruntur.

Martyrium locus martyrum græca deriuatione, eo quod in memoriam martyris sit constructum, vel quod sepulchra sanctorum ibi sint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerūt, quod incensæ ibi victimæ ardeant. Alij aras dicunt à precationibus, i. quas Græci *ἄραι* vocant, unde contrā imprecatio satira dicitur. Alij volunt ab altitudine aras, sed malè.

Altare autem ab altitudine constat esse nominatum, quasi alta ara.

Pulpitū quod in eo lector vel psalmista positus in publico conspici à populo possit, quo liberius audiatur.

Tribunal eo quod inde à sacerdote tribuatur præcepta viuendi. Est enim locus in sublimi constitutus, unde vniuersa exaudiri possint. Aliàs tribunal à tribubus denominatū, quod ad illum tribus conuocentur.

Analogium dictum quod sermo inde prædicetur: nam λόγος græcè sermo dicitur, quod & ipsum altius situm est.

De repositoriis, CAP. V.

Sacrarium propriè est locus templi in quo sacra reponuntur, sicut donarium est in quo

collocantur oblata, sicut lectisternia dicuntur, ubi homines sedere consueverunt: ab inferendis ergo & deportandis sacris, sacrarium nuncupatur.

Donaria verò eo quod ibi dona reponantur, quæ in templis offerri consueverunt.

Ærarium vocatum, quia prius æs signatum ibi recondebatur. Hoc enim olim in usu erat auro argentò que nondum signato, ex quorū metallis quamvis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen ærarij permansit ab eo metallo unde pecunia initium sumpsit.

Armamentarium locus est ubi quaruncunque artium instrumenta ponuntur. Armamentarium verò ubi tantum tela armorum. Unde Iuuenalis, Quicquid habent telorum armamentaria cæli. Dicta autem utraque ab armis, i. brachijs quibus exercentur.

Bibliotheca est locus ubi reponuntur libri: βιβλος enim græcè liber, γαρν repositoryum dicitur.

Promptuariū dictum eo quod inde necessaria victus promuntur, i. proferuntur.

Cellarium quod in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui superfluent. Inter promptuarium autem & cellarium hoc interest, quod cellarium est paucorū dierū, promptuarium verò temporis longi.

Apotheca autē vel horrea à græco, verbum ex verbo repositorya vel reconditoria dici possunt, eo quod in iis homines elaboratas fruges reponunt. Unde & ἱσχυλῆς græco sermone repositoryam rei copiosam substantiam appellamus.

De operariis, CAP. VI.

Ergasteriū locus est ubi opus aliquod fit. græco enim sermone ἐργαστήριον operor significat.

Ergastula quoque & ipsa à græco vocabulo nuncupantur, ubi deputatur noxij ad aliquod opus faciendum, ut solent gladiatores & exules qui marmora secant, & tamen vinculorū custodijs alligati sunt.

Gynæcium Græcè dictum, eo quod ibi conuentus feminarum ad opus lanificij exercendum conueniat. Mulier enim græcè γυνή nuncupatur.

Pistrinū quasi pilistrinum, quia pilo antea tundeant granum. Unde & apud veteres nō molitores, sed pistores dicti sunt quasi *sinflores, à findendis granis frumenti, molæ enim nondum vius erat, sed granum pilo tundeant: unde Virgilius, Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus fornax à cliuo dictus, ab eo quod in erectione sit collectus. Cliuum enim ascē-

sum dicimus siue flexuosum.

Furnus per derivationē à farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quod ibi vitiæ calcantur, atque extortæ exprimantur.

Forus est locus ubi vitiæ calcantur, dictus quod ibi feriatur vitiæ, vel propter quod ibi teratur pedibus. Unde & calcatoriū dicitur: sed hoc nomen multa significat. Prima species fori, locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, ubi magistratus iudicare solet. Tertia, quam supradiximus, quam calcatoriū nominamus. Quarta, spacia plana in nauibus, de quibus Virgilius, Laxatque foros.

Lacus dictus quod ibi decurrit frugū liquor.

De aditibus, CAP. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quem ingredimur & admittimur.

Vestibulū est vel aditus domus priuata, vel spaciū adiacens ædibus publicis. Et vestibulū dictum, eo quod vestiuntur fores, aut quod aditum tecto vestiatur, aut à stando.

Porticus quod transitus sit magis quam ad standum sita sit, quasi porta, & porticus eo quod sit aperta.

Ianua à Iano quodā appellatur, cui gentiles omnem introitū vel exitum sacrauerunt. Unde Lucanus, Ferrea belligeri compescat limina Iani. Est autē primus domus ingressus: cætera intra ianuam ostia vocantur. Generaliter quidē ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressū, ab obstando dictū, siue ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij aiunt ostium appellari, quia hostē moratur. Ibi enim aduersariis nos obicimus, hinc & Ostia Tiberina, quia hostibus sunt opposita.

Fores & valvæ claustra sunt. Sed fores dicuntur quæ foras: valvæ, quæ intus reuoluuntur, & duplices complicabilesque sunt, sed generaliter vsus vocabula ista corrumpit.

Claustra ab eo quod claudantur dicta.

H Fenestræ sunt quibus pars exterior angusta & interior diffusa est, quales in horreis videmus: dictæ, eo quod lucem scernerentur. Lux enim græcè φῶς dicitur, vel quia per eas intus positus homo foras videt. Alij fenestram putant dictam eo quod domui lucem ministrat, compositum nomen ex græco latinòque sermone. φῶς enim Græcè lux est.

Cardo est locus in quo ostium vertitur, & semper mouetur, dictus ὀπίσθιος & ὀπίσθιος, quod quasi cor hominem totum, ita ille cuneus ianuam regat ac moueat. Unde & prouerbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quod transuersæ sunt, ut limes, & per ea sicut in agro aut

intro eatur, aut foris eatur.

Postes & antes quasi post & ante stantes. Et antes quia ante stant, vel quia antea ad eas accedimus priusquam domum ingrediamur. Postes eo quod post ostium stent.

De partibus aedificiorum, CAP. VIII.

Fundamentum dictum quod fundus sit domui. Idem & cementum à cedendo dictum, quod crasso lapide surgat.

Paries nūcupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tetragonum siue hexagonum sit, qui se conspiciunt ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est.

Parietinas dicimus quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto & sine habitantibus.

Angulus quod duos parietes in vnum coniungat.

Culina dicta sunt, quia apud antiquos tecta tegebantur culmo, ut nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

Camerae sunt volumina introrsum respicientia, appellata à curuo. *καμπύλον* enim græcè curuum est.

Laquearia sunt quæ cameram subtegunt & ornant, quæ & lacunaria dicuntur. Principaliter autem lacus dicitur, ut Lucilius, Refultat ædēsque lacūsque. Cuius diminutio lacunar facit, ut Horatius, Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarum, & per *ἀντιστοιχίας* laquearium facit.

Absida græco sermone, Latine interpretatur lucida, eo quod lumine accepto per arcum resplendeat. Sed utrum absidā an absidē dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant.

Testudo est camera templi obliqua, nam in modum testudinis veteres templorum tecta faciebant, quæ ideo sic fiebant, ut cæli imaginem redderet, quod constat esse conuexum. Alij testudinem volunt esse locum in partem atrij aduersum venientibus.

Arcus dicti quod sint arca conclusionem curuati, ipsi & fornices.

^{al. tessellis.} Pavimenta originē apud græcos habēt elaborata arte picturæ, Litostrata paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores, vocata autem pavimenta, eo quod paviantur, id est cædantur. Vnde & pavor, quia cædit cor.

Ostracus est pavimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixta feriat. Testam enim græci *ὀστρακας* dicunt.

Compluvium dictum, quia aquæ partes quæ circa sunt eo conueniant.

A Tessellæ sunt ex quibus domicilia sternuntur, à tessera nominata, id est quadratis lapillis, per diminutionem.

Bases fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento cōsurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomen petrae est fortissimæ Syro sermone.

Columnæ pro longitudine & rotunditate vocata: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarum erat altitudinis, tertia pars latitudinis. Genera rotundarum quatuor, Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis aut amplius, paribus laterum intervallis.

Capitolia dicta, quod sint columnarum capita: sicut super columnam, caput.

Epistilia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum, id est supermissa.

Tegulae quod tegant ædes, & imbrices, quod accipiant imbres.

Lateres & Laterculi, quod lati formentur circumactis undique quatuor tabulis.

Canalis ab eo quod caua sit in modum cænæ. Sanè canalem melius genere fœminino quàm masculino proferimus.

Fistulae aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & emittant. Nam *στέμνω* græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo sunt.

De munitionibus, CAP. IX.

Munitum vel munimentum dictum, quia manu est factum.

Cohors vocata, vel quod coartet cuncta quæ interius sunt, id est concludat, vel quod coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

Vallum est, quod mole terræ erigitur, ut custodia prætendatur: dictum autem vallum à vallis. Nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quod figantur & euellantur. Intervalla spacia sunt inter capita vallorum, id est stipitum quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spacia dicuntur, à stipitibus scilicet.

Agger est cuiuslibet rei aceruatio, vnde fossæ aut valles possunt repleri. Agger proprie dicitur terra aggesta, quæ vallo facto propius ponitur, sed abusiue & muros & munimenta omnia aggerem dicimus.

Maceriæ sunt parietes longi, quibus vineæ aliquæ clauduntur. Longum enim Græci *μακρός* dicunt.

* Formatum siue formatium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quomodo

Hodie Hispani vocant Tapias.

do in forma circumdatis duabus utrimque tabulis inferiuntur verius quā instruuntur. Auis durant incorrupti, ventis, ignibus, omni cemento fortiores.

Sepes munimenta fatorum sunt, unde & appellata.

Caulæ munimenta ouium vel sepimenta ouilium. Est enim Græcum nomen c detracta. Nam Græci αὐλά; vocant animalium receptacula.

Detentoria, CAP. X.

TAbernacula tētoria sunt militum quibus in itinere solis ardores tempestatēq; imbrīū frigorisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis * interstantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

al. in certantibus.

Tentorium vocatum, quod tendatur funibus & palis. unde & hodie prætere duntur.

Papilioes vocantur à similitudine paruuli animalis volantis, quod maximè abundat florētibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ lumine accenso conueniunt, & circa volitantes ab igne proximo interire coguntur.

De sepulchris, CAP. XI.

Sepulchrum à sepulto dictum. Prius autē quisque in domo sua sepeliebatur. Postea vetitū est legibus, ne factore ipso corpora viuentium contacta inficerentur. Monumentū ideo nuncupatur, eo quod mentē moneat ad defuncti memoriā. Cum enim non videris monumentū: obliuisceris mortuum. Hoc est illud quod scriptum est, Excidit tāquam mortuus à corde. Cū autem videris, monet mentem & ad memoriā te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaque & memoriæ, pro mentis admonitione dicta.

Tumulus dictus quasi tumens tellus.

Sarcophagus græcum nomen est, eo quod **H**ibi corpora assumantur, σαρξ enim Græcè, caro, φάγω comedere dicitur.

Mausolea sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausoleo rege Ægyptiorum dicta. Nam eo defuncto vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis sepulchrum extruxit, in tantum vt vsque hodie omnia monumenta preciosa ex eius nomine mausolea nuncupentur.

Pyra est genus sepulchrorum quadratū & fastigiatum vltra omnem celsitudinem quæ fieri manu possit, unde & mensuram vnā vmbra- rum egressæ nullam habere vmbra- di-

Ecuntur. Tali autem ædificio surgunt, vt à lato incipiant & in angusto finiantur, sicut ignis. Nō enim dicitur ignis, has Ægyptus habet. Apud maiores enim, potentes aut sub montibus aut in montibus sepeliebantur. Inde tractum est, vt super cadauera aut pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

De ædificiis rusticis, CAP. XII.

Casa est agreste habitaculum palis atque virgultis, arundinibūque contextum, quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum ad tegimen sui, quasi tegurium, siue propter ardorem solis & radios declinādos, siue vt inde homines vel bestiolas, quæ insidiari solēt natis frugibus, abigāt. Hæc rustici capannam vocant: quod vnum tantū capiat.

* Tescua quidam putant esse tuguria, quæ- **al.** Tescua- dam loca prærupta & aspera.

Magalia ædificia Numidarum agrestiu oblonga, incuruis lateribus testā, quasi nauium carinæ sint: siue rotunda in modū furnorum. Et magalia dicta, quasi magaria, quia magar Punici nouam villam dicunt, vna litera commutata l pro r magaria, Tuguria.

De agris, CAP. XIII.

Ager Latine appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid. Alij agrum ex græco nominari manifestius credunt. Vnde & villa græcè *χοεγῖνος* dicitur.

Villa à vallo, i. aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet.

Possessiones sunt agri latē patentes publici priuatique: quos initio non mācipatione, sed quisque vt potuit occupauit, atque possedit, unde & nuncupati.

Fundus dictus, quod eo fundatur vel stabilia- tur patrimonium. Fundus autem, & vrbā- num ædificium & rusticum intelligendū est.

Prædium, quod ex omnibus patrifamilias maxime præuidetur, id est apparet, quasi præuidium, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant.

Omnis autem ager, vt Varro docet, quadri- farius diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut florens, quod sunt horti apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virg. in quatuor lib. Georg. secutus est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id est

filuas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. hæc agrestium prima & otiosa fœlicitas.

Seges ager est in quo feritur, vnde & Virg. Illa seges demũ votis respõdet avari Agricole.

Compascuus ager dictus, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum communiter vicinis.

Alluius ager est, quem paulatim fluius in agrum reddit.

Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris continetur: sed arcantur fines eius obiectu fluminum, montium, arborum, vnde & in iis agris nihil subsiciuorum interuenit.

Noualis ager est primum proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi virium causa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

Squalidus ager quasi excolidus, eo quod iã à cultura exierit, sicut exconsul, quod à consulatione discesserit.

Vlginosus ager est semper vuidus. Nam vuidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vlgo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquam recedens.

Subsiciua sunt propriè quæ de materia præciciens futor quasi superuacua abiicit. Inde & subsiciui agri, quos in pertica diuisos recusant quasi steriles & palustres. Item subsiciua, quæ in diuisura agri non efficiunt centurias, idest, iugera cc.

Area dicitur tabularũ æqualitas. dicta autẽ area à planitie & æqualitate, vnde & ara. Alij aream vocatam dicunt, quod pro triturendis frugibus eradatur, vel quod non triturentur in ea nisi arida.

Pratum est cuius fœni copia armenta tuentur, cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo quod protinus sit paratum: nec magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt quæ secari possunt.

Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quod paleam, idest pabula nutriat iumentorum.

De finibus agrorum, CAP. XIII.

Fines dicti, eo quod agri funiculis sunt diuisi. Mensurarum enim lineæ in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æqualitas teneatur.

Limites appellati antiquo verbo transuersi. Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant à quo & limina ostiorum per quæ foris & intus itur, & limites quod per eos foras in agros eatur. Hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo serui publici cingebantur obliqua

A purpura.

Termini dicti, quod terræ mensuras distinguunt atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & agrorum intentio & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo, cardo & decumanus. Cardo qui à septentrione directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in septentrionali orbe. Decumanus est qui ab oriente in occidentem per transuersum dirigitur, qui pro eo quod formam X faciat, decumanus est vocatus. Ager enim bis diuisus figuram numeri denarij efficit.

B Area ab arcendo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quod trium possessionum fines alstringit. Hinc & quadrifinium quod quatuor. Reliqui limites angustiores, & inter se distant imparibus interuallis & nominibus designatis.

De mensuris agrorum, CAP. XV.

Mensura est quicquid pòdere, capacitate, longitudine, altitudine, animoque finitur. Maiores itaque orbẽ in partibus, partes in prouincijs, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris, agros in centurijs, centurias in iugibus, iugera in climatibus, deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias & digitos diuiserunt. Tanta enim fuit eorum solertia.

Digitus est minima pars agrestium mēsurarum. Inde vncia habens digitos tres. Palmus autem quatuor habet digitos: pes sedecim digitos: passus pedes quinque: pertica passus duos, idest decem pedes.

Pertica autem à portando dicta, quasi portica. Omnes autem præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliquæ: sola pertica portatur. Est enim decem pedum ad instar calami * in Ezechiele templum mēsurantis.

Actus est minimus, latitudine pedum quatuor, longitudine centum sexaginta.

Climata quoque vndique versum habent sexaginta pedes.

Actus quadratus vndique finitur pedibus centum viginti. Hunc Betici arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerum facit, & ab eo quod est iunctum, iugeri nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedũ ducentorũ xl. latitudine centum viginti.

Actũ prouincię Beticę, rustici * agrũ vocāt.

Porcam iidem Betici triginta pedum latitudine & octoginta latitudine definiunt. Sed

Sed multo maior est calamus. Est enim sex cubitorum cũ palmo, teste D. Hieronymo, tome 4. in cap. 42. Ezechielis Et glo. ord. in c. 48. eiusdem Propheta.

alagnum.

al. Quod
defossu-
est lyra,
Galli.
al. centum.
al. pedes
CL. quadra-
tos Instum
candem.

porca est quod in arando extat. * Lyra quod defossu est. At Galli cādetum appellant in arcis vrbānis spācium centum pedum, quasi * centetum. In agrestibus autē * pedum CL. quod aratores candecum vocant. Porro stādialis ager habet passus cxxv. i. pedes dcxxv. cuius mēsurā oēties computata miliare facit, quod constat quinque millibus pedum.

Centuria autem ager est ducentorum iugerum, qui apud antiquos a centū iugeribus vocabatur: sed postea duplicata est, nomēque pristinū retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatæ sunt, * nomen mutare non poterunt.

al. nomen
tamen non
perdiderūt

De itineribus, CAP. XVI.

Mensuras viarum nos milliaria dicimus, Græci stadia, Galli leucas, Ægyptij signes, Persæ parasanges. Sunt autem propriæ quæque spacia.

Milliarium mille passibus terminatur, & dictum milliariū, quasi mille adium, habens pedes quinque millia.

Leuca finitur passibus quingentis.

Stadium octaua pars milliariū est, constat passibus cxxv. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, eumque eo spacio determinasse, quod ipse sub vno spiritu cōfecisset: ac proinde stadium appellasset, quod in fine respirasset, simulque stetisset.

Via est, qua potest ire vehiculū, & via dicta a vehiculorum incurſu. Nam duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occurſum.

Omnis autē via aut publica est, aut priuata. Publica est quæ in solo publico est, qua iter actus populo patet. Hæc autem ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata est quæ vicino municipio data est.

Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lucretius: Strataque iam vulgi pedibus detrita

viarum. Ipsa est & delapidata, id est, lapidibus strata. Primum autem Pœni dicuntur lapidibus vias strauisse, postea Romani eas per omnem penē orbem disposuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs esset ociosa.

Agger est media strata eminentia, coaggregatione lapidibus strata, ab aggere, id est, coacervatione dicta, quam historici viam militarem dicunt, vt, Qualis sepe viæ deprensus in aggere serpens.

F Iter vel itus est via, qua iri ab homine quaqua versum potest.

Iter autem & itiner diuersam habent significationem. Iter enim locus est transitu facilis: vnde & appellamus * itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, vt quo velis peruenias.

Semita itineris dimidium est, a semitu dicta. Semita autem hominum est: callis, ferarum & pecudum.

G Callis est iter pecudum inter montes angustum & tritū, a callo * pecudum vocatum, siue callo pecudum perduratum.

Tramites sunt transuersa in agris itinera, siue recta via, dicti quod transmittant.

Diuortia sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendētēs: eadem diuerticula sunt, hoc est, diuersæ ac diuise viæ: siue semitæ transuersæ, quæ sunt alteræ viæ.

Biuium, quia duplex est via.

H Competa, quia plures in ea competunt viæ, quasi triuia, quatriuia.

Ambitus inter vicinorum ædificia locus, duorum pedum & semipedis ad circumeundis facultatē relictus, & ab ambulando dictus.

Orbita vestigium carri, ab orbe rotæ dicta.

Porro actus quo pecus agi solet.

Cliuofum iter flexuosum.

Vestigia sunt pedum signa primis plantis expressa, vocata quod iis viæ præcurrentium inuestigentur, id est, cognoscantur.

al. aditum.

al. pedum.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimus sextus.

Capita libri decimifexti.

- 1 De pulueribus & glebis terræ.
- 2 De globis ex aquis.
- 3 De lapidibus vulgariis.
- 4 De lapidibus insignioribus.
- 5 De marmoribus.
- 6 De gemmis.
- 7 De viridioribus gemmis.
- 8 De rubris gemmis.
- 9 De purpureis.
- 10 De candidis.
- 11 De nigris.
- 12 De variis.

- 13 De crystallinis.
- 14 De aureis.
- 15 De vitro.
- 16 De metallis.
- 17 De auro.
- 18 De argento.
- 19 De ære.
- 20 De ferro.
- 21 De plumbo.
- 22 De stanno.
- 23 De electo.
- 24 De ponderibus.
- 25 De mensuris.
- 26 De signis ponderum.

De pulueribus & glebis terræ, CAP. I.

PULVIS dictus, quod vi venti pellatur. Tollitur enim eius statu nec resistit: nec stare nouit: sicut ait Propheta: Tanquam puluis, quem proicit ventus à facie terræ.

Limus vocatus, quod leuis sit.

Cœnum est vorago luti.

Cinis ex incendio dicitur, ab eo enim fit.

Fauilla, quod per ignem effecta sit. Nam *φῶς* ignis est.

Gleba, quod globus sit. Pulueris enim collectione compingitur, & in vno glomere adunatur. Terra autem ligata gleba est, soluta puluis.

Labyna, eò quod ambulantibus lapsum inferat, dicta per derivationem à labe.

Lutum vocatum quidam per antiphrasim putant, quod non sit mundum: nam omne lotum mundum est.

Volubra appellata, quod ibi apri volutentur.

Vlgo sordes limi vel aquæ sunt.

A Zabulum leuissimum terræ genus.

Argilla ab Argis vocata: apud quos primum ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Creta, ubi melior est.

Creta, Cimolia candida est: à Cimæa Italiæ insula dicta: quarum altera vestimentorum preciosos colores emollit: & * confricato sulphure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præstat.

Creta argentaria & ipsa candida appellata, eò quod nitorem argento reddat.

Terra Samia à Samo insula dicta, glutinosa & candida, & linguæ lenis, medicamentis & vasculis necessaria.

B Puluis Puteolanus in Puteolanis Italiæ colligitur collibus, opponiturque ad sustinenda maria fluctusque frangendos. Nam merisus aquis protinus lapis fit, vndisque cotidie fortior effectus in saxum mutatur, sicut argilla igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accenditur. *πῦρ* enim ignis est. Nam vis eius in aquis feruentibus sentitur, nec alia res facilius accenditur. Nasceitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in aliis locis effossum. Huius genera quatuor,

f. iij

Primo Isid.
Plin. vocat
vinum.

al. Suffici-
das.
al. Suffun-
dendas.
al. Nidore.
al. Imposi-
tum.

* Vnum quod foditur translucet & viret, quo solo ex omnibus medici vtuntur. Alterum quod appellant glebam, vñbus tantum fullo- num familiare. Tertium liquor est, vñs eius ad lanas * sulfindendas, quia candorem mol- tiemque præstat. * Quartum ad licinia con- ficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat * nito- re * impositis ignibus in calice vini, prunæque subdita circumferens exardescitibus reper- cussu pallorem dirum velut defunctorum ef- fundit.

ANNOTAT.

De Creta Cimolia Plin. lib. 35. cap. xvij. Veros au- tem & preciosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Antea enim dixerat suffiri sulphure & mox desquamari Cimolia.

* Plinius lib. 35. cap. 15. ita habet. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cetero tanta vis est vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunæque subdita circumferens, exardescitibus reper- cussu pallorem dirum velut defunctorum effundente conuulsi.

De glebis ex aqua, CAP. II.

Bitumen in Iudæa de lacu Asphaltite e- mergit, cuius glebas supernatantes, nau- tæ scaphis appropinquantes colligunt. In Sy- ria autem limus est passim à terra exæstuan- s. Spissantur autem vtræque & dēitate coeunt, & vtræque Græci πῆμασφαλτος appellant. Na- tura eius ardens & igni cognata, & neque a- qua neque ferro rumpitur, nisi solis muliebri- bus inquinamentis: utilis ad compages na- uium.

Alumen vocatum à lumine, quòd lumen coloribus præstat tinguendis. Est autem sal- fugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua & li- mo, & æstiuis solibus maturatur. Huius spe- cies duæ sunt, liquidum & spissum.

Sal quidam dictum putant, quòd in igne exiliat. Fugit enim ignem dum sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimici sunt. Alij sal à sale & sole vo- catum existimant: nam aquis maris spontè gi- gnitur, spuma in extremis littoribus vel sco- pulis derelicta & sole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei è quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus Sole siccat, sed & flumi- na densantur in sale amne, reliquo sub gelu fluente. Alibi quoque detractis arenis colligi- tur, crescens cum * lunæ noctibus: nam in Cyreneæ Ammoniacus sub arenis inuenitur. Sunt & montes natiui salis, in quibus ferro ceditur, vt lapis renascens maius: tanta alicu- bi duritiæ, vt muros domosque massis salis fa-

al. Plinius
habet, luna.

E ciant, sicut in Arabia.

In natura quoque salis differentiæ sunt. Nam alibi suavis, alibi salissimus: commune sal in igne crepitat. Tragasaum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliae flammis pa- tiens in aqua exilit, in igne fluit contra natu- ram.

Sunt & colorum differentiæ: Memphiti- cus rufus est: in parte quadam Siciliae purpu- reus, vbi Æthna mons est. Item in eadem Si- cilia in Pachyno adeò splendidus & lucidus, vt imagines reddat. In Cappadocia crocinus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem escā.

Pulmentis enim saporem dat: excitat aui- ditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus, delectatio & sum- ma hilaritas. Hinc & salis nomen accepisse putatur. Nihil enim vtilius sale & sole. Deni- que cornea videmus corpora nauticorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta sa- le maximè prouocantur ad pastum: multum largiores lacte, multoque gratiores casei do- te. Corpora etiam sal astringit, siccat & alli- gat. Defuncta etiam à putrescendi labe vin- dicat, vt durent.

Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nas- citur enim in oppido vel regione Ægypti Ni- tria, ex quo & medicinae fiunt & fordes cor- porum vestiūque lauantur. Huius natura non multum à sale distat. Habet enim virtu- tem salis, & similiter oritur canescentibus * littoribus siccitate.

al. Plinius
cōuallibus.

Aphronitrum Græcè, latine spuma nitri est, de quo quidam ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicat. Spuma vocor ni- tri Græcè es aphronitru. Colligitur autem in Asia, in speluncis distillans, dehinc siccat, sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum & maximè * fricabile, colore penè purpureo.

al. friabile.

Chalcantum dictum, quia chalcidis est ti- mum, id est, flos: vnde & apud Latinos aeris flos appellatur. Fit autem nunc multis in re- gionibus: olim in Hispaniæ puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoque- bant, & in piscinas ligneas fundebant appen- dentes super eas testes, lapillis extentas, qui- bus limus in similitudinem vitreis acinis ad- hærebat: sicque eiectum siccabatur diebus xxx. Fit autem nunc alibi in speluncis, quòd liquidè collectum dehinc diffusum in quos- dam solidatur botros: fit & in ferobibus ca- uatis, quarum de lateribus decedentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Adeò autem constrieta virtutis est, vt in leonū & vrsorum ora sparsum tantam vim ha- beat ad stringendum, vt nō valeant mordere.

In codice quodam manuscripto ante vocabulum Aphronitrum habentur hæc:

Nam sicut salem littore maris feruor conficit Solis, durando in petram aquas marinas, quas maior vis ventorum vel ipsius maris feruor in littora vltiora proiecit: ita in Nitria, vbi æstate pluuiæ prolixiores tellurem infundunt, adurit sideris ardor tantus, qui ipsas pluuias per latitudinem arenarum concoquat in petram: salis quidem vel glaciæ aspectu simillimam, sed nihil rigidi rigoris, nil falsi saporis habentem, quæ tamen iuxta naturam salis in caumate durare atque nubilofo aëre fluere ac liquefieri solet. Hanc indigenæ fumantes feruant, & vbi opus fuerit pro lumento vtuntur. Vnde Iudææ peccanti dicit propheta: Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata es in iniquitate tua, dicit Dominus. Crepitat autem in aqua, quomodo calx viua, & ipsa quidem disperit, sed aquam lauationi aptam reddit.

De lapidibus vulgaribus, CAP. III.

Lapis à terra tanquam densior etiam vulgo discernitur. Lapis autem dictus, quod lædat pedem. Lapis mollis est & sparsus.

Saxa hærent & à montibus exciduntur.

Petra Græcum est.

Silex est lapis durus, eo quod exiliat ignis, ab eo dictus.

Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculari dictus: siue à tegimento nauium, & tædæ.

Spelea Græcè, spelunca Latinè. Est autem rupis cauata.

al. abrupta. Crepido extremitas faxi * abrupti: vnde & crepido vocata, quod sit abrupti faxi altitudo: sicut hæret pede pes densus, vnde & vocatur.

Cautes aspera saxa in mari, dictæ à cauendo, quasi cauata.

Murices petra in littore similes muricibus viuis, acutissimæ & nauibus perniciosæ.

Icon saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. *Icon* autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quod ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem & locorū natura eueniat, ac plerumque conuallium.

Calculus est lapillus terræ admixtus, rotundus atque durissimus, & omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quod sine molestia breuitate sui calcetur: cui contrarius est scrupus, lapillus minutus & asper: qui si inciderit in calciamentum nocet, & molestia est animo: vnde & molestia animi dicimus scrupulum: hinc & scrupæ saxa, id est, aspera.

A Cos nomen accepit, quod ferrum ad incidendum acuat. * Cos enim Græco sermone inciso nominatur. Ex his aliæ aquariæ sunt: aliæ oleo indigent in acuendo, sed oleum lenem aquariæ aciem acerrimam reddunt.

al. cotis forte xipha

Pumex vocatur, eo quod spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore paruus, tantamque naturam refrigerandi habens, vt in vase missus, musta deferuere desinant.

Rudos artifices appellant lapides contusos & calci admixtos, quos in pavimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gypsum cognatum calci est, & est Græcum nomen: plura eius genera. Omnium autem optimum lapis specularis. Est enim signis edificiorum & coronis gratissimus.

Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigida, intus occultum * continet ignem. Vnde & *al. gerat.* perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arseuerit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accendi. Vfus eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhærere fortius, nisi calce coniunctus. Calx è lapide albo & duro melior structuræ: ex molli, vtilis tectoriis.

Arena ab ariditate dicta, non adhærendo in fabricis, vt volunt quidam. Huius probatio, si manu impressa stridat: aut si in vestem candidam sparsa nihil fardis relinquat.

De lapidibus insignioribus, CAP. IIII.

Magnès lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus. Clauis crepidarum, baculi que cuspidi hærens cum armenta idem Magnès pasceret: postea & passim inuentus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. Nam adeo apprehendit ferrum, vt catenam faciat anulorum. Vnde & cum vulgus ferrum viuum appellat.

Liquorem quoque vitri vt ferrum trahere creditur, cuius tanta vis est (vt refert beatissimus Augustinus) quod quidam eundem magnetem lapidem tenuerit sub vase argenteo, ferrumque super argentum posuerit: deinde subtermouente manu cum lapide ferrum cursu desuper mouebatur. Vnde factum est, vt in templo quodam simulachrum ex ferro pendere in aëre videretur. Est quippe alius in Æthiopia magnès, qui ferrum non ambit, sed respuit.

Omnis autem magnès tanto melior est, quanto magis cæruleus.

Gagates lapis primum inuentus est in Sici-

lia, gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia sit plurimus. Est autem niger, planus, lenis & ardens igni admotus, scintilla ex eo * scripta non delentur: incensus serpentes fugat, demoniacos perdit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo restinguitur.

Asbestos Arcadiae lapis, ferrei coloris, ab igne nomen sortitus, eo quod accensus semel nunquam extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid humana ars molita est: quod gentiles capti sacrilegio mirarentur. Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum dicunt, ibique candelabrum & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, ut eam nulla tempestas, nullus imber extingueret.

Pyrites Perficus lapis fulvus aeris simulans qualitatem, cuius plurimus ignis: quidam facile scintillas emittit: hic tenentis manum si vehementius prematur adurit: propter quod ab igne nomen accepit. Est alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellant, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit, quae excipiuntur sulphure vel aliis fungis vel foliis, & dicto celerius praebet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

Selenites, latine lunaris interpretatur, eo quod interiorum eius candorem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gignitur in Perside.

Dionysius lapis fuscus & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aqua mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo mirum est, ebrietati resistit.

Thracius niger & sonorus, nascitur in flumine, cuius nomen est pontus in Equitia.

Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, medioeriter grauis. Est autem gleba pumicea. Vritur antea vino perfusus, statimque foliis donec rubescat: ac rursus vino dulci * intinguitur, trinis vicibus, tinguendis tantum vestibus utilis.

Syrius lapis à Syria, ubi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari * traditur, comminutus mergi.

Arabicus similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad * cutem, succum dimittit croco similem.

Iudaicus lapis albus est, atque in schemate grandis scripturis sub inuicem modulatus, quas Graeci *γερμανα* appellant.

Samius à Samo insula, ubi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliendi aurum utilis.

Memphitis vocatus à loco Aegypti, & est gemmantis naturae. hic tritus, atque in iis quae vrenda & secanda sunt ex aceto illinitus, ita

obstupefcere facit corpus, ut non sentiat cruciatum.

Sarcophagus lapis dictus, eo quod corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies assumuntur. *σαρξ* enim Graece caro dicitur, *φάγω* comedere. Nascitur autem in Troade * fissilique vena scinditur. Sūt & ciuis al. fissilique dem generis in oriente saxa, quae etiam viuētibz alligata, erodunt corpora.

Hamathites appellatus, eo quod * cute res al. core. solutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Aegypto, Babylonia, & Hispania.

Androdamantus colore niger, pondere & duritia insignis, vnde & nomen traxit: praecipuus reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum vel aes dicitur, quique attritus ut hamathites in colorem redigitur sanguinis.

Isistos inuenitur in vltima Hispania croco similis, cum leui fulgore, facile friabilis.

Amiantos appellatus à veteribus, eo quod si ex ipso vestis fuerit * contexta contra ignem al. cōtracta. resistat, & igni imposita non ardeat, sed splendore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficiis resistens omnibus, specialiter magorum.

Batrachites similis est testae laminosae * scissibilis. al. sed Isci similis.

Gallaetites colore cinereus, gustu suauis, sed ideo sic vocatus, quod quiddam de se lacteum attritus dimittat.

* Obsidius lapis niger translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum propter imaginum umbras reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: nascitur in India & in Samo * Italia. al. insula.

* Mytridas lapis Euphratis sole reperfusus coloribus micat variis. Plinius Mytrax.

Aethites lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, marem & foeminam: nec sine iis parere aquilas. Harum masculus durus similis gallae, subutilus, foemineus verò pusillus ac mollis. Alligati, partus celeritatem faciunt, etiam à quibus vuluae excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.

Phengites Cappadociae lapis, duritia marmoris candidus atque translucens, ex quo quondam templum constructum est à quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.

* Emites eboris similis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur. Ita P. C. Ego ex Plinio corrigo Chernites. l. 36. ca. 17.

Ostracites vocatus, quod similitudinem testae habeat, vsus eius est pro pumice. Plin. Melititem vocat li. 36. c. 39.

* Melantes lapis dictus, eo quod melleum

al. sculpta.

al. extinguitur.

al. creditur.

al. corem.

& dulcem succum emittat.

V. C. Hifini-
nu. al. Hifini-
ridian.
Coriogo ex
Plinio.
Oftrea.
al. Amites.

* Ufnirus lapis asper & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmae teruntur.

Chryfites colore similis * ocreae: inuenitur in Aegypto.

* Amnites similis nitro, sed durior: gignitur in Aegypto & Arabia, qui nascitur in Aethiopia veluti viridis, sed lacteus, cum resoluitur, remordens vehementer.

Coranus albus est, duriorque Pario.

al. Molotus.

* Melotus veluti viridis & grandis inuenitur in Aegypto.

Tusculanus à loco Italiae dictus, diffilire igne traditur.

al. Sabinus.

* Sabinus lapis fuscus addito oleo etiam huc fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens.

Sifnius mollis & candidus, ex calefactus oleo nigrescit atque durefcit.

Lapides quoque medicinalium mortariorum & pigmentorum usus apti. Edeius praecipuus & inde colaticus.

Thebaicus quoque & basanites lapides vel ex sese * remittentes.

al. remittentes.

Specularis lapis vocatus est, quod vitri more tranfuceat: repertus primum in Hispania citeriore & circa Segobricam urbem. Inuenitur enim sub terra & effossus exciditur atque finditur in quamlibet tenues cruftas.

De marmoribus, CAP. V.

Post lapidum genera veniamus ad marmora. Nam inter lapides & marmora differentia est. Nam marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis & coloribus commendantur. Marmor sermo Graecus est à viriditate vocatus, & quamuis postea & alij colores inueniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

Marmorum colores & genera innumera-bilia sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt preciosissimi generis: sicut Lacedaemonium viride cunctis hilarius, repertum prius apud Lacedaemones, unde & vocabulum traxit.

Ophites serpentium maculis simile est, unde & vocabulum sumpsit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Augusteum, & Tiberium in Aegypto Augusti & Tiberij primum principatu reperta sunt. Differentia eorum est ab Ophite, cum illud, ut praediximus, serpentium maculis sit simile, haec maculas diuerso modo colligunt. Nā Augusteum vndatum est crispum in vertice, Tiberium sparsa non conuoluta canitie.

Purpurites ex Aegypto, est rubens, candidis interuenientibus punctis. Nominis eius

A causa quod rubeat ut purpura.

Basanites ferrei coloris sine duritia. Vnde & nomen ei datum est, inuentus in Aegypto & Aethiopia.

Alabastrites lapis candidus: * intertinctus variis coloribus: ex quo Euangelici illius vnguenti vasculum fuit. Cauent enim hunc ad vasa vnguentaria: quoniam optimè seruire incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas Aegyptias & Damascum Syriae, ceteris candidior: probatissimus vero in India.

al. intertinctus. & intertinctus.

Parus candoris eximij, * Ligdinus cognomento, hic apud Paron insulam nascitur, unde & Parus nuncupatus. Magnitudo eius quae lanæes craterasque non excedat, vnguentis & ipse aptus.

al. lychnites.

B Coralliticus in Asia repertus, mensuram non ultra cubitos binos: candore proximo eboris ad quandam similitudinem è diuerso niger.

Alabandicus terrae suae nomine nuncupatus, purpure aspectu similis. Iste in oriente igni liquatur, atque ad usum vitri funditur.

Thebaicus * intertinctus aureis guttis inuenitur in parte Aegypti ascriptus * coticulis ad terenda colliria quadam vtilitate naturali conueniens.

interstinctus.

Sienites circa Sienem vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecere reges.

C Marmora autem in officinis sunt, rupibus gignuntur, ex quibus istae Sienites diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primum usum insulae Cyclades dederunt.

Lesbius litidior est paulo hoc, sed & ipse diuersi coloris maculas habens.

Corintheus Ammoniacae guttae similis cum varietate diuersorum colorum, Corinthe primum repertus: ex eo columnae ingentes liminaeque fiunt ac trabes.

Charisteum viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit iis qui gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

D Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem succum dimittit, croco similem: unde & nomen accepit, non cruftis, sed in massa & liminum usu aptum.

al. eodem.

Luculleum marmor nascitur in * Choo insula, cui Lucullus consul nomen dedit, qui delectatus illo primum Romam inuexit, solūque penè hoc marmor ab amatore nomen accepit.

al. Chio.

Est & * Limensis appellatus à colore cineris, cuius lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

al. lumenfis.

Ebur à barro, id est, elephante dictum. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?

De gemmis, CAP. VI.

Post marmorum genera gemma sequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venustate colorum. Primordia earum a rupe Caucaſi, Fabulæ ferunt, Prometheum primū fragmentum saxi * cuiusdem incluisse ferro ac digito circundedisſe: iisque iniis cepisse anulum atque gemmas.

Genera gemmarum innumerabilia esse traduntur, e quibus nos ea tantum quæ principalia sunt siue notissima annotabimus.

Gemma vocata, quod instar gummi transluceant.

Preciosi lapides ideo, quia caræ valent: siue ut à vilibus discerni possint, seu quod rari sint. Omne enim quod rarum est, magnum & preciosum vocatur, sicut & in Samuëlis volumine legitur: Et sermo domini preciosus erat in Israël, hoc est, rarus.

De viridioribus gemmis, CAP. VII.

Omnium gemmarum virētium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertiam post margaritas & vniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate dicitur. Omne enim satis viride * Smaragdum dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis maior hoc austeritas est. Nam herbas virentes frondesque exuperat, inficiens circa se viriditate percussus aërem. Sculptentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum reſectio est. Cuius corpus si extensum fuerit, sicut speculum, ita imagines reddit. Quippe Nero Cæsar gladiatorum pugnas in smaragdo spectabat. Genera eius duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locum tenent Baſtriani. Colliguntur enim in commissuris saxorum flante Aquilone. Tunc enim tellure deoperta intermicant, quia iis ventis arena maximè mouetur. Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metallis ærariis inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut are aut plumbo aut * lapillamentis vel salis similes notas habent.

Smaragdi autem mero & viridi proficiunt oleo, quamuis natura imbuantur.

Chalcosmaragdus dicta, quod viridis sit: & turbida, * aëris venis. Hæc in Ægypto vel Cypro insula nascitur.

Prasius pro viridante colore dictus, sed vilis. Cuius alterū genus sanguineis pūctis * abhorret. Tertium distinctum virgulis tribus candidis.

Berillus in India gignitur, gentis suæ lingua nomen habens, viriditate similis smaragdo, sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sexangulas formas, ut hebetudo coloris re-

E percussione angulorum exciteretur. Aliter politus non habet fulgorem. Genera eius novem.

Chrysoberillus dictus, eo quod pallida eius viriditas in aureum colorem resplendeat, & hunc India mittit.

Chrysoprassus Indicus est, colore porri sicut cum referens, aureis interuenientibus guttis, unde & nomen accepit, quem quidam Berillorum generis iudicauerunt.

Iaspis de Græco in Latīnum viridis gemma interpretatur. Est autem smaragdo sublimilis & crassi coloris. Species eius xvij. Volunt autem quidam Iapidum gemmam, & gratiæ & tutelæ esse gestantibus, quod credere non

fidei sed superstitionis est.

Topazion ex virenti genere est omnique colore resplendens: inuenta primū in Arabia insula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempestate fessi cum herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ insula postea quaesita nebulis cooperta tandem à nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex causa accepit. Nam Troglodytarum lingua significationem habet quaerendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium, limam sentit, genera eius duo.

Callaica colore viridis, sed pallens & nimis crassa, nihil iocundius aurum decens, unde & appellata. Nascitur in India vel * Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

Molochites spissius virens & crassior quam smaragdus, à colore malæ nomen accepit: in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

Heliotropium viridi colore & nubilo stellis puniceis supersparsa cum sanguineis venis. Causa nominis de effectu lapidis est. Nam deiecta in labris æneis * radio Solis mutat sanguineo percussio. Extra aquam autem speculi modo Solem excipit, deprehenditque defectus eius, subeuntem lunam ostendens

Magorum impudentiæ. Manifestissimum in hoc quoque exemplum est, quod admixta herba Heliotropio quibusdam additis * precantationibus gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro & Africa, sed melior in Æthiopia.

Sagda gemma prasini coloris apud Chaldaeos. Cuius tanta vis est, ut permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, ut nisi abrasa parte ligni vix separetur.

Myrrhites dicta est, quod in eo myrrhæ color est. Compressus autem vsque ad colorem nardi, spirat suauitatem aromatis. Reperitur in Arabia

al. eius.

al. v. l. s.

al. a. marum.

fortè capillamentis.

al. h. x. rent.

Emenda ex Plinio. obhorret.

Cor. ex Pl. Carmania.

al. precationibus.

in Arabia vel Ægypto myrrhæ coloris & A odoris, unde & nomen accepit.

Melichloros bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli similis.

Choaspites à flumine Persarum dicta est, ex viriditate fulgoris auri.

ANNOTAT.

V. C. radios Solis imitatur sanguineo percussu.

Plinius. deiecta in vas aquæ, fulgorem Solis accedentem percussu sanguineo mutat.

V. C. & Plinius ita distinguunt, ut post ostendens sit periodus. Et deinde noua sententia, Magorum impudentia vel manifestissimum, &c.

De rubris gemmis, CAP. VIII.

Corallius gignitur in mari, forma ramolus, colore viridis & maximè rubens: *baccæ eius vel viæ candidæ sub aqua & molles: detractæ confestim durantur & rubescunt, tactuque protinus lapidescunt. Itaque occupari euellique retibus solet aut acri ferramento præcidi: qua de causa corallius vocatur. Quantum autem apud nos margaritum Indicum preciosum est, tantum apud Indos corallium. Hunc magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

Sardius dicta, eò quòd primùm reperta sit à Sardis: hæc rubrum habet colorem marmoribus præstans: sed inter gemmas vilissima. Genera eius quinque.

Onyx appellata, quod habet in se permixtum candorem in similitudinem vnguis humanæ. Græci enim vnguem *ὄνυχα* dicunt. Hanc India & Arabia gignit, distant autem inuicem. Nam Indica igniculus habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis. Genera eius quinque.

Sardonix ex duùm nominum societate vocata est. Est enim ex onychis candore & Sardo. Cõstat autem tribus coloribus: subterius nigro, medio candida, superius mineo. Hæc sola in signando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

Hæmathites rubore sanguineus ac propterea Hæmathites vocatur, *αἷμα* quippe sanguis est. Gignitur in Æthiopia quidem, sed principalis in Arabia & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum infidias.

Succinus, quem appellant Græci *ζακύνθος*, fului cereique coloris, fertur arboris succus esse, & ob id succinum appellari. Electrum autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Namq; Phaëtonte fulminis ictu interempto sorores eius luctu mutatas in arbores popu-

los, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & electrum appellatum quoniam sol vocitatus sit *electron plurimi poetæ dixerunt. Constat autem non esse succum populi, sed pinæ arboris. Nam accensus tedæ nidore flagrat. Nascitur autem in insulis Oceani septentrionalis sicut gummi, densaturque ut cristallum rigore vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium sceminarum monilia. Vocari autem à quibusdam harpaga, eò quòd attritu digitorum accepta caloris anima folia paleasq; vestium fimbrias rapiat, sicut magnes ferrum. Quocumque autem modo libeat tingitur. Nam Anchusæ radice conchilioque inficitur.

*Ligurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis bestię tempore indurata. Est autem sicut & succinum fulua, attrahens spiritu folia propinquantia.

De purpureis, CAP. IX.

Inter purpureas gemmas principatū Ametistus Indicus tenet. Ametistus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitor, & leniter quasdam flammulas fundens. Alterum eius genus descendit ad hyacinthos. Causam nominis eius asserunt, quia sit quiddam in purpura illius non ex toto igneum, sed vini colorem habens. Est autem *sculpturis facilis: genera eius quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulueres aureos sparfos, apud Medos optimus, nusquam tamen perlecidus.

Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia inuenitur, cæruleum colorem habens. Optimus qui nec rarus est, nec densitate *obtus, sed ex utroque temperamento lucens purpuræque refulgens: hic autem non rutilat æqualiter, sed cum facie cæli mutatur. Sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo corā oculis euanesceat, atque marcescit, in os missus frigidus est, in sculpturis durissimus, nec tamen inuictus. Nam adamante scribitur & signatur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. Quidam autem eorum cristallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Ametistizon appellatur, quia eius extremus igniculus in ametisti violam exit.

Chelidonia ex hirundinum vocata colore, & duùm est generum, quarum vna ex altera parte purpurea, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

Cyanea Scythiæ gemma cæruleo coruscans nitore *purpura interdum & punctulis inter-

Roditis rosæ est, & ex eo nomen accepit.

V. C. Elector, ita & Plinius.

Corr. ex Pl. lyncus.

Plin. sculpturis.

al. obtusus

al. pura.

V. C. venæ eius candidæ.

De Candidis, CAP. X.

Margarita prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quod in cochulis maris hoc genus lapidū inueniatur. Inest enim in carne cochleæ calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de cælesti rore, quem certo anni tempore conculcæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam vniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantū vnus, nūquam duo vel plures simul reperiātur. Meliores autem cādidæ margaritæ, quā quæ flauescūt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus vel vespertinus aer gignit obscuras.

Emendo ex Plinio Pedorus, quæ eandem cum Opalo facit. Plin. in vocabulo.

* Pedorus secunda post margaritam candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo vt decoris prærogatiua * vocabulo facta sit.

Asterites candida est, inclusam lucem continens veluti stellam intus ambulantiem, redditque Solis candidantes radios, vnde & nomen inuenit.

al. lactis.

Galaetites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad * lacteum saporem, foeminis nutrientibus illigata foecundat vbera. Infantium quoque collo suspensa saluam facere fertur, in ore autem liquefcere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus & Achelous amnes. Sunt qui smaragdum albis venis circumligatum Galaetiten vocant.

Plin. Galaxia

* Galatias grandinis & cādorem præfert & figuram, duritie quoque inuicta vt adamas: etiam in igne posita, manet suum frigus.

Solis gemma candida est, traxitque nomen, quod ad Solis speciem in orbem fulgentes spargit radios.

Selenites translucet candido melleoq; fulgore, continens lunæ imaginem, quam iuxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui atque augeri. Nascitur in Perside.

Corr. ex Plin. Cynædia.

* Cimedias inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis, candida & oblonga. Prælagire iis ferunt Magi signa tranquillitatis vel tempestatis.

Emendo ex Plin. Belio-culus.

* Beloculus albicans pupillam cingit, nigra medio aureo fulgore lucētem, & propter speciem Assyriorum regi Belo dicatam, vnde & appellata.

Epimelas dicitur cum in candida gemma supernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exebenus speciosa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

Denigris, CAP. XI.

V. C. Agathes.

Achates reperta primū in Sicilia iuxta flumē eiusdem nominis, postea plurimis

E in terris. Est autem nigra habēs in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hamathiti. Magi suffitu earum, si creditur, tempestates euertunt: flumina sistunt.

* Absectos nigra & ponderosa distincta venis rubentibus. Hæc excalefacta igni septem diebus calorem tenet.

Ægyptilla nigra est radice, cærulea facie, ex Ægypto vbi inuenitur vocata.

* Media nigra est à Medea illa fabulosa inuenta. Habet venas aerij coloris, sudorem reddit croci, saporem vini.

Veientana Italica gemma est, à * Vegenis reperta, nigra facie, albis intermicantibus notis.

* Bariptos nigra est cum sanguineis & albis notis.

* Meramelas nigra vena, quemlibet colorem secans per medium.

Veneris crinis nigerrimi nitoris, continens in se speciem rufi crinis.

* Tricius ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, ab radice nigrum est, medio sanguineum, è summo * ocrea.

Dionysia nigro mixtis rubentibus notis ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo ebriatati resistere putatur.

Pyritis nigra quidem, sed attritu digitos adurit.

De variis, CAP. XII.

* Sanguis varius ex omnibus penè coloribus constans, vnde & nominatur.

* Olca barbari nominis ex fuluo & nigro, viridique & candido est.

* Mitridax Sole percussa, coloribus micat variis. Gignitur in Perside.

Droselitus varius nominis causa: quia si ad ignem applicetur, velut sudorem mittit.

Opalus distinctus, diuersarū colore gemmarum. Est enim in eo carbunculi tenuior ignis: ametisti fulgens purpura, smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. Nomen habet ex patria. Sola enim cum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diuerso nunc sanguineis, nunc auratis guttis micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

* Exocotalibus in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen sibi adoptauit. Tam diuersis enim notis sparsus est, vt sexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendātur. Nascitur autem in Lybia apud Troglodytas.

* Murina apud Parthos gignitur, sed præcipua in * Germania, humorem sub terra putant calore densatum, vnde & nomē sumpsit. Va-

Ex Plinio emendo Absyctos. in indice verò Plinij corruptè legitur, Absyctes. al. Medea.

Veientibus Plin. Vcus.

Em. ex Plin. Bariptis.

corr. ex Plin. Meromelas.

corr. trichis.

Plin. candidū V. C. habet aerē, fortè legendum est, croceū.

corr. Panchus.

al. Olca.

corrigo ex Plin. Mitrax.

corr. ex Plin. Hexecon-talithos.

corr. ex Plin. Murrhina. Emendo ex Plin. Catmania.

rietas eius in purpuram cādorēmq; & ignem cum quibusdam colorum repercussionibus, quales in cālesti arcu spectantur. Cuius contraria causa crySTALLUM facit, gelu concreto vehementiore.

De Crystallis, CAP. XIII.

CRISTALLUS resplendens & aquosus colore traditur, quod nix sit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autem in Asia & Cypro: maximē in Septentrionum alpiibus, ubi nec estate sol feruentissimus inuenitur. Ideo ipsa diuturna & annosa duritia reddit hanc speciem quæ cristallus dicitur. Hic oppositus radiis Solis adeo rapit flammā, vt aridis fungis vel foliis ignem præbeat. Vñus eius etiam ad pocula destinatur. Nihil autem aliud quā frigidum pati potest.

Adamas Indicus lapis parvus & indecorus ferrugineum habens colorem & splendorem cristalli. Nunquam autem vltra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, nec ferro, nec igni, nec vnquam incalescit, vnde & nomen Græca interpretatione, indomita vis accepit. Sed dum sit inuictus ferri ignisque contemptor, hircino rumpitur sanguine, recenti & calido maceratur, sicque multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis sculptores pro gemmis insigniendis perforandisque vtuntur. Hic autem dissidet cum Magnete lapide, intantū vt iuxta positus, ferrum non patiatur * abstrahi Magneti, aut si admotus Magnes comprehendit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in electri similitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis resistere artibus. Genera eius sex,

Galatias grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. Etiam in igne positus manet suum frigus.

Cerauniorum duo genera sunt. Vñū quem Carmania mittit cristallini similem, splendet tamen caruleo, & si sub diuo positus fuerit, fulgorem rapit sidereū. Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui color Pyropo rubenti, & qualitas vt ignis. Hæc aduersus vim fulguris opitulanti fertur si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non inuenitur, quā in loco fulminis ictui proximo. Græcē enim fulmen, *κεραυνος* dicitur.

Iris apud Arabiam in mari Rubro nascitur coloris cristallini, sexangulata, dicta ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species & colores arcus cālestis in proximos parietes * imitatur.

Astrion ex India est, cristallo propinqua, in cuius cētro stella lucet fulgore lunæ plenæ. Sumpsit autem nomen quod astris opposita, fulgorem rapit ac * regit.

* Electria quasi electoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenitur, cristallina specie magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, si credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exundat enim aquam, ita vt clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.

B Omnium ardentium gemmarum principatum carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quod sit ignitus vt carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeo vt flammæ ad oculos vibret. Genera eius xij, sed præstantiores qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcē *ἀσφαλς* dicitur. Gignitur in Lybia apud Trogloditas.

Antracites vocatus, quod sit & ipse coloris ignei, vt carbunculus, sed candida vena præcinctus, cuius proprium est quod iactatus in ignem velut * inter mortuos extinguitur: at contra aquis perfusus exardescit.

* Sandarilus nascitur in India loco eiusdem nominis. Species eius, quod veluti * intro lucido igne intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes quantus numerus stellarū accedit, tanto & precium accedere.

C * Lignis ex eodem genere ardentium est appellata à lucernarum fragrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Huius duplex facies: vna quæ purpura radiat: altera quæ cocci rubore. A Sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas & chartarum fila ad se rapere dicitur. * Sculpturis resistit, ac si quando sculpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodam * animali morsu partem ceræ temptat. Genera eius quatuor.

ANNOTAT.

D V. C. Animalis morsu partem carpere tentat. al. partem ceræ retentat. Plin. partemque ceræ in signo tenent.

Carchedonius hoc quod & Lychnites facere dicitur, quanquam multum vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonias imbre, vt ferunt, diuino. Inuenitur ad percussum lunæ plenæ. Omnia autem genera sculpturæ resistunt.

* Alabādina dicta ab Alabāda Asiæ regione cuius color ad Carchedoniū vadit, sed rarus.

* Dracontites ex cerebro draconis eruitur, quæ nisi viuenti abscisa fuerit non * ingemescit: vnde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explō-

emendo et
Plin. regerit.
Electria
quasi electoria.

Ita cod.
omnes: cor
rigo ex Plin.
intermortuus.
Corr. ex Pl.
Sandarilos
V. C. intra
lucidum
ignem. Plin.
in trāslucido
stellantes.
Plin. Lychnites.

Plin. scale
pura.

Plin. Alabandica.
Plin. Dracontites.
al. ignescit.
Plin. gemmescit.

rant draconum specus & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ita somno sopitis capita defecant & gemmas detrahunt. Sunt autem candore translucido. Vfu earum Orientis reges præcipue gloriantur.

Chrysoprasus Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obsecritas. Nocte enim igneus est, die aureus.

Plin. Philogontis.

* Flogites ex Persida est, ostentans intra se quasi flammam æstuantem quæ non exeat.

Syrtes vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primùm est in parte Lucania. Color eius croceus: intus stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

Ermiscion inter gratissimas aspicitur, & ex igneo colore radians auro, portans secum in extremitatibus candidam lucem.

De Aureis, CAP. XIII.

Sunt quædam gemmarum genera ex specie metallorum vel lapidum cognominata.

Chrysophis aurum tantum videtur esse.

Chrysolitus auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryseletrus similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iocundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

Plin. Pallida.

Chrysolampis ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & nocte ignea: hanc Æthiopia gignit.

Amino chrysus arenis auro intermixtis nunc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

Corr. ex Plinio Leucochrysus.

* Leocrisus colore aureo interueniente candida vena.

Plin. Melichrysus.

* Meletrifis dicta, quod veluti per aurum sincerum, sic hæc gemma transluceat.

Chrysocolla gignitur in India, ubi formicæ erunt aurum. Est autem auro similis & habet naturam Magnetis, nisi quod augere aurum traditur, unde & nuncupatur.

Argirites similis argento, habens stigmata aurea.

Plin. quadrata, semper tessellis similis.

Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tessellis. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus vel iracundias domare & refrenare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites aeris coloris est.

Plin. Chalophonos.

* Calcofanus nigra est, sed lapidi illisa aris tinnitum reddit.

Plin. Chalcites.

Balanites duo sunt genera, subuirdes & Corinthij aris similitudine, mediam secante flammæ vena.

Plin. Sideritis.

Sideritis à contemplatione ferri nihil dissonat. In maleficiis quoque modo si infera-

tur discordias excitat.

Ideus dactylus ex insula Creta est, ferrei coloris, causa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur, succum emittit.

* Similianicus in Euphratis alueo legitur pro conexione marmoris similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

Arabica ex patria dicta, aspectu eburnea est.

Hephæstius speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quamquam rutilet: experimentum eius si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites lapidosus colore testaceo durior Alteria Achati similis, nisi quod Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ sculpantur fragmentis eius.

Glossopetra similis est linguae humanæ, unde & nomen sumpsit. Fertur autem deficiente luna caelo cadere, cui non modicam Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

Echites vipereas maculas exprimit.

* Carcinæ marini caneri coloris est.

Scorptis scorpionem & colore & effigie refert.

Myrmicites formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos pauoni est similis.

Hieracites accipitris coloris.

Actites aquilæ.

Aegophthalmos, caprino oculo similis.

Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo sanguineum, in medio nigrum candidus cingit ut lorum oculis.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ quibus gentiles in superstitionibus quibusdam vtuntur.

* Liparia suffita, omnes bestias euocare tradunt.

* Anancitidæ in Necromantia demonum imagines euocare dicuntur.

Synochitidæ umbras inferorum euocatas tenere dicuntur.

Chelonites oculus est Indicæ testudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impositum linguae futura prænunciare fingunt.

* Bronia à capite testudinis, & tonitruis cadi putatur, & restinguere fulminis ictus.

Hienia lapis in oculis hienæ bestie inuenitur, qui si sub lingua hominum subditus fuerit: futura cum præcinere dicunt.

Sed & corallius tempestati & grandini resistere fertur.

Plin. Zmilacis.

al. Proconnesio marmor, ita Plin.

Plin. rutila. al. si feruentem aquam, &c.

al. scalpantur.

al. Carcinias.

al. sanguineo. Plin. sanguinea. V.C. candido cingitur. ita & Plin. al. Plin. Liparis.

al. Plin. Anancitidæ in hydromantia. Plin. teneri. V.C. tenere pagani.

Plin. Bronia. al. cadere.

al. stillas.

Pontica est gemma quædam liuore perlucida: habens * stellas rubras: interdum & aureas. Dicunt per eam interrogari dæmones & fugari.

al. Plin. ex
veris gemis
in alterius
generis fal-
sas traduce-
re.
V. C. qui e
rritis. Plin.
e cetera uis.

In quibusdam gemmarum generibus vera à falsis discernere magna difficultas est: quippe cum inuentum sit * ex vero genere alterius in alia falsa transducere, ut Sardonicæ, * quæ trinis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi non possint. Fingunt enim eas ex diuerso genere, nigro candido miniôq; colore. Nam & pro lapide preciosissimo smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos sub dolo quædam falsa viriditas, quoadusque non est qui probet simulatum & arguat: sic & alia alio atque alio modo. Neque enim est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnes autem non translucidas gemmas cæcas appellant, eo quod densitate sua ob-
furentur.

De Vitro, CAP. XV.

Plin. appul-
sa.

Vtrum dictum, quod visui perspicuitate tran-
s-
luceat. In aliis enim metallis quic-
quid intrinsecus continetur absconditur, in
vitro verò quilibet liquor vel species qualis
est interius, talis exterius declaratur, & quo-
dāmodo clausus patet. Cuius origo hæc fuit.
In parte Syriæ quæ Phœnicie vocatur fini-
tima Iudææ circa radicem montis Carmeli
palus est, ex qua nascitur Belus amnis, quin-
que millium passuum spacio in mare fluens
iuxta Ptolemaidem: cuius arenæ de torrente
flu-
ctu sordibus eluuntur. Hic fama est * pulsa
naue mercatorum nitri, cum sparsim perlittus
epulas pararent, nec essent pro attollendis
vasis lapides, glebas nitri ex naue subdiderūt:
quibus accensis permixta arena littoris, trans-
lucentes noui liquoris fluxisse riuos, & hanc
fuisse originem vitri. Mox ut est ingeniosa so-
lertia, non fuit contenta solo nitro, sed & aliis
mixturis hanc artem * studuit. Leuibus enim
aridisque lignis * concoquitur, adiecto * cu-
pro ac nitro, continuisque fornacibus, ut æs
liquatur massæque fiunt. Postea ex massis rur-
sus funditur in officinis, & aliud statu figura-
tur, aliud torno teritur, aliud argenti modo
cælatur. Tinguuntur etiam multis modis, ita ut
hyacinthos saphirósque & virides imitetur
& oniches vel aliarum gemmarum colores:
neque est alia * speculis aptior materia vel pi-
ctura accommodatior. Maximus tamen ho-
nor in candido vitro, * proximo in cristalli si-
militudine. Vnde & ad potandum argenti
metalla & auri vitrum * repulit. Olim fiebat &
in Italia, & per Gallias & Hispaniam arena al-
ba & mollissima pila molâque terebatur. De-
hinc miscebatur tribus partibus, nitri ponde-
re & mensura: ac liquata in alias fornaces

al. forte de-
est, perfec-
re, aut ali-
quid huius-
modi.
al. coquitur
al. Cyprio,
& ita Plin.

al. Plin. fe-
quacior.

Plin. quam
proxima
al. pepulit.

A transfundebatur, quæ massa vocabatur * ad-
monitrum, atque hæc recocta fiebat vitrum
purum & candidum. In genere vitri & * ob-
sianus lapis annumeratur. Est autem vitrens
interdum & niger aliquando & translucidus,
crassiore visu & in speculis parietum pro ima-
gine umbras reddente: gemmas ex eo multi
faciunt. Hunc lapidem & in India, & in Italia,
& ad Oceanum in Hispania nasci tradunt.
Fertur autem sub Tiberio Cæsare quendam
artificem excogitasse vitri temperamentum,
ut flexibile esset & ductile. Qui dum admixtus
fuisset ad Cæsarem, porrexit phyalam Cæsari.
Quam ille indignatus in pavementum proie-
cit. Artifex autem sustulit phyalam de pau-
mento, quæ complicaauerat se tanquam vas
aneum: deinde malleum de sinu protulit &
phyalam correxit. Hoc facto Cæsar dixit arti-
fici, Nunquid alius scit hanc condicoram
vitrorum? Postquam ille iurans negauit alte-
rum hoc scire, iussit eum Cæsar decollari, ne
dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto ha-
beretur: & omnium metallorum precia * ab-
straherentur. Reuera, quia si vasa vitrea non
frangerentur, meliora essent quàm aurum &
argentum.

al. ex Plinio
ammoni-
trum.
Plin. Obsi-
dianus.

Plin. detra-
herentur.

De Metallis, CAP. XVI.

Metallum dictum Græcè *μέταλλον*, quod natura eius ea sit, ut ubi vna
vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquiren-
di. Septem autem sunt genera metallorum:
C aurum, argentum, æs, electrum, stagnum,
plumbum, & quod domat omnia ferrum.

De Auro, CAP. XVII.

A Vtrum ab aura dictum, id est, à splendo-
re, quod percussio aëre plus fulgeat.
Vnde & Virgilius: Discolor inde auri per ra-
mos aura refulsit, hoc est, splendor auri. Na-
turale enim est ut metallorum splendor plus
fulgeat luce alia percussus. Hinc & aurarij
dicti, quorum fulgor splendidos reddit.

Obrysum aurum dictum, quod obradiet,
splendore: est enim coloris optimi, quod He-
bræi Ophax, Græci * cairon vocant.

Bractea dicitur tenuissima lamina, *βραχέα*, quod est *ἰχθυήν*, id est, à crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietate
habebat & nomen. De corio enim pecudum
nūmi incidebātur & signabātur. Postea à Sa-
turno æreus nummus inuentus est. Ipse enim
signari nūmos & scribi constituit. Propterea
& ærariū Saturno à gentilibus consecratū est.
Alij ut superius, pecuniā à pecudibus appel-
lauerunt: sicut à iuuando iumenta dicta sunt.
Omne enim patrimonium apud antiquos pe-
culium dicebatur à pecudibus, in quibus eo-
rum cōstabat vniuersa substantia, vnde & pe-
t iij

forte *καίρα*
est, ita ex
coniectura
posui.

cuarius dicebatur qui erat diues, modo verò pecuniosus. Antiquissimi nondum auro argētoque inuēto, ære utebantur. Nam prius ærea pecunia in vſu hominum fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea qua cepit nomen retinuit. Vnde & ararium dictū, quia prius æs tantum in vſu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro argētoque; nondum signato, ex quorum metallis quamuis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen ararij permāsit ab eo metallo, vnde initium sumpsit.

Theſaurus iuxta græcam proprietatem τῆς θησαυρίας, à positione, hoc est, à reposito nominatur. Nam θῆσι, positio dicitur, & est nomen ex græco latinūque; sermone cōpositum. Nam θῆσι, græci repositū dicunt, χρῆσι, aurum, quod f

inſitum sonat repositum aurum.

Auraria nomen habet ab auro.

Tributa verò, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singula territoria. Sic autem in tres partes diuisum fuisse Romanū populum constat, vt qui præerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Vnde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominauerunt.

Vectigalia sunt tributa, à vehendo dicta.

Stipendium à stipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam soliti erant magis quam annumerare.

Moneta appellata est quia monet, ne qua fraus in metallo vel pondere fiat.

Numisma est solidus aureus vel argenteus siue græus, qui ideo numisma dicitur, quia nominibus principū effigiebūque signabatur. Primus nummus ἀργυρος nuncupabatur, quia quamplurimum ex argento percutiebatur.

Numi autem à Numa Romanorum rege vocati sūt, qui eos primū apud latinos imaginib⁹ notauit, & titulo nominis sui præscripsit.

Folles dicuntur à sacculo quo conduntur, à continente id quod cōtinetur appellatum.

In numismate tria quærentur, metallum, figura, & pondus. Si ex iis aliquid defuerit, numisma non erit.

Tria autem sunt genera argenti, & auri, & æris: signatum, factum, infectum. Signatum est quod in nummis est: factum est quod in vasis & signis: infectū quod in massis est, quod & graue dicitur, id est, massa. In notitiam autem formarum metalla ita venerunt. Dum enim * quacumque causa ardentes syluæ excoquerent terram, ex calefactis venis fudit riuos cuiuscumque structuræ. Siue igitur æs illud fuerat, siue aurum, cū in loca terræ depressiora decurreret, sumpsit figurā, in quam illud vel profluens riuus vel excipiens lacuna formauerat. Quarum rerum splendore capti homines, cū ligatas attollerent massas, vi-

derunt in ea terræ vestigia figurata, in quæ excogitauerunt liquefactas ad omnem formam posse deduci.

De Argento, CAP. XVIII.

Argentum non longe à græca appellatione distat. Hoc autem illi ἀργυρος vocant. Cū mirum in modum illud dum candidum sit, impressum corpori lineas nigras reddit.

Argentum viuum dictum, quod * excindat materias, in quibus inijcitur; hoc & liquidū, quia percurrit. Inuenitur specialiter in metallis, siue in argentariis fornacibus guttarum concretionem tectis inhærens: saepe etiam & in stercore vetustissimo cloacarū vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio imposito conchulae ferreae patena testea superposita, tum circumlito vasculo circumdantur carbones, sicque argentum viuum ex minio * stillat: sine hoc neque argentum, neque æs inaurari potest. Tantæ autem virtutis est, vt si super sextarium argenti viui centenarium saxum superponas, oneri statim resistat. Sin verò auri scrupulum, leuitatem eius raptim sinu recipit: ex quo intelligitur non pondus, sed naturā esse cui cedit. Seruatur autem melius in vitreis vasis, nam ceteras materias perforat. Potui autem datum interficit, ponderis causa.

Argenti purgamenta λεῖψαρρος, quam nos spumam argenti appellamus. Fit autem ex argento & plumbo.

De ære, CAP. XIX.

Æs à splendore aëris vocatum, sicut aurum & argētum. Apud antiquos autem prius æris quam ferri cognitus vſus. Ære quippe prius scindebant terram: ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis: æs aurum verò & argētum propter inutilitatem reiiciebātur. Nunc versa vice iacet æs, aurum summo cessit honori: Sic voluēda ætas commutat tempora rerum. Et: Quod fuit in pretio, fit denique nullo in honore. Vſus æris postea transit in simulacris, in vasis, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monumentorum, etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

Cyprium es in Cypro insula prius repertum, vnde & vocatum: factum ex lapide eroso, quam Cadmiam vocant, & est ductile, huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

Aurichalcum dictum, quod & splendorem auri & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina & Græca. Æs enim sermone Græcorū χαλκος vocatur. Fit autem ex ære & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureum colorem,

al. excedat, forte excidat. Ita Pl. exest & perumpit vasa.

al. destillat.

al. quocumque casu.

Corintheum est omnium commixtio metallorum quod casus primū miscuit. Corintho cum caperetur incensa. Nam dum hanc ciuitatem Hannibal cepisset: omnes statuas aeneas & aureas & argenteas in vnum rogiū congeffit & eas incendit. Ita ex hac cōmixtione fabri sustulerūt & fecerūt parapsides. Sic Corinthia nata sunt ex omnibus in vñū, nec hoc nec illud. Vnde & vsque in hodiernum diem: siue ex ipso, siue ex imitatione eius as Corinthium vel Corinthia vasa dicuntur. Huius tria genera, candidum vnum ad argenti nitorem accedens, alterum in quo ipsius auri fulua natura est: tertium in quo aequalis cunctorum temperies.

Coronarium ex ductili aere tenuatur in lamina: taurorumque selle tinētum speciem auri in coronis histrionum prabet, vnde & appellatur.

Pyropum igneus color vocauit. Namque in singulas vncias aeris additis auri scrupulis senis * prætenui bractea ignescit, flammāque imitatur, vnde & pyropum dicitur.

Regulare as dicitur, quod ab aliis ductile appellatur: quale omne Cyprium est.

Ductile autē dicitur, eo quod malleo producat, sicut contrā fusile, quod tantum funditur. Hoc & caldarium, quod tantum funditur. Nam malleis fragile est. Siquidē omne as diligentius purgatis igne vitis excoctisque regulare efficitur.

Campanum quoque inter omnia genera aeris vocatur à Campania prouincia, quae est in Italiae partibus, vtē silibus & vasis omnibus probatissimum.

As omne frigore magno melius funditur. As rubiginē celerius trahit, nisi oleo perungatur, seruari autē id optimē in liquida pice tradunt.

Inter omnia metalla as vilissimū est, & maximae potestatis, ideo & aenea limina, vnde & Virgili⁹, Hinc forib⁹ cardo stridebat ahenis. Origo aeris Cadmia & Chalcitis. Purgamēta aeris Cadmia, & origo, & aeris flos.

Cadmia gignitur in metallorū aeris atque argēti fornacibus * infidēte nidore. Nāque vt ipse lapis ex quo fit as Cadmia vocatur: sic rursus in fornacibus existit & nominis sui originem recipit.

Aeris flos fit seu gignitur conflationibus, resoluta atque liquata aere, superfusa frigida aqua. Repentina enim densatione tanquam de succo reparatur flos.

Aeruginem as quoque creat. Nam laminae aereae super vas aceti acerrimi fermētis superpositae, atque ita distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum teritur & cribatur.

De Ferro, CAP. XX.

Ferrū dictū quod farra, id est, semina frugū terrae cōdat. Idem & chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrū optima acie tēperatur. Vnde & abusiue dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnificūque chalybs.

Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde pri⁹ tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se cōhaerentibus & implicitis elementis quā ferrū: vnde inest illi duritia cū frigore. Ferri autem metallū penē vbique reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cū vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie tēperatur. Ceteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terrae genus. Nam aliud molle plumbōque vicinum, rotarum & clauorum vsibus aptum. Aliud fragile & erosum, culturae terrae conueniens. Aliud sola breuitate placet, clauisque caligariis, aliud rubiginem celerius sentit. Stricturae vocantur hae omnes, quod nō in aliis metallis: * à stringēdo aptē vocabulo imposito. Aquarum verō summa differentia est quibus ferrum candens immergitur quo vtilior fiat: sicut Bilbilis in Hispania & tirrafona, Comus in Italia.

In acuedo ferro: oleo * delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restringi mos est: ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus sese vlciscitur. Cōtactum namque celerius rubiginem trahit. Cū ferro magnes lapis concordiam habet. Sola enim hac materia vim ab hoc lapide accipit retinetque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexādrīae templū concamerauit: * vnde & in eo simulacrum ferro in aere pendere videretur. Ferrum accensum igni nisi duretur ictibus, corrumpitur: rubēs non est habile ad tundendū, neque antequā albescere incipiat, aceto vel alumine illitum ferrum, fit aeris simile.

Purgamenta ferri, rubigo & scoria. Rubigo est vitium rodens ferrum ipsum vel etiā segetes, quasi rodigo mutata vna littera: hac & arugo ab erodēdo. Nam arugo vitium est ferri ab erodendo dicta, non ab aramēto. Scoria verō purgamēta & sordes sunt quae igne excoquuntur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

Rubigine autem caret ferrum, si cerussa & gypso & liquida pice perungitur. Item rubigo ferramenta non vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vngatur.

Plin. prætenui pyropi bractea.

al. Plin. d. stringenda acie.

al. Plin. de. licatior.

al. vt in eo sim, eius ē ferro pendere in aere videretur.

al. de fidēte.

De Plumbis

CAP. XXI.

al. Plin. Gal.
lecia.

Plumbū dictū quod ex eo primū pilis factis maris altitudo tentata est. Huiusverō genera duo sunt, nigrum & candidū: sed melius candidū, quod prius in insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania & in* Galicia gignitur, sūma terra arenosa, & coloris nigri & ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximē torrentib* siccatis, lauant eas arenas, & quod subsidit coquunt in fornacibus. Inueniūt & in aurariis metallis aqua missa calculi nigri, & graues, & dum aurum colligitur cum eo remanent, postea separati constantur & in plumbum album resoluuntur. Inde & eadem grauitas plumbi quæ auri.

Nigrū plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim solum ex sua uena prōdit, aut cum argento nascitur mixtisque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor stannū est, secundus argentum, quod remanet superaddita uena, rursumque conflata, fit nigrum plumbum.

India neque plumbū neque æs habet, gemmis tantū & margaritis hæc permutat. Nigro plumbo fistulis laminisque utimur. Laboriosius in Hispania & Gallia eruitur plumbum. Nam in Britannia summo terræ corio.

De Stanno,

CAP. XXII.

Stāni etymologia *σταλναι*, id est separare dicitur & secernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbūque secernit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absque stanno fuerit, uritur & crematur. Stannum illitum æreis uasis saporem facit gratiorem, & compescit virus æruginis. Specula etiā ex eo temperantur. Cerussa quoque ex eo sicut ex plumbo conficitur.

De Electro,

CAP. XXIII.

V. C. Elector, ita & Plin.

V. c. argenti & ærum.

Electrum vocatum quod ad radium solis clarius auro argentoque reluceat. Sol enim à poëtis* electron vocatur. Defecatus est enim hoc metallū omnibus metallis. Huius tria sunt genera. Vnum quod ex pini arboribus fluit, quod succinū dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter inuenitur, & in precio habetur. Tertium quod fit de tribus partibus auri & * argenti vna. Quas partes etiam si naturam resoluas, inuenies. Vnde & nihil interest natum sit an factum: vtrumque enim eiusdem naturæ est. Electrum quod est naturale, eiusmodi natura est, ut in conuiuio & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nā si eo infundas vene-

num, stridorem edit & colores varios in modum arcus cælestis emittit.

De Ponderibus,

CAP. XXIII.

Ponderū ac mensurarū iuuat cognoscere modum. Nā omnia corporalia, sicut scriptum est, a summis usque ad ima in mēsurā & numero & pondere disposita sunt, atque formata. Cunctis corporeis rebus pondus natura dedit. Suum regit omnia pondus.

Primus Moyses in heremo filiis Israel pondera & mensuras dedit. Primus Sidō Argiuius ponderum rationem in Græcia constituit, & licet alij antiquiores extiterint, iste hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in statera libratū pendeat, hinc & pensum. Abusiue autē pondus libra vna est. Vnde etiam dipondiū dictū est quasi duo pondera, quod nomen adhuc in vfu retinetur.

Trutina est gemina ponderū lances æquali examine pendens, facta propter talēta & cētenaria appendenda, sicut momentana pro parua modicāque pecunia. Hæc & moneta vocata. Eadem & statera nomen ex numero habens, quod duabus lancibus & vno in mestio stilo librata æqualiter stet.

Examen est filum medium quo trutinæ statera regitur, & lances æquantur. * Vnde in lāceis amentum dicitur.

G Campana à regione Italiæ nomen accepit, ubi primum eius vfu repertus est. Hæc duas lances non habet: sed virga est signata libris & * vncis & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem pōderi certus est modus nominibus propriis designatus.

Calculus minima pars ponderis, quarta pars obuli est constans lentis geminis granis. Appellatur autem calculus, quod sit paruulus, sicut & lapis calculus, qui adeo minimus est, ut sine molestia sui calcetur.

Siliqua vigesima quarta pars solidi est, * ab arboris semine vocabulum tenens.

H Cerates oboli pars media est siliquā habens vnam semis. Hunc latinitas semiobulū vocat: Cerates autem Græcè, Latinè siliqua cornuū interpretatur. Obulus siliquis tribus appenditur, habens cerates duos, calcos quatuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomē à Græcis accepit, hoc est sagitta.

Scrupulus sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos drāma vocatur. Scrupulus autem dictus per diminutionē à lapillo breui qui scrupus vocatur.

Dragma oētaua pars vnciæ est, & denarij pondus argenti tribus cōstans scrupulis, id est xviij. siliquis. Denarius autem à dādo dictus,

In v. c. de-
est.

al. vncis.

al. ab ar-
re cuius
men est.

quia pro decem nummis imputatur.

Solidus nūcupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidū enim antiqui integrum dicebāt & totum. Ipse quoque nominis vocatur, pro eo quod nominibus principū effigiebusque signetur. Ab initio verō vnū nominis vnus argenteus erat. Hoc enim ab Assyriis cepit. Dicunt enim Iudaei, quod Abraham in terrā Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine sextula dicitur, quod iis sex vncia compleatur. Hunc, ut diximus, vulgus aureū solidum vocat, cuius tertiam partem ideo dixerunt tremissē: eo quod solidum faciat tremissus.

Sextula bis assumpta duellam facit, ter posita statērem reddit.

Stater autem medietas vnciae est, appendens aureos tres, vnde & vocatur stater quod tribus solidis stet. Hic & semiuncia, quia semis habet de vncia. Hic & semissis, quia ponderis

semis est.

* semissē quasi semis assis.

Quadrantem similiter Hebraei codrantem vocat, & vocatur quadra, quod vnciae quartā partem appendant.

Sicel qui Latino sermone sielus corrupte appellatur: Hebraei nomen est, habens apud eos vnciae pōdus. Apud Latinos autē & Græcos quarta pars vnciae est, & stateris medietas dragmas appendens duas. Vnde cū in literis diuinis legitur sielus, vncia est: cū verō in gentiliū libris, quarta pars vnciae est.

Vncia dicta quod vniuersitatē minorū pōderum sua vnitatē vinciat, id est, cōplectatur. Constat autem dragmis viij. id est, scrupulis xxiiij. Quod proinde legitimū pōdus habetur, quia numerus scrupulorū eius horas diei noctisque metitur, vel quia librā efficit duodecies computatus XII. vnciis perficitur, & inde habetur perfecti ponderis genus: quia tot cōstat vnciis quot mensibus annus. Dicta autem libra quod sit libera, & cuncta inter se pondera prae dicta concludat.

Mna in ponderibus centū dragmis appenditur, & est nomen Græcum.

Talentum autem summum esse pōdus perhibetur in Græcis, nam nihil est chalcō minus, nihil talento maius. Cuius variū apud diuersas gentes pōdus habetur. Apud Romanos enim talentum est lxxij. librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait duo talenta esse CXLIII. libras. Est autem triplex, id est, minor, medius, summus. Minor quinquaginta, medius lxxij. librarum, summus cxx. constat.

Centenarium numeri nomē est, eo quod centum librarum ponderis sit. Quod pōdus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

A De Mensuris, CAP. XXV.

Mensura est res aliqua modo suo vel tēpore circūscripta. Hæc aut corporis est aut temporis. Corporis est, ut hominū, lignorū, & columnarum longitudo, vel breuitas. Sed & solē istum propriam sui orbis habere mensuram, quod Geometrici perscrutari audent. Temporis, ut horarum, dierum, & annorum. Vnde & metiri pedes horarum dicimus, hoc est mensurare.

Proprie autē mensura vocata, quod ea fruges metiuntur atque frumentū, id est, humida & sicca, ut modius, vna, & amphora.

B Mensurarum pars minima cochlear, quod est dimidia pars dragmæ, appendens siliquas nouem. Qui triplicatus conculam facit.

Cōcula dragmæ vna & dimidia adimpletur.

Cyathi pondus decem dragmis appēditur, qui etiam a quibusdam * caulacus dicitur.

al. caufatus

Oxifalus fit si quinq; dragmæ addūtur ad x.

Acitabul^o quarta pars heminae est, xij. dragmas appendens.

Cotula hemina est habēs cyathos sex, quæ ideo cotula vocatur, quia Græco sermone * cote incisio dicitur, & hemina sextarij in duo æqua inciditur, & cotulam facit.

forte non.

Hemina autem appendit libram vnam, quæ geminata sextarium facit.

C Sextarius duarū librarū est, qui bis assumptus bilibris nominatur: assumptus quater, fit Græco nomine chœnix: quinquies cōplicitus quinarē siue gomor facit. Adice sextum congiū reddit. Nā congius sex metitur sextariis: a quo & sextarij nomen dederunt.

Congiu autem a congiendo, id est, per augmentum crescēdo vocatur. Vnde postea pecunia beneficij gratia dari cœpta, congiariū appellatum est. Vnusquisque enim sui tēporis imperator fauorem populi captans, adiciebat ut largior videretur in donis.

Congiariū autem specialiter mensura est liquidorū cuius & rem simul & nomē a Romanis impositum inuenimus.

D Metreta est mensura liquidorū. Hæc a mensura accepit nomē. *μέτρος* enim mensuram dicūt Græci: & inde appellata * metreta, licet & vna & amphora & reliqua huiusmodi nomina mensurarū sint: tamē ista hoc nomē a denarij numeri perfectione accepit.

al. metra.

Metrum ad omnem mensuram pertinet. *μέτρον* enim Græcè, Latine mensura dicitur. Nam & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quicquid plus minúsue capiat, mensura est. Sed ideo hoc nomen specialiter sibi assumpsit, quod sit mensura perfecti numeri, id est, denarij.

Modius dict^o ab eo quod sit suo modo per-

fectus. Est autem mensura librarum XLIII. E id est, sextariorum xxij. Cuius numeri causa inde tracta est, eo quod in principio Deus xxij. opera fecerit. Nam prima die vij. opera fecit, id est, materiam informem, angelos, lucem, caelos superiores, terram, aquam atque aerem. Secunda die firmamentum solum. Tertia die quatuor maria, semina, sationes atque plantaria. Quarta die tria, solem & lunam & stellas. Quinta die tria, pisces & reptilia aquarum, & volatilia. Sexta die quatuor, bestias, pecudes, reptilia terrae & hominem. Et facta sunt omnia xxij. genera in diebus sex. Et xxij. generationes sunt ab Adam usque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gens Israel. Et xxij. libri veteris Testamenti usque ad Hester. Et xxij. litterarum sunt elementa quibus constat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius xxij. sextariorum à Moysè secundum sacrae legis mensuram effectus est. Et quamuis diuersae gentes huic mensurae pondus vel adiciant ignoranter vel detrahant: apud Hebraeos constitutione diuina taliratione seruatur. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id est, moderata. Modicis enim modius nomen imposuit. Nam modica pro paruis abusuè non propriè dicimus.

Satum genus est mensurae iuxta more provinciae Palaestinae, vnum & dimidium modicum capiens. Cuius nomen ex Hebraeo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, siue leuatio: eo quod qui metitur, eandem mensuram sumat ac leuet. Est & aliud satum mensura sextariorum xxij. capax quasi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quae bath apud eos vel batha nominatur, capiens quinquaginta sextaria, quae mensura, vna mola vice proteritur.

Amphora vocata quod hinc & inde leuetur. Haec Graecè à figura sui dicitur: quod eius ansae geminatae videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquae pedem quadratū, frumenti verò modios Italos tres.

Cadus graeca amphora est continens vrnastres Vrna mensura est, quam quidam quartariū dicunt. Propriè autem vrna vas est quod pro condendis defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo poeta, Carolo tegitur qui non habet vrnā.

Medimna est mensura quinque modiorum. Medimna autē Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quod quinque modiis metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.

Artaba mensura est apud Aegyptios sextariorum lxxij. composita ex numero, propter

lxxij. gentes vel linguas, quae orbem impleuerunt.

Gomor xv. modiorum onus appendit.

Cor xxx. modiis impletur. Hic ab Hebraeo sermone descendit: qui vocatur corā similitudine collis. Corā enim Hebraicè colles appellantur. Coaceruati enim modij xxx. instar collis videntur, & onus cameli efficiunt.

De signis, CAP. XXVI.

Ponderis signa plerisque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciūt. Quapropter formas eorum & characteres ita ut à veteribus signata sunt subiiciamus.

Zeta litera significat dimidium obolum.

Virgula aequaliter iacēs & porrecta simpliciter significat obolum.

Geminata virgula duo oboli sunt.

T Latinum significat obolos tres.

F Latinum significat obolos quatuor.

E Latinum demonstrat obolos quinque.

Oboli verò sex propterea characterem non habēt, quod in vna dragma sex veniāt, quod est pondus denarij argentei.

Heta litera significat siliquas viij. id est, tremissem.

N Latinum significat nomisma Graecum, id est, solidum.

Iota adiuncta beta significat dimidium solidum.

Virgulae duae ex vno angulo à leua in dextrā se diuidentes, significant dragmam, quam etiam olcem appellant.

N Latinum adiuncto gamma Graeco significat semiunciam.

Gamma autem Graecè litera o Latino in fine adiunctum, significat vnciam.

Lambda Graecum per medium sui i Latinū adiectum, significat libram.

Kappa Graecum circa finem cornuum adiuncto y Graeco significat cyathum.

Si verò o Latinum habuerit adiunctum, heminam demonstrat quam Graeci cotylen vocant.

Xi Graecum si habuerit iunctum E Latino significat sextarium.

Si verò o Latinum habuerit adiunctum, indicat acitabulum, quod Graeci oxifalon vocant.

M Graecum superposito n, Latino, significat mna.

A Latinum in fine habens Lambda Graecum significat talentum.

Alpha Graecum in dextro brachio superiori o litera coniuncta chœnix est.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM, SIVE

ETYMOLOGIARVM,

LIBER XVII.

CAPITA LIBRI DECI-

MISEPTIMI.

- 1 De autoribus rerum rusticarum.
- 2 De cultura agrorum.
- 3 De frumentis.
- 4 De leguminibus.

De autoribus rerum rusticarum.

CAP. I.

Rerum rusticarum scribendi solertiam apud Græcos primus Hesiodus Bæotius humanis studiis contulit, deinde Democritus * magnus quoque Carthaginensis in xviii. voluminibus studium agricolationis cōscripsit. Apud Romanos autem de agricultura primus Cato instituit, quam deinde Marcus Terentius exposuit, mox Virgilius laude carminum extulit. Nec minus studium habuerunt postmodum Cornelius Celsus & Iulius Atticus, Æmilianus siue Columella, insignis orator, qui totū corpus eiusdem disciplinæ complexus est.

Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem & fulminatū nomine Homogirum. Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem, quidam Triptoleum. Et hic quæstio est, quomodo prima Ceres ferro in Græcia vertere terrā instituit, sed ferro qualicunque, nō specialiter vomere aut aratro. Stercorandi agrationem primus induxit quidam nomine * Stercutus in Italia. Cuius ara * apico dedicata est Romæ. Hic plura instrumenta agriculturæ reperit, primusque agros firmavit. Eun-

- 5 De vitibus.
- 6 De arboribus.
- 7 De propriis nominibus arborum.
- 8 De arboribus aromaticis.
- 9 De herbis aromaticis vel communibus.
- 10 De oleribus.
- 11 De odoratis oleribus.

dem quidam Saturnum putauerunt: ut maiori illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo splendide sonaret, & dignitatem tituli compararet.

De cultura agrorum. CAP. II.

Cultura est qua frumēta vel vina magno labore quæritur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorum in iis duobus erāt bene pascere & bene arare. Cultura agri cinis aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, occatio, tuncatio.

Cinis est incendium per quod ager inutile humorem exodat.

Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequā ferri fuisset vsus repertus. duplex est autē aratio, vernalis & autumnalis.

Intermissio est qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Stercoratio est lætaminis aspersio. Stercus autem vocatū, vel quia sternitur in agris, vel quod extergi oporteat quicquid sordium in ciuitate redundat. Idem & fimus est, qui per agros iacitur. Et dictus fimus quod fiat imus, id est, stercus quod vulgò lætamē vocatur, eo quod suo nutrimento læta faciat germina, redatque pingua arua & fecunda.

Occatio est cum rustici satione facta bubus dimissis grandes glebas cædūt & ligoni-

al. Magus.

Plin. Stercutus, al. a Pico.

bus frangunt: & dicta occatio quasi obœcatio, quod operat semina. Occare igitur est operire semina terra, vites vel arbores.

Runcatio est à terra herbas euellere. Nam rus terra est.

Sulcus à sole vocatus, quod profcissus solem capiat.

Veraetum dicitur, quasi vere actum, id est, verno aratum.

Profcissio est aratio prima cum adhuc durus est ager.

Satio dicta quasi seminis actio, vel quæ fit satorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo sereno faciendum est: non per imbres. Hinc est & illud Virgilianum, Nudus ara, sere nudus. Messis à metendo, id est, recidendo dicta.

Seges autem de semine dicta quod iacimus, siue à sectione.

De Frumentis, CAP. III.

Prima Ceres cepit vti frugibus in Græcia & habere segetes translatis aliunde seminibus. Huius meminit Ouidius dicens, Prima Ceres vincto glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges alimentaque mitia terris.

Frumenta sunt propriè quæ aristas habent: fruges autem reliquæ: frumeta autem vel fruges à frumendo, hoc est à vescendo dictæ. Nā frumen dicitur summa pars gulæ.

Primitiæ propriè sunt quæ de frugibus præcerpuntur.

Triticum vel à tritura dictum, quod purissimum horreo condatur, vel quia granum eius commolitur & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeretur. Apud antiquos enim molarum vsus nō dum erat: sed frumētū in pila missum frangebant, & hoc erat genus molendi.

Adoreum tritici genus, quod idem vulgò semen dicitur.

Edor quondā appellatum ab edendo, quia primo eo vsi sunt homines, siue quia in sacrificio ipsius generis panis ad aras offerebatur. Vnde adorea sacrificia dicuntur.

Siligo genus tritici à selecto dictum. Nam in pane eius species præcipua est.

Trimense triticum idē nuncupatum, quia satum post tres menses colligitur. Nam vbi propter aquam aliāque causam matura satio omīssa est, præsidium ab hoc petitur.

Alica Græcum nomen est.

Alicastrum simile est alicæ, pondere & bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quod præ cæteris generibus frumenti aridum antè fiat, vel quod spica eius * ordines habeat. Horum tria genera. Primum hexaticum vocatur, eo quod spica

eius sex ordines habeat, quod quidam cæterinum appellant, quoniam animalia melius quàm triticum pascit, & homines salubrius quàm malum triticum. Alterum distichō, eo quod duos ordines habeat, hoc plerique calaticum vocant. Tertium trimense, quia dum cogit necessitas verno seminatur & celeriter colligitur.

* Scindula à diuisione vocata. Duplex enim est, scinditur, id est diuiditur. al. Scindula.

Centenum appellatum, eo quod in plerisque locis iactus seminis eius in incrementum frugis centesimum renascantur.

Hinc & milium à multitudine fructus vocatum.

Panicium dictum, quod in multis regionibus ex eo panis vice homines sustententur, quasi panis vitium.

Pistum à pastu.

Sisamum Græcum nomen est.

Farrago dicta à farre. Est enim herba hordeacea adhuc viridis: necdum granis ad maturitatem turgentibus.

Spicam de maturis frugibus abusuè dicimus. Nam propriè spica est, cum per culmi folliculum, id est, extremum tumorem aristæ adhuc tenues in modum spiculi eminent.

Arista appellata, quod prius ipsa arescat.

Culmus est ipse calamus spicæ qui à radicibus nascitur. Et dictus culmus, quasi calamus. G

Folliculus est theca frumenti, in qua granū seruatur interius. Hæc super spicam vallo instructa munimen prætenedit, ne auium minorū morsibus spica suis fructibus exuatur, aut vestigiis proteratur.

Stipulæ sunt folia seu vaginæ, quibus culmus ambitur atque fulcitur: ne pondere frugis * curuetur qua ambiunt culmum. Et dicta stipula quasi vsta, & quasi vstipula. Stipula dicta ab vsto: collecta enim messe vritur propter culturam agri. Item stipula, vel quia pars eius vritur, pars interdum pro palea præciditur. al. curuentur quæ.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quod palea ventiletur, vt frumenta purgentur. Gêtiles autem paleam à quadam Pale frugum inuentrice vocauerunt: quam Cererē esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus. Item alij à pabulo nuncupatam dicunt paleam, quod ea primum sola in pascēdis animalibus pastus præbebatur. Cuius natura ex contrario tantum est frigida, vt obrutas niues fluere non sinat: adeo calida, vt maturefcere poma cōpellat.

De Leguminibus, CAP. IIII.

Legumina à legēdo dicta, quasi electa. Vterque enim meliora quæque legebant: siue quod

quod manu legantur, neque sectionem requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus faba, lens, pisa, faselum, cicer, lupinum, gratiora in usu hominum videntur.

Faba græca etymologia à vefcendo vocabulum fumpfit, quasi faga. *φάγω* enim græcè comedere dicitur. Primum enim homines hoc legumine vti sunt. Huius species duæ, quarum altera communis, altera Ægyptia.

Faba fresa dicta, eo quod eam homines frédant, id est frangant, id est molédo cōminuant.

Lens vocata, quod humida & lenta est, vel quod adheret humi.

Faselū autem & cicer græca nomina sunt, sed faselum vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile est, hoc autem semē abundanter inuenitur.

Lupinum græcum & ipsum nomen est, de quo Virgilius, — Tristisque lupini, quia vultum gustantis amaritudine contristant, unde & illud præ amaritudine, nec vermis nec vllum animal comedit.

Medica, vicia, eruū, pabulorū optima sunt.

Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciā, tempore quo eam Xerxes rex Persarum inuasit. Hæc semel feritur & decem annis permanet, ita ut quater vel sexies possit per annum recidi.

Vicia dicta, quod vix ad triplicē perueniat fructum: cum alia legumina prouentū habent ante fertilē, unde & Virg. Et tenuis fœtus viciæ.

Pisa quod ea pensabatur aliquid auti minutum.

Nam pis aurum dicitur.

Eruum à græco trahit vocabulum. Hoc enim illi *ἔρπον* dicunt, quod dum sit quibusdam pecoribus infestum, tauros tamen pingues efficit.

De vitibus, CAP. V.

Vitis plantationem primus Noë instituit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appellant. Vnde & cum gentiles post mortem deum esse voluerunt.

Vitis dicta, quod vim habeat citius radicādi. Alij putant vites dictas, quod inuicem se vittis innectant, vicinisque arboribus reptando religuntur. Est enim earum natura flexibilis, quia quasi brachiis quibusdam quicquid comprehenderit stringunt.

Labrusca est vitis agrestis quæ in terræ marginibus nascitur. Vnde & labrusca dicta à labris & extremitatibus terræ.

Codex dictus, quasi caudex. Sic enim & veteres clodum pro claudio dicebant.

Sarmentum à ferendo, quasi seramentum.

Malleolus est nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatus ob similitudinem rei: quod in ea parte qua deciditur ex veteri sarmento prominens vtrumque mallei speciem præbeat.

Spadones sunt furculi fruge carentes, ex ipsa appellatione, quod sint inhabiles fructu & sterilitate affecti.

Sagittam rustici vocant nouissimam partē furculi: siue quia longius recessit à matre, & quasi profiliuit: seu quia acuminis tenuitate teli speciem præfert.

Summitates vitium & fruticū flagella nuncupantur, eo quod statu agitentur.

Palmes vitis materia mollis, quia per nouella brachia emissus fructum affert. Nam ideo rustici partem vitis palmitem vocant. Palmes enim diminutiū nomen est, quod nomē paragogum dicitur, quod à palma deriuetur. Palma enim habet nomen* proprium, quod dicitur principale, ab eo quod ex se deriuatum faciat.

Pampinus est folium cuius subsidio vitis à frigore vel ardore defenditur, atque aduersus omnem iniuriam munitur. Qui ideo alicubi intercisus est, ut & solem ad maturitatem fructus admittat & umbram faciat. Et dictus pampinus, quod de palmite pendeat.

Caprioli dicti quod capiant arbores, sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se innectere vites & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freti palmites ventos ac turbines continere queant, & sine lapsu pediculorum fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

Corimbi sunt annuli qui proxima quæque ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur.

Vua dicta quod intrinsecus humore sunt plenæ, succicque & pinguedinis. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius.

Acinus botrus est.

Racemus est botrionis pars, & botrio græcum est.

Suburbanæ vuæ quædam dicuntur, quia fructus earum ad escam velut pomum in vrbibus venditur. Commendat enim eas & species & saporis iocunditas, ex quibus sunt præcoquæ, duracinæ, purpureæ, dactyli, Rhodiæ, Lybiæ, Cerauniæ, Stephanitæ, Tripedianæ, Vnciaræ, Cidonitæ.

Præcoquæ vocatæ, quod cito maturefcent, & ante omnes sole coquantur. Has *ἀέριες* dicunt, quod currant ad maturitatem velociter ut lepus. Duracinæ autem per totam hiemē.

*Veniculæ & Numesianæ.

Purpureæ à colore dicuntur.

al. Veniculæ.

Daetyli à longitudine.
Rhodiæ & Lybicæ à regionibus nuncupata sunt.

Cerauniæ verò quod rubeant velut ignis.

Stephanitæ à rotunditate.

Vnciariæ à magnitudine.

Genera autem vuarum quæ vino deferuiunt plurima. Ex quibus aminea dicta, quasi sine minio, id est sine rubore. Album enim vinum reddit, quæ cum sint vnus nominis, non vnâ speciem reddit. Amineæ enim duæ geminæ ab eo dictæ quod duplices vuas mittunt.

Aminea lagana, quia plus omnibus lanescit lanugine.

Rubiliana dicta, quia eius materia rubet.

Feciniæ minuti acini & duræ cutis vuas habet, nobilitate Amineam sequitur, fecunditate præcedit. Quam proinde Feciniâ vocant, quod plus quam cætera feces afferat.

Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi cito legas pluuiis & ventis, & maxime apibus infestantur, quarum deprædatione apianæ cognominatæ sunt.

Balanitæ à magnitudine nomē sumpserūt.

* Balanim etiam Græcè grande vocata.

Biturica à regione nomen sortita est, turbinis & pluuias & calores fortissime sustinens, nec in macra terra deficiens, huius meriti & basilisca est.

Argitis græcula vitis generis albi, fertilis, vastam materiam, & breue, & latum folium mittens: cuius fructum nisi primo tempore colligas, aut ad terram decidet, aut humore putrescit.

Inerticula nigra est, quam Græci amaraciō vocant, boni vini & lenis, à quo etiam nomen traxit, quòd iners in tentandis neruis habeatur, quamuis gustu non sit hebes.

Marcoticæ à regione Ægypti Marcotis dictæ, vnde prius venerunt, sunt enim & albæ & nigre.

Elbolæ quas quidam varias appellant neque purpureæ, neque nigre: ab elbo colore ita dictæ, subalbi tamen multi. Elbum enim est inter nigrum candidumque colore. Nam elbum nec album nec nigrum est.

Tertius locus vitium quæ sola fecunditate commendantur, abundantia copiosa, multumque vini fluens.

Viticionia vuas magnas magis quam multas habet: nomen autem inde hoc sumens quod multum vini fluat.

Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

Multa autem genera vitium sunt, quæ tamen mutatione loci, & qualitatem & nomen amittunt.

E Vitibus inter cætera magis ista conueniunt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, fossio.

Oblaquare est circa codicem terram aperire & velut lacus efficere. Hoc aliqui exco-dicare appellant.

Putare est virgam ex vite superfluum rescare cum flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est amputare.

Traducere transducere. Propaginare verò flagellum vitis terræ submersum sternere, & quasi porro pangere. Hinc propagines ac propagare & protendere dicuntur.

Fodere verò est foueam facere, quasi fouere.

F De arboribus, CAP. VI.

A Rborum nomē siue herbarum ab aruis inflexū creditur, eo quòd terris, fixis radicibus adherent. Vtraque autem ideò sibi penè similia sunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram ieceris, herba prius oritur, dehinc conforta surgit in arborem, & infra paruum tempus quam herbam videras, arbustam suspicis.

Arbusta arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alij arbustum locum in quo arbores sunt volunt accipere, sicut salictum. Sic & viretum vbi virgulæ nouellæ & virentes.

G Arbor autem & fructifera & sterilis, arbor autem non nisi fructifera. Genere autem feminino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex brevis est appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta arbor alta est.

Sylua verò spissum nemus & breue. Sylua dicta quasi xilua, quod ibi ligna cedantur. Nā græci ξύλον lignum dicunt. Multa enim latina nomina græcam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituebant. Sunt enim nemora arbores maiores, vmbrosæ frondibus.

H Lucus est desitas arborum solo lucem detrahens, tropo per antiphrasin, eo quod nō luceat, siue à luce quod in eo lucebant funalia vel cerei propter nemorum tenebras.

Saltus est desitas arborum alta vocata hoc nomine: eo quod exiliat in altum, & in sublime confurgat.

Auiara secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

Recidiua arborum sunt quæ aliis sectis repullulant. Alij recidiua à cædendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo recidiuum vbi mors aut casus.

fortasse ita
legendum, est
balanos
enim græcè
glandem si-
gnificat.

Insitio dicitur, cum fisso trunco surculus secundæ arboris sterili inseritur, aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germen immittitur.

Plantæ sunt de arboribus: Plantaria vero quæ ex feminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites frutices sunt, quasi cuspites vel quasi circa pedes.

Frondes quod ferant virgulta vel umbras, sunt autem causa umbrarum.

Oculi nodi sunt ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quasi radiis quibuldam fixa terris, in profunda dimergitur. Nam Physici dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur non repullulat.

Truncus est statura arboris insistens radici.

Corticem veteres corucem vocabant. Dictus autem cortex, quod corio lignum tegat.

Liber est corticis pars interior, dictus à liberato cortice id est ablato. Est autem medium quoddam inter lignum & corticem.

Rami sunt qui de trunco manant, sicut à ramusculis cætera.

Surculi à præcisione serræ nuncupati.

Virgultū est, quod de radice pullulat, ramus qui de ipso robore arboris, virga quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum virgultum, quia ex virga tollitur. Virga à virtute dicitur, quod vim in se multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium est, quod vim regat. Vnde hac vtuntur magi ad placandos inter se serpentes, & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Hac etiam Philosophi & reges ac magistri & nūcij & legati vtuntur.

Flagella dicuntur, vt prædiximus, summæ arborum partes, ab eo quod crebros vëtorum sustinent status.

Cimas vocatas dicunt quasi comas.

Folia græcè φύλλα dicuntur, inde est ad nos hoc nomen per deriuationem translatum.

Flores nominati, quod cito defluant de arboribus, quasi fluores, quod cito soluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Austro enim flores soluantur, Zephyro fiunt.

Germen dicimus surculum prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

Fructus nomen accepit à frumine, id est eminente gutturis parte qua vascimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum & arborum, quibus vtique vtimur. In animalibus verò abusuè & translatiuè vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est à copiarum vber-

tate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad manducandum: sic & immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad manducandum.

Ligna dicta, quia incensa conuertuntur in lumen. Vnde & * licinium dicitur, quod lumen det.

* Hastula à tollendo nuncupata, quasi abstula. fomes est hastula quæ ab arboribus excutitur, recisione aut hastulæ ambustæ, aut ligno cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem. De quo Virgilius, Rapuitque in fomite flammam.

Torris lignum adustum, quem vulgus tionem appellat extractū ex foco, semustum & extinctum.

Quisquilæ stipulæ immixtæ surculis & foliis aridis. Sunt autem purgamenta terrarum.

Caries putredo lignorum, dictum hoc nomine, quod cueniat lignis virtute carentibus.

De propriis nominibus arborum, CAP. VII.

Palma dicta, quia manus victricis ornatus est, vel quod oppansis est ramis, in modū palmæ hominis. Est enim arbor insigne victoriæ, proceròque ac decoro virgulto, diuturnisquæ frondibus vestita, & folia sua sine vlla successione conseruans. Hanc Græci φοίνικος dicunt, quod diu duret, ex nomine auis illius Arabiæ quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis nascatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in ægypto & Syria. Fructus autem eius dactyli, à digitorum similitudine nuncupati sunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij appellant palmulas, similes mirobalani. Alij Thebaici, qui & Nicolai. Alij nucales, quos Græci καρυές vocant.

Laurus à verbo laudis dicta. Hac enim cū laudibus victorum capita coronabatur. Apud antiquos autem laudea nominabatur, postea d littera sublata & subrogata r dicta est laurus vt in auriculis quæ initio audiculæ dictæ sunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. Hanc arborem græci δάφνη vocant, quod nunquā deponat viriditatem, inde illa potius victores coronantur. Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè creditur.

Malum à Græcis dictum, quod sit fructus eius pomorum omnium rotundissimus. Vnde & hæc sunt vera mala, quæ vehementer rotunda sunt. Malum Matianum à loco vocatum, vnde prius aduectum est. Nam multæ arbores nomina ex provinciis & ciuitatibus de quibus allatæ sunt acceperunt. Virgilius Amâtibz quid ex malo quæri soleat ostendit.

Mala cidonia nomen sumpserunt ex oppido, quod est in insula Creta, de qua dicere solent Græci, vrbium Cretesium matrem Ci-

doniam: ex cuius pomo cidonitum conficitur. Fit quoque ex ea & vinum quo languentium delideria falluntur. Nam specie & gustu & odore cuiuslibet vini veteris imaginem representat.

al. melimellum.

* Malomellum à dulcedine appellatū, quod fructus eius mellis saporem habeat, vel quod in melle seruetur, vnde & quidam: Si tibi Cecropio saturata cidonia melle Ponuntur, dicas: hæc melimella placent.

Malum punicum dicitur, eo quod ex Punica regione sit genus eius translatum. Idem & malogranatum, eo quod inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem malogranata est generis fœminini, pomum verò generis neutri. Flores malorum à Græcis appellati sunt * quintinas: Latini caducum vocant. Agrestium autem malorum flores Græci βαλάντιον appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij rosei reperiuntur similes floribus mali punici. Negant medici mali punici cibo nostra corpora nutriti: sed eo sic opinantur vtendum vt medicari potius non alere videatur.

Cor. xlvii. m.

Malum persicum, cuius brevis admodum vita concessa est, trium generum esse fertur, Duracenum, Armeniacum, & Persicū. Duracenum nūcupatur pro eo quod pomū eius in gustu * acorem referat. Armeniacū dicitur, quod primum genus ab Armenia sit aduectū: Persicum vocatum, quod eam arborē primus in Ægypto seuerit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat interfectoriū, apud nos autē iocundū ac suauem. Horum aliud præcox, aliud vocatur æstiuum.

al. aquortē.

Medica arbor cuius nomen etiā in carminibus Mantuanis inclaruit, asportata primum à Medis, vnde & vocabulū sumpsit. Hæc Græci μεδικόν, Latini citriam vocant, quod pomū eius ac folia cedri odorem referant. Malū eius inimicum venenis, & hoc est quod idem poëta intelligi voluit, cum tradat ex illa foueri animā. Hæc arbor omni penē tempore plena est pomis, quæ in ea partim acerba partim matura partim adhuc in flore sunt posita, quod in cæteris arboribus rarum est.

Mella quā Græci loton appellant quæ vulgo propter formā & colorem faba Syrica dicitur. Arbor enim est magna, fructum ferens comestibilem, maiorem pipere, gustu suauem, vnde & mella vocata est.

Coquimella quam Latini ob colorē primū vocant, alij à multitudine enixi fructus nixam appellant. Cuius generis Damascena melior, à Damasco oppido vnde prius asportata est, dicta: cuius solum pomum stomacho mederi probatur: nam cætera noxia perhibentur.

E Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactum distillat, quo & medici & scriptores vtuntur.

Oleomella nascitur in Palmaria Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quod ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suauis.

Pomelida sorbo similis, mediocris arbor & flore cādido, dicta quod * dulcedine sit eius fructus & acuto sapore commixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

Melofos arbor in Aphrica Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

F Mespila arbor spinosa, fructu similis malorum: sed paulò breuiore, vnde & appellata, quod pilulæ formam habeant eius poma.

Pirus vocata videtur, quod in ignis speciem formata est. nam hoc genus pomi ab amplo incipit, & in angustum finit, sicut ignis. Pirus autem arbor, fructus eius pirū est. Cuius multæ species, ex quibus Crustumia sunt pira ex parte rubētia, ab oppido Crustumio nominata. Poma piri iumentis imposita, vel si pauca vehementer onerosa dicuntur esse.

Cerasus à Ceraso vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus cum Cerasum ciuitatem Ponti deleisset, hoc genus pomi inde aduexit, & à ciuitate cerasum appellauit. Arbor autem cerasus, pomum verò cerasum dicitur. Hoc etiā & ante Lucullū erat in Italia, sed durum, vnde & cornum appellatum est. Est autē arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilius, Bona bello cornus.

G H Ficus Latine à fœcunditate vocatur. Feracior enim est cæteris arboribus. Nā ter quaterque per singulos annos generat fructū, atque altero maturefciente alter oboritur. Hinc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fœcundior fertur, cuius lignū in aqua missum illico mergitur, & cū in limo aliquādiu iacuerit, deinde in superficiē sustollitur versa vice naturæ quādo madefactū debuit humoris pōdere residere. Antea athletæ ficis alebantur, priusquā eos Pythagoras exercitator ad carnis vsū qui fortior cib⁹ est, trāstulisset. A senibus quoque in alimentū sumptæ sæpius ficus, rugas eorum feruntur distendere. Tauros quoque ferocissimos ad fici arborē colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur carpitur. Rumpit enim & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant caprificum dictum, quod ficus arbor eius remedio fœcundetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini rubū appellant, eo quod fructus vel virgulta eius rubent. Est enim morus syluestris fructus affe-

rēs, quibus in deserto pastorum fames vel penuria confouetur. Huius folia superposita serpenti, feruntur interimere eum.

Sicomorus sicut & morus sunt Græca nomina. Dicta autem sicomorus, quod sit foliis similis moro. Hanc Latini Celsam appellant ab altitudine, quia non est brevis ut morus.

Nux appellata, quod umbra vel stillicidium foliorū eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini iuglandem vocant, quasi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Ioui, cuius pomum tantam vim habet, ut missa inter suspectos herbarū vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum est exudet, rapiat atque extinguat.

Nuces autem generaliter dicuntur omnia pomatecta corio duriori, ut pineæ, nuces, auellanae, glandes, castaneæ, amygdalæ. Hinc & nuclej dicti, quod sint duro corio tecti. At contrā poma omnia mollia, mala dicta: sed cum adiectione terrarum in quibus antea nata sunt, ut Persica, Punica, Matina, Cidonina, &c.

Amygdala nomen Græcum est, quod Latine nux longa vocatur. Hanc alij nucidam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius, Cum se nux plurima syluis induit in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbuta sequentia præuenit.

Auellana ab Auellano Campaniæ oppido ubi abundans cognominata sunt. Hæc a Græcis ponticæ appellantur, eo quod circa ponticum mare abundant.

Castaneam Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocant, propter quod fructus ei⁹ gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui dum eiciuntur quasi castrantur. Hæc arbor semel ut excisa fuerit, tanquam sylua expululare consuevit.

Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victū sibi elegerunt: unde poëta, Mortales primum ructabant gutture glandem. Prius enim quam frumenti vsus esset, antiqui homines glande vixerunt.

Suberies arbor ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata suberies, eo quod fructus eius sues edunt: porcorū enim sunt alimenta non hominum, & dicta suberies quasi sub edies.

Fagus & esculus arbores glandifere ideo vocata creduntur, quod harum fructibus olim homines vixerunt: cibumque sumpserunt, escamque habuerunt. Nam esculus ab esca dicta, fagus verò à Græco vocabulum traxit.

A φάγην enim Græcè comedere dicitur.

* Silicon quam Latini corruptè siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis, ξύλον quippe dicunt lignū, γλυκὺ dulce. Huius arboris pomo succus expressus acacia à Græcis dicitur.

Pistacia quod cortex pomi eius nardi pistici odorem referat.

Pinus arbor picea ab acumine foliorū vocata. Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pitin, aliam Græci πέντε vocant, quam nos piceam dicimus, eo quod defudat picem. Nam & specie sibi differunt. In * Germaniæ autem insulis huius arboris lacryma gignit electrum. Gutta enim defluens rigore vel tempore in soliditate durescit, & gemmā facit de qualitate sua nomē accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. Pinus creditur prodesse cunctis quæ sub ea feruantur, sicut nux nocere omnibus.

Abies dicta, quod præ cæteris arboribus longe eat & in excelsum promineat. Cuius natura expers est terreni humoris, ac proinde habilis atque levis habetur. De qua Virgilius, Et casus abies visura marinos, quia ex ea naues fiunt. Hanc quidā Gallicum vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus quā Græci κέδρος vocant: quasi * ceomenes driofloron, id est arboris humor ardētis, cuius folia ad cypressi similitudinem respondent. Lignum verò iocundi odoris est & diu durans: nec à tineis vnquam exterminatur. De qua Persius, Et cedro digna locutus. Scilicet propter durabilem perpetuitatem. Vnde & in templis propter diuturnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. Huius ligni refina cedria dicitur, quæ in conseruadis libris adeo est utilis, ut perliniti ex ea nec tineas patiantur nec tempore consenscant. Nascitur in Creta, Aphrica atque Syria.

* Cypressus Græcè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumen erigitur. Vnde & conon vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius conus, quia rotunditas eius talis est, ut conum imitetur. Vnde & coniferæ cyparissi dicuntur. Huius lignū cedro penè proximam habet virtutem. Tēplorum quoque trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunquam oneri cedit: sed ea qua in principio fuerit firmitate perseuerat. Antiqui cypressi ramos prope rogū constituere solebant, ut odorem cadauerum dum vrerentur * comprimerent iocunditate odoris sui.

Iuniperus Græcè dicta: sine quod ab amplo in angustum finiat, ut ignis, siue quod conceptum diu teneat ignē: adeo ut si prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. ὀύπ enim apud Græcos ignis dicitur.

al. Silicon, forte ξυλόν, γλυκόν.

al. forte Carmanis.

Ex Ciliis, καυκόνος, δρυός, δρυός, tamen si videlicet est cypressi.

al. conon, Cypria.

al. oppimerent.

Iuniperus autem alia parua, alia magna est.

Ebenus in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durefcit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis vt lauri, sed Indicum maculosum est in paruis distinctionibus albis ac fuluis. Æthiopicum verò, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum leue & corneum. Est autem Mareotica palus in India vnde ebenus venit. Lucanus, Ebenus Mareotica, inquit. Ebenus autem crepundis illigatur, vt infantem visu nigra non terreat.

Platanus à latitudine foliorum dicta, vel quod ipsa arbor patula sit & ampla. Nā *πλατὺς* Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum in plateis. Est autem tenerissimus foliis ac mollibus & vitium similis.

Quercus siue quernus dicta, quod ea soliti erant diggentiū quærentibus responsa * dare, arbor multum annosa: sicut legitur de quercu Mambra, sub qua habitauit Abraham: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperiū per multa secula perdurasse. Huius fructus * glândula appellatur. E quibus vna agrestis *ὀρεπερις* dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus & incaustis adhibetur, altera *βάλανος* leuis ac lenis: ac nimium perforata. Lucernarum tantum vsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quod magis in asperis locis mōtanisque fragis nascatur. Hinc per derivationem fraxinus, sicut à mōte mōtanus. De quo Ouidius, Et fraxinus utilis hastis.

Taxus venenata arbor. Vnde & toxica venena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi & aliæ gentes faciunt. Vnde & poëta, Istireos taxi torquentur in arcus. Istireos autem dicit Parthicos.

Acer coloribus impar.

Robur autem generaliter dicitur ex omni materia quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur quod alatur amne. Proximè enim aque nascitur, nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera & mollis, quia in humido loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod vliginosis locis & humidis melius proficit. Nam in montanis & asperis minus læta est.

Larex cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: ex qua tabulæ regulis affixæ flammam repellunt, neque ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitudo nascatur. Cuius genus duplex est. Nā altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, alte-

ra viridia. Hæc igitur bicolor habes quasi notis & dici notas: quæ tēpora ortu solis occasuque constant. Generat etiam resinam circa Eridanum fluuium, vel vt alij memorant in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod utilis sit ad vsu telorum nitore & leuitate iaculandi. Est enim genus materiæ leuissimæ.

Salix dicta quod celeriter saliat, hoc est velociter crescat, arbor lenta vitibus habilis vincendis. Cuius seminis hanc dicunt esse naturam, vt si quis illud in poculo hauserit, liberis careat: sed & fœminas infœcundas efficit.

Populus autem & salix, & tilia molles materiæ sunt, & ad sculpturam aptæ.

Vimen vocatur, eò quod vim habeat multæ vioris. Natura enim eius talis est, vt etiā si arefacta abluatur, virescat: deinde excisa atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Mirica quam Latini * tramariam vocant: ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. Hæc arbor in solitudine & saxoso humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficis artibus * mistra, id est odia concitari dicuntur.

Mirtus à mari dicta, eò quod magis litorea arbor sit. Vnde & Virgilius, Littora mirtetis lætissima, & Amantes littora mirtæ. Hinc est quod & à græcis *μύρτις* dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptam scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lētiscus, quod cuspis ipsius lētus sit & mollis. Nam lentum dicimus quicquid flexibile est: vnde & lentū vimen & vites. Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. Huius fructus oleū defūdāt, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima & melior in Chio insula gignitur.

Terebintus arbor, græcum nomen, generas resinam omnium resinarum præstantiorem.

Buxus Græcū est nomen à Latinis ex parte corruptum. *πύξος* enim appellatur apud eos arbor semper virēs & lenitate materiæ elementorum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

* Rodandarū quod corruptè vulgo lorandēū vocatur, quod sit foliis lauri similibus, flore vt rosa, arbor venenata. Interficit enim animalia, & medetur serpentium vexationes.

Herbitum vocauerunt pastores eò quod vice herbæ præbeatur pecoribus vbi desunt pascua.

Turbiscus, quod de vno cespite eius multa virgulta surgant quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arefcatur. Hanc veteres cannam vocauerunt, arundinem vero

al. præcane.

al. Galla.

al. tramaria

al. ministra odia, forte mirta id est odia, tamet si etymologia.

fortè Rododaphne vel Rhododendron.

postea Varro dixit. Sanè sciendum, quod latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. Apud eos enim calamus canna dicitur.

Cicuta autem est, quod est inter cannarum nodos: dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arundines calami que dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimum succū bibunt, unde & Varro ait: Indica non magna in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor. Dulcia qui nequeant succo concedere mellas. Sambucus mollis & perua arbor.

Rhamnus genus est rubi quam vulgo senticem yrsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

Sentix dicta à situ, quod est terra inculta: in qua sentices spine que nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam vepre dicebant, quod vi premdat.

Oleaster dictus quod sit foliis oliuæ similibus sed latioribus, arbor inculta atque siluestris: amara atque infructuosa, cui infertus oliuæ ramus vim mutat radicis & vertit eam in propriam qualitatem. Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gummi similis sine villo qualitatis morsu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam ac remordetem.

Oliua Græcè *ἐλαια* dicitur, ex quo in latinum tractum est, vt oliua dicatur. Olea autem ipsa arbor est, fructus oliuæ, succus oleum. Est autem arbor pacis insignis, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

Orchades oliuæ Græca etymologia à similitudine testiculorum vocata, quos Græci *ὄρχις* vocant.

Radiolæ pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphæ à Papho insula dicta, unde prius allata sunt.

Lychniæ eo quod optimum dent lumen. Nam *λύχης* lumen est. Vnde & lignum nomen accepit, quia aptum est flammis & luminibus.

Pausia quam corruptè rustici pusiam vocant, viridi oleo & suauis apta. Et dicta pausia quod pauatur, id est tundatur, unde & pauimentum.

Syria dicta, pro eo quod de Syria est allata, siue quia nigra est.

Crustumia idem & volemis dicta: eo quod volam compleat magnitudine, hoc est mediam manum: unde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonum & magnum intelligunt: colymbades appellata.

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus olea est arbor, unde deriuatum fit oleum. Sed quod ex albis fuerit oliuæ expres-

sum vocatur Spanum, à Græcis *σπένδιον* appellatum. Quod autem ex fuluis & nondum maturis fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex iis ad vsum vitæ primum est spanum, secundum viride, tertium commune.

Amurca olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est quod ab oleo se mergat & fixa eius sit. Hanc Græci amurcem vocant ex latina lingua trahentes vocabulum.

Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi *κόμμι* dicunt.

Resinam Græci *ρίσιν* vocant, *ρίσιν* enim Græce dicitur quicquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorum, vt cerasi, lentisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularum vel fucinatorum, cuius lacryma durefcit in gemmam. Prima est resina terebinthina omnium præstantior. Afferitur autem ex Arabiæ partibus atque Iudæa & Syria, Cypro & Aphrica, ex insulis quoque Cycladibus. Secunda est lentiscina, quæ mastix vocatur: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarum alia *πίττω*, alia *πικρά*, alia liquida, alia arida: & afferuntur ex Tyrrenha Colophonia. Vnde etiam nomen Colophonia resina sumpsit.

Pix Græcum nomen est: quam illi *πίσσα* vocant. Alij volunt ex pino picem vocari, hæc à Græcis appellatur ** elodonia*, nos ramalem dicere possumus, cui ** probatio* splendens lenis & munda.

Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuito iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cætera vsus inuenit fauente natura.

Omnia poma Latine neutri generis esse dicuntur: arbores autem fœminini sunt generis: exceptis paucis, vt hic oleaster, hoc filer, vt Virgilius, Molle filer. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluum quidam volunt facere discretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus: buxum verò de ligno composito.

De arboribus aromaticis, CAP. VIII.

Aromata sunt quæque fragrantis odoris quæ India vel Arabia mittit, siue aliarum regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quod aris imposita diuinis invocationibus apta videantur, seu quod sese aëri inferere ac miscere probantur. Nam quid est odor nisi aër contactus?

Thus arbor Arabiæ immensa atque ramo-

sa lenissimi corticis, ramis ad aceris qualita-
tem. Amygdala modo succum aromaticum
fundens album & masticatione velut in pul-
uerem resolutum: & cum frangitur, intus pin-
gue est & igni appositum facile ardescens. Et
appellatur apud nos masculum, eo quod sit
natura rotundum in modum testiculorum. Re-
liquum planum pene scabrosum: minus opti-
mum. Adulteratur autem admixta resina siue
gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam
thus igni impositum ardescit, resina fumescit:
gummi verò liquefcit calefactum. Thus verò
sine aspiratione à tundendo dicitur, quia dum
gummi guttæ ex arbore cadunt, in glebis mis-
centur: dum verò glebæ in puluerem redi-
guntur, thus carpitur & virgulis tunditur, &
sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanum
vocaturn à monte Arabiæ vbi Sabæi sunt. Nā
mons eorum Libanus dicitur vbi thura colli-
guntur.

Myrrha Arabiæ arbor altitudinis quinque
cubitum, similis spinæ, quam *αργύρα* dicunt,
cuius gutta viridis atque amara, vnde & no-
men accepit myrrha. Gutta eius sponte ma-
nans preciosior est, elicit corticis vulnere vi-
lior iudicatur. Sarmenta eius Arabes ignibus
fovent: quorum fumo satis noxio nisi ad o-
dorem storacis accurrant, plerumque insana-
biles morbos contrahunt. Myrrha autē Tro-
glodyta ab insula Arabiæ dicta, vbi melior
colligitur & purior.

Storax arbor Arabiæ, similis malo Cido-
nio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum ca-
uernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius
in terram cadens munda nō est, sed cum pro-
prij corticis scrobe seruatur. Illa autem quæ
virgis & calamis inhæserit, munda est & albi-
da: dehinc fulua fit Solis causa, & ipsa storax
calamites pinguis, resinosa, odoris iocundi,
humecta & veluti mellosum liquorem emi-
tens. Storax autem dicta, quod sit gutta arboris
profluens & congelata. Nam Græci sty-
riam guttam dicunt, Græcè autem *στυρίνη*, La-
tinè storax dicitur.

Bidella Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacry-
ma melior Arabica. Est enim lucida, subalbi-
da, levis, pinguis, æqualiter cerea, & quæ fa-
cile molliatur, neque ligno vel terræ commix-
ta, amara, odoris boni. Nam ex India sordi-
da est & nigra & maiori gleba. Adulteratur
autem admixto gummi: qui non ita amarifi-
cat gustu.

Mastix arboris lentisci gutta est. Hæc gra-
nomastix dicta est, quia in modum granorum
est. Melior autem in Chio insula gignitur,
odoris boni, candoris ceræ puniceæ. Vnde &
splendorem cutis pulchrificat. Adulteratur
autem interdum resina vel thure.

Piperis arbor nascitur in India, & in latere
montis Caucaſi, quod Soli obuersum est: foliis
ad iuniperi similitudinē. Cuius syluas ser-
pentes custodiunt, & serpentes igne fugan-
tur: & inde ex flamma nigrum piper efficitur.
Nam natura piperis alba est, cuius quidem di-
uersus est fructus. Nam quod immaturum est
piper longum vocatur: quod in corruptum ab
igne, piper album: quod verò cute rugosa &
horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colo-
rem & nomen. Piper si leue est vetustum est,
si graue est nouellum: vitanda est autem mer-
catorum fraus. Solent enim vetustissimo pi-
peri humecto argenti spumam aspergere aut
plumbum vt ponderosum fiat.

Aloa in India atque Arabia gignitur arbor
odoris suauissimi ac summi. Denique lignum
ipsius, vice thymiamatum adoletur altari-
bus, vnde & nomen traxisse videtur.

Cinamomum dictum, quod cortex eius in
modum cannæ sit rotundus & gracilis. Gignitur
in Indiæ & Æthiopie regionibus, frutice
breui: duorum tantum cubitorum: colore
subnigro vel cinereo: tenuissimarum virgula-
rum. Nam quod in crassitudinem extenditur
despectui est, quod verò gracilius prouenerit,
eximium. Quod cum frangitur visibile spirame-
ntum emittit: ad imaginem nebulae vel
pulueris.

Amomum vocatum, quod veluti odorem
cinamomi referat. Nascitur in Syria & Ar-
menia: frutex eius botrosus semen reddens
sibi connexum, flore albo veluti violæ, foliis
similibus brioniæ, odore etiam bono, somnos
suauificat.

Cassia nascitur in Arabia: virga robusti cor-
ticis, & purpureis foliis, vt piperis. Est autem
virtutis cinamomi similis, sed potentia infe-
rior: vnde pro cinamomi vice duplex eius
pondus in medicamentis admiscetur.

Calamus aromaticus à similitudine calami
vsualis vocatur. Gignitur in India multis no-
dis geniculatus, fuluus, fragrans suauitate spi-
ritus. Qui cum frangitur, in multas fit partes
scissilis, simulans gustu cassiam cum leui acri-
monia remordente.

Balsami arbor in Iudæa intra terminos tan-
tum xx. iugerum erat. Posteaquam eandem
regionem Romani potiti sunt, etiam latissi-
mis collibus propagata est, stirpe similis viti,
foliis similis rutæ, sed albidioribus semper-
que manentibus. Arbor autem balsamum: li-
gnum eius xilobalsamum dicitur: fructus siue
semen carpobalsamum: succus opobalsamū.
Quod ideo cum adiectione significatur, eo
quod percussus ferreis virgulis cortex ligni
per cauernas eximij odoris guttam distillat.
Cuius guttam adulterant admixto Cyprino.

oleo vel melle. Sed sincera probatur à melle, A
si cum lacte coagulauerit: ab oleo, si instilla-
ta aqua aut admixta facile fuerit resoluta: præ-
terea si laneæ vestes ex ipsa pollutæ non ma-
culantur. Adulteratum quidem neque cum
lacte coagulat, & vt oleum in aqua superna-
tat & vestem maculat. Balsama autem si pura
fuerint, tantam vim habent, vt si Sol excan-
duerit, sustineri manu non possint.

De herbis aromaticis siue communibus,
CAP. IX.

Extant & quarundam herbarum nomina,
quæ ex aliqua causa resonant, habentes
nominum explanationem. Non tamen om-
nium herbarum etymologiam inuenies. Nā
pro locis mutantur etiam nomina.

allino.

Folium dictum, quod sine vlla radice innatans in Indiæ littoribus colligitur. Quod * li-
gno perforatum, siccat Indi atque reponunt.
Fertur autem paradisi esse herba gustu nar-
dum referens.

al. Cyprii.

Nardus herba est spicosa, vnde & à Græcis
καρδύνη appellata, quarum alia Indica, alia
Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur,
sed quod mons in quo inuenitur alio latere
Indiam spectat, alio Syriam. Est autem Indi-
ca multiformis, sed melior Syriaca, leuis, ful-
ua, comosa, spica parua, odorissima, * Cyprium
simulans. Quod si multum in ore tardauerit,
linguam siccat. Nardus Celtica à regione gal-
liæ nomen traxit. Nascitur enim sæpius in Li-
guriæ alpibus, & in Syria, frutice paruo, radi-
cibus in manipulo collectis ligamentis. Flos
eius tantum propter odorem bonus. Tyrsi e-
ius atque radicula vtilis probantur vñbus
nostris.

Costum radix herbæ est nascentis in India,
Arabia & Syria, sed melius Arabicum: est enim
album & leue, suaue, iocundi odoris, Indicū
colore nigro, & leue vt ferula: Syriacum verò
pondere graue, colore buxco, odore acro,
summum tamen album, leue, aridum, gustu
incendens.

Crocus dictus ab oppido Ciliciæ, quod vo-
catur Coritium, quamquam & alibi nascatur,
sed non tantum vel tale quale in Cilicia. Vn-
de & à potiore parte nomen accepit. Nam
multæ res nomina sumpserunt à locis vbi plus
prouenit, & aliquid melius. Optimum est au-
tem quod fuerit recens, odoris boni, albedi-
ne parua, porrectæ longitudinis, integrum,
& neque in fragmenta comminutum in spi-
ratione, & cum carpitur manus inficiens, &
leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit, aut
vetustum, aut infusum agnoscitur. Adultera-
tur autem admixto crocomagmate. Augen-

di quoque ponderis causa spuma argenti con-
trita adicitur, & proditur, si puluerulentum
reperitur, atque decoctum ab odore proprio
fuerit lapsum.

Crocomagma expressis aromatibus croci-
ni vnguenti atque informato * redimine in
pannuculos fit: & ideo sic applicatur.

Alarum nascitur in vmbrosis montibus, flo-
ribus Cassiæ similibus, inter quæ flos iuxta ra-
dicem purpureus, in quo semen continetur
vuarum simile, radicibus pluribus atque te-
nuissimis & benè redolentibus, & est virtute
similis nardo.

Fu nascitur in Ponto, foliis oleastro simili-
bus.

* Quipparum à Græcis vocatur, quod ha-
beat virtutem feruentem. Radix eius est iun-
ci trianguli foliis porri similibus, radicibus ni-
gris siue contiguis, in similitudinem oliuarum
odorissimis atque acerrimis. Nascitur in pa-
ludibus atque variis locis. Traditur etiam alia
species quippari, quæ in India nascitur, & ap-
pellatur lingua eorum zingiber.

Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis no-
men accepit. Vnde & Latinis arcumen dici-
tur. Iris quod flos eius coloris varietate eundē
arcum cælestem imitetur. Illyrica autem di-
citur, quia in Illyrico plurima & violentissima
est: species eius foliis * gladioli similibus, radi-
ce aromatica, odoris boni.

Acorum foliis viridibus, similibus radici-
bus, acerrimi odoris, sed iocūdi: propter quod
& aromatica est.

Meu foliis pastinacæ similibus.

Cardamomum herba, quam vulgus Na-
sturgum vocat.

Schinos melius quod in Euphrate nasci-
tur quàm quod in Arabia fuluum, multiflo-
rum, purpureum, tenue, odoris rosei cum ma-
nu fricatur, gustu multum incendit linguam
atque mordet. Huius flos σκινάρης dicitur. Α-
ρης enim Græcè flos nuncupatur.

Timum appellatum, quod flos eius odorē
refert. De quo Virgilius: Redolentque timo
flagrantia mella.

Epitimum Græcum nomen quod Latinè
dicitur flos timi. Nam flos Græcè timum vo-
catur. Est autem flos timbræ similis.

Samsucus est, quem Latini amaracum vo-
cant. Cuius nominis vñm Virgilius etiam ad
Venerem referens ait: Vbi mollis amaracus
illum * Floribus aspirans molli complectitur
vmbra. Apta est autem hæc herba vnguentis.
Vnde & nomen traxit amaracus à puero cu-
iusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vn-
guenta, nouum & gratissimum ex confusione
odorem creauit.

Hyacinthus herba est habens florem pur-

al. ferimine.

Emendo
xύπερος

al. gladiolæ.

al. Foribus
& dulci as-
pirans.

al. volui.

pureum. Traxit autem nomen à puero quodā nobili, qui in saltibus inter purpureos flores repertus est interfectus, deditque nomen herbe puerilis funeris casus. Est autem radice & flore * violæ similis, pueros à pubertate retinens.

Narcissus herba fabulosè impositum nomen habet à quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorum.

Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata quasi lidia, cuius cum candor sit in foliis, auri tamen species intus effulget.

Viola propter vim odoris nomen accepit. Huius genera sunt tria, purpureum, album, melinum.

Acanthus herba Ægyptia semper frondēs, spinis plena, flexibili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quæ acanthina dicitur, & acanthis dicta.

Hedera dicta, quod arboribus reptando adhareat. De qua Virgil. Inter viētrices hederam tibi serpere lauros. Alij hederā aiunt vocatam, quod hedis supra lactis abundantiam in esca à veteribus præbeatur. Hederæ, frigide terræ indices sunt secundum Physicos. Nā antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.

Elleborum memorant Græci circa Elleborum quendam fluuium plurimum gigni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Romani alio nomine veratrum dicunt, pro eo quod sumptum, motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autem genera, album & nigrum.

Acone portus est Bithiniæ, qui proventu malorum graminum vsque adeo celebris est vtnoxiam herbam aconita illinc nominem. Nam toxica venena ex eo dicta, quod ex arboribus taxeis exprimantur: maximè apud Cantabriam.

Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt duris carnibus superadictacitius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed maximè in Mauritania.

Lasir herba nascitur in monte Osciobagi: vbi & Ganges fluuius oritur: cuius succus dictus primum lasir: quoniam manat in modū lactis: deinde vsu deriuante lasir nominatum est. Hoc est à quibusdam opium Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

Aloe herba amarissimi succi.

Panace herba fragrantis odoris, tyrso feru-

la similis, ex quo profluit succus: qui opopanace dicitur, croceus & pinguis, odore grauis & amarissimus.

Galbanum est genus pigmenti albi, crescens in monte Amomo Syriæ. Aliàs succus est ferulæ.

Dycta est mons Cretæ, ex quo dictamnium herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat. Tantæ enim potentia est dictamnium vt ferum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhærentes eiiciunt. Hanc quidam Latīnorum * poleium Martis dicunt, propter belli tela excutienda.

al. polegiū.

F Mandragora dicta, quod habeat mala suauis olentia, in magnitudinem mali Matiani. Vnde & eam Latini malū terre vocant. Hanc poetæ ἀνδρὸς μορφήν appellant, quod habeat radicem formam hominis simulantem. ἀνδρῶν enim Græcè, Latīnè dicitur homo. Cuius cortex vino mixtus ad bibendū datur iis quorum corpus propter curam secundum est, vt soporati dolorem non sentiant. Huius species duæ. Fœmina, foliis lactucæ similibus, mala generans in similitudinem prunorum. Masculus verò folia betæ similia habet.

Papauer herba somnifera: de qua Virgilius, Lethæo perfusa papauera somno. Soporem enim languentibus facit. Eius alia est vsualis, alia agrestis, ex qua fluit succus, quem opium vocant.

Colocynthis cucurbita agrestis & vehementer amara, quæ similiter vt cucurbita flagella per terram tēdit. Dicta autem colocynthis quod sit fructu rotundo atque foliis vt cucumis vsualis.

Centauriam Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem & λυμῆσις quia locis humectis nascitur. Eadem & fel terræ propter amaritudinem.

Glycyrriza Græcè ex eo dicta, quod dulcem radicem habeat. γλυκὺς enim dulce Græci dicunt. Eadem ἀδύσος, quia sitientibus sitim sedat.

H Dracontea vocata, quod hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinēque draconis imitetur, vel quod eam herbam vipera timeat.

Chelidonia ideo dicitur, vel quod aduētū hirundinum videtur erumpere, vel quod pulis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

Heliotropium nomē accepit primò, quod æstiuo solstitio floreat, vel quod Solis motibus folia circumacta cōuertat. Vnde & à Latinis solsequia nūcupatur. Nam & Sole oriēte flores suos aperit, item sero claudit, cum

sol occubuerit. Ipsa est quam Latini intubum syluaticum vocant. Hæc & verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua potata, vel in cataplasmate posita abstergat.

Pentaphyllon à numero foliorum dicta, unde eam Latini quinquefolium vocant; herba adeo munda ut purificationi & templis adhiberi à gentibus solita esset.

Hysopus herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamento per Hysopi fasciculos aspergebantur sanguine qui mundari volebant. Nascitur in petris hærens saxo radicibus.

Reubarbarum siue reuponticum, illud quod trās Danubium in solo barbarico: istud quod circa Ponticum colligitur nominatum est. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergo quasi radix barbara. Reu ponticum, quasi radix pontica.

Hysquiámos à Græcis, à Latinis herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantorum nascantur, ut est mali Punici, quorum ora serrata sunt, habentia intrinsecus semina papaueris similia. Hæc herba insana vocatur, quia eius vsus periculosus est. Denique si bibatur vel edatur insaniam facit, vel somni imaginem torpidam. Hanc vulgus milimindrum dicit: propter quod alienationem mentis inducit.

Saxifragia vocata, quod semen eius petras in vesica frangat atque comminuat.

Gentiana nomen sumpsit ut medici memorat ab inuētore, radicibus aristolochiæ similibus. Nascitur sub alpinis Galatiæ & Asiæ.

Satureia calida & propè ignita. Vnde illi & nomen inditum credunt, quod pronos facit in Venerem. Satyrion dicta à Satyris, propter incendium libidinis, quam vulgus * stringum vocat: Venerem enim suscitatur. Eadem & orchis, quod radix eius in modum testiculorum sit: quos Græci *orchis* vocant. Item & leporina, propter quod caulem mollem emittat.

Vrtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Est enim ignea omnino natura, & tactu perurit: unde & pruriginem facit.

Artemisia herba Dianæ à gentilibus consecrata est, unde & nuncupata. Græcè enim Diana *artemisia* dicitur.

Chamæmelon Græcè dicta, quod mali Martiani odorem habeat: sitque brevis, terræque vicina.

Chamædrys à Græcis appellatur, quod sit brevis, & per terram strata & minuta foliis parvissimis.

Pæon quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, ut Homerus dicit. Hanc quidam glycyfiden vocant, quod dulcis saporis, vel * pèterobinam à numero gra-

A norum, vel ut alij dactylosam à digitorum similitudine. Nascitur in syluis.

Buglossos à Græcis dicta, eo quod folia asperrima ad modum lingue bouis habeat. Quæ mirum in modum ob sapientiam nutriendam vino infundenda à veteribus memoratur. Conuiuij quoque hilaritatem præbere fertur, pro olere etiam sumitur.

Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ Romanis plantago dicitur, quod planta eius cito adhæreat terræ. Hac multi pro olere vescuntur.

Herpillus quæ apud nos serpillus vocatur. pro eo quod radices eius longe serpant. Eadè & matris animula, propter quod menstrua moueat.

B Aristolochia dicitur, quod mulieribus foetis optima sit. Nam superflua post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbarum genera sunt duo: quarum vna aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat: altera aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis & foliis longioribus, quam etiam & dactylinam vocant, quod sit radice robore digitali & longa.

Erigenon nomen à Græcis dicitur, quod vere primo senescat. Vnde & eam Latini herbam senecionem vocant. Nascitur per macerias.

C Psyllion dicta, quod semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicarem vocant.

Hierabotane ideo à Græcis hoc nomen accepit, quod remedijs ac ligamentis hominum & purificationibus sacerdotum à gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices sagmen appellabant, quasi sancinem, & hæc verbena, quia pura.

Paliurus herba asperrima & spinosa pūgens & retinens: vulnerans appropinquantem sibi, & ad unco dente comprehendens.

Strutius, quam quidam herbam lanariam vocant, eo quod plerique lanam ex ea lauent. Nascitur in locis cultis.

D Cimicia propter similitudinem cimicis. Vnde & eam Græci corionem vocauerunt. Nascitur in locis asperis atque cultis.

Marubium, quod Græci prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

* Pulegium apud Indos pipere preciosius al. Poleium. est. Habet autem vim thermanticam, calefacit & deducit, extenuat & purgat & digerit.

Abfinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Ponti regione nascitur: unde & abfinthium ponticum nominatur. Est amarum gustu, suaue odore, temperamentum corpori præstans, cuius contusa folia auferen-

al. stincum.

Corrigo
Pentorobis

dis doloribus vel contusioni corporum utilis-
fima comprobantur.

Symphitron Græcè dictum, eò quod tan-
tam in radice virtutem habeat, vt frusta car-
nis aspersa in cacabo coagulet.

Polypodion, herba, cuius radix hispida at-
que crinita, vt est polypus: ex quo deriuatum
vt polypodion diceretur. Nascitur in teneris
petrarum terris, siue quercubus vicinis.

Polios à Græcis, à Latinis Omnimorbia,
quod multis morbis subueniat. Nascitur in
montibus & duris locis.

In quodam exemplari hæc præterea habentur.

De vna radice multas & tenues fibras mit-
tit seminis plenas: in summitate habes quos-
dam corimbos canescentes: odore graui &
subdulci. Succus eius in aqua cocta à serpenti-
bus percussos sanat: sparsa in domo vel in-
censa omnes serpentes fugat.

Scammonia, quam Latini acridium vocant,
herba succi plena, quæ colligitur sub cauata
radice. Denique terram rotunda cauitate fo-
diunt: tum suppositis aut cochleis, aut nucis
foliis excipitur succus atque siccatus aufer-
tur. Venit autem sæpius probabilior ex Mysia
Asiæ. Huic contrarius atque falsus ex Syria
atque Iudæa.

* Daucus foliis fœniculis thyrsi bipalmis.
Citocatia dicta, quod ventrem citò depur-
get, quæ vulgus corruptè citocotiam vocant.

Lappa dicta quod habeat caulem ingentem
per terram dispositam. Hæc herba à Græcis
φάλαγγας vocatur, quod vestibis hominum
inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta
muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod dela-
ptos post alopeciâ capillos recreat, vel quod
capillorum fluores coërcet, vel quod sit vir-
gulis nigris lenibus cum splendore quasi ea-
pilli. Nascitur in aquosis locis.

Rubia dicta quod radix eius sit rubea, vnde
& colorare lanas perhibetur. Est & utilis pul-
uis ex eius radice factus, siue in cibum sum-
ptus, siue potui datus ad eos qui rabiæ patiuntur.

Anchusa cuius radix contrita digitos infi-
cit. Est enim colore sanguineo, vnde etiam
pietoribus ad purpuram efficiendam vsui est.

Chamæleon quæ Latinè viscarago vocatur,
eo quod viscum gignat, in quo hærent aues
quæ propria voluntate descenderunt ad escâ.

Cicuta propter quod in thyrsi geniculatos
nodos habeat occultos vt canna: sic dicitur
fossa cæca, quæ occulta est. Hæc potui data
interficat. Hanc in carcere Socrates bibit &
expirauit. Persius dicit, Sorbitio quem tollit
dura cicuta. Hæc dum hominibus venenum
fit, capellas efficit pingues.

Trifolium est quod Græci τριφυλλον vocant,

quod sit foliis trinis per singulas * annotatio-
nes.

Flomos quam Latini herbam lucernalem
vocant, ab eo quod ad * luciniū proficiat. Eadē
& lucubros, quod lucem præbeat vmbri.

Pyretron Græcè dicta quod habeat radicem
incendiosam atque coaceruantem.

Althea malua agrestis, siue malua viscus,
sed althea, quod in altum surgit: & viscus, quia
glutinosa est.

Origanum quod Latinè * colena interpreta-
tur, propter quod infusum coloret vinum.

Titimallum vocabulum sumpsit, quod fo-
liorum comam ad radium solis circumacta
conuertat. Nam Græci solem πτάνα vocant,
μύλλον comam ex quo confectum est, vt titi-
mallon diceretur. Huius species septem di-
uerfis locis nascentes.

Strychnos, quæ Latinè herba salutaris vo-
catur, propter quod dolorem capitis & sto-
machi incendium mitigat. Eadem & vua lu-
pina propter semen eius vuae simile.

* Pilogonus, quam Latini herbam sanguina-
riam vocant, propter quod missa in naribus
sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini apium syluaticum
vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæque co-
mæ diuinum vertice odorem Spirauere.

Apiacum, quod flores eius apes maximè
appetunt.

Rosmarinum, quam Latini ab effectu her-
bam salutarem vocant: cuius folia fœniculi
sunt similia atque aspera: & rotatim terræ
prostrata.

Mentha agrestis, quam Græci χαλαμίς,
nostri vulgo nepeta vocauerunt: maioris vir-
tutis & vehemens in calore.

Genicularis herba subternitur ob scorpio-
num vim repellendam.

Gladiolus, quod sit foliis gladii similibus,
cubitalis, floribus purpureis.

Agaricum radix viuis alba.

Asphodelus, quam Latini à calore albutium
vocant.

Squilla, quod nocens sit: de qua superstitio
gentilium dicit, quod si integra ad limen sus-
pendatur, omnia mala fugat.

Χαμαπίτς à Græcis dicta, quod terræ ad-
hæreat, & odorem pini habeat. Hanc Latini
cucurbitularem vocant, quod ex parte odo-
rem cucurbitæ referat.

Staphysagria nascitur in locis amœnis.

Splenion dicta, quod splenem auferat, siue
scolopandryos, eo quod folia ipsius scolopē-
dro animalis sunt similia. Nascitur in humidis
petris.

Vollus appellatus, quod radix eius volubi-
lis sit & rotunda.

Sthœchas

*Daucus her-
ba, fœniculi
similis foliis
thyrsi bipal-
mis.*

*forte, adno-
dationes.*

al. lychnia.

*al. Colona.
Plin. cuncta
herbam Ori-
gano similes
facit sapere.*

*Corr. Poly-
gonon.*

Sthœchas in insulis Sthœchadibus nascitur, unde & nuncupatur.

Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui Κύκλος vocatus est, qui primus virtutem huius herbae inuenit, siue quod talis herba habeat radicem rotundam. Græci enim κύκλος rotundum vocant. Cuius radix aut succus si vino fuerit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syluosis locis & agris.

Αμπελος λευκή siue brionia, quam Latini vitem albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quod eius radix contrita & corpori infricata teneuiorem & candidiorem cutem reddat. Nam & succus baccarum eius lac vberibus siccis reddit.

Αμπελος μέλας id est, vitis nigra, eadēque labrusca, folia hederæ similia, in omnibus maior quā ipsa vitis alba: baccas similiter habens, quæ baccæ immaturitate nigrescunt: unde & vocabulum sumpsit.

Viticella verò herba à Latinis appellata, quod sicut vitis quicquid proximum habuerit, apprehendat corimbis, quos annulos appellamus.

Bupthalmos florem habet croceum, oculo similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, foliis coriandri similibus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.

Flomos, quam Latini verbaſcum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus foliis atque angustioribus: altera fœmina foliis latioribus atque nigris.

Ferula vocata à medulla. Nam illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam * appodelon Græci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicunt. Hæc enim pueri & puellæ vapulare solent: huius succus galbanum est: papyrus dictum, quod igni & cereis est aptum: πύρ enim Græci ignem dicunt.

Iuncus dicitur, eo quod iunctis radicibus hæreat.

Scirpus à quo segetes teguntur sine nodo: de quo Ennius. Quærent in scirpo soliti * quid dicere nodum. Et in prouerbio: Qui D inimicus est, etiam in scirpo nodum quærit.

Fucus genus herbae est, de qua tingitur vestis: dicta, quia mœtur alienum colorem: unde & Virgilius: Discet mentiri lana colores.

Alga nascitur in aquis stantibus. Ita denique nomen sumpsit ab algore aquæ: vel quod alliget pedes, quia crassa est foliis aquam ex parte superantibus.

Vlua & tiphus herbae circa fontes & paludes stagnis que nascuntur. Ex quibus vlua, id est, alga mollis & quodammodo fungus, dicta ab vligine.

Tiphus verò quæ se ab aquis inflat. Vnde etiam ambitiosorum & sibi placentium ho-

minum tumor tiphus dicitur.

Carix acuta herba & durissima sparto similis, de qua Virgilius: Et carice pastus acuta.

Spartus frutex virgoſus sine foliis, ab asperitate vocatus. Volumina enim funium quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

Gramen à situ potius dictum, quod plurimorum agrorum sit. Vnde illud Græci ἀγρῶν vocauerunt: licet omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: sicut robor omnis ligni * species & cutis, ab eo quod firmissima.

Filix à singularitate folij dicta. Denique ex vna virgula altitudine cubitali vna scissa folia B gignit * resimplicata, velut pinna.

Zizania quod poëtae semper infelix lolium dicunt, quod sit inutile & infœcundum.

Fœnum dictum, quod eo flamma nutritur, quæ enim flamma est.

Manipulum dicimus fascem sceni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

De oleribus, CAP. X.

Hortus nominatur, quod semper ibi aliquid oriatur. Nam cum alia terra semel in anno aliquid creet: ortus nunquam sine fructu est.

Olus ab alendo dictum, eo quod primum homines ab oleribus alerentur, antequam fruges & carnes ederent. Tantum enim pomis arborum & oleribus alebantur, sicut animalia herbis.

Caulis est generaliter herbarum & olerum medius frutex: qui vulgo tyrsus dicitur, quod à terra sursum conscendat: ex quo deriuatum est, vt specialiter quoddam genus oleris caulis diceretur, quia tyrsus ipsius amplius ceteris oleribus coalescit, id est, crescit. Est autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis.

Cima dicitur quasi coma. Est enim summitas olerum vel arborum, in qua vigena virtus naturalis est.

Malua ex parte Græco vocabulo appellatur μάλα, eo quod molliendialuum soluendique naturam habeat. Cuius succo si quis se oleo mixto perunxerit, ab apibus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita & imposita scorpionibus, creduntur afferre torporem.

Pastinaca vocata, quod radix eius præcipuus pastus sit hominis. Est enim odoratu iocunda, cibo delectabilis.

Rapa dicta à rapiendo, id est, comprehendendo. Est autem radice amplior napo, sapore dulcior, & folio tenui.

Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi quod foliis latior & radicis gustu subactior est. Nominis autem affinitas in vtrisque inde penè communis, quia vtrumque semen in al-

terum vicissim mutatur. Nam rapa in alio solo vt. *Æmilianus* ait, per biennium mutatur in napum: alio vero napus transit in rapam.

Napocaulis ex duobus oleribus compositum nomen habet, quia dum sit sapore napo similis: non in radice, sed in tyrso conscendit vt caulis.

Sinapis appellatur q̄ foliis sit similis naps.

Raphanum Græci, nos radicem vocamus, eo quod deorsum totus nititur, dum reliqua olera in summa magis profiliant: cuius semine macerato quisquis manus infecerit, serpentes impune tractabit. Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoque yenenis obsistit. Nam contra venena radices, nuces, lupini, citrum, apium, profunt, sed contra futurum, non contra acceptum venenum. Vnde & apud veteres ante alias epulas hoc solebant mensis apponere.

Lactuca dicta est, quod abundantia lactis exuberet, seu quia lacte nutrientes feminas implet. Hec & in viris Veneris vsum coërcet.

Lactuca agrestis est, quam farraliam nominamus, eo quod dorsum eius in modum seræ est.

Intubus Græcum nomen est. Et intubus quod intus sit tofus.

Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tantum caput.

Ascalonia nūcupata ex vna vrbiū Palæstinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde prius aduecta est.

Allium dictum quod oleat.

Vlpicū appellatū, quod alij odorē habeat.

Phaeos vocari aiunt à Phaeo insula Græciæ, vbi non procul mons Olympus est.

Porrum cuius duo genera sunt, capitatum & sectile. Capitatum melius, sectile paruulū.

Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.

Blitum genus oleris, saporis euanidi, quasi vilis beta.

Cucumeres quod sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.

Olus mollea triplex, brassica, olisatrum.

Nasturtium sapor appellauit, quod acrimonia sui nasum torqueat.

Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiant. *q̄* enim ignis est, vnde & *esca vulgo dicitur, quod sit fomes ignis & nutrimentum. Alij dicūt fungos vocatos, quod sint ex eorū genere quidā interēptorij, vnde & defuncti.

Tubera tumor terræ prodit, eaque causa nomen illi dedit.

Volui appellati, quod sint volubiles & rotundi.

Asparagus, quod sit spinosa & aspera, & frutex eius ex quo gignitur.

E Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.

Arboraca, hoc est, lapsana.

Lapistrus lapatium. Hæc in cibo sumpta stomachum confortat, Venerem reprimat.

Carduus genus herbæ spinosæ. Huius natura mordax, & cum austera est, mollis. Frigidus & indigestus succus eius alopecias curat.

Eruca quasi vrica, quod ignitæ sit virtutis, & in cibo sæpe sumpta Veneris incendium moueat. Huius species duæ: quarum altera vsualis, altera agrestis, acrioris virtutis: vtraque tamen Veneris commouens vsum.

De odoratis oleribus, CAP. XI.

A Pium dictum, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphantium coronabatur. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populum capite præferebat: nunc oleastrum: nunc apiū. Cuius radices efficaciter pugnant contra infidias venenorum. Eius generis sunt petroselinon, hipposelinon & oleoselinon.

Petroselinon vocatum, quod sit simile apio, & nascatur in petris montibusque præruptis, quod nos petrapium dicere possumus. *Ξίλον* enim Græcè apium dicitur, sed est summum ac probabile Macedonicum: gustu suaue, & odore aromatico.

Hipposelinon, quod sit durum & austerū. Oleoselinon, quod mollius folio & caule tenerum.

Feniculum Latini vocant, quod eius tyrsi seu radices succus acuat visum: cuius virtus traditur vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olus Græci *μαράς* vocant.

Liguritium à regione nomen accepit. Nasceatur enim plurimum in Liguria, odore aromatico & gustu acre.

Anneson, vt Græci dicunt, siue vt Latini anesum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens.

Coriandrum ex Græco nomine sumptum, quod illi *κόριον* vocant. Cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerem, si supra modum dederis, amentiam nutrit. Canos etiam ex coriandro infici traditum est.

Ruta dicta, quod sit feruentissima. Cuius altera agrestis atque virtute acrior, sed vtraque feruentissima comprobatur. Hanc venenis repugnare mustelæ docent, quæ dum cum serpente dimicauerint, cibo eius armantur.

Inula quam rustici *alant vocant, radice aromatica, odoris summi, leui acrimonia.

Menta, genus herbæ odoriferæ, huius genera vj.

al. hodie etiam
Hispani formi-
tem ignis
accendendo
aprum yfca
vocat. Itali
ipsum nomen
Esca retinēt.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimioctauus.

Capita libri decimioctau.

1 De bellis.	35 De curru.
2 De triumphis.	36 De equis quibus currimus. *
3 De signis.	37 De septem spaciis.
4 De buccinis.	38 De equitibus.
5 De armis.	39 De desultoribus.
6 De gladiis.	40 De peditibus.
7 De hastis.	41 De coloribus equorum.
8 De sagittis.	42 De theatro.
9 De pharetris.	43 De scena.
10 De fundis.	44 De oreistra.
11 De ariete.	45 De tragædis.
12 De clypeis.	46 De comædis.
13 De loriceis.	47 De hemelicis.
14 De galeis.	48 De histriionibus.
15 De foro.	49 De mimis.
16 De spectaculis.	50 De saltatoribus.
17 De ludo gymnico.	51 Quid pro patrono agatur.
18 De generibus gymnicoꝝ.	52 De amphitheatro.
19 De saltu.	53 De ludo equestri.
20 De cursu.	54 De retiariis.
21 De iactu.	55 De secutoribus.
22 De virtute.	56 De laqueatoribus.
23 De lactatione.	57 De velutibus.
24 De palastra.	58 De ferali certamine.
25 De agone.	59 De horum exercitatione.
26 De generibus agonum.	60 De tabula.
27 De ludis Circensibus.	61 De pyrgis.
28 De Circo.	62 De calculistesserarum. *
29 De ornamentis Circi.	63 De tesseriis.
30 De metis. *	64 De figuris aleæ.
31 De obelisco.	65 De vocabulis tesserarum.
32 De carceribus.	66 De iactu tesserarum.
33 De aurigis.	67 De calculorum motu.
34 De quadrigis.	68 De interdictione aleæ.
	69 De pila.

De bellis, CAP. I.

Rimus bella intulit Ninus Assyrioꝝ rex. Ipse enim finibus suis nequaquam contentus, humanæ societatis fœdus irrumpens exercitus ducere, alie-

na vastare, liberos populos aut trucidare, aut subiicere, vniuersamque Asiam vsque ad Lybiæ fines noua seruitute perdomuit. Hinc etiam studuit orbis in mutuo sanguine grassari alterna cæde.

Quatuor autem sunt genera bellorum, id est iustum, iniustum, ciuile & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est quod de furore, non de legitima ratione inicitur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra yleiscendi aut propulsandorum hostium causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paruis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est inter ciues orta seditio & concitatio tumultus, sicut inter Syllam & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, ubi non solum ciues concertant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & focer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: — In fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, — Cui ceruix cæsa parentis

Cederet.

Bella itaque dicuntur interna, externa, seruilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronum manus per maria myoparonibus, leuibibus & fugacibus, non solum nauium commeatus, sed etiã insulas prouinciãque vastantibus. Quos primum Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra marique diu egerat, mira celeritate compressit ac superauit.

Sicut autem bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita tumultus qui ciuili seditione concitatur. Nam seditio est dissensio ciuium dicta quod seorsum alij ad alios eant. Alij estimant dissensionem animorum seditionem vocari, quam Græci *στάσις* vocant. Quo autem differat vtrumque Cicero docet: Potest enim, inquit, esse bellum ut tumultus non sit. Tumultus autem esse sine bello nõ potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanto ut maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam, in bello * uocationes valent, in tumultu non valent.

Differt autem bellum, pugna & prælium. Nam bellum vniuersum dicitur, ut Punicum. Huius partes sunt pugna, ut Cannensis, Trimensis. Rursum in vna pugna sunt multa prælia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur est totum: pugna vnius dici: prælium pars pu-

gnæ est.

Bellum antea duellum vocatum, eo quod duæ sint partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem, alterum victum. Postea * detracta littera d, & mutata u in b, dictum est bellum. Alij per antiphrasin putant bellum, quod sit horridum: vnde est illud, Bella horrida bella, cum Bellum contra sit pessimum.

Prælia dicuntur à premendo, hostis hostem. Vnde & prælia, ligna quibus vna premitur.

Pugna vocata, eo quod initio vltus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primo bellum pugnis incipiebant. Vnde etiam pugna duorum est aliquando sine ferro.

Quatuor autem in bello aguntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autem pax accipitur, fœdus primum inicitur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel fide, vel à fecialibus, id est, sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per seculares bella. Alij fœdera dicta putant à porca * fœde & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei qui à pace resiliisset. Virgilius: — Et cæsa fingeant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ, quasi in dies ocia.

De triumphis, CAP. II.

OMne regnum seculi huius bellis quaeritur, victoriis propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscitur. Hoc est enim ius gentium, vim vi expellere. Nam turpis est dolo quaesita victoria. Certa autem victoria est vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel vtrūque. Non est autem iocunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Et hoc est quod laudat Salustius, duces victoriam incruento exercitu deportasse.

Pompa dicta est Græca significatione, *τὸ πρὸς τῷ πομπῆν*, hoc est, publice ostentare. Precedit autem victoria pompam, ideo quod iturris ad hoc certamen primum est victoriæ votum.

Trophæum dictum *τὸ τῆς τροφῆς*, i. conuersione hostis & fuga. Nam ab eo quod hostem quis fugasset merebatur trophæum: quod occidisset triumphum, qui dictus est *τὸ τῆς τροφῆς*, id est, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: semiplenæ trophæum, quia nondum plenam est consecutus victoriam. Non enim obtinuit, sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphum Latine dicit potius appellatum, quod is qui triumphaus urbem ingrederetur, tri-

al. in alio V. Cagami.

al. vacationes.

al. V. C. mutata & detracta littera.

al. fœda.

partito iudicio honoraretur. Nam primum de triumpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos, ut triumphantes quadrigis veherentur, ex illo quod soliti sunt priores duces hoc habitu bella intrare. Qui cunque autem in conspectu vicissent, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui vero sine conspectu fugientem prostrasset, laurea: eo quod hec arbor sine spinis est. Namque & purpuream & palmatam togam triumphantes induebantur, & scorpionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriae Scipionis: licet & scipio baculus sit quo homines innituntur. Unde & ille primus Cornelius Scipio appellatus est, quia in foro pater eius caecus innixus eo ambulabat. Super scipionem autem aquila sedebat ob indicium quod per victoriam quasi ad supernam magnitudinem accederent. Inde & colore rufo perlinebantur, quasi imitarentur diuini ignis effigiem. Quod vero a carnifice contingebantur, id erat indicio, ut ad tantum fastigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internicione, aut dispersione. Salustius, Hostes, inquit, aut oppressi aut dilapsi forent. Sic & utrumque Virgilius. Internicione, ut: Submersasque obrue puppes. Dispersione, ut: Aut age diuersos & diuice corpora poto.

*Expolia hostium præda: manubiæ, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ eò quod manibus detrahuntur. Hæ & exuuiæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari diuisione pro personarum qualitate & laborum iusta diuisione. *Expolia autem à palliis, quasi expallia: victis enim detrahuntur.

De signis, CAP. III.

Signa bellorum dicuntur, quod ex iis exercitus & pugnandi & victoriae receptui accipit symbolon. Nam aut per vocem tubæ, aut per symbolon admonetur exercitus *legionum. Principalia signa aquilæ, dracones & pilæ.

Aquilæ ideo quod eadem auis Iouis in armis auspicio fuerit. Nam dum idem Iouis aduersus Titanas proficisceretur, aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriae acceptam tutelæ suæ auspiciatus, eam legioni signum dedit: quo factum est, ut deinceps militum signis committeretur. Cuius Lucanus meminit dicens: Signa pares aquilas & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apolline morte Py-

thonis serpentis inchoata est. Dehinc à Grecis & Romanis in bello gestari ceperunt.

Pilam in *signo constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, ut *magis figuram orbis ostenderet.

Vexillum & ipsum signum bellicum, tractum nomen habens à veli diminutione, quasi velillum. Sub Romulo autem fasciculos fœni, pro vexillis milites habuerunt. Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus falces fœni, quod manum impleant. Cetera signa diuersis prælata *agminibus secundum militarem consuetudinem existunt, per quæ exercitus permixtionem præliorum agnosceret.

De buccinis, CAP. II.

Buccina est, qua signum datur in *hoste, dicta à voce, quasi vocina. Nā pagani agrestesque ad omnem usum buccina ad compita vocabantur. Proprie ergo hoc agrestibus signum fuit, de qua Persius: Buccina iam præcos cogebat ad arma Quirites. Huius clangor buccinum dicitur.

Tubam Tyrrheni primum inuenerunt, unde Virgilius: Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor. Hanc enim à Tyrrhenis prædonibus excogitatā dicunt, cum dispersi circa maritimas oras non facile ad quamque prædæ occasionem voce aut buccina conuocaretur, vento plerumque obstrepente. Hinc postea bellicis certaminibus adhibita est ad denuncianda signa bellorum, ut ubi exaudiri præco pro tumultu non poterat, sonitus tubæ clangentis attingeret. Tuba autem dicta quasi tofa, id est, caua. Item tuba, quasi tibia. Inter tubam autem & buccinam veteres discernabant. Nam buccina insonans sollicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Quæ buccina signum. Dira dedit. Tuba autem prælia indicabat, ut: At tuba terribilem sonitum dedit ære canoro. Cuius sonitus varius est. Nam interdum canitur ut bella committantur: interdum ut insequantur eos qui fugiunt: interdum receptui. Nam receptus dicitur, quod se exercitus recipit, unde & signa receptui canere dicuntur.

Classica sunt cornua quæ conuocandi causa, erant facta, & à calando classica dicebantur, de quibus Virgilius: Classica namque sonant. Apud Amazonas autem non tuba sicut à regibus: sed à regina fistro vocabatur foeminarum exercitus.

De armis, CAP. V.

Arma generaliter omnium rerum instrumenta sunt: unde & ubi reponuntur ar-

al. Spolia.

al. Spolia.

Ita in duobus cod. at in vetustissimo post exercitus. & deinde Legionum principum signa, etc.

al. signa.

V. Cod. habet, Malus.

al. imagin.

al. hostem.

maria dicta sunt. Item arma & tela omnium genetur, sed arma sunt quibus ipsi tuemur, tela quæ emittimus. Nam arma duplicia, id est, quibus percutimus, vel quibus tegimur. Arma autem propriè dicta sunt, eo quod armos regunt. Nam arma vel ab armis dicuntur, id est, humeris, ut: — Lato huic hasta per armos Acta tremit —. vel *ἀπὸ τῶν ἀρμῶν*, id est, à Marte.

De gladiis, CAP. VI.

Gladius generaliter dicitur ensis in prælio sed ensis ferrum tantum: gladius verò totus. Propriè autem appellatur gladius, quia gulam diuidit, id est, cervicem defecat. Ad hoc enim est factus: nam cætera membra securibus caduntur, collum gladio tantum. Acies autem gladij ab acumine dicta est. Capulus vocatur, vel quia caput est gladij, vel quia ibi capitur ut teneatur. Nam alibi acies ferri non finit. Mucro non tantum gladij est, sed & cuiuslibet teli acumen: dictus à longitudine. Nam *μακρὸν* Græci longum dicunt: hinc & machera.

Machera autem est gladius longus ab vna parte acutus.

Framea verò gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgo spatam vocant. Ipsa est & romphæa. Framea autem dicta, quod ferrea est. Nam sicut ferramentum sic framea dicitur, ac proinde omnis gladius framea.

Spatà à passione dicitur verbo Græco, quoniam *πάσχειν* Græcè dicitur pati: vnde & patior & petitur dicimus. Alij spatam Latine autumant dictum, eo quod spaciola sit, id est, lata & ampla. Vnde & spatula in pecoribus.

Semispatium gladius est à media longitudine spatæ appellatus, non ut imprudens vulgus dicit, sine spatio, dum sagitta velocior sit.

Pugio à pungendo & transfigendo vocatur. Est enim gladius parvus bis acutus lateri adhaerens. Item & clunabulum dictum, quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius ferrum est latum: cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundinæ formatur: vnde & chelidoniacus dicitur.

Sica à secando dicta est. Est enim gladius brevis, quo maximè vtuntur qui apud Italos latrocinia exercent, à quo & sicarij dicti sunt.

al. Trāquillus.

Tranquillinus autem dicit: Dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procucurrit vnus ad eum corrigendum, tumque à pugnare responsum est, sica pugnabo: inde sica nomen datum est.

Secures signa sunt quæ ante consules ferebantur, ne aut vsum perderent belli, aut vacā-

tes ocio aspectum amitterent gladiatorum. Quas & Hispani ab vso Francorum per deriuationem Franciscas vocant.

De hastis, CAP. VII.

Hasta est contus cum ferro: cuius diminutiuum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit: vnde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspidem acuta est. Virgilius: Ferratæque trudes & acuta cuspidem contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim * conitus acuta rotunditas. *al. contus: al. conum.*

Trudes amites sunt cum lunato ferro, quæ Græci * aplustria dicunt. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudent & detrudunt. *al. alpestria. forte detrudunt.*

Virgilius: Ferratæque trudes —.

Venabula dicta, quasi * venatui habilia. Excipia, quia venientem excipiunt, quasi excipabilia. Excipiunt enim apros, * expectant que leones, intrant vrsos, sit tantum firma manus. *ἀντιπρόσ. V. C. ita habet, Venatui habilia vel que venientem excipiunt, &c. al. exceptat: que.*

Lancea est hasta, amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

Amentum vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, ut scilicet iaculetur.

Claua est, qualis fuit Herculis, dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata, & est cubito semis facta in longitudine. Hæc & cateia, quam Horatius caiam dicit. Est enim genus gallici teli ex materia quam maximè læta, quæ iactu quidem non longè propter gravitatem euolat: sed quò peruenit, vi nimia perfringit: quod si ab artifice mittatur, rursus redit ad eum qui misit. Huius meminit Virgilius dicens: Teutonico ritu soliti torquere catelas. Vnde & eos Hispani & Galli, teutonos vocant.

Falarica est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatē de plumbo in modum spheræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & ignem habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas phalas dici manifestum est. Iuuenalis. Consul is ante phalas delphinorum quæ columnas. A phalis igitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadam machina, ut: — Nunc vibrata phalerica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculasse.

Pila sunt arma iaculorum atque telorum à torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus: Signa paræque aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, *τὸν τῶ τῆλε*, quicquid longè iaci potest: quanquam abusiue dicatur & gladius,

ut est illud: At non hoc telum mea quod vi* A nibus inter se * collectis.

al. colligat.

De arietibus, CAP. XI.

Arietis nomen species dedit eo quod cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Valida enim ac nodosa arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta impetu maiore destinatur: sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cauaturnque irrumpit ac fenestram facit. Contra impulsus arietis remedium est sacculus paleis plenus, & in eum locum demissus, quo aries percutit. Laxo enim sacculorum sinu ictus arietis illisus mollitur. Duriora enim mollioribus facilius cedunt.

B Plutei sunt crates corio crudo intextae, quae in opere faciendo hosti obiciuntur.

Musculus cuniculo similis est, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi musculus.

De clypeis, CAP. XII.

Clypeus est scutum maius, dictus ab eo quod clepet, i. calet corpus, periculisque subducatur, *sed tunc est clypeus*. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit.

Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

C Scutum appellatur, eo quod a se excutiat telorum ictum. Ut enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbro scuti pars media est, quasi umbilicus.

Ancile vocatur scutum breue & rotundum, de quo Virgilius: -- Leua ancile gerebat. Et ancile dictum ab ancisione, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ouidius Idque ancile vocant quod ab omni parte recisum, Quemque notes oculis angulus omnis abest.

Pelta scutum brevissimum in modum lunae mediae. Cuius meminit liber Regum: Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

D Scetra scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri & Mauri, de quo Poeta: Leuam scetra tegit.

Parma leuia arma, quasi paruus clypeus. Dicitur autem & testudo scutum. Nam in modum testudinis fit clypeus. Est & testudo sentorum connexio curuata in testudinis more. Namque in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, ut aries. Et Salustius, In modum, inquit, ericij militaris.

De loriceis, CAP. XIII.

Lorica vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

Cuspis, hastile amentatum, a cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastoralem praefixa cuspide myrtum. Proprie autem cusps est posterior pars hastae.

De sagittis, CAP. VIII.

Sagitta a sagaci iactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi anis, ut celeriter mors percurrat ad hominem. His primum Cretenses vsi sunt: quibus pennae ideo, ut diximus, agglutinantur, ut leues sint & * peruolent scutatos.

al. prae-nolent hastas.

Spicula sunt sagittae vel lanceae breues, ab spicarum specie nuncupatae.

Scorpio est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quae dum ad hominem venerit: virus quod figit infundit: unde & scorpio nomen accepit.

De pharetris, CAP. IX.

Pharetra sagittarum theca, a ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, ubi funus defertur: quae ideo etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti proprie sunt arcuum thecae: sicut sagittarum pharetrae.

Vagina appellatur, eo quod in ea mucro vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat, clitera pro g posita. Alij graeco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde bibliotheca librorum repositio dicitur.

Dolores sunt vaginae lignae, inter quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem a dolo dicti sunt, quod fallant & decipiant ferro cum speciem praefertant ligni. Hos vulgus Graeco nomine oxos vocat, i. acutos. Unde & apud medicos acutus morbus *oxa* vocatur.

Arcus vocatur, eo quod arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, a quibus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quod sint curuati artius.

De fundis, CAP. X.

Funda dicta, eo quod ex eo fundatur lapides, id est emittantur.

Balista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. *βαλίστα* enim Graece mittere dicitur. Torquetur enim verbere nervorum, & magna vi iacit aut hastas aut saxa. Inde & fundibulus quasi fundens & emittens. Contra balistam testudo valet. Series enim fit armorum vmbro.

Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut arcis concatenata in modum squamarum pisces, & ex ipso splendore squamarum & similitudine nuncupata est. De ciliciis autem & poliuntur & reguntur lorica.

De galeis, CAP. XIII.

Cassis de lamina est galea de corio. Nam galeros corium dicitur. Cassidem autem à Thuleis nominatam dicunt. Illi enim galeā cassim nominant: credo à capite.

Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci *κάνισ* vocant. Nam conus est curuata, quæ in galea prominet, & supra quam cristæ sunt.

De foro, CAP. XV.

Forum exercendarum litium locus, à fando dictū. Qui locus & Prorostia vocatur, ab eo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, ut essent huius insigne victoriae. Constat autem forum causa, lege, & iudice.

Causa vocatur à casu quo euenit. Est enim materia & origo negocij, necdum discussionis examine patefacta, quæ dum præponitur causa est, dum discutitur iudicium est, dum finitur iustitia. Vocatum autem iudicium quasi iurisdicctio, & iustitia, quasi iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur. Vnde & actores iudiciorum & præpositos quæstores vel quæsitores vocamus.

Negocium multa significat, modo actū alicuius, cui est contrarium ocium, modo actionem causæ, quod est iurgium litis. Et dictum negocium, quasi nec ocium, id est, sine ocio. Negocium autem est in causis, negociatio in commerciis dicitur, ubi aliquid datur ut maiora lucrentur.

Iurgium dictū, quasi iuris garrum, eo quod qui causam dicunt, iure disceptent.

Lis à cōtentione limitis prius nomen sumpsit. De quo Virgilius: Limes erat positus litem ut discerneret agri.

Causa aut argumēto aut probatione cōstat.

Argumentū nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola inuestigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id est argutum inuentum.

Probatio autem testibus & fide tabularum constat.

In omni autē iudicio sex personæ quæruntur, iudex, accusator, reus & tres testes.

Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autē disceptare est iuste iudicare. Non est autem iudex, si non

E* est in eo iustitia.

Accusator vocatus, quasi adcausator, quia ad causam vocat eum quem appellat.

Reus à re qua petitur nuncupatus, quia quamuis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

Testes antiquitus superstites dicebantur, eo quod super statum causæ proferebantur. Nūc parte ablata nominis, testes vocantur.

Testis autem consideratur conditione, natura & vita. Conditione, si liber non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimonium suppressit veritatis. Natura, si vir, non femina. Nam Varium & mutabile semper femina. Vita, si innocens & integer actu. Nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum scelerato habere societatem.

Duo sunt autem genera testium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquant, cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

De spectaculis, CAP. XVI.

Spectacula, ut opinor, generaliter nominantur voluptates, quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem spectacula, eo quod hominibus publici ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quod in ludis gerantur aut in scenis.

Ludorū origo traditur: Lydij ex Asia transeuntes in Hetruria consederunt duce Tyrreno qui fratri suo successerat in regno. Contentione ergo in Hetruria inter ceteros ritus superstitionum suarum, spectacula quoque religionis nomine instituerunt. Inde Romani accersitos artifices mutuari sunt, & inde ludi à Lydiis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à luso vocatos, quod iuvenes per dies festos solebāt ludi exultatione delectare populum. Vnde & eum lusum iuuenum & diebus festis & templis & religionibus reputat. Nihil iam de causa vocabuli, dū rei causa idololatria sit. Vnde & promiscuè ludi, Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc despicienda est originis macula, ne bonum æstimes, quod initium à malo accepit. Ludus autem gymnicus est aut circensis, aut gladiatorius, aut scenicus.

De ludo Gymnico, CAP. XVII.

Gymnicus ludus est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus gymnasium dicitur, ubi exercetur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit ut omnium pro-

pe artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in locis certantes cincti erant ne nudarentur, post relaxato cingulo repente prostratus & exanimatus est quidam cursor. Quare ex consilij decreto tunc archon Hippomenes, ut nudi deinceps omnes exercitareretur permittit. Ex illo gymnasium dictum est, quod iuvenes nudi exercentur in campo, ubi sola tantum pudenda operiuntur.

De generibus gymnasticorum, CAP. XVIII.

Genera gymnasticorum quinque, saltus, cursus, iactus, virtus atque luctatio. Vnde ferunt quendam regem tot filios adolefcentes habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

De saltu, CAP. XIX.

Saltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

De cursu, CAP. XX.

Cursus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu, CAP. XXI.

Iactus dictus à iaciendo. Vnde & piscatorium rete iaculum dicitur. Huic arti usus est arreptos lapides procul ferire, hastas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

De virtute, CAP. XXII.

Virtus est immensitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione, CAP. XXIII.

Luctatio à laterum complexu vocatur, quibus comminus certantes inuicem, qui Græca appellatione athleta vocantur. Locus autem luctationis palaestra dicitur.

De palaestra, CAP. XXIII.

Palaestram autem vel *παλαιστρά*, id est à luctatione, vel *παλῆστρον*, id est à motu ruinae fortis nominatam dicunt, scilicet, quod in luctando cum medios arripiat, ferè quantiunt, idque apud Græcos *παλῆστρον* vocatur. Quidam opinantur artem luctandi virorum contentione monstratam. Namque inter ceteras feras eos solos & erigi cōgressos, & subfidere celeriter ac reuerti, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu abigere sese more luctantium dicunt.

De agone, CAP. XXV.

Quæ Latini certamina, Græci *ἀγῶνες* vocant, à frequentia qua celebrantur. Si-

quidem & omnem cœtum atque conuētum agona dici. alij quod in circulis, & quasi agoniis id est sine angulo locis ederentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonarum, CAP. XXVI.

Agonum genera fuisse, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi peritia, stadi patietia: ad citharam quoque vel tibias incendendi gestus: de moribus quoque, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoque belli & naualis prælij, perpetiendorumque suppliciorum certamina.

De ludis Circensibus, CAP. XXVII.

Ludi Circenses sacrorum causa ac deorum gentilium celebrationibus instituti sunt. Vnde & qui eos spectant demonum cultibus inservire videntur. Nam res equestris antea simplex agebatur, & utique communis usus reatus non erat, sed cum ad ludos coactus est naturalis usus, ad demoniorum cultum translatus est. Itaque & Castori & Polluci deputatur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos historia docent. sed & Neptuno equestris ludus est, quæ Græci *ἵππων* vocant: sed & Marti & Ioui in ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præfunt. Circenses autem ludi ideo dicti, vel à circumeundo, vel ubi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circuibant, & inde dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in litore circa ripas fluminum cursus agitant, gladios in ordine in ripæ litore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Inde & Circenses dicti putantur: quasi circum enses.

De circo, CAP. XXVIII.

Circus Soli principaliter consecratus est à paganis, cuius ædes medio spacio & effigies de fastigio ædis emicat, quod non putauerunt sub recto consecrandum, quæ in aperto habent. Est autem circus omne illud spaciū quod circuire equi solent. Huc Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant. Græci verò à Circe filia solis, quæ patri suo hoc genus certaminis instituit, asserunt nuncupatum, & ab ea circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga & venefica, & sacerdos demonum, in cuius habitu & opere magicæ artes & cultus idololatricæ recognoscuntur.

De ornamentis, CAP. XXIX.

Ornamenta circi, oua, metæ, obeliscus, carcer. Oua, honori Castoris & Pollucis ascribunt, qui illos ouo editos credendo de-

al. veretur.

al. inuicem & inuicem.

al. ambigere.

cigno Ioue non erubescunt. Fingunt autem Circensia Romani ad causas mundi referri: ut sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

De metris, CAP. XXX.

Metarum quippe appellatione proprie terminum ac finem mundi designare volunt, ab eo quod aliquis emensus finis est, siue ad testimonium orientis occidentisque solis.

De obelisco, CAP. XXXI.

Obeliscum * Mespres rex Aegypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cum quodam tempore Nilus vehementi inundatione Aegyptum nocuisset: indignatus rex tanquam poenas à flumine exigeret, sagittam in undas misit. Nō multo post graui valetudine correptus, lumē amisit, qui post cæcitatem visu recepto duos obeliscos Soli consecrauit. Obeliscus enim sagitta dicitur: qui ideo in medio Circo ponitur, quia per medium mundū sol currit. Medio autem spacio ab vtraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatemque cæli significat: cum sol ab vtroque spacio medio horarū discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam sol plurimum caloris atque ignis habet.

De carceribus, CAP. XXXII.

In Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt, ab ea re qua & ille carcer qui est in ciuitate, quod, ut ibi homines damnati atque inclusi, ita hic equi coercentur, ne exeant antequam signum emittant.

De auriga, CAP. XXXIII.

Ars Circi auriga & currus, equites vel pedites. Auriga proprie dictus, quod currum agat, siue quod feriat iunctos equos. Nam haurit, ferit dicimus, ut, Latus haurit a pertum. Ipse est & agitator, id est verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idololatriæ vestiunt. Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à paganis dicatus est.

De quadrigis, CAP. XXXIII.

Erichthonius autem qui regnauit Athenis primus quatuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius autor est dicēs, Primus Erichthonius currus & quatuor ausus iungere equos, rapidisque rotis insistere victor. Fuit autē Minervæ & Vulcani filius de caduca in terrā libidine, ut fabulæ ferunt, procreatus, portentum demoniacum, imò diabolus qui primo

E Iunohi currum dedicauit. Tali autore quadrigæ productæ sunt.

De curru, CAP. XXXV.

Curru à cursu dictus vel quia rotas videtur habere multas, unde & currum quasi currum. Quadrigarum verò curru duplici temone olim erant perpetuoque, & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus * Ciristenes Sicionius tantum medios iugauit, eosque singulos ex vtraque parte simplici vinculo applicuit, quos Græci *σύνζυγοι*, Latine funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

De equis quibus currunt,

CAP. XXXVI.

Quadrigæ & bigæ, trigæ & seiugæ ab equorum numero & iugo dicuntur. Ex quibus quadrigas soli, bigas lunæ, & trigas inferis, seiugas Ioui, desultores Luciferi, & Hespero consecrauerunt. Quadrigas ideo soli iungunt, quia per quatuor tempora annus vertitur, ver & æstatem, autumnū & hyemē. Bigas lunæ quoniam gemino cursu cū sole contendit, siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterū candidum. Trigas diis inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est per infantiam, iuuentutē atque senectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt siue quia mundus iste circuli sui celeritate transcurrit, siue propter solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, Inde patefecit radiis rota candida cælum.

De septem spaciis, CAP. XXXVII.

Septem spacia quadrigæ currunt referentes hoc ad cursum septem stellarū quib⁹ mundum regi dicunt, siue ad cursum septem dierum potentium: quibus peractis vitæ terminus consummatur, quorum finis est * creta, id est iudicium.

De equitibus, CAP. XXXVIII.

Porrò equites singulares ideo currere dicunt, quia singulariter vnusquisque cursum vitæ huius peragit atque transit, alio tempore sequens alium, per vnam tamen viam mortalitatis videlicet ad propriam metam mortis.

De desultoribus, CAP. XXXIX.

Desultores nominati, quod olim prout quisque ad finem cursus venerat desiliebat & currebat: siue quod de equo in equum transiliebat.

al. Ciristenes

al. Mespres.
al. Mespres.

v. C. certa
meta, id est
iudicium
alius V. C.
habet actus

De pedibus, CAP. XL.

PEdites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à superiore parte curritur ad inferiora, id est ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur & occidunt. Nudi currunt, quia & hominis in seculo nulla reliquiae sunt. Recto spacio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distant. Haec ergo propterea fingunt, ut vanitates suas, & sacrilegia excusare conentur.

De coloribus equorum, CAP. XLI.

Circa causas quoque elementorum idem gentiles etiam colores equorum iunxerunt, roseos soli, id est igni, albos aëri, praefinos terrae, venetos mari assimilantes. Itē roseos aestati currere voluerunt, quod ignei coloris sint & cuncta tunc flauescant. Albos hiemi, quod sit glacialis, & frigoribus vniuersa canescant: veri praefinos viridi colore, quia tunc pampinus densatur. Item roseos currere Marti sacrauerunt, à quo Romani exoriuntur, & quia vexilla Romanorum cocco decorantur, siue quod Mars gaudeat sanguine. Albos zephyris & serenitē pestatibus: praefinos flori & terrae: venetos aquis vel aëri, quia cetero sunt colore: luteos, id est croceos igni & soli: purpureos Iri sacrauerunt, quem arcum dicimus, quod Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac expectatione deorum cultibus atque elementis mundi libus prophanantur, eosdem deos atque eadem elementa proculdubio colere noscuntur. Vnde animaduertere debes Christiane, quod Circum numina immunda possideant. Quapropter alienus erit tibi locus quem plurimi sathanæ spiritus occupauerunt. Totum enim illum diabolus & angeli eius repleuerunt.

De theatro, CAP. XLII.

Theatrum est quo scena includitur, semicirculi figuram habēs: in quo stantes omnes inspiciunt. Cuius forma primū rotunda erat sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro theatrum factū est. Theatrum à spectaculo nominatū, quod in eo populus stās desuper atque spectans ludos contemplaretur. Idem verō theatrum, idem & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prosternantur. Idem & lupanar vocatum ab eisdem meretricibus: quae propter vulgati corporis leuitatem lupae nūcupantur. Nam lupae meretrices sunt à rapacitate vocatae, quod ad se miseros rapiant & apprehendant. Lupanaria autem à paganis constituta sunt: ut pudor infeliciū mulierum ibi publicaretur, & ludibrio haberentur tam

A ij qui facerent, quā quae paterentur.

De scena, CAP. XLIII.

Scena autē erat locus infra theatrum in modum domus instructa cū pulpito; qui pulpitis orciſtra vocabatur, vbi cātabant comici tragici, atque saltabāt histriones & mimi. Dicta autē scena grāca appellatione, eo quod in speciē dom⁹ erat instructa. Vnde & apud hebraeos tabernaculorū dedicatio à similitudine domiciliorū *σκηνωτήρια* appellabatur.

De orciſtra, CAP. XLIII.

Orciſtra autem pulpitus erat scenae vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poētae comēdi & tragēdi ad certamen conscendebant, iisque canentibus alij gestus edebant. Officia scenica tragēdi, comēdi, themelici, histriones, mimi & saltatores.

De tragēdis, CAP. XLV.

Tragēdi sunt qui antiqua gesta atque facinora sceleratorum regū luctuoso carmine spectante populo concinebant.

De comēdis, CAP. XLVI.

Comēdi sunt qui priuatorum hominum acta dictis aut gestu canebant, atque stupra virginum & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

De themelicis, CAP. XLVII.

Themelici autem erant musici scenici qui in organis & lyris & citharis praecinebant. Et dicti themelici, quod olim in orciſtra stātes cantabant super pulpitem, quod themele vocabatur.

De histrionibus, CAP. XLVIII.

Histriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicarum feminarū exprimebant: ij autem saltando etiam historias & res gestas demonstrabāt. dicti autem histriones siue quod ab Histria id genus sit adductū, siue quod perplexas historiis fabulas exprimerent, quasi historiones.

De mimis, CAP. XLIX.

Mimi sūt dicti grāca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores. nā habebant suum autorem qui antequam mimum agerent, fabulam pronunciarēt. Nā fabulae ita componebantur à poētis, ut aptissimae essent motui corporis.

De saltatoribus, CAP. L.

Saltatores autem nominatos Varro dicit Sab Arcade Salio, quem Aeneas in Italiam

al. forte, speculatione

secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

Quid pro patrono agatur,
CAP. LI.

Est planè in artibus scenicis Liberi & Veneris patrociniū, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu & fluxu corporis. Nam molliciem Libero & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per fluxum dissoluti. Quæ verò ibi vocibus & modis & organis & lyris transiguntur, Apollines & musas & Minervas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculum odire debes Christiane: quorū odisti autores.

al. luxu
forte flexu.

forte flexu.

al. cuius.

De amphitheatro, CAP. LII.

Amphitheatrum locus est spectaculi, ubi pugnāt gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quod in eo iuuenes vsum armorum diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladiis aut pugnis certātes, modo contra bestias incedentes, ubi non odio sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictū, quod ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

De ludo equestri, CAP. LIII.

Genera gladiatorum plura, quorū primū ludus equestriū. Duo enim equites præcedētibz prius signis militariis vnus à porta orientis, alter ab occidentis procedebant in equis albis cum aureis galeis minoribus & habilioribus armis, sicque atroci perseverantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes quousque alter in alterius morte profliret vt haberet qui caderet casum, gloriā qui perimeret. Quæ armatura pugnabat Marti duelli causa.

De retiariis, CAP. LIIII.

Retiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete (quod iaculum appellatur) vt aduersarium cuspide insitēte operiret, implicitūque viribus superaret, quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causa.

De secutoribus, CAP. LV.

Secutor est ab insequēdo retiarius dictus. Gestabat enim cuspidē & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete, iste superaret. Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper insequitur: ideoque cum retiario cōponebatur, quia ignis & aqua semper inter

E se inimica sunt.

De laqueatoribus, CAP. LVI.

Laqueariorum pugna erat fugiētes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutōsque prostrare amictos vmbone pelliceo.

De velitibus, CAP. LVII.

Velitem pugna erat, vt vltro citroque tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna & spectantibus gratior quā reliqua: velites autem vocati sunt, siue à volitatione: siue à ciuitate Hetruscorum quæ Veletes vocabatur.

De ferali certamine, CAP. LVIII.

Ferarum pugna erat missas bestias iuuenes excipere & pugnare aduersus eas, vltro funere certare, non crimine sed furore.

De horum execratione,
CAP. LIX.

Hæc quippe spectacula crudelitatis & inspectio vanitatum: non solum hominum vitiis: sed & demonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi infania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidei Christianæ præuicator effectus, qui id denuo appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est diabolo, pompis, & operibus eius.

De tabula, CAP. LX.

Alea, id est ludus tabulæ inuenta à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur, pyrgo, calculis, tessellisque.

De pyrgis, CAP. LXI.

Pyrus dictus, quod per eum tesserae pergant, siue quod turris speciem habeat. Nam Græci turrim πύργον vocant.

De calculis, CAP. LXII.

Calculi vocati, quod leues sint & rotundi. Vnde & calculus dicitur lapis brevis qui sine molestia sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales quasi per calles eant.

De

De tessera, CAP. LXIII.

Tesseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnibus. Has alij lepusculos vocant, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tessera iacula appellabatur à iaciendo.

De figuris aleæ, CAP. LXIII.

Quidam autē aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc artem exercere, & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tessera ludere perhibent propter tria seculi tempora, præterita, præsentia & futura, quia non stant sed decurrunt. Sed & ipsas vias lenariis locis distinctas propter ætates hominum trinariis lineis propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

De vocabulis tesserarum, CAP. LXV.

Iactus quisque apud lufos veteres à numero vocabatur, vt vnio, binio, trinio, quatio, quinio, senio. Postea appellatio singulorum mutata est, & vnionem canem, trionem suppum, quationem planum vocabant.

De iactura tesserarum, CAP. LXVI.

Iactus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt afferat quod voluerit, vt putant senionem, qui eis * actu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, vnum enim significat.

Ita in omnibus exemplariis: sed non dubito quin legendū sit, actum.

A

De calculorum motu, CAP. LXVII.

Calculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideo alios ordinarios, alios vagos appellant. At verò qui moueri omnino non possunt incitos dicunt. Vnde & egentes homines inciti vocantur: quibus spes vltra procedendi nulla restat.

De interdictione aleæ, CAP. LXVIII.

Ab hac arte fraus & mendacium atque periurium nunquam abest, postremo & odium & damna rerum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

De pila, CAP. LXIX.

Pila propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphaera à ferendo vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorcatius sic tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere cerui, Vncia donec erit geminam superaddita libram.

Inter species pilarum sunt, trigonaria & arenaria. Trigonaria est qua inter tres luditur. Arenaria quæ in * grege dum ex circulo astat. ^{al. Græcia,} tium spectatiū que emissæ, vltra iustum spatium pilam excipere lusumque inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominus ex proximo ac penè coniunctis cubitis palam feriunt. Suram dicitur dare qui pilam crure prolato feriendam collusoribus præbet.

y

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber decimus nonus.

Capita libri deciminoni.

- 1 De nauihus.
- 2 De partibus nauium & armamentis.
- 3 De velis.
- 4 De fumibus.
- 5 De retibus.
- 6 De fabris siue fornacibus.
- 7 De instrumentis fabricarum.
- 8 De fabricis parietum.
- 9 De dispositione.
- 10 De constructione.
- 11 De venustate.
- 12 De laqueariis.
- 13 De crustis.
- 14 De lithostrotis.
- 15 De plastris.
- 16 De pictura.

- 17 De coloribus.
- 18 De instrumentis edificiorum.
- 19 De lignariis.
- 20 De inuentione lanificij.
- 21 De veste sacerdotali in lege.
- 22 De nominibus vestium ceterarum.
- 23 De vestibus quarundam gentium.
- 24 De palliis virorum.
- 25 De palliis feminarum.
- 26 De stratu & reliquis quae in usu habentur.
- 27 De lanis.
- 28 De coloribus vestium.
- 29 De instrumentis vestium.
- 30 De ornamentis.
- 31 De ornamentis capitis feminarum.
- 32 De annulis.
- 33 De cingulis.
- 4 De calciamentis.

De nauibus,

CAP. I.

G Nauta à naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poëtice dicitur, sicut Mauors pro Mars. Nam rectum est nau-
ta.

Remex vocatur quod remum* gerit, sic au- al. reigt.
tem remex quomodo tubex dicitur nomina-
tuo casu.

Epipata graeco sermone appellatur, qui la-
tinè dicitur superueniēs. Hic nihil habet ne-
gotij: sed naulo dato in alias terras transire
disponit.

Nauim quidam perhibent dictā, eo quod
H gnauum rectorem quærat, id est, peritum, sa-
pientem, strenuum, qui continere & guber-
nare nouit propter maritima pericula & ca-
sus. vnde est illud Salomonis: Intelligens gu-
bernacula possidebit. Lydij autem primum
nauim fabricauerunt, pelagique incerta pe-
tentēs peruium mare vsibus humanis fece-
runt.

Artium quarundā voca-
bula quibus aliquid fa-
bricatur vel instrumen-
ta artificum vel quæ mi-
nisterium exhibent, at-
que aliquid huiusmodi
deinceps ex parte no-
tanda studui.

Artifex generale no-
mē vocatur quod artē faciat: sicut aurifex qui
aurum. Faxo enim antiqui pro facio dice-
bant.

Nauclerus dominus nauis est appellatus, ita
quod nauis in sorte eius sit. *ναυκλος* enim grece
fors dicitur. Ceteri autem in nauī in contri-
butione sunt.

Gubernio qui & gubernator, quasi cohi-
bernator, quod cohibeat prudentia sua hi-
berna, id est tempestates maris.

Rates primum & antiquissimum genus nauigij ē rudibus tignis asseribūque cōsertum. Ad cuius similitudinem fabricatæ naues, ratarie dicuntur. Nunciam rates abusuē naues. Nam propriē rates sunt connexæ inuicem trabes.

al. dū conē. paro legendū
Trieris nauis magna quam Græci * dulconem vocant: de qua in Esaiā dicitur, Non transibit per eam trieris magna.

Carpasia nauis à Carpatho insula nominata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexandria Alexandrina.

Liburnæ dicuntur à Libiis: naues enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis Liburnis inter alta nauium.

Rostratæ naues dicuntur ab eo quod in fronte rostrata ærea habeant propter scopulos, ne feriantur & collidantur.

al. forē & quatuor.
Longæ naues sunt, quas * dromones vocamus: dicuntur eo quod longiores sint cæteris, cuius contrarius musculus, certum nauigium. Droma autem à decurrendo dicitur. Cursum enim Græci δρόμοι vocant.

Classis dicta est à Græco vocabulo, κλάσιν, id est lignis. vnde & calones nauiculæ quæ ligna militibus portant.

Anciromacus dictus, pro eo quod celeritate sui anchoris & instrumentis reliquis nauium vehendis sit aptus.

Phaselus est nauigium, quod nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius, Pictifque phaselis.

Scafa quæ κατέκλιον, nauigiū, quod Latine speculatorium dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad litus portat. Hæc naues in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicem barca naui quam accepit in pelago.

Paro nauigium piratarum aptum, & ex iis ita vocatum. Cicero. Tunc se fluctigero tradit mandatque paroni. Et alibi, Parunculis ad litus ludit celeribus.

Mioparo quasi minimus paro, idem & carabus. Est enim parua scafa ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, quales vtuntur Germanorum piratæ in oceani littoribus vel paludibus ob agilitatē. De qualibus Historia. Gens, inquit, Saxonū mioparonibus non viribus nituntur, fugæ potius quàm bello parati.

Celones quas Græci κέλητες, vocant, id est veloces, biremes vel triremes, agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius, Labitur vincta carina per æquora cana celonis.

Biremes autem naues sunt habentes remotum ordinem geminum.

Triremes & quatiremes trium & quatuor

A ordinū: sic & penteremes, & hexeremes quinos vel senos ordines habentes.

Actuariae naues sunt, quæ velis simul & remis aguntur.

Hippagogæ, in quo equos transfuehere solitum est.

Pontonium nauigium fluminale tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest.

Hinc & traiectus, id est extentus. Est enim funis latus, vnde & transfenna dicitur extentus funis.

Limbus nauicula brevis, quæ alia appellatione dicitur & cymba & caupolus: sicut & lintris, id est carabus quo in Pado paludibusque vtuntur.

Carabus parua scafa ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

Portemia nauicula Syriatici generis lata & sine carina à portando vocata. Vtuntur iis in Pannonia.

Trabariæ amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine litorariæ dicuntur. Hæ ex caudice factæ ex vno ligno cauato, & inde caudicæ: quia à quatuor vsque ad decem homines capiant.

De partibus nauium & armamentis,
CAP. II.

C P Vppis posterior pars nauis est, quasi post. Prota anterior quasi priora.

Cymba loc⁹ vn⁹ nauis, quod aquis incubat.

Carina à currendo dicta quasi currina.

Fori nauium latera concaua, à ferendo onere dicta, siue tabulata nauium quæ sternuntur dicta, ab eo quod incessus ferant vel foris emineant. De quibus Virgilius, Laxatque foros.

Columbaria in summis lateribus nauium loca concaua: per quæ eminent remi, dicta credo, quod sint similia latibulis columbarū in quibus nidificant.

* Agiaua sunt loca in naui per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius, Multa foro ponet. Et, Agiaua longa repletur.

Transra sunt tabulæ vbi sedent remiges, quod in transuerso sint dicta, quæ Virgilius iuga appellat.

Remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: sicut tonsores à tondendis, & decutiendis capillis.

Palmula est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.

Antemnae autem dictæ, quod ante amnem sint positæ. Prætersuit enim eas amnis. Cornua extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum ab animali ad inanimale.

Malus est arbor nauis, qua vela sustinetur.

Malus autem dictus: quia habet instar mali in summitate, vel quia quasi quibusdam maleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.

Modius est cui arbor insistit ob similitudinem mensuralis vasis dictus.

Carchesia sunt in cacumine arboris.

Torchleæ, quasi Flitera per quas funes trahuntur. Cinna. Lucida consulgent alti carchesia mali.

Torchleæ autē vocatæ, quod rotulas habeant. *ῥόγος* enim Græcè rota dicitur.

Parastata stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Cato. Malum * deligatum parastata iunctæ.

Clauus est quo regitur gubernaculum. De quo Ennius. Ut clauum rectum teneam nauimque gubernem.

Porticulus malleus in manu portatus, quo modus signumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habes porticulum.

Tonfilla vncinus ferreus vel ligneus ad quē in litore defixum funes nauium illigantur. De quo Ennius. Tonfillas rapiunt, configunt litus ad vncas.

Anchora dens ferreus ex græca etymologia nomen ducit: quod quasi hominis manus comprehendat vel scopulos vel arenas. Nam manus Græcè *ἄγκυρα* dicitur. Apud græcos autē aspirationē non habet. Nam *ἄγκυρα* dicitur, vnde & apud maiores sine aspiratione proferbatur.

Puluini sunt machinæ quibus naues deducuntur & subducuntur in portum.

Pons scala nauium.

De velis, CAP. III.

Vela Græci *ἄνεμα* dicunt, proinde quod a ære mouentur. Apud latinos autē vela à volatu dicta. Vnde est illud, Velorum pandimus alas.

Genera velorū *ἀγέμος*, *ἐπίδρομος*, *δρόλιον*, *ἀπὸ τῆς ὀψὲς*, Siparū, mendicium. Ex quibus acatiū velū maximū est, & in media naui constitutū.

Epidromos secundæ amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon minimum velum, & ad proram defixum.

Artemo dirigendæ potius naus causa commendatum quàm celeritatis.

Siparū genus veli vnum pedē habens, quo iuuari nauigia solent in navigatione quoties vis veti languescit. De quo Lucanus, — Summāque tēdens Sipara velorum perituras colligit auras, quod ex separatione existimāt nominatum. Pes extremus angulus veli in quo nautæ locantur.

Defunibus,

CAP. IIII.

FVnes dicti, quod antea in vsum luminis fuerint circumdati cera, vnde & funalia. Restes, siue quod rates contineant: seu quod in iis retia tendantur.

Rudentes sunt funes nauium ex nimio stridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempestatibus vtuntur: quas nautici suo more * curcubas vocant. *al. cucurbitas*

Spiræ autem à sparto vocatæ.

Propes funis quo pes veli alligatur, quasi propedes. De quo Turpilius. Quasi cum vetus fert nauim in mare secundus siquis propedon misit si velis sinistrum.

Tormentū funis in nauibus longus quo prora ad puppim extenditur, quo magis cōstringantur. Tormenta autem à tortu dicta, sunt restes funesque.

Saphon funis in prora positus. De quo Cecilius, Venerio cursu veni prolato pede vsque ad saphonem.

Opifera funes, quæ cornibus antenæ dextra sinistræque tenduntur retrouerso.

Profnesium funis, quo naus in littore religatur ad palum.

Mitra funis, qua naus mediā vincitur.

Anquina, qua ad malum antenna cōstringitur. De qua Cinna. Atque anquina regit stabilem fortissima cursum.

Remulcum funis, qua deligata naus trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prora remulco Latantem gratis sistit in hospitiiis.

Struppi, vincula loro vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tūcque remos iussit religare struppis.

Cataporates * linea cum massa plūbea qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hanc Cataporatem puer eodem defert vñctum plumbi paxillum rudis linique mataxam. *al. Cataportate, confectum autem legendum, iunctum*

ANNO TAT.

In V. C. ita est. Lucilius, Hanc cataporatem puero ded. deforet vñctum plumbi paxillum rudis linique mataxam. In alio V. C. Hanc cataporatem puer eodē defore, &c. cum plumbi paxillū r. l. m. In alio exemp. Hanc cataporatem puer eodem defert: vñctum plumbi paxillum, &c.

De retibus,

CAP. V

Retia vocata siue à retinēdis piscibus, siue à restibus quibus tenduntur.

Minus autem rete implagium dicitur à plagis. Nam plagas propriè dicimus funes illos quibus retia tenduntur circa imam & summam partem.

Funda genus est piscatorij retis, dicta ab eo quod in fundum mittatur. Eadem etiam à iactando iaculum dicitur. Plautus. Probus quidem antea iaculator eras.

Tragum genus retis ab eo quod trahatur nuncupatum, ipsum & verriculum. Verrere enim trahere est.

Nassa ex viminibus tanquam rete contextum.

Cassis genus venatorij retis, quod capiat. Hinc est quod incassum dicimus, id est sine causa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

Conopeum est rete in similitudinem tentorij contextum propter muscas & culices excludendos, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copiose nascuntur, unde & Conopea dicitur. Nam Conopea Ægyptus est.

De fabricis siue fornacibus, CAP. VI.

Faber à faciendo ferrum impositum nomen habet. Hinc deriuatum est nomen ad alias artium materias: fabros vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua propter operis scilicet firmitatem.

In fabrorum autem fornace gentiles Vulcanum authorem dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fundi extendique potest. Nihil est enim penè quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentum, alibi plumbum, alibi minium, alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra soluuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne crematur, lapide cements & parietes ligantur. Lapidem nigros ignis coquendo candefacit, ligna candida vrendo obsulat, carbonem ex pruna fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis usum. Nam sæpè * vri prodest. Pestilentia quoque quæ obsecratione solis contrahitur, auxiliari certum est. In opere quoque aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.

Habet quoque & aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est ignis qui vsui humano, alius qui * iudicio paret diuino, siue qui de cælo fulmen astringit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuolabile elementum assumens cuncta quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat, ventis & flammis.

Flama verò propriè fornacis est dicta, quod

A statu solum excutitur.

Fornax vero ab igne vocata: *φῶς* enim ignis est.

Caminus est fornax, & est Græcum nomen deriuatum. *καμίνος* id est, à calore.

Fauilla est deferta igne scintilla.

Pruna est quamdiu ardet: cum autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est: carbo verò quod flamma caret. Qui dum interiisse creditur, maioris sit virtutis. Nam iterum incensus fortiore luce calefcit. Cuius tanta vis est & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij qui limites figunt, eos infossos terra substernant, & lapides desuper figant, ad conuincendum * litigatorem, vt fixum lapidem post quatalibet secula limitem esse cognoscant.

al. ad contr. lit. post quantalibet secula vt fixum.

De instrumentis fabrorum,

CAP. VII.

Incus est in quo ferrum tunditur, à cædendo dictus, eo quod illic aliquid cudamus, id est, ferièdo producamus. Cudere enim cedere & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudem, eo quod in ea metallum tundatur, id est, tendatur. unde & tudis malleus, id est, à tundendo, id est, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia dum quid calet & molle est, cædit & producit.

Marcus malleus maior, & dictus marcus, quod maior sit ad cædendum & fortior. Marcellus, mediocris. Marculus malleus pusillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cum marculus ferrum, Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quasi ferricipes, eo quod ferrum candens capiant, teneantque, siue quod ab iis aliquid forui capimus & tenemus, quasi foruicapes. Nam foruum est calidum, unde & feruidum: unde & formosos dicimus, quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lima dicta, eo quod lene faciat. Nā limum lene est.

Cilium est unde operatur argentarij, à quo & calata vasa dicuntur.

De fabricis parietum, CAP. VIII.

In fabricis parietum atque tectorum Græci inuentorem Dedalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam à Minerua dicitur. Fabros autem siue artifices Græci *τέκτονες* vocant, id est instructores. Architecti autem cementarij sunt qui disponunt in fundamentis. Vnde & Apostolus de semetipso, Vt sapiens inquit architectus fundamentum posui.

al. ruti.

al. in iudicio paret.

Machiones dicti à machinis in quibus insi-
sunt propter altitudinem parietum.

De dispositione, CAP. IX.

A Edificiorum partes sunt tres, dispositio,
constructio, venustas.

Dispositio est areæ vel solij & fundamen-
torum descriptio.

De constructione, CAP. X.

Constructio est laterum & altitudinis edi-
ficatio. Constructio autem vel instructio
vocata eo quod instruat, & coherere faciat
ut lapides luto, & ligna & lapides inuicem si-
bi. Nam & intinctio ferri in aqua instructura
est. Nisi enim eadē tingatur, stringi & cohe-
rere non potest ferrum. Item constructio à
multitudine lapidum & lignorum dicta: vn-
de & strues. Aliud est enim ædificatio, aliud
instauratio. Nam ædificatio noua constru-
ctio est. Instauratio verò quod reparatur ad
instar prioris. Nam veteres instar, pro simi-
litudine ponebant. Inde & instaurare dice-
bant.

Constructio autem constat fundamento,
lapidibus, arena, calce & lignis.

Fundamentum dictum quod fundus sit æ-
dificij. Idem & mentum à cedendo dictum,
quod crasso lapide surgat.

Lapides in structuris apti, albus, Tiburtinus
al. isfangio. columbinus, fluuiialis, * sfungia, rubrus & re-
liqui.

Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mol-
lis denta ferra secatur, tractabilis in opere est,
ita ut in eo, quasi in tigno literæ scribantur.

Tiburtinus à loco Italiæ dictus, qui dum sit
ad fabricam fortis, vapore tamen dissilit.

Tophus ædificiis inutilis est, fundamentis
al. mordaci aptus * mortalitate & mollitia. Ex aestu enim
tate. & alitu maris fricatur & verberatur imbribus.

Arenatus lapis concretus maris arenis, hic
& bibulus dicitur. Seruat enim humorem ac-
ceptum. Idem & in Betica.

Gaditanus ab insula oceani ubi plurimus
exciditur.

Piperinus subalbidus cum punctis nigris,
durus atque fortissimus.

* Concleatus cocleis lapillisque & arena
al. cochlea- concretus, asperimus & interdum fistulosus.
ticus.

Columbinus à colore avis nuncupatus, na-
tura vicinus gipso & mollicie simillimus.

Molaris in parietibus utilis: quia est quæ-
dā natura eius pinguior, duraque & aspera,
ex quo etiā & mole sunt, unde & nomen tra-
xit. Huius quatuor genera, albus, niger, per-
mixtus ac fistulosus * Sfungia lapis creatus ex
al. isfangio. aqua leuis ac fistulosus & cameris aptus.

Silex durus lapis ex cuius genere nigri sili-

ces optimi quibusdam in locis & rubentes.

Alibi siles contra vetustatem incorrupti
permanent. Idem & in monumentis sculpi,
& incorrupti permanent: quibus nec ignis
quidem nocet. Nam ex iis etiam formæ fiunt,
in quibus æra funduntur.

Viridis silex vehementer & ipse igni resi-
stens: sed nusquam copiosius, & ubi inueni-
tur, lapis non saxum est.

Pallidus in cemento raro utilis.

Globus contra iniurias fortis, & in structu-
ris infidus: nisi fuerit multa suffrenatione de-
uinctus.

Fluuiatilis silex semper veluti madens est.

Hunc æstate exhiberi oportet, nec ante bien-
nium inferi in structuris domorum, fictilium
operum ad parietes & fundamenta: quæ co-
ctis laterculis ad teeta imbriculis tegulisque
aptantur.

Tegula vocata quod tegant ædes, & im-
brices quod accipiant imbres. Tegula autem
primæ positionis nomen, cuius diminutium
tigillum.

Lateruli verò vocati, quod lati formentur
circumactis vndique quatuor tabulis.

Lateres autem crudi sunt: qui & ipsi inde
nominati, quod lati ligneis formis efficiuntur.

Quorum crates dicuntur, in quibus lutum
pro eisde lateribus crudis portare solent. Sunt
enim connexiones cannatum, dicti *can-
tæ*, id est quod se inuicem teneant.

Lutum autem vocatum quidam per anti-
phrasim putant: quod non sit mundum. Nam
omne lotum mundum est.

* Calx viva dicta: quia dum sit tactu frigi-
da, intus occultum continet ignem: unde per-
fusa aqua statim latens ignis erumpit. Natu-
ra eius mirum aliquid facit. Postquam enim
arserit aquis incenditur, quibus solet ignis ex-
tingui, oleo extinguitur quo solet ignis accē-
di, usus eius in structuris fabricæ necessarius.
Nam lapis lapidi non potest adherere fortius
nisi calce coniunctus.

Gypsum cognatum calci est, & est græcum
nomen. Plura eius genera: omnium autem
optimum * lapis est specularis. Est enim insi-
gnis ædificiorum & coronis gratissimus.

Arena ab ariditate dicta: non ab adhaeren-
do fabricis, ut quidam volunt. Huius proba-
tio si manu impressa stridet, aut si in vestem
candidam sparsa nihil fordis relinquit.

Columna pro longitudine & rotunditate vo-
cata: in quibus totius fabricæ pondus erigi-
tur. Antiqua ratio erat columnarum altitudi-
nis tertia pars latitudinum. Genera rotunda-
rum quatuor, Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ,
Corinthæ, mensura crassitudinis & altitudi-
nis inter se distantes. Quintum genus est ea-

al. de lapide
speculari.

rum quæ vocantur Atticæ: quaternis angulis aut amplius, paribus laterum intervallis.

Bases fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento confurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomen petrae est fortissimæ Syro sermone.

Capitella dicta quod sint columnarum capita, quasi super collum caput.

Epistilia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quod pauantur, id est cædantur, unde & pauor: quia cædit cor.

Ostracus est pauimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixto feriat. Testam enim Græci ὀστρακα dicunt.

Rudos, artifices appellant lapides contusos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: unde & rudera dicuntur.

Canalis ab eo quod caua sit in modum cænæ. Sanè canalem melius genere fœminino quàm masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant & mittant. Nam Græcè σπένδαο mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitæ sunt: per quas aquæ per modulos certos diuiduntur. E quibus est vicia & quinarîa, digitus quadratus, digitus rotundus, & cæteri modi cuique causæ. Hucusque partes constructionis.

De venustate, CAP. XI.

Venustas est quicquid illud ornamenti & decoris causa ædificiis additur, ut testorum causa auro distincta laquearia, & prætonsi marmoris crustæ & colorum * pictura.

De laqueariis, CAP. XII.

Laquearia sunt quæ cameram subtegunt & ornant: quæ & lacunaria dicuntur: quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gipso vel coloribus habeat pictos, cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, ut Lucius. Resultant ædificiis lacusque. Cuius diminutio lacunar facit, ut Horatius. Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium & per antisticon laquearium facit.

De crustis, CAP. XIII.

Crustæ sunt tabulæ marmoris. Unde & marmorati parietes & crustati dicuntur. Qui autem marmora secandi in crustas rationem excogitauerunt non cõstat. Fuit autem arena & ferro serræque in prætenui linea premente arenas, tractuque ipso secante: sed tras-

fior arena plus erodet marmoris. Nam tenuis fabricis & polituris accommodata est.

De lithostrotis, CAP. XIII.

Lithostrota sũt elaborata arte picturæ parvulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autem à tesseri nominati, id est quadratis lapillis per diminutionem.

De plastis, CAP. XV.

Plastice est parietum ex gipso effigies signaque exprimere pingeretque coloribus. Plastice autem dictum Græcè, quod Latine est pingere terra vel gipso similitudines. Nam impressa argilla formam aliquam facere plastis est. Unde & protoplastus est dictus homo: qui ex limo primus est conditus.

De pictura, CAP. XVI.

Pictura autem est imago exprimens speciem alicuius rei, quæ dum visâ fuerit ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta quasi fictura. Est enim imago ficta non veritas. Hinc & fucata, id est ficto quodam colore illita nihil fidei, & veritatis habetia. Unde & sunt quædam picturæ quæ corpora veritatis studio coloris excedunt, & fidem dum augere contendunt ad mendaciũ prouehunt: sicut qui Chimeram tricapitem pingunt vel Scyllam hominem sursum, caninis autem caputibus cinctam deorsum.

Picturam autem Ægyptij excogitauerunt primum vmbra hominis lineis circumductam. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus, postea diuersis: sicque paulatim sese ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbas differentiâsque colorum: unde & nunc pictores prius vmbas quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inuentæ artis.

De coloribus, CAP. XVII.

Colores autem dicti sunt, quod calore signis vel sole perficiuntur, siue quod in initio colabantur, ut summæ subtilitatis existerent.

Colores autem aut nascuntur aut fiunt. Nascuntur, ut sinopsis, rubrica, prætonium, melinum, * fretia, auripigmentum. Ceteri fiunt aut arte, aut permixtione.

Sinopsis primum inuenta in Ponto est. Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species eius tres, rubra & minus rubens, & inter has media.

Rubrica vocata quod sit rubra & sanguineo proxima. Hæc plurimis locis gignitur: sed optima Ponto, unde & Pontica dicitur.

Sineum rubri coloris pigmentum, ex quo

& librorum capita scribuntur. Ipsum est & Phœnicum, appellatum ita, eo quod in Syria colligatur in littoribus rubri maris ubi Phœnices inhabitant.

Aliud est sericum, aliud Syricum. Nam sericum lana est quam Seres mittunt, Syricum verò pigmentum quod Syri Phœnices in rubri maris littoribus colligunt. Est autem inter factitios. Nam sæpe fit aut sinopide, aut sandice mixtus.

Minium primi Græci in Ephesiorum solo inuenisse traduntur. Cuius pigmenti Hispania cæteris regionibus plus abundat. vnde etiam nomen proprio flumini dedit. Huius distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarinum.

Cinnabaris à dracone & barro id est elephanto cognominatum. Aiunt enim draconum esse sanguinem dum implicant elefantos. Ruunt enim beluæ & dracones obruuntur, quorum fusus cruor terram inficit, fitque pigmentum quicquid solo tinxerit. Est autem pulvis coloris rubri.

Prasina id est creta viridis, etsi in aliquibus terris promiscue generetur, optima tamen in Lybia Cyrenensi.

Chrylocolla colore prasino est dicta, quod vena eius habere aurum traditur. Hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit. Foditur enim ex metallis æris, cuius inuentio argentum atque indicum prodit. Nam venæ eius cum iis habent naturæ societatem.

Cypria ab insula Cyprio, ubi plurima reperitur.

Sandaracha in insula rubri maris topazon nascitur colore cinnabari, odore sulphureo. Inuenitur autem in aureis & argentariis metallis, melior quo magis rufa, quodque magis virus redolet. quanquam & cerussa si torreatur in fornace sandarachum facit, vnde & color est flammeus. Quod si torreatur æqua parte rubrica admixta, sandicem reddit.

Arsenicum quod Latini ob colorem auri auripigmentum vocant, colligitur in Ponto ex auraria materia, ubi etiam Sandaracha. Optimum est quod in auri colorem transit purum & fissile, gracili venarum discursu. Quod verò pallidius aut Sandarachæ simile est, deterius iudicatur. Est & tertium genus squamosum, quo miscetur aureus color. Vis earum ut Sandarachæ, sed acrior.

Ocra & ipsa in insula maris rubri topazon gignitur: ubi & Sandaracha. Fit quoque & ocra exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis quæ quanto magis in camino arserit, tanto melior fit.

Venetum ceruleum temperare primum A-

lexandria reperit. In Italia ex arenæ puluere & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permixtioni addes, vectoriani similitudo erit.

Purpurissum ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Præcipuum est, tamen aliud quod adhuc vase rudibus medicamentis inebriatur. Proximum est egesto eo addita creta in * vas idem, & quoties id factum est, eleua-
tur bonitas. Preciosissima purpuræ causa est quod * isfino maximè inficitur rubeaque.
al. ius. al. isfino.

Indicum in Indicis inuenitur calamis, spuma adherente limo. Est autem coloris cyanei, mixturam purpuræ cerulique mirabile reddens. Est alterum genus in purpurariis officinis, spuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quod sit atrum: cuius species & picturæ & quotidiano vsui necessaria est, istud inter factitios est. Fit enim & fuligine plurimis modis super arduas tedas resina adiecta, lacusculo ædificato, quod fumum retineat. Huic pictores cum aqua miscent gluten, ut illustrius resplendeat. Ad festinationem autem operis etiam sarmentorum veterum carbones cum glutino triti inducendis parietibus atramenti speciem reddunt. Sunt & qui vini faciem siccitam excoquant, affirmantque si ex bono vino sæx fuerit Indici speciem id atramentum præbere. Sed & sarmentum vix nigræ vino optimo tinctum posteaquam siccitate aruerit si exuras & conteras, adiecto glutino, nitorem Indici reddet, vstaque plurimum necessaria est, nullo negotio prouenit. Nam & si glebam filicis benigne excoquas, & aceto acerrimo superfusam extinguas, madefacta * sfungia
al. isfungia
colorem purpureum reddit. Eam ubi contriueris vsta erit. Omne autem atramentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrumpuntur.

Melinum dictum, quod eius metalli ferax sit vna ex Cycladibus insula Melos nomine. Est enim candidum, nec vtuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

Anulare quod vocant candidum est, quo muliebres picturæ luminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmis.

Cerussa fit hoc modo: In vase enim aceto acerrimo impleto sarmenta aminia in eodem vasculo collocabis, ac super sarmenta tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde vas diligentissime claudes, illinesque ne aliquid inde spiraminis exeat. Post dies autem xxx. vas aperitur & ex distillatione tabularum innata cerussa inuenitur. Quod ablatum & arefactum teri-

tur atque iterum aceto admixtum in pastillis diuiditur & in sole siccat. Hac obseruantia si laminas aereas sarmentis superponas, eruginem * creant Chalcantium.

De instrumentis edificiorum,
CAP. XVIII.

In structura autem parietum ad normam fieri, & ad perpendicularum respondere oportet. Norma dicta Græco vocabulo extra quam nihil rectum fieri potest. Componitur autem ex tribus regulis, ita ut duæ sint binorum pedum, tertia habeat pedes duos uncias decem, quas equali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iungit, ut schema trigoni faciant. Id erit norma.

Regula dicta quod sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

Perpendicularum est quod semper appenditur, denique in fabrica nisi omnia ad perpendicularum, & certam regulam fiant, necesse est ut cuncta mendosa instruantur, ut aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia supina, & propter hoc vniuersa * sunt constructa.

Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

Trullæ nomen factum, eo quod trudit & detrudit, id est, includit calce vel luto lapides.

Marcellus machina.

Scalæ a scandendo vocatæ, hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vnæ sunt, aut plures, quia numeri tantum pluralis est nomen, ut litteræ, quæ epistolam significat.

De lignariis, CAP. XIX.

Lignarius generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius speciale nomen est. Carpentum enim solum facit, sicut naucularius, quia tantum nauium est fabricator & artifex.

Sarcitektor dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnum tecti faciat corpus.

Idem & tignarius, quia tectoria lignis inducit.

Lignum vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen conuertitur & in flammam. Vnde & licinium dicitur, quod lumen det.

Materia inde dicitur omne lignum, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuam, materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea quæ sunt facta videmus, & materia

quasi mater dicta.

Trabes vocatæ, quod in transuerso positæ utrosque parietes contineant.

Aliud autem sunt tigna, aliud trabes. Tigna enim iuncta trabem faciunt. Trabes autem sunt cum sunt dolatæ.

Tolus propriè est, veluti scutū breue quod in medio tecto est in quo trabes coeunt.

Cuplæ vocatæ, quod copulent in se lucentes.

Lucentes dicuntur, quod erecti inuicem se teneant more lucentium.

* Agrantes.

Asleres ab asse dicti, quia soli ponuntur neque coniuncti.

Scindulæ, eo quod scindantur, id est diuidantur.

Epigri & clauī sunt quibus lignum ligno adhæret.

Clauī autem dicti quasi calybi, quia ex calybe fiūt, id est ferro. Calybs enim ferrum est.

Tabulæ a veteribus tagulæ vocabantur, a tegendo scilicet, unde & regulæ.

Commisura dicitur tabularum coniunctio.

Sectio autem dicta a sequendo ea quæ ceperit. Nam secare sectari & sequi est.

Serræ autem nomen de sono factum est, id est a stridore.

Serræ circinique vsum Perdicæ quidam adolescens inuenit, quem puerum Dedalus frater matris suæ, studiis perdocendum acceperat. Cuius pueri tantum ingenium fertur: ut dum materiæ diuidendæ compendium quæreret, spinampiscis imitatus de ferro laminam exasperans dentium mordacitate armavit: quam serram artifices nuncupant. Pro cuius artis inuentione Dedalus magister eius inuidiæ liuore permotus præcipitem puerum ex arce deiecit, dehinc exulatum Cretam abiit, ibique aliquam diu fuit, ut fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit & inde Ciliciam venit.

Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulū. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinem extensa fuerat. Punctus autem in medio * circini céntrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta conuergunt.

Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur: quasi succuris. Item securis, quasi semicuris. Ex vna enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, vtramque autem habens aciem, bipennis dicitur: quod ex vtraque parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennum autem antiqui acutum dicebant. Vnde & auis pennis, quia acuta. Et ecce nomen quod reseruauit antiquitatem, quia veteres dicebant

In v. C. deest.

forte, circuli.

Inere, quodam exempli, in legibus, Cris Chalcantum dictum, quod calce est ibi, non id est, sicut, unde & apud Latinos erit flos appellatur.

Ita habent omnia exempla. Ego tu, legendum, aduocor, non, iuuat.

pennas non pinnas. Hæc & dolabra: quod habeat duo labra, nam securis simplex est.

Dextralis dexteræ habilis.

Afcia ab astutis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen est afciola. Est autem manubrio breui ex aduersa parte referens vel simplicem malleum, aut cauatum, vel bicornè rastrum.

al. Scalprus.

*Scalprum dictum, quod scalpturis & foraminibus sit aptum, quasi scalforus. Cuius diminutiuum scalpellus.

Terebra vocata à vermi ligni, qui vocatur terebra: quem Græci *τρεβρα* vocant. Hinc terebra dicta, quod ut vermis terendo forat, quasi terefora, vel quasi transforans.

al. scosam.
al. Gulaia.

Taratrum quasi teratrum. Scosina dicta quod hærendo *scophen faciat. Canterium, Gallia *Guia.

De inuentione lanificij, CAP. XX.

Mineruam quandam gentiles multis ingenijs prædicant. Hanc enim primam lanificij vsum monstrasse, hanc etiam telam ordisse & colorasse lanas perhibent. Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices supplicant. Sed & hoc poetice fingitur. Non enim Minerua istarum artium princeps est: sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium, ideoque sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio quo reguntur vniuersa.

De veste sacerdotali in lege, CAP. XXI.

Octo sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum.

Poderis est tunica sacerdotalis linea, corpori astricta vsque ad pedes descendens. vnde & nuncupatur, *poderis* enim Græci pedes dicunt. Hæc vulgo camisia vocatur.

al. Abaneth
al. Abancit.

*Ahanem cingulum sacerdotale rotundum polimita arte ex cocco, purpura, hyacintoque contextum, ita ut flores atque gemmæ in eo videantur esse distinctæ.

al. galeriam.

Pileum est ex bisso rotundum quasi sphaera media, caput tegens sacerdotale, & in occipito vitæ constrictum. Hoc Græci & nostri tiam vel *galeam vocant.

Machil quod est tunica talaris tota thicinnay, habens ad pedes LXXII. tintinnabula: totique intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quod Latine interpretatur superindumentum. Erat enim pallium superhume-

rale ex quatuor coloribus & auro contextum habens in vtroque humero lapides duos smaragdinos auro conclusos, in quibus sculptæ erant nomina Patriarcharum.

Logicon, quod Latine dicitur rationale, pannus duplex, auro & quatuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus super humerale contra pectus pontifices annectebatur.

Petalum aurea lamina in fronte pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

Batin, siue sceminalia, id est braccæ lineæ vsque ad genua pertingentes, quibus verenda sacerdotis velabantur.

De nominibus vestium cæterarum,

CAP. XXII.

Diuersitas vestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, & reliqua.

Tegmen dictum eo quod tegat membra: sicut tegumenta, tecta quæ tegunt corpora.

Indumentum quod intus ad corpus induitur: quasi intumentum.

Vestimentum verò est quod vsque ad vestigium prætenditur, quasi vestimentum, ut est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermones auctorum confundit.

Discernitur autem vestitus à cultu: quoniam lautius intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

Plæræque autem vestium aut à tempore quo maximè in vsum sunt appellantur, aut à locis ubi vel primum vel maximè vendicantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

Vestis antiquissima hominum fuit perizonatum, id est succinctorium: quo tantum genitalia cõtèguntur. Hoc primum primorales è foliis arborum sibi fecerunt, quando post præuaricationem erubescerent pudenda velabant. Cuius vsum quædam barbaræ gentes dum sint nude vsque hodie tenent. Hæc & campestris nuncupatur, pro eo quod eisdem iuuenes qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

Tunica vestis antiquissima appellata, quia in motu incedentis sonum facit. Tonus enim sonus est. Primum autem fuisse pelliceæ tunicæ quibus post offensam & eiectionem de paradiso Adam & Eva induti sunt.

Talaris tunica dicta, eo quod ad talos vsque descendat, & ad pedes defluat, sicut pectoralis quia apud antiquos brevis erat: ut tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit.

Manicleata tunica, id est manicata eo quod habeat manicas, quam *μακρόβραχιον* Græci vocant.

Dalmatica vestis primum in Dalmatia provincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.

Russata quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam, reperta est à Lacedæmoniis ad celandum coloris similitudine sanguinem quotiens quis in acie vulneraretur, contemplantur aduersario animus auferretur. Hac sub consulis Romani visi sunt milites, unde etiam russati vocabantur. Solebat enim pridie quam dimicandum esset ante principia poni, quasi admonitio & indicium futuræ pugnae.

* Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos aut additos acu.

Iacinthina vestis est ærio colore resplendens.

Molocima quæ maluarum stamine conficitur, quam alij melocinam, alij * maluerlam vocant.

Bombicina est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombicinum dicitur, conficiturque in insula Choo.

Apocalama.

Serica à serico dicta, vel quod etiam Seres primi miserunt.

Holoserica tota serica: *ὅλος* enim totum.

Tramoserica stamine lineo: trama ex serico.

Holoporphyra tota ex purpura.

Byssina candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sunt & qui genus quoddam lini byssum esse existiment.

Fibrina, tramen de fibri lana habens caprina.

Masticina & * mena.

Linea, quæ ex solo lino fit.

Linostema vestis est ex lana linóque contexta. Et dicta linostema, quia in stamine linum, in trama lanam habet.

Recta dicitur vestis, quam sursum versum stantésque texunt.

Segmenta zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nam & particulas cuiusque materiæ abscisse præsegminas vocant.

Leuidensis, quod raro filo fit, leuiterque densata.

Pauitensis contraria Leuidensi, dicta quod grauiter pressa atque calcata sit.

Citrosa, quasi conerispa ad similitudinem citri. Neuius: Pulchram ex auro vestemque citrosam.

Velenésis tunica est, quæ affertur ex insulis.

Exotica vestis est peregrina de foris veniens

A vt in Hispania à Græcis.

Polimita multicoloris. Polimitus enim textus multorum colorum est.

Acupicta vestis acu textilis aut acu ornata. Eadem & Phrygia. Huius enim artis periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in Phrygia inuenta est. Vnde & artifices qui id faciunt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam chlamidem.

Trilicis à tribus liciis, quia est simplex & * biplex.

Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

* Intripola vestis illa vocatur, quæ dum sit vetus ad nouam speciem recurratur.

Pannutia nuncupata, quod sit diuersis pannis obfita.

Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.

* Libitonarium est colobium sine manicis, quali monachi Aegyptij vtuntur.

Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hæreat. Hoc in Aegypto & in Syria non tantum scemina, sed & viri vtuntur. Vnde & Hieremias, Trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petrae abscondit, & postea scissum reperit. Hoc à quibusdam & renale dicitur, quia renibus alligatur.

Limus est vestis, quæ ab umbilico vsque ad pedes producit. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, * fluuiofam, inde & nomen accepit. Nam limum obliquum dicimus.

Licinium vocatum, quod textura eius ligata sit in totum, quasi diceret liginum, e pro g litera commutata.

Armelausa vulgò vocata, quod ante & retrò diuisa atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausa: e litera ablata.

Camisias vocamus, quod in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

Fœmoralia appellata, eo quod fœmora tegant. Ipsa & braccæ, quod sint breues, & verecunda corporis iis velentur.

Tubruco vocatos dicunt, quod tibia brachiaque tegant.

Tubraci, quod à braccis ad tibia vsque perueniant.

De vestibus quarundam gentium,

CAP. XXIII.

Quibusdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, vt Parthis * sarabara. Gallis linna. Germanis renones. Hispanis striges. Sardis * manstruga.

Sarabara sunt fluxa ac sinuosa vestimenta, de quibus legitur in Daniele. Et sarabara eorum non sunt immutata. Et Publius: Vt quid

al. Lacuna-
ta.

al. Malocel-
lam.

Mela quod à
colore nigro.
Græci enim
μῆλα nigρά
vocat.

al. biles.

al. interpo-
la.

al. Leuire-
narium.

al. fluxuo-
sam.

al. mastruca

ergo in ventre tuo Parthi sarabara suspende-
runt? Apud quosdam autem sarabara quædā
capitum tegmina nuncupantur, qualia vide-
mus in capite Magorum picta.

Linnae saga quadra & mollia sunt. De qui-
bus Plautus: * Linnae cooperta est texturino
Gallia.

al. Linna
cooperta
est texturino
Gallus.

Renones sunt velamina humerorum & pe-
ctoris vsque ad umbilicum, atque intortis
villis adeo hispida, ut imbres respuant, quos
vulgò reptos vocant, eò quod longitudo vil-
lorum, quasi reptat: de quibus Salustius, Ger-
mani in tectum renonibus corpustegunt. Di-
cti autem renones à Rheno Germaniæ flumine,
vbi iis frequenter vtuntur.

Mastruga vestis Germanica ex pelliculis
ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem
purpura regalis non commouit, cum Sardo-
rum mastruga mutauit. Mastruga autem di-
cta, quasi monstruosa, eò quod qui ea induun-
tur, quasi in ferarum habitum transformen-
tur.

Dinoscentur & gentes ita habitu, sicut &
lingua discordes. Persæ brachia & crura linia-
mentis, caput tiara tegunt. Eminent apicibus
fastigiatis Alani: horrent & * malè tecti cum
* latratoribus linguis Scoti: sacra vel sagati
Alemanni. * Linteati Indi: gemmati Persæ:
sericati Seres: pharetrati Armenij.

al. malis.
al. latranti-
bus.
al. latrati-
cibus.
al. Linteati.
quod proba.
Nem Indi
ita faciem li-
neamentis
pingunt.
al. itemata.

Nonnullæ etiam gentes non solum in ve-
stibus, sed & in corpore aliqua sibi propria,
quasi insignia vindicant, ut videmus cirros
Germanorum: granos & cinnabar Gotho-
rum: * stigmata Britonum. Circumcidunt quo-
que Iudæi præputia: pertundunt Arabes au-
res, fluent capitibus intextis Getæ, nitent
Albani albescentibus crinibus. Mauros habet
tetra nox corporum, Gallos candida cutis, si-
ne equis inertes extant Alani, nec abest * gens
Pictorum nomen à corpore, quod minutis
opifex acus punctis & expressos natiui grami-
nis succos includit, ut has ad sui * specimen
cicatrices ferat, pictis artibus maculosa no-
bilitas.

al. genti.

al. speciem.

Habet & sexus institutam speciem habitus,
ut in viris tonsi capilli, in mulieribus redun-
dantia crinium, quod maximè virginibus in-
signe est, quarum & ornatus ipse propriè sic
est, ut concumulatus in verticem ipsam capi-
tis sui arcem * ambitu crinium contegat.

al. ambitus.

De palliis virorum, C A P. XXIII.

al. pallens.

P* Allium est quo administrantium scapu-
læ conteguntur, ut dum ministrant expe-
ditius discurrant. Plautus, Si quid facturus
es appende in humeris pallium, & pergat
quatum valet tuorum pedum pernecitas. Di-
ctum autem * pallium à pellibus, quia prius

al. pallium.

E super indumenta pellicia veteres inducban-
tur, quasi pellea, siue à palla per deriuatio-
nem.

Chlamis est quæ ex vna parte induitur ne-
que consuitur, sed fibula infrenatur. Hinc &
Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quod velamento sui corpus te-
gat atque operiat. Est autem * pallium purum ^{al. pallum}
forma rotunda & fusiore, & quasi inundante
sinu & sub dextro veniens, super humerum si-
nistrum ponitur: cuius similitudinem in ope-
rimentis simulachrorum vel picturarum aspi-
cimus, easque statuas togatas vocamus.

Toga autem Romani in pace utebantur:
belli autem tempore paludamentis. Mensura
togæ iustæ, si sex vlnas habeat.

F Toga autem palmata dicebatur, quam me-
rebantur ij, qui reportabant de hostibus pal-
mas. Ipsa vocabatur & toga picta, eò quod vi-
ctorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida eademque cretata, in qua
candidati, id est magistratum petentes ambie-
bant, addita creta, quo candidior insigniorque
esset. Cicero oratione quam habuit contra
competitores, in toga candida scripsit.

Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur to-
ga, ut togæ lacinia, quæ post secus reicitur,
attrahitur ad pectus, ita ut ex utroque latere
ex humeris picturæ pendeant, ut sacerdotes
gentilium faciebant, aut cingebantur præ-
tores.

G Trabea erat togæ species ex purpura & coc-
co, qua operiti Romanorum reges initio pro-
cedebant. Hanc primùm Romulus adinue-
nisse perhibetur, ad discretionem regij habi-
tus. Trabea autem dicta, quod in maiori glo-
ria hominem * transbearet, hoc est, ultra & ^{al. transue-}
in posterum ampliori dignitate honoris bea-
tum faceret.

Paludamentum erat insigne * pallium Im- ^{al. pallum}
peratorum cocco purpuræque & auro distin-
ctum. De quo Salustius: Togam, inquit, pa-
ludamento mutauit. Erat enim pallium bel-
licum, dictum, ut quibusdam videtur, quod
eo indutus palam faceret Imperator bellum
futurum.

Circumtextum est, quod Græcè *κινδης* di-
citur, de quo Virgilius: Et circumtextu cro-
ceo velamen acantho. Circumtextum au-
tem dictum, quia est rotundum pallium.

Diplois Græcum nomen, ab eo quod sit
duplex amictus. Horatius: Contra quem du-
plici panno patientia velat. Est autem vestis
militaris, cuius vsus Gallicis primùm expedi-
tionibus cepit è præda hostili. De qua est vox
illa senatui, Togis depositis Quirites ad saga
conuersi fuerant.

Sagum autem Gallicum nomen est: di-
ctum

etum autem sagum quadrum, eò quòd apud A
eos primùm quadratus vel quadruplex esset.

Penula est pallium cum fimbriis longis.

Lacerna pallium fimbriatum, quo olim so-
li milites utebantur. Vnde & in distinguenda
castrensi urbanæque turba hos togatos, illos
lacernatos vocabant. Inde autè lacernæ quasi
amputatis capitibus fimbriarum, neque ita
laxis ut sunt penularum.

Mantum Hispani vocant, quod manus te-
gat tantum. Est enim breue amictum.

Prætexta puerile pallium est, quo vsque ad
xvj. annos pueri nobiles sub disciplinæ cultu
utebantur. Vnde & prætextati pueri appella-
ti sunt. Dicta autem prætexta, quia prætexe-
batur ei latior purpura.

Casula est vestis cucullata, dicta per dimi-
nutionem à casa, quod totum hominem te-
gat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi
minor cella, sic & Græci Planetas dictos vo-
lunt, quia horis errantibus euagantur. Vnde &
stellæ planetæ, id est, vagæ suo errore motû-
que discurrunt.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim
birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est
caprina à collo pendens præcincta vsque ad
lumbos. Est enim habitus propriè necessarius
ad operis exercitium. Fiebat autem prius, ut
quidam estimant, de pelliculis melonum. Vnde C
& melotes vocatæ sunt.

Fimbriæ vocatæ ora vestimentorum, hoc
est, fines ex Græco vocabulum trahentes.
Græci enim terminum ὅρος vocant.

De palliis sceminarum, CAP. XXV.

R Egillum est prælatum reginarum amicu-
lum, vnde & appellatum. Peplum matro-
nale pallium ex purpura signatum: cuius
fimbriæ aureis staminis summitate resplen-
dent.

Palla est quadrum pallium muliebris vestis
deductum vsque ad vestigia, affixis in ordinè
gemmis. Et palla dicta, *scilicet τὸ πάλιν*, id est, à
nobilitate, quæ est circa finem huiusmodi
indumenti: siue quòd rugis vibrantibus sinua-
ta crispetur.

Stola matronale operimentum, quod coo-
perto capite & scapula à dextro latere in leuū
humerum mittitur. Stola autem Græcè vo-
catur, quod superemittatur.

Eadem & ricinium Latino nomine appel-
latum, eò quòd dimidia eius pars retrò eiicitur,
quod vulgò mauortem dicunt. Vocatam au-
tem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signū
enim maritalis dignitatis & potestatis in eo
est. Caput enim mulieris vir est: inde & super
caput mulieris est.

Amiculum est meretricum pallium lineū:
Hoc apud veteres matronæ in adulterio de-
prehensæ inducebantur, ut in tali amiculo po-
tius quàm in stola polluerēt pudicitiam. Erat
enim hoc apud veteres signum meretriciæ
vestis: nunc in Hispania honestatis.

Theristrum pallium muliebre dictum, quòd
ἐν θερμῷ, id est, in æstu & caumate corpora mu-
lierum protegat, quo vsque hodie Arabia &
Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in
æstu tutissimo teguntur vmbaculo. De quo
in Isaia legitur.

Anaboladium amictorium lineum scemi-
narum, quo humeri operiuntur, quod Græci
& Latini sindonem vocant.

De stratu & reliquis quæ in usu habentur,
CAP. XXVI.

S Tragulum vestis est discolor, quòd manu
Sartificis diuersa varietate distinguitur. Di-
ctum autem, quod in stratu & in amictu ap-
tum sit. De quo Salomon: Stragulatam ve-
stem fecit sibi.

Ludices à ludis, id est theatris vocatas qui-
dam existimant. Cum enim egrediebantur,
de ludi prostibulo iuvenes horum velamen-
to tegebant caput & faciem, quia solebant e-
rubesce, qui lupanar introissent.

Galnapes.

Fulera sunt ornamenta lectorum, dicta quòd
in iis fulcitur, id est, sustinemur, vel quòd to-
ros fulciant, siue caput, quæ reclinatoria vul-
gus appellat.

Cervicalia autem eo quod ponantur sub
cervice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui est diuitum
lectus.

Culcitra vocatæ, quòd calcentur, id est far-
ciantur pluma siue tomento, quo molliores
calidioresque sint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm ster-
nerentur, quasi tapedia.

Sipla tapeta ex vna parte villosa quasi sim-
pla.

Amphitaba ex vtraque parte villosa tape-
ta. Lucilius: Siple atque amphitaba villis in-
gentibus molles.

* Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt,
quæ ut nomen ipsum indicat, olim tergendis
manibus præbebantur: siue mandelia à man-
dendo.

Mappæ conuiuij & epularum appositurarum
sunt, quasi manupæ, atque ob id nominatæ:
cuius diminutium mappella est.

Toralia longæ perpetuæque mappæ, à to-
ro dictæ.

Sabanum Græcum nomen est.

Facitergium & manuergium à tergendis

al. Græce.

al. legendū
cenleo mo-
bilitate.

al. Mantilla

faciem vel manus vocatur.

Vela dicta, quod obiectu suo interiora domorum velent.

Aulea vela picta & grădia, quæ ideo aulea dicta sunt, quod primum in aula Attili Regis Asia, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

Cortinae sunt aulea, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ autem cortinae à coriis, eo quod prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arictum rubris & ex pellibus hyacinthinis.

Cilicia Arabes nuncupant velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

De lana, CAP. XXVII.

Lana à laniēdo, id est vellēdo dicta. Hinc & vellus dictum, quod prius lanæ vellentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, deflexumque nomen eius ex Græco. Nam linum Græci λινάειον dicunt: siue quod sit molle & leue.

Stuppa verò cannabi est siue lini. Hæc secundum antiquam orthographiam stuppa dicitur, quod ex ea rimæ nauium stipentur. Vnde & stipatores dicuntur, qui in vallibus eam componunt.

Tomentum appellatum, quod aut in filo aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

Canabum à similitudine cannæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κανάβιον, vocant.

Byssum genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, quod Græci papatem vocant.

Fibrinum lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos adimunt.

Aranea vocata, eo quod aëris infusione in frondibus nutriatur.

Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græci βόμβυξ nominantur.

Placium est stuppa & quasi * crassedo serici, & est Græcum nomen.

De coloribus vestium, CAP. XXVIII.

Tinctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. χόκρον Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex syluestribus frondibus.

Conchilium dictum, eo quod ex conchu-

lis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in insula Cypro gignitur: siue in iis quos * pro-

prior Solis cursus illuminat. Conchilia autem sunt maris, quæ circumcisa ferro lacrymas purpurei immittunt coloris. His collectis color purpureus temperatur. Et ostrum exinde appellatum dicunt, quod ex teste humore elicitur.

Purpura apud Latinos à puritate lucis vocatur, apud Græcos autem πέρυρα dicitur cū aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

Ferrugo est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, vt, -- Ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

Glaucus color est ferrugineus subniger.

Elbidum ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter album & nigrum, & elbum ab albo deriuatum.

Luteus color rubicundus, quod est croceus. Nam crocus lutei coloris est, vt, Croceo mutataque vellera luto.

Menuum, quod sit colore nigro. Græci enim μέλας nigrum dicunt.

Masticinū, quod colorem masticis habeat.

Glatteum, blauum.

Mesticium, osticium, quia ex vsto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta assiduis ignibus. Vnde & color eiusdem tincturæ flammeus est.

De instrumentis vestium, CAP. XXIX.

Tela pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatum est telaria.

Insubuli, quia infra & supra sunt, vel quia insubulantur.

Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quia pexa fila reddant & imprimant.

Holum, quod sit in longitudine & rotunditate, quasi columna.

Fusus, quod per ipsum fundatur quod netum est.

Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, soluntur.

Calatum leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in qua vel pensa ponuntur, vel leguntur flores. χάλων enim Græcè lignū est, à quo deriuatum est calatum. Nam Latinè quasillum dicitur. Cicero in Philippicis, Aut verò inter quasilla pendatur aurum.

Pensum mulierum à pendendo dictum. Vnde pensa & impenfa netum.

Fila dicta, vel quia ex pilis animalium sunt

vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

Mataxa à circuitu scilicet filorum. Nam mata circuitus dicitur, vel quod transferatur.

Gubellum corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

Panulia vel panuclia, quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discuntur per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quod via recta transmittatur per telam. Est enim filum inter stamen currens.

Licia sunt quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Ordire est texere.

De ornamentis, CAP. XXX.

HActenus de veste: dehinc ad cæterum cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora vultusque decorentur. Primum ornamentum corona insignis victoriæ, siue regij honoris signum, quæ ideo in capite regum ponitur, ad significandum circumfusus in orbe populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero *στέφανος* dicta est. Huius principium à Libero quodam gentiles existimant, quod is in potando mota vino capita vincire fasciis instituerit, idcirco olim linei & lanei generis corona fuit: sicut erat in sacerdotibus gentiliū.

Nomen coronæ hac ex causa vocatum, quod initio circum aras curretur, atque ad imaginem circuitus vel chori est formata & nominata corona.

Imperatores Romani & reges quidam gentium aureis coronis utuntur. Persæ tiaras gerunt, sed reges rectas, satrapæ incuruas. Reperta autem tiara à Semiramide Assyriorum regina. Quod genus ornamentum exinde usque hodie gēs ipsa retinet. Athenienses enim cyclades aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte. Non enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium vates infula, apice, pileo siue galerio utebantur.

Infula est fasciola sacerdotalis capitis alba in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Unde & vittæ dictæ sunt, quod vinciunt. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis de albo & cocco.

Apex est pileum sutile, quo sacerdotes gentiles utebantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando. Nam virgula quæ in pileo erat, cōtexebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. Galerium pileum, ex pelle cæfæ hostiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ unde fiebat.

A Cidaris * & ipsum sacerdotum erat, quod ^{al. insignis} à plerisque mitra vocatur.

De ornamentis capitis fœminarum,

CAP. XXXI.

Ornamenta capitis fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum & mitra.

Diadema est ornamentum capitis matronarum ex auro & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro alstringitur, & exinde dictum Græcè quod præligetur.

Nimbus est fasciola transversa ex auro assuta in linteum quod est in fronte fœminarum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tantò magis nimbata est. Nam & lūmē quod circa angulorum capita pingitur, nimbus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis.

Capitulum est quod vulgò capitulare dicunt. Idem & cappa, vel quod duos apices vt cappa litera habeat, vel quia capitis ornamentum est.

Mitra est pileum Phrygium caput protegēs quale est ornamentum capitis deuotarum. Sed pileum virorum est, mitræ autem fœminarum.

Redimicula autem sunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, vt prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana est.

* Rigula est mitra virginalis capitis.

C Vittæ sunt quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciunt.

Tenia autem est vittarum extremitas dependens diuersorum colorum.

Item vitta est qua corona vincitur: tenia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

Reticulum est, quod colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines ne effundantur.

Discriminalia capitis mulierum sunt vocata, ex eo quod caput auro discernant. Nā discriminare diuidere dicitur.

D Ancie sunt cincinnati dependētes prope aurículas, Græco vocabulo ab auribus dictæ.

Acus sunt quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant & sparsos dissipent capillos.

Inaures ab aurium foraminibus nūcupata, quibus preciosa genera lapidum dependuntur. Harum usus in Græcia, puellæ utraque aure, pueri tantum dextra gerebant.

Torques sunt circuli aurei à collo ad pectus usque dependentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò monilia & catella. Dictæ autem torques, quod sint tortæ, & bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

al. ambitus
dicunt.
al. ut ipse
Et.

Monile ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarum pendere collo, dictum à munere. Hoc etiam & serpētum dicitur, quia constat ex amphorolis quibusdam aureis, gemisque variis in modum facturæ serpentis. Nonnulli hoc & segmenta & longos * habitus: licet & segmentatas vestes dicamus: * ut ipsa: Et segmentatis dormisset paruula cunis.

Plerumque autem & per monile omnia ornamenta matronarū significantur quicquid illis munere datur.

Murena vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulis lentefcente quædam ordinis flexuosi catena contextitur, in similitudinē murenæ serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. Hæc interdum auri atque argenti textitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ sunt catenulæ colli inuicem se cōprehendentes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

In vet. cod.
defuat.

Dextras communes esse virorum ac fœminarū: quia vtriusque sexus dextræ sunt, * ampla & ante manicam portantur: & possunt ibi iungi clauo vno.

Armilla autem propriè virorum sunt collatæ victoriæ causa militibus ob armorum virtutem. Vnde & quondam vulgò viriliæ dicebantur. Ab intellectu autē circuli armilla non discrepat: quia ipsa quoque hoc vbi ponitur ambigendo constringit, sed quando armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

Fibulæ sunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur: viris in humeris, seu cingulum in lumbis.

Lunulæ sunt ornamenta mulierum in similitudine lunæ bullulæ aureæ dependentes.

Specula dicuntur, in quibus fœminæ vultus suos intuentur. Dictum autem speculum, vel quod ex splendore reddatur, vel quod ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quicquid ornamenti deesse viderint, adiiciant.

Periscelides sunt ornamenta crurum mulierum, siue armillæ pedum à quibus gressus earum ornantur.

Olfaetoriola vascula sunt muliebria, in quibus odoramenta gestantur.

De anulis, CAP. XXXII.

Primus Prometheus fertur circum ferreum in cluso lapide digito circūdedisse.

Qua consuetudine homines vti, anulos habere ceperunt. Anuli autem per diminutionē dicti à circulis & anis, qui sunt circa brachia & circum crura. Vnde & signa eorum per diminutionem sigilla. Nam signa maiora sunt,

sigilla verò quasi minora signa.

Anulos primū homines gestare ceperunt quarto à pollice digito, quod eo vena quædam vsque ad cor pertingat, quam notandam ornandamque aliquo insigni veteres putauerunt.

Apud Romanos anuli de publico dabantur, & non sine discrimine. Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, ceteris solidi. Anulum aureum neque seruus neque libertin⁹ gestabat, aut in publico: sed anulo aureo liberi utebantur: libertini argenteo: serui ferreo utebantur.

Apud veteres ultra vnum anulum vti infame habitum viro, Gracchus in Meuium. Cōsiderate, Quirites, sinistram eius, in cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus. Crassus qui apud Parthos periit, in senectute duos habuit anulos, causam præferens quod pecunia ei immensa creuisset. Multi etiam Romanorum pro grauitate anulū gestare in digito abstinerunt. Fœminæ non vsæ sunt anulis, nisi quos virgini sponsus miserat: neque amplius quàm binos anulos aureos in digitis habere solebant. At nunc præ auro nullum fœminis leue est atque immune membrum.

Inter genera anulorum sunt vngulus, samothracius, tinius.

Vngulus est gemmatus vocat⁹que hoc nomine, quia sicut vngula carni, ita gemma anuli auro accingitur.

Samothracius aureus est quidem, sed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Tinius purus est, primū in Bithinia fabricatus: quem olim tinam vocabant. Flaccus: Lugente mea vita, nec sinaragdos berillōsq; mi Flacce, nec nitentes per candida margaritas quero, nec* cortinalis me perpolibit anulus, nec Iaspis capillus.

al. quos Tinnica lima.

De cingulis, CAP. XXXIII.

Cinctus est lata zona, & minus lata semicinctium, & vtrisque minima cingulum. Nam à cincto per diminutionem cingulum nominatur. Cincto autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant, vnde & campestris dicebatur.

Baltheus cingulum militare est dictus, propter quod ex eo signa dependent, ad demonstrandam legionis militaris summam, id est, sex milium sexcentorum, ex quo numero & ipsi consistunt. Vnde & baltheus dicitur non tantum quo cingitur, sed etiam à quo arma dependent.

Zona Græcum est, quam illi ζώνη, nos cingulum nuncupamus.

Strophium est cingulum aureum cum gem-

mis, de quo ait Cinna: Strophio lactantes cin-
cta papillas. Et Prudentius: Nomen hoc gem-
mae strophio illigatae.

Lunus est cinctus, quem publice habent
serui. Et dictus lunus, quia transuersas habet
purpuras, id est, lunas.

Calculus cinguli genus à coacto loro di-
ctum.

Fibula Graecum est, quam illi *φίβυλα* dicunt,
quod ligat.

Subfibulum, subligaculum.

Redimiculum est quod succinctorium, si-
ue brachiale nuncupamus, quod diuidens per
cervicem & à lateribus colli diuisum, vtra-
rumque alarum sinum ambit atque hinc inde
succingit, ut constringens latitudinem ve-
stiat corpus, atque coniungendo componat.
Hoc vulgo brachiale, quasi brachiale vocant,
quamuis nunc non brachiorum, sed renum
sit cingulum. Succinctorium autem voca-
tum, quod, ut dictum est, sub brachiis du-
ctum alarum sinum ambit atque hinc inde
succingit.

Fascia est qua tegitur pectus, & papillae cō-
primuntur, atque crispante cingulo angustius
pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in mo-
dum fasciculi corpus alligat. Hinc & fascio-
lae quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur instar
vitis ligantis.

Limbus est quem nos ornaturam dicimus.

Fasciola est quae ambit extremitates vestium:
aut ex filis aut ex auro contexta assutaque ex-
trema parte vestimenti vel chlamidis. De
qua Virgilius: Sidoniam picto chlamidem
circundata limbo.

De calciamentis, CAP. XXXIII.

Sutores nuncupati sunt, quod insertis filo
porcorum seris suant, id est, consuunt, qua-
si fetores.

Caligarius verò non à callo pedum, sed à
calo, id est, ligno vocatus: sine quo consui cal-
ciamenta non possunt, quod Graeci *καλοπάρσιον*
dicunt. Fiebant autem prius ex salice tantum:
hinc & calciamenta dicta, quod in calo, id est
in ligno fiant, vel quod calcentur.

Crepidae Graeci ante repertas vsi sunt. Est
autem genus singulari forma, & idem vtrique
apertum pedi vel dextro vel sinistro. Crepidae
autem dictae, quod cum sono stringantur: siue
à pedum crepitu in ambulando.

Calceis reges utebantur, & Caesares forma

eorum.

Patricios calceos Romulus reperit iij. cor-
rigiarum, assutaque luna. Iis soli patricij ute-
bantur. Luna autem in eis non fideris for-
mam, sed notam centenarij numeri signifi-
cabat, quod initio patricij senatores centum
fuerint.

Ocreae tibialia calciamenta sunt, dicta
quod crura tegant.

Coturni sunt, quibus calciabantur tragae-
di qui in theatro dicturi erant, & alta intonan-
tique voce carmina cantaturi. Est enim cal-
ciamentum in modum crepidarum quo he-
roes utebantur, sed tale est ut in dextro & leuo
conteniat pede.

* Braxea calciamentum comædorum erat
sicut tragædorum coturni. Quos quidam e-
tiam calones appellant, eo quod ex salice fie-
rent. Nam Graeci, ut diximus, lignum *καλόν*
vocabant.

Talares calcei focci sunt, qui inde nomina-
ti videntur, quod ea figura sunt ut contingant
talam: sicut subtalares, quod sub talo sunt,
quasi subtalares.

Obstrigilli sunt, qui per plantas contusi
sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur, ut
constringantur: unde & nominantur.

* Ossas puto ab * Oso primum factas, & al. Ossis.
quanuis nunc ex alio genere, tamen nomen
al. osse.

C pristinum retinent.
Mullei similes sunt coturnorum solo al-
to: superiore autem parte cum ossibus vel arcibus
malleolis ad quos lora deligabantur. Dicti
autem sunt à colore rubro, qualis est muli
piscis.

Soleae sunt quibus tantum pedum plantae
teguntur, dictae à solo pedum. Item soleae ma-
teriales ex materia corio intexta.

Socci cuius diminutivum focelli, appellati
inde quod * foccum habeant in quo pars plan-
tae iniicitur.

Caliculæ caligae vel à callo pedum dictae,
vel quia ligantur. Nam focci non ligantur, sed
tantum intromittuntur.

D Cernui focci sunt sine solo.

Lingulati, quos nos foliatis vocamus.

Clauati, quasi caluiati, eo quod minutis
clavis, id est acutis soleae caligis vinciantur.

Perones & culponiae rustica calciamenta
sunt.

* Braxee calciamenta mulierum sunt.

Corrigiae à coriis vocantur, vel à colliga-
tione, quasi colligiae.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, ORIGINVM SIVE

ETYMOLOGIARVM,

Liber vigesimus.

Capita libri vigesimi.

1 De mensis.

2 De escis.

3 De potu.

4 De vasis escariis.

5 De vasis potatoris.

6 De vasis vinariis & aquariis.

7 De vasis oleariis.

8 De vasis coquinariis & pistoriis.

9 De vasis repositoriis.

10 De vasis luminariorum.

11 De lecticis & sellis.

12 De vehiculis.

13 De reliquis quæ in usu habentur.

14 De instrumentis rusticis.

15 De instrumentis hortorum.

16 De instrumentis equestrum.

De mensis, CAP. I.

Primus Dedalus mensam & sellam fecit. Coquinæ apparatus Apicius quidam primus composuit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria periit, & merito: quia is qui gulæ atque edacitati seruit & animam & corpus interficit. Ab esu & comessu mensa factum dicitur vocabulum. Nullum enim aliud habet usum.

Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur.

* Stipadium à stipitibus dictum, quasi stipadium: sic enim prius ceptum est. Accubitus à cibo vocatum, quasi ad cubitum epularum.

Conuiuium apud Græcos à comotatione *συμπόσιον*. Apud nos verò à conuictu rectius appellatur: vel quia vitæ colloquutionem habet.

Item conuiuium dicitur à multitudine conuescentium: * nam priuata mensa victus est.

Conuiuij triplex est modus discumbendi, edendi & bibendi. Discumbendi, ut: Toris iussi discumbere pietis. Edendi & bibendi, ut: Postquam prima quies epulis mensa quæ remota, Crateras magnos statuunt & vina coronant.

De escis, CAP. II.

Cibus dictus, quia capitur ore: sicuti esca, quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam retinet: unde & ad cibum vocare, inuitare dicitur.

Alimonia dicitur, eo quod eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiam. Neque enim subsistere poterit caro nisi alimentis. Alimentum enim est quo alimur, alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quasi rei nimium exuberantis effusio ultra quam satis est, modusque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias, inuenies eam tenere modum. Nam quomodo opitulatur quod nimium est, cum incommodius sit sæpe quam * paruum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem simplices in duo necessaria diuiduntur, panem & vinum: & in duo superflua, quæ terra & mari vescendi causa exquiruntur.

Dapes autem regum sunt, epulæ priuata tori.

Deliciæ nuncupatæ, quod iis delectentur homines, eas quæ suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim sola pultis, siue quid aliud eius permixtione sumatur pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem & saturitas sibi differunt. Nam satietas ex vno cibo dici potest pro eo quod satis sit: saturitas autem à saturo nomen accepit, quod est vario alimentorum apparatus compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi

al. Stipadium.

al. Nam priuata mensa victus est: conuiuium non est. Alii vero exempli. Nam priuata mensa, victus est: conuiuium non est.

al. parum.

cruda epula: cuius cruditate grauat cor, & stomachus indigestus* efficitur. Immoderata enim voracitas vitium est, sed tantum id salutis est, quantum sustentationi naturæque sufficiat.

Ientaculum est primus cibus quo ieiunium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius: Nos ipsi ieiunia ientaculis leuibus polluimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum: propriè autem veteres prandium vocabant omnium militum cibum ante pugnam: vnde est illud Ducis alioquium, Prandeamus tãquam ad inferos cœnari.

Merenda est cibus qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda & proxima cœnæ. Vnde & * antecœnia à quibusdã* vocabantur. Item merendare, quasi meridiem edere.

Annona tractum est à tempore, quo Romani veteres ad cibos aduocabantur, sicut Martialis: Imperat excelsos frangere nona toros. quod adusque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communione vescetium, xonã quippe Græci commune dicunt. Vnde & communicantes, quod communiter, id est pariter conueniant. Apud veteres enim solum erat in propatulo vesci, & communiter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Est autem cœna vespertinus cibus, quam vespertinam antiqui dicebant. In vsu enim nō erant prandia.

Panis dictus, quod cum omni cibo apponatur: vel quod omne animal eum appetat. πᾶν enim Græcè, omne dicitur. Cibarius est qui ad cibum seruis datur, nec delicatus. Fermentarius fermentis confectus. Azymus nō fermentatus. Nam ἀζυμος est sine fermento, sinnerus. Acrizymus leuiter fermentatus, quasi acroazymus. Siligineus panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo enim genus est tritici. Rubidus, recoctus & rubefactus. Subcinericius, cinere coctus & reuersatus. Ipse est & focatius. Clibanitius in testa coctus.

* Sfungia panis aqua* diutissimè laxatus, simillam modicam accipit, & fermentum modicum, & habet humectationis plusquam omnis panis. Vnde & spongiæ nomen accipit.

Placentæ sunt quæ fiunt ex farre, quas alij liba dicunt, eo quod libeant & placeant.

* Laganum est latus & tenuis panis qui primum in aqua, postea in oleo frigitur.

Dulcia sunt genera pistori operis, à sapore dicta. Melle enim* asperso sumuntur.

* Crustula diminutiuum est à crusta: panis oleo confusus, in medio concauus & tortus. Hæc & torta panis.

Crusta est superficies panis. Ipsa & fragmen-

ta, quia* diuiditur vt fracta.

Simila subtilissima est farina.

Amolum flos farinæ tenuissimum præ leuitate de mola ciectum: vnde & appellatum quasi amola.

Farina & fursures à farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

Polles genus est farinæ candidissimæ.

Fermentum à feruore nuncupatum, quod plus prima hora non potest cōtineri. Crescendo enim excedit.

Carnes dictæ, quia caræ sunt, siue à creando: vnde & à Græcis κρέας vocatur.

Crudum, quod sit cruetum: * est enim cum sanguine coetum.

* Vetus codex ita habet, Est enim cum sanguine.

Coetum, quasi coactum dicitur, id est, ab igne & aqua violento modo actūque comestitioni aptum. Sed & multi temporis aliquid coetum vocatur.

Assum, quod ardeat, quasi arsum.

Elixum, eo quod in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quod sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & mēbra loco mota luxa dicuntur.

Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

Salsum, quasi sale aspersum demptis è medio syllabis tribus.

Racidum ex vitio nuncupatum, quod C raucos efficiat.

Succidia carnes in vsu repositæ, à succidendo dictæ.

Lardum dicitur, eo quod in domo repositū conseruatur. Nam antiqui domos lares dicebant.

Taxeæ lardum est Gallicè dictum. Vnde dicit * Afranius, In rosa gallum saginatum pingui pastum taxa.

Åxungia ab vnctione vocata.

Sebum à sue dictum, quasi suebum, quod plus pinguedinis hoc animal habeat.

Offa est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij cocti, quia particulatim, id est offatim excoquant. Nunc offa est latrantium, quia si in os canis iacitur, satiatus illico compescitur & silescit.

Frustum vocatum, quod capiatur à frumine: est enim frumen summa pars gulæ.

Pulpa dicta, quia cum pulte olim commixta vescabatur. Vnde & pulmentum & pulmentarium dicitur. * Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resiliat enim sape. Hanc plerique viscum vocant, eo quod glutinosa sit.

Lucaniæ dictæ, quod prius in Lucania factæ sunt.

al. afficitur.

al. antecœna.
al. vocabatur.

al. diuiduntur.

al. Afranius in prosa, Gallum.

al. spongia.
al. diutius malaxatus.

al. Laganum.
In manus.
codice desit
hoc genus panis.
al. aspersa.
Hoc etiam in
Vet. C. desit.

Hec desunt in V. C. v. que glutinosa sunt.

Farcimen caro concisa & minuta, dictum quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

Minutal vocatum, quod fiat de piscibus & isiciis oleribusque minutatim concisis.

al. Afrotū. * Afratum quod Latine spumeum vocatur: ἀφρος enim Græcè spuma dicitur.

Martisia in mortario ex pisce fiunt, unde & nominata.

Isocen piscem quendam vocant, ex quo primum isicia facta sunt, & quamuis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galaticæ à colore lacteo nominatæ. Græci enim γάλα lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quicquid enim in rotundum formatur, σφαῖρα à Græcis dicitur.

Ita exemp.
V. Sed non
dabito quin
legendum sit
Lupin.

Ius coquinæ magistri à iure nuncupauerunt quia ea lex condimenti eius. Hæc Græci * zemam vocant.

Caseus vocatur, quod careat sero quasi careum. Nam serum ei omne deducitur, ut ponderibus arguatur.

Colustrū lac nouū, quod neutri generis est.

Lac à Græco sermone deriuatum est pro candore. Græci enim album λευκόν dicunt, lac verò & sanguis quod nutrit & quod nutritur. Nam lacte nutrimur, viuimus sanguine.

al. acceptas
enim secū
alias spec-
cies.

Quactum, quasi coactum & quasi coagulatum. * Aocepta enim secum alia specie coagulat.

Mel Græcæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nam apes Græcè μέλισσα dicitur. Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum foliis, unde Virgilius: Hactenus ærii mellis cælestia dona. Siquidem hucusque in India & Arabia * colligatum reperitur, ramis inherens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. Sardum amarū est absinthij causa: cuius copia, eius regionis apes nutriuntur.

al. collectū.

Fauus vocatur, quia comeditur magis quā bibitur: φαγῶν enim Græci comedere appellant. Aiunt enim medici, & qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipueque Galenus, puerorum & iuuenum ac perfectæ ætatis virorum mulierumque corpora insito calore feruere & noxios esse iis ætatibus cibos qui calorem augeant, sanitati que conducere frigida quæque in esum sumere, sicut contrario senibus qui pituita laborant & frigore, calidos cibos & vina vetera prodesse.

De potu,

CAP. III.

Potio à Græca deriuatione vocatur. Hanc enim illi πόσις dicunt.

E Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora. Hanc quidā recentem vocant, quia reicitur noua à fonte vel à flumine. Nam vetus putrescit, quia non est utilis vetusta, ut vinum, sed statim sublata de flumine, fonte, vel puteo, foetescit enim vetusta.

Vinum inde dictum, quod eius potus sanguine venas citò repleat. Hoc alij quod nos cura soluat, Lyæum appellant. Veteres vinum venenum vocabant. Sed postquam inuentū est virus lætiferi succi: hoc vinum vocatum est, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conseruanda scripsit. Adolescentulas dixit ita vinum debere fugere ut venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant & pereant. Inde est quod apud veteres Romanos scemina non utebantur vino, nisi sacrorum causa, certis diebus.

F Merum dicimus cum vinum purum significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque sincerum est, sicut & aquam meram, nulli utique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis * pueris al. pueris & operariis.

Merum dicimus cum vinum purum significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque sincerum est, sicut & aquam meram, nulli utique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis * pueris al. pueris & operariis. operariis, quibus panis merus dabatur, aut quod meridiem eodem tempore, id est soli ac separatim non utique in prædio aut in cœna ad vnā mensam. Inde credimus etiam illud tempus quod post medium diem est, meridiem appellari, quod purum sit.

Mustum est vinum è lacu statim sublatum. Dictum autem creditur mustum, quod in se limum & terram habeat mixtam. Nam mus terra est, unde & humus. Cuius tanta vis feruoris est, ut vasa quauis grandia ex eo plena absque spiramine * relicta illicò disrumpat. al. repleta.

Roseum vinum, id est cum rubore. Rosa enim rubet.

Amineum verò, quasi sine minio, id est sine rubore: nam album est.

Succinatum succinæ gemmæ simile est, id est fului coloris.

H Limpidum vinum, id est perspicuum, ab aquæ specie dictum, quasi limpidū. Limpha enim aqua est.

Turbidum quasi terbidum, id est terra commixtum, quod est fæce.

Falernum vinum, vocatum à Falerna regione Capaniæ, ubi optima vina nascuntur.

Colatum vas proprium nuncupauit in quo deportatur.

Gazetum vero à regione unde defertur. Gaza enim oppidum est Palæstina.

Infertum vinum dicitur, quod altario libatur atque offertur.

Spurcum quod offerri non licet aut cui aqua admixta est, quasi spurium, hoc est immundum.

Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de innoctia sua: Cum essem in provincia legatus quamplures ad prætores & consules vinum honorarium dabant: nunquam accepi, nec priuatus quidem.

Crudum vinum est insuaue, quod serui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aqua mixtum. Vinum enim aqua mixtum cito in hunc saporem redigitur. Vnde & acidū quasi aquidum, quia aqua lauantur vva in torculari post expressum vinum. Est vilis potus seruis aptus.

Conditum vocatum, quod non sit simplex sed commixtione pigmentorum compositū.

Lactatum est potio è lacte.

Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua & melle, quod Græci *μυλίσκος* vocant.

Oenomeum mustum melle admixtum vehementer agitatum atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua & malis matianis.

Saccatum liquor est aquæ faci vini admixtus, sacco expressus.

Luria oximelum appellatum, quod aceti & mellis permixta conficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rodomelum dicitur, eo quod in succo rosæ mel admisceatur.

Melicratum vinum melle mixtum.

Medus quasi melus, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas.

Fecula vva pinguis, decocta vsque ad crustitudinem mellis, ac refrigerata utilis stomacho.

Passum quicquid ex vva passa compressum effluxerit. Dicitur autem passum à patiendo. Nam percutitur vva siccior, & decoquitur, & inde fit passum.

Defrutum dictum est, quod* defrudetur, & quasi fraudem patiat.

Carenum, eo quod feruendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit carenum est. Cui contraria

Sapa est, quæ feruendo ad tertiam redacta descendit.

Sicera est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen Hebræum sit, tamen Latinum sonat pro eo quod ex succo frumenti vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimantur, coctisque frugibus aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nuncupatur.

Ceruissia à Cerere, id est fruge vocata. Est enim potio ex seminibus frumenti vario mo-

A do confecta.

Celia à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim igne illa vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adijcitur, quæ fit in iis partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est.

Fæx dicta, quod sese vasis emergendo afficiat.

Garum est liquor piscium salus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci *γάρον* vocabant, & quamuis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomē tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

Liquamen dictum, eo quod soluti in salamento pisciculi eundem humorem * *li-* allinquant quant. Cuius liquor appellatur salugo vel muria.

Proprie autem muria dicitur aqua sale commixta, effectaque gustu in modum maris.

Succi dicti, quod sacco exprimuntur, vt tiffana.

Tiffana, zema, apozema Græca vocabula sunt.

De vasis escarum, CAP. IIII.

VAs dictum à vascendo, quod in eo escæ ponantur. Cuius diminutivum vasculū, quasi vasculum.

Fictilia dicta, quod fiant & fingantur ex terra. Fingere enim est facere & formare & plasmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, nō fictum in illud quod mendacium est, sed quod formatur vt fit, & habeat aliquā formam: vnde & Apostolus ait: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me sic fecisti?

Fictilia vasa in Samo insula prius inuenta traduntur, facta ex creta & indurata igne, vnde & Samia vasa. Postea inuentum est rubricam addere, & ex rubra creta fingere. Antiquiores autem fuisse dicunt vsum fictilium vasorum, quàm fundendi æris aut argenti. Apud veteres enim nec aurea nec argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicut ad vina doliis excogitatis: ad aquas amphoris, hydriis ad balnea, ac reliquis quæ in vñbus hominum, aut rota fiunt, à manu aptantur.

Argilla autem ex terra excocta testæ vocabulum suscepit, quia dum mollis esset, efficitur testa, nec communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit non est.

Ætina vasa ex Ætæo municipio Italiæ dicuntur vbi fiunt: sunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appositum testa ministrat olus.

al. defraudetur.

Samia vasa quidam putant ab oppido Samo Græciæ habere nomen. Alij dicunt cretam esse Italiæ, quæ non longè à Roma nascitur, quæ Samia appellatur.

Cæcata vasa argentea vel aurea sunt, quæ signis eminentioribus intus extræue expressa: à cælo vata, quod est genus ferramenti, quod vulgo * cilionem vocant.

Crisendita vasa deaurata. Græcum est.

Anaglypha, quod superius sint sculpta, Græci enim *ἀνάγλυφα* surlum, *γλυφῶ* sculpturam dicunt, id est surlum sculpta.

Discus antea iſcus vocabatur à specie scuti: unde & scutella per diminutionem. Est enim eiusdem similis. Postea discus vocatus est, quod det escas, id est apponat. A quo & discubentes dicti siue * *δισκώβηται*, id est quod iaceant.

Græci legi
non possunt
in manuſcri-
pto. Conſilio
legendū eſſe,
δισκώβηται
al. Miſſorij

* Meſſorium vocatum à menſa per deriuationem, quaſi menſorium.

Paraphis quadrangulum & quadrilaterum vas, id est paribus abſidis.

Patina, quod diſpanſis patentibꝫ ſque oris ſit.

Lancis grauata, quaſi cauata, g pro c litera poſita. Hinc & cōcha, ſed illa cauata, iſta concava: ſic & Græci hæc nuncupant.

Apophereta à Græciſa ferendo poma vel aliquid nominata: eſt enim plana.

Salinum vas aptum ſalibus. Idem & ſulzica, quaſi ſalzica.

Acetabulum, quaſi acetaferum, quod acetum ferat.

Cochlear ab uſu prius dictum. Hinc eſt illud veterum diſtichon: Sum cochleis habilis & nec minus vtilis ouis: * Nunquid ſcis potius cur cochleare vocor?

al. Nunc
dicis.
Ego lego
καχλῆς.

* Triſſiles Græcè, Latinè tripedes. Qui autem quatuor pedibus inſiſtunt, abuſiue dicuntur.

In vaſculis autem tria quærentur quæ placeant, manus artificis, pondus argenti, ſplendor metalli.

De vaſis potatorijs. CAP. V.

Poculum à potando nominatum. Eſt chim omne vas in quo bibendi eſt conſuetudo.

Phyala dicta, quod ex vitro ſiant. Vitrum enim Græcè *φῶλος* dicitur.

Patera phiala ſunt dicta, vel quod in ipſis potare ſolemus, vel quod patentibus ſunt diſpanſiſque labris.

Cratera calix eſt duas habens anſas, & eſt nomen Græcum: declinatur autem apud eos, hic crater. Nam Latinè hæc cratera dicitur. Vnde Perſius: Si tibi crateras argenti.

Virgilius: Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant. Fiebant autem primum à connexionibus * virgularum: unde & dicta cratera *ἀπὸ τῶν ἰγμάτων*, id eſt, quod inuicem ſe teneant.

al. virgularum.

Cyathi quoque & ſcyphi, cymbia, & ipſa poculorum ſunt genera. Ex quibus cymbia ſunt pocula ex ſimilitudine cymbæ nauis.

Emiſtis ſpecies poculi, qua ductim, id eſt, vno ſpiritu bibitur.

* Bacia primum à Baccho, quod eſt vinum nominata: poſtea in uſu aquarum tranſiit.

al. Bacia.
al. Baccia.

Calices & calathi & * ſcalæ poculorum genera, antea ex ligno facta, inde & vocata.

al. ſcale.

Græci enim omne lignum *καλὸν* dicebant.

Ampulla, quaſi ampla bulla: ſimilis eſt enim rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarū ſiunt, atque ita inſtantur vento.

De vaſis vinarijs & aquarijs.

CAP. VI.

Oenoforum vas ferens vinum: *οἶνος* enim vinū eſt. de quo illud eſt: Vertitur œnoſori fundus ſententia nobis.

Flasca à Græco vocabulo dicta. Hæ pro vehendis ac recondendis phialis primum facta ſunt, inde & nuncupata ſunt. Poſtea in uſum vini tranſierunt manente Græco vocabulo, unde & ſumpſerunt initium.

Lagena & * ſitula Græca nomina ſunt, inflexa ex parte vt fierent Latina. Illi enim *λάγνος* nos lagenam, illi * ſicile, nos ſitulam dicimus.

al. ſicula.

forte eiſt
ἀστὴρ.

Cantarus.

Hydria vaſis genus aquatilis per deriuationem vocata: *ὕδωρ* enim Græci aquam dicunt.

Situla quod ſitientibus apta ſit ad bibendū, quod vas Græci *σιτῖδα* vocant.

Catinum vas fictile, quod melius neutro genere dicitur quàm maſculino, ſicut & ſalinum dicitur vas aptum ſalibus.

Orca eſt amphoræ ſpecies, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus eſt.

Scyphus in quo manus lauamus.

Seriola eſt orcarum ordo directus vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatum: ſicut * Cilicienſes à Cilicia nuncupata, unde al. Cilices primum aduecta ſunt.

Dolium, cupos & cupas, à capiendo, id eſt, accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt: unde & caupones.

Vtres ab vtero.

Mulgarium vas, in quod mulgentur pecora. Idem & Mulctrum, quod in eo mulgeatur lac.

Labrum vocatum, eo quod in eo luationē ſolitum eſt fieri infantum, cuius diminutum

labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

Pelues vocata, quod pedes ibi lauentur.

Siphon vas appellatum, quod aquis sufflādo fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi senserint domum ardere, currunt cum siphonis plenīs aquis, & extinguunt incendia: sed & cum aras expressis ad superiora aquas emundant.

De vasis oleariis, CAP. VII.

E Micadium vas olearium.

Scortia vas olearium, eo quod sit ex corio dictum.

Alabastrum vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatum, quem alabastritem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.

Pyxides vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci *πύξις* vocant.

* Lenticula modicum vas æneum vel argenteum quadrangulum in latere apertum, quod & litchum. Est enim vas olei, quo reges & sacerdotes vnguebantur, à liniendo dictum.

ANNOTAT.

V. C. ita habent: Lenticulū vasculū olearium, ex ære aut argento factum, à liniendo dictum. Hæ enim reges & sacerdotes liniiebantur.

De vasis coquinariis, CAP. VIII.

Omnia vasa coquendi causa parata cocua dicuntur. Plautus: Ex æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni subiecto, vt alius * vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur quæ in aqua venti intus spiritu sustentatur.

Patella quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

Cacabus & cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis communia nomina habent, sed vtrum Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula sumpserint, incertum est.

Lebetes æneæ sunt Græco vocabulo vocatæ. sunt enim ollæ minores in vsum coquendi paratæ.

Sartago à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatæ, quod tribus pedibus consent, has Græci tripodas vocant.

Mola à rotunditate sui vocata, vt mala pomorum: sic & Græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentum, quasi * currisfrum.

Rotabulum dictum à prouendo stercora:

A siue ignem panis coquendi gratia.

De vasis repositoriis, CAP. IX.

G Azophylacium arca est vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica & Græca. Gaza enim lingua Persarum thesaurus. *φυλακὴ* Græcè custodia interpretatur.

Arca dicta, quod arceat visum atque prohibeat. Hinc & archium: hinc & arcanum, id est, secretum, vnde & ceteri arcentur.

* Cibutum Græcum nomen est, quod nos ^{al. x. carisi} arcam dicimus.

B Loculus ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

* Mozica, quasi modica: vnde & modicum ^{al. Mozica} pro d, sicut solent Itali dicere ozie pro hodie. ^{quasi Mozica}

Scrinia sunt vasa in quibus seruabantur libri vel thesauri. Vnde apud Romanos illi qui libros sacros seruant, scriniarij nuncupantur.

Saccus à sago dictus, quod eo confuto efficiatur quasi sagus.

Marisupium sacculus nummorum, quæ Græci *μαρίσπιον* appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paulo inflectuntur propter Romanum eloquium.

* Sitarcia nautarum sunt, ab eo quod sutæ ^{al. Sitthar-} sunt. ^{thia & Sit-}

C Inuolucrum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

Fiscus succus est publicus, vnde & fiscellæ & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deriuatiuum fiscina est, diminutiuum fiscella.

Canistrum fissis cannis contextitur, vnde & nuncupatur, alij Græcum asserunt.

Cistella à costis ex canna vel ligno quibus contextitur nominata.

Cophinus est vas ex virgultis aptum munda stercora & terram portare. De quo dicit Psalmista pro Israël. Manus eius in cophino seruierunt. Dictus autem cophinus quasi co- uis, quasi cauis.

Corbes dicti, quia curuatis virgis contextuntur.

* Sportula diminutiuum à sporta: sporta autem dicta, quia exportet aliquid, vel quia ex sparto fit. Spartus verò est frutex virgulosus sine foliis, ab asperitate vocatus, similis carici herbæ, & funes de eo conficiuntur.

De vasis luminariis, CAP. X.

A Colendo ignem & ligna, antiqui appellauerunt focum: *φῶς* enim Græcè, Latine

nē ignis est, vnde iuxta philosophos quosdam cuncta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeo vt de septentrione dicatur, Sterili non quicquā frigore gigni. Varro autē focos ait dictos, quod foueant ignes, nam ignis ipsa flamma est. quicquid autem ignem fouet focus vocatur, seu arca sit siue quid aliud in quo ignis fouetur.

Lucerna à licinio dicta est, vnde & brevis est lux, vt Persius, Disposita pinguem nebulā vomuere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non staret versus. Licinius autem quasi lucinius. Est enim * candelæ lucernæ.

al. ciccendula.

Candelabrum à candelis dictum, quasi candelæ ferum, quod candelam ferat.

Cereus per derivationem nomen à cera habet ex qua formatur, de quo quidam: Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes, Subducta luce altera lux tibi sum.

Candela à candendo dicitur, eo quod candendo deleatur.

Lacuniaria pendentia sunt lumina, quasi lucanaria, id est in aëre lucentia.

Funalia sunt quæ intra ceram sunt, dicta à funibus, quos ante vsum papiri cera circumdatos habuere maiores, vnde & funera dicuntur. Funalia autem Græci * scolaces dicunt, quod sint * scoliciæ hoc est mortis. Hos Romani funes & funalia nominabant. Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt aduncos, quibus funiculi cera vel huiusmodi alimēto luminis oblitati figebantur. Idem itaque & stimuli præacuti funalia dicebantur.

funē exilant.
Ego lego
scilicet
hoc est inter-
ti, funes
hoc est molo-
gia non bene
respondet
voci
Candelæ.

Lampas flamma est in vertice lucens, dicta quod * labentis motum ostendere videatur.

al. lambēti

Fax dicta, quod focos faciat, cuius diminutivum facula.

Laterna dicta, quod lucem interius habeat clausam. Fit enim ex vitro, intus recluso lumine, vt venti flatus adire non possit, & ad præbendum lumen facile vbique circumferatur.

Lucubrum vocatum, quod luceat in vmbra. Est enim modic⁹ ignis qui solet ex tenui stipula cerâque formari.

Pira est quæ in modum aræ ex lignis constructi solet vt ardeat. πῦρ enim ignis est, sed pira est ipsa lignorum congeries, cum nondum ardet: rogos est cum ardere cœpit, bustum verò iam exustum vocant.

al. Pharum

* Farus est turris maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vsu pharum appellauerunt, eo quod flammæ indicio longè videatur à nauigantibus, sicut supradiximus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriā construxisse ostingentis talētis traditur. Vfus eius est nocturno nauium cursui ignes ostendere ad pronuntianda vada, portusque introi-

tus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministeriū fabricatas pharos dictas. Nam φῶς lux est: vnde & lucifer Græcè φῶσφόρος appellatur.

De lecticis & stelis, CAP. XI.

Lectica à lectis herbis vocata. Stratus à sternendo dictus, quasi storiatus. In iis solis antiqui ad dormiendum accubabant: nondum lanceis stramentis repertis.

Storia, quod sit terra strata.

Cama est brevis & circa terrā. Græci enim

F * cami breue dicunt.

Cubile est cubandi locus.

Grabatum Græcum est.

* Baionula est lectus qui in itinere baiulatur, à baiulando, id est deportando.

legendum
Χουαί her-
mi dicunt.

al. Batanula

Puluinar lectus diuitum est, inde & puluillus.

Spingæ sunt in quibus sunt spingatæ effigies, quos nos gryphos dicimus.

Punicani lecti parui & humiles primum à Carthagine aduecti, & inde nominati.

Lectica siue plutei lecti, de quibus * Sati-
lius Rufus de vita sua, Primum, inquit, con-
suetudinem Imperatorum ipse pro lectis le-
cticis utebatur.

al. Saticius

Sponda autem exterior pars lecti, pluteus interior.

Geniales lecti propriè sunt qui sternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

Cunabula sunt lectuli in quibus infantes iacere solebant, dicta quod partui adhibeantur quasi cynabula. nam κύβητις est Græcè eniti.

Feretrum dicitur quod in eo mortui deferantur, & est Græcum nomen. Nam φέρετρον dicitur φέρω τῷ φέρεω, id est à ferendo. Nam Latine capulus dicitur quod super capita hominum feratur: sic Plautus, Capularis fenex, id est vicinus capulo.

Scanna sunt quæ altioribus lectis apponuntur, dicta à scandendo. Hinc & scabelli qui lectis paruis vel sellis ad ascensum apponuntur. Scabellum autem & suppedaneū dicitur. Nā quod Græci dicunt ὑποπόδιον, dixerunt Latini scabellum, & alij dixerunt suppedaneum, quod sub pedibus sit.

Scanfilia gradus sunt, vbi honorati in sedibus hærent.

Sedes dicta quod apud veteres Romanos non erat vsus accumbendi. vnde & confedere dicebantur. Postea vt Varro ait de vita populi Romani: Viri discumbere cœperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est in muliere accubitus. Sedes singulari numero propriè regni est, quod Græcè θρόνος dicitur. Item thronum

num Græci dicunt, nos solium.

Subsellia verò cæterorum, cathedræ doctorum.

Solium in quo rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum: secundum alios per antisticon, quasi sodium, à sedendo. Vnde & sella quasi sedda dicta est, & subsellia quasi subseddia.

Sellæ curules erant in quibus magistratus sedentes iura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud veteres prætores & consules propter itineris longinquitatem curru forum prouehantur. sellæ autem quæ post eos vehantur, quibus sedentes dicere iura solebāt à curru curules sellæ sunt nominatæ.

Tripodes scabelli sunt habentes tres pedes: sed & candelabra tripoda sunt, quia similiter habent tres pedes.

De vehiculis, CAP. XII.

Carrum à cardine rotarum dictum, vnde & currus dicti, quod rotas habere videntur.

Rota autem dicta quod ruat, & rotundum à rota vocatum.

Reda genus vehiculi quatuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propter quod haberēt rotas.

Carpentum pompaticum vehiculi genus est, quasi carrum pompaticum.

Plaustrum vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum quia voluitur, quasi dicat * pilaustrum.

Carracutium vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

Caplus carruca vndique * contexta, quasi capsa.

Pilentum vel petoriturum contextum illij. rotarum vehiculum, quibus matronæ olim utebantur. Virgilius, Pilentis matres molibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant enim antea pilenta veneti coloris, non ut nunc sunt * ruffati, quibus nisi castæ matronæ uti non poterant, sicut nec vitris.

Basterna vehiculum itineris, quasi viæ sternæ, molibus stramentis est posita, à duobus animalibus deportatur.

De reliquis quæ in usu habentur, CAP. XIII.

Baculus à Baccho repertore vitis fertur Binuentus, quo homines motivino inniterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

A Fustes dicti quod præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuvenes pro criminibus feriuntur.

Vectes dicti quod manibus vestentur. vnde hostia faxque * euelluntur. al. euoluuntur.

Forfices, secundum etymologiam si à filo dicuntur fponitur, ut forfices, quæ sunt sartorum, si à pilo per p ut forpiceps, quæ sunt tonforum: si ab accipiendo per c, ut forpcipes, eo quod formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum. vnde & formosus.

Nouacula ferrum subtile, satisque acutum. Dicta autem nouacula eo quod innouat faciem.

B Nouacula est in quadam subtilitate tensum latius ferrum, radendis pilis acutissimum præparatum, quod licet barbæ segetem metat impressum corpori, tamen substantiam relinquit illæsam. In quodam vet. cod. ita legitur.

Pecten dictus eo quod pexos capillos faciat atque compositos.

Calamistrum est acus quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamistrati appellantur qui comam torquent.

Clavis dicta quod claudat & aperiat. Catena quod capiendo teneat.

Horologium quod ibi horas legamus, id est colligamus. Est enim in solariis positum ubi à clauo per lineam currit umbra, ut quancūque diei horam ostendat.

De instrumentis rusticis, CAP. XIII.

Vomer est dictus quod vi humum eruat, seu ab euomendo terram. De quo Lucretius. Vncus aratri Ferreus, occulto decrecit vomer in aruis. Sumitque per detrimenta nitorem.

Aratrum ab arando terram vocatum dicimus quasi araterrum.

Buris est curuamentum aratri, dictum quasi * bofoira, quod fit in similitudine caudæ Leg. Bois bouis.

Dentale est aratri pars prima in quo vomer inducitur quasi dens.

Cultelli à eultura dicti, eo quod ex ipsis putatione veteres in arbore utebantur & vite, priusquam falces essent repertæ.

* Falx est qua arbores putantur & vites. al. Falcis. Dictæ autem sunt falces, quod his primum milites herbam filicem solebant abscindere. vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curauit in vsus, Agricola nunc sum, militis ante fui.

Falcastrum à similitudine falcis vocatum.

A

Est autem ferramentum curuum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi & runcones dicti quibus vepres secantur, à runcando dicti.

Serrula est prætenuis lamina ferri, dentium mordacitate resicans arbores seu ramos.

Rastra quoque aut à radendo terram aut à raritate dentium dicta.

Ligones quod terram leuent, quasi leuones.

al. codicē. Scudicia dicta eo quod circa * caudicē terram aperiat, & quamuis eius vsus in reliquis operiatur, nomen tamen ex * caudice retinet.

al. codice. Hanc alij generaliter fossorium vocant, quod foueam faciat quasi fouessoriam.

Sarculum ferrum fossorium est habēs duos dentes, à sarriendo, id est fodiendo dictum.

al. pungū-
tur. alij &
recti spar-
gantur. Passinatum vocant agricolæ ferramentum bifurcum quo semina * purgantur. Vnde etiā repassinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

Cilindrus lapis est teres in modum columnæ, qui à volubilitate nomen accepit. de quo Virgilius, Area cum primis ingenti æquanda cilindro, Et vertenda manu.

Tribula genus vehiculi vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

Pala quæ ventilabrum vulgò dicitur, à ventilan dis paleis nominata.

al. cillantur. Furcillæ dictæ, eo quod iis frumenta * cillantur, id est mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo quod cilleantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

Trapedum mola oliuaria.

Prælum trabes quo vna calcata premitur, à premendo vocatum quasi pressorium.

Lacus prælum quo premitur oleum qualiquatus profluat, & quo ab vuis vel oliuis torquendo oleum vinumque exigitur.

Verennes à vehere, id est exportare nominata.

Qualus corbes collaque prælorum per quæ mustum fluit, à colando dictus.

Fisculum quasi fisculum, à colendo oleū dictum, vel quasi fiscella olei.

De instrumentis hortorum,

C A P. XV.

ROta dicta quod quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. Lucretius. In fluuio versare rotas atque austra videmus.

Austra autem, id est rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus quod in girum vertatur. Est enim

lignum in transuersa pertica mobile, ex quo funis cum situla vel vtre in puteum dimittitur hauriendæ aquæ causa.

* Telonem hortulani vocant lignum longum quo hauriunt aquas. al. Tylent.

Et dictus telon à lōgitudine. τηλὺ enim Græcè dicitur quicquid longum est. Vnde & mustela vocata, quasi mus lōgus. Hoc instrumentum Hispani ciconiam vocant, quod imitetur eiusdem nominis auem, leuantem ac deponentem rostrum dum clangit.

Amalupus qui & canicula, ferreus harpax, quia si quid in puteum decedit, rapit & extrahit. vnde & nomen accepit. Harpax enim dictus quia arripit. ἀρπάζει enim Græcè rapere est.

De instrumentis equorum,

C A P. XVI.

Phaleræ ornāmenta equorum sunt, & est sermo Græcus.

Fræna dicta quod equos fremere cogāt, vel hoc equi frendant, id est imprimant dentibus & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactantes porculi, quod nondum aliquid frendant, id est comminuant dentibus. Hinc & faba fresa quæ molita est.

Lupati sunt freni asperrimi. Dicti aut lupati à lupinis dentibus: qui inæquales sunt. vnde etiam eorum morsus vehementer obest.

Camus genus asperi freni est, quo caballi superbi coerceri solēt, dictus à curuitate. χαμῶν enim Græci curuum dicunt.

Habenæ ab habendo dictæ quod iis equos habeamus, hoc est teneamus. vnde & equi habiles dicti. Hæc & retinacula à retinendo ora.

Capistrum à capite iumentorum dictum.

Sella à sedendo, quasi sedda.

Antella quasi ante sella, sicut & postellam quasi post sellam.

H Cingula hominum, generis neutri est. nam animalium genere foeminino dicimus, has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgò dicitur salma, à stratu sagorū vocatur. Vnde & caballus sagmarius, mula sagmaria.

Capulum funis à capiēdo, quod eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est in pedis posteriore parte, ad stimulos equos quibus aut pugnandum est aut currendum, propter pigritiam animalium aut timorem. Nam ex timore stimuli nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergendo, quod iis equi tergantur.

Character est ferrum coloratum, quo nota pecudibus inuruntur. *χαρακτήρ* autem Græcè Latine forma dicitur.

Cauterium dictum quasi cauturium, quod vrat & prouida sit in eum seueraque cautio,

A vt dum videtur cuius sit auaritia refrenetur. Quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore siccetur.

GRIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM LIBRI

XX. ET VLTIMI, FINIS,

FRAGMENTA QVAEDAM SANCTI

ISIDORI, EX M. S. CODICE BIBLIOTHECÆ

MONASTERII S. DIONYSII IN FRANCIA, QVÆ

videntur ad eius Etymologiarum libros pertinere.

S. Isidori Fragmentum, de Ponderibus.

De Ponderibus vide Isidorum Etym. lib. 16 cap. 24.

TALENTVM est pondo lxxiii. quod faciunt lxxx. libræ Atticæ. Mina est libra vna & semiuncia. Talentum minas habet lx. Mina Græcè, Latine mna dicitur. Dragma habet scrupula iii. didragma dragmæ duæ: vnde mina quomodo in libro Hebraicarum questionum semuncia scribitur. Stater enim nummos habens, vt quidam affirmant, vnciā vnam: id est, aureos sex, vt alij putant tres. In Euangelio nomen duorum didragmæ stater datur. Secei cum Latina lingua corruptè siclus dicitur vt in questionibus supradictis indicatur, vnciæ pondus habet: vt alibi scriptum reperit scrupula sex, quod & ipse arbitror: nam siclus ipse de Secei de propinquitate ponderis quasi siclicus sonat. Obolus enim scrupulum dimidiū quod facit siliquas tres. In Ezechiele siclus xx. obolos habet.

De mensuris.

CHORTUS enim modij xxx. Batus amphora vna, id est modij tres. Cadus Græca amphora est: Ophi id mensuræ habet in aridis

quod in liquidis batus metreta vna, vt quidam dicunt, habet sextarios centum. Mensura Græcè metron dicitur, vnde & metreta appellatur. Notandum vero quod mensura Hebraeorum nomen est. In Esaia, Egyptiorū mensuræ, quæ tres faciunt modios, x. sata idem sunt quod Ephī, id est modij tres. Gomor mensura est Attica habens, vt quidam opinantur, conicos iij. id est, sextarios xij. xlij. Gomor dicunt paulo minus à sextariis v. quod etiam ipse sequor, eo quod sit decima pars Ephī. Gomor quidam putant modios iij. in sextarios est liquide inspicit. Cotila mina est in Ezechiele: decem inquit quotilæ sunt gomor.

De variis vocabulis.

Alleluia, in Latinum sonat, laudate dominum: Ia enim vnū est de decem nominibus Dei, quæ apud Hebræos habentur. Amen, verè siue fideliter. Diapsalma semper id est quod illa quibus adnectitur semperiterna comprimet adeo non commutationem metri significat vt quidam existimat vel spiritus prophetici refectionem. Sunt etiam, qui diapsalma ideo inferi putant vt ex hoc siue personarum siue sensuum intelligatur esse conuersio. Osanna, saluifica siue saluum fac. Osia

A ij

enim saluifica interpretatur: anna interiectio est deprecantis, ergo integrè dicitur osanna, sed dum corripitur corruptum sonat. Osanna est sensus, saluum fac, vt subaudiatur, vel populum Israel vel totum mundum. Rama, excelsa in Euangelio, vox in Rama audita est, id est in excelsis, est tamen & ciuitas quæ Rama appellatur. Racha vanus aut inanis. Rabbi, magister meus, quod est, Abba pater, & hoc Syrum est. Man, quid manna, quid est hoc. Anathema, proditio. Maranata dominus noster venit: Syrum est. Anathema maranatha sicut quidam dicunt, proditio in aduentum domi-

ni. Mammona, diuitiæ. Theraphim figuræ vel imagines, melius quàm incendia. Seraphim vel ceruphim, ardentes vel incendentes, iuxta illud, qui facit angelos suos spiritus & ministros suos ignem vrètem. Ergo Seraphim virtutes in cælis esse confirmat quæ dominum laudant & in ministeria diuersa mittuntur. Cherubim, scientiæ multitudo: cæterum, Cherubim ipsum in sancta sanctorum, duo tantum significatur animalia. Aliis verò locis vbi hoc nomen legitur, aut picturam aliquam indicat aut varietatem.

BEATI
ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, DE DIFFERENTIIS SIVE

PROPRIETATE VERBORVM,

Liber primus.

Differentia I.

ITER Polliceri & Promittere hoc interest, quod promittimus rogati, pollicemur ultro.

2.
Inter Nullum & Neminem hoc interest, quod nullus potest ad aliquid referri, nemo ad hominem, & est nemo quasi nec homo.

3.
Inter Intus & Intro hoc interest, quod intro eo, intus sum: intus venio, foras eo.

4.
Inter Lustra productè, & lustra correptè hoc interest, quod lustra sunt certa tempora, lustra latibula ferarum, vel turpium hominū receptacula.

5.
Inter Seruitium & Seruitutem hoc interest, quod seruitus necessitas seruiendi, seruitium dicimus numerum seruorum.

6.
Inter Terminū & Finem hoc interest, quod terminus non sine manu ponitur: finis, vel sermonis vel voluntatis vel cuiusque rei intelligi potest.

7.
Inter asperū & ferocem hoc interest, quod asper ad tempus, ferox à natiuitate.

8.
Inter Flumen & Fluium, Amnem & Torrentem hoc interest, quod flumen à fluere dicitur, fluuius à temporali aqua est. Amnes ab ambitu cognominati sunt, torrentis qui hyeme intumescit & imbris niuibûsque comple-

A tur, æstate torret, id est siccatur.

9.
Inter innocentē & innoxium hoc interest, quod innocēs sanctitate morum intelligitur, innoxius qui non habet nocendi voluntatē.

10.
Inter Generosum & Nobile hoc interest, quod generosus nascitur, nobilis opibus fit.

11.
Inter Regium & Regē hoc interest, quod regius puer regalis est, rex qui regit regnum.

12.
Inter Dementem & Amentem hoc interest, quod amens in totum caret mente, demēs partem retinet, ductus quasi diminuta parte mentis.

13.
Inter Pecudes & Pecora hoc interest, quod pecudes tantum oues accipimus, pecora autē mixtura omnium animalium est.

14.
Inter monstrare & demonstrare hoc interest, quod monstramus semel, demonstramus sæpius.

15.
Inter Diuitem & Honestum, pecuniosum, beatum, locupletem, & opulētum hoc interest, quod diues auro argentoque, honest^o moribus dicitur: pecuniosus à pecoribus dicitur, beatus ab animo: locupletē agri faciunt, dict^o ab eo quod sit locis plenus, opulentus omnibus his plenus, tanquam opibus suis eminens.

16.
Inter Palām & Corām hoc interest, quod palām hominum præsentiam notat, corām personam accipere desiderat.

17.
Inter Album & Candidum hoc interest, quod album naturale est, candidū cura facit.

18.
Inter Sensum & Intellectum hoc interest,

A iij

quod sensus naturale est, intellectus à re ob-
scura.

19.

Inter Exanimum & Inanimum hoc inter-
est, quod exanimus vita priuatus est, inanimus
nunquam habet animam.

20.

Inter Imbrem, Nimbium & Pluuiam hoc
interest, quod imber à Græca significatione
descendit, quasi umbrosus, qui summa vi ca-
dit & citò descendit. Pluuia est quam impulsu
ventorum nubes exprimunt, unde & plorare
est dictum, cum coactæ dolore lacrymæ ex-
primuntur. Nimbium etiam erumpit ut aliquā
partem minorem occupet cæli, maiorem se-
renam relinquat.

21.

Inter Sanguinem, Cruorem & Saniem hoc
interest, quod sanguis dicitur cum intra cor-
pus est, dictus quod nos sanciat, id est conti-
neat: Cruor confusus ideo dictus, quod corrue-
re cogat: Sanies corpus putre.

22.

Inter Terga & Tergora hoc interest, quod
terga hominum sunt, tergora animalium: nu-
mero singulari hominis tergum dicimus, ani-
malis tergus.

23.

Inter Mi & Mihi hoc interest, quod mi pro-
nomen est simplex, mihi compositum, vel mi
vox affectus, & casum vocatiuum semper de-
siderat.

24.

Inter Tum & Tunc hoc interest, quod
tum ordinis habet significationem, tunc tem-
poris.

25.

Inter Iram & Iracundiam hoc interest,
quod ira ad tempus, iracundia continetur in
corde.

26.

Inter Noctū & Noctē hoc interest, quod
noctū sic dicitur quomodo interdiū, & signi-
ficat aliquam partem noctis, noctē autem to-
tam noctem intelligimus.

27.

Inter Fari, Loqui, fermocinari & narrare
hoc interest, quod famur cum aliquid dici-
mus, facundē loquimur natura, fermocina-
mur, quando contra aliquem sermone contē-
dimus, narramus doctē.

28.

Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc in-
terest, quod tenemus quæ sunt in nostra po-
testate, sumimus posita, accipimus data.

29.

Inter Aspicere, Suspiciere, Inspicere, Prospi-
cere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, &

E Visere hoc interest, quod nos aspicimus casu,
suspiciamus in superiorem partem, vel venera-
mur: inspicimus iudicaturi, prospiciamus quæ
longè sunt, despicimus inferiorem partem
vel languidam: intuemur cum causa, videmus
natura, visimus experta.

30.

Inter Furorem & Insaniā hoc interest, quod
furor vitium temporis est, insania perpetua.

31.

Inter Alium & Alterū hoc interest, quod
alius à multis, alter à duobus.

32.

Inter Scelus & Facinus hoc interest, quod
scelus crimen est, facinus etiam in laude recte
F dicitur: Salustius dicit, Bonum facinus.

33.

Inter Dona & Munera hoc interest, quod
dona Deo dantur, munera hominibus tribuū-
tur: & munera quibus homines, id est mi-
lites officio funguntur, quæ quidem munia
vocantur.

34.

Inter Vestem & Vestimentum hoc interest,
quod vestes fœminarum dicuntur, vestimen-
ta virorum.

35.

Inter Humidum & Vuidum hoc interest,
quod humidum omnino permaduit, vuidum
quod ad medium vsque peruenit.

36.

G Inter Vetus & Vetustū hoc interest, quod
vetus nouo comparatur, è contratio vetustū
ad antiquitatem refertur.

37.

Inter Terrere & Detertere hoc interest,
quod qui terret timere cogit, qui deterret pro-
hibet perseuerare.

38.

Inter Solum, Vnum, Solitariū & Vnicum
hoc interest, quod solus qui à ceteris relictus
vnus initium multorum agit, solitarius qui
semper sine ceteris viuit, vnicus habetur solus
propter inopiam aliorum.

39.

H Inter Aphæresim, Syncopē, & Apocopem
hoc interest, quod sola aphæresis ex prima
parte vocis fit, literas & syllabas detrahens: ut
si genus humanum, & mortalia temnitis ar-
ma, pro contemnitis. Syncope mediā perdit,
ut, apparent raræ nantes, pro natantes. Apoco-
pe ex vltima, ut, domus luxu instruitur, id est,
luxuria.

40.

Inter Solæcismū & Barbarismū hoc interest
quod solæcismus in sensu fit, barbarismus in
voce.

41.

Inter Relictum & Desertum hoc interest,
quod relinquimus volūtate, deserimus inuiti.

42. Inter Misereri & Miserari hoc interest, quod miseremur cum eodem tempore, & de alio casu dolet nobis, & subuenimus laboranti: miserari est consolari tantum & intra affectum doloris esse.

43. Inter Orare & Precari hoc interest, quod orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui orat etiam precatur, qui rogat deprecatur: non utique qui precatur orat, quia etiam imperiti ad preces descendunt.

44. Inter Nescire & Ignorare hoc interest, quod qui nescit omnium notitia caret, qui ignorat aliquid nescit.

45. Inter Legatum & Oratorem hoc interest, quod legatus electus est ad officium à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator ad orandum missus ut oris ratione exponat quod petit.

46. Inter Tardum, Pigrum, Inertem, & Segnē hoc interest, quod tardus dicitur qui trahit tempus, iners sine arte, nullius officij capax, piger per omnia ægro similis, Segnis emotus est à calore.

47. Inter Natum & Ignatum hoc interest, quod natus particulariter à verbo nasci, & ignatus dicitur filius à generatione.

48. Inter Infamem & Famofum hoc interest, quod famosus tam in bona cogitatione quam in mala: infamis tantum in mala.

49. Inter Iuuentutem & Iuuentam hoc interest: Iuuentus dicitur multitudo iuuenum, iuuenta vnus ætas, vel etiam dea iuuentutis.

50. Inter Decus & Decorem hoc interest, quod decus ad virtutem refertur, decor ad corpus.

51. Inter Supra & Super hoc interest, quod super est quod eminet, supra quod aliquid substratum habet.

52. Inter Metum, Timorem, & Pauorem hoc interest, quod metus frustra prospicit, timor subita mentis consternatio est, pavor autem motus: inde etiam pauida iumenta dicimus.

53. Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest, quod omnes, quorum mentio est: cuncti qui ubique sunt, vniuersi qui in vno loco versati.

54. Inter Vndam & Aquam hoc interest, quod

A vnda copiosa aqua est, aqua est naturalis.

55. Inter Tacere & Silere hoc interest, quod qui desinit loqui, silet: & qui non cœpit, tacet.

56. Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest, quod auxilium laborantibus mittitur, præsidium preparatur, subsidium seruatur, ut cum exegerit necessitas detur.

57. Inter Sequi & Consequi hoc interest, quod auxilium consequimur, præcedentem insequimur inimicum.

58. Inter Principium & Initium hoc interest, B quod principium totius corporis est, initium quasi primum.

59. Inter Simulare & Dissimulare hoc interest, quod simulamus quod nescimus, & negamus nos scire dum dissimulamus quæ scimus.

60. Inter Simul & Simitum hoc interest, quod simul vna res pariter clareat, ut simul legimus, simul scribimus, simitum lucri recipit significationem, quasi similitum.

61. Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerofum hoc interest, quod sceleratus suo scelere vel alieno contaminatus, scelestus scelerum cogitator, scelerofus quasi infidiosus, periculosus, vel totus dies, vel animus propter arduitatem.

62. Inter Reliquos & Cæteros hoc interest, quod reliquos dicimus relictos ex omnibus, cæteros quos nescimus.

63. Inter Redibidum per B. literam, & rediuuium per V. literam hoc interest, quod redibidum est quod nascitur, rediuuium quod reuiuiscit.

64. Inter Patrium & Paternum hoc interest, quod patrium à patria venit, paternum à patre.

65. Inter Pometa & Pomeria hoc interest, quod pomeria vaga dicimus sicut oleria & figaria, pometa quasi maleta, ficeta & oleta.

66. Inter Ægrum & Ægrotum hoc interest, quod æger animo, agrotus corpore.

67. Inter Prior Venit, & antè venit hoc interest, quod prior ad dignitatem, antè ad tempus refertur.

68. Inter Inficere & Officere hoc interest, quod

officit qui nocet, inficit qui lanam aut alia inficit.

69.

Inter Contingere, Accidere & euenire hoc interest, quod contingunt bona, accidunt mala, eueniunt vtraque.

70.

Inter Grates & Grantias hoc interest, quod grates referimus, gratias agimus.

71.

Inter Oleas & oliuas hoc interest: oliuas ipsum fructum dicimus, vnde fit oleum, oleas arbores dicimus, vnde fiunt oliueta.

72.

Inter Nixus & Nisus hoc interest, quod nixus ad corpus refertur, nisus ad animum, id est conatus.

73.

Inter Nephandum & Nepharium hoc interest, quod nepharius à præteritis intelligitur, nephandus in opere.

74.

Inter Nutrit & Nutricat hoc interest, quod mulier nutrit, nutritat nutricius.

75.

Inter Maritimum & Marinum hoc interest, quod maritimum proximum mari, marinum ex ipso mari.

76.

Inter Laniat, Lacerat & Lancinat hoc interest, quod laniat qui membratim distendit, lacerat qui partibus suis membra destituit, lancinat qui inutiliter membra discerpit.

77.

Inter Patulum & Patens hoc interest, quod patulum claudi vel tegi non potest, patens quod cum referatum fuerit iterum claudi potest.

78.

Inter Guttam & Stillam hoc interest, quod stilla cadit, gutta stat.

79.

Inter Delictum & Peccatum hoc interest, quod delinquimus cum iussa salubria non adimplemus, peccamus cum ea quæ iubentur non agi, præsumimus agere.

80.

Inter Incolam, Accolam & Aduenam hoc interest, quod incola est qui propriam terram in qua natus est excolit, accola qui terram natiuitatis suæ, sed alienam colit, aduena qui de sua terra in alienam venit.

81.

Inter Hesternum & Externum hoc interest, quod hesternum ab hesterna die dicitur, externum vero extraneum: nam multi imperitorum externa dies dicunt, quod non admittitur.

82.

Inter Baltea & Balteos hoc interest, quod baltea ipsa lora significamus, cæteros balteos dicimus.

83.

Inter Bibere & Ebibere hoc interest, quod bibit qui aliquid relinquit in poculo, ebibit qui totum exhaurit.

84.

Inter Geminatum, Iunctum, & duplicatum quid intersit, quamuis acutè intelligentibus breuiter exposuerimus, tamen sub exemplis latius doceamus. Geminatum est quod ex duabus rebus similibus constat, vt Cicero, gemina audacia. Iunctum est, quod ex duabus rebus paribus constat, vt Virgilius, iungitur iam gryphes equis. Duplicatum est cum vna res bis ponitur: Vergens ad terram duplicato poplite.

85.

Inter Decline & Decliu hoc interest, quod declinus sol, decliuus locus, sic intelligendum est, adcline, adcliu, vt adclinus homo, adcliuus locus, ex hoc aclium dicitur.

86.

Inter Commentarios & Cōmentaria hoc interest, quod commentarij libri, commentaria volumina dicunt.

87.

Inter Primum & Priorē hoc interest, quod primus ē multis, prior ex duobus: sic inter postremum & posteriorem obseruabis.

88.

Inter Disertum & Desertum hoc interest, quod disertus orator dicitur, desertus derelictus.

89.

Inter Dilatorem & Delatorem hoc interest, quod delator est qui defert ad accusandum, dilator qui differt ad proferendum.

90.

Inter Aduersum & Aduersus hoc interest, quod aduersum te aduersarius, aduersus te mutator.

91.

Inter Pauperiem & Paupertatem hoc interest, quod pauperies damnum est, paupertas qui nihil habet.

92.

Inter Exprobrare & Opprobare hoc interest, quod exprobrat qui proprium obiectat vitium, opprobrat qui maledictum infert.

93.

Inter Accersire & Arcessire hoc interest, quod accersit qui euocat, arcessit qui accusat.

94.

Inter Aceruū & Acerbū hoc interest, quod aceruus moles est, acerbus immaturus & asper.

95. Inter Labrum & Labiū hoc interest, quod labrum superius, labium inferius dicitur.

96. Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc interest, quod toga vestimentum est, tuga, qua aqua deducitur, tuba qua clangitur, tufa lapis qui ex aqua coagulata efficitur, quod tufum dicimus.

97. Inter comosum & comatum hoc interest, quod comosus à comæ vsu dicitur, comatus natura, vt comata Gallia.

98. Inter Certo & Certius hoc interest, quod certo est à certus, & certius à certe.

99. Inter Cæcitudinem & Cæcitatem hoc interest, quod cæcitas ipsa tanquam viæ ceritas & calamitas dicitur, cæcitudo autem affectio vt lippitudo dicitur.

100. Inter Castimoniam & Castitatem hoc interest, quod castimoniam quasi caremonia dicitur, castitas autem tantum corporis.

101. Inter Copias & Copiam hoc interest, quod copias exercitus significatione dicimus, copiam autem rerum.

102. Inter Circū, Circa, Circiter hoc interest, quod circū ad tempus, circa ad locum, circiter ad numerum refertur.

103. Inter Fidum & Fidelem hoc interest: famulus dicitur fidus: amicus fidelis.

104. Inter illius similis, & illi similis hoc interest, quod illius similis moribus, illi similis vultu.

105. Inter Flemma & Plēma hoc interest, quod flemma sit cum crura abundant sanguine, plemma cum in manibus vel pedibus callosis sulci nascuntur.

106. Inter Mammas & Vbera hoc interest, quod mammas hominum, vbera pecorum accipiuntur.

107. Inter Avena sine aspiratione, & Habena per aspirationem hoc interest, quod avena germen est sterile, habenæ retinacula iumentorum.

108. Inter Donum & Munus hoc interest, quod donum dantis, munus accipientis, illud à dādo: istud à muniendo.

109. Inter Arguere & Coarguere hoc interest,

A quod coarguere, coërcere vel cōpescere est: arguere ostendere vel patefacere, vt Virgil. Degeneres animos timor arguit, vnde & argumenta dicuntur quæ causam ostendunt.

110. Inter Afficere & Adficere hoc interest, quod afficimur honore, adficimur morte vel iniuria.

111. Inter Aduocatum, Inuocatum, & Euocatum hoc interest, quod aduocatur daturus patrociniū, inuocatur præstaturus auxilium, euocatur præbiturus obsequium.

112. Inter Inluuiem & Ingluuiem hoc interest, quod inluuiem sordium, ingluuiem ventris. illud à non lauando, hoc ab inglutiendo dictū.

113. Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest, quod commonemus præterita, admonemus præsentia, monemus futura.

114. Inter Temeritatē & Audaciam hoc interest, quod temeritas sine consilio dicitur, audacia post consilium.

115. Inter Velocitatem & Celeritatem hoc interest, quod velocitas pedum & corporum dicitur, celeritas animorum atque factorum.

116. Inter Viuum & Viuentem hoc interest, quod viuum de viuento, viuens de morituro.

117. Inter Nasci & Enasci hoc interest, quod nascitur quod de vtero decedit, enascitur quod de terra aut aqua exurgit.

118. Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest, quod abducimur à re inhonesta, perducimur ad studia, deducimur ad honorem.

119. Inter Eluxit & Illuxit hoc interest, quod eluxit qui lutum disposuit, illuxit qui cum lumine apparuit.

120. Inter Nunciare, Denunciare & Renunciare ac Adnunciare hoc interest, quod nunciatur de longinquo, denunciatur in præsentia, adnunciatur de futuro, renunciatur de excusando & repudiando.

121. Inter Conscribere, Exscribere, Transcribere, Inscribere, Adscribere, Describere hoc interest, quod cōscribere vnà simul scribere est, exscribere scripturas trāsferre, transcribere cum ius nostrū ad aliū transit, inscribere accusationis, adscribere assignationis,

describere dictionis vel ordinis, scribere vero verbum imperfectum est.

122.

Inter Extruere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest, quod extruere est in altum proficere, instruere aciem vel actionem, adstruere affirmare, construere struendo coniungere, struere reliqua superposita supra struere.

123.

Inter Cōsuescere, Insuescere & Adsuescere hoc interest, quod suescimus bona, insuescimus mala, adsuescimus vtraque.

124.

Inter Fungi & Defungi hoc interest, quod fungi agere est, defungi peragere est, unde & mortui defuncti vocantur, eo quod peregerunt vitæ istius cursum.

125.

Inter Adolescere, inolescere, & exolescere hoc interest, quod adolescere augmentum est, inolescere coaugmenti, exolescere evanescendi.

126.

Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest, quod deportare & adportare aliquid adferre est, comportare in unum locum conferre, exportare tollere.

127.

Inter Temperantiam, Temperationem, & Temperiem hoc interest, quod temperantia animorum est, temperatio rerum, temperies aurarum.

128.

Inter Recipere & Suscipere hoc interest, quod recipimus rogati, suscipimus sponte.

129.

Inter Arundinem & Hirundinem hoc interest, quod arundo canna est, hirundo avis quæ tignis adherere solet.

130.

Inter Spirare & Expirare hoc interest, quod spirare vivere est, expirare mori.

131.

Inter Pertinaciam & constantiam hoc interest, quod pertinacia malæ rei dicitur, constantia bonæ.

132.

Inter Cōsequi & Assequi hoc interest, quod sequimur pedibus, assequimur studio.

133.

Inter Lætari & Gratulari hoc interest, quod lætamur de nostris, gratulamur de amicorum bonis.

134.

Inter Herbosum & Herbidum hoc interest, quod herbidum locum in quo herba est, etiā si aridus esse cōsuevit, herbosum qui her-

ba facile generet, etiā si ad tempus aridus sit, & aquatam potionem dicimus rectè, quamquam aliunde recipiat, aquosum enim locum qui aquam ex se effundat, sic & meracam potionem, & merosum vinum appellamus.

135.

Inter Subter & Subtus hoc interest, quod subter re aliqua superiore premitur, & conculcatur, subtus est quod demissum altius non contingitur.

136.

Inter Sinum & Gremium hoc interest, quod sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum, gremium vero accinctæ vestis secretum.

137.

Inter Largitatem & Largitionem hoc interest, quod largitas humanitatis est, largitio ambitionis.

138.

Inter Muliebre & Mulierarium hoc interest, quod Muliebre dicitur à Mulieribus factum, Mulierarium à mulieribus ordinatum & per viros gestum.

139.

Inter Diligere & Delegere hoc interest, quod diligi affectionis est, delegi iudicii: unde & exercitus delegi iubetur.

140.

Inter Commodare & Mutuo dare hoc interest, quod commodamus amico pro tempore equum, vestem, seruum & similia: mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum vel cætera.

141.

Inter Ligare & Legare hoc interest, quod Ligat quis vinculo, legat testamento.

142.

Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest, quod Loqui hominis est: Obloqui obtrektoris, qui obiicit aut opponit: Alloqui hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris est.

143.

Inter Percussum & Perculsum hoc interest, quod Percussum corpore dicimus, Perculsum animo.

144.

Inter Fremorem & Fremitum hoc interest, quod Fremor murmur hominum est, Fremitus bestiarum.

145.

Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc interest, quod Flauum rubrum dicimus, ut Flaua cæsaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, ut fuluum leonem.

146.

Inter Postulare & Poscere hoc interest, quod postulatur incaute, poscitur improbe.

147.

Inter Frixum & Frictum hoc interest, quod Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictum.

148.

Inter Diutinum & Diuturnum hoc interest, quod Diutinum est quod diu fuit, Diuturnum quod diu duravit.

149.

Inter Delictum, & Inlitum hoc interest, quod delictum quia subitum, inlitum vero lituratum.

150.

Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest, quod damnum vnde diminutum sit, dispendium ubi pondus absit, detrimentum quod à terendo nominatur.

151.

Inter Dominium & Dominatum hoc interest, quod dominium intelligitur quod privati iuris est, dominatum autem imperij.

152.

Inter Nixus & Nisus hoc interest, quod Nixus in genua, Nisus à nitendo, id est conado.

153.

Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc interest, quod nubere civis civi, enubit extraneo, denubit quæ in manum viri convenit.

154.

Inter Noxa & Noxia hoc interest, quod noxa poena est, noxia ipsa culpa.

155.

Inter Necessitatem & Necessitudinem hoc interest, quod necessitas vim significat, necessitudo coniunctionem sanguinis aut animi.

156.

Inter Clausum & Obturatum hoc interest, quod clausum à claustris, & clauibus dicitur, obturatum autem priorum foraminum sit, tanquam aures obturate non clausæ.

157.

Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest, quod operimus operculo, adoperimus fores, inoperimus cum aliquid iacenti superponimus.

158.

Inter Pometa & Pomeria hoc interest, quod pometa ubi poma nascantur, pomeria in quo seruantur.

159.

Inter Palma & Palmum hoc interest, quod palma in corpore, palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice usque ad minimum digitum.

160.

Inter Poplites & Suffragines hoc interest, quod poplites hominum, suffragines animalium.

161.

Inter præparare, & apparare hoc interest,

A quod præparat qui desiderium repetit parando, apparat qui parato adiecit, id est accusare parat.

162.

Inter Stipulationem, Restipulationem, Adstipulationem & Constipulationem hoc interest, quod stipulatio certum habet intellectum, restipulatio si aliquid sit factum quod convenit, adstipulatio eiusdem pecuniæ, ut vel aliter repetere possit: constipulatio conferta restipulatio si qua dolo malo facta.

163.

Inter Saturitatem & Satietatem hoc interest, quod saturitas de cibo tantum, satietas de reliquis dicitur rebus.

164.

Inter Viciniā & Vicinitatem hoc interest, quod viciniā loci esse dicitur, vicinitas personarum.

165.

Inter Fluctuo & Fluctuor hoc interest, quod fluctuo de animo, quasi fluctus ago, & huc illucque fluo: fluctuor, fluctu feror, ideoque fluctuat mare, fluctuatur navis: sic inter luxurio & luxurior discernendum.

166.

Inter Potero & Potuero hoc interest, quod potero certum promittentis est, potuero dubitantis.

167.

Inter Hispanum & Hispaniensem hoc interest, quod Hispanus natione dicitur, Hispaniensis, Massiliensis, & his similia.

168.

Inter Escendere, Ascendere, conscendere hoc interest, quod escendimus excelsa vel locum honoris, ascendimus cum in aliquid altius seandimus, conscendimus cum equo vehimur.

169.

Inter Vterque & Vtrique hoc interest, quod vterque in singularibus, vtrique in pluralibus dicitur.

170.

Inter Pignero & Pigneror hoc interest, quod pigneror animum tuum, pignero cum pignus tuum capio.

171.

Inter Mereo & Mereor hoc interest, quod mereo pro merito servitij, mereor pro opere mercedis: sic rumino, ruminor, & his similia.

172.

Inter Laurū & Lauream hoc interest, quod laurus est ipsa arbor, laurea corona vel virga.

173.

Inter Cæruleum & Cærum hoc interest, quod cærum dicimus sicut aurum, cæruleum ex cæculo quasi argentum.

174.

Inter Inum & Infimum hoc interest, quod imus loco, infimus ordine.

175.

Inter Curam & Diligentiam hoc interest, quod cura cruciatum habet qui commoueat, diligentia rerum administratio.

176.

Inter Vires & Virtutes hoc interest, quod vires corporis sunt, virtutes animi.

177.

Inter Animam, Animum, Spiritum, & Mentem hoc interest, quod anima est qua viuimus, animus quo regimur, spiritus quo spiramus, mens qualitas quæ bona aut mala potest referre ad cogitationem.

178.

Inter Graue & Ponderosum hoc interest, quod graue secundum ferentis qualitatem, ponderosum natura.

179.

Inter Ultorem & Vindicem hoc interest, quod vlciscimur accepta iniuria, vindicamus ne accipiamus.

180.

Inter Fallacem & Pellacem hoc interest, quod fallax infidelis dicitur, pellax in verbis, ab appellando, id est, per se loquendo.

181.

Inter Immolare & Mactare hoc interest, quod immolare dicitur, cum moles in caput iniecta est, mactatum hoc factum, quasi magis auctum.

182.

Inter Hostiam & Victimam hoc interest, quod hostia perhibetur tunc cum dux in hostes proficiscitur, victima cum vincit, sicut Ouidius in Fast. victima quæ dextra habet.

183.

Inter Eruere & Diruere hoc interest, quod eruuntur latebræ, diruuntur eminentia.

184.

Inter Nequicquam & Nequaquam hoc interest, quod nequicquā frustra: nequaquam, D non, significat.

185.

Inter Iter & Itiner hoc interest, quod iter quo imus, itiner à via dicitur.

186.

Inter Proprium & Propius hoc interest, quod propriū dominij est, propius autē loci.

187.

Inter Vereor & Reuereor hoc interest, quod vereor ad metū refertur, reuereor ad effectū.

188.

Inter Liberos & Filios hoc interest, quod filij masculino genere ponuntur, liberi in utroque sexu, & quod filij in numero singulari

A euocari possunt. Nemo enim dicit qui habet filium, vnum liberum habeo. item quod filij promiscue omnis conditionis intelliguntur, tam ingenui quam serui, liberi non dicuntur nisi ingenui.

189.

Inter Dulce & Suaue hoc interest, quod dulce idem potest esse quod suaue, nō vtique suaue quod dulce: dulce enim mel dicimus, & suaue acetum quod dulce non est.

190.

Inter Bellum & Auellum hoc interest, quod bellum inter exterar gentes, auellum inter ciues dictum, quod auellantur populi in duas B partes.

191.

Inter Exemplum & Similitudinem hoc interest, quod exemplum historia est, similitudo approbatur.

192.

Inter Diuinationem & Diuinitatem hoc interest, quod diuinitas ad potētiā nominis refertur, diuinatio futurorum præcios facit.

193.

Inter Vim & Virtutem hoc interest, quod virtus hortari est, vis iniuria.

194.

Inter Rogum & Pyram hoc interest, quod C rogos defunctis paratur, pyra sacrificiis.

195.

Inter Arma, Armamenta, & tela hoc interest, quod arma sunt quibus corpora nostra in bello teguntur, armamenta nauium, tela, missibilia vt iacula.

196.

Inter Virum & Masculum hoc interest, quod vir specie intelligitur, masculus genere: & quod vir tribus modis intelligitur, natura, virtute & nuptiis, masculus etiam ab homine segregatur, vt in animalibus.

197.

Inter Profugum, Exulem, relegatum, & transfugam hoc interest, quod profugus quasi voluntarie reliquerit, exul qui damnatus expellitur, relegatus ad tempus, transfuga qui ad hostes transit.

198.

Inter Altum & Excelsum hoc interest, quod altum tam in superiorem partem elatum intelligimus, quàm ad inferiora depositum, excelsum in superioribus tantum.

199.

Inter Vim & Vires hoc interest, quod vis impetu & iniuria constat, vires ad bonum, & fortitudinem corporis referuntur, ita vis facit violentiam, vires viriosum.

200.

Inter Sæuum & Crudelem hoc interest, quod

quod seuus circa verba est, crudelis monstra-
tur sanguinis.

201.

Inter Bellum, Aciem, Prælium & Pugnam
hoc interest, quod bellum dicitur totus con-
flictus, acies ordinatur, prælium committitur,
pugna geritur, & quod acies tam ferri quam
oculorum est.

202.

Inter Passum & Expertum hoc interest,
quod patimur voluntate, experimur necessi-
tate.

203.

Inter Genus & Gentem hoc interest, quod
genus tam hominum quam ferarum est, gens
ad congregationem plurium pertinet, & ab
vno capite descendit: dicimus enim, gens
Gallorum.

204.

Inter Terram, Tellurem & humum hoc
interest, quod tertia pars mundi terra est, tellus
dea, humus locus sepulturæ dicitur ab hu-
mando.

205.

Inter Mœnia & Ædificia hoc interest, quod
mœnia publicorum sunt operum, ædificia pri-
uatorum.

206.

Inter Omne & Totum hoc interest, quod
omne numerositate constat, totum ad partes
dicitur.

207.

Inter Vlcus, Vulnus, & plagam hoc interest,
quod vlcus per se exit, vulnus ferro, plaga po-
test esse planus ictus, sic quod vlcus leuitatis
est, vulnus grauitatis, plagæ etiam verbera vo-
cantur.

208.

Inter Sic & Ita hoc interest, quod sic qui-
dem ostendit exempla, ita ad rationem refer-
tur.

209.

Inter Duos & Ambos hoc interest, quod
duo numerantur, duo congregantur.

210.

Inter Paret & Apparet hoc interest, quod
paret imperio, apparet videntibus.

211.

Inter Pullum & Nigrum hoc interest, quod
pullum albo contrarium est, nigrum colore
accipimus.

212.

Inter Putat, Existimat, Opinatur, Arbitra-
tur & suspicatur hoc interest, quod putat qui
dubitat: existimat qui existimatur, quæ acta
sunt, dicit: opinatur, qui opinioni aut suæ, aut
alterius credit: arbitratur, qui dubiæ rei finem
imponit: suspicatur, qui latentis rei prospicit
formam.

213.

Inter Prohibere & Inhibere hoc interest,
quod prohibere est iure non habere: inhibe-
re, vi dicitur: & quod prohibemus iure, iube-
mus imperio.

214.

Inter Ostentum, Prodigium, & monstrum
hoc interest, quod ostentum sine corpore so-
lidum nouum se ostendit & oculis & auribus.
Prodigiū vero, quod solidis corporibus pro-
spicitur, vt in cælo cometes, aut stella, & in no-
cte lux, interdiu tenebræ. Monstrum vero
contra naturam cognitum egreditur, vt ser-
pens cum pedibus, aut cum quatuor alis.

215.

Inter Conticuere, Obticuere, & Reticuere
hoc interest, quod qui conticuit, vndique si-
lentium præstitit, vt antiqui, Conticuit tandē
factoque sine quicuit: obticuit, qui nullam
spem reliquit: reticuit, qui silentio responsa
finiuit.

216.

Inter Sepulchrum, Tumulam, Monumen-
tum, & Bustum hoc interest, quod sepulchrū
est locus in quo corpora sepeliuntur, & à sepe-
liendo dicitur: tumulus, qui cineres tegit: mo-
numentum, quo sepulchrum circumdatur, di-
ctum à munitionibus: bustum, in quo ossa sūt,
quasi bene vstum.

217.

Inter Astra & Sydera hoc interest, quod
astra sine sydere esse possunt, & astra fixa sunt
cælo, sydera mouentur.

218.

Inter Deripere & Diripere hoc interest,
quod deripimus cum è superiori parte, in in-
feriora rapimus: diripimus cum laniamus &
in diuersas partes deducimus.

219.

Inter Causam & Rationē hoc interest, quod
causa multas habet species, ratio paucissimas:
& quod ratione efficitur, causa desideratur.

B

220.

Inter Italum & Italicum hoc interest, quod Italus homo, Italicus arcus dicitur: ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221.

Inter Deuium, Inuium, auium, & peruium, hoc interest, quod inuium est sine via secretum, deuium desertus locus, auium extra viam, peruium per quod comineatur.

222.

Inter Dexteram & Dextram hoc interest, quod quidam sine causa putauerunt literam E, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: ut reprehendo & reprehendo, ut vemens & vehemens: ita dextram manum, & dexteram prosperam partem dici.

223.

Inter Leges & Iura hoc interest, quod iura reperta sunt ab honesta consuetudine, leges, ex iis quæ inter nos probanda facimus: & iura ab vniuscuiusque iustitia dicuntur leges, quod legantur.

224.

Inter Inuidum & Inuidiosum hoc interest, quod inuidus, quoniam alteri inuidet: inuidiosus, cui inuidetur.

225.

Inter Protinus & Protenus hoc interest, quod protinus est statim, continuo, aduerbiū temporis: protenus, quasi porrotenus.

226.

Inter Demitto, & Dimitto hoc interest, quod demittit hic qui de alto deorsum mittit: dimittit, qui in multas partes mittit.

227.

Inter Altaria & Aras hoc interest, quod altaria Deo ponuntur, aræ etiam defunctis.

228.

Inter Dimidium & Dimidiatum hoc interest, quod dimidium potest significare partem, nisi subiicias integrum nomen, sine dimidiatum, ut est plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum sine hora non potest esse dimidia: ergo aut dimidiata hora, aut dimidium horæ dimidium est, dimidiatum autem diminuta portio.

229.

Inter Fiduciam & confidentiam hoc inter-

E est, quod confidentia est cum vitio temeritatis fiduciam habet, si quis honesta constantia viuit.

230.

Inter Legionem & Dilectum hoc interest, quod legio dicitur ab eo quod legantur viri fortes & viles militiæ, dilecta, quæ maxime diligimus, ut filij vel cognatio patris.

231.

Inter Assidue & Cotidie hoc interest, quod assidue sedulitatis est, cotidie autem perseverantiæ.

232.

F Inter Meret & Meretur hoc interest, quod qui meret tristis est, meretur autem qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233.

Inter Plenitudinem & Plenitatem hoc interest, quod plenitudo corporis est, plenitas rei: ita plenitudinem obessorum hominum, plenitatem variæ rei cuiuslibet dicimus.

234.

G Inter Precor & Deprecor hoc interest, quod precamur Deum, deprecamur homines.

235.

Inter Fortunam & felicitatem hoc interest, quod fortuna non est, felicitas opus hominis.

236.

Inter Tucor & Tuor hoc interest, quod tucor custodio, tuor video.

237.

H Inter Ludibrium & Ludicrum hoc interest, quod Ludibrium in alterius iniuria, ludicrum autem quod ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.

238.

Inter stillam & guttam hoc interest, quod gutta imbrium, stilla scitulæ vel aceti.

239.

Inter fidum & fidelem hoc interest, quod fidus etiam amicus dicitur, fidelis seruus.

240.

Inter cognoscimus & agnoscimus hoc interest, quod agnoscimus cognitos, cognoscimus quos nunquam vidimus.

241.

Inter clypeum & elypeum hoc interest, quod clypeum scutum, elypeū vero in quod imagines ponuntur.

242.

Inter Germanum & fratrem hoc interest, quod Germanus est verus frater ex patre & matre, frater verò ex diuerso patre vel matre.

243.

Inter mersare vel mergere hoc interest, quod mersare sæpius, mergere semel.

244.

Interagere causam & dicere hoc interest, quod agit patronus, dicit reus.

245.

Inter Eminus & Cominus hoc interest, quod eminus ex longinquo, cominus pede.

246.

Inter Capere & Decipere hoc interest, quod capimus merentes, decipimus innocētes: aut capimus arte, decipimus insidiosē.

247.

Inter Consilium & Sententiam hoc interest, quod consilium cogitatio, sententia consilij pronuntiatio.

248.

Inter Fors & Fortunam hoc interest, quod fors casus est, fortuna data est: & quidam, sic

valuit fors tanquam mors.

249.

Inter Voluntatem & Voluptatem hoc interest, quod volūtas animi, voluptas corporis.

250.

Inter Interea & Interdum hoc interest, quod interdum aduerbium temporis est, Interea causa rei.

251.

Inter Initium & Principium hoc interest, quod principium totius operis cuiuscumque vnum est, quasi primum operis caput: Initium quod frequentius intelligimus, & totiens accipimus, quotiens aut persona mutatur, quasi intus in alteram rem, & principium semel, initium sæpius. Principium, Arma virumque cano. Initium, Musa mihi causas memora. Inueniuntur tamen principia, quæ natura sui carent, & specie initia habent: vt, At Regina graui iam dudum saucia cura, &, Sic fatur lacrymans, classi que immittit habenas.

252.

Inter Meditari & Melitari hoc interest, quod meditatur animo, melitamur corpore.

253.

Inter homines & bestias hoc interest, quod bestia ventri seruiunt, homines rationi.

Explicit liber primus B. Isidori Hispalensis Episcopi de differentiis sue proprietate verborum.

SANCTI
ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, LIBER SECVNDVS. DE
DIFFERENTIIS SPIRITALIBVS.

DIFFERENTIA I.

INTER Deum & Dominum, ita quidam diffinierunt: in Dei appellatione, Patrem: in Domini, filium intelligunt. Sacra scriptura vtrumque & Deum & Dominum affirmat, tamen hæc vocabula inuicem discernuntur. Primum enim, nomē naturæ est, pertinens ad amorem: secundum potestatis, congruens ad timorem: denique ex Dei vocabulo edisce quid dili-

gas, ex Domini appellatione cognosce quid metuas.

2.

Inter Trinitatem & Vnitatem hæc distinctio est, quod Vnitas propter inseparabile deitatis substantiam, Trinitas vero propter personarum diuersitatem vocatur. In personis vero discretio est, in diuinitate, nulla distinctio: est enim gignens, genitus, & procedens: tria quidem nomina, sed substantia vna. Sicut enim ignis, candor, & calor, tria quidem vocabula, sed res vna: ita in relatione personarum Trinitas est, in substantia vero naturæ vnus

B ij

1. Cor. 8.

Rom. 9.

1. Cor. 12.

Deut. 32.
Mat. 12.

Deus est, Pater scilicet & Filius & Spiritus sanctus. De Patre enim quia Deus est, testatur Apostolus dicens: Vnus Deus pater ex quo omnia: Ita de Filio quia Deus est, alias ipse dicit: Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. De Spiritu autem sancto quia Deus est, idem qui & supra sic dicit: Diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus: diuisiones operationum sunt, idem vero Deus. Ecce Pater, Pater & Filius & Spiritus sanctus Deus, sed non triplex Deorum numerus in illa Trinitate credendus. Scriptum est enim: Ego sum, & non est alius Deus preter me. & illud: Audi Israël, dominus Deus tuus vnus est: Tres ergo Deos credere, prophanum est, Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

3.

Inter personam Patris & Filij & Spiritus sancti ita discernitur, quod Pater nec genitus est nec procedens, Filius ex Patre genitus, non procedens, Spiritus sanctus ex Patre & Filio non genitus sed procedens. Proinde pater æternitatem habet sine natiuitate, Filius natiuitatem cum æternitate, Spiritus vero sanctus, nec natus nec factus, processionem sine natiuitate. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex patre originem sumit, Spiritus vero sanctus ex patre filioque procedit. Tamen ea quæ à nobis dicuntur de Trinitate, utcumque potest intelligentia humana capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? quomodo Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, vna natura: quomodo pater ingenitus, spiritus vero sanctus nec genitus, nec ingenitus, nec creatura esse videtur, sed increatus: quomodo filius de patre natus est, spiritus vero sanctus procedendo non nascitur: quomodo pater nunquam sine filio, & tamen sine filio pater genuit filium: quomodo filius nunquam sine spiritu, & tamen ait, Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos: quomodo filius non de se, sed de patre est, nec tamen est posterior de quo est: quomodo spiritus sanctus de patre procedit & filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit: quomodo tria vnum sunt, & vnum, tria: quomodo ad se inuicem relatiua tria sunt, essentialiter vnum sunt? Quis ista consideret? quis ista comprehendat? Si enim humanæ natiuitatis Christi secreta non capimus, diuinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

Ioh. 16.

4.

Inter essentiam & substantiam, hoc quidam diffinierunt, quod substantia est id quod non ab alio sed semper ex se est, id est, quod pro-

pria in se virtute subsistit: Essentia verò in Deo idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est, sed esse semper proprium eius est. Inter id autem quod filius nunc æqualis, nunc minor, ista est differentia, quod primum æternæ substantiæ est, alterum humanæ naturæ: in forma enim serui, quia factus ex muliere, pater maior est illo: in forma vero Dei in qua erat ante carnis assumptionem, patri coequalis est. Pro illo dictum est: Pater maior me est. pro hoc: Ego & pater vnum sumus. Æqualis ergo patri, in quantum Deus: subiectus, in quantum homo est.

5.

Quid differt inter quod Christus nunc vnigenitus, nunc primogenitus esse perhibetur? horum primum ad patrem pertinet, alterum ad nos. Nā secundum diuinitatis excellentiā, vnigenitus est à Patre, iuxta Euangelium quod dicit. Et vidimus gloriā eius, gloriā quasi vnigeniti à patre. Plenū gratia & veritate. At verò secundum fraternā societate, primogenitus vniversæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Est ergo vnigenitus in substantia deitatis, primogenitus in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, vnigenitus in natura. Primogenitus ergo, iuxta Apostolum, in multis fratribus, vnigenitus tamen ex Deo solus. Inde est quod frater nuncupatur & dominus: frater, quia primogenitus: dominus verò quia vnigenitus. Iam vero, differentiæ vel significationes nominum eorum quæ in Dei filium distinguuntur, plurimæ sunt: scilicet ex iis quædam sunt naturalia, quædam verò ad diuinitatis eius excellentiam pertinentia, quædam verò accidentia. Naturalia sunt, Dei filius, Dei verbum, principium, virtus, sapientia, imago, splendor siue figura. Accidentia sunt ista, agnus, sacerdos, petra siue lapis, homo, leo, vitulus, aquila, & his similia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus est: Omnipotens ab omnipotente, perfectus à perfecto. Filius Dei est quia dum hoc sit quod Pater, non est tamen ipse qui Pater. Verbum est filius Dei, quia proprie diuino ore processit, vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile vel corporeum est, vel pro eo quod pater per eum omnia condidit vel iussit. Principium, ex eo quod rerum omnium origo & causa sit. Dexterā, propter effectus totius corporalis creaturæ quæ per ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso omnia continentur. Virtus, pro eo quod omnem potestatem patris in semetipsum habeat: & omnem cæli, terræque creaturam gubernet, contineat atque regat. Verbum, quia per illū innotuit pater. Sapientia est, pro eo quod ipse reuelet omnia scientiæ mysteria & arcana sa-

Rom. 8.

pietiae. Imago est, propter similitudinis veritatem. Species enim patris est indifferens, habens indiscretam in se naturam suae essentiae. Splendor appellatur, quia dum sit pater lux, ita filius ab eo inseparabiliter quasi splendor ex luce procedit. Figura est, quia suscipiens formam serui, operum virtutumque similitudine, patris, in se, imaginem atque immensam magnitudinem designauit. Mediator est, quia inter hominem & Deum medius est, habens in se substantiam utriusque naturae & humanae humilitatis formam & diuinitatis excellentiam. Porro agnus propter innocentiam & passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum pro nobis patri hostiam obtulit. Petra, propterea quod firmitas sit credentium, offensio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum testamentum veluti duo parietes ex aduerso venientes tanquam angulo sibi in se copulauit, ac fidei unitate coniunxit. Homo, quia secundum carnem ex virginitate est passibilis atque mortal. Leo, propter regnum & potestatem pro qua in morte Diabolus vicit. Catulus, quia propter salutem gentium immolatus est. Aquila, pro eo quod resurgens ad astra caeli reuolauit, & ad sedem paternam vnde venerat.

6.

Inter natiuitatem Christi & natiuitatem nostram hoc interest, quod omnis homo ex viri coitu conceptus est: ille non ex virili, hoc est, concupiscentia carnis, sed de Spiritu sancto natus. Naturam quippe traxit origine, non culpam praeruaricationis. Corpus ex virgine sumpsit, virginitatem maternae carnis non abstulit. Item nos ex vna generatione subsistimus, ille ex duabus, diuinitatis & humanitatis. Sed ex prima diuinitatem sumpsit, ex altera creationem. Natus enim diuina generatione, factus humana. Primum fuit in fine temporum, secundum in plenitudine temporis. Item, nos ex duabus subsistimus substantiis, corporis quidem & animae: ille ex tribus, Verbi, corporis, & animae. Inde est quod perfectus homo, perfectus praedicatur & Deus, habens in se geminam substantiam, & diuinitatis suae & humanae natiuitatis naturam.

7.

Item hoc distat inter mortem Domini & nostram, nos enim mortem pro merito praeruaricationis incurrimus: ille autem mortem sponte pro nostra salute suscepit, secundum quod ipse testatur dicens, Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollet a me, sed ego pono eam.

8.

Inter resurrectionem Christi & resurrectionem nostram sic discrepat: quod nobis resurrectionis

tempus usque in finem saeculi differtur, illius vero, die tertio celebratur. Ille vero melius eguit ut resurgeret, nos illo miserante resurgimus.

9.

Inter creationem mundi & formationem eius haec est differentia, quod originaliter, secundum materiae substantiam, simul cuncta creata sunt: secundum vero distinctionem specierum, per sex dierum alternationem formata sunt. Totius enim origo creaturae simul extitit, species tamen & forma per temporum incrementa processit. Nam primum materia facta caeli & terrae confusa atque informis, de qua postmodum omnia sigillatim per species varias formaeque proprias prodierunt, de qua scriptura loquitur, dicens: Qui fecisti mundum de materia informi: sed materia facta est de nihilo: mundi autem species, de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem & ante omnia condidit Deus omnipotens: Angelicam videlicet naturam, & informem materiam, quae quidem facta ex nihilo, & illa à Deo facta processit: quae tamen res, ex re facta, non aeternitate sed sola origine, sicut sonus cantu. Nam qui viuit in aeternum, creauit omnia simul. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus, sed quaedam fecit ex nihilo, quaedam ex aliquo: de nihilo, mundum, angelos & animam: ex aliquo, hominem, & ceteram mundi creaturam.

10.

Qua sit differentia paradisorum duorum? vnus est terrenus, ubi primorum hominum corporaliū vita extitit, alter caelestis, ubi animae beatorum statim ut à corpore exeunt, transferuntur, atque digna felicitate letantes expectant resurrectionem corporum suorum. De hoc paradiso dominus ad latronem dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Originaliter autem primi hominis culpa, nos de paradiso expulit, & in hanc exilij peregrinationem deiecit. Inde est quod praeruaricationis suae reatu attingimur, vnde & merito sententiae debita poenam paternae praeruaricationis exsoluimus. Nā ita primus homo est conditus, ut per augmentum aetatis sine media morte debita, corporalis paradisi commutaretur ad vitam caelestem: sed quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suae conditionis merito caruit, mortemque, gehennam animae & carnis inuenit. Ignorantiam verò, & vetustatem obtinuit, atque in omnem progeniem, peccati sui praeruaricationem transmisit: non tantum in iis qui proprio delinquant arbitrio, sed etiam in illis qui nondum implicari valent actuali peccato: id est, quod paruulis lauacri gratia conceditur: quia & si non est illis peccatum

B iij

Psal. 50.

proprijs operis, inest tamen originaliter noxa paternae prauaricationis. Vnde & Propheta David dicit de semetipso, & humanum genus populi venturi deplorans conqueritur dicens: In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

II.

Gradus vel differentiae rerum, sex sunt: id est, viuentia, irrationabilia, rationabilia, mortalia, immortalia, nouissimus qui est super omnia Deus, benedictus in secula. Primus gradus est eorum quae non crescunt, vita motusque caret: qualis est in lapidibus. Secundus in iis quae crescunt, vitam motumque sine sensu habent, qualis est in herbis vel in arboribus, quibus si minime vita insensibilis motusque in esset, nec germinare, itaque nec crescere possent: atque ista quae vitam sine sensu habent lapidibus praeposuntur & terrae. Tertius gradus in iis quae non solum crescunt & viuunt, sed etiam sentiunt, at non intelligunt. Quartus gradus est in his quae crescunt, viuunt, sentiunt, & intelligunt, sed tamen mortales, ut animalia, sunt: qualis est in hominibus. Quintus est in iis quae sentiunt & intelligunt & immortales sunt, qualis est in angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitum, & simplex est, quo omnis haec natura inspiratur, gubernatur, & regitur, quod est Deus. Sed haec quidem omnia sicut gradibus crescunt, ita sibi qualitate naturae praecellunt. Nam arbor praefertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori: Angelus homini, & Deus praepositus Angelis.

12.

al. affectus.

Inter angelos, & daemones, & homines haec differentiam veteres decreuerunt, quod angeli sunt qui spiritales subiacent Deo, ante omnem creaturam creati, mutabiles conditi, sed contemplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore aeterni, beatitudine perpetui, felicitate felices, futuri praescij, iussi mundum regunt, missu corpora excellentiae resumunt, in celestibus commorantur. Daemones sunt impij spiritus, subtiles & vagi, animo passibiles, corpore aerei: tempore etenim humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Commouent sensus, fingunt effectus, vitam turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, membra distorquent, sortes regunt, praestigijs oracula fingunt, cupidinem amoris illiciunt, amoris cupiditates infundunt, in consecratis manibus delitescunt, inuocati adsunt, verisimilia mentiuntur, mutantur in diuersas figuras, interdum in angelorum imagine transformantur: hi quondam a sede cae-

li ob superbiam lapsi, nunc in aere commorantur.

13.

Homines sunt ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quam doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura vniuersi similes, & inter se dissimiles, singulari animo, mortales, corpore fragili, mente leues, diuersi moribus, pares erroribus, ad studia inertes, prouisi ad voluntatem Dei, vita caduci, sollicitudine anxij, sigillatim mortales, prole mutabiles, vita quasi soli tempore celeres, tardi ad sapientiam, veloces ad mortem, de praeteritis nudi, de praesentibus exigui, de futuris incerti: concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur, prorsus denuo alij ad gloriam, alij ad poenam, de fauilla surgentes debitum soluunt. Quae sit discretio prauaricationis angelicae, & humanae naturae, cur ista redimitur, illa sine fine perit? Prauaricatores quippe angeli ideo veniam non habent, eo quod fragilis carnis nulla grauentur infirmitate. Homines autem post peccatum idcirco ad veniam reuerti possunt, propterea quod pondus infirmitatis, ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quod propter carnis conditionem reditus pateat eis ad salutem, sic enim ipse dicit: Ipse scit figmentum nostrum: memento domine quod terra sumus. & iterum: Memorare quae sit mea substantia. At verò diabolus vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merentur sicut scriptum est de eodem Apostata, Cuius cor quasi lapis obdurabitur: scilicet ut poenitentiae compunctione nunquam emolliatur.

Psal. 102.

14.

Inter hominem & pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore animaque viuente compositum, atque spiritali compaginatione formatum, subsistens ratione, liberi que arbitrij voluntate, vitiorum capax atque virtutum. At contra, pecus est animal irrationale, mortale, motu sanguinis & carnis animatum; unde & eorum anima post mortem simul cum carne dissoluitur. Rationem autem humani corporis, in singulorum membrorum differentiam, Lactantius, siue plerique authorum ita diffinierunt dicentes, Homo dictus ab humo, hic subsistit substantiis ex mortali & immortali: Corpus autem eius ex ossibus & carnibus constat, diuiditur in quatuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aeris, aquae & terrae. Ratio terrae in carne est, humoris in sanguine, aeris in spiritu, ignis in calore. Vitalis quidem & quadripartita humani corporis ratio quatuor elementorum designat speciem. Caput namque ad caelum refertur, in quo sunt

duo oculi, quasi duo luminaria Solis & luna: A pectus aëri coniungitur, quia sic inde emit-
tatur flatus, sicut ex aëre ventorum spiri-
tus: Venter autem mari assimilatur propter
collectionem omnium humorum, quasi con-
gregationem aquarum: Vestigia postremo
terræ comparantur, eo quod sunt vltima mē-
brorum arida & sicca, sicut ex terra. Iam ve-
rò in capitis arce mens collocata est tamquā
in cælo Deus, vt ab alto speculetur omnia
atque regat. Factus est autem homo ad con-
templationem cæli rigidus & rectus, non si-
cut pecora in humum prona atque vergentia:
in cuius summitate caput est collocatum, da-
tūque illi hoc nomen, quod hinc capiant B
initium sensus & nerui. Capilli autem capitis
vel ad speciē sunt decoris, vel ad arcendā in-
iuriam frigoris, siue caloris. In capite autem,
vt ait S. Augustinus, tres tanquam ventriculi
cerebri constituti sunt: vnus anterior ad faciē,
à quo sensus omnis: Alter posterior ad cerui-
cem, à quo motus omnis: Tertius inter utrū-
que, in quo memoria vigere demonstratur:
nec cum sequitur motus, nec conspēctat ho-
mo quod faciendum est si fuerit oblitus quod
fecit. Facies dicta est, eo quod notitiam faciat
hominis. Inter faciē autem & vultum hæc
differentia est, quod facies naturalis & cer-
tus oris habitus est: vultus verò varius, &
secundum affectionem animi modo letus,
modo tristis, vnde vultuosi dicuntur qui vul-
tum sæpē commutant. Iam barbæ ratio tan-
quam vultus conferat dinoscēntiam. Barba
est decoris signum, virilitatis indicium, quæ
& iuuentutem significat & sexus naturam di-
stinguit. Oculi autem in facie concauis fora-
minibus inclusi sunt, à quo foratu frons no-
minata est. Idem quoque oculi gemmarum
habētes similitudinem membranis perlucē-
tibus contēguntur, per quas membranas quasi
per vitrum vel speculum refulgentes, mens
ea quæ foris sunt transpiciunt. In medio autem
horum orbium scintillæ luminum conclu-
sæ tenentur, quas pupillas vocamus, qui-
bus cernendi gratia continetur, & vt oculi
munitiones essent ab iniuria, eos Opifex sum-
mus illarū, tegminibus occultuit, vnde & oculo-
los esse dictos: quibus adhibita sunt palpe-
bræ, à palpitando dictæ, quia concurrentes
in vicem oculorum obtutum rescipiunt, pilis
in ordine astantibus, ad munitionem eorum.
Supercilia quoque pilis breuibz adornata
sunt, quasi quibusdā custodiariū aggeribu s
oculis præbentes ne quid superne incidat.
Aurium inditum est nomen à vocibus audiē-
tis: per immutationem enim literæ, aures ve-
luti Audes sunt nominata: per has enim vo-
cis sonum quasi per cochleam descendit,

quod erectus in circulum, orbemque mo-
ueatur. Genæ à genibus dictæ, quia com-
plicatum in vtero gigni, formarique homi-
nem dicunt, ita vt genua sursum sint, quibus
oculi formentur vt caui ac reconditi fiant:
ideoque & qui alicuius lacrymas elicere cu-
piunt genua tangunt ac deprecantur, quod
in vtero formauerint oculos atque nutrierint.
Ipse genarum tumor instar collum leniter
exurgens, ab omni parte, cōtra imminentes
ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ quod
per eas aër vel spiritus meare non desinit. in
his tria sunt officia: Vnum ducendi spiritus,
alterum capiendi odores, tertium purga-
menta cerebri eiicere. Os dictum, quasi cor-
poris ostium, cuius species constat in duobus
officiis, sumendi victus & loquendi lingua.
Labia à labendo nominata. Quod autem est
superius labiū dicimus, quod inferius labrum
linguæ nomen aliquando impositum. Hæc
interpret animæ vocem motibus suis in ver-
ba distinguit vel illusione palati ac dentium
vel compressione labiorum.

Dentes dicti, quasi cibos diuidentes: siquidē
escam incidūt & comminuunt atque oppor-
tuniū stomacho tradunt: horum priores qui
cibum præcidunt, Aduersi dentes dicuntur.
Molares intimi qui cibos subigunt: Canini,
qui vicefimo ætatis anno existunt. Gingiuæ à
gignendis dentibus nominatæ, quæ magnam
pulchritudinem ori conferunt dum nuditatē
dentium tegunt. Fauces sunt angustæ fistulæ,
quasi foces, per quas vocalis spiritus ab inti-
mo pectore exiliens sonum vocis emittit.

Mandibulæ maxillarum partes sunt quibus
mandimus, dicta autem maxilla pro diminutione,
sicut paxillus à palo. Collum ad instar
columnæ vocatum, est enim rigidum & ro-
tundum. Manus dictæ eo quod ab ipsis man-
dimus: Palma manus est dispanfis digitis, si-
cut arbor dispanfis ramis. Item sicut contra-
ctis digitis pugnus, sic digitorū quoque nume-
rus & ordo perfectus est decentissimus. Ex his
primus omnium & moderator Pollex vocatur,
eo quod plurimum inter ceteros polleat, &
valeat: secundus Index, & salutaris vocatur,
quod eo fere ostēdimus & salutamus: tertius
Medius: quartus Medicus, quod eo collyriū à
medicis colligitur: quintus Auricularis, quod
eo aurē scalpimus. Porro pectus hominis ab
aspectu vocatum: in mutis enim animanti-
bus ad terram oppressum est atque ab aspe-
ctu remotum: hominis autem, aspectui patēs
& rectum, plenum enim ratione non dece-
bat esse latens vel humile. Papillæ sunt capi-
tula mammae. Mammæ autem, tumor pecto-
ris leniter exurgens, hæ sunt feminis ad alen-
dos fœtus datæ, maribus ad cælum decus, ne

informe pectus esse videretur: neque enim decebat in foeminis alibi esse quam ut animal intelligēs ex corde alimoniam sumeret. Porro umbilicus est nota impressa quæ medium ventrem designat, ad hoc factus ut per eum foetus, dum est in vtero, nutriatur. Splenis autem & iecoris viscera quasi ex cōturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de physicis disputant, voluptates venereæ cōcupiscentiæ consistere dicuntur in iecore: Affectum autem iracundiæ in felle, pavoris in corde, in splene lætitiæ, in pulmonibus verò aërem cōtineri, qui corde pervenas quas arterias vocant, diffunditur, ut paulatim inspirandi & respirandi tractu totū animæ corpus in iecore ignis habeat sedē, qui velut subuolare ostenditur in excelsum cerebri locum tanquā in cælū corporis nostri, vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio velut centro quædam non solum ad oculos, sed ceteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo officium voluptatis & decoctionis ciborum complexu & calefactu suo in sanguinē mutandorum. Intestinorum autem ratio idcirco longis anfractibus in circularum complexus ordinata sunt modo ut susceptos cibos paulatim egerant, & ex ipsis ea quæ intrinsecus sunt humorem suscipiant. Anus dictus eo quod in eum quasi in alucum omnis humor cibo permixtus defluat ac recurat, & inenarrabili modo ciborum succo vniuersum corpus à latere valles vicinas irrigando adimpleat. Porro aluus, venter & vterus differunt. Vēter enim est qui apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguinem. Aluus, interior pars qua cibus recipi & purgari solet. Vterum solæ mulieres habent, in quo concipiunt. Confundunt tamen hoc auctores, & vterum pro vtriusque sexus ventre ponunt. Genitalia autem sunt, sicut nomen ipsum docet, à gignendo dicta. Natiū caro cōglobata sedēdi officio facta est, ne premente corporis mole ossib⁹ cederet. Femina sunt femorum partes quibus in equitando tergis equorum adhæremus, vnde & præliatores feminibus equos adiuisse dicuntur. Genua à genis dicta, eo quod in vtero cohæreant, & cōiuncta sunt oculis. Tibiæ autem dictæ sunt quasi tubæ. Plantæ verò à planicie nuncupatæ, quia non rotundæ ut in quadrupedibus ne stare non possit homo, sed planæ & longiores formatae sunt, ut stabile corpus efficerēt. Calles autem à callo pedum nominatæ sunt: pedum digiti & decorem & vsum ferunt, nam currere non possumus nisi digitis in humum pressis, soloque nitentibus impetum saltūque capiamus. Reliqua ossa corporis velut columnæ quædam quibus caro sustentatur, inserta

E sunt, & nervorum vinculis colligata ut aptissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, ceterique de corpore scripserunt.

15

Inter infantiam, pueritiam, & reliquas ætates hoc distat. Primæ ætates singulis annorum hebdomadibus terminantur, propter simplicē vitam. Nam infantia septimo anno finitur, quartodecimo pueritia, dehinc sequens adolescentia duabus cōstat hebdomadibus propter intellectū & rationem, corporisque virtutem, à vicefimo, quæ nondum erat in pueris & paruulis: hæc ætas à xxv. vsque ad xxviii. Post hæc succedit iuuetus tribus hebdomadibus permanens, propter intellectum & rationem, corporisque virtutem. Ista ætas à vigesimo octavo anno exoritur, & quadragesimo consummatur, quando & in foeminis partus deficiūt. Porro senectus quatuor hebdomadibus completur propter accidentē in illis tribus animi & corporis gravitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquagesimo anno, & septuagesimo septimo terminatur. Ultima verò, senium, nullo certo annorum tempore definitur, sed solo naturæ fine concluditur.

16

Inter senectutem & senium hoc differt, quod senectus vergens ætas à iuventute in senium, nondum tamen decrepita. Senium verò & fessa atque extrema ætas & vitam vltimam anhelans.

17

Inter infantem & puerū hoc differt, infans dicitur qui nondum fari potest: pueri verò à puritate vocati, siue quasi puri, siue quia nondum lanuginē florēque genarū induit. Puella autē à paruitate vocata, quasi pulla: vnde pupillos nō pro cōditione, sed pro ætate pueri vocamus, puer autem & masculus & foemina appellantur sicut infans: consuetudo communis hinc puerperam vocavit. Propriè autem puerperas dici quæ primum enixæ sunt: & quod pueræ, id est, puellæ ad modum pariant egressæ pueritiam. Masculi puberes nuncupantur, qui iam gignendi possibilitatem sumunt. Foeminae verò virgines, vel viragines dicuntur. Dicta autem virago vel quod à viro sumpta est, vel quod sit masculini vigoris similis. Pubertatem autem egressi mox adolescentes appellantur. Adolescens autem dictus ab adolendo atque crescendo, vnde & quidam de agricultura loquens, maturefcentem fructum adolescentem vocavit. Post adolescentiā iuvenes fiunt: iuvenes autem dicti, quod iuare posse incipiant. Tam verò ætatis mediæ propriè dicuntur vir & mulier. Vir autem nuncupatus, ut ait Lactantius, quod maior in eo vis est quam in foeminis:

hinc virtus nomē accipit. Item mulier à mol-
litie dicta, immutata & detracta litera, veluti
mollior. Sed ideo viris plus roboris datū est,
quò facilius ad patientiam coniugalem for-
minā cogeretur. Mulier autem non pro cor-
ruptela integritatis, sed pro sola maturitate
ætatis nominatur, sicut & vir pro sola viridi-
tate etiam ab opere femineæ commixtionis
immunis habeatur. Extremæ iam ætatis se-
nes & anus vocantur. Senes autem ita quidā
dictos putant, eo quòd esse nesciant, & per
nimiam ætatem delirant atque desipiunt, vn-
de & Plato ait: In pueris crescit sensus, in iu-
uenibus viget, in senibus minuitur. Anus au-
tem ex multis annis dicta, quasi annosa.

18

Inter rationale & rationabile hoc interest.
Sapiens quidam dicit. Rationale est quod ra-
tionis vitur intellectu, vt est homo. Rationa-
bile verò quod ratione dictum vel factū est.

19

Inter mentem & rationē hoc differt: Mens
est animæ pars præstantior à qua procedit in-
telligentia: Ratio verò est motus quidā ani-
mi visum mentis aeuens, verāque à falsis di-
stinguens.

20

Inter sensum & memoriā hoc interest.
Sensus rei cuiusque adinuentio: Memoria
rei inuentæ recordatio: ille excogitata repe-
rit, hæc reperta custodit.

21

Inter memoriā, mentem, & cogitationē
talis differentia est, quòd memoria præterita
retinet, mens futura præuidet, cogitatio præ-
sentia complectitur.

22

Inter intelligibilia & sensibilia taliter vete-
res discreuerunt. Intelligibilia esse quæ in mē-
te animòque percipiuntur. Sensibilia autem
quæ visu, tactuque corporeo sentiuntur. Sunt
autem sensus corporei quinque: Visus, audi-
tus, gustus, odoratus & tactus. Visui subiacer
habitus & color, seu magnitudo mēsuræ: au-
ditui voces & sonus: odoratui interdum fla-
grātia, vel quæ aliter se habent: gustui sapor
amarus seu dulcis: tactui calida vel frigida,
dura aut mollia, aspera siue lenia. Hi autem
quinque sensus ex partibus elementorū sunt,
sed non ex omnibus quatuor elementis ter-
ræque gignuntur. Ex aëre quidem visus, odo-
ratus, auditus: ex terra, tactus saporque naf-
citur.

23

Inter animā & corpus ita secernitur: Ani-
ma est substantia incorporea, intellectualis,
rationalis, inuisibilis atque immortalis, habēs
ignotam originem, nihil tamen in natura sua

A mixtum concretumque vel terrenū: nihil hu-
midum fauillæque vel igneum. At cōtra, cor-
pus est substantia visibilis atque mortalis, ha-
bens semen ex vitio, & ex terrenæ facis ma-
teria: sed anima, quia spiritus, talis creatura
spiritualis est, initium nouit, finem habere nō
nouit. Sicut enim angeli, ita animæ sunt: ha-
bēt enim initium, finem nullum. Corpus au-
tem, quia ex quatuor elementis constat, igne,
aëre, aqua, & terra, dū fuerit excidente anima
resolutum, redit rursum vnde fuerat ortum:
inde & partim mortales sumus. Animæ enim
naturam habemus communē cum angelis,
carnem cum pecoribus.

B

24

Inter carnē & corpus taliter quidam docto-
res distinxerunt dicētes: Omnis caro est cor-
pus, non omne corpus caro est: sed caro est,
quia propriè sanguine, neruis, ossibusque di-
stinguitur: corpus verò quanquam & caro
dicatur, interdum tamen est aëreum nuncu-
patū. Quod itaque tactui, visuque subiaceat,
plerumque visibile est ac tangibile. Parius
corpus est, non caro: lapis corpus est, sed non
caro: sic & Apostolus corpora cælestia appel-
lat, & corpora terrestria. Cæleste corpus solis
& lunæ ac stellarum: terrestria, ignis, aëris,
aquæ & terræ, & reliquorū quæ absque ani-
ma his censentur elementis.

25

C Inter animā & animum Lact. distingue-
re Philosophos quosdam existimat: Quidam,
inquit, aiunt aliud esse animā qua viuimus,
aliud animum esse quo sentimus & sapimus:
vnde & in valente corpore nonnumquā ani-
mus perit, sicut accidere dementibus solet.
Addunt quoque animā morte separari, ani-
mum somno. Ob hoc putantibus quibusdam
esse diuersa, pro eo quod actionis officio se-
parentur. Qui verò vtrumque indifferenter
accipiunt, veracius sic argumentantur, quod
neque viuere sine sensu possumus, neque sen-
tire sine vita. Idcirco nequaquam posse dicūt
esse diuersum, quod à se minimè separatur,
sed idem vnum & viuendi habere vigorem,
& sentiendi perfrui ratione, & dum sunt vtrū-
que vnum, varia sumpsere vocabula pro di-
uersitate affectionū. Sicut enim spiritus pars
animæ est, per quam imagines rerum corpo-
ralium imprimuntur, sic animus pars eiusdem
animæ est, qua sentitur & sapitur: sicut &
mens eiusdem portio est, per quam omnis ra-
tio intelligētiæque percipitur: sicut voluntas,
qua intellecta consentiantur: sicut memoria,
qua meditata rememorantur. Et hæc quidē
dum multiplici constant appellatione, nō ta-
men ita diuidūtur in substantia sicut in nomi-
ne, quia eadem vna est anima, quæ dum con-

templatur, spiritus est: dum consentit, sensus: dum sapit, animus est: dum intelligit, mens est: dum discernit, ratio est: dum recordatur, memoria est: dum membra vegetat, anima est: & modo sapit, modo remotis paulisper curis corporis, sopore delinita, quiescit: rursusque commota ad cōtemplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

26

Inter animā & spiritum hoc Doctores differre dixerunt, quod anima ipsa vita est hominis præstans sensum: motumque corporis. Spiritus autem ipsius animæ est quædam potentia rationalis, per quam legem naturæ præstare videtur cæteris pecoribus. Certissime autem spiritum animam esse Euangelista testatur, quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritum nominavit. Cū dixisset Dominus, Potestatem habeo ponendi animam meam, quam sine dubio tunc posuit, quando in cruce inclinato capite tradidit spiritum. Omnis autem anima spiritus esse potest, non tamen omnis spiritus anima: nam & ipse Dominus spiritus est, & tamen anima non est: angeli quoque & venti, spiritus sunt, animæ tamen non sunt. Ipsam autem animam alij ignem, alij sanguinem esse dicunt: alij incorpoream, nec habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandem diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, nec sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem atque mutabilem, carentem pondere, & figura, sine calore, nec credimus partem, sed creaturam esse Dei, nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacente elementorum materia, sed ex nihilo esse creatam. Nam ut ait quidam: Si eam Deus de semetipso fecisset, nequaquam vitiosa, vel mutabilis, vel miserabilis esset. Item si ex elementis visibilibus esset facta, haberet utique ex terra soliditatem, aut ex aqua humorem, aut flatum ex aëre, aut calorem ex igne: sed quia iis omnibus caret, apparet inde eam non esse, quia cum illis nihil probatur habere commune. Inde præuē à quibusdam dicitur esse corporea, quæ propter id ad imaginem Dei facta est, ut etiam incommutabilis ut Deus non esset, tamē incorporea ut Deus existeret. Si enim corporeā credimus animam, ergo & Deum credimus habere figuram vel formam, qui eandem ad suā cōdidit imaginem. Huius autem partes, nonnulli veterum, tres esse dixerunt: Rationabilem, per quam inuisibilem rem concupiscit: Irascibilem, per quam impetus qui iræ sunt, emēdat & corripit. Concupiscibilem, per quam concupiscentiam carnis spiritali virtute cōcupiscit: cuius domicilium quidam in pecto-

Ios. 10. c.

Animam nō esse corporeā.

forte in lias, compeleat.

re esse voluerunt, quidam verò in capitis arce eam habitare dixerunt, tanquam in cælo rectorem. Alij autem nullum & certum locum diffiniunt, sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones, verumtamen sine affirmādi præsumptione. Quid autem inde disputatio patrū senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius incertam de hac quæstione sic profert sententiam, cuius verba hic interponenda sunt: Vtrum quidem sicut caro nascentium, sic omnes animæ ex Adā venire credantur, an nouæ fiant, & ex parentibus minime propagentur. Quæ quæstio in definiendo difficilis est, quia contrariis obiectiōibus destruitur: nam illi qui nouas animas dicunt singulis corporibus dari, cū illis opponi cōpērit, cur anima paruuli quæ non propagatur ut caro, cum carne originalis peccati teneatur consortio; Nunquid iniustus est Deus ut cum carne mittat animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum? Hoc cū illis opponitur, omnino deficit. At contra illi qui asserunt animas cū ipsis corporibus propagari, posset quidem in paruulis iusto Dei iudicio firmari, ut commune habeant peccatum originale sicut commune vindicant vtriusque propagationem. Sed in consideratione seminum quæ concepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt.

Animam quippe humanam, certum est, æternitatem in ipso conditionis suæ munere percepisse, atque necesse esse, suum corpus in quo hic quantulumcumque tempus vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina fluxisse, siue illa quæ non concipiuntur, siue quæ nocturna illusionē funduntur? quod omnis sapiēs videt quā sit absurdum & à ratione omnibus modis alienū. His ergo propositionibus de origine animæ partes se inuicem vincunt, quia vnaquæque earū alienæ propositioni deseruit, & ipsi non valēt adstruere quod proponunt: ob hoc de hac quæstione cautius quærendum est, maxime quod à sanctis viris nihil certius definitum est, ne contra sanctarum auctoritatem Scripturarum pronuncietur. Illud tamen tenendum est, Paruulorum animas nexu peccati originalis esse astrictas, quæ nisi percipiant baptismatis sacramentum, regni cælestis participes esse nō possunt, sed cum carne & commune habebunt peccatum, & pari iudicio damnabuntur in ignem æternum.

27

Inter concupiscentiam carnis & spiritus hoc interest. Concupiscentia carnis, est motus animæ turpis in affectu sordida delecta-

tionis. Concupiscentia verò spiritus, ardens intentio mentis in desideria sanctæ virtutis. Ista, sibi consentientes perducit ad regnum: illa, ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati de primi hominis damnatione descendens, ista lex mentis est de munere redemptoris nostri descendens. Hæc autem sibi inuicem pro affectu vitiorum quotidiana colluctatione taliter aduersantur. Concupiscentia namque carnis primum illecebras vitiorum in cogitationibus gignit: Concupiscentia verò spiritus, cogitationes sanctas opponit: illa fabulis, vanisque oblectatur verbis, ista scripturarum meditationibus atque præceptis: illa gaudet ex spectaculis rerum terrestrium, ista B contemplatione cælestium gaudiorum: illa terrena gaudia querit, ista gemitus & suspiria trahit: illa torpore somniorum atque pigritia corpus relaxat, ista vigiliis & competentibus orationibus elaborat: illa per ingluuiem illecebris ventris & desiderio gutturis æstuat, ista semetipsam ieiuniis & abstinentiæ cruciatibus macerat: illa luxuriæ subdita turpiū perperationum affectus, quos intentione cogitationis agit, perfectione voluptatis explere contendit, ista castitatis & pudicitie pulchritudinem diligit: illa avaritiæ flamma succensa appetit lucrum, & fugit damna temporalium rerum, ista contemnens mūdum solum sibi vēdicat Christum: illa, inuidia, nullum sibi C superiorem, vel æqualem esse permittit, sed interno liuore vulneris de cūctorum profectu tabescit, ista de cūctorum virtutibus gaudet, & minorem sibi per charitatem præponit: Illa ira exestuās, nihil equanimiter portans, sed perturbata mente vsque ad vocis tumultum exultat, ista nulla exasperatione mouetur, sed per tranquillitatis mansuetudinem patienter omnia sustinet: illa tristitia inficitur, dum quælibet aduersa persenserit, ista nullo morore frangitur, sed etiam mala de proximis portans, ab interiore gaudio non mouetur: illa ambitionis honore inficitur, dum quibilibet humanis laudibus vel illecebris vanæ gloriæ delinitur, ista humilitatem amat & soli Deo suo, qui inspector est mentis, placere delectat: illa inflata superbia & fastu carnis cor eleuat, ista, ne à celsitudine sua corruat, vsque ad infima seipsam humiliat. Sed quid plura? Concupiscentia carnis in omnium vitiorum multitudinem, sibi consentientes præcipitat: Concupiscentia verò spiritus mentem lassam ne deficiat, ad spem futuræ gloriæ corroborat. Proinde illa quamuis superet, nullatenus desperandum est: quia reparato certamine, possumus etiam gloriosius triumphare: ista quamuis vincat, de victoria non est secura, quia callidus hostis, et si deuictus, interdum,

A tamen victores vltimus vincit, & quos prima congressione non percutit, in finem decipere tendit. hinc est etiam quod ipsa concupiscentia carnis vsque in huius vitæ terminum dimicare non cessat: Sed si concupiscentia spiritus vsque in finem superet, victoriæ secunda in æternum cum suis victoribus regnat, quod consumpto concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, nec caro spiritui aduersabitur, sed vtramque inuicem æternæ pacis concordia copulata, redemptori suo sine vlla oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

27
Inter gratiam diuinæ effusionis, & humani arbitrij voluntatem hoc interest. Arbitrium est voluntas liberæ potestatis, quæ per se sponte vel bona, vel mala appetere potest. Gratia autem est diuinæ gratiæ donum gratuitum, per quod bonæ voluntatis initium, & operis promeretur affectum: diuina quippe gratia præuenitur homo vt bonus sit, nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit, sed ipsa gratia Dei nolentem hominem præuenit vt etiam bene velit. Nam pondere carnis homo sic agitur, vt ad præuaricandum sit facilis, tardus ad pœnitendum: habet de se vnde corruat, & non habet vnde confurgat, nisi gratia Conditoris vt erigatur, manum iacenti extendat. Denique homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitrium, quod primus homo perdiderat. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos autem & inchoationem liberi arbitrij & perfectionem de Deo sumimus gratia, qui, & incipere & perficere bonum, de ipso habemus à quo, & gratiæ donum datum & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum quod agimus propter gratiam præuenientem & subsequentem, nostrum verò est propter obsequentem liberi arbitrij voluntatem. Nam si Dei non est, cur illi reddimus gratias? & si nostrum non est, cur retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo quod gratia præuenimur, Dei est in eo verò quod ad bene operandum præuenientem sequimur, nostrum est. Nemo enim meritis antecedit vt tenere eum possit quasi debitorem: sed miro modo æquus omnibus. Conditor alios prædestinatos prælegit, alios verò in suis prauis moribus iusto iudicio derelinquit. Inde verissimum gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrij consequi, sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimè eius præuenientis dono saluatur effecti misericordiæ vasa: quidam vero reprobi ad pœnam prædestinati damnantur effecti vasa iræ. Quod, exemplo de Iacob &

Mal. 1.
Rom. 9.
Locus depra-
uatus.

Esaü nondum natis colligitur, qui dum essent vna cōceptione vel partu editi, parique nexu peccati originalis astricti, alterum tantum eorum ad se misericordia praueniens traxit. Alterum quadam iustitiæ seueritate odio habitū in massam perditionis relictum damnauit, sicut & per Prophetam idem Dominus loquitur dicens: Iacob dilexi, Esaü autem odio habui. Vnde consequens est, nullis praueniens meritis conferri gratiam, sed sola vocatione diuina quemque saluari, sicut damnari, vel reprobari, siue ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis, vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Omne autem donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula diuiduntur, vt scilicet quasi membra corporis singulæ officia habeant, & alter indigeat altero quod nō habet alter. Proinde omnium fiunt communia, dum fiunt sibi met membra inuicem necessaria.

28

Inter Legem & Euangelium hoc interest, quod in lege litera, in Euangelio gratia: illa habet vmbram, ista imaginem: illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: illa ignorantem demonstrat peccatū, ista agnitum adiuuat vt vitetur: illa flagitiis deditos increpat, ista precantes bonitate propria liberat: illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: illa cōiugiorum indultum habens, crescere & generare præcipit, ista continentiam suadet. Illic prædicatur Circuncisio sola carnis, hīc lauacrum in ablutione cordis & corporis: illic Chananitidis regnū & promissiones rerum temporalium continentur, hīc vita æterna regnūque celorum promittitur: illic sabbati otium & requies celebratur, hīc ipsa sabbati requies in Christo habetur, qui dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam, & inuenietis requiem animabus vestris: illic esca animalium immundorum prohibetur, hīc in corpore Christi, id est, in sanctis suis non admittitur, sed per illa quidē animalia immunda rumores hominū significantur. Illic pecoribus immolatis carnis & sanguinis hostiæ offerebantur, hīc sacrificium carnis & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur. Illic ex carne agni Pascha celebratur, hīc Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ lunæ principia celebrantur, hīc noua creatura in Christo accipitur, vt Paulus ait, Si qua noua in Christo creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Quid plura? in lege quippe res gestæ pro figura in significatio-

Sacrificium
carnis &
Sanguinis
Christi.

1. Cor. 5.

nem futurorum annuntiabantur: in gratia verò Euangelica veritatis, quæ illic enunciata fuerunt explentur. Item in lege mandata scripta sunt & promissa secundum mandata legē implere vel conseruare iubentur. In lege enim mandata tenentur, promissa verò in Euangelij plenitudine consummantur. Legē enim Euangelia complent, & significatio cepti plenitudo testamentorū. Itē nihil amplius lex præstitit, nisi quod per solum peccatum monstrauit, non abstulit, & suo cum errore redactos homines seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populū Apostolus docuit: Euangelium verò veniens crudelitatem legis amouit, peccata quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, & si deinceps punienda commiserit, per eundem adoptionis Spiritum indulget, formam bene agendi præbuit, & vt possint agi quæ docuit, adiutorem spiritum infundit. Nā præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, comparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiuntur non perficiunt. Gratia verò Euangelij quod exterius imperat interius vt perficiatur iubet. Ezechielis etiam testimonio dicitur, Dedi eis præcepta non bona, vtique, quod in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agenda permittenda sunt, sicut illud vbi Deus Israëlitarū cupiditatem spoliis Egyptiorum satari permisit. Nam pro eo quod carnalis populus modum egrederetur vindictæ, lex permittit carnalibus vicē rependere mali, quod Euangelia firmioribus vetant. Proinde ergo non bona, quoniam Euangelio comparata legis præcepta inferiora noscuntur. Ante aduentū enim Redemptoris nostri gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. lex enim grauiā atque dura secundum literam iubeat, ideo contemnebatur: venit autem gratia Euangelij, temperauit legis austeritatem, applicauitque sibi Gentilem populum.

Ezech. 10.

Exod. 1.

29

Inter actiuam & contemplatiuam vitam hæc distat: Actiua vita est, quæ in operibus iustitiæ Dei, & proximi vtilitate versatur. Contemplatiua autem, quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione defigitur: harum vna in opere bonæ conuersationis, altera in contemplatione immutabilis veritatis est. vna quæ ex fide in hac peregrinatione viuit: altera quæ bene viuentes vsque ad regnū perducit. Actiua enim vitæ magna sunt præmia, sed contemplatiua potiora. Actiua vita ex bonis operibus incipit: contemplatiua vita peruenit

peruenit ad quod intendit. Actiua vita opera cum corpore finiuntur: contemplatiua autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem quauis utilis & bona, tamen cum requies venerit, transitura. Ista vero boni operis transitoria merces est, & quies permansura. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quae erat pulchra & sterilis, quia per contemplationis ocium minus eorum filij generantur. Actiuam autem vitam monstrabat Lia lippa oculis, sed foecunda, quia actio laboriosa quidem estimatur nusquam alta considerans, sed in eo quod se erga proximi utilitatem plus exhibet, foecundior in operibus, quasi in filiis crescit. Sic & Martha & Maria, quarum una virtutibus mentem exercebat in opere, altera requiescebat defixa in contemplatione. Hi autem qui ad contemplationis ocium venire contendunt, ipsius se in studio actiuae vitae exercere debent, ut dum opere iustitiae faeces peccatorum exhauriunt, cormundum exhibeant ad videndum Deum. Nam mens quae adhuc temporalem gloriam querit, si carnalis concupiscentiae tentationibus cedit, a contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus dum legem acciperet a more, id est a sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur & in Euangelio curatus a Legione vult Dominum per contemplationem sequi, sed iubetur domum reuerti, & in actiuae vitae operatione versari. In ipso autem contemplationis vel actionis usu interdum magna differentia animorum est: nam quibusdam sola contemplatio proficit, quibusdam vero actiua sola est consolatio. His media & vtriusque composita utilior est magis ad refouendas mentis angustias, quae solent per vnius intentionem nutriri, ut de vtriusque partibus melius temperentur. Nam quod Saluator per diem signis & miraculis in urbibus coruscabat, actiuam nobis commendabat vitam: quod vero in monte orationis studio pernoctabat, vitam contemplationis significabat. Idcirco Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec actualem vitam amittit & contemplatiuam agit: aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus, ita per actualem vitam diligendus est proximus, ac per hoc sic non possumus sine vtraque esse vita, sicut & sine vtraque dilectione esse nequaquam possumus.

30

Inter fidem & opus hoc distat, quod ex fide possibilitas nobis inchoatur, ex opere fides ipsa perficitur: opus enim fide praefinitur, fides operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodesse, quia nihil valet a malo declinare & agere pertinet ad salutem, qui ipsius salutis vel nescit, vel negat auctorem. Item

A fides sine operibus nequaquam prodest, quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc & fides sine operibus mortua est, iuxta Iacobum, & opus ^{Iac. 2.} extra fidem vacuum est iuxta Paulum. Paulus praedicat, ante fidem nullo modo esse opus bonum: Iacobus narrat nihil valere sine opere bono, ac per hoc iuxta primum, opera fide praecedentia nihil profunt: iuxta alterum, subsequencia multum profunt. Iacobus dicit: Abraham pater noster ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Quid ergo? vtrique se differunt? absit: sed vtrique nos instruunt. Nam secundum Paulum, Abraham ex fide iustificari meruit quando credidit: secundum Iacobum, ex operibus placuit quando tentatus immolandum filium non recusauit.

31

Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc distat. Fides est diuinitatis confessio & religionis solidum fundamentum: Spes est bonorum expectatio futurorum: Charitas est perfecta dilectio in Deum & proximum. Harum prima credulitatem fouet praesentem: secunda, promissa praestolatur futura: tertia, complectitur amorem aeternum. Quae quidem tria in huius vitae tempore ita copulantur, ut altera sine altera esse non possit. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea quae promissa sunt speremus, neque poterimus sustinere promissa, si desit fidei credulitas firma, nec aderit fructus spei vel stabilitatis fidei, nisi fuerit perfecta charitas Christi, quae fidem ut credat adiuuet, & spem expectatione corroborat. Cuius charitati specialiter secundum Apostolum inter virtutes has traditur principatus, & cultus manet in aeternum. Nam & fides cessabit, dum futura quae creduntur aduenerint, & spes finem habebit, dum beatitudinem, quam quisque bonum praestolatur, acceperit: sola charitas in aeternum perseuerabit: ipsa sola vtramque perducens ad Christum, ipsa sola perfruens gaudio aeterno.

32

Inter amorem, dilectionem & charitatem hoc differt: quod amor & dilectio media sunt & ad vtrumque parata, siue ad bonum siue ad malum vertuntur: charitas autem non nisi ad bonum tantum. Cuius etiam nomen eo usque extollitur ut & ipse Deus, charitas appelleretur. Illa autem est perfecta charitas quae inimicos & patienter sustinet, & benigne refouet. Qui vero ita non agit, longe a charitate discedit. Quatuor autem sunt diligenda, Deus scilicet atque proximus: caro nostra atque anima. Prior est autem amor Dei, sequens vero proximi: sed sicut per amorem Dei, amor fit proximi, sic

C

per amorē proximi amor ostēditur Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum : & dilectio in proximum , cognitio est dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei à timore inchoat, sed non sub timore perseverat. Nam dilectio ex timore, seruilis est nō libera, quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicij. In tribus rebus dilectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in homine quod non diuinæ dilectioni subdatur. Nam dū dicitur, Dilige Deū ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum vero dicitur, Ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iussit: dum vero adiecit, Ex tota mente, indicat omnem rationē humanā qua intelligimus & discernimus in rebus diuinis esse occupandā. Itē duo sunt erga dilectionē proximi seruāda, vt ipse præstet aliis quæ sibi præstari & ab aliis vult, & quæ sibi inferri pertimescit, nō inferat. Ex qua gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus autem vtiliter quæ sunt appetenda cupimus, aut quæ vitāda sunt vtiliter præcauemus. Quod enim Deus dicit, Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines & vos facite illis, pertinet ad vnā impensionem in proximum. Itē quod legitur in veteri testamento, Quod tibi non vis, alteri non feceris, pertinet ad cauendum ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruē diligitur proximus, dum & beneficij impensione fouetur, & nulla malitia læditur.

33

Inter scientiam & sapientiam hoc interest, quod scientia ad cognitionē pertinet, ad cōtemplationem sapientia. Scientia enim temporalibus vtitur, atque in euitandis malis seu intelligendis vel appetendis bonis versatur. Sapientia autem tantum æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter sapientiā & prudentiam ita intelligere voluerunt, vt sapientiam in diuinis, prudentiam autem vel scientiam in humanis negotiis ponerent. Perfecta autem est scientia, multa agere bona, & de illis laudem non quærere, quæ Deus præcepit facere, & sese seruū inutilem ante Dei oculos existimare.

34

Inter sapientiam & eloquentiam ita distinguitur, quod eloquentia cōstat ex verbis, sapientia ex sententiis. Sed sapientia sine eloquentia prodesse potest, eloquentia sine sapientia valere nō potest, melius est indiferta prudentia, quā stulta loquacitas: rerū enim studia profunt, nō ornamenta verborū. Porro sapientiā veteres Philosophiam vocauerunt, id est, omnium rerum humanarum atque di-

uinarum scientiam. Huius Philosophiæ partes tres esse dixerunt, id est Physicam, Logicam, Ethicam: Physica naturalis est, Ethica moralis, Logica rationalis. Harum prima naturæ & contemplationi deputatur: secunda in actione & cognitione recte viuēdi: tertia in discernendo verum à falsis versatur, quod trimodum Philosophiæ genus, iuxta sapientes mundi, in partibus suis ita distinguitur. Ad Physicam aiunt pertinere disciplinas septem, quarum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mecanica, septima Medicina. Ratio autem earūdem disciplinarū breuiter illa est. Arithmetica namque est diffinitio per quā numerorum omnium ratio vel ordo cōsistit. Geometria est disciplina magnitudinis, & figurarum notis, lineamentisque propriis distincta, & formis: dicta autem Geometria à mensura terræ per quam vniuscuiusque termini delineari solent. Musica est ars spectabilis, vocem vel gesta habens in se numerorum: hæc soni certam dimensionem cum scientia perfectæ modulationis habet. Hæc cōstat ex tribus modis: id est, sono, vocibus & numeris. Astrologia est ratio quæ conuersionem cæli & signorū definit, potestatesque, & ortus syderū vel occasus: hanc Mathematici sequuntur. Mecanica est quædā peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricam omnium rerum concurrere dicunt. Medicina est scientia curationum ad temperamentum corporis vel salutē inuenta. Ex quibus quidem omnibus, quædā religioni conueniunt, quædam verò lōgē modis omnib⁹ aliena sūt. Digestis generibus siue differentiis Physicæ artis, nūc partes Logicas assequamur: cōstat autē ex Dialēctica & rhetorica. Dialēctica est ratio siue regula disputādi, intellectu mētis acuens, verāque à falsis distinguens. Hæc scientia, sicut quidā ait, sicut ferrum venenum, sic armat eloquiū. Rhetorica est ratio dicendi & Iurisperitorū scientia, quam oratores sequuntur. Post Logicam sequitur Ethica, quæ ad instructionem pertinet morū. Hæc enim bene viuendi magistra est, diuiditurque in quatuor principales virtutes, prudentiam scilicet atque iustitiā, fortitudinem & temperantiam. Prudentia est agnitio veræ fidei & sciētiæ scripturarum, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorū primum est per quod quædam accipiuntur historialiter sine vlla figura Spiritualium, vt sunt decem præcepta. Secundum, per quod quædam in scripturis permixto iure accipiuntur, tam secundum fidem rerum gestarum, quā etiā iuxta figurarum intellectuū, sicut de Sara &

Agar primū quod vere fuerint, dehinc quod tropicē duo testamenta figurauerunt. Tertiū genus est quod tantum spiritaliter accipitur sicut de Canticis canticorum. Definito prudentiā genere, nunc partes Iustitiæ subiiciamus. Cuius primum est Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, patriam diligere, cūctis prodesse, nocere nulli, fraternā charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in iudiciis conseruare.

35

Fortitudo, est animi magnitudo, contemptus honorum vel diuitiarum. Hæc in aduersis aut patienter cedit, aut resistit fortiter, nullis emollitur illecebris, aduersis non frāgitur, nec eleuatur prosperis, inuicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiā fugit, contra improbos, animā ad pericula præparat, molestiis nullis cedit, gloriæ cauet appetitus. Temperantia est modus vite in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi seruat, continentiam & castitatem amplectitur, fouet decus & honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his prudentia agnitionem veri delectat, id est eligit, Iustitia dilectionem Dei & proximi seruat. Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contēnit. Temperantia affectionē carnis moderatur & restringit appetitū. Prima enim credit & intelligit, secunda diligit, tertia appetitum moderatur, quarta modum imponit.

De Constitutionibus quatuor vitiorum.

Contra hæc tamen quatuor genera, totidē vitia Philosophi opposita dicunt, Metum scilicet, cupiditatem, gaudium & dolorem. Nos autem hæc ipsa non perfectā vitia sed medianuncupamus, eo quod propter diuersitatem morum ad vtrumque parata sunt, & modō ad bonum, modō ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ virtutes ex se vitia gignunt, veluti si ex mansuetudine interdū nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplinæ, ex iustitia immoderata vindicta. Ita quatuor ista, si bene vtantur, virtutes sunt: sin minus, ex virtutibus in vitia transeunt hoc modo: denique cū quisque metuit peccare, cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus. Iam tunc quia hi motus ab amore studioque boni

A procedunt, pro virtutibus accipiuntur. At contrā dum quisque metu carenti realiqua terrena terretur, vel dolore amissæ rei frangitur, dūmque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur, tunc non virtutes sunt, sed verē vitia nuncupantur. Ex his autem duo sunt futuri temporis: antequam quid eueniat, metus & cupiditas: alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium & dolor. Septem autem sunt perfectā vel principalia vitia, ex quibus vitiorum turba exoritur: id est gulæ concupiscentia, fornicatio, auaritia, inuidia, ira, tristitia, inanis gloria, nouissima & ducissa, & earum regina, ebrietas & superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, fornicatio & ingluuius, reliqua spiritalia. Quæ quidem in mēbris suis taliter distinguuntur. Primo modo gulæ concupiscentia in quinque modis distinguitur. Primo modo, si ante tempus cibos quis appetat: sicut Ionathas gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas

D. Greg. lib. 30. moral. cap. 27.

B regina, ebrietas & superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, fornicatio & ingluuius, reliqua spiritalia. Quæ quidem in mēbris suis taliter distinguuntur. Primo modo gulæ concupiscentia in quinque modis distinguitur. Primo modo, si ante tempus cibos quis appetat: sicut Ionathas gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas quærat: sicut populus eremi manna contempta, carnes Ægyptias cōcupiuit. Tertio modo si diligentius quisque communes cibos procuret: sicut filij Heli, extra morem, crudam ab offerentibus carnem tollebat, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat: Vnde & Propheta Sodomam de panis saturitate accusat. Quinto modo si quisque ex desiderio quodcumque sumat: sicut Esau pro lenticulæ concupiscentia perdidit primogenita. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primum quidem dum per voluptatem luxuriæ, commixtio carnis expletur. Alterū dum sola attrectatione, luxus carnis per immunditiam prouocatur. Tertium, dum per intentionem turpis cogitationis, nocturna quisque illusione polluitur. Est & quartum genus fornicationis, iuxta scripturam: omnis scilicet corruptio mentis: sicut idololatria & auaritia, ex quibus fit præuaricatio legis, propter illicitam concupiscentiam. Porro auaritia gemina discernitur pœna: id est in concupiscentia augendæ rei, & in metu rei carentiæ, sicut etiā quidam ait. Non enim vnquam expletur neque satiatur cupiditatis situs: neque solo qui habent, amore augendi ex cruciatur, sed etiā amittendi metu. Ipsa quoque inuidia duplici afficitur flamma: id est cum meliori inuidet in id quod ipse non est: aut dum, quia non liber, consimilem esse sibi æqualem, dolet. Sequitur tristitia, cuius tria sunt genera: quarum quidem tristitiarum prima (vt ait Cassianus) temperata & rationabilis de delictorum plenitudine veniens: altera perturbata & irrationabilis, de anxietate mētis seu desperatio-

1. Reg. 14.

Num. 11.

1. Reg. 2.

Exech. 16.

Genes. 26.

ne peccatorum exoriens. Tertia de iracūdia, vel de illato dāmo & de desiderio præpedito procedens. Iam verò inanis gloria quadripartitam habet iactantiam. Nam sunt qui habent dona, & donantem ignorant: & sunt qui se dicunt dona accepisse, præcedentibus meritis, non pro gratia largientis. Item quidam sunt, qui quod non habent, ita se habere præ tumore existimant. Item quidam sunt qui cōtemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant: perniciosior autem est elatio de singularitate iactantiæ veniēs. Ultima, superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus superbiæ est, eorum qui per transgressionem culpæ contemptui habent diuina præcepta. Secundum genus superbiæ est, eorum qui ex conuersatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium autem genus est superbiæ eorum qui per contumaciam mentis subdi dedignantur senio-

rum imperiis. Quæ quidem vitia diuinitus adiuuante gratia & contrario curantur virtutibus. Gula enim concupiscentiam respuunt vigiliæ & compūctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitium, metus quoque gehennæ, vel amor cælestis patriæ. Inuidiam superat amor dilectionis fraternæ: & quia cæleste regnum non accipiunt nisi concordēs. Iram temperat sapientia, & ratio æquanimittatis. Auaritiā subiugat elemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subiugant fraterna eloquia, & cōsolatio scripturarum. Arrogantiam calcatur metus, ne vana gloria delinitum animum à virtutibus cunctis secludat, & per iactantiam perdat semetipsum & per avaritiam. Superbiam deprimunt metus diabolicæ ruinæ, atque exemplum humilitatis Christi.

Expliciunt differentie spirituales beati Isidori.

ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, SYNONIMA, SIVE SOLILOQUIA.

ARGVMENTVM.

IN subsequenti hoc libro, qui nuncupatur Synonima, id est, multa verba in unam significationem coeuntia, sanctae recordationis Isidori, Archiepiscopus ex Hispania, introducit personam Homini in arumnis praesentis seculi se esse desistentis, & penè usque ad desperationem lapsi. Cui mirabili concursu Ratio obuians, leni hunc moderamine consolatur, atque à lapsu desperationis ad strem venia reformat, & quemadmodum tergiversantis mundi lapsum euadat, & formulam vitae spiritalis quam arripiat, mirabiliter docet. Deinde ad contemplationis ascensum summo opere prouehens, in arcem usque perfectionis adducit. Is denique in perfectum virum perducitur, eidem rationi debitas grates exolvit. In quo denique opere quisquis intenta mente lector nititur pergere, sine dubio reperiet quo pacto caueat vitia, quomodo desistat peccata commissa, qualiter per lamenta praenitentiae reparatus, ad fructum sanctae operationis accedat, ut non cum mundi concupiscentis pereat, sed aeternis praeiis remuneratus viuat cum Christo Domino nostro, qui cum Patre & Spiritu sancto uiuit & regnat in secula seculorum. Amen.

IN NOMINE DOMINI, IN CHRISTO CHARISSIMO
ET DILECTISSIMO FRATRI BRAVLIONI,
Archidiacono, Isidorus.

VIA non valeo te perfrui oculis carnis, perfruar saltem eloquiis: ut ipsa mihi sit consolatio, incolumem literis cognoscere, quem cupio videre. Vtrumque bonum esset si liceret: sed quia nunc non licet, vel mente de te reficiat, si corporali obtutu non valeo. Dum pariter essemus postulauit te, ut mihi decadem Sancti Augustini transmitteres. Posco ut quoquo modo me cognitum ei facias. Mittimus vobis synonimorum libellum, non quod alicuius utilitatis sit, sed quia eum volueris. Commendo autem hunc puerum, commendo & memetipsum, ut ores pro me misero: quia valde languens & infirmitatibus carnis & culpa mentis. In vtraque tuum praesidium posco, quia per me nihil mereor. De cetero peto, ut dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, vestris nos iubeatis latificari eloquiis.

HAnc epistolam nunquam antea impressam exhibuit nobis codex M. S. V. C. Pauli Petani, Regii in Senatu Parisiensi Consilij. Sequebatur & alia eiusdem Isidori ad lectorem epistola: quae cum infra prooemium libri de contemptu mundi faciat, fidelis quae (schemata dictione, nequaquam hunc loco congruente, in librum commutata) referatur: hanc modo praetermittendam censuimus. Quae vero Synonima Isidorus appellauit, ea praefatus codex Soliloquia nuncupat, atque in duos libros diuidit. Quam diuisio, etiam Io. Iruhemius in suo de scriptoribus Ecclesiasticis opere habet, nosque eam retinemus: existimantes tamen soliloquia ad secundum librum, ubi solus homo loquitur, peculiariter spectare: qui & in capita seu locos communes partitus est, eum prior quo contextu fuit.

Idem principi-
pium est libri
de contemptu
mundi.

A NIMA mea in angustia est, spiritus meus inquietatur, cor meum fluctuat: angustia animi possidet me, angustia animi affligit me. Circūdatus sum nim malis, circumsecutus ærumnis, circumclusus aduersis. Obsitus sum miseriis, opertus infelicitate, oppressus angustia. Non reperio vspiam tanti mali per-
fugium, tanti doloris non inuenio argumen-
tum. Luendæ calamitatis indicia non com-
prehendo, minuendi doloris argumenta non
colligo, effugiendi funeris vestigiū non inue-
nio. Vbiq̃ me infelicitas mea persequitur,
domi forisq̃ me calamitas mea non deserit.
Vbicunq̃ fugeto, mala mea me insequuntur:
vbiq̃ me vertero, malorū meorū vmbra
me comitatur. Velut vmbra corporis, sic ma-
la mea fugere nō possū. Ego ille homo igno-
ti nominis, homo obscuræ opinionis, homo
infimi generis, cognitus per me tantum mihi.
Nulli vnquam malum feci, nulli calumniatus
sum, nulli aduersus extiti, nulli molestiam in-
tulī, nulli inquietus fui, sine vlla querela apud
omnes vixi: Vitam meam lādere omnes ni-
tuntur, omnes contra me fremunt atque infa-
niunt. Conserta manu in me pericula ingerūt,
ad exitium me pertrahunt, ad periculum me
adducunt, ad discrimen vocant meam salutē.
Nullus mihi protectionem prębet, nullus de-
fensionē adhibet, nullus adminiculū tribuit,
nullus malis meis succurrit: desertus sum ab
omnibus: quicūq̃ me aspiciunt, aut fugiūt,
aut fortasse me persequuntur, intuentur me
quasi infelicem nescio quem. Loquuntur mi-
hi dolo verbis pacificis, occultam malitiam
blandis sermonibus ornāt, aliud ore promūt,
aliud corde volutant, opere destruunt quod
sermone promittunt: sub pietatis habitu ve-
nenato animo incedunt. Velant malitiā fūco
bonitatis, calliditatem simplicitate occultāt,
amicitiā dolo simulant, ostendunt vultu quod
in corde non gestant. Cui credas, cui fidē ad-
hibeas, quem fido proximū sentias? Vbi iam
fides? Perit fides, ablata est fides, nusquā tu-
ta fides. Si legitimum nihil est, si veritas iudi-
cij nulla est, si æquitas abiicitur, si iustitia cun-
ctis negatur: pereunt leges avaritia iudican-
te, iura nihil valent cupiditatis amore, pręmia
& dona legib⁹ vires abstulerūt. Vbiq̃ venale
iudicium est. Nullus legibus metus, nullus
iudicij timor est, impunita manet malē vi-
uendi licentia. Nemo peccantibus contradi-
cit, nec scelus vlcisitur quisquam, omne cri-
men inultum manet, iniqui salui fiunt, pro-
bi pereunt. Boni indigent, improbi abundāt:

E scelerati potentes sunt, iusti egent. Iniqui ho-
norantur, iusti eiiciuntur. Iniqui latantur, ius-
ti in mœrore & luctu sunt, impius pręualet
aduersus iustum. Damnatur bonus malo. Ho-
noratur iniquus pro iusto. Iustus dāatur pro
impio. Nocētes impunes sunt. Innocētes pro
nocentibus pereunt, nulla re impediēte,
nulla causa, nulla criminatione, nulla mali-
tia. Crimen mihi obiiciunt, crimen mihi im-
pingunt, criminis nodos contra me nectunt,
criminis & suspicionis locum in me conuer-
tunt, in crimen me periculūque deducunt,
obiiciunt mihi crimen cuius non habeo con-
scientiam. Nihil exploratum est, nihil patefa-
ctum est, nihil inuestigatum est, nihil repertū
est. Non tamen quiescunt aduersum me mala
confingere, non quiescunt falsa testimonia
pręparare, non desinunt accusatores obiice-
re, iudices non sinunt conscribere, testium &
iudicū falsa & crudeli sententia iudicor. Te-
stiū falsa sententia ad necem innocens ducor.
Ex eodē concilio testes, ex eodē conciliabu-
lo iudices, ex eodē cœtu accusatores. Impro-
bos iudices opponunt, falsos testes obiiciunt,
in quorum testimonio confidētia est. Nemo
ab illis dissentit, nemo discordat, nemo cōnsi-
lium eorum repudiat. Cui dicam, cui loquar,
quē ad eā, quē potissimū quærā? A quo cō-
siliū petam? In quo animum meum ponā?
G Omnibus odiosus sū, omniū charitate desert⁹
sū. Proiecerūt me omnes à se, abominationē
omnes minātur, exhorrescunt me omnes, re-
pudiāt omnes, abdicationē intēdūt. Volo ad
eos cōfugere, sed minātur: cupio eorū depre-
cari vestigia, sed fugiunt, auersantur & odiūt.
Supplicādo propitios eos habere volo, illi au-
tē magis molesti sūt. Interdū adiungūt se ficta
charitate, nō ad consolationē, sed ad tēratio-
nē. Loquuntur simulatē, & si tacēt, nō est sim-
plex silentiū. Quærūt quod accusent, quærūt
quid audiant, quærūt quid prodāt, explorant
vnde decipiāt. Ego autē reclinato capite, hu-
miliato vultu, deposita facie, silco, taceo, ob-
mutesco, nulli respōdeo, incepto persisto si-
lētio. Ori meo custodiā posui, ori meo signa-
culū dedi, vocē à sermone repressi, linguam à
locutione restrinxi, etiam de bono interro-
gatus taceo. Malo enim reticere improbis
quā respondere. Illi autem non quiescunt,
illi amplius sæuiunt: percussus amplius per-
sequuntur me, magis magisque irruunt super
me. Obstreunt etiam super me clamoribus.
H Captant omnes motus meos. Omnia verba
mea inquirunt. Seductione quadam me de-
cipere tentāt: quod cōtra me agunt quotidie.
Iactāt in me petulātia conuicia. Voce, ambi-
tu, strepunt super me. Profriliunt, voce aper-
ta, contumelias & opprobria super me iacti-

tant. Ab alio prouocati, ad me omnes arma conuertunt. Omnes in me sæuiunt, omnes in exitum meum intendunt, omnes in mortem meam manus suas præparant. In tanto igitur metu, in tanto pauore, in tanta formidine cõtubui miser, pallui miser, exanguis effectus sum, emarcuit cor meum. Pauore æstuo, formidinis metu tabesco, timor & tremor animam meam quassauerunt. Si exilio trusus sum, si exilio damnatus sum, si exilij pœnã lugeo, si damnationem exilij gemo, vinculo seruitutis addictus, conditionis pondere pressus, seruili opere mancipatus, egeo infaultus, mendico infœlix, publicam pascio alimoniam: nemo egenti manum porrigit, indigenti nullus succurrit, apud nullum miseratione dignus sum. Omnium misericordia dissolutus sum, qui misereatur non est. Omnes mendicantẽ spernunt, esurientem nec micis suis reficiunt. In os sitientis nullus stillat guttam refrigerij, nullus mihi præbet vel modicum rorem. Effectus sum enim cunctis abominabilis. Quicquid me cõtuentur, vt vlcerosum contemnunt, vt foetentẽ expuunt, & leprosum tangere horrent. Iacet caro astricta ferro, iacet pressa catenis, iacet ligata vinculis, iacet vineta cõtapedibus. Non desunt tormenta, non desunt cruciamenta, non sunt minus supplicia, quotidie recrudescit in me sæuitia. Corporis mei carnifices nouis me cruciatibus lacerant, inaudito genere pœnarum viscera mea & mēbra dilaniant, quicquid posunt super me, crudele excogitant. Caro mea plagis secta computruit, semiusta latera saniem fundunt, lacerata membra putredinem fluunt. Cum fletibus sanguis manat, cum lacrymis cruor stillat: non est solus cruor lacrymarum, sed vulnerum. Consumptus sum in dolore miser, in dolore & animus & corpus deficit. Mens iam victa est, anima dolore præclusa est. Multa intolerabilia sensi, multa acerba sustinui, multa grauiã pertuli, tam graue & crudele vulnus excepi, inopinato vulnere oppressus sum, momentaneo interitu percussus sum, improuissum me in tantum mali calamitas vitæ coniecit: ignorantem oppressit subita calamitas, repētini interitus casusque me subruerunt. Cur infœlix natus sum? cur in hanc miseram vitã proiectus sum? Quid miser hanc lucem vidi? vt quid misero huius vitæ ortus occurrit? Vtinam ocius egrederer à seculo quamlibet fessus, qua iam ratione recederem? Sed heu miseris expectata mors tardẽ venis. O mors quã dulcis es miseris! quã suavis es o mors amarẽ viuētibz! quã iucunda es o mors tristibus atque mœrentibus! Accedat ergo ad vitæ magnum malum mortis grande solatium. Sit vitæ terminus finis tantorum malorum. Det

A finem miseriæ requies sepultura. Et si non vita, saltem vel mors miseri incipiat. Mors maiorum omnium finem ponit, mors calamitati terminum præbet, omnem calamitatem mors adimit. Melius est bene mori quã malẽ viuere: melius est non esse, quã infœliciter esse. Ad comparationem miseriorum mearum, fœliciores esse mortuos quã viuētes. Parcite dolori meo, quãso parcite, mœrori meo quãso ignoscite. Angustiã meẽ veniam date, indulgete meis doloribus, in tanto dolore cõtame cõtremueri nolite. Percussionem enim meam plango, calamitatem meam deploro, familiarem cladem miseriæ meæ lugeo, non valeo consolari miser. Impatiens est enim dolor meus, infinitus est mœror meus. Nullatenus lenitur vulnus meum, nullus lacrymis modus est, nullus dolorum finis est. Iam nulla fiducia animi est, iam ferre non potest animus, iam victus miseriis concidit animus. RATIO. O homo, quid tantum diffidis animo? cur adẽdẽ mente debilitaris? cur animo tantum diffunderis? cur spei fiduciam omnẽ amittis? Quare tanta pusillanimitate deieceris? quare in aduersa frangeris? Ommitte tristitiam, desine esse tristis, tristitiam repelle à te, mœstitiã noli succumbere, noli te multa dare tristitiã. Repelle à corde dolorem, ab animo exclude dolorem, inhibe impetum doloris, vince animi dolorem, supera mentis dolorem. HOMO. Qualiter, quo pacto, quomodo, quemadmodum, qua ratione, qua arte, quo consilio, quo ingenio? RATIO. Omni opere, omni vi, omni arte, omni ratione, omni consilio, omni ingenio, omni virtute, omni instantia. Sume luctamen contra temporales molestias. Esto in cunctis casibus firmus, patienter tolera omnia, omnia aduersa æquo animo tolera. Noli singularem conditionem tuam intendere: non est sola tua à te consideranda calamitas, non est sola tua à te pensanda acerbitas. Respice similes aliorum casus, intende miseras eorum quibus acerbẽ aliquid accidit. Dum tibi aliena pericula memoras, mitius tua portas: aliorum enim exempla dolorem releuant, alienis malis facilius consolatur homo. Quid in euas acerbissima tua deereta? Quid causas tui periculi tantum luges? Non sunt noua tua supplicia, habes exempla calamitatis. Quanti tales casus, quanti talia pericula pertulerunt? Patienter ab vno ferendum est quod multis accidit tolerabile. Pœna huius vitæ breuis est. Et qui affligit, & qui affligitur mortalis est, tribulatio huius temporis finem habet. Transeunt omnia seculi huius nec permanent: quia omne quod venit stare non potest. Nihil est diu, nihil tam longum quod non in breui finiatur.

Habent sub cælo finem suum omnia. Impossibile est ut homo sis & non gustes angustias. Dolor & tristitia omnibus communia sunt. Omnia in hoc seculo euentu simili sustinemus. Nemo in perpetuum expers mali est: nemo est qui in hoc seculo non doleat, nullus est qui in hac vita positus non suspirat. Vita ista lacrymis plena est: vita ista à fletibus inchoat. Qui nascitur, à fletu incipit vivere: silentes proiciuntur in hanc miseram vitam: ipse ortus sequentium dolorum est gemitus. Interpone ergo tibi rationem, praeualeat tibi ratio, tempera animum ratione, vim tanti mororis reprimat ratio. Confirmato animo nullum periculum pertimesces. Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum Dei. Non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Quod in praesenti est tribulationis in nobis, momentaneum est & leue: quod aeternum est in nobis, supra modum est pondus excellens gloriae. Vtilis est tribulatio, utiles sunt vitae huius pressurae. Malorum prauitas non te occidat, sed erudiat, prauorum aduersitas non te deiciat, sed extollat. Humana tentatio arguat te, non interficiat. Quanto enim in hoc seculo frangimur, tanto in perpetuum solidamur: quanto in praesenti affligimur, tanto in futuro gaudebimus. Si hic flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur. Semper Deus hic vulnerat, quos ad salutem perpetuam parat. In fornace probatur aurum, ut sorde careat: tribulationis camino purgatis ut purior appareas. Persecutionis igne conflagris, ut omni peccatorum sorde purgeris. Ad probationem sunt ista omnia quae sustines: non igitur murmures, non blasphemias, non dicas, Quare sustineo mala? Cur affligor? Ut quid mala patior? Sed magis dic, Peccaui, ut etiam dignus non recepi, aequalem vindictam peccati mei non sentio, minus me percussum quam merebar, agnosco, iuxta modum criminis, minor est retributio ultionis. Secundum meritum peccatorum, dispar est causa poenarum. Non sunt tanta supplicia, quanta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum plus irritat, furorē Dei prouocat, iram Dei indignantis plus sibi exaggerat. Qui verò aduersa patienter tolerat, Deum citius placat. Si enim vis purgari, in poena te accusa, & Dei iustitiam lauda. Ad purgationem tuam proficit, si ea quae pateris, ad iustitiam Dei retuleris: si pro interrogata miseria, humilis Deum glorificaueris. Cortipit enim te Deus flagello pie castigationis, & arguit & exercet in te disciplinam. Et qui parcendo te ad se vocat, feriendo vocat ut redeas. Cogita homo quoslibet mundi cruciatus, intende animo quascumque seculi poenas, quoscum-

que tormentorum dolores, quascumque dolorum acerbitates: compara hoc totum gehennae, & leue est omne quod pateris. Si timeas, illas poenas time. Istae enim temporales sunt, illae aeternae. Istae finem habent, illae perpetuae sunt. In istis moriendo, tormenta recedunt: in illis moriendo, aeternus dolor succedet. Si enim conuersus fueris, emendatio est quod pateris. Conuersum namque à peccatis flagella absoluunt, conuerso instantia flagella ad purgationem proficiunt. Qui enim hic castigatus corrigitur, illic liberabitur: qui verò nec sub flagello corrigitur, & temporalis poena & aeterna damnabuntur. Et in hoc prius iudicantur seculo, & illic denuò in futuro.

F His duplex damnatio est, gemina his percussio est, quia & hic habent initium tormentorum, & illic perfectionem poenarum. Scito autem homo, nullum tibi aduersari potuisse, nisi Deus potestatem dedisset, nec potestatem habuisset in te aduersarius, nisi permitteret Deus. Vniuersa quae accidunt tibi absque Dei non veniunt voluntate. Iniquorum potestas super te, ex Dei datur licentia. Qui tibi aduersantur, Dei faciunt consilium. Manus Dei te ad poenam tradidit, indignatio Dei te affligere iussit, ipse iratus iussit in te mala omnia exerceri. Nam & quod infirmaris, quod corporis morbis afficeris, quod languorū stimulis cruciaris, quod passionibus animae quateris, quod mentis angustia torqueris, quod grassante impugnatione spirituum agitaris, hoc ipsum pro peccato tibi diuina iustitia irrogat, & ipsum pro culpa tibi diuini iudicii infertur sententia. Omnis enim aduersitas rerum, delictorum tuorum meritis excitatur, tua contra te dimicant arma, sagittis tuis cōfoderis, telis tuis vulneraris. Per quae enim peccasti, per haec & torqueris. Secutus es enim carnem, flagellaris in carne: in ipsa gemis in qua peccasti, in ipsa gemis in qua deliquisti. Ipsa est tibi censura supplicij, quae fuit causa peccati. Vnde corruisti ad vitia, inde luges tormenta. Discute conscientiam tuam, intende mentem tuam, examina te, loquatur tibi cor tuum, considera meritum tuum. Iuste argueris, iuste flagellaris, recto iudicio iudicaris. Procella iusta conterit te, iustitiae poena te premit. Nihil enim boni agis, nihil recte facis, nihil aequum perficis, nihil iustum geris, nihil Deo dignum informas. Quotidie peccas, quotidie laboras, quotidie praecipis in deterius vadis. Elatio tua non residet, superbia non deponitur, timor & iactantia non cohibetur. Rapi te furor, inflamat ira, clamor exeat, commouet indignatio: paratus ad iram supra modum irasceris, supra mensuram animi furore moueris. Zelaris bonis, inuides melioribus, alienis felicitatibus

emularis, alienis virtutibus semper inuidus extitisti. Cui vnquam non detraxisti? quem non lacerasti? Cuius non abrodisti vitam, cuius non iactasti infamiam? Fallax, inconstans, infidus, auarus, tenax, sterilis, inhumanus, infructuosus: cecidisti in concupiscentias seculi, defluxisti in cupiditatibus mundi. Flagrans in terreno amore, congeris res perituras, nescis satiari cupiditas tua elscis. Si in libidine perduras, si in flagitio perseveras, si in luxuria permanes, si in carnali amore persistis: Heu quamdiu, quem ad finem, quousque errabis homo? Iam tandem peccare quiesce, iam tandem desine ab scelere, aliquando mores malos commuta in melius. Cur in peccati sordibus permanes? Cur in voluntate peccandi persistis? Noli diu errare miser, de malo iam mutare in melius: pone peccati finem, pone legem nequitiae. Habeat culpa modum, habeat iniquitas terminum: culpas tuas vel verberatus agnosce. HOMO. Heu me indignum! heu me infelicem! heu me miserum! nesciebam quod pro mea iniquitate percutior, ignorabam quod pro meo merito iudicor, quod iustum iudicium de mea sit iniustitia. Tu autem mihi indicasti, tu mihi manifestasti, tu mihi notum fecisti, per te cognoui quod nesciebam. Iam pro certo scio, iam certum habeo, iam non me latet, manifestum mihi est, satis mihi cognitum est, perpensum mihi est satis, iam exploratum est mihi. Occultum mihi iam non est, iam mihi non est ambiguum, iam non est mihi absconditum. RATIO. Inde est, homo, inde omnis calamitas ista, inde est ista acerbitas, inde ista crux, inde ista poena, inde ista aerumna. Externatæ sunt causæ peccatorum tuorum, non ex aliquo casu, non ex aliquo euentu, non ex quolibet fortuito. Iste languor propriæ culpæ est, ista ægritudo propriæ iniquitatis est. An aliud tibi videtur, an aliter putas, an aliter existimas, an aliter sentis, an aliud contueris, an aliud iudicas, an aliud deputas? HOMO. Nihil sanè, nihil prorsus, nihil penitus, nihil omnino: nihil habeo quod contradicam, credo veritati, negare non possum, fateor esse verum. Quis hoc dubitat, quis istud ambigat, quis istud neget? RATIO. Si ita est, si certum habes, si perpensum est, si exploratum est, aufer à te iam vitium, crimen remoue à te, à vanitatis malo coërce, à vitio & peccato te retrahere. Fuge iam vitæ maculam, fuge vitæ turpitudinem, puritate vitæ veteres maculas abluere. HOMO. Bene dicis, bene doces, bene instruis, bene admones, bene persuades, bene instituis. Ego optabam à peccati nexu resolui, cupiebam à consuetudine mala retrahi, desiderabam à vitio recedere, quærebam vsum nequissimum superare. Sed heu difficile

A est prauam consuetudinem vincere, prauus usus vix aboletur, assidua consuetudo in naturam vertitur: assiduo usu innaturatur vitium. Animus sceleribus astrictus, diuelli ab eis vix potest. Tanta sunt mea vitia, ut vix euelli possint: vix credo peccata mea vlllo spatio temporis posse exolescere. Vltro me miserum antea vitiaui, spontaneo me dudum pollui, proprio me prius arbitrio perdidi, propria voluntate me maculaui. Bonus eram, sponte mea ad peccatum dilapsus sum: liber eram, sponte mea factus sum debitor mortis. Infelix ego, peccatum sponte mihi primus ipse parauit. Ego prius occasionem peccandi amplexus sum. B Nunc peccati usu astrictus detineor, mala consuetudo me sibi grauiter implicauit, usus peccandi necessitatis vinculis me adstrinxit. A delicto discedere volo, nec valeo. Quæro à lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor boni amore, retrahor malæ consuetudinis lege. Lōga consuetudo in me vim sibi & legem fecit. Longus peccandi usus me superatum obtinuit, peccata mea consuetudine duruerunt. Volo agere bonum, sed desideria consueta non sinunt. Cōsuetudine peccandi quando nescio, sic delinquo, peccati vsum & quādo non opto, incurro. Repugnante carnali consuetudine, implere bona non valeo: prauo vsui cōtraire nitor, sed carnis desiderio adgrauor. Ad iustitiam me amor erigit, sed ad peccatum consuetudo constringit. C RATIO. Relucta contra malam consuetudinem, contra consuetudinem peccandi tota virtute repugna. Vince vsum carnalem etiam cum dolore. Quamuis cum dolore, vsui malo resiste: quamuis cum difficultate, perniciosam consuetudinem vince. Proponere tibi aduersus præsentis carnis ardores, futuri supplicij ignes. Superet æstum libidinis recordatio æterni iudicij. Memoria ardoris gehennæ, ardorem excludat luxuriæ. Fornicationis poenam, metus grauioris supplicij vincat: fortior dolor, dolorem minorem exsuperet. Patienter leuiora portabis, si grauiora fueris recordatus. Versetur etiam ante oculos tuos imago futuri iudicij, provide quod postmodum eris passurus, futuram Dei sententiam cogita, futura Dei iudicia super te formida. Terreat te gehennæ metus, terreat te futuri iudicij sententia, reuocet te poenarum terror à culpa. Vitæ tuæ terminum quotidie intueri, omni hora habeto mortem præ oculis. Ante oculos tuos tenebrarum semper versetur aduentus, de morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ considera. Recole semper diem mortis incertum, esto sollicitus ne subito rapiaris. Quotidie dies vltimus appropinquat, quotidie ad finem tendimus, quotidie viam vitæ

Proprium arbitrium, pro libero.

Remedium contra carnis concupiscentias, & voluptates.

transitus. Ad mortem quotidie properamus, ad uitæ terminū quotidie tendimus, momentis decurrentibus ad finem ducimur. Nescimus quid hodie nobis contingat, nescimus quando extremum tempus nobis adueniat, ignoramus si hac nocte animam nostrā conditio mortis reposeat. Finis noster nobis absconditus est, venturi exitus ignorantia nobis incerta est. Improvisus est mortis occurus, incertus euentus & finis omnium. Dum nescimus repente mors venit, dum nō aestimamus, improvisi tollimur: dum ignoramus, repente subtrahimur. Timeamus ne dies illa tanquam fur nos rapiat: ne nos turbo diuini iudicii, dū ignoramus, diripiat: ne nos repente interitus auferat: ne ignorantes, calamitas subito comprehendat: spiritus qui ad peccandum succedit, peccantem sēpe subito rapit. Qui viuentes inflammat, morientes subito deuorat. Qui infleēit ad vitia, pertrahit subito ad tormēta. Quantos ad pœnam mortis improvisa calamitas strauit! quātos improvisus exitus rapuit! quanti subito substraēti deficiunt! quanti dum mori non existimant, auferuntur! quanti ad mortem subito rapiuntur! quanti repente ad æterna supplicia deducuntur! Aspice ergo ex alieno merito quid timeas, respice ex alieno exitio quid pauescas. Euita foueam in qua vides coram te alium cecidisse: pericula aliena in te pertimesce, alienos casus tua fac esse pericula. Morientis vocatio, tua sit emendatio, & aliorum perditio tua sit cautio. Retrahat te à peccato impiorum interitus, abstrahat te à culpæ pereuntium pœna: delinquentium finis te corrigat, reprobatorum interitus te abducatur, iniquorum pœna ad tuam salutem proficiat. Quod malè fecisti, dum potes, emenda: dum potes à peccato & vitio te reuoca. Dum tempus est, clama: dum datur spatium, luge: dum est licentia, pœniteas. Festina, dum potes, plāge dum adhuc anima versatur in corpore; dū adhuc viuus, remedium tibi futurum adquire. Priusquam te dies mortis præueniat, priusquā te profundum absorbeat, priusquam te infernus rapiat. Vbi iam nullus indulgentiæ locus, vbi nulla pœnitentiæ patet libertas, nulla correctionis datur licentia: vbi nullus est ad confessionem recursus, ad veniam nullus regressus. **HOMO.** Verum dicis, verum loqueris, narras mihi quod opportunum est, informas me quod magis mihi expedit: nihil est melius, nihil gratius, nihil acceptius, nihil iucundius: nihil magis me delectat, nihil me magis gratificat. Id solum quero, id solum scire volo, id nōse tantummodo cupio, si est spes in confessione, si est fiducia, si est remissio, si est venia, si est indulgentia, si est locus per pœnitentiam regredi ad iustitiam. **RATIO.** Est planè, est prorsus,

Est utique, est profecto, est proculdubio. **Cōfessio** sanat, confessio iustificat, confessio peccati veniam donat. Omnis spes in confessione consistit, in confessione misericordia est. Certissimè igitur crede, nullo modo hæsites, nullo modo dubites, nullatenus de misericordia desperes: habeto spem in confessione, habeto fiduciam, non desperes remedium sanitatis: qui enim veniam de peccato desperat, plus se de desperatione, quàm de commissio scelere damnat. Desperatio auget peccatum, desperatio peior est omni peccato. Corrige igitur te, & indulgentiæ habeto spem: deponere iniustitiam & spera vitam: deponere iniquitatē & spera salutem. Quamuis enim criminosus, quamuis sceleratus, quamuis criminibus infandis oppressus, non denegatur pœnitentiæ locus: facile pœnitentibus diuina misericordia subuenit. Per pœnitentiam indulgentia datur, per pœnitentiam delicta absteruntur. **HOMO.** Heu miserum me! Spem perdideram, fiduciam amiseram, diffideram animo, fractus fuerat animus, in desperatione pœnæ reciderat animus. Iam regressus sum ad spem, iam recepi fiduciam, spem indulgentiæ iam habeo: de pietate Dei spero, de bonitate Dei non dubito. Habitabo iam in spe, erexit me ad spem pietas eius, dedit mihi spem vitæ in pœnitentia. Si Deus igitur respexerit, si in auxiliū mihi accesserit, si ad implendum quod cupio adiuuerit: hoc facere decreui, hoc statui, desinam hoc animo meo est, euelli hoc animo nō potest. **RATIO.** Deus tibi optata tribuat, Deus votis tuis faueat, Deus votorum te compotē faciat, Deus voluntatem tuam in bonum perficiat, Deus vota tua confirmet, Deus votis tuis suffragetur, Deus tibi q̄ optas, tribuat, Deo tibi vota tua accedere faciat: omnia Deo fauēte agas. Si igitur cordi est, si voluntati est, si voti est, si animi est, si desiderij est: ora iam, pete nunc, obsecra, ne taceas, erumpe in vocem & clama fortiter. Plāge iniquitates tuas, mala quæ gessisti flendo commemora: reatus tui dolorem plange, pœnam tuam flendo cognosce. Lamenta pœnitentiæ te lauent, mœroris vnda te irriget, compellat te plangere fluuius lacrymarum. **HOMO.** Heu mihi infelix anima, in tantis peccatis, in tantis criminibus, in tam multis iniquitatibus, quid primum plorem? quid primum plangam? quid prius lugeam? quas lacrymas sumam? non sufficit memoria referre tantorum criminum gesta: peccata quoque mea mihi sensum doloris tulerunt. Hebetudine cordis coagulata sunt lacrymæ. Obliguit animus nullo mœrore compunctus. Anima mea in stuporem conuersa est, insensata facta est anima mea. O lacrymæ vbi vos subduxistis? vbi estis fontes lacryma-

Confessio
sanat.

22

22

Desperatio.

Cordis hebetudo
ex peccato.

rum? ubi es mœroris vnda? ubi estis lamenta? Redite obsecro lacrymæ, mouemini fontes lacrymarum, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate, date mihi plâctum amarum. Inter omnes ego grauius cecidi, inter omnes deterius corruui, omnium impiorum pœnas scelere meo vici, tartarea tormêta vix malis meis sufficiunt. Non est peccatum super peccatum meum, non est iniquitas super iniquitatem meam, nequiores me cunctis peccatoribus penso, comparatione mea nullus iniquus est. Iustè pœnas debita infelicitatis exsoluo, iustè tantis suppliciis cōteror, ex meo peccato mala mihi omnia aduenerunt. Deus ista in me inducit, affligit me iusto iudicio, rependitur factis meis congrua vicissitudo. Minus tamen retribuitur quàm ipse deliqui, peccatorum meorum minor vicissitudo rependitur, plaga mea culpa mea durior inuenitur. Leuior est peccato meo pœna damnationis. Grauius est quod admisi, leuius est quod tolero. Grauior est culpa quam feci, minor est vindicta quam perfero. Penso malum quod gessi, non est tantum quod patior. Leuior plaga mea pondere peccatorum meorum. Aliud est, prorsus aliud quod amplius me affligit, quod me magis contristat, quod me magis perturbat, quod me magis terrificat. Cui simile malum nullum inuenitur, cui incomparabilis omnis pœna est, quod omnibus suppliciis antefertur, quod antecellit cuncta tormêta, quod exuperat omnia mala. **R A T I O.** Heu anima, quid est quod multum metuis, quid est quod te magis corripit, quid est quod amplius ad mœsitiâ te adpellit? Quid amplius reformidas? quid amplius pauescis? quid amplius metuis? **H O M O.** Metuo diem iudicii, metuo diem tenebrarum, diem amarum. Perpendo quidè malum quod tolero, sed amplius quod restat, formido. Lugeo quæ in hac vita patior, sed post hanc ne grauiora patiar pertimesco. Sententiam licet tolerem in pœna, tormenta tamen gehennæ formido ex culpa. Iâ præsens pœna laniat, sed futura me magis conturbat. Grauiâ sunt quæ iam sustineo, grauiora in perpetuum timeo. De præsentibus quidem pœnis doleo, sed de futuris amplius ingemisco. Succurre mihi De^{us} meus antequàm moriar, antequàm me mors præueniat, antequàm me tartara rapiant, antequàm me flamma cōburat, antequàm tenebræ me inuoluant. Subueni priusquam gehennæ ignibus deuorer, priusquam sine termino crucier. Reus enim timore iudicii tui terreor, pauore peccati iram tuam formido, immanitate sceleris trepidatè conscientia metuo. Si enim vix iustus saluabitur, ego impius ubi ero? Quid faciam dum

A venerit tremendi formido iudicii? cùm examen iudicii venerit, quid respondeam? Quid ero dicturus, cùm ante tribunal Christi fuero præsentatus? Væ diem illum, quando peccauit^{us} diem illum quando transgressus sum! vë diem illum quando malum expertus sum! Vtinam non illuxisset mihi, vtinam nō fuisset ortus super me, vtinam non apparuisset. O dies detestanda, ô dies abhominanda, ô dies penitus nec dicenda, quæ me in hoc seculum protulit, quæ mihi claustra partus aperuit, quæ ortus mei ostia referauit. Dies illa à luce in tenebris permutetur, profunda illum caligo confundat, æterna illum caritas obruat. Amittat temporis statum, omni memoria extingatur, nullis seculis digna memoretur. Melius mihi fuerat non esse ortum, melius non fuisse genitum: melius vt non fuisset in seculo procreatus, quàm æternos perpeti cruciatus. Flete me cælum & terra, luge me omnis creatura, plorate me omnia elementa. Ingemiscite super me vniuersum genus, & quo potestis vitæ sensu super me lamentum effundite. Peccaui crudeliter, lapsus sum fortiter, cecidi grauius, corruui miserabiliter: nullum inuenitur peccatum, cuius sordibus non sim coinquinatus, nullus est morbus vitiorum, à quo non traxi contagium, nulla sordium sentina extitit, quæ in me miserum non confluxit. Probrosus, sceleratus, flagitiis cunctis obrutus, innumerabiliter frequentavi impudiciam sceditatis. Vt bene viuerem vltra promisi, quod pollicitus sum nunquam seruaui. Semper ad peccatum meum redij, semper delicta mea iteraui. Nunquam in melius mutaui mores, nunquā à malis factis recessi. Plurimos etiam maculaui me perdens, plurimos prauis moribus, in iniquitatem perueri. Scelere meo multa anime perierunt, exemplis vitæ meæ multi subuersi sunt. Ego multis causa malorum fui. Per me, multorum propositum maculatum est: per me, nomen sanctitatis laceratum est. Orate pro me ad Dominum viri sancti, obsecrate pro me plebs omnis sanctorum, implorate pro me omnis chorus iustorum, si fortè misereatur mei. Deus, si fortè recipiat me, si fortè deleat peccatum meum, si auferat iniquitatem meam, si misericordiam præstet mihi. Iratus est enim super me nimis, complexit furorem suum in me, effudit iram indignationis suæ super me, propter multitudinem iniquitatis meæ, quia creuerunt auersiones, quia multiplicata sunt præuocationes. Væ mihi quia defluit anima mea, væ mihi quia consumptus sum. Afflicta mœrore, contrita luctu, extenuata gemitu, quis miserebitur tui anima? Quis consolabitur te, quis dabit lamentum pro te? Magna est sicut mare contritio tua, afflictio tua sicut pe-

lagus saeuens, dolor tuus quasi fluctus tumens. Quae tempestas non irruit super te, quae procellae non acciderunt tibi? Plena es fluctibus, plena es tempestatibus anima. Omnes moles molestiarum, omnes turbulētissimae tempestates super caput tuum intopuerunt. Vbi es custos hominum? Vbi es animarum redemptor? Vbi es pastor? cur spreuisti me? cur auertisti faciem tuam a me? Vt quid longē factus es a me consolator animae meae? Reuertere iam Deus meus, ne me obliuiscaris in finem, ne me in perpetuum deferas, ne me ad perdendum in potestate demonum derelinquas. Licet offensa sit grauis, tu autem clemens, tu pius es, tu multae miserationis. Nullum relinquis, nullum spernis, nullum detestaris, nullum recusas a misericordia: sed ultro ferens, clementer peccantes expectas ut redeant. Quanti enim scelerati, quanti luxuriis dediti, quanti concupiscentiis saginati, bonitate tua ad indulgentiam peruennerunt? Ostende & in me clementiam tuam, pateat & mihi venia, pateat & indulgentia. Non abneges vni quod plurimis contulisti. Scelerata mea non defendo, peccata mea non vindico: displicet mihi quod feci, offensam fateor, errorem confiteor, culpam agnosco, vocem confessionis aperio. Suscipe quæso domine, vocem confitentis, attende vocem precantis, audi vocem peccatoris clamantis. Peccaui Deus, miserere mei: peccaui Deus, propitiare mihi: parce malis meis, ignosce peccatis meis, indulge sceleribus meis, dele culpas meas gratia tua. Si enim iniquitates nostras recordatus fueris, quis sustinebit? ad examen tuum nec iustitia iusti secura est. Quis est enim iustus, qui se audeat dicere sine peccato? Quis presumat coram te aliquid de iustitia? nullus enim mundus in conspectu tuo. Ecce inter sanctos nemo est immaculatus. Ecce qui seruiuerunt Deo non fuerunt stabiles, & in angelis reperta est prauitas. Stellae non sunt coram te munda, caeli non sunt mundi in conspectu tuo: quanto magis ego abhominabilis & putredo, filius hominis vermis, hausi quasi gurgēs peccatum, & bibi quasi aquas iniquitatem? Qui commoror in puluere, qui habito in domo lutea, qui terrenum inhabito fundamentum. Memorare Domine quae sit mea substantia, memento quia sum terra, memento quia cinis & pulvis sum. Operi manuum tuarum porrige dexteram, consule infirmæ materiæ, succurre carnali fragilitati meae. Infirmæ conditioni pateat regressus salutis. Pateant tibi vulnera mea, coram te ægritudo mea. Tu vides quanto faucius sim & languidus. Medicinam qua saner tribue, medelam qua curer, impende. Respice infectum vitium, reforma corruptum peccatum. Extingue in me flammās concupiscentiæ,

E iacula ignita diaboli me ultra non penetrent, non exardescant in me ulterius. Tu enim scis tentationes quas porto, tu scis fluctus quos patior, tu nosti tentationes quas tolero. Vbilapsus sum, vbi fluxus sum, vbi infelix demersus sum, tu scis. Incurri negligens in ruinā, corui incautus in turpitudinis foueam, descendi in profundum malorum miser. Eice animam meam captiuam ab inferis, non me concludat profundum, non mihi deneget exitum. Ecce dies metuendus iam imminet, iam dies ultimus appropinquat: nihil superest mihi præter tumultum, nihil superest præter sepulchrū. Parce mihi antequam eam, munda me antequam ab hac vita recedam, solue priusquam moriar peccatorum meorum vincula.

F RATIO. Commotus sum ad lacrymas tuas, ad fletus tuos compunctus sum. Lamentatio tua me resoluit, lamentatio tua lacrymas mihi exigit. Lamentando ad lacrymas me coegisti, lamentando ad fletum me commouisti, ad lamentum tuum lacrymas fudi, ad planctum tuum lacrymis resolutus sum. Deus tibi omnia optata tribuat, Deus culpas tuas parendo ignoscat, peccata tua laxando dimittat. Criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat, liberet te ab imminente peccato. Age itaque iam ut oportet, age ut decet, age ut dignū est, age ut æquū est, age ut rectum est. Propone ulterius ut non pecces, ne ultra delinquas, statue. Caue culpas tuas iterare, caue mala repetere. Ad vitium ex quo te abscidisti ne reuoces, quæ deliquisti ne iteres. Transacta mala ne repetas, quo lapsus denuo non delinquas. Non te polluas post lamentum, post penitentię luctum non redeas ad peccatum, ne denuo committas. Deplora-to delicta, ne rursus facias quod iterum plan-gas, ne culpam pro qua veniam postulas iterare præsumas: inanis est penitentia, quā frequens culpa coinquinat. Vulnus iteratum tardius sanatur, frequens peccans & lugens veniam vix meretur. Nihil profunt lamenta, si replicantur peccata: nihil valet veniam malis poscere, & mala denuo iterare. Per siste ergo in confessione, esto in penitentia firmiter confirmatus. Vitam bonam quam cepisti tenere, nō deferās, propositum bonæ vitæ conferua iugiter. Beatus eris si permanferis, beatus si perseueraueris. Salus perseuerantibus promittitur, præmium perseuerantibus datur. Beati qui custodiunt iudicium & faciunt iustitiam in omni tempore. Non est beatus qui bonum facit, sed qui incessabiliter facit. Qui enim perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit.

Explicit liber primus.

INCI-

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

QUÆSO te anima, deprecorte, imploro te, ne quid incōsultè geras, ne temerè aliquid facias, ne repetatur malum, ne renascatur peccatum, ne redeat iniquitas, ne recurrat malitia, ne denuò exoriat nequitia, ne resumat iniustitia vires. Scito homo temetipsū, scito quid sis, scito cur ortus sis, quare natus sis, in quos vsus genitus sis, quare sis factus, qua conditione sis editus, ad quam rem sis in seculo procreatus. Memento cōditionis tuæ, esto quod factus es, qualem te fecit, qualem te factor condidit, qualem te creator instruxit. Serua rectam fidem, tene sinceram fidem, custodi intemeratam fidem. Maneat in te recta fides, sit in te incorrupta fides confessionis. Nulla te insipiens doctrina decipiat, nulla religio perueria corrumpat, nulla prauitas à fidei societate auertat, nihil temerè de Christo loquaris, nihil de Domino prauum vel impium sentias, nihil peruersè sentiendo in dilectione eius offendas. Esto in fide iustus, habeto fidem rectam, conuersationem sanctam. Ab omnibus quæ lex vetat abstine, omnia quæ scriptura prohibet, caue. Non delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidem turpiter viuendo non polluas, fidei integritatem moribus prauis non corrumpas. Non admisceas virtutibus vitium, non adiungas bonis malum. Malum mixtum bonis contaminat plurima: vnum enim malum multa bona perdit. Qui in vno peccauerit, eum omnibus vitiis subiacere manifestum est. Per vnum enim peccatum multa iustitiæ percunt, per vnum malum multa bona possunt subverti. In id quod delectatur corpus, animum non declines, carnali delectationi consensum non præbeas, non des animam tuam in potestate carnis, refrena mentem ab appetitu illius. Cor tuum quotidie examina, priuata examinatione occultorum tuorum discute latebras. A cogitatione noxia custodi animum, mētem tuā turpis cogitatio non subripiat. Discerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias. Munda conscientiam tuam à peccato, sit mēs tua pura, nulla ibi resideat lordes: sic vitium à te absterge, vt nec animo quippiam apud te remaneat. Scito te & de cogitationibus iudican-

A dum. Deus consciētias iudicat, Deus non solum carnem, sed mentē examinat, Deus iudex, & de cogitationibus iudicat animam. Quando titillat cogitatio praua, non consentias illi, quādo suggerit aliquid illicitum, non ibi teneas animum. Primam peccati suggestionem contemnas, non sinas eam in corde tuo manere. Quacunque hora venerit, expelle illam: vt apparuerit scorpio, contere eum. Calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium. Culpam emenda ibi vbi nascitur: ipso initio cogitationi resiste, & euades cætera. Aduersum initium cogitationis certare, & vinces. Caput cogitationis exclude, & cætera superantur. Si iumpseris cogitationes à corde, non prorumpas in opere. Si cogitationi non consentis, operi citò resistes: quem delectatio non rapit, consensus sibi non subdit. Non potest corpus corrūpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Dum anima labitur, statim caro ad peccandum parata est. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque potest caro facere, nisi quod voluerit animus. Munda ergo cogitatione animū, & caro non peccabit: si enim volueris vinci, omnino non poteris. Audi anima quæ loquor, ausculta quæ dico, attende quæ moneo. Nulla iam immunditia polluaris, nulla libidine maculeris: ab omni te carnis corruptela suspende, ab omni carnis corruptione te extrahe. Luxuria vltra non inualeseat, libido vltra non te deuincat. Custodi à fornicatione corpus tuum, vide ne vnquam carnali contagione inquinēris. Fornicatione contaminari deterius peccatum puta. Omnibus peccatis fornicatio maior est: graue peccatū fornicatio est, fornicatio vniuersa antecedit mala: fornicatio grauior est morte: melius est enim mori, quā fornicari: melius mori, quā libidine maculari: melius animam effundere, quā eam per incontinentiam impendere. Continentia hominem Deo proximum facit, & vbi ista manet, ibi & Deus manet.

De castitate, CAP. II.

Castitas hominē cælo iungit, castitas hominem pertrahit ad regnum. Castis cæli regnū promittitur, casti hæreditatem cæli expetūt. Libido vero in infernū hominē demergit, libido ad tartara hominem mittit, ad penas tartari hominem libido perducit. Quod si adhuc carnales molestias sētis, si adhuc carnalis libidinis suggestionem pulsaris, si animum tuum fornicationis titillat memoria, si te ad-

D

huc luxuriatentat, si adhuc libido inuitat, memoriam mortis tibi obliice, diem exitus tui tibi propone, finem vite tue ante oculos tuos tibi adhibe. Præpone tibi futurum iudicium, præpone tibi futura tormenta, præpone tibi futura supplicia, præpone tibi inferorum perpetuos ignes, præpone tibi gehennæ poenas horribiles.

De oratione, CAP. III.

Idem tex. repetitur lib. de eodem, mundi, cap. de oratione.

ORa lacrymis indefinenter, ora iugiter, precare Deum diebus ac noctibus. Sit sine celsatione oratio, sit frequens oratio, sint orationis arma assidua, oratio non deficiat. Insiste orationi frequenter, insiste orationi assidue, geme semper & plange. Surge in nocte ad precem, vigila & ora. Persiste in oratione ad precem, incumbere nocturnis vigiliis, admodum clausis oculis rursus ora. Oratio feruens diaboli iacula submouet, oratio continua diaboli tela superat. Hæc prima est virtus aduersus tentationum incurtus, hæc prima tela aduersus hostium tentamenta. Immundos spiritus precis expellit frequentia: immundos spiritus orationis euicit instantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia superantur, omnibus malis præualeat oratio.

De parsimonia, CAP. IIII.

ADime quoque tibi saturitatē panis, parsimonia corpus tuum castiga. Ieiunius & abstinentiæ inferuire, pallida ora gere, aridum corpus porta. Esuri & siti, abstine & aresce. Nō potes tentationes vincere, nisi de ieiunius erudiaris. Escis enim libido crescit, ciborum saturitas carnis luxuriam suscitatur. Edacitatis vitio crescit carnis tentatio. Saturitati libido semper adiuncta est. At contra ieiunio libido frangitur, ieiunio luxuria superatur. Sequestrata saturitate nō dominatur luxuria. Abstinentia enim carnem superat, abstinentia luxuriam frangat. Libidinis impetum abstinentia frangit, libidinis virtutem abstinentia soluit. Sitis & fames carnis luxuriam interimit, fames & sitis carnis luxuriā superat. Vino quoque multo grauatur mens. Vinū virus est præualens animo, vino luxuria excitatur, vino fomes libidinis enutritur. Venis vino repletis luxuria in membris pullulat, pocula instrumenta luxuriæ sunt. Igni enim adiecto fomite, incendium magis crescit. Adiecta enim materia plus augetur flamma. Oculi quoque prima tela libidinis, visio prima concupiscentia mulieris. Mens enim per oculos capitur. Aspectus namque concupiscentiam nutrit, effe-

Etum facit, animum titillat, cor vulnerat. Subtrahe ergo visum, reprime oculos à petulantia. Nō eos defigas in speciem carnis, nullam ad concupiscendum aspicias, nullam hoc animo attendas, vt concupiscas. Tolle occasionem peccandi, aufer materiam delinquendi. Si vis esse à fornicatione tutus, esto corpore & visione discretus. Corpore quippe seiuñctus, à peccati intentione discedis. Circa serpētem enim positus, non eris diu illæsus. Ante ignem cōstans, & si ferreus sis, aliquando dissoluēris. Proximus periculo diu tutus non eris. Per assiduitatem citò peccat homo. Sæpe familiaritas implicat, sæpe occasio peccandi voluntatem facit, sæpe quos voluntas non potuit, assiduitas superauit. Otio etiam deditos citò luxuria subripit, vacantem luxuria citò præoccupat. Grauius libido vrit, quem otio tum inuenerit. Cedit autem libido rebus, cedit operi, cedit industriæ & labori. Libidinem quippe carnis sæpe labor vicit. Corpus enim labore fatigatum, minus delectatur flagitium. Quapropter præcaue vitium, nō diligas otium, non ducas vitam in otio. Fatiga corpus laboribus, exerce operis cuiuslibet studium. Quære tibi opus vtile, quo animus plicetur. Cum opere vaca lectioni, vaca meditationi scripturarum, vaca in lege Dei. Habeto in diuinis libris frequentiam, assiduitas legendi sit tibi, sit tibi frequens lectio, sit tibi quotidiana legis meditatio. Lectio vitæ demit errorem, lectio à mundi subtrahit vanitate. Lectio docet quid caueas, lectio ostendit quò tendas. Multum proficis cum legis, si tamen facias quod legis, si iam & cetera bona placent, si & alia grata sunt, si in voto sunt, si in bonis cunctis animus est attentus, si in bonis cunctis animus est præparatus.

De humilitate, CAP. V.

ESto humilis, esto in humilitate fundatus. Humilitate minimum te fac, nulli te præponas, nulli te superiorem deputes. Existima omnes superiores esse tibi. Omnium minimum te existima, inferiorem te omnibus deputa. Quamuis summus sis, humilitatem tene. Si humilitatem tenueris, habebis gloriā. Quāto enim humilis fueris, tantò te sequitur gloriæ altitudo: caue iactantiā, caue ostentationis appetitum, caue gloriæ inanis studiū. Non te arroges, non te iactes, non te insolenter extollas. Alas superbiæ non extendas, elationis pennas non erigas. Nihil de te præsumas, nihil tibi boni tribuas. De iustitiæ veritate nulla elatione superbias, de bono opere nō glorieris. Humiliare vt exalteris, ne exaltatus humiliaris. Qui enim attollitur, humiliatur:

qui exaltatur, deicitur. Qui eleuatur, prosternitur: qui inflatur, alliditur: de excelso grauior casus est, de alto maior ruina est. Initium enim peccati superbia. Superbia angelos deposuit, tumor regna dissoluit. Elatio excelsos deiecit, arrogantia sublimes humiliavit. Humilitas autem casum nescit, humilitas casum non nouit, humilitas ruinam nunquam incurrit, nunquam lapsum passa est humilitas. Cognosce homo, quia Deus humilis venit, quia se in forma serui humiliavit, factus obediens usque ad mortem. Ambula sicut & ille ambulauit, sequere eius exemplum, imitare vestigia eius. Existe vilis, existe abiectus, existe despectus. Displice tibi, despectus esto apud te ipsum. Qui enim sibi vilis est, ante Deum magnus est, qui sibi displicet, Deo placet. Esto igitur paruus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei: Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quanto fueris ante oculos tuos despectior. Porta quoque semper verecundiam in vultu de recordatione delicti, porta pudorem in facie de memoria commissi peccati, peccati pudore oculos tuos attollere erubescere. Incede deposita facie, incede abiecto vultu, mœsto ore, perculso corde, lugubri veste, sacco inuolutus, opertum cilicio corpus. Semper lugens, semper mœrens, semper suspiria cordis emittens. Sit compunctio in corde, sit lamentum in pectore. Ad lacrymas semper esto paratus, dilige lacrymas, suaves tibi sint lacrymæ. Delectet te planctus & luctus. Planctus & compunctionem fac tibi semper, planctum & lacrymas nunquam deferas. Nulla te res de peccato securum faciat, nulla te securitatis deceptio blandiatur, nulla securitas deceptum à penitentiae intentione suspendat. Incessanter in corde tuo spes & formido consistat: pariter sint in te timor atque fiducia, pariter spes & metus. Sic spera misericordiam, ut iustitiam metuas: sic spes indulgentiae erigat, ut metus gehennæ semper affligat.

De timore, CAP. VI.

TImor enim semper emendat, timor expellit peccatum, timor reprimit vitium, timor facit hominem doctum atque sollicitum. Vbi verò timor non est, ibi perditio est morum. Vbi timor non est, ibi dissolutio vitæ est. Vbi timor non est, ibi scelerum abundantia est. In infirmitatibus tuis non contristeris, in languoribus tuis gratias age Deo. Valere te magis animo opta quam corpore, valere te magis mente quam carne. Aduersa corporis remedia sunt animæ. Aegritudo autem corpus vulnerat, mentem curat. Languor vitia

A excoquit, languor vires libidinis frangit. Si prosperitas arriserit, non attollaris, si aduersitas acciderit, non deiciaris. Si felicitas eluceat, non sis iactans, si calamitas contigerit, pusillanimis non existas. Habeto temperamentum in prosperis, habeto patientiam in aduersis. Probari te in dolore cognosce ne frangaris, probari te in prosperitate cognosce ne exalteris. Aequalis esto in omnibus, mentem nec gaudio nec mœrore commutes. Omnia æquali iure sustine, ad nullam insolentiam commuteris. Nullus te imparatum inueniat, nullus sit casus, quem meditatio tua non præueniat. Propone tibi nihil esse quod non accidere possit, præmeditare contra omnia futura, futuras semper commentare miseras. In secundis meditare quo pacto aduersa feras, ne aliquid aduersum accadat semper animo cogita. Sapientis est periculi præuidere iacturam. Omnia meditata leuiora accidunt, expectata mala tolerabiliter feruntur. Cedit aduersus casus consilio, perspecta res non admiratur cum acciderit. Aduenientes impetus meditatio frangit, præcogitatio futuras molestias attenuat, præuisio malorum lenit aduentum. Inopinatum enim malum fortiter ferit, acerbata sunt quæ cogitata non fuerunt, grauiora sunt in quibus improuisi incurrimus. Repentinum malum citò frangit: quod prouisum non est, vehementer affligit. Subita maris tempestas terrorem exsuscitat, improuisus hostis facile opprimit. Omnia repentina grauiora existunt, quæ repente accidunt, grauiora occurrunt. Ad bona igitur & ad mala præpara cor tuum, & bona & mala prout tibi euenerint, porta & aduersa & prospera proutcumque euenerint, tolera. Quodcumque euenerit tibi, mente libera sustine. Si præuenit iracundia, restringe illam, si præoccupauerit, mitiga eam. Tempera furorem, tempera indignationem. Cohibe animi motum, refræna iracundiæ impetum. Si non potes iram vitare, vel tempera: si non potes furorem cauere, vel cohibe. Promptior esto ad suscipiendam, quam ad reddendam molestiam. Disce mala tolerare potius quam facere. Disce mala ferre potius, quam referre. Caue ne sis ultor iniuriarum tuarum.

De patientia, CAP. VII.

Esto patiens, esto mansuetus, esto modestus. Serua patientiam, serua modestiam, serua mansuetudinem. Despice opprobria illata contumeliæ, irrisorum probra despiciendo exsuperata. Dissimulando errores detrahentium calca, contumelias detrahentium patientia exsuperata. Sagittas contumeliæ patientiæ clypeo frange, præpara contra asperum ver-

bum tolerantiae clypeum, contra linguae gladium, patientiae praebere scutum. Quamuis quisque irriter, quamuis incitet, quamuis exasperet, quamuis insultet, quamuis laceffet, quamuis conuitietur, quamuis criminetur, quamuis ad litem prouocet, quamuis ad iurgium vocet, quamuis conuitium dicat, quamuis iniuriam faciat, quamuis afficiat contumeliis, tu sile, tu tace, tu dissimula, tu contemne, tu non loquaris, tu exerce silentium. Iniuriam non respondeas, conuitium non retorqueas, contumeliam non repetas, tene silentij patientiam, tacendo citius vinctes. Disce à Christo modestiam, disce tolerantiam. Christum attende, & non doleas iniurias. Pro nobis namque passus, reliquit nobis exemplum. Palmis percussus, flagellis caesus, sputis derisus, clauis confixus, spinis coronatus, cruci damnatus semper conticuit. Magna est virtus si non laedas à quo laesus fueris. Magna est gloria, si cui possis nocere, parcas. Quando autem conuitiaris, propter peccata tua contigit tibi. Quando iniuriaris, mala tua id faciunt. Quicquid tibi contingit aduersum, pro peccato tuo existima venire. Consideratione ergo iniustitiae dolorē tempera: leuius portabis, si pro quibus inferitur, intēderis. Cum ergo derogatur tibi, tu ora, cum maledicatur tibi, tu benedic, maledicēti benedictionē oppone, irascētē patientia delinire, blādimento iracundiā furētis dissolue. Vincenequitiam lenitate, vince bonitate malitiam. Inimicos pacis omni modestia placa, mala aliorum tuo bono exsupera. Trāquilla etiam mente illatas cōtumelias prode, aperi tranquillo corde dolorem iniuriarū. Vultus quamuis graue sit, si apertum est, euaporat. Valde enim comedit animum vulnus inclusum. Quanto enim magis id tegis, tanto maximē auges. Aperi ergo hoc grato animo, & non te excruciat. Si cōtristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi. Si peccaueris in eū, age pēnitentiam coram eo. Si offenderis cuiquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad reconciliationem tuam, offensionis tuarū citō veniam postula. Non dormias, nisi prius reuertaris ad pacem, non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. Reuoca eum celerissimo dilectionis affectu, reuoca eum humilitate ad gratiā, humilitatis affectu illi prosterne te, supplici animo veniam deprecare. Perenti quoque tibi veniam, libenter indulge, poscenti indulgentiam placanter dimitte. Reuertentem statim amplectere, redeuntem confestim benigna suscipe charitate. Dimitte, vt dimittatur tibi, ignosce, vt ignosci tibi possit. Non habebis indulgentiam nisi dederis. Et si ille non supplicet, & si sibi non postu-

let dimitti, si deprecandi humilitatem nō subeat, si peccatum suum mala conscientia non agnoscat, tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria voluntate concede. Dolorem cordis non reserues, dolorem animi non retentes. Aufer à corde fraternā offensionem, alienarū nequitiae non reserues dolorem. Odium enim à regno Dei hominem separat, à caelo subtrahit, à paradiso deiecit. Odium nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec sanguine fuso deletur.

De inuidia, CAP. VIII.

Quid Zeli referam ignem? Inuidia cuncta virtutum germina concremat, inuidia cuncta bona ardore pestifero deuorat. Hæc primum sibi met nocet, primum se mordet, primum suum auctorem rodit. Inuidia animæ tinea est. Sensus comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor hominis quasi quædam pestis depascit. Occurrat igitur contra Zelum bonitas, aduersus inuidiam charitas præparetur. De bono alterius non doleas, de alterius profectibus non tabescas. Nulla prosperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullis inuidientiae fascibus agiteris. Pacem ama, pacē dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in mansuetudine & charitate amplectere. Non sis in pace inuidus, non sis levis in amicitia. Retine semper vinculum constantiae. Habeto animi benignitatem, habeto placabilitatē mentis. Promptus esto in affectu, affabilis in sermone, grato animo affare omnes. Nullus existat sermo iurgiorum, qui concordiam diuidat. Fuge rixas, vita lites, caue contentiones. Tolle occasionem litis, litem sperne, viue semper in pace. In nulla causa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio contradictionem exigit, cōtentio lites parat, contentio rixas gignit, contentio faces odiorum accendit. Pacem bonam contentio extinguit, concordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari, in ruina aduersarij noli extolli, non læteris super inimici interitu, ne superueniant in te similia, ne fortē conuertat Deus ab eō in te iram suā. Sit magis erga humiliatum humanus affectus, sit erga delictum compassionis intuitus. Non delectet te dolere super eum qui afflictus est. Condole in alienis calamitatibus, sociare flentibus in alienis mœroribus. Non sis durus, nō sis ferreus, non sint tibi dura præcordia. Sic alienam miseriam tanquam tuam luge. In tribulatione alterius esto tristis. Cum plangentibus plange, cum flentibus fle, cum lugentibus mentis affectum coniunge. In omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni con-

uersatione tua, imitare bonos, æmulare sanctos. Habeto ante oculos exempla iustorum, imitando cōsidera. Exempla sanctorum propone tibi, sint tibi patrum exempla disciplinae imitamenta. Intende ad bene operandum virtutes sanctorum, intende ad bene viuendum documenta iustorum. Nullum vitæ tuæ scandalizet infamia, nullum opinio tua contristet. Disce bono flagrare præconio, habeto testimonium bonum, custodi bonam famam tuā, nullis fectoribus obsecuretur, nullis lace- retur opprobriis. Caue autem gloriam popularem, vita admirationem vulgi. Contemne fauores, contemne laudem popularis fauoris. Esse magis bonus quàm videri stude. Nō exquiras si quis te extollat, aut si quis cōtemnat te. Nec fauor te seducat, nec vituperatio te frangat. Quia laudem non appetit, nec contumeliam sentit. Si contemnis laudem, facile & vituperationem reiicias. Non ideo te bonum existimes, si bonus prædiceris. Non linguam alienam, sed conscientiam tuam interroga. Discerne te tuo non alieno iudicio, neque ex aliorum sermone, sed ex tua te mente metite. Nemo magis scire potest qui sis, sicut tu, qui conscius tui es. Quid enim prodest, dum malus es, si bonus prædiceris? Aut quid boni laus pertinet ad rē, si alius es, & aliud esse fingaris? Quapropter vita simulationem, vita fictionem, obscuriori veste non similes sanctitatem. Qualis haberi vis, talis esto. Professionem tuam & habitum, & incessum demonstra. Sit in gressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas. Nihil dedecoris, nihil lasciuia, nihil petulantia, nihil insolentia, nihil leuitatis in incessu tuo appareat. Animus enim in corporis habitu appareat. Corporis gestu animus perditur, corporis gestu animi habitus panditur. Incessus ergo tuus imaginem leuitatis non habeat, incessus tuus alterius oculos non offendant. Non præbeas de te spectaculum, non des aliis de te obrectandi locum. Non te adiūgas leuibus personis, nec te admisceas vanis. Vita malos, caue iniquos, fuge reprobos, sperne ignauos à te. Bonis te cōiunge, bonorum consortiū appetere, bonorum societatem require, sanctis indiuiduè adhære. Si fueris socius conuersationis, eris & virtutis. Qui cum sapientibus graditur, sapiens est: qui cum stultis, stultus est. Similis enim simili coniungi solet. Infamiam tibi nutris, si indignis te sociaueris. Melius est habere malorum odium, quàm consortium. Conclude etiam aures tuas ne audias malum. Despice sermones impudicos, fuge inhonesta verba, nulla aures tuas sermonum impudicitia subrepat. Vanus sermo citò polluit mentem, & facile agitur, quod libenter auditur.

A Nihil vnquā ex ore tuo quod impedire possit, procedat, nihil quod non expediat, sonus vocis erumpat. Hoc procedat ex labiis, quod aures non polluat audientis. Cauenda est verborum obscœnitas, fugienda est turpitudine sermonis. Sermo vanus, vanæ conscientie index est. Mores hominis lingua pandit. Qualis sermo ostenditur, talis & animus comprobatur. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioso etiam sermone linguam compesce, ineptas fabulas non loquaris, turpia & inania verba non garrias. Qui enim otiosa verba non reprimat, ad noxia citò transit. Minor culpa maiorem generat. Paulatim incrementum vitia, & dum parua non vitamus, in magnis prolabimur. Minima igitur euita, & ad maiora non peruenies. Præua sperne, & in deterius non incidet. Ea quæ loqueris grauitate atque doctrina digna existant. Sit sermo tuus irreprehensibilis, sit expectationi audientium utilis. Stude loqui non quod libet, sed quod oportet. Discerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo & in tacendo peritus esto. Multum antè delibera quid dicas. Fuge casus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle insidiantem occasionem, non pateat inimici iaculis os tuum, non loquaris quod excipiat aduersarius. Pone custodiam ori tuo. Labiis tuis signaculum præbe. Oppone linguæ tuæ claustra silentij, circumclude linguam munitio-
C ne custodiæ. Intende opportunitatem loquendi, tempus proferendi sermones inquire. Scito quo tēpore loquaris, cōsidera quando dicas, tēpore congruo loquere, tēpore cōgruo tace: tace vsquequo interrogēris, non loquaris nisi interrogatus, non dicas priusquā audias. Interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca, tolle verbositatem sermonis superflui, loquendi modum nō excedas, ne immoderatione linguæ incurras pericula. Multiloquium non effugit culpam. Multiloquium non declinat peccatum. Fluuius exundans citò colligit lutum, vitra modum flatus maris periculum parit, imbrium nimietas periculum suscitatur. Linguosus homo imperitus est. Sapiens verbis utitur paucis, breuem sermonem sapientia facit. Loqui multum stultitia est. Vox enim insipientis in multiplicatione sermonis.

De mensura in verbo, CAP. IX.

M Aneat igitur mensura in verbo, in sermone sit statera. Semperv verba tua modera, modum loquendi non transeas. Absci- de etiam linguæ vitium detrahendi. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non coinquines. Non detrahas peccanti, sed condole. Quod in alio detrahis, hoc in te po-

tius pertimesce. Detractio graue vitium est, detractio graue peccatum est, detractio graue crimen est, detractio grauis damnatio est. Hoc omnes reprehendunt, omnes vituperant. Hoc scedius nihil est, hoc summæ turpitudinis est. Canum mos est lacerare, canum dente pestifero mordere, soli canes oblatrare nouerunt. Quando alij detrahis, te discute, quando alium mordes, tua peccata redargue. Si vis detrahere, tua te peccata retorqueant. Nō alterius peccata, sed propria cernas, vitia tua, non aliena intende, nunquam detrahes si te perspexeris. De tua igitur correctione esto sollicitus, de tua salute & emendatione esto attentus. Detrahentes non audias, susurrantibus auditum non præbeas. Pari reatu detrahentes & audientes tenentur. Quod ad te quoque non pertinet, noli querere, quid inter se loquantur homines, cognoscere nunquā desideres, noli querere quid quisque dicat vel faciat. Euita curiositatem, omitte curas alienæ vitæ. Nulla curiositas animum tuū capiat, nulla te concupiscentia detestandæ curiositatis subripiat, nec oblitus tuorum morum alienos perquiras. Tanta cura corrige vitia tua, quanto studio prospicis aliena.

De mendacio, CAP. X.

22. q. 2. O-
mnis genus.

OMne quoque genus mendacij summo-
pere fuge, nec casu, nec studio loquaris
falsum. Nec per testes mentiri studeas, nec
qualibet fallacia vitium alicuius defendas.
Caue mendacium in omnibus. Mendacio
enim fides tollitur, error inducitur, veritas
aboletur. Nullum iustum mendacium, omne
mendacium peccatum est, omne quod à
veritate discordat, iniquitas est. Leges seculi
fallacios damnant, mendaces puniunt, fallaces
perimunt. Si mendacium apud homines
lege damnatur, si fallacia humano iudicio
plectitur, si falsitas capitali pœna conscribitur,
quanto magis ante Deum testem verborum
& operum? Ante quem & de otioso verbo rationem
vnusquisque reddet, ante quē & pro
otioso sermone pœnas quisque lugebit. Os
enim quod mentitur, occidit animam, & perdes
omnes qui loquuntur mendacium, & testis
falsus non erit impunitus. Refuge ergo fallaciam,
declina mendacium, caue falsitatem, purum loquere,
nunquam mentiaris. Esto in verbo verax, neminem
mentiendo fallas, neminem mentiendo in errorem inducas,
neminem mendacio fallente decipias. Nullum
circumferibas verbis, nullum argumentis verborum
seducas. Non aliud dicas, & aliud facias, nō aliud loquaris,
& aliud animo teneas. Prohibe etiam tibi iuramentum,
tolle iurandi

usum, iusiurandum interdic tibi. Periculosum est enim iurare, assiduitas iurandi periuriū facit,
iurandi vsus ad periurium ducit. Sit in ore tuo
Est, sit in ore tuo Nō est, veritas iuramento non indiget.
Fidelis sermo sacramenti retinet locum. Firma etiam sit
sacramenti tui fides. Fac bonum quod spondidisti. Non sis in
verbis facilis, & in opere difficilis. Corā Deo facile aliquid non
promittas, sine consideratione virium nihil voueas, quod non potes
facere, non pollicearis. Multum Deo reus eris, si non reddis
quod voueris. Displicent Deo qui vota sua non implent,
inter infideles computantur, qui quod vouerunt, non impleuerunt.
Melius est enim non promittere, quam post votum promissa non
reddere. In malis autē promissis rescindatur fides, in turpi voto,
muta decretum, quod incautē vouisti, non facias. Impia est
promissio, quæ scelere impletur.

Quod Deum nihil lateat, CAP. XI.

ANte Deum nihil est occultum. Verbum iniquum nec in corde tuo dicas. Verbum malum nec silentio abscondi potest. Omne verbum absconsum non celabitur. Panditur enim in manifesto, quod in occulto deprimitur. Quod intus agis vel dicis, palam positum puta. Lapidem enim quibus consciis loquimur non celabunt, & ipsi parietes quod audierunt, non tacebunt. Si homines taceant, iumenta loquentur. Ita ergo peccatum declina quasi celare non possis. Ibi pecca, ubi Deum esse nescis. Nihil celatur ante Deum. Videt occulta, qui fecit abscondita. Diuinis enim iudiciis reus, quamuis sis humanis absconditus. Deus vbique præsens est, spiritus eius totum implet. Maiestas eius omnia penetrat elementa. Cuncta suæ potentia attingit præsentia. Extra eum locus nullus est. Cognitioni eius nihil occultum est, omnia secreta vis virtutis eius irrumpit. Nulla sibi latere patitur, nullis obicibus ut non penetret, impeditur. Ipse cogitationes nouit, ipse cor inspicit. Quod intus agitur aut latet, ipse videt, quod intus disponitur ipse comprehendit, & iam quod homo in se ignorat, ille nouit. Nemo potest etiam semetipsum effugere. Et si te nō damnat publica fama, condemnat propria conscientia. Nulla pœna grauior conscientia. Si vis autem nunquam tristis esse, bene viuere. Secura conscientia tristitiam leuiter sustinet, bona vita gaudium semper habet. Conscientia autem rei semper in pœna est, reus animus nunquam securus est. Mens enim malæ conscientia propriis agitatur stimulis. Si enim in bono permanseris, tristitia elonga-

bitur à te. Si in iustitia perseveraueris, tristitia non occurret tibi. Nec plaga nec mors te terreat, si bene & pie vixeris. Consilium autem & opus tuum semper ad dominum converte. In omni opere tuo Dei auxilium posce, omnia divina gratia divino dono adscribe. Nihil meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil praesumas. Vis autem virtutes tuas augeri? noli prodere. Occulta virtutes pro elatione, absconde bona facta pro arrogantia. Fuge videri quod esse meruisti, quod manifestando potes amittere, tacendo custodi. Vitia vero cordis tui reucla, pravae cogitationes illico manifesta. Vitium enim proditum citò curatur, crimen tacendo ampliatur, silentio culpa crescit. Si patet vitium, fit ex magno pusillum, si latet vitium, fit ex minimo magnum. Si regitur, magis creditur esse malum. Malum autem cauere potius quam emendare oportet. Melius est ut euites vitium, quam ut emendes, ne fortè cum incurreris, reuocare non possis.

De bono & malo usu, CAP. XII.

VSus enim difficile vincitur, consuetudo vix superatur, quod inoleuerit, non facile tollitur. Ancipitem diu delibera sententiam, ante factum cogita diu, ante opus praemeditare diu. Matura consilium, ut perficere possis quod vis. Quod vis agere, diu exquire, diu proba, & sic age, Cum diu cogitaueris, tunc fac quod probaueris. Nihil ex praecipiti magnum, consilij mora melior est. In rebus autem certis, bene agendi tarditas remoueatur à te. Tolle moras, in craftinum nihil differas. In bonis dilatio nocet. In id quod expedit, differre impedit. Absit negligentia corporis, vitium pigritiae procul sit. Vitia citò captant mentes. Per torporem enim vires & ingenium diffuunt. Negligentia & torpor dissoluit animum. Natura obscuratur desidia, desidia frigeat ingenium, torpor exuperat sensum. Hebetudo scientiae lumen extinguit, solertia meliorem reddit, peiorem facit negligentia. Sensum desidia obtundit, segnitiam industria acuit. Excellentior fit natura doctrina, ardentius fit ingenium subiecto studio. Tardiora enim ingenia studiis acuuntur. Torpor naturae industria excitat, sensus tarditatem assiduitas acuit. Exercitatione proficit sensus, experientia plus scitur. Saepe natura moribus immutatur, saepe natura consuetudine superatur. Assiduitas enim mores facit, iugis usus in naturam se vertit. Omnia vsui cedunt, vsui omnia parèt, res ipsa se agit, ut vsus erit. Quod cum difficultate corperis, per vsum cum voluntate perficies.

De sapientia & ignorantia, CAP. XIII.

Nihil sapientia melius, nihil prudentia dulcius, nihil sapientia suauius, nihil stultitia peius, nihil insipientia deterius, nihil ignauia turpius. Ignorantia mater errorum est ignorantia vitiorum nutritrix, peccatum magis per ignorantiam praualeat. Ignorans enim quid sit culpae dignum non sentit, ignorantia nec quando delinquit, agnoscit. Insipiens assidue peccat, indoctus facile decipitur, stultus in vitia citò delabitur. Prudens verò citò deprehendet, celerius errores agnoscit. Noxia non vitamus, nisi per sapientiae insidias. Scientia enim à malis abstinet, sapiens omnia prudenter examinat. Inter bonum & malum sapiens intelligendo diiudicat. Summum bonum est scire quid caueas, summa miseria nescire quò tendas. Dilige igitur sapientiam, & manifestabitur tibi, accede ad illam, & appropinquabit tibi, assiduus esto illi, & instruet te.

De doctrina, CAP. XIII.

Bonum quod audieris, dic, bonum quod didiceris, doce. Discendi & docendi non contemnas studium. Scientiam quam aure concipis, ore effunde. Sapientiam cum ceteris impartiris, tibi magis hanc auges. Doctrina quanto amplius data fuerit, tanto magis abundat. Sapientia dando largior fit, retinendo minoratur. Largiendo redundantior est sapientia, & dum plus confertur, plus abundat. Verbum tamen praecedant opera quae ore promissis, opere adimple: quae ore doces, exemplis ostende. Esto non solum magister, sed imitator virtutis. Non enim est satis laudare quod dicis, nisi dictis facta coniunxeris. Cum enim doces, cum erudis, cum instruis, noli verborum obscuritate uti. Ita dic, ut intelligaris, nec simplicibus displiceas, nec prudentes offendas. Iuxta sensum audientis erit sermo doctoris. Secundum mores est impertienda doctrina. Iuxta vulnus adhibendum est remedium. Vnicuique secundum professionem suam docendum est. In doctrina ipsa ab humana laude te tempera. Sic instrue alios, ut te custodias, sic doce, ut humilitatis gratiam non amittas. Caue ne dum alios docendo erigis, ipse laudis appetitu demergaris.

De curiositate, CAP. XV.

Nulla sit tibi curiositas sciendi latetia: caue indagare quae sunt à se libus remota. Nihil ultra quam scriptum est, queras, nihil amplius perquiras quam diuinae litterae praedictae.

cant. Scire non cupias, quod scire non licet. Curiositas periculosa præsumptio est, curiositas dānosa peritia est. In hæreses enim provocat, in fabulas sacrilegas mentem præcipitat. In causis obscuris reddit audaces, in rebus ignaris facit præcipientes. In disputatione autē tolle certamen, tolle pertinacem vincēdi defensionē. Cede citō veritati, non contradicas iustitiæ, non contendas euacuare q̄ rectū est. Iure, non fraude contende, nec te peritiorem aliis iudices, nec te ad disputationes contrarias prepares, nec ut vincas, oppugnare coneris. In omni disputatione tene rationem. Plus dilige audire, quā docere, plus auscultare, quā loqui. In principio audi, loquere novissimus, postremus dicas, primus taceas. In omni re finis intenditur, extrema quæritur. Melior est enim finis quā principium, melior est sermo novissimus, quā primus. Disce autē quod nescis, ne doctōr inutilis inueniaris. Antea esto auditor, postea doctōr. Per disciplinā nomē magistri accipe. Venerare omnes sciētiæ melioris ac vitæ, venerare vñquēque pro suo merito, potiori gradu sanctitatis, competentem reuerentiam tribue. Iuxta dignitatem redde vnicuique honorē. Superiorem te æqualem nō exhibeas. Senioribus præsta obedientiam. Famulare impiis, eorū auctoritati cede, obsequere voluntati, defer obsequia iuxta maioribus, obedi cunctis in bonis præceptis.

Quod malis iussionibus non sit obtemperandum,
CAP. XVI.

Malum facere iussus, nō adquiescas, malum facere iussus, nō cōsentias. Noli in malū potestati cuique cōsentire, etiā si pœna cōpellat, si supplicia immineāt, si tormēta occurrāt. Melius est mortē pati quā pernicioſa iussū cōplere, melius est ab homine iugulari quā dānari æterno incendio. Similis enim est qui obtēperat in malo ei qui agit malum. Facientē & obsequentem vna pœna cōstringit. A subditis autem venerari magis, quā timeri stude. Subiecti plus te reuerentur quā metuant, plus tibi officio dilectionis, quā necessitate adhæreant. Talem te redde subditis, ut magis ameris quā timearis. Ex reuerentia enim amor procedit, odium timor adfert, fidem metus tollit, affectus restituit. Timor non seruat diurnam fidem. Vbi timor est, audacia sequitur, vbi metus est, desperatio occurrit. Quapropter tēpera domini austeritatem, summa bonitate subditos rege, nō sis terribilis in subiectis. Sic eis dominare, ut tibi delectentur seruire, & in disciplina & in modestia modū para. Nec nimium nec parum indulgeas, nec modicum nec satis ignoscas.

E Tene modū in omni opere, in omni re tene temperamētum. Nihil intemperantius agas, nec minus nec nimium aliquid, nec ultra quā oportet, nec infra, etiam in bonis immoderatus esse non decet. Bona immoderato vsu noxia efficiuntur. Nimietas enim omnis in vitio deputatur. Omne autem quod cum moderatione sit, salubriter sit, quæ cum tēperantia fiūt, salubria sunt. Perspice quoq; quid cui aptū sit tēpori, quid, vbi, quādo, qualiter, quādiu facere debeas. Causas autē rerum & tēporum regulas inspicce, singulorum operum discretionēs agnosce. Diligēter distingue omnia quæ agis, qualiter bonū incipias, qualiter citō peragas. In omni actione tene discretionem, in nulla re indiscretus appareas. Serui vnicuique virtuti cōgruē in tempore suo, cū benē distinxeris opus tuum, optimē intus eris. Quicquid cū discretionē feceris, virtus est, quicquid sine discretionē gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta, pro vitio deputatur, virtus sine discretionē, vitij obtinet locū. Multa sunt consuetudine vitiata, multa prauo vsu præsumpta, multa contra pudicos mores illicitē vsurpata. Adime consuetudinem, serua legem. Cedat consuetudo auctoritati, prauum vsus lex & ratio vincat. Quod tibi vis fieri, fac alteri, quod vis ut faciat alius tibi, hoc & tu facito illi. Talis esto aliis, quales optas circa te esse alios. Testimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculum vocem testificationis adhibeas. Sermo tuus nec animę cuiusquam, nec rebus impediatur. Quod non vis fieri tibi, alteri nunquam inferas, ne patiaris similia. In te serua modestiam, in aliis conserua iustitiam. Tene iuris æquitatem, sequere veritatē iudiciorum, in omnibus serua iustitiam. Nullum contra veritatem defendas, dū iudicas nulli⁹ personę affectū despectaris a vero. Pauper an diues sit, causam perspicce, non personam. Sperne etiā munus, ne per id iustitia corrumpatur. Munera semper veritatem præuaricant. Citō enim violatur auro iustitia, citō corrumpitur munere. De iusto iudicio tēporalia lucra non appetas. Pro iustitia nullū seculi præmiū quæras. Iustitiam pro sola æterna remuneratione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, futurā gloriam non sperat. Qui bona hīc recipit, vltius quod expectet, præmiū nō habet. Dum enim iudicas, pro futura mercede iudica, nec quæras in terra rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in excelsis vis habitare. In iudicio autē sine misericordia non sedeas. Custodi discretionem iustitiæ. Non sis plus iustus quā iustum est. Omne enim q̄ nimis est, vitium est. Impia iustitia est, fragilitati humanæ non ignoscere.

*Dist. 11.
Vbi auctor
ritati.*

Tene ergo rigore in discussione iustitiae, misericordiam in diffinitione sententiae. Iustitiae examen sequatur pietas, districtiois censuram temperet indulgentia. Ita clemens esto in alienis delictis, sicut in tuis, nec quenquam districtius quam te iudices, nec aliter te, nec aliter alios suspenses. Sic alios iudica, ut ipse iudicari cupis. Dum enim indulges alieno vitio, & tibi misereris. Quo enim iure in alium statueris, eo iure teneberis. Qua lege & poenae conditione quempiam iudicaueris, eadem ipse iudicandus es. Lex tua te constringit, iudicium quod aliis ponis, ipse portabis. In eo enim in quo iudicas, condemnandus es. Et in qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Omnia primum quare, ut cum iustitia defendas. Nullum condemnes ante iudiciu, nullu iudices suspicionis arbitrio. Ante proba, & sic iudica. Non qui accusatur, sed qui vincitur, reus est. Quod nosti tuo, quod nescis diuino comitte iudicio. Periculosum est enim de suspicionem quempiam iudicare. Incerta non iudicemus, quousque veniat dominus qui latentia producit in lucem, qui illuminat abdita tenebrarum, qui manifestat consilia cordium. Quamuis enim vera sunt, credenda non sunt, nisi quae certis indiciis demonstrantur, nisi quae manifesto examine conuincuntur, nisi quae ordine iudiciario publicantur. In summo honore, summa sit humilitas, quamuis summus sis, humilitatem tene, quamuis sis sublimis potestatis, in te celsitudinem reprime. Non te extollat honor, praeside humilis culmen sublimitatis. Tanto maiori humilitate conspicuus esto, quanto magna es dignitate praelatus.

Quod potestas cum humilitate sit suscipienda.
CAP. XVII.

Impositas quoque tibi curas humiliter suscipe, traditu ministeriu mente subdita exple. Esto obediens diuinae dispensationi, voluntati eius contraire non audeas. Iura potestatis adepta moderatè exerce, potestatis iura accepta ordinato animo administra. Omnia non turbulento, sed tranquillo corde dispone, caue honores, quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honoru, magnitudo sceleru est. In maiori gradu, maior sine dubio est poena. Potentes enim potentiora tormenta patiuntur. Iudiciu enim durissimum in his qui praesunt. Cui multum datur, multum ab eo exigitur. Cui plus committitur, plus ab eo queritur. Honores secum pericula gerunt, cito periclitatur potestas. Quanto maior honor, tanto maiora pericula. Alta enim arbor ventis fortius agitur. Excelsae turres grauiori casu procubunt. Altissimi montes crebris fulminibus

A feriuntur. In potentem cadit inuidia, cito patet insidias. Gloria enim inuidiam parit, inuidia verò pericula. Quamuis quisque in seculi gloria refulgeat, quamuis purpura auroque resplendeat, quamuis cultu pretioso redimitur emineat, quamuis sit multitudine praemunitus, quamuis excubantium armis protectus, quamuis innumeris obsequentiu cuneis obstipat, quamuis agminibus tutus, semper tamen in poena est, semper in angustia est, semper in merore, semper in discrimine. In sericis stratis cubat, sed turbidus: in pluma iacet, sed pallidus: in lectis aureis, sed turbat. Brevis est huius mundi felicitas, modica est huius seculi gloria, caduca & fragilis temporalis potentia. Dic ubi sunt reges, ubi principes, ubi imperatores, ubi locupletes rerum, ubi poteres seculi, ubi diuites mundi. Transierunt quasi verba, velut somnium euauerunt, quaeruntur, & non sunt. Diuitie usque ad periculum pertrahunt, diuitiae nunquam sine peccato adquiruntur, gazae semper cumulum peccatorum faciunt. Multi propter opes periclitauerunt, multi propter diuitias in discrimen venerunt. Multis exitiales fuerunt diuitiae, multis mortem generauerunt opes. Nunquam mentis requiem habet, qui curis terrenis se subdit. Sollicitudines enim rerum semper mentem conturbant, curae seculares mentem exagitant. Si ergo vis esse quietus, nihil seculi appetas. Semper mentis requiem habebis, si a te mundi curas abieceris. Si praesentia despexeris, sine dubio aeterna inuenies. Si calcaueris humanas & seculares, facile & leuiter caelestem gratiam accipies, & cum eo regnabis, qui viuus & mortuis dominatur. Semper aeterna quiete fruere, si te ab strepitu terrenarum actionum abstraxeris. Diuitiae enim nunquam sine peccato administrantur. Valde rarum est, ut qui diuitias possident, ad requiem tendant. Qui curis terrenis se implicat, a Dei amore se separat. Qui in rerum amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. Curae enim rerum ab intentione Dei auertit. Nemo potest amplecti Christu simul & seculu. Difficile est caelestibus & terrenis curis pariter inservire. Difficile est Deu simul & mundu diligere: utraque simul amari equaliter non possunt. Propter Deum ergo renuncia omnibus, a seculi curis te propter Deu suspēde. Sine impedimento seculi Deo deferuire stude. Nullus te amor mundi a Dei amore separaret, nulla te sollicitudo rerum ab intentione Dei suspendat. Esto mortuus mundo, & mundus tibi. Mundi gloriam tanquam mortuus non quaeras, ab affectu vitae istius te separa, sicut sepultus non habeas curam de seculo, tanquam defunctus ab omni te priua negotio. Cōtemne viues, quae post mortē ha-

bere nō potes. Quod habes, habeto ad misericordiam, suffragetur virtus tua egeni inopiā. Si quē positū in necessitate cognoueris, si quē ad inopiā redactū, si quē in direptionē alicuius exinanitū, si quē oppressū, si quē humiliatū, nullum contēnas, nullum spernas, nullum despicias, vacuum nullum dimittas. nullus à te tristis abeat, nemo à te cōfusus abscedat. Omnibus communica, omnibus tribue, omnibus præbe. Non eligas cuius miserearis, ne forte prætereas cum qui mereatur accipere. Incertum est pro quo magis placeas Deo. Nescis pro quo tibi maior fructus iustitiæ præparetur. Quicquid tribuis, cū affectu tribue: quicquid largiris, cum hilaritate largire, præbe misericordiam sine murmuratione. Maior sit beneuolētia quā quod datur, maior gratia quā quod impenditur. Tale erit opus tuū, qualis fuerit intentio tua. Quod enim affectu bono dispensatur, hoc accipiet Deus. Qui enim cum tædio dat, mercedem perdit. Qui cum tristitia largitur, remunerationis non percipit fructū. Non est enim misericordia, ubi non est beneuolentia. De tuis iustis laboribus ministra pauperibus. Nō auferas alteri, vnde tribuas alteri. Non te misericordem ostendas alieno spolio. Nihil prodest, si alterum inde reficis, vnde inanem aliū facis. Contemnitur ipsa miseratio, & non propitiatur. Talis misericordia peccata non purgat, sed ampliat. Bonum quod facis, misericordiae causa, non iactantiæ facito. Nihil studeas propter laudem, nihil propter tēporalem opinionem, nihil propter famem, sed propter vitam aternā facere. Quicquid agis, pro futura age mercede. Aternæ remunerationis expectatio teneat te ampli⁹. Nō quod ad huius seculi, sed quod ad vitæ aternæ gloriam proficiat, quæras. Si enim hīc laus quæritur, illic remuneratio amittitur. Iusti enim mercedem non hīc, sed in futuro recipiunt,

E futura merces non præsens promittitur iustis: in cælo, non in terra merces promittitur sanctis. Non est hīc expectandum, quod alibi debetur. Ecce hīc accepisti monita, data est tibi viuendi regula. Nulla te iam ignorantia à peccato excusat, non es iam vitæ nescius, non es imprudens aut ignarus. Legem quam debeas sequi, disposui, qualis debeas esse descripsi. Cognitionem mandatorum habes, iam scis quid sit rectē viuere. Vide ne vltà offendas, vide ne deinceps bonum quod nosti, despicias. Vide, ne quod legendo respicis, viuendo contemnas. Donum scientiæ acceptum retine, imple opere, quod didicisti perceptione. H o m o. Gratias ago, gratias refero, gratiarum actiones rependo, actiones gratiarum perfoluo. Ago atque habeo vberem tibi gratiam. Quantas valeo gratias celebro, quātas pro viribus possum gratias ago. Multa sunt mihi gloriosa à te collata, multa speciali miseratione largita. Omnia mihi placent, omnia grata sunt, omnia inciderunt animo, omnia mihi blandiunt, omnia me oblectant. Quid igitur satisfactionis perfoluam, quam remunerationem impendam? Quid compensare possum donis tuis, nisi vt tuis præceptis vtar? Tibi semper obtemperabo, tibi parebo, tibi iubenti obediam. Tu es enim dux vitæ, tu magister virtutis. Tu es quæ tanquam regula directum ducis, tu es, quæ à recto nunquam discedis, tu es, quæ à veritate nunquam auerteris. Tu nutrix bonorum, magistra morum, indagatrix virtutum, sine qua nihil vita hominis nosse potest. Per te cunctis viuendi regula datur, per te de vitæ prauitate ad meliorem vitam homines adducuntur, præceptis tuis formantur animæ. Si quid distortum est, tu corrigis, si quid corrigendum est, tu emendas. Nihil mihi te carius, nihil mihi te dulcius. Tu mihi supra vitam meam places.

A M E N.

SANCTI
ISIDORI DE CONTEMPTV
MVNDI LIBELLVS AVREVS.

*I*N hoc libello multa repetuntur, quæ prius in libris synonimorum seu soliloquiorum iisdem ferme verbis dicta sunt: quorum quidem nonnulla (vt per ocium licuit) adnotauimus. Denique eosdem habet interlocutores, hominem & ratiocinem: vt addubitem, num ab alio collectus fuerit.

PROOEMIUM.

*Intelligit co-
sultatio Cice-
ronis: quæ
si de obitu si-
licet sum
cogitatus est.
Hanc habet
ad calcem
tomi quartæ
operum eius.*

VENIT ad manus meas quidam liber Ciceronis cuius forma persuasit animo meo quoddam lamentum mihi & omnibus peccatoribus condere: imitatus non eius perfectum operis eloquium, sed meum votum. O homo quicumque es, perlege; & dum aduersitatibus mundi angeris, te ipsum censorio iudicio discute: & statim cognosces, quia omnes afflictiones, quas in hoc seculo pateris, retributione tibi iustissima inferuntur.

Homo loquitur.

*Idem princi-
pium est libri
Primi Synon.*

ANima mea in angustiis posita est, spiritus meus estuat, cor meum fluctuat, angustia affligit me, circumdatus sum malis, circumseptus criminibus, vbique infelicitas mea me persequitur, vbique sum, mala mea insequuntur me sicut umbra mortis, & sic mala mea fugere non possum. Cur ego miser natus sum? cur ego miser veni in mundum videre lucem? O mors quam dulcis es miseris & suavis, amara viuentibus! Mors malorum hominum finem imponit, melius est bene mori, quam malè viuere, melius est non esse, quam infelicitè esse.

Ratio loquitur.

OHomo esto in cunctis casibus firmus, patienter tolera omnia, non est a te ista acerbitas pœnatum, dum tibi aliena pericula

A memoras, minus tua delebuntur. Pœna huius mundi brevis. Tribulatio huius mundi finem habet, transeunt omnia quæ in mundo sunt, nec permanent, quàm in breui finiuntur, & omne quod finem habet, breue est. Impossibile est quòd si homo es, non gustes angustias & dolores, quia angustia & pœna sunt omnibus communes. Nemo est, qui in hoc seculo non doleat, nullus est qui in

B hac vita non suspiret. Oportet enim nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei, & condignæ passionis huius temporis non sunt ad id quod æternum supra mundum est: viles enim sunt tribulationes huius vitæ, humana tentatio non te occidit, sed probat te. Quantò magis in hoc seculo frangimur, tantò in perpetuo solidamur: quantò in præsentem affligimur, tantò in futuro gaudebimus: semper hic Deus vulnerat, quos ad salutem parat perpetuam, si hic à flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur, in fornace probatur aurum, vt careat sordibus. Ad perditionem istam non fiunt ista, sed ad probationem. Non murmures, non blasphemies, non dicas, quare ista sustineo, sed peccaui, sed vt fui dignus non te capi. Aequalem peccati mei non sentio, mihi minus percussus, quàm merebar agnosco, non sunt tanta supplicia, quàm fuerunt peccata. Nam qui in flagellis murmurat, dominum plus cruciat. Cogita o homo quascunque mundi pœnas & cruciatu sustineas, compara hoc tantum gehennæ ignis, sentiamus illas pœnas. Time hic committere peccata, pœna ista sunt temporales, illa sunt sine fine. Si fueris conuersus, nihil enim est, quod pateris. Qui hic castigatur, & corrigitur, illic liberabitur. Tua contra te

*Ab. 14.
Rom. 8.*

D

dimicant arma, sagittis tuis vulneraris, per quæ peccasti, per hæc & torquearis, secutus es carnem, in carne flagellaris, in ipsa geme, quia in ipsa peccasti. Vnde corruisti ad vitia, inde habebis tormenta. Discute conscientiam tuam, loquatur tibi cor tuum, si rapit te furor, inflammatur ira, commouet indignatio, supra modum irasceris, zelaris bonis inuidis, in lenioribus alienis à facibus inuidus. Cui non detraxisti, cuius non lacerasti vitam, & iactasti infamiam. Quotidie nouis precibus inuolueris, noua peccata semper facis, infelix non te pudet per multas aspergi libidines, iam tandem cessa peccare, noli miser diu perseuerare in peccato. Impone finem peccatis, habeat iniquitas tua terminum, vel finem delictorum tuorum, considera magnitudinem, pertracta homo, ne pereas vide.

Homo loquitur.

Heu me miserum tanta sunt vitia mea, vt vix dilui possint, spontaneo meo studio pollui, proprio meo arbitrio perdidit, bonam voluntatem maculaui. Volo facere bona, sed desidero semper nociua, voluptatibus carnis arguor, & à consuetudine peccati.

Ratio loquitur.

Relucta igitur o anima contra prauam consuetudinem, vince sensum carnalem, pone tibi aduersus præsentis ardore carnis, igne futuri iudicii, memoria ardoris gehennæ exultat ardore luxuriæ, fornicationis poenam metus supplicij æterni vincat. Patienter leuiora portabis, si grauiora fueris recordatus, proinde quæ in futuro patieris, versetur in animo tuo & mente & oculis imago futuri iudicii, & futuram Dei sententiam semper cogita & formida. Terreat te gehennæ ignis, vitæ tuæ terminum pone. Et quotidie respice, & de morte tua semper cogita, finem vitæ semper considera, esto sollicitus, ne subito moriaris. Quotidie vltima dies approximat, ad mortem currimus, nescimus quid hodie, aut cras nobis eueniat, finis noster absconditus est à nobis, proximus est nobis mortis occurfus. Timeamus ne dies illa nos apprehendat, & ne nos repentinus interitus subito rapiat, ne calamitas æterna nos comprehendat. Spiritus qui ad peccandum succedit, citò rapit peccantem, quem inflectit ad vitia, pertrahit subito ad tormenta. Quantos ad poenam improuius exitus rapit? Quanti verò ad mortem subito rapiuntur, & ad infernum demerguntur?

Ratio loquitur de exemplis respuentibus.

Aspice ergo quid timeas ex alienis tormentis, respice ex alieno periculo quid pauescas, vita foueam, certè in qua vides alium cecidisse, pericula aliena in te formida, alienos casus in te pertimesce. Vocatio autem morientis tua sit emendatio. Aliorum perditio, tua sit castigatio. Retrahat te à peccato interitus im-

piorum, delinquentium finis te corrigat.

Quod malè fecisti dum adhuc potes emenda, dum tempus est, clama, dum datur tibi spatium, luge, dum datur tibi licentia, poenite, dum potes, festina. Dum adhuc viuus, remedium tibi futurum acquire, priusquam mors præueniat, priusquam infernus te recipiat, vbi nullus est indulgentiæ locus, vbi nulla poenitendi libertas, vbi nulla datur licentia correctionis, vbi nullus est recursus ad confessionem, ad veniam nullus regressus.

De confessione & satisfactione peccatorum.

Habeas confessionem, habeto fiduciam. Confessio sanat, confessor veniam inuenit. Ergo nullatenus de misericordia Dei desperes, sed ad poenitentiam reuertere: deponere infortitiam, spera vitam, relinque iniquitatem, spera salutem. Nulla tam grandis culpa, quam desperatio. Quamuis peccator sis criminibus vestitus, non denegabitur tibi locus poenitentiae, facile peccantibus, per misericordiam omnia delicta absteruntur.

Heu me miserum spem perdidit, fiduciam amisit, fractus fuit animus meus, de desperatione tamen regressus sum, iam habeo fiduciam, iam spem habeo de pietate Dei, spero de misericordia Dei, non dubito, iam in pace redeo.

Ratio loquitur.

Ergo age dum licet, pete, quærere non cesses, erumpe in vocem fortiter, clama, plange iniquitates tuas, malitiam tuam deplora, quæ prauè egisti fletibus dilue, & quæ illicite commisisti terge lacrymis.

Heu me infelicem, tantis peccatis & criminibus sum irretitus, quem primum plorem, quem primum plangam, quem luctum faciam, non possum referre memoriam tantorum criminum gestorum, peccata mea mihi sensum doloris tulerunt, coagulata sunt lacrymæ meæ, obrigit animus meus, nullo mœrore compungitur, anima mea in stupore versa est, insensata est anima mea, o lacrymæ vbi estis reclusæ? vbi estis fontes lacrymarum? aspergite faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate, date mihi planctum amarum, hei mihi tam grauitè cecidi, tam grauitè lapsus sum, lugeo, quia in hoc seculo patior, sed ne grauiora in futuro patiar pertimesco. Omnia præsentia me dilaniant. Sed futura me magis conturbant: grauiora sunt quæ sustineo, sed grauiora in perpetuum pertimesco. (Omnia præsentia.) Succurre mihi Deus meo antequam moriar, antequam mors præueniat, antequam me tartarus rapiat, priusquam ab igne inferi deuorer, priusquam me flamma subiciat, priusquam sine fine crucier. Deus timore tuo terreor, & pauore præmetuo, diem iudicii pertimesco, vbi si iustus vix saluabitur, ibi ego miser approbabo, quid faciam cum venerit

venerit formido tremendi iudicii? quid ero dicturus cum ante tribunal Christi fuero presentatus? vae mihi in die illa, in qua peccaui, & quando exiui de utero matris meae. Melius fuisset mihi, si natus non essem quam me aeternus cruciaret interitus! Plorate me caelum & terra, luge me omnis creatura, flete me omnia elementa, quia cecidi graviter, lapsus sum crudeliter, & corruui miserabiliter. Nullum inuenitur peccatum, cuius sordibus non sum inquinatus, semper ad peccatum redi, semper peccata mea iteravi, nunquam in melius mutavi mores, nunquam a peccatis recessi, plurimos maculaui, multos pravis moribus perverti, ego multis causa malorum fui, orate pro me ideo omnes sancti.

Homo loquitur ad Deum.

Convertere Deus meus, mei ne obliuiscaris in finem, non me in perpetuum deferas, nec me in potestate diaboli derelinquas, licet sim peccator, tu autem es clemens, tu pius, tu multae miserationis. Nullum relinquis, nullum recusas ad misericordiam, sed vltro foris tarditate peccatoris expectas ut redeat. Quanti scelerati, quanti luxuriis dediti, quanti concupiscentiam secuti per misericordiam tuam ad indulgentiam peruenierunt? Multis non mercedibus veniam gratis donasti. Ostende in me misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis, non abneques quod omnibus promissisti. Scelera mea non defendo, peccata mea tibi manifesto, displicet mihi quod feci, displicet mihi quod peccaui, Deus mihi propitiare. Errorem meum confiteor, culpam meam cognosco, reatum meum aperio. Suscipe sancte pater omnipotens clamorem meum, peccaui Deus meus, parce malis meis, sana animam meam, quia peccaui tibi, si enim iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Nullus sine peccato, nullus mundus a delicto est, inter sanctos nemo maculatus, & inter angelos repleta est prauitas. Si astra non sunt munda in conspectu tuo, quanto magis abominabilis est homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem, qui iacet in puluere, & habitat in domo, lucet & habet terrenum fundamentum? Memorare quia substantia cinis sum & pulvis, ergo operi manuum tuarum porrigere dexteram. Consolare infirmum, & leua iacentem, pateant tibi vulnera mea, da medicinam, per quam sanari debeat, medelam impende, munda vitiatum, reforma corruptum, extingue in me flammam & iacula ignita diaboli ut ultra non penetrerit. Tu enim scis tentationes quas patior, tu scis ubi lapsus sum, ubi infelix demersus sum. Corruui incautus in foueam turpitudinis, descendendi miser in profundum omnium malorum habitaculum. Ecce dies metuendus aduenit, vltima dies appropinquat, parce mihi ante-

quam vadam, antequam devota ista egrediar, solue vincula peccatorum antequam moriar.

Age itaque o anima ut dignum est, age ut rectum est, propone ut amplius non pecces. *Ratio loquitur ad animam.* Caue culpas tuas iterare. Caue mala repetere, post poenitentiae luctum non redeas ad peccatum. Culpam pro qua veniam postulasti, iterare non praesumas, caue ne facias quod iterum plangas, inanis est poenitentia quam inquinare culpa, vulnus iteratur, tardius sanatur, nihil profunt lamenta si replicantur peccata.

Perfiste in confessione, sta in poenitentia fortiter, viam bonam quam cepisti non deferas, propositum bonae vitae iugiter conserva, tunc erit perfectum opus tuum, si usque in finem perdurauerit. Salus perseverantibus datur, premium perseverantibus promittitur, non est beatus qui incipit bonum, sed qui perseveravit usque in finem. Quaesito te o anima, deprecor te ne quid ultra leuiter agas, ne quid temere facias, non redeat iniquitas, quia peccata non nocent, quando non placent.

Scito o homo temetipsum, scito quid es, quid eris, & quare natus sis, & qua cognitione sis factus, & propter quid sis in seculo procreatus. Memento conditionis tuae, qualem te fecit Deus, qualem te factor condidit, qualem te creator instituit. Considera unde venis, & erubescere ubi sis, & ingemisce quod vadis, & contremisce.

De suis suis consideratione.

Cor tuum quotidie discute, & examina, mentem tuam nulla te insipiens doctrina decipiat, sed esto in fide iustus, nihil contra preceptum Dei facias, in illis quibus delectatur corpus, animam non declines, carnalibus delectationibus non consentias, calca subiectionis vitium, culpam ibi emenda ubi nascitur, a cogitatione noxia custodi animam tuam, & mentem tuam. Sit animus tuus ab omni pollutione purgatus: sit mens tua pura, nullae sordes tibi resideant, in ipso vitio cogitationis resiste, ut euadas.

De breui cogitationibus vitandis.

Custodi te a fornicatione, nulla iam immunditia polluaris, nulla in te fornicatio conualefcat, melius est mori quam libidinibus maculari. Continentia hominem Deo proximum facit. Castitas enim hominem Deo iungit. Castitas in caelum hominem pertrahit, ubi ista manserint, ibi etiam & Deus permanet. Castitati regnum caelorum promittitur. Fornicatio autem in infernum demergit, & ad poenas aeternas perducit: quod si adhuc carnis molestias sentis, si adhuc carnis stimulo tangeris, si adhuc caro te impugnat, si adhuc luxuria certat, memoriam mortis cogita, die exitus tui praepone tibi, praepone etiam tibi futurum iudicium, & futura tormenta, perpetuos ignes, & poenam aeternam.

De castitate.

*De oratione.
Idem est sex.
lib. 2. syn.
cap. 5.*

Oralacrymis indefinenter, ora iugiter, precare Deū die ac nocte, sit oratio tua sine celsatione, sit frequens oratio tua, ut nō deficiat semper gemit, semper emitte lacrymas luctū vnigeniti, fac planctū amarum, surge in nocte ad precē, orationes sint arma tua. Oratio frequens iacula diaboli submergit, hæc virtus est aduersus tentationū incurfus, immūds spiritus frequenti oratione vincitur, oratio demonia superat, omnibus malis præualet oratio.

De ieiunio.

O homo, tolle securitatē, nec in te confidas. Corpus tuū castiga ieiuniis, & abstinentia exerce corpus, pallida ora gere, porta aridū corp⁹, in fame & siti, & abstinentia aresce. Abundantia ciborū sunt fomenta vitiorū. Nō potes tēta- tiones & diaboliū vincere, nisi ieiuniis crudiaris, escis enim libido crescit. Ciborum satiētas luxuriā suscitāt, nimium vitium edacitate crescit. Saturitati libido semper est adiuncta, per ieiunium libido restringitur, per ieiuniū libido superatur, abstinentia enim carnem superat, & luxuriā refrēnat.

De potu & appetitu.

Pocula quippe instrumenta luxuriæ sunt, igni enim adiecto fomite incendium magis crescit: adiecta igni materia plus augetur flāma, oculi tui prima tela libidinis, visa prima concupiscentia mulieris, mens enim per oculos capitur: subtrahe visum, abstrahē oculos a petulantia, non eos desigas in specie carnis, nullam ad concupiscēdum aspicias, tolle occasionē peccati, aufer materiam delinquēdi. Si vis esse a fornicatione tutus, esto corpore & visione discretus.

De consortio mulierum.

Corpore quippe seiunctus a peccati intentione discedes. Contra serpentem positus nō eris diu illæsus. Ante ignem consistens & feruens, si aliunde dissolueris, proximus periculo diu tutus non eris. Sæpe quod voluptas non potuit assiduitas superauit.

De labore.

Ociositas enim debitum, citō luxuria subripit, grauius libido vrit, quē ociosum inuenit. Cedet libido laborib⁹, cedet operi, cedet industriæ, & labori: quapropter præcaue, ocium non diligas, ocium non ducas, corpus laboribus exerce, quære tibi opus vtile, quo animæ tuæ implicetur intentio dum operatur.

De lectione.

Vaca lectioni diuinæ in meditatione scripturarum, vaca in lege Dei, habeto in diuinis lectionibus frequentiam, assiduitas legendi sit tibi: lectio enim docet quod caueas, lectio ostendit quod teneas, quō tendas, quō sensus & intellectus augetur, multum proficis cum legis, si tamen facis quod legis.

*De humilitate tenenda.
Idem ferē
lib. 2. syn.
cap. 5.*

Esto humilis, esto in humilitate fundatus, esto nouissimus & vltimus omnium, nulli te præponas, nulli te superiorem depones, existima omnes superiores esse tibi quāuis sis summus, humilia te, & si hoc feceris, habebis glo-

riam. Quāto eris humilior, tantō sequetur te altitudo. Caue iactantiam, caue gloriæ studium, non te extollas de aliquo. Vexillum Christi est humilitas, excelsa est patria, humilis via quæ quærit patriam, non recuses viam: qui intrat per ostium, quod est Christus, humiliet se, & sic sano capite poterit intrare. Alas superbiæ nō extendas, pennas elationis non erigas. Nihil enim de te præsumas, nihil boni tibi tribuas. Nulli superbiæ de bonis factis, ne gloriēris, descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus humiliēris. Qui exaltatur deiicitur, & qui eleuatur prosternitur. De excelsio grauior casus est, de alto ruina maior. Superbia angelos deposuit, inflatos deiicit arrogantiā, sublimes humiliāuit.

In infirmitatibus tuis ne contristeris, in languoribus tuis gratias age Deo. Vale magis mente, quā carne, aduersis probari te in dolore cognosce, non extollaris in prosperis, æqualis esto in omnibus: mente, nec gaudio, nec mœrore commutes, quodcunque euerit tibi libera mente sustine.

Promptior esto ad suscipiendum, quā ad inferendum molestiam. Esto patiens & mansuetus, serua patientiam & mansuetudinem, præpara te cōtra asperum verbum, tolera clypeum, nulli vnquam resiste, sed omnibus prōpto animo pare, vera patientia ponenda, vbi malitia ab aliquo infertur. Quamuis quisque irriter, quamuis criminetur, quamuis conui- tium dicat, quamuis iniuriā faciat, tu sile, tu tace, tu dissimula, tu exerce silentium, iniuriæ non respondeas per contumeliā, non condemna, tacēdo citius vinctes. Disce a Christo modestiam, Christum attende & non dolēbis iniurias, pro nobis namque passus relinquit exemplum, palmis enim percussus, flagellis cæsus, & sputis derisus, clauis confixus, spinis coronatus, lancea perforatus, cruci dānatus semper conticuit, quicquid tibi aduersum cōtigerit, pro tuo crede venire peccato. Cōsideratione ergo iustitiæ dolorem tempera, leuius portabis, si pro quibus inferuntur, intenderis.

Pacē ama, pacē dilige, pacem & mansuetudinem cū omnibus retine, & charitatē amplectere, proba te ampli⁹ amare, quā ipse ameris, odientes ad pacē inuita, habeto stabilitatem mentis & animi benignitatē, prōptus esto in affectu, affabilis in sermone, grato animo affare omnes, fuge rixas, vita lites. Caue contentiones, litis occasionem tolle, viue semper in pace, in nulla causa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio odium & scandalum facit, & discordiam concitat.

Si ceciderit inimicus tuus noli gaudere, sed adiua eum, & de interitu inimici tui simili-

De constantia in meritis.

De patientia in aduersis.

De pace habenda.

De compassione habenda.

ter, ne fortè conuertat Deus iram suam, & veniat super te. Qui autem gaudet de inimici sui casu, citò incidet in eum. Còdole ergo super illum qui afflìctus est, in alienis calamitatibus, & mœroribus non sis durus, non sis ferreus, non sint tibi dura p̃cordia, sed alienam miseriam, quasi tuam luge.

In omnibus actionibus tuis, in omni opere tuo, & in omni còuersatione tua, sequere bonos, æmulare sanctos, noli imitari prauos, habeto ante oculos exempla bonorum, intède ad bene operandum virtutes sanctorum. Intende ad bene viuendum documenta iustorum, habeto testimonium bonum, bonam famam custodi.

De custodia aurium. Claude & aures tuas ne audiant malum, respue sermones impudicos, fuge inhonesta verba. Vanus enim sermo citò polluit mētes audiētū, & facillè agitur quod libèter auditur.

De custodia oris. Nihil de ore tuo exeat quod alicui noceat, hoc procedat de labiis tuis, & aures non polluat auditoris, fugiēda est turpitudine sermonis. Sermo vanus iudex est vanæ consciētiae. Mores omnium lingua ostendit, & qualis sermo ostenditur, talis & animus comprobatur. Ab ocioso sermone compesce linguam. Sermo enim ociosus, nō erit sine culpa. Caue à fabulis & verba vana non loquaris, respice verbū quod ædificat audientes, vnusquisque reddet rationē in die iudicii, ante faciem iudicis stabunt verba. Qui ociosum verbum non reprimat, citò ad noxam transit. Si sermo tuus reprehensibilis sit expectationi audientium vtili⁹ stude loqui, nō quodlibet, sed quod oportet, discerne quid loquaris, quid taceas, diu ante cogita quid dicas, cū non possis quod dicis, fuge casus lingua, lingua tua non te perdat. Amicum semper habebis silentium. Sci to quo tempore loquaris, considera quando dicas tempore congruere, loquere tempore congruo, tace, tacitus quoque sis vsque ad interrogationem, & non dicas priusquā audias. Interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca, tolle verbositatem sermonis superfluū, linguosus homo imperitus est. Sapiēs vir paucis vtitur verbis. Sciētia facit breuem sermonem, loqui multum stultitia est, maneat igitur in verbo mensura, in sermone sit statuta, modum loquendi non transeas.

De contemptu laudis. Caue gloriam laudis, populi contemne fauorem, despicie laudem, desidera occultè magis esse bonus in conspectu Dei, quā ab hominibus laudari. Nō exquiras si quis te extollat, aut si quis cōdemnat, ne fortè seducat, ne vituperatio frangat, si cōtemnis laudem facile & vituperationem reiicias, non ideo te bonum existimes, si bonus p̃diceris, in aliena lingua conscientiam tuam interroga, discer-

A ne te tuo non alieno iudicio, neque ex aliorū sermone, sed ex tua mente te metire, nemo magis scire potest quid sis, sicut tu qui cōscius tibi es. Quid enim prodest dum malus es si bonus p̃diceris?

Quapropter vita simulationem, vita fictiōnem, obsecuro vestre non simules sanctitatē, qualis haberi vis talis esto. Sit in ingressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu appareat. Non p̃beas de te aliis spectaculum, non des de te aliis obtrectandi locum. Cunctis ergo benignus, nemini blandus, paucis familiaris.

B Vita malos, caue iniquos, fuge improbos, sperne ingratos, à te fuge turmas hominum, maximè eorum qui ad vitia proni sunt. Bonis te coniunge, bonorum consortium appetite, bonorum societatem require. Qui cum sapientibus graditur sapiens erit. Amicus stultorum efficitur similis. Similis enim simili cōiungi solet, periculosum est enim vitam cum malis ducere, & cum his qui prauè viuunt sociari. Melius est habere odiū malorum, quā eorum societatem.

Abscinde à lingua tua vitium detractionis, alienam vitā detrahendo non laceres, de malo alieno os tuum non inquines, non detrahas peccantibus, sed cōdole, quod in aliis detrahis, in te potius pertimesce, quando aliis detrahis, te discute, quando alium mordes, tua peccata redargue. Si vis detrahere, ad tua peccata recurre, vitam tuam respice non alienam. Nunquam aliis detrahes, si te bene ipsum respicies, de tua salute esto sollicitus, detrahētes non audias, susurrantibus auditū nō p̃beas, pari reatu detrahentes, & audientes tenentur. Quod ad te non pertinet, noli quærere, quid inter se loquātur homines cognoscere nunquam desideres. Tanto corrige vitia tua, quanto studio prospicis aliena.

Omne genus mendacij quantū potes sumopere fuge, nec casu, nec studioloquaris falsum, quia os quod mentitur occidit animam. D Refuge ergo fallaciam, declina mendacium, caue falsum, purè loquere, esto in verbo verax, omne quod à veritate discordat iniquitas est, neminem mentiendo decipias, neminem mentiendo in errorē inducas. Nō aliud loquaris, & aliud facias, non aliud dicas, & aliud animo teneas.

Prohibe etiam tibi iuramentum, tolle iusiurandi vsum quia periculosum est, assiduitas iurandi periurij consuetudinē facit, veritas iuramento non indiget, fidelis sermo sacramenti retinet locum. Sit in ore tuo est est, non non.

Fac bonum quod spondidisti, & non sis in

De honesta conuersatione.

De bonorum consortio.

Contra vitium detractionis.

Contra genus mendacij. 22. q. 1. Omne genus.

De iuramento.

De voto redendo.

verbis facilis & in factis difficilis. Melius est non promittere quam post promissa non soluere, displicent Deo qui vota sua non reddunt: in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, & quod incaute vouisti, ne facias. Impia enim promissio cum peccato adimpletur.

*Quid Deo
pateant o-
mnia.*

Verbum iniquum nec in corde tuo dicas, verbum malum nec in silentio abscondi potest. quod intus agis vel dicis palam positum puta. Si homines tacent, iumenta loquuntur. Ita ergo peccatum declina, quasi celare non possis, ibi pecca, ubi Deum nescis esse, nihil celatur ante Deum, diuinis enim iudiciis eris reus. Quamuis sis hominibus absconditus, ipse cor inspicit: quod intus disponitur, ipse comprehendit, etiam quod homo in se ignorat, ille nouit.

*De bona cō-
scientia.*

Nemo potest semetipsum etiam effugere, & si te non damnat publica fama, condemnat propria conscientia, nulla poena grauior conscientia, vis autem nunquam esse tristis, bene viuere. Secura mens tristitia leuiter sentit, bona vita semper gaudium habet. Conscientia autem rea semper in poena est, reus autem animus nunquam securus est, mala mens multis percutitur stimulis. Si autem in iustitia permanseris, nec plaga nec mors terrebit te. Consilium autem & opus tuum semper ad Deum conuerte. In omni opere tuo auxilium Dei posce, nihil praesumas, in audacia tua nihil imponas.

*Quae virtu-
tes sunt occul-
tae.*

Vis autem virtutes tuas augere, noli prode re occulta, virtutes tua oratione absconde, bonam famam pro arrogantia, fuge videri quod esse meruisti, quod manifestando potes amittere, tacendo custodi.

*De confessio-
ne.*

Vitia verò cordis tui reuela, prauas cogitationes illico manifesta, quia occidit animam, peccatum enim proditum cito curatur, crimen autem tacendo ampliatur, silentio culpa crescit. Si patet vitium, sit ex magno pusillum, si celatur, magis crescit, malum autem caue, priusquam emendare oporteat, melius est enim ut vites vitia quam emendes, ne cum incurreris, reuocare non possis.

*De praemedita-
tione.*

Ante factum cogita, ante opus praemeditare diu quam vis agere, diuque acquire, diu proba & sic age, cum diu cogitaueris, tunc fac quod probaueris. In bonis autem agendis tarditas remoueatur à te, quod bene agere vis, tolle moras, in crastinum nihil differas, in bonis dilatio nocet, in his quae expedit differre, impedit.

De sapientia.

Nihil sapientia melius, nihil prudentia utilius, nihil scientia suauius, nihil stultitia peius, summum bonum est scire quod caueas, summa miseria est nescire quò tendas. Ignorantia est mater erroris, & est nutrix vitiorum. Indo-

Etus cito decipitur: sapiens autem cito reprehendit. Insidias noxias non vitamus nisi per sapientiam. Sapiens autem omnia prudenter examinat. Inter bonum & malum sapiens diiudicat. Dilige igitur sapientiam & manifestabitur, accede ad illam, & veniet ad te, esto illi assiduus, & instruet te.

Disce quod nescis, ne doctor inutilis inueniaris, ante sis auditor quam doctor, per disciplinam nomen magnum accipies, & bonum, quod didiceris doce, discendi & docendi non contemnas studium, doctrina quanto plus fuerit data, tanto plus abundat. Sapientia dando fit largior, retinendo minuitur: verbum tamen semper praecedant opera, quod ore dicis opere imple, quod verbo doces operibus ostende. Esto non solum magister, sed imitator virtutis. Si doces & facis gloriam habebis, sic instrue alios ut te ipsum custodias. Sic doce ut humilitatem non amittas, cum autem doces, noli uti obscuritate verborum, ita loquere ut intelligaris. Caue ne dum alios docendo erigis, ipse laudis appetitu demergaris: in omni tempore, sis paratus ad docendum, nullum tempus sit vacuum quod non aedifices, aperte praedica. Suscipienda est enim veritas personarum, & quae quoquo modo erudias tracta. Communia omnibus, secretiora perfectioribus loquere, aperta cunctis, operata paucis annuncia: non erubescas loqui quod nosti defendere, quae aliis deesse videris tace: collationes enim faciendo, quae aliis obiecta sunt, clarescunt, conferendo difficilia aperiuntur.

Nulla autem tibi sit curiositas scire latentia, scire non cupias quod scire non liceat, in disputatione tolle certamen, tolle pertinaciam vincendi, cede cito veritati, non contradicas iustitiae, non contendas euacuare quod rectum est, plus dilige audire quam dicere, in principio audi, nouissimus loquere, melior est sermo nouissimus quam primus, & melior finis orationis, quam principium, in omni re finis attenditur.

Venerare vnumquemque pro suo merito sanctitatis, secundum dignitatem redde vnicuique honorem, superiori estimes equalem, senioribus praesta obedientiam, famulare imperiis eorum, obedi cunctis in bonis praecipis. Ita autem obtempera homini, ut voluntatem Dei non offendas, impositas tibi curas humiliter exple, esto obediens diuinæ dispensationi, voluntati eius contraire non audeas, omnia non tribulato, sed tranquillo corde dispone.

A subditis magis venerari stude quam timere, subiecti plus reuereantur quam conditionis necessitate deseruiantur. Talem te redde subditis, ut magis ameris quam timearis. Summa charitate subditos rege, non sis terribilis

*De doctrina
Idem textus
de Norma
vi. cap. 11.*

*De curia
te.*

*De obedientia
Idem textus
de Norma
vi. cap. 12.*

*De prelatio-
ne. Idem textus
supra.*

in subditos, sic eis dominare ut tibi delectentur seruire, & in disciplina modestiæ modum serua, nec nimium nec parum indulgeas: tene modum in omni operetuo & in omni retene temperamentum, ne nimis, ne nimium aliquid, ne infra, ne ultra quam oportet: bona quæque inmoderato usu noxia efficiantur in omni actione tene discretionem, temperare cuncta prudentis est, ne de bono fiat malum, prospice quoque aliquid cui aptum sit, tempera ubi, quando, qualiter, quandiu facere iubeas. Causas rerum & temporum regulas inspice: singulorum operum discretionem agnosce. Cum bene distinxeris opus tuum, optimè iustus eris, quod tibi vis fieri fac alteri. Talis esto aliis quales optas esse alios. Testimonio tuo nulli noceas, non inferas aliis mala, ne patiaris similia, in te serua modestiā, in aliis conferua iustitiam, tene viris veritatē, caue falsitatem, nullum contra veritatem defendas, nullum contra iudices, in omnibus veritatem custodi, nulla ambitione mouearis, nec munera accipiendo causam alterius malam facias, semper munera dissipant veritatem de iusto iudicio, temporalia bona non appetas, pro iustitia nullum præmium quæras, iustitiam pro salute vitæ æternæ distribuas, qui pro sententia munera affectat, futuram gloriam non habebit. Prima iustitia est humanæ fragilitati non ignoscere, non ames damnare, sed magis emendare & corrigere, tene rigorem in discussione iustitiæ, misericordiam in diffinitione sententiæ. Ita clemēs esto in alienis culpis sicut in tuis. Non iudices aliquem districtius quam te, sic alios iudica ut ipse iudicari cupis. Quia pœna aliū iudicaueris eadem ipse iudicandus eris, lex tua te constringit, iudicium quod aliis imponis ipse portabis. In qua mensura mēsus fueris remetietur tibi & adiicietur, nullum iudices arbitrio alicuius, periculosum est dispositione aliquem iudicare, ante proba & sic iudica. In dubiis Dei iudicio reserua sententiam, quod nosti tuo, quod nescis diuino committe iudicio.

De contemptu mundi.

Quamuis sis humilis humilitatē tene, quamuis sublimis, superbiam reprime. Caue autē honorem, quia sine culpa teneri non potest. Sublimitas honorum magnitudo scelerum est. In maiori gradu sine dubio maior est pœna. Qui paruus est proximus est veniæ, potētes autem potentiora tormenta patiuntur, & potentioribus maior instat cruciatus, iudiciū durissimum fiet his qui præfunt, potestates citò patiuntur minas, & quātō maior honor, tātō maiora pericula. Alta arbor vento forti agitur, excelsæ turres grauiorem casum faciunt, altissimi montes saepe fulgoribus feriū-

A tur. In potentibus hominibus citò cadit inuidia, gloria enim inuidiam facit. Inuidia enim periculum facit.

Quamuis aliquis in gloria fulgeat, licet purpura, & bysso resplendeat, quamuis precioso cultu præmineat, quamuis filiorum multitudine fortis muniatur, quamuis protectus armis, quamuis diues in omnibus, semper in pœna est, semper in angustia, semper in mœrore, semper tepidus in pluuia iacet, pallidus in lectis aureis iacet, sed turbatus, brevis est mundi fœlicitas, caduca est & fragilis mundana fœlicitas, praua est huius seculi gloria. Dic ubi sunt principes, ubi sunt reges, ubi Imperatores, ubi potestates, ubi diuites mundi? qui quasi flumen cucurrerunt, & sicut umbra euauerunt, & velut somnium transierunt & non sunt. Diuitiæ usque ad periculum ducunt, usque ad infernum protrahunt, diuites nunquam mentes habent. Si vis semper esse quietus, mundana non appetas, diuitias non quæras, diuitiæ nunquam sine peccato acquiruntur, nunquam sine dolore amittuntur. Valde rarum est, ut qui diuitias possident ad requiem tendant. Quique rerum mundi amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. O homo, non poteris habere Christū & mundum, & non poteris amplecti simul Dei gloriam, & mundi malitiam, difficile est Deum & mundum diligere, à tuis mundi te suspende, & Deo seruire stude. Mundi gloriam tanquam mortuus non aspicias, ab affectu vitæ istius te separa, & sicut sepultus non habearis curam de seculo. Contemne viuens, quod post mortem habere non potes.

De elemosyna.

Quod habes habeto ad misericordiam, quicquid tribuis cum charitate tribue, præbe misericordiam sine murmure, da elemosynam sine tædio, maior sit beneuolētia, quam datum. Tale erit opus tuum qualis fuerit intentio tua. Quod affectu bono dispensatur, hoc accipit Deus, qui autem cum tædio dat mercedem, perdit. Non enim misericordia est, ubi non est beneuolentia. Non facias misericordiā de spolio alieno. Bonum quod facis, per misericordiam facito, non per iactantiam, nihil propter humanam laudem facias, sed propter vitam æternam, quicquid facis pro remuneratione vitæ æternæ facias. Si laus hic quæritur, remuneratio perditur. Ecce fili ostendi tibi normam viuendi, nulla ignorantia amodo te excuses à peccato, non vitæ æternæ inscius, non sis imprudens, aut ignarus, legem quam debes sequi, descripsi tibi. Cognitionem mandatorum habes, iam amodo scis, quid sit rectè viuere. Vide ne vllum offendas, ne bonū quod nosti dimittas, donum sanctum acceptum retine.

ISIDORVS DE NORMA VIVENDI.

HÆc norma vivendi ex Isidori synonymis ac libro de contemptu mundi hinc inde maiore ex parte excerpta, potius quendam consarcinatorem habet auctorem, quam Isidorum. Neque enim crediderim tantū viram cramben bis coctam nobis opponere unquam statuisse.

Age fili, ut oportet: age ut decet: age ut dignum est. Proponet tibi et non pecces, ut culpas tuas non reiteres, post lapsum denuo ne delinquas. Bona & mala prout eueniunt tolera: quæcunque eueniunt mente libera sustine: patientiæ & mansuetudini ante omnia operam des: irrisiōnem despiciendo supera: sagittas contumeliæ patientiæ clypeo frange: præpara contra omnē aspectū clypeum patientiæ: contra linguæ gladium, tolerantia præbe scutum: tacendo siquidem melius vinctes. Disce à Christo modestiam, disce & moderantiam, tolerantiamque Christi attende, & non dolabis iniurias. Maxima est virtus, si non lædis à quo læsus fueris, vel & si læsus permittis. Maxima est virtus, si cuiusque nocere potuisti, parcis: quādo enim cruciaris propterea, peccata tua præcingunt te: quādo minaris, mala tua iter faciunt: quicquid tibi aduersi euenit, propter peccata tua tibi euenit. Cōsideratione igitur iustitiæ dolorem tēpera: melius dolorem portabis, si pro quibus tibi eueniunt intēdas. Cū igitur tibi derogatur ora: cū maledicatur, tunc benedic, maledictioni benedictionem oppone, & irascentem patientia delinire stude, blandimento iracundiæ feruescentem dispelle, nequitiam bonitate verbi vince, malitiam benignitate, inimicos omnes modestia placa: aliorum mala tua bonitate supera. Tranquilla mente illatas contumelias perde, operi tranquillo corde dolores. Vuln⁹ in imo corde quamuis graue sit, apertum euaporat: valdē autem comedit animum inclusum. Quāto enim magis tegis, tāto magis auges: aperi igitur grato animo, & non te excruciet.

Si tristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfac ei. Si peccaueris in illum, pœnitentiā age cum eo. Si offenderis aliquem, propitia eum prece, parce velociter, ad reconciliationem offensionis tuæ citō veniam postula, non dormites nisi conuertaris ad pacem, non requiescas nisi reconciliatus fueris fratri tuo, reuoca eum celerrimo dilectionis affectu. Reuoca eum humilitate ad gratiam: humilitatis affectu illi te prosterne, & supplici modo veniam deprecare: petenti quoque tibi veniam, libenter indulge, & poscenti indulgentiā placatus dimitte. Reuerentiam sanctam amplectere, & confestim benigna suscipe charitate: peccanti iustē non retribuas, sed culpā dimittas sciturus quia in te est venturū iudiciū, non habebis indulgentiam nisi dederis. Et si ille non supplicet, sibi que humiliter dimitti non postulet, si peccatum suum mala consuetudine nō cognoscat cōscientia, tu tamen ex corde relaxa, veniam quoque propria voluntate concede: aufer à corde fraternam offensam vel offensionem, & aliæ nequitia non seruito: odium enim à Deo separat, nec sanguine fuso deletur.

Pacem ama, pacem dilige, pacē cum omnibus habe, & tene, omnesque in māsuetudine & charitate cōplectere. Prepara amplius amare quā amaris ipse: non sis in pace infidus, non sis levis in amicitia, retine semper vinculum constantiæ: odientes ad pacem inuita.

Dilcerne te tuo nō alieno iudicio, nec ex alieno sermone, sed ex tua te mēte metire. Nemo melius & magis scire potest quid tu scis quā tu, cū conscius tui es. Quibus verō prodest, si malus, si bonus prædiceris, aut quæ laus hominum pertinet ad te, si alius es, quā laudaris? Quapropter vita simulationē,

² Reconciliatio.

³ Pax fecit illa.

⁴ Cognitio sui ipsius.

⁵ Hypocritis vitanda.

vita hypocrisis: sub obscuriori veste nō simula-
la sanctitatē. Qualis haberi vis, talis esto pro-
fessione tua & habitu: & in incessu tuo sit sim-
plicitas, & in motu puritas. Nihil dedeco-
ris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil in-
solentiae in incessu tuo appareat: gestus enim
corporis signum est mentis, non praebeas
de te aliis spectaculum, nec aliis obrectandi
locum.

A **Q**uod inter se loquuntur homines, hoc
nunquam scire desideres, nec queras
aliquem qui dicat tibi, omitte causam quae
ad animam tuam non pertinet, nec oblitus mo-
rum tuorum alienos prescrutēris: tāto animo
corrigē vitia tua, quanto studio prospexeris
aliena.

*Curiosus
procul sit.*

Omnē genus mēdaciū summopere fuge,
nō studio loquacium fratrum, nec qua-
libet fallacia vitam alicuius defendas, nullum
mendacium iustum, quod a veritate discor-
dat, in quo etiam prohibetur duplex iuramē-
tum: assiduitas enim iuramenti, periurij assue-
tudinē facit. Fac bonū quod spondidisti,
non in verbo facilis, sed etiam factis & operi-
bus difficilis: sine consideratione vnquam nil
facias vel praesumas: quando non poteris fa-
cere, non pollicearis facere. Multum Deo
reus eris, si non reddideris quod voues, in
malis autem promissis rescinde fidem. Non
est promissio quae dolore adimpletur.

*Idem ferē lib.
2. ca. 10. de
mendacijs.*

Si vis tuas adimplere virtutes, proderē no-
li: occulta virtutes pro elatione, absconde
bona facta pro arrogancia, fuge videri quod
esse metuisti: qui manifestando poteras amit-
tere, tacendo custodi. Vitia verō cordis tui re-
uela, prauas cogitationes manifesta illico, pec-
catum enim reuelatum citō curatur, simulata
culpa crescit. Si patet vitium, ex magno fit pu-
sillum: si latet peccatum, ex minimo fit maxi-
mum. Melius est autem vt vites vitium, quā
vt emendes, ne fortē cū incurreris, pessima
consuetudine reuocare non possis. Cōsuetu-
dinis vincula vix soluuntur, & inoleta diu tar-
dius corriguntur.

*Vana gloria
sua iustitia
fugienda.*

Confessio.

Incipiētem diu delibera sententiā, & quod
vis diu agere, diu exquire, proba & age: nil
enim in agendo praecipiti consilio, sed mora
melius est. In rebus autem bonis tarditas re-
moueat: in bonis enim dilatio nocet, &
quod expedit, differre impedit. In bonis absit
remissa segnitie, absit negligētia. Carnis vitia
citō captant inertes: per torporem enim vires
& ingenium defluunt, & desidia natura cor-
rumpitur. Hebetudo sciētiā lumē extinguit:
solertia autem meliorem reddit. Ardentius fit
ingenium subiuncto studio, & tardiora inge-
nia studiis acuuntur. Torporem naturae indu-
stria excitat, spiritus tarditate assiduitas acuit.
Expergiscētia perficit spiritum, expergiscē-
tia plus scitur, saepe namque consuetudinem
superat, saepe ex consuetudine naturae est effe-
ctus, assiduitas enim mores facit, iugis vsus in
naturam se vertit: quod cum difficultate per
vsum sine difficultate perficies.

*Idem lib. de
Maturā de
gerendum.*

Dilce quod nescis, ne doctor inutilis in-
ducniaris. Bonū autē quod didiceris do-

*Idem lib. de
contemptu,
ca. de doctri-
na.*

D iiii

*Societas non
malerum sed
bonorum am-
plenda.*

*Aures sermo-
ni malo oc-
cludantur.*

*Os pariter
ostendendū
a turpita-
tione.*

*Item ab ocio-
so sermone.*

Matth. 12.

*Eccle. 9.
Minima ne-
gligētia ad ma-
iorem trahit.*

*Ori statim
pouenda.*

*Detrahitis
itaudū.*

Non te adiungas leuibus personis, nec te
admisceas vanis. Vita malos, caue ini-
quos, fuge malignos, sperne ignaros, fuga a te
turbas hominum, maximē illius aetatis qui ad
vitia proni sunt. Bonis iungere, & sanctis in-
diuiduē sociare. Si feceris, socius conuersa-
tionis eorū eris & virtutum: periculum enim
est pessimis sociari: melius est eorum odium,
quā consortium.

Claude aures ne audias aliquid impudicū:
vanus enim sermo citō polluit mentem,
& facile laeditur turpibus & malis omnibus,
agiturque libet quod auditur. Nemo enim
creditur odisse, quorum relatione non laeditur.
Nihil ex ore tuo procedat quo turpesceas,
vel quod turpe sit: sed haec erumpant ex ore
tuo & ex labijs, quae aures non polluant au-
dientium: sermo enim vanus conscientiae va-
nae est index. Mores hominis lingua pandit,
& qualis sermo ostenditur, talis animus com-
probatur. Ab ocioso sermone compece lin-
guam, nec inania verba loquaris: sermo enim
ociosus non erit sine iudicio. Vnusquisque
enim redditurus est rationem sermonū suo-
rum: ante vnus cuiusque hominis faciem sta-
bunt verba sua. Qui verba mala nō reprimat,
ad noxia citō transit: & qui minima non re-
spuit, in maxima valde prorumpit, minorum
namque culpa, maiorem generat. Particula-
tim crescunt vitia, & dum parua non caue-
mus, in magnis prolabimur: minora itaq; de-
uita, & ad maiora non deuenies. Ea quae lo-
queris, grauitate atque doctrina existant cul-
ta, sitque sermo tuus irreprehensibilis, ad ex-
pectationem audientium utilis: stude loqui
omnino quodlibet, secundum quod oportet:
discerne quid loquaris, quid taceas. Intende,
& loquere, & loquendo peritus esto. Multum
autem delibera quod loqui vis, ne reuocare
nō possis quod dixeris: fuge casus linguae, nec
pateat iniuriae iaculis os tuum. Cum amico
semper habeto silentium, vide opportunitatē
loquendi, & proferendi sermonem & expen-
dendi. Maneat in ore tuo mensura, in sermo-
ne tuo sit statera. Abscinde a lingua tua vi-
tium detrahendi, & de alieno malo os tuum
non coinquines: quod in alio detrahis, hoc in
te potius pertimesce.

ce, sapientiam cum cæteris impertiēris, tibi hanc auges, sapientia exinde longior sit, retinendo minor est, & dum plus confertur abundat. Verba tua cum præcedunt opus, quæ ore promissis, quæ ore promittis, opere adimple, quæ verbis doces, executione exhibe & ostēde. Esto non solum magister, sed imitator virtutū. Si doces & facis, tunc gloriosus eris. Nō enim satis est laudare quod dixeris, nisi dictis facta cōmisceas. In doctrina tui ipsius, ab humana te laude tēpera: sic instrue alios, vt te ipsum custodias, sic doce vt humilitatis gratiā nō amittas. Caue, nedū alios docendo erigis, ipse laudis appetitione derogēris. Cum autē instruis eos, obscuritate noli vtī, sed ita dic, vt intelligaris, ne loquendo simplicibus displiceas, ne prudētes offendas: iuxta spiritum audientium erit sermo doctorum. Secundum mores incipienda est doctrina: iuxta vulnus adhibenda sunt remedia, variæ enim voluntates diuersam disciplinam desiderant. Vnusquisque igitur secundum suam professionem est docendus. Inspicienda est utilitas personarum, & vnumquemque taliter in erudiendo tracta. Committe omnibus secreta professionis tuæ, loquere apertē. Cunctis operata, paucis annuncia: ne erubescas loqui quod nostri defendere: & quod tibi scientiæ sentis deesse, ab aliis quære: querendo enim obrecta clarescunt, & difficilia cōferendo aperiuntur. Nulla sit tibi curiositas sciendi latentia, nec ultra quàm scriptum erit quæras scientiæ. Non cupias, quod scire non licet. In disputatione nō contradicas iustitiæ, nec contendas euacuare quod rectum est. In omni disputatione rectū tene, & plus dilige audire quā loqui. In principio audi, in fine loquere. In omni re finis attendatur, extrema quarantur, meliōrque est sermo nouissimus quàm primus.

12
Idem text. li.
de contemptu
mundi. ca. de
obediētia &
de prelatu-
re.

Venerare omnes sciētia & vita meliores, & vnumquēque pro suo merito sanctitatis, potiori gradui competētem reuerentiā tribus, nec te æqualē sanctiōri exhibeas. Senioribus præsta obedientiam & eorum senio obsequio obedi. Cunctis in præceptis sic obtempera, vt obtemperando hominum votis, Deum non offendas. Malum visus facere, nō consuefcas: nec adhuc si pœnæ immincant, peccanti cuiquam acquiescas: melius namque est pati mortem, quàm perniciofa mala adimplere. Non solum quippe factorum, sed cōscius peccati tenetur obnoxius: neque immunis est à scelere, qui vt faceret malè obediuit. Similis est qui obtēperat malo, ei qui facit malum: facientem & obsequentem pari pœna constringe. A subditis magis venerari quàm timeri stude, vt tibi plus dilectionis officio, quā cōtradictiōis necessitate adhæreāt.

E Subiecti te plus reuerantur quàm timeant: ex reuerentia enim amor procedit, & odium tremor cōfert: fidem metus tollit, affectus restituit. Timor nō seruat diuturnam fidem: vbi timor audet, cum sequitur robur: vbi timor, audētia sequitur, & vbi metus, desperatio occurrat. Quapropter tempera oris sementem, summāque bonitate subditos conuenit regere: nō sis terribilis in subiectis, sed sic dominare, vt tibi delectent seruire.

Tene modum in omni tēpore, vt nihil in temperatū agas, nec minus, nec ultra quā oportet, nec in bonis nisi moderatus esse non debes. Omnia enim medicamēta vtilia sunt, & cum tempore omnia sūt vtilia: recta enim immoderato vsu corrumpuntur, omnis nimietas in vitio est. Prospice igitur quid aptum sit tibi, & tempore: & vbi, quando, quare, quandiu facere debeatur, causas rerum & tempora inspice, & singulorum operū discretionēs diligēter distigue. Dignosce omnia quæ agis quare bonum incipias, quare peragas: in omni operatione discretionē tene, nec in aliquo indiscretus sis. Cum benè discreueris multa esse cōsuetudine vitiata, multa prauo vsu presumpta, & multa contra pudicos mores usurpata, tunc minimè consuetudinem serua & legi vsus auctoritas cedat, prauum vsus lex & ratio vincāt. Testimonio tuo nulli noccas, nec ad alicuius periculum vocem testimonio adhibeas. Sermo tuus nec animam cuiusquam, nec res impediāt, nullum contra veritatem defendas.

Cvm iudicas, ne vlli^o personæ affectu deflectaris à viro paupere aut à diuite: causam prospice, non personam. Sperne munus, ne per hoc iustitia corrumpatur: munera enim semper veritatem præuaricant, & citò à viro violatur iustitia. De iusto iudicio temporalia lucra non appetas, pro iustitia nullum tibi præmium quæras dum iudicas: pro futuro serua mercedē, nec quæras in terra rependi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in cælis velis habitare. In iudicio quoque sine misericordia sed eas. Custodi iustitiam discretionis, & noli plus iustus esse quàm oportet: Omne enim quod nimium est, vitium est. Impia iustitia est, fragilitati humanæ non ignorere: non igitur ames damnare, sed emendare potius quàm corrigere. Tene rigorem in discretionē iustitiæ, iudicij examen sequatur pietas, disciplinæ rigorem temperet indulgentia. Ita clemens esto in alienis delictis sicut in tuis, nec quemquam districtius iudices, quàm sicut te ipsum. Sic alios iudica, vt te iudicari cupis: dum

13
Sit modum
velum.

Testimonium
sit incerta
primum.

14
Munera sper-
nenda.

Esa. 51.

Miseretur
vigorem in
iustitia repend.

Matth. 7.

enim indulges aliena peccata, tibi misereris, iudicium quod alijs imponis ipse portabis. In eo enim in quo iudicas, es iudicandus, in qua mensura mensus fueris, remetietur tibi.

15
Iudicium sit
rectum.

OMnia quæ inquisieris, cum iustitia diffinias, numquam iudices suspicionis arbitrio. Ante proba, tunc iudica: non enim qui accusatur, sed criminator reus est: periculum est aliquid præsumptuosè iudicare. In ambiguis de iudicio serua sententiam. Quando nescis, diuino serua iudicio: non nitaris damnare iudicio humano quod Deus suo examini seruat. Incerta nõ iudicemus quoadusque nouissimè veniat Dominus, qui latentia producat in lucem. Quamuis enim non credenda sint, ideò tamen dimittentur, nisi quæ certis indicis approbantur, & non quæ manifesto examini committuntur, & non quæ ordine iudiciario comprobantur. In summo honore tibi suprema sit veritas, quamuis sublimis sis potestatis, in te celsitudinem reprime. Non te extollat honor, sed præsideat humilitas culmen sublimitatis. Tanto esto maiori humilitate conspicuus, quanto es magna dignitate præclarus. Impositas tibi curas humiliter exple, & traditum tibi ministerium mēte subdita suscipe. Esto obediens diuinæ dispositioni, & voluntati eius contraire nõ audeas. Iura potestatis adeptæ moderanter exerce, & omnia non turbulento, sed tranquillo corde dispone. Caue honores, quos sine culpa tenere non poteris. Sublimitas enim honorum, magnitudo scelerum: in maiori gradu sine dubio pœna maior.

16
Contemptus
mundi.

SI vis esse quietus, nihil seculi appetas. Sæper requiem mentis habebis, si à te curam mundi abiicias, semperque quiete æterna fruëris, si te à strepitu terrenarum rerum abstraxeris. Abiice à te quicquid bonum propositū impedire poterit, & toto animo odies damna quæ diligit mundus. Quicquid habes,

A habeto ad misericordiam. Suffragetur virtus tua in operibus. Non eligas cui miserearis, ne fortè prætereas illum qui meretur accipere. Omnibus da, ne fortè cui non dederis, ipse sit Christus. Et cui largiris, cum hilaritate largire: & quicquid tribuis, cum affectu tribue. Tribue misericordiam sine murmuratione, præbe eleemosynam sine tædio. Maior autem sit beneuolentia, quàm quod datur: maior sit gratia, quàm quod impenditur: tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua. **B** Quod enim affectu bono dispensatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, perdit mercedem suam. Qui cum tristitia manum porrigit, fructum amittit remunerationis: non est misericordia, vbi non est beneuolentia. De tuis iustis laboribus ministra pauperibus. Non auferas vni, vnde tribuas alteri. Nihil prodest si alium inde reficis, vnde alium inanem facis. Condemnat misratio ista, non propitiatur. Bonum quod facis, misericordiæ causa, non iactantiæ facito: nil propter temporalem opinionem, nihil propter famam, **C** sed propter vitam æternam, & Dei charitatem. Quicquid agis, pro futura mercede age, æternæ remunerationis expectatio te teneat. Amplius quidquid egeris causa gloriæ, hoc est facti tui. Si dederis ita vt hominibus innotescat, non homini, sed propriæ personæ præstitisti, nec quod ad æternam, sed quod ad huius gloriam proficit. Ecce accepisti modica, data est tibi norma viuendi: nulla te ignorantia excusat, non es iam vitæ nescius, non es imprudens aut ignarus, legem quam debes sequi, dispositionis qualis esse debeas descripsi. Cognitiones mandatorum habes. Iam scis quid est rectè viuere, vide ne vltra offendas, vide ne quod recipis legendo, contemnas viuendo. Bonum scire acceptum retine, & imple opere quod didicisti præceptione. Vide deinceps ne bonum quod accepisti, despicias. Amen.

FINIS.

SANCTI
ISIDORI ARCHIEPISCOPI
EXHORTATIO POENITENDI CVM CONSOLA-
TIONE ET MISERICORDIA DEI, AD ANIMAM FV-
tura iudicia formidantem.

CVR fluctuas anima, mœ-
rorum quassata procellis?
Vsq; quo multimoda
cogitatioe turbaris? Mœs
confusa tædiis, itineris
deuia carpens, tramites
ealiginis subducta luce
percurrit. Nō ablatas res,
cellulas mundi, fascēsque suspires: nec casus
honoris sed ruinas animę plora. Non hæc de-
functoria doleas exitia carnis: sed perseverā-
tia tartari tormenta formida. Nec ærumnas
carceris abigas, quibus sine carebis: sed iuges
Auerni miseras prospectans euita. Quæ hīc
redimi facili compendio possunt, si mundi
affectus in amorem Christi conuertas, & te
non negligas ab iniquitate priuare. Cuncta
peccata a corde diuulsa propellas, res iniquas
penitus remoue, saltēque percussus abhor-
re, vt sinceritate rudi vel serō reniteas. Abiecit
te mūdus, percussitq; rescriptis, derisit. Quare
nō cōsideras quid a te Christus exquirat? Non
humana manu talia te perpeti putes, sed hæc
prouenisse diuino iudicio crede. Inritasti cō-
tra te dominū offensa delicti, qui te flagris ar-
guēs corripit, coërcet, affligit, flagelli impen-
dio monet, vt errata cognoscas & agnita pœ-
nitens corrigas, dstringas, emēdes. Hoc sen-
tire debes, quod instanti verbere pulsatus, vt
beniuolus a malo segregatus existas: & per-
niciosa respuens, innoxia quæras. Vult con-
tritionis nunc te examinare camīno, quo cō-
flatus pristinas vitiorum sordes amittas. Cur
ergo per quamquam diffusus mente vacua cur-
ris? Ad calcem examinis, sensus tui collige
gressus. Discute cor tuum, cautiū interrogā
mētē. Quid ludibriosum retinet vel gessit ex-
ponat. Quid sæuum, quid noxium concepit
vel operit pandat: & dum est licentia, totum

E prædamnare festina. Ecce perpetrata cuncta
coram oculis constant, & secreto murmure
mens vniuersa proponit. Quid admissa crimi-
na nisi lamenta requirunt? Quid vult facti
vulnus, nisi malagmata fletus? Nullum scelus
aliter nisi pœnitendo expiatur: immō, pu-
niendo, ne sitiam vltra, deletur. Ergo si rui-
se nequiter viuendo displicet, surge decēter.
Melius agendo præcurre iudicem futurum,
timens perdentem iniquos. Hunc illum post
seculi crimina opere iustitiæ placa. Atrosi-
gnes inferi, quod est mors secunda, pauesce:
sed admissa pœnitens puni peccata, & viues.
F In hac vita lacrymis extingue tartari flam-
mas, & necando crimina vires euacua mor-
tis. Mors illic non repetit, quos hīc viuentes
amittit. Nam qui se peccato dirimit, iustitiā
iungit: & spiritus vitæ obsequens mandata
custodit, peccata repudians morti seruire cō-
temnit. Vltra iam non moritur nec mors
dominabitur illi: neque eum tartarum exci-
piet in morte, sed cœlum nullatenus dubites
in hoc, nec vnquam diffidas: nam sic prote-
standa diuina dicta decernūt ad regnum, pro-
fectō transierūt cum Christo victuri, qui pœ-
nituisse mala perpetrata probantur. Nulla te
res dubiū de misericordia reddat. Nam par-
cere Deus promptus est clementer indignis:
atque pœnitentibus veniam libenter donare.
Tantum si pœniteas nec iam pœnitenda cō-
mittas. & ob hoc inrisor atque subānnator
vocatus vertas pœnitentiam in punishmentem
pericli. Labor sine fructu est, & spes vanissima
valde, sic peccata plangere, vt non desinatur
peccare. Quasi quis instructa destruat, diruta
reformat, si quod lauat hodie polluat & for-
didet cras, sic enim nō lotus habetur, sed sem-
per immūdus. Nec capit huiusmodi veniam,
sed prouocat iram: quoniam non diluit, sed

dilatat criminum gesta. Tu denique cautius talium exempla declinans, & iam peccasse pœnitere, & iam peccare desiste. Dissipa præteritas lacrymarum opere culpas. Da elemosynam, habes si redime probra, & sequi vanissima respue, contemnere cura. sit iam abdicabile, sit abhominabile semper peccatum, quod cœlo distrahit, in infernum deponit. Melius sit regni gloriam nitore carpere, quàm regni iacturam sordidum horrore perferre. Conuersus ad dominum post tenebras lucem arripe, amplectensq; vitam mortalia facta relinque. Confitere illi, compungere, plangito, roga, dic, peccavi nimium, parce, miserere proclama. Curua cordis genua, prostratus corpore in terram. Obsecra assidue, profusus lacrymis ora. Lenias ut humilis, quem exasperasti superbus. Nam Dei clementiam humiles & flentes acquirunt, non ridentes impetrant, neque contumaces exorant. Certo te pœniteat, perperam quæcūque gessisti. Ut odiens horreas, quicquid indeceter amabas. Quod pudore congruo rubor verecundus aspernit, ritè demum veniam lacrymarum prece requiras. His namque fomentis animæ peccata medetur. Et omnia vulnera priscæ sanitatem receptant. Sic namque diuinum sedas citò furorè: sic profectò capies quicquid lacrymando deposcis, sic denique poteris euadere quicquid claudit, obligat, officit, affligit, obumbrat, & ad Dei gratiam hoc modo redire gaudebis. Quamuis sis peccator impius, malignus, iniquus, criminis omni genere contagioque pollutus, pete à Deo veniam, hæsitans nequaquam in fide, qui omni peccamine cunctos pœnitescentes expurgat. Omne dimittit facinus vera pœnitudo delicti: nec est crimen vllum, quod nequaquam lacrymæ tergant. Quamuis de iustitia terreat iudicij dies, nunc misericordia certa pœnitudo potitur. Delinquentem Deus de præterito damnat, si bonus ex malo fuerit extremo repperitus, ut dicitur impio, Si impietates relinquas, opera iustitiæ faciat, extremo conuersus, impietas illius omnis oblita demitur, mortique sublatus æterna per sæcula viuat. sic denique Paulus fidelis ex infido factus cunctis caret criminibus quæ impiè gesserat olim. sic ex publicano venit Euangelista Matthæus. sicque Surius, Cyprianus ex Mago sacerdos & martyr. sic & Augustinus ardentior carnis amator, sit ex Manichæo, mûdi probat' magister: sic & Niniuitæ impia, obscœna, nefanda descentes flagitia, vitam pœnitendo meretur. Manasses qui idolis templum repleuerat Dei,

A & de cœlo pridem datam prophanauerat legem, post amisso regno captiuus & ferreis vinculis multis ligatus Dominum pœnitentia placâs regno restitutus est, nexibus culpisque solutus. sic David stupri culpam homicidii-que redemit. Et Achaz similiter cœlitus pendentem euasit iram. De quo comminus dixerat vlcisci Deus. Petrus fide lapsus, rursus pœnitendo resurgit. sic & Euangelij meretrix ac publicanus paruis fufis lacrymis multo se piaculo mundant. Et plurimi alij quos olim scripturæ declarant, post crimina cœlibes factos pœnitundine viros. sic econtra polum habentes ad tartara cadunt, qui bona priora malum appetendo relinquunt. ut dicitur iusto: Si ab iniquitate egressus iniquus extiterit, omnis iustitia eius depereat, & ipse morte damnetur. sic Iudas olim subito malignus effectus omne bonum perdidit, quod dudum beatè peregit. sic & Salomoni nihil imputatur bono quod antea gessit, sed extremo malo damnatur. In qua voluntate postremo quispiam vel actu fuerit inuentus, in hac iudicandus erit. sicut de hoc ipso Dominus locutus est dicēs, In quo te inuenero, in hoc te iudicabo. Et si credis amplius, hos ipsos diligit deus, qui post prauitates esse rectiores studet: ac sic se post vitia virtutibus magnis exercent, quàm qui mala grauius nunquam perpetrasse noscuntur, & bona præcipue torpentes agere piget. sicut quispiam dominus illum magis seruum amplectitur qui post damna quædam potiora lucra reportat, quàm qui nihil perdidit, & nihil augmenti fecit. sic imperator illum magis militem amat, qui post fugam remeās, hostem persequendo prosternit, quàm qui numquam fugit, & nil vnquam fortiter fecit, sic agricola illam terram plus amat, quæ vberes illi post spinas affert fruges, quàm illam quæ tribulos vel spinas numquam nutriuit, & fertilem messem nunquam aliquando produxit. Nō desperes veniam, sed potius spera salutē si facturus optima, pessima damnare decernas. Corrige delictum, muta mores, renoua vitam, & nulla te plecti dolebis postea pœna. Non erit in crimine quem pœnitet ante fuisse: nec dicetur impius, qui fuerit denuò pius. sequentia vero carmina constructa lamentis suspirando lætita, nonnumquam plorando decanta. Nam potest Dominus transferre in gaudium luctum, & aduersa omnia in prosperitatem mutare. Quem æternis laudibus glorificant in cœlo cœli, & summis honoribus cultores effertunt mundi. Amen.

INCIPIT LAMENTVM POENITENTIAE DVPLICI AL-
PHABETO EDITVM, EXCEPTIS TRIBVS LITERIS, IDEST

A. B. & N. in quibus aliquantis versibus multiplicatur, vbi
exorat pro indulgentia peccatorum.

A VDI Christe tristem sletum
Amarumque canticum:
Quod percussus & contritus
Modulatur spiritus,

Cerne lacrymarum fluxus,
Et ausculta gemitus.

Ad te multum vulneratus *
Vocem sletus eleuans,
Alta de profundo cordis
Emitto suspiria,
Precibus si forte velis
Placatus agnoscere.

Alleua calamitatis
Importuna pondera,
Quae me diutius premit
Et elidit impiè,
Nec discedit ut resumam
Vitae respiraculum.

Ablato consolatore *
Quadro clausus lapide
Gemo lugens & suspiro,
Miserere, clamitans,
Pulso rogans tota die,
Sed tu semper dilatas.

Ad iuuentutis delictum,
Et ad ignorantia,
Non me teneas exoro:
Sed misericorditer
Pratermissum hoc dissona
Iam indigno parcere.

Ab antiqua pietate *
Ne declines obsecro:
Nam iustitiae rigorem
Si me sequi iubeas,
Mille sum debitor poenae,
Mille dignus mortibus.

Affice iam Deus clemens
Aerumnas quas tolero,
Remoue contritiones
Et flagella prohibe:
Ne me precor indignatus
Opprimas & conteras,
Annos meos in dolore,
Vitam in gemitibus
Vilis factus consummaui: *
Parce mihi deprecor,
Iam non possum sustinere,
Da dexteram, & eripe.

E Aggrauasti manum plagae
Super me validius,
Carnem dira flagellorum
Vlione conterens,
Cades ferro, sordes peste,
Tenebrarum carcere.
Auges tempora pressurae, *
Luctus addis onera,
Differens afflicto valde
Dare mihi requiem,
Contra quod grates rependo
Non resultans murmuro.

F Abes dico veritatem
Vt occidas impium:
Sed rogo post disciplinam
Da placatus veniam,
Quia non mortem iniqui,
Sed vitam desideras.
Accuso me, non excuso,
Laudans te quod mitis es,
Iuxta modum delictorum
Parua datur ultio,
Haec & ampliora, clamo,
Dignus sum excipere, *

Ad remedium malorum
Aeterni iudicii,
Satiatus nunc flagello
Temporaliter percuti,
Quam perennibus futuro
Dari cruciatibus.

G Adhibe si placet adhuc
Tormentorum stimulos,
Quibus desuam veterina
Putridaque crimina: *
Salus tantum vita demum
Subsequatur morbidum.
Adhibe, sed non iratus,
Vt sit tolerabile

H Quod me propter mea iubes
Perpeti facinora:
Quatenus correpto rursum
Sum mihi post verbera.
Amarum hoc est & leue,
Quia pertransibile,
Sed amarius & graue
Quod inrenuocabile, *
Quo poenarum non est finis,
Nec dolori requies.

*Ardens illic vrit flamma
Dampnatorum corpora,
Vltra reditum non sperat
Quem illa suscepit,
Cuius pauore tabesco
Liquesco formidine.*

*Arbitrè & testis æquis
Ipse dum adueneris
Iustum reddere mercedem
Singulorum meritis,
Quo me saluare decernas
Opus non inuenies.*

*Adeo districtum cernens
Examen iudicij,
Duco vitam in maxime
Iugiter & gemitu,
Iustum iudicem visurus
Iam pauesco territus.*

*Amarus & pavidus tunc
Vultus tuus impijs,
Per quem nullus impunitus
Erit habens crimina,
Nisi qui lacrymis illa
Nunc viuens absterferit.*

*A tranquillitate tua
Tu nunquam mutaberis,
Sed mitis parebis iustis,
Terribilis impijs,
Quos habuerit de culpa
Reos conscientia.*

*Ab iniquis iustos omnes
Segregans velociter,
Pones hædos ad sinistram,
Et agnos ad dexteram,
Hos eterna luci dabis,
Illos autem tenebris.*

*Ab ira furoris tui
Quis non conturbabitur?
Quæ à nulla creatura
Cohiberi poterit,
Cum peremeris iniquos
Oris tui gladio.*

*Amputans verbo, non ferro
Ceruices peccantium,
Tu perdes in tempestate
Festinantes impios,
Vitæ sempiternæ iustis
Conlaturus præmia.*

*Accipite dicit illis,
Regnum paratum est vobis
Pro fructibus iustitiæ
Et misericordiæ
His & illis quæ fecistis
Cuncta tu testificans.*

*Adstabant ante tribunal
Tuum omnes animæ,
Quicquid in carne gesserit,
Narrantes ad singula,*

*A Quid tam pro nefandis miser
Criminibus respondeam?*

*Adversus phalerata
Iustum nullum faciet:
Actus boni tantum facta
Non verba recipies,
Data singulis talenta
Cum vsuris experens.
Abactis & refutatis
Excusationibus
En homo tantum dicetur
Et opera illius,
Quæ præcernens ut meretur,
Confestim recipiet.*

Arcana tunc secretorum

*B Omnis conscientia
Sic lustrabis, velut vultus
Cernitur in speculo,
Heu mihi qui parebo
Peior omni pessimo.*

*Ad personam non conuertens
Visum, sed ad merita:
Nec natalibus insignem,
Sublimem prudentia
Facies tibi consortem,
Sed insontem opere.*

*Abominabilis erit
Coram te iniquitas,
Nullus enim immundorum
Tibi sociabitur,*

*C Quomodo tunc fortens hircus
Mundis iungar ouibus?
Ante te iusti nec erit
Secura iustitia,
Quam si districtè perquiras,
Et ipsa peccatum est,
Qui si iusto nisi parcas,
Væ periclitabitur.*

*Arguens in veritate
Decernes iudicium,
Et in æquitate tua
Iustus vix saluabitur,
Vbi tunc ego parebo
Peccator & impius?*

*Annalibus referatis
D Nudabuntur publicè
Omnium hominum facta,
Cogitatus impij
In statera tu librabis
Omnia in pondere.*

*Adpenso bono vel malo
Pars hæc operarium
Vendicabit, quam momenti
Lance declinauerit,
Quid agam si pondus malis
Me laua iactauerit?*

*A iustitia diueri
Nullo modo poteris,*

Nec personam acceptabis
 Nec ullius munera:
 Sed reddes unicuique
 Iuxta sua opera.
 Afficient mali iustos,
 Cum beatitudinem
 Gloria promeruerint,
 Et dolebunt acriter,
 Quod non vixerint sic iuste
 Ut sic essent liberi.
 A dolore in dolorem
 Nequiores transient,
 Cum, abite maledicti,
 Illi ipse dixerit,
 In ignem qui est paratus
 Vobis & diabolo.
 A requie beatorum
 Vita vel consortio
 Se sublato intuentes
 Iunctosque diabolo,
 Ut aeternis cum eodem
 Dentur cruciatibus.
 Allenabunt ululatum,
 Et rugitum immanem,
 Planctum magnum facientes
 Amarum & validum,
 Quale numquam fuit factum,
 Neque dictum vel visum.
 Ad gentem gens, vir ad virum
 Pectora percutient,
 Tribus ad tribum, & regnum
 Contra regnum ferient,
 Viri denique seorsum,
 Et seorsum foeminae.
 Angeli tunc copulabunt
 Scelere consimiles
 Quos cursim praecipitantes
 Dabunt flammis inferi,
 Ut par poena semper urat,
 Quos par culpa sociat.
 Habebunt vita praecisi
 Sublatique gaudio,
 Quo perennis erit luctus
 Dolorque perseverans
 Et consolatio nulla,
 Nec unquam reuersio.
 A te quisquam non reuoluet
 Prolatum iudicium,
 Nec ab illo quem tu ipse
 Iudicans perdidisti,
 Vltione sempiterna
 Pravos omnes puniens.
 A Deo prerogativa
 Mitto precum commoda
 Fundens lacrymas dum uiuo,
 Rogans dum intelligo,
 Ne me iuxta mala mea
 Condemnandum censeas.

E Aspera sunt quae peregi
 Acerba & graua:
 Propter quae si persequi
 Me iuste decreueris,
 Morti debitor & poena
 Noui quod reperies.
 Ad iniquitatem meam
 Si conuertas oculos
 Facto poena quae condignum
 Neminem reperies
 Cum quo me cremandum putes
 Comburendum censeas.
 Ad delictorum mensuram
 Criminumque copiam,
 Ipsa poena tartarorum
 Vix credo sufficient,
 Dum nec talia nec tanta
 Quis iniquus fecerit.
 Anxius ob hoc suspiro
 Quod impiè gesserim,
 Pesimorum peccatorum
 Saucius sum vulnere
 Difficile tantis malis
 Esse saluus arbitror.
 Arctor undique pressuris,
 Comprimo angustias,
 Fluctuat mens in morore
 Cor natat in lacrymis,
 Nec ullo timore multo
 Requies est animi.
 G Arui polique marisque
 Non turbabor sinibus,
 Quin & hac ignis ardore
 Resoluta defluent,
 Vbi me miser abscondam
 Quo ante te fugiam?
 Ab immensitate tua
 Mundi gyrum clauditur?
 Caelum terramque tu reptes
 Et sine te nihil est,
 Qui placatum te non habet
 Iratum quo fugiet?
 Agitur mens agra passim
 Diuersa considerans,
 H Nec elucet euadendi
 Vssiam effugium,
 Sed abs te Domine fuga,
 Et ad te reuersio.
 Arma sumens poenitentis
 Saccum & cilicium,
 Pulso pietatis aures
 Viscera clementiae,
 Verba fletus & doloris
 Ingerens cum lacrymis.
 Audi preces & placare,
 Mens quas agra parauit,
 Consideransque dolores
 Impende malagmata,

Quia tua sum factura,
 Tuaque plasmatio.
 Adhibe precor medelam,
 Pessimis vulneribus
 Profluentia prestingens
 Vitiis ulceras,
 Corrupta redintegrando
 Sanitate perpeti.
 Aufer me de luto facis
 Peccatorum omnium:
 Emundare non contemnas
 Antequam discutias:
 Et non ero tunc immundus
 Si me nunc piaueris.
 Accipis & peccatores,
 Sed quos nunc iustificas,
 Respicias multos, ut Petrum,
 Si descentes poenitent,
 Sicque lapsos ad inferna,
 Renuis ad aethera.
 Apud te redemptio est
 Et misericordia:
 Quam nisi propitiatus
 Parcere decreueris,
 Vae mihi quod malos omnes
 Praecedam ad victimam.
 Ac per hoc opto misellus,
 Ne fuisset genitus:
 Quia & lux ipsa praesens
 Iam mihi tenebrae sunt
 Aeterna damnationis
 Pauendo perniciem.
 Boni nihil habiturus
 Quod malis obijciam,
 Poenarum metu quassata
 Tremunt conscientias,
 Dum formidat infinita
 Subire discrimina.
 Bone Deus perituro
 Nunc subueni exoro,
 Nunc & ab ira perenni
 Et a morte libera,
 Ut quem iustitia punit
 Tu salues clementia.
 Benigne Pater ignosce
 Quod agnoscens fateor,
 Pronuncio malum meum
 Non vindex operio,
 Excipe professionem,
 Et da indulgentiam.
 Bonitatis pietatem
 Multis non merentibus,
 Gratis peccata dimittens
 Indulxisti veniam:
 Non defraudes vni, quod tu
 Dedisti quamplurimis.
 Blanditus confessione
 Placaris humilium,

A Ad ignoscendum citius
 Flentis voce flecteris,
 Poenitentis assuetus
 Consulere lacrymis.
 Brevis non est manus tua
 Ut prestare nequeas,
 Multus es ad ignoscendum
 Hinc indulge clamito
 Miserere, ne differdas:
 Parce ne interimas.
 Biplici quaeso flagello
 Noli me percutere,
 Sustende paululum iram
 Habe patientiam,
 B Quia multum ego miser,
 Sed tu plus misericors.
 Conuersus ad pietatem
 Restitue gratiam,
 Vitam cum peccato simul
 Ne velis extinguere,
 Serua benedictionem
 Receptanda venia.
 Carnem pro peccato suo
 Quantum placet attere,
 Plagas enim temporales
 Libenter excipiam,
 Precor tantum ne perennes
 Indignatus inferas.
 Doloribus hic afflige,
 Mœroribus affice,
 C Per flagella modo purga
 Ne in futuro punias
 Carnis poena quae deliquit
 Redimatur anima.
 Decerne clementer pie
 Perditum requirere,
 Mira qui benignitate
 Abiectos recolligis,
 Et aduersos reconuertis,
 Oberrantes corrigis.
 Errasse me dudum plango,
 Pollutus & prodigus
 Meretricio amore
 Bona perdens patria,
 Hinc ad te vilis egenus
 Et percussus remeo.
 D Ego me indignum loco
 Filiorum clamito,
 Quod paternitatis tuae
 Renuens admonita
 Vagus per quaequam defluxi,
 Cucurri per auita.
 Feci malum miser ego
 In insipientia
 Promocaui te ad iram
 Duris facinoribus,
 Quibus digne consternatus
 Magno luctu conteror.

Fletibus tamen reuertor
 Confitendo penitens,
 Aufer indignationem
 Culpa factus immemor,
 Et paterna pietate
 Sume precor erroneum.
 Punire si tamen adhuc
 Plagas me diiudicas,
 Fer me sicut quos diligis,
 Castiga & argue,
 Sed clementer ut emendes,
 Non ut interficias.
 Graues ut culpa merentur
 Non ita desanias,
 Tempera seueritatem,
 Desine percutere
 Usque ne plaga contritus
 Desiderem & peream.
 Hoc interdum te deponco,
 Ne temptationibus
 Quibus subinde peruertor
 Violenter obruar,
 Victus ne miser succumbam
 Da precor auxilium.
 Heu dirè me tandem precor
 Ne permittas decipi,
 Nam sufferre temptamenta
 Daemonum non potero,
 Desiderij eorum
 Malitiam refrena.
 Inde te benigne Deus
 Adclius efflagito,
 Quantulumcumque placare,
 Ut & hic indulgeas,
 Ne longa poena subactus
 Miser valde factus sim.
 In dolore sempiterno
 Carnem ne constituas,
 Ne crudeliter exire
 Compellatur anima.
 Da cruciatibus finem,
 Requiescat spiritus.
 Carpe mores, visita me,
 Immo veni libera,
 Surge, dicito captiuo,
 Prodi foras misero,
 Releui carcere trusum,
 Pande iam absconditum.
 Caput & reliquos artus
 Aqua munda dilue,
 Atque internos squalores
 Purifica gratia:
 Cunctis ut abire sinas
 Defectum seracibus.
 Lugeo confusus mala,
 Quae gessisse memoror,
 Fundo preces & lamenta
 Contristatus animo,

E Precor oblatam ne neges
 Penitenti veniam.
 Lacryma contra peccatum
 Non quidem sufficiunt:
 Sed quod non valeo paruis
 Expiare fletibus,
 Oro pietate demas,
 Abluas clementia.
 Miseratione tua
 Fac iustum ex impio,
 Fulgidum de tenebroso,
 Nitentem ex horrido,
 Innocentem ex iniquo,
 Viuentem ex mortuo.
 F Miseratus iam omitte
 Noxas mihi criminis,
 Eripiens plasma tuum
 De manu diaboli,
 Memento figmenti tui,
 Et esto placabilis.
 Manus tua me fecerunt,
 Formauerunt digiti,
 Corpus in ventre materno
 Per membra delineas,
 Tua virtute creatam
 Quo clausisti animam.
 Ne des in ruinam mortis
 Opus tuum Domine,
 Propter carnale peccatum
 G Quod lamentis olui
 Possibile praedixisti,
 Atque vix mirabile.
 Nullum petire protestans
 Quamuis graui crimine
 Carnaliter polluaturn,
 Si redeat penitens,
 Et non hesitet in fide
 Sumi posse veniam.
 Nuncians pro te & tuis
 Missus & discipulis,
 Penitemini, calorurn
 Prope regnum factum est,
 Et omnis peccati datur
 In Christo remissio.
 H Non in multis iustis ita
 Te gaudere perhibes,
 Ut in vno erroneo
 Peccatis turpissimo
 Veni quaerere & saluare
 Dolens quod perierat.
 Nulla tam grandis est culpa
 Cui non sit venia,
 Omne facinus peccati
 Delet poenitentia,
 Si reiectis malis quisquam
 Sanius hanc peregerit.
 Nullum est malum quod nequit
 Aboleri lacrymis,

Omne peccatum dixisti
 Dimitti hominibus,
 Spiritus tantum sancti
 Excepta blasphemia.
 Nunquid fixum verbi tui
 Soluetur propositum?
 Absit hoc domine Deus
 Vt repellas quempiam,
 Qui post malum resipiscens
 Te conuersus sequitur.
 Obiice bonitatem,
 Et vince malitiam,
 Prebe moram pœnitendi,
 Tempus mortis dilata,
 Fac ut salus subsequatur,
 Ne tollat interitus.
 Omnino confidens credo
 Quod nolens perire me
 Subiecisti flagellis
 Quibus resipiscerem,
 Vt abhominando culpam
 Redirem ad gratiam.
 Placeat Christe damnatum
 Reparare naufragum,
 De interitus errore
 Te quærente redeam,
 Atque de maligno dignus
 Efficiar famulus.
 Peccaui tibi, peccaui,
 Et deliqui nequiter,
 Sed conuersum nolo perdas,
 Et quæ posco tribuas,
 Vt me mundes ante mortem,
 Et dum vivo redimas.
 Quis fuerim ne requiras,
 Sed quis esse cupio,
 Veteri culpa ne quæso
 Reputes damnabilem,
 Cerne corrigendi votum,
 Et relaxa debitum.
 Quamquam de reatu facti
 Sit mihi confusio,
 Noni quod de fine quenquam
 At non de principio,
 Aut pro bono tu coronas,
 Aut pro malo indices.
 Recipe domine pater
 Fugam lapsum famulum,
 Tolle mortem pœnitenti
 Te precantem libera,

A Et cum electis ad vitam
 Agni libro reuoca,
 Reprobati me ne sinas
 Quem pro meis meritis
 Ingenti pressura polis
 Et limas diutius,
 Sed quem viuentem fatigas,
 Recipe post obitum.
 Solue Christe vincula pedum,
 Ligamenta criminum,
 Refera limen obscurum
 Tenebroso carceris,
 Redde iam luci sepulchrum,
 Peregrinum patrie.
 B Tolle furorem perennem,
 Ab animo principis,
 Te propitiante fiant
 Iam mihi placabiles,
 Quos aduersos diuturna
 Miser ira tolero.
 Veni Iesu ne tarderis,
 Mors antequam rapiat,
 Fessum de puluere leua,
 Et me reconcilia,
 Lacrymas iuges absterge,
 Cor triste latisifica.
 Christe qui diuersitate
 Gratiarum diues es,
 Fructum & meritum precor
 C Viuenti contribuas,
 Ne me sterilem procernens
 Succidas in posterum.
 Macerari me post mala
 Ne permittas obsecro:
 Habeam munere tuo
 Conlata quæ offeram,
 Quibus à læna sublati
 Transcam ad dexteram.
 Zabulo me non coniungas
 Ad mortem cum impiis,
 Nec in tartari baratro
 Patiaris obrui,
 Qui venisti te credentes
 De morte redimere.
 D Gloriam iam vigil etiam
 Alphabetum finiens,
 Tibi Patri Filioque
 Inclyto Paraclyto,
 Cui laus erit & potestas
 Per æterna secula. Amen.

INCIPIIT ORATIO SANCTI ISIDORI ARCHIE-
 PISCOPI, PRO CORREPTIONE VITÆ
 flenda semper peccata.

DEus omnium mirabilium auctor, misericordiarum pater & consolationis, in tribulatione refrigerium, cuius gratia præuentus homo sua peccata considerat, plangit & emendat: cuius respectu & munere incipit vel bonū facere, vitare malum & refutare,

sequi iustitiam, & declinare ab iniquitate, deliderare perennia, & horrescere peritura, confiteri misericordias tuas, & abnegare impietates suas: quia nihil propriū habet homo, sed conuersio & profectus illius donū tuum est: nec à se quisquam potest corrigi sed à te: dicēte Propheta, Scio Domine, quia non est hominis via eius: nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos: & Apostolus ait, Nō volentis neque currentis sed miserantis est Dei: & ipse dicis, Miserebor cui voluero, & clemēs ero qui mihi placuerit. Adesto igitur supplicationibus meis, intēde deprecationem meā. Et quod expeto perface propitius, & intende placatus. Tu enim abstraxisti me de laqueis mundi, & eduxisti me de reticulo peccatorum. Tu reueraſti os meum ad confitendum tibi, cum essem peccatis omnibus obligatus: & fecisti intelligere me quomodo aut pro quibus obsecrarem te. Posuisti fiduciam in corde meo postulādi necessaria animā meā: quoniam (vt Propheta dixit) volēs misericordiā reuerteris & misereris, obliuiscens mala hominū, & peccata benignitate pertransiens: & ipse dixisti, Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Qui enim peti se & pulsari licentiam tribuit, dare sine dubio & aperire paratus est: nec est avarus ad impertiendum, qui petere clamat non habentibus: ac per hoc ipse se postea pœnitebit egere, qui ad dandum sibi à dispensatore congruentia remedia, modo neglexerit impetrare. Ideo silere nequeo tactu gratiæ superuenientis admonitus. Nam fateor Domine quod indignū me præuenit misericordia tua, & dum in grabbato multorum peccatorum seculi huius mortifero quodam iacerem sopore depressus, misisti gratiam tuam cum flagellorū strepitu suscitare damnabili torpentem segnitia, vt apertis oculis expergefactus, dum in me nihil victus boni operis, recognoscerem, venirem ad te, vitæ petiturus alimoniam, ne me egestas superueniens in nouissimo præfocaret. Idcirco consurgens ad te lamentationum clamoribus prece multifaria pietatis tuæ pulsans auditus, per alphabetum quod præmisi, singulas eius litteras rigans flumine lacrymarum. Compulit enim me paupor iudicij tui flere diutius, & gratia tua fecit fiducialiter exorare, credens quia in te Deo meo transgrediar murum omnium iniquitatum meatum quæ circumdederunt me, atque præreptus angustiarum mearum afflictionibus, pertranscam ad amplitudinem latissimæ iocunditatis, scilicet non huius seculi sed futuri. Hanc ob rem non desinam exorare te, donec miserearis mei & salues animā meam: quæ confitetur tibi hodie in conualle sita plo-

rationis, quia introduxisti me: quia non meo merito sed tuo dono ad arctissimæ pœnitentiæ claustra perueni, & in fontē lacrymarum illius ingressus sum, varias nequitiae maculas lauaturus, quæ nōdum me petente sed te præstante mihi conlata est, tuaque misericordia procurante, nec dum eam quererem inueni. Ecce iam non minimo tempore in æstu afflictionis eius desudo, sub districtionis eius regula laboro. Cum ipsa contendens cotidiana examinatione discutiatur, pressura illi⁹ magnos mihi gemitus trahit, & flere me quia deliquerim magis magisque compellit, & gratias tibi referre iugiter docet pro patiētia tua magna, qua diutius sustinuisti me lasciuientem, & seruasti tempus correctionis quo relicta præuaticatione conuerterer, ne peccatū incessanter persequens in æternū cum peccato perirem: & nunc misericorditer erudiens me in virga tua operaris salutem meā, subtrahens de corruptione vitam meā, & animam de interitu: vt scirem electionem bonorum iniqua prætergredi. Et hoc confidens spero: quia sicut induxisti pœnitentiæ tribulationes, ita & indulgentiæ miserationes impertias. Non solum autem, sed & benedico nomē sanctum tuum, quia distulisti euentum mortis: ne in peccati torpore ad pœnam sempiternam desiperem, & subuenisti mihi de longē providens remedium curationis meæ, eo quod vlcere pestifero laceratam animā meam huius pœnitentiæ medicaminibus tradideris sanandam. Bona enim mihi est stimulatio illius, quæ offensiones præteritas fugere docet, & futuras cauere me præmonet. Leue reputo iugum oneris eius, quia grauiorē tollit cruciatu quā in ferat, & dum temporaliter premit, æternaliter redimit. Amabilia sunt mihi vincula illi⁹ quæ nūc in paruo ligant, vt absolutū in perpetuum faciant. Placitæ sunt exteriores sordes illius, eo quod earumdem scabrositate interius anima piaculis emundetur. Et suauior nunc mihi est eius amaritudo, quā dulcedo luxuriōsæ vitæ in præterito: quia per illam vitam anima præfocatur, per istā vero ab huiusmodi morte resurgitur. Quod illa sordidauit, ista diluit. Quod cruentauit illa, medetur & sanat hæc. Si enim noxium exterius cernerem in corpore vulnus, aut aliquem intrinsecus sentirem viscerum dolorem, ocyus omnino ad medicum currem, secandam cum doloribus ferro traderē carnem, & ignito cremandam cauterio, atque causa reparandæ salutis amarissima bibere non recusarem antidota. Cur ergo ista molestē feram, per quæ anima de sempiterno interitu salutis perpetuæ restauratur? Quid retribuam tibi Deus piissime amator hominum, & clemēs iustificato pec-

catorum, pro his quæ præstitisti mihi? Calicem salutis accipiam, nomen tuum obinde cum laudibus inuocabo: in viâ vitæ reduxisti gressus meos, grates tibi referre non desinam. Hæc est enim via per quam de inferis ad cælum recurritur, de peccato ad iustitiam reditur, de offensione ad tuam gratiam reuocatur: & ut in breui cõcludam, omnis ruinæ hæc est reparatio. Hæc denique orante publicano in templo superat iustitias Pharisei, in hac reddit iustiorum: hæc Lazarum per flagella temporalia ad requiem deduxit æternam. Tibi Domine laus & gloria, qui percutis & sanas, vulneras & mederis. Das dolorem transitorium, & post paululum æterna iocunditate refrigeras, quoniam iustus & pius es: iustus, quia nequaquam delinquenti parcis: pius autem, quia poenitenti misericordiam non subtrahis: item iustus & pius es, quia prius hic hominem à peccatis emendas, & postea ab æterno supplicio liberas. Peccatori enim, ut prætuus, non parcis, dum cum aut flagello temporali ad purgationem feris, aut iudicio æterno puniendum relinquis: aut ipse in se homo poenitendo punit quod male commisit: ac perinde est quod delinquenti parcere nequaquam diceris. Nullum enim peccatum impunitum relinqui potest, quoniam poenam peccata merentur: sed aut punit hoc homo, & liberat eum tu: aut si ille distulerit, punitur: iuxta quod dicit Apostolus: Si nos ipsos iudicaremur, non utique iudicaremur. Quasi diceret, si nos in hoc seculo à peccato discernemus, poena nos peccati futura non plecteret. Necesse est ergo homini punire peccatum, ut æternum non incurrat supplicium: nam à punitione poenitentia nomen accepit, quasi punientia: dum ipse homo poenitendo punit quod male admisit. Nā nihil aliud agunt quos veraciter poenitet nisi ut quod male fecerint, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parentibus, tu parcis, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta est autem poenitentia, præterita delere, & futura non admittere. Hæc secundum similitudinē fontis est, ut si fortē impugnate diabolo aliquod peccatum inrepperit, huius satisfactione purgetur. Satisfactio autem est causas peccatorum & suggestiones excludere, & ultra peccatum non iterare. Ipsa autem poenitentia iuxta qualitatem delictorum agenda est: nam sicut leuia peccata occulta oratione delentur: ita graua coram Ecclesia per poenitentiam & satisfactionem remittuntur. Vnde quia poenitentia satisfactio iudicio tuo, non humano pensatur, & occulta est indulgentia tuae miserationis, flere sine intermissione necesse est. Nec vnquam de peccato securitatem habere poe-

nitentem oportet: quia inimica illius hæc est: parturit enim illi negligentiam, & negligentia sæpè insollicitos ad vitia transacta reducit: sed tantum debet esse promptus ad poenitendum, quantum & pronus ad peccandum extitit: tãtòque sublimius per humilitatem proficere, quantò inferius per elationem noscitur prolapsisse: & non solum plangere quia malum quod non debuit fecit, sed etiam quia bonum non gessit quod debuit. Cautissimum enim hæc res non inertem iustificat operarium: poenitentia enim vera in omni sancto opere sollicitus anxietur. Non habet omnino risus, fabulas vanas non recipit, neque desiderii inquinatur, factisque proteruis: terrena non concupiscit, cælestia desiderat, de fine suo cogitat, iudicium futurum semper intēdit, & qualiter coram Deo dignè appareat, hoc quotidie sibi procurat, soli Deo militat, in nullis mundi negotiis inuoluitur. In vigiliis & orationibus frequentissima est, in ieiuniis exercitata, in cibo & potu moderata, in labore & lectione assidua, in caritate perennis, in castitate perpetua, in sermone verissima, in iuramento continens, benigna est & patiens, inuidia non succenditur, ira non superatur, cauet iactantiam, humilitatem amat, contumeliā non rependit, odit auaritiam, fugit vanam gloriam, superbiam detestatur, gaudia respuit, gemitus, suspiria & tribulationes amplectitur, sciens quia misericordia tua non negligentibus neque ridentibus conceditur: sed afflictiis & cõtritis corde donatur, sicut ipse ait: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. & iterum, Vae vobis qui nunc ridetis, quoniam lugebitis & flebitis. & Apostolus, Miseri, inquit, estote & lugeite & plorate: risus vester in luctum conuertetur, & gaudium in mœrorem. Humiliamini ante dominum, & exaltabit vos. Certum sane est quod omnis culpa fletu resoluitur, si renouata morum prauitate transacta malitia non repetatur. Nam non sufficit à malo discedere, nisi subsequatur bonum etiam operari: sicut scriptum est, Declina à malo & fac bonum. & alibi, Quiescite agere peruersè, discite benefacere: quatenus peccato satisfactio poenitudinis opposita, simulque præterita malitia succedente bonitate cooperta & obuoluta pereat, & minor inuenta mortificetur. Quamobrem quia per satisfactionē fletus, lapsa rursus erigitur anima, & huiusmodi lauacro nitoris pristini recipit dignitatem, expedit mihi augere fletus, & celebres facere lacrymas, super crebrò repetitas iniquitates meas quas innumerabiliter frequentavi. Non enim mihi plorasse sufficere puto iuxta copiam delictorum: plangam ob hoc assiduè in amaritudine de-

līcta mea, si fortē tibi placeat vsquequaque mundare me ab illis. Utinam mei capitis in cruorem latices verterentur, & pro lacrymis sanguinem funderē: vt crudelia peccata crudelibus lamentis abstergerem, quibus me olim ignaua fatuitate nequiter vulneraui. Immentis idcirco tēdiis satagens eueritur anima mea, quæ etiam exaruit formidine tui furoris exterrita. Conuersa est in succum absyntij vita mea, felle & aceto redundant viscera mea, doloribus profundis corrumpuntur præcordia, suspirium suspirio excipitur, & gemitus in gemitum inruit. Timore futurarum pœnarum, & præsentis flagellorū ærumna, incuruatus & humiliatus sum vsque in finem: nec possum onere multiplici prægrauatus caput erigere. Stat mors, stant & immensa crimina coram oculis meis: & res nulla non est vnde possit esse redemptio. Ob hoc ineffabiliter conturbatus, nec regimine vtor, nec cōsiliū angustia pressuræ vsque in desperationis perducit articulum, & velut in aranæ filo consistens status mentis nutat, vt subruat, interdum timens propter austeritatē culparum, ne nolis ignoscere, interdum confidens propter lenitatem misericordiarum, quia statuas liberare, & inter spem & metum non est parua commotio cordis mei: quia si vis perdere, incitat iustitia, si autē vis saluare, inuitat misericordia: & licet flagella præsentia conuersum à peccatis absoluant, mens tamen ideo titubat, ne plagæ meæ non sufficiāt ad expurganda omnia delicta mea: & tamen sapientiæ tuæ subtilitas, ita exterius inrogat pœnas, sicut interius prospicit culpas, sed quis de iudicio tuo poterit esse quietus, cum apud distictionem examinis tui nec iustitia iusti secuta sit? si etiam de otioso sermone reddenda est ratio, quomodo securus ero qui principalia mala commisi? Non est omnino securitas in mēte mea à vultu iudicij tui, neque pax in conscientia mea à facie peccatorum meorum. Ideo magna est velut mare cōtritio mea, quia pessima est plaga mea. Quæro portum euasione, & nequaquam reperio, quomodo regredi de pedica deceptionis sathanæ: inlaqueauit pedes meos, & nullo modo præualeo. Vociferor dolorum multitudine superatus, & non est qui eruat. Laboro in luctu & gemitu compeditus & desertus in angustia carceris, nec est qui consoletur. Heu me, heu miserum & infelicem, quem pœnæ iustissimæ terrent, quem ultiones dignæ comminuunt, quæ flagella & iurgia rectē concludunt, quem variæ miseriarum afflictiones opportune depopulantur: quia peccaui nequiter, deliqui crudeliter, erraui vehementer, corruui fortiter. Væ mihi qui me tantis malis pollui, tanto malo

Ecce daui, qui non sapui euitare ne biberem de veneno calicis diaboli, quod necauit animā. Et modo non indigerē denuo viuificari, qui circumspectissime non custodiui ne transderer lanceis illius, & essem modo sine vulnere, & non quærerem medicinam, qui non intellexi vt fugerem, & non inretirer laqueis eius, vt essem modo liber & non clamarem pro resolutione. Infelix ego homo, quis me de tantis nexibus liberabit, & de discrimine mortis huius, nisi gratia tua pater omnipotens per Iesum Christum Dominum nostrum, quem posuisti redemptionem in salute mundi: & in cuius iustitia & sanctificatione omnis deletur iniquitas, & mortis euacuatur imperiū: qui factus est (vt Propheta dicit) petra refugium erinacis? Id est susceptio & saluatio peccatoris, de quo & Ioannes ait: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantū sed etiam pro totius mundi: in quo omnis est à te constituta saluatio, dicente Petro Iudæis: Non est in alio aliquo salus: nec aliud nomē est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat saluos fieri, qui habet clauēs mortis & inferi, qui referat portas abyssi: & claudit ostia tenebrarum, aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit: cui dedisti omnem potestatem in cælo & in terra. In cuius nomine omne genu flectitur cælestium, terrestrium & infernorum: qui est vir voluntatis tuæ: in cuius manu perficitur omne quod est placitum coram te. Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ tuæ, portans omnia verbo virtutis suæ, sedens ad dexteram tuam, purgationem peccatorum faciens, & te pro peccatoribus interpellans, qui est vniuersæ rei principium & finis: quia & ante eum nulla extiterit creatura, & per ipsum facta cœpit esse vniuersa creatura, & ipse erit cōsummatio omnis creaturæ, cum finem mundo & iudicium dederit: quoniam ipse est vir quē preparasti iudicare viuos & mortuos, nec iudicas tu quenquam, sed omne iudicium dedisti ei: qui solus habet potestatem perdere & liberare, quia complacuit tibi in illo: exaltasti eum super omnes cælos, & super omnem principatum & potestatem, & dominationem, dans illi gloriam & honorem, constituens eum super omnia opera manuum tuarum, & subiiciens vniuersa sub pedibus eius: per quem facta & condita sunt omnia in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, à quo continentur, in quo constant vniuersa: per quem fundasti terram: stabilisti cælos, conclusisti abyssum, vallaisti mare: quia sapientia & cōsiliū, virtus, manus & dextera tua ipse est, concreante & conuiuificante

cooperante atque conuiuificante omnia, & quæ sunt in omnibus Spiritu sancto, qui à te & ab eodem filio tuo procedit ineffabiliter: cui & ego ab ineunte ætate fideliter credidi: cui & peccasse confiteor, & à quo veniam profunda cordis humilitate deosco. Vnde Domine mi Iesu quia multæ sunt miserationes in manu tua, & non pateris perire quenquam, sed omnes vis saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: quoniam execrâdo mortem non lataris in perditione viuorum: neque vis interitum hominis sed salutem, & ob hanc causam te ipsum humiliâs, cum esses Deus, vt homo inueniretur qui vtique perierat, fieri homo dignatus es. Ad te mihi redeûdum esse de præuocationibus meis opportune decreui: suscipe me in manib⁹ tuis reuerentem cum fletibus coram te: excipe dignâter preces confessionum mearum & salua cōfitemem: noli contempnere pœnitentiam Domine, pœnitet me errasse, & doleo nunc stulte dudum perpetrasse nequissima: sed noli à me auertere faciem tuam, quia si vis potes me mundare: tibi enim mortificandi & viuificandi & liberandi, ligandi & soluendi potestas est: animam meam diuerforū criminū tradidi nexibus inligandam, quam & scelere pessimo, sicut inspicias, vulneraui: solve Domine solue iam vincula colli mei, quibus ad te diu clamo multipliciter obligatus, & enudato vulnere miseratus adhibe medicinâ. Redde mihi pristinam sanitatem: & viuat anima mea remedio tui. Dirum si quidem arguas vulnus meum, nec ego dirum esse diffiteor, te tamē hoc medicari indubitâter posse cōfido: quia nihil esse tibi difficile, nihil impossibile credo: eo quod omnia possibilia apud Dominum te perhibente didicerim, cum transire camelum per foramen acus facillè protestaris. Deliqui, Domine, deliqui multum, & hanc ob causam, sicut ipse præcernis, tribulationes meæ dilatatæ sunt nocte & die torquentes cor meum. Non enim culpæ meæ vel peccatorum parua cōgeries, ideo multi gemitus mei, & mens mea magnæ perturbationis euerfione mœstissima: sed consideratione magnarum & innumerabilium miserationum tuarum à labe discriminis surgere paulatim renitens me direxit ad spem indulgentiæ pietas tua: vt in fide nihil hæsitans petam veniam, & non moriar, sed viuam. Ideo reuersus ad percutientem me & habentem potestatem super plagas meas, te scilicet & dominum meum curuo tibi genua mea, & sedula oratione cum confessione pœnitentis in contritione ieiunij deprecor te dans gloriam nomini tuo in laude & benedictione frequentissima. Hoc enim docuisti me in solitudine

A cōclusionis meæ. nūquid nō hoc modo reparabis casus ruinæ meæ? credo plane quod facias. Habeo igitur spem in confessione, in qua constantissimè solidatus nec desperaui, nec desperabo, sed perfectæ vtor fiducia: qua, erasa & abolita de corde nequitia, possum postulatione præmissa ab omni morte criminum per te reuiuiscere, & omni cōluuione peccatorū, interiecta confessione, purificari: quia fidelis es in verbis tuis, & quæ processerunt de labiis tuis nō facies irrita: nō sunt enim consumatæ miserationes tuæ: neque præcisa est in hac vita quocumque casu ruentibus surgendi fiducia: quoniā in omnigeno peccato posuisti reditum, & seruasti pœnitentiam in remedio peccatoris, Nolo, dicens, mortem impij, donec reuertatur & viuat. & iterū: Si dicēte me ad impiū, morieris, & conuersus ab impietate sua pœnitentiā egerit, iustitiā fecerit, in mandatis vitæ ambulauerit, & reliqua, vita viuet & non morietur. Et in Hieremia, Repētē loquar aduersus gētem, & aduersus regnū, vt eradicē & destrua & disperdā illud: si pœnitentiā egerit gēs illa à malo suo, quod locutus sū aduersus eā, agā & ego pœnitentiā super malo quod cogitaui vt facerē ei: & cetera. rursūque, Ecce ego fingō contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem, reuertatur vnusquisq; à via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra. Qui dixerit, nequaquam, desperauimus, post cogitationes nostras ibimus, & vnusquisque prauitatē cordis sui mali faciemus: & ad Hierusalem cum prono populo omni crimine sceleratissimo etate post idola declinante retinere dicis: Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris, cursor leuis explicās vias tuas: Onager aduersus in solitudine animæ suæ adtraxit ventum amoris sui nullus auertat eam. Vulgo dicetur, Si dimiserit vir uxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nūquid reuertetur ultra ad eam? numquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuerrere ad me, dicit Dominus. Leua in directum oculos tuos, & vide vbi nam prostrata sis: tu qui sedebas expectans eos quasi latro in solitudine, polluisti terrā in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis: quam obrem prohibita sunt stillæ pluuiarum, & serotinus imber non fuit: frons mulieris meretricis facta est tibi, noluiſti erubescere. Ergo saltem amodo voca me Pater meus, & dux virginitatis meæ tu es. Nūquid irascēris in perpetuum, aut perseuerabis vsque in finem? Et iterum, reuerrere aduersatrix Israel, ait Dominus ad me, & nō auertam faciem meam à vobis, quia sanctus ego sum, dicit Dominus, & non irascar in perpetuum.

Conuertimini reuertentes quia ego vir vester adsumam vos, si abstuleris offendicula tua à facie mea non commoueberis. Ipse autem per Hieremiam, permanenti in scelere populo nec velle reuerti adhuc retinendo patientiā dicis, Noli subtrahere verbum si fortè audiant, & reuertatur vnusquisque à via sua mala, & pœniteat me quod cogitavi facere eis propter malitiam studiorum suorum. Et in Isaia dicit, Ego sum qui loquor iustitiā, & propugnator sum ad saluandum. Si reuertamini & requiescatis salui eritis. Et iterū, Reuere ad me, non obliuiscaris me, & redimā te. Ego sū, ego sū ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorū tuorū nō recordabor: scio enim quia prauaricans prauaricabis & transgressorem ex ventre vocaui te: propter nomen meum lōgē faciam furorem meum, & laude mea infrenabo te ne intereas. Et iterum peccatoribus vt per pœnitentiam ablutur, ais, Lauamini, mūdi estote, auferte malū cogitationū vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersē, discite bene facere: & reliqua. & si fuerint peccata vestra quasi phœnicium, velut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana munda erūt. Et prauaricanti ac delinquenti populo, & nolenti conuerti, de quo iam dixerat vt pro immanitate facinorum ira tua disperderes eum. In Osee dicis, Cōuersum est in me cor meū, pariter in me conturbata est in me pœnitudo mea, non faciā in furore iræ meæ. Non cōuertam vt disperdam te: quoniam Deus ego & non homo, in medio tui sanctus. Si enim auersus populo nec pœnitenti, qui te relinquens omnibus se abominationibus & impudiciis & idolis subiecerat, tanta patientia sustinens talem misericordiam obtulisti, quātum placabilior esse poteris super eum qui non est auersus abs te, & pro peccato suo pœnitens incuruatus deprecatur te? Recte idcirco alius Propheta clamat, Conuertimini ad Dominum, quia benignus & misericors est, patiens & multa misericordiæ, & compestabilis super malitia. David autem ait, Misericors & misericors Dominus, patiens & multum misericors non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuet nobis. Et in Salomone, Misericors est Dominus pœnitentibus. & rursum, Quoniam pius & misericors est Dominus, & remittens in tempore tribulationis peccata omnibus exquirentibus se in veritate. Hinc etiam cum Propheta testimonio Apostolus exhortatur, dicens, Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra: non enim habemus pontificē qui nō possit cōpati infirmitatibus nostris: ad eam ergo cum fiducia

E ad thronum gloriæ eius, vt misericordiā consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Tu autem Domine laborantibus in iniquitate, & oneratis pondere peccatorū clamas: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos requiescere faciam. Et multa alia huiusmodi, quæ de omnibus scripturis scribere longum est. Tantæ igitur patientiæ, tantarūque misericordiarū Dominum desideranter quaram, audacter ad eā, libenter sequar, fortiter amplectar, humiliter teneam, nullatenus dimittam, si ducialiter deprecabor, in cuius miseratione & misericordia patet mihi per pœnitentiæ viam ad vitam de morte regressio, ad cœlum de inferno recursus, ad lucem de tenebris aditus. Hoc ergo imprimis Domine peto, & sic ad reliqua transeam: da mihi deuotissimam ad pœnitendum mentis intentionem, quæ sit acceptabilis & placita coram te: da humilitatis compūctionem, vt suspiret mens mea ex affectu tuo, & ingemiscat in vulnere suo, cordis resoluta duritia. Excita omnes sensus prœcordiorum meorum, vt clament ad te internæ vocis fortitudine, si fortè quandoquidem audias deprecantem, commoueantur suspiria peccatoris mei, & sonet in auribus tuis murmurās gemitus. Relaxa oculorum meorum habenas, & largo fontis manantes flumine palpebræ meæ profluant aquas, vt piacula cunctorum criminum abluantur impetu lacrymarum, currātque sine defectu tramites venarum capitis mei, donec abstergetur omnis immūditia iniquitatis. Repleatur os meum veracissimæ confessionis sermonibus, quibus delectatus & parcere clementer studeas, & præstare veniam non moreris; fiatque mihi fructuosa pœnitudo mea gaudium ex luctu parturiens, ex indigentia indulgentiam afferens, & ex labore requiem adducens: quatenus angusto calle carceraliū afflictionū ad vitæ me perducas introitum, & catenæ ferreæ vinculo resolutionē facias accipere peccatorum. Ecce Domine tempus instat confessionis, & dies remissionis adsunt, quib⁹ promissā venia pœnitentibus condonatur: quid enim amplius tibi confitear & cum omnibus iniquis me esse nō denegem nequiores, quos cōparatione mea iustos esse cōstitues? quia nullius sceleris peccatorum, nullius facinoris defuit vitiū, cuius me sordibus non coinquinauerim, cuius non sim pollutus contagio: præceps ad libidinē, improbus ad petulantiam, frequens ad luxuriam, inuerecundus ad fornicationem, crimē quotidie crimini superponens, non cessauī pessimis deteriora contingere, voluntate dirus, mente prauus, moribus inhonestus, corde pollutus, & labiis blasphemus, iracundus

& contumeliosus. Propter quod confundor & erubescō nūc extollere oculos, indignum me videre cœlestia sidera iudicans. Sed fac propter gloriam nominis tui Deus meus. Pone mihi consentienti tibi veniam in salutem, & indulgentiæ concedere remedium: vt propitius effectus atque placabilis deleas vniuersa facinora peccatorum meorum, & non requiras iniquitates meas, quas iuuentutis & ignorantiae meae gessit ætas lubrica, rudis, lasciuia, vana, & insipiens, ad malum prona, ad bonum pigerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis, cui exosa sunt opera lucis, & tenebrarum amantissima, quæ cadere diligit, surgere negligit, amara est illi salus & dulcis perditio, solue Domine reum inexplicabilibus nodis adstrictum, & abruptis laqueis criminum, abire facito liberatū: vt salues me in bona voluntate tua, & non peream in mea malitia, neque descendam in infernum, vnde vltra non est ascensio: quia copiosior est misericordia tua, quàm peccatorum meorum abundantia. Et amplius tu benignissimus, quàm ego nequissimus. Ego quidem malignus & præceps, tu autem mitis & patiens: ego ad corruendum pronus & fragilis, tu ad erigendum promptus & fortis. Si retrò gesta respicias, periturū illico censeas: si velle præsens & votum intēdas, credo quod saluare me iudices, eo quod direxeris cor meum in desideriis tuis, quibus mentem meam ardentius seruire conspicias, quia sitit te anima mea, pariter & caro deletatur. Redime me Domine Deus meus ab omnibus angustiis meis, & placeat tibi de interitu eripere me. Reuoca me de ianua mortis, & reduc me in via æterna, vt curram in semitam mandatorum tuorum, & ambulem in veritate tua. Non me tenebrarum cauerna retineat, non baratrum abyssi vel antra concludant: sed patefacito mihi lux lucis aditum æternæ vitæ. Refera portum, quia tu es Deus contriti cordis excipiens lacrymas, & pœnitētium acceptans humiliationem. Nec enim vocaberis in non peccantibus pius, sed cum conuersus fueris impio & peccatori misertus à malo. Semper corruui in deterius, & de malis in peiora defluxi: sed valde peritus es artifex, sciens de inuiti vtile tibi vasculum figurare: hoc est enim ab initio opus tuū iustos ex iniquis efficere, & dignos ex indignis formare: erigere rursus elisos, & labentium antiquas reparare ruinas: quoniam, vt ipse protestaris, non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: hæc etiam causa fecit te in hunc mundum descendere vt peccatores saluos faceres quorum principalior ego sum: & si tunc inimicos aduersarios aduersos & impios cum doloribus tuæ passionis saluos facere volui-

isti: amicos, nunc conuersos & pœnitentes perdere poteris? Absit. Delectat verè te peccatoribus si conuertantur indulgere, qui pro peccatoribus mortē non reculasti suscipere. Nam nequaquam pro iniquis crucem ascenderes, si iniquis parcere reculares. Si enim legioni dæmonum impœnitenti & sine lacrymis, porcorum gregem expetiturum non negasti, quanto magis animæ fideli te sletibus imprecanti facilius concedere peccatorum veniam promptior eris? fidus ob hoc tibi pœnitentiæ meæ preces & lacrymas offero, salua bis me sicut & ceteros quos deliquisse pœnitet. An infœcunda remanebit ex me, vel in me solū arida & inrita fiet fiducia, & promissio pietatis & indulgentiæ tuæ, per quam omnes saluantur conuersæ cognationes terræ? Nunquid in vno pœnitente fiet insufficiens multa clementia tua, quæ nunquam dando potest minorari, nec alicuius egestatis effectū coartatur? Nunquid in me solum te continebis, ne postulata largiaris misericordiæ fructu factus sterilis? Num dolebis contra me in perpetuum, propter peccatum parui temporis: quod tua prouidentia disponente execrans & abhorrens pœniteo: cum sum ego creatura ex terra & cinere corruptibilis & mortalis? tu autē Deus creator incorruptibilis & immortalis? Nunquid obduratus in clementia attritum & humiliatum non exaudies, aut iudicabis punire consistentem tibi: aut obsecratē te, disperdere censes? Non ita credam nec velle te suspicabor, quia hoc impium, & contra naturam diuinæ pietatis. Ideo supplex & confidens exoro misericordiam tuam, vt petitiones meas benigna voluntate perficias. Inclina Domine aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem meam. Vide afflictiones multas & miseras, quæ me, sicut plaustrum paleas, conterunt, sicut laneam tineæ deuorant, sicut lignum putridum consumunt: & furorem mitescens suspēde flagellum. Iam miserere mei, placare & reuertere, parce animæ meæ, parce peccatis meis. Non me obliuiscaris in finem, non mihi in perpetuum irascaris, non me vsquequaque deferas, neque periturū vllatenus derelinquas, sed restitue mihi gratiam tuam, & saluum me fac in loco periculi, quo iacet caro mea præstricta ferro, percussa plagis, fatigata pœnis, fessa languoribus, humanis deserta curis, segregata consortiis, quadris obserata lapidibus, in sterquilinio & fetoribus iusto iudicio dedita; in tenebris & vmbis mortiferis diuturnis exposita miseriis. Quæ ipse cuncta prospicis qui sedes super Cherubim, & abyssos intueris. Iam antiqua facta est & vetusta contritio, & percussio mea, nec est qui memoretur pieta-

tis tuæ, neque qui compunctus corde recogitet dicens, iam propter Dominum miserebor mortalis, mortali æternum dedit carcerem ferrumque perenne. Ereptionis non est mihi misericordia reseruata, iudicio sum inreuerabili condemnatus, quia fidei reuerentiam impertire veniam perituro. Recordare Domine misericordiarum tuarum super me, & grauem hanc atque præduram muta sententiam, quia tu dixisti, non affliges in æternum proximum tuum, quia misericordiam volo & non sacrificium, atque contra impietatem qua licet iuste morior, tu tamen quia pius es, clementer vitæ para suffragium: impende domine propitius diuinum, ubi humanum recessit **F** auxilium: vnicus tantum tibi relictus sum: & adiuua me solitarium. Non sis mihi alienus in diebus angustiarum, neque derelinquas in tempore tribulationis, protegens custodire me non desinas, & fouens alere ne cesses. Confirma oculos tuos super me, ne peream, tuere & saluifica me: esto animæ meæ simul & corpori viuificator, & vitæ, omniumque infirmitatum mearum sanator & sanitas, vt vitam munere beneficij tui, & conlaudem te in vita mea coram fratribus meis, donec placatus inspiratione tua, & quiescat indignatio tribulantis me, quoniam tibi potestas est, vt hic corda principum corpori placetur inflectere, & illic à futuris pœnis animam liberare, cui nemo dicturus est, quid fecisti? nec quisquam resultabit iudicio tuo, neque voluntati resistet: neque verò audebit arguere tunc quispiam reū, quem tu nunc à culpis suis feceris absolutum: sed erit sine aliqua contradictione beatus, sicut scriptum est, Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata. Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum: & Apostolus, Si Deus, inquit, pro nobis, quis contra nos? Deus qui iustificat, quis est qui condemnet? Proba me Domine, proba me in camino humiliationis, quo diutius indignum examinas. Rogo tantum ne reprobes noxias peccaminum comburere rubigines, perniciosos vstula criminum squalores: vt de adulterina plumbi commixtione aurū purissimum & rutilans eduas, & accelera vt eripias me sic à flagello temporali, culpæ mearum excessus resera: vt nihil in futuro quod punias, sed quod beatifices derelinquas. Hic me Domine Deus ab omnibus munda criminibus, hic ab omni vitiorum colluione deterge, hic ab omni peccatorū vinculo solue: vt aut si viuentem laxaueris, purificatus ab eâ, aut si vocare decreueris, vique quaque mundatus adsumar. Tu meam animam in corpore positam rege, tu exeuntem à corpore suscipe, tibi que in æternum adherere

E concede: vt nullatenus pereat res per multas lacrymas commedata tibi Domino Deo & creatori suo. Quod si adhuc in carne mihi prolixior vita seruetur, noua præconiorum honestate componatur. Exue me scelerate omnium vitiorum, & indue dignitatem cunctarum virtutum, caritatis & benignitatis, humilitatis, & continentiarum iniciens interfere germina. Cupiditatis autem & auaritiæ, vanitatis & arrogantiarum, iræ & impatientiarum, cæterarumque nequitiarum putridas amputa vetustates, circuncide superflua, inhonestas defeca, elata deprime, noxia & infœcunda recide, vt malignæ arboris amaritudo, bonos succos generet demutata, dulces tibi post molestiarum acerbiteriam parturias fructus, vt quod non habuit prius natura, offerat amodo collatum ex gratia. Peccandi à me fuga occasionem, & in exercitium boni excita sollicitudinem. Rursum peccandi tolle desiderium, & omnes exclude carnales affectus. Nō sit in anima mea concupiscentia sceleratæ libidinis, sed amor inhabitet pulcherrimæ castitatis. Mundi huius ambitio longè sit à me, vt impedimento illius, à recto proposito non declinem. Tui tantum timoris & amoris opto in me gratiam semper inesse, quorum in fructu ab omni vitiorum mortalitate denuo reuiuiscam. Nam per timorem à malo receditur: & per caritatem bonū opus peragitur. Rursumque quod operatur caritas, per amorem custodit timor, ne pereat per elationem. Item caritas festinat Deo coniungi, & timor non dimittit ab eo separari. Ipse est timor sanctus permanens in seculum seculi. Noxiæ prosperitates & amicitia huius seculi non mihi appropinquant: aduersitates autem tempera, vt possim sustinere: quoniam prosperitas deiicit, aduersitas erudit: & sæpè ad peccatū prosperitas animum illicit: aduersitas autem & à peccato suspēdit, & præsentem odire vitam, atque futuram desiderare semper prouocat & suadet. In nullis ergo mundi negotiis me vltius permittas inuolui, sed tibi soli militem, tibi semper seruam: te incessanter adorē, tibi die noctuque psallam. Malarum cogitationum semina, rorem & incentorem inutilium desideriorum, ac bonæ intentioni contrariorum repelle à me, & contra omnia temptamenta illius, captiosasque deceptiones, auxilij tui & defensionis pone præsidium, vt ad perseverantiam bonam inflexibilem me præcernens confusus abscedat. Omnia peccata mea flere tantū non desiderare permittas. Fac me odire quæ odis, amplecti quæ diligis. Obtemperet mēs mea mandatis tuis, & voluntas mea voluntati tuæ cōcordet: vt nihil turpe, nihil iniustum, nihil inhonestum, nihil indecens vel impium in con-

in conscientia meâ delectamento obortû inhiereat: sed amore tuo intentio mentis anhelans iustitiæ & pietatis operam assequatur. Sit autem opus mundum, & oratio, sicut præcipis, in occulto; ut non ad oculum seruiam quasi hominibus placiturus, legum tuarum ammonita, & patrum honestissima gesta scire me permitte, & factis implere concede. Ab omni laqueo peccati me retrahere, & ab omnium errorum labe suspende. Disciplina tuâ repagulis semper astringe, & ne ulterius decidam firmissimè tene. Trahe me post te & duc quocumque placet, & ne dimittas vllatenus retrogradum terga rursus diuersim in tuo timore sollicitus, in amore perfectus, in fide constans, in spe nullatenus dubius, dilectione proximi ferueam, odij ardore nõ vrar, nec inuidiæ liuore tabescam. Sanctum semper opus inspira ut cogitem, compelle ut faciam, suade ut diligam, confirma ut teneam, custodi ne perdam. Mater & regina septem principalium vitiorum superbia non ingreditur, nec requiescat in domicilio cordis mei, neque soboles eius mihi adhæreat, id est gula, concupiscentiæ fornicatio, auaritia, inuidia, ira, tristitia, vana gloria. Da autem mihi cõtrario profundam humilitatem, qua curuetur altitudo superbiæ: da mensuram abstinentiam, qua superflua ventris refrenetur edacitas. Da castitatem, cordis munditiam, qua immunda luxuria sopiatur: da velle largifluum ad erogandum elemosynam, quo tenax auaritia respuatur. Da perfectæ dilectionis amorem: quo zelus extinguitur inuidiæ. Concede tolerantia patientiam, per quam ira superata deficiat: tribue æterni gaudij spẽ, quo tristitiæ amaritudo demulceatur: fac deinde in se intrinsecus in mente de bono opere gloriari in te, ut vana gloriæ foris ex me procedat iactantia: dona etiam mihi in omnibus tenere iustitiam, magnanimitate temperantiam: & fac me cum simplicitate esse prudentem: ut & beatam vitam sinceriter agam, & malum prudenter refugiam: atque fraudulentam & deceptoriam astutiam diaboli, ne me per speciem boni fallat, ut & discernere rationabiliter valeam & præuidere: fac me post hæc mitem & beneuolum, pacificum & mansuetum, modestum & verecundum, reuerentem & trepidum, æquum & sine simulatione veridicum, & sine dolo rationabilem, bonique concordem, in vigiliis & ieiuniis & oratione constanter strenuû: da etiam in mansuetudine moderatum habere sermonem, & amico subinde frui silentio: ut loquar quod condecet, taceam quod loqui non oportet: vel quicquid ex virtutum fructibus conferre dignaberis mortificata iactantia, patrona ser-

uet humilitas. Da sine aliquo errore prauæ religionis, immaculatam tibi seruare fidem, & iuxta fidem dignum esse operarium: ut fidem rectam opere prauo non polluum: & quem bene credendo confiteor, malè viuendo non denegem: quẽque strenua fide sequor, actum negligentia non offendam: fac me in sancto conuersantem proposito sequi iustitiam, diligere misericordiam, amare veritatem, refutare mendacium, falsum nihil meditari vel loqui: te indefinenter timere, religionem venerari, pacem cum omnibus sine dolo tenere, discordes ad concordiam reuocare, caritatem insinulatam offerre, nullum scandalizare, nulli me præferre, sed inferiorem omni infimo iudicare, principibus & potestatibus in nullo resistere, in omnibus obtemperare, reuerentiam & honorem exhibere senioribus, obedientiam & caritatem æqualibus offerre, gratiam opportuna dilectionis iunioribus ostendere, fraterna onera siue pericula æquanimiter sustinere, amicum velut animam meam venerari, parentem & proximum sicut meipsum diligere, cunctisque simul prodesse, non obesse, nulli nocere, nulli aduersari, nullum calumniari, nulli offediculum ponere, nullum iudicare, nulli detrachere, nullum condemnare, nulli iniuriosum esse, nullius carpere vitam, nullius explorare rectam semitam, de me tantum esse sollicitum, malum pro malo nequaquam rependere, iniuriarum mearum nec memorem vllatenus esse nec vindicem, sed omnem bonitate superare malitiam, maledicenti benedictionem parare, aduersa pati non inferre, inimicum ut amicum diligere, conuicia & contumelias irascentium sustinere non rependere, iniuriæ citò obliuisci, offenso me festinanter ignoscere, ad veniam concedendam semper paratum esse, aliena non concupiscere, nec occasione qualibet auferre, mea verò non habentibus misericorditer erogare, debitum debitori dimittere, reformare quod iniquè direptum est, pignus reddere mutuanti, & nihil alienum apud me retinere, esurientem deinde reficere, sitientem potare, hospitem colligere, nudum operire, visitare languidum, requirere carceratum, consolari tristem, afflicto & lugenti compati, non habenti præbere necessaria, victum & vestitum diuidere cum egeno, amplecti indigenam, fouere domesticum, amare peregrinum, redimere captiuum, suscipere aduenam, tueri pupillum, & orphanum, suffragari viduam, subuenire oppresso, præstare auxilium desolato, dirumpere colligationes impietatis, contrafactos relinquere liberos, & omne onus dirumpere, vel quæque præceptorum tuorum documenta

declarant, ardentem exquirere, diligenter legere, prudenter tractare, festinanter exercere, desideranter implere. Auerte Domine à vanitate oculos meos, & transgressus meos ab iniustitiæ semitis. Non recipiant aures meæ opprobrium aduersus proximum, neque relicta veritate pruriant audire fabulas vanitatis, aut verba mendacij: neque lingua mea pruriat detrahere, aut maledicere principi aut sacerdoti, aut cuiquā subsequenter hominū. Nō sit scurrilis nec vaniloqua, non maledica, nō dolosa. Non decipiam proximum bonam dicens viam illius, cum maligna fortasse patuerit, sed humili compassione commotus loquar priuatim veritatem, & auertatur ab errore, & si quidem audierit, saluetur anima illius, & meorum (sicut scriptum est) operiatur multitudo peccaminum. Sim in audiendo festinus, in respondēdo moderatus. Non scientia inflat, nō arrogantiæ tumore distendat, sed sermone & opere bono redundās, humilis semper existam, vt surgam non decidam, erigam non subruar, ascendam non descēdam. Non me laudes corumpant, non vituperationes conturbent: non adulationes decipiant, non mendacia deludant: non prosperitas eleuet, non aduersitas curuet: non fecunda opinio extollat, non sinistra deiiciat: non iucunditas mutabilem reddat, non tristitia dissimilem faciat: sed in omnibus sit vita mea æqualis, & vultus vno modo constans. In salute collaudem, in infirmitate gratias agam, in correptione non resulem, in flagello non murmurem, de bono opere non extollar, nihil boni facti mihi ascribam, pro nulla re in me gloriemur neque confidam: sed gloria, spes, virtus, laus & omnis delectatio animæ meæ tu ipse sis: te corde credam, te laudibus confitear, te vox mea sonet, te lingua mea iugiter prædicet: tibi non mihi placeam, tuamque non meam faciam voluntatem, & omnis mēs mea te meditetur, te delectetur, & sequatur intentio, vt memetipsum abnegans sequar te cum cruce mea, perdere pro te promptus animam meam, vt per te inueniam illā: quatenus nouum tibi hontinem ex inutili vetustate, cunctis vitiorum vepribus concremat, pœnitentiæ caminus restituat, & morum prauitate comptissimum extrema vitæ reformet: vt in hoc abdicatis erroribus nihil in me suorum antiquus hostis in futuro recognoscat vel reperiat. Nūc itaque Domine Deus meus cum magna exultatione glorifico nomen tuum sanctum, qui persistens erudisti insipientiam meam, & emollisti duritiam per flagratores tuos, donec vel inuitus audirem voces tuas me diutius clamitantes, & conuersus sequeretur præconantem mihi iuxta

capitulum psalmi dicentis, In freno & chamo maxillas eorum constringe qui non adproximant ad te. Et ego Domine cognoui & intellexi sonum clamoris tui, & reprehendens me conuersus sum, & egi pœnitentiam coram te, sicut hæc dies probat, idcirco in laudem tuam & consolationem meam Prophetica tibi verba decantem: castiga me Domine quia eruditus sum quasi iuuenculus indomitus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ, & recordatus sum Deo meo, & dixi: Confitebor Domino quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius: in tua enim misericordia reuixit anima mea, & surrexit à mortuis, quoniam segregasti me à peccatis adolescentiæ meæ, & à iuuentute mea corripuisti me, & conuertisti me, & egi pœnitentiam coram te. Ideo bonæ spei factus sum vir, quia seruasti mihi tempus conuersionis, quo considerans peccata mea compunctus sum, & egi pœnitentiam coram te. Lætus iam deinde tibi nunc & semper innumeras gratias referam, te totis visceribus implorans, tibi me tota deuotione commendans, quia vt inuenirer tu quæsisti me, vt redirem tu compulisti me, vt verberarer tu respexisti, vt confiterer tu es operatus, vt me recognoscens plangerem tu dedisti mihi. Pone Domine lacrymas meas in conspectu tuo, & perueniat ad te in cœlum deprecatio mea publicani & peccatoris. Placita tibi fiat confessio oris mei, & pro munerum oblationibus, quas manu non offero, hunc contriti cordis mei fletum tibi in sacrificium summitto: & hanc pœnitentiæ actionem pro acceptione, si mihi fuerit denegata, suscipito, quia & actio à te iniungitur, non acceptio demandatur. Esto Domine adiutor & protector meus in salutem, & misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ: atque in vmbreis lætabilibus collocatus vmbra alarum tuarum me protegens recrea. Dum verò diem vocationis induxeris, ecce Domine flens dico, introibo miser, tremebundus & pauidus viam amarissimæ mortis obscurissimam, ignotam & inremediabilem profunda demergentem caligine. Adesto precor & subueni, atque in manus tuas commendatum tibi spiritum suscipe, liberans animam meam de ore draconis sauiissimi, & de manu atrocissimi inferni cum acceperis eam, & auferas me de medio vmbre mortis: immo deducas super semitam lucis nemorosam & clarissimam regionem viuendum. Colloca me Domine in caulis tuissimis gregum tuorum, & associatum nume-

ra cum ouibus tuis in supernarum mansionum gubernaculis, quo sancti tui Abraham, Isaac & Iacob amoenitate fruente lucis & refrigerij, cum vniuersa multitudine sanctorum tuorum inhabitant: quia tu es pastor bonus qui ducis & reducis perditam, tueris & saluas inuenta, foues & sanas languentia, & tu es misericors Dominus, qui sperantes in te non confundis, requirentes te non derelin-

quis, reuertentes ad te non despicias, sed exultando & laudando suscipis, amplius gaudens coram angelis tuis super vnum poenitentem & conuersum errulum, quam super nouem & nonaginta numeros beatorum: cui est cum Patre & Spiritu sancto vna deitas, gloria, virtus, imperium & potestas in secula seculorum. Amen.

ORATIO DIVI ISIDORI CONTRA INSIDIAS DIABOLI.

In Domine verus doctor, & praestitor, qui creator es, & redemptor, largitor, & munitor, aduocatus, ac iudex, terribilis, & clemens, qui cecis mentibus donas aspectum, qui infirmis possibile esse facis quod praecipis, qui sic pius es, vt assidue rogari velis, sic munificus, vt neminem desperare permittas, indulge mihi peccata omnia, ac vniuersos errores, & tua gratuita bonitate, bone Iesu, perduc me ad illam contemplationem desiderabilem vbi iam errare non possim. Per quantam enim vitia corruui tu scis, qui occultorum

es cognitor. Quam misera & prona est mea fragilitas, tu nosti, quali hoste incessanter affligar & premar agnoscis. Te Christe Deus bellator fortissime, & triumphator semper victoriosissime, querit impar certamen, te expectat mortalis infirmitas, maiestatis enim tuae gloria est, si leo rugiens ab infirma oue superetur, si spiritus violentissimus a debilissima carne vincatur, & si saltem illius dominationem permittente tuo iusto iudicio ad tempus patimur, nequaquam illius insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum, amator hominum, tristem de humana laetitia, qui de nostra offensione exultat.

G ij

ISIDORI HISPALENSIS

ARCHIEPISCOPI EPISTOLA, AD

* MASSANVM EPISCOPVM, EX CODICE

manuscripto Bibliothecæ Cœnobij
sancti Germani à pratis.

DE LAPSV SACERDOTIS, ET REPARATIONE.

al. Masone.
& Masle-
num.Dist. 50.
Domine san-
cto.

OMINO verè sancto me-
itisque beato fratri Mas-
sano Episcopo, Isidorus E-
piscopus. Veniens ad nos
amulus vester, vir religio-
sus Nicetius, literas hono-
rificentiæ vestræ nobis de-
tuit, in quibus agnitio salutis vestræ nihilo-
minus perpatuit: maximè per eum portito-
rem, cuius lingua epistola viuens erat. Vnde
pro salute vestra gratiarum actionibus Deo
nostro repensis, in quantum valuit mediocri-
tas nostra inquisitioni vestræ studuit respon-
dere: poscentes vestrorum meritorum suffra-
giis, diuinis nos commendare conspectibus.
Verùm quod sequenter in epistolis fraterni-
tas tua nobis innotuit, videlicet quod in ca-
none Ancyritano, capitulo xix. legitur, post
lapsum corporalem restaurandum honoris
gradum post pœnitentiam: & alibi legitur,
post huiusmodi delictum nequaquam repa-
randum antiqui ordinis meritum: hæc diuer-
sitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad
pristinos gradus redire canon præcipit, quos
pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel condi-
gna peccatorum confessio. At contra hi qui
neque à vitio correpti emendantur, atque
hoc ipsum carnale delictum quod admittunt
etiam vindicare quadam supersticiosa teme-
ritate nituntur: nec gradum utique honoris,
nec gratiam communionis recipiunt. Ergo
ita est vtrique dirimenda sententia: vt neces-
se sit illos restaurari in locum honoris, qui per
pœnitentiam reconciliationem meruerunt
diuinæ pietatis. Hi enim non immerito con-
sequuntur ademptæ dignitatis statum, qui
per emendationem pœnitentiæ recepisse no-

escuntur vitæ remediū. Id autè ne fortè magis
ambiguum sit, diuinæ auctoritatis sententiæ cō-
firmetur. Ezechiel enim Propheta sub typo
præuaricatricis Hierusalem ostendit per pœ-
nitentiæ satisfactionem, pristinum restaurari
honorem. Confundere (inquit) ô Iuda: &
porta ignominiam tuam. Et post paululum:
Et tu, inquit, & filia tuæ reuertimini ad anti-
quitatē vestram. Quod dixit, Confundere,
ostendit post peccati opus debere quemque
erubescere: & post confessionem, pro ad-
missis sceleribus verecundam frontem humi
prostratam demergere, pro eo quod dignū
confusione perpetraverit opus. Deinde præ-
cipit, vt portet ignominiam depositionis suæ,
lucens cum humilitate. Quam si portauerit,
reuocari secundum Prophetam ad priorem
statum poterit. Idem Ioannes Euangelista
Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera simile
quiddam scribit. Memor esto vnde cecideris,
& age pœnitentiam: & prima opera fac. Alio-
quin veniam tibi, & mouebo candelabrum
tuum de loco eius. In angelo Ecclesiæ, præ-
positum utique, id est sacerdotem ostendit:
iuxta Malachiam, qui dicit: Labia sacerdotis
custodiunt scientiam, & legem exquirunt de
ore eius: quia angelus Domini est. Præposi-
tus ergo lapsus in vitium per Euangelistam
monetur, vt memor sit vnde ceciderit, & pœ-
nitentiam agat, & prima faciat opera: vt non
moueatur candelabrum eius. Nam candelabrum
angeli, doctrina sacerdotalis, vel honor
potestatis quem gestat intelligitur. Iuxta
quod scriptū est apud Samuelem, in damna-
tionem Heli: Oculi eius caligauerant: nec
poterat videre lucernam Dei, antequam ex-
tingueretur. Lucerna quippe Dei fuerat,

Malachia 2.

quando dignitate sacerdotali pollēs, iustitiæ claritate fulgebat. Extinctam Propheta asserit, dum ob scelera filiorum sacerdotis potestatem meritorumque lumen amisit. Candelabrum ergo siue lucerna sacerdotis (quæ intelliguntur charismata honoris) tunc penitus, iuxta Ioannē, extinguitur vel mouetur: quando post delicti casum, neglecta pœnitentia, admissa scelera non desuntur. Non enim dixit, pro eo quod cecidisti cōmouebo candelabrum tuum: sed nisi pœnitentiam egeris, mouebo candelabrum tuum. Erga quemquam præpositum peccantē si præuenit pœnitentia delicti, utique sequitur & meriti. Et in pro-
 uerbiis: Qui abscondit scelera sua, non dirigitur. Qui confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiā consequetur. Nam & ipsum quod canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statum pristinum præcipit, non hoc ex electione proprii arbitrij, Patres, sed potius ex sententia diuini iudicij sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Aaron Prophetissa cum obreſtationis * aduersus Moysen incurrisset delictū, illicō stigmatē lepre perfusa est. Cūq; peteret Moyses ut emū-

A daretur: præcepit eam Dominus extra castra septem diebus egredi, & post emundationem rursus eam in castra admitti. Maria ergo soror Aarō, caro intelligitur sacerdotalis, quæ dum superbiæ dedita sordidissimæ corruptionum contagiis maculatur, extra castra septem diebus, id est extra collegium sanctæ ecclesiæ, septem annis proiicitur: ubi post emundationem vitiorum, loci siue pristinæ dignitatis recipit meritum. Ecce in quantum valui concilij Ancyritani antiquam planē & plenam auctoritate sententiā sacris testimoniis explanavi, ostendens eum proprio honori posse restaurari, qui per pœnitentiā satisfactionem nouerit priora delicta deslere. Eum vero non posse restaurari, qui nec luget quæ gessit, & lugenda sine ullo pudore religionis vel timore iudicij diuini committit. In fine autem epistolæ huius hoc adiiciendum putavi, ut quotiescumque in gestis cōciliorum discors sententia inuenitur: illius concilij teneatur sententia, cuius antiquior aut potior est auctoritas. Data sub die ij. Kal. Martij * anno iij. Regnante Dofnino nostro Viſterico glorioso Rege.

Erst annus
 Christi 609.
 Nam ista
 illorum re-
 gnare capit
 Aera 645.
 id est anno
 Christi 607.
 Antiores
 Rodericus
 Tolitani
 lib. 2. dere-
 b. Hispania.
 cap. 16. & de
 iſdem Rode-
 ricus Santius,
 parte 2. cap.
 12. Item Io.
 Vafius in
 ſua chronica,
 ſub eodem
 anno.

Proo. 18.

37. 2. Hoc
 ipsum.

Nam. 11.
 al. de tra-
 ditionis.

G iij

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50

BEATI
ISIDORI IVNIORIS
HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI, * DE
NATVRA RERVM, AD SISEBVTVM REGEM,
Liber.

PROLOGVS.

Illustri Domino & Filio Sisebuto, Isidorus S.

DV M te praestantem ingenio facundiâque, ac vario flore litterarum non nesciam, impendis tamen amplius curam, & quaedam ex rerum natura vel causis, à me, tibi efflagitas suffraganda. Ego autem satisfacere studio, animoque tuo, decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum & noctium ac mensium, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, solis denique ac lunae cursus, & quorundam causas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, necnon & terrae positionem, alternos quoque maris aestus. Quae omnia secundum quod à veteribus viris, ac maxime sicut in litteris catholicorum virorum scripta sunt proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantum sana sobriaque doctrina considerentur. Quinimo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam rex iste sapiens diceret: Ipse mihi dedit horum quae sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem caeli, & virtutes elementorum, conuersationes, mutationes & diuisiones temporum, annorum cursus & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius penè prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehinc cetera, de quibus opinari quosdam gentiles vel ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam causis & sensus & verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat. *Explicit praefatio.*

Incipiunt capitula.

- 1 De diebus.
- 2 De noctibus.
- 3 De hebdomada.
- 4 De mensibus.
- 5 De concordia mensium.
- 6 De annis.
- 7 De temporibus.
- 8 De solstitio & equinoctio.
- 9 De mundo.
- 10 De quinque circulis.
- 11 De partibus mundi.
- 12 De caelo.
- 13 De septem planetis.
- 14 De aquis quae super calos sunt.
- 15 De natura solis.
- 16 De quantitate solis & lunae.
- 17 De cursu solis.
- 18 De lumine lunae.
- 19 De lunae cursu.

- 20 De eclipsi solis.
- 21 De eclipsi lunae.
- 22 De cursu stellarum.
- 23 De positione septem stellarum errantium.
- 24 De lumine stellarum.
- 25 De lapsu stellarum.
- 26 De nominibus astrorum.
- 27 Vtrum sidera animam habeant.
- 28 De nocte.
- 29 De tonitru.
- 30 De fulminibus.
- 31 De arcu.
- 32 De nubibus.
- 33 De pluuiis.
- 34 De niue.
- 35 De grandine.
- 36 De ventis.
- 37 De nominibus ventorum.
- 38 De signis tempestatis vel serenitatis.
- 39 De pestilentia.
- 40 De Oceano.

41 Cur mare non crescat.

42 Quare mare salsum habeat aquam.

43 De Nilo.

44 De positione terræ.

A 45 De terramotu.

46 De monte Aetna.

47 De partibus terræ.

De diebus, CAPVT I.

DIES, est Solis orientis præsentia, quousque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet propriè à Solis ortu donec rursus oriatur, abusiue à Solis ortu vsquequo eat ad occasum.

Spatia diei duo sunt, interdianum & nocturnum. Et est dies horarum xxiiij. spatium horarum xij. Partes diei tres sunt, mane, meridies, & suprema. Initia diei alij à Solis ortu putant, alij ab occasu, alij à media nocte. Nam Chaldæi à Solis ortu, diei initium faciunt, totum id spatium vnum diem appellantes. Ægyptij autem ex initio noctis, sequentis diei originem tradunt. Romani autem à medio noctis oriri diem volunt, & in medio noctis finire. Dies in principio operum Dei, lumen habebat exordium, ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, vt non dies obscuratur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptum est, de tenebris lumen clarescere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei scientiamque peruenit. Prophetice autem dies scientiam diuinæ legis significat: nox verò ignorantie cæcitatem: secundum Oseam prophetam, qui dicit: Nocti assimilaui matrem tuam. Factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox verò aduersitatem. Fasti dies sunt, in quibus ius fatur, id est dicitur, & nefasti, quibus non dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines oportet à litibus. Profesti, festis contrarij, id est sine festi religione. Festi tantumdem ocij & religionis sunt. Atri dies sunt, qui & communes vocantur. Syderales, in quibus sydera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur iuncti continuo triginta. Præliares, quibus fas est hostem bello lacerare: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. Intercalares dies sunt qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & incipiunt à nono Calendas Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiuntur. Dies epactarum sunt vndecim, qui per singulos annos ad cursum lunarem accrescunt. Nam dum in annu lunæ cecliiij. dies habeant, remanent ad cursum anni So-

larem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quod ad inueniendam lunam per totum annum adiiciantur. Solstitiarum dies sunt, in quibus Sol stat crescenti spatio dierum vel noctuum. Equinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox æqualibus horarum spatiis euoluuntur.

De noctibus, CAP. II.

NOX est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri vmbra terrarum, quam datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox autem à nocendo dicta, quod oculis noceat. Noctis partes sunt septem: Crepusculum, vesperrum, conticinium, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum, quod dubium est, inter lucem & tenebras. Vesperum, oriēte stella cui hoc nomen est. Conticinium, quando omnes silent: Conticere enim silere est. Intempesta, id est, importuna, quādo agi nihil oportet, & omnia quæta sunt. Gallicinium autem dictum est, propter gallos lucis prænuncios. Crepusculum matutinum, inter abscellum noctis, & diei aduentum.

De hebdomada, CAP. III.

HEBDOMADA apud Græcos & Romanos septem dierum cursu peragitur. Apud Hebræos autem septē anni sūt. Declarat hoc Daniel de septuaginta hebdomadis, quæ sunt anni cecclxj. in quorum fine completa est Dei sentētia subuersione vrb. Hierusalē, & destructione tēpli siue altaris. Hebdomada autem septem feriis constat. Feria quoque à fando dicta, quasi fari: eò quod in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, fiat. Item quia dies sabbati ab initio feriatu habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Item dies lunæ proinde secunda feria: quia secundus est à feria: id est, à sabbato, qui est feriatu. Sic & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem hi dies à planetis, id est, erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium syderum, sicut idem dies caput

G iij

Osee 4.
Ita vterque
70. sed vulg.
editio habet,
Nocte tacere
fuit matrem
tuam.

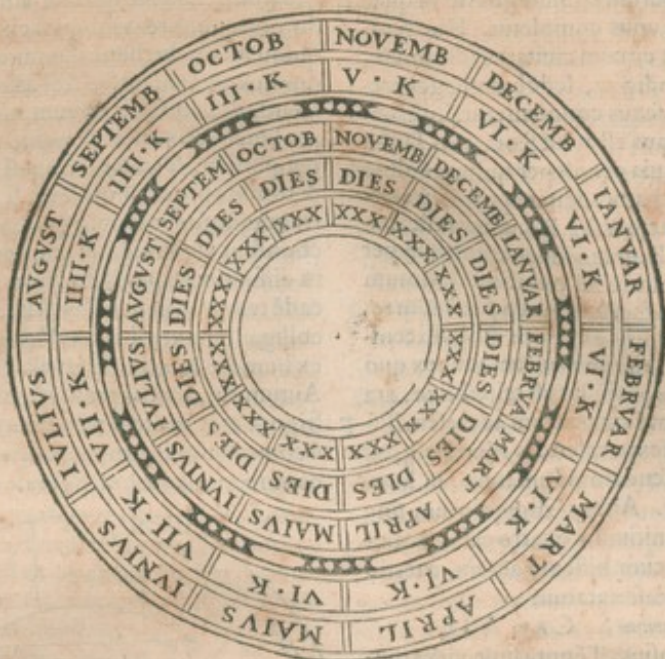
2. Reg. 11.

est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ Soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella Martis, quæ vespere vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaërona dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum, à stella Saturni, quæ sexto cælo locata, triginta annis fertur explere cursum suum. Proinde autem gentiles ex his septem stellis nomina dierum dederunt, eò quod pereosdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: ex Mercurio, linguam & sapientiam: ex Ioue, temperantiam: ex Venere, voluptatem: ex Saturno, tarditatem. Talis quippe extitit gentiliū stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

De mensibus, CAP. IIII.

Mensis est luminis lunaris circuitus: hic redintegratur, siue novatur lunam. Cuius figura plerumque huius vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Mensē autem antiqui diffinierunt, quandiu Luna zodiacum circulum perducit. Antiqui autem gentiles mensibus nomina quædam ex diis suis, quædam ex causis, quædam vero ex numero imposuerunt, incipientes à Martio: quia ex ipso anni exorientis ordinem seruauerunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellauerunt: quia cum Martis filium esse crediderunt, Aprilem verò nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi aperilem nominauerunt: eò quod tunc plurimum germinis aperiatur in florem. Inde mensē Maium, pro Maia Mercurij matre, quam deam sibi propter maiores decreuerunt. Deinde Iunium

à Iunone, quam sororem vel coniugem Iouis fuisse testantur. Alij autem sicut Maium pro maioribus: ita pro minoribus Iunium vocare dixerunt. Item Iulium à Iulio Cæsare: Augustum verò ab Octauiano Augusto vocauerunt. Nam prius Iulius Quintilis, & Augustus Sextilis vocabatur. Sed eorum nomina à Cæsaribus Iulio & Augusto sunt commutata. Nam September, eò quod septimū sit à Martio, qui est principium veris. Simili quoque ordine October, Nouember, & December ex numero imbrium atque veris vocabulum acceperunt. Porro Ianuarius ex nomine Iani vocauerunt, sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quod ianua sit anni atque principium. Februarium autem à febris sacris Lupercorum appellauerunt. Itaque apud antiquos latinos decem mensibus curius anni computabatur. Sed Ianuarius Romani, Februarium Numa Pompilius addidit, atque duodecim mensibus annum distinxit. Plerique autem asserunt Cignum * Sabinorum re- al. Cingem.
gem prius annum in menses diuississe, & Calendas & intercalares dies instituisse. In codicibus autem sanctarum Scripturarum duodecim menses fuisse anni & ante diluuium ostenduntur. Sicut enim ibi legitur, Aqua Gen. 8. autem imminuebatur vsque ad decimum mensē. Undecimo autem mense, prima die mensis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc denuerabatur mensis, sicut & nunc. Sed non quos Calendæ, sed quos luna cœpta & finita concludit. Calendæ autem à colendo dictæ: apud antiquos enim semper mensium principia colebantur. Idus quoque dicti à diebus, & Nonæ à nundinis. Menses H autem omnes apud Latinos ex Calendis sumunt principia. Apud Hebræos ex lunæ nascantis recursum. Apud Egyptios autem principia mensium ante Calendas quatuor vel quinque dies pronunciantur, iuxta quod formula subiecta declarat.

Dehinc reuerteris ad quarto Calendas Se-
ptembris, talique ratione complentur dies
ccclv. xii. mensium Ægyptiorum. Quinque
dies supersunt quos epagomenas vel inter-
calares, siue additios vocauerunt. De qui-
bus superius memoratum est.

De concordia mensum, CAP. V.

Ianuarius cum Decembrio in horarum
mensura concordat. Februarius cum No-
uembrio spatium æquale consummat. Mar-
tius consentit Octobrio. Aprilis æquat Se-
ptembrio. Maius respondet Augusto. Iunius
compar est Iulio.

De annis, CAP. VI.

Annus, est circuitus solis ac reditus per
duodecim menses. Cuius quidem no-
men figuratiuè significat omne tempus vitæ
huius, sicut per Esaiã dicitur: Prædicate annũ
Domini acceptabilem. Quoniã non ille quo
Dominus prædicauit solus fuit acceptabilis,
sed hoc totum tẽpus, iuxta quod ait Aposto-
lus: Ecce nunc tẽpus acceptabile. Finem
denique huius anni diem iudicij adiunxit, di-
cens: Prædicate annum Domini, & diem re-
tributionis. Annum autem quasi anum dici
quidam putant, id est, circulũ: vnde & anuli
dicti sunt diminutiue. Principiũ autem anni
alij à bruma putant, vt populi Romani: alij ab
æquinoctio verno, vt Græci: alij ab autumno,
vt Ægyptij. Annum autem sapientes huius

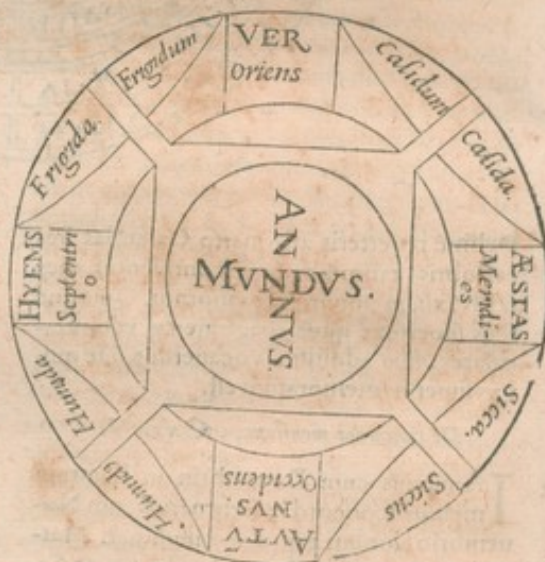
mundi partim ciuilem, partim naturalem;
partim magnum esse dixerunt. Ciuilis annus
est qui in huius astri recurſu per menses duo-
decim terminatur. Annus naturalis est, cum se-
luna soli supponit, vt inter orbẽ solis & oculos
nostros media facta, tenebras totius orbis ef-
ficiat, quod dicitur eclipsis. Cuius ratio diu-
tius obscura fuit, sed à Mileſio quodam phi-
losopho exposita est. Annus magnus dicitur
quando omnia sydera certis temporibus nu-
merisq; completis, ad suum locum vel ordi-
nem reuertũtur. Quem annũ antiqui xx. an-
no finiri vel adimpleri dixerunt. Solstitialis
annus est, cum sol expleto per omnia signa
circuitu, in id vnde principiũ cursus sui sum-
psit, recurrit: ipse est solaris annus vel ciuilis,
qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris
communis est, qui per xii. Lunares menses de-
currit, id est, per dies ccclxij. Annus Embo-
lism⁹ est, qui lunas 13. & dies 384. habere mō-
stratur, in quo anno lōgius dies Paschæ pro-
tẽditur. Annus bissextilis est, in quo vnus dies
per quadriennium ex quadratis ratione sum-
ma colligitur. Annus Iubileus est remissionis,
qui septem annorum hebdomadibus, id est,
xlix. annis textitur, in quo iuxta legem Moyſi
clangebantur tubæ, & ad omnes reuerteba-
tur antiqua possessio. Olympias est apud
Græcos annus quartus, ab olympio agone,
qui venit transactis annis quatuor. In cuius fi-
nem sortitur agonis tẽpus propter quadri-
enij cursum Solis, & propterea quod singulis

annis trium horarum consumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circum ciuitates admonere, vt non solum vndique, sed ab omni genere, omniue ætate sexus conueniretur. Lustrum quinquennij tēpus est apud Romanos. Dictū autē Lustrum: quia census per quinquēnium in republica agebatur: deinde post actū censum sacrificio factō vrbs Romana lustrabatur. Indictiones Romani inuenerunt; quę per singulos annos vsque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. Dicta est autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est reipublicæ. Æra à die calendarum Ianuariarum adcreuit. Bissexus autem à sexto calendas Martij vsq; ad diem pridie calendarum Iuniarum, in lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium à quarto calendarum Septembrium: cum bissexto autem, à tertio calendarum superscriptarum.

De temporibus, CAP. VII.

Sic ait Ambrosius, Tēpora sunt vices stationū, in quibus Sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusavarietate distinguit. Tempora autem à motu syderum sunt. Vnde & Deus cum hæc institueret, dixit. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eo quod simul esse non possit. Tempus iuxta Hebræos integer annus est, secundum illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium. Per tempus annum significat, per tēpora duos, & per dimidium, menses sex. Iuxta latinos autem vnus anni quatuor tempora adscribuntur, hyems, ver, æstas, atque autumnus. Hyems est cum Sol meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraq; rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis quam diei. Hinc causa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur. Ver est cum Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia, repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis fœtibus successio propagetur. Æstas est cum Sol in septentrionem se subrigit & spatia diurna producit: noctes verò arctat & abstringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atque miscetur, eo amplius aërem ipsum vaporat, & humore exsiccatō terram fatescit in puluerem, & adolere facit semina, & tanquā succos virides maturefcere cogit poma

syluarum. Tunc & quia sol æstius flagrat ardoribus, minores vmbras facit in meridianū: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est dum rursus Sol à summo cæli descendens, infringit æstuum magnitudinē, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequenti tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruumque sonantium. Quoniam certis distinctionibus vicissitudines temporū iuxta priorū diffinitiones perstrinximus: nunc qualiter eadē tempora naturalibus circulis sibi inuicē colligantur, expdiamus. Ver quippe constat ex humore & igne. Æstas ex igne & siccitate. Autumnus ex siccitate & frigore. Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora à communionis temperamento dicta. Cuius communionis hæc est figura.

Quorum temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas martias, permanēs diebus nonaginta vno. * Æstas incipit al. 97. nono Calendas iunias, diebus nonaginta vno. * Autumnus sumit principiu decimo Calendas Septembris, diebus nonaginta tribus. al. 97. Hyems inchoat septimo Calendas Decēbris diebus nonaginta, vnde fiunt anni dies cccxv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiā. Cæterum iuxta allegoriā, hyems temporalis intelligitur tribulatio, quando tēpestates & turbines seculi incumbunt. Æstas est fidei persecutio, quādo doctrina per fidei ariditatem siccatur. Ver autem nouitas est fidei siue pax, quādo post hyemis tribulationē tranquillitas Ecclesię redditur, quādo mensis nouorum, i. Pascha agni celebratur, quando terra floribus, i. Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu solis & mensis explicatur. Tempora mutationum vi-

Gen. 1.

Dan. 7.

cibus euoluuntur. Mensis lunæ incremento senioque conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies & nox recurfantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdam mentis expletur.

De solstitio & æquinoctio,

CAPVT VIII.

Solstitia duo sunt: Primum hyemale octauo Calendas Ianuarij, quo Sol stat, & crescunt dies. Alterum æstiuum, octauo Calendas Iulias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: vnum vernale, octauo Calendas Aprilis, ex quo dies crescunt: alterum autumnale, octauo Calendas Octobris, quo dies imminuuntur. Solstitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctiū verò, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum reuertantur, coæquatis spatiis suis. Solstitium autem æstiuum ideo lampas dicitur: eò quod ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremq; nimium aduentu æstatis infundat.

De mundo, CAP. IX.

2. Cor. 7.

Mundus est vniuersitas omnis quæ constat in cælo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mudi. Secundum autem mysticum sensum, mundus competet homo significatur: quia sicut ille ex quatuor concretis est elementis: ita & iste constat ex quatuor humoribus, vno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communione fabricæ mundi constituerunt. Siquidem græcè mundus *κοσμος*, homo autem *μικροκοσμος*, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quib⁹ dictū

est, Et mundus eum non cognouit. ^{1. Cor. 1.}Formatio mundi ita demonstratur. Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam: ita declinatur in australem. Caput autem & quasi facies, orientalis regio, vltima pars septentrionalis. Nam partes eius quatuor sunt. Prima pars mundi est orientis. Secunda meridiana. Tertia occidentis. Vltima verò & extrema, septentrionalis. De qua Virgilius sic ait: Quam circum, extremæ dextra læuæque tra-

hantur Cæuleæ & glacie concretæ.

Et Lucanus:

Sic mundi pars ima iacet, quam Zona niualis Perpetuæque premunt hyemes.

De quinque circulis, CAP. X.

In diffinitione autem mundi, circulos aiunt philosophi quinque: quos Græci paralelos, id est, zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ. Has Virgilius in Georgicis ostendit dicens: Quinque tenent cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modum dexteræ nostræ, vt pollex sit circulus arcticus frigore inhabitabilis. Secundus circulus terinus temperatus habitabilis. Medius circulus hyfimerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus eximerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus septentrionalis est. Secundus solstitialis. Tertius æquinoctialis. Quartus hyemalis. Quintus australis. De quibus Varro dixit, Ad quinque ætherius Zonis accingitur orbis, Ac vastant imas hyemes mediæque calores: Sic terræ extremas inter mediæque coluntur. Quam Solis valido nunquā vis auxerat igne. Quorum circulorum diuisiones talis figura demonstrat.

SEPTENTRIO.

ORIENS.

MERIDIES.

BRVMALIS.

ARCTON.

AVSTRALIS.

OCCIDENS.

ÆQUINOCTIALIS.

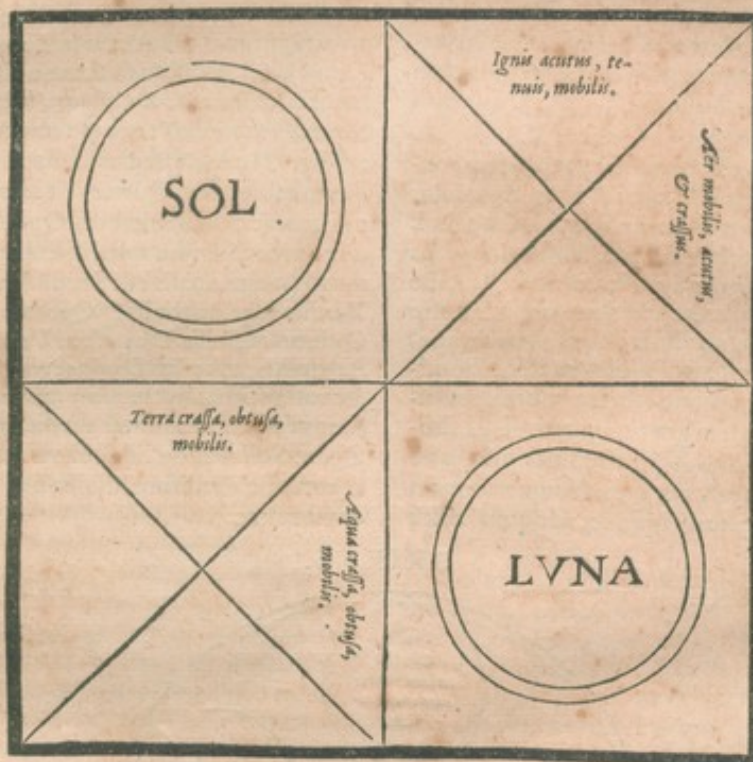
Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium cælum currens nimium istis locis facit feruorem: ita ut nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorem habitare permittantur. Ac etiam Septentrionalis & australis circuli sibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimioque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in oriente inter septentrionalem & æstiuum est collocatus, vel iste qui in occidente inter æstiuum & australem est positus, ideo temperati sunt; eo quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius:

Has inter mediâque duæ mortalibus ægris,
Munere concessæ diuum.

Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sunt Æthiopes nimio calore perusti.

De partibus mundi, CAP. XI.

Partes mûdi quatuor sunt: Ignis, ær, aqua, terra. Quarum hæc est natura. Ignis tenuis, acutus & mobilis. Aër mobilis, acutus & crassus. Aqua crassa, obtusa & mobilis. Terra crassa, obtusa, & immobilis. Quæ etiâ sibi ita commiscentur. Terra quidem crassa, obtusa & immobilis, cum aqua crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aëri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursus aër igni cõmunionem acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis à se separantur, sed à duobus mediis aqua & aër iunguntur. Hæc itaque ne confusa minus colligantur, subiecta expressi pictura.

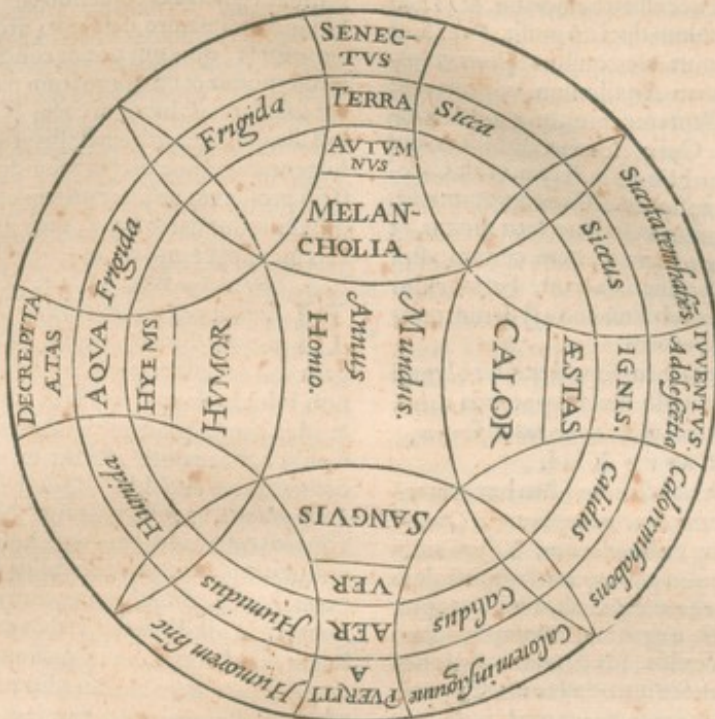
To. 4. lib. 3.
Hexamerum.
cap. 4.

Cæterum sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicem quadam naturæ cõmunionem commiscuntur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua humida atque frigida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim iugales qualitates sic sibi singula elementa commiscuntur. Terra enim cû sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognationem qualitatis frigida. Rursus aqua aëri per humorẽ, quia humidus est aër: aqua verò quasi quibuscûque duobus brachiis,

frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigidum terram, aërem humidum. Ipse quoque aër medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, vtrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque cû sit calidus & siccus, calore aëri annectitur, siccitate autem in cõmunionem terræ ac societatem refunditur. Atque ita sibi per hunc circuitum, & quendam chorum cõcordi societate conueniunt. Vnde & Græcè

ἁρμονία

dicuntur, quæ latinè elementa dici- A Quorum distinctam communionem sub-
mus, quòd sibi conueniant & concinant. icetæ circuli figura declarat.

De celo, CAP. XII.

Cælum spiritualiter Ecclesia est, quæ in
huius vitæ nocte sanctorum virtutibus
quasi claritate syderum fulget. Pluraliter autē
cæli nomine sancti omnes intelliguntur. Si-
quidem per cælos etiam Prophetas & Apo-
stolos accipere debemus. De quibus scriptū
est: Cæli enarrant gloriam Dei: utique quia
ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resur-
rectionem Christi, & gloriam mūdo annun-
ciauerunt. De cæli autem nomine sic dicit
sanctus Ambrosius in libris quos scripsit de
creatione mundi: Cælū Græco nomine *ἔσπερος*
dicitur. Apud Latinos autē propterea cælum
appellatur, quia impressa stellarum lumina,
veluti signa habens, tanquam cælatum dicitur,
sicut argentum quod signis eminentibus
refulget, cælum vocauerunt. Cuius esse subti-
lem naturam etiam scriptura demonstrat, di-
cens, quod firmavit cælum sicut fumum. Par-
tes autē eius, Chous, axis, cardines, cōuexa,
poli, sydera. Chous, quod cælum continet.
Vnde habemus: Vix complent choum ter-
roribus cæli. Axis, linea recta quæ per mediā
pilam sphaeræ tendit. Clima, cardo vel pars
cæli, ut clima oriētale, & clima meridianum.
Cardines, extremæ axis partes sunt. Cōuexa,
extrema cæli. Poli ex cælestibus circulis ca-

Cumina, quibus maximè sphaera nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans boreas, alter terræ oppositus Austro, Notus dictus est. Cælum autè ab Oriente ad Occidentem semel in die & nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt. Cuius sphaeram super aquas esse putauerunt, vt in ipsis voluatur, eiusque incendium temperet. Sphaeram autem confirmant nec principium habere, nec terminum, pro eo quòd rotunditate sua, quasi circulo, vnde incipiat vel vbi desinat facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & ad omnem similiter respiciens, atque à centro terræ æquis spatiis distincta: ipsæque sui æqualitate ita stabiles, vt eam in nullam partem declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento subiecta sustentetur. Cuius perfectionem sphaeræ vel circuli, multis argumentationibus tractans rationabilis Plato, fabricatoris mundi opus insinuat. Primum quòd ex linearum quinque angulis Zodiacus dictus, ex vna linea constet. Secundò quòd sine initio est, & sine fine. Tertiò quòd à puncto efficitur de vno quod motu ex se habeat. Deinde quòd careat iudicio Angelorum, & quòd in stellarum figuras omnes includat, &

Pfalz 18.

10. 7. 1944. 11. 11. 12.

Esa. 32.
Ita 70. sed
vulg. transf.
habet, Celi
sicut fontes
liquefcent.

quod motum inenarrabilem habeat. Siqui-
dem sex alij motus errabiles sunt, aut à tergo
dextra læuâque, sursum deorsumque. Postre-
mum, & quod necessitate efficiatur, & ut hæc
linea ultra circulum duci nō possit. Duo sunt
autem, ut diximus, axes, quibus cælum volui-
tur, boreas, quem Aquilonium vocamus, &
Arctos, id est, Septentriones, quæ nobis sem-
per apparent. Cui contrarius est Notus, qui
australis dicitur. Hic est qui terra, ut ait Cice-
ro, tegitur, & aphanes à Græcis nominatur.
Tanta autem polus celeritate ferri dicitur, ut
nisi aduersus eius præcipitem cursum astra
currant, mundi ruinam faciant. Fertur enim
eius princeps volubilitas cursu syderum tem-
perari. Vnde Lucanus,
Syderibus quæ sola fugâ moderantur olympi
Occurruntque polo diuersa potentia cursu.

De septem planetis cæli, & eorum conuersionibus,

CAPVT XIII.

Ambrosius sanctus, in libro hexaemero
sic loquitur, dicens: Legimus in David:
Laudate Deum cæli cælorum. Vtrum enim
vnum sit cælum an plures, contentio est, dum
aliqui multos esse asserunt: alij autem propter
vnum alios esse negant. Philosophi autem
mundi septem cælos, id est, planetas globo-
rum consono motu introduxerunt. Quorum
orbibus connexa memorant omnia, quos si-
bi innexos & velut insertos versari retro, &
contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Si-
quidem in Ecclesiasticis libris & cæli calo-
rum leguntur, & Apostolus Paulus vsque ad
tertium cælum fuisse intelligitur raptus. Sed
de numero eorum nihil sibi præsumat huma-
na temeritas. Fecit autem eos Deus non in-
formes vel confusos, sed ratione quadam or-
dine suo distinctos. Nam superioris circuli
cælum proprio discretum termino, & æqua-
libus vndique spatiis collectum extendit, at-
que in eo virtutes spiritualium creaturarum
constituit. Cuius quidem cæli naturam, arti-
fex mundi huius Deus aquis temperauit, ne
conflagratio superioris ignis inferiora ele-
menta succenderet. Dehinc circulum infe-
rioris cæli, non vniuersi sed multiplici motu
solidauit, nuncupans eum firmamentum, pro-
pter sustentationem superiorum aquarum.

De aquis quæ super cælos sunt,

CAP. XIII.

Hæc est Ambrosij sententia, Aquas su-
per cælos, sapientes mundi huius aiunt
esse non posse, dicentes, igneum esse cælum:
nec posse concordari cum eo naturam aqua-
rum. Addunt quoque, dicentes, Rotundum
ac volubilem atque ardentem esse orbem
cæli, & in illo volubili circuitu, aquas stare ne-
quaquam posse. Nam necesse est ut desluant

& labantur, cum de superioribus ad inferiora
orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam
eas stare posse aiunt, cum axis cæli concito se
motu torquens eas voluendo effunderet. Sed
hi tandem insanire desinant, atque confusi
agnoscant, quia qui potuit cuncta creare ex
nihil, potuit & illam aquarum naturam gra-
eili soliditate stabilire in cælo. Nam cum &
ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus re-
fulgentem, nonne diuina prouidentia neces-
sario prospexit, ut inter orbem cæli & supra
orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis
axis incendia temperaret?

De natura Solis, CAP. XV.

Hæc sunt verba Ambrosij in libro hexae-
meron. Solem, inquit, philosophi ne-
gant calidæ esse naturæ, eo quod albus sit,
non rubicundus aut rutilus in speciem ignis;
& ideo aiunt, quod nec ignitus natura sit: &
si quid habet caloris, ferant ex nimio motu
conuersionis accidere. Quod ideo dicen-
dum putant, ut nihil videatur humoris con-
sumere: quia calorem, quo humor vel mi-
nuitur vel plerumque exhauritur, nō habeat
naturalem. Sed nihil agunt, cum ista compo-
nunt: quia nihil interest, vtrum ex natura ca-
lorem quis habeat, an ex passione vel ex alia
causa. Nos autem sicut credimus eū habere
virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi.
Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat
& exurit. Quidam autem dicunt Solis ignem
aqua nutrire, & ex contrario elemento virtu-
tem luminis, & vaporis accipere: vnde fre-
quenter Solem videmus madidum atque ro-
rantem: in quo euidenter dat iudicium, quod
elementum aquarum ad temperiem sui sum-
pserit. Hæc quantum ad naturam sui pertinet.
At verò iuxta spiritualementem intelligentiam Sol
Christus est, sicut in Malachia scriptum est:
Vobis autem credentibus iustitiæ Sol orie-
tur, & sanitas in pennis eius. Merito autem
Christus Sol intelligitur: quia ortus occidit
secundum carnem, & secundum spiritum de
occafus rursus exortus est. Item Sol illuminat
& exurit, & opaco sopore confouet sanos, fe-
bricitantes verò flagrantia geminati caloris
incendit: ita Christus credentes fide, spiritu
vegetante illuminat, negantes se æterni ignis
ardore torrebit.

De quantitate Solis & Lunæ,

CAPVT XVI.

Rursus in eodem opere doctor idem ita
testatur: Solis radius nulli propior, nulli
longinquior est. Similiter & lunæ globus æ-
qualis est omnibus. Similis Sol, & Indis &
Britannis, eodem momento ab vtrisque vi-
detur cum oritur, nec cum vergit in occasum
minor apparet orientalibus quam occiden-

lib. 2. cap. 2.

Psalm. 148.

*2. Cor. 12.
26. q. 1. Epi-
scopi.*

*lib. 2. Hexae-
meron, cap. 3.*

Malach. 4.

*lib. 2. Hexae-
meron, cap. 3.*

lib. 4. cap. 6.

talibus: nec occidentalibus cum oritur inferior quam orientalibus aestimatur. Quantum distat, inquit, oriens ab occasu. Hæc enim sibi inuicem distant. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nulliq; remotior est. Neque moueat quemquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur cum oritur: sed considerare oportet quantum intersit spatij inter Solem & terrâ, quod aspectui nostro infirmitatem, & quandam ægritudinem visualem intundit. Hunc autem ampliorem aliquot partibus quam terrâ esse sapientes describunt. Lunam minorem esse dicunt, quam Solem. Omnia enim quæ proxima sunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorum, visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam maiorem aspectui nostro quam Solem. Ideoque cum Sol longè superior sit quam luna, & tamen à nobis videtur. Tam si prope nos accesserit, multò maiorem futurum.

De cursu Solis, CAP. XVII.

Dicunt antiqui Aratus & Higinus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cætera sydera oriuntur & occidunt. Præterea, & si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quam spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nox quoque simili ratione semper æqualis permaneret. Sed quoniam inæquales dies aspicimus, & Solem alio loco oriturum, alio occidisse hesternū videamus, adeo qui diuersis locis occidit & exoritur: putant eū philosophi nequaquam cum mundo fixum esse Solem, sed ipsum per se moueri. Qui postquam ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum vnde exierat, regreditur: expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit obliquus, & facta linea per austrum pergit ad boream, & ita ad oriētem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Estate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. Cui ideo Deus diuersa casus constituit loca & tempora: ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore consumeret, sed, ut Clemens ait, diuersos accipit cursus, quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscēderit, ver temperat: vbi autem ad summum cæli venerit, æstiuos

Accēdit calores. Descendens rursus autūnum temperie reddit. Vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compagine cæli, rigorem nobis hyberni frigoris relinquet. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit. Ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporum fiunt, cum sit iste minister bonus, genitus ad vicissitudines temporum moderandas. Tamen vbi secundum voluntatem Dei correctio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit mūdum vehementioribus flammis, ac perturbatur aer, & plaga hominum, & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus. Quod autem Sol oriens per Austrum, id est, meridianum iter habet, & decursa australi parte inuisibilis, vadit in locum suum radians. Ad instar quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mūdus, in quo dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & meridianum vocat. Aquiloni verò, id est, aduersæ parti non oritur, sicut iudem cum in iudicium venerint, dicent: Iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem dominum oritur Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt tenebræ: dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

De lumine Lunæ, CAP. XVIII.

Al sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. Queritur, inquit, vnde habeat luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harum verior, dubium fertur quemquam scire posse. Alij namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnā partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo, eandem partem qua lucet paulatim ad terras cōuertit, ut videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculato lumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, & ex parte obscuram, tunc eam partem quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicias, cum cœperis illam cādidam partem paulatim ad oculos conuertere, primum veluti cornua candoris videbis: dehinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videatur. Quam si denuo paulatim conuerteris, incipit obscuritas apparere & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac si totus candor ab oculis auertatur, & sola iterum obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen lunæ videtur crescere vsque ad

quintam decimam, & rursus usque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc euenit, ut quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore verò quam habet ad terras, obscurata sit. Cum vero ab illo discedere coeperit, illustratur, etià à parte quam habet ad terram, incipiens à cornibus. Sicque paulatim Sole longius discedete, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quinta decima luna. Post dimidiū autem mensem cum coeperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quanto magis superiori parte illustratur, tanto magis ab ea parte quam terris auertit non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decrescere. Illud certè manifestum est, & cuilibet aduertenti faciliè cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, neque minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est semper exigua est: cum vero ab illo longius abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. Si enim suo lumine vteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die XXX. exilem fieri: & si suo lumine vteretur, huius numquam eclipsis fieret. Ceterum quantum ad intellectum pertinet mysticum, luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis complexionibus deficit, ita mundus ad cōsolationem temporum currens, quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementi sui varietate diuersis cursibus definit ut crescat, crescit ut definat. Sed ideo alternis vicibus commutationem syderis repræsentat: ut doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros. Atque ideo cum senescit, mortē corporum prodit: cum augetur, aternitatē indicat animarum. Nonnunquam verò eadem luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quod sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. Sicut enim luna deficit atque crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyrio coronatur. Item sicut luna larga est roris, & dux humentium substantiarum, ita Ecclesia baptismi & prædicationū. Et quemadmodum luna crescente crescunt omnes fructus, atque ea minuente minuuntur: non aliter intelligimus & Ecclesiā, in cuius incremento proficimus cum ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cum ipsa patimur & minui. Item sicut septem formas habet luna: sic tot gratias meritorum Ecclesia. Primam enim figuram luna bicor-

nem habet. Secundam sextilem. Tertiam dimidiam. Quartam figuram plenam habet. Quintam iterum dimidiā ex maiore. Sextam iterum sextilem. Septimam bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritum sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autem semis, & vicefima secunda semis, in sui orbe media est. Cætera proportionales sunt.

De Lunæ cursu, CAP. XIX.

Lunam per alios ortus & occasus, Higinus ait, necesse est moueri, non stare, idque facilius quam de Sole licet intelligere: quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eandem moueri potius quam stare. Terris autem vicina luna breui ori orbe conuertitur, & iter quod Sol in diebus cœclxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in lunæ, annos verò in Solis cursu posuerunt. Itaque luna per trecetos dies duodenis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundum Hebræos aliquibus diebus adiectis. Secundum Romanos, bissextus semel in quadriennio, vnius diei adiectione, celebratur. Cuius etiam augmentis detrimentisque mira quadam prouidentie arte, omne quod gignitur alitur atque crescit. Nam & defectum eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum maritimorum, sicuti & auium, ostreeque in augmento lunæ pleniores reperiri feruntur.

De eclipsi Solis, CAP. XX.

Solem sapientes dicunt altius currere: lunam autem proximā esse terræ. Hæc ergo dum deorsum ad idem signū vel lineam, qua Sol vehitur, peruenerit, obicit se Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tātum inter menstrua cōtingit. Nam tunc luna in eadem parte signi, qua Sol vehitur, ideoque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat, quanto magis id fecerit, eò minus ille videre poterit: quanto autem procul discesserit, eò magis illi omnia poterūt apparere. Simili itaque ratione cum ad Solis locum vel lineam Luna peruenerit, tūc proxima ei esse videtur, & radios eius ita coram oculis nostris obscurare, ut lumen non possit eiicere. Cum autē luna ab eo loco discesserit, tūc Sol lumē eiicit & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita Soli obicitur Luna, sicut lunæ opponitur terra: quæ utraq; lumina eum ad terras non perueniunt, defecisse dicuntur. Alij autē dicunt defectum Solis fieri, si foramen aëris quo Sol radios fundit, aliquo spiritu contrahatur siue obturetur.

Hæc physici & sapientes mundi. Cæterum A doctores nostri mysticè huius eclipsis mysterium, in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdididerunt: cum sacrilegæ factum coniurationis Sol iste verus horrescens, insertis in populo Iudaico errorû tenebris, paululum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulchro abditus obscuravit, donec tertia die augustior solito huic mûdo, id est, gentibus, claritatis suæ potentiam præfentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operi sæculi illuminaret.

De eclipsi Lune, CAP. XXI.

Luna non deficit, sed obumbratur: nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ, casum patitur luminis. Hanc enim philosophus non habere lumen proprium, sed eadem à Sole illuminari defendit: & quia ea dimensione distat à Sole, ut per mediam terram si quid directum traiciatur, contingere possit Solem sub terram, lunam autem supra terram: & quia vsque ad lunarem circulum umbra terræ extenditur, adeo evenit nonnunquã, ut Solis radij, obiciënte se mole terræ vel umbra, ad eam non perveniant. Patitur autem hæc quintadecima luna quousque centrum atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Constat ergo lunam ex Solis radiis lumen accipere: & dum obiectu terræ Solem non aspexerit, tunc lumen amittere. Nam dicunt historici omnem terram montibus claudi, quorum umbra fertur luna subito non apparere. Vnde Lucanus:

Iam Phœbe totû fratri cum redderet orbem,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
Figuraliter autem per lunæ defectum, Ecclesiæ persecutiones intelliguntur: quando martyrum cædibus & effusione sanguinis, tanquã illo defectu & obscuracione, quasi cruentam faciem luna ostendere videtur, & à nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeo ut nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia, postquã per martyrum confessionem, suum pro Christo sanguinem fuderit, maiore fidei claritate latius refulget, atque insigniori lumine decorata, semetipsam latius in toto orbe diffundit.

De cursu stellarum, CAPUT XXII.

Stellæ quidẽ cum mundo vertuntur: stante mundo stellæ vagæ feruntur, exceptis his quæ planetæ vocantur, i. errantes, quæ vagis moventur ordinibus. Cæteræ quæ aplanæ appellatur, vno loco fixæ cum mûdo voluuntur. Ideo autem planetæ, i. errantes dicuntur,

quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diuersis inter se moventur sydera. Nam quædam superius, quædã inferius currunt. Inde & illa quæ terris propinquiora sunt, quasi maiora nobis videntur, quàm ea quæ circum cælum voluuntur. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit ut intervallo longè inter se distantium circulorum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædam sydera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædã etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radiis autem Solis præpedita sydera anomala sunt aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & poëta meminit, dicens:

—Sol tempora diuidit, atque
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

De positione septem stellarum errantium,

CAPUT XXIII.

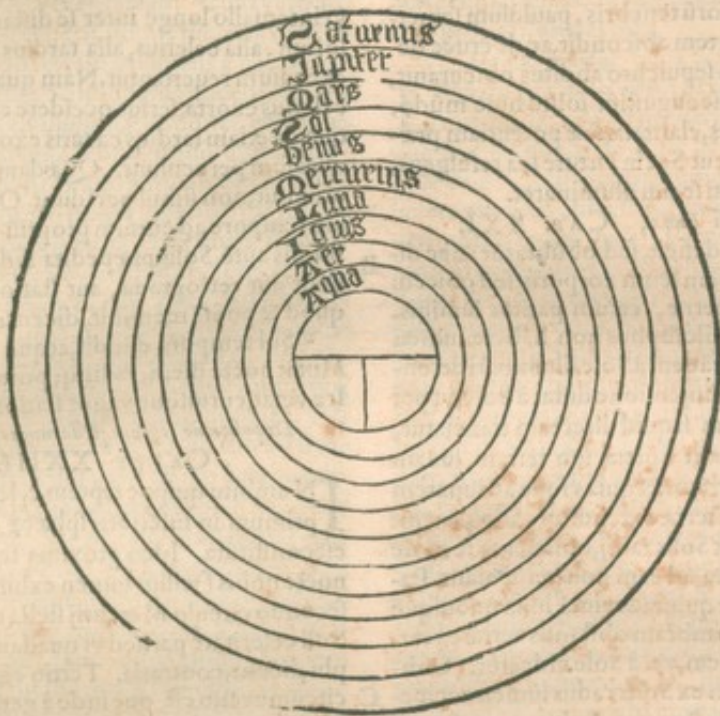
In ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris sphaeræ circulo luna est constituta. Ideo proxima terris posita ut nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella est collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, ut philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo luciferi circumuectio est, quæ inde à gentibus Venus est dicta, quod inter quinque stellas plus lucis habeat. Nam, ut prædiximus, quemadmodum Sol & luna, ita & hæc umbram facit. Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, ut tã superioribus quàm inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porro quinto circulo Vesper sydus dicitur collocatum: quam illi Marti assignant. Sexto Phaëtonis stellam, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mûdi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio:

Frigida Saturni sese quò stella receptat.

Hæc autem sydera errantia appellantur, non quod ipsa errent, sed quod nos errantes faciant: quæ sydera Græcè planetæ dicuntur. In Sole enim & luna omnibus notitia est ortus & occasus, adeoque Sol & Luna directo cursu vehuntur. Istæ verò retrograduntur vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt, retrogradi dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui

in sphaera subiecta continentur. Quibus per-
actis ad reuersionem circuli sui iisdem signis
& partibus veniunt. Nam luna XIX. annis
fertur explere cursum suum. Mercurius annis
XXIII. Lucifer annis IX. Sol annis XIX.

E Vesper annis XV. Phaeton annis XII. Sa-
turnus annis XXX. Quorum orbium atque
stellarum positionem subdita demonstrat fi-
gura.

De lumine stellarum. CAP. XXIII.

STellas non habere proprium lumen, sed à
Sole illuminari dicuntur, nec eas vnquam
de caelo abscedere, sed veniente Sole cælari.
Omnia enim sydera obscurantur Sole orien-
te, nec cadunt. Nam dum Sol ortus sui signa
præmiserit, omnes stellarum ignes sub eius
luminis fulgore euanescent: ita ut præter Solis
ignem nullus syderis splendor videatur. Hinc
igitur & Sol appellatur, eo quod solus appa-
reat, obscuratis cunctis syderibus. Nec mirum
hoc de Sole, cum etiam plena luna, & tota
nocte fulgente, pleraque astra non luceant.
Esse autem etiam per diem in caelo stellas pro-
bat Solis eclipsis, quod quando Sol obiecto
orbe lunæ fuerit obscuratus, clariora in caelo
videantur astra. Stellæ autem secundum my-
sticum sensum, sancti viri intelliguntur. De
quibus dictum est: Qui numerat multitudinem
stellarum. Sicut enim omnes stellæ à Sole il-
luminantur: ita sancti à Christo gloria cæle-
stis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore
Solis, & vi maxima luminis eiusdem sidera
obtrunduntur: ita & omnis splendor sancto-

Grum in cōparatione gloriæ Christi quodam-
modo obscuratur. Et quemadmodum stellæ
sibi differunt claritate: ita iustorum diuersitas
meritorum discretionem.

De lapsu stellarum. CAP. XXV.

Falsa autem opinio & vulgaris est nocte
stellas cadere, cum sciamus ex æthere la-
pso igniculos ire per cælum, portarique ven-
tis, vagaque lumen syderis imitari: stellas au-
tem immobiles fixasque permanere in caelo.
Nam illud quod ait Poëta:

*Virgilian lib.
1. Georg.*

Sæpe etiam stellas vento impendete videbis
Præcipientes caelo labi, noctisque per umbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus.
Et iterum;

--Lapsa per altum

Aëre disperso trahere candentia sulcos

Sydera, & summis etiam quæ fixa tenentur.

Astrapolis. --

Sed hic poëtae voluntariè ad opinionem vul-
gi se contulerunt. Ceterum philosophi, quibus
curæ est mundi quærere rationem, illa asserunt
quæ superius memorata sunt.

De nominibus astrorum, CAP. XXVI.

Iob. 38.

LEgitur in Iob, dicente Domino, Nunquid coniungere vales micantes stellas Pleyades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producit luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facit? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum & Orionem & Hyadas. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis ascensum non præbeamus: qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex auium nominibus vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Non enim stellarum, gentiliū sapientes nomina sicut & dierum indiderūt. Quod verò eisdem nominibus sacra vtitur scriptura, non eorum ideo vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus inuisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione ponuntur, quæ latè sunt cognita, ut quicquid incognitum significat facilius per id quod est cognitum humanis sensibus innotescat. Arcturus est ille, quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radiis fulgēs, in seipso reuolutus rotarum plaustrum vocatur: quia in modum vehiculi voluitur, & modò tres ad summa eleuat, modò quatuor inclinatur. Hic autem in cæli axe constitutus semper versatur, & nunquam mergitur. Sed dum in seipso voluitur & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est Septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cæli Arcturus semper inclinatur, rursumque erigitur, ita & ecclesia diuersis quidem aduersitatibus humiliatur, sed mox consurgens spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus & quatuor Septentrio efficitur ita Ecclesia ex fide Trinitatis & operationibus quatuor virtutum principalium consummatur. Fide enim & operibus homo iustificatur. Bootes stella est, quæ plaustrum, id est, septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicitur, siue minor arctos. Vnde & quidam eam septentrionem dixerunt. Hunc spectant præcipuè qui navigare noscuntur. De qua Lucanus:

Velox ubi nocte Bootes:

quia cum orta fuerit, citò facit occasum.

Pleyades sunt multæ iuges stelle, quas etiā Botrum appellamus à similitudine stellarum. Nam & ipse septem esse dicuntur, licet amplius quàm sex nullus conspiciere potest. Hæc ab oriente surgunt, & appropinquante diei claritate stellarū eius ordo distenditur. Pleyades autem ex pluralitate Græci *Πλειάδες* appellāt. Has Latini Virgilia appellauerunt, eo quod vere oriantur, & eo magis cæteris prædicantur, quod his exorientibus æstas si-

gnificatur, occidentibus hyems ostenditur, quod aliis penitus non est traditum signis. His autem stellis ab eo quod septem sunt, & splendide micant, Sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quod sibi vicinantur, sed non se cōtingunt, charitate proximos & tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt. Orion stella est. Hic autem Orion gladius dictus est. Vnde etiam cum Latini iugulum vocant, sidus ut videtur armatum & stellarum luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis est, adeo quia quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris splendore in seipso rapit. Hi quippe Oriones in ipso pōdere tēporis hyemalis exoriuntur, suoque ortu imbres & tempestates excitant, & maria terræque perturbant. Oriones autem signant martyres. Nam sicut isti nascuntur in cælo tempore hyemis: ita in Ecclesia martyres procedunt tempore persecutionis. Proecedentibus Orionibus mare turbatur & terra: obortis verò martyribus, terrenorum & infidelium corda tempestate iactantur. Lucifer stella est nitens, quæ omnium maxima & elatior esse videtur. Nam quemadmodum Sol & luna, ita hæc vmbra facit. Ista igitur orientem Solem præcedit, atque manē nunciās tenebras noctis lumine sui fulgoris aspergit. Cuius figura est Christus, qui velut Lucifer per incarnationis mysterium producitur: per quem lux fidei tanquam dies secutura monstretur. Lucifer autem bipartitus est, sicut pars sancta est, sicut Dominus in

Apoc. 22.

Apoc. 22.

Esa. 14.

Apocalypsi de se & Ecclesia dicit, Ego sum genus & radix David, stella splendida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei stellam matutinā. Pars autem alia Luciferi diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: Quomodo cecidisti Lucifer, qui manē oriebaris? qui etiā in cælo super stellas dicit se sedem positurum, & cadens de cælo confringitur. Vesperus est stella occidentalis noctem ducens. Hic Solem occidentem sequitur, & tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichristi exprimit typum: qui tanquam vesper, consurgit, ut ait Iob, super filios terræ, ut cæcæ noctis successu carnalium corda offuscet. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Christo credere, Antichristum suscipere meruerūt. Cometes stella est, quæ velut comas luminis ex se fundit. Hæc cum nascitur aut regni mutationem fertur ostendere, aut bella, aut pestilentias surgere. De qua Prudentius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lucanus:

Iob. 38.

Et terris mutantem regna cometem.

Genethliaci autem omnes stellas erraticas quibusdam temporibus cometas fieri dicunt,

H. iiii

& prout cuique sunt motus ita secunda vel aduersa portendere. Syrius stella est, quam vulgò Canem appellant. Syrius quippe appellata propter flammæ cādorem, quod eius modi sit, & præ cæteris lucere videatur.

Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, & æstu suo fructus exurit. Interdum & morbo afficit corpora, corrumpens flagrantia ignis. Ab hac enim stella dies caniculares vocantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æstatis tempus.

Vtrum sidera animam habeant,

CAP. XXVII.

Solet autem quæri, ut ait sanctus Augustinus, vtrum Sol, Luna & stellæ corpora sola sint, an habeant rectores quosdā spiritus suos, & si habent, vtrum ab eis & vitaliter inspирentur: sicut animantur carnes per animas animalium: an sola sine vlla commixtione præsentia, dum motus alicuius corporis sine anima esse non possit. Stellæ quæ cum tanto ordine ac tanta ratione mouentur, ut in nullo prorsus aliquando casus earum impediuntur, vtrum animantes sint & rationabiles videantur, non facile comprehendere potest. Salomon autem cum diceret de sole, Gyranus gyrando vadit spiritus, & in circulos suos reuertetur: ostendit ipsum Solem spiritum esse, & quod animal sit & spirat & vegetat, & anulos orbes suos cursu expleat, sicut & poëta ait, Interea magnum Sol ciclum voluitur annum. Et alibi, Lunæ lucentem globum Titaniæque astra Spiritus intus alit.

De nocte, CAP. XXVIII.

lib. 4. cap. 3.

Ambrosium in libro exhaemeron legi dicentem: Quæritur qualiter spatium aëris occupet umbra terræ, efficiens nobis noctem cum Sol recedit à nobis, diemque obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus umbram facit: & naturaliter umbra corpori adhæret, adeo ut etiam pictores umbras corporum, priusquam pinxerint, nitantur exprimere: idque artis asserant non intermittere vim naturæ. Ergo si cut in die, cum à parte Solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte quæ lumen repercutitur, umbra subsistit: sic cum recedente die Sol ad locū peruenerit ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. Sicque terræ obiectu à septentrionali parte obumbratur aër, adeo, ut nobis noctem efficiat hæc ipsa umbra terrarum.

De tonitru, CAP. XXIX.

Tonitrua autem ex fragore nubium generantur. Conceptæ enim intra sinum nubium ventorum spiritu versantur, & virtutis suæ mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepāt murmure: & in mo-

rem exilientium de stabulis quadrigarum, sonus fragoris eorū ad aures nostras emittitur. Aliàs autem tonitru diuinæ vocis superna est increpatio: siue clara prædicatio sanctorum per orbem terrarum in auribus fidelium perstreptetium, per quod possit culpam suam admonitus agnoscere mundus.

De fulminibus, CAP. XXX.

Aunt naturalium scrutatores causarum, quod ex collisione atque attritu nubium fulgura generentur, ad instar silicū duriorū quos cum expulseris inuicem sibi medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum si lignum ligno teras ignem emittit. Vnde & Papinius: Fulguræque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaque ratione cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina emittuntur. Dehinc sequuntur tonitrua: quæ licet sonitu tardiora sint, præcedente concursu luminis claritate, pariter tamen cum fulgore emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quàm oculos splendor fulgoris, ad instar securis arborem procul cædētis: cuius quidem ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. Vnde & Virgilius: Non alias cælo ceciderunt plura sereno Fulgura. Fit enim fulmen, nube, imbre & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitatus est, sic incalcescit ut incendatur. Dehinc, ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur: sed illud clarius videtur quod clarum est: hoc autem tardius ad aures peruenit. Post fulminis autem iactum, ventorum erumpit violentia: sicque furorem tempestatis, quam in nubibus conclusi agebant exeuntes ad terras emittunt. Lucretius autem dicit fulmina ex minutis seminibus constare, adeo penetrabilia, ut vbicumque fulmen ceciderit fulgoris ardorem emittat. Virgilius: Et latè circum loca fulgure fumant. & Lucanus: *Æthereoque nocens fumauit fulgure * ferrū.* *al. sulphure*

In fulminibus, sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quàm humilior terra. Vnde & Horatius:

—Feriuntque summos Fulgura montes.

Nimis autem excelsiora loca tempestatibus esse secuta, ut olympus, qui celsitudine sua nec impetus ventorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

De arcu, CAP. XXXI.

Clemens Romanus Antistes & martyr Cita scribit: Arcus in aere ex imagine Solis hoc modo formatur. Dum enim Sol in

nubibus rarefcentibus ex aduerso refulserit, radiisq; suos directa linea humori nubilo transfundens impresserit, fit percussio splendoris eius in nubibus, ex quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes contra ex rotunditate Solis figuram sumens, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarefcent nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atque densantur, confestim arcus formatus soluitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex ipsis radiis Solis species eius formatur. Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneum colorem: de aquis purpureum, de aëre album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus pro eo quod a Sole resplendet, in nubibus, Christi gloriam indicat in prophetis ac doctoribus refulgentem. Alij duobus coloribus, id est, aquoso & igneo, duo iudicia significati dixerunt: Vnum pro quo dudum impij perierunt in diluuium: alterum per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

De nubibus, CAP. XXXII.

Iob. 37.

Notandum est ex libro Iob, quod cogitur aër iste visibilis ut conglobetur: cōglobatus verò in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subito aer cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgil. Cōsurgunt venti, atque in nubibus cogitur aer. Nubes autem, sancti prædicatores intelliguntur: qui verbi diuini pluuiam credentibus fundunt. Aer autem iste tenuis, vacuas hominum mentes vagasque significat, qui condensatus in nubes vertitur: quia collectione ab inani vanitate, infidelium mentes fide solidantur. Et sicut ex nube inani fiunt nubes pluuiæ: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ sunt, quod vultus suos velent. Vnde & Neptunus, quod nube & mari terram negat.

De pluuiis, CAP. XXXIII.

Amos 5.

LEgi in Amos propheta: Qui vocata aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Ut enim medicinalis cucurbita calore superioris circuli, humorem & sanguinem sursum trahit: sic amarissima aqua maris, per tenuissimos vapores in aere suspensa, paulatim coelescunt, ibique igne Solis decoctæ, in dulcē proluxialem saporem vertuntur. Dehinc grauefcente nube modo vi expressæ ventorum, modo Solis calore dissolutæ, in terræ faciem sparguntur. A nubibus ergo rapiuntur aqua maris, & iterum ab ipsis redduntur in terris, &

A sicut diximus, ut dulces possint esse pluuiæ, coguntur igne Solis. Alij autem dicunt non tantummodo aquis maris nubes excrefcere, sed etiam exhalatis terræ vaporibus, nebulas adolefcere: quibus densatis coactisq; nubes altius surgere, atque iisdem labetibus pluuias effundere. Nubes autem, ut prædiximus, Apostoli signantur atque doctores. Pluuiæ ergo nubium, eloquia sunt Apostolorum, qui quasi guttatim, id est, sensualiter veniunt, sed abundantius doctrinæ fecunditatem infundunt.

De nix, CAP. XXXIIII.

A It Ambrosius, quod plerumque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem, & erupto aere nix funditur.

De grandine, CAP. XXXV.

Simili quoque ratione grandinum coagulatione fit. Aquæ enim niuium rigore ventorum stringuntur in glaciem atque durefcunt. Dehinc glacies ipsa partim frigore veterum comminuitur in fragmina: partim solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit, & mora refrenantis aeris: dum per longum spatium a nubibus usque ad terras decurrit figuraliter grando, perfidia duritia est, torpore malitiæ frigida. Nix autem, homines increduli sunt frigidissimi atque pigri, & infimæ torpore mentis depressi. Item alio intellectu, niues sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi, puritate baptismatis, non tamen feruent spiritu charitatis.

De ventis, CAP. XXXVI.

VEntus est aer commotus & agitatus apud probatæ Lucretio. Ventus enim fit agitando percussus aer. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto breuiflabello approbari potest: quo & micæ abicietes aerem commouemus, flatumque sentimus. Quod cum venerit occultiore quodam motu cælestium vel terrenorum corporum, per magnum spatium mundi, ventus vocatur, & ex diuersis partibus cæli nomina diuersa fortitur. Quidam autem aiunt quod ex aquis aer & ex aere venti nascuntur. Clemens autem dixit, eo quod motus excelsi certis quibusdā habeantur in locis, ex his velut compressus & coagustatus aer, ordinatione Dei cogatur & exprimatur in vêtos: quorum inspiramine & fructus germē concipiat, æstiuusque ardor temperiem sumat cum Pleyades ignitæ ardoribus incanduerunt. Venti autem interdum angelorum intelliguntur spiritus: qui a secretis Dei ad salutem humani generis per vniuersum mundum mittuntur. Item nonnunquam venti, incensores spiritus poni solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu, ad terrena de-

Iob. 27.

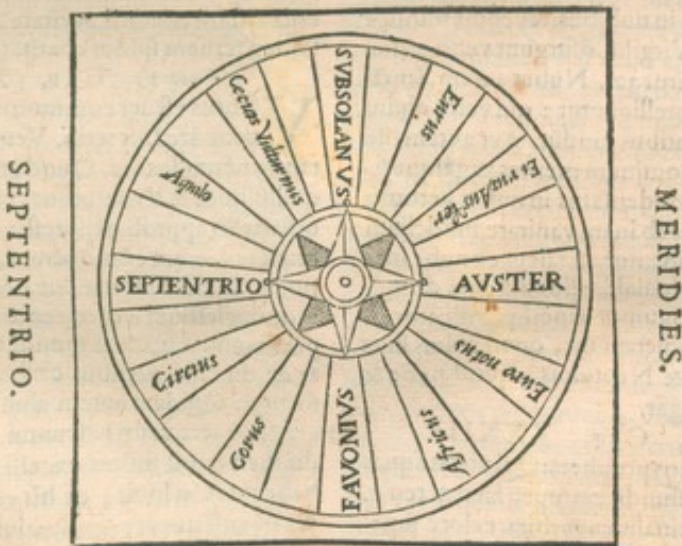
fideria iniquorum corda succendant, secundum quod scriptum est: Tolle cum ventus vrens.

De nominibus ventorum, CAP. XXXVII.

Primus ventorum cardium Septentrio frigidus & niualis, flat rectius ab axe, & facit arida frigora & siccas nubes. Circius qui & Thracias, hic à dextris Septentrionis intonans, facit niues, & grandinum coagulationes. Aquilo ventus, qui & Boreas vocatur, ex altero flans gelidus atque siccus & sine pluvia, qui non ducit nubes, sed stringit, & non immerito dya. formam induit, qui iniquitate frigoris gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardium Subsolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu solis intonat & est temperatus. Vulturus ipse, qui & cæcias vocatur dexter Subsolani. Hic dissolvit cuncta atque desiccant. Eurus ex sinistro latere veniens Subsolani orientem nubibus irrigat. Tertius ventorum Auster plagæ meridianæ cardo, qui & Euronothus ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluias latissimas, solvens etiam flores. Euroauster calidus ventus dex-

ter intonans austrum, Euronothus ventus est temperatus, calidus à sinistris austrum spirans. Quartus est cardo Zephirus, qui & Fauonius ab occidente interiore flans. Iste hyemis rigorem gratissima vice relaxat, flores conducit. Africus, qui dicitur lips Zephiri dextro latere intonans generat tempestates & pluias & facit nubium coagulationes & sonitus tonitruorum & crebrescentium fulgurum visus & fulminum impulsus. Corus, qui & Argestes, à sinistra parte Fauonii aspirans, eo flante in oriente, nubila sunt in India serena. Inde status ventorum pares invicem sibi cursus emittunt, id est, facie ad faciem hic ordo sequitur. Septentrio cum Austro, Subsolanus cum Fauonio. Circius cum Euro. Vulturus & Africus, Aquilo & Euronothus, Eurus & Corus. Hi in flatibus suis lineas rectas sequuntur, quorum nomina & elementa in picturis inuenies, id est, primum incipies à Septentrionali & vnumquemque cardinalem cum bino ramusculo inuenies dextro & sinistro. Hos inter rotam circuli, si à Septentrione versos rotatim legas, in gyrum inuenies ordines eorum.

ORIENS.

OCCIDENS.

Quosdam autem Tranquillus proprios locorum status certis appellat vocabulis: quo ex numero sunt in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, in Propontide, Tracidas, in Attica Schyron, in Galecia Circius, in Hispania Sucro-

hensis. Sunt præterea quidam innumerales ex fluminibus aut stagnis aut finibus nominati. Duo tamen sunt extra hos ubique spiritus magis quam venti, Aura & Altanus.

Versiculi de supranominatis ventis.

*Seq. versus
non habetur
in vet. cod.
M. S.*

VATTVOR à quadro cōsurgunt
limite venti,
Hunc circumgenum dextra leuā-
que trahuntur
Atque ita bisfeno circundant fla-
mine mundum.

Primus apertias alto suspirat ab axe.
Hinc nostri lingua nomen Septentrio finxit.
Circius hinc dextro gelidus circūtonat antro
Thraciam Graij propria dixere loquela.
Hinc lenis Boreas glaciali turbine mugit,
Frigid⁹ hinc Aquilo propriis vectatur in oris.
At subsolanus stat rectus Solis ab ortu,
Gregaza Polioreu, alio nunc nomine signat,
Hinc Volturnus adextrāque parte leuatur,
Altica Calciani Graij quæ littora signat.
Nubifero statu leuigas irrigat Euris,
Dorica qui simile designat nomine lingua,
At Nothus medio Solis dat flamina cursu,
Austrium ritē vocant, quia nubila statibus
haurit.

Euronothus cui dexter adest, quem nomine
mixto

Euroaustrium latia dixerunt voce Latini.

Libonothus lanam calidis attenuat auris.

Estibus immensis ardēs austro africanus inest.
Solis ab occasu flores Zephiri tuba seruat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Fauoni,
Hinc dextram tangit dictus Lips Attica lin-
gua.

Africus huic propria veniens regione vo-
catur.

Attu Chore feris Zephiri de parte sinistra,

Agestem quem Graij vocant ore camena.

De signis tempestatis vel serenitatis.

CAP. XXXVIII.

Nahum 1.

TEMPESTAS turbo est diuini iudicii, sicut
propheta dicit: Deus in tēpestate & tur-
bine viē eius. Serenitas autē gaudium est lucis
æternæ. Signa autem tempestatum nauigan-
tibus Tranquillus in partis sic dicit. Mutatio
tempestatis expectanda est in asperius, cum
in nocturna nauigatione scintillat ad remos
& ad gubernacula aqua. In austrum vēri mu-
tatio est, cum lulligines hyrundinēsvolant,
aut cum delphini totos se saltibus ostendunt,
& caudis aquam feriunt. Nam semper inde
ventus oritur, quo illi feruntur. Nec mirum
est muta animalia diuinare sub gurgite. Sem-
per enim incipiētis auræ motu aqua inclinā-
tur, quam per mutationem maris primi vnda-
rum incolæ sentiūt. Itaque propter impetum
pugnant, siue metu ne deferantur in litore,
siue natura, ne a uerforum ceruices vnda præ-
cipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc

A iniuriam timent. Imo & cæteri pisces. Sed hi
tantum apparent, quia exiliunt. Item Varro
ait signum esse tempestatis dum de parte a-
quilonis fulget, & dum de parte Euriintonat.
Nigidius quoque ait. Luna si summo corni-
culo maculas nigras habuerit in primis parti-
bus mensis, imbres ait fore. Sin autem media
tunc cum plena sit, in eo corniculo serenat.
Certē si rubet, quasi aurum, ventos ostendit.
Fit enim ventus ex aeris densitate, densitate
obducta Sol & luna rubescunt. Item si cornua
eius tecta fuerint, nebula tempestas futura est.
Aratus autem dicit, si Aquilonium cornu lu-
næ sit erectius, aquilonem imminere. Item si
cornu australe sit erectius, notum imminere.

B Quarta autem luna, futurarum index certissi-
ma habetur aurarum. Item idem Virgilius di-
cit: Si Sol in ortu suo maculosus sit, atque sub
nube latens, aut si dimidia parte apparuerit,
imbres futuras. Item Varro ait, Si exoriēs cō-
cauus videbitur, ita ut ē medio fulgeat, radios
faciat partim ad austrum, partim ad aquilo-
nem, tempestatem humidam atque vētosam.
Item idem, Si Sol, inquit, rubeat, sincerus for-
tē dies erit: si palleat, tempestates significat.
Nigidius quoque, Si pallid⁹, inquit, Sol in ni-
gras nubes occidat, Aquilonem vētum signi-
ficat. Item Dominus in Euangelio, Si fact⁹,
inquit, vespere rubicundum fuerit cælum,
manē serenum erit. Si mane rutilat triste cæ-
lum, tempestas futura erit, & cum Austervē-
tus flauerit, æstus erit.

Matth. 16.

De pestilentia, CAP. XXXIX.

PESTILENTIA est morbus latē vagans, & cō-
tagio suo quæ cōtigerit, interimens. Hęc
enim ægritudo non habet spatium temporis,
quo aut vita speretur aut mors, sed repenti-
nus languor simul cum morte venit. Quæ sit
verò causa huius pestilentie quidam dixerūt,
quando pro peccatis hominum plaga & cor-
reptio terris iniicitur, tunc aliqua ex causa id
est, aut siccitatis, aut caloris sui, aut pluviarum
intemperantia, æra corrumpūt. Sicque na-
turalis ordinis perturbata temperie inficiun-
tur elementa, & fit corruptio aeris, & aura pe-
stilens, & oritur perniciēs & corruptela vitii
in homines & cætera animātia. Vnde & Vir-
gilius, Corrupto celi tractu miserandaque ve-
nit arboribus fatisque lues. Item alij aiunt pe-
stifera semina rerum multa ferri in aerē atque
suspendi, & in extremas cæli partes aut ventis
aut nubibus transportari. Deinde quæ ferun-
tur aut cadunt per loca & germina cuncta ad
animalium necem corrumpunt: aut suspensa
manent in aere, & cum spirantes trahimus au-
ras, illa quoque in corpus pariter absorbem⁹,
atque inde languescens morbo corpus, aut
vleceribus tetrīs, aut percussione subita exani-

matur. Sicut enim celi nouitate vel aquarum, corpora aduenientium tentari consueuerunt, adeo ut morbum concipiant: ita etiam aer corruptus ex aliis celi partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam extinguit.

De Oceano, CAP. XL.

CVM Oceanus in se reciprocis aestibus creuertatur, quidam aiunt in profundis Oceani esse quosdam ventorum meatus, veluti mundi nares. Per quas emissi anhelitus vel retracti, alterno accessu recessuque, nunc euaporante spiritu effluent maria, nunc retrahente reducant. Quidam autem volunt cum augmento lunari crescere Oceanum, & quod F tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterum eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriam refundatur. Alii quoque solē Oceani vndis, alij sidera dicunt: Solēque de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, ut ea temperet: quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia cum haurit vndas, erigit Oceanū. Sed vtrum ventorum spiritu aqua erigatur, an lunari cursu incrementum, an Sole trahente decrescant, hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incomparabilis & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum nifus est indicare cum dicit: Oceanus intransmeabilis est hominibus, & hi qui ultra eum sunt mundi. Philosophi autem aiunt quod post Oceanum terra nulla sit, sed solo denso aere nubium contineatur mare sicut terra subterius, ideo & Lucanus:

Cum mare conuoluit gentes, cum littora terris,

Noluit vlla pati cælo contenta teneri,
Tum quoque tanta malis moles creuisset in
astra,

Ni Superum rector pressisset nubibus vndas.

Cur mare non crescat, CAP. XLI.

CVM mare maius non fiat, ac tantis fluuiorum copiis nullatenus crescat, Clemens episcopus sanctus dicit, eo quod naturaliter falsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eoque fit ut illud falsum maris elementum quātasque recipiat copias aquarum, nihilominus exhauriat. Adde etiā quod venti rapiunt, & vapor calorque Solis assumit. Denique videmus lacus multasque lacunas paruo sub momenti spatio, ventorum flatibus solisque ardore consumi. Salomon autem dicit: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur. Ex quo intelligitur mare, quod etiam per quosdam occultos profundi meatus aqua reuoluta ad fontes suos resiliant, & solito cursu

per suos amnes recurrant. Mare autem propterea factum est, ut omnium cursus fluuiorum recipiat. Cuius cum sit altitudo diuersa, indiscrēta tamen dorso eius æqualitas est. Physici autem dicunt mare altius esse terra.

Quare mare salum habeat aquam,

CAP. XLII.

RVFUS Ambrosius doctor docuit, dicēs, Mare idcirco dicunt philosophi veteres salum atque amarum habere aquas, pro eo quod ea quæ ex diuersis fluuiis in eum influunt, solis calore ac ventorum flatibus assumentur, tantumque diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus annuum cursibus in ipsum inuehatur. Quod ex solis quadam diiudicatione * fieri perhibetur, qui quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenū, relinquit, quod etiā amarum & impotabile sit.

De Nilo, CAP. XLIII.

ÆGYPTUS aeris calorem semperque solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore inundat, quo pro pluuiis vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter austrum & ortum. Ethesiarum autem flatus à Zephiri parte, id est, ab occiduo flant, & habent certum tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languēs est, sed per dies augefcit. Nam flāt ab hora sexta in decimā. Harū igitur flatu resistēte vndis oppositis, quæ etiā ostiis eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nilus fluctus intumescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Ethesis, ruptisque arenarū cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius.

De positione terræ, CAP. XLIIII.

QVALITER terra super aërem fundata librat, credatur stare ponderibus, sic dicit Ambrosius: De terræ autē qualitate siue positione sufficiat secundū scripturam Iob. Sciē-
dum quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur aëre denso terram sustineri, & quasi spongiā mole sua immobilem pendere, sicque ut æquabili motu hinc atque inde veluti alarū suffulta remigiis ex omni parte librata propendeat, nec in partem possit inclinare alteram: verum tamen densitate aëris sustineatur. An super aquam pendeat, quia scribitur, Qui fundauit terram super aquas: vel quomodo aer mollis tāquam molem possit sustentare terram: aut si super aquas est tam immane pondus, quomodo nō demergitur, aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propēsa incubat. Hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discubis discubis

Ecclef. 18.

bis discutere aut perscrutari licet cuiquā tantam diuinæ artis excellentiam, dum constet eam lege maiestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficit narrare opera illius, aut quis inuestigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, diuinæ potentiæ relinquendum est.

De terræ motu, CAP. XLV.

Sapientes dicunt terram in modum spongiæ esse, conceptumque ventum rotari & ire per cauernas. Cumque tantum iterit, quantum terra capere non possit, huc atque illuc vêtus fremitum & murmura mittit. Dehinc querentis viam euadendi, dum sustinere eū terra non potuerit, aut tremit aut dehiscitur vt ventum digerat. Inde autem fieri terræ motum, dū vniuersa ventus conclusus concutit. Vnde & Salustius: Venti, inquit, per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Ergo, vt diximus, tremore terræ vel spiritu venti per caua terræ, ruina inferiorū motusque inde existit. Sic enim & Lucanus ait: Terræque dehiscite insolitis tremuerunt montibus alpes. Terræ motū autem illuc assidue fieri vbi caua terrarū sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræ motū. Nam vbi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terræ motus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium; quando peccatores & terreni homines, spiritu oris Dei concussi, commouebuntur. Item terræ commotio, hominū terrenorum est ad fidē conuersio. Vnde scriptum est: Pedes eius steterunt, & mota est terra, vtique ad credendum.

De monte Aethnæ, CAP. XLVI.

De monte autē Aethnæ Iustinus in libro historiarum ita scribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibusdā fistulisque ita penetrabilis, vt ventorum tota fermē flatibus pateat, necnon & ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis. Materia quippe intrinsecus strata sulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt spiritus cum igne intorsus reluctante, frequenter & in pluribus locis nunc flammæ, nunc vapores, nunc fumum eructuet. Inde denique Aethnæ mōtis per tot secula durat incendiū, vt vbi acrior per spiramenta cauernarū ventus incubuit, arenarum moles egerantur. Accedunt & perpetua fomenta insularum Æolidum, veluti ipsius vdis alatur incendiū. Ne-

A que enim in tam angustis terminis alitus durare tot secula tantus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditur, hinc mōstra, hinc reddita simulacra: dum nauigantes magnis vorticibus pelagi dissidentis exterriti, lauare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Nā aquarum ille concursus raptum secum spiritū in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramētā terræ diffusus: nutrimenta ignis incendat. Cōstat autē ignis Aethnæ, ad exemplum gehennæ, cuius ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendum peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diuturnitate vsque nunc flammis æstuantibus perseverant, ita vt nunquam extinguī possint: sic ignis ille æternus ad cruciandum corpora damnatorum, finem nunquam est habiturus.

De partibus terræ, CAP. XLVII.

Nunc terræ positionē definiamus, & mare quibus locis interfusum. Inde autē ordinem exponamus. Terra, vt testatur Higinius, mūdi media regione collocata, omnibus partibus æquali distans interuallo centrum obtinet. Oceanus autem regione circundationis sphaeræ profusus, prope totius orbis abluit fines. Itaque & signa occidentia in eū cadere existimantur. Regio autem terræ diuiditur trifariē: ē quibus vna pars Europa, altera Asia, tertia Africa vocatur. Europam igitur ab Africa diuidit mare ab extremis Oceani finibus, & Herculis columnis. Asiam autē & Lybiam cum Ægypto determinat os Nili fluij, qui Canopicum appellatur. Asiam ab Europa Thanus diuidit, bifariā se coniiciens in paludē, quæ Eothis appellatur. Asiam beatissimus Augustinus à meridie per orientem vsque ad septentrionē perducit. Europa verò à septentrione vsque ad occidentem. Atque inde Africa ab occidente vsque ad meridiem. Vnde videntur orbem dimidium duæ tenere, Europa & Africa. Alium verò dimidium sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes factę sunt: quia in vtramque ab Oceano ingreditur quicquid aquarum terras influit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram, Geometræ centum octoginta millium stadiorum æstimauerunt.

Hoc cap. non habetur in G. M. S.

CHRONICON
D. ISIDORI ARCHIEPI-
SCOPI HISPALENSIS, EMENDA-
tum scholiisque illustratum,

PER GARCIAM DE LOAISA, SACRAE
Theologiae D. Archidiaconum de Guadal, Ecclesiae
Toletanae Canonicum.

IOANNES VASÆVS CAP. 4. CHRO-
NICI HISPANIAE.

IN VENI Chronicon titulo Isidori iunioris, tanquam Isidori Pacensis Episcopi, ab initio mundi usque ad quin-
tam annum Suinthilani Gothorum Regis, qui fuit annus domini sexcentus vigesimus sextus. Sed hoc ego
Chronicon S. Isidori Hispalensis Archiepiscopi non Isidori Pacensis esse certo mihi persuasum: praesertim quum ipse
etiam sanctus Isidorus in Etymologiis suis se ad eum usque annum Chronicon suum perduxisse testetur. Vidi quidem
in eodem codice aliud Chronicon Isidoro Hispalensi Episcopo inscriptum: sed quoniam in ultimo Traiamundi Vandalor-
um in Africa Regis anno desinat: alterius potius atque eius Africani, quam S. Isidori Hispalensis esse arbitror, pra-
cipue cum rationem potius cum Regibus Vandalorum in Africa, quam Gothorum in Hispania habeat. Neque obest
iunioris cognomen, quod D. Isidoro Hispalensi convenit, non huic Pacensi. Dicitur vero D. Isidorus Iunior,
propter Isidorum Cordubensem Episcopum, qui Pauli Orosij tempore floruit. Quod ita esse, Etymologiarum S. Isido-
ri titulus indicat: in cuius libri frontispicio ad hunc legitur modum: Incipit epistola Isidori Iunioris, Hispa-
lensis Episcopi ad Braulionem Caesaraugustanum Episcopum. Haec ego pluribus excusis propter con-
trarias opiniones: & sententiam meam dixi facile cessurus, si quis compertiora in medium adducat.

Anni ab or-
be C.

* Deinde.

* Minoris
explicit.
* & Sifebu-
ti vel Suin-
thilani Hi-
spaniae Re-
gum tem-
pora com-
pendiosa bre-
uitate no-
tauimus.

BREVEM temporum se-
riem, per generationes
& regna, primus ex no-
stris Iulius Africanus,
sub Imperatore Marco
Aurelio Antonino sim-
plici historiae stylo eli-
cuit: * Dehinc Euse-
bius Caesariensis Episcopus, atque sanctae
memoriae, Hieronymus Presbyter chroni-
corum canonum multiplicem ediderunt hi-
storiam regnis simul, & temporibus ordina-
tam, post hos alij, atque alij: inter quos pra-
cipue Victor * Tunnensis Ecclesiae Episco-
pus, recensitis praedictorum historiis, gesta
sequentium aetatum, usque ad Consulatam
Iustini * Iunioris, expleuit. Horum nos tem-
porum summam, ab exordio mundi, usque
ad Augusti, & Heraclij, & * Sifebuti Got-

thorum Regis principatum, quanta potui-
mus breuitate, notauimus, adiicientes e-
latere descendente lineam temporu: cu-
ius indicio summa praeteriti saeculi cogno-
scatur.

NOTAE DOCTORIS GARCIAE
de Loaisa.

INVLII Africani temporum scriptoris meminit,
praeter alios, Eusebius in chronico sub anno Redem-
pti orbis 224. & alibi Augustinus adversus Fau-
stum: Hieronymus catalogo scriptorum Ecclesiasti-
corum. & praefatione in Danielelem. Suidas dictione A-
φειρατος: & dictione νεος, Eustachius in eleganti-
mo opusculo & iεραγενης, quod apud me est, nusquam ha-
ctenus editum. & omnium copiosissime Photius in biblio-
theca, qua de libris a selectis cocinnauit, qui auctor qui

Anni ab er. E ipse huc usque nō sine maximo publicæ utilitatis di-
le G. badio in consilio legum procuratorū arbitrio eius vobis

A cem: Secundo firmamentum cœli: Tertio
speciem maris, & terræ: Quarto sydera: Quin-
to pisces, & volucres: Sexto bestias, atque iu-
menta. Nouissimè ad similitudinem suam,
* primum hominem Adam.

* Adam annorum * ccxxx. genuit Seth, qui
pro Abel natus est, interpretaturque resurre-
ctio, quia in ipso resuscitatum est semen iustû,
quod est filiorum Dei.

Anni ab or-
be C.

* hominẽ
primũ quẽ
appellauit
Adam.

230
* Genes. 5.
secundum

* hominē
primū quē
appellauit
Adam.
230
* Genes.
secundum
LXX.

PRIMA ÆTAS SÆCVLI.

4 **A**dam autem Iosepho libro 1. cap. 2. Antiquitat. rufum sonat, quod est rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonaras tomo 1. August. vero psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait: quod toto orbe terrarum sparsus sit: quo modo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Obserua vero Isidorum in annorum supputatione serè 70. interpretes sequi, ut Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, alique ex patribus antiquis, quam alij contra reiciunt. Augustinus libro 15. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum deprauationem, que in eodibus est, vitio eius accidisse, qui de bibiorheca Ptolomei, primus 70. interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra, Vixit, inquit, Adam centum triginta annos & genuit filium, ad imaginem, & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & Hebræorum chronicon iuxta Hebræicam diuinæ scripture veritatem. D. Hieronymus questionibus in Genes. Sciendum, inquit, quod vsque ad diluuium, vbi in nostris codicibus ducentorum, & quod excurrit, annorum genuisse quis dicitur, in Hebræo habeat centum annos, & reliquos, qui sequuntur.

* Seth ve-
ro.
Genes. 5.
625

* Genes.
& Josephus

Judaic. lib.
1. cap. 3. &c

Cedrenus
statim ini-
tio. Eadem

& Ado Viē-
nensis, ex
Ildora, n.

omnia.

796
Genes. 5.
* qui po-

960
Genesee

* roboratus erat in

vno m. lve-
rum malè,
vt constet

сх Ниро-
пумо.

* Genes. 5
* perhibe.

rut.

2 Rectè hoc pacto: *perperam aliis Tiaronensis: fuit enim Victor Tannenensis Ecclesie in Afrika Episcopus, ut ex Isidoro, libro de Viris illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio chronici Adonis Vienne-
nensis.*

3 Heracly & Suinthilani.] Aliis Heracly & Sifbuti. libro vero etymol. 6. cap. 38. vnde hæc præfatio est, ita lege, Heracly Imperatoris & Suinthilani.

Sub his enim principibus Isidorus claruit, ut patet ex D. Illesonso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braculione Casaraugustano. De qua re latius in nota ultima.

PRIMA ÆTAS SÆCVLI.

Rerum omnium creaturas sex diebus Deus formavit. Primo die condidit lu-

Cainam annorum CLXX. genuit Malaleel, & Ado Vie-
* cuius nomen dicitur plantatio Dei. nensis, ex
Ifidoro, ve

Malaleel annorum **CLV.** genuit Iared, ^{pleraque omnia.}
qui interpretatur descendens, siue * robo- ⁷⁹⁵
rans. ^{Genef. 5.}

Iared annorum cLxii. genuit * Enoch, qui
translatus est à Deo, & qui etiam nonnulla scri-
psisse * fertur; sed ob antiquitatem, suspecta
fidei à patribus refutata sunt.

*s Iudas Apostolus testimonium ex libro Enoch sum-
mit: Prophetavit, inquit, de his septimus ab Adam. E-
noch dicens: Ecce venit dominus, &c. Reliquus tamen
liber ille à Canone: Et Augustinus lib. 18. de civit. Dei,*

cap. 38. affirmat non fuisse ab Enoch scriptum: quem * Genes. 5.
Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet * perhibe-

Ani ab er-
be C.

lib. Virorum illustrium, de Iuda Apostolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum asserit, neque in armarium Iudaicum admitti; a Christianis tamen non esse reuicendum; unde ipse integras sectiones citat, praesertim libro de idololatria, de pudicitia, de cultu virginum. Idem facit Origenes homilia 28. & in Anacephaleosi libro 4. de principis. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissime disserit in epistolam Iuda, loco vigesimo, de prophetia, Petrus Martines, insignis doctor Hispania nostrae.

1287
* Mathu-
salam.
* hac à
quibusdam
m. ff. desunt.
* Ex illo
Genes. 5.
ambulant
cum Deo
& non ap-
paruit.

Enoch annorum CLXV. genuit * Mathusalem, qui iuxta annorum seriem 6 vixisse XIV. annis post diluuium reperitur. * Sed non reperitur in arca fuisse: propter quod eum nonnulli cum patre suo Enoch, qui * translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluuium praeteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filij Dei filias hominum.

6 De hac multorum hominum libris agitata questione fuisse disputat Hieronymus, super Genesin. Et Augustinus super Genesin, questione 2. & libro de ciuitate Dei 15. cap. 10. & 11. & Ado in breuiario, Beda denique libello de sex aetatibus.

1454
* Mathu-
sala.
* vnus m.
f. C. habet
clxxij. alius
clxxvij.
* Genes. 6.
* artis.
1642

* Mathusalem annorum 7 * CLXVII. genuit Lamech. * Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque aetate lubal ex genere Cain artem musicam reperit; cuius etiam frater Tubal Cain aris, ferrique, * artium inuentor fuit.

Lamech annorum CLXXXIX. genuit Noë, qui diuino oraculo arcam aedificare iubetur, anno aetatis suae quingentesimo. Histemporebus, ut refert * Iosephus, scientes illi homines quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt; * ne deleteretur memoria eorum, quae sapienter inuenerant. Quarum lapidea columna fertur diluuium euasisse, & haecenus in Syria permanere.

* lib. antiq.
1. cap. 4.

* ne dele-
rentur me-
moriam, quae
sapienter in-
uenerant.

7 In hac sententia est D. Augusti. libro de ciuit. 15. c. 10. & 11. & D. Hieronymus quaest. in Genes. & Venerabilis Beda, in chronico. A quo tamen numero Complutens. & Regis bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus sunt, discrepant. Alij vero aliter hac de resentiunt, inter quos est Nicephorus, qui in chronologia sua centum, & octoginta septem annos natam Mathusalem genuisse Lamech assenerat. Cuius sententiae etiam Ado subscribit, consentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio. Ceterum in hac temporis diuersitate, Hieronymi, Augustini, Isidori quoque sententiam eo libentius amplector, quod LXX. quos hic noster, toto hoc pene opusculo, auctores habet, in eadem

fuisse animaduertam; ut testatur Lucas Diaconus in quadam praefatione quam Isidori chronico praefixit.

Noë anno sexcentesimo factum legitur diluuium; cuius * arcam Iosephus fuisse refert in montes Armeniae, qui vocantur 8 Ararat. Fuerunt autem Noë filij tres: ex quibus 9 septuaginta duae gentes sunt ortae; idest quindecim de Iaphet, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

8 Sunt hi montes in Armenia superiore, prope Persas, qui Graecis Taurus appellantur, & Armeniam scindunt: A Berofo, ut auctor est Iosephus, libro 1. antiq. c. 4. Cordyæus mons, & a Damasceno Baris appellatur. Vide Hieron. de locis hebraicis.

F 9 Augusti. libro 15. ciuitat. c. 3. colligit 73. nimirum 15. de Iaphet, 31. de Cham, 27. de Sem; quamuis capite 11. eiusdem libri, septuaginta duas linguas, & gentes totidem tantum, exortas fuisse ex Noë, probeat.

Finitur prima aetas 10 per annos M. M. C. C.

X L I I.

10 In his decem hominum aetatibus eundem annorum numerum, ab Adam, usque ad diluuium, sequuntur Eusebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus libro etymol. 6. c. 39. & alij. Ex Hebraeorum vero sententia tantum sunt a creatione mundi, usque ad diluuium, anni M. DC. LVI. ut patet ex Genes. c. 4. & 5. & Hebraeorum chronologiis. Est & apud me chronicon Graecè m. f. ἀνώνυμοι, ubi anni MM. CC. LXII. referuntur, cuius haec sunt verba: ἐν τῇ ἐκδοσὶ τῶν ἐτητῶν Σημ, ἡ ἐκδοσις τῶν ἡτῶν Νῶε καὶ ἐτητῶν γενέσθω: β, σ, ζ, β, γινώσκω ὅτι κατὰ χιλιάδας ὅτι τῶν γῆν, anno centesimo Sem. sexcentesimo vero Noë, creationis autem mundi bis millesimo, ducentesimo sexagesimo secundo factum est diluuium super terram. Quae numerum Antonius Coticus, in notis ad Nicephori chronologiam, reponendum censuit. At Iosephus lib. 1. antiq. c. 4. diuersam ab Hebraica veritate, & LXX. interpretum supputationem sequitur: ait enim ab Adam usque ad vniuersalem pluuiam fluxisse annos bis mille, sexcentos, quinquaginta sex. Adeo sunt variae, & discrepantes de mundi aetate sententiae, quod codicum corruptione accidisse arbitror (facile enim in notis numerorum erratur.) Et inde tot fere de annis mundi opiniones, quot scriptores inuenies.

SECUNDA AETAS SÆCVLI.

SEM anno secundo post diluuium, quum centum esset annorum, genuit Arphaxad, a quo gens * Chaldaeorum exorta est. Ille Sem fertur fuisse Melchisedech: qui primus, post diluuium, condidit urbem Salem, quae nunc vocatur Ierusalem.

SECUNDA AETAS SÆCVLI.

I Iosephus libro 1. antiq. cap. 14. Sem existimat fuisse tertium Noë filium, Iaphet vero fuisse

Ani ab er-
be C.

2242
Genes. 7.
* Quod
Moysi dicitur
Taba
non tam
cam signi-
cat, quam
quodam
vas navi-
gationi aptum,
ut apud
Graecos
παλιν. Lo-
cus autem
Iosephi est
lib. 1. antiq.
cap. 5.

2244
Genes. 11.
* Iosephus
lib. 1. antiq.
quit. & Ha-
ronymus
quit. in
Genes.

Ani ab et
C.

natum maximum. Et licet Genes. 5. scriptum sit: Noë genuit Sem, Cham, & Iaphet, & alius locis primus moneatur in ordine; affirmant tamen aliqui Hebræorum id, propter eius dignitatem, tantum factum, ut potest ex quo Christus genus duxit, fuisseque natum minimum: idque hac ratione adstruunt, quod ferè semper minores nati in genealogia, & prædictionibus Saluatoris potissimum locum obtineant: ut de Isaac, Iacob, Ioseph, Manasses, David, Salomon. D. Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei, c. 2. Sem, Cham, & Iaphet historiam, de saluatoris vita ac morte interpretatur.

Idem ait Hieronymus quæst. in Genesim. & epistola ad Euagrium affirmat, usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos ex stirpe Noë, quorum series in hac secunda ætate describitur, sacerdotes fuisse, videlicetque Deo immolasse, & hæc sunt primogeniti, quæ Esau fratri suo Iacob vendidit Genes. 25.

Hieronymus epistola ad Lantulum, & ea, quæ est ad Euagrium sic inquit: Prius Iebus, postea Salem, tertio Hierusalem, nunc Aelia, Ioseph. lib. 7. antiquitat. c. 3. ait quosdam fuisse, qui dixerint, & iam Homerum poetam Hierosolimam hanc urbem appellasse, quæ appellatio ei primum à David, expulsus de summa arce Iebusæis, est attributa. Verum hæc ciuitas postea, merito suo, ut verum, ita nominum quoque, vagam volubilemque fortunam experta est. De quibus omnibus vide quæ illustrissimus Inicus de Mendoza, quem honoris causa nomino, eruditissime in suo libro memoriali congregat.

279
Genes. 11.
* Indi.

4 Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala, à quo antiqui Salamitæ vel * Medi.

In editione LXX. interpretum dicitur Arphaxad genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod Hebræi rejiciunt; à quibus tantum decem generationes enumerantur à Noë usque ad Abraham; sicuti ab Adam, usque ad Noë. Beatus tamen Lucas c. 3. undecim recenset; Cainam in hanc generationis seriem inferens; in hoc Græcorum ad quos scribebat, exemplaria sequutus, quibus LXX. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D. Hieronymus huius quæstionis difficultate penè obrutus fatetur ingenuè, se propter ingenij tarditatem, nodum hunc dissoluere non posse. Sic Beda prologo in acta Apostolorum; Augustinus lib. 2. contra epist. Parmen. Recentiores etiā grauer in hac quæstione se torquent, præsertim Lipomannus, Catena in Genes. Sixtus enes. lib. 5. bibliotheca, annor. 88. & lib. 7. hæres. 7. Et Herimanus Contraclus libello de sex ætatibus.

Sic rectè nisi fallor ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quum antea legeretur: Samaritanis vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib. 8. antiqu. c. 12. Samaritanos, à quodam Samaro, nomen sibi inuenisse.

279
Genes. 11.

Sala annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi nuncupati sunt.

2643

Heber annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel ædificata

A est, & factaque linguarum diuisio. Huius turris altitudo 7 * quatuor milia dicitur tenere passuum, paulatim * à latioribus in angustias coarctata, ut pondus imminens facilius sustentaretur. Describunt ibi templa marmorea, lapidibus pretiosis, aurorque distincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia. Hanc turrim * Nembrod Gigas construxit, qui post confusione linguarum, migravit inde ad Persas, eosque ignem colere docuit.

A diluio, usque ad diuisionem linguarum fluxere, secundum Hebræicam supputationem, ducenti septuaginta duo anni; ex vnaque lingua Hebræa, 72. linguae, ut ipsis Hebræis placet, factæ sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino lib. 16. de ciuitate Dei. c. 11.

Locus hic in quibusdam mutilus videtur sed qui facile ex D. Hieronymo, unde ad Verbum desumitur, in integram restitui poterit. Is igitur super Isaiam, cap. 14. ad illud: Perdam Babylonis nomen, & rix, inquit, id est capitolium illius urbis, est turris, quæ ædificata post diluuium, in altitudine quatuor milia dicitur tenere passuum, paulatim de lato in angustias coarctata, ut pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus libro 1. antiqu. cap. 9. huius turris altitudinem & latitudinem admirandam esse ait. Situm urbis Strabo commemorat lib. 16. geographiæ, murorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab aliis traduntur, qui Græcæ, Latinaeque scripserunt historias.

Iosephus lib. 1. antiqu. c. 9. ait Nembrod fuisse nepotem Noë, ex filio Cham, turrimque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Ceterum Genes. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porro Nembrod, idque etiam habes 1. Paralipomen. cap. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Genes. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitate Dei. lib. 16. c. 4. legi contra Dominum. Sic inquit intelligendus est Gigas ille venator contra Dominum. Quid autem significatur hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Alij volunt illud coram Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub celo quisquam ei equalis potentia: unde veritur potens venatione coram Domino.

Phaleg annorum * cxxx. genuit Rehu. His temporibus primum templa constructa sunt, & quidam principes gentium, tanquam 2 Dij, adorari cæperunt.

Hinc idololatris ortum habuit: Nam mortuo Belo, Ninus eius filius in solatium doloris, statuas patri dedicauit, & honores sacrificiaque tribuit: Auctores sunt Hieronymus, in Oseam c. 2. Egesippus de idololorum ori-

Ani ab et
C.

* quinquemilia, centum septuaginta quatuor, * angustioribus.

* Cxxxiv. iuxta lxx. secundum Hebræos autem xxx. tantum, ut constat ex Genes. 11. sed cum Isidoro facit Nicephorus.

Anni ab er-
be C. gine. Fulgentius lib. x. mytholog. Cyrillus lib. 3. contra E
Iulianum.

Finitur secunda ætas per annos ter mille
CLXXXIV. Anni ab
be C.

2905
Gencl. 11.

* prius.
* Alij scri-
bunt Tau-
rus. Tu vide
Herma.
Contra.

Rehu annorū cxxxii. genuit Seruch,¹⁰ sub
quo Scytharum regnum exortum est: vbi
* primus regnavit * Tanaus.

¹⁰ Quatuor regna vno serè tempore exorta, Assyrio-
rum ab ortu, Sicyoniorum ab occasu, Scytharum ab A-
quilone, Ægyptiorum à meridie. Eusebius auctor est.
Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius ce-
teris, vt tradit Augustinus lib. 16. de ciuita. Dei cap. 17.

3035
Gencl. 11.

Seruch annorū cxxx. genuit Nachor. Æ-
gyptiorum regnum sumit principiū: vbi pri-
mus regnavit ¹¹ Zoes.

¹¹ Minus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho lib. 8.
antiq. cap. 6.

3114
* Sic Ni-
cephorus.
Gencl. 11.
Secundum
Hebraicam
veritatem
xxix. secon-
dū septua-
ginta
cxxx.

Nachor annorum * lxxix. genuit Tha-
re, sub quo regnum Assyriorum, Sicyonio-
rumque exoritur. Sed primus in Assyriis re-
gnauit ¹² Belus: quem quidam ¹³ Saturnum
existimant: primusque in Sicyoniis ¹⁴ Ægia-
leus, à quo Ægialea nuncupata est, quæ ha-
ctenus Peloponesus vocatur.

¹² Ita Eusebius in chronico: Thare, inquit, anno vige-
simo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus
est, quem Assyrii Deum nominauerunt, & alij dicunt
Saturnum: atque filio suo regnum tradiderunt: voca-
batur autem Ninus. Et idem principio regni Assyrio-
rum: Primus omnium Asiae, exceptis Indis, Ninus Beli
filius regnavit annis 52. quem locum ita legi deprehendi
in vetusto m. f. Eusebij codice: Primus omnis Asiae,
exceptis Indis, Ninus, Beli filius, regnavit. Eamque le-
ctionem amplector, ex Augustino lib. 17. de ciuita.
Dei. & ex ipso Eusebio lib. 10. de preparatione.

¹³ Cicero lib. 1. de natura Deorum physicam rationem,
non in elegentem, inclusam in fabula Saturni ait, dūque
Saturnum, quod annis satiueretur.

¹⁴ Eusebius: Thare anno quadagesimo nono Sicyonio-
rum, in Græcia, regnavit Europs, æfuncto Ægialeo:
qui primus Sicyoniorum regnavit, ex quo territorium
Peloponesiorum Ægiales vocabatur. Pausanias Co-
rinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.

3184
* Sic lxx.
interpret.
& Hebraei.

* Persida.

* murtiq.

* edificati
sunt.

Thare annorum * lxx. genuit Abraham.
Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum re-
gnauit qui primus: bella instituit, & armorū
instrumenta inuenit. Hac ætate magica ars, in
* Perside, à Zoroaste Bactrianorum Rege, re-
perta est. A Nino Rege occiditur. * Muri quo-
que Babylonie à Semiramide, Regina Assy-
riorum, * edificantur.

A diluuiio, vsque ad natiuitatem Abrahamæ,
anni DCCCXLII.

¹⁵ Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. c. 14. ciui-
tat. & Iustinum initio historiae. Post verba autem: ar-
morum instrumenta, in vno m. f. erant hæc, quæ sequū-
tur: Cuius vxor Semiramis Babylonie muros instau-
rauit. Ninus etiam bello vicit Cham: qui adhuc vne-
bat, & regnabat in Bactra; & dicebatur Zoroastres;
id est magice artis inuentor, qui & septem liberales ar-
tes in quatuordecim columnis scripsit septem æneis, &
septem lateritiis.

TERTIA ÆTAS.

F ¹⁶ A Braham annorum C. genuit Isaac, ³¹⁸⁴
ex Sara libera. Nam primum ex an- Gencl. 11.
cilla Agar, * genuerat Ismael, à quo Ismae- * genuit
litarum gens, qui postea Agareni, ad vltimum
¹ Saraceni sunt dicti.

TERTIA ÆTAS.

¹ Populi Arabie postea à Mahometo, Dei flagello,
Saraceni dicti, is enim se Dei prophetam ambitio-
sè, & mendaciter iactans, multos Asiae, & Africae
populos ad fidei Christianae defectionem commouit,
quos falsa religione imbuens, Saracenos ex Dei præce-
pto vocari dicebat, à Sara legitima vxore Abrahamæ,
tāquam legitimos diuinæ promissionis hæredes. Et inde
Saracenorū regnum sumit exordium, sub Heraclio
Imperatore.

Isaac annorum lxx. genuit geminos, quo-
rum primus Esau, à quo ³¹⁴⁴
Idumæi; secundus Iacob, qui cognominatus est * Israel; à
quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempo-
re regnum Græcorum inchoat; vbi primus
regnavit Inachus.

² Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumæorum,
& Eusebius in chronico. Hos Strabo lib. 6. ait po-
pulos esse inter Indiam, & Arabiam sitos, ad occi-
sum, Casio monti proximos, & à Nabathæis or-
tos.

³ Eusebius in chronico: Castor Chronographus de Ar-
giuorum regno quod loquitur, consequenter perseque-
mur: Reges Argini ab Inacho, vsque in Sthenenum,
filium Crotopi: quem locum ex veteri m. f. ita cor-
rige: Castor de Argiuorum regno ita loquitur: perse-
quemur consequenter Reges Argiuorum ab Inacho,
vsque in Sthenelatum, &c. Pausanias etiam lib. 2. Co-
rinthiac. Sthenelā filiū Crotopi facit. De hoc August. lib.
18. c. 8. ciuitat. Phorobas, inquit, Rex Argiuorum
sextus fuit, & septimi Regis Triopæ filius Isus, &
Rex nonus Sthenelas, siue Sthenelus, siue Stenelus;
varie quippe in diuersis auctoribus inuenitur. Hac
August.

⁴ Iacob annorū * xci. genuit Ioseph. His tem-
poribus; Serapis Iouis filius Ægyptiorū Rex ³⁴¹⁵
Gencl. 11. * x c.

Anni ab er-
le C.
* Augustin.
lib. 18. c. 8.
civitat. Eu-
seb. chron.

* Euf. chro.
lib. 18. c. 8.
etymol.

moriens, in Deos transfertur, & Méphis ciuitas in Aegypto conditur. Tunc apud lacum * Tritonidē Minerua in specie virginali apparuit, quæ plurimis claruisse ingeniis prædicatur. Hæc enim inuentrix fabricæ fuisse dicitur; clypeum, & arcum hæc reperit: ordire telam, & colorare lanas hæc docuit. Hac etiam ætate * Phoroneus Rex Inachii filius claruit, qui primus in Græcia leges, iudiciæque instituit.

4 In alio m. f. erat Iacob annorum LX. Verum mendosè, ut ex sacris litteris manifesta computatione colligitur. Nam Ioseph de carcere eductus, ut Pharsoni Regi somnium interpretaretur, annorum erat triginta, Princeps totius Aegypti constitutus, Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem accersiri iubet, annorum triginta novem. Nam septem ab exposito somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantie iam ferè exacto Iacob in Aegyptum venit, Genes. 45. & coram Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo ætatis anno constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus XXXIX. annos, à centum triginta, remanebunt utique nonaginta, & unus annus, quos agebat Iacob, dum Ioseph in senectute genuit.

5 Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. Apis, inquit, Rex Argiuorum edificavit Memphim, ut dicit Aristippus in primo Artadicorū. Aristleas verò Arginus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt Aegyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de legibus Asiae, dicit, Apim taurum mortuum; & conditum loculo, qui eospos Græcè dicitur, fuisseque repositum in templo Dæmonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sarapim, & postea quadam eorum, qui illic habitabant, consuetudine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho. qui locus ad Verbum est apud Eusebium lib. 10. præparat. Vide Augustin. ex Varro. lib. 18. c. 5. civitat. Tacitum lib. 20. & Iulium Firmicum in erudito libello de mysteriis, & erroribus profanarum religionum.

* Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia, & Argo regnante, habere segetes capit, delatis aliunde seminibus.

6 Argus fuit quartus Argiuorum Rex, filius Apis. Euseb. chron.

7 * Hebræorum servitutis, in Aegypto, anni cxlv. post obitum Ioseph reperiuntur. His temporibus 8 Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fabulæ de luto formasse homines. Tunc etiam frater eius * Atlas Astrologiam reperit, motumque cæli, & rationē primus consideravit. Tunc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. * Et ob hoc, post mortem, in Deos translatus. Hac etiam ætate primus * proclitus quadrigam iunxit, eodemque tempore * Cecrops Athenas condidit, & ex nomine Mineræ, Atticos Athenienses vocavit. Iste etiam bouem immolans, primus in sacrificio, gentili ritu, Iouē adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia

Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe reperta est. Tunc * primi Curetes & Corybantes modulatum in armis saltationem, & consonam inuenerunt. Tunc etiam fuisse scribitur in * Thessalia sub Deucalione factum diluvium, & Phaëtonis fabulosum incendium.

7 Aegyptiaca servitus tribus modis supputari solet, iuxta tria diversa temporum initia. Primo ab illa memorabili promissione, facta Abrahæ Genes. 12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstravero tibi. Ab hac igitur profectione Abrahæ, de Haran, in terram Chanaan, usque ad exitum filiorum Israel de oppresione, & dura servitute Pharaonis, sunt anni 430.

atque ita eos enumerat Paulus, ad Galat. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, &c. Et paulo post: Hoc autem dico: testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringentos, & triginta annos facta est lex. Et Exodi 12. Habitatio autem filiorum Israel, quæ manserunt in Aegypto fuit quadringentorum triginta annorum, quibus expletis eodem die egressus est omnis exercitus. Illud verò observandum post illa verba: Quæ manserunt in Aegypto, in Græcis codicibus amplius legi, & in γῆ ἡρακλῆ, & notavit Augustinus, quæstionibus in Exodum, expendens hunc locum; ita, ut tota illa peregrinatio, in terra Chanaan, & in Aegypto fuerit 430. annorum. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secunda supputatio est ab eo tempore, quo Iacob cum filiis suis descendit in Aegyptum, in qua numeratur ducenti, & quindecim anni. Tertia & postrema à morte Ioseph, quo sublato fuit vera illa, & operosa servitus, quæ gens Hebræa exactiōibus, iniuriis, persecutionibusque omnis generis attrita, tandem diuino beneficio, duce Moysè, in libertatem asserta est. Duravit quæ per annos 144. ut colligunt Eusebius in chronico, Augustinus lib. de civit. 16. cap. 43. & quæstionibus in Exodum.

8 Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. Tèpore Πρωπέ Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Prometheo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad humanitatem, & scientiam transfigureret. Idem August. lib. 18. c. 8. civitat.

* Moyses annos xl. in eremo rexit populum, de servitute Aegyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moysen simul cum lege, & litteras habere cæperunt. Tunc templum Delphi * constituitur: vitis in Græcia inuenitur.

9 Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taautus, teste Eusebio, lib. 1. c. 7. præparat. Verum idem lib. 10. probat ab Hebræis repertam esse, & propagatam litterarum inuentionem. Idem Isidorus lib. etymol. 1. c. 3. Hieron. præfat. in libros Regum. Theodor super Genes. c. 5. in illud, Ambulavitque cum Deo, & non apparuit, de Enoch, inquit, quod primus litteras didicit, & primus descripsit cælestia signa.

Anni ab er-
le C.
* primum.
vide Euseb.
chron.

* Euseb.
chr. Clem.
Alexand.
Stromat.

1719
* Exod. 16.

* constitui-
tur.

Anni ab or-
bi C.

3756.

* Euseb.

chro. Ni-

ceph. Cle-

mens Alex.

1 Strom.

* Virgil.

Georg. Pri-

mus Erich-

thoni cur-

rus, & quat-

tor ausus

iungere e-

quos.

* adiuvent

* Euseb.

chro. sub

anno

3750. Linus

et Thebis p

quom. f. Li-

nus The-

bæus.

* Euf. chr.

Solin. c. de

Creta & Si-

das dictio-

ne Isidori

Isidori.

Iosue successor Moyfi regit populum annos E

* xxvii. His temporibus primus * Erichtho-

nus, Atheniensium princeps, in Græcia qua-

drigam iuxit. 10 Othoniel annos xl. 11 Cad-

mus regnat Thebis, qui primus Græcas litte-

ras * inuenit. Per idem tempus * Linus, &

Amphion, primi tunc apud Græcos in mu-

sica arte claruerunt: 12 Idæique * Daçyli

ferrum metallum in Græcia eodem tempore

inuenerunt.

10 De eo Iudicum tertio. Inde autem iudicum Isidorus

prætermittit, vel quia parum vixit populum, vel quia

non fuit Index, sed dux belli tantum; ut est Iudicum 1.

A Iosepho lib. 5. cap. 7. Othoniel Cenés vocatur.

11 Clemens Alexand. 1. Strom. Cadmus, inquit, fuit

Phœnix qui Græcis litterarum inuentor extitit, ut ait

Ephorus: Vnde etiam scribit Herodotus litteras appel-

latas fuisse Phœnicias. Alij autem dicunt, Phœnices

& Syros, primos excogitasse litteras. Hæc Clemens.

12 De Idæis Daçylis Euseb. in chronico: Idæi, inquit,

Daçyli, his temporibus erant, qui ferrum repperunt.

Clemens Alex. 1. Strom. Idæos Daçylos fuisse sapientes

tradit, inuentores litterarum, & numerorum musi-

corum: propter quam, inquit, causam sunt appellati, qui

sunt apud Musicos Daçyli. Phryges autem erant, &

Barbari Idæi Daçyli. Et paulo post Celmis & Dan-

naneus Idæis Daçylis ferrum primi inuenerunt in Cy-

pro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam,

fuerunt autem Idæi Daçyli Minervæ filij, & solis;

vel ut alij volunt Saturni, & Ictopes: qui alio no-

mine Corybantes appellantur. Vide Stephanum de Vr-

bibus, & Scholia in Apollonium.

* Aod annos Lxxx. His temporibus fabulæ

fiçtæ sunt de Triptolemo, quod iubente Ce-

re re serpenti pinnis gestatus, 13 * inde gen-

tibus frumenta volando distribuerit. de Hip-

po centauris, quod equorum, hominumque

fuerint natura permixti. De Cerbero tricpite

inferorum cane. De Phryxo, & Helle eius

* sorore. De Gorgone meretrice, quod crini-

ta serpentibus fuerit, & aspicientes se con-

uertebat in lapides. De Bellerophôte, quod

equo pennis volante sit vectus. De Amphio-

ne, quod citharæ cantu, lapides, & saxa com-

mouerit.

13 Aliter Eusebius chronico: Triptolemus longa nau

Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. Augustin. lib.

18 cap. 13. cum Isidoro. His temporibus fabulæ fiçtæ

sunt de Triptolemo: qui iubente Cerere anguibus porta-

tus alitibus, indigentibus terris frumenta volando con-

tulerit.

* Debbora annos xl. Per idem tempus

Apollo Citharam condidit, & medicinæ ar-

tem inuenit. Fabula quoque tunc fiçta de fa-

bro Dædalo, & de Icaro eius filio, quod * ap-

patatis sibi pennis volauerint. Hac ætate pri-

mus regnat Latinis 14 Picus qui fertur fuisse

Saturni filius.

14 Sic Virgil. 7. Aeneid. Fauno Picus pater isque pa-

rentē Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus auctōr.

Aliter Eusebius quam Isidorus, qui Picum facit ter-

tium Regem Latinorum: Ante Aeneam inquit, Ianus,

Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italia regnauē-

runt circiter annis 150.

15 * Gedeon annos xl. Hac ætate vrbs 16 Ty-

ria construitur. Alter quoque 17 Mercurius

lyram reperit, & Orpheo * tradidit. Hoc tem-

pore * Philæmon primus apud Pythium

18 chorum instituit. Tunc etiam dicitur fuisse

magister Herculis. Thrax Linus, in arte mu-

sica clarus. Argonautarum quoque nauiga-

tio tunc scribitur.

13 Post Debboram, alienigenæ Hebræum populum

septem annis sibi subiecerunt; qui coniunguntur tempo-

ribus Gedeonis, ex Iudeorum traditionibus, ut refert

Euseb. chron.

16 In oraculo Ezechielis de ea fit crebra mentio, &

apud Melam lib. 1. cap. 12.

17 Cic. lib. 3. de natura Deorum Mercurios quinque

fuisse ostendit.

18 Hieronymus epistola ad Dardanum tomo 4. de di-

uersis generibus musicorum instrumentorum. Anti-

quis temporibus, inquit, fuit chorus quoque simplex

pellis, cum duabus cicutis æreis: & per primam inspira-

tur, per secundam vocem emitit. Plura ibi habes de a-

liis instrumentis musicis, ut est de organo, tuba, fistula,

bombulo cithara, sambuca, &c.

* Abimelech annos tres. Iste septuaginta

fratres suos interfecit. Hercules Ilium vastauit,

& in Lybia Anthemum * palæstricæ artis

inuentorem interemit.

19 * Thola annos xxiii. Huius temporibus

in Troia, post Laomedonta, regnauit Pri-

amus. Tunc fabula fiçta est de 20 Minotauo

bestia labyrintho inclusa.

19 Iosephus lib. 5. antiq. cap. 12. post Abimelech Iair

Galadinus suscepit principatum, prætermittens regnum

Tholæ.

20 Eusebius anno orbis conditi 3960. ut nunc legitur,

ea, inquit, quæ de Minotauo dicuntur, quæ Philo-

chorus in secundo Attidis libro, scribit magistratum

Minos fuisse, Taurum nomine, inhumanum atque

crudelē. Quo in loco corrupte est: magistratum Mi-

nois, pro magistrum militum, ut constat ex Plutarcho

in Theseo, & Seruio apud Virgilium 6. Minos vero

Rex a Græcis mirè celebratus fuit, quod cum Ioue per

nouem annos familiariter esset versatus, ut refert

Clemens Alex. Strom. 2.

* Iair annos xxii. Per idem tempus Her-

cules agonem Olympicum instituit. 21 Car-

mentis nympha latinas litteras reperit.

22 Carmentis Euandri mater, qui Romæ templum Pa-

ris quod Lupercal appellatur condidit, ut refertur Cle-

mens Alex. Strom. 1. inde Carmentalis porta, apud

Virgil. Aeneid. 8. Et Carmentalem Romano nomine

portam. Vide Seruium. Et Isidorum lib. 1. etymol. cap. 3.

Anni ab or-
bi C.

3956.

* Euseb.

Clemens A-

lex. 1. Strom.

Euf. chro.

* dedit.

* Phidam

Euseb.

Anni ab op-
ti C.Carmenis, inquit, dicta, quia carminibus futura ca-
nebant.4010
*Iudic. 11.
& 12.
*Euse. chr.
sub anno
4000.* Iephre annos vi. Huius tempore * Her-
cules quinquagesimum secundum annum a-
gens, ob morbi dolorē, sese flammis iniecit.
Per idem tempus Alexander Helenam ra-
puit, Troianūque bellum decennale fur-
rexit.4017
*Iudic. 12.23 * Abefan annos vii. Amazones primum
arma sumpserunt.22 Sic est c. 12. Iudic. Iosephus lib. 5. antiq. c. 12. Abfanis
(habet) de tribu Iuda, ciuitatis Berthelem. Clemens A-
lex. 1. Strom. Abathan appellat. In Eusebij chronico
est, Hesebon, ut in quibusdam Isidori exemplaribus.4025
*Iudic. 12.23 * Abdon annos viii. Huius anno tertio
Troia capta est, & Aeneas Italiam venit.23 Refert Iudicium historia cap. 12. post Abefan, qui
septem annis iudicauit Israel, successisse Aialon, siue
Elon, qui iudicauit Israel decem annis. Post quem iu-
dicauit Abdon annis octo. Verum Eusebius in chronico
sequutus septuaginta, annos Aialonis retinuit, ut ipse
testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebræorum
fertur Iudex Aialon rexisse populum annos 10. qui
non habetur apud 70. interpretes. Idem Iosephus lib. 5.
cap. 12. vocaturque ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic
Clemens 1. Strom. à quo appellatur Eglon.4045
Iudic. 16. Sampson annos xx. Afcianus Enege filius
24 Albam condidit. Vlyssis quoque fabulæ
siue Sirenarum eodem tempore fictæ sunt.24 Linus ab situ porrecta in dorsum urbis, longam
Albam appellatam scribit, lib. 1.4085
Iudic. 16. Heli sacerdos annos 25 xl. Arca testa-
menti ab alienigenis capitur 26. Regnum Si-
cyoniorum * finitur.25 Eusebius chron. Heli sacerdos annos 40. In He-
bræorum libro anni inueniuntur 40. In septuaginta au-
tem interpretatione 50. Iosephus lib. 2. c. 6. quadragin-
ta annos affirmat tenuisse principatum, vixisse vero
nonaginta: atque ita Clemens Alex. lib. 1. Strom.26 Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862. an-
nos ut Eusebius testatur: ita nullum in terra impe-
rium excellens, florens, perpetuumque est, quousque
veniet seculum illud immortale, in illuminatione vul-
tus Dei deconatum.4125
*I. Reg. 11.
& 12. Ioseph.
lib. 5. antiq.
c. 16.27 Samuel, & Saül annos * xl. Lacedæ-
moniorum Regnū exoritur. Atque in Græ-
cia 28 Homerus primus poeta fuisse putatur.
A promissione Abraham, usque ad Dauid, an-
ni dcccxl.Finitur tertia ætas per annos quater mille.
cxxxv.27 Iosephus lib. 6. antiq. cap. 13. loquens de morte Sa-
muelis, qui præfuit, inquit, populo solus, post mortem
quidē Eli sacerdotis, annis duodecim: cum Saül vero
Rege, annis decem & octo. Venerabilis Beda in libello
de sex ætatibus: Samuel, inquit, annis duodecim, ut
docet Iosephus. Saül primus Hebræorum Rex annis
viginti. Et huius quia in canonica scriptura non habe-tur mentio, de antiquitate Iosephi libris, tempus Re-
gni notauimus. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samuelem
viginti septem annis, cum Saül Regnum obtinuisse scri-
bit, & mortuum esse duobus annis ante Saül. Chroni-
con Græcum m. f. vtrique annos viginti tribuit; ita ut
Eusebius, & Isidorus non abs re tot etiam annos po-
uisse videantur.28 Clemens Alex. lib. 1. Strom. scribit Cratetem
Grammaticum dixisse, Homerum fuisse circa reditum
Heracidarum, hoc est octoginta annis post captam
Troiam. Eratosthenes vero cetero anno post captam
Troiam fuisse refert. Theopompus autem quingentis
annis post eos, qui in Illo militauerunt vixisse asserit. A-
lias de ætate Homeri opiniones vide eodem loco.

QUARTA ÆTAS SÆCVLI.

* Dauid regnat annos 2 xl. Codrus A-
thenienium Rex sponte se, pro salute
patriæ, hostibus offerens interimitur. Et Car-
thago à 2 Didone ædificatur, * prophetanti-
bus in Iudæa 3 Gath, Nathan, & Alaphar.4165
*Reg. 2. t.
paralip. 29.
*prophet-
abant.

QUARTA ÆTAS SÆCVLI.

1 Libro 3. Reg. c. 2. dicitur in Hebron regnasse se-
ptem annos, & in Hierusalem 33. qui collecti
fiunt quadraginta, idem est 2. paralip. c. 9. Et Clemens
Alex. 1. Strom.2 Eusebius anno mundi 3980. ex sententia Philostrati
scribit, & Carthagine, Tyrii Carthaginem
fuisse conditam. Idem tamen anno 4154. Carthago, in-
quit, condita est, ut quidam volunt à Carcedone Ty-
rio, ut verò alij à Didone filia post Troianum * exci-
diam annis 143.3 Sic Eusebius chronico. 2. paralip. dicitur, quod Asa-
phat constituitur princeps laudantium nomen Domini,
& c. 29. quod hymnos composuit.Salomon regnat 4 annos xl. Iste, quarto
Regni sui anno, templum Hierosolymis ædi-
ficauit consummauitque anno 5 octauo.4 Sic 3. Regum cap. 11. & 2. paralip. cap. 9. Clemens
Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. c. 7. antiq. ait, cum
regnasse annis octoginta, vixisse quatuor & nona-
ginta.5 Regum 3. cap. 6. ædificatam domum Domini dicitur
annis septem. Idem Iosephus lib. 8. c. 4. Sed hic Isidorus,
Eusebium sequens, annum quartum Regni, quo cepit
ædificare templum, connumerat cum septem. Beda ait
annis septem ædificatur, octauo dedicatur.* Roboan regnat annos xvii. Regnū Israel
à Iuda diuiditur: sub quo decem tribus à dua-
bus separatæ sunt, & Reges in 6 Samaria ha-
bere ceperunt. Hac ætate Samos * conditur,
& Sibylla 7 Erythræa illustris habetur.6 Ibi primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum c. 12.
& 2. Paral. 1. & 13.

7 De Erythræa Sibyllæ vaticinio, vide August. lib. 18.

4212
*1. Reg. 11.
& 2. paral.
12. & 13. Io-
seph. lib. 8.
c. 8. Clem.
1. Strom.
* condita.

Anni ab or-
be C.

4125
* 5. Regū
15. 1. Paral.
11. Euseb.
Ioseph. Be-
da. Verum
Clemens
Alex. huic
annos 23.
attribuit,
alique suis
se filium
Sado.

4166
* 1. Regū
11. 2. Paral.
16.
* 1. Regū
16. 2. Paral.
15.

4191
* 1. Regū
2. Paralip.
2.

4199
* 4. Regū
1. Paralip.
21.
4100
* 4. Regū
2. Paralip.
22.
* eius.

4107
* 4. Regū
2. Paralip.
22.

cap. 23. ciuit. & Lactant. Firmian. lib. 1. de diuinis in-
stitutionibus.

* Abia regnat annos tres: Sub quo He-
braeorum Pontifex Maximus * Abimelech
insignis est habitus.

* Abimelech erat filius Sadoe, ut Clemens Alex. est
auctor Strom. 1.

* Afa regnat annos xli. 9 Prophetabant
in Iudæa Achias, Amos, * Iehu, Ioel, & Aza-
rias.

9 In alijs m. s. legitur, prophetabat in Iudæa Aggeus,
& Iehu, Amos & Ioel, & Zacharias, & Micheas.
Verum aliorum codicum lectionem sequi malo: Nam
& Eusebius chronico: prophetabant, inquit, Achias
Samaeas; & is, qui fuerat apud altare Samaria Iehu,
Ioel, & Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus
lib. 5. etymol. cap. 39. Aggeus autem temporibus Regis
Darii prophetauit, ut constat ex ipsius prophetia, c. 1.
Similiter & Zacharias, ut ipse de se auctor est, pro-
phetia sua initio, & Eusebius in chronico, Hieronymus
etiam prologo eiusdem prophetia.

* Iosaphat regnat annos 10 xxv. Prophe-
tabant Helias, & Heliseus, & 11 Abdias, A-
zarias, & Micheas.

10 In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur, Iosaphat
annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit,
prophetarunt Helias Thesbitis, & Micheas, filius
Ieble, & Abdias, filius Anania. De prophetis Isido-
rus lib. 7. etymol. c. 7.

11 Hieronymus in prologo eius prophetia ex Hebraeo-
rum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Sa-
maria floruisse, centumque prophetas, a persecutione
impie Isabelis, conseruasse, eosque specubus inclusos
pane & aqua pauisse, ut etiam videre est 3. Reg. c. 18.

* Ioram regnat annos vii. 11. Prophetabant
Helias, & Heliseus, & Abdias.

* Ochozias regnat annum 1. Helias rapitur;
cuius 12 septē insignia miracula numerantur.

12 Helias Thesbitis, sacerdotis magni, insignia septem
miracula haec sunt. 1. triennij siccitate caelum clausit. 2.
orauit riuum, & celum dedit imbrem. 3. mortuum mulieris
filium ad vitam reuocauit. 4. eius virtute hydria farinae
non defecit: vas olei perpetuo fonte manauit. 5. eius
verbo ignis de caelo super sacrificium descendit. 6. duos
quingagenarios, cum militibus, caelesti igne combussit.
7. Iordanem transiens, tacta melotis abruptis. Isidorus
lib. de vita, & morte sanctorum.

13 * Athalia regnat annos vii. 14 Ionadab,
filius Rechab, sacerdos clarus habetur, &
15 Ioiada Pontifex, qui solus post Moysen, vi-
xisse annos centum triginta perhibetur.

16 Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gortholia regnat octo
annis: erat ex genere Achab.

17 Ionadab fuit filius Semna, fratris Dauid. Regum 2.
cap. 13. Et alius Ionadab, filius Rechab, qui vixit sub
Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Hieremiae 35.

18 Iuit Ionada s. erdos bonus, & pietate vitaeque in-
nocentia insignis. De eo acitur 2. Paralip. c. 24. quod

mortuus est, quem esset cxxx. annorum.

* Ioas regnat annos xl. Zacharias propheta
interficatur. Heliseus moritur: 16 cuius
virtutes quatuordecim praedicantur, 17 Ly-
curgusque legislator apud Graeciam insignis
habetur.

16 Heliseus Heliae discipulus his miraculis clauit. Pri-
mo Iordanem transitu suo diuisum reserens, undam
retro conuertit. 2. Aquas Hiericho steriles, fecundas
fecit. 3. Pueros insultantes sibi, bestias vorandos tradi-
dit. 4. Sterilem mulierem fecundauit. 5. Et eius filium
suscitauit. 6. decem panibus plebem refecit. 7. Naaman
a lepra liberauit. 8. Lepra aspersit discipulum. 9. Ferrum
aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syriae cecitate per-
cussit. 11. Incredulo mortem praedixit. 12. Hostem qua-
drigaram fragore fugauit, obsidionemque dispersit. 13.
Famem repulit. 14. Post mortem caduere vitam dedit.
Sic ferè Isidorus lib. de vita, & obitu sanctorum pa-
trum.

17 In vno m. s. est, Lycurgusque legislator Apollonius.
Existimo legendum legislator Apollinis: ut ita dictum
accipiamus, quod quascunque leges Lacedaemonis fere-
bat, id Apollinis instinctu facere se dictaret. Vide
Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum atque alios.

* Amazias regnat annos 18 xxix. Cartha-
ginem hoc tempore quidam asserunt condi-
tam: alij verò superius.

18 Apud Clement. Alex. 1. Strom. corruptè legi exi-
stimo: Masias eius filius annis 39. pro 29. Nam ita
Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

19 * Azarias annos lxi. 20 Olympias primum
Graecis instituitur. Agnus in Graecia loqui-
tur. Sardanapalus Rex sponte incendio con-
crematur. Assyriorumque regnum in Medos
transfertur. Tunc Hesiodus poeta clauit.
Atque Phidon Argiuius menfuras & ponde-
ra reperit, Osee, Amos, Isaias, & 21 Iona, in
Iudæa, hac aetate, prophetantibus.

20 In alio m. s. erat Ozias, quomodo & apud Nice-
phorum, & in chronico Graeco quod apud me est: rectè,
sic enim etiam appellatur lib. 2. Paralip. cap. 26. & a
Clemente Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sedecim anno-
rum erat, cum regnare coepisset, & 52. annis regnauit
super Hierusalem fuitque leprosus. Idem annotauit
Procopius Gazaeus, in commentariis super Isaiam, ad
titulum prophetia. Huius autem tempore regnum Af-
syriorum ad Medos translatum fuisse, tradunt Eusebius,
Beda, Ado, Tudesius, & alij.

21 De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta,
à plerisque dubitatum est. Eusebius chronico, ex Afri-
cani sententia, scribit eam tempore Ioathan regis He-
braeorum, primam numerari captam. Idem lib. 10. pre-
parat. eam ad Isaiæ tempora trahit. Clemens Alexan.
1. Strom. in 34. anno Nicandri, primam Olympiadem
cum alijs ponit. Chronicon nostrum Graecum, omnium
clarissimè: ΝΑ ΠΡΩΤΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑΣ ΕΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΙΣΤΑ ΕΤΕΡΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑΣ ΕΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΦΗΤΕΥΟΝ Η ΣΤΑΙΑΣ ΕΠΙΣ ΑΥΤΟΙΣ Ο ΣΤΙΣ ΟΥ ΒΟΡΕΙΣ ΙΩΗΛ ΤΩ

Anni ab or-
be C.

4147
* 4. Regū
2. Paralip.

4176
* 4. Regū
14. 2. Paralip.
25.

4418
* 4. Regū
2. Paralip.

Anni ab urbe C. 444
Babylon, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

444
* 4 Reg. 11.
2 Paral. 27.
446
* Olym-
piad. 7. dio-
ny. Halic.
Hieronymus in prologo super Ionam, affirmat Io-
nam prophetasse temporibus Ieroboam, filij Ios. Au-
gustinus lib. 18. de ciuit. c. 27. regnante Osa, proph-
etasse auctor est. Idem & Clemens Alex. in. 1. Strom.
sicut Isidorus.

* Ioathan regnat annos xvi. Remus Ro-
mulusque nascuntur, prophetantibus in Iu-
dæa, Osee, Ioel, Isaia, & Michæa.

Achas regnat annos xvi. Cuius temporibus
Romulus Romanus condidit. Et Sennacherib, Assyriorum Rex, decem tribus
ex Samaria, in Medos transtulit: atque in Iu-
dæam Samaritanas accolas misit.

Quod hic Sennacherib tribuitur 4. Reg. c. 17. & 18.
& Thobie c. 1. de Salmanasar dicitur, quem Eusebius
veroque nomine censerit ait: quum tamen Thobie i.
pater Salmanasar, filius Sennacherib dicitur. Iosephus
lib. 10. antiquit. c. 1. patrem vocat Sennacherib, Clemens
1. Strom. Salmanasar.

Due voces: ex Samaria, a plerisque m. ss. deficiunt,
non recte, ut constat ex Adone & Clemente, primo
Strom. Vbi ait Salmanasar, Regem Assyriorum trans-
migrare fecisse eos, qui habitabant in Samaria, ad Me-
dos, & Babylonem.

Ezechias regnat annos xxix. sub quo pro-
phetabant Isaia, & Osee. Hoc tempore
Romulus primus milites ex populo sumpsit,
centumque a populo nobilissimos viros ele-
git, qui ob ætatem senatores, ob curam, ac
solicitudinem Reipub. patres vocati sunt.

* Manasses regnat annos lv. per idem tem-
pus Romanis præfuit Numa Pompilius, qui
primus apud Romanos, Pontifex, & virgines
Vestales instituit, falsorumque Deorum
numerositate ciuitatem impleuit.

Duos menses in annum, Romanis, ad
decem menses, adiecit: Ianuarius Diis su-
peris, Februarium Diis inferis dedicauit.
Tunc quoque Sibylla Samia claruit.

Sic Eusebius in chronico. Duos menses anno addidit,
Ianuarium, & Februarium: cum ante hunc tantum
decem menses, apud Romanos, fuissent: adeo, ut vlti-
mus December diceretur. Capitolium quoque a funda-
menti ædificauit, & congiarium dedit axes (lege asses)
ligneos, & corteos.

* Ammon regnat annos xii. Huius tem-
poribus Tullus Hostilius, Romanorum Rex,
prior in Repub. censum egit: quod adhuc

per orbem terrarum incognitum erat, pri-
musque purpura, & fascibus usus est.

Reg. 4. c. 21. viginti duorum annorum erat, quum
regnare cepisset, duobus quoque annis regnauit in Hie-
rusalem, interfectus a seruis suis occubuit. Idem Cle-
mens Alex. in. 1. Strom. & Iosephus lib. 10. cap. 4.
antiqui, qui eum vixisse quatuor & viginti annos, &
in regno egisse duos ait. Nicephorus tamen ut Isidorus
duodecim eius regni annos enumerat. Idem facit Euse-
bius 70. supputationem sequutus; cum ipse refertur,
Hebræos tantum duos annos regni illius agnoscere,
verum hæc discrepantes sententiæ facile conciliari po-
terunt, si decem annos, quibus Ammon cum patre re-
gnauit, duobus iungas, quibus solus.

* Iosias regnat annos xxxii. Thales
Milesius, Philosophus Physicus claruit, qui
defectibus solis acutissima perscrutatione cō-
prehensis, Astrologiæ numerum primus in-
uestigauit, prophetantibus in Iudæa, Hiere-
mia, Olda, & Sophonia.

Regum 4. cap. 22. de Iosia Rege iusto, & æqui ob-
seruantissimo habes. De eodem c. 25. dicitur. Non fuit
similis illi, neque post eum surrexit similis; triginta vno
anno regnauit in Hierusalem. Idem Clemens Alex.
1. Strom. & Iosephus lib. 10. cap. 6. Eusebius annum
vnum addit, ut Isidorus.

Euseb. chronico. agnoscit ait Olympiade 36. Laertius
nasci eundem anno i. Olympiadis 35. nescio quam bene
vtrumque. Plinium de his consule lib. 2. natur. historie.
cap. 12.

* Ioachim regnat annos xi. Huius tertio
anno Nabuchodonosor Iudæam captam tri-
butariam fecit. Tunc Daniel, Annanias, Aza-
rias, & Misaël, in Babylone claruerunt.

Ante hunc regnavit Ioachas tribus mensibus, ut
præter sacras litteras, auctor est Eusebius, Iosephus, Ni-
cephorus, Theodoretus, & chronicon nostrum Græcum.
Hunc Eliachim vocat Hieremias, teste Anastasio;
post quem successit Ioachim, qui alio nomine Eliachim
dicitur, teste Iosepho, lib. 10. c. 7. antiquit.

* Sedechias regnat annos xi. Hunc Rex
Babylonis, secundo veniens ad Hierusalem,
cum populo captiuum duxit, templo incen-
so, anno ædificationis sue 39 ccccliv. Per
idem tempus Sappho mulier in Græcia di-
uerso poemate claruit. Solon leges Athe-
nienfibus dedit.

A Dauid usque ad transmigrationem Ba-
bylonis anni cccclxxxv.

Finitur quarta ætas, per annos quater mil-
le, sexcentos, & decem.

Eusebius 442. annos hic ponit ex sententia Clemen-
tis Alex. 1. Strom. Iosephus verò, lib. 10. c. 10. Templum
concrematum, post quadringentos septuaginta annos, &
menses sex, diebusque decem. Niceph. in chronologia post
annos 424. Anastasius 434. Ita sunt varia & dis-
crepantes de temporibus sententiæ.

Anni ab or-
be C.

QVINTA ÆTAS SÆCVLI.

E 3 Ita Eusebius, & Clemens. Alexan. I. Strom. Iosephus lib. 11. cap. 2. & 3. Anni ab or-
be C.4680
* 1. Macha.
2. C. 2.

* **H**ebraeorum captiuitas annorum * LXX. In quibus ignis ab altari Dei sublatus, & absconditus in puteo, post septuagesimum regressionis suæ annum, adsumitur inuentus viuus. Per idem captiuitatis tempus, Iudith historia conscribitur. Pythagoras quoque Philosophus, & Arithmeticae artis inuentor; & Pherecides, historiarum primus scriptor, atque Xenophanes, tragœdiarum inuentor, insignes habentur.

QVINTA ÆTAS SÆCVLI.

* **I**ta est apud Ieremiam. c. 25. Seruiunt omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis. & c. 29. cum c. perint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. Paralip. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus demisisse populum captiuum anno regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem loquutus fuerat, per os Ieremie. Idem Esdræ lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse autem hanc captiuitatem septuaginta annorum, paucis exceptis, qui confugerunt in Aegyptum.

4714

* habuerunt.

Darius regnat annis 2. xxxiv. 3. Huius secundo anno Iudæorum est resoluta captiuitas, à quo tempore in Hierusalé non Reges, sed Principes * fuerunt, usque ad Aristobulum. Tunc Romani, pulsus Regibus, Consules habere coeperunt.

* Eusebius annis 30. Sic Herodotus, Nicephorus, & alij. Clemens Alex. in d. 1. Strom. quadraginta sex numerat, qui ita colligit Regum Persarum tempora. Cyrus regnavit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arsaces 3. ita, ut sint in vniuersum, anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. Hæc Clemens, unde apud eundem mendum in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinque Persarum extendat imperium, quæ summa cum annis Regum non convenit. Obserua hoc insuper loco alios præterea Reges ab Eusebio poni, sed reuici à Clemente, Isidoro, & aliis, quod menses duntaxat aliquot regnarunt, ut Artabanus menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. ut etiam eandem ob causam à plerisque omittantur Imperatores Orto, Galba, Vitellius, ut notauit Plutarchus in Vita Galbæ. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Methasthenem. Hi non statuunt Imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus, Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in chronolog. & consonum est sacris litteris, ex Esdræ. 1. c. 2. & in annorum supputatione etiam discrepantes, & varia reperiuntur sententia, ut constat ex Tertulliano aduersus Iudeos.

Xerxes regnat annis 4. xx. Æschylus, Pindarus, Sophocles, & Euripides, Tragœdiarum scriptores, celebrantur insignes. Herodotus quoque historiarum scriptor, & Zeuxis agnoscitur pictor.

* Vide Iosephum lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. c. 9. annis 20.

Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annos xl. Eo regnante Esdras sacerdos incensam à gentibus legem renouauit, & Nehemias Hierosolymorum muros restituit. Aristarchus etiam, & Aristophanes, atque Sophocles, Tragœdiarum scriptores habiti * sunt. Hippocrates quoque medicus, ac Socrates Philosophus, & Democritus claruerunt.

Darius, qui & Nothus, regnat annis 1. xix. Hæc ætas habuit Philosophum Platonem, & Gorgiam primum Rhetorem.

* Ita Eusebius, Tertull. aduersus Iudeos, Nicephorus, Beda, & alij. Ado tantum agnoscit annos 18.

Artaxerxes regnat annis 6. xl. Huius tempore Esther historia docetur esse expleta. Plato quoque, & Xenophon, Socratici insignes habentur.

* Eusebius, Nicephorus, Tertull. aduersus Iudeos, Beda, alij. Hic ab Hebræis Asuerus dicitur à 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memnon, ut in Eusebio & aliis.

Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis 7. xxvi. Demosthenes orator primus agnoscitur, & Aristoteles Dialecticus primus prædicatur. Plato moritur.

* Eusebius, Beda, & chronicon Græc. Niceph. 22. habet. Tertullianus aduersus Iudeos 24. Clemens Alex. 3. qui hunc eundem cum Arse facit.

Aries, Ochi filius, regnat annis 8. iiii. Xenocrates Philosophus illustris habetur.

* Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. duntaxat ponit. Aliter Tertullian. aduersus Iudeos.

* Darius regnat annis vi. Alexander * Illyricos, & Thraces superans, dehinc Hierosolymam capit. Atque templum ingressus, Deo hostias immolat. Huc usque Persarum regnum stetit. Dehinc Reges Græcorum incipiunt.

* Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arsaces filius, Ochi nepos, cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arrian. breuiter omnes, qui res Alexandri Magni memoria tradiderunt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur, Codmanus primum appellatus Iustin. lib. 10.

Alexander Macedo regnat annis 10. v. Huius enim quinque anni postremi in ordine temporum numerantur, quibus monarchiam Asiæ, destructo Persarum regno, obtinuit. Nam septem eius priores in Persarum Regibus

4734

4774

* in alio m.
f. Gratian.
quoq; Co-
micus pri-
mus, &
Hipp. &c.
4793

4813

4859

4863

4869

* Illyricos.

4874

bus supputantur. Dehinc Alexandria Reges A incipiunt.

¹⁰ Sic Iosephus & ipse in etymologia lib. 5. Tertullianus annos 10. Nicephorus in chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. verumque positum, ante Darij mortem annis 12. mortuum in Babylone etatis anno trigesimoquinto, vel ut alij trigesimo sexto, octodecim igitur annis ex Anastasij sententia regnum obtinuit. Atque ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum reges enumerat. Alexander annis regnavit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Evergetes 25. Philopator 17. Epiphanes 24. Philometer 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocium octodecim dierum. Fiant ergo simul coniuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. Hac Clemens. Tertullianus lib. aduersus Iudeos aliter.

Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis XL.

¹¹ Hic Iudæam capiens, plurimos Hebræorum in Egyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum liber inchoatur primus.

¹¹ Fus de hac re habes apud Iosephum lib. 15. c. 19. & Zonaram tom. 1.

¹² Apud Euseb. in chron. ita habes: Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, ut ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenæus agnoscitur. Vbi nota corrupte legi Athenæus pro Athæus: aduersus enim dictus fuit ut constat ex Laërtio in Aristippo.

¹³ Ptolemæus Philadelphus regnat annis xxxviii. Hic * Iudæos qui in Egypto erant, absoluit, & vasa sancta Eleazaro Pontifici restituit, Septuaginta interpretes petiit, ac diuinas scripturas in Græcum eloquium ¹⁴ transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atque argentei nummi Romæ primum ¹⁵ cuduntur.

¹⁶ De hac re an 70. interpretes fuerint spiritu Dei afflati nec ne est questio inter Augustinum & Hieronymum. Vide Augusti. lib. 18. c. 42. & 43. ciuit. & Hierony. in proœmio Paralip. & in epist. ad August. Consule etiam Iustin. in Apologetico, Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonem denique Iudæum in Vita Moysis.

¹⁷ Eusebius chron. Argæus nummus primum in vrbe figuratus, vbi lego signatus.

Ptolemæus Evergetes regnat annis * xxvi. Sub quo Iesus, filius Sirach, sapientiæ librum composuit.

Ptolemæus Philopator regnat annis * 17. Ab isto Iudæi prælio victi, lxx. millia armatorum corruerunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.

Ptolemæus Epiphanes regnat annis * 24. Huius tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum historia continet. Hac ætate

Romani victos Græcos liberos esse iusserunt, dicentes, impium * est, seruos esse, apud quos Philosophia primum * orta est, magistra morum, inuentrix liberalium disciplinarum. Per idem tempus ¹⁸ Ennius, primus poëta Latinus, insignis Romæ * celebratur.

¹⁹ Locum de Ennio, qui apud Eusebium corruptus est, obiter emendare libet. Sic enim nunc legitur: Ennius poëta septuagenario maior, articulare morbo perit. sepultusque est in Scipionis monumento, via Appia intra primum ab vrbe miliarium. Quidam ossa eius Rhodiam ex Ianiculo translata affirmant, vbi pro, Rhodiam, substituo Rudias; fide M. scripti codicis adiutus; relique veritate id ita cogente; fuit enim Ennij patria Rudia, verus Apuliæ oppidum, teste Mela lib. 2. Post Barium, inquit, Egnatiam, & Ennio ciue nobiles Rudia; quod eius ossa translata verisimile est.

Ptolemæus Philometor regnat annis * 35.

¹⁶ Hunc Antiochus prælio superauit, & Iudæos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.

¹⁶ Leguntur hæc Machabæorum 2. Vbi Antiochus radix peccati appellatur.

Ptolemæus Evergetes regnat annis 17 xxix. Hoc tempore * Consule Bruto, Hispania à Romanis obtenta.

¹⁷ Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij. Tertull. 27. Hic Clementi Fuscon est. Male in lib. etymologiarum D. Isidori Parisius anno 1580. impresso, Evergetes annis 24. dumtaxat regnasse scribitur.

Ptolemæus Soter regnat annis * xvii. Varro, Ciceroque nascuntur. Thraces Romanis subiiciuntur.

Ptolemæus Alexander regnat annis * x. Syria per Gabinium ducem, in Romanorum dominium transiit. Poëta quoque * Lucretius nascitur, qui postea se furore amatorio interfecit.

Ptolemæus Cleopatraz filius regnat annis 8. Per idem tempus ¹⁸ Plotius Gallus Romæ Latinam Rhetoricam docuit primus. tunc quoque Sallustius Historiographus nascitur.

¹⁸ De hoc Eusebius in chronico. Plotius inquit, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latine docere cepisse Plotium quendam. In m. ss. est amplius memoria teneo pueris nobis primum, &c.

Ptolemæus Dionysius regnat annis * xxx. Pompeius, Hierosolyma capta, Iudæos Romanis * tributarios * fecit. Per idem tempus Cato Philosophus * claruit, Virgilius nascitur Mantuæ; Horatius Venusij. Tunc etiam ¹⁹ Apollodorus præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebratur.

¹⁹ Apollodorus Pergamenus Græcus orator, præceptor Claudij & Augusti, ut constat ex Suetonio Octauio.

K

Annus ab æra
be C.
* esse.
* inuenta.

* est celebratus.

5074
* Sic Euseb.
Nicephor.
Ado. & alij.

5083
* Procon-
sule.

5100
* Sic Euseb.
Niceph. vero
ann. 16.
m. ss. 6. Epiph.
an. 15.
5110
* Epiph. 11.
* Euseb. chr.

5118

5143
* Epiph. 31.

* Xiphil. in
Pompeio.
* effecit.
* agnoscitur.
est vero hic M. Por-
tius Cato,
Stoicus phi-
losophus.

Annus ab æra
be C.

4974
* Euseb.
chron. Ni-
ceph. Epi-
ph. Clem.
1. Strom.

4992
* Omnia
ex Euseb.
chro. Vide
etiam Ioseph.
lib. 12. Antiq.
Iudaic. c. 2.

* consti-
tuuntur.

4978
* Sic Euseb.
Niceph. vero
ann. 16.
m. ss. 6. Epiph.
an. 15.
5110
* Epiph. 11.
* Euseb. chr.

4995
* Sic Clem.
Euseb. Ni-
ceph. Ter-
tull. Ado.
Epiph. autē
xxi.

5029
* Ita Clem.
Tertull. Eu-
seb. & alij.
Niceph. 27.
Epiph. 22.

Ani ab or-
be C.

5150
* Auletic,
anctore
Strabone,
lib. 17.

Cleopatra regnat annis 49. Hæc * Pto-
lemæi Regis Aegyptiorum fuit filia, & fratris
Ptolemæi soror, & coniux effecta: Quem
dum fraudare regno voluisset, tempore belli
civilis, in Alexandria occurrit Cæsari urbem
obsidenti, & per speciem, atque stuprum,
regnum sibi, & necem Ptolemæo, apud
Iulium impetrauit. Atque Alexandria reg-
num, tertio anno regni Cleopatæ, per Iu-
lium Cæsarem, in ditionem Romanorum
transiit.

20. Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in An-
tonio, & Nicephorus, & alij. Epiphanius amplius po-
nit 32. Isidorus duo tantum ponit. Nam Iulius Cæsar,
tertio Cleopatæ regni anno, solus post occisum a spado-
nibus Alexandrini Regis Pompeium, obtinuit quid-
quid Romano parebat Imperio. Indeque Alexandri-
num regnum in Romanorum ditionem transiit, ut idem
infra affirmat, idem est apud Tudensem, in C. M. f. &
ideo hunc annorum numerum placuit retinere, quem
etiam etymologiarum, m. f. codd. habent. Idque exigit
locus in Tiberio, ubi dicitur Christus passus annis per-
actis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eu-
sebius ipse tantum duos annos discrepat.

21. De Cleopatæ sic ferè Xiphilinus, ex Dione, in Iu-
lio Cæsare: Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit,
tum vero flore ætatis, & fecundia omnibus præstans;
erátque apud omnes, quibuscum versabatur, gratiosa.
Et paulo post de Cæsare loquens; Ipse Aegyptum in
suam potestatem ditionemque redegit, tradiditque Cleo-
patæ, cuius causa bellum gesserat.

22. Cuius Iulius Cæsar regnat annis 45. v. Hic
antea Consul creatus, Gallias obtinuit: de
Britannia triumphauit: postremum ciuili
bello aduersus Pompeium adhibito, monarchiam
totius Imperij obtinuit. Ex cuius no-
mine sequentes Imperatores, Cæsares * vo-
cati sunt.

A transmigratione Babylonis vsque ad
natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni
DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies
mille centum, quinquaginta quinque.

23. Eusebius annos quinque ponit, & menses 7. Nice-
phorus annos 4. menses 7. sic etiam chronicon Græcum,
m. f. & Beda, nisi quod pro mensibus 7. tantum 6. ha-
bet. Clemens 1. Strom. annis 3. dumtaxat, mensibus 4.
diebus 5. imperasse scribit.

SEXTA ÆTAS SÆCVLI.

24. Octavius Augustus regnat annis 41. LVI.
Iste in Imperio, post Siculum bellum
triumphos tres egit, Dalmaticum, Asiati-
cum, postremo Alexandrinum aduersus An-
tonium, inde Hispanum: Deinde terra
marique pace toto orbe patra Iani portas
clausit. Sub cuius Imperio * septuaginta

hebdomadæ, in Daniele scriptæ, com-
plentur, & cessante regno, & sacerdotio Iu-
dæorum, Dominus Iesus Christus in Beth-
leem Iudæ, ex virgine nascitur, anno regni
cuius XLII.

SEXTA ÆTAS SÆCVLI.

Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in
Augusto, quod loca religiosa, & in quibus au-
gurat quid consecratur, augusta dicatur ab auctu, vel
ab auium gestu, gustu ve. Vio etiam in Monarchia,
Augustum dictum ait, quasi qui hominum naturam
excederet, propterea quod ea, quæ sacrosancta & in
maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quam-
obrem, inquit, eum Græci Ὀκταῖον nominabant, scilicet
cultu, & honore dignissimum. Cuius nominis appella-
tio, quemadmodum Imperatoris, ad ceteros, qui eum
subsequuti sunt, pertinet, propter summum, & am-
plissimum eorum Imperium.

25. Sic Eusebius, Victor, & alij. Nicephorus, & Cas-
siodorus menses sex adijciunt. Clemens 1. Strom. ann. 46.
menses 4. diem 1. Dion. mortuus est, inquit, 14. Calend.
Septembrii, quo die primam Consul factus fuerat, vi-
xitque annos septuaginta quinque, menses decem, dies
26. Erat enim nono Calendis Octobris natus. Regna-
uit, postquam victoria potitus est apud Actium, qua-
tuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis.
Verum Eusebius & Isidorus eius Imperium numerant
à morte Iulij Cæsaris.

26. Locum est insignis Danielis 9. quem Tertullianus ad-
uersus Iudeos multo aliter interpretatur, quam ce-
teri chronographi. sic enim inquit: A primo anno
Dary debemus computare, quando hanc visionem
vidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo implean-
tar, vsque ad aduentum Christi. Larius enim re-
gnauit annis 19. Artaxerxes regnavit annis 40. De-
inde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit ann. 24.
Argus anno vno. Alius Darius, qui & Melas nomi-
natus est, annis 22. Alexander Macedo annis 10. De-
inde, post Alexandrum, qui & Medus & Persis re-
gnarat, quos reuocavit. & in Alexandria regni suum
firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit.
Postea regnavit illic in Alexandria Soter annis 35. cui
succedit Philadelphus, & regnavit annis 38. Hinc
succedit Evergetes annis 25. Deinde Philopator annis
17. Post hunc Epiphanes, annis 24. Item alius Ever-
getes, ann. 27. Soter ann. 34. Ptolemæus ann. 37.
Cleopatra annis 20. mensibus 5. Item adhuc Cleopatra
conregnavit sub Augusto annis 13. Post Cleopatram
Augustus alij annis 48. Nam omnes anni Imperij Au-
gusti, fuerunt anni 56. Videamus autem quoniam qua-
dragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post
mortem Cleopatæ imperavit, nascitur Christus, & super-
uixit idem Augustus, ex quo nascitur Christus, ann. 15.
Et erunt reliqua tempora annorum in diem natiuitatis
Christi anni 41. Efficiantur autem anni 437. menses 5.
Vnde adimplentur 62. hebdomadæ, & dimidiis,

5151
* Octavia-
nus.
* in alio m.
ladditur, &
obserauit,
verum glos-
fema.
* sexaginta
nouem. Eli
aut locus
danielis, c. 9.

Ani ab or
le C. qua efficiunt annos 437. menses 6. in diem natiuitatis Christi. Et manifestata est iustitia aeterna, & vnctus est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & prophetae, & dimissa sunt peccata, quae per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus, tribuantur. Et infra.

Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidie hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natum, videamus quid alie 7. & dimidie hebdomades, quae sunt subdiuise in abscissione priorum hebdomadarum, in quo acta sunt adimpleta. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui succedit Tiberius Caesar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quintodecimo anno imperij passus est Christus, annos habens quasi 50. quam pateretur. Item Caius Caesar, qui & Caligula, annis 3. mensib. 8. diebus 13. Tiberius Claudius annis 13. mensibus 7. diebus 20. Nero Caesar annis 11. mensib. 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensib. 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. dieb. 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudeos, & fuit anni 42. menses 6. Nam imperauit annis 11. atq; ita in diem expugnationis suae Iudei impleuerunt hebdomadas 70. praedictas in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudeis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quae exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & vnctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim praedictum exterminari illic vnctionem, sicut est in Psalmis prophetatum. Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quae passio huius exterminij intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Caesare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschae, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azyriorum, quo agnium vt occideret ad vesperam, à Moysè fuerat praeceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quam vellet eum dimittere: Sanguis huius super nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Caesaris: vt adimpleri possent omnia quae de eo fuerant scripta.

Hac Tertullianus, verum Clemens Alex. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, cum primum iuberet censum, descriptionemque fieri hebdomadasque Danielis ita se re connumerat, vt Tertullianus, passumque Christum, quintodecimo anno Imperij Tiberij dum ageret annum 30. quamuis in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius vero ab utroque dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Danielis Vaticinium in Hircano Ultimo Iudeorum Sacerdote completum, & hebdomadas facere annos 48½. Ita in annorum ratione nihil est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuit. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compend. & inter nostros neotericos Finium, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctissimo Scrutinio scripturarum.

A Tiberius, 4 filius Augusti, regnat annis xxiii. Ille, dum per cupiditatem 6 Reges ad se venientes non remitteret, multas gentes à Romano imperio recesserunt. 7 Huius decimo octauo regni anno Dominus * crucifixus est, annis peractis, à principio mundi, quinquies mille ducentis, viginti nouem.

4 Adoptione intellige. Erat enim filius Liviae uxoris ipsius, & Caij Drusi Neronis.

5 Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudeos, citantur annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicaeus annos 22 menses 7. dies 5. Sic Zonaras, nisi quod dies 7. habet.

6 De hoc ita Eusebius in chron. Tiberius multos Reges ad se, per blanditias euocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacam nobilissimam ciuitatem Caesarem appellari iussit. Lege vero ex m. ss. Cuius regno in prouinciam verso, &c. Hac de re scribunt Tacitus, & Dion in Tiberio.

7 De die & anno mortis Christi, variae sanctorum sunt sententiae, vt apud Tertullian. aduersus Iudeos, Clementem, & Eusebium, caeterosque antiquos patres, quae omnia Onufrius, Papius, Augustinus in vnum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. commentariorum in Fastos.

Caius 8 Caligula regnat annis 9 1/4. * Hic avaritia, crudelitate, & luxuria saeuus fuit, atque in deos se transferens, in templo Hierosolymorum * statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus 10 * Matthaeus Apostolus Euangelium primus in Iudaea scripsit.

8 Dion in Tiberio Caligula cognomen propterea huic datum scribit, quod quum fuisset magna ex parte in exercitu educatus, caligis militibus pro urbane reueretur. Augustum etiam Caesarem Caligam, à militibus, per illusionem, ab vsu caligatum, vocatum fuisse testatur Dion in Augusti.

9 Euseb. Clem. Niceph. & Casiodorus ann. 3. mens. 10. Iosephus lib. 1. belli Iudaeici cap. 10. ponit ann. 3. menses 6. Aliter lib. 19. antiquit. c. 2. Extinctus est (inquit) Caius quarto imperij sui anno, minus mensib. quatuor. Tertull. aduersus Iudeos an. 3. mens. 8. dies 13. ponit. 10 Graece ne, an Hebraice scripserit Matthaeus, queri solet. Hieronymus in catalogo. Hebraicum, inquit, Euangelium eius habetur vsque hodie in bibliotheca Caesariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. histor. eccles. c. 18. & lib. 4. c. ultimo. Nazianzen. etiam Irenaeus, & Nicephorus c. 45. lib. 2. testantur eum patrio sermone euangelium suum scripsisse.

Claudius regnat annis 11 xiv. Eo regnante, Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam pergit. 11 Marcus quoque Euangelista Alexandriae Christum praedicans, Euangelium scripsit.

Ani ab or
le C. 52 34

* Eusebius
& Eusebius
chron.

52 18
* Lege
Dionem in
Tiberio.
* Ioseph.
antiquit. lib. 1.
c. 10. & belli
Iudaeici lib. 1.
c. 7.
* Eusebius
chron.

52 51

Anni ab ur-
be C.

¹² Nicephorus agnoscit annos duntaxat 13. mensem 1. E. Epiphanius annos totidem, menses 2. Iosephus lib. 20. cap. 10. antiq. imperasse scribit annis 13. mensibus 8. diebus 20. Sicut Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Eusebius & Cassiodorus numerant annos 13. menses 9. dies 28. Tertullianus annos 13. menses 7. dies 20. Clementis 1. Strom. annos.

¹³ Eusebius lib. 2. hist. Eccl. cap. 5. & 16. Niceph. lib. 2. cap. 15. & 16.

5266
* Sueton.
Euseb. chr.
* F. Ioseph
patris, ex
Euseb. chr.
Hæc erat
domitia ex
Dione.

Nero regnat annis ¹⁴ xiv. Hic iniuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, * retibus aureis piscabatur: ¹⁴ matrem & * sororem prostituit, & interfecit. Senatuum multum extinxit: multas Reipubl. provincias, & vrbes amisit: vrbe quoque Romam incendit, ut Troiani excidij imaginem spectaret. Huius temporibus Simon Magus, cum altercationem proposuisset cum Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die dum ad patrem volare promittit in celum, à demonibus, à quibus in aere ferebatur, adiuvante eos Petro, per Deum; Paulo vero orante, dimissus crepuit: ¹⁵ Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio cæditur. Hac tempestate Persius Poëta moritur. Lucanus quoque, ac ¹⁶ Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

¹⁷ Sic Eutropius, Sueton. chronicon Græcum, Ado, alij. Eusebius ann. 14. mensem 7. diebus 28. Epiph. ann. 13. mensem 7. diebus 27. Niceph. ann. 13. mensem 1. Dion Nicæus vixisse ait ann. 30. regnasse 13. menses 8. biduo minus. Paulus Orosius lib. 7. principatum, inquit, adeptus est, mansitque in eo annis non plenis 14. Tertullianus contra omnium sententiam vndecim tantum annos, menses 9. dies 13. ponit. Cassiodorus annos 13. mensem 7. dies 27.

¹⁴ Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed cum alia huic simili, ad quam alludens, dicebat, se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiose, & Sueton.

¹⁵ Ita Nicephorus lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. adversus vituperatores vitæ monasticæ. Res gestas Petri cum Simone Magico conscripsit Linus Tuscus.

¹⁶ Mores & mortem Seneca ita describit Dion in Nerone, nescio an verè, & veraque maxime aliena fuisse à viro philosopho: quum enim Tyrannidem, inquit, improbareret, Tyranni præceptor erat, quumque insultaret ijs, qui cum principibus versarentur, ipse à palatio non decedebat. Assentatores deridebatur, quum ipse Reginas colebat, & liberos: Divites reprehendebat, cuius facultates erant aureorum tricies centena millia; quique luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes & pares inter se, in quibus cenabat. Mortuus denique est, contra quam philosophum dicebat, animo abiecto, atque imbecillo.

¹⁷ Vespasianus regnat annis ¹⁸ x. Iste in disciplina militari strenuus multas provincias, quas Nero amiserat, bellando Reipubl. restituit. Immemor offensarum fuit; convivia in se dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Hierosolymam cepit, atque subvertit: ubi ¹⁹ vndecies centena millia Iudæorum fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum millia publicè venundata.

¹⁷ Ante Vespasianum imperauerunt, Galba, Otho, & Vitellius annum unum, menses 9. teste Eusebio, qui propterea fortè etiam ab Isidoro omittuntur, & ab Orosio: quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quam comædia cuiuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione, Galba imperavit menses 9. dies 13. Otho dies 90. Vitellius annum unum, diebus decem exceptis: ex Clemente vero Galba menses 7. dies 6. Otho menses 5. diem unum, Vitellius menses 7. diem unum.

¹⁸ Eusebius, Nicephor. chronicon Græcum, & Cassiodorus annis 9. mens. 11. diebus 22. Epiphanius annis 9. mens. 7. diebus 12. Dion annis 10. diebus sex minus, sic & Zonaras. Orosius nono principatus anno profluvio mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11. regnasse. Cedrenus annis 10. diebus 8.

¹⁹ Sic Eusebius: Titus Iudæa capta, & Hierosolymis subversis, sexcenta millia virorum interfecit. Iosephus vero scribit vndecies centena millia fame, & gladio periisse, & alia centum millia captivorum publicè venundata. hæc Eusebius.

²⁰ Titus regnat annis ²¹ ii. Iste in vtraque lingua tanto facundissimus extitit, ut causas Latine ageret, poemata, & tragædias Græcè componeret: tanto autè bellicosissimus fuit, ut in * oppugnatione Hierosolymorum, sub patre militans, * duodecim * propugnatores, duodecim sagittarum confoderet ictibus. Porro in imperio tantæ bonitatis fuit, ²² ut nullum omnino puniret, sed convictos adversus se coniurationis dimitteret, atque in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictum, ²³ perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

²⁰ Suetonio & Dione regnavit annis 2. mensibus totidem, diebus 20. Eusebio annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2. mens. 8. diebus 20. Nicephoro, Cassiodoro, Bedæ & alijs, annis 2. mens. 2. Epiph. ann. 2. mens. 2. diebus 2. cum Isidoro Orosius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus annos 3.

²¹ Dion in huius vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quam diu principatum tenuit, nullum interfecit insit, sed nec alius quisquam sub eius imperio morte affectus est. De crimine impietatis nunquam cognovit, neque permisit alijs, ut cognoscerent: Nemo enim, inquit, iniuria me afficere, aut insequi contumelia potest, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero quæ falso de me dicuntur, prorsus negligo.

Anni ab ur-
be C.
5276

5278

* expugnatione.
* Sueton.
septem.
* pugnatore,
in alio
m. l. Verum
illa lectio
ex Sueton.
confirmatur.

Anni ab or-
be C. 122. *Suetonius memorabilem, inquit, meritūque lauda-
tam vocem dedit: Amici diem perdidit.*

1294

* Euseb.
chron. Oro-
sius lib. 7.

Domitianus frater Titi regnat annis 15 xvi. Hic post Neronem secundus, superbia ex-
crabilis, 24 Deum se appellari iussit, 25 Chri-
stianos persequi pagani instituit. Sub quo
Apostolus Ioannes in Pathmos insulam rele-
gatus, Apocalypsim scripsit. Iste multos Se-
natorum in exilium misit, ac peremit* cun-
ctos quoque, qui de genere David erant, in-
terfici iussit, ut nullus Iudæorum, ex regali
superesset origine.

23 Eusebius annis 15. mensibus 5. sic Epiphanius, Casio-
dorus, & Niceph. Suetonius simpliciter de nono quinto
imperij anno mortuum asserit, sicut Orosius. Dion Ni-
caeus, Regnavit inquit, annis 15. diebus 5. Zonaras ann. B
15. mensibus 11.

24 Eusebius: Primus Domitianus Dominum se, &
Deum appellari iussit. Idem Dion, Suetonius, Pari, in-
quit, arrogantia, cum procuratorum suorum nomine
formalem diceret epistolam, sic cepit: Dominus, &
Deus noster sic iubet: Unde institutum posthac, ut
ne scripto quidem, ac sermone cuiusquam, appellaretur
aliter.

25 Hæc fuit secunda Ecclesiæ persecutio; prima
enim fuit sub Nerone, de qua Eusebius lib. 3. historia
eccles. cap. 13. & August. lib. 18. c. 52. de civit. Dei,
& Paulus Orosius lib. 7. & Alex. Monachus libello
eis ἐπεὶ οὐκ ὁμολογῶντες, qui in bibliotheca mea est
nondum editus.

5295

* tempori-
bus.
* redit.

Nerva regnat anno 16 i. Vir imperio mo-
deratus, æqualem se & 27 communem omni-
bus præbuit. Huius* tempore Ioannes Apo-
stolus ab exilio Ephesum* rediit, atque effu-
gitissus ab Asiæ Episcopis, euangelium no-
vissimum edidit.

26 Eusebius anno vno, mensibus 4. Sic Nicephorus,
Cassiodorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras. Dion,
Eutropius, Beda, Ado, & alij 9. dies adiciunt.

27 Mores huius eleganter Xiphilinus ex Dione de-
pingit: status, inquit, aureas, aut argenteas sibi fieri
veruit, bonæque quæcunque adhuc inuenta sunt in pa-
latio, restituit iis, quibus ea Domitianus, per iniuriam
ademerat. Civibus Romanis, qui in summa forent ege-
state, agrum dedit, ad aureorum sexcenta millia; eius
agri emptione, divisioneque quibusdam viris Senatorij
ordinis imperata. Quinque egeret pecunia, magnum
numerus vestium, multaque vasa argentea, atque
aurea, & reliquam suppellectilem, non modo de pri-
vatis suis, sed etiam de principalibus rebus, multa
etiam prædia, multasque domos, atque in summa
omnia, præter ea, quæ necessaria erant, vendidit. Ne-
que vero in pretiis harum rerum sordidus, sed in hoc
ipso benignus erga multos & liberalis fuit. Hæc Dion,
qui & alia adiungit quæ summam huius viri modera-
tionem arguunt.

5314

Traianus regnat annis 20 xxi. Iste mirabili
virtute Romanum imperium, usque in orien-

tem, longè latèque* produxit. 29 Babylo-
niam, & Arabiam cepit, & usque ad India
fines, post Alexandrum, accessit, 30 liberalis
cunctis atque tranquillus. Cuius inter alia di-
cta illud fertur egregium; ut dum* interro-
garetur, quod nimium circa omnes commu-
nis esset, respondit, talem se Imperatorem esse
priuatjs, qualem sibi Imperatorem priuatus
optasset. Simon Cleophas, Hierosolymorū
Episcopus, huius tempore crucifigitur, & re-
quiescit Ioannes Apostolus.

28 Sic Epiphanius, chronicon Græcum, Orosius, cum
alijs. Eusebius ann. 19. mens. 6. ut Nicephorus, & Zo-
narus, Clemens Strom. ann. 19. mens. 7. diebus 15. A
Dione, Eutropio, Beda, Cedreno, & Adone ponuntur
anni 19. mens. 6. dies 15. ut & a Cassiodoro.

29 In alio m. serat, Asiam, Babyloniam, & Arabiam
cepit. Eusebius ita: Traianus, victo Rege Decebalo,
Daciam fecit provinciam. Heberos, Sarmatas, Asira-
enos (lege Adiabenos) Arabes, Bosphoranos, Colchos
in fidem accepit, Seleuciam & Ctesiphontem & Baby-
lonem occupavit. Quod autem pro Asiraenos Adia-
benos legam, facit Dion apud Xiphilinum, qui ait hunc
Adiabenum omnem, quæ pars Assyria ad Ninum per-
tinet, in potestatem suam redegit. Fuit autem Trai-
anus, ut est apud Xiphilinum, a Nerua Caesar & Impe-
rator factus, quum tamen ipsi propinqui non deessent.
Neque enim ille coniunctionem sanguinis anteposuit
publicæ utilitati: neque rursus eum deterruit quod Trai-
anus homo Hispanus, nec Italus erat, nec Italicus,
quodque ante eum nemo alterius nationis Imperium
Romanorum obtinisset, de Traiano præter alios ex
antiquis scripsere, L. ian, Sextus Aurelius, Eutropius,
Sextus Rufus, Ammianus Marcellinus lib. 14. Plinius
in Panegyrico, & lib. 1. epistolarum.

30 Postquam (inquit Dion) Romam venit, multa se-
cit ad emendandum, corrigendumque statum Republ.
atque in gratiam bonorum, quorum in primis curam
gessit: nam civitatibus Italia multa largitus est, ad e-
ducationem liberorum, in quos magna beneficia cõsulit.
Et mox: Traianus, inquit, nulli inuidebat, perdebaturque
neminem: bonos omnes ornabat honoribus, & digni-
tatibus augebat; ex quo fiebat, ut neque timeret
quenquam; nec haberet odio. Nullam fidem ha-
bebat calumniatoribus, nulla ira tenebatur, absti-
nebat ab aliena pecunia, non minus quam ab iniquis
cedibus, magnos sumptus fecit, belli pacisque tem-
poribus multa eaque apprimè necessaria edificavit. Le-
ge apud eundem plura, quæ huius viri mores vitamque
commendant.

31 Adrianus regnat annis 21 xxi. Iste
Traiani gloriæ invidens, provincias Orientis
Persis reddidit, & Euphratem* fluuium
finem Imperij Romani posuit. Idem quoque
Iudæos secundo effectos rebelles subiugavit,
urbemque Hierosolymam restauravit, eamque
ex suo nomine 32 Æliā vocat. Per idē tempus

Anni ab or-
be C. *redaxit.

* Fargue-
rectur.

5335

* flumen.

Anni ab
le C.

Aquila Ponticus, Interpres secundus post septuaginta, oritur: Et ³⁴ Basilides hæresiarcha agnoscitur.

³¹ De hoc ita Spartianus: Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picentibus, posterior ab Hispaniensibus. Signidem Adria ortos maiores suos, apud Italiam Scipionum temporibus resedisse, in libris vite sue Adriani ipse commemorat. Adriano pater Aelius Adrianus, cognomento Afer, fuit consobrinus Traiani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. Dion, quod erat municipis Traiani dicit.

³² Sic Eusebius, Orosius, Nicephorus, alij. Dion, & Zonaras ann. 20. mens. 9. Eutropius ann. 21. mens. 10. dieb. 20. & ita Cassiodorus, nisi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann. 21. mens. 11. Ut Spartianus, Cedrenus ann. 24.

³³ Dion Aeliam, inquit, Capitolinam appellavit, & Coloniam deduxit: & ubi templum Dei fuerat, alterum Ioni edificari curavit, Iudæis grauer ferentibus; quod externa gentes in sua vrbe habitarent, sacræque peregrina in ea fierent.

³⁴ De Basilide hæretico Euseb. lib. 4. histor. eccles. 7. & Irenæus lib. 1. c. 27. Augustin. de hæresibus. Nicephorus diuersis in locis.

Antoninus Pius regnat annis ³⁵ xxii. * Iste propter clementiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Romano, cautionibus incensis, cunctorum debita relaxauit: unde & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperium * Romani orbis, cum Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo regnante ³⁶ Valentinus, & Marcion, hæresiarchæ produntur, atque Galenus medicus, Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

³⁵ Sic Epiphanius. Eusebius vero ann. 23. mens. 3. Orosius & ex eo Ado Vienenensis annis 20. & non plenis tribus imperasse tradunt. Eutropius 23. integros agnoscit, ut chronicon Græcum. Nicephorus 22. tantum mens. 3. Libellus de vitis Imperatorum nuper sub Aurelij Victoris nomine Antuerpiæ editus 20. dumtaxat agnoscit, cõtra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.

³⁶ Fortè legendum ex Eusebio, & Paulo Orosio lib. 7. c. 9. Valentinus & Cerdo magister Marcionis. Quamuis constat ex eodem Eusebio lib. 4. histor. eccles. c. 10. Marcionem & Cerdonem, eodem tempore Romæ peruersa sua dogmata disseminasse.

³⁷ Antoninus * minor regnat annis xviii. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ urbem, cum quadringentis millibus hominum cepit: de Parthis & Persis triumphauit. Eo regnante * Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus, à quo hæresis ³⁸ Encratitarum, exorti sunt.

³⁷ Hic cognomento Philosophus fuit vir bonus, ut ait Dion, quippe in quo nihil ficti, simulatque inesset. Et tunc Orosius annis 14. tantum imperasse ponit. Euseb.

E Beda, & Ado an. 19. mens. 1. Niceph. an. 19. mens. 2. Zonaras an. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.

³⁸ De hac hæresi vide Eusebium lib. 4. c. 27. histor. eccles. & Irenæum lib. 1. aduersus hæreses. c. 9. dicunturque Encratitæ, quasi continentes, postea Seueriani à Seuerio Tatiani successore appellati. De quibus vide prætereà Nicephorum lib. 4. eccles. histor. cap. 4. & cap. 11.

Commodus regnat annis ³⁹ xiii. Iste luxuria multæ fuit. Sub hoc * Theodotion Ephesus, interpres tertius apparuit, atque Irenæus Episcopus Lugdunensis, doctrina habetur insignis.

³⁹ Sic Eusebius, Orosius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alij. Eutropius vero ann. 12. mens. 8. Dion ann. 12. mens. 9. dieb. 14. Ut Clemens & Zonaras, Cedrenus 14. dies omittit.

F Aelius Pertinax regnat anno ⁴⁰ 1. ⁴¹ Hic, supplicante Senatu, ut uxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuens, ait sufficere sibi debere, quid ipse imperaret inuitus.

⁴⁰ Eusebius, Epiphanius, Nicephorus & alij 6. tantum menses ponunt. Eutropius 81. dies, Dion 57. Ut etiam Zonaras, & Cedrenus.

⁴¹ Ita Eusebius sed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque uxoris Augustæ appellationem recepit, & de filio dixit quom meruerit.

⁴² Seuerus Pertinax regnat annis ⁴³ xviii. Iste multa bella feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, ⁴⁴ Britanniam bellando recepit, litterarum & Philosophiæ scientiam habuit. Huius tempore ⁴⁵ Symmachus, interpres quartus, agnoscitur. * Narcissus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia * illustribus habetur: Origenes Alexandria studiis eruditur.

⁴² Ante Seuerum Pertinacem, ponendus erat Didius Saluius Iulianus, qui ut tradit Dion imperauit dies 66. seu, ut Eutropius, & Orosius, mens. 7.

⁴³ Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, alijque penè omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion ann. 17. mens. 8. diebus 3. Zonaras in Dione annos legit 16. in diebus & mensibus ei alioqui par. Cedren. ann. 17. mens. 8.

⁴⁴ Tempore Titi Cn. Iulius Agrippa primus Romanorum Britanniam circumfusam vndique mari cognouit, Dion in Tiro.

⁴⁵ De Symmacho Eusebius lib. 6. eccles. histor. c. 13. Vbi de Narcisso, & Origene celebris fit mentio.

Antoninus ⁴⁶ Caracalla, Seueri filius, regnat annis ⁴⁷ vii. Hic impatiens libidinis fuit: Nouercam suam uxore duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico quinta editio diuinarum scripturarum inuenta est: cuius auctor non apparet.

⁴⁶ Antoninus Caracallus dictus, ut scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penule. Id barbarum discissumque, & consutum erat ex multis partibus, eoque indutus erat semper, ex quo Ca-

5357
* Iste ob
hoctaleco-
gnor & c.
Vide Oro-
sium lib. 7.
c. 9.
* Romanus
vrbis.

5375
* Iunior.

* Vide Eu-
sebiu l. 4.
ca. 27. hist.
eccles. & l. 5.
c. 13. & 17.

Anni ab
le C.

5383
* Theodo-
tion Ephe-
sius, & A-
quila Pon-
ticus, vici-
que Iudeus
professus.
Euseb. hist.
eccles. lib. 3.
c. 8.

5389

5407

* Euseb. li.
6. c. 13. eccles.
hist. de Ori-
gene, c. 2.
eodem lib.
* Insignis
habetur.

5414

Annus ab or-
bi C. racallus cognominatus est: insitque militibus, ut se A
eodem genere vestis induerent, Vide Eutrop. & alios.
Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Eusebio & Dione,
& alijs.

47 Sic Epiphanius, Nicephorus, & alij. Spartianus
& Cedrenus ann. 6. ut & Eusebius, cum Eutropio. O-
rosius in imperio mansisse ait annis non plenis 7. Dion
6. mens. 2. diebus aliquot.

1415. Macrinus regnat anno 48 i. Hic cum filio
regnans, nihil memorabile temporis breui-
tate gesserunt. Nam post annum vnum, sedi-
tione militari, pariter 49 interfecti sunt.

48 Ita Eusebius, Niceph. Orosius, alij. Dion & Zona-
ras anno 1. mense 2. tribus diebus exceptis, Eutropius
ann. 1. mens. 2. pessime Cedrenus ann. 8.

49 Eusebius chronico: Macrinus occiditur in Archela-
de: Herodianus in Chalcedone Betyne urbe. Verum
Dion de eius morte sic habet: Chalcedonem nauigan-
ti, ibique remansit: eo venerunt milites missi à Pseudantoni-
no, à quibus comprehensus perductus est in Cappadociam:
ubi postquam intellexit filium suum captum esse, deiecit
se ex vehiculo (nec enim vinculus erat) fregitque hu-
merum: nec ita multo post occisus est.

5419. * Aurelius Antoninus regnat annis 50 iv. Hic
dum obscenissime viueret, & ipse 51 tumultu
militari* interemptus est. Cuius temporibus
sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabel-
lius hæresiarcha oritur.

50 Ita Eusebius, Nicephorus, Orosius, alij: Eutropius
ann. 2. mens. 8. Dion ann. 3. mens. 9. diebus 4. Hero-
dianus ann. 6. Zonaras & Cedre. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.

51 Eusebius chronico: Antoninus Romæ occiditur tu-
multu militari cum matre Semafra, Semiamina, Lam-
pridius, Soemida, Herodianus, Semea, Eutro-
pius.

5432. Alexander regnat annis 52 xiii. Hic 53 Per-
sas gloriosissime vicit: ciuib. fauorabilis fuit.
Huius temporibus Origenes Alexandriæ cla-
ruit, & Romæ Vlpianus insignis Iurisperi-
tus.

52 Sic plerique omnes. Vnus Herodianus annos 14.
Eutropius ann. 13. dies 8. Cedrenus ann. 13. mens. 8. Zo-
naras 10. tantum annos habet.

53 Euseb. in chron. Alexander Xerxem Regem Per-
sarum gloriosissime vicit, ubi ex Lampridio & He-
rodiano Artaxerxem videtur legendum, sicut & in
Orosio & Cassiodoro.

5435. Maximinus regnat annis 54 iii. Iste primus
ex militari 55 corpore, absque decreto Sena-
tus, Imperator efficitur, & Christianos 56 per-
sequitur.

54 Sic Eusebius, Niceph. chronicon Græcum, & alij.
Eutropius an. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedre-
nus, nescio quomodo, ann. 6.

55 In alio erat, militari cohorte, verum censui legen-
dum ex militari corpore autoritate Eusebii, sic enim
inquit, primus ex corpore militari & aliorum codi-
cum.

56 De hac persecutione præter alios scribit Symon
lib. 6. c. 7. & Alexan. Monachus & Eusebius, & alij.

Gordianus regnat annis 57 vi. Hic rebel-
lantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens vi-
ctor de Persis, fraude suorum interiit. Huius
temporibus 58 Zepherinus, testimonio Spiri-
tus sancti in specie columbæ super caput eius
descendentis, Romæ episcopus ordinatur.

57 Ita Eusebius, Niceph. Paulus Eutropij interpolator,
Orosius atque alij omnes.

58 In alio m. s. est Flavianus, verum id lego Zepheri-
no accidisse apud Eusebium lib. eccles. histor. c. 21. & a-
pud Niceph. lib. 5. c. 26. Idem etiam Fabiano euersisse
refert Symon lib. 6. cap. 10. In m. s. etiã ubi Flavianus
legitur post dictionem ordinatur, adicitur: licet quidã
hoc verius de Zepherino adfirmant.

B Philippus regnat annis 59 vii. Iste primus
inter Imperatores credidit Christo. Huius
etiam primo anno millesimus annus Roma-
næ urbis fuisse docetur expletus.

59 Sic Eusebius, Nicephorus, Orosius, Cedrenus, aliique
penè omnes. Zonaras à quibusdam traditum ait annos
5 imperasse, à nonnullis 6. & totidem menses.

Decius regnat anno 60 i. Huius temporibus
S. Antonius monachus in Ægypto docetur
exortus: à quo primum monasteria condi-
ta sunt.

60 Sic chronicon Græcum m. s. Eusebius verò, Nice-
phorus, Ado, & alij annum vnum ponunt, & 3. men-
ses. Eutropius ipsam cum filio imperasse tradit biennio:
Orosius triennio: Cassiodorus biennio mensibus 4.

C Gallus & Volusianus eius filius regnant
annis 61 ii. 62 Nouatus, Cypriani Episc. Pres-
byter, Romam veniens, Nouatianam hære-
sim condidit.

61 Beda ac ceteri ferè omnes 4 menses adiciunt. Nam
quod in Nicephoro legitur imperasse vno dumtaxat
anno, & mensibus 4. sine mendo non puto, ut liquet ex
enumeratione Consulum, apud Cassiodorum.

62 De Nouato hæretico scribit Eusebius lib. 6. eccles.
histor. cap. 33. & Pacianus epistola tertia ad Symphor.
& Socrates lib. 4. c. 22. qui in concilio Romano con-
demnatur. ut constat ex Eusebio lib. 6. c. 39. Theod. lib.
3. Cypria. lib. 2. epist. 1. & lib. 4. epist. 2.

D Valerianus cum Gallieno regnant annis
* xv. Cyprianus primū Rhetor, deinde Epi-
scopus martyrio coronatur. Gotthi quoque
Græciam, Macedoniam, Asiam, Pontumque
depopulantur. Valerianus Christianis perse-
cutionem mouens, à Rege Persarum Sapore
captus, ibi in dedecore vitæ consenuit.

Claudius regnat annis 63 ii. Iste Gothos Il-
lyricum, Macedoniãque vastantes superat.
64 Paulus Samosatenus, hæresiarcha agno-
scitur.

63 Sic & in Eusebio scribendum, testis est Zonaras,
in Claudio. pro quo nunc legitur anno 1. mens. 9. ut in
Niceph. Eutropius intra biennium morbo perisse ait.

Anni ab or-
be C.

⁶⁴ De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. histor. eccl. c. 25. Epiphani. hares. 9. & in concilio Antiocheno conuictus est. Aymon lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. c. 26. & 29.

5474.

Aurelianus regnat annis ⁶⁵ vi. Iste Romanorum imperiū bellando penē ad fines priores perduxit, ⁶⁶ qui persecutionem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

* &, nec
mora.

⁶⁵ Ita Cedrenus: Verum Eusebius, Nicephorus, Orosius, Eutropius, & Zonaras imperio sex annos potitum tradunt, paucis mensibus exceptis.

⁶⁶ Eusebius in chronico sic habet, Aurelianus cum aduersus nos persecutionem mouisset, fulmen iuxta eum, comitesque eius ruit, ac non multo post inter Constantinopolim, & Heracleam in Cænophorio viæ veteris occiditur. Flavius Vopiscus ita: cum iter faceret apud Cænophorium mansionem, quæ est inter Heracleam, & Byzantium, malitia Notarij interemptus est. Vide præterea de eius morte Euseb. lib. 7. eccl. histor. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis interisse scribunt.

5475.

Tacitus regnat anno ⁶⁷ i. Huius vitæ breuitas, gestorum nihil dignum, historia prænotat.

⁶⁷ Ab alijs sex menses ei assignantur, à Cedreno anni 2.

5481.

Probus regnat annis ⁶⁸ vi. Iste militia strenuus, & ciuilitate præclarus, Gallias à barbaris * occupatas bellando Romanis restituit. Huius tempore ⁶⁹ Manichæorum hæresis orta est.

* præoc-
cupatas.

⁶⁸ Menses 4. Eusebius, Niceph. Eutropius, Orosius, aliique aduiciunt. Zonaras non integris sex annis imperasse scribit.

⁶⁹ De hæresi Manichæorum à Mane Persa exorta scribit Eusebius, lib. 7. eccl. histor. c. 25. Hilarius de Trinitate, lib. 6. Cyrillus cateches. 6. Epiphani. hær. 66.

5483.

Carus cum filiis Carino & Numeriano regnat annis * ii. Carus postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridē castra ponens, ictu ⁷⁰ fulminis concidit.

* Sic Euseb.
chron. Niceph.
Orosius, Vopiscus.

⁷⁰ Eusebius chronico ita habet: Carinus prælio victus apud Murgen occiditur: Vopiscus apud Murtium.

5503.

Diocletianus & Maximianus regnauerunt annis ⁷¹ xx. Diocletianus, diuinis libris aduictis, Christianos toto orbe * persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisque inferi iussit; dum sola purpura retrō principes vterentur. Hi autem Imperatores varia bella gesserūt. Persis victis, recepta Mesopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priuati vixerunt.

* anno Do-
mini 288.
Ado.
* Euseb.
chron.

⁷¹ Sic Eusebius, Niceph. Orosius, alij. Cedrenus 22. Aurelius Victor 25. non sine mendo, ut liquet ex supputatione Consulium, in aspidodoro.

5505.

Galerius regnat annis ⁷² 2. Huius imperij

breuitas nihil dignum historiae contulit.

⁷² Eusebius chronico. Galerius inquit, Biennio Augustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.

Constantinus regnat annis ⁷³ xxx. Hic Persis bellum parauit; ad cuius aduentum adeo trepidauerunt, ut supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. ⁷⁴ Christianus quoque effectus licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi basilicas construi. * His temporibus hæresis Ariana exoritur. Nicæum quoque concilium à Constantino, ad condemnationem Arii congregatur. Tunc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus ⁷⁵ crux Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reperta est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arianum dogma conuertitur. Heu, pro dolor, ⁷⁶ bono vltus principio, & fine malo.

Anni ab or-
be C.

5535.

* Huius.

* bonus
principio,
& fine ma-
lus.

⁷³ Eusebius, Beda & Ado 10. menses addunt, Nicephorus 31. annos habet. Chronicon Græcum m. f. 30. ann. & mensem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus trigesimo tertio imperij anno mortuū scribit. Aurelius etiam Victor ponit post Galerium alios duos Galerios Armentarium, & Galerium Maximinum & Alexandrum.

⁷⁴ De baptismo Constantini, præter Eusebium, & Zonaram, initio comi 3. scripsit copiose Cedrenus, in eius vita. Quod fuerit à Syluestro sanctissimo Romæ Papa baptizatus septimo imperij sui anno & à lepra liberatus refert Niceph. lib. 7. c. 45. Ambrosius Verò de obitu Theodosij, quod in vitæ extremo baptismi gratiam obtinuerit affirmat. Idem testatur Alexander Monachus lib. de inuentione salutiferæ crucis, quem Nicomedia obisse ait, hoc opportunè adeptū, ut in Iordane, quod summopere desiderauerat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, ut auctor est Nicephorus lib. 8. c. 54. quibus consentiunt Rufinus, Orosius, Cassiodorus, & alij.

⁷⁵ An crux, in qua salus nostra, vitæque auctor pendit, habuerit quatuor brachia, & an corpus Domini nostri quatuor fuerit clauis transfixum disputat piè & eleganter Lucas Episcopus Tudensis Hispanus aduersus Albigenes, quem m. f. in bibliotheca habeo. De eius inuentione Alexand. Monachus nondum editus, qui apud me est Græc. m. f.

⁷⁶ Hanc sententiam doctè refellit Cedrenus in compendio histor. in vita Constantini.

Constantius, & Conitans regnauerunt annis ⁷⁷ xxiv. Constantius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpessus est. Deinde Arrianus effectus * Catholicos toto orbe persequitur. Cuius etiam fauore Arius fretus, dū Constantinopolim, ad ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide dimicaturus, diuertens ⁷⁸ per forum Constantini, ad necessariā causam, viscera eius repente, simul cum vita,

5535.

* Vide O-
ros. & Ado
nem.

Anni ab or-
be C.

effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis grammaticæ scriptor, ac 79 præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus moritur. 80 Offa Andrea, & Luca Apostolorum Constantinopolim transferuntur.

77 Sic Orosius, Niceph. Cedren. & chronicon Græcum. Hieronymus in suo ad Eusebium, chronico, menses 5. diesque 12. addit. In Adone ponuntur anni 18. menses 5. dies 14.

78 De morte Arrii Rufinus lib. 10. eccles. histor. cap.

13. & Cedren. cum Epiphani. lib. 2. contra hæres. sic inquit, noctu Arrius ad Sellam progressus, necessarij o-neris deponendi gratia, crepuit, quemadmodum & Iudas quondam. Idem Theodoretus lib. 1. eccles. histor. c. 14.

79 Hieronymus Donatum vocat præceptorem suum multis in locis, præsertim in commentariis in Eccle. c. 1. in illud: quid est quod fuit: & in Apologia, adversus Rufinum, & scripsisse commentarios in Virgilium ait.

80 Postea Melpin offa Andrea Apostoli translata sunt. Caput Pio Secundo Romam allatum, & in basilica D. Petri collocatum.

5561.

Julianus regnat annis 81 2. Hic ex clerico Imperator, ac paganus effectus, ad Idolorum cultum convertitur, ac Christianis martyria intulit: Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi, templum Hierosolymis Iudæos reparare permisisset, atque ex omnibus provinciis Iudæi collecti, noua templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terræmotu, saxa, ab imo fundamentorum excussa, longè latèque sparsa sunt: * Igneus quoque globus ab interiori æde templi egressus, plurimos eorum suo prostravit incendio. Quo terrore * reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis * cunctorum crucis apparuit signum. Julianus autem contra Persas procedens, facta congressione, iaculo suscepto, 82 interiit.

81 Consentit Nicephorus, & chronicon Græcum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 3. regnasse traditum ait. Orosius 1. ponit imperij annum, & mens. 3. Paulus Diaconus tertio imperij anno extinctum assentit.

82 De morte Iuliani variae sunt opiniones, ut est apud Niceph. lib. 10. c. 24. & Hieronym. in additionibus in chronicon Eusebii, & Zonar. lib. 3. & Cedrenum, & Azmonem de Christianarum rerum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c. 30. Itaque postquam à Cresiphonte castra monit, dolo cuiusdam transfuge in desertum perductus, cum visitis & ardore solis, atque in super labore arenarum confectus, periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasti-

A deserti incautus euagatur, ab obuiis quodam ostium equite, conto ictus, interit.

Iouianus regnat anno 83 1. * Qui, dum se ab exercitu Imperatorem * legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adfereret, & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum, nomen Christi abiicimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij sceptrum suscepit, firmataque pace cum Persis, rediit: 84 qui lege protinus data Christianis priuilegia reddidit ac templa idolorum claudi præcepit.

83 Menses 8. Hieronymus, & Orosius 9. Niceph. Cedrenus amplius 15. dies ponunt. Chronicon Græcum mens. 10. dies 15.

84 Cedrenus ait edictum per totum Romanum imperium emississe, idem Niceph. lib. 10. c. 39. Ammianus Marcellin. Christiana legis studiosum fuisse assentit.

Valentinianus, & Valens frater eius, regnant annis 85 xiv. Gothi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed 86 * Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholico Arrianus cum omni gente Gothorum effectus, errorem sequutus est ipsius. Tunc quoque 87 Gilsulas Gothorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum. * Gotthus tunc reperit litteras, & utrumque testamentum linguam in propriâ transtulit. 88 Photinus quoque, & 89 Eunomius, atque Apollinaris, hæresiarchæ, eodè tempore agnoscuntur.

85 Sic & chronicon Græcum ἐκατόνδυσσιν, inquit, ἑξαμύαιον λη' ὁ αὐτὸς ἡμεῶν τοῦ οὐαλεντιανῶς ἐτὴ ἰδ'. Niceph. ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio mansisse ait annis 11. Cedrenus Valentinianum 11. annis imperasse, Valentem, postea triennio scribit.

86 In alio m. s. erat, sed Fridigernum Alaricus superans: verum corrupte, ut constat ex Eutropio in Valere, qui Athalaricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat.

87 Eutropius lib. 12. in Valente, Vlsias Episcopus Arrianus qui moratus sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio & Aetio Arriani. Niceph. lib. 11. c. 48. eum vocat Vlsiphila. Rodericus Toletanus in sua hist. Gudila lib. 2. cap. 1. Ado Vlsilam. Sunt qui Gulsilam, & Gulsilam.

88 Concilium Syrmienense adversus eum congregatur. Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. c. 29. Sozomenus lib. 4. c. 5. & 6. Adamaso damnatur Niceph. lib. 12. c. 17. & 18.

89 Rufinus lib. 10. cap. 25. August. lib. de hæres. c. 54. Hieron. in 4. Osee. Adversus eum scripsit Basilius, & primum Concilium Constantinopolitanum in eum est habitum Damaso P. M. de hæres. Apollinaris est, apud August. hæres. 55. & Theodor. lib. 5. c. 10.

Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis 90 vi. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus, in Catholicorum dogmate claruit. 91 Pri-

Anni ab or-
be C.

5561.
* hic.
* fieri. De
his consule
Zonaram,
Cedrenum,
& Niceph.
lib. 10. c. 18.

5576

* Niceph.
lib. 11. c. 48.

* Gothi.
cas.

* Vide Ce-
dren.

* aliqui.

* eorum.

5582.

Anni ab er-
be G.
* Ecclesie
Hispanie
intentauit.

scillian. hæresim infandā nominis sui* in Hisp. E
inuenit. Martinus, Episcopus Turinorū Gal-
liæ ciuitatis, multis miraculorū signis effulgit.
90 Concordant Orosius, Prosper, Paulus Diaconus,
Zonaras, & alij. Ado 7.

91 De Prisciliano vide Aug. lib. de hæres. hæres. 7.
& Hieron. ad Cresiphontem & in catalogo: Leonem
Pap. ep. 93. Seuerū Sulpit. lib. 2. eccles. hist. Concil. To-
let. 1. & Bracar. vbi eius errores, & impietas recensetur.

5590.
* Fuit hæc
aduersus
Macedo-
niū acta. Vi-
de Bedam
lib. de sex
ætat.
* Consule
Sulpitium
Seuerum.

Valentinianus cum Theodosio regnat an-
nis 92. VIII. * Synodus Constantinopoli. cl.
sanctorum patrum colligitur à Theodosio, in
qua omnes hæreses condemnantur. Hiero-
nymus presbyter in Bethlehem toto mundo
clarus habetur. Priscillianus, accusante * Ita-
cio, à Maximo Tyranno, gladio cæditur. Per
idem tēpus caput Ioannis Baptistæ Constā-
tinopolim est perductū, & in septimo millia-
rio ciuitatis humatum. Gentium quoque tē-
pla, per totum orbem, iubente Theodosio,
eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc
intemerata manebant.

93 In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo ex
supputatione Coss. qui apud Aspidodorum recensentur.
Prosper 7. tantum ponit. In etymologiarum m. ss. Codd.
nunc 6. nunc 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.

5593.
* Hispanus
fuit: ibi e-
nim ortus
& nutritus.

* Theodosius, cum Arcadio & Honorio re-
gnat annis 93. III. Per idem tempus Ioannes
Anachorita virtutum miraculis habetur in-
signis, qui etiam Theodosio consulente, de
94 Eugenio Tyranno victoriam illi prædixit.

95 Conuenit Prosper, & ipse in etymologiis. Eutropius
lib. 13. mansitque in imperio annis vndecim, cum iam in
Orientis partibus sex annis, Gratiano largiente, & si-
mul imperante regnasset. Idem Paulus Orosius lib. 7. c.
35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in principi.

96 De isto Eugenio Grammatico, & litterarum do-
ctore, postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De
Ioanne autem Anachorita est insignis mentio apud
Ruffinum lib. 11. c. 32. & 19. & Prosp. cum Zonara,
& Paulo Diacono lib. 13.

5606.
* xlii.

Arcadius cum fratre Honorio regnat annis
95. XIII. Huius tēporibus Augustinus Episco-
pus, doctrinæ scientia insignis habetur. Ioan-
nes quoque Constantinopolitanus, & Theo-
philus Alexandrinus, illustres Episcopi prædi-
cantur. Per idē tēpus 96 Donatus, Epiri Episco-
pus, virtutibus insignis est habitus. Qui
draconem ingentē, expuens in ore eius, per-
emit, quem octo iuga bouum ad locū incēdij
vix trahere potuerūt: ne aërem putredo eius
corrūperet. Per idē tempus * corpora sancto-
rū, Habacuc, & Micheæ, prophetarū, diuina
revelatione, prodūtur. Gotthi Italiam depre-
dantur. Vādali atq; Alani callias aggrediūtur.

* Sozome-
nus lib. 7. c.
28. & Beda
de sex ætat.

97 Ita Prosper, & Asiod. Sigebertus, & Tudenf. Niceph.
addit mens. 3. Cedren. & chronicon Græcū 14. annos
ponunt, ut in margine ex quodam m. s. annotatum vi-

des Epitome chron. Seueri cognomento Sulpitij, quæ a-
pud me est m. s. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. c. 36. post patris excessū 12. annis regnasse affirmat.
96 Ex Sozomeno li. 7. c. 25. constat sanctum Donatū
Eudræ. in Epiro, fuisse Episcopum, & Nicephoro lib. 12.
c. 45. vbi Eudræ. in Epiro, dicitur Episcopus.

Honorius, cū Theodosio minore, fratris fi-
lio, regnat annis 97. xv. His imperatibus Got-
thi Romā capiunt, * Vandalī quoque & A-
lani, & Sueui Hispanias occupant. Hac tēpe-
state Pelagius, aduersus Christi gratiā erroris
sui dogmata prædicat; ad cuius damnationē,
concilium apud Carthaginē, * ccciv. Episco-
porū congregatur. Hoc tempore Cyrillus, A-
lexandriæ Episcopus, insignis est habitus.

97 Ita Asiod. Tudenf. Ado, & ipse in etymologiis.
Sigeb. annum vnum derahit: Prosper vnum addit.

Theodosius minor, Arcadij filius, regnat an-
nis 98. xxvii. * Vandalī ab Hispania, ad Affri-
cam * transeunt. Ibi catholicam fidē Ariana
impietate * subuertunt. Per idem tempus Ne-
storius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ
perfidie molitur errorem: aduersus quem E-
phesina synodus congregata, eius impiū dog-
ma condemnat. * Hoc etiam tēpore diabo-
lus, in specie Moyfi, Iudæis in Creta apparēs,
dum eos per mare pede sicco, ad terrā repro-
missionis promittit perducere, plurimis ne-
catis, * reliqui, qui saluati sunt, confestim ad
Christi gratiam conuertuntur.

98 Ita Asiod. Paulus Diaconus, Tudenf. & alij. Si-
gebertus tradit eum vtrique regno solum 3. annis impe-
rassē, posteaque sibi Valentiniā Placidæ amica suæ,
ex constatio filij adsciuissē, cū eodēque alijs 24. annis
regnassē qui simul collecti nostrū numerū explet. Prof.
30. an. ponit. Beda 26. Mart. Polo. 27. ut noster hic.

Martianus regnat annis 99. vi. Cuius initio
Chalcedonense cōcilium geritur: vbi Euty-
ches, cum Dioscuro Alexandrino Episcopo,
condemnantur. Huius autē sexto imperij an-
no, 100 Theodoricus Rex Gotthorū, cum in-
genti exercitu Hispaniam ingreditur.

99 Ita Paulus Diac. Sigebertus, Tudenf. & alij. Cas-
siod. cum Cedreno 7. Ado Viennen. Martianus inquit,
Imperator obiit sexto imperij sui an. 6. mēf. completo.

100 In alio m. s. Theod. August. & Sigeb. Theod. simi-
liter, Ado Vienn. Roderic. Tolet. li. 2. c. 8. Theodoricus.

Leo maior, cum Leone minore regnat an-
nis 101. xvi. Alexandria, & Egyptus synodum
Chalcedonensem detrectās, errore Diosco-
ri hæretici languens, immundo repleta spiri-
tu, canina rabie latrat. Per idem tempus ap-
paruit hæresis Acephalorum, Chalcedonen-
se concilium impugnantiū, qui ideo 102 Ace-
phali, id est, sine capite nominantur, quia quis
primus eam hæresim introduxerit, non inue-
nitur: Cuius hæresis peste plurimi hætenus
Orientalium languent.

Anni ab er-
be G.

5621.

* Vandalī
quoque Hi-
spanias, A-
lani, & Sueui
Galleciam
occupant.
* August.
psalmo 47.
Prosper 27.
fuisse ait.

5648.

* Vanda-
lorum geo-
* transiit.
* subuerit.

* Idem Po-
lon. & A do.

* reliqui
qui sunt
& cōfessum
& c.

5654.
* Vide Zo-
naram to-
p. in vita Mar-
tiani. & Ni-
ceph. lib. 16.
c. 1. & Paul.
diacon. lib.

5670.

101 Ita Nicephorus, Casiodorus, Paul. Diacon. Sigebertus, Palmerius, & alij. Beda cum Cedreno, 17. Zonaras, 18.

102 Nicephorus lib. 18. c. 45. Duxem huius heresis facit Sencrum Antiochenum, & subdit Acephalos ob eam causam sic dictos, quod sub Episcopis non essent.

103 Zenon regnat annis 103 xvii. Ab isto, Acephalorum heresis defenditur, & decreta Chalcedonenfis * concilij abdicantur. Iste 104 Zenon Leonem Augustum filium suum interficere querens, pro eo mater eius alium figura similem obtulit, ipsumque Leonem occulte clericum fecit, qui in Clericatu usque ad Iustiniani tempora vixit. Per 105 idem tempus, corpus Barnabae Apostoli, & Euangelium Matthaei, eius stylo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

* Synodi.

103 Ita Nicepho. Casiod. Ado. & alij. In Sigeberti chronico scribitur 19. annis regnasse sunt qui dicant an. 17. mens. 6. Consule chronicon Mercatoris & Onuphrii fastos. Cum Isidoro faciunt Graeci nostri annales. 104 Gosfridus in Pantheo, historicus non indiligens, Comadi 111. a sacris scriptis praefectus chron. part. 16. Versibus id extulit:

Zeno pater patriae regna paterna tenet.

Inchyus eius erat Leo filius, vnicus heres,

Militia validus, praelia saepe gerens.

Ille necem quae sit patris falso reputatur.

Zeno pater, cui dicta pater, iubet ut moriatur.

Mater ab oppositis obuiat arte satis, &c.

105 Cedrenus eo, inquit, tempore reliquit B. Apostoli Barnabae inuenta sunt. In cypro iacebat cadaver id, sub arboris ceraso, euangelium, quod S. Mattheus composuerat, in pectore gerens, manu Barnabae scriptum.

171 4.

Anastasiu regnat annis 106 xxvii. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonenfis synodi defensores exilio damnat: euangelia quoque, tamquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. * Eo tempore Fulgentius Episcopus in confessione Dei, & scientia * claruit. Trasemundus Vandalorum Rex, in Africa catholicas ecclesias claudit, & * cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra catholicos d

* Paulus Diacon. lib. 15. floruit.

* Paulus & Ado.

* ignitis.

* compa-ruit.

A suscepit.

106 Sic ipse in etymologiu, Tudenfis, & Ado cum b. c.

Paulo Diacono. Nicephorus vero, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zonaras 3. Eutropius lib. hist. 3. c. 44. imperij anno vigesimo septimo mensibus, & diebus 3. additi, excessisse tradit. Consule Onuphrium. 107 Godefredus anno imperij 28. fulmine eum interisse scribit. Pomponius Letus ponit ann. 24. mens. 2. dies 29.

107 Legendum, contra omnium exemplarium scripturam, historiae veritate cogente, Barnabam quoque quendam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei baptizans, dixisset baptizo te Barba, &c. Ex Paulo Diacono lib. 15. Ceterum, inquit, Deucerus Episcopus Arrianorum Byzantij baptizans, quendam virum Barnabam nomine, cum contra regulam fidei, &c. & Cedreno.

Iustinus maior regnat annis 108 ix. Iste synodi Chalcedonenfis amator, Acephalorum heresim abdicat. Huius tempore, post Trasemundum * Childericus, ex Valentiniani Imperatoris 109 captiua filia genitus, in Vandalis regnum suscepit: qui sacramento a Trasemundo astrictus, ne catholicis in regno suo faueret, antequam regnum susceperet, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisque proprias ecclesias reformare praecepit.

108 Sic Beda, Cedrenus, chronicon Graecum, Palmerius, & alij. Nicephorus 3. menses adiungit. Zonaras 20. dies, Marcellinus, Theodorus Lector, & Eutropius lib. 4. histor. c. 9. ann. 9. dies 23. Sigebertus ann. 10. Paulus Diaconus 11. 109 Ex Eudoxia Valentiniani Principis filia, quae Trasemundo nupsit, ex quo Childericum suscepit.

Iustinianus regnat annis 110 xxxix. Iste Acephalorum heresim suscipiens, omnes in regno suo Episcopos 111 tria Chalcedonenfis concilij capitula damnare compellit. In Alexandria * Theodosiana, & Gaiana, haereses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum Tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patricius mirabiliter de Persis triumphauit. Qui deinde a Iustiniano in Africam missus, Vandalorum gentem deleuit. In Italia quoque * Tottila Ostrogothorum Rex, a

112 Narfe Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandria perducitur, & in ecclesia S. Ioannis Baptistae humatur.

110 Conuenit Tudenfis, Ado, & ipse in etymologiu. Sigebertus 38. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. adiungit. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies 13. Paulus Diaconus 38. ann. mens. 6. dies omittit lib. 16.

111 Isidorus de Viris illustribus in Iustiniano: De synodo Chalcedonenfis tria capitula damnare contendit, id est, Theodori numeros, Vastini Episcopi dicta, & re-scripta Theodoretii.

57 13.

* Childeric. vide Ado. Paul. & Tudenf.

57 6 2.

* A Theodosio Alexandrino Episcopo. Niceph. lib. 19. c. 18. De Gaiana, haeresi vide Niceph. lib. 19. c. 5. h. e. * Attila.

*Anni ab or-
be G.* **Narſes Eunuſchus, Cubicularius Iuſtiniani, Exar-
chus Italia factus. Paulus lib. 16. & Ado.**

577. Iuſtinus minor regnat annis ¹¹³ xi. Hic ea,
quæ aduerſus Chalcedonenſem ſynodum
fuerant edita, deſtruxit, & ¹¹⁴ Symbolum cl.
Patrum, ſacrificij tempore, concinẽdum po-
pulo præcepit: Armenij tunc primum fidem
Chriſti ſuſcipiunt. Gepidæ extinguuntur à
Longobardis. Peridem tempus * Martinus,
Bracarenſis epiſcopus, apud Galliciã prudẽ-
tia, & doctrina catholicæ fidei, clarus habe-
tur. Narſes Patricius, poſtquam ſub Iuſtinia-
no Auguſto, Totilam Gothorum Regem
in Italia ſuperavit, Sophiæ Auguſtæ Iuſtini
coniugis minis perterritus, Longobardos à
Panoniis inuitavit, eoſque in Italiam intro-
duxit. Hac tẽpeſtate * Leuegildus Rex Got-
thorum, quaſdam Hiſpaniæ regiones ſibi re-
belles, in poteſtatem ſui regni, ſuperando re-
degit.

¹¹³ Iuſtinus minor Sigeberto 12. annis imperavit. Ni-
cephoro 12. ann. menſ. 2. dieb. 20. Zon. & Ced. ann. 13.

¹¹⁴ Tempore Iuſtini ſub Vigilio Papa congre-
gatum eſt concilium Conſtantinopolitanum: Verum
non intelligitur, niſi de prima ſynodo Conſtantinopoli-
tanã 150. Patrum ſub I. beoſio ſeniore celebrata, in
qua Symboli forma data eſt, quam tota Græcorum &
Latinorum prædicat conſeſſio in eccleſiis. Vide de hac re
Valafridum, de rebus eccleſ. c. 22. & concil. Tolet. 4.

578. Tiberius regnat annis ¹¹⁵ vii. Longobardi,
puliſ Romanis, Italiam adeunt: Gotthi, per
Ermenegildum Leuegildi Regis filium, biſa-
riẽ diuiſi, mutua cæde vaſtantur.

¹¹⁵ Conuenit Beda, Ado, & ipſe in etymologiis, Ce-
drenus, & annales Græci ann. 4. Zonaras ann. 4.
menſ. 10. dieb. 8. Niceph. ann. 5. Sigibert. & Tuden.
ann. 6. De varietate annorum Tyberij, Continus in no-
tis, ad Nicephori chronologiam diſſerit.

580. Mauricius regnat annis ¹¹⁶ xxi. Sueui à Le-
uegildo Rege obtenti Gothiſ ſubiiciuntur:

* iidem quoque Gothi, Recaredo religioſiſ-
ſimo principe prouocante, ad fidem catho-
licam conuertuntur. * Abares aduerſus Ro-
manos dimicantes auro, magis quàm ferro
pelluntur. (Ab Hunnis Thracia occupatur.)
Hoc tempore ¹¹⁷ Leander Epiſcopus in Hi-
ſpaniis ad gentis Gothorum conuerſionem
doctrina fidei & ſcientiarum claruit.

¹¹⁶ Concordat Sigebertus, Ado & Beda. Niceph. an.
20. men. 4. Cedren. ann. 20. men. 3. dieb. 2. Palmerius
ann. 20. ſic Zonaras, & ipſe Niceph. eccleſ. hiſtor. ſimi-
liter Pomponius Laetus.

¹¹⁷ Leandri vitam deſcribit D. Iſidorus libello de viris
illuſtribus.

580. Phocas regnat annis ¹¹⁸ viii. Iſte ſeditione
militari Imperator effectus, Mauriciũ Au-
guſtum & multos nobilium interfecit. Hu-
ius tempore ¹¹⁹ Praſini, & Veneti per Orien-

tem & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac
ſeſe mutua cæde proſternunt. Prælia quoque
Perſarum grauiffima aduerſus Rempub. ex-
citantur: à quibus Romani fortiter debellati,
provincias plurimas, uſque ad Eufratem flu-
uium, & iſtam, vt dicunt, Hieroſolymam a-
miſerunt.

¹¹⁸ Sic Niceph. Zonaras Cedrenus. Ado, Tudenſ. &
ali. Onuphrius ann. 8. menſ. 4. dieb. 9.

¹¹⁹ Antiquis quatuor aurigantium teſte Caſſiodoro,
factiones à colore nominatæ fuere. Veneta, Praſina,
Alba roſea, rub. Vt ſcribit Suetonius, duas alias addi-
dit Domitianus, alteram aurati alteram purpurei pan-
ni. Igitur id genus hominum ſeditioſorum à coloribus
nominatæ accepit. Xiphilinus in aliquota tradit huic Im-
perator aurigam quendam à colore veſtis viridis, Praſe-
num appellatum maximè in delitiis fuiſſe.

Heraclius dehinc quintum agit imperij an-
num. Cuius initio Sclauï Græciam Romanis
tulerunt, Perſæ, Syriam, & Ægyptum, pluri-
mæſque provincias. In Hiſpania quoque ¹²⁰
Sifebutus Gothorum Rex quaſdam eiufdẽ
Romanæ militiæ vrbes cepit, & Iudæos ſui
regni ſubditos ad Chriſti fidem conuertit.

¹²⁰ Sifebutus Rex optimus & religioſiſſimus fidei ca-
tholicæ propugnator & cultor acerrimus, Gundimari
Regis ſucceſſor, concilium quartum Toletanũ, quæ ma-
gna ſynodus appellatur, congregauit: Vbi c. 55. dicitur
temporib. religioſiſſimi Principis Sifebuti Iudæos ad fi-
dem chriſtianam coactos fuiſſe. Ad hunc Iſido. librum
de natura rerum ſcripſit.

Fiunt igitur ab exordio mundi, uſque in
præſentẽ æram DCLIV. hoc eſt in anno quin-
to Imperatoris Heraclij, & ¹²¹ quarto glorio-
ſiſſi Principis Sifebuti, anni quinquies mille,
oc̄tingenti quatuordecim.

¹²¹ In alio m. ſ. erat quinto: Verum malè cum ex Iſid.
ipſo in hiſtoria Gothorum conſlet Sifebutum Heraclij
anno 2. ad publicam gubernandam euectum. Obſerua autẽ
eſſe queſtam qui exiſtimant Iſidorum biſ chronico ſuũ
edidiſſe primo uſque ad annum 5. Heraclij, & quintũ
Sifebuti nempe ad annum mundi 5814. deinde verò ad-
ditũ ann. 13. uſque ad 18. Heraclij & 7. Suintilæ, ne-
pe ad annũ ab orbe cõdito 5827. In multis exẽpl. primã
inuenio conſuſionem huius chronici: in exemplari autẽ
Sorietſi quod omnium antiquiſſ. eſt duplex eius conclu-
ſio legitur prior quidem, quam nos poſuimus, poſterior
verò hoc modo. Heraclius dehinc 18. agit imperij annũ,
cuius initio Sclani & C. Fiunt igitur ab exordio mundi,
uſque in præſentẽ æram 665. hoc eſt in anno 18. im-
perij Heraclij & 7. religioſi principis Suintilani 5826.
Reſiduum ſæculi tẽpus & c. Vt ſup. Vaſſeus li. 1. anal.
Hiſpanic. c. 4. affirmat ſe inueniſſe chronicon Iſid. uſ-
que ad 5. annũ Suintilani, qui fuit annus Domini 626.
Eſt etiam apud me chronico Iſid. m. ſ. diuerſam ab om-
nibus alijs conſuſionẽ habẽs. Verũ e hac duarũ editio-
nũ opinione duã quod ſentio. Exiſtimo chronicon hoc
D. Iſid. ſemel dũtaxat ab eo emulatum fuiſſe, cũ in præ-
ſentẽ

* De Mar-
tino Duniẽ,
Iſid. de vi-
tis illuſtr.

* Leue-
gildus.

* Cõſtanti-
d ex j. conci-
lio Tolet.
* Auares in
Paul. Dia-
() deſcribẽ
in vno m. ſ.
neque Ado
aut Tudenſ.
ea agnoſcunt

*Anni ab or-
be G.*

5814.

Anni ab er.
be C.

fatone dicet (ut in antiquiss. quibusque & emendatiss. exemplaribus legitur) se scribere usque ad Sysebuti tempora, aliquot vero annis post, librum etymologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cuius lib. 6. c. 38. usque ad 5. (alias 7.) Suintilani annum, & Heraclij 18. progreditur. Nam illud certum est Isidorum ultimum librum etymologiarum ad Braulionis Casaraugustani petitionem scripsisse, ut testatur D. Ilesonius in additione vivorum illius. Scripsit quoque, inquit, ultimo, ad petitionem Braulionis Casaraugustani episcopi, librum etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in expleto opere diem extremum visus est clausisse. Idem affirmat Braulio ipse in eius vita, atque opus hoc relictum fuisse titulis, non libri distinctum, quod postea ab ipso factum est. Puto itaque conclusionem, quæ est in etymologiis, ab aliquo in chronico translata, & vicissim chronici in etymologias, & in chro-

nico legendum usque ad 5. Sysebuti annum, in etymologiis usque ad 7. Suintilani. Hæc mihi occurrunt, qui sententia non relicto eius coniecturam.

Anni ab er.
be C.

Residuum sæculi tempus, humanæ investigationi incertum est: omnem enim de hac re questionem dominus noster Iesus Christus abstulit dicens: * Non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: * De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neque Angeli caelorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transitu: sicut sacra scriptura ait: * In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim unusquisque de sæculo migrat, tunc illi consummatio sæculi est.

* AQuæ 1.

* Matt. 24.

* Eccles. 7.

L

B E A T I
ISIDORI HISP ALENSIS
EPISCOPI, HISTORIA, SIVE
Chronicon Gothorum.

D E A E R A.

SVTRACTIS ab Aera triginta octo annis, semper remanebit annus incarnationis Dominice. Ergo Aera 214. est annus Domini 176. Nos igitur in margine huius chronici annos Dominicos notabimus, illos cum Aera concordantes. Per Aeras autem numerare desiere Hispani anno Christi 1383 sub Ioanne primo Castella & Legionis Rege. Auctor Franciscus Tarapha, de Regibus Hispaniae.

GOTHORVM antiquissimum esse regnum certum est, quod ex regno Scytharum est exortum. Isti enim sunt quos Alexander vitādos pronunciauit, Pyrrhus pertimuit, Caesar exhorruit. Per multa quippe saecula & regno & regibus vsi sunt: sed quia in chronicis adnotati non sunt, ideo ignoratur. Ex illo autem in historiis inditi sunt, ex quo aduersum se Romani eorum virtutem experti sunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem cursim exponere, & aliqua eorum gesta de historiis libenter retexere.

176. AERA CCXIII. anno * Valeriani & Galieni Imp. Gothi descensu Alpibus, quibus inhabitabant, Graciam, Maedoniam, Pontum & Asiam, atque Illyricum vastauerunt: ex quibus Illyricum & Maedoniam xv. ferme annis tenuerunt. Deinde a Claudio Imperatore superati, sedes proprias repetunt. Romani autē Claudium Aug. pro eo quod tam fortissimam gentem a finibus reipub. remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio auream statuam collocauerunt.

231. AERA CCLXVIII. anno xxvi. Constantini

Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggressi, copiosissimis super Romanos irrunt agminibus. Aduersus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentique certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutum gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus: quem Romani, acclamante Senatu, publica laude profecuti sunt, quod tantam gentem vicerit, quod pacem reipublicae reformauerit.

AERA CCCVIII. anno Valentis v. Gothorum gentis administrationem Athanaricus accepit, regnans annos XIII. qui persecutionē aduersus fidem communem voluit exercere contra eos qui in locis suis Christiani habebantur: ex quibus plerique, quia idolis immolare non adqueuerunt, martyrio coronati sunt. Reliqui autem coacti sunt de regno suo exire, & in Romanam transire regionem.

AERA CCCCXV. anno * Valentis Imp. Gothi aduersum se in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis se caedibus populantes: sed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio superans, huius rei gratia cum omni gente Gothorum in Arrianam haeresim deuolutus est. Tunc Galsilas eorum episcopus Gothicas literas adinuenit, & scripturas sacras in eandem linguam conuertit.

270.

377.

378.

ÆRA CCCXVI. anno XIII. Valentis Imperatoris; Gothi qui primum Christianos à terra sua expulerant, postmodum ipsi ab Hunis expulsi sunt, transitóque Danubio fluuio Valēti Imp. potestati se, non depositis armis, dederūt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed ubi viderunt se opprimi à Romanis, contra consuetudinem propriæ libertatis, resumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiisq; depopulantur: deletóque Romanorum exercitu, ipsum Valētem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incendunt: vt meritò, iuxta cuiusdam sententiam, ipse ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.

Valent. Imp.
qui cōsumitur

381.

ÆRA CCCXVIII. anno imperij Theodosij Hispani tertio, Athanaricus cum Theodosio ius amicitie disponēs, mox Constantinopolim pergit: ibiq; xv. die, ex quo fuerat à Theodosio fauorabiliter susceptus, interit. Gothi autem proprio rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt.

408.

ÆRA CCCXVI. anno XIII. Archadij & Honorij Imp. post Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt: qui pacis fœdere rupto ad depradandam Romaniam se dederunt. Quorum vnus Radagaisus Scythæ atque paganus, cum cc. ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittens sanguinem Christianorū diis suis litare, si vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuosis locis conclusus, fame est potius quàm ferro cōsumptus: ipse postremum rex captus est & interfectus.

409.

ÆRA CCCXLVII. an. Honorij & Archadij Imperatorum, alter ille Alaricus Christianus quidem, sed hæreticus, pro consorte regni amisso in vindictam sanguinis suorum profectus in Italiam, urbem irruit, & obseis caput: sicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euersa est. Tantum autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, vt si ingrederentur urbē, quicunque Romanorum in locis Christi inuenirēt, in eos agere belli iure non liceret, sed ibi & ferendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coerceretur. Sicque post hoc votū aggrediētes urbē, quoscunque in locis sacris Christi vel martyrum vel basilicis confugientes inuenerunt, in vastationē urbis non miserunt, nec cruētus sœuiit in eos gladius, commiserantibus hostibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Christi vel sanctorum nominabant, & ipsis simili misericordia hostilis furor pepercit. Sic euaserunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter

Orf. lib. 7. c.
39. Castrod.
lib. 11. varia-
rum. epist. 20.
Goths Chris-
tiani in té-
pla profugii
perant.

Christum misericorditer pepercerunt. Vnde & hucusque Romani, qui in regno Gothorū consistunt, adeo amplectuntur: vt melius sit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes esse, & graue iugum tributi portare. Gothi autem post tertium diem quo Romam ingressi sunt, nullo hoste cogēte, sponte discedunt.

411.

ÆRA CCCXLVIII. an. primo Theodosij minoris, Alarico mox post captam urbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiae regno præficitur annis septem. Iste quinto regni anno de Italia succedit ad Gallias, ibique Placidia filiam Theodosij principis, Archadij & Honorij Imperatorum sororem, quæ à Gothis Romæ capta fuerat, uxorem sibi assumpsit, nullo ex ea semine subsistente. Qui dum à Constantino Romano patricio admoneretur, vt relictis Galliis Hispanias peteret, per quandam Gothum apud Barcinonam inter familiares fabulas iugulatur.

416.

ÆRA CCCCLIII. anno VII. Theodosij minoris, post Athaulfum Gothi Sigericus princeps electus est, qui dum ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

ÆRA & anno quo suprā, Vallia succedens tribus annis regnauit, belli causa princeps à Gothis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. Mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit: Placidiam sororem eius honorificè reddidit. Romani quoque nominis causa intra Hispanias cædes magnas Barbaris intulit: Vvandalos Silingos in Betica omnes bello extinxit. Alanos, qui Vvandalis & Sueuis potentabantur, adeo *** vt extincto Vtaco rege ipsorum, pauci qui superfuerant oblito regni nomine, Gunderici regis Vvandalorum, qui in Gallia resederant, se patrocínio subiugarent. Isti sunt Vvandali qui postea Sueuorum obsidione relicta ad Beticam transierunt, captæque Hispali in Africam migrauerunt. Vallia autem, confecto bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie in Africam transire dispo-neret, in fretum Gaditani maris vi tépestatis interceptus in Hispaniam redire coactus est. Qui deinde per Cōstantium Romanum patricium, ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothi ob meritum victoriæ ad habitandum secunda Aquitania vsque ad Oceanum, cum quibusdam ciuitatibus confinium prouinciarum.

429.

ÆRA CCCCLXVII. anno * Theodosij minoris, Theudoricus post Valliam regnat annis xxiii. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Rom. fœdus recusat, exercitū mouet, Arelatem nobilissimum oppidū Galliæ obfi-

der: à cuius obsidione imminēte virtute Aëtij Romanæ militiæ ducis, remotus abscedit. Extincto autem à Valentiniano Imp. Aëtio, dum Theudoricus Narbonæ esset insertus, rursus Theudo à Litorio duce Rom. militiæ Hunnis auxiliantibus effugatur. Litorius autē dū primum res prosperas aduersus Gothos gessisset, denuo responsis dæmonum deceptus, in bello à Gothis amisso exercitu miserabiliter superatur: & qui antea hostiū milibus cæsis feliciter vicerat: dum fallacia dæmonum oracula quærit, ignobiliter victus interiit. Theudoricus autem sumpto cōtra Hunnos prælio in campis Cathalaunicis superatus occubuit. Gothis autē dimicante Turismodo, theudorici regis filio, adeo extitēre victores, ut Attila rex Hunorū prælio victus, metu insequētis exercitus, nulquā cōparuisse dicatur.

452 **ÆRA CCCXC.** anno Marciani Imp. primo Turismodus filius Theudorici regnavit anno vno. Qui postquam de Hunnis triumphauit, dum multa ageret insolentius, à Theudorico & Frigidarico est fratribus interfectus.

453 **ÆRA CCCXCI.** an. II. Marciani Imp. Theudoricus post fraternam necē in regnū succedens, imperauit annis XIII. Qui pro eo quod Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cum Gallis auxilium præbuisset: Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiusdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cū cum magna copia rex Sueuorum Rećtiarius occurrens, duodecimo Asturicensis vrbs milliario, apud fluuiū qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine superatus est: cæsis suorū agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis, ipse postremū rex telo sauciatus fugit. Theudorico autem cū exercitu ad ciuitatē Bragarensem pertendente, die Dominico, & si incruenta, tamen satis lamentabilis eiusdem direptio ciuitatis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rećtiarius verò ad locum Portuculæ profectus, regi Theudorico captus adducitur: quo perempto, cæteris qui de priori certamine superauerant sese tradentibus, aliquantis nihilominus interfectis, regnum Sueuorum penè destructum est & finitum. Reliqui Sueui, qui remanserant in extrema Gallicia, Massilæ filiū nomine Masdrum sibi regem constituunt, regnūque reparatur Sueuorum. Theudoricus autem de Gallicia ad Lusitaniam victor succedens, dū Emeritensem vrbe depraedari moliretur, beatissimæ Eulaliæ martyris terretur ostentis. Mox aduersis sibi nunciis terretus, de Emerita egressus, Gallias repetit, & partē exercitus, cū suis ducibus, iterū ad cāpos Gallicia dirigit: qui cæsa Asturicensi regione rursū reuertitur ad Gallias. Nec mora, Gothic⁹ exer-

S. Eulalia
etiam marty-
rio coronata
Emeritā fer-
uit.

E citus duce Ceurila à Theudorico ad Hispanias missus, succedit ad Beticā. Post quem sequenti anno Sigericus cū alia parte exercitus dirigitur, & Ceurilas reuocatur ad Gallias. Pars autē Gothici exercitus à Sunerico & Nepotiano ducibus ad Galliciā directā, Sueuos apud Lusitaniam depraedatur. In Gallias autē Agrippinus Comes & conciuis Egidio Comiti Romano æmulus, ut Gothorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theudorico. Post aliquot legati Sueuorū ab Arismodo rege Masdræ filio, rege Sueuorū, missi ad Theudoricū venerūt, pacē amicitiamque poscentes. Similiter Theudoricus Arismodo remittit, cū armorū adiectione, munera directā etiā & cōiugi quā haberet. Sallanē quoque legatum denuo Theudoricus mittit ad Arismodū: qui reuersus ad Gallias, Theudoricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

ÆRA D. III. an. imperij Leonis octauo, *Euridicus pari scelere quo frater, succedit in regnū annis XVIII. In quo honore prouectus & crimine, statim bello defauit, partēque Lusitanie depraedatur. Qui prius capta *Pampilonā, Cæsaraugustam inuadit, totāque Hispaniam superiorem obtinuit. Terraconensis etiam nobilitatē, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regressus, Arlatē & Massiliam vrbes capit, suoque regno vtramque subiecit. Iste quodam die congregatis in colloquium Gothis, tela quæ habebant omnes in manibus, à parte ferri, alia roseo, alia croceo colore mutata, naturalem ferri speciem aliquandiu non habuisse comperit. Sub hoc rege Gothi legū instituta scriptis habere cœperūt: nā antea tantū moribus & consuetudine tenebātur. Obiit Arlate Euricus morte propria functus.

ÆRA DXXII. anno XI. Zenonis Imperatoris, Eurico mortuo Alaricus filius eius apud Tolosensem vrbe princeps Gothorum efficitur: eosque rexit annis XXI. Qui cū à pueritia vitam in otio & cōuiuio peregisset, tandē prouocatus à Francis, in regione Pictauiensis vrbs prælio inito, extinguitur: eoque interfecto regnum Tolosanū occupantibus Francis destruitur.

ÆRA DXLV. an. XVII. Anastasij Imp. Gesclicus superioris Regis ex concubina filius, Narbonæ princeps efficitur: & regnavit ānis quatuor. sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Denique dum eadē ciuitas à Gundebaldo Burgūdionum Rege direpta fuisset, iste cū multis vi, dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonā se cōtulit. Ibi moratus, quo vsque regni fascibus à Theudorico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africam, Vandalorum suffragium

466.

Hic à Greg.
Turonensis
ca. 23. hist.
Franc. Eur-
ic⁹ nomen
tur. Ab alia
Eurico.
* Venerū
Pampilonis

484.

507.

poscit, quo in regnum posset restitui. Qui dū non impetrasset auxilium, mox de Africa rediēs, ob metum Theodorici Regis, Aquitaniam petit. Ibi anno vno delitescens, Hispaniam reuersus ab Ebbaue Theodorici Regis duce duodecimo à Barcinonavrbemilliario, cōmissio praelio superatus in fugā vertitur, captusq; trās fluuiū Druetiū Galliarū occiditur.

516. **ÆRA DLIV.** anno xxvi. Anastasij Imperatoris, Theodericus iunior dum iampridem à Thracia & Pannonia veniens, fugato Arnulfo Rege Ostrogothorum, regnasset in Italia annis x. & octo, rursus expulso Rege Vvisigothorum Geselico, regnauit in Hispania annis xv. sicque prius Italo regno potitus, postea Hispaniam rexit, quam superstes eiusdem Amalarico nepoti reliquit. Per hunc dignitas vrbs Romæ non parua est restituta. muros enim eius iste redintegravit: ob quā causam à Senatu inauratam statuum meruit.

526. *Hic locum emendamus electione Baranij, anno 7. annalium sub anno Christi 511. quem numerū, quinque annos regni Amalarici numero 526. sancti efficitur.*

531. *Hic anno celebratum est Conciliū Toletanum secundum. Hec falsa sunt, ex (ut scribit Baranij) 10. 7. annalium sub anno Christi 542. ab alijs potius addita quam ab ipso Isidoro emendata.*

542. **ÆRA DLXXX.** anno xii. Iustiniani Imperatoris interēpto Theudi Theudiscus Gothis præficitur. Regnauit anno vno, mēlibus vii. Hic pari conturbatorum manu inter epulas cœnæ, gladio confossus extinguitur.

546. **ÆRA DLXXXIII.** anno xvi. Iustin. Imperatoris, extincto Theudisclo, Agila rex creatur, regnās annisquinq;. Cuius tertio anno Atha-

nagildus tyrannidem regnādi cupiditate arripuit. Gothi autem Agilam apud Emeritam fide sacramenti oblita interimunt, & Athanagildo se tradunt.

ÆRA DXCIII. anno xxxviii. Iustiniani Agila perēpto, Athanagildus regnū, quod inuaserrat, tenuit annis xvi. Iste cum iādudū sumpta tyrānide Agilā regno priuare quæreret, militū sibi auxilia ab Imp. Iust. poposcera: quos postea submouere à finibus regni molitus nō potuit: aduersus quos huc vsq; cōfligitur. Nā frequentibus antea præliis cæsi, nunc verò multis casibus fracti ac diminuti sunt. Decessit autem Athanagildus Toleti propria morte, vacante regno mēsisbus quinque.

ÆRA DCVIII. anno ii. Iustini minoris post Athanagildū Liuba Narbonæ regno præficitur, regnauitque annis tribus. Qui secūdo anno postquā adeptus est principatū Leuigildum fratrem suum socium regni constituit, Hispaniæque administrationi præfecit. Ipse autem Galliæ regno contentus est. Sicque regnum duos capit, cum nulla potestas patiens consortis sit. Huic autem in ordine temporū vnus tantum annus reputatur, reliqui Leuigildo adnumerantur.

ÆRA DCVIII. anno secundo Iustini minoris, * Leuigildus adepto Hispaniæ & Galliæ regno ocium periculosum ratus, regnum bello ampliare statuerat. Subegit Aragonēs, cepit Sabariam. Orospea ab eo deuicta est, cesserant etiam armis illius omnes rebelles Hispaniæ vrbes. fudit quoque diuerso praelio militē & quædā castra ab eis occupata dimicādo recepit. Erminigildū deinde imperiis suis tyrannizantē obfessum exsuperauit. Postremò bellū Sueuis intulit, regnūque corū in ius gētis suæ mira celeritate trāsmisit, & magna ex parte potitus, Hispaniā ampliavit. Nam antea gens Gothorum angustis finibus arctabatur: sed obfuscauit in eo error impietatis gloriam tantæ virtutis. Deniq; iniquæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione cōmota, plurimos Episcoporum exilio relegauit, Ecclesiā rēditus & priuilegia tulit, multos quoque terroribus suis in Arrianam hæresim & pestilentiam impulit: plerosq; sine persecutione, illectos auro rebūque decepit. Ausus quinetiā inter cætera hæresis suæ cōtagia, rebaptizare Catholicos, & nō solū ex plebe sed etiam ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentiū Cæsaraugustanū, quē de Episcopo apostatā fecit, & tāquā à cælo in inferna proiecit. Extitit autē & quibusdā suorū perniciosus. Nā vi cupiditatis & liuoris, quoscūq; potētes ac nobiles vidit, aut capite dānauit aut opib; ablatis proscrispsit. Arariū quoq; ac fiscū prim^o iste auxit: primūq; inter suos regali ve-

555.

570.

Idem. al. Leouigildus.

Pro Sabaria Rodericus Santius habet Sabaudiam.

ste opertus, folio resedit. Nā ante eū & habit⁹ & cōcessus cōmunis vt gēti, ita & regibus erat. Cōdidit autem ciuitatem in Celtiberia, quā ex nomine filij sui Recopolim nominauit. In legibus quoque ea quā ab Eurico inconditē constituta videbantur correxit, plurimas leges prētermittas adiiciens, plerasq; superfluas auferens. Obiit propria morte Toleti, anno regni sui XVIII.

585 *Emilauius
et mouet Ba-
ronius to. 7.
sub aña Chri-
sti 585.* **ÆRA DCXXIII.** Leuigildo defuncto, filius eius Recaredus regno est coronatus, cultu prāditus religionis, & patriis moribus longe dissimilis. Namque ille inreligiosus & bello prōptissimus, hic fide pius & pace prāclarus: ille armorum artibus gentis imperiū dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophæo sublimās. In ipsis enim regni sui exordiis Catholicam fidem adeptus totius Gothicæ gētis populos, inoliti erroris labe deterſa, ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum etiā ad condemnationem Arrianæ hæresis congregauit. Cui concilio idem gloriosissimus princeps interfuit, suāque eū præsētia & subscriptione firmavit. In belli quoque gloria satis clarus ac prācipuus extitit. Francos enim cū sexaginta fere millibus armatorum in Galliā Gothicā irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, glorioso triūpho repulit. Nulla vnquā in Hispaniis victoria Gothorū vel maior vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia, residua pars exercitus in fugam versa, Gothi post tergū insequentibus vsque ad regni sui confinia cæsa est. Sæpe etiā & lacertos cōtra Romanas insolentias & irruptiones Vasconum mouit: vbi nō magis bella tractasse, quā potius gentem quasi in palæstræ ludo pro vsu certaminis videtur exercuisse. Prouincias autem quas pater prælio cōquisiuit iste pace conseruauit, æquitate disposuit, moderamine rexit. Multi quoque aduersus eum, tyrannidem assumere cupiētes, detecti sunt, suæque machinationis cōsiliū implere non potuerunt. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantāque in vulgus gratiam habuit, & tantā in animo benignitatem gessit, vt omnium mentibus influens, etiā malos ad affectum sui amoris attraheret: adeo liberalis, vt opes priuatorum, Ecclesiarum prædia direpta à patre & fisco adsociata, iuri proprio restitueret. Adeo quoque clemens fuit, vt populi tributa sæpe indulgentiæ largitione donaret. Multos etiā ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus, opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recōdens: sciēs ad hoc illi fuisse collatum regnum, vt eo salubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus. Fidem enim rectæ gloriæ quamprimum perceperit, nouissimè publica confessio-

ne pœnitentiæ cumulauit. Quintodecimo anno Toleti morte propria decessit.

ÆRA DCXL. anno post Recaredū principē filius eius Liuba regni suscepit scepra annis duobus: ignobili quidem matre progenitus, sed virtutū indole insignitus: quem in primo flore adolescētiae Vittericus sumpta tyrānide innocuū regno deiecit, præcisāque ei⁹ dextra occidit, anno ætatis * xx. regni verò secūdo. *602
Liuba, 2. ho-
ius notum*

ÆRA DCXLII. extincto Liuba Vittericus regnum, quod viuente illo inuaserat, sibi vendicat annis VII. vir quidem strenuus in armorum arte, sed tamen expers victoriæ. Namque aduersus Romanum militem bella sæpe molitus, nil fatis gloriæ gessit, nisi quod Sagōtiam per duces suos obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit, in morte autē, quia gladio periit. Mors quippe innocentis inulta in illo non fuit. inter epulas enim prandij coniuratione suorum est interfectus. Corpus verò eius viliter est exportatū atque sepultum. ** alij, 16.
604*

ÆRA DCXL. octaua. Gūdemarus post Vittericū princeps efficitur annis duob⁹. Hic Vvascones vna expeditione vastauit, alia militem Rom. obsedit. Toleti propria morte decessit.

ÆRA DCXLI. Sisebutus post Gundemarum regali fastigio euocatur, regnans annos VIII. menses sex. Qui in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianam permouēs æmulationem quidem Dei habuit, sed non secundum sciētiam. Potestate enim compulsi, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed sicut scriptū est, siue per occasionē siue per veritatē, Christus adnuncietur, in hoc gaudeo & gaudebo. Fuit autē lingua nitidus, literarum studiis ex parte imbutus. In bellicis quoque causis fauorem habuit præliorum. Astures enim rebellantes misso exercitu per ducem suum Richilanem in ditionem suam reduxit. Roccoles arduis mōtibus vndique circūseptos similiter per duces deuicit. De Romanis quoque præsens feliciter triumphauit, & quasdā vrbes pugnando subegit: adeo clemens post victoriā, vt penē omnes ab exercitu suo hostili præda in seruitutem redactos precio dato absolueret, eiūsque thesaurus redemptionis captiuorum existeret. Hūc alij morbo, alij veneno asserunt interfectū. Hi sunt anni Goth. regum ab exordio Athanarici regis vsque ad istū Sisebutum, anni CCL.VIUS. **ÆRA DCLXVI.** *610*

HIST. VVANDALORVM.

VVANDALI cum Alanis & Sueuis pariter Hispanias ingrediuntur. Hi pace inter se inita, sorte ad inhabitandum sibi prouinciarum diuidunt regiones. Galliciā Vvandalī & Sueui occupant. Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias. Vvandalī autē cognomine Silingi Beticam sortiuntur. Hi

*Eadem & de
deriem Tule-
zanus, cap. 11
historia Vvā-
dalorum.*

Spani autem per ciuitates & castella residua barbaris dominantibus se subiungunt. In Hispanias Gundericus primus rex Vvandalorum successit, regnans in Gallicia partibus annis xvi. qui dum rupto fœdere pacis Sueuos in Neruasis montibus obsideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Vvadalibus ad Beticam transiit: captaque Hispali cum inreuerenter in Ecclesiam ipsius ciuitatis manus extendisset, mox Dei iudicio à dæmone correptus interiit. Cui Geisericus frater suus ex Catholico apostata factus succedit in regnum annorum sexaginta: qui de Betica provincia litore ad Mauritaniā venit, & Africa relicta in Hispaniam transfretauit. Cui Valentinianus Occidentis Imperator non valens obsistere, pacem mittit, & partem Africae quam Vvandalis possederant tanquam pacifico tradidit, conditionibus ab eo sacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem sacramenti religione violata Carthaginem peruat, Siciliam deprædatur, Panormum obsidet, Arrianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiarum expellit, martyres plurimos efficit. Aduersus quem Theodosius minor Orientis Imperator bellum præparauit, quod ad effectum non venit. Hunnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus Vvandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendendos Thraces & Illyrianos transmittitur. Geisericus autem non contentus solis Africae vastationibus, nauibus aduectus Romanam ingreditur, direptisque opibus Romanorum per quatuordecim dies, relicto Valentiniano, filias eius multaque millia captiuorum secum tulit: moxque Carthaginem rediit, & per legatos postulata pace à Valentiniano filias eius ei Constantinopolim mittit, sicque post multarum prouinciarum clades & Christianorum spolia atque neces moritur regni sui anno * sexagesimo. Hunnericus autem filius eius regnavit annis septem, mensibus quinque, habens in cōiugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipse Arriano suscitato furore Catholicas per totā Africam atrocior patre persequitur Ecclesias, tollit sacerdotes, & cuncti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegauit, martyres fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis perfectè usque ad finem suum locuti sunt. Tunc Letus Neptensis ciuitatis Episcopus glorioso martyrio coronatur. Hunnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni sui anno vt Arrius pater eius, interioribus

A cunctis effulis, miserabiliter vitam amisit. Cui succedēs * Gundamūdus regnavit xii. annis, qui statim pacem Ecclesiarum donauit, & Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Trasemundus regnavit annis xxvii. mēsisbus quatuor. Ille Arriana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, in Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia * cxx. Episcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Post quē regnavit * Hildiris ex filia Valentiniani Imper. genitus à Geisericō captiuata, quæ Hūnerico filio suo fuerat iuncta. Regnavitque Hildiris annis septem & tribus mensibus. Ille sacramento à prædecessore suo Trasemundo fuerat obstrictus, ne Catholicis in regno suo Ecclesias aperiret, aut privilegia restitueret. Qui priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri. Quem Gilimer assumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris custodiae mancipauit. Post hæc Gilimer tyrannus regnavit annis iij. mensibus octo: qui multos nobilium Africae prouinciarum crudeliter extinxit, multorumque substantias tulit. Aduersus quem Iustinianus Imp. incitatione Læti Episcopi (qui ab Hunnerico Vvandalorum rege martyr fuerat factus) exercitum in Africam Belisario magistro militum duce mittit: quem Belisarius cum omni gente C Vvandalorum prælio fugauit. Africam cepit centesimo xvii. Vvandalorum ingressione anno. In ipso autem Belisarii occurso, priusquam congressio fieret, Gilimer tyrannus hildirim regem cum quibusdam generis eius affinis occidit. Belisarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis suis ex rapinis prouinciarum Africae conquestis Constantinopolim Iustiniano Imperatori duxit: sicque regnum destructum est & finitum Vvandalorum. Fiunt simul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hispaniam ingressus est, usque ad Gilimeri casum & Vvandalorum interitum anni cxxiii. & menses septem.

HISTORIA SVEVORVM.

SVEVI duce Hermerico rege cum Alanis & Vvandalis simul Hispanias ingressi sūt ERA CCCXCVII. Hi Galliciam cum Vvandalis occupant. Vvandalis autem transeuntibus in Africam, Galliciam soli Sueui sortiti sunt, quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciarum regno suo utebantur: quos Emericus assidua vastatione deprædans, tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutissimè per annos septem op-

L iij

al. Gutamū-
dus & Gun-
demarus.* Rodericum
110.
al. Hilderi-
cus.Roderico sunt
tantum xij.
anni.Est annus
domini, 459.Rodericus
cap. 12. p. 101
18. annos.Rodericus
dicit fuisse
Ecclesiam S.
Vincentij.* Anno ran-
tum 40. se-
cundum Ro-
dericum, cap.
14.

al. Rechila.

pressus interiit. Post quem * Riccila filius eius successit & regnavit annis octo. Hic iubente patre ab eo missus, Vndebotum Ro. militiae ducē cum suis omnibus copiis ad Singilium Beticæ fluvium inito bello prostravit, magnis eius auri argentique copiis occupatis. Post obitum autē patris suscepto regno Hispania ab eo obtenta cum Betica, Carthaginenses provincias in suam redegit potestatem. Quo defuncto Rectarius succedit in regnum annis novem. Hic accepta in coniugio Theodoridi regis Gothorum filia in initio regni sui deprædatur. Mox ad Theodoridum socerum suum profectus Cæsaraugustanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaq; per dolum Ilerdensi vrbe egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theodoridus rex Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primo fugatus deinde captus occiditur. Occiso Rectario Sueui bifariē diuisi, pars Fratā, pars Masdras sibi regem constituunt. Masdras autem cum manu Sueuorum statim Lusitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædisque contractis. Ciuitas etiam Olisepona sub specie pacis intratur. Nec mora, Fratam mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Masdras reuertuntur: regionem Gallicie adhærentem flumini Durio deprædantur. Masdras autem peracto tertio anno regni sui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remismundum Masdræ filium oritur de regni potestate dissensio. Sed Frumarius, cū manu quam habebat, Flauientem ciuitatem grandi euerit excidio. Remismundus autem vicina sibi pariter Arigēsium loca & Lucensis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remismundus omnes Sueuos in suā ditionem reuocat, pacem cum Gallicis refor-

Oppositum
scribit Rode-
ricus: nimirum
Masdrā
primū obuisse,
eiusque sequa-
ces ad Fratā
transisse.

mat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos & arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Lusitaniam trāsit. * Colibiam pace deceptam diripit. * Olisipona quoque ab eo occupatur: ciues verò qui illic præerant, custodiendos tradidit Lusidio. Huius tempore Ajax natione Galata, effectus apostata & Arrianus, inter Sueuos regis sui auxilio fidei Catholicæ hostis emerfit: cuius seductione Sueui à fide Cath. recedentes, in Arrianum dogma declinant. Post multos deinde reges regnū Sueuorum suscepit Theudemirus: qui fidem Cath. adeptus, Arrianæ impietatis errore destructo, Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius temporibus Martinus monasterij Dumensis Episcopus, fide & scientia claruit. Cuius studio pax Ecclesiæ reddita est, & multa monasteria condita. Post Theudemirum, Miro, Sueuorum princeps efficitur, & regnavit annis 13. Hic bellum secundo sui regni anno contra Rocones intulit: deinde in auxilium Leouigildi Gothorum regis aduersus rebellem filium ad expugnandam Hispalim pergit, ibique vitæ terminū clausit. Cui * Eburicus filius in regnum succedit: quem adolescentem Andeca assumpta tyrānide regno priuat: & monachum factum in monasterio damnat. Pro quo non dilata est sententia: mox enim Leouigildus Gothorum Rex, Sueuis bellum inferens, obtento eodem regno Audecam deiecit, atque detonso eo, post regni honorem, presbyteri officio cōsecrauit. Sic enim oportuit, ut quod Regi suo fecerat, rursus idem ab alio, congrua meriti vicissitudine, pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur: quod mansit annis centum septuaginta septem annos.

al. Coimbra & Co-
nimbria.
al. Vlybena.

al. Eurica.

Idem scribit
Rodricus
Telanum
Vasani.

IN NOMINE SANCTAE

TRINITATIS INCIPIT LIBER PROOE-

MIORVM BEATI ISIDORI DE LIBRIS

veteris ac noui Testamenti.

PLENITUDO Noui, Veterisque Testamenti, in canone Catholice Ecclesie, iuxta vetustam priorum traditionem ista est. In principio videlicet, quinque libri Mosi, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numerus & Deuteronomium, id est, recapitulatio legis, & quasi secunda lex. Hinc succedunt libri Iesu Naue, vel Iudicum, siue libellus cuius est titulus Ruth: qui non ad historiam Iudicum, ut Hebraei adserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur. Hos sequuntur quatuor libri Regum, quibus quidem Paralipomenon libri duo, à latere annectuntur: quia earundem gestarum rerum continent causas, quæ in libris Regum esse noscuntur. Quanquam & alia sint volumina, quæ in sequentibus diuersorum inter se temporum texuntur historias. Ut Iob liber, vel Thobias: Hester siue Iudith, nec non & Esdræ, seu Machabæorum libri duo. Sed hi omnes præter librum Iob, Regum sequentes historiam: deinceps Iudæorum Annales suis quibusque temporibus prosequuntur, continentes tristitia siue læta, quæ post excidium Hierusalem Iudaico populo accesserunt. Ex quibus quidem libros Thobie & Iudith, siue Machabæorum Hebraei non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter Canonicas scripturas enumerat. Occurrunt dehinc Prophetarum libri, in quibus est Psalmorum liber vnus, & Salomonis libri tres, Prouerbiorum scilicet, & Ecclesiastes, deinde Cantica canticorum. Duo quippe illi egregie & sanctæ institutionis libelli (Sapientiam dico & alium qui vocatur Ecclesiasticus) licet dicantur ab Iesu filio Syrach editi: tamen propter quandam eloquij similitudinem, Salomonis sunt titulo prænotati, qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis Canonicis libris tenere noscuntur authoritatem. Super sunt libri sedecim Prophetarum, ex quibus quatuor sunt, qui

maiora volumina condiderunt: id est, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Reliqui vero xij. breues sunt, & contigui, & ob hoc vno volumine coarctati. Quorum nomina sunt hæc; Oseas, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Quidam autem Hieremie lamentationes segregantes, de volumine eius secernunt. Sicque quadraginta & quinque libros Veteris Testamenti suscipiunt. Hinc occurrit Testamentum Nouum, cuius primum Euangeliorum libri sunt quatuor, Matthæus & Marcus, Lucas atque Ioannes. Sequuntur deinde Epistolæ Pauli Apostoli xiiij. id est, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses, ad Timotheum duæ, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebræos singulæ. Epistolæ quoque Ioannis iij. Petri duæ, Iudæ & Iacobi singulæ. Actus etiam Apostolorum, à Luca Euangelista conscripti, & Apocalypsis Ioannis. Fiunt ergo in ordine vtriusque Testamenti libri lxxij. Hæc sunt enim noua & vetera, quæ de thesauro Dei proferuntur: & quibus cuncta sacramentorum mysteria reuelantur. Hi duo Seraphin, qui in confessione sanctæ Trinitatis iugiter decantantes, trisagios hymnum dicentes erumpunt. Hæ litteræ sacræ, hi libri integri numero & auctoritate. Aliud cum istis nihil est comparandum. Quicumque extra hos fuerint, inter hæc sancta & diuina nullatenus sunt recipienda. Disputationes igitur Veteris ac Noui Testamenti ordine librorum, vel numero cursim breuiterque parua narratione subiiciamus.

Genesis iuxta fidem historie, describit fabricam mundi, & hominis conditionem, catclysmum, & diuisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gestaque omnium Patriarcharum, vsque ad ingressionem Israel in Ægypto.

Exodus continet Hebræorum seruitutem

ac x. plagas Ægypti, egressum populi & nubem protegentem, transitum etiam rubri maris, meritumque cum curribus Pharaonem, & gloriæ decantationem. Congressum quoque cremi, cibum manna, fluentia in dulcedinem versa, pugnam Amalech, mandata etiam decalogi, & arcam testamenti, dedicationemque tabernaculi & oblationem.

In Leuitico autem lex sacrificiorum hostiarumque diuersitas, indumentaq; pontificum & Leuitarum ministeria describuntur. Ciborum etiam discretio & diuersitas peccatorum, purgationesque vel hostiæ ordinantur.

In Numeris verò egressa de Ægypto tribus enumerantur. Quadraginta quoque ac duarum per eremum mansionum sacramenta signantur.

In Deuteronomio autem, quæ est secunda lex, narrantur ea quæ inter Pharan & Obeth, & Laban, & Asarothe vsque ad Cades Barnæ, fuerunt populo dicta à Mose, mandata videlicet atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moses, & dat benedictionem filiis Israel. Ibi terra promissionis conspecta moritur atque sepelitur. Nonnulli etiam Hebræorum quatuor tantum libros computant legis, id est Genesim, Exodum, Leuiticum & Numerum. Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt, ea duntaxat ratione, pro eo quod illa quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero omnia quasi iterando continet.

In Iesu Naue quoque filij Israel duce Iesu Iordanem transeunt, ac secundo circumciduntur. Subuersis quoque dehinc Chanaanæ Gentibus, diuisionem terræ eorum hereditates sorte suscipiunt.

In libro Iudicum continentur peccata & seruitutes Israel, exclamationesque populi, & miserationes Dei.

Liber Ruth eiusdem Moabitidis textit historiam, de cuius stirpe familia descendit Dauid. Hunc Hebræi libellum, ad Iudicum librum subiungunt, pro eo quod in diebus Iudicum gesta esse commemorantur, quæ in eo scripta sunt. At contra Latini, pro eo quod genus regni dauid retexit ad ortum, & ex eadem Moabitide Ruth, ad corpus libri regnorum veracius eum pertinere contendunt.

Regum liber, quamquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quatuor partibus sit defectus: apud Hebræos tamen in duobus diuisus est voluminibus. Quorum primum Samuel scripsit, Arcæ Domini à Iudæis transfusa ad gentes: Heli quoque sacerdotium in Samuelem mysticè fuisse translatum, & in

David Saulis regis imperium.

Malachim verò, regis Iudæ, & Israëlitarum gentis gesta per ordinem digerit temporum. Ipsum quoque Israël, ob errorem idololatriæ, narrat in Assyrios transmigratum. Ad extremum edocet venisse Nabuchodonosor Hierosolymam, captiuumque duxisse principem ac populum, & subuertisse urbem & templum.

Paralipomenon apud Hebræos sub vnius Libri volumine continetur, appellaturque ab eis Dibre Haiamin, id est, verba dierum. Apud nos autem propter prolixitatem sui, in duas descisus est partes. Hæc est autem historia illa ordinem generationum & temporum continens, in qua scilicet re non parua sanctorum scripturarum eruditio continetur. Nam quæ in historia Veteris Testamenti in locis suis aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plene digesta, in isto summatim ac breuiter explicata sunt. Cuius quidem series è latere legis siue regnorum adiuncta procedit, perueniens ad illud vsque tempus quo & regnorum textus finitur.

Iob liber continet eiusdem sancti viri damna, funera vel flagella, & contumeliosa consolantium dicta. Lamenta quoque eius, in quibus totius mundi deplorat miseriam. Consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, cuiusque duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis passionibus & verbis, Christi expressit imaginem. Coniux verò eius carnaliū typum designat, qui intra Ecclesiam positi, vitam spiritualium moribus suis scandalizant. Amici verò eius, speciem prætulerunt hæreticorum; ac figuram peruersorum dogmatum. Porro Helii, qui aduersus Iob graui exprobratione innititur, significat eos, qui intra Ecclesiam arroganter prædicant, & præ tumore cordis ac scientiæ factu, quidquid proferunt, superbiæ exemplis ostendunt.

Liber Psalmorum, quamquam vno concludatur volumine, non est tamen editus vno eodemque auctore. Decem enim penè Prophetæ sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt, id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Etema, Etham, Idithum, & filij Choræ, Aser, & Heliazab, siue Esdras. Nonnulli etiam Aggæi & Zachariæ esse aestimant. De his autem qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est, ut cuius authoris præscriptio præcesserit, ceteri qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricus ac typicis sacramentis signatus. Specialiter autem quod natus, quod passus, quod surrexit Christus, penè omne Psalmorum resonat organum. Sciendū tamen, quod apud Hebræos

omnes Psalmi permixti fuerunt, & inordinati, quos quidem primus Esdras in vno volumine coëgit, & in ordinem numerumque disposuit, ac occulto sacramenti mysterio alios aliis prætulit ordine, dum posteriores videantur in tempore. Nam secundum historię cursum, tertius Psal. quinquagesimo posterior est, sed propter mysteriũ in ordine prior est. Sic enim habentur & ceteri: quia spiritus eos præordinauit, vt voluit.

Salomon tria volumina edidit. Primus ex his, Proverbiorum liber est. Secundus, qui appellatur Ecclesiastes. Tertius, cuius titulus est, Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris, trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerum sciẽtiam peruenitur. In primis namque Ethica, id est moralis. Post hæc Physica, quæ qualitatem naturæ comprehendit. Ad vltimum Theorica, id est contemplatiua. In proverbiiis enim moralia docens per communem quandam loquendi vsum altiore intelligentiam edidit, conseruationemque mandatorum, & doctrinæ celestis institutionem, succinctis versibus breuibꝫque sententiis coaptauit. Sunt autem Proverbia sub verbis aliis res alias explicatæ, quæ aliter quàm dicuntur, intelliguntur, plus in virtute sententiarũ, quàm in sono verborum, quæ Græci Pharith vocant, habentes. Ecclesiastes verò rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca & vana esse reprehendit, rerumque omnium fragilitate perspecta, renunciare mundo monuit.

Origenes
in Cantica
Canticorum.

In Canticis autem Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea quæ sunt celestia vel diuina, sub specie sponsi & sponsæ, Christi Ecclesiæque vnitate declarat, atque animam ad amorem celestium excitans, perueniendum ad consortium Dei prouocat. Illud etiam non est omittendũ, quod a Doctõribus nostris traditur, apud Hebræos hanc fuisse obseruationem, ne cuiquam librum hunc legere permitterent, nisi viro iam perfectæ scientiæ & roboratæ fidei: ne forte per imbecillitatem infantiæ, & fidei imperitiã, non tam erudiret cognitio lubricas mentes, quàm potius ad concupiscẽtias corporales conuerteret. Quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas a Doctõribus & a sapientibus tradi pueris, simul & eas quas ~~non~~ ^{non} pueri appellant. Ad vltimum quatuor ista referuntur: id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis Prophetæ principia, in quibus de Cherubim refertur: & finem, in quo templi ædificatio continetur: & Cantici Canticorum librum.

Liber Sapientiæ, qui vocatur Panarethon, Christi aduentum, qui est sapientia Dei pa-

tris, passionemque eius aperta manifestatione denunciat.

Ecclesiasticus vero, morum penè omnium disciplinam, & sanctæ religionis conuersationem affatim copiosèque describit. Dictus est autem Ecclesiasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est, coram Ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter nimiam sensus similitudinem, & eloquij parilitatem, Salomonis titulo prænotatur. Constat autẽ hunc librum a Iesu filio Syrach editum fuisse, & inter reliquos sanctarum scripturarum libros pari habitum veneratione.

Isaias Propheta, qui interpretatur Salus Domini, hic postquam de altari missus calculus labia eius purgauit, dignus efficitur sancti Spiritus Prophetia. Speculatũrque duo Cherubim in enigmate duorum testamentorum, cum duodecim aliis, id est, Apostolis, qui prædicatione sua totum mundum veloci celeritate discurrunt, tegentes faciem & pedes sedentis in throno Dei, id est occultantes ea, siue quæ ante seculi fuerunt exordia, siue quæ post transactam huius mundi figuram futura sunt. Hic tamen post visionem Iudæ & Hierusalem, aduersus cæteras gentes, quæ in circuitu eius sunt, Prophetia conuertit sermonem, & iuxta qualitatem locorum & vitæ diuersitatem, quæque essent eis mala ventura, denunciat. Post captiuitatem Hierusalem, ruinam Babylonis comminatur, deinde necem Philistin, vastationem Moab, exterminium Damasci, Aegypti commotionem, & solitudinem maris deserti: obsidionem quoque Edom, fugam & interitũ Arabiæ, & excidium vallis Sion, subuersionem etiam Tyri siue quadrupedum. Sed figuraliter in visione Iudæ Synagoga proicitur, & Ecclesia Domino copulatur. In ruina Babylonis, confusio totius mundi superbiæque arguitur, & finis eius monstratur. In vastitate Moab, error scientiæ secularis, in silentium lucumque mutatur. In euersione Aegypti, totius mundi idolatriæ destruũtur, Templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philistin, luctus eorum monstratur, qui abiiciũt iugum Christi, & eleuant se contra scientiam Dei. Porro per Damascum prædicatione ostenditur gentium, & ruina populi Iudæorũ. Per onus maris deserti, huius seculi tentatio declaratur: & quæ illi ventura sunt ostenditur. Per Idumæam oritur sol iustitiæ gentium: & tenebræ veniunt populo Iudæorum. Per Arabiam prædicatur aqua baptismatis, præbenda his qui fugerint gentium errores. Per eorum blasphemias, perditio prædicatur Hierusalem & hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum, gentibus prædicatur,

ut seculi errore deposito, ad Christum dominum conuertantur. Reliqua vero eius, de Ecclesia gentium sunt, siue de consummatione mundi. Prophetauit autem annis fere septuaginta, sub regibus quatuor Iudæ, ordine atque genere sibi met succedentibus, id est, Ozia, Ioathan, Achaz, ad ultimum Ezechia. Sub quo pars magna voluminis prophetiæ eius, usque ad calcem textitur. Hieremias Prophetæ excelsus Domini, simplex in loquendo, & ad intelligendum facilis, qui in omnibus dictis & passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit diaboli, iustitiæque & fidei ædificauit imperium, iubetur prophetare super omnes gentes, Aegyptum videlicet & Palæstinos, Moab & Amon, Edom, Damascus & Cedar, & super regna Assur, nec non super Elam & Babylonem. Inter hæc autem vidit virgam vigilantem diuinæ correptionis & potestatis, ollam quoque succensam, id est, Iudæam plebem igne carnalium desideriorum ardentem. Aspicit & duos cophinos ficorum, in præfiguratione duorum populorum. Descendit & in domum figuli, & vidit diminutionem vasis prioris, & noui instauracione, ad designandum defectum prioris populi, & successionem futuri. Sumit etiam calicem supplicij, atque vniuersis gentibus porrigit. Accepit & lumbarē sub exemplo populi Iudæorum, quodque putrefactū, proicit illud in dispersionem trans flumen gentium.

Ostendit & calicem aureum Babylonis, per quem inebriatus est mūdus lethifero idolatriæ haustu. Iubetur proicere in Euphratē volumen lapidi alligatum, ad demonstrandum interitum Babylonis, vel figuraliter totius mundi. Increpat etiam delinquentes, & ad conuersionem prouocat. Ad ultimum, plangit ruinam Hierusalem, templique excidium, & dispersionem gentis. Exorsus est autem duodecimo anno regni Iosie regis Iudæ, Prophetiæque eius per quatuor reges extensa est, id est, sub Iosia, & Eliachim, & Ioachim, & Sedechia, sub quo euersa est Hierosolyma. Septuaginta duobus annis & tribus mensibus prophetauit, excepto illo tempore, quo post euersam Hierusalem in Aegypto cum populo fuit.

Ezechiel in Latinum vertitur fortitudo Dei. Hic figurās tropicæ Christum, stat iuxta fluuium seculi, & præclara contuetur mysteria, cernit similitudinem gloriæ Dei, & quatuor animalia in similitudinē Euangeliorum, & rotas se inuicem continentes, in typum Testamentorum. Vidit & aurigam, id est, Christū, deorsum igne iudicij sursum electri, id est, diuinitatis fulgore rutilantem. Come-

dit quoque librum diuinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, & carmen iustorum, & vā eorum qui post peccata pœnitentiam non egerunt. Delinque accepit laterem, in quo obsessæ Hierusalem pictura describitur, vel in quo sub typo Christi, eiusdem Hierusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est è latere Christi formata, mysteria describuntur. Capit etiam hic Prophetæ somnum sinistri lateris, in typum mortis peccatorum, qui ad laeuam positi, æterna supplicia sustinebunt. Ac demum à sinistro, in dextro latere dormire iubetur, propter spem eorum, qui per mutationem morum resurrectionis gloriam obtinebunt. Aspicit iterea & duas virgas sibi met copulantes, in similitudinem circuncisionis & gentium. Sed & Aquilam sub Nabuchodonosor vel Antichristi figura magnis alis & volucris celeritate totius mundi imperia occupantem plangit. Præterea sub specie principis Tyri, beatitudinem Diaboli, quam amisit, & ruinam eius magnam cum lamentatione deplorat. Ad ultimum, funiculum vel arundinem gestans, metitur sub specie sanctorum mysticè Hierusalem. Inter hæc mystica subiicit quædam moralia, falsis committatur Prophetis, atque speculatoribus præcipit ne reticeant malitiam. Quatuor etiam vltionum pœnas peccatoribus prædicat: animasque redire ad corpora sua prophetat. Ostendit quoque vnumquemque pro se rationem domino redditurum, nec in progeniem posse ultra defundi labem paterni delicti.

Obiurgat inter hæc sub Oholla & Oholiba, omnem turpitudinem Samariæ & Hierusalem, natiuitatēque obicit contumeliosam. Sæpe etiam ad pœnitentiam captiuos prouocat populos, & post præuaricationem admonet redire conuersos. Hic autem trigésimo quinto ætatis suæ anno & captiuitatis quinto, in Chaldaea exulans prophetauit, ibique vaticinium consummauit.

Daniel interpretatur iudicium Dei, qui etiam de Christo cunctorum manifestior est Prophetarum. Denique iste non solum venturum prædicauit, ut ceteri, sed etiam tempus incarnationis vel passionis, per ordinem Regum, vel numerum diffiniuit annorum, ita ut potius non videatur futura prædicere, sed quasi transacta narrare. Hic autem quatuor regnorum cernit frequentius visiones, eorumque differentias sub diuersis imaginibus intromittit. De Antichristo quoque ostendit, quod ipse sit cornu pusillum, id est, paruo tempore regnaturus. De consummatione Hierusalem vel mundi plura scripsit, siue de die iudicij, & regno sanctorum. In fine autem voluminis Prophetiæ suæ, Susannæ historiam, & Belis

& Belis Draconisque fabulam ponit. Hic autem liber, apud Hebræos non Hebræicis quidem litteris, sed Chaldaica lingua scriptus est. Prophetavit in Babylone, quando & Ezechiel.

Hosee Propheta, qui intelligitur saluans, in duodecim primus, profundior reliquis in sententiis, & operosior intellectu. Iste ad eas tribus quæ vocantur Efraim & Samaria, domus Ioseph & Israel loquitur. Sed per Efraim hæreticos arguit, qui recedentes qualicumque ex causa ab Ecclesiæ unitate, participes facti sunt idolorum. Per Samariam autem, eorundem hæreticorum demonstrat figuram, qui præceptorum Dei custodes se esse mentiuntur, & sub prætextu veritatis mendacium colunt. Historialiter Iudæos in Christum ultimo tempore credituros pronunciauit. Tertium quoque resurrectionis dominicæ diem prædixit. Prophetavit autem in diebus Ozia Regis Iuda, siue Hieroboam Regis Israel, quando & Esaias.

Iohel Propheta, qui interpretatur incipiens, iste ad Iudam tantum & Hierusalem vaticinium proferens, in principio sui voluminis post voluptuosa cœiuiua ad luctum prouocat Hierusalem, excidiumque eius pronunciat. Prædicat quoque vocationem gentium, & super congregatos credentes superuenturum Spiritum sanctum. Prophetavit sub Ioatham rege Iuda, quando & Micheas.

Amos qui interpretatur onus, vaticinavit in Samaria & Hierusalem, tria & quatuor scelera gentium, sub totius mundi figura describens. Primum scelus, quod omnes in Adam peccauerunt. Secundum, quod in se naturalem legem, immemores ratione, non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datæ legi non obediunt. Quartum inexpressibile eorum, qui in Christo non crediderunt. Pro quibus sceleribus intonat dominum ignem, id est sententiam æterni iudicii, illaturum. Hic autem aduentum Christi sub Dominica voceita prædicat: Ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuncians hominibus Christum suum. Reliqua vero, quæ de Amasia & Hierusalem, siue Israel loquitur, tropologice ad hæreticos referenda sunt. Prophetavit autem sub rege Ozia, eo tempore quo Hosee & Esaias.

Abdias, id est, seruus Domini, inter omnes Prophetas breuior numero verborum, sed gratia mysteriorum æqualis. Iste contra Idumæam loquens, increpans mysticè superbiam Edom, prioris videlicet populi audaciam, quod Christum occiderit in monte Sion, futuram salutem & sanctum (qui est Christus Dominus) annunciat, atque in monte Esai,

A per quem figuratur Ecclesia gentium futurarum, intonat Domini regnum. Prophetavit sub Iosia Rege Iuda, quando Micheas.

Ionas, qui interpretatur columba, tam sermone quam naufragio suo, passionem Christi mortemque eius vel resurrectionem figurat. Siue quod de naui in mare, tanquam de cruce in terram proiectus est, siue quod in ventre ceti exceptus, tanquam in sepultura terræ tribus diebus ac noctibus reconditus est: vel quod in figura Niniue, penitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Iudæorum, qui salutem gentium non tantum aduenire noluerunt, sed dum venit, inuisi.

B Niniue quoque gentium significat speciem, Ionas vero in hoc loco, Iudæorum. Nam quemadmodum Niniuitarum salus ad æmulationem prouocauit Ionam, ita redemptionem gentium scandalum fecit Iudæorum. Merito & contra Orientem ciuitatis sedisse legitur sub vmbra Hederæ: quia eadem plebs separans se à salute Ecclesiæ, dolore tabida contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam mouere nititur, sedens sub vmbra Legis. Quæ vmbra verime arefacta est, quia adueniente Christo vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Prophetavit autem sub Ozia rege Iuda, quando Hosee, Amos, & Esaias prophetarunt.

Micheas Propheta (qui interpretatur, Quis iste?) comminatur Samariæ iram Domini, ob causam simulachrorum: interitumque populi Israel venturum denunciat. Locum etiam, in quo Christus nasceretur, demonstrat. Prophetavit sub Iosia, quando & Sophonias.

Naum, qui est consolator, simulachra gentium exterminanda pronunciat, nec non & urbem sanguinum Hierusalem: post cuius interitum, pedes annunciantis pacem, id est, Saluatoris aduentum proclamat.

Abacuc, amplexans siue luctator fortis, in principio voluminis sui describit Diabolum cum membris ac moribus suis. In fine vero pronunciat aduentum passionemque Saluatoris.

D Sophonias, speculator mysteriorum Dei, & abscondens, cernit captiuitatem urbis iherusalem à Romanis futuram, per vocem clamoris à porta piscium, & per collum contritionem, id est, montis Sion, qui est collis Hierusalem, nec non & aliarum gentium euerfionem prædicat, terroremque diuini iudicii intonat. Loquitur etiam contra Moab & Amon. Sed per ipsos tamen finitimi populi Dei, & proximi Catholicis sacramentis, hæretici arguuntur. Hic tertium diem resurrectionis Christi prophetat, atque in aduentum

Christi, totum orbem sub vno iugo, Domino E
seruiturum annunciat. Prophetavit autem
sub Iosia, quando & Hieremias.

Aggeus, qui interpretatur solennis, hic in
vaticinijs sui textu, templum Domini restau-
randum præcipit. Contritionem prædicat
gentium, vel commotionem totius mundi
prædicat, ac sub figura Zorobabel, Christi ad-
uentum. Septuagesimo autem anno captiui-
tatis populi, prophetavit, duobus tantum
mentibus Zachariam vaticinio suo præce-
dens.

Zacharias, qui nominatur memoria domi-
ni, postquam Deum in patribus prophetavit,
vidit & virum sedentem super equum rufum,
in figura corporis Christi roseum sanguinem
passionis, siue merita gentium populum si-
gnificantia. Aspicit & cornua quatuor, siue
fabros, in figura gētium, quæ Iudam & Israel
dispergentes graui pondere depresserunt. In-
tuetur similiter & Iesum, sordibus carnis &
mortalitate vestitum, & his ablatis, indutum
immortalitate & gloria. Cernit & lapidem,
qui est Christus, septem habentem oculos, id
est, septiformis Spiritus plenitudinem. Inter
hæc intuetur turrim & titionem extinctum,
id est Diabolum. Candelabrum videlicet in
figura Christi, cum lucernis septem, quæ sunt
Ecclesiæ, nec non & duas oliuas ad dextram
& ad sinistram candelabri positas, duorum
Testamentorum typum significantes. Assumit
quoque idem duas virgas tuniculi & decoris,
in typum Iudæorum & gentium. Aspicit de-
inde duas mulieres, id est, hæreticorum ple-
bem & Iudæorum, in alis suis leuantes ampho-
ram, id est, Diabolicam doctrinam: massam
que plumbi, quod est pondus peccati graui-
ssimum: siue volumen volans, in quo peccata
hominum & supplicia describuntur. Vidit &
quadrigas quatuor, vno prædicationis Evan-
gelicæ iugo currentes. Post hæc aspicit equos
missos ad prædicationem mundi. Primum
rufum prædicationem martyrij. Secundum
nigrum squalorem penitentiae. Tertium al-
bum, candorem baptismatis. Cernit quoque
& tubas, sanctorum gestantes figuram, per
quas Dominus mūdo canit, atque Angelum.
In quo duo ex aduerso populi iunguntur.
Siue paxillum, figuraliter Christum infixum
in cordibus populorum. Describit namque
& pastorem Antichristum, opus & intentio-
nem in sinistris habentem. Equum quoque
in figura plebis hæreticorum, & ascensorem

Zach. 6.

eius Diabolum. Prædicat etiam fontem in
domo viri Dauid, patentem in lauacro rege-
nerationis. [Alia quæcumque scribit, aut de
aduentu Domini, aut de passione eius, vel de
seculi fine, siue de iudicio futuro.] Propheta-
uit autem anno secundo Darij regis Medo-
rum, his temporibus, quibus & Aggeus, anno
lxx. desolationis tēpli & captiuitatis populi.

Malachias, qui interpretatur Angelus in
principio vaticinijs sui demonstrat odium Iu-
dæorum in Esau & dilectionem minoris po-
puli in Iacob. In sequentibus autem veteres
Iudæ victimas reprobant, & sacrificium trans-
ferri annunciat. In fine verò, aduentum Do-
mini, diem quoque iudicij, iustorumque præ-
mia, & impiorum pœnas. Ioannem etiam
prædicat ante primum aduentum Domini mis-
sum, & Heliam ante secundum aduentum an-
nunciat esse mittendum. Inter hæc nonnulla
moralia, & disciplinis congruentia explicat:
in quibus corripit populum siue sacerdotes
despicientes nomen Dei, atque eius sacra-
menta pollutis oblationibus & sacrificiis vio-
lantes. Præmonet etiam Episcopos doctos,
& sine macula esse debere & absque perso-
narum acceptione, populos veritate instrue-
re. Discordes quoque arguit. Decimas & pri-
mitias reddendas Apostolis Ecclesiæ præci-
pit. Obiurgat & eos, qui coniuges suas despi-
ciunt, & aliarum amore necuntur. Similiter
& illos, qui miseriam suam dolentes, felici-
tatem laudant eorum, qui huius mundi pro-
speris perfruuntur. Prophetavit autem no-
uissimus in Babylone quando & Aggeus &
Zacharias.

Esdras scripsit, populum Dei, expleto capti-
uitatis tempore, imperante Cyro rege Persa-
rum, in Hierusalem fuisse reuersum, ac sub
Zorobabel, & Iehu filio Iosedech sacerdote
magno, siue Neemia, muros Hierusalem,
templum & altare renouatum, ius quoque
sacerdotum restitutum, & sanctæ religionis
cultum multisque opibus gentium princi-
pūque Persarum muneribus perornatum,
Machabæorum libri duo licet non habeantur
in Canone Hebræorum; tamen ab Ec-
clesia inter diuinorum voluminum annume-
rantur historias. Prænotant autem prælia in-
ter Hebræorum duces gentesque Persarum
pugnāque sabbatorum & nobiles Macha-
bæi triumphos: scædus quoque amicitiarum
cum Romanorum ducibus, factaque lega-
tione.

Hæc non ha-
bentur in
Colum. f.

PRAEFATIONES LIBRO- RVM NOVI TESTAMENTI.

VANGELIORVM prædicationis quamvis quadrifaria sit, vna est tamen, quia ex vno eodemque ore diuinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina de vno fonte Paradisi manantia, quæ quadruplici vnione decurrunt, ac per totum mundum cælestis prædicationis ministrantes fluentia gratiæ & fidei virorem infundunt. Hæc est illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnem orbem euectus, leui iugo colla sibi cunctarum gentium subiicit. Hi sunt etiam quos sub quatuor animalium specie visio prophetalis scribit, id est, hominis, leonis, vituli & aquilæ. Namque primus vt homo, ordinem humanæ natiuitatis designat. Secundus, ad instar leonis rugientis, statim in principio sui diuinæ potestatis fortitudinem insonat. Tertius, victimam sacerdotis præmittens, quasi vitulum, mortem insinuat. Quartus, more aquilæ aspectans cælum, terram audis transuolat, atque natiuitatem Verbi occulta mysterij intelligentia penetrat. Sed & hæc tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam sequendo, ea tantummodo profecti sunt, quæ homo Christus Iesus in terris temporaliter gessit. Quartum animal contemplationis acie cælestia inspicit, & palmam operum, plurima diuinitatis sacramenta digessit. Et his primus & vltimus ea prædicauerunt, quæ ex ore Christi audierunt, vel quæ ab illo facta vel gesta viderunt. Reliqui medij duo, ea tantummodo, quæ ab Apostolis cognouerunt. Quorum quidem Matthæus Euangelium in Iudæa primus scripsit. Deinde Marcus in Italia. Tertius Lucas in Achaia. Vltimus Ioannes in Asia. Ex quibus solus tantum Matthæus prædicationis suæ historiam Hebræico perstrinxit stylo: reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt.

Epistolas Paulus Apostolus quatuordecim prædicationis suæ perstrinxit stylo; ex quibus

aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ, septem scripsit Ecclesiis, conseruans potius, non excedens numerum sacramenti, propter septiformem Spiritus efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses, ad Hebræos. Reliquas verò postmodum singularibus edidit personis, vt rursus illum septenarium numerum ad sacramentum vnitatis conuerteret. Argumenta autem earumdem Epistolarum hæc sunt. In primis Romanæ plebis fidem collaudat. Corinthios gemina doctrina castigat. Apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis. Ephesios magnificat in fide quam acceperunt. Laudat Colossenses, pro eo quod in fide steterunt. Philippenses Euangelium custodisse gratulatur. Thessalonicenses in prima Epistola fide creuisse & operibus: in secunda, persecutiones tolerasse fortiter gloriatur. Instruit quoque per Timotheum & Titum Ecclesias. Philemonem de emendato seruo Onesimo rogat. Vltimò Hebræos, qui in Christo crediderunt, & postmodum persecutionibus Iudaicis torti, a fide recesserunt, confortat, & ad gratiam Euangelij reuocat.

Petrus scripsit duas Epistolas, quæ * canonicæ nominantur. Scripsit autem eas, his qui ex circuncisione credentes, in dispersionem gentium erant. Quæ quidem videntur quibusdam esse planiores, dum tam profundis repletæ sint sensibus, vt per eas, qui possunt perferutari diuinæ scientiæ sensum, quasi per breue quoddam receptaculum, magna sibi mysteria reuelare contueantur.

Iacobus frater Domini scripsit vnā Epistolam, ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, cuius sententiæ immensam scientiæ claritatem legentibus videntur infundere.

Ioannes Apost. tres scripsit Epistolas, quarum prima officium charitatis commendans, tota in amore Dei & fraterna dilectione versatur. Secunda quoque, quæ electis scribitur, dilectionis hortatur officium: denotat etiam

seductores, & ab hæreticis admonet declinandum. Tertiam autem Gaio scripsit, in qua collaudat eum in studio veritatis, & opere misericordiæ. Deinde denotat proteruiam cuiusdam Diotrephi, & Demetrio perhibet testimonium veritatis.

Iudæ Epistola increpat blasphemantes in Christo & quosdam impudicos, sub exemplo impiorum, qui per superbiam & luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt: pro quibus admonet Ecclesiam, ut eos arguat, & ad penitentiam cohortetur.

Actuum Apostolorum historia, nascentis Ecclesiæ fidem opusque describit, cuius quidem scriptor Lucas Euangelista monstratur. Continet autem quæ in Iudæa, vel gentibus, per gratiæ sancti Spiritus, tam à Petro, quam ab omnibus Apostolis operata vel gesta sunt.

In Apocalypsi, Ioannes, postquam scribere septem iubetur Ecclesiis, aspicit filium hominis sedentem in throno, & vigintiquatuor seniores, & quatuor animalia procidentia ante thronum, in dextera quoque tenentis librum septem sigillis signatum, in quo bellum, egestas, mors, clamor interfectorum, finis quoque mundi notatur. Scribit deinde duodecim millia seruorum Dei, qui signantur in frontibus. Ibi septem Angeli tubis canunt, sequente grandine & igne cum sanguine in terram. Tertia quoque pars terræ ibi comburitur, &

tertia pars maris sanguis efficitur, astræque ipsa rutilantia tertiam partem fulgoris amittunt. Ibi de putei fumo locustæ producuntur, demoniorum accipientes potestatem lædendi, qui non sunt agni cruore signati. Præterea comedit Euangelista librum Testamenti, oris prædicatione suauissimum, & operis difficultate amarum. Metiturque celestis templum, describitque verba vigintiquatuor seniorum, & Arcam Testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque Michaëlis cum dracone, ruinamque draconis conspicit. Præterea & Antichristi figuram, habentem capita regni septem, & cornua potestatis & mysterium nominis narrat. Inter hæc & canticum Testamenti nouum, speculatürque Angelos gestantes phialas, cernitque similiter interitum bestiarum, vel beatitudinem eorum, qui vestimenta sui corporis absque macula, hoc est, absque carnis voluptate, seruauerunt. Exequitur denique interitum meretricis Babyloniarum, & nuptias agni, & aduentum iudicii, & interitum Antichristi, vel sempiternam punitionem diaboli. Ad vltimum memorat resurrectionem mortuorum, calique nouitatem & terræ, descriptionemque Hierusalem, flumen etiam baptismi, mundum lignum vitæ Dominum nostrum Iesum Christum, cui est honor, gloria, & imperium, in secula seculorum, Amen.

Explicit liber Proœmiorum.

BEATI ISIDORI IVNIORIS

HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIA IN VETVS TESTAMENTVM.

P R A E F A T I O.

HISTORIA sacrae legis non sine aliqua praenotatione futurorum, gesta atque conscripta est. Nec pertineret ad praefigurationis mysterium tam multiplex rerum umbra gestarum, nisi doceret Apostolus, dicens: Lex figuram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Proinde quaedam quae in ea figuratum dicta vel facta sunt, & sunt plena mysticis sacramentis, adiuvante superna gratia in hoc Opusculo exequentes inteximus, veterum & Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diuersis prae-
 rius flores lectos ad manum secimus: & pauca de multis breuiter perstringentes, plenaque etiam adicientes, vel ex aliqua parte mutantes, offerimus, non solum studiosis, sed etiam fastidiosis lectoribus satisfacientes, quos nimia longitudo sermonis abhorret. Breui enim expositione succincta, non faciunt de prolixitate fastidium. Prolixa enim vel obscura & occultata tædet oratio: brevis & aperta delectat. Et quia iam pridem iuxta litteram à nobis sermo totus contextus est, necesse est, ut precedentis historiae fundamentum, allegoricus sensus sequatur. Nam figuratiter quaedam ex his intelliguntur verè, tanquam prophetica indicia precedentia futurorum. Sane non omnia, quae in lege & Prophetis scripta sunt, mysteriorum enigmatibus obreantur: sed pro his, quae aliquid significant, etiam quae nihil significant connectuntur. Sicut enim in Cytharis & huiusmodi organis musicis, non quidem omnia quae tanguntur, sonorum aliquid resonant, sed tantum chordae: cetera tamen in toto Cythara corpore ideo facta sunt, ut essent ibi, quod nec tarentur & quo tenderetur illa quae ad cantilenam suauitatem modulaturus est artifex: ita in his prophetis narrationibus, quae obreantur, aut aliquid sonant in significationem futurorum: aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, ut sit unde illa significantia, tanquam sonantia connectantur. Has autem rerum gestarum figuras super veteris testamenti historias, de mysticis thesauris sapientium, ut praediximus, depromentes, in unam formam compendio breuitatis contraximus: in quibus lector non nostra legit, sed veterum relegit. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea, ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab auctoribus Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo, Casuano, Augustino, Fulgentio, ac nostris insigniter temporibus eloquenti Gregorio.

Meminit
hunc librum
Sixtus Se-
necis lib. 4.
Bibliotheca
ex ianctis.

INDEX CAPITVM IN GENESIM.

1	Praemissio operis ab exordio mundi.	17	De natiuitate Isaac & expulsionem Agar cum filio.
2	De operibus sex dierum.	18	De eo quod obtulit Abraham filium suum.
3	De paradisi condicione vel hominis.	19	De Isaac & Rebecca.
4	De preceptis Dei & persuasione serpentis.	20	De Cetura, siue de morte Abraham.
5	De peccato primorum hominum, siue supplicio.	21	De eo quod Isaac cum Rebecca lusit.
6	De Cain & Abel, eorumque progenie.	22	De puteis, quos fodit Isaac.
7	De Archa, siue de diluuiio mundi.	23	De Esau & Iacob.
8	De Noe & benedictionibus eius in maximis minimisque collatis filiis.	24	De scala, quam in visione vidit Iacob.
9	De Nemrot gigante, & confusione linguarum.	25	De Lia & Rachel, & de duabus ancillis.
10	De egressu Abraham à Chaldaeis.	26	De fuga Iacob & Rachel, quae furata est deos patris sui.
11	De victoria Abraham & Melchisedech.	27	De luctu Iacob cum angelo.
12	De sacrificio Abraham & promissione Dei.	28	De Dina, & partu Rachel, & incestu Ruben.
13	De Sara & circumcisione Abraham.	29	De Iuda, qui dormiuit cum nuru sua.
14	De tribus viris, qui venerunt ad ilicem Memre.	30	De historia Ioseph.
15	De Sodomis & de Loth, & filiabus eius.	31	De benedictionibus Patriarcharum.
16	De Abimelech, qui Saram ducere uxore voluit.		

CAPVT I.

Quod est, Præmissio operis ab exordio mundi.

REATVRA cæli & terræ quomodo historialiter ab exordio principij condita sit, legimus: sed qualiter in Ecclesia spiritualiter à doctõibus accipiat, intelligamus. In principio fecit

Genes. 1.

Ioan. 8.

Deus cælum & terram. Principium Christus est: sicut ipse in Euangelio ait: Ego sum principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principio fecit Deus cælum: id est, spiritales, qui cælestia meditantur & quærunt. In ipso fecit & carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. Terra autem erat inanis & vacua. Terra scilicet carnis nostræ inanis & vacua erat, priusquam doctrinæ acciperet formam. Et tenebræ erant super faciem abyssi: quia delictorum cæcitas, & ignorantie profunda obscuritas, corda nostra tegebat. Et spiritus Dei ferebatur super aquas. Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosum & fluidum, quasi super aquas iam superferebatur, in quo subsisteres requiesceremus, cuiusque viuificaremur statu, & cuius vnda ablueremur.

De operibus sex dierum.

CAP. II.

al. conuer-
sione.al. tenebro-
sis.

Ephes. 5.

Dixit quoque Deus: Fiat lux: id est, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucē fidei dedit, quia prima est in cōfessione fides. Vnde & ipsum primum in mādatis præceptum est, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Propter quam fidem ipse Dominus etiam visibiliter in mūdo apparere voluit. Iam tunc Deus, iuxta præscientiæ suæ gratiam, diuisit iustos, id est, filios Dei & lucis, a peccatoribus tanquam à tenebris, istos vocans diem, illos noctem, nam quod in lucis nomine iusti appellantur, audi Apostolum, Fuiſtis, inquit, aliquādo tenebræ, nunc autem lux in domino. Deinde secunda die disposuit Deus firmamentum, id est solidamētum sanctarum scripturarum, firmamentum enim in Ecclesia, scripturæ diuinæ intelliguntur, quia cælum plicabitur sicut liber. Discreuitque super hoc firmamentum aquas, id est, cælestes populos Angelorum, qui non opus habent hoc suscipere firmamentum, vt legentes audiant verbum Dei. Vident enim semper & diligunt eū, sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ, super infirmitatem inferiorum populorum, vt ibi suspicientes, cognoscant qualiter discernant inter carnalia & spiritalia, qualiter inter aquas superiores & inferiores. Post hæc die tertia collegit in vnum aquas inferiores salſas: hoc est, homines infideles, qui

E cupiditatum tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatiuntur, & in seipſis quasi amaritudo includuntur. Segregauitque ab eis aridam, populum scilicet fontem fidei sitientem, fixitque dehinc superborum limites, & coërcuit eos: ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam id est animā sitientem Deū conturbent, liceatque ei germinare bonorum operum fructus secundū genus suum, diligens proximum in subsidiis necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, vt ex sua infirmitate compatiatur ad subueniendū indigentibus. Producing lignum forti robore & fructiferum, id est, beneficium, ad eripiendū eum qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbendo protectionis vmbraculum valido robore iusti iudicii. Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixā, id est, Euangelistæ & doctores scripturæ sacræ disputando coherentes, & omnibus inferioribus lumen sapientiæ demonstrantes. Prodiit etiam simul & cetera micantium sydærum turba: id est, diuersarum virtutum in Ecclesia numerositas: quæ in huius vitæ obscuritate, tanquam in nocte refulgentes, diuidant in hoc firmamēto scripturæ sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum, & tenebras paruulorum, & sint in signis virtutum & miraculorum. Sint etiam in tempora & annos: quia prædicatores propriis temporibus viuunt & transeunt: verbum autem Domini manet in æternum. Quare autem terra primo germinauerit, deinde facta sint luminaria: nisi quia post opera bona venit illuminatio: lucis ad contemplandam speciem supernæ virtutis? Inter hæc, die quinta facta sunt in aquis reptilia animarum viuarum: homines scilicet renouati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt & volatilia: id est, & sanctæ animæ ad superna volantes. Post hæc, sexta die producit terra animam viuam, quando enim caro nostra abstinens se ab operibus mortuis, viuā virtutū germina parurit, secundum genus scilicet suum: id est, vitā imitando sanctorum, sicut ait Apostolus: Imitatores mei estote. Secundum quippe genus nostrum viuimus, quando in opere bono sanctos viros quasi proximos imitatur. Deinde produxit terra bestias: id est, homines in potetia rerum siue ferocitate superbia. Similiter & pecora: id est, fideles in simplicitate vitæ viuentes. Serpentes quoque innoxios: sanctos scilicet viros, astutia viuacitate bonum à malo discernentes, & in quantum fas est, reptando scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna, non illos venenosos, qui se in huius mundi terrenis cupiditatibus collocant.

al. diu-
cent.
al. intelli-
gentia.

al. qui.

1. Cor. 4.

De paradisi conditione vel hominis,

CAP. III.

Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam: perfectum scilicet virum, qui non quemlibet sanctorum virorum imitatio, sed ipsam veritatem contemplabiliter intendo, operatur iustitiam, ut ipsam intelligat & sequatur. Ad cuius imaginem factus est, secundum veritatem. Iste etiam accepit potestatem piscium maris & volatilium celi, pecorumque, ferarum quoque atque reptantium: quia spiritalis quilibet effectus, & Deo similis factus, secundum Apostolum iudicat omnia: ipse autem a nemine iudicatur. Quod verò sequitur, masculinum & feminam fecit eos, spirituales in ecclesia & obedientes ostendit: quia sicut viro subdita est mulier: sic spiritali & perfecto viro obediens est is qui minus perfectus est: sicut Apostolus ait. Rogamus vos fratres, ut cognoscatis eos qui in vobis laborant, & præsunt vobis in domino. Dicitur enim eis: Crescite & multiplicamini, siue in linguis, siue in spiritalibus intelligentiæ gradibus: ut dominentur rationis intellectu omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilium animantium. Omnis autem herba seminalis & omne lignum fructuosum, quod hominibus datum est in esca, fideles sunt de oblationibus suis sanctorum necessitatibus communicantes. Unde Apostolus ait: Nā si in spiritalibus participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Hæc sunt fructifera ligna. In istis ergo gradibus, tanquam in quibusdam diebus, vespere est ipsa perfectio singulorum operum, & mane inchoatio sequentium. Post istorum itaque quasi sex dierum opera bona valde, sperat homo quietem, mente constitutus in spiritali paradiso: quo significatur vita beata, ubi fons est sapientiæ diffusus in quatuor partes virtutum: ubi edat ligni vitæ gratiam, ubi viles disciplinas morum quasi fructus lignorum carpat. Est namque paradisos vita beatorum. Quatuor flumina, quatuor virtutes. Virtus est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus diuinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum. Cuius scilicet partes quatuor principales, quæ designantur per quatuor paradisi flumina: Prudentia, Fortitudo, Iustitia, Temperantia. Prudentia est rerum diuinarum humanarumque, prout homini datum est, scientia: per quam intelligitur quid cauendum sit, & quid faciendum. Et hoc est quod in Psalmo legitur: Mirabilia testimonia tua. Fortitudo est animi patientia & longanimitas & perseverantia in bonis operibus, & victoria contra vitiis generis. Iustitia est animi nobilitas unicuique rei propriam tribuens dignitatem.

A In hac diuinitatis cultus & humanitatis iura, vera iudicia & æquitas totius vitæ conseruatur. Temperantia est vitæ modus, ne quid nimis homo vel amet, vel odio habeat: sed omnes huius vitæ varietates considerata temperet diligentia. Hæc sunt quatuor flumina. Ligna eius, omnes viles virtutes & disciplinæ lignorum fructus, mores piorum. Lignum vitæ, ipsa bonorum omnium mater est sapientia: de qua scriptum est Salomone dicente: Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam: & qui tenuerint eam, beatus. Lignum scientiæ boni & mali, transgressio est mandati, experimentum veritatis pariter & erroris. Hactenus sex dierum opera qualiter in Ecclesia spiritaliter intelligantur, explicata sunt. Deinde quid in figuram seculi significant, subiiciendum est. Sex diebus consummauit Deus omnia opera sua, & septimo requieuit. Sex ætatibus humani genus in hoc seculo per successiones temporum Dei opera insinuat. Quarum prima est ab Adam usque ad Noë: secunda à Noë usque ad Abraham: tertia ab Abraham usque ad Dauid: quarta à Dauid usque ad transmigrationem in Babyloniam: quinta deinde usque ad humilem aduentum domini nostri Iesu Christi: sexta quæ nunc agitur, usque quo mundus finiatur, donec excelsus veniat ad iudicium. Septima verò intelligitur in requie sanctorum, non in hac vita, sed in alia, ubi vidit requiescentem pauperem diues ille cum apud inferos torqueretur: quæ scilicet non habet vespere: quia eam iam nullus ibi rerum defectus, terminusque claudit. Pergamus ergo breuiter per has omnes mundi ætates, & replicantes ordinem temporum eorum, iustitiæ eius differentias distinguamus. Primo enim seculo factus est, tanquam lux homo in paradiso. In qua ætate filios Dei in lucis nomine diuidit Deus à filiis hominum, quasi à tenebris: fitque huius diei vespere diluuium. Secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam & aquam: Archa utique illa quæ natauit inter pluuiam & maria, huius vespere fuit confusio linguarum. Tertium seculum factum est, quando separauit populum suum à gentibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, ut proferrer germen herbarum & lignorum: id est, sanctos & fructum sanctarum scripturarum. Huius vespere fuit, peccatum & malitia pessimi regis Saül. Inde quartum seculum coepit à Dauid, quando constituit Deus luminaria in firmamento celi: id est, splendorem regni, tanquam solis excellentiam, & in lunæ specie Soli obtemperantem tanquam synagogam, & stellas principes eius. Cuius ætatis fit vespere in pec-

M iiii

1. Cor. 2.

1. Thess. 5.

Rom. 15.

Genes. 2.

Quæ sequuntur hominibus in meritis notata suntque distinctiones quatuor virtutum, non habetur in quibusdam C. M. S.

Psalm. 112.

Pro. 3.

al. insigniunt

catis regum, in quibus gens illa meruit captiuari in Babyloniam. Porro quinto seculo, id est in transmigratione Babyloniarum, facta sunt quasi animalia in aquis, & volatilia cæli: quia tunc Iudæi inter gentes, tanquam in mari viuere cœperunt: nec habebant stabilem locum, tanquam volantes aues. Huius dici quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum: quando sic excæcati sunt, ut etiam dominum Iesum Christum non possent agnoscere. Iam sextum seculum fit in aduentu domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est: sic in ista sexta ætate seculi secundus Adam, id est, Christus in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viuentem, hic in spiritum viuificantem. Et sicut in illa die fit anima viuua: sic in isto seculo vitam desiderantes æternam. Et sicut in illo sexto die serpentium & ferarum genera terra produxit: ita & in hac sexta ætate seculi, gentes vitam appetentes æternam ecclesiæ generauit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestauit, & quemadmodum in illo die creatus est malculus & femina: sic in ista seculi ætate manifestatur Christus & Ecclesia. Et sicut ibi præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus, & cæli volatilibus: ita Christus in hac ætate gentibus, populis & nationibus ut ab eo regatur, vel carnali concupiscentiæ dediti, sicuti pecora, vel terrena curiositate obscurati quasi serpentes, vel elati superbia quasi aues. Et sicut in illo die pascitur homo & animalia quæ cum eo sunt herbis seminalibus & lignis fructiferis, & herbis viridibus: sic in ista ætate spiritalis homo, qui bonus minister est Iesu Christi, cum ipso populo spiritaliter pascitur sanctarum scripturarum alimentis, & lege diuina ad concipiendam fecunditatem rationum atque sermonum, tanquam herbis seminalibus, partim ad *humilitatem morum, conuersionis humanæ, tanquam lignis fructiferis, partim ad vigorem fidei, spei, & charitatis in vitam æternam, tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationum arescunt, sed spiritalibus cibis sicut istis alimentis pascitur, ut multa intelligat. Carnalis autem, id est, paruulus in Christo, tanquam pecus Dei, ut multa credat, quæ intelligere nondum potest: tamen eisdem cibis omnes habent. Huius autem ætatis quasi vespera, utinam nos non inueniat. Illa est enim, de qua dominus dicit, Putas veniens filius hominis inueniet fidem super terram? Post istam vesperam fiet mane, cum ipse dominus in claritate venturus est. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis, hi quibus dictum est:

E Estote perfecti, sicut pater vester qui in cælis est. Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui vesperam non habet. Sequitur hinc recapitulatio vniuersæ cõditæ creaturæ. Istæ generationes cæli & terræ quædo creatæ sunt, in die quo fecit Deus cælum & terram, mare & omne virgultum agri, omnemque herbam regionis, antequam esset super terram. Superius septem dies enumerati sunt; nunc vnus dies dicitur, quo fecit Deus cælum & terram, omne virgultum agri, & omnem herbam regionis. Huius dici nomine, omne tempus huius vitæ significatur, in quo cælum & terra factum est: id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur, administrantur atque existunt. Sed quid sibi vult quod nunc nominato cælo & terra, adiecit virgultum agri & herbam regionis: & tacuit cætera quæ sunt in cælo & in terra, vel etiam in mari: nisi quia per virgultum agri inuisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima? Dictum autem est virgultum, propter vigorem vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde quod addidit, antequam esset super terram, intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram recte esse dicitur. Vnde & adiecit. Nondum enim pluerat Deus super terram: quasi aperte diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus scripturarum pluuiam doctrinæ dominus ad animam irrigandam concesserat; nondum propter hominem, qui est terra, dominus noster nubilum carnis nostræ assumpserat, per quod imbrem sancti Euangelij largissimum infudit. Quod verò subiunxit, & homo non erat qui operaretur terram: hoc signat, quia nullus homo operatus est in virginem, unde natus est Christus. Ipse est enim lapis de monte abscessus sine manibus: id est, absque coitu & humano semine de virginali utero, quasi de monte humanæ naturæ, & substantia carnis abscessus. Sed fons ascendebat ex terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Terra autem mater virgo domini Maria rectissime accipitur: de qua scriptum est: *Aperiat terra & germinet saluatorem.* Quam terram irrigauit Spiritus sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur. Formauit igitur dominus hominem de limo terræ: id est, factus est Christus, iuxta quod ait Apostolus, ex semine David secundum carnem, tanquam de limo terræ. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: utique infusionem sancti Spiritus, qui operatus est hominem Christum. Et factus est homo in animam viu-

Añ. 10.

al. vtilitatem.

Luce 18.

Math. 1.

Gen. 2.

Dan. 2.

Esa. 45.

Rom. 1.

tem: scilicet, vt qui perfectus erat Deus, A perfectus crederetur & homo. Plantauerat autem dominus Deus paradisum voluptatis à principio. Paradisus Ecclesia est. Sic enim de illa legitur in Canticis Canticorum: Ortus conclusus soror mea. A principio autem paradisus plantatur: quia Ecclesia Catholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluius de paradiso exiens, imaginem portat Christi, de paterni fontis fluentis irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis, & dono baptismi. De quo benè per Prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluius gloriosus, exiliens in terram sitientem. Quatuor autem paradisi flumina, quatuor sunt Euangelia, ad prædicationem in cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, oēs B Sancti sunt; fructus eorū, opera eorū. Signum vitæ, sanctus sanctorum, utique Christus: ad quem qui porrexerit manum, viuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, proprium est voluntatis arbitriū, quod in medio nostri est positum, ad discernendum bonum vel malum. De quo, qui relictæ Dei gratia gustauerit, morte morietur. Tulit igitur Deus hominem, & posuit eum in paradiso. Assumpsit Deus carnem, & factus est caput Ecclesiæ. Vt operaretur & custodiret illum: id est, vt voluntate patris ex omnibus gentibus Ecclesiam adimpleret, atque impleretur sermo quem dominus dixit: Ego seruabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui. Dixit quoque Deus: Non est bonum esse hominem solum. Arguuntur hæretici, qui Christum solum hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adiutorium simile sibi: quia in ipso homine suscepto, Ecclesia Deo copulata est. Appellauit autem Adam nominibus suis cuncta animantia & volatilia cæli, & bestias terræ: significans gentes, quæ saluæ fierent in Ecclesia, & per Christum nomen erant accepturæ quod prius non habuerant. Sicut scriptum est: Et vocabo seruos meos nomine alio. Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius: Vtique, quoniam quamuis fidelis aut iustus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. Quis enim (inquit Moyses) similis tibi in Diis domine? Nam & David ait: Speciosus forma præ filiis hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus: sicut & in Apocalypsi dicitur: Nemo inuentus est dignus, neque in cælo, neque in terra, neque infra terram, aperire librum, nisi leo de tribu Iuda. Immisit ergo dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & edificauit costā, quam tulerat de Adam, in mu-

lierē. Dormit Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Christus, dormit in cruce, pungitur latus lancea, & profluunt sacramenta, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem cantat Propheta, dicens: Ego dormiui & quieui & resurrexi, quoniam dominus suscitauit me. Sequitur. Et posuit carnem pro ea. Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. Dixit quoque Adam: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quia siue sancti spiritales & fortissimi in tentationibus, siue minus perfecti, vtrique vnum corpus Christi sunt, & vna Ecclesia. Hæc vocabitur virago: quoniam de viro sumpta est. Sic & à Christo Ecclesiæ nomen datum Christianum, quæ de eius latere sumpta est. Hæc igitur omnia facta sunt in figura, quæ erant in Ecclesia profutura. Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne vna. Hoc interpretans Apostolus ait: Hoc autem dico in Christo & in Ecclesia. Ergo quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit patrem, cum dicit: Ego à patre exiui, & veni in mundum. Ioh. 16. Phil. 2. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Reliquit & matrem: id est, Synagogam Iudeorum, veteri testamento carnaliter inhaerentem, quæ illi erat mater ex semine David secundum carnem: & adhæsit uxori suæ, id est, sanctæ Ecclesiæ, vt in pace noui testamenti essent duo in carne vna: quia cum sit Deus omnia apud Patrem, per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, vt illius capitis corpus esse possimus. Post hæc vocatur Eua vita & mater viuorū, quæ de viri sui latere sumpta est. Et dominus dicit in Euangelio: Si quis non manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Iam dehinc præceptum, quod accepit figuraliter Christus, nos accipimus in illo: quia vnusquisque Christianus non incongruè gestat personam Christi, dicente ipso domino: Quod fecistis vni ex minimis meis, mihi fecistis. Matt. 25.

De præceptis Dei & persuasione serpentis,
CAP. IIII.

Dicitur ergo Eua: Ex omni ligno paradisi comede. De ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas. Præcipitur enim nobis vt fruamur omni ligno paradisi, quo significantur spirituales deliciæ. Fructus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, con-

Cant. 4.

Ioh. 17.

Isa. 65.

Ps. 85.

Ps. 44.

Apo. 5.

Ps. 1.

Ephe. 5.

Ioh. 16.

Phil. 2.

Ioh. 6.

Matt. 25.

Gal. 5.

Genes. 3. tinentia, sicut dicit Apostolus. Et non tange-
mus lignum in medio paradisi plantatum
scientiæ boni & mali: id est, ne velimus super-
bire de natura arbitrij nostri, quæ media est,
ut decepti post scientiam boni, experiamur &
malum. Serpens autem ille sapientior omnium
bestiarum, indicat diabolum: qui inde serpens
dicitur, quod volubili versatur astutia. Sed
quid est quod ipse per mulierem decepit, &
non per virum? Quia non potest ratio nostra
seduci ad peccandum, nisi præcedente dele-
ctatione in carnali infirmitatis affectu: quæ
magis obtemperare debet rationi, quam in
viru dominari. Hoc enim in vnoquoque ho-
mine geritur, in occulto quodam secretoque
conjugio. Suggestionem quippe serpentem
accipimus: mulierem verò animalem corpo-
ris sensum: rationem autem viru. Ergo quan-
do occurrit mala suggestio, quasi serpens lo-
quitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illius
suggestionis, & refrenante ratione, consensus
explendi operis non succedat: sola mulier vi-
detur comedisse illicitu. Quod si ipsum pec-
catum etiam mens perpetrandum decernat,
iam vir deceptus est, iam mulier cibum de-
disse viro videtur. Illecebræ enim consenti-
re, de ligno prohibito manducare est. Tunc
quippe iure à vita beata, tanquam à paradiso
expellitur homo, peccatumque ei imputa-
tur, etiam si non subsequatur effectus: quia et-
si non est in factis culpa, in consensione ta-
men rea tenetur conscientia. Hæc secundum
anagogen. Caterum iuxta metaphoram po-
terit callidus serpens iste, hæreticorum versu-
tiam designare. Nonnulli enim loquacius at-
que subtilius promittunt illicita curiositate
secretorum, ad apertionem atque scientiam
boni & mali: & in ipso homine, tanquam in
arbore quæ plantata est in medio paradisi,
eam dignoscant demonstrare. Contra
hunc serpentem clamat Apostolus, cum di-
cit: Metuo, ne sicut serpens Euam seduxit a-
stutia sua: sic sensus vestri corrumpantur. Se-
ducitur autem verbi huius serpentis carnalis
nostra concupiscentia, & per illam decipitur
Adam, non Christus sed Christianus. Dicit
ergo iste ad mulierem. Cur præcepit vobis
Deus, ut non comederetis ex omni ligno pa-
radisi? Sic & hæreticorum curiosa cupiditas,
sic pravi prædicatores ad diligendam erroris
fallaciam, auditorum carnalium corda suc-
cendunt, dicentes: Quare fugitis scientiam
habere latentem? Noua semper exquirite,
boni malique scientiam penetrare. Vnde ap-
ud Salomonem mulier illa hæreticorum spe-
ciem tenens, dicit: Aquæ furtivæ dulciores
sunt, & panis absconditus suavior. Subiecit
deinde idem serpens. Quacumque die co-

mederitis ex eo, statim aperientur oculi ve-
stri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum.
Sic & omnes generaliter hæretici diuinitatis
meritum profitentur, atque scientiæ pollici-
tatione decipiunt, & reprehendunt eos, quos
simpliciter credentes inuenerint. Et quia om-
nino carnalia persuadent, quasi ad carnalium
oculorum apertionem conantur adducere,
ut interior oculus obscuretur.

De peccato primorum hominum, siue supplicio,
C A P. V.

V Iditigitur mulier quod bonum esset li-
gnum, tulitque de fructu illius, & co-
medit. Mulier comedit antea quam vir: ideo
quia facilius carnales persuadentur ad pec-
catum, nec tam velociter spirituales decipiun-
tur. Et dedit viro suo, & comedit: utique quia
post delectationem carnalis concupiscentiæ no-
stræ, etiā nostra ratio subiicitur ad peccandum.
Cumque cognouissent se esse nudos, con-
suerunt folia fici. Foliis fici se contegunt, qui
seculū asperū amplectuntur, qui prurigne vo-
luptatis carnalis afflantur: quique decepti
hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, te-
gumenta mendaciorum, tanquam fici folia
colligunt, facientes sibi succinctoria prauita-
tis, cum de domino vel Ecclesia mentiuntur.
Cumque audiissent vocem Dei deambulan-
tis in paradiso ad auram post meridiem. Deam-
bulat Deus in illis, & non stat, qui stabiles in
eius præcepto non perseverant. Et bene ad
auram post meridiem: quia iam ab eis aufer-
tur lux illa feruentior veritatis, appropinquā-
tibus errorum tenebris. Absconderunt se à
facie Dei in medio ligni paradisi. In medio
autem ligni se abscondit, qui auersus à præ-
cepto creatoris, in erroris atque arbitrij sui
voluptatibus viuunt. Vocauitque Deus Adam,
& dixit: Vbi es? Hic ostēdit, quod si qui à fide
vel bonis operibus ad mendacia sua deside-
riaque labuntur, non despiciat illos Deus: sed
adhuc ut redeant per poenitentiam vocat:
quia non vult mortem peccatoris, sed ut con-
uertatur & viuat. Ergo non est desperandum
quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij
ad spem indulgentiæ prouocentur. Dicitur
autem post hæc serpenti: Maledictus eris in-
ter omnia animantia. Super pectus tuum &
ventrem gradiēris. Nominis peccatoris, signifi-
catur superbia mentis: nomine autem vētris
significantur desideria carnis: his enim dua-
bus rebus serpit diabolus ad eos quos vult
decipere: id est, aut terrena cupiditate & lu-
xuria, aut superbiæ insana ruina. Et terram
manducabis: id est, ad te pertinebunt, quos
terrena cupiditate deceperis. Omnibus die-

bus vitæ tuæ, id est, omni tempore quo ages A hanc potestatem, ante illam ultimam pœnam iudicij. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Semen diaboli, est peruersa suggestio. Semen autem mulieris, fructus est boni operis, quo peruersa suggestioni resistitur. Ipsa caput illius conteret, si cum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit. Ille insidiabitur calcaneo ipsius: quia mentem quam prima suggestionem non decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem hoc quod dictum est, Inimicitias ponam inter te & mulierem, de virgine, de qua dominus natus est, intellexerunt: eo quod illo tempore ex ea dominus nasciturus, ad inimicum deuincendum, & ad mortem, cuius ille auctor erat, destruendam, promittebatur: sicut in David scriptum est: De fructu ventris tui ponā super sedem tuā. Nam & illud quod subiunctum est: Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, hoc de fructu vêtis Mariæ, qui est Christus, intelligunt: id est, tu eū supplantabis, vt moriatur. Ille autem victor resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & David dixerat ex persona patris ad filium: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum. De pœna autem mulieris quid significat quod ei dicitur, in dolore paries filios? nisi quia * voluntas carnalis, cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores: atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios. Quod verò adiecit, Et conuersio tua ad virum tuum, & ipse dominabitur tui: hoc significat, quod illa carnalis * volūtas, quæ cum dolore luctauerat, vt faceret consuetudinem bonam, iam ipsis erudita doloribus, cautior fit: & ne corrumpat obtemperat rationi, & libenter seruit quasi viro iubenti. Vocatur deinde Eua mater viuorum, quæ de viri latere facta est. Et dicit dominus in Euangelio, Si quis non manducauerit meā carnem, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Et omnia quæ illic intelliguntur enucleatim, minutatimque tractanda. Christum & Ecclesiam proloquuntur, siue in bonos Christianos, siue in malos. Neque frustra dixit Apostolus, Adam qui est forma futuri, vt illud, Relinquet homo patrē, & reliqua. Vocaturque dehinc mater viuorū, id est, recte factorum: quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significatur. Iam verò per sententiam quæ in virum refertur, ratio nostra arguitur: quæ & super peccati concupiscentia seducta, & a paradiso

beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum quasi spinas & tribulos. Sic tamen dimittitur a paradiso beatitudinis, vt operetur terram, id est, vt in corpore isto laboret & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, & viuere in æternum. Manus autem porrectio benè significat crucem vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æterna recuperatur. Accepit etiam tunicā pelliceam diuino iudicio: quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem a carnalibus sensibus abstractæ voluptates, quæ carnaliter viuētem diuina lege consequuntur & contegunt. Qui si se aliquando ad Deum cōuerterit, per flammeā frameā id est, per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemendo, & per Cherubim, id est per plenitudinem scientiæ, quod est charitas, perueniet ad arborem vitæ Christum, & viuet in æternum. Cherubim namque plenitudo scientiæ interpretatur. Framea verò versatilis posita ad custodiendā viā ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arbore vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam scilicet molestiarum, & scientiæ plenitudinem, id est, per charitatē Dei & proximi. Plenitudo enim legis charitas est. Rom. 13.

De Cain & Abel, eorūque progenie,
CAP. VI.

Adam verò cognouit vxorē suam, quæ Genes. 4. cōcepit & peperit Cain. Rursumque peperit fratrem eius Abel. Natiuitates duorum filiorum Adam, similitudinē habent duorum populorū, qui erant diuersis tēporibus ad fidem venturi, pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium, & Cain agricola. Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur: Abel autem sacrificium ex ouibus & earū adipe suscipitur: ita noui Testamēti fides ex innocentia gratia Deum laudans, veteris testamenti terrenis operibus antepositur. Dixit Deus ad Cain, Si rectē offeras, rectē autem non diuidas, peccasti. Vtique, quia & si Iudæi antea rectē illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt: quia Christo veniente, iam tempus noui Testamenti a tempore veteris Testamenti non distinxerunt. Quia si obtemperasset Deo Cain, dicenti, Quiesce: sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, & ad se conuertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens & cōfitens Deo: ac si adiutus indulgentiæ gratia, ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi

2f. 131.

2f. 90.

al. voluptas

al. voluptas

Sequentia nō habent in C. M. S. sed nec in alio Codicē antiquo 130. im. press. Iuan. 6.

Rom. 5.

Ps. 40.

Rom. 10.

Verba sunt
D. Augusti.
lib. 12. contra
Faustum,
cap. 10.

dominante, seruus peccati fratrem occideret E
innocentē: Sic & Iudæi, in quorum hæc figu-
ra gerebatur, si quiescerent à sua perturba-
tione, & tempus salutis per gratiam in remis-
sionem peccatorum cognoscentes, audirent
Christum dicentem, Non veni vocare iustos
sed peccatores in penitentiam: tunc ad se
conuerterent peccatum suum in confessione,
sicut in Psalmo scriptum est: Ego dixi do-
mine miserere mei: sana animam meam quia
peccaui tibi: eidemque peccato quamdiu
esset adhuc in eorum mortali corpore, per
spem gratiæ liberi dominaretur. Tunc autem
ignorantes Dei iustitiam, & suā volentes con-
stituere, elati de operibus legis, non humiliati
de peccatis suis non quieuerunt, sed offende-
runt in lapidem offensionis, & exarserunt in
iracundiam, aduersus Christum: cuius ope-
ra videntes esse Deo accepta, doluerunt. Ita-
que post hæc occiditur Abel minor natu, à
fratre maiore natu. Occiditur Christus caput
populi minoris natu, à populo Iudæorū ma-
iore natu: ille in cāpo, iste in Caluariæ loco.
Interrogat Deus Cain, non tanquam ignarus
eum à quo discat: sed tanquam iudex reum
quem puniat. Et dicit: Vbi est frater tuus? Ille
respondit nescire se, nec eius se esse custodē.
Vique nunc quid nobis respondent Iudæi,
cum eos Dei, hoc est sanctarum scripturarū
voce, interrogamus de Christo? Nescire se
Christum respondent. Fallax enim Cain
ignoratio, Iudæorum est falsa negatio. Ef-
fent autem quodammodo Christi custodes,
si Christianam fidem accipere ac custodire
voluissent. Dixit Deus ad Cain: Quid fecisti?
Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de ter-
ra. Sic arguit in scripturis sanctis vox diuina
Iudæos. Habet enim magnam vocem Chri-
sti sanguis in terra: cum eo accepto, ab om-
nibus gentibus responderetur Amen. Hæc est
vox clara sanguinis Christi, quam sanguis
ipse exprimit ex ore fidelium eodem san-
guine redemptorum. Dixit Deus ad Cain.
Maledictus eris à terra, quæ aperuit os suū,
& suscepit sanguinem fratris tui de manu
tua. Non dixit maledicta terra, sed terra quæ
aperuit. Maledictus est enim populus Iu-
dæorum infidelis, à terra, id est, ab Ecclesia:
quæ aperuit os suum in confessione peccato-
rum omnium de manu persecutoris, nolentis
esse sub gratia, sed sub lege: ut esset ab Ec-
clesia maledictus, id est, ut ostenderet
eum Ecclesia maledictum, testificante Apo-
stolo: Quicumque enim sub operibus legis
sunt, sub maledicto legis sunt, cum operatus
fueris terram non dabit tibi fructus suos. In
ipsa enim terra quam Christus portauit: id
est, in eius carne, ipsi operati sunt salutem

nostram, crucifigendo Christum, qui mor-
tuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis
dedit eadem terra virtutem suam: quia non
iustificati sunt virtute resurrectionis eius, qui
resurrexit propter iustificationem nostram,
qui & si crucifixus est ex infirmitate carnis,
vixit tamen in virtute Dei. Hæc est ergo vir-
tus terræ illius, quam non ostendit impiis &
incredulis. Vnde nec resurgens eis à quibus
erat crucifixus apparuit, tanquam Cain ope-
rantem terram, ut granum illud seminaretur.
Vagus & profugus eris, siue, ut in Septua-
ginta scriptum est, gemens & tremens eris
in terra. Nunc ecce, quis non videat, quis nō
agnoscat in totam terram quacunque disper-
sus est ille populus, quomodo sit vagus in
gentibus & profugus ab Hierusalem, quo-
modo gemat mœrore amissi regni, & tremat
terrore sub innumerabilibus populis Chri-
stianis? Ideoque respondit Cain dicens:
Maior est iniquitas mea, quam ut veniam
merear. Ecce eiicis me hodie à facie terræ,
& à facie tua abscondat, & ero vagus &
profugus in terra. Igitur omnis qui inue-
nerit me, occidet me. Verè inde vagus &
profugus gemit & tremat: ne regno etiam
terreno perditio, ista visibili morte occida-
tur. Hanc dicit maiorem causam, quam eam
quod ei terra nostra non dat virtutem suam,
ne spiritaliter moriatur. Carnaliter enim sa-
pit, & abscondi à facie Dei, id est, iratum
habere Deum, graue non putat: sed hoc ti-
met, ne inueniatur & occidatur. Carnaliter
enim sapit, tanquam operans terram, cuius
virtutem non accepit. Sapere autem secun-
dum carnem, mors est: quam non intelli-
gens ille amisso regno gemit, & corpora-
lem mortem tremat. Sed quid ei respondit
Dominus? Nequaquam ita fiet: sed omnis
qui occiderit Cain, septuplum punietur:
siue (ut Septuaginta transtulerunt) septem
vindiectas exsoluet: id est, non sic quomodo
dicis corporali morte interibit genus im-
pium carnalium Iudæorum. Sed quicun-
que eos ita perdiderit, septem vindiectas,
exsoluet: id est, auferet ab eis septē vindiectas
quibus alligati sunt propter reatum occisi
Christi. Hoc enim toto tēpore (quod septe-
nario dierum numero voluitur) quod non in-
terit gens Iudæa, satis apparet fidelibus
Christianis: sed quod subiectionem solam
dispersionemque meruerint: iuxta quod ait
scriptura, Ne occideris eos, ne quando obli-
uiscantur legis tuæ, disperse illos in virtute
tua & destrue eos. Posuit Dominus in Cain
signum, ut non cum interficeret omnis
qui inuenisset eum. Hoc reuera mirabile
est quemadmodum omnes gentes quæ à
Romanis

Psa. 52.

Romanis subiugata sunt, in ritum Romanorum sacrorum transferunt, eorumque sacrilegia obseruanda & celebranda susceperunt. Gens autem Iudæa siue sub paganis regibus siue sub Christianis, non amittit signum legis & circumcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisque distinguitur. Sed & omnis imperator vel rex, qui eos in regno suo inuenit, cum ipso signo eos inuenit, nec occidit. Id est, non efficit ut non sint Iudæi certo ac proprio obseruationis signo à cæterarum gentium communione discreti, nisi quicunque eorum ad Christum transferunt: ut iam non inueniatur Cain, nec exeat à facie Dei, ne habitet in terra Naid. Exiit ergo à facie Domini, & habitauit in terra Naid: quod dicitur interpretatum, commotio, siue instabilis & fluctuans, & sedis incertæ. Contra quod malum Deus rogatur in Psalmo: Ne dederis in motum pedes meos, & manus peccatorum non moueat me, & qui tribulant me, exultabunt si motus fuero, & Deus à dextris ne commoueat. Nunc verò & Iudæi & omnes qui diuersis erroribus contumaces sunt resistendo veritati, exeunt à facie Dei: id est, à misericordia dilectionis eius: vel à participatione lucis eius, & habitant profugi in terra commotionis: id est, in perturbatione carnali contra iocunditatem Dei: hoc est, contra Edem, quod interpretatur epulatio, ubi est plantatus paradysus. Cognouit autem Cain uxorem suam, & concepit & peperit Enoc, & edificauit ciuitatem. Quid ergo sibi per figuram vult, quod impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine contruxit: nisi quod noueris impios in hac vita esse fundatos, sanctos verò hospites esse & peregrinos? Vnde & Abel tamquam peregrinus in terris, id est, populus Christianus non condidit ciuitatē. Superna enim est sanctorum ciuitas, quam hic pariat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tempus adueniat. Edificauit autem eam ex nomine filij sui Enoc. Iste filius Enoc, in cuius nomine condita est ciuitas, id est, terrestris Hierusalem, quæ interpretatur possessio, significat istam ciuitatem & initium & finem habere terrenum, ubi nihil plusquam quod cernitur, speratur. Porro Enoc genuit Irad, & Irad genuit Mauiabel: & Mauiabel genuit Mathusael: & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas uxores, nomen vni Adda, & nomen secundæ Sella. Notandum autem quod in progenie Seth, nulla ibi progenita femina nominatim exprimitur, nisi tantum in progenie Cain femina commemoratur: quo significatur terrenam ciuitatem vsque in finem sui carnales habituram generationes, quæ marium ac foeminarum coniunctione

proueniunt. Dixit quoque Lamech vxoribus suis: Audite verba mea, & auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuore meo. Septies vindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies. Iam alibi secundum historiam dictum est, quod ab Adam vsque ad Christum septuaginta & septem generationes inueniantur: in quibus peccatum Lamech, id est, totius mundi sanguinis Christi effusione solutum est. Siquidem & in populo Iudæorum propter interfec-tionem Christi, septuaginta & septem vindictæ sunt statutæ: iuxta illud Euangelicum, in quo dictum est Petro Apostolo: non solum septies, sed etiam septuagies septies si poenituerit, fratri remittendum: id est, Iudæum reuertentem post septuaginta & septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi. Cognouit quoque Adam uxorem suam, & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth. Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos. Seth quippe interpretatur resurrectio, qui est Christus: & Enos filius eius interpretatur homo, qui cepit inuocare nomen Domini. Quid hoc intelligitur, nisi quia in confessione viuunt omnes homo, qui est filius resurrectionis, quamdiu peregrinatur in terris? Item ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, & frater eius Seth, qui interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur. Ergo, vt breuius dicam, Abel, luctus, Seth, resurrectio, Enos, homo: post luctum resurrectio, de resurrectione homo inuocans Deum. Item Enos genuit Cainan. Cainan autem genuit Malalehel. Malalehel genuit Iared. Iared genuit Enoch. Hic autem Enoch septimus ab Adam qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat: ad quam transfertur omnis qui tanquam sexta die, id est sexta ætate seculi per Christi aduentum formatur. Transactis enim sex millibus annis, facta etiā iudicio, & renouatis celo & terra, transferentur sancti in vitam perpetuam immortalitatis. Quod autem per Seth ab Adam vsque ad Noë denarius numerus insinuat, cōplementum mandatorum in Ecclesiæ operibus figuratur. Cui numero si adiiciuntur tres filij Noë medio reprobato, duodenarius consummatur: qui in Patriarcharum, Apostolorumque numero insignis habetur, propter septenarij partes, altera per alteram multiplicata. Nam ter quaterni, vel quater terni ipsum faciunt. Quod verò progenies ex Adam per Cain vndenario numero finitur, transgressio mandatorum siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam

N

Heu non habentur in C. M. S. nec in impresso C. l. i. 1530.

Ps. 61.
Ps. 35.
Ps. 12.
Ps. 15.

Digamia
quia gene-
ratione
Cain profe-
cta.

Matth. 18.

Genes. 5.

reperiatur scriptus, adduntur ei tres filij, & una filia, ut vnderarius numerus cōpleatur: per quod demonstratur peccatum. Nam & ipse numerus à forma clauditur: à quo sexu initium peccati cōmissum est, per quod omnes morimur: scilicet ut voluptas carnis, quæ spiritui restituitur, sequeretur. Vnde & ipsa filia Lamech Noemina, id est, voluptas interpretatur. Quod Mathusalem secundum septuaginta ultra diluuium numerantur anni: el. quoniā. ut quemadmodum solus est Christus, cuius vita nullam sensit ætatem: in maioribus quoque illius non sensisse diluuium videretur.

De Archa, siue de diluuium mundi,
C A P. VII.

NOë autem per omnia, omnesque actus eius Christum significat. Noë enim requies interpretatur, & dominus dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Solus iustus inuenitur Noë in illa gente, cui septem homines donantur propter iustitiam suam. Solus Christus iustus est atque perfectus, cui septem Ecclesia, propter septemplex spiritum illuminantem, in una ecclesia condonatur. Quod verò Noë per aquam & lignum liberatur: lignum quippe & aqua crucem designat & baptisma. Sicut enim ille cum suis per lignum & aquam saluatur: sic familia Christi per baptismum & crucis passionem sanatur: archam, & struxit Noë de lignis non putrescentibus, & Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternum victuris. Archa enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadē archa de lignis quadratis fieri iubetur: vndique stabilem vitam sanctorum significat, ad omne opus bonum paratorum. Quacunque enim verteris quadratū, firmiter stat. Quod bitumine conglutinantur archæ ligna extrinsecus & intrinsecus, ut in compage unitatis significetur tolerantia charitatis: ne scandalis ecclesiam tentantibus, siue ab his qui intus sunt, siue ab eis qui foris sunt, cedat fraterna iunctura, & solvatur vinculum pacis. Est enim bitumen feruentissimum & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem, vi magnæ fortitudinis, ad tenendam societatem spiritalem omnia tolerantem. Quod archa trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleantur: sic & sex ætatibus omne huius seculi tempus extēditur. In quibus omnibus Christus nunquam destitit prædicari: in quinta per prophetiam prænunciatus, in sexta per Euangelium diffamatus. Potest

quidem & in his trecentis cubitis signum ligni passionis ostēdi. Ipsius enim literæ T, numerus, crucis demonstrat signū: per quod socij Christi passionis effecti per baptismum, longitudinē vitæ æternæ percipimus. Quod verò cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur, sicut dixit Apostolus, Cor nostrum dilatatum est, vnde, nisi charitate spiritali? Propter quod ipse iterum dicit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum sanctum misit, quo corda credentium dilatauit. Quod autem eius altitudo triginta cubitis surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo: quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorum generans ætatem, doctrinam euangelicam consecrauit, contestans legē non se venisse solvere, sed adimplere. Legis autem cor in decē præceptis agnoscitur. Vnde decies trecentis archæ longitudo perficitur: vnde & ipse Noë ab Adā decimus computatur. Quod sexies longa ad latitudinem, & decies ad altitudinem suam, humani corporis instar, ostēdit in quo Christus apparuit. Corporis enim longitudo à vertice usque ad vestigia, sexies tantū habet quā latitudo quæ est ab vno latere ad alterum latus: & decies tantum quā altitudo: cuius altitudinis mensura est in latere à dorso ad ventrem. Velut si iacentem hominem metiaris supinum, seu primum, sexies tantum longitudinis est à capite usque ad pedes quā latus à dextra in sinistram, vel à sinistra in dexteram: & decies quā altus à terra. Vnde facta est archa trecentorum cubitorum in longitudine, quinquaginta in latitudine & triginta in altitudine. Itē quod eadē archa collecta in vnū cubitū desuper consummatur: sic Ecclesia quæ est corpus Christi, in unitatem collecta sublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nō colligit, spergit. Quod autem aditus sit ei à latere: nemo quippe intrat Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod de Christi latere aperto manauit. Quod inferiora archæ bicamerata ac tricamerata construuntur, sic ex omnibus gentibus vel bipartitam multitudinem congregat Ecclesia, propter circūcisionem & præputium: vel tripartitam, propter tres filios Noë: quorum progenie repletus est orbis. Et ideo archæ inferiora ista dicta sunt: quia in hac terrena vita est diuersitas gentium. In summo autē omnes in vnum consummur, & non est ista varietas: quia omnia & in omnibus est Christus, tanquam nos vno cubito desuper cælesti unitate consummans. Quod cuncta animalium genera includitur

in archa, significat quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus ille discus significat. Quod munda & immunda ibi sint animalia: sic in Ecclesia sacramentis, boni & mali versantur. Quod septena sunt munda, & bina immunda, non quia pauciores sint mali quam boni: sed quia boni seruant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem spiritum diuina scriptura in septiformi operatione commendat, sapientie scilicet & intellectus, consilij & fortitudinis, scientie & pietatis, & timoris Dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dierum ad aduentum sancti Spiritus pertinet, in septem septenis, qui sunt quadraginta noue, vno addito consummatur. Propter quod dictum est: Studentes seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad schismata faciles, & quodammodo diuisibiles ostenduntur. Quod ipse Noe cum suis octauus numeratur: quia in Christo spes nostre resurrectionis apparuit: qui octaua die, id est, post sabbati septimum, primus a mortuis resurrexit. Qui dies a passione est tertius: in numero autem dierum, qui per omne tempus voluntur, octauus & primus. Quod post septem dies ex quo ingressus est Noe in archam, factum est diluuium: quia in specie futurae quietis, quae septima die significata est, baptizamus. Quod praeter archam omnis caro quam terra sustentabat, diluuium consumpta est: quia praeter ecclesie societatem, aqua baptismi quamuis eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem. Quod quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit: quia omnis reatus peccatorum in decem preceptis legis admittitur per vniuersum orbem terrarum: qui quatuor partibus continetur. Decem quippe quater ducta, quadraginta sunt. Siue ille reatus, quod ad dies pertinet ex rerum prosperitate, siue quod ad noctes ex rerum aduersitate contractus sit, sacramento baptismi caelestis abluitur. Quod Noe quingentorum erat annorum cum ei locutus est dominus, ut archam sibi faceret, & sexcentos agebat annos quando in eam fuisset ingressus. Vnde intelligitur per centum annos archa fabricata: Quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi aetates seculi singulas? Vnde & ista sexta aetas completis quingentis usque ad sexcentos, significat in manifestatione Evangelica Ecclesia constructa. Et ideo qui sibi ad vitam consulit, sit velut quadratum lignum, paratus ad omne opus bonum, ut intret in fabricam sanctam: quia & secundus mensis anni sexcentissimi, quo intrat Noe in archam, eandem senariam aetatem significat.

A Duo enim menses sexagenario numero concluduntur. A senario autem numero & sexaginta cognominantur, & sexcenti, & sexcenta millia, & sexcenties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eundem articulum numeri in infinita incrementa consurgit. Et quod vicesimus & septimus dies mensis commemoratur, ad eiusdem quadraturae significatio: nem pertinet, quae iam in quadratis lignis exposita est: sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, conquadatos quodammodo Trinitas perficit: in memoria, qua Deum recolimus: in intelligentia, qua cognoscimus: in voluntate, qua diligimus. Trium enim ter, & hoc ter sunt viginti & septem, qui est numeri ternarii quadratus. Quod septimo mense archa sedit, hoc est, requieuit, ad illam septimam requiem significatio recurrit, in qua perfecti requiescunt. Ibi quoque illius quadraturae numerus iteratur. Nam vicesima & septima die mensis secundi, commendatum est hoc sacramentum. Et rursus vicesima & septima die septimi mensis, eadem commendatio confirmata est, cum archa requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro ipsa septima requies cum octaua resurrectione coniungitur: neque enim corpore reddito finitur requies, quae post hanc vitam excipit sanctos, sed potius totum hominem, non adhuc spe, sed iam re ipsa omni ex parte spiritus & corporis perfecta, & immortalis salute renouatum, in aeternae vitae munus assumit. Quia ergo septima requies cum octaua resurrectione coniungitur: & hoc in sacramento regenerationis nostrae, id est, in baptismo, altum profundumque mysterium est. Quod quindecim cubitis supercreuit aqua, excedens altitudinem motum: octo itaque & septem quindecim faciunt: sed octo significat resurrectionem, septem, quietem. Hoc igitur sacramentum resurrectionis & quietis, transcendit omnem sapientiam superbiorum: ita ut nulla gens possit indagare scientiae suae altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta a septem, & octoginta ab octo dinumerantur, coniuncto utroque numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmans altitudinem baptismi, in consecrando nouo homine ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus coruus, non est reuersus aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatate cadauere illectus: significat homines in immunditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quae foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos praeter archam, id est, praeter ecclesiam baptis-

mus occidit, seduci & teneri. Quod colum-
ba emissa, non inuenta requie, reuerſa eſt, o-
ſtendit per nouum Teſtamentū requiem ſan-
ctis in hoc mundo non eſſe promiſſam. Poſt
quadraginta enim dies emiſſa eſt, qui nume-
rus vitam, quæ in hoc mundo agitur, ſigni-
ficat. Denique poſt ſeptem dies dimiſſa, pro-
pter illam ſeptenariam operationē ſpiritale,
olivæ fructiferum furculum retulit: quo ſi-
gnificaret nonnullos etiā extra eccleſiam bap-
tizatos, ſi eis pinguedo nō defuerit charita-
tis: poſteriori tempore, * more columbæ,
tanquam in oſculo pacis ad vnitatis ſocieta-
tem poſſe perducī. Quod poſt alios ſeptem
dies dimiſſa non eſt reuerſa, ſignificat finem
ſeculi, quando erit ſanctorum requies non
adhuc in ſacramento ſpei, quo in hoc tem-
pore conſociatur quamdiu bibitur quod de
Chriſti latere manauit: ſed iam in ipſa perfe-
ctione ſalutis æternæ, cū tradetur regnum
Deo & patri: ut in illa perſpicua contempla-
tione incommutabilis veritatis, nullis myſte-
riis corporalibus egeamus. Cur ſexcenteſi-
mo & vno anno vitæ Noë aperitur archæ te-
ctum? Finita quippe ſexta ætate ſeculi, reu-
elabitur abſconditum, ſacramentum atque pro-
miſſum. Cur vigefimo & ſeptimo die ſecun-
di menſis dicitur ſiccaſſe terra? tanquam fini-
ta eſſet iam baptizandi neceſſitas, in numero
dierum quinquageſimo & ſeptimo. Ipſe e-
nim eſt dies ſecundi menſis vigefimus ſepti-
mus: qui numerus ex illa coniunctione ſpi-
ritus & corporis ſepties octonos habet, vno
addito propter vnitatis vinculum. Cur de ar-
cha coniuncti exeunt, qui diſiuncti intraue-
runt: ſic enim dictum erat, quod intrauerunt
in archam Noë, & filij eius, & vxor eius, &
vxores filiorum eius: ſeorſum autem viri,
ſeorſum ſceminæ commemoratæ ſunt; niſi
quod in hoc tempore caro concupiſcit ad-
uerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem?
Poſtmodum autem exeit Noë, & vxor eius,
filij eius, & vxores filiorū eius. Hoc eſt, com-
memorantur coniuncti maſculi & ſcemi-
næ: quia in fine ſeculi atque in reſurrectio-
ne iuſtorum omnimoda & perfecta pace
ſpiritui corpus adhærebit, nulla mortalitatis
indigentia, vel concupiſcentia reſiſtente. Cur
animalia, quamvis munda & immunda in ar-
cha fuerint, tamen poſt egreſſum de archa
non offeruntur Deo in ſacrificio niſi munda?
« Quid deinde velit ſibi Deo loquente ad Noë,
« & tam ruruſ ab exordio? quia multis modis
« eam ſignificare oportebat figuram Eccleſiæ,
« commendante quod progenies eius benedi-
« citur ad implendam terram. Quod dantur
eis in eſcam cuncta animalia, ſicut in illo diſ-
co Petro dicitur, Macta & manduca. Quæ

al. in ore.

Sequentia nō
habentur in
C. M. S. ſed
nec in impref-
ſo Colonia
1530.

Al. 10.

ciecto ſanguine iubentur manducari, ne vita
priſtina, quaſi ſuffocata in conſcientia teneat-
ur, ſed habeant tanquam effuſionem per cō-
feſſionem. Quod verò teſtamentum Deus
poſuit inter ſe & homines, atque omnem ani-
mam viuam, ne perdat eam diluuiū: arcum
ſcilicet, qui apparet in nubibus, qui nunquam
miſi de Sole reſplendet. Illi enim non pereunt
diluuiū, qui in Prophetis, & in omnibus diui-
nis ſcripturis, tanquam in Dei nubibus, a-
gnoſcunt Chriſti gloriam, & non quærunt
ſuam.

De Noë & benedictionibus eius,
CAP. VIII.

I Am verò illud quod poſt diluuiū de vinea
quā plātauit, inebriatus eſt Noë, & nudat⁹
in domo ſua, cui nō appareat Chriſti eſſe figu-
rā? Qui inebriat⁹ eſt, dū paſſus eſt: nudatus eſt,
dum crucifixus eſt in domo ſua: id eſt, in gen-
te ſua, & in domesticis ſanguinis ſui, vtique
Iudæis. Tunc enim nudata eſt mortalitas car-
nis eius, Iudæis ſcandalum, gentibus ſtulticia:
ipſis autem vocatis Iudæis, tanquā Sem & Ia-
phet, Dei virtus & Dei ſapientia. Quia quod
ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt quā homines,
& quod infirmum eſt Dei, fortius eſt quā
homines. Proinde in duobus filiis, maximo
& minimo, duos populos figurat, vnā veſtem
fidei à tergo portantes: ſacramentum ſcilicet
iam præteritæ atque dominicæ tranſactæ paſ-
ſionis. Nuditatem patris non intuentur, quia
in Chriſti nece non conſentiunt, & tamen
honorant velamento, tanquam ſcientes vnde
ſint nati. Quam nuditatem, id eſt, paſſionem
Chriſti, videns Cham deriſit: & Iudæi, Chri-
ſti mortem videntes, ſubſannauerunt. Sem
verò & Iaphet, tanquam duo populi, ex cir-
cuncifiſione & præputio credētes, cognita nu-
ditate patris, qua ſignificabatur paſſio ſaluta-
ris, ſumentes veſtimentum poſuerunt ſuper
dorſa ſua, & intuentes auerſi operuerunt nu-
ditaſſe patris, nec viderunt quod verendo
texerunt. Quodam enim modo paſſionem
Chriſti tegimus, id eſt, ſacramento honora-
mus: cuiusque myſterij rationem reddentes,
Iudæorum detractiōe operimus. Veſtimē-
tum enim ſignificat ſacramentum: dorſa, me-
moriam præteritorum: quia paſſionē Chriſti
tranſactam celebrat Eccleſia, nō adhuc pro-
ſpectat futuram. Medius autem frater Cham,
id eſt, populus impius Iudæorum: ideo me-
dius quia nec primatum Apoſtolorū tenuit,
nec vltimus in gentibus credidit. Vidit nudi-
tatē patris: quia conſenſit in nece Chriſti do-
mini Saluatoris. Poſt hæc nunciauit foras fra-
tribus: per eum quippe manifeſtatum eſt, &

Genſ. 9.

Et hoc par-
ter deſignat in
C. M. S. &
alio imprefſo
Colonia.

quodammodo publicatū, quod erat in prophetia secretum. Ideoque fit seruus fratrum suorum. Quid est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quædam scriniaria Christianorū, baiulās legem & prophetas ad testimoniū assertionis Ecclesiæ, vt nos honoremus per sacramētum quod nunciauerunt illi per literam? Post hæc benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerūt. Benedictus (inquit) Deus Sem: fit Chanaan puer illius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem. Hic Sem maior natus, ipse est ex quo Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli generati sunt. Iaphet autem Gentium est pater: qui etiam latitudo interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex gentibus, qui cum Prophetis & Apostolis erat habitaturus. Siquidē & vidimus iuxta Noë patris prophetica benedictionem, in tabernaculo Sem transisse habitationem Iaphet: hoc est, in domo legis & prophetarum Ecclesiam potius iustificari, minorem quidem tempore: sed gratia longe maiorem. Cham porro, qui interpretatur callidus, medius filius, tanquam ab utroque discretus; nec in primitiis Israëlitarum, nec in plenitudine gentiū permanens, significat non solum Iudæorum sed etiam hæreticorū genus callidū, nō spiritu sapientiæ, sed impatientiæ, quo solent hæreticorum feruere primordia & pacem perturbare sanctorum. Sed & omnes qui Christiano vocabulo gloriātur & perditē viuunt, ipsius figuram gestare videtur. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, & adnunciant benē profitēdo, & malē agendo exonorāt. De talibus enim scriptum est: A fructibus eorum cognoscetis eos. Ideo & Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Vnde conuenienter & ipse filius eius Chanaan interpretatur motus eorū. Quod aliud quid est, quā opus eorum? Itē quod Cham peccante, posteritas eius damnatur: significat quod reprobī hīc quidem delinquunt, sed in posterum, id est, in futurū sententiam damnationis excipiunt. Sed plebs Iudæa, quæ dominum crucifixit, etiam in filiis pœnam damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Benedictis igitur duobus filiis Noë, atque vno eorum medio maledicto, deinceps generationes eorum texuntur: ex quibus septuaginta duæ gentes sunt ortæ: id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

De Nembroth gigante, & confusione linguarum,
CAP. IX.

Primus post diluviū inter homines Nembroth, filius Chusi, noua imperij cupiditate tyrannidē arripuit, regnauitque in Babilonia: quæ ab eo quod ibidē cōfusa sunt linguæ, Babel appellata est, quod interpretatur cōfusio. Cuius ædificandæ turris idē Nembroth extitit auctor: qui pro eo quod naturam suā excedere volēs, cæli alta penetrare contēdit, nō incongruē diabolo cōparatur: qui cogitatione cordis sui intumescēs, super sydera exaltare se voluit: id est, super omnem potestatem Angelorū, Deo se cōæquare disponens, dum dicit: Ascendam super altitudinē nubium, & ero similis altissimo. Quod autem dicitur venator, quid significatur hoc nomine nisi terrenarum animarum deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris enim superbia huius mundi est, vel impia dogmata hæreticorū: qui postquam moti sunt ab Oriente, id est à vero lumine recesserunt, & venerunt in campum Sennaar, qui interpretatur excussio dentium, statim aduersus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmatum superbiam nefario ausu confingūt, volentes curiositate nō licita, ipsius cæli alta penetrare. Sed sicut illi per superbiam ab vna lingua in multas diuisi sunt: ita & hæretici ab vnica fidei confessione segregati, inter se diuersitate erroris, quasi per dissonantiā linguæ inuicē secernūtur: & quos armat aduersus Deū elata cōspirationis perniciofa consensio, rursus intercedēte dogmatum discordia, diuidit oborta repētē cōfusio. Quos quidem ipsa Trinitas damnat in quam offendūt, ipsa eos dispergit, dum dicit: Venite & confundamus linguas eorum, in varietate vtique erroris siue schismatum. Eo autē tempore, quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber, quæ antea fuit, lingua remāsit. Nunc quoque in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, vnita esse confessionis & fidei pacē diuisis omnib⁹ reprobis atque dispersis agnoscimus. Restat deinde de actibus Abrahamæ, vel de his quæ illi repromiserat Dominus exponendum.

De egressu Abrahamæ à Chaldæis,
CAP. X.

Locus est enim ei Dominus: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis autē ali⁹ exiit de terra, & de cognatione sua, vt apud exteros locupletaretur, & esset in gētem magnā, nisi Christus, qui relicta terra & cognatione Iudæorū, præpollet nunc, vt videmus in populis Gentium? Sed & nobis ad exemplū Christi exeundū de terra nostra est, id est, de facultatibus huius mūdi, operib⁹q; terrenis, & de cognatione nostra,

id est de conuersatione & moribus vitis que prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate co- hæretia, velut affinitate quadam & cōsanguinitate iuncta sunt: siue de domo patris nostri, id est, ab omni memoriā mūdi, vt ei renūciantes, possimus in populo Dei dilatarī, & in terram repromissionis celestis omniū, cum tempus aduenierit, introduci. Duæ autem repromissiones Abraham dantur: vna per quam terra Chanaan possessurum semen eius promittitur, dum dicit Deus: Vade in terram quam demonstrabo tibi, faciāque te in gentem magnam. Alia verò longè præstantior est, nō de carnali sed de spiritali semine, per quod pater est non vnus gentis Israëliticæ, sed omnium gentium quæ fidei eius vestigia consequuntur. Quod promitti cœpit his verbis: Et benedicetur in te vniuersæ cognationes terræ. Egressus autem Abraham de terra hoc est de Aran venit ad Sichem: accepto que secundo oraculo de promissione terræ ipsius, ædificauit altare. Et profectus inde, habitauit in eremo. Inde famis inopia pulsus, descendit in Ægyptum, vbi vxorem suam dixit esse sororem. Nec mentitus, quia propinqua erat sanguine. Quam tamen Pharaon rex Ægypti vxorem volens accipere, grauissimis terribus monstris, multisque propter eā malis afflictus (vbi esse eius diuinitus vxorem didicit) confestim illam cum honore restituit. Hoc itaque cum de Abimelech dicere cœperimus, exponemus. Reuerso igitur Abraham ex Ægypto vnde venerat, tunc Loth fratris filius in terra Sodomorum salua charitate discessit, vitans discordiam: quia diuites facti erant, & pastores eorum inuicem rixabant. Perman- sit autem Abraham in terra Chanaan, habitauitque iuxta quercum Mambre.

De victoria Abraham, & de Melchisedech,
CAP. XI.

Gen. 14.

DEinde à quinque regibus, qui Sodomis secum in prælio trecentos decem & octo vernaculos. Sed quid hæc victoria Abraham de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater in prælio superauit: nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, totidem corporis nostri sensus verbo Dei subigit? Nā sicut ille de proximo in regibus victor extitit: ita & fides nostra pro anima victrix de exteriore homine triumphabit. Quod verò ille non multitudine nec virtute legionū, sed tantum trecentis decem & octo comitibus aduersarios principes debellauit: iam tūc in sacramēto crucis (cuius figura per T, literā Græcam in numero trecentorū exprimitur) imaginaba-

tur: quod nos Christi passio liberaret à dominatu quinque carnaliū sensuum, qui nos antea variis vitiis captiuatos exsuperauerant.

De sacrificio Abraham, & de promissione Dei,
CAP. XII.

REuertenti igitur à cæde hostium Abraham, occurrit ei mox Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei, inenarrabili parēte progenitus: benedixitque Abraham, offerens panem & vinū in sacrificium Deo. Hunc Melchisedech Apostolus Paulus sine patre & sine matre commemorans, figuratiter refert ad Christū. Ipse est enim solus de patre sine matre genitus, per diuinitatē: ipse de matre sine patre, per humanitatē. Ipse quoque sacerdos æternus, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vtique propter mysterium sacramenti, quod Christianis celebrare præcipit: vt non secundum Aaron pecudum victimas, sed oblationem panis & vini: id est, corporis & sanguinis eius sacramentum in sacrificiū offeramus. Quod verò Patriarcha magnus decimas omnis substantiæ suæ Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritaliter melius sacerdotium futurum in populo gentium, quàm leuiticum, quod de ipso in Israël erat nasciturum, futurūque vt sacerdotium Ecclesiæ habentis præputium benediceret in Abraham circumciso sacerdotium synagoge. Qui enim benedicit, maior est quàm qui benedicitur. Vnde & sacerdotes ex semine Abraham nati, fratres suos benedicebant, id est populum Israel: quibus illi decimas dabāt secundum mandatum, verè vt maioribus & eminentioribus suis. Nomen autem ipsum Melchisedech, rex pacis, vel rex iustitiæ interpretatur. Quod bene refertur ad Christū. Ipse est enim rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo. Ipse est rex iustitiæ, quia ipse veniet, vt discernat sanctos ab impiis. Idē quoque vnus sacerdos & rex, quia ad redemptionem omnium hostiā Deo patri seipsum obtulit, & verus rex in præsentī seculo populum suum regit, & in futurum iudicabit. Post hanc victoriam, factum est verbū domini ad Abraham in visu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi videret non nasci filium, & tamen semini suo factam promissionē teneret: statim fit illi in figura duplex promissio seminis eius: id est, in similitudine arenæ maris, vel in multitudine stellarū cæli futura. Eiiciens ergo Abraham Deus foras ostendit illi stellas cæli, dicens: Sic faciā semen tuū, id est, Christianam gentem, cuius tu pater in fide subsistis: sic faciā lumen resurrectionis coruscare. Deinde monstrauit ei arenam

Hebr. 7.

Psa. 110.

Gen. 15.

maris, & dixit: Sic erit in multitudine semen tuum: hoc est, erit quidem copiosa gens Iudaeorum, sed sterilis & infœcunda manebit sicut arena. Post hæc cum repromitteret ei Deus quod esset possessor repromissionis terræ futurus, signum petiit, per quod agnosceret, non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hanc similitudinem proposuit: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Tollens igitur Abraham vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & utrasque partes contra se altrinsesus posuit, aues autem non diuisit. Descēderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Cūq; occubisset Sol, pauidus irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum: apparuitque clibanus fumans, & ignis transiens inter media illa quæ diuisa erant. Dicitūque est ei: Cognoscendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra nō sua: & seruiet & affligetur, &c. Iste est itaque modus promissi seminis Abrahæ, & ista est figura. Per vaccam enim, significata est plebs posita sub iugo legis. Per capram, eadem plebs, peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs etiam regnatura. Quæ animalia idē trima dicuntur: quia per articulos temporum ab Adam vsque ad Noē, & inde vsque ad Abraham, ac deinde tanquam tertiā vsque ad Dauid ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturem & columbam spirituales in eo populi figurati sunt, indiuidui filij promissionis, & hæredes regni futuri. Quorum ætas temporalis idē tacetur, quia æterna meditantes, transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri, & nunc inter se diuiduntur? Porro aues idcirco non diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt: schisma non cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis: siue à turbis se moueant, ut turtur, siue inter illas conuersentur, sicut columba: vtraque tamen auis est habens simplicitatem & innocentiam. Per volucres autem descendentes super corpora, quæ diuisa erant, spiritus immundi significantur, pastum quendam suum de carnalium diuisione querentes. Quod autem illis confidens abigebat illas Abrahā, significat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustis liberandos. Quod autem circa solis occasum pauidus irruit in Abraham, & horror magnus & tenebrosus, significat circa huius seculi finem, magnam perturbationem ab Antichristo in sanctis futuram. De qua dicit

A Dominus in Euangelio: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis nō fuit ab initio. Quod verò adiungitur, Cū occubisset Sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa quæ diuisa erant, significat post finem seculi futurum diem iudicij: quo per ignem segregabuntur sanctorum populi & iniquorum.

De Sara & circuncisione Abrahæ.

C A P. XIII.

Q VOD verò dictum est ad Abraham, Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutem redigent, & affligent eos quadringentis annis, hoc de populo Israel, qui erat in Ægypto seruiturus, apertissime prophetatum est: non quod sub Ægyptiis quadringentis annis seruerint: sed quoniā iste numerus in eadem afflictione completus est: qui computatur ab illo tempore, quo ista Abrahæ promittuntur, peracto. Iam tunc, propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen eius inter gentes, datur ei circuncisio in signum his verbis: Circuncidetur in vobis omne masculinū. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, tam vernaculus, quā emptitiū circuncidetur. Masculus autem, cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Sed & Sara non vocabitur Sara, sed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo erunt. Hic iam declaratur promissio de vocatione gentium: in Isaac filio promissionis, id est, gratia, non natura: quia de senē patre & sterili matre hic nasciturus. Et quia hoc non per regenerationem, quæ est in Ismael, sed per generationem futuram erat, idē ibidem imperata est circuncisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ, non quādo Ismael qui typum tenuit Iudaeorum. Sed quid aliud circuncisio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post expoliationem veteris hominis? Et quis est octauus dies nisi Christus, qui hebdomade completa, hoc est post sabbatum resurrexit? Quod verò non solum filios, sed & seruos & vernaculos & emptitiōs circuncidi præcepit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Ibi parentum mutantur nomina, ut omnia resonent nouitatem. Nam Abram quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus: Abraham autem, pater multarum gentium. Quo nomine prænunciabatur, quod multæ gentes fidei eius vestigia sequerentur. Illud autem quid sit quod dictum est: Masculus qui non circuncidetur octaua die, peribit anima illa de populo

N iij

suo, quia pactum meum irritum fecit? Cur autem pereat anima paruuli incircumcisi, dum ipse pactum Dei irritum non fecit: sed qui cum circumcidere neglexerūt, nisi ut significaretur quod paruuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine pactum Dei dissipauerūt, in quo omnes peccauerunt? Nascuntur enim omnes non propriè, sed originaliter peccatores. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima eius de populo suo: quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccauit.

De tribus viris, qui venerunt ad illicem Mambre,
CAPVT XIII.

Genes. 18.

DEinde apparuit Dominus Abraham in conualle Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui, cumque leuasset oculos, apparuerunt tres viri stantes iuxta eum. Quos cum vidisset, adorauit, & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & iussit eam ex tribus satis facere subcinericios panes, quos apposuit illis cum vitulo quem parauerat: similiter & lac & butyrum. Ipse verò stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Vbi est Sara vxor tua? at ille: Ecce, inquit, in tabernaculo est, cui dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filium Sara vxor tua. Quo audito Sara risit. Notandum quippe quod Abraham triplicem habeat figuram in semetipso. Primam Saluatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum: alteram patris, quando immolauit vnicum filium: tertiam verò, quæ in hoc loco est, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abraham, typum Hierusalém habuit, vbi pro tempore Prophetæ & Apostoli habitauerunt: vbi & primum Dominus adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis est in ligno suspensus. In tribus autem viris qui venerunt ad illum, Domini Iesu Christi prænunciabatur aduentus, cum quo duo angeli comitabantur: quos plerique Moysen & Eliam accipiunt: vnum priscæ legis latorem, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium qui in fine mundi venturus est, denunciaturus secundum Christi aduentum, atque eius Euangelium Iudæis prædicaturus. Vnde & in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses & Elias cum eo ab Apostolis visi sunt. Quod verò Abraham tres videns vnum adorauit, Dominum scilicet Saluatorem ostendens, cuius etiam aduentum est præstolatus: iuxta quod etiam Dominus

Math. 17.

En in Euangelio ait: Abraham quæsiuit diem meum videre, vidit, & gauisus est. Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti. Vnde & pedes eorum lauit: vt in extremo mundi lauacri purificationem demonstraret futuram. Pedes enim nouissima significant. Siquidem & conuiuium præparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus, domini Iesu Christi est corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus dominici corporis, qui in Euangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum & lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe priscæ legis habuisse figuram, Apostolus nos admonet, dicens: Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de vberibus duarum tabularum expressum: hoc est, testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui, Euangelicæ doctrinæ solidam & robustam escam accipere. Butyrum autem vberissimum & pinguisimum Euangeliorum est testimoniū: quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte, & butyrum* Abraham edendum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis, nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Euangelij testimonio esse potest. Tria autem sata, vnde Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Non est imaginem indicauerunt: ex quibus omne genus humanum natum est. Qui diuinæ Trinitati credentes, ex aqua baptismatis per Ecclesiam (cuius imago Sara erat) conspergendi essent, & in vno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata, quæ mulier in Euangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes dicuntur, eo quod sine fermento malitiæ, sine rancore nequitiae, & sine feruore peruersæ doctrinæ oporteat esse credentium vnitatem. Subcinericii autem ideo, vt per poenitentiam præteritorum delictorum, Spiritus sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis dominicæ erat signum, cuius ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filium, dicens: Circa hoc tempus veniam, non de temporibus significat, sed de qualitate aduentus sui: quando per filium repositum, fidelis erat populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit: Lætare sterilis Hierusalem, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures filij desertæ, magis quam eius quæ habet virum. Risus autem Saræ, non est dubitatio, sed prophetatio. Qui risus dupli-

Joan. 8.

Luce 11.

1. Cor. 13.

al. butyro.

Math. 13.

Luce 13.

Esai. 54.

Luce 4.

cem habet significantiam, siue quod risus A esset futurus incredulis Christus; siue quod omnes suos inimicos in iudicio suo esset risurus. Vnde & ipse qui natus est de Sara, risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latinum sermonem, risus interpretatur. Deinde rursum idem Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo ait omnes gentes terræ. Quibus verbis duo historialiter illi promissa sūt: gens Iudæorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem.

De Sodomis, de Loth, & filiabus eius,
CAP. XV.

Post hanc promissionem vertitur in cinerem Sodoma, liberato Loth cum filiabus suis. Sed quid significat, quod à quinquaginta iustis vsque in decem si inuenirentur in Sodomis, dixit Dominus urbem esse saluandam? Numerum quippe quinquagenariū propter pœnitentiæ posuit signum, si forrè conuerterentur & saluarentur. Quinquagenarius enim semper ad pœnitentiam refertur. Vnde & Dauid in eodem numero Psalmum scripsit pœnitentiæ. Proinde quando aspicit Deus delinquentium vitam, nequaquam velle reuerti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat; confestim ardorem immoderate luxuriæ compescit & consumit igne gehennæ. Vsque ad decem autem iustos non perire Sodoma dixit: quia si in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinque ciuitates sunt, quæ imbris igneis conflagratæ sunt, illud (nisi fallor) significat, quod omnes illi quinque sensus corporis sui tractauerunt libidinosè, in illo futuro incendio concremandi sunt. Ipse autem Loth frater Abraham, iustus & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euadere, typum figurabat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nūc inter iniquos atque impios gemit: quorum factis non consentit, & à quorum permixtione in seculi sine liberabitur, illis damnatis supplicio ignis æterni. Vxor autem eius eorum scilicet genus figurauit, qui per gratiam Dei vocati, retro respiciunt: & ad ea quæ reliquerant, redire contendunt. De quibus Dominus: Nemo (inquit) ponens manū suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retrò respicere: per quod ostenderet non esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati, vltimum

cupiunt euadere iudicium. Quod verò eadem respiciens remansit, & in salem conuersa est, exemplum præstat ad condimentum fidelium, vnde alij saliantur. Nam & ipsum non tacuit Christus, dicens: Mementote vxoris Loth: scilicet, vt nos tanquam sale condiret, vt non tanquam fatui negligeremus, sed prudentes caueremus. Hoc enim & illa admonuit, cum in statuam salis conuersa est. Illud verò quod Loth ardentem Sodomam fugiēs Segor venit, & nequaquam ad montana conscendit, quid innuit? Ardentem Sodomam fugere, est illicita carnis incendia, vel mundi desideria declinare. Altitudo verò montium, speculatio est perfectorum. Sed quia multi sunt iusti, qui mundi quidem illecebras fugiunt, sed tamen in actione positi, contemplationis apicem subire nequeunt: hoc est, quod exiit quidem Loth de Sodomis, sed tamen ad montana non peruenit: quia damnable vita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non tenetur. Inde idem Loth ad Angelum dicit: Est ciuitas iuxta, ad quam possum fugere parua: & saluabor in ea. Nunquid nō modica est, & viuet anima mea in ea? Iuxta igitur dicitur, & tamen ad salutem tuta esse perhibetur: quia actualis vita, nec à mundi curis ex toto discreta est, nec tamen à gaudio æternæ salutis aliena. In ipso autem Loth, quando filia concubuerunt cum eo, non illud quod cum à Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Loth futuræ legis videbatur gestare personā: quam quidam ex illa procreati & sub lege positi malè intelligendo quodāmodo se inebriant, eaq; non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis ea legitime vtatur.

De Abimelech, qui Saram ducere uxorem voluit,
CAP. XVI.

Sequitur dehinc historia de Abimelech, quando Abraham tacuit Saram uxorem suam, & dixit sororem; ne se occiso ab alienigenis captiua possideretur: certus de Deo, quod eam violari non permetteret, sicut nec primum à Pharaone. Vnde & Abimelech somno commonitus, nō commaculauit eam concubitu; sed intactam restaurauit marito. Veruntamen quis tunc in illo figurabatur viro, scire volo, & cuius sit vxor, quæ in hac peregrinatione, atque inter alienigenas pollui macularique non finitur, & sit viro suo sine macula & ruga. In gloriam quippe Christi rectè viuunt Ecclesia, vt pulchritudo eius honor sit viro eius, sicut Abraham propter Saræ pulchritudinem inter alienigenas honoraba-

Genes. 19.

Luce 9.

Luce 17.

1. Tim. 1.

Genes. 20.

Cant. 5.

Ephes. 5.

Matth. 23.

tur: eique dicitur in Canticis Canticorum: *E* Opulehria inter mulieres. Ipsius pulchritudini merito reges offerunt munera, sicut Sara obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans formæ decus, quod amare potuit & violare non potuit. Est enim & sancta Ecclesia Domino Iesu Christo in occulto vxor. Occulte quippe, atque in abscondito secreto spiritali anima humana inhæret verbo Dei, vt sint duo in carne vna: quod magni cōiugij sacramentum in Christo & in Ecclesia commendat Apostolus. Proinde regnum terrenum seculi huius, cuius figuram gerebant reges, qui Sarā polluere nō sunt permisi, non est expertum, nec inuenit Ecclesiam coniugem Christi, nisi cū violare tentauit. Diuino enim testimonio per fidem martyrum cessit, correctūque in posterioribus regibus honorauit munere, quam corruptioni suæ subdere in prioribus non valuit. Nam quod tunc in eodem rege prius & posterius figuratum est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletum est. Cū autem dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, non de matre, non de terrena generatione, quæ euacuabitur, sed gratiæ cælestis, quæ in æterno manebit cognatio commendatur. Secundum quam gratiam genus mortale non erimus accepta potestate, vt filij dei vocemur & simus. Neque enim gratiam hanc de Synagoga matre Christi secundum carnem, sed à Deo patre percepimus. Hanc verò cognationem terrenam vocans propter aliam vitam, vbi nemo moritur, negare nos Christus docuit, non fateri cum discipulis ait: Ne vobis dicatis patrem in terra. Vnus est enim pater vester qui in cælis est. Quod autem Ecclesia, cuius vxor sit occultatur alienigenis, cuius autem soror non tacetur, hæc interim causa facile occurrit, quia occultum est & difficile ad intelligendum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, siue misceatur, siue quid melius est, & aptius dici potest, cū sit illud Deus ista creatura. Secundum hoc enim sponsus & sponsa, vel vir & vxor, Christus & Ecclesia dicuntur. Qua verò cognatione sint fratres, Christus Iesus & omnes sancti, gratia diuina non cōsanguinitate terrena: hoc est, de patre, non de matre, & affabilius dicitur, atque capacius auditur, nam inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt, sponsus autem cæterorum societate nullus illorum est.

De natiuitate Isaac, & expulsiōe Agar cum filio, CAP. XVII.

Genes. 21.

CEntenarius itaque Abraham genuit ex Sara vxore sua filiū, quem vocauit Isaac. Hunc cū vidisset mater eius ludētem cum

*I*smael, dixit ad Abraham: Eiice ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Nunc igitur quæredum est, cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium, aut cur nunc cum matre iubet expelli de domo: quod fecit non zelo accēsa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe secundum quod ait Apostolus, in seruitutem genuit carnalem populum. Sara verò libera populum genuit, qui non est secūdum carnem, sed in libertatē vocatus est, qua libertate liberauit eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur priorem populum in seruitute peccatorum generatum, in domo Saræ, id est, in Ecclesia, nō manere in æternum, neque esse hæredem, vel consortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fideli populo regnū cælestis gloriæ possessurum. Cū igitur eiiceret Abraham Agar de domo, accepit panes, & vtrē aquæ, & dedit Agar: & imposuit super humeros eius infantem, & dimisit eam. Exiens autem Agar errabat in solitudine. Et cū morientem siti filium proiecisset sub arbore: apparuit ei Angelus Domini, & demonstrauit fontem aquæ, & potauit filium suum. Quid ergo significat quod exiens Agar, infantē in humeros suos imposuit, nisi quod peccator populus & insipiens cervicem matris suæ Synagogæ grauauit, dum dicit: Sanguis huius super nos, & super filios nostros? Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotiū panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum & vesceretur. Vt verò aquæ qui defecit, Iudaica purificatio significabatur defectura; siue doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis pręuaricationis sententia dānata: quæ nec refrigerium præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepida vomitum facit. Quod verò in solitudine errat Agar cum filio suo, significabat Synagoga cum populo suo expulsam de terra sua, sine sacerdotio & sacrificio in toto orbe errare, & viam, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit populū nullam habere spiritalem purificationem. Quod verò filium morientem siti sub arbore proiecit, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem, significabat quosdam ex eo populo ad vmbra ligni crucis refugium petiuros. Quod exclamat puer plorans, & exaudiuit eū Deus, & sic demonstrante Angelo aspicit fontem: hoc pro illis dicitur, qui ex Iudæis ad Christum conuertuntur, ac flētes retro actos errores exaudiuntur, reueratisque oculis cordis, vident fontem aquæ viuæ, id est, Christum filium Dei, qui dicit, Ego sum fons aquæ viuæ, qui sitit, veniat & bibat. Vnde & Ismael exauditio interpre-

Gal. 4.

Matth. 23.

Ioh. 7.

Malach. 4.

tatur. Angelus autem iste similitudo est Helig, per quem populus iste crediturus est: sicut per Malachiam dicitur: Ecce ego mittam vobis Eliam, qui conuertat corda patrum in filios. Verum quod statim vocauit Angelus Domini Agar, dicens: Surge, tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum: hoc significabat, siue quod copiosus Iudaeorum populus esset regnaturus in seculo: siue quod caelestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex eis credidissent in Christum. Quod autem eundem angelum qui loquitur ad Agar, prius Angelum Scriptura praenunciat, deinde Deum, filium Dei eum fuisse credendum est: qui per Regem & Prophetas semper locutus est. Qui propter obedientiam paternae voluntatis angelus vocatur: Deus autem secundum naturam patris, quia verè & ipse Deus sicut & pater.

Deo quod obtulit Abraham filium suum,
CAP. XVIII.

Genes. 22.

I Vbetur deinde Abraham immolare vnicum filium suum. Ille autem obtemperans Deo, soluit votum, strauit asinum, imposuit ligna, seruos longè dimisit, solus cum filio ascendit, triduo ad locum peruenit. Antequàm veniret filius ad locum sacrificij, ipse sibi immolandum ligna portabat. Deinde Abraham gladio armatur, & cum iam penè feriret, admonetur vt parceret: & non tamen sine sacrificio, sine sanguine fuso recedit. Apparet namque aries in vepre inherens cornibus, immolatur, peragiturque sacrificium. Peraçto sacrificio, dicitur ad Abraham: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, & velut arenam maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae. Age nunc, videamus quid sub huius sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abraham quando vnicum filium suum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei patris. Sed quid est quod eum senex suscepit? non enim senescit Deus, sed ipsa praenunciatio de Christo iam quodammodo senuerat, quando natus est Christus. Inchoata est enim ab Adam vbi dictum est: Erunt duo in carne vna. Sacramentum illud magnum in Christo & in Ecclesia. Et cõpletum est sexta aetate seculi, qua senectus significabatur Abraham, quia ipsum sacramentum Dei longæuum erat iam. Et senectus Sara in plebe Dei, hoc est in multitudine Prophetarum, hoc idem significat: quia in fine temporum ex ipsa plebe sanctarum animarum natus est Christus. Sterilitas autem eius intimat, quod in hoc seculo

A spe salui facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus, quem partum Ecclesia in fine temporum mirabili Dei gratia, non naturali fecunditate procreauit. Iam deinde sequentis historię sacramentum, quid imaginariè prætendebat, inspiciendum est. Quis ergo in Abraham, vt praedictum est, per illam immolationem figurabatur, nisi pater excelsus? Quis in Isaac nisi Christus? Nam sicut Abraham vnicum filium & dilectum, Deo victimam obtulit: ita Deus vnigenitum filium suum pro nobis omnibus tradidit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portauit, quibus erat imponendus, ita & Christus gestauit in humeris lignum suae crucis, in quo erat crucifigendus. Duo autem serui dimissi, & non perducti ad locum sacrificij, Iudaeos significabant, qui cum seruili ter viueret, & carnaliter saperent, non intelligebat humanitatem Christi, non intelligebant passionem Christi: ideo non perueniunt ad locum sacrificij. Cur autem duo serui, nisi quia populus ipse in duas partes diuidendus erat? Quod factum est Salomone peccante, quando diuisus est idem populus loco regni non errore impietatis: quibus etiã sapè per Prophetas dicitur: Auerfatrix Israel, & prauaricatrix Iuda. Asinus autem ille, insensata est stultitia Iudaeorum. Ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, & quod ferebat, nesciebat. Iam quod dictum est eis, **C** Expectate hic cum asino: postquam autem adorauerimus, reuertemur ad vos, Apostolus audi: Cæcitas, inquit, ex parte in Israel facta est. Quid est, expectate hic cum asino? Vt plenitudo, inquit, gentium intret, hoc est, postquam adorauerimus, vbi sacrificium dominicae crucis impletum per gentes fuerit praedicatum: hoc est, vt plenitudo gentium intraret. Quid est, reuertemur ad vos? Et sic omnis Israel saluus fiet. Triduum autem illud in quo venerunt ad locum immolationis, tres mudi significat aetates: vnã ante legem, aliam sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Abraham vsque ad Moysen. Sub lege, a Moysen vsque ad Ioannem. Inde iam ad Dominum, & quicquid restat, tertius dies gratiae est. In qua tertia aetate, quasi post triduum sacramentum sacrificij Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari supponitur, & Dominus in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, traiectum est ad arietem. Cur? Quia Christus ouis. Ipse enim filius, ipse agnus: Filius, quia natus; aries, quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus hærebat aries ille? Crux cornua habet: sic enim duo ligna compinguntur in se, cum speciem crucis reddunt. Vnde scriptum est de eo: Cornua in manibus

al. humilitatem.

Jerem. 3.

Rem. 11.

Genes. 22.

Abacuc 3.

eius. Cornibus ergo hærens aries, crucifixum Dominum significabat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. Inter spinas itaque peccatorum, suspensus est Dominus: sicut per Ieremiam dicitur idem. Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic. Alij hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundem Christum senserunt, antequam immolaretur spinis à Iudæis coronatum. Peracto igitur sacrificio, dicitur ad Abraham: In semine tuo benedicetur omnes gentes. Quando enim hoc factum est, nisi quando dicit ille aries: Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea? Hoc enim quando peractum est, illud in psalmis sacrificium tunc in ipso psalmo dictum est: Commemorabuntur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patrigentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Immolato igitur ab Abraham ariete pro Isaac filio suo, vocauit nomen loci illius, Dominus videt, pro eo quod est Dominus videri se fecit: utique per incarnationem. Deinde moritur Sara centesimo vigesimo anno vitæ suæ, & empto agro ab Effron, sepeliuit eam. Sed quid sibi velit quod Sara in sepulchro duplici sepelitur: nisi quia anima quæ seculo moritur, ut Deo viuat gemina vitæ requie suscipitur: id est, in actione boni operis, & contemplatione diuinitatis?

Psalm. 21.

Genes. 23.

De Isaac & Rebecca, CAP. XIX.

Genes. 24.

ERat autem Abraham senex, dierumque multorum. Dixitque seruo suo seniori, qui super omnia eius erat: Pone manum tuam sub femur meum, ut adiurem te per Deum cæli & terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chanaanarum: sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem filio meo Isaac. Sed quid sibi velit quod Abraham seruo sub dixit, postulans iureiurando fidem: Pone, inquit, manum tuam sub femore meo, & adiuro te per Deum cæli? Quid vult Deus cæli ad femur Abraham, nisi ut cognoscatur sacramentum? Per femur enim, genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturum in carne Deum cæli? Senior autem iste seruus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despōlabatur: qui tamen propter antiquitatem senior nuncupatur. Abiit itaque puer in Mesopotamiam, in ciuitatem Nachor: stetitque circa fontem, quærens

Esponsam filio Domini sui. Sic & lex, quæ post fidem est, venit ad fontem baptismatis, & ibi orans, occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Videt autem Rebecca puerum, id est sermonem propheticum. Deponit de humero hydriam, utique elatam seculi facundiam, & ad humilem propheticum se inclinat sermonem. Suscipit fidei ornamenta, vel morum: accepit aureos scripturarum sensus, & clarum argenti eloquium. Sicque secuta puerum Rebecca, venit ad Isaac. Secuta puerum propheticum Ecclesia, venit ad Christum. Quæ tamen cameli dorso deducitur, qui ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans, in tortis vitiosisque vitæ veteris conuersationibus inuenitur. Quæ, Isaac viso, descendit: quia Deo agnito, vitia sua gentilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis, viam veræ humilitatis petiuit. Quæ etiam & verecundata pallio velatur: quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur. Quod verò inclinatio iam die egressus est in agro Isaac: hoc significabat, quod extremo huius mundi tempore veluti diei fine, veniens Christus, quasi in agrum foras exiit: quia cum sit inuisibilis, se tamen visibilem in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesiæ demonstrauit. Inuenit autem eum Ecclesia ad puteum visionis: id est, in cōtemplatione & intelligentia veritatis, ubi intellectum percipiat altiore, siue lauacrum aquæ ubi purificetur: sicque dehinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi gloria, æternitate & regno.

De Cetura siue de morte Abraham, CAP. XX.

Quid autem sibi vult, quod Abraham post obitum Saræ, Ceturam duxit uxorem? Nunquid ob incontinentiam, dum esset ætate grandæuus? Absit. Sed propter filiorum procreationem, dum illi semen quasi stellæ cæli ex Isaac filio promitteretur. Ergo quid sibi vult ista Cetura, nisi quia sicut Agar & Ismael significauerunt carnales veteris Testamenti: sic & Cetura & filij eius significabant hæreticos qui se ad Testamentum nouum existimant pertinere? Sed utrique concubinæ dicuntur. Sola Sara semper vocatur uxor, sicut scriptum est: Vna est enim columba mea, perfecta mea. Dedit autem Abraham cuncta quæ possidebat filio suo Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo. Quid hoc significat, nisi quia dantur nonnulla munera filiis concubinarum, id est, carnalium? Sed non perueniunt ad regnum promissum, nec hæretici, nec Iudæi, quia carnalia lucra sectantur. Præter Isaac enim

Cant. 6.

enim nullus est hæres, utique quia non carnis filij, sed filij promissionis deputantur in semine. Deinde mortuus est Abraham centum septuaginta quinque annorum, sepultusque est in spelunca duplici; in cuius interiore parte Adam esse positum traditio Hebræorum testatur.

De eo quod Isaac cum Rebecca iussit,
CAP. XXI.

Genes. 26.

ORta dehinc fame super terram, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum in Gerara, ex præcepto & benedictione Domini: ibique Rebeccam vxorem suam timoris causa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac coniugem tunc esse cognouit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autem sibi velit in sacramento Christi & Ecclesiæ, quod tantus Patriarcha cum coniuge luserit, coniugiumque illud inde sit cognitum? Videat profecto quisquis, ne aliquid errando in Ecclesia peccet, si secretum viri eius in scripturis sanctis diligenter intueatur: & inueniet eum maiestatem suam, qua in forma Dei æqualis est patri, paulisper abscondisse in forma serui, ut eius capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se coniugi congruenter aptaret. Quid enim absurdum, imò quid non conuenienter futurorum prænunciationi accommodatum, si prophetia Dei aliquid carnale luserit, ut eum caperet affectus vxoris, cum ipsum verbum Dei caro factum sit, ut habitaret in nobis?

De puteis quos fodit Isaac,
CAP. XXII.

al. ista torrentem.

Post hæc refert scriptura illud quod Isaac postquam benedixit eum Dominus, & magnificatus est valde, aggressus est opus, & coepit fodere puteos, quos foderant pueri patris eius Abraham. Sed inuidentes ei Palæstini, obstruxerunt eos, implentes humo, & reliqua. Quis est iste Isaac, nisi saluator noster, qui cum descendisset in istam terram Gerara, primò omnium illos puteos fodere voluit, quos foderant pueri patris sui? Moyses puteum legis foderat, Dauid & Salomò & Prophetæ libros scripserunt veteris Testamenti: quos tamen terrena & sordida repleuerat intelligentia Iudæorum. Hos cum veller purgare Isaac, ut ostenderet quia quæcumque lex & Prophetæ dixerunt, de eo dixerunt: Rixati sunt cum eo Palæstini, id est, Iudæi à regno Dei alieni. Sed discessit ab eis: Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolunt, sed terram. Et dicit eis: Ecce relin-

quetur domus vestra vobis deserta. Fodit ergo Isaac nouum puteum: imò pueri Isaac fodiunt. Pueri Isaac sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, Petrus, Iacobus, Iudas, & Apostolus Paulus & ceteri Apostoli vel Doctores. Qui omnes noui Testamenti puteum foderunt, & inuenerunt aquam viuam, quæ sit fons aquæ salietis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi qui terrena sapiunt, nec noua condi patiuntur, nec vetera purgari. Euangelicis puteis contradicunt, Apostolis aduersantur & Prophetis. Et quoniam in omnibus contradicunt ligantes, dicitur ad eos: Quoniam indignos vos fecistis gratiæ Dei, ex hoc iam ad gentes ibimus. Post hæc fodit tertium puteum Isaac, appellauitque nomen loci illius latitudo, dicens: Nunc dilatavit nos Dominus, & fecit crescere super terram. Verè dilatatus est Isaac, & impleuit omnem terram scientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Ecclesiæ collocauit. Prius tantum in Iudæa erat notus Deus, & in Israel nominabatur, nunc autem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Exeuntes enim pueri Isaac per vniuersum orbem terræ foderunt puteos, & aquam omnibus ostenderunt, baptizantes Apostoli omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sed quid est quod puteos, quos aperuit Abraham, Isaac sic vocauit eos, sicut pater eius, nisi quia Moyses apud nos etiam Moyses appellatur, & Prophetæ vnusquisque suo nomine appellantur, nec mutantur, quasi eorundem vocabula puteorum? Hæc mysticè. Moraliter autem Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus, ut in hæc peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus. Et quousque nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ad exhaurienda cordis terrena torpescat. Quos puteos allophili insidiantes replent, quia nimirum immundi spiritus cum nos studiosè confodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes immergunt.

De Esau & Iacob, CAP. XXIII.

Igitur Isaac dum rogaret Dominum, ut pareretur vxor eius quæ sterilis erat, concessit Dominus quæ postulabat. Illidebanturque gemini in vtero eius inclusi angustia. Quæ dum agerentur, interrogauit Dominum, accepitque responsum: Duæ gētes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, populūque populum superabit, & maior ser-

uiet minori. Quod figuraliter factum, etiam
 ipsis Iudæis non credentibus notum est, qua-
 liter populus Ecclesiæ Synagogæ populum
 superauit, & quomodo plebs Iudæorum tem-
 pore maior, seruit minori populo Christiano-
 rum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici
 potest, quod duæ gentes, & duo populi sunt
 intra nos, vitiorum scilicet atque virtutum:
 sed iste minor est, ille maior. Semper enim
 plures sunt mali quam boni, & vitia numero-
 siora virtutibus sunt: sed tamen & in nobis
 gratia Dei, populus populum superat, & ma-
 ior seruit minori. Seruit enim caro spiritui, &
 vitia virtutibus cedunt. Proceedit autem Esau
 primus rufus, & totus tanquā pellis hirsutus.
 Deinde exiit frater eius Iacob, & manus eius
 impleta erat calcaneo Esau. Sed cur ille totus
 rubens & hispidus, nisi quia prior populus
 Prophetarum, & Christi fuit cruore pollutus,
 ac de peccati & nequitie squalore extitit cir-
 cundatus? Cuius ideo minor calcaneum ten-
 nuit: quia mysticè maiorem populum minor
 superaturus esset. Nam quod iste Esau primo-
 genita sua propter escam fratri suo eidem iu-
 niori venundauit, ac postmodum paterna be-
 nedictione sibi promissa priuatus est: signifi-
 cat eundem Israëliticum populum: qui a deo
 (vt Exodi indicat liber) primogenitus filius
 nuncupatus est: qui propter præsentis seculi
 lucra non salū primatus sui honorem ami-
 sit, verū etiam & regni cælestis præmium
 præparatum adipisci non meruit, Domino
 quodammodo eidem exprobrante, cū di-
 cit: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur
 genti facienti voluntatem meam. Primoge-
 nita autem ipsa vestis erat sacerdotalis, qua
 maiores nati cum benedictione patris indu-
 ti, victimas Deo velut Pontifices offerebant.
 Hoc dono terreni amoris desiderio carue-
 runt Iudæi, cum gloria regni futuri. Iam se-
 quitur deinde ipsa benedictio in Iacob: quæ
 tamen quid figuraliter indicauerit, Hippo-
 lyti martyris verba, sicut ea excellentissimæ
 scientiæ ac doctrinæ Hieronymus replicauit,
 in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, por-
 tat imaginem Dei patris, Rebecca Spiritus
 sancti Esau populi prioris & Zabuli, Iacob
 Ecclesiæ & Christi. Senuisse Isaac, consum-
 mationem orbis ostendit: oculos eius cali-
 gasse, fidem perisse de mundo, & religionis
 lumen ante eum neglectum esse significat.
 Quod filius maior vocatur, acceptio legis est
 Iudæorum. Quod escas eius atque capturam
 dilexit pater, homines sunt ab errore saluati,
 quos per doctrinā vnusquisque venatur. Sermo
 Dei repromissionis est benedictio, & spes re-
 gni futuri: in quo cum Christo sancti regna-
 turi sunt, & verum sabbatum celebraturi. Re-

Exo. 4.

Matth. 23.

Genes. 27.

becca plena Spiritu sancto, & sciens quod au-
 disset antequam pareret, quia maior seruiet
 minori, formam gerit in hoc loco Spiritus
 sancti, quæ futura nouerat in Christo, in Iacob
 ante meditatur. Loquitur ad filiū minorem:
 Vade ad gregem, & accipe mihi inde duos
 hædos: præfigurans carneum Saluatoris ad-
 uentum: in quo eos vel maximè liberaret, qui
 peccatis tenebantur obnoxij. Siquidem in
 omnibus scripturis, hædi pro peccatoribus
 accipiuntur. Quod autem duos iubetur affer-
 re duorum populorū significatur assumptio.
 Quod teneros & bonos, docibiles & inno-
 centes animas signat. Stola Esau, fides & scri-
 ptura sunt Hebræorum, quæ illis primò datæ
 sunt, & postmodum gentiliū indutus est
 populus. Pelles autem quæ eius brachiis cir-
 cundatæ sunt, peccata vtriusque plebis, quæ
 Christus in extensione manuum cruci secum
 pariter affixit. Ipse enim in corpore suo, non
 sua sed aliena peccata portauit. Quod Isaac
 quærit ab Iacob cur tam cito venerit, admi-
 ratur velocem in Ecclesiis credentium fidem.
 Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia
 placens Deo salus est peccatorum. Quod
 postremus consequitur benedictionem, &
 eius odore perfruitur, virtutem resurrectionis
 & regni aperta voce pronūciat. Taliter enim
 benedicitur: Ecce odor filij mei, sicut odor
 agri pleni. Odore nominis Christi, sicut ager,
 mundus impletur, cuius est benedictio de
 rore cæli: hoc est, de verborum copia diuino-
 rum. Et de pinguedine terræ, hoc est, de con-
 gregatione populorum. Multitudine frumen-
 ti & vini: hoc est multitudo quam colligit de
 sacramento corporis & sanguinis sui. Illi enim
 feruiunt populi ex omnibus gentibus ad eum
 conuersi. Ipsum adorant tribus, id est, populi
 ex circumcisione credentes. Ipse est dominus
 fratrum suorum; quia plebi dominatur Iu-
 dæorum. Ipsum adorant filij matris eius, quia
 & ipse secundum carnem ex ea natus est.
 Ipsum qui maledixerit, maledictus est: & qui
 benedixerit, benedictionibus replebitur.
 Christus, inquā, noster, ex ore populi patrem
 eius ignorantis benedicatur, id est, veraciter
 Deus dicitur. Sed alius à Iudæis benedici
 putatur, qui ab eis errantibus expectatur.
 Ecce benedictionem promissam repetente
 maiore, expauit Isaac, & alium se pro alio
 benedixisse cognoscit: nec tamen indignatur
 reuelato sibi sacramento, sed confirmat be-
 nedictionem in filio, dicens: Benedixi eum,
 & benedictus est. Hæc est benedictio pri-
 ma Isaac, quæ data est minori populo Chri-
 stianorum. Neque tamen maiorem filium
 constat penitus fuisse despectum: quia cū
 intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis

Israel saluus erit. Cuius tamen secunda benedictionis prophetatio hæc est: In pinguedine terræ, & in rore cæli erit benedictio tua. In pinguedine terræ, utique in fecunditate rerum & potentia regni, quæ in illo populo fuit; & in rore cæli erit benedictio tua, id est in eloquiis Dei. Ipsi enim credita sunt eloquia Dei, & legis testamenta. Viues gladio, id est, quia sanguini populus iste deditus, necem in Christo vel Prophetis exercuit. Et fratri tuo seruius minori, scilicet populo Christiano. Tempusque veniet, cum excuties & solues iugum de ceruicibus tuis: dum per agnitionem fidei, ad gratiam Christi conuersus, deposueris onus legis, quando iam non seruius populo minori, sed per fidem frater vocaberis. Igitur Esau post benedictionem patris, inuidia stimulis concitatus, necem fratri suo Iacob fraudulentè excogitat. Hoc nimirum & Iudaicus populus in Christo præmeditatus, non solum Dominum patibulo crucis tradidit: verumetiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est. Iacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo, patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem. Non aliter Christus relictis parentibus secundum carnem, id est, populo Israel, & patria, id est, Hierosolyma & omnibus regionibus Iudææ, abiit in gentibus accipere sibi inde Ecclesiam: ut impleretur quod dictum est, Vocabo plebem meam non plebem meam, & non dilectam plebem, dilectam. Et erit in loco ubi dictum est: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.

De scala quam vidit Iacob,
CAP. XXIII.

Genes. 28.

Pergens autem Iacob in Mesopotamiam, venit in locum ubi nunc Bethlehem vocatur, & posuit sub capite suo lapidem magnum. Et dormiens vidit scalam subnixam, innitentem cælo, & Angelos Dei ascendentes & descendentes. Hoc viso, euigilauit, unxitque lapidem, dicens: Verè hic domus Dei est, & porta cæli. Et his dictis, discessit somnus. Iste Iacob, mors siue passio Christi est. Lapis ad caput eius, qui nominatim quodammodo dictus est, etiam Christus vnctus significatur: caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab vnctione appellari? Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta verò cæli, quia ibi in terram descendit: ibi iterum ad cælum conscendit. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit: Ego sum via. Per hanc ascendebant & descendebant Angeli, in quibus significati sunt Euan-

Agelistæ, & prædicatores Christi. Ascendentes utique cum ad intelligendam eius supereminentissimam diuinitatem, excedunt vniuersam creaturam, ut eum inueniant verbum in principio, Deum apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem, ut eum inueniant factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. In illa enim scala à terra usque ad cælum, à carne usque ad spiritum: quia in illa carnales proficiendo, velut ascendendo spirituales fiunt. Ad quos lacte nutriendos, etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ipse est solum in capite suo: ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligamus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, ut in membris suis paruulis nutriatur. Et per illum solum se erigunt, ut eum sublimiter expectent. Per ipsum etiam se humiliant, ut eum sublimiter ac temperanter adnuncient. Post hanc visionem inde Iacob iter faciens, vidit oues & pastores, ad puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuraliter per oues iustorum populi significabatur: sicut illud quod dictum est in Euangelio: Statuet oues ad dexteram. Pastores verò Prophetæ sunt, qui usque ad aduentum Domini Spiritu sancto muniti, Israel populum gubernabant. Lapis puteo superpositus, figuram Domini præferebat. Puteus, gratiam Spiritus sancti per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ oblecta erat, nondum adueniente homine facto Christo.

Genes. 29.

Math. 25.

De Lia & Rachel, & de duabus ancillis,
CAP. XXV.

Igitur Iacob pergens Mesopotamiam, accepit uxores duas, filias Laban fratris Rebeccæ. Hoc est, primò Liam: secundò Rachel. Inde sibi accepit Liæ ancillam nomine Zelfam, & ancillam Rachel, Balam. Ex quibus quatuor genuit duodecim filios, & vnā filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Isachar, Zabulon. De Rachel autem, Ioseph & Benjamin. De Bala ancilla Rachel, Dan & Nephtalin. De Zelfa ancilla Liæ, Gad & Aser. Hi sunt duodecim filij Israël. Nunc autem notandum est quid rerum figurauerunt quatuor uxores Iacob: quarum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt? Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in vna & in vna facilius apparet quod dicitur. Hic etiam duæ sunt & duæ.

O ij

Deinde etiam ibi ancillæ filius exheredatur: hic verò ancillarum filij simul cum filiis liberarum, terram repromissionis accipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud significatur. Quamquam enim duæ liberæ vxores Iacob, ad nouum Testamentum, quo in libertate vocati sumus, existimentur pertinere: non tamen frustra erunt duæ, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur. Vna temporalis est in qua laboramus: alia æterna, in qua contemplationem Dei contemplabimur. Lia namque interpretatur laborans: Rachel autem, visum principium siue Verbum. Actio ergo huius vitæ, in qua viuimus ex fide, laboriosa est in operibus, & incerta quo exitu perueniat ad vtilitatem eorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior vxor Iacob: ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortaliū timidæ, & incertæ prouidentiae nostræ. Spes verò æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel. Vnde etiam dicitur: Bonæ facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis piè studiosus, & propter hanc seruit gratiæ Dei. Quia peccata nostra, & si fuerint sicut feniculum, tanquam nix dealbabuntur. Laban quippe interpretatur dealbatio: cui seruiuit Iacob propter Rachel. Neque enim se quisque conuertit sub gratia remissionis peccatorum seruire iustitiæ, nisi ut quietè viuat in verbo: ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iustitiæ laborem actionum atque passionum? quis eam vitam propter seipsam expetierit, sicut nec Iacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in vsum generandi amplexus, fecunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligere non poterat, primò ut ad Rachel perueniretur, tolerari fecit. Deinde propter filios commendauit. Ita verò vnusquisque vtilis Dei seruus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud amans in conuersatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quam plerique se percepturos putant, statim ut se in septem præceptis legis exercuerunt: quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id est, Honora patrem tuum & matrem tuam, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces rem proximi tui. Quibus obseruatis, posteaquàm homini pro concupita delectatione doctrinæ per tentationes varias, quasi per huius seculi noctem tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel, Lia inopinata coniungitur. Et hanc sustinet, ut ad illam

Esa. 1.
Vulg. ed.
coccinum.

perueniat si perseveranter amat. Acceptis aliis septem præceptis, ac si ei dicatur: Serui alios septem annos propter Rachel, ut sis pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens, sitiensque iustitiam: misericors, mundi cordis, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine vlla tolerantia laboris, quæ in agendo, patiendoque amplectenda est, statim ad pulchræ contemplationis delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare quod dictum est ad Iacob: Non est mos in hoc loco, ut minor habeatur priusquàm maior. Quia non absurdè maior appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem in hominis eruditione labor boni operis, quàm requies contemplationis. Ad vnum ergo contendendum est, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaque duæ sunt vxores Iacob liberæ: ambæ quippe sunt filiae remissionis peccatorum, hoc est, dealbationis, quod est Laban. Verumtamen vna amatur, alia toleratur. Sed quæ toleratur prius ipsa & vberius fecundatur, ut si non propter seipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euangelium ad eos propter quos sunt in laboribus abundantius in plagis supra modum, in mortibus sæpius. Propter quos foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu, mente excedit Deo: & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere, & non potest: quia generationem eius quis enarrabit? Ideoque contemplandi otia appetit, ut diuinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio, & ideò sterilis: quia in variis pressuris non subuenit. Sed quia & ipsa interdum procreandi charitate inardescit, vult enim docere quod nouit: videt fororē labore agendi filiis abundātem, & dolet potius currere homines ad eam virtutem, qua eorum al. vitam. necessitatibus consulitur, quàm ad illam unde diuinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est: Et zelauit Rachel fororē suam. Proinde quia purus intellectus spiritalis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest. Elegit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas similitudines insinuare diuina: sicut elegit Rachel ex viro suo & ancilla suscipere filios, quàm sine filiis omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel, interpretatur inueterata. De veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita, corporeæ concitantur imagines, etiam cum aliquid de

Genes. 30.

Isa. 29.
Matth. 15.
Rom. 1.

Matth. 23.
Philip. 1.

1. Tim. 3.

spirituali & incommutabili substantia diuinitatis auditur. Suscepit & Lia de ancilla sua filios amore habendi numerosiorem prolem accēsa. Inuenimus autem Zelfain eius ancillam interpretari, Os hians: quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Euāgelicæ os hians erat, & cor non erat. De qualibet scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longē est à me. Et de quibus Apostolus ait: Qui prædicas non furandum, furaris. Veruntamen ut etiam per hanc conditionalem libera illa vxor Iacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideò Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciūt, facere nolite. Vnde Apostolus: Siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: tanquam & ancilla pariente de prole numerosiore lætatur. Est verò quidam Lia fœtus ex beneficio Rachel editus, cū virum suum secum debita nocte cubiturū acceptis à filio Liæ mandragoricis malis cum sorore cubare permisit. Quid enim de mandragora dicendū est? proinde rem comperi pulchram & suauē olentem, sapore autem insipido. Et ideò in illo mandragorico pomo figurari intelligo famam bonā popularem. Vnde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt. Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerumque labori eorum per quos sibi consulitur, & splendorem lucis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perueniūt eorum qui sunt in Ecclesia, nisi quicumque in actionū periculis & labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica inuenit exiens in agrum: hoc est, honestē ambulans ad eos qui foris sunt. Doctrina verò illa sapientiæ, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione designatur, hanc popularem gloriam quantulumcumque nō adsequeretur, nisi per eos qui in mediis turbis agendo ac sudando populis præfunt. Quia dum isti actiuosi & negotiosi homines, per quos multitudinis administratur vtilitas, & quorum auctoritas populis cara est, testimonii perhibent, etiam vitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis otiosæ quodammodo mala mādragorica per Liam veniunt ad Rachel. Ad ipsam verò Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fœcunditatis eius, in quo est omnis fructus laboriosæ, atque inter certamina tentationum periclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrant, quamuis idonei regendis populis esse possint, euitant tamen propter turbulentas occupationes, & in doctrinæ otium toto pe-

A ctore, tanquam in speciosæ Rachel feruntur amplexus: & quia bonum est, ut etiam hæc vita latius innotescēs, popularem gloriam mereatur. Iniustum est autem ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis Ecclesiasticis curis aptum & idoneum, in otio detinet: nec gubernationem communis vtilitatis appetit. Propterea Lia sorori suæ dicit: Parumne est tibi, quod virum meum accepisti, insuper & mandragorā filij mei vis accipere? Per vnum virum significant eos omnes, qui cū sint agendi virtute habiles & digni quibus regimen Ecclesiæ cōmittatur, ad dispensandum fidei sacramētum: illi accensi studio doctrinæ, atque indagandæ & contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis remouere, atque in otio discendi atque docendi volunt confedere. Ita ergo dictum est: Parum est tibi quod accepisti virum meum, insuper & mandragoras filij mei vis accipere? Ac si diceretur: Parum est quod homines ad laborem rerum gerendarum necessarios, in otio detinet vita studiosorum, insuper & popularem gloriā requirit. Proinde ut iustē eam comparet, impertit Rachel virum sorori suæ illa nocte: ut scilicet qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare delegerint, suscipiant experientiam tentationum, curarūque sarcinam pro vtilitate cōmuni, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerāt, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitiis populis exultationem bonam, quod illa poma significat: & quod necessarium est ad exhortationem discendum. Sed planē ut hanc curam suscipiant, vi coguntur. Satis & hoc significatum est quod cū veniret de agro Iacob, occurrit ei Lia, eūque detinens, ait. Ad me intrabis, conduxim enim te pro mandragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctrinæ quam diligis vis conferre bonam opinionem? noli fugere officiosum laborem. Hæc in Ecclesia geri quisquis aduerterit, cernit & experitur in exēplis quod intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum, venire homines ab operibus seculi, & ire in otij vsum cognoscendæ & contemplandæ veritatis, tanquam in amplexu Rachel, & excipi de trāsuerfo ad Ecclesiasticam necessitatem, atque ordinari in labore, tanquam Lia dicente: Ad me intrabis? Quibus istud mysterium Dei dispensantibus, ut in nocte huius seculi filios generent fidei. Laudatur ab Apostolis etiam illa vita, cuius amore conuersi, spem seculi reliquerūt, & ex cuius professione ad misericordiam regendæ plebis assumpti sunt. Id enim agunt in omnibus laboribus suis, ut illa professio ex qua se conuerterunt, quia tales rectores

populis dedit, non infametur, sed clarius glorificetur, tanquam Iacob non recusante notem Lia, ut Rachel pomis suauè olentibus & clarè nitentibus potiatur. Quæ aliquando & ipsa præstare misericordia Dei per seipsam parit vix tandem quidem, quia perratum est, ut, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Et quicquid de hac re piè sapienterque dicitur, & sine phantasmate carnalis cogitationis, & salubriter vel ex parte capiatur. Alio quoque sensu Liam & Rachel Victorinus martyr, & cæteri in similitudinem Ecclesiæ vel Synagogæ interpretati sunt. Liam enim maiorem natu, Synagogæ tenuisse existimant typum, quia prior Dei genuit populum. Et quidem & oculis legitur grauida, quia lex per Moysen data cooperta est atque signata. Rachel autem iunior & pulchra, prius sterilis & postmodum fecunda, similitudo est Ecclesiæ. Iunior, quia tempore posterior: pulchra, quia corpore & spiritu sancta. Oculi eius decori, quia Euāgelium prospicere meruerunt. Quæ etiam tamdiu sterilis fuit quousque synagoga populum generauit. Cur autem Iacob pro Rachel seruiuit, & supponitur ei Lia maior; nisi quia Dominus ut Ecclesiam assumeret, prius sibi Synagogam coniunxit? Seruitus itaq; ipsius Iacob septem annorum pro duabus vxoribus, huius vitæ præsentis tempus significat, quæ per septem dies voluitur, in qua Dominus formam serui accepit, factus obediens paternæ voluntati vsque ad mortem. Ille enim pro ouibus seruit: & Dominus noster ait, Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare. Ille oues paut; & Dominus in Euangelio dicit, Ego sum pastor bonus. Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit: Christus diuersarum gētiū varietatem sibi met congregauit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alucis aquarum opposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur eius oues. Et Dominus noster in aqua baptismatis trium personarum nomina, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, populo fideli proposuit, ut quisquis hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ouis Dei.

De fuga Iacob & Rachel, & de duabus ancillis,
CAP. XXVI.

Genes. 31.

Post longam igitur seruitutem, quam Iacob apud socerum suum pro vxoribus velut mercede sustinuit, præcepit ei dominus ut reuerteretur in patriam suam. Tunc ignorante socero, cum vxoribus, cum comitatu properauit. Laban autem consecutus est eum in monte Galaad cum furore: atq; idola quæ

Rachel furata erat, apud eum requisit, nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figuraliter velit inspiciendum est. Dum enim Laban superius aliam gerat personam: nunc tamen diabolus typum figurat. Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem diabolus non inconuenienter accipitur: quia cum sit ex merito tenebrosus, transfigurat se velut Angelum lucis. Huic seruiuit Iacob, id est, ex parte reproborum Iudaicus populus; ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Iacob persequitur: quia electos quosque qui redemptoris nostri mēbra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filiam, id est, seu mūdi seu diaboli, Iacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate coniunxit. Quam & de domo patris abstrahit: quia per Prophetam dicit: Obluiscere populum tuum, & domum patris tui. Quid verò in idolis, nisi auaritia designatur? Vnde & per Paulum dicitur: Et auaritia, quæ est idolorum seruitus. Laban ergo veniens apud Iacob idolum non inuenit: quia ostensis mundi thesauris, diabolus redemptori nostro vestigia in eo concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Iacob non habuit, ea Rachel sedēdo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ & ouis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem est humilitatem pœnitentiæ appetere, sicut scriptum est: Surgite postquam sederitis. Rachel ergo sedendo idola cooperuit: quia sancta Ecclesia Christum sequens, vitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac coopertione vitiorum per Prophetam dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Nos igitur Rachel illa significauit: qui idola sedendo premimus, si culpas auaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ utique auaritiæ immunditia, non illos qui viriliter currūt impedit, quibus dicitur: Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. Sed his maximè euenit, qui quasi effœminato gressu gradientes, per blandimēta seculi resoluuntur. Vnde & illic eiusdem Rachelis hæc verba sunt: Iuxta consuetudinem fœminarū nunc accidit mihi: id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban autem postquam persecutus esset Iacob, & inuenisset eū, & locuti essent inter se iniunctes fœdus, tulit Iacob lapidem, & erexit illum in titulum, dixitq; fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, quem & vocauit Laban, Tumulū testis: & Iacob, Aceruum testimonij. Inter fideles enim tam Iudæos quàm gentes, testis est lapis eminens in similitudinem Christi, & aceruus lapidum qui est multitudo credentium.

De luctu Iacob cum Angelo,
CAP. XXVII.

Genes. 32.

His trāsaētis Iacob mittit nūtiōs ad Esāi fratrem suū, mittit & munera. Post hāc transductis omnibus suis per torrentem, ipse remāsit solus. Et ecce vir luctabatur cum illo: prāualuitq; ei Iacob, nec dimisit eum donec benedictionem extorqueret, sacrūmq; Israhēl nomen acciperet. In quo principaliter sacramenti dominici imago prāfigurata est. Vir enim ille, typum Christi euidentissimē gesserat: cui tamen ideō prāualuit Iacob utique volenti, ut mysteriū figuraret passionis Christi. Vbi visus est Iacob in Iudaeorū typo: hoc est in corporis sui sobole prāualuisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cum carne eius luctamē inire & inualescere in passione eius, sicut scriptum est, cū dicerent, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem Angelo quem victor superauerat, impetrauit. Cuius nominis impositio, utique benedictio fuit. Interpretatur autem Israhēl, Videns Deū: quod erit in fine prāmium sanctorū omniū. Tetigit porro illi idem angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit. Sicque erat vnus & idem Iacob benedictus & claudus. Benedictus in his qui in Christum ex eodem populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nā femoris eius neruus vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à praeceptis auctoris sui deuiantes, in erroris sui semitis claudicant. De quibus propheticē dictū est: Et claudicauerunt à semitis suis. Qui tamen populus post tactis sibi virilibus nō solum claudicat sed & torpescit, ne vltra iam generare filios posset. Denique quod adiecit idem Patriarcha vidisse se Deum facie ad faciē, cum superius virum secum narraret fuisse luctatum: id significat, quia idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

De Dina & partu Rachel & incestu Ruben,
CAP. XXVIII.

Genes. 34.

Post hāc Sichem filius Hemor, Dinam filiam Iacob violauit. Qui post concubitū eius, familiā Israhēl voluerat sociari. Quē Symeon & Levi fratres, virginitatis sororis vindices, dolo cum omni populo eius interfecerunt. Sed quid sibi velit quod scriptum est: Egressa est Dina vt videret filius Hemor Sichem euehi princeps terrae illius, adamauit: & rapuit dormiuitque cum illa, vi opprimens

A virginem: & conglutinata est anima eius cū ea, tristēmque blāditiis deliniuit. Dina quippe vt mulieres videat extraneae regionis, egreditur: quādo vnaquaeque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitū atq; extra ordinem proprium euagatur. Quam Sichem princeps terrae opprimit: quia videlicet inuentam in curis exterioribus diabolus corrūpit. Et adglutinata est anima eius cum ea: quia vnitam sibi per iniquitatem respicit, & quia cū mens à culpa respiscit, humiliatur atque admissum flere conatur. Corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus vtilitatē tristitiā subtrahat. Rectē illic adiungitur, tristēmque blāditiis deliniuit. Modo enim facta aliorū grauiora, modo nihil esse quod perpetrātū est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tēpus subsequēs ad pēnitentiam pollicetur: vt dum per hāc decepta mens ducitur ab intentione pēnitentiā suspendatur: quatenus tūc nulla bona percipiat, quā nunc mala nulla contristant: & tunc plenius absorbeat suppliciiis, quā nūc gaudet etiā in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Iacob, vt habitaret in Bethel. Ibi Rachel cū pareret Benjamin mortua est. Sed quid sibi vult quod cū eundem Benjamin Rachel pareret, vocauit nomen eius, Filius doloris mei: nisi futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiae persecutionis suae tēpore? Aliiter, per Benjamin terrestris figurabatur Hierusalem, quae est in tribu eiusdem Benjamin: cuius populus graui matrem dolore affecit, effundendo sanguinem prophetarum: insuper etiam in necem Christi impius acclamando vocibus, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui praeceps efferbuit. Quod incesti crimen non scriberetur, nisi futura perversitas populi prānunciaretur. Quanquam & in illo qui hoc commiserit, cōsideretur esse flagitiū. In scripturis autem prophetia est futurorum. Nāque per Rubē primogenitum, populus primogenitus Israhēl ex circuncisione significatur: qui thorū concubinā polluit, id est, legem veteris Testamenti saepe prāuaricando commaculauit. Quod autem in concubina lex veteris Testamenti ponatur, Paulus Apostolus edocuit, dicens: Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Hāc autem sunt duo testamenta. Agar, quae concubina fuit, in veteris Testamenti ponitur typo. Vna est enim perfecta columba genitrici suae, quae virgo, casta, regina, sponsa regi Ecclesiae per Euangelium iungitur Christo.

Genes. 35.

Matth. 27.

Gal. 4.

De Iuda qui dormiit cum maris sua,
C A P. XIX.

Genes. 38.

IAm deinde Iudæ factum cōsideremus, qui cum sua nuru concubuit, & quid significauerit futurorum. Thamar ergo nurus Iudæ, intelligitur plebs Iudæa: cui de tribu Iudæ reges tanquam mariti adhibebantur. Merito enim nomen eius amaritudo interpretatur: ipsa enim Domino fellis poculū dedit. Duo enim genera principum, qui non rectē operabantur in plebe, vnum eorum qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significantur in duobus filiis Iudæ: quorum vnus erat malignus vel sæuus ante Deum: alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fœcundandam Thamar. Nec sunt amplius quàm duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præstare nolentium. Et si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquam in terra fundētium. Et quia in malo prior est ille qui nocet, illo qui non prodest, ideo maior dicitur: ille minor & sequens, qui fundebat semen in terram. Nomen quoque maioris qui vocatur Her, interpretatur pellicius: qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœna damnationis suæ, dimissi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocatur Onan, interpretatur mœror eorum. Quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeant vnde prodesse possint, atque id perdant in terra? Maius porro malum est ablata vitæ, quod significat pellis: quàm non adiuta, quod significat mœror eorum: Deus tamen ambos occidisse dictus est. Vbi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, significat tēpus ex quo reges plebi Iudæorum cœperunt de tribu Iudæ non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ, sed cum Thamar maritum non accipiebat: quia erat eadem tribus Iudæ: sed iam in populo nemo inde regnabat. Vnde & nomen eius Sela, interpretatur dimissio eius. Non pertinent sanè ad hanc significationem viri sancti & iusti: quia licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent Testamentum, qui prophetando scienter viles fuerūt: qualis David fuit. Eo sanè tempore, quo iam Iudæa cœperat reges ex tribu Iudæ non habere, non computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena: nec ei sacramento illo mysticæ vnctionis tanquam coniugali fœdere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur. Quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat. Sic & eius filij tetrarchæ, quorū erat vnus Herodes patris nomine appella-

Etus: qui cum Pilato in Passione Domini concordauit. Isti ergo alienigenæ vsque adeo nō deputabantur in regno illo mystico Iudæorū vt ipsi Iudæi publicè clamarent frendentes aduersus Christum, Nos non habemus regē nisi Cæsarem. Neque hoc verum, nisi illa vniuersali dominatione, Romanorū quippe etiā Cæsar rex erat: non propriè Iudæorum: sed vt Christum negarent, & hunc adorarent: ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo iam de tribu Iudæ regnum defecerat, veniendū erat Christo vero saluatori nostro domino, qui non obesset, multūque prodesset. hinc enim fuerat prophetatum: Non deficiet princeps ex Iudæ, neque dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse est expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisterium Iudæorum, & mystica vnde Christi vocabantur, vnctio ipsa defecerat secundum prophetiam Danielis. Tunc venit cui repositum erat expectatio gentium, & vnctus est sanctus sanctorum, oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore: passus est autem Herodis minoris tetrarchæ. Huius itaque venientis ad oues quæ perierant domus Israël, figurā gessit iste Iudas, cum irret ad tondendas oues suas in Thamna, quod interpretatur deficiens. Iam enim defecerat princeps ex Iudæ, & omne magisterium atque vnctio Iudæorum, donec veniret cui repositum erat. **G** Venit autē cum suo pastore Odollamite, cui nomen Hiras: & interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc planè testimonio dominus venit, habens quidem testimonium maius Ioanne. Sed tamen propter oues infirmas, hoc testimonio est vsus in aqua. Nā & ipse Hiras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Ioannes. Fratrem secundum semen Abraham, secundum cognitionem Mariæ matris eius, & Elisabeth matris suæ, eundemque Dominum & Deum suum: quia sicut ipse dixit, Et ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideo in natis mulierum maior illo non surrexit: quia ex omnibus prænunciantibus Christum, ipse vidit quem multi iusti & Prophetæ cupierunt videre, & non viderunt. Salutauit ex utero, agnouit perfectus ex columba, & ideo tanquam Odollamites verè testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oues tondendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorum: ex quibus in Ecclesiæ laude in Canticis Canticorum dicitur: Dentes eius, velut grex detonsarum. Iam deinde Thamar habitū mutat, nā & cōmutans interpretatur. Thamar mutat habitū, mutat & nomen: & fit de

Ioh. 19.

Genes. 49.

Dan. 9.

Cant. 4.

synagoga, Ecclesia. Sed in ea prorsus nomen amaritudinis manet. Nō illius amaritudinis, in qua Domino fel ministravit: sed illius in qua Petrus amarē flevit. Nam & Iuda, Latine confessio est. Confessione ergo amaritudo misceatur, vt vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia scēdatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christum pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Nam & ipse habitus meretricius, confessio peccatorum est. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar, ex gentibus euocata, sedens cum hoc habitu ad portam Neman, vel Enahin, quod interpretatur fontes. Currit enim velut ceruus ad fontes aquarum, peruenire ad semen Abraham. Illic enim non cognoscere scētur: quia de illo prædictum est: Populus quē nō cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto annulum, monile & virgam. Vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Sed hæc, vt dixi, adhuc in occulto, * vbi sit & cōceptio sanctæ vbertatis. Mittitur autem promissus hædus tanquam meretrici. Hædus exprobratio peccati, per eundem Odollamitem, tanquam increpantem & dicentem, generatio viperarum. Sed non tam inuenit peccati exprobratio, quam mutauit confessionis amaritudo. Post verò iam publicis signis annuli, monilis & virgæ, vicit temerè iudicantes Iudæos, quorum iam personam Iudas ipse gestabat. Qui hodie quoque dicunt non hunc populum esse Christi, nec habere nos semen Abraham. Sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis & glorificationis, erubescant sine dubio & confundantur, & nos magis quàm se iustificatos esse fateantur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusaretur enim à Iudæis, quasi adulteratrix legis: sed ostendit virgam, id est, signum passionis, & monile legis legitimæ & annulum pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit parientē Thamar, & duos in utero geminos habentem: quorum scilicet primus, qui dicitur Zarah, misit manum suam, & obstetrix ligauit coccinū: & dehinc illo manum intrinsecus retrahente, posterior qui Phares vocatur, porrexit manum & nascendo præcessit: figuraliter congruit quod extenderit Israël in legis opera manum suam: & eam prophetarum & ipsius saluatoris pollutam cruore contraxerit. Postea verò proruperit populus gentium: scilicet

A cet vt futuri essent nouissimi qui erant primi: & primi futuri essent qui erant nouissimi.

De historia Ioseph, CAP. XXX.

DEhinc historia sequitur Ioseph, qui veditus à fratribus in Ægypto perductus, atque ibidem sublimatus est. Ioseph vnus ex duodecim filiis Iacob, quem pater præ cæteris filiis dilexit, Christū dominum figurauit. Quem Deus pater secundum carnem natum cæteris filiis ex Abraham stirpe progenitis prætulit. Vnde & cibi dicitur: Amabat eum Iacob, eo quod in senectute genuisset eum. Senescente enim mundo illucescens Dei filius per Mariæ virginis partum serus aduenit, tanquam filius senectutis, secundum sacramentum suscepti corporis: qui erat ante, sicut semper apud patrem. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorū ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. Somnium verò illud per quod fratrum manipuli adorauerunt manipulum eius, illud est quod in Christo completum est: Adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei. Scilicet per fidē fructum bonorum operum offerentes. Ipse est quē Sol & Luna, & stellæ adorant: de quo Sole dictum est: Laudate eum sol & Luna, & omnes stellæ. Ipsum enim excellētia sanctorū in Solis nomine, & Ecclesiæ claritas sub imagine Lunæ, & omnium numerositas populorum in figura stellarum adorāt. Vnde pater suus increpauit eum, dicens: Nunquid ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te? Obiurgatio ista patris, duritiem populi Israël significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, & adorare contemnunt. Iacob mittit Ioseph filium suum, vt de fratribus sollicitudinem gereret: & Deus pater misit filium suum vnigenitum, vt genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur utique ab illo patre de quo scriptum est: Misit Deus filium suum in similitudinē carnis peccati, vt videret si rectē essent oues: & dominus inquit in Euāgelio: Nō veni nisi ad oues perditas domus Israël. Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothain. Dothain interpretatur defectio. Verē in grandi defectione erāt, qui de fratricidio cogitabant. Cūque vidissent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitauerunt. Et Iudæi videntes verum Dominū Iesum Christum, vt eum crucifigerent, vnum omnes consilium statuerunt, dicentes: Crucifige eum. Fera pessima deuorauit eum: id est, Iudaica bestia interfecit eum: de qua Dominus in Euāgelio dicit: Ecce ego mit-

psal. 17.

Rom. 8.

al. verbi.

Genes. 37.

Sumpt. ad verbum hæc qua sequuntur, ex D. Augusti. ser. 81. de tempore.

psal. 71.

psal. 148.

Matth. 25.

to vos sicut oves in medio luporum. Nuda-
uerunt Ioseph fratres sui tunica polymita, &
talari: & Iudari Christum per mortem crucis
expolauerunt tunica corporali. Polymitam
autem, id est, decoratam omnium virtutum
diuersitate. Resperferunt autem tunicam hædi
sanguine: quia falsis eum testimoniis accusantes,
in inuidiam deduxere peccati omnium pec-
cata donantem. Mittitur dehinc in cisternam
id est, in lacum: & Christus expoliatus carne
humana descendit in infernum. De cisterna
quoque leuatus ille Imaëlitis, id est, genti-
bus venditur: & Christus posteaquam de in-
ferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei
commercio comparatur. Ille per Iudæ consi-
lium triginta argenteis distrahitur, & hic Chri-
stus per consilium Iudæ Scarioth eodem nu-
mero venundatus est. Dehinc Iacob posteri-
tatis suæ deplorans dispendia, quasi pater fi-
lium lugebat amissum: quasi propheta flebat
interitum Iudæorum. Denique scidit vesti-
mentum suum: quod in passione Domini le-
gimus factum à principe sacerdotum. Sed &
velum templi scissum est, ut propheta & nu-
datum populum suum, & diuisum ostenderet
regnum. Igitur Ioseph descendit in Ægyptum:
& Christus in mundum. Emit eum Eunuchus,
id est, castus in disciplinis Euangelicis popu-
lus. Erat autem Ioseph pulchra facie: ita & de
Christo Dauid ait: Speciosus forma præ filiis
hominum: diffusa est gratia in labiis tuis. Sed
mulier, inquit, in eum oculos iniecit, ut adul-
terium cum illa perpetraret. Ista mulier figura
erat Synagogæ, quæ sæpe, sicut scriptum est,
mœchata est post Deos alienos. Similitervo-
lebat & Christum in adulterij sui scelere te-
nere: ut negaret se esse Deum, & Phariseorū
magis & Scribarū, quàm legis præcepta fer-
uaret, quæ illi velut maritus erat. Christus au-
tē nō acquiescēs illicitæ doctrinæ adulterinæ
Synagogæ, manu veste corporis apprehensus,
carne se exiit, & liber mortis in cælum ascen-
dit. Calumniata est meretrix, ubi eum nō po-
tuit tenere dicens, quod templum Domini
blasphemaret, & legis diceretur esse trans-
gressor. Sed illum non carcer terruit, non in-
ferna tenuerunt: quinetiam ubi velut puniē-
dus descenderat, inde alios liberauit. Deni-
que inuenit Ioseph duos Eunuchos de do-
mo regis in carcere vinctos: duorum populorū
credentium vel incredulorum figuram signi-
ficantes: qui conclusi sub peccato Adæ, trans-
gressione obnoxij tenebantur. Qui ideo di-
cuntur Eunuchi: quia castam acceperant re-
gulā disciplinæ: Eloquia, inquit, domini cas-
ta. Denique post trinā lucem domino ab in-
feris resurgēte, & legis obscurauit Ioseph som-
nia reuelante, solutus est à peccatis creden-

tiū populus: & inferni carcere liberatus, red-
ditur ministerio diuinæ legis. Incredulus au-
tem & impius populus Iudæorum, quia in
conuersionis ligno nō credidit, transgressio-
nis ligno suspenditur, ut illi alteri Eunuchō
contigit, qui Iudæorum imaginem indicauit.
Præterea narrat Pharaō somnium, interpre-
tatur Ioseph. Sed quid significant septem an-
ni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septē
vaccis pinguibus ostendebantur, nisi septem
charismatum spiritalium dona, quibus vber-
tas fidei larga pietate redundat? At contra
septē steriles & ieiuni, famem veritatis & ius-
titie nouissimis tēporibus significabāt. Con-
gregauit autem Ioseph per septē annos om-
nem frugum abundantiam: id est, frumenta
fidei sanctorum horreis condens, per illa sci-
licet charismata septem, quasi per septem an-
nos: ut cum septem anni inopiæ cœperint, id
est, cum iniquitas occurrerit, septem capita-
lium criminum sub antichristo, quando fa-
mes fidei fuerit & salutis, tunc sancti pariter
& fideles habeant copiosam iustitiæ frugem,
ne fides eorū inopia sermonis attenuata de-
ficiat. Inde Ioseph, qui typum Christi indue-
rat, currum meruit, & præco præconauit an-
te eum, & constituit illum Pharaō super vni-
uersam terram Ægypti: & Dominus noster
postquā est distractus à Iuda, ut Ioseph à fra-
tribus, & de infernorum carcere surrexit, as-
cendit currum regni cælestis. De quo dictum
est: Currus Dei decem millium. Et accepit
potestatem à patre prædicandi & iudicandi:
sicut Paulus Apostolus ait: Et dedit ei nomē
quod est super omne nomē: ut in nomine Ie-
su omne genu flectatur cælestium, terrestriū,
& infernorum. Accepit quoque & annulum,
pontificatum scilicet fidei: quo credentium
animæ salutis signo significantur, frontibusq;
& cordibus nostris per signū crucis figura æ-
terni regis exprimitur. Induiturque stola bys-
sina: id est, carnem sanctam bysso splendorē
rem, & stolam immortalitatis. Accepit quo-
que torquem aureum, id est, bonum intelle-
ctum. Præco ante eum præcedit, id est, Ioan-
nes Baptista, qui iter eius præcedens præco-
nabat, dicens: Parate viam domino. Habebit
& alium præconem, tubam angeli: quia ipse
dixit: Veniet in tuba angeli. Vocatur quippe
Ioseph lingua Ægyptiaca, Saluator mundi.
Quid manifestius de Christo, quando sub fi-
gura Ioseph saluator ostenditur? Non tantum
vnius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi.
Triginta annorū erat Ioseph, quando in con-
spectu regis Pharaonis stetit: totidēque an-
nis legitur fuisse Christus, quando sub typo
Pharaonis in conspectu Herodis apparuit re-
uelatus. Accepit ergo ex gentibus uxorem, id

Genes. 39.

Psalm. 44.

Genes. 40.

Psalm. 11.

Genes. 41.

Psalm. 67.

Philip. 3.

Marc. 1.

Matth. 24.

est Ecclesiam: ex qua genuit duos filios, id est duos populos ex Iudæis & gentibus congregatos. Igitur post vbertatis annos, in vniuerso orbe fames prævaluit: merito, quia non erat qui faceret bonitatem. Post hæc Ioseph à penuria frumenti saluat Ægyptum: & Christus fame verbi liberat mundum. Aperuit enim horrea sua Christus in omni vrbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus: nisi Christum Iudæi crucifixissent, perierat mundus. Ioseph interpretatur Augmentatio, siue Ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliatiōem non habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro verò Ioseph, augmentum habere meruit vniuersus mundus. Ille erogauit triticum: noster erogauit Dei verbum. Et in omnem terram exiit sonus eorū. Dixit Iacob filiis suis: Est frumentum in Ægypto. Dicit Deus pater: Ex Ægypto vocaui filium meum. Descendunt igitur decem prouectiores, id est, Iudæi, quasi decalogi legis in numero constituti: quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscuntur & Hebræi à Christo: ipsi autem nō cognoscunt eū. Dederūt illi quidem pecuniā: sed Ioseph, id est, Christus, triticum dedit, & argentum reddidit: quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. Vidit Ioseph Benjamin fratrem suū paruulum: mysticē quoque vidit Iesus Paulum, quando circumfulsit eum lux. Paruulus dicitur, quia nōdum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Vnde etiam & adolescens legitur, quando lapidantium Stephanū vestimenta seruabat. Fleuit Ioseph: & cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauat faciem suā, vt amissum ei lumen restituat: lauat faciem suā Christus, vbi baptizatus est Paulus: per quem Dominus Iesus à plurimis videtur. Dehinc scyphus argēteus soli sacculo iunioris inseritur. Sed quid sibi vult quod inuentus est in sacco Benjamin scyphus Ioseph: nisi quia in corpore Pauli iā doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subiectus non erat, intra sacculū erat scyphus. Doctrina intra legē, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias manum posuit, marsupium soluit. Marsupio soluto, argentum respersit, & decidētibus squamis, velut quibusdam sacci vinculis, soluto sacco, i. deposito legis velamine, adeptus est gratiam libertatis. Et reuelata facie sermonis, Euangelium prædicat. Dati sunt ei triginta argentei, cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos à Christo accipit quicumque prædicat Trinitatem, siue Christi crucē. Ideoque Paulus ait: Neque enim iudicaui scire me aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.

Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ omniumque sensuum multiplices disciplinas. Præcellit igitur Paulus, eius exuberat portio meritorum: sed tamen habent & fratres, id est, alij prædicatores gratiam suam. Binās stolas, id est vt confiteantur Christum & Deum esse & hominem, iuxta quod in Pro-
uerbiis legitur: Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur & patri munera. Filius honorat patrem: Christus populum suū promissis inuitat muneribus ad Deum patrem suum. Portant hæc munera asini: illi gentiles inutiles & laboriosi. Nunc autem viles portant in typo Christi munera: portant in Euangelio munerum largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos, qui nunciauerunt patri, dicentes: Ioseph viuit, & ipse dominus est in omni terra Ægypti. Expauit autem Iacob, id est, plebs incredula: sed postquam gesta Christi agnouerit, reuiuiscit spiritus eius, & qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi viuificatur. Vocatur ergo à filiis suis: id est, à Petro & Paulo & Ioāne populus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit illis Iudas, quod interpretatum est, Confessio: quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat: & sic Ioseph verus Christus occurrit, qui senescentem iam suscipiat vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundū illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ. Et imponit manum suam super oculos eius, & cæcitatem aufert. Cuius distulit cæcitatem, vt postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum. Vnde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Tradidit post hæc Ioseph parentibus & fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria: quia fames oppresserat terram. Sic & Dominus eligens optimam terrā parentibus, id est, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Christus secundum carnem est genitus, siue omnibus sanctis, de quibus in Euangelio dicit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitur dat terram, scilicet repromissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo videre bona Domini in terra viuentium. Dehinc Ioseph festinans accipere benedictionē patris, duos filios suos obtulit, Manasse & Efraim. In quibus, sicut factum est in Esau & Iacob, dicente Domino maior seruiet minori, ita & in istis duobus filiis Ioseph. Nam maior Manasses, qui interpretatur Obliuio, typū gessit Iudæorum: quia oblitus est Deū suum qui fecit eum. Minor autem Christiarum, qui fecunditatem sonat, quod est

Psal. 18.
Gen. 42.
Osee 11.
Matth. 2.

Genes. 43.

Act. 7.

Genes. 44.

Genes. 45.

1. Cor. 2.

Genes. 31.

Genes. 46.

Re. 11.

Genes. 47.

Psal. 16.
Genes. 48.

propriū populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in latitudine mundi. Hos quidem cum benedicere vellet Iacob, posuit Ioseph Efraim ad sinistram, Manassem autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dexteram, maiori sinistram figuraliter superposuit. Sicque crucis similitudo super capita eorum denotata, Iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit: senioresque per crucis mysterium sinistrum factum de dextro, & iuniorem dextrum de sinistro, quia Iudæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus. Talique sacramento maiori populo Iudæorum præpositus est minor populus gentiū. Vnde & isdē Patriarcha ait, Hic quidem erit in populū: sed hic exaltabitur.

De benedictionibus Patriarcharum,

C. A. P. XXXI.

Genes. 49.

His completis, vocauit Iacob filios suos, ut benediceret eos mystico ordine, loquens verò tanquam futurorū præscius. Dixitque eis quæ nouissimis temporibus futura erāt, incipiens ita. Ruben primogenitus meus. Secundum mysticam intelligentiā Ruben prioris populi videtur ostendisse personam. Cui etiā dominus per prophetam dicit: Israël primogenitus meus. Etenim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atque regnum. Additur. Tu virtus mea utique quia ex ipso populo fundamentū fidei: & ex ipso virtus Dei, qui est Christus, aduenit principium doloris mei. Quomodo autē ipse sit principium doloris, nisi dum patri Deo semper irrogaret iniuriam, dum conuertit ad eum dorsum & non facit? Iste prior in donis, quia primis ipsis data sunt eloquia Dei: primis ipsis legislatio, & Testamentum siue promissio. Iste maior in imperio. Utique pro magnitudine viriū: quia copiosus ceteris in hoc seculo populus idē regnavit. Effusus es autem sicut aqua: Peccādo in Christū, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluntatis effusus est impetu. Et idcirco addidit: Ultra non crescas. Quia populus ipse postquā in vniuerso orbe dispersus est, valde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subiecit: Quia ascendisti cubile patris tui. Non sicut Iudæi intelligunt, hoc proinde dictum est, eo quod cum Bala concubina patris sui concubuerit: Prophetia enim futura prænunciabat, non quæ fuerant gesta, ipso Patriarcha dicente: Annunciabo vobis quæ ventura sunt nouissimis diebus. Et ideo in præterito non est referendū, quod ille futurū prædixit. Prædicebat enim domini passionem, & primogenitæ plebis audaciam:

E quia ascendit cubile Dei patris sui, & maculauit stratū eius quando corpus dominicum, in quo plenitudo diuinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro cōmaculauit. Post hæc conuertitur ad Symeon & Leui dicens: Symeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. Per Symeonem & Leui, Scribæ & sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Symeone enim scribæ erant Iudæorum. De tribu verò Leui, principes Sacerdotum. De quibus scriptum est: Quia consilium fecerunt, ut Iesum morti traderent. De quo consilio iste Patriarcha, qui iam mente Deū videbat, dicit: In consilio eorum non veniat anima mea. Et reliqua. *Orabat iam illo tempore sanctus iste Patriarcha non videre tantorum scelerū crimen, quæ in nouissimis temporibus facturi erant Iudæi. Sequitur: Quia in furore suo occiderunt virum: id est, Christum, iuxta quod Esaias ait: Væ animæ ipsorum: quia cogitatio ipsorum consilium malū aduersus se dicentes: Alligemus iustum: quia inutilis est nobis. Et in dolore suo suffoderūt murum, quando lancea confoderunt illud spiritale & fortissimum propugnaculū, quod custodit Israël. Maledictus furor eorum, quia pertinax utique ad tantum scelus perpetrandum: quando furore accensi & ira, obtulerūt Christum Pontio Pilato, dicentes illi: Crucifige, crucifige. Et si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et indignatio eorum, quia dura: dum Barrabam latronem peterent, & principem vitæ crucifigendum postularent. Diuidam eos in Iacob, & disperdam eos in Israël. Hic duo nominantur, diuisio & dispersio: idcirco quia nonnulli ex ipsis domino crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Diuisi enim dicuntur ij, qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem ij, quorum patria temploque subuerso, per orbem terræ incredulum genus spargitur. Iuda, te laudabunt fratres tui. Per hunc enim Iudam, verus confessor exprimitur Christus: qui ex eius tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudant fratres sui, apostoli scilicet & omnes coheredes eius, qui per adoptionem filij Deo patri effecti sunt. Et Christi fratres per gratiā, quorum ipse est dominus per naturam. Manus tuæ in cervicibus inimicorū tuorum. Iisdem enim manibus, atque eodem crucis trophæo, & suos texuit, & inimicos, & aduersarias potestates curauit: iuxta quod pater promittit ei, dicens: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Adorabunt te filij patris tui. Quoniam multi ex filiis Iacob adorant eum, per electionem gratiæ salui facti. Catulus leonis Iuda. Quoniam nascendo paruulus factus

Matth. 27.

al. horrebūt videre.

Esa. 5.

Luce 23.

Ioan. 11.

Matth. 27.

Psalm. 137.

Etus est, sicut scriptum est: Paruulus natus est nobis. Ad prædam fili mi ascendisti: id est, ascendens in crucē, captiuos populos redemisti. Et quos ille leo contrarius inuaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis, ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem. Requiescens accubuisti vt leo. Manifestissime in passione Christus recubuit, quādo inclinato capite tradidit spiritum: siue quando in sepulchro securus, velut quodam corporis somno, quieuit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate hoc ipsū impleuit, iuxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eā tollit à me, sed ego eā pono. Quod verò addidit, & vt catulus leonis: inde enim mortuus, vnde & natus. Phisici autem de catulo leonis scribunt, quod cū natus fuerit tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tūc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valde conuenienter de passionis morte aptatur in Christo: qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulchri iacens, somnum mortis impleuit. Benè ergo Christus vt leo requieuit: qui non solum mortis acerbiter non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Benè idē iterum vt catulus leonis: quia die tertio resurrexit. Vnde & sic adiungitur de resurrectione eius: Quis suscitabit eum? hoc est, nullus hominum, nisi ipse, iuxta quod idem de corpore suo dixit: Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. Non deficiet princeps de populo Iudæ, nec dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Hic locus manifestissime ad Iudam refertur: tam diu enim fuit ex semine eius apud Iudæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur. Probant hoc historiæ Iudæorum, quibus ostenditur primū alienigenam regem in gente Iudæorum fuisse Herodem, quo tēpore Christus natus est. Quod si putant Iudæi nō venisse Christum, ergo de tribu Iudæ vsque hodie Iudæorum permanet regnum. Itaque nō defuit rex de populo Iudæ, donec veniret cui repositum est. Sed quia non solum Iudæis profuit qui mittendus erat, idē sequitur: Et ipse erit expectatio gētium, alligans ad vineam pullum suum. Pullus suus, ex gentibus populus, cui adhuc nunquā fuerat legis onus impositum: hunc copulauit ad vineam Apostolorum, qui ex Iudæis sunt. Nā vinea Domini Sabaoth, domus est Israël. Et ad vitem, o fili mi, asinam tuā, ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc verō vitem alligati ali-

nam suam, cui supersedet Ecclesia ex nationibus congregata. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligauit, vinculo charitatis & disciplinæ Euangelicæ nexu: vt de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alij namque hanc asinam Synagogam interpretantur, tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. Lauabit in vino stolam suam, siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam Ecclesiam in illo vino, quod pro multis effundetur in remissionē peccatorū. Et in sanguine vix palliū suū. Pallium gentes sunt, quas corpori suo coniunxit, sicut scriptum est: Viuo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam sicut vestimentum. Nos quippe Christus in sanguine suo mundauit, quando sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluxit: sed aqua nos abluit, sanguis redemit. Pulchriores oculi eius vino. Oculi Christi, Apostoli & Euangelistæ sunt: qui scientiæ lumen vniuerso corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur: quia doctrina eorum austeritatem vini veteris exuperat, id est, priscæ legis traditionem. Euangelica enim præcepta longè clariora sunt, quā veteris Testamenti mandata. Et dentes lacte candidiores. Dentes prædicatores sancti sunt, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quasi comedendo in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis, doctrina legis significatur, quæ carnalem populum, tanquam paruulos poculo lactis alebat: cuius quidem candidiores lacte effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortem & validum cibum verbi manducant, mandū atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in epistola ad Hebræos: Perfectorum autem est solidus cibus. Et benè candidiores lacte dentes eius dicit: Omnes enim qui perfecti sunt, & qui scripturarum cibos explanantes subtilē & minutum intellectum, qui spiritalis cibus dicitur, Ecclesiæ corpori subministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi. Isachar, asinus fortis. Isachar, quod interpretatur merces, refertur ad populū gētium: quē Dominus sanguinis sui precio mercatus est. Hic Isachar asinus fortis adscribitur: quia prius gentilis populus quasi brutū animal & luxuriolum erat, nullāque ratione subsistens. Nūc verò fortis redemptoris dominio colla subiiciēs, & iugū disciplinæ Euangelicæ perferēs. Hic accubās inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terrā quod optima. Inter terminos namq; accubare, est præstolato mundi fine requiescere, nihilq; de his quæ nūc versantur in medio querere, sed vltima desiderare. Et fortis asinus requiē vi-

det, & terram optimam: cum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad aeternae vitae patriam tendit. Vnde etiam & supponit humerum suum ad portandum: quia dum ad promissam requiem peruenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde & factus est tributis seruiens: hoc est, regi & Christo suo fidei donā, operumque bonorum munera offerens. Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium. Zabulon qui interpretatur Habitatulum fortitudinis, Ecclesiam significat fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. Hæc in littore maris habitat, & in statione nauium: ut credentibus sit refugium, & periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili & incōcussa firmitate solidata, expectat naufragiū Iudæorum & hæreticorū procellas, quæ circumferuntur omni vento doctrinæ. Quorum etsi tunditur fluctibus: frangit tamen ipsa fluctis non frangitur, nec ullius hæreseos tempestatibus cedit, nec ulli vento schismatum commota succubir. Pertendit autem usque ad Sydonem: hoc est, usque ad gētes peruenit. Legitur etiam in Euangelio inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dominum sæpē docuisse, sicut scriptū est: Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trās Iordanem Galilææ. Gentium populus, qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam. Dan iudicabit populum suum, sicut alia tribus in Israël. Fiat Dan coluber in via, cerasces in semita, &c. Alij dicunt Antichristum prædici per hæc verba de ista tribu futurum. Alij de Iuda, à quo traditus est Christus, hæc scripta prænunciant: & equitem & equum, Dominum cum carne suscepta designare volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram reuenteretur vnde assumptus est. Sed quoniam die tertia resurrexit, ideò ait, Salutare tuum expectabo Domine. Sicut & per Dauid dicit: Non relinques animam meam in inferno. Hæc quidam ita exponunt. Alij verò hanc Prophetiam ad Antichristum transferunt. De tribu enim Dan venire Antichristū ferunt, pro eo quòd in hoc loco Dan & coluber asseritur & mordens. Vnde & non immerito, dum Israëliticus populus terrā in castrorū partitione susciperet, prim⁹ Dan ad Aquilonem castrametatus est: illū scilicet significās qui in corde suo dixerat: Sedebo in mōte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendā super altitudinē nubiū, similis ero altissimo. De quo per Prophetā dicitur: A Dan auditus est fremitus equorū eius, qui nō solum coluber, sed etiā cerasces vocatur. Cerasca enim Græcè, cornua dicuntur: serpēs q̄ hic cornutus esse

perhibetur, per quem dignè aduentus Antichristi asseritur: quia contra vitā fidelium cū morfu pestiferæ prædicationis armabitur etiā cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorē esse quā viam? Fit ergo Dā coluber in via: quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in via mordet: quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerasces in semita: quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti celestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callide persuasionis impedit, sed etiā terrore potestatis premit. Et in persecutionis angore post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hūc mundum significat: qui per elationem suā, in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerasces iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulā quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo* corrigere, ut cadat ascensor eius retrò. Ascensor equi, est quisquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retrò cadere dicitur, & nō in faciem: sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciē enim cadere est in hac vita suas vnumquemque culpas agnoscere, easdēque poenitēdo deslere. Retrò verò, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decidere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristū expectat, benè Iacob eodem loco repētē in electorum voce conuersus est, dicēs: Salutare tuum expectabo Domine, i. nō sicut infideles Antichristū, sed cum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Gath, accinctus præliabitur ante eum. Iste Gath accinctus, personā Domini exprimit qui in primo aduētū humilitatis suæ ante aduentum Antichristi præliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi sui circa femur potētissimè: quo inimicos diuisit, i. filium à patre, filiam à matre, nurum à socru: iuxta quod legitur in Euangelio: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Quòd autem ipse accingetur retrorsum, claritas Domini nostri in secundo regno eius ostenditur: quia cū venerit Antichristus, idem occurret retrorsum, id est, post eius vestigia Christus celeri aduentu progrediēs, ut interficiat eum gladio oris sui. Vnde & benè idem Gath, Latrunculus interpretatur: eo quòd posterior, id est, secus pedes, quasi latrunculus rapido atque improviso aduentu exiliat contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Euangelista proclamat, dicens: Quia dies Domini sicut fur, ita in noctē veniet. Chri-

Esa. 9.

Psalm. 15.

Esa. 14.

Jerem. 8.

al. coarctare, & coarctare.

Psalm. 44.

Matth. 23.

1. Thim. 5.

stus ergo & ante & retro praeliati contra A
Antichristum scribitur. Ante eum namque,
in occulto aduentu humilitatis: post eum,
manifestus in gloria maiestatis. Demonstrat
apertè Moyse prophetià Patriarchæ huius
specialiter pertinere ad Christum. Sic enim
ait: Benedictus, inquit, in latitudine Gath.
Quasi leo requieuit, cœpitque brachium &
verticem, & vidit principatum suum. Agno-
scant itaque quis requieuerit sicut leo, nisi
Christus in sepulchro suo. Quis confregerit
verticem brachiâque potentum, nisi redem-
ptor noster, qui humiliavit virtutem & super-
biam excelsorum. Quis vidit principatum
suum, nisi ille cui datus est principatus, & ho-
nor, & regnum. Aser pinguis panis eius, &
præbet delicias regibus. Aser cuius nomen
significat diuitias, idem Christus est, cuius
est altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ:
qui propter nos factus est pauper cum diues
esset. Cuius panis pinguis factus est: caro sci-
licet eius, quæ est esca sanctorum. Quam si
quis manducauerit, non morietur in aternū.
Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus:
id est, qui sensus proprios bene regunt, qui
dominantur vitiorum suorum: qui castigant
corpora sua, & in seruitutem subiiciunt.
Nephthalim, quod interpretatur Dilatio,
Apostolos & prædicatores sanctos signifi-
cat: quorum doctrina in latitudine totius
mundi effusa est. Ex hac enim tribu fuerunt
Apostoli, qui sunt principes Ecclesiarum &
duces & principes Zabulō, & principes Ne-
phthalim. Qui sine dubio ad personam referū-
tur Apostolorum. Ipsi sunt filij excussorum, i.
Prophetarum: qui in manu Dei potentis po-
siti sunt, & tanquam sagitta excussa peruene-
runt vsque ad fines terræ. Vnde & bene hic
Nephthalim Ceruus emissus scribitur: quia ni-
mirum Apostoli siue prædicatores veloci sal-
tu exilientes, in morem ceruorum transcen-
dunt implicamenta seculi huius. Sicque ex-
celsa ac sublimia meditantes, dant eloquia
pulchritudinis: id est, prædicant cunctis genti-
bus doctrinam Domini Saluatoris. Filius ad-
crescens Ioseph. Hæc prophetia post passio-
nem Domini, paternæ vocis imaginem præ-
tulit: quia redeuntem in cælum post victo-
riam Christum pater alloquitur, dicens. Fi-
lius ad crescens Ioseph. Filius ad crescens, v-
tique in gentibus: quia cum ob incredulita-
tem Synagogæ populum reliquisset, innum-
eram sibi plebē Ecclesiæ ex omnibus gen-
tibus ampliavit. Quod & David cecinit, di-
cens: Reminiscantur & conuertentur ad Do-
minum vniuersi fines terræ. Filius ad cresces
decorus aspectu. Omnes enim superat illius
pulchritudo: iuxta quod in Psalmis & de ipso

canitur: Speciosus forma præ filiis hominum. *Psalm. 44.*
Filiæ discurrerunt super murum: i. gentes vel
Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum. Hæc
super soliditatem fidei, quasi super murum a-
more pulchritudinis Christi accensæ discor-
runt: vt verum sponsum per contemplationē
aspiciant, & osculo charitatis illi copulentur
& adhæreant. Sed obiurgati sunt eum, quan-
do falsis testimoniis calumniantes, sanctum
Domini opprimere synagogæ populi tenta-
uerunt. Inuideruntque illi habentes iacula:
neque enim quisquam in Ioseph coniecit sa-
gittas, vel aliquod vulneris telum: sed hoc
specialiter euenit in Christo. Sedit in forti
arcus eius. Christus enim arcum suū & arma
pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propu-
gnator, cuius virtute cōciditur omnis nequi-
tia perfidorum. Et dissoluta sunt vincula bra-
chiorū eius, quibus fratres ad Pilatū eum vin-
ctum duxerunt, vel quibus eum suspensum li-
gno crucifixerūt. Rescissa sunt enim per ma-
nus Iacob: hoc est, per manum omnipotentis
Dei Iacob, ex cuius ore ipse Dominus bonus
pastor egressus est, lapis & firmitas credentiū
in Israël. Deus patris tui erit adiutor tuus. Quis
adiuuat filiū, nisi solus Deus pater? qui dixit Ia-
cob puer meus, suscipiet eum anima mea. Et
omnipotens benediceret tibi benedictionibus
cæli de super, benedictionibus abyssi iacentis
deorsum. Vniuersa enim subiecit ei, cælestia
per benedictionē cæli, & terrena per benedi-
ctionem abyssi iacentis deorsum: vt omnibus
angelis & hominibus dominaretur. Benedi-
ctionibus vberum, i. siue duorum testamen-
torum, quorum altero nunciatus est, altero
demonstratus: siue benedictionibus vberum
Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadem
sancta virgo de se Domino potum lactis im-
mulsit. Vnde illa mulier in Euangelio ait: Be-
neditus venter qui te portauit, & vbera quæ
suxisti. Benedictionibus vberum & vuluæ.
Etiam hic benedicitur vulua eiusdem matris
illa vtiq; virginalis, quæ nobis Christū Do-
minum edidit: de qua pater per Ieremiam di-
cit: Priusquam te formarem in vtero noui te,
& antequam exires de vulua sanctificavi te.
Benedictiones patris tui confortatæ sunt be-
nedictionibus patrum tuorū. Benedictiones,
inquit, patris tui cælestis, quæ datæ sunt tibi à
summo cæli, & abyssi confortatæ sunt: i. præ-
ualuerunt benedictionibus patrum tuorum.
Vltra omne enim sanctorum meritū Patriar-
charum siue Prophetarum, cōualuit benedi-
ctio omnipotentis patris in filio: ita vt nullus
sanctorum ei æquetur, donec venerit deside-
rium colliū aternorū. Colles isti, sancti sunt,
qui Christi aduentū prophetantes, magno cū
desiderio incarnationem eius expectauerūt.

Matth. 27.

De quibus & Dominus dicit: Quia multi iusti & Prophetæ cupierunt videre quæ videtis. Hi ergo sancti dicti sunt colles propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur: quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. Fiant in capite Ioseph: omnes scilicet benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. Et super verticem Nazaræi, de quo scriptum est: quia Nazaræus vocabitur, id est, sanctus Dei intra fratres suos: quia ipse est caput omnium emnens vniuersorum sanctorum, quos etiam & fratres vocat in Psalmis. Benjamin lupus rapax, manè comedens prædā, ad vespæram diuidet spolia. Quibus dictis Apostolus Paulus designatur de Benjamin stirpe progenitus. Qui manè rapuit prædā: id est, in primordiis fideles quos potuit deuastrauit. Vespere autem spolia diuidit, quia fidelis postmodum factus, sacra eloquia audientibus descriptione mirifica dispensauit. Legimus quendam ex doctoribus ad urbem Hierusalem ea quæ de Benjamin scripta sunt referentem. Benjamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic forte hereditatis eū locū accepit, in quo terrena est Hierusalē, quæ nūc propter incredulitatem abiecta est atque repulsa. Hæc enim in filiis sub persona Benjamin designatur. Nā sicut Benjamin vltimam consequitur benedictionem: ita & idem populus vltimus est saluandus, posteaquā plenitudo gentium introierit. Dicitur enim Benjamin Lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem Prophetarum atque iustorum: rapax autem, propter multam auiditatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei, & inedia venit rapax: quia & ipse violenter diripuit

regnum Dei. Hic autem manè comedit prædā. Manè illud creditur tempus, quo legem accepit. Tunc enim mundo prima quidem illuminatio scientiæ data est. Comedit autē manè: quia legem quam manè accepit comedit adhuc & meditatur: licet sequens legē iustitiæ in legem fidei non peruenit. Ad vespæram autem diuidet spolia. Vespæra est illud tempus nouissimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet escam: quia tunc intelliget diuidendam esse literam à spiritu: & tunc cognoscet quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit in lege spiritalia diuidere ac separare à corporalibus, ideo dicitur ad vespæram diuidere escam, quod tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autē de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquales honore filios & hæredes constituerit: nisi vt ostēderet quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, cælestia præmia largiatur. Nec est discretio, Iudæus, an Græcus, Barbarus an Scythæ, seruus an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus est. Propterea enim figuram serui saluator noster & Dominus induit, & pro libero & seruo seruiuit: vt omnibus credentibus in se æquale donum bonorum cælestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit. Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis obfuscatur. Nam hoc ita futurum etiā per Prophetam significatur, dicente Domino: Erit in nouissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem.

CAPITA IN LIBRVM EXODI.

- 1 De septuaginta animabus.
- 2 De morte Ioseph.
- 3 De afflictione populi.
- 4 De masculorum nece.
- 5 De inuentione Moysi.
- 6 De occiso Aegypto.
- 7 De manifestatione Domini in rubo.
- 8 De virga in serpentem conuersa.
- 9 De manu Moysi in sinum missa.
- 10 De aquis conuersis in sanguinem.
- 11 De ingressu Moysi ad Pharaonem.
- 12 De virga in draconem conuersa.
- 13 De obduratione Pharaonis.
- 14 De decem plagis.

- 15 De Pascha.
- 16 De argento & auro Aegyptiorum sublato.
- 17 De Azyma.
- 18 De columna ignis & nubis.
- 19 De diuisione maris.
- 20 De Cantico glorificationis.
- 21 De aquis amaris.
- 22 De duodecim fontibus & septuaginta palmis.
- 23 De carnibus alitum & manna.
- 24 De petra virga percussa.
- 25 De pugna Amalech.
- 26 De ietro socero Moysi.
- 27 De Ascensione Moysi in montem.
- 28 De monte Sina & conitruis cum fulgoribus & caligine.
- 29 De decalogo.
- 30 De duabus tabulis.

- 31 De eo quod iussu est, Altare de terra facie- A 41 De urna aurea, tabulis & Virga, & de propi-
tati.
32 De eo quod ait: Non edificabitis illud de scētis la- 42 De altari.
pidibus.
33 De eo quod ait: Non accedetis ad eum per gra- 43 De mensa.
dus.
34 De Hebræo sex annis seruiente.
35 De talione.
36 De decimis & primitiis offerendis.
37 De vitulo combusto igni, & de interfectis tribus 44 De candelabro & oleo.
milibus hominum.
38 De constructione tabularum.
39 De quadraginta diebus quos ieiunauit Moyses, 45 De tabernaculo, & de columnis eius, & basibus
& de eo quod ait Dominus ad Moysen: Postle- & capitulis.
riora mea videbis. Et de glorificatione Moysi. B 46 De tabulis auratis, de decem cortinis, & de vn-
40 De edificatione Arce. 47 De obpanso velo in medio tabernaculi.
48 De diuersis donariis ad constructionem taberna-
culi.
49 De vnguento quo perungitur tabernaculum.
50 De incenso composito.
51 De veste pontificis.

QUÆ DAM mysteria ex libro Genesios, & obscuriora verum gestarum, quæ allegoricis sunt obiecta figuris, ex libris maiorum breuiter excerpta perstrinximus. Nonnulla verò sequentis legis typica & figurata mysteria, sigillatim ex literis sanctorum virorum sublata, subiunximus, pauca scilicet ex eorum stylo promentes. Nam omnia legis quis poterit indagare? quæ tam immensa sunt, vt nec iuxta historiarum textum explicari facile possunt. Proinde tantum secuti sumus, quantum continuo operi sufficiens putauimus, vt nec libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

De 70. animabus. CAP. I.

Exod. I.

PRIMO omnium septuaginta animæ cum Iacob introierunt in Ægyptum. Septuaginta discipuli ad prædicandum verbū Dei toto mittuntur mundo. Aliter hæ septuaginta animæ, quæ in Ægypto ingressæ sunt mysticè in numero remissionis accipiuntur: scilicet vt huic seculo quod per Ægyptum figurabatur, post tanta peccata & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figuraliter multis prophetarum vocibus adprobatur.

De morte Ioseph, CAP. II.

Joan. 12.

Mortuo Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Israel, & inualuerunt nimis. Sic & noster verus Ioseph, postquam pro omnibus gustauit mortem, per quam destruxit diabolus, qui habebat mortis imperium, multiplicatus est fidelium populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset, granum frumenti in terram & mortuum fuisset, non vtique fructum nunc plurimum totius orbis terræ Ecclesia sustulisset.

De afflictione populi, CAP. III.

Affligit Pharaon filios Israël luto & latere. Israël similitudo est populi nostri, Pharaon autem Zabuli, qui imposuit iugum grauissimum seruitutis ex luto & latere operariis, id est, terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis paleis: hoc est leuibus & irrationabilibus factis, vt his vitiorum actibus populum Dei comprimere, & pectora omnium muro incredulitatis posset obdurare, vt nemo esset, qui regnum eius aut disperderet, aut vinceret.

De masculorum nece, CAP. IIII.

Iubet quoque masculos Pharaon occidi, & foeminas viuere. Sic postea Zabulus, ne robur fidei praualeret, conabatur, vt interfectis virtutibus vitia remanerent. Fortissimosque & viriles animi sensus, vnde cælestia sapimus & diuina, id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam & fidem in homine occidere, & illud in eos viuere quod foemineum, quod imbecillum & fragile, & pronum ad vitia cernitur: id est, ambitionem, violentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furorē & cætera his similia, quæ in foeminarum figura sunt.

De inuentione Moysi, CAP. V.

Deinde Moyses ad ripam fluminis exposi- Exod. 2.
tus reperitur. Et Dominus, cuius Moyses typum induerat, ad flumen lauacri, & ad aquam baptismatis a credentibus inuenitur. Plora-

Ican. 20.

bat infans: quia Christus dominus veteris hominis quem induerat, peccata deslebat. unde ad resuscitandum Lazarum fleuit, Iudæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis descendens ad lauacrum fluminis, collegit infantem. Ecclesia ex gentibus lauacri salutaris sanctificationem desiderans, Christum excepit à Synagoga matre carnali expulsum quasi infantem: quia tunc paruulus videbatur, cum in homine cerneretur. Inuenit illa Moysen inclusum in vasculo typico, quod ex multis agrestibus virgulis fit. Inuenit Ecclesia Christum reconditum in cordibus sanctorum, qui in unitatem sunt contexti ex multorum fratrum membris. Omnes unum in Christo corpus effecti sunt, & cum religiosa obseruatione suscipientes tuentur.

De occiso Aegypto, CAP. VI.

Interea Moyses peregrinum fratrem ab Aegypto liberauit. Ab Aegypto iniuriam perpetientem multum esse fratrem non ferens, fratrem defendit, & eundem Aegyptium occidit. Cuius figura facillime occurrit iniuriosum in hac peregrinatione diabolum, à domino Christo nobis defensis occidi. Quod in fabulo arenæ obruit interemptum, manifestum est eius iam morticinam presentiam in eis latere qui non habent stabile fundamentum. Unde & Ecclesiam dominus in petra aedificat: & eos qui audiunt verbum eius & faciunt, comparat prudenti viro, qui aedificat domum suam super petram, ut ne tentationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat stulto aedificanti super arenam, cuius tentata domus, ruinam efficit magnam.

Matth. 7.

De manifestatione Domini in Rubo,
CAP. VII.

Exod. 3.

Deinde dum pasceret Moyses oves Ietro soceris sui, vidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo dominus Moysi, mittens eum ad gentem, quam praesciebat inquam futuram. Et erat flamma in rubo, id est, in spinis: & rubus non credebatur. Rubus, spinæ peccatorum Iudaicorum. Flamma in rubo, verbum Dei. Quod ergo illi lex data est, flamma erat in rubo. Quod data lege non sunt consumpta peccata, rubus nec sub igne concredebatur. Alij in rubo flammante & non vrente, Ecclesiam intelligunt inflammari persecutionibus, & eam loquente domino illa non perire. Quod verò dominus Moysi in eodem rubo apparuisse legitur, ostendit non alibi quam in Ecclesia eum credentibus

apparere: quia nullus dignè consistere vel Deum videre potest, nisi qui cuncta terrena & mortalia depofuerit vitia: quod significabant illa Moysi calciamenta deposita. Habet quippe & aliam figuram id quod Moyses discalciari iubetur. Veterum namque consuetudo erat, ut si sponsa sponsum repudiare vellet, discalciaret ille, & hoc esset signum repudij. Proinde Moyses discalciari iubetur: ne ad Ecclesiam, quæ in rubo significabatur, quasi sponfus calciatus accederet. Hoc enim Christo seruabatur, qui verus sponfus erat, de quo dicit Ioannes: Cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti. Vtique sicut dictum est Iosue & Moysi. Hebraei autem dicunt propterea in rubo apparuisse Deum Moysi, & non in alio ligno, ne forte sculperent in eodem Iudæi idolum. Semper enim Deus abstulit occasionem idololatriæ.

Deuter. 31.

Ioan. 6.

De virga in serpentem conuersa,
CAP. VIII.

Mittitur dehinc Moyses ad liberandum populum Israël. Qui dicit Domino: Quod signum habebis ut credant mihi quia tu me misisti? Et Deus ad illum: Proiice, inquit, virgam quam manu gestas in terram. Et proiecit. Et factus est serpens. Et expauit Moyses, & fugit. Et ait illi Dominus: Apprehende caudam eius. Et apprehendit. Et facta est iterum virga. Quid enim hic significat serpens? Serpens enim persuasit homini mortem. Ergo mors à serpente. Virga itaque in serpente, Christus est in morte. Et tamen expauit & fugit Moyses. Quid est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod legitur in Euangelio factum? Mortuus est Christus, expauerunt discipuli, & ab illa spe, in qua fuerant, recesserunt. Sed quid dictum est, apprehende caudam eius? Quid est cauda, nisi posteriora? Hoc significauit: Posteriora mea videbis. Primo enim factus est serpens, sed cauda apprehensa, facta est virga: quia primo occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reuersus est. Vbi per vitæ reparationem morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit. Est enim in cauda serpentis seculi finis: quia sic mortalitas Ecclesiae per lubrica temporum voluitur, alij eunt, alij veniunt: per mortem tanquam per serpentem, mors seminata est. Sed sine nouissimo velut cauda seculi redimus ad manum Dei, atque apprehensi reparabimur, & nouissima inimica morte destructa, resurgentes in dextera Dei, virga regnabimus.

Exod. 7.

De manu Moysi in sinum missa,

CAPVT IX.

Item datur aliud signum Moysi: Mitte, inquit, manum in sinum tuum. Et misit. Pro-
duc, inquit, eam. Et produxit, & inuenta est
alba, id est, immunda: albor enim in cute, le-
pra est, non candor. Ipsa enim hereditas Dei,
id est, populus eius ab eo foras missus, im-
mundus factus est. Sicut scriptum est de ea:
Vt quid auertis faciem tuam & dexteram
tuam de medio sinu tuo? Sed quid illi ait? Re-
uoca eam in sinum tuum. Reuocauit. Et re-
uersa est ad colorem suum. Sic & plebs Iudæa
nunc aliena est à sinu Dei, & foris immunda
remanet: sed reuocat eam, & redit ad pristi-
num colorem, dum agnouerit Deum salua-
torem. Nunc enim cæcitas ex parte contigit
in Israel, donec plenitudo gentium intraue-
rit, & sic omnis Israel saluus fiat.

De aquis conuersis in sanguinem,

CAP. X.

Deinde aquæ missæ in terram à Moysse
vertuntur in sanguinem, id est, populi
in sanguinis Christi fidem. Aquæ enim, ait
Apocalypsis, quas vidisti, populi sunt &
gentes.

De ingressu Moysi ad Pharaonem,

CAP. XI.

Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses
& Aaron, petentes viam trium dierum
producere in deserto populum Israel, & ibi
sacrificare domino Deo. Quæ est via trium
dierum, quæ nobis incedenda est: vt exeun-
tes de Ægypto peruenire possimus ad locum
in quo immolare debeamus? Via ista Christus
est, qui dixit: Ego sum via, veritas & vita. Quæ
via triduo nobis incedenda est. Qui enim
confessus fuerit Dominum Iesum in ore suo,
& crediderit in corde suo, quod Deus suscita-
uit eum à mortuis tertia die, saluus erit. Hæc
est ergo tridui via, per quam peruenitur ad
locum, in quo Domino immoletur, & redda-
tur sacrificium laudis. Abominationes, in-
quiunt, Ægyptiorum immolabimus Domi-
no Deo nostro. Oves quippe Ægyptij edere
dedignantur: sed quod abominantur Ægy-
ptij, hoc Israëlita Deo offerunt: quia simpli-
citatem conscientiarum, quam sapientes huius
seculi, hoc est, ciues Ægypti quasi fatuitatem
deputant, hanc iusti Deo in sacrificium im-
molant: & per id Deo placere procurant,
quod seculo & mundo abiectum & contem-
ptibile esse considerant, secundum Aposto-
lum qui ait: Nam quæ stulta sunt mudi elegit

A Deus, vt confundat sapientes. Ex quo autem
cepit loqui Moyses ad Pharaonem, affligi-
tur magis populus Dei. Ex quo in animam
hominis sermo Dei perlatus fuerit, acrius
callidus hostis consurgit, & maiora vitia, qui-
bus vincatur, immittit. Prius verò quàm ve-
niret sermo qui argueret vitia, in pace dura-
bant. Sed vbi sermo Dei facere cœperit
vniuscuiusque discrimen, tunc conturbatio
magna consurget.

De virga in draconem conuersa,

CAP. XII.

Proiecit deinde Moyses virgam coram
Pharaone, & serpens facta, deuorauit ser-
pentes Ægyptiorum, significans quod Ver-
bum caro heret, qui serpentis diri venena
euacuaret, per remissionem & indulgentiam
peccatorum. Virga est enim verbum directum,
regale, plenum potestatis, insigne imperij.
Virga serpens facta est: quoniam qui erat fi-
lius Dei ex Deo patre natus, filius hominis
factus est, natus ex virgine. Qui quasi serpens
exaltatus in cruce, medicinam vulneribus in-
fudit humanis. Vnde ipse Dominus ait: Sicut
Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita
exaltari oportet filium hominis. Virga enim
Moysi in draconem conuersa, magorum ab-
sorbuuit virgas: & Christus post gloriæ suæ di-
gnitatem, factus est obediens vsque ad mor-
tem, & per ipsam mortem carnis, consumpsit
aculeum mortis, attestante Propheta: Ero
mors tua, o mors, ero morsus tuus inferne.

De obduratione Pharaonis, CAP. XIII.

Indurauit Dominus cor Pharaonis: scilicet
quia diabolus ita indurauit post peccatum,
vt penitentiarum cōpunctione nunquam emol-
liatur, sicut in Iob de eo scriptum est: Cor eius
indurabitur quasi lapis.

De decem plagis, CAP. XIV.

Dehinc inferuntur plagæ in Ægyptum.
Hæc illa in Ægyptiis corporaliter gesta
sunt, spiritualiter tamen nunc geruntur in no-
bis. Ægyptus namque seculi forma est. Prima
plaga, in qua primò aquæ vertuntur in san-
guinem. Aquæ Ægyptiæ, erratica & lubrica
Philosophorum sunt dogmata. Quæ meritò
in sanguinem vertuntur: quia in rerum causis
carnaliter sentiunt. Sed vbi crux Christi
mundo huius lumen veritatis ostendit, huius-
modi eum correptionibus arguit, vt ex qua-
litate pœnarum proprios agnoscat errores.
In secunda vero plaga ranæ producuntur,

quibus indicari figuraliter arbitrantur carmina poetarum: qui inani quadam & inflata modulatione, velut ranarum sonis & cantibus, mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas. Nihil enim ad aliud animal ipsum utile est, nisi quod sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

Post hæc in tertia plaga scyniphes producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aëra volitans: sed ita subtile est, & minutum, ut oculi visum nisi acutè cernentis effugiat. Corpus autem cui infederit, acerbissimo terebrat stimulo: ita ut quem volare quis non valet videre, sentiat statim stimulantem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantæque calliditate circumuenit, ut deceptus quisque nec videat nec intelligat unde decipiatur. Quod verò in tertio signo magi cessauerunt, dicentes, Hic digitus est Dei: magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus dicens. Sicut Iamnes & Mambres resistunt Moyse, sic & hi resistunt veritati: homines mente corrupti & reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Hi autem qui per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt: fatentes sibi aduersum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moyse. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio signo, dixerunt: Digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus sanctus præstat requiem mitibus & humilibus corde: ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic.

Quarto loco muscis Aegyptus percutitur. Musca enim nimis insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Aegyptus ergo muscis percutitur: quia eorum corda qui hoc seculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porro septuaginta interpretes cynomiam, id est, caninam muscam posuerunt: per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas & libido arguitur carnis. Potest quidem hic locus significare etiam per muscam caninam, forensium hominum eloquentiam, qua veluti canes alterutro se lacerant.

Exod. 9.

Iam verò quinto in loco, animalium nece

vel pecudum Aegyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiæque mortalium, qui tanquam irrationabilia pecora, cultum & vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominum, sed & pecudum ligno & lapidibus impressis. Amonem Iouem in ariete venerantes, & Anubem in cane, Apin quoque colentes in tauro: & cætera quoque, quæ Aegyptus deorum suorum portenta miratur, & in quibus cultum credebant inesse diuinum, in his viderunt miseranda supplicia.

Ulcera post hæc & vesicæ cum feruoribus sexto in verberare producuntur. In ulceribus arguitur dolosa huius seculi & purulenta malitia: in vesicis tumens & inflata superbia: in feruoribus ira ac furoris infania. Hucusque enim talia per errorum suorum figuras mundo supplicia inferuntur.

Post hæc verò verbera, veniunt de superius, scilicet voces, tonitrua & grando & ignis discurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuinæ correptiones intelliguntur: quia non cum silentio verberat: sed dat voces, & doctrinā cælitus mittit, per quam possit culpam suam castigatus agnoscere mundus. Dat & grandinem, per quam tenera adhuc vastetur nascentia vitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: Ignem veni mittere in terram. Per hunc enim ignem, incensiva voluptatis & libidinis consumuntur.

Quod autem locustarum octauo in loco fit mentio, putatur à quibusdam per hoc genus plagæ dissidentis à se & discordantis humani generis inconstantia confutari. Alio quoque sensu, locustæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ & salientes animæ in seculi voluptates.

Nona plaga tenebræ factæ sunt, siue ut mentis eorum cæcitas arguatur, siue ut intelligant diuinæ dispensationis & prouidentiae obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter & temerè perferutari cupientes, & alia ex aliis asserentes, in crassas & palpabiles ignorantiae tenebras deuoluti sunt.

Ad vltimum delentur primogenita Aegyptiorum, siue principatus & potestates, & mundi rectores tenebrarum harum, siue auctores & inuectores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionum, quas Christi veritas cum suis extinxit & deleuit auctoribus. Porro quod sequitur, in diis eorum fecit iudicium, illud Hebræi autumant, quod nocte quæ egressus est populus, omnia in Aegypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue tactu fulminum. Spiritualiter autem dicimus, quod egredientibus nobis ex Aegypto, erro-

rum idola corruant, & omnis peruerforum A dogmatum cultura quatiatur.

De Pascha, CAP. XV.

INterea fit Pascha. In occisione agni occiditur Christus. De quo in Euangelio dicitur: Ecce agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi. Vesperè immolatur agnus. In vespera mundi passus est Dominus. Prohibetur enim qui Pascha faciunt, ossa frangere. Non franguntur in cruce ossa Domini, adtestante Euangelista, qui ait: Os eius non comminuetis. Sanguine agni illiniuntur Israelitarum postes, ne vastator Angelus audeat inferre perniciem. Signantur signo dominicæ passionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis: ut hi soli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ passionis corde & fronte signati sunt; qui etiam ore loquuntur, Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Vnde & appellatur ipsa solennitas phasce, quod nos transitum possumus vocare, eo quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Aegyptum derelinquamus. Quod autem ait de agni illius esu, omnis alienigena non comedit ex eo, in vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras: hoc de Christi corporis sacramento, cuius agnus ille figuram obtinuit, propriè tenetur scriptum: cuius corpus & sanguis in vna domo, id est, in vna Ecclesia vesci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus scilicet hæreticorum, quæ ab eadem Ecclesiæ Catholicæ vnitate foris vagantur.

De argento & auro Aegyptiorum sublato, CAP. XVI.

PRæcepit dehinc populo Deus per Moysen, ut ab Aegyptiis sibi commodata peterent quæ auferrent. Sicque Moyses & populus proficiscens auro & argento spoliavit Aegyptios iussu Domini Dei nihil iniuste iubentis. Quid ergo hæc præfigurauerunt, nisi quod in auro & argento ac veste Aegyptiorum significatæ sunt quædam doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium, non inutili studio discuntur? Sed siue illud significet, siue illud quod ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquam vasa aurea & argentea cum suis utique corporibus, quæ vestes significant, adiungunt se populo Dei, ut simul de hoc seculo, tanquam de Aegypto liberentur.

De Azyma, CAP. XVII.

QUod verò ait, fermento sublato sic profectos esse filios Israel de Aegypto, hoc & a nobis modis omnibus, si fieri potest, elab-

borandum est, ut exeuntes à seculi huius illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & veritatis: quod est in noui hominis conuersatione, relicto pristino homine cum vitiis suis. Et illi quidem septem diebus azyma comedebant. Nos verò simpliciter & purè vescimur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ & nequitiae non habeamus, si innotuati nihil ex veteris corruptionis malitia delestemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ? Quod & ipsum prius à naturali dulcedine recedens adulterino acrore corruptum est: in hac nobis præcipitur mansione, ut semper egressionis ex Aegypto memores simus, ut celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de peioribus ad meliora, & primogenita nostri vteri: id est, nostrorum operum, cūctarumque virtutum principium Domino consecremus.

De columna ignis & nubis, CAP. XVIII.

IAM tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, præcedens populum, & dux itineris factus. Nubes ista præcedens Christus est, idē etiam columna: quia rectus & firmus & fulciens infirmitatem nostram. Per noctem lucens, & per diem non lucens; ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. Potest & sic non incongruè accipi, quod Christi Sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube: in iudicio verò, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio seculi, tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis.

De diuisione maris, CAP. XIX.

SEquentibus inde Aegyptiis, percutit Moyses virga aquas, & transierunt filij Israel per medium mare rubrum. Quid mare rubrum, nisi baptismum Christi sanguine consecratum? Hostes sequentes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita quæ delentur, & diabolus, qui in spiritali baptismo suffocatur. Premittit quidem Aegyptij, vrgent & instant peccata, sed vsque ad aquam baptismi.

De Canticoglorificationis, CAP. XX.

POST transitum rubri maris canit Canticum populus deo, Aegyptiis & Pharaone

Ios. 1.

Ios. 19.

Ps. 4.

al. Pascha.

al. angore

Exod. 14.

Exod. 15.

submersis. Non aliter & fideles postquam de lauacro conscēdunt, extinctis peccatis hymnum in voce gratulationis emittunt dicētes: Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est: equum & ascensorem proiecit in mare. Quod tamen melius & dignius ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua sicut maria: id est, carnem suam crucifixerit cum vitiis & concupiscentiis, & mortificauerit membra sua quæ sunt super terram. Iam dehinc ducitur post maris trāsītum populus per desertum: baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruentes promissa patria, sed quod non vident sperando, per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt, & illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in Aegyptum. Nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

Gal. 5.

Coloss. 3.

De aquis amaris, CAP. XXI.

Egressus populus de mari rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredienti non habuerunt aquam, & peruenerunt ad fontem Marat, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat populus videns aquas, & potare non sustinens. Mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas occidentis litteræ & legis habere figuram. Quibus si immittatur confessio crucis, & passionis dominicæ sacramentum iungatur, tunc efficitur aqua miræ suauitatis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Vnde & scriptum est: Constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoque sensu, quod aquæ amaræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicio erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in vsum dulcedinis quandoque esse vertendam. Sciendum verò iuxta superiorem sensum, quod primū ductus est Israël ad aquas salas & amaras: & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea venit ad fontes. Primò enim ducitur populus Israel ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

De 12. fontibus & 70. palmis, CAP. XXII.

Cum ergo per lignum vitæ, dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritaliter coeperit, tunc de veteri Testamento transitur ad nouum, & venit ad duodecim fontes, id est, ad duodecim Apostolos. Ibi enim arbores reperiuntur septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædi-

cauerunt, sed & alij septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret. Siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam figurant, populos in septenario numero decuplato rigantes: ut per septiformem spiritus donum legis decalogus impleatur.

De carnibus alitum & manna, CAP. XXIII.

Murmurat interea populus in deserto propter famem, & conuersus respexit procul in nube gloriam Dei: aspexitque vesperè coturnicē, & mane diei alterius manna. Quid enim per voluerum escas, nisi prædicationes diuinitus missæ intelliguntur? Quæ transcurrunt per verba sonantia, quasi per ærem volatilia pennata: quibus per fidem pascuntur hi qui ad patriam regni cælestis peruenire contendunt. Potest quidem & voluerum esca, veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquam carne alebat per verba diuinitus missa, quasi per volatilia. Vnde & vesperè dantur: quia cūcta quæ carnaliter illis concessa sunt, finem erant habitura. Manifestato autem lumine fidei, datur manna populo. Manna utiq; quod est Christus, qui tanquam panis viuus de cælo descendit, qui per nubes Euangelicas vniuerso orbi pluitur, non iam murmuranti populo & tentanti Synagogæ, sed credenti, & in illo spem ponenti datur Ecclesiæ. Hoc est autem manna indeficiens: hic est panis viuus & cælestis cibus Angelorū: quo Dei verbum corruptibiles incorruptibiliter pascit. Quod ut manducaret homo, caro factum est, & habitauit in nobis. Quo etiam qui vescuntur, spiritaliter viuunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes mortui sunt. Non incongruè per manna, etiam cælestia significantur legis eloquia. Vnde & interpretatio nominis sic sonat: Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores, dicentes: Quid est hoc? Hoc autem manna minutum erat sicut semen coriandri, & suaue. Quid verbo Dei minutius, quidue subtilius? aut quid dulcius, & suauius eloquiis Dei, quæ sunt dulcia super mel & fauum? Sed quid est, quod sexta die duplum colligi iubetur, quod etiam sufficiat in sabbato? Sexta dies, ista est sexta ætas mundi in qua nunc sumus. In hac ergo duplum colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei & audit & facit. In hac duplum recondit, qui & benè viuit & aliis misericordiam præbet. Quod reponeretur pro sabbato non corrumpebatur: bona enim

Exod. 16.

psal. 118.

opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanent. Qui verò infideles erant, & præter causam sabbati seruabant de manna, ebulliebant ex eo vermes & computrescebat. Sic & qui propter præsentem vitam & amorem seculi thesaurizant, his illi vermes ebulliunt qui nunquam moriuntur. Isti sunt vermes, quos generat auaritia & diuitiarum cæca cupiditas his qui habent pecunias, & videntes in necessitate fratres suos, claudunt ab eis viscera sua, sed & is, qui post susceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodat. Quanquam & vermis sit Christus, ipso loquente: Ego autem sum vermis, & non homo. Sicut enim ipse est aliis in ruinam, aliis in resurrectione: ita & ipse in manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

De petra virga percussa, CAP. XXIII.

Post manna queritur populus ab ardore sitis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percussa aquam euomit, Christi figuram habuit. Ad quem velut virga lignum passionis accessit; ut emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra, fons manauit: Percussus in cruce Christus, sitientibus lauari gratiam & donum Spiritus sancti effudit. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit: Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra: Petra autem erat Christus. Quod autem sitiens populus propter aquam murmurat aduersus Moysen, & propterea iubet Deus ut ostendat eis petram de qua bibant, quid hoc significat, nisi quia si quis est qui legens Moysen murmurat aduersus eum, & displicet ei lex quæ secundum litteram est scripta, ostendit ei Moyses petram, quæ est Christus, & adducit eum ad ipsam, ut inde bibat & reficiat sitim suam?

De pugna Amalech, CAP. XXV.

Post hæc Moyses ascendit in montem & Iosue contra Amalech militat. Tenet virgam Moyses, brachiaque sua in modum crucis extendit: Sicque hostis, id est diabolus, viam celestis patriæ intercludere molis, signo crucis dominicæ superatur. Dum loqueretur manus Moyses, vincebat Israel: rursus si inclinasset, superabat Amalech. Eleuantibus enim nobis actus nostros ad cælum, rectores tenebrarum subiiciuntur. At contra remissis orantes manibus, hoc est terrenam conuersationem sectantes, hostis victor insequitur. Se-

dit Moyses super lapidem, de Zacharia, qui septem habebat oculos, & in Samuelis volumine appellatur lapis adiutorij, & vtramque manum eius Aaron & Hur, quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

De Ietro socero Moysi, CAP. XXVI.

Deuicto autem Amalech, venit Ietro socer Moysi, adducit Sephoram, id est, Ecclesiam, & vtrumque filium ex utroque populo procreatum. Dat Moysi consilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, & facit quæcumque dicit ei. Vbi magnæ admirationis est, ut Moyses propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acciperet, & faceret omnia quæcumque diceret illi: nisi ut formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim quandoque futurum, quod per populum ex gentibus congregatum, ea quæ in lege decræt, eo suggerente complerentur, bonumque & spiritualem intellectum afferret ad legem Dei, & sciebat, quod audiret idem populus legem, & faceret omnia quæcumque diceret, legisque diminutio succedente Euangelio compleretur.

De ascensione Moysi in montem, CAP. XXVII.

Accessit itaque post hæc populus quædragesima septima die egressionis ex Egypto ad montem Sinai: ibique Moyses ascendit ad Dominum, & Dominus ad eum descendit. Mons quippe, altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus, ut ad ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuentia subleuemur. Sed in hac Dominus descendit, quia sanctis multum proficietibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

De monte Sina, & tonitruis, cum fulgoribus & caligine, CAP. XXVIII.

Iam deinde quinquagesima die post passionem Domini, quam Pascha illud præfigurabat, datus est Spiritus sanctus, promissus paracletus, descendens super Apostolos, & qui cum eis erant in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutis: & diuisis linguis credentium, totus Evangelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic lex scripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu sancto: In digito dei eiicio demonia. Aspicit illic cunctus populus voces & lampades, montemque fumantem, tonitrua & fulgura, clau-

gorémque buccinæ perstreptentem. In vocibus namque & tonitruis, clamor prædicationum intelligitur: in lampadibus claritas miraculorum: in sonitu buccinæ fortis prædicationis sanctorum. Quæ omnia in aduentu Christi & Spiritus sancti cōpleta sunt; quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinay Rubus, quod significat Ecclesiam, in qua & Dominus loquitur Moyfi. Quod autem legem daturus Dominus in igne & fumo descendit, hoc significat, quia & fideles claritatis suæ ostensione illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod verò videtur in caligine, hoc significat, quia impij qui terrena sapiunt, caligine malitiæ cum descendente, id est, in humilitate nascentem non cognouerunt. Aliis in caligine visus, legem dedit, quia veritatem suæ legis non sequuntur infidelibus, quasi per caliginem dixit: ut videntes non videant, & audientes non audiant.

De decalogo, CAP. XXIX.

DAt igitur inde Dominus Moyfi legem ignorantie nostræ & cognitionis suæ. Eandemque in decem verba constituit, & in faxeis tabulis digito suo scripsit. Quare in tabulis lapideis? Signat Iudæos dura ceruice fuisse. Et hæc quidem præcepta ita sunt distributa, ut tria pertineant ad dilectionem diuinæ Trinitatis, septem verò ad amorē fraternum, quibus societas humana non læditur.

Primum decalogi mandatum ad Deum patrem pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Vtique ut hæc audiens, vnum deum patrem colas, & in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas.

Secundum præceptum ad filium pertinet, dum dicit, Non assumes nomē Domini Dei tui in vanum: id est, ne æstimes creaturā esse filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati subiecta est: sed credas eum esse æqualem patri, Deum deorum, verbum apud Deum, per quem omnia facta sunt.

Tertium mādatum de sabbato, ad Spiritum pertinet sanctum, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus sanctus dicitur, propterea & septimum diem sanctificauit Deus. In aliis enim diebus operum, nō est nominata sanctificatio, nisi in sabbato, vbi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quam etiam propter æternā requiem ad donum Spiritus sancti pertinentem. Dicitur enim ibi: Memento ut diem Sabbati sancti-

fices: Sex diebus operaberis: & facies omnia opera tua. Septimus autem dies sabbatum est Domini Dei tui. Non facies omne opus in eo. In sex dierum opere, sex millium annorum operatio continetur. In septimo verò requies illius beati regni & tempus ostenditur, quod carnaliter Iudæi sapientes & celebrantes peccant. Et hoc ne nos ad fidem mendaciter fallentes aptemus, clamat per Prophetam Deus: Neomenias & sabbata vestra odit anima mea. Quomodo ergo sanctificata erunt sabbata illa quæ odit Deus? Illud ergo sabbatum est sanctificatū, vbi post bona vitæ huius opera, requies nobis æterna promittitur. Ideoque quicquid agimus, si propter futuri seculi requiem faciamus, veraciter sabbatum obseruamus.

Post hæc tria præcepta, septenarius succedit numerus mandatorum ad dilectionē proximi pertinens, & incipit ab honore parentū. Quod tamen in ordine quartum est: Honora patrem tuum & matrem tuam. A parentibus enim suis homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primū est in septem, sicut & Dominus in Euāgelio ait: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatū primum. Sed quomodo primum, quia quartum, nisi quia, ut prædictum est, in septenario numero, qui pertinet ad dilectionē proximi, primum est in altera tabula? Nam ideò duæ tabulæ legis datæ sunt. Iubetur ergo in hoc præcepto filiis honorare parentes, neque contumeliosos illis existeret: sed officio pietatis reuerentiam debitam præstare. Nam qui parentibus honorem deferre non nouit, quibus parcere poterit qui suos odit?

Quintum, Non mœchaberis: id est, ne quicquam præter matrimonij fœdus aliis fœminis misceatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam ad alteram accedit.

Sextum, Non occides. Etenim non solum opere perpetrans homicidiū facit: sed etiā & qui incurrit in eum esurientem & nudum qui mori possit, nisi indumentū cibūque porrigendo subueniat, & idē homicida tenebitur.

Septimum, Non furtum facies, quod est vitium rapacitatis.

Octauum, Non falsum testimonium dices: quod est crimen mendacijs & falsitatis.

Nonum, Non concupisces vxorem proximi tui. In hoc præcepto vetat intentionem adulterinæ cogitationis. Nam aliquid aliud est tale facere præter vxorem: aliud non appetere alienam vxorem. Ideo duo præcepta sunt, Non mœchaberis, & Non concupisces vxorem proximi tui.

Decimum,

Decimum, Non concupisces rem proximi A
tui. In quo præcepto damnat ambitionem
seculi, & refrenat concupiscentiam rerum.
Itaque horum primum prohibet superstitionem,
secundum errorem, tertium interficit
seculi amorem, quartum impietatem, quin-
tum allidit fornicationem, sextum crudelita-
tem, septimum rapacitatem, octauum per-
imit fallitatem, nonum adulterij cogitationem,
decimum mundi cupiditatem. Et no-
tandum, quia sicut decem plagis percutiun-
tur Ægyptij: sic decem præceptis conscri-
buntur tabulæ, quibus regantur populi Dei
& demones occidantur.

De duabus tabulis, CAP. XXX.

C Vr autem in duabus tabulis scripta est
lex, nisi aut propter duo testamenti si-
gnificanda, aut propter illa duo præcepta di-
lectionis Dei, & dilectionis proximi, in qui-
bus tota lex pendet & prophetæ? Hæc enim
in tabulis singulis explicata sunt. In vna enim
tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem:
in altera verò septem pertinentia ad proximi
societatem. Sed cur lapideæ eadem tabulæ
fuerunt nisi ad significandum cor Iudæorum
lapideum? Per lapidis insensibilitatē, demon-
strauit duram eorum mentis stoliditatem: de
qua Propheta dicit, Auferam ab eis cor lapi-
deum, & dabo eis cor carneū. Vnde & Apo-
stolus: Non in tabulis lapideis, sed in tabulis
cordis carnalibus. Neq; enim hoc tabulæ car-
nales volunt, vt carnaliter sapiamus: sed quia
in cōparatione lapidis qui sine sensu est caro
sentit. Idcirco per lapidis duritiem, significa-
tum est cor non intelligens, & per carnalem
sensibilitatē, significatum est cor intelligens.

De eo quod iussu est, Altare de terra facietis,
CAP. XXXI.

Q V od autem additur ibi à Domino: non
facietis vobis Deos argenteos & aureos:
altare de terra facietis mihi. Altare enim de
terra Deo facere, est incarnationem Media-
toris sperare. Tunc quippe à Deo nostrum
munus accipitur, quando in hoc altari nostra
humilitas, id est, super dominicæ incarnationis
fidem posuerit quicquid boni operatur.
In altari ergo de terra oblationum munus of-
ferimus, si actus nostros dominicæ incarna-
tionis fide solidamus.

De eo quod ait, Non edificabitis illud de sectis lapi-
dibus, CAP. XXXII.

D E inde adiecit: Quod si altare lapideum
feceris mihi, non edificabis illud de se-

ctis lapidibus: si enim leuaueris super illud
cultum, polluetur. Secti lapides, hi sunt qui
vnitatem scindunt, ac diuidunt semetipsos à
societate fraterna per odium vel schismata:
tales in corpore suo non recipit Christus, cu-
ius corporis figuram altaris illius constructio
obumbrabat. Isti verò non secti lapides, ex
quibus altare construui iubetur, hi sunt qui fi-
dei morumque vnitatem solidantur: de quibus
dicit Apostolus: Vos estis lapides vivi, cœ-
dificati in domus spirituales. His non est ini-
iectum ferrum, quia incorrupti sunt, & iacula
maligni ignita non receperunt. Omnes vnum
altare faciunt; quia vnitatem fidei vel con-

B. cordiam charitatis sequuntur.

De eo quod ait, Non accederis ad eum per gradus,
CAP. XXXIII.

N On accedes per gradus ad altare meū,
id est, non gradatim vnum alio præfe-
rens ad me peruenies, neque priorem neque
posteriorem tempore discernes, quia diuisum
& sequestratum vnitatis. Dominum propi-
tium non habebis: hoc enim Ariani faciunt,
qui insecabilem Patris, Filij, & Spiritus sancti
substantiam diuidunt. Iam deinde quàm plu-
ra legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ
opportuniore sunt, dicenda sunt.

De Hebræo sex annis seruiente,
CAP. XXXIII.

P Ræcipitur enim post hæc in lege, vt He-
bræus puer si fortè in seruitutem deue-
nerit, sex annis seruiat, septimo verò anno
liber dimittatur. Quod si egredi à seruitute
noluerit propter uxorem & filios, perforabi-
tur auricula eius, & erit seruus in seculum.
Hoc de præsentis non dicitur seculo, sed de
futuro: quia in sex ætatibus huius seculi ser-
uientes, in septimo die æterno sabbato li-
beramur: si tamen voluerimus esse liberi,
dum adhuc in seculo seruimus peccato. Si
autem noluerimus, perforabitur nobis au-
ricula in testimonium inobedientiæ, &
cum uxore & filiis nostris, quos prætuli-
mus libertati, id est, cum carne & operibus
eius, iugiter peccati serui erimus in æter-
num.

De talione, CAP. XXXV.

I llud verò quid significat, quod in hac le-
ge oculus pro oculo dari iubetur? Oculis
enim est, quisq; doctōr, tanquam vitæ demō-
strans iter. Idem autem si intētionem audito-
ris per aliquā perniciosam doctrinā conetur

Q

extinguere, si oculus lædat animæ, & intellectum eius turbat, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præfulatu: & intellectus eius turbulentus ac ferox, qui scandalum fidei generat, proiciatur. Sed & si quis dentem læsit auditoris, per quem scripturarum cibos comminuebat, & diuidens spiritualiter distinguebat, ut subtilem ex his ad interiora animæ transmitteret sensum: Quisquis ergo huiusmodi euellens dentem conatur à corpore Christi præcidere, auferatur dens ille. De talibus enim dicitur: Dentes peccatorum contriuiisti. Si quidem & manus pro manu, & pes pro pede poscitur. Manus est actio operantis: pes est, per quem inceditur ad bona opera vel mala. Precidatur ergo ille qui scandalum facit, non solum in fide, sed etiam in actibus qui per manum significantur, aut offendiculum præbet, quo pedes læduntur. Recipiat etiam combustionem, qua combussit, & gehennæ fraternam tradidit animam. Per quæ singula ostenditur, ut iste percussor omnibus detruncatus membris à corpore excidatur Ecclesiæ, ut cæteri videntes timorem habeant, & non faciant similiter.

De decimis & primitiis offerendis,
CAP. XXXVI.

Exod. 23.

Iubetur quoque inter hæc Israëlítico populo decimas frugum cunctarumque primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugum vel primogenitorum, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonam voluntatem, quæ prior est opere, quam Pelagiani sibi tribuendo ostendunt. Deus autem dum illa sibi à nobis iubet offerri, indicat nos ad ipsius gratiam pertinere. In decimis itaque Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerus crescit. Ideoque sicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium, & perfectionis percipimus effectum. Verum quod dixit, primogenita asini mutabis oue. Per asinum hoc loco immunditia, per ouem verò innocentia designatur. Asini quoque primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentie simplicitatem conuertere: ut postquam omnia illa peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quæ Dei sacrificio munda imponat. Quod verò sequitur, si non redemeris, occidetur, quia nimirum mens immunda & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

Exod. 13. &
34.

De vitulo combusto igni, & de interfectione tribus milibus hominum, CAP. XXXVII.

Descendens itaque Moyses de monte cum tabulis, dum audisset populum quod fuerat ad idola consecratus, indignos eos iudicās accipere legē, proiecit de manibus suis tabulas: quibus contractis, incendit vitulum quem plasmauerant. Sed quid sibi velit iste vitulus, quem fecerunt sibi filij Israel in solitudine, vel quid significet quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est operatione Spiritus sancti scriptas acceperat, id eo fregit, quia indignos eos quibus eas légeret, iudicauit: Si denique, ut ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incendit eum & contriuit, & in aqua sparsit atque submersit, ut quid etiam potum hunc populo dedit? Quem non excitet factum hoc, ad quærendam & intelligendam propheticam significationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, quia Diaboli corpus significabatur in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est Diabolus. Aureum præterea, quia videntur idololatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriā incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum atque serpentum. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Aegyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus, id est, omnis societas gentium idololatriæ deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit: de quo in Euangelio ait: Ignem veni mittere in terram: ut quoniam non est qui se abscondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma solvatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, ut eos Israelitæ, id est, Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in dominicum corpus transferant. Quorum vni Israëlitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est: Macta & manduca. Si macta & manduca, quare etiam non concide & bibe? Ita iste vitulus per ignem zeli & acie verbi, & aquam

Exod. 31.

Rom. 1.

Luc. 12.

Act. 10.

baptismi, ab eis potius quos absorbere conabatur absorptus est. Nunc autem quid etiam Propheticae significationis habuerit requirendum est, quod ex eis multos qui sibi absente ipso idolum fabricauerant, sine ulla cuiusque necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est autem ut intelligatur hominum illorum interemptione, significari vitiorum talium necem: qualibus ad eandem idololatriam defluerunt. In talia quippe vitia saevire nos iubet apostolus, cum dicit: mortificate membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malam, & avaritiam, quae est idolorum servitus. De porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cum gladio increpationis discurrere. Sed & ipse numerus trium millium interfectorum, triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum, aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

De confractione tabularum,
CAP. XXXVIII.

A Scendit itaque Moyses denuo in montem. Iterumque datus ei Deus legem in aliis tabulis, ad instar priorum praecis. Sed quid significauerunt eadem tabulae, quas primum a Domino Moyses accepit, & sine mora confrexit? Tabulae illae imaginem demonstrabant praecae legis, non post longum intervallum populi peccato cessantis. Aliae vero ad instar priorum iterato incisae, novi Testamenti habuere figuram. Ista non franguntur, ut ostenderetur novi Testamenti eloquia permanitura. Vnde & merito decem verbis legenda signantur: ut per eundem numerum figura crucis exprimeretur. Huius enim formae in decus X, littera est. Nam recto vno apice a summo usque ad imum ducitur. Rursum alio non dispari, per transversa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Non veni legem solvere, sed implere. Utique per passionem crucis, cuius imago fuit in tabulis.

De 40. diebus quos ieiunavit Moyses, & de eo quod ait Dominus ad Moysen, Posteriora mea videbis. Et de glorificatione Moysi,
CAP. XXXIX.

Quid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus ieiunaverit? Cuius actionis quaedam figura est in huius numeri consideratione: quadragenarius enim numero, & Moyses & Helias & ipse Dominus ieiunaverunt. Praecipitur enim nobis ex lege, &

A Prophetis, & ex ipso Evangelio, quod testimonium habet a lege & Prophetis: unde etiam in monte inter utramque personam medius salvator effulsit, ut a mundi illecebris auiditatem nostram, tanquam ieiunio temperantiae refrenemus, quandiu perfectio decalogi legis per quatuor eiusdem mundi partes, id est, toto orbe praedicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent. Quid vero petiuit Moyses, ut claritatem Domini videret, dicens: Si inveni gratiam apud te, ostende mihi teipsum manifeste? Accepit enim in praesenti congruum responsum, quod faciem Domini videre non posset, quam nemo videret & viveret. Quid est ergo, faciem meam videre non poteris: nisi quia quamvis usque ad paritatem angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa consurgat, videre tamen eius essentiam plenè non praevaleret, quam nec ipsa perfectio Angelica in toto vel integrè attingit scire, secundum Apostolum, qui ait: Pax Dei, quae exuperat omnem sensum, ut subaudias, & Angelorum? Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati suscepta, quae tertia est in Trinitate persona. Iam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi Ecclesiaeque mysterium figuratum est. Gestavit quippe Moyses typum populi Iudaeorum, in Christum postea credituri. Ideo illi dictum est: Cum transiero, posteriora mea videbis. Quidam hunc sensum in Evangelio dicunt fuisse completum, cum ascendisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Iesu. Et ideo ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est: Posteriora mea videbis. Vidit ergo posteriora eius, id est, vidit quae in posterioribus & novissimis facta sunt. Quod autem ait Dominus ad Moysen: Est locus apud me: stabis super petram, & paulo post, Tollam manum meam & videbis posteriora mea: quia enim ex sola Ecclesia Catholica Christus conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam praesentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus, Super hanc petram, inquit, aedificabo Ecclesiam meam. Quod vero descendente denuo Moysen cum tabulis, facies eius glorificata videtur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat, ut ostenderet eam legem in typo esse velamine coopertam, testamque infidelibus & occultam. Sermo quippe legis habet scientiae gloriam, sed secretam: habet & cornua duorum testamentorum: quibus contra dogmata

falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum. Et manifestè dum legis & Prophetarum scripturam, per nimiam stoliditatem cordis, carnaliter accipiunt infideles, illis tota facies Moyli quodam velamine tegitur: ita ut non possint loquentis legis gloriam sustinere. Sed si conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidēs littera morietur, viuificans spiritus viuificabitur. Dominus enim spiritus est, & lex spiritualis est. Vnde & David orabat in Psalmo: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Psal. 118.

De adificatione arce, CAP. XL.

Exod. 37.

IAm nunc arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erāt repositę tabulę legis. Per hanc arcam, quam de lignis imputribilibus Moyses fabricauit, Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mente & corpore incorruptis, habentibus etiam interius duas tabulas testamenti: id est, obseruantiam legis & Euangelij. Intus autem ac foris inauratur arca: & sic Ecclesia quasi aurū radiare debet tā interius vitę splendore, quā exterius doctrinę & sapientię claritate. Corona autem aurea per circuitum, & quatuor circuli aurei, qui per quatuor angulos iubentur adiungi, id significat: quia in eo quod Ecclesia per quatuor mundi partes dilatata tenditur, proculdubio quatuor sancti Euangelij libris accincta prædicatur. Quę tamen intra vnus coronę ambitum, id est, intra eiusdem fidei vnitatem concluditur. Vectes quoque de lignis Sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inferuntur: quia fortes persequentēque doctores, velut imputribilia ligna quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inherentes, sanctę Ecclesię vnitatem denuncient, & quasi intromissi circulis arcam portent. Qui auro quoque iubentur operiri; ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitę splendore fulgescant.

De urna aurea, tabulis & virga, & de propitiatorio, & Cherubin, CAP. XLI.

IN hac testamēti arca fuit urna aurea: tabulę quoque & virga Aaron. Hęc arca, ut prædictum est, Ecclesia est, habens duas tabulas lapideas: id est, duplicis testamēti perpetuam firmitatem. Vrnā quoque auream intelligimus carnem Christi puram atque sinceram: quę reconditum in se manna perpetuę diuinitatis conseruat, & angelici illius panis, perennem cęlestemque gerit dulcedinem: Necnon etiam virgā Aaron, id est, eiusdem

summi verique pontificis nostri Iesu Christi salutare vexillum, immortalis memorię semper viriditate frondens. Aliter. Virga Aaron quę ante fuit sicca & post viridis, significat Dominum Iesum prius siccum in passione, & post virentem in resurrectione. Vel matrem Domini significat virga: quia sicut virga sine humore & auxilio terrę fructificauit: sic Maria sine humano coitu Deum generauit.

Iam porrò per propitiatorium super arcam testamenti positum, idem ipse Christus insinuatur: qui inter Deum & hominem medius propitiator interuenit, de quo dicit Apostolus: Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. Hoc propitiatorium arce superponitur, sicut & Christus qui caput est Ecclesię: cuius à dextris & à sinistris duo Cherubin assistunt, quod est plenitudo scientię, id est, dilectio Dei & proximi, qua Dominus ostenditur. Nemo enim potest peruenire ad Deum, nisi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio est. Alij eadem duo Cherubin, duo intelligunt testamenta, quę multitudinis suę scientia, propitiatorium Dei, id est, Christi sacramenta obumbrant, testante Propheta: In medio duorum animalium cognosceris. Hi versis vultibus se respiciunt, dum in spirituali sensu vertuntur. Tunc enim alterutrum melius sibi concordant, & in omnibus rectius cōsonant. Siquidem ex vtroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt: quia vetus & nouum testamentum tam Christi sacramenta, quā Ecclesię mysteria sub ænigmatum figuris operiunt.

Rom. 3.

De Altari, CAP. XLII.

Altare autem illud corpus Christi significabat, siue omnes sanctos, in quibus ardet semper diuinus ignis, & semper consumitur caro.

Exod. 28.

De Mensa, CAP. XLIII.

Posita verò mensa, pacis & fidei Ecclesię gestabat typum, in qua pascimur alimentis scripturarum. Ad cuius vnitatem ex toto orbe vocibus Apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit mensam suam, miscuit vinum in cratere, & reliqua, dicens: Venite, edite de meis panibus.

Exod. 25.

De candelabro & oleo, CAP. XLIII.

Candelabrum illud septem* calamorum, Spiritus sancti gestabat imaginem: qui

alramos.

septiformi gratia illustrat omnem Ecclesiam in unitate fidei consistentem. Alij idem candelabrum Christum intelligunt, gestantem septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emunctoria, quæ in Esaia forcipes nuncupantur. Et hæc quidem duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæque inter se sancti Spiritus unione iunguntur. Extra velum autem testimonij quod obpansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine ullo veteris Testamenti velamine, Spiritus sancti iam veritas fulget. Oleum verò quod de arboribus oliuarum sumendum Dominus præcipit, eandem gratiam Spiritus sancti ostendit, habentem in se pacem & misericordiam per Saluatoris aduentum: vnde in cordibus nostris lumen veritatis accenditur. Sequitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Domino Moyses fabricare iubetur. Tabernaculum hoc, per allegoriam Ecclesia est in huius vitæ eremo constituta: de quo Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. Variis itaque speciebus tabernaculum instruitur, partim preciosis, partim vilioribus: per quod monstratur alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia: Fideles autem omnes esse intra corpus Ecclesiæ constitutos, infideles verò extra sinum collocatos.

De tabernaculo, & de columnis eius, basibus & capitulis, CAP. XLV.

Ipsum autem tabernaculum cum in typo Ecclesiæ fieret, columnas eius quatuor fundi argenteas Dominus iussit. Columnæ istæ, quatuor Euangelistæ sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argenteæ autem dicuntur, propter diuini eloquij claritatem. Harum columnarum bases Prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portant Ecclesiæ. Supra fundamentum enim Prophetarum Euangelistæ collocant Ecclesiam, eorumque auctoritate Euangelicam fidem confirmant. Caput autem columnarum aureum ille est de quo dicit Apostolus: Quia caput viri Christus.

De tabulis, CAP. XLVI.

Interim & tabulas deauratas erigi præcepit, & fundi earum bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas, nisi doctores & Apostoli, extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, ut prædictum est, Prophetæ signantur: qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent? Quia Apostolorum & Doctorum vita, dum eo-

rum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur. Vnde coniunctæ bases binæ singulis tabulis supponuntur: quia dum Prophetæ sancti in verbis suis de Mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitanter ædificant. Et cum in semetipsis non discrepant, illos in se robustius figunt. Quod autem argenteas ait bases & tabulas deauratas, ostendit præcepta Apostolorum longè clariora esse quam Prophetarum. Tentoria autem, quæ ansulis assuta, & circulis suspensa atque innexa funibus admodum cortinarum viginti & octo in longum atque in latum quatuor cubitis distenduntur, reliqua credentium plebs intelligitur, quæ hæret & pendet in funibus fidei. Funis autem triplex non rumpitur; quæ est Trinitatis fides, ex qua depēdet, & per quam sustinetur omnis Ecclesia. Quod autem viginti octo cubitorum in longum distenduntur, & in latum quatuor cortinæ vnus mensuræ, inserta lex Euangelio designatur. Septenarius namque numerus legem significare solet, multis septenarij numeri Sacramentis. Qui cum sociatur ad Euangelia quatuor, quater septem consequenter vigesimum octuum numerum faciunt. Decem autem cortinæ fiunt: ut integrum perfectionis numerum teneant, & legis decalogum signent. Quæ tamen quinquagenis aureis circulis sibimet connectuntur: quia omnes fideles per donum Spiritus sancti, fidei & charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet sanctum. Vnde & quinquagesimo die post Pascha descendit de cælo Spiritus sanctus. Quod verò vndecim vela cilicina fieri præcipiuntur; in cilicio peccatum ostenditur, propter hædos ad læuam positos. Quoniam ergo superius in decem cortinis, sanctos perfectionem legis tenentes ostenderat: rursus in vndenario ciliciorum numero (quoniam transgreditur denarium) transgressores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia intelliguntur. Sed tamen & ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur, propter penitentiae signum, & spem remissionis peccatorum per indulgentiam. Vnde & quinquagesimus Psalmus veniæ & remissionis est. Possunt quidem & hæc tentoria cilicina, quibus tabernaculum tegebatur, ut pluias & ventos & turbines tolerarent, grossæ hominum mentes accipi, qui aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio, quamuis duri sint præferuntur. Vnde & bene sequenter pelles arietum ibi subiecit, ut per arietes duces præpositosque Ecclesiarum ostenderet. Qui, quia deseruire curis temporalibus non timent, oportet ut

tentationum ventos & pluuias de huius mundi contrarietatibus portent, vt hi qui intra Ecclesiam spiritaliter quasi byssus, hyacinthus & purpura fulgent, securi interius resplendeant: dum præpositi & rectores eorum contra procellas & turbines seculi foris laborant.

De obpanso velo in medio tabernaculi,
CAP. XLVII.

Quod verò in medio tabernaculi velum extenditur, & exterior pars ab interiore separatur, illud significat, quod nunc populis Ecclesiæ ea quæ promissa sunt velut obpansa, quousque adueniat videre non liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nunc videmus per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quandiu igitur in hoc mundo sumus tanquam per speculum veritatem videmus, positi quasi in sancta, nondum peruenientes ad Sancta sanctorum. Sancta enim possunt esse ea quæ in præfenti seculo habere sancta conuersatio potest. Sancta verò sanctorum in quæ semel tantummodo intratur, ad cælum dicit esse transitum, vbi est propitiatorium & Cherubim, vbi & mundis corde apparere poterit Deus. In qua tamen conuersatione constituti non sine adiutorio Spiritus sancti consistimus. Habemus enim ex vno Spiritus sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum Ecclesiæ: id est, septemPLICEM Domini gratiam missam in vniuerso orbe terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore Spiritus sancti diuersa chrismatum claritate illustrat. Aliter, Potest quidem hoc obpansum velum quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illic reposita, tempus illud significare quod fuit sub lege. Quia quæ lex & Prophetæ cecinerunt, occulta erant, & interiecto velamine videri non poterant: Sed posteaquam Christus adueniens tempore passionis, velum illud à summo vsque deorsum dissipit, omnia illa quæ antea erant occulta, per Domini passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei.

De diuersis donariis, ad constructionem tabernaculi,
CAP. XLVIII.

Offeruntur autem vno studio familiæ Israel munera, & tamen diuersa donaria ad constructionem tabernaculi, iuxta quod scriptum est: Aurum, argentum, æs, lapides pretiosi. Tunc præterea byssum, coccum,

hyacinthum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, sed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarum offerunt ad constructionem tabernaculi. Sed & quicquid in cultu & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inares & annulos & dextralia. Omne vas aureum in donaria Domini separatim est. Si quis habuit hyacinthum & purpuram, coccum bis tinctum, byssum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur Ecclesiæ meritorum dona, quibus ornatur Ecclesia. Fides eius auro comparatur: Sermo prædicationis argento. Quod vero quæ in ornamento siue tabernaculo necessaria sunt viri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra Ecclesiā virtutes fortium quæ per viros exprimuntur, & exigua opera infirmorum quæ per mulieres intimantur, omnia locum inueniunt, & ad vsum sanctæ ædificationis accipiuntur. Collatio verò ipsa non fit necessitate, sed sponte; quia fides spontanea est. Nam per armillas quæ lacertos adstringunt, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur. Per inares, subditorum obedientia exprimitur. Per annulos, signaculum secretorum ostenditur. Vnde & quædam minus intelligentibus occultantes, quasi sub signaculo recondit doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta credantur. Vnde & iustus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Porro per dextralia, opera bona & dextra commemorantur. Per vas aureum in donaria Domini separatim, diuinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola quæ æterna sunt amando subleuatur. Porro per hyacinthum, spes celestium præmiorum ostenditur. Per purpuram, cruor ac tolerantia passionum, amore regni perpetui exhibita, declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum, immaculatæ carnis incorruptio, & splendidissimæ sanctimonix candor ostenditur. Byssus enim, linum est candidum. Per pilos caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas textitur, dura poenitentix afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forte magisterium exercent: alij per inares & dextralia deuotam audiendi obedientiam, rectamque operationem exhibent: alij per vas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent: alij per hyacinthum, purpuram & coccum audita cælestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliori in-

tellectu minimè cognoscunt: alij per byssum A incorruptionem carnis offerunt: alij per caprarum pilos deplorant asperè quod libèter admiserunt. Ecce ex tanta diuersitate operū cōficitur tabernaculum, sicut ex diuerso puluere vnus compingitur globus terræ, infusione Spiritus sancti irrigatus. Iam porrò ligna Sethim imputribilia omnes sancti intelliguntur mente & corpore incorrupti: neque cum seculo percutentes, sed permanentes æterni. Lapides quoque preciosi, cōfessores, Apostoli, sacerdotes, omnēsque iusti. Quos etiam lapides viuos beatus Petrus Apostolus dicit: Vt sitis, inquit, lapides viui, cōdificati in templum Dei. Hæc igitur offeruntur omnia in templo Dei vel in tabernaculo: vt nullus desperet salutem. Offert & alius aurū, id est, sensum, & alius argētum id est, eloquium. Alius vocem æris. Sicque sunt multa in tabernaculo Dei, mensa scilicet & candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phiolæ, mortariola, emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diuersitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculū Ecclesia est: in qua est mensa, id est, vnitas fidei, vel certè scriptura facta, qua vniuersi fideles spiritali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septē lucernis, Christus est cum septem Ecclesiis. Emunctoria quoque eius, hoc est, geminum testamentum. Et columnæ, doctores sancti, fidei firmitate solidati. Nec nō & bases, id est, Prophetæ suo fundamine structuram gestantes Ecclesiæ. Ibi etiam & tabulæ, Apostoli prædicationis latitudine dilatati. Ibi tentoria, præpositi videlicet & prædicatores, qui exterius laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones donorum. Sunt & paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ in quibus pendent omnia genera populorum, quasi vasorum. Scyphi quoque, doctrinæ eloquia siue sensus. Nec non & thuribula virtutes scilicet operum bonorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suauitatis ascendit ad Dominum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores pleni vitalibus aquis. Ibi lilia, virginitatis candor. Sunt & mortariola laborum passionūque tolerantiæ: quibus mortificantur membra poenitentium. Et hæc quidem species dispensationēsque donorū sunt, diuisæ per Spiritum sanctum fidelibus: vt in singulis distributionibus perfectū Christi tabernaculum cōstruatur, in quo habitat Deus in medio sanctorum.

De unguento quo perungitur tabernaculum,
CAP. XLIX.

Porrò vnguentum quo perungitur tabernaculum, chrisma est quo vngitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus diuinitas tanquam in tabernaculo habitat. Potest quidem intelligi hoc vnguentum etiam virtutes sanctorum, siue odor iustitiæ longè latèque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autē gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.

De incenso composito, CAP. L.

Incensum autem quod ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatē cōminutis: id est, stactes, onicha, galbano & thure componitur: hæc in forma orationum fidelium constituta esse beati Ioannis Apocalypsis ostendit: Et illi quidem viginti quatuor seniores procidunt ante agnum, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quāquam & speciem quatuor elementorum, horum quatuor odorum naturam significare videantur: vt thus quod perlucidum est, aëri comparetur, stactem verò aquis, galbanus & onix terræ atque igni: vt per hæc omnium quæ in cælo, & infra cælum, & in terra & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit hæc creaturæ laudis oratio. Sanguis autem ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum testamenti & omnia quæ in eo erant, dicens, hic sanguis Testamenti, mirificè sanguinem domini Iesu prædicare monstratur: quo omnium credentium corda purgantur, quo fides Ecclesiæ signatur, quo omnis populus Ecclesiæ, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur, ad implendum in veritate id quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

De veste pontificis, CAP. LI.

Iam nunc indumenta pontificis quæ sint, quæque potius significet, demonstrandū est. Sacerdos autem Aaron illum significat, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis, Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. Quatuor colores ex quibus vestis eius contextitur, meritorum est diuersitas: quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est, sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus,

Q. iij

quæ de terra est, & significatur in pedibus. **E** Linum de terra exoritur. Cidarim super caput eius & auream laminam, splendorem diuinitatis intelligimus: ut vnus atque idem secundum hominem podere, secundum Deū cidari ornatus esse videatur. Fœcinalia verò illa quibus induitur, castitatē corporis Christi & integritatem ostendunt. Cingulum verò illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel concordia figuratur: qui in vnitae fidei Christum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite vsque ad plantas demissa, eadem est Ecclesia Christi, vsque ad finem temporum permansura. Hæc vestis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aëreo colore resplendet: scilicet ut omnis Ecclesia quæ sursum sunt, sapiat, & tota ad amorem celestium surgat. Mala autem punica in inferioribus posita, eiusdem Ecclesiae vnitatem declarant. Nam sicut in malo punico vno exterius cortice multa interius grana muniuntur: sic innumeros sanctæ Ecclesiae populos vnitae fidei contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tintinnabula inter mala granata testimonia consonantia, intelliguntur prophetae & doctores sancti in medio Ecclesiae collocati: quorū lingua, doctrina & scientia resonans, tangit vtrasque acies tintinnabuli: id est, partes legis & Evangelij. Hæc autem tintinnabula in extremo vestimento sunt posita: idcirco ut de fine mundi & de vita futura disputantes nunquam sileant. Superhumerales autem pallium, saluatoris insinuat potestatem & regnū, sicut scriptum est: Principatus eius super humeros eius. Duo quoque lapides smaragdini in superhumerali ad dextrā & laeuam positi, duo sunt populi: gentilis dexter, & Iudeus qui fuit aliquando dexter sinister est, habentes in se sculpta nomina duodecim Patriarcharum: id est, ad imitandum vitæ exempla sanctorum Apostolorum. Alij eosdem duos lapides, duo Testamenta dixerunt, siue litteram & spiritum, in quibus tenentur legis vniuersa mysteria: in dextra spiritus, in læua littera. Rationale verò pectori superpositum quaternio lapidum distinctum ordine, sermonem figurat Euangelicum: qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis & doctrinam Trinitatis exponit. Cui conuenit in geminis Apostolicus sermo, tam virtute quam numero. Hoc autem rationale duplex est: quia Euangelicæ doctrinæ scientia aperta est & abscondita, simplex & mystica. Item idē sacerdos Christus non incongruē interpretatur in membris suis, & maximē in pontifice, qui moratur in sanctis, & offert victimam populo, carnem immaculati agni sacro ore conficiēs.

Esa. 9.

E Primò enim quòd in Aarō pectore rationale iudicij vittis ligantibus imprimitur: significat ut sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constingat. In quo etiam rationali vigilanter adiungitur, ut duodecim Patriarcharum nomina describuntur. Adscriptos etenim sanctos patres semper in pectore ferre debet, quorū exempla imitari non cesset. Et quòd in vtroque humero sacerdos velamine superhumerali astringitur: ut contra aduersa ac prospera, virtutum semper ornamento muniatur. Et quòd superhumerales ex auro & hyacintho & purpura & bis tincto cocco & torta fieri bysso precipitur, quāta sacerdos clarescere virtutū diuersitate debeat demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectū sapientiæ emicat. Cui hyacinthus, qui aëreo colore resplendet, adiungitur: scilicet ut omne quòd tractat ad amorem celestium surgat. Huic admiscetur regalis purpura: ut suggestiones vitiorum veluti ex potestate regia comprimatur. Coccus quoque bis tinctus ipsius superhumerali adiungitur: ut ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorētur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pēdet, quasi ex duplici tinctura refulget. Cui bis tincto cocco torta byssus adiungitur: de terra enim byssus decenti specie oritur: per quod candēs decor & munditiæ corporalis castitas designatur. Quæ videlicet torta pulchritudini superhumerali innectitur: quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro affligitur. Siquidem & balteo præcingitur, per quod renum incentiuā, & luxuriæ libidines restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens tintinnabulis ambitur: ut videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris iudicium ex silentio offendant. Mala quoque punica tintinnabulis coniunguntur: ut per eius doctrinam vnitae fidei designetur. Quòd autem in prima parte tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instantia nobis quotidiana præcipitur: ut ab eo loco ubi populus Dei celestibus vocibus eruditur, nunquam abscedamus, sed quotidie confessionis & laudis spirituale sacrificium offeramus: id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illud autem quòd semel in anno pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, significat pontificē nostrum, Dominum nostrum Iesum Christum, qui in carne positus per totum annū erat cum populo,

Psal. 50.

Luce 4.

annum illum de quo dicit Euangelista: Euangelizare pauperibus misit me, & vocare annū Domini acceptum, & diem propitiationis. Iste ergo semel in isto anno, in die propitiationis intrat in Sancta sanctorum: id est, completa dispensatione prædicationis penetrauit cælos, intrans ad patrem: ut eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

CAPITA LIBRI
LEUITICI.

- 1 De figuris hostiarum.
- 2 De igne sacrificij.
- 3 Quod mel in Dei sacrificio non offertur.
- 4 Quod sal in omnibus sacrificijs admiscetur.
- 5 Quod in sacrificio oleum offertur.
- 6 De quatuor generibus principalium oblationum.
- 7 De sacrificio eius qui iuramentum protulit & oblationem.

- 8 De filiis Aaron extinctis.
- 9 De discretionem ciborum.
- 10 De immunditia parus.
- 11 De lepro.
- 12 De sacerdote magno & cultu eius.
- 13 De sacerdotibus qui non offerunt sacrificium.
- 14 De ablutione Aaron & filiorum eius.
- 15 De oblatione pro sacerdotis delicto.
- 16 De pecoribus quæ non offeruntur in sacrificio.
- 17 De cæteris caremoniis.

De figuris hostiarum, CAP. I.

OSTIARVM diuersitates exequitur sequens Leuiticus liber: quarū typus imaginem passionis Christi præferebat. Nam postquā ipse oblatus est, omnes illæ hostiæ cessauerūt, quæ in typo vel umbra eiusdem præcesserant, præ-

figurantes illud sacrificium quod vnus & verus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum. Cuius sacrificij * promissas figuras in victimis animalium celebrare ante oportebat, propter emundationem futuram carnis & sanguinis. Per quam vnā victimam fieret remissio peccatorum de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporalis in cælestem commutabitur qualitate. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur: ipse in agno propter innocentiam, in ariete propter principatum, in hirco propter similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum: in turture & columba propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominum; in duarum substantiarum coniunctione ostendebatur. Porro in similitudine consperisionis, credentium per aquam baptismatis * collectam Ecclesiam (quæ corpus est Christi) perspicue demonstrabat. Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiam vincimus: agnū, cum irrationabiles motus & insipientes corrigimus: hœdum, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis ostendimus: turturem, dum carnis seruamus casti-

tatem. Panes azymos, dū non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis ambulamus.

De igne sacrificij, CAP. II.

IGNIS in sacrificio id significabat, velut absorbens mortē victoria. In eo autem populo hæc ritē celebrata sunt, cuius regnum & sacerdotium prophetia erat venturi regis & sacerdotis, ad regendos & congregandos fideles in omnibus gētibus, & introducendos in regnum cælorum, ad sacrarium angelorum, ad vitam æternam. Huius itaque veri sacrificij sicut religiosa sacramenta Hebræi celebrauerunt: ita sacrilega imitamenta pagani. Nam quæ immolant gentes (ait Apostolus) dæmoniis immolant, & non Deo. Antiqua enim res est prænunciatiua, immolatio sanguinis, futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris literis inuenitur.

Quod mel in Dei sacrificio non offertur, CAP. III.

QVOD mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil huius mūdi placere, nihilque quod non habeat mordacis aliquid veritatis. Vnde & Pascha cum amaritudinibus manducatur.

Quod sal in omnibus sacrificijs admiscetur, CAP. IIII.

CONTRARIO admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur: scilicet, ut omnia quæ ad

al. promissas.

Leuit. 2.

al. collectam.

Leuit. 1.

Leuit. 2.

Exod. 13.

Christi honorem offerimus, sal rationis ac di-
 scipulis semper accipiant.

Quod in sacrificio oleum offeretur,
 C A P. V.

QUOD verò in sacrificio oleum offereba-
 tur, significat, ut quicquid ad cultum
 Christi & deuotionem sanctorum impendi-
 mus, totum cum hilaritate faciamus: nihil, ut
 ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate.
 Hilem enim datorem diligit Deus. Oleum
 enim hilaritatem significat, sicut scriptum est:
 Ut exhilaret faciem in oleo.

De quatuor generibus principalium oblationum,
 C A P. VI.

IN exordio autem Leuitici, quatuor genera
 principalium oblationum describuntur, quæ
 in odorem suauitatis Domino offerri iuben-
 tur: id est, primum, vitulum de armentis sine
 macula: secundum, agnum de ouibus: tertium,
 turtur & columbam: quartum, similaginem
 conspersam in azymo oleo vinctam, in cliba-
 no coctam. Reliqua autem sacrificia pro qua-
 litatibus causatum, in persona populi offere-
 bantur. Primum itaque sacrificium, id est, vi-
 tulus ex armentis, Christum demonstrat ex
 Patriarcharum progenie descendente. Hic
 atatro crucis suæ, terræ carnis nostræ perdo-
 muit, atque Spiritus sancti semine, virtutum
 fruge ditauit. Iste vitulus sine macula est,
 quia sine peccato ad passionem ducitur. Of-
 fertur autem non in tabernaculo, sed ad ostiū
 eius: quia extra portā passus est Christus. Per
 filios autem Aaron sacerdotis offertur san-
 guis eius: Quod de Anna & Caïpha intelli-
 gitur: qui consilium facientes, effuderunt san-
 guinem Christi. Secunda hostia de ouibus
 agnus oblatus est: id est Christus, propter in-
 nocentiā figuratus. Hic est agnus, qui apud
 Esaiam in sacrificium adducitur, & ab Ioan-
 ne omnibus demonstratur, dicente: Ecce
 agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.
 Bene ergo in sacrificio agnus offertur: ut in-
 nocentiæ & passionis Christi figura demon-
 straretur. Bene & hædus: quia per eius mor-
 tem auctor peccati diabolus agnoscitur iugu-
 latus. Tertium sacrificium dicitur turtur &
 columba. Turturem carnem Christi esse ma-
 nifestum est, Salomone dicente: Speciosa ge-
 nax tuæ sicut turturis. Per columbam Spiritus
 sancti figuram declarat dicens Ioannes Ba-
 ptista: Super quem videris spiritum descendē-
 tem sicut columbam, hic est filius meus. Ac
 per hoc turturem & columbam, id est, car-
 nem Christi Spiritui sancto sociatam, per my-

Esai. 53.

Ioan. 1.

Cant. 1.

Ioan. 1.

sterium passionis sacrificium Deo in odorem
 suauitatis accipimus. Ista tria sacrificia offert
 homo, id est, Christus Iesus. Quartum autem
 anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium
 de similagine, Ecclesiæ catholicæ figurā pro-
 nuncians, quæ ex conuenientibus credentium
 membris quasi similia ex multis credentium
 granis collecta est, & legis & Euangeliorum
 mola inter litteram & spiritum separata, per a-
 quam baptismatis adunata, chrismatis oleo
 peruncta, sancti Spiritus igne solidata, & per
 humilitatem Spiritus Deo hostia placens ef-
 fecta. Hæ sunt quatuor oblationes, quadrifor-
 mem Christi & Ecclesiæ habitum demon-
 strantes.

F *De sacrificio eius, qui iuramentum protulit & obla-
 tionem,*
 C A P. VII.

DE eo autem qui iuramentum protulit, ut
 vel male, vel bene quid faceret, atque
 hoc ipsum obliuione transcedit, dicitur: Of-
 ferat agnam de gregibus, siue capram, orabit-
 que pro eo sacerdos & pro peccato eius. Sin-
 autem non poterit offerre pecus, offerat duos
 turtures, aut duos pullos columbarum: vnū
 pro peccato, & alterum in holocaustum. Iu-
 ramentum namque proferre, est voto nos di-
 uinæ seruitutis alligare, & cum bona opera
 promittimus, bene nos facere spondemus.
 Cum verò abstinentiam cruciatumque car-
 nis nostræ vouemus, malè ad præsens nobis
 facere iuramus. Sed quia nullus in hac vita
 perfectus est, ut quamlibet Deo deuotus sit,
 intra ipsa quantulumcumque pia vota non pec-
 cet: pro peccato agna offerri de gregibus si-
 ue capra præcipitur. Quid enim per agnam,
 nisi actiua vitæ innocentia? Quid per caprā,
 quæ in summis extremisque saepe pendens ru-
 pibus pascitur, nisi contemplatiua vita signi-
 ficatur? Qui ergo se cōspicit, promissa hæc &
 proposita non implese, in sacrificium Dei se
 studiosius debet, vel innocentia boni operis
 vel in sublimi pastu contemplationis accin-
 gere. Et bene agna de gregibus, capra verò
 offerri de gregibus non iubetur: quia actiua vi-
 ta multorum est, cōtemplatiua verò paucorum.
 Et cū hæc agimus, quæ multos agere & egisse
 conspiciamus, quasi agnam de gregibus da-
 mus. Sed cum offerentis virtus ad agnam ca-
 pramque non sufficit, in remedio pœnitentis
 adiungitur, ut duo columbarum pulli vel duo
 turtures offerantur. Scimus, quia columba-
 rum pulli vel turtures pro canto gemitus ha-
 bent. Quid ergo per duos columbarum pul-
 los, vel duos turtures, nisi duplex pœnitentiæ
 nostræ gemitus designatur? Ut cum ad offe-
 renda bona opera non adfurgimus, nosmet-

iplos dupliciter desleamus: quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & vnus turtur pro peccato: alter verò offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Vnū ergo turturē pro peccato offerimus, cū pro culpa gemitum damus. De altero verò holocaustū facimus, cū pro eo quod bona negleximus, nosmetipsos funditus succedentes igne doloris ardemus.

De filiis Aaron extinctis, C A P. VIII.

Leuit. 10.

Filij autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienū, ab igne diuino exusti sunt, illos significauerunt, qui Dei traditione contempta alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducunt. Quos increpat Dominus, & obiurgat in Euāgelio, dicens: Reiecitis mandatum Dei, vt traditionem vestrā statuatis. Videtur & ignem alienū incendere, quisquis corpore vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accēdens, audet ad altare Domini appropinquare. Quē non recipiunt nisi illius accensionem, de quo ait Dominus: Ignem veni mittere in terrā. Hoc igne nos dominus Iesus semper incendat, vt illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitiis.

De discretione ciborum, C A P. IX.

Leuit. 11.

Nunc autem de discretione ciborū vbi lex de mundis & immundis quædam animalia ad esum quasi mūda concessit: quædam verò interdixit, quasi non munda. Primum enim sciendum est, quicquid a Deo institutum est, mundum esse, & in ipsa institutionis auctoritate purgatum non esse culpandum: ne in creatorem culpa reuocetur. Deinde legitur ad hoc filiis Israël datam, vt per illā proficerent, & redirent ad mores, quos cum ante à patribus acceperant, in Ægypto propter consuetudinem barbaræ gentis corruperant. Ergo vt homines emundarentur, pecora culpata sunt: scilicet vt omnes qui eadē vitia habebant, æquales pecoribus existimētur. Nam in animalibus mores pinguntur humani, & actus & voluntates, ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaque munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus, comedetis. Quod cū diceret, non pecora, sed mores hominum discernebat. Denique hi homines mundi sunt qui ruminant: qui in ore semper portant quasi cibum diuina præcepta. Hi & vngulam findunt: quia duo Testamenti legis & Euangeliorum credentes, se

firmiter gressu innocentia, iustitiaque custodiunt. Item, Iudæi ruminant quidem verba legis, sed vngulam non findunt: quia nec duo testamenti recipiunt, nec in patrem, filiumque fidei suæ gressus statuunt: Propterea immundi habentur. Hæretici quoque, licet vngulam findant, in patre & filio credentes, & duo testamenti recipientes: sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Nam quod adiecit scriptura, dicens ex omnibus quæ gignuntur in aquis & habent pennulas & squamas, hæc comedetis. Quicquid autē pennulas & squamas non habet, abominabile erit vobis. Quod ergo in piscibus squamosa & aspera pro mundis habetur, hispida & hirci, & firmi in fide ac graues mores approbatur hominū. Quæ autem sine squamis sunt, dicuntur immunda: in quibus leues & lubrici & infidi, & effœminati mores improbantur. Quid autē sibi vult quod lex dicit, Camelum non manducabis, nisi quod de exemplo animalis vitæ damnat informem & criminibus tortuosam? Cū autem in cibum porcum suūque prohibet, reprehendit cœnosam vtique & luteā, & gaudentem vitiorū sordibus vitā. Et cū leporē accusat, deformatos vtique in scēminas viros damnat. Quis autē corpus mustellæ cibū faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertæ? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis postremò stellionem vesci possit, vt hoc lex magnopere prohibet? Sed maculas mentium execratur. Quis accipitrem, aut miluū, aut aquilam? Sed odit raptores ac violentos scelere viuētes. Quis vulturem? Sed execratur prædam de aliena morte quærentes. Sic & cum coruū prohibet, * voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Passerē quoque dum interdicit, intemperantiam coarguit. Quando noctuam, odit lucifugas veritatis. Quando charladrium, nimia linguæ intemperantiam denotat. Quādo cygnū prohibet, ceruicis altæ superbiā denotat. Quando vespertilionem, quærentes tenebris noctis similes errores. Hæc ergo & his paria lex in animalibus execratur: quæ in illis non sunt criminosa, quia in hoc nata: sed in homine culpata, quia contra naturam, non ex institutione, sed ex errore quæsitæ sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum quo istæ vmbra vel figura exercendæ erant à populo vel gerendæ, vt abstinentum esset à cibis, quos institutio quidem mandauerat, sed lex interdixerat. Verum iam finis legis Christus aduenit, aperiens clausa legis & obscura referans: atque omnia sacramenta, quæ nobis texerat antiquitas, magister insignis & doctor celestis, & institutor referatæ virtutis patefecit. Sub quo

al. voluntates nigras culpæ.

Th. 1.

dicatur, iam omnia munda mundis: inquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed polluta sunt eorum & mens, & conscientia. Ex quibus constat omnia iam ista suis benedictionibus reddita, quæ carnali populo fuerant pro moribus interdicta. Cauendum est autem ne quis licentiam istam putet in tantum esse permissam, ut & immolata sacris possit manducare. Quantum enim ad creaturam Dei pertinet, omnia munda sunt: sed cum demonibus immolata fuerint, inquinata fiunt. Vnde & Apostolus ait: Si quis autem vobis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare.

1. Cor. 3.

De immunditia partus,

CAP. IX.

Leuit. 12.

Sequitur questio de immunditia partus, & contagione lepræ. Ait enim: Mulierem quæ concepit semen & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octauo purificari. Quæ autem feminam peperit, bis septem diebus in immunditia scribitur permanere. In talibus ergo quædam mysteria latentis arcani non est dubium contineri. Septimana enim huius presentis vite tempus videri potest: quia in septimana dierum consummatus est mundus. In quo donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua venerit dies quod est futuri seculi tempus. In quo tamen die purgandus est ille qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater eius quæ genuit eum. Purgatam namque vitæ carnem ex resurrectione suscipiet. Qui nihil verò in se habuit virile aduersus peccatum, sed remissus & effeminatus permanferit in actibus suis: iste neque in presentis seculi hebdomada neque in futura purgabitur ab immunditia sua.

De lepris,

CAP. XI.

Leuit. 13.

Locutus est dominus ad Moysen, & Aaron, dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color siue pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius. Qui cum viderit lepram in cute & pilos in album mutatos colorem, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur. Lepra, doctrina est falsa. Proinde leprosi non absurde intelliguntur hæretici, qui unitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris, veramque falsis admiscunt: sicut & lepra veris falsisque locis humana corpora variando commaculat. Huius scilicet lepræ inuenimus legistatorem sex species in homine posuisse. Prima capitis & barba: secunda caluitij & recalculationis.

Tertia carnis & cutis. Quarta cutis corporis & cicatricis albæ cum rubore. Quinta vlceris & cicatricis. Sexta vltionis. In capite lepram portat, qui in diuinitatem Patris, vel in ipso capite quod Christus est, peccat. Caput enim viri, Christus est. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniani, Marcionistæ, Photiniani, Manichæi, Atriani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priscillianistæ, Donatistæ, Nestoriani, Euticiani, quique omnes in caluaria lepram gerunt: quia erroris sui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepram gerunt, qui de Apostolis & sanctis Christi peruerse aliquid sentiunt, atque eos falsum quodlibet prædicasse confingunt. Sicut enim barba ornamentum est viri: ita sancti Apostoli & doctores ornamentum præstant corpori Christi. In corpore lepram habent, qui Ecclesiæ detrahunt: sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem: sicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus penitentiam negant: sicut Eraclitæ, qui inter alios errores regnum cælorum paruulos habere non credunt: sicut Eriani, qui vetant pro defunctis offerri sacrificium. In carne & cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora suadere conantur: ut Cherinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluptate existimant: sic Euticiani, qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter viuunt, non posse computari peccata. In cicatrice sanati vlceris lepram portat, qui post cognitionem Dei & medicinam & manifestationem fidei quam à Christo suscepit, rursus in ipsa cicatrice ascendit aliquod iudicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis. In carne uina lepram gestat, qui de anima, quæ vita est carnis, aliquid falsum existimat, sicut Luciferiani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam: sicut Arabici, qui animam simul cum corpore mori putant. In cicatrice vltionis lepram habent Manichæi: qui inani abstinentiæ cruciatu corpora sua exurunt, & per infidelitatem non munditiam inde, sed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apostolus: Discedet, inquit, quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum. Sed adhuc adiecit colores leprarum: id est, pallidam, rubentem, albam, liuidam, nigram, florescentem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecilem & fragilem fidem animæ denotat, ut is qui perditto colore integræ sanitatis, erroris infirmitate læguescit. Cum autem rubicundam lepram ostendit, homicidij cruore

1. Cor. 11.

al. Eriani

1. Tim. 4.

cruore mentem infectam denotat. Cum vero albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, siue reliquos qui de falso merito gloriantur, sicut Pelagius & Nouatus. Cum autem acrem vel liuidam lepram commemorat, inuidia & liuoris notas execratur. Cum vero nigram insinuat, sacrificiorum fumo & busto idololatriæ, denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite usque ad pedes dicit, auaritiæ crimen ostendit: quia nunc floridum & iocundum putat hominem felicem esse in hoc mundo, & diuitem videri in seculo. Hæc enim pestis auaritiæ omne hominum genus quasi totum corpus crebro erroris istius contagio commaculat. Cum autem lepram, quæ habet ruborem cum calore permixtum, eum hominem denotat, qui cum sit imbecillis animo & mendax, facile in furore prorumpit & leuitate morum cito periurat. Pallor enim mentientem linguam significat. Rubor autem, iracundiam manifestat. Est itaque lepra peccati, quæ sacrificiorum oblationibus emundatur: id est, contrito corde & humiliato. Sacrificiū enim Deo spiritus contribulatus. Est idololatriæ, quæ aqua diluitur baptismi. Est & hæreticorū, quæ septem dierum purgatione extra castra habetur: id est, per septiformis Spiritus agnitionem purificatur. Est quæ visu sacerdotis aufertur, scilicet per doctrinā. Genus autem lepræ quod mūdari omnino nō potest, eorum est qui in Spiritu sancto peccant, nec dicūt penitentes posse consequi veniā. De his ait veritas: Qui peccauerit in Spiritu sancto, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Quod vero iubetur leprosis vt exeant de castris, & sedeant foris donec mundetur lepra eorum, intelligitur hæreticos proiici debere ab Ecclesia: donec à proprio errore purgentur, & sic reuertantur ad dominum. Eiusmodi verò dissutis tunicis, capite deoperto, & ore obuoluto, sedere iubentur, lepræ mundationem expectantes. Dissutis tunicis: id est, omnibus secretis manifestis. Capite deoperto, vt à cunctis eius lepra videatur. Ore clauso, ne vltius impia doceat vel loquatur. Sed adhuc adiecit scriptura lepram esse in vasis, in parietibus domus, in vestimento, in trama, in stamine. Lepra in parietibus domus, hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari iubetur. Lepra in vasculis, vnicuique homini proprii corporis delicta sunt. Lepra in stamine vel in vestimento, peccata quæ extra corpus cōmittuntur, vel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur, & trama mollissimi corporis sensus. Quod ve-

ro leprosi in lege, ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emundatione hæreticorum antea sacrificium ecclesiam Deo offerre debere, & sic reconciliari vnitati ecclesiæ.

De sacerdote magno & cultu eius,

CAP. XII.

Dixit dominus ad Moysen: Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fustum est oleum vnctionis, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet, & ad omnem mortuum omnino non ingreditur. Super patre suo quoque & matre non contaminabitur. Nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleum sanctæ vnctionis Dei sui fustum est super eum. Ego Dominus. Virginem ducat uxorem. Viduam & repudiatam & sordidam atque meretricem non accipiat, sed puellam de populo suo, ne contamine seminem suum. Sacerdos maximus inter fratres suos, hic est de quo scribitur cum resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, ad Deum meum, & Deum vestrum. Super cuius caput fustum est vnctionis oleum, iuxta quod propheta David ait: Dilixisti iustitiam & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Cuius consecratae sunt manus. Iste consecratas habet manus, dum eas in passione extēdit pro expiatione totius seculi. Vestimentum autem eius non scinditur: id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata Ecclesiam suam, quæ illi inhærendo vestis est propria. Cuius indumenti figura fuit tunica illa Iesu, non confutis, sed per totum textilis, quæ in passione non scinditur, sed à possidente indiuidua seruetur. Ad mortuum non accedet, quia peccatum non fecit. Per peccatum enim mors intelligitur, sicut scriptum est. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. In patre & matre non contaminabitur. In matre Christus non est pollutus, cum ante secula nasceretur de patre. Similiter in patre non est commaculatus, eum in seculo nasceretur ex matre. Solus enim ipse in seculum mundus ingressus est, procedens ex vtero virginali sine contagione virili. Nam nos omnes dum peccamus, contaminamur in patre, à quo creati sumus, si in hæresim deoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deū in aliquo Ecclesiam lædimus: vel libertatem matris cælestis indigna peccati seruitute fœdamus.

R

2f. 30.

Matth. 12.

Leuit. 21.

Joan. 10.

Psalm. 44.

al. si credentes Deo in ecclesia aliquem lædimus.

mus. De sanctis non discedat: quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundum, ut nunquam deferretur caelum. Viduam, repudiatam aut meretricem non ducat uxorem, sed virginem. Vidua & repudiata, est Synagoga: de qua loquitur Dominus per Esaiam, dicēs: Quis est hic liber repudij matris vestrae quod diuisi* eam? Meretrix autē haeresis est, quae multorum errori vel libidini patet. Tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quae non habet maculam aut rugam: de qua Apostolus ait: Despōdi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur quidē & anima sponsa esse: sed illa quae fidei simplicitate & actū puritate in corrupta probatur & virgo. Est & vidua anima, quae discedens à iugo infidelitatis legis, Euangelij praecepta nō seruat. Est etiam repudiata, quae peccando à Christi corpore separatur, etiam si non proiciatur ab Episcopo. Est & meretrix, quae ad se recipit amatores: id est, contrarias potestates, & demones qui desiderium capiūt pulchritudinis eius. Pulchra namque à Deo creata est anima & satis decora: quae imaginem habet & similitudinem Dei. Dehinc sequitur: De genere suo ducat uxorem, animam scilicet, quae ei fide coniungitur. Nec cōtaminabit semen suum, i. verbū Dei, quod in Ecclesia praedicatur, sicut in Euangelio scriptum est: Ne dederitis sanctū canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne cōculcent eas pedibus suis. Hucusque quae de summo sacerdote praedicta sunt mysticē ad Christum pertinuerunt. Dehinc & ipsa sic interpretatur in mēbris suis, & maxime in sacerdotibus, ad quos pertinet spiritualia sacramenta. Qui etiā quātis polleant priuilegiis, breuiter percurrēdum est: dicit enim de eo: Caput suum non discooperiet, i. ut sacramēta Christi, qui caput eius est, velamēto mysteriorum honoret. Vestimenta sua non scindet: ne in haeresim vel schismata transeat. Super omnē animam quae mortua est, non ingrediatur, ad omne peccatum quod ad mortem pertinet, non accedat. Super patre suo & matre nō inquinabitur: scilicet ne tanta indulgeat pietate parentū amorē, ut Dominū suum offendat & creatorem: neque ita misereatur propinquis, ut erga Deum videatur culpabilis. Quāti enim Episcopi, quanti monachi, dum curā gerunt parentum suas animas perdidērunt? De sanctis non egrediatur, ut semper in opere & cogitatione sancta moretur: qui enim loquitur quod ociosum, & reprehensione dignū est, de sanctis egreditur, & polluit sanctificationem Dei, quia non incedit ut seruus Christi. Viduam, & repudiatam & meretricem nō ducat uxore, sed virginē: i. nihil de veteri ho-

mine & pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florentem possideat. De genere suo ducat uxorem, utique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter haec praecipitur iisdem ut ministrantes in templo vinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula & curis huius vitae praegraventur corda eorum. Nec patrē habeāt in terra nisi solum Deum: ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. Ab huius quoque conuiuio iubentur vicinus & mercenarius separari, & seruis tantum ciborum dari reliquias. Vicinus haereticus est, qui proximum se titulo Christiani nominis asserit. Mercenarius Iudaeum ostendit, qui fructum obseruantiae legiscarnaliter quaerit. Cum istis ergo sacerdos Dei nō participet Euangelij pabulum, quod est ad refectionem animarum, sed tantummodō cum seruis Christi. Datur de his quae superferuntur altari, sacerdoti pectus & brachiū dextrū. In pectore legismūdas cogitationes, doctrinaeque notitiā: in brachio dextro opera bona ad pugnam contra diabolum, & armatā manū, ut quod corde conceperit, operum exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, ut eloquentiam habeat. Datur & de victimis venter, cuius indicio discat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

De sacerdotibus qui non offerunt sacrificium,
CAP. XIII.

Inter haec iubetur ipsis sacerdotibus, ut nulla debilitate insignes sint: nec caecus, nec claudus, vel paruo aut grandi, vel torto naso, nec fracto pede, aut manu, nec gibbosus, nec lippus, nec albuginē habens in oculo, nec iugem scabiē, nec impetiginem in corpore, nec ponderosus, quae omnia referuntur ad animae vitium. Mores enim in homine, nō natura dānantur. Nam caecus sacerdos est, qui scripturae scientiam non intelligit: & quō gressum doctrinae vel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Esaiam: Speculatores eius caeci oēs. Claudus quidē est, qui intelligit quid docere debeat: sed tamen praecepta quae docet, non implet. Paruo autē naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus nō est. Grādi & torto naso est, furibundus & minax, cum superbiae arrogātia, vel immoderata discretionē. Fracto autē pede vel manu est, qui viam Dei quā docet, pergere non studet. Gibbosus quoque sacerdos est, quē terrenae cupiditatis pondus deprimit, & tardius ad superna intēdit. Lippus vero est, cuius ingenium ad cognitionē veritatis emicat, sed hoc carnaliter viuēdo obscurat. Albuginē

Esa. 50.

al. diuisi.

1. Cor. 11.

Matth. 7.

Leuit. 21.

Leuit. 21.

Esa. 56.

quoque habet in oculo, qui arrogantia sapientiae seu iustitiae cecatur. Iugem vero scabiem habet, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoque habet in corpore, qui avaritia vastatur in mente. Quae nisi in paruo compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Ponderosus vero est, qui etiam turpitudinem non exercet opere: ab hac tamen cogitatione continua sine moderamine grauat in mente. Talis nec sancta ingredi nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis desideriis grauat, & expers est scientiae veritatis.

De ablutione Aaron & filiorum eius,
CAP. XIII.

PREterea quid est illud, quod iuxta precepta Dei lauisse Aaron & filios eius legitur Moyses? Iam tunc purgationem mundi, & rerum omnium sanctitatem baptismi sacramenta significabant. Non accipiunt vestes, nisi prius lotis sordibus: nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo noui homines renascantur. Quod autem Moyses lauat, legis indicium est. Praeceptis enim Dei lauari sumus: & cum parati ad indumentum Christi, tunicas pelliceas deposuerimus: tunc induemur veste lineae nihil in se mortis habente, sed tota candida: ut de baptismo confurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota peccatorum pristinorum turpitudine celetur. Vnde & David: Beati, inquit, quorum remissae sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

De oblatione pro sacerdotis delicto,
CAP. XV.

Quid autem sibi velit lex imaginaria, quae iubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito sacerdotis populum aspergi: deinde duos hircos offerri debere, vnum in quo fors Domini venit occidendum esse, & sanguine eius ut de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergendum: alterum vero in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponenda essent, in locum desertum perducendum, ibique esse dimittendum? Sed prius est necesse vituli sacrificium pandere, & tunc etiam hircorum causam mysteriaque eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur, figuram Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi in semetipso portabat: qui non solum pro peccatis sacerdotalis populi, verum & pro omni genere humano, cunctisque nationibus Deo patre permittente est immo-

latus, sicut Apostolus ait: Qui filio suo non percutit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Merito & hoc in loco de eius vituli sanguine septies populus digito sacerdotis aspergi iubetur: ut redemptio & purificatio nostra in Christi sanguine collata, per gratiam septemplex spiritus demonstraretur. Duo autem hirci duorum populorum figuram aperta ratione demonstrauerunt, propter originalis peccati prauaricationem, hircorum formam gerentes. Quorum est similitudo in Euangelio, haec id est, peccatores ad sinistram futuri. Sed ex his qui in Christo credidissent, & poenitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti, hi in similitudinem huius hirci, qui in similitudinem Domini venit, figuram accipiunt. Cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur: ut consortes passionis Christi effecti, participes gloriae ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini venire, nisi ut populus credentium, cuius ille figuram habebat, consors & cohaeres Domini haberetur in regno, sicut Apostolus ait: Haeredes Dei sumus, cohaeredes autem Christi? Alius vero hircus, qui in sortem Domini non venit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christum credere voluerunt. Hi utique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & proiciuntur in desertum locum. Sed quid est omnes iniquitates & maledictiones accipere: nisi quia omnia peccata quae ab Adam usque ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christo, nec expiati Christi sanguine voluerunt? Et sic onusti & prae-grauati iniquitatibus & maledictionibus totius populi, id est, humani generis, in desertum locum proiciuntur, id est, in tenebras exteriores, ubi fletus & stridor dentium, & in stagno ignis, quod est gehenna, ubi ignis eorum non extinguitur, & vermis eorum non morietur.

De pecoribus quae non offeruntur in sacrificio,
CAP. XVI.

Diuersitas victimarum, & quae vel offerri debeant, vel non offerri, in hoc libro Leuitico dinumerantur: sed per comparationem pecorum, conuersatio hominum demonstratur. Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam de bobus quam de ovibus animal immaculatum offerat, ut acceptabile sit. Omnis macula non erit in eo. Si caecum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam, si scabiem vel impetiginem, non offe-

retis ea Domino, neque adolebitis ex eis super altare Domini. Bouem & ouem aure & cauda amputatis, voluntariè offerri possibile est: votum autem ex his fieri non potest. Omne animal, quod vel contritis, vel tonsis vel sectis ablatisque testiculis est, nō offeretis Domino, & hoc in terra vestra omnino nō facietis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quicquid aliud dare voluerit, quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primū reiiicitur à sacrificio maculatum animal vel varium: i. homines in quibus diuersitas est peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diuersis criminibus demutantur. Reiiicitur & cæcū animal: i. qui nec Deū videt, nec opera eius facit. Fractum quoque, i. vitiis carnalibus vexatum ac collisum. Reiiicitur & cicatricem habens: qui non digna satisfactione penitentiar, vulnera peccatorū deplorat: sed adhuc veteris morbi signum per desideria voluptatis interius gestat. Reprobatur & lingua amputata, qui Dominum non confitetur, neque diuinam legē meditatur. Reiiicitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarū exæstuat. Similiter & scabiosum, qui pecca-

tum carnis perficit contagione operis. Iam verò impetiginē habens, hæreticorū figurat collectionē: quæ frequēter se in Ecclesiæ corpus immergit, & vt impetigo liuorē facit. Porro aure amputati sunt, qui verbo Dei nō obediunt, non faciendo quæ iussa sunt. Qui verò caudam habet amputatā, ille est, qui bonum quod incepit persequenti fine non perficit. Porro defectum vel testiculis amputatum, indicat eos, qui cū corpore viri sint, turpitudinis vsu effeminantur. His ergo criminibus inuoluti à sacrificio Domini reprobantur: nec efficiuntur cōsortes passionis Christi, nec cælestis sanctificationis participes.

De ceteris ceremoniis, CAP. XVII.

Sed neque panes alienigenæ offerantur domino, id est, doctrina hæreticorū, vel studia superstitionis secularium literarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & reiiicitur huiusmodi sacrificium ab Ecclesia catholica. Sed tamen etiam in his figuræ nostræ fuerunt: quia nostra mundatio nobis sine sanguine Christi nulla est.

CAPITA LIBRI
NUMERI.

- 1 Catalogus mansionum.
- 2 Pascha secundi mensis.
- 3 Nazarei.
- 4 Leprosi fluxi & immundi.
- 5 Aetas bellatorum.
- 6 Leuitæ & custodes vasorum.
- 7 Due tubæ.
- 8 Sepulchra concupiscentiæ.
- 9 Septuaginta viri electi.
- 10 Maria obrectatio.
- 11 Exploratores.
- 12 Homo ligna colligeus.
- 13 Dathan & Abiron.
- 14 Aaron cum thuribulo.
- 15 Virga florens.

- 16 Vitularius.
- 17 Mariæ mors.
- 18 Moyse titubatio ad petram.
- 19 Mors Aaron.
- 20 Serpentium vulneratio.
- 21 Seon rex Amorrhæorum.
- 22 Moyse mors.
- 23 Balaam diuinus.
- 24 Phinees sacerdos.
- 25 Numerus populi egressi ex Aegypto.
- 26 Quinque filia Salphaad.
- 27 Genera oblationum.
- 28 Mors Balaam.
- 29 Filij Ruben & Gad.
- 30 De idolis destruendis.

IN DEO hic liber vnus ex quinque libris Moyse Numeri appellatus est: eo quod egressæ multitudinis Israelitica ex Aegypto in eodem, & perfectorum virorum computatio & numerus teneatur insertus. In quo etiam, processiones eorum & mansiones à finibus Aegypti, vsque ad locum & tempus in quo Moyses defunctus est, numerantur. In quo & dies dedicationis tabernaculi & oblationum modus, non sine mystici numeri sacramento & ratione dinumeratus est.

De mansionibus filiorum Israel,
CAP. I.

Nam. 33.

Matth. 1.

CATALOGVS autem mansionum filiorum Israel, quæ à prima vsque ad vltimam numeratur, simul quadraginta & duæ sunt: de quibus Matthæ^o loquitur: Ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim: id est, generationes simul quadraginta & duæ. Per has currit Hebræus, qui de terra festinat transire ad cælum: & Ægypto seculi derelicta, terram repromissionis ingreditur. Nec mirum, si illo numeri sacramento perueniamus ad regnum celorum: sub quo Dominus atque Saluator à primo patriarcha peruenit ad virginem, quasi ad Iordanem, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus sancti gratia redundauit.

Exod. 12.
Num. 33.

Prima mansio est Ramesse vrbs, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua populus congregatus exiit in desertum altera die post Pascha in conspectu Ægyptiorum. Ramesse interpretari quidam commotionem vel tonitruum putauerunt: utique quia cum commoti fuimus ad Euangelicam tubam, & excitati tonitruo, cum gaudio eximus in mense primo, quando hyems præterit, quando veris exordium est, quando cuncta renouantur. Eximus quintadecima die mensis primi in crastinum Paschæ, pleno mensis lumine, post esum agni immaculati, & calciatos pedes de Euangelio, cum Apostolo, & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos in manibus præparatos.

Apoc. 6.

ad aliora

Secunda mansio est Soccoth, in qua coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula. Vnde & loc^o nom^e accepit. Soccoth quippe interpretatur Tabernacula siue Tentoria. Cum ergo exierimus ex Ægypto, id est, à seculo, primum tabernacula figamus, scientes nobis* ad interiora pergendum, & ad sanctam terram cælestem iter accelerandum.

Tertia mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primum dominus præcedens populum ducit in columna ignis. Ethan sonat fortitudo, siue perfectio. Præparemus ergo nobis fortitudinem, assumptes perfectum robur, ut inter errorum tenebras & confusionem noctis, scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem: ut his ducibus ad terram sanctæ promissionis peruenire valeamus.

A Quarta mansio est Phihairoth, quæ est contra Beelsephon. Phihairoth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitemur in Domino, contemnentes & Beelsephon, qui interpretatur dominus Aquilonis, cuiusque superbiam declinemus. Ab hac mansionem profecti filij Israel, transierunt per medium mare in deserto: videruntque Pharaonem cum suo exercitu pereuntem & Mariam præcinentem in tympanis.

Exod. 14.

Exod. 15.

Quinta mansio est Mara, ad quam venerunt filij Israel transito rubro mari post triduū. Mara autem interpretatur amaritudo. Post prædicationem enim Euangelij & tabernacula transmigrantiū, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque victoriam, rursus venit ad amaritudinem: ut* voluptas al. voluntas atque luxuria, vitæ amaritudine terminetur: & per crucis lignum, quasi per cruciatum iterum suauitas compescatur.

Sexta mansio est Helim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmarum, in figura duodecim Apostolorum & septuaginta discipulorum secundi ordinis. De quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriæ carpimus. Vnde & bene Helim vertitur in arietes fortes: ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

Exod. 15.

Septima mansio est iterum ad mare rubrum. Quaritur hic quomodo post transitum rubri maris, & fontes amarus, & Elim rursus ad mare rubrum venerint: nisi forte in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrit, iuxta quem castrametati sunt. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur per euangelicam disciplinam & cibos dulcissimos triumphorum, apparere nobis interdum mare, & præterita discrimina ponere ante oculos.

Exod. 16.

Octaua mansio est in solitudine Sin, quæ tenditur vsque ad montem Sinai. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium: quia postquam venerimus in locum Ecclesiæ, de qua Dominus nobis sit locuturus, grande odium meremur inimici.

Exod. 16.

Nona mansio est in Daphca, quæ dicitur pulsatio, iuxta quod Dominus ait: Pulsate & aperietur vobis. Sensusque est manifestus: quia postquam venerimus ad locum Ecclesiæ, incipimus sacramenta pulsare.

Matth. 7.
Luc. 11.

Decima mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum. In hac solitudine murmurat populus propter famem: accepitque vespere coturnicem, & mane alterius diei manna. Et nota in decima mansionem manna tribui: id

Matth. 13.

est post decalogi perfectionem, angelorum E panem manducari.

Exod. 17.

Vndecima mansio est in Raphidim, quæ interpretatur dissolutio fortium, vel remissio manuum. In hac sitiensi populo fons de petra Oreb, in similitudinem Christi aquam erupit. Ibi Iesus in typo saluatoris contra Amalech militat, & in signo crucis demonum aduersum nos tentamenta surgentia deuincuntur. Ibi venit Iethro ad Moysen, dans consiliū septuaginta seniorum & in typum Ecclesiæ ex gentibus congregatæ, legis imminutio Euangelio suggerente completur. Pulchrè autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidim dicitur: vel propter dissipatū Amalech, vel propter sanatum Israël.

Exod. 19.

Duodecima mansio est in solitudine Sinai. Vbi statim tibi veniet in mente apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur rubus: quo significatur ecclesia, in qua nobis apostoli prædicant. In hac mansionem Moyses ascendit ad dominum, ibique descendit dominus in monte Sinai, dans legem populo suo. Ibi fabricatur tabernaculum. Ibi præcipitur varietas hostiarum, vasorum diuersitas, indumenta pontificis, sacerdotum ac Leuitarum ceremonia. Ibi numerus populorum & Leuitarum, & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansionem descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ, ad promouenda castra ibidem fieri iubentur.

De Pascha secundi mensis,
CAP. II.

Ibi quoque præcipitur immundis, qui primo mense Paschæ interesse non potuerint, ut secundo mense cōueniāt. Sed quid sibi velit, quod hi qui longius habitant vel immundi in anima fuerint, in secundo mense Paschæ iussi sunt facere? Quod nimirum in typum intelligitur populi gentium: qui cum omnibus demonibus fornicati, immundi videbantur in anima: salubri verò confessione mundati, ad secundam natiuitatem, quasi ad secundum mensem transire præcipiuntur.

De Nazareis, CAP. III.

Nam. 6.

Ibsetur quoque in hac mansionem Nazareis, ut vinum & siceram & omne quod de uitis est non bibant nec comedant, nec de uia quidem passa, vel acetum quod est ex vino. Sed & in Prouerbiis præcipitur, ut potentes, qui iracundi sunt vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiscantur sapientiæ. Quid ergo Nazareorum nomine, nisi abstinentium continentiumque vita designatur? His in vino lu-

Prouerb. 31.

xuria prohibetur, in sicera omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diuerso cōfiscitur genere: sicut voluptas ex diuersa vitiorum oritur passione. Illi enim vinum non bibunt, & siceram bibunt, qui ad decipiendos homines umbras quasdam & imagines simulant habere virtutum. Vicia passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, ut gloriam capiant ab hominibus. Acetum autem hi bibunt, qui post vitæ sanctitatem, in vetustatem præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitie delectantur. Precepit itaque Deus, ut qui sanctitatis induerent titulum, cunctis his careant vitiis, nullamque huiusmodi perturbationem appetant, quæ statum mentis euertat.

De leprosis, fluxis, & immundis,
CAP. IIII.

Ibi in hac mansionem proiciuntur de castris leprosi, fluxi & immundi. Leprosi, hæretici, fluxi cogitatione, immundi opere, ut tanquam coquinae & morbi di a castris Ecclesiæ separantur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium.

De ætate bellatorum, CAP. V.

Ibi ab anno vicesimo annumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno vicesimo, nisi quia ab hac ætate contra unumquemque vitiorum bella nascuntur? Ideoque ad pugnam eliguntur, ut habeant contra libidines conflictum, ne luxuriis superentur.

De Leuitis & custodibus vasorum,
CAP. VI.

Ibi etiam ab anno vicesimo & quinto Leuitæ tabernaculo seruire mandantur: ut à quinquagenario custodes vasorum fiant. Quid enim per annum quintum ac vicesimum in quo flos iuuentutis oboritur, nisi contra ipsa vnumquemque vitiorum bella signantur? Et quid per quinquagenarium, in quo & Iubilæi requies continetur, nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid verò per vasa tabernaculi, nisi fidelium animarum designantur? Leuitæ ergo ab anno vicesimo & quinto, tabernaculo seruiunt, & quinquagenario vasorum custodes fiunt: ut videlicet qui adhuc impugnantiū vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere non præsumant. Cum verò tentationum bella subegerint, cum apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum fortiter custodiam. Sed quis hæc prælia sibi perfecte subigat, cum

Rom. 7.

Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captivum me ducētem in lege peccati? Sed est aliud bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expugnari. In istis exercetur virtus, ne extolli debeant: in illis omnimodo extinguitur, ne subsistant. Præcepit dehinc ibi lex Levitis omnes pilos carnis radere; quia hi qui in obsequiis assumuntur divinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mūdi apparere, ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ speciem quasi pilis fructificantibus deformem reddat.

De duabus tubis, CAP. VII.

Nam. 10.

Post hæc iubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi moveantur ad prælium. Sic enim scriptum est de his ad Moysen: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paulò post, Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra. Per duas enim tubas exercitus ducitur: quia per duo testamenta siue per duo præcepta charitatis, ad procinctum fidei populus evocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri iubentur: ut prædicatorum verba eloquij nitore resplendant, & auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco ductiles, quia necesse est, ut hi qui venturam vitam prædicant, per tribulationum præsentium tunctiones crescant. Benè autem dicitur, cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra: quia nimirum cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur. Iam abhinc promouentur filij Israël de monte Sina, & transeunt in sepulchris concupiscentiæ.

De sepulchris concupiscentiæ, CAP. VIII.

Nam. 11.

Tertiadecima mansio est in sepulchris concupiscentiæ; ubi populus fastidians cælestem panem, carnes Aegyptias desideravit, multosque subitò deuoravit incēdium. E quibus edocemur, ut qui conversationem reliquimus seculi, & Aegyptias oīas, id est, carnalium desideriorum feruores contempsimus: non debere murmurare contra cælestem panem, nec virulentias Aegyptiorum, quæ sunt magnarum carniū, sed simplicem manna cibum: id est, puram cælestem que vitam quærere. Alioquin si post perceptum Angelicum manna, quod est cælestis vita siue doctrina, rursus carnes Aegyptias, quæ sunt carnales huius seculi voluptates, & concupiscentias pristinatorum morum voluerimus ap-

petere, vorabimus nauseam. Et statim Domini igne torquebimur, desideriumque nostrum vertetur in tumulos; ut simus sepulchra dealbata, quæ foris parent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitiā.

De septuaginta viris electis, CAP. IX.

In hac mansione descendit Spiritus sanctus super septuaginta viros electos, & tunc Dominus descendit in nubem, & retraxit de spiritu qui erat super Moysen, & imposuit super septuaginta viros. Descendente enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem Spiritus sancti gratia super populos ex septuaginta gentium linguis electos, venitque super omnes donum illud virtutis cælestis, quod quondam fuerat in Moyse atque Prophetis.

De Mariæ obtreclatione, CAP. X.

Quartadecima mansio est in solitudine Haferoth. In hac Aaron sacerdos locum incidens offensionis cum sorore sua Maria fratri uterque obtreclant, quod alienigenam accepisset uxorem: unde illicò Maria contagio lepræ effloruit. Quo loco evidens fuit figura mysterij, quod sacerdotalis illa plebs patrum, Christo saluatori aduersus Ecclesiam congregatam ex gētibz derogaret. Ideoque lepræ sorde perfunditur, nec redit ad Dei tabernaculum, donec statutum plenitudinis gentium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs pristinam poterit percipere sanitatem, dum eis septiformis spiritus agnitio, ad veniam fuerit suffragata.

Quintadecima mansio est in Rethma, quæ transfertur sonitus siue iuniperus. Fertur autem hoc lignum ignem multo tempore conservare, ita ut si primæ eius cinere fuerint adoperatæ, usque ad annum perveniant. Ex quibus discimus post sepulchra concupiscentiæ, siue atria transire nos ad lignum multo tempore calens, ut simus ferventes spiritu, & claro sonitu, atque in altum exaltata voce Euangelium Domini prædicemus. Ab hac mansione usque ad tricessimam secundam hæ continentur historiæ, quæ quia non sunt per mansiones singulas distributæ, à nobis quoque in commune dicuntur.

De exploratoribus, CAP. XI.

Dodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. Bottus refertur in ligno, & Christi passio demonstratur. Murmurat populus Iudæorum, gigantium impetum re-

formidans. Pugnat contra Amalech & Cananæum nolente Deo: & victus intelligit quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron filij Chore confurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutuntur. Inter mortuos & viuentes pontifex medius thuribulo armatus ingreditur: & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folium, & in æternam memoriam virens siccitas consecratur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, & cinis eius peculiaris aspersio est. Quorum quidem figuras breuiter annotantes, à duodecim exploratoribus incipiemus. Duodecim exploratores missi ad explorandam terram vberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, Scribarum & Phariseorum prætulerunt indicium. Sicut enim illi per Moysen missi sunt, vt soli fecunditatem sollicita consideratione tractarent: ita & isti per legem & Prophetas iussi sunt, vt per scripturarum inuestigationem dominicum specularentur aduētum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, & vbertatem fructuum spiritualium, & vitam æternam consequi possint. Sed sicut illi desperatione terruerunt populum, ne de Dei promissione consideret: ita & isti Scribæ & Pharisei suaserunt populo Iudæorum, ne crederent Christum: ad Aegyptum seculi huius redire cupientes, repudiantes manna fidei, quæretes ollas peccatorum nigras, & cepas blasphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptione marcentes. Ille autem botrus vuae quæ in ligno de terra repromissionis duo aduexere vectores, quid significat? Botrus dependens è ligno, vtique Christus est ex ligno crucis promissus gentibus de terra genitricis Mariæ secundum carnem terrenæ stirpis visceribus effusus. Duo baiuli qui sub onere botri illius incedebant, populus est vterque. Cuius prior Iudaicus cæcus & auersus, ignarus pendens gratiæ, & pressus onere suspens, cui subiicietur iudicanti: de quibus dicitur: Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Qui verò posterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens & Christum ante oculos habens, semper eum portans videt, & quasi seruus Dominum & discipulus magistrum sequitur, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est autem botrus, qui effusus in salutem nostram, vinum sanguinis sui crucis contritione profudit, atque expressum passionis suæ calicem Ecclesiæ propinauit. Hic est botrus, quem malo gra-

Psal. 68.

*Matth. 16.
Marc. 8.*

natum socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum multitudinem populorum: per ruborem sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: Diuisa charismata & dona Spiritus sancti gratia distributa. Quibus omnibus indignos se increduli iudicantes, terram carnis Christi fluentem lacte & melle accipere non meruerunt, quam per fidem serui eius, id est, populi Christiani consecuti sunt. De cuius doctrina quotidie dicit Ecclesia: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Ficum autem quam cum botro de terra repromissionis attulerant, imaginem legis attulisse Euangelicis edocemur exemplis: sicut & botrum constat figuram Saluatoris ostendere, quemadmodum in Canticis Canticorum Ecclesia de Christo dicit: Frater meus vt botrus cypri: quia nec Christus sine lege, nec lex sine Christo esse poterit.

De homine ligna sabbato colligente,
CAP. XII.

Post hæc quidam homo die sabbati colligit ligna necatur à populo. Quid autem insinuat, quod tam atrociter iussu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facile ab infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Ille enim pristinus carnalisque homo, qui diem sabbati violare ausus est dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat eius qui hoc die in Christo signatus inuenitur agere carnale opus, id est, contrahere ligna, fœnum, stipulam, ad escam ignis æterni convenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus, pellitur ab omnibus & statim occiditur, dum iudicatur à spiritualibus. Sic ergo omnia quæ illis Iudæis per legem acciderunt, figuraliter intelligenda sunt.

De Chore, Dathan & Abiron,
CAP. XIII.

Sequitur iam excidium Chore, Dathan & Abiron, qui sibi contra Moysen & Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam vendicantes, pœnas pro suis conatibus expenderunt. Per hos itaque significantur hi qui hæreses & schismata facere conantur, & multos secum trahendo decipiunt, contemnentes sacerdotes Christi: & se à clero eius plebisque societate segregantes, cōstituere audent Ecclesias,

1 Cor. 12.

Psal. 118.

Cant. 1.

Nam. 15.

Nam.

Ca.

Idem.

Nam. 16.

& aliud altare precemque alteram illicitis vocibus faciunt dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia prophanantes. Hi quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu merguntur: nec tantum hi qui duces eorum sunt, sed & illi qui consentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignem æterni iudicii præparata ultione peribunt.

De Aaron cum thuribulo corrente,
CAP. XIII.

DEinde Aaron sanctus ruina mortis populum videns ruere, thuribulum accipiens cucurrit obuiam quassationi, stansque in medio superstitum ac peremptorū, lethalem plagam obiectu sui, quasi quidam murus exclusit. Iste sacerdos Dominus Iesus Christus est, princeps principum sacerdotum. Sacerdos iste ruinam mortis in mūdo aspiciens, occurrit à summo cælo, venitque obuiam, quasi gigas ad currendam viam. Stetitque inter viuos & mortuos: quia natus & mortuus. Sicque thuribulum passionis suæ accipiens, & in odorem suauitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, & inimicam perculit mortem.

De virga Aaron florente, CAP. XV.

Virga autem Aaron, quæ post siccitatem floruit, caro insinuat Christum, quæ postquam de Iesse radice succisa est, viuacius mortificata reuiuiscit. Itaque virga post ariditatem virescens, Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgam, ipsum florem intelligimus: vt in virga regnantis potentia, & in flore pulchritudo eius mōstretur. Vnde & in Canticis Canticorum, idem dicit: Ego sum flos campi & lilium conuallium. Alij virgam hanc quæ sine humore florem protulit, Mariam virginē putant, quæ sine coitu edidit verbum Dei. De qua scriptum est: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, id est, Christus, qui futuræ typum præferens passionis, candido fidei lumine & passionis sanguine purpurabat: flos virginum, corona martyrum, gratia continentium.

De vitula rufa, CAP. XVI.

Restat interea vitula rufa in holocaustum concremata, cuius cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysen & Aaron: Præcipe filiis Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum: tradetisq; eam

A Eleazaro sacerdoti, quæ ducta extra castra immolabitur in conspectu omnium. Et intinget digitū Eleazar in sanguine eius, & asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus tam pellem & carnes eius, quàm sanguinem, & simum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum, coccumque bis tinctum, sacerdos mittet in flammam quæ vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore, ingreditur in castris, & cōmaculatus erit vsque ad vesperrum. Sed & ille qui combusserit, lauabit vestimenta sua & corpus, & immundus erit vsq; ad vesperrum. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam asperisionis, quia pro peccato vacca combusta est. Et habebūt hoc filij Israel & aduenæ sanctum iure perpetuo. Et qui tetigerit mortuum, & propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & die septimo emundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit vel septimo, non poterit emundari. Vitula rufa, caro est saluatoris nostri, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfectæ ætate passionem suscepit. Quod autem non est impositum super illam iugum, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, neque victa ab vllō peccato. Quod autem apprehensam eiecerūt filij Israel extra castra, astante Eleazaro sacerdote, populum Iudæorum significat, & consensum sacerdotum in necem Domini, quem eiectum extra Hierusalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi sunt: sic & qui apprehenderunt Dominum peccatores habentur. Et sicut is qui colligit cinerem asperisionis mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui passionem Christi prædicauerunt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam eius asperse-runt, populōsque Domino collegerunt. Lignum autem & hyssopum, crucem putamus & baptismum. Per hyssopi enim fasciculum aspergebantur agni sanguine qui mundari solebant, typicè figurantes lauacrum baptismatis & ablu-tionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctum figuram sacri sanguinis significare, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum autem: quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum * pertinent. Primò per cedrum fides ligni crucis: secundò per hyssopum, martyrium: tertio per coccum, sanguinis dominici sacramentum. Sicut autem die tertia illi purgari iubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcumque credit Christum Dominum die

al. sunt tradita.

tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi E etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum adueniente domino: & beatus ac latus parte celestis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aspersus, id est, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de cœtu sanctorum, & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius vitulæ ideo septies tabernaculum iubet aspergi: quia septem sunt Spiritus sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait: Iam abluti estis in sanguine Christi & passione eius. Quod verò vitula cum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille Paschalis pari modo concrematur, ne ossa eius confringantur; hoc ostendit quod Domini Iesu Christi corporis ossa in passione non essent confringenda, sicut Euangelista testatur. Moraliter autem vacca rufa, cuius cinis expiatio populi est, non aliter immolari & offerri ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, iugumque delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc post exploratores & botrum, post excidium superborum, & sacerdotale thuribulum, postque virgam florentem & vitulæ combustæ asperzionem, reuertamur ad mansiones.

Num. 33. Sextadecima mansio est in Remon Phares, quod Latine dicitur mali punici diuisio, quæ significat Ecclesiam: quæ quasi multa grana vno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei vnitate concludit.

Num. 33. Exod. 1. & 5. Septimadecima mansio est in Lebna, quæ Latine trāsferitur in laterem. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingemuit; ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in alium transitu nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

Num. 33. Octauadecima mansio est in Resse, quæ in frenos vertitur. Si enim post profectum, rursus ad lutulenta opera descendimus, infrenandi sumus, & rursus vagi atque præcipientes scripturarum retinaculis dirigendi.

Ibidem. Nonadecima mansio est in Cehelata, quæ interpretatur Ecclesia: scilicet ut vagi currentium gressus scripturarum frenis ad Ecclesiam retrahantur, & ad fores quas ante reliquerant, rursus festinent intrare.

Ibidem. Vicesima mansio est in monte Sepher, quæ interpretatur pulchritudo, id est Christus. Et vide quid prosint frena. A vitis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, & in Christo monte pulcherrimo ascendere faciunt: de quo scriptum est: Venite, ascendamus ad

montem Domini.

Vicesima prima mansio est in Harada, quæ vertitur in miraculum. Et vide quàm pulcher est ordo virtutum. Post frenos in Ecclesiā intromittimur, post habitationem ad montem Christi ascendimus: in quo positi miramur in eis quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.

Vicesima secunda mansio est in Maceloth, quæ in cœtu vertitur, id est, in Ecclesia. In hac enim consistit multitudo credentium, iuxta quod scriptum est: Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum.

Vicesima tertia mansio est in Tahath, quæ interpretatur pavor: quia dum quisque venit ad Ecclesiam, atque ascendit in montem pulcherrimum Christum, & stupore & miraculo Christi magnitudinem confitetur. Adiungat deinde timorem, qui custos est beatitudinis, ut altum non sapiat: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Vicesima quarta mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt, in malitiam siue pasturam. Quod benè ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiam animæ refertur, ut sollicitus sit quisque qui habet pauorem, ne leo diabolus in caulas ouium: id est, in Ecclesias per diuersa vitiorum foramina introire nitatur.

Vicesima quinta mansio est in Methcha, quæ vertitur in dulcedinem. Ascendisti enim in excelsum patris, admiratus es virtutum choros, timuisti ruinam, abegisti insidiatores: dulcis te fructus protinus laboris insequitur, ut merito dicas: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.

Vicesima sexta mansio est in Hefmona, quæ Latine festinationem sonat. Scilicet ut postquam dulces fructus laboris sumpserimus, non simus quiete contenti & otio: sed rursus ad vltiora properantes, obliuiscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

Vicesima septima mansio est in Moseroth, quod interpretatur vincula, siue disciplina: scilicet ut festino gradu pergamus ad magistros, eorumque teramus limina, & præcepta virtutum ac mysteria scripturarum vincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Esaia legitur: Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia diaboli vincula, quibus disruptis vicis hostes Salsom. De quibus Propheta dicit, Dirupisti vincula meatibus sacrificabo hostiam laudis.

Vicesima octaua mansio est Beneiaacā, quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis seu stridoris. Qui sint isti filij necessitatis, ipse Psalmus nos docet: Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.

Quæ est tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur? Cum diuinis scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia vincula quoque scieris veritatis, contendens cum aduersariis, ligabis eos & victos duces in captiuitatem, & de hostibus quondam atque captiuis liberos Dei efficies, vt repente dicas cum Sion: Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiuata: & istos quis enutriuit? Ego destituta & sola, & isti vbi erant? Porro quod interpretatum est filios stridoris, ad illum sensum refertur, quod timore supplicij, & eius loci vbi est sletus, & stridor dentium, deferentes diaboli vincula Christo domino credentium turbæ colla submittant.

Vicesima pona mansio est in monte Gadd: quod interpretatur nuncius, siue accinctio, vel certe concisio. Non enim aliter possumus magistri discipulorum atque credentium eos facere filios necessitatis: nisi præceptores eorum interfecerimus crudelissimos. In occisionem eorum non parcat manus nostra armum aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere. At verò de nuntio & accinctione, hoc breuiter dici potest, quod verè filiis necessitatis grandes ad virtutes stimulos suggeramus, cum eis nunciauerimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horum trium quicquid magister fecerit, in monte consistit.

Tricesima mansio est in Tarbatha, quæ interpretatur bonitas, quæ est Christus.

Tricesima prima mansio est in Ebrona, quæ interpretatur transitus, id est, mundus: de quo Apostolus ait: Præterit enim figura huius mundi. In hunc venientes sancti Dei cupiunt ad meliora transire. De quibus Psalmista canit: Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos.

Tricesima secunda mansio est in Asiongaber, quæ transfertur in ligna viri. Possunt hæc ligna viri saltuum & arborum omnium genera multitudinè gentium figurare. Vsq; huc solitudo faram decem & octo continet mansiones, quæ descriptæ in catalogo in superiore itinere non ponuntur.

Tricesima tertia mansio est in deserto Sin: hæc est Cades. Sin autem sancta interpretatur tropo per antiphrasim, sicut lucus, cum minime luceat: vel bellum, quod tamen sit horridum.

De Mariæ morte, CAP. XVII.

IN hac mansione moritur Maria & sepelitur. Videtur in Maria prophetia mortua: in Moyse & Aaron legi & sacerdotio Iudæorum finis impositus: quod nec ipsi ad terram

repromissionis transcendere valeant, nec credentem populum de solitudine huius mundi educere, nisi solus Iesus, id est, saluator verus Dei filius.

De Moyfi titubatione ad petram,

CAP. XVIII.

IN hac mansione propter aquas contradictionis Moyses offendit Deum, & prohibetur transire Iordanem. Turbatus enim murmure populi dubitanter petram virga percussit: quasi illud non posset Deus facere, vt aqua de petra flueret, quod ante iam fecerat. Quid ergo hic fides Moyfi insinuat, quod aquam de petra eiiciendam titubauerit? Hanc prophetiā rectè intelligamus fuisse de Christo. Dum enim Moyses in scripturis sanctis aliam atque aliam pro re aliqua significanda personam gerat, nunc tamen populi Iudæorum sub lege positi personam gerebat, cumque prophetica prænuntiatione figurabat. Nam sicut Moyses petram virga percutiens, de Dei virtute dubitauit: ita ille populus, qui sub lege per Moysen data tenebatur, Christum ligno crucis affigens eum virtutem Dei esse non credidit. Sed sicut percussa petra manauit aquam sitientibus; sic plaga dominicæ passionis, effecta est vita credentibus. Habemus enim de hac re præclaram & fidelissimam vocem Apostolicam, cum inde loqueretur, dicens: Petra autem erat Christus. Hanc

ergo carnalem de Christi diuinitate desperationem, in ipsius Christi altitudine Deus mori iubet, cum mortem carnis Moyfi in monte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita & mons Christus. Petra, humilis fortitudo, mons eminens magnitudo. Quod sicut Apostolus ait, petra erat Christus: ita ipse Dominus, Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: se scilicet montem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens ciuitatem. Prudentia enim carnis viuuit, cum tanquam petra percussa, Christi humilitas in carne contemnitur. Christus enim crucifixus, Iudæis scandalum est, gentibus autem stultitia. Et prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminētia Christus excelsus esse agnoscitur. Ipsi enim vocatis Iudæis & Græcis, Christus Dei virtus & Dei sapiētia est.

De morte Aaron, CAP. XIX.

TRicesima quarta mansio est in monte Hor, in extremis finibus Edon, in quem ascendit Aaron iuxta præceptum Domini, & mortuus est anno quadagesimo egressionis ex Aegypto: eo scilicet anno, quo nouus populus repromissionis terram intraturus erat.

Et quanquam in monte sacerdotium Eleazar filio suo dereliquerit, lexque eos qui eam impleuerint, perducatur ad summum: tamen ipsa sublimitas non est trans fluenta Iordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus remansit, & plangit cum populus triginta diebus. Aaron plangitur, Iesus non plangitur. In lege descensus ad inferos, in Euangelio ad paradisum transmigrationis. Audit quoque Chananeus quod venisset Israel, & in locum exploratorum, ubi quondam populum offendisse nouerant: incunt praelium, & captiuum ducunt Israel. Rursusque in eodem loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi superant. Per quod intelligimus, ut cum nos Dei auxilio destitutos hostes inuaserint, duxerintque captiuos, non desperemus salutem: sed iterum armemur ad praelium. Potest fieri ut vincamus, ubi victi sumus, & in eodem loco triumphemus, in quo fuimus ante captiui.

De serpentium vulneratione,
CAP. XX.

Num. 33.

Ibidem.

Num. 21.

Ioh. 3.

Rom. 10.

Tricecimaquinta mansio est in Selmona. Tricesima sexta mansio est in Phinon. Hæ duæ mansiones in ordine historiarum non inueniuntur. In his mortuo Aaron murmurant Israelitici populi contra Deum & Moysen, manna fastidiunt, & à serpentibus vulnerantur. Sed quid illud significat, quod morsus mortiferi serpentum exaltato & respectu æneo serpente sanabantur: nisi quod nunc in typo Saluatoris, qui ferum antiquumque serpentem in patibulo triumphauit, Diaboli venena superantur: ita ut qui verè expresseque imaginem filij Dei passionemque eius contempserit, seruetur? Hoc enim significant & verba ipsius Domini dicentis: Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, sic oportet exaltari filium hominis: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Quod verò æneus est serpens, ipse Christus intimitur, qui ligno suspensus est; æs quippe metallis aliis durabilius esse solet. Et aptè æneus serpens ligno suspensus est, ut Dominus & in serpente mortuus, & in ære significaretur æternus: videlicet, ut & indicaretur per humanitatem mortuus, & tamen esset quasi æneus per diuinitatem. Pulchrè autem prima mansio Selmona interpretatur imaguncula: quia nimirum ibi imago expressa est Saluatoris, per serpentem æneum qui in ligno pependit. Pulchrè etiam & secunda Fenon, interpretatur Os: quia posteaquam passionem filij Dei cognoscimus, quod corde credimus ore pronunciamus legentes illud Apostoli: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Tricesima septima mansio est in Oboth: quæ vertitur in Magos, siue Pythones: unde demonstratur, quia post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, & confessionem fidei, quæ ore profertur, consurgunt serpentes & artes maleficæ ad bella nos prouocant. Sed nos custodia circundantes cor nostrum, obduremus aures nostras, ne audiamus voces incantantium, & firenarum carmina negligamus.

Tricesima octaua mansio est in Ieabarin in finibus Moab, quæ significata ceruus lapidum transeuntium, id est, sanctos, per istud seculum ad alias mansiones transire festinantes.

De Seon Rege Amorrhæorum,
CAP. XXI.

Tricecima nona mansio est in Dibongad. In hac geritur bellum contra Seon Regem Amorrhæorum, & Og regem Basan. In his regibus licet res gesta cognoscatur: tamè per conditiones virtutesque nominum spiritalis significatio est subiecta. Seon namque interpretatur tentatio oculorum. Per quod figuratur diabolus, qui transfiguratur se velut in Angelum lucis, & per hæresim vel schisma verisimilia mentitur, ut fallat incautos. Hunc Amorrhæi, id est, amaricantes habent regem. Nisi enim quædam simulatio veritatis præcedat, non sunt hæreses amaricantes, non schismata exacerbantium in Ecclesia. Iste ergo rex occidit in vnoquoque homine, quando quisque damnat simulationem, & diligit veritatem. Og verò rex interpretatur Conclusio, Basan autem Confusio. Id enim agit diabolus semper, ut concludat viam ad Dominum, opponendo idola sua, ne credatur in Christum. Conclusio enim præcedit ut rex, sequitur confusio ut plebs: quia quos modo concludit ne credant in Christum, quando apparuerit Christus, omnes confundentur. Mansio autem ista Dibongad, interpretatur Fortiter intellecta tentatio: quia nimirum si superetur simulatio, quæ per schisma vel hæresim exacerbat Ecclesiam, & conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

Quadragesima mansio est de Dibongad in Helmon-Deblatim: quæ vertitur in contemptum plantarum, siue opprobriorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntes in seculo contemnendas, & opprobria diligenda. Quæ, & si falsò obiciantur, beatitudinem patiunt, saluatore plenissimè docente, qui ait: Cum exprobrauerint vos homines, beati eritis.

De

De Moyſi morte, CAP. XXII.

Quadrageſima prima manſio eſt in monte Abarim contra faciē montis Nabo: quæ vertitur, in monte tranſeuntium, & eſt contra faciē montis Nabo, ubi moritur & ſepelitur Moyſes, terra promiſſionis ante cōſpecta. Nabo interpretatur Concluſio, in qua finitur lex, & non inuenitur eius memoria. Porro gratia Euangelij abſque vſlo fine tenditur, in omnem enim terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Simulque conſiderandum, quod habitatio tranſeuntium in montibus ſita ſit, & adhuc profectū indigeat. Poſt montes enim plurimos ad campeſtria Moab, & Iordanis fluēta deſcendimus, qui interpretatur Deſcenſio. Nihil enim tam periculoſum eſt, quā gloria cupiditatis & iactantia, & animus conſcientia virtutum tumefeſcens.

De Balaam, CAP. XXIII.

Quadrageſima ſecunda māſio eſt in campeſtribus Moab, ſuper Iordanem, iuxta Hierico, ubi fixerunt tentoria, à domo ſolitudinis vſq; ad Beſſachataim in planicie Moab. In quadrageſima ſecunda, quæ extrema manſio eſt, quædam quæ ſunt geſta narremus. Sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, iuſſu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid eſt quod iſte Balaam dum peruenire ad propoſitum tenderet, aſina cui præſidebat, dum vidiffet Angelū loquitur? Quæ eſt enim hæc aſina, niſi bruta gentilitas? Quam quondam Balaam, id eſt, ſeductor idololatriæ, quaſi brutum animal, & nulla ratione renitens quo voluit errore ſubſtrauit. Sed iſta Angelū Dei vidit, quem homo videre non potuit: & vidit & detulit, & locuta eſt: vt agnoſceremus poſterioribus temporibus ſub aduentu magni Angeli Dei gentilem illam plebem, mutata duritie, ſtoliditatisque natura, ſolutis Deo linguis locuturam: ita vt quæ erat ſubiecta perfidiæ, in vocem fidei & confeſſionis erumpat. Licet & caro noſtra per hoc animal poſſit intelligi. Plerumque enim caro per moleſtias tacta ſtagello ſuæ menti Deum indicat, quem mens ipſa carni præſidens, non videbat: ita vt anxietatem ſpiritus proficere in hoc mundo cupientis velut iter tendentis impediāt: donec ei inuiſibilem qui ſibi obuiat, innoſceſcat. Vnde & benè per Petrū dicitur: Correptionem habuit ſuæ veſaniæ ſubiugale mutum; quod in hominis voce loquens, Prophete inſipientiam redarguit. Inſanus quippe homo à ſubiugali muto corripitur; quādo elata mens

A humilitatis bonum quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur. Sed huius correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, vocem non mentem mutauit. Conſiliū quippe dedit regi Balac, vt mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earum aras; vt venientes filij Iſrael prius ſacrificarent idolis, & ſic ingrederentur ad mulieres. Vnde & fornicatus eſt Iſrael cū filiabus Madian. Sed quid eſt quod iſte Balaam populum Dei poſſe decipi certa ratione collegit, dans conſilium vt ex illa parte, qua infirmari nouerat filios Iſrael, pernicioſi eis laquei tenderentur, non dubitans eos oblata copia ſceminarum, fornicationis ruina protinus collapſuros: quia concupiſcibiles animæ eorum partes ſciebat eſſe corruptas? Ita ergo vnumquemque noſtrum nequitia ſpirituales verſuta malignitate in figura Balaam pertentant, illis præcipuè affectibus animæ inſidioſos laqueos præſtruētes, quibus nos ſenſerint ægrotare: vt verbi gratia, cū viderint rationabiles animæ noſtræ partes eſſe vitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

De Phinees ſacerdote, CAP. XXIII.

Sed Phinees ſacerdos zelatus, vt Domini ſfurorem placaret, Zambrim, & ſcortum Madianitidem pugione tranſfigit, ſignificans per crucem Chriſti non ſolū idololatriam, ſed etiam omnem carnis affectum, vel concupiſcentiam perimi ſeculi; & tunc placari Deum, dum carnis extinguitur deſiderium. Poſt hæc numeratur rursū populus, numerantur & Leuitæ, vt interfectis primò carnalibus, nouus Dei populus cenſeatur, qui per baptiſma Iordanis tranſeat, & cæleſtis hæreditatis repromiſſionem percipiat.

De numero populi egreſſi ex Aegypto, CAP. XXV.

Porro quod ſexcenta millia armatorum de Aegypto numerantur egreſſa, & ex ipſis non ſunt amplius quā duo tantū in terram repromiſſionis ingreſſi, hæc figura demonſtrat, multos per baptiſmum ad fidem tranſire, ſed ad patriam cæleſtem valde pauciſſimos peruenire, ſecundum figuram illam in Euangelio, in qua multi vocati, pauci verò inueniuntur electi. Quod verò duo tantū ingrediuntur, aut propter eos, qui ex vtroque populo regni cæleſtis promiſſionem adipiſcuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & contemplationis ad æternam beatitudinem prædeſtinantur.

De quinque filiabus Salphaad,
CAP. XXVI.

E De morte Balaam, CAP. XXVIII.

Num. 27.

Interpellant dehinc quinque filiae Salphaad, & iudicio Dei hereditatem accipiunt inter fratres suos. Nec legis plebs ab Euangelij possessione excluditur. Deinde Iosue in monte succedit Moyse, & dicit quae spiritualiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Euangelium, ibique lex facienda praecipit admonet, & gratia complet.

De generibus oblationum,
CAP. XXVII.

Num. 28.

Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies, dehinc quid in sabbato propter spem quietis aeternae, quid in Calendis pro inuolutione vitae, quid in Pascha quando conspelimur cum Christo per baptismum, quasi a mortuis transeuntes ad vitae nouitatem, quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus sancti, & indulgentiam remissionis peccatorum, quid in Nomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis decimi diei, quid in scenopegia quando figurantur tabernacula quinquagesimo die supradicti mensis.

Dehinc texitur bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaam. In cuius nece, error perfidiae ligno crucis infigitur. Fitque deinde de Amalech praedae diuisio, & oblatio ex ea animalium tabernaculo Dei.

De filiis Ruben & Gad,
CAP. XXIX.

Post haec filij Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasse, iumenta plurima habentes, circa Iordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terra hereditatem habere nolunt, figuratè indicantes quia qui post mundi implicamenta occupantur, habitationem celestis patriae nequaquam desiderant.

De idolis destruendis, CAP. XXX.

Dehinc populus admonetur ut in terra sancta idola destruat, & nullus de prioribus habitatoribus seruetur; ad significandum, ut dum in terram sanctae repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idololatria omnia etiam vitia extinguamus.

CAPITVLA LIBRI DEUTERONOMII.

à Moyse.

- 1 Quid significet quod undecim diebus Deuteronomium scribitur.
- 2 De quadraginta annis laboriose peractis à filiis Israel, & vestimentis eorum non attritis.
- 3 De non plantando ligno iuxta altare Domini.
- 4 De auferendo praeputio ligni pomiferi.
- 5 Non operaberis in primogenito bonis, & non tondeunda primogenita ouium.
- 6 De non arando simul in boue & asino.
- 7 De non alligando os bonis triturantis.
- 8 De non coquendo haedo cum lacte matris suae.
- 9 De non induenda veste ex lana & lino contexta.
- 10 De non accipienda loco pignoris superiore & inferiore mola.
- 11 De non abominando Aegyptio.

Quid significet quod undecim diebus Deuteronomium scribitur, CAP. I.

DEUTERONOMII repetitio est praecedentium quatuor librorum legis. Nam dum illi & in se proprias contineant causas, iste tamen replicat omnium. Habet autem & ipse propria innumera sacra-

- 12 De non habendis in sacculo diuersis ponderibus.
- 13 De trium testium testimonio valituro.
- 14 De uxore fratris accipienda, eiusque semine suscitando.
- 15 De formidoloso ac pauido, ut non egrediatur ad bellum.
- 16 De interpretatione septem gentium, quas Dominus tradidit Israel.
- 17 Quod cum Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem, sed decem legitur genes dinumerasse.
- 18 De muliere capta in bello, & radendis pilis eius.
- 19 Quid significet securis ligna cadens, manubrium effugiens.
- 20 De homine polluto nocturno somnio.
- 21 De paxillo in balteo egrediens ad requisita naturae.
- 22 De quadraginta flagellis delinquentibus adhibendum.

menta: & quibus pauca pro exercitio lectoris studui memoranda. Deuteronomium autem secunda legislatio dicitur, quod significat Euangelium. In cuius principio notandum est, quid indicet quod undecim diebus idem Deuteronomium à Moyse scribitur, nisi ad significandum Iudaicae plebis lapsum in Euangelio, per transgressionem decalogi mandatorum?

De 40. annis in deserto peractis & vestimentis non attritis, CAP. II.

A existimamus, nostrisque cibis non aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis: ne dum accepta laus suauiter carpitur, fructus operis in tempestiue comedatur.

De non operando in primogenito bouis,

CAP. V.

N On operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouium. In primogenito quoque bouis operari, est bonae conuersationis primordia in exercitio publicae actionis ostendere. Ouium quoque primogenita tondere, est ab occultationis suae tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atque a primogenitis ouium detondendis compescimur: quia & si quid robustum incipimus exercere, hoc in aperto citius non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid innocuum inchoat, dignum est, ut secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis quasi subducto vellere ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia, bouum primogenita, ouiumque proficiant, ut quicquid forte innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis in arca cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tanto libentius accipitur: quanto & ab hominibus occultatum nullo laudis appetitu maculatur. Saepè autem nouae conuersationis primordia, adhuc carnali vitae sunt commixta. Et idcirco innotescere citius non debent: ne cum laudantur bona quae placent, deceptus laude sua animus, deprehendere in eis nequeat mala quae latent.

De non arando simul in boue & asino,

CAP. VI.

N On arabis in boue simul & asino. In boue uis nomine populus ex circumcisione positus sub iugo legis accipitur: in asino autè, populus gentium pertinet ad Euangelium. In boue quippe & asino simul arat, qui sic recipit Euangelium, ut Iudaicarum superstitionum, quae in umbra & imagine praecesserant, caerimonias non relinquat. Item non nunquam in boue, bene operatum vita, in asino stultorum vecordia figuratur. Quid est ergo non arabis in boue simul & asino? ac si diceret: Fatuum sapientem in praedicatione non societ, ne per eum qui rem implere non valet, & illi qui praevalet obsistat. Bouem quippe & asinum si necesse sit, unusquisque sine detrimento operis iungit. Sapientem verò & stultum non ut unus praecipiat & alter obtemperet, sed ut pariter aequali

S ij

Dent. 1.

Manb. 4.

Dent. 19.

Dent. 16.

1. Cor. 1.

Dent. 10.

Q Vid autem significauerunt illi quadraginta anni, quibus laboriose peractis, filij Israel ad repromissionis terram transierunt? Per hos quadraginta annos totum seculi tempus significatur: in quo uiuit Ecclesia sub laboribus & periculosis tentationibus, sperando quod non videt per patientiam, quousque ad promissam aeternae felicitatis perueniat patriam. Ideo & tetratus est in eremo. Corpus enim eius, quod est Ecclesia, necesse est tentationes laboresque patiat in hoc seculo, quoadusque veniat illud tempus, ubi post tentationes accipiat consolationes. Porro quod vestis Israel per tot annos in eremo nulla vetustate corrupta est, & morticina pellis calciamentorum tandiu sine lae durauit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, ubi ea quae corruptibilia sunt sine corruptione permanebunt.

De non plantando ligno iuxta altare,

CAP. III.

N On plantabis omne lignum iuxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus coplantetur in templo. Nemus frondentes arbores & infructuosae sunt, solum ad delectationem visus plantatae. Tales sunt & gentiles, qui rationem suam verborum decore componunt, ut non conuertantur a vitiis, sed delectentur, atque istiusmodi seductione persuadeant. Nos autem secundum praecceptum iuxta altare Dei nemus non plantamus, si circa dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audientiae secularis illecebrosum componimus: sed sola puritate veritatis scientiam praedicationis tenemus. Hoc nemus in praedicatione sapientiae plantare vitabat Apostolus, cum dicebat: Loquimur non indoctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina spiritus & virtute.

De auferendo praeputia ligni pomiferi,

CAP. IIII.

Q Vando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis praeputia eorum, pomorumque germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera virtutibus fecunda. Praeputia itaque lignorum auferimus, cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia operum nostrorum non approbamus. Poma autem quae germinant, immunda

potestate annuncient verbum Dei, non sine B
scandalo quisque comites facit.

De non alligando os bouis triturantis,
CAP. VII.

*Deut. 25. &
1. Cor. 9.
1. Tim. 5.*

Philip. 4.

1. Tim. 5.

Non alligabis os bouis triturantis. Dictū est quod in bouis nomine, vita vniuscuiusque operātis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens & dolens, quod nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid est in ratione dati & accepti, nisi quod alio in loco aperte exposuit, dicens: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est vt carnalia vestra metamus? hoc significat, non alligabis os bouis triturantis. Vnde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus est operarius mercede sua. Vult ergo scriptura doctoribus præstari carnalia, à quibus spiritualia consequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

De non coquendo hædo cum lacte matris suæ,
CAP. VIII.

Deut. 14.

Non coques hædum in lacte matris suæ. Hædus hic sub peccatoris figura introducit. Proinde peccans non est coquendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus mediocribus tenerrimisque Ecclesiæ disciplinis: sed austerioribus præceptis eius sunt excoquenda peccata, cuius magna sunt crimina, vt qui per lasciuiæ blandimenta se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

De non induenda veste ex lana & lino contexta,
CAP. IX.

Deut. 22.

Non indues vestem lana linóque cōtextam. Per lanam simplicitas, per linum verò subtilitas designatur. Et nimirum vestis quæ ex lino lanâque conficitur, linum interius celat, in superficie lanam demonstrat. Vestem ergo ex lana linóque contextam induit, qui sub locutione innocentiae, intus subtilitatem celat malitiae. Hoc secundum moralem sensum. Cæterum iuxta aliam allegoriam, lineis vestibus misceri lanam vel purpuram, & linostima veste indui, est inordinate viuere, & diuersi generis professiones velle miscere: vt vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, aut ea quæ se non continens nupsit, speciem virginitatis gerat: omnimodo hoc peccatum est, & si quid inconuenienter ex diuerso genere vel religione in vita cuiusque contextitur. Verum illud tunc figurabatur in vestibus, quod nunc declaratur in moribus.

De non accipienda loco pignoris superiore & inferiore mola, CAP. X.

Non accipies loco pignoris superiorem aut inferiorem molam. Accipere namque, aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illæ, quæ rapiendi sunt auidæ, accipitres vocantur. Vnde & Apostolus Paulus dicit: Sustinetis enim si quis deuorat, si quis accipit. Ac si diceret, si quis rapit. Pignus verò debitoris est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore iam confessio peccati tenetur. Superior autem & inferior mola, est spes & timor. Spes quippe ad alta subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessario iunguntur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris pectore itaque necessanter debet spes & formido coniungi: quia poenitentia incassum misericordiam sperat, si non etiam iustitiam pertimescat. Incassum iustitiā metuit, si non etiam in misericordiam confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui prædicat peccatori tanta dispensatione componere prædicationem debet, vt nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solum eum timore derelinquat. tollit enim superiorem molam, si flenti peccatori dicat, Non habebis veniam de commissis. Tollit inferiorem, si peccantem deceptione palpet. Ac si dicat: Age mala in quantum vis absque metu: nam Deus pius est, & ad indulgendum paratus. Sed vtiliter tunc mola vtraque habetur, si & spes sit cum emendante formidine, & emendans formido fuerit cum spe.

De non abominando Aegyptio,
CAP. XI.

Non abominaberis Aegyptiū, eo quod fuisti incola in terra eius. Quāuis enim mundo renunciantes, Aegyptiam terram, id est, pristinam seculi conuersionem vel concupiscentiam declinemus: tamen dum præsentis seculi necessitatibus subdimur, quasi Aegyptiam nationem nequaquam extinguimus. Et licet ab ipsa quadam discretione separemur, non de superfluis cogitantes, sed simus secundum Apostolum victu quotidiano indumentoque contenti. Hoc enim figuralliter mandabatur in lege, Non abominaberis Aegyptium.

De non habendis in sacculo diuersis ponderibus,
CAP. XII.

Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua

modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum, & modius æqualis erit tibi & verus, vt multo viuas tempore super terram. Hoc & idem legislator etiam in Leuitico interdicit, Salomone quoque parem super hoc sententiam proferente. Pondus magnam & pusillum, & mensuræ duplices, immunda sunt vtraque ante Dominum, & qui facit ea in adinuentionibus suis compeditur. Proinde non solum illo corporali, sed etiam spiritali modo studendum est nobis, vt nec diuersa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiae nostrae mēsuras duplices habeamus; id est, ne ipsi ea quæ distinctionis regulā molliunt remissione indulgentia præsumentes, eos quibus verbum Dei prædicamus districtioribus præceptis, & grauioribus quàm ipsi perferre possumus obruamus ponderibus. Quod cum facimus, quid nisi diuerso pondere atq; mensura præceptorum Domini mercedem frugēque vel appendimus vel metimur? Si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispēsemus, rectē increpamur à Domino, eò quod stateras diuersas aut mensuras duplices habeamus, secundum illam sententiam Salomonis quā dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonum in conspectu eius.

De duorum aut trium testimonio valituro,
CAP. XIII.

Non stabit aduersus alterum vnus testis, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbū. Licet historialiter hæc sit diuina seruanda sentētia; tamen & cum contra quoslibet impios vel hæreticos agimus, necesse nobis est scripturas sãctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri & attestatio, sine his testibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad probationem & ad firmitatem verbi intellectus mei vt adhibeā duos testes, nouum & verus Testamentum: adhibeam etiam & tres, Euangelium, Prophetam & Apostolum, sicque stabit omne verbum.

De vxore fratris mortui accipienda, eiusque semine suscitando, CAP. XIII.

Illud quoque quod vxorem fratris ad hoc frater iussus est ducere, vt non sibi sed illi sobolem suscitaret, eiusque vocaret nomine quod inde eidem nasceretur, quid aliud in figura præmonstrat, nisi quia vnusquisq; Euangelij prædicator ita debet in Ecclesia laborare, vt defuncto fratri, hoc est, Christo, suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat. Deni-

que hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritaliter in completa veritate, quos in Christo Iesu se per Euangelium cōmemorat genuisse, suscitans eos & increpans corrigit esse volentes Pauli. Nūquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Tanquam diceret: Defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Ecclesia ministerium euangelizandi renuerit, ab Ecclesia merito dignèque contemnitur. Hoc est enim quod in eius facie iubetur expuere, nō sanè sine signo huius opprobrij, vt calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciati pedes in preparatione Euangelij pacis. Et de quibus commemorat per Prophetam: Quam speciosi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona! Qui enim sic Euangelicam fidem tenet, vt & sibi possit & Ecclesiae prodesse, & non requit, benè intelligitur vtroque pede calciatus. Qui autem sibi putat, ideo quia credit satis esse consultum, curam verò lucrandorū aliorum refugit, quasi vnus pedis calciamentum cum dedecore amittit.

De formidoloso ac pauido, vt non egrediatur ad bellum, CAP. XV.

Homo formidolosus & corde pauido non egrediatur ad bellum. Vadat & reuertatur ad domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus verbis edocet non posse quemquam professionem contemplationis vel spiritalis militiae arripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis opibus pertimescit, ne rursus ad infirmitatē mentis reuertatur, suoque exemplo alios à perfectione Euangelica reuocet, & infideli terrore infirmet. Iubentur itaque tales vt discedentes à pugna, reuertantur in domum suam: quia non possunt duplici corde bella Domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Tales quippe oportet, vt ne initium quidem renunciationis accipiant. Quibus melius est vt in actiua vita consistant, quàm tepidè contemplatione exequentes, maiori discrimine semetipsos inuoluant. Melius est enim non vouere, quàm vouere & non reddere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui vxorem duxerit, qui plantauerit vineam velut propagines filiorū. Non enim potest seruire diuinæ militiae seruus vxoris, secundum illud Apostoli: Qui cum vxore est, sollicitus est quomodo placeat vxori, & diuisus est. Nec potest sequi studium

2. Tim. 2.

contemplationis, qui adhuc in delectatione defigitur carnis. Nemo, inquit Apostolus, militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.

De interpretatione septem gentium, quas Dominus tradidit Israeli, CAP. XVI.

Deut. 32.

Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingredieris, & deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, Gergesæum & Amorraeum & Chanaanæum, & Eliesæum & Euæum & Iebusæum septem gentes multo magis maioris numeri quam tu es & robustiores, tradideritque eos Dominus tibi, percuties eos usque ad internecionem. Septem istæ gentes, septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei unusquisque spiritualis miles exuperans, exterminare penitus admonetur. Quod verò maioris numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia quam virtutes. Et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes: in expugnatione verò earum sine numeri ascriptione ponuntur: ita enim dicitur: Et deleuerit gentes multas coram te. Numerosior est enim quam Israël carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comestiones, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludicra atque stultiloquia. De philargyria, mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucris appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas atque rapacitas. De ira, homicidia, clamor, & indignatio. De tristitia, rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De accidia, otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, peruagatio, instabilitas mentis & corporis, verboritas & curiositas. De cenodoxia, contentiones, hæreses, iactantia ac præsumptio nouitatum. De superbia, contemptus, inuidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio, aliæque quam plura similia. Quæ cum sint multo maioris numeri quam virtutes, deuietis tamen illis septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter cum his internecione delentur. Quod autem hæ pestes robustiores sint, manifesta naturæ ipsius impugnatione sentimus. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnalium passionum quam studia virtutum: quæ non nisi summa contritione cordis & corporis adquiruntur. Quod verò istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim vnumquodque vitium in corde nostro pro-

priam stationem: sed si cum spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor ceperat, patientia vindicabit. Quem tristitia mortem operans occupauerat, salutaris & plena gaudij lætitia possidebit. Quem accidia vastabat, incipiet excolere fortitudo. Quem superbia conculcabat, incipiet excolere humilitas: & ita singulis vitiis expulsis, eorum loca, id est, effectus contrarios possidebunt filij Israel, id est, animæ videntes Deum.

Quod Dominus non septem tantum sed decem gentes Abrahæ dinumerarit possidendas, CAP. XVII.

Illud verò quod cum Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legitur dinumerasse, sed decem, quarum terra semini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idololatria gentium, blasphemia Iudæorum & errore hæreticorum, euidentissimè adimpletur. Quibus ante notitiâ Dei & gratiam baptismi vel impia gētium, vel blasphemia Iudæorum multitudo subiecta est, donec intellectuali Ægypto commoretur. Si autem abrenūcians quis & egressus exinde per gratiam Dei ad cretum peruenierit spiritualement, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantum quæ per Moysen dinumerantur bella suscipiet.

De muliere capta in bello, & pilis eius radendis, CAP. XVIII.

Si, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierem decora specie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis eius & ungulas eius, & indues eam vestimentis lugubribus, & sedebit in domo lugens patrem suum & matrem suam, & domum paternam, & post triginta dies erit tibi vxor. Dicant Iudæi quomodo apud eos ista seruentur, quid causæ, quid rationis est decaluare mulierem, & ungulas eius abscidi? Verbi causa, Ponamus quod ita inuenerit eam is qui dicitur inuenisse, ut neque capillos neque ungulas habeat; quid habuit quod secundum legem demere videretur? Nos verò quibus milita spiritualis est, & arma non carnalia, sed potentia Deo, si decoram mulierem, id est, animam quæ à Deo pulchra creata est in gentili conuersatione inuenerimus, & sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idololatriæ cultu, induitur lugubribus pœnitent-

tiæ indumētis: & deplorat patrē & matrē, hoc est, omnē memoriā mundi, eiusque carnales illecebras. Deinde verbi Dei nouacula & doctrina omne peccatū infidelitatis eius quod mortuum est & inane abraditur: hoc enim sunt capilli capitis, & vngulæ mulieris. Atque ita demum salutaris lauacri vnda purificata, coniungitur sanctis Dei: scilicet cum iam nihil in capite mortuum, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatem mortua dicuntur, habuerit, vt neque sensibus, neque actibus immundū aliquid aut mortuum gerat. Quod verò post triginta dies iubet eam duci in uxorem, ternario namque ac denario numero fides opusque significatur. Per fidem ergo trinitatis atque opus legis rectē sociatur: quæ cum anima vero Israëlitiæ, corpori scilicet Christi, adhærens illi sine macula sinceritate fidei & actuum puritate. Alij putauerunt hanc mulierem decoram specie rationabilem aliquam disciplinam significari, quæ sapienter dicta inuenitur apud gentiles. Hanc ergo à nobis repertam, oportet primum de ea auferre & rescicare omnem superstitionis eius immunditiam, & sic eam in studio veritatis assumere. Nihil enim mundum habent disciplinæ gentilium: quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua vel superstitio non sit admixta.

Quid significet securis ligna cædens & manubrium effugiens,
CAP. XIX.

Deut. 19.

ILLud autē quid significet, quod Dominus per Moysen præcepit, dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in syluā ad ligna cædenda, & lignum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicū eius percusserit & occiderit, hic ad vnam supradictarum urbium fugiet & viuet: ne fortē proximus eius, cuius effusus est sanguis, doloris stimulo persequatur, & apprehendat eū, & percutiat animam eius. Ad syluam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum cōuertimur: & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione rescamus. Sed securis manū fugit, cum sese increpatio plus quam necesse est in asperitatem pertrahit: ferrumque de manubrio proflit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicū percutit & occidit: quia auditorem suum prolata contumelia ab spiritus dilectione interficit. Correpti namque mens repētē ad odium proruit, si hanc immoderata correptio plusquam debuit addicit. Sed is qui incautē ligna percutit, & proximum extinguit, ad tres necesse est vrbes fugiat, vt in vna earum defensio viuat: quia si ad pœni-

tentiæ lamenta conuersus in uinitate sacramenti sub spe, fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur. Quem extincti proximus cum inuenerit, non occidit: quia cum districtus iudex venerit, qui se nobis per naturæ consortium iunxit, ab eo proculdubio culpæ reatum non expetit, quem sub eius venia, spes, fides, & charitas abscondit.

De homine polluto nocturno somnio,
CAP. XX.

SI fuerit intervos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. Et post solis occasum, regredietur in castra. Nocturnum quippe somnium, est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde cōcipitur, quod tamen corporis opere nō expletur. Sed somnio nocturno pollutus egredi extra castra præcipitur: quia videlicet dignum est, vt qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cūctorum fidelium societatibus arbitretur. Culpæ suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se existimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem sese ex continentium comparatione despiciere. Qui ad vesperam aqua lauitur, cum defectum suum conspiciens, ad pœnitentiæ lamenta cōuertitur: vt fletibus diluat omne quod animum occulta iniquatione accusat. Sed post occasum Solis ad castra redeat, quia deferuescente tentationis ardore, necesse est, vt iterum fiduciam erga societatis bonumumat. Post aquam quippe occubente Sole ad castra reuertitur, qui post lamenta pœnitentiæ frigefcente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, vt iam se à cæteris longē esse non aestimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

De paxillo in balteo egredientis ad requisita naturæ,
CAP. XXI.

VBetur præterea Israëlítico populo per Moysen, vt cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillū in balteo, & fossa humo abscondat quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauata mens nostra, quædam cogitationum superflua quasi ventris grauamina erumpit. Sed portare sub balteo paxillum debemus: vt videlicet ad reprehendēdos nosmetipsos semper accinēti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terrā

pœnitentiæ dolore confodiat, & hoc quod à nobis fœtidum erumpit, abscondat.

De 40. flagellis delinquentibus adhibendis,
CAP. XXII.

Deut. 25.

QUOD autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquentes argui iussit, iam prædictum est quod per quadragenarium numerum figura significetur huius temporis, in quo Ecclesia per quatuor mûdi par-

tes diffusa, sub decalogo legis viuit. Quadragenario ergo numero delinquentes cœdimur, si in hoc tempore pœnitentiæ verberibus flagellemur. Debet ergo vnusquisque peccator temporalibus flagellis atteri: quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Deo. Nulla enim in æternum animaduersio affligere poterit, quos hic pœnitentiæ disciplina percusserit. Si enim hic pro peccatis cœdimur, illic sine peccato inuenimur.

Ioh. 5.

CAPITA LIBRI IOSUE.

- 1 De morte Moysi, & principatu Iesu Naue.
- 2 De duobus exploratoribus, & meretrice Raab.
- 3 De transitu arce & diuisione Iordanis.
- 4 De duobus semis tribubus armatis præcedentibus Israel.
- 5 De duodecim lapidibus.
- 6 De circuncisione secunda.
- 7 De excidio Hierico, & saluatione Raab.
- 8 De furto Achan.

De morte Moysi, & principatu Iesu Naue,
CAP. I.

Iosue 1.

POST mortem Moysi, loquitur Dominus ad Iosue, dicēs: Moyses seruus meus mortuus est, surge, & transi Iordanem tu & omnis populus in terram quam ego dabo filiis Israel. Defunctus est ergo Moyses, defuncta est lex. Legalia præcepta iam cessant, & obtinet Iesus, id est, Saluator Christus filius Dei principatum. Introducit populum in terrā, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terram.

Matth. 5.

De duobus exploratoribus & meretrice Raab,
CAP. II.

Iosue 2.

ISTE Iesus mittit duos exploratores ad Hierico urbem: qui suscipiuntur à meretrice Raab. Iesus ille dux populi, in semetipso Dominum Iesum Christum & vocabulo ostendit & factō. Hierico autem ciuitas, mundus iste est, ad quem dominus Iesus Christus ad perferutandos mores hominum duo testamēta direxit. Nam in eo, vt credentium fidē aut rebellium perfidiam plenius comprobareret, ante aduentum iudicij sui, quasi explora-

F 9 De constructione altaris.

10 De maledictionibus & benedictionibus.

11 De Gabaonitis.

12 De praelio in Gabaon.

13 De extinctis gentibus, & terræ diuisione.

14 De diuisione terræ in duabus semis tribubus.

15 Quod Leuitæ non acceperunt hereditatem terræ.

16 Quod habitacula Leuitarum per omnem tribum discernuntur.

17 Quod quadraginta duas vrbes Leuitæ in possessionem accipiunt.

18 De Cananeo populo extincto.

tores duos, legem & Euangelium destinauit. Raab verò typum tenet Ecclesiæ, quæ de extraneis atque alienis gentibus cōgregata est:

G quæ antea viuens in desiderijs carnis, fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus, quod præcedēt vos meretrices in regno cælorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscipit, & eadem fideliter conseruat, amicis omnino non tradidit, ipsa potius periclitari optans, dummodò illæsa ac salua seruaret. Hæc casuum mundum, sicut illa ciuitatē firmiter credidit. Hæc pro se ac suorum omnium salute, pactum cum testamentis Domini fecit. Hæc in domo sua coecum, id est, sanguinis signum posuit. Extra hanc si quis inuentus fuerit, ruinam seculi atque incendium mundi nulla ratione vitabit.

Matth. 23.

De transitu arce, & diuisione Iordanis,
CAP. III.

POPULUS cum arca testamēti transeūt Iordanem. Sed quid sibi velit quod Iordanē eadē arca transeunte, per sacerdotes & Leuitas deducitur turba, sicque stāte aqua fluminis in cumulum, Dei populus iter incedit innoxius? Hæc omnia implētur in Ecclesiæ populis mystica operatione. Dū enim quis ad baptismi venerit fontem, & consistente sacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit my-

Iosue 3.

sticis sacramentis, tunc sacerdotum mysteriis per baptismum, quasi per Iordanis fluentia ingreditur, & terrā cælestis repromissionis adipiscitur. Quod verò pars aquarum fluminis quæ retrò resiliuit, perseverans in dulcedine, pars verò in amaro confluit gurgite maris, hæc figura baptizatorū varietatem designat, quia omnes qui baptizantur, partim quidam ex ipsis acceptam gratiæ cælestis dulcedinē custodiunt, partim verò in peccatorum amaritudinem convertuntur. Quod verò sacerdotalis ordo & Leviticus iter ostendit populo Dei, magisterium sacerdotale monstratur. Ipsi enim docent populum exire de Ægypto: id est, de erroribus mundi, & transire per eremi vastitatem, id est, per seculi tentationes. Quod verò sacerdotalis & Leviticus ordo assistit arce testamenti, in qua lex portatur, proculdubio, ut ipsi illuminent populum.

De duobus semis tribubus armatis præcedentibus Israel, CAP. III.

INterea duæ semis tribus, quæ trans Iordanem à Moysen acceperunt terram, relictis mulieribus & infantibus cum fratribus transientes, præbebant illis pugnandi auxilium, usquequò & ipsi consequerentur hæreditatē. Isti qui per Moysen accipiunt hæreditatem trans Iordanem, & cum fratribus suis armati ac præcincti incedunt: illi hoc loco intelliguntur qui primum per Moysen hæreditate legis potiti sunt: vnde & primogeniti sunt omnes. Ruben quippe primogenitus Iacob est ex Lia. Gad primogenitus eius de Zelpha. Manasses primogenitus est Ioseph, de Ægyptia filia sacerdotis Phutipharis. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priori populo designantur, qui per legem placuerunt Deo, quique non requiescunt, sed expedit ad auxilium fratrum suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone huius vitæ, atque habentibus certamen contra contrarias potestates, veniunt in auxilium nobis illi qui ante aduentum Christi per legem iustificati sunt. Videmus enim Esaiam, Ieremiam, accinctos expeditosque ad auxilium nostrum, de voluminum suorum iaculis cordis nostri acerrimos hostes vulnerantes. Accingitur & Daniel ad auxilium nostrum, cum nos de regno Christi, & de Antichristi futuri fraude instruatque præmonet. Adest & Ezechiel, sacramenta nobis cælestia in quadriformibus rotarum circulis signans. Docet & Osee bis senas agminis turmas, & præcedunt nos succinctis lumbis in veritate, quam prædicant ad auxilium nostrum. Isti ergo viri fortes pu-

Egnat nobiscum, quousque cælestis repromissionis patriam consequamur.

De duodecim lapidibus,

CAP. V.

TRanseunt itaque filij Israël Iordanem, sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerunt in loco secundæ circuncisionis: ad significandum nobis, ut dum de lauacro consurgimus, apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscum gestare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutum contueamur.

De circuncisione secundæ,

CAP. VI.

POST Iordanis autem transitum venit Iesus in Galgala, ibique iubetur facere sibi cultros lapideos, & circuncidere secundò filios Israël. Percutuntur inde Iudæi, quomodo potest secundò quis circuncidi circuncisione carnali. Semel enim circuncisus, ultra non habet quod secundò possit auferri. A nobis autem quibus lex Christi spiritalis est, conuenienter ista soluuntur. Dicimus enim circuncisionem primam fuisse per legem in Ægypto: sed si à lege transeat quis per baptismum Iordanis ad Euangelium, tunc accipit secundam circuncisionem spiritualem per petram, qui est Christus. Sicque tali circuncisione purgatus, caret Ægypti opprobrio, id est, illecebra corporalium vitiorum. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendit dum in præputio infidelitatis ambulauerit quisque, per huius vitæ desertum oculos ei esse cæcatos. Videamus & consequentia. Post Euangelij circuncisionē, statim in loco reuelationis Pascha celebratur, immolaturque agnus ille pro mundi salute occisus: ac deficiente manna typicæ legis, primum comedit populus panem corporis Christi, quem incorrupta repromissionis terra, id est, mater domini virgo Maria protulit, cuius granū in terra cadens, fructum plurimum attulit. Et vide ordinem. Postquam enim sub Iesu Christo duce positi per lauacri fluentia transimus, ac per fidē spiritali circuncisione signamur, tunc his gradibus peruenientes, celebramus Pascha: id est, immolatum Christum pro mundi salute credimus, ac deinde credentes statim illo pane dominici corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutum cælestium Christus tenens gladium Euangelij ad resecandam carnis nostræ pollutionem. Percunctatio autem Iosue dicentis ad Angelum, Noster es, an aduersariorum? discretionem sanctorū insinuat,

Num. 34.
Iosue 14.

Jerem. 15.

qui inter bonum & malum per discretionem diiudicant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat. Vnde & Ieremie dicitur: Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris.

De excidio Hierico & saluatione Raab,

CAP. VII.

Iosue 6.

Circundatur post hæc Hierico, expugnaturque, aduersus quam gladius non educitur, aries non dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ solummodò sacerdotales septem diebus continuis adhibentur: sicque circumacta arca, muri Hierico subruuntur. Hierico autem, per interpretationem luna dicitur. Luna verò mundi huius speciem tenet: quia sicut luna mēstruis completionibus deficit: ita hic mundus ad completionē temporum currens quotidianis defectibus cadit. In arca verò Ecclesia figuratur: in tubis autem æreis prædicatores fortes accipiuntur. Hanc ergo urbē Hierico diebus septem ferentes arcam Israëlita, æneis tubis clangentibus circumcunt, & muri eius per arcæ præsentia atque ad ærearum tubarum sonitū cadunt: quia in hoc tempore quod septem dierū vicissitudine voluitur, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarum circumiens mouetur Ecclesia, ad prædicantium voces, quasi ad tubarum sonitum muri Hierico, id est, elati mundi ac superba infidelitatis obstacula corruūt, donec in fine temporum mors nouissima inimica destruat, & ex impiorum perditione vnica domus Raab, tanquam vnica Ecclesia liberetur, munda à turpitudine fornicationis per fenestram confessionis in sanguine remissionis. Ista enim meretrix in Hierico, tanquam in hoc seculo moratur: quæ vt saluari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui coecū mittit: quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius, salui facti sunt ab interitu urbis: & quicumque intra Ecclesiam reperiuntur, ipsi tantum saluantur. Extra hanc autem domum, id est, extra Ecclesiam, nemo saluatur.

De furto Achan,

CAP. VIII.

Iosue 7.

Furatur interea de anathemate urbis Hierico Achan pallium & regulam auream: pro quo irascente Deo perierunt quidā manu hostili ex populo. Hierico itaque, vt dictū est, mundi gerit figuram. De anathemate ergo eius fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui seculares mores in secretis Ecclesiæ inserit: qui sub cultu Dei manens, solemnita-

tes seculi vel spectacula diligit: qui fortilegos, aruspices & augures inquit: vel qui ceteros ritus persuadet, qui prius in Hierico, id est, in hoc seculo habebantur. Ipse ergo, quia post fidei indumentum, conuersationis secularis cultū inducit, quasi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Hierico fraudat, qui in Ecclesiā hæreticorum infert dogmata, vel supersticiosa secularium litterarum studia. Hæc est enim regula aurea luculento sermone aptata. Hanc fraudati sunt Arrius, Marcion & Basilides. Furati sunt enim isti regulas aureas de Hierico & Philosophorum sectam non rectam conati sunt in Ecclesiā introducere, & maculare omnē Ecclesiā Domini: ita vt alij perderentur multi per eos. Ideoque abiecti pro anathemate, quasi aceruo lapidum, ita multitudine peccatorum suorum oppressi atque extincti sunt. Quorum auctor ac peremptor rex ex Hai, hoc est diabolus, qui per illorum impietatem fidelium quosdam euicerat, rursum superatus euincitur, atque à populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

De constructione altaris,

CAP. IX.

Superatis ergo hostibus, ædificauit Iesus altare Deo excelsio ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses Iesu Naue: & immolauit sacrificium, & scripsit in lapidibus Deuteronomium legis Moyse. Videamus itaque qui sint isti lapides ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur qui in Iesum Christum credunt, lapides viui dicuntur, de quibus dicit Apostolus: Vos estis lapides viui, ædificati in domos spirituales. His non est iniectum ferrum: quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt, in vnitatem fidei concordiaque charitatis. In his quoque Deuteronomium, id est, secundam Euangelij legē Iesus dominus noster scribit. Audiamus itaque eū dicentem: Dictum est antiquis, non mœchaberis. Ego autem dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eā, iam mœchatus est eam in corde suo. Hanc igitur Iesus notat legem in cordibus credentium, hanc scribit in eorum mētibus qui altaris constructione digni sunt.

De benedictionibus & maledictionibus,

CAP. X.

Post hæc omnis populus & maiores natu, duces ac iudices præcedebāt hinc & inde arcam, steteruntque sicut præceperat Moy-

ses in Deuteronomio sex tribus in monte Garizim, ut benedicerent populum, & ipsae tribus quae nobiliores sunt, id est, Simeon, Levi, Iuda, Isachar, Ioseph & Benjamin. Aliae vero sex ignobiliores steterunt in regione in monte Ebal, ut maledicerent inter quos & Ruben, qui maculauerat thorum parentis, & Zabulon ultimus filius Liae, & ancillarum filij. Et haec quidem veteris historiae referunt gesta. Sed inspicendum est quid in enarratione mysticae intelligentiae referatur. Qui sunt ergo isti qui incedunt iuxta montem Garizim, & qui sunt qui incedunt iuxta montem Ebal? Illi namque qui in hoc loco iuxta montem Garizim incedunt electi ad benedictionem, eos figuratim indicant qui non metu poenae, sed caelestis promissionis amore succensi, veniunt ad salutem. Illi vero dimidij, qui iuxta montem Ebal incedunt, in quo maledictiones prolatae sunt, illos indicant, qui non amore benedictionum vel promissionum, sed futurorum suppliciorum timore complentur quae in lege scripta sunt, ut perueniant ad salutem. Omnes autem circa arcam incedunt, quia ab Ecclesia sinu non discedunt. Sed nobiliores esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius aeternae benedictionis amore quod bonum est, agunt: quam illos qui pro mali metu bonum sectantur. Solus ergo Iesus potest ex omnibus populis huiusmodi mentes animosque condiscere: & alios quidem statuere in monte Garizim ad benedicendum: alios vero statuere in monte Ebal ad maledictionem. Non ut maledictiones accipiant: sed ut intuere praescriptas maledictiones & poenas peccatoribus constitutas, incurrere caveant, ac semet ipsos timoris supplicio corrigant.

De Gabaonitis, CAP. XI.

Interea Gabaonitarum perditionis metu perterriti, cum fraude & calliditate venerunt ad Iesum, pannis calciamentiisque veteribus induti, deprecantes ut saluarentur, statimque ab Iesu salutem accipiunt. Quorum tamen dolum ut cognouit, ligni caesores vel aquae gestatores eos constituit. In quorum figura illi ostenduntur, qui de mundo ad Ecclesiam venientes, habent fidem in Deum, & inelinant caput suum sacerdotibus sanctis, quibus ministrant & seruiunt, & aliquid utilitatis impendunt, ad ornatum etiam Ecclesiae vel ministerium prompti sunt: in moribus vero suis & conuersatione pristina detinentur, induentes veterem hominem cum actibus suis, inuoluti vetustis vitiis, sicut & isti pannis & calciamentis veteribus obtecti. Et praeter hoc quod in Deum credunt, & erga seruos Dei vel Eccle-

siae cultus videntur esse deuoti, nihil habent emendationis vel inuolutionis in moribus. Tales igitur tantummodo quasi quoddam salutis signum intra Ecclesiam temporaliter perfuerunt: inter spirituales autem, id est, inter sanctos Dei regnum aeternum vel libertatem minime consequuntur.

De praelio in Gabaon, CAP. XII.

Quod autem in Gabaon pugnante Iesu Naue stetit, perhibetur sol & luna, donec Israelis inimici deleantur, dicente scriptura: Stetit, inquit, Sol super Gabaon, & Luna super vallem Elam. Et adiecit scriptura, & dicit, quia nunquam sic audiuit Deus hominem. Iesus igitur noster Solem stare fecit, non tunc solum, sed multo magis modo in aduentu suo, dum nos bellum gerimus aduersus vitiorum gentes, & colluctamur aduersus principis & potestates & rectores harum tenebrarum, aduersus spiritualia nequitiae in caelestibus. Sol nobis iustitiae indefinenter assistit, nec deserit unquam nos, nec festinat occumbere: quia ipse dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Quinque autem reges, quinque sensus corporeos indicant: qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. Hi ad speluncam confugiunt, cum se terrenis in corpore positi actibus mergunt. Qui tamen pugnante Iesu, id est, praedicatione Evangelica superantur, atque ingreditur verbo Dei in nobis, id est, intra speluncam corporis nostri omnes pariter interficiuntur.

De extinctis gentibus, & terrae diuisione, CAP. XIII.

Exinctis deinde vel deletis gentibus, Iosue sorte diuidit populis terram repromissionis. Eiecit ergo & Christus a facie fidelium suorum quodammodo gentes, gentiliū errorum malignos spiritus: & sorte diuisit terram in nobis omnia operans vnus atque idem Spiritus, ac diuidens dona propria unicuique prout vult.

De diuisione terrae, in duabus semis tribubus, CAP. XIII.

Refertur autem in his diuinis eloquiis prima & secunda hereditatis facta diuisio. Prima quidem per Moysen: secunda vero quae fortior est, per Iesum. Sed Moyses trans Iordanem duabus tantum & semis tribubus, Ru-

ben scilicet & Gad, & dimidia tribui Manasse possessionem decreuit: cetera vero omnes per Iesum suscipiunt. Per quod indicatur quod plures per fidem Iesu Christi promissa caelestia essent percepturi, quam qui per legem adepti sunt. Nam illae duae semis tribus proculdubio priorem populum adumbrabant. Sed ideo duae semis dicuntur, quia hi qui in lege agebantur, contigerunt cognitione trinitatis, sed perfectam eius scientiam non habuerunt, sicut & Ecclesiasticus liber loquitur, dicens: Qui non perfecit primo scire sapientiam, & infirmior non inuestigauit illam. Hic autem non semis tribus, quae per Iesum repromissionem terrae sanctae suscipiunt, ut praedictum est, figuram noui populi tenuerunt: quae a Iesu domino nostro per fidem & gratiam aeternae repromissionis, hereditatis post lauacrum, quasi post Iordanis transitum susceperunt. Sed proinde & ipsae nouem semis tribus dicuntur quae sub Iesu hereditate potiuntur, & non integre decem, qui numerus consummatus dicitur & perfectus: quia nec in ipso aduentu domini vel incarnatione eius cuncta nobis per semetipsum perfecte annunciata sunt. Vnde & ipse dixit discipulis: Multa adhuc habeo quae vobis loquar, sed non potestis illa audire modo. Veniet autem spiritus veritatis, qui a Patre procedit: ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. Perfectio itaque ad summam cunctorum bonorum in Spiritu sancto consistit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui Spiritus sanctus deest.

De Leuitis qui non acceperunt hereditatem terrae,

CAP. XV.

Isaie 14.

QUOD vero Leuitae non acceperunt hereditatem terrae: utique quia dominus noster Iesus Christus ipse est hereditas eorum, & possessio non dabitur eis in Israel. Ego enim sum possessio eorum. Clericorum enim hereditatem & possessionem ob hoc se dici voluit Deus: quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & fors, propter quod & clerus fors interpretatur. Ergo Deum hereditate merito possidet, qui ut absque impedimento deservire Deo valeat, pauper spiritu esse contendit: ut congrue illud Psalmistae dicere possit, Dominus pars hereditatis meae & calicis mei.

Psalm. 15.

Quod habitacula Leuitarum per omnes tribus decernantur,

CAP. XVI.

Isaie 27.

QUOD vero habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernuntur, signifi-

catur, ut hi qui in Ecclesia Dei scientiae operantes doctrinae gratiam administrant, rursum ab omnibus quibus dispensant diuina, terrena subsidia quae non habent recipiant: ut impleatur illud quod Apostolus precepit, dicens: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnus est ut carnalia vestra metamus? Et merito isti in cunctis tribubus diuisi dicuntur: quia dispensatione cunctorum viuunt.

Quod 42. vrbes Leuitae in possessionem accipiunt,

CAP. XVII.

QUOD autem quadraginta duas vrbes accipiunt, indubitanter ipsa praedicatio sanctorum signatur: ipsi enim possident doctrinam, quae legis decalogo constat, & quadriduo Euangelij numero, quasi quaterdenas vrbes habentes. Quibus etiam duae adiaciuntur: quia nimirum cuncta quae praedicant, morali ac mystico sensu annunciant.

De Canaan eo populo extincto,

CAP. XVIII.

ILLUD autem quod cum Israelitico populo precepta repromissionis terra partiretur: Efraim tamen tribui Canaanus omnis gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur, sicut scriptum est in libro Iudicum: Habitauit Canaanus in medio Efraim tributarius. Quid enim tributarius, quid Canaanus, gentilis videlicet populus, nisi vitium signat? Saepe enim in magnis virtutibus terram repromissionis ingredimur: quia spe intima de aeternitate roboramur. Sed dum post interempta vitia sublimia, quaedam tamen parua retinemus, quasi Canaanum in terra nostra viuere concedimus. Qui tamen filius tributarius efficitur: quia hoc ipsum vitium quod subiugare non possumus, ad usum nostrae utilitatis humiliter retorquemus: ut eo de se mens & in suis vitiis sentiat, quod suis viribus etiam parua quae appetit, non expugnat. Vnde bene rursum scriptum est: Haec sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel. Ad hoc namque quaedam minima vitia nostra retinentur, ut intentio sensum nostrum sollicitum in certamine semper exerceat, & eo de victoria non superbiat, quo viuere in se hostes conspicit, a quibus adhuc vinci formidat. Israel ergo reseruatis gentilibus eruditur: quando in quibusdam minimis vitiis eleuatio virtutis nostrae comprimitur, & in paruis sibi resistentibus discit, quod ex se maiora non subiicit.

De

CAPITA LIBRI IUDICVM.

- 1 De seruitute populi & liberatione.
- 2 De Debora & Iahel.
- 3 De oraculo angeli ad Gedeon, & sacrificio eius.
- 4 De oraculo velleris & arca.

- 5 De prelio Gedeon cum trecentis.
- 6 De Abimelech.
- 7 De Iephthe & filia eius.
- 8 De Samson & actibus eius.

De seruitute populi & liberatione,
CAP. I.

HISTORIA Iudicum nō parua mysteriorum indicat sacramenta. Primum quod post Iosue succedūt iudices: sicut & post Christum successerunt Apostoli, & Ecclesiarum rectores ad gubernandos & regendos fideles, quos

ipse ad spem eternę repromissionis perducit. Per omnia autē in hoc volumine delicta Iudaici populi & seruitutes, clamor quoque eorum, & miserationes Dei describuntur. Nam multis annis pro suis offensis multorum regū imperiis seruerāt, & iterum conuersi liberati sunt. Sed quid est quod sēpē peccātes in manū hostili traduntur: nisi quod nostra peccata quando delinquimus vires hostibus prębēt? Et quando nos facimus malum in conspectu Domini, tunc confortantur aduersarij nostri, i. dęmones spiritualium nequitiarū virtutes. Sed iterum quando conuertimur, suscitatur dominus saluatores & iudices, hoc est, principes seculi & doctores, quos ad subsidium Deus mittit eorū qui ad se toto corde clamauerint: sicut misit Othoniel, qui expugnauit Cusam Rasathaim regem Melopotamię: sicut misit Aoth: sicut misit Iahel & Deborah quę interfecerunt Sisaram: quarū historia pro suis mysteriis breuiter memoranda est.

De Debora & Iahel, CAP. II.

Debora enim Prophetes vxor Lapidoth, iudicabat populum in illo tempore: & sedebat sub palma inter Rama & Bethel in monte Efraim, ascendebantque ad eam filij Israēl in omne iudiciū. Debora, quę interpretatur Apis siue loquela, in prophetię forma accipienda est, de qua scribitur: Quām dulcia faucibus meis eloquia tua. Cōsideremus vbi loc⁹ prophetię esse describitur. Sub palma, inquit. Sub palma sedem habet prophetissā, quia quos suis institutionib⁹ erudit, ad palmā supernę vocationis adducit. Inter mediū autem Rama, & inter mediū Bethel sedere prophetissā dicitur: quia Rama interpretatur ex-

cella, Bethel autem domus Dei, vti que quia nos in domo Dei positos nō quę in terra sunt quærere docet, sed quę in celis sunt. Hęc misit & vocauit ad se Barach. Barach interpretatur coruscatio. Coruscatio est, quę habet quidem lucem, sed non permanentē: ad modicum enim temporis resplendet & desinit. Hic ergo Barach formam gerit prioris populi, qui primō omnium per prophetiam inuitatus ad audienda eloquia Dei, refulsit quidē in legis splendore, & breui tempore coruscavit, sed non diu permansit. Cum ergo dixisset Debora ad Barach, i. prophetia ad priorem populum, Tibi pręcepit Dominus: & tu ascende in monte Thabor, & accipe decem millia viros. Respondit Barach, ex persona prioris populi ad prophetissā, Non ascendā nisi & tu ascenderis mecū. Dicit ad eum Debora: Ibo tecum, sed nō erit primatus tuus in via qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dominus Sisarā, euidenter ostendēs quia non est in illū populum primatus, nec permanet apud eum victorię palma, sed apud Iahel mulierē, i. Ecclesiam. Nam Iahel ista aliēnigena, in cuius manu victoriā facta est, figurā tenet Ecclesię ex gentibus cōgregatę. Iahel enim interpretatur ascensio, quia per Ecclesiam ascenditur ad cælum. Ista palo, i. clauo, Sisaram hostē interfecit, i. ligni crucis acumine & virtute diabolum interimit, quod Barach, i. prior populus per legis pręcepta facere non potuit: sola enim ista per lignum in quo spiritualibus sacramentis credentium salus est, fidei hostē affigit: quem deinde mortuum pellibus obtegit, i. inclusum in carnalium cordib⁹ derelinquit. Non enim latent mortifera ipsius, nō incorruptibilitate vitę viuētib⁹, & peccata mortalia perpetrantibus, qui dum prauē viuentes segregantur a corpore Christi, efficiuntur membra diaboli.

De oraculo Angeli ad Gedeon, & sacrificio eius,
CAP. III.

Traditur deinde populus Israēl in manu Iudic. 8. madiā, pro cui⁹ liberatione loquitur angelus domini ad Gedeon: cui⁹ gesta quid mysticē significēt, demonstrandū est. Gedeon nāq; cum sub quercu tritici messē virga egeret, & a paleis frumētā excuteret, angelū vidit, accipiens ab eo oraculū, vt ā potestate hostiū, populū Dei in libertatē deduceret. Iste Gedeon

figurā gestabat Christi, qui sub vmbra sanctæ crucis prædestinato incarnationis futuræ mysterio cōstitutus, reſtitutione iudicij, quasi per virgā electionis sanctos à vitiorum paleis sequeſtrabat. Hic ergo Gedeō cum audisset ab angelo, quod deficientibus populorū millib⁹ in vno viro Domin⁹ plebē suā ab hostibus liberaret, protin⁹ hœdū coxit: cuius carnes secundū præceptū angeli simul cū azyma super petram posuit, & ius carnum desuper effudit. Quæ dum angelus virgæ cacumine tetigit, statim de petra ignis erupit, atque ita sacrificiū quod offerebatur, absumptum est. Quo iudicio declaratū videtur, quod petra illa typum habuerit corporis Christi, Paulo attestante: Petra autem erat Christus. Iam tunc igitur in mysterio declaratum est, quia dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret: nec solum delicta factorum, sed etiam cupiditates purgaret animarum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, sicut scriptum est: quia concupiuit populus cupiditatem pessimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit angelus virgā, & tetigit petrā de qua ignis exiuit, ostēdit, quod caro domini spiritu repleta diuino, peccata omnia cōditionis humanæ exureret. Vnde & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præſagus futurorū, superna mysteria, & ideo secundum oracula, occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septēnem alium vitulū immolauit Deo. Quo facto manifestissimè reuelauit, post aduentum Domini omnia gentilitatis abolēda esse sacrificia, solumque sacrificium Deo dominicæ passionis, pro redemptione nostra religione populi deferendū. Etenim vitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritalium plenitudo virtutū, sicut Esaias dicit, inhabitat.

*De oraculo velleris & areæ,
C A P. III.*

Iudic. 6.

PReuidit ergo mysterium victoriæ Gedeō, & tamen licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat: vt vna nocte lanæ vellus in arcæ poneretur, & esset super illud tantummodo ros, & super omnem terram siccitas. Et rursus similiter poneretur vellus, & super totam terrā ros plueret, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, utrū quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus iam fuerat iudiciis informatus. Absit. Non enim ille ambiguus erat: sed nimirum futura mysteria prævidebat. Quæ etiam prouidus diligentissimè ex-

plorabat, vt amplius crederet & mysterium, dum intellexisset oraculum. Quid ergo vellus complutum, & area sicca, & postea compluta area sicco vellere significat, nisi quod primò vna gens Hebræorum habuit gratiæ mysterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifestatione Christi totus habet hic orbis, illa vacua est. Area enim illa, totum orbem terrarum significat. Denique quando totus orbis infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille celestis visitationis in vellere. Postea verò quæ oues quæ perierunt domus Israël, quæ sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ viuæ negauerūt: ros fidei exaruit in pectoribus Iudæorum, gratiamque suam imber ille diuin⁹ in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescit: Iudæi verò Prophetis & omnibus charismatibus caruerunt. Nec mirum si perfidia subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbrem. Idcirco autem illam gentem velleris nomine significauit, vel quia spolianda esset doctrinæ auctoritate, sicut ouis vellere, vel quia in obauditu eadem pluuiam detinebat, quam nolebat sibi præposito prædicari: id est, in circuncisis gentibus reuelari.

*De prælio Gedeon cum trecentis,
C A P. V.*

Post hæc diligentissimam mysterij explanationem, cum iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret: diuina illi admonitione præceptum est, vt ad fluuiū veniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, ab illorum conspectu remoueret. Actūque est, & trecenti viri tantummodo qui stantes aquas manibus hauserant, remanserunt. Cum his Gedeō ad præliū pergit, eosque non armis, sed tubis, lampadibus & lagenis armauit. Nam sicut illic scriptū est, accensas lampades miserunt inter lagunculas & tubas in dextera: lagenas autem in sinistra tenuerunt: & ad hostes suos cominus venientes cecinerūt tubis, confregerūt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarū sonitu, illinc lampadarū coruscatione terrii hostes, in fugam versi sunt. De hoc nāque bello per prophetam dicitur: Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Eripiens quippe gentilitatē dominus, superauit iugum oneris eius: cum eam aduentu suo ab illa dæmoniacæ tyrānidis seruitute liberauit. Super-

rauit sceptrū exactoris eius: cū regnū eiusdem diaboli, qui pro pestifera perpetratiōe vitiorum consueuerat tributa debita pœnarū exigere, de fidelīū corde destruxit. Quid hoc est, quod tale bellum per prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis propheta studuit quod in aduentu redēptoris nostri cōtra diabolum illam sub Gedeone duce pugnae victoriam designauit? Talia illic nimirū acta sunt, quæ quanto magis vsum pugnandi transiunt, tanto amplius à prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim vnquam cū lagenis & lampadibus ad præliū venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profecto fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista attestante didicim⁹, ne parua hæc quæ acta sunt, flocci pendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens, redemptoris nostri signat aduentū, de quo scriptum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ aternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Hunc redemptorem nostrum non solum opere, sed etiā nomine prophetauit. Gedeon namque interpretatur Circuiens in vtero. Dominus enim noster per maiestatis potentiam omnia circumplectitur: & tamen per dispensationis gratiam intra vterum virginis venit. Quid est ergo circuiens in vtero, nisi quia omnipotens Deus Christus intra vterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per potentiam maiestatis? Madian verò interpretatur de iudicio. Vt enim hostes ei⁹ repellendi destruēdique essent, non de iudicio repellentis, sed de iudicio iuste iudicantis fuit. Et idcirco Dei iudicio vocantur, qui alieni à gratia redemptoris iuste damnationis meritū etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cū trecētis pergit ad prælīū. Solet in tricenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per prædictum tricenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cum his quippe dominus noster aduersarios fidei destruit, cum his ad prædicationis bella descendit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciūt de Trinitate, quæ Deus est, perfecte sentire. Notandum verò est, quia iste trecenarū numerus in T, littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transuersam lineam id quod in cruce eminet, addatur, nō iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecenarū numerus in tau T, littera continetur, & per tau literam, sicut diximus, species crucis ostenditur: non immerito in his trecētis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictū est: Si quis vult post me venire, ab-

A neget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. Qui sequentes dominum tanto verius crucem tollūt, quanto acius sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Inde per Ezechielē prophetam dicitur: Signa tau super frontes virorum gementium & dolentium. Vel certē in his trecētis qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur. Ducti itaque sunt ad fluuium, vt aquas biberent: & qui aquas flexis genibus hauerūt, à bellica interdictione remoti sunt. Aquis namque, doctrina sapientiæ designatur. Stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt genu flexisse perhibentur, & ab illorum certamine prohibiti recesserunt, hi sunt qui doctrinā cū operibus rectis non hauriunt. Qui verò doctrinæ fluentia ita hauriunt, vt nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce cōtra hostes fidei ad prælīum pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cū lagenis: atque iste fuit, vt diximus, ordo præliadi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lampades, confractis verò lagenis lampades ostensæ sunt: quarum coruscante luce hostes terri, in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor prædicationum: in lampadibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secū dux noster ad prædicationis prælīū duxit, qui despecta salute corporū, hostes suos moriendo prosternunt, eorūque gladios nō armis, sed patientia superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad prælīum martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis dum prædicant: confregerunt lagenas, dū soluenda in passionē sua corpora hostibus gladiis opponūt. Resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscarunt. Moxque hostes in fugā versi sunt: quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerūt ergo tubis, vt lagenæ frangerētur. Lagenæ fractæ sunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades, vt hostes in fugam verterentur. Id est, prædicauerūt martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur. Corpora eorum in morte soluta sunt, vt miraculis coruscarent. Coruscauerūt miraculis, vt hostes suos ex diuina luce prosternerēt. Et notandū quod steterunt hostes ante lagenas. Fugerūt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctæ fidei prædicatoribus adhuc in corpore positos resisterunt. Post solutionē verò corporum apparentibus miraculis in fugam ver-

Ezech. 9.

2. ad. 23.

Mat. 16.
Mar. 8.

si sunt: quia pauore cōterriti à persecutione feli-
deliū cessauerūt. Intuendū est etiā id quod il-
lic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas
autem in sinistra tenuerūt. Pro dextera enim
habere dicimus, quicquid pro magno pensa-
mus. Pro sinistra verò, quod pro nihilo duci-
mus. Bene ergo illic scriptū est, quod in dex-
tera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt:
quia Christi martyres pro magno habēt prae-
dicationis gratiam: corporum verò vtilitatem
pro minimo. Quisquis enim corporis vtilitatem
plus facit quā gratiam prae dicationis, in si-
nistra tubam, atque in dextera lagenam tenet.
Si enim priori loco gratia prae dicationis
attenditur, & posteriori vtilitas corporis: cer-
tum est, quia à dextris tubae, & à sinistris lague-
nae tenentur.

De Abimelech, CAP. VI.

Iudic. 9.

Moritur Gedeō, & reliquit septuaginta
filios, & vnum nomine Abimelech, na-
tum ex concubina: qui cōduxit sibi viros va-
gos & abierunt post illum, & intrauit in do-
mum patris sui, & occidit fratres suos septua-
ginta viros super lapidem vnum, & remansit
Ioathan minor, quoniam absconditus erat, &c.
Hoc factum si nihil propheticum indicaret,
quid op^{us} erat vt magnopere scriberetur, vt rū
Gedeon septuaginta filios & multas vxores
habuisset, sed & concubinam, de qua vnū &
malū filiū suscepisset? Quod cum turpe factū
sit, tunc etiam turpius esset, si hāc posteris ad
exemplum in diuinis libris scripta videretur:
nisi magnae alicuius rei imaginem earum re-
rum gesta per typos & figuras ostenderent.
Gedeon igitur, vt superius dictum est, typum
domini tenebat. Plurimae vxores eius, multae
sunt nationes, quae per fidem Christo adhae-
serunt. Septuaginta verò filij eius, septuagin-
ta linguae sunt in hoc mundo diffuse, in qui-
bus sibi per fidē dominus filios generaturus
erat. Concubinam hoc in loco synagogā vo-
cat, quae nouissimis temporibus Antichristo
est creditura: de qua Ioannes Apostolus in
Apocalypsi ait: Qui dicunt se Iudaeos esse, &
non sunt, sed sunt Synagoga satanae. De qua
vltimis temporibus nequissimus filius, id est,
Antichristus est generandus. Eritque filius an-
cilla, id est, Synagoga illius peccatricis: quia
qui peccatum, inquit, facit, seruus est peccati.
Hic, inquam, congregatis sibi impiis, sicut
Abimelech fecit, regnū improbè usurpabit:
interfectisque nobilibus filiis, id est, his qui
ex diuersis nationibus & linguis in Christum
credentes à Deo sunt generati, inducturus
est persecutionem vt sanctos omnes interficiat.
Sed super septuaginta, inquit, fuit iunior

Apoc. 2.

filius ex nobili matrimonio, qui se absconde-
rat. Hic, inquit, ascendit in verticē mōtis Ga-
rizim: & exclamauit voce magna ad populū
Sichimorū, ponens eis parabolam. Hic ergo
iunior filius qui fugit vt gladium inimici euade-
ret, figura est residui populi Israel praedicā-
te Elia extremis temporis credituri, & An-
tichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, iste
in verticem montis Garizim. Sed cur mon-
tem ascendit? Quia nec prophetare, nec per-
secutionem Antichristi quisquam euadere
potest, nisi qui pri^{us} in montē benedictionis,
i. in sublimitatē fidei ac virtutū ascēderit. Hic
est enim mōs Garizim, qui à Moysē in bene-
dictione deputatur. Itaque cū ascēdisset, cla-
mauit & dixit: Audite me viri Sichem. Ierunt
ligna, vt vngerēt super se regem, dixeruntque
oliuae: Impera nobis. Quae respōdit: Nūquid
possum amittere pinguedinē meam qua Dij
vtuntur & homines, & venire vt inter ligna
promouear? Dixeruntque ligna ad arborem
ficum: Veni, & super nos accipe regnū. Quae
respōdit eis: Nūquid possum relinquere dul-
cedinē meam, fructūq; suauissimos, & ire vt
inter cetera ligna promouear? Loquuta sunt
quoque ligna ad vitē: Veni, & impera nobis.
Quae respōdit, Nunquid possum deferere vi-
nū meū, quod laticat Deum & homines, &
inter cetera ligna promoueri? Cū ergo repu-
diata fuissent ligna syluae ab oliua & ficu & vi-
te, venerūt ad rhamnum, vt eum sibi facerent
regem. Sed prius videamus cur oliua, ficus &
vitis super ligna regnare noluerūt. Ligna quip-
pe syluae, intelligimus homines esse vagos &
vanos, aeternō incendio preparados. His ergo
merito noluit nec oliua, nec ficus regnare nec
vitis, quia non merebātur. Oliua enim gratiā
Spiritus sancti, & vnctionē pacis significat. Fi-
cus autem sacrae legis imaginē tenet, sicut in
Euangelio scriptū est: Quidam paterfamiliās
plantauit vineā, & in vinea sua plantauit ficū.
Quis paterfamiliās nisi Deus, qui familiae sue
i. omniū credentiū pater est? Plātauit ergo vi-
neā, i. populū, quia vinea ex Aegypto transtu-
lit. Et vtique populū non vineam ex Aegypto
translulerat. In hac vinea plātauit ficum: hoc
est, in populo suo posuit legē. Quae lex primi-
tium populum sicut grossos aridos & inuti-
les deiecit in terrā, & postea alios fructus ge-
nerauit: id est, populum Christianum, quem
ad debitam Euangelicā disciplinā maturita-
tē & suauissimam pinguedinē Christi, cum
gloria & honore perduxit. Sed vitis noluit re-
gnare eis. Vitem autem saluatoris nostri typū
habere manifestum est, sicut ipse in Euange-
lio ait: Ego sum vitis vera. Igitur quia iā in re-
probū sensum, sicut Apostolus dixit, Futu-
rus erat populus, ille qui Antichristo est serui-

Deut. 37.

Deut.

Iudic.

Iudic.

Oliua gratia
Spiritus sancti
significat.

Matth. 21.

Ficus lex.

Iudic. 11.

Rom. 11.

turus, quæ ligna sylvæ appellat, & necesse est ut credat mendacio, i. Antichristo, qui veritati Christo noluit credere: ideo & à regno vitis, i. Christi, & ab oliua, id est, Spiritus sancti gratia, & à ficu, id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum. Rhamnus enim genus rubi est, quam vulgò sentem vrsinā appellant, asperū nimis & spinosum, per quod meritò typus Antichristi significatur: qui omni asperitate & esferitate humanū genus est vastaturus. Sed exiet, inquit, ignis de rhamno, i. iniquitas de Antichristo: & omnes qui in eo confident, cum ipso pariter deuorabit. Videtur ergo Gedeon Christi imaginem habuisse, septuaginta verò filij, septuaginta linguæ sunt, vel nationes, qui credentes per secundam regenerationem filij Dei esse meruerunt. Abimelech verò filius ancillæ, typū tenet Antichristi fortasse. Qui congregatis perditis nationibus, regnum sibi improbè usurpabit, omnesque sanctos vi & persecutione omnique crudelitate trucidabit. Ioathan verò iunior, figura est sanctorum. Sicut enim Ioathan per fugam recessit, & reliqui interfecti sunt fratres: sic nemo euadere poterit persecutionem Antichristi, nisi qui per fugā recesserit, & in montem benedictionis ascenderit. Hic est mōs quem sancti circundabūt, quem & sanctus Moyses in benedictionibus, sicut iam superius dictum est, in Deuteronomio posuit.

De Iephthe & filia eius, CAP. VII.

A Diecerunt deinde filij Israël deseruire Baalim & diis alienis, tradunturque in manus filiorū Ammon. Tunc Iephthe Galaditidis fugiens à facie fratrum suorum, cōstituit in principē ob pugnam filiorū Ammō. Qui rediens post triumphū, immolauit filiā, quæ sibi post victoriam prima occurrerat: sic enim votum spopoderat, ut quicquid sibi reuertēti primū occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Iephthe prænucciabatur, nisi Dominus Iesus Christus & saluator noster: qui à facie fratrum suorum, i. Iudæorum abscedens, in gentibus principatū accepit? Quia omnia humanæ salutis sacramenta tanquam iuratus expleuit: & quasi filiam, ita carnem propriā pro salute Israël Domino obtulit. Iurasse enim patri ac vouisse vnigenitū legimus, p̄ salmo dicente: Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob: scilicet ut sacramentum religionis, in carnis sue passione pro salute generis humani explet. Hec ergo secundum historiam gestorum, ita per Christū acta sunt, ut videantur pro religione quam iurauerat esse completa. Post mortem Iephthe

traditur Israël in manus allophilorum, nasciturque Samson, qui liberat Israël.

De Samson & actibus eius, CAP. VIII.

Samson autem quondam Domini Nazareus, habet quiddā in typū Christi gestū. Primum quod ab Angelo natiuitas eius annunciat: deinceps quoniā Nazareus dicitur, & ipse liberat Israël de hostibus: postremo quod templum idolorū subuertit, & perierūt multa millia hominum qui illum illuserant. Natiuitas ista Samson, quæ per angelum annunciat, similitudinem habet primum prophetarum, qui natiuitatē Domini secundum carnē annunciauerunt: deinceps angeli etiam qui ad Mariam loquuntur, dicens: Maria, inuenisti gratiam ante cōspectum domini, & accepisti in vtero, & paries filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Hic enim saluū faciet populum suum à peccatis eorū. Samson autem interpretatur Sol. Sed quia & redemptor noster Sol appellatur, audi ipsum dominum Iesum per prophetam eo nomine vocitari: Orietur vobis Sol iustitiæ & sanitas in pennis eius. Verè enim hic Sol iustitiæ est, qui omnium credentium montes cælesti lumine clarificat. Hic verè Nazareus & sanctus Dei, in cuius similitudinem ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cum tēderet ad ministerium nuptiarū, leo rugiens occurrit ei. Sed quis primū erat in Samson obuium leonē necans, cum petendæ vxoris causā ad alienigenas tenderet, nisi Christus: qui Ecclesiam vocaturus de gentibus dicit: Gaudete, quia ego vici mundum? Quid sibi vult ex ore leonis occisi fauus extractus, nisi quia ut conspicimus leges ipsæ regni terreni, quæ aduersus Christum ante fremuerant, nunc iam perempta feritate dulcedini Euangelicæ prædicationis monumenta præbent? Item quid in semetipso expressit, quod paucos quidem dum viueret, interemit: destructo autem templo, hostes innumeros cum moreretur, occidit? Quia nimirum dominus ab elatione infidelitatis paucos cum viueret, plures verò cum templum sui corporis solueretur, extinxit, atque elatos ex gentibus, quos viuendo sustinuit, simul omnes moriendo prostrauit. Iam verò reliqua eius, quod ei mulier subdola caput raserit, & allophilis illudendum tradiderit, quod captiuat⁹ est, quod cecatus est, quod ad molam deputatus est, in his non Christus, sed illi figurantur qui solo tantummodo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur. Vir enim in nobis, sensus rationalis intelligitur. Caro autem quasi in typo mulieris accipitur. Si enim mu-

lieri, id est, carni nostræ blâdiente libidine vel E aliis malis operibus cōsenserim, gratia spiritus quæ Nazaræi crine significatur, nudati: expoliamur atque decipimur. Ita enim superbis & peccatoribus violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma, diabolus illudit. Sed quid est quod Samson ille ab allophilis captus, postquam oculos perdidit, ad molam deputatus est? Quia nimirum maligni spiritus postquam tentationum stimulis intus acciem contemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt. Quod si aliquando idem homo agēdo pœnitentiam redeat, illi velut coma reducitur: id est, gratia reflorescente reparatur ad virtutem. Deinde cupiditatis ac luxuriæ subuersis columnis, victores hostes deiicit, & reparato certamine in finem fortissimè à dæmonibus triumphabit.

Libri Iudicum finis.

Caput vnicum in librum Ruth.

Ruth 1.

Videamus nūc & Ruth. Habet enim ista typum Ecclesiæ. Primū quod alienigena est ex populo gentili. Quæ relicta patria & omnibus quæ illic erant, vadit in terram Israël. Et cum prohiberet eam socrus sua pergere secum, perseverabat, dicēs: Quocunque perrexeris, pergam; populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus: quæ te morientem terra susceperit, in ea moriar. Quæ vox sine dubio typum in illa fuisse Ecclesiæ manifestat. Sic enim Ecclesia ex gentibus ad Dominum cōvocata, relicta patria sua, quod est idololatria, & omīssa vniuersa cōuersione terrena, proficitur dominum Deum suum esse, in quem sancti crediderunt, & illuc se ituram ubi caro Christi post passionem ascendit, & ob eius nomen in hoc seculo pativēque ad mortem, & cum sanctorū populo, Patriarchis scilicet & Prophetis consociandam: de quorum societate quod sanctis ex stirpe Abrahamæ eminentibus consociaretur, Moyses in cantico ostendit, dicēs: Latamini gentes cum plebe eius, id est, qui ex gentibus estis credituri, cum illis qui primi electi sunt, æterna lætitia exultate. Ingressa autem Ruth cum socru sua in terram Israël, ob merita obsequiorum suorum providetur ut homini cōiungeretur ex Abrahamæ stirpe venienti. Et pri-

mū quidem huic quem ipsa propinquum magis esse credebatur, qui negat se posse illi nubere. Et recedente illo per testimonium decem maiorum Booz illi coniungitur, & ab ipsis decem senioribus viris benedicatur. Sed quod prius ille cognatus confitetur se eidem nubere non posse, hoc loco Ioannis Baptistæ figuram ostendi æstimamus, qui cum ipse à populo Israël Christus putaretur, & interrogaretur quis esset, non negavit, sed confessus est, dicens, Christum se non esse. Et persequerantibus his qui missi erant, & inquirentibus quis esset, respondit: Ego sum vox clamantis in deserto. & nouissimè confitetur ipse de Domino, dicens: Qui habet sponsam, sponsus est. Se autem amicum sponsi manifestat, cum adiecit, Amicus autem sponsi est, qui stat, & audit eum, & lætatur propter vocem sponsi. Hunc ergo Christum existimabant, quia Christum in die visitationis suæ venisse non intelligebant esse Ecclesiæ sponsum, qui prophetici esset vocibus ante promissus. Sed sicut ille propinquus negavit, & postea Ruth iungitur Booz, ita Christus qui verè sponsus Ecclesiæ est, quem omnium Prophetarum oracula cecinerant, dignatus est Ecclesiam assumere, & ex omnibus gentibus per totū orbem terrarum Deo patri innumeros populos offerre. Quod verò excalciet se cognatus ille, veterum consuetudo erat, ut si sponsa sponsum repudiare vellet, discalcietur ille, ut hoc esset signū repudiij. Proinde excalcari iubetur, ne ad Ecclesiam quasi sponsus calcatus accederet: hæc enim Christo seruabatur, qui sponsus erat. Decem autem maiorum natu benedictio, hoc ostendit, in nomine domini Iesu omnes esse gentes saluandas ac benedicendas. Iota enim apud Græcos decem significat, quæ prima littera nomen Domini Iesu summam perscribit. Quæ res, ut diximus, omnes gentes per ipsum saluandas esse ac benedicendas demonstrat. Ne dubitet ergo quisquam hæc ut dicta sunt, credere: cum videat vniuersa & ab initio figuris antecederibus præcucurrisse, & per aduentum Domini manifestata & adimpleta sic esse, & quæ supersunt hoc modo perficienda in veritate, consonantibus omnibus & vocibus & figuris sanctarum scripturarum, quæ adimpleuit is qui pollicitus est per filiū suum Iesum Christum Dominum regem & saluatorem nostrū: cum quo est illi honor & gloria in secula seculorum, Amen.

CAPITA LIBRI
PRIMI REGVM.

- 1 De natiuitate Samuelis.
- 2 De Propheta ad Heli destinato.
- 3 De arce captiuitate.
- 4 De sacrificio Samuelis, & lapide adiutorij.
- 5 De vnctione Saul regis.
- 6 De ieiunio indicto à Saule.
- 7 De Agag rege seruato.
- 8 De arreptione Saul à Spiritu nequam.
- 9 De Dauid & vnctione eius.
- 10 De certamine Dauid & Golia.
- 11 Vbi Saul ad Dauid procennum præputiis Philisti-

- A norum filia promittit connubium.
- 12 Vbi canens Dauid spiritum repellebat immundum à Saul.
- 13 Vbi misit Saul ad domum Dauid custodes vt interficeretur.
- 14 Vbi missi ad Dauid capiendum prophetare ceperunt.
- 15 Vbi Dauid ad Achimelech sacerdotem venit.
- 16 Vbi Dauid ad regem Achis fugit.
- 17 Vbi in spelunca Dauid Saulis chlamyde præcidit.
- 18 Vbi Dauid dormiente Saul hastam tulit.
- 19 Vbi Amalechitæ à Dauid superantur.
- 20 Vbi Pythonissam consuluit Saul.
- 21 Vbi occiditur Saul.

De natiuitate Samuelis,
CAPVT I.

1. Reg. 1.

OST librum Iudicum, sequitur Regum. Et aspice tempora, primò Iudicum postea Regum, sicut erit primò iudicium, postea regnum: in quibus quippe temporibus multis &

variis modis sacramenta Christi & Ecclesiæ reuelantur. Nam ab ipso exordio regum, commutatum sacerdotium in Samuelem reprobato Heli, & commutatum regnum in Dauid, reprobato Saule, exclamat prænunciari nouum sacerdotium, nouumq; regnum, reprobato veteri, quod umbra erat futuri in Domino Iesu Christo. Nónne ipse Dauid cum panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare, nisi solis sacerdotibus, in vna persona vtrumque futurum, id est, in vno Iesu Christo regnum & sacerdotium figurauit? Itaque ipsa Samuelis sacerdotis successio, nouum, vt prædictum est, sempiternumque sacerdotium præfigurabat, qui est Iesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. Mater quoque ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, & posteriori fecunditate lætata est, cuius etiam nomen, id est, Anna, gratia eius interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremò Dei gratiã significat, qua nobis Christus oritur: ipsam quoque Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fecunda in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in cantico suo prophetare videtur, nisi mutationem veteris Testamenti vel sacerdotij, in nouum Testamentum vel sacerdotem, qui est Christus. Nisi fortè quis dicat nihil Annam prophetasse, sed Deum tantummodò propter filium impetratum exultanti prædicatione laudasse. Quid ergo

B sibi vult quod ait, arcum potentium fecit infirmum, & infirmi accincti sunt virtute: pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, & fecunda in filiis infirmata est? Nunquid ipsa septem pepererat, quamuis sterilis fuerit? Vnicum habebat, quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit, siue sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares & duas feminas. Deinde in illo populo cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, dat virtutem regibus nostris, & exaltabit cornu Christi sui, vnde dicebat, si non prophetabat? Dicit ergo Ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fecunda. Dicit, quod tanto ante de se prophetatum per os huius piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo, &c. Interea Samuel erat ministrans in templo Dei, accinctus Ephoth. Porro filij Heli diuina sacrificia temerantes, peccabant coram Domino, & deridebant per eos multum sacrificiũ Dei. Vnde & Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Me miserum! & quidem coercuit, & quidem corripuit, sed lenitate & mansuetudine patris, non auctoritate & feritate pontificis. Quæ sententia discant sacerdotes, quomodo ipsi propter peccata filiorum, id est, propter scelera populi puniantur. Quæque etiam quamuis sancti sint, culpa tamen subditorum rei si non coerceant, reputantur.

De Propheta ad Heli destinato,
CAP. II.

VENIT autem quidam Propheta Dei ad Heli sacerdotem, & dixit ei: Hæc dicit Dominus, Nunquid non appetit reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Aegypto, T iiii

1. Reg. 2.

in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus E
tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascen-
deret ad altare meum, & adoleret mihi incen-
sum, & portaret Ephod coram me, & dedi
domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum
Israel? Quare ergo calce abiicisti victimam
meam, & munera mea quæ præcepi ut offer-
rentur in templo, & magis honorasti filios
tuos quàm me, ut comederetis primitias om-
nis sacrificij Israel populi mei? Propterea ait
Dominus Deus Israel: Loquens loquutus
sum, ut domus tua & domus patris tui mini-
straret in conspectu meo usque in sempiter-
num. Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc
à me, sed quicumque glorificauerit me, glo-
rificabo eum: qui autem contemnunt me, F
erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, & præci-
dam brachiū tuum, & brachium domus pa-
tris tui, ut non sit senex in domo tua, & vide-
bis Christum æmulum tuum in templo in v-
niuersis prosperis Israel. Quæ prophetia de
mutatione sacerdotij nō est in Samuele com-
pleta: sed in Domino Iesu Christo adumbra-
ta. Nam post Samuelem prophetam, postea
sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut
Sadoch & Abiathar regnante Dauid, & alij
deinceps antequam tempus veniret, ex quo
ista de sacrificio mutando per Christum effici
oportebat. Nam cum diceret, Loquens lo-
quutus sum, ut domus tua, & domus patris tui
ministraret in conspectu meo usque in semp-
iternum: nunc autem dicit Dominus, Absit
hoc à me, sed quicumque glorificauerit me,
glorificabo eum: qui autem contemnunt me,
erunt ignobiles: ecce isti sunt dies qui præ-
nunciati sunt, iam enim venerūt: nullus enim
sacerdos est secundum ordinem Aaron. Nam
& illud quod ibi sequitur, Suscitabo mihi sa-
cerdotem fidelē, de Christo noui Testamenti
vero sacerdote dicitur. Quod verò adiūgitur,
Et erit qui remanserit in domo tua, veniet ut
oretur pro eo: non propriè dicitur de domo
huius Heli, sed illius Aaron, de quo usque ad
aduentum Iesu Christi homines remanserūt.
De quo genere etiam huc usque non desunt H
qui veniant & conuertantur. De quibus alius
Propheta dixit: Reliquiæ saluæ fient. Vnde
& Apostolus, Sic ergo, inquit, & in hoc tem-
pore reliquiæ secundum electionem gratiæ
saluæ sunt. De talibus enim residuis bene in-
telligitur esse quod dictum est, Qui remanse-
rit in domo tua, veniet ut oreetur pro eo. Pro-
fecto qui credit in Christo, sicut temporibus
Apostolorum ex ipsa gente plurimi venerūt
& crediderunt. Neque nunc desunt, qui licet
rarissimè tamen credant, ut impleatur in his
quod hic homo Dei locutus est. Quod verò
continuo sequutus adiunxit, & offeret num-

Isa. 10.
Rom. 9.

munum argenteum, & tortam panis. Quid per
nummum argenteum, nisi oris confessio de-
signatur, quæ sit credentibus ad salutem? Ar-
gentum enim pro eloquio poni solet, Psal-
mista testante, ubi canitur: Eloquia Domini, Psal.
eloquia casta, argentum igne examinatum,
probatum terræ, purgatum septuplum. Sed
quod dicit iste qui venit, dimitte me obsecro
ad vnā partem sacerdotalem, ut comedam
buccellam panis; sacerdotalem partē corpus
Christi, id est, Ecclesiam dicit. Cuius plebis
ille sacerdos est, mediator Dei & hominum,
homo Christus Iesus. Cui plebi dicit Aposto-
lus Petrus, Plebs sancta, regale sacerdotium.
In hac parte sacerdotali postulat comedere
buccellam panis. Quibus verbis ipsum sacri-
ficiū Christianorum eleganter expressum
est, de quo dicit sacerdos ipse: Panis quē ego
dabo, caro mea est pro mūdi vita: ipsum utiq;
sacrificiū, non secundum ordinem Aaron,
sed secundum ordinem Melchisedech.

De arcæ captiuitate, C A P. III.

IGitur posteaquam hæc in figura mutatio-
nis veteris Testamenti à Propheta illo pro-
nunciata sunt ad Heli, offenso domino Israel,
instruxerunt aciem Philistæi contra Israel.
Tollunt autem Israelitæ arcam ad tuitionem
suam; captāque est ab hostibus arca, nec so-
lū ipsi victi sunt, & in fugā versi, imò etiam
magna strages facta est occisorum. Non nihil
tamen futurorū significat res gesta hæc. Pro-
pheticè enim arca illa ab alienigenis capta,
indicabat testamentum Dei transitorium ad
gentes. Quando enim nunciatum est Heli
sacerdoti captam fuisse arcam Domini, ceci-
dit de sella, & mortuus est. Transeunte arca
Domini ad gentes, periit atque interiit sacer-
dotium Iudæorum: duōque filij Heli corru-
erunt: quorum vnus vxor viduata, & mox in
partu mortua est, propter eandem perturba-
tionem. Quo euidenti signo præfiguratum
est, post extinctum sacerdotium Iudæorum
carnalem interiisse Synagogam, illi carnaliter
adherentem, prostratōque Heli de sella, pon-
tifices Iudæorum sedem habere vacuam, &
gloriam sacerdotij regniue extinctam. Sed
quid est quod dū posuissent Philistini arcam
Domini in templo Dagonis Dei sui, intraue-
runt templum, & inuenerunt Deū suum pro-
stratum, atque contrafractum caput eius, duasq;
manus abscissas? Statim enim ut testamētum
Domini peruenit in gentibus, confestim ido-
la, quæ deceptū possidebant orbem, destructa
sunt, omnisque error simulachrorum periit,
præsentiam Dei ferre non sustinens. Nam in
manibus Dagon, præcisus opus idololatriæ

1. Reg. 5.

amputatum, & in capite eius superbia diaboli A
abscissa significabatur, à quo initium peccati
fuit. Quod verò in limine, vt certum scilicet,
præfinitumque sui idololatria finem agno-
sceret. Limes enim finem itineris significat.
Etiam & illud ad magnam pertinet ædifica-
tionem & significationem, in ipsa ruina Dagon
Dei sui, atque fractura, quod dorsum illius so-
lùm inuenerunt, fractis eius omnibus mem-
bris. Dorsum quippe fugam significat: qui-
cumque enim fugiunt persequētibz dorsum
dant. Vnde & scriptum est de hostibus, quo-
niam pones eos dorsum. Vbi sunt enim ido-
la? perierunt, & si aliqua remanētia ab aliqui-
bus absconduntur, fugerunt. Quod autem
perculsi sunt in posteriora hi qui arcam Dei
captiuauerunt, hæc poena signum videtur:
quia si qui susceperint testamentum Dei, &
posteriora vitæ dilexerint, ex ipsis iustissimè
cruciabuntur; quæ sicut Apostolus ait, existi-
mare debent eadem sicut stercore. Qui enim
sic assumunt testamentum diuinum, vt in po-
steriora respicientes, veteri se vanitate non
exuant; similes sunt hostibus illis, qui arcam
testamenti captiuam iuxta idola sua posuerunt.
Et illa quidem vetera etiam nolentibus ca-
dunt; quia omnis caro scœnum, & claritas ho-
minis vtflos scœni. Aruit scœnum, & flos ceci-
dit; arca autem Domini manet in æternum,
secretum scilicet testamentum regnum cœ-
lorum, vbi est æternum Dei verbum. Vaccæ
autem illæ allophilorum arcam Dei gestan-
tes, fugam sanctorum renunciantium seculo
designauerunt, qui nullum delicti iugum tra-
xerunt. Nam sicut ille pignorum affectibus à
recto itinere minimè digressæ sunt; ita sancti
mundo renunciantes, parentele obtentu non
debent à bono proposito præpediri, sicut &
Moyses ait, Qui dicunt patri suo & matri,
nescio vos, & fratribz suis, ignoro illos, &
nescierunt filios suos: hi testamentum Dei, &
præcepta eius seruauerunt. Iudicia tua, Iacob,
& legem tuam ô Israel. Ille enim scire Deum
familiarius appetit, qui pro amore pietatis
eius nescire desiderat quodcumque carnali-
ter sciuit.

De sacrificio Samuelis & lapide adiutorij,
CAP. IIII.

Samuel autem post mortem Heli regebat
Israel. Congregato autem omni populo,
exclamauit ad Dominum pro Israel, & exau-
diuit eum. Et cum offerret holocaustum, ac-
cedentibus alienigenis ad pugnam contra
populum Dei, intonuit super eos Dominus,
& confusi sunt, & offenderunt coram Israel,
atque superati sunt. Tunc assumpsit Samuel

lapidem vnum, & posuit eum inter Masphat
& inter Siceleth: quod interpretes septuagin-
ta transtulerunt, Masphat nouam & veterem,
& vocauit nomen eius, Lapis adiutorij; & di-
xit: Vsq̃ue ad huc auxiliatus est nobis Deus?
Masphat interpretatur intentio. Lapis ille ad-
iutorij medietas est Saluatoris, per quem
transeundū est à Masphat vetere ad nouam,
id est, ab intentione quæ expectabatur in car-
nali regno, quo erat beatitudo falsa carnalis,
ad intentionem, quæ per nouum Testamen-
tum expectatur in regno cœlorum, vbi est
beatitudo verissima spiritalis; qua quoniam
nihil est melius, huc vsque auxiliatur Deus.
Iste Samuel inuocato nomine Domini, exau-
ditus est, & in tempore messis pluuiam impe-
trauit. Pluuia enim in sanctis scripturis, verba
sunt Euangelij siue legis; sicut & Moyses di-
cit, Expectetur sicut pluuia eloquium meum,
& descendant sicut ros verba mea. Hanc igitur
pluuiam dedit mūdo Christus in tempore
messis, id est, quando gentes colligi oportebat,
vt sicut frumentum in horreis; sic intra
Ecclesiæ sinum congregarentur. Iudicauit
autem Samuel Israel omnibus diebus vitæ
sue, fueruntq; vsque ad eum iudices & prin-
cipes super Israel. Porro filij Samuel declina-
uerunt post auaritiam, & accipiebāt munera:
& tam iniqui iudices extiterunt, vt populus
nequaquam eos ferens, regem sibi in simili-
tudinem cæterarum gentium postularent.

De anctione Saulis Regis,
CAP. V.

Quibus dedit Deus Saül regem, vngi-
tūque iubente Domino, prior à Pro-
pheta in regnum; qui & ipse quidem in id
quod vnctus est, imaginem Christi portauit.
Vnde & beatus Dauid, qui & ipse Christus
nuncupatus est, ait ad eum qui se finxerat Saül
occidisse. Quomodo non timuisti manum
tuam iniicere in Christum Domini? Hinc est
quod ab humero sursum Saül supereminebat
omnibus, quia caput nostrū sursum est, quod
est Christus. In id autem quod reprobatus,
postea & reiectus est, succedente in regno
Dauid, populi vt prædictum est Israel perso-
nam gestauit. Qui populus regnum adeptum
erat, amissurus, Christo Domino nostro per
nouum Testamentum non carnaliter, sed spi-
ritualiter regnāturo.

De ieiunio indicto à Saule, CAP. VI.

Iste autem Saul dum peregeret dimicatu-
rus aduersus Philistæum, indixit toto exer-
citu ieiunium, quousque reuerterentur à

2. Reg. 10.

2. Reg. 40.
1. Petr. 1.

Deut. 33.

1. Reg. 6.

Deut. 32.

1. Reg. 8.

1. Reg. 9.

1. Reg. 11.

1. Reg. 14.

prælio. Sed Ionathas filius eius, videns super faciem agri mel, extendit summitatem virgæ, & intinxit in fauam mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi eius. Non utique ad videndum illuminati sunt oculi eius qui antea videbat, sed ad discernendum, quia vetita tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut & Adam, fecit illum attentum reddiditque confusum. Quo facto admonetur ut omnes illecebras voluptatum in seculo debeat contemnere is qui Deo nititur militare. Non enim potest contra allophilos spirituales, id est, aduersus principes tenebrarum, viribus animisq; concurrere, qui adhuc huius mundi negligit dulcedinem declinare. Mel enim distillant labia meretricis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur iuxta mysticos intellectus hunc gustasse Ionatham, & sorte deprehensum vix precibus populi liberatum.

De Agag Rege seruato, CAP. VII.

1. Reg. 15.

Init iterum Saul prælium aduersus Amalech, interfectisque cunctis hostibus, percit Agag regi, nec voluit disperdere omnia iuxta præceptum Domini, irasciturque ei Dominus. Veniens autem Samuel sumpsit gladium, & in frustra concidit Agag. Quando legunt quidam in scripturis, quod sancti nulli hostium parcunt, efficiunturque crudeles & humanum sanguinem sitiētes, dicunt quia & iusti ita percusserunt hostes, ut non relinqueretur ab his qui saluus fieret: & nō intelligunt in his verbis obumbrari mysteria, & hoc magis nobis indicari, ut pugnātes aduersus vitia, nullum penitus ex his relinquere debeamus, sed omnia interimere. Nam si pepercerimus, reputatur nobis in culpam, sicut reputatum est Saul, qui viuum seruauit regem Amalech. Quomodo enim quisque iustus manebit, si adhuc aliquid peccati in semetipso seruauerit, sicut Saul? At verō sancti in figura Samuelis ita seuiunt super hostes suos, id est, super vitia peccatorum, ut non permittant relinqui aliquod peccatum impunitum.

De arreptione Saul à Spiritu nequam, CAP. VIII.

1. Reg. 16.

Igitur recedente à Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à Domino, irruerātque in eo spiritus Domini malignus. Si Domini, cur malus? Si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia: Et in Deo potestas iusta, & in diabolo voluntas iniusta. Nam idem spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem spiritus Domini per acceptam iustif-

E simam potestatem. Inde ergo spiritus Domini appellatus est diabolus, propter ministeriū: quia omnibus etiam spiritibus malis bene vritur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel ad emendationem vel ad probationem. Et quamuis malignitas à Domino non sit, potestas tamen nisi à Deo non est, sicut & alibi dictum est. Etiam sopor Domini occupauerat milites eiusdem Saul, cum David hastam & scipum abstulisset à capite dormientis. Non quia sopor tunc in Domino erat, ut ipse dormiret: sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne David serui eius in eo loco præsentia sentiretur. **F** Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul quod eum pati iudex omnipotentissimus iudicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei: creatura verò qua conditus erat & potestate, quam non sua, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat.

De David & vnctione eius, CAP. IX.

Itaque Saule propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuelem ad Isai, & sumpto cornu olei, vnxit in regem David. Sed videamus unde David propheticè Christum significauerit. David enim interpretatur Manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius Leone illo de tribu Iuda, qui vincit mundum? Et quid desiderabilius illo de quo dicitur, Veniet desideratus cunctis gentibus? Vngitur iste David in regem, futurum denunciātes per vnctionem illam Christum: Christ⁹ enim à charismate appellatur. David ab officio pastoralis pecorum, ad hominum regnum trāsfertur. Noster autem David ipse Iesus, ab ouibus Iudaicæ plebis ablatus, in regnum gentium trāslatus est. In Iudaica enim plebe non est modò Christus. Ablatus est inde: nunc gentium greges pascit. Erat autem David in canticis musicis eruditus. Diuersorum enim sonorum rationabilis moderat⁹q; concentus concordie varietate, compactam ordinatæ Ecclesiæ insinuat vnitatem. Quæ variis modis quotidie resonat, & suauitate mystica modulatur. Ille adhuc puer in cythara suauiter imò fortiter canens, malignum spiritum qui operabatur in Saule compescuit, non quod cytharæ illius tanta virtus erat, sed figura crucis Christi, quæ de ligno & extensione neruorum mysticè gerebatur, ipsaque passio cantabatur, iam tunc spiritum demonis opprimebat. Leonem quoque & vrsū idem David necauit, vrsū videlicet diabolum, leonem Antichristum: Alterum nunc ho-

minibus latenter insidiantem: alterum in posterum manifestissimè saeuientem.

De certamine David & Goliath,
CAP. X.

Iste David in praelio gygantem superauit, cum aduersus populum Dei alienigenæ dimicaret. Prouocauit superbiam humilitatem, prouocauit diabolus Christum. Accepit arma bellica sanctus David, ut aduersus Goliath procederet. Hæc arma per artem & paruam staturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, & accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali. His armatus processit & vicit. Hoc quid ille David: Sed si mysteria perscrutemur, in David Christus intelligitur: qui tempus reuelationis noui Testamenti inlinuendæ & commendandæ gratiæ prouidens, arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta legis, quæ non sunt imposita gentibus. Deposuit quæ non obseruamus: quia in veteri lege & legimus & non obseruamus: sed tamen ad aliquam significationem præmissa & posita intelligimus. Denique hæc arma deposuit, tanquam onera sacramentorum veteris legis, & ipsam legem accepit. Quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo quinque illos lapides de flumine, id est de seculo. Labitur enim mortale seculum, & præterfuit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquā in populo illo. Primo lapides erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, transibant super fluuios. Sed quid fecit David, ut lex ipsa utilis esset? Accepit gratiam, quæ legem implere posset. Lex enim sine gratia impleri non potest: plenitudo enim legis charitas. Quia ergo gratia fecit impleri legem, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non quærit accipere, sed satagit dare. Hoc mater gratis dat, & contristatur si desit qui accipiat. Quomodo ergo ostendit David legem sine gratia operari non posse, nisi cum illos lapides quinque, quibus significabatur lex in libris quinque, quos cum iungere voluit gratiæ, posuit in vase pastorali, quo lac mulgere consueuerat? His armatus processit aduersus Goliath superbum, se iactantem, & de se præsumentem. Tulit vnum lapidem & deiecit diabolus: in fronte percussit, & cecidit, ex eo loco corporis ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, vnum misit. Quinque libri lecti sunt, sed vnus vicit: plenitudo enim legis charitas, ut ait Apostolus. Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare unitatem spiritus in vinculo pacis.

A Deinde illo percusso atque deiecto, gladium eius abstulit, & deinde caput illi abscidit. Et hoc facit noster David. Deiecit diabolus de suis, quando credunt maligni eius, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, conuertunt linguas suas contra diabolus, & sic Goliath de gladio suo caput inciditur.

De Saule promittente filiam suam Davidi in coniugium, pro centum præputiis Philistinorum,
CAP. XI.

Interea victoria David animus Saul regis offendit, indignantis quod sibi in mille, & David in decem millia conclamantium publicæ gratulationis ora insonarent, hinc inuidia Saulis, & semen odiorum aduersus David. Quem dissimulator callidus, ut sine insidiis suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filia suæ nuptiis alligari, si centum sibi allophilorum præputia victor offerret. Pro quibus centum, ducenta dedit. Et unde creditur regio petire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo. Ita & Iudæi dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur: per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quod verò David alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filia Saul nuptiis hæsit, significabat quod Christus non prius Synagogam connubio suo sponderet, nisi antea gloriosus in gentibus fieret. Prius enim in nationibus resecauit carnis pollutionem, & postea copulatus est Synagoge. Postquam enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet. Dupla autem, id est, ducenta præputia attulit, siue pro Iudæis & gentibus adquisitis, siue quia maior est numerus acquisitionis populi gentium, quam credentium Iudæorum.

De Davide spiritum immundum à Saule per pulsam cytharæ eicientem, CAP. XII.

A Vxit deinde odium Saul aduersus David, in tantum ut rex ad medelam sui spiritus David de more psallentem iaculo conaretur configere. Sed quid est quod dum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa David cythara eius vesaniæ mitigabat? Per Saulem enim Iudæorum elatio, per David autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu attripitur, David canente eius vesania temperatur: quia cum sensus Iudæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentes eorum quasi dulcedine cytharæ locutionis Evangelicæ tranquillitate reuocentur.

De missis à Saule ad interficiendum David,
CAP. XIII.

Idem.

Misit Saul custodes ad domum David, ut custodirent eum, & interficeretur. Abscessit autem David nocte, & fugit atque saluatus est. Cumque venissent nuncij Saul, inuenerunt statuam in lecto David positam, & pellem pilosam caprarum ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc significet: quod miserit Saul ad custodiendam domum David, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Crucifixus enim Christus, & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam misit regnum Iudeorum, quando custodes adhibiti sunt sepulchro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mendacium praevaleret custodum; qui corrupti sunt ut dicerent, quia dormientibus nobis venerunt discipuli eius & abstulerunt eum. Hoc est itaque velle Christum interficere, nomen resurrectionis eius extinguere: ut mendacium Euangelio preferretur. Sed sicut illud non valuit Saul ut interficeret David: sic nec hoc potuit regnum Iudeorum efficere, ut memoriam Christi deleteret. Isti autem qui de Saul virtute, id est, de regno Iudeorum in Christum presumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tanquam in statuam. Et haec eis visus erat agnus: quia in quem peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

Matth. 28.

De missis ad capiendum David, qui prophetauerunt,
CAP. XIII.

1. Reg. 19.

Igitur David regiae manus ictum euitans, eiusque persecutionem declinans fugit, venitque ad Samuelem. Et misit Saul nuncios qui apprehenderent David. Samuel autem erat inter prophetas & ceterum prophetarum, qui illo tempore prophetabant. Nuncij autem qui missi sunt, accepto eiusdem spiritu prophetarunt. Missisque aliis hoc contigit, & tertiis nihilominus. Postea vero cum & ipse Saul venisset, factus est super eum spiritus Dei & ambulabat ingrediens, & prophetabat. Queritur autem quomodo & illi cum missi essent ad tenendum hominem, & ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerunt. Et Saul ipse qui miserat, veniens & ipse sangui-

Enem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum & prophetare. Quantum enim ad litteram attinet, non est mirum hominem reprobum ad monumentum transitoriè prophetasse: dum etiam multi similes prophetiae donum legantur habuisse, sicut Balaam ille reprobus, quem non tacet scriptura iudicio diuino esse damnatum, sed tamen prophetiam habebat. Nec illa verba parum attestantur huic sententiae, quæ in Euangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die: Domine, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Quibus tamen dicturus est, Non noui vos; discedite à me operarij iniquitatis. Mysticè autem exemplum huius Saul nunciorumque eius in hac sententia, figurat nonnullos haereticos, qui aliquid boni de muneribus sancti Spiritus habent, sicut testamenta legis & Euangelij, sicut baptismi sacramentum: qui cum ad Ecclesiam Catholicam veniunt, non est in eis vlllo modo violandum aut quasi non habeant tradendum: sed tamen eos non ideo debere salutem confiteri: quia non improbamus quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos cognoscere vnitatem & societatem in vinculo charitatis, sine qua omnino quicquid habere potuerint, quauis sanctum sit atque venerandum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti præmio vitæ aeternæ, quanto illis donis non bene vti sunt quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperunt. Item exemplum atque imago huius Saul nunciorumque eius in hoc loco, Iudeorum non incongruè gestat personam, qui dum aduersari cupiunt Christo, habent in ore sacramenta legis & prophetarum ad testimonium Christi, & cum Ecclesia, quasi cum prophetis de scripturis disputant, sicut illi cum prophetis vaticinabant.

1. Pet. 2.

Matth. 7.

1. Reg.

De aduentu David ad Achimelech sacerdotem,
CAP. XV.

Surrexit itaque David iterum, & fugit in illa die à facie Saul, venitque ad sacerdotem Achimelech: à quo & gladium Goliæ sustulit, & panes propositionis accepit. Quæ res sacerdoti mortem attulit, & animam aduersionem religiosæ intulit ciuitati. Hæc itaque gestorum fides est: sed quantum ad sacramentum prophetiae pertinet, in Christo Domino nostro impletum est. Qui positus in carne dum infestationem declinaret Iudaicam, ad Apostolos transiit. Cum quibus & desideratum sibi cibum sumpsit: desiderio enim desiderauit manducare Pascha. Ex quibus Goliæ, id est, diaboli arma sustulit: fortis enim spolia ipse diripuit.

1. Cor. 5.

diripuit. His ergo à quibus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus & mortē. Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo volunt piē vivere, persecutionem patiuntur. Et Dominus ait: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. In Doeck autem Idumæo, Iudæi proditoris persona consistit: per quem ita operatus est Zabulus, ut eius prodicione facta in Christo, postea persecutionem Ecclesia pateretur: & occiderentur quamplurimi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutiones grauissimas perferrent.

De Davidis fuga ad Regem Achis
CAP. XVI.

INterea David cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria eius sibi fuisset commemorata, ne per liuorem rex ad quem confugerat aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam: & quasi furore correptus, mutauit os suum; defluebantque saluæ in barbam eius, collabebaturque in manibus eorum, & procedebat ad ostia portæ. Et dixit Achis rex: Quid huc mihi adduxistis istum? Nunquid deerant nobis furiosi? Et sic eum dimisit. Achis interpretatur, quomodo est? per quod significatur ignorantia & verbum mirantis & non agnoscentis. Quod in gente Iudæorum impletum est, qui dum viderent Christum, non agnouerunt; coram quibus mutauit os suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta legis carnalia, erat sacrificium secundum ordinem Aaron. Postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Mutauit ergo os suum in sacerdotio, mutauit in præceptis, dans aliud testamentum euacuata carnali operatione, atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt. Et procedebat ad ostium portæ, hoc est, humiliabat se: hoc est enim procedere usque ad ostium fidei nostræ. Ostium enim portæ, initium est fidei. Inde incipit Ecclesia, & peruenit usque ad speciem: ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui, cum eum facie ad faciem videre cœperit. Quod verò in illo quasi furore saluæ decurrebant super barbam eius, Apostolus hæc aperit, dicens: Iudæi signa petunt: & Græci sapientiā querunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis verò vocatis Iudæis & Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Saluæ enim significant stultitiam & infirmitatem. Sed quod stultum est Dei, for-

tius est hominibus. Non tanquam saluæ ostendant: sed attende quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in saluæ infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ: & quod forinsecus infirmabatur, tanquam in saluæ apparebat: intus autem diuina virtus tanquam barba tegebatur.

De Davide qui in spelunca chlamydem Saulis præcidit, CAP. XVII.

DEhinc in cremo Engaddi cum persequendum David Saul appeteret, ingressus est David in speluncam, & ibi latebat. Sic rex improuis ex ceptus insidiis, quod innocuo moliebatur, inciderat. Scriptum est enim: Qui fodit foueam proximo suo, ipse incidit in eam. David autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidit; sed pro testimonio facti, orā chlamydis regis abstulit: cum facilius esset exceptum insidiis aduersarium perdere, magis quam fallere. Quid ergo est quod iste fugiens à facie Saul, in spelunca latuit: nisi ut occultaretur, & non inueniretur? Quid est contegi spelunca, nisi cōtegi terra? Qui enim fugit in speluncam, terra tegitur ne videatur. Portabat autē terram Iesus, id est, carnē quam acceperat de terra: & in ea se occultabat, ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non inuenerunt? Quia spelunca se tlexerat, id est, carnis infirmitatē oculis obiciebat: & maiestatem diuinitatis, corporis tegmine tanquam speluncā abditō occultabat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem. Nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine: quia nec teneri potuit nisi in homine. Opposuit ergo malē querentibus terram, seruauit bene querentibus vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam à facie Saul: quia passus est, usque adeo se occultans Iudæis ut moreretur. Sed quare usque ad mortē voluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in spelunca? Etenim spelunca inferior terræ pars potest accipi. Et certē manifestum est, & notum omnibus, corpus eius in monumento positum esse, quod erat excisum de petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit noster David à facie Saul. Tam diu enim persecuti sunt illum Iudæi, quoad usque poneretur in spelunca. Sed quid est quod persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur, nisi quod Iudæi in Christum conceptā mentis malitiam, quasi odorem foetidum emisissent? Et cogitata apud se noxia, factis deterioribus dum

Christum perimunt, ostenderunt. Sed tamen E
 Dauid Saullem occidere noluit, & cum eum
 in abdito occultatus antro haberet in pote-
 statē, referuare potius quā occidere maluit:
 ita & Christus dum esset in spelunca carnis,
 persecutorem populum in potestate habuit,
 & non occidit. Scriptum enim erat de eis per
 prophetā: Ne occideris eos. Tantū deniq;
 Dauid summatē chlamydis eius silenter ab-
 scidit, vt ostenderet prophetia, Christum Iu-
 dæos non occidisse: sed eis tantū regni gloriā
 abstulisse: sicq; eos persecutione suauacuos
 sede vel imperio reliquisse. Chlamydis enim
 abscessio, regni est adeptio. Hoc etiam alio
 loco idem Saul cum per inobedientiam pec-
 casset, ostēdit. Nam cum veniam precaretur,
 1. Reg. 15. rogarētque Samuelem vt reuerteretur cum
 illo, ad placandum Deum, & noluisse, sed
 conuertens faciem suam abiret, tenuit Saul
 pinnulam vestimenti eius, & dirupit eam. Et
 dixit ad eum Samuel: Dirupit Dominus re-
 gnum Israel de manu tua hodie: & dabit illud
 proximo tuo, & diuidetur Israel in duos po-
 pulos. Ergo Israel persona figuram tenebat
 populi: qui populus amissurus erat regnum,
 dum persequitur Christum.

De Dauid qui dormienti Sauli hastam tulit,
 CAP. XVIII.

1. Reg. 16.

QUod consequenter iterum demonstra-
 tum est, quando idem Dauid fugiens à
 facie Saul ingressus est in castra regis. Cum-
 que eum dormientem inuenisset, non per-
 cussit, non occidit; sed solam lanceam quæ
 erat ad caput eius & lenticulam sustulit, dor-
 mientibusque cunctis egressus castris, transi-
 uit in cacumen montis. Quid est hoc? Perse-
 quebantur Iudæi Christum; sed persequen-
 do dormiebant; quia non vigilabant corde.
 Duritia enim cordis, obdormitio est. Dor-
 miunt in vitam veterem, non euigilant in
 nouam. Venit Christus, non eos occidit; sed
 tulit ab eis scyphum aquæ, id est gratiam le-
 gis. Tulit & sceptrum regale, regni scilicet
 potestatem, quam pro magno habebant, &
 vnde se protegebant temporaliter, & quam
 aduersus Deum per incredulitatem gere-
 bant. Deinde Dauid noster de castris eorum
 egressus, transcendit in altitudinem montis
 cælorum.

De Amalechitis à Davide superatis,
 CAP. XIX.

1. Reg. 30.

INterea fugiens Dauid dum pergeret cum
 Achis rege Philistinorum in prælium ad-
 uersus Israel, insurgentes Amalechitæ irru-

runt in Siceleg: & succedentes eam, captiuæ-
 runt omnia quæ erant Dauid & puerorum
 eius. Reuersus ergo Dauid ad persequendos
 Amalechitas, inuenit Aegyptium puerum
 laceffentem, quem Amalechitæ ægrotum in
 itinere reliquerant. Hunc autem Dauid in-
 uentum cibo refecit, ducēque sui itineris
 fecit. Sicque Amalechitam persequitur, epu-
 lantēque reperit, & funditus extinguit. Quid
 est enim quod Aegyptius Amalechitæ puer
 in itinere lassatur: nisi quod amator præsen-
 tis seculi, peccati sui nigredine opertus, sæpe
 ab eodem seculo infirmus despectusque re-
 linquitur; vt cum eo nequaquam currere va-
 leat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed
 hunc Dauid inuenit: quia redemptor noster
 veraciter manu fortis, nonnūquam quos de-
 spectos à mundi gloria reperit, suo amore
 conuertit. Cibo pascit, quia verbis scientia re-
 facit. Ducem itineris eligit, quia suum etiam
 prædicatorem facit. Et qui Amalechitam se-
 qui non valuit, dux Dauid efficitur: quia is
 quem indignum mundus deseruit, non so-
 lum conuersus in suam mentem Deum reci-
 pit, sed prædicando hunc etiam vsque ad alie-
 na corda perducit. Quo videlicet duce, Da-
 uid Amalechitam conuiuantem inuenit &
 extinguit: quia ipse Christus prædicantibus
 mundi lætitiā destruit, quos mundus comi-
 tes habere despexit.

De Pytonissa à Saule consulta,

CAP. XX.

POST mortem autem Samuelis, congrega-
 ti sunt Philistini contra Israel. Consuluit-
 que Saul Dominū, & non respondit ei. Quæ-
 siuit autem Saul Pytonissam, quæ suscitaret
 illi Samuelem. Statimq; suscitatus ait ad eum:
 Quare inquietasti me, vt suscitarer? &c.
 Quæritur secundum historiam, vtrum Pyto-
 nissa ipsū prophetā de inferno euocauerit,
 an aliquam imaginariam illusionem fallacia
 dæmonum factam. De qua quæstione beatæ
 memoriæ Augustinus Episcopus, Simplicia-
 no Mediolanensi Episcopo ita scripsit: In-
 quiris, inquam, vtrum potuerit malignus spi-
 ritus excitare animam iusti, & tanquam de
 abditis mortuorum repagulis vel receptacu-
 lis euocare, ita vt videretur & loqueretur cū
 Saul. Nōne magis mirandum est, quod sa-
 tanas ipsū dominum assumpsit, & consti-
 tuit super pinnā templi? Quolibet enim mo-
 do fecerit, factum est: ita vt Samuel excitare-
 tur, similiter lateret, nisi fortē quis dixerit faci-
 liorem diabolo fuisse licetiam ad Dominū
 viuū vnde voluit assumēdum, & ubi voluit
 constituendum, quā ad Samuelis spiritum

defuncti suis sedibus excitandum. Quod si illud in Euangelio nos ideo non conturbat, quia Dominus voluit atque permittit, nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudæis quamquam peruersis atque immundis & facta diaboli facientibus, & teneri se & vinciri & illudi, & crucifigi atque interfici passus est: ita non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse ut non inuitus nec dominante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pytonissam illam & Saulem latebat, spiritus prophetae sancti se ostenderit aspectibus regis diuina eum sententia percussurus. Quamquam in hoc facto potest adesse illius facilius intellectus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum requie sua credamus; sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam. Quam propterea scriptura Samuelis appellat: quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sic omnia quæ pinguntur atque finguntur earum rerum quarum imagines sunt nominibus appellantur, propriumque nomen incunctanter adhibetur: & dicitur, ille Cicero, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector. Hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint quam pictæ imagines. Vnde & Cherubin cum sint caelestes virtutes, ficti tamen ex metallo quod imperauit Deus super Arcam fieri Testamenti magnæ rei significandæ gratiâ, non aliud quam Cherubin illa quoque figmenta vocabantur. Item dum quisque videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, sed vidi Augustinum; cum eo tempore quo aliquid tale aliquis vidit, ignoraret hoc Augustinus, usque adeo manifestum est non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharaon spicas se dixit vidisse in somnis & boues, non spicarum aut bouum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum quarum imagines sunt, easdem imagines appellari: non mirum est quod scriptura dicit Samuelem visum, etiam si fortè Samuelis imago apparuit, ficto machinamento eius qui transfiguratur se in Angelum lucis, & ministros suos tubornat, velut ministros iustitiæ. Iam verò si illud, inquit, mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt potest & illud mirum videri, quomodo demones agnouerunt Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus etiam infirmos inferosque spiritus aliqua vera cognoscere, temporalia duntaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facile est & non incongruum ut omnipotens & iustus ad eorum poenam quibus ista prædicantur, ut

A malum quod eis imminet, antequam veniat prænoscento patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quod audiunt ab Angelis, prænuncient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel iubet vel finit. Vnde etiam spiritus Pytonis in actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscent isti tamen fallacias, & verum quod potuerunt non docendi magis quam decipiendi sine pronunciant. Et forte hoc est quod cum illa imago Samuelis Saulem prædicaret moriturum, dixit etiam esse secum futurum, quod utique falsum est. Magno quippe intervallo post mortem separari bonos à malis in Euangelio legimus, cum inter superbum illum diuitem, qui iam apud inferos tormenta patiebatur, & illum qui ad eius ianuam vicerosus iacuerat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. Aut si propterea Samuel ei dixit, Mecum eris, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod utique homo fuerit, & vterque mori potuerit, iamque mortuus viuo mortem prænunciabat. Secundum vtrumque igitur intellectum habere exitum hanc lectionem, qui non sit contra fidem, video. Nisi fortè profundiori inquisitione inueniatur ad liquidum posse animam humanam cum ex hac vita migraverit, magicis carminibus euocari, & viuorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed & agnosci. Et si potest, vtrum etiam iusti anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus mysteriis summæ legi obtemperans, ut si fieri non posse claruerit, ut non vterque sensus in huius scripturæ tractationem admittatur: sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam siue illud fieri possit, siue non possit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis sensibus humanis multiformis inuigilat: pedetentim quidem ne inquisitionibus diligentioribus præscribamur, sed potius existimemus tale aliquid factum maligno spiritu Pytonissæ illius ministerio, quâdiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur. Hæc sunt quæ tunc de Pytonissâ & Samuele scripsit beatissimus Augustinus.

De occisione Saulis, CAP. XXI.

Igitur exorto prælio, percusserunt Philistæi Israel plagam magnam, corrueruntque in præ-

lio Saul & Ionathas. Quos denique pius propheta figuraliter deslet, qui cum potentes essent, & temper hostibus prævalerent, fauciati illico ac vulnerati in medio prælio corruerunt. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in

E medio pugnae: hoc etiam modo pium Christianorum genus deslet eos qui pugnantes cum daemonibus labuntur in seculo quod est lubricum: Gelboe enim montes, interpretantur lubrici montes.

CAPITA LIBRI SECUNDI REGVM.

1. Vbi admonetur Dauid ne templum construat.
2. De peccato Dauid & Bersabee.

Dauid templum construere prohibetur,
CAPVT I.

1. Reg. 7.

OST mortem itaque Saul, vngitur Dauid in regno, transferturque arcam testamenti in ciuitatem suam. Qui cum vellet templum Domini edificare, admonetur per Prophetam à Domino, ita: Non tu edificabis mihi domum, quia vir sanguinum es. Quid est igitur quod erga exteriora bella laboranti Dauid interdictur, ne domus Dei ab eo edificetur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in eius habitatione construimur, Paulo attestante, qui ait: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Sed vir sanguinum templum Dei edificare prohibetur, quia qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, ut instruere spiritualiter Ecclesiam non presumat; quia nequaquam pure maculam in membro considerat oculus, quem pulvis grauat, & superiectas fordes tangere non valet manus, quæ lutum tenet.

1. Cor. 3.

De peccato Dauid & Bersabee,
CAP. II.

1. Reg. 11.

Nunc quid de peccato Dauid prophetia signauerit, quanta possumus breuitate perstringamus. Nomina quippe ipsa interpretata satis ostendunt quid etiam hoc factum præfigurauerit. Dauid, ut diximus, interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Bersabee interpretatur puteus satietatis, siue puteus septimus. Quamlibet autem harum nominis eius interpretationem in id quod dicere intendimus, assumamus, satis congruit. Nam in Cantico Canticorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo septenarij numeri nomen in Spiritus sancti significatione coniungitur, propter rationem Pentecostes; quo die de cælo missus Spiritus sanctus descendit. Ad quadraginta nouem

Cantic. 4.

F autem, quod est septies septem, vnum additur, quo vnitas commendatur. In hac ratione viuunt Apostolica illa sententia, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spiritali, hoc est, septenario, facta est Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quam qui biberit, non sitiet in eternum. Iam verò qui fuerit maritus eius, quid aliud quam diabolus nominis eius interpretatio significat? Huius erant pessimo coniugio deligati omnes quos gratia Dei liberat, ut Ecclesia sine macula & ruga saluatori proprio copuletur. Vrias namque interpretatur lux mea Dei. Ethius autem abscissus, siue quod in veritate non stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbiæ merito abscissus est, siue quod cadendo veris viribus perditis, transfigurat se in Angelum lucis, audens dicere, lux mea Dei est. Ergo iste quidem Dauid secleratè grauitèrque peccauit. Quod scelus eius, etiam per Prophetam Deus arguit increpando, & ipse abluit pœnitendo. Veruntamen ille desiderabilis omnibus gētibus, quasi in solarium deambulans, quia in Sole posuit tabernaculum suum, adamauit Ecclesiam super teetum se lauantes, id est, mundantes à fordibus seculi, & domum luteam spirituali contemplatione transcendente atque calcantem. Et inchoata cum illa primæ conuentionis notitia, postea ab ea penitus separatam diabolus occidit, eamque sibi perpetuo conubio copulauit. O detrimus ergo peccatum, sed prophetiam non extinguamus. Amemus ipsum Dauid quantum amandus est, qui nos à Diabolo per misericordiā liberauit. Amemus & istum Dauid, qui tam graue in se vulnus iniquitatis, pœnitentiæ & humilitatis confessione sanauit. Sed fortasse quis dicat si Dauid imaginem Christi gerebat, quomodo multas vxores & concubinas habuisse scribitur; cum has res Christus & horrescat & damnet? Hoc enim per figuram fiebat. Multæ enim vxores Dauid, multarum gentium &

Epist.

1. Cor. 4.

2. Reg.

nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Christi consortio iungentur. Concubinae vero eius, significant hæreticorum Ecclesias, quæ sub Christiani nominis titulo manere se gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra sectantur Christum, non coniuges, sed concubinae vocantur. Denique nunc reges si plures habeant uxores vel concubinas, crimen est; quia iam transierunt figuræ, pro quibus vxorum vel concubinarum venia concedebatur. At nunc, quia figuræ transierunt, venia nulla datur.

De Absalone, CAP. III.

2. Reg. 15.

2. Reg. 15.

Illud verò quid significet, quod parricida filius Absalon patrem insequens, primò pater eius declinans fugit ante faciem eius securus de victoria: quia sciebat impiū perire. Quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum parricidæ. Scribitur enim fugisse Dauid à facie bellantis aduersum se filij. Et quoniam scriptum est, de populo Iudæorum, Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Filius vero eius impius significat tropicè, eundem populum Iudaicum, qui eum tradidit. Absalon autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in historia, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspicunt Absalon, esse Hierusalem, quæ etiam & ipsa pax interpretatur, à cuius facie Christus fugit, quando eam patiendo deferens in gentibus per fidem successit. Alij Absalon Iudam traditorem intelligunt, quem tanta, & tam miranda patientia Christus pertulit, tanquam bonum, cum eius cogitationes non ignoraret, & cum quo habuit cōuiuium, in quo corporis & sanguinis sui futurum discipulis mysterium commendauit & tradidit. Quod denique in ipsa traditione osculum accepit, bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo, quam ille tam sceleratæ cogitationis interno bello vastaret. Et ideo Absalon patris pax dicitur: quia pater habuit pacem quam ille non habuit.

De Dauid aquam sibi afferri iubente, & de cisterna Bethleem, CAP. IIII.

2. Reg. 15.

Item ipse Dauid in prælio Philistinorum cum sitiens conuerfaretur in bello, & aquam quæretet: Quis mihi inquit, potum dabit de lacu qui est in Bethleem? Et ad portas erat iter lacus, & Dauid interfusus hostibus, & media hostilia cinxerat septa castrorum. Præ-

cesserunt itaque tres viri multitudinem aduersariorum, & aquam de lacu qui erat in Bethleem obtulerunt regi bibendam. Sed rex noluit bibere, sed profudit illam domino, dixitque: Non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum qui abierunt, exanimis bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non beret: & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius velis spectare & introspicere mysteriū, sitiebat Dauid non aquam quæ est in Bethleem, sed oriundum in eadem Bethleem ex virgine Christum in spiritu præuidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, sed lacrum ex latere Christi fluens, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Vnde non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentia, sed illud sacrificium, in quo est remissio peccatorum. Illum sitire fontem æternum, non qui periculis quæteretur alienis, sed pericula aliena deleteret.

De Psalmo 17. CAP. V.

Quæritur autem cur solus septimus decimus Psalmus in libris Regum reperitur conscriptus. Nec immetito Psalmus iste in regnorum libris solus inuenitur: quia regnum illud significat ubi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est: In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul Regis. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine Dauid, qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Vnde & illi persecutori quem voce mactauit, & in suum corpus traiciens quodammodo manducauit, insonuit de cælo: Saule, Saule, quid me persequeris? Quando enim eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors, ut perueniatur ad regnum Dei?

De catalogo virorum fortium, CAP. VI.

Dehinc textitur catalogus virorum fortium in figura sanctorum. Qui licet virtutum sublimitate proficiant, tamen usque ad excellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Inde est quod ibi scriptum est, usque ad tres non peruenit. Quis enim æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

CAPITA LIBRI
TERTII REGVM.

- 1 De Salomone.
- 2 De templi edificatione.
- 3 De sapientia Salomonis.

De Salomone, CAPVT I.

Vccedit deinde Salomō, in quo quidem nonnulla imago rei futurę facta est, in eo quod templum edificauit, & pacem habuit, secundum nomen suum: Salomō quippe interpretatur, pacificus. Ac per hoc tale vocabulum illi verissimè congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum, reconciliamur Deo. Etenim cū inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit vtrique vnum, & medium parietem macerię soluens inimicitias in carne sua, legemque mandatorum decretis euacuans, vt duos conderet in se, in vnum nouum hominem, faciens pacem his qui longe, & pacem his qui prope. Ipse in Euangelio dicit, Pacem meam relinquo vobis. His & multis aliis testimoniis Dominus Christus pacificus esse monstratur.

Iuan. 14.

De templi edificatione, CAP. II.

3. Reg. 6.

1. Cor. 3.

NAm id quod edificauit tēplum excellentissimum Domino, & ibi Christum significat, qui edificauit domum Deo in cælestibus, non de lignis & lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est, fidelibus, quibus dicit Apostolus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Quod verò eadem domus de lapidibus dedolatis atque perfectis edificata est, & malleus & securis & omne ferramentum non est auditum in templo Dei cum edificaretur. Quid domus illa, vt prædictum est, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cælestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cuius edificationem electorum animar, quasi quidam expoliti lapides deferuntur. Quæ cum edificatur in cælis, nullus illic disciplinæ malleus resonat: quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, vt locis iuxta meritum congruis disponamur. Hic enim foris tundimur vt illic sine reprehensione inueniamur. Altitudo autem templi huius dominici, ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad cha-

- E 4 De iudicio Salomonis.
- 5 De regina Austri.
- 6 De ceteris operibus eius.
- 7 De diuisione decem tribuum.
- 8 De Helia & virtutibus eius.

ritatem. His enim tribus virtutibus quasi lineamentis sanctæ Ecclesiæ cælestis structura confurgit. Porro quod parietes tēpli interioris ligno teguntur, hoc ob mysterium dominicæ crucis imaginatum est; sub cuius tutela protegentur omnes sancti, qui indisruptæ pacis perseverantia tanquam lapides viui in structura Ecclesiæ vnitate fidei solidantur. Et benè interior vestitur ligno templum: quia corde creditur ad iustitiam. Quod verò tempore dedicationis gloria Domini impleuit domū, gloria Domini intelligitur Christus, cuius fide repletus est vniuersus mundus. De qua gloria cū pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, vt parceret populo peccatori, respondit Dominus: Propitius ero illis: veruntamen ego viuo, & viuit nomen meum: quia implebitur gloria mea omnis terra. Vnde & Angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quod autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare, propter nebulam: hæc sententia superbos Iudæorum pontifices ac doctores insinuat: qui dum Natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo repleuit: vt exigentibus propriis meritis, non agnoscant cultum credulitatis. Quod verò Salomō idem, in eodem templo duodecim boues æreos fecit, quos in arceo labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes attendunt, sed in vno loco per posteriora colliguntur: Quid aliud per duodecim boues, quàm duodecim Apostolos credimus designari? Qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, vt posterioribus adunentur. Qui in hac præsentī vita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa verò vita, quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videtur, interna gloriæ vnitate conueniunt. Per diuersum ergo mundum prædicando respiciunt, sed in vnum conueniēdo consistunt. Ideo autem arci: quia clamor prædicationis eorum in toto mūdo insonuit, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum. Labrum autem orbem terræ intelligimus,

Psalm. 74.

Luc. 2.

Psalm. 18.

cuius ambitum lustrauerunt Apostoli docen-
tes gentes ut baptizarentur in nomine Patris,
& Filij, & Spiritus sancti.

De sapientia Salomonis, CAP. III.

^{1. Reg. 4.} **L**ocutus est autem Salomon tria millia
parabolas, & fuerunt carmina eius quin-
que millia. Quid enim per tria millia parabo-
las, nisi plenitudo fidei in lege & in Euange-
liis à Christo tradita designatur? Quæ dum
tota multipliciter per allegoriarum sensus
sub mysterio Trinitatis disseritur, quasi tria
millia parabolarum nuncupantur. Carmina au-
tem eius quinque millia, in quinque sensibus
corporis intelliguntur. Quos qui in diuersis
virtutibus bene regit, beatus est: & per eos
quasi quinque millia carmina domino canit.
^{2. Reg. 91.} Disputauit autem Salomon à cedro vsque ad
hyssopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in
electis accipitur, sicut & propheta testatur,
dicens: Iustus ut palma florebit: & sicut ce-
drus, quæ est in Libano, multiplicabitur. Hy-
ssopus autem herba humilis est, saxo hærens:
qua signatur humilitas Christi. Redemptor
quippe noster à cedro vsque ad hyssopum
disputauit: quia ab alta excellentia cælestis
gloriæ, vsque ad carnis humilitatem descen-
dendo peruenit. Si quidem & cedri nomine,
prauorum superba elatio designatur, sicut per
^{2. Reg. 13.} Dauid dicitur: Vox domini confringentis
cedros. A cedro itaque Christus vsque ad
hyssopum disputat: quia ipse prauorum cor-
da & humilium iudicat. Super ligna autem
disputauit, dum in cruce pependit. Tunc e-
nim in cedro, seculi arrogantiam inclinauit,
quando eam vsque ad hyssopi humilitatem,
id est, vsque ad crucis stultitiam ac contem-
ptibilem fidem deduxit.

De iudicio Salomonis, CAP. IIII.

^{3. Reg. 3.} **L**egitur quoque idem sapientissimus pri-
mum habuisse iudicium inter duas mu-
lieres de pietate certantes: quarum in vna di-
lectio ardebat, in altera simulatio subripie-
bat. In illo ergo iudicio Salomonis, Christi fi-
gura fuit: ubi mulier illa improba, plebs scilicet
Synagogæ vel hæreticorum, veræ matris,
hoc est, Ecclesiæ filium appetebat: quem nõ
ut seruaret, sed reuera ut interimeret cupie-
bat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente,
propriè matris gemitus iste verus repertus
est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente,
plerumque hi qui à matre seducti & capti
sunt errore hæreticorum, nonnunquam me-
rentur pro semetipsis gementem recogno-
scere Ecclesiam matrem. Vnde satis conue-

Anienter apparet hanc mulierem hæretico-
rum vel Synagogæ figurasse impietatem:
qui & suos nequiter nutriendo interimunt, &
alienos quouique perdant, illicito per-
suadent.

De Regina Austri, CAP. V.

Regina autem Austri, quæ ab interuallis
ultimis excitata veniens, Salomonis au-
dire sapientiam concupiuit: iam tunc per il-
lam ventura de gentibus regina desiderans
Christum figurabatur. Quæ iuxta prophe-
tam est circumamicta varietate, in vestitu de-
aurato, & populi sui & paternæ domus oblita
currebat cum barbara gēte non animo, quæ
^{3. Reg. 10.} in aperto peregrina, sed in occulto sancto-
rum fieri ciuis optabat. Vnde non solum
præmio cælestis resurrectionis beata, sed
etiam potestate Apostolica de Iudæis a-
dulteris iudicandis in ipsius ore iudicis di-
gna censetur: quia Christum in Salomone
mirata, verum reginæ cælestis affectum in
immagine mystica Ecclesiæ prouidentis im-
pleuerat.

De cæteris operibus eius, CAP. VI.

Iam porrò de cæteris operibus Salomonis
quid dicam? Quem vehementer arguit
sancta scriptura atque condemnat, nihil de
pœnitentia eius vel in eum indulgentia Dei
omnino commemorans. Nec prorsus oc-
currit quid saltem in allegoria boni signifi-
cet hæc eius flenda submersio, nisi fortè
quis dicat mulieres alienigenas, quarum a-
more exarserat, significare Ecclesias electas
de gentibus. Posset hoc fortasse non absurdè
intelligi: si illæ propter Salomone[m] defere-
rent deos suos, & colerent Deum eius. Cum
verò ipse propter illas offendit Deum suum,
& coluit deos earum, non est quid inde bo-
ni coniectari possit. Nec tamen nihil arbitror
significare, sed malum: sicut de vxore filia-
busque Loth diximus. Apparet enim in per-
sona huius Salomonis mira excellentia &
mira subuersio. Quod igitur in illo diuersis
temporibus extitit, prius bonum & poste-
rius malum, hoc in Ecclesia in isto seculo
adhuc, simul & vno tempore ostenditur. Nā
bono illius bonos Ecclesiæ, malo autem illius
malos Ecclesiæ significatos puto, tanquā in
vnitate illius arcæ, sicut in vno illo homine
bonos in granis, malos in paleis: aut in vnita-
te vnus segetis, bonos in tritico, malos in zi-
zaniis.

De diuisione decem tribuum, CAP. VII.
V iij

3. Reg. 12.

Rom. 12.

Illud verò quod post mortem Salomonis E-
decem tribus à tēplo separatae sunt, & duae
relictæ, satis indicat quod de tota illa gente
Apostolus ait: Reliquiae per electionem gra-
tiae saluae factae sunt.

De Elia & virtutibus eius,
CAP. VIII.

3. Reg. 17.

Quid autem significauerunt magni illi ac
insignes prophetae, qui etiam mirabilia
multa fecerunt. Helias & Eliseus discipulus
eius? Pascitur enim Helias tempore famis à
coruis mane afferentibus panem, & ad vespere-
rum carnes: ut intelligant illi Christum, cui
quodammodo salutem nostram esurienti
confitentur peccatores fidem primitias spi-
ritus nunc habentes. In fine autem velut ad
vesperam seculi, carnis resurrectionem. Mit-
titur Helias pascendus ad alienigenam vi-
duam: quae volebat duo ligna colligere prius-
quam moreretur. Non hic solum ligni nomi-
ne, sed etiam numero lignorum signum cru-
cis exprimitur. Benedicitur farina eius & o-

leum, fructus & hilaritas charitatis, quae cum
impenditur, non defecisse dicitur. Hilarem
enim datorem diligit Deus. Vidua autem
ista, ut opinor, Ecclesia significatur: quam
Christus non frumenti, sed verbi pane sa-
tiat. De qua dicit David: Viduam eius bene-
dicens benedicam. Illam scilicet viduam,
quam Apostolus ait: Mortuo viro, quibus
velit nuptiis libera est: quia deficiente lege,
cui finis est Christus, ad gratiae libertatem
transitum faciens Ecclesia, Christo quasi vi-
dua legis nupsit. Huius nunc in vasis oleum
gratiae & benedictionis farina non defecit.
In omnibus foris gentibus fame manente:
quarum cibi vitae esuriam, & fidei Trinitatis
inediam congrue praefiguravit illa quondam
triennio famem. Quod verò per Eliam in
tēpore siccitatis nubes illa apparuit, & post-
ea futurae pluuiæ signum in vestigio hominis
ostensum est: significabat quod nascēte Chri-
sto in vestigio hominis, ad terras imber de
caelo descenderet, qui nos à peccato munda-
ret.

IV. CAPITA LIBRI
QUARTI.

- 1 De duobus quinquagenariis cum militibus suis
igne combustis.
- 2 De Eliseo qui aquas Hierico steriles & malignas
sanauit.
- 3 De paruulis ab eo maledictis, & à duobus vrsis
deuoratis.

De duobus quinquagenariis cum militibus
suis igne combustis,

CAP. I.

4. Reg. 1.

Ierem. 3.

MITTIT rex impius duos
quinquagenarios cū sub-
ditis suis militibus ut exhi-
beant Eliam, qui diuino
igne consumpti sunt. Ter-
tius autem missus saluatur.
Quinquagenarius namque
numerus, poenitentiae confessio est, qua de-
claratur remissio peccatorum. Iudei ergo no-
lentes Christum Deum esse perfectum, nec
principem poenitentiae, dicunt ad eū: quin-
quaginta annos nondum habes, & Abraham
vidisti? Hi futuro diuini ignis incendio ex-
tinguuntur. Tertius autem quinquagenarius,
quia conuersus ad fidem Trinitatis poeni-
tentiae sacramenta cognouit, indulgentiam
meruit.

- 4 Vbi per seruum suum baculum misit, & mor-
tuus non reuixit.
- 5 De ferro in aquam lapso & ad lignum resiliente.
- 6 De agritudine Ezechiae regis, & quindecim ad-
ditis annis.
- 7 De diuitiis eius Chaldaei per iactantiam osten-
si.
- 8 De transmigratione à Nabuchodonozor facta in
Babylonem.

De Eliseo, qui aquas Hierico steriles & malignas
sanauit.

CAP. II.

POSTULATUR Eliseus à populo, ut aquas Hie-
rico steriles & malignas sanaret. Accepit
vas rude fictile, & adiecit in eo sal, & demer-
sit illud in flumine, & statim sanatae sunt.
Quo facto pronūciabat propheta, quod Ver-
bum caro fieret & habitaret in nobis. Inde
similitudinem verbi salem, id est, sapientiam
dedit in vas fictile, in corpus scilicet huma-
num, immittens in aquam demersit: quod
quidem significabat, quia omnes populi, qui
sub figura aquarum in toto mundo steriles
erant, per Christi incarnationem fecundi-
tatem & benedictionem accepturi essent.

De paruulis ab eo maledictis, & à duobus vrsis
deuoratis,

CAP. III.

IPse quoque Eliseus figuram Christi gessit.
Denique vocabulum ipsum, Salus Dei in-

terpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius eius, qui & saluator vtiq; vocatur. Paruuli verò illi illudentes saluti Dei, id est, Elisæo, Iudæorum habuere personam: qui ad crucem domino saluatori subsannabant. Quod dicunt Ascende calue, ascende calue: quia in Caluarie loco Christus ascensus erat in cruce. Quod verò conuersus maledixit eis Elisæus, & exierit duo vrsi de sylua, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem suam & resurrectionem ex mortuis, posteaquam ascendit ad celos, sicut Elisæus ascendit in Bethel, id est, in domum Dei, conuersus maledixit Iudæis. Et quadragesimo secundo anno passionis suæ, immisit duos vrsos de syluis gentium, Vespasianum scilicet & Titum, eosque crudeli strage deiecerunt.

De mortuo non resuscitato per baculum baculi ab eo missi, CAP. III.

4. Reg. 4.

Misit Elisæus per seruum baculum super mortuum, & non reuiuiscit: venit ipse, coniungit & coaptat se mortuo, & reuiuiscit. Misit sermo Dei legem per seruum suum, & non profuit in peccatis mortuo generi humano. Venit ipse descendens de celorum sublimitate quasi de montis altitudine, humiliavit seipsum, conformauit se nobis, mortuæque membris sua membra composuit, nostræque mortalitati de suo corpore medicinam aptauit. Denique suscitauit mortuum septies oliscitantem: quia septiformem spiritum humano dat generi, per quod viuificatum à morte peccatorum resurgat.

De ferro in aquam lapso, & ad lignum resiliente, CAP. V.

4. Reg. 6.

Cum securibus ligna caderentur, de ligno ferrum exiliens, in profundum fluminis immersum est, atque in lignum desuper ab Elisæo proiectum, reuersum est. Ita cum impios Iudæos operata præsentia Christi tanquam infructuosas arbores caderet: quia de illo Ioannes dixerat: Ecce securis ad radicem arborum posita est, ab eis interueniente passione corpus ipsum deseruit, atque ad inferni profunda descendit. Quod in sepultura depositum, tanquam ad manubrium spiritu redeunte surrexit.

De ægritudine Ezechie Regis, & quindecim additis annis, CAP. VI.

4. Reg. 10.

Recumbenti in lectulo Ezechie, grauique ægritudine laboranti, ex persona do-

mini Isaias propheta adorsus est eum, prædicans illi quod moreretur. Illo autem exorante dominum in ipso præstituto termino mortis, confestim dominus vocem eius exaudiuit, & quindecim annos vitam deprecantis extendit. Qui numerus quindecim annorum quid sacramenti contineat mysteriique videamus. Nam, ut Apostolus ait, secundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet. Ideoque iste rex, quia decalogum legis cum quinque libris Moyse integra conseruatione compleuerat, ideo quindecim annos secundum legis numerum, quam custodierat ad vitam auctos accepit: per quod figuraliter sciremus, quia quicunque per numeri istius mysterium, totius legis plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmiū consequuntur, ac per legis consummationem, ad vitæ æternæ plenitudinem transeunt. Cuius quidem regis pro signo proferenda salutis, decem gradus domus suæ, in quibus umbra descendere consueuerat, sole retrorsum ad ortum vnde descenderat, regressus scribitur. Qui numerus quid mysterij habeat, videamus. Nam gradus isti temporum ordines sunt: per quos umbra figurarum Christi descenderat, & per quos iterum Sol iustitiæ Christus post resurrectionem ascendit. Primus itaque gradus descensionis de Deo, in angelo fuit: quia magni consilij Angelus erat. Denique & Iacob sic loquitur: Et dixit, inquit, angelus Dei: Ego sum Deus cui vnixisti titulum, & vouisti votum: ut & angelum & Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis de Angelo in patriarchis fuit: quia in omnibus, ut ait Apostolus, ipse est operatus. Tertius in legis datione: quia & in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Iesu Naue, ut populum in terram repromissionis induceret. Quintus in iudicibus: quia eundem populum per eos ipse regebat. Sextus in regibus Iudæorum: quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis: quia per eos est nunciatus. Octauus in pontificibus: quia ipse summus sacerdos est patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim decem gradus, ipse per umbram legis præseque Christus descendit: ac rursus post resurrectionem suam Sol iustitiæ Christus per eosdem gradus sursum ascendit in celum: & omnem illam umbram legis veritatis radiis illustrauit, obscura reuelans, clausa referans, & omnia tecta denudans.

De diuitiis eius, Chaldeis per iactantiam ostensis, CAP. VII.

Quod Ezechias Rex diuitias suas, Chaldeis appetitu ostentationis prodidit, &

4. Reg. 20.

propterea perituras per Prophetam audiuit, significat Dei seruum, qui dum virtutes vanæ gloriæ studio manifestauerit, & prodiderit, mox eas perdere, & demones operum suorum dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos esse sub dominio Chaldaeorum fecit.

De transmigratione à Nabuchodonozor facta in Babylonem, C. P. VIII.

NAm ipsa in Babyloniam transmigration, quo etiam spiritus Dei per Ieremiam prophetam iubet ut pergant, & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum etiam pace pax esset istorum & edificarent domos, & nouellarent vineas, & plantarent hortos, quis non agnoscat quid præfigurauerit, qui attendat viros Israëlitas, in quibus dolus non est per Apostolicam di-

spensatione, cum in Euangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse. Vnde nobis Apostolus tanquam Ieremias replicans dicit: Volo ergo primò omnium fieri deprecationes & orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & his qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarum congregationum, & nouellatæ vineæ populi fidelium, & plantati horti. Vbi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat: sub cuius umbraculis longè latèque porrectis, etiam appetita superbia gentium, tanquam in cæli volatilibus confitendo requiescit.

CAPITVLORVM IN ESDRAM

E L E N C H V S.

1 De septuaginta annis captiuitatis, & Iesu sacerdote.

De septuaginta annis captiuitatis, & Iesu sacerdote,

C. P. I.

1. Esl. 2.

AM quod etiam post septuaginta annos secundum eiusdem Esdræ prophetiā reditur à captiuitate, & templum renouatur, quis fidelis Christi non intelligat post euoluta tempora, quæ septenario dierum numero repetitione transcurreunt, etiam nobis, id est, Ecclesiæ Dei, ad illam cælestem Hierusalem, & ab huius seculi peregrinatione redeundum. Per quem, nisi per Iesum Christum verè sacerdotem magnum? Cuius figuram gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius temporis, à quo templum ædificatum est post captiuitatem: quæ Propheta Zacharias vidit cum sordido habitu, deuictoque diabolo, qui ad eius accusationem stabat, ablatam ei sordidam vestem, & datum indumentum honoris & gloriæ, sicut corpus Iesu Christi, quod est Ecclesia aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloria sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus apertissime canitur: Conuertisti luctum meum in gaudium

Psalm. 29.

2 De vasis Domini in Babylonem deportatis, & quod rex Babylonius diaboli typum gerat.

3 De reditu populi in Hierusalem.

mihi, conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.

De vasis Domini in Babylonem deportatis, & quod Rex Babylonius diaboli typum gerat,

C. P. II.

QUOD autem vasa domini sacrificiis vel sacramentis mysticis deputata, rex quondam Babylonius de Hierusalem abstulisse, pariterque cum captiuis abduxisse, & suis vlibus deputasse, miserante autem Deo post solutam captiuitatē, vasa illa relata sunt, non * conflata, & diuino rursus cultui mancipata: rex Babylonius diabolus est, qui fidelium populum errorum captiuitate vinctum de Hierusalem, id est, Ecclesia in Babyloniam, id est, confusionē hæreticæ prauitatis, abduxit. Sed & partē vasorum, id est, sacramentorum, simul cū captiuis asportauit. Nā vasa sacramentorum ipsa sacramenta significāt, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex his nonnulla secum ex nostris, hæretici in primis nomen ipsum Christi, quo se Christianos utique dicunt, asportauerunt, Legem, Euangelium, Apostolum, Psalterium, Baptismum, Amen, Halleluia,

al. cōflata.

De re ditione populi in Hierusalem,
CAP. III.

CUM autem respectu domini, ignorantia confusionis relicta, populus ad Hierusalem, id est, visionem pacis, quæ est Ecclesia Dei viui, duce domino, redire festinat: hæc vasa, id est, sacramenta secum deferens non

immutat, sed reportat utique integra: nec confringit quasi in melius renouanda, sed ea templo restituit, vñsque diuinis accommodat: ita ut ea secum non perdat, sed etiam apud impios seruata fuisse plebs restituta congaudeat. Nec delemus Euangelium, nec obliteramus Apostolum. Amen quoque & Haleluia non commutamus, baptisma non iteramus.

DE ANTIOCHO REGE, ET MACHABÆORVM
MARTYRIO CONSUMMATO.

DE Machabæis autem fratribus quid loquar, qui sub Antiocho rege pro sacris legibus dira tormenta perpessi sunt? Mater pia cum diuersis suppliciis vrgeretur, non solum non fleuit, sed & gaudens hortabatur ad gloriam passionis: sic & mater Ecclesia gaudet, atque in martyribus suis conlætatur, maioremque gloriam per martyria filiorum consequitur, dum eos per septiformem spiritum superasse diabolū gratulatur. Quis poterit omnia quæ illis veteris legis & prophetarum libris figuratè annunciantur quantalibet breuitate per-

stringere? Nisi quis fortè putat ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine per sua tempora currebant, ad mysticas significationes interpretando vertantur. Hoc fortè Iudæi possunt dicere, siue pagani: eis autem qui se Christianos esse volunt, premit ceruicem apostolica auctoritate, dicens: Omnia hæc in figura cōtingebant illis. Et hæc omnia figuræ nostri fuerunt in quos finis seculorum omnium venit: suntque vniuersa mysteriis consummata, per dominum nostrum Iesum Christum: cui laus est & honor & gloria, regnū & potestas, cum Patre & Spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

Finis Comment. in vetus Testamentum.

BEATI
ISIDORI IUNIORIS
HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
ALLEGORIÆ QUÆDAM SACRÆ SCRIPTURÆ:
& primò Allegoriæ veteris Testamenti.

DOMINO sancto, ac reuerendissimo fratri Orosio Isidorus. Quædam notissima nomina legis, Euangeliorumque sub allegoria imaginariè obteguntur & interpretatione aliqua egent breuiter deslorata: contraxi celeriter ut plana atque aperta lectoribus redderē. Quæ quia inexplicata sunt adnotata, brevis materia dicendi coëgit, & nec libelli modū permisit efficere, nec plenissime figurarum mysteria explicare. Erat quidem sensus ita, ut ex dictis quæ posita sunt, & præcedentia & subsequentiâ intelligantur. Hæc itaque cogni-

tionis tuæ, ut tractanda atque probanda offerimus, quid in ratione verborum ac sensuum ineruditè dependet, emendandum sollicite cures. Ego enim, mihi charissime, in huius operis reprehensione excusabilè meipsum æstimabo, quia hæc non meo conseruauit arbitrio, sed tuo commisi corrigenda iudicio.

Adam figuram Christi gestauit: nam sicut ille sexta die formatus est ad imaginem Dei: ita sexta mundi ætate, filius Dei carnis formam induit, hoc est formam serui accepit, ut reformaret hominem ad similitudinem Dei.

Eua, designat ecclesiam factam per myste-

Genesi.

Ibidem.

rium lauacri, quod de latere morientis Christi profluxit.

Genes. 4. Abel, pastor ouium, Christi tenuit typum, qui est verus pastor, ponens animam suam pro ouibus suis, venturus rector fidelium populorum.

Ibidem. Cain, frater eius ætate maior, qui eundem Abel occidit in campo: priorē significat populum, qui interfecit Christum in Caluarie loco.

Ibidem. Enos filius Cain, in cuius nomine pater cōdidit ciuitatem, significat impios in hac tantum vita fundatos.

Seth, qui resurrectio interpretatur, demonstrat Christum Iesum, in quo est vera resurrectio, & vita fidelium.

Ibidem. Enos, filius eius qui spe inuocauit nomē domini, declarat in spe viuentem ecclesiam, donec ad beatitudinē promissæ felicitatis perueniat.

Lamech. Lamech, seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus, per sanguinis sui effusionem post lxxvij. mundi generationes absoluit, iuxta quod eas Lucas Euangelista scripsit.

Genes. 5. Enoch, qui fuit septimus ab Adam, & translatus est, significat septimam requiem futurę resurrectionis: quando transferentur sancti in vitam perpetuę immortalitatis.

Noë, qui interpretatur requies, similitudinem præfert domini, in cuius ecclesia requiescit quicumque ab huius seculi excidio liberatur, sicut in Arca.

Sem verò Patriarcharum & Apostolorum tenuit typum qui ex eius stirpe nascuntur.

Iapheth figurauit populum gentium qui versatur in ecclesiis Israelitarum.

Cham Iudæorum designat imaginem, qui Christi carnem atque mortem deriserunt.

Genes. 9. Chanaan filius eius, qui pro patris delicto maledictione damnatur, polteritatem indicat Iudæorum, qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantibus Iudæis, Sanguis eius super nos, & super filios nostros.

Nembroth gygas, diaboli typum expressit, qui superbiæ appetitu culmen celsitudinis appetiuit, dicens: Ascendam super altitudinē nubium, & ero similis altissimo.

Eber, in cuius domo propria loquela remansit, cæteris linguis diuisis, redemptorem nostrum insinuat, in cuius ecclesia vnitatis fides sine schismate perseverat.

Genes. 14. Melchisedec, qui de fructibus terræ sacrificium Domino obtulit, regnum Christi, qui est verus rex iustitiæ, vel sacerdotium figurauit, cuius corporis & sanguinis sacramentum, id est, oblatio panis & vini in toto orbe terra-

rum offertur.

Abrahā, Dei patris gestauit typum, qui filium suum dilectum pro mundi salute tradidit immolandum.

Tres angeli ad eum venientes, diuinam historiam insinuant Trinitatem.

Genes. 16. Ad Galat. Duas autem vxores, quas habuit Abraham, id est, liberam & ancillam: Apostolus duo esse testamenta designat.

Isaac, & Ismahel duos populos ex vtroque testamento procedentes significant.

Puer Abraham, imaginem prisce legis designat, per quem prophetice Domino nostro Iesu Christo sponsa ecclesia præparata est.

Genes. 27. Esau, hispidus atque rufus, populus est primus, in Christum & prophetas impia persecutione sanguinis, & indicio pilosæ cutis, tegmine peccatorum horribilis.

Ibidem. Iacob autem Christum demonstrat, siue populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus est priori populo Iudæorum.

Laban, legis & diaboli habuit typum, exculus corpore adsumpsit sibi Christus duas coniuges, plebis scilicet circumcisionis, & gentium.

Lya, Synagogæ figuram habuit, quæ infirmis oculis cordis sacramenta Dei speculari non potuit.

Rachel verò, clara ad spectu, ecclesię typum tenuit, quæ cōtemplationis acie Christi mysteria cernit.

Genes. 28. Vir, qui cum Iacob luctā iniit, Christi certamen cum populo Israel figurauit: nam sicut Iacob claudicauit in certamine, ita Iudæi claudicauerunt fide in Domini passione.

Loth typum habuit sanctorum, qui in fine seculi ab impiorum incendio liberabuntur.

Ibidem. Vxor Loth, eorum tenuit typum, qui per gratiam Dei vocati, postmodum retro respiciunt.

Consequenter ipse Loth, legis gestauit personam, de qua infidelitatis opere pereunt, qui etiam carnali intellectu vtuntur.

Ibidem. Filie eius duæ, Samariā significant & Hierusalem, quæ fornicantur in lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

Genes. 31. Ruben primogenitus, interpretatur visionis filius, populum figurauit, qui violauit cubile Dei patris, quando carnem, quam sibi Christus sponderat, confixit in patibulo crucis.

Simeon scribas designat Iudæorum, qui in furore suo occiderunt prophetas, & in dolore suo suffoderunt fixuris clauorum Christum firmissimum murum, in quo credentes stabili robore communiuntur.

Leui, & author & figura est principum sacerdotum, qui Christum crucifixerunt.

Iudas,

Iudas, significat Christum, qui in cubili se-
pulchri quasi leo securus, corporis somno,
victorque mortis imperio, post triduum resur-
rexit.

Itachar, ecclesiæ tenuit typum, qui subiecit
humerum suum ad crucis onus portandum.

Zabulon eandem significat ecclesiam, quæ
secus fluctus huius vitæ inhabitantes, omnes
tentationes & turbines seculi portat.

Nephtalim, exprimit omnes sanctos prædi-
catores, qui instar cerui transilientes, ad super-
na se erigunt, cunctisque credentibus doctri-
næ eloquia conferunt.

Dan, Antichristum significat, qui in via vi-
tæ huius vngulas equi, id est, extrema seculi
supplantare nititur, morsu pestiferæ prædica-
tionis, unde eliciat eos, qui extolluntur in hu-
ius mundi delitiis.

Gad, Christum demonstrat, qui secundo
aduentu suo contra Antichristum accinctus
virtute iudicis præliandum se nunciat.

Aser, eundem demonstrat dominum Ie-
sum Christum, cuius pinguis est panis in ore
fidelium.

Genes. 37. Ioseph, qui veditus est à fratribus, & in Ægy-
pto sublimatus, redemptorem nostrum signi-
ficat à populo Iudæorum in manus perse-
quentium traditum, & nunc in gentibus exal-
tatum.

Benjamin, Pauli Apostoli imaginem præ-
tulit, qui & minimus omnium Apostolorum
fuit electione, & de tribu eius descendit: iste
est lupus rapax, mane persecutor diripiens,
vespere doctor pascens.

Manasses, prioris populi figuram gestavit.

Efraim autem gætium, qui per benedictio-
nem Patriarchæ præpositus est maior popu-
lo Iudæorum.

Genes. 38. Thamar ecclesiæ imaginem gestat, quæ à
Christo per annulum fidei, & virgam crucis,
conceptionem sanctæ meruit vbertatis.

Idem. Duo gemini in utero Thamar, duos popu-
los figuraverunt, quorum posterior natus, qui
manum prior ex utero misit, quia gentium
populus antea quidē est per Prophetas ostē-
sus: & postea reuelatus. Cuius ideo obstetrix
ligavit dexteram cocco, quia idem populus
per sanguinem Christi, crucis notatus est si-
gno.

Genes. 34. Dina filia Iacob, synagogam vel animam si-
gnificat, quam exterioribus seculi curis re-
pertam, Sichem princeps terræ opprimit, id
est, diabolus vitio concupiscentiæ carnalis
corrupt.

Genes. 35. Sala, concubina Iacob, quam Ruben ince-
sto crimine polluit, significat legem veteris
Testamētī, quam populus Israel præuarican-
do commaculavit.

A Iob, in factis dictisque suis, personam ex-
primit redemptoris.

Vxor eius, quæ cum ad maledicendum pro-
uocat, carnalium prauitatem designat. Iob. 2.

Tres amici Iob, typum tenuerunt hæreti-
corum, qui sub specie consolandi, studium
seducendi gerunt.

Heliud verò, doctorem superbum & arro-
gatem demonstrat, qui durius interpretatio-
nem suam fidelibus intra sanctam ecclesiam
irrogat.

Pharao figuram habuit diaboli, qui in hu-
ius seculi captiuitate populum Dei perdere,
& terrenis vitiorum operibus prægrauare
tentauit.

B Filia Pharaonis, quæ Moysen expositum ad
ripam fluminis collegit, ecclesia gentium est,
quæ Christum ad flumen salutaris lauacri re-
perit. Exod. 2.

Moses, typum Christi gestavit, qui popu-
lum Dei à iugo diabolicæ seruitutis eripuit,
& ipsum diabolum in æterna pœna dānavit. Exod. 13.

Aaron sacerdos, qui cruore victimarū po-
pulum expiabat, significat Christum, qui sacri-
ficio sanguinis sui peccata diluit mundi.

Maria soror Moysi, Synagogæ speciem præ-
tulit. Num. 11.

Vxor Moysi Æthiopissa, figuravit ecclesiam
ex gentibus Christo coniunctam, cuius ob
causam zeli, Synagoga obtrectans aduersus
Christum, illico contagio lepræ perfunditur. Exod. 2.

C Amalech, designat diaboli figuram, qui ob-
uius Dei populo, per signū crucis euincitur.

Seon quoque rex Amorrhæorū, qui verti-
tur in Latinum tentatio oculorum, eundem
diabolum significat, qui mendacio fallendi,
se velut lucis angelum transfigurat. Ipse est
rex Basan, qui interpretatur cōclusio, qui in-
tercludere molitur difficultate vitiorum viā
fidei nostræ, ne pateat nobis transitus ad re-
gnum promissum æternum.

Septuaginta viri seniores, super quos ceci-
dit spiritus Dei, lxx. nationum linguas in hoc
mundo diffusas ostendunt, ex quibus multi
credentes, gratiam Spiritus sancti acceperunt.

Dathan & Abyron, & ceteri, qui se à Mo-
se & Aaron segregantes, sacrificium usurpare,
ac sumere conati sunt, hæreticorum prauita-
tem designant & perniciem eorum, qui se à
sacerdotibus Christi, & à societate ecclesiæ
diuidunt, & sacrificia prophana sumunt. Num. 16.

Balaam, qui cadens apertos oculos habet,
typum eorum tenuit, qui per fidem cognitio-
nem Dei habent, sed obscurati operibus cor-
rumpunt. Num. 22.

Phinees, qui Zambri, & scortum in adulte-
rio conuerlantes pariter interemit, figuram
tenuit sanctorum doctorum, qui Iudæos &

hæreticos spiritali mucrone in amplexu falsa doctrina concurrentes feriunt.

Ille qui in Sabbatho ligna collegit, significat eum, quem cum peccato dies iudicii inuenerit.

Duodecim exploratores, scribarum & phariseorum imaginem tenuerunt, qui Israeliticum populum auerterunt, ne confiderent gratiam diuinæ repromissionis adipisci posse per Christum.

Num. 13.

Duo portitores, qui de terra promissionis, botrum in ligno humeris gestauerunt, duorum populorum significantiam expresserunt, quorum prior Iudaicus gradiens aduersus, terga dat Christo, posterior Christianus eum quem vehit, inspicit & sequitur Christum.

Iesu Naue imaginem Saluatoris expressit, qui nos in terram repromissionis induxit, & in regnum cælestis gloriæ collocauit.

Raab, figuram habet ecclesiæ quæ per coccum, id est, per passionis dominicæ signum, ab interitu mundum liberauit.

Iosue 2.

Duo exploratores missi ab Iosue in Hierico, quos suscepit Raab, duo intelliguntur testamenta in mundum missa, quæ suscepit ecclesia ex gentibus congregata.

Achor, qui de Hierico anathemate concupiuit, significat nequam Christianum, qui perceptam fidem, seculares mores vel mundi illecebras adpetit.

Iudic. 7.

Gedeō, qui cum ecc. viris perrexit ad prælium, typum Christi gestauit, qui in signo crucis de mundo victoriam reportauit, trecentorum enim numero, qui iuxta Thau litteram continetur, species crucis ostenditur.

Syfara typus diaboli fuit. Iabel autem, quæ de ligno tempora eius transfudit, ecclesiæ typum expressit, quæ per vexillum crucis diaboli imperium interfecit.

Ipsa quoque Delbora eiusdem ecclesiæ typum portans, deuicto in Syfara diabolo, canticum cælestis gloriæ proclamat.

Iudic. 11.

Iephthæ qui post victoriam filiam immolauit Redemptoris ostendebat figurā, qui ex mundo triumphans, carnem propriam in sacrificium obtulit.

Samson Saluatoris nostri mortem & victoriam figurauit, siue quia de faucibus diaboli gētes, quasi fauam ab ore prærepti leonis abstraxit, siue quia post mortem plures lucratus, plurimōsque moriens, quam viuus extinxit.

Iudic. 16.

Dalila quæ Samson verticem decalauit, synagogam significat, quæ Christum in loco Caluarie crucifixit.

Ruth alienigena quæ Israelitico viro nupsit, ecclesiā ex gentibus ad Christum venientem ostendit.

Booz autē Christum verum ecclesiæ spon-

sum expressit.

Anna quæ fuit sterilis, & postmodum fecunda effecta est, ecclesiā Christi, quæ prius in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per vniuersam terram, prole numerosa fecunditatis.

1. Reg. 1.

Heli sacerdos reprobatus, abiectionem sacerdotij veteris Testamenti præfigurauit.

1. Reg. 1.

Samuel verò, qui reprobato Hely in ministerio sacerdotali successit, noui sacerdotij successionem abiectione veteri sacerdotio pronunciauit.

1. Reg. 1.

Duo filij Hely sacerdotes, qui capta à gentibus Arca perempti sunt, significant posteritatem sacerdotij prioris fuisse extinctam, & legis testamentum ad culmen gentium esse translatum.

1. Reg. 4.

Saul regni Iudaici insinuat repromissionē, vel reprobationē, siue eiusdem populi æmulationem, qui David, id est Christum, iniusto odio inuidiæ conatus est occidere.

David, filij Dei & Saluatoris nostri expressit imaginem, siue quod insectationem Iudæorum iniusta persecutione sustinuit, siue quia Christus ex eius stirpe carnē adsumpsit.

Vrias Ethæus, typum habuit diaboli: cuius coniugio prius erat copulata ecclesia, quam Christo concupiuit lauante a sordibus seculi semetipsam, & per lauacri vndam purificantem.

Salomon, Christi prænunciat figuram, qui ædificauit domum Deo in cælesti Hierusalem, non de lignis & lapidibus, sed de sanctis omnibus.

Regina Austri quæ venit ad audiendam sapientiam Salomonis, ecclesia intelligitur, quæ ab Verbum Dei ab vltimis finibus terræ congregatur.

1. Reg. 10.

Roboam filius Salomonis, & Ieroboam seruus, quibus Israël in duas partes diuisus est, significant diuisionem illam in Domini aduentu faciendam, in qua pars credentium ex Iudæis regnat cum Christo, qui est ex David genere ortus. Pars verò secuta Antichristum, cuius ad cultū nefandæ seruitutis errore constricti sunt.

Goliath, designat diabolum, cuius eleuationis superbiam, Christi prostrauit humilitas.

4. Reg. 1.

Helias Christum demonstrat, quia sicut igneo curru ad superna sublatus est, ita Christus carnem suam in qua natus est, & passus, & resurrexit, adsumpsit in cælum.

1. Reg. 17.

Vidua ad quam mittitur Helias pascēdus, ecclesia est, ad quam per fidem Christus venisse legitur, cuius farina & oleo benedictur, & non deficit, id est, gratia corporis Christi, & chrismatis vnctio, quæ toto mūdo quo-

tidie impenditur, & nunquam minuitur.

Elisæus, eundem redemptorem dominū figurauit, qui de montis altitudine, id est, cælorum descendens sublimitate, humiliavit se ipsum à forma Dei, vsque ad formam hominis, ac mortuis membris, sua membra cōposuit: nostræ mortalitati, suo corpore medicinam aptauit.

4. Reg. 5. Pueri qui insultantes Elisæo, clamabant, Ascende calue, ascende calue, & inuasi ab vrsis perierunt, indicant populum Iudæorum, qui per stultitiam deriserunt Christum, in loco Caluarie crucifixū, & capti à duobus vrsis id est, Tito & Vespasiano, interierunt.

4. Reg. 4. Puer Elisæi cum baculo ad resuscitandum mulieris filium missus, typum prisce legis ostendit, quæ generi humano transmissa, nihil præstitit, nisi quod in virga solam austeritatē seueritatis monstrauit.

Idem. Sunamitis filius mortuus, humani generis figuram tenet, super quem Christus septies oscitans, spiritum septiformis gratiæ, spiritaliter adspirat, per quem à morte peccator reuiuiscat.

Septem millia viri, de quibus dictum Helie, quod non curuauerunt genua ante Baal, significant numerum sanctorum, qui spiritu septiformis gratiæ adimpleti, diabolo renunciauerunt.

Naaman Syrus significat populum ex gentibus maculis delictorum pollutum, atque à Christo per sacramentum baptismi purificatum.

2. Par. 26. Ozias rex, qui ob meritum scelerum suorū in fronte contagio lepræ perfunditur, regnū indicat Iudæorum, qui dedecus & malū perfidiæ in fronte gerunt, vbi crucis signum portare debuerant.

4. Reg. 20. 2. Paral. 32. Isa. 38. Ecl. 48. Ezechias rex, cui pro bono opere, xv. anni ad vitam adiiciuntur, significat omnes sanctos, quibus ad adquirendam vitam æternam, v. libri legis cum x. verbis decalogi dati sunt, vt per complementum legis, & præceptorum regni cælestis plenitudinem consequantur.

4. Reg. 23. 2. Paral. 35. Iosias rex qui celebrauit Pascha, & de tēplo domini idola multa depulit, significat Christum, qui pro nobis passionem suscepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis nostri deiiciens, igne virtutis suæ exusta comminuit, atque in huius seculi torrentem proiecit.

4. Reg. 25. Sedechias, cuius oculus in Rēblatha, rex Babylonis euulsit, in Latinū vertitur Rēblatha, multa hæc. Ideoque iste significat eos, qui in huius mundi multa actione inuoluuntur, atque à diabolo capti, intelligentiæ oculos perdunt.

A Esaias formam Euangelistarum & Apostolorum expressit, qui vniuersa sacramēta Christi, non quasi figurā, sed quasi præsentia prædicauit.

Ieremias autem in verbis & passionibus suis, mortem & passionem figurauit domini Saluatoris.

Ezechiel imaginem Christi gestauit, qui positus in terrena peregrinatione populum salutaribus præceptis instigat.

Daniel qui vitam calibem tenuit, similitudinem habuit continentia suā, eorum qui sunt in vita sancta, & terrenorum copiis abutuntur.

Ozeas Christi demonstrat figuram, qui ex B fornicatione gentium adsumpsit in corpore suo ecclesiam.

Iohel qui interpretatur incipiens, indicat typice eos, qui fidei hostium, & diuinæ scientiæ incipiunt cognoscere sacramentum.

Amos pastor & rusticus, Christi est typus, qui ab officio pastoralis pecorum, id est, ab Hebræorum regimine translatus, nunc alios greges pascit in cantibus.

Abdias, qui in Samaria centum paut prophetas, significat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimētis sacrarum scripturarum omnes credentes reficiunt.

Ionas Christi mortem figurauit, qui tribus diebus ac noctibus in corde terræ, quasi in ventre ceti, quieuit.

Abacue luctator fortis, populus est fidelis, qui super excelsa constitutus, in cruce Dominum contemplatur dicens: cornua in manibus eius, ibi confirmata est virtus gloriæ eius.

Sophonias, qui interpretatur speculator, vel absconditū domini, significat eos, qui per contemplationis arcanum, ad perfectū perueniunt meritum.

Aggæus & Zacharias figuram gestauerunt sanctorum, qui nobis in huius peregrinationis vita, futurum tempus liberationis declarant.

D Malachias, qui Angelus domini interpretatur, typum Saluatoris nostri tenuit, qui angelus magni consilij dicitur.

Iesus sacerdos magnus, figuram gerebat Christi, per quē ex peregrinatione seculi huius, ad cælestem Hierusalem nobis fuisse regressus comprobatur.

Zorobabel sacerdos, typus est domini Saluatoris, qui reduxit de captiuitate populum, & de viuis lapidibus construxit Domino templum.

Iudith & Hester typum ecclesiæ gestant, hostes fide puniunt, ac populum Dei ab interitu eruant.

Thobias, prisca legis imaginem tenuit, cuius oculos Iudaici populi hirundines obcæcant, dum eos luminis sacramenta male intelligentes obcæcant.

Thobias filius eius, domini nostri Iesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam, & obcæcatam figura caliginatam legem, claritate suæ virtutis illuminat.

Daniel. 3.

Tres pueri prætulērunt figuram sanctorū, qui corpus suum in persecutionem pro Christi nomine obtulerunt.

Daniel. 13.

Sufanna figuram Ecclesiæ habet, quam testes falsi Iudæi quasi adulterā legis accusant.

4. Reg. 25.

Nabuchodonozor rex, typus diaboli fuit,

E qui hæreticorum plebem erroris captiuitate deuictam de Hierusalem, id est, de Ecclesia in Babyloniam, id est, in ignorantia confusionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Hierusalem subuertit, hic significat, quia omnis qui veteri desiderio seruit, virtutes animæ destruit.

Machabæi vij. qui sub Antiocho acerbissima perpeffi tormenta gloriosissime coronati sunt, significant Ecclesiam septiformem, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, & gloriæ cælestis coronam accepit.

ALLEGORIAE NOVI TESTAMENTI.

Quatuor Euangelistæ IESVM Christum, sub quatuor animalium vultibus figuraliter exprimunt.

Matthæus enim, eundem Redemptorē nostrum natum & passum annuncians in similitudinem hominis comparat.

Marcus à solitudine exorsus, leonis figurā induit, & Christi regnum inuictum, potentiamque proclamat.

Lucas quoque per vituli mysticum vultum, Christum pro nobis prædicat immolatum.

Ioannes autem per figuram Aquilæ, eundē dominum post resurrectionem carnis demonstrat euolasse in cælum.

Matth. 16.

Petrus personam ecclesiæ gestat, quæ habet potestatem dimittendi peccata, atque reducēdi ab inferis homines ad cælestia regna.

Apostoli quoque omnes, totius ecclesiæ portant typum, quia & iidem in dimittendo peccata similem acceperunt potestatem, habentes quidem & formā patriarcharum, qui per verbum prædicationis, in toto orbe terrarum, Deo populos spiritaliter genuerunt.

Septuaginta duo discipuli, significant illustrationem totius orbis, per Euangelium Trinitatis. xxiii. enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eandem Trinitatē in septuaginta duobus deducitur. Idcirco autem mittuntur bini, propter prædicandum Dei honorem & proximi, vel mysteriorum gemina testamenta.

Ioseph typice Christi gestauit speciem.

Matth. 1.

Maria autem, ecclesiam significat, quæ cum sit desponsata Christo, virgo nos de Spiritu sancto concepit, virgo etiam parturit.

Luc. 1.

Zacharias sacerdos, qui angelo iubete ob-

mutuit, silentium legis & Prophetarū, adueniente Christo, ostendit.

Ioannes formam habuit legis, qui Christū annunciauit, & remissionem peccatorum per lauacri gratiam prædicauit.

Magi figurauerunt Gentium populum, legem fidei cogniturum: indicantes sacramentorū muneribus Christum, per thus esse Deū: per myrrham, hominem passum, atque sepultum: per aurum, regem omnium seculorum.

Herodes, qui infantum necem intulit, diaboli formam expressit, vel Gentium, qui cupientes extinguere nomen Christi de mūdo, in cæde martyrum sauiuerunt.

Muti in Euangelio significantur, qui fidem Christi non consentunt.

Cæci, qui fidem quam credunt nequaquā intelligunt.

Surdi, qui non exhibent obedientiam præceptorum.

Claudi, qui implere præcepta salutaria negligunt.

Homo prudens qui ædificauit domū suam supra petram, significat doctorem fidelem, qui in Christo doctrinæ suæ, & vitæ stabilitamentum constituit.

Ille vero qui ædificauit domum suā super arenam, hæreticorum dogma designat, quæ sic ædificatur, ut ruinam faciat magnam.

Leprosus, quem Christus descendens de monte primum curauit, humanum indicat genus delicti contagio maculosum, hoc redemptor dum de cælorum altitudine, quasi de monte descendit, vario cultu dæmonum destruxit, atque in vnitatem fidei reparauit.

Centurio, fidem gentium significat.

Ibidem.

Puer autem Centurionis, & filia Chana-næ mulieris, quos Christus non veniens ad

eos saluat, easdem gentes ostendunt, quas dominus non corporali præsentia visitauit, sed per fidem verbi saluauit.

Ibidem. Ipsa quoque mulier Chananæa, ecclesiæ ex gentibus gerit figuram, quæ tanquam canis quærebat micas de mensa dominorum: id est, satiari doctrinis Apostolorum & Prophetarum.

Matth. 8. Socrus Petri febriciens, significat Synagogam æstu carnalium desideriorum accensam, cuius filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

Ibidem. Scriba repudiatus, qui propter quæstum dominum sequebatur, significat eos, qui Christi fidem, non propter dominum, sed propter lucrum seculi, ecclesias adpetunt.

Ibidem. Dæmoniacus, quem dominus in regione Genesarenorum, à legione curauit, significat gentilem populum, multorum cultibus dæmoniorum obnoxium.

Ibidem. Pastores porcorum fugientes, qui ea quæ gesta sunt nunciant in ciuitatem, significant principes impiorum, qui dum fidem Christi fugiant, virtutes tamen eius stupentes, mirantur & prædicant.

Matth. 9. Paralyticus iacens in lectulo, anima est, vitæ desolata in corpore suo, quæ dum fuerit gratia Christi per peccatorum remissionem sanata, confectum pristino robore recepto, resurgit, & lectum carnis, in quo debilis ante iacebat ad domum virtutum reportat, ut se intra conscientiæ suæ secreta cõstringat, & nequaquam in exterioribus ultra voluptatibus dissoluta discurrat.

Ibidem. Archisynagoga filia, ad quam dum curandam pergeret dominus, tamen priusquam ad eam veniret dominus, tetigit eam à tergo mulier, quæ profluvio sanguinis laborabat, figuram habuit ecclesiæ venientis ex Gentibus, quæ dum post præuaricationem, & post passionem, & post ascensionem Christi credidit, quasi à tergo dominum tetigit, & ante accipere salutem, quam Synagoga promeruit.

Ibidem. Duo cæci iuxta viam sedentes, significant utrosque populos Iudæorum, atque gentium per fidem Christi, Christo adpropinquantes, qui dixit, Ego sum via.

Ibidem. Dæmonium habens, cæcus & mutus, qui scribitur à Salvatore curatus, indicat eos qui ex idololatria gentium, ad fidem dominicam conuertuntur, quibus tamen expulso à corde dæmonum cultu, dum primum lucem perceperunt fidei, postea ad laudandum Deum eorum lingua resoluitur, ut confiteantur eum, quem ante negauerunt.

Matth. 11. Homo, manum habens aridam, significat Synagogam, vel animam minime operibus infructuosam, cui cum dicitur, Extende ma-

num tuam: admonet semper porrigendam elemosynam pauperibus.

Homo, de quo immundus spiritus exiens, *Ibidem.* & rursus eum occupat, significat populum Iudæorum, & hominem penitentem, cui per subsecutam negligentiam, acrius mentem occupat carnis voluntas, adiunctis secum septem aliis spiritibus vitiorum: id est, iracundia, auaritia, inuidia, atque veteri ingluvie, inani gloria, fornicatione atque superbia.

Matth. 13. Paterfamilias proferens de thesauro suo noua & vetera, Christus est, proferens de impenetrabili sapientia sua gemina testamenta, scilicet Vetus, in quo felicitas terrena promittitur, & Nouum, per quod regnum cælorum speratur.

Luc. 17. Homo, qui seminauit in agro suo granum sinapis, Christus est, qui seminauit fidem in mundo, in quo volucres cæli, id est, spirituales animæ, requiescunt.

Ibidem. Mulier, quæ fermentum abscondit in satis tribus, significat sapientiam spiritualis doctrinæ, feruentem in Trinitatis amore.

Matth. 13. Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est, qui in isto mundo venditis omnibus Christum, vitamque æternam acquirit.

Ibidem. Quinque milia viri, qui quinque panibus & duobus piscibus pasti sunt, ecclesiæ sunt populi, qui per quinque corporis sensus, alimento legis spiritualis, à Christo reficiuntur, & duplici testamento, quasi gemellis piscibus, saturantur.

Marc. 8. Quatuor autem milia viri, qui aliis septem panibus aluntur, eadem Gætium ecclesiæ est, quæ in quatuor partibus mundi diffunditur, atque vbertate septiformis gratiæ recreatur.

Matth. 17. Ille qui sæpe, nunc in ignem, nunc in aquam cadebat, mundum significat. Ignis autem, inflammantem cupiditatem: aqua carnis voluptatē demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu præcipitatur.

Ibidem. Moses & Helias qui adparuerunt cum Domino in monte, lex & prophetia intelliguntur, quarum vocibus passio, & resurrectio, & gloria Domini declaratur.

Luc. 15. Homo habens centum oves, & relictis illis ouem perditam quærit, ac repertam humeris reuehit, figuram Christi expressit, qui relictis milibus angelorum in cælo, ouem quem perierat in Adam, ut bonus pastor, quæsitam in gentibus reperit, atque crucis suæ humeris ad paradysum reportauit.

Mulier quæ perditam reperit dragmam ecclesiæ est, quæ animam diaboli laqueis adfecta dum inuenerit per penitentiam & angelorum & hominum facit lætitiā.

Debitor decem milia talentorum signifi-

cat homines, qui Deo sunt obnoxij per transgressionem decem præceptorū: sed sicut nobis poscētibus à Domino peccati vincula relaxantur, ita vnusquisque nostrū dimittat exemplo Domini, ne dum minima debita in nobis peccantibus non concedimus, maiora nostra exoluere, cum vsuris pœnarum cogamur.

Mat. 19.

Mar. 10.

Diues, qui camelo comparatur, personam indicat Iudæorū, qui de legis potētia gloriantur, quāquam propter terrena Dominum colunt, non habent regnum cælorum, vbi facilius Gentium populus criminibus tortuosus, & sarcinis peccatorum grauatus ingreditur per foramen acus, quasi per angustias passionis dolorum ac laborum.

Matth. 20.

Paterfamilias, qui operarios ad vineā conducit, denarium promittit, Christus est, qui vocat omnes ad culmen fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

Operarij hora prima conducti, hi sunt qui à rudimentis infantie cultum fidei consecuti sunt.

Qui autem hora tertia, hi qui ab adolescentia ad fidem accesserunt.

Qui verò sexta conducti sunt, hi sunt, qui in iuuentutis ætate crediderunt.

Qui autem hora nona accesserunt, illi sunt qui iam à iuuentute in senectutem declinati, gratiam perceperunt.

Ibidem.

Qui verò ad vltimam horam, illi, qui iam decrepiti, & in extremo vitæ suæ tempore vocati ad Christum venerunt: qui tamen prioribus parem mercedem æternæ beatitudinis accipiunt. In illis conseruans Christus iustitiā qui prima hora natiuitatis operati sūt. In istis impendens misericordiam qui vna vitæ hora laborauerunt.

Matth. 21.

Duo filij missi ad operandum vineam, duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gētium populus per naturæ intelligentiam ad operis diuini culturā: qui tamen prius contumax extitit & sese iturum negauit. Adueniente autem Domino, priorem contumaciā sequēte emendat obedientia. Secundus autem missus, Iudæos per legis cognitionem respondit: Omnia quæcunque dixerit Dominus faciemus. Sed idcirco damnatur, quia non solum in professionem legis præuaricatus est, sed & in ipsum dominum vineæ per parricidales manus excreuit.

Matth. 21.
Luc. 10.

Homo, qui vineam plantauit, Deus est qui cōdidit Hierusalem, in qua ædificauit turrim & torcular fodit: videlicet templum & altare & sepe circumdedit, id est, angelorum munitione vallauit.

Ibidem.

Coloni autem quibus vineam locat, popu-

lus est Israël, qui sub diuino cultu possedit Hierusalem.

Serui autem qui tempore fructuum missi sunt, interfecti sunt à colonis: Prophetæ intelliguntur, quorum sanguis effusus est à Iudæis, dum ab eis quærerent iustitiæ fructum & legis.

Filius autem nouissime missus, quem eiecitū coloni extra vineam occiderūt, Christus est, quem crucifixerūt Iudæi eiicientes eum extra portas Hierusalem.

Coloni quoque, quos dominus vineæ perdit, populi Iudæorum intelliguntur, qui olim vt videntur, dispersi atque perempti sunt. Illi autem agricolæ, ad quos vinea transferri præcipitur, significant Apostolos, vel successores Apostolorum.

Rex, qui fecit nuptias filio suo, Deus pater intelligitur, qui copulauit ex virgine, carnis virginem Christo. Serui verò, qui missi sunt vocare inuitatos, Apostoli sunt atq; Prophetæ, qui Iudæos per legem & Euangelium prouocauerunt. Sed illi modo terrenis voluptatibus, modo carnis & legis onere pressi, solēnitatem aduentus Domini contempserunt: ex quo quasi indigni esse existimantur vitæ æternæ: Gentes autē introisse manifestantur.

Rex iratus, qui misit exercitus suos: & perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendit: Deus pater est, qui suscitauit Vespasianum Cæsarem Romanorum, qui & populum gladio vastauit, & ciuitatem Hierusalem funditus, cum suis vniuersis euerit, ita vt ulterius belligerare non possit.

Hominem autem, non habentem vestem nuptialem in accubitu, qui loquēte rege obmutuit, quem iubet seruis ablatū mitti in tenebras exteriores: ille est, qui in fide quidem cum cæteris requiescit. Sed si inuentus fuerit in die iudicij, vestem carnis habere pollutā, confestim iubetur ab angelis tolli, & mergi in gehennam ignis æterni.

Duo debitores, ex quibus vnus debebat sceneratori denarios quingētos, & alter quinquaginta, significant vtrumque populum Iudæorum & Gentium. Ex quibus ille qui quinquaginta denarios debuit, Iudæorum typum habuit: ille verò qui quingentos, Gentis figuram expressit, qui ab initio mundi, debitor semper existens, chirographum peccati per pœnitentiam non soluit. Adueniente itaque Christo, tandem credidit, atque vberiore misericordia fructum accepit: vnde, quia plus illi concessum est à Christo, amplius diligit Christum. Sicut scriptum est, Cui plus dimittitur, plus diligit.

Septē verò fratres, qui vni mulieri nupserūt & sine filiis mortui sunt, homines infideles

intelliguntur, qui per septem mundi ætates, A in hac terra totam vitam suam sine fructu iustitiæ consumpserunt.

Matth. 24. Duo in lecto, illi significantur, qui remoti à turbis in otio quodammodo vitæ vacare videntur.

Ibidem. Duæ molentes, qui negotiis temporalium rerum circumferuntur.

Ibidem. Duo in agro, qui in ministerio Ecclesiæ, tanquam in agro Dominico operantur: ex quibus adueniente nocte, id est, seculi aduersitate quidam permanent in fide, & adsumentur ad vitam: quidam decidunt, & relinquuntur ad pœnam.

Matth. 25. Quinque virgines sapientes, omnes animæ sanctæ intelliguntur, quæ per quinque sensus corporis, nullam admittunt cordis corruptionem: ideoque quinario numero computantur.

Ibidem. Quinque autem virgines fatuæ, quæ non habent in vasis oleum, illæ animæ sunt, quæ habent quidem integritatem corporum, sed non seruant intra conscientiam boni operis testamentum, dum in facie gloriantur apud homines, & non corde apud Deum. Ideoque quia in vasis peccatorum suorum mentis splendorem non gerunt, adueniente Domino à regni eius gaudio secluduntur.

Ibidem. Homo peregrinè proficiscens, qui tradidit bona sua seruis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam, ad cælos regrediens, tradidit Euangelicam gratiam, Euangelicis negociatoribus scœnerandam. Sed primus seruis, in quinque talentis sibi datis, quinque libros legis accepit, quos doctrina & opere, decem præceptorum amplificauit.

Alius, duobus talentis, duo testamenta promeruit, eaque morali mystico sensu, piè dispensando duplicauit.

Tertius, sub figura vnius talenti, gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obsecurauit, ideoque proiectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum.

Alij in primo seruo sensus cordis & corporis acceptos. In secundo, intelligentiam & opus. In tertio, rationem intellexerunt.

Luc. 7. Iuuenis filius viduæ, quem Dominus mortuum extra portas vrbs suscitauit, significat eum, qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit, qui que nonnunquam audito Verbo Dei, à morte peccati relurgit, & per pœnitentiam Christo viuere incipit. Redditurque viduæ matri suæ, id est, communioni Ecclesiæ.

Luc. 10. Homo qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descendit de Paradiso cælesti in mūdum, incidit in Angelos tenebrarum.

Samaritanus descendens, qui vulnera eius curauit, Christus est custos noster, qui de cælo descendit, & genus humanum a vulneribus peccatorum curauit.

Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram prædicatione Euangelica recreant.

Martha, quæ excepit Christum in domum suam, & ministrabat, significat Ecclesiam in hac vita, Christum in corde excipientem, & in opere iustitiæ laborantem.

Maria soror eius, quæ sedebat secus pedes Christi, & audiebat Verbum, demonstrat eandem Ecclesiam in futuro seculo, ab omni opere cessantem, & in sola contemplatione sapientiæ Christi requiescentem.

B Homo, qui media nocte postulabat ab amico tres panes, similitudinem exprimit cuiusque, qui in media tribulatione dominum postulat, vt det ei scientiam Trinitatis.

Diues, cuius vberes fructus ager attulit, significat hominem luxuriis deditum, & abundantem peccatis, quem immoderatè plus amplius peccare desiderantem, arguit Dominus dicens: Stulte, hac nocte auferunt animam tuam abs te, quæ paraasti, cuius erunt?

Quinque illi in domo vna, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, ex quibus duo in tres, & tres in duos diuiduntur, significat humanum genus, fide & religione inuicem separatum, partim in discissione schismatis, quod duo significant: partim in numero, quod tria demonstrant. Diuisus est enim filius aduersus patrem suum; id est, populus ex Gentibus veniens, aduersus diabolum, cum quo antea fuerat sociatus. Diuisa est & filia aduersus matrem suam, id est, plebs ex Iudeis credens, aduersus impiam Synagogam. Diuisa est & nurus, aduersus socrum suam; Ecclesia videlicet ex Gentibus, aduersus matrem spōsi sui Synagogam, de qua secundum carnem Christus fuerat procreatus. Qui homines separatur, sibi inuicem renunciantes: alij terrenam, alij cælestem gloriam adpetentes.

D Galilæi xviij. super quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, interitum plebis Iudæorum insinuat.

Decem & octo apud Græcos ex iota & Thita, litteris exprimuntur, quibus figuris nomen Iesu scribitur, in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cum sua vrbe prostrati sunt. Homo, qui arborem fici in vinea sua plantauit, Christus est, qui Synagogam in Iudaico populo condidit, quam cum Dominus quasi inutilem iussisset abscidi, fit illi à colonis Apostolis fossa humilitatis, adhibetur & stercus, id est, cōfessio peccatorum, sicque in nouissimo credendo commutabitur in

melius, dabit fructus iustitiæ copiosos.

Luc. 13.

Mulier, quæ xvij. annos infirmitatem habens, à Domino curata est, Ecclesiæ typus est, quæ in fine temporum, salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatibus mundus iste completur, cuius tamen tempus, habet tripartitam discretionem, vnam, ante legem: alteram, in lege: tertiam, sub gratia. Sexies ergo terni, decem & octo efficiunt. Quo numero, tempus hoc nostræ salutis insinuat, quando à Satanæ vinculis soluti, quibus curuati eramus, donum salutis, & spem supernæ contemplationis accepimus.

Luc. 14.

Hydropicus, quem Dominus curauit, demonstrat & hos, quos fluxus carnalium voluptatum exuberans adgrauat.

Luc. 15.

Homo habens duos filios, Deus est, habens duos populos, quorum maior figuram tenuit Iudæorum, qui permansit in Dei cultu. Alter iunior Gentium, qui conditore deserto, seruus factus est idolorum, quem per egestatem fidei reuertentē, clementer suscepit Deus pater, & pro conuersione eius, sub vituli typo, suum immolat vnicum. Tribuit etiam annulum fidei, & stola immortalitatis induit eum, quanquā Iudæis frater liuoris torqueatur inuidia, propter salutem tamē eius, in gaudium concinit angelorum symphonia.

Luc. 16.

Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione remoueri præcepit, & fraudem faciens domino suo, relaxauit debitoribus partem, vt haberet, vnde in posterum viueret. Hæc comparatio, ad exemplum nostri posita est: nam si ille à Domino suo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus prouidit: quanto magis Christo placere possumus, si ex propriis nostris misericordiam indigentibus faciamus, à quibus recipi in tabernacula æterna possumus?

Ibidem.

Diues, qui induebatur purpura, significat Iudæorum superbiam, florentem quondam imperij claritate, vel honoris excellentia.

Ibidem.

Mendicus vlcerosus, demonstrat Gentilem populum, confessionibus peccatorum humiliatum.

Ibidem.

Quinque fratres diuitis illius, qui apud inferos torquebatur, Iudæi intelliguntur, qui sub quinque libris legis positi sunt.

Luc. 17.

Decem leprosi, qui mundantur à Domino, hæretici significantur, qui in varietate colorum, diuersitatem habent schismatum. Quique ideo ad sacerdotes mittuntur, vt deterisa omni varietate errorum, vnitatis percipiant sacramentum.

Luc. 18.

Iudex iniquus, qui dominum non timebat, assidue tamen deprecantem viduam exaudiuit, similitudo est, qua demonstrat quan-

E tam spem habere debet, qui Dominum indefinenter exposcit. Cum etiam apud aures iniqui iudicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis.

Ibidem.

Ipsa autem vidua significare potest Ecclesiam perseuerantia sui petentem vltionem de inimicis suis diabolis vel hæreticis.

Ibidem.

Pharisæus orans in templo, Iudæorum est populus, qui ex iustificationibus legis extollit merita sua.

Ibidem.

Publicanus verò Gentilis est, qui longe à Deo positus, confitetur peccata sua. Quorum vnus superbiendo, recessit humiliatus: alter confitendo, Deo appropinquare meruit exaltatus.

Ibidem.

Cæcus, sedens secus viam, populum demonstrat Gentilem, qui per Christi gratiam, fidei meruit claritatem.

Luc. 19.

Zachæus, gentilis est populus, gratia meritum pusillus, qui tamen à terrenis actibus subleuatus per lignum dominicæ crucis mysterium contemplatur.

Ibidem.

Homo nobilis, qui in longinquam abiit regionem, accipere sibi regnum, Redemptorem nostrum significat, qui vsque ad fines terræ peruenit, accipere regnum in populis gentium.

Ibidem.

Ciues, qui noluerunt eum regnare, Iudæi intelliguntur, qui Christum regem spreuerunt.

Ibidem.

Seruus, qui in vnam vnam accipiens, decem adquisiuit, significat doctores, qui accepta gratia Euangelij, in x. verborum prædicamentis, bene vsi sunt, & docendo, multos in fide adquisierunt: idcirco, adueniente Domino laudabuntur, quia lucrati sunt.

Ibidem.

Qui vero ex vna quinque adquisiuit, illos demonstrat, qui mandatum Dei seruantes, consequuntur scientiam legis in quinque libris Mosi scriptam, eamque docendo ad vsum salutis necessariam scelerantur.

Ibidem.

Qui verò vnam, ipsam in sudario conseruauit, ostendit eum, qui creditum sibi gratiæ donum, delicate, otioseque tractauit, vnde & recte amittit collatam gratiam, qui per negligentiam prædicare contempsit, vt ei augeretur quod laborauit.

Ibidem.

Vidua, quæ in gazophylacio, duo iecit minuta, animam fidelem demonstrat, quæ in thesauro cordis sui, fructum dilectionis Dei & proximi seruat.

Luc. 21.

Sponsus, Christus est, cuius nuptiæ cum Ecclesia celebrantur, in cuius coniunctione, aqua in vinum mutatur, quia credentes per lacuacri gratiæ transeunt ad passionis coronam.

Ibidem.

Architriclinus, Moses intelligitur, qui miratur meliorem & sanctiorem populum, per Iesum in Euangelium congregatum, quam illum priorem ab Ægypto inductum. Finitum enim vinum, ostendit sublatam esse gratiam

Spiritus sancti à Iudæis, & per Apostolos in A Gentibus contributam.

Joan. 4. Mulier Samaritana, mysticę intelligitur Synagoga, quinque libris legis quasi v. viris secūdum sensum carnis subiecta, quam misericorditer Dominus prouocat haurire aquam viam, lauacri scilicet percipere gratiam, vel secretam legis intelligentiam.

Joan. 8. Mulier adultera, quę offertur à Iudæis Domino lapidanda, est Ecclesia ex Gentibus, quę prius relicto Deo, in idolis fuerat fornicata: hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Christus eam saluat per remissionem delicti: nec finit eam perire, qui nouit veniam condonare peccantibus.

Math. 16. Symon leprosus, gentilis est populus, qui est à Redemptore mundatus.

ibidem. Mulier, quę vnguento caput Domini vnxit, Ecclesia est, quę fructum sui operis, fideique odorem, ad laudem Dei, & Christi gloriam refert.

Joan. 9. Angelus ille, ad cuius descensum mouebatur aqua, quinque porticibus cineta, Christus est, in cuius aduentu turbatus est Iudæorum populus, quinque libris conclusus, descendente enim Angelo, commouebatur aqua & sanabatur infirmus, descendente de cælis Christo, commotus est in passione eius idem populus, & sanatus est mundus.

Joan. 9. Cæcus à natiuitate, quem Dominus postquam vnxit oculos, ad piscinam Siloë misit, lauandum significat genus humanū, à natiuitate, id est, à primo homine errorum tenebris venūdatum, cuius oculos Dominus de spūto & luto liniuit, quia Verbum caro factum est. Et lauari oculos in piscina iussit, vt baptizatus in Christo, acceperit legem fidei, & credit in eum, qui humilis in mundo apparuit.

Joan. 11. Lazarus, quem Dominus triduanum feculentem de monumento suscitauit, significat mundum, quem grauissima peccati consuetudo corruerat, qui tamen quarta die mortis resuscitatur. Prima enim dies est mortis, tracta ex Adam propago mortis. Altera dies mortis est, transgressio legis naturalis. Tertius est dies mortis, preuaricatio datę legis. Quartus dies mortis est, tempus Euangelicę præ-

dicationis, in quo die, Dominus suum opus respiciens misericorditer, resuscitare dignatus est.

Seruus principis sacerdotum, cuius dextra amputatur auricula, Israëliticus est populus, incredulitate similis effectus: hic dextram aurem amittit, dum ad sinistram per intellectum litterę trāsit, cui Dominus in his qui credunt auditum restaurat fidei, & obedientiam Euangelici facit mandati.

Princeps sacerdotum qui scidit vestimentum suum in Domini passione, indicat Hebræum populum nudatum sacerdotio euacuatum in regno scisso.

B Barrabas, qui Iudæis dimittitur, significat Antichristum, quem illi errantes, meruerunt suscipere pro Christo.

Herodes & Pilatus qui cū essent discordes in passione Domini amicitia fecerantur: indicant primum diuisos fuisse vtrosque populos circumcisionis & gentium, qui tamen per passionem Domini in fide concordauerunt.

ibidem. Symon Cyrenęus cui gestandam crucem imposuerunt, Gentilitatis intelligitur populus, qui peregrinus in lege, obediens efficitur Euangelio, crucis ipse Christi vector, & fidei baiulus factus.

Duo latrones, populum exprimunt Iudęorum ac Gentium, quorum vnus incredulus, blasphematur Christum in cruce pendentem: alter fidelis Iudęos increpat blasphemantes. Quatuor milites, qui quatuor partes sibi de Iesu vestimentis fecerunt, præfigurauerunt quatuor partes mundi, quę diuiserunt sibi eloquia Christi: sicut scriptum est, Labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Mulieres quę Apostolis Domini resurrectionem annunciant, lex & prophetia intelliguntur: quę gloriam resurrectionis Christi, antequam reuelaretur, quasi præcursores prædicauerunt. Septem discipuli, cum quibus Dominus post resurrectionem suam conuiuasse describitur, septimam indicant post resurrectionis futurę requiem, per quam omnes sancti per Christum æterna beatitudinis refectioe satiabuntur.

BEATI
ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, DE SCRIPTORIBVS
ECCLESIASTICIS, LIBER.

SIVS Cordubensis ciuitatis Episcopus, scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolā, pulchro ac diserto compositam eloquio. In Sardicensi etiam concilio quamplurimas ipse edidit sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens ne senex & diues damna rerum vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit. Cuius quidem vitam ut meruit confestim exitus crudelis finivit. Nam * post impiam, ut ait quidam, Osij prauaricationem, dum sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensem urbem, iuxta imperiale decretum, adductus fuisset, ac minime vellet illi communicare: commotus Osius dicit Clementio Constantij præfecti vicario, ut mitteret eū in exilium. At ille, non audeo (inquit) Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu eieceris. Ut autem vidit sanctus Gregorius quod vellet Osius dare sententiam, appellat Christum totius fidei suæ visceribus exclamans: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, nō patiaris hodie humanam proferri sententiam aduersus me minimum seruum tuum; qui pro fide nominis tui vt reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse quæso in causa tua hodie iudica, ipse sententiam tuam proferre dignare per vltionē. Non ego quasi metuens, de exilio fugere cupio: cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit, ut multi prauaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dictis ecce repente Osius residens factus quasi regalis imperij cum sententiam conaretur exprimere, os vertit, distort-

uens pariter & ceruicē, ac desessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis, etiam Clementius ille Gentilis expauit. Et licet esset iudex, tamen timēs ne in se simile supplicium vindicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri, obsecrans ut sibi parceret, quæ in eum diuinæ legis ignorantie peccasset: & non tã proprio arbitrio quàm mandatis imperio. Inde est quod solus Gregorius ex numero vindicantium integram fidem, neque in fugam versus est, neque passus est exilium. Vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare.

II.

ITACIUS Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio clarus, scripsit quēdam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda Priscilliani dogmata & maleficiorum eius artes libidinūque eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Menesiticum, magiæ scientissimum, discipulum fuisse Manis & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vrsacio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani (cuius accusatores extiterant) Ecclesiæ communionē priuatus, exilio cōdemnatur, ibique die vltimo fungitur, Theodosio maiore & Valentiniano regnantibus.

III.

SIRICIUS clarissimus pontifex & Romanæ sedis Antistes, scripsit decretale opusculum, directum ad Eumerium Taraconensem Episcopum: in quo inter alias Ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptismā nequaquam ab Ecclesia rescindendum. Reperimus & aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam: in qua condemnat Iouinianum hæreticum atque Auxentium, ceterosque eorum sequaces. Præfuit Romæ annos 14. obiitque sub Theodosio & Valentiniano Imperatoribus.

* Hec que de Osio sequuntur falsa esse probat auctoritas b. SS. Athanasij & Hilary Baroniū to. tertio annalium sub anno Christi 357.

IIII.

Paulinus presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere libellum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam petente Augustino conscripsit Ambrosij vitam signis florentem, atque doctrinis & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexuit, obitumque Paulini Osius edidit.

V.

Proba vxor Adelphi proconsulis, scemina inter viros Ecclesiasticos idcirco posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens Centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis: cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. Quod tamen opusculum legitur inter Apocryphas scripturas insertum.

VI.

Ioannes sanctissimus Constantinopolitana Ecclesiæ Episcopus, cognomento Chrysostomus, cuius oratio & plurimam cordis compunctionem, & magnam suauiloquentiam tribuit. Edidit iste Græco eloquio multa & præclara opuscula, quibus vtitur Latinitas. Legi eius duos de lapsis libellos scriptos ad quendam Theodorum lamentis & exhortationibus plenos: vtpote illum à bona conuersatione deiectum, & qui monachi vitam cum eo in vno eodémque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factæ cum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens nulli peccatori, vel impio, si ad pœnitentiā redeat, desperandum. Legimus etiā eiusdem librū alium, cuius prænotatio est, Neminem posse lædi ab alio nisi à semetipso, ad personam quoque cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ. Reperitur opus eius insigne de conuersatione & instructione morum, seu de compugnantiâ virtutum & vitiorum. Est etiam & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alterque scriptus ad quendam Eutropium, cum Palatio pulsus ad altare confugisset. Multos præterea composuit, diuersosque tractatus: quos enumerare perlongum est. Cuius quidem studij etsi non omnia, tamen quamplurima eloquentiæ eius fluentia de Græco in sermonem Latinum translata sunt. Hic autem 13. anno Episcopatus sui, discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus, fauente Episcopi, non sine Arcadio imperatore, damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu deiectum. Ponto in exilium retruserunt.

VII.

Sedulius presbyter edidit tres libros dactylicæ heroico metro compositos; quorum

A primus signa & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat; reliqui gestorum Christi sacramenta & miracula intonant.

VIII.

Possidonius Africanæ prouinciæ Episcopus stylo prosequutus est vitam sancti Augustini, cuius etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerās quanta idem beatissimus doctō scripserit, vbi plusquam quadringenta volumina supputantur. Homeliarum verò & epistolarum quæstionumque infinitus modus sit, vt penè vix possit quilibet articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

IX.

Primasius Africanus Episcopus composuit sermone scholastico de hæresib* tres libros, directos ad Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseorum imperfecto, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendit quid hæreticum faciat, in secundo & tertio digerens quid hæreticum demonstret.

X.

Proterius Alexandrinæ antistes Ecclesiæ, scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum, de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus, Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo seditione facta crudelissimè peremerunt: ipsūque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopum statuerunt.

XI.

Paschasius Siciliensis Episcopus edidit vnam Paschalem epistolam ad Leonem supradictum Papam directam: in qua refert Paschalis mysterij miraculum, his verbis. Est, inquit, possessio quæ appellatur Meltinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta: illuc per parua atque vili opere constructa Ecclesia est, in cuius Baptisterio nocte sacrosancta Paschali, Baptizandi hora, cum nullus canalis sit vel fistula, nec aqua omnino vicina: fons ex se repletur, paucisque qui adfuerint consecratis, cum deductorium nullum sit, vt venerat aqua ex se, discedit. clauit sub Theodosio iuniore Imperatoris Arcadij filio.

XII.

Iulianus quidam cognomento Pomerius, octo libros de animæ natura in dialogi morem conscripsit. Quorum primus continet quid sit anima, vel qualiter credatur ad imaginem Dei facta. In secundo loquitur, vtrum anima corporea an incorporea sit. In tertio differit primo homini vnde anima facta sit. In quarto vtrum noua anima sine peccato fiat; an peccatum primi hominis ex illo propaga-

tum originaliter trahat. In quinto descripsit, quæ sit facultas animæ. In sexto eloquitur unde sit ea discordia, qua carni spiritus vel caro spiritui aduersatur. In septimo autem describit de differentia vitarum ac mortium, vel resurrectione carnis & animæ, siue de morte carnis ac de eius resurrectione. In octauo loquitur de his quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus quæ solent de resurrectione proponi, siue de finibus bonorum atque malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus cõsentiens, animam corporeâ esse dixit, quibusdam fallacibus argumentis hoc astruere contendens. Edidit etiam vnum librum de virginibus instituendis: alios quoque tres de futuræ vitæ contemplatione vel actuali conuersatione, necnon etiam de vitiis atque virtutibus.

XIII.

Evgipius Abbas, ad quendam diaconum, libellum de vita sancti monachi Seuerini transmissum breui stylo composuit, scripsit etiam regulam monachis cõsistentibus in monasterio sancti Seuerini, quâ eisdem moriens quasi testamentario iure reliquit. Claruit post cõsulatum Mauortij Iunioris, Imperatore Anastasio regnante.

XIIII.

Fulgentius Afer Ecclesiæ Ruspenfis Episcopus, in confessione fidei clarus, in scripturis diuinis copiosissimè eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac differendo subtilis. Scripsit multa, ex quibus legimus de gratia Dei & libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliæ regienfis vrbis Episcopo prauitati Pelagianæ cõsistenti respondens, obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus & eiusdem librum de sancta Trinitate ad Directum Felicem notarium, librum quoque regulæ veræ fidei, & alium de sacramento incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extant & duo eiusdem libri de veritate prædestinationis, ad Episcopos missi: in quibus demonstrat quod Dei gratia in bonis humanam voluntatem præueniat: & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere iustificans præelegit, quosdam verò in suis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, quo de fide, cum Trasimundo rege, idem Fulgentius disputauit. Ad Ferandum quoque, Ecclesiæ Carthaginensis diaconum, vnum de interrogatis quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc composuit multos tractatus, quibus sacerdotes in Ecclesia vterentur. Plurimæ quoque feruntur ingenij eius monumenta, hæc tantum ex pretiosis eius doctrinæ floribus carpsimus:

E fors melior cui delitias omnium librorum eius præstiterit Deus. Claruit sub Trasimundo rege Vandalorum, Anastasio imperatore regnante.

XV.

Evcherius Episcopus elegans sententiis, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem Antistitem, eremi deserta potentem, vnum opusculum de laude eiusdem eremi luculentissimè & dulci sermone dictatum. In quo opere laudamus doctorem etiam pauca, pulchra tamen dicentem: breuitas enim, vt quidam ait, laus est interdum in alia parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

XVI.

Hilarius Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suauiter ac præclaro præditam eloquio.

XVII.

Aprugius Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsim Ioannis Apostoli subtili sensu atque illustri sermone, melius penè quàm veteres Ecclesiastici viri videntur exposuisse. Scripsit & nonnulla, quæ tamen ad notitiam nostræ lectionis minime peruenerunt. Claruit temporibus Teodii principis Gothorum.

XVIII.

Iustinianus Imperator quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuersas misit prouincias. Condidit quoque & rescriptum contra Synodum Illyricianam, & aduersus Africanos Episcopos, in quo tria capitula contendit damnare, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta siue rescripta, Theodori Episcopi epistolam quæ dicitur Hibe Edeffeni Episcopi.

XIX.

Facundus Ermianensis Ecclesiæ Episcopus duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit: quorum stylo elicit præfata tria capitula in proscriptione Apostolicæ fidei & Synodi Calchedonenfis impugnacione fuisse damnata, id est, epistolam Hibe Edeffeni Episcopi, directam ad Marim Persam, & Theodori Mopsuesteni Episcopi dictam. claruit post cõsulatum Basilij an. 10. regnante Iustiniano imperatore.

XX.

Iustinianus Ecclesiæ Valensis Episcopus, ex quatuor fratribus & Episcopis matre eadem progenitis, vnum scripsit librum responsionum, ad quendam Rusticum de quæstionibus interrogatis. Quarum prima responsio est, de Spiritu sancto: secunda est, contra Bonosiacos,

Bonosiacos, qui Christum adoptiuum & non proprium dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Ioannis & Christi: quinta responsio est quia filius sicut pater inuisibilis sit. Floruit in Hispaniis temporibus Teudi principis Gothorum.

XXI.

*Habetur to-
mo 1. Biblio-
thecae Patrum.*
Iustus Orgelitanus Ecclesiae Episcopus & frater praedicti Iustiniani edidit libellum expositionis in Canticis Canticorum: totum valde breuiter atque aperte per allegiarum sensum discutiens. Huius quoque fratres Nebridius & Helpidius, feruntur scripsisse quaedam, de quibus quia nobis incogniti sunt, magis reticendum fateamur.

XXII.

*Habetur to-
mo 7. Biblio-
thecae Patrum.*
Martinus Dumienensis monasterij sanctissimus pontifex, ex Orientis partibus nauigans venit in Gallias; ibique conuersis ab Atriana impietate ad fidemque Catholicam Sueuorum populis, regulam fidei & sanctae religionis constituit, ecclesias informauit, monasteria condidit, suaeque institutionis copiose praeccepta composuit. Cuius quidem ego ipse legi librum de Differentiis quatuor virtutum, & aliud volumen epistolarum, in quibus hortatur ad vitae emendationem, fidei conuersationem, instantiam orationis, eleemosynarum distributionem & super omnia culturam virtutum omnium, pietatem. Floruit regnante Tedimico rege Sueuorum, temporibus illis quibus Iustinianus in republica & Athagildus in Hispaniis imperium tenuerunt.

XXIII.

*Habetur to-
mo 7. Biblio-
thecae Patrum.*
Avitus Episcopus scientia secularium litterarum & doctrinarum clarus, edidit quinque libellos heroico metro compositos: quorum primus est de mundi origine, secundus de peccato originali, tertius de Dei sententia, quartus de diluuiio mundi, quintus de transitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinae sororem de laude virginitatis librum vnum, pulcherrimo compositum carmine & elegantissimi epigrammate coaptatum.

XXIII.

*Habetur to-
mo 8. Bibliothe-
cae Patrum.*
Dracontius composuit heroicis versibus hexameron creationis mundi, & scripsit luculenter quod composuit.

XXV.

Victor Tunonensis Ecclesiae Africanae Episcopus, a principio mundi usque ad primum Iustini Iunioris imperij annum, breuem per consules annuos bellicarum Ecclesiasticarumque rerum nobilissimam historiam promulgauit, laude & notatione illustrem, ac memoria dignam. Hic pro defensione trium capitulorum, a Iustiniano Augusto exilio in

Aegyptum est transportatus. Vnde rursus Constantinopolim euocatus dum a Iustiniano imperatore & Euticio Constantinopolitanae urbis Episcopo, obrectatoribus eorumdem trium capitulorum resisteret: rursus in monasterium eiusdem ciuitatis mittitur custodiendus, atque in eadem damnatione ut dicunt permanens moritur.

XXVI.

Ioannes sanctae memoriae Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, vir inestimabilis abstinentiae, & eleemosynis tantum largissimus, ut etiam zelo auaritiae Mauritius Imperator aduersus eum permotus, pauperes urbe pellendos ediceret, Graeco eloquio edidit rescriptum de Sacramento Baptismatis ad beatam recordationis Dominum meum & praedecessorem Leandrum Antistitem. In quo nihil ponit proprium: sed replicat tantummodo patrum antiquorum de trina merfione sententias. Claruit temporibus Mauricij principis, & defunctus Augusto eodem regnante.

XXVII.

Gregorius Papa Romanae sedis Apostolicae praeful, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantumque per gratiam Spiritus sancti scientiae lumine praeditus, ut non modo illi praesentiam temporum quisquam Doctorum, sed ne in praeteritis quidem illi par vnquam fuerit. Hic in exordio Episcopatus sui edidit librum Regulae pastoralis, directum ad Ioannem Constantinopolitanam sedis Episcopum: in quo docet qualis quisque ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit viuere vel docere subiectos studeat. Idem etiam efflagitante Leandro Episcopo, librum beati Iob mystico ac morali sensu disseruit, totamque eius prophetiae historiam in trigintaquinque voluminibus largo eloquentiae fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria Sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amorem vitae aeternae morum praeccepta, vel quantum clareant ornamenta verborum, explicare nemo sapiens valebit: etiam si omnes artus eius vertantur in linguas. Scripsit & quasdam epistolas ad praedictum Leandrum: e quibus vna in eisdem libris Iob titulo praefationis annectitur, altera eloquitur de merfione baptismatis, in qua inter caetera ita scriptum est: Reprehensibile, inquit, nullatenus esse potest, infantem in baptismo mergere vel semel vel ter: quando in tribus merfionibus, personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen idem excellentissimus vir & alios libros morales scripsisse, totumque textum qua-

tuor Euangeliorum fermocinādo in populis E fuerit, anima eius in refrigerio erit.
exposuisse, incognitum scilicet nobis opus;
fœlix tamen & nimium fœlix, qui omnium
studiorū eius potuit cognoscere dicta. Floruit
autē Mauricio Augustino imperante, obiitq;
in ipso exordio Phocæ Romani principis.

XXVIII.

Leander genitus patre Seueriano Cartha-
ginensis prouinciæ Hispaniæ, professio-
ne monachus, & ex monacho Hispalensis
Ecclesiæ prouinciæ Beticæ constitutus Epi-
scopus, vir suauis eloquio, ingenio præstantis-
simus, vita quoq; tantum atque doctrina cla-
rissimus, ut etiam fide eius atque industria po-
puli gentis Gothorum ab Arriana insania ad
fidem Catholicam reuerterentur. Hic namq;
in exilij sui peregrinatione, composuit duos
aduersus hæreticorum dogmata libros, eru-
ditione sanctorum scripturarum ditissimos, in
quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis
confodit ac detegit prauitatem, ostendens
scilicet, quid contra eosdem habeat Ecclesia
Catholica, & quantum distet ab eis religione
& fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile
eius opusculum aduersus instituta Arrianorū
in quo propositis eorum dictis suas respon-
siones opponit. Præterea edidit vnū ad Flo-
rentinam sororem de institutione virginum
& contemptu mundi libellum, titulorum di-
stinctionibus prænotatum. Siquidem & in
Ecclesiasticis officiis idem non paruo elabo-
rauit studio. In toto enim psalterio duplici
editione orationes conscripsit. In sacrificiis
quoque, laudibus & psalmis multa dulcisona
composuit. Scripsit & epistolas multas ad
Papam Gregorium, de baptismo vnā, alter-
am in qua præmonet cuiquam mortem non
esse timendam. Ad ceteros quoque Episco-
pos plurimas promulgauit familiares episto-
las, etsi non satis splendidas verbis, acutas
tamen sententiis. Floruit sub Reccaredo
viro religioso ac principe glorioso; cuius etiā
temporibus mirabili obitu actualis vitæ ter-
minum clausit.

XXIX.

Lecinianus Carthaginis Spartanæ episco-
pus in scripturis doctus, cuius quidem
nonnullas epistolas legimus. De sacramento
denique baptismatis vnā, & ad Eutropium
Abbatem (qui postea fuit Valentianæ Episco-
pus) plurimas. Reliqua verò industriæ & la-
boris eius ad nostram notitiam minime ve-
nerunt. Claruit temporibus Mauricij Augu-
sti. Occubuit Constantinopoli, veneno, ut fe-
runt, extinctus ab æmulis. Sed, ut scriptum
est, iustus quacumque morte præoccupatus

XXX.

Seuerus Malacitanæ sedis Antistes, colle-
ga & socius Luciani Episcopi, edidit li-
bellum vnū aduersus Vincentium Cæsar-
augustanæ vrbs Episcopum, qui ex Catholi-
co in Arrianam prauitatem fuerat deuolutus.
Est & alius eiusdē de virginitate ad sororem
libellus, qui dicitur Anulus: cuius quidem fa-
temur cognouisse titulū, ignorasse eloquium.
Claruit temporibus prædicti imperatoris, quo
etiam regnante vitam finiit.

XXXI.

Ioannes Gerundensis Ecclesiæ Episcopus,
natione Gothus, prouinciæ Lusitanæ
Scalluinatus. Hic cum esset adolescens Con-
stantinopolim perrexit, ibique Græca & La-
tina eruditione nutritus, septimo demū anno
in Hispanias reuersus est: eodem tempore,
quo incitante Leouigilde Rege, Arriana fer-
uebat insania. Hunc supradictus rex, cum ad
nefandæ hæresis credulitatem compelleret,
& hic omnino resisteret, exilio rursus Barci-
nonam relegatus, per decem annos multas
insidias & persecutiones ab Arrianis per-
pessus est: qui postea condidit monasterium
quod nunc Biclaro dicitur, vbi congregata
monachorum societate, scripsit regulam ipsi
monasterio profuturā. Sed & cunctis Deum
timentibus satis necessaria omnia addidit, &
in libro Chronicorum ab anno primo Iustini
iunioris principatus, vsq; in annum octauum
Mauricij principis Romanorum & quarto
Reccardi regis anno, historico compositō-
que sermone valde vtilem historiam & multa
alia scripsisse dicitur, quod ad nostram noti-
tiam non peruenit.

XXXII.

Eutropius Ecclesiæ Valentianæ Episcopus,
dum adhuc in monasterio Sirbitano de-
geret, & pater esset monachorum, scripsit ad
Papam Licianum, cuius supra fecimus men-
tionem, valde vtilem epistolam; in qua petit
ab eodem pro qua re baptizatis infantibus
chrismæ post hæc vinctio tribuatur. Scripsit &
ad Petrum Episcopum Hircanincensem, de
distinctione Monachorum, salubri sermone
compositam epistolam, & valde Monachis
necessariam.

XXXIII.

Maximus Cæsaraugustanæ ciuitatis Epi-
scopus multa versu prosaq; componere
dicitur. Scripsit & breui stylo historiā de iis
quæ temporibus Gothorum in Hispaniis acta
sunt historico & composito sermone. Sed &
multa alia scripsisse dicitur, quæ necdum legi-

BEATI
ISIDORI IVNIORIS
HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
DE VITA VEL OBITU SANCTORVM,
qui Deo placuerunt.

RÆFATIO quorundam Sanctorum, nobilissimorumque virorum ortus, vel gesta cum genealogiis suis, in hoc libello edita sunt. Dignitas quoque, & mors eorum, atque sepultura, sententia breuitate notata. Quæ quamuis omnibus nota sunt, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum, facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur, qui in scriptura laudibus præfuerunt.

Adam.
Abel.
Enoch.
Noë.
Melchisedec.
Abraham.
Isaac.
Iacob.
Loth.
Ioseph.
Iudas.
Ruben.
Symeon.
Leui.
Zabulon.
Isachar.
Dan.
Gad.
Aser.
Neptalim.
Benjamin.
Ephraim.
Manasses.
Iob.
Moses.
Aaron.
Iosue.
Phinees.
Gedeon.

Iephthæ.
Samson.
Samuel.
Dauid.
Salomon.
Helias.
Elifæus.
Esaias.
Hieremias.
Ezechiel.
Daniel.
Oseas.
Iohel.
Amos.
Abdias.
Jonas.
Naum.
Abacuc.
Sophonias.
Aggæus.
Zacharias.
Malachias.
Nathan.
Achias.
Addo.
Azarias.
Helias.
Elifæus.
Zacharias.

Thobias.
Tres pueri.
Eldras.
Zorobabel.
Hester.
Iudith.
Machabæi.
Zacharias.
Elizabeth.
Ioannes.
Maria.
Simon Petrus.
Paulus.
Andreas.
Iacobus.
Ioannes.
Philippus.
Thomas.
Bartholomæus.
Matthæus.
Iacobus Alphæi.
Iudas Iacobi.
Mathias.
Simon Zelotes.
Lucas Euangelista.
Marcus Euangelista.
Barnabas.
Timotheus.
Titus.

I.

ADAM protoplastus, & colonus Paradisi, princeps generis & dilectus, ad imaginem Dei factus, vniuersitati prælatus, qui creature nomina dedit, atque in eis potestatem dominandi accepit. Hic in delitiis florentis paradisi

constitutus, inter redolentes aromatum sylvas, ac vernantia floribus arua, rudis habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat. Vbi tellus fecundatur perpetuo virore, vbi fons decurrens quadristuo labitur. Sed postquam serpentis dolo, lingua pollutus foeminea, per tactum ligni loci beatitudinem prophanauit, paradiso proiectus terram sentibus squalentem, operarius gemens incoluit: amissaque im-

Y ij

mortalitate, in puluerem, (vnde carnis sum-
pserat ortum, post cursum annorum nongen-
torum triginta) rediit. Hinc iam posteritas in
crimine huius parentis, exul est paradisi facta,
ac labori mortique subacta ingemuit. Sepul-
tus est autem in loco Arbe: qui locus nomen
à numero sumpsit, hoc est, quatuor, pro eo
quod tres Patriarchæ ibidem sint sepulti, &
hic quartus Adam. Hæc est Ebron Metropo-
lis vrbs Allophylorum; in qua fertur quon-
dam fuisse habitatio gygantum, vbi etiam &
Dauid postea vnctus est in regem. Est autem
ciuitas fortis Iudæ in sacerdotibus separata,
distans ad australem plagam millibus xxij.
procul ab Hierusalem.

II.

Abel filius Adam, & pastor ouium, in vi-
ta innocens, in morte patiens, post mor-
tem non silens. In martyrio primus, in obe-
dientia summus, in sacrificiis Deo placens. In
meritis fratri displicens, quem Cain impius,
& fratricida nouus, ira stimulante, inuidiæ in-
nocuum, ferro mundum, sanguine imma-
culatum prostrauit: cum adhuc innocens
ferrum, cruoris humani facinus non ha-
beret.

III.

ENoch filius Iareth, septimus ab Adam,
placens Deo, malorum nescius, mortis
ignarus: qui sceleratorum hominum non fe-
rens angustias, à perniciosis contractibus
mundi subtrahens, meruit in eum locum trãf-
ferri, vnde fuerat protoplastus exclusus, sci-
licet in æqualem habitationem beatæ vitæ.
Sublatus est autem annorum cccxv. Manet
autem hætenus in corpore; in consumma-
tione mundi restituet cum Helia mortalem
vitæ conditionem.

IIII.

NOë filius Lamech, decimus ab Adam,
secundus restaurator orbis, atque repa-
rator iustitiæ insignis, longanimis in spe, sa-
piens, in opere iustus, Arcam condidit, ad-
monitus introiuit, nec corruit turbulenti di-
luuij fluctibus, nec fragores ventorum, vel
murmura cæli expauit. Gestatur per procel-
las, nec mergitur. Serpentibus sociatur & be-
stias, nec terretur. Cui feræ colla submitunt,
alites famulantur: namque auem misit, rede-
untem sustinuit: sed perfida fraude corui de-
cipitur. Merito columbæ gestatis ore ramum
paciferum edocetur: reseratisque foribus
Arcæ, bestias & cuncta animantia per septem
dies abire permittit. Ipse postmodum egressus
cum liberis, Deum collaudat, electus victi-
mas immolat. Cuius arcam veteres resedis-
se testantur in Armenia, super montes Arath.
Hic nongentesimo L. anno mortuus est.

V.

Melchisedec, rex Salem, sacerdos altissi-
mi, primusque iure oblatorum sacrifi-
cij, cuius origo secreta. Hunc esse aiunt He-
bræi Sem primogenitum Noë, titulum Abra-
hæ. Ipse est enim pater patrum, Prophetarum
& Apostolorum origo. Ipse est, qui paternæ
pietatis benedictione, Dominus fratris esse
promeruit. Qui versis incedens vestigiis, pa-
tris genitalia texit, nec derisit ebrium, vt pro-
cax & reprobis filius, sed velauit vt verecun-
dus. Vnde accidit in lege Iudæorum, paren-
tes à filiis nunquã videri nudatos. Hic Abra-
ham reuertente post victoriam, benedixit.
Idem in typo veri sacrificij, de frugibus terræ
primus panem & vinum Deo obtulit: quia sa-
cerdotium & regnum iure primogenitis de-
beatur, antequam Aaron sacerdotio funge-
retur. Hic etiam prior omnium post diluuium
vrbs Salem condidit. In qua etiam & re-
gnauit, quæ postea Iebus, siue Solyma, & nunc
deriuato vocabulo, Hierosolyma vocatur.
Vixit annis sexcentis, & perdurauit vsque ad
lxx. ætatis Abraham annum, & mortuus est, ac
sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

VI.

Abraham pater gentium, filius Tharæ, de
stirpe Sem, natione Chaldæus, fide pri-
mus, exul spontaneus, obediens in præceptis,
credulus in promissis, pauper in patria, in per-
egrinis locuples, in præliis victoriosus, in vi-
ctoria non avarus. Reges quinque superauit,
& spoliis exiit, captiuumque parentem re-
duxit. Eo summus, vt Trinitatem in typo vi-
deret, & vnitatem in mysterio veneraretur:
eo fidelis, vt in promisso germine, cõtra spem
naturæ crederet. Adeo iustus, atque deuotus,
vt indulgentiam vnici pignoris, diuinitati non
præponeret: sed incunctanter præceptis Dei
parens, ad immolandum filium religiosus par-
ricida gladio dexteram armaret. Qui dum di-
stringit ferrum, vnicum pignus in victimam
oblaturus, nec natum perdidit, & hostiam non
amisit. Filium enim in sacrificium obtulit,
& arietem pro filio immolauit. Obiit clxxv.
annorum, sepultusque est in agro Ephron, in
spelunca duplici: in cuius interiori parte se-
pultum ferunt Adam, in exteriori verò Abra-
ham. Distat autem hic locus, vt Iosephus
edocet, vij. ab vrbe Ebron stadio. Ibique ad-
ferit Abraham & filium eius monumentum
habere pulcherrimum, instructo marmore,
& opere elegantissimo, illuc etiam & there-
bintum magnam arborem à constitutione
fuisse adscuerat. Hanc Hieronymus vsque ad
Constantini imperium regis perdurasse scri-
bit: ipsa est enim quercus Mamræ Amorrhæi,
quæ fuit curia Abraham; quæ apud gentiles

in tanta extitit veneratione, vt eam muri ambitu circunseptam, solenni consecratione colerent.

VII.

Genf. 21.

Isaac, filius Abraham, ex repromissione in terra Chanaan genitus, semen æternum vocatus. Coniugalitatis castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis, sed patientia vicit, qui poenitentes cum bonitate recepit. Qui per timorem Dei eò vsque detulit honorem patri, vt ad aram spontè sacrificandus accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obiit clxxx. annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

VIII.

Iacob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matri, supplantator fratris, humilis quoque & simplex, & innocenter habitans domum: qui peregrè profectus, dum confortio egeret hominum, comitatum meruit Angelorum. Hic tamen postquam primogeniti præripuit benedictionem, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter cessit, patriamque & parentes relinquens, exul effectus, seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit, & frigoris. Seruiuit socero, vt pastor mercenarius paut gregem, expectans non diuisionem, sed de gregis lucro mercedem. Hic autem cum Domino colluctans, præualuit. Hic facie ad faciem Deum vidit. Hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est Aegyptum. Emensis cxlvij. annis, naturæ reddit obitum, & à filiis reductus est in terram Chanaan, & sepultus iuxta patrem.

IX.

Loth filius Aram, consanguineus Abrahamæ, pater Moab & Amon: apud Chaldæos natus, homo iustus, hospitalis. In Sodomis piè, castèque inter nefariam gentem cõuersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est angelorum. Sulphureum exitium, ac Sodomitarum euasit incendium. Mansitque postea in vrbe Segor, quæ est iuxta mare mortuum, ibique balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

X.

Ioseph princeps Aegypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus in primogenito ab Israel, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri, & solus hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatu à fratribus, in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vsque ad seruitutem, patiens vsque ad carcerem, pudicus vsque ad passionem, fit interpretatione sapiens, in consilio futuro prudens, in regno particeps, in fecun-

Aditate ordinator prouidus. In fame dispensator iustus, ad reddendum pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus non rependit: sed fame depulsi necessitate, subsidia contulit. Principatus est in Aegypto annis lxxx. Exactisque ætatis cx. annis, longè quietis gratiam, diem vltimum conclusit. Sepultusque est in Aegypto, cuius ossa transtulerunt filij Israel in Sichem ciuitatem patris sui Iacob, quam Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem, quæ nunc vocatur Neapolis, vrbs Samaritanorum, vbi sepulchrum eius vsque hodie cernitur.

XI.

Iudas regalis successionis, insignis profapia, cui ducatus bellorum, & Israel traditur regnum: qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus in splendore potentie. Cuius quidem imperij posteritas non cessauit, quousque Christus quasi catulus leonis ex germine eius ortus ascenderit, atque spes gentium ex virginali procedens vtero corulcarit.

XII.

Ruben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor, paternum thorum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

XIII.

Symeon princeps scribarum, & violatæ pudicitie vindex, non habens hæreditatem, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

XIII.

Leuī sacerdotalis author originis, cum tribu Iuda permixtione generis vnctus, sed in Israel totus diuisus, carens propriæ fortis funiculo, & habitans in vniuersis sceptris fratrum.

XV.

Zabulon possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbibus Sidonum.

XVI.

Isachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionibus sui fructus dona porrigit regibus.

XVII.

Dan cuius ex germine Samson, & sceptrum tenet Israel, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius spiritu oris sui depopulans.

XVIII.

Gad in procinctu prælij expeditus, pro filiis trans Iordanem relictis aduersus hostes gentis dimicat, & forti brachio victor triumphat.

XIX.

ASer diuitiis insignis, replens delitiis principes.

XX.

NEptalim in pinguedine terræ vbertimus, & doctrina legis abundans.

XXI.

Benjamin inter fratres ortu posterior, imperio prior: cuius natiuitatis processus matri dedit occubitus. Ipse lupus vorax, & sanguinarius, qui super basem sortis suæ mane hostiæ sanguinem fundit, & ad vespertam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

XXII.

Efraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, in numero Patriarcharum benedictionis testamento relictus, minor ætate fratris, sed prælatus gratia benedictionis, in cunctis fortior, & inter fratres dominator inuictus, hic partem tribus Leuitarum accipit.

XXIII.

MAnasses dilatatus in millibus vnâ cum fratre suo, mystice possedit Ioseph tributum. Hi omnes patres Apostolorum, & principes populi Iudæorum, tribus Iacob: & præclara progenies Israel. Quibus pater moriens pro diuitiarum copiis, sanctificationis gratiam dereliquit. Qui, regnante Ioseph in Ægypto, regnauerunt, ibique etiam post longam vitæ quietem, occubuerunt atque sepulti sunt.

XXIII.

Iob filius Saræ de Bosra, rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balæ filij Beor, homo Gentilis, fide stabilis, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, diues in censu, exemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbatus, tentationi traditur; sed contra tentationem, fidem religionis armans, sit gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisque vulnera patienter exceperit, & inter supplicia semper Deum glorificauit. Male suadentem insuper sapienter sustinuit coniugem: verba amicorum ratione superauit. Pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione subleuatur, recipiens post rerum casum duplicem claritatem bonorum. Post noctem enim tristitiæ, diem genuit: post fœtores vlcerum, cassiæ fragrantiam edidit. Post abiectionem cornu, inunctionem regni promeruit: & tibiam in accinctu laudis adsumpsit. Vixit autem post plagam clxx. annis: & fuerunt omnes dies vitæ eius cclxviii. anni, & mortuus est, atque sepultus in regione sua. Hunc Hebræi adferunt non fuisse de genere Esau, sed de genere Nachor, fratris Abraham descendisse stirpe,

E & fuisse cum temporibus Patriarcharum. Nachor autem genuit Chus, de cuius stirpe creditur generatus: quod in exordio voluminis sui notatur, Vir erat in terra Chus, nomine Iob, &c.

XXV.

Moses filius Amram, ex tribu Leui, dux & Propheta in Israel, regis filiæ adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante & non vrente, vocibus angelicis euocatur. Quem ubi exemplo formaret Deus, in sinum positam eius manum iussit emori, & rursus retractam, vigori & motui reddidit caloris. Cuius facies spe foris gloriæ illuminatur, humilis in recusando mysterio, subditus in suscipiendo, in conseruando fidelis, in exequendo peruiigil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiens. Qui pro subiectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro populi libertate, propriam obiecit salutem regis sæuissimi, non minas, non tela trepidauit. Qui etiam extulit contra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnationis Israel, decem plagis eius imperium verberauit. Primum in cruorem vertit fontes & flumina, dehinc ranarum multitudine vrbes, muscarum nubibus aëra compleuit, mortem intulit iumentorum. Percussit vlcere homines, vastauit grandine terras. **G**Obduxit tenebris cælum. Post hæc expoliavit Ægyptios, eductisque populis, eremi pandit iter, flammea præcedente columna: nec mora, mare transiens diuidit. Refrenatisque hinc inde aquarum cumulis pergente populo, viam siccæ vestigio præbuit, hostes dehinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suauitatē conuertit. Quin etiam esurienti Israel cæleste præbuit pabulū, volueruntque escis repleuit locū castrorum, percussit insuper petram, atque extemplo duro saxorum, copiosa fluentia manauerunt. Ascendit quoque verticem montis Sinai, faciē Domini contemplaturus, ibi xl. dierum ieiunia pertulit: descendens, legem acceptam à Deo, populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoque bella gessit, victoriis claruit, virgam in manu tenens hostes quos non cōtigit separauit: lethiferos aspidū morsus, arei serpentis adspectu, sanauit: Dathan & Abyron terræ compagibus ruptis, profundos in hiatus deiecit. Ad extremum, cōscendit montem Thabor, terramque repromissionis demonstrante Domino, adspicit. Mortuusque est, iubente Domino, in monte Aba- rim: sepultusque est à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populum dei in eremo, annis xl. Obiitque annorum cxx.

Quidam autem eum viuere testantur, pro eo quod sepulchrum eius non reperitur, & quia adparuit Domino in morte cum Helia. Mortuum autem illum esse, non raptum, certissime sacra scriptura testatur.

XXVI.

Aron, frater Mosi, & insignis miraculorum socius, atque in lege sacerdos Domini primus. Cuius virga forte electa fronde germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furenti se flammæ opposuit, atque stans inter viuos & mortuos, obiectu sui corporis transire ignem, ad agmen viuientium non permisit. Hic per hostiam victimarum & sanguinis, futuram Christi passionem expressit. Hic ius & principatum sacerdotij, per ordinem generis, & successionis suæ transmissit. Anno autem xl. egressiois filiorum Israel de terra Ægypti, cum esset annorum cxx. mortuus est iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui est iuxta petram insignem Arabiae urbem. Ibi & sepulta iacet soror eius Maria, ubi etiam & nunc vsque ostenditur rupes, qua percussa, Moses aquas sitiēti populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

XXVII.

Iosue, filius Nun, ex tribu Ephraim, in Ægypto natus, Mosi discipulus, & potestate successor, nouique prælij triumphator. Qui quousque expediretur victoria, ut sol staret cælo, imperauit: Iordanis etiam cursum transitu suo stare fecit. Ciuitatis Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono, deiecit. Chanaanæorum euertit regna, reges extinxit: ac populum Dei solus in terram repromissionis induxit, eamque sorte distribuit. Viginti septē annis præfuit. Occubuitque ex. annorum, atque sepultus est in Tamnasar ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gair, contra Aquilonem: ibique hodie insignem monumentum eius ostenditur. Est autē in tribu Dan.

XXVIII.

Phinees sacerdos, filius Eleazari, zelum Domini agens, coeuntem impudicum simul cum Madianitide telo percussit, atque perpetuas sacerdotij infulas, præmiūque victimarum in generationibus seculi meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accensus, irā Domini feriendo placauit.

XXIX.

Edeon filius Ioas, ex tribu Manasses, genitus in solitudine, liberator populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futura documenta victoriæ, potentiamque Dei in velere cognouit. Hic cum ccc. vitis, aquam lin-

gua lambentibus, non tela in dextris, sed tubas, nec leua clypeum, sed hydrias præferentibus, hostem terrore percussit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Israel annos xl. mortuusque est senex, & sepultus in sepulchro Ioas patris sui in Efrata, de familia Ezri.

XXX.

Iephthē ortus ex tribu Gad, felix in præliis, fidelis in promissis, adfectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic vouerat Deo, ut si quid illi post victoriam reuertenti primum occurreret, immolaret. Nam rediens ex hostibus, Amonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam sponsonē cōpleuit: ac filiam, quæ primavictori occurrerat, immolauit. Iudicauit Israel vj. annis, & mortuus est: sepultusque in ciuitate sua Galaath, quæ est in dimidia tribu Manasse.

XXXI.

Samson filius promissionis, generatus à patre Manue ex tribu Dan, Nazareus vocatus, liberator Israel & omnium fortissimus. Iste fugientem necauit leonem, fauūque ab ore mortui tulit. Seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne iunctis, totam regionē Philistinorum succendit. Vincens etiam rescinctis funibus, in maxilla asini mille viros peremit. Nerviū interea vincula, ut lanea fila dirupit. Post hæc auaritia illecebrosa mulieris deceptus, detōsis crinibus, vim suæ virtutis amisit. Nec mora, effossis oculis columnas templi concutiens, ruina oppressus pariter cum hoste defecit. Iudicauit Israel annis xx. & positus est in sepulchro patris sui, in ciuitate Sebul, quæ est in tribu Iuda, decimo procullapide ab Eleuteropoleo, contra Septentrionalem plagam, iuxta viam quæ ducit Nicopolim.

XXXII.

Samuel Propheta filius Helcana de Ramatha, de tribu Ephraim, connumeratus Moses in sacerdotibus Dei, ab ipsis cūnabulis Domino consecratus, sedulus in ministerio, in gente princeps, in templo vates. Cuius verbo obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triumphator ex hostibus, adiutorij lapidem posuit: hic primus principes in regno vnxit. Sepultus est in viculo suo Ramatha, qui est secus Bethlehem.

XXXIII.

David idē rex & Propheta, ortus de genere Iuda, filius Iesse, natus in Bethlehe puer pastor ouium, inter fratres ætate iunior, mente præstantior, à Domino in regno vocatus, à propheta in regno vnctus, belliger

iuuenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincendo veteranus, patiens in aduersis, prudens in periculis, in peccato proprio dolens, in alieno funere lugens, pronus ad penitentiam, velox ad veniam, in conuittio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum posset non nocuit, sed tantum reseruauit traditum, & vindicauit occisum. Hic leonem & vrsu sine gladio interfecit. Citharæ suauitate immundum spiritum depulit, gygantes expugnauit. Igitur quadragesimo interea regni, & lxx. ætatis anno, diem vitæ suæ supremum consummauit: sepultusque est in ciuitate sua Bethlehē, quæ alio vocabulo vocatur Eufрата. Ibi etiam dominus noster Iesus Christus, secundum carnem est genitus. Ibi etiam Rachel cum Benjamin peperisset, occubuit. Ibi etiam sepulchrum Iesse patris sui ostenditur. Est autem hic locus in tribu Iuda vj. ab Hierusalem miliario positus, contra meridiem, in itinere, quo pergitur Ebron.

XXXIII.

Salomon, filius Dauid, editur ex Bersabea in Hierusalem. Antequam nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & dominici dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus Deo, sapiens in iudicio, in sententia iustus, pacificus in regno. Qui poposcit sapientiam, & impetrauit: vt sciret disputationem orbis terrarum, & virtutes elementorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoque mores, rerū naturas reperit, & sacramenta ecclesiæ reuelauit: cuius principia bona fuerunt, nouissima autē mala. Nam post miram virtutum gloriam, amore deprauatus scemineo, acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idololatriæ stenda ruina demersit. xl. annis regnauit. L. & duobus vitam peregit. Dehinc finem imperio & vitæ dedit, sepultusque est in ciuitate patris sui Bethlehem.

XXXV.

Elias Thesbites, sacerdos magnus, atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summus, in laboribus fortis, industria solers, excellenti ingenio præditus, in exereitatione disciplinæ rectus, in sancta meditatione assiduus, metuque mortis intrepidus. Verberauit tyrannos, sacrilegos interfecit, multisque signis virtutum effulsit, & triennij siccitate clausit imbribus cælum. Orauit rursus, & cælum dedit pluuias. Mortuum mulieris filium suscitauit. Cuius virtute hydria farina non defecit: vas olei, perpetuo fonte manauit. Cuius verbo, super sacrificiū ignis de cælo descendit, duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit.

E Iordanē transiens, tactu melotis abruptit. Post hæc igneo curru in cælum raptus ascendit: venturus iuxta Malachiam Prophetam in fine mundi, præcursurus Christum, nunciaturus vltimum eius aduentum, cum magnis virtutibus, prodigiisque signorum: ita vt etiam bellum gerat Antichristus aduersus eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos. Caduera quoque eorum in plateis insepulta iacebunt. Dehinc suscitati à Domino, regnum Antichristi plaga magna percutiet. Post hæc veniet Dominus, & interficiet Antichristum gladio oris sui, & eos qui adorauerunt eū. Et regnabit dominus cum omnibus sanctis suis, in gloria sempiterna.

XXXVI.

Eliseus, Helizæ discipulus ex Amelmoth oppido ex tribu Ruben, cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiusque vox in Israēl personauit. Tunc quidam præfagus vates prædixit, Hodie in Israēl natus est Propheta, qui cuncta eorum destruet idola. Hic gemino Helizæ glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Iordanem transitu suo diuisum refrenans, vndas retro conuertit. Aquas Hiericho steriles, demersa vasculo ad fecunditatem perduxit. Pueros insultantes sibi verbo tradens bestiis repente vorauit: sanguineas aquas in necem hostium decurrere fecit. Inter hæc sterilem conceptione fecundauit, eiusque filiū mortuum suscitauit. Ciborum temperat amaritudinem: denique ex decem panibus plebē refecit, reliquias collegit, & Naaman lepra stigmatibus lauacro Iordanis purgauit. Lepra quoque maledictum adpersit discipulum: ferrum securis in Iordane mersum ligno in aquas misso supernatare fecit. Hostes Syriæ cæcitare percussit: mortem incredulo prædicauit, fragore quadrigarum fugauit hostem. Obsidionem dispersit, famem depellit. Postremo, post mortem exanimi cadaveri vitam dedit. Cuius sepulchrum vsque hodie in Sebesteia ciuitate ostenditur, honore satis dignum, & digna habitum veneratione.

XXXVII.

ESaias, filius Amos, non illius Prophetæ sed alterius, qui simili nuncupatus est nomine. Ille enim ex numero pastorum fuit, de oppido Tecue: hic autem genere nobilis ortus in Hierusalem, quem etiam aiunt Hebræi focerū fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitas, & vitæ excellentia, vt vnam tantum dicatur habuisse tunicam cilicinam: quaque etiam postmodum pro delicto populi abiecta, sacco membra cooperuit. Sed & hoc ad extremum deposito, iuxta Domini imperiū, nudo corpore, nudoque vestigio, in conuen-

tu populorum conuersatus est. Sicque feruorem aestiuū, hyemisque pruinas, atque imbrium potestates sustinuit: ut Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus recedentem umbram retro ascendere iussit. Huius oraculo, rex Ezechias mortis dilationem promeruit: quem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrociq; supplicio excruciatum, exinixit. Tradit autem Hebraei, duabus ex causis interfectum fuisse Esaiam. Una, quod eos appellauit principes Sodomorum, & populum Gomorhar. Altera, quod testante Domino ad Moysen, Non poteris videre faciem meā, iste ausus est exclamare, Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum. Non arbitrans cæcitati mente Iudæi, quod in sequentibus faciem & pedes Dei, Seraphin rexisse narrauerat, ac media tantum eius uidisse scribat. Iacet sub quercu Rogel, iuxta decursus aquarum, quas olim Ezechias rex Iuda, tumulo constructo terræ operuerat.

XXXVIII.

Hieremias, ex tribu sacerdotali ortus, in vico Anathoth, qui est tribus millibus ab Hierusalem, Sacerdos in Iudæa positus, Prophetæ in Gentibus consecratus, antequam plasmaretur, agnitus, antequam procederet sanctificatus: & ut virgo permaneret admonitus. Hic prædicare puer cœpit, arguens populum ob delicta, & sapius eundem cohortans ad pœnitentiam. Sed plebis perfidæ sœuentis crudelitate adficiitur sæpe, atque ligatur: in carcerem etiam mittitur, & proicitur in lacū. Ad vltimū, apud Thamnas, in Ægypto à populo lapidatus est, sepultus in eo loco, ubi Pharaon habitauit. Verumtamen, quia precibus suis serpētibus ab eo loco effugatis, Ægyptios à noxio aspidum morſu eripuit, insigni cum veneratione, amplissimæque honore, iidem Ægyptij colunt, sepulchrūque eius insigni cultu hæcenus venerantur.

XXXIX.

Ezechiel, sacerdos filius Buzi, genitus in terra Sarara, in typo Christi, filius hominis nuncupatus. Hic captiuus cum Ioachim in Babylonia ductus, ad cōcaptiuos prophetauit, corripuens eorum offensiones, & zelo Dei motus, cuncta eorum crimina turpitudinēque arguens. Quem dux populi Israël interfecit: pro eo quod seueritate pontificali corripere ab eo, ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à populo in agro Mahurim, in sepulchro Semetarifaxat.

XL.

Daniel, de tribu Iuda, genere nobilis, princeps omnium Chaldeorum sacerdo-

tum, regūque profapia, & florens patriæ nobilitate. Hic sub Ioachim rege Iuda, filio Iosia post primum excidium Hierusalem, cū tribus pueris admodum puer in Babylonem translatus est. Vir gloriosus, & ad spectū decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute summus, in prodigiis clarus, insignis cognitor secretorum celestium, præscius futurorum, visio-num interpres. Qui continuatis ieiuniis & orationis instātia, futura prænotescere meruit sacramenta. His virtutum portentis, atque signis effulsit principium. Sceleratorum senū iudicia reprehendens, castitatem feminae reuclauit. Tribus hebdomadibus diērum exorans, pro populo ieiunauit. Simulachrum Bel diuinæ aspirationis argumentis elisit: draconem Babyloniæ numen eiusdem gentis, offensa pice adipe capillorum confecta, diuinæ mentis instinctu, incredibili admiratione disrupti. Et in lacum missus, rabiem mitigauit ferarum, atque virtute animæ fortis, inter frementes secutus epulatur leones. Hunc Darius, postquam cum Cyro Babylonium subuertit imperium, honore maximo habitū secum tulit, & in Mediam abduxit. Qui etiam fertur dedisse signa in montibus super Babyloniā, dicens: Dum montis arbores fumauerint, finem instare Babylonię: dum visi fuerint incendiis conflagrare, finis erit totius mundi. Idem, dum ad Parthiam non defluerit Tigris, regressio erit populi ad Hierusalem. Vixit autem vsque ad tempus Darij regis Persarum, annis ex. Sepultusque est iam senex in spelunca regia solus in captiuitate cum gloria.

XLI.

Oseas de tribu Issachar, ortus in Bethle-moth, hic prænunciāns dedit signum, Veniet Dominus quum quercus quæ est in Silo, ex semetipsa in duodecim diuisa fuerit partes, totidēque quercus effecerit: & accidit ita. Hic in terra sua sepultus placida quiete dormiuit.

XLII.

Iohel, filius Phatuel de tribu Ruben, natus in agro Bethoron, permulta super Ierusalē prophetauit, & de consummatione gentium. Estque cum gloria & honore mortuus, & humatus in dicto agro Bethoron.

XLIII.

Amos, pastor & rusticus, & roborum moras distribuēs nō negare, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad australem plagam, sex milibus contra Bethlehem. Ultra autem, nulla est habitatio, sed sola in eremo diffusa vastitas patens, vsque ad mare rubrum, atque Indorum

finis folis tantum pastoribus conscia & lata E
vacantium pecorum. Ex hac itaque pastora-
li regione fuit Amos, vnus de numero pasto-
rum, quem dominus ablatum inde, misit ad
populum Israël, præcipiens ei, vt Samariam
pergeret, & ibi quæ ventura erant, propheta-
ret. Quem Amazias rex frequenter plagis af-
fecit. Nouissimè Ozias filius eius, veste per
tempora trāsfixo, crudeli morte necauit. Ta-
men semiuuius, euectus in terram suam, post
aliquos dies, dolore nimio vulneris animam
eunctantem efflauit: sepultusque est cum pa-
tribus suis.

XLIII.

Abdias, de terra Sichē ortus in agro Be-
thaccaron. Iste est, qui sub Achaz re-
ge Samariæ centum paut prophetas. Iste est
tertius ille dux, cui pepercit Helias: qui post-
modum relicto Ozia regis ministerio, Heliæ
factus discipulus prophetauit, quique etiam
morte propria obiit, sepultus cum patribus
suis in Sebastea ciuitate, vbi Elifæus prophe-
tauit, & Ioannes Baptista venerabiliter re-
quiescit.

XLV.

Ionas columba & dolens, filius Amathi,
qui fuit de Geth ciuitate natus, ad Gen-
tium præconium mittitur, missus contemnit,
contemnens fugit, fugiens dormit: propter
quem periclitabatur nauis, sed fors latentem
reperit. Cetus abiectum deuorauit, & oran-
tem reuomit: reiectus, prædicauit subuer-
sionem. Sed contristatur in pœnitentia vrbis,
& saluti gentium inuidet. Gaudet etiam sub
hedere virentis vmbra, & dolet subito are-
scente. Et tradunt Hebræi hunc esse viduæ
filium, quem à mortuis suscitauit Helias. Cu-
ius sepulchrum in quadam vrbium Geth in
viculo demonstratur, qui est in secundo mi-
liario Sephorum, itinere quo pergitur Ty-
beriadem.

XLVI.

Naum, de tribu Symeon, in Bathafarim
natus, ibique mortuus, suo iacet tu-
mulo.

XLVII.

Abacuc, de tribu Symeon, in agro Betha-
cat ortus est, & hic ante biennium re-
uersionis filiorum Israël, de captiuitate in a-
gro Sabarta vita decessit.

XLVIII.

Sophonias, de tribu Symeon, filius Chusi
in agro Saraba ortus, & gloriosa maiorum
fuorum stirpe progenitus, prophetauit, mor-
tuusque est atque sepultus in agro suo.

XLIX.

Aggæus natus in Babylonia, iuuen-
culus Hierusalem venit, adificationem

templi ex parte conspexit. Hic iuxta sacer-
dotum monumenta gloriose sepultus quie-
scit.

L.

Zacharias, filius Barachia, cum eodem
Aggæo, & eodem tempore propheta-
uit.

LI.

Malachias post egressionem populi, in
Sophia est genitus, vir iustus, & adipe-
ctu decorus, quem Iudæi Malachiam, id est,
angelum domini ideo adferunt vocitatum:
quia quæcunque prædicabat, confestim an-
gelo de cælis adueniente, confirmabantur.
Hic autem admodum iuuenis moritur, atque
in agro proprio sepelitur.

LII.

Nathā Propheta ex Gabaonitis, qui Da-
uid regem legem Dei docuit, & pecca-
tum quod gessit in Bersabeæ præuicator,
manifestauit. Hic etiam quod non ædifica-
ret David domino templum, prædixit. Hic
Salomonem vnguento in principem conse-
crauit. Obiit autem senex, sepultusque est
cum dignitate.

LIII.

Achias Silonites, de ciuitate Heliæ, Sa-
lomoni regi prædixit, quod per mulie-
res à mandatis Dei declinaret. Et mortuus
est Achias, atque sepultus iuxta quercum in
Silo.

LIII.

Addo, in Samaria natus est. Qui ad Hie-
roboam immolantem idolis missus, in
sermone Domini venit, eumque arguit im-
molantem. Hunc ad propria reuertentem,
leo in via strangulauit, sepultumque eum
tenet Bethel, ac Prophetam qui eum fefel-
lerat.

LV.

Azarias, in terra oritur Gabatha, mor-
tuus atque sepultus in agello suo.

LVI.

Helias Thesbites, de terra Arabum, cum
esset in utero matris suæ in Galaath, Su-
ba pater eius somnium vidit: quod nascentem
Heliam viri candidis yntentes vestibus sa-
lutabant. Quem in igneis institis fascibus ob-
uoluebant, atque pro cibo igne ei ad nutrien-
dum eum subministrabant. Hoc visum pater
eius prophetis in Hierusalem indicauit:
hocque ab eis recepit responsum, Ne timue-
ris, inquit, erit enim natio eius lumen, ver-
bumque eius sapientia. Iudicabit enim Hie-
rusalem in gladio & igne.

LVII.

Elifæus, ex Amelmaoth, de terra Ruben
cū nasceretur, vitula aurea cum magno
boatu clamauit in Galgalis: ita, vt scilicet in

Dei uoluntate
morte et
pastoralis
rui nihil
cu: alio
vero Episto-
lari libri de
vita Prophe-
tarum.

Hierusalē boatus ipse audiretur. Dicit sacerdos præsciēs futurorum: Propheta, inquit, in Israel hodie nascetur qui cuncta sculpsit destruet. Mortuus est igitur Eliseus: & in Samaria sepultus est.

LVIII.

Zacharias, filius Ioiadæ sacerdotis, cxxx. annos agens, cōgregatis in atrio domus Domini populis, iuxta Ioas regis imperium, missis in eum lapidibus extinctus est. Hunc subleuatū continuō sacerdotes iuxta patrē sepeliunt.

LIX.

Thobias, filius Ananiæ, ex tribu Neptalim de ciuitate Cibihele, quæ est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanazar rege Assyriorū in Ninive. Vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus. Qui dum mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cæcitate luminibus caruit: & post tenebras referatis oculis, lumen claritatis præmeruit. Iacet in Ninive ciuitate, sepultus in pace.

LX.

Tres pueri, stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, deuotione stabiles, incorrupti corpore, sobrii mente, iudices prouinciarū, & regionum principes, paternarum quoque memores legum, & a cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degētes, & oleribus. Hi vigore virtutis, contempserunt mortem, idolum non adorauerunt. Regem sanctissimū fidei Dei virtute vicerunt. Restrinxerūt quoque camini flammantis incēdia: & inter horrendas spissæ caliginis flammæ hymnum apertis vocibus cecinerunt. Iacent in Babylonia pariter sub vno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

LXI.

Esdras sacræ scriptor historiæ, atque alterator legis post Moysen. Hic etiam legem

A incensam ex Gentibus renouauit, Hebraicarūque literarum elementa inuenit. Hic reduxit Israel, & reedificare fecit Hierusalem. Mortuus est autem, ac sepultus cum patribus suis in Hierusalem.

LXII.

Zorobabel, & Nehemias, ex tribu Iuda, sub Dario rege templum Domini ædificant, muros Hierusalem extruunt, atque Israel ad pristinum statum reducunt: cultum quoque religionis, eiusque sacerdotes, & Leuitas restitunt. Item, & ipsi in Hierusalem sepulti sunt.

LXIII.

Ester regina, filia fratris Mardochei, de stirpe Benjamin, captiua de Hierusalem in urbem Susim translata, atque ad spectū formæ, & perspicua virginitatis excellentia, regi Persarum connubiis copulata. Hæc ut populum suum à periculo liberaret, morti se obtulit. Amicum regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, trucidandum persuasit: gentēque liberam ab excidio eruit, atque à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susi vrbe Medorum, in qua etiam regnauit.

LXIII.

Ivdith, filia Merari, de tribu Symeon, magnanimis, in gloria virorum præstantior. Hæc pro salute populi morti se obtulit: nec trepidauit furorem regium. Nam dormientē necauit principem, & saluo pudore, suis ciuibus triumphalem victoriam reportauit. Vixit autem annis cv. Sepulta est in spelunca viri sui Manasse, in Baccuni ciuitate, quæ est in tribu Iuda, inter Dotham & Balmon.

LXV.

Machabæi vij. fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constantissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege, pro lege Dei, cum matre eorum atrociter interempti, coronas martirij meruerunt.

VITA ET MORS SANCTORVM NOVI TESTAMENTI.

LXVI.

Zacharias & Elizabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, fecundi in senio, requiescunt in Hierusalem.

LXVII.

Ioannes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Hierusalē ortus, angelo denunciante conceptus, prænunciū Christi, præco iudicis, Propheta altissimi, vox Verbi, amicus

D sponsi, testis Domini, lucerna luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium. Qui prænunciatus, patētis vocē abstulit: genitus, officiū linguæ resoluit. Qui, necdum editus, Christū prophetauit: salutauit ex vtero, in columba agnouit, in deserto monstrauit, cuius vestimentū lanugo fuit camelorū: habitatio, eremus: victus, mellis & locustarum cibus. Hic dum Herodem prohiberet, fratrum

violare coniugium, carceralibus tenebris mancipatus est. Cuius caput regis filia ludens à patre primum postulavit: at ille defectum male poscenti filia ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebaste oppido Palestinæ, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudææ, Antipatris filius, ob honorem Cæsaris Augusti, Græco nomine Augustam vocavit.

LXVIII.

Maria, quæ interpretatur domina, siue illuminatrix, clara ex stirpe David, virga Iesse, ortus conclusus, fons signatus, mater domini, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti, virgo sancta, virgo facta, virgo ante partum, virgo post partum, virgo in partu. Salutationem ab angelo accepit, & mysterium Conceptionis agnoscit. Partus qualitatem inquirat, & contra legem naturæ obsequij fidem non renuit. Quam Dominus ipse in cruce positus, per sanguinis Testamentum, virgini commendavit discipulo: ut ipsum mater haberet vicecomitem, quem filius nouerat integritatis esse custodem. Hanc quidam corporalis necis passione adserunt ab hac vita migrasse: pro eo, quod iustus Symeon complectens brachijs suis Christum, prophetauerit, dicens, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, utrum pro martyrij gladio dixerit, an pro Verbo Dei valido & acuto præ omni gladio ancipiti. Specialiter tamen nulla docet historia Mariam gladii animaduersione peremptam: quia nec obitus eius uspiam legitur, dum tamen nec reperitur sepultura.

LXIX.

Simon Petrus, filius Ioannis, frater Andreæ, ortus in vico Bethsaida provincia galilææ, quæ est iuxta stagnum Genezaret. Cuius prima vocatione nominis Barjona, legis directæ generatio est. Petrus in Christo ecclesiæ firmamentum est. Cephas corporis Christi, principatus & caput est. Simon Ioannis, virginitatis generatio incorrupta est. Qui dum apud Ioannem habeatur tertius, iuxta Matthæum eligitur primus: nec immerito, quia Apostolorum princeps est, & confessor primus filij Dei, & discipulus & pastor humani gregis, petra ecclesiæ, clauicularius regni, amator domini, atque negator. Confitendo laudatus, presumendo elatus, negando lapsus lacrymando purificatus, confessione probatus, passione coronatus. Cuius nomini ex opere datur titulus, ex merito potestas imponitur. Hic in Gallicia, Ponto, Cappadocia, Bithynia, Asia, atque Italia Euangelium prædicauit, atque harum virtutum signis effulsit. Pendulo gressu feruidus, mare calcauit: præ-

teriens umbra infirmos sanauit. Claudio primum integrauit officium: paralytici fluida membra, in proprium reparauit statum. Ananiam & Zaphiram reos perfidiæ, mortis animaduersione damnauit. Symonem etiā magicis artibus cælum conscendentem, ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam ecclesiā fundauit, sub Claudio Cæsare, contra eundem Symonem magum Romam pergit, ibique prædicans Euangelium, viginti quinque annis, eiusdem tenuit pontificatum. Septimo autem & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cæsare, in vrbe Roma, dorsum verso capite, ut ipse voluit, crucifixus est. Sicque post Apostolicum meritum etiam martyrio coronatur: sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalem, tertio lapide ab vrbe ad orientalem plagam.

LXX.

Paulus, qui ante Saulus, Apostolus Gentium, aduocatus Iudæorum, à Christo de cælo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, carceratus surrexit, ex persecutore effectus est vas electionis: ex lupo, ovis. Inter Apostolos vocatione nouissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Euangelio Christi seruus, cuius patria Iudæa fuit, genitus de tribu Benjamin. Hic secundo post ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus: atque plus omnibus laborans, multo latius inter ceteros Verbi gloriam seminauit, atque doctrinam Euangelicam, sua prædicatione compleuit. Incipiens enim ab Hierosolymis, usque ad Illyricum & Italiam, Hispaniasque processit, ac nomen Christi multarum manifestauit gentium populis, quibus ante non fuerat declaratum, cuius miracula ista esse noscuntur. Raptus, tertium cælum conscendit, seducem Pythonis spiritum discedere imperauit, ac discessione damnauit. Adulescenti mortuo, vitalem redintegrauit spiritum. Cæcitate percutit magum: claudio proprium reformauit incessum. Diri serpentis nec sensit nec corruit morsu: sed igni dedit arsurum. Patrem etiam Publij, à febribus orando sanauit. Ob amorem Christi, multas passionibus, grauiâque corporis sustinuit tormenta: in primis Iudaicas persecutiones, & Gentium miseras, & laborem, famem, sitim, frigus, & nuditatem, die noctuque profundi maris, naufragia, & mille pericula. Rabiem ferarum, verbera, carcerales tenebras, & tormenta, catenarum squalores, & vincula. Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur Gentibus, lapidatur, ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis artatur. In carcere victus tremotu factio resoluitur. Ad vltimum, à Nerone

à Nerone gladio cæditur, eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat, vt hi, qui simul confessi sunt, vno die coronarètur. Sepultus Romæ in via Ostiensi, anno post passionem domini xxxvij. tertio ab vrbe Romamiliario, contra orientalem plagam.

LXXI.

Andreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Ioannem primus: iuxta Matthæum, à primo secundus. Hic in sorte prædicationis, Scythiam, atque Achaiam accepit, in qua etiam ciuitate Patras cruce suspensus, occubuit.

LXXII.

Iacobus, filius Zebedæi, frater Ioannis, quartus in ordine xii. tribubus, quæ sunt in dispersione Gentium, scripsit, atque Hispaniæ & occidentalium locorum populis Euangelium prædicauit, & in occasu mundi lucæ prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus, occubuit. Sepultus in Carmarica.

LXXIII.

Ioannes, Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à Domino, atque inter cæteros magis dilectus: qui etiam super pectus Magistri recumbens, & Euangelij fluente, de ipso sacro dominici pectoris fonte potauit, & quasi vnus de paradisi fluminibus Verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quique in locum Christi Christo iubente, successit, dum, suscipiens matrem Magistri discipulus, etiam ipse pro Christo, alter quodammodo derelictus est filius. Hic dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in Pathmos insulam metallo relegatur, vbi etiam postea Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum. Ibi que ob hæreticorum refutandas versutias, efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Euangelium nouissimus edidit. Cuius quidem inter alias virtutes magnitudo signorum hæc fuit, mutauit in aurum syluestres frondium virgas, littoreæque saxa in gemmas. Itē gemmarum fragmina in propriâ reformauit naturam. Viduam quoque præcepto populi suscitauit, & rediuuium iuuenis corpus, reuocata anima reparauit. Bibens lethiferum haustum non solum euasit periculum, sed eodem prostratos poculo, in vitæ reparauit statum. Hic anno lxxij. post passionem domini Saluatoris, sub Traiano principe, longæuo vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulchrum, atque inde valedicens fratribus, facta oratione, viuens tumulum introiuit: deinde, tanquàm in lectulo in eo requie-

uit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere adferant: nec mortuum eum in sepulchro, sed dormientem iacere contèdunt, maximè pro eo, quod illic terra sensim ab imis seaturiens ad superficiem sepulchri conscendat, & quasi statu quiescentis deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum vj. Calendas Ianuarij.

LXXIV.

Philippus, à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus, Galatis prædicat Christum, Barbarasque gentes, vicinasque tenebris, & tumentis Oceano coniunctas ad scientiæ lucem fideique portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ provinciæ vrbe, crucifixus lapidatusque obiit. Rectoque sepultus cadauere, simul cum filiabus suis ibidem requiescit.

LXXV.

Thomas, Apostolus Christi, Didymus nominatus, & iuxta Latinam linguam, Christi geminus, & similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicauit Parthis & Medis & Persis Hircanisque, ac Traianis, & destinans orientalem plagam, & interna Gentium penetrans. Ibi que prædicationem suam vsque ad titulum suæ passionis perducens, lanceis transfixus occubuit in Calaminia ciuitate Indiæ, vbi & sepultus est in honore.

LXXVI.

Bartholomæus Apostolus: nomen ex Syriæ lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit: atque Euangelium iuxta Matthæum apud Indos in illorum linguam conuertit. Ad vltimum in Albano maioris Armeniæ vrbe viuens à Barbaris decoratus, sicque terræ conditus est.

LXXVII.

Matthæus Apostolus & Euangelista, qui etiā ex tribu sua Leui sumpsit cognomen, ex publicano à Christo electus, ex peccante translatus, primum quidem in Iudæa euangelizat, postmodum in Macedonia prædicat: requiescit in montibus pastorum.

LXXVIII.

Iacobus Alphæi, Episcopus Hierosolymorum primus, cognomento iustus, Sororis matris domini filius, vnde & frater domini vocatur. Homo lucis & operarius veritatis: tantæque etiam sanctitatis, vt fimbriam vestimenti eius certatim cuperent attingere populi. Hic dum in Hierusalem Christum Dei filium prædicaret, de templo à Iudæis præcipitatus, lapidibus opprimitur. Ibi que iuxta templum humatur. Quem Iosephus tantæ sanctitatis in Iudæa perhibet extitisse, vt propter eius interfectionem Hieroso-

lyma credatur esse diruta.

LXXIX.

IVdas, Iacobi frater, in Mesopotamia, atque in interioribus Ponti euangelizans, feras & indomitas Gentes, quasi belluarum naturas, sancto dogmate mitigat, & fidei diuinitate subiugat.

LXXX.

M Athias delxxij. discipulis vnus, & pro Iuda Iscarioth duodecimus inter Apostolos subrogatus, electus est forte, & solus sine cognomine. Cui datur Euangelium predicationis in Iudæa.

LXXXI.

Simon Zelotes, qui prius dictus Chana-
naeus, zelo Domini feruens, par in cogno-
mento Petri, & similis in honore, accepit
Ægypti principatum: & post Iacobum iustū,
cathedram tenuit Hierosolymorū. Post an-
nos autem cxx. meruit sub Traiano per cru-
cem sustinere martyrij passionē. Iacet in Bos-
phoro.

LXXXII.

HI fuerūt Christi discipuli, prædicatores
fidei, & doctores Gentiu: qui dum om-
nes vnū sint, singuli tamen eorum propriis
certisque locis in mundo ad prædicandum,
fortes proprias acceperunt. Petrus namque
Romam accepit: Andreas, Achaïam: Iaco-
bus, Hispaniam: Ioannes, Asiā: Thomas, In-
diam: Matthæus, Macedoniam: Philippus,
Galliam: Bartholomæus, Lycaoniam: Simō
Zelotes, Ægyptum: Mathias, Iudæam: Iu-
das frater Iacobi, Mesopotamiam. Paulo au-
tem, cum ceteris Apostolis, nulla fors pro-
pria traditur: quia in omnibus magister &
prædicator eligitur. Nam sicut Petro & reli-
quis circuncisionis est Apostolatus datus: ita
Paulo præputij in Gentibus. Hic autem se-
ptem ecclesiis, & tribus euangelizat disci-
pulis.

LXXXIII.

L Vcas Euangelista, & Apostolica cōscrip-
tor historia, natione Syrus, arte medi-
cus, Græco eloquio eruditus, quem plerique
tradunt profelytum fuisse, & Hebræas literas
ignorasse. Hic tamen fuit Pauli discipu-

E lus, & indiuiduus comes peregrinationis eius, qui que ab incunte pueritia, castissimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obiit lxxiij. * vitæ suæ anno, sepultus in Bithynia. Cuius quidem ossa, regnante Constantino, in Constantinopoli sunt translata.

LXXXIV.

MArcus, Euangelista secundus, Petri discipulus, eiusque in baptismo filius. Cum quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, * ne ad sacerdotium promoueretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus tamen Alexandriæ cathedram tenuit primusque ecclesiam Ægyptiorum fundauit. Tantis doctrinæ & continentiæ virtutibus stationem sequeretur Christi, eius imitationem sequeretur. Mortuus est viij. Neronis anno, placita quiete sepultus.

LXXXV.

Barnabas, qui & Ioseph, natione Cypriæ ciuitatis, à Cyro rege Persarum cõdita, cum Paulo in Gentibus Apostolatũ adeptus. Deinde propter Ioannem discipulum, qui etiã cognomento Marcus appellatur, sciuñctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ prædicationis iniunctũ sibi opus exercuit.

LXXXVI.

Timotheus, Ephesiorum Episcopus sanctus, de ciuitate Tharésium, patre Græco, id est, Ethnico, matre autem Iudæa, ut refert Apostolus, dicens, Quæ habitauit fides in auiâ tuâ Loide, & matre tua Eunice, certum autem scio quod in te quoque. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusque spiritalis filius, quem puerum, propriè secum idè Paulus adsumpsit. Qui pudicus & virgo permansit: quique apud Ephesum, in monte, qui vocatur Pion, cum magno honore sepultus, quiescit.

LXXXVII.

Titus, Pauli discipulus, & in baptismo filius, natione Græcus, & ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circumcisis, quem ad struendas Cretæ ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibique in pace defunctus est, atque sepultus.

BEATI
ISIDORI IVNIORIS

HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
AD FLORENTINAM SOROREM SVAM, DE NATIVITATE
Domini, Passione & Resurrectione, Regno atque iudicio.

Sanctæ Sorori Florentinæ, Isidorus S.

QUÆ DAM, quæ diuersis temporibus, in veteris Testamenti libris pronunciata sunt, de Nativitate Domini & Salvatoris nostri, secundum deitatem, vel de Corporatione eius, de Passione quoque & Morte, siue de Resurrectione, regno atque iudicio, pro viribus scientiæ ex innumerabilibus, pauca proferenda putavi, ut Prophetarum auctoritas fidei gratiam firmet, & infidelium imperitiam adprobet. Hæc ergo, Sancta Soror, te petente, ob ædificationem tui studij, tibi deducam, ut qua consorte perfruar sanguinis, cohæredem faciam & mei laboris.

Quod Christus à Deo patre genitus est,
CAP. I.

IUdæi nefaria incredulitate Christum Dei filium abnegantes, impij, duri corde, Prophetis veteribus increduli, nouis abstrusi, aduentum Christi malunt ignorare quàm nosse, negare quàm credere. Quem enim venturum accipiunt, venisse iam nolunt: quem resurrecturum legunt, resurrexisse non credunt. Sed ideò ista non intelligere se fingunt, quia sacrilegio suo hæc impleta, cognoscunt. Ad quorum repellendam perfidiam, quædam ex veteri Testamento adgregauimus testimonia, quibus Christum genitum ab omnipotente patre cognoscant: ipso testante, Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genuite. Ex vtero itaque, id est, ex illa intima & incomprehensibili patris substantia: siue ex illo diuino atque immenso paterni pectoris arcano, quo pater genuit, de corde bonum eructat verbum: sicut & ipse aliàs ait, Eructauit cor meum verbum bonum. Atque alibi ipse Pater sic dicit, Filius meus es tu, ego hodie genuite. Quod non est dictum Dauid neque vlli sequentium regum. Nam ibi ad-

C dicitur, Pete à me & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod neque Dauid, neque genti Hebræorum concessum est, nisi tantummodo Christo, cuius nomen est per omnes gentes diffusum: cui & reges obediunt, & gentes seruiunt. Sicut & alibi de eo scriptum est, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruient ei. Item Salomon dum patris nomen, mysteriumque natiuitatis Christi, secundum deitatem vellet agnoscere, his verbis intonat in Prouerbiis, dicens, Quis ascendit in cælum, atque descendit? quis conligauit aquas, quasi in vestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen est eius, aut quod nomen filij eius, si nosti? Hunc filium Dei in Daniele, rex ille impius adspiciens, dixit. Ecce, video viros quatuor solitos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quarti, similis filio Dei, quem fideliter credimus, nec nullatenus dubitamus, Dominum saluatorem. Sed obiicitur quod in Daniele iste filius Dei, superius etiam angelus dicitur. Adsentio. Nam & Christus filius Dei Angelus dicitur. Sic enim ait Propheta de ipso, Veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos queritis, angelus testamenti, quem vos desideratis. Christus enim, in eo quod à patre genitus est, filius

Z ij

Psalm. 109.

Psalm. 44.
Psalm. 2.

Psalm. 117.

Prou. 30.

Daniel. 3.

Malach. 3.

Exod. 23.

Dei vocatur: in eo, quod saepe à patre missus ad adnunciandum patribus legitur, angelus nominatur. De quo etià ipse pater ad Legislatorem ita protestatur, dicens: Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedat, & custodiat te in via, & introducat ad locum, quem paravi. Obserua eum, & audi vocem eius, ne contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueritis, & est nomen meum in illo. Quis est ergo iste angelus, cui Deus & potestatem suam dedit & nomen? Quod si dicitur, aliqua alia est potestas angelica, hoc nefas est credere, quis enim in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Qui enim non æquabitur natura non potest æquari & nomine. Ipse est enim filius, qui semper à patre missus, visibiliter apparebat hominibus. Ex ipsa ergo missione, rectè angelus nuncupatur. Esaias autem apertius filium à Deo genitum confirmans, ita adnunciat, Vox Domini reddentis retributionem inimicis suis: ipsis videlicet, qui non credunt, Iudæis antequam parturiret peperit: & antequam veniret partus eius peperit mascululū. Quasi aperte diceret, Antequam virgo parturiret in carne, genuit filiū pater diuinitate: & antequam tempus virginis parturienti veniret, genuit eum sine tempore pater. Vnde inferius ait. Quis audiuit vnquā tale, aut quis vidit huic simile? Reuera, quia nihil tale hominibus accidit, aut vspiam simile. Post hæc subiūxit, Nunquid, qui alios parere facio, ipse non paria, dicit Dominus? & qui generationē cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus? Quibus omnibus testimoniis cogendus est infidelis, vt eligat sibi ē duobus, aut Christū filium Dei credere, aut mēdaces putare Prophetas qui ista cecinerunt.

*Quod Christus ante secula ineffabiliter à patre
genitus est,*

CAP. II.

Pru. 8.

QUOD si quæritur, quādo, vel quomodo pater filium genuerit: Respondeo, Cur quæritur tempus, quando sit Dei filius genitus, dum sit sua natiuitate æternus? Sicut scriptum est de eo, Egressus eius à principio à diebus æternitatis. Et iterum, Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius. Sed & pater eundem ante luciferum, id est, ante omnia tempora genuisse testatur: quod & ipse filius Dei Verbum, virtus & sapientia, de sua natiuitate confirmat dicens. Necdum erant abyssi & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & flumina & cardines orbis

terra. Quando præparabat cælos aderam: quādo certa lege gyro vallabat abyssos, quādo appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate, ante omnia secula, filius à patre genitus esse declaratur: quādo à patre per illum cuncta creata esse noscuntur. Illud denuo quæritur, quomodo idem sit genitus, dum sacræ natiuitatis eius arcana, nec Apostolus didicit, nec Propheta comperit, nec angelus sciuit, nec creatura cognouit, Esaias testante, qui dicit, In humilitate iudicium eius sublatum est, generationem eius quis enarrabit? Idcirco, si eius natiuitas à Propheta non potuit enarrari: quis profitebitur nosse quomodo potuit à patre filius generari? Hinc est & illud in libro Iob, Sapientiam Dei patris unde inuenies? latet enim ab oculis hominum & à volucris cæli absconsa est: id est, etiam ipsis angelis incognita. Item ibi, Radix sapientiæ cui reuelata est? origo scilicet filij Dei. Idcirco quod super angelorum intelligentiam atque scientiam est, quis hominum potest narrare? Scire autem manifestum est, solum patrem quomodo genuerit filium: & filius, quomodo genitus sit à patre. Siquidem & gignendi filij quæritur ratio, eo quod filius non nisi ex duobus nascatur. Habeat inquam sibi huiusmodi generis ortum cōditio caduca mortalium: Christus enim ex patre ita emicuit, vt splendor à lumine, vt verbum ab ore, vt sapientia ex corde.

Quod Christus Deus & Dominus est,
CAP. III.

POST declaratum Christi diuinæ natiuitatis mysterium, deinde, quia idem Deus & Dominus est, exemplis sanctarum scripturarum adhibitis, demonstramus. Si Christus Deus non est, cui dicitur in Psalmis, Sedes tua Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis? Quis est igitur iste Deus, vnctus à Deo? Respondeant nobis, Ecce Deus vnctus à Deo dicitur: & utique Christus ipsa vnctione monstratur, cum Deus vnctus insinuat. Dum enim audis Deum vnctum, intellige Christum: Christus enim à chrismate, id est, ab vnctione vocatur. Hunc Christum sub persona Cyri per Esaiam pater Deum & Dominum ita esse testatur, dicens. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius adprehendi dexteram: vt subiiciam ante faciem eius Gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam ante eum ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te

ibo, & gloriosos terrae humiliabo. Portas A
areas conteram, & veſtes ferreos confringā.
Et dabo tibi theſaurum abſconditum, & ar-
cana ſecretorum: vt ſcias, quia ego Dominus
qui voco nomen tuum Deus Iſrael. In perſo-
na enim Cyri, Chriſtus eſt prophetatus, vbi
ei ſubiugatae ſunt gentes in fide, & regna. Prae-
terea, quia nullus in regno Iſrael Cyrus eſt di-
ctus. Quod ſi de Cyro Perſarū rege quis hęc
crediderit prophetatum: abſurdum & pro-
fanum eſſe cognoſcat, Chriſtus & Deus & do-
minus nuncupetur. Vnde & translatio Se-
ptuaginta non habet, Chriſto meo Cyro: ſed
habet, Hęc dicit Dominus Chriſto meo
Domino. Quod in perſona ſpecialiter Chri-
ſti Domini noſtri accipitur. Si Chriſtus Deus
non eſt, dicant quem ſit affatus Deus in Ge-
neſi, cūm diceret, Faciamus hominem ad
imaginem & ſimilitudinem noſtrā. Sic enim
ſubiungitur. Et creauit Deus hominem ad
imaginem ſuam: ad imaginem Dei creauit il-
lum. Quærant ergo, quis Deus creauit, aut
ad cuius Dei imaginem condidit hominem,
quem creauit. Quod ſi reſpondeant, Ad an-
gelorum: num angelus æqualem cum Deo
habet imaginem: cum multum diſtet ima-
go creaturæ ab eo qui creauit? Aut, nunquid
angelus cum Deo potuit hominem facere?
Quod ita exiſtimare, magnæ dementiæ eſt.
Cui ergo dicitur, aut ad cuius imaginem cō-
ditus homo creditur: niſi ad eius, cuius vnā
imago cūm Deo eſt, & vnicū nomen diuini-
tatis eſt? Item, ſi Chriſtus non eſt Domi-
nus: quis Dominus pluit ignem in Sodo-
mis à Domino? Sic enim ait in Geneſi, Et
pluit Dominus ſuper Sodomā & Gomorrhā,
ſulphur & ignem à Domino. In qua ſenten-
tia nemo dubitat ſecunda eſſe perſona. Nam
quis eſt ille Dominus à Domino, niſi pro-
culdubio filius à patre, qui ſemper ab eodem
patre miſſus, deſcendere ſolitus eſt, & aſcen-
dere? quo teſtimonio & Deitas & diſtinctio
perſonarum, patris filiſque, luce clarius de-
monſtratur. Item ſi Chriſtus Dominus non
eſt, de quo dicit Dauid in Pſalmis, Dixit do-
minus domino meo, ſede à dextris meis: id
eſt, qui dum Chriſtus ſecundum carnem ſit
filius Dauid, in ſpiritu tamen dominus eius
& Deus eſt. Si Chriſtus Dominus non eſt, de
quo ait Dauid in libris Regum, Dixit vir, cui
conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob. Egre-
gius Pſalmiſta Iſrael, Spiritus domini locu-
tus eſt per me, & ſermo eius per linguam meā.
Item, ſi Chriſtus dominus non eſt, quis eſt ille
dominus exercituum, qui à domino exer-
cituum mittitur? ipſo dicente in Zacharia:
Hęc dicit dominus Deus exercituum, poſt

gloriam miſit me ad Gentes, quæ expolia-
uerunt vos: qui enim tetigerit vos, tanget
pupillam oculi eius. Quia ecce leuabo manū
meam ſuper eos, & erunt præda his qui ſer-
uiebant ſibi: & cognoſcētis quia dominus
exercituum miſit me. Age nunc, cuius ſit
hęc vox, niſi Saluatoris, quia omnipotens
Deus, à patre omnipotente miſſum ſe eſſe te-
ſtatur? Miſſus eſt autem ad Gētes poſt gloriā
deitatis, quam habuit apud patrem: quando
exinaniuit ſeipſum, & formam ſerui accipiens
effectus eſt obediens vſque ad mortem. Qui-
que etiam & in ſequentibus loquitur, dicens:
Lauda & lætare filia Sion: quia, ecce ego ve-
nio, & habitabo in medio tui, dicit dominus.
Et adplicabuntur gētes multæ ad dominum
in die illa, & erunt mihi in populū, & habita-
bo in medio tui: & ſciēt, quia dominus exer-
cituum miſit me ad te. Quis eſt igitur iſte do-
minus, à domino exercituum miſſus, niſi idē
dominus Ieſus Chriſtus? Super eſt de Spiritu
ſancto, de cuius deitate ſic ait Iob, Et quia
ſpiritus Dei eſt, Spiritus domini fecit me, &
ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Ec-
ce & me ſicut & te fecit Deus, vt eundem ſpi-
ritum oſtenderet eſſe Deum.

De Trinitate ſignificantia,
CAP. III.

P Atet Veteris teſtamenti apicibus, patrem
& filium, & Spiritum ſanctum, eſſe Deū:
ſed hinc iſti filium & Spiritum ſanctum non
reputant eſſe Deum, eo quod in monte Sina,
vocē domini intonatīs audierint, Audi Iſrael
dominus Deus tuus Deus vnus eſt: Ignoran-
tes in Trinitate vnum eſſe, Deū patrem, & fi-
liū, & Spiritum ſanctū: nec tres Deos, ſed in
tribus perſonis, vnum nomen indiuiduæ ma-
ieſtatis. Quæramus ergo in ſcripturis Veteris
Teſtamēti, eandem Trinitatē. In libro quip-
pe primo Regum, ita ſcriptum eſt: Dixit Da-
uid filius Iſai, dixit vir cui conſtitutum eſt de
Chriſto dei Iacob. Egregius Pſalmiſta Iſrael,
Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo
eius per linguam meam. Quis autem eſſet,
adiexit: Deus Iſrael mihi locutus eſt, fortis Iſ-
rael, dominator hominum iuſtus. Dicendo
enim, Chriſtum Dei Iacob, & filium & patrē
oſtendit. Item dicendo, Spiritus domini lo-
cutus eſt per me, ſanctum Spiritum euiden-
ter aperuit. Idem quoque in Pſalmis, Verbo
inquit, domini, cæli firmati ſunt, Spiritu oris
eius, omnis virtus eorum. In perſona enim
domini, patrem accipimus: in Verbo filium
credimus: in ſpiritu oris eius, ſanctum Spi-
ritum intelligimus. Quo teſtimonio, Trinita-
tis numerus & cōmunio cooperationis oſte-
ditur. Sic & in conſequentibus, idem Pro-

Psal. 147.

pheta ait. Mittit verbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquae. Ecce tria, Pater qui mittit, verbum quod mittitur, & Spiritus eius qui stat. Nam cum dicitur in Genesi, In principio fecit Deus caelum & terram, & spiritus domini ferebatur super aquas: ibi in domini vocabulo pater intelligitur. In principio, filius agnoscitur, qui dicit, In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam, quia dixit Deus, & fecit Deus. In eo vero, qui superferebatur aquis, Spiritus sanctus significatur. Nam & cum ibi dicit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, per pluralitatem personarum, patens significatio Trinitatis est. Ut tamen unitatem deitatis ostenderet, confestim admonuit, dicens, Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Et cum dicit idem Deus, Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis: Ipsa pluralitas personarum, Trinitatis demonstrat mysterium. Cuius Trinitatis sacramentum & Aggæus Propheta ita aperuit ex persona domini, dicens, Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de filio, ita subiecit, Quia ecce ego commouebo caelum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. In Esaia quoque sub propria cuique persona, distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: Ego primus, ego nouissimus: manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est caelos. Non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram. Et cōsequenter adiecit, Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Ecce duæ personæ, dominus & Spiritus eius qui mittunt: & tertia persona eiusdem domini, qui mittitur. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis sic demonstratur significantia, Ecce, inquit, puer meus, suscipiam eum: dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Pater filiū dilectum puerum vocat, super quem dedit spiritum suum. De quo dominus Iesus Christus propria persona testatur, Spiritus domini super me. Alio quoque loco idem Esaia, totam Trinitatem in digitorum numerum comprehendens, sic prædicat dicens, Quis mensus est pugillo aquas, & caelum palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ? In tribus quippe digitis Propheta trinam diuinæ omnipotentiae æqualitatem, sub quadam mysterij lancelibrauit: & paritate virtutis cooperationem potentiae & unitatem substantiae (quæ vna, eademque in Trinitate est,) in tribus digitis declarauit. Cuius Trinitatis mysteriū

Aggæi 2.

Esa. 40.

aliās se cognouisse testatur idem propheta dicendo: Vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Quem ut trinum in personis ostenderet, & vnum in diuinitate monstraret, sequenter ait. Et duabus alis volabant, & clamabāt alter ad alterū, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus exercituum: plena est omnis terra gloria eius. Ecce, trinam sanctificationem sub vna confessione, celestis persultat exercitus: vnam gloriam Trinitatis, Seraphim trina repetitione proclamant. Nam quid ter sanctus indicat, nisi eiusdem trinae omnipotentiae gloria demonstrata est, & in deitate trium personarū significatio? Nō autem sicut tres personæ, ita & tres Dij credendi sunt: sed in eis personis, vna diuinitas prædicanda est, secundum Moyse sententiam dicentis, Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et iterum, Ego sum Deus, & præter me, non est alius.

Esa. 6.

Quod Christus cum patre genitus est,

CAP. V.

Sed contra, hūc obiicit pernicioſa Iudæorū perfidia dicens. Si pater Deus est, & filius Deus est, ergo duo sunt, & nō est vnus Deus. Proinde audiant Esaia verā personā vocātem Deum, & dicentē, Tu es Deus, & in te est Deus. In eo enim dum dicit, Tu es Deus, patre ostendit: in eo vero quod subiecit, in te est Deus, filium declarauit. Sed tamen ut eundē patrem & filiū, vnū Deū ostenderet, subiecit, Non est abs te Deus. Verē tu es Deus absconditus, Deus Israel. Aliās quoque vnū nomen patris & filij comprobatur, ipso patre atque legillatore Moſe dicente, Attende illi, & ne inobediens fueris ei: est enim nomen meum in illo.

Quod Christus filius Dei, Deus homo factus est,

CAP. VI.

Hve vsque mysterium celestis natiuitatis in Christo, ac significantiam diuinæ Trinitatis ostendimus: dehinc Scripturæ auctoritate, eundem filium Dei, natum in carne, monſtremus. Manifestantes primum, quia idem filius Dei, propter nostram salutem incarnatus, & homo factus est. Sic enim de eo prædicat Esaia, Paruulus, inquit, natus est nobis, filius datus est nobis, & factus est principatus eius super humeros eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Paruulus enim Christus, quia homo est natus nobis, non sibi. Quod enim homo

Esa. 9.

factus est, nobis proficit; & ideo nobis natus est. Filius autem datus est nobis: cuius, nisi Dei filius? Principatus super humeros eius: siue, quia crucem propriis humeris ipse portauit: siue quia titulum regni super humeros & caput eius, Pilatus scripsit. Erubescant itaque impij Iudei, & agnoscant inuocare Christum filium Dei natum, & per assumptionem corporis paruulum factum: de quo Dauid ait, Minuisti eum paulo minus ab Angelis. Ideo, quia dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Ad quem, cum pater in Psalmis, de illa æterna natiuitate diceret, Ex utero ante luciferum genui te. Rursum futuram eius incarnationem item ostendens subiecit: Et quasi de vulua orietur tibi ros adulescentiæ tuæ. Hanc corporationem filij Dei, & Spiritus sanctus in Psalmis, ita prenunciavit, dicens, ad Sion autem dicitur, Et vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. Ecce, qui nascitur in Sion, & qui in ipsa ciuitate factus est humillimus, ipse est qui fundauit eam excelsus. Et quia idem est Dominus, sequitur, dominus numerauit scribens populis, iste natus est ibi. Quis est vir, scilicet, & excelsus & dominus. Vir, quia homo factus: excelsus, quia eum supra se celi & Angeli suscipiunt: Dominus, quia cunctæ celi, terræque creaturæ illi deseruiunt. Verum, quoties inimici Christi omnem hanc prophetiam natiuitatis eius audiunt, conclusi dum non habeant quod proponant, argumētantur, dicentes: Necdum uenisse Christum, de quo hæc omnia ora Prophetarum præfagia cecinerunt. Quæramus ergo tēpus natiuitatis Christi: utrū iam aduenerit, an venturus adhuc expectetur. In Daniele igitur tempus aduentus eius certissimè ostenditur, & anni enumerantur, & manifesta signa eius pronunciantur. Et post aduentum eius & mortem futura Iudeorum excidia, ibi certissimè manifestantur. Sic enim ad eum Angelus, Daniel, aduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ adbreuiatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consumetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitates, & adducatur iustitia sempiterna, & impleantur visio & Prophetiæ, & ungatur Sanctus sanctorum. Quæ scilicet septuaginta hebdomadæ, si à tempore Danielis enumerentur, proculdubio Sanctus sanctorum, dominus Iesus Christus, olim uenisse cognoscitur. Hebdomadæ namque in sacris eloquiis, septem annis terminantur, dicente domino ad Moysen, Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt

annos quadragintanovem. A tempore itaque Danielis Prophetæ, usque ad præsens tempus, plusquam centum quadraginta hebdomadæ adnumerantur. Ideoque iam venit Christus, quem adnuntiabit sermo propheticus. Post septuaginta enim hebdomadas, natus & passus ostenditur Christus. Et ciuitatem Hierusalem in exterminatione fuisse, & sacrificium vnctionemque cessare. Sic enim subiecit idem Propheta: Et occidetur Christus, & ciuitatem & Sanctuariū dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli, statuta desolatio. Post passionem igitur Christi, venit Titus, & debellauit Iudeos, & destruxit urbem & templum, & cessauerunt libamina & sacrificia quæ ultra illuc celebrari non potuerunt: ut impleretur quod fuerat antea à Propheta prædictum. Sed duritia cordis Iudaici, quia ipsi Christum interemerunt, inde eum adhuc uenisse non credunt. Probauimus Dominum nostrum Iesum Christum secundum carnem iam natum fuisse. Sed adiecit incredulus, Cur in carne uenit? Audi ergo causam, Deus cum hominem fecisset, summa beatitudine præditum, & diuinæ imaginis decore ornatum, posuit eum in paradiso, ut esset Deo subiectus, & ceteris creaturis prælatus: ille autem rebellis effectus, contempta diuinitate, indictum violauit præceptum. Quem proiectum ob superbiam Deus non occidit, sed exulem paradiso fecit: expectans, ut per poenitentiam reparari posset ad veniam. Et cum ille non reuocaretur ad viam virtutis, dedit legem per Moysen, ut vel per ipsam reuerteretur ad amorem Dei, & operationem iustitiæ. Sed cum nec hanc quidem, contumax & incredulus custodiret, uenit tandem filius Dei, & corpus humanum adsumpsit: ut dum videretur, crederetur, omnisque nudis demonum simulacris, reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc est causa natiuitatis Christi, quam Iudæi, & si patiantur natum, scandalizantur tamen crucifixum & mortuum: non intelligentes, quia sicut propter redemptionem mundi uoluit nasci, ita & pati oportuit: cuius passionem & mortem, in suo loco scripturarum testimonio adprobabimus. Hinc vero sequamur debitum ordinem, & cuius demonstrata est post gloriam deitatis humana natiuitas, demonstretur genus & patria.

De ineffabili nomine Iesu,
CAP. VII.

PRima enim appellatio nominis Iesu, inuenitur in figura Domini nostri Iesu Christi, antea prædicata. Nam Iosue quidē, qui Naue filius nominabatur à Moysē, Iesus cognomi-

natus est. Hic enim post obitum Moysi dux effectus, principatum obtinuit, & terram promissionis hereditate distribuit. Mutatio nominis quid significabat, nisi quia defuncto Moysi, id est, defuncta lege & legali præcepto cessante, dux nobis Dominus Iesus Christus erat futurus: qui nos per Iordanis fluentia, id est, per gratiam baptismi sanctificatos, & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus effugatis, perduceret ad terram repromissionis melle & lacte manantem, id est, vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideo enim vir ille huius sacramenti imaginem suscepit, ut Iesus nominaretur, ad significandum illum verum Iesum de quo in Psalmis scriptum est: Venite exultemus in Domino, iubilemus Deo salutari Iesu patri nostro. Vbi ostenditur Dominum esse Iesum. De quo & alibi in Psalmis: Quia placeat sibi Dominus in populo suo & exaltauit mansuetos in Iesu. Hoc enim in Hebræo sic habetur scriptum. Quod autem ex semine Abraham futurus esset Dominus noster Iesus Christus, Genesis ostendit, dicente Abraham ad puerum suum. Pone manum sub femore meo, & iura per Deum cæli. Quo verbo Christum Dominum cæli de genere suo testabatur in carne esse venturum. Per femur enim genus intelligitur. Significabatur enim de semine Abraham, futurum in carne Dominum cæli. De quo semine, per Esaiam facta fuerat à Domino repromissio. In semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes, id est, in Christo. De quo Psalmista ait. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. De hoc semine & per eundem Esaiam, vox Domini loquitur, Educam, inquit, de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos. De quo alibi idem Propheta, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorria similes facti essemus. Et quia de tribu Iuda secundum carnem Christus expectandus esset, Iacob Patriarcha significat, dicens. Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium. Certum est enim, usque ad ortum Christi non defuisse principes populi Iudeorum ex genere Iuda, nec duces de femoribus eius, usque ad Herodem alienigenam regem, qui per ambitionem in regni inreperat potestatem. Statim enim ut hoc factum est, & defecit dux ex semine Iudæ, aduenit ille qui mittendus erat, quem Gentes & populi expectabant. Iudæi autem per uicacia impudicæ frontis dicunt, nondum esse id tempus expletum: mentientes nescio quem regem ex genere Iudæ in extremis Orientis

partibus regnū tenere. Nec attendunt mentē cæcati simulationis suæ mendacium detegi: quia iam sicut nullum templum, nullum altare, nullum sacrificiū, ita nullus rex, nullus sacerdos remansit Iudæis. Neque enim mendax esse potest Oseas Propheta, qui dicit: Sedebunt filij Israël sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus: quæ omnia, quis non videat nunc in ipsis esse completa?

Quod Christus, de stirpe David natus est,
CAP. VIII.

Ecce, ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemur. Quod autē ex dauid stirpe secundum carnem futurus esset, per Spiritum sanctum ita prænunciatus est in Psalmis. Iurauit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum: De fructu ventris tui, ponam super sedem meam. Semel iurauit in sancto meo, si David metiar, semen eius in æternum manebit. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta, in æternum, & testis in cælo fidelis. Item in libro Paralipomenon, Et factum est verbum Domini ad Nathan, dicens, Vade, & dīseruo meo David. Hæc dicit Dominus. Adnuncio tibi, quod ædificaturus sit tibi domum Dominus, cumque impleueris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius usque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: Et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo, usque in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multū errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum est quod dictum est, Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum illius? nunquid de illo Salomone creditur esse prophetatum? Minimè. Ille enim patre suo viuente cepit regnare. Nam hic dicitur, Quia cum completi fuerint dies vitæ tuæ, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo intelligitur, alius esse promissus, qui non ante mortem David, sed post mortem eius pronunciatus fuerat suscitandus, qui ædificaret domum Domini: non de parietibus manufactis, sed de lapidibus viuīs & preciosis, id est, sanctis & fidelibus. Nam & illud quod subiicit, Fidelis erit domus eius, & regnum eius usque in sempiternum coram me: atten-

Psalm. 94.

Psalm. 139.

Genes. 24.

Oseas 1.

Psalm. 131.

Psalm. 131.

1. Paralipomenon.

dat & adspiciat quisquam, non de Salomone esse pronunciatum. Salomonis quippe domus plena fuit mulieribus alienigenis colentibus idola: & ipse ab eis idololatria seductus, dum bonus fuisset in initio, malos exitus habuit. Ergo quis est iste, cuius domus est fidelis in perpetuum, & qui post mortē Dauid promittitur suscitandus? Ille utique est, de quo ipse Dauid exestuans clamat, dicens in Psalmo octogesimo octauo, Tu vero distulisti Christum tuum. Non est ergo ille Salomon, sed nec iste Dauid, sed dilatus est Christus. Ecce apparuerūt promissiones prædictæ non in Salomone, sed in Christo Domino nostro, qui ex Dauid genere ortus est, fuisse cōpletē. De quo ipse per Hieremiam Dominus dicit, Et suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis, saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Adhuc idem Esaias de Christo, quia ex semine Dauid natus est secundum carnem, in consequentibus, dicit, In die illa, radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur: & erit sepulchrum eius gloriosum. In signum populorum stat radix Iesse, quando Christus signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipsum Gentes deprecabuntur, quod iam hoc cernitur fuisse cōpletum. Sepulchrum autem eius, in tantum est gloriosum, ut excepto quod redempti per mortem eius gloriam ei exhibemus, etiam locus ipse coruscans miraculis, gloriæ suæ causa, ad se omnem contrahat mundum. Hic locus in Hebræo sic habet, Et erit requies eius gloriosa: utiq; quia moriens, caro eius non vidit corruptionem, secundum Psalmi sententiā, Quia non derelicta est anima eius in inferno: nec dedit sanctum suum videre corruptionem. Iste est qui per Nathan ex semine Dauid promittitur; qui etiam & per Esaiam Prophetā ita pronunciat, Egre-
ditur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascēdet. Hęc virga de radice Iesse, virgo est Maria, de Dauid radice exorta: quæ genuit florem, Dominum Saluatorem. De quo etiam sequitur, Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum spiritus timoris Domini. Ideo autem tanta dona spiritus super eum prædicantur: quia in eo non ad mensuram Spiritus inhabitat sanctus, sicut in nobis, sed tota inest plenitudo diuinitatis & gratiarum. Iste est, qui non secundum visionem oculorum, & auditum aurium iudicat, sed est iustitia cingulum lumborum eius, &

A fides cinctorum renū eius. In cuius Ecclesia habitat lupus cum agno: ille utique qui solebat ab ea rapere prædam, dum ad eam conuertitur quasi cum innocentibus commoratur. In cuius ouili, pardus cum hædo accubat permixtim, scilicet subdoli cum peccatoribus. Ibi etiam vitulus de circuncisione, leo de seculi potestate, ouis de populari ordine, simul moratur: quia in fide communis est conditio omnium. Puer autem paruulus minans eos, ille est utique qui se humiliavit pro nobis ut paruulus. Bos autem & leo ibi comedent paleas: quia principes cum subiectis plebibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab ubere super foramine aspidis: dum Gentes, quæ solebant venena aliquando prædicare, conuersi etiam paruuli Christi fidem delectantur audire. Cauerna enim reguli, corda sunt infidelium: in quibus ille serpens tortuosus quiescebat, quem ablactatus comprehensum, exinde captiuum traxit: ut in monte sancto eius (quod est Ecclesia) non noceret. Iam vero, quia ore prophetico de Moab nascenti Christo perhibetur testimoniū, idem Esaias testatur, Ponam enim super his qui fugerint de Moab leonem & de reliquiis terræ. Emitte agnum dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filie Sion. De hac enim gente Moabitarum egressus est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi, qui dominatur in orbem terrarum. Petra autem deserti Ruth significat: quæ destituta morte mariti, de Booz genuit Obeth, & de Obeth Iesse, & de Iesse Dauid: & de Dauid stirpe natus est Christus. Montem autem filie Sion, aut historialiter ipsam urbem Hierosolymam dicit: aut iuxta tropologiam Ecclesiam in specula, id est, in virtutum sublimitate locatam.

Quod Christus de virgine, sine virili coitu, genitus est,
CAP. IX.

D Hactenus de nomine & gente & genere Domini nostri Iesu Christi, Testamenti veteris fidem præstrinximus: dehinc generationem eius secundum carnem, de virgine ostendamus. Esaias enim sancto Spiritu plenus, futuræ incarnationis filij Dei, sic prænūciat sacramentum, sic enim dicit & adiecit. Loquitur ad Achaz Dominus, dicens, Pete tibi signū à Domino Deo tuo, in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et subiecit, Audite itaque domus Dauid, id est, genus Dauid. Nam bene ad domum Dauid loquebatur, id est, ad stirpem regiam, de qua descendit Maria. Et adiecit. Propter hoc dabit vobis Dominus ipse signum. Ecce virgo in

Ierem. 23.

Esa. 11.

Esa. 15.

Esa. 16.

Psal. 15.

Esa. 11.

Esa. 7.

vtero concipiet, & pariet filium; & vocabitur **E**st. Quando enim natus est Christus, iustitia de celo prospexit. Non enim daretur e celo iustificatio, nisi Christus in carne nasceretur. Et ut ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset, sequenter adiunxit: Iustitia ante eum praeibit, & ponet in via gressus suos. Item idem David, Terra, inquit, dabit fructum suum. Terra, Maria, dedit fructum suum Christum. Sed quis est iste fructus? Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terrae fructum, praedictus Esaias Propheta alibi manifestius adnunciat, dicens, Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum; aperiat terra, & germinet saluatorem, & iustitia oriatur simul. Ego dominus creavi eum. Caeli ipsi, qui & nubes, id est, Prophetae, per quos Christus adueniens, prophetabatur. Terra, Maria: quae fide aperta, non corruptione, genuit saluatorem: quia solus Dominus eum creauit, non virilis commixtio feminis. Vnde & Esaias ait, Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Christi in conspectu conscius fuit. Solo enim Verbo Dei, virgo praegnans apparuit. Quod etiam & Daniel Propheta figuraliter praedixerat, dicens: Vidi lapidem de monte abscissum, sine manibus praecedentium: & cum venisset in terram, repleuit orbem terrae. Ecce, lapis iste, Christus est, sine manibus abscissus, implens omnem terram, quia in omnibus Gentibus, regnum eius est. De quo lapide, per Esaiam Deus loquitur, Ecce, mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem; & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscissum de monte, id est, de populo Iudaeorum. Sine manibus, hoc est, sine operatione virili ex Maria natum. Quam sine dubio virginem fuisse credimus, ante partum virginem permansisse post partum, Ezechiele Propheta testante. Conuertere me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, Porta haec clausa erit, non aperietur: & vir non transiet per eam; quoniam Dominus Deus ingressus est per eam, eritque clausa. Quo testimonio, sanctam Mariam & virginem concepiisse & permansisse constat. Genitalia namque foeminea, pro eo quod claustra partus aperiant, portae dicuntur. Sicut ait Iob: Quia non clausit portas ventris, qui portauit me. Dominus enim noster Iesus Christus, mirabiliter & potentialiter natus, tanquam sponsus processit de thalamo suo, id est, ex virginis vtero. Post cuius ortum, nullum cum Maria conuenisse, nullum ex eius vtero genitum extitisse constat.

vtero concipiet, & pariet filium; & vocabitur Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Quia ergo ille, quem in vtero virgo concepit & peperit, nobiscum Deus vocatur: Deus utique in vtero virginis conceptus, natusque cognoscitur. Erubescant itaque Iudaei increduli, & Christi gratiae sua colla submittant. Ecce enim, quem virgo peperit, nobiscum Deus appellatur. Quo loco argumentantur Iudaei, quod in Hebraeo non virginem, sed iuenculam ostendat sermo propheticus parituram. Aduersus quos respondetur, non esse signum, si iuencula pariat, quod est aetatis: Sed hoc esse signum ad rei nouitatem si virgo pariat, quod est integritatis. Dum enim dicit Dominus, Dabo vobis signum, insinuat quoddam insigne miraculum, virginem videlicet parituram: quod proculdubio signum non esset, nisi nouum extiterit. Oportebat enim Christum propter insigne miraculum secundum carnem nasci de virgine. Sequitur de eo. Butyrum & mel (fructus est Ecclesiae venientis ex circumcisione) comeder. Butyrum, quasi bouis sub iugo, id est, sub lege posita. Mel vero, Ecclesia, venientis ex gentibus, cuius fructus, id est, opere pascitur Christus. Sequitur & dicit. Et priusquam cognoscat puer vocare patrem aut matrem. Quod enim dixit, priusquam cognoscat, id est, priusquam cognoscere faciat diuinitate Deum habere se patrem, & carnis susceptione, virginem matrem: iuxta illud quod in Genesi scribitur, dicente Domino ad Abraham, Nunc cognoui, quod times Deum, id est, nunc cognoscere feci. Absit enim apud Deum esse ignorantiam, ut nunc cognosceret, quod ante nesciret. Quanta autem potestatis existat idem Emanuel, praedictus propheta sequenter adnunciat, dicens, Et erit extensio alarum eius, implens latitudinem terrae, O Emanuel. Quem quia de virgine natum credimus, patrem in Psalmis dicentem audiamus. Nam cum dixisset Propheta de Christo, Dixit dominus Domino meo, sede a dextris meis. Confestim vox patris consecuta est, dicentis ad filium, Ante luciferum genui te. Et quasi de vulua orietur tibi ros adulescentiae tuae. Iurauit Dominus & non poenitebit eum; tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Dominus a dextris tuis, confregit in die irae suae reges. Et David, Ut inhabitet, inquit, gloria in terra nostra, misericordia & veritas occurrerunt sibi, iustitia & pax complexae sunt se. Veritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit. Quae est veritas de terra orta, nisi Christus de foemina natus, filius Dei de carne procedens? nam caro terra

est. Quando enim natus est Christus, iustitia de celo prospexit. Non enim daretur e celo iustificatio, nisi Christus in carne nasceretur. Et ut ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset, sequenter adiunxit: Iustitia ante eum praeibit, & ponet in via gressus suos. Item idem David, Terra, inquit, dabit fructum suum. Terra, Maria, dedit fructum suum Christum. Sed quis est iste fructus? Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terrae fructum, praedictus Esaias Propheta alibi manifestius adnunciat, dicens, Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum; aperiat terra, & germinet saluatorem, & iustitia oriatur simul. Ego dominus creavi eum. Caeli ipsi, qui & nubes, id est, Prophetae, per quos Christus adueniens, prophetabatur. Terra, Maria: quae fide aperta, non corruptione, genuit saluatorem: quia solus Dominus eum creauit, non virilis commixtio feminis. Vnde & Esaias ait, Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Christi in conspectu conscius fuit. Solo enim Verbo Dei, virgo praegnans apparuit. Quod etiam & Daniel Propheta figuraliter praedixerat, dicens: Vidi lapidem de monte abscissum, sine manibus praecedentium: & cum venisset in terram, repleuit orbem terrae. Ecce, lapis iste, Christus est, sine manibus abscissus, implens omnem terram, quia in omnibus Gentibus, regnum eius est. De quo lapide, per Esaiam Deus loquitur, Ecce, mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem; & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscissum de monte, id est, de populo Iudaeorum. Sine manibus, hoc est, sine operatione virili ex Maria natum. Quam sine dubio virginem fuisse credimus, ante partum virginem permansisse post partum, Ezechiele Propheta testante. Conuertere me ad viam portae sanctuarii exterioris, quae respiciebat ad Orientem, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, Porta haec clausa erit, non aperietur: & vir non transiet per eam; quoniam Dominus Deus ingressus est per eam, eritque clausa. Quo testimonio, sanctam Mariam & virginem concepiisse & permansisse constat. Genitalia namque foeminea, pro eo quod claustra partus aperiant, portae dicuntur. Sicut ait Iob: Quia non clausit portas ventris, qui portauit me. Dominus enim noster Iesus Christus, mirabiliter & potentialiter natus, tanquam sponsus processit de thalamo suo, id est, ex virginis vtero. Post cuius ortum, nullum cum Maria conuenisse, nullum ex eius vtero genitum extitisse constat.

Quia in Bethleem natus est Christus,

CAP. XII.

PRædiximus natiuitatem Domini nostri ex virgine; locum quoque originis suæ ostendamus. Nam in Bethleem natus est: ad quam dicitur per Micheam Prophetam. Et tu Bethleem domus Eufatha, paruulus es in millibus Iuda, ex te enim egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus eius à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos vsque ad tēpus, in quo parturiēs pariet. Sicq; postquam locum originis eius prædixit, deinde regnum eius futurum in toto orbe subiecit, dicens, Stabit & videbit, & pascet gregem suum in virtute Domini, & in honorem nominis Dei sui erunt, quoniam nunc magnificatur vsque ad terminos terre, & erit iste pax. De hoc loco natiuitatis Christi, & Abacuc Prophetam sic ait. Deus ab Africo veniet. Bethleem enim regio, vbi natus est Christus, de Hierusalem ad meridianam respicit plagam. Merito ergo ab Africo venisse scribitur, quia à Bethleem venturus esse præuidebatur.

Quia stella indicio, natiuitas eius clauit,
CAP. XIII.

IN Numeris diuinus ille Balaam sic cecinit dicens: Orietur stella ex Iacob, & consurget homo de Israël. Magi enim ab Orientis partibus venientes, primi Christi natiuitatem, stella indice nunciauerunt: scilicet, vt quem olim princeps artis eorum prædixerat, illi inspecto sydere demonstrarent.

Quia ei munera obtulerunt Magi,
CAP. XIII.

ET hoc Prophetæ nobis narrant. Sic enim Esaias ait, In tempore illo, deferetur munus Domino exercituum, à populo diuulso & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius. Hoc autem dicit, propter Persarum robustissimam gentem. Ad cuius tunc potentiam, nullus populus comparabatur: de quibus Magi venientes, Christo munera detulerunt. Et iterum ipse, Omnes, inquit, de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino adnunciantes. De his muneribus & David prædicaui, dicens, Et dabitur ei de auro Arabiae. Et rursus, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Nam & Magos reges habuit Oriens.

Quia non oleo isto humano, sicut ceteri reges & pontifices Hebræorum, sed à paterno spiritu unctus est Christus, CAP. XV.

AE Saïas ex persona eiusdem Christi sic canit, dicens, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me: euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum. Simili modo & Psalmodigraphus, diuino adflatus spiritu, ita ad eundem Christum loquitur dicens, Sedes tua Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. In qua sententia, primo Propheta diuinitatem Christi, ac perpetuitatem demonstrat: sequenter, pro æquitatis virga sceptrum potestatis eius, regnumque denunciat. Postremo, quod idem Deus à Deo vnctus sit, indicat. Non quidem oleo communi, sicut ceteri participes sui, id est, principes, qui imaginario præcesserant, sed oleo lætitiæ. Quo mysticè demonstratur Spiritus sanctus; cuius cælesti infusione & virtute, Christus est consecratus.

Quia pauper & abiectus in primo aduentu suo venerit, CAP. XVI.

SANCTUS Esaias sic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi, iustus & saluans, pauper: sedens super asinum indomitum. Item apud eundem ex persona Dei patris: Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. Sicut obstupuerunt super te multi: sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma inter filios hominum. Ille asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est nunciatum, de eo videbunt: & qui non audierunt, contemplati sunt. Quis credidit auditui nostro: & brachium Domini cui reuelatū est? Et ascendet sicut virgultum coram eo: & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei neque decor. Et vidimus eum, & non erat ad aspectum, & desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius & despectus: vnde nec reputauimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem humiliatus est propter iniquitates nostras: & adtritum est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in via sua declinauit, & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ducitur, & quasi agnus coram tondente, obmutescit, &

non aperuit os suum. De angustia & de iudicio sublatu est. generationem eius quis enarrabit? Quia abscisus est de terra uiuentium, propter scelus populi mei percussu eum. Et dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua: eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, & Dominus uoluit conterere eum in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum, & uoluntas Domini in manu eius dirigetur: pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur. In scientia sua iustificauit ipse seruos meos multos; & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispersit ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in morte animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus orauit. In qua lectione, non solum, quia abiectus apparuit Christus, sed etiam ibi eius generatio caelestis exprimitur, infirmitates quoque susceptae carnis eius manifestantur: contumelia quoque passionis eius, crux, mors, sepultura ibi monstratur, & quod innocens damnatur, & tacens ibi panditur. Deus enim suscipiens in carne pauperis formam, se humiliare dignatus est. Qua causa, ut salus perditis redderetur, & iam usque ad mortem obediens factus est, Esaias teste, Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem eius, calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet; sed in ueritate profert iudicium quo ad usque ponat in terra iudicium, & in nomine eius Gentes sperabunt. Et Hier. quod ueniret Deus in carne abiectus & humilis ita praedixit: Domine fac propter nomen tuum quia multae sunt auersiones nostrae. Tibi enim peccauimus expectatio Israel, saluator eius in tempore tribulationis. Quare sicut colonus futurus est in terram, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es quasi uir vagus, & fortis qui non potest saluari? Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum super nos inuocatum est, ne derelinquas nos. Dum enim dicit, tibi peccauimus, exprimit Iudaeorum personam, qui in Deum peccauerunt, quando uenientem eum in forma hominis crucifixerunt. Obtulit enim se ad spectibus hominum, tanquam vagum hominem & inquilinum: illi autem putantes hoc tantum esse, quod videbatur, occidunt hominem, quasi qui non posset saluari.

Quia signa & virtutes fecit,
CAP. XVII.

Esai. 37. **G**enera quoque & virtutes curationum tanto ante praescripta sunt per Esaiam Prophetam dicentem: Ecce, inquit, Deus

nostrus ipse ueniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cecorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus quasi ceruus, & plana erit lingua mutorum. Et iterum, Spiritus Domini super me, eo quod uinxerit me. Ad adnunciandum mansuetis misit me, ut mederer contribulatis corde, praedicarem captiuis redemptionem, & caecis visum. Haec enim omnia sanitarum signa in aduentu Christi facta sunt. Statim enim ut natus est, praecedente stella, adorauerunt Magi & obtulerunt munera. Deinde varia aduentus eius repraesentauit miracula. Caecis enim, ut Deum cognoscerent, profundae noctis caligo detergitur. Defunctis rediuiuae lucis gratia redditur: ut animae uiuificarentur. Surdi, ut auditum fidei susciperent, audire coeperunt. Claudis, ut ad Deum currebant, incessu alacri vegetantur. Muti ut Deum confiterentur, clavis uocibus clamauerunt. Leprosi pro abolendis contagiis animae, lurida membra depoluerunt. Effectu enim maiestatis suae multa fecit, quae praetercunda non sunt, dum cuncta legantur. Nam excellentiae suae uirtute, pendulis gressibus tumentis aequoris fluctus calcauit: & maris magni procellas, suo imperio mitigauit. Iam uero passionis eius obitum, etiam elementa tremuerunt: Dum sol fugit, dum tellus concutitur, saxa quoque sese in indigentia dissoluuntur: siquidem, & ipsa mors eum tenere non potuit. Nam resurgens die tertia ad sedem paternam reuolauit, ministerisque Angelorum reducit a terris ad caelum. Plura quoque & similia eius omnipotentia facta sunt. Sed dicit incredulus, quod & Prophetae miracula multa fecerunt. Verum est: nullus tamen eorum, ut Christus, mortuus resurrexit, & in caelum ascendit.

Quia idem Deus in corpore, ab hominibus esset uidendus, CAP. XVIII.

Per Esaiam testatur Dominus, dicens: Propter hoc sciens populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Et Dauid: Ambulabunt de uirtute in uirtutem, & videbitur Deus deorum in Sion. Et iterum, Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei regis. Vtique quibus uenit in mundum, & quibus iterum ascendit in caelum. Tunc enim manifestatus est, & reuelatus occultus aduentus eius. Quem Iudaei si cognouissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. De cuius etiam corporali uisione, supradictus Esaias ita adnunciavit, Inglorius, inquit, erit inter uiros ad spectus eius, & forma eius inter filios hominum. Quibus non est nuntiandum de eo, videbunt: & qui

qui non audierunt contemplati sunt. Et Hieremias in libro Baruch, Hic est Deus noster, & non aestimabitur alius ab eo, qui inuenit omnem viam prudentiæ, & ostendit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et Abacuc, Domine, inquit, audiui auditum tuum & timui. In medio duorum animalium cognosceris: dum appropinquauerunt anni, innotesceris: dum venerit tempus, ostenderis. Item ipse, Videbunt te Gentes, & dolebunt populi, id est, Iudæi. Siquidem & prædictus Esaias de ipso sic cecinit, Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & saluator eius, ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes iustum tuum, & cuncti reges inclytum tuum. Et iterum, Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt. Et infra, Parauit Dominus brachium sanctum suum in conspectu omnium Gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Et quia cum non erant agniti Iudæi,
CAP. XIX.

Sic prædixerat Hieremias ex persona Domini, Præuaricatione præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus. Negauerunt me & dixerunt: Non est ipse. Hoc etiam nunc vsque Iudæi de Christo dicunt, non est ipse: expectantes alium, qui est Antichristus. Et Esaias, Non est species ei neque decor: & vidimus eum, & non erat ad spectum: & desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Quibus verbis, incredulitatem Iudæorum significat, à quibus visus est Christus, non habere speciem neque decorem: vnde, nec reputatus est esse Deus. Quem tamen, quia non essent agniti, neque recepturi, idem Esaias alias adprobat, dicens: Audite cæli, & auribus percipe terra: quia Dominus locutus est. Filios nutriui & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit. Et iterum, Auditionem audietis, & non intelligetis: & cernentes videbitis, & non scietis. Incrassatum est enim cor populi huius. Vnde & Ezechiel, Factus est sermo Domini ad me, dicens, Fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas: qui oculos habent ad videndum & non vident, & aures ad audiendum, &

non audiunt. Sic enim excæcati sunt, ut saluatorem nec agnoscerent, nec susciperent. Et cuius diem Abraham vidit, & letatus est: & cuius aduentum Propheta magno cum desiderio expectauerunt: isti & viderunt & non agnouerunt, insuper & blasphemauerunt clamantes, Nos non habemus regem, nisi Cæsarem, & cætera quæ sequuntur. Cuius populi duritia sic non mutatur, quomodo nec Æthiopis color, aut pardus varietas: Hieremia testante, Si immutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas.

Quia cum non agnoscentes Iudæi, congregati sunt aduersus eum, CAP. XX.

Sed quia cum Iudæi non agnoscentes, congregati sunt, ad interficiendum eum, & vniuersalem aduersum in passionem eius præbuerunt, ita legitur, Quare fremuerunt Gentes, id est, Romani: & populi meditati sunt inania: hoc est, Iudæi. Adstiterunt reges terræ, hoc est, Herodes & Pilatus: & principes conuenerunt in vnum, scilicet, principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Et iterum, ex eiusdem Domini persona. Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Canum autem nomen in eos, est etiam per Prophetam alterum constitutum. In Esaiâ enim scriptum est, Omnes canes cæci, nescientes latrare. Canum enim mos est (ut ait noster Hilarius) pastorem ad ludere, gregem nosse, insidiantes teras persequi. At vero isti cæci canes, pastorem suum non videntes, officium non intelligentes, latratus suos à feris ad regem, à furibus ad Dominum retorserunt. Vnde & alius Propheta de his ita dicit, Facti sunt mihi in sagittam reciprocam.

Et quia triginta argenteis, adpreciatus & venditus est, CAP. XXI.

Per Zachariâ ita ipse prænunciavit, Si bonum est, inquit, in conspectu vestro, date mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me. Proiice illud ad statuarium decorum precium, quod adpreciatus sum ab eis. Hæc enim nota omnibus causa est. Iudas enim penitentia motus, pecuniam reportauit & proiecit in templum: abiit & laqueo se suspēdit, ut impleretur quod dixerat Sapiens: Testis falsus non erat impunitus, eo quod vendit argento iustum. Quam pecuniam bene Dominus mercedem suam dixit: multa enim opera apud eos fecerat, reddens vitam mortuis, lucem cæcis, surdis auditum, gressum claudis: pro quibus omnibus, Iudæi nefanda

æstimatione, mortem triginta argenteorum, E
mercedem illi restituerunt.

*Nam & quia Dominus traditorem suum, per panem
ostendit Apostolis porrectum,*
CAP. XXII.

Psal. 40. **E**Tiam in Psalmis commemorauit in se
impletum, dicens, Qui edebat panes
Psal. 54. meos, ampliavit aduersum me supplantationem. Et iterum, Tu verò homo vnanimis, dux
meus, & notus meus, qui simul mecum dulces
Hier. 17. capiebas cibos. De ipso autem Iuda proditore, Hieremias præsciuit ita antè prædixit, Pec-
catum Iudæ scriptum est stylo ferreo in vngue
adamantino. Quod siue ad Iudam siue ad Iu-
dæos non incongruè conuenit, qui sic pecca-
uerunt in Christum vt non sit peccatum eorum
atramento conscriptum, quod deleri forsitan
potest: sed stylo ferreo in vngue adamantino
exaratum, id est, quod deleri non possit præ-
duritia cordis eorum, nisi crediderint.

Nam & ipse sponte pro nobis semetipsum tradidit,
CAP. XXIII.

Esa. 53. **E**Saias dicit, Oblatus est quia ipse voluit.
Et infra, Pro eo quod tradidit in mortem
animam suam, videbit semen longæuum: &
voluntas Domini in manu eius dirigetur. Et
Hier. 12. ipse per Hieremiam Prophetam sic loquitur:
Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem
meam: tradidi dilectam animam meam in
manus inimicorum eius: hoc est in manus
Iudæorum qui eum interfecerunt.

Quia comprehendendus erat,
CAP. XXIII.

Thren. 4. **H**ieremias Prophetam longè ante ita præ-
dixit, Spiritu oris nostri Christus Do-
minus captus est in peccatis nostris. Quo va-
ticinio demonstrauit apertè, & Christum do-
minum esse, & traditum pro nostris peccatis
fuisse. Item Sap. lib. dicit: Dixerunt inter se
Sap. 2. impij, Comprehēdamus iustum, quia inutilis
est nobis, & contrarius est operibus nostris.
Promittit scientiam Dei se habere, & filium
Dei se nominat. Et infra, Si enim est verus
filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de
manu contrariorum. Et infra, Vt sciamus re-
uerētiam illius, probemus patientiam ipsius,
morte turpissima condemnemus eum, id est,
affixione crucis.

Quia iudicandus erat, CAP. XXV.

Psa. 50. **C**lamat Dauid, sub figura populi peccan-
tis in Deum, Tibi soli peccaui, & malum

coram te feci, vt iustificeris in sermonibus
tuis, & vincas cum iudicaris. Veniens enim
Christus in corpore, tanquam se reum consti-
tuit, & iudex hominum hominibus ad iudi-
candum se præbuit: sicque mitis & patiens,
dum iudicatus est, vicit: quia nihil in eo dignum
quod iudicaretur populus persecutor inue-
nit. Vnde & Propheta aduentum iudicij eius
adnuncians sic comminatur contra eundem
populum dicens. Audite quæ Dominus lo-
quitur: Surge & contende iudicio aduersus
montes, & audiant colles vocem tuam. Au-
diant montes iudicium Domini, & fortia fun-
damenta terræ, quia iudicium Domini cum
populo suo, & cum Israel diiudicabitur di-
cens. Popule meus quid feci tibi, & quid mo-
lestus fui tibi, responde mihi, quia eduxi te de
terra Egypti, & de domo seruientium libe-
raui te, & misi ante faciem tuam Moysen, &
Aaron & Mariam. Vbi ostendit beneficia, &
præstita Domini in populum suum. Et contra
hæc aduersus eum mala eorum, & quid iuxta
hic eidem populo venturum sit, deinde sub-
iungit, Audite tribus, quis approbavit illud?
adhuc ignis in domo impij thesauri iniquita-
tis.

Quia falsis testibus accusandus erat,
CAP. XXVI.

Osai. **P**ER Oseam Prophetam idem Dominus sic
dicit, Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt
à me vastabuntur, quia præuaricati sunt in
me. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra
me mendacia. Et ego erudiui eos, & confor-
taui brachia eorum, & ipsi in me cogitauerunt
malitiam: reuersi sunt vt essent absque iugo,
facti sunt quasi arcus dolosus. Et Malachias,
Si inualuerunt super me verba vestra, dicit
Dominus, & dixistis, quid locuti sumus con-
tra te. Et in Psalmis dicit, Insurrexerunt in
me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.
Et Sapiens de Iuda dicit, Testis falsus non erit
impunitus: pro eo quod vendidit pro argen-
to iustum.

Quia clamauerunt Pilato, vt crucifigeretur,
CAP. XXVII.

Hier. 17. **P**ER Hieremiam Christus de synagoga præ-
dixit, dicens, Reliqui domum meam, facta
est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua,
dedit contra me vocem suam, blasphemans
vtrique, & dicens, Crucifige, crucifige.
Et alibi ipse dicit, Super quem aperuistis os
vestrum, & aduersus quem laxastis linguas
vestras? Et Esaias, Ruit, inquit, Hierusalem,
& Iudas concidit, quia lingua eorum contra
Dominum. Item ipse, Expectaui vt facerent

iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & A iniquitatem Hierusalem mirantis atque di-

centis, Exite & videte filiae Hierusalem re-

Cant. 31

Quia etiam posteritatem suam damnauerunt,
CAP. XXVIII.

NAm quia peccantes Iudaei etiam in Christo posteritatem suam damnaue-
runt, dicentes, Sanguis huius super nos, &
super filios nostros. Olim cum obiurgatione
Esaia illis praedixerat dicens. Semen pessim-
um praeparate filios vestros occisioni, in
iniquitate patrum vestrorum. Venientibus
enim in Iudaeam Gentibus propter scelera
patrum, etiam filii trucidati sunt. Sub quorum
persona & hieremias interitum eorum ita de-
plorat, dicens: Patres nostri peccauerunt, &
non sunt, nos autem iniquitates eorum exolu-
imus. Idem Hieremias, Sacerdotes non di-
xerunt, ubi est Dominus, & tenentes legem,
nescierunt me, & pastores praevaticati sunt in
me. Propterea adhuc iudicio contendam
vobiscum, ait Dominus, & cum filiis vestris
disponam. Item ipse, Quare ergo est factus in
praedam? Super eum rugierunt leones, & de-
derunt vocem suam: posuerunt terram eius in
solitudinem, & ciuitates eius exustae sunt, &
non est qui habitet in eis.

Quia flagellatus est, & palmarum sustinuit ictus,
CAP. XXIX.

IOb de eo sic dicit, Exprobrantes & con-
spuentes percusserunt maxillam meam, sa-
tiati sunt poenis meis. Et in Psalmis ipse dicit,
Ego ad flagella paratus sum. Et iterum, Con-
gregata sunt in me flagella, & ignoravi. Simi-
liter & per Esaia, Non sum, inquit, con-
tumax, neque contradico, corpus meum de-
di percutientibus, & genas meas vellentibus:
faciem meam non auerti ab increpantibus &
conspuentibus. Et per Hieremiam dicit:
Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas
meas ad palmas. Item de ipso idem Hiere-
mias: Dabit, inquit, percutienti se maxillam,
saturabitur opprobriis.

Quia arundine caput eius percussum est,
CAP. XXX.

ET sustinet patienter, Esaia praedixerat,
dicens, Arundinem quassatam non con-
teret.

Quia spinis coronatus est, CAP. XXXI.

ET spinea quia corona capiti eius imposi-
ta est, scribitur hoc in Canticis Canti-
corum, ex persona patris de contumeliis filij

id est, coronam spineam quam capiti eius im-
posuit Synagoga. Sed per Hieremiam idem
filius sic dicit, Spinis peccatorum suorum cir-
cundedit me populus hic. Et apud Esaia, Esa. 51
Plantauit, inquit, vineam electam, & expe-
ctauit ut faceret vvas, fecit autem spinas: uti-
que, quia degeneras a Patriarcharum fructu,
non fructus iustitiae, sed spinas mortis, & cru-
cis suo attulit creatori.

Quia veste coccinea indutus est,

CAP. XXXII.

NAm quod milites inludetes, veste coc-
cinea induerunt eum. Praenunciauit
hoc Esaia Propheta, dicens, Quis est iste, qui
venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? quare
rubrum est vestimentum tuum, tanquam cal-
cantium in torculari? At ille respondens, Tor-
cular, inquit, calcaui solus. Calcare enim tor-
cular, solum se dixit: quia solus propter mun-
di peccatum, passionem suscepit, solusque de-
licta omnium sanguine suo lauit.

Quia dum pateretur, tacuit,

CAP. XXXIII.

NAm quia dum pateretur, tacuisse scri-
bitur. Hoc Prophetarum voces testan-
tur. Esaia enim sic de illo ait, Tanquam ouis
ad occisionem ductus est, & sicut agnus co-
ram tondente se, sic non aperuit os suum. Hic
enim in passione Pilato interroganti, nihil lo-
cutus est, sed humilitate iudicium eius subla-
tum est. De quo & ipse alibi, Non clamabit
neque audiet quis in plateis vocem eius. Item
idem Christus per eundem Prophetam, Do-
minus Deus aperuit mihi aurem, ego autem
non contradico, corpus meum dedi percu-
tientibus. Et ipse alibi, Tacui, filii, nunquid
semper tacebo? Primò enim tacuit ut iudica-
retur: quando sicut agnus coram tondente se
fuit sine voce, nec aperuit os suum, suamque
compescuit potestatem. In nouissimo autem,
sic de eo scribitur, Deus manifestè veniet,
Deus noster, & non filebit. Tacuit enim ut
iudicaretur, quando venit occultus: nequa-
quam autem tacebit ut iudicet, quando ve-
nerit manifestus.

Quia crucem suam ipse portauit,

CAP. XXXIII.

ESaia praedixit, Puer natus est nobis, filius
datus est nobis, & factus est principatus
eius super humeros eius. Quis enim regum
potestatis insignia in humero portat, & non

aut in capite coronam, aut aliqua propriæ vestis ornamenta? Sed solus rex seculorum Christus, gloriam potestatis suæ & sublimitatis in humeris extulit. Quod etiam Isaac figuravit: qui cum à patre hostia duceretur, ligna ipse sibi portavit, Christi eximiam tunc præfigurans passionem, lignum passionis suæ gestantis.

Quia ligno crucis suspensus est, atque suffixus,
CAP. XXXV.

Hieremias Propheta ex persona Christi prædixerat, dicens, Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia super me cogitauerunt consilia, dicentes, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viventium. Hæc enim, quæ passurus erat Dominus à Iudæis, quasi si iam facta fuissent, Propheta commendat. Nam, cui est lignum in pane missum, nisi Christi, affixo carnis in ligno? Panem enim corpus eius agnoscimus. Lignum in pane esse fides nostra, crucem agnoscit in corpore: quia vita corporis sui, panis est. Scriptum est enim, Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credebis vitæ tuæ. Sed in Psalmis iterum: quia extendit manus suas in cruce, sic dicit, Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Siue quod veniente quasi mundi vespere, siue quod declinante iam sole ad vespem, Dominus in cruce animam posuit, eleuans manus suas in idem crucis lignum, atque offerens seipsum Deo pro nobis sacrificium: ut per illud sacrificium, deleterentur peccata nostra. Apud Esaiam quoque de crucis eius prædicatione, ita scribitur, Et erit principatus eius super humeros eius, id est vexillum suæ crucis quod suis protulit humeris: iuxta vaticinium David Prophetæ, qui dicit, Dominus regnauit à ligno. Abacuc quoque passionem crucis Christi ita prænuñciauit, dicens: Cornua in manibus eius sunt. Quod quid est aliud nisi trophæum crucis? Item ipse de Ascensione crucis, in qua exaltatus omnia traxit ad seipsum, ita dicit, Dominus fortitudo mea, constituet pedes meos in consummatione: super excelsa imponet me, ut vincam claritate eius.

Quia crucifixus est, & manus eius, ac pedes, clavis adfixi sunt, CAP. XXXVI.

Per Danid ipse loquitur dicens, Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea: ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me. Quibus verbis in cruce corpus significat extensum manibus pedibusque confixis, & clauorum transuer-

beratione confossis. Quod David passus non est, qui sine vlla corporis passione legitur in pace quiescisse: sed hoc de Christi prædictum est passione, qui à populo Iudæorum clavis in ligno confixus est. Manus enim & pedes non confodiuntur, nisi eius qui in ligno suspenditur. Item in Canticis Canticorum, Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha. Quod specialiter dixit propter fixuras clauorum, & per malitiam, qua crucifigendus erat. Ita enim idem Dominus de semetipso dixit: Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis, in quo configimus te? Et subiicit Deus post hæc illis, Me vos configitis gens tota. Quod pertinet ad mysterium dominicæ Passionis, in qua Iudæi Christum crucifixerunt, quando sceleratas manus iniecerunt in eum. Quod etiam per Zachariam iterum Deus memorat, dicens: Et adspicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum ut doleri solet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Iesu, quem confixerunt Iudæi in cruce: quem & dolebunt à se crucifixum in iudicii die, cum viderint eum in patris, ac sua maiestate regnantem.

Quia inter duos latrones crucifixus est,
CAP. XXXVII.

Nam quod inter duos latrones crucifigendus esset, longe ante per Esaiam prædicatum est, Et inter iniquos deputatus est. Et Abacuc Propheta, In medio, inquit, * duorum animalium, cognoscêris, id est, in medio duorum latronum.

Quia diuisa sunt vestimenta eius,
CAP. XXXVIII.

Post crucis sententiam, sequitur rerum diuisio, & fors super vestem, quam per David idem Dominus ante prædixerat, dicens, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quæ prophetia, quemadmodum sit expleta, Evangelica narrat historia. Nam dum vestimenta alia à militibus fuissent diuisa, pro tunica autem dicunt, Non scindamus eam, sed mittamus sortem cuius sit. Erat enim tunica omni parte contexta.

Quia felle & aceto potatus est,
CAP. XXXIX.

Quod autem pendenti in cruce, acetum cum felle mixtum dederunt, hoc iam

Ps. 62. fuerat in Psalmis prædictum à Domino, De-
Hier. 2. derunt in escam meam fel, & in siti mea pota-
 uerunt me aceto. Quod quidem & alias ad
 Hierusalem ipse sic proclamat, Ego te plan-
 tavi vineam electam, quomodo facta es in a-
 maritudinem vitis alienæ? Deus enim bonam
Deut. 32. plantauerat vineam, hoc est, Iudæorum gen-
 tem: illa verò vitio suo deprauata, cōditorem
 amaritudinis potauit. Pro quo & Moyses, Vua,
 inquit, eorum vua fellis, & botrus amaritudi-
 nis ipsius. vnde & superius obiurgans eos di-
 cit: Sic plebs fatua & non sapiens, hæc Do-
 mino retribuiſti.

*Quia hyssopo circumdederunt spongiam aceto
 plenam, CAP. XL.*

Ps. 50. **N**Am quòd hyssopo circumdederunt spon-
 giam aceto plenam, in Psalmis dictum
 fuerat, Asperges me hyssopo, & mundabor.
Leuit. 14. Vnde & in lege per hyssopi fasciculum asper-
Nam. 19. gebantur agni sanguine, qui mundari vole-
 bant: quo significaretur per passionem Do-
 mini, peccata ablui mundi.

*Quia titulus crucis eius corruptus non est,
 CAP. XLI.*

Ioan. 19. **P**Ro quò titulo dixerunt Iudæi, Noli scri-
 bere rex Iudæorum. Et respondit Pilatus,
 Quod scripsi scripsi. Iam enim in Psalmo quin-
Ps. 56. quagesimo sexto fuerat prophetatū: Ne cor-
 rumipas tituli inscriptionem. In cuius Psalmi
 serie, non solum passio vel mors, sed etiam re-
 surrectio & ascensio Domini prædicatur.

*Quia in cruce pendens, patrem pro inimicis suis de-
 precatus est, CAP. XLII.*

Esa. 53. **E**Saias dicit. Ipse peccata multorum tulit,
 & pro transgressoribus orauit. Et in Psal-
Ps. 108. mis sic: Pro eo, inquit, quod eos diligebam,
 aduersabantur mihi: ego autem orabam pro
 eis. Item Abacuc dum dixisset de eo, In me-
Abacuc 3. dio duorum animalium cognoscēris: subie-
Hanc 70. cit, Cum conturbata fuerit anima mea in ira,
versum se- misericordiæ tuæ memor eris. Præfigurauit
quitur Theo- enim Propheta sub hac sententia in semet-
 ipso Iudæorū personam, qui Christum com-
 moti ira, crucifixerunt. Vbi tamen ille memo-
 ratus misericordiæ suæ, dixit: Pater, ignosce
 illis, quia nesciunt quid faciunt.

*Et quia non pro suis, sed pro nostris peccatis cruci-
 fixus est, CAP. XLIII.*

Esa. 53. **P**Ro iniquitatibus populi sui, ductus est ad
 mortem, & dabit impios pro sepultura

A eius. Et iterum, Vulneratus est propter ini-
 quitates nostras, & attritus propter scelera
 nostra, & liuore eius sanati sumus. Et iterum,
 Omnes nos quasi oves errauimus, vnusquis-
 que in viam suam declinauit, & Dominus po-
 suit in eo iniquitates omnium nostrum. Iuxta
 Apostolum qui dicit, quia cum peccatum
 non cognouisset, ipse pro nobis peccatum
1. Cor. 5. factus est. quare autem pro nobis passus est,
 hæc est causa.

Quia mortuus est, CAP. XLIII.

Post flagella & crucem, fellisque & aceti
 potationem, sequitur mors eius: quam
 lex ipsa non siluit, dicens, Recubans dormi-
Genes. 49. uit vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitauit
 eum? Clamat etiam & eandem mortem eius
 & sexagesimus septimus Psalmus, Deus no-
Ps. 67. ster Deus saluos faciet nos, & Domini mors,
 & Domini exitus. Quid apertius diceretur?
 Dominus enim Iesus, qui interpretatur Sal-
 uator, ipse est Deus noster, saluos faciens nos.
 Quem quia oportuit nasci, & à vita exire per
 mortem: ideo subiunctum est, Domini mors,
 & Domini exitus. Item & per Esaïam, Tan-
Esa. 53. quam ouis ad occisionem ductus est, & sicut
 agnus coram tondente se sine voce sic non
 aperuit os suum. Pro peccatis populi sui du-
 ctus est ad mortem. Iudæi autem Christum,
 quem sperant moriturum, non sperant resur-
 rectorum: ideoque respondeant, Quis est
 iste, quem Propheta adnunciat? Item apud
 Hieremiam sic dicit, Inebriaui animam las-
Hier. 32. sam, & omnem animam esurientem saturaui.
 Ideo quasi de somno suscitatus sum & vidi;
 & somnus meus dulcis est mihi. Danieli quo-
Daniel. 9. que Angelus de occisione & morte Christi
 sic loquitur, dicens, Scito & animaduerte ab
 exitu sermonis, vt iterum ædificetur Hieru-
 salem, vsque ad Christum ducem hebdoma-
 des septem, & hebdomades lxij. erunt. Et
 post hebdomadas lxij. occidetur Christus: &
 non erit eius populus qui eum negaturus est.
 Vnde & ibi sequitur clades Iudæorum, quæ
 postea completa est. Ciuitatem & sanctua-
 rium dissipabit populus cum duce venturo;
 id est, Romanus exercitus cum Vespasiano.
 Item in Sapientia sic legitur de morte eius,
Sap. 2. Contumeliis & tormētis interrogemus eum,
 vt sciamus reuerentiam illius, & probemus
 patientiam ipsius. Morte turpissima condem-
 nemus eum.

*Quia in Passione eius tenebræ factæ sunt,
 CAP. XLV.*

Quòd verò media die in Passione eius
 tenebræ factæ sunt, & sol ipse refugit,
 Aa iij

hoc etiam divini libri loquuntur, Amos Prophe-
 ta testante, Et erit in die illa, dicit Domi-
 nus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere
 faciam terram in die luminis. Et Hieremias,
 Exterrita est, inquit, quæ parturit, id est, Hie-
 rusalem, & adstricta est anima eius. Occidet ei
 Sol cum adhuc medius dies esset; confusa est
 & maledicta. Reliquias eorum in gladio da-
 bo: quod factum est per Vespasianum.

Quia non fregerunt crura eius,
CAP. XLVI.

Porro, quia non fregērunt eius crura, nisi tantum latronum, iam prędictum fuerat, Os eius non comminuetis. Pręceptum enim fuerat eis celebrare Pascha, in ovis similitudine, in qua Dominica Passionis vmbra pręcesserat, qui tanquam ovis ad occisionem ductus est. Illa enim figura agni, Christi passionem significabat.

Et quia lancea latus eius percussum est,
CAP. XLVII.

Iob. 16. **S**ic prænunciatū est ab ipso per Iob, Con-
stregit me, & posuit me quasi in signum.
Circumdedit me lanceis suis: conuulnerauit
lumbos meos. Conscidit me vulnere super
vulnus; id est, vulnere lanceæ super vulnus
clauorum. Vnde etiam & per Dauid, Super
dolorem vulnery meorum addiderunt. Sic
est ab eo prænunciatum, & per Hieremiam,
Tetendit arcum suum, & posuit me quasi si-
gnum ad sagittam. Misit in renibus meis filias
pharetræ suæ. Et iterum de ipso populo sic
ait idem Dominus per Prophetam, Facti sunt
mihi in sagittam reciprocā. Et Zacharias,
Viderunt in quem confixerunt, utique ho-
minem quem crucifixerunt. Quo etiam tes-
timonio promissus est Christus, in ea qua
crucifixus est carne venturus.

Nam quia ex latere eius sanguis & aqua manavit,
CAP. XLVIII.

Zacharias dicit, Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et iterum, Cum egredieretur vir ab oriente: ecce, aquæ redundantes à latere dextro, scilicet Christi. Item de eadem aqua, quæ ex latere eius profluit, Propheta alius sic dicit, Flumina aquæ viuientis egredientur de ventre illius. Aquæ scilicet baptismatis, quæ credentes viuificant, & quæ sitientibus largiuntur, quando impletur quod scriptum est, Lauamini, mundi estote: &, Lauabis me, & super niuem dealbabor.

Quia sepulturæ est traditus,
CAP. XLIX.

IN Psalmis dicitur, Collocauerunt me in
 obſcuris, ſicut mortuos ſeculi. Quasi di-
 ceret, ſicut hominis, vtrique quia ipſe Deus
 erat. Item Eſaias, Erit Dominus nominatus
 in ſignum æternum, quod non auferetur. Et
 erit ſepulchrum eius glorioſum. Et alibi,
 Dabo impios pro ſepultura eius, & diuites
 pro morte eius.

Quia lapis ad ostium monumenti positus est,
CAP. L.

Postquam sepultus est, lapis ad ostium
monumenti adpositus est. Per Hiere- Thren.
miam item idem ait: Lapsa est in lacum mea
vita, & posuerunt lapidem super me. Et ite-
rum, Conclusit vias meas lapidibus quadris, Idem.
circumædificauit aduersum me, vt non egre-
diar.

Quia in infernum descendit,
CAP. LI.

Sic idem Dominus in Ecclesiastico dicit: *Eccl. 14*
 Spēntrabo omnes inferiores partes terrę,
 & inspiciam omnes dormientes, & inlumi-
 nabo sperantes in Deum. Item in Psalmis, *Ps. 139*
 Vita mea in inferno adpropinquabit: æstimatus
 sum cum descendētibus in lacum. Factus
 sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos
 liber. Descendit enim sicut homo in infer-
 num, sed solus inter mortuos liber fuit, quia
 mors illum tenere non potuit.

Quia descendens de morte, quos voluit, liberauit,
CAP. LII.

Item quia in infernum descendens, eos qui captiui erant, à diabolo eruit, & sic iterum ad cælestia remeauit. Per Oseam ita ante prænuñciauit: Ego, inquit, ego capiam & vadam, tollam & non est qui eruat. Vādens reuertar ad locum meum, id est, ad cæleste solium. Et infra, De manu, inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam illos. Ero mors tua, ô mors, ero morsus tuus inferne.

*Quia in morte corpus corruptionem non vidit,
sed statim deſcēſa morte reſurgens
ab inferis remeavit,*
CAP. LIII.

ET hoc per Prophetam idem in Psalmis
prædixit, Caro mea requiescet in spe; *Psalm. 139.*

quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. De qua resurrectione & in Psalmo tertio ita cantatur, Ego dormivi & quievi. & exurrexi, quoniam dominus suscitauit me. Vbi quid aliud indicat prophetia, quod dormierit & resurrexerit, nisi somnus iste mors esset, & euigilatio resurrectio? Quod & in quadagesimo Psalmo manifestius ostenditur, ubi dicit, Tu autem domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam illis. Numquid qui dormit, non adiiciet ut resurgat? Item ibi, In pace dormiam & requiescam, quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me. Singulariter, quia tantum solus ipse sic requieuit, ut confestim post mortem resurgeret. Item per Esaiam de eadem resurrectione sua, sic clamat, Nunc exurgam: dicit Dominus, nunc exaltabor, & nunc subleuabor. Vbi aperte testimonium resurrectionis & ascensionis ostenditur: Vnde & ibi zelum Iudeorum subiecit, dicens, Concipietis errorem & parietis, spiritus vester ut ignis vorabit vos.

Quia tertia die resurrexit, CAP. LIII.

Oscas prædixerat, dicens. Venite & reuertamur ad dominum: quia ipse cepit, & sanabit nos. Viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Omnia enim hæc in Christo ita completa sunt. Quinta feria enim traditus, Parasceue passus, Dominica circa diluculum resurgens, ab inferis remeauit. Vnde & subiunxit Propheta, Quasi diluculum præparatus est egressus eius. Quod autem dixit, Resurgemus & viuemus in conspectu eius, hoc Propheta de sua persona, vel sanctorum eloquitur, qui in inferno erant, & cum illo tertia die resurrexerunt.

Quia post resurrectionem suam, Christus piscatores Apostolos prædicare Gentibus misit, CAP. LV.

Per Hieremiam ante sic meminit, dicens, Ego mittam piscatores multos, dicit dominus, & piscabuntur eos. Denique secundum Matthæi Euangelium legitur, quod Iesus veniens iuxta mare Galilææ, Petrum & Andream fratrem eius vidit mittentes retia in mare, quibus dixit: Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. Similiter & duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, dum vidisset in nauicula cum patre Zebedæo texentes retia, prouocans eos, de piscatoribus piscium, piscatores reddidit hominum. Scili-

cet, ut prædicationis rete, cunctos credentes de profundo seculi huius extraherent. Post hos piscatores, sequitur: Et mittam venatores, & venabuntur eos de montibus, & de collibus, & de cauernis petrarum: quod specialiter ad conuersionem pertinet Gentium, quos undique Apostoli ceperunt, qui super adumptionem constituti sunt animarum. Quos quia post gloriam resurrectionis suæ dominus ad prædicandum in Gentibus mitteret. Et per Esaiam sic prælocutus est, dicens, Veniam, inquit, ut congregem cum omnibus Gentibus & linguis: & venient & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum: utique crucis. Et mittam ex eis qui saluati fuerint, ad Gætes in mare, in Africam, in Lybiam, tenentes sagittam, id est, velocem prædicationis sermonem. In Italiam quoque & Græciam, & qui ad insulas longe, & ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. In qua sententia, specialiter missi Apostoli prophetantur. Simulque & quod per totum mundum prædicauerint Euangelium, id ipsum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam & in Psalms ante prædictum est: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Quia in cælum ascendit, CAP. LVI.

Am verò quia post resurrectionem suam in hominis formam Christus in cælum, usque ad patrem ascendit, Daniel dicit: Aspiciet in visu noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat. & usque ad antiquum dierum peruenit, id est, usque ad patrem. Post hæc adiecit: Et in conspectu filiorum obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & regnum: & omnis populus, tribus & linguæ ipsi seruiunt. Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Huius ascensionem in cælis prorsus Psalmista sic indicat, Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit ut gygas ad currendam viam, à summo cælo egressio eius, & occursum eius usque ad summum eius. Veniens enim de cælo, usque ad inferos descendit: regressusque repetit mansionem suam, ascendens ad sedem patris, de quo antea solus exiuit. Cuius ascensus in cælum vel introitus, quibus gaudiis declaratur, Psalmodigraphus indicat. Videntes enim potestates æthereæ carnem Christi ascendentem in nubibus, & portas cæli ingredientem, dixerunt, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? dominus fortis & potens,

Psal. 17.
Psal. 67.
Ephes. 4.

Psal. 67.

Cant. 2.

Amos 9.

* Ita verius

70. Ps. E. ha-

bet, sicut colu-

sum.

Esa. 33.

Esa. 32.

Psal. 109.

Psa. 46.

dominus potens in praelio. Hunc ascensum eius & alibi commemorans Dauid, dicit, Ascendens super cherubin & volauit, volauit super pennas ventorum. Et iterum, Ascendit in altum, coepit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui utique nisi fuisset in terra, non diceretur ascendere. Sed quid est, captiuam duxit captiuitatem: nisi, quia deuicta morte, ipsam carnem, quam e terris adsumpserat, quasi captiuam in caelum ducebat? Vnde & post haec Propheta hortatur omnes gentes, prouocans eas ad laudem Christi, eundemque ascensum eius, eisdemque iterum sic prae-nuncians, Regna terrae cantate Deo, psallite domino, psallite Deo, qui ascendit super caelos caelorum ad Orientem. Quia idem locus in Orientis partibus est, ubi Christus resurrexit, & vnde in caelum ascendit. Et post haec subdidit, Visti ingressus tui Deo, ingressus Dei mei regis. Videntibus enim omnibus Apostolis, atque quingentis viris, sic ascendit in caelum. Huius ascensionem & Salomō in Cant. praedicat Cant. Ecce, hic saliens super montes, transiliens super colles. Et Amos dicit, Aedificauit dominus in caelo ascensum, & pollicitationem in terra firmavit. Sed & illud quod per Esaiam dominus dicit, Nunc confurgam, nunc exaltabor, nunc sublimabor: testimonium resurrectionis & ascensionis Christi declarat. Quasi aperte diceret, Nunc exurgam a mortuis, nunc exaltabor in caelo, nunc sublimabor in regno. Vnde & alibi ipse Esaias, Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde. Quod utique ad ascensionem caeli, & gloriam pertinet regni.

Quia sedet ad dexteram patris,
CAP. LVII.

IN Psalmis scriptum est, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Inquirant ergo Iudaei, cui dictum est a domino, Sede a dextris meis. Nunquid archangelo? non opinor. Neque angelo, neque prophetae, nam nullus horum in ea gloria est: sed ille, quem digno confessu suo inuisibilis Deus habet, hic sedet ad dexteram patris: qui sicut confessu Dei dignus est, ita & natura dignus est, & nomen est. De quo dicit & Psal. Regnabit dominus super omnes gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. Et iterum, Dominus in caelo parauit sedem suam, & regnum eius omnium dominabitur.

Quia regnum eius in caelo & in terra aeternum ac perpetuum permanebit. CAP. LVIII.

Daniel dicit, Videbam in visione noctis, & ecce, cum nubibus caeli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad vetustum dierum peruenit, & in conspectu eius praelatus est, & ipsi datus est principatus, & honor, & regnum, & omnis populus, tribus & linguae, ipsi seruiunt. Potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Quo testimonio ostenditur, ita accepisse Christum ab omnipotente Deo dominationem & regnum: ut potestas eius aeterna sit, & regnum eius sine ullo corruptionis fine permaneat. Et iterum idem Daniel: In diebus illis, suscitabit dominus caeli regem, qui in aeternum non commouebitur. Et regnum eius populo alteri non dabitur. Percutiet & conteret vniuersa regna, & ipsum stabit in aeternum. Et Esaias Propheta de eodem, Multiplicabitur, inquit, eius imperium, & pacis eius non erit finis. Et in Psalmis sic legitur: Orientur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna, id est, usque ad consummationem seculi.

Quia post ascensionem suam, Spiritum sanctum super Apostolos misit, CAP. LIX.

Dauid ita dicit, Ascendit in altum, coepit captiuitatem, dedit dona hominibus. Post ascensionem enim suam misit Spiritum sanctum, in quo omnium est plenitudo donorum. De quo & per Iohannem prophetam adnunciat, dicens: Erit, inquit, post haec effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiae vestrae. Senes vestri somnia somniant: & iuuenes vestri visiones videbunt: sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo. Et Zacharias, Effundam, inquit, super domum Dauid, & super habitantibus Hierusalem spiritum gratiae & precum.

Quia Apostoli Spiritu sancto repleti, linguis vniuersarum gentium locuti sunt, CAP. LX.

ET hoc ante praenunciatum est, dicente Psalmista: Non sunt loquela neque sermones: quorum non audiantur voces eorum.

Quod autem venturum Christum de caelis iudicem steteramus, & quod ei omne iudicium dedit pater,
CAP. LXI.

PER Ezechiel ita adnunciatur, Haec dicit dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hic est qui humiles subleuabit, & sublimes humiliabit? Iniquitatem autem ponam eam. Et hoc non factum est, donec veniat cuius est iudicium, & tradam ei. De quo Esa. Dominus sicut fortis egredietur, & sicut

vir preliator. Suscitabit zelum, vociferabitur, & clamabit, super inimicos suos confortabitur. Tacui semper, filii, patiens fui, sicut paries loquar, dissipabo & absorbebo simul. Hoc ad secundum aduentum adinet, in quo non humilis ut iudicetur, sed ut iudex fortis egredietur. Neque tacebit quod in priori aduentu fecit: aut patiens erit, sicut fuit in passione carnis: sed iudicans vociferabitur. Loquetur ut pariens, quia repente quasi pariens, congruens, suos hostes est oppressurus. Hoc etiam & testimonio Psal. docetur, ubi dicit, Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit: utique quia & si in primo humilitatis sue aduentu, tacuit dicatus: in secundo, dum manifestus venerit ut iudicet, non tacebit: sed clamabit, ut reddat singulis secundum opera eorum. Ignis ante eum ardebit, & in circuitu eius tepestas valida. Ignis ante ipsum ardebit, qui ut ligna: fœnum stipula, delinquentium consumpturus est opera: ac si aurum & argentum, lapidesque preciosos, iustorum probaturus est gesta. Qui dicuntur sunt, Transiimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Advocabit caelos sursum & terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos eius, qui ordinent testamentum eius super sacrificia, & annuntiabunt celi iustitias eius, quoniam Deus iudex est. Et Esaias, Audiam, inquit, faciet dominus gloriam vocis sue, & terrorem brachij sui ostendet, in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Allidet in turbine & in lapide grandinis. Brachium enim Dei, Christus est: qui in flamma & terrore tepestatis ad iudicandum venturus est. De cuius iterum iudicio idem Propheta sic dicit, Consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Hic secundus Christi predicatur aduentus: ut ea virtute consurgat in iudicio ad separationem bonorum atque malorum, qua virtute surrexit in generationibus seculorum. Hoc est, in principio quando percussit superbum, id est, diabolum, separando eum ab bonorum consortio angelorum. De cuius Christi iudicio, & Micheas Propheta sic loquitur dicens: Audite colles iudicium domini, & fortia fundamenta terrae: quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israël diiudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi? Tunc enim iuxta Zachariam, Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. Dolebunt enim eum a se crucifixum, cum viderint iudicantem, & in patris ac sua

maiestate regnantem. Iob quoque ante legem Evangelicis virtutibus clarus, redimendum se & resuscitandum, & Deo iudici, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, presentandum, prophetica autoritate pronunciat, dicens: Credo enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Quem Deum? nisi qui videndus est in iudicio: sicut legimus, Videbunt in quem compunxerunt. Quem quidem dicunt in eo loco iudicaturum impios, ubi ipse est iudicatus, Ioële Propheta testante, Exurgam, inquit, & ascendet omnes gentes in vallem Josaphat: ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu. Iam plerique ibi asserunt futurum iudicium, ubi passus est dominus, Esaias probante, Consummationem & eleuationem dominus Deus exercituum faciet in medio orbis terrae. Quae consummatio & adbreuiatio processura potest esse, nisi iudicij futuri? Sed ubi sit medium terrae, illud fidele de passione testimonium David ostendit, qui dicit, Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terrae. Nulla enim alia est salus nostra, nisi redemptio domini nostri Saluatoris & iudicis, quae in medio terrae orta est.

Epilogus operis.

ECce noui Testamenti iudicem & regem de Prophetis, ecce Christum ex lege omnium dominum tenent. Ista omnia in libris Hebraeorum legunt Iudaei, & non intelligunt: quia omnia signata sunt illis, propheta testante: Et erunt sermones libri huius, sicut sermones libri signati. Quem si quis dederit homini nescienti literas & dicat, lege: respondebit, nescio literas. Et rursus si det alteri scienti literas, & dicat, lege: ille respondebit, non possum, signatus est enim. Et sunt Testamenti veteris signacula, quae filius & haeres resignauit, cordis nostri oculos inluminans: sicut scriptum est, Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Habemus enim ad intelligendum Christum ducem, legem, testes prophetas, ex quibus diuinitatem eius & nomen, gentem quoque & genus patriam, natiuitatem, virtutes, & curationes, comprehensiones, palmas, flagella, consputationes, suspensionem, fellis & aceti potationem, mortem, sagittam, sepulchrum, infernum, incorruptionemque corporis, resurrectionem carnis, ascensionem eius in caelis, regnum atque iudicium declarauimus.

ISIDORI IVNIORIS

HISPALENSIS ARCHIEPISCOPI,
LIBER DE GENTIUM VOCATIONE, AD EANDEM
Florentinam sororem suam.

P R A E F A T I O.

QUADAM ex parte Domini & Saluatoris nostri Natiuitatem, Passionem, Resurrectionem, ceteraque Ascensionem, explicui. Sequens verò Opusculum vtriusque populi Prophetiam, id est, Iudeorum ac Gentium, demonstrabit. In quo opere, Sancta Soror, poteris ex paucis animadvertere, quanta Prophetarum voces, in abiectioe Iudaicae plebis & ceremoniarum cecinerunt, quantaque in laude populi, Novi vel Veteris Testamenti, intonuerunt.

De Gentium vocatione,
CAP. I.

IN principio autem opusculi huius, de Gentium credulitate loquendum est, ut facilius reliqua contineantur, dum ipsa fides ecclesiae antea declaratur. Denique cum pro adorato vitulo dominum precaretur Moses, ut parceret populo peccatori, respondit dominus, Propitius ero illis: veruntamen, viuo ego & viuut nomen meum, quia implebitur gloria mea omnis terra. Proinde, quia omnes Gentes ad vnius Dei veri cultum essent vocandae, Dauid Propheta testatur, dicens, Reminiscantur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terrae, & adorabunt in conspectu eius omnes patriae gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur Gentium. Et rursum, Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Notum fecit dominus salutare suum, ante conspectum Gentium, reuelauit iustitiam suam. Quam pluralitatem Gentium, ita declamat adunari ad Dei cultum, In conueniendo, inquit, populos in vnum, & regna ut seruiant domino. In vnum itaque, id est, in vnum gregem: ut qui diuersorum ritu simulachrorum regna multa, & populi dicebantur, in vnam conueniendo fidem, vnus Dei populus, vnumque regnum vocetur. Huius populi congregatio ex Gentibus, ipsa est

G ecclesia, cui in Psalmis voce Prophetica dicitur, Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: quia concupiuit rex speciem tuam. Prouocat enim Propheta plebem Gentium obliuiscere populum suum, id est, infidelium ceterum, & domum patris sui: Babyloniā, scilicet, quae diaboli & domus & coniux est, & Christo fidei coniugio copulare. Ad cuius populos Esaias clamat, dicens: Congregamini, & venite, & accedite simul, qui saluati estis ex Gentibus. Nescierunt enim qui leuant signum sculpturae suae, & rogant Deum non saluantem. Qui sunt isti saluati ex Gentibus, nisi qui crediderunt ex Gentibus? Quod verò dicit, Congregamini, & accedite simul: ostendit, in vnam debere Gentes fidem, communionemque conglobari. Item ipse, Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terrae, quia ego Deus, & non est alius. In me metipso iuravi, egredietur verbum de ore meo, & non reuertetur: quia mihi curuabuntur omnia genera, & iurabit omnis lingua in domino. Hoc iam contuemur fuisse cōpletum; quando in omnibus terrae finibus, Dei dilatatur ecclesia. Qua Prophetia, erubescant Iudaei, qui dum Deum sibi peculiariter defendentes, dum audiunt, Iurabit omnis lingua in Domino: id est, non tantum Hebraeorum populus, sed & omnis Gentium multitudo. Adhuc idem Esaias, posteaquam Christi, quam in carne protulit humilitatem digessit, denuo laudem ecclesiae Gentium, pro

Exod. 32.
Deut. 9.

Psal. 11.

Psal. 97.

Psal. 101.

qua talia protulit, ita prædicauit: simulque A
quod per vniuersum mundum sit ipsa vna sic
prophetando aperuit, dicens. Lauda sterilis
quæ non parit, decanta laudem & hinni quæ
non pariebas: quoniam iam multæ filia de-
sertæ, magis quam eius quæ habebat virum,
dicit dominus. Dilata locum tentorii tui, &
pelles tabernaculorum tuorum extende: ne
parcas, longos fac funiculos tuos & clauos
tuos consolida. Ad dextrâ enim & laeuam pe-
netrabis: & semen tuum Gentes hereditabit:
& ciuitates desertas inhabitabit. Et iterum,
Creauit fructum labiorum pacem: pacem ei
qui longe est & ei qui prope. Hoc & Aposto-
lus exponit, vbi dicit, Pro ecclesia ex circun-
cisione, & ex præputio veniente, euangeli-
zauit pacem his qui longe, & pacem his qui
prope. Et iterum, Quæserunt me, qui ante
non interrogabant: inuenerunt, qui nō quæ-
sierunt me: dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gen-
tem quæ non inuocabat nomen meum. Ex-
pandi manus meas tota die ad populū incre-
dulum. Item ipse idem: Domus mea, domus
orationis vocabitur cunctis populis, ait Domi-
nus. Ad vltimum autem sic ait, Venio, vt con-
gregem cum omnibus in omnibus gentibus
& linguis: & venient, & videbunt gloriā meā,
& ponā in eis signū & mittā ex eis qui saluati
fuerint ad gentes, in mare, in Africā, in Lidyā
tenētes sagittā. Hæc Esa. Hier. autē gentium
compromissionem sic ostendit, Et congrega-
buntur omnes gentes in nomine domini in
Hierusalem & non ambulabunt post prauita-
tem cordis sui. Et post paululum, Iurauit do-
minus in veritate, & in iudicio, & benedicent
cum gentes, ipsūque laudabunt. Item idem
ipse de vocatione gentium, Domine, inquit,
fortitudo mea, ad te gentes venient ab extre-
mis terræ, & dicent: Verē mendacium posse-
derunt patres nostri. Item idem Hier. ad po-
pulum Israeliticum, Audite vocem tubæ. Et
dixerunt, Non audiemus. Propter hoc audite
gentes. Item in Osea, Et miserebor eius qui
fuit sine misericordia, & dicam non populo
meo, populus meus es tu. Et ipse dicit, Deus D
meus es tu. Et erit in loco vbi dictum est: Et
non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei
viri. Item in Sophon. Quia tunc reddam po-
pulis labium electum vt vocent omnes in no-
mine domini & seruiāt ei humero vno, & post
hæc adorabunt eum viri de loco suo omnes
insulæ gentium. In quo etiam loco vocatio
gentium prophetatur, nec iam locum oratio-
nis vnum, in quo carnalis populus Deū quo-
dammodo videbatur includere: sed pro vno
omnem locum esse orationis ostendit, dum
dicit: Adorabit eum vir de loco suo. Micheas
quoque congregare omnes gentes prænun-

ciat, vt fidei disciplinam percipiant. Ita, Et e-
rit, inquit, in nouissimo dierum mons domus
domini præparatus in vertice montium, & e-
leuabitur super colles & fluent ad eum popu-
li, & properabunt Gentes multæ, & dicent:
Venite ascendamus ad montem domini &
domum Dei Iacob, & docebit nos de viis
suis, & ibimus in semitis eius, quia de Sion e-
gredietur lex & Verbum domini de Hieru-
salem: & iudicabit populos multos & corripiet
Gentes fortes vsque in longinquū nouissimis
diebus. Hi sunt in quibus Saluatoris resplē-
dit fides. Præparatus autē mons super ver-
ticē montiū, Christus est: quia ipse est caput
Apostolorum & Prophetarum. Domus verò
domini, ecclesia Christi est super eūdem sta-
bilita: ad quem Gentium congregatur diuer-
sitas. Lex autem de Sion exiit, & Verbum do-
mini de Hierusalem siue vt veniret in Genti-
bus, relictis ob incredulitatem Iudæis: siue
quia in eadem plebe positus Iesus, dixit disci-
pulis suis. Ite, docete omnes gentes. Item Za-
charias de ecclesia Gentium, sic dicit: Lauda,
& letare filia Sion: quia ecce venio, & habi-
tabo in medio tui, ait dominus, & adpica-
buntur Gentes multæ ad dominū in die illo:
& erūt mihi in populum, & habitabo in me-
dio tui: & scies, quia dominus exercitū mi-
sit me ad te. Itē ibi, Hæc dicit dominus exer-
cituū, Vsquequo veniant populi & habitēt
in ciuitatibus multis? & vadant habitatores,
vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & depre-
cemur faciem domini, & quæramus Deum
exercituū, vadam etiam, & ego. Et venient
populi multi & Gentes robustæ, ad quæren-
dum dominum exercituū in Hierusalem.
His ergo tot, tantisque testimoniis, erubescāt
Iudæi, Gentium conuersarum æmulatores:
tandēque conuicti cognoscant, atque au-
diant in Deuteronom. dominum proclamā-
tem. Eritis Gentes ad caput, incredulus autē
populus ad caudam.

Quia in Christo filio Dei credere, cunctis Genti-
bus iussum est, CAP. II.

Iacob in benedictionibus Patriarcharum
dixit, Non deficiet princeps ex Iuda, neque
dux de femoribus eius, donec veniat qui mit-
tendus est: & ipse erit expectatio Gētium. Et
David ex personā eiusdem Christi in Psalmis,
Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego
hodie genui te. Pete a me & dabo tibi Gētes
hereditatem tuam, & possessionem tuam ter-
minos terræ. Et iterum: Constitues me in ca-
put Gentium. Populus quem non cognoui,
seruiuit mihi, obauditu auris: obaudiuit mihi.
Similiter & alibi de eodem Psalmographus

Matth. 28.

Deuter. 28.

Genes. 1.

Psalm. 2.

Psalm. 17.

Esa. 54.

Esa. 66.
Hier. 5.

Hier. 4.

Hier. 16.

Hier. 6.

Osea 2.

Mich. 4.

Psal. 71.

idem sic dicit, Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes Gentes seruiant ei. De cuius dominatione etiam superius sic fuerat prælocutus: Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terræ. Quod testimonium, nec Salomoni congruit, nec David. Notum est enim, quibus terminis regnum conclusum extitit Salomonis, sed hoc in Christo videmus fuisse completum: cuius ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen eius in Gentibus. Hic & à flumine dominandi sumpsit exordium, ubi baptizatus est à Ioanne, & peruenit per fidem in Gentibus, usque ad terminos terræ. Item, in eisdem Psalmis de eius æterna natiuitate & potestate in Gentibus, ita dominus loquitur: Ante Luciferum, inquit, genui te, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Iudicabit in nationibus. Et Esaias, In die illa, erit radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur. Et post alia, Leuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ. Item idem Esaias, de Christo domino nostro in Gentibus regnatura, Hæc dicit dominus Deus, creans cælos & extendens eos, firmans terram, & quæ germinant ex ea, dans statum populo qui est super eam & spiritum calcantibus eam, ego dominus. vocavi te in iustitia, & præhendi manum tuam, & seruavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educes de conclusione vinetum de domo carceris, sedentes in tenebris. Ego dominus, hoc est nomen meum. Hoc enim iam constituimus esse completum pro Christo, qui lux factus est in carcere ignorantie Gentium positarum. De quibus & ipse alibi dixit: Educam cæcos in viam quam nesciunt: in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram eis in lucem: ut impleretur quod per eundem Prophetam fuerat dictum: Gentium populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Item ipse de Gentium vocatione ad Christum: Attendite ad me popule meus & tribus mea audite, quia lex à me exiit, & iudicium meum in luce populorum requiescet. Prope est iustus meus, egressus est saluator meus. Et post hæc: Gaudete & laudate simul deserta Hierusalem: quia consolatus est dominus populum suum, redemit Hierusalem. Parauit dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium: & viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Adhuc per prædictum Esaiam vox diuina Christum in

Esa. 109.

Esa. 11.

Esa. 5.

Esa. 42.

Esa. 42.

al. ambulabat.

Esa. 9.

Esa. 57.

Esa. 51.

carne iudicem Gentium ita adnunciat: Ecce, inquit, seruus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus profert. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur foris vox eius. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. In veritate educet iudicium, & legem eius insulæ expectabunt. Seruus quippe, sed ex susceptione hominis Christus: qui quoniam prius ad Iudæos veniens non est receptus, iudicium in Gentibus protulit: quale iudicium, nisi ut fide iustificarentur? Cuius vox non audietur foris, hoc est, in hæreticis & Iudæis, extra Dei ecclesiam positus. Item de ipso in Esaiâ, Ecce, intelliget seruus meus, exaltabitur & eleuabitur, sublimis erit valde, sicut obstupuerunt in te multi, sic ingloriosus erit inter viros ad spectus eius, & forma eius inter filios hominum. Ille asperget Gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum, de eo viderunt: & qui non audierunt, contemplati sunt. Item qui supra de eo: Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus: ecce, gentem quam nesciebas, vocabis. Et gentes quæ non cognouerunt te, ad te current propter dominum Deum tuum, & sanctum Israel, qui glorificabit te. Quæ prophetia omnis, de vocatione Gentium manifesta est, quia in Christo essent credituræ. Et Abacuc: Ita, inquit, dominus loquitur, Scribe visum apertè, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum: quia adhuc visus procul adparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. De incredulis autem Iudæis, ita sequitur: Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso. Siquidem & per Aggæum, de Christo in gentibus regnatura, sic cecinit idem dominus, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri, nolite timere, quia hæc dicit dominus. Adhuc modicum, & ego commouebo cælum, & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. Quod si de Antichristo hanc prophetiam infidelis intelligat, mendacium est. Proculdubio illum non Gentes desiderant, sed soli Iudæi expectant.

Esa. 41.

Hier. 1.

Esa. 7.

Esa. 52.

Hier. 1.

Esa. 58.

Hier. 2.

al. in

Abacuc.

Psal. 118.

D. II.

Agg.

Quia vterque populus, Iudæorum & Gentium, sub Christi regimine vaticiniis prophetarum vocentur, CAP. III.

Esaias dicit, Et erit in die illa, nutriet homo vaccam bouem, & duas oves: & præ vbertate lactis, comedet butyrum. Vacca bouum plebs

Esa. 7.

plebs est ex Iudæa, veniens ex semine Patriarcharum. Oves duæ, ecclesia veniens de gentibus. Et idcirco duæ oves, & vna vacca: quia auctior est ex gentibus ecclesie numerus, quam ex Iudæa. Homo autem, qui nutriet eas, ipse est Christus, qui per Hieremiã dicit. Conuertimini filij reuertentes, dicit dominus: quia ego vir vester & adsumã vos, vnum de ciuitate & duos de cognatione. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascunt vos scientia & doctrina. Superius namque dixerat per Esaia: Nutriet homo vaccã vnã & duas oves: quem hominẽ Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui adsumet duos de cognatione & vnum de ciuitate. Quia minor est numerus credentium ex circuncisione quam ex præputio. Hanc autem ciuitatem, Iudæam dicit siue Hierusalẽ: cognationẽ verò, eius gẽtes. Pastores autem Apostolos, vel ecclesie doctores Christi gratia prædicantes. Sic & alio loco idẽ ipse Hieremias Iudæos seruire Christo proclamat: Et erit in die illa, ait dominus exercituum. Contemnam iugum meũ de collo tuo & vincula illius distumpam: & non dominabũtur eis amplius alieni, sed seruiẽt Domino Deo suo: & David regi suo: quẽ suscitabit eis. De quo Hieremias Ecce dies veniẽt, dicit dominus, & suscitabo David germen iustum, & regnabit rex & sapiẽs erit, & faciet iudiciũ & iustitiã * super terrã. In diebus illis saluabitur Iudæa, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum dominus iustus noster. Cuius ortum propter vtramque gentem vox patris, per Psalmistam ita adnunciat, Cõmemorabor superbiæ Babylonis scientibus me: Ecce, Palæstina & Tyrus cum Æthiopia, iste natus est ibi. Ad Sion autẽ dicitur vir, Et vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. Dominus narrabit scribens populos, iste natus est ibi. In babilone Palæstina & tyro Æthiopia, Gentes significantur. In Sion verò Hebræorum populus, quia pro vtrarumque salute gentium, natus est Christus. Item Ezechiel Christum sub persona David, super vtrãque gentem sic prædicat regnaturũ: Rex, inquit, vnus erit, omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, nec polluentur vltra in diis suis: & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis, in quibus peccauerunt, & mundabo eos: & erũt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et seruus meus David, rex super eos, & pastor vnus erit omnibus eorũ. Quia Christus rex Iudæorum est, Esaia indicat dicens: Dicite filiæ Sion: ecce, rex tuus venit tibi, iustus & saluans, pauper, sedens super asinum indomitum. Daniel autem Propheta, potestatem Christi, non solum super Gentes, sed etiam super Iudæos à

A Deo patre datam, scribens, sic ait. Aspiciẽbam in visione noctis: & ecce, cum nubibus celi, quali filius hominis veniebat: & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obrulerunt eum. Nam posteaquam dixit eum adsumptum in cælum & perductũ vsque ad patrem, adiecit: Et data est ei potestas, & honor, & regnum, & omnes populi tribus & linguæ ipsi seruiẽt. Quæ tribus nisi Hebræorum populus? Quæ linguæ nisi Gentium nationes? Amos quoque Propheta, ad Christi regnum Iudæos sic prouocat dicens. Prepara te in occursum domini Dei tui Israël: quia ecce ego firmans tonitruum & creans spiritum & adnuncians hominibus Christum suum. Sic & Esaia, Domus Iacob venite & ambulemus in lumine domini. De quo David ait. In lumine tuo videbimus lumen. Inter hæc & Micheas Propheta dum locum originis Christi declararet, ita eum super Israel dominaturum subiunxit: Et tu, inquit, Bethlehem domus Eufрата, non es minima in milibus Iudæ, ex te mihi prodiet dominator in Israël. Quo loco ostendit Christum, dominũ esse Iudæorum, cuiusque regimine eundem populum subiugandum. Vbi & potestatem eius per vniuersum mundũ ita prænucciavit: Stabit, inquit, & videbit, & pascet gregem suum in virtute domini, in honorem nominis Dei sui erunt, quoniam nunc magnificatur vsque ad terminos terræ, & erit iste pax. Cuius aduentum Iudæis prædicandũ, Esaia sic dominus loquitur, Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem: dic ciuitatibus Iudæ, Nolite timere: ecce Deus vester, ecce dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram eo, sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos. Zacharias autem Propheta, de Christi regno, in Iudæis & Gentibus, ita proclamat. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: ecce, rex tuus venit tibi iustus, & saluator, & ascendens super asinum, & super pullum asinæ, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad fines terræ. Quæ Prophetia, quomodo fuisset completa in Christo, Euangelia ipsa testantur.

Nam & quia prius Gentes credere poterant in Christum, & postea Iudæi,
CAP. IIII.

David propheta ostendit, vidẽs enim quod ad Iudæã redimendam venisset dominus, sed ante gentilitas crederet, & postmodũ

Bb

Psa. 67.

Rom. 11.

Deut. 28.

Iudæa sequeretur, dicit. Ethiopia præueniet manus eius Deo: id est, priusquā Iudæa credat, saluandā se offert omnipotenti Deo peccatis nigra gētilitas: sicut & Esaias ait, Donec plenitudo Gentium introeat, & sic omnis Israel saluus fiat. Et in Deuteron. Eritis Gentes in caput, incredulus autē populus in cauda, quasi in nouissimo conuersurus.

Et quis in finem mundi in Christum credituri sunt Iudæi. CAP. V.

Osea 3.

Hier. 23.

Malach. 4.

Esa. 6.

TRanseūtibus quippe istis carnalibus Iudæis, postea in nouissimis tēporibus, filij eorū in Christo credituri sunt, Osea Propheta testante: Quoniā diebus multis, sedebunt filij Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus: utique quemadmodū nunc esse videtur. Deinde sequenter adiungit. Et postea reuertentur filij Israel, & inquirent dominū deū suū, & dauid regem suū, & stupefcent in domino, & in bonis suis in nouissimis diebus. Quæ omnis Prophetia proculdubio de Christo est, qui in Dauid nomine significatur: de cuius semine secundū carnē est genit⁹. De quo Hieremias dicit: Ecce dies veniēt dicit dominus: & suscitabo Dauid germē iustū, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudiciū & iustitiam super terrā. In diebus illis saluabitur Iudæa, & Israel habitabit confiderenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster. Malachias quoque ante finem mundi Heliā sic dicit esse mittendum ad conuersionē Iudæorum: Ecce ego mittam vobis Heliā Prophetam, antequā veniat dies domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Ante aduentum enim iudicij, mittet dominus Heliam, ad conuertendum cor filiorum ad cor Patriarcharū & Prophetarum: ut credat posteritas eorum in Domino Iesu Christo, quem illi prophetantes expectauerunt. Nā si hactenus Iudæi rectē credunt, quid est, in quo per Heliam conuerti eos in nouissimo Propheta testatur? Nunc enim mente cæcati sunt, nec possunt intelligere Saluatorem, quem audiunt, nisi in finem mundi, dum fuerit consummatio seculi. Pronūciat enim hoc dominus per Esaiā Prophetam, dicens. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere: ex cæca cor populi huius, & aures eius adgraua, & oculos: ne fortē videāt oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Et dixit Propheta. Vtique quo Domine? Et dixit dominus, donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus

E sine homine: & terra relinquetur deserta, & longē faciet dominus homines. Tunc cōuertetur, & erit in ostensione sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos: semē sanctum erit quod steterit in ea. Ecce, adparet eos nunc à lumine fidei & veritatis esse alienos. Audiunt enim Christum, & non intelligunt: vident, & non agnoscunt. Sed quādiu ita erunt? quousque subuertantur vrbes, & terra penē redeat in deserto. Tunc enim conuersi videbunt, credituri in Christo, atque intelligentes, sanabuntur & cognoscent omnia, iuxta quod & Hieremias eis dicit: In nouissimo dierū cognoscetis ea. De hac nouissima credulitate Iudæorum, & Sophonias sic dicit. In tempore illo, saluabo claudicantem, & eam quæ ciecta fuerat congregabo. Et ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confusionis eorum, in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore quo cōgregabo vos. Dabo enim vos in nomē & in laudem in omnibus populis terræ, cū conuertero captiuitatem corā oculis vestris, dicit dominus. Claudicantē plebem Iudæam dixit, quæ nūc à semitis fidei claudicat. Sicut Psalmus testatur dicens. Et claudicauerūt à semitis suis. Et hanc se saluatorem in nouissimo Deus pronūciat, dum dicit: Saluabo claudicantem. Et per Ezechielem: Post dies, inquit, multos visitaberis, & nouissimo annorum venies. Et paulo superius, quia baptizandi sunt. Tollam, inquit, vos de Gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducā vos in terrā vestram, & effundam super vos aquam mundā, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. Et auferā cor lapideum de carne vestra, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat: & operemini, & habitetis in terra quā dedi patribus vestris, & eritis mihi in populū, & ego ero vobis in Deum. Et saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris. Hic est enim populus in nouissimis conuersurus, quem Iacob Patriarcha sub figura Benjamin, Lupum mane comedentem prædam, & vespere spolia diuidentem prophetat: utique, quia initio mundi idem populus, quasi in mane legem accepit: in vespere autem mundi, dum fuerit crediturus, diuidet inter Nouum Testamentum & Vetus. Nam de his quæ ad Israel in futuris promittuntur, ad eandem partem dicitur, quæ creditura est in Christo, quando in nouissimis temporibus conuersuri sunt: quale est illud apud eundem Oseam: Et erit in loco ubi dicitur ei: Non populus meus dicitur ei, non filij Dei viuentis. Et congregabuntur

filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi-
met caput vnum. Hoc in nouissimis erit tem-
poribus, quando Helia prædicante, conuer-
tetur Iuda ad Christum, vt sit vnum cū Israel
spiritualiter, id est, cum populo Gentium, iam
Deum ex fide videntium, ponentem sibi met
caput vnum, quod est Christus. Ascendētē-
que de terra, hoc est, à carnali terrenaque spe
ad promissā celestia.

*Sed quia plurimi, ex Iudæorum populo, non essent
credentur in Christum, CAP. VI.*

Moses Legislator eandem eorum incre-
dulitatem ante prænuñciauit: Et erit vi-
ta tua pendēs ante oculos tuos, & timebis die
ac nocte, & nō credes vitæ tuæ. Vnde & Esa-
ias: Domine, quis credidit auditui nostro, &
brachium domini, cui reuelatum est? & vidi-
mus eum, & non erat ad spectus. Quibus ver-
bis incredulitatem Iudæorum designat, qui
Christum videntes, non receperunt: quē quia
nec credere, nec cognoscere potuerunt, ilico
excidium habituros sic Hieremias prædixit.
Ascēdite muros eius, & dissipate, aut certe pro-
pagines eius, quia non sunt domini. Præuar-
tatione præuaticata est in me domus Iuda, ait
dominus: Negauerunt me, & dixerunt, non
est ipse. Hoc nunc vsque Iudæi de Christo
dicunt: Non est ipse, expectantes aliū, qui est
Antichristus. Vnde & dominus, Ego, inquit,
veni in nomine patris mei, & non recepistis
me: alius veniet in nomine suo, & recipietis
eum. Item, apud eundem Hieremiam, Ec-
ce, sermo domini factus est eis in opprobriū,
& non suscipiunt illud vsque adhuc: quia Gē-
tibus obedientibus Christo, Iudæi eum non
essent recepturi, in Psalmis ostenditur. Nam
cū per Prophetam diceret idem Christus:
Constitues me in caput Gentium, & popu-
lus quem non cognoui seruiuit mihi. Conti-
nuō subiunxit incredulitatem Iudaicam, di-
cens: Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni
inueterauerunt & claudicauerunt à semitis
suis. Qui sunt alieni, nisi Iudæi? qui rectē alie-
ni nuncupantur, pro eo, quod in perfidia per-
manentes, ab æternæ vitæ præmiis abdicati
sunt, quæ nobis secundum fidem, à Dei filio
promittūtur. Hæc quoque in Christo Iudæo-
rum praua incredulitas, etiam per Esaiam ita
est adnotata, dicente domino illis, Audite au-
dientes, & nolite intelligere: & videte visio-
nem, & nolite cognoscere: ecce cor populi
huius, & aures eius ad grauā & oculos: ne fortē
videant oculis suis, & auribus suis audiant, &
corde suo intelligant, & conuertantur, & sa-
nem illos. Et alio loco, Tota die expandi ma-
nus meas ad populum non credentem, & cō-

tradicentem, qui ambulant vias non bonas.
Quibus Hieremias, Audite populus stultus,
& sine corde: oculi sunt illis, & non videbunt,
aures sunt illis, & non audient: aut me non ti-
mebitis, dicit dominus, aut à facie mea non
formidatis, qui constitui terminum maris, a-
renam, imperium æternum, & non transgre-
diatur illud. Et turbabitur, & non poterit, &
resonabunt fluctus eius, & nō transgredietur
illud. Populo autem huic factū est cor inobe-
diens, & incredulum. Et alibi idē ipse: Quo-
modo dicitis sapientes nos sumus, lex domi-
ni nobiscum est? verē mendacium operatus
est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sa-
pientes & perterriti & capti sunt: verbū enim
proiecerūt, & sapiētia nulla est in eis. De qui-
bus Esaias: Qui peccate, inquit, faciebant
homines in verbo, & declinauerunt frustra à
iusto. Pro quo eos idem Propheta ita incre-
pat dicens: Audite me duro corde qui longe
estis à iustitia. Propē feci iustitiam meam: nō
elongabitur, & salus mea non morabitur.
Dabo in Sion salutem, & in Hierusalem glo-
riam meam. Ipse autem Propheta & credu-
litatem Gentium & incredulitatem Iudæo-
rum in Christo ita adnūciat: Quæsierunt me
qui ante non interrogabant: inuenerunt me
qui non quæsierūt. Dixi: ecce ego, ecce ego,
ad gentem quæ non inuocabat nomen meū:
expandi manus meas tota die ad populum in-
credulum. Quæsierunt enim nunc Gentes
quæ ante non interrogabāt, quia ad eos Pro-
pheta non veniebant: & inuenerunt, quan-
do illis Christū nunciauerunt. Quid verō Iu-
dæa plebs nisi quod sequitur: Expandi manus
meas ad populum incredulum? Et iterum de
eadem repromissione Gentium: Et erunt cā-
pestria in caulas gregū, & vallis Achor in cu-
bile armentorum populo meo qui requisie-
runt me. Et vos qui reliquistis Deum nume-
rabo vos gladio, & omnes in cæde corruetis.
Cuius ergo populi sunt istæ repromissiones,
nisi Gentium, qui requisierunt Deū? De qui-
bus superius ait: Quæsierunt me, qui ante nō
interrogabant. Et qui sunt, qui reliquerunt
Deum, & corruerunt cæde, nisi Iudæorum
populus? De quo iam ait, Expandi manus
meas ad populum incredulum. Contra hunc
sunt quæ sequuntur, Ecce serui mei comedēt,
& vos esuriētis: quia vefcente pane Verbi
Dei, vocato ex Gentibus populo, Iudæa are-
fcit ieiuna.

*Et quia ob incredulitatem Iudæorum, Christus Iudæā
desereret, transiretque ad Gentes,*

CAP. VII.

Hieremias Propheta prædixerat, dicēs: Ti-
bi peccauimus, expectatio Israel saluator
Bb ij

cius. Quare sicut colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendū? Quare futurus es quasi vagus vir, & qui non potest saluari? Quid ergo in hac sententia intelligitur: nisi qui videbat Prophetam in spiritu, quod veniens Christus, relicturus esset Iudæam, & iret per fidem in Gentibus? Idcirco dicebat, Quare sicut colonus futurus es in terra, & sicut viator declinans ad manendum? Hoc est, venisti in terrā, citō recessurus à Iudæis. Sicut & alibi ex persona domini idē Prophetam dicit. Quis dabit me in solitudine diuersorium viatorum, & derelinquam populum meum, & recedam ab eis? quia omnes adulteri sunt cœtus prauaricatorum, & extendunt linguā suā, quasi arcum mendacijs, & non veritatis. Vox enim ista Christi est, qui in solitudine Gentium, diuersorium, id est, ecclesiam cōstituit: in qua converterentur errantes, derelinquens populum Iudæorum. Quibus per Malachiam dicit, Non est ultra mihi voluntas in vobis, dicit dominus. Ab ortu enim solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus: sed postquā pro peccato suo abiecti sunt, redemptor mundi in populo Gentium transiit. Cuius vniuersitas, nunc per totum orbem terrarum exultat, & dicit, Magnificauit dominus facere cum illis. Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Ad populum enim Israël, prius venit Christus: sed quod non essent credituri, Prophetam non tacuit, dicēs. Prius ad Sion dicet, ecce adsum: & Hierusalem Euangelistam dabo, & vidi & non erat: neque ex istis quisquam qui inierit consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad Gentes transiit, sequitur: Ecce seruus meus, suscipiā eū: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet.

Quia proiectis Iudæis, gentes introierunt,
CAP. VIII.

ECce, ostensum est Iudæos pro scelere, quod in Christo peccauerunt, abiectos dispersosque fuisse: sed quia proiectis illis, Gentes in eorum sedibus per fidem erant successuræ, non siluerunt & hoc Prophetæ. Esaias enim sic dicit. Educ foris populum cæcum, & oculos habentē: surdum, & aures eis sunt, omnes Gentes congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus. Quis in vobis adnosciet istud, & quæ prima sunt, audire nos faciat? Ecce foras educitur Israël habens oculos, & aures ad terrenas promissiones, & colligetur in vnum diuersitas Gentium: ut vbi illi vocati

sunt, isti ingrediatur: & ad istos pertineat hæreditas, quæ illis fuerat repromissa. Adhuc quia eadem Gentes in sedibus Iudæorum successuræ erant, idem Prophetam alio loco adprobat, dicens. In die illa cantabitur canticū istud in terra Iudæa. Vrbis fortitudinis nostræ Sio, saluator ponetur in ea murus & antemurale: aperite portas, & ingrediatur gens iusta & custodiēs veritatem, vetus error abiit. Seruabis pacem, quia in te sperauimus: quia incuruabit habitantes in excelsis. Ciuitatē sublimem humiliavit, humiliavit eam vsque ad terram. Detrahet eam vsque ad puluerem, & cōculcabit eam pes pauperis, gressus egenorum. Quo vaticinio ostenditur, iustum humilēque Gentium populum successisse in locum, quem superba plebs Iudæorum perdidit. Talia & alibi idem Prophetam sub gratiarum actione domino dicit. Domine Deus meus es tu, & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia & cogitationes antiquas fideles, Amē. Quia posuisti ciuitatē in tumultu: urbē firmam in ruinam, domum alienorum: ut non sit ciuitas, & in sempiternū non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te. Alio quoque in loco ad eosdē Iudæos sub exprobratione, ita loquitur, dicens. Et dimittetur nomen vestrum in iuramentū electis meis: vos autē interficiet, & seruos suos vocauit nomine alio: in quo, qui benedictus est super terram, benedicetur a Deo, Amen. Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, Amen. In terra itaque iurat, id est, in carne à Christo accepta: in quo, quicumque iurat, verē in Deo iurat.

Quia propter peccatum, quod in Christo prauaricati sunt Iudæi, inde debellati atque dispersi sunt,
CAP. IX.

ESaias prænuñciauit dicens, Ipse redemit eos, & portauit eos, & leuabit eos cūctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & adflixerunt spiritum sancti eius, & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Item per Oseam Prophetam, Vā, inquit, eis quia recesserunt à me: & vastabuntur, quia prauaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia, & recesserunt à me, & ego erudiui eos, & confortauī brachia eorum, & ipsi in me cogitauerunt malitiā. Reuersi sunt, ut essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus. Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus. Et Esaias, posteaquā prædicauerat de Christo dicēs, Tanquā ovis ad occisionē ductus est. Sub-

iecit statim, Propter scelus populi mei, percussisti eum: & dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro morte eius. Et reliqua. Et per Hieremiam, idem filius pro sua passione Iudæorum sic infert fuisse perditionem. dicit enim. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua: dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid auis discolor hæreditas mea mihi? nunquid auis tineta per totum? Venite, congregamini omnes bestiae terræ, properate ad deuorandum. Congregamini dixit, venerunt enim bestiae agri, hoc est, feroces principes Gentium, & traditi sunt illis ad deuorandum populi Iudæorum: propterea quod contra Deum vocem dederunt. unde & subiungit, Propter me exterminata est exterminatione omnis terra. Christi enim hæc vox est. Multa enim prius peccata fecerunt filij Israël: sed nunquam sic traditi sunt tam longæ perditioni & captiuitati. Quando autem compleuerunt mensuram patrum suorum, & post prophetarum necem, Christum interfecerunt: tunc peccata peccatis cumulantes, traditi sunt in longam exterminationem. Idcirco nunc dicitur. Propter me exterminatione exterminata est omnis terra. Quod quia non intelligunt, proinde se traditos direptioni, Esaias Propheta hoc ante prænuñciauit, dicens, Effudit dominus super populum suum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum in circuitu & non cognouit, & succendit eum, & non intellexit. Quorum interitum, mœrens Hieremias Propheta, ita deplorat. Facti sunt, inquit, filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus. Et iterum, Quos educaui & nutriui, inimicus meus consumpsit.

Quia propter quod negauerant Christum, inde subuersa est Hierusalem, CAP. X.

PER Hieremiam sic prædicat idem dominus dicens, Ascendite muros eius & dissipate, auferte propagines eius: quia non sunt domini. Præuaricatione enim præuaticata est in me domus Iuda, ait dominus. Negauerunt me & dixerunt: Non est ipse. Item Esaias, Ruit Hierusalem, Iuda concidit: quia linguæ eorum & adinuationes eorum contra dominum. Quo testimonio demonstrat urbem Hierusalem, & prouinciam Iudææ pariter concidisse, causamque ostendit sceleris eorum, quia contra dominum blasphemaauerunt, dicentes, Tolle, tolle, crucifige talem. Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. Si quidem & David propter Christi passionem, futuram urbis ac Iudæorum calamitatem, ex persona eiusdem Christi, ita prædixit: quan-

do illi sicut Euangelium loquitur, dederunt fel atque acetum. Dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me acetum. Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalum. Effunde super eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ adprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictum: factum est enim in hac ipsa urbe Hierusalem. Nam postquam Christum amaritudine potauerunt, & postquam clamauerunt aduersus filium Dei, ut occideretur, successit deinde vindicta à domino. Debellata est ciuitas, expugnati Iudæi, multaque millia interfecta: nullusque illuc modò permittitur accedere Iudæorum, ubi Christum crucifigendum adclamauerunt. Item in Daniele angelus ille, postquam occisionem Christi prædixit, subsecutam protinus subuersionem Hierusalem pronunciauit dicens. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Cuius vastitati Esaias propheta, lamentabile carmen composuit, in quo eadem Hierusalem plangitur, & ruina illius perpetua, sermone prophetico decantatur, sub similitudine vineæ, quam plantauerat Deus. Turrem & torcular, templum scilicet & altare. Quæ hæc igitur vinea, quādiu vberimos adtulit fructus, habuit custodem Deum. De quo scribitur, Non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israël. Postquam verò spinas attulit creatori, reliquit eam Deus: & statim vastauit eam aper de sylua, & vindemiauerunt eam omnes transeuntes viam: ita dicente Domino, Et nunc ostendā vobis quid facturus sim vineæ meæ. Auferam maceriam eius, hoc est, tollam angelorum auxilium. De quibus in Psalmis scriptum est, Emittit angelum dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos, & diripietur ab aduersariis. Destruam muros eius, ut inimicis Gentibus pateat. Et nubibus madabo desuper, ne pluant super eam pluuiam. Quod non de priore captiuitate prophetatum est: illo enim tempore, post captam urbem, & Hieremias prophetauit, & Daniel, & Aggeus, & Zacharias, futura dixerunt. Sed hoc de nouissima captiuitate prædictum est: quia post passionem domini, nec prophetas, nec Apostolos habuerunt Iudæi, qui imbres præberent virtutum. Sed è contrario illud eis accidit, quod in Leuitico peccantibus eis promisit dominus: Ponam caelum vobis arcum, & terrā ferream. Et in Deut. Erit caelum super te arcum, & terra sub te ferrea. Et rursum. Dabit dominus pluuiā terræ tuæ, & cinis de caelo de-

scēdet super te, donec tradat te & deleat. Sed E quare ista acciderunt illis? quia spectauit Deus ut facerent iustitiam, & largitorem tantorum munerum susciperent. Illi autem fecerūt spinas, quibus Christum coronauerunt. Fecerūt & clamorem, quo vociferati sunt contra Dominum, ut crucifigeretur.

De Spiritibus Iudeis, & synagoga reprobatio.
CAP. XI.

Isa. 50.

Osee 2.

Hier. 12.

Esa. 1.

PER Esaiam sic Dominus loquitur. Quis est hic liber repudij matris vestrae, quod dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui uēdidi vos? Ecce in iniquitatibus uestris uenditi estis: & in sceleribus uestris, dimisi matrem uestram. Similiter & per Oseā. Iudicate matrem uestram: iudicate quoniam ipsa non est uxor mea, nec ego uir eius. De cuius populi reprobatione, & per Hieremiam. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: facta est mihi hereditas mea, sicut leo in sylua. Dedit super me uocem suam: propterea odiui eam. Esaias autem Iudeorum captiuitatē aeternam, sic exprimit, dicens. Terra uestra deserta, ciuitates succensae igni, regionem uestram in conspectu uostro alieni deuorabunt, & desolabitur sicut in uastitate hostili. Quae captiuitas, & licet sub Babylonis tempore ex parte completa sit, plenius tamen sub Romana captiuitate impleta est: quando uniuersam Iudeam Romanus uastauit exercitus, atque urbs Hierusalem euerfa atque succensa est.

De perpetua namque ruina Hierusalem,
CAP. XII.

Esa. 1.

Esa. 32.

Esa. 25.

ESaias ait, Desolabitur sicut in uastitate hostili, & derelinquetur filia Sion, sicut umbraculum in uinea. Ita enim euerfa est Hierusalem, & destituta manifestatis sacramentis Christianae ueritatis, quemadmodum deseruntur tabernacula uinearum, expletis uindemiis. Nam sicut tabernaculum non sui causa, sed uindemiae fit: ita & uetus populus, non suae causa salutis, sed Christianae extitit ueritatis. Item ipse, Super humū, inquit, populi mei spinas, & uepres ascenderunt: quanto magis super omnes domos gaudij, ciuitatis exultationis? Domus enim, inquit, dimissa est multitudo orbis relicta est, tenebrae & palpatione factae sunt super spelūcas usque in aeternum. Item idem Esaias, perpetuam ruinam terrenae Hierusalem, & uocationem Gentium ita pronunciat dicens. Dominus Deus meus est tu, & exaltabo te: cōfitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia & cogitationes anti-

quas fideles, Amen. Qui posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam, domū alienorum, ut non sit ciuitas, & in sempiternum non aedificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas Gentium robustarum timebit: quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab aestu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem, sicut aestum in siti, tumultum alienorum humiliabis: & quasi calorem sub nubem torrentem, propaggines fortium marcescere facies. Et faciet dominus exercituum omnibus populis in monte, hoc conuiuium pinguium medullarum uindemiae defecatae. Et Ezechiel Porro cum dederō, inquit dominus, gloriam in terra uiuentium. Hoc uerò demonstrans, futuram ecclesiam ex Gentibus claritatē, ad terrenam Hierusalem uertit sententiam oraculi dicens. In nihilum redigam te, & non eris: & quaesita, nō inuenieris ultra in sempiternum. De cuius quoque urbis ruina perpetua, sic etiā dicit dominus ad Hieremiam: Et conteres lagunculam in oculis eorum, qui bibunt tecum: & dices ad eos. Haec dicit dominus exercituum: sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur uas figuli, quod non poterit ultra restaurari. Sophonias autem aeternam desertionem ipsius ciuitatis sic praedicat: Haec est, inquit, ciuitas gloriosa, habitans in confidentia, quae dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius, quomodo facta est in desertum cubile bestiae? Omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit caput suum. Uae prouocatrix & redempta ciuitas: columba non audiit uocem, & non suscepit disciplinam. Ad ultimum quoque Daniel, ita destructionem Hierusalem indicat, usque ad consummationem mundi perseverare. Post hebdomadas, inquit, septuaginta duas, occidetur Christus, & nō erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas. Et post finem belli, statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sanctuarium, & in templo erit abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem, perseverabit desolatio.

Quia Iudaei iuxta sem suam nunquam reparabuntur,
CAP. XIII.

Hieremias dicit, Ciuitates Austri clausae sunt, & non est qui aperiat. Translata est omnis Iudaea transmigratione perfecta: id est, in reuocabili captiuitate. Itē ipse, Quia obli-

tus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis, & in semitis Israel, ut ambularēt per eas in itinere nō trito, ut fieret terra eorum in desolationē, & in sibilū sempiternum. Omnis qui praterierit per eam, obstupescet, & mouebit caput suum. Sicut ventus vrens dirigam eos. Hanc etiam sempiternam carnalis Israel desolationem, idem Prophetam alibi proclamat dicens, Argentum reprobum vocate eos; quia Dominus proiecit illos. Et post paululum: Et derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco, Et derelinquam vos, & ciuitatem vestram, quam dedi vobis, & patribus vestris. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione delebitur. Amos quoque Prophetam, de his plenissimè predicat, atque ita auersatū Deum dicit ab Israel, ne illis vnquam misereatur, sed inseparabiliter in æternam desolationem permancant. Sic enim ait. Audite verbum hoc, quod ego leuo super vos planctum. Domus Israel cecidit, non adiiciet ut resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitaret eam. Ecce vbi sic cecidit plebs illa ut non resurgat. Siquidem & ceremonias carnales eiusdem plebis, sic cadendo euacuat, veniente veritate, ne aliquando queant resuscitari, cum dicit. Proiecta est in terram suam, non est qui resuscitet eam. Quod veraciter de ipsa terrena accipitur Iudæorum spe. Sequiturque in eodem Prophetam, Venit finis super populum meum Israel; non adiiciam, ut pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus. Multi morientur, in omni loco proicietur silētium. In cuius prophetico textu tertio repetit, sic se auersatum fuisse ab Israel Deum, ne illis, ut prædixi, iuxta spem ipsorum vnquam misereatur. In prioribus enim dicit, Cecidit, non adiiciet, ut resurgat virgo Israel. In secundo dicit, Ecce, ego ponam trullam in medio populi Israel, non adiiciam vltra inducere eum. Tertiò quoque dicit: Venit finis super populum meum Israel, non adiiciam vltra, ut pertranseam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius populi regnum, vel obseruantiam: quia vltra inreparabilia erunt. Nam illæ repromissiones reparationis, quas eorū Prophetarum sermo complectitur, illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis in Deum creditura est; nam nec omnes Iudæi redimendi sunt, nec omnes salui erunt. Sed sceleratis & peccatoribus contritis, atque consumptis, hi qui fideles electi fuerint, saluabuntur.

Sed quia euacuatio carnaliter eodem veteri Testamento nouum Testamentum eisdem daturus est Deus, CAP. XIII.

Clarissimè per Esaiam Prophetam Dominus adnunciat, dicens, Ne memineritis, inquit, priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce, ego facio noua, & nunc orientur vtiq; cognoscetis ea. Ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificauit me bestia agri, dracones & struthiones, quia dedi in deserto viam, flumina in inuio. Talibus enim vaticiniis legem veteris Testamenti commendat obliuisci, & Noui facit mentionem, dicendo: Ne memineris priorum: ecce facio noua. Et ut demonstraret, quæ essent noua, tum adiecit: Ponā in deserto viam, & in inuio flumina. Quo significaret, in Gentibus suam dedisse doctrinam, vbi glorificat eum bestia agri, dum ipsum credentes conlaudant, etiam regna mūdi, quem populum sibi aduersum dicit. Cæterum contra Israel, quæ sequuntur, adiungit, Nōne inuocasti Iacob, nec laborasti in me Israel? De cuius quidem noui Testamenti promissione, sequenter idem Dominus per eundem Prophetam, ita adnunciat: Quæ prima fuerunt ecce venient; noua quoque ego adnuncio, antequam orientur, audita vobis faciam. Quibus verbis & vetus Testamentum venisse declarat & Nouum adnunciat; quod Christiana ætate completum est. Prima enim sunt vetera nouorum, sed ordine, non dignitate. Vnde & pacta, quæ tempore posteriora sunt, euacuatis anterioribus, maiora priorum habentur. Per Hieremiam quoque Prophetam Testamentum nouum se daturum, euacuato priore, sic Dominus pollicetur: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iudæ fœdus nouum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, quando adprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod inritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel. In quo loco vocationis prophetarum Testamenti noui est facta commemoratio, quod quia discrepare potuit à veteri Testamento, inde adiungit, Non secundum Testamentum, quod dedi patribus eorum. Est enim in utroque mirabilis differentia præceptorum. In illo enim exceptis sacramentis, quæ vmbra erant futurorum, cetera promissa temporalia sunt: Sabbatum scilicet & Circuncisio, & multiplex sacrificiorum ritus, ciborumque obseruantia, ac dierum ceremoniæ, quæ omnia carnali congruunt vetustati. At contra in Testamento nouo, cordis bonum promittitur, vitæ æternæ felicitas pollicetur. Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis. Vnde & ita subiungit, Quia hoc est Testamentum quod or-

dinabo domui Israel, post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in cordibus eorum, & in mente eorum scribam eam. Quod significaret, eam spiritaliter in cordibus eorum operari debere, secundum interiorem hominem, vetustate carnalis operationis mutata. Intus enim circūcisio, non præcisione carnis, sed cordis purgatione: intus sabbatum, non per abstinētiā seruiliū operum, sed per abstinētiā peccatorum. Quam legem etiam Gentibus reuelari, per Esaiam sic Dominus protestatur, dicens. Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem Gentium. Per quod ostenditur, commune esse fœdus Testamenti noui, Iudæis & Gentibus, Osea etiam Propheta testante. In die illa, ait Dominus, vocabit me vir meus, nō vocabit me vltra Baalim, & auferā nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum bestiis agri, & cum volucribus cæli, & reptili terræ. Et arcū, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternum; & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miseratione, & sponsabo te mihi fide, & scies quia ego Dominus.

De cessatione Sabbati,
CAP. XV.

Merito Sabbatum carnaliter Iudæi custodirent, si quid sit sabbatum, nossent. Nomen quidem sabbati vsurpant, sed quid ipsum valeat, ignorant. Legem quippe carnaliter custodire delectantur, dum tota spiritaliter intelligatur, dicente Domino per Prophetam. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Ergo si lex & Prophetæ in parabolis & in ænigmatibus constāt, non est accipienda sabbati observatio nisi spiritaliter. Nam carnalia otia eius, & à Domino & à patribus dissoluta sunt. Nam si crimen est sabbati otium non obseruare, cur Deus operatur in sabbato? Sic enim scriptum est in Genesi, Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat. Ergo in principio sabbatum dissolutum est, dum Deus operatur in ipso, explens cuncta in eo, & benedicens in ipso diei, quia vniuersa in illo compleuit. Item si crimen est sabbati otia non obseruare, cur Iesu Naue, discipulus ac successor Mosi, præcipiente Domino, septem diebus continuis, inter quos utiq; & sabbatum erat, exercitum & arma produxit, atque circum-eunte Arca, tubisque clangentibus, Hiericho muros subuertit. Quid item de Machabæis eloquar, de quibus scriptum est: Et nolebant

E Iudæi in die sabbati vindicare se de alienigenis. Postea consilio accepto, pugnaverunt die sabbati, & triumphauerunt de hostibus. Quibus testimoniis edocemur, non pertinere ad fidem istam sabbati elementarium diem, sed alium spiritalē. Nam hoc carnale sabbatum non est datum propter purificationem, sed propter tentationem, dicente in lege Domino: Ut tentem eos, vtrum ambulent in viis meis, annon, sex dies colligētis manna, septimo non colligētis. Itaque dum dicit: Ut tentem eos, adparet sabbatum non fuisse præceptum propter iustificationem, sed propter tentationem. Hinc est quod loquitur Deus per Ezechielem Prophetam dicens: Dedi eis præcepta non bona: utique quia quædam carnali populo carnaliter agenda permissa sunt. Quæ tamen adueniente Euangelio cessauerūt, sicut & per prophetam dicit, Cessare faciam omne gaudium eius, & sabbata eius. Quæ quidem aliās idem Dominus odisse se dicit, Neomenia, inquit, & sabbata vestra odiuit anima mea. Ideoque si sabbata æterna sunt, cur ea Deus cessare mandauit? Si bona sunt, cur odiuit? Sabbatum enim, quem Israël acceperūt in munere, significat requiem mentis, ut nullo in hac vita terrenorum desideriorum adpetitu fatigetur; nam sabbatum requies interpretatur. Ista autem Iudæorum otiosa festiuitas consumitur in luxuriis, & ebrietate, commestratione, deditis omnibus in libidinem, & in fructu temporalis vitæ, ventri Venerique viuētib. Sed quæritur: Si non est, inquit, custodiendum sabbatum, quare dictum sit in mādatis Dei, Memento, ut diem sabbati sanctifices? Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septima die sabbatū Domini Dei tui est: non facies in eo omne opus. In opere enim sex dierum, sex millium annorum opera demonstrantur. Mille autem anni, apud Deum, quasi vnus dies comparatur, sicut testatur Propheta, Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vna. Horum dierum sabbatum, septimi millesimi anni tempus ac requies futuri regni ac seculi est, vbi iam nulla erit operatio rerum, sed requies sola sanctorum. Nam ista temporalia sabbata odit Deus, dum dicit, Neomenia & sabbata vestra odiuit anima mea: & benedixit vestra, quia non sunt illa, quæ Deus præcepit, sed quæ sibi populus carnalis elegit. Nā de illis dixit, Sabbata mea prophanastis. Vnde dinoscitur sabbatum temporale, humanum esse: sabbatum autem diuinum, illud æternum esse. De quo per Esaiam dicitur, Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies de die, & sabbatum de sabbato: & veniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit Dominus. Et

Hierem. 17.

item quaeritur, quare dixerit Hieremias, Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbati, nec inferatis per portas Hierusalem, & nolite eicere onera de domibus vestris in die sabbati. Ergo audi eius prophetiae mysterium, Pondera portat in sabbato, quem dies iudicii inuenerit cum suo delicto. Pondera portat in sabbato, qui credens in Christo non desinet à peccato. Ipse est enim requies animarum, sicut & idem ait, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Adhuc tertio quaeritur, quare homo ille, qui ligna colligebat in die sabbati, tam atrociter iussu Dei fuerit à populo trucidatus, quod facile ab infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram. Ille enim pristinus carnalisque, qui diem sabbati violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est & punitus, formam insinuat eius qui in die iudicii cum carnali opere fuerit inuentus, id est, contraxisse ligna, fœnum vel stipulas, ad escam ignis æterni conuenientes. Hæc enim colligens, in suam perniciem, dum fuerit in die ultimo iudicatus, pellendus est ab omnibus Angelis, & statim morte nouissima puniendus. Sic ergo omnia quæcumque illis Iudæis per legem acciderunt, formaliter intelligenda sunt.

Matth. 23.

Num. 15.

De Circumcisionis consummatione,
CAP. XVI.

NAm tibi, post populi perpetuam captiuitatem, post vrbis æternam ruinam, carnales Iudæorum obseruantias & celebrationes euacuatas enunciaui. Accipe ergo primum causam circumcisionis, quia enim ex semine Abraham secundum carnem erat Christus futurus, in quo cunctarum Gentium fuerat benedictio repromissa, & ab Abraham vsque ad Christum multa erant secula post futura, præuidens Deus, ne genus Abraham reliquis Gentibus misceretur, & paulatim propago eius fieret incerta, populum Iudæum circumcisionis signo notauit: ut viuentes inter Ægyptios atque Assyrios, inter Babylonios, siue Chaldæos, hoc signaculo ab his vel à cæteris gentibus nationibusque distinguerentur. Denique per quadraginta annos in eremo nullus est circumcissus. Soli quippe sine gentis alterius commixtione vivebant: at ubi Iordanis alueum, Israëliticus transmeauit, atque in terram repromissionis peruenit, signum circumcisionis futuro ex commixtione gentium prouidit errori: quam rationabiliter esse custoditam credimus, quousque nascere-

Atur Christus, qui ex semine Abraham fuerat repromissus: qui non iam per circumcisionem carnis, sed per amputationem vitiorum mundaret corda omnium gentium: quod non carnis circumcisionem, sed cordis, Moses filiis Israel, ita futuram prænuñciabat dicens. In nouissimis diebus, circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui. Vnde & Hieremias præuidens iam illud proximum tempus, Iudæos ad nouum Testamentum, & ad circumcisionem cordis, non corporis, ita prouocat dicens. Hæc dicit Dominus viro Iuda & Hierusalem. Nouate vobis nouale, & nolite ferere super spinas, circumcidimini Domino Deo vestro, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda, & habitatores Hierusalem: ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit qui extinguat. Quibus verbis admonetur Hierusalem, à vetustate circumcisionis & legis, quæ spinis comparatur & vepribus, ad gratiam noui transire Testamenti: & per fidem Euangelij, cordis circumcisionem tenere, non carnis. Iuxta quod legimus Petro Apostolo dicente: Fide purificans corda eorum. Quam similiter fidem, iam non per prisca signacula carnis, & iniuriam corporis, sed per nouam gratiam lauari spiritualis adipiscendam Dominus per Esaiam adnunciat dicens: Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce, noua faciã, quæ nunc orientur, & cognoscetis ea: & ut ostenderet, quæ essent ipsa noua, subiecit. Faciam in deserto viam, & flumina in loco inaquoso, adquare genus meum electum, & plebem meam quam adquisiui. Quid ergo hoc indicabat, nisi baptismatis purificationem: in qua non iam vetusta circumcissione carnis quisque signatur, sed sola gratia sacra vnda, per fidem abluitur. Verum, quia hanc cordis circumcisionem Hebræi non recipiunt, Hieremias prædixit, dicens. Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israel, incircuncisus est corde. Nam quod & ab Iesu duce secundo legitur, populus circumcissus, ut significaret in eremo cessasse circumcisionem, quæ in Ægypto exercebatur, & à Domino saluatore cordis circumcisionem, postmodum credentes esse mundandos. Et bene cultris lapideis circumcisio secunda fit, quia petra Christus est, per quem spiritali circumcisione credentes, purgantur ab omnibus illecebris vitiorum.

Deut. 10.

Hier. 4.

Ad. 15.

Esa. 43.

Hier. 9.

De Sacrificiis, CAP. XVII.

Iam verò veteris reprobatione, quod victimæ eorum abiecerentur, & in abominationem transierint, per Esaiam sic Dominus di-

Esa. 1.

cit: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum holocaustis arietum, & adipe pinguium: & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quaesivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne adferatis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi, Neomeniam, & sabbata, & festiuitates vestras alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras, odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. Et cum multiplicaueritis orationē, non audiam: manus enim vestre sanguine plene sunt. Item, ipse de Iudæorum sacrificiis; Facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum. Quæ sunt hæc morticina, nisi veteris legis sacrificia: quæ, quoniam iam remota sunt, velut abiecta stercora reputantur? Vnde & idem Propheta aliàs de ipsis eorum sacrificiis, sic dicit. Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum: qui maculat pecus, quasi qui excerebrat canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Item Hieremias, de repulsis à Domino victimis, & holocaustis Iudæorum: Ut quid mihi thus de Saba offeris, & calamum suaueolentem de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestre non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce, ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres, filij, simul vicinus, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum sacrificia non propter se carnaliter commendantur, sed propter solam cordis & fidei obedientiā, quam increduli amiserunt. Vnde adhuc idem Propheta sic dicit, Holocaustomata vestra, & victimas vestras comedite ipsi, quia non sum loquutus patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meā, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omnia quæ mandavi vobis ut bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis sui mali. In qua sententia, subaudiendum est, Non præcepi eis de verbo holocaustomato, quasi illa pro seipsa diligerem: sed ut eorum fidei obedientiam adprobarem. Item ipse qui supra, Scribam, inquit, multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt: hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, Dominus autem non suscipiet

Esa. 5.

Esa. 66.

Hier. 6.

Hier. 7.

Osa. 8.

Eas. Et post hæc detestans eorum sacrificia, Non libabunt, inquit, Domino vinum, nec placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedent eum, contaminabuntur, non intrabunt in domum Domini. Et Iohel, Interiit de domo Dei vestri sacrificium & libatio. Item Malachias, Non est mihi voluntas in vobis, ait Dominus, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum Gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus, ait Dominus. Quo testimonio patet, sacrificia Iudæorum immunda esse, & reprobata, & sola oblatio gentium Domino esse accepta.

Osa. 9.

Iohel. 1.

Mala. 1.

De escit, CAP. XVIII.

IN Regum libro sic dicit: Factus est sermo Domini ad Heliam, dicens: Surge & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. Et surrexit, & abiit in Sarepta, ad portam ciuitatis, & accepit à vidua elcam, & manducauit. Tunc Helias iussu Dei vasa eius repleuit, & apud ipsam alienigenā hospitatus, escis gentilibus vixit: quod fieri non liceret, nisi lex spiritaliter data fuisset. Dum enim quadam in lege, quasi non munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio significantur, quia non admittit deus in sanctis suis ad eternam vitam prædestinatis, quicquid per illa immunda animalia in moribus hominum comparatur. Omnia enim quæcumq; à Deo in ipsis primordiis mundi creata sunt, suæ vocis autoritate non tantum bona, sed etiam valde bona probantur. Ideo, quæcumque in genere significatur animalium immundorum, rectius deriuantur in moribus hominum,

Reg. 17.

Hactenus ritus Iudaicos, & celebrationes diuinis testimonis confutauimus,

CAP. XIX.

DEhinc sacramenta nostræ fidei perstringamus, manifestantes primum, quia non solum propter Iudæos testamentum legis datum est, sed & propter omnes Gentes. Hæc enim Propheta testatur dicens: Adnunciabitur Domino generatio ventura, & adnunciabunt cæli iustitias eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. Et iterum ipse, Donec adnunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est: potentiam tuam & iustitiam tuam Deus. Et Esaias, De Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Hierusalem,

Esa. 41.

Esa. 40.

Esa. 2.

& iudicabit Gentes, & arguet populos multos usque in longinquum. Dauid etiam in Psalmis, Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum illis, magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus laetantes. Quibus testimoniis manifestatur prius Iudæis esse testamentum legis concessum, postea verò gentibus: quod propterea collatum est illis, quia in eo cognoscere poterant Christum, quem Iudæi mente cæcati, nequaquam intelligunt.

Quod legis scriptura, non solum historialiter, sed etiam mystico sensu idem spiritaliter sentienda est.
CAP. XX.

DOcet Dominus in Psalmis, Attendite popule meus in legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum; loquar propositiones ab initio. Quod etiā & Propheta in alio Psalmo confirmat, dicēs: Inclino ad similitudinem aurem meam, aperiam in Psalterio ænigmata mea. In similitudine enim & ænigmate, sentiuntur omnia legis. Ænigma enim obscura est similitudo, per quam monetur homo, vt cor suum acuat, & ad interiora intelligenda confugiat. Sic quoque Sapientia per Salomonem dicit, Scribe legem dupliciter & tripliciter in corde tuo. Dupliciter enim sentitur lex: vt primum secundum historiam, deinde secundum sacramentorum intelligentiam sentiatur. Tripliciter autem scribitur, dum non solum historialiter vel mysticè, sed etiam moraliter, quid in vnumquemque gerere debeat, edocetur. Vnde & Arca, quæ constructa à Noë, bicamerata & tricamerata fieri iubetur: quod intra Ecclesiam omnis legis materia & historia locum habeat, & mysticum sensum recipiat, & informationem morum contineat. In parabolis enim & ænigmatibus scripta est lex: & ipsæ parabolæ & propositiones, habent mysticas expositiones. Hinc est, quod Iudæis obtecta & clausa sunt omnia; qui nisi crediderint, ad earum intelligentiam peruenire non possunt.

Quia testamentum legis Iudæi non intelligant,
CAP. XXI.

Signata enim habent ista omnia sacramenta scripturarum, & ignorant quod legunt. Legunt quippe omnia, & non intelligunt. Sicut de eis cecinit Dominus ad Prophetam, Dic, inquit, populo huic, auditione audietis & non intelligetis: & cernentes videbitis, & non scietis. Incrassatum est enim cor populi huius. Et iterum: Auferet Dominus ab Iuda,

& ab Hierusalem validum & fortem, iudicem & Prophetam, sapientem de architectis, & prudentem eloquii mystici. Et quidem cuncta abstulit ab eis Deus, & signauit illis omnia sacramenta, iuxta duritiam cordis eorum, ne fortè intelligant: eodem Esaia testante de ipsis, Et erit, inquit, vobis visio, sicut verbalis signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent, Lege istud: & respondebit, Non possum, signatum est enim. Sed quidam adiecit de scientibus, In illa die audient surdi verba libri huius, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta sunt enim Gentibus legis mysteria, Iudæis verò clausa sunt. Sicut & Daniel dicit, Clausi sunt, signatique sermones usque ad tempus consummationis: quousque addiscant multi, & impleatur visio, vt cognoscant omnia hæc. Nam quod & Moysi facies velamine tegebatur, dum descenderet de monte cum tabulis, id significabat: quia præ cæcitatibus caligine Iudaicus populus legem ipsam non posset agnoscere: dum enim legitur Moses, velamen est positum super cor eorum.

Quia intelligere legem non possunt, nisi in Christum crediderint,
CAP. XXII.

LOquente Esaia, Si non credideritis, non intelligetis: iustus enim ex fide meam viuit, ait Dominus per Prophetam. Inde & Abraham pater Gentium factus est, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Isti autem quamuis legem & Prophetas teneant, tamen non indulgendum est eis, Hieremia testante: Et dixit Dominus ad me, Si steterit Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: eice illos à facie mea, & egredientur. Per Moysen quippe lex, per Samuelem Prophetæ intelliguntur. Quos quamuis Iudæi habeant, propter erroris tamen impietatem proiecti sunt. Opera enim eorum, & iustitia, sine fide Christi, nihil eis prodest, testante Domino per Esaia, Quia mei oblitus es, ecce, ego adnunciabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

Quia duo Testamenta sunt tradita,
CAP. XXIII.

Sed quoniam duo Testamenti, Nouum & Vetus, ab omnipotente Deo sunt tradita, Salomon in Canticis Canticorum declarat. In ianuis nostris omnia bona, noua & vetera frater meus, seruauit tibi. Et alio scripturæ loco ita repromittit Deus, Dabo, inquit, vobis pluuiam temporaneam, & seroti-

nam: vetus scilicet Testamentum, & nouum, & utroque imbre vos inrigabo. Imber enim pro doctrina accipitur Testamentorum. Vnde est illud, Expectetur sicut pluuia sermo meus, & effundet super terram imbrem. De quibus & Dominus dixit: Simile est regnum celorum patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.

Matth. 13.

*Quia baptismus in remissionem peccatorum
cunctis fuerat repromissus,*

CAP. XXIII.

Isa. 12.

Ioan. 7.

Isa. 55.

Iabel. 3.

Zach. 13.

Zach. 14.

Matth. 27.

ET quia per baptismum erat purgatio peccatorum futura, non per circumcisionem, quæ baptismi fuerat forma. Scripturarum voces idipsum aperte declarant. Esaias enim futurum baptismum mysticum sic præcinebat futuris credentibus dicens. Haurietis aquas cum gaudio de fontibus Saluatoris. Quibus verbis etiam ipsum Saluatorem ostendit Propheta, de cuius fontibus aquas purificationis prædicat oriendas, id est, de fontibus Iesu. Hoc enim Hebræorum lingua, Saluator exprimitur. Vnde & ipse clamabat, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Ad quod baptismi sacramentum idem Esaias Iudæos & Gentes ita prouocat dicens: Omnes sitientes venite ad aquas. Has aquas & hunc fontem, & per Iohannem prænuñciabat Spiritus sanctus dicens: Distillant, inquit, montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur & irrigabit orbem terrarum, id est, vniuersitatem omnium Gentium. De hoc fonte & Zacharias: In die, inquit, illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatorum, & menstruata. Dic quæso, quis est iste fons patens: nisi in quo omnes renascimur, per quem & peccatorum purificantur delicta, & sordes menstruata, hoc est, immundæ animæ saluari lauacro abluuntur? De cuius aquis & alibi idem Propheta testatur: Et erit, inquit, in die illa exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare Nouissimum. In die illa erit Dominus vnus, & nomen vnum: & reuertetur omnis terra vsque ad desertum. Quæ sunt igitur istæ aquæ viuæ, nisi baptismus: quæ hominem celestis spiritus infusione viuificant? Sed cur de Hierusalem exire adnunciantur: nisi quia Dominus in populo eodem consistens, ait discipulis, Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti? Sed harum pars media vadit ad mare Orientale, id est, ad populum circumcisionis: & media ad mare nouissimum, quod

est ad populum Gentium fide postremum, ut omnibus sitientibus largiatur tam Iudæis, quàm gentibus qui in Domino credunt. De quibus aquis adhuc & per Ezechielem Prophetam dicitur, Quod egrediantur de domo Domini, & crescant in fluuium, & pergant ad solitudinem, siue ad mare mortuū, & omnia ad quæcumque venerint, viuificentur atque sanentur. Sic enim eidem Propheta dicit, *Ibidem.* Conuertere me ad portam domus Domini, & ecce aqua egrediebatur subter limen domus ad Orientem. Facies enim domus respiciebat ad Orientem, aquæ autem descendeabant in latus templi ad extremum, ad Meridiem altaris. Et conuertere me ad viam foras portam *Exech. 47.* exteriorem, quæ respiciebat ad orientem: & ecce, aqua redundans à latere dextro, id est, à Christi latere. Deinde dicit, Et transduxit me per aquas, & ait ad me. Aquæ istæ, quæ egredientur Orientales, & descendent ad plana deserti vtique Gentes sunt: intrabunt enim mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ, & omnis anima viuens, quæ respicit, quocumque venerit torrens, viuet, & erunt pisces multi satis, id est, regenerati. Et adiecit, Postquam venerint aquæ illæ, & sanabuntur, & viuent omnia, ad quoscumque venerit torrens. Et stabunt super illa pisces, hoc est, Apostoli atque doctores: plurimæ species erunt piscium eius. Hoc dixit ad significandam varietatem gentium, ad vnam lauacri venientium. Vnde & adiecit. Sicut pisces maris magni multitudinis nimia, in ripis eius; ex vtraque parte omne lignum pomiferum. Non deficiet folium ex eo, & non deficiet fructus eius per singulos menses, adferre primitiua quæ de sanctuario egredietur: & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicamina. Micheas quoque Propheta, eiusdem baptismi sacramenta, sub figura transitus maris, ita reuelat, dicens. Secundum diem egressionis tuæ, de terra Ægypti, ostendam eis mirabilia. Videbunt Gentes, & confundentur: manus suas ponent super os suum, Dominum Deum nostrum sanctificabunt, & timebunt. Quis Deus similis tibi, qui auferis iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum? quia misericors est, conuertet, & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. In qua sententia, lector animaduertet, manifestissime reuelari mysterium baptismi. Secundum, inquit, diem, egressionis tuæ de Ægypto ostendam eis mirabilia: deinde hostes sequentes, id est, delicta nostra. Præterea, sicut Ægyptios in mare proiectos, ita in baptismum deleta delicta, atque extincta, ita pronunciat, dicens: Quoniam misericors est, conuertet, & miserebitur nostri.

nostri. Demerget delicta nostra, & proiciet A in profundum maris omnia peccata nostra. Quid clarius hoc testimonio, quidue apertius? omnis enim per fidem verus Israel exit ab Aegypto, dum renunciat seculo. Ingre-
 turque mare rubrum, baptismum scilicet Christi cruore signatum. Tunc hostes insequentes intereunt; quia statim delicta moriuntur, ubi animæ regeneratorum resurgunt. Legimus quoque Aaron in præfiguratione baptismi, aquis ablutum; cuiusque filij sacerdotum paterno iure participes, laticis etiam sanctificatione purificantur. Iam tunc quidem purgatio illa baptismi formam gerebat, cuius nunc lauacri sacramento abluitur omnis populus Ecclesiæ, quod est corpus veri, & magni sacerdotis in remissionem peccatorum, & lotis sordibus in sanctificationem diuino cultui consecratur. Esaias namque Propheta, inter cetera ostendit nequaquam posse delicta Iudæorum dimitti, nisi abluti baptismi fuerint. Dicit enim per eundem Prophetam Spiritus sanctus. Laboravi sustinens, si multiplicaueritis orationes, non audiam, manus vestre sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote. Pro omnibus quippe victimis, quas memorauerat idem Propheta, pro cunctis Neome-
 niis & Sabbatis, atque solennitatibus, solam baptismi purificationem præcepit: pro cunctis quoque inquinamentis peccatorum, solum regenerationis lauacrum, quo tantum peccata abluuntur. Quod quia Iudæi respuunt, audiant dominum per Prophetam Ezechielem sibi comminantem. Et factus est, inquit, sermo Domini ad me, dicens. Fili hominis, Notas fac Hierusalem abominationes suas, & dices, hæc dicit Dominus: Hierusalé radix tua, & generatio tua de terra Chananæa, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethea, & quando natus es, in die ortus tui non est præcursus vmbilicus tuus, & aqua non est lota in salutem. ubi ostenditur, quod in peccatis grauius sit Hierusalem, & inde peritura esset, quod non sit lota aqua in salutem: quod est plena significatio baptismi. Adeos autē, qui conuertuntur ad Christum, & baptizantur, sic ibi sermo Domini sequitur. Et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus, Laui te aqua, mundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo: Significans per pactum, Testamentum nouum: Peraquam & oleum, baptismum & chrisma. Cuius baptismi purificationem sic Spiritus sanctus per eundem Prophetam illis futuram promittit, dicēs. Tollam quippe vos de Gentibus, & congregabo de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et vt no-

uum Testamentum suscipiant, sic sequitur. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferā cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri. Faciam, vt in præceptis meis ambuletis & iudicia mea custodiatis, & operemini.

Quia Chrismate omnes sanctificarentur,
 C A P. XXIII.

LOquitur Dominus ad Moysen, dicens: *Exod. 30.* Sume tibi aromata prima, & oleum de oliuetis, faciesque vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum; & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & Arcam testamenti, mensamque cum vasis suis, candelabrum & utensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersa quæ ad cultum eorum pertinent. Sanctificabisque omnia & erunt Sancta Sanctorum. Qui tetigerit ea, sanctificabitur. Aaron & filios eius vnges: sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungantur mihi, filiis quoque Israel dices. Hoc oleum vnctionis, sanctum erit mihi in generationes vestras. Figura enim huius prioris tabernaculi, ad typum Ecclesiæ ducitur; cuius omnis diuersitas populorum in testimonio sanctitatis perungitur. Quæ per illa vniuersitatem operum figurabatur; vt sacri chrismatis sanguine delibuti, omnes sanctificentur, atque sanctificati in Dei gloriam præparentur.

Quia per signum crucis credentes saluarentur
 C A P. XXV.

CRucis autem figura, quæ fidelium frontes ad tutelam salutis signat, per Ezechielem Prophetam legitur demonstrata. Et vocauit, inquit, virum qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis: & dicit ad eum, Signa Thau in frontes virorum gementium & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ sūt in medio eius. Et post hæc adiecit, Transite per ciuitatem, & percutite: non parcat oculus vester neque misereamini: simul adulescētulum & virginem, paruulum & mulieres interficite vsque ad interuersionem. Omnem autē, super quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet hanc sententiam. Thau quippe littera, speciem crucis demonstrat. Cuius signaculo prænotati sunt quicumque ab exitu huius seculi liberantur. Eiusdem typum præfigurabat in Aegypto sanguis ille agni immaculati, quo imaginariē signatur postes corporis nostri: vt merito loquamur, dicētes, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

Esa. 66.

De hoc signo dicit Esaias ex persona Domini: Ecce venio, ut congregem cum omnibus gentibus, & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum, utique crucis. Et alibi, Et erit, inquit, Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. Quod etiam alibi idem Propheta significare voluit de Christo dicens: Et eleuabit signum in nationibus. Vbi ostendit, quod eleuato signo crucis, gentes ad eum venirent, atque crederent. Cuius sacræ crucis gloria, ita est & in Psal. prædicta: Dicite in nationibus, Dominus regnavit, à ligno. De qua cruce Domini Christi, per Ezechielem ita Dominus loquitur, Gladius exacutus est, & limatus, ut cadat victimas. Exacutus es, qui moues sceptrum filij mei. Succidisti lignum, & dedi eum ad laeuigandum, ut teneatur manu. Quo testimonio, & filium Dei crucifixum ostendit, & crucis eius signum suscipiendum, ab omnibus voce diuina pronunciat. Cuius Crucis figuram de duobus lignis compositam idem Ezechiel ita figuraliter prænunciat dicens: Factus est sermo Domini ad me dicens: Et tu fili hominis sume tibi lignum vnum, & scribe super illud Iudæ & filiorum Israel fociis eius: & tolle lignum alterum, & scribe super illud Ioseph lignum Efraim, & cunctæ domus Israel fociorumque eius: & adiunge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, & erunt in vnione in manu tua. Vbi ostendit Iudam & Hierusalem in vnum conuerti debere, & crucis signum suscipere: quod per duo

Esa. 55.

Esa. 11.

Psal. 95.

Ezech. 11.

Ezech. 37.

1. Reg. 17.

Qui a panis & calicis sacramentum Deo placitum esset in holocausto, scripturarum testimonio non tacetur, CAP. XXVI.

Genes. 14.

Psal. 109.

Luc. 11.

HVius enim sacrificij præfiguratio, in sacerdote Melchisedec antea fuit expressa. Iste enim sacerdos Dei excelsi, cum benediceret Abraham ob mysterium futuri holocausti, panem & vinum in sacrificio Domino obtulit. Hoc enim ille primum in typo filij Dei expressit, ad quem Psalmista ex persona patris sic dicit; Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. Hoc est iuxta ritum huiusmodi sacrificij, quod & in passione sua proficiens, Christus impleuit: quodque etiam & Apostolos in commemoratione suam fieri iussit. Non ergo iam victimas Iudaicas, quales sa-

Ecerdos Aaron obtulit, credentes offerunt, sed quales idem Melchisedec rex Salem, immolauit; id est, panem & vinum, quod est corporis & sanguinis Domini verissimum sacramentum. De quo idem Dominus dixit, Qui manducauerit carnem meam & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Cuius quidem sacrificij sacramentum, & in Salomone, pro immolatione panis ac vini ita monstratur. Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas, misit vinum suum, proposuit mensam suam, misit seruos suos, dicentes: Si quis est paruulus, veniat ad me. Et insipientibus loquitur, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis. Derelinquite insipientiam, & viuete; & ambulate per vias prudentiæ. Dei ergo sapientia Christus, constituit sibi domum, sacrosanctam Ecclesiam, in qua maceravit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis, in calice sacramenti diuini; & præparauit mensam, hoc est, altare Domini, cum mittens seruos suos, Apostolos atque doctores ad insipientes, id est, ad omnes gentes, verum Deum ignorantes, dixit eis, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis: id est, sancti corporis escam sumite, & poculum sanguinis sacri percipite. Cuius quidem gratiam, quia Gentes sumunt & Iudæi non meruerunt, declarat hoc Propheta Esaias dicens, Hec dicit Dominus Deus: Ecce, serui mei comedent, & vos esurietis: ecce, serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce, serui mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce serui mei lætabuntur præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus, ululabitis. Et dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis; & interficiet te Dominus Deus, & seruos suos vocauit nomine alio, id est, Christiano. In quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, Amen. Interficietur enim Israel, & succedet ex gentibus populus. Tollitur illis vetus Testamentum, redditur nobis nouum, conceditur nobis salutaris cibi gratia, & poculum sanguinis Christi, illis fame & siti arētibus. Mittitur & nouo populo nomen aliud, scilicet Christianum: & omnia quæ sunt gesta nouitatem gratiæ resonant.

Recapitulatio operis.

O Infelicius Iudæorum dementia descendenda! Ecce Saluatoris aduentum nec Testamenti veteris auctoritate intelligunt, nec eum venisse accipiunt. Gentium conversionem legunt, & de sua reprobatione minime confunduntur. Sabbati observationem suscipiunt, quem reprobatum scripturæ testifica-

tione cognoscunt. Circumcisionem carnis venerantur, qui cordis munditiam perdiderunt. Nos autem sub gratia positi, omnia hæc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, iam cognoscimus esse completa. Quicquid enim huiusmodi sacramenti prophetabatur, iam Christus impleuit: qui non venit solvere legem, sed adimplere: adueniente ergo veritate, umbra cessauit. Ideoque iam carnaliter non circumcidimur: quia in circumcisionis typo, promissi baptismatis sacramento mundamur. Sabbati otium superuacuum ducimus: quia iam reuelatam spem quietis æternæ tenemus. Veteris legis sacrificia non immolamus: quia per eadem sacrificia, aut Christi passionem, aut carnalium vitiorum mortificationem insinuatam cognoscimus. Azyma non obseruamus; quia expurgata veteris vitæ malitia, in noua fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum non custodimus: quia cuncta illa spiritualiter discernimus in moribus hominum, quæ immundorum significabat diuersitas animalium. De agni esu, Pascha non celebramus: quia pascha nostrum iam immolatus est Christus: qui pro illo agno figurabatur, qui tanquam ovis, ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. Neomenias nouæ lunæ non custodimus; quia iam in Christo noua creatura, vetera transierunt: & ecce, facta sunt noua. Scenophegias, id est, solennitates tabernaculorum non obseruamus; quia tabernaculum Dei sancti eius sunt, in quibus habitat in æternum.

Dicis formulas spiritualis intelligentiæ componendas, tibi que mittendas pro studio paternæ erga te sollicitudinis æstimaui: quibus perceptis, in omni scriptura diuina, facile se ad intellectum sensus intenderet. Nam cum littera occidat, Christus autem viuificet; necesse est, ad illa spiritualium interiora sermo-

num, spiritu viuificante penetrare. Vniuersam porro scripturam tam veteris instrumenti quam noui, ad intellectum allegoricum esse sumendam, admonet nos vel illud, quod in veteri Testamento legimus, Aperiam in parabolis os meum, loquar ænigmata antiqua. Vel illud item in nouo Testamento scribitur: Hæc omnia loquutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis. Nec mirandum, quod sermo diuinus, Prophetarum, Apostolorumque ore prolatus, ab usitato illo hominibus scribendi modo multum recesserit, facilia in promptu habens, magna interioribus suis continens: quia & reuera fuit congruum, ut sacra Dei dicta sicut à cæteris scriptis merito, ita & specie discernentur: nec illa cælestium arcanorum dignitas, passim atque indiscretè cunctis pateret, sanctumque canibus, & margaritas porcis exponeret: ut sicut pennæ columbæ de argentatæ apparent, & eius posteriora specie auri splendentis inradiant: ita scripturæ diuinæ prima quæque argento fulgerent, auro occultiora rutilarent. Rectè itaque procuratum est, ut illa eloquiorum castitas, promiscuis cunctorum oculis, abditu suo, quasi quodam velamine pudiciæ, contegeretur. Hac diuina optimè dispensatione prouisum est, ut scripta ipsa ita tegerentur cælestibus obumbrata mysteriis; sicut secreto suo ipsa diuinitas operiebatur. Igitur cum in libris sanctis oculi Domini, vterus Domini, pedes, arma etiam Domini, scripta reperiantur, longèque absit à Catholica Ecclesiarum fide, deum corpore determinari, qui sit inuisibilis, incomprehensibilis, infinitus: requirendum est, qualiter ista per Spiritum sanctum figurali expositione referantur. Hic enim inueniuntur Dominici interiora templi: hic illa Sancta Sanctorum. Corpus ergo scripturæ sacræ sicut traditur in littera est.

Psalm. 67.

D. IOANNIS COCHLAEI
EPISTOLA DEDICATORIA DVORVM
SANCTI ISIDORI LIBRORVM
de diuinis Officiis.

*Eximie pietatis ac eruditionis viro Domino Roberto Ridleio Anglo, insigni artium
ac sacrae Theologiae Doctore, & reuerendiss. Domini Gutheberti Episcopi
Dunelmensis à secretis, &c. Ioannes Cochlaus.*

ANCTVS ac eruditus Pontifex Isidorus apud Hispanos ob eximiam & vitæ sanctimoniam & doctrinæ pietatem, rectitudinem ac vbertatem non solum Regibus ac populis charus & admirandus extitit, verum etiam in publicis Patrum conciliis dignitate conspicuus atque auctoritate præcipuus cunctis præminebat: adeo vt Patres in octauo Concilio Toletano publicis cum laudibus in hæc verba efferre dignati fuerint. Nostri (inquiunt) seculi doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus, atque, & quod maius est, iam seculorum finitorum doctissimus, cum reuerentia nominandus Isidorus, &c. Huius igitur viri tam probati iam olim & authentici duos edo libellos, velut nuncios ac testes meæ erga te gratitudinis ac benevolentia. Quos editos antea non vidi. Reperi autem eos in codice vetusto, antiquis Amalarij Treuerensis olim sub Carolo magno Archiepiscopi libris, quos de diuinis composuit officii. Faxit Deus, vt iuxta votum & intentionem meam sic exeant, vt & tibi sint grati, & cum fructu efficaciter admoneant officij sui Episcopos & Presbyteros nostros, & nouarum quoque sectarum duces ac propugnatores ab impiis cæptis reuocent, atque à barbarica contra vetusta sacra & antiquas Ecclesiæ ceremonias Gygantomachia salubriter deterreant & auertant. Quod præstare dignetur is à quo est omne datum optimum & omne donum perfectum. Bene vale. Ex Dresda Misnia ad Albim, 3. Calendas Ianuarias, Anno Domini 1534.

BEATI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI,
DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS, LIBRI DVO.

*Domit. meo &c. Dei seruo Fulgentio Episcopo,
Isidorus Episcopus.*

VERIS à me originem officiorum, quorum Magisterio in Ecclesiis erudimur, vt quibus sint inuenta authoribus, breuibus cognoscas indicis. Itaque vt voluisti, libellum de genere officiorum ordinatum mihi, ex scriptis vetustissimorum authorum, vt locus obtulit, commentatum. In quo pleraque meo stylo elicui: nonnulla verò ita, vt apud ipsos erant, admiscui, quo facilius lectio de singulis fidei auctoritatem teneret. Si qua tamen ex his displicuerint, erroribus meis paratior venia erit: quia non sunt referenda ad culpæ meæ titulum, de quibus testificatio adhibetur authorum.

CAPITA LIBRI PRIM.

- 1 De Ecclesia & vocabulo Christianorum.
- 2 De Templis.
- 3 De Choris.
- 4 De Canticis.
- 5 De Psalmis.
- 6 De Hymnis.
- 7 De Antiphonis.
- 8 De Responsoriis.
- 9 De Precibus.
- 10 De Lectionibus.
- 11 De libris Testamentorum.
- 12 De scriptoribus sacrorum librorum.
- 13 De Alleluia.
- 14 De Offertoriis.
- 15 De Missa & orationibus.
- 16 De Symbolo Niceno.
- 17 De Benedictionibus in populo.
- 18 De Sacrificio.
- 19 De Tertia, Sexta & Nona hora officii.
- 20 De Vespertinis.
- 21 De Completis.

- A 22 De Vigiliis.
- 23 De Matutinis.
- 24 De Dominica die.
- 25 De Natali Domini.
- 26 De Epiphania.
- 27 De Palmarum die.
- 28 De Cena Domini.
- 29 De Parasceue.
- 30 De sabbato Pasche.
- 31 De Pascha.
- 32 De Ascensione Domini.
- 33 De Pentecoste.
- 34 De festiuitatibus Martyrum.
- 35 De Enceniis.
- 36 De ieiunio Quadragesime.
- B 37 De ieiunio Pentecostes.
- 38 De ieiunio septimi mensis.
- 39 De ieiunio Calendarum Nouembrium.
- 40 De ieiunio Calendarum Ianuariarum.
- 41 De triduanis ieiunij consuetudine.
- 42 De diuersorum dierum ac temporum ieiuniis.
- 43 De vario usu Ecclesiarum.
- 44 De carniū usu vel piscium.

PROLOGVS.

EA quę in officiis Ecclesiasticis celebratur, partim sanctarū Scripturarū authoritate, partim Apostolica traditione, vel consuetudine vniuersalis Ecclesie statuta reperiuntur. Quorum quidē primordia repetentes, quibus orta fuerint, vt prędiximus, authoribus referamus.

LIBRI PRIM
CAPVT I.

De Ecclesia & vocabulo Christianorum.

PRIMUM à Petro Apostolo Ecclesia in Antiochia est fundata, ibiq; primum nomen Christianorū per eius prædicationē est exortum, sicut Actus Apostolorum testantur. Vocantur autem Christiani, deriuato vocabulo ex nomine Christi. Nam sicut ex Iudæ nomine vocabulum traxerunt Iudæi, à quo in illa gente regie stirpis dignitas claruit: ita à Christo Christiana genti nomen inhæsit. Cuius est in gentibus Iudæisque prærogatiua dignitas potestatis. Ecclesia autē vocatur propriē, propterea quod omnes ad se vocet, & in vnum congreget. Catholica autem ideo dicitur, quia per vniuersum mundum est instituta: vel Catholica, quia vniuersalis in ea doctrina est ad institutionem hominum de visibilibus rebus

caelestium ac terrestrium: vel propterea quod hominum omne genus trahit ad se, ad pietatis subiectionem, tam principum quā etiam principatui subiectorum, oratorum & idiotarum: vel propterea quod generaliter curat hominum peccata, quæ per corpus & animam perficiuntur.

De Templis, CAP. II.

TABERNACULUM Moyses legislator primum Domino condidit. Salomon deinde templum prudentiam petiturus instituit. Nostrorum posthæc temporum fides in toto mundo Christi atria consecrauit.

De Choris, CAP. III.

CHOROS idem Moyses post transiitum rubri maris primum instituit, & vtrorumque sexuum distinctis classibus se ac sororem præcinere Deo in choris carmē triumphale perdocuit. Chorus ab imagine ductus est coronæ, & eo ita vocatus. Vnde Eccl. liber scribit stantem sacerdotem ante aram, & in circuitu eius coronam fratrum. Corona enim propriē multitudo canentium est, quiq; apud Iudæos non minus à decem constat canētib;: apud nos autē incerto numero à paucioribus plurimisque, sine vllō discrimine, constat.

De Canticis, CAP. IIII.

CANTICUM idem tunc Moyses primus inuexit, quando percussa Aegypto decem plagis, & Pharaone submerso Israëlitis populus per insueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicēs: Cantemus Domino, gloriosē enim honorificatus est. Idem author in Deut. Canticum prælagium

Cc iij

Iudicum 5.

futurorum cōscripsit. Deinde Debbora non ignobilis fœmina in libro Iudicum hoc ministerio functa reperitur: postea multos non solum viros, sed etiam fœminas spiritu diuino completas, Dei cecinisse mysteria. Canticum autem vox humana est: Psalmus verò, qui canitur ad psalterium.

De Psalmis, CAP. V.

Psalms vsum esse primum post Moysen David Prophetam, in magno mysterio prodit Ecclesia. Hic enim à pueritia in hoc munus à Deo specialiter electus, & cantorum princeps, psalmorumque thesaurus esse promeruit. Cuius psalteriū idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab Ecclesia frequenter: quo facilius animi ad compunctionem flectatur. Primitiua autem Ecclesia ita psallēbat, vt modico flexu vocis, faceret psallētem resonare: ita vt pronūciantī vicinior esset quā canenti. Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales, consuetudo est instituta canēdi: vt qui à verbis non compunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Sic namque & beatissimus Augustinus in libris confessionum suarum, cōsuetudinem approbat canendi in Ecclesia: vt per oblectamentum aurium, infirmus animus ad affectum pietatis exurgat. Nā in ipsis (ait) sanctis dictis religiosius & ardentius mouentur animi nostri ad flammam pietatis cū cantatur, quā si non cantetur. Omnes enim affectus nostri, pro sonorum diuersitate vel nouitate, nescio qua occulta familiaritate excitantur magis, cū suauī & artificiosa voce cantatur.

10. Confess.
cap. 33.

De Hymnis, CAP. VI.

Daniel. 3.

Hymnos primum eundem David Prophetam condidisse ac cecinisse manifestum est, deinde & alios Prophetas. Postea quidem & tres pueri in fornace positi, conuocata omni creatura, creatori omniū Hymnum canentes dixerunt. Itaque in Hymnis & Psalmis canendis non solum prophetarum, sed etiam ipsius Domini & Apostolorum habemus exemplum, & praecepta de hac re utilia ad mouēdum piē animum, & inflammandum piæ & diuinæ dilectionis affectum. Sunt autem diuini Hymni: sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus, Episcopus Pictauiensis, eloquentiā conspicuus, hymnorum carmine floruit primus. Post quem Ambrosius Mediolanensis Episcopus, vir magnæ gloriæ in Christo, & clarissimus doctor in Ecclesia, copiosus in huiusmodi carmine claruisse cognoscitur; atque inde hymni ex eius nomine Ambrosiani vocantur, quia eius tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt: cuius ce-

lebritatis deuotio posthac per totius Occidentis Ecclesias obseruatur. Carmina autem quaecumque in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur.

De Antiphonis, CAP. VII.

Esa. 6.

Antiphonas Græci primum composuerunt, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim, duoque testamenta inuicem sibi conclamantia. Apud Latinos autē primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas constituit, Græcorum exemplum imitatus: ex hinc in cunctis Occiduis regionibus earum vsum increbuit.

De Responsoriis, CAP. VIII.

Responsoria ab Italis longo ante tempore sunt reperta: & vocata hoc nomine, quod vno canente, chorus consonando respondeat. Ante autem id solus quisque agebat, nunc vnus interdum, interdum duo vel tres communiter choro in plurimis respondente.

De Precibus, CAP. IX.

Luc. 11.

Precibus Deum deprecari Christus nobis composuit & constituit. Cū ergo quærent Apostoli Domino supplicare, & nescirent quomodo deprecarentur, dixerunt Christo: Domine, doce nos orare, id est, compone nobis preces. Statim Dominus de libro iuris celestis docuit quomodo orarent, & quomodo à Domino impetrarent. Ex hoc perducta est consuetudo Ecclesiæ, Dominum precibus exposcere contra aggritudines animæ: & vt precibus instar earum quas constituit Christus: quasque primum Græci cœperunt componere, quibus Domino supplicaretur.

De Lectionibus, CAP. X.

Lectiones pronūciare, antiquæ institutio- nis esse Iudæorū traditio docet. Nam & ipsi legitimis præfinitisque diebus, ex lege & Prophetis lectione in Synagogis vtuntur, & hoc de veteri patrum institutione seruantes. Est autem lectio non parua audientium edificatio. Vnde oportet vt quando psallitur, ab omnibus psallatur: cū oratur, ore tur ab omnibus: quādo lectio legitur, factō silētiō, equē audiatur à cunctis. Nam & si tunc superueniat quisque, cū lectio celebratur, adoret tantum Deum, & præsignata fronte aurem sollicitē accommodet. Patet tempus orandi cū omnes orant, & patet tempus cū voveris orare priuatim. Obtentu orationis, ne perdidideris lectionem: quia non semper eam quilibet paratam potest habere, cū orandi potestas in promptu sit. Nec putes paruatam nasci utilitatem ex lectionis auditu. Siquidem oratio fit ipsa pinguior, dum mens recenti

Luce 10.

lectione faginata, per diuinarum rerum, quas nuper audiuit, imagines currit. Nam & Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Iesu sorore neglecta verbum intentius audiebat, bonam partem sibi elegisse Domini voce firmatur. Ideo & diaconus clara voce silentium ammonet: vt siue dum psallitur, siue dum lectio pronūciatur, ab omnibus vnitas conseruetur: vt quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiatur.

De libris testamentorum, CAP. XI.

QVoniam lxxij. linguæ erant in hoc mūdo diffusæ, congruè præuidit Spiritus sanctus vt tot libri essent, quot & nationes, in quibus populi & gentes ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

De scriptoribus sacrorum voluminum, CAP. XII.

Id est, tertium
et quartum
Reg.

Veteris autem Testamenti scriptores secundum traditionem Iudæorū vel Hebræorum habentur. Primus Moyses scripsit Pentateuchum. Iesus Naue edidit librū suū. Iudicum autem & Ruth & Samuelis primam partem scripsit Samuel: sequentia Samuelis vsque ad calcem scripsit Dauid. * Malachim totum edidit Hieremias, nam antea sparsus erat per singulorum regum historias. Iob librum Hebræi putant scripsisse Moysen, alij vnum ex Prophetis. Psalterium verò scripserunt decem Propheta: id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Eman, Ethan, Iditun, & filij Chore, id est, Aser, Elana, Eliasaph, Abiathar. Sunt & qui Esdram & Aggæum & Zachariam scripsisse dicunt. Salomon scripsit Prouerbia, & Ecclesiasten, & Cantica Canticorum. Esaias scripsit librum suum. Hieremias scripsit librum suum, cum lamentationibus eius. Viri Synagogæ sapiētes scripserunt Ezechielem, duodecim Prophetas, Danielelem, Paralipomenon & Hester. Esdras scripsit librum suum. Omnes hos libros idem Esdras Propheta, post incensam legem à Chaldæis, afflatus Spiritu sancto reparauit, dū Iudæi regressi fuissent in Hierusalem, cunctaque Prophetarum volumina, quæ fuerāt à gentibus corrupta, correxit: totūque vetus Testamentum in vigintiduobus libris constituit: vt tot libri essent in lege, quot & literæ habentur. Primam post Esdræ editionem de Hebræo in Græcum lxx. Interpretes ediderunt, sub Ptolomæo Ægyptiorum rege, successore Alexandri: qui in legendo studiosus fuit, omniumque gentium libros congregauit. Iste enim ab Eleazaro principe sacer-

Adotum, multa dona mittens ad templum, petiit vt senes de duodecim tribubus Israël transmitteretur, qui interpretarentur omnes libros. Et vt fidem interpretationis aduerneret, singulis eorum qui fuerant destinati, singulas cellulas dedit: & assignans omnibus omnes scripturas iussit interpretari. Qui cum per lxx. dies istius rei negotium adimplessent, omnium simul interpretationes, quas per diuersa segregati, nullo ad nullum propinquante fecerunt, congregauit in vnum. Atque ita omnes libri interpretati per Spiritū sanctum inuenti sunt, vt non solum intellectu verum etiam in sermonibus consonantes inuenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera ac diuina, hos libros meditari omnium gentium Ecclesiæ cœperunt primum, eosdēque de Græco in Latinum interpretes primi Ecclesiarum prouisoires tradiderunt. Posthæc, secundā editionem Aquila, tertiam & quartam Theodotion & Symmachus ediderunt, ambo Iudæi profelyti. Quintam & sextam editionem Origenes reperit, & cum cæteris supradictis editionibus cōparauit. Hi sunt itaque tantum, qui Scripturas sacras de Hebræo in Latinum verterunt, quique etiā numerantur. Nam Latinorū interpretum, qui de Græco in Latinum eloquium transtulerūt, vt meminit sanctus Augustinus, infinitus numerus est. Si cui (inquit) primis fidei temporibus ad manū venit codex Græcus, atque aliquantulum sibi vtriusque linguæ peritiā sensit, ausus est statim interpretari, atque inde accidit tā innumerabiles apud Latinos extitisse interpretes. De Hebræo autem in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas conuertit: cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsque quaque vtuntur, pro eo quod veracior sit in sententiis, & clarior in verbis. Librum Sapientiæ Salomon scripsisse probatur, illis quibus ibi legitur, Tu me (inquit) elegisti regem in populo tuo, & dixisti ædificare Templum in nomine sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (vt quidam sapiētium meminit) inter canonicas scripturas recipiebant, sed postquam comprehendentes Christum interfecerunt, memorantes in eodem libro tam euidentissima de Christo testimonia, quibus dicitur, Dixerunt inter se impij, Comprehendamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Et infra, Si verus est filius Dei, suscipiet illum, & liberabit de manu contrariorum. Ac deinde, Vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam ipsius, morte turpissima condemnemus eum.

Vide Iustini
ad gentes.
Iren. lib. 3. ca.
25.August. de
ciu. Dei. lib. 18
ca. 42. & de
do. Chri. lib.
2. cap. 15.2. de doct.
Chri. 2. 11.

Sapient. 10.

Ibid. cap. 2.

Collatione facta, ne nostri eis pro tam aperto E sacrilegio derogarent, à Propheticiis voluminibus reciderunt, legendumque suis prohibuerunt. Librum autem Ecclesiasticum composuit Iesus, filius Sirach Hierosolymita, nepos Iesu sacerdotis, de quo meminit Zacharias: qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem, Salomonis titulo prænотatur. Præterea Iudith & Thobiã siue Machabæorum libros, qui authores scripserint, minimè constat. In nouo autem Testamento quatuor libros Euangeliorum, quatuor Euangelistæ singuli scripserunt: quorum solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Paulus Apostolus suas scripsit epistolas, ex quibus nouem septem Ecclesiis destinavit, reliquas discipulis suis misit, timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebræos autem epistola plerisque Latinis eius fuisse, incerta est, propter dissonantiam sermonis, eandemque alij Barnabam conscripsisse, alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nomine suo epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à quibusdā eius esse nō creditur, propter styli sermonisque distantiam. Iacobus suam scripsit epistolam, quæ & ipsa à nonnullis eius esse negatur: sed sub nomine eius ab alio dictata existimatur. Ioānes epistolas tres edidit, quarum tantum primam à quibusdā eius esse asseritur, reliquæ duæ Ioānis cuiusdam presbyteri existimantur: cuius iuxta Hieronymi sententiam, alterum sepulchrum apud Ephesum demonstratur. Iudas suam edidit epistolam. Actus Apostolorum Lucas cōposuit, sicut audiuit vel vidit. Apocalypsin Ioannes Euangelista scripsit, eodem tempore quo ob Euangelij prædicationē in insulam Pathmos traditur relegatus. Hi sunt scriptores sacrorum librorum, diuina inspiratione loquentes, ad eruditionem nostrā præcepta cælestia in ecclesia dispensantes. Autor autem earundem scripturarū Spiritus sanctus esse creditur. Ipse enim scripsit, qui per prophetas suos scribenda dictauit. Iam tibi post psalmorum originem atque hymnorum, post sanctorum etiam librorum numerum postulata sequentia prænотabo.

De alleluia,

CAP. XIII.

Apost. 19.

LAudes, hoc est, Alleluia canere, antiquū est Hebræorum. Cuius expositio duorū verborum interpretatione vel compositione consistit, hoc est, laus Dei. De cuius mysterio Ioannes in Apocalypsi refert, spiritu reuelante vidisse aut audisse vocem cælestis exercitus Angelorum, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem validorum to-

nitruorum dicentium, Alleluia. Ex quo nullus debet ambigere, cum hoc laudis mysterium digna fide & deuotione celebretur, Angelis esse coniunctum. Alleluia autem, sicut & Amen, de Hebræa in aliam linguā nequaquam transferuntur, quia interpretari minime queant: sed, sicut aiunt Doctores, seruatur in eis antiquitas, propter sanctiorem auctoritatem. In Africanis autem regionibus non omni tempore, sed tantum dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionē Alleluia cantatur, pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos secundum antiquam Hispaniarum traditionē, præter dies ieiuniorum vel quadragesimæ, omni tempore canitur Alleluia. Scriptum est enim, semper laus eius in ore meo. Quod verò post consummatam psalmorum, siue lectionum prædicationem Alleluia in fine cantatur, hoc in spem futuri facit ecclesia, significans post annunciationem regni cælorum, quæ in hac vita per vtrumque Testamentum mundo prædicatur, actionem nostram non esse futuram, nisi in laude Dei. Sic enim scriptum est. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Hinc est, quod & liber psalmorum in laude concluditur, ut eadem post finem seculi laus æterna monstratur.

De offertoriis,

CAP. XIII.

Offertoria, quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicium est veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur. Sic enim porrexit, inquit, sacerdos manum suam in libationem, & libauit de sanguine vux, & fudit in fundamentum altaris odorem diuinū excelso principi. Tunc exclamauerunt filij Aaron in tubis ductilibus, & sonuerunt, & auditam fecerunt vocē magnam in memoriam coram domino. Non aliter & nunc in sono tubæ, id est, vocis prædicatione, cantus accendimur, simulque corde & opere laudes domino declamantes, iubilamus, in illo scilicet vero sacrificio, cuius sanguine saluatus est mundus.

De Missa & orationibus,
CAP. XV.

ORdo autem Missæ vel orationū, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primum à sancto Petro est institutus: cuius celebrationem vno eodemque modo vniuersus peragit orbis. Prima earūdem oratio, ammonitionis est erga populum, ut excitetur ad impetrandum Deum. Secunda inuocationis

adeſt, vt clementer ſuſcipiat preces fidelium. A oblationemque eorum. Tertia autem effunditur pro offerentibus ſue pro defunctis fidelibus: vt per idem ſacrificium veniam conſequantur. Quarta poſthæc inferitur pro osculo pacis, vt charitate omnes reconciliati inuicem, digni ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti conſocientur: quia non recipit diſſenſionem cuiusquam Chriſti indiuiſibile corpus. Quinta inferitur illatio in ſanctificatione oblationis, in qua etiam ad Dei laudem terreſtriam creatura, virtutumque celeſtium vniuerſitas promouetur, & Oſanna in excelsis cantatur: quod ſaluatore de genere Dauid naſcente, ſalus mundi uſque ad excelsa peruenit. Porro ex hinc ſexta ſuccedit confirmatio Sacramenti: vt oblatio quæ Domino offertur, ſanctificata per Spiritum ſanctum, corpori Chriſti & ſanguini confirmetur. Harum vltima eſt oratio, quam dominus noſter orare diſcipulos ſuos inſtituit, dicens: Pater noſter qui es in cælis. In qua oratione, vt patres ſcripſerunt, ſeptem petitiones continentur. Sed in tribus primis æterna poſcuntur: in ſequentibus quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna adipiſcenda petuntur. Nam cum dicimus, Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra, hic quidē iſta tria inchoantur: ſed in illa vita ſperatur, ubi Dei ſanctificatio & voluntas & regnum in ſanctis ſuis immortaliter permanebit. Iam vero panis quotidianus, qui vel animæ vel carni tribuitur, hic expoſcitur: hic etiā poſt ſubſidium cibi, venia ad exemplum fraternæ indulgentiæ poſtulat: hic ne in peccati temptationem incidamus expoſcimus. Hic vt poſt omnia à malis liberemur, Dei auxilium imploramus, illic autem iſtorum nihil eſt. Hanc itaque orationem Saluator noſter docuit, in qua & ſpes continetur fidelium, & conſeſſio peccatorum: de qua Propheta prædicens ait. Et erit, omnis quiſcunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Hæ ſunt itaque ſeptem ſacrificij orationes, commendatæ Apoſtolica Euangelicæque doctrina: cuius numeri ratio inſtituta videtur, vel propter ſeptenariā ſanctæ eccleſiæ vniuerſitatem, vel propter ſeptiformem gratiæ ſpiritum, cuius dono ea quæ offeruntur ſanctificantur.

De Symbolo Nicæno, CAP. XVI.

Symbolum autem, quod tēpore ſacrificij populo prædicatur, ſanctorum patrum trecentorum decem & octo collatione apud Synodum Nicænam eſt editum. Cuius veræ fidei regula tantis doctrinæ myſteriis præcellit: vt de omni parte fidei loquatur, nullaque pe-

nē ſit hæreſis cui per ſingula verba vel ſententias non reſpondeat. Omnes enim errorum impietates, perfidiæque blaſphemias calcit, & ob hoc vniuerſis eccleſiis pari conſeſſione à populo proclamatur.

De benedictionibus in populo,

CAP. XVII.

Benedictionem in populo dari à ſacerdotibus, antiqua per Moysen benedictio pandit & comprobatur: qua benedicere populo ſub ſacramēto trinæ inuocationis iubetur. Ait enim ad Moysen Dominus, Sic benedices populum meum, & benedicam illos. Benedicite Dominus & cuſtodiat te, oſtendatque faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Conuertat dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem, Amen.

De ſacrificio,

CAP. XVIII.

Sacrificium autē quod à Chriſtianis Deo offertur, primum Chriſtus dominus noſter & Magiſter inſtituit: quando commendauit Apoſtoliſ corpus & ſanguinem ſuum, priuſquam traderetur: ſicut legitur in Euangelio. Accepit (inquit) Ieſus panem & calicem, & benedicens dedit eis. Quod quidē ſacramentum Melchiſedech rex Salem figuraliter in typum corporis & ſanguinis Chriſti primus obtulit, primuſque myſterium tanti ſacrificij imaginariē idem expreſſit, præferens ſimilitudinem Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti ſacerdotis æterni, ad quem dicitur. Tu es in æternum ſacerdos ſecundum ordinē Melchiſedech. Hoc ergo ſacrificium Chriſtianis celebrare præceptū eſt, relictis ac finitis Iudaicis victimis, quæ in ſeruitute veteris populi celebrari imperatæ ſunt. Hoc itaque fit à nobis, quod pro nobis ipſe dominus fecit, quod non mane, ſed poſtea, nam in vespere obtulit. Sic enim Chriſtum oportebat id implere circa vespere diei: vt dominus hora ipſa ſacrificij oſtenderet vespere mundi.

Proinde autem non communicauerunt ieiuni Apoſtoli: quia neceſſe erat, vt Paſcha illud typicum antea impleteretur, & ſic denuo ad verum Paſchæ ſacramentum tranſirent. Hoc enim myſterium tunc factum eſt, quod primum diſcipuli corpus & ſanguinem domini noſtri, non acceperunt ieiuni. Ab vniuerſa autem eccleſia nunc à ieiuniis ſemper accipitur. Sic enim placuit Spiritui ſancto per Apoſtolos, vt in honore tanti ſacramenti ieiunium in os Chriſtiani prius dominicū corpus intraret, quā cæteri cibi, & ideo per vni-

1. Cor. 10.
Iam. 6.
Ibidem 15.

Cyprian. li.
1. epist. 3.

1. Cor. 11.

uersum orbem mos iste seruatur. Panis enim quem frangimus, corpus Christi est, qui dicit, Ego sum panis viuus, &c. Vinum autem sanguis eius est, & hoc est quod scriptum est, Ego sum vitis vera. Sed panis, quia confirmat corpus, ideo corpus Christi nuncupatur: vinum autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem duo sunt visibilia: sanctificata tamen per Spiritum sanctum in sacramentum diuini corporis transeunt. Proinde autem, vt sanctissimus Cyprianus ait, Calix dominicus vino aquæ mixtus offertur: quia videmus in aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur: & credentium plebs ei in quem credidit copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, sic miscetur in calice domini, vt commixtio illa ab inuicem non possit separari, sicut ecclesia non potest diuidi a Christo. Sic autem in sacrificando calice domini, offerri sola aqua non potest, quomodo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis incipit esse sine populo: si autem aqua sit sola, populus esse incipit sine Christo. Quando autem miscetur vtrumque, & adunatione confusa sibi inuicem copulantur: tunc spirituale sacramentum & cæleste perficitur. Sic verò calix domini nostri Iesu Christi non potest esse aqua sola: aut vinum solum, nisi vtrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus domini potest esse similia sola, aut aqua sola, nisi vtrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis vnus compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus: vt quemadmodum grana multa in vnum collecta, & commolita, & commixta vnum panem faciunt: sic in Christo, qui est panis cælestis, vnum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus & adunatus. Dicunt aliqui, nisi aliquo interueniente peccato, Eucharistiam quotidie accipiendam: hunc enim panem dari iubente domino, quotidie nobis postulamus, dicentes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione & deuotione & humilitate suscipiunt: ne fidendo de iustitia, superba præsumptione id faciant. Cæterum si talia sunt peccata, quæ quasi mortuum remoueant ab altari, prius agenda pœnitentia est: ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum suscipiendum. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore quis accipiat quo debet age-

re pœnitentiam. Cæterum si tanta non sunt peccata, vt non excommunicandus quisque iudicetur, non se debet à medicina dominici corporis separare: ne dum fortè diu abstinens prohibetur, à Christi corpore separetur. Manifestum est enim, viuere eos qui corpus eius attingunt. Vnde timendum est, ne dum diu quisque separatur à Christi corpore, alienus permaneat à salute, ipso dicente, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim peccare iam quieuit, communicare non desinat. Coniugatis autem abstinendum est à coitu, plurimisque diebus orationi vacare, & sic deinde ad Christi corpus accedere. Relegamus libros regnorum, & inueniemus sacerdotè Abimelech de pa-
nibus propositionis noluisse prius dare Dauid, & pueris eius, nisi ante eos interrogaret, vtrum mundi essent pueri à mulieribus, non vtique ab alienis, sed à propriis coniugibus: & nisi eos audisset ab heri & nudius tertius vacasse ob opere coniugali, nunquam panes quos prius negauerat concessisset. Tantum interest inter propositionis panes & corpus Christi, quantum differt inter corpus & vmbra, inter imaginè & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa quæ per exemplaria figurabantur. Quapropter eligendi sunt aliqui dies, quibus prius homo continentius viuat, quò ad tantum Sacramentum dignus accedere possit.

Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerri vel pro eis orari, quia per totum hoc orbem custoditur, credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. Hoc enim vbique catholica tenet Ecclesia: quæ nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus vel elemosynam faceret, vel Deo sacrificium offerret. Nam & cum dominus dicit, Qui peccauerit in Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro: demonstrat quibusdam illic dimittenda peccata, & quodam purgatorio igne purganda. Ergo, in quodam loco à sancto Augustino dictum est, Defunctorum animarum suorum sine dubio viuentium releuatur pietate, cum pro illis sacrificium offertur, vel elemosynæ fiunt: si tamen sibi quisque aliquod meritum præparauit, dum adhuc in corpore viueret, pro quo ista prosint quæcunque pro illo fiunt. Nam non omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quâ quisque gessit in corpore? Nam pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, & si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque consolationes viuorum

Iam. 6.

1. Reg. 15.

Matth. 23.

Enchir. c. 119.
de ciuit. Dei
li. 21. cap. 24.
de cura
pro mortuis.

sunt. Quibus autē profunt, aut ob id profunt A
ut sit plena remissio peccatorum, aut certē ut
tolerabilior fiat ipsa damnatio.

De tertia, sexta & nona hora officii,

CAP. XIX.

Horam tertiam, sextam & nonā Daniel
& tres pueri supplicationibus deuoue-
runt, scilicet ut ab ortu diei in tempus preca-
tionis tres horæ porrectæ trinitatis nobis re-
uerentiam declararent, pariterque à tertia ad
sextam, atque inde ad nonam, per paria lucis
interualla, ratis dimēsiōib⁹ interminata tri-
nitas ter die rogata coleretur. Illud etiam oc-
currit ad probationem venerabilis Trinitatis,
quod Spiritus sanctus hora tertia, hoc est suo
loco & numero & tempore, descendit ad ter-
ras impleturus gratiam quam Christus pro-
misit. Nam & sexta hora Christus passus, in
nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali
enim sacramento legitimis ad precem tem-
poribus per ternas horas, trinitatis perfectio
aut laudatur celebritatibus, aut precibus im-
petratur, & si computetur diuturna celebri-
tas per quaternarium vsque in vespertinum
officiū, hoc est quaternitas significatur: quia
mundus quadrifariē diuisus, in trinitate salua-
tur. Siquidem & in nocte stationes & vigiliæ
militares in quatuor partes diuisæ, ternis ho-
rarū spaciis secernuntur: ut & in ipsis noctur-
nis mundialib⁹ officiis, Trinitatis myste-
rium veneretur.

De vespertinis,

CAP. XX.

Vespertinum diurni finis officiū diurnæ
& alternæ lucis occasus est, cui⁹ ex vete-
ri Testamento solennis est celebratio. Deni-
que hoc tempore veterum sacrificia offerri,
adolerique altario aromata & thus, mos erat.
Cuius rei testis est hymnidicus ille regio ac
sacerdotali functus officio, dicens, Dirigatur
oratio mea sicut incensum in conspectu tuo
domine, eleuatio manuum mearū sacrificiū
vespertinum. In nouo quoque testamēto, eo
tempore dominus & saluator cœnatibus Ap-
ostolis mysterium sui corporis & sanguinis
initio tradidit: ut tēpus ipsum sacrificij vespē-
rum ostenderet seculi. Proinde in honorē ac
memoriam tantorum sacramentorū, his tem-
poribus nos adesse decet Dei conspectibus,
& personare in eius cultibus, orationum no-
strarum illi sacrificium offerentes, atque in ei-
us laudibus pariter exultantes. Vesperum au-
tem nominatur à sydere quod vesper voca-
tur, & decedente sole exoritur. De quo Pro-
pheta ait. Et vesperum super filios hominum
prodire facis.

De completis,

CAP. XXI.

DE cōpletis autem celebrandis id etiam
in patrum inuenimus exemplis, Dauid
propheta dicente, Si ascēdero in lectum strati
mei, si dederō somnum oculis meis, & pal-
pebris meis dormitationem, aut requiem tē-
poribus meis, donec inueniam locum domi-
no, tabernaculum Deo Iacob. Quis non stu-
peat tātam in Dei amore animi deuotionem,
ut somnum sibi, sine quo utique corpora hu-
mana deficiunt, penitus interdixerit, donec
locum ac templum domino fabricandum, in
pectore suo rex & Propheta reperiret? Quæ
res nos debet fortiter admonere, ut si ipsi lo-
cus domini volumus esse, & tabernaculum
eius, ac templum cupimus haberi, in quātum
possumus exempla sanctorum imitemur: ne
de nobis dicatur, quod intelligitur: Dormie-
runt somnum suum, & nihil inuenerunt om-
nes viri diuitiarum in manibus suis.

De vigiliis,

CAP. XXII.

Antiqua est vigiliarum deuotio, fami-
liare bonum omnibus sanctis. Esaias
Propheta denique exclamat ad Dominum
dicens, De nocte vigilat spiritus meus ad te
Deus, quia lux præcepta tua sunt super terrā.
Item Dauid & regio & prophético sanctifi-
catus vnguento, ita canit, Media nocte surge-
bam ad confitendum tibi, super iudicia iusti-
tiæ tuæ. Hoc nāmque tempore vastator ange-
lus transiens, primogenita Ægyptiorum per-
cussit. Vnde & nos vigilare oportet: ne peri-
culo Ægyptiorum admisceamur. Iisdem etiā
horis se venturum esse in Euangelio saluator
astruit. Vnde ad vigilandum auditores suos
exsuscitans dicit, Beati serui illi, quos cum
venerit dominus, inuenerit vigilantes. Et si
vespertina hora (inquit) venerit, & si media
noctē, & si galli cātū, & inuenerit eos vigilan-
tes, beati sunt. Ideò & vos estote parati, quia
qua hora non putatis, filius hominis veniet,
qui est primogenitus à mortuis. Siquidē nec
verbis solum docuit vigilias, sed etiam con-
firmavit exemplo. Nam testatur Euangeliū,
quia erat Iesus pernoctans in oratione Dei.
Paulus quoque & Silas in custodia publica
circa medium noctis orantes hymnum (au-
dientibus cunctis) vincti dixisse memoran-
tur: ubi terræ motu repente factō, & concus-
sis carceris fundamentis, ianuæ sponte aper-
tæ, & omnium vincula sunt soluta. Vnde o-
portet his horis psallendi orandique frequē-
tiam nos in sanctis habere officiis, finemque
nostrum vel si aduenerit sub tali actu expecta-
re securos. Est autem quoddam genus hære-
ticorum, superfluas existimantium sacras vi-
galias, & spiritali opere infructuosas, dicentes

* al. nyctazones.

Iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone *Nyctages, hoc est somniculosi, vocantur.

De matutinis, CAP. XXIII.

Psal. 62.

Psal. 118.

DE matutinorum antiquitate & auctoritate testis est idem David Propheta, dicens. In matutinis meditabor in te: quia fuisti adiutor meus. Et alibi. Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. Cassianus autem dicit: matutinæ solennitatis officium nouo adhuc tempore institutum, primitus in Bethlehem monasterio, ubi dominus noster Iesus Christus pro redemptione humanæ salutis ex virgine nasci dignatus est, sicque ex illo per vniuersum mundum eiusdem celebrationis inualuit consuetudo. Diluculo autem proinde oratur, ut resurrectio Christi celebraretur. Matutina enim luce radiante, dominus & saluator ab inferis resurrexit: quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem & eodē tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur: cum iusti & omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni resurgentes euigilabunt.

De Dominica die, CAP. XXIII.

Dominicum diē Apostoli ideò religiosa solennitate sanxerunt: quia in eo redemptor noster à mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus appellatur: ut in eo à terrenis operibus, vel à mundi illecebris abstinentes tantum diuinis cultibus seruiamus, dantes scilicet dici huic honorem & reuerentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habuimus in illa. Nam sicut ipse dominus Iesus Christus & saluator noster tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos resurrekturos in nouissimo seculo speramus. Vnde etiam in Dominico die stantes oramus, quod est signum futuræ resurrectionis. Hoc agit vniuersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectans in fine seculi, quod in domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus à mortuis. Sabbatum autem priori populo in ocio corporaliter celebratum legimus, ut figura esset in requiem. Vnde & Sabbatum requies interpretatur. Dies tamen Dominicus non ludæis, sed Christianis per resurrectionem domini declaratus est, & ex illa cœpit habere festiuitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octauus. Vnde & in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum

significationem dicitur: Illi septē, & illi octo. Primo enim solum celebrandum Sabbatum traditum est, quod erat antea requies mortuorū. Resurrectio autem nullius erat vsque ad Christum dominū: qui resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Iam postquam facta est talis resurrectio in corpore domini, ut præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in finem: dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, in festiuitate successit. Apparet autem hunc diem etiam in sacris scripturis esse solennem. Ipse est enim primus dies seculi. In ipso formata sunt elementa mundi. In ipso creati sunt Angeli. In ipso quoque à mortuis resurrexit Christus. In ipso de cælis super Apostolos Spiritus sanctus descendit. Manna eodem die in eremo primum de cælo datum est. Sic enim dicit Dominus. Sex diebus colligētis manna: in die autem sexto duplū colligētis. Sexta enim dies est parasceue, quæ ante Sabbatum ponitur. Sabbatum autē septimus dies est, quem sequitur Dominicus, in quo manna primum de cælo venit. Vnde intelligant Iudæi, iam tunc prælatam esse Iudaico Sabbato Dominicam nostram. Iam tunc indicatum, quod in Sabbato ipsorum gratia de cælo ad eos nulla descenderit: sed in sancta Dominica, in qua primum Dominus eam pluit.

De natali Domini, CAP. XXV.

Natalis dies Domini ea de causa à patribus votiuæ solennitatis institutus est: quia in eo Christus pro redemptione mundi nasci corporaliter voluit, prodiens ex utero virginis, qui erat in patris imperio. Cuius susceptæ incarnationis causa hæc fuit. Postquā enim inuidia diaboli parēs ille primus spe seductus inani cecidit, confestim exul & perditus in omni genere suo radicem malitiæ suæ & peccati transduxit: crescebatque vehementius in malum omne genus mortalium, diffusis vbique sceleribus, & quod est omnium nequius, cultibus idolorum. Volens ergo Deus terminare peccatum, consuluit verbo, lege & prophetis, signis, plagis, prodigiis. Sed dum nec sic quidem errores suos ammonitus agnosceret mundus: misit Deus filium suum ut carne indueretur, & hominibus appareret, & peccatores sanaret. Qui ideò in homine venit: quia per seipsum ab hominibus cognosci non potuit. Ut autem videretur, Verbum caro factum est, assumendo carnem, non mutatum in carnem. Assumpsit enim humanitatem, non amisit diuinitatem. Ita idem Deus & idem homo, in natura Dei æqualis patri,

patri, in natura hominis factus est mortalis in nobis, pro nobis enim de nobis, manens quod erat, suscipiens quod non erat, ut liberaret quod fecerat. Hæc est ergo dominicæ natiuitatis magna solennitas, hæc est diei huius noua, & gloriosa festiuitas, aduentus Dei ad homines factus. Itaque dies iste pro eo quod in eo natus est Christus, natalis dicitur: quæque ideo obseruare per reuolutum circulum anni festa solennitate debemus, ut in memoriam reuocetur quod natus est Christus.

De Epiphania, CAP. XXVI.

Epiphaniorum diem proinde festa solennitate viri apostolici signauerunt: quia in eo per stellam est saluator ostensus, quando inuenerunt magi Christum in præsepio iacentem, & adorauerunt eum, offerentes ei competentia munera Trinitatis, aurum, thus, & myrrham, regi Deo atque homini purissimo. Ideo ergo diem hunc annuæ celebritatis sacrauerunt: ut mundus agnoscat Deum quem elementa cælitus prodiderunt.

Siquidem eo die idem Iesus etiam Iordanis lauacro tingitur, diuinitusque cælo, Spiritus sancti descendens testimonio Dei filius esse declaratur: cuius diei nomen ex eo quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur. Epiphania enim Græcè, apparitio vel ostensio dicitur. Tribus ergo ex causis hæc dies hoc vocabulum sumpsit: siue quia tunc in Baptismo suo Christus populis ostensus fuerit: siue quod eo die sideris ortu magis est proditus: siue quod primo signo per aquam vinum factum multis est manifestatus. Refert autem Cassianus apud Græcos Natiuitatem domini, & Epiphaniarum solennitatem non bifarie, ut in occiduis provinciis, sed vnius diei festiuitate celebrari. Epistolæ quoque pontificis Alexandrini ad vniuersas ecclesias Egypti vel monasteria diriguntur, quibus & initium quadragesimæ & dies Paschæ denunciantur.

De die Palmarum, CAP. XXVII.

Dies palmarum ideo celebratur: quia in eo dominus & saluator noster, sicut propheta cecinit, tendens Hierosolymam a seculo sedisse perhibetur. Tunc gradiens ramis palmarum multitudo plebium obuiæ ei, clamauerunt, Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, rex Israël. In ramis enim palmarum significabatur victoria, qua erat dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. In a seculo autem super quem sedent

do Hierosolymam venit indicabat simplicitate gentilitatis: quæ præsidendo atque regendo perducebat ad visionem pacis. Hoc autem die symbolum Competentibus traditur, propter confinem dominicæ paschæ diæ solennitatis: ut quia iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem quam confiteantur, agnoscant. Vulgus autem ideo eum diem capitilauium vocat: quia tunc moris erat lauandi capita infantum, qui vngendi sunt, ne forte obseruatione Quadragesimæ sordidatæ, ad vñtionem accederent.

Capitilauium,
dies palmarum
quodam ap-
pellatur.

De cæna Domini, CAP. XXVIII.

Cœna domini, hæc est quinta feria vltimæ hebdomadis quadragesimæ, quando dominus & saluator noster post typicum illud Pascha completum, ad verum transiens mysterium corporis & sanguinis sui primum Apostolos tradidit: quando post sacramenta cælestia discipulus fallax & proditor pretium à Iudæis accepit, & Christi sanguinem vendidit.

Eo etiam tempore & die saluator surgens à cæna, pedes discipulorum lauit, propter humilitatis formam commendandam, ad quam docendam venerat, sicut & ipse consequenter exposuit: quod etiam decebat potentissimum, ut facto doceret, quod obseruare discipulos præmoneret. Hinc est quod eodem die altaria templique parietes & pavimenta lauantur, vasaque purificantur quæ sunt domino consecrata. Qua die etiam sanctum chrisma conficitur: quia ante biduum Paschæ Maria caput ac pedes domini vnguento perfudisse perhibetur. Vnde & Dominus discipulis suis dixit: Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.

De Parasceue, CAP. XXIX.

Parasceue, i. sexta sabbati, ideo in festiuitate habetur: quia in eo die Christus mysterium crucis expleuit, propter quod venerat in hunc mundum: ut quia ligno percussus fuera- mur in Adâ, rursus per ligni mysteria sanare- mur. Huius enim causa triumpi, humana pusillitas Christo per omnem mundum celebritatē annuam præbet: pro eo quod dignatus est sanguine passionis suæ seculum redimere, & peccatum mundi per crucem morte deuicta absoluere. Cuius quidem crucis iniuriam non pertulit illa diuinitas, sed sola susceptæ humanitatis natura passa est: diuinitas verò exors iniuriæ mansit. Tripartita autem ratio dominicæ passionis ostenditur. Prima itaque

causa est, ut Christus pro reatu mundi redemptio daretur, & hostis antiquus velut hamo crucis caperetur: scilicet ut quos absorbuerat euomeret, & prædam quam tenebat amitteret, non potentia victus, sed iustitia, non dominatione, sed ratione. Secunda causa est, ut secuturis hominibus vitæ magisteriū præberetur. Ascendit enim crucem Christus, ut nobis & passionis & resurrectionis præberet exemplum: passionis ad confirmandam patientiam, resurrectionis ad excitandam spem: ut duas vitas nobis ostenderet in carne, vnam laboriosam, alteram beatam: laboriosam, quā tolerare debemus: beatam, quam sperare debemus. Tertia causa est susceptæ crucis, ut superbia seculi & inflata sapientia per crucis stultitiam, ut putatur, prædicationem, humiliata, corrueret: ut pateret id quod stultum Dei est quanto sit hominibus sapientius: & quāto sit fortius tota hominum fortitudine quod infirmum Dei est.

Ephes. 1.

Docet autem Apostolus Paulus nos illuminatos debere habere oculos cordis ad intelligendum quæ sit latitudo crucis, & longitudo, altitudo, & profundum. Cuius latitudo est transversum lignum quo extenduntur manus: longitudo à latitudine deorsum versus usque ad terram: altitudo à latitudine sursum usque ad caput: profundum verò quod terræ infixum absconditur: quo signo crucis omnis vita sanctorum describitur.

Dicitur enim homini tolle crucem tuam, & sequere me. Dum enim crucifigitur caro, cum mortificantur membra nostra super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, & cetera, dumque exterior homo corrumpitur ut interior renouetur de die in diem, passio est crucis. Et hæc quidem dum sint bona opera, tamen adhuc laboriosa, quorū merces requies est. Et ideo dicitur, spe gaudentes, ut cogitantes scilicet requiem futuram, cum hilaritate & laboribus operemur.

Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transverso ligno, ubi figuntur manus. Per manus enim opus intelligitur: per latitudinē hilaritas operantis, quia tristitia facit angustias. Porro per altitudinem crucis, cui caput adiungitur, expectatio supernæ retributionis de sublimi iustitia Dei significatur, ut & ipsa bona opera non propter beneficia Dei terrena ac temporalia facienda credantur: sed potius propter illud quod desuper sperat fides quæ per dilectionem operatur. Iam verò per longitudinem, quæ totum corpus extenditur, ipsa tolerantia significatur, ut longanimes permaneamus: unde longanimes dicuntur. Per profundum autem hoc est partem illam ligni quæ in terræ abdito defixa latet, sed inde

consurgit omne quod eminet, inscrutabilia indicantur iudicia Dei: de quibus occulta eius voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius autem sic.

De Sabbato Paschæ, CAP. XXX.

Sabbati paschalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eadē die Dominus in sepulchro quieuit. Unde bene Hebræo sermone Sabbatū requies interpretatur: siue quod dominus in eo requieuit die mundo perfectio: siue quod in eo dominus & redemptor noster quieuit in sepulchro. Hic autem dies inter mortem Christi & resurrectionem medius est, significans requiem quandā animarum ab omni labore, omnique molestia post mortem, per quam fit transitus post resurrectionem carnis ad illam vitam, quā dominus noster Iesus Christus sua resurrectione præmonstrare dignatus est.

De Pascha, CAP. XXXI.

Iam verò Paschale sacramentum, quod nunc in Saluatoris nostri mysterio manifestissime celebratur, in veteri Testamento figuratim primum gestum est, quando agno occiso, Pascha celebravit populus Dei in Aegypto, cuius figura in veritate completa est in Christo, qui sicut ovis ad occisionem ductus est. Cuius sanguine illitis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione huius seculi, tanquam à captivitate Egyptia liberamur. Cuius quidem diem paschalis resurrectionis, non solum pro eo celebramus, quod in eodem à mortuis resurrexit: sed etiam pro aliis sacramentis, quæ per eundem significantur. Quia enim sicut dicit Apostolus, mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: transitus quidem de morte ad vitam in illa passione Domini & resurrectione sacramentus est. Nam & vocabulū istud quod Pascha dicitur, non Græcum sed Hebræum est, neque enim à passione, quam Græcè dicunt πάθος, sed à transitu Hebræo verbo Pascha appellatum est: quod & maximè Euangelista expressit, cum celebraretur à Domino Pascha cum discipulis suis. Cum vidisset (inquit) Iesus, quia venit hora eius ut transiret de mundo ad patrem. Transitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hoc est de morte ad vitam, in passione domini & in resurrectione commendatur. Hic transitus modo à nobis agitur per fidem, quæ nobis dat ut in remissionem peccatorum: quando confestimur cum Christo per baptismum, quasi à

mortuis transeūtes, de peioribus ad meliora, de corporalibus ad spiritualia, de cōuersatione huius vitæ ad spem futuræ resurrectionis & gloriæ. Propter ipsum ergo initium nouæ vitæ ad quam transimus, & propter ipsum nouum hominem quem iubemur induere & exuere veterē, vetus fermentum expurgantes, vt simus noua conspersio, quoniam pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc vitæ nouitatē, primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est, nam ipse dicitur mensis nouorum. Quia verò in tempore toto seculi nunc tertium tempus apparuit: ideò resurrectio domini tridua-
na est. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia: vbi iam manifestatum est sacramentum, quod ante erat in prophetico ænigmate occultum. Hoc ergo in lunari numero significatur.

Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandā perfectionē mysticus apparere, in tertia hebdomada lunæ pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit dominicus à quindécimo in vigesimū primū. Sed nec solum propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, sed etiam propter ipsam conuersionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad superiora conuertitur, & hæc nobis de luna similitudo assumitur, de visibilibus ad inuisibilia, de corporalibus ad spiritualia sacramenta transire, vt magis magisque huic seculo moriamur, & vita nostra abscondita sit cum Christo, omnēque lucem studij nostri, quæ ad inferiora vergebat, ad superiora conuertamus, ad illam scilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Vsq̃ue ad vigesimū primū, ideò pascha obseruatur propter numerum septenarium quo vniuersitas sæpe figuratur: qui etiam ipsi ecclesiæ tribuitur, propter instar vniuersitatis, ideòque & Ioannes Apostolus in Apocalypsi scripsit septem Ecclesiis. Ecclesia verò adhuc in ista mortalitatis carne constituta, propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis sæpe vocatur. Quod verò anniuersarius dies Paschalis non ad eundem diem anni redit, sicut dies quo creditur dominus natus: hoc fit propter dominicum diem & lunam. Manifestum est enim, quo die dominus crucifixus sit, & in sepulchro fuerit, & resurrexit. Adiuncta est enim ipsorum dierum obseruatio per Nicænū conciliū vniuerso orbi Christiano, & persuasum, eo modo pascha celebrari oportere, vt non solum lunam paschalem, sed & diem dominicum in quo resurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde est quod ad eundem diem anni non reuertitur pascha: nam Iudæi

A tantundem mensem nouorum & lunam obseruant, diem autem addendum patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à Iudæorū festiuitate distingueretur.

De Ascensione Domini, CAP. XXXII.

A Scensionis dominicæ solennitas ideo celebratur: quia in eodem die post mundi victoriam, post inferni regressum, Christus ascendisse memoratur ad caelos, sicut scriptū est: Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ festiuitas ideò per reuolutum circulum annorū celebratur, vt humanitas assumptæ carnis ascendentis ad dexteram patris in memoriam reuocetur: cuius corpus ita in caelo esse creditur, vt erat quando ascendit, quod & vox angelica protestatur dicēs. Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum, id est, in eadem specie carnis atque substantia, cuius profectò carnis immortalitatem donauit, naturam non abstulit. Dextera autem patris, ad quam idem filius sedere creditur, nō est corporea (quod nefas est de Deo sentire): sed dextera patris, est beatitudo perpetua, quæ sanctis in resurrectione promittitur, id est, sanctæ ecclesiæ, quæ est corpus Christi: sicut & sinistra eius rectè intelligitur miseria & pœna perpetua, quæ impiis dabitur.

De Pentecoste, CAP. XXXIII.

I Nitium sanè & causa festiuitatis Pentecostes, paulò latius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc cœpit exordium, quādo Dei vox in Sina monte desuper intonantis audita est, & lex data Moyſi. In nouo autē Testamento Pentecoste cœpit, quando aduentum sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum nisi ipse ascenderet in caelum. Denique dum portā cæli Christus intrasset, decem diebus interpositis intremuit subito orantibus Apostolis inflammati sunt, ita vt linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. Aduentus itaque sancti Spiritus de caelo supra Apostolos, in varietate diffusus linguarum, solennitatem transmisit in posteros: eaque de causa Pētecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Concordat autem hæc festiuitas Euangelij, cum festiuitate legis. Illic enim posteaquā agnus immolatus est, interpositis quinquaginta diebus data est lex Moyſi, scripta digito Dei: hic postquam occisus est Christus, qui sicut ovis ad immolandum ductus est, celebratur verum Pascha, & in-

Esa. 55.

terpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei, super cxx. discipulos Moisaicae aetatis numero constitutos. Siquidem & hæc festiuitas aliud obtinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum. Sed dierum quidem septimana generat eandem Pentecostem, in qua fit peccati remissio per spiritum sanctum. Annorum verò septimana quinquagesimum annu faciunt, qui apud Hebræos iubilæus dicitur: in quo similiter terræ fit remissio, & seruorum libertas, & possessionum restitutio, quæ precio erant comparata.

Eccl. 11.

Septies etenim septem multiplicati, quinquagenarium ex se generant numerum; assumpta monade, quam ex futuri seculi figura præsumptam esse, maiorum autoritas tradidit. Fit enim ipsa & octaua semper & prima, imò ipsa est semper una quæ est dominica dies. Necesse est enim sabbatistinum animarum populi Dei illuc occurrere, atque ibi compleri, ubi datur pars his qui octo, sicut quidam differens, Salomonis dicta sapienter exposuit. Idcirco autem totius quinquagesimæ dies post Domini resurrectionem resoluta abstinentia in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis: ubi iam non labor sed requies erit lætitiæ. Ideoque his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia sicut quidam sapiens ait, Inflexio genuum poenitentis & luctus indicium est. Vnde etiam per omnia eandem in illis sollempnitatem, quam die Dominico custodim: in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genua esse flectenda, ob reuerentiā dominicæ resurrectionis tradiderunt.

De Festiuitatibus martyrum, CAP. XXXIV.

Festiuitates Apostolorum seu in honore martyrum festiuitates antiqui patres in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad excitandū imitationē, vel ut meritis eorum confociemur, atque orationibus adiuuemur: ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum offeramus, quamuis in memoriis martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum, in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit, offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronauit apud memorias eorum quos coronauit: quo ex ipsorum locorum amore maior affectus exurgat ad augendam charitatem, & in illis quos imitari possumus, & in illo quo adiuuante possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad ta-

lem pro Euangelica virtute passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto securius post certamina omnia superata: quanto etiam fidentiore laude prædicamus iam in illa vita feliciores victores, quam in ista adhuc vsque pugnant. At vero illo cultu, qui Græcè latria dicitur, Latine vno verbo dici non potest, cum sit quædam propriæ diuinitatis debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus nisi vnum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, vnde & idololatria dicitur eorum qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam angelo. Et quisquis in hunc errorem dilabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue ut corrigatur, siue ut caueatur: dum etiam ipsi sancti vel homines vel angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cum commoti miraculis quæ per eos facta sunt Lycaonij, tanquam diis immolare voluerunt. Conscissis enim vestibus suis, confitentes & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in angelis, sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem ac dicentem adoratori suo: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum: Deum adora. Recte itaque scribitur homini ab angelo prohibitum esse adorare, nisi vnum Deum, sub quo ei esset & ille conseruus. Non ergo fit à nobis ille diuinæ religionis cultus in angelos aut in martyres, quia non sic habentur ut tales honores querant ut Deus: quia nec ipsi volunt se coli pro Deo, sed illum à nobis coli volunt quo illuminante lætantur. Honorandi sunt ergo martyres propter imitationē, non adorandi propter religionem: honorandi charitate, non seruitute.

De Encaniis, CAP. XXXV.

Annuas festiuitates ecclesiarum ex more veterum celebrari in Euangelio legimus, ubi dicitur: Facta sunt Encania Hierosolymis. Encania autem festiuitas erat dedicationis templi, Græcè enim *ἐκάνια* dicitur nouum. Quandoque enim nouum aliquid fuerit dedicatum, Encania vocatur. Illum enim diem quo dedicatum est templum à Salomone (sicut Regum liber & Paralipomenon narrat) Iudæi solenniter celebrabant, & ipse dies apud illos festus agebatur, qui licet vltus in illis exoleuit, quia caruerunt & cultu & templo: Christiani tamen seruant morem illum patrum, in quos gloria translata videtur. Om-

nes autē festiuitates pro varietatē religionum A diuersāque in honorem martyrum tempora, ideō à viris prudentibus instituta sunt: ne fortē rara cōgregatio populi, fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt, vt in vnum omnes pariter conuenirēt: vt ē conspectu mutuo & fides crescat, & lätitia maior oriatur.

De ieiunio quadragesimæ, CAP. XXXVI.

Ieiuniorum tempora secundum scripturas sacras quatuor sunt, in quibus per abstinentiam & lamentum pœnitentiæ, domino supplicandum est. Et licet omnibus diebus orare & abstinere conueniat: histamen temporibus amplius ieiuniis & pœnitentiæ seruire oportet. Primum ieiunium quadragesimæ est, quod à veteribus libris cœpit ex ieiunio Moyfi & Eliæ, & ex Euangelio: quia totidem diebus dominus ieiunauit, monstrans euangelium non dissonare à lege & prophetis. In persona quippe Moyfi lex, in persona Eliæ prophetæ accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit: vt euidentiùs emineret quod de illo dicit Apostolus, Testimonium habens ex lege & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentiùs observatio quadragesimæ constitueretur, nisi confinis, atque contigua dominicæ passionis? Quia in ea significatur hæc vitā laboriosa, cui etiam opus est cōtinētia: vt ab ipsius mūdi illecebris ieiunemus in sola manna viuentes, id est, cælestibus spiritualibusque præceptis. In numero autem quadragenario vitā ista propterea figuratur, quia denarius est perfectio beatitudinis nostræ: creatura autem septenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur vnitas Trinitatis per vniuersum mundum temporaliter adnūciata. Et quia mundus à quatuor ventis delineatur, & à quatuor elementis erigitur, & à quatuor anni temporum vicibus variatur, denarius quater ductus in quadraginta consummatur: quo numero ostenditur ab omni temporū delectatione abstinendū, ac ieiunandum esse, & castē continentēque viuendum.

Licet & aliud Sacramenti mysterium exprimatur, quod quadraginta diebus eadem ieiunia celebrantur. Lege enim Mosaica vniuerso populo generaliter est præceptum, decimas & primitias domino Deo offerre. Itaque dum in hac sententia principia voluntatum consummationēque operum nostrorū referre ad Dei gratiam admonemur: in supputatione tamen quadragesimæ summa ista legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus xxxvj. dierum numero decima-

tur. Subtractis enim à quadragesima diebus dominicis, quibus ieiunia resoluuntur, his diebus quasi pro totius anni decimis ad Ecclesiā concurrimus, actūque nostrorum operationē Deo in hostiam iubilationis offerimus. Cuius quidem quadragesimæ legibus, sicut ait noster Cassianus, quique perfecti non tenentur, nec exigui huius canonis subiectione contēti sunt. Quem profecto illis, qui per totum anni spatium deliciis ac negotiis secularibus implicantur Ecclesiarum principes statuerunt: vt vel hac legali quodammodo necessitate constricti, his saltem diebus vacare domino cogerētur, ac dierum vitæ suæ, quos totos quasi quosdam fructus fuerant voraturi, vel decimas domino dedicarent.

De ieiunio Pentecostes, CAP. XXXVII.

Secundum ieiunium est, quod iuxta canones post Pentecosten alio die inchoatur, secundum quod & Moyses ait. Initio hordearum mensis, facietis vobis hebdomadas septem. Hoc ieiuniū à plerisque ex autoritate Euangelij, post Domini ascensionem completur, testimonium illud dominicū historialiter accipientibus, vbi dicitur. Nunquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Veniet autem dies, cum auferetur ab illis sponsus, & tunc ieiunabūt. Dicunt enim post resurrectionē domini xl. illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conuersatus, nō oportere ieiunare, nec lugere, quia in lätitia sumus. Postea verò cum tempus illud expletur. Christus volans ad cælos, præsentia corporali recessit, tunc indicendū ieiunium est: vt per cordis humilitatem & abstinentiā carnis, mereamur ē cælis promissum Spiritum sanctum accipere.

De ieiunio septimi mensis, CAP. XXXVIII.

Tertium ieiunium est quod à Iudæis agebatur post tabernaculorum solennitatē, quod decima die septimi mensis celebrat Ecclesia. Hoc enim primum in lege à domino institutum est, dicente ad Moysen. Loquere filiis Israel, dicens, decima die septimi mensis dies expiationis vocabitur, & sanctus erit vobis, & humiliabitis animas vestras in ieiunio. Omnis anima quæ afflicta non fuerit & se non humiliauerit in ipso die ieiunio, exterminabitur de populo suo. Omnis anima quæ fecerit op^o in ipso die, peribit anima illa de populo suo. Quo quidem ieiunio vfos fuisse antiquos, Esdræ liber meminit. Postquā enim redierunt (inquit) filij Israël in Hierusalem, & fecerūt sibi tabernaculorum lätitiam ma-

gnam, dehinc contenerunt in ieiunio & facis, & humus super eos, & steterunt & confitebantur peccata sua, & iniquitates patrum suorum, & consurrexerunt ad standum, & legerunt in volumine legis domini Dei sui, quater in die, & quater in nocte, confitebantur & adorabant dominum Deum suum. Hoc etiā mense septimo, sol secundum computum incipit facere minus de die, & nox esse maior, id est, octauo Calendarum Octobris, quando æquinoctium est. Ideoque & ieiunium habetur in hoc mense: quia ostenditur in defectione solis & noctis augmento, vita nostra deficere, adueniente morte: quæ mors iudicio Dei & resurrectioni præparatur.

De ieiunio Calendarum Nouembrium,
CAP. XXXIX.

Quartum ieiunium Calendarum Nouembrium est, quod diuina autoritate initiatum vel institutum, Hieremiæ Prophetæ testimonio declaratur, dicente ad eum domino. Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quæ locutus sum tibi aduersum Israel & Iudam, & aduersum omnem gentem, si fortè reuertatur vnusquisque à via sua pessima, & propitius ero iniquitati eorum. Vocauit ergo Hieremias Baruch filium Nerie, & scripsit Baruch ex ore Hieremiæ omnes sermones domini, quos locutus est ad eos, in volumine libri. Et præcepit Hieremias Baruch dicens. Ingredere, & lege de volumine, quod scripsi ex ore meo, verba domini, audiente populo in domo domini in die ieiunij legis, si fortè cadat oratio eorum in cōspectu domini, & reuertatur vnusquisque à via sua mala: quoniam magnus furor domini, & indignatio quam locutus est Dominus aduersus populum hunc. Et fecit Baruch filius Nerie, iuxta omnia quæ præceperat Hieremias Propheta, legens ex volumine sermones domini in domo domini. Factum est autem, in mense nono prædicauerunt ieiunium in conspectu domini omni populo in Hierusalem. Hac ergo autoritate diuinæ scripturæ ecclesia morem obtinuit, & vniuersale ieiunium hac obseruatione celebrat.

De ieiunio Calendarum Ianuariarum,
CAP. XL.

Ieiunium Calendarum Ianuariarum propter errorem gentilitatis instituit ecclesia. Ianus enim quidam princeps paganorū fuit: à quo mensis Ianuarius nuncupatur. Quem imperiti homines, veluti Deum colentes, in

religionem honoris posteris tradiderunt, diæque ipsum scenis & luxuriæ sacrauerunt. Tūc enim miseri homines, & quod peius est, etiā fideles, sumentes species monstruosas in ferarum habitu transformantur. Alij scēminco gestu demutati, virilem vultum effeminant. Nonnulli etiam de fanatica adhuc consuetudine quibusdam ipso die obseruationum auguriis profanantur: perstrepunt omnia saltantium pedibus, tripudiatium plausibus, & quod his turpius est nefas, nexis inter se vtriusque sexus choris, inops animi, furens vino turba miscetur. Proinde ergo sancti patres considerantes maximam partem generis humani eodem die huiusmodi sacrilegiis ac luxuriis insidere, statuerunt in vniuerso mundo per omnes Ecclesias publicum ieiunium: per quod agnoscerent homines in tantum se prauē agere, vt pro eorum peccatis necesse sit omnibus ecclesiis ieiunare.

De triduanis ieiunij consuetudine,
CAP. XLI.

Triduanis autem diebus ieiunare de exemplo sumptum est Niniuitarum: qui damnatis pristinis vitiis, totos se tribus diebus ieiunio ac pœnitentiæ contulerunt, & operi facis Deum ad misericordiam prouocauerunt.

De diuersorum dierum ac temporum ieiuniis,
CAP. XLII.

Præter hæc autem legitima tempora ieiuniorum, omni sexta feria propter passionem Domini à quibusdam ieiunatur: sed & Sabbati dies à plerisque, propter quod in eo Christus iacuit in sepulchro, ieiunio cōsecratus habetur, scilicet ne Iudæis insultandum præstetur, quod Christus sustinuit mori edo. Die autem dominico semper est reficiendum vt resurrectionem Christi & gaudium nostrū gentibus prædicemus: præsertim cum Apostolica sedes hæc regulam seruet. Post Pascha autem vsque ad Pētecosten licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandiis relaxauerit: tamen si qui monachorum vel clericorum ieiunare cupiunt, non sunt prohibendi, quia Antonius & Paulus & ceteri patres antiqui, etiam his diebus in eremo leguntur abstinuisse, neque soluisse abstinentiam, nisi tantum die dominico. Quis enim parsimoniam non laudet, ieiunium non prædicet? Ieiunium res sancta est, opus cæleste, ianua regni, forma futuri, quod qui sanctè agit, Deo iungitur, alienatur mūdo, spiritualis efficitur. Per hoc enim prosternuntur vitia, humiliatur,

« caro, diaboli tentamenta vincuntur.

De vario usu Ecclesiarum,
CAP. XLIII.

HÆc & alia multa sunt quæ in Ecclesiis Christi geruntur, ex quibus tamen quedam sunt quæ in scripturis canonicis comendantur, quædam quæ non sunt quidem scripta, sed tamen tradita custodiuntur. Sed illa quidem quæ toto orbe terrarum seruantur, vel ab ipsis Apost. vel ab autoritate principali conciliorum instituta intelliguntur: sicut Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in cælum, & aduentus Spiritus sancti, quæ reuoluto die anni ob memoriam celebrantur: sed & si quid aliud est quod seruatur ab vniuersis, quaque se diffundit Ecclesia. Alia verò quæ variè per diuersa loca obseruantur, sicut est quod aliqui ieiunant Sabbato, alij non, alij quotidie communicant, alij certis diebus, aliis nullus dies prætermittitur, quo non offeratur sacrificium, alibi Sabbato tantum offertur & dominico, alibi tantum dominico, & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus rerum, vt quibuscumque placuit sacerdotibus Ecclesiæ vel religionis cui præerant, instituerunt: nec disciplina in his melior est graui prudentique Christiano, nisi vt eo modo agat quo agere viderit Ecclesiam ad quam fortè deuenit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bo-

A nos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum, inter quos viuatur, societate, seruandum est: ne per diuersitatem observationum schismata generentur.

De Carnium usu, vel piscium,
CAP. XLIII.

Carnes autem & vinum post diluuium hominibus in usum concessa sunt; nam in initio permissum non fuerat, nisi tantum illud, vt scriptum est. Lignum fructiferum, & herbam seminale dedit vobis in escam. Postea verò per Noë data sunt in esum cuncta animalia: vini quoque tunc attributa licentia est.

Sed postquam Christus, qui est principium & finis, apparuit, hoc quod in principio suspenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens per Apostolum suum, Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterum, Qui infirmus est, holera manducet. Non igitur quia carnes malæ sint, ideo prohibentur: sed quia earum epulæ carnis luxuriâ gignunt. Fomes enim ac nutrimentum omnium vitiorum, Esca ventri, & venter escis. Deus autem (vt scriptum est) & hunc & hanc destruet. Piscem sanè, quia eum post resurrectionem accepit Dominus, possumus manducare. Hunc enim nec Saluator, nec Apostoli prohibuerunt.

Idem Rab. d. nus lib. 2. Inst. Cleri. cap. 27.

Genes. 1. Genes. 9. Dist. 35.

Ab exord. dist.

Rom. 14.

1. Cor. 6.

1. Ion. 23.

Explicit Liber primus.

CAPITA LIBRI SECUNDI.

- 1 De Clericis.
- 2 De regulis Clericorum.
- 3 De generibus Clericorum.
- 4 De tonsura.
- 5 De Sacerdotibus.
- 6 De Corepiscopis.
- 7 De Presbyteris.
- 8 De Diaconibus.
- 9 De custodibus sacrorum.
- 10 De Subdiaconibus.
- 11 De Lectoribus.
- 12 De Psalmistis.
- 13 De Exorcistis.

- 14 De Ostiariis.
- 15 De Monachis.
- 16 De Pœnitentibus.
- 17 De Virginitate.
- 18 De Viduis.
- 19 De Coniugatis.
- D 20 De Catechumenis, exorcismo & sale.
- 21 De Competentibus.
- 22 De Symbolo.
- 23 De regula Fidei.
- 24 De Baptismo.
- 25 De Chrismate.
- 26 De manus impositione, vel confirmatione.
- 27 De suffragiis Ecclesiæ.
- 28 Quorum suffragia prosint.

PROLOGVS IN LIBRVM II.

QVONTIAM origines causasque officiorum, quæ in communi ab Ecclesia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum quæ diuino cultu ministeria religionis impenduntur, ordine prosequamur.

¶ d iij

TAQUE omnes qui in Ecclesiastici ministerij gradibus ordinati sunt, generaliter Clerici nominantur. Cleros enim vel clericos hinc appellatos doctores nostri dicunt, quia Mathias

forte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum, & sic omnes, quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, forte eligeant. Nam clerici sors interpretatur, unde & hereditas Græcè cleronomia appellatur, & heres cleronomos. Proinde ergo clericos vocari aiunt, eo quod in sortem hereditatis Domini dentur, vel pro eo quod ipse Dominus sors illorum est, sicut de eis scriptum est, loquente Domino, Ego hereditas eorum. Unde oportet ut qui Deum hereditate possident, abique ullo impedimento seculi, Deo seruire studeant, & pauperes spiritu esse contendat: ut congruè illud Psalmiste dicere possint, Dominus pars hereditatis meæ.

Dist. 23.
Hic igitur.

Hic igitur lege patrum cauetur, ut à vulgari vita seclusi, à mundi voluptatibus sese abstineant, nec spectaculis, nec pompis intersint, conuiuia publica fugiant, priuata non tantum pudica, sed & sobria colant. Vsuris nequaquam incumbant, neque turpium occupationes lucrorum, fraudisque cuiusquam studium appetant, amorem pecuniæ quasi materiam cunctorum fugiant: secularia officia negotiaque abiiciant, honorum gradus per ambitiones non subeant. Pro beneficiis medicinæ Dei munera non accipiant: dolos & coniurationes caueant: odium, emulationem, obreptionem atque inuidiam fugiant. Non vagis oculis, non infreni lingua aut petulanti, tumidoque gressu incedant, sed pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu incessuque ostendant. Obscenitatem etiam verborum, sicut operum, penitus execrentur. Viduarum ac virginum visitationes frequentissimas fugiant, contubernia extranearum foeminarum nullatenus appetant, castimoniam quoque inuolati corporis perpetuo conseruare studeant, aut certe vnus matrimonij vinculo fœderentur. Seniores quoque debitam obedientiam præbeant, neque ullo iactantiæ studio semetipsos attollant. Postremo in doctrina, in lectionibus, Psalmis, Hymnis, Canticis, exercitio iugi incumbant. Tales enim esse debent, qui diuinis cultibus se mancipando student: scilicet ut dum

Vo sunt igitur genera clericorum. Vnum Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium. Alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequantur ignorantium. Hos neque inter laicos secularium officiorum studia, neque inter clericos religio detentat diuina: sed solutos atque oberrantes, sola vaga vita complectitur. Quique dum nullum metuentes, explendæ voluptatis suæ licentiam consecantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo fruuntur, habentes signum religionis, non religionis officium, Hippocentauris similes, neque equi, neque homines, mixtumque (ut ait Poëta) genus, proliquesque biformis. Quorum quidem sordida atque infami numerositate, satis superque nostra pars Occidua polluitur.

Tonsura Ecclesiastica vsus à Nazaraeis, nisi fallor, exortus est: qui prius crine seruato, denuo post vitæ magnæ continentiam deuotione completa, caput radabant, & capillos in ignem sacrificij ponere iuebantur: scilicet, ut perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent. Huius ergo exempli vsus ab Apostolis introductus est, ut hi qui in diuinis cultibus mancipati, Domino consecratur quasi Nazarei, id est, sancti Dei, crine præciso innouentur. Hoc quippe & Ezechielii Prophetæ iubetur, dicente Domino, Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces per caput tuum & barbam: videlicet quia & ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deseruiebat. Hoc & Nazareos illos Priscillam & Aquilam in Actibus Apostolorum primos fecisse legimus, Petrum quoque Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in clericis tonsura signum quoddam quod in corpore figuratur, sed in animo agitur: scilicet ut hoc signo in religione vitia resceant, & criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innouatis sensibus, ut comis rudibus enitescamus, expoliantes nos iuxta Apostolum veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum qui in agnitionem Dei renouatur. Quam renouationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi mens noscitur habitare.

Quod verò de tonsa capite superius, inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnūque Ecclesie in eis existimo figurari. Thiam enim apud veteres constituebatur in capite sacerdotum. Hæc ex bysso confecta rotunda erat quasi sphaera media, & hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei est circuli, quæ regum capita cingit. Vtrumque itaque signum exprimitur in capite clericorū: ut impleatur etiam quadam corporis similitudine quod scriptum est, Petro Apostolo docente, Vos estis genus electum, regale sacerdotium.

Quæritur autem, cur, sicut apud antiquos nazareos, non antè, coma nutritur, & sic tondetur. Sed qui hæc exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum, & hanc Evangelij revelationem. De qua dicit Apostolus: Cum transferis ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysis & aspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorū. Nam & Apostolus comam pro velamine esse dicit. Proinde iam non oportet, ut velentur crinibus capita eorum, qui Domino consecrantur, sed tantum ut reuelentur: quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, iam in Evangelio declaratum est.

De Sacerdotibus, CAP. V.

VEniamus nunc ad sacratissimos ordines clericorum, eorūque originem singulariter demonstramus: quod est sacerdotij fundamentum, vel quo auctore pontificalis ordo adolevit in seculo. Initium quidem sacerdotij Aaron fuit: quanquam & Melchisedec prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac & Iacob. Sed isti spontanea voluntate, non sacerdotali autoritate ista fecerunt. Ceterum Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primūque pontificali stola indutus victimas obtulit, iubente Domino ac loquente ad Moysen: Accipe (inquit) Aaron & filios eius, & applicabis ad ostium tabernaculi testimonij. Cūque laveris patrem cum filiis, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea & tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo, & pones thiam, & oleum vnctionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis & indues tunicis lineis, cingēsque balteo Aaron scilicet & liberos eius: & impones eis mitras, erūntque sacerdotes mei lege perpetua. Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem, id est, Episcopum fuisse: & filios

A eius presbyterorum figuram præmonstrasse. Fuerunt enim filij Aaron, & ipsi sacerdotes; quibus meritò adstare debuissent Leuitæ, sicut summo sacerdoti. Sed hoc fuit inter summum sacerdotem Aaron & filios eiusdem Aaron, qui & ipsi sacerdotes fuerunt, quod Aaron super tunicam accipiebat poderem, stolam sanctam, coronam auream, mitram, & zonam, brachiale aureum, & superhumeralē, & cetera quæ supra memorata sunt. Filij autem Aaron super tunicas lineas cincti tantummodo & thiarati, ita astabant sacrificio Dei. Sed forsitan queritur & hoc, cuius figuram faciebat Moyses? Si enim filij Aaron presbyterorum figuram faciebant, & Aaron summi sacerdotis, id est, Episcopi, Moyses cuius? Indubitanter Christi. Et verè per omnia Christi, quoniam similitudo fuit mediatoris Dei, qui est inter Deum & hominem Iesus Christus, qui est dux populorum, verus princeps sacerdotum, & Dominus pontificum, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen. Hactenus de primordiis sacerdotalibus in veteri Testamento diximus.

In nouo autem Testamento post Christum sacerdotalis ordo à Petro Apostolo cepit, ipsi enim primus datus est pontificatus in Ecclesia Christi. Sic enim loquitur ad eum Dominus: Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo clauēs regni cælorum. Hic ergo ligandi soluendique potestatem primus accepit, primūque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit: siquidem & ceteri Apostoli cum Petro par consortium honoris & potestatis acceperunt, qui etiam in toto orbe dispersi, Euangelium prædicauerunt: quibūque de ceteris successerunt Episcopi, qui sunt constituti per totum mūdum in sedibus Apostolorum, qui non iam ex genere carnis & sanguinis eliguntur, sicut primū secundum ordinem Aaron, sed pro vniuscuiusque vita meritōque, quod in eū Dei gratia contulerit, sicut ad Heli Dominus pronunciauit dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dixi, domus tua & domus patris tui permanebunt coram me, vsque in æternum; & nunc dicit Dominus, nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui me spernit, spernetur. Quatuor autem genera sunt Apostolorum; vnum tantum à Domino, ut Moyses. Alterum per hominem & Deum, ut Iosue. Tertium tantum per hominē, sicut his temporibus multi fauore populi & potestatum in sacerdotium subrogantur. Quartum autem genus ex se est, ut pseudoprophetæ & pseudoapostoli. Apostoli autem in Latina lingua missi interpre-

tantur: quia ipsos misit Christus euangelizare, ad illuminationem omnium gentium. Episcopatus autem, ut quidam prudentium ait, nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui superefficatur, superintendit, curam scilicet subditorum gerens. Scopus quidem intentio est. Ergo Episcopos Latine superintendentes possumus dicere: ut intelligat non se esse Episcopum, qui non prodesse, sed præesse dilexerit.

Quod verò per manus impositionem à præcessoribus Dei sacerdotibus Episcopi ordinantur, antiqua institutio est. Isaac enim patriarcha sanctus, ponens manum suam super caput Iacob, benedixit ei: similiter & Iacob filius suis. Sed & Moyses super caput Iosue manum suam imponens, dedit ei spiritum virtutis, & ducatus, in populo Israel. Sic & supernus impletor legis & Prophetarum, Dominus noster Iesus Christus, per manus impositionem Apostolis suis benedixit, sicut in Evangelio Lucæ scriptum est: Et perduxit eos trans Bethaniam, & eleuauit manus super eos & benedixit eos. Factum est autem cum benedixisset illis, discessit ab eis, & ipsi reuersi sunt in Hierusalem cum gaudio magno. Et in Actibus Apostolorum ex præcepto Spiritus sancti, Paulo & Barnabæ ab Apostolis manus imposita est in Episcopos, & sic missi sunt ad euangelizandum.

Quod autem à trigésimo anno sacerdos efficitur, ab ætate scilicet Christi sumptum est, ex qua idem orsus est prædicare. Hæc autem ætas, profectu iam non indiget paruulorum: sed perfectionis vi plena est & robusta, & ad omnem disciplinæ ac magisterij exercitium præparata.

Quod verò vnus matrimonij virginalis sint qui eligendi sunt in ordinem pontificatus, & in veteri lege mandatum est, & plenius scripsit Apostolus dicēs, Vnius vxoris virum. Sacerdotem quærit Ecclesia, aut de monogamia ordinatum, aut de virginitate sanctum. Digamus enim haud fertur agere sacerdotium. Porro quod Episcopus non ab vno sed à cunctis comprouincialibus Episcopis ordinatur, id propter hæreses institutum agnoscitur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ vnus ordinantis tyrannica autoritas moliretur. Propterea ab omnibus conuenientibus constituitur, ac non minus quam à tribus præsentibus, cæteris consentientibus testimonio litterarum. Huic autem dum consecratur, datur baculus: ut eius indicio subditam plebem vel regat, vel corrigit, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur & anulus, propter signum pontificalis honoris, vel signaculum secreto-

rum. Nam multa sunt quæ carnalium minime intelligentium sensibus occultantes sacerdotes, quasi sub signaculo abscondunt; ne indignis quibusque sacramenta Dei aperiantur. Iam verò quod seculares viri nequaquam ad ministrandum Ecclesiæ assumantur, eadem autoritas Apostolica monet & dicit; Manus cito nemini imposueris. Et iterum, Non neophytum, ne in superbiam elatus putet se non tam ministerium humilitatis, quam administrationem secularis potestatis adeptum, & condemnatus superbia sicut diabolus per iactantiam deiiciatur. Quomodo enim valebit secularis homo sacerdotis magisterium adimplere: cuius nec officium tenuit, nec disciplinam agnouit? Aut quid docere poterit, cum ipse non didicit? Nunc verò sæpe cernimus plurimos ordinationem talibus facere, nec eligunt qui Ecclesiæ profint, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis delinuti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit, & ut deteriora dicam, qui ut ordinentur, muneribus impetrauerunt. Taceo de reliquis. Alij successores filios vel parentes faciunt, & conantur posteris præsulatus relinquere dignitatem: cum hoc nec Moyses amicus Dei facere potuit, sed Iesum de alia tribu elegit, ut sciremus principatum in populo non sanguine defendendum esse, sed vitæ meritis. Interdum autem & iuxta meritum plebium, eliguntur personæ rectorum, unde nouerint populi, meriti sui fuisse regimen peruersi suscepisse pontificis. Quod autem quis post baptismum aliquo mortali peccato corruptus ad sacerdotium non promoueatur, lex ipsa testatur. Moyses enim in lege præcepit sacerdotibus, ne aliquid pecus vitiatum ad aram Deo offerant: quod ipsum postea spernentibus sacerdotibus Israel, per Malachiam impropertauit Deus dicens, Vos autem sacerdotes qui polluistis nomen meum, & dixistis, In quo polluimus eum? Offerentes super altare meum panem pollutum, & offerebatis cæcum & languidum, nonne malum est? Unde & in Numeris vitula rufa (cuius cinis expiatio est populi) non aliter iubetur offerri ad altare Domini, nisi quæ terrena opera non fecerit, iugumque delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura subiiciamus? Si enim is qui in Episcopatu mortale aliquod peccatum admiserit, non debet offerre panes Domino: quanto magis ante ordinationem peccator inuentus, repudiari debet, ut non ordinetur? Quapropter quia lex peccatores à sacerdotio remouet, consideret se vnusquisque, sciens quia potentes potenter patientur tormenta: retrahat se ab hoc non tam honore quam onere, & alio-

Gen. 27. 48.
Num. 27.

Luce 11.

Act. 13.

Leuit. 21.
1. Tim. 3.

1. Tim. 3.

Num. 27.

Leuit. 21.
21.

Malach. 2.

Num. 19.

Sap. 6.

rum locum qui digni sunt non ambiat occupare. Qui enim in erudiendis atque instituendis ad virtutem populis prærit, necesse est ut in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehensibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus. Nam qua fronte subiectos arguere poterit, cum illi statim possit correptus ingerere, ante doce te quæ recta sunt? Quapropter qui negligit recta facere, desinat recta docere. Primitus quippe semetipsum corrigat, qui alios ad bene viuendum ammonere debet ita ut in omnibus semetipsum formam viuendi præbeat, cunctosque ad bonum opus doctrina & opere prouocet. Cui etiam scientia scripturarum necessaria est, quia si Episcopi tantum sancta sit vita, sibi soli prodest, sic viuens. Porro si doctrina & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quoque instruere, & docere suos, & aduersarios reuincere, qui nisi refutati fuerint atque cōuicti, facile possunt simplicium corda peruertere. Huius sermo debet esse purus, simplex, apertus, plenus grauitatis, & honestus, plenus suauitatis & gratiæ, tractans de mysterio legis, de doctrina fidei, de virtute continentia, de disciplina iustitiæ, vñquemque ammonens diuersa exhortatione, iuxta professionem morumque qualitatem, scilicet ut prænoscat quid, cui, quando vel quomodo proferat. Cuius præ cæteris speciale officium est, scripturas legere, percurrere canones, exempla sanctorum imitari, vigiliis, ieiuniis, orationibus incumbere, cum fratribus pacem habere, nec quenquam de mēbris suis discernere, nullum damnare, nisi comprobatum, nullum excommunicare, nisi discussum. Quique ita humilitate pariter & autoritate præesse debet: ut neque per nimiam humilitatem suam, subditorum vitia conualescere faciat: neque per immoderantiam seueritatis, potestatem exerceat: sed tantò cautius erga commissos sibi agat, quantò durius à Christo indagati formidat. Tenebit quoque illam supereminentem donis omnibus charitatem, sine qua omnis virtus nihil est: custos enim castitatis charitas, locus autem huius custodis humilitas. Habebit etiam inter hæc omnia & castitatis eminentiam, ita ut mens Christo dedita, ab omni inquinamento carnis sit munda & libera. Inter hæc oportebit eum sollicita dispensatione curam pauperum gerere, esurientes pascere, vestire nudos, suscipere peregrinos, captiuos redimere, viduas ac pupillos tueri, perniciem in cunctis exhibere curam, providentiam habere distributione discreta. In quo etiam hospitalitas ita erit præcipua, ut omnes cum benignitate & charitate suscipiat. Si enim omnes fideles illud Euan-

Agelicum audire desiderant, Hospes fui & suscepistis me; quantò magis Episcopus, cuius diuersorium cunctorum debet esse receptaculum? Laicus enim vnum aut duos suscipiens, impleuit hospitalitatis officium: Episcopus si non omnes susceperit, inhumanus est. In negotiis autem secularibus dirimendis oportet eum causam merito discernere, non gratia: neque enim sic debet Episcopus suscipere potentem, ut contristet contra iustitiam pauperem, neque pro paupere afferre iustitiam a potēte. Non defendat improbum, nec sancta indigno committenda arbitretur: neque arguat & impugnet cuius crimen non reprehendit. Erit quoque illi etiam iuxta Apostolum mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinencia, siue pudicitia; ut non solum ab opere immūdo se absteineat, sed etiā ab oculi, oris & cogitationis errore: ita ut dum nullum vitium in se regnare permittit, impetrare veniam subditorum facinoribus valeat. Qui enim ista seētauerit, & Dei minister utilis erit, & perfectum sacerdotium consummabit.

De Corepiscopis, CAP. VI.

Corepiscopi, id est, vicarij Episcoporum, iuxta quod canones ipsi testantur, instituti sunt, ad exemplum lxx. seniorum, tanquam sacerdotes propter sollicitudinem pauperum. Hi in vicis & villis instituti gubernant sibi commissas Ecclesias, habentes licentiam cōstituere lectores, subdiaconos, exorcistas: presbyteros autem & diaconos ordinare non audeant, præter conscientiam Episcopi, in cuius regione præesse noscuntur: hi enim à solo Episcopo ciuitatis, cui adiacent, ordinantur.

De Presbyteris, CAP. VII.

Presbyterorum ordo exordium sumpsit à filiis Aaron, ut dictum est; qui enim sacerdotes vocabantur in veteri Testamento, hi sunt qui nunc appellantur presbyteri; & qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Presbyteri autem interpretantur seniores; quia seniores ætate Græci presbyteros vocant. His enim sicut Episcopis dispensatio mysteriorum Dei commissæ est. Præsent enim Ecclesiis Christi, & in confectione diuina corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt: similiter & in doctrina populorum & in officio prædicandi. Sed sola propter auctoritatem summo sacerdoti clericorum ordinatio & consecratio reseruata est; ne à multis Ecclesiæ discipuli-

na vendicata, concordiam solueret, scandala generaret. Nam Paulus Apostolus eosdem presbyteros ut verè sacerdotes sub nomine Episcoporum asserit, loquens ad Titum. Huius rei (inquit) gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ defunctis corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quemadmodum ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, vnius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse. Quæ sententia ostendit presbyterum etiam sub Episcopi nomine taxari. Vnde & ad Timotheum de ordinatione Episcopi & Diaconi scribens, de presbyteris omnino tacuit: quia eos in Episcopi nomine comprehendit. Secundus enim primo coniunctus gradus est, sicut ad Philipenses de Episcopis & diaconibus scribit, cum vna ciuitas plures Episcopos habere non possit. Et in Actibus Apostolorum presbyteros Ecclesiæ Hierosolymam iturus congregauit, quibus inter cætera, Videte (inquit) gregem, in quo vos Spiritus sanctus Episcopos ordinauit; vnde etiam tales in Ecclesia presbyteros constituendos esse sicut Episcopos, & Apostolus ad Titum loquitur, & canones ipsi testantur. Presbyteri autem merito & sapientia dicuntur, non ætate. Nam Moyse præcepit Deus, ut eligat presbyteros. Vnde & in Proverbiis dicitur, Gloria senum canities. Quæ est hæc canities? haud dubiè quin sapientia, de qua scriptum est. Canities hominum prudentia est. Cumque nongentos & amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius appellatus est prius presbyter, id est, senior, nisi Abraham qui paucioribus annis vixisse conuincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam, presbyteri nominantur. Quod si ita est, miror cur insipientes constituentur.

De Diaconibus, CAP. VIII.

Diaconorum ordo à Leui tribu accepit exordium. Præcepit enim Dominus Moyse, ut post ordinationem Aaron sacerdotis & filiorum eius, rursus Leui tribus in diuini cultus ministeriis ordinaretur & consecrarentur Domino pro omnibus primogenitis, & seruirent pro Israël coram Aaron & filiis eius in tabernaculo Domini, excubantes in templo die & nocte, ipsique gestarent arcam & tabernaculum, & omnia vasa eius, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituerent, & in promouendo tabernaculo ipsi deponerent, rursus ipsi componerent. A xxv. annis & supra in tabernaculo seruire mandatum est,

quam regulam constituerunt sancti patres & in nouo Testamento. In Euangelio autem primordia eorum in Actibus Apostolorum ita leguntur. Conuocantes autem xij. Apostoli multitudinem discipulorum dixerunt. Non placet nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quid ergo est fratres? Considerate ex vobis viros boni testimonij vij. plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus in hanc rem: nos verò erimus orationi & ministerio sermonis instantes. Et placuit hic sermo coram omni multitudine: & elegerunt Stephanum plenum fide & Spiritu sancto, Philippum & Procorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochensem. Hi omnes steterunt ante Apostolos, & cum orassent, imposuerunt illis manus: & verbum Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentium. Exhinc iam decreuerunt Apostoli vel successores Apostolorum, ut per omnes Ecclesias vij. diaconi, qui sublimiore gradu essent cæteris, circa aram Christi quasi columnæ altaris assisterent, & non sine aliquo septenarij numeri mysterio. Hi sunt enim quos in Apocalypsi legimus vij. Angeli tubis canentes. Hi sunt vij. candelabra aurea. Hi voces tonitruorum. Ipsi enim clara voce in modum præconis admonent cunctos siue in orando siue in flectendo genua, siue in psallendo, siue in lectionibus audiendo, ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dominum clamant, ipsi quoque euangelizant: sine ipsis sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est: illi orare, huic psallere mandatur. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus sit à diacono. Leuitæ inferunt oblationes in altaria, Leuitæ componunt mensam Domini, Leuitæ operiunt arcam Testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum quæ operiuntur à Leuitis, ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruire non possunt: quique propterea altari albis induti assunt: ut celestem vitam habeant, candidique ad hostias immaculatique accedant, mundi scilicet corpore, & incorrupti pudore. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui nullo carnis corruptantur contagio, sed potius eminentia castitatis splendeant. Quales enim diaconi ordinantur, Apostolus Paulus plenissime scribit ad Timotheum. Nam cum præmississet de sacerdotum electione, continuo subiunxit, Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est, sine macula sicut Episcopi, pudici utique, id est, à

Concil.
Arel. Can.
Arel. 4.

Tit. 1.

1. Tim. 3.

Philipp. 1.

Act. 20.

Num. 11.
Prover. 20.
Sap. 4.

Apoc. 1. 8.

1. 1.
2. 1.
3. 1.
4. 1.
5. 1.
6. 1.
7. 1.
8. 1.
9. 1.
10. 1.

Num. 7. 8.

1. Tim. 3.

est, à libidine abstinentes: non bilingues, scilicet ne conturbet habet pacem: non multo vino dediti, quia ubi ebrietas, ibi libido dominatur & furor: non turpe lucrum sectantes, ne de caelesti ministerio lucra terrena sectentur. Est quoque terreni lucri appetitio, plusquam de æternis de presentibus cogitare. Post hæc autem subiecit. Hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimen habentes. Hi utique sicut Episcopi ante ordinationem probari debent, si digni sunt, & sic ministrent.

De Custodibus sacrorum, CAP. IX.

Custodes sacrarum, Leuitæ sunt. Ipsi enim iussu est custodire tabernaculum, & omnia vasa templi: quique ab anno quinquagesimo eliguntur, ut post edomitum carnis conflictum, iam quieti, mundo corpore pariter & mente Deo seruiant, præferentes speciem grauitatis, ne fallantur consilio, ne fidem deserant, neque quicquam intemperantius agant.

De Subdiaconibus, CAP. X.

Subdiaconi, qui apud Græcos hypodiaconi vocantur, in Esdra inueniuntur, appellaturque ibi Nathinæi, id est, in humilitate Deo seruientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathanael, qui in Euangelio Ioannis diuina predicatione commonitus, saluatorem meruit confiteri, quique etiam ad primum diuinitatis indicium fidelis enituit, protestante Domino, ac dicente. Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Denique isti oblationes in templo Domini suscipiunt à populis, isti obediunt officiis Leuitarum, isti quoque vasa corporis & sanguinis Christi diaconibus ad altarium offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, ut quia sacra mysteria contrectant, casti sint, & continentes ab vxoribus, & ab omni carnali immunditia sint liberi, iuxta quod illis Propheta dicente iubetur, Mundamini qui fertis vasa Domini. Hi igitur cum ordinantur, sicut sacerdotes & Leuitæ, manus impositionem non suscipiunt: sed patenam tantum & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphum aquæ cum aqua manili & manutergium accipiunt.

De Lectoribus, CAP. XI.

Lectorum ordo formam & initium à Prophetis accepit. Sunt enim lectores qui verbum Dei predicant, quibus dicitur, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe dum ordinantur, primum de eorum

A conuersatione Episcopus verbum facit ad populum. Denique coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorum, ad Dei verbum annunciandum. Qui autem ad huiusmodi promouetur gradum, iste erit doctrina & libris imbutus, sensuumque ac verborum scientia perornatus: ita ut in distinctionibus sententiarum intelligat ubi finiatur iunctura, ubi adhuc pendet oratio, ubi sententia extrema claudatur. Sicque expeditus vim pronuntiationis tenebit, ut ad intellectum omnium mentes sensusque promoueat, discernendo genera pronuntiationis, atque exprimendo omnium sententiarum proprios affectus, modo indicantis voce, modo dolentis, modo increpantis, modo exhortantis, siue his similia secundum genus propriæ pronuntiationis. In quo magis & illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, quæ nisi proprio modo pronuntientur, contrariam reddunt sententiam. Sicut est, Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quod si confirmatiue non seruato genere pronuntiationis suæ dicatur, magna peruersitas oritur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceret, Deus ne qui iustificat? ut subaudiatur, non. Necessè est ergo in tantis rebus scientiæ ingenium: quo propriè singula conuenienterque pronuntientur. Præterea & accentuum vim oportet scire lectorem: ut noverit in qua syllaba vox protendatur pronuntiantis. Plerumque enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, & solent irridere nos imperitiæ hi qui videntur habere notitiam artis grammaticæ, detrahentes & iurantes penitus se nescire, quod dicimus. Porro vox lectoris simplex erit, & clara, ad omne pronuntiationis genus accommodata, plena succo virili, agrestem & subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta nec tenera, nihilque formineum sonans, neque cum motu corporis, sed tantum cum grauitatis specie. Auribus enim & cordi consulere debet lector, non oculis: ne potius ex seipso eos spectatores magis quam auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronuntiandi causa præcipuam curam vocis habuisse, ut exaudiri multum possent. Vnde & dudum lectores præcones vel proclamatores vocabantur.

De Psalmistis, CAP. XII.

Psalmistarum, id est, cantorum principes vel auctores, David, siue Asaph extiterunt. Isti enim post Moysen primi Psalmos composuerunt & cantauerunt. Mortuo autem Asaph, filij eius in hunc ordinem subrogati

sunt à David. Erantque Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo sacerdotalis: ipsique soli continuis diebus in templo canebant cædidi induti stolis, ad vocem vnus respondente choro. Ex hoc veteri more Ecclesia sumpsit exemplum nutriendi Psalmistas, quorum cantibus ad affectum Dei mentes audientium excitantur. Psalmista autem & voce & arte præclarum illustrémque esse oportet; ita vt ad oblectamenta dulcedinis incitet mentes auditorum. Vox autem eius non aspera, non rauca, vel dissonans, sed canora erit, suavis, liquida, atque acuta, habens sonum & melodiam sanctæ religioni congruentem, non quæ traducem exclamat artem, sed quæ Christianam simplicitatem in ipsa modulatione demòstret, nec quæ musica vel theatri arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui enim pridie quàm cantandum erat, cibis abstinebant: psallentes tamen legumine in causa vocis assidue utebantur. Vnde & cantores apud gentes fabrij dicti sunt. Veteres lamina pectori imposita sibi ad cantica exclamanda psallendis vocibus rationem demonstrauere. Solent autem ad hoc officium etiam absque conscientia Episcopi sola iussione presbyteri eligi quinque, quos probabiles in cantandi arte esse constiterit.

De Exorcistis, CAP. XIII.

IN ordine & ministerio Ecclesiæ decet esse Exorcistas secundum officia, quæ in templo Salomonis erant disposita, quæ posterius sunt ab Esdra dispersita. Et inuenimus eos quos scilicet Esdras actores memorat templi, nunc esse exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra actores Templi, seruorum Salomonis filij, qui actum Templi totius sub cura sua haberent, aut sacris actionibus deferuissent. Et cum fuisset ex ordine & ministerio Templi, longè fuerunt ab officio altaris Dei: quia nec Psalmistis, nec ostiariis, nec factorum seruis attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo Leuitis. Quid ergo? Nullam aliam curam habebant actores templi, nisi ad facta tecta reficienda: vt quæcumque fuissent vexata in ædificio templi aut delapsa, per eosdem actores de thesauris dominicis reficerentur, atque excolerentur.

Ergo actores templi, exorcistæ sunt in populo Dei. Quomodo enim actor prudens & bonus scit, quis sit Domini sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia: sic exorcista redigit in suam diligentiam totius regni Domini secreta, & regnum Dei memo-

ria commendat de scripturarum testimoniis, vnde exerceat donum, quod illi est à Spiritu sancto concessum, secundum Apostoli præconium. Exorcistas enim memorat Apostolus, cum dicit, Nunquid omnes habent donationes sanationum? Hi enim cum ordinantur, sicut ait canon, accipiunt de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos.

De Ostiariis, CAP. XIII.

Ostiarij sunt, qui in veteri Testamento ianitores templi vocabantur: qui præerant portis templi Hierusalem, quique ordinati per vices suas omnia interiora templi vel exteriora custodiebant. Hi denique inter sanctum & iniquum discernentes, eos tantum in Ecclesia qui sunt fideles recipiunt. Intrare enim templum nisi per eos non possumus, habent enim in potestate tam bonos recipiendi quàm reiiciendi indignos.

De Monachis, CAP. XV.

Vnde ad monachos studium defluxerit paupertatis, vel quis huius conuersationis extiterit author, cuius isti habitum iniungantur, videamus. Quantum enim pertinet ad authoritatem veterum scripturarum, huius princeps Elias & discipulus eius Eliseus fuerunt, siue alij Prophetae qui habitabant in solitudine, vrbibusque relictis faciebant sibi casulas prope fluuenta Iordanis. Huius etiam propositi in Euangelio Ioannes Baptista extitit: qui eremum solus incoluit, locusta tantum & agresti melle nutritus. Iam deinde progeniti sunt conuersationis huius nobilissimi principes, Paulus & Antonius, Hilarion, Macharius, cæterique patres, quorum exemplis per vniuersum mundum adoleuit sancta institutio monachorum. Sex autem sunt genera monachorum: quorum tria optima, reliqua vero teterrima, atque omnibus modis euitanda.

Primum genus est cœnobitarum, id est, in commune viuentium, instar sanctorum illorum, qui temporibus Apostolorum Hierosolymis vendita ac distributa omnia sua dabant indigentibus, qui habitabant in sancta communi vita, non dicentes aliquid proprium, sed erant illis omnia communia, & anima vna, & cor vnum in Deum. Horum igitur institutione, monasteria sumplere principium.

Secundum genus est eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca &

Cantores
quandam
sacri
dilecti.

1. Esdra 2.

1. Cor. 12.

4. Carth.
canon. 7.

1. Paral. 13.

2. Paral. 24.

4. Reg. 1. 17.

4. Hier. 31.

Matth. 3.

Act. 2. 4.

vastas solitudines sequi atque habitare perhibentur; ad imitationem scilicet Eliæ & Ioannis Baptistæ, qui eremi secessus penetrauerunt. Hi quippe incredibili mundi contemptu, sola solitudine delectantur, herbis tantum arescentibus victitantes, aut pane solo, qui eis per certa intervalla temporum deferretur, vel aqua contenti: sicque secretissimi penitus & ab omni hominum conspectu remoti, diuino tantum colloquio perfruuntur: cui puris mentibus inhæserunt: cuius amore non solum mundum, sed etiam hominum consortia reliquerunt.

Tertium genus est Anachoritarum; qui iam cœnobiali conuersatione perfecti, includunt semetipsos in cellis procul ab hominum conspectu remotis, nulli præbentes accessum, sed in sola contemplatione diuina viuentes perseuerant, id est, theorica. Sed isti examinatione cœnobiorum probati in omnibus disciplinis monasterij per xxx. annos, ad hanc contemplationem, per obedientiam eliguntur.

Quartum genus est, qui sibi Anachoretarum imagine blandiuntur. Isti, ut ait Cassianus, in primordiis suis feruore quodam breui cœnobij perfectionem videntur expetere: sed continuo tepefacti, dum pristinos mores ac vitia refecare contemnunt, nec iugum humilitatis ac patientiæ diutius sustinere contenti sunt, subdique seniorum imperio dedignantur, separatas expetunt cellas, & solitarij sedere desiderant: ut à nemine laceffiti, mansueti vel humiles existimentur, quæ institutio, imò tepor, hos quos semel infecerit ad perfectionem nunquam permittit accedere. Hoc enim modo non solum non abscinduntur, verum etiam in deterius eorum vita conualescit: ut quoddam lethale intestinum virus, quod quāto amplius celatum fuerit, tanto profundius serpens insanabilem morbum generat egrotanti. Pro reuerentia enim singularis cellæ, nullus iam vitia solitarij audet arguere, quæ ille ignorari maluit quàm curari.

Quintum genus est Circumcellionum, qui habitu monachorum vsquequaque vagantur, venalem circumferentes hypocrisin, circumeuntes provincias, nusquam manentes, nusquam fixi, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alij quæ non viderunt constringunt, opiniones suas habentes pro Deo: alij membra martyrum (si tamen membra martyrum sunt) sibi vendicant: alij simbras & phylacteria sua magnificant, gloriam captantes ab hominibus; alij criniti incedunt, ne vilior habeatur tonsuræ sanctitatis quàm comata. Vnde videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelem & Eliam,

A & cæteros. Alij honores, quos non acciperunt, se habuisse protestantur: alij parentes vel consanguineos suos in illa vel in alia regione se audisse, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigunt aut sumptum lucrosū egestatis, aut simulate pretium sanctitatis; cum interea vbi-cumque in factis suis malis aut verbis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine monachorum, propositum eorum blasphematur.

Sextum genus est monachorum, & ipsum terribilissimum atque neglectum, quod per Ananiam & Saphiram in exordio Ecclesiæ pululauit, & Apostoli Petri seueritate succisum est, quique ab eo quod semetipsos à cœnobiali disciplina sequestrant, suamque appetunt liberi voluptates, Ægyptiorum lingua Sarra-baitæ siue Rennuitæ nuncupantur. Constituunt enim sibi cellas, easque falso nomine monasteria nuncupant, liberi que ab imperio seniorum, arbitrio suo viuunt, certatim in operibus laborantes; non ut indigentibus distribuunt, sed ut acquirant pecunias quas recon-dant; & (sicut ait de ipsis sanctus Hieronymus) quasi ars sit sancta, non vita, quicquid vendiderint maioris est pretij. Reuera (ut idem dicit) solent certare ieiuniis, & secreto victu reficiunt. Apud hos affectata sunt omnia, fluxæ manica, caligæ follicantes, vestis grossior, crebra suspiria, visitatio virginū, detractio clericorum; & si quando dies festus venerit, satiantur ad vomitum. Inter cœnobium autem & monasterium, ita distinguit Cassianus, quod monasterium possit etiam vnus monachi habitatio nuncupari, cœnobium autem non nisi plurimorum. Quorum quidem conuersationem, ut patrum edocet institutio, breuiter intimabo.

Hi quippe (ut prædictum est) contemptis primum atque desertis mundi huius illecebris, in communi vitam sanctissimam congregati simul agunt, viuentes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, in vigiliis, in ieiuniis, nulla superbia tumidi, nulla inuidia liuidi, sed modesti, verecundi, placati, concordissimam vitam sectantur, cogitationes suas alterutrum reuelantes, inuicem discutiunt & corrigunt. Nemo quicquam terrenum sorte peculiari possidet, pretiosis vel coloratis vestibus non induuntur, sed vilissimis atque sinceris lauacris vtuntur, nunquam delectatione corporis, sed raro & propter necessitatem languoris. Sine consultu abbatis nusquam progrediuntur, neque aliquid ab eis sine nutu paternæ iussionis assumitur. Operantur autem manibus ea quibus corpus possit pasci, & mens impediti non possit.

E c ij

Collatione
II. cap. 8.

Epist. 22. ad
Eustochium,
Andi filia.

Canunt autem Psalmos, manibus operantes: & ipsum laborem tanquam diuino celeumate consolantur. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant, eo quod sint denis prepositi: ut neminem illorum cura sui corporis impediatur a proposito mentis, neque in cibo neque in vestimento, neque si quid aliud opus est vel quotidiana necessitati, vel mutua (ut ad solet) valetudini. Ipsi autem Decani tradunt ea preposito. Prepositus autem cum magna sollicitudine omnia disponens, prelo facit quicquid illorum vita propter imbecillitatem corporis postulat: ratione tamen ipse reddit ei quem Patrem vocat. Hi vero patres intellectu, tolerantia, discretionem insignes, omnibus rebus excelsi, nulla superbia confutunt his quos filios appellant, magna sua in iubendo auctoritate, illorum in obediendo voluntate. Conueniunt autem omnes frequenter nocte ac die dato signo, festina cum properatione ad orationem solennium horarum, celebrantes fixa intentione cordis, & usque ad consummationem psalmorum sine fastidio persistentes. Item conueniunt diebus singulis interpositis, dum adhuc ieiuni sunt, in collatione ad audiendum patrem. Audiunt autem eum incredibili studio, summo silentio, affectusque animorum suorum, prout eos prouocauerit differentis oratio, vel gemitu vel fletu significantes. Corpus deinde cum silentio magno reficiunt tantum, quantum salutis necesse est, coercente vnoquoque eorum per parsimoniam concupiscentie gulam: ne grauetur eorum cor vel in his ipsis quae prelo sunt parca & vilissime. Itaque non solum a carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum: sed etiam ab omnibus quae ventris & gutturis prouocant appetitum. Sanè quicquid necessario victui superest ex operibus manuum & epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, ut nihil remaneat quod abundauerit. Ad cuius sanctae militiae propositum veniunt non solum liberi, sed etiam plerumque ex conditione serui, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quoque ex vita rustica & ex opificum exercitatione & ex plebeio labore, tanto utique felicius quanto fortius educati: qui si non admittantur, graue delictum est. Multi enim ex eo numero viri magni imitandique extiterunt. Nam propterea & infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia: & stulta mundi elegit, ut confunderet sapientes: & ignobilia mundi & ea quae non sunt, ut ea quae sunt euacuaret, & non gloriaretur omnis caro coram Deo. Simili quoque modo extant & cenobia feminarum, hoc est monachales virgines, sollicitè castèque seruientes Deo. Quae

1. Cor. 1.

habitatibus suis segregatae ac remotae à viris quam longissime, pia tantum sanctitate ac castitate iunguntur & imitatione virtutis. Ad quas iuuenum nullus accessus est, neque ipso- rum quamuis grauissimorum & probatissimorum senum, nisi usque ad vestibulum necessaria prebendi quibus indigent gratia. His praesunt singulae grauissimae ac probatissimae non tantum instituendis componendisque moribus, sed etiam instruendis mentibus perite atque paratae. Lanificio etiam corpus exercent atque sustentant, vestesque ipsas monachis tradunt, ab his inuicem quod victui opus est resumentes. Hos mores ac vitam, hanc institutionem tenere videntur cenobia virginum, sicut monachorum. Monachi autem secundum humilitatem eliguntur. Multos enim ex eis cenodoxia comaculat, multos abstinentia inflat, extollit scientia. Faciunt enim bona, sed propter famam, non propter vitam aeternam; scilicet ut aut affectent gloriam laudis, aut perueniant ad fastigium desiderati honoris. In his saepius discordia oritur, inuidiaeque liuor de fraternis profectibus gignitur, amor temporalium rerum grassatur, sequentes terrenas concupiscentias tanto in- aniter, quanto saepius, ut ante humanos oculos, impudenter. Tales itaque nequaquam monachi vocitandi sunt; quia Deo sola professione, non actione coniunguntur.

1. Cor. 1.

De Paenitentibus, CAP. XVI.

Paenitentibus Iob exemplum primus exhibuit: quando post funera vel post flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio & cinere lameta paenitudinis sumpsit, dicens: Idcirco ago paenitentiam in fauilla & cinere. Post hunc nobis David paenitentiae magisterium praebuit, quando graui vulnere clapsus, dum audisset à Propheta peccatum suum, confestim paenituit, & culpam suam confessione paenitentiae sanauit. Sic Ninuitta & alij multi peccata sua confessi sunt, & paenitentiam egerunt; displicuerunt illis quales fuerunt, & quales facti sunt per Deum illi placuerunt. Est autem paenitentia medicamen vulneris, spes salutis, per quam peccatores saluantur, per quam ad misericordiam dominus prouocatur: quae non tempore pensatur, sed profunditate luctus & lacrymarum. Paenitentia autem nomen sumpsit à poena, qua anima cruciatur, & caro mortificatur. Hi vero qui paenitentiam agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, ut demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris grauat. Capilli pro vitis accipiuntur, sicut scriptum est, Crinibus peccatorum suorum vnulquis-

Iob. 41.

2. Reg. 21.

Ier. 1.

Proverb. 1.
Vulg. ed.
Fauibus.

Cor. II.

27. dicitur

que constringitur. Vir quippe si comam nutriat, ignominia est, ut ait Apostolus, illam ergo ignominiam suscipiunt poenitentes pro merito peccatorum. Quod verò in cilicio prosternuntur (per cilicium quippe recordatio est peccatorum) propter heredes ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes in cilicio prosternimur, tanquam dicentes: Et peccatum meum contra me est semper. Cinere autem asperguntur, ut sint memores, quia cinis & pulvis sunt: vel quia pulvis, id est, impij facti sunt. Vnde & illi prauaricatores primi homines recedentes à Deo, malisque factis offendentes creatorem, in puluerem vnde primum sumpti sunt redierunt. Bene ergo in cilicio & cinere poenitens deplorat peccatum: quod in cilicio asperitas & compunctio peccatorum, in cinere pulvis ostenditur mortuorum: & idcirco in utroque poenitentiam agimus, ut & compunctione cilicij agnoscamus vitia quæ per culpam commisimus: & per fauillam cineris, perpendamus mortis sententiam ad quam peccando peruenimus. Poenitentia autem remedium Ecclesia Catholica in spe indulgentia fidenter alligat ad exercendos homines, & post vñ baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum, sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio poenitentia subrogat adiumentum, cuius remedio egere se cuncti agnoscere debent, pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: honorum duntaxat dignitate seruata, ita ut à sacerdotibus & Levitis Deo tantum teste fiat, à cæteris verò astante coram Deo solenniter sacerdote: ut hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus aut ignorantia notatur contraxisse neglectus: ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyrium nulli peccatum credimus imputari: ita poenitentia compunctione fructuosa, vniuersa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim poenitentium, apud Deum pro baptismo reputantur. Vnde quamlibet magna sint delicta, quamuis graua, non tamen est in illis domini misericordia desperanda. In actione enim poenitudinis (ut supra dictum est) non tam consideranda est mensura temporis quam doloris: quia cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Veruntamen quanto in peccando fuit ad malum promptior mentis intentio, tanto deuotior debet esse in poenitendo. Duplex autem poenitentia genus est, vel dum plangimus quod malè gessimus, vel dum non agimus quod agere debeamus. Ille autem verè poenitentiam agit, qui nec poenitere præterita negligit, nec adhuc poenitenda committit. Qui verò lacrymas indefinenter

A effundit, & tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet.

Si autem ad poenitentiam conuertuntur, perturbari non debent, si rursus post emendationem relicta vitia corda pulsant; dum non possint bonæ conuersationi nocere, si talis cogitatio non erumpat in consensu vel opere. Erre enim sine perfectione vitiorum cogitationes, non est ad damnationem, sed ad probationem: nec est occasio subeundi discriminis, sed potius augenda perfectionis. Nam & si quis circa finem suum per poenitentiam desinat esse malus, non ideo debet desperare, quod in termino est vltimo vitæ: quoniam Deus non respicit quales antea fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus.

B Ex fine enim suo vnumquemque aut iustificat, aut condemnat, sicut scriptum est: Ipse iudicat extrema terræ. & alibi, Vniuersorum finem ipse considerat. Proinde non dubitamus circa finem iustificari hominem, per poenitentia compunctionem: sed quia raro id fieri solet, metuendum est ne dum ad finem differtur conuersio, incerta occupet mors prius quam veniat poenitentia: pro qua res & si bona est ad extremum conuersio, tamen multo melior est quæ longè ante finem agitur, ut ab hac vita securius transeat.

De Virginibus, CAP. XVII.

C Nunc autem quæ sit sacræ virginitatis integritas, vel à quo tam sancti proposito sumpsit exordium, breuiter intimabo. Quantum enim pertinet ad vetus Testamentum, Elias & Hieremias, & Daniel castitatis & continentia bonum primi constituisse dinoscuntur: quantum verò ad nouum, virorum virginum caput est Christus, feminarum virginum caput est Maria. Ipsa earum auetrix, ipsa mater nostri capitis, qui est virginis filius, & virginum sponsus. Inde agmina virorum, & puellarum sanctarum, inde sectatores & sectatrices perpetuæ continentia pullulauerunt, appetitum libidinis castigantes, nec solum in corpore, sed etiam in ipsa concupiscentia radice castrantes, celestem vitam angelicamque in terrena mortalitate meditantés, atque in carne corruptibili incorruptionem perpetuam retinentes; quibus cedit omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis. Nam cum & ipsa vniuersalis Ecclesia Virgo sit, desponsata vni viro, sicut dicit Apostolus: quanto digniore honore sunt membra eius, quæ hoc custodiunt, etiam in ipsa carne, quod tota Ecclesia custodit in fide? Sed tamen sic laudetur virginitas,

Ec iij

1. Reg. 13.
Iob 28.

1. Cor. 7.

2. Gal. 50.

ne nuptiæ condemnentur. Oportet enim **E**. non damnare quod bonum est, sed addere quod melius est. Ante aduentum quippe Christi, coniugia placuere Deo: post aduentum eius virginitas. Prima enim Dei sententia crescere & generare præcepit: secunda sententia continentiam iussit. Nonne enim sic locuta est vox illius, Crescite & multiplicamini? Quia iam alia vox superuenit dicens: Vt prægnantibus & nutrientibus, & illud, Tempus item collectum est. Restat ut qui uxores habent tanquam non habentes sint: & nisi fallor, vnus eiusdemque Dei pronuntiatio est vtraque. Tunc quidem Deus in primordio sementem generis emisit, indultis conjugiorum voluptatibus habentibus, donec mundus repleretur: nunc verò in extremitatibus temporum compressit quod emiserat, & reuocauit quod indulerat. Vnde & Salomon prouidens in spiritu ait: Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. Quia præcepti veteris est, ut terra procreationibus impleatur: noui verò, ut continentia atque virginitate cælum impleatur. Quam tamen adeò ardui sublimisque præmij esse constat: ut dicentibus Apostolis quodam loco, Si sic est hominis causa cum uxore, non expedit nubere, responderit Dominus, Qui potest capere capiat. Non ergo præceptum de continentibus, sed suasio est: nec iniungitur virginitas ut sit necessitatis, sed voluntatis, Apostolo protestante: De virginibus præceptum Domini non habeo: sed consilium do, tanquam & ipse scientiam Dei habens. Existimo ergo hoc bonum opus esse propter instantem necessitatem: quoniam bonum est homini sic esse. Attamen qui tentationem carnis non tolerant, necesse est ut portum coniugij petant. Vnde & idem Apostolus. Qui se (inquit) non continet, nubat: melius est enim nubere quàm vri. Et iterum, Si acceperis (inquit) uxorem, non peccasti: si nupserit virgo, non peccauit: & si non vis maior esse, esto vel minor, quia libera voluntatis es. Nuptiæ enim peccatum non sunt: sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt legem dei seruare vix possunt. Sed illos dicit non peccare si nubant, qui nondum voverunt Deo castitatem: ceterum qui vel quæ in corde suo promissit, si aliud fecerit, habet damnationem: quia primam fidem (sicut ait idem apostolus) irritam fecit. Quod enim erat per naturam licitum, per votum sibi fecit illicitum: sicut Ananias, & Saphira, quibus de precio possessionis suæ retinere nihil licuit: ob quam causam & subita morte prostrati sunt. In Euangelio autem virginum diuersa genera memoratur: sed illis specialiter regni possessio deputatur,

qui se amore Dei castrauerunt, id est, quos impossibilitatis necessitas non cogit, sed quos voluntas efficit continentes. Sic enim scriptum est Domino disputante. Sunt spadones, qui sic nati sunt, sunt aliqui qui ab hominibus facti sunt: & sunt qui seipso castrauerunt propter regnum cælorum. Quibus etiā per Esaiam Prophetam Dominus dicit, se daturum in domo sua, & in muris suis locum nominatum, meliorem multo quàm filiis & filiabus tuis. Nam illis qui sic nascuntur, aut quibus ipsum virile membrum debilitatur, ut generare non possint, sicut Eunuchi potentum & regum, sufficit quod Christi sunt, & Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito, ut coniugia si possent haberent. Ideoque ceteris coniugatis in domo Dei fidelibus adæquantur, quod castrati sunt propter seculum, non propter regnum cælorum. Neque enim uxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Tantum autem est in virginibus castitatis donum, ut etiam Ioannes eos tantum agni vestigiis inharere præscribat, qui contaminati à mulierum coitibus non fuerint. Ipsi enim sunt cxliij, millia sanctorum citharistarum illibata virginitatis, inuiolata castitatis in corde, qui sequuntur agnum quocumque ierit, quem nemo sequi vel auditu valet nisi tantum virginitas. Sequuntur itaque agnum & ceteri fideles, qui virginitatem amiserunt: sed non quocumque ierit ille, sed quouique ipsi potuerint.

Vnde ne tanta sanctitatis donum corruptatur, cauendum est: multos extollit virginitas, eleuat continentia. Fidenter dico, facilius sequitur agnum, & si non quocumque ierit, certè quousque potuerint coniugati humiles, quàm superbientes virgines. Quomodo enim sequitur quis, ad quem accedere non vult? Aut quomodo accedit ad quem non venit ut discat, quomodo mitis sit & humilis corde? Pergant ergo viam sublimitatis virginis pede humilitatis, sequantur Christum tenendo perseveranter quod voverunt ardent: ita ut professæ ac seruata virginitati ceteris etiam moribus congruant, sine quibus proculdubio ociosa manet & inanis virginitas. Boni enim actus, si addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cæli mores exhibent in terris. Illæ ergo virgines esse probantur, quæ sic continentia inseruiunt, ut nullis criminibus, nulloque terrenæ sollicitudinis onere prægrauentur. Curam enim mundi coniugalis copula gignit, Paulo dicente, Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quomodo placeat uxori.

Vnde agnoscitur non posse placere Deo huiusmodi continentiae votum, quod praepeditur secularium impedimento curarum. Nihil enim expeditos prodest esse actione carnis, qui illigantur secularibus curis: nisi tantum quod sibi maiora acquirunt supplicia, pro eo quod seculum minimè vincunt, qui carnem vincere non potuerunt. Queritur autem cur feminae virgines in benedictione velentur. Quarum hæc causa est. In gradibus enim vel officiis ecclesiasticis feminae nullatenus praescribuntur: nam neque permittitur eis loqui in ecclesia, vel docere, sed neque contingere vel offerre aliquid virilis muneris, aut sacerdotalis officij sortem sibi vendicare. Ideoque hoc tantum quia virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit, idcirco venia fit illi: ut in Ecclesia notabilis vel insignis intro eat, & honorem sanctificati corporis in libertate capitis ostendat, atque mitram quasi coronam virginalis gloriae praeferat in vertice.

De viduis. CAP. XVIII.

Viduarum multa exempla sunt, quarum prima in scripturis legitur Noëmi, & vidua ad quam Elias missus esse scribitur, & vidua Sunamitis, quæ solebat Elisæum suscipere, & victum administrare ei, & Iudith illa admirabilis vidua quæ de Holoferne Assyriorum principe triumphauit, saluamque honore pudoris hoste deuicto rediit. In nouo autem Testamento, Anna prima vidua legitur, quæ dominum cognouit infantem, quæ meruit eius diuinitatis gratiam agnoscere, antequam potuisset verbū eius audire: cuius quidē gradus virginitati penè coniunctus est, vnde & Christū quem virgo peperit, vidua prima cognouit. Felix ergo virgo quia intacta: fortior vidua quia experta: vtrique tamen apud Deum merces, maior illi, subsequens isti. Illam autem viduā Apostolus vocat, quæ post vnus coniugij interceptum, virili sexui renūciat. Dicit enim, Vidua eligitur non minus annorum lx. vnusque viri. Vnde consequens est, ut quæ plurimis fuit nexa maritis, caruerit veræ nomine viduitatis.

Qualis autem esse vidua debeat, idē Apostolus expressit dicēs, Si fuerit in operibus bonis, testimonium habens, vtrique sicut Tabitha, si filios educauit, subauditur Deo, si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationē patientibus subministrauit, hoc est ægrotis vel in carcere positis, si omne opus bonum subsecuta est: breuiter vniuersa concludens, ut in omnibus sit exemplum bene viuendi. Et iterum, Anus similiter in habitu sancto, vtrique, ut ipse earū incessus, & motus,

A vultus, sermo, atque silentium quādam sacrae continentiae praeferat dignitatem.

Post hæc adiecit, Non criminatrices, non multo vino seruientes, sed paruo vtentes. Nā quæ solent hac ætate frigescere in luxuria, vno se tradunt pro luxuria. Post hæc addidit, bene docentes, ut prudentiam doceant. Docere illis quidem permittit, sed ut feminis, & hoc non in Ecclesia, sed priuatim. Nam hoc genus muliercularū solet esse garrulum, unde & curiosas & verbosas quasdam viduas idem Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. Simul autem (inquit) & otiosae discunt circumire domos: scilicet dum nullo timore detentæ, nec mariti potestati subiectæ sunt, non solum otiosae, verum etiam curiosae discunt, loquentes quæ non oportet. Praedicat autem idem Apostolus damnationem habere viduas, quæ post propositum continentiae nubere cupiunt: Cum enim (inquit) luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: id est, quia in eo quod primò voverunt, non steterunt. Nec tamen ait, nubunt, sed nubere volunt: multas enim earum reuocat à nubendo, non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & idcirco non nubunt, quia impunè non possunt: hæc melius non vouerent & nuberent quàm vrerentur, id est, quæ occultā flamma concupiscentiæ vastarentur, quas pœnituisse professionis forma declarat, sed piget confusionis. Quæ si non cor dirigant, ut Dei timore rursus libidinem vincant in mortuis deputandæ sunt: si in deliciis agant. Vnde dicit Apostolus. Vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est, siue in laboribus atque ieiuniis, nulla cordis correctione, sed magis ostensionī quàm emendationi seruicis.

De coniugatis. CAP. XIX.

DE coniugatis lex naturæ à sæculo est. Deus enim fecit Adam, & dedit ei adiutorium Euam, cum procreationis subsecuta sententia, dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Sed facta eadem mulier prius solatio quàm coniugio fuit, donec de paradiso inobedientia eiiceret, quos intra paradysum obedientia tenuisset. Hic post beatæ sedis excessum, mulierem suam pulsus agnoscebat, libro Geneseos dicentē, Et cognouit Adam mulierem suam, & concepit, & peperit filium Cain.

Cum ergo adiectum laborem nuptiæ praecesserunt, tribulos, spinasque passuri præuios adiere conuentus, secuta sunt in procreatio-

nibus tedia. Vnde & paritura precessit tale
Genes. 3. edictum, In dolore (inquit) & in morore pa-
1. Cor. 7. riet filios tuos: quos utique creatos diuersi
Hebr. 12. dolores, ut cernimus, luctusque surripuerunt.
 Vnde & Apostolus predicans, ait, tribulationem
 tamen carnis habebunt huiusmodi. Non
 tamen coniugiorum honorabilis thorus, &
 immaculatum cubile sine fructu est: nam so-
 boles in de sanctorum, & quod laudatur in vir-
 ginitate coniugij est. Ideoque nec peccatum
 nuptias dicimus: nec tamen eas bono vel vir-
 ginalis continentie, vel etiam vidualis conti-
 nentie coequamus. Coniugia autem tantum
 per se bona sunt: per ea vero que circa se sunt,
1. Cor. 7. mala fiunt. Per id namque mala fiunt, per
 quod dicit Apostolus, Qui autem cum vxore
 est, sollicitus est quae sunt mundi: & iterum,
 Propter fornicationem, unusquisque habeat
 suam vxorem.

Quod autem non vnus & multae, sed vnus
 & vna copulantur, ipsa prima diuinitus facta
 coniunctio in exemplum est. Nam cum domi-
 nus hominem figurasset, ei que parem neces-
 saria prospexisset, vnam de costis eius mutua-
 tus, vnam illi feminam finxit: sicque Ada &
 mulier Eva inter se nuptiis iuncti, formam ho-
 minibus de originis autoritate & prima Dei
 voluntate sanxerunt. Item secundum spirita-
 les nuptias, sicut vnus Christus & vna Eccle-
 sia: ita & vnus vir, & vna vxor tam secundum
 generis documentum, quam secundum Chri-
 sti sacramentum. Numerus autem matrimo-
 nij a maledicto viro coepit Lamech, qui dua-
 bus maritatus tres in vnam carnem effecit. Sed
 dicit aliquis, quod & Patriarchae simul pluri-
 bus vxoribus vli sunt: ergo propterea licebit
 nobis plures ducere siue habere. Sanè lice-
 bit. Sed si qui adhuc typi alicuius futuri sacra-
 menti supersunt, quibus plures nuptiae figu-
 rentur. Secundas autem nuptias propter in-
 continentiam iubet Apostolus, Melius est en-
Genes. 4. nim denuo vni viro nubere, quam explendae
 libidinis causa cum pluribus fornicari: saepius
 enim nubendi licentia iam non est religionis
 sed criminis.

Nam quod in ipsa coniunctione connubij
 à sacerdote benedicuntur, hoc est à Deo in
 ipsa prima coniunctione hominis factum. Sic
 enim scriptum est. Fecit Deus hominem ad
 imaginem suam, masculum & feminam fe-
 cit eos, & benedixit eos dicens, Crescite &
 multiplicamini. Hac ergo similitudine fit
 nunc in Ecclesia, qua tunc factum est in
 paradiso. Quod vero eisdem virginibus le-
 gitimè nubentibus vni viro adhibentur pro-
 nubae, hoc fit scilicet propter monogamiam,
 & si auspicii causa, tamen auspiciū boni
 est.

Quod vetò eadem femina dum maritatur
 velantur, scilicet ut nouerint se per hanc viris
 suis esse subiectas & humiles: vnde & ipsum
 velamen vulgò maiorem vocat, id est, mar-
 tem: quia signum maritalis dignitatis ac po-
 testatis est in eo. Caput enim mulieris vir est:
 licet proinde velentur, dum nubunt, ut vere-
 cundiam mulieris agnoscant, quia iam sequi-
 tur inde quod pudeat. Vnde Rebecca cum
 ad sponsum duceretur, simul ut eum conspexit,
 salutationem vel oscula sustinuit, sed tamen
 statim sentiens quid esset futura, pallio caput
 velaui. Obnubere enim velare dicitur, hinc
 etiam & nuptiae dicuntur quod vultus suos velent.
 Vnde & nubes dicitur eo quod terram aut aethera
 obtegant.

Quod autem nubentes post benedictionem
 vitae inuicem vinculo copulantur, videlicet ne
 compagem coniugalivnitatis dissipent.

At verò quod eadem vitta candido pur-
 pureoque colore permiscetur, candor ad
 munditiam vitae, purpura ad sanguinis poste-
 ritatem adhibetur: ut hoc signo continen-
 tia lex tenenda ab utrisque ad tempus admo-
 neatur, & post hanc ad reddendum debitum
 non negetur. Quod enim dicit Apostolus
 coniugatis, Abstinete vos ad tempus, ut va-
 cetis orationi, hoc ille candor vittae insinuat:
 quod verò subiungit, Et iterum reuertimini
 in id ipsum, hoc purpureus color ille demon-
 strat. Illud verò quod in primis anulus à spon-
 so sponsae datur, fit hoc nimirum vel propter
 mutuae fidei signum, vel propter id magis ut
 eodem pignore eorum corda iungantur. Vnde
 & quarto digito anulus idè inferitur, quod
 per eum vena quaedam (ut fertur) sanguinis
 ad cor vsque perueniat. Antiquitus autem
 non amplius vno dabatur: ne pluralitas amo-
 rem vnum carperet. Penes Israel autem illicitum
 erat puellam viro tradere, nisi post mani-
 festum sanguinem maritalem.

Apud veteres in eligendis maritis quatuor
 ista spectabantur, virtus, genus, pulchritudo,
 oratio: in foeminis tria, si generosa, si bene
 morata esset, si pulchra. Nunc autem non ge-
 nus ac mores, sed magis diuitiae in vxoribus
 placent: nec quaeritur quam sit foemina pudica,
 sed potius quam sit formosa, quae & concupiscendi
 libidinem nutriet, & multorum
 post se suspiria trahat. Pulchra enim (ut ait
 quidam sapiens) cito adamatur: & difficile
 custoditur quod plures amant.

Illae tamen sunt certae nuptiae, quae in con-
 iugio non libidinem, sed prolem requirunt,
 neque enim sic institutae sunt ut carnis volu-
 ptatibus seruiant, sed tantum ut fructum pro-
 paginis quaerant. Nam & ipsae dotales tabulae

indicant, quod causâ procreandorum liberorum ducitur vxor. Quando ergo quisque luxuriosè amplius viuit, quàm necessitas procreandorum liberorum cogit, iam peccatum est. Vnde necessum est, vt quotidianis elemosinis ac precibus intercedant, qui thori conjugalis pudicitiam frequentius per incontinentiam commaculant. Nuptialia autè bona tria sunt, proles, fides, sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum conjugale cum altero vel altera concumbatur. In prole, vt amanter suscipiatur, pudicè nutriatur. In Sacramento, vt coniugium nō separetur, neque causâ proles alteri coniungatur.

Sacramentum autem ideo inter cōiugatos dictum est, quia sicut non potest Ecclesia diuidi à Christo, ita nec vxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque vxoribus coniunctionis inseparabile Sacramentum. Vnde & Apostolus, Præcipio (inquit) non ego sed dominus, vxorem à viro non discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex causa ne aliis coniungatur secundum consuetudinem Iudeorum, quam Dominus interdixit dicens. Quicumque dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causâ, & aliam duxerit, moechatur. Solum (vt ait Hieronymus) adulteriū est quod vxoris vincat affectum, imò cum illa vnā carnem in aliam diuiderit, & se fornicatione separauerit, à marito non debet teneri, ne virum quoque sub maledictō faciat, dicente scriptura, Qui adulteram tenet, stultus & impius est. Vbicunque est igitur fornicatio & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. Quid ergo, si sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si foetida, si temulenta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si gulosa, si fatua, si vaga, si iurgatrix & maledica? Tenēda est velis nolis, & qualiscūque accepta est habenda. Cum enim esses liber, sponte te seruituti subiecisti, cumque habet quis vxorem (vt ait Lactantius) neque seruam, neque liberam habere poterit, vt matrimonij fidem seruet, neque enim iuris publica ratio est, si sola mulier adultera est, quæ virum habens ab altero polluitur, & maritus si alteram habeat à crimine adulterij alien⁹ habetur: dum diuina lex duos in vnum matrimonij corpus coniunxerit, adulter sit, quisquis compagē corporis in diuersa distraxerit.

Seruanda igitur fides ab vtroque alteri est, imò verò exemplo continentie docenda est vxor à viro, vt se castè gerat. Iniquū est enim vt id exigat quod præstare non possit. Caput enim mulieris est vir, vbi autem melius viuit mulier quàm vir, caput deorsum pendet domus. Ideo præcedere debet vir in omnibus

A bonis factis mulierē suam: quia caput est, vt illa imitetur virum, & sequatur verè vt corpus caput suum, sicut Ecclesia sequitur Christum. Hortatur autem Apostolus, vt propter orationem abstineat, atque pari consensu tempora sanctificationis obseruet, & sine impedimento carnali orationibus vacent. Nam in veteri Testamento ante omnes sanctificati sunt à mulieribus, & sic descendenti Deo in monte assistere meruerunt. Itē hortatur idem Apost. mulieres subditas esse viris suis: nā mulier erga simpliciōres viros diuitiis prælatæ & nobilitate, Dei sententiæ non recordatur, quæ subiectæ sunt illis. Ait quippe dominus ad mulierem, Cōuersio tua ad virum tuū, & ipse tui dominabitur. Obediendum est itaque sanctæ scripturæ præceptis, & seruiendū viro quadam seruitute libera & dilectione plena. Etenim non est creatus vir propter mulierē, sed mulier propter virum. Et cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcunque vxor non subiicitur viro, hoc est, capiti suo, eiusdem criminis rea est, cuius & vir si non subiiciatur Christo capiti suo. Verbum autem domini blasphematur, vel dum contemnitur prima Dei sententia, & pro nihilo ducitur: vel dum Christi Euāgelium infamatur, dum contra legem fidemque naturæ seruitur. Ergo ea quæ Christiana est & ex Deo legi subiecta, non præesse desideret: cum etiā gentiles fœminæ seruiant viris suis communi lege naturæ. Seruatur ergo lex naturæ & Dei si mulier marito subiecta est. At contra, si illa imperare viro desiderat, & ordo naturæ corrumpitur, & domus illa misera & peruersa vocabitur.

De Catechumenis, de Exorcismo & sale,

C A P. XX.

I Am rationem Sacramentorum, siue ordinem ad fidem venientium prosequamur. Quorum gradus primus est catechumenorum, secundus competentium, tertius baptizatorum.

Catechumeni sunt, qui primum de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Christum, & quia primum exhortationis præceptum est in lege Dei, Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Inde est vt is cui per sacerdotem quasi per Moysen Deus primum loquitur, catechumenus. (id est, audiens) nominetur: scilicet vt vnū agnosceus Deum, relinquat errores nefarios idolorum. Puto autem omnes à Ioanne in poenitentiam baptizatos, catechumenorū prætulisse figuram. Exorcizantur autem hi primum, deinde salem accipiunt, & vnguntur,

Exorcismus.

Matth. 13.

Genes. 19.

Luce 9.

Exorcismus autem sermo increpationis est contra immundum spiritum, in energumenis siue catechumenis factus: per quem ab illis diaboli nequissima virtus & inueterata malitia vel uolenta incurio expulsa fugetur. Quod significabat lunaticus ille, quem increpauit Dominus Iesus, & exiit ab illo demonium. Potestas autem diaboli exorcizatur, & insufflatur in eis, ut ei renuncient: atque eruti a potestate tenebrarum, in regnum sui domini per sacramentum baptismatis transferantur. Quod quia paruuli per se renunciare non possunt, per corda & ora gestantium adimpleatur. Sales autem in ministerio catechumenis dandus a patribus ideo est institutum: ut eorum gustu condimentum sapientiae percipiant, neque dissipentur a sapore Christi, nec sint fatui & retro respiciant sicut uxor Loth, ne malum exemplum dantes ipsi remaneant & alios condiant: quemadmodum illa quae cum liberaretur a Sodomis in uia posita, retro respexit, ibique remansit facta statua salis. Quo signo condirentur hi, qui per fidem mundo & actibus desiderii que eius renunciant: ut affectionis pristinae non recordentur, neque ad seculi illecebras reuocentur: quia secundum saluatoris sententiam, ponens manum ad aratrum, & respiciens retro, regno caelorum aptus esse non potest.

De competentibus, CAP. XXI.

Post catechumenos secundus competentium gradus est. Competentes autem sunt, qui iam post doctrinam fidei, post continentiam uitae, ad gratiam Christi percipiendam festinant. Ideoque appellantur competentes, id est, gratiam Christi petentes: nam catechumeni tantum audiunt, necdum petunt. Sunt enim quasi hospites & vicini fidelium: deforis audiunt mysteria, audiunt gratiam, sed adhuc non appellantur fideles. Competentes autem iam petunt, iam accipiunt, iam catechizantur, id est, imbuuntur instructione fidei & sacramentorum. Istis enim salutare symbolum traditur, quasi communicatorium fidei, & sanctae confessionis indicium: quo instructi agnoscant, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

De Symbolo, CAP. XXII.

Symbolum autem quod idem competentes accipiunt, tali ratione institutum maiores nostri dixerunt. Tradunt enim his uerbis, quod post ascensionem Domini & saluatoris nostri ad patrem, cum per aduentum Spiritus sancti discipuli eius inflammati, linguis om-

nium gentium loquerentur, ut illis nulla gens extera, nulla lingua barbara eis inaccessa vel inuia videretur, praecceptum est eis a domino datum ad praedicandum Dei uerbum, ac singulas quaque nationes adire. Discessuri autem ab inuicem, normam prius sibi futurae praedicationis in commune constituunt: ne localiter ab inuicem discedentibus, diuersum aliquid vel dissonum praedicaretur his qui ad fidem Christi inuitabantur. Omnes ergo in uno positi, & Spiritu sancto repleti, breue sibi praedicationis indicium conferendo in unum quod sentiebant componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam constituunt.

Symbolum autem hoc ex multis & iustissimis causis appellare uoluerunt. Symbolum enim Graece & indicium dici potest, & collatio: id est, quod plures in unum conferunt. Quod quidem fecerunt Apostoli in his sermonibus in unum conferendo unusquisque quod sentit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quod in illo tempore, sicut Paulus Apostolus dicit, & in Actibus Apostolorum refertur, multi se simulabant esse Apostolos Christi, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes. Idcirco igitur istud indicium posuere, per quod is agnosceretur qui Christum uere secundum apostolicas regulas praedicaret. Denique ut in bellis ciuilibus hoc obseruari ferunt, quoniam armorum habitus par & sonus uocis idem, & mos unus est, atque eadem instituta bellandi, sed ut nequando belli surreptio fiat, symbola discreta unusquisque dux suis militibus tradit, quae Latine uel signa, uel indicia nuncupantur, ut si forte quis occurrerit de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodeat, si sit hostis an socius. Idcirco autem hoc patres nostri non scribi membranarum, sed retineri cordibus tradiderunt: ut certum esset, neminem ex lectione, ex scriptorum uitio deprauata, haeresim hausisse (ut fieri solet) sed ex Apostolorum traditione fidem didicisse catholicam. Discessuri itaque (ut dictum est) ad praedicandum, istud unanimis & fidei suae Apostoli indicium posuere. Est autem symbolum per quod agnoscitur Deus: quod quique proinde credentes accipiunt, ut nouerint qualiter contra diabolum fidei certamina praeparant. In quo quidem pauca sunt uerba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim scripturis haec breuiatim collecta sunt ab Apostolis: ut quia plures credentium literas nesciunt, uel qui sciunt, praerogationibus seculi scripturas legere non possunt, haec corde retinentes habeant sibi sufficientem scientiam salutare. Est enim

breue fidei verbum; & olim à propheta prædictum, Verbum breuiatum faciet Dominus super terram.

De regula fidei. CAP. XXIII.

Hæc est autem post Apostolorum symbolum certissima fides, quam doctores nostri tradiderunt, vt profiteamur patrem & filium & spiritum sanctum vnus esse essentia, eiusdemque potestatis & sempiternitatis vnū Deum inuisibilem: ita vt singulis personarum proprietate seruata, nec substantialiter diuidi, nec personaliter debeant omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingentum, filium genitum, Spiritum autem sanctum nec genitum, nec ingentum, sed ex patre filioque procedentem, filium autem à patre nascendo procedere, Spiritum verò sanctum paraclerum procedendo non nasci. Ipsum quoque filium perfectum ex virgine hominem sine peccato suscepisse: vt quem sola bonitate creauerat, sponte lapsum, misericorditer repararet. Quæ verò veraciter crucifixum, & tertia die resurrexisset, & cum eadem ipsa carne glorificata ascendisset in cælum, in qua ad iudicium viuorum & mortuorum expectatur venturus. Et quod diuinam humanamque naturam in vtroque perfectus vna Christus persona gestauerit: quia nec geminavit vtriusque substantiæ integritas personam, nec confudit geminam vnitas personæ substantiā. Altero quippe neutrum exclusit: quia vtrumque vnus in temerato iure seruauit. Quod noui & veteris Testamenti salubri commendatur authoritate illa per Prophetiam, ista per historiam veraciter persoluta, quod neque de Deo neque creatura veraciter sit cum paganis aut hæreticis aliquid sentiendum, in his quibus à veritate dissentiant: sed quod in vtroque testamento diuina protestantur eloquia, hoc tantummodo sentiendum: quod siue hominem siue vniuersa, nulla necessitate Deus creauit, & nullam omnino esse visibilem inuisibilemque substantiam: nisi aut quæ Deus sit, aut à bono Deo bona creata sit: sed Deus summe & incommutabiliter bonus: creatura verò, inferius & mutabiliter bona. Et quod animæ incerta sit origo, & quod angelorum origo & natura vel animæ non sit pars diuinæ substantiæ, sed Dei creatura, ex nihilo condita, & in corpore esse euidenter ostenditur. Quoniam igitur apprehendi & transferri potest, corporea esse nihilominus ostenditur. Ad imaginem autem Dei creata est: probitate morum, sine qua fides diuini cultus ociosa torpescit, & cū qua integritas diuini cultus perficitur: vt vnusquisque Deum proximumque in Deo dili-

gens, vsque ad dilectionem quodque inimicorum pertendendo proficiat, & proficiendo perueniat. Alterum quoque alterius pollui non posse peccato, vbi par non tenetur voluntatis consensio.

Legitimas nuptias non credimus damnandas, licet ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas, eisque iure fidelium virginum vel continentium præferenda doceatur integritas. Nec vnum Trinitatis baptismum (quod nefas est) iteratur: neque pro diuersitate tradentium ministrorum singulis putetur quibusque conferri, sed à Deo singulari potestate donari. De quo dictum legimus, Super quem videris spiritum descendente & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto: & ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Et ne poenitentia remediis nos non egere putemus, pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: ita vt poenitentia compunctione fructuosa, vniuersa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.

Nullum quoque suis viribus, sed per diuinam gratiam capiti Christo subiungi, atque in disruptæ pacis perseverantia in vnitate Ecclesiæ ipsius solidari, nec humanæ voluntatis arbitrio boni quicquam reputandum existimari: sed secundum propositum voluntatis Dei, omnem numerum electorum Dei acquiri. Bona quoque temporalia bonis, malisque communia à Deo creati, eiusdem dispensatione singulis quibusque vel tribui vel negari. Quorum bonorum in vnoquoque fidelium non habitus, sed vsus aut improbandus est, aut probandus. Certa verò æternæque bona solos bonos posse in futuro consequi, quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus teneri, hinc habentem primitias Spiritus sancti, in futuro perfectionem: hinc sustineri in spe, postea pasci in re: hinc videre per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cū ad speciem fuerit perducta per fidem. Quod donec perficiatur in nobis, vt summi Dei fruamur bonis æternis, temporalibus fruendo in Deo, non oberimus & proximis. Eadem quoque nos spem resurrectionis habere, vt eodem ordine eademque forma qua ipse dominus resurrexit à mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus, in eodem corpore in quo sumus, viuimus, & mouemur, non naturam vel sexum mutantes, sed tantum fragilitatem & vitia deponentes. Ipsum quoque Sathan cum Angelis suis atque cultoribus æterno incendio condemnā-

dum: neque secundum quorundam sacrile-
gam disputationem, ad pristinam (id est, An-
gelicam) dignitatē, ex qua propria maligni-
tate cecidit, reducendum. Hæc est catholica
traditio fidei, verāque integritas: de qua si v-
num quodlibet respuatur, tota fidei creduli-
tas amittitur.

De Baptismo, CAP. XXIII.

Baptismi Sacramentū si prima repetens
ab origine pandam, baptizauit Moyses
in nube & in mari, in typo & in figura. Ita
Paulus pronunciauit. Habuit ergo mare ru-
brū figuram Baptismi aquæ: nubes verò spiri-
tus sancti, manna panis vitæ. Illic enim, pa-
trum sicut exempla docēt, Ægyptius demer-
gitur, & Dei populus liberatus renouatur Spi-
ritu sancto, qui etiam per mare rubrum in of-
fensio transit vestigio.

Baptizauit & Ioannes, sed non ex toto Iu-
daicæ: non solum enim in aqua, nec tamen in
Spiritu sancto: sed hoc solum addidit quod in
pœnitentiā baptizauit, sicut ait Paulus in Acti-
bus Apostolorū. Ioannes baptismo pœnitenti-
æ baptizauit populum: cui tamen ita da-
tum est baptizare in aqua, ut Christus qui in
aqua & Spiritu sancto baptizaturus erat, Ioā-
nis baptismo manifestaretur in Israel, quan-
do Spiritus sancti descensione & Patris voce
Filius Dei palā cunctis ostensus est. Cœpit er-
go perfectum baptisma à Iesu, ipse enim ba-
ptizauit primò in Spiritu sancto, sicut Ioānes
dicit: Ego quidem baptizo in aqua, medius
autem vestrum stat quem vos nescitis: ipse
baptizabit vos in Spiritu sancto & igni. Hæc
est perfectio baptismi. Deus enim est qui
baptizat, ut possint & qui baptizantur fieri fi-
lij Dei. Tria sunt autē genera baptismi, quo-
rum primum est, quo fordes peccatorum per
regenerationis lauacrum abluuntur. Secun-
dum, quo quis sanguine suo per martyrium
baptizatur: quo baptismo Christus baptizat^r
est, ut & in hoc, sicut & in cæteris, formam da-
ret credentibus, sicut dicebat ad discipulos,
filios Zebedæi. Potestis bibere calicem quē
ego bibiturus sum, & baptismo quo ego ba-
ptizor, baptizari? Itaque sanguis & aqua, ba-
ptismatis gemina figura est. Baptisma vnum,
quo regeneramur ex aquæ lauacro: aliud, quo
consecramur in sanguine. Est & tertium ba-
ptisma lacrymarum, quod laboriosius trans-
igitur: sicut ille, qui per singulas noctes stratum
suum rigauit: qui imitatur conuersionem
Manasse, & humilitatem Niniuitarum per
quam misericordiam consecuti sunt. Qui
imitabatur publicani illius orationē in tem-
plo, stantis à longe & percutiētis pectus suū:

quique nec ausus fuit oculos ad cælum e-
leuare. Baptismus autem aqua est, quæ tem-
pore passionis Christi de latere profluxit, nul-
lūque aliud elementū est quod in hoc mū-
do purget omnia, viuificet cuncta: ideoque
cū baptizamur in Christo, per ipsum rena-
scimur, ut purificati viuificemur. Fons autem
origo omnium gloriarum est, cuius septem
gradus sunt, tres in descensu, propter tria qui-
bus renunciamus: tres in ascensu, propter tria
quæ confitemur: septimus verò is est, qui &
quartus, similis filio hominis, extinguens for-
nacem ignis, stabilimentū pedum, fundamē-
tum aquæ, in quo omnis plenitudo diuinita-
tis habitat corporaliter. In patre autem & fi-
lio & Spiritu sancto salutaris baptismi dona
consistunt. Vnde nequaquā baptismi sanctifi-
catur officio, nisi qui sub Trinitatis tingitur
sacramento, sicut Dominus ait. Ite, docete
omnes gentes, baptizantes eos in nomi-
ne Patris & Filij & Spiritus sancti, & reliqua.
Proinde si omnia qualibet Trinitatis persona
baptisma detur, manifestē in regenerationis
aqua nil agitur, nisi tota Trinitas inuocetur.
Nam dominus cū à Ioanne baptizaretur,
eundem baptismum sub Trinitatis sacra-
mento legitur peregrisse, dicente domino. Hic est
filius meus dilectus, in quo mihi bene cōpla-
cui. Pater in voce, filius in corpore, Spiritus
sanctus in columbæ probatur venisse specie.
Dua sunt autem pactiones credentium. Pri-
ma pactio est qua renunciatur diabolo & pō-
pulis eius, & vniuersæ conuersationi illius. Se-
cunda pactio est, qua se in Patrem, & Filium,
& Spiritum sanctum credere fatetur. Semel
autē nos oportet in Christo lauare, quia Chri-
stus semel pro nobis mortuus est. Si enim v-
nus Deus & fides vna est, necessarium est, ut
& vnum baptisma sit: quia & Christi mors v-
na pro nobis est, in cuius imagine mergimur,
per mysterium sacri fontis, ut consepeliāmur
Christo, morientes huic mundo, & ab iisdem
aquis quibus in forma resurrectionis eius e-
mergimur per mysterium, non reuersuri ad
corruptionem, sicut & ille minimē reuertitur
ad mortem. Quod si postea quisque præuen-
tus fuerit in aliquo peccato, non iterum laua-
cri beneficio, sed pœnitentiā expiatur, quæ in
similitudine fontis peccata mortificat. Per-
fectis autem ætate baptismum vel ad purga-
tionem originalis noxæ, vel ad ablutionem
actualis peccati proficere credimus: paruulis
autem ut ab originali peccato abluantur,
quod ab Adam prima natiuitate contraxe-
runt. Qui si priusquam ex aqua & Spiritu san-
cto regenerentur transierint: proculdubio à
saluatore nostro Christo alienati sunt, testan-
te domino. Nisi quis renatus fuerit ex aqua
& Spiritu

& Spiritu sancto, non potest videre regnum A
Dei. Quique proinde iidē paruuli alio pro-
testante baptizantur, quia adhuc loqui & cre-
dere nesciunt: sicut etiam argri, muti, vel sur-
di, quorum vice alius proficitur, ut pro eis dū
baptizantur respondeat. Quamuis autem per
regenerationem pereat originale peccatum,
pœna tamen mortis quæ per prævaricationē
mandati introiuit, manet in eis, quos à reatu
originis purgat baptisma saluatoris. Et hoc
proinde, ut homo nouerit pro futuræ beati-
tudinis spe se regenerationem consequi, non
ut à pœna temporalis mortis possit absolui.
Illud verò quod nec priuatis nec clericis sine
gradu baptizare liceat, nisi tantum sacerdoti-
bus, in Euangelio legimus Apostolis tantum B
permissum, Iesu post resurrectionem dicēte
illis. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et
hoc cū dixisset, insufflauit, & ait eis. Accipite
Spiritus sanctum: quorum remiseritis pec-
cata, remittuntur eis, & quorum retinueritis,
retenta erunt. Et in alio loco. Ite, docete om-
nes gentes, baptizantes eos in nomine Patris
& Filij, & Spiritus sancti. Vnde cōstat baptis-
ma solis sacerdotibus esse traditum, cuius-
que mysterium nec ipsis Diaconibus explere
est licitum absque episcopis, vel presbyteris
nisi illis procul absentibus vltima languoris
cogāt necessitas: quod & laicis fidelibus ple-
rumque permittitur, ne quisquam sine reme-
dio saluari de seculo euocetur. Hæretici au-
tem, sitamen in Patris & Filij & Spiritus san-
cti attestatione docentur baptisma suscepisse,
non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate
& manus impositione purgandi. Baptismus
enim non est hominis meritum, sed Christi:
ideoque nihil interest, hæreticus an fidelis
baptizet. Quod sacramentum, tam sanctum
est, ut nec homicida ministrante polluat. Habet
quidem hæreticus baptismum Christi: sed quia
extra unitatem fidei est, nihil ei
prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptis-
ma quod habuerat foris ad perniciem, incipit
illi iam prodesse ad salutem. Quod enim ac-
cipit approbo: sed quia foris accipit, impro-
bo. Dum autem venerit, non mutatur, sed ag-
noscitur: character est enim regis mei baptis-
mus nō error sacrilegus, corrigo desertorem
non muto characterem.

De chrismate,

CAP. XXV.

CHRISMATIS vnguentum Moyses in Exo-
do, iubente domino, cōposuit, & con-
fudit: quo primi Aaron & filij eius in testi-
monium sacerdotij & sanctitatis peruncti
sunt.

Deinde quoque & reges eodem chrismate

sacrabantur. Vnde & Christi nuncupabatur,
sicut scriptū est. Nolite tãgere Christos meos. *Psalm. 104.*
Erātque eodem tempore in regibus & sacer-
dotibus tantum mystica vnctio qua Christus
figurabatur, vnde & ipsum nomen à chrisma-
te ductum est. Sed postquā dominus noster,
verus rex & sacerdos æternus, à Deo patre
cælesti mystico vnguento est delibutus: iam
non soli pontifices & reges, sed omnis Eccle-
sia vnctione chrismatis consecratur, pro eo
quod mēbrum est æterni sacerdotis & regis.
Ergo quia genus regale & sacerdotale sumus: *1. Petri.*
idcō post lauacrum vngimur, ut Christi no-
mine censeamur.

De manus impositione vel confirmatione,
CAP. XXVI.

Sed quoniam post baptismum per episco-
pos datur Spiritus sanctus cum manuum
impositione, hoc in Actibus Apostolorū fe-
cisse meminimus Apostolos. Sic enim legi-
tur. Factū est autem ut dum Apollo esset Co-
rinthi, Paulus peragratis superioribus partib⁹,
veniret Ephesum: ibique cū inuenisset quos-
dam discipulos, dixit ad illos. Si Spiritum san-
ctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad
eum. Sed neque si Spiritus sanctus est audiui-
mus. Ille verò ait. In quo ergo baptizati estis?
Qui dixerūt. In Ioannis baptismo. Ait autē
Paulus. Ioānes baptizauit baptismo pœnitē-
tiæ plebem dicens, in eum qui post eum ven-
turus erat ut crederent, hoc est in Iesum Chri-
stum. Quod cū audissent, baptizati sunt in
nomine domini Iesu: & cū imposuisset illis
manum Paulus, venit Spiritus sanctus super
illos, & loquebatur linguis, & prophetabant. *Act. 8.*
Item in alio loco. Cū audissent qui erant
Hierosolymis Apostoli, quia receperat Samaria
verbum Dei, miserunt ad illos Petrum
& Ioannem. Qui cū venissent, orauerunt
pro eis ut Spiritum sanctum acciperent: non-
dum enim in vllum eorum descenderat, sed
tantum baptizati erāt in nomine domini no-
stri Iesu Christi. Tunc imponebant illis ma-
nus, & accipiebant Spiritum sanctum.

Spiritum autem sanctum accipere possu-
mus, dare autem non possumus: sed ut detur,
Deum inuocamus. Hoc autem à quo potissi-
mum fiat, quemadmodum Papa sanctus In-
nocentius scribit, subiiciā. Dicit enim non ab
alio quā ab episcopo fieri licere: nā presby-
teri licet sint sacerdotes, pontificatus tamen
apicem non habent. Hoc autem solis ponti-
ficibus debet, ut vel consignent, vel paracle-
rum Spiritum sanctum tradāt, non solum Ec-
clesiastica consuetudo demonstrat, verum &
illa lectio Apostolorum, quæ asserit Petrum

Ff

& Ioannem esse directos, qui iam baptizatis traderent Spiritum sanctum. Nam presbyteris (siue extra Episcopum, siue presente Episcopo baptizant) chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum paracletum.

Sequentia non habentur in codice impresso Coloniae, 1568. cum aliis de eadem materia auctoribus.

De suffragiis Ecclesiae, CAP. XXVII.

Sicut pertinet ad diuinæ iustitiæ seueritatē, propter venialia punire homines: ita pertinet ad bonitatē diuinæ misericordiæ eosdē per suffragia eleuare. Prosumt ergo suffragia defunctis non ad meritum vitæ æternæ, sed ad solutionem pœnæ, & hoc ad pœnarū mitigationem vel celeriorē liberationem. Sunt autem quatuor modi suffragiorū generales, ad quos omnes alij reducuntur, scilicet, oratio, ieiunium, elemosyna, & sacramentum altaris: quorum numerus sic accipitur, quoniam defunctus à pœna absolui potest duobus modis: scilicet per viam gratiæ, & per viam iustitiæ. Per viam gratiæ dupliciter: Primò per intercessionem publicam capitis, quæ est in oblatione sacri altaris: Secundo per intercessionem quasi priuatam membrorum, scilicet per orationes iustorum. Similiter per viam iustitiæ dupliciter: Primò per modum redemptionis pœnæ scilicet per elemosynarū largitionem: Secundo per modum solutionis pœnæ, scilicet in ieiuniorū afflictione. Si autem queritur quando incipiat valere defuncto id quod per se fieri mandauit: dicendum quod opus operans, id est, meritum auctoris, statim prosequitur mortuorum, de bonis quæ præcepit fieri pro anima sua. Sed non opus operatum, id est, fructus ipsius operis usquequo fiant: quia primum valet ex merito absoluto, sed secundum ex merito conditionali.

Quorum suffragia prosint, CAP. XXVIII.

Ad hoc quod valeant suffragia, requiritur aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte mortui recipientis. Ex parte agentis requiritur, quod sit in charitate: & quod intentionem suam dirigat ad illos quibus vult ut opera sua proficiant. Distinguendū est tamen quod suffragia per malum possunt fieri dupliciter: vel per authorē, & sic non prosunt nisi fortē per accidens, in quantum per ele-

emosynas mali hominis, excitantur boni pauperes ad orandum pro defunctis: vel ut per ministrum, & hoc dupliciter, quia vel faciēs est ut minister publicus Dei & Ecclesiæ, sicut quando sacerdos malus celebrat missam, vel agit exequias mortuorū: & talia semper prosunt, quia malitia ministri non nocet operi boni authoris, sicut patet in domino iusto dante elemosynam per malum. Si verò facit ea, ut minister priuatæ personæ, existens tamen in charitate siue defuncti, siue alterius esset, talia prosunt: quia opus illud licet sit mortuum quo ad ministrum, non tamen quo ad authorē. Si verò malus minister facit aliqua de mandato eius qui non est in charitate, non prosunt. Aliquid etiam exigitur ex parte accipientis ad hoc ut suffragia prosint illi. Primū est quod ipse sit in charitate. Vnde non valent his qui sunt in inferno: quia sunt à corpore Christi mystico separati. Vnde nulla spiritalis influentia peruenit ad eos: sicut influentia corporalis non valet membrīs à corpore amputatis. Secundum est indigētia. Veruntamen non valent beatis: quia non sunt amplius in via, sed in termino: nec possunt ad altiora ascendere, sed potius econuerso, illorum suffragia prosunt nobis. Vtrumque est in his qui sunt in purgatorio, scilicet charitas & indigētia. Vnde sicut potest homo satisfacere pro altero uiuente qui per se non valet, ita potest esse pro defuncto. Nota quod suffragia prosunt defunctis: sed magis & minus pro diuersitate meritorum & mortuorum, vel pro qualitate viuorum qui magis sollicitant pro aliquibus quàm pro aliis. Illa enim suffragia quæ spiritaliter fiunt pro aliquibus, plus valent illis quàm aliis, licet etiam aliis quodammodo communicentur. Suffragia verò quæ cōmuniter pro defuncto fiunt, quamuis pro modulo suo omnibus prosint: illis tamen amplius, qui dum essent in via magis meruerunt, ut sibi prodesse. Quamuis autem (ut dictū est) suffragia non prosint illis qui sunt in celo nec illis qui sunt in inferno: tamē aliquo modo prosunt. Vnde nota quod valent illis qui sunt in purgatorio, per modum purgationis. Valent saluatis in celo per modum coniunctionis: quia multiplicatio saluandorum augmentat gloriam accidentalem. Valent & damnatis in inferno, per modum diminutionis. Quanto enim plures saluantur per meritum ecclesiæ, tanto pauciores damnabuntur: & ita minor erit pœna per subtractionem cōsortij illorum. Valent etiam impiis per modū meriti. Quod autē pro paruulis defunctis celebratur Missæ mortuorū, hoc non fit propter illorum indulgentiā, cum statim euolent ad gloriam, sed propter gratiarum actionem.

IN operibus S. Isidori, anno Christi 1580. Lutetia impressis sequebatur libellus de ecclesiasticis dogmatibus: quem nos integrum inter opera D. Augustini repertum sustulimus. Quanquam nec Augustini, nec Isidori est, sed Gennadij Massiliensis presbyteri non satis catholici, eiusque nomine citatur à multis: ut à S. Thomà; Quodlibeto 12. articulo 10. A Magistro sententiarum lib. 2. dist. 8. ab Vvalafribo Strabone li. de rebus ecclesiasticis, cap. 20. propterea hunc libellum Louanienses reiecerunt in appendicem tomi tertij D. Augustini, cum antidoto.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI EPISTOLA.

Quod Episcopi & ceterorum sit officium in Ecclesia.

LVDIFREDO CORDVBENSI EPISCOPO

Dist. 25. per-
lucis. & luo
parte 6. cap.
10.

Dilectis sanctitatis tuæ li-
teris gauisus sum, quod o-
ptatam salutem tuam ea-
rum relatu cognoui. De
his autem quæ in conse-
quentibus insinuare elo-
quij tui sermo studuit, gra-
tias ago Deo, quòd solitudinem officij pa-
storalis impendis: qualiterque ecclesia-
stica officia ordinentur, perquiris. Et licet
omnia prudentiæ tuæ sint cognita, tamē quia
affectu fraterno me consulis, ex parte qua va-
leo, expediam: & de omnibus ecclesiæ gradi-
bus quid ad quæque pertineat, eloquar. Ad
Ostiarium nāque pertinent clauēs ecclesiæ,
ut claudat & aperiat templum Dei, & omnia
quæ sunt intus extraque custodiat: fideles re-
cipiat, excommunicatos & infideles excipiat.
Ad Exorcistam pertinet exorcismos memo-
riter retinere, manūsque super energumēnos
& catechumenos in exorcizando imponere.
Ad Acolythum pertinet præparatio lumina-
riorum in sacratio: ipse cereum portat: ipse
suggesta pro Eucharistia calicis subdiaconis
preparat. Ad Psalmistam pertinet officium
canendi, scilicet dicere benedictiones, lau-
des, sacrificiū, respōsoria, & quicquid pertinet
ad canēdi peritiā. Ad Lectorē pertinet lectio-
nes pronunciare: & ea quæ prophetæ vati-
cinantur, populis prædicare. Ad Subdiaconum
pertinet calicem & patenam ad altare
Christi deferre, & leuitis tradere, eisque mi-
nistrare: vireolum quoque & aquam, manile,
& manutergium tenere episcopo: presbyte-
ris & leuitis pro lauandis ante altare manibus
aquam præbere. Ad Diaconum pertinet assi-
stere sacerdotibus, & ministrare in omnibus
quæ aguntur in sacramentis Christi: in ba-
ptismo, scilicet in chrismate, & patena, & ca-

Blice: oblationes quoque inferre & disponere
in altari: componere etiam mensam domini,
atque vestire, crucem ferre, & prædicare eu-
angelium & apostolum. Nam sicut lectori-
bus vetus Testamentum, ita diaconis nouum
prædicare præceptum est: ad ipsum quoque
pertinet officium precum, & recitatio nomi-
num. ipse præmonet aures habere ad Deum,
ipse hortatur clamare, ipse donat pacem &
ipse annunciat. Ad presbyterum pertinet sa-
cramentum corporis & sanguinis Domini in
altario Dei conficere, orationes dicere, & be-
nedicere dona Dei. Ad episcopum pertinet
basilicarum consecratio, vnctio altaris; &
confectio chrismatis: ipse prædicta officia &
ordines ecclesiasticos distribuit, ipse sacras
virgines benedicit: & dū præcessit vnusquis-
que in singulis, ipse tamen est præordinator
in cunctis. Hi sunt ordines & ministeria cleri-
corum: quæ tamen auctoritate pontificali in
archidiaconi cura & primicerij ac thesaurarij
solicitudine diuiduntur.

Archidiaconus enim imperat subdiaconis
& leuitis, ad quem ista pertinent ministeria:
ordinatio vestiendi altaris à leuitis, cura incen-
si, & sacrificij necessaria sollicitudo: quis leui-
tarum apostolum & euangelium legat, quis
preces dicat, seu respōsoria in dominicis die-
bus aut solennitatibus decantet? Sollicitudo
quoque paræciarum & ordinatio, & iurgia
ad eiusdem pertinent curam: pro reparandis
diocesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti:
ipse inquit paræcias cum iussione episcopi,
& ornamenta, vel res basilicarum, & paræcia-
rum gesta, & libertatum ecclesiasticarum e-
piscopo idem refert. Collectam pecuniam de
communione ipse accipit, & episcopo defert,
& clericis proprias partes idem distribuit. Ab
Archidiacono nunciantur episcopo exce-

sus diaconorum. Ipse denunciat sacerdoti in sacratio ieiuniorum dies atque solennitatum, & ab ipso publicè in ecclesia prædicantur. Quando verò Archidiaconus absens est, vicem eius diaconus sequens adimplet. Archipresbyter verò se esse sub archidiacono, cuiusque præceptis sicut episcopi sui, sciat obedire: & quod specialiter ad eius ministeriū pertinet, super omnes presbyteros in ordine positos curam agere, & assiduè in ecclesia stare: & quando episcopi sui absentia contigerit, ipse vice eius missarum solennia celebrer, & collectas dicat, vel cui ipse iniunxerit. Ad primicerium pertinet acolythi, exorcistæ, psalmistæ, atque lectores: signum quoque dandū pro officio clericorum, pro vitæ honestate: & officium cantandi, & peragendi sollicitè lectiones, psalmum, laudes, responsoria officiorum quis clericorum dicere debeat. Ordo

quoque & modus canendi in choro pro solennitate & tempore: ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Si quid etiam necessarium est pro reparatione basilicarū quæ sunt in vrbe, ipse denunciat sacerdoti. Epistolas episcopi pro diebus ieiuniorum paræciis per ostiarios ipse dirigat. Clericos quos delinquere cognoscit, ipse distingat: quos verò emendare non valet, eorum excessus ad agnitionem episcopi deferat. Basilicanos ipse constituat, & matriculam ipse disponat. Quando autem primicerius absens est, ea quæ dicta sunt, ipse exquirat, qui ei aut lege est proximus aut eruditione. Ad thesaurarium pertinet ostiarij basilicarum ordinatio, incensi præparatio, cura chrismatis conficiendi, cura baptisterij ordinandi, præparatio luminariorum in sacratio & in sacrificiis.

DIVI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

Sententiarum

LIBER PRIMVS.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- 1 Quod Deus summus & incommutabilis sit.
- 2 Quod immensus & omnipotens sit Deus.
- 3 Quod inuisibilis sit Deus.
- 4 Quod ex creaturæ pulchritudine agnoscatur creator.
- 5 Quod ex usu nostro quædam species ad Deum referantur.
- 6 Quod Deo nulla temporum successio adscribatur.
- 7 De temporibus.
- 8 De mundo.
- 9 Vnde malum.
- 10 De Angelis.
- 11 De homine.
- 12 De anima cæterisque sensibus.
- 13 De sensibus carnis.

- 14 De Christo.
- 15 De sancto Spiritu.
- 16 De Ecclesia & hæresibus.
- 17 De gentilibus.
- 18 De lege.
- 19 De septem regulis.
- 20 De differentia Testamentorum.
- 21 De Symbolo & oratione.
- 22 De Baptismo & communione.
- 23 De martyrio.
- 24 De Sanctorum miraculis.
- 25 De Antichristo, & eius signis.
- 26 De resurrectione.
- 27 De iudicio.
- 28 De gehenna.
- 29 De pænis impiorum.
- 30 De gloria Sanctorum.

Quod Deus summus, & incommutabilis sit,
CAP. I.

VMMVM bonum Deus est, quia incommutabilis est, & corrumpi omnino non potest. Creatura verò bonū, sed non summum est, quia mutabilis est: & dum sit quidem bonū,

non tamen esse potest & summum.

Quid est Dei immortalitas, nisi eius incommutabilitas? Nā & Angeli, & animæ immortales sunt, sed immutabiles nō sunt. Ideoque solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis est. Nam anima moritur, dum deferente Deo de bono in malum mutatur:

sic & Angelus, dum, deferente Deo, est lapsus.

D Quod materiam habet, vnde existat, mutabile est: quia de informi ad formam transit. Quod verò non habet materiam, immutabile est, sicut Deus utique est. Bene, ac substantialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas, inde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Opus non consilium apud Deum credimus mutari: nec variari eum, quia per varia tempora diuersa præcipit: sed manens idem incommutabilis, & æternus, quid cuique congruum esset tempori, ab ipsa tamen æternitate in eius mansit dispositione consilij.

Non usu nostro aliud Deum putare, aliud pulchritudinem eius, atque aliud magnitu-

dinem ipsius debemus: sicut aliud est homo, aliud pulchritudo: quia desistente pulchritudine homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit Deum, corporeum esse credit: dum pulchritudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit.

Ideo Deus dicitur simplex, siue non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est. Inordinate dici, seu conferri vitis ea quæ ordinata sunt in Deo, patet: utpote simplicitas, quæ aliquando dicitur pro stultitia, & non est. Apud Deum verò summa simplicitas est. Iuxta hæc regulam, & cætera æstimanda sunt.

Quod immensus & omnipotens sit Deus,
CAP. II.

Non ideo cælum, & terram implet Deus, ut contineant eum, sed ut ipsa potius contineantur ab eo. Non particularim Deus implet omnia, sed cum sit idem vnus, ubique tamen est totus. Non ita putandus est esse in omnibus Deus, ut vnaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est, maxima maius, & minima minus: dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

Omnipotentia diuinæ maiestas cuncta potestatis suæ immensitate concludit, nec euadendi potentiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circumquaque constringit. Cuncta enim intra diuini iudicii omnipotentiam coarctantur, siue quæ continenda sunt, ut salua sint: siue quæ amputanda sunt, ut pereant. Nullatenus ergo dicimus posse effugere Deum quempiam. Qui enim eum non habet placatum, nequaquam euadere potest iratum.

Immensitas diuinæ magnitudinis ita est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum, extra omnia, sed non exclusum. Et ideo interior, ut omnia contineat, ideo exterior, ut incircumscripita magnitudinis suæ immensitate omnia concludat. Per id ergo, quod exterior est, ostenditur esse creator; per id verò quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus intra omnia est. Verum ne extra Deum essent, Deus exterior est, ut omnia concludantur ab eo.

Consummatio alicuius facti dicitur perfectio: Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hunc sermonem de vñ nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, utcumque dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit.

Dum localis non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nam Deus qui nec loco mouetur, nec tempore, in seruis tamen suis & tempore, & loco mouetur, quoties ab eisdem localiter prædicatur.

Dum de Deo nec secundum quantitatem, nec secundum qualitatem, nec secundum situm, nec secundum habitum, aut motum aliquid dignè dicatur: inest tamen ei quodammodo latitudo charitatis, quæ nos & ab errore colligit, & continet in veritate. Inest ei & longitudo, quæ nos longanimitè malos portat, donec emendatos patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnem sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundum, quo damnandos inferius iusta æquitate disponens præordinat.

Quod inuisibilis sit Deus,
CAP. III.

Dum de Deo loquens Scriptura plerumque dicit: Ecce Deus, non quasi visibilem ostendit, sed ubique esse præsentem significat. Per id quod dicit: Ecce Dominus, vel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus possit sensus attingere, etiam nec Angelicus: quamuis vsque ad parilitatem Angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deum indefessa cõsurgat: videre tamen eius essentiam plenè non valet, quam nec ipsa perfectio Angelica in totum attingit scire, secundum Apostolum, qui ait: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, ut subaudias etiam Angelorum. Sola enim Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona.

Intelligibiliter quodam miro modo Dei essentia sciri potest, dum esse creditur. Opus verò eius, quod utique æquari ei non potest, atque iudicia à nullo penitus sciuntur. Dei secreta iudicia, non posse sensu penetrari vel Angelico vel humano (cõstet.) Et ideo quia occulta, sed iusta sunt, tantumdem venerari ea opus est, & timere, nõ discutere aut inquirere, secundum Apostolum, qui ait: Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Quod ex creaturæ pulchritudine agnoscat creator,
CAP. IIII.

Sæpè ad incorpoream creatoris magnitudinem creaturarum corporea magnitudo componitur, ut magna considerentur ex paruis, & ex visibilibus inuisibilia æstimentur, at-

que ex pulchritudine factorum effector operum agnoscat; non tamen paritate confimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

Sicut ars in artificem retorquet laudem, ita rerum creator per creaturam suam laudatur; & quanto sit excellentior, ex ipsa operis conditione monstratur. Ex pulchritudine circūscriptæ creaturæ pulchritudinem suam, quæ circumscribi nequit, facit Deus intelligi: ut ipsis vestigiis reuertatur homo ad Deum, quibus auersus est; ut, qui per amorem pulchritudinis creaturæ, à creatoris forma se abstulit, rursus per creaturæ decorem ad creatoris reuertatur pulchritudinem. Quibusdam gradibus intelligentiæ per creaturam progreditur homo ad intelligendum Deum creatorem, id est, ab insensibilibus surgens ad sensibilia; à sensibilibus surgens ad rationabilia; à rationabilibus surgens ad creatorem: Intelligibilia per se collaudant Deum; irrationabilia, & insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deum laudamus. Sed ideo dicuntur laudare ipsa, quia eadem laudem eorum parturit causa. Dixerunt antiqui, quod nihil tam hebes sit, quod non sensum habeat in Deum. Hinc est illud, quod ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo, utique ibi sentitur sensus, ubi se vita non sentit.

Quod ex usu nostro quedam species ad Deum referantur, CAP. V.

Nostro usu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deum perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est. Non ita est præcipitanda mentis sententia, ut credamus posse Deo furoris, vel mutationis accedere perturbationem; sed ipsam æquitatem iustitiæ, qua reos punit, iram sacra lectio nominavit: quoniam quod iudicantis æquum est, furor est, & indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deum; ut & iuxta se incommutabilis sit credendus, & tamen pro causarum effectibus, ut facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

Tam clementer Deus humanæ consulit infirmitati, ut quia eum, sicut est, non possumus agnoscere, nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Unde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum descendit nobis, confurgeremus ei.

A Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se trahit: quem re vera iuxta propriam substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Plerumque de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamen in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & incircūscriptus, sed pro efficientiis causarum in ipso species rerum scribuntur; ut quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscens, & memorans. Hinc est, quod Propheta dicit. Iuravit Dominus exercituum per animam suam. non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: qui usque ad nostrarum passionum seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Nam & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta plaustris portantis fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideo per figuram Christus, quia nihil est eorum ad proprietatem substantiæ eius.

C Falluntur quidam stultorum, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitantes Deum esse corporeum, dum non caro, quod est, corpus, sed anima, quod est, spiritus Dei imaginem habeat. Non ergo esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inueneris, hoc est Deus.

D Facies Dei in scripturis sacris, non caro, sed diuina cognitio intelligitur: ea quidem ratione, qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

Os Dei vnigenitus eius est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa, & illa lingua: ita pro Dei verbo, os ponitur: quia mos est, ut verba ore formantur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, bene os pro verbo ponis; sicut linguam pro verbis, sicut manum pro litteris.

Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum verò omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad

faciem quibusque electis presentabitur; ut ipsam speciem contemplantur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, quod per speculum videri Deus dicitur, Sic & cetera.

Quod Deo nulla temporum successio adscribatur,
CAP. VI.

OMnia tempora praecedit diuina aeternitas: nec in Deo praeteritum, praesens, futurumve aliquod creditur: sed omnia praesentia in eo dicuntur, quia aeternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum adscribuntur. Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed aeternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

Praesens, praeteritum, & futurum nostrum est habere, non Dei. Verbi causa, dicimus pro praesenti, teneo codicem; pro praeterito, tenui; pro futuro, tenebo. Vniuersitatem vero Deus tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

Sed nec ipsis Angelis decessio, accessiove est temporum. Nam duas esse in creaturis res, quibus vicissitudo temporum non valet, Angelis scilicet, propter quod incommutabili inhaerent creatori: siue materiae illi informi, priusquam ex ea omnia ista, quae temporaliter iam voluntur, formarentur, nec ipsi utique valebat tempus. Tempus igitur non ad eas creaturas, quae supra caelos sunt, sed ad eas, quae sub caelo sunt, pertinere (cognoscitur.) Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt, sed nobis, qui sub caelo versamur in hoc infimo mundo.

De Temporibus, CAP. VII.

NVlla ante principium mundi fuisse tempora manifestum est: quia, dum sit ipsum tempus creatura, in principio tamen mundi factum esse credendum est. Ideo ergo principium dicitur, quod ex ipso coepit rerum vniuersarum exordium.

Nullum spatium corporaliter habent tempora, quia ante abscedunt penè, quam veniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturae motu mutantur. Nec centum anni, vnum tempus est: nec vnus annus vnum tempus est: nec vnus mensis, vnum tempus est: nec dies, nec hora: quia, dum haec omnia particulis accedunt suis, & decedunt, quomodo vnum dicendum est, quod non simul est?

Utum sit praeteritum, futurumve tempus,

E sicut praesens: & si est, scire oportet, ubi est: sed aduerte, quod cuncta, & futura, & praeterita, & praesentia in animo sunt potius requirenda.

Tria ista praeterita, praesentia, & futura in animo tantum inueniri constat: praeterita reminiscendo, praesentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduenientia, intuemur praesentia, recolimus transeuntia. Haec non ita in Deo sunt, cui simul omnia adiunt.

De Mundo, CAP. VIII.

MVndus ex rebus visibilibus, sed tamen inuestigabilibus constat. Homo autem ex rerum vniuersitate compositus, alter in breui quodam modo creatus est mundus.

Ratio mundi de vno considerata est homine. Nam sicut per dimensiones aetatum ad finem homo vergit: ita & mundus, per hoc quod distenditur tempore, deficit: quia vnde homo, atque mundus crescere videtur, inde vterque minuitur.

Frustra dicitur per tanta retro tempora Deo vacanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo aeterno maneret consilio huius mundi constructio: nec tempus ante principium, sed aeternitas. Tempus vero à substitutione creaturae, non creatura coepit à tempore.

Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequam caelos faceret? Cur noua voluntas in Deo, ut mundum conderet, orta est? Sed noua voluntas in Deo exorta non est: quia etsi in re mundus non erat, in aeterna tamen ratione, & consilio semper erat.

Dicunt quidam: Quid subito voluit Deus facere mundum, quem ante non fecit? voluntatem Dei immutari arbitantes, qui aliquando voluit, quod aliquando non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est: quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius: sed hoc est illi velle, quod ipse est: & quod ipse est, utique aeternum, & incommutabile est. Haec est ergo voluntas eius.

Materies, ex qua formatus est mundus, origine non tempore res à se factas praecessit, ut sonus cantum. Prior enim est sonus cantu: quia suauitas cantilenae ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suauitatem: ac per hoc vtrumque simul sunt, sed ille, ad quem pertinet cantus, prior est, id est, sonus.

Materia, ex qua caelum, terraque formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ea formata erant, quae formari restabant, verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri ne-

cesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inferuit: fieri autem posse est, quod extracursum inditum naturarum creator, ut faceret, quando voluit, reseruauit.

Non ex hoc substantiam habere credenda sunt tenebræ: quia dicit Dominus per Prophetam. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est præuaticata, lux dicitur: illa autem quæ præuaticata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos, & illos Deus creauit, inde dicitur: Formans lucem, & creans tenebras. Verumtamen bonos Angelos non tantum creans, sed etiam formans; malos verò tantum creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis malisque accipiendum est.

Post annumeratam cæli terræque creaturam, ideo nominatur in Genesi Spiritus sanctus, ut quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus sanctus superferri diceretur. Quod & Apostolus indicat, dum supereminente viam charitatis demonstrat.

Ideo superferri aquis sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atque protegendo nos superferitur nobis.

Vnaquæque natura suo pondere nititur. Ignis autem & oleum merito superiora semper appetunt, quia per ipsorum figuram superferri vniuersæ creaturæ Spiritus sanctus probatur.

Dies prior factus Angeli sunt, quorum propter vnitatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est, vnus, & idcirco ipse repetitur semper in executione creaturæ. Qui dies, hoc est natura Angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, quodammodo vesperscebat: non autem permanendo in eius creaturæ contuitu, sed laudem eius ad Deum referens, eamque melius in diuina ratione conspiciens, continuo manè fiebat. Si verò permaneret neglecto creatore in creaturæ aspectu, iam non vespere, sed nox, utique fieret.

Dum se creatura melius in Deo quam in se ipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quæ maior in Deo est, dies & lux dicitur. Cognitio verò sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius, quæ est in Deo, quia longè inferior est, vespere nominatur. Ideoque post vespere manè fiebat. Quia dum suam in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, ut se plenius nosse potuisset, ad Deum sese referebat creatura, in quo dies, se agnoscendo melius, fieret.

A Non sic quemadmodum nos transitorie dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit: Fiat cælum in principio. Illud enim sempiternè in Verbo vnico dictum est. Si transitorie dictum est à Deo, fiat, erat utique creatura aliqua, unde iam talis fieret vox. Sed quia antequam diceret, fiat: nulla extitit creatura, ipsum fiat, quod dictum est, in æternitate Verbi, non in vocis sono enunciaturum est.

Non septies à Deo visa, septiesque laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfecte ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, fit tanquam ipse videat, laudeturque per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed per se perenniter, ac sempiternè videt, per nos verò temporaliter.

Attende vniuersaliter creaturam in principio valde bonam vocari, singulariter verò tantum bonam: quia & membra corporis, cum sint singula bona, maius tamen bonum faciunt, dum singula omnia valde bonum corpus efficiunt.

Decor elementorum omnium in pulchro, & apto consistit: sed pulchrum ei, quod per se ipsum est pulchrum: ut homo ex anima, & membris omnibus constans. Aptum verò est, ut vestimentum, & victus. Ideoque hominem dici pulchrum ad se: quia non vestimento, & victui est homo necessarius, sed ista homini: ideo autem illa apta, quia non sibi, sicut homo, pulchra, aut ad se: sed ad aliud, id est, ad hominem accommodata, non sibi met necessaria. Hoc, & de cæteris elementorum naturis dicendum est.

Cuncta, quæ sunt, & facta sunt, mira valde sunt, sed consuetudine viluerunt. Ideoque sic diuina scrutare opera, ut semper ea cogites immensa.

Vnde malum, CAP. IX.

D **M**alum à diabolo non est creatum, sed inuentum: & ideo nihil est malum, quia sine Deo factum est nihil: Deus autem malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquando erat malum, unde fieret diabolus malus, sed quia vitio suo, dum esset Angelus bonus, superbiendo effectus est malus: & ideo rectè dicitur ab eo inuentum malum.

Nullam esse naturam mali constat, quia natura omnis aut incommutabilis, ut Deus, est: aut commutabilis, ut creatura, est. Malum verò ideo natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cum discedit, natura manet, & malum, quod

inerat, nusquam est. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vitium naturam non esse: quia nihil, quod naturale est, nocet.

Dum natura bona damnatur propter voluntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturæ bonæ: quæ in tantum testatur eam esse bonam, ut illam Deus pro malo non relinquat inultam.

Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à diabolo fuisse creata. Vnde & ab ipsis duæ naturæ, bona, & mala putantur. Sed vitium natura non est: & dum verè à diabolo sit, non tamen creatum est.

Quam ob causam permiserit Deus mali oboriri statum, nisi ut ex contrariis malis bona naturæ decor emerent? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Græcè dicitur, quod Latine oppositum, vel contrapositum nominatur, & sit pulchra locutio, quando mox contraria positis proferuntur. Ita & in rebus permixtum est malum, ut naturæ bonum ad comparationem excelleret mali.

Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum: quando & ipsa, quæ in creaturis videntur esse pœnalia, si bene vtantur, & bona & prospera sunt: si malè vtantur, nocent. Ita ergo perpendenda est creatura ex nostro vñ non bona: nam ex sua natura valde bona.

Si radas supercilium hominis, paruum rem demes, sed totius corporis ingeris fœditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est: si extremum vermiculum natura malum dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro pœna sunt translata in vniuersum genus humanum: Proinde quæcumque videntur mala partim nobis sæuiunt origine, partim culpa.

Mala dicunt multa in creaturis peruersi, ut ignem, quia vrit: ut ferrum, quia occidit: ut feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi debet potius imputare: cuius pro peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta. Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, dum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cætera.

Cum creaturarum stimulis, & elementorum aduersitatibus homo verberatur, peccati hoc exigere pœnam, ut Deo superbiens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiat aduersa. Vnde & in Sapientia legitur pro Deo. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. Merito ergo peccatorum hoc actum

est, ut naturaliter prospera mutantur homini in aduersa. Vnde & Salomon, Creatura exardescit in tormentum, aduersus iniustos, & lenior est ad beneficiendum his, qui in Deo confidunt.

Non erit caro subiecta animæ, nec vitium rationi, si animus non est subditus conditori. Tunc autem rectè subiiciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt: si nos subiicimur ei, à quo nobis illa subiecta sunt. Nam & quæ videntur esse subiecta ei, qui Deo subiectus non est: ille potius subiicitur eis, qui suam voluntatem subiugat amoris eorum, quæ sibi subiecta existimat.

De Angelis, CAP. X.

Angelorum nomen officij est, non naturæ: nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de cælis ad annunciandum hominibus mittuntur, ex ipsa annunciatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

Natura Angelorum mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorruptos charitas sempiterna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles Angelos. Nam si natura incommutabiles essent, diabolus non vtiq; cecidisset. Mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris: inde & priuatus est apostata Angelus: dum fortitudinē suam, non à Deo, sed à se voluit custodiri.

Ante omnem creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux: de ipsis enim dicit Scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ inhærendo Sapientiæ. Et dum sunt mutabiles natura, non tamen finit eos contemplatio mutari diuina.

Ante omnem creationem mundi, creati sunt Angeli: & ante omnem creationem Angelorum diabolus cõditus est: sicut scriptum est: Ipse est principium viarum Dei. Vnde & ad comparisonem Angelorum Archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Primatum habuisse inter Angelos diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione liberetur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis adnunciat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitem illius: Omne lignum paradisi non est assimilatum illi: quoniam speciosiores fecit eum Deus.

Distat conditio Angeli à conditione ho-

minis: homo enim ad dei similitudinem conditus est: Archangelus verò, qui lapsus est: Signaculum Dei similitudinis appellatus est: testante Domino per Ezechielem: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Quamto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem diuinæ veritatis expressa.

Prius de celo cecidisse diabolus (creditur) quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit: & præcipitatus est de celo. Nam iuxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stetit: quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim à veritate est lapsus.

Vno superbie lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, & homo cecidit, & diabolus: sed homo reuersus ad penitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit. Diabolus verò non solum hoc contectus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit: secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo: qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Diabolus ideo iam non petet veniam, quia non compungitur ad penitentiam: membra verò eius per hypocrisim deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci non merentur.

Discat humana miseria, quod ea causa citius prouocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini: quia ipse traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur.

Apostata Angeli ideo veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt, ut peccarent: homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad veniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem, sicut & Psalmus dicit: Ipse scit figmentum nostrum. Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

Postquam apostata Angeli ceciderunt, ceteri perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post celi creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum celum. Nimirum ostendens quod post Angelorum ruinam, hi, qui permanserunt, firmitatem meruerunt æternæ perseverantiae, & beatitudinis, quam antea minus acciperant. Vnde oportet agnoscere, quod malorum iniquitas sanctorum ser-

uiat vtilitati: quia vnde mali corrunt, inde boni proficiunt.

Bonorum Angelorum numerus, qui post ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum supplebitur: qui numerus soli Deo est cognitus.

Inter Angelos distantia potestatum est, & pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa: alique aliis præferuntur, tam culmine potestatis, quam scientia virtutis: subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcumque annunciare debeat, præcipit.

Novem esse distinctiones, vel ordines Angelorum, sacre Scripturæ testantur: id est, Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim, & Seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel Propheta describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostata Angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolytus, & Onix, Berillus, Saphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apostata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit: ad quorum comparisonem, dum se clariorem cunctis asperxit, confestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit.

Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus verò ideo est diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisivit. Nulla autem maior iniquitas, quam non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.

Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequam in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam, reuelante Deo, nouerunt. Præuocatores Angeli, etiam sanctitate amissa, non tamen amiserunt viuacem creature Angelicæ sensum. Triplici enim modo præscientiæ acumine vigent: Id est, subtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostata Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt. Boni tamen Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, ut curas administrent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo: Nonne omnes, inquit, sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis?

Angeli corpora, in quibus hominibus ap-

parent, de superno aëre sumunt, solidamque speciem ex caelesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrentur.

Singulae gentes praepositos Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, ut nunciarem tibi: sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est, qui me adiuvet, nisi Michael princeps vester.

Item omnes homines Angelos habere probantur loquente Domino in Euangelio: Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in caelis. Vnde & Petrus in Act. Apostol. cum pullaretianuam, dixerunt intus Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus eius est.

Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angeli Dei conspiciere? Iterum, si cum non contuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam Domini, Angeli eorum semper vident faciem Patris, qui in caelis est? Sed bene utrumque est. Nam veraciter credimus, quod Deum Angeli & vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, ut effectu desiderij non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista poenalis est: sed à beatis Angelis omnis poena longè est, quia nunquam simul poena & beatitudo conveniunt. Rursus si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidium habere solet; & scimus illos Dei visionem, quam & desiderant, fastidire non posse. Quid ergo est nisi ut miro modo, simul utrumque credamus, quia & desiderant & satiantur: sed desiderant sine labore, & satiantur sine fastidio? Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium, satiari desiderant. Vident ergo Angeli faciem Patris per satietatem: sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eum prospicere semper.

Ubicumque in Scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non Pater, non Spiritus sanctus, sed pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur.

Ante Dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus, pacem in se, & Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe nato clamaverunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante ad-

uentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutari in veteri Testamento ab hominibus Angelis, despiciunt se salutari ab eis. Quod in nouo Testamento à Ioanne factum non solum reuerenter Angelus suscipit, verum etiam ne faciat, interdicit.

Ob hoc homo in veteri Testamento despicitur, nec resalutatur ab Angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deum.

Suscipitur autem homo à Deo, & reuerenter salutatur ab Angelo. Nam & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse: & Ioanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse, & Angelis redditam.

De Homine, CAP. XI.

Omnia sub caelo propter hominem facta sunt, homo autem propter seipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinem referuntur. Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus, quæ constant, & in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam consistere (patet.) Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantoque gradu est cæteris excellentior, quanto imagini diuinæ vicinior. Quantum cæteris creaturis præstat homo dignitate virtutis, ex ipsa reuerentia discitur creationis, dum per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilij deliberatione voluerit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Quia enim boni sumus naturaliter conditi, culpæ quodammodo merito contra naturam mali sumus effecti.

Sicut præsciuit Deus hominem peccaturum: ita & præsciuit qualiter illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

Originaliter Adam, & Heua simul creati sunt, specialiter verò, postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergo conditi sunt uterque, rationis ordine, non pariter temporis vnitatem.

Vir ad imaginem Dei factus est: mulier ad imaginem viri formata est: vnde & illi lege naturæ subiecta est.

Item vir propter semetipsum factus est, mulier ob adiutorium viri creata est.

Homo propter peccatum tunc traditus est diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram

terram ibis. Tunc enim dictum est & diabolus: Terram manducabis. Vnde & Propheta ait: Serpenti pulvis panis eius. Serpens enim diabolus est: pulvis, impij: & ipsi sunt cibus diaboli.

Quia praua voluntate ad ima collabimur, recte ab bene agendum cum labore confurgimus: quod non ita esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad bene viuendum tantum velle sufficeret: & sine difficultate statim actio obtemperaret.

Diuisio, & pugna, vt sit in hominis animo, poena peccati est, ex primo homine in omnes eius filios propagata: vt qui noluit cum Deo esse vnitus, esset in semetipso diuisus: & qui impetrati Domino noluit esse subiectus, fieret sibi metipso rebellis, atque contrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si prius Deo non fuerit subiugatus: sibi que seruiet nolens, qui Deo noluit volens.

Quam varie per diuersa humanum defluxit genus, dum se ab vna stabili semperque manente diuinitatis soliditate subtrahit. Nam dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam requiem mentis infigit. Sed dum ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diuersa requiem solidam querit, nec inuenit, in labore miser & varietate viuit, & vacuus a requie manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primæ præuicationis illi accesserit; iam tamen naturalis facta est, quia originaliter, à primo homine, sicut & mors, in omnes homines transit.

De Anima, cæterisque sensibus,
CAP. XII.

Vita corporis, anima: vita animæ, Deus est. Et sicut corpus mortuum est sine anima; ita anima mortua est sine Deo.

Anima hominis, non est homo: sed corpus, quod ex humo factum est, id tantum homo est. Inhabitando autem in corpore anima, ex ipso participio carnis, hominis nomen accipit: sicut Apostolus, interiori hominem dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. Malè ergo à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ propter id ad Dei imaginem facta est, vt si non incommutabilis, vt Deus, esset: tamen incorporea, vt Deus, existeret.

Sicut Angeli, ita & animæ: habent enim initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia sunt, quædam perpetua, quædam verò sempiterna. Temporalia sunt, quibus inest ortus, & obitus. Perpetua, qui-

bus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus nec ortus, nec terminus.

Animam non esse partem diuinæ substantiæ, vel naturæ; nec esse eam priusquam corpori miscetur, constat; sed tunc eam creari, quando & corpus creatur, cui admisceri videtur. Philosophorum sententiæ dicunt esse animam priusquam nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indiciis. Nam vtum antea fuisset, nec ipsi nouimus, nec quis hominū dicat, habemus. Non est ergo querendum, quod querendo magis est irridendum.

Gentiles & hæretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid recte sentire possunt, qui auctorem, ad cuius imaginem facta est, non nouerunt? Et ideo multa errore digna dixerunt.

Mutabilis est anima, non localiter, sed temporaliter suis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile est: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animam mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tunc menti inhaerit, quando ab æternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit, a quo malè recessit, & iusta damnatione inconstans, per rerum raptus varietatem defluxit.

Multum ex sua natura splendorem possidet anima, sed fuscatur commixtione carnis, qua retinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccandi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.

De Sensibus carnis, CAP. XIII.

Non virtute, non sensu corporis: sed ratione mentis excellimus animalibus cæteris.

Pro rebus corporeis vtendis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiendis. Ille cti autem homines vltu corporearum rerū nihil putant aliter esse, præterquam quod carnis sensu concipiunt. Sicut præcellunt sibi corporei sensus diuersitate locorum: ita sibi met virtute sentiendi præcellunt. Nam sicut præstantior est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sic auris odoratu. Longius enim audimus, quam odoramus: & sic oculi, auribus: longius enim videmus, quam audimus. Animus autem & loco, & merito, his vniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis constitutus, quod illi corporaliter non attingunt, iste intellectualiter conuertitur. Amplius, excellit oculorum sensus cæteris sensibus: quandoquidem quæ ad

alios pertinet sensus inde dicamus, veluti cum edicimus: Vide, quomodo sonat: vide, quomodo sapit, &c.

Quemadmodum oculus, ita & animus cetera videt, sese non intuetur. Aliarum enim rerum origines, species, & magnitudines perspicit: de se autem tanta veri ignorantia inficitur, ut in his omnibus nihil incertius contempletur.

Homo, qui miraris siderum altitudinem & maris profunditatem, animi tui abyssum intra, & mirare, si potes. Multa cogitantes sine sensu carnis, & sine imaginibus vivis, animo tantum cernentes intuemur, memoriaque mente sibi eas figente, tenemus. Multa quoque intelligimus sensu, quæ lingua explere non possumus.

Innoxios esse infantes opere, non esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, nondum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutum enim voluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis: nec adeo opere nocere possunt, sicut cogitatione mouentur.

Ex causa vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animum reminisci quod memoria commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum omnium thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia gravis eius perplexitas est, & G animus ipsa est.

Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: beatitudinem autem non per imagines sicut cetera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem memoramus, non per se ipsam adest. Quod si per se ipsam adest, utique non obliuisceremur.

Communem hominis animaliumque esse memoriam, nullum autem animalibus irrationabilibus intellectum inesse, nisi homini tantum prædito ratione. Ceteris enim in ipsa qualitate considerationis suæ, sensus carnis non intelligentia mentis est.

De Christo, CAP. XIII.

Filij Dei perfecta natiuitas, nec coepit esse nec desit: ne præterita sit, si desit, & ne imperfecta sit, si adhuc sit: sed sit æterna, sic & perfecta, quatenus in ea natiuitate æternitas, & perfectio habeatur.

Ex utero virginis minor dicitur Patre Christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem.

Christus & in forma serui seruus, & in forma serui non seruus. In forma quippe serui,

Domini seruus: in forma serui omnium Dominus. Christus in forma serui, propter conceptionis excellentiam, Dominus est omnium: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

Mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in vtraque natura idem vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec postea meritum, ut Deus esset, accepit: sed Deus verbum manente incommutabili essentia, quæ illi cum Patre, & Spiritu sancto est coæterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus ante secula temporalis posset ostendi.

Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamuis aliud sit ex patre, aliud ex virgine: non tamen alius ex patre, alius ex virgine: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse conditor templi: ipse auctor operis, ipse opus auctoris: manens vnus de vtroque, & in vtraque natura, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus.

Ideo Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis consuluit, inde despectionem tulit: quia infirmitatem, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit: Ob hoc infirma, & stulta mundi elegit, ut fortiora & sapientiora, per quæ non cognoscebatur, confunderet.

Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest, nisi à matre prius editus, in lactis succum vertatur: ut quod in cibo non potuit uti, sugendo poterit in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, ut enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum solidum, id est, verbum Domini cum Patre sempiternum contemplando, ut Angeli satiemur.

Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos esse ostendit. Qui dum iacereimus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus: Venit medicus, patefecit vulnus, composuit semetipsum, & de sua morte nobis medicinam aptauit, ut non esset ostensor tantum vulneris, sed & sanator.

Primum ad Israel venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Ad populum enim Israel prius venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicit: adsum: & Ierusalem Euangelistam

dabo: & vidi, & non erat neque extitit quifquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad gentes transiuit sequitur: Ecce seruus meus, suscipiā eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.

Quamuis ordinem nostræ liberationis nescierit diabolus, sciuit tamen, quod pro saluatione hominum Christus aduenit: sed quod sua idem nos morte redimeret, ignorauit: unde & eum occidit. Nam si ille Christum per mortem redimere humanum genus scisset, non eum utique peremisset.

Quod nouerit diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur, quem ut vidit, cognoscendo perstimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? venisti ante tempus perdere nos.

Christus, sicut peccatum, quod pœna dignum est, non admisit; ita pœnam peccati nostri suscepit: ut per indebitam pœnam suam, debitā aboleret culpam nostram: ut per hoc amitteret diabolus, quos reos tenebat, dum vnum interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoque quos quasi iuste tenuit, amisit: quia iniuste redemptorem nostrum occidit.

Illusus est diabolus morte Domini, quasi auis. Nam ostensa Christus sui carnis mortalitate, quam interimendam ille appetebat, abscondit diuinitatem, ut laqueum: quo eum, velut auem improuidam, prudenti irretiret decipula. Nam si innox Christus non occideretur, homo diabolo addictus per prauaricationem non absolueretur.

Diabolus dum in Christo carnem humanitatis impetit, quæ patebat, quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est enim in Christo hamus, diuinitas: esca autem caro, linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur. Tenens verò hanc lineam Deus Pater est: de quo Apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineam generationis Christi ab imis ad summa cōtexens inchoat à Ioseph, & consummat in Deum, dicens: Qui fuit Heli, & perficiens lineam generis ait: Qui fuit Dei.

Idcirco Dominus in inferno descendit, ut his qui ab eo non pœnaliter detinebantur, viam aperiret reuertendi ad cœlos, secundum testimonium Isaia dicentis: Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati. Viam quippe Christus in profundum maris posuit, quando in infernum descendens, sanctis iter ad cœlos reuertendi monstrauit.

Sancti ex tempore resurrectionis Christi, statim ut de corpore exeunt, mox ad cœlestē habitationem ascendunt, quod antiquis patribus non dabatur. Nam ante aduentum Sal-

uatoris, quāquam sine pœna supplicij: tamen non in cœlo, sed in inferno sanctorum animæ tenebantur: pro quibus absoluendis Dominus in infernum descendit.

Christus in cœlum ascendens, discessit quidem carne, sed præsens est maiestate, secundum illud, quod ait: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.

Sedet Christus ad dexteram Patris, non ut dexterā corpoream habeat Pater: sed dexterā Patris, beatitudo est, sicut sinistra, miseria.

De sancto Spiritu, CAP. XV.

Spiritus sanctus creator est, sicut Pater, & Verbum: testante Propheta: Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me.

Spiritus sanctus Patris, & Filij est: & inde vnum sunt Pater, & Filius: quia nihil habet Pater, quod non habet Filius. Non enim res vna, & duorum consubstantialis poterit simul ab eis procedere, & simul inesse: nisi vnum fuerit, à quibus procedit.

Spiritum sanctum pignus accepit Ecclesia, ut per eum in vno corpore vnum fierent credentes, per quem Pater, & Filius vnum essentialiter sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicente: Ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

Christus non tantum à Patre sed etiam à Spiritu sancto se missum testatur, dicente Propheta: Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore, antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me, & Spiritus eius.

Spiritus sanctus, pro eo quod consolator sit, Paracletus nuncupatur. Nam Latine paracletis, consolatio dicitur. Et re vera, dum dona sacramentorum distribuit, consolationem animæ præbet. Credo equidem, quod magnam lætitiā sentit, qui aliquid, reuelante spiritu Dei, discit.

Donum sancti Spiritus in membris Ecclesiæ singillatim diuiditur, & in singulis singula dona tribuuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est. Nam singulis electis, singula dona tribuuntur.

In Spiritu sancto omnis gratia donorum consistit. Ipse enim, prout vult, gratiam donorum largitur, aliis dans sermonem sapientiæ, aliis scientiæ, aliis fidem: atque ita unicuique virtute Spiritus sancti diuisio gratiarum tribuitur: & in omnibus idem vnus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

Ante aduentum Domini tantum Propheta,

& pauci ex omni populo iusti, donum sancti Spiritus merebantur: post aduentum autem Domini Spiritus sanctus cunctis est creditibus distributus: iuxta quod per Prophetam Dominus loquitur, dicens: Et erit in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiae vestrae. Cunctis enim nunc gentibus gratia sancti Spiritus tradita est, neque in paucis, ut in populo Israel, sed in omni credentium multitudine Spiritus sancti gratia manet.

Aliquando non dignis, & reprobis dona Spiritus sancti conferuntur, sicut Sauli data est Prophetia, & Balaam. Vnde & multi in fine dicturi sunt: Domine virtutes in tuo nomine fecimus: Quibus dicturus est Dominus: Nescio vos, unde sitis.

Christi aduentum non tantum plebis Iudaeae, sancti Prophetantes expectauerunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque sanctos viros prophetiae donum habentes, quibus per Spiritum sanctum Christus reuelabatur, & a quibus eius expectabatur aduentus, sicut Iob, sicut Balaam: qui Christi utique praedicaerunt aduentum.

Conuersio gentium veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat, ut fieret: & tunc a sanctis Prophetis occulte per Spiritum sanctum praedicabatur aduentus Christi, sicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoscetis, dum aduenerit tempus, ostenderis. Nunc vero reuelatum patet, quod tunc carnalibus latebat, spiritualibus vero notum erat, nondum tamen manifeste dicebatur, eo quod tempus ostensionis non esset.

De Ecclesia & haeresibus, CAP. XVI.

Gemina est Ecclesiae pulchritudo: una, quam hic bene viuendo consequitur: altera, per quam illic ex retributione glorificabitur.

Ecclesiae propter Christum geminae tribulationes existunt: id est, siue quas a paganis pertulit in martyribus: siue quas ab haereticis perfert in diuersis concertationibus. Vtraque autem per gratiam Dei exsuperat, partim ferendo, partim resistendo.

Sancta Ecclesia Catholica, sicut male viuentes in se patienter tolerat: ita male credentes a se repellit.

Sancta Ecclesia contra Gentilium, atque haereticorum peruiaciam summopere sapientiam, & patientiam opponere studet: sed exercetur eius sapientia, cum tentatur verbis: exercetur patientia, cum tentatur gladiis. Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis assertionibus laceffitur.

E Causa prauitatis haereticarum doctrinis est propagata Ecclesia; nam antea simplicitantum fide vigeat. Haereticorum igitur occasione propagati sunt doctores in fide: & per acumina haeresum Ecclesiae magistri creuerunt. Nam tunc clarius manifestatur veritatis assertio, quando patuerit quaelibet dissensio.

Sancta Ecclesia ideo dicitur Catholica, pro eo quod vniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam haereticorum Ecclesiae in partibus mundi coarctantur: haec vero in toto orbe diffusa expanditur, Paulo attestante Apostolo, Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. Haereses autem in aliquo angulo mundi, aut in una gente inueniuntur versari. Ecclesia vero Catholica, sicut per totum mundum extenditur: ita & omnium gentilium societate construitur.

Qui sunt haeretici, nisi qui relictam Dei Ecclesiam, priuatas elegerunt societates? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquae viuae, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas.

Causa haereseos ob quam rem sit? Ad exercitationem fidei. Via vero per quam fit, obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes haeretici aliud, quam se res habeat, intelligunt: nec esse possunt, quia id ipsum quod existunt haereses, iam non sunt. Male enim sentiendo scientiam non adquirunt, ad nihilum enim tendunt.

Haeretici ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehemente, ne ad vnitatem Ecclesiae veniant, decertant: de quibus per Prophetam congrue dicitur, Docuerunt linguam suam loqui mendacium, & ut inique agerent, laborauerunt.

Dum vicissim haeretici mutuo se lacerant, quando alterutrum sese in proprias sectas inducunt: sic tamen inuicem sese collidunt, ut contra Ecclesiam pari erroris spiritu decertent. Et qui inuicem diuisi sunt, in aduersitate Ecclesiae simul existunt vni: eisque, qui, pro eo quod tantum valeant haereses, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideo saluti praeposendi sunt morbi, quia plerumque ita generaliter mundum occupant, ut parum saluti loci relinquant. Non posse haeticos habere veniam, nisi per Ecclesiam Catholicam (constat): sicut & amici Iob non per se placare sibi Deum potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obtulisset.

Opera bona, quae haeretici faciunt, & iustitia eorum, nihil eis prodest, testante Domino

per Isaiam: Quia mei oblitus es, ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

Heretici, quamuis legem, & Prophetas adimpleant, ex eo tamen quod Catholici non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino testante: Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eiice eos à facie mea, & egrediantur. Per Moysen quippe, & Samuelem, Legem accipe, & Prophetas: quos quamuis heretici opere implere contendunt, propter erroris tamen impietatem à vultu Dei proiciuntur, & à iustorum cœtibus separantur.

Paganus, & hereticus: ille, qui nunquam fuit cum Dei populo: iste, quia recessit à Dei populo: uterque recedentes à Christo, ad diaboli pertinent corpus.

Qui ab idololatria ad Iudaismum, vel hæresim transeunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egressi sunt, & Dominum non cognouerunt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transierunt.

Cuius doctrinam quisque sequitur, huius & filius nuncupatur, sicut & per Prophetam: Amorrhæum patrem & Gethæam matrem esse Israel Dominus dicit, non utique nascendo, sed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Vnde & nos, non natura, sed adoptione clamamus Deo, dicentes: Pater noster, qui es in cœlis.

Non solum natiuitate, sed etiam imitatione filios posse alicuius vocari. Nam Iudæi secundum carnem, filij Abrahæ: secundum conuersationem, filij diaboli nuncupantur: ac per hoc illi sunt semen Abrahæ, qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

De erroris auctore trahitur à quibusdam & nomen, & culpa: ut ipsius vocabulo censeatur, cuius & errorem insequitur, sicut Ecclesiæ Pergami in Apocalypsi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel. Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Thyatiris, propter imitationem, non propter præsentiam corporalem.

De Gentibus, CAP. XVII.

Philosophi gentium non, sicut oportet, Deum quærentes, in Angelos incidunt præuicinatores: factusque est illis mediator diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

Multum mundi Philosophi prædicantur in dimensione temporum, cursuque fiderum, ac discussione elementorum, & tamen

hoc non nisi à Deo habuerunt. Volando enim superbi, ut aues aërem; & demergentes se in profundum, ut pisces, mare; & ut pecora gradientes, terram descripserunt: verumtamen tota mente auctorem eorum intelligere noluerunt.

Quare non possunt animalia bruta interrogare? quia nesciunt ratiocinari. Ideo non dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt: qui talia non considerantes, & ipsa amplius diligentes usque ad eorum cultum euauerunt.

Via Christus est: si quis in ea non graditur, non est, quomodo veniat ad Deum. Philosophi autem mundi utique Deum cognouerunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, in inuio transferunt & non in via. Ideoque euanescentes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

Primum unicuique est scire, quid appetat: secundum verò est, ut id quod appetit, apprehendat. Imperfecta quippe sapientia est, quò tendas scire: & nescire iter, per quod expediat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore ubertatis regionem videat, & viam per quam ad illam pergat, ignorat? Ecce patriam quisque quærit, sed qui viam perdidit, errando graditur, non proficiendo: quantoque plus ambulat, tanto magis ab eo, quod quærit, elongatur.

Qui viam regiam, hoc est, Christum deserit, etsi videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam non est, quomodo ad eam appropinquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrit, semetipsum redarguat, dum in diaboli faucibus hæret.

De Lege, CAP. XVIII.

Via, per quam itur ad Christum, lex est; per quam vadunt ad Deum hi, qui, ut est, intelligunt eam.

Sanctarum scripturarum altitudo, quasi montes pascuæ sunt: ad quos dum quisque iustorum conscendit, pascuæ indeficientis refectionem inuenisse se congaudet.

In scripturis sanctis, quasi in montibus excelsis, & viri perfecti habent sublimia intelligentiæ, quibus gressus cōtemplationis, quasi cerui erigant: & simplices quasi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

Scriptura sacra infirmis, & sensu paruulis, secundum historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altius incedit, dum eis sua mysteria pandit; ac per

hoc vtrisque manet communis, & paruulis, & perfectis.

Scriptura sacra pro vniuscuiusque lectoris intelligentia variatur, sicut manna, quod populo veteri pro singulorum delectatione variarium dabat saporem. Iuxta sensuum capacitatem singulis sermo Dominicus congruit. Et dum sit pro vniuscuiusque intellectu diuersus, in se tamen permanet vnus.

Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur: vt intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cuncta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursus si cuncta clausa existerent, confestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant: & ne de intellectis fastidium exsistat, ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nam pleraque quanto magis latent, tanto magis exercitium præbent.

In scripturis sanctis sæpè ea, quæ futura sunt, quasi facta narrantur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura, quasi præterita, scribuntur; nisi quia ea, quæ adhuc facienda sunt in opere; iam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporaliter accidunt, quæ conditori omnium sine tempore prouidentur.

Propterea Prophetia rerum futurarum gesta præsentibus miscet rebus, vt ita credantur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia de futuris loquitur: sicut in persona Ierusalem de Ecclesia: & sicut in persona Ephraim de hæreticis.

Pro factis diuinis plerumque & dicta ponuntur, idcirco, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

Quod in scripturis sacris vna bis repetitur sententia, aut confirmationis causa est, aut mysterij: sicut lex, & gratia: sicut initium, & perfectio: sicut bonum, & melius.

Lex diuina in tribus distinguitur partibus: in historia, in præceptis, & in prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt. Præcepta in his, quæ iussa sunt. Prophetia in his, quæ futura prænuntiata sunt.

Lex diuina triplici sentienda est modo. Primo, vt historicè: Secundo, vt tropologicè: Tertio, vt mysticè intelligatur. Historicè namque iuxta litteram: tropologicè, iuxta moralem scientiam: mysticè, iuxta spiritalem intelligentiam. Ergo sic historicè oportet fidem tenere, vt eam & moraliter debeamus interpretari, & spiritualiter intelligere.

Tria, & septem, decem præcepta sunt: sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ad Deum pertinent, in vna tabula scripta fuerunt: reliqua septem in secunda. In prima tabula trium mandatorum hoc primum est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc est, quod Saluator scribæ interroganti, quod præceptum est primum in lege? ait: Audi Israel: Dominus Deus tuus Deus vnus est, hoc primum est. Secundum verò simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Vnum namque præceptum de prima tabula dixit quod ad Dei pertineret amorem; alterum verò de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

De septem Regulis,
CAP. XIX.

Septem esse, inter ceteras, regulas locutionum sanctarum Scripturarum, quidam sapientes dixerunt.

Prima regula est, de Domino, & eius corpore; quæ de vno, aut ad vnum loquitur: atque in vna persona, modò caput, modò corpus ostendit, sicut Isaias ait: Induit me vestimento salutari, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. In vna enim persona duplici vocabulo nominata, caput, id est, sponsum, & Ecclesiam, id est, sponsam manifestauit. Proinde notandum in scripturis, quando specialiter caput describitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex vtroque transeat ad vtrumque, aut ab altero ad alterum: sicque quid capiti, quid corpori conueniat, prudens lector intelligat.

Secunda regula est, de Domini corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam vnus conuenire personæ, quæ tamen non sunt vnus, vt est illud: Puer meus es tu Israel, ecce deleui, vt nubem, iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. Hoc ad vnum non congruit. Nam altera pars est, cui peccata deleui, & cui dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dicit: Conuertere ad me, & redimam te. Qui si conuertantur, eorum peccata delentur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes loquitur scriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur pro bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, discet.

Tertia regula est, de littera, & spiritu, id est, de Lege, & gratia: Lege, per quam præcepta facienda admonemur; gratia, per quam, vt operemur, iuuamur. Vel quod Lex non

tantum historicè, sed etiam spiritualiter sentiēda sit. Namque & historicè oportet fidem tenere, & spiritualiter legem intelligere.

Quarta regula est de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si vni genti, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: sicut in psalmis: Et adorabūt, inquit, eum filie Tyri in muneribus. Filie Tyri, filie gentium; ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terræ, vbi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo: vnde & benè sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terræ. Sic & per Isaiam Prophetam dum aduersus Assyrium Dominus comminatur, dicens: Ut cōteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcē eum. Et erit Babylon illa gloriosa, & regnis incluta, sicut subuerit Dominus Sodomam, & Gomorrhā. Nam licet aduersus vnam ciuitatem Babylonem, per Isaiam præfatum Dominus comminetur, tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de specie, & conuertit generaliter contra totum mundum sermonem. Certè si non diceret aduersus vniuersum orbem, non adderet infra generaliter: Et disperdam omnem terram, & visitabo super orbem mala, & cætera quæ sequuntur ad interuersionem mundi pertinentia: vnde & adiecit: Hoc est consilium, quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus eius extenta super vniuersas gentes. Item, dum sub persona Babylonie arguit vniuersum mundum, dicens: Disperdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cætera, quæ sequuntur, ad interuersionem mundi pertinentia: rursus ad eandē quasi de genere ad speciem reuertitur, dicēs quæ eidem ciuitati specialiter contigerunt. Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar, à Medis est obtenta Babylonia. Sic & onus Egypti ex persona eiusdem, totum vult intelligere mundum, dicendo: Et cōcurrere faciam Egyptios aduersus Egyptios, regnum aduersus regnum: cū Egyptus non multa regna, sed vnum habuisse scribatur regnum.

Quinta regula est, de temporibus, per quā aut pars maior temporis per partem minorem: aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur. Sicut est de triduo Dominicæ sepulture: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulchro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. Item pars à toto, vnde est illud: Et erunt dies vitæ hominis anni cētum viginti: dum tantum centum vsque ad diluuium inueniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud, quod qua-

dringentos annos prædixerat Deus, filios Israel in Egypto seruituros, & sic inde egressuros: qui tamen quadringentos annos non seruierunt, quia, dominante Ioseph, Egypto dominati sunt: vbi iterum à parte totum subiungitur, quia non statim post quadringentos annos egressi sunt: vt fuerat repromissum, sed, quadringentis triginta peractis, ab Egypto recesserunt. Ad hanc temporū regulam pertinet & illa, quæ dum adhuc futura sunt, quasi iā gesta narratur, vt est illud: Foderūt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus, quæ adhuc faciēda erant, iam facta narrantur. Sed quando aliquid faciendū esse pronuntiatur, secundū nos dicitur: quando vero quæ futura sunt, iā facta dicuntur, secundū Dei æternitatē accipiēda sunt, quia quæ nobis adhuc futura sunt, apud Dei prædestinationem iam facta sunt, apud quem omnia facta sunt, quæ futura sunt.

Sexta regula est, de recapitulatione. Recapitulatio enim est, dum scriptura redit ad illud cuius narratio iam transierat: sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, dixit, illos fuisse in linguis, & gentibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur: Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo secundū suas gentes, & suas linguas erant, si vna lingua erat omnibus? nisi quia ad illud, quod iam transierat, recapitulando est reuerſa narratio? Recapitulatio enim est, dum rerum præteritarum causæ futuris miscētur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, denuō recapitulat formatum dicens: Formauit Deus hominem ad imaginem suam. Nec non & vbi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septimo die requieuisse, recapitulando subiungit: Istæ generationes cæli, & terræ, quando creatæ sunt, in die quo creauit Deus cælum & terram, & omne virgultum agi, antequam oriretur super terram. Nondū enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris neſcuntur, cum intra sex dies etiam hæc patrata videantur.

Septima regula est, de Diabolo, & eius corpore, quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo magis conueniunt corpori: sæpè verò eius videntur dicta membrorum, & non nisi capiti congruunt. (Sicut in Isaia vbi dum contra Babyloniam, hoc est, contra

diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est, ad diabolum, oraculi sententiam deriuat dicens: Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, ut est illud in Euangelio de zizaniis tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Item, ex nomine capitis significatur corpus, sicut in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed vnus ex vobis diabolus est, Iudam vtique indicans, quia diaboli corpus fuit. Apostata quippe Angelus omnium caput est iniquorum, & huius capitis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis vnus est, ut sapè, quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur: rursus quod illi ad membra iterum ipsius deriuatur.

De differentia Testamentorum,

CAP. XX.

Quidam ideo non recipiunt vetus Testamentum, pro eo quod aliud in tempore prius, aliud agatur in nouo. Non intelligentes, quod Deus quid cuique congruerit tempori, magna quadam distributione concesserit: sicut in Lege imperat nuptias, in Euangelio virginitatem commendat: in Lege oculum pro oculo auferre, in Euangelio alteram præbere percutienti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista verò perfectò, vtrique tamen pro tempore sua quæque conuenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuique (ut diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

Sub veteri Testamento minoris culpæ erant peccata, quia in eo non ipsa veritas, sed vmbra veritatis aderat. Nam in Testamento nouo præceptis altioribus manifesta facta quædam, quæ in illo populo vmbra veritatis deferuerant, deferenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriæ permissa sunt, nec nocebant, in Testamento autem nouo graui animaduersione damnantur, si admittantur.

De Symbolo & oratione,

CAP. XXI.

Fidei Symbolum, & Dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cælorum

regna sufficit capescenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione Dominica, & Symboli breuitate concluditur. Vnde & Propheta Isaias dicit: Abbreviationem audiui à Domino Deo exercituum, super vniuersam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreviatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omne legem, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aut propter ipsam orationem Dominicam, vel Symboli breuitatem, in quibus (ut prædictum est) omnem scripturarum coarctari (cernimus) latitudinem.

De baptismo & communionem,

CAP. XXII.

Solam Ecclesiam Catholicam habere baptismum ad salutem, Zacharias Prophetam testatur, In die (inquit) illa erit fons patris domui Dauid, & habitantibus in Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Domus quippe Dauid, & Ierusalem, Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum. Hæretici autem id solum imaginaria ostentatione faciunt: ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur.

Pro solo originali reatu luunt in inferno nuper nati infanti pœnas, si renouati per lauacrum non fuerint. Proinde cum causa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur: quia originis noxietate perimitur.

Cur paruuli peccato originali carentes per baptismum, & nec dum proprium habentes delictum, à bestiis, pœnisque cæteris laniantur? Hæc igitur causa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quod si à pœna præsentis homines liberarentur per baptismum, ipsum putarent baptismi præmium non illud æternum. Ergo, soluto reatu peccati, manet tamen quædam temporalis pœna, ut illa vita feruentius requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena.

Nullus negat fidelium etiam post baptismum, quo peccata delentur, quotidie quando in isto seculo sumus, ad Deum nos debere conuerti. Quod quauis sine intermissione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

Qui in maternis vteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt, quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest. Neque enim dici

regeneratio in eo poterit, quæ generatio non A
præcessit.

Qui intra Ecclesiam non ex dignitate Ec-
clesiæ viuunt, sed fidem quam verbo tenent,
operibus destruunt, de ipsis legitur: Multipli-
cati sunt super numerum, ut subaudias, in re-
gno prædestinatorum.

Qui sceleratè viuunt in Ecclesia, & cõmun-
icare non desinunt, putantes se tali commu-
nionẽ mundari: discant, nihil ad emundatio-
nem proficere sibi dicente Propheta: Quid
est quod dilectus meus in domo mea fecit
scelera multa? Nunquid carnes sanctæ aufe-
rent à te malitias tuas? & Apostolus: Probet,
inquit, se homo, & sic de pane illo edat, & de
calice bibat.

De Martyrio,

CAP. XXIII.

DEi seruus aduersitate vlla non frangi-
tur, sed pro veritatis defensione vltro
se certamini offert, nec vnquam pro veritate
diffidit.

Sæpè ex discipulis ad martyrium eliguntur,
qui suos doctores ad coronam præcedunt: &
qui sunt ordine postremi, fiunt nonnunquam
in certamine primi.

Vir sanctus vltro se pro agone certaminis
debet offerre iustitiæ: sed tamen agonis fru-
ctum videns vberimum, non debet declina-
re laboris periculũ. Quod si maior est labor,
quàm animarum lucrum, declinandus est la-
bor, quem minimum comitatur augmen-
tum. Vtrumque enim fecit Apostolus, qui &
periculis se vltro dedit, vbi maximum anima-
rum lucrum vidit, & sapienter se periculo ab-
stulit, in quo potiore laborem, quàm lucrũ
esse perpexit. Vltro se Paulus apud Ephesum
periculis obtulit, quia potius periculo lucrũ
vidit. Damasci autem ideò periculo subtraxit
semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbi-
tratus est fructum.

Disce quomodo ad martyrium se offerat
quisque vltro, vel quomodo iuxta sententiã
Dei cingatur ab altero, &, quò non vult ipse,
ducatur, nisi quod & propter gloriam futu-
ram de certamine iustus gaudet, & propter
passionis violentiam refugit subire, quod
dolet.

Accipe exemplum adeundi sub trepidati-
one martyrij de vsu bellandi, in quo exer-
citus quisque in prælio, & per audaciã cer-
tamen aggreditur, & per timorem cunctatio-
ne mouetur.

Item, accipe exemplum martyrij de repa-
ratione humani corporis ad salutem, dum
quisque & de spe reparationis gaudet, &

de incisionibus, ceu amarissimis poculis
mæret.

De Sanctorum miraculis,

CAP. XXIII.

ET si Apostolis virtus data est signorum,
propter fidem gentium nutriendam, Ec-
clesiæ tamen data est virtus operum, pro-
pter eandem fidem ornandam. Et tamen in
ipsis Apostolis plus erat mirabilis virtus o-
perum, quàm virtus signorum. Ita & nunc in
ecclesia plus est bene viuere, quàm signa fa-
cere.

B Quod nunc Ecclesia non ea miracula
faciat, quæ sub Apostolis faciebat, ea causa
est: quia tunc oportebat mundum miraculis
credere, nunc verò iam credentem oportet
bonis operibus coruscare. Nam ideò tunc si-
gna fiebant exterius, ut interius fides robo-
raretur.

Iam in fide miracula quicumque requirit,
vanam gloriam, ut laudetur, quærit. Scriptum
est enim: Linguae in signum sunt, non fide-
libus, sed infidelibus. Ecce signum nõ est fide-
libus necessarium, qui iam crediderunt, sed
infidelibus, ut conuertantur. Nam Paulus
pro non credentium infidelitate patrem Pu-
blij de infirmitate febrium virtutibus curat:
infirmitatem verò Timotheum fidelem, non
oratione, sed medicinaliter temperat, ut no-
ueris miracula pro incredulis, non pro fide-
libus fieri.

C Antequam Antichristus appareat, virtu-
tes ab Ecclesia, & signa cessabunt: quatenus
eam quasi abiectiore persequatur audaciùs.
Ob hanc vtilitatem cessabunt sub Antichri-
sto ab Ecclesia miracula, & virtutes, ut per
hoc & sanctorum clareat patientia, & repro-
bationum, qui scandalizabuntur, leuitas osten-
datur, & persequentium audacia ferocior ef-
ficiatur.

De Antichristo & eius signis,

CAP. XXV.

OMnis, qui secundum Christianæ profes-
sionis normam aut non viuit, aut aliter
docet, Antichristus est.

Plerique autem Antichristi tempora non
visuri sunt, & tamen in membris Antichristi
inueniendi sunt:

Antequam veniat Antichristus, multa e-
ius membra præcesserunt, & prauæ actionis
merito caput proprium præuenerunt, secun-
dum Apostoli sententiam, qui iam iniquitatis
mysterium operari illum affirmat, etiam an-
tequam reueletur.

Magnitudo signorum faciet sub Antichri-

sto, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum præ multitudinem prodigiorum, non tamen deiiciendi sunt ab stabilitate sua terrorum impulsu, atque signorum. Vnde & ideo ponitur si fieri potest: quia electi perire non possunt, sed citò resipiscences cordis errorem religionis coercerunt: scientes prædictum à Domino esse, ut dum hoc fecerint aduersarii, non conturbentur sancti.

Tam mira facturus est prodigia, & signa, dum venerit Antichristus, ut etiam electis quidam cordis gignatur scrupulus, quod tamen citò exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reprobos, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

Gravius sub Antichristi temporibus contra Ecclesiam deserviet Synagoga, quam in ipso aduentu Saluatoris Christianos est persecuta.

Dum in martyres diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiam ligatus, crudelior erit tamen sub Antichristi temporibus, quando etiam soluendus. Nam si tanta ligatus, quanta solutus faciet?

Quanto propinquius finem mundi diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet: ut quia se continuo damnandum cōspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

Quanto breue tempus videt sibi restare diabolus, ut damnetur: tanto in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permitte: ut glorificentur electi, fordidentur iniqui, & ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

De Resurrectione, CAP. XXVI.

Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate conualuerint.

Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate scilicet iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex utraque parte & plena est, & robusta.

Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamen ex eo quod hanc seruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur: ut ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum videre conatur.

In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, & reproborum, qui ad sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei cōpleri (dicitur) in fine autem seculi sicut zizania à frumento disungi.

De Iudicio, CAP. XXVII.

Iudicii diem nouit Christus, sed in Evangelio dicere, & scire discipulos noluit. Nā dum dicit idem Dominus per Prophetam: Dies ultionis in corde meo, indicat se nō nescire, sed nolle indicare.

De domo Domini, sicut scriptum est, incipit iudicium, quando electi, id est, domus Dei, hic per flagella iudicantur. Impij verò illic ad damnationem iudicandi sunt. Vnde & sequitur: Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non crediderunt?

Ad districti examen iudicis, nec iustitia iusti secuta est, nisi pietate diuina: ut & ipsa iustitia, qua quisque iustus est, Deo iustificante, iustificetur. Alioquin apud Deum, & ipsa peccatum est. Inde est, quod ait Iob: Innocentē, & impium ipse consumit. Consumitur quippe à Deo innox, quando ipsa innocentia liquidius requisita, & diuinæ innocentie comparata nihil efficitur, nisi & ibi per diuinæ misericordie pietatem homo iustificetur. Consumitur item à Deo impius, quando examinis diuini subtilitate requiritur, cuiusque detecta impietas iudicata damnatur.

Consumitur innox, & impius simul sine carnis, non pœna damnationis.

Doctus pariter, & indoctus moriuntur, sed morte carnis, nō pœna damnationis. Omnia autem pergunt ad vnum locum, dum morte corporali in terram & iustus, & impius reuertuntur. Retributio autem dissimilis, sicut per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi quod illuc pergit, ubi vita est? Ergo omnes in terram pariter redeunt. Nam ubi vita est, non pariter pergunt.

Gemina punitur sententia impius, dum aut hic pro suis meritis, mentis cecitate percutitur, ne veritatem videat: aut dum in fine damnabitur, ut debitas pœnas exoluat.

Geminum est diuinum iudicium: vnum, quo & hic iudicantur homines, & in futuro: alterum, quo propterea hic iudicantur, ne illic iudicentur. Ideo quæ quibusdam ad purgationem temporalis proficit poena, quibusdam verò hic inchoat damnatio, & illic perfecta speratur perditio.

In iudicio reprobi humanitatem Christi, in qua iudicatus est, videbunt, vt doleant, diuinitatem verò eius non videbunt, ne gaudeant. Quibus enim diuinitas ostenditur, vtique ad gaudium demonstratur.

Pro diuersitate conscientiarum, & mitis apparebit in iudicio Christus electis, & terribilis reprobis. Nam quæ quisque conscientiam tulerit, tale & iudicium habebit: vt manente in sua tranquillitate Christo, illis solis terribilis appareat, quos conscientia in malis accusat.

Dua sunt differentie, vel ordines hominum, in iudicio, id est electorum, & reproborum, qui tamen diuiduntur in quatuor. Perfectorum ordo vnus est, qui cum Domino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtrique tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duobus: dum hi, qui intra Ecclesiam sunt mali, iudicandi sunt, & damnandi: qui verò extra Ecclesiam inueniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tantum damnandi.

Primus igitur ordo eorum, qui iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt, qui iudicantur, & regnant. Secundus ordo eorum, qui non iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini iustorum, in quo sunt hi, qui non iudicantur, & regnant. Tertius ordo eorum, qui iudicantur, & regnant, illi ordini est contrarius, de quo sunt qui iudicantur, & pereunt. Quartus ordo eorum, qui non iudicantur & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt, qui non iudicantur, & pereunt.

De gehenna, CAP. XXVIII.

DVplex damnatorum poena est, in gehenna, quorum & mentem vrit tristitia, & corpus flamma iuxta vicissitudinem: vt qui mente tractauerunt, quod perficerent corpore, simul & animo puniantur, & corpore.

Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, vt videant impij vnde doleant, & non habere ad consolationem: ne videant vnde gaudeant.

Apta fit comparatio de camino trium puerorum ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum

supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum: ita ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum poenarum, vt videant, vnde doleant, & non lucebit ad consolationem, ne videant, vnde gaudeant.

Inter huius vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebræ propter lucis auersionem: quorum vnū in hac vita, id est, miseria est, aliud nō est: in inferno autem vtrumque est.

De poenis impiorum

CAP. XXIX.

Sicut fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colligantur, ita in iudicii die similis culpæ rei suis similibus iungentur: vt ex æquo poena constringat quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

Sicut vnusquisque sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur: ita & vnusquisque impius, pro quantitate facinorū condemnabitur, nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit poenarum.

De charorum quoque suorū suppliciis additur etiam poena defunctis: sicut apud inferos, diuini sermo prædicat Euangelicus, sicut pro augendo ludæ supplicio, dicit etiā Psalmus: Commotione moueantur filij eius, & mendicent.

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos gloriæ beatitudinem meruisse.

Cunctis videntibus est præcipitandus diabolus, quando sub aspectu omnium bonorū Angelorum, & hominū cum eis, qui de parte eius erunt, in ignem æternum mittendus est.

Dum sublatus fuerit diabolus, vt damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudiciū veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum: quo terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso quo diabolus damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est, quod ait Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti purgabuntur.

Multos posse perire ex eis in die iudicii, qui nunc electi esse videntur, & sancti: dicente Propheta: Vocabit Dominus iudicium ad ignem, & deuorabit abyssum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit, qui nunc se esse in præceptis celesti-

bus gloriantur, de quibus Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Disceditis à me omnes qui operamini iniquitatem, nescio, qui estis.

De gloria Sanctorum.

CAP. XXX.

Non faciet in futurum cor miserum iustorum compassione damnatorum condolendi affectio, ubi tantum erit Sanctorum

de Dei contemplatione gaudium, ut tristitia nulli tribuatur introitus.

Sicut comparatus color candidus nigro colori sit pulchrior, ita & Sanctorum requies comparata damnationi malorum, gloriosior erit.

Sic iustitia iniustitiæ, sic virtus vitio crescit, ergo Sanctorum crescit gloria, dum debita damnantur impij poena.

Post resurrectionem sanctis in carne promissa est celorum ascensio, dicente ad Patrem Christo. Volo, ut ubi sum ego, & ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, & vnus in se, & in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit, & nos ascensuri sumus.

DIVI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

Sententiarum

LIBER SECVNDVS.

CAPITA LIBRI SECVNDI.

1 De sapientia.	23 De peccandi consuetudine.
2 De fide.	24 De peccati recordatione.
3 De charitate.	25 De cogitatione.
4 De spe.	26 De conscientia.
5 De gratia.	27 De intentione mentis.
6 De predestinatione.	28 De sensibus carnis.
7 De conuersis.	29 De sermone.
8 De primordiis conuersorum.	30 De mendacio.
9 De conflictu conuersorum.	31 De iuramento.
10 De remissa conuersione.	32 De vitis.
11 De exemplis Sanctorum.	33 Quod ex vitis vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.
12 De compunctione cordis.	34 De male vsis virtutibus.
13 De confessione peccatorum, & poenitentia.	35 De simulatis virtutibus.
14 De desperatione peccantium.	36 De appetitu virtutum.
15 De his qui à Deo deseruntur.	37 De pugna virtutum aduersus vitia.
16 De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur.	38 De superbia.
17 De peccato.	39 De fornicatione.
18 De lenioribus peccatis.	40 De continentia.
19 De grauioribus peccatis.	41 De cupiditate.
20 De manifestis, occultisque peccatis.	42 De gula.
21 De peccati amore.	43 De ebrietate.
22 De peccandi necessitate.	44 De abstinentia.

De Sapien-

De Sapientia,

CAP. I.

MNIS, qui secundum Deum sapiens est, beatus est. Beata vita, cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis, virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus eternitatis est.

Qui secundum seculum sapiens est, secundum Deum stultus est. Vnde & Propheta, Stultus, inquit, factus est omnis homo a scientia sua.

Primum est sciendae studium, quærere Deum, deinde honestatem vitae cum innocentiae opere.

Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura cõtendit. Vnde & scriptum est: Sapientia scribatur in tempore otij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

Non ad paruam intelligentiae arcem peruenit, qui scit secreta Dei se penetrare nõ posse. Tunc autem Deum rectè cognoscimus, quando eum perfectè scire nos denegamus.

Interdum quædam nescire cõuenit. Nullus autem in culpa maior est, quàm ille qui Deum nescit.

Inuestigationem veri multorum est quærere, sed paucorum est inuenire. Ea autem quæ supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quidquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem diuino reseruandum est, vt hoc credatur esse iustitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Nõ enim poterit esse iniustum, quod iusto complacet iudici.

Omnis sapientia ex scientia, & opinatione consistit. Melior est autem ex scientia veniens, quàm ex opinatione sententia. Nam illa vera est, ista dubia.

Ad maioris culpæ cumulum pertinet scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. Vnde & Dominus, Seruus, inquit, sciens voluntatem domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: Scienti bonum & non facienti, peccatum est.

Simplicitatem cum ignauia vocari stultitiã, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

Vtile est multa scire & rectè viuere. Quod si vtrumque non valemus: melius est vt bene viuendi studium, quàm multa sciendi sequamur.

Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum: nec esse bea-

Atum, multa scire, sed esse magnum, beatè viuere.

Nihil prodesse omnem scire prudentiam cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum ignorantiam mundi. Perfectè autem scit, qui potius Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.

Nihil obesse cuiquam, si per simplicitatem aliquam de elementis indignè sentiat: dummodò de Deo vera pronunciet. Nam quamuis de incorporeis corporeisque naturis nequeat quisque disputare, beatum tamen illud facit vita recta cum fide.

De fide,

CAP. II.

Non posse ad veram beatitudinem peruenire, nisi per fidem: beatum autè esse qui & rectè credendo bene viuit, & bene viuendo, fidem rectam custodit.

Deus, si creditur, meritò inuocatur, & quæritur: ac per hoc tunc perfectè laudatur, quando inuocatur & creditur.

Non tantum id credendum est quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis conspiciamus, id est, Deum. Sine fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide, peccatum est.

Fides nequaquam vi extorquetur sed ratione atque exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violenter, perseuerare in eis non potest: exemplo, vt quidam ait, nouellæ arboris, cuius si quis cacumen violenter imprefferit, denuò dum laxatur, in id quod fuerat, confestim reuertitur.

Sicut homo libero arbitrio conditus, sua sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuersione credendo, recurrit ad Deum vt & libertas agnoscatur arbitrij per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ per acceptam fidei veritatem.

In corde respicit Deus fidem, vbi se non possunt homines excusare: qui ore simulant veritatis professionem, & corde retentant erroris impietatem.

Sicut nihil proficit fides, quæ ore retinetur, & corde non creditur: ita nihil profutura fides, quæ corde tenetur, si ore non proferatur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Perit fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, confessione oris ad salutem profertur.

Vacuam esse sine operibus fidem: & frustra sibi de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nam ferre crucem & mori, mortificare seipsum est: ferre & non mori, simulare.

Hh

tio hypocritarum est.

Qui per fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur, qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

Carnales fidem non pro virtute animi, sed pro commodo querere temporali. Vnde & Dominus dicit: Queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus.

Christianus malus, dum secundum Evangelij doctrinam non viuit, etiam ipsam fidem quam verbo colit, oborta tentatione, facile perdit.

Multi fide tantum Christiani sunt, opere vero à Christiana doctrina dissentiunt. Multi quoque fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eandem per hypocrisim tenere se simulant. Et qui esse non possunt aperte mali, per terrorem ficti boni noscuntur.

Amatores mundi pugnant aliquando pro fide, & aliis quidem proficiunt: ipsi vero amore terreno implicati, caelestia non requirunt, sed verbo tantum fidem defendunt.

Quidam pro fide etiam hereticos insequuntur, sed per arrogantiam eos, qui intra Ecclesiam sunt, contemnunt. Aduersarios quidem fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbia.

De charitate, CAP. III.

Quamuis nonnulli fide, atque operibus Sanctis videantur esse participes: tamē quia priuatur charitate fraternae dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nam sicut ait Apostolus: Si tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem non habuero, nihil mihi prodest.

Sine amore charitatis, quamuis quisque recte credat, ad beatitudinem peruenire non potest: quia tanta est charitatis virtus, ut etiā prophetia & martyriū, sine illa nihil esse credantur.

Nullum praeiū charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Vnde & vinculum perfectionis charitas, ab Apostolo dicitur, eo quod vniuersae virtutes eius vinculo religuntur.

Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: Valida est, ut mors, dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem à mundano & carnali amore.

Qui Dei praecepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim Regē diligimus, si odio

E leges eius habemus.

Tenenda est cum sanctis viris vnitas charitatis: & quanto se quisque subtrahit mundo, tanto opus est, ut se associet bonorum consortio.

Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionem Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

Bonorum discretionis est, non odire personas, sed culpas: & recte dicta pro falsis non spernere, sed probare.

Qui imperfecti sunt in Dei amore, saepe vitia superare disponunt, sed pondere vitiorum grauati, rursus ad ea vitia, quae optant relinquere, reuoluuntur.

De spe, CAP. IIII.

Qui malè agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requirunt: quā recte quærerent, si ab actione praua cessarent.

Metuendum valde est, ut neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseueranter peccemus: neque quia iuste peccata distringit, veniam desperemus: sed utroque periculo euitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniā speremus. Omnis quippe iustus spe & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ addicit.

De gratia, CAP. V.

Interdum peccatibus nobis sua Deus dona non retrahit, ut ad spem diuinæ propitiationis mens humana confurgat. Nam non potest conuersum spernere, quem peccantē suis beneficiis prouocat ad se redire.

Confessionem hominis non esse humanae virtutis. Nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetam dicitur: Confessio & magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, gratia praeueniente, donantur. Nam nihil boni operis dedimus, per quod confessionem fidei accipere mereamur.

Profectus hominis, donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non enim quicquam boni habet proprium homo, cuius via non est eius, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis

via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat A
gressus suos.

Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse in bonum sua praeualere virtute, nisi diuinæ gratiæ sustententur iuamine. Vnde & per Prophetam Dominus dicit: Perditio ex te tua Israel, tantum in me auxilium tuum. Quasi diceret: vt pereas tuo merito, vt salueris meo auxilio.

Hominis meritum, superna gratia non, vt veniat, inuenit, sed postquam venerit, facit: atque ad indignam mentem veniens, facit in ea meritum, quod remuneret, qui solum inuenerat, quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus diaboli crucem ascendit, de cruce paradisum adiit: Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus, sed diuina gratia in cruce est mutatus. Sciendum quod & nostra sit iustitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo quod eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipiētis est hominis: Sicut & panem nostrum dicimus, quem tamen à Deo accipere postulamus.

Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantummodo electis donatur. Non enim omnium est fides, quam quidem & si plurimi suscipiunt, opus tamē fidei non consequuntur.

In diuisione donorum diuersi percipiunt diuersa Dei munera: non tamen conceduntur vni omnia, vt sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. Nam quod in Ezechiele animalium alæ altera ad alteram percutiuntur, virtutes designantur sanctorum mutuo sese affectu prouocantium, atque alterno exemplo inuicem sese erudientium.

Munera gratiarum alij ista, alij verò donantur illa. Nec dantur ita habere vni, vt non egeat alterius.

Possē fieri non est dubium, vt hi, quos quidā virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina praeuēti gratia, quosdam compendio sanctitatis praeueniāt: & dum sint conuersione postremi, subito efficiuntur virtutis culmine primi.

Dum quisque aliquod donum accipit, non appetat amplius, quam quod meruit: ne dum alterius membri officium arripere tentat, id quod meruit, perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contentus officio subripit alienum.

Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem vtuntur. Bonis malè vtuntur, qui ea, quæ à Deo illis donata sunt, in malos vsus assumunt, sicut ingenium, sicut & ea-

tera Dei dona.

Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quod sapientes sumus, quod potentes existimus, non alterius, sed potius diuino munere sumus. Vtatur ergo optimè diuinis beneficiis, quatenus & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse sit vtile.

Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit. Sicut & obdurare dicitur Deus hominem, non eius faciendo duritiam, sed nō auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Nō aliter & obæcare dicitur quosdam Deus, non vt in eis eandem ipse cæcitatem faciat: sed quod pro eorum inutilibus meritis cæcitatem eorum ab eis ipse non auferat.

Plerisque Dei dona dantur, perseverantia verò doni non datur. Et inde est, quod quidā principia habēt conuersionis bonæ, sine verò malo clauduntur. Electi verò accipiunt & conuersionis donum, & perseverantiā doni. Ea ergo causa est, quod quidam & bene incipiunt, & bene finiunt.

De prædestinatione,

C A P. VI.

Gemina est prædestinatio, siue electorū ad requiem, siue reproborum ad mortē. Vtraque diuino agitur iudicio, vt semper electos superna & interiora sequi faciat: semperque reprobos, vt infimis & exterioribus delectentur, deserendo, permittat.

Sicut ignorat homo terminū lucis & tenebrarum, vel vtriusque rei quis finis sit: ita plenius nescit, quis ante suum finem, luce iustitiæ praeueniatur, vel quis peccatorum tenebris vsque in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, conuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patet, homini verò latent.

Quamuis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quem sint finem prædestinati, sed omnia reseruari futuro examini.

Mira dispositio est supernæ distributionis, per quā hic iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur, malus ad bonum aliquando conuertitur, bonus ad malum aliquando refectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & non permittitur interire. Datur ei, qui vult, esse bonus: alius nec vult, nec datur ei vt sit bonus. Ille nascitur in errore & moritur: ille in bono, quo cœpit, vsque in finē perdurat. Tam diu ille stat, quousque eadat: ille diu malè viuendo, in fine saluatur, respectusque conuertitur.

H h ij

Vult prodesse in bono iustus, nec præualeat: E vult nocere malus, & valet. Iste vult Deo vacare, & seculo impeditur: ille negotiis implicari cupit, nec perficit.

Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo diuinam perferuari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

De conuersis, CAP. VII.

Non inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus, sicut scriptum est: Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit.

Tunc enim placet Deo nostra cōversio quādo bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: Væ his qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummauerunt.

Indulgentia peccatorum sciendū, ubi, quando, vel qualibus datur. Vbi quippe? nisi intra Ecclesiā Catholicā? Quando, nisi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, qui per humilitatē ad paruulorum transeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum cælorum.

Nemo perpendere potest, quanti sit ponderis iniustitia, vel quāti fulgoris radio iustitia clareat, nisi qui prius toto mentis nisu cōuertatur ad Deum, quatenus ipso lumine, quo illustratur, & suam fœditatem agnoscat, & lumen, quod cæco corde non intuebatur, intelligat.

Tunc autē inattingibilem intelligi posse diuinam iustitiam, dum eam quisque sequi cōuersus tētauerit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

Iudicium, quod in hominis potestate consistit, cōversionis est gratia, per quam nosmet ipsos iudicamus, quando flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidius inhaeremus.

Tripertitus describitur esse vniuscuiusque conuersi profectus: id est, primus, corrigendi à malo: secundus, faciendi bonum: tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos depri mentes, mali est emendatio. Quod verò adiecit: Frange esurienti panem tuum, operis boni est actio. In eo verò quod subiungit: Tunc erumpet matutinum lumen tuum: operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum. Nec poterit quisquā ad contemplationē Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

Multis modis terret Deus homines, vt vel serò conuertantur, atque exinde magis erubescant, quod tam diu expectati sunt, vt redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nunc reuelationibus quosdā concutit: vt qui voluntate conuerti despiciūt, commoti terroribus corrigantur.

Plerique ex sola mentis deuotione cōuertuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis conuertuntur, qui ex deuotione non cōuertebantur, iuxta capitulū Psalmi dicentis: In fræno & camo maxillas eorum cōstringe, qui non approximant ad te.

Plerique autē, dum deuotione nō conuertuntur, plagæ stimulis feriuntur: qui tamen nec sub verberē sentiūt, vt aliquatenus corrigantur, sicut Ægyptus, qui & pœnas luit, & emendari nequiuit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerūt: attriuiisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

Nonnulli viri seculares elatione mentis tumētes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum: & qui antea celsitudine mundi tumebant, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

Quidam sunt, qui iam secretē conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud æstimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc esse putantur, iam tamen in Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc humano iudicio stare cernuntur, iam tamen in Dei oculis ceciderunt.

Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: atque item multi apud homines electi putantur, & apud Deū reprobi existunt, Salomone dicente: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cum adhuc viuerēt in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergo se putet electum, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

De primordiis conuersorum,

CAP. VIII.

Trimodū genus est cōversionis ad Deū, inchoationis cum dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cum requie. Sed tamē plerunque alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

Omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lacrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, & tunc munda mentis acie, id quod quærimus contemplemur: vt dum antea flendo, peccati à nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis li-

berè superna inspiciantur.

Ante necesse est timore cōuerſi ad Deum, vt metu futurarū pœnarū carnales illecebræ deuincantur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ transire. Perfecta enim charitas foras mittit timorē: qui autem timet, pœnam habet, & nō est perfectus. Vnde & Apostolus: Non enim accepistis spiritū seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicet iam non peccati pœna seruos comprimit, sed amor iustitiæ liberos reddit.

Necesse est omni cōuerſo, vt post timorem conſurgere ad charitatem Dei debeat, quasi filius, nec semper sub timore iaceat, quasi seruus. Tunc enim amorem nostræ conuerſionis ostendimus, si denuō vt patrem diligimus quem prius seruii mente verè vt Dominum formidabamus.

Primordia conuerſorum blandis refouenda sunt modis, ne si ab asperitate incipiāt, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuerſum sine lenitate erudit, exasperare potius, quàm corrigere nouit.

Conuerſus quisque antea ab opere corrigendus est, postea verò à cogitatione, vt prius refrænet prauum actum, deinde appetitum delictum: vt quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

Omnis noua conuerſio, adhuc pristinae vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominum oculos debet, donec conuerſatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit, caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanam gloriā corruat, quàm prius per lapsum vitiorum iacebat.

De conflictu conuerſorum.

CAP. IX.

Quisque conuerſus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutum subire contendat: si fortè adhuc aliqua aduersa de carnis molestiis tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum nouit aduersitates reprimere vitiorum, successione virtutum.

Tunc magis grauari se quisque impulsu vitiorum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit: sicut populus Israel grauiori onere ab Aegyptiis premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur.

Vitia enim ante conuerſionem quasi pacem in homine habent, quando autem expelluntur, acriori virtute conſurgunt. Fiunt autem

A inimica conuerſo, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atque item fiunt blanda conuerſo, quæ peccatori aduersa extiterunt.

Multos habet conflictus Dei seruus ex recordatione operum præteritorum: multique post conuerſionē etiā nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem: scilicet vt semper habeant pro excutienda inertia hostem cui resistent, dummodò non consentiant. Vnde & nouerint serui Dei, se etiam à peccatis iam esse mundatos: sed tamē cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsari.

B Ante conuerſionem præcedit turba peccatorum, post conuerſionem sequitur turba tētionum. Illa se obijciunt, ne ad Deum conuertamur: ista se ingerunt, ne liberis cordis oculis Deum cernamus: vtriusque tumultus insolentiam nobis gignit, intentionēque nostram sæpe fraude multimoda intercludit.

Vtile est Dei seruo, post conuerſionem tentari, quatenus à torpore negligentiæ, sollicitatibus vitiis, ad virtutes animum per exercitiū præparet vitiorum.

De remissa conuerſione.

CAP. X.

Multos remissa conuerſio in pristinos errores reducit, ac viuēdi tempore resoluit: horum ergo exempla quisque conuerſus euita, ne dum timorem Dei à torpore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

Tepidus in conuerſione otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspiciunt: quod si à torpore mentis euigilauerit, ea, quæ leuia existimabat, confestim quasi horrenda atque atrocia pertimescit.

Fraus & desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem facimus Deo, quotiens de bono opere nostro nosmetipsos non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quotiens per torporē, languidē ea, quæ Dei sunt, operamur.

Omnis ars seculi huius strenuos amatōres habet, & ad exequendum promptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuini timoris plerosque habet sectatores lāgidos, tepidos, pigritiæ inertia congelatos: sed hoc proinde, quod labor eorum non pro præsentem, sed pro futura remuneratione differitur. Ideoque dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spē penē dissoluta languescunt. Vnde & magna illo-

Hh iij

rum gloria præparatur, qui bonæ conuersio-
nis vitæ principia augmento solidiore con-
summant: atque eò ad promerendā retribu-
tionem clariorēs præparantur, quò firmitus
duri itineris labores & inchoant, & consum-
mant.

Quidam primo conuersionis calore ad
virtutes sese accingunt, accedente verò pro-
gressu, dum immoderatè terrenis rebus in-
cumbunt: puluere infimi appetitus obscurā-
tur, unde & Dominus de bonis feminibus di-
cit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui
audiunt verbum Dei, & solitudine seculi,
vel fallacia diuitiarum suffocāt verbū, & sine
fructu efficitur.

Nuper conuersi nequaquam debent in cu-
tis exterioribus prouehi. Nam si implicetur,
confestim, quasi plantata arbuscula, & nec dū
radice præfixa, concutiuntur pariter & are-
scent.

Valet interdum conuersis pro animæ salu-
te mutatio loci. Plerumque enim, dum muta-
tur locus, mutatur & mentis affectus. Con-
gruū est enim inde etiam corporaliter auelli,
vbi quisque illecebris deseruiuit: nam locus
vbi prauè quisque vixit, hoc in aspectu men-
tis opponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel
gessit.

*De exemplis Sanctorum,
CAP. XI.*

AD conuersionem seu correctionē mor-
talium, multum profunt exēpla bono-
rum. Mores enim inchoantium, non queunt
perficere ad bene viuendū, nisi perfectorum
informentur exemplis patrum.

Reprobi autē non attendunt documenta
bonorū, quæ imitentur ad melius: sed propo-
nunt sibi exempla malorum, quibus ad suorū
morum puerilitatem vtantur in peius.

Ob hanc vtilitatem scribuntur sanctorum
ruinæ, & reparationes, vt spem faciant salutis
humanae: ne quisquam post lapsum, pœni-
tendo desperet veniam, dum conspicit san-
ctorum reparationem fuisse etiam post rui-
nam.

Sciant flagitio dediti, ad quam vtilitatem
eorum exempla proponantur sanctorū: scili-
cet, vt aut sint quos imitentur ad reparatio-
nem, aut certè ex eorum comparatione du-
rius de inobedientia puniantur.

Propterea virtutes sanctorum ad exem-
plum nostrum Deus proposuit, vt quantò de
imitatione eorum conferri possunt nobis ius-
titia præmia, tantò de perseverantia mali sint
grauiora tormenta.

E Si enim ad boni incitamentū diuina, qui-
bus admonemur præcepta, deessent, pro
legē nobis sanctorum exēpla sufficerent. At
contra, dum & nos Deus præceptis suis ad-
moneat, & vitæ sanctorū boni operis nobis
exempla proponat, nulla est iam de reatu ex-
cusatio: quia & lex Dei aures nostras quoti-
die pulsāt, & factorum documēta bonorum,
cordis nostri intima prouocant.

Et si prauorū sæpe secuti sumus exēpla, cur
non imitemur sanctorum digna & Deo pla-
cita facta? & si apti fuimus imitari iniquos
in malum, cur pigri sumus imitari iustos in
bonum?

F Orandus est Deus, vt virtutes, quas sanctis
præparauit ad coronam, nobis ad profectum
sint positæ non ad pœnam. Proficient autem
ad profectum nostrum, si tot exempla volue-
rimus imitari virtutum. Certè si ea potius a-
uersati, quàm imitati fuerimus, ad damnatio-
nem nostram erunt, quia ea legendo implere
negleximus.

Multi vitā sanctorum imitantur, & de mo-
ribus alterius effigiem virtutis sumunt: tan-
quam si imago quælibet intēdatur, & de eius
similitudine species picta formetur: sicque fit
ad imaginem similis ille, qui ad similitudinē
viuit imaginis.

G Qui sanctum virum imitatur, quasi exem-
plar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi
in speculo, perspicit, vt adiciat, quod deesse
virtutis agnoscit. Minus enim seipsum ho-
mo ex semetipso considerat: sed dum alte-
rum intendit, id quod minus est luminis ad-
iicit.

Perfectorum est iam virorum non quemli-
bet sanctorum imitando, sed ipsam veritatem
intuendo, ad cuius imaginē facti sunt, iustitiā
operari. Hoc indicat quod scribitur: Facia-
mus hominem ad imaginem & similitudinē
nostram, quia ipsam intelligendo imitatur
diuinitatem, ad cuius factus est similitudinē.
H Iste ergo tantus est, vt non egeat homine de-
monstratore iustitiæ, sed ipsam contemplan-
do imitetur iustitiā.

Exempla sanctorum quibus ædificatur ho-
mo, varias (faciunt) consecrari virtutes: humi-
litis ex Christo, deuotionis ex Petro, cha-
ritatis ex Ioanne, obedientia ex Abraham,
patientia ex Isaac, tolerantia ex Iacob, ca-
stimoniam ex Ioseph, mansuetudinis de Moy-
se, constantia de Iosue, benignitatis de Sa-
muele, misericordia de Dauid, abstinentia
de Daniele: sic & cætera facta priorum, quo
labore, quo moderamine, quauē intentione
vel compunctione gerantur, vir sanctus imi-
tando considerat.

De Compunctione cordis,
CAP. XII.

Compunctio cordis, est humilitas mentis cum lacrymis, exorians de recordatione peccati, & timore iudicii.

Illa est conuersis perfectior compunctionis affectio, quæ omnes à se carnaliū desideriorum affectus repellit: & intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplatione defigit.

Geminam esse compunctionem, qua propter Deum anima cuiusque electi afficitur: id est, vel dum operum suorum mala cōsiderat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

Quatuor esse qualitates affectionum, quibus mens iusti tædio salubri compungitur: hoc est, memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate, desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quanto cyus valeat peruenire.

Quisque peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tunc Dei se sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recollit, interius erubescit, suoque iudicio pœnitendo iam punit, nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmus: Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

Gressus Dei sunt in cor hominis interioris, qua bona desideria surgunt, vt calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam cordi humano præsentem: vnde se tunc magis homo acuerit ad compunctionem debet, quando sentit & Deum interius operantem.

Quomodo mens hominis iusti ex vera compunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur degustata lucis magnitudine, illū nosse posse, qui iam aliquid exinde gustauit.

Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores assignāt, vt ex ficta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

De confessione peccatorum & pœnitentia,
CAP. XIII.

Ex eo vnusquisque iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem è contra, semetiplos peccatores fatentur, & tamen semetiplos à peccato non subtrahunt.

Magna iam iustitiæ pars est, seipsum nosse hominem, quod prauus est: vt ex eo diuinæ virtuti subdatur humilior, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

A Benè se iudicat iustus in hac vita, ne iudicetur à Deo damnatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiā sua praua facta condemnat.

Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ contempsit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quàm culpam agnoscere, nec desistere.

B Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: siue quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit, non gessit; & gessit quod agere non oportuit.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit: condemnando scilicet ac deslendo quæ gessit, tantò in deplorando profusius, quantò extitit in peccando procliuus.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum; quasi si quis lauet laterem crudum, quem quantò magis eluerit, tantò amplius lutum fecit.

Quamuis quisque sit peccator & impius, si ad pœnitentiam conuertatur, consequi posse veniam creditur.

C Nullus de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

In hac vita tantumdem pœnitentiæ patet libertas, post mortem verò nullam correctionis esse licentiam (constat.) Vnde & Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est: veniet autem nox, quando nemo potest operari. Hinc & Propheta: Date, inquit, Domino Deo vestro gloriam, antequam tenebrescat: id est, antequam mors æterna præueniat. In hac vita dum estis, Deum per pœnitentiam glorificate.

D Adhuc in hoc seculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur, sed rationem nostrorum operum ponimus.

Per id deteriorantur plerumque iniqui, per quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi non vtuntur ad pœnitentiam, sed ad peccandi vsurpant audaciam. A malo autem in deterius vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem prauis operis vertit.

Festinare debet ad Deum pœnitendo vnusquisque dum potest, ne si dum potest, noluerit, cum tardè voluerit, omnino non

possit. Proinde Propheta ait. Quærite Dominum, dum inueniri potest, inuocate eum, dum prope est. Et ubi inueniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & prope est omnibus inuocantibus se? Nam tunc iam longè erit, quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modo enim non videtur, & prope est: tunc videbitur, & prope non erit, quia videri poterit, & non poterit inueniri.

Si quando quisque peccare potest, pœnitet, vitamque suam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

Qui autem prauè viuendo, pœnitentiam in mortis agit periculo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusque perpetrata facinora desinat.

Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus benè per Prophetam dicitur: Curant contritionem filia populi mei cum ignominia, dicentes pax pax, & non est pax. Cum ignominia igitur curat contritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit securitatē. Vnde & sequitur: Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: id est, confusi sunt non pœnitendo, sed pœnas luendo.

Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atque aliter qui de malo opere erubescens corripitur. Ille enim, quia reprehensus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse memoratur.

Quamuis per pœnitentiā propitiatio peccatorum sit, sine metu tamen homo esse non debet: quia pœnitentiæ satisfactio, diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vquam oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit: negligentia autem sæpè incautum ad vitia transacta reducit.

Dum per pœnitentiā expulsa fuerint ab homine vitia, si fortè post hæc, intercedente securitate, quælibet culpa subrepserit, confusum delectationes pristina vitiorum mentem auidius irrepunt, pulsantesque hominem in consuetis operibus grauius pertrahunt: ita ut sint nouissima illius peiora prioribus.

De desperatione peccantium,

CAP. XIII.

Non per locorum spatia, sed per affectum bonū vel malum itur, recediturve à Deo. Neque enim gressu pedum, sed gressu morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

E Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare, ad mortem pertinet: desperare verò in infernum descendere. Vnde & scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

Sæpè diabolus eos, quos conuerti ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum perculsos ad desperationem deducit: ut, subtracta spe veniæ trahat in dissidentiam, quos non potuit retinere perseveranter in culpa. Sed pœnitens præuidere debet callidas contra se hostis insidias: sicque Dei iustitiam metuat, ut tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius confidat.

Amplius letatur Deus de anima desperata, & aliquando conuersa: quàm de ea, quæ nunquam extitit perdita. Sicut de prodigo filio, qui mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnum sit gaudium patris.

Non aliter coram Deo & Angelis copiosius est gaudium de eo, qui à periculo liberatur, quàm de eo, qui nunquam nouit peccati periculum. Quanto enim contristat res perdita, tantò magis si fuerit inuenta lætificat. Sicut in Euangelio, pastor ille exultat, qui perditam ouem inuentam humeris suis gaudens reportat.

G Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pœnitentiā conuertatur. Vnumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & Legis testimonio edocetur: quòd homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro a fini primogeniti ouem iussit offerri, hoc est, immunditiam vitæ prioris mutandam in innocentiam boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiā.

Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per pœnitentiā, & quæcumque mala gesserant quotidianis fletibus purgant, atque in bonis factis mala gesta commutant: quibus iustè totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

In vita hominis, finis quærendus est: quoniam Deus non respicit quales antea viximus, sed quales circa finem vitæ existimus.

De his, qui à Deo deferuntur,

CAP. XV.

Deo deferente, nullum pœnitere: Deo respiciente, sua mala vnumquemque videre & plangere, & vnde ceciderit cogi-

tare. Nam nonnulli ita despiciuntur à Deo, A vt deplorare mala sua non possint, etiam si velint.

Consilium immundorum spirituum, hoc est: vt, quia ipsis negatum est, post prauaricationem regredi ad iustitiam, obserare aditum pœnitentiæ hominibus cupiant, ne vel ipsi reuertantur ad Deum; eosque socios in perditione habere contendunt, quibuscumque fraudibus insistentes, vt aut deserantur à Deo, aut flagelli immanitate desperent.

Ingemiscendum est iugiter, & postposita securitate lugendum: ne Dei secreto & iusto iudicio deseratur homo, & perdendus in potestate dæmonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

Dominici contemptores præcepti, statim vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. Vnde & in Psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Quidam reproborum in potestate dæmonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo rediguntur, Isaiâ testante: Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, vsque in æternum possidebunt eam.

Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reducti denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

Nonnunquam enim reuertens Deus hominem, quem deseruerat, rursus affligens visitat: & per lamenta lacrymarum, ac pœnitentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: Propter superbiam, inquit, quasi leonem capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

Malis actibus contra nos amplius cælestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille, qui nos malos tolerat, non dubium est, quod conuersis clementer ignoscat. Nam quod seruatur nobis tempus pœnitentiæ, vt non simul morte obruamur præcipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, vt nos non damnet crudeliter, sed expectet ad pœnitentiam patienter.

De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur,

CAP. XVI.

Irifor est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitens: nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.

Canis reuersus ad vomitum, est pœnitens ad peccatum. Multi enim lacrymas indefinenter fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiā & effectum pœnitentiæ non habere (constat) quia inconstantia mentis, nunc recordatione peccati lacrymas fundunt, nunc verò reuiuisciente vsu, ea quæ fleuerant, iterando committunt.

Qui & præterita vult plangere, & actionibus secularibus incubare, iste mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deslere possit.

Isaias peccatoribus dicit: Lauamini, mundi estote. Lauatur itaque & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lauatur itaque & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lacrymas, ea quæ fleuerat, repetit. Sic denique & alibi animam pœnitentem, atque iterum delinquentem sermo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Quisquis ergo culpas præteritas plorat, hunc necesse est modum teneat: vt sic admissa defleat, ne iterum flenda committat. Væ mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta neglego, & adhuc pœnitenda committo.

De Peccato, CAP. XVII.

Vobis modis peccatum committitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris: dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

Quatuor modis committitur peccatum in corde, quatuor perpetratur & opere. Corde: suggestionem dæmonum, delectatione carnis, consensione mentis, defensione elationis. Opere: nunc latenter, nunc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione. Istis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diuerso. Ignorantiæ namque modo peccauit Heua in Paradiso, sicut Apostolus ait: Vir non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit. Ergo Heua peccauit ignorantia, Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensque peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat, euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit, vnde & post peccatum amarissime fleuit.

Gravius est infirmitate, quam ignorantia E quemquam delinquere: graviusque industria, quam infirmitate peccare. Industria namque peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequiùs autem & de industria peccant, qui non solum non bene viuunt: sed adhuc & bene viuentes, si possunt, à veritate diuertunt.

Sunt enim qui ignoranter peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantie excusatione scire nolunt, ut minus culpabiles habeantur: qui tamen seipsos non muniunt, sed magis decipiunt.

Nescire simpliciter, ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprii Domini velle nescire, quid aliud est quam velle dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur se de ignorantia excuset: quia Deus non solum eos iudicat, qui à cognitione sua se auertunt: sed etiam illos qui nescierunt: testante eodem Domino per Prophetam: Disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quaesierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et Psalmus: Effunde, inquit, iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

De lenioribus peccatis, CAP. XVIII.

MULTI vitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamuis in hoc seculo magna iustitie quisque claritate resplendeat, nunquam tamen ad purum peccatorum sordibus caret: Ioanne Apostolo attestante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quædam sunt facta peccatis similia: sed si bono animo fiant, non sunt peccata: ut puta potestas si, non se vlciscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio vlciscatur in reum.

Item sunt peccata leuia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamen à perfectis viris, velut magna crimina, euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quæque delicta, quasi grauissima, lugent?

Non solum grauia, sed & leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnum grande efficiunt: sicut solent de paruis & minutis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in vnum coacta exundantem efficit copiam.

Peccata, quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris grauia deputantur.

Tantò enim maius cognoscitur esse peccatum, quantò maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, iuxta ordinem meritum: & sæpe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis, CAP. XIX.

EXPERIMENTO minorum peccatorum maiora committi peccata, ut durius feriantur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autem diuino in reatum nequiorem labuntur, qui distingere minora sua facta contemnunt.

Multi à crimine in crimen corruunt, qui Dei cognitionem habentes, timorem eius neglegunt: & quem nouerunt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cæcantur diuino iudicio punienda committere, & in poenam commissi facinoris facinus deterius addere.

Sæpe peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cum aliud ex ipso quasi sua suboles oritur: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluuie.

Pœna peccati peccatum admittitur, quando pro merito cuiusque peccati, Deo deferente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum causa, ut illa, quæ sequuntur, sint præcedentium pœna.

Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniens de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te, neque enim, dum quicumque iusti sunt, à Deo impelluntur, ut mali fiant: sed dum mali iam sunt, in durantur, ut deteriores existant: sicut & Apostolus dicit: Quoniam charitatem veritatis Dei non receperunt, ut salui fierent, immisit illis Deus spiritum erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus talia iam peccata præcesserint, ut iusto iudicio eius mereantur in deterius ire. Talia quippe peccata præcedentibus aliis peccatis prolabantur in poenam, quam peccata merentur.

Quædam de ira Dei veniunt peccata, quæ pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es, & nos peccaui, in ipsis fuimus semper, tanquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratus es, ut deterius peccaremus.

Quid enim sit iram Dei mereri, quid verò prouocare, prudens lector scire debet. Grauior est namque ira, quæ prouocatur, quam

ea, quæ meretur: Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando scimus bonum facere, nec volumus.

Nec iram Dei, dum viuimus, vitare possumus. Timeamus ergo, ne veniente illo terrore iudicij, sentiri possit, vitari non possit.

De manifestis oculisque peccatis,

CAP. XX.

MAioris est culpæ manifestè, quàm occultè peccare. Dupliciter enim reus est qui aperte delinquit: quia & agit & docet. De talibus Isaias dicit: Et peccata sua, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec absconderunt.

Multi enim publicè delinquentes, sine ullo pudore sua flagitia prædicant, nec vlla vtuntur sceleris verecundia.

Quædam enim iam iustitiæ portio est, iniquitatem suam hominem abscondere, & in semetipso de peccatis propriis erubescere.

Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cum omni malitia, id est, cum ipsis peccatis.

Ex eo ipso quo quisque peccatum, quod agit, abscondit, iudicij iam est indicium: quia non erubescitur, nisi de conscientia reatu. Ergo ex hoc ipso, quo quisque de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

De peccati amore, CAP. XXI.

Aliud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectendo iustitiæ bonum: nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò pœna sola supplicij in se vitia reprimat: quamuis non expleat opus peccati, viuit tamen in eo voluntas peccandi: dolètque sibi illicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amando iustitiam facit: non is, qui eam solo metu pœnarum inuitus custodit.

Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantum, & non faciunt: plerique verò faciunt tantum, & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam odiunt. Gravius autem peccat, qui non solum peccatū diligit, sed & facit, quam qui non facit & diligit: grauiusque interdum, qui diligit, & nō facit, quàm qui facit, & odit. Grauiissimum non est solum facere, sed & diligere peccatum.

Nam sunt quidam, qui confestim peracto flagitio confunduntur, & sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur. Sicque ad compara-

tionem mali sit deterius, dum de vitiis gratulantes, extolluntur in peius. De talibus ait Salomon: Qui lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

De peccandi necessitate,

CAP. XXII.

Interdum mali quod sumus, necessitate potius, non voluntate existimus. Vertenda est autem necessitas mali, in voluntatem boni. Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccant: pertimescentes temporale inopiam. Et dum præsentis seculi necessitatem refugiunt, à futuris bonis priuantur.

Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui: sed tantum gratis cupiunt esse mali, neque enim ipsam rem amant, quam appetunt, sed ipsa tantum peccati malitia delectantur.

De peccandi consuetudine,

CAP. XXIII.

Melius est peccatū cauere, quàm emendare. Facilius enim resistimus hosti, à quo nondum victi sumus, quàm ei, à quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

Omne peccatum, antequam admittatur, amplius pertimescitur. Quantumuis autem graue sit, dum in vsu venerit, leue existimatur, & sine ullo metu committitur.

Istis fomitibus, quasi quibusdam gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit, delectatio cōsensionem, consensus actionem, actio consuetudinem, consuetudo necessitatem. Sicque his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur allicitus, ita vt ab ea euelli nequaquam valeat, nisi diuina gratia manum iacentis apprehendat.

Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coangustare, ne is qui cecidit, valeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationē ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne in deterius peccando eatur.

Nequissimum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facile, ab hoc cum labore, resurgitur: dum mala consuetudini repugnatur.

Malè agendi consuetudinem, recessum esse, Propheta asserit, in profundum, cuius vsu, quasi quadam lege, homo tenetur allicitus, vt etiam quando non vult, peccatum committat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

Apostolus legem peccati dicit in membris nostris, quæ lex consuetudo est, quam pec-

cando concipimus, & non ab ea, cum volumus, discedimus: quia iam necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

Multum veri amor agit in homine, sed resultat caro malae consuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valenter in se reprimat, quod insolenter impugnat.

Frequenter peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerumque Deus nobis salutem operatur, quanto mirabile est, tanto periculosius est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne forte dum expectamus a vitiis sanari, & vitia multiplicemus, & salutem non adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut cito conuersi a lapsu consurgere.

Omnino peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subreperit, confestim erit corrigendum, quod nequiter sentitur commissum. Cito enim corrigitur culpa, quae cito cognoscitur: tardius autem sanatur vulnus, quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

Iteratio peccati grauior est, sicut si morbus super morbum veniat: sicut si imber super imbrem occurrat.

Mora peccandi immanitatem facit sceleris, unde & Propheta: Vae, inquit, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plausi peccatum. Trahit enim iniquitatem, ut funiculum, qui tardat conuerti ad Deum. Trahere enim iniquitatem, est moram facere iniquitati. Vnde & Psalmus: Pro longauerunt iniquitates suas; Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

De peccati recordatione, CAP. XXIII.

Bonum est homini semper ante oculos propria adhibere delicta secundum Psalmi sententiam: Et peccatum meum ante me est semper. Sicut enim non oportet reminisci peccati affectum: sic semper necesse est vnumquemque suum in flendo commemorare peccatum.

Apud iustum recordatio peccati facit tedium animi. Qui autem luxuriae, & cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

Seruo Dei tanta recordatio esse debet peccati, ut ea quae gessit, semper lacrymis confiteatur. Vnde & Psalmus dicit: Conuersus sum in aerumna, dum configitur spina. Peccatum meum cognitum tibi feci: Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustitias meas Domino. Supra enim dixerat: Quoniam tacui, hoc est, non

sum confessus: inueterauerunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se poenitet, nisi confessionem peccatorum? Quid elamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorum suorum defensor extitit, necesse est, ut poenitendo accuset, quod superbiens prauè admisit.

De Cogitatione, CAP. XXV.

Bipertita est causa peccandi, id est, operis & cogitationis, quorum vnum iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud iniustitia, quod cogitatione admittitur.

Prius autem actio refecanda est, postea cogitatio, prius praua opera, postmodum desideria. Vicissim autem & a cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur, quamuis & si ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen prauae cogitationis malitia non erit innocens. Vnde & Dominus per Isaiam: Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

Non enim solum factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

Sicut vipera a filiis in utero positis lacerata perimitur: ita nos cogitationes nostrae intra nos enutritae occidunt, & conceptae interius vipereo veneno consumunt, animamque nostram crudeli vulnere perimunt.

Non est arbitrij nostri cogitationis prauae suggestionibus praeueniri: iacere autem in animo cogitationem, nostrae attinet voluntati. Illud ergo ad culpam non redigitur, istud culpae propriae imputatur. Nam cogitationes illicitas occurrere, daemonum est: cogitationibus oblectari peruersis, nostrum est.

Plerumque fieri solet ut immunde corporaliū rerum species, quas didicimus, nostris mentibus opponatur, & nolentes eas cogitemus: quantumque ab eis aciem mentis auertere nitimur, tanto illae se magis animo ingerunt, obscenaeque in nobis motibus obrepunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quam meruit primus homo in poenam sui peccati.

H Dum vnusquisque diuina illuminatione praeuenitur, statim molestis turpium cogitationum pulsatur. Sed Dei seruus iudicio timoris Dei earum delectamenta a semetipso reiicit, bonisque contra obiectis cogitationibus turpes a se repellit.

Magna obseruantia circa cordis est custodiam adhibenda: quia aut bonae aut malae rei ibi consistit origo, nam sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malae. Ideoque si prius prauae cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Non

Non est timendum, si bona malaque in A cogitationem veniant: sed magis glorian- dum, si mens mala à bonis intellectu rationis discernat.

Item nihil iuvat, quod inter bonum & ma- lum sensu prudentiori discernimus: nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intel- lecta faciamus.

De Conscientia, CAP. XXVI.

Humana conditio, dum diuersis vitiōfi- tatibus mentem conturbat, etiam ante pœnas gehennæ per incognitum animæ ap- petitum iam pœnas conscientie patitur. Omnia fuge: poterit homo præter cor suum. Non enim potest à se quisq; recedere. Vbicumque enim abierit, reatus sui con- scientia illum non derelinquit.

Quamuis humana iudicia subterfugiat omnis, qui malè agit: iudicium tamen con- scientie suæ effugere non potest. Nam etsi aliis cœlat quod egit, sibi tamen cœlare non potest, qui plenè nouit malum esse, quod ges- sit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hic suæ conscientie reatu punitur, & illic perpe- tuali pœna damnatur.

Hoc enim significat. Abyssus abyssum in- uocat in voce cataractarum. Abyssum enim abyssum inuocare est, de iudicio suæ con- scientie ire ad iudicium damnationis perpe- tuæ. In voce cataractarum, id est, in prædica- tione sanctorum.

De intentione mentis, CAP. XXVII.

Oculus hominis intentio operis eius est. Si ergo intentio eius bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin malæ intentionis etiam si bonum in factis opus ap- pareat, bonum tamen iam non est, quoniam ex sua intentione aut probatur bonum, aut reprobatur indignum. Bona est ergo inten- tio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria est.

Qui opus bonum bona intentione non fa- ciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari potuerant.

Vnusquisq; bonum opus, quod agit, inten- tione bona agat: quoniam pro mala intentio- ne plerumque opus bonum quod agimus, perdimus, & minus à culpa vacamus.

Sæpè quæ apud hominum iudicium bona apparent, apud examen diligentissimi & acu- tissimi iudicis reproba deteguntur. Ideoque omnis sanctus veretur, ne fortè bonum, quod agit, pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobum sit.

De sensibus animæ, CAP. XXVIII.

Per sensus carnis morbus irrepit mentis. Vnde & per Prophetam Dominus dicit: Omnes cognationes terræ ab Aquilone ve- nient, & ponet vnusquisq; solium suum in introitu portarum Ierusalem. Regna Aquilo- nis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quando per sensus carnis labem animæ inge- runt: ideoque in ipsis portis, id est, in ipsis sensibus regnant.

Neque enim aliunde peccamus, nisi viden- do, audiendo, atrectando, gustando, atque tangendo. Vnde & aliàs dicitur, Intrauit mors per fenestras nostras. Et alibi: Extraneis ingre- diebantur per portas eius, & super Ierusalem mittebat sortem. Extraneos quippe immu- dos esse spiritus, qui tanquam per portas, ita per sensus carnis animam irrepunt, & eam illecebrando deuincunt.

De Sermone, CAP. XXIX.

Dum quedam parua vitiorum verba non cuitamus, in magnum linguæ prolabi- mur crimen: & dum facta quædam non gra- uia liberè, ac sine metu committimus, ad po- tiora scelera & horrenda peccandi consuetu- dinè labimur.

Sicut plerumque multiloquorum stultitia reprehenditur: ita rursus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim satis laxando lin- guam, in leuitatis vitio desluunt: isti nimis re- ticendo, ab utilitate torpescunt.

Imperiti, sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. Mente enim inruditi, ore loquaces, verbis perstreunt, sensu nihil dicunt.

Sicut falsitatis crimina à proficientibus per- timefcuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitantur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto pœna exoluitur.

Vani sermones in ore Christiani esse non debent. Nam sicut malos mores bona collo- quia corrigunt: ita praua bonos mores cor- rumpunt.

Custodia ori ponitur, dum quisque non se iustum, sed, quod magis verum est, peccato- rem fatetur.

Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ excessus operit. Mantum super os po- nit, qui malæ locutionis culpas bonæ actionis velamine tegit.

Loquens, quæ ad Deum pertinent, nec fa- ciens, & si inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.

Qui de sapientia se laudati affectant, lo- quentem Prophetam attendant: Væ qui sa-

piantes estis in oculis vestris, & coram vobis. E
metipsis prudentes.

Rectè ex sententia dicit, qui veram sapien-
tiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo
enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogan-
tes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia
dicunt, non de sententia.

Ille enim sapit, qui rectè, & secundum
Deum sapit.

In suam dicunt contumeliam doctores, si
dum sint ab eis dicta sapienter, nimium ta-
men eloquenter. Horret enim sapientia spu-
mæ verborum ambitum, ac fucum mun-
dialis eloquentiæ inflatis sermonibus peror-
natum.

Quidam curiosi delectantur audire quosli-
bet sapientes, non ut veritatem ab eis qua-
rant: sed ut facundiam sermonis eorum agno-
scant, more poetarum, qui magis composi-
tionem verborum, quam sententiam verita-
tis sequuntur.

Quadrimoda est dicendi ratio, quia præui-
dendum est, quid, cui, quando, vel qualiter
aliquid proferatur.

Item quadrimoda est dicendi ratio, cum
aut benè sentiendo, quid benè profertur; aut
nihil sentiendo, nihil dicitur: aut parum sen-
tiendo loquacitas sola ostentatur: aut optimè
sentiendo non eleganter profertur quod in-
telligitur.

Item quadriperta est loquendi ratio, qua
vel bonū benè, vel malum malè, seu bonum
malè, vel malum benè profertur.

Bonum quippe benè loquitur, qui ea quæ
recta sunt, humiliter annunciare videtur. Ma-
lum malè loquitur, qui quodlibet flagitium
persuadere conatur. Bonum malè loquitur,
qui quodcumque rectum arroganter prædi-
care sentitur. Malum benè loquitur, qui ali-
quod narrando vitium detestatur, ut ab eo
homines auertantur.

Corde benè loquitur, qui charitatem non
simulat. Ore benè loquitur, qui veritatem an-
nunciat. Factis benè loquitur, qui alios bonis
exemplis ædificat.

Corde malè loquitur, qui interius cogita-
tiones noxias meditat, & cogitat. Lingua
malè loquitur, qui pro eo, quod malè agit, fla-
gellatur, & murmurat. Factis malè loquitur,
qui malè viuendo, exemplis suis alios ad præ-
uè agendum informat.

Semel benè loquitur, qui se pœnitendo re-
darguit. Bis benè loquitur, qui benè viuendo
& alios instruit.

Semel malè loquitur, qui post vitium citò
corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuit,
& malè docet. Item bis malè loquitur, qui &
malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis

malè loquitur, qui & bonum, quod debuit,
non egit: & malum, quod non oportebat,
admisit.

Mali mala respondent pro bonis, & aduer-
sa pro optimis. Boni bona respondent pro
malis, & prospera pro aduersis.

Aduersus conuicium linguæ, fortitudo ad-
hibenda est patientiæ, ut tentatio verbi, quæ
foris impugnat, tolerantia virtute deuicta di-
scedat.

Non omnis, qui patitur probra, iustus est:
sed qui pro veritate innox patitur, ille tan-
tummodò iustus est.

Inter vituperationes linguæ & opprobria
hominum, isto remedio mens iusti se corro-
borat: ut tantò solidius in Deum figatur in-
teritis, quantò exterius ab humanis spernitur
sensibus.

Qui illatas sibi contumelias tranquillo ani-
mo prodit, dolorem cordis aperit, & virus,
quod feruet in animo, facillè reiecit.

Vulnera enim mentis aperta citò exhalant:
clausa, nimis exulcerant.

Qui dolorem iniuriæ clauso pectore tegit,
quantò amplius silentio linguam premit, tan-
tò actiorem dolorem intrinsecus nutrit. Un-
de & verè quidam Poetarum Gentilium di-
xit: Quoque magis tegitur, tectus magis
æstuat ignis. Cæcus enim languor vehemens
est, ac nimius: quia tacitum viuit sub pectore
vulnus.

De mendacio, CAP. XXX.

Mendaces faciunt, ut nec vera dicen-
tibus credatur. Redditenim sæpe ho-
minem multa falsitas etiam in veritate suspe-
ctum.

Sæpe vera præmittit, qui falsa dicturus est,
ut cum primū acquiescit fidem, ad reliqua
mendacia audientes credulos faciat.

Multis videntur vera esse, quæ falsa sunt:
& ideo non ex Deo, sed ex suo mendacium
loquuntur.

Nonnunquam falsitas veriloquio adiungi-
tur, & plerumque à veritate incipit, qui falsa
confligit.

Latent sæpe venena circumlita melle ver-
borum: & tamdiu deceptor veritatē simulat,
quousque fallendo decipiat.

Nonnunquam peius est mendacium me-
ditari, quàm loqui, nam interdum quisque
incautus solet ex præcipitatione loqui men-
dacium: meditari autem non potest, nisi per
studium. Grauius ergo ille ex studio mentiri
perhibetur, quàm is, qui ex præcipitatione
sola mentitur.

Summopere cauendum est omne menda-

cium, quamuis nonnunquam sit aliquod mendacij genus culpæ leuioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: & Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoque mendacij genus perfecti viri summopere fugiunt: vt nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum præstare vitam alienæ carni nituntur: quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nam si qualibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

Multi mentiuntur, multaque fingunt homines propter hominum laudem: sicque sit, vt & isti mentiendo pereant, & eos, quos laudant, ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

Sicut benè sibi conscius, non metuit alienæ linguæ conuicium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere: sed magis vnusquisque testimonium conscientie suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quam ille, qui eum laudat.

Opus enim suum vnusquisque probet, vt ait Apostolus. Et tunc in seipso tantum quisque gloriam habebit, id est: occultè in sua conscientia, non palam in aliena lingua.

Perfecti, qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis vtrumque quasi ventorum interdum curuentur impulsu, funditus tamen non deiciuntur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

Bona mens ad malum, nec præmiis, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditiis miscent, vt aut oblectatione quæquam decipiant, aut terroribus frangant.

Qui laudatur, in auditorum amore inferitur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt, quæ de illo dicuntur.

De iuramento, CAP. XXXI.

Sicut mentiri non potest, qui non loquitur, sic periurare non poterit, qui iurare non appetit. Cauenda est igitur iuratio, nec ea vtendum, nisi in sola necessitate.

Non est contra Dei præceptum iurare, sed dum vsum iurandi facimus, periurij crimen incurrimus. Nunquam ergo iuret, qui periurare timet.

Multi, dum loquuntur, iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore: Est, non. Amplius enim quàm est, & non est, à malo est.

Multi, vt fallant, periurant: vt per fidem sacramenti, fidem faciant verbi: sicque fallendo, dum periurant & mentiuntur, homi-

nem incautum decipiunt.

Interdum & falsis lacrymis seducti decipi-mur, & creditur, dum plorant, quibus credendum non erat.

Plerumque sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorū, qui non credunt, quod dicimus, iurare compellimur: talique necessitate iurandi consuetudinem facimus.

Sunt multi ad credendum pigri, qui non mouentur ad fidem verbi. Grauius autem delin-quunt, qui sibi loquentes iurare cogunt.

Quacumque arte verborum quilibet iuret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur, intelligit. Dupli-citer autem reus fit, qui & Dei nomen in va-num assumit, & proximum dolo caput.

Non est conseruandum sacramentum, quo malū incautè promittitur, veluti si quisquam adulterā perpetuò cum ea permanēdi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non imple-re sacramentum, quàm permanere in stupri flagitio.

Iurare Dei est illa prouidentia, qua statuit non conuellere statuta. Pœnitentia autem Dei, rerum mutatio est: non pœnitere autem, statuta non reuocare, vt illud: Iurauit Domi-nus, & non pœnitebit eum, id est, quæ iurauit, non mutabit.

De vitis, CAP. XXXII.

Recedens homo à Deo, statim vitiorum traditur potestati: vt dum patitur infesta vitia, reuertendo vnde ceciderat, res-piscat.

Et si Sancti toto nisu contendunt superare vitia, nec extinguunt: quid agunt hi, qui non solum non odiunt vitia, sed toto ea amore se-ctantur?

Satis delicatè se palpat, qui vult sine labore vitia superare, dum peccati legem, quam sibi deseruiendo vitis fecit, sine violentia doloris refecare non possit.

Perfectè renunciat vitio, qui occasionem euitat in perpetrando peccato. Nam si velis tantumdem non peccare, & data occasione peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commissa damnas, & damnata committis. Se autem iudice reus est, qui vitia & accusat & perpetrat.

Quædam vitia dum non perfectè vitantur, suos in se faciunt relabi auctores. Nam si vnum vitium distictè vitentur, & alia negligantur, inanis labor est. Non enim potest in vnus observatione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia dominantur in corde.

Nonnunquam hominem sua vitia perfe-quantur: quia nimirum qui prius volendo ea

sibi fecit socia, postea sentit etiam nolens stimulosa.

Nonnulli non antea in errorem vitiorum labuntur, nisi prius interioris rationis perdidierint oculos: sicuti Samson, non antea ab Allophylis ad erroris ligatus est machinam, nisi postquam ei sunt lumina oculorum extincta.

Quidam vegetante mentis ratione vitiorum superantur incurfu, sicque deinde intentionem bonorum operum perdunt. Sicut Rex Babylonis in oculis Sedechiae prius filios ipsius interfecit, & sic postea oculos eius euulsi: ac per hoc post malorum operum consuetudinem, & interemptionem bonorum perit quorundam & ratio.

Quod ex vitio vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur, CAP. XXXIII.

Sic gignuntur ex peccato peccata, ut dum non cuitantur parua, incidatur in maximis: & dum defenduntur admissa, nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam itur. Vnde fit, ut duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciae tumorem.

Sic vitio vitium gignitur, sicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti David, qui dum non cuitat adulterium, perpetravit & homicidium.

Item virtus virtute concipitur, sicut per virtutem Euangelicae praedicationis, virtutem martyrij Apostoli meruerunt.

In cordibus seculariter viuientium inuicem sibi succedunt vitia: ut dum vnum abierit, succedat aliud, iuxta Isaias Prophetam testimonium, qui ait: Residuum crucis comedit locusta, & residuum locustae comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Per id ergo ista sub vitiorum allegoria colliguntur, quia sequitur: Expergiscimini ebrii, & flete.

Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitiis, ut maiora vtilius caueantur. Lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia, quae virtutibus, non vitiis excluduntur. Quorundam autem quaedam latentia vitia tunc apparent, quando ab aliis vitiis desinunt.

De male usis virtutibus, CAP. XXXIII.

Interdum & male vsae virtutes ex se vitia gignunt: quod fit per immoderatum animi appetitum, cui non sufficit donum, quod meruit, nisi inde aut laudes, aut lucra dam-

nanda quaesierit.

Interdum virtutes vitia gignunt, dum aliquando pro tempore opportuno minimè relaxantur. Sicque fit, ut quae congruo loco virtutes sunt, incongruo vitia deputentur: veluti si pro fratris aduentu canonicum non soluat ieiunium.

Virtutum igitur discretionem à Paulo Apostolo sume, qui ad tempus egit, quod agendum esse omnino prohibuit.

Item quaedam virtutes, dum discretioni non seruiunt, in vitia transeunt. Nam saepe iustitia dum suum modum excedit, crudelitatis saeuitiam gignit: & nimia pietas dissolutionem disciplinae parturit: & zeli studium, dum plus est, quam oportet, in iracundiae vitium transit: & multa mansuetudo torporis segnitiam gignit.

Prudentis autem viri discretio solerter prospicit, ne bonum intemperanter agat, & de virtute in vitium transeat.

Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisque de castitatis & abstinentiae meritis gloriatur. Nam & qui eleemosynam vanae gloriae causa impertit, ex virtute vitium facit. Sed & is, qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro iustitia premium appetit, & qui aliquod donum Dei, quod meruit, in suam laudem conuertit, aut in malos usus assumit, proculdubio virtutem in vitium transfert.

Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

De simulatis virtutibus, CAP. XXXV.

Quodam vitia species virtutum praeferrunt, ideoque perniciosius suos sectatores decipiunt, quia se sub velamine virtutum regunt. Nam vitia, quae statim virtutibus contraria apparent, citò, dum palam venerint, emendantur: propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

Carnales autem plerumque per insensualitatem mentis non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

Item quaedam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub praetextu iustitiae crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnitie mansuetudo esse creditur: & quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigae effusionis: & virtutem

parcitatē tristis tenacitas imitatur: & vitium A
pertinaciæ absconditur sub virtute constan-
tiæ. Item timor sub specie obedientiæ occul-
tatur, & dicitur virtus humilitatis, quod ta-
men vitium est timoris. Sed & procacitas vo-
cis pro veritatis libertate accipitur: & vitium
pigritiæ quietis virtutem imitatur. Porro vi-
tium inquietudinis virtutem se vult vocari
sollicitudinis: & præcipitationis facilitas fer-
uor boni studij creditur: & benè agendi tar-
ditas consilij mora esse videtur, dum tamen
ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo
vitia species virtutum imitantur: & inde se
nonnulli esse iustos confidunt, vnde maximè
reprobantur.

Aptum exemplum vitiorum de latronis B
specie sumitur. Nā sicut ex insidiis latro pro-
dit, seque iter agentibus iungit, fingens se so-
cium, donec decipiat improvisum, & dum
subitò eruperit, ad exitum latro manifestus
ostēditur: ita se miscent interdum periculosè
virtutibus vitia, quousq; omnem boni operis
efficaciam in suis vitiis rapiant, & anima, quæ
sibi erat placens de virtutibus, deceptam se
conspiciat vitiis damnabilibus.

De appetitu virtutum, CAP. XXXVI.

AD virtutes difficilè consurgimus, ad vi-
tia sine labore dilabimur. Ista enim C
prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores
perpetimur, vt ad cælum conscendere valea-
mus.

Quemadmodum ad virtutum tendentes
culmen non à summis inchoant, sed à modi-
cis, vt sensim ad altiora pertingant, ita & qui
dilabuntur ad vitia, non statim à magnis cri-
minibus incipiunt, sed à modicis assuescunt,
& sic in maximis prorunt.

Sicut paulatim homo à minimis vitiis in ma-
ximis proruit: ita à modicis virtutibus grada-
tim ad ea, quæ sunt excelsa, contendit.

Qui autem inordinate virtutes compre-
hendere nititur, citò periclitatur. Hæc est causa
in rerum natura, vt quæcumque velociter ad
profectum tendunt, sine dubio celeriter fi-
niantur: sicut herba, quæ tantò festiniùs per-
eunt, quantò celerius crescunt. At verò con-
tra, arbores alta radice fundatæ, idè per-
durant diutius, quia gradatim ad profectum
perueniunt.

Nihil prodest, admixto malo, agere aliquod
bonum; sed prius est cohibendum à malo,
deinde exercendum bonum. Hoc enim in-
dicat Propheta, cum dicit: Quiescite agere
peruersè, discite benè facere.

Prius vitia extirpanda sunt in homine, de-
inde inferendæ virtutes. Nam coherere &

coniungi non potest veritas cum mendacio:
pudor cum petulantia, fides cum perfidia, ca-
stitas cum luxuria.

Quædam sunt summæ virtutes, quædam
vero mediæ. Fides, Spes, & Charitas summæ
virtutes sunt. Nam à quibus habentur, vtique
veraciter habentur. Aliæ verò virtutes mediæ
sunt, quia & ad vtilitatem, & ad perniciem
possunt haberi: si de his arroganter quisque
tumuerit: vtpotè doctrina, ieiunium, castitas,
scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus
scilicet & benè operari possumus, & malè.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cœ-
pit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne
gravius per virtutes corruat, quàm prius ex
lapsu vitiorum iacebat.

Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtu-
tibus erigat, quædam illi virtutum dona tri-
buit, quædam retrahit: vt dum mens de hoc
quod habet erigitur, iterum de hoc quod ne-
quaquam habere cognoscitur, humilietur.

Quisquis dono cælestis gratiæ inspiratus
ad virtutes erigitur, si fortè moderantis Dei
manu aliqua aduersitate reprimatur, ne de ac-
ceptis virtutibus attollatur, frangi non debet:
quia & hoc ipsum quod plagis humiliatur,
& quanimiter ferre proculdubio virtutis est
magnæ.

*De pugna virtutum aduersus vitia,
CAP. XXXVII.*

TVnc se viri sancti veraciùs à vitiis
colluione detergant, dum ab eis con-
tra singula vitia virtutes singulæ opponuntur.
Interdum vitia cum virtutibus ad vtilitatem
confligunt, vt ipso certamine vel mens exer-
ceatur, vel ab elatione conuersus animus re-
stringatur.

Aduersus impetus vitiorum contrariis vir-
tutibus est pugnandum. Contra luxuriam
enim cordis est adhibenda munditia: contra
odium dilectio præparanda: contra iracun-
diam patientia proponenda est. Porro contra
timorem fiducia adhibenda est virtus, contra
torporem zeli prælium: tristitiæ quoque gau-
dium, accidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, su-
perbiæ humilitas opponenda est. Sicque sin-
gulæ virtutes nascentia contra se vitia repri-
munt, ac tentationum motus virtute diuinæ
charitatis extinguunt.

Libidinem abstinencia domat. Nam quan-
tum corpus inedia frangitur, tantum mens ab
illicito appetitu reuocatur.

Aduersus iram tolerantia dimicat: ira au-
tem semetipsam necat: sustinendo autem pa-
tientia victoriam portat.

Tristitiæ mœrorem spes æterni gaudij su-

perat : & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

Aduersus inuidiam præparetur charitas : & aduersus iræ incendia māsuetudinis adhibeatur tranquillitas.

Superbiam autem diaboli imitantur superbi : aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

Principalium septem vitiorum regina & mater superbia est, eadēque septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita sibi met quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

Sicut Princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit : ita Christus septiformi gratia plenus à dominatu vitiorū nos eruit : & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dono.

De Superbia, CAP. XXXVIII.

OMni vitio deteriore esse superbiam, seu propter quod à summis personis & primis assumitur : seu quod de opere iustitiæ & virtutis exoritur, minūque culpa eius sentitur. Luxuria verò carnis ideò notabilis omnibus est, quoniam statim per se turpis est. Et tamen, pensante Deo, superbiā minor est. Sed qui detinetur superbiā, & non sentit, labitur in carnis luxuria : vt per hanc humiliatus, & à confusione surgat, & à superbia.

Omnis peccans superbus est, eo quod faciendo vetita contemptui habeat diuina præcepta. Rectè ergo initium omnis peccati superbia : quia nisi præcesserit mandatorum dei inobedientia, transgressionis non sequitur culpa.

Omnis superbia tantò in imo iacet, quantò in altum se erigit : tantòque profundius labitur, quantò excelsius eleuatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

Qui instantur superbia, vento pascuntur. Vnde & Propheta : Omnes, inquit, pastores tuos pascit ventus, hoc est superbiæ spiritus.

Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur : quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nam reuera sine humilitate virtus qualibet, & sine charitate in vitio deputatur.

Mérito superbiæ diabolus à superna beatitudine corrumpitur. Qui ergo de virtutibus attolluntur, diabolum imitatur : & exinde grauius corrumpuntur, quia de excelsu labuntur.

Superbia sicut origo est omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum. Ipsa est enim

in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hec enim aut in exordio mentem per peccatum prosternit, aut nouissimè de virtutibus deiecit. Inde & omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat.

Ibi cadere superbiam, vbi & nasci : vt non sit superbis aliud culpa, aliud poena : sed ipsa culpa sit illis & poena.

De superbiā nasci arrogantiam, non de arrogantia nasci superbiam. Nam nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergo in culpa præponitur superbia arrogantia, sicut præfertur origine.

Plerumque ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipsis humiliter sapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt : sed laudant Deum, à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

Vtilius est arroganti in quocumque vitio labi, & humilem post casum Deo fieri : quàm per elationem superbire, grauiorēque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

De fornicatione, CAP. XXXIX.

EX culpa superbiæ plerumque in abominandam carnis immunditiam itur. Nam alterum pendet ex altero : sed sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis : ita per humilitatem mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam deiecit occultam mentis superbiam per carnis manifestam ruinam.

Libidinis nasci immunditiam de animi occulta constat superbia, exemplo primi hominis, qui mox, vt per superbiā contra Deum tumuit, statim carnis libidinem sensit, & pudenda operuit. Quapropter vnusquisque suæ deputet culpæ, quod cecidit, quotiens libidine vincitur : quia nisi præcessisset latens superbia, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

Nonnunquam gemino vitio Christianus à diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dum euitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationem, cadit segnitè in libidinem : sicque ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis, & de aperto libidinis itur in occultum elationis. Sed Dei seruus discretè vtrumque pensans, sic cauet libidinem, vt non incurrat elationem : & sic premit elationem, vt non resoluat animum ad libidinem.

Luxuriosis atque superbis demones plus

fautores existunt, dumque in cæteris vitiis spiritus maligni deseruiant, his tamen maiori familiaritate iunguntur, eisque amplius iuxta desiderium famulantur.

Principaliter his duobus vitiis diabolus humano generi dominatur, id est, superbia mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de diabolo dicens: Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humecta carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus: vel dum mentem in superbiâ erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

Multiluxuriæ subditi sunt, & contumaci B superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati sunt, vnde humiliari debuerant.

Ad comparationem mali fit deterius, quando non solum flagitia committuntur, sed etiâ de ipsis flagitiis vanitate laudis perdit extolluntur, sicut scriptum est: Laudatur peccator in desideriis animæ suæ. Quid enim peius, quam in flagitiis miseros gaudere, de quibus iam debent copiosius plorare?

Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura, ubi adhuc liber affectus est.

Qui delectatione libidinosæ refrænat suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Citò enim resistit operi, qui titillanti se non accommodat delectationi.

Durius impugnatur, qui vsque ad consensionem, & si non vsque ad perpetrationem, tentatur, quàm is, qui sola suggestionem pro conditione carnis tentamenti sollicitatur.

Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Sathanæ Angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctanter dum in se expugnat perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

Seruis Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei eorum sit inconcussa intentio, mens tamen in carne, quam exterius gestat, interna prælia tolerat. Deus autem, qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

Ideo nonnunquam electi lapsu carnali corruunt, vt à vitio superbiæ, quæ de virtutibus tument, sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, vt cadat carnis vitio hu-

A milientur, vt surgant.

Antequam perficiatur adulterium in opere, iam adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primum fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetam dicitur: Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines refecate, quæ ad lumbos pertinent. Nam cor super vbera est, non in lumbis.

Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dumque immoderatè metas pudoris excesserit: crimen criminibus adiicit, paulatimque ad deteriora procedit.

Non ita suavis est amanti, immo amantium, in experta carnis libido, sicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primum committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò si in vsum venerit, tantò perditis dulcior fit, vt superare difficile sit. Vnde & sæpe ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusque nostros contra rectam voluntatem in nobis rebellare sentimus.

Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quàm amor castitatis: adhuc in homine peccatum regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intima castitatis, iam non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nā non solum de commissâ fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. Est autem & spiritalis fornicatio, secundum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisque diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

Inter cætera septem vitia fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollēs membra Christi, facit membra meretricis.

Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per cætera vitia. Cum enim ille variis tentamenti illuctos homines conetur peruertere, magis ta-

men mœchandi desiderium suggerit, quia vtrunque sexum in hoc vitio amplius ægrotare intendit.

Dæmones scientes pulchritudinem esse animæ castitatem, & per hanc hominem Angelicis meritis, è quibus illi lapsi sunt, coarctari, litore perculsi inuidiæ iniiciunt per sensus corporis opus desideriumque libidinis: quatenus à cælestibus deorsum deiectam animam pertrahant, secumque quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicii metus, & æterni tormenta incendij ante oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna grauioris supplicij formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit: ita sæpe recordatio ardoris gehennæ ardorē remouet luxuriæ.

Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt seruire castitati, quādo eos libido seruos habere contemnit.

Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

De continentia, CAP. XL.

A Deo datur cōtinētia: sed petite, inquit, & accipietis. Tunc autē tribuitur, quando Deus gemitu interno pulsatur.

Prælatam virginitatem esse nuptiis. Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium cōcessum est, virginitas admonita tantum, non iussa. Sed ideo tantum admonita, quia nimis excelsa.

Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mundo sollicitudinem seculi amittit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

Virgines feliciores sunt in vita æterna, Isaiæ testante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium, quod qui casti perseuerant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Amanda est pulchritudo castitatis, cuius degustata delectatio dulcior inuenitur, quā carnis. Castitas enim fructus suauitatis est, & pulchritudo inuiolata sanctorum. Castitas securitas mentis, sanitas corporis: vnde & aliquos gentiliū gymnicos (legimus) perpetuā Veneris abstinentiam exercuisse, ne virtutem

libidine frangerent. Luxuriosa namque vita carnem citò debilitat, fractamque celeriter ducit ad senectutem.

Omne peccatum per pœnitentiam recipit vulneris sanitatem: virginitas autem, si labitur nullatenus reparatur. Nam quamuis pœnitendo veniæ fructū percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinam.

Virgo carne, non mente, nullum præmium habet in repromissione. Vnde & insipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit: Amen dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem damnabit.

Nihil prodest incorruptio carnis, vbi non est integritas mentis. Nihilque valet mundum esse corpore eum, qui pollutus est mente.

Multi sunt reprobos, qui carnalis corruptelæ contagium nesciunt: qui sicut infœcundi sunt corpore, ita steriles manent mente, operisque boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, si aliis prauis operibus nō inferuissent.

Quisque continentiam profitetur, & ab aliis terrenis desideriis non subtrahitur, quamuis hunc luxuria carnis non polluat, diuersa tamen mundanæ conuersationis operatio maculat.

Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissā cælestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt. Hoc est enim in Euangelio non habere virgines in vasis oleum, id est, non seruare intra conscientiam boni operis testimoniū sed in facie gloriari apud homines, nō in corde apud Deum.

Ruina adulterij excipitur destinā matrimoni: meliusque est uxorem ducere, quā per libidinis ardorem perire.

Quosdam conjugale decus, nō pro gignendis filiis delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetunt: sicque bono malè vtuntur.

Vitia per se mala sunt, conjugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus: Qui autem cum uxore est, cogitat quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vnusquisque suam uxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiæ quoque præuaricationem malæ existunt. Nocent enim diuitiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non

per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

De cupiditate, CAP. XLI.

Non posse quæpiã spiritualia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

Non potest ad contemplandum Deum mens esse libera, quæ desideriis huius mundi, & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiciere poterit oculus, quem pulvis claudit.

Omni peccato peior est auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius, quàm amare pecuniã: hic enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quidam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulēt cæteræ suboles peccatorum.

Multi causã cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem renunciauerunt. Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisque tantum in rebus alienis est desiderium, ut etiam homicidium perpetrare non vereantur: sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe iniqui malã, quæ concupiscunt, assequuntur, quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in seculo nequiter appetunt: ut hac experientia resipiscant reuertad Deum, quod his mente recesserunt. Deum ergo sibi propitium nouerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, ut durius pereant hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

Nunquam satari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoque magis acquirat, tãto amplius quaerit: nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiam amittendi metu afficitur.

Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus à vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

Plerique potentes tantã cupiditatis rabie inflammantur, ut de confiniis suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Qui-

bus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Nunquid solivos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum, id est, diabolus rapere ad perditionem, idem Propheta sequenter annunciat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vlllo termino, & descendet fortes eius & sublimes, gloriosique eius ad eum. Nec mirum quod morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammam cupiditatis suæ minimè extinxerunt.

Qui desiderio cupiditatis exaestuante statu diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentem Heuæ superbia, ut de ligno vitæ manducaret. Accendit Caim mentem inuidia, ut fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, ut per amorem libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, ut homicidium auaritiæ annecteret. His ergo inspirationibus diabolus corda hominū occultis deprauat cupiditatibus.

De gula, CAP. XLII.

Prima concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi: hoc est eius concupiscentiam non impleui.

Prima est luxuriæ materies saturitas panis. Vnde & Propheta Sodomam de panis satietate accusat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorum, superbia, saturitas panis, & abundantia. Panem quippe Sodomitæ immoderate sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atque inde meruerunt, comitante superbia, cælestibus aduri incendiis, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

Vtile est cauere gulam, ciborumque concupiscentiam. Quid enim tam noxium, quàm ut animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

Proxima est ventri libido: sicut loco, ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt proxima. In ordine namque membrorum genitalia ventri iunguntur: dumque vnum ex his immoderate reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodo, ut corpus sustentetur, epulis est vtendum. Nam ut Philosophi differunt, cibos inuentos esse, ut contineant animam, non ut corrumpan.

Qui nimium cibis vruntur: quanto magis ventrem pascent, tanto amplius sensum

mentis obtundunt. Nam Græci dixerunt, ex crasso ventre subtilem sensum gigni nō posse. Nam gulæ saturitas nimia aciem mentis obtundit, ingeniumque euanescere facit.

Libidinis ignes ciborum fomētis inerefcunt: corpus autem quod abstinencia frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pueros abstinentes, flamma Babylonij incendij et si tetigit, nō combussit: quia nimirum & si desideriorum carnalium ignis abstinentium mētes inflamat, vsque ad consensum tamen concupiscentia, vel operis non exurit.

Cui abundantia est epularū, ardentis diuitis intendat supplicium, cuius tanta in inferno interignes erat inopia, quanta hic epularū fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitire noluit, propterea illic inter flammās sitiens, stillam aquæ quæsiuit, nec meruit.

Considerandum, quā uelementer arguatur comessatio & sumptuosa conuiuia. Nam per Prophetam comminatur Dominus, se nō hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Isaiā: Ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini.

Sicut omnes carnales cupiditates abstinencia refecantur: ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruuntur. Inde est quod & princeps coquorum muros Ierusalē subuertit: quia & venter, cui seruitur à coquis, virtutes animæ destruit. Neque enim posse quempiam virtutum perfectionem attingere, nisi prius ventris edomuerit ingluuiem.

Nemo potest dominari cæteris vitiis, nisi prius ingluuiē ventris restrinxerit. Nec quisquam facillè poterit à semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinenciam gular. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt, à nobis fortius superantur, quando prius, quæ intra nos sunt vitia extinguuntur. Nam frustra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nā sæpè accuratius præparata sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpè aliena & vilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque sit vt non sitia culpa ciborū qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

Quatuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu: id est, quid, quando, quantum, & quomodo appetatur. Quid, ad ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum, verò, ad immoderationem refertur. Quomodo, ad impatientiam festinationis ascribitur.

Nullus homini tā importunus exactor est, quā venter: qui quotidianam refectionem, quotidiana famis exactione adimplet. Cum cæteris enim vitiis, & si interdū nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cū isto autem & nascimur, cum isto & morimur.

Plerumque voluptas vefcendi ita sub obreptu necessitatis subrept, vt dum putatur seruiti necessitati, voluptatis desiderio seruiatur: nec facile discernitur, vtrum quod accipitur, gulæ an indigentia deputetur.

De ebrietate, CAP. XLIII.

Scrapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis.

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit nesciat. Vnde etiam & malū non sentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum est, quod iuxta Prophetam dicitur: Fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim, sicut in Salomone, infatuat sapientem. Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat. Vnde & in proverbiis: Potentes, inquit, iracundi sunt, vinū non bibant: ne cūm biberint, obliuiscantur sapientiam.

Plerisque laus est multum bibere vinum, & non inebriari. Audiant hi aduersum se dicentem Prophetam: Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Vino multo deditos, & luxuriose viuētes, Isaias sic arguit dicēs: Væ qui confurgitis mane ad ebrietatem festandam, & potandū vsque ad vespertum, vt vino æstuetis. De talibus & alio loco dicitur: Væ tibi ciuitas, cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedūt.

Multi enim à mane vsque ad solis occubitum ebriati, & gulæ voluptatibus seruiunt, nec intelligunt cur nati sunt: sed consuetudine belluina detenti, luxuriæ tantum totā die epulisque inserviunt.

Clamat Ioel Propheta his, qui ebrietati deserviunt, dicēs: Expergiscimini ebrii, & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantum: Flete omnes, qui bibitis vinum, vt bibere omnino non liceat: sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bibere Apostolus, dicens: Vino modico vtere.

Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazaræis qui se sanctificabant Domino, præceptū est, vinum & siceram non bibere. Vtraque enim

statum mentis evertunt & ebrios faciunt: luxuria quoque carnis utraque æqualiter gignit.

Quidam continentes, sicut panem cum potu edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquam abstermentiam conuenire.

De abstinentia, CAP. XLIII.

Hoc est perfectum & rationabile ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo spiritalis effectus, Angelis coniungitur, Deoque liberior copulatur.

Per ieiunium etiam occulta mysteriorum cælestium reuelantur, diuinique sacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes, & eorum annuntiationes ostendit.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta demoniorum. Citò enim per abstinentiam deuincuntur. Vnde etiam Dominus & Saluator noster eorum incursum ieiunium, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Immundi enim spiritus ibi se magis iniiciunt, ubi plus viderint escam & potum.

Sancti quamdiu in huius seculi vita habitant, desiderio superni roris corpus suum aridum portant. Vnde & Psalmus: Sitiuit, inquit, in te anima mea, quam multipliciter & caro mea. Caro enim tunc Deum sitit, quando per ieiunium abstinet & arescit. Abstinentia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

Sæpe abstinentia simulatè agitur, ieiuniumque per hypocrisim exercentur. Quidam enim mira inedia corpus suum laniant, exterminantes, sicut ait Euangelium, facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes. Ore namque pallescunt, corpore atteruntur, cordis alta suspiria ducunt. Ante mortem quoque mortiferis se suppliciis tradunt: tantumque miseri laboris exercitium, non pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

Quidam incredibiliter abstinent, ut hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè vtuntur.

Ieiunium & eleemosyna in abscondito esse amant, ut solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedem suam ab

hominibus receperunt.

Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem à cibis abstinent, & prauè agunt, demones imitantur: quibus esca non est, & nequitia semper est. Ille enim bene abstinet à cibis, qui & à malitiæ actibus, & à mundi ieiunat ambitionibus.

Qui execrationis studio, non abstinentiæ voto ab escis carniū se suspendit, hi potius execrandi sunt: quia Dei creaturam vñibus humanis concessam reiiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilque esse iudicatur immundum, Paulo attestante Apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, quia polluta sunt eorum & mens & conscientia.

Spernitur ieiunium, quod in vesperum repletionem ciborum reficitur. Neque enim reputanda est abstinentia, ubi fuerit saturitas ventris subsequuta.

Spernitur ieiunium, quod in vesperum delictis compensatur, dicente Isaia Propheta: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas vestra: voluptas enim delicti intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ita & delicti improbantur à Propheta in ieiunio.

Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediæ, nec malum agat postea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, ut vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. Sollicita igitur discretionem carnis est moderanda materies, scilicet ne aut integrè extinguatur, aut immoderatè laxetur.

Infirmirate carnis nimia prævalente, ad perfectionem pertingere nemo potest. Nam quavis sanctitatis amor quisque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deseruire conatur.

Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoque ingenium facit marcescere: nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

Ne quid nimis. Nam quicquid cum modo & temperamento fit, salutare est: quicquid autem nimis & ultra modum est, perniciosum fit, studiumque suum in contrarium vertit. In omni ergo opere modum & temperamentum oportet habere. Nam omne, quod excedit, periculosum est, sicut aqua, quæ si nimios imbres præbeat, non solum nullum usum adhibet, sed etiam periculum exhibet.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

Sententiarum

LIBER TERTIVS.

CAPITA LIBRI TERTII.

1. De flagello Dei.
2. De gemina percussione Dei.
3. De infirmitate carnis.
4. De tolerantia divinae correctionis.
5. De temptationibus diaboli.
6. De tentamentis somniorum.
7. De oratione.
8. De lectione.
9. De assiduitate legendi.
10. De doctrina sine gratia.
11. De superbia lectoribus.
12. De carnalibus lectoribus, & haeticis.
13. De libris gentilium.
14. De collatione.
15. De contemplatione & actione.
16. De contemptoribus mundi.
17. De Sanctis, qui se à consorcio seculi separant.
18. De preceptis alioribus monachorum.
19. De humilitate monachi, vel opere.
20. De tepore monachorum.
21. De monachis, qui curis seculi occupantur.
22. De his, qui à Deo mundi amore praeduntur.
23. De iactantia.
24. De hypocrisis.
25. De invidia.
26. De simulatione.
27. De odio.
28. De dilectione.
29. De fictis amicitii.
30. De amicitia ex munere orta.

31. De malorum concordia.
32. De correptione fraterna.
33. De praepositis Ecclesiae.
34. De indignis praepositis.
35. De indoctis praepositis.
36. De doctrina & exemplis praepositorum.
37. De his qui bene docent, & male vivunt.
38. De exemplis pravorum sacerdotum.
39. De praepositis carnalibus.
40. De iracundis doctoribus.
41. De superbis doctoribus.
42. De humilitate praepositorum.
43. De doctrina discretione.
44. De silentio doctorum.
45. De praevidenda sacerdotali protectione in plebe.
46. De disciplina sacerdotum in his, qui delinquant.
47. De subditis.
48. De prelatiis.
49. De iustitia Principum.
50. De patientia Principum.
51. Quod Principes legibus teneantur.
52. De iudicibus.
53. De acceptione personarum.
54. De muneribus.
55. De testibus.
56. De causidicis.
57. De oppressoribus pauperum.
58. De tribulatione iustorum.
59. De amatoribus mundi.
60. De amatoribus misericordiae.
61. De breuitate vitae.
62. De exitu.

De flagellis Dei.

CAP. I.

DIVINAE Sapientiae subtilitas, sicut interius, ut testis, scrutatur conscientias, sic exterius, ut iudex, irrogat poenas, ut verum sit testimonium omnium Prophetarum: Quia ipse est, & testis, & iudex.

Miserere Domine misero. Isidoro indigna agenti, & digna patienti, assidue peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti.

Ordinata est miseria Dei, quae prius hunc hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab aeterno supplicio liberat. Electus enim Dei doloribus huius vitae atteritur, ut perfectiora vitae futurae lucretur.

Nequaquam Deus delinquenti parcit, quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio aeterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo poenitendo punit, quod male admisit: ac proinde est, quod Deus delinquenti non parcit.

Iusto temporalia flagella ad aeternam proficiunt gaudia: ideoque & iustus in poenis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

Neque iusto, neque reprobo Deus misericordia & iustitiam abstrahit. Nam & bonos hic per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hic remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per aeternam iustitiam.

In hac enim vita Deus parcit impiis, & tamen non parcit electis: in illa parcat electis, non tamen parcat iniquis.

Periculosa est securitas in hac vita malorum, & honorum dolor tranquillius. Nam iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus vero dormit post laborem securus.

Non tantum de corporalibus passionibus, sed etiam de spiritualibus oportet intelligi: ut quanto quisque aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tanto se in fine remunerari speret.

Saepe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo: dumque multa damabilia commisisse videantur, despecti tamen à Deo nullo emendationis verbere feriuntur.

Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur, si peccaverit, dicente Amos Propheta: Tatummodò vos cognoui ex omnibus nationibus terrarum, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit.

A Valde necessarium est, iustum in hac vita & vitiis tentari, & verberari flagello, ut dum vitiis pulsatur, de virtutibus non superbiat. Dum vero aut animi, aut carnis dolore atteritur, à mundi amore reservatur. Tentari autem oportet iustum, sed tentatione plagae, non tentatione luxuriae.

Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, ut dum fortioribus flagelli stimulis feritur, nulla oblectamenta praesentis vitae delectent: sed caelestem patriam, ubi certa requies expectatur, indesinenter desiderent.

Electos vitae istius aduersitate probari, ut secundum Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicii flagello castigat.

De gemina percussione Dei.

CAP. II.

Gemina est percussio diuina. Vna in bonam partem, qua percutimur carne, ut emendemur. Altera, qua vulneramur conscientia ex charitate, ut Deum ardentius diligamus.

Gemino more Deus respicit vel ad veniam, vel ad vindictam. Ad veniam, sicut Petrum. Ad vindictam, sicut dum facta Sodomorum se descensurum & visurum testatur.

Trimoda ratione Deus quos voluerit, percutit, id est, ad damnationem reprobos, ad purgationem, quos errare videt electos, ad propagandam meritorum gloriam iustos. Primo namque modo Aegyptus caesa est ad damnationem. Secundo modo pauper Lazarus ad purgationem. Tertio modo percussus est Iob ad probationem.

Flagellatur homo plerumque à Deo ante peccatum, ne malus sit, ut Paulus, qui, Satanæ Angelo instigante, carnis tolerabat stimulos. Flagellatur autem & post peccatum, ut corrigatur, sicut ille in Apostolo, qui traditus est Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus esset.

Non tamen iuste murmurat, etiam qui nescit, cur vapulat. Nam Deus ideo plerumque iustum flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

In hac vita Deus tantò magis studet, ut parcat, quanto magis expectando flagellat: sed alios feriendo corrigit, alios vero feriendo interficit. Feriendo namque corrigit, de quibus dicit: Ego, quos amo, arguo & castigo. Feriendo perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosque non iam sub disciplina, ut filios pater, sed districta damnatione, ut hostes aduersarius, percutit. De

Kk

quibus dicit: Flagello inimici percussi te ca-
stigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas
ad me super contritione tua? insanabilis est
dolor tuus. Vnde unusquisque festinet, & ti-
meat, ne simul feriat vita eius cum culpa. Fla-
gellum namque tunc diluit culpam, cum mu-
tauerit vitam. Nam cuius mores non mutat,
actiones non expiat.

Omnis diuina percussio, aut purgatio vitæ
præsentis est, aut initium pœnæ sequentis.
Nam quibusdā flagella ab hac vita inchoat,
& in æterna percussione perdurant. Vnde
per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in
ira mea, & ardebit usque ad inferos decur-
sum.

A quibusdam dici solet: non iudicat Deus
bis idipsum, qui tamen non attendunt illud, **F**
quod alibi scriptum est: Iesus populum de
terra Ægypti liberans, secundo eos, qui non
crediderunt, perdidit. Quamuis enim una
culpa bis non percutitur, una tamen percus-
sio intelligitur, quæ hinc cœpta illic perficitur,
ut in his, qui omnino non corriguntur, præ-
cedentium percussio flagellorum, sequentiū
sit initium tormentorum. Hinc est, quod in
Psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide
confusione sua. Diplois enim, duplex vesti-
mentum est, quo figuratiter induuntur, qui
& temporali pœna, & æterna damnantur. Vn-
de & Ieremias ait: Contritio super contriti-
onem, id est, gemina dānatio, & hinc & in futu-
ro seculo. Et idem alibi, Duplici contritione
cōtere eos, id est, gemina pœna, præsentis, sci-
licet, & futura.

Quibusdam secreto Dei iudicio hinc malè
est, illic benè: scilicet, ut dum hinc castigati
corriguntur, ab æterna damnatione libe-
rètur. Quibusdā verò hinc bene est, illic malè:
sicut diuiti illi accidit, qui hinc potentia clari-
tate conspicuus, post mortē gehēnæ incēdiis
traditur cruciandus. Porro quibusdam, & hinc
malè, & illic malè est: quia corrigi nolentes,
& flagellari in hac vita incipiunt, & in æterna
percussione damnantur.

In tanto immergi quosdam desperationis
profundo, ut nec per flagella valeant emē-
dari. De quibus rectè per Prophetam Domi-
nus dicit: Frustra percussi filios vestros, disci-
plinam non receperunt.

Plerumque iustus plangit, & nescit vtrum
pro omnibus suis peccatis præsentia patiat
flagella, an pro vno tantum, & nescit, quæ sit
culpa illa, pro qua meruit eiusmodi pati sup-
plicia, & pro ipso ambiguo maxime in mœ-
nore versatur.

Quamuis flagella præsentia iustū à pecca-
tis absoluunt, adhuc tamen sub metu vin-
dictæ turbatur: ne instantes ei plagæ non suf-

E ficiant ad purganda delicta. Proinde ergo,
dum præsentia patitur, & futura pertimescit:
quodāmodo, sicut ait Propheta, pro suis pec-
catis duplicia recipit.

De infirmitate carnis,
CAP. III.

Sunt nonnulli huius qualitatis homines,
qui nesciant corrigi, nisi alios viderint fla-
gellari: sicque proficiunt comparatione ma-
lorum, dum sibi id accidere timent, in quo de-
perire alios vident.

Quosdam Deus videns, nolle proprio vo-
to corrigi, aduersitatū tangit stimulis. Quos-
dam etiam præsciens, multum peccare posse,
in salutem flagellat eos corporis infirmitate,
ne peccent, ut eis vtilius sit frangi languoribus
ad salutem animæ, quam manere incolumes
ad damnationem.

Visitatio Dei nec semper in bonum accipi-
tur, nec semper in malū. In bonū enim acci-
pitur, sicut est illud: Visita nos in salutari tuo.
In malum verò, iuxta illud, In tempore visi-
tationis suæ peribunt.

Tribus ex causis infirmitates accidunt cor-
poris, id est, ex peccato, ex tentatione, &
ex intemperantiæ passione: sed huic tan-
tū nouissimæ humana potest medicina
succurrere: illis verò sola pietas diuinæ mise-
ricordiæ.

G Qui valentiores sunt & sani, vtile est illis in-
firmari, & non peccare: ne per vigorem salu-
tis illicitis sordidentur cupiditatum, & luxu-
riæ desideriis.

Duritia, quæ mentem premit, nec sentitur,
vtiliter mutatur in carne, ut sentiat, atque
intellecta emendetur. Nā citius vulnera car-
nis sentiuntur, quam animæ, ideoque per car-
nis flagella errantes citius corriguntur. Hoc
quippe indicant in Pauli oculis squamæ infi-
delitatis, quæ dum mutata sunt per increpa-
tionem in oculis carnis, confestim resoluta
est duritia mentis.

H Est perniciofa sanitas, quæ ad inobediē-
tiam hominem ducit. Est & salubris infirmi-
tas, quæ per diuinam correptionem mentem
a duritia frangit.

Languor animæ, id est, peccatorum infir-
mitas perniciofa est, de qua etiam Apostolus
ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor?
Quis scandalizatur, & ego non vror? Nam in-
firmitatem carnis vtilem esse idem Aposto-
lus approbat dicens: Quando infirmor, tunc
fortior sum.

De tolerantia diuinæ correptionis,
CAP. II.

Murmurare in flagellis Dei peccator A homo non debet, quia maximè per hoc, quod corripitur, emendatur. Vnusquisque autem tunc leuius portat, quod patitur, si sua discusserit mala, pro quibus illi inferitur retributio iusta.

Discat non murmurare, qui malè patitur, etiam si ignorat, cur mala patitur: & per hoc iustè se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquàm iniusta iudicia sunt. Qui flagella sustinet, & contra Deum murmurat, iustitiam iudicantis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati, quod sustinet, etià si pro quo patitur ignoret, per hoc iam iustificatur, pro quo & seipsum accusat: & Dei iustitiam laudat.

Dum ex rebus prosperis vtilia iustus exempla præstat hominibus, necesse est eum iterùm & aduersitatibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur, vt denuo fortitudinis documenta ex eo sumant, qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

Qui passionibus animæ insidiante aduersario cruciatur: non idcirco se credat alienari à Christo, quia talia patitur, sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur, laudet Deum potius, non accuset.

Ad magnam vtilitatē diuino iudicio mens iusti diuersis passionū temptationibus agitur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæque culpæ, quod talibus dignus sit, deputauerit: hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & diuinam agnoscit iustitiam, & suam intelligit culpam.

De temptationibus diaboli,

CAP. V.

Multis calamitatum temptationibus mēs iusti in hac vita pulsantur: vnde & optat ab hoc seculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixam illic securitatem inueniat.

Inter eas pœnas, quas iustus in corpore patitur, atque eas, quas mente per fraudem diaboli tolerat, multum interest. Nam grauius fert, quas interiùs luget, quàm eas, quas exteriùs sustinet. Has enim & loco euitat & tempore: illas nec loco potest euitare nec tempore.

Non amplius tentat electos diabolus, quàm Dei voluntas permittit. Tentando autē sanctorum profectibus seruit.

Etsi nolens, vtilitati tamē sanctorum seruit diabolus, quando eos temptationibus suis non deiecit, sed potius erudit. Nam temptationes, quas ille ad humanum interitum mouet, in-

terdum Spiritus sanctus ad exercitiū virtutum salubri vtilitate conuertit.

Insidiæ diaboli, atque astutiæ, quamuis huc atque illuc quærentes, quem deuorent, diffundantur, à potestate tamen diuina non egrediuntur, ne tantum noceant, quantum malitiosè contendunt. Nam quomodo sanctorum virtus tanta tolerare posset, si superna dispensatio pio moderamine nequitiam demonum non frænaret? Et licet diabolus temptationem iustis semper inferre cupiat, tamen si à Deo potestatem non acceperit, nullatenus adipisci potest, quod appetit. Vnde & omnis voluntas diaboli iniusta est, & tamen, permittente Deo, omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniustè appetit: sed eos, qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, non nisi tentari Deus iustè permittit. Vnde etiam in libris Regum de diabolo scriptum est: quia spiritus Domini malus irnebat in Saul. Vbi iustè quæritur: si Domini, cur malus? si malus, cur Domini? Sed duobus verbis cōprehensa est & Dei potestas iusta, & diaboli voluntas iniusta. Nam spiritus malus per nequissimam voluntatem: & idem Dominus per acceptam iustissimam potestatem.

Diabolus non est immissor, sed incentor potius vitiorum. Neque enim alibi concupiscentiæ fomenta succendit, nisi vbi prius prauæ cogitationis delectationes aspexerit, quas si à nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit: statimque franguntur iacula concupiscentiæ eius, contemptæque iacent, & sine luce faces illius.

Sollicitè hostis insidias intelligere pariter & cauere Dei seruum oportet, sicque in innocentia vitæ existere simplicem, vt tamen oporteat cum simplicitate esse prudentem. Qui prudentiam simplicitati nō miscet, iuxta Prophetam, columba est seducta, non habens cor. Sed ideò columba, quia simplex: ideò autem cor non habes, quia ignara prudentiæ est.

Sæpe fraus Satanæ sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelum se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atque contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinæ Deus sanctos suos facit intelligere, quatenus diabolicum errorem interiùs cognoscant, ac sollicitè caueant.

Discretio sanctorum tanta esse debet, vt inter bonum & malum præditi ratione diiudicent, ne eos diabolus per speciem boni fallat. Hæc est enim percunctatio Iosue dicentis: Noster es? an aduersariorum? Propter hoc & Ieremiæ dicitur: Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Tunc enim

Kk ij

bene de se iudicant sancti, quando ab eis Deus fallacia demonum tentamenta facit intelligi.

Multi decipiuntur à diabolo, & ignorant se esse deceptos, Osee Pophetæ testimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni namque maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt, sed hoc corda negligentium non intelligunt.

Tanquam inermis diabolus vincitur, quando de aperta iniquitate hominem deprauare conatur: armatus verò tunc incedit, dum per speciem sanctitatis & virtutis, ea, quæ sancta sunt, destruit: quando & qui decipitur, sua detrimenta non sentit, sed tanquam sint virtutes, quæ sunt vitia, sectatur & diligit.

In oculis carnalium diabolus terribilis est, in electorum oculis terror eius vilis est. Ab incredulis, ut leo, timetur: à fortibus in fide, ut vermis, contemnitur, atque ad momentū ostensus repellitur.

Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè transit. Nā facile in consequenti opere repellitur, si prima oblectamenta illius respuatur. diabolus enim serpens est lubricus, cuius si capiti, id est, primæ suggestioni non resistitur, totus in interna cordis dum non sentitur, illabitur.

Tentationum diabolicarum initia fragilia sunt, quæ si non caueantur, sed per vsum in consuetudinem transeant, in nouissimis fortiter conualescunt: ita ut, aut nunquā, aut cum difficultate vincantur.

Dum in tota vita diabolus hominem prauaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc est, quod in principio contra protoplastū serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo eius: quia nimirū hominē, quē diabolus in cursu præteritæ vitæ non decipit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisque sit iustus, nunquam necesse est, ut sit in hac vita securus: sed semper humilis caueat, semperque ne in fine corruat sollicitus pertimescat.

Diabolus suis fautoribus blanditur, Dei vero seruis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismum passus est à diabolo tentari.

Diabolus sanctos omnes non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nam quia nō in eis intrinsecus regnat, contra eos extrinsecus pugnat. Et qui interiūs amisit dominium, exterius commouet bellum.

Tunc contra eum, quem possidet, diabolus acrius sauit, quando se virtute diuina ab eo expellendū cognoscit. Vnde immundus spi-

ritus tunc discerpit grauius puerum, in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factū & ad Iob verba respicit, vbi in nouissimis Behemoth caudam suam, quasi cedrus astringit.

Plus contra eos diabolus diuersis tentationibus insidit, qui possunt & aliis sua vtilitate prodesse: ut, dum illi impediuntur, non proficiant, qui docendi sunt.

Maligni spiritus hoc, quod intra nos munda cupimus, sine intermissione tentent iterum sordidare. Sancti autem eorum insidias præfago spiritu præcognoscunt, & quicquid in semetipsis terrenum sentiunt, indesinenter operibus sanctis exhauriunt, ut de intimis puri inueniantur.

Eodem blandimēto decipiuntur nunc per diabolum homines, quo protoplasti in paradiso sunt decepti. Multis enim vitiorum præstigiis mentes reproborum Satanas prætentando deludit. Nūc enim promissis decipit, nunc rebus transitoriis, quasi necessariis, illic: nunc etiam ipsa inferni supplicia, quasi leuia & transitoria, suggerit, quatenus miserorū corda in cupiditatē lasciuiamque dissoluat, secūmque ad tartara ducat.

Argumenta machinationum, malarūque cogitationum semina, quæ in cordibus hominum diabolus fundit, ita sæpe vndique captam implicat mentem, ut ex qua parte euadere quisque tentauerit, sine periculo exire non possit: veluti si iures hoc facere, quod si feceris, pecces: si non feceris, reus periurij sis. In tanto ergo mali discrimine, ut euadendi aditus pateat, minora potius eligenda sunt, ut maiora vitentur.

Diabolus, quando decipere quemquā querit, prius naturam vniuscuiusque intendit, & inde se applicat, vnde aptum hominē ad peccandum inspexerit.

Ex ea parte diabolus homines tentat, quæ eos per excrecentem humorem faciliè inclinari ad vitia conspiciat: ut secundum humoris conspersionem adhibeat & tētionem. Lege Balaam qui in figura diaboli contra populum Dei, ex ea parte præcipit perniciosos pretendere laqueos, ex qua sensit eos facilius esse lapsuros. Nam & qui aquam alicubi deducit, non eam per aliam partem mittit, nisi vbi impetum eius intendit.

Nullus culpam existimet, quam ex cōspersione propria sustinet: sed quantum valet, cōtra id quod tolerat, pugnet. Nam si conspersioni ceditur, tentationi vel vitio nequaquam resistitur.

Ideo diabolus in sacris eloquiis Behemoth, id est, animal dicitur: quia de cælis lapsus ad terras cecidit. Ideo Leuiathan,

id est serpens de aquis: quia in huius seculi mari volubili versatur astutia.

Auis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aërem, quasi auis, pro carcere meruit: terram, ut animal brutum: sit serpens, ut in huius seculi mari insana iactetur fluctuatione. Ex eo enim quòd per membra sua diabolus operatur, sortitur vocabula: ita ut quod singuli agunt incitante illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non decipit diabolus? unde animal est, hoc est, per carnis luxuriam tentat. Unde serpens est, hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem nec sic decipit, insidiatur ei, unde auis est: hoc est, superbia ruina. Undique enim dolos præparat, quousque inueniat viam, per quam incautū decipiat.

Aliud est intrare mentem cuiusquam diabolum, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus sanctorum ingreditur, dum malas suggestiones insinuat: sed non habitat in eis, quia in suo corpore, non eos transducit. Qui verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum eius. Et si subrepat mentibus electorum diabolus, non autem in eis requiescit, sicut in cordibus reproborum: nam calore fidei mox excitatur, ut exeat ab electis.

Nonnulli, quos iam audivo ore diabolus deuorauerat, rursus diuini iudicii occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, & saluti restituntur. Nam sæpe multos, quos antiquus hostis luxuriæ voragine immeros tenuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus trahit.

Quomodo bonorum interitum Propheta electam dicit esse diaboli escam, dum alibi scriptum sit de illo, scœnū sicut bos comedit: nisi quòd in oculis Dei scœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse videntur. Ac per hæc, qui de bonorum numero perierunt, apud homines electi, apud Deum scœnum existunt.

Eum diabolus iam deglutuisse dicitur, quem iam perfectæ scelere deuorasse videtur. Eum verò quem non deglutiuit operis perfectione, sed tentationum illecebris mordet, ut deuoret, adhuc quasi in maxilla mandit. Unde & Paulus habet stimulos carnis, quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem, qua deglutiatur.

Os diaboli verba eius sunt. Verba verò eius inspirationes occultæ sunt, quibus corda hominum alloquens occultis viit cupiditatibus.

Quidam ob incorruptibilem iniquitatem,

A quia sponte non corriguntur, immundis spiritibus vexandi traduntur: ut arripiendi eos demones corporaliter habeant potestatem, terroribusque eorum afflictū humilientur, pœniteant & saluentur: sicut & Apostolus Corinthiis scribens dicit: Tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit. Vtile est enim quosdam peccantes, ut in anima saluentur, Satanæ corporaliter deputari: quatenus ex præsentī correptione futurum iudicium timeant, & de cætero delinquere caueant. Quidam autem potestati dæmonum ad emendationem deputantur: quidam verò despecti ad solam perditionem traduntur.

B Nunquam vacat diabolus aduersus hominem iustum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitatur. Hinc est quòd Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ, qui me colaphizet.

Sæpe mentem iusti variis vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: unde interdū vsque ad desperationis angustiam coarctatur. Permanent autem in Dei amore animæ, & ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quælibet aduersa iustus patitur, ex Dei vtique permisso id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat (quod pro corporis passionem Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini mala, quare non suscipiamus?) Ille non separatur à Deo, sed coniungitur, quamlibet atroci angustia torqueatur.

C Multa iustus aduersa in anima patitur instigatione dæmonum, sed talibus tentamentis perire vitæ æternæ non potest: quia pius Dominus ad damnationem culpæ non reputat, quod de suæ maiestatis permisso, nolens qui patitur, portat. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate deslestimus. Vbi verò violenter addicimur, & si facinus aut flagitium non est: miseria tamen pro flagitio & facinore est. Sed qui Deum pro irrogata laudat miseria, commissio proculdubio caret facinore.

De tentamentis somniorum

C A P. VI

Plerumque demones in noctibus occurrentes humanos sensus per visiones conturbant, ut formidolosos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex desperatione peccatorum mentem conuersi per soporem conturbant, horridaque gehennæ supplicia minitant. Nonnunquam autem & aperta im-

Kk iij

pugnatione grassantes humana corpora verberant, quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, iustis ad tolerantiae gloriam.

Plerumque immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quosdam verò, quos formidare aliqua aduersa praesentunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miserorum corda variis illusionibus intentantes modò vacua prosperitate demulcent, modò vana formidine terrent.

Qui aut nullis, aut raris conscij sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur nocturnis, sed placato somno quiescentes, interdum etià per soporem quadam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua grauioribus vitiis polluerunt, conscientiae pauore illusi species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, dormientes fatigat, vt nunquam securos requiescere sinat.

Nonnunquam etià electorum mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitiis tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

Sancti autem etsi ad momentum huiusmodi visionibus commoueantur: mox tamè euigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

Diuersae qualitates sunt somniorum. Quaedam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quae etiam per experientiam nota sunt. Quaedam verò ex propria cogitatione oristur: nam saepe quae in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

Nonnullae autem visiones spirituum immundorum fiunt illusionem, Salomone probante: Multos (inqui:) errare fecerunt somnia & illusiones vanae. Porro quaedam iusto sunt modo, id est, supernae reuelationis mysterio, sicut legitur in lege de Ioseph filio Iacob: qui somnio fratribus praefereendus praedicatur. Vel sicut in Euangelio de Ioseph sposo Mariae: qui vt fugeret cum puero in Aegyptum, somnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidunt visiones, id est, cogitatione simul & illusionem: atque itè cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu, inquit, rex cogitare coepisti in stratu tuo, quid esset futurum post haec, & qui reuelat mysteria ostendit tibi quae futura sunt. Etenim saepe ea, in quibus cogitationum nostrarum sensum porrigimus, quodam mentis excessu re-

uelantur, dum requiescimus.

Quamuis nonnulla vera sint somnia, facile tamen eis credi non opus est, quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde veniant, raro consideratur. Tam facile igitur somniis fides adhibenda non est, ne fortè Satanas in Angelum lucis se transformans, quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

Nonnunquam daemones deceptorum fraude ita quosdam curiosos obseruant, eisque illudunt, vt quaedam somnia non aliter eueniant quam ostenduntur. Vt enim in multis fallant, interdum & vera pronunciant. Sed quamuis ita accidant, contemnenda sunt, ne fortè de illusionem procedant, recolentes testimonium scripturae dicentis: Si dixerint vobis, & ita euenierit, non credatis.

Somnia similia sunt auguriis, & qui ea intendunt, reuera augurari noscuntur. Nō esse vera somnia quae cogitans animus die noctūque sibi imaginatur. Mentes enim nonnunquam ipsae sibi somnia fingunt.

Sepe dum priora mala per tristem memoriā ad mentem reducuntur, per haec gehennae vindictam in nobis ipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginationes, quae aut de praeteritis admissis, aut de futuri supplicij memoria vigilantibus fiunt, & per visiones somniarumque occurrunt, & cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriae fiunt vtraque, siue vigilantibus, siue dormientibus nobis.

Tali enim animi motione, horribili pauore etiam per quietem concutimur: & quā grauius sunt quae commisimus, & quā dura quae pertimescimus, mentis aspectu etiam in somnio contemplamur.

Non esse peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tunc esse peccatum, si antequam illudamur, cogitationum affectibus praueinamur. Luxuria quippe imagines, quas in veritate gessimus, saepe dormientibus in animo apparent, sed innoxiae, si non concupiscendo occurrant.

Qui nocturna illusionem polluitur, quamuis & si extra memoriā turpium cogitationum sese persentiat inquinatum: tamè hoc, vt tentaretur, culpa suae tribuat, suamque immunditiam statim fletibus tergat.

De oratione,

CAP. VII.

HOc est remedium eius, qui vitiis tentamentis exaestuatur, vt quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se subdat: quia frequens oratio, vitiis impugnationem extinguit.

Tam perseueranter intendere oportet animum nostrum, orando atque pulsando, quousque importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris obrepunt sensibus, fortissima intentione superemus: ac tamdiu insistere, quousque persistendo vincamus. Nam negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent, quod volunt.

Quando quisque orat, sanctum ad se Spiritum aduocat. At ubi venerit, confestim tentamenta demoniorum, quæ se mentibus humanis immergunt, præsentiam eius ferre non sustinentes effugiunt.

Oratio cordis est, non labiorum. Neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacite cor oret, & vox sileat: quamuis hominibus lateat, Deo latere non potest, qui conscientiam præsens est. Melius est autem cum silentio orare corde sine sono vocis, quam solis verbis, sine intuitu mentis.

Nunquam est sine gemitu orandum: nam peccatorum recordatio, mœrorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos tunc nos esse cognoscimus. Ideoque, cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscētes, quam graua sint scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timemus.

Mens qualem se in oratione offert, talem post orationem conferuet. Nam nihil proficit oratio, si denuò committitur, unde iam iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando abluui postulat, delinquendo non iterat.

Mens nostra cælestis est, & tunc orando Deum benè contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Apra est enim ad bonum in sua natura, in aliena verò turbatur.

Pura est oratio, quam in suo tempore seculi non interueniunt curæ: longè autem est à Deo animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tunc ergo veraciter oramus, quādo aliunde non cogitamus. Sed valde pauci sunt, qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdam sint, difficile tamen est, ut semper sint.

Mens, quæ ante orationem vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem venerit, confestim illi imagines rerum, quas nuper cogitauit, occurrunt, adiutimque precis obstruunt: ne se mens libera ad cæleste desiderium erigat.

Purgandus est itaque primum animus, atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deum

verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

Multis modis interruptitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mundi ingerunt in cuiuscumque orantis animo. Tunc autem magis diabolus cogitationes curarum secularium humanis mentibus ingerit, quando orantem aspexerit.

Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum, dum quisque à semetipso absterferit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

Qui læditur, non desistat orare pro se lædentibus: alioquin iuxta Domini sententiam peccat, qui pro inimicis non orat.

Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

Tantus debet esse orantis erga Deum affectus, ut non desperet precis effectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam non habemus. Petat ergo, ut Apostolus ait, unusquisque in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, similis est vndæ maris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem versari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccati recordatione delectatur.

Qui à præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat, accipere non meretur, nec impetrat ab illo bonum, quod poscit, cuius legi non obedit. Si enim id quod Deus præcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Nam sicut scriptum est, qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

Multum apud Deum vtraque sibi necessario commendatur, ut oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Vnde etiam Ieremias ait: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam qui cumque orat, & non operatur, cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur, & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, benè iuxta vtrumque dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia

mandatorum corde reprehendamus, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

Postquam bonum opus agimus lacrymarum orationum fundantur, ut meritum actionis humilitas impetret precis.

Culpabiliter manus ad Deum expādit, qui facta sua orando iactanter prodit, sicut Pharisæus in templo iactanter orabat, se seque magis quam Deū de operibus iustis laudari volebat.

Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum, sed & ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamen oratio non illis ad purgationis proficit meritum, sed mutatur potius in peccatum.

Ideo interdum oratio electorum in pressuris eorum differtur, ut impiorum peruersitas augeatur. Verum dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum sit salute, qui eos affligunt: ut dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conuersionem aperiantur. Vnde & trium puerorum frigidus ignis fuit, ut Nabuchodonosor Deum verū agnosceret. Sicut & Propheta in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

Proinde tardiùs exaudiuntur quorundam orationes, ut dum differuntur, fortius excitatæ maioribus præmiis cumulentur: exemplo pruinarum & repressione messium, in quibus quantò tardiùs sata semina exeunt, tantò ad frugem cumulatùs crescunt.

Quoties orantes non citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: ut hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitiæ, & culpæ nostræ.

Interdum quòd perseveranter orantes non citò exaudimur, utilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.

Multi orantes non exaudiuntur, providendo illis Deus meliora, quàm petunt: sicut contingere solet paruulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: sed non datur illis postulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Non aliter quibusdam contingit electis. Deprecantur enim Deum pro nonnullis vitæ huius commodis vel aduersis. Providentia verò diuina temporaliter eorum desiderio minimè consulit: quia meliora illis in æternum promittit.

Oratio priuatis locis opportuniùs funditur, maiùsque obtentum impetrat, dum Deo tantum teste depromitur.

Proprium autem hypocritarum est offerre

se in oratione videntibus: quorum fructus est, non Deo placere, sed gloriam ab hominibus comparare.

Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quasi plurimis cum verbis conentur inflectere. Neque enim conciliat eum multiplex orantis sermo, sed pura sinceraque orationis intentio.

Bonum est corde semper orare, bonum etiam & sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere, sine cordis intentione: sed sicut ait Apostolus: Cantantes in cordibus vestris, hoc est non solum voce, sed & corde psallentes. Vnde & alibi: Psallam spiritu, psallam & mente.

Sicut orationibus regimur, ita Psalmorum studiis delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur, gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exultat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura sint carnalium corda, statim ut Psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

Dum Christianum non vocis modulatio, sed tantum verba diuina, quæ ibi dicuntur debeant commouere: nescio quo tamen pacto modulatione canentis maior nascitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus suauitate commoti sua crimina plangunt, atque ex ea parte magis flectuntur ad lacrymas, ex qua psallentis insonuerit dulcedo suauissima.

Oratio in præfenti tantum vita pro remedio peccatorum effunditur: psalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te. Cuius operis ministerium quicumque fideliter intentaque mente exequitur, quodammodo Angelis sociatur.

De Lectione, CAP. VIII.

Orationibus mundamur, lectionibus instruimur: utrumque bonum, si liceat: si non liceat, melius est orare, quàm legere.

Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter & legere. Nam cum oramus, cum Deo ipsi loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autem didicimus, meditationibus conseruamus.

Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstra-

Atum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim saepe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mûdanæ: atque accensi, in amorem sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

Geminum est lectiõis studium: primum, quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua vtilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit: sequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

Lector strenuus potius ad implendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea, quæ noueris, non implere. Sicut enim legendo scire concupiscimus: sic sciendo recta, quæ didicimus, implere debemus.

Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam benè viuendo custodiunt: pœnam verò eis, qui eam malè viuendo contemnunt.

Omnis qui à præceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, corde suo reprehensus confunditur: quia id, quod non agit, memoratur, & teste conscientia interiùs accusatur. Vnde & Dáuid Propheeta deprecatur dicens: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Grauius namque vnusquisque confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

De assiduitate legendi, CAP. IX.

Nemo potest sensum scripturæ sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

Quantò quisque magis in sacris eloquiis assiduus fuerit, tantò ex eis vberiore intelligentiã capit: sicut terra, quæ quãtò amplius excolitur, tantò vberius fructificat.

Quantò amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tantò magis ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, & Dominus descendit.

Verum est de otio spiritali, quòd ille tantum secreta diuinorum scrutabitur mandatorum: qui ab actione terrenæ curæ auocauerit animum, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhaerit. Nam sicut cæcus, & videns potest quidem vterque ambulare, sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quò

non videt, offendat: videns verò offendicula cauet, & quò sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tētet Dei perferuari mysteria, non valet: quia caligine curarum non videt. Quod ille tantumdem efficere valet, qui sese de exterioribus seculi curis abstrahit, & totum se in scripturarum meditatione defigit.

Quidam habent intelligentiæ ingenium, sed negligunt lectiõis studium: & quod legendo scire potuerunt, negligendo contemnunt. Quidam verò amorem sciendi habent, sed tarditate sensus præpediuntur: qui tamen assidua lectiõne sapiunt, quòd ingeniosi per desidiam non nouerunt.

Ingenium tardiùs & si non per naturam per assiduitatem tamen lectiõis augmentatur. Nam quamuis sensus hebetudo sit, frequens tamen lectiõ intelligentiam auget.

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studij præmium percipit: ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnationis reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

Quidam Dei iudicio donum scientiæ, quòd negligunt, accipiunt: vt duriùs de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideò quòd scire cupiunt, difficulter inueniunt, vt pro maximo exercitio laboris maximum præmium habeant retributionis.

De doctrina sine gratia, CAP. X.

Doctrina sine adiuuante gratia, quamuis infundatur auribus, ad cor nunquam descendit: foris quidem perstrepat, sed interiùs nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis vltima peruenit, quando Dei gratia mentem interiùs, vt intelligat, tangit.

Sicut enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat, vt vitaliter sapiant: ita quosdam frigidus torpentisque deserit, vt sine sensu perstant.

Plerique acumine intelligendi viuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam vero in vtrisque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

De superbis lectoribus, CAP. XI.

Plerique scientia accepta scripturarum, non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem vtuntur: dum ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata mundare debuerant.

Numquam consequuntur legendo per-

fectam scientiam arrogantes. Nam quamvis E sapientes in superficie videantur, medullitus tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiæ nube præpediuntur. Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquam inveniunt.

Diuinæ legis penetralia humilibus, & benè ad Deum intransibilibus patent: prauis autem atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogantibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atque occulta.

Dum sermo Dei fidelibus luxit, reprobis autem ac superbis quodammodo tenebre fecit: & vnde illi illuminantur, inde isti excæcantur.

De carnalibus lectoribus & hæreticis,
CAP. XII.

NEquaquam legem intelligit, qui carnaliter verba legis percurrit: sed is, qui eam sensu interioris intelligentiæ perspicit. Nam qui litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

Multi enim non intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas rectè sentiendo, in hæresim deuoluti sunt, atque in multis erroribus defluerunt.

In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis: ne eam aut ludæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi discipulus. Vnitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur: de qua idem Dominus dicit, In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauæ intelligentiæ ducunt: neque semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruersè ad errorem proprium pertrahunt.

Doctores errorum prauis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentæ illigant auditores, vt eos quasi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valeant.

Tanta est hæreticorum calliditas, vt falsa veris, malæque bonis permisceant, salutari- busque rebus plerumque erroris sui virus interferant, quò facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

Plerumque sub nomine Catholicorum doctorum, hæretici sua dicta conscribunt, vt indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inferunt, doctrinamque veram

adulterando corrumpunt: scilicet vel adiciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

Cautè meditanda, cautòque sensu probanda sunt, quæ leguntur, vt iuxta Apostolica monita, & teneamus quæ recta sunt, & refutemus quæ contraria veritati existunt: sicque in bonis instruamur, vt à malis illæsi permaneamus.

De libris Gentilium, CAP. XIII.

Ideò prohibetur Christianis figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant ad incentiua libidinum. Non enim solùm thura offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendò.

Quidam plus meditari delectantur Gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonem: quam scripturam sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis perficere, & inanescere in diuinis? caduca sequi figmenta, & cælestia fastidire mysteria? cauendi sunt igitur tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi.

Gentilium dicta exterius verborum eloquentia nitent: interius vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exterius incompta verbis apparent: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiæ & veritatis, repositum in verborum vilissimis vasculis.

Ideò libri sancti simplici sermone cōscripti sunt, vt non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus, homines ad fidem perducerentur. Nam si Dialectici acuminis versutia, aut Rhetoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quemquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum calliditate seduci.

Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens, per doctrinam simplicem & humilem Christianam euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.

Fastidiosus atque loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placeat. Gentili enim eloquentiæ comparata, videtur illis indigna. Quòd si animo humili mysteria eius intédant, confestim aduertunt,

quàm excelsa sunt, quæ in illis despiciunt.

In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpè autem reperitur simplicitas veridica, & composita falsitas: quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

Nil aliud agit amor mūdane scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quantò maiora fuerint litteraturæ studia: tanto animus arrogantiae fastu inflatus maiore intumescit iactantia. Vnde & benè Psalmus ait: Quia non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini.

Simplicioribus litteris non est præponendus fucus Grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes litteræ, quia simpliciore, & ad solam humilitatem legètiū pertinentes: illæ verò nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

Meliores esse Grammaticos, quàm hæreticos. Hæretici enim haustum lethiferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta.

De collatione, CAP. XIII.

Cum sit utilis ad instruendum lectio, adhibita autem collatione, maiorem intelligentiam præbet. Melius est enim conferre, quàm legere.

Collatio autem docibilitatem facit: nam propositis interrogationibus cūctatio rerum excluditur, & sæpè obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo citò perspicitur.

Multum profunt in collatione figuræ. Res enim, quæ minus per se aduertitur, per comparisonem rerum facile capiuntur. Nam sæpè sub specie alia, spirituales causas scripturæ diuinæ insinuant; & nisi per aliquam euidentem ostensionem, vix apparent occulta legis mysteria.

Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit. Hæc enim, relicto sensu veritatis, lites generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphematur. Inde & hæreses & scismata, quibus subuertitur fides, veritas corrumpitur, scinditur charitas.

Contentiosorum studium non pro veritate, sed pro appetitu laudis, certat: tantæque est in his perueritas, ut veritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam euacuare contendunt.

In disputatione fidelium cauenda est propositionum artificiosa subtilitas, quæ callidis obiectionibus retia tendit: ita enim versutus

A assertionibus prauorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quæ peruersa persuadent.

Lectio memoriæ auxilio eget. Quod si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur.

Sæpè proluxa lectio longitudinis causa memoriæ legentis obtergit. Quod si brevis sit, submotoque libro, sententia retractetur in animo, tunc sine labore legitur, & ea, quæ lecta sunt, recolendo à memoria minimè excidunt.

B Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quàm aperta, amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & sub silentio lingua mouetur. Nam clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.

De contemplatione & actione, CAP. XV.

Actiua vita innocentia est operum bonorum: contemplatiua, speculatio supernorum: illa communis multorum est, ista verò paucorum.

Actiua vita mundanis rebus benè vitur, contemplatiua verò mundo renuncians, soli Deo viuere delectatur.

Qui prius in actiua vita proficit, ad contemplationem benè conscendit. Merito enim in ista sustollitur, qui in illa utilis inuenitur. Quicumque adhuc temporalem gloriam aut carnalem affectat concupiscentiam, à contemplatione prohibebitur, ut possit in actualis vitæ operatione purgetur. In ista enim prius per exercitium boni operis cuncta exhaurienda sunt vitia, ut in illa iam pura mentis acie ad contemplandum Deum quisque pertranseat. Et licet conuersus statim ad contemplationem conscendere cupiat, tamen ratione cogitur, ut prius in actiua vitæ operatione versetur.

D Exemplum enim actiua, & contemplatiua vitæ de Iacob sume; qui dum ad Rachel, hoc est, ad visum principium, destinaret, quæ contemplationem significat: Lia illi, hoc est laboriosa vita, supponitur, quæ actiuam demonstrat.

Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali vita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur: ita ab actione seculi recedentes, eos vita actiua in se, quasi sepeliendos suscipit; ac per hoc vitæ mundanae actiua vita, & vitæ actiua contemplatiua sepulchrum est.

Viri Sancti, sicut à secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimæ reuertuntur, ut intus Deum laudent, ubi acceperunt, unde & foris ad eius gloriam operantur.

Sicut aquilæ moris est semper oculum in radium solis infigere, nec desletere, nisi estæ solius obtentu: ita & Sancti à contemplatione ad actualem vitam interdum reflectuntur, considerantes illa summa sic esse vtilia, ut tamen ista humilia sint paululum nostræ indigentia necessaria.

In actiua vitæ genere humana intentio perseveranter incedit: in contemplatione autem sese per intervalla resumit, quia diurnitate contemplandi lassatur.

Visio animalium in Ezechiele, quæ ibant, & non reuertebantur, pertinent ad vitæ actiua perseverantiam: & iterum ea animalia, quæ ibant, & reuertebantur, pertinent ad contemplatiua vitæ mensuram: in qua dum quisque intenderit, sua reuerberatus infirmitate reflectitur: atque iterum renouata intentione, ad ea, unde descenderat, rursus erigitur. Quod fieri in actiua vita non potest, de qua si quisque reflectat, vel ad modicum statim vitiorum excipitur luxu.

Oculus dexter scandalizans, quem euelli Dominus præcepit, vita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem, melius est, si euellat contemplationis oculum, seruans sibi vnum vitæ actiua obtutum, ut sit vtilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam.

Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigium eleuat. Multosque à contemplatione iusto iudicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit.

De contemptoribus mundi, CAP. XVI.

EA, quæ seculi amatoribus chara sunt, Sancti velut aduersa refugunt: plûsque aduersitatibus mundi gaudent, quam prosperitatibus delectantur.

Alienos esse à Deo, quibus hoc seculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: ut dū ista aduersa sentiunt, ad cæleste desiderium ardentius excitentur.

Magna apud Deum refulget gratia, qui

huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, ut quem mundus odit, diligatur à Deo.

Sanctos viros in hoc seculo legimus peregrinos esse & hospites, unde & reprehenditur Petrus, quod tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in celo est.

Sancti viri ideò contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: ut ibi se recolligant, unde defluerint, & inde se subtrahant, ubi dispersi sunt.

Iusti, qui rebus, honoribusque ac vitæ blandimentis renunciant, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, ut Deo viuant: ideòque seculi huius blanditias calcant, ut validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione cōsurgant. Cuncta quippe temporalia, quasi herbæ virētes, arescunt, & transeunt: ideòque pro æternis rebus, quæ nunquam arescunt, rectè ista Dei seruis contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

Qui post renunciationem mundi ad supernam patriam sanctis desideriis inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pinnis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitum conspicit, & ubi peruenierit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curas huius seculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint tranquilla, quæ perdidit, & quam confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quam terrenis desideriis æstare? Aut quid hic securius, quam huius sæculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis & sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur: internæ quietis tranquillitate fruētes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hic quodam modo habere iam inchoant.

De Sanctis, qui se à consortio seculi separant, CAP. XVII.

Sancti viri funditus seculo renunciantes, ita huic mundo moriuntur, ut soli Deo viuere delectentur: quantoque ab huius seculi conuersatione se subtrahunt, tanto internæ mentis acie præsentiam Dei & Angelicæ societatis frequentiam contemplantur.

Malorum tam praua sunt opera manifesta, ut hi qui supernam patriam desiderant, non solum mores eorum, sed & consortia fugiant. Quidam etiam corporaliter separari desiderant

rant ab iniquis, ut eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli etsi non corporali discessu, spirituali tamen ab eorum intentione recedunt: qui etsi communes sunt conuersatione, discreti tamen sunt corde vel opere. Et licet sæpe in medio carnalium vitam Deus protegat electorum, tamen satis raram est, ut quis inter seculi voluptates positus, à vitiis maneat illibatus, in quibus etsi non citò implicetur, aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

Via sine offendiculo, vita monachi, sine cupiditatis & timoris impedimento. Dum enim quisque à consortio mundi abstrahitur, nec cupiditas eum obligat consentientem, nec cruciat sentientem.

Bonum est corporaliter remotum esse à mundo, sed multo est melius voluntate, utrumque verò perfectum: ille ergo perfectus est, qui huic seculo, & corpore & corde discretus est.

Onager, ut ait Iob, contemnit ciuitatem, & monachi cōmunem secularium ciuium conuersationem. Hi aduersa vitæ nostræ appetunt, prospera contemnunt, ut, dum ab eis hæc vita despiciatur, futura inueniatur.

De præceptis altioribus monachorum,

CAP. XVIII.

Alia sunt præcepta, quæ dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renunciantibus. Illis enim dicitur ut sua omnia benè gerant: istis ut sua omnia derelinquant. Illi præceptis generalibus adstringuntur: isti præcepta generalia perfectiùs viuendo transcendunt.

Ad perfectum non sufficit, nisi ut abnegatis omnibus suis, etiam se ipsum quisque abneget: sed quid est seipsū abnegare, nisi voluptatibus propriis renunciare? Ut qui superbus erat, sit humilis, qui iracundus, esse studeat mansuetus. Nam si ita quisque renunciet, quæ possidet, omnibus, & suis non renunciet moribus, non est Christi discipulus. Qui enim renunciat rebus suis, sua abnegat: qui verò renunciat moribus prauis, semetipsum scilicet abnegat. Vnde & Dominus: Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

De humilitate monachi vel opere,

CAP. XIX.

Summa virtus monachi humilitas, summum vitium eius superbia est. Tunc autem se quisque monachum iudicet, quando se minimum existimauerit, etiam cum maio-

Ara virtutum opera gesserit.

Qui mundum deserunt, & tamen virtutes præceptorum sine cordis humilitate sequuntur: isti quasi de excelso grauius corruunt, quia deterius per virtutum elationem deiciuntur, quam per vitia prolabi potuerunt.

Omnis Dei seruus de suis meritis non debet attolli, dum posse videat ex inferioribus sibi prælatiores alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus se alterius non præponere sanctitati. Semper Dei serui conscientia humilis esse debet, & tristis: scilicet, ut per humilitatem non superbiat, & per vtilem mœrorem cor ad lasciuiam non dissoluat.

BDei seruus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem pertineant quæ facit, incertus est: ne fortè discussione celestis iudicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt, negligenter aut superbe aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque indelenter turbatur, reminiscens proculdubio scriptum esse: Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Nam veraciter condemnatur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

CDei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne fortè mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacan-tem citò præoccupat. Contuere Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vsque in idololatriam lapsum.

De tepore monachorum, CAP. XX.

Qui non rigida intentione monachi professionem sectantur, quanto superni amoris propositum dissolutè appetunt: tanto procliuus ad mundi amorem denuò reducuntur. Nam professio non perfecta præsentis vitæ repetit desideria: in quibus etsi nondum se monachus alliget opere, iam tamen alligat cogitationis amore. Longè quippe à Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Iste enim, quid de supernis appetat, quid de infimis fugiat, nescit. Nam sicut scriptum est: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

Quantum enim quisque potuerit superna scire, quæ appetat, tanto de infimis actius quibus inhæret, dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apostolus dicit: Miseri estote, lugere & plorare, tunc vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursus: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

Qui ad hoc conuersionem sanctitatis præ-
tendit, ut aliis quandoque præesse desideret,
iste non discipulus Christi, sed prauitatis se-
ctator existit: quia non pro Deo, sed pro se-
culi honore portare studet crucis Christi la-
borem.

De Monachis, qui curis seculi occupantur;
CAP. XXI.

HI qui pro Dei timore seculo renūciant,
& tamen curis rerum familiarium im-
plicantur: quanto se rerum studiis occupant,
tanto à charitate diuina seipsos separant. Qui
simul & terrenis parere curis, & diuinis exer-
ceri student: vtrumque complecti simul non
valent. Nam duas curas pariter inesse pectori
humano non posse: & duobus seruientem
dominis, vtrique placere, difficile est.

Nisi prius à secretioribus cordis expellatur
importuna secularium multitudo curarum,
anima quæ intrinsecus iacet, nequaquam re-
surgit. Nam dum se per innumeras seculi co-
gitationes spargit, ad considerationem sui se
nullatenus colligit.

Arguitur eorum tepor, qui Deo vacare vo-
lentes, & mundo renūciant, & curas proprias
aspernantur: sed dum propinquorum utilita-
tes procurant, à Dei amore se separant.

Vir spiritualis ita prodesse debet suæ pro-
pinqvuitati, ut dum illis gratiam carnis præ-
stare studet: ipse à spirituali proposito nequa-
quam declinet. Multi enim monachorum
amore parentum non solum terrenis curis,
sed etiam forensibus iurgiis inuoluuntur, &
pro suorum temporali salute animas suas per-
dunt.

Interdum ordinata discretio est, dum ne-
gatur proximo quod præstatur extraneo: ut
noueris non prohiberi pietatis officium, sed
negari carnalitatis affectum. Proximis enim
carnaliter præstatur, quod extraneis piè im-
penditur.

Sicut nostra nobis non odienda est anima,
sed eius carnales affectus odio debemus ha-
bere: ita nec parentes odio à nobis habendi
sunt, sed eorum impedimenta, quæ nos ab iti-
nere recto præpediunt: dum tamen Domi-
nus ita præcipiat nobis parentes odire, sicut
& animas nostras.

Figuram sanctorum virorum renuncian-
tium seculo vacas designasse allophilorum
arcam Dei gestantes. Nam sicut illæ pigne-
rum affectibus à recto itinere minimè digres-
se sunt: ita & vir mundo renunciens, paren-
telæ obtentu non debet à bono præpediri
proposito.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur;
CAP. XXII.

Multi cupiunt conuolare ad gratiam
Dei, sed timent carere oblectamentis
mundi. Prouocat quidem eos amor Christi,
sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde ob-
liuiscuntur voti, quia capiuntur illecebris va-
nitatis.

Quæcumque mens procellis mundi huius
inuolueris, lignum conscende crucis, ut à
mari, id est, tempestate huius seculi libereris.
Nam nullus te à lacu mortis humanæ salua-
bit, nisi Christus eruerit.

Qui seculo renuciare disposuit, transgres-
sionis reatu astringitur, si votum mutauerit.
Atrociter enim in discussione diuini iudicii
arguendi sunt, qui, quod professione spon-
derant, implere opere contempserunt.

Mirabiliter comparatur similitudo à volu-
ptatibus mundi conanti redire ad Deum, reti-
nentibus eum cupiditatibus seculi, ei, qui dor-
mitans exurgere conatur, & sopore somni de-
primitur. Ille enim ad bonum nouit redire, &
voluptatum facibus non finitur. Ille melius
eligit vigilare, sed soporis torpore tenetur.

A bono in deterius lapsos supra carbones
frigidus fieri nigriores, quia per torporē men-
tis ab igne charitatis Dei extincti sunt: & per
mundi appetitum à luce supernæ illuminatio-
nis priuati nigredine peccatorum fuscantur.

Quidam intentionem bonæ operationis
metu extinguunt inopia, nec permittunt in-
firma mente desiderata perficere: & cum in-
digere in mundo metuunt, à gloria superna
semetipsos abscindunt.

Multis consiliorum argumentis insidiatur
eis diabolus in acquirendo plurima, qui pau-
cis & modicis vouerant esse contenti. Oppo-
nit igitur in eorum mentes futuram egesta-
tem filiorum, persuadet habere plura, unde
sibi egenisque sufficiat: quatenus his blandi-
mentis intentionem bonæ deuotionis sub-
uertat, atque in terrenis lucris deceptam men-
tem reducat.

Multis argumentis insidiatur diabolus eis,
qui renunciant seculo, ut eius se iterum amor
substernant. Grauius autem illos in concupi-
scentiis seculi ferit, quos post renunciatio-
nem ad mundi amorem reduxerit. Et maxi-
mè per cœnodoxiam subiicit sibi diabolus
monachum: ut quem per seculi amorem
retinere non potuit, ab humilitatis culmine
subtrahat, & per superbiam tumorem sibi sub-
ditum faciat.

Dei seruus semper fallentis diaboli præui-
dere debet insidias, & magis in bonis operi-

bus cordis debet adhibere cautelam; ne per A
vanam gloriam perdat semetipsum, ac pereat,
cunctaque bona amittat, quæ rectè agendo
obtinuerat.

De iactantia, CAP. XXIII.

TAm in factis, quàm in dictis cauendam
esse iactantiam: flendam tamen ruina,
qua sibi quenquam magis, quàm Deo place-
re, & laudem ab hominibus comparare.

Vanus & erroris est animus plenus, famam
appetere, & ad capiendam terrenam laudem
studium dare. Circumspice temetipsum ho-
mo, nihilque tibi arroges, quæ in te sunt præ-
ter peccatum. Non declinat ad dexteram
qui non sibi, sed Deo tribuit bona, quæ agit:
neque ad sinistram se vertit, qui de diuina in-
dulgentia peccandi licentiam non præsumit.
Hoc est, quod Propheta ait: Hæc via, ambu-
late in ea, neque ad dexteram, neque ad sin-
istram declinantes.

Verum est, quod natura expetit delectari
in laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in
se quisque laudetur, sicut scriptum est: In Do-
mino laudabitur anima mea.

Sæpè vanam gloriam contemnendo in
aliud genus elationis inciditur, dum in se quis
gloriatur, pro eo quod contemnat ab homi-
nibus laudem.

Quibusdam concessum est tantumdem
benè agere, & fructum boni operis non ha-
bere, quod ipsi sibi auferunt per studium hu-
manæ iactantiae.

Semper suam aspiciant fœditatem, qui va-
næ gloriæ fautores diligunt, & perdisse bo-
num opus doleant, quod pro humana osten-
tatione fecerunt.

Amator vanæ gloriæ, vnde possit semper
laudari, agere non quiescit: & subinde illi vi-
res vanitatis pravius appetitus auget.

Boni operis inchoatio, non debet citius
palam ad hominum cognitionem venire: ne
dum boni inchoatio humanis oculis referat-
ur, à virtute perfectionis inanescat cœptio
sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus
messes florentes citò pereunt, germinaque
eorum inutilia fiunt.

Virtutes sanctorum per ostentationis appe-
titum dominio demonum immundorum sub-
iiciuntur, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas
Chaldeis per iactantiam prodidit, & propterea
perituras per Prophetam audiuit: vt signifi-
caret Dei seruum virtutes suas, dum vanæ glo-
riæ studio prodiderit, perdere, & statim dæ-
mones suorum operum dominos facere, sicut
ille per ostentationem Chaldaeos rerum sua-
rum dominos fecit.

Optima est illa discretio, vt & nota sint ope-
ra nostra ad Dei augendam gloriam, & occul-
ta pro elatione vitanda humana. Ille autem
debet publicare bonum, quod agit, qui per-
fecta humilitate fundatus, nulla iam elatione
contingitur. Nam qui se intelligit adhuc a-
more laudis pulsari, facta bona in occulto
agat, ne fortè, quod egerit, perdat.

Interdum viri sancti, dum cupiunt funditus
suam mutabilitatem corrigere, aliquando tu-
more tanguntur elationis suæ conscij actionis
iustitiæ: sed ab huius subreptionis malo humi-
litis compunctione purgantur.

B Viri Sancti nonnunquam quosdam de se
audientes instruunt, & tamen in his alta se
consideratione custodiunt: ne dum alios à
terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ lau-
dis appetitu demergantur.

Quidam per incautam virtutum iactan-
tiam relabuntur ad vitia: & quidam, dum vi-
tiorum impulsu frequenter plangunt, de
ipsa infirmitate per humilitatem validius con-
ualescunt.

Plerumque vile est arrogantibus deseri à
Deo, quatenus suæ infirmitatis conscij ad
humilitatem redeant, & humiles post casum
existant.

Nonnulli falsa opinione arrogantiae se esse
perfectos existimant, dum non sint: qui obortis
tentationibus innotescunt.

C Tantò quisque sit veritati vicinior, quantò
se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc
enim humilitatis est, quæ Deo hominem iun-
git. Caterum iactantia, oculos, quibus Deus
videri poterat, claudit.

Sicut, Solis radius dum conspicitur, acies
oculorum hebetatur: sic & qui immoderatè
altiora scrutatur, ab intentione veri obtundi-
tur.

Sicut aquila ex alto ad escas collabatur: sic
homo de alto bonæ conuersationis per car-
nalem appetitum ad inferiora demergitur.

De hypocrisi, CAP. XXIII.

Hypocrita verba Sanctorum habet, vitam
non habet: & quos per sermonem do-
ctrinæ genuerit, non fouet exemplis, sed de-
ferit: quia quos verbo ædificat, vita & mori-
bus destruit.

Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti
non esse querunt, sed tantum videri cupiunt.
Hi mala agunt, & bona profitentur. Per osten-
tationem quippe boni apparent, per actio-
nem verò mali existunt.

Omnia possunt à simplicibus vitia perpe-
trari, simulatio verò & hypocrisis non com-
mittitur, nisi à malè astutis per calliditatem,

valentibus vitia sub specie virtutum celare, & E non veram sanctitatem obliuere.

Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta tegentes ante oculos hominum, quadam innocentia sanctitate se vestiunt, ut venerentur. Quibus bene diuina voce dicitur: Vae vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate.

Dupliciter damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostendunt quod non sunt.

Non semper latent hypocritæ, nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam vita eorum finiatur, quam simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerum permanet: nam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt: dum possint, & in occultis agere, unde iustificentur. Hi enim meliores sunt hypocritis, eo quod mali sint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ verò in occulto mali sunt: & bonos se palam ostendunt.

Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat, dicente Salomone, Noli arguere derisorem, ne oderit te.

De inuidia, CAP. XXV.

Liuor alieni boni suum punit auctorem. Nam unde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

Homines prauè viuentes sicut de bonorum lapsibus gratulantur: ita de eorum rectè factis, bonique perseverantia confunduntur.

Inuidus membrum est diaboli, cuius inuidia mors introiit in orbem terrarum, sicut & superbus membrum est diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: & ipse est rex super omnes filios superbiæ.

Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium inuidiæ malum, sola miseria caret inuidiæ: quia nemo inuidet misero, cui re vera non liuor obicitur, sed sola misericordia adhibetur.

Multi, & bonos imitari nolunt, & de bonorum profectibus inuidiæ liuore tabescunt.

Quo fit ut nec illi corrigantur à malo suo, sed per inuidiam deteriores, ut bonos à recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

Quando malos boni proficere vident, non scandalizantur: sed, quem sint finem habituri, maxime cogitant.

Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod beato Iob Satan præstitit. Nam dum emulatur prosperitatibus, commouit aduersa, sed dum credidit eum diabolus posse prosterni, inde eius aucta sunt merita, atque inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

F Ita requirunt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicut quærebant ostium Sodomitæ, quo domum Lot nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi, parietes videbant, ostium non inueniebant. Non aliter inuidendo inuidi, velut parietem, virtutes dissimulant, vitia verò perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

De simulatione, CAP. XXVI.

Fraudulentia genus in modum pharetræ subtiliter insidiarum sagittas celat, ut falsam faciat securitatem, decipiaturque callidè eum, contra quem molitur occultè.

Cauendus est inimicus, qui manifestus est, sed magis ille, qui videri non potest. Facile enim vincimus, quæ videmus: quæ autem non videmus, difficile à nobis expellimus.

Raro nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lædant. Magis enim insidiis nostrorum, quam aliorum periclitamur.

Latent sæpe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor bonitatem simulat, quousque fallendo decipiat.

De odio, CAP. XXVII.

Non hominem sed vitia odio habenda. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum seruant.

A regno enim Dei se separant, qui semetipsos à charitate dissociant.

Sicut mater Ecclesia prauè ab hominibus hæreticis premitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscumque inimicos sustinemus, reuertentes materna imitatione amplecti statim debemus.

Cito est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

Non enim posse peccata dimitti ei, qui in

se peccati debita non dimittit. Formam enim A nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori à se indulgeri ostendit, quantum alterutrum vnusquisque in se offenso indulget.

Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potius hæc magna sit culpa, quando tardius relaxantur fraterna delicta.

Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. Frustra enim propitiari sibi B Deum querit, qui citò placari in proximum negligit.

De dilectione, CAP. XXVIII.

DVo sunt erga dilectionem proximi conseruanda: vnum, ne malum quis inferat: alterum, vt bonum impendat. Primum, vt caueat lædere: sequenter, vt discat præstare.

Amicitia est animorum societas. Hæc quippe à duobus incipit. Nam minus quam inter duos dilectio esse non poterit.

Antiqui dixerunt de societate duorum, vnam esse animam in duobus corporibus, propter vim scilicet amoris, sicut in actibus C Apostolorum legimus: Erat illis cor vnum, & anima vna. Non quia multa corpora, vnam habebant animam, sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vnum omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

Amicitia & prosperas res dulciores facit, & aduersas communionem temperat, leuiorèque reddit: quia dum in tribulatione amici consolatò adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

Tunc verò amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui verò pro se amicum diligit, insipienter eum amplectitur. Multum in terra demersus est, qui carnaliter hominem moriturum plus diligit, quam oportet. Qui enim intemperanter amicum amat, pro se magis illum, quam pro Deo amat. Quantum ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tantò perniciosus, qui eum pro seipso amplectitur.

Plerumque diligit in alio homo quod odit in se, utpote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignauiam, & tamè odimus, quia ignavi esse nolumus. Sic lapides, equos, & cætera, quæ licet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

De fictis amicitis, CAP. XXIX.

Citò per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur vtrum persona, an felicitas diligatur.

Sæpe per simulationem amicitia colitur, vt qui non potuit apertè decipere, decipiat fraudulenter.

Tunc quisque magis sit pietati iustitiæque diuinæ contrarius, quando despicit amicum aliqua aduersitate percussus. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percussorem proximi crudelis existit: veluti actum est inter Lazarum vlcerosum diuitemque superbum. Per aduersa igitur, & prospera comprobatur, si utique verè diligatur Deus & proximus: nam dum aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despici- cit quem se diligere simulauit.

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur, vbicumque enim se verterit tempus, illa firma est.

Rari sunt amici, qui vsque ad finem existant chari. Multos à charitate aut aduersitas temporis, aut contentio quælibet actionis auertit.

Sæpe per honorem quorundam mutantur & mores: & quos antè conglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

De amicitia ex munere orta, CAP. XXX.

I Nter veros amicos amicitia ex beneuolentia oritur, inter fictos beneficio adiungitur.

Non sunt fideles in amicitia, quos munus, non gratia copulat. Nam citò deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspensio dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil querit ex rebus amici, nisi solam beneuolentiam, scilicet vt gratis amet amantem.

Plerumque amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur: vt sit per quem quisque, quod desiderat, consequatur. Ille autem eam veraciter querit, qui nihil egendo eam appetit. Nam illa ex inopia brevis est & fucata: ista pura atque perpetua.

De malorum concordia, CAP. XXXI.

A Micitia in rebus tantum bonis habenda est: nam qui ea in malo vtuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optandum est, vt boni pacem

habeant in inuicem : sic optandum est , vt E mali inuicem sint discordes. Vnauitatem quippe malorum bonorum esse contrariam Paulus Apostolus adprobat , qui malos contra se diuidit , quos in necem suam concordasse conspexit. Inde & in lege mare rubrum , hoc est concordia malorum hominum diuiditur , vt electorum via tendens ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorum , si mare , hoc est , vnitas non diuidatur iniquorum.

De corruptione fraterna ,
CAP. XXXII.

Non debet vitia aliena corripere , qui adhuc vitiorum cōtagionibus seruit. Improbum est enim arguere quemquam in alio , quod adhuc reprehendit in semetipso.

Qui veraciter fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem , talem se præstare fraternæ vtilitati studeat , vt eum , quem corripere cupit , humili corde admoneat : & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi , ne fortè & ipse subiiciatur tentationi.

Sicut viri spirituales alieni peccati emendationem expectant ; ita proterui delinquentibus deridendo insultant , & quantum in ipsis est , eos insanabiles putant : nec declinant cor ad compatiendi misericordiam , sed superbientes detestantur , atque blasphemant.

Nonnunquam accidit , vt inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia maiorem postea charitatem parturiat : vtpote dum corriguntur ea , quæ displicere in amico videntur , & hoc quidem primum non sine quadam æmulatione admonitus suscipit , sed correptus postmodum gratias agit. At contra multi pro parua læsione vim charitatis rescindunt , & ab amore dilectionis sese perenniter retrahunt.

Plerique correptionem suam officium charitatis existimant. Plerique verò hoc ipsum , quod ex charitate corripuntur , ad iniuriæ contumeliam trahunt. Vnde occurrit , vt ex eo deteriores efficiantur , per quod emendari obediendo potuerunt.

Salubriter accipiunt iusti , quotiens de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorum , qui se gessisse accusant , quæ non admiserunt. Qui verò sine arrogancia bona facta sua pronunciat , proculdubio nequaquam peccat.

Est quorundam excusatio peruerforum , qui , dum pro suis facinoribus arguuntur , verba iustorum pro censura declinanda abiciunt : seruantes se diuino iudicio , quo puniendi sunt durius , dum temporaliter contemnunt

iudicari se ab hominibus.

Iniquis molesta est veritas , & amara disciplina iustitiæ : nec delectantur nisi placentiâ propriæ imbecillitatis : iniustitiæ fecundi , & steriles veritati : cæci ad contuendam lucem , & oculati ad tenebrarum aspiciendum errorem.

Corda reproborum lubrica sunt ad malè consentiendum & fluxa , ad benè consentiendum durissima.

Probat Salomon & iusti emendationem correpti , & stulti obstinationem admoniti , dicens : Doce iustum , & festinabit accipere. De stulto autem ait : Qui erudit derisorem , ipse sibi facit iniuriam.

Nonnullos tantæ esse prauitatis homines , qui dum ipsi à malo corrigi negligunt , correctorum vitam falsâ criminatione detrectant : & ad sui sceleris solatium vsurpant , si vel falso competerint , quod ad infamiam bonorum obiiciant , sicut est illud ex Salomone : Bona in malum conuertit impius , & in electis imponit maculam. Væ autem illi , qui & suam renuit vitam corrigere , & bonorum non desinit detrectare.

Plerique mali similes sibi in malum defendunt , & patrocinio suo prauos contra correptionem bonorum suscipiunt , ne vnde displicent emendentur : adicientes in se aliena delicta , vt non tantum de suis malis , sed etiam de aliorum facinoribus puniantur , quorum peccata defendunt.

De præpositis Ecclesiæ , CAP. XXXIII.

Vir Ecclesiasticus , & crucifigi mundo per mortificationem propriæ carnis debet : & dispensationem Ecclesiastici ordinis , si ex Dei voluntate prouenerit , nolens quidem , sed humilis gubernandam suscipiat.

Multis intercipit Satanas fraudibus eos , qui vitæ , & sensus vtilitate præstantes præesse , & prodesse aliis nolunt : & dum eis regimen animarum imponitur , renuunt ; consultius arbitantes ociosam vitam agere , quam luctis animarum insistere. Quod tamen decepti agunt per argumentum diaboli fallentis eos per speciem boni , vt dum illos à Pastoralis officio retrahit , nequaquam proficiant , qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

Sancti viri nequaquam occupationum secularium curas appetunt , sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quamuis illas per meliorem intentionem fugiant : tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summopere si liceat vitare festinant : sed timentes occultam dispensationem Dei susci-

piunt quod fugiunt, exercent, quod vitare A
hoscuntur. Intran enim ad cor, & ibi consu-
lunt, quid velit occulta voluntas Dei: seseque
subditos debere esse summis ordinationibus
cognoscentes, humiliant ceruicem cordis
iugo diuinę dispensationis.

De indigenis prepositis,
CAP. XXXIII.

Non sunt promouendi ad regimen Ec-
clesiæ, qui adhuc vitiis subiacent. Hinc
est quod præceptum est Dauid non ædifica-
re visibile templum, quia sanguinum vir belli
frequentia esset. Qua figura illi spiritualiter
admonentur, qui vitiis adhuc corruptioni
sunt dediti, ne templum ædificent: hoc est
Ecclesiā docere præsumant.

Non debet honoris ducatum suscipere, qui
nescit subiectos tramite vitæ melioris præire.
Neque enim quisquam ad hoc tantum præfi-
citur, vt subditorum culpas corrigat, & ipse
vitiis seruiat.

Qui regimen sacerdotij contendit appe-
tere, ante se discutiatur, si vita honori sit con-
grua: quod si non discrepat, humiliter ad id
quod vocatur, accedat. Reatum quippe cul-
pæ geminat, si quisque cum culpa ad sacer-
dotale culmē aspirat. Heu me miserum inex-
plicabilibus nodis astrictū, si enim susceptum
regimen Ecclesiastici ordinis retentem, cri-
minis conscius timore concutior: si deseram,
ne deterior sit culpa, susceptum gregem re-
linquere amplius reformido: vndique miser
metuo, & in tanto rei discrimine quid sequar
ignoro.

Vniuscuiusque casus tantō maioris est cri-
minis, quantō priusquam caderet maioris e-
rat virtutis. Præcedentium namque magni-
tudo virtutum crescit ad cumulum sequen-
tium delictorum.

Plerique sacerdotes suæ magis utilitatis
caussa, quā gregis præesse desiderant: nec vt
profint, præfules fieri cupiunt: sed magis vt
diuites fiant, & honorentur. Suscipiunt enim
sublimitatis culmen, nō pro pastoralis regimi-
ne, sed pro solius honoris ambitione, atque
abiecto opere dignitatis, solam nominis ap-
petunt dignitatem.

Dum mali sacerdotes Deo ignorante non
fiant, tamen ignorantur à Deo, ipso per Pro-
phetam testante: Principes extiterunt, sed nō
cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est,
nam Deus omnia nouit.

De indoctis prepositis,
CAP. XXXV.

Sicut iniqui, & peccatores ministerium sa-
cerdotale assequi prohibentur: ita indocti,
& imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim
exemplis suis vitam bonorum corrumpunt:
isti sua ignauia iniquos corrigere nesciunt.
Quid enim docere potuerunt, quod ipsi non
didicerunt? Desinat locum docendi suscipe-
re, qui nescit docere. Ignorantia quippe præ-
sulum vitæ non congruit subiectorū. Cæcus
enim si cæco ducatum præbeat, ambo in fo-
team cadunt.

Sacerdotes indoctos per Isaiam Prophetā
ita Dominus improbat: Ipsi, inquit, pastores
ignorauerunt intelligentiam. Et iterum: Spec-
ulatores cæci omnes, id est, imperiti Episco-
pi, nescierunt, inquit, vniuersi canes muti nō
valentes latrare, hoc est, plebes cōmissas non
valentes resistendo malis per verbum doctri-
næ defendere.

De doctrina, & exemplis prepositorum,
CAP. XXXVI.

Tam doctrina, quā vita clarere debet
Ecclesiasticus doctor. Nam doctrina si-
ne vita arrogantem reddit: vita sine doctrina
inutilem facit.

Sacerdotis prædicatio operibus confirmā-
da est, ita vt quod docet verbo, instruat exē-
plo. Vera est enim illa doctrina, quā viuē-
di sequitur forma. Nam nihil turpius est, quā
si bonum quod quisque sermone prædicat,
explere opere negligat. Tunc enim prædica-
tio vtiliter profertur, quando efficaciter ad-
impletur.

Vniuscuiusque doctor & bonæ actionis, &
bonæ prædicationis habere debet studium,
nam alterum sine altero non facit perfectum:
sed præcedat iustus bene agere, vt sequenter
possit bene docere.

Omnis utilis doctor plebibus subiectis ita
se præstare debet, atque insistere doctrinæ, vt
quantō claret verbo, tantō clarescat & meri-
to. Nam quod Apostolus Timotheo præci-
pit cum omni imperio docere: non hortatur
ad tumorem superbiæ, sed ad bonæ vitæ au-
thoritatem: videlicet, ne libertatem perderet
prædicandi, si bene doceret, & malè viueret.
Vnde & Dominus: Qui soluerit vnum de
mandatis istis minimis, & sic docuerit, mini-
mus erit in regno cælorum. Vides quod au-
thoritate magisterij caret, qui quod docet,
non facit.

Sicut in numismate metallum, figura, &
pondus inquiritur: ita in omni doctore Ec-
clesiastico, quid sequatur, quid doceat, quo-
modo viuat. Per qualitatem igitur metalli
doctrina, per figuram similitudo patrum, per

pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepauerit, non metallum, sed terra erit.

De his qui bene docent & malè viuunt,
CAP. XXXVII.

INterdum doctoris vitio etiam ipsa verax doctrina vilescit: & qui non viuit, sicut docet, ipsam, quam prædicat, veritatem contempnibilem facit.

Arcus peruersus est lingua magistrorum doctentium bene, & viuentium malè. Et ideo quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt, dum suam prauam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

Qui diuina prædicant, & ex eiusdem prædicationis dignitate viuere minus curant, habentes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam ariolum, qui corruens opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Qui bene docet, & malè viuit, tanquam ars aut cymbalum sonum facit aliis, ipse tamen sibi manet insensibilis.

Qui bene docet, & malè viuit, quod docet bene, viuentibus proficit: quod verò malè viuit, seipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè se agit, ut sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & aliis utile est: indignè autè viuens, aliis quidem utilis est loquendo: se autem interficit prauè viuendo, ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod verò viuit in eo, id est, sacrum ministerium, quod est vitæ, alienum est.

Qui bene docet, & malè viuit, videtur vt cereus aliis, dum bona exponit, lucem præstare: se verò in malis suis consumere atque extinguere.

Qui bene docet, & malè viuit, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris miscere, veritatem mendacio mutare.

De exemplis prauorum sacerdotum,
CAP. XXXVIII.

Sæpe per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irripit, & mors ad plebes pertransit: scilicet, vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

Plerique sacerdotes, & clerici prauè viuentes forma cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunque exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationem sine dubio reddaturi sunt.

Ex carnalium præpositorum exemplo, ple-

runque fit vita deterior subditorum, & plebis meritò fiunt tales sacerdotes, qui ex èplo deteriore populum destruant, non edificent. Ex merito enim plebis nonnunquam Episcopi deprauantur, quatenus procliuius corruant, qui sequuntur.

Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor moerens, à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Caput enim languidum doctor est agens peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente pestifer languor ad plebes subiectas transfertur.

F Deteriores sunt qui siue doctrina siue exemplis, vitam morèque bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædiæque diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos, sed tamen, quæ nostra sunt, auferunt: corruptores verò morum propriè nos ipsos decipiunt, quoniam diuitiæ hominum mores corumpunt. Multum ergo distant damna morum à damnis temporalium rerum: dum ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

De præpositis carnalibus,
CAP. XXXIX.

Prouidentia plerumque diuini consilij ordinantur præpositi, munda & exteriora sectantes: vt dum temporalibus rebus se totos impendunt, spirituales tutiorem vitam contemplationis exerceant: quia duræ sunt quietè viuere volentium sarcinæ curarum Episcopaliū. Prouidet sæpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: vt dum hi exteriora sine tædio procurant, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiant. Dei ergo ordinem accusant, à quo instituuntur, qui Episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositione ob iniurias mundi ferendas, & turbines quosdam institui Episcopos secularibus curis insistentes: vt hi qui interius superna desiderant, nullo terreno obistente negotio, liberius hoc, quod amant, intendat. Non est itaque iudicandus à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi, sui fuisse meriti peruersi regimen suscepisse pontificis. Nam pro meritis plebium disponitur à Deo vita rectorum, ex èplo David peccantis ad comparationem principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

Sententia damnantur Cham filij Noë, qui suorum præpositorum culpas in publico prædunt: sicut Cham, qui patris pudenda non

operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri sunt mercedem, & Iapheth, qui reuerenter operiunt, quæ patres suos excessisse cognoscunt: si tamen patrum facta non diligant, sed tantum operiant, nec imitentur. Nā sunt, qui præpositos suos peruersè iudicant, dum terrenis studiis eos plus viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de spiritualibus cogitauerunt.

Rectores ergo à Deo iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exemplo Domini, qui per se vendentes columbas, & nummulariorum mensas proprio euerit flagello, & proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit.

Quod si à fide exorbitauerit rector, tunc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quam distringendus à plebe est.

De iracundis doctoribus,
CAP. XL.

IRACUNDI doctores per rabiem furoris disciplinæ modum ad immanitatem credulitatis conuertunt: & unde emendare subditos poterant, inde potius vulnerant.

Ideo sine mensura vlceiscitur culpas præpositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis non colligitur in amorem vnius deitatis. Mens enim soluta in diuersis, catena charitatis non astringitur, sed malè laxata, malè ad omnem occasionem mouetur.

De superbis doctoribus,
CAP. XLI.

BONUS doctor & rector est, qui & in humilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit in superbiam.

Elati autem pastores plebes tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

Multi sunt, qui in verbo doctrinæ non humiles, sed arrogantes existunt: quique & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annunciant.

Multi sunt, qui non ex consulto ædificandi: sed ex timore superbendi docent: nec ut prosint, sapientes sunt, sed, ut sapientes videantur, docere student.

Est imitatio praua arrogantium sacerdotum, per quam imitatur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligunt charitatis affectione: videri volunt rigidi seueritate, & formam humili-

tatis præstare nequeunt: ut magis terribiles quam mites aspiciantur.

Superbi doctores vulnerare potius, quam emendare norunt. Salomone attestante: In ore stulti virga superbiæ: quia increpando rigide feriunt, & compati humiliter nesciunt.

Bene alieni peccati curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Ceterum qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, non emendat, sed percutit. Quidquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

De humilitate præpositorum,
CAP. XLII.

QUI præficitur ad regimen, taliter erga disciplinam subditorum præstare se debet, ut non solum auctoritate, verum etiam humilitate clarescat. Sed tamen ita erit in eo virtus humilitatis, ne dissoluatur vita subditorum in vitiis: atque ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis seueritas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei sacerdotibus vera discretio, quæ nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quod Sancti cum multa constantia redarguerunt etiam principum vitia, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario liberè transgressores iustitiæ increpabant.

Aliquando etiā subditis nos oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum iudicantur à nobis, nostra verò Deus iudicat.

Agnoscat Episcopus seruum se esse plebis, non dominum, verum hoc charitas, non conditio exigit.

De doctrinæ discretione,
CAP. XLIII.

NON omnibus vna eademque doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum. Nā quosdam increpatio dura, quosdam verò exhortatio corrigit blanda.

Sicut periti medici ad varios corporis morbos diuerso medicamine seruiunt, ita ut iuxta vulnerum varietates medicina diuersa sit: sic & doctor Ecclesiæ, singulis quibusque congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuique oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annuntiabit.

Non omnibus ea, quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim, qui capere non pos-

sunt, quibus si indiscretè manifestentur, statim aut detrahunt, aut negligunt.

Prima quippe prudentiæ virtus est, eam quã docere oporteat æstimare personã. Rudibus populis seu carnalibus, plana, atque communia, nõ summa atque ardua, prædicanda sunt: ne immensitate doctrinæ opprimatur potius quàm erudiantur. Vnde & Paulus Apostolus ait: Nõ potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquã paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cælestibus, nec terrena conuenit prædicare, sed mediocriter, vt initia eorum morèsque desiderant, edocere.

Coruus, dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantundè attendit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequenti cibo reficit: ita & Ecclesiæ doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinẽ pœnitentiæ confessione nigrescere, & nitore seculari deposito, lamentationis habitum de peccati recordatione inducere: vt pote adhuc exteriorib⁹ hoc est, carnalibus, non aperit intelligentiæ spiritualis profundiora mysteria, ne dũ audita non capiunt, prius incipiant contemnere, quàm venerari, mandata cælestia.

Aliter est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atque aliter cum his, qui nobis commissi non sunt: qui si iusti sunt, venerandi sunt: si verò delinquant, pro sola charitate, vt locus est, corripiedi sunt: non tamen cum seueritate, sicut hi qui nobis regendi commissi sunt.

Prius docendi sunt seniores plebis, vt per eos infra positi facilius doceantur. Vnde & Apostolus: Hæc, inquit, commenda hominibus fidelibus, qui idonei sunt & alios docere.

Ingenium boni doctoris est incipientis à laudibus eorum, quos salubriter obiurgatos corrigere cupit: sicut Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erāt apud Corinthios qui & laude & increpatione digni essent. Ille verò indiscretè loquitur, qui sic vtraque omnibus loquitur, vt omnibus vtraque conuenire videantur.

De silentio doctorum, CAP. XLIII.

Pro malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis tribuitur sermo doctori.

In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis sit merito,

vt modò pro culpa plebis auferatur sermo doctoris: modò verò pro vtilibus meritis tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen sit iuxta meritum populorum.

Non omnia tempora congruunt doctrinæ secundum Salomonis sententiam dicentis: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum incorrẽtibilem iniquitatem nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

Interdum doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentis conticescunt à docendo, quia non est, qui audiat, testante Propheta: Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest, & dissimulat, verum est, quod consensum erroris alieni habeat.

Plerique sancti doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorem spiritus, quo aguntur, ferre non sustinentes, iterum in increpationem profiliunt iniquorum.

De præbenda sacerdotali protectione in plebe, CAP. XLV.

Quibus docendi forma commissæ est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum vsque iustitiæ peruenire, cum dicit: Super montem excelsum ascende, qui euangelizas Sion, scilicet, vt ita præmineat merito, sicut & gradu. Sequenter, ne fortè debeat à docendo timore restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Ieremiæ ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum: vnde apparet, quia & non timere, Dei donum est.

Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pauescit, graui mulctatur culpæ sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis veritatem occultant, & à bono opere, vel à iustitiæ prædicatione, rei alicuius formidine, aut potestate terrente auertuntur. Sed heu, prohi dolor! inde metuunt, quia vel amore rerum secularium implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

Multi præfules Ecclesiarum timentes ne

amicitiam perdant, & molestiam odiorum A incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur: nec pertimescunt de severitate reddendae rationis, pro eo quod conticescunt de plebibus sibi commissis.

Quando à potentibus pauperes opprimuntur, ad eripiendos eos boni sacerdotes protectionis auxilium ferunt: nec verentur cuiusquam inimicitarum molestias, sed oppressores pauperum palam arguunt, increpant, excommunicant: minùsque metuunt eorum nocendi insidias, etiam si nocere valeant: bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus.

Sicut perugil pastor contra bestias, oves custodire solet: ita & Dei sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet, ne potentioris cuiusque cupiditas vitam pauperum inquietet. Pravi autem pastores non habent curam de ouibus, sed sicut legitur in Evangelio de mercenariis, vident lupum venientem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus taceant, & malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

De disciplina sacerdotum in his, qui delinquant

CAP. XLVI.

Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino per Prophetam: Speculatori dedi te domui Israel. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius à via sua, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requirā. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non, ut oportebat, redarguit.

Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, & sagaci sollicitudine vnumquemque probare: iuxta testimonium Domini ad Ieremiam loquentis: Probatores, inquit, dedi te in populo meo robusto, ut scias probare vias eorum.

Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectorum, ut emendatos lucrifacere possint. Sicut autem peccatorem convenit argui: ita iustum non exulcerari.

Sacerdotes curam debent habere de his, qui pereunt, ut eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

Atrociter arguuntur, qui decipiendo peccantes, non solum non arguunt pro peccato,

sed etiam adulanter decipiunt, dicente Propheta: Et erunt, qui beatificant populum istum, seducetes: & qui beatificantur, precipitati.

Atrociter iterum arguuntur, qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingeminant. De talibus per Isaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Inde est, quod & Apostolus omnibus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet ut ita vitia aliena fieret, quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

B Boni pastores populi debent delicta deflere, & totos se plancibus tradere, imitantes Ieremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non actione commissi.

C Nonnulli praesules gregis quosdam pro peccato à communione eiciunt, ut poeniteant, sed quali sorte vivere debeant, ad melius exhortando non visitant. Quibus congruè sermo divinus increpans comminatur: Pastores qui pascitis populum meum, vos dispersistis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum.

Bonorum studia sacerdotum multa diligentia etiam parva plebis facta perquirunt: ut dum in minimis subditorum peccatis se accerrimos praestant, de maioribus malis cautos sibi subiectosque ac sollicitos faciant.

Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros vero, ne irreparent, medicinae obiectu quadam praescientia antecedunt: ita & doctores boni, sic ea, quae male acta sunt, resecant: ut ea quae admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente praevengiant.

D Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acrius necesse est ut arguatur. Cum dolore enim abscindenda sunt, quae leniter sanari non possunt.

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est: ut vulnus, quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

Manifesta peccata non sunt occulta correptione purganda. Palam enim sunt arguendi, qui palam nocent: ut dum aperta oburgatione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerunt,

corrigantur.

Dum vnus corripitur, plurimi emendantur. Necessesse est enim, vt pro multorum saluatione vnus condemnatur, quā per vnus licentiam multi periclitentur.

Ita erga delinquentem sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur, expostulat salus. Quod si opus est aliquā salutem medicamenti verbo increpationis aspergere, lenitatē tamen corde opus est retinere.

Doctores nonnunquam durius feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripunt non recedunt.

Sæpe Ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis piē sit, crudeliter fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recto sit animo.

Notandum est vehementer ab omni pontifice, vt tantò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo se iudicari formidat: nam sicut scriptum est: In quā mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

Qui enim nostris delictis elementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquā debemus. Multi aliorum vitia cernunt, sua non aspiciunt. Et cum ipsi maximis criminibus obnoxij teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

Hypocritæ trabem in oculo suo consistentē non sentiunt, & hærentem festucam in lumine fratris intendunt.

Faciliùs reprehendimus vitia aliena, quàm nostra. Nam sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentim⁹, & quod in alijs reprehendimus, agere ipsi nō erubescimus.

Faciliùs vitia vniuscuiusque quàm virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit agnoscere, sed quid mali egerit, perscrutamur.

De subditis, CAP. XLVII.

Propter peccatum primi hominis humano generi pœna diuinitus illata est seruitutis, ita vt quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordiùs irroget seruitutē. Et licet peccatum humanæ originis per baptismi gratiā cunctis fidelibus dimissum sit: tamen æquus Deus ideo disceruit hominibus vitam, alios seruos constituens, alios dominos: vt licentia malè agendi seruorum, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset quis à malis quempiam prohiberet? Inde & in gentibus

E principes regēsque electi sunt, vt terrore sub populos à malo coërcerēt, atque ad rectè viuendum legibus subderent.

Quantum attinet ad rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, & contemptibilia, & quæ nō sunt, vt ea quæ sunt destrueret: ne gloriatur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo. Vnus enim Dominus æqualiter & dominis fert consultum & seruis.

Melior est subiecta seruitus, quàm elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo liberè seruietes sub dominis constituti flagitiosis, qui etsi subiecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

De Prælati, CAP. XLVIII.

Vir iustus aut omni potestate seculari exiuit, aut si aliqua cingitur, non sub illa curuatur, vt superbus tumeat: sed eam sibi subiicit, vt humilior innotescat. Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiam nec ad hoc vsus est, quod decebat, sed dum posset vti, licita abnuī: seseque vt paruulum in medio eorum, quibus præerat, ostendit.

Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti defudat labore, & hic & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantòque sarcinis peccatorum grauatur, quantò à bonis operibus existit alienus.

Quantò quisque ampliùs secularis honoris dignitate sublimatur: tantò grauiùs curarum ponderibus aggrauatur: eisque magis mente & cogitatione subiicitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. Nam, vt quidam patrum ait: Omne quod supereminet plus meroribus afficitur, quàm honoribus gaudet.

Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò faciliùs vitiis premitur. Si enim vix valet peccata animus deuotare quietus, quantò minus occupatione seculari deuinctus?

Non statim vtile est omne potestatis insignē, sed tunc verè est vtile, si bene geratur. Tunc autem bene geritur, quando subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quæ à Deo donante est, vt malum timore coërcet, non vt temerè malum committat. Nihil autem peius, quàm per potestatem peccandi libertatem habere: nihilque infelicius malè agendi facultate.

Qui intra seculum bene temporalitèr imperat, sine fine in perpetuū regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui verò prauè regnum exercet, post

post vestem fulgentem, & lumina lapillorum, A' nudi & miseri ad inferna torquendi descendunt.

Reges à rectè agendo vocati sunt, ideoque rectè faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Nam & viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquiis inuenimus, eo quòd rectè agant, sensusque proprios beneregant, & motus resistentes sibi rationabili discretionem componant. Rectè enim illi reges vocantur, qui tam semetipsos, quàm subiectos bene regendo modificare nouerunt.

Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transuertunt crudelitatis: dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam confestim labuntur, tantòque se timore cordis extollunt, vt cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque, quibus præesse contigit, non agnoscant. Quibus congruè per Ecclesiastem dicitur: Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto illis, quasi vnus ex ipsis.

Dum mundi reges sublimiores se ceteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscant: nec regni gloriam, qua in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus, quod secù ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt huius temporis gloria, illa agant, quæ post finem sine fine possideant.

Dum Apostolus dicat, Non est potestas nisi à Deo, quomodo Dominus per Prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me? Quasi diceret, non me propitius, sed etiam summè irato. Vnde & inferius per eundem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet, bonam malamque potestatem à Deo ordinari: sed bonam propitius, malam irato.

Reges quando boni sunt, muneris est Dei: quòd verò mali, sceleris est populi. Secundum enim meritum plebium, disponitur vita rectorum, testante Iob: Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascente enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquàm pro malitia plebium etiam reges mutantur, & qui antè videbantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui.

De iustitia Principum,
CAP. XLIX.

Q'ui rectè vitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quantò magis honoris celsitudine claret, tantò semetipsum mente humiliet, proponens sibi exem-

plum humilitatis Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiiciens dixit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

Qui rectè vitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis, quàm verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur propriis viribus, nec à Domino recedit cor eius: regni fastigio humili præsidet animo: non eum delectat iniquitas, non inflamat cupiditas: sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit: & quod iusta potestate à populis extorquere poterat, sæpe misericordie clementia donat.

B Dedit Deus principibus præsulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit, cum quibus vna est eis nascendi morientisque conditio. Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere: nec dominando premere, sed condescendendo consulere: vt verè sit vtile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tuitione vtantur membrorum Christi. Membra quippe Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam vtique vicissitudinem Deo largitori restitunt.

C Bonus rex facilius ad iustitiam à delicto regreditur, quàm de iustitia ad delictum transfertur: vt noueris hic esse casum, illic propositum. In proposito eius esse debet, nunquam egredi à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

De patientia Principum,
CAP. L.

Plerumque princeps iustus etiam malorum errores dissimulare nouit: non quòd iniquitati eorum consentiat, sed quòd aptum tempus correctionis expectet, quando eorum vitia vel emendare valeat, vel punire.

D Multi aduersus principes coniurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos malè cogitare permittit, istos non deserit. De illorum malo, bene istis facit, dum culpas, quas illi faciunt, isti mira patientia indulgent.

Reddere malum pro malo, vicissitudo iustitiæ est: sed qui clementiam addit iustitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

Difficile est principem regredi ad melius, si vitis fuerit implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo suo legibus coercantur. Reges autem, nisi solo Dei timore metùque gehennæ coercantur:

liberè in præceps prouunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

Quantò quisque in superiori constitutus est loco, tantò in maiori versatur periculo: & quantò splendoris honore excelsior quisque est, tantò si delinquat, peccator maior est. Potentes enim potenter tormenta patientur. Cui etenim plus committitur, plus ab eo exigitur, etiam cum usura peccatarum.

Reges vitam subditorum facilè exemplis suis vel ædificant, vel subuertunt: ideòque principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam rex, qui ruit in vitiis, citò viam ostendit erroris, sicut legitur de Ieroboam qui peccauit, & peccare fecit Israel. Illi namque ascribitur, quidquid exemplo eius à subditis perpetratur.

Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur: ita facilè multi praua eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis quàm voto mali existunt, dum imperiis eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.

Sæpe vnde mali reges peccant, inde boni iustificantur, dum præcedentium cupiditatè & malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant.

Cuius peccatum quisque sequitur, necesse est, vt eius poenā sequatur. Neque enim impar erit supplicio, cuius erroris quisque par est ac vitio.

Quòd principes legibus teneantur,
CAP. LI.

Iustum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.

Principes legibus teneri suis, neque in se posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt. Iusta est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

Sub religionis disciplina, seculi potestates subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sunt præditi, vinculo tamen fidei tenentur astricti: vt & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conferuent.

Principes seculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent:

vt per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi, vt quod non præualet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet per disciplinæ terrorem.

Sæpe per regnum terrenum cæleste regnū proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem & disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamque disciplinā quam Ecclesiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus superbiorum potestas principalis imponat: & vt venerationem mereatur, virtute potestatis impertiat.

Cognoscant principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

De iudicibus, CAP. LII.

Ad delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt: sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

Bonus iudex sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus debet. Aliis enim præstat censuram iustitiæ, aliis bonitatem. Iudicia sine personarum acceptione suscipit, qui non infirmat iustitiam avaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

Boni iudices iustitiam ad solam obtinendā salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra nō appetunt, præmio æterno dicentur.

Omnis, qui rectè iudicat, stateram in manu gestat, & in utroque penso iustitiam & misericordiam portat: sed per iustitiam reddit peccati sententiā, per misericordiam peccantibus temperat poenam: vt iusto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulgeat.

Qui Dei iudicia oculis suis proponit, semper timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians, cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnatur.

Neminem stultorū vel improborum oportet iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus per cupiditatem corrumpit ipsam, quam didicit, veritatem.

Gratius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentissimis hostibus; Nullus enim prædo tam cupidus in alienis, quàm iudex iniquus in suis.

Latrones inaccessis faucibus, ac latebrosis latentes, insidias ponunt, isti palam rapacitatis auaritia sæuiunt.

Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carnifices ciuium oppressione suâ subiectorum vitam extinguunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem, qui populos legum moderamine regant.

Plerumque & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, ut ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atque describitur ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis accincta, & circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, ut ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

Sæpe iudices prauis cupiditatis causâ aut differunt, aut peruertunt iudicia: nec finiunt excepta partium negotia, quousque matropia eorum, qui causantur, exhaustant. Quando enim iudicant, non causam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione causantium, sic eorum damno solliciti sunt.

Iudices prauis, iuxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane: hoc est de præsentis vitæ tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vespere, futura verò mane accipitur. Et bene ait, quasi lupi: quia luporum more cuncta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Verbosi iudices, & elati, ut sapientes videantur, non discutunt causas, sed afferunt: sicque conturbant iudicij ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

Quidam dum iudicare incipiunt, irascuntur, ipsamque iudicij sententiam in insaniam vertunt. De quibus rectè per Prophetam dicitur: Qui conuertunt in furem iudiciū. Qui enim iratus iudicat, in furem iudicium mutat, & antè profert sententiam, quàm agnoscat.

Furor in iudice inuestigationem veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab scrutatione alienatur iustitiæ.

Iracundus iudex iudicij examē plenè contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit, facilius ad contuendam veritatem mentis serenitate confurgit, & sine vlla perturbatione ad æquitatis intelligentiam peruenit.

De acceptione personarum,
CAP. LIII.

Non est persona in iudicio consideranda, sed causa: scriptum est enim: Non accipias personam in iudicio. Et iterum: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enim cōsanguinitatis, vel amicitiae fauore, sine inimicitiarum odio iudiciū peruertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

Iniqui iudices errant in veritate sententiæ, dum intendunt in qualitatē personæ, & exulcerant sæpe iustos, dum improbè defendunt iniquos: qui autè rectè prælidere studet, nec partem palpare nouit, nec cohibere à iustitia didicit.

De muneribus, CAP. LIIII.

Qui rectè iudicat, & præmium in remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit.

Bonis malè vtuntur, qui iustè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iustitiæ defensio, sed amor præmij prouocant. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confestim à iustitiæ defensione recedunt.

Acceptio munerum præuicatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

Diues muneribus citò corrumpit iudicem. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiā contra veritatem opprimitur.

Citò violatur auro iustitia, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quàm æquitas iudicij.

Tres sunt munerum acceptiones, quibus contra iustitiā humana vanitas militat, id est: fauor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autè peruertitur animus rei corporeæ munere, quā gratiæ laudisque fauore.

Quatuor modis peruertitur humanum iudicium, timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicuius corrumpimur. Odio, dum contra quemlibet aduersari molimur. Amore, dum amico, vel propinquis prestare contendimus. His enim quatuor causis

sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læ-
ditur.

De testibus, CAP. LV.

ET si mendaciū gratis dicitur, quantū ma-
gis si venale quaritur? Neque enim decri-
multiplex conuentus falforum, si tantū præ-
sentia sit nummorum.

Testis falsidicus tribus est personis obno-
xius. Primum Deo, quem periurando con-
temnit: secundo iudici, quem mentiendo fal-
lit: postremo innocenti, quem falso testimo-
nio lædit.

Vnum penè crimen habent, & qui falsita-
tem promittit, & qui supprimit veritatem: quia
ille obesse vult, & iste prodesse non vult. Pe-
ior est testis, qui lædit, quàm qui præstare
non vult. Nam ille malignus est, iste inu-
tilis.

Testibus falsis coniunctis tardè mendacij
falsitas reperitur. Quod si separati fuerint, ex-
amine iudicantis citò manifestantur. Nam
sicut in vnitæte prauorum grandis est fortitu-
do, ita in separatione maior infirmitas.

Fraudulentia citò reprehenditur menda-
cium, falsidicorum enim testimonium sibi
non conuenit.

Iniquus testis, quamuis sua falsitate corpori,
rebusque impediatur, animo tamen nihil dam-
ni conferet. Erit autem ille apud Deum con-
demnatus, qui aduersus innocentem falsum
testimonium, vel dicit, vel dicentibus cre-
dit. Nam non solum ille reus est, qui falsum
de alio profert: sed & is, qui citò aurem crimi-
nibus præbet.

Qui metu potestatis veritatem occul-
tat, eiusdem veritatis iracundiam sibi cæli-
tis prouocat: quia plus pertimescit homi-
nem, quàm diuinam trepidat indignatio-
nem. Beatus, cuius testimonio innocens ab
scelere obiecto purgatur: impius, cuius pro-
ditione etiam iniquus perimitur. Neque e-
nim decet Christianum morti obnoxium
prodere, & ad effundendum sanguinem in-
feliciū vocem testificationis præbere. Ser-
mo enim iusti hominis, tantum ad ministeriū
debet esse salutis: ira enim indignationis, &
tribulationis & immissiones per angelos
malos.

De causidicis, CAP. LVI.

Negotiorum forensium sectatores pro-
pter proximi dilectionem seculare ne-
gotium deserere debent, aut certè, manente
proximi charitate, negotium sequantur ter-
renum. Sed quia peccatum est, ut inter iurgā-

tes charitas maneat, postponenda est rei caus-
fatio, ut perseueret dilectio.

Antiqui forensium eloquentiam caninam
facundiam nuncupabant, eò quod causi-
dici in certaminibus causarum, ommissis quæ
agunt, veluti canes alterutrum sese lacerant,
iurgiæque causarum ad iniurias suas com-
mutant.

De oppressoribus pauperum, CAP. LVII.

Pauperum oppressores tunc se sciant gra-
uiori dignos sententia, quando praua-
luerint his, quibus nocere voluerint. Nā tan-
tò atrocius futuro supplicio condemnandi
sunt, quantò hic fortius contra miserorum
vitam inualuerint.

Audiant iudices, & qui præsumunt populis,
quia pro temporalibus molestiis, quas plebi-
bus ingerunt, æterno incendio cremabuntur,
testante Domino per Isaiam Prophetā: Tra-
tus, inquit, sum super populum meum, & de-
di eos in manu tua, non posuisti eis miseri-
cordiam, sed aggrauasti iugum tuum valde.
Descende in puluere, sede, tace, & intra in te-
nebras. Veniet super te malum, & nescies: &
irruet super te calamitas, quam non poteris
expiare. Veniet super te repente miseria,
quam nescis.

Magis mala facientibus, quàm mala pa-
tientibus dolere debemus. Illi enim praua
faciendo in malum proficiunt: isti patiando à
malo corriguntur. Deus autem per malas
voluntates aliorum, in aliis multa operatur
bona.

Malignantium hominum voluntas ne-
quaquam potest impleri, nisi Deus dederit
potestatem. Nam dum homines, Deo permit-
tente, malum, quod concupiscunt, perficiunt:
ipse dicitur facere, qui permittit. Inde est,
quod scriptum est per Prophetam: Si erit ma-
lum quod Dominus non fecit. Verumtamen
quod iniqui mala ex voluntate quærunt, id-
circo Deus perficiendi dat potestatem per suā
bonam voluntatem: quia de nostro malo ipse
multa bona operatur.

Quidam, cum Dei voluntati resistunt, ne-
scientes Dei consilium faciunt: quo noueris,
sic Deo subiecta esse omnia, ut & ipsi, qui eius
dispositioni aduersantur, eius impleant vo-
luntatem.

Propterea in hac vita boni iudicantur à
malis, ut iterum in illa vita mali iudicentur à
bonis: siue ut etiam sit hic bonis temporalis
afflictio, & illic æterna remuneratio.

Idcirco sunt necessarij mali, ut quoties
boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc

est, quod Assur virgam furoris sui testatur A Dominus: sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: ut Deus per illos in eos sauiat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima voluntate, illi verò sæpe crudeli intentione, sicut per Prophetam de eodem Assur dicitur: Ipse autem non sic arbitrat, sed ad conterendum paratum est cor eius.

Atrocem super eos diuinum furem venturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos, ita iudicare promittit aduersarios: Eos, inquit, qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, &, quasi à musto, sanguine suo inebriabuntur.

Habet aliquem vsum, & malorum iniquitas, quod electos Dei suis moribus laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deperit: iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos maliper tribulationis exercitium, ad præsentem odendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt.

Interdum enim prodest peruersorum prauitas vtilitati iustorum, dum eos malitia sua erudiunt: & ad regna celorum requirenda molestia temporali impellunt. Probatur hoc exemplis Israëlitarum plebis, quæ tunc durius agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari: & ex malis, quæ in Ægypto patiebatur, discedere, & ad promissam patriam festinare.

Iniqui, dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ peruersitatis infania confunduntur.

Stulti contra bonos studium semper assumunt, quibus dum prosperitas elucet, iactanter de suis meritis gloriantur, & bonorum atque iustorum afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi conuertuntur.

Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei, in malorum profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prophetam: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui præuariantur, & iniquè agunt? Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quod prauorum hominum temporalem, & caducam felicitatem aspiciunt, sed magis nouissima eorum intendunt, quanta illis post hæc æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subito ad inferna descendunt.

De tribulatione iustorum.
CAP. LVIII.

Iustus in aduersis probari se cognoscat, non deiici.

Viri sancti plus formidant prospera, quam aduersa: quia Dei seruos prospera deiiciunt, aduersa verò erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia ita portare debet aduersa, ut frangi non queat.

Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quando eos affligi ab iniquis providentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præsentis tribulatione probantur.

B Omnes vitæ huius tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeriter transiit.

Qui vitæ futuræ præmia diligenter excogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat: quoniam ex illius dulcedine huius amaritudinem temperat: & ex æternitate illius, breuitatem huius despicit transitoriam.

Grauari diuerso malo temporali, pro vtilitate eorum est, quod vitæ istius mala perferunt, quia cum dolore grauantur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorumque cæterorum mala non appetunt.

C Plus prodesse saluti tentationes seculi, quam prosperitates (constat): nam ex prosperitate in deterius itur, ex tentationis dolore in melius proficitur.

Vnusquisque ad tentationem animum præparare debet. Minus enim dum speratur tentatio, grauat: durè autem premit, si non sperata aduenerit.

Sapientis est, contra omnia aduersa antè meditari: nec inueniri casus debet, quæ non consilia eius præueniant.

De amatoribus mundi.
CAP. LIX.

Mundi amatores non solum ex eo rei sunt, quod infima pro summis appetunt: verum etiam, & miseri per hoc, quod graui ærumna ad ipsa desiderata pertingunt.

Grauius torquetur impius mundi exaggerando commoda, quam iustus tolerando aduersa. Qui enim bona mundi diligit, velut nolit timoris & doloris pænæ succumbit. Quisque plusquam oportet res transitorias diligit, maiore sibi ingerunt dolorem res ablatæ, quam amorem parturiebant possessæ. Cum graui enim dolore amittuntur, quæ cum

magno amore habentur. Minus autem carento dolemus, quæ minus possidendo diligimus.

Sciant seculi lucra sectantes, quantum sint vana vel aduersa, quæ diligunt, quæ etiã nec in hoc seculo sine contritione graui conquirunt, & pro quibus in futuro supplicio pœnas dabunt.

His, qui in voluntate secularium desideriorum persistunt, bene per testimonium Prophetæ dicitur: Factus est Ephraim panis subcineritius, qui non reuersatur: id est, ita obruuntur cecitate secularis amoris, vt nunquã respiciant ad Deum amorem retorquere mentis.

Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quæ diligunt, minimè consequuntur: in vtroque vacui, quia & futura perdunt, & præsentia non acquirunt.

Egestas est electorum, quod peregrinantur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diuitiis remoratur. Egestas est reproborum, quod abundant diuitiis, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per Apocalypsim Ioannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dicis quod diues sum & locuples & nullius egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

Gloriæ temporalis sequaces, etsi nitidi sunt foris fulgore potentiae, interiùs tamen vacui sunt elatione superbiæ: sicuti calami interiùs quidem nitent, sed interiùs vacuantur.

Ob hoc reprobi interiùs, vt calami nitidi: interiùs vacui. Electi verò interiùs, quasi arborum cortices, fori interiùs verò solidi.

Qui precioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quemadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus compositus, & ornatus: hoc est, pro suauis odore foetorem: & pro zona, funiculum, & cætera.

Legant Prophetam diuites, quorum spes opulencia est, & audiant eum dicentem: Vae qui opulenti estis. Quantò enim quisque potentia minor est, tantò magis liber à peccato est. Nam patrimonium grande, tentatio est.

Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quàm pro reuerentia sanctitatis. Suspiciunt enim, quod magis sunt diuites, & quod homines sunt, omnino despiciunt.

Sunt quidam iusti, qui sine læsione cuiusquam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia

rerum: veluti plerique fuerunt Sancti veteris Testamenti, qui & affluabant diuitiis, & tamen humilitate pollebant. At contrà, quosdam superbos diuites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. Nam crimen in rebus non est, sed in vsu agentis.

Est & elatio pauperum, quos nec diuitiæ eleuant, & voluntas sola in eis superba est. His etsi opes defunt, propter mentis tamen tumorem plusquam superbi diuites cõdemnantur.

Securus vult esse diues, pauper esse non vult. Sed quomodo erit diues quietus, quem suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas, inquietum esse & timidum diuitem: quàm securum paucò sumptu contentum esse, & pauperem.

Bonis bene vtuntur, qui diuitiis sibi concessis in rebus salutaribus perfruuntur. Bonis malè vtuntur, qui aut iuste pro temporali lucro iudicant, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciunt. Malis malè vtuntur, qui noxias cogitationes operibus prauis perficiunt. Bene malis vtuntur, qui luxuriâ carnis coniugali honestate præstringunt. Sed sicut malo bene vt, bonum est: sic bono bene vt, melius est. Et sicut bono malè vt, malum est: sic malo malè vt, pessimum est.

De amatoribus misericordiæ,

CAP. LX.

Grauitè in Deum delinquant, qui diuitiis à Deo concessis, non in rebus salutaribus, sed in vsibus prauis vtuntur. Nesciunt enim impertire pauperibus, oppressis subuenire despiciunt: & inde magis augent delicta, vnde redimere debuerunt.

Hoc habet tantum bonum possessio præsentium rerum, si vitam reficiat miserorum: præter hoc tentatio est mundi lucrum: tantòque maiora supplicia in futurum dabunt, quantò & ipsa maiora sunt. Potentes enim potenter tormenta patientur.

Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. Patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deferimus, aut illæ nos viuentes deferunt.

Pro diuersitate vsus, alij de rebus mundanis pereunt, quas cupidius rapiunt: alij verò saluantur, dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum per misericordiæ opus eis cælestia bona mercantur.

Misericordia à compatiendo alienæ misericordie vocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui prauè viuendo in se misericors nō est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus est?

Nulla scelera eleemosynis posse redimi, si in peccatis quis permāserit. Tunc fructu eleemosynarum indulgentia conceditur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordie operibus expurgantur, sed si iam caueat peccare, qui misericordiam impertitur. Cæterum nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, vt eam sequantur peccata.

Non est eleemosyna, quæ gloriæ magis causa, quam misericordie impertitur intuitu.

Quali enim intentione ab vnoquoque largitur, taliter & apud Deum recipitur. Qui ergo de bono laudem præsentem appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

Dum enim causa iactantiæ pauper pascitur, etiam ipsum misericordie opus in peccatum conuertitur.

In tantum eleemosynarum opera peccata extinguunt, atque ad regnum seculi futuri proficiunt, vt etiam iudex cælestis in futuro iudicio veniens, in dextera consistentibus dicat: Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, nudus, & operuistis me. Quibus etiam benè promittit dicens: Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum. His autem quos nulla præcedentia eleemosynarum facta sequuntur, æterni iudicis voce sic dicitur: Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere. Quibus iuste dicitur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius.

Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid retribuui subtilius? quid distriktius poterat? Guttam aquæ ardens petiit, qui micæ panis negauit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescentem vidit, quem iacentem ante ianuas videre despexit.

Non solum qui esurienti, & sitienti, & nudo beneficium largitatis impendit, vel si quid aliud indigenti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impertit, aut in quibuslibet necessitatibus consilium adhibet, eleemosynam proculdubio facit. Nam & doctrinæ bonum eleemosyna est, & misericordia carnali

A eminentior est.

Quicumque non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde commisereri oportet. Et licet ille fortasse fallam indigentis speciem præferat, is tamen qui simpliciter impertit, fructum misericordie non amittit.

Quamuis quisque sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationem inopiæ potest obtendere, quando ex præcepto Saluatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamur indigenti præbere. Nam si aliud non habentes, id ipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterum si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

Dux sunt eleemosynæ: vna corporalis, egenti dare quicquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei à quo læsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergo, quod semper impertias, etsi non pecuniam, saltem gratiam.

Non est eleemosyna cum murmuratione præbenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem benè tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque, ne pauper aut cum tædio nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prætermisus mœrens, tristisque recedat.

De rapinis alienis eleemosynam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris. Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam si quis victimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste nunquam distribuit: nec benè alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

Magnum scelus est, res pauperum præstare diuitibus: & de sumptibus inopum acquirere fauores potentum: arenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

Nonnunquam largitas diuitum prodiga, non ad vtilitatem, sed ad elationem effunditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ gloriæ exaggerandum cothurnum.

Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nam qui modum seruat, avarus nulli est, sed omnibus largus est.

Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantum oportet, vt tenendo mensuram in vno, sufficiat plurimis.

Tantum enim in hac vita est licitum operari bonum: illic namque non iam operatio expectatur, sed retributio meritorum.

Hæc vita impiis longa & grata est, in oculis autem iustorum amara & brevis est. Et licet vita ista brevis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sit temporis spatium, tamen si viuenti parum est, amanti proculdubio longum est.

Qui vitæ præsentis longitudinem non de suo spatio, sed de eius fine considerat, quam sit brevis & misera, satis vtiliter pensat. Vita enim præsens, quia ipsis suis incrementis deficit, brevis est: suo enim augmento perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in præterito deficit. Item ex ipso esse brevis vita præsens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. Tela enim consummatum filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Quod diu in hac vita viuitur, queritur vtrum augmentum, an rectius detrimentum dicatur. Sed quomodo possit recte dici augmentum, quod per dimensionem ætatis, ad mortis tendit detrimentum?

Qui vitam longam queris, ad eam tende vitam, pro qua Christianus es, id est æternam: non ad istam, de qua ad erudiendum te, descendit vita æterna, id est, Christus verbum carni coniunctum. Hæc est enim vita vitalis, nostra ista vita mortalis est.

Mori oportet hominem in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nam verè tunc viuere quisque creditur, si secundum seculum moriens in solo Deo viuere delectetur.

De mora vitæ istius, tædium patitur iustus, eo quod ad desideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præsentis ærumnam seriùs amittat.

Quamuis Sancti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiant, citò volentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerumque diu in hac vita versantur: vt per longa tolerantiæ experimenta, solidius eorum patientia roboretur.

Multi odio vitam habent, & tamen mori timeant: quod plerisque in angustia contingere solet: sicque contrario affectu, & viuendi habent tædium, & moriendi metum.

Sollicitè debet vnusquisque viuere, & semper terminum vitæ sue considerare, vt de contemplatione illius animus se semper ad alta sustollat, & huius seculi blanditias caueat.

E Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Venturi exitus ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vnusquisque festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, simulque finiatur vita cum culpa.

Nam incentor diabolus, eos quos viuentes accendit ad vitia, subito morientes pertrahere nititur ad tormenta.

Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentia gloria vel rerum abundantia gestiunt, repente hora, qua nesciunt, improviso exitu rapiuntur, atque absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendiis deputantur. De quibus benè per Prophetam dicitur: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

Iniquus moriens, qui imitatione sui multos ad culpam traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. In peccatorum enim morientium sanguine iusti lauant manus: quia dum eorum poena conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cernitur, non solum qui viderit, refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quanta valuerit exhortatione compescit.

In exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incerti vtrum ad præmium, an ad supplicium transcant.

Quidam autem electi in fine suo purgantur à leuibus quibusdam peccatis: quidam verò in ipso suo fine hilarescunt, æternorum contemplatione bonorum.

Quamuis enim quis in hac vita sit iustus, tamen dum ex corpore isto egreditur, pertimescit, ne dignus supplicio sit. Nullus enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei esse securus iudicio, cum etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

Finem iustorum optimum vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligantur Sanctorum habere consortium Angelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

Prauos autem homines apostatæ Angeli excipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in pœnis, qui fuerunt suafiores in vitiis.

Et si pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vitæ recipit: non quos cælestis aula lætificandos includit.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, EPISTOLÆ ALIQVOT.

Libris sancti Isidori de Ecclesiasticis officiis. Epistolam eius, de iisdem tractantem, quam ad Ludifredum (aliàs, Leudesfredum) Cordubensem Episcopum scripsit, subiunximus: non tamen integram, sed qualem in decreto Gratiani, dist. 25. Perleclis. & apud Iuanem Carnotensem Episcopum, parte sexta sui decreti, cap. 20. atque etiam in codicibus M. S. legimus. Nuperime autem postremam partem, quæ desiderabatur, nacti, hanc modo lectori apponimus, absque priorum repetitione: quæ (si libuerit) supra pagina 615. inueniet.

Ad eum (scilicet Thesaurarium) veniet de parrochiis pro chrismate. Cereos & oblationes altaris ipse accipit à populo. Ipse colligit per Ecclesias cereos in festiuitatibus. Ad eum pertinent ornamenta & vestimenta altaris: & quicquid in usu templi est, sub eius ordinatione existit. Vela & ornamenta basilicarum, quæ in vrbe sunt, & non habent presbyterum, ipse custodit. De candelis autem & cereolis quotidianis quicquid superest in Basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus Thesaurarius dat quartam Basilicario. Tres reliquas partes diuidunt æqualiter sibi cum Primicerio, & Presbytero, qui Missam celebrat in eadem Basilica.

Ad œconomum pertinet separatio Basilicarum atque constructio, actiones Ecclesiæ in iudiciis, vel in proferendo vel in respondendo, tributi quoque acceptio, & rationes eorum quæ inferuntur. Cura & agrorum, & culturæ vinearum, causæ possessionum, & seruitutium stipendia clericorum, viduarum & deuotarum pauperum: dispensatio vestimenti, & victus domesticorum clericorum, seruitutium quoque & artificum: quæ omnia cum iussu & arbitrio sui Episcopi ab eo implentur.

Hæc sunt, quæ vel à maioribus per officiorum ordines distributa sunt, vel consuetudine Ecclesiarum in vnumquemque seruata, nec aliquid ex his nostri iudicii deputes: nisi quod aut ratio docuit, aut vetustatis antiquitas sanxit.

Patrem autem monasterij vnde innotuistis, illum præferri oportet, quem sancta vita & probitas morum commendat: quique dum

subiectus extitit, fraus in illo non fuit. Huic iuste gratia cumulat, dicente Domino; Quia in pauca fuisti fidelis, in multa te constituam. Math. 25. Qui verò adhuc sub regimine positus improbe vixit, & fratribus fraudem facere non peritumuit: hic prælatus licenter ac libere maiora & deteriora committet, dum se in potestate & libertate aspexerit. De talibus enim dicit Apostolus: Sed vos iniuriam facitis, & hoc 1. Cor. 6. fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Sed nobis sufficiat, ista dicere tibi: quod Deo dignum existimas adimple. Post hæc autem precari tuam sanctitatem non desino, vt pro me intercessor apud Dominum existas: vt quia meo vitio lapsus sum, per te remissionem consequar peccatorum.

*In Christo charissimo & dilectissimo filio,
Braulioni Archidiacono Isidorus.*

Dum amici litteras, charissime fili, fulcispis, eas pro amico amplecti non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes consolatio, vt si non est præsens qui diligitur, pro eo litteræ amplexentur. Direximus tibi annulum propter nostrum animum, & pallium pro amicitiarum nostrarum amictu, vnde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me, inspiret tibi Dominus, vt merear adhuc in vita videre te: & quem mœstificasti abeundo, aliquando iterum lætifices te præsentando. Quaternionem regularum per Maurentionem Primicerium direximus. De cætero autem opto tuam semper cognoscere salutem, dilectissime mi domine, & charissime fili.

Domino meo & Dei seruo Braulioni
Episcopo, Isidorus.

E Dilecto in Christo filio Claudio
Duci, Isidorus.

OMni desiderio desideravi nunc videre faciem tuam, & utinam aliquando impleat Deus votum meum antequam moriar. Ad præsens autem deprecor, ut commendes me Deo orationibus tuis, & ut in hac vita spem meam impleat, & in futura beatitudinis tuæ consortium mihi cōcedat. (Et manu sua.) Ora pro nobis beatissime Domine & frater.

Dominis meis & Dei seruis, Helladio, ceterisque, qui cum eo sunt coadunati,
Episcopis, Isidorus.

De sacerdote in vitium carnis lapsio.

Afficimur lacrymis, compungimur stimulis peccatorum nostrorum, cum ruinam fratris agnoscimus, quia sicut de salute lætitia, ita de periculo animæ gemitus est. Cognouimus enim Cordubensis Ecclesiæ sacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsum, & de altitudine honoris in profundo flagitiorum stenda ruina demersum: & quia vobis sollicitudo pastoralis incumbit, vestroque iudicio delinquentium errores discutendos censura diuina disposuit, dicens: Sacerdotes stabunt in iudiciis meis, & iudicabunt inter sanctū & pollutum. Hanc igitur vocem Domini cognoscentes, cum effusione lacrymarum vestram sanctitatem deposcimus: ut idem lapsus sancto cœtui vestro præsentatus, agnito à vobis confessionis eloquio, synodali sententia à gradu sacerdotij deponatur. Melius est illi, ut temporaliter iudicetur à vobis, quam æterno damnetur iudicio. Leuior est illi præsentis temporis ignominia, quam futura gehennæ tormēta. Sciat enim se amisisse nomen & officium sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter iudicij vestri decreto pœnitentiæ perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret: plangat sacerdotij cultum, quem malè viuendo perdidit: lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno coinquinauit: fortasse porriget illi manum quandoque Spiritus sanctus, ut per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. Pro me quoque deprecor, sanctissimi Sacerdotes, ut pietatem diuinam exorare dignemini, ut immemor malorū meorum, quibus & ipse conlapsus sum, à peccatorum vinculo, quibus huc vsque sum colligatus, dissoluat, & fructum indulgentiæ vestris meritis tribuat.

Exech. 44.

- 1 Quod Romano pontifici primum, deinde ceteris Prælati obediendum sit.
- 2 Quod Spiritus sanctus à Patre & Filio procedat.
- 3 Ne quis cum hereticis disputet, nisi sit in sacris litteris admodum probatus.
- 4 Postremo hortatur eum ad fidem & doctrinam sancti Leandri retinendam.

Catholicæ strenuitatis tuæ suscipiens schedulas, Domini nostri Iesu Christi omnipotentiam conlaudamus, qui de prosperis tuis successibus & triumphis, Ecclesiæ sanctæ suæ misericorditer in præsentem de inimicis triumphare largitur. Te quidem me piis urgente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, lator in Domino: quia ea, quæ sunt de fide Catholica, sollicitè perquiris. Ad id ergo, quod obiecisti primò, prætermisiss plurimis rationibus, tibi rationabiliter ac simpliciter respondemus. Sic nos scimus præesse Ecclesiæ Christi, quatenus Romano Pontifici reuerenter, humiliter & deuotè, tanquam Dei Vicario, præ ceteris Ecclesiæ Prælati, specialius nos fateamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam proaciter venientem, tanquam hæreticum à consortio fidelium omnino decernimus alienum. Hoc verò non ex electione proprii arbitrij, sed potius auctoritate Spiritus sancti habemus firmum, ratumque credimus & tenemus. Si verò (quod absit) infidelis sit non manifestè, in nullo læditur obedientia nostra, nisi præceperit contra fidem. Præterea prauis Prælati obediendum in iussionibus bonis Dominus præcipit, ubi dicit: Quod dicunt facite, eorum praua opera præcipit euitanda, cum subiungit: Quod autem faciunt, nolite facere. In dubiis etiam præceptis, prauis Prælati obediendum est, quamdiu eos Ecclesia tolerauerit: nisi ex manifesta Prælati infamatione in præcepto iuste possit hæresis suspicio provenire. De similibus quoque illaqueationibus idem videtur. In præceptis manifestè malis nullatenus est obediendū, etiam bonis Prælati: quia quandoque Deus occultat maiori, quod reuelat minori. Item nobis insinuare curasti quorundam Græcorum obiectionem, quod in Nicæna vel Constantinopolitana Synodo, sub anathemate prohibita legitur in symbolo, & in illo sancti Athanasij de fide Catholica diminuere, vel addere aliquid: atque ideò quidam ex Græcis Latinos proteruè nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde, & ore decantent: qui ex Patre Filioque pro-

Ad hanc
Claudio scribit
huius Greg. lib.
7. Reg. 4.

Matth. 23.

2.

cedit: cum in prædictis conciliis fuerit positum, ex Patre procedit, & sancta Romana Ecclesia, ex Patre Filioque Spiritum sanctum procedere approbat, atque credit. Quæ supradicta prohibitio, si subtiliter & rectè perspicitur, omnis ambiguitas remouetur: cum enim addere seu diminuere prohibuit, de re contraria intellexit, cui sententiæ illud Apostoli congruit: Si quis vobis aliud euangelizauerit, præter id, quod accepistis à nobis, anathema sit. Et Ioannes Apostolus ait: Si quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei aue dixeritis. Cum dixit aliam doctrinam hæresim præcauendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare. Plura quidem alia prædicauerunt Apostoli, Martyres, & Ecclesiæ Orthodoxi Doctores; sed quia non contraria, prohibitio Apostolica huiusmodi non intelligitur contraire, eo quod sint ad vnum veritatis finem tendentia. Cum ergo de similibus idem cõstet esse iudicium, patet proculdubio prædictarum sententiarum prohibitiones de contrarietate hæresum esse recipiendas. Spiritum verò sanctum esse Patris & Filij, & à Patre & à Filio mitti, atque procedere ab utroque, sanctæ scripturæ testimoniis clarius demonstramus. Apostoli verba sunt hæc: Si Spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, & cætera. Et alibi. Misit Deus spiritum Filij sui in corda nostra. Ecce manifestè patet Apostolicis verbis: Spiritum sanctum esse Dei Patris suscitantis à morte, & Dei Filij suscitati, qui non tres Dij, sed vnus est credendus & adorandus, sicut Moyses testatur. Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. A Patre Spiritum sanctum mitti, Dominus in Euangelio loquitur, dicens. Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et quod mittatur à Filio, ipsa veritas dicit: Cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittam à Patre. His itaque plenarie declaratur sancti Spiritus missionem à Patre esse & à Filio. A Patre nempe Spiritus sanctus procedere ostenditur, cum dicitur: Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: à Filio verò, cum post resurrectionem suam insufflauit, & discipulis suis dixit: Accipite Spiritum sanctum. Isaias etiam in persona Patris dicit: Spiritus à facie mea egredietur. Dei Patris verbum vel facies Vnigenitus eius est, homo enim per faciem à nobis agnoscitur, & Deus Pater per Filium innotuit mûdo, vnde Filius ait: Pater manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et illud: Notum feci eis nomen tuum, & notum faciam. Possumus

A ad hæc latius probanda plura inducere: sed forsitan, cui non sufficiunt ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei Spiritus sunt, arbitrans esse stultitiam, quæ dicuntur, & quia profectò hoc ex contemptu ignorantie provenit, ignorans ignorabitur. Dum autem sanctæ Trinitatis personas loquendo distinguimus, summo opere curemus, ne indiuiduam ac simplicissimam essentiam vnus Dei diuidere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare: illud etiam inestimabile Filij nasci, generari, vel exire: atque illud incomprehensibile Spiritus sancti à Patre & Filio mitti vel procedere, & cætera, quæ huiusmodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, vt salui esse perpetuò mereamur. Ecce breuitate, qua valui, tuis inquisitionibus satisfeci. Sed quod subiecisti, habere te hæreticos cum quibus assidue disputas, & quos ad fidem Catholicam studeas reuocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namq; scriptura diuina: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Caue igitur, dilectissime fili, vt quia Deus triumphalibus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suasionibus ignominiosè ne victus succumbas: te etenim laborante eos ab errore mortis erueret, ipsi inuigilant, te in præcipitium erroris demergere, à quorum confabulatione, vel solatio quemlibet Christicolam, tanquam à lethifero veneno, sub obtestatione diuini iudicij præcipimus abstinere: nisi fuerit in diuinis præceptis experientia operum probatus, & sacris eruditus scripturis. Testamur igitur coram Deo, monemus, & quicquid possumus hortando præcipimus, vt quàm citius eos, zelum Dei legis exercens, nisi Catholicam professi fuerint veritatem, à te repellas, atque dicta eorum & obiectiones nobis scribendo mittere non moreris. Deo teste fraternitatem dilectionis tuæ in visceribus Iesu Christi amplectimur charius: & singula, quantum Deus dederit, ad salutem animæ, & tui corporis honestatem determinabimus, sacris ea fulciendo auctoritatibus, vt falsitas veritati cedat, & Ecclesiæ Christi gloria roboretur, & crescat. Memento communis nostri doctoris Leandri, & eius fidem atque doctrinam pro viribus imitare: vt in præsentibus bonis perfrui, & in futuro celestium bonorum participationem valeas adipisci. Amen. Ora pro me: donet Dominus, vt animæ, corporis, fidei, & honoris tibi seruata integritate, merear te videre de cætero, mi Domine, & charissime fili.

Galat. 1.

1. Ioan. 1.

Rom. 8.

Galat. 4.

Dicit. 4.

Ioan. 14.

Ioan. 20.

Esa. 57.

Ioan. 17.

3.

Ecc. 13.

4.

*Dilecto filio in Christo, Redempto,
Archidiacono, Isidorus.*

1. *Quod Christus sit totus in utraque sacramenti specie.*
2. *Quod non in fermentato pane, sed in azymo sit conficiendus.*
3. *Vt calix sit metallicus, non ligneus aut fictilis.*
4. *Vt corporale, cui sacra hostia superponitur, sit de panno puro lineo, & non serico aut tincto.*

Multis non modò Ecclesiasticis, verùm etiam huius perituri regni prepeditis negotiis, prout optamus, tuæ charitatis questionibus ad presens satisfacere non valemus. Verùm, quia impellente charitate omnibus sumus debitores: ex parte qua valeo pareo dilectioni tuæ, ad inquisita compendiosè respondere paratus. Innotuisti quippe nobis, in animo tibi versari scrupulum, eo quòd Orientalis Christi Ecclesia ex fermentato pane, Occidentalis ex azymo sacratissimi corporis sacramentum conficere consuevit: & quia ipsi Orientales, Latinos super hoc reprehendere non verentur. Illud etiam animo tuo insedit, quòd illi sericos pannos, nos autem lineos, quos corporalia dicimus, ad ornamenta tanti sacrificij exhibemus. Scias itaque eorum iam dictis consuetudinibus minimè nos oppondere reprehensionis obstaculum, quamdiu eas Romana Ecclesia duxerit tolerandas, maximè cum non sint de essentia, siue substantia sacramenti. De substantia sacramenti sunt verba Dei à sacerdote in sacro prolata ministerio, scilicet, Hoc est corpus meum, panisq; frumenti & vinum, cui consuevit aqua adhiberi: quia vtrumque de latere Christi, videlicet, sanguis & aqua profluxit. Cætera verò pertinent ad decorem sacramenti, futurorum exemplum, ad nostram & eorum humiliationem, atque in Dei laude exercitationem. Et cum prædictorum facta fuerit consecratio, non, ut quidam putant indocti, sub panis specie sola caro Christi, & in calice tantummodò sumitur sanguis: sed in vtroque Deus & homo, in corpore glorificato totus & integer Christus, integer Christus in calice, panis vniuersus, qui de cælo descendit, totus est in vtroque. Ipse est panis, qui reficit, non deficit, panis, qui totus à singulis sumitur, & in nulla sui parte minuitur, visibilis Angelis, fide non dubia creditur à nobis miraculosè & inuisibiliter totus in fumentibus singulis, & integra sui essentia visibiliter totus semper regnat in cælis.

1. Quia verò Orientales Romanorum siue nostras consuetudines impudèter obtrudendo reprehensionis abolitione impugnare nituntur: ad arma diuini oraculi concurrentes, nos

E quantum potuerimus easdem defendere veritate præuia insurgemus. Dominus enim noster Iesus Christus, quando discipulis corporis sui mysterium agendum tradidit, non legitur accepisse panem fermentatum, vel azymum, sed accepit panem & dedit discipulis suis dicens: Hoc est corpus meum: hoc facite quotiescumq; sumitis in meam commemorationem. Legitur tamen præcepisse Dominum Moyse, ut Pascha cum azymis panibus & lactucis agrestibus manderetur, & apud quemcumque Hebræorum fermentatus panis per septem dies Paschæ inueniri posset, occideretur. Dominus igitur noster Pascha secundum Legem celebrauit, & in cæna suum corpus sub panis, & vini specie discipulis edendum tradidit, & eis eundem conficiendi tradidit potestatem, atque panem azymum, cum quo Pascha agebatur, obtulit. Similiter sacratissimum corpus eius non legitur pannis sericis, vel laneis, sed mundis linteaminibus in sepultura inuolutum fuisse. Ergo, cuius mysterium passionis, & sepulturæ, cum quotidie immolando, geritur in altare, à tramite recto deuiare non possunt, qui in pane azymo, vino, & aqua, additis, & mundis sanctisque linteaminibus, secundum consuetudinem Ecclesiæ Romanæ corporis, & sanguinis Domini, sacrosanctum sacrificium student conficere. Videtur etià Dominus nobis fauere in Exodo dicens. Non immolabis (inquit) super fermento sanguinem hostiæ meæ. Quod etiam de vase agitur ligneo, fictili, vel metallino, quo agitur immolatio sacrificij, quia nullus Euangelistarum expressè ostendit, cuiusmodi fuerit, ad Legis videtur recurrendum potius auctoritatem: quia in ministerio tabernaculi aut domus Dei, nulla vasa sacræ vñctionis oleo delibuta leguntur lignea vel fictilia, sed magis ex metallo erant. Dominus etiam quæque de melioribus sibi offerri præcepit, & Tabernaculum testimonij cum maxima diligentia auri & argenti mira pulchritudine adornare. De Salomonico templo quid? Re vera idem. Quod si ceremonialia illa quæ vmbra erant veritatis futuræ, quibus pecudum carnes immolabantur, vel sanguis, tanto voluit Deus decore perfrui: quanto magis sacrum altare, sanctumque vas, in quo ipsa veritas, scilicet vnigenitus Deus, quotidie Deo Patri offertur, quanto honore, reuerentia, gloria & decore debent studio & diligentia adornari? Liquidè patet tam inæstimabile sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi necessitate urgente, vel cogente inopia, offerre turpe, ac vile, presumptuosum esse & temerarium, quod potest iusto examine reprobati. Sed forsitan obiicis: pannum sericum pretiosius

Matth. 26.

Exod. 12.

De cons. 1. 1. et c.

4.

fiorem esse lineo, & idcirco magis diuinis vfi-
bus aptum. Ad quod nos in vtroque testa-
mento dicimus, candorem vestium maximè
approbari, eo quod in eo mentis sinceritas
requiratur, quam constat inter cæteras virtu-
tes Deo esse gratiosorem: ad quam perueni-
re cupienti charitati vestræ, vt pateat clariùs,
sacræ scripturæ testimoniis ostendamus. Dicit
enim, omni tempore sint vestimenta tua can-
dida, & Domini sacerdotes Ephod lineo ex-
cellentiæ causa erant superinduti: Euange-
lium etiam in transfiguratione Dominica,
quod apparuerint vestimenta Domini tan-
quam nix, euidenter testatur. Et in Apoca-
lypsi, qui in conspectu agni stabant, & qui se-
quuntur ipsum, quocumque ierit, stolis albis
perhibentur amicti, & quæ plurima alia. Quis
inter pannos mundus, vt lineus, cui ex ablu-
tione frequenti candor augetur; cum in seri-
cis magis ex eadem obfascari videatur? Men-
tis autem munditiam nullatenus esse intelli-
gas, vbi infidelitas viget: non enim est con-
uentio Christi ad Belial. De incongruitate
verò Grammaticæ loquutionis, quæ in veteri
Testamento reputatur vel nouo, responde-
mus: verba cælestis oraculi non subiagent
Prisciani regulis, vel Donati, & quamuis sit
analogia scienda, vsus præ omnibus æmulan-
dus est. Dummodò sententia à veritate non
discrepet, à sanctorum Patrum vestigiis nul-
latenus recedendum. Lucidè habes, fili cha-
rissime, in quam partem tui animi intellectum
debeas inclinare, atque tui cordis scrupulum
super hoc omnino deponere. Diligenter per
omnia inspice, & reperies sanctæ Romanæ
Ecclesiæ consuetudines à diuinis auctoritati-
bus in nullo aliquatenus deuiare. Pro me ad
Dominum orare quæso digneris.

*Domino charissimo, & virtutibus inclyto
Eugenio Episcopo Toletano, Isidorus.*

Vestræ sanctitatis litteras per nuncium
suscipiens Verecundum, rerum omnium
conditori grates impendimus, quod Eccle-
siæ sanctæ suæ, mentis & corporis vestri vali-
tudinem conseruare dignatur, atque ad in-
quisita pro modulo parati satisfacere, exora-
mus orationum vestrarum suffragiis ab ærum-
nis opprimentibus à Domino subleuari. Ve-
rùm quod in quibusdam quæstionibus vene-
rabilis vestra fraternitas, licet vos non igno-
remus peritos, me compulset respondere: mai-
oris sententiæ innodatio, nisi ex dispensa-
tionis articulo, à minori nequaquam valeat
enodari, sed potius ab inferiori prolata, à su-
periore iure mediante cassetur, Orthodoxi
quidem Patres Spiritus sancti auctoritate præ-
uia sanxerunt: aliter autem quolibet adstruen-
te, sicut est vestræ prudentiæ cognitum, præ-
uium suborietur, scilicet gloriatio securis con-
tra eum, qui secatur in ea. Quod vero de parili-
tate agitur Apostolorum: Petrus præeminet
cæteris, qui à Domino audire meruit, Tu vo-
caberis Cephas, tu es Petrus, & cætera, & non
ab alio aliquo, sed ab ipso Dei & virginis filio
honorem Pontificatus in Christi Ecclesia pri-
mus suscepit. Cui etiam post resurrectionem
filij Dei ab eodem dictum est: Pasce agnos
meos, agnorum nomine Ecclesiarum præ-
latos notans. Cuius dignitas potestatis, etsi ad
omnes Catholicarum Episcopos est transfu-
sa, specialiùs tamen Romano Antistiti singu-
lari quodam priuilegio, velut capiti, cæteris
membris celsior permanet in æternum. Qui
igitur debitam ei non exhibet reuerenter o-
bedientiam, à capite seiunctus, Acephalo-
rum schismati se reddit obnoxium: quod fi-
cut illud sancti Athanasij de fide sanctæ Tri-
nitatis, sancta Ecclesia approbat, & custodit,
quali sit fidei Catholicæ articulus. Quod nisi
quisque fideliter firmiterque crediderit, sal-
uus esse non poterit. Hæc vestræ dulcissimæ
charitati breuiter prælibaui, considerans illud
Philosophi, pauca sufficere sapienti.

*Extant sex aliæ SS. Isidori & Braulionis epistolæ: quarum quinque ante libros Originum, & sextam
ante Synonyma posuimus: ut materiei, de qua tractabant, viciniore essent.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI, REGVLÆ MONACHORVM.

P R A E F A T I O.

P L V R A sunt praecepta vel instituta maiorum, quae à sanctis Patribus sparsim prolata reperiuntur, quaeque etiam nonnulli latius vel obscurius posteritati composita tradiderunt: ad quorum exemplum nos haec pauca vobis eligere ausi sumus; vñ sermone plebeio, vel rustico, vt quàm facillimè intelligatis, quo ordine professionis vestrae votum retineatis. Præter-

ea quisquis vestrum illam vniuersam veterum disciplinam contendit appetere, pèrgat in quantum placet, & arduum illum limitem, atque angustum leuigato cursu incedat. Qui verò tanta iussa priorum explere nequirit, in huius limite disciplinae gressus constituat, nec vltra declinandum disponat: ne dum declinatus appetit inferiora, tam vitam, quàm nomen monachi perdat. Quapropter sicut illa praecepta priorum perfectum monachum reddunt ac summum: ita faciunt ista vel vltimum. Illa custodiant perfecti, ista sequantur post peccatum conuersi.

CAPITA REGVLÆ MONACHORVM.

- 1 De Monasterio.
- 2 De eligendo Abbate.
- 3 De Monachis.
- 4 De Conuersis.
- 5 De opere Monachorum.
- 6 De officio.
- 7 De collatione.
- 8 De codicibus.
- 9 De mensis.
- 10 De feris.
- 11 De ieiunio.
- 12 De habitu Monachorum.

- 13 De stramentis.
- 14 De delinquentibus.
- 15 De sepius peccante.
- 16 De culpa indulgenda, vel culpato correctione.
- 17 De delictis.
- 18 De excommunicatione.
- 19 De familiari vita.
- 20 Quia ad quem pertineat.
- 21 De infirmis.
- 22 De hospitibus.
- 23 De professione.
- 24 De defunctis.

De Monasterio, CAP. I.

1. Petr. 5.

P R I M I S, fratres charissimi, monasteriū vestrum a miram conclauis diligentiam habeat, vt firmitatem custodię munimenta claustrorum exhibeant: inimicus enim noster diabolus, sicut leo rugiens, circuit ore patenti quærens vnumquemque nostrum, quem deuoret. Monasterij autem munitio tantum ia-

nuam extrinsecus habeat, vnumq; posticum, per quem eatur ad hortum. Villa sanè longè remota debet esse à monasterio: ne vicinijs posita aut labis inferat periculum, aut famam inficiat dignitatis. Cellulae fratribus iuxta Ecclesiam constituentur: vt possint properare quantocyus ad officium. Locus autem ægrotantium remotus erit à basilica, vel cellulis fratrum: vt nulla inquietudine, vel clamoribus impediatur. Cellarium monachorum iuxta ^{id est, extra} cœnaculum esse oportet, vt secus positum sine mora mensis ministeriū præbeatur, ^{claustrum.}

Hortulus sanè intra monasterium sit inclusus: quatenus, dum intus monachi operantur, nulla occasione exterius euagrentur.

^a *Iustinian. constit. nouell. 133. cap. I. in fine, ὅτι δὲ ἀκρίβειαν ἔχει τὸ ἀποφραγεῖν τὸ μοναστήριον ὥστε μὴ δεμίαν ἔξωθεν ἀλλοτρίαν πλὴν ἢ τῆς τοῦ πρυθιδίου εἶναι.*

De eligendo Abbate, CAP. II.

Abbas interea eligendus est in institutione sanctæ vitæ duratus, atque inspectus patientiæ & humilitatis experimentis: qui etiam per exercitium vitam laboriosam tolerans, ac transcendens ætatem adolescentiæ iuuentute sua senectutem tetigerit: cui etiam maiores non dedignentur parere, obedi-
B
dientes ei tam pro ætate, quàm etiam pro morum probitate. Ille enim se imitandum in cunctis operum exemplis exhibebit: neque enim aliquid imperasse cuique licebit, quod ipse non fecerit. Singulos autem hortamentis mutuis excitabit, adloquens cunctos, exhortans, vel ædificans in eis, si quid eorum vitæ pro vniuscuiusq; gradu prodesse perspexerit. Circa omnes quoque seruans iustitiam, contra nullum liuore odij inardescens, omnes ex corde amplectens, nullum Conuersum despiciens, paratus etiam quorundam infirmitati compati misericordia, Apostolum sequens, qui dicit: Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat pullos suos.

^{2. Thess. 2.}

^a *Hoc caput penultimum est in codice Gothico Ouetensi.*

De Monachis, CAP. III.

Monachis autem summopere studendum est, vt Apostolicam vitam tenentes, sicut in vnum constituti esse noscuntur, ita cor habeant vnum: nihil sibi proprium vendicantes, nec quantulumcumque amorem rei priuatæ habentes, sed iuxta exemplum Apostolicum, omnia communia habentes, in præceptis Christi fideliter permanendo proficiant. Patri honorem debitum referentes, erga seniores obedientiam, erga æquales incitamenta virtutum, erga minores boni exempli magisterium conferuabunt. Nemo cæteris se iudicans meliorem, sed inferiorem se omnibus deputans, tantò humilitate clarescat, quantò plus cæteris culmine virtutum coruscat. Abstineat se etiam à furore: & à detractione parcat monachus linguam. Indecenter quoque vel notabiliter non incedat, philargyriæ con-

^{ad. 4.}

tagium, vt lethiferam pestem abhorreat: à turpibus verbis vel otiosis linguam auertat, atque indefinenter cor mundum labiisque exhibeat. Affectus quoque animi turpes ab intentione cogitationis abstergat: per compunctionem cordis in stadio se sanctæ meditationis exerceat. Torporem somni atque pigritiam fugiat, vigiliisque & orationibus sine intermissione intendat. Gulæ concupiscentiam deprimat, atque abstinentiæ virtutibus semetipsum per studium domandarum libidinum affligat, domans ieiuniis carnem, quantum valetudo corporis sinat. Liuore quoque inuidiæ de fraternis profectibus nequaquam tabescat: sed quietus atque pacificus per amorem fraternæ dilectionis de cunctis gaudeat meritis, iracundiæ perturbationem reiiciens, & patienter omnia sustinens. Nulla tristitia, nullo temporali mœrore afficiatur: sed contra omnia aduersa interiori gaudio fretus, ipsam postremò vanæ gloriæ laudem procul à se abiiciat, & Deo tantum interiùs humili corde placere studeat: vt dum his virtutibus radiat, meritò nomen suæ professionis retineat.

De conuersis, CAP. IIII.

Qui renunciens seculo ad monasterium venerit, non statim in cœtum diligendus est monachorum. Vitam enim vnicuique in hospitalitatis seruitium tribus mensibus considerare oportet: quibus peractis ad cœtum sanctæ congregationis accedet. Neque enim intus suscipi quemquam conuenit: nisi priùs foris positus, eius humilitas, siue patientia comprobetur. Qui relicto seculo ad militiam Christi pia & salubri humilitate conuertuntur, omnia sua primum, aut indigentibus diuidant, aut monasterio conferant. Tunc enim serui Christi liberum animum diuinæ militiæ offerunt, quando à se spei secularis vincula cuncta præcidunt. Qui non rigida intentione conuertuntur, citò aut superbiæ morbo, aut vitio luxuriæ subduntur. Nequaquam ergo debent à tepore inchoare, qui mundo renunciant: ne per ipsum teporem rursus in amorem seculi cadant. Omnis Conuersus non est recipiendus in monasterio, nisi priùs ipse scripto se sponderit permaniturum. Sicut enim ij, qui ad secularem promouentur militiam, in legionem non transeunt, nisi ante in tabulis conferantur: ita & ij, qui in spiritualibus castris cælesti militiæ sunt signandi, nisi priùs professione verbi, aut scripti teneantur, in numerum societatemque

Nn ij

seruorum Christi transire non possunt. Qui E
in monasterio prior ingreditur, primus erit
in cunctis, gradu vel ordine. Nec quaren-
dum est, si diues, aut pauper, seruus an liber,
iuuenis an senex, rusticus an eruditus: in
monachis enim nec ætas nec conditio quæ-
ritur, quia inter serui & liberi animam nulla
est apud Deum differentia. Qui tamen iugo
alienæ seruitutis adstrictus est, nisi Dominus
vincula eius dissoluerit, nequaquam reci-
piendus est; scriptum est enim. Quis dimisit
onagrum, liberum? & vincula eius quis sol-
uit? Onager enim liber dimissus, monachus
est sine dominatu & impedimento seculi de-
seruiens, & à turbis remotus. Tunc enim li-
bera seruitute Deo quisque famulatur: quan-
do nullius carnalis conditionis pondere pre-
mitur. Vbi enim iam suaue iugum, & leue
onus Christi est, durum & graue est portare
seruitium seculi. Qui aliquid habentes in se-
culo conuertuntur, non extollantur, si de
suis facultatibus quodcumque monasterio
contulerunt: sed potius timeant, ne hic per
superbiam eleuentur, & pereant. Quibus
melius esset, si diuitias suas cum humilitate
in seculo fruerentur, quam ut iam pauperes
effecti, de earum distributione elatione su-
perbiæ extollantur. Hi, qui de paupertate
in monasterio conuertuntur, non sunt despi-
ciendi ab eis, qui seculi diuitias reliquerunt:
quia apud Deum vnus ordinis habentur
omnes, qui conuertuntur ad Christum: ne-
que enim differt, vtrum ex inopi vel serui
conditione ad seruitium Dei quisque vene-
rit, an ex generosa & locuplete vita: multi
enim ex plebeio censu documentis virtu-
tum eximiis enitentes, prælatiores nobilibus
facti sunt, eosque virtutum excellentia præ-
uenerunt: & qui erant conditione infimi,
virtutis merito effecti sunt primi sapientes.^a
Nam propterea infirma mundi elegit Deus,
ut confunderet fortes: & ignobilia mundi,
& ea quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, euacuaret:
ut non gloriaretur omnis caro coram illo.
Qui ex paupertate ad monasterium veniunt,
non extollantur in superbiam: quia se ibi
æquales aspiciunt iis, qui aliquid in seculo
videbantur: neque enim dignum est, ut ubi
diuites celsitudine deposita seculari ad humi-
litem descendunt, ibi pauperes elatione
mentis superbi efficiantur: quia oportet, ut
deposita arrogantia humiliter sapiant, suæ-
que paupertatis & inopiæ memores semper
existant.

^a Nam propterea. *ead. testimonio est vñs lib. 2. de off. cap. 15.*

M Onachus semper operetur manibus
suis, ita ut quibuslibet variis opificum
artibus, laboribusque studium suum impen-
dat, sequens Apostolum, qui dicit: Neque
panem gratis manducauimus, sed in labore
& fagatione, nocte & die operantes. & ite-
rum, Qui non vult laborare, non manducet.
Per otium enim libidines, & noxiarum cogi-
tationum nutrimenta conerescunt: per labo-
ris verò exercitiū vitia nihilominus * elabun-
tur. Nequaquam debet monachus dedignari
versari in opere aliquo, monasterij vñs ne-
cessario. Nam Patriarchæ greges pauerunt,
& Gentiles Philosophi sutores, & sartores
fuerunt: & Ioseph iustus, cui Virgo Mariā
desponsata extitit, * faber ferrarius fuit. Si-
quidem & Petrus Princeps Apostolorum
piscatoris officium gessit: & omnes Apostoli
corporale opus faciebant, vnde vitam corpo-
ris sustentabant. Si igitur tantæ auctoritatis
homines laboribus, & operibus etiam rusti-
canis inseruiuerunt: quantò magis monachi,
quos oportet non solum vitæ suæ necessaria
propriis manibus exhibere, sed etiam indi-
gentiam aliorum laboribus suis reficere? Qui
viribus corporis & integritate salutis confi-
stunt, si in opere otiosi sunt, dupliciter pec-
care noscuntur: quia non solum non labo-
rant, sed etiam alios vitiant, & ad imitatio-
nem suam inuitant. Propterea enim quisque
conuertitur, ut Deo seruiens laboris habeat
curam: non ut otio deditus inertia pigri-
tiæque pascatur. Qui si volunt lectioni va-
care, ut non operentur: ipsi lectioni contu-
maces existunt, quia non faciunt, quod ibi
legunt: ibi enim scriptum est, Operantes
suum panem māducent. Et iterum: Ipsi enim
scitis, quomodo oportet imitari nos: quia
non inquieti fuimus inter vos, neque panem
gratis ab aliquo manducauimus, sed in la-
bore & fagatione die ac nocte operantes,
ne quem vestrum grauaremus. Qui per in-
firmitatem corporis operari non possunt,
humanius clementiusque tractandi sunt.
Qui verò sani sunt, & fallunt, proculdubio
dolendi atque lugendi sunt: quia non cor-
pore, sed, quod peius est, mente agroti sunt:
qui etsi humanis oculis conuinci non pos-
sunt, Deum tamen latere non possunt. Ta-
les igitur aut ferendi sunt, si ægritudo la-
tet: aut distringendi, si sanitas pateat. Mo-
nachi operantes meditari, aut psallere de-
bent: ^a ut carminis verbique Dei delecta-
tione consolentur ipsum laborem. Si enim

Iob. 39.

Matth. 11.

1. Cor. 1.

2. Thess.

al. excusan-
tur.Faber fuisse
legimus
Matth. 11.
Marci. 6.
seruorum,
nosque vñs
legem: non
cum dilectis
deprecatur.

2. Thess.

Idem lib. 2.
off. c. 15.

seculares opifices inter ipsos labores amatoria turpia cantare non desinunt, atque ita ora sua in cantibus & fabulis implicant, ut ab opere manus non subtrahant: quanto magis serui Christi: qui sic manibus operari debent, ut semper laudem Dei in ore habeant, & linguis eius Psalmis & Hymnis inseruiant? Laborandum est enim corpore animi fixa in Deum intentione: sicque manus in opere implicanda est, ut mens non auertatur a Deo. Propriis autem temporibus oportet operari monachum, & propriis orationi, lectionique incumbere. Horas enim debet habere monachus congruas ad singula officia deputatas. Partes autem annui temporis suis quibusque operibus taliter deputantur. Aestate enim a mane usque ad horam tertiam laborare oportet: a tertia autem usque ad sextam lectioni vacare: dehinc usque ad nonam requiescere: post nonam autem usque ad tempus vespertinum iterum operari. Alio autem tempore, id est, autumnus & hyeme, siue vere a mane usque ad tertiam legendum. Post celebrationem tertiae usque ad nonam laborandum est: post refectiorem autem nonam, aut operari oportet, aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. Quaecumque autem operantur monachi manibus suis, praeposito deferant, praepositus autem principi monachorum. Nihil operis apud fratrem remaneat; ne sollicitudinis eius cura mentem ab intentione contemplationis auertat. Horti olera vel apparatus ciborum propriis sibi manibus fratres exerceant: aedificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus seruorum pertinebunt. Nullus monachus amore priuati operis illigetur: sed omnes in communi laborantes patribus sine obmurmuratione obtemperare debent: ne forte murmurando pereant, sicut perierunt, qui in deserto murmurauerunt. Si enim illis paruulis adhuc in lege, & rudibus nequaquam indultum est: quanto magis iis, qui perfectionis legem perceperunt, non parcet, si talia gesserint?

1. Cor. 10.

a Ut carminis. lib. 2. de off. c. 15. canunt autem psalmos manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam diuino celumate consolantur.

De officio, CAP. VI.

IN psallendis autem officiis ista erit discretio: dato enim legitimis temporibus signo ad horas canonicas, ^a festina cum proparatione, omnes ad chorum occurrant: nullique ante expletum officium licebit egredi, praeter eum, quem necessitas naturae compulerit. Recitantibus autem monachis, ^b post con-

summationem singulorum psalmorum prostrati omnes humi pariter adorabunt, celeriterque surgentes psalmos sequentes incipiant, eodemque modo per singula officia faciant. Quando celebrantur psalmorum spiritualia sacramenta, refugiat monachus ritus vel fabulas: sed hoc meditetur corde, quod psallitur ore. In tertia, sexta, vel nona, tres psalmi dicendi sunt, responsum vnum, lectiones ex veteri nouoque Testamento, ^c duae, deinde laudes, hymnus atque oratio. In vespertinis autem officiis, ^d primo lucernarium, deinde psalmi duo, responsum vnum, & laudes, hymnus atque oratio dicenda est. Post vespertinum autem congregatis fratribus, oportet vel aliquid meditari, vel de aliquibus diuinae lectionis questionibus disputare, conferendo pie & salubriter. Tantumque meditando disputandoque immorari, quoad usque completorii tempus possit occurrere. Ante somnum autem, sicut mos est, peracto completorio, valedictis inuicem fratribus, cum omni cautela, & silentio requiescendum est, usque quo ad vigilias consurgatur. In quotidianis vero officiis vigiliarum primum tres psalmi canonici recitandi sunt, ^e deinde tres missae psalmorum, quarta Cantorum, quinta matutinorum officiorum. In Dominicis vero diebus, vel festiuitatibus Martyrum, solemnitatis causa singulae superadiiciendae sunt missae. Verum in vigiliis recitandis aderit usque in matutinis psallendi canendique consuetudo: ut utroque modo seruorum Dei mentes diuersitatis oblectamento exerceantur, & ad laudem Dei sine fastidio assiduius excitentur. Post vigilias autem usque ad matutinum requiescendum, aut aliquid perlegendum erit. Post matutinum autem aut operandum aliquid aut legendum. Lectiones autem ex nouo aut veteri Testamento tempore officij quotidianis diebus recitentur. Sabbato autem die atque Dominico, ex nouo tantum pronuntiatur. Monachus autem corporis sanitate consistens, si vigiliis, vel quotidianis officiis defuerit, perdat communionem, si sanitas patet.

a Festina cum proparatione. idem lib. 2. de off. c. 16. Conuenerunt autem omnes frequenter nocte ac die festina cum proparatione ad orationem.

b Post consummationem. Vid. Cass. lib. 2. c. 7.

c Duae deinde laudes. Hoc est Alleluia, ut constat ex lib. 1. de off. c. 15.

d Primo lucernarium. Vid. ann. in Cass.

e Deinde tres missae. Vid. ann. in Cass.

De collatione, CAP. VII.

AD ^a audiendum in collatione Patre tribus in hebdomada vicibus fratres post

Nn iij

celebrationem tertiæ, dato signo, ad collectionem conueniant: audiant docentem senio- rem, instruente cunctos salutaribus præceptis. Audiant Patrem studio summo & silentio, intentionem animorum suorum suspiriis & gemitibus demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit, vel pro corrigendis vitiis instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobij pertinentibus. Quod si talia desunt, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit omittenda collatio, sed in præfinitis diebus, cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt: ut qui necdum didicerunt, percipiant quod sequantur: qui verò didicerunt, frequenti memoria adiuuentur, sollicitè custodiant, quod nouerunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt: nisi fortè quem auctoritas Patris præceperit, ut loquatur.

a Ad audiendum in coll. Patrem. *Ead. 2. de off. c. 15.*

De codicibus, CAP. VIII.

Omnes codices custos sacrarij habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos, semper post vespèram reddant. Prima autem hora codices singulis diebus * petantur: qui verò tardiùs postulat, nequaquam accipiat. De his autem quæstionibus, quæ leguntur, nec fortè intelliguntur, unusquisque fratrum aut in collatione, aut post vespèram Abbatem interroget, & recitata in loco lectione, ab eo expositionem suscipiat, ita ut, dum vni exponitur, cæteri audiant. Gentilium libros vel hæreticorum volumina monachus legere caueat: melius est enim eorum perniciofa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.

al. expetantur.

De mensis, CAP. IX.

Tempore, quo refectionis debitum soluitur, claustra monasterij obserentur, nec ullus extraneus interesse præsumat: ne quietem fraternam præsentia sua impediatur. Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant. Qui autem ad mensam tardiùs venerit, aut pœnitentiam agat, aut ieiunus ad suum opus vel cubile recurrat. Nemo autem ad vescendum ibit, antequam ad vocandum omnes vox signi solita insonuerit. Refectorium pariter vnum erit: ad singulas mensas denique conuescences resideant: reliqua turba paruulorum adfissent. Tempore conuescen- tium fratrum, omnes disciplinæ gerant silen-

tium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: Cum silentio operâtes suum panem manducet. Vnus tamen in medio residens benedictione accepta de scripturis aliquid legat, cæteri videntes tacebunt, lectiones attentissimè audientes: ut sicut illis corporalis cibus refectionem carnis præstat, ita mentem eorum spiritualis reficiat. Nullus ad mensas clamor excitetur: soli tantum Præposito sollicitudo maneant in his, quæ sunt vescentibus necessaria. Abbas, citra languoris necessitatem, cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud, quàm cæteri, nec cultius, quàm quæ in communi consistunt, præparari sibi quidpiam expetat: sicque fit, ut, dum præsens est, omnia diligentius administrentur: & dum communia sunt, salubriter & cum charitate sumantur. Aequalia quippe erunt mensurâ omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiendi sunt fratres. Quidquid præsens refectione dederit, omnes sine murmuratione percipiant: nec id desiderent, quod edendi voluntas appetat, sed quod naturæ necessitas quærit. Scriptum est enim: Carnis curam ne feceritis in desideriis. Per omnem autem hebdomadam fratres viles olerum cibos, * ac pallentia habeant legumina. Diebus verò sanctis inducant cum oleribus leuissimarum carniarum alimenta. Non erit usque ad satietatem reficiendum corpus, ne fortè intereat animus: nam ex plenitudine ventris citò excitatur luxuria carnis. Qui autem appetitum edacitatis reprimat, sine dubio lasciuia motus restringit. Tanta cum discretionem reficiendum est corpus, ut nec nimia abstinentia debilitetur: nec superflua edacitate ad lasciuiam moueatur. In utroque ergo temperantia adhibenda est: scilicet, ut & vitia carnis non præualeant, & vis ad ministerium bonæ operationis sufficiat. Quicumque ad mensam residens à carnibus vel vino abstinere voluerit, non est prohibendus: abstinentia enim non prohibetur, sed potius conlaudatur: tantum ne ex contemptu creatura Dei humanis concessa vitiis excretetur. ^b Nullum esui fortuita contaminatio polluat, aut impudens, vel priuatus extra communem mensam appetitus: excommunicationis enim sententiæ subiacebit, qui vel occultè vel extra ordinariam mensam aliquid degustauerit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum, qui ægotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequenti- bus pœnis abstinentiæ subiacebit. Sitiens, aut cuiuspiam defectum patienti ante edendi tempus consulendum est, Abbate, vel Præ-

1. Theof.

Rom. 13.

posito ordinante, non tamen palam, ne forte sitire, vel esurire alios cogat. Hebdomadarius solus cibos degustet, nec quis id alius audeat, nec sub occasione degustandi, gulæ vel gutturi satisfaciatur. Laici ministri mensis monachorum nullatenus intererunt: nec enim poterit illis mensæ communis esse locus, quibus diuersus est propositus. Monachi cum à mēsa surrexerint, ad orationem omnes concurrant. Quod mensæ redundauerit, omni cura seruatum egentibus dispensetur. In refectione monachorum à diebus Pentecostes vsque ad autumnii principium tota æstas interdiana prandia inuitet, reliquum tempus suspendat prandia: cœna tantum apponatur. In vtrisque temporibus refectionis mensæ tribus erit pulmentis, olerum scilicet, & leguminum, &, si quid tertium fuerit, id est pomorum. Ternis quoque poculis fraterna reficienda est sitis. In obseruatione autem Quadragesimali, sicut fieri solet post exemptum ieiunium, pane solo & aqua contenti omnes erunt, à vino quoque & oleo abstinebunt.

a Pallentia legumina. 2. de offic. c. 12. Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebāt, pallentia tantum legumina causa vocis sumebant, vnde vulgò cantores fabarii dicti sunt.

b Nullum furtiua contaminatio. Cap. lib. 4. c. 16. inter monachorum delicta numerat extraordinarium, aut furtiuam refectionem.

De feriis,

CAP. X.

Hæ sunt feriæ monachorum, in quibus ieiunia conquiescunt. In primis venerabilis dies Dominicus nomini Christi dicatus. Qui, sicut propter mysterium resurrectionis eius solennis est, ita & apud omnes seruos eius celebritatem conuiuij votiuo gaudio retinebit. Item à primo die Paschæ vsque ad Pentecosten, quinquaginta scilicet quotidianis diebus, ieiunium à sanctis Patribus dissolutum est: propter resurrectionem videlicet Christi, & aduentum Spiritus sancti: vt hi dies non in figura laboris, quod Quadragesimæ tempus significat, sed in quiete lætitiæ laxatis ieiuniis celebrentur. Placuit etiā Patribus à die natalis Domini vsque ad diem Circumcisionis sollempne tempus efficere, licentiāque vescendi habere. Non aliter & dies Epiphaniarum veteri regula reficiendi indulgentiam consequuta est: siquidem & dum quisque fratrum conuertuntur, aut ex aliis monasteriis fratres visitandi gratia occurrunt, pro charitate adimplenda interruptur ieiunia. Præter hæc alia tempora liberè, libenterque cultui ieiuniorum inseruiāt. Si qui autem monachorum prædictis tem-

* 7al. conuenerit.

poribus ieiunare disponunt, nequaquā prohibendi sunt: nam & multi antiquorum Patrum his diebus in eremo abstinuissent, nec aliquando ieiunia soluisse leguntur, nisi tantum diebus Dominicis propter resurrectionem Christi.

De ieiunio,

CAP. XI.

Ieiuniorum autem hos dies potissimè viteres elegerunt. Primum ieiunium Quadragesimæ quotidianum, in quo maior abstinentiæ obseruantia manebit in monachis: quando non solum à prandio, sed etiam à vino & oleo abstinent. Secundum ieiunium interdianū post Pentecosten alia die inchoatur vsque ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas propter æstiuos solis ardores, ieiunium celebratur. Tertium sequitur quotidianum ieiunium, ab octauo Calendas Octobris, vsque ad natalem Dominicum, in quo quotidiana ieiunia nequaquam soluuntur. Quartum item quotidianum ieiunium post diem Circumcisionis exoritur, peragiturque vsque ad sollempnia Paschæ. Hi autem qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate detenti sunt, non sunt quotidianis ieiuniis exercendi: ne aut senescens ætas antequam moriatur, deficiat: aut crescēs priusquam proficiat, cadat: & antè intreat, quàm bonum facere discat.

De habitu Monachorum,

CAP. XII.

Cultus vestium, vel indumentorum insignes monacho deponēdi. Munitus debet esse monachus non delicatus. Sicut autē non oportet in monacho esse notabilis habitus: ita nec satis abiectus. Nam preciosa vestis animam ad lasciuiam pertrahit: nimis vilis aut dolorem cordis parit, aut morbum vanæ gloriæ contrahit. Vestimenta non erūt æqualiter distribuenda omnibus, sed cum discretione, prout cuiusque ætas gradusque expostulat: ita enim Apostolos fecisse legimus, sicut scriptū est: Erāt illis omnia cōmunia: & distribuebatur vnicuique prout opus erat. Vniuscuiusque fratris supplementum, vel indigentia inspiciatur: vt qui habent, contenti sint: & qui non habent, accipiant. Nam habenti non dabitur, vt sit, vnde egētibus distribuatur. Porro linteum non oportet monachum indui: oratio, birris, planetis non est fas vt, neque indumentis vel calciamentis, quibus generaliter cætera monasteria abutūtur. Ternis autem tunicis, & binis palliis, & sin-

Nn iiii

gulis cucullis contenti erunt serui Christi, E quibus superadiicietur melotes pellicea, mapula, manica quoque, ^b pedules & caligæ. His tantum contenti erunt, nihil præterea aliud præsumentes. Pedules autem vententur in monasterio, quamdiu hyemis coegerit violentia: siue dum fratres gradiuntur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. Monachi autem in monasterio palliis semper operiantur: ut pro honestate tecti incedant, & pro ministerio operis expediti discurrant. Sanè si quis forte pallium non habet, humeris mapulam superponat. Nullus monachorum vultus curam gerat, per quem lasciuiæ, & petulantia crimen incurrat: non est enim mente castus, cuius aut corporis cultus, aut impudicus extat incessus. Nullus monachorum comam nutrire debet: nam qui hoc imitatur, etsi ipsi hoc ad decipiendū homines per speciem simulationis non faciant, alios tamen scandalizant, ponentes offendiculū infirmis, & sanctum propositum vsque ad blasphemiam perducentes. Tondere debet ergo iste quando & omnes, immo & simul, ac pariter omnes. Nam reprehensibile est, diuersum habere cultum, vbi nō est diuersum propositum.

a Birris, planetis. *Id. Annot. in Cassian.*

b Pedules & caligæ. *s. Benedictus in Regul. cap. 55. indumenta pedum pedules & caligas. Smaragd. Pedules modo dicimus calceos, caligas nos subalares, vel foccos vocamus.*

De stramentis, CAP. XIII.

Abbatem cum fratribus pariter in congregatione commorari oportet: ut cōmunis conuersatio & testimonium bonæ vitæ, & reuerentiæ præbeat disciplinæ. Fratres quoque omnes, si possibile est, in vno conclauio commorari decet. Quod si difficile fuerit, certè vel decem, quibus vnus est præponendus decanus, quasi rector & custos. Speciosam, vel variam supellectilem monachum habere non licet, cuius stratus erit stria, & stragulum pelles lanatæ duæ, ^a galnapi quoque & facistergium, geminūque ad caput puluillus. Per singulos menses Abbas, siue Præpositus lectulos cunctorū perspiciat, nequid indigeant fratres, nec superfluum habeant. Nocte, dum ad dormiendum vadunt, seu postquam quiescit, vnus alteri nemo loquatur. Duobus in vno lecto iacere non licet. In nocturnis tenebris nemo loquatur fratri, cui obuiat. Lux autem nocte dormientem locum illuminet: ut depulsis tenebris testimonium pateat singularis quietis. Stratus monachi in nulla turpi cogitatione ver-

setur, sed in sola contemplatione Dei. Accubans & requiem corporis & quietem habeat cordis, cogitationēque prauas à se repellat, bonasque amplectens, turpes à se reiciat: nam animi motus imaginibus suis agitur: & qualis vigilantis cogitatio fuerit, talis & imago per soporem occurrit. Qui nocturna illusionē polluitur, publicare hoc Patri monasterij non moretur, culpæque suæ merito hoc tribuat, & occulto pœnitentiam agat: sciens quia nisi præcessisset in eo lux animi turpia cogitantis, non sequerentur sordidæ, atque immundæ pollutiones. Quē enim præuenit cogitatio illicita, tentatio illud cito fœdat immunda. Qui nocturno delusus phantasmate fuerit, tempore officij in Sacratio stabit: nec audebit eadem die Ecclesiam introire, antequam sit lotus, & aquis & lacrymis. In Lege quippe qui somno nocturno polluebatur, egredi iubebatur è castris, nec regredi, priusquā ad vesperam lauaretur. Et si illi in carnali populo ita faciebant, quid spiritualis seruus Christi facere debet: qui magis contaminationem suam debet respicere, & longè ab altario positus mente, & corpore pettimefcere, atque in figura aquæ pœnitentiæ lacrymas adhibere, ut non solum aquis, sed etiam sletibus studeat ablui, quod fortè per culpam occultam immunda contaminatio polluit: Qui fornicationis tentamentis exæstuat, oret indefinenter, atque abstineat, nec erubescat confiteri libidinis æstum, quo vitur: quia vitium detectum citò curatur, latens verò quantò ampliùs occultatum fuerit, tantò magis profundius serpit, quod reuera qui publicare negligit, curari minimè cupit.

a Galnapi quoque. *Smaragd. ad c. 55. Regul. s. Bened. Lena (inquit) species vestis est, quam nos tonxam dicimus, alij vero galnapem vocant, legitur quoque vox galnapi sine interpretatione 19. etymolog. c. 26.*

De delinquentibus, CAP. XIII.

Si quis in aliquo leui delicto titubans oberrauerit, semel atque iterum admonendus est: qui, si post secundam admonitionem nequaquam fuerit emendatus, congrua animaduersione coërceatur. Peccantem autem nullus occultet: criminis enim est consensio, post secundam admonitionem celare quempiam peccantem.

De sapius peccante, CAP. XV.

Si quis sapius peccatē viderit, prius hoc vni vel duobus demonstrat fratribus, quorum testimonio possit conuinci. Si negauerit,

qui deliquit: peccatum palam commissum A palam est arguendum: ut dum manifestè peccans emendatur, ij, qui cum in malo imitati sunt, corrigantur. Sicut autem vnius delicto sæpè multi pereunt: ita vnius emendatione plerunque multi saluantur.

De culpa indulgentia, vel culpæ correctione,

CAP. XVI.

Qui verò in fratrem peccauerit, si statim reminiscens ad veniam poscendā fuerit inclinatus, percipiat ab eo indulgentiam, cui ignoscitur intulisse iniuriam. Qui autem non petit, aut non ex animo poscit: in collationem deductus iuxta excessum iniuriæ cōgruè subiaceat disciplinæ. Qui sibi inuicem conuicia obiciunt, si iterum inuicem sibi celeriter laxando ignoscunt, hi ab alio iudicandi non sunt: quia pariter sibi veniam dare festinauerunt: si tamen excedere in semetipsum frequentius non præsumant. Qui sponte culpam confitetur quam gessit, veniā promereri debet, quam expetet. Oretur igitur pro eo, eique confestim, si levis culpa est, postulata indulgentia præbeatur. Qui pro graui vitio sæpè excommunicatus emendari neglexerit, tamdiu damnationi subiaceat, quousque vitia inolita deponat: ut quem semel inlata animaduersione non coercuit, frequens seueritas censeat emendandum. Quamuis frequentium grauiorūque vitiorum voragine sit quisquam immersus, non tamen est à monasterio proiciendus, sed iuxta qualitatem coercendus: ne fortè qui poterat per diuturnam poenitudinē emendari, dum proicitur, ore diaboli deuoretur.

De delictis,

CAP. XVII.

Delicta autem aut grauiora sunt, aut leuiora. Leuioris culpæ reus est: qui otiosus esse dilexit, qui ad officium, vel ad collationem, vel ad mensam tardiùs venerit, qui in choro horis riserit, fabulifve vacauerit: qui relicto officio, vel opere extra necessitatis causam foras discesserit: qui torporem aut somnum amauerit: qui sæpius iurauerit: qui multiloquus fuerit: qui ministerium cuiuslibet operis iniunctum sibi sine benedictione suscepit, aut perfecto opere benedictionem minime postulauerit: qui iniunctum opus negligenter, vel tardiùs expleuerit: qui casu aliquid fregerit: qui damnum rei parue intulerit: qui codice negligenter vsus fuerit: ^a qui alicubi ad momentum secesserit: qui occultè ab aliquo litteras, vel quodlibet munus accepit: vel epistolam suscipiens sine Abbatis

consensu rescripserit: vel quemlibet parentū, seu secularium sine iussu Senioris, aut viderit, aut cum eis locutus fuerit: qui seniori inobediens fuerit: ^b qui contumaciter Seniori responderit: qui erga Seniore linguam non represserit: qui lasciuus in lingua fuerit: qui inhonestè inceserit: qui iocauerit: qui satis riserit: ^c qui cum excommunicato locutus fuerit, orauerit aut comederit: qui illusionem nocturnam Patris non patefecerit. Hæc igitur & his similia triduana excommunicatione emendanda sunt. Grauiori autem culpæ obnoxius est, si temulentus quisquam sit, si discors, si turpiloquus, si sceminarum familiaris, si seminans discordias, si iracundus, si alta & erecta ceruicis, si mente tumidus, vel iactanti incesu immoderatus, si detractor, si susurro, vel inuidus, si præsumptor rei peculiaris, ^d si pecuniæ contagio implicitus, si aliquid præter regularem dispensationē superfluum possidens, si fraudator rei acceptæ, aut commissæ sibi, aut minus commissæ. Inter hæc, si de rebus secum allatis extulerit, vel de iis per inobedientiā murmurauerit, si falsum dixerit, si contentiones vel rixas amauerit, si manifestum conuicium fratri intulerit, si personam innocentem falso crimine maculauerit, si cōtumaci animo Seniore despexerit, si rancorem aduersus fratrem tenuerit, si peccanti in se & postea supplicanti veniam non concesserit, si cum paruulis iocauerit, riserit, vel eos osculatus fuerit, si cum altero in vno lecto iacuerit, si rei maioris damnum intulerit, si furatus fuerit, si periurauerit, si extra cōmunem mensam priuatim vel furtim quippiam sumpserit, si alicubi extra consultū Præpositi, vel Abbatis discedens medio die, vel amplius commoratus fuerit, si, ut otiosus sit, falsam infirmitatem prætenderit. Hæc & his similia iuxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda sunt, & flagellis emendanda: ut qui grauius peccasse noscuntur, acriori seueritate coercantur: consideratis tamen personis, qui sint humiles, quive superbi.

^a Cass. lib. 4. cap. 16. Si ad punctum temporis vsipiam secesserit: & paulo post: si epistolam cuiusque suscipere, si rescribere sine Abbate suo tentauerit.

^b Cassian. ibid. Si superfluo, si durius, si contumaciùs responderit.

^c Cass. Si orauerit cum eo, qui est ab oratione suspensus.

^d Cass. Philargyriæ contagio affectus, atque possessio rerum superfluarum.

De excommunicatione,

CAP. XVIII.

Satisfactio delinquentium hæc est. In officio fratribus constitutis, peracto pœnitentiæ tempore, vocatus is, qui excommunicatus est, soluet statim cingulum ^a humique extra chorum prostratus iacebit agens pœnitentiam, quousque expleatur celebritas. Cūque iussus fuerit ab Abbate de solo surgere, ingrediensque in chorum, data oratione pro eo ab Abbate, & respondentibus cunctis amen, surgat, atque ab omnibus pro negligentia veniam poscat, adepturus indulgentiam post huius emendatoriæ satisfactionis censuram. In minori verò ætate constituti non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro qualitate negligentiae congruis affligendi sunt plagis: ut quos ætatis infirmitas a culpa non reuocat, flagelli disciplina compescat. Excommunicati autem ab iis locis, quibus fuerint constituti ante pœnitentiæ tempus expletum prohibeantur progredi. Ad excommunicatum nulli licebit ingredi citra imperium Senioris. ^b Cum excommunicato neque orare, neque loqui cuiuslibet licebit. Cum excommunicato nulli penitus vesci liceat, ne ipsi quidem, qui alimenta victui præbet. Si excommunicatio biduana fuerit, excommunicato nihil alimenti præbendum est: certè si plurimorum dierum illata fuerit communionis suspensio, sola panis & aque in vespertinum erit adhibenda refectio. Excommunicatis præter hyemis violentiam ^c cubile humus erit, stratum, siue stria: amictus autem, tegmen rasum, aut certè cilicium: calciamentum, aut Sparteæ, aut quodlibet genus solearum. Excommunicandi potestatem habeant Pater monasterij, siue Præpositus: reliqui autem excessus monachorum in collectam Abbati vel Præposito deferentur, ut is, qui deliquisse cognoscitur, competenti severitate coercatur.

11. q. 3. Cum
excommunicato.

^a Humique extra chorū prostratus. *Ex Gotth. Cass. lib. 4. cap. 16.* cunctis in synaxi fratribus congregatis, tandem prostratus in terra veniam postulabit, donec orationum consummetur sollemnitas, impetratur eam, cū iussus fuerit Abbatis iudicio de solo surgere.

^b *Smaragdus c. 26.* Hinc Isidorus ait: Cum excommunicato neque orare, neque loqui cuiquam licebit, cum excommunicato nulli penitus vesci licet, ne ipsi quidem, qui alimentum victui præbet.

^c Cubile humus. *Smaragd.* Lectus eorum aut nuda humus, aut certè stria, id est, matta super humum.

De familiari vita, CAP. XIX.

Monachi in cōmuni viuentes nihil peculiare sibi facere audeant: neque in suis cellulis quidquam quod ad victum, vel

habitum, vel ad quamlibet rem aliam pertineat, sine regulari dispensatione Abbatis possidere præsumant. In Pentecoste autem, quæ est dies remissionis, omnes fratres sub diuina professione se alligent, nihil peculiare apud conscientiam suam habere. Si quod à parentibus, vel extraneis munus cuiuslibet monacho fuerit directum, in conuentum fratrum redactum sit: ut cui necesse erit, præbeatur. Monachus enim quidquid acquirit, non sibi, sed monasterio acquirit. Nullus peculiariter separatam sibi ad habitandum cellulam expetatur, in qua priuatim à cœtu remotus viuatur, præter eum, qui fortasse morbo vel ætate defessus, & hoc ex consilio Patris monasterij promeruerit. Cæteri verò, quibus nec languor, nec senectus inest, in sancta societate communem vitam & conuersationem retinebunt. Nullus separatam cellulam à cœtu remotus sibi expetet, in qua sub studio reclusionis, aut instanti otio, aut latenti vitio seruatur, & maximè vanæ gloriæ aut mundialis opinionis famæ. Nam plerique proinde reclusi latere volunt, ut pateant: ut qui viles erant, aut ignorabantur foris positi, sciuntur atque honorentur inclusi. Nam reuera omnis, qui propter vitæ quietem à turbis discedit, quanto magis à publico separatur, tanto minus latet. Oportet ergo tales in sancta societate cōmorari, atque sub testimonio vitæ suæ transigere: ut si quid in eis vitiorum est, dum non cœlatur, curetur: si quid verò virtutum, ad imitamentum proficiat aliorum, dum humilitatis eorum exempla alij contuentes, erudiuntur. Non est præsumendum sine conscientia Abbatis, egenis vel quibuslibet conferre de eo, quod regulari dispensatione noscitur monachus possidere: nec cum alio fratre quippiam commutare, nisi Abbas vel Præpositus illi iusserit, vlli licebit: nec habebit quispiam præter illa, quæ communi monasterij lege concessa sunt de rebus monasterij. Abbati, vel monacho monasterij seruum non licebit facere liberum, qui enim nihil propriū habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam sicut seculi leges sanxerunt, non potest alienari possessio, nisi à proprio domino: ita & omne, quod in monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum. Eadem pecunia in tribus partibus diuidenda est: quarum erit vna pro infirmis & senibus, & pro aliquo cōmendo in diebus sanctis cultius ad victum fratrum, alia pro egenis: tertia pro vestimentis fratrum & puerorum, vel quibusque ad necessitatem monasterij cōmendis. Quas tres partes custos sacrarij percipiat: ac præcipiente Abbate sub testimonio Præpositi, vel seniorum de sin-

gulis partibus pro suis necessariis causis expendat.

Quid ad quem pertineat,
CAP. XX.

AD Præpositum autem pertinet sollicitudo monachorum, actio caussarum, cura possessionum, satio agrorum, plantatio & cultura vinearum, diligentia legum, constructio ædificiorum, opus carpentariorum, siue fabrorum. Ad custodem sacrarii pertinet cura vel custodia templi, signum quoque dandi in vespertinis nocturnis officiis, vel vestes suere, ac vasa sacrorum, codices quoque instrumentaque cuncta, oleum in usum sacrarii, ceram ad luminaria. Iste à vestiario monasterii suscipiet acus: etiam & fila diuersa pro consuendis vestibus fraternis habebit, & omnibus, vt necesse est, ministrabit. Ad hunc quoque pertinebit aurum atque argentum, ceteraque fracta æris, ferrique metalla, ordinatio quoque linteariorum, fullonum, calceariorum, atque sartorum. Ad ianitorem pertinebit cura hospitum, denunciatio aduenientium, custodia exteriorum claustrorum. Ad eum, qui cellario preponitur, pertinebit sollicitudo eorum, quæ in promptuario sunt. Iste præbet hebdomadariis quidquid necessarium est victui monachorum, hospitum, & infirmorum. Isto præsentem dispensantur ea quæ mensis deferenda sunt: is etiam quicquid residuum fuerit, pro pauperum vsibus conseruabit. Huic quoque hebdomadarius expleta hebdomada, vasa sibi tradita exhibebit, ad perspicendum utique si negligentius habita sunt, & ad denuò succedentem hebdomadariū coram isto tradentur. Ad hunc quoque pertinent horrea, greges ouium, & porcorum, lana & linum, de * area sollicitudo, cibaria administrandi pistoribus, iumentis, bobus, & auibus, industria quoque calciamentorum, cura pastorum, seu piscatorum. Ad hebdomadariū pertinet cura ferculorum, administratio mensarum, signum dandi in diurnis officiis, siue in collatione, vel in collecta post solis occubitus. Ad hortulanum quoque pertinebit munio custodiaque hortarum, aluearia apum, cura seminum diuersorum, ac denunciatio quid & quando oporteat in hortis feri, siue plantari. Ars autem pistoria ad laicos pertinebit: ipsi enim triticum purgāt, ipsi * ex more molant. Massam tantum dē monachi conficiant, & panem sibi propriis manibus ipsi faciant. Porro pro hospitibus, vel infirmis laici faciant panes. Instrumentorum, & ferramentorum custodia, ad vnum quem Pater monachorum elegerit, pertinebit: qui ea o-

perantibus distribuatur, receptaque custodiat. Et licet hæc cuncta specialiter singulis maneant distributa: omnia tamen à Patre ordinata ad curam Præpositi pertinebunt. Ad custodiendam autem in vrbe cellam, vnus senior & grauiissimus monachorum cum duobus paruulis monachis constituendus est, ibique, si culpa caret, cōuenit eum perpetim perdurare. Porro cura nutriendorum paruulorum pertinebit ad virum, quē elegerit Pater, sanctum sapientemque, atque ætate grauem, informantem paruulos non solum studiis litterarum, sed etiam documentis magisterioque virtutum. Cura peregrinorum, vel pauperum eleemosyna pertinebit ad eum, cui dispensationis potestas commissæ est. Iste quod habet, tribuat & communicet, in quantum potest, non ex tristitia aut necessitate: Hilarem enim datorem diligit *1. Cor. 13.* Deus.

De infirmis, CAP. XXI.

CVra infirmorum sanæ sanctæque cōuersionis viro committenda est, qui pro eis sollicitudinem ferre possit, magnaque cum industria præsto faciat, quidquid imbecillitas eorum exposcit. Ipse autem sic ægrotis deseruiet, vt de sumptibus eorum vesci non præsumat. Ægrotis delicatiora sunt præbenda alimenta, quousque ad incolumitatē perueniant. Postquam salutem receperint, ad usum pristinum reuertentur. Infirmi autem pro eo quod delicatius aguntur, fortiores inde nequaquam scandalizentur. Qui enim sani sunt, infirmos tolerare debent: qui autem infirmi sunt, sanos & laborantes anteponendos sibi non dubitent. Nullum oportet, vel veram corporis infirmitatem celare, vel falsam prætere. Sed qui possunt, Deo gratias agant, & operentur: qui verò non possunt, manifestent suos languores, humaniūque tractentur. Sub prætextu infirmitatis nihil peculiare habendum est: ne lateat libido cupiditatis sub languoris specie. Lauacra nulli monacho adeunda studio lauandi corporis: nisi tantummodò propter necessitatem languoris, & nocturnam pollutionem. Nec differendum est propter medelam, si expedit: nec murmurandum est si fiat: quia non fit pro appetitu voluptatis, sed pro remedio tantum salutis.

De hospitibus, CAP. XXII.

ADuenientibus hospitibus prompta, atque alacris susceptio est adhibenda: scientes ob hoc in nouissimo consequi retri-

al. arca.

al. ex mole.

Mat. 10.

butionem. Sicut enim Dominus dicit: Qui E
vos recipit, me recipit: & qui me recipit, reci-
pit illum, qui misit me. Qui recipit Prophetā
in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ
accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti,
mercedem iusti accipiet: & qui potum dede-
rit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ
tantum in nomine meo, amen dico vobis, nō
perdet mercedem suam. Et licet omnibus
hospitalitatis bonum cum gratia oporteat re-
ferri: vberior tamen monachis deferenda est
honorificentia hospitalitatis. Præbeantur eis
habitacula, lauentur eorum pedes, vt præ-
ceptum Dominicum impleatur: congruis
etiam sumptibus eisdem humanitatis gratia F
præbeatur.

De professione, CAP. XXIII.

NVllus monachus inconsulto Abbate
audeat vspiam progredi, nec aliquid
præsumere sine imperio eius, seu Præpositi.
Si quādo Abbas, vel Præpositus alicubi pro-
ficiscuntur, ille ferat fratrum sollicitudinem,
qui est Præpositus secundus in ordine. Nul-
lus propinquum, vel extraneum, hospitem,
vel monachum, familiarem, seu parentem vi-
dere absque imperio Senioris, neque sine ius-
su Abbatis quisquam accipere epistolam,
vel dare cuiquam præsumat. Quando fratres
foras proficiscuntur, vel redeunt, congrega-
tis omnibus in Ecclesia, benedictionem ac-
cipiant. Eodémque modo hebdomadarius,
vel quilibet rerum dispensatores: sed dū pro
necessitate aliqua monasterij diriguntur, duo
fratres spirituales, ac probatissimi eligantur.

Adolescentuli autem, vel nuper conuersi à
tali ministerio remouēdi sunt: ne aut infirma
ætas carnis desiderio polluat, aut rudis cō-
uersatio ad seculi desiderium reuertatur. Mo-
nachus, dum ad aliquod monasterium mitte-
tur visitandum, quamdiu cum eis fuerit, ad
quos destinatus est, ita cum ibi oportet viue-
re, sicut reliquum cœtum Sanctorum videt,
propter scandalum scilicet, & perturbationē
infirmorum.

De defunctis. CAP. XXIII.

TRANseuntibus de hac luce fratribus, an-
tequam sepeliantur, pro dimittēdis eo-
rum peccatis, sacrificium Domino offeratur.
Corpora fratrum vno sepelienda sunt loco:
vt quos viuentes charitatis tenuit vnitas, mo-
rientes vnus locus amplectatur. Pro spiriti-
bus defunctorum altera die post Pentecostē
sacrificium Domino offeratur: vt beatæ vitæ
participes facti, purgatores corpora sua in
die resurrectionis accipiant. Hæc igitur, o
serui Dei, & milites Christi, contemptores
mundi, ita vobis custodienda volumus, vt
maiora præcepta potius seruetis. Suscipite
igitur inter illa & hanc admonitionē nostrā,
humili corde custodientes quæ dicimus, li-
benter fumentes quod dispensamus: quate-
nus & vobis de fructu operis sit gloria, & no-
bis pro ipsa admonitione postulata proue-
niat venia. Deus autem omnipotens custo-
diat vos in omnibus bonis, & quomodo cœ-
pit, sic & confirmet gratiam suam in vobis.
Amen.

D. ISI-

DIVI ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, DE CONFLICTV VITIORVM

ET VIRTVTVM, LIBER.

H V N C librum variis auctoribus tributum legimus. Nam inter opera sancti Leonis Papae Luteriae anno Domini 1511. impressa legitur, non autem in nouis editionibus. Apud D. Augustinum quoque como nono extat. Sed neuius esse bene iudicant Louanienses Theologi: maxime propter assutum ei quandam epistolam de monacho a demone vexato, & epilogum commemorantem sanctum Benedictum his doctoribus longe posteriorem. In operibus sancti Ambrosii Romae anno Christi 1585. impressus hic liber ad Simplicianum directus habetur: sed ad tomum quinti partem posteriorem, cum aliis libris, de quorum auctoribus non certo constat, relegatus, & quidem absque epistola & epilogo praefatus. Nos autem optimi viri Sigiberti Gemblacensis testimonium sequuti, credimus eum esse sancti Isidori, ob stylum modumque dialogi cum Synonymis congruentem, & quod, ipsis etiam Hispanis referentibus, multi codices M. S. nomen eius praferant. Unde & hunc librum inter eius opera Madriti anno Domini 1599. impressa ponere non dubitauit.

1. Tim. 3.

APOSTOLICA vox clamat C non mortalis intorquet seueritas, sed vitiortu gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra veram religionem simulatio, contra subiectionem pugnat contemptus, contra Domini timorem inanis gloria, contra fraternam congratulationem inuidia, contra dilectionem odiu, contra libertatem iustae correctionis detractio, contra patientiam ira militat, contra mansuetudinem proteruita, contra satisfactionem tumor, contra spirituale gaudium seculi tristitia, contra virtutis exercitium torpor vel ignauia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemptum cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus vel furtu, contra veritatem fallacia atque mendacium, contra ciborum parsimoniam ventris ingluuies, contra moderatum mcerorem inepta latitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam spiritualis fornicatio, contra amorem patriae caelestis, appetitus seculi praesentis opponens semet immergit: quid aliud quam crudelis pie viuientium persecutio aduersus conglobatas virtutu acies defauit? O quam dirus, o quam amarus est superbiae congressus, quam Angelos de caelo proiecit, hoc

mines de Paradiso eliminavit: cuius exercit^o E
atque armorum conflictus, vitia sunt, quæ
breuiter comprehensa tetigimus! Sed vi-
deamus, qualiter castra cæli, & inferni dimi-
cent: arma Christi, & diaboli collisa de-
certent.

Dicit superbia.

Certè multis, immò etiam penè omnib^o
melior es verbo, scientia, diuitiis, hono-
ribus, & cunctis, quæ vel carnalibus, vel spi-
ritualibus suppetunt, charismatibus. Cunctos
ergo despice, cunctis temetipsum superiorem
ostende.

Humilitas verò respondet.

Genes. 3.

Ecclesi. 3.

Sap. 9.

Esa. 14.

Ierem. 8.

Matth. 23.

Luc. 14.

Esa. 66.

Philip. 4.

Memento, quia pulvis es, quia cinis es,
quia putredo, & vermis es, quia & si
aliquid es, nisi tantò te humilies, quantò ma-
gnus es, perdes omnino quod es. Nunquid
tu altior quàm primus Angelus? nunquid tu
splendidior in terra, quàm Lucifer in cælo?
Quod si ille de tanta sublimitate per superbiam
cecidit: quomodo tu ad cælestē celsitudinem
superbiens de imis conscendes, qui illa, quā-
diu hīc viuis, conditione teneris, de qua per
quēdam sapientē dicitur, Corpus quod cor-
rumpitur aggrauat animam, & deprimit
terrena inhabitatio sensum multa cogitantē?
Quā densissimis putamus in terra super-
biæ tenebris lutum nostrum inuolui, si po-
tuit in cælo stella, quæ mane oriebatur,
lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius
lucem veritatis dicentem: Qui sequitur me
(inquit) non ambulat in tenebris, sed habebit
lumen vitæ. In quo autem ipsa esset se-
quenda, alibi præmonuit dicens: Discite à
me, quia mitis sum & humilis corde, & inue-
nietis requiem animabus vestris. Audi tumor
superbiæ, audi dicentem ad hæc humilitatis
magistrum: Omnis qui se exaltat, humili-
abitur, & qui se humiliat, exaltabitur: & il-
lud, Super quem requiescet spiritus meus, ni-
si super humilem, & quietum, & tremen-
tem sermones meos? Audi quid etiam de il-
la Apostolus dicat, qui te ad sectandam hu-
militatē inuitat. Ait enim: Qui cū in forma
Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se
æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit,
formam serui accipiens, in similitudinem
hominum factus, & habitu inuentus, vt ho-
mo: humiliavit semetipsum, factus obediens
vsque ad mortem, mortem autem crucis. Si
ergo tanta humilitate se deprimit diuina ma-
iestas: quomodo superbire in aliquo debet
humana infirmitas?

Inanis gloria dicit.

Age bonum, quod vales: ostende cūctis
bonum, quod agis: vt bonus dicaris, vt
sanctus & venerabilis ab omnibus prædice-
ris: vt tanquam Dei electus noscaris: vt nemo
te contemnat, nemo te despiciat, sed vniuersi
debitum tibi honorem perioluant.

Timor Domini respondet.

Si quid boni aliquando agis, non pro tran-
sitorii, sed pro æternis id honoribus age.
Absconde quod facis, in quantū potes: quod
si ex toto non vales, sit in corde tuo occultā-
di voluntas, & non erit de ostentatione vlla
temeritas: nec criminis erit aliquando ma-
nifestare, quod semper vis celatum habere.
Sic denique duas Redemptoris sententias,
sibi quasi contrarias, videberis adimplese,
quibus dicitur, Faciente te eleemosynam,
nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua:
sed eleemosyna tua sit in abscondito, & Pa-
ter tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi:
& Videant vestra opera bona, & glorificent
Patrem vestrum, qui in cælis est. Caue pror-
sus, ne illa sententia tibi conueniat, qua de
hypocritis dicitur: Omnia opera sua faciunt,
vt beatificentur ab hominibus: amen dico
vobis, receperunt mercedem suam. Attende
tibi in cunctis, quæ agis, ne cenodoxiæ elat-
ione pulsatus, cum his qui etiam de miracu-
lorum signis gloriabantur, audias: Videbam
Satanam sicut fulgur descendentem de cæ-
lo: sed time: nam scriptū est. Timor Domini
gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exulta-
tionis. Timor Domini delectabit eor., & dabit
lætitiā & gaudium, & longitudinem dierū.
Timenti Dominum bene erit in extremis, &
in die defunctionis suæ benedicetur: & infra.
Radix sapientiæ timere Dominum, & rami
illius longitudo dierum.

Simulatio suggerit.

Quia nihil boni in abscondito facis, ne à
cunctis cognitus detesteris, finge te fo-
ris, quod intus esse non appetis.

Vera religio respondet.

Nequaquam omnino id agas, sed magis
satage bonus fieri, quod non es: nā ostē-
dere hominibus, quod non es, quid aliud,
quàm dānatio est? Memor esto itaque quod
dicitur. Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypo-
critæ, qui mundatis, quod de foris est cali-

cis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Pharisee, ecce munda prius quod intus est calicis, & paropsidis: ut fiat mundum, quod deforis est. Itemque illud, quod in Evangelio inculcando repetitur: Vae vobis Scribae & Pharisei hypocritae, qui similes estis sepulchris dealbatis, quae foris apparent hominibus speciosa, intus plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos deforis quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate: nec non & illud, quod de talibus scriptum est, Venient ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Matt. 7.

Elatio obiicit.

Qualis es tu, ut peioribus obtemperes? deterioribus famulatum exhibeas? Te magis, quam illos decuerat imperare, qui tibi non possunt ingenio, vel industria, aut viribus coequari. Obtempera igitur imperio Dei, & non sit tibi ulterius cura de aliquo.

Beata autem submissio respondet.

Si Dei obtemperandum est imperio, humano subdine esse magisterio: ipse enim dicit, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Ita (inquit) oportet, sed si talis qui imperat, esset: non est talis, per quem Deus imperte. Sed Apostolus contra, Non est potestas, nisi à Deo: quae autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: quales enim esse debeant hi, qui imperant, non est à subditis discutendum. Et quidē primis Ecclesiae pastoribus Dominus dicit: Scitis, quia reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eos, benefici vocantur: vos autem non sic, sed qui vult in vobis esse maior, erit omnium servus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis. Sed tamen quia non omnes tales futuros praevidebat, subditorum omnium personas in discipulis assumens, praemonuit dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisei. quaecunque dixerint vobis, facite: quae autem faciunt, facere nolite.

Luc. 10.

Rom. 13. 4.

Matt. 23.
Luc. 22.

Matt. 23.

Invidia dicit.

In quo illo, vel illis minor es? cur ergo eis vel aequalis, vel superior non es? quanta vales, quae ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam aequales esse debent.

Fraterna congratulatio respondet.

Si ceteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo, quam in summo temetipsum conseruas: saepe enim de alto peior fit ruina. Quod si tibi, ut asseris, quidam superiores, vel aequales sunt, quid te laedit? quid tibi nocet? caue prorsus, ne dum aliis locum invidis celsitudinis, illum imiteris, de quo scriptum retines: Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum: imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.

Sap. 2. d.

Odium dicit.

Absit, ut illum ames, quem in omnibus contrarium habes: qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te conviciis exasperat, qui tibi peccata tua impropert, qui te dictis, operibus, atque honoribus semper praere festinat. Nisi enim tibi invideret, nequaquam se ita praeferret.

Dilectio respondet.

Nunquid, quia haec, quae narras odio habenda sunt in homine, propterea non est amanda Dei imago in homine? sicut Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis tormentum admonuit dicens: Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persecutoribus & calumniatoribus vos; ut sitis filij patris vestri, qui in caelis est. & sicut per Salomonem, & Apostolos dicitur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Cui sententiae Apostolus ex proprio subiunxit dicens. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Quod contra de his, qui fratres odisse noscuntur, per Ioannem dicitur: Qui odit fratrem suum, homicida est: & Scitis, quia omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. Et rursum, Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usque adhuc, & nescit quod eat: quoniam tenebrae obcaecaverunt oculos eius. At (inquis) sufficit mihi, quod amantes me diligo. Sed Dominus è contrario: Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Quid tu ad haec obijcere vales? Certe, qui odit fratrem suum, manet in morte: & qui diligit, in Deo manet, & Deus in eo. Omnem ergo amaritudinem fellis euome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinem sume: nihil enim suavius, nihil illa bea-

Matt. 5.

Prov. 25.
Rom. 12.

Ibidem.

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 2.

Matt. 5.

Oo ij

Ioan. 4.
Rom. 5.

tius est, Deus (inquit Ioannes) charitas est. Et Egregius prædicator: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vnde neque immerito delictorum facinora tegere dicitur: sicut scriptum est, Vniuersa delicta operit charitas.

Proverb. 10.
1. Pet. 4.

Detraçtio dicit.

Quis poterit sustinere? quis silentio tegere quanta ille, vel ille praua committit, nisi forte qui consentit?

Libertas iustæ correptionis respondet.

Psal. 49.
al loqueba-
tur.

Ibidem.

Psal. 100.

Iacob. 4.

Gal. 5.

Nec tacenda sunt mala proximi, nec cõsentienda: sed charitate fraterna in faciem proximus est redarguendus, non autem occultè detrahendus. Quod si obiicitur, idcirco fratrem coram oculis increpare nolle, ne exasperatus non correptione proficiat, sed magis ex corruptione scandalum sumat: occurrit scriptura diuina, & versa vice hoc magis scandalum esse denunciat, dicens. Sedes aduersus fratrem tuum * detrahebas: & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Maius enim scandalum sumit, qui sibi detrahentem intelligit: quàm qui corripientem sustinet. Et quia nonnunquam errata delinquentium ad tempus silentio tegenda sunt, ut aptiori tempore corrigantur, subiungitur: Hæc fecisti, & tacui. Ne autè ex hoc discreto silentio detractores sibi plauderent, qui, dum semper occultè derogare malunt, nunquam in apertam increpationem profluunt: adhuc subinfertur, Existimasti iniquè, quòd ero tibi similis, ac si diceretur: iniquum est cogitare, ut inde detractori similis appareat: vnde ad tempus reticens, nec derogans, locum apertæ correptionis expecto, vnde & protinus subditur: Arguam te & statuam cõtra faciem tuam, veluti diceretur, non in occulto, ut est tua consuetudo, sed in aperto, ut est mea sollicitudo, aptum corripiendi tempus expectans peccatorem arguam: & eius delicta contra faciem illius statuam. At (inquit) non odi, sed amo, quem ita in absconditis diiudicans reprehendo. Immo magis hunc odis, & non diligis: vnde detrahis, & non corrigis. Quàm sit autem detestanda obtreçtatio proximi, plerisque in locis scriptura diuina testatur: vnde est illud: Detrahentem aduersus proximum suum occultè, hunc persequer. & illud: Qui detrahit fratri, detrahit legi, illudq;. Qui detrahit fratri, eradicabitur: necnon & illud Apostoli Pauli: Videte, ne dum inuicem mordetis, ab inuicem consummami.

Ira dicit.

Quæ contra te aguntur, æquanimiter ferri non possunt, immò patienter tolerare peccatum est: quia si non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulabuntur.

Patientia respondet.

Si passio redemptoris ad mentem reduci-
tur, nihil tam durū est, quod non æquo ani-
mo toleretur. Christus enim (ut ait Petrus) 1. Pet. 1.
passus est pro nobis, nobis relinquens exem-
plum, ut sequamur vestigia eius. Ipse autè di-
cit, Si patrem familias Beelzebub vocauerūt, Mat. 12.
quantomagis domesticos eius? Si me perse-
quuti sunt, & vos persequentur. Sed quanta
sunt in comparatione passionum illius, quæ
patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, con-
tumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coro-
nam, crucemque sustinuit: & nos miseri ad
nostram confusionem vno sermone fatiga-
mur, vno verbo deiicimur. Et quid agimus
de eo, quod dicitur: Si non compatimur, nec
conregnabimus? Quapropter retudendi sunt
icæ stimuli, & eius metuenda damnatio: vnde
scriptum legimus. Qui irascitur fratri suo, reus
erit iudicio: qui autè dixerit fratri suo, racha,
reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue,
reus erit gehennæ ignis. Ibi tamen remedium
inuenitur ex eo, quod subditur: Si offers
munus tuum ad altare, & ibi recordatus
fueris, quòd frater tuus habet aliquid ad-
uersum te: relinque ibi munus tuum ante al-
tare, & vade prius reconciliari fratri tuo, &
tunc veniens offeres munus tuum. Ac si aper-
tè diceretur. Nec in corde tacitam præcẽ ef-
fundas, nisi prius offensum proximum satis-
faciendo, ad lenitatis mansuetudinem per-
ducas: munus enim nostrum est oratio no-
stra, altare verò nostrum est cor. Ille autem,
qui hoc facere, quoties inter duos sine caus-
sa ira fuerit excitata, studuerit: promissam
damnationem nequaquam incurreret. Sed
sunt multi qui petenti sibi veniam delicta nõ
remittunt: contra quos illa Domini senten-
tia venit, qua dicitur: Si non dimiseritis ho-
minibus peccata eorum de cordibus vestris,
nec pater vester celestis dimittet vobis
peccata vestra. Plura sunt (inquit) quæ com-
misit, & me sæpius offendit. Ad hæc nõ ego,
sed Dominus respondet. Nam cum Petrus
ad eum diceret: Quoties peccabit in me fra-
ter meus, & dimittam ei? vsque septies? & il-
le ad eum inquit: Nõ dico tibi vsque septies,
sed vsque septuagies septies. Quàm multi

1. Pet. 1.

Mat. 12.

1. Pet. 1.

1. Tim. 2.

Mat. 5.

Ibidem.

Mat. 18.

Mat. 16.

autem sunt, qui suas iniurias tardè relaxant, A
Dei verò citius indulgent? sitque nonnun-
quam, vt occasione Domini iniurias vindi-
candi, suas vindicent irati. Quid quoque de
illis dicendum est, qui furore cæcitatis vsque
ad verba prodeunt maledictionis: nisi hoc
quod Apostolus ait, Neque maledici regnū
Dei possidebunt? Quod Iacobus exaggeran-
do detestans ait: Linguam nullus hominum
domare potest: inquietum malū, plena vene-
no mortifero. In ipsa benedicimus Deum, &
Patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui
ad similitudinē Dei facti sunt: ex ipso ore pro-
cedit benedictio, & maledictio. Non opor-
tet, fratres mei, hæc ita fieri: nunquid fons de
eodem foramine emanat dulcem & amaram
aquam? hac de causa alibi etiā dicitur: Mors
& vita in manibus linguæ.

Proteruia dicit.

N Unquid stultus, nunquid insensatis, ac
brutis animalibus lenia verba, & non
magis asperrima (vt tales decet) dum delin-
quunt, obicienda sunt?

Manfuetudo respondet.

N On tua in his persuasio, sed Apostoli se-
quenda est præceptio: qui de hac sen-
tentia dilectum discipulum admonet dicens.
Seniorem ne increpaueris, sed obsecra, vt pā-
trem, iuuenes, vt fratres, anus, vt matres, ado-
lescentulas, vt sorores in omni castitate. Et
rursum: Seruum (inquit) Domini non opor-
tet litigare: sed mansuetū esse ad omnes, do-
cibilem, patientem, cum modestia corripien-
tem eos, qui resistunt veritati. Rursumque:
Argue, obsecra, increpa in omni patientia, &
doctrina. Quod videlicet malum proteruiæ
deterius adhuc subditis, quā prælatis nocet:
sæpius enim contingit vt leniter, ac cum
charitatis dulcedine prolatam correptionem
spernant: & contra humilitatis verba,
despectionis emittant iacula. Vnde scriptum
est: Qui arguit derisorem, ipse sibi facit iniu-
riam. E contra de illo, qui per increpationem
proficit dicitur, Argue sapientem, & ama-
bit te.

Tumor dicit.

T Estem habes Deum in cælis: non tibi
sit cura, quid de te suspicentur homines
in terris.

Humilis satisfactio respondet.

N On est danda detrahendi occasio, nec
sufurrandi suspicio: sed si sunt, quæ cor-

rigantur, manifestanda: aut certè si defunt,
humili protestatione neganda: quia & Apo-
stolus admonet, nullam occasionem dare
diabolo maledicti gratiā. Quod & in illis de-
testatus est, qui Christiano nomine censiti
in idolio ad comedendum recumbebant: &
quāquam idolum pro nihilo ducentes,
immolata, quasi innoxios cibos, sumerent,
infirmas tamen fratrum conscientias per hoc
factum ad nefandos idolorum ritus trahe-
bant.

Tristitia dicit.

Q Vid habes, vnde gaudeas, cum tanta
mala de proximis portas? Perpende,
cum quo mœrore omnes intuendi sunt, qui
in tanto contra te amaritudinis felle ver-
santur?

Spirituale gaudium respondet.

G Eminam esse tristitiam noui, immò
duas esse tristitias noui: vnā scilicet
quæ salutem, alteram quæ perniciem opera-
tur, vnā, quæ ad pœnitentiam trahit, al-
teram, quæ ad perditionē perducit. Tu qui-
dem vnā ex illis esse cognosceris, sed omni-
no quæ mortem operaris: non est igitur in
his contristandum, quæ suades: sed contra
magis gaudendum in his, quæ necdum in-
telligis: quia & dator gaudij perennis dixit:
Cum persequuti vos fuerint homines, & di-
xerint omne malum aduersum vos, mētien-
tes propter nomen meum, gaudete in illa
die, & exultate: ecce enim merces vestra co-
piosa est in cælis. Memento, quia nostræ reli-
gionis culmina Apostoli, ibant gaudentes à
conspectu Concilij, quoniam digni habiti
sunt pro nomine Iesu contumeliā pati. Nul-
lus ergo mœroris locus esse debet, vbi tanta
lætitia succedit.

Torpor, & ignauia dicunt.

S I lectioni continuato studio semper infi-
stis, oculorum caliginem incurris, si inde-
finenter lacrymas fundis, ipsos etiam oculos
amittis, si protelatis vigiliis Psalmorum cen-
sum persoluis, insaniā capitis acquiris, si quo-
tidiano te conficis labore, ad opus spirituale
quando consurges?

Exercitium virtutum.

Q Vid tibi adhuc proferenda tam longa
temporum promittis spatia? nunquid
scis, si crastina viues die? Immò etiam si vel

O o iij

Matth. 25.

vnam horam in hac vita facias? an forte mente excidit, quod Saluator in Euangelio dicit: Vigilate, quia nescitis diem neque horam, quapropter discite torporis inertiam, semperq; memento, quia regnum celorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti atque feruentes diripiunt.

Matth. 21.

Diffoluta vagatio dicit.

SI Deum esse vbique credis, cur vnum singulariter locum, quo tanta mala perpetratur, custodis, & ad alia potius non transis?

Firma stabilitas dicit.

Esa. 14.

Genes. 3.

Genes. 19.

1. Tim. 2.

1. Thessal. 5.

SI ita est, vt asseris, quia vbique Deum esse fateris: ergo nec iste locus deserendus est, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, inquis, meliorem inquiri, meliorem inuenio: sed respondeo, nunquid meliorem aut etiam talem inuenies, qualem diabolum & hominem perdidisse cognoscis? memor esto itaque, quia primus Angelus de caelo ruit, & primus homo de paradiso expulsus ad arumnam huius seculi peruenit. Attende quia Lot exercitio malorum probatus inter Sodomitas sanctus fuit: in monte vero securitate torpens inebriatus cum filiabus peccauit. Quod videlicet vagationis tedium adhuc alteram speciem reddit: dum quosdam etiam in vno loco perseverantes a spiritualibus retrahens, vel terrenis negotiis implicare, vel rebus vilissimis fatagit occupare: contra dicta Apostoli perpetrans, qui ait: Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus: vt ei placeat, cui se probauit. Et rursus: Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.

Desperatio dicit.

QUAE & quanta commisisti? quam graua crimina? quam innumera delicta? & tamen in melius necdum vitam mutasti, necdum conuersationem utiliter correxisti: ecce enim (vt cernis) mala semper consuetudine obligatus teneris, conaris exurgere, sed peccatorum oneribus pregrauatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de praeteritis certa damnatio imminet: de praesentibus emendatio nulla succurrit? nisi vt admittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri seculi oblectationes.

Spei fiducia respondet.

2. Reg. 11.

SI de criminibus agitur & delictis, ecce Dauid adulterio reus simul & homicidio

E de inferni faucibus Domini misericordia describitur liberatus. Ecce Manasses omnium peccatorum nefandissimus, impurissimus, ac sordidissimus, illecebrofissimus quoque, per poenitentiam tamen de morte ad vitam rediit. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxie currens, dominique vestigia lacrymis rigans, capillis detergens, deosculans quoque, & lambens, vnguentoque vngens ablui promeruit. Ecce Petrus negationis suae vinculis astrictus, amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resoluit. Ecce simul seditione, & effusione fraterni sanguinis latro obnoxius vnus horae momento, vnaque confessionis voce de cruce ad Paradisum transit. Ecce solus Ecclesiam Dei persequens, multos pro nomine Christi perimens, & vt ita dixerim, martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electionis est commutatus. Vbi ergo tot tantaque praecedunt exempla, dent locum desperationis mala colloquia: cum etiam scriptum sit. In quocumque die conuersus peccator ingemuerit, saluus erit. Et rursus, Nolo mortem impij, dicit Dominus. De conuersatione in melius necdum mutata, quid aliud respondeam? nisi vt quod heri quisque non egit, hodie agat, dum adhuc viuere licet, nec differat de die in diem, dum nescit, si vel vnā correctionis habeat diem, semperque pro viribus desuper acceptis prauae consuetudini resistens dicat manē & vesperē: Nunc coepi, haec est mutatio dexterarū excelsi.

2. Reg. 11.

2. Paral. 31.

Matth. 21.

Mar. 14.

Ioan. 12.

Luc. 11.

Luc. 13.

Act. 7.

Ezech. 18.

Ezech. 33.

Ecd. 5.

Psal. 76.

Cupiditas dicit.

Valde sine culpa es, quod quaedam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis: & quod male alius retinet, ipse melius expendis.

Mundi contemptus respondet.

Ista nec apud homines seculares sine periculo, vel offensione procuratur: quia quanto quisque amplius habere coeperit, tanto amplius habere concupiscit: fitque vt modum in concupiscendo non habeat, dum innumeris huius seculi curis deseruire festinat. Vt enim ait scriptura: Auarus pecuniis non implebitur. Quae nimirum auaritia, quam sit detestanda Paulus indicat, dicens: Et auaritia, quae est idolorum seruitus. Quam sit noxia, idem exponens ait: Qui volunt diuites fieri, in temptationem, & in laqueum

Eccl. 5.

Coloss. 3.

1. Tim. 6.

diaboli, & desideria multa & nociua, quæ immergunt homines in interitum & perditionem. Quam sit detestanda, quidam sapiens denunciat, cum dicit: Avaro nihil est scelestius. Quam sit noxia: Iacobus aperit, dicens. Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseriis, quæ adueniunt vobis, diuitiæ vestræ putrefactæ sunt: vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum, & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malū, quam noxium esset: ait enim. Difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Et rursum: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuites in regnum cælorum intrare. Si igitur secularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria: quanto magis illis periculosior est, qui iam habitu & conuersatione seculares esse desierunt, qui totum, quod viuunt, Deo deuouerunt? Ad quos specialiter Redemptoris transeunt verba, quibus destrui possit morbus auaritiæ. Nolite (inquit) solliciti esse, quid manducetis, aut quid bibatis, aut quo operiamini: hæc enim omnia gentes inquirunt. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. O quam beata, o quam secunda, o quam amplectenda sententia! Nullus in hac vita securus est, ut ille, qui nihil præter Christum appetit, possidere cuncta, quæ sunt necessaria, sub hac spon- sione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: Tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Omnia itaque non superflua, sed tantum necessaria ipso confirmante ac dicente: Habentes victum & vestitum, his contenti sumus. Dicis forte, ideo à sanctis, religiosisque viris plura habenda sunt, ut melius ab ipsis, quam à popularibus, erogentur Christi pauperibus. Et ego cōsentio, sed prælati, non autem subditi: quos maxime illud mulieris Lot exemplum deterret, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conuersa spiritum efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauendum denunciat dicens: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno cælorum. Hinc Petrus ait: Melius illis esset non cognoscere viam iustitiæ: quam post cognitionem retrorsum conuertere ab eo, quod est illis traditum, sancto mandato. Continget enim eis illud veri Prouerbij: Canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. Qui nimirum auaritiæ morbus, nunquam melius compefcitur, nisi cum dies mortis sine obliuione meditatur, & cum qualis post modicum in sepulchro futurus sit homo, consideratur.

A Hoc certe fixum manebat in illius memoria, qui dicebat: Homo putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius non recesserant corde, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc rogo, quid tunc diuitiæ conferuatae proderunt? audi quid dicit Iob: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Et Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus.

Obduratio dicit.

B Si ea, quæ possides, egentibus tribuis, unde subiectos absque pecunia nutris?

Misericordia respondet.

S I Apostoli modum in hac parte tenueris, vtrumque perficere valebis: hinc enim idem ipse ad Corinthios ait: Si volūtas prompta est, ex hoc, quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet; non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsentī tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat: ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum: ut fiat æqualitas, sicut scriptum est. Qui multum non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Hinc quidam iustus prolem dilectam admonet dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si autem exiguum, & hoc ipsum libenter impertire. Hinc quoque incarnata Veritas dicit: Verumtamen, quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata præcordia: Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiā. Quo contra per Prophetam Dominus admonet, dicens: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Memento, quid purpurato diuiti contigerit, qui non ideo damnatus est, quod aliena abstulerit, sed quod egenti pauperi sua non tribuerit: vnde in inferno positus ad petenda minima peruenit, quia hic parua negauit. Memento etiam, quid ad sinistram positus iudex cæli dicturus sit, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius. Et rursum: E suriui, & non dedistis mihi manducare, & cætera, quæ ibi terribiliter enumerantur.

Furtum & fraus, quamquam gradus diuersos habeant loquutionis, vnum est tamen, quod dicunt.

O o iij

Furtum dicit.

E

Dicit ventris ingluuies.

SI aliena non tollis, ex proprio diues, vel sufficiens esse non vales.

Fraus dicit.

SI cuncta, quæ tibi prælatus seruanda commisit, illibata consignas, & nec modicum quid seruandum existimas: vnde vel propriis vtilitatibus consulas, vel amicis & commilitonibus placeas, non habebis.

Sed innocentia ad vtraque respondet.

Melius est esse pauperem, & insufficien-
tem, nullique ex dato placere, quam
aliquem lædere furto vel fraude. Qui enim
aliena quolibet modo iniuste præripit, ipse
sibi regni cælestis aditum claudit: vnde &
prædicator egregius quosdam redarguit di-
cens. Omnino delictum est in vobis, quod iu-
dicia habetis inter vos: quare non magis ini-
uriam accipitis? quare non magis fraudem
patimini? sed vos iniuriam facitis, & fraudatis,
& hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui re-
gnum Dei non possidebunt? Atque inter cæ-
tera subiungit: Neque fures neque rapaces
regnum Dei possidebunt.

Fallacia atque mendacium, & ipsa vnum
dicunt: fallacia autem fit ingenio, mendacium
verò simplici verbo, cum in non dando ali-
quem lædere quærit.

Fallacia dicit.

Quid in petendo moras innectis? non ha-
beo, quod tibi tribuere possim. Celans
vtique in corde quod habet, vel quod sibi
conferuet, vel quod aliis (si voluntas inest)
tribuat.

Mendacium dicit.

Omnino quod postulas, non habeo, licet
non artificioso ingenio, sicut fallacia:
sed simplici negationis verbo frustratur pe-
tentem.

Sed veritas ad vtraque respondet.

Nec artificioso ingenio, nec simplici ver-
bo oportet decipere quemquam: quia
quolibet modo mētiatur quis, os, quod men-
titur, occidit animam: & omnibus menda-
cibus pars illorum erit in stagno ignis arden-
tis sulphure.

AD esum Deus omnia munda condidit:
& qui saturari cibo respuit, quid aliud
quàm muneris concessio contradicit?

Sed ciborum parsimonia respondet.

VNum horum, quod dicis, verum est, ne
enim homo fame moreretur, omnia ad
esum Deus munda creauit: sed ne comeden-
di mensuram excederet, abstinentiam impe-
rauit. Nam inter cætera sua mala, saturitate,
maximè panis, Sodoma periit: Domino at-
testante, qui ad Ierusalem per Prophetam lo-
quitur dicens: Hæc est iniquitas sororis tuæ
Sodomæ, saturitas panis. Quapropter sicut
æger ad medicinam, sic ad sumendas dapes
debet quisque accedere: nequaquam scilicet
in illis voluptatem appetens, sed necessitati
succurrès. Hinc incarnata Veritas per Evan-
gelium ait: Attendite, ne grauentur corda
vestra crapula, & ebrietate. Contrà de insa-
tiabili Iudæorum voracitate Apostolus dicit.
Multi ambulant, quos sæpè dicebam vobis,
nunc autem & flens dico, inimicos crucis
Christi: quorum finis interitus, quorum Deus
venter est, & gloria in confusione eorum, qui
terrena sapiunt. Et rursum: Esca ventri, &
venter escis; Deus autem, & hunc & has de-
struet. Ille autem plenè hoc vitium superat,
qui in sumendis dapibus, non solum parsimo-
niam tenet, vt scilicet refectionem semper e-
suries imperet: verum etiā accuratiorum simul,
& lautiores epulas, excepta corporis infirmi-
tate, & hospitum susceptione contemnit.

Dicit inepta lætitia.

VT quid animi gaudium intus abscon-
dis? egredere in publicum lætus, dic
aliquid foris, vnde, vel tu, vel proximi rideant,
fac eos lætos tua lætitia.

Moderatus mœror respondet.

VNde tibi est tanta lætitia? nunquid iam
diabolum vicisti? nunquid iam inferni
pœnas vicisti? nunquid iam de exilio ad pa-
triam venisti? nunquid iam de tua electione
securitatē accepisti? An fortè in obliuionem
venit, quod Dominus dicit: Mundus gaude-
bit, vos autem contristabimini, sed tristitia
vestra vertetur in gaudium? An fortè memo-
riā excessit, quod idem alibi dicit: Væ vobis,
qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis?
quodque per Salomonem dicitur: Risus do-

Matth. 5.
Eccl. 9.
lore miscetur: & extrema gaudij luctus occupat. & è contra per Euangelium: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Rursumq; per Salomonem: Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit: sed omnia referuntur in futurum incerta. Comprime ergo inanem lætitiā, qui necdum venisti poenalem ærumnam. Nōne apud omnes infans iudicaturis, qui in carceris tenebris reclusus, gaudere conatur?

Multiloquium dicit.

Non reus ille tenebitur, qui plura quidem, sed bona loqui, sed ille qui saltem rara, sed mala dicere probatur.

Cui discreta taciturnitas respondet.

Prov. 10.
Matth. 12.
Psal. 38.
Verum est, quod dicis: sed dum multi bona proferte videntur, sæpè contingit, vt à bonis loquutio inchoata, ad aliquid prauum deriuetur. Hoc ipsum sacra scriptura pronunciant, quia in multiloquio peccatum non deerit. Et si fortè inter innumera verba declinantur criminosa: sed nunquid declinari poterunt inutilia atque otiosa, de quibus vtiq; ratio erit in futuro reddenda? Tenendus ergo est modus in loquendo, & ab ipsis non nunquam vtilibus verbis parcendum; sicut beatus Psalmista legitur fecisse, dicit enim, Humiliatus sum, & filii à bonis.

Immunditia dicit.

Non est grande facinus, sine concubitu maris & fœminæ, vel propriis vel alterius inquinari manibus.

Carnis integritas respondet.

1. Cor. 6.
Non sic ait Apostolus. Quid ergo ait? Neque immundi (inquit) regnum Dei possidebunt.

Luxuria dicit.

Cur te in voluptate tua modò non dilatas, cum, quid te sequatur, ignoras? Acceptum tempus in desideriis perdere non debes: quia quàm citius pertranseat nescis. Si enim Deus misceri hominem in voluptate coitus nolisset: in ipso humani generis exordio, masculum & fœminam non fecisset.

Castitas illibata respondet.

Nolo ignorare te fingas, quid post hanc vitam recipias: si enim piè & castè viveris, sine fine gaudebis; si verò impiè & lu-

Axuriosè, æternis incendiis subiacebis. Inde autem cò castius viuere debes, quò citius tempus acceptum pertranseat, ignorare te dicis. Quod verò in exordio generis humani, ad hoc masculum & fœminam Deum creasse profiteris, vt mutuis amplexibus se miscere deberent, omnino verissimè dicis: sed quia nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est, qui virginitatem, vel castimoniam vidualem nequaquam professi sunt, quibusdam autem non tribuitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreuerunt: fornicatio verò, quia nulli impunè conceditur, non attendis. An contemnendum putas quod Apostolus lubricis dicit, Fugite fornicationem? omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quòd si hoc parui pendendum existimas: audi quod postmodum in sempiternum deplores & gemas: Neq; adulteri (inquit) neque fornicarij, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt. O quàm parua est concubitus hora, qua perditur vita æterna! quòd ergo emolumentum affert corpori? quòdve tribuit lucrum, quod tacito animam ducit ad tartarum?

Item spiritualis fornicatio dicit.

Nunquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus libidinis non pertransit?

Sed munditia cordis respondet.

Matth. 5.
Iob. 31.
Esa. 1.
Matth. 9.
Rom. 2.
Omnino delinquit, qui animæ castimoniam nō custodit. Vnde & auctor munditiæ in Euangelio dicit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Vnde & per beatum Iob dicitur: Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarent quidem de virgine. Quam enim partem haberet Deus in me desuper, & hereditatem Omnipotens de excelsis? Nisi enim auctori nostro cogitatio prauæ consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret: Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. & in Euangelio Pharisæis: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sed nec Apostolus diceret: Cogitationum inter se inuicem accusantium, aut etiam defendentium in die qua iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.

Appetitus seculi præsentis dicit.

Quid pulchrius, quid honestius, quid venustius, quidve potest esse delectabilius,

quàm quod in præsenti vita quotidie cernimus? o quam mirabilis cæli camera in aëre iucundo, in lumine solis, in augmento lunæ, atque defectu, in varietate stellarum & cursu! Quàm oblectabilis terra in nemorum floribus, in fructuum suauitatibus, in pratorum riuorumque amœnitatibus, in segetum culmis luxuriantibus, in vinearum foliis, & botris plenis palmitibus, in vmbriis sylvarum, & planis exitibus, in equorum & canum cursibus, in ceruorum, & caprearum saltibus, in accipitrum volatibus, in pauonum, columbarum, turturumque & omnigenarum auium vocibus, pennis, & collis, & in domorum pietis muris, & laquearibus, in organorum, omniumque musicorum instrumentorum tinnulis cantibus, in mulierum venustis aspectibus, earumque superciliis, & crinibus, oculis, & genis, gutture, & labiis, naso, manibus, atque extrinsecus adhibitis auro, & gemmis distinctis monilibus, postremo innumeris cæli & terræ, atque maris varietatibus, necnon & utilitatibus, & si qua sunt alia, quæ modò non recolat sensus!

Amor patriæ cælestis respondet.

SI te ista delectant, quæ sub cælo sunt: cur non magis delectant ea quæ super cælos sunt? Si carcer ita pulcher est: patria ciuitas, domus qualis est? Si talia sunt ea, quæ colunt peregrini, qualia sunt quæ possident filij? Si mortales & miseri in hac vita taliter sunt remunerati: immortales & beati qualiter sunt in illa vita ditandi? Quapropter recedat amor præsentis seculi, in quo nullus ita nascitur, ut non moriatur: & succedat amor seculi futuri, in quo sic omnes viuificantur, ut deinceps non moriantur; ubi nulla aduersitas turbat,

Et nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat; sed perennis lætitia regnat. Si quæris, quid ibi sit, ubi tanta & talis beatitudo perficitur: aliter dici non potest, nisi quicquid boni est, ibi est: & quicquid mali est, ibi nusquam est. Quod (inquis) bonum est illud? quid me interrogas? A Propheta & Apostolo definitum est: quòd oculus (inquiunt) non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitiis constipatus Dauid anhelabat, cum diceret: Quid enim mihi est in cælo: & à te quid volui super terram? multis regalibus dapibus abundans dicebat: Satiabor, dum manifestabitur gloria tua: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei: rursumque, Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Hinc Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo, multò enim melius.

His ita decursis, quamquam multa prætermiserim, tamen, ut mihi videtur, hostis nostri fortia castra monstraui: quæ piè viuentes in Christo Iesu non desinunt impugnare. Sed necdum his contentus diabolus, ad alia conuertitur argumenta: dum quibusdam insomniis sæpius vera pronunciat, ut eos quandoque ad falsitatem pertrahat: cum dormientes ante horam, vel tempus suscitatur, ut eos vigiliarum tempore somno grauissimo deprimat: cum psallentes, atque orantes, sibilis stridentibus, latratibus diuersis, & inconditis vocibus, iactis etiam lapidibus, vel stercorebus perturbat; ut eos quolibet pacto à spiritualibus operibus retrahens inanes efficiat. Tu autem, homo Dei, vigilantissimo studio attende, quæ dico, ipso adiuuante, qui viuificat & regnat in secula seculorum, Amen.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, EXPOSITIO IN CANTICVM

CANTICORVM SALOMONIS.

Osculetur me osculo oris sui.

TANGAT me dulcedine
præsentia suæ, quem sæ-
pius à Prophetis promif-
sum audiui.

Quia meliora sunt
vbera tua vino.

Dulcedo Euangelicæ doctrinæ austerita-
te Legali melior est.

Fragrantia vnguentis optimis.

Donis Spiritus sancti, à chrismâ Christus,
id est, ab vnctione vnctus; quod nomen cum
gratia sancti Spiritus in baptismo effunditur
in omnes fideles.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

Electorum animæ gratia baptismatis re-
nouatæ.

Vox Ecclesiæ.

Trahe me post te.

Vrascendentem in caros sequar.

Introduxit me Rex in cellaria sua.

Fide in gaudia cælestis patriæ interna.

Exultabimus, & lætabimur in te me-
mores vberum tuorum super vinum.

In te, non in nobis: memores per omnia
fidei gratiam, super Legis esse doctrinam.

Recti diligunt te.

Nullus te diligit, nisi rectus: & nullus est D
rectus, nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa filix Ieru-
salem.

Vox Ecclesiæ de suis pressuris. Nigra in
pressuris persecutionum, sed formosa in de-
core virtutum.

A Sicut tabernacula Cedar, sicut pel-
les Salomonis.

In tentatione obscurata dæmonum, for-
mosa in mortificando desideria carnalia.

Nolite me considerare, quòd fusca
sim, quia decolorauit me sol.

Nolite mirari, si hominibus despecta sim
foris ob tentationum æstus.

B Filij matris meæ pugnaverunt con-
tra me: posuerunt me custodem in vi-
neis, vineam meam non custodiui.

Acerbitas filiorum Synagogæ me fecit vi-
neam Ierosolymis non custodire, sed mul-
tarum esse vinearum, id est, Ecclesiarum per
orbem custodem.

Indica mihi, quem diligit anima
mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie:
ne vagari incipiam post greges sodal-
ium tuorum.

C Indica mihi pastorem meum, quem tota
mente diligo, & in quibus pascua, & requiem
habeat: ne æstu tentationum turbata, per
sodalium, id est, hæreticorum contumelia
eum quærere incipiam.

Vox sponsi.

Si ignoras te, ô pulchra inter mulie-
res, egredere, & abi post vestigia gre-
gum tuorum.

Si ignoras te sub huiusmodi tentationum
conditione mihi esse sponsatam, egredere à
meo conspectu, & varios errantium actus
sequere.

Et pascce hædos tuos iuxta taberna-
cula pastorum.

Id est, perditos nutri auditores, secuta in-

spicientium doctrinas magistrorum.

Equitatui meo in curribus Pharaonis
assimilavi te amica mea.

Sicut priorem populum de Ægyptio liberaui timore, sic te, sponsa mea, si in me confideris, liberabo inanibus minis.

Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturris.

Tanta te verecundiæ salutatis virtute decoravi, ut castitatē promissæ mihi fidei nulla doctorum prauorum seductione corrumpas.

Collum tuum sicut monilia: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

In collo doctores designantur. In monilibus opera exprimentur: quia ea, quæ verbo docent, operibus ostendunt. In murenulis scriptura sacra ostenditur: quæ auro spiritualium sensuum fulget interiorius, & argento cælestis eloquij nitet exteriorius.

Vox Ecclesiæ.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Rege Christo in beatitudine cælestis secreti quiescente, sanctorum virtus magnæ nobis gratiam suauitatis administrat.

Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.

Mors dilecti mei, quam pro mea salute subiit, semper in mea memoria commorabitur.

Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis En-gaddi.

Qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudine passionis, ipse est botrus cypri in dulcedine resurrectionis. Myrrha tristificat, vinum lætificat. In vineis En-gaddi, propter charismata diuina, quæ post resurrectionem largitus est in baptismo suis participibus. En-gaddi, fons, hædi, baptismum significat.

Vox Christi.

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.

Pulchra in simplicitate cordis, & munditia operum.

Oculi tui columbarum.

Quia sensus tui spirituali sunt intelligentia præditi.

Vox Ecclesiæ.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, ecce tu pulcher es.

Tu solus naturaliter pulcher, ego ex te pulchra.

Lectulus noster floridus.

Pax sanctæ Ecclesiæ & virtutibus sanctis florescit, & spiritali prole multiplicatur.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Tigna, & laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia, propter munimen, & decorem. Cedrina, & cypressina, propter eximias virtutes eorum, & odorem bonæ vitæ.

CAP. II.

Ego flos campi, & lilium conualium.

Ego decus mundi, & gloria humilium.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

Tu requiem quæris, & laudas lectulum: recordare, quod candidior tribulationum aculeis efficeris, & maior est fructus prædicationis, quam quietis.

Vox Ecclesiæ.

Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.

Sicut malus, visu, odore, gustu, antecellit ligna syluestria: sic Christus antecellit omnes sanctos, qui filij Dei dicuntur, sed gratia, ille solus natura.

Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi.

Eodem protegente, quem semper adesse quæsiui, quiesco & secunda permaneo.

Et fructus eius dulcis gutturi meo.

Quia gratiæ suæ cælestis dulcedine me refecit.

Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

Cella vinaria, Ecclesia debet intelligi: in cuius vnitate solummodo Spiritus sanctus dari solet, & accipi. Cuius gratia, hoc loco vini nomine designatur. In qua cella ordinata charitas est, ut quisque Deum toto corde, plusquam seipsum, diligat.

Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.

Consolamini me exemplis, seu incipientium, seu terminantium viam salutis, dum adhuc in huius peregrinationis tædio amore supernæ visionis languesco.

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

In læua Christi temporalia eius bona, in dextera, perpetuæ vitæ beatitudo designatur: quia hîc per spem mentem roborat, & illic per remunerationem glorificat.

Vox sponsi.

Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per capreas, ceruôsque camporum, ne susciteturis, nec euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

Contestor pacificas fidelium animas, per suas quamque virtutes, quæ per munda & ruminantia animalia signatæ sunt, ne pia fratrum studia aliqua importunitate impediunt: sed sic quisque de proximi profectu, sicut de suo gaudeat.

Vox sponsæ.

Vox dilecti mei.

Subauditur, hæc est, quem audiui adiurantem filias Ierusalem, ne me in eius amplexu quiescentem suscitarent.

Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.

Tales enim saltus fecit dilectus meus. De cælo venit in vterû, de vtero in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in cælum. Iste, qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum altitudines.

Similis est dilectus meus capræ, hinnulôque ceruorum.

In assumptione carnis, & humilitate capræ: in varietate virtutum, & innocentia hinnulo ceruorum Christus comparatur, id est, Patriarcharum.

En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

Indutus pariete nostræ mortalitatis latuit, sed prospiciens ad nos per cancellos & fenestras, miracula fecit: vt ex miraculis appareret Deus, qui ex passionibus latuit.

En dilectus meus loquitur mihi.

Ad prædicandum me hortatur, dicens.

Vox Christi.

Surge, propera, amica mea, formosa mea, & veni.

Surge de stratu quietis, in quo tuimet solius curam agere quæris: propera tu, & veni ad

A impendendam etiam proximis curam salutis, per studium sedulæ prædicationis.

Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit.

Iam frigus infidelitatis, & imber iniquitatis recesserunt: quæ totum orbem vsque ad tempus Dominicæ incarnationis tegebant.

Flores apparuerunt in terra nostra.

Id est, initia fidei, & iustitiæ floruerunt in mundo crescente Ecclesia.

Tempus putationis aduenit.

Id est, vt amputatis inutilibus vanæ religionis sarmentis, futuro fidei fructui præparentur corda hominum.

Vox turturis audita est in terra nostra.

Id est, Christi Saluatoris nostri dicentis: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.

Ficus protulit grossos suos.

Veteris Legis præcepta ceciderunt.

Vinæ florentes dederunt odorem.

Id est, Euangelicus populus, seu vites florentes sanctæ conuersationis odorem longè, latèque dederunt.

Vox sponsi.

C Surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petrae, in cauerna maceriae.

O sponsa & amica, cui tanta obtuli bona, surge, & veni: accingere ad certamen, vnde æternam quietem accipies. Columba mea, per infusionem sancti Spiritus. In foraminibus petrae, id est, vulneribus, quæ pro salute sponsæ sponsus accepit. In cauerna maceriae, id est, custodia virtutum cælestium.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.

Vox videlicet laudis, vel prædicationis.

D Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Illius namque vox Domino dulcis est, cui dulce vel verbum Domini annunciare, vel ipsi Domino laudes resonare. Et illa fides decora est, quæ ex operibus ornata aduersa pati non metuit.

Vox aduersus hæreticos.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

Id est, vincite hæreticos, & schismaticos prauos fide, & dolosos verbo, qui dente

prauæ doctrinæ rudes fidelium mentes lace- E
rare solent.

Nam vinea nostra floruit.

Id est, latè electorum plebes germinant.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Id est, Solus mihi dilectus, & solus adiutor mihi est; Et ego illi sola sum dilecta, quia nulus alius rectè diligit Christum, nisi vnica Ecclesia, & nulla alia ab eo diligitur.

Qui pascitur inter lilia.

Id est, Munditia fidei, & candore virtutum.

Donec aspiet dies, & inclinentur umbræ.

Donec venturi seculi lux oriatur æterna, & umbræ, id est, errores præsentis vitæ transeant.

Reuertere, similis esto capræ, hinulôque ceruorum super montes Berther.

Obsecro, dilecte mi, vt sapius dulcedine visitationis tuæ reuertaris ad me, qui carne, quam de Patriarcharum origine sumpisti, super omnes altitudines cælestium montium ascendisti, vt laborem peregrinationis meæ speculatione æternæ patriæ releues.

CAP. III.

Vox Ecclesiæ de gentibus.

In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui, & non inueni.

Iam dudum, inquit, multo studio quæsiui Dominum: sed quia adhuc illecebris carnis meæ subdita fui, & tenebris ignorantiae obcæcata, non inueni lumen veritatis, id est, Dominum.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea, quæsiui illū, & non inueni.

Proposui animo meo surgere de lectulo carnalium voluptatum, terras, ac maria circuire, & Philosophorum audire magisteria: sed nec sic inueni illum.

Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

Vigiles sunt, qui custodiūt Ecclesiam Apostoli, & doctores, qui gentilitatem veritatis indagare solliciti inuenerunt.

Paullulum, cū pertransissem eos, inueni, quem diligit anima mea.

Dum me illorum magisterio tradidi, mox lumen veritatis, quod quæsiui, inueni.

Tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domū matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Teneo illum firma fide, donec in fine seculi per officium prædicationis introducam illum in domum, & in cubile Synagogæ, quæ me genuit in Domino, & sit vnum ouile, & vnus pastor.

Vox Christi.

Adiuo vos filiæ Ierusalem, &c.

Ideò hunc versum repetit sponsus, ne minorem Ecclesiæ de gentibus congregatæ, quàm de Iudæis habere sollicitudinem putaretur: sed vt sit de vtrisque vna sponsa, & illa dilectissima.

Synagoga de Ecclesia dicit.

Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?

Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circumcisionis mysterio emendatus, nulla Prophetarum admonitione eruditus, subito ab infimis voluptatibus per desertum idololatriæ, & gentilitatis, ad alta virtutum culmina, & sponsi amplexus ascendisset.

Sicut virgula fumi ex aromatibus.

Igne amoris accensa omni nisu virtutum ad cælestia tendit.

Myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.

Ex mortificatione carnalium voluptatum, & puritate orationum, & omnium virtutum odore.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.

Lectulus Salomonis est conuersatio Sanctorum: sexaginta fortes, prædicatores sunt sancti, & fortissimi bellatores, qui mundo corde digni sunt Dominum videre.

Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.

Tenant enim gladium spiritus, quod est verbum Dei, qui, quod ore docent, opere complent.

Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Nocturni timores sunt in die tentationis

occultæ. Ensis prædicatoris, est custodia vigilans, carnis concupiscentias premens: ne verbum prædicationis immunditia vitæ maculet.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.

Ferculum Salomonis est sancta Ecclesia, quæ credentes ad æternæ beatitudinis epulas leuat, quæ de fortibus animo, quasi de lignis imputribilibus, constructa est.

Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum.

Columnæ argenteæ sunt doctores eloquij luce fulgentes. Reclinatorium aureum est, spes perpetuæ quietis fidelibus promissa.

Ascensum purpureum.

Quid est ascensus purpureus? nisi martyrum sanguis, & passio Redemptoris nostri: quia non ascenditur ad epulas vitæ, nisi per mysterium passionis Christi.

Media charitate constrauit propter filias Ierusalem.

Omnis enim, qui charitatem habet Dei, & proximi, ad hanc requiem & ad has epulas lætus perueniet. Hæc omnia ornamenta Ecclesiæ præstitit Christus, ob nimiam charitatem, qua dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem.

Egredimini mente & actu, de turbulenti mundi conuersatione: vt regem pacis valeatis videre.

In diademate, quo coronauit eum mater sua.

Videte Dominum Christum in humanitate, quam de Virgine matre susceptam, in maiestatis Paternæ dextera collocavit.

In die desponsationis illius.

Id est, in tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi Ecclesiam sponsam ex Virginali vtero processit.

In die lætitiæ cordis eius.

Id est, redemptionis humani generis, quæ fuit dies lætitiæ Christi.

CAP. IIII.

Vox sponsæ.

Quàm pulchra es amica mea? quàm pulchra es?

Pulchram dicit Ecclesiam, & pulchram

repetit: quia hanc & actione, & prædicatione vidit esse laudabilem.

Oculi tui columbarum.

Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes, ac venerandi.

Absque eo, quod intrinsecus latet.

Magna est gloria quippe aperti operis, sed longè incomparabilior æternæ retributionis, quæ necdum videri potest.

Capilli tui, sicut greges caprarum.

Posiunt in capillis populi fideles accipi, qui maximum decus sua numerositate præbent Ecclesiæ.

Quæ ascenderunt de monte Galaad.

Galaad acruus testimonij interpretatur, qui benè conuenit adunatæ multitudinī Sanctorum.

Dentes tui, sicut greges tonsarum.

In capillis fragiliores, in dentibus verò perfectiores quique ad regendam Ecclesiam apti designantur.

Quæ ascenderunt de lauacro.

Id est, fonte sacri baptismatis, qui & tonsi, & loti sunt, hoc est, nudati renunciando seculo, & vitæ lauacro mundati.

Omnes gemellis fœtibus, & sterilibus non est in eis.

Non est, qui fœtus boni operis in eis non agat.

Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.

Vitta coccinea doctrina veritatis intelligitur. Labia sponsæ cocco assimilantur: quia Dominici sanguinis, quo redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia: vel quia prædicatio sancta ardore charitatis flammescit.

Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ.

In genis verecundia, in malo Punico passio Christi exprimitur. Habet ergo ruborem in genis sponsa mali Punici, cum sacramentum Dominicæ crucis verbis fatetur, & factis probat.

Sicut turris Dauid collum tuum.

Turris Ecclesia est, collum prædicatores: quorum fides & constantia in eadem ciuitate firma est, & vndique inexpugnabilis.

Quæ ædificata est cum propugnaculis.

Propugnacula autem eius ciuitatis, scripturarum sanctarum munimina sunt, vel Patrum præcedentium.

Mille clypei pendent ex ea.

Quia, quot in diuinis libris præcepta sunt,

Pp ij

tot sunt pectoris nostri munimina, quibus E
contra insidias omnes defendimur.

Omnis armatura fortium.

Omnis instructio est vel operationis, vel
doctrinæ cælestis, per quam non solum eua-
dimus, sed etiam superamus.

Duo vbera tua, sicut duo hinnuli
capræ gemelli: qui pascuntur in liliis,
donec aspiret dies, & inclinentur um-
bræ.

Duo vbera, duo sunt populi, ex circunci-
sione venientes & gentilitate: qui per humili-
tatem quidem paruos se intelligunt, & pec-
catores, sed charitate currentes omnia obsta-
cula mundi transeunt. Qui pascuntur in liliis,
hoc est, candidissimis Sanctorum patrum
exemplis: donec præsentis mortalitatis um-
bras æterno die aspirante transeamus.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad
collem thuris.

In myrrha mortificatio carnis, in thure
deuotio orationis exprimitur: quasi dice-
ret sponsus: frequentabo eos, & pia propi-
tius illustratione glorificabo, quos in passio-
nis, siue orationis virtute sublimes esse per-
spicio.

Veni de Libano, sponsa mea, veni
de Libano.

Libanus candor interpretatur, id est, ani-
ma bonis actibus candidata, quam tertio
hortatur sponsus, ut veniat. Primo viuens in
carne per bona opera. Secundo absoluta
carne ad percipiendam vitam beatam. Ter-
tio recepto corpore ad fruenda post resurre-
ctionem gaudia perfecta.

Coronaberis de capite Amana, de
vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus
leonum, de montibus pardorum.

Leones propter superbiam, pardi propter
crudelitatem maligni sunt spiritus. Montes
verò Amana, superba infidelium corda, ubi
immundi spiritus sedem habent, designant.
Dum sancti prædicatores tales ad viam sa-
lutis conuertunt, coronantur de capite, &
vertice montium, id est, principibus super-
borum, quia de labore certaminis crescit co-
rona gloriæ.

Vulnerasti cor meum, soror mea
sponsa, vulnerasti cor meum.

In vulneratione cordis magnitudo amoris
Christi in Ecclesia intelligitur.

In vno oculorum tuorum, & in vno
crine colli tui.

In vnitæte sancta doctorum, id est, ocu-

lorum, & vnitæte sancta plebis, id est, capit-
lorum.

Quam pulchræ sunt mammae tuæ,
soror mea sponsa.

Item in mammarum nomine sancti docto-
res designantur, propter consolationem in-
firmorum, & paruulorum sustentationem,
quæ lacte exprimitur.

Pulchriora sunt vbera tua vino.

Suauitas gratiæ pulchrior est austeritate
Legis.

Et odor vnguentorum tuorum su-
per omnia aromata.

Fama suauissima diffusæ per totum orbem
fidei, latior est, quam veteris Legis & patrum
in ea, quæ in sola Iudæa coangustabatur.

Fauus distillans labia tua, sponsa.

Fauus, mel in cera est. Mel autem in cera
spiritualis est diuinorum sensus in littera mel
stillans: quia multiplices sensus penè singulæ
sententiæ habent: labia, spiritus sunt docto-
rum, qui multifarios sensus sacris litteris in-
esse pandunt.

Mel, & lac sub lingua tua.

In lacte eruditio paruulorum: in melle
perfectior doctrina fortiorum signatur: sub
lingua, id est, in meditatione cordis.

Et odor vestimentorum tuorum,
sicut odor thuris.

Vestimenta Ecclesiæ opera sunt eius, quæ
odori thuris comparantur: quia cuncta, quæ
sancta pro Domino agit Ecclesia, orationum
pro ea vicem reddunt.

Hortus conclusus, soror mea sponsa,
hortus conclusus: fons signatus.

Hortus conclusus Ecclesia est: quia mul-
tifaria spiritualium operum germina gignit.
Fons est, quia doctrina salutari reducat: con-
clusus, quia Domini protectione munita per-
sistit: signatus, sermone fidei.

Emissiones tuæ paradisus malorum
Punicorum, cum pomorum fructibus.

Per irrigationem sacri baptismatis sancta
Ecclesia Paradisum ex se emisit malorum
Punicorum, id est, sanctorum martyrum: cum
pomorum fructibus, id est, cum sanctarum
virtutum fructu.

Cypri cum nardo, nardus & crocus.

Cyprus arbor aromatica est, significatque
cælestis gratiæ benedictionem. Nardus Do-
minicæ Passionis typum: crocus charitatis
feruorem exprimit. Coniungitur cyprus
nardo, cum diuina gratia confortat nos pro
Christo pati. Item nardus croco coniungi-

tur, cum charitate Christi mortem libenter A
suscipimus.

Fistula, & cinnamomum cum vni-
uersis lignis Libani.

Fistula, quæ & casta, arbor aromatica est,
sed modica, & ideo spiritu humiles designat.
Item cinnamomum, qui seipsos despiciunt,
signat. Quæ & ipsa est brevis arbor, sed odo-
rifera, & dulcis. Sed humilitas magnâ habet
laudem & dulcedinem apud Dominum.

Cum vniuersis lignis Libani.

Sicut fistula & cinnamomum humiles San-
ctorum cogitationes signant: ligna Libani,
sublimes eorum actiones demonstrant. Myr-
rrha & aloë arbores sunt aromaticæ, quæ con-
tinentiam carnis exprimunt.

Cum omnibus primis vnguentis.

Id est, charismatibus virtutum excellen-
tioribus, & pulchra est coniunctio harum ar-
borum: quia dum carnem à lasciuiâ refræ-
namus, consequens est, ut maiora spiritus
dona percipiamus.

Fons hortorum, puteus aquarum
viuentium, quæ fluunt impetu de Li-
bano.

Vtrumque Ecclesia: & fons est hortorum,
quia spirituales gignit fructus: & puteus a-
quarum viuentium, quæ impetu fluunt de
Libano, propter occulta mysteria, quæ san-
ctis propter reuelationem sancti Spiritus solis
panduntur: aquarum viuentium, propter elo-
quia diuina, quæ de inuisibilibus diuinæ gra-
tiæ procedunt thesauris: de Libano, de ipsa
Ecclesia dicit, quæ & candida est per mundi-
tiam fidei, & alta per virtutem gloriæ.

Vox sponsi.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla
hortum meum.

In Aquilone enim aduersa mundi, in Au-
stro blandimenta designantur: qua gemina
impugnatione probatur Ecclesia. Consurge,
permittentis vox, non imperantis.

Et fluant aromata illius.

Id est, virtutum constantiam miro odore
dispergat.

CAP. V.

Veniat dilectus meus in hortum
suum.

Veniat Dominus in Ecclesiam suam, ut
eam ipse conseruet immaculatam vbique, &
fidei fruge fecundet.

Et comedat fructum pomorum
suorum.

Et libenter accipiat, gratanterque inspiciat
opera seruorum suorum.

Vox Christi.

Veni in hortum meum, soror mea
sponsa.

Veni (inquit) sapissimè Ecclesiam
meam, & venio, ut corrigam, adiuuem, &
confirmem.

Messui myrrham meam cum aro-
matibus meis.

B Per myrrham passio, vel mortificatio: per
aromata omnes virtutes exprimuntur. Metit
myrrham cum aromatibus: quando martyres
cum cæteris electis ad maturitatem præmio-
rum perducit.

Comedi fauum cum melle meo, bibi
vinum cum lacte meo.

In fauo & vino prædicatores: in melle &
lacte auditores intelliguntur, & utroque in-
ternus iudex approbat, & remunerat.

Comedite amici, & bibite, & ine-
briamini charissimi.

C Amici, faciendo quæ præcipio, obsecro,
ita factis Sanctorum, quasi epulis præcipuis,
præcordia vestra replete.

Ego dormio.

Donante gratia Dei in pace præsentis vitæ
cum colo.

Et cor meum vigilat.

Quo tranquillius ab incurfibus externis
quiesco, eo altius intus video, quam bonus
est Deus.

Vox dilecti mei pulsantis.

Pulsat ostium cordis, cum Dominus nos
ad profectum virtutum excitat. Aperi mihi,
id est, cor pande mihi, soror mea. Amica
mea, quia arcanorum meorum conscia.
D Columba mea, quia spiritus mei dono illu-
strata. Immaculata mea, quia sola aspectu
meo digna.

Quia caput meum plenum est rore,
& cincinnati mei guttis nocturnum.

Caput Christi Deus. Cincinnati sunt fide-
lium collectiones. In rore & guttis nocturnum
frigus charitas in multis ostenditur, quam
in Domino, & proximis habere debuerunt.
Ideo necessario excitat Dominus fideles
quosque ad prædicationis studium, cui pro-
uocata ad laborem docendi respondet Ec-
clesia.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?

Ac si apertè dicat, deserui negotia secularia tui causâ, quomodo repetam illa?

Lau pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Iam secreta compunctionis fletibus ablui cogitationes terrenas: quomodo mundi foribus iterum polluar? quia prædicationis officium, sine occupatione seculari vix esse potest.

Dilectus meus misit manum suam per foramen.

Manum quippe suam dilectus per foramen misit, cum nos Dominus occulta inuisibiliter compunctione ad opus virtutum accendit: nobisque in memoriam reuocat, quomodo, & quanta de sinu Patris descendens pro nobis est passus.

Et venter meus intremuit ad tactum eius.

Hæc recolens intimâ conscientia sponsa, tota expauescit: & pigritiam quietis accusans, ad laborem prædicationis festinat: unde sequitur.

Surrexi, vt aperirem dilecto meo.

Id est, verbum Domini prædicarem.

Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

In manibus enim opera, in digitis discretio signatur. In myrrha continentia & passiones: quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei, & proximi vel continentia sit, vel passiones fiunt.

Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.

Pessulum dilecto aperit, qui templum sui pectoris diuina visitatione & inhabitatione dignum fecerit.

Ille declinauerat, atque transierat.

Quia nulli in hac vita plena visio Dei, sicut in futuro, conceditur: ideo transire dicitur dilectus, id est, in futurum se videndum, & perfruendum plenius ostendit.

Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est.

Quanto suauius, inquit, vocem, atque viciniam dilecti mei accepi, tantò sublimius, quidquid in me frigidum erat, charitate incaluit: & quidquid rigidum erat, liquefactum est.

E Quæsiui, & non inueni illum.

Quia donum compunctionis, & dulcedinis intimæ, non in arbitrio est volentis, sed in miseratione donantis: ideo non semper habent illum æqualiter: quia non ita se offert Deus in exilio laborantibus, quomodo in patria regnantibus.

Inuenerunt me vigiles, qui circum-eunt ciuitatem, percusserunt me, vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Custodes ciuitatis, id est, Ecclesie, sancti sunt doctores, qui sedula prædicatione circumeunt corda singulorum, & spiculis celestis amoris vulnerant, & vt magis ardeant, inflammescunt, & vetustæ conuersationis tutamen eis subtrahunt.

Adiuro vos, filia Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo.

Merito languet sponsa, cum gladio verbi Dei percussa terrenum exuit amictum: & filias Ierusalem, id est, Deo dignas animas adiurat, vt sui amoris magnitudinem ad Dominum referant: & pro eius videnda gloria supernum sibi poscant auxilium.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?

Obsecro te, quia sic adiurasti me, vt amore, quo te languescere dicis, me quoque per verbum prædicationis facias ardescere: & mihi ostendas, qualis sit dilectus tuus ex ea parte, qua possit diligi, non timeri: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Vox Ecclesie de Christo.

Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.

H Candidus, quia sine peccato: rubicundus sanguine passionis Christus: qui solus mediator Dei & hominum.

Caput eius aurum optimum.

Caput Christi Deus, qui solus bonus, & optimus.

Comæ eius sicut elata palmarum, nigra quasi coruus.

Comæ, cateruæ sunt Sanctorum, quæ Deo fideli famulatu adherent. Elata, vel electæ palmarum, propter caput Christi: nigra ob presuras.

Oculi eius, quasi columbæ super riuulos aquarum.

Oculi eius doctores sunt, per quos Ecclesia videt, quæ recta sunt: qui bene columbæ propter simplicitatem, & riuulis aquarum propter charismata diuina, comparantur.

Quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.

Lacte lotas dicit, id est, gratia diuina, & dulcissima mundatas: & resident iuxta fluenta plenissima, id est, omnium donorum spiritualium abundantia. Potest in riuulis veteris Legis eruditio, & per fluenta plenissima perfectio Euangelicæ doctrinæ signari: quia sancti prædicatores de thesauris suis proferunt noua & vetera.

Genæ illius, sicut areolæ aromatum consistæ à pigmentariis. Labia eius lilia distillantia myrrham primam.

In genis Saluatoris nostri, & modesta pietas simul, & seueritas exprimitur. Areolis aromatum, virtutes & dulcedo, & fama designantur. Consistæ à pigmentariis Prophetis & Apostolis: his futuræ incarnationis eius arcana, illis facta narrantibus. Labia eius verba sunt doctrinæ eius. Lilia, quia claritatem cælestis regni promittunt. Distillantia myrrham primam, quia per contemptum voluptatû præsentium, ad hanc perueniendum esse prædicant.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis.

Manus, id est, opera, quia quæ verbis docuit factis impleuit. Tornatiles, quia in se omnem regulam iustitiæ tenent. Vnde dicit, Oportet me omnem iustitiam adimplere. Sunt & manus aureæ, quia omnia, quæ in homine gessit, diuinitas gloriæ perfecit. Plenæ hyacinthis: quia ad spem nos cælestium, atque amorem excitant: quia hyacinthus aurei coloris gemma est.

Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

Venter dilecti fragilitatem humanitatis eius designat. Eburneus decorem castitatis. Sapphirus sublimitas est cælestium virtutum. Distinctus sapphiris: quia partim humana fragilitas esurie, tentatione, fatigatione, morte: partim diuina celsitudo miraculis, resurrectione, & ascensione gloriæ intelligitur.

Crura illius colunæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Crurum vocabulo itinera incarnationis Christi insinuantur: quæ colūnis marmoreis propter firmitatem, & rectitudinem compa-

rantur. Fundatæ super bases aureas: quia quicquid de eo, vel per eum gestum est, omnia diuinæ prouisionis consilio ante tempora secularia disposita sunt.

Species eius vt Libani, electus vt cedri.

Vt Libanus celsitudine & gratia arborum alios montes, sic Dominus Christus omnes Sanctos meritorum celsitudine & gratia virtutum antecellit. Electus vt cedri. Sicut alias arbores, quæ in Libano nascuntur, cedri superant dignitate sua: ita Christus omnes qui in Ecclesia ad vitam nascuntur, sua transcendit gloria.

Guttur illius suauissimum.

In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur, quam qui sapit, non esurit.

Et totus desiderabilis.

Quid amplius quæris? Totus desiderabilis est: quia totus Deus, & totus homo, in quem desiderant & Angeli prospicere, Deus in maiestate Patris: homo in virginitate matris. In illo creator, in hac saluator.

Talis est dilectus meus: & ipse est amicus meus.

Quantò deuotiùs quisque diligit Dominum, tantò familiariùs habet amicum Dominum. Et talem necesse est, vt intelligas eum, si vis eum amicum habere.

Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum?

Vox Synagogæ, pro decore enim carminis variantur personæ colloquentium. Sed tantum Christi Ecclesia, quia sponsæ vocabulo exprimitur, designatur pulcherrima mulierum. Pulchræ sunt singulæ Ecclesiæ sanctorum: sed pulcherrima vniuersitas totius sanctæ Ecclesiæ per totum orbem.

Quo declinauit dilectus tuus, & queremus eum tecum?

Qui aliquando in terra corporali specie versatus est, dic quò declinauit ille, vt sequamur illum tecum?

CAP. VI.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum.

Quasi dixisset, illuc descendit in hortum, id est, ecclesiam suam: vt eam fonte gloriæ suæ, quasi aream aromatum irrigaret: vt virtutum floribus germinaret.

Vt pascatur in hortis, & lilia colligat. E

Ego dilecto meo locum habitationis præparo in me, & ipse mihi apud se: qui semper inter sancta desideria mentium castarum pascitur. Hactenus sanctæ Ecclesiæ vox est querentis ac laudantis: nunc, quid quesitus respondet, subinfertur.

Pulchra es amica mea: suavis & decora sicut Ierusalem.

Sanctam Ecclesiam suam amicam dicit, quia eius vitæ desiderium visioni iam pacis intus assimilatur.

Terribilis, ut castrorum acies ordinata.

Id est, charitate vnita, & cõpacta, ut nullus locus hosti per malum discordiæ aperiatur: quia solummodo in vnitate pacis terribiles fumus hosti.

Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Id est, oculis mentis tuæ noli quærere in tue peregrinationis itinere, perfectè me cognoscere, quia fieri non potest: quia quo intentius agnoscere quæris, eo certius incomprehensibilem intelliges: & non quæras in via præmium, quod in patria referuatur.

Capilli tui, sicut greges caprarum, &c.

Qui versiculi prius positi sunt: sed repetitio, firmitatis est indicium. In capillis populi, in dentibus doctores, in gemellis foetibus præcepta charitatis intelliguntur.

Sicut cortex mali Punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.

Genæ sanctæ Ecclesiæ spirituales sunt Patres: qui virtutibus sunt mirabiles, & moribus venerabiles, & in Christi cruce gloriari non erubescunt. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur in ea: sed multo maiora, quæ non videntur, & in futuro referuantur.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt, quæ amore sponsi, & cælestis præmij intuitu, per prædicationem veritatis, & sacri baptismatis fontem, sobolem æterno regi spirituale generant. Concubinæ sunt, quæ carnali solummodo commodo Christum prædicando, vel baptizando docent: & ideo illæ perfectione senarij numeri, per denarium, propter decalogum designantur. Adolescentulæ sunt animæ nuper Christo renatæ: quarum summa propter multitudinem ciuium cælestium numerum transcendit.

Vna est columba mea, perfecta mea. Sancta videlicet, & vniuersalis per totum orbem Ecclesia.

Vna est matri suæ, electa genitrici suæ.

Matri suæ, id est, cælesti Ierusalem: quæ est mater omnium nostrum. Vnde ad nos gratia Spiritus sancti descendit, per quam nascimur Deo.

Viderunt illam filiæ, & beatissimam prædicauerunt.

Quas prius dixit adolescentulas, nunc filias nominat: antiqui omnes Catholicam laudant Ecclesiam.

Vox Synagoga mirantis Ecclesiæ decorem subinfertur.

Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora confurgens?

Progreditur Ecclesia, quasi aurora: quia iam ortus veri luminis mundo post tenebras longæ ignorantie monstratur.

Pulchra, ut Luna.

Quia sole iustitiæ illustrata, noctem mundi illuminat.

Electa, ut sol.

Quia imaginem sui conditoris in omni iustitia, sanctitate, & veritate portat.

Terribilis, ut castrorum acies ordinata.

Terribilis aeris potestatibus, in vnitate charitatis, fidei & spei.

Descendi in hortum nucum, ut viderem poma conuallium.

Hortus etenim nucum, est Ecclesia præsens. Vbi nostras conscientias alterutrum minime videmus: sed fracta testa corporis apparebit internæ dulcedinis fructus. Poma conuallium, fructus est humilitatis. Descendit sancta Ecclesia per doctores sanctos ad eos, qui proficiunt ad fructus bonos, quæ adhuc indigent doctrinæ irrigatione.

Et inspicerem, si floruiſſet vinea: germinassent mala punica.

Inspicerem, si virtutum studia floruiſſent: & si qui ad exemplum Dominicæ passionis præparati essent suum fundere sanguinem.

Vox Synagoga.

Nesciui, anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab.

Nesciui dona gratiæ spiritualis in responsa: sed anima mea conturbauit me, propter introductionem Euangelicæ quadrigæ, qua Aminadab (qui interpretatur populi mei sponsus) id est, Christus, per totum vehitur mundum. Cui Ecclesia consolando mox respondet.

Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

Noli turbata esse: sed reuertere ad agnitionem tui Redemptoris, qui tibi toties in Prophetis & Lege promissus est. Reuertere puritate fidei: reuertere operum perfectione, o Sulamitis, id est, captiua, iam a vinculis infidelitatis, reuertere ad tuum Redemptorem, vt salueris.

CAP. VII.

Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?

Tu doles Synagogam obduratam: prope est tempus, quod choros bellantium aduersus malignos spiritus, & laudantium Dominum videbis in ea.

Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis?

Nunc laudes Ecclesiæ ab ipso sponso proferuntur: & primò operum constàtia, & mortificatio voluptatum laudatur in ea: quia filia principis, id est, Christi, ob gratiam baptismi.

Iuncturæ femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

Duorum concordia populorum spirituali prole fecundorum in iunctura femorum designatur: quia sicut monile fabricatur manu artificis, sic est ineffabili largitate conditoris nostri firmata. In monili bona opera exprimuntur.

Vmbilicus tuus, crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

Vmbilicus, id est, fragilitas infirmitatis nostræ, crater: cum conscientia mortalitatis atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris prompta mente proximis propinare satagimus.

Venter tuus sicut acerus tritici vallatus liliis, &c.

Acerus tritici vallatus liliis est, cum abundantia boni operis sola spe perpetuæ lucis colligitur. In ventre memoria: in tritico multiplicatio boni operis: in liliis castitas exprimitur. Item in tritico panis, & in cratere po-

tus, quæ pauperibus dantur, exprimuntur.

Duo hubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.

De duobus huberibus superius dictum est. Duo hubera, doctores sunt vtriusque populi. In gemellis duo testamenta sunt. Gemelli, propter vnā concordiam.

Collum tuum, sicut turris eburnea.

Item in collo doctores designati sunt, qui turri eburneæ propter firmitatem, & pulchritudinem comparantur. Qui ciuitati Dei & robur præstant & decus.

Oculi tui sicut piscina in Hesebon, quæ sunt in porta filie multitudinis.

Item oculi, Ecclesiæ doctores, propter nutrimentum. Et rectè piscinæ comparantur: quia fluente doctrinæ suis auditoribus præbere non cessant. Hesebon cingulum meroris interpretatur: quia Sancti pro vana lætitia carnis cingulo abstinentiæ constringuntur: & bene in porta multitudinis, ob abundantiam populorum concurrentium per portam fidei in Ecclesiam.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

Item in naso, verbi Dei dispensatores causa discretionis designantur. Turris, quia eminentissimum locum tenet in ecclesia, quæ respicit contra Damascum: id est, sanguinarium, & impium (quia Damascus sanguinem bibens interpretatur) significat carnales, & crudeles, contra quos sancti Doctores, in turri Libani, id est, firmitate Ecclesiæ semper vigilant.

Caput tuum, vt Carmelus, & comis capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus.

In capite mens designatur: in comis cogitationes. Et sicut capite membra, ita cogitationes mente reguntur. In Carmelo, id est, sublimibus, & passione Christi: quæ nomine purpuræ exprimitur, versantur. Canales, præcordia Sanctorum, in quibus alligantur tales cogitationes.

Quam pulchra es, & quam decora charissima, in deliciis.

Pulchra fide, & opere decora, charissima in deliciis, id est spiritualibus virtutibus.

Statura tua assimilata est palmæ.

Id est, rectitudo operationis bonæ semper ad victoriam tendit.

Et hubera tua botris.

Huberibus doctores Ecclesiæ propter lætitiæ eruditionis comparantur: & botris æquatur propter mysteria dulcissima æternitatis.

Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt hubera tua, sicut botri vineæ.

Aptè enim victoriosissima crux palmæ comparatur: in quam Christus ascendens apprehendit fructus eius, id est, dona, quæ largitus est sanctæ Ecclesiæ: quæ ex illo tempore botros vineæ germinavit, id est, sanctos doctores: qui maiori scientia, & gratia propter crucem, & resurrectionem Saluatoris abundant.

Odor oris tui, sicut malorum: guttur tuum, sicut vinum optimum.

In gutture vox præsentis doctrinæ, in odore fama absentis demonstratur. Et ideo vino illa, propter fragrantiam virtutum: hæc malis, ob suavitatem absentis famæ, comparatur.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum.

Rapuit enim sponsa verbum ex ore sponsi: quia ille vino optimo eam comparavit, & subiecit: Dignum dilecto meo, id est, tanta sublimitas est Euangelicæ prædicationis, quod ipse dilectus primus per hanc in carne apparens, mundo iter cæleste aperuit. Labiisque & dentibus, id est, Apostolis, prædicatoribusque maximis dedit ad meditandum.

Ego dilecto meo.

Et non alteri, cui totam curam seruitutis, & dilectionis impendo.

Et ad me conuersio eius.

Me solam diligit, & adiuuat, ne deficiam in via.

Egrediamur in agrum, commoremur in villis: mane surgamus ad vineas: videamus, si floruit vinea: si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punica.

Quia nullatenus Ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere, vel in exercitio bonæ operationis persistendo commorari, vel saltem ad propositum bene agendi assurgere, vel animos auditorum suorum, quantum profecerint, discernere sufficit: nisi gratia Dei adiuta, qui dixit: Ecce ego vobiscum, &c. Item in agro Christiani, in vineis ecclesiæ, in floribus fides, in fructibus virtutes, in malis punicis martyrium designatur. In his enim singulis sponsa dilecti sui præsentiam querit.

Ibi dabo tibi hubera mea.

Id est, paruulorum meorum pædagogos:

quia in his omnibus proficiunt doctores sancti.

Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.

Mandragora propter multimoda medicaminum genera, Sanctorum virtutibus comparatur: portæ Ecclesiæ doctores sunt sancti. In huiusmodi portis mandragoræ dederunt odorem, cum spiritualis quisque ex se virtutum famam longè, latèque spargunt.

Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.

Poma noua & vetera, præcepta sunt, siue promissa noui Testamenti, & veteris: quia omnia ad eius gratiam refert Ecclesia.

CAP. VIII.

Quis mihi det te fratrem meum surgentem hubera matris meæ, vt inueniam te foris?

Vox ista est antiqua iustorum optantium aduentum Christi in carne. Sugentem hubera matris meæ, id est, in Synagoga nasci, ac nutrir iuxta humanæ conditionis naturam. Et inueniam te foris. Intus erat dilectus, dum in principio erat verbum: foris, dum verbum caro factum est.

Ibi deosculer te.

Id est, facie ad faciem videbo, & os ad os loquar.

Et iam me nemo despiciat.

Ante aduentum Christi intra angustias Iudææ tantum fuit Ecclesia: post Ascensionem in toto mundo dilatata fuit, & venerabilis.

Apprehendam te.

Id est, prompta ac fideli deuotione excipiam venientem.

Et ducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ, ibi me docebis.

Peracta carnis dispensatione, redeuntem lætis ducam in domum matris meæ luminibus. In domum matris meæ, vbi cælestis Ierusalém mater nostra. Ibi me docebis potiora sperare dona, quam in lege habuissem.

Et dabo tibi poculū ex vino condito.

Id est, feruentem amorem variis virtutum pigmentis ornatum.

Et multum malorum granatorum meorum.

Id est gloriosum sanctorum martyrum triumphum: qui feruentissima charitate perferunt flammæ, per quas ad te transire non dubitant.

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Læua carnis Christi dona designat: & dextera futura sanctorum cum Christo gaudia exprimit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum.

Vox Synagogæ mirantis, quomodo de deserto gentilitas in amplexus subito sponsi ascendisset. Deliciis affluens, id est, omnium bonorum pulchritudine. Innixa super dilectum, omnia, quæ habet ad gratiam dilecti referens. Suum, quem mihi soli mittendum putabam.

Sub arbore malo suscitavi te.

Sub arbore crucis à perpetua morte reuocavi te: ut Apostolos, & ceteros electos ex Iudæa.

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Id est, maior plebs, Christum negando, & Barabbam eligendo, reprobata est.

Pone me, ut signaculum, super cor tuum: ut signaculum super brachium tuum.

Ut digito ob memoriam cuiuslibet rei signum aliquod ligamus. Per cor cogitatio, & per brachium designatur operatio. Si me velis habere sponsum, intus charitas fide non ficta sit, & foris operatio deuota.

Quia fortis est, ut mors, dilectio, dura sicut infernus æmulatio.

Fortis est usque ad mortem mea dilectio in te, o Synagoga: sed tua æmulatio dura in me fuit, sicut infernus. Sed verte æmulationem in dilectionem, & eris mihi sponso sponsa.

Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.

Dilectionis lampades corda sunt fidelium: Ignis, propter feruorem cordis: Flammarum, propter operationis efficaciam.

Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruere illam.

Aquas multas, & flumina, temptationum dicuntur cursus, quæ visibiliter, seu inuisibiliter animas fidelium impugnare non desinunt, quibus charitas non cedit.

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Sancti verè totius domus suæ substantiam

A pro dilectionis magnitudine, quasi nihil despiciabant.

Soror nostra parua est, & hubera non habet.

Prima nascentis Ecclesiæ de gentibus tempora designat: quando adhuc & parua fuit numero, & minus idonea prædicare verbum Dei, quasi sponsus Synagogæ dixisset de ea.

Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est?

Ac si aperte dicat, parua quidem numero est Ecclesia gentium, & necdum verbi ministerium subire sufficit. Quid ergo tibi videtur, o Synagoga, de sorore faciendum nostra, quando alloquenda est, id est, per verbi ministerium ducenda in fidem? Synagoga tacente, ipse sponsus, quid fieri debeat, responderet.

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea.

Ac si diceret, si aliquos habet in se fortes fide, ingenio claros, vel philosophia instructos, addamus illis propugnacula argentea: id est, scientiam diuinarum scripturarum, ut eo facilius possint tutari infirmos, atque indoctos.

Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Si sunt simplices, tamen docendi studio inhiantes, proponamus illis priorum exempla iustorum: quò certius, & efficacius docendi opus implere possint, Cedri virtutes Sanctorum: & Tabulæ latitudinem charitatis designant. Ad hæc ipsa respondet Ecclesia.

Ego murus, & hubera mea quasi turris.

Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens, ego de viuis compacta sum lapidibus, & glutino charitatis adunata, & super fundamentum immobile ædificata. Hubera, id est, doctores fortissimi, ceu turris: qui & paruulos nutrire sciunt: & omnia maligni expellere: & hoc mihi accidit ex eo tempore, quo Christus me reconciliauit, & per eum pacem reperi.

Vinea fuit pacifico meo in ea, quæ habet populos.

Vinea, id est, Catholica Ecclesia fructu abundans fidei fuit pacifico, id est, Christo, quia omnia pacificauit in cælis, & in terris, in ea congregatione, quæ multos populos possidet ex toto orbe, non in Iudæa solum. Traditur ea custodibus Prophetis, vel Apostolis, vel Angelicis potestatibus, & dignitatibus.

Vir autem pro fructu.

Id est, retributione æterna huius vineæ.

Affert mille argenteos.

Id est, pro acquisitione regni cælestis, qui est fructus vineæ, cuncta, quæ mundi sunt, reliquit. Millenarius numerus pro perfectione ponitur. Id est, qui omnia reliquit. Argentei pro omni pecunia accipiuntur.

Vinea mea coram me.

Vox sponsi. Verumtamen, etsi te aliis commendem custodibus, tamē te semper in mea habeo præsentia, videns, & remunerans laboris tui deuotionem in omnibus.

Mille tui pacifici.

Mille tui, subauditur, argentei. Quasi dixisset, qui amore meo cuncta sua dimittit. In pace erit, quia omnem substantiam suam, quæ millenario designatur, pro charitate Dei dimittit.

Et ducenti (id est argentei) his qui custodiunt fructus eius.

Qui sunt Doctores sancti, qui omnia mundi dimittunt, & in verbo prædicationis laborare non cessant: hi duplici remuneratione, quæ ducentenario designatur, donantur apud me.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant.

Quia locutio nostra finienda est, hoc vltimū vale à me audito. Semper habita in hortis virtutum: & scito, quia amici, id est, Angelici spiritus, & animæ Sanctorum semper te considerant, & tuo gaudent aspectu.

Fac me audire vocem tuam.

Id est, vox prædicationis tuæ, dum vales, semper audiatur à me.

Sponsa respondet.

Fuge dilecte mi.

Ac si apertè dicat: quoniam in carne apparens præcepta mihi, ac dona vitæ cælestis conferre dignatus es: nunc his peractis reuertere in sinum Patris, o mi dilecte.

Assimilare capræ, hinnulōque ceruorum super montes aromatum.

Et hoc mihi sit solatium, quia continua visione te nequeo cernere, saltem crebra visitatione me consolari memento.

D. ILDEFONSI TOLE-
TANÆ SEDIS EPISCOPI,
DE VIRORVM ILLVSTRIVM
SCRIPTIS.

al. Hildefon-
si, cum aspi-
ratione.
Vitam eius à
Iuliano Po-
merio, eiusdē
sedis pontifice
editam, habes
apud Surium
tomo 1. de
Sanctis, die
23. Ianna-
rii.

P R A E F A T I O.

VIRORVM adnotationem illorum, quorum edictis atque doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atque defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atque doctissimus Hieronymus presbyter plenè dicitur adnotasse: qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam usque ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris commendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinem textu simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus, Hispalensis sedis Isidorus Episcopus, eodem ductu quosque viros optimos reperit in adnotationem subiunxit. Siquidem non omnia per- scrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit: ita ut quaedam ve- tusta antiquitas operiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignus- que satis, & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Euge- nij factus in sede illa gloriosa Toletanæ urbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod corā timentibus Dominum iniquis atque iustis habetur locus terribilis, omnique veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorum miscere memoriæ gloriøsæ sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriøsæ sedis, tamque gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem, tenebrosa nube silentij con- textissem. Fertur namque ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo tempo- ris noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præsul, ut à se coniugalit conuersationis infamiam propulsaret, tamdiu adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbonem, do- nec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sacrificio expleto, prunarum ignis cum decore vestis adeo in concordiam venit: ut nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statum læderet vestis. Rursum cum Helladio Episcopo sedis eius, iustus Diaconus fastu superbix insularet, post mortem quidem sui Pon- tificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus, sed in reprobum versus sensum, ob intemperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, strangulatus laqueo expirauit. Item cum successor eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fatus, contemptum ad- uersitatemque deferret, tam repentino motu vim perdidit intellectus, ut multis medico- rum curationibus actio quicquid in medelam fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicque perinualuit commotio mentis, ut usque ad obitum suum horror esset homini, eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successor in locum eius Eugenio

Idem refer-
tur infra
cap. 3.

priori Lucidius Diaconus suus, cum innexus amicitia seculari, violenter honorem presbyterij, & quædam prædia extorsisset, tam in reprobum sensum, tamque in languoris supereminentem peruenit statum: ut cum viuere recusaret, tam mori esset quod viveret, quam viuere, quod mori vellet. Horum ergo bonorum studiis prouocatus, quæque vetera antiquorum relatu reperi, quæque noua exhibitione temporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotauit: ut illorum bonæ memoriæ iungar, à quibus praua operatione disiungor. Et qui cum illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium commendem fideli obsequela memoriam, obsecrans omnes, ut me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter commendaui. Sanè beatissimum Gregorium sanctæ memoriæ Isidorus adnotauerat: sed quia non tantum de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, idè renotationem illius submouentes, quæque de illo nouimus stylo plenior notamus.

- I Gregorius Papa Romanus.
- II Asturius Episcopus Toletanus.
- III Montanus Episcopus Toletanus.
- IIII Donatus Monachus Afer.
- V Aurasius Episcopus Toletanus.
- VI Ioannes Episcopus Cæsaraugust.
- VII Helladius Episcopus Toletanus.

- VIII Iustus Episcopus Toletanus.
- IX Isidorus Episcopus Hispalensis.
- X Nonnitus Episcopus Girundensis.
- XI Conantius Episcopus Palentinus.
- XII Braulio Episcopus Cæsaraugust.
- XIII Eugenius Episcopus Toletanus.
- XIIII Eugenius alter Episc. Toletanus.

CAP. I.

Gregorius^a Papa Romanæ sedis & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantoque per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, ut non modò illi præsentium temporū quisquā, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquam. Ita enim cunctorum meritorū claruit perfectione sublimis: ut exclusis omnibus illustriū virorū comparationibus, nihil illi simile demonstraret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antonium, eloquentia Cyprianū, sapientia Augustinum. Hic namque in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directum ad Ioannem^b Constantinopolitanæ sedis Episcopū: in quo docet qualis quisque ad officium regiminis veniat, vel qualiter dū venerit viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beatæ memoriæ mentionem facit, idem excellentissimus Doctor, & alios libros Morales, videlicet super Ezechielē Prophetam Homelias viginti duas in libris duobus compactas: in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculentè necnon, & facundo sermone disseruit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum Canticorum, quammirè scribens, morali sensu opus omne exponendo percurrit. De vitis Patrum per Italiam commorantium edidit etiam libros quatuor, quos volumi-

ne vno compegit, quem quidem codicem Dialogorum maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patriæ mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Extant & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ limato quidem, & claro stylo digestæ: quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eo ad Deum rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itaque vno volumine artans, in libris duodecim distinxit, Registrum nominandum esse decreuit. Fertur & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum peruenerunt. Felicissimus tamen & nimium felix, cui dedit Deus studiorum eius omnia perpendere dicta. Floruit namque vir iste sublimis ac beatissimus doctor, & Præsul Mauritio Augusto regnante.

^a Gregorij Papa vita, quam se scripsisse Ildefonsus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildefonsi, præter vnum illud monasterij Fontis sancti, unde nos binam partem libelli Isidori de viris illustribus sumpsimus.

^b Ita Isidorus, licet in impressis, Rauennatem.

CAP. II.

Asturius^a post^b Audentium in Toletana vrbe, sedis metropolis prouinciæ Carthaginis Pontifex successor obuénit, vir egregius, adsignās opera virtutum plus exemplo viuēdi, quā calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus: quia quibus iungeretur in calo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulchro. Nam

cum sedis suae sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione commonitus, Complutensi sepultus municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, ^c Dei Martyres persequuti. Qui concitus adcurres, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis prefferat, in lucem, & gloriam terrenae cognitionis prouehendos inuenit. Quibus repertis, redire in sedem reuens, seruitute simul & assiduitate sanctis innexus, diem clausit extremum. Cuius tamen sedem, donec vixit, nemo adiit. Inde, vt antiquitas fert, in Toletum sacerdos nonus, & in Cōpluto agnoscitur primus.

^a Asturinus, forte qui in 1. Concil. Tolet.

^b Audacy Episcopi Hispani meminit Gennadius.

^c Sanctus Iustum & Pastorem passus sub Datiano, de quibus Prudentius.

CAP. III.

Montanus post Celsum primae sedis prouinciæ Carthaginis, Toletanae vrbis cathedram tenuit: homo & virtute spiritus nitens, & eloquii opportunitate decorus, regimen honoris retentauit ac disposuit, condigno caelestique iure simul & ordine. Scripsit epistolas duas Ecclesiasticæ utilitatis disciplina confertas, è quibus vnam Palentinae habitatoribus, in qua presbyteros chrisma cōficere, Episcoposque alienae diocesis alterius territorij ecclesias consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarum litterarum testimoniis affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque Priscillianæ sectæ, licet non operaretur eadē, quia tamen memoriam eius amore retinerēt, abdicat & exprobrat, commemorās quod in libris beatissimi Turibij Episcopi ad Leonē Papā missis, eadem Priscillianorū hæresis detecta, cōuicta, atque decēter maneat abdicata. Aliam verò epistolā ad ^a Turibiū religiosum, in qua collaudans eum, quod culturam destruxerit idololorū: cōmittit ei sacerdotalis auctoritatem vigoris, per quam presbyteros chrisma cōficere, & Episcopos alienae sortis alterius diocesis ecclesias consecrare magna compescat inuectione. Hic vir antiquissima fidelique relatione narratur, ad exprobrationē infamiæ tam diu prunas tenuisse in vestimento ardentē, donec coram sedis suae sacro altari totius Missæ celebritatē per semetipsum expleret. Peractis autē sollempnibus, nec prunę ignem, nec vestis inuecta est amisisse decorem. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturam ignis cōuicta est, & fallacia detestabilis accusantis, & innocentia beatissima sacerdotis. Gloriosus habitus fuit ^b temporis-

Abus Amalarici regis: annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

^a Jt Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus fuit Palentinus, valde diuersus à sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cuius corpus Lebana apud Astures colitur. Est & tertius Turibius notarius Romanae sedis, cuius mentio fit primo Concilio Bracarensi.

^b Et ita subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5. Amalarici.

CAP. IIII.

Donatus ^a & professione, & opere monachus, cuiusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ouilis dissipationem, & gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cum septuaginta monachis, copiosisque librorū codicibus nauali vehiculo in Hispaniam commeauit. Cui ab illustri religiosaque femina Minicea, subsidiis ac rerum opibus ministratis, ^b Siruitanum monasterium visus est construxisse. Ille prior in Hispaniam monasticæ obseruantiae vsum & regulam dicitur adduxisse: tam viuens virtutum exemplis nobilis, quàm defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsentī luce subsistens, & in crypta sepulchri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis: vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolae regionis.

^a Donatum mirabilium operatorem vocat Ioan. Bickel. ann. 572.

^b De Siruitano Jfidorus in Eutropio.

CAP. V.

Avrasius Toletanę ecclesiæ Pōtifex, metropolis vrbis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis auctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus, qui quantō extitit temperatior māsuētis, tantō fortior semper fuit inuentus aduersis. Plus illi intentio in defensione veritatis, quàm in scribendi exercitio mansit. Vnde perfectissimis viris compar habetur, quia, quę de verbo illorum prædicatio seminauit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio temporibus Vvitterici, Gundemari, & exordiis Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

CAP. VI.

Ioannes ^a in Pontificatu ^b Maximū sequutus, ecclesiæ Cæsaraugustanae sedem ascē-

dit, primò Pater monachorū, & ex hoc Præful factus in regimine populorum: vir in sacris litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quàm scriptis, tam largus & hilarius dato, quàm hilarius & vultu. Vnctione namque Spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam largitate muneris, quàm habitudine vultus adeò præferebat: vñ & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officiis quædam eleganter, & sono, & oratione composuit. Annotauit inter hæc inquirendæ Paschalis sollemnitatis tam subtile, atque vtile argumētum: vt lectori & breuitas contracta, & veritas placeat patefacta. Duodecim annis tenuit sedem honoris adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio temporibus Sisebuti, & Suinthilani regum.

a *Ioannes frater Braulionis infra c. 12.*
b *De Maximo Isidoro de viris illustribus. c. 46.*

CAP. VII.

Helladius, post Aurassium, sedis eius adeptus est locum. Hic, cum regie aulæ illustrissimus, publicarumque rector existeret rerum, sub seculari habitu monachi votum pariter explebat, & opus. Nam ad monasterium nostrum (illud, Agaliense dico, cuius me susceptio monachum tenuit, quod munere Dei perennisque ac patens sanctitatis decore, & opinabile cunctis, & palam est totis) quàm sæpe discursantium negotiorum ductus itinere perueniret, remota clientum secularique pompa decoris, adeò monachorum peculiaritatibus inhærebat: vt turmis iunctus eorum, stipularum fasciculos ad clibanum deportaret. Cumque inter decorem insolentiamque seculi solitudinis & amaret & sectaretur arcana: celeri fuga, relictis omnibus quæ esse nouerat mundi, adiit sanctum monasterium, quod frequentauerat voto, venit permanens optabili vsu. Ibi factus monachis Pater, meritis studiisque sanctis, & vitam monachorum debite rexit, & statum monasterij totius, cõmunis rei diuitias cumulauit. Ex hoc fessis penè senio artubus, ad Pontificatus apicem euocatur: & quia vocaretur vi coactus, pariter & ignotus, illic maiora virtutum exempla, quàm monachus dedit. Quia statum mundi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rexisse discretionem: miserationes, eleemosynarumque copias tam largiter egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum & artus descendere, & viscera confoueri. Scribere renuit: quia

quod scribendum fuit, quotidiana operationis pagina demonstrauit. Me ad monasterium rediens memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Leuitam fecit. Senex obiit: decem & octo annis sacrum regimē tenuit. Temporibus Sisebuti, Suinthilani, & exordiis Sisenadi regum beatus habitus fuit: qui post beatior gloriam cælestis regni bona plenus senectute promeruit.

CAP. VIII.

Iustus Helladij discipulus, illique successor innex^o est: vir habitudine corporis, ingenioque mentis decorus atque subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis assatim educatus, pariter & instructus, in Agaliensi monasterio tertius post illum rector est factus. In Pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer, & eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hunc ante longæuam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterij Patrem epistolam, debita & sufficienti prosecutione constructam: in qua patenter adstruit susceptum gregem relinquere penitus non debere. Extitit rector annis tribus, tempore Sisenandi obiit, qui rex post hunc die nonadecima defunctus abscessit.

G a *Subscribit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandi.*

CAP. IX.

Isidorus post Leadrum fratrem, Hispalensis sedis provincie Bethicæ cathedram tenuit, vir decore simul & ingenio pollens. Nam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit: vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes: ex quo audita bis qui audisset, non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit opera, & eximia, & non parua: id est, librum de genere officiorum, librum proœmiorum, librum de ortu & obitu Patrum, librum lamentationis, quem ipse synonimorum vocauit, libellos duos ad Florentinam sororem, contra nequitiam Iudæorum, librum de natura rerum ad Sisebutum principem, librum differentialium, librum sententiarum. Collegit etiã de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis, idem liber dicitur quæstionū. Scripsit quoque in vltimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi, librum Etymologiarum: quæ cum multis annis conaretur perficere, in eius opere

diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi Liuianis, Vviterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi regum, annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinam sanctam gloriam pariter & decorem.

CAP. X.

Nonnitus post^a Ioannem in Gerudehsi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus; non hominum diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Pontificatum adscitus: adhærens instanter obsequiis sepulchri sancti^b Felicis martyris. Re-
xit Ecclesiam Dei meritorum exemplis amplius, quam verborum edictis. Hic & in corpore degens, & in sepulchro quiescens, fertur saluationis operari virtutes. Substitit temporibus Suinthilani & Sisenandi regum.

^a Ioannem Biclarensem Abbatem, de quo Isidorus c. 44.

^b Felix Gerundensis martyr, de quo Prudentius in 18. Marty. & Eulogium.

CAP. XI.

Conantius^a post Murilanem^b Ecclesie Palentinæ sedem adeptus est, vir tam pondere mentis quam habitudine speciei grauis, communi eloquio facundus, & grauis, Ecclesiasticorum officiorum ordinibus intentus, & prouidus: nam melodias soni multas nouiter edidit. Orationum quoque libellum de omnium decenter conscripsit proprietate Psalmorum. ^c Vixit in Pontificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab ultimo tempore Vviterici per tempora Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, Sisenandi, & Chintilæ regum.

^a Conant. in Concil. Tolet. 456.

^b Murila, subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, vt in impress.

^c Itaque moritur circa annum 638.

CAP. XII.

Braulio^a frater Ioannis in Cæsaraugusta de decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita non^b minimum ingenio minoratus. Clarus & iste habitus canonicus, & quibusdam opusculis. Scripsit^c vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui & memoriam huius, & virtutem illius sancti viri suo tenore commendat pariter, & illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis clausit diem vitæ præsentis. ^d Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulganis, & Chindasuinthi regum.

^a Ad quem scribit Isidorus.

^b al. minimum.

^c Exat manuscripta.

^d Itaque moritur circa annum 646.

CAP. XIII.

Eugenius^a discipulus Helladii conlector, & consors Iusti, Pontifex post Iustum accedit, ab infantia monachus, ab Helladio cum Iusto pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus: qui rursus ab eo clericalibus institutis ordinibus, sedis eius post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisque filiis Ecclesie Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. Idem Eugenius moribus incessuque grauis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaque, cursus, recursumque lunatum tanta peritia nouit: vt considerationes disputationis eius auditorem, & in stuporem vertent, & in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere vndecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane & Chindasuintho regibus.

^a Eugenius Archiepiscopus Toletanus videtur Gotthi cognouisse duos tantum. Itaque secundum, siue alterum vocant Ildefonsus, Iulianus, & Felix illum, quem nos tertium. Tempus enim vetustas oblivione obstruat Eugenium primum Martyrem à Dionysio Areopagita Toletanus missum, de quo meminit Ilduinus Abbas, & sancti Gerardi vita, & concors denique Ecclesia Parisiorum atque Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raimundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Remense profectus in Eugeny monumentum Lutetia incidit, & res gesta historiam sepulchrique locum nostris primis nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarum reuerensissimus, huius S. Eugeny Martyris corpus ex Gallia ad se allatum anno 1565. celeberrima pompa excepit, & Ecclesia donauit Toletana. Draconius porro Poëta cuius hic fit mentio iam diu fertur impressus non tamen vt fuerat ab Eugenio emendatus: sed hanc Eugeny emendationem vidi in illo vetusto codice Ruyzj Azagry, cuius supra mentem feci.

CAP. XIII.

Item Eugenius alter post Eugenium Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesie regie clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga urbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit, ibique studia sapientiæ, & propositum monachi decenter incoluit: vnde principali violentia reductus, atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, paruus robore, sed validè feruescens spiritus virtute, studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis vsibus vitiatos, melodia cognitione correxit, officiorum omisos ordines, curam-

Liber unus
eius de crea-
tione mundi
habetur to.
8. Biblio-
theca Pa-
trium.

que discreuit. Scripsit de sancta Trinitate libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum, qui Lybiae, & orientis partibus mitti quanto cyus poterat, nisi procellis resulantia freta incertum pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnum diuersi carminis metro, aliū diuersi operis prosa, concretos, qui ad multorum industriam, eius ex hoc tenaciter sanctam valuerūt commendare memoriam. * Libellos quoque a Dracontij de creatione mundi conscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quae inconuenientia reperit, subtrahendo, immutando, vel meliora coniiciendo, ita in pulchritudinis formam coëgit: vt pulchriores de artificio corrigētis, quam de manu processisse videantur auctoris. Et quia de die septimo idē Dracontius omnino reticēdo, semiplenum opus visus est reliquisse: iste & sex dierum recapitulationem singulis versiculis renouauit, & de die septimo, quae illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit temporibus Chindasuinthi, & Reccesuinthi regum, ferē duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriam sacerdotis: sicque post lucis mundialis occasum, in Basilica S. Leocadiae tenet habitatione sepulchrum.

a De Draconio Isido. cap. 37.

Haetenus Ildefonsus.

Hinc a Iulianus.

Ildefonsus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquētiā fluminibus exornans secula aetatis nostrae, nouissimē Toletanā sedis ascitus in cathedram, Praeful post secundum Eugenium in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quanta & virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia praeditus, religione compunctus, compunctione profusus, in cessu grauis, honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, differendi ingenio clarus, eloquendi facultate praecipuus, linguae flumine copiosus, tantoque eloquentiae cothurno celebris habitus, vt disputationū eius profusa oratio dum porrectē dirigitur, meritō non homo, sed Deus per hominem affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhuc infantiae degens, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorum, contemptisque parentum rerūque mundanarum affectibus, Agaliense monasterium petiit: cuius fugam rabido furore insequens pater, vno tantum maceriae impeditus est obice, quo & furentis est delusa quaesitio, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dum percitus in interiora praetenderet, lati-

bulum quo hic vir oculatebatur, reliquit. Sicque praeterita incurata pertransiit: & in anterioribus quae praeterierat inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensem cellam impetens gladio, dum quaesitum non inuenit, rediens in propriam vt perditum deplorauit. Percongnita igitur praefatus vir absentia parentali, Agaliense illico monasterium adiit: monachūque se in eo multis ferē annis decenter exhibuit. Cœnobium quoque virginum in Deibienfi villula construxit, ac propriis opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliensis Cœnobij, monachorum mores exerceuit, rem discreuit, vitamque seruauit. Principali post hanc violentia Toletum reducit: atque inibi post decessoris sui obitum, Pontifex subrogatur. Scripsit sanē quā plurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit diuidendos, id est librum Protopopœiae imbecillitatis propriae, libellum de virginitate S. Mariae contra tres infideles, opusculum de proprietate personarum Patris, & Filij, & Spiritus sancti, opusculum annotationum actionis diurnae, opusculum annotationum in sacris, librum de cognitione baptismi vnum, & de progressu spiritualis deserti alium. Quod totum primae partis voluit volumini connectendum. Partis quoque secundae liber epistolarum est, in quo diuersis scribens, aenigmaticis formulis egit, personasque interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorū responsa promeruit. Partem sanē tertiam missarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum. Vterioris denique partis liber est quartus versibus prosa, concretus, in quo epitaphia, & quaedam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem & alia multa, quae variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Adscitus autem in Pontificatum nono gloriosi Reccesuinthi Principis anno, nouem annis, & duobus ferē mēlibus, clarus habitus fuit vitae meritis, & retentatione regiminis: expletōque octauo decimo praedicti Principis anno, sequenti die decimo Kalendas Februarij, domicilio carnis exiuit, atque in Ecclesia beatæ Leocadiae tumulatur, ad pedes sui conditus decessoris, cum quo creditur aeterno frui receptaculo claritatis.

a Iulianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infra. Felici hac etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.

b Nunc corpus est Zamora.

Haetenus Iulianus.

Hinc a Felix.

Iulianus discipulus Eugenij secundi, Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, post

beatæ memoriæ Quiricum, quarto in loco præceptorem suum sequens, vrbis regiæ pontificale culmen adeptus est: cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit, atq; in eiusdem vrbis principali Ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimentis infantia enutritus. Denique dum ad puerilis formæ deuenisset ætatem, sanctæ memoriæ collegæ sui^b Gudilani Leuitæ ita sociali vinculo est innexus, & indiuiduæ charitatis vnione coniunctus: vt & ambos inuolabilis charitas vnum esse ostenderet, & vnitas in ambobus præfixa non duas animas, sed vnâ his inesse mōstraret. Tanta itaque erat inter eos adeptæ vnanimittatis communio; vt secundum Actuum Apostolorum historiam in duobus corporibus vnum cor tantum putaretur, & anima vna: sistebāt quippe in consilio prouidi, in definitione vni, in laudabili operatione concordēs. Quique diuino afflante Spiritu theoreticæ, id est contemplatiuæ quietis delectati sunt perfrui bono, & monasticæ institutionis constringi repagulo. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorum est nihilominus frustrata deuotio. Quāquam tamen minimè peregrissent desiderati itineris cursum, non tamen desierunt à piæ deuotionis studio. Et dum sibi mallent tantū prodesse per fugam, cœperunt postmodum proximorum salute votis gliscentibus niti. Erant enim in subditis docēdis operosæ virtutis, in profectū eorū desiderabiles, in seruitute dei seruētēs, in desiderio decoris domus Domini strenui, in seniorū obediētia præsto, atque si fieri posset, vt omnium emolumentum obtinerent virtutum, animis feruentioribus studebant. Igitur diuinorum iudiciorum dispensatione, sanctæ recordationis Gudila Diaconus, sexto idus Septembris funestæ mortis euentu, anno octauo Vvanbanis Principis sub digna confessione Dei clausit supremum curriculum: cuius corpusculum in monasterio S. Felicis, quod est Cabensi in villula dedicatum, dilectissimi socij sui exhibitione honorificè requiescit humatum. Post eius itaque discessum aliquantula intercapedine temporum, post sanctæ memoriæ Quiricum, idem egregius Iulianus præfata vrbis est vnctus primatu: tanto laudis titulo prædicādus, quanto diuersarum virtutum ope suffultus, suis temporibus mirificè composuit Ecclesiam Dei. Quinimò vt ex quo tempore clarescere cœperit, per hunc textrinum, & telam stamine piæ relationis pandam. Post decessoris sui obitum diuinæ memoriæ Ildefonsi, à^c decimo septimo fermè anno Reccesuinthi Principis, necnon & per omne Vvanbanis Imperij tempus, vsque ad tertium regni glo-

A riosissimi Egicanis regis annum, in Leuitici presbyterij, ac Pōtificatus honore cōsistens, celebre nomen obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in releuatione miserorū promptissimus, in suffectu oppressorum deuotus, in interueniēdo discretus, in negotiis dirimendis strenuus, in providendis iudiciis æquus, in sententia parcus, in vindicatione iustitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione iugis, in diuinarū laudum exolutione mirabilis. Quod si forsan in officiis diuinis, quicquam, vt solet, difficultatis occurreret, ad corrigendum facillimus, pro sacris luminibus vehemēter admonitus, in defensione omnium Ecclesiarum eximius, in regendis subditis peruihil, in comprimentis superbis erectus, in sustentatione humiliū apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono opimus, ac generaliter vniuersa morum probitate conspicuus, in pietate affluens, vt non esset, cui in angustiis constituto non subuenire vellet: ita vnus charitatis exuberans, vt non à se boni quidpiam cuique postulātū ex charitate præstare desisteret. Sic denique se Deo charum maluit exhibere in omnibus, & præstabilem hominibus cunctis ostendere: vt & illi vsquequaq; placeret, & hominibus propter Deum, si fieri potest, deuota satisfaceret mente. Tantò nobilium præcedentium virorum dignis meritis coæquans, quantò ab eis in nullo virtutum corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itaque benè habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura seruauit, vitiatos vtiliter subcorrexuit: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officiis quāmplurima dulcis suo sono composuit. At nunc, quoniam sancti Spiritus vbertate repletus, & irrigui fontis affluentia præditus fuit: summam librorum eius, quos per eū Deus ad vtilitatem Ecclesiæ suæ deprosit, isthinc lector addisce.

D Conscripsit etenim librum Prognosticorum futuri seculi, ad beatæ memoriæ Idalium Episcopum directum, habentem in capite epistolam, quæ ipsi est directæ, & orationem. Cuius codicis opus discretum in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de origine mortis humanæ est editus: secundus de animabus defunctorum, quomodo sese habeant ante suorum corporum resurrectionem: tertius de suprema corporum resurrectione. Item librum responsionum ad quem supra directum, in defensionē canonum & legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deferuire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanæ vrbis Papæ dire-

Catalogus
librorum Iu-
lianæ, Epi-
scopi Toles-
tani.

etiam est. Item aliud Apologeticum de tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis Præsul frustra visus est dubitasse. Item libellum de remediis blasphemiarum, cum epistola ad Adrianum Abbatem. Item librum de sextæ ætatis comprobatione, qui habet in capite orationem, & epistolam ad Dominum Eruigium Regem. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorum habet Veteris Testamenti quamplurima documenta: quibus absque aliqua supputatione annorum, Christus Dei filius non nasciturus, sed iam natus patulè declaratur. Secundi verò series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam: quæ dilucidè monstrat, Christum in plenitudine temporis de Maria virgine natum, non in annis à principio mundi collectis. Tertijs quoque libri excursus sextam ætatem in qua Christus natus est, haud dubiè adesse veris documentis ostendit. In quo quinque præteritæ ætates seculi non in annis, sed præfixo generationum limite, distinguuntur. Item librum carminum diuersorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diuersis causis epigrammata numerosa. Item librum plurimarum epistolarum. Item librum sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, & eorum qui ad eam confugiunt. Itē librum de contrariis, quod Græcè *ἀντιρρητικόν* voluit titulo adnotari: qui in duobus diuisus est libris, ex quibus primus dissertationes continet Veteris Testamenti, secundus Noui. Item librum historiæ, de eo quod Vvanbæ Principis tempore Gallis extitit gestum. Item librum sententiarum, ex decade Psalmorum B. Augustini breuiter summamque collectum. Item excerpta de libris sancti Augustini contra Iulianum hæreticum collecta. Item libellum de diuinis iudicijs, ex sacris voluminibus collectum, in cuius principio est epistola ad Dominum Eruigium,

comitatus sui tempore, pro eodem libello directæ. Item librum responsionum, contra eos qui confugientes ad Ecclesiam persequuntur. Item librum Missarum de toto circulo anni, in quatuor partes diuisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendauit atque compleuit, aliquas verò ex toto composuit. Item librum orationum de festiuitatibus, quas Toletana Ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenij depròptum, partim etiam inolita antiquitate vitiatum, studiosè correctum in vnum congeffit, atque Ecclesiæ Dei vñs ob amorem reliquit sanctæ religionis. Præsulatus autem honorem, & sacerdotij dignitatem annis decem obtinuit, mense vno, diebus septem. Quique etiam inuitabilis mortis præuentus occasu, anno tertio à Egicanis Principis pridie nonas Martij, æra septingentesima vigesima octaua, diem vitæ clausit extremum, ac sic in basilica gloriosissimæ sanctæ Leocadiæ virginis forte sepulchrali est tumulatus.

a Felix Archiepiscopus Toletanus.

b Gudila in Consol. Tolet. 11.

c 18. dicitur in Ildefonso.

d Iuliani Archiepiscopi Toletani feruntur iam aliquot operâ typis excusa: nempe Prognosticon ad Idalmum Barcinonensem Episcopum, & de sextæ ætatis comprobatione ad Eruigium Regem Gothorum: quamquam hoc falsò inscribitur contra Iulianum. Sed illud multo minus ferendum, quod aliqui hunc nostrum vocent Pomernum, cum ille Pomernus, cuius Genadius, & Isidorus meminere, longè sit nostro antiquior, & sæpe ab ipso citetur. Reddamus quoque nostro Iuliano Toletano, vt vero auctori, librum inuestigatum, sine contrariis, qui hactenus sine nomine auctoris fertur cum Iuliano Africano. Eum nos Iulianum esse deprehendimus, admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro *ἀντιρρητικόν* Iuliani citat Samson Abbas libro aduersus Hostigesium Episcopum Malactanum, quod opus scriptum anno Christi 864. legi in Bibliotheca Ecclesiæ Toletanæ. Habeo & historiâ à Iuliano editam de rebellionē Pauli Ducis Narbonensis in Vuanbæ Regem Gothorum. Eum librum cum alijs veteribus cogito, volente Deo, in lucem dare.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS
EPISCOPI, DIFFERENTIARVM
SIVE DE PROPRIETATE
sermonum, Liber.

*Qui in editione Madritia anni 1599. præter alios duos superius impressos repertus
est, cum his operibus finem imponere pararemus.*

P R Æ F A T I O.

Isidorus Lectori Salutem.

PLERIQUE veterum sermonum differentias distinguere studuerunt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. ^a Poëtæ autem ^b gentiles necessitate metrica, confuderunt sermonum ^c proprietates. Sicque ex his consuetudo obtinuit, ple-
raque ab ^d auctoribus indifferenter accipi, quæ quidem quamvis similia videan-
tur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus
scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctorum libris de-
prompti: tibi que Lector, pro ^e delectatione subnotavi.

^a Servius ad ill. 1. *Aenei*. nemora inter frondea. ^b *Aliis* Gentilium. ^c *Al.* proprietatem,
^d *Al.* auctoritatibus. ^e *Al.* pro delectatione legentium.

De littera A.

INTER Aptum, & Utile ^a: Aptum
ad tempus: Utile ad perpetuum.
INTER Amicum, & Socium:
Amicus constat affectu: Socius
re, quia consortio constat.

INTER Arrogantem, & Abrogantem: Ar-
rogans, superbus: Abrogans, humilis. Arro-
gans assumit sibi fiduciam: Abrogans demit,
id est, negans.

INTER Avarum, & Cupidum: ^b Avarus
est, qui ^c suo non utitur: Cupidus, qui aliena
desiderat.

INTER ^d Amorem, & Cupidinem: Aliud
est, inquit Cato, Philippe, Amor longè, aliud-
que Cupido. Accessit illic alter, ubi alter re-
cessit: alter bonus, alter malus. Alij veriùs
Amorem & bonum dixerunt, & malum: Cu-
pidinem semper malum. ^e Amoris quadri-
partita differentia est. Est enim iustus Amor,
pius, crudelis, obscenus. Iustus amor est vxor-
um, pius filiorum, crudelis contra naturam,
vt Pasiphaë, obscenus meretricum.

C 6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt,
^f quæ inchoantur, & vltro veniunt: Augu-
ria, quæ ^g consuluntur, & consequuntur.

7 Inter Argumentum, & Argumentatio-
nem: Argumentum est, quod in principio
libri breuiter causam pandit: Argumentatio
est, quæ in disputatione fidem ^h assertioni-
bus facit.

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura
liberalis: Artificium verò ⁱ gestum manibus
constat.

9 Inter Absconditum, & Absconsum: Ab-
sconsum est, cuiuslibet arte celatum: Abscon-
ditum verò, naturaliter abditum. Conditum
est enim, non consum. Inde & consuere dici-
tur, quando ^k rupta atque aperta quæque ^l
texuntur. Porro ^m occultum ab occultendo,
id est, claudendo, dictum. ⁿ Arcanum verò
ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes
arceantur, id est, prohibeantur. ^o Inde &
Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes.
Inde & ^p Arca, eò quòd arceat ^q furem. Inde
& ^r Arcus, eò quòd arceat aduersarium.

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum signi-
R r

ficat, & personam: Antea tantum tempus. E

11 Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio conuiuia: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: adcumbere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit: Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationē: quod Adulterium est, alienam vxorem appetere: Fornicatio verò nō est adulteratio matrimonij fœderis, sed cum aliis solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: ^a Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantum: ^x Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: ⁷ Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelso; ima in alto.

15 Inter ² Adnifum, Innixum, Subnixum, & Obnixum: Adnifum, ^a conantem ad aliquid: Innixum ^b innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatur, aut columnæ: Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: ^c Obnixum autem obstinatum, vel ^d perseverantem.

16 Inter Alloqui, ^e Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis: Obloqui, obtrectantis: Eloqui oratoris.

17 Inter ^f Amare, & Diligere putat differre Cicero: sæpiusque sic vitur, vt distinguat, atque amare ponat pro ardentem amare; at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutum: Vale, inquit, & nos ama: vel, si id ^g maius est, ^h dilige. Et rursus: Sic igitur facies, me aut amabis; aut, quo contentus sum, diliges. Item ⁱ ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, vt mihi nunc denique amare videar; antea dilexisse. Alij dixerunt amare nobis naturaliter insitum; ^k diligere verò electione.

18 Inter Abiicere, & Proiicere distat: quod enim in despectione est, & neglectum, abiicitur. Quod verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc proiicitur. ^l Proiicere autem dictum, quasi porro abiicere.

19 Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. ^m Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ causam ⁿ ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, ^p & Respicere, &c. Aspi-

cimus ante nos; Respicimus retrò; Suspici-
mus sursum; Despicimus deorsum; Inspici-
mus introrsum: ^q Prospicimus longè; Con-
spicimus circumquaque. Item Aspicimus
præsentia: Respicimus præterita: Prospici-
mus futura. Qui autem in dexteram laeuamq;
se conuertit, hæc adspicit, non aspicit. ^r
Notandū sanè, ^s quod si & despiciens dixe-
rimus, ^t nonnunquam diligenter ^u inquirere
significamus. Item ^x Circuminspicere, ⁷ quæ
nec cernere possis. Nam ² Circuminspicere,
est querere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adten-
dere aspicere est: ^a Intendere verò criminari,
aut ad eandem, aut ad iniuriam: ^b Perraro ta-
men in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quod tam
boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur
tantum boni.

24 Inter ^c Adolescere, & Inolescere: Adole-
scere augmenti est: Inolescere ^d consue-
scere.

25 Inter ^e Adnunciatur, ^f Nunciatur, ^g &
Denunciatur: Adnunciatur de futuro: ^h
Nunciatur de longinquo: Denunciatur ⁱ de
præsentia: Renuñciatur de excusando, & re-
pudiando.

26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euoca-
tur: ^k Aduocatur daturus patrocinium: Inuo-
catur præstiturus auxilium: Euocatur ^l præ-
biturus obsequium.

27 Inter ^m Abducitur, Perducitur, & De-
ducitur: Abducitur quis ad rem inhonestam:
Perducitur ad ⁿ studia: Deducitur ad ho-
norem.

28 Inter Adficimur, ^o & Afficimur: ^p Adfi-
cimur honore: ^q Afficimur iniuria.

29 Inter ^r Aduersum te, & Aduersus te: Ad-
uersum te, aduersarius: Aduersus te, imitator.

30 Inter ^s Alterum, & Alium: Alter de duo-
bus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine
vno esse non potest.

31 Inter ^t Apparet, & Paret: ^x Apparet qui
videtur: ⁷ Paret, qui obsequitur: ² non regule
ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter ^a Aditum, & Ostium: Aditus qui-
bus ^b admittitur: Ostium, quo ^c excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbiter ex
voluntate fit: ^d Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: ^e Ad-
uenæ de vno loco venientes: Conuenæ de
diuersis.

35 Inter Album, & Candidum: ^f Album
natura: Candidum studio siue cura: Albos
ergo capillos; ceram candidam dicimus. ^g
Item Candidum est quadam ^h nitenti luce
perfusum: Album verò quod Auroræ con-
stat esse vicinum.

36 Inter Albentem, & Albescentem: Al-
bentem dicimus eum, qui iam ¹ Albatus: Al-
bescentem, eum qui incipit.

37 Inter Animum, & Animam hoc inter-
est: quod ^k Animus consilij est: Anima vitæ:
Ista semper eadem est: ille pro affectu muta-
tur. Item mentem antiqui ab animo separa-
uerunt: Mentem, vt sciat: Animum verò vt
velit aut possit discere: ¹ Præterea nonnun-
quam & Animus pro viribus ponitur.

38 Inter Aluum, & Ventrem, & ^m Vterum:
Aluus interior receptaculum cibi est, quo
sordes defluunt: Vt Sallust. ⁿ Simulans sibi
aluum purgari: Venter est aspectus ipsius par-
tis extrinsecus, vt Iuuenalis: Montani quo-
que venter adest. Vterus autem propriè præ-
gnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri neces-
sitate variatur.

39 Inter Arma, & Tela: ^o Arma sunt, qui-
bus ^p defendimur: ^q Tela, quæ ^r mittimus.
Item Arma belli sunt: Armamenta nauium.

40 Inter ^r Alluuium, & Colluuium: Allu-
uium consumptio est riparum ex aquis: Col-
luuium autem congregatio sordium: quæ sit
à fluxione multa.

41 Inter ^r Aquatum, & Aquosum: Aqua-
tam potionem rectè dicimus: ^u Aquosum
locum, qui ex se aquam fundit. Ita & mera-
cam potionem, merosum autem vinum ap-
pellamus.

42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum
contrarium ^x est Opaco: quasi apertum cælo
vel soli ^y sine horrore frigoris. Et est Apri-
cum, ^z quasi ^a sine flatu & frigore. Hinc &
Africam dici quidam existimant, quasi Apri-
cam. At contra ^b Opacum condensum est, &
vmbrosum: ^c sicut & Amœnum. ^d Amœna
autem dicta eò quòd amentur.

43 Inter ^e Acerbum, & Aceruum: Acer-
uus per duas vv. scribitur & significat ^f mo-
lem. Acerbus per b. scriptus, significat im-
maturum.

44 Inter ^g Arbos, & Arbor: Arbor inter-
dum & sine fructu: Arbos verò non nisi fru-
ctifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua in-
terdum est fructuosa: Nemus verò arbores
vmbrosæ & infructuosæ intelliguntur.

45 Inter Acerbum, & Immaturum: Acer-
bum est longè à maturitate positum: Imma-
tuum verò proximum maturitati.

46 Inter ^h Auenam, & Habenā: Avena per
v. litteram herba est: Habena per b. litteram
lorum est. Habenas autem ab habēdo dictas
putant: quòd his equos habemus, hoc est te-
nemus, vnde & equi habiles dicti.

47 Inter Auem, & Volucrum: Aues dici-
mus, quæ per aëra ⁱ leuibz volitant ^k pinnis:
Volucres autem non solum aues vocamus,

sed quadrupedes nimia pernicitate currētes:
sed tamen cum adiectione: vt puta volucrum
equum, volucrum tigridem. Vt est illud Pa-
cuij: ^l Volucris currit axe quadriga. ^m Nam
& sagittæ volucres dicuntur: quòd his ⁿ pin-
næ conglutinantur. Nam sine adiectione
tantum alitem sonat.

48 Inter ^o Anguem, Serpentem, & Draco-
nem: In mari Angues: in terra Serpentes: in
templo Dracones. Vt Virgilius--- Tranquilla
per alta angues --- & paulo post. --- serpens
amplexus vterque. Item:--- Delubra ad sum-
ma dracones.

49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum
auro factum: Auratū ex alia materia factum,
& mixtum auro operitur.

50 Inter Animalia, & Animantia: ^p Ani-
malia sunt, quæ habent animam: Animantia
tantum ad animos pertinent.

51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ven-
tum significat: Ostrum verò purpuram.

52 Inter Annuit, & Abnuit: ^q Annuit, con-
sentit: ^r Abnuit, denegat.

53 Inter Aes, & Es: Aes metalli materia:
Es verò verbum est.

54 Inter Animum, & Animam: Anima sine
differentia: Animus verò varius est: ^r quòd
Animo sapiamus: Anima, qua viuimus.

55 Inter ^r Ad, & At: Ad præpositio est: At
verò coniunctio.

56 Inter Adiuro, & Abiuro: Adiuro rogo,
Abiuro nego.

57 Inter ^u Apud, & Penes: quòd Apud te
tunc dico, quum aliquam partem omnem
significo. Nam Penes possessionē significat:
Apud autem quasi corpus & librum, non ^x
possessio. Dicimus autem, apud te habeo ar-
gentum meum, non penes te: quæ ergo red-
duntur apud te habeo, quæ possidentur, pe-
nes te habeo.

58 Inter Amburete, & Comburare, & Se-
pelire: Comburare est igni dare: Amburare
ex vtraque adurere: ^y Vtere est igni adurere
penitus, & ad medullam ignem sentire. ^z
Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus hu-
mo tegere & ossa. Inde Virgilius: ^a Corpus
humo patiare regi, ^b aut si qua id fortuna
vetabit, Absenti ferat inferias, decorētque
sepulcro.

59 Inter Audacem, & Temerarium: ^c Au-
dax non timet: Temerarius non æstimat pe-
riculum.

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad
forum, significatur aliquis locus, in quem
imus: In forum, in ipsum forum.

61 Inter Afrum, & Africum, & Africanum:
Afrum dicimus ciuem: Africum ventum:
Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: ^d A- E

gnoscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter ^e Auferre, Adimere, & Eripere:

Auferimus rem, quam dedimus: Adimimus

^f ius: Eripimus quod ab ^g aliquo rapimus.

64 Inter Agere causam, & Dicere: quod

Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Vndam: Vnda semper in motu est: Aqua verò stativa. Porro imbres nubium sunt: Latices fontium. Nam latex propriè liquor fontis est: & diòus, quod in venis terræ lateat.

66 Inter Aequora, & Maria: ^h Aequora, non tantum aquæ, sed & campi ⁱ propter æqualitatem dicti: Mare autem, tantum congregatio aquarum.

67 Inter Aeuum, & Seculum: ^k Aeuum tantum tempus ostendit: Seculum verò perpetuitatem & tempus. Vnde & in secula seculorum dicimus.

68 Inter ^l Aequum, & Iustum: Iustus quippè ex lege est, quasi ius custodiens: Aequus autem est, qui secundum naturam iustus. Etenim iustus à iure viuendo; id est, iuxta quod ius est faciendo, vocatur.

69 Inter Aegrum, & Aegrotum: ^m Aeger propriè animo mæstus: nam corpore Aegrotus dicitur. ⁿ Proinde Aeger est, & tristis, & malè valens: Aegrotus autem, siue Aegrotans tantummodo malè valens.

70 Inter Aegritudinē, & Aegrotationem: ^o Sicut Aegrotatio in corpore, sic Aegritudo in animo nomen habet non sciunctum à dolore. Dolor igitur Aegritudo, id est, causa efficiens Aegritudinem in animo: tanquam Aegrotationem in corpore.

A.

^a C. Fronto. Aptum loco venit, & tempori: utile vñ fecit.

^b Etymolog. lib. 10. littera A. & C.

^c al. sua.

^d Vid. Non. in voce Cupido.

^e al. iam horum.

^f Malim: quæ inchoanti quid vltro ven.

^g Consolantur al. m. f. consulantur. al. consultantur.

^h al. assertionemque.

ⁱ al. gestu & manib.

^k al. erupta.

^l al. trahuntur.

^m al. occultatum.

ⁿ Seru. ad ill. Aen. arcana mouebo. Ipse etymolog. lib. 20. cap. 9.

^o Etymolog. lib. 15. cap. 2.

^p Varro 4. de ling. Lat. dict. arca, & ipse lib. Etymolog. 20. cap. 9.

^q Visum est in Etymolog.

^r Etymolog. lib. 18. cap. 9.

^s Vide Acron. Ode 27. lib. 3. Horatij.

^t Etymolog. lib. 5. c. 26.

^u Seruij verba sunt ad ill. 2. Aen. terris iactatus, & alto. Altum tamen sciendum est, quod & superiorem, & inferiorem altitudinem significat.

^x Etymolog. lib. 10. l. 1. s.

^y Sic Seru. interpretatur illud Georg. 2. Ardua palma, aut alta, aut ad quam difficilè peruenitur.

^z Adnixum, in uno m. f. Seruius tamen, quem Isidorus ferè sequitur, alteram scripturam magis probat, ad ill. 1. Aen. Triton adnixus acuto, & c.

^a al. conari.

^b al. inniti ad.

^c Vetus glossarium *artiocheta*. Non, contra aduersarium colluctantem.

^d al. perseverans.

^e Ex Agratio.

^f Vid. Non. dict. amare, & diligere.

^g al. minus.

^h al. diliges.

ⁱ Fam. lib. 9. ep. 24.

^k Tunc diligentia Etymolog. lib. 9. littera D.

^l Macrob. lib. Satur. 6. c. 4.

^m Ex Agratio: in quo malè pro comescere est compensare, defuncteque illa, modò accusare, modò aliquid, sicut in Parisien. editione.

ⁿ Aeneid. 4.

^o Causam causæ est in Aoret.

^p Ex Agratio in quo malè est, aspiciamus sursum, qui hinc emendandus.

^q al. perspicimus.

^r Ex Seru. ad ill. 1. Aen. Despiciens mare velivolium.

^s al. quia Seruius.

^t Seru.

^u Inquirens Seruius.

^x f. circumspicere.

^y al. quærit cernere.

^z f. circumspicere.

^a Interpretes Terent. act. 3. scen. 4. Eunuch. propriè intendere est crimen in aduersarium iacere.

^b al. pro raro.

^c Ex Agratio. Vid. etiam Non. in dict. adolere.

^d Fortè legi possit ex Seru. ad ill. 6. Aen. modis inolefcere miris, concrefcere, proprius tamen verò existimo, ut ex Agratio legamus, inolefcere coaugmenti, addamusque tertium membrum: exolefcere euanescenti.

^e Ex Agratio.

^f al. enunciat.

^g al. denunciatur, & renunciatur.

^h al. enunciat.

ⁱ al. in præfenti.

^k Ascon. Pedian. in Diuinationem.

^l *Al. praeſtiturus.*
^m *Ex Agratio, in quo pro abducitur, eſt adducitur.*
ⁿ *Al. ſtudio.*
^o *Agrat. afficimus honore, afficimus iniuria, qui hinc forte emendandus.*
^p *Al. afficimur.*
^q *Al. adficimur.*
^r *Ex Agratio.*
^s *Ex Agrat. Vid. Sern. ad ill. 11. Aen. Harum vnam iuueni, & ipſe etymolog. lib. 10. littera A.*
^t *Ex Agratio, & Sern. ad ill. 1. Aen. Apparent rari nantes. Vid. etiam Feſt. diſt. apparet.*
^u *Al. adparet, & apparet.*
^x *Al. adparet.*
^y *Al. apparet.*
^z *Al. Hac ab Agratio abſunt, & rectè.*
^a *Videtur differenciam concinnari ex pluribus verbis Sernij ad ill. 6. Aen. Oſtia iamque domus patuere. Habes hæc etiam lib. etymolog. 5. c. 7.*
^b *Al. admittimur.*
^c *Al. excludimur.*
^d *Varro 4. de ling. Lat.*
^e *Ex Sern. ad ill. 8. Aen. Tum manus Auſonia. Ipſe etymolog. lib. 10. littera A.*
^f *Ex C. Front. & ipſo etymolog. lib. 10. littera C.*
^g *Ex Sern. ad ill. 3. Georg. color deterrimus albis. Ex quo pro Auroræ leg. Pallori.*
^h *Al. ante.*
ⁱ *Al. albus.*
^k *Etymolog. lib. 11. cap. 1.*
^l *Etymolog. lib. 10. littera A. Animofus, quod fit animis, & viribus plenus.*
^m *Ex Sern. ad ill. 2. Aen. vterumque armato milite complent. Ipſe etymolog. lib. 11. c. 1.*
ⁿ *Ex fragmentis incertorum lib.*
^o *Etymolog. lib. 18. c. 5. Aliud diſcrimen apud Feſt. diſt. arma.*
^p *Al. defendimus.*
^q *Sern. ad ill. 9. Aen. telorum effundere contra Omne genus.*
^r *Al. emittimus.*
^s *Etymolog. lib. 14. c. 9.*
^t *Ex Agratio, in quo tamen pro aquatum, eſt aquaticum.*
^u *f. Addendum ex Agratio, quæ aquam aliunde recepit. Aquoſ.*
^x *al. Eſt opacum, quaſi opertum cælo.*
^y *al. In horrore.*
^z *al. quia.*
^a *Puto mendum ſubefſe ſcribendumque, æro q̄ æro, id eſt, ſine frigore, ſic & in Sern. leg. ad ill. 5. Aen. apricis ſtatio gratiſſima mergis. & 6. Aen. ad ill. terris immittit apricis. Vid. Feſt. diſt. apri-cum. Ipſe etymolog. lib. 3. cap. 18.*
^b *Sic Feſtus diſt. opacum.*
^c *Sic etiam verum Gloſſar. Amœnum interpretatur ἀμύνειν το πῶν.*

^d *Ipſe etymolog. lib. 14. c. 8. Feſt. diſt. Amœna. Sernius ad illud 5. Aeneid. amœna piorum, & 6. amœna vireta.*
^e *Ex Agrat. ipſe etymolog. lib. 17. c. 6.*
^f *al. mobilem. Agratium malè.*
^g *Ex Agrat. & ipſe etymolog. lib. 17. c. 6.*
^h *Ex Agrat. 46. ipſe etymolog. lib. 20. c. 16.*
ⁱ *al. leuius.*
^k *al. pennis.*
^l *al. Volucris erit ex quad.*
^m *al. ſeder.*
ⁿ *al. pennæ.*
^o *Ex Sernio ad locum 2. Aen. citatum ad verbum.*
^p *C. Front. animantia animus facit, animalia animam habent.*
^q *Vid. Non. diſt. innuere, & annuere.*
^r *Sic veteres membræ vocum in Terentio explicat. abnuo, nego, ſubtraho.*
^s *Non. Marc. diſt. animus, & anima.*
^t *Etymolog. lib. 1. c. 26.*
^u *Vid. Feſt. diſt. apud.*
^x *al. poſſeſſionem.*
^y *f. Legend. vri eſt penitus, & ad medullâ igne ſentire. Nam diſtiones, eſt igni adurere, ex illis ſuperioribus, eſt igni dare, ſic malè irreſperant.*
^z *Etymolog. lib. 11. c. 22.*
^a *Corpus humo patiarc regi. 10. Aen.*
^b *Aen. 9.*
^c *Ex Agratij mente, temeritas ſine conſilio, audacia poſt conſilium. C. Front. hinc forte emendandus, audax non timet, temerarius non prouidet: nam malè alioqui, audax non prouidet, temerarius non timet.*
^d *Sern. ad illud 8. Aen. Accipio, agnoſcoque libens.*
^e *C. Front. Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus, eripit, qui plus valet.*
^f *f. Iuſſi, ut infra littera R.*
^g *al. Alio.*
^h *Ex Sern. ad ill. 2. Aen. quæ me æquora poſſūt.*
ⁱ *Non. diſt. æquor.*
^k *Sern. ad ill. 6. Aen. quæ tibi longeuo. Equum (inquit) propriè æternitatis eſt. Vnde quæ in Iſe-doro forte legendum cenſeat, Aeuum tantum perpetuitatem oſtendit.*
^l *Etymolog. lib. 10. diſt. æquus, littera A.*
^m *Ex C. Fronton. & Agratio.*
ⁿ *Ex Sern. ad ill. 1. Aen. curiſque ingentibus æger. Interpretes Terentij, act. 1. ſcen. 2. Andr.*
^o *al. ut Cicero Tuſcul. 3.*

De littera B.

⁷¹ **I**Nter Benignitatem, & Bonitatem Stoici ita ^a definiunt: quod Benignitas ſit virtus ad benefaciendum expoſita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem benè quidem facere & præſtare quod

poscitur parata est: non tamen nouit suauis esse consortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.

72 Inter Beatum, & Felicem: ^b Beatus sibi tantum est: ^c Felix: ^d & aliis. Vt est illud Virgilianum: Sis felix nostrumque leues quæcumque laborem. Felix autem dicitur, per quem datur & accipitur felicitas: vt felix tempus, felix locus, felix euentus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus: Beatus animo, Honestus moribus, Fortunatus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ est: potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In prosa ^F quotidiano sermone Balineum, in versu Balneum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: ^f Barbam hominum, Barbas pecudum, vel herbarum dicimus: Barbas & hominū: vt apud Virgilium: Barbas incanāque menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinum: Buccina est tuba, qua signum datur in ^g hostes: Buccinus ipse clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prælium: ^b Bellum indicitur: prælium geritur. In ⁱ bello enim non statim prælium: in prælio autem statim & bellum. Vnde & apud antiquos ^k tuba prælij signum erat, belli buccina. Item bellum totum est, id est, totus confictus, vt ^l Iugurthinum, Ciuile, Punicum. Pugna vnius diei: ^m Prælium pars pugnae, licet & pugna duorum sit aliquando, & sine ferro: vnde & a pugno dicta est.

79 Inter Balsamum, & Opobalsamum: ⁿ Balsamū est arbor ipsa, Opobalsamum succus collectus ex arbore. Nam opus dicitur succus. Probatio autem Balsami, vt dicit Plinius, hæc est: quod si contra solem feratur, & corruptum non sit, manum ferentis exurit.

80 Inter Bassos, & Bassus: ^o Bassos nomina propria sunt: ^p Bassus verò appellatiua nomina sunt.

81 Inter ^q Barbarissimum, & Solæcissimum: Barbarissimus fit in vna loquela: Solæcissimus in pluribus.

^r B.

^a Al. distinguunt.

^b Hoc sensu & Fronto, Beatus, qui apud Grecos μακάριος.

^c Ex Sern. videtur ad ill. 1. Aen. Sis felix, & illud eclog. 5. Sis bonus, o felixque.

^d Al. sequenter & aliis.

^e Al. quemcumque.

^f Ex Sern. ad ill. 3. Georg. Barbas incanāque menta. Porro locus, quem Isidorus citat, est ex 6. Aen. in quo pro crines, barbas legitur & constat.

^g Al. hostem.

^h Vide Sern. ad illud 8. Aen. qui sese in bella sequantur.

ⁱ C. Fronto.

^k Ex Sern. 11. Aen. ad illud, bello dat signum: & ipse etymolog. lib. 18. c. 1. & 4.

^l Al. Iurgium.

^m Sic Non. dicit, bellum.

ⁿ Ex Sern. ad illud 3. Georg. Balsamāque & baccas.

^o Vetus Glossar. Bassus & χαλός.

^p Al. Bassos.

^q Etymolog. lib. 1. c. 32. Vid. Agell. lib. 5. c. 20.

De littera C.

82 Inter Cælum, & Aether ita distinguuntur: quod non ^a tantum ille ^b astriferus locus: sed & iste aër Cælum vocatur. Aether autem sublimior cæli pars est, in quo sidera constituta sunt. ^c Sanè & Aether aër igneus est superior: Aethra verò lux & splendor est Aetheris.

83 Inter Cras, & Crastinum: Cras ad tempus pertinet, Crastinum ad opus eiusdem temporis.

84 Inter Castitatem, & Continentiam hoc interest: quod Castitas est corporis incorruptio: Continentia verò post corruptionem ^d sexui renunciatio. ^e Primum ex his felicitatis est, non esse, quod metuas: secundum virtutis est, prosternere hostem libidinis, a quo totiens victus atq; deiectus es. Quo primum cedere humilitatis est: secundum patientiæ. Harum prima felicitatis est, non nosse in totum, a quo postea liberari optabis: Secunda verò virtutis ^f contemnere vitium, quod optimè noueris. Alij Continentiam in ^g coniugiis specialibus, Castitatem in virginibus intelligunt. Item quidam Castitatem accipiunt in mente: Virginitatem verò in corpore. Illa est autem vera castitas, quæ nec corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Clamor rationabilium, Clangor irrationabilium vt anserum, vel tubarum.

86 Inter Criminatorem, & Criminantem hoc interesse auctor Orbilius putat: quod Criminator sit, qui alteri crimen inferat, & id sæpius faciat: Criminans autem, qui crimen inferat, & cum suspitione quoque id faciat, quare quis magis noxius videatur. Vt Afranius. ^h Non sum, inquit, tam ⁱ criminosa, quam tu, Vipera gannire ad aurem nunquam didici ^k Dominicam.

87 Inter Callidum, & Versutum: ^l Callidus est in disputando subdolos: ^m Versutus autem cuius mens in negotiorū actu ad quamlibet

fraudem facillè vertitur. Ergo ^a Callidum nō pro astuto tantum, sed pro astute docto dicimus. Versutus autem ab eo quod animum citò vertat. Vnde & ^o Plautus: Versutiores, quam rota ^p singularis.

88 Inter ^a Curam & Sollicitudinem: Sollicitudo moderata est, atque tēperabilis: ^t Cura verò sine moderatione est, vnde & Cura dicta est, eo quod cor vrat.

89 Inter Cognitionem, & Agnitionem quidam sic distinguunt: quod Cognitione eorum sit quæ antè nō sciunt, & ea postea scire permittuntur: Agnitio verò eorum, quæ prius scientes, deinceps scire desuimus, eorumque postea recordamur.

90 ^t Inter Commentarium, & Commentū, B & ^t Comicum: Commentarium liber: Cōmentum vel Commentatum volumē, id est, ex diuersis libris ^u comatum: scilicet ex veteri & nouo Testamento.

91 Inter Coram, & Palam: Coram ad personam refertur: dicimus enim, Coram illo: Palam autem persona caret, quia idipsum significat, quod omnes sciunt. Ergo Coram ad personam certam refertur, Palam ad omnes.

92 Inter Cauum, & Cauatum: Cauum naturaliter: Cauatum manu.

93 Inter Circiter, Circa, & Circū: Circiter ad numerum referendum est: Circa ad locum & tempus: Circū verò vndique. Ergo ^c dicimus, circumisse nos orbem, non ^t circasse.

94 Inter ^t Circūpedes, & Antepedes: Circūpedes sunt obsequia seruorum: Antepedes amicorum.

95 Inter ^a Contingit, Obtingit, Euenit, & Accidit: Contingit euentu: Obtingit sorte: Accidit casu: Euenit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castigare: Corripimus verberibus: Obiurgamus verbo: ^b Castigamus verbis, cardibus, & verberibus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est terrena lucra, vel quælibet mundi desideria inaniter querere: Ambire verò honorum gradus vel ordines potestatum appetere.

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tantū vocibus, vel clamore insonare est: ^c Canere autem interdum modulari, interdum vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter ^d Conscribere, Exscribere, & reliqua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa simul scribere. Exscribere, quod alibi scriptū sit transferre. Transcribere, quum ius nostrū in alium transit. Inscribere accusationis ^e est. Adscribere ^f assignationis. Describere ^g dictionis, vel ^h ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Construere est ædificare: ⁱ Destruere verò, exterminare.

101 Inter Commodare, & Accommodare: ^k Commodare est præstare aliquid: ⁱ Accommodare verò aptare.

102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere: Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere coriorum.

103 Inter ^m Consequimur, & Assequimur: Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter ⁿ Consuescimus, Assuescimus, Insuescimus: Consuescimus bona, Insuescimus mala, Adsuescimus ^o vtraque.

105 Inter Capiō, & Capessō: Capiō aliquādo: Capessō frequenter.

106 Inter Cunctos, & ^p Omnes: Cuncti omnes sunt, si modò iuncti sunt, & simul faciūt aliquid. ^q Aliter, Omnes dicuntur non Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: quod Cæteri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.

108 Inter Curulem, & Curialem: Curiales officiales publici: Curules verò sellæ, in quibus magistratus sedentes iura reddunt.

109 Inter Censorem, & Censualement: Censores ^r enim iudices vocantur: Censuales verò officiales, qui censum prouincialem exigunt.

^s Interim & ^t Censorium hominem, pulchrū dicimus.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Propinquum: Cognatus eiusdem generis, Affinis nuptiis veniens, Propinquus sanguine, vel affinitate coniunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Incolumem animo accipimus, Columem corpore. Columen autem sanitas, vel ^u sustentaculum est, ^x quod à Columna est factum: vnde & culmen, vnde & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum: Comptum curæ: Compositum naturæ.

113 Inter Crassum, & Grassū: Crassum corporis est ^y pinguedinis. Nam Grassari, ^z animi nimia crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obesum: Crassus pinguis est: Obesus plus est, quàm pinguis.

115 Inter ^b Cærum, & Cæruleum: Cæruleus est color: Cæruleus, qui ex eo colore confectus est natura. Nam Cærum ipsum colorē dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnem: quod in omni carne corpus est: nō in omni corpore caro. ^c Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamē caro non est. Dictū autem corpus à corruptione, & caro à ^d cadendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli

capitis sunt, ^e Capillamenta summitates ^f E arborum.

118 Inter Collum, & ceruicem: ^g Collum semper Ceruicem, ^h Ceruix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Vt Cicero ⁱ in Verrem: Praetorem tu accusas? ^k Frange ceruices.

119 Inter Concidit, & Concidit: Concidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concidit, producta media, significat ^l separasse.

120 Inter Cassidem, & Galeam: Cassis de lamina est: Galea de ^m corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: ⁿ Clypeum sentum, Clupeum ^o ornamentum dicimus. ^p

121 Inter Clypeum & Clupeum: ^p Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago, ab eo ^q clueat, id est, dicatur, & nominetur, & clara sit. Sic & inclytus praeclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Ritus: Consuetudo est ^r solitae rei usus, & consensu duorum plurimorumque factus. Ritus verò ad iustitiam ^s pertinet, quasi rectum, ex quo pium, æquum, ^t sanctumque.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorem: ^u Cognitor non ^v nisi praesens à praesente praesenti datur: Procurator autem & ^x absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitor aduersus eum solummodo ^y lite ^z contedit, aduersus quem ad agendum constitutus est: Procurator verò apud omnes. Item Cognitor liti tantum dari solet, ^a id, est iudicii expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter ^b Commune, & Epicœnū: Commune ^c generis est: Epicœnum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosus, pilosus & hirsutus.

128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antemnarum: Corna verò pomorū genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiendo: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu: Inde & ^d decaluatus dicimus validè manu decaluator.

131 Inter ^e Circa, Circum, & Circiter: quòd Circa est incerti loci de aliqua parte: Circum certi vndique: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Caussam, & Rationē: quòd Causa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est, Itē ^f Causa est, propter quam fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuile, & Ciuiū: ^g Ciuile est, quòd ad ciuitatem pertinet: Ciuium, quòd ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

C.

^a Vtrumque ostendit Varro lib. 4. de ling. Lat. dict. caelum.

^b F. alstrifer.

^c Ex Seruio ad illud 3. Aen. nec lucidus æthra Siderea polus.

^d Al. Sexus. p.

^e Al. c. ea quæ optima.

^f Al. coniugibus.

^g Citat alterum versum Non. dict. gannire, ex prosa (Catij, Rosa) Affranij.

^h Al. criminofus.

ⁱ Al. quantum.

^k Al. domini.

^l Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adelp.

^m Sic Fest. dict. Versutus, & ipse lib. 10. Etymolog. littera C. & littera R.

ⁿ Etymolog. lib. 10. littera C.

^o In Epidico, Scena, cuius princip. Fecisti iam.

^p Al. Figulari.

^q Aliter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phorm.

^r Ex Seru. ad illud 1. Aen. curisque ingentibus æger, & 4. Aen. iam dudum saucia cura.

^s In vno manuscripto hæc tantum. Inter cōmentarios & cōmentaria: cōmentarij libri, cōmentaria volumina.

^t F. commaticum.

^u F. concinnatum, aut commatum.

^x Al. dicamus.

^y Al. Circaisse.

^z Ex Agrat. ad verbum.

^a Vide aliud discrimen apud Agratium.

^b Al. c. cum credimus.

^c Seru. in ill. Aen. Arma, virumque cano, & 8. Aen. in limine adesse canebat.

^d Ex Agrat. omnia.

^e Vel occasionis, Agrat. malè.

^f Significationis, Agrat. malè.

^g f. dictionis.

^h Ordinationis, m. f. 1. & Agrat.

ⁱ Leg. destruere, nisi malu. præcunte Agratio, extruere verò in excelsum ltruerere.

^k Agrat. dict. commodatum.

^l Non. dict. accommodat.

^m Agrat. consequimur studio, assequimur

voto.

ⁿ Ex *Agratio*.

^o Al. vtrumque.

^p Vid. *Front. dict. omnes. Festus eadem ferè habet cum I sidoro dict. cuncti. & Ascon. Pedian. in Divisionem.*

^q *Apertior erit lectio. aliter omnes dicuntur, nō cuncti. Vid. Seru. ad illud 1. Aen. tota armenta sequuntur.*

^r Al. tantum.

^s Al. interdum.

^t Al. censorem.

^u *Vetus glossar. columnina. ὀπίσθεν γυαρά, & columnen. ὀπίσθεν. dict. columna ipse etymolog. lib. 10. littera C.*

^x al. quia.

^y Ex *Agrat. crassari, grassari.*

^z al. pinguedo.

^a a. & crud. est *Agrat. aut animi, aut crudel.*

^b Ex *C. Frontone. dictio autem natura loco mota possessioni suæ restitenda, legendumque, cæculus est color naturæ.*

^c Sic lib. etymolog. II. c. I.

^d Creando in etymolog.

^e Capillamenta seminum, lib. 5.

^f Al. arboris.

^g 2. Ex *Seru. ad ill. 2. Aen. ceruici imponere nostræ. Etymolog. lib. II. c. I.*

^h Al. i. collus.

ⁱ Lib. 5.

^k *In altero exemplari, frangere ceruices & superbiam inclinare, quæ ut glossæmaton, inducenda.*

^l Sic *Acron. od. 3. l. 1. Horatij in illo versu, ne quicquā Deus absceidit: exponit absceidit, separavit. Al. c. fit.*

ⁿ Ex *Carisio. in C. Frontone: malè. Clupeum armorum, clypeum imaginis.*

^o Al. ornamenta.

^p *Locus mutulus, quem sic ex Carisio suppleri posse existimo, Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus, ab eo quod est Clepo, κλέπων. Id est, celo: quum clupeum imago dicatur, & nominetur à clueo, quod clara sit. Sic & in *Seru. ad ill. 7. Aen. nec clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent corpus, & κλέπων.**

^q Al. Solito rei consensu vsus d.

^r Al. pender quia.

^s Al. l. respicimus.

^t *Fest. diff. cognitor. c. enim præfens à præfenti præfide datur.*

^u Al. iussu præfidis præfentis præfenti d.

^x Al. quem a. constituit.

^y Al. litem.

^z Al. defendit.

^a Al. item.

^b Sic lib. I. etymolog. c. 6.

^c Al. gentis.

A ^d Decaluationis mentio. *Concil. Tolet. 16. c. 3. Emeriten. c. 15. & alibi, passim verò in legibus Visigothorum, eratque perpetua infamia nota.*

^e *In vno m. s. inter circa & circum, quod circa est de aliqua parte loci, circum vndique.*

^f *C. Fronto. Causa docet factum, ratio soluit obscura.*

^g *Acron. & Porph. in Od. lib. 2. Horat. ita tantum distinguunt, quod ciuicum antiqua figura dicatur, ciuile non item.*

De littera D.

135 **I**nter Diurna, Diutina, & Diuturna: Diurna ^a à die dicta sunt, vt diurna merces: Diutina dicta ab eo quod est quod diu durauerit: Diuturna verò à perpetuitate dicta, quasi æterna.

136 Inter ^b Difertum, & ^c Discretum: Disertus orator est: ^d Discretus est doctus, à discendo dictus.

137 Inter Diuitem, & Locupletem: ^e Diues est pecuniis: ^f Locuples autem fundis: quasi ^g locorum diuitiis plenus.

138 Inter Defensorem, & Vltorem: ^h Defensor curat, ne fiat iniuria: Vltor id facit, ne impune facta sit iniuria.

139 Inter Deformem & Turpem: Deformis ad corpus pertinet: Turpis ad ⁱ animum.

140 Inter Dementem, & Delirum: ^k Demēs est cuiuscunque ætatis amens, ^l & sine mente: ^m Delirus autem per ætatem mente defectus. Dictus autem ita eo quod recto ordine; quasi lira aberret. Lira enim est arationis genus, ⁿ quum agricolæ ^o facta semente dirigunt ^p sulcos.

141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus, immisericors, quasi diuina ira ^q in id adactus: ^r Atrox, crudelis, hoc est crudus, neque ^s suauis.

142 Inter Dolum, & Dolorem: ^t Dolor est corporis incommoditas siue molestia: ^u Dolus verò occulta malitia, blandis sermonibus adornata.

143 Inter Dolum, Insidias, & Fraudes: Dolus animo fit: Insidiæ loco siue telo: Fraus circa fidem ^x mutuum.

144 Inter Dementiam, & Amentiam: Dementia temporale vitium est: Amentia perpetuum. ^y Dementia autem dicta, quasi diminutio mentis.

145 Inter ^z Distinctionē, & Subdistinctionem: Distinctio finem ^a sensus facit: Subdistinctione ^b suspendit.

146 Inter ^c Dimidium, & Dimidiatum: Dimidium, est æqua pars diuisa: Dimidiatum, utique pars, ^d sed non æqualis.

147 Inter Diuertit, & Diuertit. ^e Diuertio est separatio: quum mulier à viro discedit. ^f Diuertit verò, qui à ^g via vel ratione desleatit.

148 Inter ^h Deluit, & Diluit: Deluit purgat: E formam.

ⁱ Diluit temperat. Liuius de morte Mitridatis, ^k quòd quum diluisset.

149 Inter Dilectum, & Delectum: ^l Dilectum à diligendo: Delectum ab ^m deligendo.

150 Inter Directum, & Derectum: ⁿ Derectum per latum est: Directum per longum.

151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes diuidit: Secernit, qui ex multis seorsum multa eligit.

152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semel idem pronunciat: ^o Memorat, non qui semel dicit: sed qui sapius idem, memoriae conseruandae causa facit.

153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigimus, quae curua sunt: ^p Dirigimus, quum aliquò tendimus.

154 Inter Deportare, Comportare, & Exportare: ^q Deportare est aliquid afferre: Comportare in vnum locum conferre: Exportare ^r tollere.

155 Inter Discedere, & Abscedere, & cetera. Discedere per diuortium dicimus: Abscedere per absentiam: Secedere per singularitatem: Decedere per mortem.

156 Inter Deduco, & Diduco: ^s Deduco de amico ^t producendo: Diduco autem distraho vel ^u diuido. Item quantum ad ^x equos triumphales, refertur: Si equi, duxere triumphos: Si boues, ^y deduxere. Item quantum ad naues: ^z Subducere in terram dicimus: ^a Deducere autem in mare. Vt, ^b Deducunt socij G

157 Inter Duo, & ^c Ambo: vtique qui dicit ^d Duo numerat: qui Ambo iungit.

158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inequalis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.

159 Inter Duo, & Bina: ^e Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas: binas literas, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litterae, quae epistolam significant. Non dicimus bina, nisi ea quae singularē numerum nō admittunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quae singularem numerum admittunt.

160 Inter Domum, & Hospitiū: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nam Hospitiū tunc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quum ab aliquo ipsi recipimur: ^f vnde & qui venit, & ad quem venit, hospes dicitur. Sic Plautus: ^g Hospes necauit hospitem caput manu.

161 Inter ^h Decentem, & Speciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus, natura, siue forma.

162 Inter Deformem, & Informem: Deformis est ⁱ cui deest forma: ^k Informis, vltra

163 Inter Decus, & Decorem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis speciem.

164 Inter Delatorem, & Dilatorem: ^l Delator, qui desert ad ^m accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.

165 Inter Draconem, & ⁿ Traconem: Draco est immanis bellua: ^o Tracones verò sunt hiatus terrae.

166 Inter Diuitem, Potentem, Fortunatum, Locupletem, & Honestum: Diues est potentia, & virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: ^p Fortunatus, ^q subito factus beatus: Honestus moribus, & honore vsus.

167 Inter Do, & Cedo: ^r qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, de se tantum dicit.

168 Inter ^s Deum, & Diuum: quòd Deus semper est: Diuus fit.

169 Inter Damnum, & Iacturam, & Detrimentum. Iacturam ^t sciētes & vltro patimur: Damnum ^u subito, & non credentibus nobis fit: ^x Detrimentum, leue damnum fit in parte.

170 Inter Donum, & Munus: ^y Donū Deo offertur: Munus hominibus.

171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.

172 Inter Delictum, & Iniustitiam: Delictum quidam leue putauerūt esse peccatum, quasi ^z negligentis derelictum: Iniustitiam verò immane aliquod scruumque commissum.

173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolus tergiversatio: Dolor verò corporis inquietudo.

174 Inter Dolosum, & Inimicum: Dolosus est qui occulta machinatione grassatur: Inimicus verò, qui mala facit apertius.

175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco amicum: Diduco, distraho.

176 Inter Directum, & Derectum: ^a Directum in rectum vadens: ^b Derectum in latere rectum.

H 177 Inter Disco, & Doceo: Discit qui non nouit: Docet verò, qui nouit.

D.

^a Aliter adiecta nullo sensu.

^b Ex Agratio.

^c al. disertum.

^d Lege, desertus, est derelictus, à deserendo dictus. Ex Agratij mente neutra harum lectionū, quas m. s. habent, tolerari potest. al. disertus est doctus, à disserendo, &c.

^e Rectius forte Fronto, diues, quia diuidendi facultatem habet. Varro à diuo deducit.

- f al. locis plenus.
 g Sic ferè Fronto. 9. Terent. Scaurus, & ipse Etymolog. lib. 10. littera L.
 h Sic Fronto, ultio vindicat factum: vindicta vel vindicatio futura prohibet.
 i al. animam. crimen. al. m. f.
 k Fest. dict. mente captum. Ipse Etymol. lib. 10. littera D.
 l f. Id est.
 m Non. dict. delirus, & ipse in Etymologiis.
 n al. cum qua.
 o al. iacta.
 p In Etymolog. additur, in quos omnis seges decurrit, quod cum minime verum sit, fortassis & illuc ea verba tollenda, aut scribendum ex Non. in quos omnis vligo decurrit.
 q Indignatus. f. natus, ut Festus. Vide Serv. ad illud 2. Aeneid. quæ mens tam dira.
 r Fest. dictione, atroces.
 s al. suavisibilis.
 t Sic Cic. Tusc. 2. Dolor motus asper in corpore, à sensibus alienus.
 u Ipse Etymolog. lib. 10. littera D. dicit, dolosus.
 x al. iniuria.
 y Lib. 10. Etym. littera D.
 z Etymolog. lib. 1. c. 18.
 a al. mentis vel sensus.
 b al. mentem susp.
 c Agrat. & copiose Agell. lib. 3. c. 14.
 d al. si.
 e f. Diuortium.
 f Non. dict. diuortium.
 g Sunt enim diuerticula, quæ ab hoc verbo, semitæ transuersæ à latere, viæ militares, Serv. ad illud 9. Aen. ad diuortia nota.
 h Ex Agratio.
 i Vellauat, quod tamen abest ab Agratio.
 k Ex li. 102. ut constat ex Flori epitome, erat locus.
 l Ex eadem mente Agratius, diligi affectionis, deligi iudicij.
 m al. eligendo.
 n Hinc legendum constat apud Agratium unde sumptus quoad sensum locus, directum in latera aptatum. Sic & Etymolog. lib. 10. lit. D. directus cò quod in rectum vadit.
 o Fest. dict. Memorare.
 p Sic Paulus ex Festo. Dirigere apud Plautum inuenitur pro discedere, sed discindere legit vir erudit. Et quum aliquo. al. quum ad aliquem.
 q Fortè scribendum ex mente Agratij de port. ea deferre, malè tamen ipse, deponere. Apportare est aliquid afferre comp. &c.
 r De loco tollere, Agrat.
 s Sic Serv. ad ill. 1. Aen. despiciens mare veluolum, deduco prosequor, diduco diuido.
 t al. perducendo.
 u al. seu pono. f. seu dispono.
 x Malim, curtus.

- A 7 al. duxere.
 2 Ex Serv. ad ill. 1. Aen. subducere classem.
 a al. diducere.
 b 3. Aeneid. al. diducunt.
 c al. duos ambos.
 d al. duos ambos.
 e Ex Serv. ad illud 8. Aen. frenaque bina. Vide eundem ad illud 1. Aen. Bina manu lato crispans hastilia ferro. al. Cic. epistolarum ad fil.
 f Ex Serv. ad illud 8. Aen. Ne verò hospes, ne quare.
 g Mostellaria scen. cuius initium, Habeo Neptune mag. grat.
 h C. Fronto. Decens in gestu est, & motu corporis, speciosus: malè legitur, formosus ab excellenti specie dicitur, forma naturæ bonum, unde etiam formosus dicitur.
 i al. fœda form.
 k Lib. 10. Etymol. littera I.
 l Ex Agratio.
 m al. caussandum.
 n al. Truaconem.
 o al. Truacones.
 p C. Fronto. cui fortè aliquid contingit.
 q F. substantia.
 r C. Fronto. cedo sibi poscit, & est immobile: dat qui non finire facit datum.
 s Ex Servio ad illud 5. Aen. genus alto à sanguine diuim.
 t al. scienter.
 C u al. insolito & nobis nescientibus fit.
 x Sic Ascon. Pedian. 3. orat. contra Verr. detrimentum vel vnus partis dici potest.
 y Serv. ad illud 5. Aen. strueremque suis altaria donis. Dona, ait, superiorum, munera inferiorum, & clarius C. Fronto. Donum quod diis datur: munus, quod amicis vel cliens, vel libertus officij causâ mittunt. Ipse ead. lib. Etymolog. 6. c. 19.
 z f. negligentia.
 a al. directum.
 b al. directum.

De littera E.

- D 178 I Nter Externum, & Hesternum: Hesternum dicimus pridianum: Externum autem extraneum, hoc est, alienum.
 179 Inter Eloquentem, & Loquacem: Sinceritas facundia Eloquentum est: effusa & incondita temeritas, Loquacium: Unde & Salustius: b Loquax magis, quam facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse habitum, nunquam disertum.
 180 Inter Expertem, & Expertum: c Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, d ignarum.
 181 Inter Exercitatum, & Exercitum: e Exer-

citus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.

182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.

183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: quod Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: Neque Ebriosi regnum Dei possidebunt. Pulchre autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium^b è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Qua sententia expressit, quodammodo nec mortuum cum fuisse, nec viuum.

184 Inter Euentum, & Euenta: Euentus ipsa res est: Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.

185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quod Egestas peior est quam paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper^k turpis est.

186 Inter Experiētiam, & Scientiam: Experiētia in malo dici potest: ut pœnas expertus: Scientia autem in bono tantum.

187 Inter Emitte, & Admittit: Emittimus^l alios à nobis: Admittimus alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emitat oculos, nec admittat alienos.

188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud apum nostrum est: Arbitrari iudicium animi proferre.

189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suum esse desiit.

190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, vel adprobatur.

191 Inter Efferunt, & Eferunt: Efferunt qui exportant, per duo ff. Eferunt autem qui^q laudandum extollunt, per vnum f. Cicero: Nimium fortasse hæc illi eferunt.

192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exsequimur^r mortem in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.

193 Inter Extemplo, & Illico: Extemplo, repente vel statim, vel subito: Illico mox vel continuo.

194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, ut Cicero: lumina ciuitatis extincta sunt: Restinctum vero incendium. Ut idem Cicero: subiectos propè iam ignes, circumdatosque restinximus.

195 Inter Equitem, Equestrem, & Sequestrem: Sequester dicitur, qui certantibus medius interuenit: per quem vtraque pars

E æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet in armis. Equester verò locus vel ordo. Ut si dicas: ille homo Equester est. Item^a militat ille in Equestri ordine.^b

196 Inter Exanimem, & Exanimatū: Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Ut est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.

197 Inter Eu, & Heus: Eu interiectio dolentis est: Heus aduerbium vocantis.

198 Inter Ensem, & Gladium: Ensis est ferum tantum: Gladius verò totus. Mucro autem non tantum gladii, sed & cuiuscunque teli acumē est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prælio: Mucronē in opere.

199 Inter Spolia, & Exuias: Exuias ducunt sunt: Spolia priuatorum.

200 Inter eum qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: Primò quod^b Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententiā adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palam ei fuerint concessa. Ita fit ut relegato, mentionem bonorum in sententiā haberi, non profit, deportato noceat. Item distant & in loci qualitate. Quod cum Relegato quidem humanius transigitur: Deportatis verò solent insulæ assignari, quæ sunt asperiores, quæque sunt paulò minus summo supplicio comparandæ.

201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, vbi nunquam habitatum est: Desertum, vbi aliquando habitatum, & derelictum est.

202 Inter Execrationem, & Iurationem: Execratio, utputa si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi euenit.

203 Inter Expertum, & Experrectum: Expertum, aliquid agnitus: Experrectum à somno.

204 Inter En, & Em: En, quum ostendis: Em, quum increpas.

205 Inter Ebrū, & Ebriosum: Ebrius ad tempus multū bibit: Ebriosus semper multū bibit.

206 Inter Equum, & Equum: Equus, quod est animal, per e, & u, sola scribendū. Quando verò pro iusto scribitur per æ, diphthongon geminata u u, est scribendū.

E.

^a Varr. 4. de ling. Lat. Loquax, qui nimium loquitur, eloquens qui copiose loquitur. Ipse etymolog. lib. 10. littera C. & L.

^b Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. c. 15. incertum unde.

^c Ex Sern. ad ill. 3. Aen. exercite fatis. Ipse etymolog. lib. 10. littera E. dictionibus, expertus, & expers.

^a De re vel causa quæ agitur: ut glossæ a reu- A
ciendum, nec Seruius agnoscit.

^c Ex Serui loco citato: exercite, inquit, fatigate:
exercitatus peritus: exercit^o laboribus: exer-
citatus studiis.

^f Innuit idem discrimen Cicero Tusc. quæst. lib. 4.

^g 1. Corint. c. 6.

^h al. à somno.

ⁱ Non, dict. euentus: ex lib. 1. Lucretij: Euentum
dici poterit quodcunque erit actum.

^k Epitheton Virgilianum, turpis egestas.

^l al. à nobis ad alios.

^m Non, dict. arbitrarij.

ⁿ al. animi nostri est.

^o Ex Serui, ad illud 1. Geor. multo expectata la-
bore, quin & expectare pro probare ab eodem usur-
patur 2. Geor. crassa que terga, Expecta.

^p Eadem Agratius, nihil tamen de duplici ff. effertur,
inquit, qui portatur: & effertur, qui laudan-
do extollunt.

^q al. asportant.

^r f. laudando.

^s Varr. lib. 6. de ling. Lat. extemplo est conti-
nuò. al. extemplo subito, illico continuò.

^t Non, illico significat statim mox.

^u al. æquum.

^x Seru. ad illud 11. Aen. & pace sequestra: seque-
ster est medius inter duos altercantes, apud
quem aliquid ad tempus seponitur. Et sic ferè
Fest. al. æquus.

^y al. æqua fide æquatur.

^z Duæ illæ voces in armis, ab Isidoro li. 9. Etymolog.
cap. 3. ubi agit de militibus equestribus, omittuntur &
sane mihi suspectæ sunt. Fortassis adiecerat equitè, etiã
pro equo ipso sumi, adducto Virgilij loco 3. Georg. At-
que equitem docuere sub armis, Insultare so-
lo. Non, dict. equitem & equites.

^a al. miles.

^b al. sequester suspector penoris dicitur. f. sus-
ceptor pignoris.

^c Ex Seru. ad illud 1. Aen. Ex animùmque auro
corp. & interpretibus Terentij actu 1. Scen. 4. An-
dria, & alibi.

^d Ex Agratio.

^e Lib. 8. Etymolog. c. 6.

^f Videtur ex Seru. ad illud 11. Aen. ipsos terræ
duces.

^g Etymolog. lib. 5. c. 27.

^h al. qui relegatum.

ⁱ Lego non haberi possit.

^k Videtur ex Seru. ad illud 2. Aen. vos aræ, enses-
que nefandi: execratio est aduersorū depre-
catio: iusiurandum verò optare prospera.

^l f. ut malum non patiar.

^m Ex C. Frontone. Expertus est aliquid aut in
bona parte, aut in mala: experrectus de
somno.

ⁿ f. accipitur.

De littera F.

207 **I**nter Fidelem, & Fidum: ^a Fidus a-
micus dicitur: Fidelis famulus. Item
Infidelis est, qui caret firmitate: Infidus, qui
fide.

208 Inter Famofum, & Infamem: ^b Famofus
est, de quo fama loquitur seu benè, seu malè:
Infamis verò, tantum mala famæ est.

209 Inter Ferocem, & Ferum: ^c Ferox dici-
tur animus: Ferus leo.

210 Inter Fallacem, & Mendacem: Om-
nis homo fallax id agit, vnde quisque fal-
latur: non autem omnis vult fallere, qui
B mentitur. Sicut Mimi, & Comædiæ, &
multa poëmata, vbi mendacium delectan-
di potius studio, quam fallendi volūate scri-
bitur. Nā & omnes ^d ferè, qui iocantur, men-
tiuntur.

211 Inter Furiatum, & Furiosum: ^e Fu-
riosus est, qui ferarum ritu fertur, & ab eo
furor nunquam recedit: Furiatum qui furit ex
caussa.

212 Inter Furiosum, ^f Furentem, & Iratum:
Furiosus est corde: ^g Furens caussa: ^h Iratus
merito.

213 Inter Ferocitatem, & Feritatem: Fero-
citas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas mi-
litum: & Ferox iuuentus dicitur. Feritas autē
C dirus animi habitus.

214 Inter Formidinem, Pauorem, & Me-
tū, siue Timorem: Formido obiicitur vel
oculis vel animo, sine adhibitaratione, & ma-
ximè paruulis. Pauor autem cum timiditate
animi subita est conturbans occasio: quæ ta-
men soluitur ratione vel tempore, nec stat.
Item Metus est motus interior animi subitus,
siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatio-
ne. Timor verò, est accedens dolor mentis
extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione.
Porro timiditas animi, vitium sempiternum
est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in
viro forti est aliquando Timor, Timiditas
nunquam. Est autem & bonus Timor &
malus. Malus est quum temporalia bona,
quisque sibi ⁱ subtrahi perhorrescit: bonus,
quum quantò quis Deum ardentius diligit,
tantò cum diligentius offendit peritime-
scit. Nam timere interdum prodest, & de-
cet pro qualitate temporum atque caussa-
rum.

215 Inter Facinus, & Flagitium, ita vide-
tur distinguere Augustinus: Quidquid enim
inquit agit indomita cupiditas ad corrup-
pendum animum & corpus suum, Flagitium
vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri no-
ceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera

sunt ^k omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruperint animū, in Facinora prosiliunt.

216 Inter Phantasiā, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando postea in animo figurata: ut putā, aui, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasiā dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: ut puta species aui quem nunquam vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergo speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmentoque memoriæ, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quidlibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum quæritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerum incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: ^l Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippe virtutum est: Fama verò vitiorum. Ennius in Achille: Summam tui tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona ^m paratā gloriam: ⁿ Maleuolentes enim famam tollunt, ^o beneuolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuitu venit, nulla palam causa, Fortunam vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: ^p ut putā, Fati esse dicebant, quod nascimur, quod occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis ^q accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod ^r verū est, Falsitas est: Fingere quod ^r verum non est, Mendacium est. Vnde & Cato: Tu, inquam, si ^r verum suppressis, Falsarius agnosceris: si falsa confingis, Mendax esse ^u videris.

221 Inter Falsum, & Fictum: ^x Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sæpe ita luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantum verisimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique compendium est.

E 223 Inter Frondeum, & Frondosum: ^t Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondosus verò est ^t locus. Licet enim abundet frondibus: non tamen est de frondibus totus. Sic & ^a Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est ^b retrò & in proximū: Deflecti verò longius, & in deuium.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quod Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti temporale est: Frui verò æternum.

F 226 Inter Fremere, & Frendere: Fremere, est furem mentis, usque ad vocis tumultum excitare: ^c Frendere verò propriè dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quod hæc equi frendant, id est, ^d premant dentibus & mordeant. Hinc & frenetici dicti, eo quod dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est vbertim lacrymas fundere, quasi fluere: ^e Plorare, est quasi cum voce flere: ^f Plangere, cū lacrymis pectus, aut faciem tundere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egentes: vnde & ^g luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tātum sollicitare terram: Effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quod Flagitare idem est, quod ^h acriter interpellare: Flagitiare verò est ⁱ impurare.

231 Inter Fugire, & Diffugire: Fugire pariter: Diffugire diuisi.

H 232 Inter Fatemur, & Confitemur: ^k Confiteri propriè arbitrij est: ^l Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis ^m.

233 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti? percontandi differentia est. Nam quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quo loco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

234 Inter Fluit, & Desluit: Fluit quod naturaliter decurrit, ut humor: Desluit autem, quod ætate, vel vetustate dissoluitur: ut ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus, humore rerum, ⁿ sanie viuorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: A Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod ° funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per r, litteram ad odorem refertur: per l, ad flammā & ignem. ° Nam quando incendium significat quod statu alitur per l, dicimus: & quando odorē, ° quia fracta specie maior est, per r, ° enunciat.

237 Inter Fratrem, & Germanum: ° Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ° ex eadem matre. Qui verò ° ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est B Germanus ex eadem genitrice, vel ex eodē germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: ° Valens verò ex præcipuis viribus, ut Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: ° Figura est ° artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Parctum: Farctum dicimus, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum & Fatigatum, & Lassum: ° Fessum animo & ° cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Frameam & Machæram: ° Framea appellatur gladius, ex utraque parte C acutus, quam vulgò Spatam ° dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex vna parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus namque pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus initur.

244 Inter Flumen, & Fluuium: ° Flumen, torrentem, &c. Fluuius, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluuius, cuius aqua: Torrens autem inde dictus, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arefcit. °

Vnde & Pacuius flammeo vapore renst torret. Porro Riuus vocatur, qui subito ex pluuia fit, celeritèrque decurrit, ac deficit: ° Fons autem est ° caput aquæ nascentis: Amnis autem, fluuius est nemore ° & frondibus redimitus, ° & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: ° Fulgur, est splendor ° micantis nubis: Fulmen autem mucro est feruidus, ventorum violentia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autem hæc ° Fulgor, Fulgur, & Fulmen: ° Fulgor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod findit. Et idè cum trinis radiis finguntur.

246 Inter Florida, & Florulèta: Florida sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: ° Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente ° gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis Bestia Fera, non omnis Fera Bestia: ° Bestiæ namque sunt, quæ morsu vel vnguibus sæuiunt: ut pardes, leones, tygrides, ° à vastando dictæ. Ferae autem etiam illæ sunt, ° quæ etsi non sæuiunt tamen syluestres sunt, dictæ autem ferae, quòd ° & naturali vtantur libertate, & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos, & ° Fastos dies: ° Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quam mali: Dies ° fasti, quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefastos dies: ° quòd Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & causam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quòd nefas sit, quicquā his diebus agere vel dicere, vel sacrum facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti.

251 Inter Festos dies, & Sóllemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sóllemnes verò, qui ad omnes pertinent: ut parentalia. Ut quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollemnia præstitisse.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulgur: Fulmen, quod fefit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de caelo.

253 Inter ° Fœdus, & Fœdus: Fœdus turpis: Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: ° Fides in fide: Fidis de chorda.

255 Inter Fœnum, & Fœnus: Fœnum palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat, redolet: ° Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fatum: Fauor adiutorium est: Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, cum qui furtum facit: Furtatum, quod furatur fur.

259 Inter Fatum, & Fatuum: Fatuum, segnè: Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos, & Fastus: ° Fastus de superbia: Fastos de libris.

261 Inter Fœminam, & Femina: Fœmina de homine: Femina femora sunt.

262 Inter Forfices, & Forcipes: ° Forfices, id est tisorias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: ° Adulterium est, coniugalis tori

inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus, explenda libidinis consecrando licentiam. Scriptura autem solent fornicationem vocare^h omnem illicitam corruptionem: sicut est idolatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam aedificiis arcuatis quos fornices antiqui vocabant, in quibus meretrices constitutae prostituuntur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

F.

^a Ex interpretibus Terentij, Act. 1. Scen. 2. Phorm.

^b Vide Non. dict. Fama.

^c Ex C. Frontone.

^d al. penè qui loquuntur.

^e Ex Seru. ad illud 2. Aen. furcata mente Chorebus.

^f al. furientem.

^g al. furians.

^h Ex interpretibus Terentij act. 1. Scen. 1. And. & act. 3. Scen. 1. Hecyra.

ⁱ al. abstrahi pertimescit.

^k al. hominum.

^l Ex Ser. ad illud 1. Aen. generis fiducia vestra.

^m al. parata gloria.

ⁿ f. malè viuentes.

^o f. bene viuentes.

^p Ex Seru. mente ad ill. 4. Aen. quem dederat cursum fortuna peregi.

^q al. occiderit.

^r al. verè.

^s al. verè.

^t al. vera nobis comprimis.

^u al. iudicaberis.

^x Ex interpretum Terentij mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.

^y Ex Seru. ad ill. 2. Aen. nemora inter frondea. Vnde locus antea mutilus restitutus.

^z al. locus.

^a al. germinum, & germinorum.

^b al. à recto.

^c Lib. 10. Etymol. littera F.

^d al. imprimant.

^e Fest. dict. plorare.

^f Sic vetus glossar. plangoribus.

^g f. lucus.

^h Vetis glossar. flagitauerit.

ⁱ Malè imputare, m. f. Impura res est.

^k Non. dict. confiteri.

^l Seru. ad illud 4. Aen. Anna fatebor enim.

^m al. profiteri, id est.

ⁿ Ex Seru. ad ill. 8. Aen. Sanie taboque fluentes, contra sentit. sanies mortui est, tabo viuētis, scilicet sanguinis.

^o al. in funere.

^p Ex Seru. ad ill. 1. Aen. fragrantia mella, in altero m. ferat, nam quando flammam & ignem, qui incendium significat. forte legendum, nam quando flammam & incendium significat. praeunte Seruio.

^q al. qui à fracta.

^r al. pronunciat.

^s Sic lib. etymolog. 9. c. 6.

^t Ex eod. lib. citato videtur legendum, ex eadem matre, non patre, & infra, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. alioqui sibi contrarius. Isidorus his duobus locis, & Seruio, unde sumpsit ad illud 5. Aen. Hæc germanus Eryx.

^u al. eadem matre & patre.

^x Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. Hecyra. validus, robustus & habitior corpore.

^y C. Fronto, figura artis opus, forma naturæ bonum.

^z al. hominis.

^a Vid. Seru. li. 8. Aen. ad illud, ter fessus valle refedit. Etymolog. lib. 10. littera F. Aliter Verrius apud Diomedem lib. 1. quod fatigatus sit, cū quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cū quis labore deficit, ut lassus.

^b al. corpore.

^c Sic lib. 18. etymolog. c. 6.

^d al. vocant.

^e C. Fronto contri: flumen idem fluit & manet: fluuius temporibus ficitur. Est autem totus ferè hic locus ex lib. 13. etymolog. cap. 21. ex quo verba fluuius cuius aqua, in fluuius decursus aquæ, mutanda videntur.

^f Fest. dict. torrens, ex Antiopa citat, porro dictio torret, & hic & in Etymol. in terræ, mutanda, legendumque, flammeo vapore torrens terræ factum exusserit.

^g Varr. lib. 4. de ling. Lat. dict. fons, & Festus à fundendo.

^h al. corpus.

ⁱ al. ex frondibus.

^k Varr. & Fest. melius à circumeundo, aut circumnando.

^l Sic ferè Non. dict. fulmen.

^m al. micantibus nubibus.

ⁿ al. fulgur, f. fulgos.

^o al. fulgur.

^p A Seru. dissentit, qui ad ill. 1. Aen. frugēsque receptas, qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg. filiqua quassante legumē.

^q Ex Seruio lege: sub mento gutturis parte, sunt hæc lib. 7. Etymolog. c. 3.

^r Etymolog. lib. 12. c. 2.

^s al. à vi, qua faciunt Etymolog.

¹ al. dictæ quod.

^u Ex *Seru. ad ill. 1. Aen.* pinguisque ferina, & *etymolog.*

^x al. fastus.

⁷ *Festus dict.* fasti, & *Seru. ad illud 3. Aen.* stirpis Achilleæ fastus.

^z al. fastus.

^a *Fest. dict.* festis diebus. *Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict.* fasti dies.

^b F. Inter fœdum, & fœdus: Fœdum turpe, fœdus placitum.

^c Fortè ex *Agratio legen.* fides de fidelitate, fides de chorda.

^d Hinc flagratores, quod mercede flagris cadebantur. *Fest. dict.* flagratores.

^e Ex *Agratio.*

^f *Melinus Serv. ad ill. 8. Aen.* Versantque tenaci forcipe ferrum. Forcipes sunt, quibus incidimus. Forcipes quib⁹ aliquid foruū tenemus. nam foruum est calidum. *Fest. dict.* forcipes.

^g *Etymolog. lib. 5. c. 26.*

^h Ex *Ezechiel. 16. multis locis. Osee 2. c. 14. ali.*

ⁱ al. per illicitam.

De littera G.

263 I Nter Grates, & Gratias: Grates Deo aguntur: Gratia verò hominibus quoniam referri^a possunt. Idcirco optimè Deo conuenit, quod relationem significat ad^b latrām.

264 Inter^c Gaudium, & Lætitiā Stoici sic distinguunt: Gaudium quippè esse aiunt elationem^d animi, in his quæ digna sunt, exultantis: Lætitiā verò effrenatam^e animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoque, quæ vitio sunt mixta, latetur. Vnde & scriptura: ^f Non est^g gaudium impiis, dicit Dominus.

265 Inter Grauitatem, & Grauitudinē: Grauitas ex pondere animi, & ex sententia cōstat: Grauitudo autem corporis est.

266 Inter Graue, & Grauidum: ^h Graue de natura dicitur: Grauidum deⁱ accedēti fœcunditate: vt arbor grauida pomis.

267 Inter Garrire, & Loqui: ^k Loquitur, qui rectè & ^l temperanter dicit: ^m Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordidè loquitur.

268 Inter Gerere, & Ferre: ⁿ Gerimus nostra & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt. Ferimus verò imposita nobis veluti onus. Sed Virgilius permixtè vtitur: ^o fidus quæ tela gerebat Achates. Gerebat pro ferre posuit.

269 Inter Grauat, & ^p Ingrauatur: ^q Ingrauatur pondere alieno: Grauat suo.

270 Inter Gentem, & Gentes, & Genus: ^r

A Gens nationis est, vt Græciæ, Assyriæ. Hinc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiæ, vt Iuliæ, Claudiæ: Genus verò ad qualitatem refertur: vt pecoris, pomi.

271 Inter Græcum, Græcanicum, & Græcēse: ^r Græcus homo dicitur: Græcanica, res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 Inter Gallum, & Gallicum, & Gallicanum: ^s Gallum in Gallia natum: Gallicum ex Gallia latum: Gallicanum^a quod aliquid ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem vtero: ^x Germana verò ex vtriusque manans germine.

B 274 Inter Genitorem, & Patrem: ^y Genitor naturæ vocabulum est, siue originis: Nam Pater dignitatis & honoris nomen est. Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres dicimus. Genitores^z verò nostri, à quibus nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas. Vt putā, ille generauit, illa parturiit.

276 Inter Gubernatorem, & Nautam: quod omnis Gubernator, nauta esse potest: omnis nauta, Gubernator^a esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximum: ^b Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

G.

^a al. non possunt.

^b al. latam.

^c *Cic. Tusc. 4.* Cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitiā gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiūt: sine ratione animi elationem.

^d al. animæ.

^e al. anima.

^f *Isaia cap. 18. & 57. ubi in vulgat. non est pax imp. dicit Dominus.*

^g al. gaudere.

^h *Non dict. graue. Seru. ad ill. 5. Aen.* nodisque grauat.

ⁱ al. accidenti.

^k Ex *Varronis sententia lib. 5. de ling. Latina*, qui loqui à loco deriuat, quod suo quæque loco verba dicantur.

^l al. temperanter.

^m *Non dict. garrire.*

ⁿ *Vid. Non. dict. quibus, ferre, & gerere.*

^o *I. Aeneid.*

^p al. ponderatur.

^q al. ponderatur.

^r Gens & nationis, & familiæ. *Seru. ad ill. 1.*

Aen. Gens inimica mihi.

^c *C. Fronto* ferè eodem sensu Corinthium ciuem dicimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fontem.

^e *Sic Fronto.* Gallus natione, Gallicus ex Gallia.

^u *f. scrib.* Gallicanus qui al.

^z *Sibi ipsi contrarius Isidorus supra.*

⁷ *Servius tamen ad ill. l. Aen.* Prospiciens genitor Venerabilis inquit, ut Tybri pater, ergo nomen & ad verum pertinet, & ad honorem refertur.

^z *al.* non nisi à quib. n. s.

^a *al.* dici.

^b *C. Fronto.* Græde incremento, magnum amplitudine.

E 287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarum viriditas nunquam cessat: Herbosum autem qui facillè herbam generat, & ad tempus arescit.

H.

^a *al.* honus regionum, sed vox regionum, irrepsit ex sequenti articulo.

^b *Ex Agratio.*

^c *Ex Serv. ad ill. l. Aen.* spoliis orientis onustum.

^d *Vetus glos.* honus honor *τιμὴν δέων τιμὴν ἀσπόμενον.* Varro etiam *q. de ling. Lat.* dictum onus & honos qui sustinet temp.

F

De littera H.

278 **I**nter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primum fiat: Hoc die, quasi aliquando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diem: Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat: foeminini malum: Veluti in Iob, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h, scribimus, significamus personam. Sine h, significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo ceteri, solo cōgregationis delectari discidio: Hæresim autem esse longè alia opinantem, quàm ceteri, aliàmque sibi, ac longè dissimilè peruersi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quòd scilicet unusquisque id sibi eligat, quòd melius esse videtur. Secta autem à diuisione dicta est, quasi sectio. Vnde & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos ^a de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora & Ora: ^b Hora cum h, littera, dierum: Sine h, regionum vel finium, siue oris significatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus hoc interest: quòd ^c Oneratus est, qualicumque pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum onus honori est, ut si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet: quia ab onere venit: ^d Honustus verò quia ab honore descendit retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhaustur: Hauritur aqua: Exhaustur puteus.

De littera I.

288 **I**nter Inferum, & Infernum: Pars superior ^a Inferni Inferus est: ubi quieverunt ante aduentum Christi animæ iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quo ^b triduntur animæ impiorum, qui plurimum peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse ^c gaudet dicens: ^d quia liberaasti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initium est rerum, à quo quid incipit: ut fundamenta domus, carina navis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium rectè viuendi: Iudicium verò æquitas rectè iudicandi: quisquis ergo benè ^e viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis rectè iudicat in subditis, Iudicium custodit. Profanatur autem Iudicium astutiae tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, providere rectitudinem: & post hoc assequitur in iudiciis æquitatem. Horum primum virtutis est, alterum honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quòd iniustum est: Iustitia verò ^f nunquam, & iniusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: ^g Incantatores sunt, qui rem ^h verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingit corpora mortuorum. Aruspices, qui ⁱ exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

292 Inter Indoctum, & Indocilem: ^k Indocilis est, qui penitus non potest ^l discere. Indoctus, qui nondum ^m discit, & tamen discere potest. ⁿ Ad hanc formam similia distinguere: ut putà, immotus, & immobilis, & his similia.

- 293 Inter Innoxium, & Innocuum: ° Innoxius est cui non nocetur: Innoxius, qui non nouit nocere.
- 294 Inter Impurum, & Impudicum: ° Impudicus, qui turpitudinem flagitij infert: ° Impurus, qui patitur.
- 295 Inter Immemorem, & Ignarum: ° Immemor est, qui oblitus est: Ignarus, qui inscius. Vnde & nares dictæ, quæ nos ° odore admonent, vt ° cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & ° olfecisse, scisse veteres dicebant.
- 296 Inter Inertem, & Segnem: ° Iners sine arte, & ob hoc neque ° operis quidem vllius: Segnis, ° quasi sine igne: quomodo securus, sine cura; id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.
- 297 Inter Infanum, & Infanientem: Infanus est qui perpetuo animi furore tenetur: Infanientis subitò incitatus indignatione, vel ira.
- 298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: ° quod omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui praua actione fœdatur.
- 299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quod Iniquitas ad mentis acerbitationem refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatum sequitur. Sed grauior C est Iniquitas, tanquam materia peccatorum: in cuius comparatione leuius est peccatum. Item peccatum est, quod admittitur: piaculum autem id, quod admissum est, & id, quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentie: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit: Iniquitates dicimus, quæ ante susceptam fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur: ° totidemque & peccata, verbi, operis, & consensionis.
- 300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quod ° Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autem ° is est, qui ab alio patitur ° Inuidiam. Nihil autem honestum, quod non inuidiosum. Nemo quippe inuidet misero: ° quis autem bonus & non inuidiosus?
- 301 Inter Iram & Iracundiam: ° Ira præsens est, & ex causa nascitur: Iracundia autem vitium naturale, & perpetuum est. Item Iratus pro tempore concitatur: Iracundus autem ° frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram, quasi à vento folium, commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir iracundus in-
- A honestus est. Et iterum: Iracundus effodit peccata.
- 302 Inter Ignominiam, & Infamiam: ° Ignominia ponitur ° potestate alicuius: Infamia autem sit multorum consentiente sermone.
- 303 Inter Incusare, & Accusare: ° Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.
- 304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, vbi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, vbi ° debito quique imperio parebat.
- 305 Inter Iactamur, & Fatigamur: ° Iactamur in ° maris fluctibus: Fatigamur in terris.
- 306 Inter Iaceo, & Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demonstrat.
- 307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flamma est: ° Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, ° ait, dictus, quod foueat ignem. Focus ergo dictus à fotu.
- 308 Inter Ianuam, & Ostium: ° Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel ° est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ ° ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intus aperiuntur: & duplices, multiplices, complicabilisque sunt. ° Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque ° idè dictæ, eo quod antiquitus ° portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyros, atque ° vrbs signabatur.
- 309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis ad mores refertur: Illi similis ad vultum.
- 310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: ° Iuuentus est iuuenum multitudo: ° Iuuenta autem ° hominum est ætas. Iuuentas verò ° decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.
- 311 Inter Inficere, & Officere: ° Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.
- 312 Inter Inuenire, & Reperire: ° Inuenimus inquisita: Reperimus vltro occurrentia.
- 313 Inter Inquirere, & Quærere: ° Inquirimus ea de quibus dubitamus: Quærimus ° ignota.
- 314 Inter Impendere, & Impendere: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendere autem, si e, litteram producas, significat imminere, ab eo quod est impendeo.
- 315 Inter ° Iuuat, & Iubat: Iuuat, delectat; Iubat, adiuvat.
- 316 Inter Illicem, & Illicem: ° Illicem cum duobus ll, significat inductorem: Illicem per vnum l, arborem indicat.

317 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, E vadit.

318 Inter ^k Inquit, & Inquid: Vt putà vbi inquid dictum.

319 Inter Infitum, & Insetum: ^l Infitas arbores dicimus: Insetas verò ^m causas, aut fabulas.

320 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbium est.

321 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: ⁿ Deprecari, excusare, & expurgare.

322 Inter Incolam, & Inquilinum: ^o Incola ^p quidem, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quamdiu peregrinatur: Incola quum inuenerit sedem.

323 Inter Indigenam, & ^q Indigentem: ^r Indigentes egeni sunt: ^s Indigenæ, inde geniti.

I.

^a Inferi infernum vterque m. f. mendosè.

^b al. traduntur.

^c al. congaudet.

^d Psalm. 85. & cruiſti animam meam.

^e al. viuendi feruiat.

^f al. iniqua & iniusta.

^g Etymolog. lib. 8. c. 9.

^h al. verbo.

ⁱ al. secta.

^j Ex Seru. Aeneid. lib. 8. Is genus indocile. al. indocibilis.

^k al. docere. f. doceri.

^l didicit, ex Seru.

^m al. ab hac forma.

ⁿ Ex Seru. ad ill. 10. Aen. omnes innocua.

^o al. impurus.

^p al. impudicus.

^q Ex Seru. ad ill. 1. Aen. neque enim ignari sumus ante malorū. Ipse etymolog. lib. 10. littera I.

^r al. ad odorem.

^s al. noscamus.

^t al. olfari res veteres dicebant.

^u Fest. dict. iners, est autem ex Seru. ad ill. 1. Aen. instant ardentes Tyrij, ipse etymolog. lib. 10. littera I.

^v al. operique vtilis.

^w Etymolog. lib. 10. littera S.

^x Ex Ambrosio.

^y al. totidemque.

^z Etymolog. lib. 10. littera I.

^{aa} al. idem est.

^{ab} al. malum.

^{ac} Terentij interpretes act. 4. scen. 6. Meauton. Ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis. Distinguit etiam Cicero 4. Tusc. & Fronto, Iratus ex offensa est, iracundus natura.

^{ad} al. frequens.

^{ae} Ex C. Fronto. Ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.

^{af} al. in potestate.

^{ag} Ex Seru. ad ill. 1. Aen. talibus incusat, qui tamen amplius quam nosser.

^{ah} al. dubio.

^{ai} Ex Seru. ad ill. 1. Aen. terris iactatus & alto.

^{aj} al. mars.

^{ak} Fest. dict. focus. & Seru. ad ill. 12. Aen. in medioque focos.

^{al} al. autem.

^{am} Ex Seru. ad ill. 1. Aen. foribus cardo stridēbatahenis.

^{an} al. cum claustris vel.

^{ao} al. ipsa claustra.

^{ap} Vid. Seru. ad ill. 2. Aen. iamque propinquant portis. & lib. 5. Aen. ad illud, urbem designat aratro. Ipse etymolog. lib. 15. c. 2.

^{aq} al. inde.

^{ar} al. portatura rotæ designat.

^{as} al. verbo.

^{at} Ex Seru. ad ill. 1. Aen. lumenque iuuentæ.

^{au} al. iuuentas.

^{av} Leg. iuuenum ex Seru.

^{aw} Leg. Deus ex mente Seru. & Acron, in Od. 3. lib. 1. Horatij. Hac est ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ka} ^{kb} ^{kc} ^{kd} ^{ke} ^{kf} ^{kg} ^{kh} ^{ki} ^{kj} ^{kl} ^{km} ^{kn} ^{ko} ^{kp} ^{kq} ^{kr} ^{ks} ^{kt} ^{ku} ^{kv} ^{kx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} <

vestire, captiuos redimere, pauperi victum ^a administrare.

325 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

326 Inter Luxuriosum & Prodigum: ^b Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde membra loco mota luxa dicuntur: ^c Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porro agit, & quasi projicit.

327 Inter Lasciuum, & Petulantem: Lasciuus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit male alienum pudorem.

328 Inter Litigiosum, & Litigatorem, Litigiosus est, de quo litigatur; quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiā, & Exultationem: Lætitiā est, mentis gaudium: Exultatio verò verborum, atque membrorum. Rursus exultatio ^d à iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exultatio est. Vbi verò non potest quisque conceptum gaudium verbis ^e annunciare: sed ipsam animi ^f effusi lætitiā in vocem quandam ^g exultationis erumpit, iubilatio est.

330 Inter Lethum, & Mortem quidam tentauerunt facere discretionem, dicentes: Lethum per se venit: Mors verò inferitur.

331 Inter Libidinem, & ^h Liuidinem: Libido per ^b, cupiditas est animi: ⁱ Liuido per ^u, liuor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ auaritia nominatur: sicut Libido quomodocumque vincendi, quæ ^k pertinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cum sint multarum libidines rerum: neque cuius rei libido sit adiicitur: non solet animo occurrere, nisi illa tantum, quæ obscenæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitatur. Sed meritò ista inter cetera, hoc sibi nomen propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris seuit. Dicta autem Libido, eò quod dilibet alienum pudorem, siue quamcumque rem appetere.

332 Inter Laudem, & Laudationem: Laus est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, qui laudat. Itē Laus ^l est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa ^m laudantis oratio. ⁿ Laus & lætitiā sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatē, & Largitionem: ^o Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: ^p Lætamur

A de nostris bonis: gratulamur de ^q amicorum.

335 Inter Legere, & Lēctitare: Legere ad tempus refertur: Lēctitare ad frequentiam: ^r interdum & Legere nauticum verbum est: quia & nauis dicitur Legere, quicquid transit.

336 Inter Labium, & Labrum: ^s Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrium, non ^t nisi auium, quod incuruum est. ^u Vanissimè autem quidam ^x nititur facere discretionem: vt virorum labra, mulierum labia ^y dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: ^z quod Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Iura: ^a Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde & Virgilius: Iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: ^b Iura diuina sunt. Ideoque & iuramentum dicitur; id est, sacramentum in ^c Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorum sacra resoluere iura.

339 Inter Leges, & Mores: ^d Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuendi, nullo vinculo ^e adstricta, siue lex non scripta, sed tantum cum vsu retenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienum ^f inuolat, Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem ^g Latro à latitando ^h insidiis dictus: ⁱ Fur autem à furuo vocatus, id est, nigro: nam noctis vritur tempore. Pulchrè autem Plautus ^k cuidam, qui furabatur, ait: ^l Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrum, & Sanctum: Quod Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: ^m Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctum verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apud ⁿ Homerum ^o soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat, & Lauat: Labat nutat: Lauat ^p lotorem esse.

343 Inter Latum, & Lethum: Latum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labium oris: Labrum vasis, à rostro, quod incuruum est.

345 Inter Lympham, & Nympham: ^q Lympham aquam: Nympham deam.

346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos committitur, & mota finitur: Rixa inter multos, & ^r iurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitem: ^s Limen, ædium est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: ^t Veteres immolare dicebant, quando victimas in ^u mole altaris ponentes ignem ^x sacrificiis subiciebant. Libare autem quando pateras inero

plenas aris fundebant. Nam libare propriè E
fundere est. Vnde & Liber vocatur: ⁷ qui
vini vsum in Græcia ostendisse fertur. Nos
ergo iuxta verborum distinctionem Immo-
lamus panem: Libamus calicem.

L.

^a Al. tribuere, vel administrare.

^b Vid. Non. dict. luxum, & dict. luxuria, ipse lib.
etymolog. 10. littera L.

^c Fest. dictione prodegeris, & dict. prodiguae
hostiae.

^d Al. ad iubilationem.

^e Al. nunciare.

^f Al. diffusi.

^g Al. exultationis.

^h f. libidinem.

ⁱ f. liuedo.

^k Non. dict. peruicacia.

^l Al. eius ipsa virtus enitens. f. eius in quo vir-
tus enitet.

^m Al. laudatio orationum.

ⁿ Al. laudem lætitiæ, sine celeb.

^o Ex Agratio.

^p Ex Agratio.

^q alienis Agrat.

^r Ex Serv. ad ill. 1. Georg. primi lege littoris
oram, & ill. 3. Aen. littoræque Epiri legimus, G
& 2. Aen. pars cætera pontum ponè legit.

^s Ex Agratio.

^t est, nisi quod incuruum est. Agrat.

^u Ex Serv. ad ill. 2. Eclog. calamo triuisse la-
bellum.

^x Al. tentant.

^y Al. dicant.

^z Ex Serv. ad ill. 1. Georg. lætencia turgent.

^a Ex Serv. ad citata verba ab Isidoro, quæ sunt
1. Aen.

^b Serv. ad locum citatum, qui est 2. Aen.

^c Al. domino.

^d Sic ferè ipse lib. 2. etymolog. c. 10. & lib. 4. c. 3.

^e Al. adstrictus.

^f Al. aliquid subtrahit, fur est.

^g Sic ipse etymolog. lib. 10. littera L. Varro, quod
circa lætera ferrum habeat. Fest. quod à lætere adorna-
tur, aut dno lætera.

^h f. in insidiis.

ⁱ Serv. ad illud 3. Georg. Nocturnum stabulis
furem.

^k Al. de quodam.

^l Plautus Aulularia.

^m Vid. Fest. dict. religiosus, & Macrob. lib. 3. Sa-
tur. c. 3.

ⁿ Odys. µ.

^o f. soli sancti, duæ sequentes dictiones, ferè glos-
fema.

^p f. lotorem, aut lauatozem.

^q Etiam Fest. distinguit dict. lympa.

^r Al. iniuria.

^s Ex Agratio, qui ferè ex Isidoro supplendus.

^t Eadem ferè lib. Etymolog. 6. c. 16.

^u Al. mola.

^x Al. sacrificium.

^y Al. quia.

De littera M.

350 **I**Nter Misericordiam, & Miserationem:
Benè velle, misericordiæ est: Benè fa-
cere, miserationis. Dicitur enim Misericor-
dia, quasi Misericordiæ actio. Nam ^a Misericor-
dia, affectus tantum cordis est, quo compel-
limur, vt miseri subueniamus. ^b Quapropter
Misericordia condolare misero nouit: et si
non sit, vnde tribuatur. Misericordia autem ex
opere comprobatur.

351 Inter Memorare, & Commemorare:
Memorantur pauca: Cōmemorantur multa.

352 Inter Mansuetum, & Modestum. ^c Man-
suetus est, qui nulli iniuriam irrogat: ^d Mo-
destus, qui nec læsus irascitur.

353 Inter Miserum, & Misellum: ^e Miserum;
viuentem adhuc dicimus: Misellum, mor-
tuum.

354 Inter Miserandum, & Miserabilem: ^f
Miserabilis est, cui misereri possumus: Mife-
randus, cui misereri debemus.

355 Inter Memoriosum, & Memorem: ^g
Memoriosus memoriam habet: Memor ve-
rò, beneficij, vel defensionis memor est.

356 Inter Moram, & Tarditatem: Mora est
quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora
in re: Tarditas in homine.

357 Inter Mendum, & Mendacium: ^h
Mendum in libro propriè dicitur; vnde &
emendare dicimus. Nam Mendacium in
cæteris rebus est.

358 Inter Malitiam, & Malignitatem: ⁱ Co-
gitatio quippè praua mentis, Malitia dicitur:
Malitiæ votum, vel opus Malignitas appel-
latur.

359 Inter Multationem, Pœnam, & Suppli-
cium: ^k Multatio potest esse, & sine sanguine,
in damno pecuniæ: Supplicium cum sangui-
ne: ^l Pœna verò, dolor sine sanguine.

360 Inter Munus, & Donum: ^m Munus est
debitum: ⁿ vt patrono: Donum, honorarium
est. Item ^o Donum, dantis est: Munus, acci-
pientis: Dictum autem Donum à dando:
Munus à muniendo, vel à ^p monendo.

361 Inter Meruit, & Promeruit: ^q Meruit
commune est, & ad pœnam, & ad præmium:
Promeruit tantum ad præmium. Nam pro-
meritus dicitur, qui benè facit: sic immeri-
tus, qui malè.

362 Inter Magnum, & Grandem: Magnum

ad animum ^a referimus: Grandem ad corpus.

363 Inter ^f Mutuum dare, & Commodare:

^a Qui mutuum dat, aliud recepturus est: qui commodat, utique idem sibi reddi desiderat.

364 Inter Monere, & Admonere: ^a Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 Inter Meretur, & Mæret: Qui Meretur, dignus est aliquo beneficio: Qui mæret, tristis est.

366 Inter Miramur, & Admiramur: ^a Admiramur virtutes: Miramur opera.

367 Inter Miseremur, & Misereſcimus: ^y Miseremur, quantum necesse est: Misereſcimus amplius, quàm necesse est. Item Misere-mur rogati: Misereſcimus ultro.

368 Inter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præſentia: Commonemus præterita.

369 Inter Multitudinem, & ^z Numerum: Multitudo numero fit: Turba ^a loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbâ facere.

370 Inter Mihi, & Mi: Mihi datius casus est: Mi vocatius.

371 Inter Municipem, & Municipalem: Municipes sunt Curialium maiores; dicti eo quod filii munera accipiant: ^b Municipales autem ^c originales ciues sunt, & in ^d locum officium gerentes.

372 Inter Mammillas, & Mammas, & Vbera: ^e Mammillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Vbera ^f pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammarum, quæ sugentes comprehendunt.

373 Inter Matronam, & Matremfamilias, ^g Melesius Grammaticus arbitratur hoc interesse, quod Matrona dicatur mater primi pueri: Materfamilias, quæ plures peperit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & ^h in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eam esse, quæ in matri manu mancipioque est; aut ⁱ in cuius maritus manu mancipioque esset: quoniam in familiam quoque mariti, & sui heredis ^k venisset. ^l Matronæ autem & virgines nobiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt. ^m Quoniam per quandam iuris solennitatem in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam ⁿ exanimatum corpus: Emortuum verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: ^o Mare, elementum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantum elementum.

376 Inter Montes, & Collēs: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga

A montium, quasi ^p colla.

377 Inter Malogranatam, & Malogranatum: Malogranata fœminini generis arbor est: Malogranatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Perſicus, & Perſicum: Perſicus generis fœminini arbor: Perſicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxum: Nam Buxum ^q neutrum, lignum est: Buxus ^r fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Pōtius: Magis est alterum ex duobus præferre, vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Mare: Marem, masculinum: Mare, elementum est aquæ.

381 Intet Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quod ille mentitur, qui vult videri, quod non est: ^s Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mentienti voluntas fallendi: ^t Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora ^u specie fallunt, vt remi fracti in vnda; dum sint integri: sed & turres, quasi currentes, oculos nauigantium fallunt. Et tamen hoc ^x naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur harpago, à monendo: eo quod moneat, mulierem esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum; à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quod solet ex fœminarum pendere collo; dictum à munere.

M.

^a Al. misericordia.

^b Quippe videtur in altero m. s.

^c Fest. dict. mansuetus. Non. dict. mansuetum.

^d Non. dict. modestus. Ipse etymolog. lib. 10.

^e Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum videtur, misellum viuentem adhuc, miserum mortuum.

^f Etymolog. lib. 10. littera M.

^g Ex C. Front. qui paullo caprosius, memoriosus habet ad dicta factaq; referenda memoriam: memor beneficij memoriam, vel iniuriæ refert. Vnde in Isidoro pro defensionis malim of-fensionis reponi.

^h Carissus sic ferè, mendum, & mendam discrimi-nat: mendū in mendacij significatione distin-guitur, menda in culpa operis, aut corporis.

ⁱ Sic Cicero 3. de natur. deor. est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.

^k Ex Varonis mente 5. de ling. Lat. multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum.

¹ Varro *ibid.* pœna à puniendo, aut pœniten- E
do, quod post peccatum sequitur.

^m Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide *suprà*.

ⁿ al. in patrono.

^o Ex Agravio ad verbum.

^p mouendo Agravius: malè opinor.

^q Interpretes Terent. act. 2. scen. 2. promeruit, adiuuit, profuit: cui contrarium est commeruit: unde quis pro immeritis commeritis legendum suspi-
cari possit. Vel ex illo locò Hecyr. act. 3. scen. 5. quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. Vbi uide interpretes mereri bona dicimus, commereri mala. Vid. Seru. ad ill. 4. Aen. nunquam regina negabo Promeritam.

^r al. refertur.

^s Ex Agravio abbreviatum.

^t al. mutare.

^u C. Front. monet, propter benivolentiam, ad-
monet, vt confirmet memoriam.

^x Ex Agravio.

^y Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. Aen. misere-
scimus ultro.

^z Lege (inducta dictione numerum, quæ malè ex
sequenti versu irrepserat) turbam.

^a f. loci positi. C. Front. turbam angustus
locus facit.

^b Etymolog. lib. 9. c. 4.

^c f. loco.

^d al. originis.

^e Ex etymolog. lib. 11. c. 1.

^f al. pecudum.

^g Lege Helius Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. ubi
hæc eius opinio recensetur. Vid. etiam lib. etymolog.
9. cap. 18.

^h al. ideò matrimonium dictum.

ⁱ al. in eius: in cuius Agell. apertius.

^k locum venisset Agell.

^l Vid. Seru. ad illud 9. Aeneid. multis è ma-
tribus ausa.

^m Locus non integer, & ex Seruio, unde est ad illud
11. Aen. Tyrrhena per oppida matres, ita ex-
plendus. Matres familias verò, quæ in matri-
monium conuenerunt per coemptionem,
quon. &c. nam alioqui descriptio illa minimè ma-
tronis conuenit, sed matribus familias tantum. Vid.
etiam Seru. ad ill. 7. Aen. quæritur hæres, & fortè
etiam tertium mēbrum de matre desideratur, consule
lib. 9. c. 8. etymolog. Vid. Fest. dict. mater familias,
& Non. dict. matronæ, & matres familias.

ⁿ al. exanime.

^o Ex Seru. ad ill. 6. Aen. tot maria intraui.

^p Varro à colendo 4. de ling. Lat.

^q al. neutri.

^r al. foeminini.

^s f. qui.

^t al. res autem fallunt quibus tamen vol.

^u f. species etiam fallunt vt.

^x f. natura ag. species.

383 **I**nter Necessitatem, & ^a Necessitudi-
nem: Necessitas aliquid fieri cogit:
Necessitudo autem affectus est, vel vinculum
propinquitatis.

384 **I**nter Nihil, & Nihili: ^b Nihil aduer-
bium est: Nihili autem homo, nullius mo-
menti.

385 **I**nter Nudum, & Nudatum: ^c Ea enim
Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Ea Nu-
da, quæ non solent tegi. Item, Nudus illius
rei, aut illa re benè dicitur. Nudatus verò ab
illo ^d denunciatur.

386 **I**nter Negamus, & Abnegamus: Ne-
gamus si quid obiicitur: Abnegamus, si quid
petitur.

387 **I**nter Neminem, & Nullum: ^e Nemi-
nem ad hominem referimus: Nullum ad
omnia.

388 **I**nter Nomen, Prænomen, Cogno-
men, & Agnomen: ^f Nomen, est vocabulum
propriæ appellationis: ^g Prænomen, quod
nominibus, ^h ob dignitatem generis ⁱ præ-
ponitur: vt Publius Virgilius. Non enim
possumus dicere Virgilius Publius. Cogno-
men, quod ex familia generis venit: vt puta
Scipio Cornelius; à Cornelia familia ortus.
Agnomē, quod ex virtute, vel vitio trahitur:
vt Scipio Africanus, pro eo quod Africam vi-
cerit: vel Lentulus Sura; pro eo quod maio-
res habuerat furas. Proinde Nomen à pro-
prietate venit: ^l Prænomen à dignitate: ^m
Cognomen ab origine: ⁿ Agnomen verò ab
specie, vel actione.

389 **I**nter Nascitur & Enascitur: ^o Nascitur,
quod ^p ab utero decedit: Enascitur, quod ex
terra, aut aqua exsurgit.

390 **I**nter Nautam, & Nauitam: ^q Nauita
poëticum est. Nam dictus est à Nauta: sed
caussa metri à poëtis vna littera addita est.

391 **I**nter Num, & Nunc: Num, nunquid:
Nunc, modò.

392 **I**nter Ne, & Næ: Næ, si præponitur,
aduerbium est, & acuto accentu pronuncia-
tur: Ne verò si subiungatur, coniunctio est,
& pressio accentu.

393 **I**nter Nigro, & Migro: Nigro nigrum
facio: Migro ^r demutatio est.

394 **I**nter Neutrum, & Neutrale: Neu-
trum, nomen, aut pronomē, vel participium:
Neutrale verò, verbum est.

395 **I**nter Notus, & ^s Notus: Notus, cogni-
tus; notus iudicio: Notus, Auster.

396 **I**nter Nobilem, & Nobilem: ^t Nobi-
lis, generosus: ^u Nobilis, notus omnibus.

397 **I**nter Nōmina, & Numina: Nōmina,
sunt vocabula: ^x Numina, potestas.

^a Eodem

N.

^a Eodē sensu C. Fronto, & Scaurus de orthographia.

^b Agratius & Carissus ferē eadem.

^c Ex Serv. sensus expressus ad illud 12. Aeneid. nudato capite.

^d al. denunciamus.

^e Breuiter Frontonem expressit. nullus tam in re, quā in persona: nemo in persona dicitur; vt nemo homo. f. ne homo.

^f Testibus Sosipatro, Donato, Diomede, & aliis, Nomen est, quod originem gentis declarat, vt Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitiis subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euentu quæsitum, vt Africanus. Hic verò in utroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutant. Reduximus tamen utrumque in suum locum, non modò is quos dixi auctoribus, sed ipso etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nomine.

^g al. prænomen.

^h al. dignitate.

ⁱ al. præponitur.

^k al. dicimus.

^l al. prænomen.

^m Leg. cognomen.

ⁿ Leg. agnomen.

^o Ex Agratio.

^p De Agratio.

^q Fest. in dict. nauitas.

^r al. de loco mutatio.

^s al. notu.

^t Ex Non. dict. nobile.

^u Sic Titinnius malè factis nobilitauit, quod notificarent Non. exponit.

^x Ex Serv. ad ill. Eclog. 4. stabili fatorum numine Parcæ.

De littera O.

398 **I**nter Osculum, & Pacem: ^a Pacem amicis: ^b filiis Osculum dari dicimus: D Vxoribus Basium: Scorto ^c Suauium. Item, Osculum charitatis est. Basium ^d blanditiæ: ^e Suauium voluptatis. Quod quidam etiam versibus his distinxit: ^f Basia coniugibus, sed & oscula dantur amicis, Suauia lasciuis miscentur grata labellis.

399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrisit: Opportunitas se præbuit, vel secunda successit.

400 Inter Obseruationē, & Obseruantiam: ^g Obseruatio curæ, doctrinæ, & artis est: Obseruantia verò cultus & religionis est.

401 Inter Opus, & Operationem: Opus

A dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.

402 Inter Omne, & Totum: ^h Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: ⁱ ad numerum, vt omnes homines: ad multitudinem, vt omnis familia, omnis exercitus, omne pecus, dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, vt totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo, si ad corpus referamus: Omnis homo, si de vniuersis. Proinde omne in diuersis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.

403 Inter Orare, & Exorare: ^k Orare, est poscere: Exorare, impetrare.

B 404 Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: qui Officit, vult nocere.

405 Inter Officere, & Inficere: ^l Officere est alicui velle nocere: Inficere, colorem mutare.

406 Inter Olet, & Redolet: ^m Olet res vel malè, vel benè: ⁿ Redolet tantum benè.

407 Inter Oracula, & Delubra: ^o Oracula, Tempa sunt, vbi oratur; vnde & responsa redduntur. ^p Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca altaria non habebant: vt tantum Delubra essent, non Tempa.

C 408 Inter Orbem, & Cæcum: ^q Orbus est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.

409 Inter Occidit, & Occidit: Occidit correpta media, cum qui mortuus est significat: Occidit autem producta media, cum qui interficit.

410 Inter Oleam, & Oliuam: auctores ita distinguunt, vt ^r Olea, sit fructus: Oliua arbor, quia multitudo dicitur Oliuetum; vt ^s quercetum, & ^t pometum. Enimverò sine ^u discrimine Poëtæ, & oleam & oliuam ^x pro fructu sæpè posuerunt. Sed consuetudo obtinuit oliuam fructum dicere. Nec vetat, quo minus, & arboris, & fructus idem nomen ^y sit.

411 Inter Odorum, Odorabile, & Odoriferum. ^z Quod enim per se odorem mittit, odorum est: ^a Odorabile verò, quod ^b aliunde accipit odorem: Odoriferum, quod odorem sequitur.

412 Inter ^c Operam, & Opera: Operam, quæ sit: Opera verò, quod fit.

413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.

414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros ^d dicit.

415 Inter Oblitum, & Oblitum: Oblitum

Tt

corruptè, perfusum: Oblitum productè, im- E
memorem.

416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est
vltro præbere: Inferre, importare.

O.

^a Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch.
oscula officiorum sunt, basia pudicorum affe-
ctuum, suavia libidinum. *Seru. ad ill. 1. Aeneid.*
oscula libauit natæ, sciendum osculum reli-
gionis esse, suauium voluptatis.

^b al. amicis, vel filiis osc.

^c al. fauium.

^d al. blanditium.

^e al. fauium. al. basia coniugibus sedet F
oscula d.

^f al. quid si: coniugibus teneris bas.

^g *Refle. Acon. 2. in Verr.* obseruant modò
speculantur, aliàs venerantur.

^h *Vide Seru. in illud 1. Aeneid.* tota armenta
sequuntur.

ⁱ al. vt omnis.

^k *Ex Seruio ad illud 3. Aeneid.* exorat pacem
diuum.

^l *suprà ex C. Frontone.*

^m al. olent.

ⁿ al. redolent.

^o *Erymolog. lib. 15. c. 4.*

^p *Vide Seru. ad illud 2. Aeneid.* delubra ad sum-
ma dracones, & ill. 4. delubra adeunt. *Acon.*
Pedi. in Diuinationem Cicer.

^q *Vid. Fest. dict. orba.*

^r *Vide Seru. ad illud 2. Georg.* sed truncis oleæ
melius.

^s al. querquetum.

^t al. vinetum.

^u al. crimine poëtarum.

^x al. fructum dicere, nec.

^y al. sumpsit.

^z *Ex Seru. ad ill. 4. Aen.* odora canum vis, ex
quo pro odoriferum, odorisequum, leg. videtur.

^a odoratum, *Seru.*

^b alicunde, *Seru.*

^c *Vel potius:* Opera, quæ facit. Opus, quod
fit.

^d f. dicimus.

De littera P.

417 I Nter Prudentiam, & Sapientiam: ^a
Prudentia in humanis rebus: Sapien-
tia in diuinis ^b distribuitur.

418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: ^c Pu-
dor, corporis est: Pudicitia, mentis.

419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pietas,
inter deuinctos sanguine exhibetur: affectio,
inter extraneos.

420 Inter Patientiam, & Tolerantiam:

Tolerantia ^d animi est: Patientia corporis. *Ve*
Sallustius: ^e Corpus patiens inedia, alioris.

421 Inter Peritum, Prudentem, Callidum,
& Facundum: Peritus, vñ doctus: ^f Prudens,
veluti providens, vtiles rerum futurarum or-
dinator: ^g Callidus, ^h per exercitationē artis
instructus: Facundus, qui facile possit fari.

422 Inter Pudentem, & Verecundum hoc
interest: quòd pudens opinionem veram fal-
samque metuit: Verecundus autem non nisi
ⁱ veram timet.

423 Inter Profanum, & Nefandum, & Ne-
farium: ^k Nefarius, vt Varro existimat, non
dignus farre. Quo primo cibi genere vita ho-
minum ^l sustentabatur. Nefandus, id est, nec
nominandus quidem. Profanus autem, cui
sacris non licet interesse. De quo Sallustius:
Sacra polluet profanus. Profanus ergo, portò,
id est, longè à fano.

424 Inter Peccatorem, & Immundum:
Quòd omnis Peccator, Immundus est: non
tamen omnis Immundus, Peccator. Pecca-
tor enim est, qui transgreditur præcepta Dei:
& necesse est hunc & immundum esse, quia
transgreditur. Immundus autem est, & qui
cum vxore sua dormierit, aut mortuum teti-
gerit: non tamen ideò Peccator est.

G 425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletum:
Ploratus, tantum lacrymarum est. Planctus,
tantum vocum. Fletus ad vtrumque pertinet.

426 Inter Pigritiam, & Torporem: Torpor,
dormitantis est: Pigritia, vigilantis.

427 Inter Perseuerantiam, & Pertinaciam:
Perseuerantia, in virtute est: ^m Pertinacia,
in vitio.

428 Inter Præsidium, Auxilium, & Subsidi-
um: ⁿ Præsidium est aliquo loco vtili posi-
tum. Auxilium, quod ab exteris datur. Subsidi-
um, quod postea superuenit.

429 Inter Potentiam, & Potentatum: Po-
tentia est ^o sui cuiusque solius: Potentatus
verò ^p auctoritas est iudicialis.

H 430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis,
ipsum est nomen ^q morbi: Pestilentia verò,
id quod ex se ^r efficit. Pestilentia autem tres
modi sunt: aut ex terra, aut ex aqua, aut ex
aëre.

431 Inter Passionem, & Propassionem,
Hieronymus in Matthæu distinguit, dicens:
Quòd Passio reputatur in culpa: Propassio
licet ^s culpam habeat, tamen non ^t tenetur
in crimine. Ergo qui viderit mulierem, &
anima eius fuerit titillata, hic Propassione
percutus est: Si verò consenserit, & de cogi-
tatione affectum fecerit, (sicut scriptum est
in David: Transierunt in affectum cordis) de
Propassione transit ad Passionem, & huic
non voluntas deest, sed occasio.

432 Inter Percuntationem, & Interrogationem, Augustinus hoc interesse existimat, dicens: " Quod ad Percuntationem multa responderi soleant: veluti quid est hoc, aut illud? ut respondeantur diuersa, vel varia. Ad Interrogationem non multa respondentur: Sed aut non, aut * etiam pronuntiabitur. Veluti, factum dictumue est? verum, aut falsum est? respondetur, aut non, aut * etiam.

433 Inter Perfectum, & Consummatum hoc distat: quod Perfectum est, cui iam addi nihil aliud potest: Consummatum verò est, quodlibet opus in finem deductum.

434 Inter Patens, & Patulum: * Patulum dicimus, quod naturaliter semper patet; ut nares, arbor: Patens verò, quod aperitur & clauditur, ut ostium, oculi. Sic * lucidum, & lucibile: Lucidum est, quod aliunde illuminatur: Lucibile, quod per se lucet.

435 Inter Penetrabile, & Penetrabile: ^b Quod penetrat, penetrabile dicitur: Quod autem penetratur, penetrabile. ^c Penetrabilia autem sunt domorum secreta: & dicta ab eo, quod est penitus.

436 Inter Post, & ^d Pone hoc videtur interesse: quod Post semper chronicis ponimus: cum dicimus, Post ^e tempus veniam: Pone verò, post tergum.

437 Inter ^f Precari, & Imprecari, & Deprecari: Precari, est rogare: Imprecari ^g est optare: Deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero: ^h Quid, inquit, faciat Hortensius? Auaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: ⁱ Poscere, minus est, quam Exposcere. Nam Poscunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: ^k Polliceri ^l dicimus, quod sponte promittimus, nec rogati; promittere quod petitur. Ergo Promittimus, rogati: Pollicemur vltro. Item pollicemur ^m scripturâ: promittimus verbo.

440 Inter Properare, & Festinare, ⁿ Marcus Cato sic distinguit dicens: qui vnumquodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is Festinat. Ego ^o vnumquodque, quod ad ortus eram, transigebam.

441 Inter ^p Primum, & Priorem: Primus est multis: Prior est duobus: Primarius à dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: ^q Pluris est, quod maiori summa laxatur: Plures verò de multitudine ^r scribimus.

443 Inter Petiuit, & Expetiuit: Petiuit, pro

parum ^s ponitur: Expetiuit, pro satis petiuit. Et ^t inimicissimè, ac vehementer aduersus est. Ex enim pro valde ponitur.

444 Inter Pyram, & Rogum: ^u Pyra, est constructio lignorum, antequam ignis admotus est: Rogus est, dum ardet: ^v Bustum verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: ^y Plebs à Populo eo distat, quod Populus est generalis vniuersitas ciuium cum senioribus: Plebs autem pars humilis & abiecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: ^z Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.

447 Inter Proclium, & Declium: Proclium, est ascensus; Declium, descensus facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: ^a Puellam, inuestem dici, & ætate paruulam, quasi pullam: ^b Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Vnde & ^c Horatius: Laudantur simili prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum: ^d Pampineum, est totum de pampinis: Pampinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populum, & Populos: Quum enim populos numero plurali dicimus, vrbes significamus: Quum populum, vnius multitudinem ciuitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: ^e Pontifex tantum summum Sacerdotem significat: Vates autem plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: ^f Profugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternum est, quod patris fuit; ut fundus paternus: Patrius dicitur ^g patri similis; ut, patrius ^h animus.

454 Inter Proprius, & ⁱ Proprius: ^k Proprius, est nomen: Proprius verò, iuxta me.

455 Inter Prægnantem, & Grauidam, hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Grauidam, quam vteri grauedo proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: ^l Pignera sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: ^m Portentum est, quod ex formis diuersis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breue.

458 Inter Portentum, & Portentosum: ⁿ Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens aliquid portendere futurum videtur: Sicut biceps caput in corpus vnum: vel sicut in Xerxis ^o regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod

eius solui regnum ostensum est. Nam Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt^p mutationem: ut exempli causa, cum sex digitis nati, siue cum aliqua^a prauitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur, & in sua permanet qualitate: Ostentum verò subito offertur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo: id est, porro ostendendo: sicut & Prodigium, quod porro dicat: id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum, quod aliquid significando demonstrat, & statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, ut Varro dicit: id est, Portentum, Ostentum, Prodigium, Miraculum, & Monstrum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: Pueritia, est tenera, & parua ætas; à puritate ita vocata: Pubertas autem, ætas adulta est: quæ iam gignere potest; dicta à pube, id est, à pudendis corporis: quod hæc loca tunc primum lanuginem^u inducunt. Pueritia autem à septimo anno, pubertas à quarto decimo incipit.

461 Inter Percussum, & Percussum: Percussum corpore dicimus: Percussum animo. Cicero^z de signis: tanquam ipsa illa face^a percussus esset.

462 Inter Parricidam, & Paricidam: Parricidam dicimus, qui occidit parentem: Paricidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem: Procellas non tam terrarum, quam cæli esse: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quod Plantæ, sunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex seminibus nata sunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: Pomarium est, ubi poma^f ponuntur: Pometum, ubi poma nascuntur: Pomerium, ubi poma inueniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra estⁱ ro-
gus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Piscator est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Pulucreum, & Puluerulentum: Pulucreum, factum: Puluerulentum est, puluere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinna, & Pennum: Pinnae sunt murorum: Pennæ auium, à pendendo: Pennum extremitas ferri acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Compendium: Præda ex hoste: Lucrum ex negotio: Compendium propriè ex pondere.

471 Inter Pompeij Porticum, Pompeiam, & Pompeianam: Pompeij, est ipse Pom-

peij: Pompeia, publicata: Pompeiana, si ad aliam^p domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quod Populus est vniuersus cum Senatu & ciuibus Romanis: Plebs tantum vilior numerus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem nomen: Partim aduerbium est.

474 Inter Postremum, & Posteriores: Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Principium, prima pars: Initium, vniuscuiusque rei incipientis cœptum.

476 Inter Pendens, & Pendens: Pendens suspensus: Pendens aliquid ponderantes.

477 Inter Penè, & Pene: Penè aduerbium est: Pene^r turpissima pars corporis.

P.

^a Lib. 2. differentiarum 36.

^b al. tribuitur.

^c Sic ferè distinguit Non: inter castitatem & pudicitiam. dict. castitas.

^d al. animæ.

^e al. catili.

^f Sic Cicer. 6. de repub. prudentiam ait nomen naetam à prouidendo.

^g Interpretes Terentij, act. 3. scen. 3. Adolph. callidus dicitur, qui calum sibi vsu artis induxerit.

^h al. pro exercitatione.

ⁱ al. vera.

^k Ascon. Pedian. 3. in Verr. Non. dict. nefarius, ipse etymolog. lib. 10. littera N.

^l al. sustinebatur.

^m Varr. 4. de ling. Lat. initio. Non. dict. peruicacia.

ⁿ C. Front. Subsidiū, quod subest deficientibus, Præsidium imponitur, Auxiliū repentinum est, ita Subsidiū ad secundos casus preparatur. Præsidium ad custodiam: Auxiliū, ut possit, ex insperato venit. Vide Fest.

^o al. suæ. 2. m. ff.

^p al. auctoritatis.

^q al. verbi.

^r al. efficit.

^s al. pro culpa habeatur.

^t al. retinetur.

^u Ex interpretibus Terent. videtur sumpsisse D. Augustinus, act. 5. scen. 4. Andria.

^x al. Sic pronunciabitur, fortè, etiam pron.

^y al. &.

^z Ex Seru. ad ill. Eclog. 1. Tityre tu patula.

^a Ex Seru. ad ill. 6. Aen. lucentemque globum lunæ, ex quo videtur legendum lucens, non lucidum. Fronto tamen ita etiam ferè distinguit inter lucidum & luminosum.

^b Ex Seru. lib. 10. Aen. ad ill. nostrum penetrabile telum.

^c Ex Seru. ad ill. 7. Aen. penetralibus altis, & illud 6. regnis penetralia nostris.

^d *Fest. dict.* pone, & *Seru. ad ill. 2. Aeneid.* Pone A
subit coniux.
^e *f. dictio* tempus superat.
^f *Ex Agrat.* qui hinc forte augendus.
^g *al.* Exoptare.
^h *Lib. 2. in Verr.*
ⁱ *Seru. ad ill. 9. Aen.* si tibi, quæ posco, aliter,
quàm *Isidorus*.
^k *Ex Seru. ad ill. 1. Aen.* ditione tenerent, Pol-
licitus.
^l *f. dicimur.*
^m *al.* minus. *f. minis.*
ⁿ *In oratione quam de suis virtutibus habuit. Agell.*
lib. 6. c. 14. Non. dict. festinare. *Fest. dict.* propere-
re. *C. Fronto.* qui properat, apparet non esse de-
fessus: qui festinat, videtur esse defatigatus.
^o *al.* nunquam quidquā, quod adortus eram,
transibam. *Ortus. m. f. forte, orsus.*
^p *Ex Agratio.*
^q *Ex Agratio.*
^r *al.* scribitur.
^s *f. petiuit.*
^t *Lego enixissimè, aut intensissimè.*
^u *Ex Seru. ad ill. 2. Aen.* constituere pyras.
^x *Fest. dict.* bustum.
^y *Sic 9. Terent.* Scaurus de Orthograph. populus
est, in quo omnis pars ciuitatis, omnes eius
ordines continentur: plebs ea dicitur, in qua
gentes ciuium patriæ non insunt.
^z *Fest. dict.* pauperies: ex quo forte scribendum,
paupertas est damn. quod quadrupes facit.
^a *Lib. 10. etymolog. littera P.* puella est paruula,
quasi pupilla, & *lib. 11. c. 1.* pupilla, quod pura
sit, & impolluta, vt sunt puellæ: & sic dictionem
pullam in pupillam forte quis mutandam censeat:
cum & *Græcus* ἡ πόρνη utrumq; & pupillā, & puellam
significet. Vox tamen pullam non temere reiicienda,
quandoquidem & *Non.* pullum, inquit, ætatis no-
uellæ, ab antiquo verbo pullare, quod *vetus*
glossarium agnoscit, & itaq; *παρὰ πύλας βαδίζον*: pulli
παρὰ πύλας. Ipse certe hanc eandem lectionem su-
periore libro habet.
^b *Etymolog. lib. 11. c. 2.*
^c *Lib. 4. Ode 6.*
^d *Seru. ad ill. 1. Aen.* nemora inter frondea.
^e *Lib. etymolog. 7. c. 12.*
^f *Vid. Seru. ad ill. 1. Aen.* profugus, Lauināque
venit littora.
^g *al.* patri affectus.
^h *al.* amor.
ⁱ *al.* proprium.
^k *proprium. 2. m. f.*
^l *Ex Agratio.*
^m *Fronto.* Sic, portentum, quod porro & diu-
tius manet, futurumque postmodum aliquid
significat, monstrum est contra naturam, vt
est Minotaurus, & *infra*, in monstro rectus
ordo naturæ vertitur: in portento differtur

euentus. *Non. dict.* monstra-
ⁿ *Etymolog. lib. 11. c. 3.*
^o *Herodian.*
^p *al.* notationem.
^q *f. prauitate.*
^r *C. Fronto, eodem sensu, ostentum, quod præter*
consuetudinem offertur, & infra, in ostento
raritas administrationem (Lego admiratio-
nem) facit.
^s *Hæc eadem ferè Etymolog. lib. 11. c. 2. & libro*
secundo different.
^t *Fest. dict.* pubes.
^u *f. induunt.*
^x *Lib. 2. different.*
^y *Ex Agratio.*
^z *designat. 2. m. f.*
^a *perculosos esse. Agrat.*
^b *Lib. 5. Etymolog. c. 25.*
^c *Ex Seru. ad ill. 1. Aen.* crebèrque procellis
Africus, & ipse Etymolog. lib. 13. c. 11.
^d *Ex Seru. ad ill. 2. Georg.* Hic plantas tenero
abscindens de corpore.
^e *Ex Sosipatro Carisio.*
^f *al.* transponuntur.
^g *Puto glossema proximè præcedentium verborum.*
^h *al.* ipse locus arborum.
ⁱ *al.* robur.
^k *Lego ex puluere factum.*
^l *C. Fronto, præda victos spoliât.*
^m *C. Fronto, compendium vtique ad pondus*
pertinet.
ⁿ *Ex C. Frontone.*
^o *Pompeigena. 2. m. f.*
^p *dominationem transiit: lego ex Frontone.*
^q *Fest. dict.* penem.
^r *al.* nouissima.

De littera Q.

478 **I**Nter Quatenus, & Quatinus: ^a Qua-
tenus aduerbium est: Quatinus con-
iunctio causalis: vt si dicas: Quatinus hoc
fine plaga non facis, en tibi plagas. Aduer-
bium est autem quatenus, aut temporis, aut
loci: Temporis, cum dicimus, Quatenus hoc
modo res exercebis.
479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam
præponitur, & sic sequentem sensum alligat:
vt, quoniam ^b dicis, dico, Quia, postponitur,
& superiorem sensum confirmat. Vt scias,
quia didici.
480 Inter Quàm dudum, & Iam dudum:
Quàm dudum interrogantis est: Iam dudum
respondentis.
481 Inter Quæritur, & Quiritur: ^c Quiritur
de implorando: Quæritur, de inquirendo.
482 Inter Questus, & Quæstus: ^d Quæstus
lucris: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ, & Que: Quæ pronomen E

est: Que verò coniunctio est.

484 Inter Quod, & Quot: Si per d, scribitur Quod, pronomen personale est: si per t, Quot, numerus.

Q

^a C. Fronto, quatenus, quatine, quatinus, quoniam. Fesl. dict. quatenus.

^b al. dicit.

^c Ex Agrat. unde legendum constat, inter queritur & queritur: queritur deplorando, queritur de inquirendo, nisi malis queritur in queritur mutandum.

^d Ex Agratio, in quo malè est lucro.

De littera R.

485 Inter Recens, & Nouum: Recens nascitur: Nouum fit. Vnde & Virgilius: Lac mihi non æstate nouum, non frigore deficit.

486 Inter Religionem, & Fidem: Fides est credulitas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus.

^a Dicta autem fides ab eo, quod fitid, quod inter vtrosque placitum est: quasi inter Deum & hominem dicta quoque religio: eo quod ea homines religantur vinculo seruiendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute: ^b Superstitio verò in cultu illicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, & Angelus, & homo: Rationabile, quod ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, paterfamilias.

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationem: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationem: Ratio, est mentis ^d motus in his, quæ ^e dicuntur discernere, vel connectere valens: Ratiocinatio autem rationalis est, subtilisque disputatio, atque à certis ^f ad incertorum indagationem nitens cogitatio.

491 Inter Regium, & Regale: ^g Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.

492 Inter Rubor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis: ^h Robor arboris.

493 Inter Reptilia, & Repentia: ⁱ Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.

494 Inter Riuum, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riuus subito fit: Fons est caput atq; decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrentis pluuiæ ^k fluctus præceps: Fluuius aquæ decursus generaliter.

R.

^a Cicer. Off.

^b Non. dict. Superstitionis.

^c al. vt Angelus.

^d al. motum.

^e al. discuntur.

^f al. aut incertis ad certorum.

^g Ex C. Front. dict. regium.

^h Vetus glossar. rober εἰδος ζώων μελάνδρος.

ⁱ Etymolog. lib. 12. c. 6.

^k al. pluuiæ fluctus & præceps.

De littera S.

F 495 Inter Sidera, Astra, Stellas, & Signa: ^a Sidera illa dicuntur, quibus nauigantes considerant, quod ad cursum dirigant consilium: Astra autem, sunt stellæ grandes, vt Orion: Stellæ autem, multiuges, vt Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, vt Taurus, Scorpio, & huiusmodi.

496 Inter ^b Sempiternum, & Perpetuum: hoc ^c distat: quod Sempiternitas ad Deum pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad ^d animas hominum. Primum enim semper fuit, nec vnquam esse desinit: Alterum esse cepit, sed esse perpetuum non desinit.

G 497 Inter Sensum, & Intellectum: Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctum: Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet: Religiosum, quod ad homines iustos: Sanctum verò, quo aliquid sancitur, quodque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctum est: Sanctum verò non continuo Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur: ^e Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, vt illud ^f -- inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, vt ^g Auri sacra fames. Et, ^h Sacra panduntur portæ. Et, ⁱ Leno facer. Et, ^k Sacer hircus. H Vnde & ignis facer dicitur hulus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Vnde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimentorum inuentrix.

499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: vt Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens verò, qui ea, quæ sensibus corporis experientur.

500 Inter Stultum, Fatuum, & Stupidum: ^l Quidam veterum Fatuum existimant, qui nec quod fatur ipse, nec quod alij dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiorem corde. Vnde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis: ^m

Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi A
stolidus.

501 Inter Sequum, & Crudelem: Sæuus in ira:
Crudelis in sanguine.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum ^a in virgine: ^o Incestum in parente, vel vidua: ^p Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incaustum.

503 Inter Satietaem, & Saturitatem: ^q Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam & Arrogantiam: ^r Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisque est. Superbia verò, supergrediens elatio mentis, de eo, quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Vna, quæ spirituales, ac summos viros per virtutum iactantiam deiicit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobedientes reddit. Dicta autem superbia, quia ^r super vult, quàm quod est.

505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolus, simulator scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire. Aut qui se proficitur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506 Inter Spurcum, & Spurium: ^r Spurcus non tantum impurus, sed & sæuus: ^a Spurium autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum Spuriij filius. Quia muliebrem naturam antiqui ^x Spurium vocabant. Eosdem & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.

507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, ⁷ Sceleratum illum esse, in quo ^z fit Scelus: Vt Cicero, O ^a te Scelerate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terentius, Scelesta, ouem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores non vique quaque custodiunt.

508 Inter Salutem, & Salubritatem, Salus est integritas corporis: Salubritas, saluti conueniens causa, per quam ^b sanitas vel reseruat, vel restauratur.

509 Inter Super, & Supra hoc interest: ^c Super est, quod ^d imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item ^e Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.

510 Inter Subter, & Subtus: ^f Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur & ^g proculcatur: Subtus quod demissum altius, non contingitur.

511 Inter Supremi, & Supprimi: ^h Supremi

& summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.

512 Inter Sumere, & Accipere: ⁱ Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cum enim damus, dicendum est Accipe: Quum ^k permittimus ipsi tollere, ^l dicimus, Sume. Item Sumimus per nos: Accipimus à volentibus: Tollimus à ^m non volentibus. ⁿ Item Auferimus iure, quidquid dedimus: ^o Assumimus iussu: Eripimus vi.

513 Inter Sperare, & Expectare: ^p Expectamus, & bona & mala: Speramus autem tantum bona: ^q Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione fecernit, dicens: ^r Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, dum omne quod exhorret animus, rectius timere dicatur: ^r Sed Grammatici hoc exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, — Liceat sperare timenti.

514 Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quam noueris: Nosse, referre tantummodò, quod audieris.

515 Inter Simulare, & Dissimulare: ^r Dissimulamus nota: Simulamus ignota. ^a Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: ^x Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Virgilius: Sistere aquam fluuiis: ⁷ Adsisistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

517 Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantum dominis: Inseruire cuiusque præceptis.

518 Inter Spirare, & Exspirare: ^r Spirare viuere est: Exspirare mori.

519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictam: Consurgitur ad auxilium.

520 Inter Subiicitur, & Supponitur: Subiicitur citò: Supponitur lentè.

D 521 Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad congregationem: Vt, ^a Globati simul feruntur in arma viri.

522 Inter Sepulchrum, & Monumentum: ^b Sepulchrum tantummodò tumulus defunctorum est: ^c Monumentum verò, nunc Sepulchrum, nunc historia rerum gestarum: ^d Dictum eò quod mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. Porro Tumulus bifariè, nunc tumens tellus, nunc Sepulchrum vocatur. Sepulchrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quod sine palpitatione vel pulsu

fit, id est, sine motu. ^f Cadauer autem à ca- E
dendo dictum.

523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc vetus
erat discretio, quòd Sacrificium spontanea
oblato erat: ^g Hostia verò, quæ deuiotis ho-
stibus immolabatur. Hæc & Victimam vocabatur:
Alij Victimam idèò dictam putant, quia
ictu percussa cadit: vel quia vineta ad aras
perducitur.

524 Inter Sedes, & Thronos: ^h Sedes non
tantum vnius, sed multorum est. Nam ⁱ So-
lium vnius tantum est, & Regum: ^k Sedes
quibuscunque proprium. Solium autem vel
à solius sessione, vel à soliditate dictum. So-
lium Latini, Græci Thronum dicunt: ^l Se-
des autem dictæ, quia apud veteres Romanos
non erat vsus accumbendi. Vnde, & conse-
dere antiquo more dicitur. Nam Veteres, Se-
dentes epulabantur. Postea, ut ait Varro de
vita populi Romani, viri discumbere cœpe-
runt, mulieres sedere. Quia turpe illis erat, ^m
discumbere mulierem.

525 Inter Seruum & Famulum: ⁿ Serui sunt
in bello capti, quasi Seruati: Sicut Mancipiū,
ab hostibus quasi manu captum. Famuli autē
ex propriis Familiis orti.

526 Inter Seruitutem, & Seruitium: ^o Serui-
tus, est conditio seruiendi: Seruitium nume-
rus ^p Seruientium.

527 Inter Socerum, & Socrum: Socerum vi-
rum dicimus: Socrum fœminam.

528 Inter Similitudinem, & Figuram: Si-
militudo est, quum secundum aliquam spe-
ciem visam, imago vel pingitur, vel formatur.
Figura est, quum impressione formæ alicuius
imago exprimitur, veluti si in cera ex annulo
effigiem sumat: aut si figulus in argillam, ma-
num vultumque aliquem imprimat, & fin-
gendo Figuram faciat.

529 Inter Sanguinem, & Cruorem: ^q San-
guis est dum in corpore manet: Effusus verò,
Cruor fit. Cruor autem à cruditate vocatur:
Vnde & Crudelitas dicta, & Crudus. Alij di-
cunt, ^r Cruor victimarum esse Sanguinem
hominum. Ut Virgilius: ^s Sanguine placa-
stis ventos, & virgine cæsa: id est, Sanguine
virginis occisæ.

530 Inter Sinum, & Gremium: Sinum dici-
mus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium
interius ^t adcurtatæ.

531 Inter Senium, & Senectutem: ^u Sene-
ctus, est grauior ætas, post iuuentutem succe-
dens. Senium autem, vltima ætas post Graui-
tatem veniens. ^x Sic Senes, & Senior. Nam
Senior adhuc viridior. Ut illud Virgilianum:
^y Iam Senior: sed cruda Deo viridisque Se-
nectus. Et Terentius: Quo iure sum vsus ado-
lescens: non vtique magis adolescens, sed

minus. Ut Senior minus Senex. Senecta autē,
est ipsa fors ^z siue conditio Senectuti acce-
dens.

532 Inter Sonum, & Sonitum: ^a Sonus est,
quidquid auditur sensibile: ^b Sonitus verò, ^c
confusio vocis tubarum.

533 Exuuia, ad exspoliatos: Spolia, ad exspo-
liantes.

534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon Grā-
maticus ita distinguit: ^d Gutta, inquit, stat:
Stilla cadit.

535 Inter Stationem, & Portum: ^e Statio est,
vbi ad tēpus stant naues: Portus vbi hyemāt.
Nam Portus locus ^f ignotus est ab accessu
ventorum: vbi hyberna opponere solent.

536 Inter Serenum, & Tranquillum: Serenū
enim ^g ad cælum referri potest, ad mare non
potest. Serenū enim cælum dicimus: ^h Tran-
quillum mare.

537 Inter Saxa, & Lapides: Saxa tantum du-
rissima. Nam lapis, & dura, & mollis est petra.

538 Inter Specum, & Antrum: Specum La-
tini, Græci ⁱ Antrum dicunt. Sunt autē loca,
ex quibus reperculsæ voces imaginē referūt.

539 Inter Semitam, Callem, & Tramitem: ^k
Semita hominum est: Callis verò pecorum
vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stri-
cta, à calcando ita dicta. Tramites verò tran-
uersa sunt in agris itinera: propriè ergo Cal-
lis semita tenuis, Callo pecorum prædurata.
Semita autem quasi ^l Semis via. ^m Semita di-
cta, qua potest ire vnum vehiculum. ⁿ Huius
duplex ^o Actus vocatur: propterea quòd duo
capit, vel propter euntium, & venientium ve-
hiculorum occursum.

540 Succipere est, de superiori aliquid cadēs
corporale: Suscipere causam incorporaliter.
Susplicere sursum aspicere, aut venerari.

541 Inter ^p Simulare, & Dissimulare: Qui Si-
mulat vult videri facere, quæ non facit: Qui
Dissimulat, non vult videri facere, quæ facit.

542 Inter Somnū, & Somnium: ^q Somnus,
quo dormimus: Somnium, quod dormien-
tes videmus.

543 Inter Sum, & Suum: Sum verbum est:
Suum, pronomen est.

544 Inter Sæuit, & Seuit: Sæuit, irascitur: Se-
uit, Satorem dicit.

545 Inter Suus, & Sus: Suus, pronomen est:
Sus, animal est.

546 Inter Syram, & Suram: Syra gentis suæ
fœmina: Sura pars pedis.

547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: ^r Sar-
torem, agrum Sarrientem: ^s Sarcinatorem,
vestes Sarcientem.

548 Inter Similem, & Simulantem: Simi-
lem, talem: Simulantem, talem mentientem.

549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuū,

fortem: Externum, extraneum dicimus.

550 Inter Statum, & Staturam: ¹ Statu, qua-
sitionem, vel scenicam vestem: Staturā, quan-
tatem cuiusque rei.

551 Inter Scripturam, & Lectionem: ¹ Le-
ctio in opere est: Scriptura in affectu, vel pi-
ctura.

S.

^a Etymolog. lib. 3. c. 59. & 70.

^b Lib. sententiarum D. Isidor.

^c al. discrepat.

^d al. animam.

^e Serv. ad ill. 1. Aen. templis indicit honorem.

^f Et illud 3. Aen. Auri sacra fames.

^g Virg. Eclog. 1.

^h Aen. lib. 3.

ⁱ Aen. lib. 2.

^j Plaut.

^k Ovid.

^l Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretes Terentij
act. 5. Scen. 9. Eunuch.

^m Non. dict. stupidus.

ⁿ Cum viduis: Non. dict. stuprum.

^o Etymol. lib. 10. littera T.

^p Etymolog. lib. 5. c. 26. & lib. 10. littera A.

^q Carissus, Saturitas in cibo tantum dicitur, in
cæteris verò satiætas. C. Fronto breuius. Saturitas
ventris, satiætas animi.

^r C. Fronto, Superbia à superhabendo: arro-
gantia etiam in pauperem cadit.

^s al. semper vult quod non est.

^t Non. dict. spurcum.

^u Etymol. lib. 9. c. 5.

^x al. Iuriconsulti.

^y Sic interpretes Terentij act. 4. Scen. 3. Eunuch.
Scelerosus, est multorū: Scelestus, vel vnus:
Scelerosus, propriè auctor Sceleris: Scelera-
tus, in quo scelus sit commissum, vel consti-
tutum.

^z al. sit scelus.

^a al. O tu.

^b al. ætas, vel saluatur, vel.

^c Ex Agratio.

^d Eminent, Agratius.

^e Serv. ad illud 3. Aen. O mihi sola mei super
Astyanaëtis imago.

^f Ex Agratio.

^g al. conculeatur.

^h Fest. dict. Supremum. Non. dict. Supremum.

ⁱ Sic C. Fronto, Sumimus quæ posita sunt, ac-
cipimus, quæ porriguntur.

^k al. præcipimus.

^l al. dicendum est.

^m al. nolentibus.

ⁿ Lego adimimus.

^o Ex Fronto, qui ita, aufert qui dedit, adimit, (le-

A ge in Isidoro adimimus) imperio coactus: eri-
pit, qui plus valet.

^p Ex interpretibus Terentij act. 2. Scen. 6. Andria.

^q Serv. ad versum citatum.

^r 4. Aeneid.

^s al. quam sperare.

^t Ex Serv. ad ill. 1. Aen. Dissimulat, & nube ca-
uas speculantur amicti, al. Dissimulamus notū,
Simulamus ignotum.

^u C. Fronto, qui simulat, probare vult, quod
non est.

^x Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Cat-
ilinario & exposito: cuiuslibet rei simulator, ac
dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissi-
mulator erat. Nisi fortè ab alio glossema adiectum.

B ^y Nescio an scripserit Isidorus: adistere verò an-
te vnum, consistere corā multis: & reliqua quæ
alteri exemplari deerant, omittenda.

^z Ex Agratio, qui fortè hinc emendandus.

^a al. Conglobati.

^b Fest. dict. sepulchrum. Etymolog. lib. 15. c. 11.

^c Isidor. ibidem.

^d Serv. ad ill. 6. Aen. illa hæc monumēta reliquit.

^e Etymolog. lib. 15. c. 11.

^f Etymolog. lib. 11. cap. 2.

^g Etymolog. lib. 6. c. 19.

^h Etymolog. lib. 20. c. 11.

ⁱ Serv. ad illud 1. Aen. foliisque altè subnixa
refedit.

^k al. illud cuiuscunque.

C ^l Isidor. proximè citato loco.

^m al. discumbere visum.

ⁿ Etymolog. lib. 8. cap. 4.

^o Ex Sosipatro Caris.

^p al. Scruorum est.

^q Etymolog. lib. 11. c. 1.

^r Serv. ad illud 8. Aen. tepidusque cruor fuma-
bat ad aras.

^s 2. Aeneid.

^t al. adcuratæ.

^u Etymol. lib. 11. c. 2.

^x Fortè legend. excitato loco Isidori, sed sene mi-
nus est senior.

^y Vide Serv. ibidem Aen. 6.

^z al. atque conditio. f. a.

D ^a al. sonitus est.

^b al. sonus verò.

^c al. confusæ vocis.

^d Ex C. Fronto, qui tamen Palæmonem nō nominat.

^e Ex Servio ad ill. 2. Aeneid. statio malè fida cari-
nis, & ill. 10. Frangere nec tali puppes statio-
ne recul.

^f Fortè legend. remotus, ex Etymol. lib. 14. c. 8.

^g Sic Virg. Geor. 1. cælo properanda sereno, &
hyemes optate serenas, & alibi, vnde serenas
Ventus agat nubes, & sæpè aliàs.

^h Tranquilla per alta. 2. Aeneid.

ⁱ Agnoscit etiam hanc vocem vetus glossarium.

^k Ex *Seru.* ad ill. 4. *Aeneid.* Conuectant calle angusto: & ipse *Etymol.* lib. 15. c. 16.

^l *Varr.* 4. de ling. Lat. quasi semi iter. Ipse *Etymol.* lib. citato, a semi itu.

^m *Legend.* Via dicta, neque enim semita vehiculum, sed via capit.

ⁿ al. cuius duplex.

^o *Paulus* ad *Fest.* dict. Aetus. *Varr.* 4. de ling. Lat. duobus locis. Ipse *Etymolog.* lib. 15. cap. 15.

^p Vide supra.

^q Ex *Seru.* ad ill. 5. *Aen.* tibi tristia somnia portans, qui tamen, somnium, quod dormientes videmus.

^r Ex *Non.* videtur dict. Sartores.

^s C. *Front.* Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.

^t Interpretes *Terentij* act. 3. Scen. 5. *Eunuch.* Statuta corpori adscribitur: status ad habitum refertur. Ergo status est ^u quæ statuta longitudo corporis, pro quaestione autem, malim quaestionis, aut quaestionum. Porro dictiones scenicam vestem forte in ^u quæ contrahenda: legendisque locus: statum quaestionis, vel schema: aut, statum quaestionis vel schema, siue vestem. Vid. *Ascon.* *Pedian.* in 3. oration. contra *Verrem.*

^v Quid si legamus, Inter scripturam, & scriptio- nem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p.

De littera T.

552 **I**nter Terram, & Tellurē, & Humū: ^a Terra, squalida est, & inculta: Tellus fructifera: Humus autem, inferior & deorsum & ^b humida. Vnde & humati, sepulti. Generaliter autem ubique. Terra est, non ubique Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est in lateribus, & non est Humus. Humus autē terra humida est, & ab humore vocata: sicut & Terra, quod naturali siccitate torreat: Sicut & Tellus, quod ^c fructus eius tollimus.

553 Inter Temperantiam, & Temperatōē sic discernitur: ^d ut Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.

554 Inter Timentem, & Timidum: ^e Timidus est, qui semper timet: Timens verò qui ad tempus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur, pavidus & pauens, prouidus & prouidēs, superbus & superbiēs, languidus & languens, furibundus & furens, & cetera similia.

555 Inter Tremulum, & Trementem: Tremulus est natura: Tremens, tempore.

556 Inter ^f Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia post consilium.

557 Inter Tum, & Tunc: ^g Tum, temporis est futuri: Tunc, præteriti.

558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines officiaque distribuimus.

559 Inter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, sursum tulit.

560 Inter Tumidum, & Turgidum: Tumet corpus ægroti: Turget cadauer.

561 Inter Testor, Contestor, & Obtestor: ^h Testor sæpenumero ad iusiurandum pertinet, ut Virgilius - per sidera testor: Contestor autem ad iudices: Obtestor ad aduersarios.

562 Inter Terga, & Tergora: ⁱ Terga sunt hominis, quod singulariter Tergū facit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde pluraliter tergora coria dicuntur.

563 Inter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: ^k Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hic & Seditio nuncupatur. Nam Seditio est ^l discessio ciuium. Quod enim seorsum alij ad alios est, Seditio dicitur. Alij putant propter dissensionem animorum, Seditioem ^m vocari, quam Græci dialtasin vocant.

564 Inter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.

565 Inter Terrenum, Terrestre, & Terrosū: Terrenū, opus dicimus: Terrestre, ut maritimū: Terrosū verò, frumenti genus arenosū.

566 Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.

Inter Tempore, & Tempori: Tēpore, ablatiuo casu: Tempori aduerbium est.

567 Inter Tuum, & Tum: Tum aduerbium est: Tuum pronomen.

568 Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus, Mœstum ergo, vel mœrentem animo dicimus: Tristem aspectu. Item Mœstitia temporis est, & fit aliquando ex aliquo accidenti dolore: Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

T.

^a *Etymol.* li. 4. c. 5. *Varr.* 4. de ling. Lat. dict. Terra.

^b al. humida tellus.

^c al. fructum.

^d Ex *Agrat.* qui addit temperies ventorum.

^e Ex *Seru.* ad ill. *Ecl.* 7. timidisque superuenit *Ægle.*

^f Vide supra.

^g al. Tum temporis est præsentis, tunc temporis futuri est.

^h Sic *Seru.* ad ill. 2. *Aen.* Testor numen ait.

ⁱ *Caris.* breuius tergū hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. *Seru.* ad ill. 1. *Aen.* Tergora diripiunt costis.

^k Tumultus propriam significationē vide apud *Seru.* ad illud 8. *Aen.* Vt belli signū, &c. & ill. 7. Ipse vocat pugnas.

^l al. dissensio.

^m al. vocatum.

De littera V.

- 569 **I**nter Vetus & Antiquū: ^a Vetus an-
nis enumeratur: Antiquum seculis.
570 **I**nter Virtutem, & Fortitudinem: Virtus
in animi vigore & habitu est: cui⁹ pars est for-
titudinis. Quæ ex quatuor virtutibus y-
na est. Licet & corporis robur, fortitudo vo-
cetur.
571 **I**nter Vecordem, & Vesanum: ^b Vecors
mali cordis: Sicut Vesanus nō ^c probè sanus.
572 **I**nter Velocitatem, & Celeritatē: ^d Ve-
locitas pedum est: Celeritas animorum.
573 **I**nter Vastitatem, & Vastitudinem: Vastitas
corporis est: Vastitudo, solitudo.
574 **I**nter Voluptatem, & Volūtatem: ^e Vo-
luntas, est desiderium nondū adeptæ rei: Vo-
luptas verò, rei adeptæ delectatio vel bonæ,
vel malæ.
575 **I**nter Verbera, & Flagella: ^f Verbera,
quodlibet genus flagellorū est. Nam Flagel-
la propriè virgarum sunt. Et ^g dicta eo quod
statu agitentur, & sonent.
576 **I**nter Valetudinem, & Infirmitatē: Va-
letudo, prospera esse potest, & aduersa: Infir-
mitas semper infesta est.
577 **I**nter Vulnus, & Vlcus: ^h Vulnus ad ani-
mum refertur: Vlcus, ad corporis iniuriam.
Item Vulnus, corporis recēs plaga: Vlcus ve-
rò inueteratum Vulnus.
578 **I**nter Verbum, & Sermonem: Verbum
vnius pars orationis est, iuxta Grammaticos.
Nam Sermo plurimorum verborum oratio
est. ⁱ Sermo autem à serendo dictus, quod
nos cum præpositione dicimus à disserendo.
Hinc & sermo sancti Hilarij, & Augustini di-
citur, id est, dissertio Hilarij & Augustini.
579 **I**nter Ultra, & Citra: Ultra illuc, vel am-
plius: Citra, huc ad nos, intra nos.
580 **I**nter Vlcisci, & Vindicare: ^k Vlciscimur
iniuriam factam: Vindicamus, ne fiat.
581 **I**nter Videre, Aspicere, & Intueri: ^l Vi-
demus natura: Aspicimus voluntate: Intue-
mur cura.
582 **I**nter Veneunt, & Vendunt: Vendunt,
qui venundant: Veneunt, qui venduntur.
583 **I**nter Volo, & Opto, & Cupio: Volo,
minus est, quā Opto: Opto, minus est, quā
Cupio.
584 **I**nter Vnum, & Vnicum: Vnus, ex mul-
tis: Vnicus, solus est. Solus itaq; vnus nume-
ratur: Vnicus intra numerum finitur.
585 **I**nter Vnum, & Solum: Vnus ad numerū
pertinet: Solus è multis intelligitur.
586 **I**nter Vter, & Vtrum: Si enim dicimus:
Vtrum vis, ^m eligere significat: aut hoc, aut il-
lud. Vter autem accipitur pro personis: Sicut

- A verbi gratia: Vter vult, veniat ad me, id est:
qui vult de duobus.
587 **I**nter Urbem, & Ciuitatē ita distinguit
Cicero, vt ⁿ Urbem mœnia Ciuitatis signifi-
cent: Ciuitas incolas Urbis. Nā ad Dolabel-
lam sic scripsit: Liberaſti Urbem à periculo,
Ciuitatem à metu. ^o Urbem autem ab Urbo,
quem ^p aratrum, vel sulcum veteres dicebāt,
aut ab ^q orbe dictam putant, cuius in se ima-
ginem Respub. contineret. Porro Oppidum
ad habitantes pertinet: Ciuitas ad leges: Urbs
ad vtrunque.
588 **I**nter Virum, & Hominem: Vir ^r mas
est, non fœmina: Homo mas est & fœmina.
Fœmina autem, naturale nomen est, genera-
le Mulier. Speciale virgo, vel nupta, vel quæ
etiam ætatis nomina accedunt.
589 **I**nter Vultum, & Faciē: ^s Facies est na-
turalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò
pro rerum ac temporum qualitate varius & ^t
mutabilis: & secundum affectionem animi
modò lætus, modò tristis. Vnde & ^u Vultuo-
si dicuntur, qui vultum sæpe commutant. Ita-
que Lucilius hæc quasi distinguens ait: Quæ
facies, qui vultus viro. Dicimus autē & Vul-
tum cæli, & Vultum ^v maris. Quia & mare
sæpe in varios motus, ventorum flatibus mu-
tatur: & cæli vultus ex luce in tenebras, & ex
sereno in nubilum commutatur: sicut & ho-
minum cum mentibus vultus.
590 **I**nter Virginem, & Viraginem: Virgo
est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ vi-
rum agit, hoc est opera virilia facit. Non autē
solum Virgines, Viragines, sed & corruptæ
mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè
dicuntur.
591 **I**nter Viuum, & Viuentem: ^y Viuum, de
victuro dicimus: Viuentem de morituro.
592 **I**nter Ve, & Que: Ve, distinguit: Que
coniungit.
593 **I**nter Væ, & Ve: Ve sine a, coniunctio
coniunctiua est: Væ cum a, interiectio do-
lentis est.
594 **I**nter Vocem, & Sonum: Vox, est ho-
minis: Sonus, crepidinis.
595 **I**nter Vuidum, & Humidum: ^z Humi-
dum est, quod extrinsecus habet aliquid hu-
moris: Vuidum verò, quod intrinsecus: Vn-
de & yuxta dictæ.
596 **I**nter Valles, & Conualles: ^a Valles sunt
depressa ^b loca camporum: Conualles, mon-
tium interualla.
597 **I**nter Vndam, & Aquam: ^c Vnda, sem-
per in motu est: Aqua verò, stativa. Porro Im-
bres, nubium sunt: Latices, fontium. Nā La-
tex propriè, liquor fontis: & ^d dictus, quod in
venis terræ lateat.
598 **I**nter Vicum, & Viam, & Plateam: ^e Vi-

ei dicuntur ipsae habitationes in urbibus: Vi^e autem spatia angusta, quae inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguae Graecae, à latitudine nomen accepit.
 599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel ^e prata.
 600 Inter Visus, & Visos: Visos, participia dicta: Visus, nomina appellatiua.
 601 Inter Virum, & Virus: Virū, hominem: Virus, venenum dicit.
 602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de potione.
 603 Inter Vincum, & Victum: Vincum, vinculus: Victus, superatus.
 604 Inter Vis, & Bis: Vis, quae ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.
 605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquam: Ollam, vas.
 606 Inter Vallum, & Murum: Non quod Murus, etiam Vallū: Nam utique quod Vallum, Murus est.
 607 Inter Vagire, Mugire, & cetera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus ^g Ragit, vel Rudit, leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ouis Balat, serpēs Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocitat, grus Arfat, miluus Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.
 608 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vesperescit, id est, sero fit: Vesperascit, sol ad occasum declinat.
 609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

V.

^a C. Fronto sic, Antiquum est, quod excessit patrum memoriam: vetus annorum multorum sentit vtilitatem.
^b Sic Fest. dict. vecors.
^c al. propriè sanus.
^d Ex Agrat. qui amplius, velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.
^e Fronto breuius, Voluntas facto gaudet, voluntas fieri cupit, quem Isidor. velut explicauit.
^f Etymol. lib. 5. cap. ultimo.
^g Ex Seru. ad ill. 2. Geor. nēue flagella summa pete. Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.
^h Agratius. Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur, & Seru. Vlcus testā, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.
ⁱ Etymol. lib. 5. c. 8.
^k Ex Frontone, qui ita: Vltio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.
^l Ex Frontone, in quo tamen pro aspicere, & aspicimus, rectius est spectare, & spectamus, nam aspicere ex improviso, idem auctor docet.
^m Lego elige.

ⁿ Ex Seru. ad ill. 2. Aen. festa velamus fronde per urbem. Vide Non. dict. Inter urbem, & ciuitatem. al. Vt urbem cōnia. ciuitatis significet, ciuitate incolae urbis.

^o Seru. ad ill. 1. Aen. Urbs antiqua fuit: & Donat. ad ill. 5. Urbem designat aratro.

^p Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quo sulcus fit, melius distinctusque ipse lib. Etymol. 15. cap. 2.

^q Seruius loco citato ab orbe, quod antiquae ciuitates in orbem fiebant.

^r Vir maris, non foemine: homo, maris & foeminae. m. f. mendose.

^s Ex veteribus Terentij interpretibus actū 1. Scen. 1. And. in quibus tamē pro facies, forma est. Vid. Nō. d. facies, & potissimum dict. vultus & facies, & Seru. ad illud 1. Aeneid. Tu faciem illius.

^t al. commutabilis.

^u Non. dict. vultuosum.

^x Aen. 5. Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare iubes? & ibi Seru.

^y Ex Agratio.

^z Ex Seru. ad ill. 10. Eclog. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.

^a Etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. conuallis.

^b al. colla.

^c Lib. 13. Etymol. c. 20.

^d A lapsu, Fest. dict. latex.

^e Etymol. lib. 15. c. 2. dict. vicus, & dict. platea.

^f al. prati.

^g Ragit vel, puto glossema. Vide carmen Ouidio attributum de variis animalium vocibus.

De littera Z.

610 **I**nter Zelum, & Inuidiam: Zelus interdum & in bonam partē accipi potest: Quū quis nititur ea, quae meliora sunt, æmulari. Inuidia verò, ut dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse nō vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, se non esse consimilem. Pulchrè autem quidā ^a Graecum versum transferens elegiaco metro, de inuidia lusit dicens.

Iustius Inuidia nihil est: quae protinus ipsum

Auctorem rodit, excruciatque animum.

^b Inuidiae autē nomen dictum est, à nimis inuendo ^c felicitatem alterius: ut est illud, ^d

Quisnam florem inuidit meum?

Z.

^a Cuius auctoris incertum.

^b Cic. Tuscul. 3.

^c Fortunam Cicer.

^d Actij ex Menalippo, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ita legitur, Florem quisnam liberū inuidit meū. Apud Non. dict. Inuidiae. Vnde aut quis mortalis florē liberū inuidit meū. Trochaicis numeris.

Sequens

Sequens Divi Isidori liber de viris illustribus libro Sancti Ildefonsi de eadem materia præponi debuerat: sed non tam citò nobis innotuit: iamque alium Typographi amandarant, antequam hic prælo premendus daretur.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI, DE VIRIS ILLV- STRIBVS, LIBER.

PRÆFATIO.

Pag. 526. **Q**UAMVIS* superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos & Latinos scriptores, doctissimi annotentur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

1	Sixtus Papa Romanus.	24	Paschasius Episc. Siciliensis.
2	Macrobius Diaconus	25	Iulianus Pomerius.
3	Philastrius Episcopus Brixienfis.	26	Eugippius Abbas Lucullanensis.
4	Theodorus Episc. Mopsuestenus.	27	Fulgentius Episc. Rustensis in Africa.
5	Osius Episc. Cordubensis.	28	Eucherius Episc. Lugdun. Franciæ.
6	Toranius Ruffinus Presb. Aquileiensis.	29	Hilarius Episc. Arelatensis.
7	Verecundus Episc. Africanus.	30	Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
8	Victorinus Episcopus.	31	Iustinianus Imperator.
9	Itatius Episcopus Gallaciæ.	32	Facundus Episc. Hermianensis.
10	Eusebius Episc. Dorolitanus.	33	Iustinianus Episc. Valentinus.
11	Cerealis Episc. Castellanus, in Africa.	34	Iustus Episc. Vrgellitanus.
12	Ferrandus Diaconus Carthaginensis	35	Martinus Episc. Damiensis.
13	Petrus Episc. Ilerdensis.	36	Auitus Episc. Viennensis.
14	Marcellinus Presbyter.	37	Dracontius.
15	Itacius Clarus Episc. Hispanus.	38	Victor Episc. Tunnensis.
16	Siricius Pont. Romanus.	39	Ioannes Episc. Constantinopolitanus.
17	Paulinus presbyter Mediolanensis, postea Episc. Nolanus.	40	Gregorius Papa Romanus.
18	Proba, uxor Adelphi.	41	Leander Episc. Hispalensis.
19	Ioannes Chrysostomus Episc. Constantinop.	42	Lucinianus Episc. Carthaginien.
20	Sedulius presbyter.	43	Seuerus Episc. Malacitanus.
21	Possidius Episc. Africanus.	44	Ioannes Episc. Gerundensis.
22	Primasius Episc. Africanus.	45	Eutropius Episc. Valentinus.
23	Proterius Episc. Alexandrinus.	46	Maximus Episc. Casaraugustan.

Haftenus Isidorus.

Sicut^a Episcopus Romanæ urbis & Martyr, composuit ad instar Salomonis librum Prouerbiorum, tam breui eloquio, ut in singulis versiculis singula explicentur sententia. b Cui quidē opusculo heretici quædam contra ecclesiasticam fidem inseruerunt, quo facilius sub nomine tanti Martyris peruerforum dogmatum reciperetur assertio. Sed is qui Catholicum se meminit, probando legat: & ea quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eundem librum ab hereticis, c non à Sixto fuisse dictatum. Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodē Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

^a Vel primus anno Christi 117. vel secundus an. 257. Hic, & qui sequuntur tredecim usque ad Marcellinum, ex unico exemplari Fontis sancti, apud Galistum Cauiensis diocesis descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui ab Osio incipiebant, & ex ipso, & Marcellino unum fecerant caput.

^b Sententias esse Christi Philosophi, non Martyris, ait Hieron. ad Cresiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iovin. in quo deceptus Rufinus, & retractat Aug.

^c Ab hereticis ait Gelasius 15. distinct.

C A P. II.

Macrobius^a Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamēto aduersus versutias hereticorum capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filij Dei aduentu, eius Incarnatione, siue Passione, Resurrectione, & Ascensione in celos, parique modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiecit etiam cætera ad vtilitatem vitæ, & disciplinæ religionis pertinentia, omnia hæc in centum distincta capitulis.

^a Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hereticus, Donatianus, siue Montensis.

C A P. III.

Philastrus Brixienfis Episcopus, hic^a lōgē ante beatissimum Augustinum edidit librum de heresibus, singulas quasque demōstrans siue quæ in populo Iudæorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Aduentum Saluatoris, aduersus Catholicam fidem exortæ sunt, quas idem centum viginti octo esse describit, licet de eo idē vir magnæ gloriæ^b August. & Doctor clarissimus meminit.

C A P. IIII.

Theodorus^a Mopsuestenæ urbis Episcopus, ita clarē copiosēque scientiæ doctrinā refulsisse refertur, ut prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hereticorum errores. b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonensis Concilij, Iustiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoro Episcopis censuerunt. Dum constet, eū laudabilem virorum testimoniis clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit usque ad Imperium senioris Leonis.

^a Etiam laudatur à Theodoro, Sozomeno & Eua-grio, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

^b Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoro, Iustiniano imperatore, Facundo, & Victore Tunnenfi, quin & li. 8. Etymol. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest nō satis fuisse æquus Concilio quinto Oecumenico Constantinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrensis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi 448. in Concilio heretico Ephesino secundo (factione Dioscori Episcopi Alexandrini qui fuit hereticus Eutichianista) absentes dānati sunt, suisque ecclesiis pulsati. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Causa est addita, quod Theodoretus aduersus duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas vero ad Marinum Persam Epistolam haud Catholicam misisset. Deinde anno 451. in Chalcedonensi Synodo generali sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina synodus abrogata, & Theodoretus atque Ibas Episcopi ecclesiis suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. capit. 4. & lib. 2. cap. ult.

Inde magna Tragedia orta prouinciis & Imperatoribus ipsis diuersa sententibus de recipienda synodo Chalcedonensi, quæ in hoc ipso Euagrio, & Liberato Carthaginiensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta Synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Iustino Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoretus aduersus Cyrillum & Ibas Edessenæ epistola ad Marinum, Theodoriq; Mopsuesteni Episcopi opera, quæ in ea epistola valde laudabantur. Hæc quidem grauior à multis accepta sunt, quasi in eo Chalced. Synodi auctoritas improbaretur. Euagr. li. 4. c. 37. Legētes enim in Chalcedonensi Synodo illos ecclesiis suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimant. At distinguere auctores ab operibus valde oportuerat, ut docet Iustinianus Imperator in fidei sue professione, & Proclus Constantinopolitanus in epistola quæ in ista Synodo Constantinopolitana recitatur. Inde postea diuina contentiones in eccle-

sia vixerunt, de recipienda hac Synodo Constanti-
nopolitana. Cuius defensores ab aduersa parte per ca-
lumniam vocabantur heretici Acephali, & impugna-
tores trium capitulorum Synodi Chalcedonensis. Ita-
que Aegyptus, & Africa, ut Liberatus, & Victor
Tunnenfis, nondum editus, testantur: Illyricum quo-
que, ut est apud Paulum Diaconum Aquileien. lib. 18.
Romanis Pontificibus hoc concilium Constantinopoli-
tanum probantibus aliquandiu resistenterunt. Ansi etiam
sunt hi duo auctores, Africani. Liberatus Carthagi-
nensis, & Victor Tunnenfis Vigilio Papae imponere:
illam opera Theodora Augusta eorum trium capitu-
lorum defensorem extitisse. Quae calumnia ex tribus
Vigilijs epistolis quae in quinta Synodo recitantur, facile
conuincitur, & ex iis quae Patres in sexta Synodo
falso de Vigilio conficta queruntur. Hispaniam por-
ro in Africanorum aliquando fuisse sententia su-
fficit ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium
capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus hac
verba ex sui Victoris Tunnenfis Chronico hausit, quo
auctore libens vtitur, vel certe sero ad Isidorum, &
Hispanos peruenire potuit Constantinopolitana Syno-
di approbatio à Romanis Pontificibus Vigilio, Pelagio
& Gregorio in primis facta. Praesertim cum ignorasse
aliquando tempore Hispania eius Synodi auctoritate
potuerit, in qua noluisse adesse Vigilium Papam
Romanum audiuisse. Hinc factum puto, ut Isidorus
sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quatuor Synodos ge-
nerales huius quintae Constantinopolitanae iam pridem
habita non meminerit, quam tamen Papa Gregorius
eius aequalis ceteris quatuor prioribus parem esse au-
thoritatem definiuit. Plura leges in ipso Gregorio de huius-
modi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib.
Registri, Epistol. 36. & in dictione 11. Epistol. 10. &
lib. 3. epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi
Chalcedonensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius
5. lib. Regist. epistol. 14. & lib. 7. epistol. 52. In dictione 2.
^c Ann. Christi 457. At Theodoretus ait sub Theo-
dosio iuniore.

CAP. V.

OSius Cordubensis ecclesiae ciuitatis Hi-
spaniarum Episcopus, eloquentiae viri-
bus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de
laude virginitatis epistolam pulchro ac diser-
to comptam eloquio: composuitque & aliud
opus de interpretatione vestium sacerdotalium,
quae sunt in Veteri Testamento, egregio qui-
dem sensu, & ingenio elaboratum. In ^a Sar-
dicensi etiam concilio, quamplurimas edidit
ipse sententias. Hic autem post longum senium
vetustatis, id est, post centesimum primum an-
num in ipso iam limine vitae à fidei limitibus
subruens, serpentis iaculo concidit. Nam ac-
cersitus à Constantio principe, minisque per-
territus, metuens, ne senex & diues damna re-
rum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ im-

A pietati consensit, & vocabulum homousion,
quod simul cum Patribus sanctis ceteris eccle-
sijs sequendum tradiderat, arreptus impietatis
furore, damnauit: ^b cuius quidem vitam, ut
meruit, confestim exitus crudelis finiuit.

^a Anno Christi 347.

^b Vide infra in Marcellino.

CAP. VI.

TOranius ^a Rufinus scripsit ad quendam
Paulinum presbyterum de benedictio-
nibus Patriarcharum triplici intelligentia li-
brum satis succinctum, & clara breuitate co-
positum. Hic autem iuxta mysticum sensum,
B ea quae de Dan filio Iacob scripta sunt, non re-
cte de Domino nostro interpretatur, dum pro-
culdubio ad Antichristum eadem pertinere
sanctorum Patrum probet assertio.

^a Meminit Gennadius, vide Gelas. dist. 15.

CAP. VII.

Verecundus ^a Africanus Episcopus stu-
dijs liberalium litterarum disertus edidit
carmine daetylo duos modicos breuesque
libellos, quorum primum de resurrectione, &
iudicio scripsit, alterum verò de poenitentia, in
quo lamentabili carmine propria delicta de-
plorat.

^a Anno Christi 552. Verecundus quidam Iuncensis
C Episcopus in prouincia Africa Bizacena defensor trium
capitulorum, anno ante habitam Synodum Constantino-
polit. quintam generalem iussu Iustiniani Imperato-
ris exul Chalcedone moritur. Hac Victor Tunnen-
sis narrat. Puto autem omnino hunc fuisse, de quo lo-
quitur Isidorus. Vidi porro huius Verecundi ipsum li-
bellum de poenitentia hexametris scriptum, cuius hoc
est initium. Quis mihi mœsta dabit lacrymosis
imbribus ora. Is liber Gothicis litteris descriptus
fuit olim Ecclesiae Ouetensis, postea apud Michaëlem
Ruzium Azagrium amicum meum, Rodolphi Im-
peratoris Secretarium.

CAP. VIII.

Victorinus ^a Episcopus composuit & ipse
versibus duo opuscula admodum breuia:
vnum aduersus Manichæos reprobantes Ve-
teris Testamenti Deum, veramque incarna-
tionem Christi contradicentes, alium autem
aduersus ^b Marcionistas, qui duo principia,
id est, duos Deos fingunt: vnum malum iustum
creaturarum conditorem, & retributorem fa-
ctorum: alterum bonum, animarum suscepto-
rem, & indultorem criminum.

^a Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnus Epi-
scopus Pitabion. Martyr: alter Rhetor Afer. Alij quo-
q; duo à Gennadio, vnus Rhetor, & Poeta Masiliensis,

qui commentaria in Genesim versibus scripserit, quæ ad nos usque pervenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini adversus Manichæos, & Marcio nistis, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque usquam scio existare, sed puto fuisse illius Massiliensis. Portæ, nam Episcopum fuisse non meminit Gennadius.
^b Vide Augusti, de Hæres. lib. I, cap. 21. & Irenæum, lib. I, cap. 28.

CAP. IX.

Itacius ^a provincie Gallicie Episcopus, sequutus Chronicam Eusebij Cæsariensis Episcopi, siue Hieronymi presbyteri, quæ usque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosij Augusti, usque in annum imperij Leonis octavum subiunctam sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam penè senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur indicio.

^a Anno Christi 481.

Idacius siue Itacius, duos ponit Isidorus, quos quia falso in unum multi etiam nostrates confundunt, facturus rem gratam videbor, si Idacius omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacius tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus codicibus) cognomento Clarus, Episcopus Ossonobensis, relegatus ob eadem Priscilliani cum Ursacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpitius Severus in historia ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, ut ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis iisdem temporibus cum superiore, persequitur quoque Priscillianum, ex eodem Sulpitio Severo. Vterque verò subscribit in Synodo CasarAugustana. Tertius Idacius, siue Itacius (nam utroque modo scriptum reperio) Episcopus Lamecensis in Gallicia, auctor Chronici nondum editi, quod manuscriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scripsisse verò, usque ad octavum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait usque ad annum 490. Trithemius primum cum tertio confundit. Poterat & videri quartus Idacius, Clarus, cuius opus extat adversus Varidamum Arrianum. Sed is, ut puto, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinaretur, opus Varidami videre Neapoli vrbe Campanie, quod de se ipse narrat. Quartum etiā adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebravit adversus Priscillianistas, iussu Leonis Papæ, anno 447. ut est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibij ad Idacium & Ceponium, quam habeo manuscriptam. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, &

Gallicie provincie potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Chronographo.

CAP. X.

Eusebius Borolitanae urbis Episcopus, hic in cœtu ^a Chalcedonenſis Concilij contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ urbis Episcopum librū obtulit, ac præſenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitavit. Hunc enim ac sanctum Flavianum Constantinopolitanum Episcopum idem Dioscorus in ^b Ephesine secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, cō quod pro orthodoxa fide contra hæresin repugnarent. Vnde postea idem Eusebius in ^c Chalcedonenſi Synodo innumera-bilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eum à sancto Concilio imprecatur, scilicet, ut quod iuste ille aliis intulerat, in eo iuste retorqueretur.

^a Actione 3. Concil. Chalced.

^b Anno Christi 448.

^c Anno 451.

CAP. XI.

Cerealis Castellanae ecclesie Episcopus. Hic, dum apud Carthaginienſem Africæ provincie urbē venisset, de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorum argumentis, sed de testimoniis sanctorum scripturarum. ^a Extat hoc ipsum eiusdem opusculū novem & decem responsionū capitulis præsignatum.

^a Extat cum aliis in hæreseologia.

CAP. XII.

Ferrandus Carthaginienſis ecclesie Diaconus, multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multasque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Ille ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes eum, vtrum liceat quenquam damnare post mortem, cecidit ^a rescriptum, ubi inter alia sic loquutus est, dicens: ^b Quid prodest dormientibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequam mereretur absolui, de ecclesia raptus est, absolui nō potest humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus in pace Catholicae ecclesie transiit ad Deum, eodem-nari non potest ulterius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præventus est, intra

finum matris ecclesiæ constitutus, diuino intelligendus est iudicio reservari, & de hoc nullus homo potest manifestam proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit, nihil prodest nostra benignitas.

^a Editus est Romæ ab Achille Statio.

^b Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.

^c Contra definit Concil. 5. Constantinopol. act. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.

CAP. XIII.

Petrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesiæ Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegantis sensu, & aperto sermone.

CAP. XIII.

Marcellinus ^a Italiæ presbyter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum: in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homouision Arimini ^b conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, vt vix pauci Antistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseverarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osiij ^c Cordubensis vrbis Episcopi, qui metu Imperatoris fidem præuaticatus, perfidiæ assertor & impietatis effectus fuerat assequutor, sic talia profert: Nam post impiam, inquit, Osiij præuaticationem, dum sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit sanctus Gregorius: quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiam aduersus me minimum seruum tuum, qui pro fide nominis tui, vt reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem. Nō ego, quasi metuēs exilium, fugere cupio, cum mi-

Ahi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed vt multi præuaticationis errore liberentur, cum præsentem viderint ultionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere, os vertit, distorquens pariter & cervicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expauit, & licet esset iudex, tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eū diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius ex numero ^d vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exiliū, vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare.

^a Huius meminit Gennadius in Faustino presbytero.

^b Anno 559.

^c Marcellini historia de Osiij Cordubensis morte iisdem verbis, sed paulo fusior extat in codice Gotthico bibliothecæ Complutensis ad finem Isidori de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porro Osius nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vt est in Cod. Theodos. tit. de sacrosanctis ecclesiis) quique in Concilijs Eliberitano, Nicæno & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syrmienti Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de unitate Trinitatis: Sulpitij Seueri historiam, & Honorium Augustudunen. lib. de scriptoribus eccles.

^d Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.

CAP. XV.

Itatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda ^a Priscillianiani dogmata & maleficiorum eius artes, libidinūque eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Memphiticum Magicæ artis scientissimum, discipulum fuisse ^b Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Vrsatio Episcopo ob necem eiusdem Priscillianiani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniiano regnantibus.

^a Vide Epiphani. lib. 1. cap. 34 & Iren. lib. 1. cap. 8. & 9.

^b De *Mane* Cyrillus cateches. 60. & Epiphan. lib. 2, cap. 661.

CAP. XVI.

Siricius ^a clarissimus Pontifex & Romanae sedis antistes scripsit ^b decretale opusculum directum ad ^c Eumerium Tarraconensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit haereticorum baptismum nequaquam ab ecclesia rescindendum. Reperimus & ^d aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum haereticum, atque Auxentium, ceterosque eorundem sequaces. Praefuit Romae annos quatuordecim. Obiit Theodosio & Valentiniano regnantibus.

^a Anno 385.

^b Extant epistola.

^c Eumerius semper vocatur in v.c. non Himerius.

^d De qua vide Ambrosii epist. 8. & 81.

CAP. XVII.

Paulinus ^a presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiae genere librum satis succincta breuitate compositum. ^b Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexit: obitumque Paulini Oranium edidit.

^a Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.

^b Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi, nostra aetate Honorium Augustudunensem sequuti Paulinos duos faciunt, unum Nolanum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem auctorem vitae sancti Ambrosii. Cum ipse Paulinus in epistola ad Alypium scribat, se licet in Hispania ordinatus fuerit presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio sancti Ambrosii assequutum esse, ut, ubicumque terrarum degeret, Ambrosii presbyter diceretur. Porro huiusmodi vita, quae ab Isidoro commemoratur, nempe Ambrosii Mediolanensis Germani Antistodorenensis, & Paulini Nolani Episcoporum edita è Paulino Constantio, & Oratio extant in vetustissimo exemplari ecclesiae Toletanae, & feruntur impressae apud Laurentium Surium.

CAP. XVIII.

Proba ^a, uxor Adelphij Proconsulis, foemina, idcirco inter viros ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi uersata est, componens ^b centonem de Christo

Virgilianis coaptatum versiculis. Cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. ^c Quod tamen opusculum inter apocryphas scripturas inseritur.

^a Anno Christi 410. extat cognomine Falconia Valeria.

^b Meminit Hieron. ad Paulinum.

^c Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.

CAP. XIX.

Ioannes ^a sanctissimus Constantinopolitanae sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus: cuius oratio & plurimam cordis compunctionem & magnam suauiloquentiam tribuit, condidit Graeco eloquio multa & praecleara opuscula. E quibus vitur Latinitas duobus eius delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, utpote illum à bona conuersatione deiectum. Et quia monachi vitam cum eo in uno eodemque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factae eum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad poenitentiam redeat, desperandum. Legimus eiusdem & librum alium, cuius praenotatio est: Neminem posse laedi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoque cuiusdam nobilissimae matronae Gregoriar reperitur opus eius insigne de conuersatione vitae, & institutione morum, siue de compugnantia virtutum & vitiorum. Est etiam, & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoque scriptus ad quendam Eutropium, cum palatio pulsus ad altarium confugisset. Multos praeterea composuit diuersosque tractatus, quos enumerare perlongum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiae eius fluente de Graeco in Latinum sermonem translata sunt. Hic autem ^b decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu ^c deiectum Pontum in exilium retruserunt. ^d Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolim reuocatur, etiam in Apostolorum ecclesia sepelitur.

^a Anno 398.

^b Fuit anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcelino, & Niceph. Constantin.

^c Deiectus anno Christi 404. ex Marcelino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diacon.

^d Haec adduntur in uno exemplari.

Sedulius ^a presbyter edidit ^b tres libros, dactylico Heroico metro compositos, quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta vel miracula intonant.

^a Anno 430.

^b Laudat Gelasius dist. 15.

CAP. XXI.

Possidius ^a Africanæ provinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, ubi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, ut penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

^a Ita v. c. nam Possidonius fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno 418. extat.

CAP. XXII.

Primasius ^a Africanus Episcopus, composuit sermone scholastico de hæresibus tres libros directos ad ^b Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hærescon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerens quid hæreticum demonstrat.

^a Anno 553.

^b Provinciæ Byzacena dicitur in 5. Concil. Constantinop. collat. 2.

^c Extant eius comment. in Apocalyps.

CAP. XXIII.

Proterius ^a Alexandrinæ Ecclesiæ antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori heretici successores, auctore Timotheo, seditione facta crudelissimè peremerunt, ipsūque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

^a Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16. anno 457.

Paschasius Siciliensis Episcopus, edidit vnam ^a epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Melinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa Ecclesia est, ^b in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, ut venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodosio Iuniore Arcadij Imperat. filio.

^a Anno 445. scripta est epistola. Extat cum epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasius hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papæ in Concil. Chalcedonen. anno 451.

^b Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Turonen. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.

CAP. XXV.

Iulianus ^a quidam ^b Gallus, cognomento Pomerius, hic octo libros de animæ natura in Dialogi morem conscripsit. Horum primus continet, quid sit anima, vel qualiter credatur ad Dei imaginem facta. In secundo loquitur, vtrum anima corporea, an incorporea sit. In tertio differit, primo homini unde anima sit facta. In quarto, vtrum noua anima sine peccato fiat: an peccatum primi hominis ex illo propagata originaliter trahat. In quinto describit, quæ sit facultas animæ. In sexto eloquitur, unde sit illa discordia, qua carni spiritus, vel caro spiritui aduersatur. In septimo autem scribit de differentia vitæ, & mortium, vel resurrectione carnis & animæ, siue de morte carnis, ac de eius resurrectione. In octauo loquitur de his, quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus, quæ solent de resurrectione proponi, siue de finibus bonorum, atque malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis adstruere contendens. Edidit etiam vnum libellum de virginibus instituendis, alios quoque tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali conuersatione, necnon de vitiis, atque virtutibus.

^a Anno 450.

^b Maurum ait fuisse Gennadius. Falsò ergo confundunt quidam Pomerium cum Iuliano Episcopo Toletano, qui obiit anno 690.

EVgipius ^a Abbas Lucullanensis oppidi, Neapoli Campaniæ. Hic ad quendam Paschasium Diaconum libellum de vita sancti monachi Seuerini transmissum breui stylo composuit. Scripsit & regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Seuerini, quam eisdem moriens quasi testamentario iure reliquit. Claruit post consulatum ^b Importuni Iunioris Anastasio Imperatore regnante.

^a Extat vita apud Surium. De Seuerino Greg. lib. 7. epist. 84. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.

^b Importunus cos. Anno Christi 509. ad Eugipium extat epist. Fulgentij Ruspensis. Eugipium se uidisse, ait Casiodor. lib. 1. diuin. inst.

Fulgentius ^a Afer Ecclesiæ Ruspensis Episcopus, in confessione fidei clarus, in scripturis diuinis copiosissime eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac differendo subtilis, scripsit multa. E quibus legimus, de gratia Dei, & libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliæ Regiensis vrbis Episcopo Pelagianæ prauitati consentienti respōdens, obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus & eiusdem librum de sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium. Librum quoque regulæ veræ fidei; & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extant & duo eiusdem libri de veritate prædestinationis ad Episcopos missi, in quibus demonstratur: quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam præuenit, & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere iustificans prælegit, quosdam verò in suis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, quo de fide cum Thrasamundo rege idem beatus Fulgentius disputauit. Ad Ferrandum quoque Ecclesiæ Carthaginienf. Diaconū vnum de interrogatis quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc composuit multos tractatus, quibus sacerdotes in Ecclesiis vterentur. Plurima quoque feruntur ingenij eius monumenta. Hæc tantum ex pretiosis doctrinæ eius floribus carpsimus. Sors melior, cui delitias omnium librorum eius præstiterit Dominus. Claruit sub Thrasamundo rege Vandalorum Anastasio Imperatore regnante.

^a Anno 500.

EVcherius ^a Franciæ Episcopus, elegans sententiis, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem eremi deserta petentem vnum opusculum de laude eiusdem eremi luculentissimum, & dulci sermone dictatum, in quo opere laudamus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra dicentem. ^b Breuitas, ut ait quidam, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

^a Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.

^b Ciceronis sunt verba.

Hilarius ^a Arelatenfis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suauis ac præclaro prædictatam eloquio.

^a Anno 432.

Apringius ^a Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Ioannis Apostoli subtili sensu atque illustri sermone melius penè, quam veteres Ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiam nostræ lectionis minimè peruenerunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

^a Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gothicum Legionensem scriptum æra millesima octaua, animaduerti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam Eterij. Quin & in præfatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Ut manifestò constet non esse illum Apringium cuius Isidorus meminit.

Iustinianus ^a Imperator, quosdam libros Ide Incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuersas prouincias misit. Condidit quoque & rescriptum contra ^b Illyricanam Synodum & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoreti, & Epistolam, quæ dicitur Ibræ Edeffeni Episcopi.

Anno 553.

^a Sumpta hæc ex Liberato, & Victore Tunnensi.
^b Illyriciana anno 549. Damnat etiam Iustinianus in fidei sue professione, quæ extat 1. tom. Concil.
^c Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad caput quartum.

CAP. XXXII.

Facundus ^a Afer, Hermianensis Ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicit; præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnacione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edesseni Episcopi ad Marinum Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoretum Cyri Episcopi dicta. ^b Claruit post consulatum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

^a Sumpta ex Victore Tunnensi.

^b Anno Christi 551.

CAP. XXXIII.

Iustinianus de Hispania, Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, ex quatuor fratribus Episcopis eadem matre progenitis vnus, scripsit librum responsionum ad quendam Rusticum de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptiuum filium, & non proprium dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Ioannis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispaniis temporibus Theudis Principis Gotthorum.

Anno 531.

CAP. XXXIII.

Iustus Vrgellitanæ Ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Iustiniani, ^a edidit libellum expositionis in Cantica Cantorum, totum valdè breuiter atque aperte per allegoriam sensum discutiens. Huius quoque fratres ^b Nebridius, & Elpidius quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia incogniti sumus, magis reticenda fatemur.

^a Extat.

^b Nebridius Episcopus Egarensis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.

CAP. XXXV.

Martinus ^a Dumienis monasterij sanctissimus Pontifex, ex Orientis parti-

bus nauigans, in Gallæciam venit, ibique conuersis ab Arriana impietate ad fidem Catholicam Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit; Ecclesias confirmauit, monasteria condidit, copiosaque præcepta piæ institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legi librum de differentiis quatuor virtutum, & aliud volumen epistolarum, in quibus hortatur vitæ emendatione, & conuersationem fidei, orationis instantiam, & eleemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueuorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Athanagildus in Hispaniis imperium tenuerunt.

^a Martinus Episcopus Dumienis, natione Pannonius fuit, ut ex Gregorij Turonensis historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptum habemus. Eius hoc est initium.

Pannoniis genitus transcendens æquora
 vasta
 Gallæciæ in gremium diuinis nutibus
 actus, &c.

Fundauit monasterium Dumiense in Gallæcia, ut dicitur in decimo Concil. Tolet. itaq; subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. inde factus Archiepiscopus Bracaren. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. præfuit verò his Ecclesiis annos triginta ex Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primo de Miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoio lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

CAP. XXXVI.

A vitus ^a Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus, edidit quinque ^b libellos heroïco metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluuiio mundi, quintus de transitu maris rubri. Scripsit & ad Fusciam sororem de laude virginitatis librum vnum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

^a Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.

^b Extant impressa.

CAP. XXXVII.

Dracontius composuit heroïcis versibus ^a Hexameron creationis mundi, & luculenter quidem composuit & scripsit.

^a Extat impressa. vide infra in Eugenio 3.

Victor^a Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi vsq; ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarum, Ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgauit historiam, laude & notatione illustrem, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptum transportatur. Inde rursus Constantinopolim vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constantinopolitanae vrbis Episcopo obtrektoribus eorumdem trium capitulorum resisteret, rursus in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atque in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

^a Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium, Hieronymum, & Prosperum, tempora prosequitur à consulatu xviii. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. vsque ad annum primum Iustini Iunioris, id est, Christi 567. Ibi suum deplorat exilium, quo mihi valde dignus fuisse videtur. Restitit enim Vigilij Papæ Iustiniani Imp. & Synodi Constantinopolit. decretis; dum tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic apud Isidorum lib. 5. Etymolog. c. 38. falso Turonensis scribitur, ab alio Tunnensis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto codice Tunnensem vocat. Putat esse oppidum Africae Proconsularis, quod Tunis Polybio & Straboni vocatur, Tunisense Plinio, Linio autem Tunes Tunetis inflectitur. Nobile his temporibus ob expeditionem Caroli Quinti Caesaris. Huius Victoris meminerunt etiam Ado Viennensis & Otho Frisingen. lib. 5. c. 4.

CAP. XXXIX.

Ioannes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir^a inestimabilis abstinentiæ, & eleemosynis tantum largissimus, vt zelo avaritiæ aduersus eum Imperator Mauritius permotus, vrbe pauperes pellen-dos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina merfione sententias. Claruit temporibus Mauritij Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

^a Ieiunator vocatur à Niceph. Constantinop.

Gregorius Papa Romanæ sedis Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate summus, tantoque per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modò illi in præsentibus temporibus quisquam Doctorem, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquam. Hic in exordio Episcopatus edidit librum regulæ pastoralis, directum ad^a Ioannem Constantinopolitanæ sedis Episcopum. In quo docet, qualis quisque ad officium regiminis veniat, vel qualiter, dum venerit, viuere, vel docere subiectos studeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Episcopo, librum beati Iob mystico ac morali sensu disseruit, totamque eius propheticam historiam triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus eius vertantur in linguas. Scripsit etiam^b & quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, e quibus vna in eisdem libris Iob, titulo præfationis adnectitur: ^c altera eloquitur de merfione Baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est: Reprehensibile, inquit, esse nullatenus potest, infantem in Baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus merfionibus personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen idem sanctissimus vir, & alios libros morales scripsisse, totumque textum quatuor^d Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitum scilicet nobis opus. Felix tamen, & nimium felix, qui omnia studiorum eius potuit cognoscere. Floruit autem Mauritio Augusto Imperatore: obiit in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

^a Ita l. lib. Registr. epist. 4. non ergo ad Ioannem Ruennatem, vt in impress.

^b Et alie lib. 4. Registr. epist. 46. c. 90. & lib. 7. epist. 125.

^c Primo lib. Registr. epist. 41.

^d Extant homil. 40. in Euangelia. Anno Christi 604.

CAP. XLI.

Leander genitus patre Seueriano Carthaginensis prouinciæ, ^a professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ prouinciæ Bethicæ constitutus Episcopus, vir suavis eloquio, ingenio præstan-

tissimus, vita quoque etiam atque doctrina clarissimus, ut & fide eius atque industria populi gentis Gotthorum^b ab Arriana insania ad fidem Catholicam reuerterentur. Hic namque in exilij sui peregrinatione composuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum scripturarum distissimos, in quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atque detegit prauitatem: ostendens scilicet, quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia, vel quantum distat ab eis religione, vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorum, in quo, propositis eorum dictis, suas responsiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam sororem^c de institutione virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum distinctionibus prænotatum. Siquidem & in Ecclesiasticis officiis idem non paruo laborauit studio: in toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit: in sacrificio quoque, laudibus, atque Psalmis multa dulci sono composuit. Scripsit & epistolas multas: ad Papam Gregorium de baptismo vnam, alteram ad fratrem, in qua præmonet, cuique mortem non esse timendam. Ad ceteros quoque Episcopos plurimas promulgauit familiares epistolas, & si non satis splendidas verbis, acutas tamen sententiis. ^d Floruit sub Reccaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu^e vitæ terminum clausit.

^a Falso Lucas Tudensis & alij addunt, Duce.

^b In Concil. 3. Tolet. ann. 589. Greg. 3. dialog. cap. 31. & Gregor. Turon.

^c Lib. de Virgin. extat Oueti.

^d Anno Christi 600.

^e Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus, ambigunt nostri historici. Itaque libet in gratiam nostri Isidori, qui & illius germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit, annum mortu Leandri certò constituere. Ego, Leandrum anno Christi 600. mortuum, colligo ex his coniecturis. Primum quod illum, ait Isidorus frater, vitæ sanctum tempore Reccaredi Regis, quem Regem constat obiisse anno Christi 600. Nam successisse Reccaredo Liuuam Regem æra 639. id est Christi 601. tradit Isidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandrum ante istum annum 600. excoliquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hispalensem scribit 7. lib. Registr. epist. 125. Indictione 2. anno nono sui Pontificatus, nempe anno Christi 599. Ita constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri Leandro successit, ut diximus. Præfuit enim Isidorus sue Ecclesie Hispalensi propè quadraginta annos, auctore sancto Ildefonso. Cum verò certissimum sit Isidorum mortuum anno Christi 636. id quod paulo post in Isidoro confirmabi-

mus. Siquis retrocedat, facile & mortem Leandri, & initium Isidori reperiat, verèque illud de quadraginta propè annis ab Ildefonso dictum cognoscet.

CAP. XLII.

Lucianus^a Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidem multas epistolas legimus, de sacramento denique baptismatis vnam, & ad Eutropium Abbatem (qui postea Valentia Episcopus fuit) plurimas. Reliqua verò industriae, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerunt. ^b Claruit temporibus Mauritiij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (ut ferunt) extinctus ab æmulis, sed, ut scriptum est, iustus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

^a Lucinianum siue Licinianum (utroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatus fuisse ad Episcopatum Valentinum, non satis intellectus verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentinum, ad quem scripserit Lucinianus multas epistolas. Huius Luciniani epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego verò præterea habeo & huius Luciniani, atque Seueri eius collegæ doctissimam epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, ubi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Casaraugustanum, sed Ebusitanæ insulae Episcopum, credentem epistolas quasdam de celo cecidisse.

^b Circa ann. 590. Sapien. 4.

CAP. XLIII.

Seuerus Malacitanæ sedis antistes, collegæ & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum vnum aduersus^a Vincentium Casaraugustanæ urbis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de virginitate ad sororem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidem fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. ^b Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnante vitam finiuit.

^a De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leuigildo.

^b Anno 590.

CAP. XLIIII.

Ioannes^a Gerundensis Ecclesie Episcopus natiuitate Gotthus, prouinciæ Lusitanæ Scalabi natus. Hic, cum esset adolescens, Constantinopolim perrexit, ibique Græca & Latina eruditione munitus, post

decem & septem annos in Hispanias reuersus est, eodem tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Arriana feruebat infania. Hunc supradictus rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persecutiones ab Arrianis perpeffus est. Qui postea condidit monasterium quod nomine Biclaro dicitur, ubi, congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus, vsque in annum octauum Mauricij Principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historico compositoque sermone valde vtilem historiam: & multa alia scribere dicitur, quæ ad nostram notitiam non peruenerunt.

^a Ioannis Biclarenfis. Abbatu Chronicon, cuius Isidorus meminit, habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. Hic auctor, ut de se ipse ait, Victoris Tunnensis Chronicon ulterius perduxit ab anno Christi 566. vsque ad 590. ubi nostrorum Regum Leouigildi & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctissime persequitur.

CAP. XLV.

Eutropius ^a Ecclesiæ Valentiniæ Episcopus, dum adhuc in monasterio ^b Serui-

tano degeret, & pater esset monachorum scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis infantibus chrisma, post hæc vnctio, tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum ^c Ircauicensem, de distinctione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

^a Penes Eutropium Abbatem Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Ioan. Biclari. ann. 589.

^b De Seruitano Ildefonsus in Donato.

^c Fortè Ercanicen.

CAP. XLVI.

Maximus ^a Casaraugustanæ ciuitatis Episcopus, multaverſu profæque componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolum de iis, quæ temporibus Gotthorum in Hispaniis acta sunt, historico & composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

^a Subscribit in tribus Concil. m. f. Barcinonensi, Tolet. & Egaren. anno 599. 610. 614. Itaque Isidorus scribit hunc librum vsque ad annum 610.

NOTE

NOTAE VIRORVM DOCTORVM

IN QVOSDAM LIBROS DIVI ISIDORI,

HISPALENSIS EPISCOPI, PER IOANNEM

Grialum collectæ & auctæ.

Et primò in libros Originum, siue Etymologiarum.

IN CAPVT PRIMVM LIBRI PRIMI.

Disciplina à disc. Verba sunt D. *August. Soliloq. c. 2.*
 Quia discitur plene. Plene vis
 in disciplina nulla est, nem. plina
 productio est sola verbi. Sed, ut huius-
 modi notationum usus, etymologia-
 rum vera, ac sincera appellatione
 commendari se minime possulant;

ita, qui hæc statim, quasi præpta, aut inania prorsus, fastidiosè
 respiciat, nimum ipse durus sit, præter æquumque & bonum.

Quodd artis præcept. Artus pro artibus antiquos scripsisse
 constat. Nam Valerius Probus artus pro angustis, & artus pro
 membris inflexione sola distinguit. Festus; Artifices quodd
 aptè opera inter se artent, qua ex causa etiam artes
 appellatæ sunt.

Alij dicunt. Donatus in Andr. & Seru. in artem secun-
 dam Donati. Varro lib. 4. Nonnulla (inquit) nomina in
 utraque lingua habent radices: ut arbores, quæ in
 confinio natæ in utroque agro serpunt.

Inter art. & disc. Eodem modo distinguit artē à scientia Arist.

In Cap. II.

Numerorum causas. Ita Gothici rectè, al. casus.

Mensuras. Soli duo Terracenses habent mensuras
 terræ. & reliquis ea vox absit. Quod si non tam etymon,
 quam rem ipsam, quæ magis communis est, spectes; non incom-
 modè illam reuocemus. Est, inquit lib. 2. c. 25.) Geometria
 mensura magnitudinis immobilis, atque formarum,
 cum lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.

In Cap. III.

Quas librarij. Aug. lib. 2. de ord. c. 12. cum de litteris egis-
 set, hæc subdit: Ergo utilitas numerandi magna neces-
 sitate animaduersa est. Quibus duobus repertis nata illa
 librariorum, & calculorum professio, velut quædam
 Grammaticæ infantia, quam Varro litteratione vocat.

Signa verb. Hieron. de notis ep. 34. Et linguæ celerita-
 tem præcederent signa verborum. Et ep. 47. signa,
 ac furta verborum.

Verba introducit. Absunt hæc à quibusd. Goth. libris.

Litteræ autem quasi legitæ. Neque hoc legitur in
 ulla Gothico. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.

Apud illos Alph. Ex Epiph. lib. de ponderib.

Vt nosse matrem. Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 3.

Hebræorum litt. Eadem traduntur de inventor. litte-
 rarum septenariis quibusdam, quas Crinitus refert lib. 17. de
 honest. disciplin.

Vnde cum Heb. Ex Hieron. prolog. Galeato.

Inachi filia. Secutus est Isidorus Augustinus 18. de ciuit.
 cap. 3. Augustinus Ovidium Metamorph. 1. quod etiam Gre-
 corum aliquos sensisse Suidas in collectione testatur.

Apud Egypt. Nihil necesse est Græcarum litterarum
 monstra, quæ in Gothiciis codicibus videntur, huc proferri.
 Satis esse debet, ex iis Antonium Aug. Petrum Chaco-
 nem, & Vulcanium eodem modo comisse. Cum præsertim
 Herodoti verba quæ subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum re-
 linquant locum. Hieron. in Isidori præfatione xxviii. &
 in præf. ad Isid. in di. de portu. xxi. Vid. Clem. Alex.
 c. 14. 5.

Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 56. Sed neque cum
 Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis conuenit Isidoro in hæc
 litterarum assignatione.

His Palamedes adiecit tres. x. o. Malim è Seruio
 En. 1. d. 9. x. Plinius quoque easdem tres huic assignat, quar-
 tam addens.

Post quem Simonides Melicus. Quatuor item à Si-
 monide Melico adiectas vult Plinius, è quo sunt hæc, & x. 4. u.
 P. Chacon cum dissentire Isidorum à Plinio in numero videret;
 & in codicibus Gothiciis partim milles tres, partim similiter
 tres reperisset; utrimque apud Suidam, & Eustathium Simoni-
 dem diu & idè parvum appellatum: existimabat legendum
 Simonides Melicertes.

Y littera è Ser. En. 6. in illud: latet arbore opaca, & c.

T figuram demonstrans Dominicæ Crucis. Rectè
 doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Missa canonem
 ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. cap. 9. Antiquis
 Hebræorum litteris, quibus hodie vtuntur Samaritani,
 extrema thau littera Crucis habet similitudinem.
 Hæc Hieronymus. Quod non perinde apparet in Samaritano-
 rum alphabeto, quod circumfertur. Ambros. lib. de Abrah.
 c. 2. Et cū trecentis decem & octo viris adeptus victori-
 am. Numeravit (inquit) trecentos decem & octo, ut
 scias nō quantitatem numeri sed meritum electionis
 expressum: eos enim adsciscit quos dignos numero fi-
 delium iudicauit, qui in Domini nostri Iesu Christi
 passionē crederent. Trecentos enim τ littera Græca
 significat: decem & octo autē summam α exprimit.
 Vocem ipsam thau signum interpretati sunt LXX. Crucem
 Caninus haud minus auctor in institutibus lingue Syriacæ.
 in frontes virorum. Ita omnino legendum ex Gothiciis,
 & ex LXX. qui tū m. p. v. m. v. l. g. a. t. super frontes.

Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de monogam.

numeros ad litteras non computant. Dubitandum
 non fuit de hac lectione Gothicoorum omnium codicum, mi-
 rumque in ea habuisse viros eruditissimos.

Sed sola verba componunt. Post hæc in plerisque
 libris subduntur ista. Exceptis aliq. quæ numeros figura
 demonstrant; vt, I. pro vno, C. pro centum, D. pro
 quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V.
 pro quinque & X. littera quæ & in figura Crucem, &
 in numero decem demonstrat. Ex quibus tamen in Vet.
 Longobard. Gæssa Louisa V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc

leguntur. Excepto I. quæ unum, & X. littera quæ & in figura Crucem significat, & in numero decem demonstrat. Quæ omnia aliena esse constat. Nostri enim libri, quæ antea sunt ab aliquo, qui notarum nullam prætermiserit, quæ littera speciem præberet, haud dubium est. Primum quia quæ nunc videntur, aut etiam littera iam sunt: ea sine controuersia littera olim non fuerunt: sed numerorum tantum nota: factæque sunt ex numerorum notis littera, non contra ex litteris nota. Deinde quia quæ mille assignatur littera, si ea est T. ut Gothici omnes libri præferunt, ea Latini nunquam sunt visi. Sed CIO sine O. Scio tamen ipsum T. Gothorum ex I. Latina nota, & littera imposita, scribentium vitio conuictis fuisse, quod hæc quoque nota I. Romani mille significabant, idque Isidorum ignorasse non sit verisimile. Præterea cum paulo ante T. figuram Dominica Crucis demonstrare dixerit, nunc X. soli tribuere cum T. quoque meminisset, non oportuit. Et T. quidem figuram crucis esse, etiam Lucianus vult cum X. in T. inueniri. De X. nihil (quod sciam) ab illo Latinarum proditum. Adde quod hæc eadem de X. quæ in quibusdam Gothicis sequenti capite reperitur, ab aliis, atque ab impressis omnibus libris absunt. Postremo neque id esset numerus ad litteras computare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc locum tali accessione multauit. Non enim exceptis litteras illas, quod ad eas numeri computarentur, sed quod figura numeros demonstrarent. Aliquis quomodo vult ad I. aut centum ad C. aut quinque ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex his exceptis ad numeros computabitur?

In Cap. III.

Carmentis autem. E. Sern. An. S.

Communes aut liberales. Hoc est littera dicuntur tum nota, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipsa, & disciplina, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quod artium eo loco quidam habent codices, interpretatio plene fuit litterarum plerisque, n. & vetustioribus litterarum legitur. Itemque libro 14. cap. 4. & libro 3. de summis bonis, cap. 13. Meliores sunt (inquit) communes litteræ, quia simplices, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. Eodem etiam pertinere videtur quod infra cap. 9. verba quadam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorum. Sic hodie Hispani loquimur, cum litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendi que periti sunt (quod antiqui scire litteras appellabant) sed eos potius qui maiores disciplinas probe callent.

Vocales sunt. Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Animaduertit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi enodati, ac simplices faucibus sine vlla collisione defluerent; alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonum; extremos autem, qui, nisi adiunctis sibi primis, erumpere non valent, itaque has litteras hoc ordine quo positæ sunt vocales, semiuocales, & mutas nominauit.

Semiuocales quod quiddam semis de v. h. Serg. in art. primam Donati. Quod semis quiddam habeant vocis. Idem elegantibus versibus expressit Terentianus. Nobis verò valde probatur tota in re Priscianus. Vocales dicuntur (inquit) quod per se voces perficiunt; vel sine quibus vox litteralis proferri non potest. Semiuocales appellatæ quod plenam vocem non habent, ut semideos, & semiueros dicimus, non qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni Dei, vel viri non sunt. Mutæ ad comparationem benefonantium sunt dictæ, velut informis dicitur, non qui caret forma, sed qui malè est formatus; sic mutæ, non quod omnino carent voce dicuntur: sed quod habent partem vocis exiguam.

Ab E quippe vocali incipit. Id à mutis ipsas distinguit, quia (ut ait Priscianus) littera plus sonant cum eis vocali præponitur, quam cum postponitur. præponitur autem semiuocalibus, postponitur mutis.

Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum incl. litt. m. f. Male quosdam hæc habere verba; ita ut vel delenda, vel alio id est ad semiuocales, transferenda censuerint. Si enim mutæ (inquit) dictæ, quia nisi subiectis vocalibus nequaquam erumpunt; quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quibus ita responsum sit: Fix potuisse commodius loqui Isidorum. Non enim editum, aut prælutum sed inclusum: ac ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit addidit: aut voce destitutus est, quæ melius, quod volebat, enunciarer; aut certe periculum non fuit, ne non satis quid vellet ostenderet, cum non prælutum sed inclusum murmur id, quidquid est appellasset. Esse autem id aliquid negari non potest, cum paulo post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid à quo incipiant, antequam ad vocalem perueniant.

Sonæ, semisonæ & insonæ. Ex Victorini Grammaticæ. Inter vocales autem I. & V. Omnia ex Donato.

Varias habent significationes. Assignationes legebat Chacon.

Consonantes habentur. Nigidius apud Agell. lib. 19. c. ult. Si quis putat præire V. in his verbis Valerius, Vennonius, Volusius: aut I. in his lampridem, iecur, iocum, iocundum, etrabit; quod hæc litteræ cum præeunt, ne vocales quidem sunt.

V. quoque littera. e. Sergio.

Eadem & digamm. Cuius figuram quidam F rectum esse volunt (quæ nomini conuenit) alij inuersum & qualis in marmoribus etiam cernitur. Sed hanc inuersam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digammem ipsum multo ante Claudium Varro usurpauerit. Videturque Claudius obtinere potuisse, ut atate sua ea figura in usu esset, at posterioribus seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuo F rectum pro digamma scribitur.

Deficiunt. id enim est liquecere. Græci γὰρ ἀπὸ γῆρας, & Terentianum idem exprimentem, vda litteras nominat.

Et à metro excluduntur. Nam cum tempus consonantes (ut ait Terentianus) diuidant vnum duæ, tamen liquida muta subdita partem temporis non minuat. Et idem Terentianus elegantissime docet.

Si mediam vocalis habet, quam consona & vda excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem causam reddit.

Nam mediam nil vda iuuat quæ subdita currit.

Reliquæ M. & N. apud Gr. liq. sic etiam plerique alij. Contra Sergio. Si liquidæ (inquit) sibi præponantur, liquidarum iura deperdunt, ut Minestheus.

Vnde & legitima. Sic Gothici omnes libri. Sed vdgatam lecturam vnde & Latina retinebat Chacon ex Donati verbis. Vnde fit, ut quidam putent Latinas litteras non plures esse quàm XVII.

Illa ratione scilicet quod ab e. voc. Restè rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. litteræ Latina, siue legitime sint, omnisque vocalibus de quibus controuersia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omnino semiuocales sex, f. h. m. n. r. s. aut contra à suo sono incipiunt, & in e desinunt, quales sunt mutæ totidem b. c. d. g. p. t. Vid. Donat. Artem primam c. 2. & Serg. c. 6.

Vnde & à plerisque aspirat p. e. n. l. Ex Hieron. in nominibus Heb. ex Deuter.

K litteram Saluius ludimag. Al. sallustius. Saluij Rhetorū meminit Plinius in epistola, & Suetonius in Vespasiano. Sed ante hunc Kaisenes Fabij fuerunt, cuius prænominis

nota K fuit, ut apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalende in omnibus veteribus libris.

Ideo superuacua. Ita Hieronymus. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen: K. inquit & Q. quæ nonnullis superflue videntur, hanc habent rationem, ut K. tunc præponatur quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur præponebant. Eadem serè Diomedes, nisi quod K non nisi A breui præponi vult.

Q. littera nec Græci. ex Hier. in nominibus ex Iesu Nau. X. littera. Constat ante Augusti tempora X. litteram in usu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Diuiliij ante 1800. annos posita, & ex æneis legum tabulis Augusti longè superioribus, ac postremò ex Cicerone; qui in Oratore ad Brut. Quomodo (inquit) Vestris axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam è maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. Eandem tamen Nigidium repudiasse, neque unquam ea in libris suis usum, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hac loco sequuntur. Et dignè hoc tempore quo Christi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptitatur. Ea licet in Gothicis quibusdam legantur, quia in melioribus codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satù digna, minime receperimus.

Vnicuique litteræ tria. Ex Donat. & Sergio.

Notatis oris sonis. Verba Augustini 2. de ordin. cap. 12. Potestatem natura dedit. Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Charioni Teletanus codex in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoque valde probatur, nam neque in Goth. Quæ collegij sunt, neque ubi sunt collocanda consentiunt libri, sed alius alio ea reuocat.

In Cap. V.

Rectè loque. In editionibus veteribus additur scribensque ratio, id non est in Gothicis: est verò apud Victorinum. Liberalium litterarum. Ita veteres cad. non artium, & supra litteras in communes & liberales diuisit.

Oratio q. oris ratio. Eodem modo luserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alij.

Nam orare est loqui. Verba Seruij. An. X.

In Cap. VI.

In complexum istarum cadunt. Vel eas coniungentes, vel præposita, vel interiecta, unde & nomina acceperunt.

In Cap. VII.

Nomen quasi notam. Ita Boethius, & Priscianus. E Græco inuicem tractum putant alij. Nos ex noscimen nomen abscissum putamus, ut ex noscibilibus nobilibus.

Hæc in XXVIII. XXVII. Sergius. Isidorus ipse XXVII. percenset, ut deesse videatur aliquid.

Principalia q. primam pos. Vtrique, n. nomine vocantur & principalia, & prima positionis.

Diminutius scholasticulus. Eodem exemplo utuntur Donatus, & Charisius.

Sono dimin. e Sergio.

Tota Latina. Ex Donato.

Quæ dicuntur ad aliquid aliquid. Ita legendum ex Sergio, coniungendæque manuscriptorum, & impressarum librorum lectio, in illis enim qualiter in his aliter legitur.

AQUALIA. Hæc neque apud Donatum neque apud Sergium leguntur.

Loci à loco. Ne hæc quidem, sed reliquit numeri, & ordinis species, quæ apud illos sunt, ita XXVIII. species constabunt.

Verbis similia. Aliquid hoc loco è Sergio desiderare posset. Sic, n. ille Art. 2. c. 2. Sunt etiam participiis similia,

ut demens. Nam sic est demens quasi legens, sed demens nomen est, quia recipit comparisonem, id est dementionem: legens verò participium quia non recipit similitudinem comparisonem. Sunt etiam Verbo similia, ut contemplator, sed cum casum acceperint nomina sunt, ut contemplator huius contemplatoris facit. Cum autem tempus habuerint verba, ut Maro dixit: Contemplator aquas dulces. Ergo casum ex Sergio posuimus. Vbi comparisonem habebant libri omnes. Nam comparisonem recipere de Participiis non de Verbis similibus dixerat Sergius.

Secunda pars nom. Quam primam dixeris, nisi appellatiuum, nulla est: præcessit enim, hæc omnes species à nominum appellatione descendunt.

Sed sensus tantum perititia. Aut sensum pro intellectu arbitrio posuit, aut male libri omnes sensus tantum perititia. Nam si neque natura, neque oculis discernitur genus; quando sensus perititia discernitur? Itaque suspecta habebat hæc verba Charon. Mirum ni vult tantum perititia Isidorus scripsit. Qui Seruium legerit de hac scriptura non admodum dubitabit. Eius verba sunt in art. 2. cap. 5. Inter epicænum, & commune hoc interest: quod in communi articulo fecernimus sexum, ut hic canis; in epicæno verò vnus articulus sumitur, & vtrumque sexum intelligimus, ut hæc aquila; eum autem sumemus articulem quem auctoritas dederit. Nam cum naturaliter non possumus in epicænis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. Sexus perititia quod in vno Rom. c. legitur absurdum omnino videtur.

Diptota ut Iuppiter. Duobus in casibus Iuppiter dici etiam Charisius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentum quidem variat Iuppiter in vocatiuo & nominatiuo. Ergo varietatem à casu cum Sergio distinxit.

Monoptota. Hæc Sergius aptotæ appellari mauult.

In Cap. VIII.

Pro vice nominis. Sic infra c. 36. Antonomasia pro vice nominis ponitur. Donatus, Sergius, & Beda. Pro nomine ponitur. Posset legi, Pro nomine, id est vice nominis ut ead. c. 36. Antonomasia, est pro nomine id est vice nominis posita.

Finita eò quod d. f. c. p. Seruius ad art. Donat.

Quæ tria & articuli n. Sergius. Hæc nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eò quod more Græcor. cum nominibus declinantur.

Infinita septem. Quæ nomina ab aliis dicuntur. Sed cum Isidoro faciunt Charisius, Diomedes, Seruius, & D. Augustinus.

In Cap. IX.

Verbum quod verberat. E Sergio ad art. Don. sed improbat Quintilius lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma leguntur in impressis, à Longobardis quibusdam rectè aberrant.

Lecturio. i. legere volo. Sic Longobard. & Seruius: Vna mediatiua forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, ut est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo.

Coniunctiuus. Seruius. Ideò dictus est coniunctiuus, quia in loquendo, cum solus elocutionem implere non possit, coniungit sibi indicatiuum.

non sonant Latine. Latina missi. non sunt Latina paulo post ex Donat.

Quia deponunt futuri temporis participium à passiva significatione. Deponens (ait Charisius) per antiphrasim dicitur, id est è contrario, quod verbum & littera finitum deponere eam non potest. Idem eodem verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: ut cum verbum deponens reliquas voces à passiva

significat tunc deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in duo à patiendo significat tunc depellere nunquam queat. Nam sequens, utendus, & si qua huiusmodi reperiuntur, passivam significationem retinent. Aut, deponunt, abiciunt, neque recipiunt: futurum in duo propter passivam significationem, ut gloriandus, nam gloriandus in usu plane non est. Commianus apud eundem Charisium. Trahuntur participia à Comuni (inquit) quatuor, præsens, & præ erit u, & duo futura vadans, vadaturus, vadatur, vadandus. A deponenti tria, præsens, præteritum, & futurum, ut luciam, luciat, lucaturus.

In Cap. X.

Totum caput è Sergio.

In Cap. XII.

Subiunctivæ. Ita appellat eas Donatus. regique hominique Deo. Hemistichium Iuveni de Maas.

Expletivæ. Etiam Donatus, & Diomedes. saltem in expletivis numerant.

Causales eo quod aliquid cogunt fac. Res emendate Chacanyum libri partem cogentem, partem cogentem haberent. Sergius. Inter causales, & rationales hoc interest, quod tunc utimur causalibus quando de causa loquimur: tunc rationalibus quando de ratione. Causa est quæ nos compellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua utimur in faciendo.

In Cap. XIII.

Accusativæ autem & Ablativæ. Ita appellantur à Sergio & Sergio.

Loquelatæ. Ita appellantur à Pribo, Sergio, Donato, Diomedes, Charisio in An. & Bede de arte metr.

In Cap. XIII.

Interiectiones. Omnia scilicet verba Aug. lib. 1. de Serm. Denique in mont. c. 9.

Ab exultante vah. Diomedes. Exultantem significat euax. Item Donatus, & Bede. Latant euax. Augustinus tamen. Cum delectamur vah (inquit) dicimus.

In Cap. XV.

Omnia è Donato.

In Cap. XVI.

Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue. Donatus videtur notasse, quæ vocalem longam, syllabam dici propriè valuit. Eius enim verba sunt. Syllaba est comprehensio litterarum, vel vnius vocalis enuntiatio temporum epax. Nam abusiue etiam vocalem brevem syllabam vocamus.

Dionysius Lintius. Vel Lintius potius, cuius Strabo, & Suidas meminerunt. Is Pompeij astate Grammaticam Roma docuit.

In Cap. XVII.

Pedes sunt, qui certis elegantissimè Terentianus: Vna longa non valebit ede e ex sese pedem. Idibus quia fit duobus non gemello tempore. Sergius quoque. Necesse est pedem vnumquemque in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

Frequentaba ut. Postea in Romano cod. hac legitur. Sine Pyrrichius dicitur. Sed id est, igne, celerius enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum. Ardentes Tyri, id est, festinantes. Eadem sunt in recentioribus editionibus. Res tamen prior etymologia.

Terentianus. Pyrrichus idem vocatur, quippe & aptus Pyrrichæ.

Spondæus dictus, quia tractim. Est enim tardior lente moveri, unde spondæi stabiles dixit Horatius. Et Cicero, Et si enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum. Vel potius sponda, id est, libatione, unde in Cicerone etiam dictus, quod ex sacerdotibus ad aras progredientes vterentur, ut eius pedes grauitas amissis vocibus officeret, ne ad illorum aures peruenirent. Terentianus.

Qui, quod in templis canorus à sono vocis male Auribus libantis obstat, & fauet, arduus est.

Et qui tubus longis in sacris caneant, spondæales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

Tibrachis, qui & chorius. Et trocheus dicitur; Quintilian. lib. 9. c. 4. Tres breues choræum, quem tibrachyn dici volunt. Terentianus, cum de sponda egisset.

Nec minus currit trocheus lege versa temporum, Syllaba longus priore parciore nouissima. Trocheus iam nuncupatur à magistris plurimis.

Idem.

Nam solet longam trocheus soluere in duas breues,

Vnde & appellant trocheum, quem vocamus trocheus.

Anapæstus. Longobardicus secuti sumus, qui in hanc lectionem consentiunt. Altera etymologia, quæ in alio libro manuscripto, & in edito legitur: Anapæstus dicitur reperculsus (Græci enim ἀναπέστην reperculsionem dicunt, qui ideo dicitur reperculsus, eo quod repercutiatur à dactylo, est enim illi contrarius) è Diomedes sumpta est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his duobus pedibus; quod anapæstus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eo quod breuius in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. Non prorsus absurde (si cui Diomedes tanti sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, ut ab anapæsto incipiat, & omnino breuius semper præponat. Sed quis non videt, hac etymologia recepta, ut anapæstus quasi reperculsus dicatur, nihilominus hunc, quam dactylum nomen sumere de qualitate syllabarum? non quod repercutiatur à dactylo, sed quod due syllabæ breues repercutiuntur, & obtunduntur à sequenti longa.

Iuncturam vnam. Articulum iuncturam dixit.

Antibacchius vel Palimbacchius quia iteratus. Romanus codex cum Donato: quia cōtrarius, hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.

ad celeuma canentium. Calcantium volebat Chacany ex Ierem. 23. Celeuma quasi calcantium. Et Hieron. 13. 16. Nequaquam in vindemia letus vindemiator celeuma cantabit. Et Ierem. 48. & 51. Canendum alij edidit, haud malè.

Sed hi non sunt pedes. Cicero in oratore. Iam præter, quod plures habeat syllabas, quam tres; numerus à quibusdam non pes habetur, Sed quod vtriusque declinationes dant: coniugationes forte legendum.

Accidunt vnicuique pedi artis. è Sergio, vide Terentianum.

Sesum enim dimid. Sic Longobard. libri, Cicero in Oratore: Ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse maiorem, ita sit, ut æqualis dactylus, duplex iambus, sesquipleus pæan. Vid. Serg. art. 1. c. 5. & Quintil. lib. 9. c. 4.

Partimur, ergo in equa. Omnia ex Donato usque ad Eschenium.

Epitrita partitione. *Augustinus* sesquiterciam nominat, alij *superterciam* : *epitritam* *Diomedes*, *Donatus*, & *Trentianus*.

synalepham sequitur Virgil. *Servius* *An.* 5. ad illud, Genua labant. Proceleumaticus (*inquit*) est, quem sic semper ponit Virgilius, ut cogi possit in dactylum. Quod alibi etiam reperit. *Id est* si 1. & 16. consonantes fiant: sed in *tenue capellis eclog.* 3. etiam duo ij in unum idque consonans contrahenda, cum tamen i, in medio, nisi inter duas vocales consonans esse non possit.

Ex vna autem longa duæ breues f. ex duabus au-
tem b. *Terentianus.*

Nam non ita est vt longa dissolubilis,

Breues vicissim contrahi in longam valent.

Quia solida findi magnitudo non vetat :

Diuisa iungi rursus in vnum non queunt.

Metra pedibus accidunt. *Donatus.* Accidunt vnicuique pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarum, tempus, resolutio, figura, metrum. *De quibus omnibus iam egit Isidorus: Sergius* Metrum, quod ex spondeo spondaicum, ex trocheo trochaicum, ex iambo iambicum nuncupatur. *Ac* ^q nuncupatur addendum putabat *Isidoro Chacon, ita fore integra omnia.*

In Cap. XVIII.

*Vt Romanus. Ita legendum ex Tarraconensibus libris, vel Cethëgus ex Donat. ut congruat exemplum, non Mercel-
lus, ut est in reliquis libris. Nam distinxit paullo ante natu-
raliter longam, à positione longa.*

Gravis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum vtrifque nunquam. Nunquam enim plus vna acuta in ead. voce, ut ait Quintilianus; sed gravis potest in vna dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.

Accentus autem reperti sunt. Atque Domatus & Sergius unde hæc sumpta sunt; conturbari, & dissipari sæpe accentum legenda, vel distinguenda, vel pronunciandi ratione, vel discernenda ambiguitatem necessitate dicunt; & utrumque verum esse, nemo negat.

In Cap. XIX.

Figuræ accentuum. *Omnia ex Denato.*

Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. Ita quidē Donatus, & Sergius. Sed A. Augustinus etiam Græcos prius littera ipsa H pro aspiratione v/ſei dicit. Habere enim se Græcos nummos in quibus scriptum sit HHR. KKA. Idque etiam Athenæum lib. 9. c. 19. & Priscianum in lib. de ponderibus testari. A quibus ne capella quidem verba profus abhorrent. H aspirationis notam Græci diuiserunt. Quod si vocem Latini, tollas, quæ à Romano codice abest, non minus commodæ erit scriptura. Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt, Græci scilicet.

In Cap. XX.

Et tamen respirare oportet. Hanc respirationem Donatus, & Sergius mediae distinctioni tribuunt.

In Cap. XXI.

Asteriscus. De Asterisco & obelo August. 18. de civit.
cap. 42. Hieronym. in prefat. Paralipom. & in Iob. epist.
135. ad Simionem, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris &
asterisci, & obeli diuersa aliquantulum figura.

Obelus supernè appunctus. Placet S. Augustino sic
pingi, ut est in Pandectis Florent.

Limniscus. De vocis notatione vid. Veget. de re veterinar.
Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermisum (nam
prætermisum non dubito, cum innotet xxxij. notas quas proposuit,

explicat) cum constet quatuor omnia notis in hexaplis, aut octaplis visum fuisse Origenem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimisco. Est verò hypolimisiscus ex Epiphani virgula tacens punctum subitis habens, quo indicatur ab altero tantum liex. pari, sensum eidem verbis redditum: figura fuit: —

Antigraphus. Duplici figura pingitur, in Gothiciis hæc tantum.

Asteriscus cū obelo. *Hunc A. Augustus ita pingi vult.*
Positura. *Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum posi-*
tura nomen videri possit.

Antifigma. *Vid. Laert. in Platone.*

Antistigma cum puncto. In Laertio A. Augustini hac
erat figura. 20

Diple. Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2. Vibulij res
gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris co-
gnosces, in quibus animaduertito illū locum ubi erit
Ἀπλᾶς. De figura consensu omnia, prater codicem Lærtij &
August. in quo hæc cernuntur mendose, ut iste etiam tui dicitur

Diple διπλοῖ. *Legora meminist Suidas, sed nihil de eo prater nomen.*

Diple ~~Ευρυπιν~~. Sic Anton. Augu. ex Casarand. C.
Gothic. CC.

Quæ Zenodotus. Primus hic (ut ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecæ Alexandrinæ præfectus, & filiorum Ptolemæi magister.

Diple auersa. Placet Casaraug. libri figura itēq; auersa
cum obelo, & supernè obelato.

Quoties Strophe. De strophis & antistrophis vide Pindari interpretem, ad Olymp. & Hephæstionis enchiridion & Fortunatianum de metris Horatianum. Qui ita ait. In canticis lyricis legitime scriptis; hoc est monostrophis hæc tria inueniri necesse est; strophem, antistrophen, epodon. Nam circuire aram dextra strophem vocabant, redire à sinistra antistrophen, post cum in conspectu Dei consistentes cantici reliqua peragebant, epodon.

Nóne tibi fluxas Phrygiæ res. *Quo loco Servius* status
(*inquit*) relatiue est.

χρῆμα. Quod usus est.

q. & p. Cum in veteribus libris franci legeretur, non difficile fuit coniectura, q. & r. legendum, quia vox curam significat, & sollicitudinem.

Coronis. Variè in libris pingitur, à quibus diuersa est
Hephæstionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem.
Ἡρακλῆς τὸν ὄντι Κορωνῶνα καλεῖται τὴν αὐτὴν καλεῖται Ἰσχυρὸν.

Alogus. Variis pingitur.

In Cap. XXII.

Vulgares notas Ennius primus. *Posteriorem intelligi, qui de litteris, & syllabis duos libros scripsit; ut ait Sueton. in procem. lib. de illustrib. Gramm.*

Romæ primus Tull. Tiro. *Verba Hieronymi in Chron. Euseb. Sed quonam modo primus, si Ennius quoque primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.*

Post eum Vipanius. Confirmavit coniecturam L. Augustini codex Quertensis collegi, in quo Vipanius disertè scriptum est. Quod verò Agrippa, qui ex Vipania gente fuit, libertum hunc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neque enim arbitrio liberti patronum id nomen dedisse quod ipse referret. Vid. Senec. in declamat.

Et Aquila libertus Mæcen. Notat à Mæcenate ipſo ex-
coſtitutus, ſed editus ab Aquila narrat Dion lib. 55.

Contractu omnium. *Sueton. de Valer. Prob.* Multaque
exemplaria contracta emendare, ac distinguere, &
adnotare curavit.

In Cap. XXIII.

Per supinam III. litteram. Cum plerique omnes libri in

litteram haberent, probissime coniecit *A. Augustinus* 111. scribendū, quo tertia littera significatur. Nam per *C* conuersam in hunc modum *Q* *Caam* significabant, eoque prænominē mulieres omnes utebantur. *Platarch.* in problem. *Et Doeth.* in *Top.* Quod autem per *supram* 111. litteram dicit *Isidorus*, *Romanus* Codex hanc notam habet. Quæ est etiam in *Goth.* On.

Per *P* verſo capite pupilla. Ita *Valerius Prob.* Nouitij Imperatores. *Iustinianus* in præfat. quæ *Pandectis*, *Et Codici* præfixa eſt. Obierat autem *Iustinianus* anno à *Chriſto nato* 1515.

In Cap. XXIII.

In breuiculis. *Ruffinus* inuelli. 2. Siquis accepto breuiculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inſpicere, quanti ex militibus ſuperſint, quanti in bello ceciderint, & requirens qui inſpicere miſiſus eſt propriam notam, &c.

I nota i. c. v. ſuperſtitem ſignif. Ita apud *P. Diaconum* quæmuis *P.* nota vniuſ ſelere ſignificari ſciamus. Nam quod *P.* ſerale vocat. *Auſonius*, alia ratio eſt, ut adnotauit erudit. *ſ. vir.*

Cum autem impuritiā. *Al.* pueritiā. *al.* imperitiā. Ergo *Agōi*, *Acclōi*, aut etiam *lallare* quæ puerorum, & imperitorum ſunt, per *l* ſignificari quidam ſuſpicantur. *Alij* non *l*, ſed *y* litteram *Ethiogra* ſubſtituunt puerorum ætati conuenientem. Qui impuritiā malunt, *Acclōi* aut aliud obſcenum verbum ex *Ariſtophane* in *Concinnatilibus* intelligunt.

In Cap. XXV.

Pro *z* autem *l* red. ad dupl. *aa.* *Suetonius* in *Auguſt.* Pro *z*, autem ad duplex *aa.* optur, quia *Auguſti* tempore extima littera ſuit *z*. *Isidori* vero *z*, ut ſuprà vidimus c. 3. & 4.

In Cap. XXVI.

Nutu gladiatorum. Sic eſt in *Langobard.* libro *viri clariff.* *G. Laſſe*, cum in reliquis omnibus motu non. perinde eleganter legatur.

Ennius de quad. impud. *Neuim* pro *Enio* repenendum adnotat *vir eruditus* ex *Feſto*. Sunt autem verſus ex *Tarentilla* *Neuij* quos *Gab. Faernus* *Trochaicos* quinque eſſe dicebat, ſed duos mendose ſcriptos, illa verba in choro tollenda eſſe vel potius ante ſcribenda, quaſi dicta eſſent à poetâ in choro.

Quaſi *pila ludæ* datatim dat ſe & cōmunem facit, Alium tenet, alij nutat.

Alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, Alij dat anulū ſpectandum à labris, alium inuocat, Cum alio cantat, attamen alijs dat (de) digito litteras.

Licit eadem ſecundam verſum ex *Feſto* in *Aduſcat* ita ſupplere. Alij adnutat, alij adnūctat, alium amat, alium tenet. Sed *operæpretium* erit eſſem ſenarij factis ab alia audire.

Quaſi in foro *pila*

Ludens datatim dat ſe, & cōmunem facit,

Alium tenet, alij adnūctat, alibi manus

Eſt occupata, alij peruellit pedem, alij

Alij dat anulū ſpectandum de labris,

Aliam inuocat, cum que alio cantat, attamen

Alijs dat digito litteras.

Ubi, coniectura, in *Varro*.

In Cap. XXVII.

Cum autem præp. Ex *ſ. ely.* *lang.* *apno* in lib. *de orthog.*

Exul. ad dico. Quia ſalutem eſſe dictum eſt ſalutem inuocum debet, ut *Terentius* & *Varro*.

Exultat. E margine hæc adſcita putabat *Chacm*, continent enim ſententiam prædictam *concordiam* eſt *Placida* *gloſis* de ſumpram. *Not* *Isidoro* ad *lib.* *de orthog.* putauit, illum n. non ratiſi

de reb. iudicare, quā pluribus & locis diuerſa carrogare ſtudium fuit. *Ead.* ſunt *ſ. ely.* *lang.* *apno* in lib. *de orthog.* *ſ. ely.* in anti-quiſſimis legū tabulis in *as* incifis maximeſſis, præſumus, dix-ferunt, faxit, deduxit, exſigatur, huiusmodique alia multa viſuntur.

Formoſus ſine n. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. Non mediocriter peccant qui formoſo n. litteram adſumunt, non magis neceſſariam quā glorioſo. Quidam ex apicibus vocalibus longū impoſitū n. contraxiſſe plurimas voces contendunt, ut formoſus, theſaurum, meſam, quoties, viceſimum, *A.* *Auguſtinus* antiquiorem cenſebat hanc ſcripturam quā uſum apicum, extare enim *Genue* *aream* tabulam ante *Ciceronis* ætatem incifam, in qua ſit *VICENSVMVM*. Idēque de theſauro, theſa, meſa, & reliquis exiſtimabat. Apices addere vocalibus longis non ita antiquum fuiſſe, licet ſit uetus *Quintiliano* teſte. Nam antiquiores longas vocales duplicare ſoliti, ut *Felix* pro *Felix*, *Vaſa*, pro *Vaſa*, quæ in nummis leguntur. Quod autem formoſus à formo ducit: idem repetit lib. x. & lib. xix. c. 7. & xx. c. 13.

Gnatus quia facit generatus. *Ead.* modo loquitur paulo poſt: *Sat.* per t. quia integrum facit ſatis.

Aspiratur & conſonantibus. *Cicer.* in *Orator.* Quin ego ipſe cum ſcirem maiores ita locutos, ut nuſquam niſi in vocalibus aspiratione uterentur, loquebar ita ut pulcros, *Cetegos*, *Cartaginem* dicerem.

Pro *Troia*, *Maia*. Ita *Ciceronem* ſolium ſcribere tradit *Velum*. Quod reſpexiſſe videtur *Terentianum*. Atque i. geminum ſcribere nos iubent magiſtri.

K. Quoties a ſequatur. a breue ut diximus ex *Diomed.* ad cap. 4.

Maximus an maximus. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. Vt iam in ambiguitate cadat, utrum per i. quædam debeant dici an per u, ut eſt optimus, maximus. In quibus adnotandum antiquum ſermonem plenioris ſonus fuiſſe, & ut ait *Cicero*, ruſticanum: atque illis placuiſſe per u talia ſcribere, & enunciare. Errauere autem *Grammatici*, qui putauerūt ſuperlatiua per u enūciari, ut enim cōcedamus illis in optimo, in maximo, in pulcherri-mo, in iuſtiſſimo. Quid faciē in his nominibus in quibus æquē manet eadem quæſtio ſuperlative ſublata manubiz, an manibiz, lubido, an libido. Nos verō poſtquam exiliſſes ſermonis delectare cœpit, uſque i. littera caſtigauimus illam pinguitudinem: nō tamen ut plenē i. littera enūciaremus. Et contendam quod-dam alia nomina per u ſcribere, qui antiquorum vo-luntates ſequuntur. Nec tamen ſic enūcient, quomodo ſcribant. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. c. 3. & *On.* *Cornuſij* librum de *Orthog.* apud *Cæſiōd.* Vnde hæc tralata ſunt.

Nolo n. nec volo. Ne pro non dixiſſe antiquis probat *Feſtus*. Idque frequens apud *Plautum*. *Terentius* quinque niſi tu ne vis, dixit.

Oſi vultum aut oſſum ſignificat. Ita conſtanter *ſ. ely.* *lang.* *apno*. c. 3. nec mirum oſſum dixiſſe hoc loco *Isidorum* neceſſitate penē coactum. Cum oſſo *Agellium* multo ante uſum tradat *Char-iſius*. De loco verō *Terentij* in *Euſnuchis* credo ego *Faerno*, illud addenti, ſi oſſum apud *Terentium* legeretur; neque *Varronem*, neque *Charifium*, qui id non probant, fuiſſe diſſimulaturū.

Si perſonā. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. c. 3. Si accuſatum p. m. m. m. articulare, *ſ. ely.*

Pene quod eſt coniuñct. per e. In *Pandectis* *Florenti-*

tin per a perpetuo ſcribi aiebat *A. Auguſtinus*.

Quotidie per q. Sed iam exiſtiſſe dicit *Quintilianus*. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. Per q. quotidie magis dicunt, quā per e. co-tidie, eum & dicatur melius, & ſcribatur: non enim eſt quotidie à quoto dictum, ſed à continenti die cotidie tractum.

Tamtuſ, & quant. *ſ. ely.* *lang.* *apno*. de *Orthog.* *ſ. ely.* *lang.* *apno*. c. 3. & *ſ. ely.* *lang.* *apno*.

Va interiectione. Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12. Sed mirum (inquis) quod in compositione a deperditur, quoniam veyllaba in illis brevis est, vt in vetus, vecors.

Ita & Xristma. Ita VV. CC. si Latine placuit tunc Xristum, Xristma scribi: ob id opinor, vt retineretur Crucis figura, qua de re suprac. 3. & 4.

Sicilicum superponeb. Sic Victorinus in libro de Orthog. qui extare id signum atate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota huiusmodi SER. A. SEL. A. Sicilicum dictum (ut Festus) quod semunciam fecet. Id nunc nullum apparere in antiquis marmoribus aut libris miramur, cū in Diuiliy titulo CLAES, NVMEI, in nummis PILIPVS: sine vlla sicilici nota videntur.

In Cap. XXVIII.

Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Seruij arte secunda c. de casib. sed ita concinnata, vt neque interdum cohaerant, neque auctorib. e quib. sumpta sunt satis respondeant.

Analogia - Latine similitum comparatio. Ferri poterat nisi apud Quintilianum similitum comparatio alio sensu acciperetur. Est. n. apud illum Analogie pars, hic genus ipsum. Seruius melius similitum rationem duxit.

Cuius hæc vis vt quod dub. &c. Verba sunt Quintil.

Dissentient casu: facit n. lupi, leporis. Non casu sed genere differre voluit Seruius: quia non vt lupus lupa, ita lepus lepa faceret.

Item ex comparatione posituior. Donatus in art. secunda. In his regulis analogia vel ex collatione posituior. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

Ex positione declinationem, & ex dim. g. Consentunt VV. CC. in hac scripturam.

In Cap. XXIX.

Vt reges à rectè agendo. Al. à regendo. Vtrumque ex codicib. & ex alijs Isidorus locis confirmari potest. Vid. lib. 3. de sum. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Juon. part. 16. c. 39. & infr. lib. 12. c. 3.

In Cap. XXX.

Hanc Philosophi Adverbum. Al. aduerbium. Graci πρὸς τὸν. Vnde natum vbi πρὸς τὸν. Glossas inuiso dictas ipsa verba vel obscura vel peregrina ex Aristotelo, Galeno, Polluce, Suida, & Quintiliano nouimus: posteriores interpretationes ipsi verbis additis eodem nomine vocarunt. Nunc tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum vnius verbi rem vno tantum verbo explanari precipit, vt si plurib. verbis explicetur, glossam fore noget. Quod etiam reperit lib. 2. c. 30.

In Cap. XXXI.

Differentia est. Ex Victorin. & Boeth. lib. 1. de diffinit. c. 28. reperuntur ead. lib. 2. c. 30.

In Cap. XXXII.

Vnaqueque n. gens. Eadem inf. lib. 9. c. 1. Inter barbarismum, & barbarolexin. Barbarolexin quoque nominat Charisius, Barbaralexin Donatus, & Diomedes.

Labdacism. Vid. Marrian. Capell.

Nam vnum l. largius, duo exilius. Contra videbatur, vnum exilius, duo largius preferenda. Sed verant libri omnes. Erat igitur (vt opinor) huiusmodi Isidori sententia: vt quemadmodum vocales due cum in diphthongum conueniunt, non plene singule preferuntur, sed ita coeunt, vt confuso sono aliquid vnicuique asperetur, nec utraque illarum plene exaudiat, ita duplex ll in media dictione exilius preferitur, quam simplex.

Neque id (si argutari licet) præter rationem accidit. Nam prim l. obtunditur cum in sequens illiditur: quam plagam accipiens, alteram vicissim sequens insigit, nam cum eo coalescens auferit illi quod semivocalis erat proprium, vt à vocali inciperet. Ita vtrumque languescit, prius posteriore sui parte, priore posteriorius. Labdacismos quoque nostri qui mollius loqui student sepe admittunt. Neque Hebrei has delicias non agnoscere, veluti cum in וְיָמָא וְיָמָא daghes decorum apponunt.

Collisio est. Collisionis supra non meminerat, at meminist Donatus.

In Cap. XXXIII.

Verbanon rectè coniuncta. Ex Aug. 2. de doctrin. Christi. c. 14.

& Cilicib. Ex Diomede.

Si præpositiones aduerbiis applicemus. Ita VV. CC. rectè, vt si dicas de longè. Non. Omnes artem secuti negant aduerbiis præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subito, &c.

In Cap. XXXIII.

Gramineo in campo. Quod aduertit Seru. 5. En.

Cacephaton. Quod Isidorus incompote sonans, Seruius Cacephaton in sermone, Donatus cacephaton in composita dictione vocat.

Mala. n. compositio. Verba Seruij ad - Dorica castra. Aeneid. 2.

Tautologia idem loquium. Ita paulò antè macrolgia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.

Amphibolia. Ita VV. CC. & ita à Charisio nominatur, rectius quàm à Diomede, & Donato amphibologia.

In Cap. XXXV.

Paragoge vt magis pro mage. Isdem exemplis vtitur Donatus, at Charisio Apocopes exemplum est mage pro magis.

Adiunctarum vocalib. Sat erat collisionem vocalium dicere. Sed si quid addendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura visa est, in qua, adiunctar, quàm nostrorum vbi iuncta vel adiuncta legitur.

Metaplasmsus est, qui in vno sermone. Totus locus è Seru. 5. ad illud. Vrbis opus, triplici pubes quæ Dardana versu. Vtrobique tamen mendosius, quem reuertit ex veteri editione Chacon.

In Cap. XXXVI.

Per varias distinctionum formas. Ita plerique ex Longob. male in alijs dictumum. Nam distinctionum & ad nomen schematis, & ad rem ipsam de qua agitur multo est aptius.

Apud Grammaticos ista inueniuntur. Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Chacon.

Vertitur cenophoris fund. Citatur à Nomio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.

Syllepsis est in dissim. cl. Donatus. Item Syllepsis est in dissimil. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur. Charis. Syllepsis est cum singularis dictio plurali verbo concluditur.

Quodam ambitu copulata. Mendosè apud Donatum, Eod. habitu copulandi legitur.

Marcus Dama. è Pers. Satyr. V.

Antitheton. Hæc vsque ad finem capitis neque Donatus neque Charisij, & in Rom. codic. plures alia figura leguntur, vt hæc quoque aliena videri possint.

In Cap. XL.

Alemxon Crotoniens. Pythagora discipulus.

Aut Alop. aut Lybistice. *Arist. Rhetor. 2. de exemplo.*
Hesic. λέβητι λέγειν ἡμετέριον φησὶ λέβητι εἶναι τὸ λέγειν τὸν.
Vid. Theon. pro gymnasim.

Vulcan. claud. e. *Serv. Aen. 8.*

Primaleo post. drac. *Lucretij versus lib. 5.*

Casib. inflexis. *Qui Longobaricos characteres norint, vel*
currib. vel cursib. admittant, propter similitudinem, a, & u, r,
& s, cum praesertim casibus sit in libro Salmant. in Romano
vero, casibus subiaccens inflexus.

Sic & Demosth. in Olynthiacis.

In Cap. XLI.

Historia *non* τὸ ἱστοῖν e. *Serv. Aen. 1.*

Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet. *Aug.*
lib. 2. de ordin. c. 12. Quia Grammatica ipso nomine
 profiteri se litteras clamat, unde etiam Latinè littera-
 tura dicitur, factum est, ut quidquid dignum me-
 moria litteris mandaretur, ad eam necessitatio perti-
 neret.

In Cap. XLII.

Primus historicus. Primus in historia Roman. C. quam
 scripturam confirmare videtur Silen. *Goth. mendium histo-*
riam: sic Marcial. Crispus Romana primus in historia.

In Cap. XLIII.

Historia gentium non imped. legent. & c. *Vid. Aug.*

2. de doct. *Christ. c. 28.*

In Cap. XLIII.

Genus historiae tripl. *Vid. Agell. lib. 5. c. 18.*

Nam quod Latini Diarium, Græci Ephemerid. *Ag-*
ell. Id eorum est qui Diarium scribunt, quam Græci
 Ephemerida vocant:

In commentariis acta sunt. Conscribebantur ex actis pri-
 mum commentarij, deinde ex commentariis annales vel historia
 texebatur. *Isidorus* ex actis commentariis, ex commentariis an-
 nales, ex annalib. historiam confici vult, cuiusque dici historiam,
 cuius opera ex annalibus historia sit composita, aut certe anna-
 les plures in volumen unum redacti.

Inter historiam autem, & annal. *Servius Aen. 1. ad ver-*
ba. Et vocet annales. Historia est eorum temporū quæ
 vel vidimus, vel videre potuimus. dicta *non* τὸ ἱστοῖν. i.
 videre. Annales verò sunt eorum annorum & tempo-
 rum, quæ ætas nostra non novit, unde *Liuius* ex an-
 nalib. & historia constat.

Sallustius ex historia: *Liuius, Euseb. Jra Goth. Ouet.*
collig. probissimè: cum in reliquis omnib. historialib. legatur. Vi-
dentur apud Sernium voces Sallustius ex historia deesse. Et
planè in Sallust. atatem inciderunt non modo reliquæ historia,
quas à M. Emilio Lepido, & Q. Lutatius Catulo Cass. arsus
est, sed etiam Iugurthinum bellum, quod P. Scipianus Nasica
consulatu cepit. Huius autem res sit penes auctorem, hoc est Ser-
num, fides: non, n. probatur doctissimus viris hæc differentia.
Beroldi Vide de Sernij commentariis censuram.

Inter historiam, argum. & fib. e. *Serv. Aen. 1. ad ver-*
ba: reuocato à sanguine Teucri. Qui locus emendari &
suppleri ex hoc potest, pessum enim affectus est.

NOTAE IN LIBRVM SECVN- DVM ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

HISTORICA est bene dicendi
 scientia. Hæc tantum verba huius
 loci propria esse duco. Quæ præterea lo-
 quuntur in plerisque libris. In ciui-
 lib. quæstionib. necessaria ad
 persuadendum iusta & bona,
 eloquentiæ copia in rer. perso-
 narumque negotio. Neque eadem

sunt in omnib. & priora quidem importata huc sunt e. capite 2.
 libri 1. postrema verò. In rer. personarumque negotio. à
Gothicis omnib. cc. absunt. adscripsimus ergo tantum quæ in
meliorib. libris leguntur.

Dicta autem *non* τὸ ἱστοῖν. *Jra PP. CC. neque id ab-*
nuet interpretatio.

In Cap. II.

A Gorgia, Aristot. Hermag. Quoniam hi præcipue artem
 hanc exciuerunt, quamvis alij prima fundamenta secerint, ut
 Empedocles, Tifias & Corax.

Quid Cutiliano. Et Titiano addunt quidam libri, non tamen
 melioris vat. a. Reliquæ irrepperisse putabis Chacon ex ultimis sy-
 labis Quinciliani librarij sonto repetitis. De Titiano Hieron.
 in chronis. Titianus vir eloquens præf. utram prætorij apud Gallias administrat. Et *Serv. Aen. 10. Titianus*

& Calvus qui themata de Virgilio eliciuerunt, & de-
 formauerunt ad dicendi vltum.

Nam membranæ retentis q. adh. *Respexisse videtur*
ad Cicer. verba Tuscul. 1. Sed nescio quomodo dum lego as-
sentior: cum posui librum, assensio omnis elabitur.

In Cap. III.

Artifice spectantur. *At. expectantur f. expetantur.*

In Cap. IIII.

Liberarique. Reuocabat hæc Chacon. Sed frequens apud
Isidorum coniunctionum, disjunctionumque visus nudo.

In Cap. V.

Græci autem statum à content. *Jra Herodia. &*
Hermagoras. Præferre videtur Isidorus nostram vocem Græca
σάκος.

Relatio criminis comparatio. Compensatio in plerisque
 libris, quæ de re Capella. Comparatio (inquit) quam com-
 pensationem noui à posteriorib. perhiberi. Sed copara-
 tio est apud Ciceronem, unde hæc sunt. Et infra comparatio. desi-
 nitur, consentientib. omnib. libris.

Qualitas est. *Videntur abundare hæc voces ex Cic. 1. de in-*
uent. legendumque. Dum qualis sit res quaeritur, quia de
vi, & de genere negotij, & c.

Assumptiua. Post assumptiuam videtur desiderari absolu-

ta. Dixerat enim ex iuridicali assumptionem, & absolutam viti. Quam Cicero definit. Quæ ipsa in se iuris, & iniuriæ continet questionem.

Quod nos ad pœnit. Vid. d. 50. in capite, & seq.
Secundum Rhetoricos Tullij. Libros de iur.

In Cap. VI.

Omnia ex eod. lib. 1. de inuent.

In Cap. VII.

Beniuolum. Ita scribi præcipit Jfidorus ipse lib. 10. non beniuolum.

In Cap. VIII.

Ex eod. Ciceronis loco.

In Cap. IX.

Confirmationis extrema concl. Confirmationem syllogismi addidit Ciceronem secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est usus.

Licet Apollonius. Verba sunt Hieronymi ad Paul. Vrbicam ep. 155. mutasse Jfidorum vocem Apollon. in Philosophum credebat Chacon, rediditque rursus vel ex scribentium errore, vitæque per compendium scripta, vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accersit, superuacua diligentia.

sive inter termocinantes, Victorinus, in quacunque contentione verbor.

Ratiocinatio. Eod. modo Cassiodorus. Breuius Fortunatianus. Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.

Attigraphi. Eadem voce utuntur Donatus, & Seruius, ad artem Donati. Cassiodorus ex D. Aug. ep. 59. huiusmodi Græcolatinas voces illa ætate usurpatas esse, quamvis Quintilianus inuissas. Idem ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.

Enthymematum membra. Fusi hæc Jfidorus quam Fortunatianus.

Cic. Philipp. 2. quor. exempla imitere eorū exitus non perhorrelcere.

Quæ argumentata. Ex Oner. Colleg. Goth. reliqui quæ argumenta.

Ex sola assumptione. Suppleuimus hic quedam ex Tarraconensio. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustina.

Sequitur Epicherem. Ex lib. 1. de inuent.

latior, & executior Rhetoricus Syllogismus. Sic paulo ante epicherema latorem syllogismum dixit, latior executio volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.

& quarta conclus. Vix quarta ex Gothice posita est.

In Cap. X.

Lex est. Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2.

Repetuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seq. Vid. Grat. d. 1.

Institutio æquit. Omne autem ius legibus & moribus constat. lib. 5. c. 3. & d. 1. c. 2.

de moribus tracta tantumdem. Sic o. l. tantummodo Grat.

Ratio commendat. Tertul. lib. de corona milit. Consuetudo etiam in civilibus reb. pro lege suscipitur, cum deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendat.

Factæ autem sunt leges. Ex Aug. ep. 56.

vita moderatur humana. Moderatur passim ut l. 15. D. de negot. gest. Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.

in captionem contineat. Paul. lib. 3. sentent. c. 33. Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

In Cap. XII.

egredientes Afric. Ex Plin. & Solin. mendose libri omnes ingredientes.

Cataceuzæ proderit. Post hæc verba adduntur in Gothice aliquot. Ut gradus omnes constituamus, honestum, utile, verisimile, possibile, contentaneum, vel ex diuerso inhonestum, inutile, parum verisimile, impossibile, contrarium. Quæ, quæ neque satis cum superioribus cohererent, neque sunt in veteribus libris, recipienda non putauimus, licet quibusd. probarentur.

In Cap. XIII.

Protopop. Hæc & Ethiopia maiores vixisse sunt, quàm ut cum figuris reliquis continerenda essent, propterea eas in protopopis posuit.

In Cap. XIII.

diuersa ratio ducenda. Ex Goth. On. Al. iratio ducenda.

In Cap. XV.

neque inest ei aliqua certa circumst. Al. Neque in thesi aliqua circumst. eod. sensu.

Vnde quasi pars causæ, e. p. Cic. in Top. Itaque positum pars causæ est.

In Cap. XVI.

Nisi id quod dicat, & fecerit dicat. Rom. c. Nisi id quod dicat & fecerit. F. nisi id quod deat fecerit. Al. Nisi id quod dicat & facere dicat. Quam scripturam vna mutata luteræ receperunt.

In Cap. XVII.

nihil agitur, ut agat. Sic o. l. ac tales sunt causæ. pleraque in demonstratus genere.

In Cap. XVIII.

instruitur. Prothesis in Gothice scriptura frequens, instruitur prostruitur, nec minus frequens apocresis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispania. storia pro historia.

morem requirunt. Ead. verba apud Fab. Nunc pro requirunt in Milaniana, minime vident, vulgo legimus. Cum alij quoque requirunt in m. f. lib. legisse se affirmant.

In Cap. XIX.

quæ structura. Al. instructura ex usitata prothesis.

In Cap. XX.

Altitudinem suggerit. Sic C. Romanus nostri omnes altitudinem imaginis sug. sed siue imaginis siue imaginatum potius legas, nobis probari neutrum potuit.

In Cap. XXI.

Viatque ingratius coactus. Coactus non ingratius interpretationem esse quis dubitet? ergo expungit sine fraude poterat.

Bina & bina. LXX. No. bi & xxviii non inis. Et ita quidam vulg. edid. libri m. f. duo, duo, vnum contra vnum.

Principum dignitas, & c. Ex oratione pro Ligario.

Pro inconsiderato fortè, pro illibera si dilig. Pro confidente for. em pro illib. rali diligentem rei familiaris: dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hyperide. Eod. utitur Fabius lib. 9. c. 3. Alterum autem Paradisi soles exemplum apud Rutilium Fabium Synacis aptauit, cum opposita figura videantur, illa enim res, qua videtur eadem, disiungit, Synacis contra diuersa coniungit.

Antanacialis. *Anaclosim* vocat Rutilius, nisi mendum in eo. *Quintilianus* speciem esse dicit peronomasia.

Quærebatur quidam. *Proculium* appellant hunc Fabius & Rutilius.

Exoche * Quiseos appellavit. Videtur hoc loco deesse tum definitio. *Exoches* cum suo exemplo, tum etiam alterius figura nomen, cuius exemplum sit quod è *Miloniana* asseritur. Hanc *A. Augustinus* *Symplecen* fuisse aiebat, utramque è *Servio*, & *Aquila Rom.* supplere non erit difficile.

Sententia est dict. impudens sup. c. 11.
Quæ tamen ne non intellecta. Verba *Servij* ad v. 1. sequere Italiam vent. *En. 4.*

Alia derogatio. *Al. denegatio.*

Quis furor. *Petrus* in *Satyr.* Quis furor, exclamat, pacem convertit in armam?

Habebis frigore menses. *Febrim* potius ex *Servio*, & *Virg.* vita. Sed hæc verba è margine inserta verisimè, indicabat *Chacem*.

Pappæ vivere non licet. &c. Verba sunt *Hieronymi* in ep. ad *Rust.* 4.

Inabilis, medicabilis apud *Ovid.*

Vt quondam *Creta*. Ex *Æneid.* 3.

Sunt & *amphidox.* Vid. *Aug. de Rhetor.* c. 10.

Procatalepsis. *Prolepsis* *Fabius*, & *presumptionem* vocat. *Cenonelis*. Hanc *Rufinus* *Anaclosim*, *Fabius* *commutationem* nominat.

Calvus in *Vatinium*. Constat à *Caluo* *Varinium* accusatum, *Catullus*.

Risi nescio quem modo in corona,

Qui, cum mirificè *Vatiniana*

Mecus crimina *Caluus* explicasset.

Oceidi, occidi. Ex *Milonian.*

Metathesis. *Hypotyposis* *Rufinus* & reliqui vocant. *P. Nunnescius* rectè nominatam ab *Isid.* *Metathesis* aiebat, quod per eam traduntur indicum animi ab eo quod adest, ad præteritum, aut consequens.

Epanalepsis. *Cicero* *Reditum*, *Quintilianus* à *Quido* vocat. *Characterismus*. Vid. *Rutilium*, apud quem mendosè *Chresterismus*.

Epithrochasmus cum plures sens. Duae figurae videntur confundere *Epithrochasmus*, & *Synathrochasmus*. Nam coacervare plures sensus commune *Epithrochasmus* cum *Synathrochasmus* quadam festinatione decurrere, *Epithrochasmus* potius est. Exemplum ex III. *Carilmaria* magis est *Synathrochasmus*: non n. vita, bona fortune, coniuges, liberi plurimum inter se distantia, quod erat *Epithrochasmus* fortasse proprium. Volunt n. *Aquila* & *Numenius* esse *metathrochasmus*. Ergo cum in veteribus editionibus *Epithrochasmus* sit, *Litrisimus*, *Lintisimus*, & *Syntisimus* in manuscriptis, utramque figuram ab *Isidoro* definitam putamus non admodum dissimilib. verbis, unde unius definitionem, alterius exemplum, utriusque tantum nomina librarij. inscriba reliquerit. Quomodo peccatum ab usdem paulo ante adducit *A. Augustinus* in *Exoche*, & *Symploce*. Vid. *Rutil.* *Aquil.* & *Fab. lib. 8.* *Vulcanius* *Athrasimus* fecit (credo) ex *Litrisimus*.

Dialysmos. Cuius exempla plura apud *Aquilam*, & *Rufinum*.

Parathesis. Cui *Apotresus* (de qua paulo ante) responder.

Synchorelis. Discessimus aliquantulum à libris, nam in excusis *Synaresis* in manu. *Suensis*. Quia invenimus *ορχογας*, id est, permissionem ab *Aristide*, *Quintilianus* in *Musica* inter figuras *Rhetoricas* numerari.

In Cap. XXII.

Hoc initium tertij libri in *Tarrac. CC.*

ad discernendas rer. c. *Al.* ad differendas. Sed discernendas legendum ostendunt verba sequentia. Docet quemad-

modum disputando vera, & falsa diiudicentur.

In suis dictionibus. Id est disputantibus.

Post hos *Arist.* *Castodor.* Quia quidem veteres sunt vltimum, tamè ad artis non rede gere normam. Primus ferè *Aristoteles* eorū quidem, qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasd. huius disciplinæ argumenta perduxit.

Et *Dialecticam* nuncupavit. Non ille quidem totam artem, sed eam solam partem, quæ probabiliter differit. ut observatum est ab antiquis *Peripateticis* *Alexand.* *Boeth.* & aliis.

In Cap. XXIII.

in ix. discipl. lib. Legitur totum hoc cap. apud *Castod.* sed utrobique legendum non aduertit *A. Aug.* citari. n. ab *Agellio*, *Acronio*, & *Non. Varro*nis, tertium, quintum & octavum disciplinar. libr. quamvis novem disciplinar. libris ferri quoque possit si novem non ad disciplinas sed ad libros referatur.

Quod in manu hom. pugn. Id multo ante *Varro*nem *Zeno* *Stoicus* dixerat, ut refert non vno in loco *Cicero*.

frequentet & populos. frequentes & populos apud *Castod.*

In Cap. XXIII.

scientia & opinatione. Ex *Lat. lib. 3. c. 3.*

Nam *Græci* φιλον amore. *F.* amatorem,

contemplata ratione. *S. O. L.* contemplatus volebat *A. Aug.*

Pro qua nostri *Theoricam*. Ex *Hieron. ep. ad Paulam* *Prbicam*. Vel ex *Orig. homil. 1. in Cant.*

eaq. mente solummodo. Ex ead. *Orig. hom.*

Quia nihil generatur in vita contra naturam. *Orig. hom. cit. in Cant.* *Naturalis* dicitur vbi vniuscuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita, sed vnumquodq. iis vltis. deputatur in quos à creatore productum est. Duae voces contra naturam, absunt à m. s. libris, pro quib. confusum legitur in excusis & apud *Castodor.*

In Cap. XXV.

Transiit *Victorin.* *Boeth. Dialog. 1.* Rogo ut mihi explices id quod *Victorinus* orator sui temporis ferè doctissimus à *Porphyrio* per *προσῳδή*, i. per introductionem, in *Aristotelis* categorias dicitur transiisse.

In Cap. XXVI.

Pleraq. ex *Arist.* categoriis *Boeth. interp.*

Nam *birrus* & *tunic.* Idem *Capella*, quod autem vestis genus *birrus*, vid. lib. 19. c. 24. & in *Castian. annor.*

Categoriar. species. *Castod.* Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie invenitur.

Ex his novem accid. Ex *Aug. lib. de Categor.*

Hoc opus intentè legend. *Cic. in Hortens.* apud *Non.* Magna animi contentio adhibenda est explicando *Aristotelem* si legeris.

In Cap. XXVII.

De *Perihermeniis*. *Jra VV. CC.* & paulo post *Præfatio* *Perihermeniarum.*

calamum in mente ting. De vniuersis *Aristotelis* scriptis *Suidas*, *Ἀεστῆρας τῆς φωνῆς γραμματικῆς ἢ τῆς ῥήλας* *ὑπολήψεως* ἢ τῆς *ῥήλας*.

Hæc omnia. Addita sunt hæc ex m. s. quæ etiam sunt apud *Castodorum* nonnihil immutata.

In Cap. XXVIII.

Id. Castid. Capell. & Apulei de syllogism. categor. suæ Petibermenias.

errot decipiendi. al. denuncendi. al. deniendi.

Qui concludit *ἐνταυτα*. Quil autem in exemplis propositio- nis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismi vi quidquam minuit, neq. sine Græcor. & Arabum exemplo sit.

per reflexionem *ἐνταυτα* q. d. vultu conuersationem.

Hinc ad Dialecticas. Castid. Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt, vt possint iure dici ornamenta orationum & quædam lumina. Unde ex iudiciorum tria verba iure di- ci orationum non dubitamus facere. Cum præsertim in m. Tar- racon. libris multo hæc penus affecta deprehendissemus. Sensus autem hor. verbor. hic erit, vt & illustrandis sententiis, & e- nodandis distinctionibus definitiones ducat subseruire.

In Cap. XXIX.

Non qualis sit. Deerat negatio in omnib. lib. Boeth. de de- finit. c. 4. Ergo definitio quæ est Philosophorum pro- pria in reb. exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

ritus disciplinæq. cap. Malè o. l. sensus disciplinæq. cap. Cum supra c. 26. ritus capax sit. Itemque apud Boeth. & onerosi in libidinem pronus. Ex Boeth.

Quam Græci *ἐνταυτα*. Ex eod. lib. 3. in Top. qua fluctus eludit. Eluderet quoq. legitur apud Cicer. Id- que probat A. Augustinus & Gethi. CC. confirmant. Al- luderet malum Lambinus, & Vrsinus.

Vndecima *ἐνταυτα*. Boeth. *ἐνταυτα* q. d. vultu. Porro quæ re- stant, restituta sunt omnia ex Boethio.

Vt si queratur quid sit triens. r. c. b. d. v. a. Probè A. Augustinus, cum in plerisque m. f. legeretur. Vt si queratur quid sit thesis? respondeatur, cui vis deest vt sit arsis, quod exemplum è musica petiitum ferrè quouomodo poterat. Sed

non est, vt Isidorus à Boethio tam longè discesserit, cuius ex- emplum est, item vii apud Castidorum: Vt si queratur quid sit quadrans respondeatur, cui dodrans deest vt sit assis. Assis autem recto casu, non est quod quenquam apud Isidorum offendat.

Quintadecima *ἐνταυτα*. Boethio, *ἐνταυτα* q. d. vultu.

In Cap. XXX.

Gloria est laus rectè fact. Ex Orat. pro Marcello.

A partib. consentiunt lib. o. At Castid. A partib. sic, vt puta si oculus videt, non idè totum corpus videt.

quem in isto maiali. Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non vt vulgo animali, quod aduertit etiam Lamb. est verò ma- ialis percus castratus.

Nam inceptio est amentium, haud amant. Indulset hæc sibi, vt in etymologia solet, vt amentem & amantem con- iungata diceret. Idem exemplum apud Castidorum. Neq. verò displicebat A. Augustino Gothico. CC. scriptura: amentium, aut amantium.

Is igitur non modò de tali. Hæc paulò aliter apud Cic. pro Dentaro.

Sed quando aliquid specialiter prob. Boeth. lib. 6. in Top. Cu. ad locum de causis. Communis quippè oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui est à causis, his naturas rer. (quod est Philosophiæ proprium) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantibus.

In Cap. XXXI.

Quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur. Mendacè diuersum in libro omnib. Neque tamen dissimulandum quod Boethius dicere est ausus, Ciceronem non tam propriis nominib. quàm notiorib. vsum fuisse. Nam quæ contraria (inguit) nominat, opposita veriùs dicuntur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.

Nisi vtrumq. ei vocabulum creet. Id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.

NOTAE IN LIBRVM TERTIVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. II.

VMERI discipl. Eod. mod. apud Boeth.

diffusius esse dispositam. Ex Got- thicis. al. compositam.

In Cap. III.

non numerum. & volunt additum in excusis, abest à Gothico, & quidem

huiusmodi præcise locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.

Quatuor à figura quadrata. Immo figura quadrata à quatuor: quatuor verò à Græco *τετραπύς*. Mutant. n. sæpè illa x. in t. vt tuus pro xanus, & contra quos nos quoque non raro imitamur.

In multis. n. nominib. è Seru. ad Eclog. 2. Allia, serpul- lumque, &c.

Centū verò à cantho. Canthus & circulus est oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis arctatur, & firm-

gitur, vt ait Hieronym. ad Ezech. cap. 20. canthos. n. eo loco legendum, non (vt habet Reatinus editio) canthos.

Milia quæ Græci mutata lit. Quod in excusis libris addi- tur i. l. p. r. hoc est, id est, l. pro r. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à p. vel à r. milia dicta putare.

In Cap. IIII.

Ratio numeri. Augustini sunt verba lib. 11. de ciuit. c. 30.

noti huius artis. s. periti, sic in vetustiorib. libb. & apud Bed. qui caput hoc in librum suum de computo transtulit. Eod. modo Braulio in vita Isidori. Quod opus (id est, etymolog.) omnimodo philosophiæ conueniens quilibet crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinat. huma- narumque rer. scientia merito erit.

Adime seculo computum. Al. adime seculo calculi comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores libri agnoscunt.

nec differri potest. Ita s. l. m. vt differri sit distinguere. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.

In Cap.

In Cap. V.

Impariter impar. Ead. diuisione utitur Capella, quamuis hoc membrum Boethius omiserit, neque sit hoc loco in Gothi-
cis, nisi quod paulo post explicat Isidorus quid sit impariter impar.

sed etiam alieno numero. Alio numero C. Rom. & Boeth.

Alij diminuti. Al. diminutiui.

& longè à duodenario numero excedunt. Hoc est duodenarium longè excedunt, quomodo & max. & alias etiam loquitur.

longè à denario minorem. Seru. in artem Donati, Comparatiuus gradus tribus casib. iungitur: ablati-
no, septimo, & nominatiuo interposita particula quàm ablatiui, ut doctior ab illo. Quam loquendi ratio-
nem ipse etiam usurpat, ut En. 1. ad verba, dederatque ab-
euntib. heros, heros (ait) vir fortis, semideus, plus ab
homine habens. & infra c. 47. dum Sol est superior à
Luna.

In partes redacti. Al. reducti.

Sunt autem perfecti, &c. Omnia ex Boeth. lib. 1. de Ar-
ithm. c. 20.

In Cap. VI.

Librarij, inscitia, & nominum similitudine pleraque in hoc
capite malè accepta fuerant. Nam definitum quodam
transposita, alia omissa, exemplamendosa. Quia omnia ut mi-
nimo negotio, ita nullo cum periculo restituta sunt. Quare
illud unum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus sub-
multiplicem superparticularem, submultiplicem superpartien-
tem, aut submultiplicem superparticularem, submultiplicem
subsuperpartientem vocat, isdem quidem nominibus lib. 2.
Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 22. Multi-
plices subsuperparticulares, & Multiplices subsuperpartientes
eodem dicti.

In Cap. VII.

Secundus superficialis. Ita etiam paulò post. Al. superfi-
ciosis.

Qui discretis monadib. Ita apud Cassiod.

Linea aut spatio aut solido dicitur continens. Ea-
dem modo Cassiod. disunctione pro coniunctione utens.

Plano pede, id est, superficie. Alio sensu dicit Vitruv.
lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 1. & 4.

Solidus qui long. lat. & altitud. Vox latitudine abest à
nostris libris. Est tamen inf. c. 11. in definitione figure solidæ, &
in Cod. Rom.

In Cap. VIII.

Secund. Geomet. Hac neq. integra sunt, neq. satis cum su-
perarij. coherent. Nam cum proposuisset differentiam inter A-
rithm. Geomet. & Music. ex inuentione medij rationemq. A-
rithmetici medij inueniendi propositis extremis tradidisset, oport-
tebat idem in Geometrico medio persequi, quod neque hoc loco
prestat, neque inferius c. 13. ubi eadem repetuntur.

Secundum Musicam. Neque hæc meliore sunt condi-
tione, nisi quod c. 22. alieno loco qua huius propria erant, ex-
plicantur. Nam hic non rationem Musici medij inueniendi, sed
definitionem proportionis Musica assignat, eamque non integrā.
Vid. Boeth. lib. 2. Arithm. c. 34. & seqq. & 50. & lib. 2.
de Mus. c. 12. & 16.

In Cap. X.

Quæ deinde longius prouecta. Ex Plin. lib. 2. cap. 23.

In Cap. XI.

quæ sunt iuxta Plat. Probi hæc, quæ disiecta erant, in sedes
suas reduxit Chacon.

In Cap. XII.

Dianatheton grammon. Hæc meliorum libror. scriptu-
ra. Antonius Conarruius & doctrinarum omnium & ele-
gantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus, Dia-
catheton grammon minima mutatione volebat. Eius enim à
Vitruuius & alius de catheti lineis mentionem. Nec malè post
quadratum subici rectangulum altera parte longius per xxi-
tos, hoc est perpendicularares lineas productum. Id P. Nunnescio
nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris.
Nam & in tetragono, & trigono orthogenio esse lineas xxi-
tos. Ipse dicitur in tetragono substituebat esse. n. in quibusd. li-
bris hanc figuram 11 quam duo 1 & 1 opposita coniunctæque red-
derent. A. Aug. codicum scripturam retinens auctum sus-
pensas interpretabatur. Suspendas namque videri eius figura
lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem
Conarruius coniectura videbatur, quæ neque Chaconi displice-
bat. Nam Dianatheton vocem Geometrar. aures non agnoscunt,
& P. Nunnescio nimis arguta sententia est.

Cubus. Adde quæ sex quadratis aequalibus continetur.

Cylindrus. De Cylindri definitione amplius delibe-
randum.

In Cap. XIII.

Principia huius artis. Cic. Academic. 4. Non quero
in his initia illa mathematicorum: Punctum esse
quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem
quasi libramentum in quo nulla omnino sit crassi-
tudo. Lineamentum longitudinem latitudine ca-
rentem.

quia intra eas inuen. Est enim punctus in circulo, linea in
figuris planis, superficies eiusque sinus in solidis.

In Cap. XIII.

Numeros autem. Repetuntur hæc ex cap. 8 quia caput 11,
numerabilem magnitudinem partem Geometria fecerat.

In Cap. XV.

ἡ δὲ τῶν μυσῶν. In CC. mira varietas, nos ex p̄con quod
proprius aberat, p̄con secimus, quod etymon Platoni placuit in
Cratyl.

præterfuit in præter. Aug. lib. 2. de ordin. c. 4. Quo-
niam illud quod mens videt semper est præsens, sonus
autem, quia sensibilis res est, præterfuit in præteritū
tempus, imprimiturque memoriæ, rationabili men-
dacio iam poetis fauente ratione, querendum nequid
propagini similiter inesset, Iouis & memoriæ Musas
filias esse confictum est.

In Cap. XVI.

Græci verò Pythagor. Macrobi. lib. 2. in Somn. Scip.

Linum Theb. Ex Euseb. in Chron.

Zeth. & Amph. Ex eod. & Seru. in Corydæne.

Vt. n. in veneratione diui. Horat. Diuicium mensis, &
amica templi.

Et in funcribus threni. Hinc Sitticium modus in xij. ta-
bul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Sitticium. Seruus
En. 5. Sciendum maioris ætatis funera ad tubam so-
lere proferri, minoris verò ad tibias. Vid. Fest. in Fune-
restibus. Hebræos quoque tibias in funcribus adhibuisse, osten-
dunt Matthæi verba c. 9. & vidisset tibicines, & turbam
tumultuantem.

In conuiuiis circumf. Ex Quintil. c. de Music.

In Cap. XVII.

Itaque sine Musæ eod. Quintil.

In Cap. XVIII.

quæ requirit incurfionem verb. s. a. l. *Castod.* quæ in concursione verbor. diiudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.

In Cap. XIX.

Nam aut voce. *Ex August. in ps. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. unde sumpta hæc omnia.*
quod percutiendo canorum est. *Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.*

In Cap. XX.

Vox est ær sp. v. *Grammat. & Philosophor.* (ut ait *Lactantius*) definitur, sed quæ ipsi tamen minime probatur lib. de epist. 15.

Dura quoties in dur. m. percutitur f. *Al. durum m. percutit ferrum.*

Vinnola. al. *Vinnolata. Festus.* Vinnulus molliter se gerens, & minimè quid viriliter faciens. *Non.* Vinnolum, sensiloquum, illecebrum. *Plaut. in Asin. oratione vinnula, venustula. Gloss.* Vinnulus *Nolæ.* ubi mendose Vinnicus legitur.

In Cap. XXI.

Organum vocab. est general. *Ex August. in ps. 150.*
Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulion* appellari à *Grecis* putabat *Chacon*, de quo *Vitruv. lib. 10. c. 13. & Tertul. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron. in neupmat.* Alij *Tyrrhenam* tibiam appellari putant ex *Polluce li. 4. cap. 9. De organis vulgarib.* extant pulcherrimi versus apud *Claudian. in lib. de Manly Theod. consulatu.*

Tuba primum - tibias excogitat. *Clem. Alex. Strom. 1. Hierusæ* tubam, & *Phrygas* tibiam ait excogitasse.

Calamus. n. est prop. arb. Non valde mirum si arundinē arborem dixit, quisquis fuit, unde hæc sumpta sunt. Cur à calendo, i. fundendo voci nomen deduxerit, id multò obscurius, nisi calando, hoc est vocando, legas. Nam canendo, quod est in plerisq. *Gothicus* mendosum putamus. Sed hæc origines quæ aut nomen aliena, aut etiam absurda multum apud *Isidorum* videbatur, non negligendas esse, satis iam viri eruditi hæc ætate sunt experti.

Alij à Fauno. *Plin. lib. 7. cap. 56.*

ab Ide pastore. *Rom. C. ab uno pastore.* Quid si vox mutilata ex *Daphnide*, quem *Diod. lib. 8. Bucolica.* carminis auctore facit, quod *A. Augustinus* non displicebat?

Nam Græcè phos vox. *Vsum est* codicum simpliciorum scripturam sequi, si quid forte veri crepant. Nam idem aliquoties repetit *Isidorus.* Quam non longe aberat.

Pandura. Ab *Assyris* inuentam scribit *Pollux lib. 4. Farr. lib. 7.* Cur non à cithara, & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.

In Cap. XXII.

Citharæ vsus ab Apolline. *Simi.*

Ὁ ψαλτὴρ ἀπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου, ὡς αὐτὸς ἔφη.

Ὁ ψαλτὴρ ἔστι τοῦτο, καὶ οὗτος ὁ ψαλτὴρ ἀπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου.

Ut psalter. *lyr. barba. Id. Athen. lib. 14. & Pollux.*

neruos in sonum strinxit. *Mendose libri 1. in neruos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8.* Sed, & si neruos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo & hoc ingenium cum Sanctis fecisse.

In modum *Δ* *Castod. in prolog. in ps.* Psalterium est (ut *Hieronymus* ait) in modum *Δ* litteræ formati ligni sonora concavitas.

Sed psalter. & citha. *Ex August. in ps. 80.*

Psalterio autem Hebræi decachord. Nam apud alios novem tantum cherdas habuisse ait *Atheniens.*

Cum regrediens Nilus - allucisse. *Ex comment. Arat. in lyr. & Hygm. lib. 2.*

pars media symphoniz. Sic supra c. 20. *Sambuca* species est symphoniæ.

Margaritum medium tympan. *Tympanum* vocat *Plin. lib. 9. c. 35.*

Cymbala & acitabula. *Aug. in ps. 150.* Cymbala inuicem se tangunt, ut bene sonent, ideo à quibusd. labijs nostris comparantur.

Dicta autem cymbala, quia cum ballematiis. Interdicitur ballematior. vsus in natalitijs Sanctior. *Concil. Tolet. III. can. Ultim.* Ballematum verò dicitur *Galizon*, episcopus, ductum. Est autem *balizon*, ut ait *Suidas*, τὸ κτύπος βαλλόντων, & οὗτος τὸ ἰσχυρὸν ἐστὶν ἐκ τούτου. Unde nostrum quoque bulat.

Vnde apud Amazonas. Quas ad calamos arma traxisse ait *Capella lib. 9.* sed *Isidor.* magis videtur respexisse ad *Virgilij* carmen, Regina in medijs patrio vocat agmina sistro. *En. 8.*

Symphonia. *Hieron. ad Damas. epist. 146.* Malè quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudib. concertus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. *Qui locus Hieronymi Isidorum* proculdubio non fugit, imitatus tamen consuetudinem, ut pro organi quodam genere illa ætate usurparetur, apparet ex eius verbis: Symphonia vulgò appellatur.

In Cap. XXIII.

id est, tertia Je sex. In scribendis numeris, *Chaconi* formæ assensu, ut reuerentius aduerbia quadam obsoleta, quæ in excusis & manus leguntur, quasi quis malis, eiusmodi plurà apud *Pollux. Macrianum* inueniet.

In Cap. XXIII.

Astronom. *Ead. sup. lib. 2. cap. 25.*

In Cap. XXIX.

Mundus est. *Hygmus* (è quo multa *Isidor.*) *Astr. c. 1.* Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.

quia semper in motu est. Nempe quasi mouendus. *Vid. lib. 15. c. 1.*

In Cap. XXX.

Nam quemadmodum. *Virg. Georg. 1.* Mundus ut ad *Scythiam* *Riphaë*que arduus arces Confurgit, premittitur *Lybiæ* deuexus in austros.

Caput autem. *Aristoteles* tamen *Australem* verticem caput facit, secutus, ut quibusdam videtur, *Homerum*, sed *Philosophor.* hæc de re placita, vid. apud *Plurarch.*

In Cap. XXXI.

vocatumque. *Ex Amb. 2. Hexam. c. 4.*
ad speculandum. *Ex eod. lib. 3. c. 22.*

In Cap. XXXII.

Sphæra cæli est speci. Hoc caput ex *Hygm.* *Astromm. c. 1.* & *Ambros. 1. & 2. Hexam. & ex Salm. Sep. contempatum est.*

Philosophi autem -- tritantur. *Ex Ambros. 2. Hexam. c. 2. Ciceri.* Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, &c.

In Cap. XXXIII.

Sphæra motus duob. axib. id est, *polis*, quemodo alij quoq.

interdum loquuntur.

appellaturque Boreus. Sic etiam appellatur à Seru.

Georg. 1.

Et Austronotius. *Al. Austronotus. & Hygino Notius.* sed in comment. in *Arat.* Austronotus, ut etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.

Et cum motu eius sidera in ea fix. *Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.*

In Cap. XXXVI.

Axis est septentrional. *Sic rursus lib. 13. c. 5. & Seru. 2. En. Axis est, aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis. Delebat tamen vocem septentrionalis Chacon, à quo non dissentimus.*

Et dictus axis. *Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polarium meminerat, eorum nunc etymologia reddit.*

In Cap. XXXVII.

Poli sunt circuli. *Ead. inf. lib. 13. cap. 5.*

In Cap. XXXIX.

Convexum. è Seru. eclog. 4. repetitur lib. 13. cap. 5.

In Cap. XL.

Ianua. lib. 13. cap. 1.

In Cap. XLI.

ultima septentrion. *Vocem Lucani ima, ultimam interpretatur Isidorus. Alioquin quomodo ima pari septentrionalis, si ut c. 29. dixit mundus in septentrionalis plagam erigitur. Fraque laborat ut Virgiliū cum Luciano conciliet. Idem videt Servius qui ad Virgiliū verba. Mundus ut ad Scythiam, iā, inquit, definitio est nostri climatis, id est, nostræ habitationis quæ à septentrione incipiens in Australi plaga definit. Minus videt qui bis in Isidoro ima pro ultima reponere conatus sit ad Lucanum solum respiciens.*

In Cap. XLII.

Climata cæli. *Ex Hieronymo in Ezech. cap. 6.*

tertius Catachoras. *Catachoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent m. s. & Voces, id est, Aphrica absint à Romano C. & forte à Castodoro huc allata, ille n. Tertius Aphrica, Capella, Tertius Dialexadrias quod ducitur per Cyrenas in Aphricam Carthagini ab Austro adjacentem. Ex quo quidam, Tertius Cyrene in Aphrica faciebat. Alius catacaras, catamiscaras interpretabatur, esse. n. Misocaram portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis annectebat, à locis famosis & regibus.*

In Cap. XLIII.

quod intra eum Arctor. s. a. *Goth. tum hic, tū lib. 13. c. 6. Hyginus lib. 3. c. 1. de polo Arctico, quo utraque. Arcti nix vehuntur Arctico circulo inclusa. Neque vero Arcturi quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astronom. (unde hæc sumpta videntur) qui circulus (inquit) Arcticus appellatur, quod intra eum Arcturi simulacra, ut inclusa perspicuntur, quæ signa à nobis vrsarum specie ficta, Septentriones appellantur. Et Arat. interp. Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. & paulo post Arcturus minor, &c.*

Secundus circulus. *Verba Hygini lib. 1. de Astronom. inquit vrs. n. Latine dicitur dies æquinox. Quod si verbum ipsum redderemus, æquidiale potius nominaretur. Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nunc dicimus æquinoctiale. quia nox diei potius, quam dies*

nocti adnumerari debet. Græci quoque in hoc consentiunt *inquit vrs.* id est, æquidiale dicentes. Sed nos æquinoctium dicimus non æquidiale. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neque tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hemerius enim Latine dicitur dies atque nox, duobus excerptis *Tarracensis lib. 1. à quibus voces, atque nox, absint. Chacon ita. inquit. n. Latine dicitur dies, atque nox: voluisse namque Isidoram ipse appellatone diem noctemque contineri, quomodo etiam edidit Fulcanius. Hygin. lib. 1. Deinde ducitur circulus æquinoctialis Græcis Hemerios appellatus, idè quod sol cum ad eum orbem pervenit æquinoctiū conficit. Hoc circulo facto dimidia sphaera pars constituta perspicitur.*

In Cap. XLV.

Zodiacus. *Fra o. libri, quo sensu, non plane dixerim, aliter lib. 13. c. 6. Sed illa quoque ut aliena à Gothicis absint.*

In Cap. XLVI.

quam aliqui dicunt. *Metrodorus ut refert Plutarch. qua circuit sol. Currit R. ut lib. 13. c. 5.*

In Cap. XLVII.

fortior est terra. i. maior, ut c. seq. & sup. c. 6. *Fortiorem numerum non semel dixit.*

In Cap. XLVIII.

superior sit à luna. *De hac constructione diximus in c. 5. locus autem ex Hygin. lib. 4. c. de luna.*

In Cap. XLIX.

Sol dum igneus sit. *Ex comment. Arat. in fin.*

Cuius ignem dicunt philosophi. *Cleanthes eam opinionem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3. Alij autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcib. alia marinis: eamque causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itémque brumali, ne longius discedat à cibo. Lucretius quoque de sideribus lib. 5.*

Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër,

Versat agens ignes: sive ipsi serpere possunt,

Quo cuiusque cibis vocat, atque inuitat euntes,

Flammea per cælum pascentes corpora passim.

Et solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis coagmentatum, nubemque quandam visum esse, Xenophanes aiebat. Vid. Plutarch. Plin. & Arat. comment.

In Cap. L.

Solem per seipsi. *Pleraque ex Hyg. lib. 4. c. de sole.*

In Cap. LI.

Ex ipso. n. temporum. *Verba Clem. VIII. Recogn.*

Sublimis attollitur. *Reliqua quæ in excusis libris leguntur absint à m. s. & allata huc sunt è c. 17. libri de natura rer. ad Sisebut.*

In Cap. LII.

per incognitas sub terra vias. *Cognitas iam nostrorum hominum diligentia.*

In Cap. LIII.

Lunam quidam. *Ex Arat. comment.*

Alij è contra. *sensum quidem ex isdem commentariis. sed verba ex Hieronymo mutatus est, in Jsaie c. 66.*

In Cap. LIV.

Secunda seclilis-sexta iterum seclilis. *Al. utrebique seclilis.*

In Cap. LVI.

Quæ ideo incidit. *E. Servius. Aen. 1. ad V. Hic canit errantem lunam.*

In Cap. LVIII.

Eclipsis. *Ex interprete Arat. prope fin.*

In Cap. LXIII.

per diuersos orbes celestium planetar. *Rem. C. celestium solum, ex quo parallelorum faciebat Chacem. Parro quæ restant ex Hygini sunt profatane.*

In Cap. LXVI.

Pyrois. Cum in omnibus libris esset *Vesper*, recte monuit Chacem permutandas esse litteras. Ita. n. Martem vocari ab omnibus etiam ab *Isid.* c. 70. Vnde etiam corrigendus lib. 5. c. 30. *Vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c. 13. de die natal.*

Iuxta quod & poeta. *Lucan. lib. 10. apud quem nōn aui, sed anni legimus.*

In Cap. LXXI.

Luna dicta q. Lucina. *Cic. Luna à lucendo nominata, eademque est Lucina.*

per deriuationem à solis luce. *Cicer. in Semn. Ex quibus illa quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.*

Nam quod videmus è cælo. *Seru. Georg. 1. Quod autè videmus è cælo stellas quasi labi dicitur, quæ sunt ignis ætherei, quæ fiunt, & c.*

Sidera q. e. n. considerando. *At Varro. Sidera quæ insidunt atq. ita significant aliquid in terris.*

Arcturus sidus. *E. Serv. Aen. 1.*

Hunc Latini iug. *Ex comm. Arat.*

ut gladio. *Aratus. Equus iugum dicitur. Cic. & dextra retinens nō cassum luminis ensim. Varro tamè non ad ensim refert iugula etymon. Sic. n. scribit. Citius Orion patet, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas infra duæ claræ quas appellant humeros, inter quæ quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.*

Hyadas dict. *Seru. Aen. 1. Hyades dictæ dicitur à var. Latine succula à succo, & Georg. 1. Hyades dicitur à var. è quo apparet esse quæ hoc loco confusa leguntur. Arati quoque interpre. Hyades (inquit) appellantur. Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter suc-*

cos impositum arbitrantur imperiti appellauere succidas. *Cic. 2. de nat. Deor. Has Græci Hyadas vocitare conlueuerunt à pluendo, n. est plueret, nostri imperitè succulas, quasi à suisbus essent non ab imbribus nominatæ.*

Pleiadas à pluralit. *Ex Arat. comment. Nam Seru. Georg. 1. Pleiades dicitur à var. n. nauigando, quod ortu suo prima nauigat omnis tempus ostendunt.*

Sirius propter flammæ candorem. *Qui sunt pro Sirio hoc loca legerunt, ut est in plerisq. omnib. manu. sc. efficit eorum luminib. in canicula, & candore vocis similitudo, neque aduertunt. eorum candere esse, & splendere. Isidorumque qui aut eà Canicula quæ & Sirius, dixisset, nunc vtriusq. nominis rationem reddere. Cum præsertim in Arat. cōment. aris vnde sunt hæc ita scriptum sit, Sirium autem stellam vocatam putant propter flammæ candorem. Postremo codicum varietas (nam in quibusdam siue, in aliis, aut in alijs vel) ipsos satis coarguit. est vero proprie Sirius (ut ait Seru. Aen. 10. Stella in ore canis.*

Cometæ autem Latine crinitæ. *Seru. Aen. 10. Cometæ Latine crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vltra xxxij. quarum nomina, & effectus Auienus, qui Iambicis scripsit Virgilij fabulas, memorat. Sed Isid. forte vltra xxx. scripsit neglecto minori numero.*

quod iubas luc. *E. Serv. Aen. 4. It. pertus iubare ex. d. 1.*

Hesperus. *Seru. Aen. 1. & 3.*

Sed in aëre fer. *Præ multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.*

Nam interdum ad Aul. *Verba Seru. Georg. 1. ad versum: Quis ignis cæli Cyllen.*

Quorum nomina Græc. Siue hæc ex Hygino siue è Cicerone sumpta sint, illud certum est, Phaetontæ sidera non esse Saturnum, ut sibi conflat. Nam cap. 65. Phaetontæ xij. annis iterum explere dixit Saturnum verò xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. *Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 8. de planet. orb.*

Decepti. n. & decipere vol. *Ex Aug. in ps. 93.*

Sed & Taurum. *Ex Arat. comm.*

Castorem. *Ex Hygin. Astr. lib. 2.*

ideo formauer. *At finxerunt.*

Aurigam etiam Erichthon. *Hyg. lib. 2.*

Iouis cum filio. *Jenis in recto casu etiam vsus est Arati interpre. & Petronius, notus etiam de Diis Ennianus versus: Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

NOTAE IN LIBRVM QVARTVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. I.

MEDICINA. Calium Aurelianum ferè securus est in hoc libro. cibis & potus, & tegumen. *Al. abi & potus tegmen, & tegumen. Al. regimen, & tegmen, non regimen ex varietate scriptura tegmen & tegumen interposse putamus.*

In Cap. II.

Nomen autem medicinæ à modo. *Non tam de verilo-*

quo laborasse, quam occasionem in voce quaesse videtur, ut reliqua inferret. *Id. n. Viriuvianus, quod & Plac. & Varro persèpi faciunt.*

In Cap. III.

Medicinæ autem artem. *Soran. in præfat. Isagoge. Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Aesculapius, perfecit Hippocrates.*

Reuocauit in lucem. *Plin. lib. 9. c. 1. Tum verò eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in*

insula Coo imprimis clara, & valida, & Aesculapio dicata.

Aesclepiō patre. *Qui fuit sanguinis fortasse auctor ultimus. Nam ab Aesculapio nonus, decimusque fuisse dicitur Hippocrates, filius vero Heracidae, & Phenecetæ.*

In Cap. III.

itaque tres viri. *Id. Celsi præfationem ad lib. de re medic. Empirica i. experientissima. Potuit cum Plinio experimentosam dicere.*

In Cap. V.

Sanguis ex Græc. etymolog. *αἷμα* sive *ζῆν*, quod est vivere.

hoc est effusio fellis. *Calus lib. 3. acut. c. 19. Cholera passionem aiunt quidam nominatā à fluore fellis, velut fellisfluam passionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.*

Sanguis Latinè. *Hæc non omnes libri habent, sed verisimile est tenuisse quosq. Latinam etymologiam reddere, quam etiam repetit lib. xj. c. 1.*

Phlegma autem quod sit frigid. *αἷμα* sive *ζῆν*. *Relicte. n. Calus lib. 3. trad. c. 1. Multa (inquit) Medici contrariæ interpretationis vocabula sumpserunt, ut fella quæ Græci glyce vocant, velut dulcia, cum sint amarissima. Alioquin *αἷμα* ab Homero *αἷμα* appellari ait Pollux. & cap. seq. Isidoro ipsi phlegma inflammans est.*

In Cap. VI.

Pleuritis, phrenesis. *Pleuritis, phrenitis perpetuò apud Calium.*

Febris à feruore. *Ita Varro apud Non.*

Est autem perturbatio cum exag. *Rem. C. perturbatio mentis cum agitatione.*

Cardiaca. *Cal. lib. 2. acut. c. 34.*

Lethargia. *Idem lib. 2. acut. c. 1. Græci lethæni obliuionem vocant, argian vacationem, quam corpori, atque animæ ingerit vis supradictæ passionis. Quæ verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à librariis omiſſa credebat Chacon.*

Synanche. *Ex eod. lib. 3. c. 1.*

Apoplexia. *Ex cap. 5.*

Quam passionem à corde nominatam, id est, ortam, oriuntur enim nervi à corde secundum Aristotelem.

maiorum contractio neruorum. *Cal. lib. 3. cap. 6. neruorum maiorum, quos *αἷμα* vocant, leuis tensio. In nostris tamen libris, maior contractio, mendose.*

Telum. *Serenus. Est & vis morbi, quod telum commemoratur. Cum subito furor insanus furit incitus ictu.*

Hydrophobia. *Cal. lib. 3. c. 9.*

Aut ex eius spuma. *Cum aëris spuma legeretur in omnibus ferè libris, Rodericus Fonteinus medicus doctissimus ex *Ælian. lib. 9. de hist. anim. eius spuma legendum admonuit, cuius coniecturam comprobauit Meioraden, liber, & Conchenſis Hispani sermone conscriptus, in quo, de la spuma del caida en tierra. Sed cum in reliquis omnibus libris ex aëris spuma legatur, Calusque, quem Isidorus plane sequitur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane adducto quosdam in hanc passionem dicat deuenisse, cum venenosus aer adducitur, & vitalibus inseritur partibus, aëris quoque mentionem ab Isidoro factam verisimile nobis sit. *A. Augustinus vel oris, vel eius probabat.***

Et toto descend. *c. p. Ex 5. *Æn.**

Ipsa & inguinaria. *Id. Paul. Diacon. de inguinaria noua Italia peste ante Iustinianum.*

Quæ tantò acuta est. *Gothicissimus frequens, nec Isid. fortasse, sed librarius.*

In Cap. VII.

Cephalea. *Cal. lib. 1. tard. c. 1. Cephalea à parte corporis quæ patitur passionem nomen accepit.*

Scotoma. *Ex eod. c. 2.*

pro lunæ cursu comitetur eos infania, al. per lunæ cursum comitetur eos insidia demonum. *Utraque scriptura retineri possit: ut prior lunationis (ut ita dixerim) posterius lunationis notatio sit.*

Ipsæ est morbus comitialis idem maior. *Fest. in prohibere comitia, & Cels. lib. 3.*

& diuinus. *Sacer potius: cuius appellationis multas reddit causas Calus. Aurel. 1. tard. cap. 4. Peius tamen in plerisque libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi utrumque hoc subsequenti passioni, i. mania aptemus. Ea enim & diutinus morbus dicitur, & diutinus. Nam tardissima, ut Cal. ait, passio est.*

Erat autem apud Rom. comitior. dies sollempnis iij. Kal. Ianuar. In Kal. Ianuar. omnes CC. Itaque expungebat hæc ut aliena, absurdæque Chacon. *Non. n. Kal. Ianuar. comitia haberi, cum is dies non comitialis sed fastus esset. *A. Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. initium magistratus erat interpretabatur. Anton. Comarrunias vocem in ex nota iij. saltâ aduertit. Idemque esse iij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die (ut ait Casus in l. si caluitur. D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentus iam inde à Numa vsque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse iij. Non. appellet. *J. dies & nuncupatio vptor. & sollempnia Imperatorum, & præciè vota, & sollempnia dicebatur. Sueton. in Aug. Caputolm. in Pertinac. Facit. iij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitia autem non ea solum dici quæ ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solere manifestum est.***

Nam Græcor. vetustas. *Ex eod. Cal. lib. c. 5. sed hæc confusa & perturbata sunt.*

Sive ab inanitate, quam Græci *μανία*. Ita interpretatur non *μανία* Eustath. *α. 4. explicans vocem *μανία*. Ergo etiam apud Aurelium. inanitate pro iniquitate reponendum videri possit, subiicit enim: Quam appellant mania, vel quod animum siue mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. Hispana quoque tralatio. O es dieha ab inanitate: esto es de vaziamiento. de causa vazia, que los Griegos llamã manie. Adde, quod Isid. lib. 5. cap. 28. Alij (inquit) putant manè vocari ab aëre, quia manus id est, rarus est, atque perspicuus. In eo verò quod superius Græci *μανία* diuinare esse dixit, Gothicos libris sumus secuti.*

Typi sunt frigidæ febres. *Eticinus hinc illa (quæ abusiuè appellatur ab herba quæ in aqua nascitur) quamvis erit in omni libris, neque. n. dubium, quoniam nullo adducta sint consilio è libro 17. Quod verò forma, atque status è libris scriptissimus, statutum mallebat Chacon, vocari enim legem siue pragmaticam apud Iustinianum *νόμος*. Nouell. Græc. 165. 166. editumque vij. *νόμος* *α. 4. quatuor inscribi. Easdem quoque leges formas Latine dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccles. *A. statutus ergo temporibus. & ea lege, quam periodica febres seruiant, *νόμος* appellatur.***

Coryza-quoties influxio. *Cal. lib. 2. c. 7.*

In ossa ven. *In os ven. n. R. C.*

& prouocationem. *Ita Gott. o. alij prafocationem. Facili lapsus ex digamma.*

Peripneumonia. *Hanc superiori capite inter acutas posuit, alius fortasse secutus: hic Calium imitatur qui eam in tardis numerat.*

Tullis Græc. *Nempe *εἰς*, quasi *αἰς*, siue *εἰς*, aut *αἰς*.*

Apoſtema à collectione. *Collectionem vocant recentiores, quem Celsus abscessum nominat.*

Empye. *Cal. lib. 2. tard. c. 14.* Item empyica passio, quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.

Hydrops. *Cal. lib. 3. c. 8.*

Nephritis. *Quæ etiam hæmorrh.*

Paralysis dicta à corp. imp. *fra. 1. neq. deest, qui tueatur hanc lectionem, esse. n. pensare ponderare. Laborare igitur suo pondere paralyticus, qui ægre suos artus (ut ait Seneca) moliantur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex librarij compendij natum esse vitium. Fuisse enim potuit, dissolutio corporis impens ationem. Id est, dissolutio corporis impediens ationem.*

Cachexia. *Cal. lib. 3. c. 6.*

Atrophia. *Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.*

Sarcia. *fra. lib. 1. Cal. polysarcia.*

Ischias. *Idem lib. 5. c. 1.*

Podagra. *lib. 2. c. 2.*

Diarrhæa. *Diarrhæa, & Satyriasis in acutis numerantur à Celso.*

Fit autem anteced. f. & c. Verba sunt *Calij lib. 4. c. 6.*

Per leuia intestin. *Al. Senia.*

In Cap. VIII.

circumscriptis p. f. xis qualitate habentibus. *Al. æria. Sed reuocabat hæc omnia, ut aliena, Chacon.*

Erifypelas. *Ab eî voce augendi, & vnde, putrescere, ieiunias vocari quidam volunt.*

cutis erubescit. *Al. cutes rubescunt.*

Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti omnes, satyriasis, habent. Morbus uterque à verrucosis valde diuersus. Quamuis satyriasis nomine alia quoq. morbor. genera ab ea, de quo superiori capite dixit, significantur. Ut phthiries, aut phthiriasis velimus, Eustathius facit, qui, ad verba *οὐκ ἀλλὰ τὸν φθίρον τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ φθίρον* (inquit) *οὐκ ἀλλὰ τὸν φθίρον τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ φθίρον*. Quasi verum est, magna similitudo φθίρον, siue, ut loquitur Dalmius, φθίρον cum verrucis. Siqui satyriasis magis prebat, Gothicus codices auctores habent.

lepidi similis. *Id est squamma. Cassius Felix: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, vnde nomen à Græco lepra accepit. Scribo. larg. cap. 133. squamma aris, quam Græci λείδα vocant.*

Icteron à cuiusd. animal. Galen. ab icthide mustella agresti, Plinius ab ictero auicula. Gloss. Aurugo icthidis. Hieronym. Amos c. 4. *יִצְרוֹן* id est, auruginem omnes icteron translulerunt.

Regium. *Plin. lib. 22. c. 4. Vatro regium cognominatum morbum arquatū tradit, quoniā nullo curetur.*

Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib. 22. de ciuit. cap. 8. sed vltius dicendus fuit potius, quam vulnus, cancer, si verè paulo post vulnus ab ulcere distinguitur.*

Ordeolus-ex vitroq. conducta. *Libri A. Aug. ex utraque parte conducti, id est, ut ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*

Oscedo. *Duo morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ὀφθῆρας vocant. Ergo hæc quidam ita distinguebat, Oscedo dicta ex languore ofcitantium. Aphtha quib. infantium ora exculcerantur.*

Papula q. pupula. *Al. quasi papilla, Papulas veteres puellas dicebant lancas.*

Sanies autem & tabus. *Seru. En. 8. ad V. tormētis genus.*

In Cap. IX.

Meminimus enim & Iſaiam. *Verba sunt Tertullian lib. de corn. mult.*

Dixit obseruatio legis, & vitæ. *Legis cur dixerit, haud*

ica obuiam, sic apud Demasib, *δύο τὰ ἐκείνη, & apud Theoclydodem *δύο τὰ ἐκείνη*, idem esse quod *πῶς τὸ πῶς*, obseruauit ante nos alij.*

Catapotia. *Scribo. larg. c. 87. Catapotium, id est, medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est, deuoratur.*

Electarium. *fra. vocatur à Cal. lib. 3. acut. c. 4. eligma à Plin. lib. 20. c. 14. & 22. quod sub lingua liquatur à Celso.*

Colyria, *ὀφθαλμικὴ ὀφθαλμική, id est, à prohibenda fluxione.*

Pessaria. *Cels. lib. 5. c. 21. Ut ea quæ feminis subiiciuntur Græci vocant. Inde morborum diminutionis vox. Isidorus verò pessaria, quod pessimi eant, dicta videtur existimasse.*

In Cap. X.

Dynamidia. *Sic appellantur recentiores medici Galeni libro de simplicib. medicamentis, seruatiq. hodie id nomen vetus cor. lebor. interpretati.*

In Cap. XI.

Simile — Angistrum — Spatomele. *Harum vocum interpretati ones desunt. Spatomele vsus est in expurgandis vulturib. Vnde qui vultus vocat Aristoph. in Renu quod abraditur. Inde etiam spatomele minuendi forma. Angistrum medici nunc vnicum dicunt. Spatomele ad exploranda vlcera adhibetur, spatomele etiam meminit Pollux ad idem opus.*

Guaa. *Ita meliores CC. alij cum impress. antiq. Guaia. Vtramque lectionem defendunt viri doctissimi. Qui Guaia volunt, ex errore lectionis Græcæ vocis Guaia fluxisse dicunt. Græci n. vicia vel vicia cucurbitæ, permittunt. n. sepe: & v. alteramque in alterum locum immigrare. Chacon qui Guaia mallebat ex Cusa G pro C. & v. pro F. digammo subuenitibus saltum Guaia existimabat. Vocari enim cucurbitas leues, quæ sine scarificatione adhibentur, à Græcis vicia, & quidem non modo n. pro f. in Gothico libro frequens: sed & lib. 19. cap. 19. in Codice Osiensi peruenit. Cusa est vbi in reliquis omnib. Guaia instrumentum fabror. De cuphis porro sepe Celsus, ut lib. 4. c. 7. Cucurbitæ apponendæ leues, quas Græci cuphas vocant, & c. 8. appositio cucurbitæ leuis quæ Græci cupham vocant. Isidorus verò, qui cucurbitas omnes à Græci cuphas vocari putaret, deceptum Calij lectione idem facebatur.*

à suspirio ventosa. *Satyrius. Iamdudum caput hoc ventosa cucurbita quatit. Et Theod. Priscianus lib. 2. c. 6. His cucurbitæ ventosæ sunt imponendæ. Celsus cucurbitas medicinales appellat.*

Pinsendis præfuit aruis. *Ita CC. a. herbis tamen legit Hispanus interpres: Vatro dize, que Pilomino fue vn hombre en Italia que mejor moliey etruas, y mejor las amalaúa que todos los otros. Sed quia frumento pensendo præfuisse ait Seruius initio libri ex aruis ex libris retinimus. ut aruis pro frumento ponatur, ut apud Horat. Ne percuncteris fundus meus optime Quincti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet oliuæ, &c.*

Cotricula. *Al. cotricula. A. Augustinus Cytla. Plinius lib. 31. c. 9. de sale. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraq. suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur.*

In Cap. XII.

ὀφθαλμικὴ ὀφθαλμική, id est, à prohibenda fluxione. Al. id est optimum.

Telinum, cuius Iul. Cæs. *Ad libros de analog. hæc refert Fulvius Priscianus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dilectatoris, sed Strabonis Tragicæ verba parabat, cuius Cicero meminisse in Bruto, & Festus in Prophetas, quod senarius ipse*

propè integer nobis quaque persuadet. Integer autem fortasse fuit. Corpùsque luavi Telini vnguinè vnguimur. Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.

Nam quidam tradunt regium quend. puer. è Serv. Æneid. 1.

Vt Cerotum Chalasticum. Coniunctè hæc legebat Chacon ex Marcell. lib. de medic. 2. 35. Chalasticum Olym-

piacum cerotarium insigne. & c. 25. descriptio ceroti Chalastici. Apud Priscianum vero lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatibus, adiutorij, aqua, chysteris mentio sit, in his omnibus Chalastici vox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inventore dicunt appellatum, ut Marcellianum, de quo Martialis:

Cuius olet toto pinguis coma Marceliano,
Et splendent vultu brachia tæta pilo.

NOTAE IN LIBRVM QVINTVM ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

MOYSES genti Hebraicæ. Ex Euseb. Chron.

Phoronæus Rex Græcis. Qui fuit Argivus. Rex 11. ut ibid. tradidit Euseb.

Mercurius Trismeg. Lat. lib. 1. cap. 16.

Solon primus. Ante Solonem scripserat leges Dracon. Sed populus Atheniensis vni Soloni resp. mutia accepta ferre solitus est.

Lycurgus. Aug. 2. de civit. c. 16. Quamvis Lycurgus Lacedæmonis leges ex Apollinis auctoritate se instituisse confinxerit, quod prudenter Romani credere noluerunt; propterea non inde acceperunt.

Numa Pompil. Virgil. Nosco crines incanæque menta Regis Romani primus qui legibus urbem Fundabit. Quamvis Romulum, & Tatium suas ante leges candidius dicant Festus in Florare. & Pompon. cap. 2. D. de orig. iur.

Cum populus seditiosos magistr. Ex lib. de Viris Illust. in Virgilio: & seditiosus, legebat Chacon ex veteribus quibusdam libris. Nondum enim fuisse seditiosos magistratus.

P. Curiatius. Ex Livio, & Cassiod. Al. Curiatius.

Hi Decem vir. leg. c. e. s. At non hi xij. tab. auctores, sed hi iussu excepti App. Claudis. Gratianus, legum scribendar. causa.

Leges autem redigere. Vnde hoc sumpsit, incertum. à C. Tarracon. vno abest vox Pompeius. Vnde suspicabatur A. Aug. C. primum scriptum fuisse, inde factum Consul, additumque ab aliquo Pompeius ex margine. Cum C. Ciceronem fortasse ostenderet, quem constat librum edidisse de iure civili in artem redigendo. Sed quod sequitur: non perseverasse obtricatorum metu, nescio an satis in Ciceronis personam cadat, cadit autem optime in Pompeium, cuius potentia invidiosa, & suspecta erat.

Deinde Cæf. Suet. in Iulio.

Nouæ à Constantin. Cæf. cæp. A. Aug. propter Theodosianas, inquit, constitut. quar. collectio ex Christianor. Principum constitutionibus constat. eoque volumine Hispania utebatur (non Iustiniani Codicem) sumpta ex tribus Codicibus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.

Postea Theodol. min. Sic etiam suo part. 4. c. 170. decret. & lib. 2. tit. 12. c. 17. Panormie. Legitur etiam iunior, in quibusd. Gratiani & Iffidori libris.

In Cap. II.

Fas lex diuina. è Serv. Georg. 1. ad V. Fas & iura sinunt.

Transire per alienum. Ita Goth. CC. agrum addidit Gratianus.

In Cap. III.

Ius generale. è Serv. Æn. 1. ad V. Iura dabat legesque viris.

Ius autem dict. quia iustum. Vlp. c. 1. de iust. & iur. Est autem ius à iustitia appellatum, & Paul. c. 11. Ius autem pluribus modis dicitur, & c.

tracta tantumdem. Ita plerique CC. vnius Tarracon. tracta tantum.

Consuetudo autem est i. q. m. c. Ex Iuliano c. 32. D. de legibus. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.

si ratione lex constat. Ita apud Tertull. Al. consistat, ut lib. 2. c. 10. & apud Gratian.

In Cap. IIII.

liberor. susceptio. Ita meliores CC. non successio. Male enim ante procreationem & educationem successio collocaretur. vel commodatæ restitutio. Al. commendatæ pecunia. non perinde rectè.

Nam hoc. Paul. c. 9. de iust. Ius pluribus modis dicitur, vno modo cum id quod semper æquum & bonum est, ius dicitur, ut est naturale.

In Cap. V.

Ius civile. Ex Cai. c. 9. de iust. & iur.

vel ciuitas. Ex c. omnis, de iust. & iur. D.

humana diuinæque causa: diuina humanæque. Gratianus. Est autem pæta coniunctio pro disunctione, quod neque Iurisconsultis insolens.

In Cap. VI.

fœdera paces. Sallust. in Iugurth. leges iudicia. fœdera atque paces.

In Cap. VII.

stipendiorum modus. Hinc duplicarij, quibus virtutis ergo stipendia duplicabantur, & ere diruti, quibus detrahebantur ignominia causa. Vld. Fest. & Cicer. in Ferr.

In Cap. VIII.

Ex Vlp. c. 1. D. de iust. & iur.

In Cap. IX.

quo nulli tenentur nisi ciues Rom. Hac Romanor. erant propria propter multas iur. obseruationes, & sollempnitates Quiritum proprias. Alioqui legitima hereditates, & tutelæ, & vscapiones etiam apud Græcos erant Græcor. legibus. Sed Roma Græci peregrini erant, nisi qui ciues Romani fuerunt, & heredes fieri non poterant, neque ab intestato succedere ex iure Quirit. quo iure alij non tenentur nisi ciues Romani.

de cretionibus. De quibus inf. c. 4. & Vlp. in fragm. siue prudentum resp. Disunctio pro coniunctione satis frequens in hoc opere.

In Cap. X.

Lex est, *Sup. lib. 2, cap. 10.*

In Cap. XI.

Scita sunt. *Plebsciscita. Grat. d. 2. c. 3.*
vel quod sciscit, ita uti rogata fuit. *Vel quod exsciscit*
ut & rogat, & scit. Salom. & Compl. codices utriusque summi, non
longe à recta scriptura. Alij quod sciscitatur, & rogat. men-
dores, non enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa for-
mula, VELITIS, iubeatis QUITES, & in fine: Hæc uti dixi,
ita vos, QUITES, rogo. Post rogatum enim plebs in suffragium
vocabatur, hinc singulis tabellæ ministrabantur: alteri A lit-
tera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probò, significab-
at: alteri V. R. id est, uti rogat. Est autem sciscio, ut Eufimius
interpretatur, iubeo, sententiam dico, vel suffragium fero.
Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitatur & rogatur legat,
ut est in aliis libris, posterius prius erit interpretatio. Glossi-
ficescunt mōdōdū.

In Cap. XII.

senatores populis. Ita s. l. sed populi R. legebat Chacon.
 natus error ex similitudine s. & s. Gotthicor. characterum:
 quorum prius s. posterius r. illis fuit.

In Cap. XIII.

responsi Pauli. Qui xxix. libros Responsorum scripsit, ex
quibus multi in Digestis libris leguntur.
institutiones iuris civil. A responsis ad institutiones ve-
nisse dicebat A. Augustinus propter Caji institutiones cum
Pauli sententiis ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.

In Cap. XV.

Confulares, Tribunitie. *Confulares* leges vocabantur, quæ, Consule populum rogante, latæ erant. Tribunitie, quæ tribuno: quamvis hæc plebsita propriè appellarentur. Sed sæpius leges Cic. 3. de legibus. Leges sunt veteres, neque ex confularibus (si quid intercelle arbitramini) sed Tribunitiæ. *Id. Apell. lib. 10. c. 20.*

Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui non Kalendis Ianuariis ut ordinarii, sed aliqua parte anni consulum capiebant. Senec. lib. 3. de ira. c. 31. Dedit mihi præturam, sed consulatum speraueram; dedit duodecim fauces, sed non fecit ordinarium consulem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium, &c. Ausonius in Gratian. actione. Sed consulatus ille cuiusmodi? ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus. Vid. Dion. lib. 48.*

Falcidius. *Locus ex Euseb. Chron.*

In Cap. XVI.

Satyra lex. Nulla fuit lex quæ proprio nomine satyra vocaretur, sed leges omnes quæ multa, & quæ diuersa continebant, satyra appellabantur, ducta similitudine siue ab ea lance quæ diuersos pomos, seu frugum & generibus refert à deorum templis inferrebat; siue à cibo variis rebus condito. Inde quas leges perpetuo valere & æternas esse volebant, in earum sanctionibus addebant, neque per satyras abrogare, aut derogare, hoc est, ne simul quis cum aliis alterius leges capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cum enim turbulenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non iniucundam abrogare cupiebant, legum capita quædam æquissima & multitudinem valde gratæ præferrent, utrique ex vnum de illa alia lege abroganda inferrebat, quæ artificiosè circumstanti populum viriles sæpe leges imprudens abrogabat. Unde plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non seruato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyras fieri dicebatur. Gloss. Satyra. *νῆος ἡμῶν μοῖρα*. Vid. Fest.

Et quasi saturitate. *saturam* scilicet dicebant, & scribe-
bant *fidori* erat.

Vnde & satyram scribere. *Hac aliena censensu cunctis*
Chacone.

In Cap. XVIII.

quod in privato feratur. More suo pro in privatum, nisi
potius in privatos legendum. Cic. 3. de legibus. Maiores no-
stri in privatos homines leges ferri noluerunt, id est
enim privilegium.

In Cap. XIX.

Reperiuntur hac capita ex lib. 2. cap. 10.

In Cap. XXIII.

sibi placitis alligat-vnde & alligati. An inde nos
aliados, & aliança, quasi alligatos & alligationem dicimus.
An porro sibi placitis ex A. Augustini veteri libro recipi-
mus, & allegat legimus, & allegati: namque eisdem quoque
non multum diversa significatione allegados hodie vocamus?
Deflexisse enim significationes ab antiqui infinitis in vocabuli
passim cernimus: nam ad antestitatem respicere non sit verifi-
cabile.

In Cap. XXIII.

Testamentum sanè. *Verba sunt Aug. in Psal. 82. & Hieronym. Habac. 2.*

quinque testium subscriptione firmatum. Tot enim testes in testamento per aes & libram adhibebantur. Iustinianus vero, ait, iure civili signa testium necessaria non fuisse, sed iure tantum pratorio.

Holographum testam. *Amb in epist. ad Gal. c. 6. Vbi*
holographa manus est, falsum dici non potest. Idem
hologrammum, siue hologrammaticum testamētum apud
Iustitiam dicitur, de quo Nouell. 107. cap. 1. Βολογράμματα τῆς
ἐκείνης ἐκείνης μαρτυρεῖται ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὄντος πατρὸς
διὰ τοῦ αὐτοῦ, τὰς τε αὐτῆς περὶ τὸν ὄψον τῆς χειρὸς, ἢ καὶ τῆς
παῖδος ἐν ἡμῶσι εἰκὴς χειρὶ, καὶ περὶ τῆς ὕψους, ἢ καὶ τῆς
καλλοῦτος αὐτῆς, καὶ τῆς συνήθους καὶ ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ σημαίνει,
ἀλλὰ δὲ τῶν χειρῶν καὶ διπλοῦς.

ἡδὴ litteram. Littera pro scriptura, ut apud incertum
poëtam. Littera rem gestam loquitur, res ipsa medul-
lam.

Nuncupatio--hæc vt in his tabulis. *Vlpian. in fragm. Titul. xx.* Nuncupatur testamentum in hunc modum: Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: Hæc, vt in his tabulis ceriſe ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor, itaque vos, Quirites, teſtimonium præbitote. Sed quid *Vlpianus* addit; ita teſtor, *omiffum ab ſſidore, nihil mirum.* *Art. n. Pomponius c. 120. de verbor. ſignif. in xij. tabul. leg. addit verbo etiam heredes inſtitutionem contineri.*

Ius liberor. Coniuges, quibus filij non essent, non poterant se inuicem heredes in uniuersum instituere, nisi ius liberor. a principe impetrassent. Vlpian. l. i. c. x. quod confirmatur etiam verbus veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. quae posita est in calce Codicis Theodosiani.

Codicillum. *Seneca lib. de brevitate vite.* Hoc quoque
querentibus remitteramus: quis Romanis primus per-
suasit navem conscendere. Claudius fuit. Caudex
ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabellar. con-
textus caudex apud antiquos vocabatur. Vnde publi-
cæ tabulæ codices dicuntur. & naues nunc quoque
quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commea-
tus subuehunt candidaria vocantur. *Hinc codicilli, qui
ex tabulis cera illitis conscribantur. Et facile in sinu gestari
possent. Et itaque scriptura, qua quis voluntatem suam sine ulla
sollennitate scripserit.*

Cretio. *Vid. Vlp. tit. xxij.*

neque liberum illi est. *fus sine arbitrium intellige.*

cretio appellata est. *Varr. lib. 6.* Creui valet confi-

tui, itaque heres, cum constituit se heredem esse, dici-
tur cernere; & cum id fecit, crenille.

Fideicommissum. *Vlp. tit. xxv.* Fideicommissum est,
quod non civilibus verbis sed precatiis relinquitur.

Patium dicitur. *Refert hæc verba Bernard. Papien. c. 11. de verb. sign. in l. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. co. tit. Recte in VV. libris patium à pago non à pango ducitur.*

Rite autem esse non recte. *Nos dissentit à Servio, qui rite non recte solum, sed recte secundum ritum interpretatur.*

Chirographum - cautio. *Separata leguntur hæc voces in melioribus libris sine interpretatione, quæ sunt in editis ipsa se satis produunt. Cud. Neap. Chirographum cautio, id est, manus scriptum.*

Emptio autem dict. *Vel potius quod è meo tuum fiat, nisi quod hæc notatio est mutui apud Iustinianum.*

Nam antiquis nupriar. - sicut habemus in iure. *Verba Servij in iur. lib. 1. Georg. ubi desunt fortasse hæc verba: ne videretur vxor ancilla.*

Conditiones propriè testium. *Ita scriptum in Gothico. & ita procedit notatio.*

veteres - agnoscebant. *Extingebat hæc Chacon. iuxta Paul. iurid. lib. 5. sent. titu. 8. vid. infr. libro 10. Strupul.*

In Cap. XXV.

nec legata testamento aut possess. retenta. *Verba sunt Ciceronis in Topica, quæ in uno tantum libro Ouet. Colleg. integræ leguntur.*

Inde & hæres. *Al. inde & res.*

Iura autem sunt. *Ex Augusti. epist. 54. quæ referuntur à Greg. c. 12. de verb. signifi. & 14. q. 4. c. quid dicam. & à Bernard. Pap. in 1. collect.*

Dummodò non angustiore quinque ped. *Negationem tollit A. Augusti. ad leg. xij. tab. c. 20.*

Commodatum. *Commodum lib. 8. mendosè.*

cum modo temp. *Id est, cum præfinitum temporis. Al. per commodum temp.*

Dictum precarium. q. p. a. *Productio verbi est arrium ut in armario. Sed quævisvis ita commodè explicari quis neget?*

Dicta autem arra à re. *Immo ab arrabone præciè voce, vel in iure ceditur. Quomodo iuris cessio fiat, docet Vlp. in fragm. & Cains citatus à Boethio in Top.*

Momentum - vt quàm citò, quàm statim. *Ita meliores libri.*

vel biennij. *Anni vel biennij Vlpianus plenius.*

Vt Cicero. *In Ligariana.*

In Cap. XXVI.

Flagitium. *Non. Flagitium veteres vitium quod virgini inferatur dici voluerunt.*

Vis priuata - Vis publica. *Ex Paul. lib. 5. sentent. tit. 26. ex quo legendum videbatur Chaconi antea populum, nunc indicem vel regem appellatorem, quod nobis quoque videtur, nisi ante populum Gothicismum esse maneat.*

Dolus est mentis calliditas. *De dolo malo hæc Labro, & Aquilius. Nam est etiam dolus bonus, ut videatur deesse vox malus.*

Calumnià à caluendo, id est, decipiendo. *Hinc in xij. tabul. Si caluitur pedemve struit.*

Iniuria est iniult. *Verba Servij En. 9. ad V. cum Turni iniuria.*

Seditio. *Citantur hæc à Non. ex Cic. vj. de Rep. in seditio.*

Sacrilegium. *Seru. En. 9. legete furari, unde & sacrilegi qui sacra furantur.*

in idolor. cultu hæsit. *Ita interpretantur quidam illud Pauli ad Roman. 1. qui abominaris idola sacrilegium facis.*

Adulterium est illusio. *Abusio Ouet. & Neap. Fest. Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt.*

Stuprum - *Lacuna est in melioribus libris. in aliis quæ de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.*

Raptus. *è Serv. En. 4.*

Internecium. *Sic in antiquissimis quibusque libris. Fest. Internecium testamentum propter quod dominus eius necatus est. Neque aliorum librorum scripturas, in quibus internecies, internecij, internecidij legitur, reuocamus, Internecidi etiam recipimus cum Jacobo Cuiac. Nam & Agell. internecium morbum dixit.*

Furtum capitale. *Legib. xij. tab. ut ait Theophilus lib. 4. in l. tit. 12. Draconis vero leges etiam minima rei furem capitis damabant. Plutarch. & Agell.*

Ante pœnam quadrupli. *At Cato in præf. lib. de re rust. Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Vid. Agell. lib. 11. c. 18. qui hanc litem componit.*

In Cap. XXVII.

Malum autem tunc plenum - & impendet. *Plautum - & impedit legit interpret Hispanus, qui ita reddidit: El mal entonces es llano quando es pasado, è embarga al que sea dolor è miedo.*

Est autem epitheton necessarium. *Pro necess. nomen est in plerisque libris, error natus ex scriptura compendio nem, quod est in libro Salmant.*

Octo genera pœnar. *ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11. Cic. lib. 1. de Orat. Vitia hominum, atque fraudes, damnis, vinculis, ignominia, verberibus, exiliis, morte multantur. Talium tamè (quod sciam) non meminit Cicero, meminit Aug.*

Neruus - *In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam verius Festus ipse.*

Boia. *Fest. Boia genus vinculorum tam lignæ, quàm ferreæ dicuntur.*

numero tantum plurali. *At Virgil. singulari dixit, ruuntque effusi carcere currus.*

Anguilla. *Plin. lib. 9. cap. 23. Tenuissimum (murænis) tergus, contra anguillis crassius, eoque verberari solitos tradit Vetrus prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.*

Vectes - saxaque velluntur. *Vehuntur mallebat A. Augusti. sed velli, velleque saxa vectibus passim videmus.*

Sed hi ad pœnas leg. n. p. *Cur igitur hic commemorati? An quia Martyres vectibus cruciatus sæpe legimus?*

si lenis. *Al. si lenis.*

quia arcuato vulnere. *Verba sunt Hieronymi, siue Tertulliani potius. Vid. inf. lib. 12. c. 5.*

& fidiculæ - vt fides inueniatur. *Vel potius à fidium similitudine.*

Equuleus - quòd extendat. *Al. extendatur.*

Latumia. *Euseb. in Chron. Tarquinius superbus excogitavit vincula, caurea, fustes, latumias, carceres, compedes, catenas, exilia, metalla. Nec tamen latumie dicende (vt quidam arbitrantur) quia Seneca lib. 5. controuer. dicit: Nec quemquam vestrum decipiat nomen ipsum latumix, minimè lauta res est. Vid. Fest. Acon. ad verberandum aptum. Aliena hæc censens.*

Ignominium. *Sic meliores libri, & statim infamium, quæ vox sæpe in Concilio Toletan. legitur.*

Vt illud est illust. fam. *Ex orat. pro Marcel.*

qua non aliud. *Sic in omnibus Gothiciis, non quo. ac meo iudicio haud malè.*

Fama autem certi. *Totum locum ex Apolog. Tertull. c. 8.*

Vnde postliminium -- patrix. Obelo hæc notauimus de *A. Aug.* & *Chaconis* sententia.

Metallum -- deputantur. Neap. deportantur.

Seruitus. Ex *Aug.* 19 de ciuit. c. 15.

Hæc est sola maior. *Cic.* *Philipp.* 2. Seruitus malorum omnium postremum non modò bello, sed morte etiam repellendum.

In ipso quoque genere necis. Ex *Apolog.* *Tertull.*

& serpente. *Inueni.* *Satyr.* 8. Cuius supplicio non debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus. Quæ de serpente? galla, & simia in quibusdam libris leguntur, in melioribus nulla sunt, præterquam in vno *Salman.* *Sani* peruerus, sed ibi quoque ad finem totius capiti reiecta: ut loquendo appareat esse aliena. Huiusmodi accessionibus pessime multati sunt hi libri.

In Cap. XXVIII.

Quæ hic xij. capitibus de temporibus continentur, adducta huc sunt è libro *Isidori* de astris ad *Sisiburhum* Regem, & eiusdem *Chronico.*

In Cap. XXX.

Interdianum. *Sic l. o.*

Vocatus autem dies à part. mel. è *Seru.* *Æneid.* 5. ad v. Torquet medios nox humida cuti.

secundum *Atheniens.* à sexta hora diei. Ex eod. *Seruij* loco qui *Agellium* citat, *Agellius* vero lib. 3. c. 2. ex *Varrone* diem apud *Athenienses* ab occasu solis dicit incipere. Quod affirmat etiam *Macrobi.* lib. 1. & *Censorin.* 19. ergo vel *Seruium* vel *Agellium* emendari oportet. *Isidorus* secutus est *Beda* cap. 2. de variatione temporum. Quid si è supra per compendium scripta sexta lectores fecerunt cum? supremam *Isidori* intellexerit: vel potius pro suprema sexta hora legerant? Nam alio pacto quomodo hinc honeste abeamus nescio.

id est gallor. cantus. Hæc voces additæ ex *C. Neap.* ut quid sequitur. Quor. vox, & c. procederet.

quor. vox diei est p. *Ambros.* Hoc excitatus *Lucifer* soluit polum caligine.

quando & melonyct. afflat. Et quia noctis melior pars acta, solque ad nos iam flectitur, afflari radiis eius orbis hic dicitur. Afflari autem magorum est verbum, qui, aduent ante sole, simulacra nocturna auferre credebant. Vnde *Philophras.* lib. 3. de vit. *Apollonij* negat *Achillius* simulacris gallicum expectasse. Quo pertinet illud quoque *Anchise.*

Iamque vale, torquet medios nox humida cursus, Et me sœuus equis oriens afflauit anhel. eodémque modo interpretatur *Seruius* illud *Æn.* 6. Ecce autem primi sub lumina solis & ortus. Et lumina primi solis medium noctis intelligat.

Stella Martis quæ Pyrois. *Chaconi* assensu sumus hic, ut etiam supra lib. 3. cap. 70. cum in libris omnibus utrobique vespæ pro Pyrois legatur.

Quem quidam *Stilbonta.* Optime quoque coniecit idem *Chacon*, cum hic legatur. Quem quidam candidum circulum dicunt, candidum glossam fuisse r. & d. *Scorm*, unde ab imperio lectore sublatum *Stilbonta*, additum circulum. Cum candidus circulus via lactea *Isidoro* sit lib. 3. c. 45. huius rei magnus argumentum, vocem circulum etiamnum à quibusdam libris abesse.

Dicentes habere à sole spiritum. *Seru.* *Æn.* 23. ad v. Nil iam cœlestibus vllis debent. Superis debemus omnia donec viuimus, idè, quia, ut dicunt *Physici*, cum nasci cœperimus, sortimur à sole spiritum, à luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Vbi, quod ad Iouem attinet, *Seruius* ex *Isidoro* videtur corrigendus, *Cic.* 2. de nat. deor. His interiecta Iouis

stella illustrat, & temperat. Quem propterea in *Somn. Scip.* fulgorem salutare appellat. *Beda.* c. 4. à Saturno tarditatem.

Et Saturni nominauer. *Aug.* 18. eod. *Faust.* cap. 5. Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

Melius autem in vocab. Ex *Aug.* in *Ps.* 93.

Partes diei. è *Seru.* *Æn.* 2.

Et dictum mane à mano. è *Seru.* *Æn.* 1. ad v. tenet ille immania saxa. *Varro* lib. 5. mane, quod tunc manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. Vidend. item *Seru.* *Æn.* 3. ad v. stant manibus aræ.

à manibus. *Macrobi.* lib. 1. Saturn. c. 3. Mane autem dictum, quod à locis inferioribus, id est à manibus lucis exordium emergat. Et in fin. lib. 8. *infr.*

Suprema est post. *Varro.* Suprema summum diei, id à superrima. Hoc tempus xij. tabulæ dicunt occasum esse solis.

Serum. *Al. Seru.*

Et quotidie non cotidie. *Vid. sup.* lib. 1. c. 26

Cras quod est postea. *Dreffe* videtur aliquid. Et postera fortasse legendum.

In antecessum id est prius. *Gloss.* in antecessum *εὐχέλαι*, & apud *Senec.* in antecessum soluere, hoc est, antequam dies debui cedat.

In Cap. XXXI.

Nox dicta. è *Seru.* *Æn.* 1. ad v. ponto nox incubat atra. *Raba.* lib. 10. c. 6. Nox dicta quod noceat aspectibus vel negotiis humanis, siue quod in ea fures, latronesque nocendi aliis occasionem hanciscantur? Nisi potius à *Græco* *νύξ*, ut ait *Varro*,

consolaretur homines. *Al. omnes.*

Noctem autem fieri lumen. *Lucret.* lib. 5. At nox obruit ingenti caligine terras, Aut vbi de longo cursu sol extrema cæli impulsi, atque suos effluit languidus ignes Conculsos itere, & labefactos aère multo: Aut quia sub terras cursum conuertere cogit, Vis eadem supera quæ terras pertulit orbem.

Noctis partes. *Seru.* *Æn.* 2. Sunt autem solidæ noctis partes secundum *Varronem* hæc; Vespæra, conticinium, intempestum, gallicinium, lucifer.

Crepurum dubium. *Eleganter Ambros.* latus dies hic transeat, Pudor sit ut diluculum, Fides velut meridies. Crepusculum mens nesciat. Est autem crepusculum *Sabinum* verbum, ut ait *Varro*.

Intempestum -- id est actu. Omnia sunt *Seruij* *Æn.* 3. ad v. nox intempesta tenebat.

Est autem aurora. Ex eod. *Æn.* 11. *Varro* tamen lib. 6. Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quod igne solis tum aureo aer aurefcit.

In Cap. XXXIII.

-Ianuarius vel quia limes & ianua. *Hieronym.* *Ezech.* 18. Ianuarius dicitur eo quod apud Romanos anni sit ianua. Sed limes non lumen in omnibus libris legi, mirum.

Februarius à Februo. A die februario *Varro.* à Februo deo lustrationum *Macrobius*, à februo hoc est purgamento *Censorinus*. *Seruius Georg.* & *Augustinus* 18. contra *Faust.* c. 5. secutus est *Isidorus*.

Idem appell. mensis nouor. in sacris libris.

Idem nouum ver ab indicibus. *Seru. Georg.* 1. ad v. vere nouo. al. ab initio.

Aprilis -- q. Aphrodis. *Macrobi.* lib. 1. c. 12. Secundum mensẽ nominauit Aprilem quasi Aphrilem à spuma quam *Græci* vocant *ἀφρῆ* vnde *Venus* creditur orta.

Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. *Quid Varro placuit.*

Iulius verò & Aug. *Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.*

à numero & imbre. *A numero tantum Varro, Augustinus, & Serius, à quo hæc proculdubio sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia addit amentis plena. Quamvis scio Casiodorum ex imbris quoque notationem confecisse.*

In Cap. XXXIII.

spatio æquali consistunt. *Ira nostri o. CC. constant Romani.*

Duo autem sunt. *è Seru. Georg. 1. ad v. Humida solstitia. At boni Latinitatis auctores æstivum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumam nominant.*

Et in duo hemisphæria. *Sic o. l. in duas iæquales vocabat A. Aug.*

In Cap. XXXV.

à communionis temperam. *à communi temp. C. Rom. Hæc & curricula. è Seru. En. 8.*

Constat autem post fact. *è duobus Seruij locis Georg. 1. ad v. Vere nouo. & Georg. 2. ad v. Non alios prima c. o. m.*

Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

Æstus ab æstu. *Seru. En. 2. ad v. Propiusque æstus incend. volu. æstus (inquit) calorem, unde & æstas dicitur. Vid. Farr. lib. 5.*

Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestiuitatem intelligit? ut sit autumnus æstus annus detracta c. ut in sator, sator, autor. Fest. Autumnum quidam dictum existimant, quod tum maximè augentur hominum opes.*

Bruma q. *æst. Farr. Fest. Seru. & Macrob.*

Vnde & imbrumari. *Al. imbrumati, item brumati, & brumati, que vox hodieque apud nos in usu est.*

quibus fastidium est. *Quibus studium est, vnus Tarrac. quasi hyemeuernus. Ex C. Neap. & Ouet. al. hybernus. Præcepti hyems.*

Ex compugnantia contrarior. ærurum. *Contrariarum rerum, Seruius Georg. 1. ad v. Quid tempestates Autumni.*

In Cap. XXXVI.

Annus est. *Totum caput vsque ad Æra, constatum ex varijs Seruij locis En. 1. 3. & 5.*

Æra singulor. annor. *Leguntur hæc in plerisque Eusebij*

codicibus: sed negabat exflare in antiquissimis Chacon. Farrò de æra multi hæc ætate multa. Nos Namo credimus ita scribenti: Æra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruerla æra, summa & subducta improbe. M. Tullius in Hortensio apud eund. Nom. Quid tu, inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit non probare? *Vid. inf. lib. 6. c. 15.*

censum exegit. *Ita lib. 3. Tarrac. Neap. ex agitato censu. & quidem apud Euseb. frequens: Censu Roma agitato inuenti sunt hominum milia, &c.*

In Cap. XXXVII.

Et quinquennial. certam. *Euseb. in Chron. Elij agunt quinquennale certamen, quatuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hæmodis primus constituit.*

Lustrum verò. *Seru. En. 1. ad v. vincit lustris lab. ætas. Lustris quinquennis, & bene Olympiadibus computat tempora, quia nondum vel Roma vel consules. Lustrum autem dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas lustrabatur. Ergo verba illa, adhuc. n. consules, adhuc æra nondum erant, quæ Virgilij interpretationi tantum seruiunt, nihil Isidoro detracta oberunt. Nam Isidorus Seruium legens, non videtur Maronis verba considerasse: propter Olympiadas, pro Olympiadibus vel loco Olympiadum interpreter licet.*

Et numerus qui septennis. *gratiam Spiritus sancti. Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. David cap. 8.*

In Cap. XXXVIII.

Secula generationibus constant. *Secula sex generationibus constant, Cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

Ætas. *Seru. Georg. 3. Ætatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. Verba autem, ut in annalibus. Itemque, ut in homine, aliena cum Chacone censemus.*

Et dicta ætas q. æuitas. *Nam & æuitas olim eadem fuit.*

quarum decursus. *seculi cognoscatur. Hæc non sunt in vetustioribus: sumpta tamen sunt ex Isidori Chronica.*

Victor Tununensis. *Ira legendum ex lib. de vir. illust. non (ut antea) Turonensis.*

NOTAE IN LIBRUM SEXTUM ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

Ebrai autem. *Ex prælog. Galeato Hieronym. & præfatione in libros Reg. & Epiphan. lib. de pond.*

Hoc est Paralip. *Que post hæc verba adduntur in excusis, in m. f. nulla sunt, neque esse debent. Non. n. Chronicon is liber dictus est, quamuis ad nomen aptissime illi conueniat, ut*

Hieronym. ait.

In Cap. II.

Pleraque ex Hieron. ep. ad Paulinum.

Hunc librum & Ruth. *Proces & Ruth. à plerisque aberant, sed reuocanda non fuerunt, cum idem dicat lib. 1. de offic. Eccl. c. 12.*

Principia autem & fin. *Ex præf. Hier. ad lib. Iob.*

Titulus autem comprehendit. *Ex ep. ad Sophron.*

Auctores autem. *Ex ead. ep.*

in morem Rom. Flacc. *Ex præf. ad Chron. Euseb. & ad Iob.*

nunc Saphico nitent. *Tument. apud Hieronym. timent Segunt C. ex quo tinnunt quidam legebat.*

trimetro vel tetrametro. *Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus: sed nunc semipede ingreditur. Atque ita legi volebat Chacon, illud alterum glossema fuisse.*

Salomon. *Ex Hieronym. ad cap. 1. Ecclesiastæ.*

vbi per epichalam. *Uid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.*

eloquentia profa. *Et supra profa oratione. Al. eloquentia profa.*

quos nos lamenta v. eò quòd tristioribus rebus funeribùsque. *Canebantur fortasse, vti nunc Iob verba, ita Iffidori atate, Ieremia lamentationes in officio defunctorum.*

Et ab vna tantum. *Ex ep. ad Paul. Vbi, Ezechiel & Daniel. Idem refert. 1. de Eccl. offic. ex Hebraeorum sententia, qui hæc vaticinia, non ab ipsi vaticiniis scripta, sed ab aliis excepta somniant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi atate. Contra Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, confutatūque ab Eusebio, Apollinari, & Methodio.*

Quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebr. *Quia Esdra, Nehemias, sermones in vnum volumen (ut ait Hier.) coarctant. Ita neque secundum agnoscunt; at nobis Nehemias, idem secundus Esdra inscribitur.*

Libet Sap. *Ex Hier. pref. cum in lib. Proöm. Jesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus 17. de ciuit.*

Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latin. Non mirum, si Isidori atate Salomonis titulum præferret, cum Hieronymus ita de eo: Quem Hebraicum (inquit) repeti, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed parabolas prænotatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica Canticor. ut similitudinem Salomonis non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere corquaret.

Et Prophetam in Gen. posuit. *Ex Lxx. מִשְׁכָּנִי וְנִי. Vulg. dedi te.*

Græci sermonis. *Ex Hier. epist. ad Damasum. 145 sed ibi Græcis Euangelium scripsisse dicitur, non in Græcia.*

& quæ promissa er. impleri. *Ex Neap. c. Al. in priori.*

Crura autem eor. rect. *Ex Lxx. Vulg. Pedes eorum recti.*

Paulus Apost. *Ead. lib. 1. de offic. c. 12. & Reb. 2. de instit. cler. c. 54.*

Ad Heb. *Ex Hieronymi catalog.*

In Cap. III.

Bibliothec. veteris testam. *Libri Sacri sæpe Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog. Eusebius in scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus peruestigator. Et in epist. ad Marcellam 141. Beatus Pamphilus Martyr cum Demetrio Phalaræum, & Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio velle æquare. Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliotheca citat.*

Apud Græcos autem. *Totus locus ex Agellij lib. 6. c. 16. Vid. Athen. & Cicer. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, & Zeno ad id usum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosque decantari in Panathenæis ludis iussisse ait.*

Ptolemæus -- omnis litterat. sag. *Verba Tertull. in Apolog. c. 18. septuaginta millia, s. o. l. septingenta millia. Agell. & Marcellin. lib. 22.*

In Cap. IIII.

& ab Eleaz. *Ex Hieron. in Chron.*

Siquidem sing. *Idem refert Aug. lib. 2. de doct. Christ. lib. 18. de ciuit. c. 42. & Epiph. lib. de ponder. qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.*

& vulgaris. *Hæc verba non sunt Augustini.*

miro labore rep. *Ex Catalog. Hier. in Origen. Repetit autem hæc eduxit (ut ait Epiph.) in dolis, quicquam vero in*

Atta lttore ait Hieron. in pref. ad homil. Orig. à se versas. Presbyter quoque. Aug. 18. de ciuit. c. 43.

Cuius interpretatio. *Ex eod. 2. de doct. Christ. qua tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicitur ab Augustino.*

atque, utpote à Ch. int. v. *Hæc quidam libri non habent, neque libro 1. de offic. Eccles. leguntur, sunt tamen in veteribus.*

In Cap. V.

Amil. Paul. *Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Amilij abstinentiam laudans, narrat; libros Regis dimittaxat filius studia litterarum trahentibus concessisse, cum auri & argenti aceruis, reliquaque prædam ne aspicere quidem voluerit.*

Deinde Lucull. *Cicer. in Lucull. & 3. de finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo successit, bellumque confecit, tribuit Plin. lib. 7. c. 30.*

Primum autem Rom. *Plin. lib. 7. c. 30. Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est. Nam etsi reges illi multo ante Pollinem Bibliothecas instruxerant, non tamen fortasse publicarent, hoc est publicas fecerant.*

In Cap. VI.

Apud nos. *Ex epist. 141. ad Marcellam.*

In Cap. VII.

M. T. Varr. apud Græc. *Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, quæ ad hunc locum pertinet, refert Rufinus. inuict. huius verbi: M. Terentium Varro nem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenturum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quicvis nostrum alienos sua manu describere non possit. Id cognomen fuit Didymi Alexandrino Grammatico, ut ait Hesychius in lib. de iis qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.*

Sex mill. lib. *Ita Rufinus. in apolog. sed cum Hieronymus mendacij arguit, vixque tertiam partem ab Eusebio relatum affirmat. Idem tamen quod Rufinum, tradidit Epiphanius.*

In Cap. VIII.

Opusculorum. *Ex Hieron. pref. in homil. Orig. in Ezech. qua repetit etiam Rufinus. in inuict.*

Sermo autem dict. *de Sena.*

Sententiam contrectando secum. *Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur: seu à contrectando secum. Chacon.*

Commenta iuris, commenta Euang. *Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodie abscissum vulgari sermo, ut sufficari possumus eod. modo Isidori atate usurpatum.*

Apologeticum. *Ex Lact. lib. 5. c. 4.*

Panegyric. *Ex eod. lib. 1. cap. 15.*

Factor. lib. -- à fascibus dicti. *Significationis etymon aptatur, ut consuevit, aliqui à fando dici non ignorans.*

Vnde & ob id. *Ex C. Neap. mendacii reliqui. Ouid.*

Martius vates. *Vid. Lil. Gyrard. Dialog. 4. de poet. Latin. In dedolat. ex l. c. Ex Hieronym. epist. ad Nicæam 42.*

In Cap. IX.

Ipsæ dant ingen. *Carmen est Dracontij lib. 2. de machin. mundi. Cera dat ingenium pueris primordia sensus. Inde fit, ut præflet littera, vel noceat.*

sicut indicat Atta. *Cuius Attæ cognomen haerent, vid. Fest. in Atta.*

In Cap. X.

In Cap. X.

Chartarum vsus. *Plin. lib. 13. c. 12.*
 Augustæ regia. *regia, glossam putabat Chacon.*
 Sexta Corneliana. *De Corneliana nihil Plinius, Constat*
verò ex Dione & aliis Cornelium Gallum Agypto fuisse præ-
fectum ab Augusto.

In Cap. XI.

pergameni Reges. *Elumenes Pergami rex membranas*
primus excogitavit.
 Vnde & Pergamenarum. *Verba sunt Hieronymi in ep.*
ad Chromat. 43.
 Hæc & membrana dic. *Et fœminino, & neutro gene-*
re. Gloss. membranum quæritur.
 Purpurea verò. *Hieron. ad Eustoch. de custod. virg. Infi-*
ciuntur membranæ colore purpureo, aurum liquescit
in litteras. Vnde liquescit hic reponat Chacon.

In Cap. XII.

in omentis eleph. *Hinc elephantini libri, nisi manus co-*
diçes eboreas, aut tabulas eboreas significari, de quibus meminere
Vlp. de leg. 2. c. 52. & Pompon. c. 2. de orig. iur.
 nouimus ætios. *Sic Goth. e. Basil. Zanchus atherius*
legit, ætios autem ex illorum opinione qui sidera non in orbibus
fixa, sed per ætæra ferri existimantur.

In Cap. XIII.

ante vsu chartæ. *Ex Hieronym. ad Nicæm.*

In Cap. XIII.

Vnde apud nautas calare. *quo verbo nostri quoque Thra-*
cones vtuntur, cum calat el sombrero, calar la visera, atque
alia huiusmodi efficiunt. inde etiam dies intercalares dictos
vult, quasi interpositos, inf. c. 17.

quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. *Id Græci*
(vt ait Pausan. lib. 1. ἡνίκ᾽ ἄρα) ὡς ὁ γῆρας ἡάσας, dixerunt.
Versum autem vocabant rustici; cum sulco ad finem perducto,
iterum eo reditur, vnde arationis initium est. quod est versum
peragere Plinio lib. 18. c. 19.

Ad inferiora. *Al. ad inferiorem.*

Scheda. *Charis. lib. 1. Scida charta sine aspiratione*
à scindendo dicta est, sed etiam alij cum aspiratione
schedam ex Græco ἡ σκιδά dictam putant.

In Cap. XV.

Hammonius. *Ex Hieronymi Catalogo, & præf. in Euang.*
& præf. Ench. ad canones Hammonij.

Subdita est æra quæd. *Vel ex hoc loco apparet aram nihil*
esse aliud, quam numeri notationem. Nam quam Isidorus aram,
Hieronymus numerum dixit. & Victor Capuanus in præf. ad
harmoniam Evangelicam Tatiani eadem de re. Memoratos
numeros prius curiosus lector si velit inspiciens faciliè
ex nota numeri reperta comprobet lectione. Vid. su-
prà lib. 5. cap. 34.

In Cap. XVI.

Canon autem. *Hoc caput ex alio Isidori volumine à*
Bratiliione, qui hoc opus interpolauit, in librosque digessit, ac-
cessitum videtur. Nam & concilior. acta hoc opere condita
contineri inferius dicitur, & multa huius loci verba in ea præf.
que inscribitur origo concilior. reperiuntur.

Canones autem gen. *Citantur hæc à Grat. dist. 15. c. 1.*
& Iuane lib. 2. tit. 21. cap. 16. Panorm. ex. 18. cap. lib. 6. ety-
molog. eademque in Rabani margine ex. 17.

Deum Filium. *Dei Filium Gratian.*

Constantinopoli. *Al. Constantinopolim.*

Tertia Synod. *Ante hæc verba Iuo c. 20. Hæc syno-*

odus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cy-
 rilli Hierosolymitani Episcopi, Nectarij Constanti-
 nopolitani. *(sic. n. legendum, non Nestorij.)*

Ostendens manere. *Gennad. Sixtus vrbis Romi*
episcopus decretum synodi aduersum Nestorium à se
habitu volumine describens ad Orientis & Occi-
dentis Ecclesiæ dedit, confirmans duabus in Christo
manentibus perfectè natu: is, vnam Filij Dei creden-
dam esse personam. & rursus ead. ferè in Leporio.

Quarta synod. *Ante hæc verba Iuo cap. 21. Hæc sy-*
nodus acta est temporibus Cælestini Papæ Romani,
Iuuenalis Constantinop. Episcopi. Pro Constantino-
politani, Hierosolymitani legendum admonuit A. August.

Christum dominum. *Christum Deum alij libri, &*
Grat. Iuo, Raban.

Confiteamur naturæ. *Addit post hæc verba solus Iuo.*
Hæc synodus acta est temporibus Leonis Papæ Ro-
& Iuuenalis Hierosolymitani Episcopi, Anatolij
Constantinopolitani. Sic. n. legendum non Athanasij.

Quor. gesta in hoc opere. *Hæc omissa oportuit.*

Concilij nom. t. e. m. Rom. è Seru. *An. 6. ad v. Nec*
verò h. f. f. d. Quid autem esset Concilium ostendunt Lelij
Felici verba apud Agell. lib. 5. c. 27. Qui non vniuersum
populum sed partem aliquam adesse iubet, non co-
mitia, sed concilium edicere debet. Sic enim legendum
docuit A. August. ex Cicerone, & Luit.

quasi communicilium. *Ita Rabanus: quasi consi-*
lium veteres libri, vnus Salmant. ante 860. annos scriptus;
quasi consilium, quod ad hunc quidem locum attinet, men-
dose, rem totam attentius si spectes, haud prorsus absurdè.
Nam Concilium Isidori arate solere scribi, mihi certè non
fit dubium, nam & paulo post idem codex habet, Vel con-
cilium à societate, & c. E qua scriptura duas ipse notaciones
consecit. Vt consilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi
communicilium, vel sit (neglecto c.) consilium; & hoc quasi
consilium d. m. l. litteram transiente, qua de re Ebstus. Con-
silium vel à consulendo, vel quod in vnam rem plu-
rium mentes confideant. Fuisse autem hanc consilij scri-
pturam in vsu testatur Pierius Valerianus lib. 9. An. ad v.
Consilium summis t. d. r. h. Hoc Gratian correctores non
viderunt, nulla tamen re illorum sensus aequè adiuuatur. Nos
antiquorum codicum scripturam representauimus, qua, hoc
animaduerso, & emendari & suppleri faciliè possit: vt nihil
sit iam amplius quod desideretur.

In Cap. XVII.

Paschalem cyclum Hippolytus Episcopus. *Post*
vocem Episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Ca-
talogo, negat se reperire potuisse cuius vrbis Episcopus fuerit.
Gelasius Papa Metropoli Arabum Episcopus facit (Bosfræ
fortasse) eius enim vrbis subscriptio in concilio nunquam
legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Roma Episcopum fuisse
tradunt. Reperta Roma est ante annos xx. illius marmorea
statua sedentis, legunturque cycli hic Paschalis in lateribus
sedes cum Catalogo operum illius, non tamen integro, quia lapis
ea parte fractus.

Theophilus. *Ex Catalogo Gennadij.*

Victorius. *Ita omnino legendum ex Bed. lib. 6. de ratione*
temp. cap. 48. & ex Gennadio cuius verba sunt: Victorius
homo Aquitanicus, inuitatus à S. Hilario vrbis Ro-
mæ Episcopo, composuit Paschalem cursum, (Al.
recursum) indagatione accuratissima, post quatuor prio-
res, qui composuerat, id est, Hippolytum, Eusebium,
Theophilum, Prosperum. Victorius quoque legitur in
versiss. libris Salmant. & Complut.

per quinquies decem nouies. *Per quinquies decies*
nouies Neap.

Amb. Serm. 19. in ps. 118. vulg. Quæ ascendit de deserto deliciis affluens.

Cognominatione. *f. conuinatione. p. eius apud Rabanum cognomine.*

Inuocato. n. Deo. *Ex Tertull.*

Chrisma. *Ex eod.*

Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. *s. o. l. Sed non videtur legisse hæc Rabanus.*

Tunc enim ille Paracl. *Verba sunt Tertull.*

Symbolum. *Ex Ruffin. Symbol.*

Orare est petere. *Ex Seru. An. 3.*

Interposita orat. *Anteposita Chiacnis codex.*

Ascendit celeriter. *Locus ex Aug. in ps.*

Ieiunium autem & statio. *Sic Cass. lib. 5. de instit. Cennob. c. 24. Per Aegypti monasteria tanta cordis alacritate suscipiebamur, ut absq; legitimis ieiuniis quartæ, & sextæ feræ, quocumque pergebamus, quotidiana statio solueretur.*

Statio de militari exemplo. *Tertull. in lib. de orat. in fin. Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei sum) utiq; nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationes militum rescindit. Nam lætitia*

libetius, tristitia sollicitus administrabit disciplinam.

Vnde & milites. *Ex eod. in lib. de ieiun.*

Vt ieiunium quarti. *Verba Zacharia c. 8. vid. Hierony. ibid. & Isid. 1. offic. c. 37.*

quam Xerophag. *Quia voce sæpè utuntur Tertull. Hieronym. & Cassian.*

Quasi penitentia. *Al. quasi penitentia. Idem 2. de off. c. 16. Penitentia nomen sumplit à pœna.*

Ex hoc ergo Græco vocab. *Tertull. lib. de pœnis. Is actus qui Græco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Domino nostro confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis penitentia Deus mitigatur.*

Itaque exomolog. prostern. & humilif. h. d. est. *Verba Tertull. ibid.*

Sed nunc iam utrumque vocab. id vnde natum sit ex Concil. *Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c. 6. cum istum sit de diebus litantur, per totos xij. menses celebrandis, in canone tamè dicitur, ut exomologesis votis gliscitibus celebretur.*

Nam feræ aut legitimæ. *Verba sunt Seruij An. 1. ad v. templis indicit honorem.*

NOTAE IN LIBRVM SEPTIMVM ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

P R I M V M apud Heb. *Ex Hieronym. ep. 136.*

opprimitur. *Al. premitur.*

quasi *Διός. & Seru. An. 12. ad P.*

Diua Deam.

Deus autem prop. e. n. I. *Ex Hieronym. ep. ad Amand. 147.*

Quintum Helion. *Vnde quidam Græcos *ἥλιον* fecisse putant.*

Hoc nomen—mors non habet. Falso citatur hic locus à Magistro. *sens. lib. 1. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum, cum sit potius conflatum ex Augustini & Greg. variis locis, prima pars vsque ad non sint, ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.*

Quod. n. dicitur fuit. *Ex eod. in lib. de Symbolo. c. 4. & in Ps. 101. ex quo & dicitur deleri bis hoc loco sine fraude posset.*

Deus autem esse tantum nou. *Ex Gregor. 4. Moral. cap. 27. al. 32.*

Solus. n. *Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32.*

Vixit Deus quia est. *Ex eod. lib. c. 3. al. 1.*

Octauum m. *Ex Hieronym. ep. 136.*

Nonum. *Ex eod. ep. & ex 42. & in quæst. in c. 27. Gen.*

Nec mirandum (inquit) quare cum apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos n litteram additam dixerimus. Idioma. n. lingua illius est per n quidem scribere, sed per a legere, sicut è contrario a litteram sæpè per e pronunciant.

Nam omnis mutabil. *Ex Greg. 12. Moral. c. 17. è quo sunt ferè huius cap. reliqua.*

Sicut in homine cuius aliud. *Ex 18. Moral. cap. 27. al. 34.*

excepto hoc quod relati. *Ex Augustin. 11. de ciuit. cap. 10.*

ab humanis mentibus. *Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.*

Nam & facies Dei. *Ex eod. in lib. 1. Reg. cap. 10.*

Nam & in proph. *Amos 2.*

In Cap. II.

Præceptum. n. fuerat lud. *Ex Lact. lib. 4. cap. 7. Gotthor. quoque Reges à Pontificibus Toletanus iungi solus tradidit historia.*

Et sicut nunc Regibus indum. puerp. *Hinc purpura regum apud Virg. & purpurei tyranni apud Horat.*

Non est autem Saluatoris. *Lact. ibid. Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.*

Dum. n. dicitur Christus. *Ex Hieron. in Matth. 16.*

Latine autem Saluat. *Ex Lact. 4. c. 12.*

Etymologiam. n. *Ex Hieron. in Matth. c. 1.*

Quod verbum Latina ling. ante non hab. *Qui enim omnem seruatoris voce satis se expressisse credunt, valde errant. Cic. act. 11. in Ferr. Itaque cum non solum patronum istius insula, sed etiam Sotera inscriptum vidi Syraculis. Hoc quantum est ita magnum, ut Latine vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Sotet, qui salutem dedit.*

Verbum autem. *Vid. lib. de Patri & Filij unitate inter Hilarij opera, è cuius finis istorum quædam desumpta.*

Mediator. *Ex Lact. ibid.*

Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

Quia veniens humilis. *Nominatiuus absolutus, quem (si quid id ad nostra hæc) etiam apud Ciceronem reperiri notauit Budæus in comment. ling. Græca.*

Serpens. *Vid. Greg. Nyss. in vita Moys.*

Idem & vermis. *Propter vermem, qui è cineribus Thæmionis exiit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen quod Phœnicis titulo cum Lactantiij operibus circumfertur, & Epiph. in Anchorat. Nam quod bombycem intellexerit: quamuis eo verme & notior, & forte esse verior resurrectionis species constet, tamen non sit verisimile.*

In Cap. III.

De vnita eius pl. *Al. unitatis.*Cùm. n. vnus Euangelista. *Luc. c. 11.*Alius. *Matth. c. 12.*

Ve natura--ipso felle caret. Verba sunt Tertull. in lib. de baptis. & ita etiam cum plerisque loquitur D. Th. 3. p. q. 39. artic. 6. non quod felle prorsus careat, sed quia fellis quam minimum habeat, ut ait Arist. lib. 3. de part.

quanti ad crinem purp. coloris. Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus ducere. & Salom. cant. 7. Comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus. Sed cur hoc loco crinis mentio sit inuicem alij dixerint.

In Cap. IIII.

Sed alius quidem non aliud. Ex August. 11. de ciuit. cap. 10.

In Cap. V.

Angelorum autem vocab. Ex Gregor. humil. 34. in Euang.

Quibus ideo pictorum. Ex Hieron. 15. 6.

Nouem autem ordines. Ex Greg. ead. hom.

Nam quia Arch. cognouisset. Ex 4. Moral. cap. 27. al. 31.

Quidam autem Archang. Ex ead. hom.

Gabriel--Michael--Ex Greg. & Hieronymus in Daniel. cap. 8.

Potestates. Ex Greg. ibid.

in Latinum ard. Ita Gregorius, comburentes Hieronymus.

Nam quia Angeli & locis. Ex Greg. 4. Mor. c. 27.

Præfunt enim aspiciis operum omnium. *Al. hominum.* Neap. c. præfunt. n. vt aspiciant opera hominum.

Veteris & noui Testam. Hieronymus. Isa. 6. & Orig. hom. 1. in Is.

Eorum testimonio. Has voces reuocabat Chasam, quod apud Hieronymum non essent.

Quia de fab. Hieron. ibid.

In Cap. VI.

Plerique. Omnia fere ex Hieronymo.

cadendo. n. n. f. calamit. Psal. lib. de Orthog. & Ter. Scaurus, Calamitas antea dicebatur calamitas.

Vnde etymolog. Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.

Idem & lamentatio. Hieronymus: Cain possessio vel acquisitio. Cainam lamentatio. vel possessio eorum. Et mirum non sit, si quemadmodum Cainam possessionem, ita & conuerso Caini lamentatio sit Isidorus.

Quidam enim cum cum patre. Ex qum. c. 5.

Aegyptiorum lingua Cham. Vel Ham ex q. ad 19.

Thara exploratio ascensionis. In nominibus ex Gen.

Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascensionis, vel passio.

Chetura thymiana. Hieronymus. Chetura thymiana offerens, vel copulata aut iuncta.

Esau trinom. Idem in Aba.

Zelpha oshians. Hieron. os fluent.

Pharao nomen est non hom. Ex ead. Isa. c. 30.

Pharao denudans eum. In nominibus ex 11. Pharao denudans eum, siue dissipator eius. Idem in nomin. ep. ad Heb.

Mambres mare pelliceum. In 1. & apud Hieronymum. sed cum idem Hieronymus Mambres per speculum interpretatur: Mambres mare pelliceum, recta forte scriptura fuerit, vt & maris, & perspicuum ratio constet. Alogus. Neom. & apud Paul. 2. ad Timoth. 3. Isidorus legitur: & ita appellatur a Palladio in vita Alexand. & Ensch. lib. 9. de præp. cap. 3.

Othoniel. In nom. ex Iesu Nau. Othoniel responsio Dei, vel reuelatio Dei, vel tempus mei Dei, vel signum Dei.

Aoth. In nom. ex eod.

Hesebon. In nom. ex Num. cogitatio, siue cingulum mætoris.

Noemi. Ex ep. ad Furiam non longe à fine.

Tribus nominibus. Ex comm. Eccles. c. 1.

Abfalon patris pax. Nam ex Hieronymo qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in prolog. psalm. vii. paxit. (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic. n. Abfalon patris pax interpretatur, non quod ei pax vlla cum patre fuerit: sed quia quantæ pacis & patientiæ extitit, in eius perueritate pater ostendit.

Ochozias. In nom. ex Marth.

Ioas spirans. Ita m. f. o. quod vtro apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Judic. Ioas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. Spirans es loco reponendum putamus. Vna est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo spirare, quæ in sperantem, aut temporalem optime cadit. Quod vero Domini robur addatur, alia ratio est, nempe Domini, & in fortis siue in fortitudo. Isque mos nominis Hebraea confundendi, siue quod aliter olim scripta, siue quod Latina scriptura, & pronuntiatione eadem fiant, non infrequens Hieronymo. cum tamen diuersa interpretationis rationem nonnumquam reddat, sæpe etiam reddere negligat, quod ipse fatetur in præf. ad lib. de nom. Heb. & initio huius capituli aduertit Isidorus.

Ozias autem ipse est qui. Verba Hieronymi in Isa. c. 1.

Ipse est qui illicit. Idem in Amos cap. 1. apud quem indubium sibi sacerdot.

Amon. In nominibus ex Marth. Amon fidelis vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quod si ex Ain scribitur, onustus interpretatur.

Iosias. In nom. ex Marth.

Sedechias. In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezec. c. 2.

Ieroboam. In Am. cap. 1. Ieroboam iudicatio, siue causa populi: hec vox n. scilicet quidam per x Græcam litteram legentes diuisionem populi suspicentur.

Iezabel. In nom. ex Apoc.

Iehu. In nom. ex 3. Regum.

Ioatha robustus. Rom. c. Iathar ambustus. Hieronymus, Etham robustus. Ioatham vero & Ioathaz (qui in nominibus cadibus legitur) interpretatur, paullo ante posita. Vt tota de re amplius querendum videatur.

Zorobabel. In Reg. cap. 1.

In Cap. VII.

Quorundam. Omnia fere ex questionibus in Gen.

Abram pater vid. Ex nominibus apud Matth.

Postea appellatus est Abraham. Ex quest. ad c. 17.

Sciendum autem. Ad c. 17. Falso autem pro Salomone Samuelem quidam substituerunt. Vid. Paralip. 1. c. 22.

Israel vir videns Deum. Fraquidem in nominibus. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbatur in quest. cap. 32. ubi Princeps cum Deo interpretatur. Idemque rursus in comment. in Isid. lib. 1. c. 1. rectissimum Dei.

Ruben. Ad c. 29. in archib. tribubus tribus Ruben.

Simcon. Ibidem. in archib. tribubus tribus Simcon.

Isachar. Ad c. 30. in archib. tribubus tribus Isachar.

Nephtalim. Ibid.

Hine Pharaon. Ad c. 41. in archib. tribubus tribus Pharaon.

Benjamin. Ad c. 31.

Manasses--Ephraim. Ad c. 41.

In Cap. VIII.

Propheta in vet. Test. Ex prolog. sublinth.

idem & fort. Ex ep. 61. ad Pamach.

Nathan. *In nom. ex Luc.*

Isaias Salus Domini. *In nominibus ex Act.* Salutare Domini, *in nom. ex ep. ad Rom.* Saluator Domini *in c. 1. Jfsu. ex sua sententia.*

Saluator est enim. *Ex pref. in eund. Isai.*

Hic & desider. *Ex ep. ad Eustoch. de custod. Virg.*

Ioel. *In pref. Malach.* Ioel qui interpretatur Dominus Deus. *In nominibus Ioel, incipiens, vel est Deus, vel Dei.* *In pref. in loelem, Ioel incipiens, i. incipiens.*

Amos--quia iam auull. *Ex comm. in c. 1.*

Nahum gemens. *Ira legendum apud Hieronymum. in nom. ex ep. Barnab. non germen. ex c. Toletan. nam reliqui mendasse germen.*

Habacuc. *Ex prolog. commentarior.*

Micheas--quo de Helii dicitur. *Job. 38.*

Sophon. *In c. 1.*

Abdias. *In c. 1.*

Jonas--ipse est Amathi, &c. *Ex pref. in Ion.*

Aggeus. *Ex prolog. Biblioth.*

Anania. *Ex nom. ex Ierem. & Daniele.*

Misael quæ palus Domini. *Ex nom. ex Daniele. Mendasse ergo c. omnes qui populus Domini -- In nomin. ex Exod. Misael, tactus Dei, siue quis interrogauit.*

Misach. *Ibid.*

Ethan rob. siue ascensus. *Ira etiam apud Hieronymum. accensus malebat A. August.*

Quosd. n. inhaerentes. *Ex Aug. in Ps. 38.*

Olda. *Ex nom. 3. Reg.*

Alij tria gen.--moderatur. *Omnia ex Aug. cont. Adimant. c. ultim.*

In Cap. IX.

Cephas--quod in capite. *Græcam etymologiam Anaclei. iiii. Diuysij Areopag. & Optati Mileuitani exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idque statim idem testetur. Cuius rei exempla alia, rationumque non inegantem, vid. apud Turrian. lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.*

& ipsum nomen in Petro Syr. *Vid. Hieronymum. Matth. 6. & in nomin. ex eod.*

Simon--audiens. *Hieron. Simon quippe obediens dicitur.*

Sermone autem Græc. *In nom. ex Act.*

Iacobus. *In cap. Matth. 10.*

Boanerges. *Ibid. Sed in Dan. 1. Filij Zebedæ i appellati sunt filij tonitru, quod non (vt plerique putant) boanerges: sed emendatius legitur beneraham. & in Is. 62. & in nom. ex Ioann.*

Quia Maria vxor Alph. *ex eod. aduers. Heluid.*

Philipp. os lampadar. *In nom. ex Act. lampadar. In nom. ex Luc. Os lampadis, vel os manuum.*

Simon Chan-Iudas Iacob. *In Matth. 10.*

Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem historia Euseb. lib. 1. cap. ult.*

Marcus excels. mand. *Sapè hoc repetit Hieronymus. Sed in nom. ep. ad Coloss. Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certè attritus, atque limatus.*

In Cap. X.

Maria illumin. *In nom. ex Matth. Mariam plerique æstimant interpretari illuminant me isti, vel illuminatrix, vel simyina maris. Sed mihi nequaquam vide-*

tur: Melius est autem, vt dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendum quoque quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur.

Pontius declinans consilium. *Ira Goth. cc. & apud Hieron. concilium. impressu, reliqua huius c. ex eod. Hieron.*

In Cap. XI.

Duo sunt autem martyrij gen. *Ex Greg. 3. Dialog. cap. 26.*

In Cap. XII.

Clerus, & Cletic. *Ex Aug. in Ps. 67.*

Vel quia Dominum partem. *Act. Domini partem, Vtrumque reculat in lib. offi.*

Psalmist. le St. Psalmista, siue lector *Rab. lib. 1. c. 4. Non est autem Psalmista ordinis aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando censeri, fatetur D. Th. in addit. q. 37. ar. 2.*

Ordo Episcop. quadrip. *Sic Rab. Grat. & veteres libri. Sed idem Rab. lib. 1. c. 5. Tripertitus est, id est, in Patriarchis, Archiepiscopis, qui & Metropolitanis sunt, & in Episcopis.*

Quia primum i. Apostol. *Sic Rab. & vetus Gratiani lib. cum Gothiciis libris.*

Metropolitani autem. *Hac parentesi inclusiimus, vel quia aliena fortasse sunt, vt censet Chacon, cum verarem interpretatim Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Isidoro sumpsit, vel vt quæ sequuntur: Singulis n. prouinciis, &c. Archiepiscopis aptentur ex sententia Antonij Augustini. Cui duo veteres libri fauent, in quibus post hæc omnia Metropolitanis etymon hoc qualecunque est collocatum. Sic etiam erit Episcopos. tripertitus ordo.*

Episcop. vocab. *Ex Aug. 19. de ciuit. c. 19.*

Nam maiorum. *è Seru. An. 3. ad P. Rex Anius.*

Vates à vi ment. à viendis versib. *Varr. lib. 6.*

Sanctificando. *Eod. modo lib. 9. c. 3.*

Flaminis. *è Seru. An. 8. Vid. Fest. & Varr.*

Vnde & apud vet. idem Episcopis. *Ex Hier. ep. 83. ad Ocean.*

Qui licet sint sacerd. *Ex Innoc. I. ep. 1. c. 3.*

Sicut in Sacerdote consec. *Ex ep. ad Rustic. Narb. de sept. gradib. Eccle. quæ cum Hieronymi operibus circumscribitur. Hi apud Heb. Nathinæi. Act. Nathanael. Vid. 2. off. Eccles. c. 10. & Raban.*

Duo genera--respondit. *Ex Aug. in Ps. 37.*

Quando Euang. *Ex Hieronymum. ep. aduers. Vigilant.*

Super energ. *Vid. 2. off. Eccl. cap. 13. & d. 25. c. 27.*

Ipsi enim tenent cl. *Ex d. ep. ad Rust. Narb.*

In Cap. XIII.

Plura autem sunt gen. monach. *Ex Hieronymum. ep. ad Eustoch. 22.*

Cænob. enim. *Ex Cassian. collat. 18. cap. 10. & c. 4. & seq.*

In Cap. XIII.

Doxa gloria. *Opinio parui, vt reliqua conueniant.*

Competens vocatur. *Ex Aug. serm. ad Competentes. Hieronymus ad Pamach. ep. 61. An non tu potius scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris, ne Competentibus nostris in Pascha baptismum traderent?*

Nouatiani à Nouatiano. Ita legendum ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quoniam hic primus auctor sectæ fuit. Hoc cum Catharis (de quib. paulo ante) non est necesse esse ius. Sed aliquid commune habuisse.

Ebionitæ. Eusebius li. 3. hist. c. 27. Ruffinus interprete: Ebionari solum esse hominem putant, & per profectum vitæ ac virtutis virum iustum effectum. Et paulo post. Unde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. Horum meminit sæpe Hieronymus. & Tertull. in præscript.

Hi semiudæi. Ita appellat Ebionem ad Gal. 3. Hieronymus.

Et ita tenent Euang. Ex eod. in Is. c. 1.

Aduersus quos ad Gal. Ex Tertull. præscript. ita paucissima verba trib. ex locis contexta.

Photiniani. Hieron. de vir. illust. & Niceph. lib. 9. c. 37. mendose apud Damascenum Smyrnenis pro Symien. legitur.

Ætiani -- dicunt nullum imputari peccatum in fide manentium. Quorum furem reuocant Lutherum.

Origeniani -- vsq. ad filium. Ex Hieronymi apolog. Reliqua ex Aug. xj. de ciu. c. 23.

Antidicomaritæ. Quæ & Antidicomarianitæ ab Epiphano, & Augustino dicuntur.

Donatitæ -- decepit. Verba Hier. in Catalogo.

Circumcelliones. Hi (vt ait Aug. in ps. 82.) Agnoscis se nominabant, quod pro Christo cum demonio certarent. Et vere Circumcelliones dicitur, qui circa cellas vagarentur, nulloque in loco consistentes sedes quotidie mutarent. In Ouer. Gotth. Tarræ. & Rom. Circelliones. Eisdem Aug. Montenses, Philast. arcuatores appellat. Sed cum cotopitæ, coropitæ, catropitæ, catotopitæ (tot. n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vet. legitur) Catopitæ. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se ipsos vario genere mortis interimere, sed aliis quoq. in desertis locis insidiari, vt quos possent in eundem furem incutere, sibi vt mortem afferrent. Idm. effecissent, ipsi in illas seuebant, necatque pro martyribus colebant. Deo hanc dicitur a Philastre.

Bonofiaci. Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo huc inducitur: cuius rei magnum argumentum, quod ante Circumcelliones legitur, colque à Donatistis contra Isidori verba mentemque parant. Nam Circumcelliones Donatistas esse, non Bonofiaci manifestum est. Bonofiacus verò Photiniani adnumerat Junc. l. in ep. ad Laurent. Senen.

Luciferiani. Præter verba Aug. sunt in lib. de Hæresib. reliqua ex lib. de Agn. Chr. c. 30. Sed voces illæ auctore suo qua Aug. non sunt, reiciere poterant. Fuit autem Lucifer Carthaginiensis Episcopus, Caralis vero Sardinia vrbis nobilis. Huius extat adhuc liber. Vul. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 10. c. 17.

Nyctages. Sive Nyctages, vel Nyctæzontes à dormitando. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.

Acceph. -- Hæreticum Chalcedon. capitulor. Cur hæc tria capitula Chalcedonensia appelleret, cum sint in quinta synodo tractata, cur item eorundem capitulorum D. Isidorus aut debeat aut non debeat defensor videri, vide annot. de Greg. bricen. Antistitis ad c. 4. lib. de vir. illustrib.

Theodosiani & Gaianitæ. Illæ corrupticole, hi phantasia dicuntur in Breuiario Liberati, quar. appellationis rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat. in Gratian. & Euag. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophrasti libro qui in Patrician. asseruatur.

Agnoitæ & Trinitæ. Greg. lib. Reg. 8. ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 18. c. 49. qui Agnoitarum Themiſtium sub Valente & Trinitarum Ioannis Philoponi sub Phoca, nobiles Peripateticos duces extitisse refert.

Alia: Christi diuinitatem. Quæ Græcè θεοτης vocantur.

Alia: liberationem omnium. Ita omnino legendum ex trib. Codicib. Tolet. Salm. & Rom. & ex Aug. indice præfixo ad lib. de hæresib. & opere ipso. Sic. in indic. liberationem omnium apud inferos factam Christi descensione credentes. In opere vero. Alia descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.

Alia: nudis pedib. Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.

In Cap. VI.

Nomen Philosoph. Ex Aug. 8. de ciu. c. 2. & Cic. Tuscul. 5.

Idem autem phi. tripl. Aug. ibid.

Habentes quidem nomina -- Academici. Verba Tertull. in Apologet.

quam Pæcilen stoan. Ita veteres libri Pæcilationem impressi. Et quidem utroq. modo constat eam porticum appellatam. Laert. in Zen. ἀκαδημα ἢ ἐν τῇ ποταμῇ τῷ ἢ ἀκαδηματι καλεῖται, ὅθεν ἢ τὸν ἡαφίε τὸν Πλάτωνα ποταμὸν, &c. Nisi πλάτωνα ex Platon. in Cimine maius, cuius verba sunt. ἢ ἀπὸ τῶν φανὶ ἐν ἀκαδηματι τῷ τερμινῶν, ποταμὸν ἢ ἐν τῷ αὐτῷ, &c.

Arceſilaus Cyrenaicus. Vel quod voluptati deditus, vel quod Cyrenen. nauigauit ubiq. Demetrium adulescentem perditæ adamarit. Nam constat Pythæneum fuisse. Vid. Laert.

Cuius sectator fuit Democritus. Non Arceſilaus, quem constat Democrito longe postertorem fuisse, sed secta vel opinio. Ergo -- fuit fuerat interpretare.

Cynici ab immunditia impudentiæ. Impudenti Anton. Augustinus.

Quia se volutans. Aug. in ps. 73. in excusis Venetiis anno 1493. Et forte qui dicit cum mortuus fuero, nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit, hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam Philosophi porcum nominauerunt, quia voluptatem corporis summum bonum dixit. Horatius, cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

Gymnasium. Idem in lib. 18. c. 17.

commēantē & lucidum. Cic. 1. de nat. Deor. Nam Pythagoras qui censuit Deum animum esse per naturam rerum omnem intentum, & commēantem. Et Minutius in Octauio. Pythagoræ Deus est animus per vniuersam naturam rerum commēans & intentus. Lucidum fortasse appellant, quia apud Ciceronem non intentum sed intentum legerat.

Inuentum. n. solummodò. Tertull. in Apologet. Inuentum enim solummodò Deum, non vt inuenerunt, disputauerunt. Id. exposuerunt. Vulg. glorificauerunt. &c. n. & gloria est, & opinio.

& inexercitatum. Tertull. in exercitum.

Ignis cum de mundo. Id. est, calo. vt sup. lib. 3. cap. 63.

Hi philosophor. ceteros. Omnia vsque ad finem, ex Tertull. præscript. ex quo aliqua correximus non repugnanti, libris m. f.

Inde Aones, & formæ nescio quæ, inde apud Arrium trinitas nominis. & apud Valentinum.

Platonicius tutor. Non discipulus à vet. trib. lib. quorum magnus hoc loco consensus. Chacon ita ex Tertull. Ind. Aon. c. 5. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum. Platonicius fuerat. Nos vero nominis retinimus. Nam quoniam utriusq. in Valenti. cadat, quia tria hominum genera videtur: τρινομήτης, & τρινομήτης, vt est in lib. contra Valentinianos, tamen si Arrium cum Valentinio copulauit Isidorus, Aonem primum terminum fuisse suspicemur. Ita. n. eod. in libro præscript. sed

Vnde & ling. Pun. *Ex Hieronym. in Ezech. 23.* Idolum Baal, siue Bel. & vt apertius dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eundem facit.

Idolum fuit Moabit. Ex eod. lib. de locis Hebr. in voce Fagar. & Ose. 9. & Seru. Georg. 4. ad V. Hellepontiaci seru. tut. P.

Beelzebub. *Hieron. Ezech. 10. & Matth. 10. Idem Græcis i. muscarum depulsor. quod muscas ab Olympo abegerit trans Aphem: siue i. Iuppiter, vt Pausanias velle videtur siue Hercules fuerit.*

Behemoth. *Verba Greg. 32. Mar. c. 10.*

Leuiath. *Ex Greg. 33. c. 13.*

Quæd. autem nomina Deor. *Cic. de natura Deor.*

Hunc Latini à Satur. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.*

Vnde & cum Græc. & Seru. *Æn. 3.*

vel eo quod semen. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 19.*

modo Danaes per im. *Ex eod. 18. c. 13.*

Ianum dicunt. *Ex 7. de ciuit. c. 8.*

Neptun. *c. 16.*

& ci. Vulp. & Seru. *Æn. ad 8. V. Haud secus ignipotens.*

Vnde etiam Homer. *Æn. & ibi Eustath.*

Idcirco autem. *Ex eod. Seru. loc.*

sed quasi claudus. *Aug. 20. contra Faust.*

Pluton Latine Diespiter. *c. 14.*

siue Ditis pater. *Dicit recto casu etiam alij vti: Petron. Has inter sedes Ditis pater extulit ora.*

Quem alij Orcum quasi receptorem mort. *August. 7. de ciuit. c. 3. Quid de veritate? Quid de felicitate? quas cum deas haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, ubi dederunt Marti, & Orco, vni esse sibi mortium, alteri receptori.*

Liberum à liberamento. *ibid. c. 2.*

à monte Indiæ Nyl. & Seru. *Æn. 6. ad V. Liber agēs cello Nylæ d. v. 5.*

Nam idcirco Mercurius. *Ex eod. lib. Aug. c. 14.*

Vnde & velox. & Seru. *Æn. 4. & Aug.*

Tisiphone. *Ex Lat. lib. de ira. c. 11. & lib. 1. c. 6.*

vt sit Mars, matris ars. *Vt sit Mars matris c. o. sed non fuit difficilis coniectura.*

Item Martem dicunt esse. *Ex August.*

Hunc & adult. & c. *Aug. 20. contra Faust. c. 9. Venerem Vulcani vxorem, & Martis adulterā, quia belligerantibus incongrua est.*

Mars autem apud Thrac. Gradivus. *Non quod apud Thracas Gradini nomen sit, sed quia idem sit illis & deus & Mars, qui Romanis Gradivus. Fuert enim (vt ait Seru. Æn. 1. c. 3.) Roma duo Martis templa: alterum intra urbem Quirini, quasi custodi, & tranquilli: alterum extra urbem via Appia prope portam, quasi bellatoris, & Gradini.*

Apollinem quamvis. *Aug. c. 16.*

qui aduersus Iouem non fecit. *Hispanismus hæret per aliquos, o contra aliquos, neq. fuit cur bellum adderent in premissis libris, quod in m. f. non est.*

Dianam quoq. *Ex Aug. c. 16.*

Quia ead. luna & Seru. *Æn. 3. ad V. Sacra mari colit. apud quem mendose Iuno pro luna legitur.*

sublustris splendet amict. *Carmen Prudentij 1. contra Symmach.*

Cererem. *Ex Aug. c. 24.*

Vestem quod heib. & Seru. *Æn. 1. ad V. Cana fides, & Velta.*

quod simulacrum eius cum clau. *Ex eod. Æn. 10. ad V. Alma patens Ida.*

quod tympana. *Ex August.*

quod curru vehitur. & Seru. *Æn. 3. ad V. & iancti cutid dominæ sub l.*

& idcirco ære, quod terram antiq. *Lucret. lib. v. Et prior æris erat quàm ferri cognitus vsus. Quo facilis magis est natura & copia maior, ære solum terræ tractabant, æræque belli miscebant fluctus, & vulnera vastâ serebant.*

Eand. Vestam, & ign. *Augustin. 4. de ciuit. & Seru. Æn. 1.*

ex Ætna Vulcanôq. *Ita apud Seru. aliquin Vulcanus legerem, cum in lib. 14. de Æoliis insulis, eadem & Vulcanus vocantur, quod & ipse sicut Ætna ardeant.*

& idcirco virginem. *Lat. 1. c. 12.*

pro purgationibus sceminat. *Ex 7. de ciuit. c. 2. & 3.*

ignem. n. — gignuntur. *Verba Seru. Georg. 2.*

Minerua — id est, scemina. *An potius sine scemina. Orta n. è Iouis cerebro, vnde & Ætnæ: ergo à dñi quasi à dñi abas, vel certe à dñi.*

Inuentricem multot. ingenior. *Aug. 18. de ciuit. c. 18.*

Minerua multot. sanè operum inuenitrix.

In cuius pect. & Seru. *Æn. 8. ad V. connexosque argues.*

Hæc Minerua — innotuit. *Verba Aug. ibid.*

vel innotuit — occiderit. *Verba Seru. Æn. 1.*

Venerem exinde dic. *Ex Aug. 6. de ciuit. c. 9.*

à quod dñi. *Seru. Æn. 5. ad V. Vnde genus ducis.*

Idcirco autem Venerem. *Ex eod. Æn. 8. ad V. Accepit solitam flammam.*

Nam quod Satur. — creatur. *Verba eiusd. Georg. 2. ad V. Rusticus & curuo Sat.*

Cupidinem. *Ex eod. Æn. 1. ad V. Ergo his aligerum.*

Vid. Propert. eleg. Quicumque ille fuit puerum qui pinxit Amorem.

Sagitta. *Ex August. 20. contra Faust. c. 9.*

Pan dicunt. & Seru. *eclog. 2.*

Villosus est, quia tellus contumescita est, & agitur vetis. *Horum nihil apud Seru. (e quo sunt reliqua) & variè leguntur in m. f. quare suspecta ea habebat Chacon.*

Isis ling. Egypt. & Seru. *Æn. 8. ad V. Regina in mediis p. v. a. l.*

Serap. *Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.*

quem centum antist. & Solin. 35.

Sibi in eremo Iud. *Lat. lib. 4. c. 10.*

velut in m. f. quæ & Seru. *Æn. 7.*

Genium. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. 13.*

à fando igitur fat. *Ex eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru. eclog. 4.*

quod nisi hoc nomen. *Ex eod. Aug.*

Tria autem fat. *Ex 20. contra Faust. c. 9.*

neentis. *Ita constanter Gothici libri hic, & paulo post seruata analogia, non nentis. Sine secunda sit. coniugationis siue tertie, vt apud Tibull. Stamina quæ ducunt, quæque futura neunt.*

Parcas & Seru. *eclog. 4.*

quasi deam quand. *Ex Lat. lib. 3. c. 27.*

Vnde & cæcæ. *Ex 4. de ciuit. c. 18.*

Ipsas autem dicunt. *Mus. & Seru. eclog. 8.*

Nymphas quippè mont. *Ex eod. Æn. 1. ad V. Hinc*

atque hinc glomerantur Oreades. *& eclog. 10.*

campor. Hamadryad. *Seru. quæ cum syluis nascuntur Hamadryades.*

Heroas — defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*

Penates — colebant & Seru. *Æn. 2.*

Penates dicti. *Arnab. lib. 2. Varro qui sunt introrsus, atque in intimis penetralibus. Deos (Penates) esse censet.*

Manes, & Seru. *Æn. 3. ad V. Stant manib. atæ.*

Apuleius autem ait. Non est integer locus. Nam cum cetera ex Apuleio sint, (qui etiam ab Augustino citatur 9. de ciuit. cap. 9. in lib. de deo Sacrat.) tamen hoc ex Serno est putius, ut manes ex eo non distat scribat.

Quarum natura. Ex Hieron. in pref. Hebraic. quæst.

Pilosi qui Græcè Panitæ. Gregor. 7. Moral. c. 15. Quinam alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi quos Græci Panas, Latini Incubos vocant: Ita enim emendat Gregorij libri, non Faunos, cum tamen utrumque sit verum, & Panas & Faunos dictos. Sed Panisci hoc loco putamus legendum, non Panita.

Inui ab ineundo. & Sern. En. 6. ad V. Pometium Castrumque Inui.

Sæpe enim improbi. Verba Augustin. 15. de ciuit. cap. 13.

Hunc Romani Faunum Ficarium. Hieron. Is. 13. Pilosi, vel Incubones vel Satyros, Sylvestres quosdā homines, quos nonnulli Faunos Icarios vocant. Item Eutrop. lib. 12. Sylvestres homines quos nonnulli Faunos Ficariorum vocant. Idem Fatuus Fatuelius videtur cum Fauno Ficariorum, quantum & Sernij loco citato conuicere licet.

NOTAE IN LIBRVM NONVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. I.

NA omnium nation. in litteris sacris. Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.

qua vti sunt omnes Græciæ autiores. Vel certe elegantiores, vel Græciam pro Hellade accepti, de cuius terminis vid. Eustath. ad 1. Xalxone. Quia vti sunt omnes nationes, Hieronymus quoque in quæst. Heb. Jones qui Attici sunt affines, olimque idem fuerunt, Græci ἀπλῶν appellati. De Ionib. (inquit) id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui vocantur Aeoles.

Dorica quam habent Aegyptij, Alexandrini.

& Siculi, mendose Syriani.

Latinas autem linguas quatuor esse. In quo si quid vitij est, id Isidorus præstare non debuit, auctor magis querendus.

Ex qua fuerunt XII. tab. Non quod sub Regib. scripta, sed quod illorum fuisse lingua, quo pluri auctoritatis haberent antiquiora verba, quod se quoque fecisse profiteretur Cicero 2. de legib. Sunt certa verba legum, Quincte, neque ita prisca ut in veterib. his, sacratifque legib. &c.

qua Enn. effuderunt. Ex C. N. sed cum scripta sua, absit ab omnibus nostris, non displicet lectio à Vulcat. indicata ex V. C. effulserunt.

Syrus & Chald. vicin. Ex Ambrosij. Hexam. c. 8. & Basil. hemil. 1.

Quidam autem arb. Verba Hiero ym. ad Daniel. cap. 1.

animalibus brutis deterior. Ex duobus Tarrac. & Raban.

In Cap. II.

Gentes autem à quibus. Aug. 16. de ciuit. c. 6. Ex illis igitur tribus hominib. Noë filiis, septuaginta tres, vel potius, ut ratio declarata est, &c. Nempe cap. 3. declaratur.

Hus Traconitid. Ex Hieron. in quæst. Heb. & quo sunt pleraque huius cap.

Acarmanij siue Curiz. Mendose apud Hieronymum, Cariz pro Curiz. Stephanus. Ἀκαρμανία ἢ καὶ καρμανία τῶν Κυπρίων καὶ ἑσθλῶν. διὰ τὸ ἀντὶ τοῦ καὶ καρμανία Κυπρίων, ἢ καὶ καρμανία καρμανία. Quod autem Hieronymus, & Isidorus

Curetas cum Acarnanib. confundunt, idem ab aliis quoque factum narrat Strabo.

Qui ab Euphrate. Idem inf. lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. 10. c. 25. Gen.

Edom filius Esau. Quod Gen. 36. legitur. Hæ sunt generationes Esau patris Edom. Idumæor. intellige. Ipe enim Esau est Edom, ut eo loco dicitur, filium eius nominis nullum habuit nisi Idumæum, qui semper Edom, nunquam Idumææ nomine nisi in Græca translatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Bibliis, Vaticana Bibliis, vitijs variis non parvis non idumæus, hodie legi affirmabat Chacen. Eusebius quoque in Chroni. (unde sumpta hæc videntur.) Primus (inquit) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumæorum. Vt legi hoc loco sine fraude possit. Edom qui & Esau, vel potius, Edom, i. Esau.

Chanaan à quo Afr. Hier. Gen. 10. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo urbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracrus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolin, & c. Vbi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didoni migrationem respicere.

Filij Chus. Ex Hier. ibid.

Filij Mesraim. Videntur decesse nomina posita apud Hieronymum. Mesraim genuit Ludim, & Auamim, & Labaim, & Nephthum. Et Phetrosim, & Chasloim, &c.

A quo Edessa Syriæ. Cæles. Verba Hieronymi, & quo vocem Edessa suppleuimus.

Magog. à quo quidam arb. Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de fid. Gog. Gogthes dixerat.

Licet quidam. Hieron. in Genes. Idem Ezech. 38. Hebraei Italos suspicantur. & Isa. 66. Tubal, siue Tobel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

Aschanaz à quo Sarmatz. Suppleta videntur apud Hieronymum, voces, à quo Sarmatz, & legendum ex Joseph. Aschanaxas Aschanaz, quos Græci Rheginos vocant.

Filij Iauan. Hier. q. in cap. 10. De Ionib. id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui nominantur Aolides.

Vsq. ad Ocean. Britan. Quod Hieronymus, vique ad Gadiram dicit.

Nam multar. gent. -- appareat. Verba Aug. 16. de ciuit. c. 11.

Gangaridæ -- Hyrcani. & Sern. Georg. 3. & En. 7.

Fuerunt. n. cor. exul. -- obtinuerunt. Iustini verba lib. 41.

Assyr. ab Assur. *Ex Hier. Is. 19.*

Náimq. Iafon. *Ex Just. lib. 42.*

Cuius fuit priuign. *Ex eod.*

Ibique Mediam. *Iustinus Medeam lib. 42. sic. n. Postmodum Iafonis Medus æmulus virtutis eius in honorem matris Medeam urbem condidit.*

Sed inuenimus in Gen. *Mimic quidem in Genes. sed apud Hieronymum in Gen. ut pro inuenimus Hieronymus cum Chacone legendum credamus.*

Perfæ autem. *Ex Hieronym. ad Is. c. 21.*

Sabæi dicti. *Ex Seru. An. 1. ad verba, centumque Sabæo Thure. Et supra à Saba filio Chus Sabæos deduxerat.*

Quos autem veteres Assyr. *Ex Hier. in Is. c. 19.*

Hebræi vocati ab Heber. *Ita Hier. Gen. 10. Ab Abraham deduci enixè contendit: ad cap. 3. epist. ad Phil. Ambrosius.*

Nam Patriarch. Heb. *Ex Euseb. chron.*

Iudæis autem scilicet. *Hieron. Ion. 1. & alia in locis.*

Samaritanor. gens. Item Phœnix Cadm. *Ex Euseb. Chron.*

Hiperamplam hab. *Hieron. ad Is. a. 21.*

Philistæi ipsi sunt. *Ex Hiero. ad Ex. c. 25. apud quem à gente sua, quod hic à ciuitate sua.*

Ægyptij ab Ægypt. *Ex Euseb. Chron.*

Armenius ex Thellal. *Iust. lib. 42.*

Limes est Perf. *Plin. & Solin. c. 52.*

Gens antiquiss. *Ex Iust. lib. 2. in princip.*

Nam sic Lilius arg. *Seru. An. 6. ad V. Egregium forma iuuenem: Pro quo ære graui donatus est, id est, massas. Nam sic & Lilius argentum graue dicit, id est, massis.*

Has Titianus--deletæ sunt. *Ex Seru. An. 1. ad V. Dicit Amazonidum, &c. An. 11. ad vers. At medias inter cædes exultat Amazon.*

In parte Asiaticæ. *Verba illa ab assidujs niuib. Itemque id est, picta, aliena ducebat Chacon. neq. n. sunt apud Solin. è quo sunt reliqua.*

Deinde pernecib. eq. *Verba sunt Hieron. ep. 30.*

Dardanus & Iafus. *Seru. An. 7. ad V. Dardanus Idæas. Et Euseb. in Chron.*

parta Victoria. Al. peracta. *Ex Iust. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. quæ repetuntur lib. 14. c. 3.*

Nam Græci propriè Thellal. *Ex Seru. An. 2. ad V. Erue- rint Danaï. Plin. lib. 7. c. 4. Hellas eadem Thellalia, & Dryopis semper à regib. cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus à quo Græcia, ibi Hellen, à quo Hellenes, ibi (fortasse) Thellalus à quo Thellalia, ne Isidori fides derogemus.*

A rege Ægialo. *Euseb. in Chron.*

Vili sunt vitæ. Ergo Pelasgi quasi *παλαί, id est, ci- conia.*

Primos. n. eos Varro. *Seru. An. 8. Hi primi Italiam tenuisse perhibentur.*

Myrmidones fuer. *Ex Seru. An. 2. ad V. Myrmidonum, Dolopumue.*

successit Cranaus. *Ex Euseb. Chron.*

Ion vir fortis. *Ex eod.*

Æpirota à Pyrho. *Iust. lib. 17. c. 18.*

& Ellopes filius. *Seru. An. 2. ad illud. Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, vnde Dori originem duxerunt, neque Ellipes aut Ellopus meminit.*

Hi diu perseverantes in bello. *Refert hoc ex Ephoro Strabo lib. 6. cuius etiam meminit Lactantius libro 1. c. 20. sic iuue- nes ante dimissi cum virginib. ex quib. sunt Parthenij nati. Eusebius in Chronico. Parthenitas. Ephorus Parthe- nias. Seru. An. 3. & Georg. 4. Partheniatis vocat. Male ergo in plerisq. codicib. Spartani. Propius à vera scriptura Got.*

Ouer. colleg. Sparteni.

Spartanos verò. *Euseb. in Chr. Ea quæ de Sparta memo- rantur, quos Palephatus scribit, cum proximari essent regionum aduersum Cadmum constituisse, & pro- pter repentinos quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. Vid. Agell. lib. 17. c. 3. & Isid. inf. de Phalanto Parthenior. duce.*

Istrior. -- qui missi. *Ab Aretha rege. Iust. lib. 32.*

Romani. -- Quirites. Thufci. *Ex Seru. diuersis locis.*

Vmbri. -- tempore aquosæ clad. *Solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 14.*

Dicta à comite Liberi Marfya. *Solin. lib. 8. Sed popu- lus nomen posuit metuentior hospes, Cum fugeret Phrygios terras, æquor, Marfya Crenos, &c. Plinius ta- men lib. 7. c. 2. à Marfa Circes filia.*

Marfos autem Græci. *Seru. An. 7. ad v. Ostorumq. manus, ita scribit. Capuenses, dicit, qui antea Osci ap- pellati sunt, quod illic plurimi abundarent serpentes. Sed, cur hos cum Vmbri postea habitare dicat Isid. cum à Ca- puensib. longissime distent, querendum.*

Daci autem Gotth. *Verba sunt Iust. lib. 33. Carmenta vero S. Paulini.*

De quibus quidam. *Idem Paulin.*

Sicut & populi hab. t. lem. *Seru. Georg. 4. ad verba, propè flumina Mellæ.*

Vt Tolerates. *Mira varietas in libris, dñ singula nomina multis modis scribuntur, ut Tolerates, Tolerates, Dolerates, O- larates, Colonates. Item Amisiani, Sami, Vari, Amisi, Vari, Amisiani: Item Quadi, Quadui: Item Tungri, Turingij, Vngari, Mungrij, Item Bruteri, Bruteni, Bruter, Bructeri: I- tem Camasi, Chamaui, Chasuali, Chamaui: Item Blangiani, Blanciani: Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates cum Rhenan lib. 1. German. rer. placent. Itemque Angimari, Qua- di, Tungrij, Marcomani: Bructeri, Chamaui, V. Angiones, Tu- bantes, ex Tacito. Quamuis pro Chamaui Clamasi in Panegy- rico Nazarij ad Constant. Aug. mendose (ut credo) legatur. Eadem Antonis Aug. probabatur, nisi quod pro Tolosariis. Tencteros, longius ab scriptura discedens, ex Tacito substi- tuebat.*

Galli à candore. *Hier. in proem. lib. 2. in ep. ad Gal. ex La- ctantio, è cuius verbis Sybilla pro Virgilij nomine in quosd. no- stros codices irrepit.*

Gallus natura feroces, atque actiores. *Ex Seru. An. 6. ad v. Principio cælum, ac terras, quo tamen loco non a- crius, sed pigrius ingenij legitur. Et Julius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilar. (ut refert loco citato Hieronymus) Gallos stoli- dos vocant.*

Vacca oppidum iuxta Pyren. *Ex Augustinus Iacca le- gendum existimabat. Nam & Strabo lib. 3. de gentib. inter Py- reneum, & Iudædam montes Iaccetanor. agens, Iaccetanam nobilissimam prædicat, ubi nunc Iacca urbi. Itaque debebat idè quæ sequuntur verba, ut aliena, abesse. n. à duob. cc. Carmen ve- rò è Virgilij Æneid. libro 4. Latèque vagantes Vac- cæi, mendosum, sed eodem modo legitur apud Hieron. in ep. ad Dardan.*

Quos Cn. Pompei. -- nomen accep. *Ex Hieronym. ad- uers. Vigilant. hodieq. Comange dicitur.*

Ab Hispalo Hispali. *Ab Hispano Hispani. Iust. lib. 44. & C. Neap.*

Galleci. *Ex eod. Iust. Sed illa apud eum non sunt: Vnde & naturali ingenio callent.*

Inde Galleciam profectus. *Multa omiſſa sunt non ab Isidoro, ut Chacon quidem censet, sed à librario, quæ petes è Iustino.*

Cantabri. -- à vocabulo urbis. *Cuius & annales nostra sæpè meminere, & ruina hodie videntur.*

Afri appellati. *Omnia ex Hieron. q. in Gen. c. 25.*

phalanx.

Gallorum caterua. *Veget. lib. 2. c. 2.*

Legio autem habet lxx. *Serv. Aen. 11. ad v. Volscor. edice manipulis. Signiferi, inquit, quia secundam antiquum morem in legione erant triginta. Legio autem habebat septem cohortes, sexaginta ceteras. Putemus autem apud *Serv. utiuse v. 11. pro x. scriptum. Nam apud Isidor. omnia constant, qui paulo post cohortem quingentis militibus constare dicit. Licet (ut ait ibidem *Servius*) in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militum disciplinam. Agell. lib. 16. c. 4. in legione sunt centuriæ lxx. manipuli xxx. cohortes x. *Vegetius quoq. lib. 2. c. 6. Sciendum est autem in vna legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.***

Turma. & fiebat turma. Concinnasse videtur hæc (quæ tunc integram esse nemo non videt) è *Servio & Varrone, ita ut utriusque aliquid reflet. Ergo scripturâ quæ in libris omnibus erat relinquentes, amborum verba proponemus. Serv. Aen. 9. Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primò trecenti fuerunt, de singulis enim curiis deici dabantur, quas triginta fuisse diximus. Varro lib. 4. Turma terma è in Vabio, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnensium & Lucer. fiebant: itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti. Chacon, reliquos rectis, hæc tamen ex *Servio* retineri volebat: Romani equites primò trecenti fuerunt, de singulis enim curiis decem dabantur. Cohors, &c.*

Nodus propriè est densa. è *Serv. Aen. 10. ad illud: Abantem oppositum interimit pugnae nodumq. moramq. Quod autem sequitur. Nodus autem cictus pro difficultate, alia verbi apud *Servium* notio est. non ratio prioris, ut videtur existimasse *Isidorus*, qui *Servij* commentaria sine *Vergilij* carminibus fortasse inspiciebat.*

Et ipsa coitio in vnum. verb. *Aug. in lib. de ordi. c. 18.*

Alæ autem equites. *Veget. lib. 2. c. 1. & Agell. 16. c. 4. Agmen. Serv. Aen. 1. & 9. Agmen propriè est exercitus ambulans, quidquid fuerit aliud abusuè dicitur.*

In Cap. III.

Populus est cætus. Abest à libris vox cætus, quam restitimus ex *Aug. 9. de civit. c. 21. & 24. qui hæc verba è libris Cic. de rep. citat.*

Populus verò. Quot hic monstra è *Gracii* characteribus sed proximè accedit ad lectionem, quam posuimus. Ouet. colleg. Gott. Vide nunquid ad hæc modo conveniat *Hieronymi Nahum 3. ad illud, Bruchus expansus est.*

Græcè autem populus. è *Serv. Georg. 1. ad v. Vnde homines nati durum gen.*

In senatorib. mill & plebib. Aliena hæc ducimus.

Quæ tamen tribus nunc multipl. *Var. lib. 4. Centuria primò à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, ut tribus multiplicata idem tenent nomen. Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius fortasse sit *Isidorus* sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lat. non putabat ab *Isidoro* lectos Chacon.*

Alij à linendo. Verba sunt *Servij Aen. 5. ad v. & patribus dat iura vocatis. Sed quis hæc, obsecro, in *Isidoro* non risit? at in *Servio* suspicimus idem.*

Patres autem. *Serv. ibid.*

remp. habebant. Ita *Goth. cc. alij* alebant.

Patres confcripti. Hæc unde sint, quarendum. *Dionys. c. 3. πατὴρ τῶν νεῖκος Ἰσέας, ὁ ἀποκαταστάς, ὁ μὴ ἐκείνῳ τῶν νεῖκος ἰσέας, ἀλλ' ἐκείνῳ τῶν νεῖκος. Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex aureis æreas tabulas facias, adducemur, ut hæc non adulterina sint.*

Primi ordinis. è *Placidi glossis, è quo Senatorum, vocem*

delebat Chacon.

Iudices dicti. *inf. lib. 18. c. 15. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.*

Proceies. Vnde & capit. trab. è *Serv. Aen. 1. ad v. Post alij proceies.*

Tribuni. decimo sexto. Mendose omnes libri sexto. *Ascon. Cornelianæ: Tanta in illis virius fuit, ut anno xvi. post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, & Pompon. c. 2. de orig. iur. Anno fecit xvii. post reges exactos Pop. Rom. Tribunos sibi in monte sacro creavit.*

At contra nunc quidam. Oportet hæc alicuius antiqui scriptoris verba fuisse, nam *Isidori* ætate Tribuni non erant.

Numerarii. Extat editum *Egica Regis in Concil. Tolet. 16. ubi Numerarii muneri mentio fit.*

Quilumma non intulit, vel curiam non particip. Quæ de re ita Chacon: Qui decurio fiebat, is pro introitu præstitutam summam inferebat, neque, antequam eam inferret, curialis erat, ubi vero de more nihil inferebatur, non antea curialis dicebatur, quam cum alius curiam ingressus de rebus publicis consuleret. *Psid. Plin. lib. x. ep. 333. An. Augustinus. Duplex, aiebat, Decurionum genus ostendit: iterum honorarium, qui pecunia data honorem assequuntur, sed munere abstinent: alterum ordinarium, qui Decurionum munus exercent, id enim esse curiam participare.*

Duumviales. *August. in li. de gramm. Duumvir, quasi duorum hominum vir. Male verò explent quidam libri lacunam quæ est in *Gothicis* omnib.*

Collegiati. De collegiis dicuntur aliqua in titu. de iure immuni. lib. l. Digest. sed quæ ad hunc locum illustrandum non sint satis.

Villicus. significat. *Hieronymi* verba in q. 6. ad *Algas. Vnde pro œconomo villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in œconomia. Xenoph. Nam & in Hortens. (ut refert Non.) dispensatoris voce est usus. Quid tu, inquit, soles cum ratione à dispensatore accipis, si æta singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, non probare?*

Actores. procuratores. *Jurisperiti Actorem præsentis esse dicunt, procuratorem absentis, tutorem procuratorem constituere non posse, actorem posse.*

quasi propter curatores. Hæc aliena existimamus.

Nam lola vrb. Roma, cætera oppid. Si quando verò *Romani* historici oppida mentem faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, ubi primum fuit *Roma condita*, quam *Ennius* quadratam vocat. & quibus extitit *Romæ* regnare quadratæ.

Servi. quod hi qui. Verba *Augustin. 19. de civit. cap. 15.*

libertor. filij apud antiqui. *Suet. in Claud. c. 24. Appium Cæcum Censorem generis sui proavtorem liberti. filios in Senatam allegisse docuit, ignotus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumittebantur, sed ingenuos ex his procreatos.*

alapa percussos circumageb. Nam vindicta servi caput percutere, faciemque palma tergumque festuca verberare mos fuit. Verberantur quæque & circumagebantur à dominis. Hinc *Persius: Iteu steriles veri, quib. vna Quiritem Vertigo f. cit.*

Ex his quidam postea à dominis manumiss. *Aug. in epist. ad Gal. Stigmata dicuntur notæ quædam pernatum servilium, ut si quis verbi gratia servus in cõpedibus fuerit propter noxiâ, id est, propter culpa, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicitur: & ideo in iure manumiss. inferioris est ordinis.*

Aaa

& à mare maritus. Et à marte marit. *Gott hici mendosè, ut videtur.*

Caterum spondere prop. velle est. *Vnde sponte. Vid. Var. lib. 5. & Agell. lib. 4. c. 4.*

Proci à procando. *è Servio.*

Pronuba dicta, quod nubentibus præest. *è Servio. ad v. pronuba luno. Aen. 4. Festus. Pronuba adhibetur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonij perpetuitatè auspicientes.*

Coniuges, & c. Omnia ex *Augusti lib. 1. de nupt. & concup. cap. 11.*

Nuptæ. *Ead. lib. 2. de offi. c. 19.*

Vxores quasi vxores. — Moris. n. erat. *è Servio. Aen. 4. ad v. Coniugis antiq. m. q. h. c.*

Quæ ideò vetabantur limina calcare. *Elegans ratio. Servius verò ex Varro: ideò, ait, nuptas limen non tangere, nè à sacrilegio inchoarent, si deposituræ virginitatem calcent rem Vestæ consecratam. ad eclog. VII.*

matrona. *Sup. c. 5.*

Vidua vocata quod cū viro duo fuerint. *Quasi dicat, nunc una sit: ita enim videtur retineri posse veterum librorum scriptura. Quidam ex Rabano ita legebat, quod cum à viro diuisa fuerit, circa consortium alterius viri non adhaerit.*

Item vidua dicta quod sola sit. *Quasi sine diuitate, ut enim Labes ait, Vidua sic dicta quasi vecors velanus, qui sine corde aut sanitate est. Aut verius fortasse quasi valde diuisa, nam ut augere solet, ut in vehemens, vesens. iduere autem diuidere, aut fundere, quò videtur respexisse Horatius. Idus tibi sunt agenda, Qui dies mensem Veneris marinx Findit Aprilem.*

Fratris vxor fratris. *Festus. Fratria vxor fratris. Non. Fratriæ appellantur fratrum inter se vxores.*

Leuir. — glos. — Ianitricæ. *Modestus. in l. non facile. D. de gradibus. Viri frater leuir. Is apud Græcos deip appellatur. Viri soror glos. dicitur. apud Græcos uxores duorum fratrum vxores ianitricæ dicuntur. apud Græcos uxoris. Glos. Ianitricæ, deo à ianibus uxoris.*

Matrimonium est nobilium. *A. Augu. Cur nobilium? an quia ciuium tantum erat Romanor. vel quia auspiciis fiebat, & plebeiurum nulla erant antiqua auspicia, ut est apud Latinum?*

vel *Donat in Adelp. ad v. Missa hæc face Hymenæum, & c. Alij quod dicatur membrana quædam, qua est munita Virginitas.*

Diuortium à flex. viar. *Servio. Aen. 9. ad v. Obiciunt equites sese ad diuortia nota. Diuortia, inquit, diuerticula viæ militaris.*

Fribolum est. *Plin. in l. cum hic Statius. §. diuortium. D. de don. inter vir. & vx. Quod si diuortium, inquit, non intercesserit, sed fribusculum, profectò valebit donatio, si fribusculum quicuit.*

Propriè enim friuola. *Fest. Friuola sunt propriè vasa fictilia quassa, vnde dicta sunt verba friuola, quæ minus sunt fide subnixa.*

In eligendo marit. *Ead. lib. 2. de offi. c. 9. Nisi quod pro sapientia orationem illuc posuit. Vt hic quoq. in enumeratione.*

Item in eligenda vxore quatuor. *In officiis verò, In fæminis tria spectabantur, si generosa, si benè morata esset, si pulchra. Et Donat. in Phorm. Actu 1. Scen. 2. Quatuor sunt, quæ in sponis quærentur, forma, probitas, dos, nobilitas. Sed quid in officiis securus sit, cum dotem, siue diuitias omisit (si modo omisit) non est obscurum.*

NOTAE IN LIBRVM DECIMVM

ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM, PER LITERAS

Alphabeti discurrentem.

Allect origo. *Ante hac verba in omnib. libris editis leguntur ista: Origo quorundam nominu, id est, vnde veniant, non penè omnibus patet. Proinde quædam noscendi gratiâ operi interiecimus: quæ in m. s. quibusd. non sunt: in aliis (ut in Salm. & Sil. Gotth.) tñ diuerso*

charactere, tum etiam interiecto hoc titulo (De quibusd. vocabulis hominum) ab hoc initio separantur.

Auctorem fæminino genere dici non posse. *Charissim. Auctor siquidem propterea dicitur, quod augeret & generaret, & auctricem dicemus, quod pariter augere possit, cum verò ad auctoritatè referatur, pro communi accipiendum. Ead. Ser. Aen. 11. ad v. Auctor ego audendi. Sed hic locus non est integer. Nam in cursore alia ratio est.*

Alumnus. — sed melius tamen qui nutrit. *Ita veteres libri. Et ita fortasse visum Nouis consuetudine repugnante: sic, n. ille. alumnos quos alas, vel educes, vel eos qui alitur, consuetudo dici vult. Quasi aliud ratio exposceret.*

Amalius eò quod sit pronus ad amorem. *Julianus*

Rhetor apud Agellium lib. 19. c. 9. Audite ac discite nostros quoque antiquiores, quos nominastis poëtas amatos, ac Venerios fuisse.

Amulus. *è Servio. Aen. 5. & 6. quod autem & amabilis, additur ab istud. idem dixerat Hesiodus, vñ àzè mèn orieidat zèis, à mē tñ zaius Eiol dōa. tñ ab xē itarionia nioze.*

Aequitas ab æqualitate. *Ex Augusti de quant. anim. cap. 9.*

Auatus. *Hieronymi verba Eccles. 5.*

Anceps. *Aug. lib. de Gramm.*

Astrolus. *Retinet vulgaris lingua eand. vocem.*

Atratus. *Atramus VV. CC.*

Aduena. *Ambr. in ps. 38. Aduena qui aliunde venit:*

Accola qui ad tempus colit.

Assiduus. *Charis. assiduus quidam per d, scribunt, quasi sit à sedendo figuratum: sed errant. Nam cum à Servio. Tullio populus esset in quinque classes diuisus, ut tributim prout quisque possideret inferret, ditiores, qui asses dabant assidui dicti sunt. Et quoniam soli negotiis publicis frequentes aderant, eos qui frequenter adsunt, assiduos ab assib. dixerunt. Hinc Agellius assiduus in XII. tab. & pro locuplete & facile munus faciente dictum ait ab assib. Caper ab assidendo deduct. legimus autem ad artarij expensam, ex C. Rom.*

Nam reliquis ad ærarium expensum nulla sensu, nisi æraria expensam maneat.

Attonitus. *Serui. En. 3.* Attonitus, stupefactus Nam proprie attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis & tonitus dant stuporem.

Abactus q. f. a. a. r. *Festus.* Abacti magistratus dicebantur, qui coacti deposuerunt imperium.

Alius de mult. e. *Serui. En. xi.*

B

Beatus q. benè auctus. *Caesard. in ps. i.* Beatus sicut nobis maiorum tradidit auctoritas, dicitur quasi benè aptus, cui omnia desiderata succedunt.

Et nihil vult malè. *Ira Gotth. libri & August. 13. de Trinit. non malè.*

Eum q. optimum qui peccat minimum. *Hor.* Nam vitii nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis vrgetur.

Nam benevolentia absurdum sonat. Et quia minus coalescunt partes altera manente integra, & valentia per se absurda vox Latini aurib. & quia minor vox i, quam e, ut ait Hæcarnassens, cui rei in componendis dictionib. studemus, ut minus errauit sit plurium dictionum coniunctio. At etas hæc benevolentiam usurpauit.

Bucco. *Gloss.* Buccones & Glauco Cicones. *Apulei. Apolog. 2.* Macie prorsus ut Buccones videbuntur.

Baburrus. *Gloss.* Baburra & Gaius, & Gaius, & Gaius, & Gaius.

Biothanat. *Serui. En. 4. ad v.* Omnib. vmbra locis adero. Dicunt Physici biothanatorum animas nò recipi in originem suam. *Pax frequens Iulio Firmico, Castiano, Tertull.*

C

Cæles. *Aug. lib. de Gramm.* Præfex, diues, hæres, cæles, cælites qui iter sibi faciunt ad cælum. Cæle quoque in singulari usus Ouid. lib. v. de Ponto. Quod tamen potui de cælite Brute recenti, Væstra procul positus carmen in ora dedi.

Cælebs. *Quintil. lib. 1. c. 5.* Ingeniosè Caius visus est dicere cælites veluti cælites, quod onere grauissimo carerent. Et *Hieron. 2. contra Iovin.* Cælites, quod cælo digni sunt, inditum nomen.

qualia sunt numina in cælo. Verba *Aug. loco cit.*

quasi cælo beatus. *ad. Cælo aptus.*

Consultus. e. *Serui. En. 3. ad v.* Inconsulti abeunt.

Callidum pro astutè docto. *Hor.* Callidus huic signo ponebam millia centum.

Calumniator --- à caluendo. *Cicero cap. 23. ff. de verb. signif.* Si caluitur, & moretur, & frustratur. Inde & calumniatores appellati, quia per fraudem & vexationem alios vexarent litib. Inde & caullatio dicta est.

Compiler. *Fest.* Compiler est cogere in vnum, & condere. f. contundere. Idem tamen, Pilare & compiler sunt qui Græca originis. --- Græci. n. fures & vici.

Carnifex. *Donat. in Hecyr.* Caro proprie dicitur mortuor. vnde carnifices dicti, quod carnes ex homine faciant.

Cruciarius. *Petronius.* Itaque cruciarii illius parentes, ut viderunt custodiam laxatam, detraxere nò cte pendentem.

sicut dissors. *Aug. lib. de Gramm.* Dissors dicitur dissimilis sortis.

Cientes. e. *Serui. En. 6. ad v.* Pulsatusve parens, a. f. i. clienti.

Colomis. Vnde incolumis à columna vel columine. *Donat. in Phorm.* Columen culmen, an columen columnæ? *Vitrui. lib. 4. c. 20.* Columen in summo fastigio culminis, vnde & columnæ dicuntur.

Caupo pessimus. *Hieronym. Isa. 1.* Hæretici quoque Euangelicam veritatem corrumpunt praua intelligentia, & sunt caupones pessimi facientes de vinò aquam.

Clodus --- Curous --- Crispus. Aliqui libri recentiores hæc lacunas explent. Sed ita, ut referre non sit operæ pretium.

Collegiatus. De collegiatis Titulus est lib. xi. *Cad.*

D

Diues ab ære. Aliqui *Gotth.* ab habere.

Decorus --- à decem. *Seg. à decendo.*

Delibutus. *Ex Don. in Phorm.* ad illud: si te delibutum gaudio reddo.

Desperati --- consuetudo autem erat. *Serui sunt hæc non Desperati, sed Depositi vocem interpretantur, En. 12. ad v. Ille ut depositi p. l. p. Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cum Iulianus Serui commentarius sine Virgilij carminibus sit: ut Chæcon optime coniecit, & ex aliis huius operis locis manifeste apparet.*

Depretiat. Vtuntur hæc voce antiqui Bibliar. interpretes, *Tertull.* & alij Ecclesiastici scriptores.

Dirus præparcus & teter. Haud absurdè: opponitur enim dira comi. *Cicero in Caton. Mai.* Quanta in vno comitas, in altero diritas? Reliqua e. *Serui. En. 2. c. 6.*

Dehiscens. *Ex cod. En. 1. ad illud, his vnda dehiscens.*

Delirus --- dirigunt fulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulces pro porcis posuit, vel litis. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex litis. Vid. Varron. & Columell.*

Degulator. *Apul. apolog. 2.* Quæ tamè omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, & c. Idem Degulo dicitur ab *Aug. in lib. de Gram.*

E

Enormis. Anormis quibusd. placuerat quod in *Gotth. Enormis*; in aliquo etiam Anormis, sed non conuenit interpretari. Anormis n. qui sine norma. *Hor.* Rusticus anormis sapiens, crassaque Minerua. Enormis extranormam, illud absurdum quod supra in A, Enormis & Elatus & Heros: quia in libro *Serui, Anormis, Elatus.*

Eruditus. *Vid. Caesard. in ps. 2.*

Exsul. e. *Serui. En. 3.*

Nam exulare dicitur. *Ex cod. En. xi.*

Extorris. *Ex cod. En. 4. ad v.* Finib. extorris complexu auulsus Iuli.

Exterminator. Non una hic species Græcor. characterum: sed & ex v. manuscriptis nihil habent. à quibus aliquid omnes. Ergo quod præferre libri videbantur, à quibus scriptum: neque à quibus, quod A. *August.* probabatur, reuicimus.

Exilis --- siue sine illis. *Vid. Fest. vel Seruium potius.*

Exanimis. e. *Serui. En. 1. ad v.* Exanimumque auro c. u. A.

Nam antiqui diceb. *Ex cod. En. 5. ad v.* Si nondum exosus ad vnum.

Efferta. *Ex cod. En. 5. ad v.* Frigentque efferta in corp. vires.

F

Fœnerator autem Latin. *Ex Aug. in ps. 36.*

Felix. *Serui. En. 1.* Felix dicitur, & qui habet fe-

licitatem, & facit esse felicem.

Formosus—*Formum*, n. veteres calidum. Ita legendum *inf. lib. 19. cap. 7. in Forcipes*, & apud *Seriu*. (cuius hæc sunt verba *En. 8.*) non forium, & apud *Non. in Fauno*. *Vid. Fesl. in Forcipes*. *Forma*— & *Formiculus*. & *Donat. in Phorm. act. 1. sc. 2. ad verba*. Hæc formam extinguere.

Fædus. *Fesl.* Fædum antiqui dicebant pro hædo, solus pro holere, fœstem pro hoste, fœstiam pro hostia.

Hunc veteres in graui signif. *Seru. Aen. 2.* Fædum tam apud *Virgilium*, quam apud *Sallustium* non turpe significat, sed crudele.

Formidolosus, cum sit timidus. *Seru. Aen. 4.*

Fatuus. *Ex eod. Aen. 7. ad v.* Hunc *Fauno*, & *nymph. g. 1. M. At Iustin. lib. 43.* Fauno fuit vxor nomine *Fatua*, quæ assiduo diuino spiritu impleta, velut per furorē futura præmonebat. Vnde adhuc qui inspirari solent, fatui dicuntur. Ipse quoque *Faunus*, ut supra *Serui* retulimus, *Fatuns* *Fatnelis* dicebatur.

Fictor—lenit, al. lenit.

Fut. Vid. Agell. lib. 1. c. 8.

Factiosus—cum verò gratiosum ac pet. *Gloss.* *Factio* *τύχνα*. *Sueton. in Nerone*: quinque millia iuuenū elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent. & *Plaut. in Aul. istas* magnas factiones, dotes dapniles nihil moror. Inde *factiosi*, potentes, & *gratiosi* in factionib.

Formellarius. aberat hæc vox à plerisque *Goth.* erat in *Ouet.*

Furcifer. *Ex Donat. Vid. Gloss. in Furcifer* *ταυροκόπος*, &c.

G

Gratiosus. *Agell. lib. 9. c. 12.* Gratiosus & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

Ganeo—tanquam in ocul. & sub terr. *Fesl.* *Ganeu* locum abditum, ac velut sub terra dixerunt. *Donat. in Adelp.* Veteres *ganeum* meretricum tabernam dixerunt, *ὄμις τῶς γῶς*, *ὄμις τῶς γῶς*, quod ipsa sit in terra, non ut *caenacula* superius, vnde & *taberna*, quasi *trabena* à validiorib. dicta *trabib.* quib. superiora suspensa sunt.

Glutto. *Aug. in lib. de Gramm.* *Helio*, qui & *Glutto*. *Fesl.* *Ingluuius* à gula dicta. Hinc & *ingluuiosus*, & *glutto*, & *gulo*.

H

Heros. *Idem sup. lib. 1. cap. 39.* *Heroes* appellantur viri quasi aërei, & cælo digni, propter sapientiā & fortitudinem. *Vid. Seru. Aen. 1. & Aug. 10. de ciuit. c. 21.* à quibus longe diuersus est *Socrates* in *Cratyl.* *Heros* in libris *VV* in *A* scribitur.

Humilis—humo aclinis. Ita *Gothici* omnes.

Honestus q. honoris status. al. q. honor flans.

Hypocrita. *Ex Aug. Seru. 1. in fer. vj. post Quinquag.*

I

Interpres. *Seru. Aeneid. 10. ad v.* *Tertius* ille h. diuūm-que interp. *Asylas*. *Interpres*, medium est, nā & *Deor.* interpretator & hominum, qui diuinas indicat mentes, *interpres* vocatur.

Innox. *Gloss.* *Innox* *ἀκακίης*.

Itacund. *Vr. n* flamma. *Sapè* huc repetit. *Hebraicè* *אֵשׁ* *aux.*

Inceptor quia praua. *Succentor* quia praua. & *V. Neap. C.* cui scriptura magis conuenit interpretari suggerendi & succendendi.

Illaudabilis è *Seru. Georg. 3.* Sed hæc interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sæpe nascatur antea admonuimus.

Inter impium autem & iniq. *Hieron. contra Pelag.* *Omnis impius iniquus est, & peccator, nec reciprocatur, &c.*

Inuidiosus est q. a. p. i. *Agell. lib. 9. c. 12.*

Nam & frendere. *Fesl.*

Inglorius. *Seru. Aen. 10.* *Inglorius* sine triumphis, immemor gloriæ.

Inueterator. Ita v. o. *Danielis* tamen 13. *Inueterate* dierum malor.

Immanis. *Fesl.* *Immanis*, ferus, siue magnus. *Gloss.* *Immanis*, *μῆτις*, *ἀγῆς*. *Vid. Seru. & Non.*

Immunis. *Gloss.* *Immunis* *ἀνὰ τὴν ἰσχυρίαν* *ἀνὰ τὴν ἀντιστασίαν*.

Olfecisse. n. veteres. *Idem inf. lib. 11. c. 1. Terent.* An non sex totis mensibus prius olfecissem, quàm ille quidquam cœperet?

Ignarus autem duo. è *Seru. Aen. 1. & 6.*

Inconsultus. *Vid. Sup. consultus.*

Inops. è *Seru. Aen. 6. ad v.* *Inops* inhumatâque turba est.

Indigena. *Ex eod. Aen. 8.*

Internicida. *Fesl.* in *Internicium* testamentum, & *internecio*, vide *Cuias* *obseru.*

Incineta. Eandem vocem nostra usurpant.

Inuestis, id est, sine veste. *Hactenus rectè*, hoc est sine pube, auctorib. *Seru. Macrob. Non.* Quod sequitur non admodum coheret, nondum n. habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis. Itaq. hoc additum, cuiusque qui illud sine veste non intellexerat, auxerâsque damno interpretationem, ascersens hæc verba è *lib. 19. c. 19.*

L

Latus à latitudine. *Varro lib. 5.* *latari* ab eo quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.

Locuples. *Vid. Non. in Pecuniosus.*

Puillanimitis vehementer insip. *Ex LXX. editione*, pro quo *Vulg.* qui autem impatiens exaltat stulticiam suam *Prov. 14.*

Labens interdum velox. è *Seru. Aeneid. 2. ad v.* Tot iam lab. ann.

Latro. *Vid. Var. lib. 6.*

Luridus, à loro. *Reliè Var.* *Lorica* à *loris*, quod de loro crudo pectoralia faciebant. *Luridi* autem huiusmodi coloris sunt. *Fesl.* *Luridi* supra modum pallidi.

Luscitiosus, qui vesp. nihil vid. *At Fesl.* contra, *Luscitio* vitium oculorum, quod clarius vesp. quam manè cernit. *Vid. Fulg. Plac.*

Luscos coclites. è *Seru. Aen. 8.*

M

Misericors. *Ex Greg. Moral. lib. 20. cap. 23. al. 24.*

Maclus magis auct. è *Seru. Aen. 9.*

Manusuetus. *Vid. Cassiod. in ps. 14.*

Modestus. *Ex Ambros. lib. 1. Off. c. 18.*

Mutus—vocalem. n. sp. *Ex Lactan. libro de opific. cap. 11.*

Magister—nam *steron* Græc. *statio*. *Gloss.* *μαγίστρος* *Aaa iij*

Robustus, grauis, stabilis. *Σταβρός*. Statio. *Vid. Fests. in Magisterare & Magisteria.*

Miser -- secundū Cic. *ē seru.* *En. 4. ad v. miseri post fata Sichi.*

Mœstus naturaliter tristis. *ē seru. ad v. mœstum mittit Onyten.* *En. 12. mœstum, naturaliter tristem, seuerum, quem Græci *ἀναισθητός* dicunt.*

Vnde & mœstus. *f. metus. Vid. seru. En. 1. ad mœstumque timorem.*

Amicor. charor. suspecti sunt. *Ital. o. Gothicif. m.*

à malo autem peior, à bono det. *ē seru. Georg. 4. ad v. Deterior qui visus.*

quando furiosè. *Al. furor.*

Mulcator. *Donat. in Hec. sc. 1. Nam propriè Mulciber dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat.* *En. 1. Adelp. scen. 2. Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcauit. Ita enim legi in veterib. libris admonuit Gab. Faernus. Quæ autem de mulso, Plinij videntur lib. 2. c. 94.*

Mancus -- manu ancus. *Fests. Ancus appellatur, qui ad vncum brachium habet, vt porrigi non possit. Gloss. Ancus, mancus, *ἄνκιστος*.*

Moribundus -- morienti similis. *ē seru. En. 10.*

N.

Nemo, id est, ne homo. *Vel nec homo, seru. & Fests. Nihili. Fests. Nilum putant esse quod grano fabæ adheret, ex quo nihil, & nihilum.*

Nequam -- nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib. 7. c. 11. vt ait Monatius. f. Munatius vel Matius potius, cuius Mamianus laudatur à Terentiano. Numatius in c. Tarracon.*

Nefarius non dignus farre. *Nem. Nefarij proprietatē lib. 1. de vita pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adorem est, quo scelerati vt non debeant. Agell. Nefarium quod sacra polluit farre pio solita celebrari ergo nefarij sacrilegi.*

Nuntius. *seru. En. 6. ad v. Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantum dicitur masculino. Quod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam masculino.*

Nugas autem Heb. *Ex Hieron. Sophon. 3. Est autem vox Hebræa נוגה. Charis. lib. 1. Nugas licet indeclinabile sit, tamen commune trium generum, hic, & hæc, & hoc nugas. & paulo post. Neutra indeclinabilia sunt, vt nugas, quod est commune trium generum.*

Nepos à genere quodam scorp. *Gloss. Nepa *νεπέ* est. Non. Nam verè nepa scorpis dicitur. Aliter *Fests. de nepotis etymo, & Hieron. ipse lib. 9.**

O

Orat. *At Fests. Oratores ex Græco quasi à *ὀράω* dicti, quod missi ad reges, nationesque deos solebant à *ὀράω* *ὀράω*, id est, testari.*

Osper. *Hisper. Rectè abest à quatuor Tarr. c. hæc vox.*

Obscenus. *Varro lib. 6. Obscenum turpe, quod nisi in scena palam dici non debet.*

Obtusius. *l. obtusus -- obfusor. Al. obtusior. Vtroque. n. modo legi admittunt characteres Gothici.*

Oblecator. *Fests. in verbis lacer.*

Obtreclator -- obstringillando. *Vel obstringillando potius, vt apud Varr. de re rust. c. 20.*

Patiens dictus à pauendo. *Fests. Obpuiat verberat, à pauendo, id est, feriendo. Vnde pueri quod puniendo coercentur, vnde & pauimenta. Nimirum quod Græci *παύω* ferre, & pulsare. Nam & pauimenta pro pauimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.*

Perfectus. *Seruus En. 11. ad v. o fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtrum comparentur, vt est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non esse perfectus.*

Præful -- quia præest sollicitud. *Paul. ad Rom. 12. qui præest in sollicitudine. Dicitur autem præful à præfulendo (vt ait Phocas) sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudium anticiparetur, inde Lucilius: Præful vt antuat, inde & volgus redantuat olli. Hic est præfulor quem Glossarium vetus *ὑπερῖον* interpretatur.*

Padagog. qui paruulis assign. *Ex Hieron. ad Gal. 3.*

Pecuniosus. *ex eod. Eccles. 5.*

Peruicax. *Donat. in Hec. Peruicax perseverans cum quadam vi. & paulo post, peruicax per vim agens.*

Antiqui. n. viciam. *Quet. vicam. virtutis opinor.*

Pernix à permitendo. *ē seru. Georg. 3.*

Alij pernitem velocem. *Ex eod. En. 11.*

Nam pernitas ped. *Ex eod. En. 4.*

Pertinax, q. pertinens. *Quasi pertendens Varro lib. 4.*

Procax. *ē seru. En. 1.*

Præscript. ordinem signif. Præscriptiōes appellantur Jurisconsulti exceptiōes, illas præsertim quæ longi temporis obitu actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula præscripta esset aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscripti verbi actus.

Procinctus. *Vid. Fests.*

Præcinctus. *Ex August. in Ps. 92.*

Prædo. *ē seru. En. 10.*

Piratæ ab incendio. *At Græci *πυρράς*, non *πυρρῆς*. Hefsch. *πυρρῆς* *πυρρῆς*.*

Periurus in verb. r. non habet. Immo & nomen ipsum in vetustiss. Cod. Salm. Peiurus bis sine r. scribitur. Sane autem hæc *Seruus En. 2.*

Præuaricator. *Plin. lib. 8. c. 19. Arator nisi incurius præuaricatur. Inde translatus hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur vbi inuentum est. Quid autem à Varro deduxisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit: Præuaricationis nomen significat, eum qui in contrariis causis, quasi variè esse positus videatur: non prorsus diuersa notatio est, nam & varius à varo fortasse descendit. Quanquam id exigere iniquum est, cum præsertim Quid enim tam præuarium in quibusdā libris legatur.*

Parricida. *Ita Gothici lib. non parricida.*

Publicanus. *Caus. c. 16. de verb. sign. eum qui vectigal pop. Rom. conductum habet, publicanum appellamus.*

Pellex apud Græc. *Vid. Fests. Agell. & Paul. c. 144. D. de verb. sign.*

Pavidus -- habet enim cordis puls. *Reflexisse videtur ad Virgilij verba, corda pauor pulsans.*

Petulus. *ē seru. Georg. 4. ad v. hædique petulci.*

R

Religiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

Rationator. Sic in Gothic. eadque scriptura Chaconi placebat. Nam ratiocinator alius est.

Vir magnus. Magnus volebat. *A. Augustinus.*

Nam retractare. *è Seru. En. 7. ad v. Mos erat Hesperio in Latio.*

Repens autem. *Ex cod. An. 12.*

Reus, à re de qua obnoxius. *Cic. 2. de orat. Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed omnes, quarum de re disceptatur.*

S.

Sanctus. *Vid. Seru. An. 12. ad v. qui fœdera fulmine sancit. aut ad verba Pauli potius respexit: Et omnia ponè in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.*

Sincerus. *è Seru. Georg. 4.*

Speciosus. *è Seru. An. 1. quamvis aliàs formosum non à forma, sed à formo ducat Isidorus.*

Solers. *Donat. in Eunuch.*

Superstitiosos ait *Cic. 2. de nat. deor.*

Sodalis. Tres etymologie indicantur à Festo. ut sodales sint vel ex suo edentes: vel unâ sedentes, quasi sedales; vel suadentes, quarum duas priores posuit Isidorus.

Socij. *Quasi in eod. socio insistentes.*

Stultus est qui per stupor. *è Seru. An. 11. ad v. Quis metus? o. n. d. semper inertes.*

Segnis, id est, sine igne. *è Seru. An. 1. Hunc locum dispositione sola restitui.*

Suasor d. i. i. f. f. trahens. *Al. suasor à suadendo, quem vult decipere. Vtraque scriptura Gothica. libror.*

Scrupulosus. *è Seru. An. 6.*

Sacrilegus. *Ex cod. eclog. 8.*

Scauus. *Ex cod. An. 3. ad v. Scauæque amplector limina portæ. Gloss. scaus Scauus, & Scaua à scauere, & Non in obscauauit.*

Scorta. *Vid. Fest. & epigram.*

Scelerosus. Plus est autem scelerosus. *Donat. in Eunuch. Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum, vel commissum.*

Scurra. *Vid. Fest. & Scalig.*

Stipulator — stipular. n. promittere. *Rectè Goth. & Gloss. in promittam, promitto, spondeo, stipulor. Item in eod. consulto, interrogo, stipulo. seu manus stipulor. Nam stipulor commune, ut ait Priscianus lib. 5. citans ad id Suetonium lib. 8. Pratorum. Festus in stipe: Stipem esse nummum signatum, testimonio est & id quod datur stipendium militi, & cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur. vel (ut edidit Ful. Vrfinus) Stipem dicebant pecuniam signatam, quod stiparetur: ideo stipulari dicitur is, qui interrogatus spondet. Ergo cum stipulari commune sit, interrogatio nemq; & sponsum contineat: rectè quoque ead. Gloss. in eod. interrogatio, stipulatio. Et Stipulatio, & ex eod. itaque ex eod. satisfactio. Satisfactio autem, & ex eod. promittentis sunt, non interrogantis. Hæc propterea pluribus, quia *A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum qui ro-**

garet, nullo modo qui promitteret.

Salus, à sale. *Quod corruptum non prohibeat.*

Sequester. *Seru. An. 11. ad v. pace sequestra: media (inquit) nam sequester est medius inter duos altercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. Gloss. Sequester hæreticus, inter eos, quod hæreticus est. Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Jurisconsultorum libros.*

Sepultus. *è Seru. An. 6. ad v. custode sepulto.*

Salio. *Gothic. vox, quam & nos retinemus, & sapi legitur in Gothicis legibus & membranis, & apud Cassiodorum. In concilio verò Emeritensi c. 8. mendosè Salomonem pro Saionem habent aliqui codices. Illud adnotandum, i. consonans eo modo prelatum à Gothis, quo à nobis ex. & ge. Idque non modò scriptura ipsa sagio quæ in quibusdam libris est, & Germanos sager eadem significatione, sed notatio quoque Isidori satis demonstrat.*

T.

Testes. *Sup. lib. 5. c. 21.*

Tetricus. *è Seru. An. 7. ad v. Qui Tetricæ hort. cautes.*

Interdum & pertinax. *Eleganter utrimque coniunxit Plantius. Quid ais, tenaxne eius pater? Ph. immò ædè pol pertinax.*

Torvus, terribilis. *è Seru. An. 10. ad v. vna torvus Abas, eosd. nos rostruueros dicimus.*

Turbidus. *è Seru. An. 4.*

Timidus — id est, à sanguine. *Hoc est, sit propter sanguinem. Nam timor sanguis. & c. qua sunt Seruij verba Æneid. 3.*

V.

Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vocis, sed res ipsius origo, qua de re in præfatione huius libri. Nam virtus potius à viro, vir à vi, quod maior in eo vis, quam in femina, nominatur, ut ait Lactantius in lib. de opif. cap. 12. eadem rationem sequitur paullo post in vero & veritate.*

Viridis vi, & succ. pl. q. virudis. *Varro. Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.*

Villis à villa, &c. *Hæc non leguntur in veteriarijbus libris.*

Vecors. *Festus. Vecors turbati, ac mali cordis. At Labo: Vecors sine corde. Velanus sine sanitate.*

Vexatus. *è Ser. eclog. 6.*

Vector. *Ex cod. An. 4. ad v. Nescius, illa fuga, &c.*

Quatuor sunt venatorum officia. *Vestigatorum munus vox ipsa ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius uno versu: Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt. Pressorum officium ex eleganti verbi premenda significatione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, atque ita urgere, ut propè prenda, vel ut al. alcance dicimus: Hanc fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus. An. 1. & 2. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premit hasta.*

NOTÆ IN LIBRUM VNDECIMVM ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

ATVRA dicta est, Verba sunt
Sernij Georg. 2. ad verba quippe
solo natura subest.

Hanc quidem. Ex Laet. lib. 2.
cap. 1.

Hominem de humo terræ.
Ita vetustissimi quique libri, secutusque
est (ut solet) LXX. interp.

Nam propriè homo ab hum. Hieron. Iscl. 2.

Græcè autem *ἄνθρωπος*. Ex eod. Laet. loco.

veluti pecora. è Sallustio in Catilin.

Duplex est autem homo. Ex Hieron. Ezech. 14.

Anima autem Gentilib. Ita Gorth. cc. vid. Laet. de
epif. c. 17.

Euangelista pronunciat. Ioann. c. 10.

Emitit sp. Ioan. 17. tradidit sp. Mattheus emitit. Sed
eod. modo auctor libri de sp. & anim.

Vel pro eo quod spiret. Ead. in lib. de spiritu & anim.
c. 34. quod opus non esse Hugonis de S. Piæ. hac atque alia in
codicibus nostris Hugone antiquioribus satis ostendunt.

Animum idem esse quod animam. Ex Laet. de opif.
cap. 18.

Sed anima vitæ, animus consilij. è Sern. Aen. 10. ad
v. sanguisque animusque sequi. suntque in eod. lib. de
sp. & an.

Dum ergo viuif. — accep. In eod. lib. de sp. c. 34.

Crementum. è Placido glossa ut sup. lib. 9. c. 5.

Caro autem ex quatuor elem. Ita CC. O. corpus
scribebat Chacon ex Laet. & Hieron. non rectè, nisi corpora
nostra ex Laet. vel corpora humana ex Hier. scribat, siqui-
dem carnis nomine statim dicturus est, vitam contineri, corporis
non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem vi-
detur facere, dum subdit, nam terra in carne est; id enim
ita dicitur, ut quasi manifestum & euidentem ponatur, quo cate-
ris elementis minus aliquanto notat sedes assignare pergat.

Nam terra in carn. Laet. lib. 2. c. 12.

Caro autem & corp. Ex Hieronym. ep. ad Pammach.,
aduersus Iovin. Hieron. abymian.

Sensus dict. Ead. lib. de spirit.

Vnde & præfenti. Sup. lib. 10. lit. 7.

Vinum autem fieri quid. Prioris opinionis auctor Ari-
stoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus secutus est.
per tenues vias. Al. Venas.

Visus dictus quod viuacior. Itaque Græci, cum ali-
orum sensuum verbis signandi casum tribuant, videndi verbo,
quod efficientia plura habeat, accusatiuum dedere, quo Platonis
opinio adinuari putatur.

Quod voces hauriat. Ex Laet. c. 8. lib. de opif.

Nam tactu probamus. Ambros. 6. Hexam. c. 9. Ple-
rumque. n. tactu probamus, quæ oculis probare non
possumus.

Prima pars corp. cap. datumque illi hoc nom. Laet.
de opif. cap. 5. In summo verò caput collocauit, datum-
que illi hoc nomen, ut quidem Varro ad Ciceronem
scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nerui.

Atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ambros.
ibid. Viciniores nomen impositum.
v. us vigendi.

per defectionem. Nempè à caluendo, ut calumnia, &
cauillatio, teste Cato cap. 233. de verb. signif. Gloss. Caluor
è *καλύνω*.

Et neutraliter pronunciat. Id est, non tantum femi-
nino genere. Gloss. Caluarium, *καλῶν*. Itē, Caluaria, *καλῶν*.

Capilli q. capitis pili. Aug. Dialect. c. 6.

Sicut & pilum d. à pila. Varro à pensendo: Sernius à
Pilumno ducit.

Cæsaries—virorum est. Verba Sernij Aen. 8. ad v.
Namque ipsa decoram Cæsariem.

Virum. n. tonsum. Ambros. de Cæsarie: Alium sexum
crinita, alium tonsa decet.

Coma. Verba sunt Sernij Aen. 5. ad v. tonsa coma
pressa corona.

Nam comas Græci caimos. Ita plerique omnes Gothicis
libri. Nam cultmos Sabmaticensis eodem referri potest ex
characterum affinitate. Alior. libror. monstra, qualia ferè oc-
currunt quoties è sermone Græco aliquid petitur, non est opera-
pretium proferre.

Græci mallon. Gloss. *μῆλως*, cirra, villus.

Facies, & c. Ambros. ibid. Quid sine capite est homo?
cùm totus in capite sit, cùm caput videris, hominem
agnoscis.

Frons. Ex Laet. c. 8. & Ambros. loco cit.

Oculi voc. Ex eod. Laet.

Phyfici dicunt. Verba Sernij Aen. 4. ad v. Dat som-
nos adimitque, & c.

Voluos autem quidam. Lib. 17. c. 10. Volui appel-
lati, quod sint volubiles, & rotundi, ab aliis *καλῶν* &
bulbi: ab Isidoro perpetuo volui consentientibus omnibus libris.
Al. à similitudine valuat. Addit Tarr. c. Valuuli folli-
culi fabæ.

Palpebræ. è Sern. Aen. 4. ad v. sinum lacrymis impl.
obortis. Et Laet. c. 10. de opif.

Munitæ sunt autem. Ex Cic. 2. de natur. deor. vel ex
Ambros. loco cit.

Supercilia. Ambros. Frontem geminæ rupes super-
ciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta præten-
dant.

& sudorem c. d. depelli. Ciceronis sunt verba.

Vox. n. repercussa. Ambros. ibid.

Pinnula summa pars. Gloss. Summa auricula, *πτελ-
γον*.

Pinnum. n. Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.

Nares - nare non definit. Ita C. R. & Laet. cap. 11.
nostri mendose manare.

Quia nos ab odore admon. Ex Don. in A. d. d. d.

Pirulam. Hanc & *πτελῶν* Græci, pinnulas *πτελῶν*, inter-
finium *πτελῶν* appellant. Hoc idem interfinium, imbricem vo-
cauit Arnobius. Septem voluisse videtur Laetantius, cum di-
xit: Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq;
diuisit. Theophrast. lib. 3. *ἡ δὲ τῆς κατὰ τὸν ὄψον τῆς
πτελῶν, ὅτι τῆς κατὰ τὸν ὄψον τῆς πτελῶν.*

Vel quia inde ingred. Sic in Euang. quia inde erat
transiturus. Sed illuc vel illuc ex libro Tarr. legere etiam
licet.

Alij viror. labra. Quos reprehendit Sern. in Corydane.

A ligando cibo. Laet. Itaque Varro à ligando cibo
putat linguæ nomen impositum.

Sicut. n. plectrum. Ex Hieronymo in Epitaph. Paula.

Colomellos. Et Marro 2. de re rust. columellares appellari dicit.

Dentium autem num. Solini verba c. 4.

Gingivæ. Lat. c. 10.

Palatum nostrum sicut cælum. Cicer. de Epicuro. Sed dum palato quid sit optimum indicat, cæli palatium, ut ait Ennius, non tulit.

Arteriar. Confundit arteriam cum reliquis, quæ per corpus diffusa vitalem spiritum continent, apratque Græcæ vocantur. Lat. arteria. Notationem suam.

Tolæ Gallica ling. Idem scribit Festus. Gloss. Tola, Tolia. quædam, & Tufilla. Tufillas non tufillas legi in Corn. Celsi. manuscripti libri lib. 6. cap. 10. auctor Chacon. & Tufilla Festo palus dolatus est.

Gurgulio à gutture. Lat. Lat. & Seru. Georg. 1.

Rumen. Et Festus.

Sublinguium. Gloss. Sublingua. Tufillum.

rigidum & teres. Lactantij verba.

Quali capitulum f. capitulum, vel (ut Isidorus loquitur) capitellum. Idem namque collo caput, quod columna capitulum.

Primus Horten. Ex Quintil. lib. 8. cap. 3. quamvis & Martialis referat lib. 7. & 9. quo alludit Cic. ad V. in Verr. Tamen hæc putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactatum.

Nam pluraliter contum. Interpunctione sola factum est, ne sub ipse adulescitur hoc loco Isidorus.

Ola. Al. aula.

In brachiis. n. toti lacert. Ex Lat. Ambrosius quoque: Succedunt brachia, & validi lacertor. tori.

Et dicti tori. Quia torum Servius à tortis herbis dictum scribit: Isidorus brachiorum, toros à tortis visceribus dictos, voluit.

Cubitus. Horat. Languidus in cubitum sese coniuncta reponat.

Vlna. & Seru. Georg. 3.

Ala, subbrachia. Nos quoque subacos dicimus.

Oscilla. monere. & Seru. Georg. 2. Vid. Fest. Macrobi. Hygin. Arati interp. Ovid. in Fast.

Manus. Ex Ambros. loco cit.

Vnde manipretium. Al. manipretium, ut apud Ulp. c. 13. de verb. signif.

Fidei testis. Seru. An. 3. ad v. Dixerat, & genua amplexus: Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriæ, frontem Genio, dexteram Fidei.

Siue quod fieri sinat. & Seru. An. 2. vid. Fest. in sinistra aures, & sinistrum.

Digitus. Ex Lat.

Secundus salutaris. Ita vocatur à Sueton. in Aug. Iodique Roma, cum se matrona salutant, indicem ori admovent. Idemque faciunt in publicis precibus viri, cum Christum salutant.

Idem & medicinalis. Macrobi. & Agell. quod ab eo sinistra manus digito nervus quidam tenuissimus ad cor usque pertineat: ergo is est potius medicinalis, quam dexter.

De quo Nigidius caput collo vehitur, &c. Non in coxendibus. Coxendicas coxas, Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustentatur à coxendicibus. Quare rationem hæc coxis, & genib. cruribusq. ex una voce coxendicibus non intellecta factum suspicamus. Septenarius autem siue Lucilij, siue Nigidij sic sustentari posset: Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. Si in coxendice penultimam producat. Aut septenarius ex Isidoro fiat: caput collo vehitur, truncus coxendicis, vel coxendicibus.

Proinde mamilla est. & Seru. Encl. xi. & Fest. in voce Papilla.

quia lacte vbera. Ead. voce usus Agell. lib. 8. c. 14.

Lac vim nom. à col. Idem repetit lib. 20. c. 2.

nota. n. Græcè. Ita L. Aug. Cum in omnibus libris, tunc enim Græcè, nullo sensu legerebatur. At Festo cutis est dicitur exierit, quomodo libenter hoc loco legerebimus, nisi incisionem interpretaretur Isidorus.

Arvina. Seru. An. 7. Secundum Suetonium arvina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.

Compago. Ita plerique Goth. Al. compagia.

Vertibula. Cartilagine. Lat. c. 5. de osibus. Summas eorum partes crassioribus nodis conglobavit, ut & substringi nervis facilius, & verti possent, unde sunt vertibula nominata: eos nodos firmiter solidatos leui quodam opereulo textit, quod dicitur cartilago, scilicet ut sine attritu & sensu doloris aliquo flecterentur.

Est. n. lxxa pars corp. Hinc interior sinistra à Servio dicitur. n. n. Aen. 5. ad v. dum proram ad saxa suburget Interior. Interior, id est sinisterior, interpretatur. Item Aen. 5. ad v. Urbem designat aratro: quem Caro in Originibus morem dicit fuisse. Condituri enim civitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant.

Atque ita interpretatur etiam Asconius iurum apud Cicero-nem de Aspendio Cytharista omnia intus canente. Vnde illustratur etiam Catulli locus: Marrucine Asini manu sinistra Non bellè vteris in ioco, atque vino, Tollis lintea negligentiorum. Ergo & latus tegere sinistrum ire significat, cuiusque est qui latus possit latus fodere, quod de nomenclatore dicit Horatius. Scimus quid tota de re viro eruditissimo placeat: de quo illud dicam. Servio cur hac de re tantopere saures, non fuisse, cum Cato & Asconius eadem opera succedere possent.

Dextro lateri habil. accommodatior. Verba Solini extremo cap. 5.

Dorsum. Nempe quasi durum sursum. At Fest. Dorsum dictum, quod ea pars corporis de vix sit deorsum.

Terga. Ex Lat. c. 10.

Interseapulum. Al. interseapulum, aut interseapili. Interseapulum apud Cal. lib. 3. cap. 2. atque ita respondendum in gloss. ubi legitur, interseapulum nomen generis.

Sacra spina. Hieron. in Ecclesiasta 12. florem amygdali quem nos pro canis posuimus, quidam sacram spinam interpretantur: quod decrepescitibus natium carnibus, spina crescat & floreat. Cal. 4. tard. c. 3. Spina sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoque vocant inquit dicit.

Ideo ex hostia. Menander si 3. mō iōqōi āxēqōi 7i. Curat.

Renes. Ex Lat. c. 14.

Lumbi. Ex Greg. verbis homil. 13. notationem qualem-cumque conficit.

Ex eo. n. inf. Ex Lat. c. 10.

Quod est longao. Gloss. longao 29. Nihil. Apud Calium tum longao, tum longano, apud Arnobij & Varr. manuscriptos libros longano, apud Veget. lib. 1. c. 42. de veterinaria longanon intestinum.

Nates. Ex Lat. c. 13.

Viscus est pellis. Goth. Fiscus per Digammon.

Nam à genis genua. Ead. repetit in libro differ. & in Cantu. expositione.

Qui alternis motibus. Lactantij verba nannihil de-torta.

Plantæ. Lat. ibid.

Calcis prima p. plantæ. Calcis restus, ut lancis lib. 20. c. 4. sed utrumque librorum putamus erratum.

Solum dicitur. Seru. verba Aen. 7. ad v. & Cereale solum.

Viscera. Ex eod. Aen. 1.

A visco quod est inter cut. & carn. *Seru. Aen. 6. ubi inter ossa & carnem.*

Quod ideo pulm. *Ex Ambros. 6. c. 9.*
Sinistra plus sanguinem. *Ira optum quique libri, recte optur, quamvis paullo insolentior constructio videri possit.*

Præcordia. *Ex Seru. Aen. 7. ad v. Huic Dea cæruleum v. d. c. anguem.*

Quibus sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia. Nam cerebro id tribuunt medici.*

Atque riu. *Ex Lact. c. 7.*

Sanguis. *Sup. lib. 4. c. 3.*

Sanguis non est integer. *Ex Seru. Aen. 2. ad v. Vos o quibus integer aui sanguis.*

Inde genas lacerare. *Pleniora hæc apud Seru. Aen. 12. ad v. roseas laniata genas, & Aen. 6. ad v. Purpureas sup. vest. & ad v. Purpureos spargam flores. Cautum tamen lege xii. tab. Mulier faciem ne carpito.*

Græci enim pulmonem πνεύμων vocant. πνεύματι est Attici, alius πνεύματι. *Alcæus apud Plutarch. v. 1. πνεύματι πνεύματι.*

Cordis flabellum. *Fenilabrum cordis dixit auctor lib. de flor. & anim. c. 33.*

Iecur eo quod ignis. *Fit quasi sacens vr. nam vr isidoro ignis non vno in loco.*

Fibræ iecoris sunt. *Ex Seru. Aen. 10. ad v. Cui pecudum fibræ.*

Sicut extremæ partes foliorum intyb. *Seru. Georg. 1. ad v. amaris intyba fibris: fibris autem abusiue, quod radices intyborum hæc atque illac decurrunt, vt fibræ per iecur, id est venæ quædam, & nerui. Vnde hæc male affecta sunt? filiorum legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.*

Nam splene ridemus. *Ex eod. Aen. 8. ad v. Exarserat atro felle dolor.*

Omentum membranum. *Gloss. Omentum. iminans. Membranum iecoris.*

Venter. *Ex Seru. Aen. 1. ad v. Vterumque a. m. c.*

Ab vtraque in duas. *Ex Lact. 12.*

Aqualiculus autem proprie porci est, h. a. v. transl. *Referuntur eadem hæc verba à veteri Persij interprete.*

Seimen receptum, &c. *Verba sunt Hieronymi in ep. ad Pamimach. contr. errores Iohann. Hierosolymit.*

Ferrum rubigo. *Ex Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.*

Germinabile. *Generabile, Gotth. a. & Rab.*

Primum autem aiunt cor. *Ex Lact. c. 12.*

Alij factus. *Ex eod. c. 11.*

Nascei autem. *c. 12.*

Quædam decoris. *c. 10.*

In Cap. II.

Gradus ætat. *Vid. Seru. Aen. 5. Ambros. ep. 49. Philon. de mundi opific.*

ad gignendum adulta. *Non sunt hæc in quibusdam codicibus.*

Quinquæ senioris ætas— nondum senectus. *Seru. Aen. 5. Tum senior tales: Secundum Varronem, iunior, & senior comparatiui sunt per diminutionem, &c. Item Aen. 6. ad v. Iam senior: Aut pro positio posuit, aut senior est virens senex, vt iunior intra iuuenem est, quam rem à Varrone tractatam confirmat etiam Plinius. Ita vero distinguit seniores à senibus Varro apud Censorinum de die natali, vt seniores vocari dicat à x. i. v. & que ad l. x. annos, quod tum primum senescere incipit: corpus, post sexagesimum vero senio iam laboret.*

Quem Græci πρεσβύτερος. *Ex Aug. de Gen. contra Manich. lib. 1. c. 23.*

Puer à puritate. *Varro apud Censorin. Pueri, quod sint puri, id est, impuberes.*

Hi sunt ephebi, i. à Phœbo. *Inimò ab Hebe.*

Adolescentuli leues. *Al. lenes.*

Puella est paruula q. pulla. *Fest. Pullus Iouis dicebatur Q. Fabius cui cognomen Eburno fuit, propter candorem, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui autem puerum, quem amabant, pullum eius dicebant.*

Hi autem verè pupilli—quàm ab eis nomen acciperent. *Prænomen (intellige) quod ante pubertatem non accipiebatur. Nam gentis vel familie nomen lustris die accipiebant. auctorib. Fest. Macrob. & Plutarch. in problem. Et Julius Paris (scilicet Probus) in epitom. lib. x. Val. Max. Pueris, non prius quàm togam virilem sumerent, puellis, non antequam nuberet, prænomina imponi, Q. Scævola auctor est. Et postea. Publij, qui prius pupilli facti erant, quàm prænomina haberent. Alij ominis causâ ex pube. Vid. A. August. in not. 1. collect. decretal. c. 7. de decess. impub. & c. 3. eo. tit. Greg. 12.*

Et dictæ puerperæ. *Hieronym. in Ierem. c. 4. Puerpera interpretatur, quæ primos parit foetus. Et Donatus in And. Omnis quæ peperit puerpera, quæ primum recentes ex partu.*

Vir. *Ex Lact. c. 12.*

Virgo à viridiorē ar. *Ex Seru. Eclog. 3. ad v. Bis venit ad mulctram.*

Virago. *Ex eod. Aen. 12. ad v. Iuturna virago.*

Alij Græca etymologia. *An quasi Quamquam? minus significat à positio. Verba sunt Donati in prolog. Hier.*

Nam Physici dicunt. *Ex Seru. Georg. 2. ad v. Frigidus obstitit circum præc. f.*

Nam si commune esset nomen, cur Terentius diceret senem mulierem? *Assentior Chaconi, qui hæc putabat aliena, cuiusque, cui Isidori sententia displiceret, itaque obijceret. Nisi commune esset nomen, & c. Sed frustra laborat Donatus (quem Isidorus sequitur) vt senem neget nomen esse commune. Papinius siue Pomponius apud Varronem lib. 6.*

Ridiculum est, cum te cascam tua dicit amica.

Fili Poroni sesquifenex puerum.

Dic tu illam pufam: sic fiet, Mutua muli.

Nam verè pufus tu, tua amica senex. *Et Tibullus.*

Hanc animo gaudente vident iuuenesque senesque, Commemorant meritis tot mala ferre senem.

Senectus autem. *Ex Hieronym. pref. ad lib. 2. in Amis.*

Nam duo sunt. *Ex Seru. Georg. 2. ad v. Iubeunt morbi tristisq. senectus.*

Funus. *Ex eo. Aen. 1. ad v. noctem flammis funalia. Vid. ead. lib. 20. c. 10.*

Cadaver. *Ex eod. Aen. 6. ad v. bellòque caduci.*

Quod dum portatur. *Ex eod. Aen. 2. ad v. patrios fœdasti f. v.*

Sepultus. *Ex eod. Aen. 3. ad v. parce sepulto.*

In Cap. III.

Portenta. *Ex Aug. 21. de ciuit. cap. 8.*

Nam portenta. *Cic. 2. de diuin. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, monstra, prodigia dicuntur.*

Xerxi quippe lepus. *Lepus scripsimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum vulpes inuersis litteris in omnibus CC. legeretur.*

Quantus fuit Tityon. *Cui tota nouem per iugera corpus porrigitur. Aen. 6.*

Homero testante, idor.

Vel cynodontes. *è Solon. 4.*

Alia priuimeria. *Ite Rabanus, neque compositio Latina vocis suspecta esse debet, quando neque apitogium respicit. Quintilianus. Nos complices vocat Agell. lib. 9. c. 4.*

Hermaphrodite. Mirum Hermaphrodite, non Hermaphroditum in omnibus libris legi, cum dicat *Aug. 16. de ciuit. c. 8.* consuetudinem loquendi prauulisse ut à meliore, hoc est à masculino sexu appellarentur. Nam nemo (inquit) vnquam aut Androgynas, aut Hermaphrodidas nun. upauit: equas tamen Hermaphroditas dixit *Plin. lib. 11. c. 49.*

Hi dextram mamillam. *è Plin. 8. c. 2.*

Falso autem opinantur. *Sumpta sunt hæc ex 3. de ciuit. cap. 4. fuit vero opinio quæ hic exploditur grauisimorum authorum, Clementis Alexandrini, Iustini Martini, Cypriani, Ambrosii, Lactantij. Augustinus questionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiaret.*

Cynocephali. *Augustinus verba sunt 16. de ciuit. cap. 8. Vid. Alian. & Plin.*

Gigantes quæ eos gigenas. *Sic Callimach. in lauacro Pallad. & Gloss. Terrigenæ, γιγάνες.*

Hi & agriophagita. *Plin. 6. cap. 36. Solinus agriophagos vocat.*

Blemmyas. *Plin. 5. c. 8. Solin. c. 34.*

Alios sine ceruicibus. *Ex Plin. 7. c. 2. Vid. Aug. 16. de ciuit. c. 8. & Agell. lib. 9. c. 4.*

In ultim. autem orient. *Ex Solin. c. 32.*

Artabaryta. *Ita in Plinij emendandis libris: apud Solinum Arthabathita.*

Satyri. *Ex Hieronym. in vita Pauli eremite.*

Dicuntur & quidam syluestres. *Vid. lib. 8. c. ultim.*

Faunos ficarios. Fataos ficarios. *C. Card. Sirleti, & Complut. Goth. & Iere. 50. Hieronym. cum fatuis ficariis.*

Quos inde Sciopodas. *Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de ciuit. c. 8. Agell. 9. c. 4.*

Antipodes in Lib. Androphagi in Scythia legebat Chacon ex *Plin. 7. c. 2.*

Qui macrobij nuncupantur octo ped. Optime restituit hunc locum Chacon, cum n. xii. legatur in omnibus libris, deprehendit librariorum fuisse erratum qui xii. pro iix. scripserunt. Nam horum corpora cubitorum quinque, & binor. palmorum facit Plinius ex Onesicrtes. Porro quinos cubitos, quæ singuli sesquipedibus constant, & binos palmos, quæ semipedem constant, octo esse pedes, non duodecim.

Quos pygmaeos. *Ex 16. de ciuit. c. 8.*

Triplici forma proditum. *Al. pradiatum. Sed proditum retinendum ex Iustino lib. 44. Porro Geryonem ipsum non triplicis naturæ ut fabulis proditum fuisse.*

Gorgones quoque. *è Seru. En. 6.*

Sirenes. *Ex eod. En. 5.*

Scyllam quoque. *Locus adumbratus ex Iustino lib. 4.*

Quem quidem idem dictum Cerber. *è Seru. En. 6. ad v. Custodem in v. p.*

Quæ Latinè excetra. *Ex eodem En. 6. ad v. Bellua lernæ.*

Huius mentionem facit Ambrosius. *Libro 1. de fid. cap. 4.*

Fingunt & chim. *Ex eod. Seru. loco.*

Onocentaur. *Hiero. Is. c. 14. Porro centauri nomen ex asinis, centaurisque compositum. At Isidorus hominis pro Centauri videtur scripsisse.*

In Cap. IIII.

& siue magicis artibus. *Omnis ferè ex Aug. 18. de ciuitate c. 16. & sequentibus.*

NOTÆ IN LIBRVM DVODECIMVM ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

MANIBVS animantibus Adam.

Ex Tertull. lib. de verg. veland.

Sed illa lingua, quæ ante dilu. *Sup. lib. 9. c. 1.*

Quadrupedia vocata. *Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.*

Pecus. *è Seru. ad v. ignauum fucos pecus. En. 1.*

Propriè autem pecorum, &c. *Ex August. 3. de Gen. ad lit.*

Nam bos carpenta. *Ex Hieron. in Is. c. 1.*

Quod sint apta armis. *è Seru. ad v. bellum hæc arm. min. En. 3. Itemque Georg. 3. Scilicet quis Olympiacæ.*

Alij armenta tantum. *è Seru. loco proxime citato.*

Ovis ab oblatione. *Cur non ab ois? Sapè gaudet ad rerum vel naturas, vel usus, magis quam ad voces respicere, quod non semel monuimus.*

Ex his quædam bidentes. *Vid. Seru. ad v. maciant latis de more bidentes. Aueid. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in bidental.*

Veruex vel à viribus. *A natura versa Varro.*

Aries vel à τὸ ἄρειον, id est, à Marte. *Varro. Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri aruiga.*

Agn. -- ἀγνὸν τὸ ἄγνόν, quasi pium. *Purum fortasse ex Festo. Glossar. agnus apium, siue apium, & ἄγνός ἐστιν ἄγος, &c. callus. Varro tamen, quod pecori ouis agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.*

Vt si in magno grege errauer. *Ex Ambros. Hexæm. 6. cap. 4.*

Hædi ab edendo. *Fædum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus; at qui digamma pro V. & contra Gotthos consuevit scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nam & paulo post Cinyus, pro Cinyphus; & tragelæus, pro tragelaphus scribitur in omnibus nostris. Erit ergo hædus, vel scæm quasi vedus, vel vesum. (licet enim nobis hic de rebus tam grauisimæ auctoribus interdum arguatur,) idque secutum fuisse Isidorum, ratio, quam subicit, satis videtur ostendere, ea est: parui enim pinguisissimi sunt, & saporis iucundi. Voces quoque illas vnde & edere, quas alij expungendas censuerant, nos (cum in omnibus libris legatur) libenter retinemus, scribimusque vnde & edere. Festus in hederam vel quod haterat, vel quod edat, vel quod edat petat, dictam existimat.*

Nam hirci sunt oculorum anguli. *è Seru. ad eclog. 3. hircus autem, an hircus pro eodem scribas, nihil refert, ut rectè monet Petrus Valerianus.*

maiores -- à θύοιο Cinyphæ in Libya. *Vnde Theocrit. idyl. 3. αὐγὴν ἀράγῃσι θύοιοις αὐτὸν ἐκείνῳ.*

Vnde eas crepas. *Festus. Capræ dictæ, vel quod*

Glaucus est veluti pictos oculi. *Seru.* Glauci felineis oculis, id est, splendore perfusis.

Nam veteres Glaucum alb. Nam glaucum albo caeruleum diluit. *Vnde & Virg.* Populus, & glauca canentia fronde salicta. *Sed idem de glauco paullo aliter lib. 19. c. 28.* Est tamen in tribus Gothici lacuna: nam glaucum -- veteres dicunt.

Gilius mellinus color. *è Seru.*

Canus dictus qui ex candido, & nigro. *Tilesius in lib. de coloribus:* Nascitur equus nonnunquam canus, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut albus, sed huius non exspectat. *huius nostri tordillos dicunt.*

Petili appellantur. *Festus.* Petilam suram vngulam equi albam dici, ait *Scauola.* In glossario quoque, ubi *Petilis* maxime *gauras* legitur. *Petilis* maxime *gauras* pato legendum, citat ex *Plauto* *Nan*, hunc versum, in *Petilis*, & in fronte. Nam coloratam frontem habet *petilis*. Atque ipse tenem & exilem ex sua libidine, ut solet, interpretatur.

qui frontem albam calidi. *Glossar.* *Callidus.* *Λοκονισ.* *Η* habent tamen plerique libri calidi. *Sed callidus* probabat *A. Augustinus.*

Gauranem dicunt. Retinent eandem vocem Itali, una littera mutata, nam *sauro* dicunt.

Myrtus est pressus in purpura. *Pressum* quoque in coloribus equum numerat *Palladius*, sed quid apud eum pressus, apud *Seru.* pressus murcum, hoc loco pressus in purpura valeat, nondum satis constuit. Opinor tamen pressi voce significari densiorem (ut ita dixerim) colorem, ducta similitudine ab *uiui*, quæ quo magis pedibus, vel prelo premitur, minus liquida, & vel ex albi rutila, vel ex rubri subnigra vina reddant.

Dorsinus. An quia *Varro* dorsuarios vocat asinos oneribus ferendis aptos? & *Gloss.* *Dorsuaria*, *Ναυαρε.* Hunc colorem murinum dicunt *Pallad.* & *Columella.*

Quem vulgò buricum. *Hieron.* in *Ecclef.* 10. Dignitate praelati vias publicas mannis terunt, quos vulgò buricos vocant. *ad Panmachium.* Feruentes buricos mannos. *Paulin.* *ad Senec. macro.* & viliore asellis burico sedentem. & *Glossar.* *Mannis*, *Βουελοι.* *At Porphyrio.* *Manni*, aut equi dicuntur pusilli, quos vulgò burdos vocant, & *Acro.* *Mannus burdo*, illos equos, lina hodie extrinsecus asellos burricos dicimus.

Veredos. Verba sunt *Festus*, in quo ex *Isidoro* restituenda vox, veredos. *Procop.* lib. 2. de bello Persie. *ἰ β' ἰσμις τῆς διουσιος ἰχθυαυς, ὅς ἐστι ἐκ τῶν τερνῶν νομίζονται.* *Julian.* *Antecessor* in epitom. *Noiell.* *Justiniani*, *Novell.* 130. quod Græcè est, *ἡ διουσιος ἰχθυαυς ἐστὶν ἰσμις*, veredorum cursum reddidit.

Præliis & oneribus. Honoribus, quidam libri.

Mulus. *μῦλον* passim, & *μῦλον* mola, ergo editorum scripturam retinimus, nam mendose Gothici omnes, *Mulus* *4. a.* *G. t. v. h.* Græcum enim hoc, vel quod iugo, & c. Nisi *Isidorus* mulum vocem esse Græcam putauit, mola tantum Latine. Sed quærens auctor non inolegant senarij, quem nemo olfecit: *Tardas* molendo ducat in gyrum molas.

Iudæi asserunt quod Ana abnep. *Ex Hieronym.* q. in *Genes.* c. 36. ad *Paphlagibus* tribuit *Homerus* *α. 6.*

Nam talis fortis. *Ex eod. lib.* in c. 30. *Gen.*

Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam. *Verba Hieronymi* *ibid.*

Burdo ex eq. & af. *Varro* 2. de re rust. c. 8. ex equa & asino fit mulus, contra ex equo, & asina hinnus. *Glossar.* *ἰ μῦλον ἰ ἐκ τῶν τερνῶν καὶ ὄν.* *Mulus.* *Burdo* *ἰ μῦλον ἰ ἐκ τῶν τερνῶν.*

Hybrida ex apris, & porcis. *Plin.* lib. 8. c. 53. *Acrum* tamen ad *Saty.* 7. lib. 1. tractum (inquit) ab aquila, quæ ex aquila & vulture nascitur, siue à canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.

Tityrus. *Seru.* *eclog.* 1. *Lacon* lingua *Tityrus* dicitur aries maior, qui gregem anteire consuevit.

Mulino. *Ex Gothici.* & *Musimones* dicuntur ab *Strabone* lib. 5. *Musimones* à *Seru.* *Georg.* 3. ad v. vdisque aries in gurgite vill. *Nonius.* *Musimones* asini, muli, aut equi breues.

In Cap. II.

Bestiar. -- serpentib. *Ex Aug.* 3. de *Gen.* ad lit. c. 11. fœræ appellatæ. *è Seru.* ad v. *pinguisq. ferina.* *En.* 1. lerna. *Ex eod.* ad v. *catulor. oblita lerna.* *Georg.* 3.

vt autem lerna dicatur. *Ex eod.* *En.* 12. *Lucretius:* Irritata læ iaciebant corpora saltu.

Leo autem Græcè, Latine rex. De hoc loco *An.* *Augustinus.* in veteri (inquit) libro Græco post *Orionis* etymologiam est: *Λῆας, ὅστις ἔστι Λαίων, ὅτι τὸν ἰστέον.*

animos eorum frons, & cauda. *Solin.* c. 20.

Cùm genuerint. Verba sunt *Origenis* homil. 17 in *Gen.*

Circa hominem leonum naturam. *Seru.* ad v. Tum demum mouet arma leo. *En.* 12. Hæc enim leonum natura est, vt nisi lacessiti, irasci nequeant.

Captiuos obuios repatriare. *Solin.* cùm multi captiuor. aliquot leonibus obuio, intacti repatriauerint.

Tigris. *Ex Plin.* lib. 8. cap. 18. & *Solin.* Etiam apud *Armenios* tigrim sagutam significare ait *Varro.*

Siue quod omnium animalium amicus. Hinc etymo fauent, quæ *Plin.* lib. 8. c. 17. & *Aelian.* 6. de hist. animal. referunt. *Vulgò* panthera, quod ter a fœra sit, dicta putatur.

m. n. omne dicitur. Aut aliquid deest (quod visum est *A. Aug.*) aut hoc potius superfluum inepti alicuius, qui id solum nosset interpreti glossema.

Minutis orbiculis. *Solin.* c. 21. minutis orbiculis superpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cæcula, vel alba distinguatur tergi supellex.

Nam *Plin.* dicit. *è Seru.* *Georg.* 2. ad v. Sæua leonum Semina. Locum verò *Plin.* lib. 8. c. 16.

Pardus secundum post pantheram. *è Solin.* *ibid.*

Vt mulus & burdo. *Ex trib. codicib.* *A. Aug.*

Idem & Monoceron. *Ex Gregor.* lib. 31. *Moral.* cap. 10. ad. 13. *Plinius* alium à *Monocero* *Rhinoceros* esse vult, lib. 8. c. 20. & 21. hunc *Rome* sæpe visum, illum negat viuum posse capi. Idem refert *Solinus.* *Vilius*, inquit, non venit in hominum potestatem. & in *Balearico* codice additur hoc loc. Fertur tantam habere ferocitatem, vt captus statim moriatur.

pedum quatuor. Sic etiam *Solin.* sed *Plin.* cubitorum duorum, cubiti vnus *Ctesias* in *Indici* apud *Photium:* sequicubiti *Aelian.* lib. 4. c. 52. de asinis *Indici.* Est etiam in eius eorum coloris magna varietas apud eosdem. Videtur autem *Plinius* eundem *monoceros* existimasse cum asino *Indici.* negat enim lib. 11. c. 46. aliud esse animal unicorne præter asinum *Indicum.* & *Orygem.* Sumpitque id ex *Arist.* lib. 2. c. 1. de hist. animal. De certamine *Rhinoceros* cum elephante, vid. *Plin.* *Solin.* *Elvan.* *Diod. Sicul.* *Agatharchid.* in lib. de mari rubro.

Græcis n. mons *Λίφω.* In Gothici *elepho*, nulla sententia, vt ferè in Græci vocibus accidit. *A. Aug.* secuti sumus coniecturam non admodum dubiam. *Atlas* ex alio origine, aut notatones elephanti asserre nihil attinet.

Rostrum autem *Promuscis.* *Ex Ambros.* 9. *Hex.* c. 5.

& est angui similis. *Lucretius* -- anguimaneos elefantos India quorum *Millibus* è multis vallo munitur eburno.

Hos boues *Lucas.* *Varro* lib. 6. & *Plin.* 8. cap. 6. *Lucret.* lib. 5. Inde boues *Lucas* turrito corpore tetros -- *Anguimaneos* belli docuerunt volnera *Pani* -- *Suffere*, &c.

Neque. n. omnis Indix. è Plin. 33. c. 11.
 Nam vnde volare, inde & ambulare. è Seru. ad
 Pascentes ille tantum prodiere volando. An. 6.
 Et homo paruus, pullo. Vt supra ex Festo ostendimus.
 Tanti enim contutus. Ex Hieron. in Abd. c. 1.
 Nam & contra radios. Ex Ambros. 5. Hex. c. 18. &
 in ps. 118.
 Harum quas dicunt. Ambros. c. 20.
 Vultures autem. Idem in oratione de obit. Theodof.
 Bradypus apud Græcos. Facilis fuit lapsus ex hac voce
 in Gradipes, qua in plerisque CC. legitur. Plin. 10. cap. 22.
 Proximæ sunt quas Hispania aues tardas appellat,
 Græcia otidas.
 Ordine litterato. è Seru. An. 1. ad v. Cætu cinxere
 polum. Reliqua è Solin. c. de Phræcia.
 Quem sonum oris potius. è Solin. 35. & Ambros. 5.
 Hex. cap. 16.
 Socie a is comites. Sic paullo post columbam castitatis
 comitem dicit.
 Olor autem dictus. Olorem Latinam vocem statim fa-
 ciet, sed è Græca dicitur, nihil vetat: nisi aliena hoc esse cum Cha-
 cone manus.
 Cygnus. Aliquanto durius notatio.
 Olores autem Latine. è Seruio ad v. Strymoniam que
 gruem, aut album deiecit olorem. An. 11.
 Nautæ bonam prognosin. è Seru. An. 1. ad v. Aspi-
 ce bis fenos lat.
 Sicut Æmilius ait. Æmilius Mucor in ornithogonia,
 & ita legendum censebat Chæcon apud Nonium in Profecta,
 non Licinius. Nam quamuis viris que Plinius meminerit,
 tamen cum de auiibus agit, Æmilium citat, qui citatur etiam
 à Non. in luculentus, ita Seru. An. 1. ad v. Ignauum fu-
 nos pecus à præf. pib. arcent.
 Struthio. Ex Greg. 31. Moral. ad Job. c. 39.
 Quodque ausa volare Ardea. è Lucan. 5. locus verò è
 Seru. Georg. 1. & An. 7.
 Formidat. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.
 Tantalum vocant. Videndum, nam potius Taurum.
 Nam ardeam stellareon ita appellat Aristoteles. Quod bonus
 mugitum voce mittitur, cum meminit etiam Plin. lib. 10. c. 42.
 Phoenix auis dicta. Plin. lib. 13. cap. 4. à phoenix, id est,
 palma.
 Cinnamulgus. Plin. 10. cap. 33. & Sol. cap. 46. idem est
 cum cinnamomo. Sed cinnamomum vincon, scribunt Græci:
 atque ita scribi præcipit apud Latinos Nestor antiquus Grammi.
 Plitacus. è Solin. c. 55.
 Halcyon quasi auis Oceana. Gotth. Cyanea.
 Pellicanus—fluminis. Verba Augusti in ps. 101.
 Nam Canopus Ægyptus dicitur. Nam Pellæus Cano-
 pus mælem, ut magis etymon responderet Virgil. Georg. Nam
 qua Pellæi gens fortunata Canopi. 4. Et tamen lib. 19.
 c. 5. Nam Canopus Ægyptus est.
 Stymphalides aues ab Stymphadibus insulis. CC.
 Gotth. Stymphalides aues ab Strophadibus insulis.
 Pitiusum utrumque. Nam neque Stymphalides insula villa (ut
 opinor) dicitur; neque Strophalides aues. Est autem Sym-
 phalus Arcadiæ palus, utrimque in Epiro Strophades insula,
 & utrobique aues, quarum illas confixisse sagittam Hercules, has
 abegisse Zeithis, & Calan Boreæ filij memorantur: de illis
 Lucr. 5. vncis, ut timenda, Vnguibus Arcadiæ vo-
 luctes Stymphala colentes—de his Virg. 3. An. Stro-
 phades Graio stant nomine dictæ Insule Ionio in ma-
 gno, quas dira Celeno, Harpyæq. & c.
 Diomedæas aues. Locus pius ibi ex auctorib. concerna-
 tur è Seru. ad v. Nunc etiam horribili visu p. seq. An. 11.
 Aug. 18. de ciuit. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ouidio.
 Memnonides. Plin. 10. cap. 26. Solin. cap. 43. Albert.

Magn. 22. de animal. Ouid. 13. Metam. Têrq. rogû lustrant,
 & consonus exit in auras Ter plangor.

Hercinix aues. è Solin. 32.

Quamuis nox obtenta densis tenebris. Virg. Georg.
 is mper & obtenta deniantur nocte tenebræ.

Onocrotalon—quorum duoge: eia. Ex Hieron. in
 Soph. 2. Est auis hæc voracissima, propterea Martialis. turpe
 Rauennatis guttur Onocrotali. Vid. Nebriss. in lib. de
 L. locis.

Ibis auis Nili. Plin. 8. c. 27. Alian. 2. c. 35.

Hæc serpentum ovis. è Solin. c. 45.

Meropis—eos. & gaulos. Sic vocant Itali, nos aucja-
 pucos.

Quam monedule committend. Committebant le-
 gitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. c. 29.

Velpertilio. Ex Ambros. Hexam. 5. c. 24.

Animal murium simile. Verba Hieron. in Is. 2. cap.

Luscinia. Ex Ambros. Hexam. 5. cap. 11. Diuersa tamen
 erige placuit Varro, luscioia, aut luscinia (inqu) quod
 luctuosè canere exi timatur, atque esse ex Attica
 Progne in luctu facta auis.

& mat. e. a. c. & matutinis A credula vocibus instat,
 vocibus instat & assiduus tacit ore querelas. i. de diui-
 natione ex iust. prognost. Quinctus frater.

Vlula auis. è Seru. Georg. 8.

Cum enim clamat. Seruus hæc de bubone, non de vlula
 An. 4.

Hanc autem insula Cretens. è Solin. c. 16.

Nam ex toto splendore. Ambros. 5. hex. c. 24.

Noctua autem non est bub. è Seru. An. 12.

Nycticorax ipa est noctua. Hieronym. epist. 135. ad
 Suniam.

quia noctem amat. Aug. in ps. 101.

est. n. auis lu. ifuga. è Seru. Georg. 1. ad v. Ne quic-
 quam ferose noct.

& solem videre non pat. De Vespertione dixit Hier-
 onym. Is. 2.

Strix. Vid. Fest. sed quod vulgò Amas dici refert. hinc
 quidam nutrice. Amas à nestris vocari putant. Alij verò non La-
 tinam vocem, sed è Germanià à Gotthis aduectam existimant.
 Sed, qui Hebræum dixerit, minus, credo, faller.

Coruus—fertur hæc auis. è Greger 30. Moral. cap. 9.
 Al. 15.

Oculum petit. Catull. de Cominio—. Non equidem
 dubito, quin primum inimica bonorum—Lingua
 execta—vix sit data vulurio.—Effoscos oculos vorat
 atro gutture coruus.—Intestina canes, cetera membra
 lupi.

significationibus augere. Ita solus Vulcan, reliqui
 agere.

Picæ. q. poetrix. Vel ad Persum respexit—. Coruos
 poetras, & poetridas picas—aut ad fabulam de Pieridibus
 in picas mutatis.

Pica loquax. Carmen Martialis.

In quacumque arbore nidificauer. Ex Plin. 10.
 cap. 18.

iste est picus Martius. è Seru. ad v. Aurea percul-
 virga. An. 7.

Pauo—ut putredinem vix sentiat. Ex Aug. 21. de
 ciuit. c. 4.

de quo quidam. Martialis.

à Phasiæ insula Græciæ. Plinius potius, aut urbe.

consumi. Aarum scilicet. Plin. 29. cap. 4. Si auro li-
 quefcenti gallinar. membra misceantur, consumunt
 id in se, ita hoc venenum auri est.

Iste vig. has noctis. Ex Ambros. Hex. 5. c. 13.

Nullum animal. è Seru. An. 8.

NOTAE IN LIBRVM DECIMVM- TERTIVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. I.

MUNDVS est cælum, & terra. Ex August. tract. 2. in Joan. quod in sempiterno motu. Idem crymon secutus videtur Festus cum dicit, Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebris, quia non est alius, quam quod moueri potest. Varro vero, & Plinius ab absoluta perfectaque elegantia mundum ex Græcor. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Vniu. ut hunc varietate distinctum benè Græci νοῦς, nos lucentem Mundum nominaremus.

Nihil enim Mundo pulchritas o. c. a. Verba Hier. in Jon. c. 1.

Quatuor autem esse constat clim. eod. modo loquitur Hieronymus in dem. Heb. ex Exod. & in quest. in Genes. c. 13. Quatuor (inquit) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Vid. Seru. Georg. 1. ad v. Mundus ut d. Scythiam, Riphæasque arduas arces.

Meridies. Eodem modo supra lib. 3. cap. 41. & lib. 5. cap. 31.

Cardines mundi. Supra lib. 3. c. 37.

In Cap. II.

Atomos philosophi. Vid. Iulian. 1. de placit. philosoph. c. 3. & Stob. eclog. 1. phys. c. 17. & Seru. in Sileno. Sic & in littera. e. Serg. in art. Denati.

In Cap. III.

Hylem. Ex Aug. 20. contra Faust. c. 14. ex eius deriuatione vocabulum acceper. Nempe ut elementa sint, quasi hylementia.

Hanc hylem Græci. Seru. An. 8. ad v. Aruor. pecorisque Deo.

Græci autem elem. εἶμα. Ambros. Hex. 3. cap. 4. Vnde & Græcè εἶμα dicuntur, quod sibi conueniāt, & concinant.

In Cap. IIII.

Cælum vocatum. Ex Ambros. 1. Hex. c. 4. aliū cælum quasi uocatur, id est, casuum.

Alias autem à superiora celando. Absunt hæc à CC. Rom.

Hoc autem Græcè νεφελῆς. Ex Ambros. 5. Hex. cap. 22. Auctor vero libri de mundo ad Alexand. quod super m. u. c. 1. id est, montes sit.

Lucretius. lib. 4. Sunt etiam quæ sponte sua gignuntur, & ipsa Constituuntur in hoc cælo, qui dicitur aer.

& nos in consuetudinem. Ex Aug. de agone Christi. cap. 3.

In Cap. V.

Æther. Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 32. 36. 38. & 45.

Sanè æther est. Verba Seruij ad v. lucidus æthera. An. 2.

Horum alter est Septentrional. Ex commentariis Arati in fine.

In Cap. VI.

Eo quod intra ipsum Arctorum signa. Hæc quoque, ex lib. 3. c. 43. Arcturi, quod est in editis non displicet (quoniam Arctorum sit in Gothicus) sunt n. verba Hygini lib. 1. agnitionem, ut illic notauimus.

Zodiacus circulus est. Lacuna est in Gothico quibusd. post hæc verba & hic, & in lib. 3. quam impleri uelim, cum utrobique discedant inter se codices, qui eam explent.

In Cap. VII.

quàm cætera elementa. Assentur Chaconi, cui ad alteram videntur hæc uoces.

longum per inane secutus. Non sunt hæc apud Maronē. Ergo legas lucibus, vel ex sileno-magnum per inane coacta. vel ex XII. An. vacuum per inane uoluit.

nam commotus ventos, & c. Verba sunt Aug. 3. de Genes. ad luc. 10. nubes dictæ. & Seru. ad v. arsurasque comas obnubie amictu.

Vnde & Neptunus. Arnob. 3. aduers. Gent. quod aqua nubat terram. putabat Chacon Isidorum scripsisse: unde & Neptunus, quod nubat terram: & mare Neptunus, tegat, nō nubat glacies fuisse alienas.

nubes autem aeris densitas. Ex eod. An. 5. atque in nubem cogitur aer.

In Cap. VIII.

nam tonus, sonus. Tonitruum à Cæcina tonum dictum refert Seneca lib. 2. natural. quæst. & à prisca quidem tonitruum acate sua non nisi tonitruum pluraliter effert.

Ita ut cælum discidisse. Discidisse quoque & discidisse legitur, quæ ego scripturam ut nullam prorsus reuocis, ita discidisse libentius amplector, ut se discidisse intelligas, et sepe alias nā & discindi legit Romanus codex, & discidisse alij mendosè. & præcindit vel percindit poemus, quod sequitur per usurpauit eadem in re Lucretius, quem imitatur hoc loco Isidorus, & exemplum de vesicula displota magni discidisse uidetur postulare. Quod uero ad discidisse attinet, non semel in libris de diuinatione discissus cæli legitur.

Quod mitari quis non debeat, cum vesicula. Lucret. lib. 6. Nec mirum cum plena animæ vesicula parua, Saepè ita dat pariter sonitum displota repenti.

Fulgetra vocatur. al. fulgetrum. Sed fulgetra omnino legendum ex Seru. An. 8. ad - fulgores nunc terrificos ignemque, metumque. Vulcanus fulgor edidit.

In Cap. IX.

Fulgere enim ferire. Fest. fulgere prisce pro ferire dicebatur, unde fulgur dictum est.

Fulmina autem. & Seru. ad v. iaculata è nubibus igne. An. 1.

Nam omnium rerum coll. - arborum. Verba Seruij

Sen. 1. ad illud, unde imber, & ignes.

quia subtilioribus elementis. *Respexit ad Lucretij carmina lib. 2. Quare fulmineus multo penetratior ignis, Quam noster fluat è tedis terrestribus ortus. Dicere enim possis celestis fulminis ignem, Subtilem magis è parvis constare figuris.*

In Cap. X.

Dicitur Iris q. aëris. *Græci ab ἴρις, id est, dicere, quod sit deus, nuntia. Servius Irim quasi irem interpretatur, quod ut Mercurius ad concordiam, ita Iris ad discordiam plerumque mittatur.*

Ex aduerso radium solis accipit. *Sen. ad v. Mille trah. v. a. f. c. Aen. 4.*

Nascuntur enim de terræ & maris anhel. *Verba sunt Serv. Aen. 1. ad v. Unde imber, & ignes. Lucretij vero locus qui à Servio citatur, ex libro 6. Consimili ratione ex omnibus amnis humor, &c.*

Sunt autem nimbi. *Sen. ad v. Nimbor. in patriam Aen. 1.*

dicti à Græco vocabulo ἱμῆρες.

Unde & Lucretias. *Eodem modo legitur Lucretij versus apud Servium, è quo sunt hæc, paulo ante in Lucretianis libris: Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur. Ex igni, terra atque anima procrefcere, & imbri.*

Vt vere verò & ad frigus. *Vide Serv. ad penetrabile frigus adurat. Georg. 1. Recte aduertit Chatez Servium ab Jfidoro sine Virgilij carminibus lectum hoc loco, ut sape alias, illi fraudis fuisse. Nam vni sermone duo (inquit Servius) diuersa conclusit, quia verbum adurat & ad potentiam Solis, & ad frigus Maro retulit.*

Nihil autem sunt tenebræ -- dicuntur. *Verba August. in 1. de Genes. contra Manich. c. 4.*

& ex motu ventorum. *Seru. eclog. v. ad vers. Siue sub incertas Zephyris motantibus umbras.*

Vbi quoquo loco. *Ira Salin. vetustissimus ubique quo loco. Complut.*

In Cap. XI.

Ventus. *De ventorum nominib. Agell. lib. 2. c. 22.*

Nothus quod interdum corrumpat. *Est enim notus corrumpere, unde Horatius de illegitimis filiis. secundæ culpæ seculæ nuptias primum inquinavere, & genus, & domos.*

Ipse est Libonotus. *Seneca. A Meridiano axe Euro-notus est, deinde Notus, Latine Austro, deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est.*

Caurus quem plerique Argesten. *Idem 3. natur. quæst. A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur, quia Cori violenta vis, & in vnam partem rapax, Argestes verò mollis est, & tam euntibus communis, quam redeuntibus.*

Circius -- hunc Hispani Gallecum. *Al. Gallicum, & à parte Gallia, sed mendose, nam Gallici nomen nos hodie retinemus.*

Etesia autem flabra Aquilonis. *Lucret. lib. 6. Etesia flabra Aquilonum -- Nubila coniiciunt.*

innot. Propius aberat vire, & iuuenis, sed Hygimum secutus est, in cuius veterib. libris innotus legebatur, ut apparet ex Ioan. Baptista Pio ad Lucretij verba lib. 5. Inde loci sequitur calor aridus. nunc melius vire.

Unde & Lucret. aërias auras. *lib. 1. -- & aërias auras roremq. liquorum. & lib. 4. Aëris quoniam vicinum tangitur auris.*

Altanus. *Servius ad -- cum venti posuere, omnesque repente resedit -- Flatus omnis (inquit) & qui ripæ est,*

& qui pelagi, qui Altanus vocatur. *Plin. lib. 2. c. 43. Namque è fluminibus, ac niuib. & è mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos è terra consurgere, qui quidè cum è mari redeunt, Tropæi vocantur, si pergunt, Apogæi.*

quia magnitudine sua multis oritur dieb. *Quomodo hæc verba, quæ sunt è Serv. ad v. Nimbofus Orion, Aen. 1. huic loco aptentur: amplius querendum.*

Verno autem, & autumnno. *Ex cod. ad 1. Georg. Quid tempestates autumnæ, & sidera dicam?*

Fragor à fractar. *Ex cod. ad -- aridus fragor.*

procella. *Ex cod. Aen. 1. ad illud, crebèrque procellis.*

Procellæ aut de flumin. *Ex cod. Aen. 5. ad verba, Tres Erici vitul.*

alitis Austri. *Virg. Aen. 8. -- rutuli tres ignes, & alitis Austri.*

In Cap. XII.

Aquarum elementum. *Ex Plin. 31. c. 1. ex quo legendum videtur, & ceu parum sit i. t. p. a. rapiunt eos.*

peccata abluunt. *Ambros. 3. Hexæm. c. 5. Reliqua è Plin. lib. 14. c. 22.*

In Cap. XIII.

Albulæ aquæ. *Plin. 31. c. 2.*

In Italia fons Cicer. *ibid.*

velut oleo nitescunt. *è Solin. c. 43.*

Zamæ. *Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3. Item de Clitorio, ex quo Aëcadix pro Italia fortasse legendum.*

in Chio. *Ex Plin. ibid.*

Linus fons Arcad. *Linus scripsimus ex Plin. nam codices non uno modo, sed lechnus, lechnus, lechnus, lechnus. Etiam Plinij vetustus liber Ecclesia Tolet. Leuius habet.*

In Sicilia fontes duæ. *è Solin. c. 11.*

In Thessalia. *In Bæotia Solin. c. 12. ex Varrone. Plin. in Hestierude, qua pars est Thessalie.*

Clitumnus -- qui maximos boues. *Virg. Georg. 2. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurum Victima -- Solin. lib. 8. & lauat ingentem perfundens flumine sacro -- Clitumnus taurum. Ergo & albos, & maximos Clitumnus taurus generat.*

Reatin. paludib. *Verba Plinij lib. 31. c. 2.*

in Asphaltite. *Iosephus 5. de bello Judaic. c. 5. Hegefipp. lib. 4. c. 18. Plin. 5. cap. 16. Solin. c. 48. nihil in eo mergi posse, quod & Plin. dixerat lib. 2. c. 103.*

in Indiis Siden. *Siderin. Codex Tolet. de Siliæ id prodidit Strab. lib. 15. ἡ δὲ τῆς Ἰνδίας οὐκ ἔστιν ἡμετέρα, ὡς ἔστιν ἡ Ἰνδία. Nunnefius Siden legit ex Antigoni historia & epitome Strabonis. nos Siden ex Gotthicis libris, & Plin. 31. c. 2.*

Apulcedamo -- Marfyæ fons -- in Achaia. *ex eodem Plin.*

Gelonium Stagnum. *è Solin. c. 11.*

fons est in Africa. *è Solin. 40.*

in Troglod. *Ex Plin.*

Oculis medetur. *Ex Solin. 10.*

in Epiro. *Plin. 2. c. 103. & Sol. c. 12.*

apud Garamant. *Plin. ibid. & Sol. c. 42.*

cum per venas calentes. *Vid. Vitruv. lib. 8. c. 3.*

In Cap. XIII.

Omnis enim congregatio. *Ex Aug. 1. de Genes. contra Manich. c. 12.*

Idèd autem mare incrementum non capere. *Torus locus expressus è Lucret. 6. Nunc ratio reddenda, augmen-cur nesciat æquor, &c.*

Maris autem certum non esse colorem. *è Servio ad v. fluctusque atros Aquilone secabat, Aen. 5. luculentu*

med vapore torrens terre fortum exulserit, quod de sole dictum esse constat ex *Varrone* 1. de re rust. sed sine *Varro* *Pacuvij* verba referre voluit sine sensum tantum, placet nobis *Chaconem* adiecta videntur in *Varrone* voces illæ, aut nox, aut frigore.

Vnde & Nilas dictus, è *Seru.* ad v. pingui flumine Nilus, *En.* 9.

Nam ante Nilus Melo. Ex eod. *En.* 4. ad v. Nubila, iamque volans apicem, & latera ardua cernit.

De quo in meridiem versus, è *Solin.* c. de *Egypto*: ex quo pro *Egypto*, *Egyptio* mari, & pro retro luctantibus, in arcto luctantibus, videri possit in *Isidoro* *pen-*

phison, id est, caterua. Ex *Hiero.* de locis *Heb.*

Quia quindecim fluminib. Totidem numerantur ab *Arrian.* lib. 5. de *Alexand.* unde viginti vero à *Plinio* lib. 6. c. 18. libri 9. quia decem sed plane repetita syllaba similitudo librari decept.

A rege *Gange*. Gangem quoq. regem appellant *Sindas* & *Platarch.* in lib. de fluminib. male libri 9. rege *Gangaro*.

Exaltari. Etiam in manuscriptis *Solin.* exaltari, non exaltari, ut in exciso legitur.

Nam *Hebraice* *Ephrata* fertilitas. Ita scribo ex *Hier.* non *Euphrata*, quia vox apud *Hebræos* nulla est, sed *trispersath*, id est, *Euphrates*. *trispersath* est, fructus.

Sallustius autem certissimus. *Hier.* in lib. de locis *Heb.* Porro *Sallustius* auctor certissimus asserit, tam *Tigris* quam *Euphratis* in *Armenia* fontes demonstrari. Ergo aliter legi *Isidoro* cum *Hieronymi* locum. *Vid.* *Vibij* *Sequest.* librum de flum. & quidem diversis utriusque fontes prodidit *Sirabo*.

Qui dum sit fluvius *Perfarum*, dicitur tamen contra *Or.* *Hæc de Gange*; non de *Hydasse* testatur *Lucanus* lib. 3. *Mouet* & *Eos* bellorum fama recessus, *Qua* colitur *Ganges*, qui toto solus in orbe, *Ostia* nascenti contraria solvere *Phæbo* - *Audet* & *aduersum* fluctus impellit *Entum*. *Quæ* leguntur in impressis libris *Lucani* carminibus, in *Gothicis* nulla sunt.

Araris fluvius *German.* è *Seru.* *Eclog.* 1. quod autem in editis, & quibusdam manifest. est: *Currit* n. per *Parthiam*, & *Assyriam*, expungimus (decrant enim in plerisque manuscriptis) quam *Tigris* aprare, quod fecit *Pulcanus*.

A rege *Bactro*. *Josephus* non *Bactrum*, sed *Cetrum* filium *Aræ* *Bactrianorum* primum auctorem facit.

Adeo ut reges, è *Solp.* c. de *Cilicia*.

Vnde & cum *Alexander*. *Mementis* pontis *Curtius* lib. 5. inundationi non meminit, idem tentatum à *Xerxe* refert *Servius* ad - pontem indignatus *Araxis*. *En.* 8.

Hic brevibus intervallis - mare. è *Solin.* c. 25.

qui vocatur *Orontes*. Sic est in *Gothicis* *Hegeff.* lib. 3. c. 5.

Iordanis *Iudææ* fluv. *Hier.* in lib. de locis *Heb.*

Phasis. Verba sunt *Ambrosij* 2. *Hexæm.* c. 3. erat autem in omnib. libris *Eulis*, ni restitisset *Chacon*, indicato *Ambrosij* loco.

Vnde & nuncupatur. *Delemus* hæc cum *Chacone*.

Cydnus. è *Solin.*

Hylas fluvius *Asiæ*. *Vid.* *Solin.* c. de *Bithynia*. & *Plin.* lib. 5. c. 32.

Hermus. *Plin.* lib. 5. c. 29. à *Smyrna* *Hermus* amnis campos facit, & nomen suo adoptat. Sed hæc à *Solino* potius.

A quo *Smyrna* vocata est. An quia *Plinius* & nomini (inquit) suo adoptat. At idem *Plinius* ex *Herodoto* ab *Smyrna* *Amazone* *Smyrnam* urbem appellatam dicit.

Inachus - dedit. Verba sunt *Solini* c. de *Græcia*.

Amnem sinu dirigit. *Digerit* *VV. CC.* unus *Rom.* *Ari-*

nem sinum.

Augetur autem - defertur. è *Solin.* c. de *Italia*.

Quod niuib. albus sit. *Aliena* videntur *Chaconi*.

Ipsæ autem est *Tybris*. è *Seru.* ad v. *Tuque* o *Tybris*, tu

o genitor cum flumine sancto. *En.* 8.

Danubius à nubium copia. De *Danubij* etymo vid. *Steph.* qui prius *uacius*, hoc est, quies & felix, deinde *danubius* aut *danuvius* ab adversa fortuna appellatum à *Scythijs* refert.

Et occidentalib. partib. *Barbar.* *Paulo* aliter *Ambros.* 2. *hex.* c. 3. *Danubius* de Occidentalibus partib. *Barbarorum*, atque *Romanos* interfecans populos, donec *Ponto* ipse condatur.

Qui rapido concit. curs. Ex *Ambrosio* quod apud illum non mediocrè fertur nauigantium periculum.

Qui à iugo *Alpium*. Ex eod.

Durius. *Dorini* quidam libri.

Tagum - *Carthago* *Hisp.* nuncup. *Quod* à *Tagorege*, ex facto *Heroso*, ductus fertur, nihil certius duco.

Eo quod ibi lanx. *Plin.* lib. 8. c. 48.

Græci. n. *Βαδὸ* vel *Βίδου*, *Gothici* *bytin*.

In Cap. XXII.

Toto orbe contexto. *Pleraque* huius capituli ex *Orosij* lib. 1. *Hæc* ex c. 3.

Concretos sæpè & cau. *Oros.* *scabros* sæpè, & cautos.

Secundum diluv. *Oros.* c. 7.

Tertium. *Idem* c. 9. qui ex *Iustini* lib. 2. desumpsit.

Qui post *Cecropè* regnavit. *Athenis* addit *Oros.*

NOTAE IN LIBRVM DECIMVM- QUARTVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. I.

TERRA est in medio. *Hygij* lib. 1. de astron. c. ult. *Terra* media mundi regione collocata, omnib. partib. aquali dissidens intervallo, centrum obtinet *Sphæræ*.

Quæ angulari numero totum orb. è *Seru.* *En.* 6. ad

v. mediòque ex hoste recepi - Itémq. ad v. tot *maria* intraui.

Eadem & *arua*. *Varr.* lib. 4. *aruum*, & *arationes* ab *arando*.

Propriè autem *terra*. Ex *Ambrosij* lib. 3. *Hexæm.* cap. 4. apud quem vox aquæ non legitur.

Cuius motum alij dicunt, &c. *Vsq.* ad concu-

tiunt. *Seru. Georg. 2. ad v. qua vi maria atra tumescant. sed quod Sallustius hic à Seruo etiam citatur, mihi non sit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum. Venti per caua terræ præcipitati, ruptali- quot montes tumuliq. sedere. Itaque auctor alius qua- rendus eorum verborum, pro genitalem verò generalem habebant Isidoriani omnes libri.*

Eteas concutere sicut vas, ut dicit Lucretius. *lib. 6. Ut vas in terra non quit constare, nisi humor destitit in dubio fluctu iactarier intus.*

Terræ quoque hiatus. Usque ad fin. *è Seru. An. 8. ad v. Non secus, ac si quā penitus vi terra dehi- scens.*

In Cap. II.

Quia inter utramque ab Oceano Mare magnum ingreditur. *Aperit hic Mare magnum Mediterraneum dicitur.*

In Cap. III.

Penè iungatur. Iungat. *Gothici.*

Hæc à meridiano mari porrecta. *Ex Solin. c. 55.*

Tylon quoque. *De qua inf. c. 6. Vide Theophrast. Plin. Solin.*

Habet & fluvios. *Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypsin pro Hypanum posuimus.*

Etelis positur. *Solin. verba.*

Sunt in ea Arachos -- Arbin. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

A Septentrione Hircan. salum. *Ex Solin. cap. 59. de Parthia. ita. n. legit Camertes; & ita est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi Hircanij saltus maui, cuius non semel meminit Solinus, & Hircan. & c. Hircania Sylva meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.*

Ex quib. Media. *Ex Solin. ibid.*

Qui ipforum lingua El dic. *è Seru. An. 1. ad vers. Per tot ducia viros, &c.*

Incipit à Septent. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

Hoc. n. significare interp. *Ex Solin. c. 36.*

Ipsa est Sabb. *Joseph. lib. 1. antiq.*

Hæc autem angusto -- Arabicus. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

Hæc ab Orient. Nabathæis. *Ex eod. cap.*

A vocabuli Comagenæ vrbs. *Vetus eod. Rom. à vo- cabulo, quo vrbs nuncupata quæ quondam, &c. Er- go Comagena ea vrbs, non Comage vocabatur. In Ethici quoq. cosmographia inter famisa (sic. n. appellat ipse) Orientalis Oceani oppida, Comagena numeratur.*

A Septentrione Armenia. *Sic veteres libri, non Cappado- cia, idque & Ptolemæus tabul. 6. Asia confirmat, & Inue- nal. Satyr. 6. Armenius, & Comagenas haruspices con- tingens.*

Phoenix Cadmi frater. *Sup. lib. 9. c. 2. ex Euseb. Chro.*

Initium longitudinis -- regiones totius. *Ex Hegeff. lib. 3. c. 6. Aquis illustris. Ex Solin. c. 33.*

Vnde secundum elem. -- polliceretur. *Hæc Hegeff. d. c. 6. de Samaria.*

Samaria. *Ex Hieron. in Os. c. 14.*

A vico cui nomen est Elcas. *Hegeff. ibid.*

Galilæa -- quod gignat candidiores. *Erymen Gracum, cum vox sit Hebræa.*

Hæc autem dup. -- fecunda. *ibid. Hegeff.*

Vberima nunc autem del. *Ex Hegeff. lib. 4. cap. 18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de civ. c. 5.*

Nabathæa. *Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quest. Heb. ad Genes. c. 25.*

Ægyptus -- accepit. *Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chro.*

Hæc ab Oriente. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

A meridiæ. *Solin. c. 33.*

Vnde & ferax -- terrarum. *Ex Hegeff. lib. 4. c. 27.*

Hæc à Scythico Oc. *Tarus locus ex Solin. c. 33. è quo vo- ces duas commercia abnuentes supplicimus. cum cæter. gentium legatur in PP. CC. non cæteris gentib. ut quidā edidit.*

Partes eius, quæ ponē. al. pronæ. al. planæ. *vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.*

A dextra Orient. -- vagantes. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

Scythiæ plures -- rarus est. *Ex Solin. c. 20.*

Moschorum, Phasidem. *Arax. Solin. Heniochorum montes Ataxem, Moschorum, Phasidem fundunt. Isid. lib. 9. Ocorum.*

Hircania dicta à sylu. *Hir. Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Seru. An. 7.*

Est autem Sylu. asp. *Solin. c. 21.*

Albania à colore populi. *F. capilli.*

Hæc ab orient. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2.*

Usque ad Mæotides paludes. *Usque ad Tanaim fluuiū & Mæotides. Orsif.*

Vt tauros premant, leones peri. *Solin. c. 25. Apud Al- banos nati canes feris omnib. anteposuntur, fran- guunt tauros, leones perimunt, ex quo frangant male- bat Chacon.*

Armenia nuncupata. *Supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 42.*

Hæc in c. Syr. -- Cyprum. *Ex Orsif. lib. 1. c. 2. Orsif. ex Sallustio, quem citat Seru. An. xi. ad v. Quales Threiciæ cum fulmina Thermodo.*

Terra eius a. a. n. equor. *Ex Solin. c. 57.*

Asia minor -- mare. *Ex Orsif. lib. 1. cap. 2. apud quem Cappadocia attingitur non cingitur ut in Isidoriani lib. Nam prius Bebricia. Solin. c. 44.*

Ipsa est & maior Phrygia. *Ex Seru. An. 5. ad v. Be- brycia ven. A. d. g. f. apud quem Sallust. Igitur introitus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus ap- pellata ipsa est & maior Phrygia.*

Hannibal -- animam expiravit. *Expulit Sol. c. 44. exhalavit Margarin. Virg. lib. xi. confixi expirant ani- mas.*

Galatia. *è Solin. c. 43. aut ex Hieron. in loc. Heb. ex Act.*

Nam Galli. *Ex Iusto. lib. 25. & lib. de locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieron. opera.*

Phrygia -- Æsopi f. *Sic veteres lib. & Messalla Coruin. in lib. de progenie Augusti.*

Hæc & Dardaniæ. *è Seru. An. 2.*

De quo Homerus ait, & c. *Verba Eusebij in Chronis.*

Hic. n. profectus de Corito. *è Seru. An. 3. ad v. sum 170. Coritum terræque req. & Virg. An. 7. de Dardano. Hinc illum Coriti Tyrthæna ab sede pro- fectum.*

Troadi superiecta. *è Solin. c. 43. de Asia minore.*

Huius regio Troia. *è Seru. Georg. 3. ad v. -- Trōsq. pa- rens, & Troia Cyæ.*

Minor verò Ilium. *Ex d. lib. de locis Heb. Act.*

Cariam. *è Solin. c. 43.*

Loca Italiæ occup. *è Seru. & impres. veteres lib. o. Gallie.*

A Lydo Regis fratre. *Vocem Regis debebat Chacon. vi- dentur autem hæc è Seruo sumpta An. viii. ad Vrbs Æ- gyllinæ sedes, vbi Lydia quondam.*

Meles fluu. *Sic vet. lib. de quo superiori lib. vid. Plin. lib. 5. c. 29.*

Ciliciam à Cilic. *è Solin. c. de Cilic.*

Marem vrb. h. Tarson, hæc Cydn. *&c. Ex Solin. Nam inuerso ordine hæc leguntur in codicib. Isid. & in d. lib. de locis Heb. ex Act. Apost.*

Ibi est mons Chimera. *Ex Solin. cap. 42. de Lycia, ex quo*

quo Vesulius hic legendum fuit, non Vesulus ut est in manu scriptis, vid. Seru. *Aen.* x. 1. ad v. Multos Vesulus quæra p. a. & Georg. 2. ad v. Talem diues atat Capua, & vicina Vesueo.

In Cap. III.

Iouis. *Jas.* 6. ut ante quoque adnotauimus.

Iste autem est Agenor Libyæ fil. *Apollodorus* de *Ageneis*, dicitur de matris *Ageneis* pater *Ageneis*, *Ageneis*, *Ageneis*.

maris magno coniungitur. Contingitur. *Chac.*

Prima Europæ reg. & *Oros.* lib. 1. c. 2.

terra diues viros. ad. virium. *Virorum.* *Solin.* c. 23.

& immanibus frequens. Frequens ex *Solin.* repeti-

mus.

Gignit aues. Ex *Solin.* ibid.

Bifontes quoque feras, & Vros, atque Alces. *Solin.* ibid. *Plin.* lib. 8. cap. 15. *Cæsar* lib. 6. de bell. Gall. *Seru.* Georg. 2.

Callaicum quoq. *Callais* *Plin.* lib. 37. c. 8.

Prouinciæ autem Ex *Oros.* ibid.

Prima est Mæsia. *Mæsia*, an *Myisia* verior scriptura sit, nondum satis constituit. Nam *Jsidori*, & *Solin.* cuius hæc sunt, *Codices* variant, apud *Orosium* *Mæsia* perpetuo. *Seru.* Georg. 1. ad. nullo tantum se *Mæsia* cultu, *Mæsia*, inquit, ciuitas *Phrygia*, *Myisia* prouincia est. *Perion*, rem ipsam si *spelles*, *Myisia* minore periculo scripseris. *Constat* enim *Myisia* a *Geographis*, & in *Asia*, & in *Europa* collocari. *Quin* etiam apud *Virgilium* (si *Pieris* credimus) ut *Mæsia* legatur, inuitus manus scriptis libris, *Serui* auctoritas fecit. Sed origo a *mesia*bus tracta *Mæsia*, sine *Mæsia* potius ab *Jsidoro* dictam arguit, quod *Chacon* quoq. magis placebat. Nam quod *perion* aut *perion* apud *Lydas* auctoribus *Eustathio* ad *Dionys.* *Afrum*, & *Hesichio* significat, nihil ad *Jsidorum*.

Hæc autem ab Oriente ostiis Danub. Ex *Oros.* lib. 1. c. 2.

Huic ab Oriente Propontis. Ex *Oros.* ibid.

Adhæret autem ab Oriente — clauditur. Ex eod. Post hæc verba leguntur in quibusdam Gothicus ista, *Illyrica* regio iuxta Adriaticum mare, in qua *Dardani* sedes habent, ipsa est & *Dardania* à *Dardano* rege cognominata, homines ex *Troiana* prosapia in mores barbaros effecit, quæ fortasse reuocanda non sunt. Vid. *Plinium* lib. 4. c. 1. & *Solin.* c. 8.

Epirus à *Pyrrho* — extincti. *Seru.* *pleraq.* *Aen.* 3. ad v. patrio *Andromachen* iterum celsisse marito. apud quæ in lib. impressis à *Rob. Steph.* positam à fratre *Chacone*, legitur. De qua lectione alij indicabunt.

Hellas dicta à rege. Ex *Eusebii* *Chron.* & *Seru.* *eclog.* 2. ad v. — *Acteo* *Aracyntho*.

Nam *Cranaus* indigena, & c. Verba sunt *Eusebii*.

Ipsa est & vera *Gæticia*. Hæc omnia carptim sumpta à *Solin.* c. de *Græcia*.

mater liberal. — nobilius. Ex *Aug.* 18. de ciuit. 9.

Vbi nati sunt *Apol.* & *Here.* At *Solin.* c. 13. de *Thebis*. Vrbis ista numinibus apud se ortis gloriatur, ut perhibent, qui sacris carminibus *Herculem*, & *Liberum* celebrant, quo pro à polline *Liberum* substatuebat *Chacon* inuitis omnibus lib.

eadem est & *Aonia*. *Seru.* *eclog.* 10. ad v. *Aonia* *Aganippe*.

cuius à tergo *Pieria* est. Ita *Solin.* c. de *Thessalia*. sed paulo aliter *Plinius* lib. 4. c. 8.

De quibus ferunt quoddam hi prim. *Virg.* *Georg.* 1. *Fræna* *Pelesoni* *Lapythæ* gyrosq. dedere, & *Seru.*

Macedo *Deucal.* c. 1. de *Macedonia*.

est autem confinis. *Myisia*. Ex *Oros.* lib. 1. c. 2.

& regio. *Solin.*

qui excellenti vertice tantus. Ex eod. c. de *Thessalia*.

Achaia ab *Ach.* Ex *Chron.* *Eusebii*.

Calliopus insulas. *Oros.* lib. 1. c. 2. ab *Africo*, & *Ocasu* *Cephaleniam*, & *Calliopam* insulas, à *Septentrione* sinum *Corinthium*, ab *Aquilone* angulum terræ dorsum, quo *Macedonia* coniungitur, vel potius *Atticæ*, qui locus *Isthmos* vocatur, vbi est *Corinthus*.

Arcadia verò sinus — ut *platani* folium. *Confusa* sunt hæc — *Arcadia* in sinu est *Peloponnesi*, id est, in medio ipsius, *Peloponnesus* verò, ut *platani* folium, extenditur.

quam *Arcas* *Iou.* & c. Ex *Chron.* *Euse.*

Pannonia. Ex *Oros.* ibid.

Viro fortis. Ita veter. lib. & *Solin.* c. de *Gallia*.

ab *Euro* *Istriam*. *Ameridæ* *mallenus*.

Italia — magna *Græcia*. *Seru.* *Aen.* 1. ad v. *Seu* vos *Hesperiam* magnam, & c. *parva* *Italia* appellata est, quia à *Tarento* vsq. ad *Cumas* omnes ciuitates *Græci* condiderunt. vid. *Iustin.* lib. 20.

cuius situs longitudine ampl. è *Solin.* c. de *Italia*. proceritate amplior, quàm latitudine.

à *Circio* in *Eurum* — finitur. Ex *Oros.*

quæ hac ratione discernuntur, & c. è *Seru.* *Aen.* 1. ad v. est locus *Hesperiam*. & lib. 3. ab *Helpero* (inquit) *Hispaniæ* rege, vel à *stella*, quam intuentur petentes *Italiam*.

Vmbria verò pars *Thuscæ*. Ex eod. *Aen.* 12.

Vmbria verò dicitur ut hist. è *Solin.* c. 8.

Hetruria pars *Italici*. è *Seru.* *Aen.* 11. *Hetruscique* duces, & 2. ad terram *Hesp.* venies.

Apulia vbi *Brundus*. quam *Ætoli*. verba sunt *Iustini* lib. 12.

Belgis. *Belgium* dicitur à *Cæsare*.

Aquitania. Ex *Oros.*

Hispania. Ex *Iustin.* lib. 44.

ipsa est & vera *Hesperia*. è *Seru.* *Aen.* 1. ad vers. Est locus *Hesp.*

Du; sunt *Hispan.* Ex *Oros.*

In Cap. V.

Libya, quod inde *Libys* *Hat.* è *Seru.* *Aen.* 1. ad. *Venturum* ex cid. *Libyæ*.

Alij aiunt *Epaphum*. *Hyginus* in *fabulis* c. 149. & *Placidus* ad *Theb.* 4.

Alij dicunt *Africam*. *Hieronymus* in *quest.* in *Gen.* ad cap. 25.

De quo supra. *Lib.* 9. c. 2.

Byzaciū. *Byzantium* legitur in antiquissimis libris, & *marmoribus*, & apud *Stephanum*. *Veram* tamen scripturam *Byzantium* existimabat *Chacon* ex *vetustis* *Varronis* *codicib.* lib. 1. de re rust. c. 44. & *Plin.* lib. 5. c. 4. & lib. 17. c. 5. & lib. 18. c. 10. & *Aug.* in ps. 36. concione 2. quam etiam *vulgari* *Jsidori* libris, & *plerique* ex *Gothicis* retinent.

Mauritaniam *Sitifensem* *Mauritan.* *Ting.* *Quid* *Cæsariensem* addunt quidam libri, tresque *Mauritanias* videntur ex *Orosio* facere: nihil est quod moremur, quando ex eod. & *Jsidoro* paulo post *Cæsariensem*, & *Sitifensem*, vel etiam *Sitifensem*, & *Tingitanam* ex *Concil.* *Carthag.* vii. constat esse conuictos, ut *Cæsariensis* alterutrum quasi *appendix* sit. Ita tamen ut pro *Tingitana* in *Concilii* saepe ponatur.

Libya *Cyren.* — pertendentes. Ex *Oros.* lib. 1. c. 2.

Theuchira. *Mondos* o. l. *Centria*. Vid. *Ptolemai* 12. lib. 4.

Oca, *Sabrata*, *Leptis* magn. *Solin.* c. 30. *Achai* *Tripolim* lingua sua signant de trium vrbium numero *Taphræ*, *Abrotani*, *Leptis* magnæ. *Nostri* *codices* par-

tim Oetabrate partim Oea Tabrace partim Oea Sabre-
te *Sol. lib. 3.* -- Sabrata, tum Tyrium vulgus, Sarranisque
Leptis & Aq. Trinacrios Afris permista Colonos. *Vbi*
O. 4. q. ex Jfidoro lubentius legimus.

patens passuum duc. *e Solm. c. 30.*

Zeugis vbi Carthago magna. *Verba sunt Oros.*

Numidia ab incolis passim vag. *Sallust. in Iugurth. &*
quia sepe tentantes agros, alia, deinde alia loca peti-
uerant, semetipsi Numidas appellauerunt. *Idem Plin. lib.*
5. c. 3. paulo tamen aliter Festus.

Habens ab ortu syrt. min. *Oros. libid.*

Hipponem Reg. & Rusicem. *Idem Oros.*

vt r. q. igitur. *Oros.*

qui discedit inter fecund. terram. *Oros.* qui diui-
dit inter viam terram, & iacentes arenas vsque ad
Oceanum.

Hæc vltima Africa -- pererrantes. *Ex Orosio.* illa ta-
men, exurgit à montibus septem, *Solm. sunt cap. de Mau-*
ritania.

à Septentrione fretum Gaditanum. *Orosio.* à Septen-
trione mare nostrum, & fretum Gaditanum.

à meridie Gaulalum gentes. *Orosio.* à meridie Auto-
lolum gentes, quas nunc Gaulales vocant.

Garam reg. *e Solm.*

qui riget cal. Ita Gothici, friget Solinus.

denique vim f. p. h. e. *Verba sunt Solini, cap. de*
India.
nam quidquid eius est sub Merid. card. *e Solm. c.*
de Arthrop.

Antipodes fabul. *Sequitur Lactantium, & Augusti-*
nium.

Terram autem significare prædixim. *Sup. c. 1. ex Sern.*
Ann. 6.

Territorium vocatum. *Sern. Ann. 5. ad -- Vrbem de-*
signat aratro. Vnde & territorium dictum quali ter-
ritouium, frutum bobus, & aratro. *Sed territorium re-*
tinuimus ex Goth. lib. nisi territorium manus ex Vulcanij e-
dizione, aut territorium.

In Cap. VI.

Britannia Oceani insula, &c. *Hegeff. lib. 5. c. 15. quid*
attexam Britannias interfuso mari. toto orbe diuisas?
Oros. lib. 1. c. 2. Britannia Oceani insula.

Hæc in auersa Gall. *Oros. libid.* & quoniam Oceanus
habet insulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocat,
quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispan-
iæ sitæ sunt.

Circuitus eius -- plurimus. *Ex Solin. cap. de Britan-*
nia.

Thanatos. *Solin. Athanasio.*

à Britannia æstuario tenui sep. *e Solm. libid. e quo ressi-*
tutus est hic locus, mendozus in omnibus libris.

Thyle vltima insula Oceani. *Locus e Sern. Georg. 1. ad*
v. tibi seruiat vlt. Thule, & e Solm. de Britannia sumptus.
Horum verba apponemus, ex his qui vult, medicinam faciet.
Thule (aut Sern.) insula est Oceani inter Septentriona-
lem & Occidentalem plagam vltra Britanniam, & Hi-
berniam & Orchadas. Est autem insula in Oceano vlti-
ma, in qua cū sol in Cancro est, perpetui dies sine no-
ctibus esse dicuntur. *Solinus.* Multæ & aliæ circū Britan-
niā insulæ, è quibus Thule vltima, in qua æliuo solstitio,
sole de Cancro sydere faciente transitum, nox penè
nulla brumali solstitio, perinde nullus dies, vt ortus
iunctus sit occasui. Vltra Thulem accepimus pigrum
esse & concretum mare. Chacon ita legebat, inter sept. &
Oce. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus dies

est, vnde pigrum, & concretum est vltra mare. Sed à sole Thule
nomen habere dicit, non vt Thule (spinar) sed vt vltima, pro-
pter causam à Sernio & Solino relata, ducatur.

quorum vig. def. *Ex Oros. libid.*

Scotia, eadem & Hibern. *Ex eod. quoniam non prorsus*
eadem.

illie nullus anguis. *Ex Solm. vid. Bed. in Angl. hist.*

in qua Hercules columin. -- immititur. *Ex Oros.*

à continenti terra cxx. passus. cxi. emendat Chacon
ex Solini manuscriptis libris, vbi septingenti pedibus legitur,
non passibus. vt in vulgatis. Sed veteres codices, vbiq. ipsa sp. Ga-
deb. ipsi vicini, vt par sit sat explorata.

in lingua sua Gadie. *Est quod q. 4. gadar Hebræi sepius,*
ex Solm. c. de Hispania.

Fortunata -- ead. esse Paradisum. *Sern. Ann. 5. ad -- Ely-*
siumq. colo secundum Philosophos, Elysium est in-
sula fortunata.

Sitæ sunt autem. *e Solm. c. vlt.*

Gorgades. Ita v. libri, & Plinij, & Solini manuscripti.

Chryse, & Argæ. *Solin. Plin. & Mela.*

Sexcentis viginti quinq. millibus. vocem, stadiorū
ex Solino, Plinio, & Chacone auctorib. expunximus.

Tylos -- ferens omni tempore fol. al. virens. *e. t. f.*

Ipsa est & Paphos. *Hoc non refertur ad Cypri insulam, sed*
ad urbem in ea, qua olim Cypri dicebatur, & Paphos, auctat
Chacon.

ibi enim prima huius metall. inu. *Plin. lib. 8. c. 56. &*
lib. 34. c. 2.

Hæc primū à temperie calis. *e Solm. c. 17.*

Prima etiam rem. *Ex eod.*

iura fixit. *Solinus.* iura iunxit. *Vid. Plato. in Minoe.*

Ceruis eget. *Ex Solm. Plin. lib. 8. c. 58. mirabilius in ead.*
insula (Creta) ceruos præterquam in Cydoniatarum
regione non esse.

Phalangis autem. *Sic v. l. Solinus.* Phalangium aranci
genus est, si nism quæras, nulla vis est, si potestatem,
ictum hominem veneno interficit.

Abydos insula. *Abydos neq. insula, neq. in Europa est, sed*
vt ait Solinus de Hellesponto loquens: Abydos Asiæ est, &
Sestos Europæ. Sern. ad v. fauces tentatur Abydi. Georg.
1. Sestos, & Abydos ciuitates sunt Hellesponti, quæ
angusto, & periculoso mari segregantur. Nos hæc alius
concedenda relinquimus.

Coos. *Solinus.* Multæ quidem insulæ obiacent Atticæ
continenti, sed suburbanæ ferme sunt Salamis, Su-
nium, Cos, Ceos, &c. *Quæ, vt Varro testis est, subditur v-*
stis amica arte lanificæ scientiæ primam ornatum feminari
dedat. In Solin. manuscr. ecclesiæ Tolet. libro 3. Ceos, Cos, legi-
tur: & quidem temporidem quæstus est Hermulanus Barb. harū
vocum affinitate sepe peccatum à librariis in bonis auctorib.
Ita vt iam propè vsu capta sint à Coos, quæ Ceos erant fortasse
propria, sed lanificum fuerit. Plinio auctore vitriq. commane.
Hippocrates tamen communis esse non potuit, quem fuisse cen-
stat Cui. Sed Coos Hippocrati patria non obiacet Attica in ma-
ri Argæ, sed Rhodo in Icaro pelago.

Cyclades -- quas inde Cycl. aut. *e Solin.*

quidam verò non quod in orb. *Vid. Sern. Ann. 3. ad --*
Cycladas, & creb. l. f. c. t.

sunt autem omnes num. *Ex Oros.*

tenentes Ita Goth. a. tendentes, non difficer, *ex Vulcan.*
Nam Sern. Græci. *Verba sunt Sern. Ann. 3.*

ipsa est & Ortygia. *e Solm. c. 17.*

In hac insula Latona. *Verba Sern. Ann. 3. ad v. Sacra*
mari colitur med.

Rhodos Cycladum prim. *Ex Oros.*

rosæ capitulum. *al. capitulum, al. capitū, al. cupulum, f. co-*
lymum, vel conium, Glo. conium rāne pāpū.

Tenedos. *Ex Oros.*

Nam Tenes iste dicta est. *Ex Servio. Aen. 2. ad v. Tenedos notissima fama.*

Sic Cicero. *Verr. 3.*

Carpantos. *Ex Oros.*

Contra Aegypt. a. q. C. m. *Acro in Hor.*

est n. inter Aegyptum, & Rhod. *Ex Servio. Aen. 3.*

Cytherea. *Ex Oros. & Solinus. licet etiam Cytheream appellare. Stephanus, ὡς ἡ ἰσθμὸς, ἢ ἡ ἰσθμὸς ἡ ἰσθμὸς. Servio. Aen. 1. ad illud. At Cytherea novas artes. Cytherea ab insula (inquit) quæ plurali tantum numero dicitur, ut sunt alta Cythera. Aen. 10.*

Itaria una de Cycladibus. *Solinus. de Sporadibus est Itaros. Sui Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur Virgilium, cum dicit, Spartasq. per a quor Cycladas.*

Naxos insula ante Dionysias dicta. *Solinus. Naxos Dionysias prius quam Naxos dicta, vel quod hospita Libero patri, vel quod fertilitate vitum vincat ceteras. Quare autem Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6. illud vero, quasi Dionaxon, adulterium ducit.*

Melos. *Ex Solin.*

De qua Virg. niueamq. Paron. *Aen. 3.*

Syri. n. masticen. *Ead. leguntur in libell. de locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieronymi opera.*

Trinactia - quod Latine Triquetra. *Plin. & Solin. triquetra, seu triquadram, scripsisse Isidorum verisimile est ex etymologia, & ex Quintiliano qui lib. 1. c. 5. Etymologia (inquit) nonnunquam barbara ab emendatis conatur discernere, ut cum triquetram dici Sicilia, an triquadram oportet, &c.*

Hæc ab Italiae exig. fret. *Ex Isidoro. lib. 4. in princip.*

Fuit autem quondam patria. *Ex Oros. lib. 2. c. 4.*

primum est inventa Comædia. *Ex Solin.*

Gignit & sales Agreg. *Ex eod. idem inf. lib. 16. c. 2.*

& per angustiam scillum. *Idem sup. lib. 13. c. 18.*

Virg. Tapsumq. iacentem. *ubi Servio. insula non longe à Syracusis fluctibus penè par.*

Æolia Hippotæ fil. *Ex Servio. Aen. 1. ad v. Æoliâ venit. Hiera quod sit collib. emin. Sive quod in eo hoc est, sacris pro magno usurpant, ita ut nos, Græci sive ut ait Solinus, quod sit Vulcani præcipue sacra.*

Hephæstias. *Hæc in editione Margarini non est, & quidem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius septem tantum esse dicunt.*

In fronte Narbon prou. *Oros. lib. 1. c. 2.*

in Orientem, quam in Occidentem latior. *locus est ex lib. 2. hystor. Sallustij citatum ab Agellio. lib. 13. c. 28. cui ex Isidoro addi hæc possunt. Fermè paribus lateribus, quæ in Meridiem, & Septentrionem vertunt. Corrigendus idem apud Non. in Facies. Voces autem, ante commercium, Chaceni suspectæ erant.*

Sed solifug. *sup. lib. 12. c. 3.*

nisi herba. *Ex Isidoro emendandus Servij locus eclog. 8. unde sunt hæc.*

Fontes habet. *Ex Solin.*

Ligur mulier. *Citat hæc Prisc. lib. 6. ex Sallustij lib. 2. hyst. Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem propè littora regebat Corla nomine Ligur mulier, ex quo intelligitur totum hunc locum esse Sallustij.*

Diuiditur autem à Sardin. *Oros. lib. 1.*

Ebodus. *Oros. lib. 1. Catrum de etymo, quod non procul à Zanio, amplius querendum, sive Zanio sive Dianio legas.*

Baleares insulae duæ s. Aprofiades, & Gymnades. *s. Aphrodisiades sic dicta quod (ut ait Aristot. lib. 2. de animal. & de meteor.) apud hos maiori in pretio fœmine sint, quam viri. De Gymnades Plin. lib. 3. c. 5. Baleares funda bel-*

licosas Græci Gymnadas dixerunt. *Diodor. Siculus lib. 6. c. 1. Gymnadas dictas ait, quod astate nudis, quasi palastræ incedant.*

Idem. n. Græc. eod. mod. inf. lib. 18. c. 10.

unde ballista, quasi miss. & fundibulum. *Ita veteres lib. hic, & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in ps. 34. & Veget. li. 1. c. 16. Teretes lapides de funda, vel de fustibulo. & lib. 2. c. 15. funditores, qui ad fundas, vel fustibulos. & lib. 3. c. 4. fustibulus fustis est longus. quare fundibulum omnino legendum, non fundibulum.*

In Cap. VII.

Sic Sallustius de Sardin. *Qui citatur (ut superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. hyst.*

Sigæum prom. - *Ex Servio. Aen. 2. ad illud, Sigæa igni freta lata reluc. ubi eod. ex Servij Africani q. d. sigæ.*

ut persequi navig. *Servio. Aen. 5. ad illud, Maleæque sequacibus vndis, sequaces, inquit, id est, persecutrices.*

Pelorum prom. *Ex eod. Aen. 3. ad illud, rarefcent claustra Pelori. illud tamen respiciens Aquilonem, Oros. est lib. 1. c. 2.*

Pachynum. *Item ex Servio. Aen. 3. ad v. proiectaque saxa Pachyni, & vices, pinguis &, aliena videbantur Chaceni, neq. immerito.*

Lilybæum. *Ex Oros. lib. 1.*

Borion prom. *Solin. c. 30. Boriō promontoriū quod Aquilone caditur, Græci aduenæ sic vocauerunt. Quæ vero sequuntur de Hippone, Regino postea dicto, sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant huius loci, tantum abest, ut superioribus fuerint annexenda.*

In Cap. VIII.

Croacasin. *Al. Graucasin. Vid. Plin. lib. 6. c. 18. & Solin. c. 52.*

Libanus - dictus à thure. *Est n. Hebraicè לבנה libana, thus.*

Ararath. *Ex Hieron. de locis Hebraic. Gen. 8.*

Acroceranij. *Ex Servio. Aen. 2. ad v. vicina Ceraunia iuxta. & Georg. 1. ad v. alta Ceraunia telo Deicit.*

Riphæi montes. *Ex Servio. Georg. 3. ad illud, Gens effrena virum Riphæo t. euro.*

De quo Virgilius, nubes excessit Olympus. *Apud Maronem hæc nusquam sunt.*

Olympus quasi ololamp. *Ex eod. Aen. 4. ad illud, Ipse Deum tibi m. c. d. Olympo.*

quasi celum. *Hoc Isidori profectio non est.*

Athos - qui ab eo lxxvi. mill. *Ita Solin. c. 21.*

Parnasus. *Servio. Aen. 10. Parnasus mons est Thessaliæ iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Musarum. Itemque lib. 7. Cyrrha autem & Nysa vrbes sunt sub eisdem iugis sitæ.*

post bella Hispaniæ. *Ex Servio. Aen. 10. ad v. exitiū magn. a. Alpes imm. ap.*

Vnde & gehenna. *Hoc quam vim habeat nescio.*

Solorius. *Vid. Plin. lib. 3. c. 1.*

De quo Lucanus. *Lib. 1.*

Nam Gallorum lingua Alpes m. a. *Ex Servio. Aen. 4. ad illud, Alpini Boreæ n. h. n. f. i. Et Festus Albam quod nos dicimus, à Græco quod est ἄλφι, est appellatum. Sabini tamen Alpum dixerunt. Vnde credi potest nomen Alpium à candore niuium vocitatum.*

Itē tumulus terra congesta. *Deesse videtur aliquid. Servio. Aen. 3. ad v. Fortè fuit iuxta tumulus & c. Hoc sermone (inquit) & collem, & sepulcrum fuisse significat.*

Gen. n. Vid. sup. lib. 12. in voce Camel. & inf. lib. 20. e. 11.
in Cama.

Solum est, quod sustinet. *è Seru. Aen. 7. ad v. Cereale*
solum. *Locus vero ab Jsid. citatur Aen. 5.*

Fauces sunt. *è Seru. ut binias armato obsidam milite*
fauces. *Aen. 11.*

Confrages. *Festus* Conflages loca dicuntur, in quæ
vndiq. confluunt venti. *Nomus.* Confluges loca in quæ
diuersi confluunt riu.

Scabra sunt loca f. a. *è Seru. ad v. Scabra rubigine,*
Georg. 1. sed vox, loca, apud eum non legitur.

Lustra. *Jdem Aen. 1. ad v. Lustrabunt, conuexa pol. d*
f. p. Lustra & ferarum cubilia. & lupanaria per con-
trarium dicimus, quia parum illustrantur.

Lucus. *Jdem ad v. Lucus in urbe fuit summ. Aen. 1. Lu-*
cus autem dicitur, quod non luceat, non quod sint ibi
lumina causa religionis.

Auiaria. *Jdem Georg. 2. Auiaria secreta nemora, quæ a-*
ues frequentant.

Amœna loca Varro. *Hic Pterius, & Varro, alter alte-*
rim sedem occupauerat, ut constat ex Festo, & Seru. *Aen. 6. ad*
v. amœna vireta. & Aen. 5. ad Tartara habent -- sed a-
mœna piorum.

Aprica loca. *è Seru. Aen. 6. Trans pontum fugat, &*
terris immitt. apricis.

& lubricum dicitur non quod labitur, *Quid quidem*
ad locum atmet: alioqui lubricum dicitur, & quod labitur, &
in quo labimur. *Seru. Aen. 2. lubricum dicitur, quod labi-*
tur, dum tenetur, ut piscis: & in quo labimur, ut iese
oppositus Salio per lubrica surgens. & *Isidorus ipse lib. x.*
lubricus, ab eo quod labitur: *Quare nihil hoc opus vlla*
correctione: consentientibus præsertim libris omnibus, tantum qua de
re sit sermo, attendisse oportuit.

Æstiva. *è Seru. Georg. 3.*

Naualia. *Ex eod. Aen. 11.*

Hoc & Textrinum. *Seru. Aen. 2. ad v. Edificant, se-*
dæque intex. abiete costas. Translatio (inquit) à na-
uibus, ut Cicero, nauem tibi ædificatam esse Messa-
næ. Item intexit vt-- Biddenas Italo texamus robore
naues. ad hanc videtur texturæ notionem respexisse Cicero lib.
4. ad 1. 2. in Verrem dicent. Insula, iudices, Melita est satis
lato à Sicilia mari periculosoq. disiecta, in qua est eod-
dem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit,
quod tamen isti textrinum per triennium ad mulie-
brem vestem conficiendam fuit. *Ludens scilicet in voce*
ambigua.

Satio est. *è Seru. Aen. 2.*

Importunum est. *Seru. Aen. 11. Importunum autem*

est, quod caret portu, id est, quiete, vbi nullus est por-
tus.

Portus autem locus ab acc. v. r. *Hæc ex margine assum-*
pta credo. *Sunt autem Virgilij verb. Aen. 3. Portus ab ac-*
cessu ventorum immotus. -- *Nec minus illa qua sequuntur.*
quæ sunt ex 3. Georg. Et stabula à ventis hiberno oppone-
re soli.

à baiulandis mercibus Baias. *Baiarum vero, qua prope*
Cumas alta est ratio, dicta. n. à Baio Phylus scio illic sepulto, ut
ait Seru. Aen. 3. ad v. Huc vbi delatus Cumæam accēs-
seris urbem. Silius -- docet ille tepentes. -- Vnde ferant
nomen Baix, comitemque dedisse Dulichie puppis
stagnio sua nomina monstrat.

Littus est terr. a. e. m. v. *Et quidem Seruinus modo littus*
definit terram aqua vicinam, modo terram mari vicinam, quod
utrumque inclusit Isidorus.

quia fluctu eliditur. *al. eliditur.*

vel quod aqua alluitur. *al. adluditur.*

Cic. qua fluctus eludit. *al. elidit. de qua lib. 2. c. 30. Non*

est autem Ciceronis definitio, sed Aquilij.

In Cap. IX.

Specus -- qua perspicui p. *Nempe ab aspiciendo dicitur. De*
genere, & declinatione huius nominis vide Ser. ad verba Virg.
Aen. 6. Hic specus horrendum, & Priscian. lib. 6.

Spelæa Græc spelunc. Lat. *è Seru. e. 10.*

quæ Græci. *περὶ τῆς, Galenus, πηλὸς δὲ τοῦ τῆς πηλίου*
πρὸς τὸν πηλόν, ὁ ὀρεὺς ἐστὶν ὁ καλεῖται πέλας, ὁ δὲ πηλὸς ἐστὶν ὁ
πηλίου πηλίου.

Profundum propriè. *è Seru. Aen. 2.*

maria ac terras cælūq. profun. verba Virg. *Aen. 1.*

Barathrum imm. a. n. *è Seru. Aen. 3. obsidet, atque*
imo Barathri, & c.

Ereb. *Ex eod. Aen. 4.*

Styx. *ἄντ' ὅτι στυγερὸν, Ex Seru. Aen. 6.*

Cocytus. *Seru. Aen. 6. Cocytus fluuius inferorum*
dictus *ἄντ' ὅτι στυγερὸς, id est, lugere.*

Tartarus. *Ex eod. Aeneid. 6. ad illud. Tum Tartarus ipse.*
Bis patet, & c.

Gehenna. *Ex Hierony. in Matth. c. 10.*

infernus - perhibetur. *Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad litt.*
c. 34.

vnde & in Græca ling. orig. n. -- quod nihil suaue.

Nempe *ἄντ' ὅτι στυγερὸς.*

Sicut autem cor animal. *Ex Hieron. in Ion. c. 2. qui locus*
restituendus ex hoc loco.

Ita Infernus in medio terræ. *Seru. ad v. telluris parta*
subire. *Aen. 6.*

NOTAE IN LIBRVM DECIMVM QVINTVM ORIGINVM SIVE ETY- MOLOGIARVM.

In Cap. I.

De auctorib. -- errorem. *è Seru. Aen. 7. ad*
illud. Nec Prænestinae fundator defuit
vbi bis.

In Naid condidit. *In a. l. permutatis*
litteris ex Naid India conseruat. lxx. Ἰνδία
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ

ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ
ἵνα δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἰνδίας, ὅστις καλεῖται Ἰνδὸς, ὁ

Primus post dil. *Ex Oros. lib. 2. c. 6.*

Iudæi Aller. *Ex Hieron. lib. de locis Heb.*

Quæ postea à Salomone Hierosolym. *Jdem dixit*
Enseb. lib. 9. de Prop. euang.

Quæ Heb. speculatio. *S. l. speculam Hieronymus.*

Manto Tireſiæ filia. *ſerui. An. x. ad illud, Fatidicæ Mantus, & T. f. amnis.*

Et Mantua dicta quod inanes tuetur. Sic veteres lib. & recte fortasse. Nam lib. 4. maniam morbum ab inanitate dictam dixit, quam Græci *manias* vocant, & manē quasi manis, id est, varium & vacuum. Id autem pulchre conuenit cum historia de Mantone fatidica eo conſurgente. manes siquis moleſti, moleſti non erimus.

Phalantus Taras. *ſerui. An. x. ad illud, Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.*

Cum Cyrus. *Eadem Ammian. Marcell. lib. xv.*

Atque in vltimos condiderunt. *Ex Justin. lib. 43.*

Hos Varro *ting. c. 4. Ex Hic. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.*

Cæſar auguſta -- ſepulchris. *Abest totum hoc à libro Card. Surlati, & uno ex Toletanis.*

Saguntum. *Ex Hieronym. lib. 2. in ep. ad Galat.*

Emeritam Cæſar Auguſt. *Dion. lib. 53.*

Quo loco ſicut hiſtoriog. *Plin. lib. 4. c. 21. Excurrit deinde in altum vaſto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauerunt, alij Magnum, multi Olyſſiponenſe ab oppido terras, maria, cælum diſterminans. Eadem prope Solimus, & Capella, quæ nimis arduant ſſidorum.*

Hiſpalis -- eo quod in ſolo paluſt. *Nihil certi proſerunt alij.*

Septa oppid. -- Septem montium fratrum meminere *Plin. lib. 5. c. 2. & Capella -- Ptolemaus quoque & alij, eos vocat.*

Et Lixis. *Hæc à Solino quoque Lix, à Plinio Lixos, ab alijs, Lixa dicitur.*

Icoſium. *ſerui. cap. de Mauritania.*

Cyrene reginaſ. *lib. ſerui. An. 4. Cyrene, & Barce reginæ fuerunt, quæ ſingulis dederunt ciuitatib. nomina.*

In Cap. II.

Ciuitas eſt. *Aug. 15. de ciu. c. 8. Ciuitas nihil aliud eſt, quam hominum multitudo aliquo ſocietatis vinculo colligata.*

Vel ab vrbo. *ſerui. lib. 4.*

Optauitq. locū. *Virg. Æn. 1. Pars optare locum teſto, & concludere ſulco. Idem lib. 3. Optauitq. locū regno, nondum Ilium arces; hæc coniunxit ſſid.*

Cato, qui vrbeſ. *Hunc locum innuere videtur ſerui. lib. 5. An. ad illud vrbeſ designat aratro. Vidend. ſerui. lib. 4. de ling. Lat.*

Vrbs autem aratro cond. aratro euer. *Aeron ad locum Hor. Condendis, atque euerendis ciuitatib. hæc conſuetudo fuit, vt aratro fierent, & Cato tit. de uſu fruct. Carthagini euerſa aratrum impreſſum ait.*

Vicus à vicinis t. h. Ita imp. ab iſtis tantum habitationib. *Guth. Placuit editor. ſcriptura, quia paulo poſt ipſas habitationes vicus dici affirmat.*

Teres eſt aliquid rotund. *ſerui. An. 6. Teres eſt rotundum aliquid cum proceritate. Et eleg. 8. Teres eſt oblongum, & rotundum, vt columna.*

Nam quamuis quadrata. *Locus ex Lucret. libro 4. Quadrataſque procul turres cum cernimus vrbeſ, Propterea ſit vi videantur ſæpe rotundæ Angulus obtuſus, &c.*

Porta dicitur, qua poteſt, &c. *ſerui. An. 1. Omneſe xitos porta dicitur, quaſi qua poteſt vel importari, vel exportari aliquid.*

Plateæ. *Aug. in pſ. 113. ſerui. 10.*

Imboli. *Sic ver. libri, puro legendū emboli & ſubuolamina ſignificariq. illa, quæ Aſconius in Diuinar. prouolan-*

tia tabulata, dicit. Notum quid in Cæſari ſit apud Græcos.

Forus eſt exercendatum liſium. *ſerui. Quia ſſidorum de genere huius nominis auſteller acceſſerunt, ipſi ſe deridendus præbuerunt. Charſius lib. 1. Fortuſ neutro genere dicimus locū reb. agendis deſtinatum, aut cum commercium ſignificamus. Lucil. quum illa fora irant, Maſculinè autem tabulata nauium, & ſemper pluraliter, quamuis Gellius fora nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum maſculinè extulerit, lib. 3. Foruſ olim ornatus lucernis. Et v. ſerui. in lib. de orthogr. Foruſ ſtatus tam in foro, quam innauī, & torculari. Quod verò ad etymol. attinet, quoniam ſenel toto hoc de genere diximus, tantum monebo, ne hæc quidem contemnendas videri: nam cur non foruſ à ſando, ſive ſanctū qd, cum & v. ſerui. dicitur. In Phoronei verò mentione dilig. ni quadam negligentia eſt communis ſſidoro cum alijs grauiſſimis auſtelleris.*

Roftra vocantur. *Ita etiam lib. 18. c. 15.*

Sedeat ad diſcutiendum. *al. ad diſputandum. ſ. ad diſceptandum. vt lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15. Iudex dictus, quod iure diſceptet.*

Nam quæcunque tutiſſima. *ſerui. libro 4. Arx ab arcendo, quod iſ locus munitiſſimus vrbeſ, à quo facillime poſſet hoſtis prohiberi.*

Circum Roman. *Reperuntur hæc lib. 18. c. 18.*

Theatrum dicitur dicitur. *ſerui. An. 5. ad illud: mediaque in valle theatri.*

Labyrinthus. *ſerui. An. 5. ad illud: Et quondam Creta fertur labyrinthus in alta. Vid. Plin. lib. 36. c. 13.*

Phatus. *Ex Hegeſipp. lib. 4. c. 27. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.*

Nam Alexandria fall. &c. *ſerui. c. 33. al. 35.*

Roma 175. *Apparet hæc eſſe columan Antonini, quam CLXXVI. pedes altam affirmat Philander ad Petrus. lib. 9. c. 2.*

Balneis -- tollat. *Ex Auguſt. lib. 9. conſeſ. c. 12.*

Aſteribus, & tab. *al. ædific.*

Vbi merces nauium. *Reſponſe ad Ambroſij verbaſ Luc. c. 5. oſtendunt illa verba nautarum emolumenta.*

Carcer, à quo prohibemur exire. *ſerui. An. 1. Carcer eſt vndeſq. prohibemur exire, dictus quaſi arcer, ab arcendo. Sed libro 3. Georg. ad illud, ruuntque eſſuſi carere curruſ, vbi in vulgatis legitur, qui ab arcendo dicti ſunt. Patricianus codex habet, qui ab arcendo d. ſ. vt emendandum videatur ſerui. ex ſſid. Varro quoque libro 4. Carcer à coercendo quod exire prohibentur.*

In Cap. III.

Habitatio ab hab. *ſerui. Eclog. 2. niſi quod more ſuo ali-*

Nam dicitur. *Græci teſta d. Verba ſunt Hieronymi in c. 6. Daniel. Vid. & ep. ad Rom. & Frez.*

Aula domus regia. *Aug. in queſt. ſup. Exod. prope ſp. Quam Graeci vocant αὐλή, noſtri aulam vocauerūt. Sed iam non atrium iſto nomine, ſed domus regia ſignificatur in lingua Latina. Et in Græca, vt ait Athenæus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans.*

Atrium magna æd. ſive amplior, & ſpatioſa dom. *Aug. in pſ. 133. Atria, ampliora ſpatia domus intelliguntur.*

Atrium eo quod addantur ei tres porticus. *Aug. in q. in Exod. Ibi erat illa tanquam triporticus, quæ con-*

cludebat ſpatium atrij. *Et in pſ. 133. Habebat atrium decem columnas, non tamen recto ordine diſpoſitas, ſed ſicut oſtendimus, tanquam triporticum.*

Alius atriumq. ab igne, &c. *ſerui. An. ad illud, Vo-*

cemq. per ampla volutant Atria. *Lychno* autem scriptum ex *Cod. Rom. ad. ligno ad. lignis.*

Cum. n. raptæ fuissent à Rom. Sab. *Pal. Liu. libro 1. Et Fest. in Talassio. sed cum Talamoni in nostris lib. legeretur, Talassioni è Servio repugnans, nam & Talassium, & Talassionem illum vocat.*

Triclinium est Cœnaculum. *Reste Isidorus. Non vestè An. 1. ad illud. Aurea composuit sponda. Servius, qui errare eum dicat, qui triclinium vocant, ipsum basilicam, aut cœnationem. Cicero 2. de Orat. Serv. Galba cum iudicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familiares suos, & dixisset Libo: Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? cum tu (inquit) de cubiculo alieno. Et ad Att. lib. 13. ep. 50. Cum secundis Saturnalib. ad Philippum vesperti venisset, villa ita completa militibus eia, ut vix triclinium, ubi cœnatus ipse Cæsar esset, vacaret. & Virg. lib. 6. c. 5. Triclinior. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet. Et Sueton. in Tiberio. Ac Miseni cinijs & fauilla, & carbonibus ad calefaciendum triclinium illatus.*

Cella dicta q. n. o. *Serv. An. 1. ad illud. Distendunt nectare cellas, vel à celando (inquit) unde cellas appellauerunt.*

Hospitium sermo Græcus est. *An quia & in pro domo usurpant? Unde illud ex illis quæ de xxiij. iustis & m. d. **

Inde & metrum. *Vegetius lib. 2. cap. 7. metatores aut d. isti, qui diuersorum, & hospitium designant loca.*

Menius colleg. Crassii. *Festus. Meniana ædificia à Menio sunt appellata. Is. n. primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora: & Ascennus in Quinaria de columna Mensa. Menius cum domum suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, ut ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnus colūnx, super quam tectum prolliceret ex prouolantibus tabulatis. Ergo vocem tabulata hoc loco superioribus annexendam censet Chacon.*

Cum Hierosolymam—peregrinorum. *Ex Hegeipp. lib. 1. cap. 6. Pal. Ioseph. 1. de bell. lud. cap. 2. & lib. 13. Antiq. cap. 15.*

Vbi autem ægrotantes, &c. *Hieronym. in ep. ad Occasum, de Fabula. Prima (inquit) omnium viciu in instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languoribus & inedia miserorum membra foueret.*

In Cap. III.

Quia sanctor. compar—procellam. *Ex Hieron. in ep. ad Galat. c. 1.*

Sic leges sanctæ, & muri. *Sic Gothici libri, rectè, cap. 1. D. de rer. diuisione: Sanctæ quoque res veluti muri, & portæ, & in c. sanctum. eodem tit. in municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse Callis refert. Et Zonar. 10. 2. οὐρανὸν καὶ τὴν πόλιν ἁγίας τι τὸν τοῦ.*

Penetralia. *Serv. An. 6. Penetralia secreta templorum.*

Oratorium—accepit. *Ex Aug. ep. 109. ad monachos.*

Sed & locus designatus ad Orientem. *Sic o. l. Designatus augurio, vel ad augurium legebat Chacon. Festus Tescæ loca augurio designata. Varro libro 6. In tectis dictum templum locus augurij, aut auspicijs causa quibusdam verbis finitus, &c. Vid. Serv. eclog. 8. & Liu. lib. 1. de Numa inauguratione.*

Vnde & quando templum construeb. *Ex Virg. lib. 4. c. 6.*

Delubra veteres dic. *Serv. An. 2. Alij dicunt delubrum esse locum ante templum, ubi aqua cutrit, à diluendo. & lib. 4. Delubrum dictum, propter lacum,*

in quo manus abluuntur.

Fons autem in delub. — corporaliter. *Omnia repetuntur lib. Offic. 2. cap. 24.*

Quartus similis filio hominis. *Tertull. lib. 4. contra Marcionem; Hic erit visus Babylonio Regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquam filius hominis. Et rursus. Prospice igitur & tu cum rege Babylonio fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquam filium hominis. Vt suspicari liceat, totum locum è Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.*

Alij aras dicunt à precat. *Servius An. 2. ad illud, ne quicquam altaria circum.*

Analogium. *In regula S. Benedicti c. 9. Super analogium legantur tres lectiones.*

In Cap. V.

Sacrarium—confueuerunt. *Verba Seruij An. 12. ad illud, Et diri sacraria Ditis.*

Donaria. *Ex eodem Georg. 3. ad illud—alta ad donaria currus.*

Inter Promptuar. — longè. *Ex eod. An. 1. ad—cura penum struere.*

Vnde Enthecam. *Veniuntur hac voce sæpe scriptores Ecclesiastici. Cassian. lib. de instit. monach. c. 4. Cumque totam enthecā cœnobij suam esse credat substantiam. Gelas. 12. q. 2. c. vobis enim si quis fortè sub annua remanebit expensa, electo idoneo ab utraque parte custode credatur enthecis.*

In Cap. VI.

Ergastula—ubi deputantur noxij. *Vide Lips. delect. 2. cap. 15.*

Vnde & apud veteres—saxo. è *Serv. An. 1. ad illud, Et torrere p. f. c. f. f.*

à pinfendis granis. A findendis granis. *Goth. o. & max. findebant, pro pinfiebant: sed Seruimus & editionem veterem sumus secuti.*

Cluium. n. ascensum dicim. *Festus. Cluiua auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia. n. difficilia cluiua vocabant, unde & cluii loca ardua.*

Furnus à facre. à furus *Porphyrius.*

Forus est locus ubi vna. *Victorinus in fine lib. de orthograph. Forus autem status tam in foro, quam in nauj, & torculari. Columell. lib. 12. c. 18. Tum lacus vinarij, & torcularia, & fora, omniaq. vasa, si vicinum est mare, aqua marina, sin minus, dulci eluenda sunt. Dereliquis foris significatiuibus, vid. Fest.*

In Cap. VII.

Aditus ab adeund. *Serv. An. 6. ad illud. Quolati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur ingressu, id ostium dicitur ab obstado, cum ingredimur, aditus ab adeundo.*

Vestibulum. *Serv. An. 6. ad illud—vestibulum ante ipsum. Vestibulum (inquit) ut Varro dicit, etymologia non habet proprietatē, sed fit pro capto ingenij. Nam vestibulum, ut supra diximus, dictum ab eo, quod ianuam vestiāt. Alij dicunt à Vesta dictum per imminutionem. Nam Vestæ limen est consecratum. Alij dicunt ab eo, quod nullus illie stet. In limine enim solus est transitus, quomodo vesanus dicitur non sanus, sic vestibulum, quasi non stabulum.*

à Iano, cui Gentiles omnem introit. *Ipse apud Ouid. lib. 1. Fasti. Præfideo foribus cæli cum mitibus horis, Et reddit officio Iuppiter ipse meo.*

Vnde Lucanus. *Lib. 1.*

Cætera intra ianuam. *Serv. An. 1. ad illud, foribus*

Vlginofus. *Eiusdem ad illud*, -dulcique vlgine lacta.

Georg. 1.

Inde & subseciui & item subseciua. *Vidend. Siculus Flacc. & Frontinus c. de qualitate agrorum*, quod vero attinet ad centuriæ nomen, melius omnino Varro qui à centum iugeribus dictam ait, quam Flaccus qui à centum hominibus virisfque verba apponemus, sed Varro ita vti emendat a sunt à Chacone. Syluis igitur cum Romani (inquit) agrum ex hofte captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iuste appellata. Varro v. de re rust. cap. 10. Iugeris pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem; & latitudinem quadratum. Ab hoc principio mentores nonnunquam dicunt, in subseciuium esse vnciam agri, aut sextarem, aut quid aliud; cum ad iugerum peruenerunt, id habet scrupula cclxxviii. quantum as antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum diuifa dicebantur virgum, quod hæredem sequerentur, hæredium appellarunt. hæc poſtea à centum centuria dicta. At, ne quid in ratione vocis requiratur, idem lib. 5. de lingua Latini. Centuria primò à centum iugeribus dicta, poſt duplicata retinuit nomen vt tribus multiplicata idem tenent nomen. *Festus quoque*: Centuria in agris ducenta iugera ſignificat. *Vid. not. ad Varro, à Fulv. Prifm. editas.*

Pratum -- ab eo quod ſit protinus parat. Ita Varro. Prati dicta ab eo, quod ſine opere parata.

Paludes dictæ à Pale. Varro. Palus, paululum aquæ in altitudinem, & palam latius diffuſe.

In Cap. XIII.

Fines dicti eo q. a. funiculis. *Diximus ſapè de hoc genere notatorem.*

Limites appellati a. v. tranſuerſi. *Hyginus de limitibus conſtituentia*. Limites appellati à limo, id eſt, antiquo verbo tranſuerſi. Nam & limum dictum eo quod purpuram tranſuerſam habet. *Item limina oſtorum, Seru. An. 12. ad illud*, Velati limo (ſic etiam legit eo loco Seruius,) & verbera tempora vincti. Limus veſtis eſt qua ab umbilico uſque ad pedes teguntur pudenda poparum. Hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam, id eſt, flexuoſam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

& agr. intentio. *Sic v. cc. intentio, præductio.*

quia ſepientrio. Ita *Salmant. veruſiſſimus.*

Arca - Trifinium. *Vid. Hygin. de limitibus agror. & Sicul. Flacc. de condit. agr. Gloſſar. Arce, ἀρχα κτιζόμενα.*

In Cap. XV.

Menſura -- ſinitur. Verba ſunt Boethij in Geometricis cap. 1.

Orbem in partes. *Goth. cc. in partibus. vt apud Boethium.*

Digitus eſt pars minim. agreſt. menſ. *Ex Frontino.*

Inde vncia habens digitum, & trientem. Ita emendat Chacon optime, cum in omnibus libris eſſet, vncia habens digitos tres. *Frontinus lib. 1. de aquaductibus*. Eſt, inquit, digitus, vt conuenit, ſextadecima pars pedis, vncia duodecima. & paulo poſt: vncie ergo modulus habet diametri digitum vnum, & trientem digiti.

Palmus autem quatuor dig. *Non videtur hic locus integer, nam propoſuit omnes, quæ in hominis corpore reperiuntur, menſuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, paſſus, neque rationes omnes explicat. Expleta hæc ita poſſent: Palmus autem quatuor digitos habet, pes ſextdecim, cubitus ſequi-*

pedem, gradus duos pedes & ſempedè, paſſus pedes quinque.

Actus minimus, &c. *Quæ reſtant omnia uſque ad finem capitis à Columella ſunt lib. 5. c. 1.*

Hunc Batini Atrepennem. *Sic fortaiſſe legit Iſidorus, qui ab arando nomen dedit: ſed apud Columellam etiam in manuſcriptis libris Atrepennem: in legibus Gothici lib. 8. c. 4. l. 25. & lib. 3. l. ſi inter Atrepennem. Gloſſarium vero, Atrepennia & Atrepennium. & ne nouerant.*

Agnam vocant. *Acnam ſe reperiſſe in veteribus Columella, & Varro lib. 1. teſtatur Victorius ad Varro. lib. 1. de re ruſt. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1. Acnam Ptolemaeus etiam in vet. cod. legit Chacon. g. in c. 2. & 2. & 3. mutat, quare agnam ex c. Goth. retinere uſum eſt.*

In agreſtib. a. p. c. l. quadratum iuſtum Candetum vocant. *Columella*: In agreſtib. autem pedum c. l. quod aratores Cadetum nominant. *Sed Candetum habent Iſidorus omnes codices.*

In Cap. XVI.

Nos milliaria, Galli leucæ &c. *Hieron. in Joel. c. 3. Nec mirum, ſi vnaqueque gens certa viarum ſpatia ſuis appellet nominibus: cum & Latini mille paſſus vocent, & Galli leucas, & Perſæ paraſangas, & reſtes vniuerſa Germania, atque in ſingulis nominibus diuerſa menſura ſit. & paulo poſt: Aegyptij & æviæ.*

à vehiculor. incurſu impuſſu. *Complut. Goth.*

Nam duo actus capit. duo, ad vehicula referendum. *Seruius An. 4. ad illud*. Conuectant calle anguſto; via eſt actus dimidium; qua poteſt ire vehiculum. Nam actus duo carpenta capit propter euntium, & vementium vehiculorum occurſum.

Omnis autem via aut. pub. *Ex Vlp. c. Prætor. §. via. D. nequid in loco publico.*

Agger eſt media. *c. Seru. An. 5. ad illud*, Qualis ſax. viz d. i. aggere 15.

Quam hiſtorici viam militarem dicunt. *Ex eodem Aeneid. 12. ad illud*, Vidit ab aduerſo venientes aggere Turcos.

Iter eſt via. *Vid. c. 1. D. de ſeru. ruſtic. præd.*

Semita itineris dimid. *Seruius An. 4. ad illud*, Conuectant calle anguſto, ſemita eſt ſemis via, vnde & ſemita dicta. & Varro lib. 4. qua ibant, ab itu iter appellarunt; quæ anguſtè ſemita, vt ſem. iter dictum.

Callis. *Seru. ibid.* Callis ſemita eſt tenuior callo pedum prædurata.

eadem diuerticula - à latere viz. *Seru. An. 9. ad illud*: Obiiciunt alij ſeſe ad diuortia nota. diuerticula ſunt ſemite tranſuerſæ, quæ ſunt à latere viz militaris. Male ergo libri omnes, altera viz.

Compita. *Idem Georg. 2. ad pagos, & compita circum, id eſt, per quadriuita, quæ compita appellantur, ab eo, quod multa viz in vnam conſtuant.*

Ambitus i. v. x. l. *Fæſt. ſunt verba. Varro lib. 4. Ambitus circumitus ab eoque xii. tabular. interpretes ambitum parietis circumitum eſſe deſcribunt. Puto autem legem his verbis fuiſſe conſeptam. Ambitus parietis ſeſtercius pes eſto. Poſuiſſe Metianus lib. de ponderibus. Lex etiam (inquit) xii. tabul. argumento eſt, in qua duo pedes, & ſemis ſeſtercius pes vocatur.*

Vestigia. *Seru. Aeneid. 11. ad illud*: Vestigia plantis Inſtitierat: Signa pedum primis plantis expreſſerat, nam hæc ſunt veſtigia, imagines pedum. Illud autem, primis non aduertit Iſidorus Virgilij eſſe, non Seruij. Deleuiſſe plane, nihil etiam ad verbi interpretationem.

NOTÆ IN LIBRVM DECIMVM- SEXTVM ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

V L V I S — quod v. v. pellatur.
Al. pulsetur. Sed videndum, quid
voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13.
dixit, Quis. n. satis meretur pel-
simam (terram) partem ideoque
pulverem appellatum.

limus vocatus, quod levis sit.

Mirum fuisse Isidorum verba Ter-
tulliani in lib. de anima: Quid aliud limus, quam liquor
opimus? Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi
apud grauiosimos auctores legantur, quosdam, qui sibi viden-
tur cari, in solum Isidorum sentire.

Vlgo. *Vid. preced. lib. c. 13.*

Argilla ab Argis. *Hesych. & Suid. ἀργίλλος ἡ λυγία*
ἢ ἀργίλος interpretantur.

Creta Cimolia. *Ex Plin. lib. 35. c. 17. Vid. Strab. lib. 10.*

Terra Samia. *Ex eod. lib. c. 16. & c. 12.*

Pulvis Puteolan. *Ex eod. c. 13.*

sicut argilla igne in lap. vert. *Refluxit ad historiam de*
Dibotide Sicyonio apud Plin.

Vr enim ignis est. Ita Hieronym. in 4. m. Genes. c. 31. vr
Chaldæm, id est, in igne Chaldæorum.

Huius genera quatuor. *Ex Plin. lib. 35. cap. 15. ex quo*
quadam sunt à nobis restituta.

In Cap. II.

Bitumen in Iudæa. *Locum ex Hegeffipp. lib. 4. cap. 18.*

In Syria autem limus est. Plinius: & bituminis vi-
cina natura est, alibi limus, alibi terra; limus è Iudææ
lacu, ut diximus emergens, terra in Syria circa Sido-
nem oppidum maritimum. Spissantur utraque & in
densitatem coeunt.

Græci Pissalph alton, vel Asphaltopissam; ut qui-
dem legitur apud LXX. *Exod. 2. in manu. Vatic. ἡ ἀσφαλ-
τινὴ ὁδὸς ἀπὸ φιλιστινῆς.*

Natura eius ardens, e. i. c. Hæc non de bitumine, sed de
naphtha Plinius: & fortasse aliena sunt.

& nequaquam ferro rump. *Hegeffipp. Hætere sibi*
fertur bitumen, ut ferro haudquaquam, vel aliqua
præacuta metalli specie recidatur, &c.

est autem salugo terre. *Plin. 35. c. 15.*

fugit. n. ignem. *Ex eod. lib. 31. c. 9.*

Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

sunt & montes natiui. *Ex eod. c. Sustulimus hinc vocem*
maius, quia sola ex integra Plinii sententia de veltigalibus,
vel remanserat, vel irreperat.

Purpureus. *Solin. c. de Sicil. purpureum salem Ætna*
mittit.

Nihil. n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

Multo larg. l. multoque grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 1.*
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.

Nitrum. *c. 10. Soromen. lib. 6. Ecl. iust. c. 30. de Scythi*
regione Ægypti: istum locum appellant Nitriam, pro-
pterea quod est pagus finitimus, in quo nitrum colli-
gunt. Meminit quoque Nitria Cassian. collat. 6. c. 1. & Hier-
onym. Preu. c. 25.

de quo quidam. *Martial. apud quem dicor & Aphr.*
Olim in Hispania è put. Ex Plin. lib. 34. c. 12.
in similitudinem vitrei acin. Ex eod.
Tantam autem vim. Verba sunt Plinii ibid.

In Cap. III.

Lapis mobilis est. Ita proculdubio legendum repugnans-
tib. omnib. libris, non mollis, sequitur enim, Saxa hærent.

Scopulus à saxo enim, &c. verba sunt Seruij. *En. 1.*
ad illud, scopuloque infixit ac.

Spelunca Latine, est autem rupis cau. Idem ad illud,
sub rupe cauta, periphrasis est (inquit) spelunca.

Crepido — quod sit abrupti saxi altitudo. Verba sunt
Seruij. *En. 10. ad illud, Fortè ratis celsi coniuncta cre-*
pidine saxi, quæ præterea sequuntur in editu, non Isidori sunt,
sed eius qui plura, quam oporteret, è Seruij descripsit.

similis muricibus viuis. *Seru. En. 5. ad v. acuto mu-*
rice remi. Murex saxi acumen eminens per tranquil-
litatem, & Nonius.

Echo saxum est. *Sit quidem in saxis sepimus echo, sed sa-*
xum ipsam dictam nollem.

Echo autem Græcè, Latine imago. Non quod ipse
Græca vox, Latine sit imago, si verbum verbo reddas. Sed quia
Latini imaginem vocis appellant, quam Græci vocant ἠχώ. *Virg.*
Georg. 3. — aut ubi concaua pulsus Saxa sonant, vocisque
offensa resultat imago. Horatius: redderet laudes tibi
Vaticani Montis imago. & alibi: cuius recinit iocosa
nomen imago: ergo non rectè quidam virgini cadere.

Calculus est. *Seru. ad v. dumosis calculus aruis,*
Georg. 2. Calculus est lapis brevis terræ admixtus.
Dicitur calculus, quod sine molestia sui breuitate cal-
cetur.

& omni puritate lenissimus. f. & omni parte læ-
uissimus. Idem inf. lib. 18. cap. 62. Calculi vocati, quod
leues sint, & rotundi.

cui contrarius scrupul. *Vid. Seru. ad — Scrupea tuta*
lacu, En. 6.

Cos. *Vid. sup.*

Ex his alix aq. &c. *Ex Plin. lib. 36. c. 22.*

Pumex. *Ex eod. c. 21.*

Rudos. *Ead. lib. 19. cap. 10. Vid. Vitruv. lib. 7. cap. 1. &*
Pallad. lib. 1. c. 6.

Omnium autem opt. è lap. specul. è *Plin. lib. 39.*
cap. 24.

Calx viua. *Hæc, & quæ restant omnia repetuntur lib. 19.*
cap. 10.

Nam lapis lapidi non potest adherere coniunctus.
Ex Aug. lib. 5. de ciuit. c. 27.

Calx è lapide albo. *Plin. lib. 36. c. 23. Pallad. lib. 1. c. 10.*
Vitruv. lib. 2. c. 5.

Arena ab arid. *Seru. En. 1. ad v. potiuntur Troës*
arena: Quæritur, inquit, habeat ne hoc nomen aspira-
tionem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur,
non habet; si ab hærendo, ut in fabricis videmus, ha-
bet: melior tamen est superior etymologia. Contra
Charisium: Harena dicitur, quod hæreat, & arena quod
areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

Huius probatio, si manu comp. è *Pallad. lib. 1.*
cap. 10.

Habet venas ærii color. ærei. *Gotth. o. aurei legitur apud Plin.*
 è summo ochræ. *Al. summo cereum. Al. summo croceum.*
Dionysios. Ex Solin. 50.

In Cap. XII.

Orca. Orca vel Olea *Gotthici libri.*
 Nomen habet ex patria. *Adiecta hæc putamus.*
 Nunc auratis. *Atis Plin.*
 In Germania. *Carmania Plin.*
 unde & nomē sumpt. *Hæc quoque aliena putabat Chacon.*

In Cap. XIII.

Quod sit nix glacie durat. *Ita Plin. c. 2. & August. in ps. 147. Solinus vero cap. 25. Putant (inquit) glaciem coire, & in crystallum corporari, sed si ultra: nam si ita foret, neque Alabanda Asia, neque Cyprus insula hanc materiam procrearet, quibus regionib. incitatissimus calor est. Sed nostrum non est has lites componere.*

Hic autem dissidet cum magna. *è Solin. c. de India.*

Vnum, quod Germania mittit. *Al. Carmania. Vid. Plin. lib. 36. c. 9. & Solin. c. 33. de Scandinavia. Vtrum horum secutus sit Isidorus, non liquet.*

Ceraunium alterum Hisp. *Solin. c. de Hisp. Lusitanum litus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, huius color est è Pyropo, qualitas igni probatur, quem si sine detrimento sui perferat, aduersus vim fulgurum creditur opitulari. Ex quo loco quidam legebat, qualitas videtur igni, ut videri sit, quod Solinus dicit, probari.*

Iris. *Hæc partim è Solino, partim è Plin. quod in Arabia, & sexangulato, è Solino; reliqua ex Plinio.*

In proximos parietes emittit. *Mendose libri omnes imitatur. Plinius, etiaculatur.*

Alethoria. *Ex Plin. 37. cap. 10.*

In Cap. XIII.

Omnium. *Ex Plinio 37. & Solin.*

Quantum numero stillatum. *stellarum apud Plin.*

Lychnites. *Ex Solin. c. 65.*

Non ingemmescit. *Sic P. CC. Plinius gemmescit.*

Chrysoprasus. *In Solini manuscr. exemplari cap. de Æthiop. sic legitur. Vbi hyacinthus, ibi & Chrysoprasus apparet, quem lapidè lux celat, prodant tenebræ; hæc enim in eo diuersitas, ut nocte igneus sit, die pallidus. Quæ omnia Chrysolampi tribuunt Plin. & Isidorus c. seq. & Solino edita exemplaria. Ergo deleri hæc tunc poterant.*

Phlogites. *Ita dicitur à Solino, à Plinio Phlegontis.*

Syrmites. *Ex Plin. c. 10. aut potius ex Solin. c. 8.*

In Cap. XV.

Chrysopis. *Sic etiam dicitur ab aliis. Chrysophis à Plinio.*

Chrysolithus cum marini coloris similitudine. *Non dubito, quin ad Hieronymum. Isidorus respexerit, ille enim Daniel. 10. Pro Chrysolito (inquit) qui vnus est ex XII. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, LXX. interpretes mare appellauerunt.*

Chrysolampis. *Al. Chrysolampsis.*

Ammochryfus. *Ex Solin.*

Melichrysis. *Plin. cap. 9. Sunt & Melichrysi, veluti per aurum sincero melle translucens.*

Nisi quod augere aurum traditur. *Agere aurum legebat A. Covarruias, ut agere sit, quod Plinius dicit, trahere, vel iungere.*

Argyrites habens stigmata. *Stemmata, Gotthici.*

Quadrata semper tessellis. *Plin. quadrata semper tessellis similis.*

Sideritis. *è Solin. Plinius quoque c. 10. Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit.*

Zmilaces. *Ex Plinio & Solin.*

Glossopet. *Diuersa ab his tradit Plinius, Verum hæc è Solino sunt.*

Ætites aquilæ. *Plinius. Ætites à colore aquilæ can- dicante cauda.*

Lycophthalmus. *Ex Plin. c. 11.*

Ananchitide. *Plin. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum.*

Chelonites. *De Chelonia hæc prodit Plinius.*

Brontia. *Plinius c. 10. Brontia capitib. testudinum similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine ista restinguit. Idem voluit Isidorus.*

Pontica. *stillas aureas. Stillas aureas Solinus. Stel- las atras Plin.*

Dicunt per eas interrogari d. e. effug. *Hæc unde sint, non constat.*

In quibusd. gemma. gener. veras à falsis disc. *Ex Plin. c. 12.*

Quæ ternis glutinantur gemmis. *Ex Plin. ibid.*

In Cap. XVI.

Vitrum. *Vid. Plin. lib. 36. c. 26.*

Cuius arenæ de torrente fluctu sordib. eluuntur. *Aperta sententia. Hæc est cuius arenas torrens fluctus sordib. eluit. Nec est cur in ea ingenui videamur, quamvis paullo aliter eadem enunciauerit Plinius.*

Novi liquoris. *Al. Nobilis liquoris.*

Sed & aliis mixturis hanc art. stud. *Assentior Cha- con, qui adulterina ista censebat.*

Speculis aptior. *Plinius, sequacior.*

Fertur autem sub Tib. *Vid. Plin. & Diu. lib. 57.*

Deinde Marculum. *Al. Martulum.*

In Cap. XVIII.

Aurum ab aura. *è Seru. Anecd. 6. ad illud, Discolor unde auri p. r. aura refulsit inde tamen habent constanter Gotth. in versu Maronis.*

Hinc & aurarij dicti, q. f. sp. v. *Verba sunt Serui ibi- dem, nisi quod apud illum aurati, & fauor legitur. Sed idem Seruus eod. lib. ad illud, gaudens popularib. auris, Auris (inquit) fauorib. unde & aurarij dicuntur fautores.*

Obryzum autem dictum quod obrad. *De hoc nota- tionum genere senel monuisse fuit satis. Sed occasionem fort. asse- sumpsit ex verbis Hieronym. ad Ierem. cap. 10. Septem (in- quit) nominib. apud Hebræos appellatur aurum. Quo- rum vnum Ophaz dicitur, quod nos dicere possumus Obryzum, ut splendat in superficie idolorum. Et in epist. ad Principiam; Ophir genus auri à loco India, vel à colore, nomine indito.*

Græci οὐρίον. *Ut de hac scriptura minus dubitari possit: Ciaron. Latine litteris scriptum est in Gotth. Onet. colleg. & in Silien. Est autem οὐρίον fulvum.*

Bractea. *Id est τὸ βραχίον quæ est inuolutio crepi- tandi: id est τὸ βραχίον quod est ἔξω. Ne de hac quidem lecturæ, quantumvis in codicib. deformata, dubitare licet.*

De corio. n. pecud. n. i. *Castod. lib. 7. variat. Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus, sine aliquo adhuc signo, ad metalla translata est. Vid. Suid. in ἀράξια.*

Omne. n. patrimon. ap. antiq. *è Seru. Eclog. 1. ad illud, Nec cura peculi.*

Modo vero pecuniosus. *Hieronym. Ecclesiast. Porro Tullius pecuniosos primitus dictos refert, qui plura*

habuisse peculia, id est pecora, designantur, ita. n. antiquitus appellabatur, paulatim autem per abusionem nomen ad aliud deuolutum est.

Tributa. Ita Varro lib. 4.

Sic autem nominantur. Verba Seruij. En. 5. ad illud: tres equitum numero turmæ, &c.

Quia nominib. princip. Repetuntur hac inf. c. 24.

Nummi autem à Numa. Ex Epiphani. lib. de ponderib. idem refert Suid. in voce ἀρξία ex Tranquillo.

Quod & graue dicitur. i. massa. Serm. En. 6. ad illud: Egregium forma iuuenem, &c.

Dum enim quacumq. ex causa ardent syluæ, &c. Vsq. ad finem cap. Tertius locus adumbratus ex Lucretij lib. 5. Quidquid id est, quacumq. ex causa flammeus ardor Horribili son. &c.

Cuiuscumque stricture. Sic Virg. En. 7. strictureas Chalybum dixit. Est autem stricture, ut ait eo loco Sermus, Terra ferri in massam coacta.

In Cap. XIX.

Cui mirum in modum illud inest. Huius rei meminere Plinius, & Augustinus lib. 21. de ciuit. cap. 7.

Sine hoc neque argentum, neque. Varro lib. 7. cap. 8.

Potui autem datum interf. p. c. è Dioscorid.

In Cap. XX.

Apud antiquos autem prior æris. Lucretius lib. 5. Et prior æris erat, quàm ferri cognitus vsus. ex quo sunt omnia usque adhuc, nullo denique honore. Reliqua huius caput è Plinij lib. 3.

vsus eris. è Plin. c. 3. & seqq. vsq. ad 9. è quo extremo sunt pleraq. huius loci verba.

Cyprium æs. Ex c. 24. & 10.

Autichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. Verba sunt Seruij. En. 11. ad illud, Ipse de hinc auro squallentem, albòque orichalco - de etymolog. vid. Fesl.

Fit autem ex ære, &c. Querendum huius medicaminis auctor, neq. n. hac ex Plin.

Nam dum hanc ciuitatem Hannibal. arripuit, non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Urb. cond. 130 c. 111.

Coronarium Regulare - Pyropum - Campanum. è cap. 8.

Æs omni frigore mel. è c. 9.

Æs rubiginem celerius trahit. Plinius: æra externa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perunguntur, &c. ergo deesse hic videtur aliquid.

Æruginem quoq. creat. Nam lamina ætææ. Hoc de cerussa Plin. c. 18.

atque ita distillantibus. Al. distillant.

In Cap. XXI.

Vnde & abusiue, &c. è Serm. Georg. 1. ad illud: At Chalybes nudi ferrum.

Ferri vsus post alia metall. rep. Lucretius. Inde minutatim processit ferreus ensis, Versaque in opprobrium species est falcis ahenæ.

Ferri autem metall. p. vbique rep. è Plin. 34. c. 14. à quo sunt feræ, quæ restant.

Cæteris enim admiscetur mollior complexus. Sic etiam interpretandum locum Plinij.

cultura terre conueniens. Hac utrum Plinius Isidorus, an Isidorus alius dixerit, non dixerim.

à stringendo aptè vocabulo imposito. Sic s. l. ab stringenda acie v. imp. Plinius, vter ex altero restituerimus,

alij viderint. Mibi Isidorianor. cc. lectio non displicet. Serm. En. 8. stricture est terra ferri in massam coacta. nihil de acie.

Sicut Bilb. aliquid deesse videtur. Vid. Plin.

Oleo delectatior. S. o. libri. delicatior apud Plin.

à ferro sanguis hum. f. v. Verba sunt Plinij.

ferrum accensum. Ex c. 15.

Scoria. Ex Hieronym. in Ezech. 22.

Rubiginem autem car. f. Ex Plin. ibid.

In Cap. XXII.

Huius genera sunt nig. è Plinio 34. cap. 16.

India neque plumbum, è c. 17.

In Cap. XXIII.

Stanni etymologia - crematur. Totus locus concinnatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap. 4. ex quibus, quæ ad etymologiam attinet retulisse sufficit. lapis (marmor) id est, massa, qui apud Hebræos חמר scribitur, id est, stanneus, et חמר וזרעו id est, separatus, & fecernens, ut quomodo stannum mixta, & adulterata, &c.

Stannum illitum - conficitur. Ex Plin. 34. c. 17.

In Cap. XXIII.

Sol enim à poetis Elector. è Plinio 37. c. 2.

Defecatus est enim hoc metall. è Serm. Georg. 3. ad illud, Purior electro.

Huius tria genera. Ex eod. En. 8. ad carmen, Quod fieri f. l. v. p. electro. & Seruij verba examinanda alius relinquimus.

electrum, quod est naturale, &c. Ex Plin. 33. c. 4.

In Cap. XXV.

Ponderum, ac mensurarum iuuat. Rhem. Palam. Pondera Præoniis veterum memorata libellis Nolle iuuat.

sicut scriptum est. Sapien. 11.

Cunctis corporeis rebus pond. n. Palam. Pondus rebus natura locauit Corporeis, elementa suum regit omnia pondus.

Primus Phidon. Ex Euseb. Chron. Strabo quoque à Phidone signari captum argentum ex Ephoro refert.

& centenaria pondera. Vtuntur hac voce Varro lib. 7. c. 8. Si super id lapidis centenarij pondus imponatur.

& Plin. lib. 7. c. 20. Fulius Saluius duo centenaria pondera pedib. totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Exstant Roma centenarij huiusmodi lapides multi è durissima silice, nonnulli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centumpondium vocat Cato de re rust. c. 13. his verbis: Centumpondium incertum vnum,

& pondera certa, nisi incertum; & creta cum Chacme manu legere, ut incertum sit ex Feslo inditum.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

examen est filum. è Serm. En. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

Sextula -- quod his sex v. c. *Fannius*. Sextula quæ fertur, nam sex his vnciæ constat.
vulgus aureum solidum. *Non solum vulgus, sed Apuleius etiam lib. 10.* centumque solidos aureos offerens pretium.

Sextula bis assumpta duellam. *Fannius*. Sextula cum dupla est, veteres dixere duellam.

Quadrantem similiter Hebræi Codratem. *Ita quidem velle videtur Hieronymus in nominibus Hebræis, ex Matth. sed Hieronymus scire, quod scit, nescit, in eo libro, ut etiam Isidorus in hoc. Nam Græci, & Latini vices, quasi Hebræi essent, interpretatus est.*

& vocata quadrans, quod vnciæ quart. p. *Epiph. lib. de pond. & mens.* Siclus, qui & quadrans dicitur, quarta pars est vnciæ, dimidium stateris, habens drachmas duas. *Sed deceptus est in Latina voce Græcus homo, Isidorumque ibidem labi fecit. Non enim quadrans vnciæ, sed assis est quarta pars. Neque eo confugere potest Isidorus, ut dicat, asses vnciales factos. Nam Plinius testes semunciales facit, deinceps in eo statu manserunt, ut etiam in us, qui nunc infinito numero extant, videmus.*

Sicel - vnciæ pondus. *Verba quidem sunt Hieronymi in quasi. in Genes. c. 23. Verum prater Josephum (qui lib. 3. antiq. 9. tradit, siclum pendere quatuor drachmas. Atticus, hoc est semunciam) ipse Hieronymus sui oblitus in Ezech. cap. 4. Siclus (inquit) id est, stater, quatuor drachmas habet, drachmæ autem octo Latinam vnciam faciunt. Hoc Isidorum non vidisse, mirum est.*

Apud Latinos autem, & Græcos. Ex *Epiphano*.

Constat autem drachmis vii i i. -- mensibus annus. *Fannius*; Vnciæ fit drachmis bis quatuor, unde putandum, Grammata dicta, quod hæc viginti quatuor in se Vnciæ habet, tot enim formis vox nostra notatur. Horis quot mundus pergit noctemque diemque. Vnciæque in libra pars est, quæ mensis in anno.

quod sunt filii. &c. *Ita plerique Goth. ut tamen à quibusdam absit hæc summa.*

Talentum summum esse pond. perh. *Idem in Talento*: Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis. Nam nihil his obolove minus, maiusve talento.

Cuius varium apud diuersas gentes. *Seruius An. 5. ad illud, Argenti, auriq. talenta. Talentum (inquit) secundum varias gentes, varium pondus est, sed apud Romanos talentum est lxx. libræ, sicut Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse cxl. libras. Sed recte meo iudicio Chacon. Si talentum, ait, sex nulla drachmarum continet, ut Fannius affirmat, libra verò drachmas xcvi. efficitur profecto, ut talentum libras Romanas lxxii. tantum appendat, non lxx. ut apud Seruum legitur. neque Plauti locus aliud suadet. Quare cum Isidori codices lxxii. libr. & cxliiii. libras constanter habeant, non dubito quin lxxii. & cxliiii. de doctissimi viri sententia hoc loco legendum sit, atque ita Seruum scripsisse cum eodem existimamus, ut pro lx. & xx. librariorum vitio lxx. & xl. irrepserint.*

Medium lxxii. *Scribo lxxii.*

Summum cxx. *De quo Varro loquitur libro 10.*

cap. 21. cum ait: Habentem pondus talentum quatuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo.

In Cap. XXVI.

Vnde & metiri pedes horar. *Vide Pallad. in fine singular. mensur.*

quietiam quibusdam Cuatus. *Al. casatus, al. caslacus, al. casatus. Cuatum quidem Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, sed ex margine hæc ad se a existimat, Rabanum nihil moror.*

Acetabulum -- xv. drachmas append. *Ita Plinius, Isidorum lib. xij. drach. app. Error ex similitudine notarum q. & x. Rhem. de cyathis: Bis quinq. hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes, Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.*

Cotyla -- habens cyathos sex. *Rhem. At cotyle cyathos bis ternos vna recepat.*

& hemina sextarij. *Idem*: At cotylas, quas, si placet, dixisse licebit Heminas, recipi geminas Sextarij vnus, Qui quater assumptus fit Graeco nomine Chœnix. & Epiphanius: Cotyla dimidium Sextarij est. Appellata est Cotyla ab eo quod Sextarij in duas partes secetur.

quinquies complicatus Quinare, siue Gomor facit. *Cum paullo post Gomor dicatur esse modiorum xv. modius vero sextarij xvi. aut secundum Isidorum hoc capite xxii. contineat, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed absuisse huius libris summam manum scimus, & aliena illi infinita propè accessisse, tertio quoque verbo cernimus.*

Nam Congius sex metitur Sextariis. *Sic infr. eo quod quinq. modiis metiatur, passim dixit. & Iurisconsult. c. 35. §. penult. D. de contrah. empt. & c. 36. D. locati.*

à quo & Sextarij nomen ded. *Rhem. A quo Sextarij nomen fecisse priores; Crediderim.*

Congiarium autem Ipec. *Ex Epiph. apud quem mendacè legitur apud Hebræos.*

Modius -- seruatur. *Omnia ex Epiphano.*

Satum genus est mens. -- capiens. *Ex Hieronym. in Matth. 13.*

Cnuius nomen ex Heb. &c. *Hæc, & quæ restant vsque ad finem cap. ex Epiphano sunt, in quibus si quid vnijs est, id nos non prestamus, sed Isidorum sui textum tanto auctore ducimus.*

In Cap. XXVII.

Ponderis signa -- ut à veteribus. *Fannius. Hæc de mensuris, quatum si signa requiris, Ex ipsis veterum poteris cognoscere chartis. Vid. Galen. Discrep. 1. aut.*

Gammæ autem. *Non displicet nota Neapolitani codicis.*

Sio Latinum. *Paulus, non s. sed v. adiungit.*

T Latinum in fine lambd. hab. *Huius notæ figura, & definitio facit, ut vnciæ notam, quæ est in Neap. C. magis probemus.*

Chi Græc. seu potius, Xv. Gracum. *Sic enim Chœnix notari solet.*

NOTÆ IN LIBRVM DECIMVM- SEPTIMVM ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

RERVVM rusticarum -- completus est. *Hæc ferè ex Columell. lib. 1. cap. 1.*

Mago quoq. Carthaginens. in XXVIII. *Ita Parr. lib. 1. de re rust. c. 1.*
Nec minus studium habuer. *Columell. Nec minorem laudem meruerunt.*

Julius Atticus. *Qui de vitibus tantum scripsit. De quo Plin. in Indialib. 15. & 17.*

Emilianus. *Palladius Rutilius Taurus Emilianus, Vir Illustri.*

sive Columella. *Disiunctionem pro coniunctione more suo posuit.*

Primum ad aratr. b. iussisse fer. *Ex Aug. 18. de ciuit. cap. 6.*

Quidam autem Olisim q. Tript. *è Seru. Georg. 1.*
Vncique puer monitor aratri.

& hæc quæstio est. *Ex eodem ad illud, Prima Ceres fert.*

quidam nomine Sterculius. *Ex Laët. lib. 1. c. 20. idem Sterces, & Stercutus vocatur apud Aug. 18. de ciuit. cap. 15. Sterculius apud Macrob. lib. 1. Saturn.*

Cuius ara à Pico. *Macrobium, a Iano Pici patre.*

In Cap. II.

Cultura agri cin. ar. interm. *Seru. ad Georg. initium.*
Pingues autem efficit terras cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, stercoreatio, unde etiam latas ait. Nami simus, qui per agros iacitur, vulgo latamen vocatur.

per quod ager inutilem hum. exud. *Virgil. atque exudat inutilis humor.*

Duplex autem est aratio. *è Seruio ad v. Vere nouo Georg. 1.*

& dictus simus, quod f. mus id est, sterces. *Mus terram interpretatus est supra lib. 2. cap. 3. sed hæc aliena putabat Chacon, & rectè nam & verba Serui, quæ retulimus, ab Isidoro fideliter descripta credo: & simi etymologie Rabanus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis sterces latamè.*

Grandes glebas. *Festus, Occare, & occatorem Verrius putat dictum ab occidendo, quod exdat grandes globos terræ, cum Cicero venustissime dicat ab occidendo fruges fatas. Vbi glebas, non globos, ex hoc loco legendum, sed prior etymologia usus est Varro lib. 1. de re rust. cap. 31. vineas nouellas fodere, aut arare; & postea occare, id est continere, ne sit gleba. Gloss. Occat. Paulus 276.*

In Cap. III.

Prima Ceres coepit vti frugib. in Græcia. *Aug. 18. de ciuit. cap. 6. Regnante autem Argo suis vti coepit frugibus Græcia, & habere segetes in agricultura delatis aliunde seminibus.*

Frumenta sunt prop. q. arist. hab. *è Seru. Georg. 1. ad v. siliqua quall. legumen.*

Fruges autem reliqua. *At Seru. Aneid. 1. ad v. Fru-*

gèsque recept. Errant (inquit) qui discernunt frumenta à frugibus.

Nam frumen dicitur summa pars gulæ. *Seru. v. trobique.*

Apud antiq. -- molendi. *è Seru. En. 2. ad illud, & torrere p. f. & frang. laxo.*

Adorem tritici genus. *Festus. Ador farris genus edor quondam appellatum, ab edendo; vel quod aduratur, ut fiat tostum, unde in sacrificio mola salsa efficitur.*

quod idem vulgo semen dicitur. *Plinius de Zea li. 18. cap. 8. Est & hæc italice in Campania, maximèque semen appellatur.*

Nam ubi propter aq. aliàmque caus. *è Columell. lib. 2. cap. 6.*

Alica Græcum nomen est. *Latini putat Festus: Alica (inquit) dicitur, quod ait corpus. Charisius verò lib. 1. Alicem sine adspiratione dictam, Vetrus tradit, & sic multi dixerunt. Lucilius xv. Nemo est halicarius posterior te. cum adspiratione dixit. ergo sub indice lu est.*

Alicastrum simile est alicæ. *Columell. ibidem. Semen trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, & bonitate est præcipuum.*

Horum tria gener. *Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo genera species omnes ordines retulit.*

scandula. *Al. scandalia. f. scandia. sic enim apud nos appellatur.*

Centenum. *Quod à Plinio Secale dicitur lib. 18. cap. 16. spicam de mat. - eminent. è Seru. Georg. 2. ad illud, Spicea iam campis, &c.*

Arista appell. *Ex eod. Aneid. 7. ad illud: cursu læsisset aristas.*

Culmus. *Idem Georg. 1. ad v. culmumq. leu. stipulæque: Culmus dicitur ipse calamus, stipulæ verò folia quæ ambiunt culmum.*

Hæc super spicam, &c. *Ambros. lib. Hexam 3. c. 8. Tum super ipsam spicam vellum struitur, ut quasi quadam in aëce prætendat, ne auium minorum morsibus spica suis exauratur fructibus, aut velligiis proteratur. Expressit autem Ambros. locum Cicero. ex lib. de senect.*

Stipulæ sunt folia. *è Seru. & Ambros. ibid.*

Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. &c. *Augustin. lib. 21. de ciuit. cap. 7. De palea sic frigente, ut fluere niuem non sinat, sic calente, ut mature scete poma compellat.*

In Cap. IIII.

Legumina à legendo -- veteres enim meliora quæque leg. *Seru. Georg. 1. ad v. Maxima quæq. manu legeret: Hinc, inquit, quidam volunt dictum legumen.*

sive quod m. leg. n. f. r. *Ex eod. ad v. Siliqua quall. legumen. Varro lib. 1. de re rust. cap. 23. de cæci: hoc enim quoque legumen, ut cætera, quæ velluntur è terra, non subleantur, quæ quod ita leguntur, legumina dicta.*

Primum. n. homin. hoc leg. vti sunt. *Plin. lib. 8. c. 12. Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus*

Epimelis. Genus mespili, ut ait Diosc. lib. 1. c. 171. Vid. Macrob. lib. 3. c. 19.

Melofos. Sol. n. c. 40. & arbor est melops (al. melopus) Ex qua profluat lentus humor, quem ammoniacum nominamus. à Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib. 3. c. 98. ut apud.

Mespila. quod pilula. al. pirula.

Pyrus q. in ign. sp. deformata. Sic Gotth. ec. alij, formata.

Cruetumia sunt pyr. nominata. è Seru. Georg. 2.

Poma pyri iument. Ex Plin. lib. 23. c. 7.

Ceraus. appellatum est. è Seru. Georg. 2.

Hinc & carica à copii nomen. Est Caria ficum fertilissima auctore Strabone, sed hæc adiecta credo ab aliquo, cui carica sacrum significaret, quod Hispani ex ea voce targa, Itali carcio fecissent.

Pituitum eos Pythagoras exercit. Ex Plin. libro 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuiusdam tribuit Iansantas in Heliae. posterioribus. cui Pythagoras Rhegium fictor statum fecit, & quidem id à Lactio omisum, qui Pythagora pugilum meminit, valde miror, ut Plin. deceptus videri possit.

Tauros quoque ferocissimos. Ita Plutarch. libro 6. ex quo, id non nisi de capris referre Plin.

Fructus eius velut virgulti. Ex c. Rem. sed arbuti, quam virgulti mallemus.

Est. n. morus sylvestris fructus afferens. Hieronym. Am. c. 7. ad illud: vellicans ficomoros, &c. Nobis autem, quia solitudo in qua morabatur Amos, nullam huiusmodi gignit arborem, magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & penuriam consulantur.

Huius folia superiecta scrip. Verba sunt Ambros. lib. 3. Hexam. c. 8.

Iuglandem vocant q. Iouis gland. è Seru. Eclog. 8.

Nuces autem generaliter dicuntur. è Seru. Eclog. 2.

Quæ Latinè nux long. Seru. ad illud, cum se nux plurima plurima inquit, id est, longa.

Hinc alij nucellam. Al. nucellam, nucedam, nuculam. Auellana ab Auellano Camp. opp. cognom. è Seru. Georg. 2. ad illud, Plantis & duræ coryli, &c.

Hæc à Græcis Ponticæ. Sic Macrob. lib. 3. cap. 18. sed Athenæus libro 2. Castaneam nucem Ponticam vocat.

Quod fructus eius gemin. &c. Cum Græcam vocem dixeris, eorum putant in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse mavis. Nam Cassiodorus, sibi meminisse (quod quidam credider) ego minime puta.

Simul ut excisa fuer. t. s. exp. c. Verba sunt Ambrosii Hex. lib. 3. c. 13.

Suberies. Legitur hæc vox apud Fest. in Stura.

Quasi subedies. F. suedies.

Æsculus ab æsc. Seru. ad. Æsculus imprimis. Georg. 2. Æsculus arbor est glandifera, quæ licet ab e'u dicta sit, tamen per æ, scribitur. Sicut cælatum, licet à celo cellas habeat derivationem.

Phagus. Ex eod. Eclog. 1.

Xyliglycon. Eandem alij vel Eulæxas, vel xesim vocant.

Huius arboris pomo lucc. exp. acaria. De Acacia Diosc. lib. 1. c. 134. seu apud illum arbor est, siue spina potius inflat arborem, cuius siliquis succum exprimitur. Et apud Plinium nihil commune siliquis cum acacia. Ergo deesse hic credidit aliquis.

Pistacia. Vid. Dioscorid. lib. 1. cap. 178. & Plin. 25. cap. 22.

Pinum. n. antiqui acutum nom. Idem sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.

Græci πῖνος. Ex Ambros. Hex. 3. c. 13.

Pinus creditur prodesse cunct. &c. Ex Pallad. in Nouemb. vid. Theophr. lib. 3. de caus. plant. cap. 15. cum Plinius contra existimasse videatur lib. 17. c. 12.

Cuius natura expers est terreni humoris. Pinum. lib. 2. c. 9. Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimūque humoris, & terrenis leuiorib. nature partib. comparata non est ponderosa.

Quasi xapians dicitur vixit, &c. è Seru. ad v. Procumbunt piceæ. En. 6. ex quo hæc Cedria melius aptarentur: de qua statim.

Vnde in templis propter diut. Ex Ambros. 3. Hex. c. 13. & in fin. ps. 118.

Huius ligni resina Cedrea. Vid. Pinum libro 2. c. 9.

Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. Seru. En. 3. ad v. Aëria quercus, aut conficere Cyparissi: Conus dicitur f. uctus (upressi, & ipsa xinos est. Nam à rotunditate in acumen leuatur.

Antiqui cypressi ramos. Ex eod. En. 6. ad v. ferales ante cupressus.

Iuniperus Græcè. Iuniperus Latina est vox. Nam Græcè ἰουνῖπος dicitur.

Aded ut si pruna eius, &c. Ex Hier. epist. ad Eubulam. 126. mansione 16.

Iuniperus autem alia paru. &c. Ita Dioscorid. libro 1. c. 10. 4.

Ebenus in Ind. & Æthiop. è Seru. ad v. Sola India nigrum fert ebenum, Georg. 2.

Sed Indicum maculos. fuluis. è Dioscorid. libro 1. cap. 130.

Ist autem Mareotica palus in India. Seruinus ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Egyptiæ (inquit) Mareoti enim Egypti pars est. & ad. sola India nigrum fert ebenum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopie accepimus.

Lucanus. lib. 10.

Sicut legitur de querc. Mambr. &c. Hieronym. in loc. Hebraic. Quercus Abraham, quæ est Mambræ vsque ad Constantij. (Al. Constantin.) Regis imperium monstrabatur, & mausoleum eius in præsentiarum cernitur.

Huius fructus galla. è Dioscor. lib. 1. c. 127.

Lucernatum tantum vsib. necessaria. Ex Plin. lib. 16. c. 7.

Taxus venenata arb. è Seru. Eclog. 9.

Ityteos autem dicit Parthicos. Verba sunt Seru. in loco.

Robur autem general. Seruinus En. 12. ad v. In medio q. focos, & D. c. a. Gramineas: Robur, omne lignū cum sit & species.

Larix cui hoc cognom. Ex Pinum. lib. 2. c. 9.

Ex qua tabula regulis affix. Ex Pallad. in Nouemb. tit. 5.

Generat etiam resinam. Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 114.

Salix di. a. è Seru. Eclog. 1.

Arbor lent. vit. hab. v. Ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 13.

Ve si quis illud in poculo hauserit lib. careat. Ex Hieron. illas c. 1. vid. Plin. 16. c. 26.

Sed & fæmin. infæc facit. Ex Diosc. lib. 1. c. 137. & Plinius sterilitatem medicamentum fæminis esse ait.

Populus autè, salix, & til. Ex Pinum. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nouemb. tit. 15.

Vimen. quod vim habeat. Immo quasi vincimen.

Natura enim eius talis est, demergat. Ex Hl. in ps. 136.

Ddd. iij

Hæcarbor -- concitati. Ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hæc de hylæstri myrica, non de satina. Nam duo sunt genera. Vid. Plin. Theoph. Ambros.

Medicorum autem libri, &c. e. Seru. Georg. 2. ad v. folio Paph. de robore myrtus.

Huius fructus -- gignitur. Ex Dioscorid. libro 1. cap. 90.

91. Terebinthus. Ex eod. c. sequenti.

Et leuitate materiz -- scribe in buxo. Ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 3. locus autem scriptura Is. 5. 30.

Rhododendrum. Diosc. lib. 4. c. 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. Vid. Plin. lib. 16. c. 2. Ambros. adelfa dicitur.

Turbiscus Græci Thymela.

Cicuta autem est -- nodos. e. Seru. Eclog. 2.

Dicta quod lateat. Inf. c. 9. Cicuta propter quod in Thyrsio geniculato nodos habeat occultos, ut canna, sicut dicitur folia cæca, quæ occulta est.

Sambucus. Gæthici libri, Sabucus.

Sentix dicta à situ. Lufit verbus Virgilij: Per loca senta situ. En. 6.

Lactyma oleastro. Ex Diosc.

Olea autem ipsa arb. fruct. oliu. &c. e. Seru. Sed truncis oleæ melius. Georg. 2.

Orchades. Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non ut vulgo, Orchites, admodum Puerus.

Radiolæ. Virg. Orchites, & radij, & amara pausia bacca: Radulium vocat Colum. libro 12. cap. 47. ut distinguat (credo) à Radis mauræ. De quo Cato cap. 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiuam, Radium maiorem Salentinam, Orchitem.

Licinix. Licinia meminit Plin. lib. 15. c. 2.

Et dicta Pausia. e. Seru.

Crustumia item, & Volema. Pyrorum genera hæc sunt, propterea inter oleas posita, quod Isidorus (ut diximus) Seru. commentarius sine Virgilij carminibus est usus, id illi fraudi sepe fuit. Qui Seru. locum inspicere, ut ita esse facile conperiet.

Colymbades appellatæ. e. Plin. Columell. Athen. lacunam facile explent.

Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. Verba sunt Seru.

Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispani à Græcis inuenerunt, &c. Plin. lib. 12. c. 7. Omphacion ex olea adhuc alba expressa deterius ex drupa, ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorem mutans, differetia, quod hoc viride est, illud candidum. Porro de Hispano Galenus lib. 6. de simpl. medicam. Si oleum (inquirit) gustatum stricci quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. Meminit quoque Hispani olei Aurelianus sepe, ut lib. 3. tard. c. 2.

Amurca -- ab emergendo. Seru. Amurca per c. scribitur, & per g. pronunciat.

Prima est resina terebinth. &c. e. Dioscorid. lib. 1. c. 91.

92. & 95.

Hæc à Græcis appellatur Clonia. Mendose ergo apud Dioscorid. em. c. 95. miora à sibi videri hunc videri videri. Cum legendum sit miora.

Probabilis splendens, lenis, & munda. Dioscorid. lib. 1. c. 95. miora à sibi videri hunc videri videri. Cum legendum sit miora.

Creandatum arborum -- natura. e. Seru. Georg. 2. ad v. Princip. arborib.

Omni poma -- ligno composito. Ex eod. An. 2. ad v. foliis oleaster amaris: in eo quædam emendanda ex Isid.

In Cap. VIII.

Aromata sunt quæque. f. Od. India. Quæque id est, quæcunque.

ramis ad aceris qualitatem, &c. e. Solin. c. 46.

Cum frangitur intus pingue. e. Diosc. lib. 1. c. 82.

Et appellatur apud nos mascul. Ex Plin. libro 12. cap. 14.

14. Adulteratur autem admixt. e. Dioscorid. lib. 1. c. 82.

Tus autem sine alp. e. Seru. ad v. molles sua tura Sab. Georg. 2.

Myrrha Arab. arb. alt. ad. q. c. e. Solin.

Similes spinæ quam æxæu vocant. Seru. Georg. 2. Acanthus arbor est in Ægypto semper frondens, æxæu dicta, quia spinis plena est.

Vnde & nomen a cepit. Nam myrrha e. voce Hebræa fluxit: ut item Cinnamomum, Nardus, Crocus, Agallochum, siue Aloe auctore Hieronymo.

Gutta eius sponte man. e. Solin.

Myrrha autem Troglodytica. e. Dioscorid. lib. 1. c. 80. sed sinu fortasse legendum pro insula.

Storax arbor Arab. Donatus in Adelp. se. 1. Storax (inquirit) ab odore. Eadem vox legitur apud Solinum, Styrtax apud Plin. & alios.

Similis malo Cydonio. e. Diosc. c. 80. Plinius 12. c. 25. Certamen malo similem.

Bdellium. Vid. Diosc. c. 81.

Æqualiter cerea. Id est, vndiq. cerea. Plinius esse autem debet translucidum simile ceræ.

Mastix e. Dioscorid. c. 91.

Candoris ceræ Punice. Pyrrhena cera Diosc. sed hoc fortasse e. Plinio, qui ceram Puniceam candidissimam fieri dicit.

Piperis -- similitudinem. e. Solin. c. de India.

Cuius quidem diuersus est fructus. Ex eod.

Vnde & nomen traxisse creditur. An quia, cū Græcis æxæu sit area, ara pro area in glossa legit sine Isidorus, siue, quod magis credo, qui hæc illi adit.

Nam quod in crass. eximium. e. Solin. c. 43. Vid. Theophr. lib. 9. de hist. plant. c. 5.

Frutis eius botrosolum sem. e. Diosc. lib. 1. c. 14.

Casia. Ex eod. c. 11.

Calamus aromatic. e. c. 17.

Balsami arbor. e. Solin. c. 48.

Folij similis rutæ. s. a. s. q. m. e. Dioscorid. c. 18.

Arbor autem balsamum. e. Seru. Georg. 2.

Opobalsamum, quod ideo cum adiectione signif. &c. Ex Hegepp. lib. 4. c. 17.

Eo quod percussus ferreis vng. Fra quidem Diosc. & Theophrastus. Metellus Plinius: Ferro laci vitæ adit, & Tacit. V. hist. si vim ferri adhibeas, pauent venæ. Hegepp. libro 1. Virguleque innascitur, quæ acutis lapidib. incidunt pueri agricolat.

Balsama autem, si pura fuerint. e. Seru. Georg. 2. ad illud, Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?

In Cap. IX.

Folium dictum, &c. e. Dioscorid. lib. 1. c. 11.

Nardus. Ex eod. c. 6.

& in Syria. Istria legimus ex Dioscorid. c. 7.

Costum. Ex cap. 15.

Crocum dictum ab oppid. e. Seru. Georg. 2. ad v. Croceos ve Tmolus odores.

Optimum autem, &c. e. Dioscorid.

& cum carpitur manus inficiens. Dioscorid. Balsam. in. dion. m. x. x. x. hoc est tunc cum humectantur manus.

aut infusum. Dioscorid. Balsam. in. dion. m. x. x. x. hoc est tunc cum humectantur manus.

atque decoctum. id est, defrutum. Dioscorid. Balsam. in. dion. m. x. x. x. hoc est tunc cum humectantur manus.

Cuius succo. *Ex eod. Dioscor. lib. 2.*
 Scorpionib. creditur asserre. *et Plin. lib. 20. c. 4.*
 Rapa d. à rapiendo. *Imò à Græca voce à quâ fuit àvov, rapum nuncro genere enunciat Columella.*
 nam rapa in alio solo, *ut Palladius inquit lib. 8. c. 2. et Columella lib. 2. c. 10.*
 eo quod totus deorsum nititur. *Ex eod. Palladio in Ianuario tit. 14.*
 cuius femine macer, *&c. Ex Plin. 20. c. 4.*
 Si quidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. *Hæc si tollas, melius cohererebunt cetera, sed aliquid deesse crede. Plinius 19. c. 5. de raphanus. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, idemq. dentibus semper inimici quoniam atterant: eboræ certe poliant.*
 Nam contra venena radices -- apponi. *et Servius Georg. 2. ad illud, Auxilium venit, ac membris agit atra venena.*
 Lactuca exuberet. *Verba sunt Palladii in Ian. tit. 14.*
 seu quia lacte nutrient, *fecim. Vid. Dioscor. lib. 2.*
 hæc in viris ven. *vl. Ita quedam lactuca genus Eumenium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.*
 quam Sarraliæ Nos cerraia dicimus.
 Intubum Græcum nomen est. *Romanum esse testantur Dioscorides, et Galenus.*
 Afc. alonia nuncup. ex vna vrb. Pal. *fra Plin. lib. 19. cap. 6.*
 Allium dictum quodd oleat. *Vel quodd halet, ut alij volunt.*
 Vlpicum. *Vid. Columell. lib. 11. et Plin. 19. c. 6. De etymologia non liquet.*
 Phæselus. *Cicero in Ferr. Phæselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonum. Lycij illam Græci homines incolebant.*

qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. *Silvestre, et multis Palladii lib. 4. c. 9.*
 Nasturtium sapor app. & c. *Plin. 19. c. 8. Nasturtium nomen accepit à narium tormento.*
 Vnde & elca vulgo dicitur. *à nobis yesta.*
 Armoraca. *Palladii lib. 11. c. 11. Armoracam feremus, nam hæc agrestis est raphanus. Non est vero Armoracia eadem cum lappana: de illa Dioscor. lib. 2. c. 138, de hac c. 142. foliis tamen similes esse ait.*
 Carduus, succus eius alopecias curat. *Plin. 21. c. 23. Antequam floreat contusus, atque expressus illito succo alopecias replet.*

In Cap. XI.

Cuius radices. *et Dioscorid. lib. 3.*
 Oleoselinon. *Oleoselinon malum ex Plinio, aut etiam heleoselinon, quod palustre est; aut certe elcoselinon.*
 Fœniculum quodd acuat vil. *Quasi phanoculum è Græca, et Latina voce.*
 Cuius virtus trad. *et Plin. 10. c. 23.*
 Ligusticum. *Ex eod. lib. 19. c. 8. et Dioscor. lib. 3.*
 Cuius semen -- nutrit. *et Dioscor. lib. 3. c. 71.*
 Canos etiam ex coriando infici. *Id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib. 26. cap. 15. quod etiam corion (ut ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus vbi nominat.*
 Ruta dicta quodd sit feru. *An à ruendo, an potius à sono quem feruens humor reddere solet? Non opinor. neque de etymologia cogit aut sed ad Plinium, et Dioscoridem respexit, quorum uterque feruentem rutæ naturam tribuit.*
 Hanc venenis repugnare mustellæ. *et Plinio 20. cap. 13.*
 Inula, quam rustici Alam. *Quod nomen Hispani retinuerunt. de Inula vid. Plin. lib. 19. c. 5.*

NOTAE IN LIBRVM DECIMVM OCTAVVM ORIGINVM SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

PRIMVS bella intulit Ninus. *Ex Justino, aut fortasse etiam è Trogo, aliquanto enim hæc ampliora, quam apud Iustinum, neque eiusmodi, ut ab Iudoro aucta videantur.*

Non solum navium commeatu -- vastantibus. *Verba sunt Orofij lib. 6. cap. 4.*

Nam seditio. *Eadem sup. lib. x. in S.*

Cicero docet. *Philippica 8.*

Tumultus quasi tumor multus. *et Servius. En. 2. ad v. gemitu miseròque tumultu.*

ut Canneasis. Trebientis. Termensis CC. o. mendosæ.

Alij per antiphrasim. *et Servius ibid.*

vnde & prela -- premitur. *Ex eod. Georg. 2.*

Alij fœdera -- porca. *Ex eod. En. 9.*

In Cap. II.

Non est autem iucunda victoria -- deportasse. *et Servius. En. xi. ad illud, Sin & Troianis cum multo glo-*

ria venit sanguine, nisi quodd apud illum iudicanda victoria legatur.

præcedit autem Victoria. *Id est, Victoria statua curru inuicta.*

Trophæum -- ab exultatione. *et Servius. En. x. Ipsum te laus trophæum.*

Namque & purpuream, & palmatam togam. *Diversa Purpurea à Palmata. Festus. Picta, quæ nunc toga dicitur purpurea ante vocitata est, eratque sine pictura. et ibidem: Tunica autem palmata à latitudine clavorum dicebatur, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Livius lib. 30. Masinilla toga picta, & palmata tunica donatus. et lib. 31. Masinilla dona missa, vasa aurea, toga purpurea.*

Inde & colore ruffo perlin. *Servius. eclog. 10. Pan facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem. Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphantes habent omnia Iovis insignia, sceptrum, palmatam togam, faciem quoque de rubrica illinunt instar coloris ætherci.*

Quod verò à carnifice contingebantur. *Non temere carnificem dixit quem alij servum publicum. Nam eodem respexit Plinius puto, lib. 28. c. 4. Similis medicina linguæ, ut sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex,*

Ab eo sermo sugerebatur triumphantis (ut ait Tertullianus in Apologetico c. 33.) Respicit polle te, hominem esse te memento.

pro personarum qualitat. &c. Supra lib. 5. c. 7. Sed hoc loco ab antiquioribus Gothici absunt hæc.

Spolia autem à palis. In quibusdam Gothici perpetuo leguntur expolia, ita melius procedat notatio, in veterioribus tamenu spolia.

In Cap. III.

Nam dum idem Iouis. comitaretur. è Seru. *Æn.* 11. ad illud, pedibus Iouis armiger vncis.

Vexillum -- diminutione. Ex eod. initio lib. 3.

Sub Romulo autem. Idem *Æn.* 11. ad v. disiectique d. d. q. manipuli. Manipuli autem dicti sunt signiferi, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro signis gerebant. Vnde hoc nomen remanet.

In Cap. IIII.

Huius clangor buccinum dicitur. Est fortasse hoc aliquid. Plinius de quib. lib. 11. cap. 10. Noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino, aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Hieronymus quoque, buccino oris sui, eodem sensu dixisse videri possit. Quamuis buccinum pro buccina etiam usurpetur.

Tubam Tyrrheni p. inuen. è Seru. lib. 8. ad locum ab Iphid. citatum.

Tuba autem dicta q. tosa. al. toua. Inde nos genus quoddam lapidis tovas, & quod fungosum est foso dicimus. Digamma namque frequens in Gothico pro b. & v.

Nam buccina insonans -- lönitum. è Seru. *Æn.* 11. Bello dat fig. r. c. Buccina.

Cuius lönitus varius -- receptui. Ex eod. *Æn.* 9. ad v. signa sequentum.

Nam receptus -- dicuntur. Ex eod. *Æneid.* 11. ad v. Planities i. i. tutiq. receptus.

Classica sunt cornua. Idem *Æn.* 7. Classicum dicimus & tubam ipsam, & sonum, & eod. libro ad Hortina classes. Hortini equites, qui & classes dicuntur, vnde & eorum tubas classica dicimus, &c. Vid. *Æscm.* in *Diminuat.*

Apud Amazonas, &c. è Seru. *Æn.* 8. ad Regina in m. p. v. a. fistro.

In Cap. V.

Arma generalit. &c. Seru. *Æn.* 1. ad v. Arma virum, tabulæq. Arma dicuntur cunctarum artium instrumenta.

Arma autem propriè dicta s. eo quod arm. Ex eod. *Æn.* 4. Erigi & arma viri, &c.

In Cap. VI.

Mucro non tantum gladij est. è Seru. *Æn.* 11. ad v. alto stat vulnere mucro.

Machæra -- framea -- spatha. *Aug.* in ps. 149. Framea appellatur, quam vulgò spatham dicunt. Sunt enim gladij ex vna parte acuti, ipsi sunt machæra, ipsæ frameæ, etiam spathæ appellantur. Sed legendum fortasse a *Aug.* in ps. 149. ex vtraque parte non ex vna.

Idem & Clunabulum. *Festus.* Clunaculum cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarum diuidat, vel quia ad clunes dependeat.

In Cap. VII.

Virgil ferratæque trudes. S. o. l. trudes etiam legi in antiquis quibusd. c. apud Virgilium admonuit Pierius.

Venabula d. q. v. h. v. q. v. e. q. excipabilia. Seru. *Æn.* 4. Retiar. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, quasi excipabula. Futo tamen Seru. ita scripsisse: Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia venientem excipiunt, vnde & excipia (vel excapula) quasi excipabilia, aut excipabula, aut excipere habilia. *Glo.* excipulum i. d. x. m. Item i. d. x. m. exceptorium. Excipulum i. d. x. m. x. p. u. a. g. a. exemplum (leg. excipulum) arpag.

Lancea. *Hispanicus* vox, auctore Varro apud *Agell.* lib. 15. c. 30.

Amentum. è Seru. *Æn.* 9. ad v. amentaque torquêt. Claua est qualis fuit Hercules. *Festus.* Claua teli genus, quo Hercules utebatur.

Et est cubito semis facta in longitudine. Seru. *Æneid.* 7. ad v. teretes sunt aclides illis Tela: Aclides sunt tela quædam antiqua adeo, ut neque vsquam commemorentur in bello. Legitur tamen, quod sint clauæ cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. &c.

Hæc & Cateia quem Lucilius Calam. *Pro* Lucilio Horatius erat in *o. libro* mendose: Seru. initio *VI.* *Æneid.* Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, ut caleas, id est, puer, frange fuiles, & fac focum.

Hispani, & Galli Theuthonos. *I. fortasse*, quos vulgò *chucones* dicimus.

Phalarica telum ingens -- iaculari potuisse. è Seru. *Æn.* 9. ad v. Contorta phalarica.

Pila. Seru. *Æn.* 7. ad v. Pila manus q. g. a. b. d. Pilum propriè est hasta Romana, ut gesta Gallorum, satillæ Macedonum.

Telum -- potest. è Seru. *Æn.* 8. ad v. Desuper Alcides telis premit.

Quamquam abusiue dicatur & gladius. Seru. *Æn.* 9. At non hoc telum: Hoc loco telum gladium dixit à longitudine, vnde & muſtella dicitur, quasi mus longus. *vid. l.* Si caluitur. *de verb. signif.*

Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. Seru. *Æn.* 10. ad v. Vibranti cuspis medium transuerberat ictu: Sanè cuspidem abusiue pro hastæ mucrone posuit.

In Cap. VIII.

Scorpio. *Vegetius* lib. 4. c. 22. Scorpiones dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, ideo sic nuncupati, quod paruis, subtilibusque spiculis inferant mortem.

virus qua figit, infundit. *Tertull.* *aduers.* *Gnostic.* Vnde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quæ figit, effundit.

In Cap. IX.

Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop. Seru. *Æn.* 10. ad v. Coritiq. leues: Coriti propriè sunt arcuū thecæ, dicuntur etiam sagittarum, quas & pharetras vocamus.

Dolones -- præferant ligni. Ex eod. *Æn.* 7. ad v. Saxuôſque g. i. b. dolones.

Acutus morbus. *Æscm.* Sic supra lib. 4. c. 6.

In Cap. X.

emittantur. *Que* post hæc verba in editis quibusd. leguntur vsque ad *Ballista*, in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 14. c. 6. è Seru. *Georg.* 1.

Inde

Inde & Fundibulus. *Id. c. 6. lib. 4.*

Contra Ballistam testudo valet, series. n. sit arm. *Seru. lib. 9. ad v. Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.*

In Cap. XI.

Arietem -- facile cedunt. *Ex Hegesipp. lib. 3. c. 11.*

Musculus -- quasi murusculus. *Musculus à marinis bellis, quæ balenis auxilio sunt, dictos putat Vegetius libro 4. c. 15.*

In Cap. XII.

Clypeus est scutum maius. *Seru. non semel.*

ὄψις τῶν κλισίων. *Ex eod. Aen. 7. ad v. nec clypei cutrūsque sonant. Sed verum ὄψις τῶν κλισίων, id est, ab sculpendo dictum. Caussan reddit Plin. 35. c. 3. Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines. Unde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à eluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque qui fuerit usus illo, &c.*

Clypeus autem peditum. *è Seru. ad v. Tercentum scutati omnes. Aen. 9.*

Ancile -- ab omni parte recisum. *Ita etiam Varro. aut quasi ἀμφὶ πᾶσι (addit Seru. Aen. 8.) id est, vndique labrum habens. Vid. Plutarch. in num.*

Pelta. *è Seru. Aen. 1. ad lunatis agmina peltis.*

Cetra -- Hispani. *Ex eod. Aen. 7.*

Parmæ leuia arma. *Seru. Aen. 10. ad illud, Transiit & parmâ mucro leuia arma minacis: parmam, id est, leuia arma, non clypeum.*

Est & testudo scutorum connex. *Vid. sup. cap. 10.*

In Cap. XIII.

Lorica -- quod loris careat, solis. n. circulis ferreis. *Non dubium, quin Isidorus apud Seruum legerit Aen. libro 10. lorica esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consueuerant: sed loricæ posterioribus notationem aptauit, quæ conferta sunt hamis, ut ait Virgilius Varro libro 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant, postea succederunt Galli à ferro sub id vocabulum ex annulis ferream tunicam.*

Squama est lorica ferrea, &c. *Seru. Aen. 9. Nec duplici squama lorica fid. & au. Squama sunt loricarum catenæ, in modum squamæ compositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & loides, si à squallore.*

De ciliciis autem poliuntur lorice. *è Seru. Georg. 3. ad illud, Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.*

In Cap. XIII.

Apex est q. in summ. gal. &c. *Seru. Aen. 12. ad v. apicem tamen incita summum Hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminet crinitæ. & lib. 10. Apex conii altitudo.*

In Cap. XV.

Foros. *Poterat duci cæna sine istis, sed Braulioni aliter visum. Vid. sup. lib. 15. c. 2.*

Dilaceret agri aruis. *vulgo apud Virgil.*

Iudex dictus. *Ead. sup. lib. 9. c. 4.*

Testes antiquitatis superstites dicebantur. *Melius omnino Isidorus, quàm Seruus, qui Aen. 3. ad illud: Superatne & vespicitur auræ Superstes (inquit) præsentem si-*

gnificat. *Festum: Superstites testes præsentis significat, cuius rei testimonium est, quod supersticibus præsentibus. ij. inter quos controuersia est, vindicias sumere iubetur. Plautus in Artemone, Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes. Quem locum ita legebat Chæcon: Superstites præsentis, testes præsentis significat. Quam lectionem & Plauti verba, & hic Isidori locum satis confirmant: Ciceronis verò verba in Muran. ita emendabatur. Carmen compositum est, cum cæteris reb. absurdum, tùm verò nullo vsu vtrisque supersticibus præsentibus. (sumite vindicias) ite viam. Et vtrisque. A. flore & reo interpretabatur: sumite vindicias, è Festo supplebat.*

In Cap. XVI.

Quæ non per semetipsa inquinant. *Tertullianus lib. de spectaculis. c. ult. Retulimus suprà de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinant, sed per ea, quæ illic geruntur.*

Lydiæ ex Asia transuenæ -- Liberi patris. *è Tertull. ibid. c. 2.*

originis macula -- accepit. *Ex eod. loco.*

In Cap. XVII.

Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. *Archon querendus.*

In Cap. XXI.

arrepto lapide procul ferire. *ad. Arreptos lapides procul ferre.*

In Cap. XXIII.

cominus certantes innitent. *Ita PP. CC. Goth. vnum Rem. innituntur.*

In Cap. XXIII.

Palæstram autem -- fortis. *Seru. ad v. Corporaq. ag. nud. prædura palæstra. Georg. 2. Palæstra autem dicta est vel ὄψις τῶν μάχης, id est, à luctatione, vel ὄψις τῶν μάχων, hoc est à motu vtrius, nam ducti sorte luctabantur. Hic locus possumè affectus erat in omnib. Isidorianis libris.*

In Cap. XXVII.

Nam res equestris -- Hippion vocant. *è Tertull. c. 6. de circo.*

Circenses autem ludi, &c. *è Seru. initio 3. Georg. & Aen. 8. ad v. magnis Circensibus actis.*

In Cap. XXVIII.

Circus Soli -- in aperto habent. *è Tertull. c. 5. de loco.*

Hunc Romani dictum put. *Sup. lib. 15. c. 2.*

Græci verò, &c. *è Tertull. ibidem.*

In Cap. XXIX.

Oua honori Castoris -- erubescunt. *Tertull. ibid.*

Ad causas mundi referri. *Seru. ad v. Centum quadrijugos ag. a. f. currus. id est, vnus (inquit) dici exhibebo Circenses. Quia, ut Varro dicit in libris de gentè pop. Romani, olim xxv. missus fiebant, quorum quatuor & viginti pro numero horarum erant, sed vigesimus quintus ætati dicebatur, eo quod de collatione populi exhibebatur. Adde duodecim hostias, quæ xii. cali signa, & septem metas, quæ plane-tas vii. referebant. Fiebant autem Circenses hoc ordine: Quæ driga, biga, aut triga quatuor sorte ducta è quatuor factionibus, Præfina, Rosca, Alba, & Veneta, in carcer. constituebatur, Deinde, mappa à magistratu, qui ludis præsidebat, missa, hoc*

Ecc

est, sieno dato, quadrigæ carcerib. emissæ sepe spacia, sine curricula circa metæ conficiebant, victoræque coronatæ, missus unus peractus erat. Idem in reliquis viginti quatuor missis fiebat: cum autem in singulis quadrigæ quatuor currebant, restet Virgilium centum quadriugos agitabo ad flumina curus. *Id. Sueton in Domit. Senec. lib. 4. epist. 30. Ovid. in Halieutic. Arnob. 7. contragentes. Agell. lib. 3. c. 3.*

In Cap. XXXI.

Obeliscum Mespres, Messeres & Messeres, habent manus. *Plinij manuscr. libri. Mestres & Messires. Excusi Mespheem. Euseb. in Chronico Mephres. Josephus Mephes. De Phorone Sesostridis filius narrat hæc Herodotus lib. 2.*

In Cap. XXXII.

In circo. *Id. Serm. Ep. 1. ad v. vinculis & carcere frænat.*

In Cap. XXXIII.

Nam haurit ferit, vt. lat. h. a. Verba sunt Serm. Georg. 3. ad v. Exultantiaque haurit Corda pauor pulsans.

Agitator. i. v. a. agendo. *Ex eod. ad v. Tardi collas agitator a fell Georg. 1.*

Nam Praefinus terræ, & c. *Id. Tertull. c. 6. de arte circi.*

In Cap. XXXIII.

Ex eod. Tertull. loco.

In Cap. XXXV.

Carrum q. curuum. al. q. cursum. al. q. currum.

Primus Clysthenes Sicyon. *Pausan. in Phocæen.*

Latini funarios. Funales vocat Suetonius in Tiberio.

In Cap. XXXVI.

Et Hespero. Absunt hæc duo voces ab antiquiorib. Goth. Inde patefecit r. t. c. c. Citatur hic versus à quibusdam ex Suidonio.

In Cap. XXXVII.

Quorum finis est creta. Sic est in optimis libris Neap. & Goth. quibusdā rectissime. Seneca lib. 19. ep. 109. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam quod ait Cicero, quoniam fumus ab ipso calce eius interpellatione reuocati, hæc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. *Gloss. Creta dicitur. Candida calcis dixit Lucret. Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.*

In Cap. XXXIX.

Defultores. *Hygi. fabula 80. Vnde & Romani seruauit institutum cum defultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite equo in equum transfert, quod ille sua, & fratris vice fungatur. Cassiod. lib. 3. Par. equi defultatori, per quos Circensium ministri missus denunciant exituros, luciferi præcursoris velocitates imitantur.*

In Cap. XLI.

Circa causs. *Vid. Tertull. c. 6. de arte circi.*

Totum n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. *Tertull. c. de loco: totum seculum Satanas, & Angeli eius repleuerunt.*

In Cap. XLII.

Theatrum. *De theatro sup. lib. 15. c. 2.*

Theatrum. *Id. Serm. Ep. 1. ad v. mediæque in valle theatri.*

Idem & post bulum. *Vid. Tertull. c. de theatro.*

Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de ciuit. c. 21. & Lact.*

propter vulgati corporis vilitatem. *Lact. lib. 1. c. 20.*

Fuit enim Faululi vxor. & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, vnde etiam lupanar dicitur.

In Cap. XLIII.

Quod pulpitem Orchestra vocabatur. *Improprie.*

Nam aperte distinguit Orchestra à pulpitum. *Utriusque lib. 5. c. 6. & scena pulpitum, pulpitum altius erat orchestra: & apud Romanos senatorib. & honoratiorib. viris loca erant in orchestra designata in pulpitum non item. Sed orchestra nomine pulpitum quoque continetur, non contra. Græci autem pulpitum vopir dicebant, de qua mox Jfidorus.*

Dicta autem scena. *Seruius ad v. Syluis scena coruscis: scena, inumbratio. Dicta scena, quia exiit i. vmbra. Nam apud antiquos theatralis scena parietem non habuit, sed de frondib. vmbacula qua rebant: postea tabulata componere cæperunt in modum parietis.*

In Cap. XLIX.

Nam habebant suum auctorem. *F. auctorem.*

In Cap. L.

Saltatores. *Id. Festo in -- Salios, nisi quod ille non Varro nem, sed Polemonem citat auctorem.*

In Cap. LI.

Est planè. *Omnia à Tertull. c. de artib. scenicis: sed lyctis retinimus ex nostris codicib. ubi apud Tertull. lyctis legitur.*

In Cap. LIII.

ferebat rete, quod iaculum appellabatur. *Et vno verbo rete iaculum: sed de retiariis, secutore, & alius gladiatorum generib. scripsit nuper eruditissimus vir. Vid. Fest. in Retiario. Cuspide insequente ita manus omnes, insequentem volebat Chacon, insequentem alij.*

In Cap. LVII.

Velites autem -- siue à volitatione. *Fest. in Adulteratio: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, i. volantes.*

Siue à ciuitate Hetruscorum. quæ Veles. *Sic Goth. c. al. Veletes.*

In Cap. LX.

à quodam milite nomine Alea. *Auctor querendus.*

In Cap. LXI.

Pyrgus. *Id. Asculum in turricula figuram conformatum, ex quo tali in alio conuicabantur, neque dolus in faciendis manu subesse posset. Turriculam vocat Martialis.*

In Cap. LXII.

quia sine molestia, sui breuitate calcetur. *Sup. lib. 16. c. 6. & Serm. Georg. 2.*

In Cap. LXIII.

Quidam autem -- physiologicè per allegor. *Vid. Enstath. illud. ad illud: moria nemetis hocia rursus itegit.*

In Cap. LXV.

Trionem suppum. *Græci Trion. Vid. Fest.*

Quattrionem planum. *Immo primum opinar, qui &*

In Cap. II.

Cumba. *Vulgo gumba.*
 Fori. *Hæc utcumque contexta i Serui, nonnihil etiam au-*
da. At Charis. Fori sunt in nauibus, quibus nautæ se-
dententes remigant; id est in naui.

Columbaria. *Vid. Philand. in Vitruv. lib. 4. c. 2.*
 Agea viæ sunt. *Fest. Agea via in naui est, dicta, quod*
in ea maxima quæq. res agi soleat.

quæ Virgilius iuga app. *Æn. 6. Inde alias animas,*
quæ per iuga longa sedebant, ubi Seru. iuga Græcè di-
xit, quæ enim dicunt, quæ transstra nominamus.

Tonfræ remi. *Æn. 7. in lento luctantur mar-*
more tonfræ.

Palmula. *Vid. Fest. & Seru. Æn. 5. eadem ratione Græci*
miseri, & palmam manuum, & remorum latitudinem dicere,
ut ait Aulus Dionysius apud Eustath. ibid. 1. ad illud: mæsti
ab iugis, & c.

Antemix autem dicta, & c. *Æn. 7. idem*
propè Festus in voce ammentes. Sed illi non de nauum parte,
sed de vrbibus propè amnem suis loquuntur.

Cornua. *Ex eod. Æn. 3. ad illud, Cornua velatarum*
obu. antemix.

Malus arb. *Ex eod. Æn. 5. nisi quod malis apud illum,*
non maliculis, legitur.

Cinna lucida. *Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nemo*
potuit esse commisit.

Trochlex quasi o littera. *Quasi o littera legit Philan-*
der apud Vitruv. trochleas etiam Athenæus in nauum ar-
mentis numeravit in Hieronis naue. Gloss. trochlex in-
de gressus.

Clauus. *Clauum fustem gubernaculi interpretatur Seruius*
Æn. 5.

Porticulus. *Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos por-*
ticulus dicitur. Iffidoro fauente Gloss. in quib. porticulus
maximus.

apud Græcos aspirationem non habet. *Æn. 1.*
ad illud, vnco non alligat anchora morsu.

Pons scal. *Ex eod. Æn. 10. Pontibus exponit.*

In Cap. III.

Vela Græci *ἄπαρα. Homærum (ut ait Eustathius) secuti.*
nam vox ipsa multo est latior, ita ut instrumenta omnia, neque
nautica solum, sed quævis alia complectatur, dicta (ut ait ety-
mologites) ἄπαρα, ἄπαρα, ἄπαρα, ἄπαρα, ἄπαρα, ἄπαρα, ἄπαρα,
ut ait Eustathius.

Genera velor. *Vid. Poll. Hefsch. Suid. qui tamen artemo-*
nis non meminerunt.

Artemon dirig. pot. nauis. *Rectè. Vid. Chrysostom.*
Act. 27.

Pes extremus angulus veli. *At Seruius Æn. 5. ad*
illud: Vna omnes fecere pedem, podiam (inquit) id est,
funem, quo tenditur velum. Interpret quoq. Apollonius
lib. 2. funes, quibus vela aut vertuntur, aut laxantur, id est vo-
cat. Unde apud Lucan. lib. 3. obliquat læuo pede carbasa,
id est, sinistro fune. Porro de Mendico Festus: Mendicum dici
putant, velum, quod in prora ponitur.

In Cap. IIII.

Funes dicti q. a. in vltum lum. *Id est, in quo ductum fun-*
tem vult, non opus: sed locum Seruij, unde hæc sunt, non satis
animaduertit.

Ru lentes. *Seru. Æn. 1. stridorque rudentum, pro-*
prie (inquit) nam stridor in funibus est.

Cucubas. *Sic plerique Gæth. al. curcubas. Vid. Fest. in*
Sparto.

Spiræ autem ab sparto. *M. autem ni notatione causam*

prebuit Pacuvij versum: Quid cessatis locij eiicere spiras
sparteas, cum potius spura ab æmulo, quæ hoc est, in orbem con-
uoluo dicatur.

si veli sinistrum. *In veli sinistrum legit Lilius Girald.*
Remulcus. Vid. Fest. in Remulco, & Promulco.
Struppi vincula -- quib. remi ad scalmos alligan-
tur. Vitruv. lib. 10. Etiam remi circa scalmos strophis
religati: ubi struppi leguntur eruditores: sed multo peruer-
sus struppi pro struppi apud Agell. lib. 3. legitur. Voca-
bantur etiam struppi teste Festo, in puluinarib. fasciculi
de verbenis facti, qui pro deorum capitibus pone-
bantur.

Catapirates. *Sic lego ex codicibus vetustiss. Rem. Compl.*
Salon. & On. ita etiam postulante tentanda interpretatur.
Aliis, qui Catapiraten voluit, magis audientes, quæ auscul-
tandos censes, vid. Fest. in Rodus.

In Cap. V.

Retes vocatæ. *Sic o. manus. Charisius quoque retes vocat,*
& Glossar. retes angulares.

Nam proprie plagas -- partem. *Æn. 4. ad illud:*
Retia rara, plagæ.

eadem & iaculum. *Reteiaculum. Seruius, & ita*
hic loco legit Turnebus aduersar. lib. 18. cap. 26. Sed nihil
muto. Nam Iffidoro sup. lib. 18. c. 54. Retiarius (inquit) ab
armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum
pugnantem occultè ferebat rete, quod iaculum di-
citur.

Tragum. *S. o. l. trahum malum, ut etymologia postulat, &*
traha plaustrum genus est apud Virgil.

Hinc est, quod incallum. *Æn. 3. Georg. 3.*

In Cap. VI.

Faber à faciendo ferrum. *Hic idem secutus in regula*
minachorum fabrum ferrarium dixit fuisse Ioseph, ad censum
sortasse Leandro fratri in lib. de institut. Virg. c. 33. Nec
mirum cum Hilarium & Beda idem existimant. Ambro-
sius verò, & ferrarium, & lignarium fabrum illum fecisse
videtur: sic enim scribit lib. 3. in Luc. Pater Christi, igne o-
peratur, & spiritu, & tanquam bonus animæ fa-
ber vitia nostra circumdolat, citò securim admouens
arboribus infæcundis, & c. rigida mentium spiritus
igne mollire.

propter operis scilicet firmitatem. *Ferrarium fabri soli*
generale nomen proprium fecit.

in fabror. autem forn. *Eadem supra lib. 8. c. 11.*

lapides nig. -- candif. *Ex Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.*

Sæpè vri prodest. *Ex Plin. lib. 36. c. ult.*

Habet quoq. & aliam in se diuersitatem ignis. *e-*
ructat. Tertull. Apolog. 48. Nouerunt & philosophi
diuersitatem arcani, & publici ignis: ita longe alius est
qui vsui humano, alius qui iudicio Dei apparet, siue de
cælo fulmina stringens, siue de terra per vertices mō-
tium eruclans.

Caminus est fornax. *Æn. 3.*

prona. *Ex eod. Æn. 11.*

qui dum interiisse cred. *Ex Plin. lib. 36. c. ult. & lib. 33.*
cap. 5.

In Cap. VII.

à cudendo dict. *Sic Seru. Æn. 6. & Non. in stricturis.*
vn de & tudes -- dictus. non sunt hæc in Rem. Cod.

Martellus. *Reuoluitur libri Marcellus. Vid. Cap.*
Grammat.

Nam forum -- creat. *Æn. 8. ad illud, ver-*
santque tenaci foreipe mallam. Vid. sup. lib. 10. in fir-
mifur.

Calum. *Seru. An. 1.* Calatâq. in auro--calata (inquit) insculpta. Nam calum dicitur ferrum ipsum, unde operantur argentarii. *Ididorus* inf. lib. 20. c. 4. calata vasa à calo vocata, quod est genus ferramenti, quod vulgò cilicem appellant: ergo calum ex ciline vulgari voce in vestros codices irrepsit. Idem ferramentum celte dicitur *Iob. c. 19.* & in peruetusta, & facitissima *Serij* parasita, apud Salomonem Dalmatig urbem inscriptione, quam non pigeat adscribere. Iussit vobiscum loqui, ac ore meo pendulos detinere Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuis assueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore, verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nunc huc vos vocari voluit, valuitque hoc. Hæc olim sua voluntas volentes vos legere hoc scriptum, Vah. quid loquor. immò sculptû. Quam agrè veritas adhuc se mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut membrana vlla adhuc, sed malleolo, & celte litteratus silex.

In Cap. VIII.

Machiones à machinis. *Machine* dicuntur hoc loco tabulata, quibus insistant, qui opus faciunt. *Plin. lib. 35. c. 10.* de Annulo piltore, Paucis horis pingebat idq. cum grauitate, quod semper togatus, quanquam in machinis.

In Cap. X.

Nam intinatio ferri in aqua strictura est. *Mendosè P. CC.* instructura. *Mis* enim frequens librarij. *Gothicorum* in his, qua ab s. incipiunt, vel addere, vel detrabere etiam. 1. ut in Istoria pro historia, Spania pro Hispania. Hæc verò eo pertinent omnia, ut constructio sit, quasi constructio, & instructio quasi instructio, seu potius structura, quasi strictura, de qua *sup. lib. 16. c. 21.*

Instauratio verò quod rep. è *Seru. An. 2. ad v.* Instar mont. eq.

Lapides in structuris apti. è *Pallad. lib. 1. cap. 10.* Quo de genere lapidum *Plin. lib. 36. c. 22.* Sed videndum an *Isidoro* cum illo satis conueniat.

Vapore tamen dissiliat. *Ex Plin. Plin. ex Vitruvio, qui lib. 2. c. 7.* Tiburtina (inquit) omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulq. sunt ab eo tacta dissiliunt.

Tophus ædificiis inutilis. Hæc quoque descripsit *Plinius* ex eod. *Vitruuij* loco. Sed is locus in vulgatis *Plinij* libri valde deprauatus est in Ecclesia Tolet. codice sic legitur. In reliqua multitudine lapidum tophus ædificiis inutilis est. Quod verò sequitur in eo, mortalitate, mollitie, malo ex *Isido.* mortalitate, & mollitie. Postremo pro exercetur, balneum maris, exestur manus. *A. Couarr.* Sed ex æstu ferri potest ex *Isidoro.*

feritur. *Plin.* fricatur vento, & verberatur imbri. *Salm. On. Complu. vetustiss.* feritur. *Valentinus* friatur, consentitq. cum *Vitruvio.*

Piperinus--durus, atque fortissimus. Haud ita durus *Rome.* Sed durissimus atque fortissimus *Toleti.* ubi multa ex eo columna, atq. arcus in arce, & alius ædificiis videntur.

Molaris parietibus vilis. *Plin. lib. 36. c. 23.* de calce Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius.

Sphungia. De hac voce vid. *sup. lib. 12. c. 6.*

lapis creatus, al. concretus. Cœcesit nunc Tiburi ex *A. m. nis aqua.*

Albi contra vetust. è *Plin.*

ex is formæ sunt in quib. æ. f. *Ex Plin. & Vitru.* ara funduntur. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 7.* *Mendosè Goth.* a-

rena funduntur.

Globus. Globosus legerim ex *Plin.*

Hunc æstate exhiberi. Sic libri nostri constant et legunt, eximi, ex *Plinio*, & *Vitruvio* malim.

Fictilium oper. pariet. & c. Hæc adumbrata ex *Plin. lib. 35. c. 12.* sed quomodo in hunc locum venerint, alius coniectet.

calx viu. *Ead. sup. lib. 16. c. 3.*

Gypsum cognatum calci. è *Plin. 36. c. 3.*

est. n. insignis--gratissimus. *Ex eod. c. 24.*

Arena. *Vid. sup. lib. 16. c. 3.*

Huius probatio. è *Pallad. lib. 1. c. 10.*

Antiqua ratio erat column. Totus locus è *Plin. & Vitruu.*

Bases. *Vid. sup. lib. 15. c. 8.*

Capitella. Capitula. *Vitruuius.* Vtrinq. vocem vsurpat *Plinius.*

Ostracus. Ostraceum malim ex *Plin. c. 25.* & *Vitruu. li. 6. c. 4.*

Rudps. *Sup. lib. 16. c. 3.*

Sanè canalem. *Sup. lib. 15. c. 8.*

quibus est vncia, & quinaria. *Vid. Plin. 31. cap. 6.* & *Vitruu. 8. c. 6.* & *Frontin. de aqueductib.*

& ceteri modi cuiq. al. cuiusq. al. & ceteri modi cuiq. caullæ. *Chacon*, & ceteri quiq. moduli. vel & ceteri modi vsque ad centum. Persequitur n. *Frontinus* modulas à quinaria, vsque ad centenariam.

In Cap. XII.

Laquearia. Legitur integrum caput *sup. lib. 15. c. 8.*

In Cap. XIII.

Quis autem marmora secand. è *Plin. lib. 36.* At nunc ferrum non è ferro, sed ex ære sit. Laudaturque imprimis ad id opus *Toletana arena.*

In Cap. XIII.

elaborata arte pict. *Eadem sup. lib. 15. cap. 8.*

In Cap. XVI.

Picturam autem Egypt. è *Plin. 35. cap. 6.*

In Cap. XVII.

Coloris aut nasc. *Ex eod.*

Sinopide, aut sandyce. Disiunctio pro coniunctione. *vid. Plin.*

Minium primi. *Plin. 33. c. 7.* & *Vitruu. 7. cap. 8.*

Cuius pigmenti Hispan. *lust. lib. 43.* Galleciæ portio Amphiloichi dicuntur, regio eum aris, & plumbi vberima, tum minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit.

Huius distillatio argent. liq. gign. è *Plin. 33. cap. 8.*

Cinnabaris à drac. & barr. *Sup. lib. 8. c. 11.* *Plin. 33. c. 7.* *Solin. c. 38.*

Optima autem in Lib. Cirenens. At *Vitruu. 7. cap. 7.* Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima *Smyrnæ.* ergo querendum, unde hæc sint.

Chryfocolle. è *Plin. lib. 33. cap. 5.* & *Discord. lib. 5. c. 4.*

Sandaracha. è *Plin. 35. c. 5.*

Arfenicum. *Ex eod. 33. c. 4.* & 8. & *Discord. lib. 5. cap. 55.*

Ochra & ipsa omnia è *Plin. 35. c. 6.*

Fit quoque ex ochra exusta rub. Sic legitur *Plinij* locus in *Tolet. Cod.* Nascitur autem in ferrariis metallis ochra. ex ea fit exusta rubrica. quam lectionem confirmat hic *Isidori* locus, & *Discord. de fabrilis rubrica.* *vid. lib. 5. c. 4.*

τῆς ἰχθὺς καὶ αἰσῶν. Theophr. lib. de Lapidib. πῶτον ἐκ τῆς ἰχθὺς, ἔπειτα αἰσῶν, apud quem mendois paulo post Ἀἰῶν pro Καῖος, & πῶτον pro πῶτον legitur.

Cæruleum temperare. in Cod. Seg. continenter legitur, Venetum cæruleo temperare: quod ferri poterat ex Vitruv. lib. 7. c. 11. Sed meliores libri Venetum habent sine interpretatione.

In Italia ex arena. Puteolis ut Vitruv. & Plin. tradidere. Vestoriani. Sic Vitruv. lib. 7. c. 11. Male vulgò apud Plin. Nestoriani. Nam & in Codice Plin. Toletano Vestoriani diserte scriptum est.

Purpurissum. Ex Plin. lib. 35. c. 6. è quo si quid deesse videatur, supplendum est.

Adhuc in vase. Atho in vase legebat. A. Cuarrum. ex Plin.

Indicum. Ex eod. lib. 3. c. 6.

Lacusculo ædificata. Plin. propter quod officinas etiam ædificauere. Vitruv. lib. 6. cap. 10. Ædificatur locus, uti Laconicum, & eius præfurnium magna diligentia comprimitur, ne flamma extra dissipetur. Porro lacusculi voce etiam Colomella est usus lib. 12. cap. 50.

Huic pictores. Ita Plinius. Testores Vitruvius lib. 7. cap. 10.

Sunt qui vini faciem. Plin. 35. cap. 3.

Sed & sarmentum. e Vitruv.

Vita. e Plin. 35. cap. 6.

Nam & si glebam silis boni. e Plin. mendois. namque in libris omnib. silicis boni hoc loco legitur.

Melinum dictum. e Vitruv. 7. cap. 7. & Plin. 35. cap. 6.

Annulare. Vitreis gemmis. Ex vulgi (addit Plinius) annulis, unde & annulare dictum. Quæ verba nunquam profecto fidoris misisset, etymologias tractans, nisi huic operi summa abisset manus.

Cerulla. Ex eod. 34. cap. ult. & Vitruv. 7. c. 12.

Post dies autem XXX. per dies X. Plinius.

Hæc observantia. e Vitruv. 7. cap. 12. vid. Plin. 34. cap. 11. & Dioscorid. 5. c. 47.

Chalcanthum. Nulla est interpretatio in optima nota lib. 17. In vno tantum Ouer. Colleg. Gothico leguntur eadē ferē verba quæ in editis. quæ (sicut tanti fuerunt) Chalcus pro Calcis, sunt, ut est in Gothico Chalcitis & Anthos pro Thymum, legat. quamvis Thymum florem etiam interpretetur Isid. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantho cum Thymo? Sed neque cum ærugine, nisi sola apud Græcos (ut ait Plin.) cognatio nominis.

In Cap. XVIII.

Norma à Græco vocab. νῆψος.

Componitur autem id erit Norma. Sumpta videntur. e Vitruv. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perinde exactum, quamvis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc est, latum unum in uncias redigat, sed quæ quadrat, efficiunt uncias 576. Rursusque altero simili addito, efficiunt ambo uncias quadratas 152. Quadratum vero tertij lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est unciarum 34. continebit unciam quadratam 156. Superabit ergo duo quadrata reliquorum laterum uncias quatuor.

Cacuminib. Ita Ouer. Valent. cum Vitruvius. Reliqui acuminib.

Perpendicularum. Perpendicularum (ait Ascon.) linea laterum æqualitatem à summo ad imum latitudine probans.

Denique in fab. — tuunt const. Tæne locus expressus ex elegantiis Lucretij versib. lib. 4. Deniq. ut in fabrica si prava est regula prima, Normaque, &c.

Martellus. Sic Goth. a. Gloss. Martellus & d. d. Martellus.

cellus. Item Gloss. Marculum equeus adlev. & Marculus Malleolus, & Malleus equeus videtur xij. uon. m.

Harēt. n. parietib. scalæ. Verba sunt Virgilij, adstruenda etymologia non satis apta, sed immigrasse patet e margine, quia numero tant. plur. e Seru. Aen. 2. At uirg. consilium singulari est usus, cap. Sit prim. D. de furt. & Hieron. in quæst. in Gen.

In Cap. XIX.

Sarcitector. Sic plerique omnes libri, & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir grauissimus Jacobus Cuiacius. Vnus tantum codex Salmantic. imprimis vetustus, Arcitector habet, sed de architecto dixerat cap. 8.

Lignum Græca etymolog. At Varro ab legendo (inquit) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vterentur.

Tigna. n. iuncta. Festus. Trabes propriè dicitur, duo ligna compacta.

Trabes. n. sunt cum sunt dolat. e Seru. Aen. 9. ad v. Hæ ego Dard. Sanè notandum, trabes, nisi iam cæxæ sint, & compositæ, non dici.

Tholus. Ex eod. Aen. item 9. suspendiue Tholo. Gloss. Tholus uentus.

Cuplæ. al. coplæ. Cuplam vocant hodie Itali dimidiam testudinis partem. Vitruvius hemisphærium.

Agrantes — Al. agentes. Al. conantes. sed ita, ut hæc voces superiori sententia annectantur, luctantium more agentes vel conantes. Atlantes esse legendum, deinde lacunam relinquendam existimabat Chacon. Vitruvius enim lib. 6. c. 10. Siqua (inquit) virili figura signa mutulos, aut coronas sustinent, nostri telamones appellant, cuius rationis, quid ita aut quare. ex historiis non inueniuntur, Græci verò eos Atlantes vocant. Atlas. n. historice formatur sustinens mundum. Hæc ille. cuius vero rei rationem ita reddit Seruius Aen. 1. Ennius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantem verò Telamonē. Priscus enim illos Romanus, qui Græca verba emendatè enunciare non possent, pro Atlas moni proferre solitos Telamon. Nam in glossis. sic legitur ἀτλας ἵερος ubi fortè scribendum ἀτλας ἱερός.

Asseres ab asse dict. Ab asso legerim. est n. Nonio asse vox sola vox humana, nullo præterea admixto sono. Festus aliter. Asseres quod assideant parieti, trabibusque. Alij asseres quasi axeres dictos putant antiqua declinatione axer, axeris, ut puluer, pulueris.

Scindulæ. Ita quoq. apud Roban. Easdem apud alios auctores scandulæ videntur nominari. Manserit fortasse in corrupta apud Isidorum vox.

Epigri clauisunt. Epigri dicuntur apud August. lib. 15. de ciuit. c. 27. unde hæc sumpta puto. Nili fortè (inquit) &c. lignum verò ligno per iusculodines, epiros, clauos, & gluten b. tuminis non potest adherere, ut fabricare: ut arca, & fortasse vox clauos glossa est & epiros, sine epiros malu legere.

Nā secare lectari, & sequi. Seru. Aen. 10. Quæ quisq. secat spem, secat (inquit) sequitur.

Petrix quidam. e Seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metamorph. 8.

Exulatus abiit. Eodem modo Victor. libro 2. de persec. & vād. fratrem verò Theodoricum nudum, atque destitutum similiter exulauit.

Circinus dictus. Elegantiis descriptis Ouidius circinam. Primus & ex vno duo ferrea brachia nodo iunxit, ut æquali spacio distantibus illis Altera pars stare, pars altera duceret orbem.

Item securis q. semicuris. e Seru. Aen. 1. ad illud,

Athenienses cicadas. *Dicta propterea* *verbi gratia*.

Insula. *è Seru. An. 10. vid. Fest.*

Apex. *Ex Fest.*

Nam virgul. *Seru. An. 2. fundere lumen apex.*

Galerum. *Idem Anecd. 7. Galerum, genus est pilei, quod Pronto genere neutro dicit hoc galerum. Al. galerium. Al. galeatium. Fest. Galearia à g-learum similitudine dicta.*

Cydaris. *Ex Hieronym. ad Zachar. c. 3. & Ezech. 12.*

In Cap. XXXI.

Diadema. *Citantur a Festo ex Canone hac verba in Rufio: Mulieres opertas auro, purpurâq. ars * inhæret diadema. coronis aureas, &c. Sed quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non matronarum, sed regij capitis insigne esse dicunt; adidema hic legebat vir doctissimus ex Lucretio lib. 5. fuisse anademata mixta. Cuius pœta perstudiosum fuisse ssidorum constat ex plurib. huius operis locis.*

Nam & lumen quod circa Angelorum capit. *Seru. An. 10. Hæc ubi dicta d. c. s. p. a. Milit agens hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta; nubibus (inquit) quia præmisit agens hyemem, quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum.*

Capitulum. *Capital. lego. Varro libro 4. Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent; dictum capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in capite solent habere. & Festus: Capital, linteum quoddam, quo in sacrificiis utebantur.*

Mitra est pileum. *Seru. An. 4. Mitra incuruum pileum, de quo pendebat & baccharum tegmen.*

Sed Pileum vir- fœm. *è Seru. An. 9.*

Ricula est mitra Virg. cap. *Vid. Varro. Fest. Non.*

Tania vittarum exticem. *è Seru. An. 7. fit longæ tania vittæ.*

Retiolum -- retineat crines. *Reticulum dicit Varro lib. 4.*

Discriminalia. *Discriminale dicit Hieronym. Jsa. cap. 3. quod Varro, & Nemo est discerniculum, id est, acus, qua capillos à media fronte (ut ait Nonius) dissiparat. Quod in glossariis discrimen dicta existimo. est enim inter ornamenta discrimen dicitur.*

Nam discriminare diuidere est. *Virg. An. 11. & latè discriminat agros.*

Antix sunt cincini. *Festus: Antix muliebres capilli demissi in frontem appellari ex Græco videtur, quod enim nos contra, illi vti dicunt. Cur ab auribus, ducatur isidorus non video. Præter hæc voce Tertull. in lib. de pall.*

Acus, dissipantur capilli. *Verba Hieronymi Jsa. c. 3.*

Quibus pretiosa grana lapidum dependent. *Sic Tertull. lib. de cultu feminarum. Vt ex illis ad ferrum nati corporis grana nescio quæ penderent.*

Inaurium vñus in Græcia. *Al. harum vñus. Vtrumq. (ut patet) è margine.*

Pueri tantum dextera. *Tertull. in pallio de Achille: autem quoque foratu effeminatus.*

Monile ornatum ex gemmis. *Ex Hierony. Ezech. 16.*

Hoc etiam Serpentum. *Sic Gattib. & Pallux lib. 6. An. inter erantemra facinarum numerat. Al. serpentum, & Græci quæ. Vtrumq. & Festus: Serpula serpente ait (idem) Melissa serpens irrepperit.*

Nonnulli hoc & segment. *è Seru. Anecd. 1. colloq. monile Baccat.*

Plerumque autem & per monile omn. ornant. *è Hieron. Jsa. 3.*

Mucana contexitur. *Ex cod. 15. ad Marcell. de leud. Asilla.*

Hæc interd. -- virgulis. *Ex cod. 15. 3.*

Dextræ, communes. *Legs. Dextralia, communia. Quod enim xxx. m. & alia Hieronymus dextralia vertit, quæ Ambrosius, utiq. lib. Capitol. in Maximus, dextrocheria vocant.*

Armille autem prop. viror. *Vid. Fest.*

Viriolæ diceb. *Leguntur in Pandectis sæpè viriola, & in Gloss. viriola, & alia. Est autè viriola diminutivum à viria, qua voce vitur Ambrosius lib. de Abrah. Patriarch. cap. 9. Has (inquit) in aures habebat, quæ non grauerent aures: has virias, quæ manum non materiali auro ornarent, sed spiritali actu leuarent. Et Tertull. de Pall. utique sicut vestigia castorum viria occupavit.*

Fibulæ. *De his inf. 32.*

Lunulæ. *Ex Hieronym. Jsa. 3. vox etiam Plauto nota.*

Specula -- Perisclides. *Ex cod.*

In Cap. XXXII.

Primus Prometh. *Plin. in proemio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabulosa hæc indicauerat.*

circumdedit. *V. c. circumdasse.*

qua consuetudine homines. *Ex Hygin. lib. 2. cap. de sagitt.*

Annuli autem per dim. *Varro lib. 5. Tempus à bruma ad brumam dum sol redit, vocatur annus. quod ut paruuli circuli annuli: sic magni circites dicebantur anni. Sunt autem circites (ut ait Festus) circuli ex ære facti.*

Apud Romanos annuli de publ. *in tantum, qui legati ad exteras gentes ituri essent, ut Plin. lib. 33. c. 1.*

Nam dignitate præcip. *Hæc unde sint, quærendum.*

Annulo aureo lib. vñus arg. libert. seru. ferreo. *aureo tamen non (epine) liberi omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo seru. soli, sed etiam milites.*

At nunc præ auro -- læue est membrum. *Verba sunt Tertull. in Apologetico.*

Vngulus est gemmat. *Plin. Quamquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellauere. Apud nos præfixi vngulum vocabant.*

Samothracius aur. sed e. ferr. *Plinius: Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cuius licentia origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.*

quam olim Thynniam vocabant. *Jra Acron ad. 3. lib. 3.*

Flaccus lugente. *Versus Placci, ut erant in Gattib. libris, inemendatos reliquimus, quos licet vel ex Alciato ualere: lucentes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi. nec nitentes, nec præcand. &c. Vel integros potius minimo periculo, commodissimum sensu, Ant. Conarr. auctore, ita: Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte, nec nitentes, Non mi candida, &c. Nam post vocem mihi, amississe librarius mihi propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est maior in Gattib. characteribus, mihi sanè sit valde verisimile. Et Flacce alienum esse, quis non videat? Petat autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (ut alter Flaccus ait) usus dolentem non queat delinere.*

In Cap. XXXIII.

Cinctus est lata zona. *Varro: cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterum mulieribus attributum.*

Cincto autem iuuenes, &c. *Ead. supra de pericrinato cap. 22.*

Balteus. *Varro: Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.*

vnde & balteus -- dependent. *è Seru. An. 5.*

de quo ait Cinna. *f. o. l. id hemistichium apud Catullum legitur in Nuptiis Pelei, sed fuisse illi commune cum Cinna, ut sunt nomina à Maro cum Catullo, & Lucretio, quid vetat? Itaque nihil mutet.*

laetantes. *Al. lucentes.*

& Prudentius, nomen hoc gemini. *Et in 2.º hymn. 4.º & Tertull. strophium pro capitis ornamento posuit in extremo lib. de coron. milit. Quid caput strophio, aut draconario damnas diademati destinatum.*

limus. *Sup. c. 22.*

Catulum. Ita omnes Gothici, prater unum Salmaticen. in quo Catulum. Nentrum reuicimus. *Plautus in Epidic. In usiam, patagiatam catulam, ac crocotulam. quæ verba eadem citantur à Parr. lib. 4.º Et de Catulo Festus: Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur. & Plautus: Catulo ut accubus ferreo.*

Fibula Græcum. *Pro Fibula Aules quicun dicebant.*

Sustibulum. Subligabulum. *Hæc separatim sine interpretatone legi malim, ut in quibusd. libris ponuntur: quàm ut alterum alterum sit glossa, quod fieri potuisse audent quidam suspicari ex verbis Fæstus lib. 5.º eo præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is enim eat, sustibulum haud habeat scriptum id dicitur, ut à suffiendo, subligaculum. *Vid. Fest.**

Redimiculum. *Torus locus expressus est ex Ioan. Casian. lib. de instit. monach. c. 6.*

quamvis nunc non brach. sed ren. *Gestant hodie hæc duplices resticulus laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.*

Falcia est. arcatur. *Ex Hieronym. ep. 47. de vitand. susp. contub.*

Limbus. *è Sern. Aneid. 4.*

In Cap. XXXIII.

quas Græci calopodas. *Al. quod Græci calopodion. Vtrumque recte. Latini formas. Horat. Si scalpra, & formas non futor. Vbi Acron etiam formas Græco vocabulo xaxmōtia interpretatur.*

Crepidæ Græci. *Et vox ipsa Græca. Agell. lib. 13. c. 21. Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infimè teguntur, cetera propè nuda, & teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nonnunquam voce Græca crepidulas.*

Calceis Reges utebantur. *Deest fortasse auratis, vel gemmatis. Nam huiusmodi calcei, & Gothorum reges, & imperatorum quosdam usus scimus. Plinius lib. 37. c. 2. de Caligula: Super omnia muliebria foccos induebat è mar-*

garitis. *Et Lamprid. de Heliogab. Habuit in calceamentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus mouit, quasi possent scalpturæ nobilium artificum videri in geminis, quæ pedibus adhærebant.*

Ocreæ quod erant. *Parr. Ocrea quod opponebatur ob crus. Longè aliter Festus ex Ateio philologo. Ocrem montem confragium à veteribus dictum, inde ocreas dictas, quod sint inæqualiter tubercatæ.*

Cothurnus. *Est etiam cothurnus (ut ait Sern. Aen. 1.) calcei species venatorij, quo etiam sura vincitur, & aptus virique pedi. propterea singulari numero dixisse Maronem: Putpurebq; altè suras vincire cothurno.*

Baxeæ calciamenta comæd. *Tertull. Si philosophus in purpura, cur non & in baxeæ (al. baxa) Tyria calciare, nisi aurum minimè Græcaros decet. & Apuleius lib. 2. de asin. p. lmeis baxeis indutum.*

sicut subtulares q. l. t. l. *Sic Omen, Onet, Salus, Silien. Gothici. al. subtulares.*

Obstrigilli. Obstrigula vocat Plinius calceorum vincula lib. 9. cap. 35. de margaritis: quin & pedibus, nec crepidarum tantum obstrigulis, sed & totis focculis addunt.

Mullei. *Vid. Fest.*

Dicti autem à colore rubro, qualis est mulli piscis. *Nisi potius visces de calcei nominati. Plin. lib. 9. c. 17. Nomen his Feneitella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.*

Soleæ. *Vid. Agellij verba dudum ad Crepidas citata, Solex materiales. Materialias dixisset Plinius ut lib. 7.º cap. 56.*

Caligula. *Al. Galigula.*

Cernui. *Festus: Cernuus calciamenti genus. & fortasse huius referri posset versus Lucili à Nonio citatus: Cernuus extemplo plantas conuellit honestas, quanquam & pro inclinato intelligi possit, ut vult Nonius.*

quos nos folleatos. *Hieronym. in epist. ad Eustochi. Apud hos affectata sunt omnia. Laxe manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior. Et paullo ante: omnis his cura de vellibus. si benè oleant, si pes laxa pelle non folleat.*

Sola caligis. *Sic manuscr. v. Meminit clauorum caligarium Plin lib. 9. c. 17.*

Perones. *Sern. Aneid. 7. Perones rusticum calceamentum. Vid. Fest. Mulles.*

Sculponeæ. *Cato de re rust. Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. Vid. etiam Non.*

NOTÆ IN LIBRVM VICESIMVM ORIGINVM, SIVE ETYMOLOGIARVM.

In Cap. I.

COVINA apparatus Apicius. *De quo Senec. ad Albinam matrem, c. 10.*

Torus à tortis herb. *è Sern. Aen. 2.*

Stibadium à stipidib. dictum. *Quibus adclinati edebant. Stipib. tamen habent libri de meliore nota.*

quasi ad cibitum. *Al. ad cubitum. Chacon ad cibitum.*

Conuiuium apud Græcos. *è Hieron. in Isai. cap. 1.*

In Cap. II.

Alimonium alendi cura. *Parr. 1. de re rust. cap. 8. Vbi natura humida ibi alius vitis attollenda, quod in partu & alimonio vinum, non ut in calice, quatit aquam sed solem.*

Dapes regum sunt. *è Sern. Aen. 1. ad v. Qui dapib. mens. on. & p. p.*

Sauritas à satura. *Vid. Fest. in Saturæ.*

Iantaculum. *Ita meliores libri, & apud Festum in silatium. Itemque in abbreviatoris Pauli manuscripto libro,*

non ut in vulgari ientaculum.

Vnde est illud ducis. *Leonida Spartanor. ducis. apud Iustit. & Cicer. Tuscul. 1.*

Merenda cib. q. d. d. sum. Nam Merenda, cibus qui post meridiem datur. *Gloss. Merenda ἡ μεσημέρια δαΐσις. Calpurnius: serx cum venerit hora merendæ.*

Item merendare, quasi meridie edere. *Ne hoc quidem auctore caret. Fest. Merendam antiqui dicebant pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti Isidorus.*

Annona tractum, &c. *Nihil melius Suid. in voce Νόμα. λέγουσιν ὅτι τὰς ἀνὰ μεσημέριον, αἱ ἀνὰ μεσημέριον ἀνὰ μεσημέριον ἀνὰ μεσημέριον.*

Apud veteres. n. solitum erat in propatulo. *Valer. lib. 2. c. 1. & Macrob. lib. 3. c. 17.*

quam Vespernam antiqui dicebant. *Fest. Cæna apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium: Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Item in Vesperna. Vesperna apud Plautum cœna intelligitur. In usu enim non erant prandia. & Seru. An. 4. ad v. Nunc ead. labente die c. q.*

Fermentatius. *Ita plerique Gothi. ut Clibanarius, & Focatus.*

Rubidus recoctus, & rubefactus. *Festus: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, sed locus est Casina ab eo citatus Isidoro potius faver.*

ipse est & Focatus. *Fulgo hogaza.*

Sphungia panis aqua diutius malaxatus. *Ita meliores libri, & malaxandi vox citatur à Zach. ex Varro.*

Dulcia. *Al. Dulciamina, haud malè. Hieronymus in vita S. Pachomij. Qui ante fores conuiui egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo medietur aliquid de scripturis. Hinc dulciarij. Glossar. γλυκαστήριον, Dulciarius. Et πλάκωντιον, Placentarius. Dulciarius.*

Crusta est superf. p. *De crusto, & crusta, vid. Seru. Georg. 3. & An. 7. & Var. lib. 4. Hoc autem loco tantum retinuimus, quia in vetustioribus libris inuenimus.*

Crudum quod sic cruent. *Seru. An. 10. crudum per costas exigit enses, crudelem, cruentum.*

Sed & multi temporis coctum. *& Seru. An. 11. ad v. Solidum nodis, & robore cocto.*

Assumq. arsum. *Reite, quamvis Varro: Assum quod ab igni assudefcat. dictum placeat.*

elixum---lixa. n. aqua. *Nomius: Elixum quidquid ex aqua mollitur, nam lixam aquam veteres dicebant.*

Lardum, eo quod in dom. rep. *At Macrob. lib. 7. c. 8. Lardum, quasi longè aridum, opinor, vocamus.*

Taxea. *Hinc fortasse apud nos toctio, atque etiam tassajo.*

Offa---cuius diminutio. ofella. *Seru. An. 6. Melle soporata, & medicatis frugib. offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.*

Nunc offa est latrantium. *In Placidi glossis: Offa latrantium est, diminutium ofellam facit, quæ si in os cani iaciatur, fatiatus illico compescitur, & silefcit.*

Pulpa dicta, quia cum pulce. Nam pulce, *ut Plinius lib. 17. c. 3. non pane vixisse longo tempore, Romanos manifestum est, quoniam inq. pulmentaria hodieque dicuntur.*

Pulpa est caro sine pinguedine---glutinosa. *Eadem sup. lib. 11. c. 1.*

Minutal. *Inuen. Satyr. 14. Hesternum solitus medio seruare minutal. Septembri.*

Afreatum. *At. Afrotum. Africa etiam apud Arnob.*

lib. 7. genus lobi esse videtur, aut certè pulvis.

Martisia. *Ex hoc loco, quoniam Martisium retulit in lexicon suum Alphonius quidam Valentinus, (cui quantum tribuendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo: Martisium genus (inquit) condimenti ex piscib. ut videri alicui possit Martisphrium Græca vox, est enim ἄρτεμα pisciculus, de quo Arbenam lib. 7.*

Ifocen---Isicia. *Arnob. lib. 7. Quid sibi hæc volunt apexabo, isicia, silicernium, longauoi quæ sunt numina, & farciminum genera hirquino alia de sanguine committis, alia inculcata pulmonib.*

ut ponderibus arguatur. *Seri nihil remanere.*

Colostrum lac nouum. *Seru. eclog. 2. Hoc verò laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.*

Lacte nutrimur, viuimus sang. *Idem An. 3. animamque sepulcro Condimus, lacte corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.*

Antea mella de rore erant. *Ex eod. inis Georg. 4.*

Siquidem huc usque Ind. *& Diog. lib. 2.*

Sardum autem amar. *Ex eod.*

aiunt Medici---prodesse. *Ex Hieronym. epist. 10. ad Furiam de viduitate seruanda.*

In Cap. III.

Aqua---quod superficies eius æqualis. *Ita Varro. Aqua, quod æqua summa.*

apud veteres Rom.---dieb. *& Seru. Aeneid. 1. ad v. Primæq. libato f. t. a. o.*

meridie appellari---quod purum. *Idem sup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.*

Nam mus, terra est. *Ita etiam lib. 12. c. 3.*

Roseum. *Refete vocant nostri.*

Amineum---album est. *& Seru. Georg. 2. ad v. Sunt & Amineæ vires.*

Colatum vas prop. *Seru. Georg. 2. ad v. tu spisso vimine qualos, Colatq. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipsi a colando dicti sunt.*

Gazetum. *Siden. Apollinar. Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna.*

Inferum, sic omnes libri. *Sed inferum legebat vir doctissimus, cuius meminere Festus & Arnob. lib. 7. & Cato c. 34. De ferito, vel ferto, vid. sup. lib. 6. c. 19.*

Sparcum quod offerri non licet. *& Fest.*

Honorarium. *Fragmenti quoque honorarij meminit Cicero in Pisoniana.*

Crucium vinum. *Festus: Crucium, quod cruciat: vnde Lucilius vinum in suaue crucium dixit.*

& accidum q. aquidum. *Quæ post hæc leguntur in editis, interpretationem lora, quæ paullo post nuda relicta est, putabat Chacon: cui assensum sumus.*

Lactatum est potio è lacte. *Plin. lib. 33. c. 2. murans lactatu pinguescere dicitur.*

Oenomeli. *Id. Pallad. in Olib.*

Saccatum liq. est aq. f. v. a. lacco expressus. *Nam deest, qui duo vini genera hoc loco confusa putet, itaq. legat: Saccatum sacco expressum. Fæcatum, liquor est aque, feci vini admixtus. Nam saccato negant aquam admisceri. & Fæcat meminit Cato, & Plinius.*

Lorea. *Est vilius potus seruis aptus, quia aqua lauantur vasa in terculari post expressum vinum. Hic enim verbum aliunde euocari expleti hanc lacunam placebat Chacon.*

Fæcula---viliis stomacho. *Horat. lib. 2. Satyr. 8. quælia lacum peruellunt stomachum, sifer, halec, fæcula, Coa-*

passum. *Ex Pallad. in Olib. c. 19.*

Defrutum,

fiscus sacculus --- dicuntur. *En Augustin. in Psal-*

mum 146.

Caniistrum -- alij Græcum asserunt. *Non male. Nam*

καλίστρον aut etiam κάλυστρον auctore Polluce dicitur.

Cophinus vas ex virgulis. *Al. virgultis.*

Dictus autem cophinus q. couus. *Notata nata ex*

scriptura Gouinus per digamam.

Corbes -- quia curuatis virg. *Nisi videretur nūc negare manit,*

de quo Pollux lib. 10. c. 24.

Sporta, vel quod ex sparto. *Secunda interpretatio,*

qua priorem reformit, abest à quibusdam veteribus libris.

Alia verò, qua in editis leguntur de fructice sparto, allata hinc

sunt, è lib. 17. cap. 9.

In Cap. X.

Ab igni colendo culinam antiq. appel. focum. *Mendose Codices omnes: Ab igni colendo, & ligna. Varro*

apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. Quia sine sit antica,

& postica: in postica parte erat culina dicta ab eo,

quod ibi colebant ignem. Neque dubium quin Nonij

verba hæc sint: Culinam veteres coquinam dixerunt,

non ut nunc vulgus putat: culinam scilicet. Nihil enim

aliud propositum illi, quam ut testimonio enunciat, culinam

dixisse veteres, non culinam. Erat item culigna (ut ait Festus)

vas potorium. Sed cur per gn. culigna vas potiorum potius,

quam culina focus scribitur, si Varronis etymologia credimus?

Ego ita existimo culinam verum priscumque nomen extitisse,

dictamque culinam eam domus partem (quia, ut ait Varro,

postica esset) à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem

vocalem veteres honestatis seruantes; idque Varronem ipsum

vidisse, serioque dissimulasse, texisse etiam eleganti notatione

eam fœditatem, qua verecundiores aures posset offendere, aliq.

mentes abduxisse, fœditatem ea in re magis philosophi, quam

Grammatici effugio. Quod Isidorus quoque persape facit. Ita

verum quoque reperitur, quod voluit Nonius, culinam dixisse

veteres. Illud magis reconditum, quod culinam vocari ait

Festus, locum, in quo epule in funere comburuntur.

Sterili non quidquam frigore gigni. *è Lucan. 4.*

Varro autem -- quod foucant. *Et Festus & Ouidius*

Fast. 6. At focus à flammis, & quod fouet omnia di-

ctus.

Lucerna à lychno -- non staret versus. *è Seru. An. 1.*

ad v. dependent lychni laq. aur.

De quo quidam. *Martial. 14. epig. 42. Hic tibi no-*

sturnos præstabit cereus ignes, Subducta est puero

namque lucerna tuo. Neque tamen Isidorianor. codicum

consensu mutare nos quidquam sinit, cum hæc quoque ferri

possint.

Candela -- lacunaria. *Leguntur hæc in aliquib. Gothiciis,*

sed absunt à meliorib.

Funalia -- funera dicuntur. *è Seru. ibid.*

Quod sint *φωσφόροι*, hoc est intorti. *Vnde vulgo, an-*

torchas.

Funalia c. a. v. e. fl. h. aut vnc. Funus (ait Don. in

Ant.) à funalib. dictum est, & vncis vel cuneis can-

delabrur. quibus delibuti funes, aut cerei fomites in-

figuntur.

Lampas -- quod lambentis motum. *Reflexit (credo)*

ad Virgilij verba, lambere flamma comas. Cum aliqui

vocem esse Græcam constaret.

Pyra -- solet. *è Seru. An. 6. aramq. sepulcri.*

Sed pyra est ipsa ling. cong. -- exultum vocant. *Ex*

cod. An. 11. ad v. constituere pyras.

Pharus est turris, & c. *Ead. sup. lib. 15. c. 2. ex Hegesipp,*

Alm. & Solim.

Imo visio, ledens potum.

Leſticæ à leſtis herb. Leſtica quòd legebant, vnde

eam facerent, stramenta, atque herbas ait Varro. Festus:

leſtus dictus vel à collectis folijs ad cubitandum, & c.

Græci. n. καμὴ breue dicunt. Idem lib. 12. c. 1. Came-

lis causa nomen dedit seu quod quando onerantur,

ut breuiore, & humiliore: fiant, accubant, quia Græ-

ci καμὴ humile, & breue dicunt.

Grabatum Græcum. καβάτωρ.

Spingæ in quib. sunt: spingatæ. Spinga spingata lege-

bat Chacon. Videndum an ab spingæ de quib. lib. 12. cap. 2.

Sphingæ villosæ sunt comis.

Punicani leſti. De quib. Cic. pro Muran. & Valer. lib. 9.

c. 3. & Senec. ep. 96.

Rutilius Rufus de vita Scip. Cuius Appianus meminit

in lib. de bell. Hist. ἰβήριος ἦν οὗτος ἀνδρὶς καὶ τῷ ἔθνει

ἦν καὶ καλὸς ἄνθρωπος. Cic. in Bruto. Memoria teneo Smyrnetæ

ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cum diceret adolescen-

tulo se accidiſſe, ut ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (ut

opinor) eos de re atroci magnâq. quærerent, & c.

Sponda autem exterior pars leſti. *Regle. Nam quod*

Caſar à Dolabella (ut ait Sueton. in Iulio) interior sponda regia

leſtica dictus sit, maledictum vehementius facit.

Geniales leſti. *Ead. sup. lib. 8. c. ultimum.*

Cunabula -- eniti. *è Seru. Eclog. 4.*

Pheretrum -- vicinus capulo. *Ex eod. An. 11. quare*

illud quod super capita hominum feratur, aliena ducibat

Chacon neque id mihi dubium, cum præsertim addat Seruius.

& dictus capulus quòd corpus capiat. Festus quoque

Capulum à capiendo.

Scamna -- Scabell. *Varro lib. 4. quo simplici scan-*

sione scandeant in lectum non altum, scabellum: in

altiores, scamnum.

Scanfiliæ -- in sedib. hærent. *Al. in xlib. hærent.*

Viri discumbere cœper. -- mulieres sedere, *Valer.*

Max. lib. 2. c. 1. fœminæ cum viris cubantibus sedentes

cœnabant.

Cathedræ doctorum. *Caſiod. in ps. 1. Cathedra pro-*

priè doctorib. datur.

Solum -- dicta est. *è duob. Seruij locis. An. 1. & 7.*

Tripodes scamnelli. *Sic apud Virg. lib. 3. cap. 3. &*

lib. 5. cap. 9. in vulgatis tamen exemplarib. scamilli, qui in

aliis scabelli, & scamnuli.

In Cap. XII.

Carpentum -- q. carum pompatic. *Ouid. Nam*

prius Aufonias matres carpenta vehabant: Hæc quo-

que ab Euandri dicta parente reor. Ut sit Carpentum,

quasi Carmentum, à Carment à Euandri matre.

Plaustrum q. pilastrum. *Varro: Plaustrum, quod*

ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est

extendendo.

Caracutium. *Goth. Onet. colleg. carrucium, idem à*

noſtris carroche dicitur.

Capſum. *Fitur hac voce Festus in Ploxemo. Gloss. Ca-*

pſum καψίον.

Pilentum. *è Seru. An. 8.*

Balſterna. *Meminit huius etiam Hieron. Is. 66.*

In Cap. XIII.

Fuſtes dicti q. stent. *sup. lib. 5. cap. 27. Fuſtes quòd*

præfixi in foſſis stent.

Veſtes. *Eadem lib. 5. c. 27.*

Forſices secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de*

orthograph. Sed quaſtio est in loquendo: ut forcipes,

& forpices; & arcesso, & accerso. His enim minimum erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixero, scribes mihi, quibus tamen adnotauimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formum capiant, id est, calidum.

Calamistrum. è Seru. *Æn.* 12. ad v. crines vibratos calido ferro.

Catenatum. *Quod nos candado.*

In Cap. XIII.

Vomet-- seu ab euomendo terr. *Varro:* Aratrum quod arauit terram, eius ferrum vomer, quod vomit eo plus terram.

Sumitque per detrimenta fulgorem. *f. nitorem. respexit fortasse ad Virgilij verba; & sulco attritus splendescere vomer.*

Buris-- cauda bouis. è Seru. *Georg.* 1.

Dentale. *Ex eodem, nisi quod illic inducitur, non includitur.*

Falx est. *Pallad. lib. 1. cap. ult.* Falces putatorias quib. in arbore vtuntur, & vite.

Quod hac primum milites. *Vocem milites reuiebat Chæcon tanquam è Martialis versu acceperam, cum Palladius, cuius hæc sunt, militem non meminerit. Ille. n. Item (inquit) falciculas breuissimas, quibus filicem solemus abscindere. Falcis verò vocem è Syriaca Falca fluxisse eruditissimus vir existimat.*

Vnde est illud: Pax me certa. *Martial. in apophor.*

Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quib. vepreta persequimur.

Rastra. è Seru. *Georg.* 1.

Scudicia. *Quam nos fortasse escoda vocamus.*

Sarculi vel simpli. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*

Pastinum-- refodiuntur. è *Columell. lib. 3. c. 18.*

Cylindrus lap. è Seru.

Tribula. *Ex eodem.*

Pala. *Vtuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & Aug.*

Furcillæ. è Seru. *Georg.* 2.

Tesseræ sunt quibus frum. num. design. *Seru. Georg.* 1. aut numeros impressit aceruis, id est, aut characteres facit, quibus pecora signantur, aut tesseræ quibus frumentorum numerus designatur. Nam nu-

meros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.

Trapetum, mola oleæ. *Ex eod. Georg.* 2.

Prælum. *Ex eod.*

Qualus. *Ex eod.*

Filcum. *Aut hic filcellum, aut apud Columell. lib. 12. cap. 38. filcum, legas.*

In Cap. XV.

Rota. *Vid. Vitruv. lib. 10. c. 11.*

Haustra. *Non. Haustra propriè rotarum dicuntur, sicuti Græcè ἀστρά.*

In transuersa pertica. *Al. parte.*

Telonem hortulani vocant. *Ista scripsisse Iffidorum arguit etymologia, sed tollenonem dixisse debuit. Festus: Tol- leno genus machinæ, qua trahitur aqua, alteram partem prægravante pondere, dictus à tollendo. Vtuntur hac voce Lucretius, Plin. Vegetius.*

Vnde & mustella q. mus longus. *Verba sunt Seru.*

Hama-- Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. *Plin. ep. 250. Et alioqui nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et Paul. cap. 3. D. de off. pref. vig. Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis, & dolabris. Et Vlp. cap. 12. D. de fund. inst.*

In Cap. XVI.

Phaler. Græcus serm. è Seru. *Æn.* 9.

Hinc & faba fressa. *Fest.* Frēdere est frangere, vnde est faba fressa, vnde & dentibus dicimus frēdere, *Gloss.* Faba frensa.

Lupata. è Seru. *Georg.* 3.

Hæc & retinacula. *respexit ad Maronis verba, & frustra retinacula tendens. Georg.* 1.

Antella-- Postella. *Lege Antillena & Postillena inuitis libris omnibus. Nam vitium proculdubio natum ex notationib. Gloss.* Antillena & o'ne. Postillena verò etiam legitur in *Casina Plauti.*

Cingulum hom.--cingulis. è Seru. *Æn.* 9.

Caballus sagmatius-- mula sagmaria. *Eod. modo legendum apud Seru. Æneid. 1. ad illud: fertisq. recentib. halant. non saginatus. Vid. Suid. in οὐγμα,*

NOTÆ IN LIBRVM SECUNDVM, DE DIFFEREN- TIIS SPIRITALIBVS.

Differentia I.

N Domino filium. Unde hi occa-
sionem sumpſisse potuerint, indicat
August. 2. de Trinit. cap. 10.

II.

Tria quidem nomina. Nihil
hic periculi a Sabellio. Iam enim dixe-
rat: in personis esse discretiorem, & extrema verba huius ca-
pituli sunt: Trinitatem in personis non distinguere im-
pium est: & capite sequenti cur tam laboraret in discretione
Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hac
multo plura, quàm opus est in re minimè dubia. Ita tamen ve-
teres Patres interdum locutos ostendunt. D. Eucherij verba
immerito ipsi ab hominibus minimè malis adempta. Non enim
collenda, sed explicanda fuerunt, aut ex Aug. qui serm. 192.
ita ait: Non enim nomina tantummodò, sed nomi-
num etiam proprietates, id est, personas confitemur.
& 11. de Ciu. cap. 10. Neque verò sola est ista no-
minis Trinitas, sine subsistentia personarum, sicut
Sabelliani hæretici putauerunt: aut etiam ex Gregorio
Theologo, qui, ne in id incideret, non personarum nomi-
na, sed nominum personas verè constare dixit: neque
verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus,
sed tria nomina, & tres personas vnius essentia, vnius
maiestatis, atque potentia credimus.

VII.

Iam verò. Pleraque ex August. serm. 2. de Trinit.

XI.

Quod originaliter secundum materiam substantiam-proces-
serunt, ex Gregor. 32. Moral. cap. 9.

XII.

Peperit me mater mea. Ita apud Gregor. lib. 7. Reg.
cap. 53. & lib. 12. cap. 10.

XIII.

Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem
modo Augustinus 8. de Ciu. cap. 6. vel vitam, quæ nutri-
torio subsidio non indiget, sed tantum continet, sen-
tit, intelligit quæ qualis est in Angelis.

XIII.

Corpore æreæ. Aug. de diuinat. demon. cap. 3. Dæmo-
num ea est natura, ut æreæ corporis sensu terrenum

corporis sensum faciliè præcedant.

Denuo aliq. ad gloriam, &c. hac non sunt in manuscriptis
libris.

Eadem sententia apud Greg. 4. Moral. c. 9. & 10.

XVI.

Adde & aliud--confiteri possumus. Hac in vno tantum
libro leguntur.

XVII.

Hac eadem pleniora Etymolog. lib. 11. cap. 11. ubi indicati
loca, è quibus sumpta sunt: locus Augustini de cerebri ventri-
culi lib. 7. de Genes. ad litter. c. 18.

XVIII.

Hac differentia in vno tantum m. s. legitur.

XX.

A puritate. Non. Pueritia, id est, puritas. Varro
rerum diuinarum lib. 1. Quæ pueritia est infrequens
polluta.

quia nondum lanug. Fess. Puer, impubes tantum di-
citur.

quasi pulla. Pullum est ætatis nouella, ait Non.
pueritate. Ita codex Hysp. Varro de liber. educand. Ve-
lim, me Hercules, imple vsu magno puerilitatis for-
mulam audire.

al. puerili ætate.

XXII.

Rationale est. Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.

XXV.

Intelligibile esse--sentiuntur, verba Aug. 8. de Ciu. c. 6.

XXXI.

Vid. Cassian. lib. de concupisc. carn. & spirit. c. 11. & seq.

XXXII.

Liberum arbitrium, quod primus homo perdidit. Eodem
modo August. in Enchirid. cap. 30. Nam libero arbitrio
malè vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Quæ quomo-
do accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Iudero
qui paulo post ita subiicit: Ante gratia donum liberum
quidem est in homine arbitrium, sed non bonum;
quia sine gratia adiutorio manet infirmum.

XXXIII.

Nam præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.

NOTAE IN LIBRVM DE NATURA RERVM.

IN PRÆFATIONEM.

DE natura rer. Ex cod. Gottb. Ouer. Braulione, & Sigeberto in Ifidori vita, atque etiam ex Beda, qui Ifidori exemplo libros suos de Natura rer. inscripsit, cum alijs de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribatur.

A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, ut lib. 1. sent. cap. 10. de Angelis: mutabilitatem itaque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitati infirmam conditionem, & natura debili subsidio est. Gloss. suffrago, *auxilio*. Itemque *adiutor*, suffrago, subuenio, opitulor.

Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. Hoc est: ego opera non parco, quominus euoluendus priorum scriptorum monumentis, ex ipsi studio animoque tuo satisfaciam.

In Cap. I.

DE dieb. Ex Ouer. & lib. 5. Etymolog. al. De die.

Dies est. — suprema. Sunt hac eadem paullo pleniora in Etymolog.

Chaldaei ab exortu Secundum Persas ab ortu solis, in Etymol. Babylonij Sole exorto, Agell. lib. 3. cap. 2. & Macrobius (e quo sunt huius capitis pleraque) 1. Saturn. cap. 3.

Ægyptij ex initio noct. Secundum Ægyptios ab occatu solis, in Etymol. ex Seru. 5. En.

De tenebris lumen clarescere. Item S. Goth. & August. lib. 1. Quæst. Evang. c. 7. Splendescere vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.

Fasti sunt, in quib. ius fatur. Macrobi. lib. 1. c. 16. Fasti sunt in quibus licet Prætori fari tria verba sollempnia, do, dico, addico. His contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versus.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Atri dies sunt, qui & Communes. Macrobi. ibid.

Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut infausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nonnulli communes ad emendationem nominis vocitauerunt. Ouid. 1. Fast.

Vendicat Ausonias Iunonis cura Kalendas,

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Nonarum tutela Deo caret, omnibus istis,

Ne fallare, caue, proximus ater erit:

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Marte sub aduerso tristitia damna tulit.

Iusti — Præliares. Macrobi. cap. 17. Præliares ab iustis non segregauerim. Siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacescere. Festus. Iusti dies dicebantur triginta, cum exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. Aliud genus iustorum xxx. dierum refert Agell. lib. xx. cap. 1. Con-

fessi, inquit, artis ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causâ, quam dissoluerent, eosque dies Decemviri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interpositionem quandam, & cessationem, quibus diebus nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, &c.

Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios. Macrobi. cap. 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inserendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensib. explicandis videtur operosum, quos tricenum dier. omnes habent. Eo quod explicitis xij. mensibus, id est, ccc lxx. diebus exactis, tunc inter Augustum & Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus consistit.

Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. Hoc pugnare videtur cum Macrobij verbis recitatis. Nam Horus exactus ccc lxx. dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit Isidorus vero ultimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februarius diem unum bissextilem interuenimus.

Solstitiales dies sunt. Solstitij nomine Brioniam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8. Solstitia duo sunt.

In Cap. II.

Vmbra terrar. Ambros. 4. Hexaem. cap. 3. Est enim Nox, ut peritiores probauerunt, qui nobis ætate vel munere præcucurrerunt, vmbra terræ. Et paullo post. Vnde liquet, quod noctem faciat vmbra terrarum. Indicat autem Bafium.

Quam datam ad quietem corporis. Ambros. lib. 1. cap. 10. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicuius vel operis functionem.

Nox à nocendo. Vt in Etymolog. ex Attico, Capitone, & alijs.

Noctis partes. Vtd. Etymolog. lib. 5.

Crepusculum. Non. Crepera res propriè dicitur dubia. Vnde & crepusculum, dicitur dubia lux.

In Cap. III.

Apud Hebræos autem septem anni sunt. Non quia apud illos dierum etiam hebdomas sūt. *Vt* Leuit. 12. Sin autem feminam pepererit, immunda erit duab. hebdomadibus.

Quæ soli magnitudine proxima. *Vt* spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cum sit aliqui siderum omnium minima. *Cicer. in Somn. Scip.* Erant autem ex stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & ex magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

Ab stella Martis quæ Pyrois. *Mendose in omnib. libris Festus pro Pyrois inuersus sit tern. Vt etiam lib. 3. Etymol.*

Quam quidam candidum circulum. *Scribentia potius. Vid. not. ad cap. 28. lib. 5. Etymolog.*

Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata: *Mendose lib. 6. sexto cælo, vti etiam in plerisq. lib. Etymol.*

A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam. *in Etymolog. ex Seru.*

Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem. *ibid.*

Ex Saturno tarditatem: à Saturno humorem. *ibid.*

In Cap. IIII.

Sive à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. *Omiserant librarij vocem cursus similitudine sequenti vocis, Cuius, decepti. Quam nos ex etymologis restitimus. Sic enim illic cap. 31. Vnde & apud Hebræos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam.*

Antiqui definierunt: quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur. *Verba sunt Hygini extremo libro quarto.*

Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quædam ex diis --- à sacris Lupercorum appellauerunt. Totus lacus sumptus ex *Aug. lib. 18. contra Faust. c. 5. paucis quibusd. inuersus. Vidend. etiam Macrob. lib. 1. Satur. c. 12.*

October, Nouember, Decembris, ex numero imbrium atque veris. Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerarum ordine. Ergo iussisse Isidorum in notatione: an potius hac illi adiecta cum P. Chacene, putabimus? Quod item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quod ianna sit anni atque principium. Nam huius notationis neque Augustinus, neque Macrobius meminit.

Plerique Ancum Sabinor. Regem. Numa, qui Sabinus fuerat, ex filia, nepotem: quò respexit Catullus in Hymno Diana.

Sis, quocumq. tibi placeat
Sancta nomine, Romulique,
Anciq. vt solita es, bona
Sospites ope gentem.

Quod mirum non videri vorum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romani tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique Anciq dixit: sed Romanos, qui paterni genus ad Romulum, maternum vero ad Ancum, hoc est, ad Sabinos referrent.

Duodecim menses fuisse anni etiam ante diluuium. Hoc ita esse nihil verat, id tamen non satis probat locum ex Genesi adductum, cum præsertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) vndecimi. Id accidit, quia apud Iux. interpretes vbi nunc in 70 dixerat, legitur; & 2200 anni in aliis exemplaribus legebatur.

Calendas autem à colendo dictas. *Quod in Etymolo-*

giis non de suis, sed de aliorum sententia pronunciauit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. *Vid. Macrob.*

Vel ab Idulio. *Al. Edulio. sed placet Idulio. Nam sacrum quod Ioui singulis idib. Iduli agna fiebat, Idulium dictum aut Festus in Sacra via. Immo Iduli (inquit) agna, & Idulium ab idibus ipsi potius dicta. Quasi id mirum, aut nouum Isidoro, priora quæ sunt è posterioribus ducere, dum de vtriusque magni liqueat? Sic enim apud illum quatuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videnda alia elegantissima notationes Iduum apud Macrobium.*

Nonz à nundinis. Nihil Noni cum nundinis. Immo, quod aliquando nundina in Nonas incidebant, causum, aut Macrobium, quemodo nundina in Nonas ne incurrerent.

Apud Aegyptios autem principia mens. &c. Cur id faciant è Macrobij verbis cap. 1. relatis constat.

In Cap. V.

Vid. Palladij herologium.

In Cap. VI.

Annus est circuitus solis ac reditus. *Macrob. lib. 1. in Somn. cap. 6. Anfractum Solis ac reditum annum vocans: anfractum propter Zodiaci ambitum, reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.*

Alij ab æquinoctio verno, vt Hebræi. *Post Moysen, nam antea ab æstumno putabant.*

Alij à Solstitio, vt Græci. *Non dixit à quo Solstitio. Atqui constat Græci duo annos fuisse initia, eaq. à duob. solstitiis ducta. Primum naturale à Brumæ, quò respexisse putatur Terentius in Phormione: Aruspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere. Alterum civile, quæ ratione nō vti vult, præterea quædam, 6. de legib. vocat Plato, idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstivum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutus Isidorum potius reor. Nam & hoc solum solstitium veteres appellauerunt.*

Sed à Milelio quodam Philosopho. *Læti in Thalere, & Plutarcho. 2. de placitis Philosophor. Sed quis hunc annum naturalem appellauit? Lunaris, igitur, legendum? ne id quidem satis placet.*

Quem annum antiqui sexcentesimo anno. Cur ita ediderimus repugnantibus omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis vetustiorib. vt in Ouer. Goth. vicesimo, in alijs periculis xx. anno legitur. Hanc rationem qui expedire non quierunt, vnde vicesimo fecerunt, vt est in alijs duob. recentioribus manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum scilicet magnum cum decemviresimali Luna cyclo nullo neque exemplo, neque ratione consiudentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo sidera omnia, sed Luna sol ad ordinem suum redit. Ita sanè (inquit) sed quid vicesimo, vel vnde vicesimo cum sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui huius libri plurima in suis de Natur. rer. & ratione temporum transtulit, cap. 9. libri de ratione temp. prius edidit, ita scribit. Annus magnus est, dum omnia sidera, certis cursibus exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solarib. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cum omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cum longauitate primorum hominum describeret, ita meminit. Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quibus nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: &

eo quod nunc vita tanto non ducatur tempore credit, neq. illos ad vitam illius longitudinem pervenisse. Illi namque, cum essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuna ad maius tempus viderent præparata, tantorum annorum circulis ritè vivebant: deinde propter virtutes, & gloriosas utilitates, quas iugiter persequantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuenti spatium condonavit, quæ nunc haud edificere possunt, nisi sexcentis viverent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *Varietatem autem hanc præperit anceps lecturi scriptura huiusmodi: vic. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vertens Platonicus, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia in hoc verò errantia tantum ad loca, unde profecta sunt, simul reuertuntur. Atque hunc etiam annum magnam definiunt lib. 5. Etymolog. Qui fit omnib. planetis in eundem locum recurrentib. post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura deor. Quarum ex disparib. motionib. magnum annum Mathematici nominaverunt. Qui tunc efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se comparationem, confectis omnium spatiis, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine unum Iosephum intellexerit Isidorus, mare suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. præcedenti, de Hygino dixit. Mensem autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circum perducitur.*

Solstitialis annus. *Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.*

Annus Iubilæus. *De quo Levit. 25.*

Olympias. Olympias quarto anno exacto, quinto imito, agebatur: Lustrium quinto expleto condebatur. Quare quinquennies Olympiadas, & quinquennia lustra apud auctores reperiri nihil mirum. *Id. 5. Etymolog. cap. 36.*

Indictiones Romani inuenerunt. *Quæ initia & causas alij retulere, qui de emend. temporum scripserunt.*

Dicta autem Æra. *Ead. lib. 5. Etymolog.*

In Cap. VII.

Sicut ait Ambrosius. Cuius sunt huius capituli pleraque lib. 4. cap. 5.

Iuxta Hebræos integer annus. *Ira quidem apud Daniele loco citato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentib.*

Quorum temporum hæc sunt principia. *Vulgi ternos menses singulis anni temporib. assignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem, & hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctiis auspicantur. Medici temperiei rationem solam ducentes, duplo fere maiora hyemem, & æstatem, quam ver & autumnum faciunt. Eius enim ver æquinoctio incipit, Aprilis prope finem desinit: Autumnus nondum exacto Augusto incipit. Nouembri mitis sermè terminatur. Isidoro altitatio placuit. Nam æquinoctiis, solstitiisque, & brumæ singulos menses præponens, anni tempora distinguit, quæ tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Natur. rer. 2. edit. cap. 34.*

In Cap. VIII.

Hyemale viij. Calend. Ianuar. *Nunc ex Calendario Gregoriano xj. Calend. Ianuar.*

Quo Sol stat. *Non quod Sol unquam stet, sed quod sistat cursum non ulterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstivo (quod solium solstitium appellauerunt antiquiores) intelligendum. Neque enim ulterius Sol ascendit.*

Alterum æstivum viij. Calend. Iul. *Nunc xj. Calend. Iul.*

Vernale viij. Calend. April. *Nunc xlij. Calend. April. Autumnale verò Calen. Octob.*

In Cap. IX.

Quia sicut ille ex quatuor elem. *Hæc magis expolinit lib. 1. Sentent. cap. 11.*

Nam quemadmodum erigitur mundus. *Virgil. 1. Georg.*

Mundus ut ad Scythiam Riphæasq. arduus arces
Consurgit, premittitur Libyæ deus in Austros.

In Cap. X.

Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelos, id est, Zonas vocant. *Libri omnes. Mendose, ut apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. ubi cum bis eadem repetantur, tamen hæc due voces, Parallelos, id est, non leguntur. Eas quisquis addidit, parū Græcam vocem existimant Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci & Ζώνας.*

Quæ Solis valido nunquam rota ferueat igni. *Ex iis qui fragmenta Poetarum edidere. Veterum tamen libror. scripturas referemus, si quis forte melius coniciat. Quam solis valido nunquam ut auferat à igne. Ouet. Quam Solis valido nunquam aut auferat igne. Toletan. Malacitan. & Valen. Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress. unde quis forte fecerit, Quas Solis valido nunquam vis vilerit igne. vel, Quæ Solis validos nunquā vis afflerat ignes. Nam illud auxerat ex æt. ferat. duob. digamur scripto confectum putamus. Vel etiam, Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.*

Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Auzenna habitations commodissimum dixit, quod reapse conueniens est.*

At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi, id est, æquinoctiali coniuncti & proximi. Alioqui inter se longè distantes.*

In Cap. XI.

Iugabiles qualitates. *Ira Ouet. Iugales reliqui & Ambros.*

Per quendam chorum concordie societate conueniunt. *Per quendam chorum concordie societatisque. Ambrosius.*

Vnde & Græcè ζυζα. *Mendose libri omnes nunc. Nam præterquam quod apud Ambrosium & Basilium ζυζα, etia 13. Etymolog. cap. 5. Græci autem elementa ζυζα nuncupant, eo quod sibi societatis concordia, & comunione quadam conueniant.*

In Cap. XII.

Ambrosius in libris --- celatum vocatur. *Lib. 2. cap. 4.*

Huius enim esse subtilem --- sicut famum. *Lib. 1. cap. 6. sunt verò Isaiæ verba, cap. 51. ex lxx. interpret. in v. ex- nis in xxiij. isaiæ.*

Cous, vel Couus, vel Cohus. *Varro lib. 4. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita oppilatur, vocatur Couum à Couo. Festus, Cohum, Cohum, lorum, quod temo buris cum iugo conligatur, à cohibendo dictū. Cohum Poëtæ celum dixerunt à Chao, ex quo putabant celum esse formatum. Ego à cohibendo hoc quoque ductum arbitror. Quod etiam fuisse videtur Isidorus dicens. Cohum, quod celum continet.*

Poli ex celestib. circulis cacumina --- dictus est. *Hyginus lib. 1. Huius autem (de axe loquens) cacumina, quibus maxime sphaera nititur, Poli appellantur, quo-*
Fff iij

rum alter ad Aquilonem spectans Boreus : alter ad politus Austro Notus est dictus. Nihil tamen in Jsidoro mutauimus. Nam & Australem, & Notum, & Austronotum, vel Austronotum hunc polum dici constat. Terra vero oppositum dixit Jsidorus, quod obiectum terra (ut ait Arati interpret) à nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.

Atque ardens esse dixerunt. In huius fuit etiam Plato, qui celum, astrum, ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igne qui urandi vim habeat, sed alio qui luminis tantum sit particeps. Antiquorum rationem refutauit Aristoteles: ita tamen, ut Basilio, & Ambrosio, (quos hic noster auctores habet) suam ipse probare non peruerit.

Eius incendium temperant. Idem cap. seq. ex Amb. Sphæram autem confirmant. Hyginus lib. 1. initio. Quod careat indicio angulorum. Ita s. l. Forre incisio-ne angulorum. Cicero. Nihil incisum angulis. Quod in se ex teras. In se stellarum. Lib. 2. Mendacis. Tanta autem polus celeritate, &c. Eadem lib. 3. Etymol. cap. 34.

In Cap. XIII.

Cuius quidem calis naturam Deus aquis temperauit. Ibid. cap. 3.

In Cap. XIII.

Ut inter orbem calis : & supra orbem, addit Ambrosius.

In Cap. XV.

Nos autem credimus eum sicut habere virtutem. Exult. Eiusd. lib. 4. cap. 1.

Igneus est enim Sol — torantem. Arati interpret. Sol interea, dum igneus sit, præ nimio motu conuersionis suæ amplius incalescit. Cuius ignem dicunt Philosophi aqua nutriti, & è contrario elemento virtutem luminis, & caloris accipere, unde videmus eum sæpius madidum, atque torantem.

In quo euident — sumptum. Verba sunt Ambrosii loco citato.

In Cap. XVI.

Hunc autem ampliorem, quam terram. Officium maiorem terram, ut Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. Vid. Plut. lib. 2. de placit. Philos.

Lunam minorem. — maiorem futurum. Verba sunt Hyginus, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendum ex Jsidoro Hyginus.

In Cap. XVII.

Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. Arati interpret cap. penult. Et Hyginus lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hæc omnia verba: Solem per se ipsum moueri, usque ad illa, nequaquam per se ipsum fixum volui, sed ipsum per se moueri. Nisi quod ea, quæ illi sine cunctatione pronuntians, ea Jsidorus ipse tribuens veluti addubians proferit.

Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam. Mirum, ni hæc Lucretij sunt.

Cui ideo Deus — consumeret. Verba sunt Ambrosii, lib. 2. cap. 3.

Sed ut Clemens ait, diuersos accipit cursus. — annus inducitur. Verba sunt Clementis, lib. 8. Recognitionum.

In Cap. XVIII.

Augustinus in pl. x. Et lib. 3. de Genes. cap. 15.

Si enim suo lumine vteretur — exilem fieri. Verba

sunt Hyginus cap. de Luna.

Sicut enim Luna deficit. — coronatur. Ambrosii sunt verba lib. 4. cap. 8.

Larga rotis. Ambrosii lib. 4. cap. 7.

Item sicut septem formas. Ead. lib. 3. Etymol. totidemque species assignat Luna Clemens lib. 6. Strom. ex Seleuco Mathematico. Ex quo & Jsidoro ipsius mente hæc nosse cietum hic, tum etiam in Etymologin reformatum. Scellilem autem non sextilem ex veteribus libris appellamus dimidiā, vel semissem.

In Cap. XIX.

Lunam per alios ortus — potius quam stare. Verba sunt Hyginus omnia, licet non continenter apud eum legantur.

Terris autem vicina Luna — percurrit. Verba sunt interpretis Arati, numero dierum Luna tantum mutato.

Itaque Luna per tricenos — celebrato. Verba sunt Ambrosii lib. 4. cap. 5.

Nam & defectui — feruntur. Ambrosii cap. 7.

In Cap. XX.

Solem sapientes dicunt — transmittit. Totus locus ex Hyginus lib. 4. cap. de Luna.

Si foramen aeris, &c. Quod Anaximandro placuit. Plutarch. 2. de placit. cap. 20. & 24.

In Cap. XXI.

Pleraque ex eod. Hyginus cap. de Luna.

Nam dicunt Stoici, ita m. s. o. historici impressi. Hyginus Et si nonnulli dixerunt in Solis cursu euenire, ut cum peruenit ad eum locum, ubi occidere dicatur : ibi montium magnitudine à nobis lumen auerti Solis, & ita noctem videri. Quod si ita sit, nimirum eclipsim Solis verius, quam noctem dicimus.

Figuraliter autem. Ex Aug. in pl. x.

In Cap. XXII.

Stellæ quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. a cap. 60. usque ad 70.

In Cap. XXIII.

Inde à Gentilib. Venus dicta. Non dicta est Venus, quod plus lucis habeat, sed Lucifer. Ita enim 3. Etymol. quod inter omnia sidera lucis plus ferat.

Ita & hæc vngulam facit. Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere. claritatis quidem tantæ, ut vnius huius stellæ radiis vmbra reddantur.

Quarto circulo Sol. Ciceronem sequitur. Nam Plato secundo circulo collocabat. Vid. Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.

Porro quinto circulo Pyrois. Mendacis libri omnes hoc quoque loco & esse pro Pyrois habebant.

Non quod ipsa errent. Cic. 2. de nat. Deor. Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.

In Sole enim, & Luna omnib. notitia est ortus & occasus. Itaque Jsidoro non videntur errantes. Vt neq. Arato quinque tantum numeranti.

Nam, quæ per bis sex signorum labier orbem

Quinque solent stellæ.

Nam Luna octo annis. Ita m. s. o. etiam lib. 3. Etymol. præter Malacit annum, in quo xix. annis recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fortasse octennium illud, de quo Plutarch. extremo lib. 2. de Placit.

In Cap. XXIII.

Stellas omnes non habere lumen. Macrobius lib. 1. in

Sonn. cap. 19. Lunam unam alieno lumine, cateras omnes stellas suo lucere, ait.

In Cap. XXV.

Falsa autem opinio. *E. Seru. i. Georg. ad v.*

Sæpe etiam stellæ vento impendente videbis.
Præcipites cælo labi.

In Cap. XXVI.

Arcturus est ille quem Latini Septentriionem. *Hæc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquanto aprius dicuntur. Sed hoc loco Arcton & Booten, sine Arctophylacem, & Arcturum, quæ propinqua sunt, confudit, ut ipse paulo post facitur.*

Hanc spectant præcipue, qui navigare noscuntur.
Vitruv. visa vrinur nullo periculo nautæ, quod vitraq. polo proxima exiguus circulus describat. It a Ovidius:

Elle duas Arctos, quarum Cynosura vocatur
Sidoniis, Elicen Graia carina notat.

Pleiades. *ead. 3. Etymolog.*

Ab eo quod septem sunt. *Clem. Strom. 6. septem esse serib. affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparere, quamvis paruas, & glomeratas, & Ouid. Fast. 4.*

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

Cic. ex Arato.

Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto

Stellæ, cernuntur verò sex vndiq. paræ.

At non interisse putari conuenit vnæ,

Sed frustra temerè à vulgo ratione sine vlla

Septem dicier, ut veteres statuere poetæ,

Æterno cunctas æuo qui nomine dignant,

Alcyone, Metopæq. Celeno. Taygeteq.

Electre, Steropæq. simul sanctissima Maia.

Orion stella est. *Asterisco notauimus locum, quem facile explere possumus, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati interprete à quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille. Orion, qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, & dicitur Orion ab vrina, id est, ab inuundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum, cum mare, & terras tæpestatibus turbat. Hunc Romani Iugulam vocant, eo quod sit armatus, ut gladius, stellarum luce terribilis, &c.*

Hic Orion gladius. *Ita impress. peius multò manifeste.*

Hic autem Orion à gladio dictus est.

Lucifer stella nitens. *Plura hic leguntur in quibusd. libris, è tertio Etymologiar. hinc accuta, neq. enim in vetustiorib. reperiuntur.*

Cometes. *Totidem serè 3. Etymol.*

Sirius quippe appellatur propter flammæ candorem. *Rectissime, ut ne suspicio quidem vlla reſter de emendatione loci libri 3. Etymolog. Arati interpret, Sirium autè stellam vocatam putant, propter flammæ candorem.*

In Cap. XXVII.

Ut ait S. Augustinus. *Extremo libro secundo de Genes. ad litteram.*

Querendum quid futuræ sint in resate. *Leguntur hæc in m. f. o. quæ videntur sumpta è lib. x. de ciuit. c. 19.*

In Cap. XXVIII.

Ambrosium in libro Hexæmeron. quarto c. 3.

Adeum locum peruenierit, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. *Non sunt hæc Ambrosij, sed Hygini verba superius c. 21. à nobis relata.*

Sicq. terræ obiectu à Septentrionali parte obumbratur aër. *Voces à Septentrionali parte, addidit Isido. quæ*

aprius collocarentur sic: Obumbratur aër à Septentrionali parte, ne obiecta terra videretur à Septentrionali parte.

In Cap. XXIX.

Tonitrua. *Amb. lib. 2. c. 4.* Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Vnde & de tonitrib. quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit magno concrepant sonitu, ait scriptura: firmas tonitrua. *Suspicio autem verba hæc Isidori: & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur: desiderari apud Ambrosium, restituendæque ex hoc loco: ante illa verba ait scriptura, ut parenthesi includantur, totisque locis ita legatur.* Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & firmamentum dicitur, quod non sit inualidum neque remissum. Vnde & de tonitribus (quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit, magno concrepant sonitu, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur) ait scriptura.

In Cap. XXX.

Aiunt naturalium scrutatores -- perueniat sonitus.
Cinnamus hæc ex Lucretij versibus hisce lib. 6.

Fulgit item nubes, ignis cum semina multa

Excussere suo concursu, ceu lapidem si

Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoq. lumē

Exilit, & claras scintillas disrupat ignis.

Sed tonitrua sit uti post aurib. accipiamus

Fulgere: quàm cernant oculi, quia semper ad aures

Tardius adueniunt, quàm visum, quæ moueat res.

Id licet hinc etiam cognoscere, cadere siquem

Ancipiti videas ferro procul arboris auctum.

Antè sit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures

Det sonitum: sic fulgorem quoq. cernimus antè,

Quàm tonitru accipimus, pariter qui mittitur igni

E simili causa & concursu natus eodem.

Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad quæ verba Seru. Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.*

Post fulminis autem iact. *Ex eod. Lucretij loco.*

Lucretius autem dicit. *Lib. 2. his verbis.*

Perfacile est iam animi ratione exolvere nobis:

Quare fulmineus multò penetratior ignis,

Quàm noster fluat è terris terrestrib. ortus.

Dicere enim possis, exlestem fulminis ignem,

Subtilem magis è paruis constare figuris,

Atque adeò transire foramina, quæ nequit ignis

Noster hic, è lignis ortus tedâque creatus.

Fulgura môtēs. *Ita omnes libri, ut & Horatiani quidâ.*

In Cap. XXXI.

Clemens Roman. -- species eius formatur. *Sunt hæc lib. 8. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione usum, ac dubitari posse, an ea quæ circumscribitur Rastini sit.*

Quadricolor enim est. *Tricolorem vult esse Aristoteles, Isidorum secutus est Beda.*

In Cap. XXXII.

Vid. lib. xij. Etymolog. c. 7.

In Cap. XXXIII.

Instar medicinalis cucurbitæ. *Ex Ambrosij. li. 2. c. 3.*

In Cap. XXXIII.
Ait Ambrosius. --- nix funditur. lib. 2. c. 4.

In Cap. XXXVI.
Approbante Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. Versus
ex lib. 6. quæ sententia fuit quoq. Anaximandri & Stouor.
quos reprehendit Aristoteles.
Clemens autem eo quod montes --- incanduerint.
Verba sunt Clementis.

In Cap. XXXVII.
Primus ventor. cardinal. Quatuor, quos hic cardinales
vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nam cardinales
illuc duos tantum nominat Septentrionem & Austrum, ne-
que à Septentrione illuc, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib.
2. cap. 27.

Libonotus. Mendosæ libri o. etiam Bedæ, Euronotus. idē
enim Euronotus, qui & Euroauster.

In Propontide iracidas. Ita m. s. o. iracidas impress. nisi
forte Thracias qui supra idem cum Circio.

Aura & altanus. Vid. Serm. & Plin. lib. 2. c. 14. Versus
qui de his ventis in excusis libris corruptissimi feruntur, à ma-
nusc. absunt, in Ouetensi Gott. Separati ab hoc opere leguntur
propè integri, quia non prorsus inelégantes, & antiquiores
Ishoro visi sunt. proponendas putauimus: sunt autem hic
Versus de ventis.

Quatuor à quadro consurgunt limite venti.
Hos circumgemini dextra læuq. ingantur:
Atq. ita bisleno circundant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:
Huic nomen nostra è lingua Septentrio fixit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro:
Thraciam Graij propria dixere loquela.
Huic læuus Boreus glaciali turbine mugit.
Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.
At Subfolanus stat rectus Solis ab ortu:
Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.
Huic at Vulturinus dextra de parte leuatur:
Attica Cæciam Graiis quem littora signant.
Nubifero flatu leuigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua
At Notus è medio Solis dat flamina curiu:
Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem, nomine mixto,
Euroausterum Laria dixerunt voce Latini.
Libonotus læuam calidis adtaminat oris:
Æstib. immensis ardens Austroafricus hic est.
Solis ab occasu Zephyri tuba florea feruat,
Ex Italia nomen cui fixum est voce Fauoni.
Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:
Africus hic propria veniens regione vocatur.
At tu Core fremis Zephyri de parte sinistra:
Argesten Graio vocitarunt ore Camœnæ.

In Cap. XXXVIII.
Tranquillus in pratis sic dicit. al. Tranquillus in por-
tis, al. Tranquillus in pratis. al. Tranquillus in partes.
Legerem Tranquillo in portu sic discere: nisi Tranquilla
in cap. de ventis meminisset, & quosdam Græcorum libros
suos loquutas, hoc est, pratis inscripisse, diceret in Praefatione
Plinius.

Dum de parte Aquilonis fulg. Virgil.

At Boreæ de parte truci cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
Rura natant follis.

Nigidius quoq. --- carebunt. Verba sunt interpretis
Arati, e quo sunt multa restituta, nam mendosissima in omnib.

libris erant. Sed eadem longè elegantius Maro. Luna reuer-
tentes cum primum colligit ignes: Si nigrum ob-
scuro, &c.

Si cornua eius testæ fuerint nebula. Ita m. s. o. tetra
fuerint apud Arati interpretem.

Si Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilo-
nem imminere. Item si cornu Australe sit erectus. Ita
constanter omnes libri & apud Arati interpr. Cur autem Lu-
na, vel erecta, vel prona videri soleat. Vid. Bed. c. 14. lib. de na-
tur. rer. edit. 2.

Si Sol in ortu suo maculosus --- tempestatem signi-
ficat. Verba sunt eiusd. interpretis.

Rubeat in occasu. Voces in occasu decrant in omnib. no-
stris libris.

Sincerus ferè. Vox ferè non est in Arati interprete, legi-
tur vero in omnib. nostris libris.

In Cap. XXXIX.

Quidam dixerunt. Clementem significat lib. 8. Recog-
noscunt hæc sunt verba. Quando pro peccatis --- & cæte-
ra animantia.

Item alij aiunt: pestifera semina rer. Operapreium,
quib. ex verbis Lucretij, quæ restant huius capitis, constaret, im-
plicare. Is igitur ita lib. 6.

--- Primum multarum semina rerum

Esse, supra docui, quæ sint vitæ nobis,

Et contra quæ sint morbo mortiq. necesse est

Multa volare ea quom casu sunt fortè coorta,

Et perturbantur cælum: sit morbidus aer.

Atq. ea vis omnis morborum pestilentialq.

Aut extrinsecus, vt nubes, nebulæq. supernè

Per cælum veniunt, aut ipsa sæpè coorta

De terra surgunt: vbi putorem humida nacta est

Intempestiuus pluuiisq. & solib. icta.

Nonne vides etiam cæli nonitate & aquarum,

Tenrari procul à patria quicunq. domoq.

Adueniunt, idè quia longe discrepat aer.

--- Et paulo post.

Proinde vbi se cælum, quod nobis fortè alienū est,

Commouet, atq. aer inimicus serpere cœpit:

Vt nebula, ac nubes paulatim repit, & omne,

Quæ graditur conturbat, & immutare coactat.

Fit quoq. vt in nostrum, quom venit denique cæ-
lum

Corrumpat. reddatq. sui simile, atq. alienum.

Hæc igitur subitò clades noua, pestilentialq.

Aut in aquas cadit, aut fruges perfidit in ipsas,

Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus,

Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso.

Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras.

Ille quoq. in corpus pariter forbere necesse est.

In Cap. XL.

Quidam aiunt in profundis Oceani esse quosd. mea-
tus. Plato in Phædonæ.

Effluent maria, nunc retrahente reducant. Effluent
m. n. r. reducantur. Ita enim paulo post retrorsum trahi, & re-
fundi dicit, nisi ad naves referri maui.

Quidam autem volunt cum augmento Lunari re-
fundatur. Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capitis septimi.
Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. Vide sup.
cap. 15.

In Cap. XLI.

Clemens Episcopus dicit. lib. 8. Recognit.

Adde etiam quod venti rapiant. Lucretius. Præter-
ea magnam Sol partem detrahit æstis. --- Et max.

Tum porro venti magnam quoq. tollere partem
Humoris possunt, &c.
Lacus, multâsq. lacunas. *Lucretij verbis luisse videtur:*
Multâsq. lacus, multâsq. lacunas.

In Cap. XLII.

Rursus Ambrosius. --impotabile sit. lib. 2. c. 3.
Ac ventorum flatib. *Hæc verba non sunt Ambrosij: sed
veluti ex præcedenti cap. repetita.*
Quod etiam Solis ratione. *Hoc est solertia, & iudicio,*
& discernendi quadam vi. Ita enim Ambrosius: quod ex
solis quadam diiudicatione fieri perhibetur.

In Cap. XLIII.

Totius capitis sententia sumpta è Lucretij ead. de re elegan-
tissimis versib. lib. 6. Nilus in æstate crescit, &c. Sed ver-
ba Lucretij (quib. libenter vri solet) hoc loco dedita opera fu-
gisse videtur.

In Cap. XLIII.

Sic dicit Ambrosius. lib. 1. cap. 6.

In Cap. XLV.

Huius quoq. capitis sententia è sexto Lucretij sumpta.
Quærentis vi viam euadendi. *Omisserant librarij illud*
vi. sequenti alterius syllabæ vi similitudine delusi. Notum il-
lud: sit via vi.

Vnde & Sallust. Venti (inquit) per caua terr. *Citatur*
eadem verba initio 14. etymolog. & à Seru. Georg. 2. ad v.
Vnde tremor terris.

Motûq. vndæ. *Lucretius.*

Fit quoq. vbi magnas in aquæ vastâsq. lacunas,
Gleba vetustate è terræ prouoluitur ingens,
Vt iactetur aqua, & fluctu quoq. terra vacillet,

In Cap. XLVI.

Iustinus. *Initio libri quarti. Vnde sunt hæc omnia vsque ad*
allegorica.

GOTTHORVM HISPANIAE

REGVM CATALOGVS.

Regum chronico Gotthorum (quod superius pagina 398. habetur) visum est hic addere prætermis-
simum huius gentis ex Isidoro & Iuliano (quem Vulsam alij crediderunt) & ex Concilio vetustis non sine la-
bove collectum: & alterum quoque Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorum ex Gotthico codice
Monasterij sancti Aemiliani in primis descriptum, ad historiæ Gotthicæ, & libri S. Ildelfonsi de Viris Illustri-
bis intelligentiam.

Æra.	Anno Christi.	REGES VVISEGOTTHORVM in Hispania.
407	369	• A thanaricus regnavit ann. 13.
420	382	Alaricus ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	V Vallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gesaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561	523	Amalaricus, ann. 5.
vel	vel	
564	526	
569	531	Theudis, ann. 17. mens. 5.
586	548	Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
587	549	Agila, ann. 5. mens. 3.
592	554	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
605	567	Liuaa, ann. 1.
606	568	Liuvigildus, ann. 18.
624	586	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
639	601	Liuaa, ann. 2.
641	603	VVitericus, ann. 6. mens. 10.
648	610	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
650	612	Sisebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
659	621	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
669	631	Sisenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16.

674	636	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
678	640	Tulga, ann. 2. mens. 4.
680	642	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
687	649	Reccesuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
710	672	V Vamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
718	680	Eruigius, annos 6. mens. 10.
725	687	Egica, ann. 15.
739	701	V Vitzia, ann. 10.
749	711	Rudericus, ann. 1. <i>Alij aiunt 3.</i>
750	712	Mauri inuadunt Hispaniam.

Æra.	Anno Christi.	ARCHIEPISCOPI TOLETANI veteres collecti potissimum ex libello S. Ildefonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiæ Toletanæ, & codice Gotthico monasterij sancti Æmiliani.	
	circa		
150	112	S. Eugenius.	<i>Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisius.</i>
350	312	Melantius.	<i>In Concilio Eliberitano.</i>
	circa		
363	325	1. Pelagius.	<i>Hinc numerat S. Ildefonsus & Catalogus S. Emil. fortè à pace Constantini.</i>
		2. Patrunus.	
		3. Turibius.	
		4. Quintus.	
		5. Vincentius.	
		6. Paulatus.	
		7. Natalis.	
		8. Audentius.	<i>De quo Gennadius: octauum vocat Ildefonsus.</i>
443	405	9. Asturius.	<i>Subscribit, ut puto, in primo Concil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS. Iusti & Pauli, ex Ildef.</i>
		10. Isicius.	
		11. Martinus.	
		12. Cañinus.	
		13. Campeius.	
		14. Sinticio.	
		15. Praumarus.	
		16. Petrus.	<i>Hic aliqui Hectorem inserunt ex Concilio Tarraconensis vetusto codice.</i>
		17. Cellus.	
565	527	18. Montanus.	<i>Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.</i>
		19. Iulianus.	
		20. Bacauda.	
		21. Petrus.	
627	589	22. Euphymius.	<i>Subscribit in 3. Concil. Tolet.</i>
		23. Exuperius.	
635	597	24. Adelphius.	<i>Subscribit in quodam Concil. Tolet. Ann. 12. Reccaredi.</i>
		25. Conantius.	
641	603	26. Aurafius.	<i>Ann. 12. ex Ildef.</i>
653	615	27. Helladius.	<i>Ann. 18. ex Ildef.</i>
671	633	28. Iustus.	<i>Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.</i>
674	636	29. Eugenius.	<i>Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.</i>
685	647	30. Eugenius alter.	<i>Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, à quo sepe citatur.</i>
697	659	31. S. Ildefonsus.	<i>Ann. 9. mens. 2. ex Iuliano sanctitate & scriptis clarissimus.</i>
706	668	32. Quiricus.	<i>Subscribit in Concil. 11. Tolet.</i>
719	681	33. S. Iulianus.	<i>Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.</i>
729	691	34. Sisibertus.	<i>Deposuit in Concil. Tolet. 16.</i>
731	693	35. Felix.	<i>Subscribit in Concil. Tolet. 16.</i>
	circa		
738	700	36. Guntericus.	
750	712	37. Sinderedus.	<i>Romanus Saracenorum tempore fugiens, subscribit in Concil. Rom. sub Greg. II.</i>

HINC SEQUENTES EPI-
SCOPI SVB IVGO SAR-
racenorum.

Era.	Anno Christi.	
	circa	
778	740	Sunieredus. <i>Hic Oppa intrusus, & Urbanus sanctus munere absentis Episcopi.</i>
798	760	Concordius.
813	775	Cixila. <i>Scribit vitam S. Jldes. & ad illam scribit Adrianus Papa.</i>
821	784	Elipandus. <i>Eius opinio damnata in Conc. Francfordien. ann. 794.</i>
838	820	Gumefindus.
888	850	Vvifremirus. <i>De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.</i>
		Bonitus.
988	950	Ioannes. <i>Obiisse ara 994. dicitur in codice S. Amiliani.</i>
		<i>Hunc caret Toletum Episc. donec Sarracenorum iugo liberatur ann. 1083.</i>

NOTAE IN LIBRVM
PROOE MIORVM.

IN PRAEFATIONEM.

QUAM in canone. Hae libro casti-
gando septem exemplaribus vteba-
mur: tria Hispani aduecta erant, duo
cartacea, tertium in membranis. In
duobus cartaceis legitur: quam in
canone sacro. Verum dicto sacro
redundare visa est: & Hieronymus
ubique in canone tantum ait, ut in
prologo Galeato his verbis: Igitur sapientia, quae vulgo
Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, &
Iudith & Thobias & Pastor, non sunt in canone.
August. lib. 2. de doctrina Christian. c. 8. Totus autem canon
scripturarum in quo istam considerationem versan-
dam dicimus, his libris continetur. Erat enim moribus
receptum, ut scire in Concilio canon ederet, omnes divinas
scripturas comprehendens: Ab eo canone libri canonici voca-
bantur. Quemadmodum est contrarium apocryphi libri, id est, ab-
sconditi dicti sunt: quoniam eorum lectio, cum prohibuit ef-
sent, occulte tantum, & in latebris vtebantur, & in divinis
libris, absconditi voc, aliquando in veriti significatione sumi-
tur, ut in psal. 16. ver. 14. De absconditis tuis adim-
pletus est venter eorum, id est, Quae lege erant prohibita,
comederunt. Sic sane locum intelligit Apollinarius in psalmo-
rum Metaphrasi, his verbis:

ἡ ἀποκρυφία τῶν λόγων σου καὶ τὰ κρυφὰ σου
ἐκκάλυψε τὸν στήθεα σου.

Qui non ad historiam Iudicum, ut Hebraei asse-
runt, sed magis ad principium Regum pertinere vi-
detur. Hieron. in prologo Galeato Hebraeorum canonem refe-
rens ait: Deinde subtexunt Sophetim, id est, Iudicum
librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in die-
bus Iudicum facta eius narratur historia. Nimirum
Hebraei Absan, qui post septem Iudaeorum populo praefuit,
Boos Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebraeo-
rum opinionem Isidorus refellit, sequiturque August. sen-
tentiam 2. de doctrina Christian. c. 8. ubi ait: Totus autem
canon scripturarum, in quo istam considerationem
versandam dicimus, his libris continetur: quinque
Moyses, id est, Genesi, Exodo, Levitico, Numeris,

Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudi-
cum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad
regnum principia videtur pertinere. Quo loco suspicor
August. lectionem esse vitiatam, & castigandam ex hoc loco
Isidori. Aliquis comparatio magis mepe parvi videretur. Fauter
opinionem August. Iosephus lib. 5. antiquit. c. 11. cum Heli sa-
cerdotis aetate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam
tantum dicti rationem inferius affert: quod in eo libello genus
Regis David referatur.

Quia earundem gestarum rerum continent causas.
Causa nomen varie sumitur, inter alia, argumentum signifi-
cat. Vnde Rhetoribus triplex causarum genus. Hoc loco nego-
tium, eventum, successumque significare mihi videtur. Hispano-
rum more, quibus causa nomen, hoc est, causa, latissime pa-
ter lingue vernacula usu, & proprietate, ac rem omnem signi-
ficat, a qua significatione, aetia vox non multum differt. Iulianus
certe Imperator, latissima eius vocis significatione, cum Pro-
eresium ad historiam scribendam hortatur: seq. si id
suscipiat pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum
curatorem tūc aetia dicitur ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀφορμή
ἢ ἡ αἰτία οὖν. Vtitur inferius eadem voce Isidorus in eadem signi-
ficatione, cum dicit: Deuteronomium autem repetitionem eo-
rundem librorum, & quasi quoddam Legis medicamentum di-
cunt: ea dumtaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias re-
rum gestarum continet causas, iste vero omnium. Locus ex Hiero-
nymo desumptus est, nisi glossa ordinaria auctor fallit initio
Deuteronomij, sicut liber, inquit, Deuteronomij repe-
titio est quatuor librorum Legis: illi enim proprias
continent in se causas, iste replicat vniuersa. Causarum
lib. 3. de inst. c. 5. & coll. 21. c. 14. causam pro re, seu
conditione posuit.

Esdra & Machabaeorum libri duo. Mallem legere-
tur, Esdra duo, & Machabaeorum libri duo, ut Aug.
unde haec desumpta sunt, dicit 2. de doct. Christi. c. 8. his ver-
bis: Iob & Thobias, & Esther, & Iudith, & Macha-
beorum libri duo, & Esdra duo, vox certe duo, ad vtrum-
que referatur necesse est, alioqui summa librorum quadragin-
ta quinque veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque
mouere debet, quod in etymologis lib. 6. cap. 2. haec verba legun-
tur. Nec quemquam moueat, quod vnus Esdra di-

citur liber; quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur. Quæ verba manifeste corrupta sunt. Nā quamvis Hebræi, Esdra, & Nehemia sermones uno libro comprehendant, quod forte Isidorus in etymologiis sequutus est, apocryphi tamen Esdra, non tres libri, sed duo tantum sunt.

Sed hi omnes, præter librum Iob Regum sequuntur historiam. August. loco citato, sic ait: Sicut est Iob, & Thobias, & Esther, & Iudith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam usque ad regnorum vel Paralipomenon terminatam. Quod August. de Esdræ libro intellexit, adiectis Regum & Paralipomenon libris: Isidorus ad Thobiam, Esther, Iudith, Esdræ, & Machabæorum libros extendit: unde locus subobscurus redditur, quod ut alij libri omittantur, de Thobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cum consisteret tempore Salmanassar, & Senacherib eius filij ante eversam Hierosolimam in Assyriam vixisse. Nisi forte Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros credidit: quod post omnes, aut post aliquot Reges res in iis libris explicatæ contigerint. Porro Iudæorum annales, Iosephi historiam, aliisque Hebræorum de rebus suis libros intelligit, unde Seder-holam, hoc est, Hebræorum Chronicon ante quadringentos amplius annos confectum est.

Qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi. Codex D. Laurentij pro dum dicantur, legitur: dum sint, iuxta veteraque lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula, dum, pro cum occipitur, quod veteribus etiam usuratum fuit, ut in illa verba Aeneid. 1.

Cum venit auxilium iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediâq. locavit.

Servus aut: Sanè sciendum, cum & dum, malo errore à Romanis esse confusa. Quod verò Sapientiam, & Ecclesiasticum Iesu filio Sirach tribuit: & idem inferius repetit, ex August. desumptum 2. de doctr. Christiana. cap. 8. ubi ait: Nam illi duo libri, unus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: Nam Iesus filius Sirach, eos scripsisse constantissimè prohibetur, (unde & ex eisdem Aug. verbis lib. 17. de Civit. Dei. c. 20. intelligitur proximis verbis legendum: propter quandam eloquij similitudinem, non autem: propter grandem eloquij similitudinem, ut duo chartaces Hispalenses legebant) verum non animadvertit Isidorus Aug. 2. retract. c. 4. eam opinionem, quod spectat ad Sapientia librum, retractasse. Sanè & Hieronymus præfatione in libros Salomonis de Sapientia libro ait: Nonnulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, quod Isidorus ipse simpliciter prudenter sequutus est, 6. etymol. c. 2. Philonis, ut ego suspicor, non Alexandrini, sed Biblici, de quo frequens in Eusebio mentio, libris de præparat. Euang.

Ex quibus quatuor sunt, qui maiora volumina condiderunt. Sequitur hoc loco Græcorum, & Latiorum opinionem, qui libros omnes Prophetarum, ab eisdem Prophetis, quorum nomina præferuntur, compositos esse credunt, cum 6. etymolog. c. 2. Ezechielis & Danielis libros affirmet, à quibusdam viris sapientibus scriptos esse, quæ est consuetudo Hebræorum sententia. Rabbi Isaac Harama præfatione in Cantica: & Rabbi Mosi Kimhi lib. de auctoribus sacrorum librorum: viros congregatos magna librum Ezechiel, duodecim Prophetarum, Danielis & Esther scripsisse auctor. Quomodo miror ex hoc numero Danieli solum inter Chethubim, id est, Hagio-grapha ab Hebræis poni. Hieronymus prologo in Danielis & præfatione comment. ad eundem Prophetam, Perphyrium ait: occasione arripuisse calumniandi religionem nostram, quod negaret Danielis Prophetiam à Prophetâ ipso editam fuisse sed à quodâ, qui in Indes vocat, tempore Antiochi Epiphanis, affirmaret scriptam.

Trishagios hymnum erumpunt. Sic legit Hispalensis in membranis. Septimaneis: Ter hagio hymnū erumpunt. Duo chartaces Hispalenses & Tarracensis hagio, hagio, hagio dicentes hymnum erumpunt. Aliud autem ad illa verba Isai. 6. ver. 3. ubi de duobus Seraphim ait: Clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Porro hymnum erumpunt, dicit: pro in hymnum erumpunt, quæ locutionis forma Virgilius est usus, cum 3. Aeneid. ait.

Interdumq. atrâ prorumpit ad æthera nubem.

In Deuteronomium.

Populo dicta. Septimaneis, & Tarracensis legunt, populo data. Et alioqui dare dicere est, ut apud Virgilium, da Tityre nobis.

& --da, non indebita posco.

Et contra accipere pro audire sumitur Aeneid. 1.

Quâ facere id possis, nostram nunc accipe mentem.

Nonnulli autem Hebræorum, quatuor tantum libros computant Legis. Fuisse qui negarent Deuteronomium à Moise conscriptum esse, Nicolaus de Lyra, ad primum Deuteronomij cap. initio docet, sui argumentis: quod initio libri dicatur: Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses, non scripsit, quod dicat, quæ loquutus est trans Iordanem: quem finem nunquam Moyses transiit, quod in fine Moysi describatur mors. Quæ argumenta refellere opus non est, & eam tamen opinionem ab antiquis Hebræis derivatam arbitror. Nam recentiores Iudæi quinque libros Legi, & omnes à Moise conscriptos esse constanter affirmant. Nam Deuteronom. cap. 31. ver. 9. dicitur. Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, & rursus ver. 24. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque complevit, præcepit Leuitis, &c.

In Lib. 1. Regum.

Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum. Hæc est Aug. sententia lib. 17. de Civit. Dei cap. 4. ubi ait. Nam Heli sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis, & Iudicis, & Saule abiecto, Rex David fundatus in regnum, hoc quod dico figuraverunt: nempe veteris Testamenti in novum commutationem, quod Isidorus illo adverbio mysticè significare voluit. Hieronymus 1. contra Iovinianum. ex illis verbis psal. 98. ver. 6. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, colligit, Samuelem non sacerdotem, sed Levitem tantum fuisse. Quæ sententia eruditius magis probatur. Qui enim esset sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaroni? Idem epist. ad Paulinum, quæ instar est generalis præfationis in sacros libros, sacerdotij mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiatar in Sadoch factam esse, competenter ait, eaque re Legis veteris in novam transitionem significari affirmat.

In Paralipomenon.

Paralipomenon apud Hebræos sub vnus libri volumine continetur. Hæc ex Hieronymo sumpta sunt præfatione altera in libros Paralipomenon. Iulius de suo auctor addidit: in duabus decibus est partibus, casum permutacione ut sæpe consuevit. Paulo inferius, ubi nos legimus explicata sunt, duo chartacei expleta sunt. Verum nostram lectionem veriorē esse, si non ex plurimum codicum fide, si ex ea Hieron. præfatione intelligitur, amet si sententia nō discrepet, utriusq. modo legitur.

Namq. ab exordio mundi incipiens, &c. Locum obelo confiximus, quoniam eorum codicum lectione subtraximus,

In Ieremiam.

Diminutionem vasis prioris. Diminutionem pro diminutione dixit, iuxta illud Terentij. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.

In Danielelem.

Et Belis draconisq. fabulas ponit. Plerique codices pro fabulis, fabulam legebant. Hieronymus tamen prologo in Danielelem, unde hac Isidorus est mutuatus, Susanna historiam negat, hymnum trium puerorum, Belis & draconis fabulas in Hebræos esse. Eodem modo loquitur proœmio commentariorum ad eundem Prophetam, neque vocis insipientiā moneri quis debet, ut credat, Hieronymus, & Isidori testimonio Danielis vaticinium ea parte falsi accusari. Nam fabula, quæ a fando dicitur, ut sit Farr. 5. de lingua Latina, est res passim vulgaris, siue vera, siue falsa sit. Itaque passim ea vox in utramque partem acceptur. Origenes humil. 5. in Genes. Hic iam (inquit) refertur famosissima illa fabula Lot. Euseb. 2. hist. Ecclesiast. c. 23. Audi fabulam, & non fabulam, sed rem gestam de Ioanne Apostolo. Hieron. ad Philipp. 2. longum est, inquit, si vellem Samsonis fabulam ad Christi trahere sacramentum.

In Osee.

In Christo ultimo tempore credituros. Archasmus est, pro in Christum: ut Aeneid. 2. Talis in hoste fuit Priamo. Simili libertate dicendi superius dixit, transmigratum pro transmigrasse, inuisi sunt, pro inuiderunt, & alia, quorum iure rationem longum esset.

In Amos.

Annuncians in hominibus Christum. Sic quatuor codices correctiores, tres alij legebant, annuncians in hominibus Christum suum, ut est in ipso contextu Septuaginta interpretum, & ut legit Aug. 18. de ciuit. Dei, cap. 28. Totus locus ex Amos 4. ver. 13. desumptus est, ubi vulgata editio habet: Quia ecce formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum, nimirum ut docet Hier. comment. ad eam locum, vbi eius, & nostro tempore Hebræi legunt וְיַחְזִיק בְּיָדָם Septuaginta legerunt וְיַחְזִיק אֶתְּמָהּ atque ea fuit variae interpretationis occasio.

In Abdiam.

Prophetavit autem sub Iosia. Locus est implicatissimus. Hebræi, ut Hieronymus ait, initio in eundem Prophetam, sentiunt: hunc esse Abdiam illum, qui Achab tempore, Prophetas paut in specubus. Dorothem in Synopsi eundem tertium ducentum quinquaginta annorum ad Eliam missum ait. Peritumque Isidorus ipse sequitur de vita & morte Sanctior. Hæc si vera sunt non Ozia tempore vaticinatus est, sed Josaphat, ut habent codices Septimancensis, Laurentianus, & Hispalensis in membranis. Hieronymus in Osee c. 1. Osee, Isaias, Iosia, Amos, Abdias, Iosias, Michas & ceteri fuerunt. Cum hac opinione conuenit lectio, quæ est in duobus chartaceis Hispalensibus, nempe sub Ozia esse vaticinatum. Isidorus ipse Abdiam Michæa creaturum, Michæam Sophonias ait. Sophonias sub Iosia vaticinatus est, quo tempore Jeremias. Itaque codices Tarraconensis & Parisiensis Prophetam hunc sub Iosia vaticinatum esse aunt. Hanc noslectionem sequuntur summi, tametsi de Iosia aut paulo superius: Prophetavit autem sub Ioatham Rege Iuda quando & Michæas. Nisi hoc etiam fortassis loco, Ioatham legendum sit Iosia.

In Ionam.

Prophetavit autem sub Ozia 4. Regum 14. ver. 13. Ierobram filij Ioas Regis Israel, qui fuit equalis Ozia etate Ionam vixisse constat. Falluntur enim qui Ionam cum puerum fuisse aunt, quem Elias ad vitam reuocauit 4. Reg. 4. Tanet- si Dorothem, Hieronymi, magnæque aliorum virorum antio- ritate nitantur.

In Michæam.

Prophetavit autem sub Iosia, quando & Sophonias. Alij codices legunt, sub Ozia. Neutrum placet, mallem sub Ezechia: propter locum Iere. 26. ver. 18. Michæas de Morasthi fuit Propheta in diebus Ezechia Regis Iuda. Ipse initio sua prophetia ait. Verbum quod factum est ad Michæam Morasthitum, in diebus Ioatham, Achaz, & Ezechia, Regum Iuda. Fortassis ad Iosia regnum pertinet, quando Sophonias vaticinatum esse constat, quem Isidorus Michæa aequalē facit, Michæam Iosia, & Abdias.

In Nahum.

Nahum, qui est consolator. Sic Septimancensis, at Tarraconensis, & Hispalensis in membranis. consolatus, quæ lectio haud contemnenda est. Perro in Seder-bulam Hebræi afferunt, Iohel, Nahum, & Habacuc vaticinatos esse Manassæ tempore, & quoniam improbus erat, subituisse eius nomen. Hieronymus prologo in duodecim Prophetas: In quibus autem, ait, tempus non præfertur in titulo, sub illis eis Regibus prophetasse, sub quibus, & hi, qui ante eos habent titulos prophetauerunt. Quam opinionem, unde desumpsit Hieronymus, non inuenio. Isidorus sanè vaticinatus Nahum, & Habacuc nulla tempora designant.

In Malachiam.

Suas despiciunt, & aliarum amore neſcuntur. Duo Hispalenses, post hæc verba addunt: Hunc autem Malachiam Hebræi Esdras intelligunt sacerdotem. Nā & complura, quæ in hac prophetia scribuntur, in eius volumine continentur. Quæ verba tametsi Hier. præfatio in hunc Prophetam, & Aug. 20. de ciuit. c. 25. auctoritate defendi poterant, tamen male assint a loco minimus, reiciunturque in hunc locum.

In quatuor Euangelistas.

Matthæus itaque. Hæc verba, usque ad illud, Et in principio fuisse annunciat. In duobus Hispalensibus tantum erant, & suspecta fides esse visisunt, quæcirca obelo sunt irregularata, quæcirca in medio totus ille locus de epistola B. Petri, cui initium est: In prima autem epistola, usque ad extremum. Præterea nonnulla alia verba toto opere obelo notata sunt, de quibus ut propria mentio fieret, & singulorum ratio recideretur, non iudicauimus fore necessarium.

Reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt. Hæc multo commodior opinio est, omnes Euangelistas præter Matthæum Græcè scripsisse, quam quæ nuper prodit. Marcum Latine scripsisse, nullo sacis idoneo argumento fundata.

In epistolas Pauli.

Ad Theſſalonicenses ad Hebræos. Hebræos non ponit in numero Ecclesiasticorum, quoniam ad eos scribit, ut paulo inferius ait, qui a fide recesserunt.

In epistolas B. Ioannis.

Prima Ioannis epistola ad Parthos scriptam esse Hygi-
nus in sua epistola decretali, & Augustinus 2. quest. Enan-

gel. q. 39. affirmant. Casiodorus lib. de diuin. lectio. cap. 14.
at: Epistola Petri ad Gentes, Iudæ, Iacobi & Ioannis
ad Parthos.

NOTAE IN LIBROS ISIDORI SVPER VETVS TESTAMENTVM. Et primò in Genesim.

In Cap. I.

CREATURA cæli & terræ.
Veterem interpretem imitatus est,
quod enim vulgatus: Iste sunt ge-
nerationes cæli & terræ: ille reades
verba LXX. interpretum: om̃i i Ci-
clis p̃uocis & c. & c. Hic est
liber creaturæ cæli & terræ,
dixit.

In principio fecit. Ex LXX. creauit Valent. & Comp.
ex vulg.

Ego principium qui & loquor. Quod & loquor
August. cum sunt hæc lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 2.
eodemque modo apud Ambrosium initio operis Hexaem.

Spirituales carnales. Ex August. 13. confess. c. 12.

Terra autem erat inanis & vacua. Ita quidem libri
omnes manuscripti, & excusi, etiam apud Eucherium & Be-
dam: sed explicatio, siue allegoria non adhibetur his verbis,
sed illis potius, quæ sunt ex LXX. Terra autem erat inuisibi-
lis & incomposita. Augustinus loco proxime citato: quia
& apud nos in Christo suo fecit Deus cælum & terrā,
spirituales, & carnales Ecclesiæ suæ, & terra nostra,
antequam acciperet formā doctrinæ, inuisibilis erat,
& incomposita, & ignorantia tenebris tegebatur,
& c.

In Cap. II.

Prima die, vsq. ad, apparere voluit. August. 1. de Genes.
contra Manich. c. 25.

Deinde secunda die, vsque ad, superiores & inferiores.
Carptim ex eiusd. 13. confess. cap. 15. & ex 1. contra Ma-
nich. c. 117.

Post hæc die tertio, vsq. ad, valido robore iusti iudicii.
Ex eod. lib. confess. c. 17.

Protectionis umbraculum. Ita Augustinus, & sic est
apud Bedam.

Deinde quarto die. Ex 13. conf. cap. 18. & 1. de Gen.
cont. Manich. c. 25. & Orig. hom. 1. in Gen.

Scripturæ sanctæ coherentes. Appareamus sicut lu-
minaria in mundo. coherentes firmamento scripturæ
tux. Aug. 13. conf. c. 18. est autem apud Euch. & Bedam de-
monstrantes, apud Aug. tamen, ministrantes.

Tenebras paruulor. Verba sunt eiusd. Aug. cap. 19.
prauorum, tamen habent pleriq. m. f.

Quia prædicatores. Idem c. 16. transeunt prædica-
tores verbi tui ex hac vita in aliam vitam, scriptu-
ra verò tua vsque in finem seculi super populos ex-
tenditur.

In Cap. III.

Pecorūq. ferarū quoq. & repentium. Ita Bed. &
impress. ex veteri translatione, alij aliter ex vulg.

Post istorum, vsque ad, ipe rat homo quietem. Verba

sunt August. 1. de Gen. cont. Manich. c. 25.

Quo significatur vita beata. Eiusd. lib. 2. c. 9.

Diuisus in quatuor partes vert. Eiusd. c. 10.

Deinde quid in figuram seculi, & c. Reliqua huius ca-
pituli contexta sunt ex eiusd. verbis lib. 1. de Genes. contra Ma-
nich. c. 23. ordine tantum immutato.

Sex dieb. vsque ad, non habet vespertam. Verba sunt
Augustini 12. contra Faust. c. 8.

Tetrena curiositate: tenebrosa curiositate. Aug.
Concupiscendam. ex Aug. concupiscendam, Euch. &
manuscripti mendose.

Sed spiritualis, vsque ad, potest, emendatus est hic locus
ex Aug. & Beda.

Huius diei nom. secundum Prophetiam. hæc due voces,
secundum prophetiam, non sunt apud Aug. a quo sunt re-
liqua lib. 2. de Gen. cont. Manich. c. 3. leguntur tamen in om-
nib. libris, & apud Euch. & Bedam.

Nubem carnis nostræ: nubilum carnis nostræ. Aug.
nebulam apud Bedam.

Homo nō erat, vsque ad, significabatur. ex eod. li. Au-
gust. c. 24.

Paradisus Ecclesia est. ex eod. lib. c. 14.

Quæ erant in Ecclesia proditura: profutura, apud
Bedam.

Quamobrem relinq. vsq. ad, corpus esse possemus.
ex eod. Augustini lib. c. 24. vel ex 12. contra Faust. c. 8. vtro-
biq. enim eadem leguntur, atq. vtrumque locum sibi proposu-
isse videtur Isid. Legitur verò tam apud Aug. quam apud Pau-
lum propter hoc, non quamobrem.

Iam dehinc præceptum, vsque ad, mihi fecistis, eiusd.
Aug. sunt verba c. 25. lib. 2. cont. Manich.

In Cap. IIII.

Omni ligno paradisi, vsque ad, experiamur & malum,
ex eod. Aug. loco. Quod autem Aug. dixerat, ne vellemus su-
perbare de natura nostra, Isidorus interpretatus est de natura ar-
bitrii nostri, quod & superius fecerat.

Serpens autem, vsque ad, astutia. ex cap. 24. eiusd. lib. 2.
contra Manich.

Sed quid est quod per mulierem, vsque ad, tenetur
conscientia. Ex Aug. c. 14.

Seduci ad peccandum: deduci ad consensum pec-
cati. Aug.

Cæterum iuxta metaphoram, vsq. ad, demonstrare.
ex c. 25.

Nulli enim loquacius, atq. subtilius: loquacius at-
que iactantius. Aug.

Suam dignoscentiam: eam dignoscentiam, Augu-
stinus.

Contra hunc serp. vsque ad, non Christus, ex
cap. 26.

Sic hæreticor. curiosa cupiditas: calliditas, Valent. sit-
perba & curiosa cupiditas. Aug. c. 28.

Sic & omnes hæretici, vsq. ad, obsecrent. ex c. 25.

Ggg iij

In Cap. V.

Foliis fici, usque ad, mentiuntur, ex cap. 15. est autem foliis fici apud Augustinum: folius ficus, apud Ambrosium.

Et bene ad auram post meridiem. Quis non videat magis congruere allegoriam, si ad vespem ex lxx. legat cum August. c. 16.

Lux illa feruentior: lux illa interior Aug.

Nomine peccatoris, usque ad, vult decipere, ex cap. 17.

Et terram manducabis, usque ad, pœnam iudicii ex cap. 18.

Seimen Diaboli, usque ad, resilitur, ex eod. c.

Ipsa caput, usque ad, decipere in finem tendit, Aug. Et ideo obseruat ipse plantam mulieris, vt si quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat. Et illa obseruat caput eius, vt cum in initio malæ suasionis excludat.

De pœna autem mulieris, usque ad, viro iubenti ex c. 19.

Post hæc vocatur Heua, usque ad, patrem & matrem, ex 12. contra Faust. c. 8. Atque huius loci esse verba hæc, frustratq. capite quarto in quibusd. m. s. legi, cum hic rependa essent, & res ipsa indicat, & August. 2. de Gen. cont. Manich. c. 21. ita scribens: Quem autem non moueat, quod post peccatum, & sententiam iudicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia viuorum ipsa sit mater, posteaquam meruit mortem, & c.

Vocatur dehinc mater viuor. usque ad, significantur: eiusdem sunt verba 2. de Gen. cont. Manich. c. 21.

Sic tamen dimittitur, usque ad, recuperatur, ex cap. 22.

Abstraxe voluptates: attracta phantasmata. cap. 27. August.

Que carnaliter viuentem, ita o. l. quæ carnaliter mentientem, Aug. ibid. quæ carnis pelliceas mentendi libidinem interpretatur fuerat, itaq. nihil miramur.

Qui si aliquando, usque ad, charitas est, totus locus conuincitur ex verbis cap. 23.

In Cap. VI.

Natiuitates duor. filiorum, usque ad, plantatus paradisi. desumpta sunt omnia ex Augustino 12. contra Faust. cap. 9. & quatuor sequentibus, unde sunt quadam emendata.

Ex innocentia grata: gratia, Aug. ex innocentie gratia, impress.

Anteponitur. Post hæc verba intericiuntur quadam in codic. Val. & Compl. quæ aliena esse locum Augustini interrumpunt, & alij libri m. s. & impressi à quib. absunt, satis ostendunt: & si quid in eis sani est, paulo post reperitur. Quia tamen hic referri nihil obsuerit. Iste autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cuius nomine condita est ciuitas, interpretatur dedicatio: impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem iustus ab Adam septimus & ipse dedicatio item dicitur. Sed translatus ostendit iustus (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo annorum ab hac dedicatione terræ ciuitatis abituros. De qua sententia paulo post hoc eodem cap. & in expositionib. Exo. c. 29. importune repetita, quid sentiamus, max. dicemus.

Eidemque peccato: ei denique Augustinus facili lapsus.

Cum enim sacramento accepto: cum eo accepto Augustinus.

Respondetur Amen. Ita respondebatur in vtriusque speciei communione. Ambros. de corpore lib. 4. de sacram. Dicit

tibi sacerdos: Corpus Christi, & tu dicis: Amen. Hoc est verum quod confiteretur lingua, teneat affectus.

Deinde cum dixisset, usque ad, reuelata est. Male hæc absunt à veterib. libb. Val. & Compl. cum sint Aug. & legantur in excusis, & reliquis m. s.

Maior est iniquitas mea q. v. v. m. Mirum non vidisse, quisquis vulgaram editionem suffecit non coherere quæ sequuntur verba: Hanc dicit maiorem causam: legendum ergo: Maior est causa mea, ex lxx. & August. Idem paulo post coniunxit vtriusq. interpretationem, cum dicit: Verè inde vagus, & profugus, gemit & tremat: cum August. tantum verba lxx. interpretationem retulerit: Verè inde gemit & tremat, ne regno etiam terreno, & c.

Amisso regno gemit, & corporalem mortem tremat. Oportuit mendacem memorem esse. Quorsum enim gemit, & tremat? si hæc verba explicanda nusquam sibi proposuit. Id tamen prouisum apud Ezech.

Sive vt lxx. transtulerunt. Hoc rectè vidit enim non respondere reliqua verba vulg. ed. Val. Hieronym. epist. 125. ad Damas. q. 1.

Et edificauit Cain ciuitatem, ex Aug. 15. de ciuit. c. 17. & seq. & Greg. 6. Moral. c. 4. & lib. 16. c. 5.

Iste filius, usque ad, speratur, Augustini sunt verba.

Cum genuisse filios filiasque dicatur. Hæc verba deerant in omnib. libris, reposita sunt autem ex August. c. 17. & Eucherio.

Quo significatur, usque ad, proueniunt, verba sunt August. ibid.

Enos filius eius interpretatur homo: Enos autem sic interpretatur homo, vt hoc nomine non possit feminam nuncupari, petiti lingue illius asseuerent, ut Aug. lib. 15. de ciuit. c. 7.

Hic autem Enoch sept. usque ad, formatur, verba sunt eiusdem 12. cont. Faust. c. 14.

Transactis enim, usque ad, perpetuæ immortalitatis. Hæc neque eadem sunt in omnibus libris, & in Val. & Compl. bis in hoc capite ponuntur. Ego verò Isidori hæc esse nequaquam puto. Nam neque August. de his aratib. sapiens agens eas annor. numero vilo sextam præsertim, desinit: neq. Greg. aut etiam Origenes. Neque verisimile est Isid. longius progressum, cum lib. 1. sent. c. 31. ita scribat: Iudicij diem nouit Christus, sed in Euangelio dicere, & scire discipulos suos noluit. Itaq. hanc annor. circumscriptionem importune hoc loco & ad Exod. c. 29. in 3. præcepto & lib. 2. aduers. Iudeos c. 15. repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Huius rei magnam etiam indicium, quod apud Eucherium, & in Codic. Olus. nihil horum visitur. Ambros. ad Luc. c. 9. ita scribit. Sed Matthæus & Marcus post dies sex assumptos hos esse memorarunt. De quo possemus dicere post sex millia annorū. Mille enim anni in conspectu Dei, tanquam dies vna. Sed plures, quàm sex millia computantur annorum. Sed malumus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, vt per tempus operæ, per opera mundi intelligamus. Elegantissime vero D. August. 18. de ciuit. c. 53. Omnium (inquies) de hac re calculantium digitos resoluit, & quiescere iubet ille, qui dicit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. & lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 24. Senectus verò, sicut in nobis, nullo statuto annorum tempore definitur, sed post quinq. illas ætates quænt quicq. vixerit, senectuti deputatur: sic & in ista ætate seculi non apparent generationes, vt etiam occultus sit vltimus dies, quem vtiliter Dominus latere oportere demonstraui.

Quod autem per Seth, usque ad, voluptas interp.
eiusdem lib. 15. de ciuit. cap. 20.

In Cap. VII.

Noc per aquam, usque ad, per litteram. Hæc omnia
parua, quæ notabimus, exceptis, sunt Augustini verba ex
lib. 12. contra Faust. à cap. 14. usque ad 24. et quæ sunt nonnulla
restituta.

Vi magna fortitud. vi magna, apud Augustinum.

In quinque per Proph. ita in plerisque m. s. & apud
Eucher. in quinta apud August. & Bedam, & in Val. &
Compl.

Corporis enim longitudo, usque ad, altus à terra.
Hæc non sunt apud Augustinum. Sunt tamen in o. l. & apud
Euchernum.

Item quod arca collecta ad vnum cub. ex c. 16.

Consummantur: consummatur. Aug.

Quod cuncta animalium genera. ex c. 15.

In Ecclesia & sacramentis. In Ecclesiæ sacramen-
tis. Aug.

Quod per septem dies. ex c. 17.

Quia in spe futur. quiet. ita Aug. Euch. Bed. Val. al.
in specie.

Quod Noc quingentor. c. 18.

Et quod vicissim & sept. ex c. 19.

Quadratos: & conquadros, Aug.

Arca sedet, ita Augustin. resedit, Eucher. Val. sedet
Ambros.

Qua perfecti requiescunt. Ibi quoq. & c. eod. modo
legendus & interpungendus hic Augustini locus, qui men-
dosus circumfertur ex emendatione Lomaniensi.

Vt nulla gens: vt nullatenus, apud Bed. & Valent.

Quod post dies quadrag. ex c. 20.

Confociatur Ecclesiæ, ita August. Bed. & c. satia-
tur. Val. mendosè.

Cur sexcentesimo. è cap. 21.

Siccasse terram. ita August. & plerique lib. siccata
esse. Val.

Cur animalia, usque ad, ad implendam terram, hæc
absunt à Val. & plerisque. Sunt tamen apud Aug.

Habeat tanquam effusionem, ita Aug. habeant
lib. o. quod ferri potest, vt ad ipsos non ad vitam referatur.
Quid si legas? Sed abeat tanquam effusione per con-
fessionem.

In Cap. VIII.

Iam verò illud. Ex cap. 23.

Iudæis scandalum, usque ad, vnde sint nati. Hæc ex
August. describere malumus ad stipulantibus impressis libris,
quam ex veteribus aliquantulum imminuta ponere.

Sem verò & Iapheth, usque ad, prospiciat futurum.
Ex 16. de ciuit. c. 2.

Medius autem frater, usque ad per litteram. Ex 12:
cont. Faust. c. 23.

Post hæc benedicuntur Prophetar. Ex cap. 24. Quod
autem hæc à manuscriptis nostris omnibus absint, initium bene-
dictiois repetitum fecisse putamus librarius.

Cham porrò. quàm opus eorum? Ex 16. de ciuit.
cap. 2.

Hæreticorum feruere præcordia. Ita apud August.
primordia, in libris nostris.

Benedictis, usque, maledicto. Verba sunt Aug. ibid.

Ex quibus septuaginta duæ gentes. Vid. not. ad c. 2.
lib. 9. Etym.

In Cap. IX.

Primus post diluuium, usque ad confusio. Hieronym.
trad. in Gen. c. 10.

Quod autem dicitur venator, usque ad superbia.

Verba sunt Aug. 16. de ciuit. c. 4.

Eo autem tempore, usque ad, lingua remansit. Eiusd.
cap. 11.

In Cap. X.

Quis autem alius, usque ad, ingentibus. Augustini
sunt verba 12. cont. Faust. c. 25.

Dux autem promissiones, usque ad, cognationes
terræ. Eiusd. 16. de ciuit. c. 16.

Egressus Abrah. usque ad, terræ ipsius. Eiusdem 16. de
ciuit. c. 18.

Edificauit altare, usque ad, sanguine. Eiusd. c. 19.

Quam tamen Pharaon, usque ad, restituit. Eiusd. 22:
cont. Faust. c. 33.

Reuerso rixabantur. Eiusd. c. 20.

Permansit, usque ad, Mambre. Et mansit in alio
eiusdem terræ loco, id est, iuxta quercum Mambre.
Aug. c. 22.

In Cap. XI.

Deinde à quinque regibus, usque ad, vernaculos.
Aug. ibid.

Cuius figura per 7 litteram. Id repetit aliquoties Aug.
& Greg. Vid. inf. lud. 7.

Habentis præputium. Aliquot m. s. & imp. haud malè.

In Cap. XII.

Nomen autem ipsum Melchisedech Rex pacis, vel
Rex iustitiæ. Vox Melchisedech regem tantum iustitiæ signi-
ficat. Sed quia idem Rex erat Salem. Salem autem pacem si-
gnificat, non absurde vtrumque coniunxit.

Per vaccam, usque ad, Abrahæ promittuntur. Aug.
lib. 16. de ciuit. c. 24.

Significat multos. Ita manuscripti omnes rectè. Aug.
Quod autem illis confedit Abraham, significat etiam
inter illas carnalium diuisiones veros vsque in finem
seculi perseveraturos fideles. Mendosè ergo in excusis
nullus.

In Cap. XIII.

Hic iam declaratur, usque ad, resonent nouitatem. è
cap. 26.

Masculus qui non circumcid. usque ad, ipse peccauit.
è cap. 27.

In Cap. XIII.

Languore. Complut. & apud Eucher.

Risus autem Saræ non est dubitatio. At Ambros.
ep. 30. lib. 4. Sara (inquit) quia risit, incredulitatis coar-
guta est. Et Aug. 16. de ciuit. c. 31. Quod risus ille etiam
si gaudij fuit, tamen plenæ fidei non fuit.

In Cap. XV.

Illud verò not. quod Loth, usque ad, salutis aliena.
Verba sunt Greg. Pastoral. 3. p. c. 28.

In Cap. XVI.

Totum caput. è lib. 22. contra Faust.

Tacuit Saram, usque ad, marito. è cap. 33.

Quis tunc, usque ad, adimpletus. è c. 38.

Honor honor. August.

Correptam. At. Correctam.

Cum autem, usque ad, qui in cælis est. è c. 39.

Quod autem Ecclesia, usque ad, illorum est. è c. 40.

Capacius. Aug. & Bed. al. Cautius.

In Cap. XVII.

Filium Dei. Idem lib. 1. aduersus Iudeos c. 1. & 3.

In Cap. XVIII.

Ligna portauit. Qua post hæc leguntur in impressis;
Ggg iij

Quis alius in Isaac, qui lignum sibi portabat ad victimam, nisi Christum Iesum, qui crucem sibi ad passionem ipse portauit: Et paulo post, Quis alius aries immolatus in vepre cornibus adhaerebat, nisi qui crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? Sunt quidem verba Augustini 12. contra Faustum, cap. 25. sed recte absunt a manuscriptis melioris notæ. Neque enim sunt huius loci: Isidorus hac de re paulo post eadem prope dicit.

Age nunc videam, usque ad, personam Dei Patris. Hac atque alia carptim est sermone August. 71. de tempore.

Et sicut Isaac, usque ad, locum sacrificij. Ex eod. serm. Cornua in manibus eius sunt. Ita in Cod. vetustissimo Vaticana Bibliotheca, ubi est de xxi diuitiis verag. Habac. 3.

Peraeto igitur sacrificio, usque ad, dominabitur gentium. Verba sunt Aug. serm. 72. de tempore.

In Cap. XIX.

Quid vult, usque ad, Deum cæli. Verba sunt Aug. 16. de ciuit. c. 33.

Quæ tamen cameli dorso, usque ad, confunditur. Gregorij verba lib. 1. Moral. c. 7.

Quod verò inclinatio, usque ad, & regno. Eiusd. lib. 35. c. 11.

In Cap. XX.

Totum caput. c. 16. de ciuit. c. 34.

In Cap. XXI.

Totum caput. c. lib. 22. cont. Faust. c. 46.

In Cap. XXII.

Omnia, usque ad, commutauit. Ex hom. 13. Orig. in Gen. In istum torrentem Gerara. In istam terra Gerar. imp. in istam vallem Gerara Rufinus.

Hos cum vellet. Quam cum vellet, Rufinus, ut ad intelligentiam referatur.

Isaac apud alienig. usque ad, ingerunt. Verba sunt Greg. 31. Moral. c. 13.

Ab exhaurienda cordis terra. Ita Gregor. ad exhaurienda cordis interna. Val. Comp. & apud Euch. cordis terrena, imp.

Studiosius cor fodere. Ita apud Greg. al. confodere, & pro molestas Val. congestas.

Cogitationes ingerunt. Ita Greg. immergunt lib. 6. & apud Euch.

In Cap. XXIII.

Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis. ex Hieronymi Hebraicis traditionibus. in hunc locum.

Hieronymus replicauit. epist. 125. q. 3. explicauit, apud Bedam.

Ecce odor, usque ad, saluus erit. verba sunt Aug. 16. de ciuit. c. 17. nonnulli tamen immutauit.

Multitudinem frumenti, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ αὐτὴ 1 xx. abundantiam, dixit vulg. sed mirum apud Ambrosium, lib. de Iacob, abundantiam, legi, cum multitudinem, apud Augustinum legamus. Nam ead. translatione videntur ambo vsi.

Quam colligit. ita Aug. & imp. qui colligit m. f. o. mendose, colligitur enim multitudo communione Eucharistie. Omnes enim vnum sumus, qui de vno pane, & vno calice participamus.

Filij matris eius. ex vulg. patris, August. ex Septuaginta.

Ex ore populi Patrem ignorantis, ex impress. & August. ex ore Patris, m. f.

Repetente maiore. ex Aug. & impress. petente, m. f. Sed neque maiorem, usque ad, saluus erit, verba sunt Hieronymi, ibid.

Seruus populi minoris, al. seruus populo minori.

In Cap. XXIII.

Somnus iste Iacob, usque ad, temperanter annuncient. Hac ex lib. 12. contra Faust. c. 26. vel serm. 79. de tempore, nam eadem utroque.

In Cap. XXV.

Nunc autem quid res. figurauerint. omnia usque ad Victorini interpretationem, sunt Aug. lib. 22. contra Faust. c. 51. usque ad 58.

Neque enim se quisque conuertit. ita Aug. submittit, Val.

Aliud amans in conuersatione. ita lib. 6. in conuersatione, Aug.

Seculi noctem: noctes, Aug.

Lia inopinata, August. Lia inopinata, apud Eucher. & m. f.

Misericors, & mundicors. ita August. eleganter, al. mundicordis.

Ad vnum ergo tendendum, sed propter hoc multa fer. f. ex August. ad vnum ergo tenendum multa f. f. Apud Eucher.

Atque patiendi, ex August.

Ad eam virtutem, ex Aug. al. vitam.

Vt cumque cogitandi, ex August. & Euch. absunt hæc due voces am. f. o.

Suscipere filios: liberos, Aug.

Est verò quidam Lia fetus, ex Aug. affectus, m. f. ?

Agendo ac tuadendo, ac, sudando, Euch.

Feruntur amplexum. ita Aug. fruuntur amplexib. Val. Eucher.

Defugere officiosum laborem, ex Aug. & imp. fugere officij laborem, m. f. non ita eleganter.

Filios generent fidei, August. & imp. filios generent Dei, m. f.

A populis, Aug. ab Apostolis, m. f.

Ad ministerium regende plebis: ad misericordiam, Aug. & imp.

Quo se conuert. Aug. al. qua se.

In Cap. XXVI.

Laban quippe, usque ad, accidit mihi. Verba sunt Gregor. lib. 30. Moral. cap. 16.

In Cap. XXVII.

Et ecce vir laetabatur cum illo, usque ad, claudicauerunt - a femitis suis. ex 16. de ciuit. cap. 39. Val. item serm. 80. de tempore.

Subtra& sibi virib. ex Pal. al. tactis sibi neruis.

In Cap. XXVIII.

Sed quid sibi velit, usque ad, gaudet etiam in delictis. Verba sunt Gregor. Pastor. part. 3. admonitione 30.

Humiliatur. Greg. ad se ducitur, f. adducitur: sic enim alibi loquitur, ut ostendimus ad c. 19. exposit. Deuterum.

In Cap. XXIX.

Iam dehinc, usque ad, fitebuntur. Verba sunt August. lib. 22. contra Faust. a cap. 83. usque ad 87.

Seruus ante Deum: nequam, Vulg. morsus 1 x x. malignus vel seruus apud Bedam: malignus & seruus ante Dominum. Aug. Hebraice 77.

Quam non adiuta, ex Aug. & impress. quam non habita, m. f.

Et huic adlarentur, ex Aug. & m. f. & hunc adorarent, apud Bedam.

Veniendum erat Christo vero Saluatori Domino nostro. ex Aug. & impress. Veniendum erat ad Christum verum Saluatorem Dominum nostrum, m. f.

Cui repositum erat. retinuiimus verba LXX. quibus vsitur Aug. & inferius bis repetuntur, quod non aduertit qui vulg. ed. verba substituit.

Herodis minoris: Herodis tetrarchæ, August. & impress.

Ad portam Henam vel Henaim. Reliquerunt LXX. vocem Hebraeam Henaim, quæ oculos vel fontes significat. Pro qua vulg. in binio reddidit. Vid. Hier. trad. Heb. in cap. 38. Gen.

Post verò iam publicis: iam publicis, Aug.

Quod ostenderit. ita m. f. Quod extenderit, apud Bedam.

In Cap. XXX.

Obiurgato, vsque ad, contemnunt, verba sunt Ambrosii, c. 2. de Joseph.

Polymitam, vsque ad, virtutum diuersitate. Ambrosii, cap. 3.

Dehinc Iacob, vsque ad, ostenderet regnum. Ambrosii, c. 3.

Dixit Iacob, vsque ad, filium meum. Ambrosii, c. 8.

Vidit Ioseph, vsque ad, à plurimis videretur. Ambrosii, cap. 10.

Sed quid sibi vult, vsq. ad, prædicauit. Ambrosii, c. 11.

Quinque autem stolas, vsque ad, viuificatur. Ambrosii, cap. 11.

Vocatur ergo, vsque ad, saluus fieret. Ambrosii, c. 14.

Distulit vanitatem. ex Ambrosii, al. distulit excitatem. eod. sensu.

Vid. Aug. 16. de ciuit. c. 42. Et quidem leguntur habere benedictionum interpretationes in appendicibus operum Augustini. Sed mirum, unde essent, non elcisse Lomanenses: Hieronymo vero illas tribuisse, magis etiam mirum.

In Cap. XXXI.

Secundum mysticam intellig. vsque ad, primogenitus meus. Russini verba sunt, siue manu Origenis.

Etenim iuxta quod primogenitis debebatur. Vid. sup. not. ad c. 23.

Principium doloris mei. κεφάλαιον λήπεις μὲν, Aquila & vulg. ἀρχὴν πένθους μὲν, Principium filiorum meorum, LXX.

Quomodo autem ipse sit principium dolorum. Quæ sequuntur: nisi dum Deo Patri, &c. Verba sunt Russini siue Origenis, quæ tamen non videntur interpretatio principium dolorum. Sed verborum LXX. Durus portarii, durus & temerarius. ἐπὶ τῷ φέρειν, καὶ ἐπὶ τῷ ἀνδρῶν. Non sicut Iudæi. Ex Ambrosii, c. 2. de bened. Patriarch.

Per Simeon & Leui, vsque ad, anima mea. Ex Russ.

Per hunc Iudam verus confeli. &c. Ex Ambrosii, c. 4.

Ipsam laudant fratres, vsque ad, coheredes eius. Ex Aug. 12. cont. Faust. c. 42.

Fratres per gratiam, vsque ad, Dominus per naturam. Ambrosii, ibidem: quadam tamen verba mutata, ut curauit, pro subiunguit.

Id est, ascendens in crucem. Aug. 16. de ciuit. c. 41. Ipsam genus mortis, hoc est, sublimitas crucis, in vno verbo intelligitur, quod ait, ascendisti.

Manifestissime, vsque ad, tradidit. Aug. ibid.

Siue quando in sepulcro, vsq. ad, quieuit. Ambrosii.

Sed quare ut leo, vsque ad, potestatem habeo. Aug. ibidem.

Physici autem, vsq. ad, resurrexit. Verba sunt Russini.

Vnde & sic adiung. vsque ad, suscitabo illum. Ex 16. de ciuit. c. 41.

Probant hoc historiam, vsque ad, pullum suum. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

Lauabit in vino, vsque ad, vestimentum. Carptim ex Ambrosii.

Nos quippe Christus, vsque ad, botrus in ligno pep. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

Sed aqua nos abl. vsq. ad, sang. redemit. Ambrosii, ibid.

Oculi Christi Apostoli. Russini, ibid.

Nomine autem lactis. Hac interpretatio communis Russini cum Ambrosio & Augustino.

Zabulon, vsque ad, peruenit. Ex Ambrosii, c. 5.

Legitur etiam in Euang. vsque ad, lucem magnam. Ex Russini.

Hic accubans, vsque ad, libenter portat. Verba Greg. 1. Moral. c. 7.

Dan, vsque ad, designari volunt. Verba sunt Russini.

De tribu Dan, vsque ad, fideliter Christum. Gregorii verba 31. Moral. c. 10.

Demonstrat apertè Moyse, &c. Ambrosii hæc sunt quibusdam additis c. 8. de bened. Patriarch. locus verò Moysi Deut. 33.

Aler, vsque ad, viuet in æternum. Ex Ambrosii.

Benedictionibus vberum siue duor. testam. vsq. ad, sanctificaui te. Ex eod. Ambrosii.

Benedictionibus vberum, & vuluæ. Sunt hæc ex Ambrosio. Sed deest hic alterum membrum: ille enim vbera matri tribuens, vuluam, sinum, cor, minimum quoddam paternæ charitatis, naturæ, secretum, in quo semper Filius sit, & de quo tanquam ex genitali alius procedat, interpretatur.

De quo partu. Ita Ambrosius. De qua patet, lib. 9. mendose.

Beniamin lup. rap. vsque ad, ante non fecit. Omnia sunt ex Greg. 18. Moral. c. 11. & Russini.

NOTAE IN EXODVM.

In Cap. II.

Oratio Ioseph, vsque ad, Ecclesia attulisset. Origen. homil. 1. in Exod. Sed inuoluitur lib. nostri omnes, attulisset, Russini.

In Cap. V.

In vasculo typico. al. thibi. & thebæ, non malè. Græcè enim θύβη, & θέβη, atque etiam θύβη. De qua voce Au-

gust. in locutionibus. Quid sit thibin, idèd difficile est nosse: quia neq. Græcus interpres ex Hebræo, neque Latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed transulit ut inuenit. Eam difficultatem sustulere Hieronymus, Russinus, & Græcus Scholiastes, sed siue θύβη thibath, Hebræa, siue Ἀγυπιαία potius fuerit vox: Græcis postea in usu fuisse constat ex Athenæo.

In Cap. VI.

Interea Moyse. Totum caput è 22. cont. Faust. cap. 90.

In Cap. VII.

Deinde dum pasceret, usque ad, concremabatur. *Ex Greg. hom. 7. in Ezech.*

Ambrosius de Ruth lib. 3. de fide c. 5. Designabatur futurus ex Iudæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est, populi mortui semen doctrinæ celestis semine suscitaret. Cui calciamentum nuptiale Ecclesie copulandæ præscripta legis spiritualia deferebant. Non Moyses sponsus illi enim dicitur: solue calciamentum pedum tuorum, ut Domino suo cedat, &c.

In Cap. XI.

Quæ est via trium dierum, usque ad, sacrificium laudis. *Orig. Exod. 4. hom. 3.*

Abominations Aegyptiorum, usque ad, placere procurant. *Greg. 19. Moral. c. 16.*

In Cap. XIII.

Dohine inferuntur plagæ. Quæ de decem plagis dicuntur, præter pauca quædam, sumpta sunt ex Exod. 4. *Orig. in cap. 7. Exod. quæ leguntur etiam apud Augustin. serm. 87. de tempore.*

Mulca enim nimis insolens, usque ad, feriuntur. *Greg. verba 18. Mor. c. 25.*

Alio quoque sensu, usque ad, locustæ. *Greg. 33. Moral. cap. 27.*

In Cap. XXI.

Egresso populo. *Ex hom. 7. Orig. in cap. 15. vel sermone Aug. 91. de tempore.*

In Cap. XXII.

Cum ergo par lignum, usque ad, agnosceret. *Verba sunt Orig. ibid.*

In Cap. XXIII.

Murmurat, usque ad, super mel & fauam, sententia ex eod. *Orig. verba diuersa.*

Sed quid est quod sexta, usque ad, vermis efficitur, ex eod. loco.

In Cap. XXIII.

Post Manna, usque ad, sicut suam, ex eod.

In Cap. XXV.

Post hæc Moyses. *ex eod.*

In Cap. XXVI.

Deuictis autem Amalech, usque ad, complentur. *Orig. hom. 11. in cap. 17.*

In Cap. XXVII.

Succellit vique, usque ad, sensib. aperit, verba sunt *Greg. 5. Moral. c. 27.*

In Cap. XXVIII.

Quod autem legem daturus, usque ad, obscurat. *Verba Greg. 6. Moral. cap. 17.*

In Cap. XXIX.

In hoc præcepto, usque ad, sed cum illo. Hæc tantum legabatur in Pal. & Comp. quæ propterea receperimus, quia sunt Aug. verba epist. 119. ad Iannuar. c. 11.

Creatura enim, usque ad, Dei tui, hæc in solo Pal. quæ sunt item Aug. verba.

Tertio præcepto Legis, omnia ex epist. Aug. citata ad Iannuar. c. 11. & seq.

In sex die. opere sex millium annor. operatio continetur. Quid de his verbis sentiremus, diximus ad cap. 7. Gen. adulterum plane esse, neque reperiri usquam huminum quidquam in codice Oluensi, neq. apud Aug. unde sunt reliqua.

Inter hæc igitur omnia, usque ad, ut sonant, hæc tantum leguntur in Pal. & Comp. sunt tamen Aug. verba c. 11.

epist. 119. ad Iannuar.

In Cap. XXXI.

Quod autem additur, usque ad, fide solidamus. *Greg. 3. Moral. c. 15.*

In Cap. XXXVI.

Verum quod dixit, usque ad, morte perpetua. *Greg. 27. Moral. cap. 11.*

In Cap. XXXVII.

Descendens, usque ad, absorptus est. *Verba Aug. 2. cont. Faust. c. 93.*

Nunc autem, usque ad, idolorum secutus. *ex 12. cont. Faust. c. 92.*

In Cap. XXXIX.

Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. Hoc est, non quia humanitas est, sed quia subsistit in vna ex tribus personis. Sunt autem hæc (quantum conuenimus) Cæcilius aliorum scriptorum verba. Non repetuntur paululum immutata, vixit ex diuersa interpretatione, lib. 1. sententiarum, cap. 3. illic enim: Sola (inquit) Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. Firmiusque vero in idem recidit. Ob id namque Trinitas humanitati suscepta integrè nota est, quia humanitati suscepta nomine Verbum ipsum suscipiens simul intelligimus. Ac propterea humanitas à Christo suscepta ab alio integrè nasci non potest, quia homo ille Deus est. Valdeque ad hoc communicatio (quam vocamus) adiudicatum. Nam, ut ipse lib. 1. sententiarum, c. 6. ait: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in vtraque natura idem vnus est. Pax autem tertia, ordinem hoc loco non magis significat, quam cum binarium numerum senarij tertiam partem dicimus, aut cum doctus Poeta in epicholamo cecinit:

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est;

Tertia pars patri data, pars data tertia matri,

Tertia sola tua est: noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate eodem modo loquitur. Nam lib. 1. aduers. Iudeos cap. 4. Cuius Trinitatis (inquit) sacramentum, & Aggeus Propheta ita aperuit ex persona Domini, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit: quia ecce ego commouebo caelum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. Et paullo post. Et nunc Dominus, qui misit me, & Spiritus eius: ecce duæ personæ, Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini qui mittitur. Erit itaque Filium tertiam personam, hoc est, vnam e tribus dixit. Quæ sensu licuit dicere: in Trinitate diuina tertia persona Pater, tertia Filius, tertia Spiritus Sanctus. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit aut posterius, nostra tamen aures, quasi ordinem in diuinis ex processibus requirerentes, iam id refugiant, itaque has dicendi formas non tam usurpamus, quam sobrie interpretamur. Quod vero humanitatem personam quibusdam facere videtur, non attendunt, prouocantur, qui, quæ, quod, cum inter diuersi generis duo nomina ponitur, non tantum præcedenti, sed sequenti etiam aptari solere notissimo Sallustij exemplo. Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quomodo Isidorus quoque ipse loqui interdum gaudet, ut lib. 2. sententiarum cap. 15. Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur demones. Ita est enim in omnibus manuscriptis, mendose vero in excussis, quæ intelliguntur demones. Quare lib. 1. sent. cum possit dicere: Sola Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona (id enim volebat) noluit tamen ad præcedentem Christum prouocabulum respicere, sed ad personam subsequenter.

Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitas suscepta nomine filium ipsum (ut diximus) suscipientem conceperit. Neque est quod de scriptura veritate aut hic aut lib. 1. sentent. quicquam dubitet. Nam ut hic octo, ita illic sedecim manuscripti libri, tam Longobardici, quam nostri characteribus scripti, omnes omnino cum editis consentiunt.

In Cap. XL.

Ecclesia Christi significatur, vel etiam mens nostra ex Origene: ita enim ille homil. 10. in Numeros: Et arca aurea, in qua sunt tabule Testamenti (ut opinor) non aliud, quam mens nostra esse declaratur, in qua Legem Dei debemus habere descriptam. Hæc autem mens aurea debet esse, hoc est pura, & pretiosa, in qua Legem Dei descriptam semper habeamus, sicut Apostolus dicit, scriptam non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ambrosius, vero carnem Saluatoris esse voluit in cap. 9. epist. ad Hebræos. Vid. not. cap. seq.

Corona aurea per circuitum. Nihil hic de corona aurea Gregorius, e quo sunt reliqua in Pastoral. part. 2. cap. 10. Et quidem eadem hæc multo aliter & Septuaginta, & eorum Latini interpretes reddiderunt. Pro his enim apud Aug. in questionibus in Exodum hæc verba leguntur. Cymatia aurea torcilia in circuitu. Sed in hoc opere è variis auctoribus contexto non allegoria modo, sed sacra etiam scriptura translationes permiscetur, quamuis Gregorius hoc loco vulgata editione usum vel vetes soli satis inducent, pro quibus interpres ille gestatoria vel supportatoria reddidit.

Deuinciant ex Bed. & impress. denuncient, m. f. o. & Greg. mendose opunt.

In Cap. XLI.

Vnam quoque auream intelligimus carnem Christi, &c. Hæc quidem ex Ambrosio sumpta videntur, nisi quod ille arcam, nossem vero vnam Saluatoris carnem esse vult: ita enim Ambrosius loco citato. Arcam Testamenti: hæc est caro Saluatoris, in qua erat vna aurea, habens Manna diuinis, & virga Aaron, quæ floruit in sacerdotio Christi, & tabule duorum Testamentorum.

Idem ipse Christus insinuat. Ita Gregorius homil. 6. in Ezech. Quid enim per propitiatorium nisi redemptor humani generis designatur? atque eodem modo Ambrosius. Aptè autem propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei & hominum à Deo Patre donatum est, ut esset propitiatio pro peccatis nostris, &c. Cur vero super arcam, & tota omnino de re elegantissime Aug. q. 105. In arca poni iussa sunt, Lex & Manna, & virga Aaron in Lege præcepta

sunt, virga potestatem significat, Manna gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Veruntamen quia Lex à quouis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper, ad hoc enim opus est, ut propitius sit Deus, & ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia iudicium.

Alije eadem duo Cherubim. Greg. homilia citata.

Testante Propheta in medio duorum animalium cognosceris. Insuper testimonium ex Habacuc Gregorius allegoria. Citaturque illud (quod ei commodum fuit) non ex vulgata, sed ex Septuaginta editione. Pro his enim verbis Hieron. In medio annorum notum facies, vertit. Non solum autem Hebræa diuersis punctis notata utramque interpretationem recipiunt, sed Ecclesia utraque etiam in diuinis officiis vitur.

In Cap. XLIII.

Spiritus sancti gestabat imaginem. Ambrosius. Candelabra vero dona Spiritus sancti sunt, quæ in Ecclesiis lucent intelligentibus, per eum, super quem requiescit spiritus sapientie, & intellectus, spiritus concilij & fortitudinis, spiritus scientie & pietatis, & spiritus timoris Domini. Hieron. & Zachar. c. 4. Candelabrum (inquit) solidum aureum (Hebræi) Legem, id est, ~~non~~ interpretantur. Lampadem autem, id est, flammam in vertice candelabri lucentem atque fulgentem, Christum, qui caput Legis sit, & omnem mundum illuminet. Septem lucernas super candelabrum, septem gratias Spiritus sancti. Hæc quidem de Hebræorum sensu se dicere profertur. Ipse vero de Ecclesiasticorum virorum commentariis subdit: Candelabrum aureum de auto purissimo Ecclesiam intelligunt, quæ in scripturis sanctis sensum ac mentem, magis quam verba perquirat.

In Cap. XLVI.

Vnde coniunctæ bales binæ significant. ex Orig. hom. 9 in c. 18.

Quod verò, usque ad, remissionis est, verba Aug. 15. de ciuit. c. 10.

In Cap. XLVIII.

Sed & quidquid incultum, usque ad, irrigatus. Greg. sunt verba 30. Moral. cap. 6. Vid. etiam Origen. hom. 13. in cap. 25.

In Cap. LI.

Mala autem Punica, usque ad, meritorum tenet. Greg. Past. 2. p. c. 4. & 1. Regist. epist. 24.

Hæc autem tintinabula, usque ad, nunquam sileant. Orig. hom. 9. in c. 28.

Primo enim quod Aaron, usque ad, vnitas fidei designetur. Ex Greg. lib. 1. Regist. ep. 24.

NOTÆ IN LEVITICVM.

In Cap. I.

O s autem, usque ad, ambulamus. Verba sunt Orig. cap. 1. hom. 2.

In Cap. II.

Totum caput. Ex 22. cont. Faust. c. 17.

Sacrandos. Ita m. f. o. congregandos. Bed. & imp. consecrandos. Augustinus.

Ad sacrificium. Ex Aug. & Bed. al. sacrorum. Mendose.

Religiosa prædicamenta. Ex Aug. al. religiosa sacramenta.

Sacrilegia imitamenta. Ex Aug. & Bed. al. Imitati sunt Pagani.

In Cap. VII.

Totum caput. & Greg. 32. Moral. c. 4.

In Cap. IX.

Et alio loco & cætera, usque ad finem capitis absunt à Bedæ, & Palentino, & plerisque aliis.

In Cap. XIII.

Integrum caput & Greg. Pastoral. 1. part. c. 11.

NOTAE IN NUMEROS.

In Cap. I.

CATALOGVS autem mansionum. Pleraque omnia ex Hieronym. epist. 127. ad Fabiolam, & Ambrosij lib. de mansionibus. Vbi venit Ietro. Vid. Orig. homil. 11. in cap. 18. Exod.

Interpretatur rubus. At Hier. interpretatur autem Sinai rubi, non vnus, vt supra in solitudine Sin, sed plures, vt ibi principium sit, hic perfectio: ibi solitarius numerus, hic multiplex. Aliud est enim vnus, aliud omnes gratias possidere. Sed operapretium erit additamentum ex margine referre, qui enim legerat: interpretatur rufus digamino deceptus (quod pro u. & b. in hoc codicibus saepe reperitur) et addidit, rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia: vt est in lib. Valent.

Ibi fabricatur, &c. Omnia vsque ad finem mansionis sunt Ambrosij.

In Cap. III.

Oritur passione: oritur colluie, Ambros.

In Cap. VI.

Charitas omnes pilos carnis, vsque ad, reddit, verba sunt Greg. 5. Moral. cap. 24. ex quo fruticantibus, legimus, non fructificantibus, vt erat in m. s. o. ex crescentibus, Ambros.

In Cap. VII.

Ad procinctum fidei: ad praelium fidei, Ambros.

In Cap. IX.

Ex Hieronymi & Ambrosij. verbis tota constata est.

Qui sunt magnar. carnum. Ita lib. o. & Ambros. quæ sunt poetarum carmina. Hier.

Aliaquæ si post perceptum Angelicum Manna, & c. Paullo aliter Ambrosij. Alioquin si post præcepta, Angelicam escam, Mannaque cælestis vitæ, siue doctrinæ, rursus carnes Aegyptias, &c.

Vorabimus nauseam: nauseam mentis. Val. sed Hieronymus vocem mentis non habet.

In Cap. X.

Siue attria. Ita omnino legendum ex Hieron. mansione 14. & hoc loco. Illic enim, hazeroth in attria vertitur: hic verò, post sepulcra concupiscentia, & vestibula. Mendosè ergo lib. plerique antra habent. Nempe antrum sepulcro affine visum est.

In Cap. XI.

Gigantum impetum. Ita Hier. Val. Compl. Palentin. Guad. al. gigantum populum.

Virens siccitas conseruatur. Ita Num. 17. & apud Hier. consecratur, lib. o. mendosè.

Piacularis aspersio. Ita Hieronym. peculiaris. lib. o. mendosè.

Duodecim exploratores. ex Ambrosij. & Augustini. ser. 100. de tempore.

In Cap. XIII.

Sequitur excidium. ex Ambrosij.

Expenderunt. al. exceperunt.

In Cap. XIII.

Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum

trahi spectans. Hæc alio atque alio modo in vetustis libris leguntur, eadem tamen sententia, nos codicem Palent. secuti sumus, quem fideliter reliquis experti sumus.

In Cap. XVI.

Vitula rufa caro est Saluatoris. Vid. August. 9. 32. in Num.

De cætu Sanctor. al. de regno Sanct. al. de regno cælorum. Valg. de medio Ecclesiæ. LXX. ex puris m. s. o. 2. 27. 28.

Sextadecima. Ex Hieron. cum reliquis omnibus.

Vicesima quarta mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt in malitiam, siue pasturam. Verba sunt Hieronymi, sed hanc interpretationem reiciunt. Cum autem allegoria verba, quæ sequuntur: Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, & c. ex eodem sint, manifestum est deesse interpretationem quam ipse probat, ab altari scilicet, vel depulsis. Propterea alteris locum nolumus, quem explere sibi quis facile ex Hier. possit.

Vicesimanona. Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Ex LXX. voce serui addita. Sed miror, cur interpretes Latini editionis LXX. pro xoves adus vinculis, Hieronymus pro Mosaroth manicis reddiderit: ut ille non Græcæ sed Hebrææ vocem rationem habuisse, Hieronymus contra Septuaginta interpretibus, præter morem subseruisse videatur.

Vicesima nona. Vel certe concilio. Hier. vel certe (quod nos verius arbitramur) ex m. s. o. id est concilio.

Tricesimatertia mansio. Cades autem sancta, mendosè lib. o. Sin autem sanctam. Vid. Hier.

In Cap. XVIII.

In hac mansionem propter aquas, vsque ad, sapientia est, omnia sunt Augustini. ver. 16. contra Faust. cap. 16. & 17.

In Cap. XX.

Quod verò æneus, vsque ad, esse solet. ex Aug. ser. 101. de tempore.

In Cap. XXI.

In his regib. vsque ad, omnes confunduntur, verba Aug. in ps. 134.

Quæ vertitur in contemptum palatarum. Reliæ nostri libri, mendosè apud Hieronymum plagatum. Sunt autem palatæ massæ de recentibus siccibus. Vid. Ambrosij. hoc loco, & Hieronymi. in nominibus de Numer.

In Cap. XXIII.

Quæ est enim hæc asina, vsque ad, subtrahit, verba sunt Gregor. lib. 1. Moral. cap. 7. qua hoc loco (adiecta voce penitentia, mutatæq. renitens in retinens) sensum nullum redderant.

Sed ista Angelum, vsque ad, erumperet. Ambrosij. lib. 9. comment. in Luc. cap. 19. Nec despicias asinam quoque istam, quondam Angelum Dei vidit, quam homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locura est. Vt agnosceres posterioribus temporibus sub aduentu magni Angeli gentiles illis, aut asinos locuturos.

Plerumque enim caro, vsque ad, non mentem mutauit. Verba sunt Gregorij Pastoral. 3. pars. ad monachos. 13.

In Cap. XXIII.

In Cap. XXIII.

Sed Phinees, *vsque ad*, populus censeatur. *ex Hieron. quibusdam interiectis.*

In Cap. XXVI.

Nec Legis plebs, nec forminis sexus, *Hieronymus.*

In Cap. XXVII.

Quia quos mundi implicamenta, *vsque ad*, desiderans, *verba sunt Greg. 27. Moral. c. 7.*

NOTAE IN DEUTERONOMIVM.

In Cap. II.

PORRO quod vestis, *vsque ad*, duravit. Porro quod vestimenta, aut calceamenta filior. Israel per tot annos in eremo indetrata, & absoluta manserunt, nullaque vetustate consumpta sunt: *Val. & Compl. Reliqui & Beda, vt edidimus.*

In Cap. III.

Quando ingressi fueritis, *vsque ad*, comedatur, *omnia sunt Gregorij verba 8. Moral. c. 29.*

In Cap. V.

Non operaberis, *vsque ad*, latent. *totum item caput ex eod. Greg. capite.*

Vt si quid fortè. *ex Beda. vt quidquid fortè, Gregor. & m. f.*

In Cap. VI.

Non arabis, *vsque ad*, obstitas. *ex eod. lib. 1. Moral. c. 7.*

Bovem quippe & asin. *vsque ad*, comites facit, *verba sunt Aug. 6. contr. Faust. c. 9.*

In Cap. IX.

Non indues vestem, *vsque ad*, malitiæ. *Greg. verba 8. Moral. c. 31.*

Lincei vestibus, *vsq. ad*, moribus. *Augustini verba 6. cont. Faust. c. 9. è quo sunt nonnulla restituta.*

In Cap. X.

Non accipies, &c. *Totum caput è Greg. 31. Moral. c. 11. nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia.*

In Cap. XI.

Non abominaberis. *è Cass. collat. 5. c. 19.*

In Cap. XII.

Non habebis in sacculo, *vsque ad*, in conspectu eius. *è Cass. collat. 21. c. 22.*

Pondus magnum, *vsque ad*, compediatur. *Adnotanda disunctio diuersa ab ea, quam secuti sunt correctores edit. LXX.*

In Cap. XIII.

Non stabit aduersus alterum vnus test. *Vid. August. 16. cont. Faust. c. 13.*

In Cap. XIII.

Illud verò quod uxorem, *vsque ad*, decorè amittit. *Verba sunt Augustini 31. cont. Faust. c. 20.*

In Cap. XV.

Homo formidolosus. *è Cass. lib. 7. c. 15.*

In Cap. XVI.

Cum introduxerit te Dominus, &c. *Ex Cassian. collat. 5. c. 16. & sequentibus, carptim collectum caput hoc.*

Quam possellurus ingrederis. *Ita Cass. vulg. & LXX. non ingrederis, m. f. 7.*

Ludicra. *Ita Cass. al. ludibria.*Homicidia. homicidium *Cass.*Aliaque complura. *Cass. paullo superius.*

Septem principalibus vitiis. octo *Cass. sed cur ista, immutauerit, satis apparet.*

Quod autem hæ pestes robust. *Cass. paullo post.*

Quod verò istar. perniciosarum gentium. *Cassian. cap. 23.*

Spiritus retinebat, retentabat. *Cass.*

Humilitas honestabit, *ex Cass. Incipiet excolere humilitas, m. f. o. mendicè. Dixerat enim antè incipiet excolere fortitudo.*

Id est affectus. *ex Cass. effectus m. f.*

In Cap. XVII.

Illud verò, quod cum ad Abraham. *Ex eadem coll. cap. 22.*

Vel impia gentium. Gentilium, *Cassian.*

In Cap. XIX.

Illud autem quid signif. *Totum caput è Greg. 10. Moral. cap. 5.*

Plusquam debuit addidit. *Ita habent, & Gregoriani omnes libri, & Isidoriani, tum hic, tum lib. 2. sentent. cap. 4. Omnis quippe iustus spe, & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ addidit. & cap. 44. Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inedia, malum agat postea, nec benefacere incipiat: & quæ addidit, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus premittit, perdat. Et lib. 3. cap. 5. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate desectimus. Vbi verò violenter addicimur, etsi facinus, aut flagitium non est; miseria tamen & pro flagitio, & facinore est. Est autem addicere (auctore Festo) damnare, aut (quod ad Isidorum & Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua dicimus appremiar.*

Culpræ reatum non expetit. Vindictam de culpæ reatu non expetit, *Gregorius.*

In Cap. XX.

Si fuerit inter vos hom. *vsque ad*, ardoris gaudet. *Omnia sunt Gregorij verba lib. 9. Moral. c. 31.*

Ex bonor. se estimatione. *Ita Gregor. al. ex estimatione.*

Erga societatem bonorum. *Ita Greg. al. Erga societatis bonum.*

Post aquæ quippe lauacionem. *Ita Gregor. al. post aquam quippe.*

In Cap. XXI.

Iubetur præterea, &c. *Ex Gregor. lib. 30. Moral. cap. 13.*

Hhh

NOTAE IN IOSVE.

In Cap. I.

DEfunctus, usque ad, defuncta est Lex.
Orig. humil. 1.

In Cap. II.

Transit deinde populus Iordan. *Orig. humil. 4.*

In Cap. III.

Transit deinde populus Iordan. *Orig. hum. 4.*

In Cap. IIII.

Dux semis tribus. *Orig. verba pleraque hum. 3.*

Hæreditate Legis potiti sunt. Non gratia Evangelica.
Vid. Orig.

In Cap. VI.

Post Iordanem. *Ex Orig. hum. 5.*

In Cap. VII.

Circumdatur post hæc Iericho. *Orig. hum. 6.*

In Cap. VIII.

Furatur. *Orig. hum. 7.*

Linguam auream. Omnino legendum ex LXX. non regulam, ex vulg. neque aliter procedit allegoria, quæ tota est *Origenis*. Mirum hoc non vidisse, quisquis hæc alim in peni reformauit.

In Cap. IX.

Superatis ergo hostib. *Orig. sunt verba omnia, non tamen continenter posita hum. 9.*

In Cap. X.

Ex ead. humil. Orig.

Aeternæ benedictionis amore. Ita apud *Origenem* restit. Beatitudinis amore, *Val. & Comp.*

Condiscere. Discernere dixit siue *Ruffinus* siue *Hieronymus*. Conducere codex *Valent.*

In Cap. XI.

Ex hum. 10. Orig.

In Cap. XII.

Ex hum. 11.

In Cap. XIII.

Totum caput ex hum. 3. & hum. 17.

In Cap. XV.

Ex hum. 21. in c. 16. Num. & hum. 17. in Jesu Naue.

In Cap. XVI.

Ex ead. hum. 17.

In Cap. XVIII.

Illud autem, usque ad, lubigit. Omnia sunt *Gregorij* verba lib. 4. *Moral. c. 22.*

Hæ sunt gentes. Tractat etiam hunc locum elegantissime *Cass. collat. 2. c. 6. & coll. 13. c. 14.*

NOTAE IN IUDICVM LIBRVM.

In Cap. I.

X Orig. hum. 3.

In Cap. II.

Ex Orig. humil. 5.

In Cap. III.

Ex Orig. humil. 8. & Aug. serm. 108.

de temp.

Pro redemptionis nostræ religione à populis deferendum. Pro religione populi deferendum. *August.* à quo videntur abesse duæ voces redemptione nostra, religiose à populis deferendum, *Bed. & Val. non malè.*

In Cap. IIII.

Ex isleem locis, præter ea, quæ notata sunt.

Quid ergo vellus, usque ad, vacua est. ex 12. contra *Faust. c. 32.*

Illâ vacua est. vacuata est, *Aug.*

Infructuoso cultu: infruct. altu, *Aug.*

Id est in Iudæa, addita sunt hæc voces ex *Augustin.* quæ decessant in m. f.

Imber ille: meatusque suos fons ille diuinus in corda gentium deciuauit, *Aug.*

Et omnibus charismatibus: charismate, *Valent.* At verò Iudæi prophetas suos & consiliarios perdiderunt, *Aug.*

In Cap. V.

Totum caput è *Greg. lib. 30. Moral. c. 17.*

Quid hoc est, quæ ante hæc leguntur in impressis sunt quidem *Greg. verba c. 16.* Sed ideo recepta non sunt, quia & sententiam interrumpunt, & à manuscriptis libris absunt, neq. dubium, quin è margine adiecta sint.

Non de vitio repell. ita *Greg. & apud Bed.* non de iudicio, m. f.

In Cap. VI.

Hoc caput sumptum putamus è sermone aliquo *D. A. 16.* qui non extat, ad indicat recapitulatio subiecta (quæ solet à le plurimùm vi) ab in verbis pariter deurabit: quæ tam en recapitulatio apud *Bedam* non legitur, & nos eam valere insimamus, quamuis in plerisque m. f. legeretur, repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentariis breuiatui præscripsit. *Iphazrus*, eadem vno in capite bis referre.

In Cap. VII.

Vid. Aug. 1. de ciuit. c. 21.

In Cap. VIII.

Sed quis primùm, usque ad, munimenta præbent, *Aug. 12. cont. Faust. c. 32.*

Ex ore leonis occisi fauus extractus: in ore leonis occisi fauus extractus, *August.*

In semetipso Samson, usque ad, prostrauit. *Greg. 29. Moral. c. 7.*

Sed quid est quod Samson, usque ad, amittunt. *Gregor. 7. Moral. c. 13.*

Quod verò ex calciatæ. *Vid. sup. Exod. 7.*

In Cap. VII.

Ex Aug. 12. contr. Faust. c. 33.

In Cap. VIII.

Iam ipsa in Babylonia transmig. Totum prope caput ex
12. contr. Faust. ad cap. 34. vsq. ad 36.

NOTÆ IN REGVM III.

In Cap. I.

Nec principem penitentiar. Ita lib. 8. &
Beda. Nec principem indulgentiarum lar-
gitorem, apud Eucherium, quæ scriptura vi-
detur alterius interpretatio.

In Cap. III.

Vid. Aug. 12. contr. Faust. c. 35. & serm. 204. de temp.

In Cap. IIII.

Ex cod. Aug. lib. cont. Faust. & serm. 106.

In Cap. V.

Ex cod. Aug. capite, & sermone 210.

In Cap. VI.

Decumbentem, & c. Ita omnino legendum ex Cassiano,
cuius sunt verba collat. 17. cap. 25. quomodo etiam lib. 1. c. 2. de
Ochozia idem dicit: Decumbenti Regi exposita vestis
qualitate compertus est.

In Cap. VIII.

Iam ipsa in Babyloniā transmigra. Totum caput ex
12. contr. Faust. c. 36.

NOTÆ IN CAP. I. ESDRÆ.

Totum hoc caput est D. August. 12. contr. Faust. cap. 36.

IN CAP. DE MA-
CHABÆIS.

Vis poterit omnia, usque ad, figuræ nostræ
fuerunt: ex cod. lib. cap. 37.

NOTÆ IN ALLEGORIAS
SACRÆ SCRIPTURÆ, SEV VETERIS
AC NOVI TESTAMENTI.

Et primò, in Allegorias veteris Testamenti.

ADAM figuram gestavit Christi.
Hæc allegoria est Apostoli 1. ad Co-
rinth. cap. 15. sic enim ait: Factus est
primus homo Adā in animam
viventem: novissimus Adam in
spiritum vivificantem. Et quidem
Genes. cap. 2. legimus factum esse pri-
mum hominem in animam viventem, hoc est efficaciter operan-
tem, cui membra corporis serviant, cuiusq. voluntati ac efficacia
auscultent, ut exponit B. Chrysost. Atq. ut scribit Theodoret.
non vocavit secundum Adam spiritum viventem, sed vivifi-
cantem. Omnibus enim vitam largitur. Talem autem Deus
hominem creavit, quo per rationem ac intelligentiam omnibus
esset animalibus præstantur, quæ mentem huiusmodi non ha-
bent, ut luculenter scribit B. Aug. 12. de ciuit. c. 23.

Ita sexta mundi ætate. Perfectus senectus numero compre-
henditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit, ut docet
B. Aug. lib. 11. de ciuit. Dei, cap. 30. causā autē cur extremo, id
est, sexto die conditus fuerit homo, ut scribit eleganter Greg.
Niss. lib. 1. de homine, cap. 2. fuit, Quoniam decebat, ut veluti
quoddam regni domicilium futuro regi Deus efficeret, & deinde
hominem animo quidem immortalē, corpore vero mortali præ-
ditum in mundum introduceret, ut miraculorum mundi, horum
speculator, horum dominus esset, & Deo quidem frueretur per
diuinorem naturam, bonus vero, quæ in terra sunt per sensum
veteretur similem, & terrenum. Eadē fere scribit Damas. lib. 2.
c. 12. secundum autem Adam, id est, Christum Dominum no-
strum sexta ætate, quæ à B. Iohanne Baptista ad mundi usque oc-
casum, & interitum pertinet, natum esse ait Eucher. in cap. 1.
Genes. Deinde, ut inquit B. Hier. in Amos c. 5. omnes labores
& molestie septimo numero coquiescent: sicut requiescit Deus
die septimo ab omni opere, quod paraturat Gen. 2. Quæ requies &
septimi diei sanctificatio, & benedictio post opera sua valde

bona, ut notat Iunilius, designat, quod & nos singuli post opera
bona, quæ in nobis Deus operatur, ad requiem tendimus vitæ
calestis, quæ, quia sempiterna est, merito idem dies septimus
vesperam habuisse non traditur.

Per mysterium lauacri. Hanc allegoriam docuit etiam
& illustrem fecit Apostolus: nam cum Genes. 2. scriptum sit:
Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam,
cūque obdormisset tulit vnam de costis eius, & re-
pleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dominus Deus
costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & c. Sa-
cramentum hoc magnum esse in Christo & Ecclesia scripsit,
Ephes. c. 5. Nam, ut præclare ait Prosper in lib. de Promissionibus,
& prædictis Dei, hoc est magnum sacramentum,
quod promissum sperauit Adam, & futurum præui-
dit: formandam scilicet Ecclesiam ex latere Christi
in cruce pendentis. Unde Theophylactum enarrant verba illa
B. Iohannis c. 19. Ad Iesum autem cū venissent, ut vi-
derunt eum mortuum, non fegerunt eius costam, sed
vnus militum lancea eius latus aperuit, & continuo
exiuit sanguis & aqua, sic ait: Non simpliciter hæc
fiunt: sed quia Ecclesia per hæc duo & fit, & constituit.
Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem
autem & corpus pascimur. De quo vberius scribit B. Aug.
12. contr. Faustum Manicheum.

Abel pastor ouium. In hac allegoria plenior est lectio in
m. s. quam in impressis lib. nam citatur testimonium B. Joan.
c. 10. quod valde ad rem facit. Fuisse autem pastorem Abel
declarat 4. cap. Gen. qui primus mortaliū omnium fuit cla-
rus virginitate, martyrio, & sacerdotio, quibus ornamentis De-
um expresse auctore B. Aug. in lib. de mirabilibus sacre
script. qui venturus rector fidelium populorum propterea dicitur,
quod tandem futurus pastor sit vnus cuius, id est, Iudeo-
rum & gentium ad Rom. 11. & Ioh. 10.

Noë: dilatet Deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem. In quibus verbis recondita est egregia hac allegoria. Nam ut scribit B. Hieronymus, De Sem Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credentium à latitudine, quæ Iapheth dicitur nomen accepit. Quod autem ait: & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & scientia scripturarum electo Israel versamur. Et ut recte inquit B. Aug. In Ecclesiis Christi habitat gentium latitudo, & gentes fruuntur iis, quæ Iudæis parata erant, ut in 9. c. Genes. scribit etiam B. Chrysostomus.

Cham Iudæorum. Huius loci allegoriam, id est altiorum sensum luculenter declarat B. Augustinus contra Faustum Manich. lib. 12. & 12. de ciuit. Dei, c. 2.

Nemrod gigas. De Nemrod legimus Genes. 10. Chus genuit Nemrod. Ipse cepit esse potens in terra, & erat robustus venator coram domino, pro גבור Gibbor, LXX. verterunt: Huius gigas: Noster vero interpret potens virtus, & paulo post robustus. Venator autem ideo dicitur, quod rapto viveret, & crudelis esset tyrannus. Cuius imperij initium fuit Babilon, quæ mundum, qui totus in maligna positus est, significat, ideoque Apocalyp. 18. vocatur habitatio demoniorum. De Nemrod autem legendum est B. Chrysost. 11. Gen. & B. Aug. in 16. lib. de ciuit. Dei, c. 3.

Heber, in cuius familia. in lib. m. f. est vnitas fidei, rectius, quam in impressu, fides vnitatis. Ab Heber autem magis, quam ab Abraham Hebræi dicti esse, qui Hebræam linguam conseruariunt, existimat B. Aug. in loco supradicto. In quo populus ciuitas Dei in sanctis peregrinata est, & in omnibus sacramento adumbrata. Ideo autem non est lingua sua amissione mulctatus, quod expers fuerit criminis turrim edificantiæ, quæ ab euentu Babel appellata est. Gen. 11.

Melchisedech, qui de fructibus. In lib. imp. est, vel sacerdotium: sed melius in m. f. & sacerdotium. Cum sacerdotium Christi, & regnum significauerit Melchisedech, de quo scriptum est Gen. 14. At vero Melchisedech rex Salem proferens panem, & vinum, (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, scilicet Abram. Et quamvis Hebræi, & quidam alij putent aliter, multo tamen rectius sentiunt, qui affirmant Melchisedech sacrificium Deo pro Abraham nobili victoria obtulisse. Vixit enim hoc est, proferens, vel offerens, verbum est, quod usurpatur sepe in sacrificando. Itaque mister interpret pulchre virtus id quod sequitur. Et ipse sacerdos Dei altissimi. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Nam sepe & sumitur pro enim. Refert autem B. Hier. in longa, & erudita epist. quam scripsit Eusebio, constantem esse Hebræorum opinionem, Melchisedech fuisse Sem filium Noë. Et addit illum panem, & vinum puro simplici que sacrificio Christi dedicasse sacramentum. Nobilitauit autem hanc allegoriam Apost. ad Hebræ. cap. 7. & illud psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Abraham Dei patris gestauit typum. Similiter exposuit hanc allegoriam Origenes in 22. Gen. & B. Augustin. lib. 12. contra Faustum, & serm. 71.

Tres Angeli. B. Aug. in serm. de tempore 68. sic ait, in eo quod tres vidit Abraham Trinitatis mysterium intellexit. Quod autem quasi vnum adorauit, in tribus personis vnum esse Deum cognouit. Idem scribit B. Hieron. in 4. & 5. lib. de Trin. & B. Greg. in hom. 18.

Duas autem uxores. Huius allegorie magnam auctoritatem dedit Apostolus, qui vberem gestum exposuisset, de duabus uxoribus Abraham, spiritu sancto afflatus adiecit: illa esse per allegoriam dicta, id est, aliud esse gestum, aliud figuratum, ut ait B. Ambrosius. qui vna cum Ruperto perspicue totam allegoriam exponit.

Esau hispidus. Emendatè scriptum est in lib. m. f. Impia persecutione sanguineus, virtute autem in imp. Impia

persecutione sanguinis. Porro Esau, quod totus in morem pellicis hispidus natus sit. Gen. 25. Scit est appellatum. Nam cur Edm vocatum sit, disertis verbis docent sacra littera, Gen. c. p. eodem. Dixit enim fratri Jacob, da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum, quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Sed rufus etiam natus est, ad quod alludit allegoria. Itaque falluntur, qui hinc nomen Edom sortitum esse putant. Eucherius autem & Rupertus similiter scribunt Esau Iudæorum populum præsfigurasse, qui Dominum, & Prophetas occiderunt. 1. Thess. 2.

Jacob autem. Hanc allegoriam tractat etiam B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei c. 37.

Vir, qui cum Iacob. Cum Angelus in specie humana luctaretur cum Jacob 32. Genes. videretque quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. Et benedixit ei in eodem loco. Quæ circa præclarè inquit B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 39. Erat vnus, atque idem benedictus Iacob, & claudus, benedictus in eis, qui ex eodem populo in Christum crediderunt, atque in infidelibus claudus, de quibus prædictum est, & claudi cauerunt à semitis suis. Causam autem huius luctæ fuisse ait Theod. Præcipientem fratrem Esau fiduciam mitteret, qui etiam se superari ab illo passus est. Ac si diceret, Me viciisti, & hominem vici.

Vxor Lot. Idem significatum esse arcano sensu, cum vxor Lot versa esset in statuam salis, scribit Orig. in 5. c. Job. immo Dominus Luc. 17. hoc testatur est cum ait, mementote vxoris Lot, quæ loca Theophyl. Præclarè inquit ad exemplum posteritatis, quasi columnæ inscriptum fuisse malum, quod illi perpessa est. Iosephus quidem, qui tam multis seculis fuit posterior, le hanc statuam vidisse affirmat. Salis autè propterea fuit, aut quoniam prudentiæ symbolum sal est, & ciborum condimentum, mortalium hoc exemplo condicuntur affectus, & mores ad prudentiam formarentur, quæ elucet in diuinis præceptis custodiendis, quæ si seruasset vxor Lot, non panis sed profectus sui posteritati exemplum reliquisset.

Consequenter Lot. In lib. impr. virtute scriptum est: qui etiam, pro: qui ea, quod est in m. f. hanc autem perobscuram allegoriam sic perspicue tradidit B. Aug. pro sua excellenti scientia. Lot, (ait lib. 22. cont. Faust.) futura legis videtur gestasse personam, quam quidam ex illo procreati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo inebriantes, atque non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt, de toto autem facto eius, & filiarum idem scribit eruditissime in eodem libro.

Ruben primogenitus. Emendatè est in lib. m. f. desponderat, virtute autem in impr. sponderat. Ideo autem Ruben, id est, visum filium à matre Lia est appellatum, ut filij nomine admoneretur, se Dei beneficio, qui eum angore viderat, illum genuisse, cum à viro despueretur, unde nominis etymologiam interpretans dixit, vidit Dominus humilitatem meam. Gen. 29.

Simeon scribas designat. Iacob grauissimè verbis increpauit filios Simeon, & Levi Gen. 49. quod contra fœderis religionem in cede Sichemitarum sine crudelissimè bacchari ob stuprum Dina oblatum à Sichem. In quibus verbis spiritus sancti mysticè pronuntiauit sanctus senex illam fœrem prophetiam contra scribas, & sacerdotes, qui communis sententia Dominum occiderunt. Illi enim ex Simeon, hi ex Levi ori sunt, ut ait Cyrill. & Orig. in c. supradictum. Sunt autem aliquot verba ex ipso vaticinio replicata in hac allegoria.

Isachar Ecclesiæ typum tenuit. Mendatè sequitur in lib. imp. qui subiecit, emendatè autem in m. f. quæ subiecit.

Zabulon. Non minus grauis error est in hoc loco. Quæ secus fluctus huius vitæ inhabitantes. Legendum enim est,

inhabitans, ut habent in f. exemplaria. Exponit hanc allegoriam præclare B. Ambrosius de benedict. Patriarcharum. c. 5.

Nephtalim. De Nephtali dicit pater Jacob Genes. 49. Nephtali ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis. Vbi Eucherius de Apostolis, & Evangelij prædicatoribus arcano sensu intelligi hoc ait, qui cum ceruus quod veloci cursu ad caelestia contendant, & de latibulis animarum virulentos quodammodo extrahant & necent, rectissime comparantur Marc. 16.

Dan Antichristum significat. In lib. impr. est, in huius mundi deliciis, sed luculentius in m. f. in huius mundi deliciis, & diuitiis. Pulchre, & copiose exposuit hanc ipsam allegoriam B. Greg. 31. Mor. c. 18. Theodoretus etiam quæst. 109. in Genes. ait, Spiritum sanctum hac de Antichristo prænu-
ciasse, quæ à Patriarcha Jacob de Dan dicta sunt. Idem etiã sentit B. Ambrosius in lib. de benedict. Patriarch. cap. 7. ubi Antichristum de tribu Dan futurum scribit.

Gad Christum demonstrat. Tam in lib. imp. quàm in m. f. est, præliandum se nunciat, forte fuit error librariorum, pro præliaturum. Eucherius inquit, Gad ante & retro accitum ad præliandum Christi Domini personam exprimere, qui ante, & retro contra Antichristum præliabitur gladio verbi Dei, de quo gladio mentio fit psal. 44. & Matth. 10. Addit etiã B. Ambrosius, Moysen explicuisse Deut. 33. hanc Prophetiam euidenter esse de Christo.

Aser eundem demonstrat. De Aser dicit pater Jacob. Aser panis pinguis, & præbebit delicias regibus, quod variis modis similiter de sacrosancta Eucharistia intelligunt B. Ambrosius in lib. de benedict. Patriarch. c. 9. & Eucherius cum Ruperto in 49. c. Gen.

Benjamin Pauli Apostoli. In lib. impr. est, qui & minimus Apostolorum, sed plenius in m. f. quia & nouissimus & minimus, &c. Et quidem minimum Apostolorum se ipse appellat 1. Cor. 15. & nouissimum. De Benjamin autem sic dicit pater Jacob Gen. 49. Benjamin lupus rapax mande comedet prædam, & vespere diuidet spolia. Quæ verba quod ad mysticum sensum pertinent, de Paulo Apostolo manifestissimam prophetiam esse scribit B. Hieronymus in quæst. Hebr. quod in adolescentia sua persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelij fuerit. Copiose autem imprimis, & ornate de hoc ipso disserit B. Ambrosius de benedict. Patriarch. c. 12. fuisse autem Paulum de tribu Benjamin constat ex c. 3. epistolæ ad Philip.

Manasses prioris populi. Connexa est hac allegoria cum sequenti, in qua mendum est in lib. imp. præpositus est maior pro maiori. Breuiter autem B. Cyrillus has allegorias complexus est his verbis, præfertur Ephraim Manasse, hoc est, gentes Iudæis, qui aduersus seruatorem impiè egerunt, atque nouissimi sunt primi, & primi nouissimi. Dicit etiam B. Ambrosius etymologia nominum argumentum hoc modo de benedict. Patriarch. c. Manasses ex obliuione Latina interpretatione significatur, eo quod populus Iudæorum oblitus est Deum suum, qui fecit eum, Ephraim autem fecunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, quod proprium est populi iunioris, qui corpus est Christi augens patrem & Deum proprium non derelinquens.

Thamar Ecclesie. Sapienter docet B. Augustinus in lib. 22. cont. Faust. cur de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quedam non mala, sed bona futura significantur. Ibidem etiam docet typum Ecclesie gessisse Thamar.

Dina filia Jacob. Eleganter enarrat hanc allegoriam B. Gregorius in lib. de cura past. p. 3. c. 30. de mente, quæ sua studia negligens actiones alienas curat.

Eliud verò. Pulchre ponitur ante oculos a reprobis Eliud c. 32. Job, & quam inflatus, atq. ira peritus inuictus sit in amicis suis, & in sanctum virum Job.

Pharao figuram. Opera carnis, de quibus Apostolus agit c. 4. ad Galat. comparat cum Itho, & lateribus, de quibus sit mentio Exod. 1. hanc autem allegoriam copiose persequitur B. Augustinus in serm. 84. de temp. & 85. & B. Cyrillus in supra dictis. Exod.

Maria soror Moyli. Cur cum Aaron socius fuerit peccati sola Maria lepra affecta sit, causas exponit & hinc daret in quæst. Num. q. 23.

Vxor Moyli Æthiopissa. B. Augustinus in lib. quæst. super Num. q. 20. recte sentit solam fuisse Moysi uxorem Saphoram Madianitidem filiam Iethro, ceterum eam vocari Æthiopissam, quod Madianita aliquando appellantur Æthiopes in sacris litteris ut 2. Paralip. 14. cum Iosaphat bellum gessit contra illos. Idem scribit Theodoretus in q. 22. in eodem lib. Num. confutata opinione, vel potius fabula Iosephi & Apollinarius. Causa ergo conuicta fuit, quod alienigenam Moyses duxisset uxorem, Aaron autem Israelitidem. Hanc autem ipsam allegoriam præclare exponit B. Augustinus in serm. 86. de temp. & Theodoretus in q. 4. in lib. Exodi.

Amalech designat. Res gesta narratur Exod. 17. Est autem Amalechites regio in deserto ad meridiem Judææ trans urbem Petram, ut scribit B. Hieronymus de loc. Hebræum. Amalech porro nepes Esau nominis, & generis auctor fuit huic genti. Gen. 36. Tractat autem nobilem hanc allegoriam B. Augustinus in serm. 93. de tempore, ubi ait Moysen ipsa elevatione manuum mysterium crucis ostendisse. Et ut eruditè ait Theodoretus in q. 34. in Exod. quemadmodum cum famulus Domini manus tenebat, cadebat Amalech: ita Domino manus tendente in cruce Diaboli castra ingulata sunt.

Schon quoq. hic quoque correctiora sunt exemplaria m. f. quæ sic habent: ipse est Og rex Balan. Nam in lib. impr. est, ipse est rex Balan. Vtrique autem hac allegoria ex etymologia præcipue nominum Schon, & Og orta est.

Septuaginta duo viri seniores. In m. f. lib. sic scriptus est locus hic: Septuaginta duo viri seniores super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationum linguas, cum in lib. impr. utrobique duo desiderantur. Et quidem fuisse septuaginta duas illos viros, quos diuinus afflauit spiritus numerat Eldad, & Medad perspicuum est legenti c. 11. lib. Num. Totidem etiam fuisse gentes, quæ ex tribu filii Noë orta sunt docet diligenter B. Augustinus in lib. 16. de Cuit. Dei, c. 3. computatis gentibus, quæ numerantur Gen. 10. & sanè hac de causâ existimatur Dominus 72. discipulos elegisse Luc. 10. quos significabant 72. palme repertæ in Elim. Exod. 15. ut notat Theophylactus in dictum c. Luca.

Dathan & Abiron. Principes seditionis contra Moysen & Aaron extiterunt Core & Dathan atque Abiron, cum Hon. alique ducenti quinquaginta viri proceres Synagoge Num. 16. Et quidem quod Core se autem mouerit, minus fortasse mirum, erat enim ex tribu Leuitica: de ceteris verò tribus seditionis principibus eam ratione affert Theodoretus in q. 33. in Num. quod cum orti essent ex Ruben primogenito, illi sacerdotum adhuc competere existimabant. Notandum autem est in Theodoro perperam poni Eliab pro Hon filio eius.

Balaam, qui cadens. Hanc egregiam allegoriam noster Isidorus à B. Gregorio, cuius fuit studiosissimus, mutuatus est. F. enim lib. 25. c. 14. in 34. c. 10. sic ait. Unde etiam de Balaam scriptum est, qui cadens apertos habet oculos, cadens quippe in opere, apertos tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam oculos aperientes in fide, & non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam positi sunt impia conuersione.

Iesu Naue. Iosue filium Num, quem Ixx. Iesum filium Naue vocant, virum ingeni animi fortitudine Moyses & virum habuit ministrum, & mortens imperij successorem. Eius primum mentio fit Exod. 17. Cum nobilem pugnam inuictus cum

Amalech, in qua etiam victor fuit. Quocirca præclare ait Origenes in illum ipsum locum. Usque ad hunc locum beati nominis Iesu nusquam facta est mentio, hic primum vocabuli huius splendor effulgit. Idem cum undecim socii terram promissam experiant, & Iudæi fractis metu ac debilitatis confirmantur, Num. 13. Quo loco Osee, id est, seruatur appellatur, id quod narrant in q. 25. in Num. Postremo populo Dei post deuictum unum & triginta reges, in terram promissam introducto, illam diuisit. Et cum nomine tuu rebus præclarissimè gestu Christi Iesu Saluatoris nostri imaginem exprestit.

Raab. Nam Jericho, id est, Luna mundum significat, qui totus in maligno positus est 1. Ioann. cap. vii. A cuius exitu Christi sanguine liberamur.

Gedeon. De littera T. Græca sermo est. Hanc autem allegoriam egregiè trahit B. Aug. huius verbi in q. 37. in li. Iud. numerus, quia trecenti erant, signum insinuat crucis propter litteram T. Græcam, qua iste numerus significatur, per quos etiam gentes magni in crucifixum crediduras præfiguratum est, quod littera Græca est. Unde Græcorum nomine Apostolus, omnes gentes significat, cum dicit: Iudæi primum & Græci. Quod in linguis gentium Græca ita excellat, ut per illam omnes deceteri significentur.

Iephthæ. B. Hieron. ait in vouendo illum fuisse stultum, & in reddendo impium. In eadem sententia est B. Thomas. Sec. B. Aug. q. 49. in li. Iud. questionem hanc magnam esse ait, & ad indicandum difficultatem, de qua ipse copiose in prima & eruditè disserit. Pictumque sit, certum est de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quædam non mala, sed bona futura significari, id quod eruditè probat idem B. Aug. in li. 12. cont. Faustum.

Samuel verò. Samuelem non fuisse sacerdotem, sed Levitam multi existimant: ortus enim est ex Abiathar filio Coræ. 1. Paral. 6. cum sacerdotes necesse fuerit originem ducere ex Aaron. Atque id videtur innuere psal. 98. huius verbi: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: de Samuele autem ait, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. At B. Aug. hoc ipso loco affirmat sacerdotem, & quidem magnum fuisse Samuelem. Et 2. lib. retr. c. 43. ait: Samuelis patrem non fuisse quidem sacerdotem, reperi tamen in filiis Aaron.

Vidua ad quam mittitur Elias. Duas has allegorias de Elias & Christo tractat præclare B. Aug. in serm. 201. de tempore, qui sermo est 2. in Dion. 3. de Trinitate.

Pueri qui per stultitiam. Reftus est in lib. m. f. qui puerili stultitia, quam in impr. qui per stultitiam. Id quod docent hæc verba B. Aug. que ab illo mutatus est noster Isidorus: ait enim in li. 12. contra Faust. Elisæo pueros insultantes

& clamantes, calue, calue, bestie comedunt: puerili stultitia deridentes Christum in loco Caluarie crucifixum, inuasi à daemonibus pereunt. Superiorem autem, de eodem Elisæo & Domini allegoriam exponit B. Ambrosius in epist. vii. lib. 4.

Naaman Syrus. Exponit hanc allegoriam B. Augustinus in serm. 108. de tempore, ubi egregiè ait: Audiuit Naaman puellam, & venit ad Elisæum, audiuit populus gentium prophetiam, & venit ad Christum. Naaman veniens ad Elisæum sanatur à lepra, & populus gentium veniens ad Christum ab omni peccatorum lepra purgatur.

Oleas. Hanc allegoriam illustrant, & multis similibus exemplis locupletant B. Hieron. in proem ad Pamphilum. in Osee Prophet.

Habacuc. Ait B. Hieron. in proem. in Isaiam. & expositio, id est, amplexans, siue amplexatio siue luctatio. Atque, ut idem ait in proem in Habacuc, vel ex eo quod amabilis Domini est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen & luctum, & ut ita dicam, amplexum, cum Deo congregatur, amplexanti, id est, luctanti sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem vocare iustitiae. Ibidem Græcos & Latinos notat, quod apud eos corrupte nomen àβαχ, id est, Habacucm legeretur, qui apud Hebræos dicitur papen Habacuc.

Sophonias. Nomen Sophonia inquit B. Hieron. in 1. c. eiusdem prophetæ, alij speculam, alij arcanum Domini translulerunt.

Aggeus & Zacharias. Causam dedit huic allegoria, quod hi duo propheta secundo anno Darij regis Persarum filij Histaspis, cum septuagesimus annus vastitatis templi, que prædixerat Ieremias esset completus, Iudæos ad templi instaurationem mirifice incitauerunt.

Princeps coquorum. Hæc allegoria cum LXX. versione congruit. Id enim quod Hebræis dictum est de Nabuzardan, 4. Reg. c. vii. מֶלֶךְ אֲרָבָה אֲבִיבָהּ, Noster interpret vertit princeps exercitus: LXX. vero ἀρχὴν ἀβιβῆ, id est, princeps coquorum. Causam huius varietatis dactè exponit Hippolytus in caten. 37. Genes. B. quidem Hieronymus in quest. Heb. sic ait: in plerisque locis archimagistrus, id est, coquorum princeps, pro magistro exercitus scriptura commemorat, magister quippe Græcè interpretatur occidere. B. etiam Augustinus in quest. in Genes. scribit: nolunt quidam præpositum coquorum interpretari, qui Græcè ἀρχὴν ἀβιβῆ dicitur, sed præpositum militum, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonozor misit, penes quem potius inuenitur primatus fuisse militie.

NOTÆ IN ALLEG. NOVI TESTAMENTI.

I O A N N E S autè. Hæc prime quinq. allegoria sumpta sunt ex 1. c. B. Recl. quo loco B. Hieron. eruditè disserit de hoc argumento, quod vberius tractat in proemio in commentariis super Matthei. Congruunt autem cum vaticinio Ezechielis ea, que de eisdem animalibus scribit B. Ioann. Apocal. cap. 4.

Septuaginta duo. Mandatum peragi 24. horis perinde est, ac si diceret, motu primi celsi (empyreum excipio) 24. horis inf-

riores omnes celestes orbes circumagi.

Ille verò. B. Chrysostomus in c. 7. Matthei tractat hanc allegoriam, & tres causas reddit, cur imperij homines cum arena conferantur. Quod steriles sint, & infertiles, quod in varias opiniones distracti non coherant inter se, & quod sint innumerabiles, sicut arena. Apoc. 20. B. autem Hieronymus proprie putat hoc hæretici conuenire.

Leptolus. Hanc allegoriam videtur à B. Hieronymo, Beda sumpsisse, qui fuit eius imprimis studiosus, & centum annos possetur.

Notas autem B. Augustinus, Centurionem, cum iam Iudæa

Romanorum praefidis teneretur, Gentilem fuisse : quem ait B. Hieronym. principem extitisse gentium crediturarium.

Scriba repudiatus. B. Hieronymus ait, scribam repudiatum, quod signorum valens magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quæreretur, hoc idem desiderasse, quod & Simon Magnus à Petro emere voluerat.

Paralyticus. *Correctiores sunt lib. 31. s. qui habent: anima vitis dissoluta, quam impr. in quibus est, anima vitis dissoluta: nam alludit ad etymologiam Græcæ vocis. Paralyticus enim dictus est, quod paralyti laboret, qui morbus sic est Græcis appellatus, quod nervus laxet & dissolvat, id est τὸ ἐκλύειν, quod est dissolvere, itaque Terullianus propriè & eleganter dixit in Apologia de Christo, paralyticos restringere, pro sâmere.*

Archifynagogi filia. Recte autem scribit B. Chrysoſt. ſæ-
minam non eſſe auſam uerum ad Dominum accedere, quod ex
legis præſcripto immunda eſſet. Nobilitatum autem eſt diuinum
illud miraculum planè diuino miraculo & lectu digniſſimo,
quod narrat Euſeb. lib. 7. hiſt. Eccl. c. 14.

Mulier que fermentum abscondit. *Ischyrius lib. 1. in Lenu. c. 2. sic ait: abscondit in farina fata tria, Ecclesiam significans, qua in Trinitate verbo fermentat theologie mysteria. Hanc allegoriam interpretans B. Hieronymus præmisit, nunquam parabolas & dubiam enigmatum intelligentiam, ad auctoritatem dogmatum proficere. Sed fortasse alius auctor recte reprehenditur, qui non ad animum pietate informandum, sed ad stabilendum familiæ Trinitatis mysterium, hanc adhibuit allegoriam, contra quam docet B. Augustinus in epistola ad Vincen. Donat. quid obiter notandum est fatum, cui apud Heb. respondet nomen nro Seach (neque enim Hebræum aut Græcum, sed Syrum nomen est) genus fuisse mensura, que continebat tertiam partem aph. Et quidem B. Hieronym. aliquando fatum vertit. Vt Gen. c. 18. ubi etiam sit mentio trium satorum. Sic enim Abraham aut Sara: accelera tria fata simile commisce: nonnunquam verò modium, vt 4. Reg. 7. cras modius simile statere vno, & duo modij hordei vno. Hic enim habent Hebræi seach, ad est fatum. Itaque fortasse qui miretur, cur idem Hier. enarrans hanc parabolam Matth. 13. scripserit. Sator genus est mensura iuxta morem provincie Palestine, unum & dimidium modium capiens. Quod proculdubio sumpsit ex Iosepho, qui lib. 9. antiq. c. 4. ait: satum fert modium unum & semis Italicum. Sed ne viro summe docto nota innotatur, dicendum erit, non enim fuisse modium, sed alium atque alium pro regionum varietate. Probabiliter autem sufficitur Jansenius c. 57. præclaris operis, quod concordans Evangelicam appellauit, ideo Dominum trium satorum farina in hac parabola meminisse, quod mos fortasse fuerit in tu-*

da, ut tantundem panis in usum familiae semel conficeretur. Id quod congruit cum loco praedicto Gen. 17. Et aliquot alius sacrae Scripturae locis. Si quis autem rationem diligenter inuenit, inueniet ophi sine facie tria paulo plus capere, quam capimus in Hispania celestina 10.

Rex qui fecit. Tractat B. Gregorius in homil. diserte, ut solet, hanc allegoriam, sed securius disputat, regem patrem regi filio nuptias fecisse, cum ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit in utero virginis, sicut in thalamo. Et causam est, quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum consorcio, nefarium est autem in Christo duas credere personas.

Alij in primo seruo. *D. Gregorium* significat, cuius fuit
in primis studiosus, is enim ad hunc modum tractat presentem
allegoriam.

Homō qui descendebat. Per paradysum celestem, ut error visetur, Ierusalem ciuitas pacis illa celestis intelligenda est, à cuius beatitudine lapsus est Adam, miser factus per peccatum. Descendit autem in Iericho, id est in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna, quam significat Iericho. Adā enim qui diuino praecepto obtemperans, diuino etiam beneficio fuisse immortalis, id est violat, mortis miseria, & plurimas alias accerbitates merito perpassus est. Sic enim exponit hanc allegoriam B. Aug. in lib. de quest. Euang.

Dives, qui induebatur purpura & bysso, significat. Theophylactus eruditus in primis scriptor non dubitavit affirmare diuitis & Lazari, non quidem historiam, sed fictum esse parabolam, quæ narratur à Domino: cui tamen nomen Lazari perspicue repugnat. Nam egregie ait B. Chrysostomus in hom. in Luc. de patre & ambobus filiis: in parabola non sunt dicenda nomina. Parabola enim sunt illæ, in quibus exemplum ponitur & tacentur nomina. Præclare etiam Origenes cap. 1. in Job, inquit, necessario nominis Iob mentionem fecit Moyses, qui libri auctor est, ne si hominem solum diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Eadem sententia est de diuite & Lazari, Amb. Cyrilli, Damasci, atque Euthymij, qui etiam ait, diuitis quidem nomen silentio fuisse præteritum ab Euangelista, tanquam odio digni: scriptum est enim psalm. 15. non accipiam nomina eorum per labia mea: mendicus verò nomen memoria præditum, tanquam amore digni. Autem autem quidam ex traditione Hebræorum, quod per id tempus dives ille fuerit Ninevitis appellatus, & mendicus iste Lazarus. Hæc Euthym. Quod si, ut in plerisque omnibus, sic etiam in hac Theophylactus Chrysostomum, virum excellentis doctrinæ & sanctitate esset imitatus, nā ille à communis sententia nunquam de sensisset.

NOTAE IN LIBRVM DE
VITA ET MORTE SANCTORVM.

In Cap. V.

Vn c esseaiunt. Hieron. epist. ad Enagrium.
Isidorus 15. lib. Etymolog. c. 1.

In Cap. VI.

Captivum. Parentem, id est, cognatum vel consanguineum, ut *infr.* cap. 9.

In Cap. VII.

*Pernitentes scilicet Abimelech, & Ochozach, & Phil-
col. Genes. 26.*

In Cap. VIII.

Innocentem habitans domum. *vel*, Innocens habi-
rans domi. *vel*, Innocenter.

In Cap. XXIII.

*Isidorus cum Ambrosio & August. putat eundem Iob
& Iob Genes. 36. aliter Hieron. in Hebr. quest. & quest. 36
in Genes.*

Fidem religionis armans. *al.* fidei lorica armatur.
 Accepit. *al.* Exceptit.

In Cap. XXV.

*Nomen esse Aegyptiacum Moyses aiunt Philo, Iosephus,
& Aven Ezra.*

In Cap. XXXI.
In ciuitate Sebul, al. Inter Saraa & Esthaol, Iud. 16.

In Cap. XXXVI.
Amelmoth, Abel Meula. 3. Reg. 19. Abel Muth. in
Epiphania. Abel Buel in Doroth.
Sebastopoli Samariz, aut Epiphania.

In Cap. XXXVII.
Hebraei asserunt Amos patrem Isaia fuisse fratrem Ama-
sia regis Iuda, de quo 4. Reg. 14.
Origen. in Isaia, & Hieron.
Obstruxerat, aut Hieron.

In Cap. XXXVIII.
Aspidum. Hieronym. crocodilorum, aut Epiphania. &
Doroth.

In Cap. XL.
Daniel. Vid. Epiph. Hieron. Joseph.
In Cap. XLI.
Belemoth. etiam Epiphania. & Doroth.
al. Quasi quercus, quæ est in Silo, cum ex semetipsa.

In Cap. LXXII.
Assentimur is, qui verbum scripsit alienum censent. Reli-
qua ex is, quæ Hieronymi catalogo à Græcis adiecta sunt sum-
pta videntur.
al. Marmarica, vel Archis Marmaricæ, vel Achimar-
matica.

In Cap. LXXVIII.
In editione Madritia additur ex Doroth. Sepultus est
autem Berytho Armeniæ vrbe.

NOTÆ IN LIBRVM DE NA- TIVITATE DOMINI, PASSIONE, RE- surrectione, regno, atque iudicio.

In Cap. I.

QVEM vos desideratis. Locus est
Malachia 3. ver. 1. ceterum in vul-
gata legitur: Quem vos vultis,
& septuaginta dixerunt in voce
Filiæ. Commodius autem, & si-
gnificantius, & non verbi Hebraici
vni desiderandi voce exprimitur, &
patres non volebant modo, sed appi-
do quam ardenter Christi redemptoris aduentum cupiebant,
ab eo verbo nomen & deductum, non voluntatem absolute
significat, sed beneplacitum, cupiditatem, desiderium. Quod
Græci & uocis voce significare consueverunt. Atque Isaia
58. ver. 3. ubi id nomen positum est, & nos legimus: Ecce in
die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra: Mozarabes
legunt: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur volu-
ptas.

Ipse est enim filius, qui semper à Patre missus, visi-
biliter apparebat hominibus. Nimirum Isidorus in ea sen-
tentia est, quæ antiquorum patrum communis fuit, ab ipso muni-
di exordio, quoties se Deus humana effigie videndum præbuit
hominibus. Non Patrem, non Spiritum sanctum, sed Dei Filium
apparuisse. Sic sentiunt Tertull. 2. lib. contra Marcionem, Cle-
mens Alexandrinus lib. 1. Prolog. cap. 7. Irenæus lib. 4. con-
tra hæreses Valentini c. 17. Euseb. historia Ecclesiastica initio.
Hilarius 12. de Trinit. Basilus 1. contra Eunomium. Itaque Dei
filius Adams loquutus est, quod Thargum etiam Iersolymi-
tanum cum Genesis 3. ait: אלהים לאדם ויאמר לו הוּא הוּא. Hoc est,
vocaui verbum Dei, Deus Adam. Ipse Cain increpauit,
Abrahamo apparuit, cum Iacob luctatus est. Quod Syriensis
congregatio c. 13. his verbis credendum præcepit: Si quis con-
tra Iacob non filium tanquam hominem luctatum
fuisse, sed ingenuum, aut Patrem eius dixerit: anathe-
ma sit. Præterea cum Moyses erubo loquutus est, filius Israel edu-
xit ex Aegypto, ei que leges dedit in eremo. Quod ipsum Cas-
sianus lib. 4. de Incarnat. duobus testimoniis confirmat: nimi-
rum Iude c. 1. ver. 5. Scientes semel omnia, quoniam Iesus
populum de terra Aegypti saluans, secundò eos qui
non crediderunt perdidit, Angelos verò, & c. Et
Pauli 1. ad Corinth. 10. ver. 9. Neque tentemus Christum

sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus
perierunt.

In Cap. II.

Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam
sedes eius. Locus est desumptus ex Psalm. 71. ver. 17. & prio-
ra quidem verba iuxta editionem vulgatam, posteriora autem
ex Psalterio Romano desumpta sunt, quo frequens vititur Isido-
rus. Erat enim Gothorum tempore in omnibus Hispania Ec-
clesiis eius Psalterij usus, ut Breuiarium Mozarabicum argu-
mento est, non paucis tamen immutatus, ab ipso, ut arbitror, Isi-
doro. Nam in eius vita à Branslone scripta (duobus certe vetu-
stis codicibus) scriptum inuenio, quartam cum Psalterij trans-
lationem edidisse, nimirum post tres illas famosas, quas D. Hie-
ronymus adornauit auctore Sigeberto. Hoc Isidorus Psalterium,
quo Mozarabes vtuntur, nus deinde Hispanicum, Romani &
Gallici comparatione vocabimus. Ex his omnibus Psalteriis totò
hoc opere ab Isidoro testimonia adducuntur: prout commodius
erat, aut promptius memoria sugerebat. Sed & reliquis diui-
narum scripturarum libris promiscue Hieronymi versione, &
antiqua vulgata Latina editione vititur, utraque enim eius æ-
tate circumferebatur, ut Gregorius docet initio Moralium: &
ipsemet Isidorus indicat lib. 6. Etymologiarum, c. 4. sæpe etiam
ut hoc locofecit, ex variis interpretationibus vnum testimo-
nium contextit.

In Cap. III.

Propterea vnxit te Deus tuus oleo latitiæ præ
consolatoribus tuis. Quis est igitur iste Deus vnctus à
Deo? Vides argumētū vim positam in geminatione vocis Deus,
ut priori loco sit in vocatiue, & referatur ad Christum: poste-
riori in nominatiue, & referatur ad Patrem.

Isa. 45. ver. 1.

In persona Cyri Christus est prophetatus. Conten-
dit Isidorus verba Isa. c. 45. ver. 1. Hæc dicit Dominus
Christo meo Cyro, non de Cyro intelligenda esse, sed sub Cy-
ri nomine, de Christo tantum, cum absurdum videretur Cyrum
superstitionis Deorum seruientem, Christum Dominum, &
Deum nuncupari. Nam verba illa, quæ sequuntur: qui voco
nomen tuum Deus Israel, ad ipsum de quo proxime loqui-
tus erat, & quem Christum vocauerat, referenda, ipse equidem

Isidorus indicabat. Deinde: quod in translatione Septuaginta interpretis non legitur hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, sed, hæc dicit Dominus Christo meo Domino. Quomodo Lactantius lib. 4. diuin. institut. cap. 12. hoc testimonium citauit. Verum Hieronymus commentariis ad eum Isaiæ locum, censet eam lectionem, quam Isidorus ait in Septuaginta fuisse, vitiosam esse, legendumque Græcè, ut modo legitur *וְהוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ* vnus autem adiectione litteræ pro *וְהוּא*, id est, Cyro, nonnullos legisse *וְהוּא*, id est, Domino. Itaque tum Hieronymus tum plerique alij expostores, id Isaiæ vaticinium, non nisi de Cyro intelligendum putant. Quinetiam Josephus lib. 11. antiquit. cap. 1. Cyrum eo vaticinio adductum affirmat, Iudæos in patriam remisisse. Isidorus fauent Hebraei expostores antiqui, qui locum hunc de vera Messia intelligendum esse iudicant. Ego verò de utroque locum intelligi posse contendo: de Cyro iuxta historiam, de Christo allegoricè.

Quod in persona specialiter Christi Domini nostri accipitur. Fortassis spiritualiter pro specialiter legendum est. Nam eodem litterarum compendio vtrumque aduerbum scribi solet.

Ad cuius imaginem conditus homo creditur. Imaginem hoc loco Isidorus personaliter fuit, intelligitque hominem fuisse conditum ad exemplar Dei, & imaginem, quæ est Filius, sequitur in eo Ambros. lib. 6. Hexameron c. 7. Euseb. 1. 1. præparation. Euangel. c. 12. Precipium ad c. 2. Genes. Tamen si eam sententiam Aug. quidem 3. de Genes. ad litteram c. 19. impugnandam suscepit. Cyrillus etiam lib. 1. contra Iulianum, nugatoriam vocare non dubitauit. Fortassis eo tempore eapositione Ariani ad erroris præsidium separandæque Trinitatis personas abutebantur: aliquando nihil periculi est. Theologi quidem certe recentiores hominem ad imaginem totius Trinitatis conditum esse intelligunt, atque imaginis vocè in verbis non imaginem in Deo, sed potius in nobis impressam significare contendunt, ut perinde sit: Faciamus hominem ad imaginem nostram, ac si diceret, qui sit imago nostri ad nostra essentia exemplar expressa & conformata. Quod verò ad lectionem spectat proximus verbus, ubi non posuimus: nisi ad eius cui vna imago cum deo est, tres codices legebat, cuius vna imago cū Deo est. Et Tarrac. maior: Cuius imago cū Deo est.

In qua sententia nemo dubitat secundam esse personam. In verbis illis Genes. 19. ver. 24. Pluit Dominus super Sodomam & Gomorrhæam ignem, & sulphur à Domino. Vocem Domini geminationem Isidor. ad primam, & secundam Trinitatis personas refert, quod ante eum fecerat Euseb. lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 1. Irenæus lib. 3. c. 6. Basil. 5. contra Eunomium. Marcellinus Pontifex ad Salomonem Episcopum. Hier. ad Osee cap. 1.

In Cap. V.

In libro quippe secundo Regum. In Hispalensi & Tarracensi minori legebatur, in libro quoque primo Regum. Quæ fortassis germana Isidori lectio est. Nam ut Iunilius docet lib. de partib. diuinæ legis c. 12. & Hieron. in prologo Galeato, Hebræi duos tantum libros Regum computant, nempe Samuelis librum, quo primus & secundus comprehenditur, & librum Regum, qui continet tertium & quartum, atq. hæc computandi rationem Isidorus ipse sequutus est lib. 6. c. 1. Verum quoniam alij codices discrepant, & Isidorus ipse in libro præcedentium, quatuor libros Regum facit, diuersam lectionem præferendam iudicauimus, tanquam vulgatæ editioni, & communis vsus magis consentaneam.

Psalm. 147. Mittit verbum. *al. Mittet & melius.*

Nam quid ter Sanctus indicat: nisi eiusdem trinitatis Omnipotentis gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significatio. Hoc loco maxime variabant exemplaria. Hispalense legit: Nisi eiusdem trinitatis Omnipotentis

gloriam, quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. Tarracense minus: Nisi eiusdem Trinitatis Omnipotentis gloria demonstrata est, in Dei tamen trium personarum significationem. In altero excus. legitur: Nisi eiusdem trinitatis Omnipotentis gloriam quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. Ex Parisiensi, & Tarracensi maiori lectio, quam posuimus desumpta est. Sufficit legendum: Nam quid ter sanctus indicat: nisi eiusdem trinitatis omnipotentis gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significata.

In Cap. VI.

Minuisti eum paulò minus ab Angelis. Tarracense maior: Minuisti eum paulò minus à Deo. Nimirum in Hebræo Psalmo 8. ver. 7. legitur: Minuisti eum paulò minus ab Elohim. Quæ dictio sæpe Deum, aliquando etiam Angelos significat, unde virg. interpretationis locus. Septuaginta dixerunt. Minuisti eum paulò minus ab Angelis. Quod Paulus sequutus est ad Hebr. 2. vers. 7. Hieron. autem in sua interpretatione dixit: Minuisti eum paulò minus à Deo.

Rursum futuram eius in carne natiuitatem ostendens, subiicit, dicens: & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Locus est ex psalm. 109. vers. 4. In quo miror Isidorum, cum adduxisset illa verba. Ex vtero ante luciferum genuit e, adiecit e tanquam sequentia, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ, cum sit potius eiusdem loci diuersa interpretatio, ex versione Hieronymi. Eodè memoria lapsus inferius c. 20. vtramque interpretationem coniunxit, ubi ait: Ante luciferum genuit e, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.

Ad Sion autem dicetur, vir & vir natus est in ea, &c. Locus est ex psalm. 86. ver. 5. iuxta versionem Hieronymi. Codices Gothici Romani Psalterij interpretationem secuti, legunt, Mater Sion dicet, homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. Et fortassis hæc erat Isidori germana lectio.

In Cap. VII.

Nam Iosue quidem, qui Naue filius nominabatur. Sic Tarracense maior, & excus. legunt. At lectio in Hispalensi, & Tarracensi minori habet, Nam Aufes quidam. & Numer. 13. ver. 17. ubi nos legimus: Vocauitque Osee filium Nun Iosue. Septuaginta dixerunt, *ἐκάλει τὸν Μωϋσῆς τὸν υἱὸν τοῦ Ναυὶ Ἰωσὴφ*. Hanc Septuaginta interpretationem sequutus est Isidorus. Totus vero locus, ac verò magna cap. 6. pars, desumpta est ex Tertulliano, libro contra Iudæos, ubi ait: Dum Moyse successor destinaretur. Aufes filius Naue, transfertur certè de pristino nomine, incipit vocari Iesus, &c. Vnde colligimus etiam paulò inferius legendum: Quia nihil dulcius, potiusquæ, Quia nihil est dulcius. Tamen si hæc lectio in Tarracensi minori, & Hispalensi erat.

Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. Vocem Latinam per Hebræicam reddidit, ad tantum indicare volens, ubi in Latina versione, vox salutare, vel salus inuenitur, in Hebræo respondere nomen Iesu. Atq. hoc ipsum sequutus proximo testimonio, quod ex psalm. 49. ver. 4. desumptum est. Vbi nos legimus: Exaltauit mansuetos in salutem, ipse Hieronymi interpretationem sequutus dixit, & exaltauit mansuetos in Iesu. Sequens denique testimonium ex Habacuc 3. ver. 18. Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo. in Hispalensi tantum codice adiectum inuenitur.

De quo semine per Isaiam facta fuerat ei à Domino re promissio. Legendum per Isaac, codice Tarracensi maiori. Et paulò inferius delenda vox eundem.

Nec dux de femoribus eius. Sic quinq. codices. Iulianus 1. contra Iudæos, Hieronymus in psalmum 59. nempe Septuaginta dixerunt ex. 60. magis dicit, id est, ex femoribus eius, quam lectionem sequuti sumus. Licet Hispanensis, & Tarraconensis minor, ut est in nostra vulgata legebat, Nec dux de femore eius. Tertull. & ipse contra Iudæos, de femoribus legit.

Mentientes nescio quem regem ex genere Iudæ, in extremis Orientis partibus. Hunc locum ferme totidem verbis transiit Iulianus Toletanus Archiepiscopus in suum opus contra Iudæos, ubi libro primo sic ait: An forte adhuc in impudicæ frontis pertinacia perdurantes illud obicitis, quod parentes vestri solent mentientes proponere, esse hodie nescio quem regem, ex genere Iudæ: qui in extremis Orientis partibus, videatur regnum tenere? Et alia multa in eandem sententiam. Et quidem Iudæos magno numero in Oriente intrantes Cassius inclusi contineri, non ipsi solum fabulantur, (nam extat de hac re liber Hebraicæ, qui Baldad Subites nuncupatur) sed etiam Prospero fuit persuasum lib. de prædicationibus parte ultima, c. 9. ubi ait: Hic ostenditur quod ex Iudæis de tribu Dan, quæ hodie quoque in Perside est, veniet Antichristus. Hanc Iudæorum opinionem Porchetus tangit prima par. Vltio. cont. Iudæos cap. 2.

Iurant Dominus. Psal. 131. ver. 11. in Gothici: Iuravit Dominus David in veritate, & non frustravit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam, quemodo in Psalterio Hispanico legitur. Et forte assus et actiam legit Jfidorus.

In Cap. VIII.

Signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Hoc refertur sine ad sacramentum confirmationis, cum puerorum frontes chrismate signantur, seu ad consuetudinem, qua singuli fideles consueverunt frontes signo crucis munire. De qua Tertull. lib. 2. ad uxorem. Cyprian. lib. 2. contra Iudæos c. 21. dicit, quod in hoc signo salus sit omnibus, qui in frontibus notantur.

Petra autem deserti Ruth significat. Hic locus ex Hieron. desumptus est, ad c. 16. Isaia misit, ubi ait: De petra deserti, hoc est, Ruth, quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed. & de Obed Iesse, & de Iesse David, & de David Christum. Codex noster habet. Et de David stirpe natus est Christus. Sed hæc propter auctoritatem Hieronymi. Et de David stirpe Christum, præferenda.

In Cap. IX.

In Hebræo non virginem sed iuuenulam, & c. Non censuit hoc loco de voce Halmæ, quæ virgo, Jsaia 7. cap. dissipare, cum liceat Hieronymum ad eum locum videre, atque Galat. lib. 7. de arcana Catholica veritatis c. 15.

Sequitur & dicit: priusquam cognoscat puer, &c. Jfidorus sine memoria hallucinante sine aucta opera, a 7. cap. Isaia repente ad 8. transiit, explicatque illud verbum: Priusquam cognoscat puer, id est, priusquam cognoscere faciat: se habere patrem Deum, matrem virginem subtiliter sanè, neque abhorrens à diuinorum litterarum usu, Hier. ad ea verba, & August. de tempore serm. 32. facile se expediunt, explanantes: Antequam puer sciat vocare patrem, & matrem, id est, antequam homo fiat.

Sine manibus abscondis implens omnem terram. Hispanensis interponit quædam verba, sic enim ait: sine manibus completentium concisus, id est, de virgine solo Spiritulano cooperante, sine virilis commitione seminis ortus, implens omnem terram.

Et tu Beth-lehem domus Ephrata. Nunquid paruula es in millibus Iudæ? Sic legebat duo codices Gothici, sic etiam Iulianus lib. 1. contra Iudæos, præterquam quod genere masculino dixit: Nunquid paruulus es? Hier. in ipsa versione Septuaginta habet, nequaquam minima es, ut sis in millibus Iudæ. Cyprian. 1. cont. Iudæos c. 11. eundem Michæ locum sic refert: non exigua es, ut constitueris in millibus Iudæ. Ipfemet Jsid. lib. 2. c. 3. Et tu, inquit, Bethlehem domus Ephrata, non es minima in millibus Iudæ. In quam lectionem eo sanè loco omnes codices conspirabant, cum in hoc, de quo agimus, plerique affirmatiue legant: Paruula es, siue paruulus es. Tarracon. minor tantum habebat, Paruulus non es. Liber autem Jsidori Hebræos Michæa codices à Iudæis esse vitiatos: & Septuaginta alim atque veteres locum eum, ut est in Matthæo cum negatione legisse, tamen si quidam nostra ætate ita conantur Matthæi verba cum Michæa loca conciliare, ut dicant hoc modo Hebræica interpretanda. Et tu Beth-lehem Ephrata, paruus (supple est tibi) ut sis in millibus Iudæ. Nimirum vocem, Zahir Hebræicam, pro qua alij paruula seu paruulus reddiderunt, in neutro genere sumi malunt, quod si recipiatur facile Matthæi cum Michæa conciliabitur. Hebræica propter eos, qui eam linguam callent, subicitur.

Deus ab Africo veniet. Locus est Habacuc 3. ver. 2. sic Aug. lib. de Pastor. c. 15. & 16. dicit: Deus ab Africo veniet, & Dominus de monte vmbroso. Quæ lectio in omnibus fidei codicibus erat, præterquam in Hispanensi, qui legit, ut est in editione vulgata. Deus ab Austro veniet. Nos aliorum codicum auctoritatem sequuti sumus.

In Cap. XI.

Diuius ille Balaam. Vox diuinus, anceps est. Jsidorus lib. 4. antiq. c. 6. Balaam in magnorum & diuinorum varum numero ponere non dubitat, cui tam frequenter Deus loquebatur, per quem Israeliti benedixit, & qui futura tam aperte vaticinatus est. Antiquorum Patrum opinio resistit. Iulianus q. 2. Chrysost. homil. 21. in Genesim, Basilis epistola 80. Aug. serm. 103. Hic accedit diuinorum litterarum auctoritas, cum Ioseph 13. ver. 22. vocetur arifus in Hebræica.

In Cap. XII.

De quibus Magi venientes. Remigius in Matthæum c. 2. varias de Magi fuisse opiniones ait, à quibusdam Chaldaei putari, ab alijs Persæ, à nonnullis Balaam nepotes, quasdam ex ultimis terra finibus venisse affirmare. Jsid. hoc capite Magos Persas facit. Nempe ea gentes astrorum cognitioni in primis dedicata erant, unde Genesi Isaac Chaldaei vulgo dicebantur, ut ex Gellio constat lib. 14. c. 1. ab Helimaide prima Persidis regine Magi Helimes vocabantur. Unde illud Actarum 13. ver. 8. Resistebat autem illis Elymas magus, sic enim interpretatur nomen eius. An vero hi Reges Magi dicti fuerint à sapientia, ut Origenes indicat tract. 5. in Matthæum, & eo nomine reprehenduntur à Theophilo 2. lib. Paschali, an vero à dominatu artibus, ut Iulianus contra Tryphonem, & Basilus de Christi ortu arbitrantur, magna questio est, neque insoluta breuitatis. Hier. Dan. 2. cum in illa verba: Præcepit Rex, & conuocarentur artioli, ait: Magos esse qui de singulis philosophantur, indicat ea voce non semper damnatas artes significari. Quod vero adiecit: Nā & Magos Reges habuunt Omnes. Ea verba ex Tertull. desumpta sunt libro contra Iudæos. & 3. contra Marcionem. Cicer. 1. de diuinat. Nec quisquam, ait, Rex Persarum potest esse, qui non ante Magorum disciplinam, scientiamque petceperit. Magos autem, qui ad Christum venerunt fuisse Reges, Cyprian. serm. de baptis. Christi. Athanasius q. 2. Hier. in psal. 71. Augustin. serm.

43. ad fratres in crem. Christianus Druth. ad c. 2. Matthei docent.

In Cap. XIII.

Sanctus Isaia sic indicat dicens: Dicite filie Sion. Illa verba, Dicite filie Sion: sunt quidem in Isaia c. 62. ver. 11. que sequuntur: Ecce Rex tuus venit tibi, ex Zach. 9. ver. 9. desumpta sunt. Isidorus autem utraq. tanquā Isaia adduxit. Neque mirum quando Marci 1. c. ver. 2. Isaia nomine citatur testimonium, cuius prima pars: Ecce ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, &c. ex Malachia 3. c. ver. 8. desumpta est. Tamen si (quod Porphyrius reprehendit, ut refert Hieron.) ad 3. caput Matthaei, & quidam alij ausi sunt comminisci, memoria fuisse lapsos Euangelistas) agnoscere nefas est. Cyprianus 2. contra Iudeos, c. 28. totum hunc locum tanquam Zachariae citat his verbis: Quod ipse sit Rex in æternum regnaturus, apud Zachariam (supple habetur) dicite filie Sion, Ecce Rex tuus venit tibi, iustus, & saluans, mitis, sedens super alium Dominum. Unde tria suspicabar: primum, Isidorum non Isaia, sed Zachariam posuisse: & à librariis locum fuisse mutatum, deinde legendum iustus & saluans, ubi Hispanensis, & Tarracensis minor, ut est in nostra vulgata legunt: iustus & saluator, demum non alium indomitum, legendum, sed domitum, ut dixit Cyprianus, nempe Domini, quæ vox est in septuaginta interpretibus. Antiqui subingalem dixerunt, nisi forte Isidorus ad verba sequentia respexit, pullum nouum, vel filium asinarum, ut asinum indomitum diceret.

In Cap. XVI.

Et Hieremias in libro Baruch. Cum Baruch fuerit amicus Hieremias possum eius vaticinium, tanquam Hieremias citatur. Sic Augustinus oratione contra Iudeos, Paganos, & Arrianos cap. 13. Illa verba Baruch 3. ver. 38. Post hæc in terris visus est. Hieremias nomine adducit, idem facit lib. 18 de ciuitate Dei, cap. 33. Sic Clemens Alexandrinus lib. 1. Pedag. c. 10. Basilus 4. contra Eunom. Cassiodorus in Psal. 81. sexta synodus actio. 8. similes ex Baruch locos tanquam Hieremias citant, quam vnā causam fuisse puto, cur in catalogo diuinarum scripturarum à Patribus olim, & conciliis nulla de Baruch vaticinio propria mentio extet.

In Cap. XVIII.

Omnes canes cæci. Hispanensis & Tarracensis minor legebat: Omnes canes muti, ut est in vulgata editione Isaia 56. ver. 10. Nos priorem editionem sequuti sumus: quod inferius dicat: At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, &c. Quæ autem ex Hilario verba subiunguntur, nullibi sunt, quod sciam in eius operibus.

Facti sunt mihi in sagittam reciprocā. Hæc verba non inueniuntur in sacris libris, quibus hoc equidem tempore Ecclesia vtitur. Nimirum Isidorus editione Latina vtēbatur diuersa à nostra, vndeque ex illis, quas innumeras fuisse, August. 2. de doctrin. Christi. cap. 11. affirmat. Vnde multi diuinarum scripturarum loci in communis usu, & antiquorum Patrum scriptis relictis sunt, qui modo non inueniuntur, isdem certe verbis, quales est illud: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos. Atque aliud: Non edificabis mihi domum, quia vir sanguinis es. Tentatio est vita hominis super terram. Maledictus, qui opus Dei facit negligenter. & Ambrosius 1. de officiis cap. 31. & Præterea, cap. 21. ver. 1. adducit illa verba: Quia talia te oportet præparare, quæ in nostra vulgata non sunt. Aliæque innumera alia, quorum pars maxima, ne in Grecis quidem septuaginta interpretum codicibus extant. Verum, ut ad Isidorum redeamus, suspicor ea verba ex Osee c. 7. ver. 16. de-

sumpta, ubi dicitur: reuersi sunt, ut essent absq. iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus.

In Cap. XIX.

quod appretiatum sum ab eis. Locus est Zacharia 11. ver. 12. ubi in vulgata legitur: quo appretiatum sum ab eis, quæ commodior lectio videbatur. Verum in nullo codice inuenta est, & ipse Hieronymi textus, qui admodum est ipsius commentarius in Prophetas, habet, quod appretiatum sum.

In Cap. XXIII.

Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum. Huius testimonij prior pars sumpta est ex Proverb. 19. cap. ver. 5. Posterior ex Amos 2. ver. 6. utramque Isidorus Isaia tribuit, nisi omnes codices sint vitiosi, quod non videtur, cum cap. 23. eadem verba, eodem Isaia nomine referantur. Vbi etiam verba illa: Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, &c. quæ sunt ex Malachia 3. ver. 13. Zacharia nomine per errorem adducuntur. Simili memoria lapsus c. 29. huius libri, tanquam Ieremia citat illa verba: Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas. Quis locus ex Isaia 50. c. ver. 6. desumptus est. Nam ubi in vulgata legimus, Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, quæ verba iam Isidorus citauerat, septuaginta legebat: Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas. Cyprianus sane 2. contra Iudeos c. 12. & Lactant. li. 4. diuinarum inst. c. 18. Isaia nomine adducuntur. Iam quod capite 31. huius libri Isidorus illa verba: Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic: tanquam Ieremie adducit, eorū vestigium nullibi potius inuenire, quemadmodum quod à Lactantio eiusdem Ieremie nomine adducitur de Christo lib. 4. c. 8. Beatus, qui erat antequam nasceretur, & c. 12. illud ex Salomone: Infirmatus est vterus virginis, & accepit fortem, & grauata est. & facta est in multa miseratione mater virgo. Vbi inuenias?

In Cap. XXXII.

Quis enim Regum potestatis insignia, &c. Hæc Tertull. contra Iudeos sic ait: Quis omnino Regum insigne potestatis suæ, in humero præfert, & non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate vsus nouæ fortassis legendum in Tertull. ex Isidoro: aut aliqua proprietate vestis nouæ.

At super humeros.

Genes. 22. ver. 6.

Ligna ipse sibi portauit. Tarracensis maior. Ligna ipse portauit. Tertullianus tamen contra Iudeos sic ait: itaq. in primis Isaac, cum à Patre hostia duceretur, lignumq. ipse sibi portans, &c. Itaq. ea lectio placuit.

In Cap. XXXIII.

Mittamus lignum in panem eius. Locus est Ieremia 11. ver. 19. in quo omnium Ecclesiarum consensus est, ut Hieronymi verbis vtatur, sub persona Ieremie de Christo hæc dici. Cyprianus lib. 2. contra Iudeos cap. 14. Lactant. lib. 4. cap. 18. Tertullianus contra Iudeos: nisi quod legit: Mittamus panem eius in lignum. Omnes sane ad Christum referunt, in cuius corpus, quod verè panis & vita est, lignum est missum, cum cruci affixus est. Iustinus contra Tryphonem, à Iudeis olim hunc locum de ipsorum codicibus expunctum affirmat in eodem Christi.

Dominus regnauit à ligno. Locus est ex Psalmo 95. ver. 9. Nam ubi modo legimus: Dicite in gentibus quia Dominus regnauit: olim legebatur. Dominus regnauit à ligno. Iudas autem hunc locum sicut superiorem

abstulerunt, ut Iustinus ait contra Tryphonem, quoniam maxime omnium premebat. Exatque in Psalterio Romano, & Hispanico locum integer hoc modo: dicite in nationibus quia Dominus regnavit à ligno. Vide Fortunatus Episcopus in hymno de cruce dixit: Impleta sunt, quæ concinit David fidelis carmine, Dicens in nationibus Regnavit à ligno Deus. Simili audacia, idem Iustinus ait, Judæi ex sacris libris abstulisse illa verba: Hoc Pascha Saluator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum: quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc separabimus in eum, ne deferatur hic locus in æternum tempus, dicit Dominus Deus virtutum: quæ verba à Lactantio quidem adducuntur lib. 4. cap. 18. In sacris libris ne vestigium quidem eorum extat, ac ne ab Isidoro quidem toto hoc opere citantur.

In Cap. XXXVIII.

Foderunt manus meas & pedes meos. Psal. 21. ver. 13. ubi Christi Redemptoris cruciatus sigillatim recensentur. Vtrum hunc etiam locum Iudeorum perfidia depravavit. Et pro Foderunt manus meas, legunt ipsi Hebræi: Sicut leo manus meas. Sane Isaac quamvis Judæus genere, eo libello, in quo pro Hebræorum codicum fide disputat, hunc locum esse depravatum conficitur.

In Cap. XXXVI.

Erat enim tunica, ex omni parte contexta. Locum est Ioan. 19. ver. 23. Sed in Tarracensis minori tantum, vox inconfutis additur, in aliis omnibus deest. In editione vulgata legimus: Erat enim tunica inconfutis, desuper contexta per totum. neq. Græci discrepant, ut à Isidoro scriptum est. Sed auditus iniquitatis de Isidoro, ubi vulgata dicit, per totum: omni ex parte posuit. Genus autem vestimenti de quo ibi mentio fit, à Festo Pomp. vocatur tunica recta, ubi ait. Recta appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant omnis causa, ita v. surpata, quod à stantibus & in altitudine texuntur. Hanc Græci ἰσθηδὼν λέγουσιν, vocant. Cuius formam Nonnus explicat in eum Evangelij locum, his duobus versibus.

ἵσθηδὼν ἡ ἐνδοχὴ καὶ ἡ ἐξωτερὴ φρεσὶς
ἀμφὸς ἡ ἐνδοχὴ καὶ ἀμφὸς ἡ ἐξωτερὴ λέγων.

Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 22. Recta, inquit, dicitur vestis, quam sursum versus, stantēque texunt. Itaque Isidorus & Festus sursum versus texti rectam tunicam dicunt, Evangelium, & Nonnus à superiori parte inchoari, nimirum deorsum versus. Et fortassis utraque modo id genus vestimenti texebatur.

In Cap. XXXIX.

Ne corrumpas tituli inscriptionem. Titulus est Psal. 56. neque in Græco tamen, ac ne in editione quidem vulgata, sed in uno tantum Psalterio Hispanico, hæc verba reperio: In finem ne corrumpas David in tituli inscriptione. Augustinus comment. ad eum psalmum: Ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem. Commentarius, quæ Hieronymi nomine circumferuntur: Ipsi David in tituli inscriptionem, ne disperdas, hoc est, ne corrumpas tituli inscriptionem: quæ sunt verba Isidori. Hebræica sic habent: בְּתוֹכָם לֹא תִשְׁחָתוּת הַכְּתוּבָה hoc est, ne corrumpas David Michiam, quæ dictio à nonnullis in aureola significatione sumitur. Septuaginta & antiqui patres, tituli inscriptionem significare putarunt, & ad Christi crucem retulerunt. Patet in sua versione intactam reliquit, opinionum varietatem verum.

In Cap. XLI.

Id est sacrificium pro peccatis nostris. Hæc verba in uno tantum Tarracensis minori erant. Quod vero sequitur: Quare autem pro nobis passus est: existimo adversariam pro illatus sumi, quod vitium Hispani familiare est.

In Cap. XLII.

Deus noster, Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. Ex Psal. 63. ver. 22. voce mortis, ex Tarracensis minori adiecta, in quo tantum erat. Cuius testimonij priora quidem verba: Deus noster, Deus saluos faciet nos, in uno Psalterio Hispanico inveniunt, posterora hoc modo in eodem Psalterio leguntur, & Domini Dei exitus mortis. Et fortassis ita legendum erat in Isidoro: sed codices omnes discrepant.

In Cap. XLV.

Legendum Viderunt in quem confixerunt. Zachar. 12. ver. 10. ubi Septuaginta dixerunt: Aspicient ad me pro eo, quod insultauerunt. Joannes Evang. cap. 19. ver. 37. dixit: Viderunt in quem transfixerunt. Porro in consequentibus verbis, ubi nos posuimus, Vtique hominem quæ crucifixerunt, uterq. Tarracensis legunt, Vtique hominem, quem confixerunt. Hispanensi: Vtique hominem, quæ crucifixerunt.

In Cap. XLVI.

Flumina aquæ viventis egredientur de ventre illius. Ioan. 7. ver. 38. sic legimus: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius, &c. Quo tamen ex loco scripturæ divine hoc testimonium desumptum sit, non satis constat. Hieronymi prologus in Pentateuchum, & Paralipom. absque loci designatione, in Hebræo tantum inveniuntur. Quidam putant desumptum ex Proverb. 1. cap. ver. 16. ubi dicitur: deriuentur fontes tui foras. Verum eo loco codices Septuaginta ab Hebræis non discrepant. Chrysost. ad eum Ioan. locum censet nullibi extare in veteri Testamento, sed citari ex libro aliquo, qui non extat.

In Cap. XLVII.

Collocauerunt me in obscuris. Psal. 142. ver. 4. ceterum in Psalterio omnibus, singulari numero legitur: collocavit me in obscuris. Isidorus, ut puto, cum his numeris alterari saepe videt locum legit numero multitudinis, quo modo instituto magis sauebat.

In Cap. LI.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Psal. 14. ver. 10. quæ verba à Petro, Act. 2. ver. 31. de Christi resurrectione citantur.

Ego dormivi, & requeivi, & resurrexi, quia Dominus suscitavit me. Ex Psal. 3. ver. 6. iuxta Psalterium Hispanicum, quod saepe non à Gallicano tantum sed etiam à Romano discrepat, ut superius dictum est.

In Cap. LIII.

Idem locus in Orientis partibus est. Non tantum locum, unde Christum ascendit, in Orientis partibus est: sed etiam sic ad Orientem conversa in galum ascendit, ut vestigia pedum videantur, quæ ad hunc usque diem loco impressa cernuntur. De quibus Severus Sulpicius lib. 2. histor. & Paulinus epist. 10. scribunt: unde traditus ad Orientalem celum partem, conversus facie orandi, atq. templi edificandi, ut docet Basilus lib. de Spiritu sancto cap. 27. Contra in cruce pendens, faciem ad occidentem conversam habuit, ut Sedulius lib. 5. Carminum auctor est, ubi ait.

Quattuor inde plagas quadrati colligit orbis.

In Cap. LIX.

Nonne hic est qui humiles subleuauit. *Ezech. 21. ver. 26. nisi quod in linguis omnibus genere feminino legitur: Nonne hæc est, quæ humiles subleuauit. Verum Hier. comment. ad eum locum, ea verba nihilominus de extremo iudicio explicat.*

Isai. 42. ver. 13.

Sicut pariens loquar. *Isai. 42. ver. 13. Hispanensis legit. Parturiens loquar. Tarracensis minor. Pariens loquar. Quæ vera lectio est.*

Credo enim quod redemptor meus uiuit. *Locus est Job. 19. ver. 25. quo Hieron. ad Pammachium affirmat, nullum apertius in veteri Testamento extare, ad futuram corporum resurrectionem comprobandam.*

NOTÆ IN LIBRVM DE VOCATIONE GENTIVM.

In Cap. II.

QBAVDITV auris obaudiuit mihi. *Psalm. 17. vers. 44. Sed in psalterio Gallus est. In auditu auris obaudiuit mihi.*

Et post alia leuabit signum in nationibus procul, & libilabit. *Verba quæ præcesserant, nimirum: in die illa erit radix Iesse, &c. leguntur*

Isai. 11. ver. 12. quæ consequuntur leuabit signum in nationibus, &c. ex cap. 5. ver. 26. desumpta sunt. Isidorus memoria lapsus, & loci similitudine deceptus, quæ priora erant, quæ postea, & consequentia citauit.

In Cap. III.

Die ciuitatibus Iudæ, nolite timere. *al. Noli timere: v. ad prophetam, non ad ciuitates referatur.*

Sicut & Isaias ait: donec plenitudo, &c. *Illa equidem verba, donec plenitudo Gentium introeat, Pauli sunt ad Roman. 11. ver. 26. quæ sententia cum Isai. 59. ver. 20. in verbis contineatur: veniet ex Sion, &c. Isidorus. Isaiæ verba in Pauli commutauit.*

Quasi in nouissimo conuersurus. *Id est, conuertendus. Isidorus enim suo more actiuus vsitur pro passiuo.*

In Cap. V.

Aures eius aggraua & oculos. *Eius claude, desideratur, & addi debet.*

In Cap. VIII.

Quia posuisti ciuitatem in tumultum. *Alij legendum afferunt, in tumultum.*

In Cap. XIII.

Fædus nouum, non secundum pactum, &c. *Jeremia 31. ver. 31. ut Hieronymus vertit, & ut est in editione vulgata. Multo autem commodius lxx disponam, inquit, domui Israel, & domui Iuda Testamentum nouum, non secundum Testamentum, id Hebraica dictione Berith significat. Sic antiqui patres hunc locum retulerunt, Cyprianus 1. contra Iudeos cap. 1. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 33. Sic Paulus ad Hebræos 8. ver. 8. Quin potius ex propria Testamenti ratione colligit, Christum, qui nouum Testamentum nuncupauit, necessario, ut esset validum, fore inritum cap. 9. ver. 16. Testamentum, inquit, in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum uiuit, qui testatus est.*

Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis. *Erant autem scriptæ pro-*

prie, tabule Ecclesiasticæ quibus Episcoporum nomina scribebantur, ut constat ex D. Gregorij vita lib. 4. cap. 22. & Theodor. lib. 5. historia cap. 34. & 35. erantque gemina, ut nomen ipsum declarat, in altera uiuorum nomina erant, & defunctorum in altera, cuius rei in Missali Mozarabum & Gregoriorum liturgiis expressa vestigia extant. Dum enim sacris operantur duo catalogi referuntur uiuorum, & defunctorum Pontificum, id est, &c. significant. Isidorus tamen hoc loco vocem traduxit ad legis mandata significanda, quoniam duobus etiam tabulis descripta, & a Moyse veteri populo tradita sunt.

In Cap. XV.

Horum dierum Sabbathum, septimi millesimi anni tempus, ac requies futuri regni ac seculi est. *Tarracensis: Septimi millesimi anni tempus, requies futuri regnum seculi est. Fuit opinio Iudeorum lib. Sanhedrim c. Helith, & lib. Hauuda Sara, c. Libne, mundum sex milia annorum fore duraturum, in septimo requiem fore. Huius argumentum: quoniam sex diebus conditus est mundus, mille anni apud Deum tanquam dies una sunt. Psalm. 89. ver. 4. Aleph, hic era quæ millenarij numeri nota est, in primo Genes. versu sexages ponitur. Enoch septima ab Adamo proles viuus translatus est. Hanc opinionem Patres antiqui sequuti sunt, Irenæus lib. 5. extremo. Lactantius lib. 7. c. 14. Tertull. Præclarus, Apollinaris. Eam Epiphanius heresi 77. impugnât. Papias Joannis Apostoli discipulus in errorem induxit: ut a se ex Apostolorum ore accepisse confirmât, auctore Eusebio lib. 3. historia c. 39. Quis enim tanta auctoritati resisteret? Hanc sententiam Isidorus tangere, ac verò sequi hoc loco videri possit. Sed longe aliter est. Tantum contendit Iudeorum argumento respondere Sabbathi obseruationem inducentium, quod in decalogo esset præceptum: ad mysticas eam significationes traducens, ac requiem futuri seculi significare contendens, August. exemplo lib. 22. de ciuit. Dei c. ultimo. Iulianus sanè primum librum contra Iudeos ea opinione conuellenda consumit.*

In Cap. XVII.

Item ipse, qui supra. *Etiâ hoc libro, hallucinante memoria, alij pro alio libro citantur, uti hoc loco testimonium Osee 8. ver. 12. Jeremia nomine: inferius cap. 22. extremo illud: quia mei oblitus es ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, ex Isaiæ c. 57. ver. 12. eiusdem Jeremia nomine adducitur.*

In Cap. XX.

Scribe legem dupliciter, & tripliciter in corde tuo. *Proverb. 22. ver. 20. Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus, & scientia. Septuaginta: describe eam tibi ipsi tripliciter, in consilium, & cogi-*

tatione, quod nisi ex hoc loco, nescio, unde ea verba desumi potuerunt. Nimirum Isidorus diuersa editione usus est. Quod præterea, quæ dicta sunt, declarat locus Habacuc 3. ver. ultimo ab Isidoro adductus, superiori lib. c. 3. non et alijs omnes legunt: vt vineam in Cantico eius, sive victor in Psalmis canentem, Isidor. legit: vt vineam in claritate eius.

In Cap. XXVI.

Thau quippe littera speciem crucis demonstrat.

Intellige de veteribus Hebraeorum characteribus, nunc enim alia forma est. Hieronymus ad ea verba quæ hoc loco ab Isidoro adducuntur ex Ezechielis 9. cap. Et vt ad nostrâ, inquit, veniamus, antiquis Hebraeorum litteris, quibus vsq. hodie vtuntur Samaritani, extrema, Thau littera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, &c. Porro ab Esdra veteres characteres Hebraeorum fuisse immutatos, Hieronymus ipse testis est in prologo Galeato.

NOTAE IN ECCLESIAST. OFFIC. LIB. I.

In Cap. I.

Cantante & in gentibus & in Iudeis prærogatiua est dignitas potestatis, ita uterq. m. s. quod ferri posse vides. Sic enim apud Ciceronem, prærogatiua centuria & prærogatiuum omne comitiorum, & apud Cyprianum lib. 5. ep. 13. prærogatiua communicatio legitur. Sed veretur, ne vix dignitas interpretatus fuerit prærogatiua, aliunde sit. Ambrosij lib. de Noe & arc. c. 24. Hæc prærogatiua potestatis in cæteris animantibus videtur hominibus attributa & in superioribus partibus. Et in lib. de Incarn. Dominus. sacram. c. 19. Videtur igitur in verbis prærogatiuum quidam potestatis esse: Nisi quis prærogatiuum dignitatis, & potestatis malit, quod est aliquanto plenus. Neq. solis sacerdotibus prærogatiua est dignitatis, aut auctor libri ac cardinalis operibus, Christi apud Cyprianum.

Ecclesia autem, &c. Omnia vsq. ad finem capitis sunt verba Cyrilli Hierosolymitani Cateches. 18. ex veteri interpretatione.

In Cap. II.

Prudentia peritus. Ita uterq. m. s. prudentiam petiturus impressi.

Attria. ab. Altaria.

In Cap. III.

Chorus ab imag. fact. Idem lib. 6. etymolog. c. ultum. At Plato 2. de legib. dicit, ut xxijs chorus duci maluit.

Apud Iudeos non minus à decem. Honor est in eo habitum Decalogi. Nam & psalterio propterea decachorda sunt vsi, cum apud alios nouem tantum chordarum constituisse dicat Atrivnam. Sola quoq. decem instrumenta agnoscunt recentiores Hebraei ad hymnos, modulationem. Quod autem non minus à decem dicitur, eodem modo locutus est lib. 3. etymolog. c. 3. & sæpe alijs, neq. id sine exemplo, vt ex loco ostensum est.

In Cap. IIII.

Canticum autem est vox hom. Ruffinus sive Hilarius in prologo psalmorum. Psalmus est cum cessante voce, pulsus tantum organi canentis auditor. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua vtens, neque in consonu organi adstrictus obsequium, hymno canonice tantum vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cum organo præcinente, subsequens & amula organo vox chori cantantis auditur, modum psalterij vocis imitata. Canticum verò psalmi est, cum choro an-

te cantante, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pati psalterio suauitate modularur.

In Cap. V.

Cantorum princeps. Ex Roman. edit. cunctorum princeps Gotth.

Ad affectum pietatis exurgat. In effectum pietatis assurgat, apud August.

In Cap. VI.

Hymnos primum eund. David. Nam librum psalmorum eund. hymnos. & Soliloquiorum vocari ait Ruffinus.

In hymn. & psal. vsque ad, ex epl. Leguntur hæc Cœcil. 4. Tolet. c. 12. & apud Gratian. de consec. d. 1. c. de hymn.

Quia eius tempore in Eccles. Mediolan. Augustinus 1x confess. c. 6. & 7. Non longè exuperat Mediolanensis Ecclesia hoc genus consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, &c.

Carmena autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur. Cantantur malle. Id enim omnino exigit hymni ratio, Ruffino & Augustino auctoribus, sic enim ille: Hymni sunt cætus laudis Dei continentes. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit laus Dei, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo, vt si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Eadem Aug. in ps. 72. eundem, aut pluribus etiam verbis. Quæ etiam relecta sunt in vi. etymolog.

In Cap. VII.

Antiphonas Græci. Vid. Paulin. Sigebert. & Radulph. apud Pamelium lib. 1. Liturg.

In Cap. VIII.

Responsoria ab italis. Idem 6. etymolog. nisi quod illis Responsorijs dicit, vt in regul. monach. c. 6. de Officiis.

Chorus consonando. Nempe idem respondendo. Sic enim in etymologus, quod vno canente chorus id respondeat.

In Cap. IX.

De libro iuris cælestis. Laborauimus, vt verba auctoris suo redderemus. Nam, quin Isidoro antiquiora sint, non dubitamus. Tertulliani, aut Cypriani vsa sunt aliquando. Nunc magis adducitur, vt Augustinus esse credamus. Is enim epist. 118. ad Iulianum c. 4. Non enim mihi, inquit, de libro Dei hæc recitaturus est. Nam proximum videtur, vt Christum Dominum de iuris cælestis libro recitet.

In Cap. X.

Cum lectio legitur factio silentio. *Ambros. in pref. psal.* Quantum laboratur in Ecclesia, ut fiat silentium cum lectiones leguntur?

In Cap. XI.

Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus. *Persecundum notat, quoniam si Testamentum à testatoris monumento, aut testes à testamento deduxisset, quod utrumque fecit s. etymolog.*

Post hæc versuum octo libri. Quinque tantum priores recenset *Cyrril. Cat. lib. 4.* & Sapientiam Hebraice scriptam reperisse se negat *Hieronymus*. At *Isidorus* non sua, sed aliena, nunc sua, nunc aliorum verbis se tradere in his libris præ se fert. Dicit autem paulo post ex Sapientis cuiusdam testimonio, librum hunc ab Hebrais aliquando receptum, postea reiectum.

Quoniam LXXII. linguit. *Clem. Alexand. Stromat. lib. 1.* Ab Ephoro & scriptoribus aliis LXXV. tum gentes, tum linguas prodit ex Moysi verbis. Erant autem omnes animæ ex Iacob LXXV. quæ descenderunt in Ægyptum. Sed linguas dialectos ut videtur LXXII. planè fuisse, ut nostræ tradunt scriptura. Quod se etiam colligere tradunt Hebraei, è familiar. numero, totidem uamque censeri *Genes. c. 10.*

In Cap. XII.

Et Samuelis primam partem. Idem sensit *Diadormus*, qui Samuelis 9. verba illa, Nam videntem vocabat populus, qui nunc propheta dicitur, non ipsius Samuelis, sed eius, qui Samuelis scripta collegit, verba fuisse vulg. *Isidoro* sat fuit monuisse, non se de suo, sed de Hebraor. sensu, & traditione loqui.

Malachim totum edidit Ieremias. Nihil id certius.

Psalterium verò scripserunt decem. id scilicet quorum nomina in Psalms. titulis præscribuntur. Id verò persuadere alicui fortasse possent nisi *Adamo*, & *Melchisedech* suos etiam psalmos assignarent, illi nonagesimum primum, huic centesimum nonagesimum.

Viri synagogæ sapientes scripserunt *Ezech.* & *Hest. Fabellæ Iudæor.*

Primam post *Esdram*. Quæ de LXX. interpretum editione refert, usque ad verbum inuenirentur, leguntur in *Cyrrilli Cat. lib. 4.* Eademque *Iustinus*, *Irenæus*, *Augustinus*, *Philos.* atque alij prodidere. Sed ridet *Hieronymus* quæ de celulis referuntur. Neque huic necesse illis nostror. Theologorum studia desunt. Nec minore contentione de ea quoq. re disident, omnes ne veteris Testamenti, an soli quinque Moysi libri ab illis sint conuersi.

Vt meminit *S. Augustinus. Lib. 2. de doct. Christ. c. 11.* idem in nouo Testamento accidisse ait *Hieronymus ep. 123. ad Damasum*, tot penè fuisse exemplaria, quot codices.

Ad Hebræos autem epist. Ex *Hieronymi* catalogo. At nunc dubitanda nullus reliquit locus post concilior. sequentium decreta. Quæ de *Petri*, *Iacobi*, & *Ioannis* epistolis dicuntur, ex eodem sunt catalogo. De *Apocalypsi*, quoniam etiam ante *Hieronymi* aetatem recepta fuerat, neglexisse videtur *Isidorus* eos, qui illam suo tempore non recipere, contra quos est *Concilij Tol. can. 14. canon 16.*

In Cap. XIII.

Laudes. Quid Laudes appellet, & ipse satis superq. declarat, & cuius ex concilio *14. Tol.* magis adhuc constare poterit. Vt mirum sit tam manifesta in luce quantas sibi ipse tenebras offuderit, qui magno negotio contenderit, tot hæc plurimum capitum numero ordine, post caput dematutinis collocaret.

Cum neque quid Laudes, neque quid Matutina preces apud *Isidorum* sit, posset vlla ratione dispicere. Ac de *Matutinis* in o loco. Laudes hoc loco canticum *Alleluia* dicitur, quod in aliis regionibus, (ut nunc ubique sit) ante Evangelij lectionem, in *Hispania* post Evangelium decantari ea *Synodus* præcipit *can. X. & XI.*

In Africanis autem regionib. Ex *ep. 119. August. ad Ianuarium cap. 15. & 17.* Actionem nostram non esse futuram, usque ad, laudabunt te. Verba sunt *Augustini c. 15.*

In Cap. XIII.

Offertoria quæ in sacrificior. honore canuntur. Gentiles quoq. in libationib. grauioribus quosdam sonos adhibuisse, qui magnam partem spandam pedib. constarent, unde nomen huic pedi datum, qui & Pontificius propterea dictus est, notum ex *Terentiani versib.*

Qui quod in templis canorus à sono vocis malæ Aurib. libantis obstat, & fauet, credens est.

Eam vicem ubi cantores organaq. desunt, tintinnabulor. nota antiquo iam ritu præstant.

In Cap. XV.

Cuius celebrationem. Traditum à *Petro*, quem ad consecrationis verba quidam tres orationes, alij solam *Dominicam* initio adhibuisse dicunt. Aucta deinde alia ab aliis tum preces, tum cæremantiæ, ut videmus in *Patrum liturgiis*. Nam & *illud Pauli 1. ad Corinth. 11.* Cætera autem cum venero disponam, ad id refert *Aug. epist. 118. c. 6.* *Isidorus* ordinem, qui aetate sua in *Concil. Tol. 14.* iussus est per omnem *Hispaniam*, & *Galliciam* observari, tantum refert. Qui tamen ordo non idem prorsus retinetur in *Mozarabo Missali*, quod aduertit etiam *Iacobus Pamelius*.

Quinta deinde infertur illatio. Pensiones ut à *Græcis* & *Lat. ita à nostris* illationes dictæ, constat è *Cassiodor. lib. 12. ep. 16.* quomodo illationis voce vsa est etiam *Synodus Tol. VII. can. 4.* Ne ergo fiat de cætero, quod constat hætenus inordinate præsumptum, non amplius, quam duos solidos vnusquisque episcopos. præfata prouincix per singulas diocesis suæ basilicas iuxta *Synodum Bracarensem* annua illatione sibi expetent conferri. Mediæque videtur inter exactionem & oblationem, siue inter pensionem & munus illatio. Vt enim Imperatores pensionis tristitiam appellationem, illationis nomine mitigauerunt; ita Ecclesiastici viri submissius se loqui putauerunt, si quæ alias dona & munera vocant, illationem appellarent. Id quod etiam debitum scruiutis non vno in loco dicitur. Hinc illud in *Cansue* offerimus præclara maiestati tuæ de tuis donis ac datis. Nimirum videbatur offerimus, si subaceretur de tuis donis ac datis. Sed (ut ego quidem existimo) dicebatur illatio, tum panis, & vinum antequam offerrentur, tum formula ipsa precationis quam inferebantur. Erat ergo illatio, tum id, quod inferebatur, ex quo erat oblatio faciendæ; tum precatio ipsa, qua inferebatur, ut fieret, ex illatione oblatio.

In qua oratione, ut *Patres* scripser. septem petitiones. Singulis petitionibus Amen, responderetur quarta excepta, Panem nost. q. d. n. hodie, cui responderetur, quia tu es Deus.

In Cap. XVII.

Benedictio. Singulis prope *Missis* benedictiones propria assignantur in *Mozarabo Missali*. Est autem hæc è *Dominic. VII. post Pentecost.*

Illuminet Dominus faciem, &c. Ita *Goth. codex* ex septuaginta interpretatione in extusis libris vulgata edit. verba substituta sunt.

Vid. Cyprian. epist. 3. lib. 2. de sacramento Domini cæ-
licis.

Quod non mane, usque ad, vespertam mundi, Cypria-
ni verba sunt.

Proinde non communicauerunt ieiuni Apostoli.
Vid. c. 24. liquido de conf. d. 2.

Calix Dominicus, usque ad, adunatus. Omnia sunt Cy-
priani verba.

Dicunt aliqui nisi aliquo interuen. peccato. *Vid. c. 13.*
de conf. d. 2. Quotidie.

Hoc est enim iudigné accipere. *Aug. ep. 118.*

Ceterum si non sunt tanta peccata. *Hilarij sine*
Augustini verba relata à Gratiano de conf. d. 2. cap. si non
sunt.

Relegamus libros Regnor. usque ad, accedere possit.
Verba sunt Hieron. in c. 1. epist. ad Tit.

Defunctor. animæ, &c. usque ad fin. cap. verba sunt
Augustini Enchirid. ad Laur. c. 110.

In Cap. XIX.

Vid. Cyprian. librum de Orat. Dominic. & Tertullian. de
ieiuniis.

In Cap. XX.

Vt tempus ipsum vesp. usque ad, seculi. Cypriani sunt
verba epist. citata.

In Cap. XXI.

Integrum caput ex epist. de oblatione vigiliarum,
36. apud Hieron. tom. 9.

In Cap. XXII.

Fleraq. ex eadem epistola carptim hinc inde sumpta.
Hoc namq. tempore vastator Angel. ex Hieronym.
Matth. 25.

Audientib. cunctis vinetis. vox cunctis, non est a-
pod Hieron. neque Act. 16. & fortasse liberior. partim vin-
etis, partim cunctis scribentium vitis utrumque tandem
inleuit.

Nystages, aut etiam nystages, vel nystazontes.
ead. 8. etymol. c. 5.

In Cap. XXIII.

Matutina preces hic dicuntur ea, quas nos Laudes dicimus,
vt constat ex *Cassian. lib. 3. de insti. canob. c. 3. 4. & 8. Sequen-*
batur vigiliis Missa post galli cantum, inde ea quas nos Lau-
des, Cassianus matutinam sollempnitatem nominat c. 4. & 6.
in qua canebatur psal. 148. Laudate Dominū de cælis, cū
sequentib. Nouella (vt ipse vocat) tunc sollempnitatis, qua à nobis
prima dicitur deputati erāt psalmi, 50. Miserere mei Deus
secund. 61. Deus Deus meus ad te de luce vig. & 89.
Domine refugium factus. Ita videntur Ecclesia Occiden-
talis Laudes utraq. illor. id est, Matutinam antiquam sollemp-
nitatem, & nouellam atque amplius aliquid continere. Nam
nouella, hoc est, Prima psalmi alij sunt assignati.

In Cap. XXIII.

Omnia ferè ex epist. *Aug. ad Janua. 119. cap. 10.*
Sabbatum autem dat. usque ad, interpretatur. ex
ead. epist. c. 10. Editio Madritia facit hic nouum caput.
Diestamen Dominicus, usque ad, successit, ex c. 13.
Apparet autem, usque ad, datum est, ex eiusdem ser-
mone 251.
Sabbatum autem dies septim. &c. è *serm. 91. que sunt*
eadem Origeni homil. 7. in Exod. c. 15.

Cassian. collat. 10.
Epistolæ quoq. Pontif. Alexandrini: peractio eo
die, ut *Cassian.*

In Cap. XXVII.

Afellum sedisse perhibetur, & max. quem sedendo.
Ita etiam Ambrosius, Pullus sedetur asinæ.

Capitulum vocant. *Aug. ep. 118. c. 7.* Si autem
quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit, nihil mihi de
hac re cogitant. probabilius occurrit, nisi quod
baptizandor. corpora per obseruationem Quadra-
gesimæ sordidata cum, offensione sensus ad fontem
tractarentur, nisi aliqua die lauantur. *Hanc autem*
diem, qua in Hispania Dominica, vt videtur, Palmatum fuit,
in Africa fuisse Feriam V. in cæna Domini, ex hoc Augu-
stini loco apparet: subdit enim. Istum autem diem potius
ad hoc electum, quo cæna Domini anniuersariè ce-
lebratur, &c. Qui mos adeo in Africa inualuerat, vt de lo-
tiōne pedum, qua in eundem diem incurrebat, vel tollendā
propterea, vel certè in alium diem reuocanda, propterea cogitau-
erint. Sic enim Augustinus ep. 119. ad Ianuar. c. 18. De lau-
dis verò pedib. cum Dominus hoc propter formam
humilitatis, propter quam docendam venerat, com-
mendauerit (sicut ipse consequenter exposuit) quæli-
tum est, quo nam tempore potissimum, res tanta
etiam facto doceretur, & in illud tempus occurrit,
quo ipsa commendatio religiosius inhæteret. Sed ne
ad ipsum sacramentum Baptismi videretur perti-
nere: multi hoc in consuetudinem recipere nolue-
runt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non
dubitauerunt. Aliqui autem, vt hoc sacratione
tempore commendarent, & à Baptismi sacramen-
to distinguerent, vel diem tertium octauarum, quia
ternarius numerus in multis sacramentis maximè
excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent,
elegerunt.

In Cap. XXVIII.

Propter humilitatis formam commend. *August.*
ibid.

In Cap. XXIX.

Docet autem Apostolus, usque ad, profundum.
Verba sunt Rufini in Symbol.

Cuius latitudo, usque ad, describitur. *Comunia hæc sunt*
Rufini cum Augustino 2. de doct. Chr. c. 42. & in lib. de
grat. Ver. & Nou. Testam.

Dicitur enim homini, &c. Omnia sunt usque ad finem
capitis *Augustini verba ep. cit. ad Ianuar. c. 14.*

In Cap. XXXI.

Cuius quidem Paschalis resurr. Omnia usque ad finem
ex ep. citata *Augustini ad Ianuar. descripta sunt.*

In Cap. XXXIII.

Fleraq. ex ead. Augustini ad Ianuar. epistola.

In Cap. XXXIII.

Totum caput ex lib. 20. Aug. contra Faust. Manich. c. 21.

In Cap. XXXV.

Enenia quippe fest. *Ex Aug. Tract. 48. in Ioann.*

In Cap. XXXVI.

Primum enim ieiunium Quadrag. usque ad, vuen-
dum. *Verba sunt Augusti ad Ianuar. c. 15.*

A quattuor ventis delimatur. Ita m. s. uterque & apud August. & Hieronymum tom. 9. ep. 21. nam describitur, quod in excusis libri est, & apud Raban. lib. 2. de inst. cler. c. 20. proculdubio interpretatio fuit eius, qui deliniatur legerat: ut est in edit. Rgw. delimatur autem, vel purgatur interpretor, vel potius devehitur, & obliquatur, ut delimatur & erigitur, & ita dicitur. Est enim lumen transuersum, & obliquum. Erit ergo delimatur quod Virgilius dixit deueexus premitur.

Mundus ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces Confurgit premitur Libyæ deueexus in Austros. Sed Maro de celo, Augustinus de terra orbe locutus est. Declinatur probari dicitur pisset, ita enim in lib. de Natura rer. ad Sisibuth. Regem c. 9. Nam quemadmodum erigitur mundus in Septentrionalem plagam, ita declinatur in Australem, nisi Augustinus, cuius hæc sunt, obstitaret.

Lege enim Mosaiica, usque ad, dedicarent. & Casian. collat. 21. c. 25.

Triginta sex dier. Triginta sex semis. Casianus.

Subtractis enim à Quadragesima diebus Domini- c's. Si dies Dominici, & Sabbatha subtrahuntur Casianus. Sed quia in Occidentalibus ciuitatibus, & maxime in urbe Sabbathis ieiunabatur, ut idem ait lib. 3. c. 10. propterea Isidorus Sabbathis non subtrahit, nec semis addidit, aut rationem aliam inuit, non enim à ecclesiis hæc exigebat.

Cuius quidem Quadragesimæ legib. usque ad, dedicarent. Ex ead. collat. c. 29.

Velut decimas Domino dedicarent. Ita Casianus & Gothicus, ut decimas excusis libri.

In Cap. XXXVII.

Hoc ieiunium à plerisque ex auctoritate Euangelij

post Domini Ascensionem completur. Id vetat Theonas apud Casianum collat. 21. cap. 20. ex Apostolicor. virarum traditione.

In Cap. XXXVIII.

Quater in die, & quater in nocte. Absunt hæc à LXX. interpretum editione emendata. Voces autem in nocte etiam à vulg. & Hebraica veritate.

In Cap. XL.

Refertur à Possidio Augustini tractatus de Calendis Ianuarij. Vnde hæc fortasse sumpta. Hæc. Calendar. in eandem hanc sententiam meminere Concil. Turon. 11. c. 13. & 16. & Tolet. 14. c. 10. Est etiam canon 1. Antysiodoren. Non licet Calendis Ianuarij Vecolo, aut Ceruolo facere, vel strenas diabolicas obseruare. Vid. August. serm. 215. de temp. & append. tom. 9. tract. 20. Ambrosij. serm. de Circumcis. Petr. Chrysolog. serm. de Calend. Ianuar. S. Maxim. homil. de Circumcis. siue de Calend. Ianuar. Alcuinus lib. de diuin. offic. cap. 4. Hæc (inquit) Kalendæ secundum demeritum Gentilium, potius cauendæ sunt dicendæ, quam Kalendæ.

In Cap. XLII.

Post Pascha autem, usque ad Pentecost. Referuntur hæc à Gratiano d. 76. cap. 10.

In Cap. XLIII.

Totum caput ex epist. Augustini. 118. ad Ianuar. cap. 1. & 2.

In Cap. XLIII.

Vid. cap. Ab exordio d. 35. & Hieronym. 1. contra Iovinianum.

NOTAE IN ECCLESIAST.

OFFIC. LIB. II.

In Cap. I.

Id. ep. Hieronymi ad Nepotian.

In Cap. II.

His igitur lege cauetur. Totius huius capitis verbus Concilium Moguntiacum canonem 10. sanxit.

Occupationes lucror. Ita quidem Goth. & Concil. Mog. sed non difficerit alterius m. s. scriptura, au-

cupationes lucror.

Per ambitionem non subeant: ad honorum gradus, per ambitionem non subuehant: idem m. s. non ineleganter: modo pro subuehant, subuehantur legas, est enim subuehi è loco humili in excelsum vehi. Virg. Nec non ad templum, summæque ad Palladis arces Subuehitur magna matrum regina caterua.

Non infræni lingua. & infræni idem m. s.

Gestu incedant. Gressu impress.

In Cap. III.

Hoc quoque capite ead. Synodus est vsa legem ferens de vagis clericis c. 22.

In Cap. IIII.

Quod vero de tonso superius capite. Vid. e. Duo sunt genera 12. q. 1. ex Hieronymo.

In Cap. V.

Sacerdotum nomine hoc loco, ut sapè aliis, Episcopi soli veniunt.

Initium quidem sacerdotij, &c. Ex Anacleti ep. 2. ad Episcopos Italiae.

Quatuor sunt autem genera Apostolor. Ex Hieron. in cap. 1. ep. ad Galat.

Quod verò vnus matrimon. virg. Vid. d. 3. cap. si quis, & 28. q. 3.

Porrò quod Episcopus non ab vno. c. Archiepiscopus, & seqq. d. 66. & Rufini histor. c. 6. in Nicæne Synodi canonibus.

Ideoq. ab omnib. conuenientib. Vid. 64. distinct.

Putet se non tam ministerium humil. Ex Hieronym. in cap. 1. ep. ad Tit.

Nunc verò sæpè cernimus, usque ad, dignitatem. Ex ead. loco.

Cum neq. Moyses. Ex ead.

Interdum autem. Vid. e. audacter. 8. q. 1. ex Origene vel Hieron. potius.

Quod autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato correptus. Quod eiusmodi sit (ait Gratianus d. 25. c. primum) ut ex eo sit perpetua infamia. Ita enim ille Hieronymi verba in c. 1. ep. ad Titum, vnde hæc sumpta sunt, interpretatur, quæ referemus, ne cui hæc duriora videantur. Primum itaque sine crimine iubetur esse Episcopus, quod puto alio verbo ad Timotheum irreprehensibilem nominatum. Non quod eo tantum tempore, quo ordinandus est, sine vilo sit crimine & præteritis maculas noua conuersatione diluerit: sed quod ex eo tempore, quo in Christum renatus est, nulla peccati

conscientia remordeatur. Quomodo enim potest præfex Ecclesiæ auferre malum de medio eius, qui in delicto simili corruit? aut qua libertate corripere peccantem potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admisisse, quæ corripit? Legitur autem corruptus in Gothb. & in ed. Rom. sed correptus, magis videtur ex Gratiani sensu. Moluisse enim videtur Isidorus Hieronymi verba, cum non quolib. crimine, sed materiali, & correptum, quasi deprehensum esse voluit.

Quapropter quia lex pecc. usque ad, occupare. Verba sunt Hieronymi ibidem.

Nam cum qua fronte, usque ad, recta sunt. Eiusd. sunt. Cui etiam scientia script. usque ad, pervertere. eiusd. ibidem.

In quo etiam hospitalitas, usque ad, inhumanus. Hieron. ibid.

Erit quoque illi iuxta Apostol. Ibidem & i. contra Iovinian.

In Cap. VI.

Quæ de corepisc. dicitur in Concil. Antioch. cap. 10. sumpta videri possunt. Vid. Leon. ep. 88. & can. Nicen. 54. Hi propter insolentiam (ait Gratianus c. Corepisc. d. 68.) ab Ecclesiâ prohibiti sunt.

In Cap. VII.

Exordium sumpsit à filiis Aaron. Anacle. ep. 2. & Hieronym. ad Nepotian. ep. 2.

His enim sicut Episcopis, usque ad, prædicandi. Carptim hæc sumpta ex ep. ad Rustic. Narbonen. Hieronym. tom. 9. ita ut quadam rescussu consulto videatur, ut confirmandi & benedicendi officia. Quod autem aquare Episcopis presbyteros videtur, non cum alia ratione non defendemus, quam qua tueretur ipse sese, non referenda esse ad culpæ suæ titulum, de quibus testificatus adhibetur auctorum. Sunt autem verba quibus plus æquo presbyteri tribuisse videtur, non Isidori, sed Hieron. Cuius mentis atq. animus is fuisse videtur, ut Episcopos, fastidium, & insolentiam comprimeret, atq. retunderet, non ut presbyteros illis pares faceret. Vt ex collatu eius pluribus locis collegere iam pridem doctissimi viri. In quib. Franc. Turrianus lib. 3. c. 36. Maria. Reatus. in ep. ad Enagr. Cas. Baran. Annal. tom. 1. ann. 58. Nam quid Isido. senserit de Episcop. offic. satis constat ex c. perleclis. d. 25. & ex c. ult. huius operis de chrismate.

Nam Paulus. Ex Hier. ep. ad Enagr. & comm. ad Tit. Presbyteros autem merito, usque ad fin. Verba sunt Hieronymi in cap. 3. Isai. quorum pleraque leguntur etiam in Anacle. ep. 2.

In Cap. VIII.

Pleraq. ex ep. citata ad Rustic. Narbonen.

In Cap. X.

Vid. cit. ep. ad Rustic.

In Cap. XII.

Veteres lamina pectori imposita. Hoc de Nerone prodicit Plinius lib. 34. cap. 18. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstraui rationem.

In Cap. XIII.

Quos Esdras actores templi. Quid exorcismi cum altioribus templi? Hoc opinor: corpora nostra templa sunt Spiritus sancti. In ea cum immigrat nequam spiritus, iam tum adhibet (ut Comici verbis loquar) spiritum datur. Atq. eo nunquam rei redit, ut non videatur adeo sacris posse, quia tota perpetua ruant. Exemplo esse possunt, & is, quem restituere non poterunt Apostoli, & is, quem mutum, surdum, cæcūq. Dominus ipse sanavit, ac refecit. Id igitur Exorcistæ munus, eas uti aduersione, sacris testat. reddant. Est vero pœta locus, quem indicant, supra quam dici possit elegans ad hanc similitudinem illustrandam, atq. dilucidandam.

In editione Madruza sequatur caput 14. de Acelythiis sed illud addendum minime censuimus: quoniam in codicibus impressis Colonia 1568. & Lutetia 1580. atq. etiam in nostro m. non inuenitur. Extat autem in eodem lib. 7. Etymol. c. 12.

In Cap. XV.

Quantum pertinet ad auctor. usque ad, Iordan. Ex Hieron. ep. 13. ad Paulin.

Reliqua verò teterrima atq. omnimodis euitanda. Casian. coll. 18. c. 4. Tria sunt in Ægypto genera monachor. quorum duo sunt optima, tertium verò tepidum atq. omnimodis euitandum.

Primum genus, usque ad, cor vnum. Ex eod. Casian. 5. Secundum gen. c. 6. & Hier. ep. 22. ad Eustoch. Quartum genus, usque ad, quam curari. c. 8. eiusd. collat.

Quintum genus est Circumcellionum. Circumcelliones dictos (ait Augustinus) aduersus Gaudentium, quod vicinis suis causis illas rusticanas circumvent.

Sextum gen. Ex eod. collat. c. 7. & 10.

Sicut ait de ipsis Hieronymus. Ep. 22. ad Eustoch.

In Cap. XVI.

Horum duntaxat dignitate seruata. Offendit quidam hic locus, qui non aduertit de penitentia publica loqui Iulianum. Sunt autem verba Felici III. ep. 1. c. 1. Vid. Gratian. d. 50. cap. Confirmandum. cum sequentibus.

In Cap. XVII.

Tam sancti propositi. Verba Casiani, cuius sunt quæ sequuntur, nisi Hieronymi esse, vel communia utriusque manui.

Cum & ipsa vniuersa. Aug. serm. 23. de verb. Domini secundum Matth. Tota Ecclesiâ quæ constat ex virginibus. & pueris & maritatis, & vxoratis, vno nomine virgo est appellata. Vnde hoc probamus? Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed vniuersæ potius Ecclesiæ Dei: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. & Tertull. lib. de monogam. Et coniungunt vos in Ecclesiâ virgine vnius Christi sponsa. Ambrosius quoque in hortatione ad virginitatem. Virgo est Ecclesiâ, quam studuit Apostolus virginem castam exhibere Christo.

Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnentur. Hoc sepe repetit Hieronymus.

Ante aduentum quippe Christi coniugia placere. Ex Tertulliano, vnde eadem quoq. haust Hieronym.

Et nisi fallor vnius eiusdemq. Dei, usque ad, indulserat. Verba sunt Tertull. in exhortatione ad castitatem.

Et iterum si acceperis vxorem, usque ad, prostrati sunt. Verba sunt ex commentariis in ep. ad Corinth. Hieron. adscriptis.

Per Isaiam Prophetam se daturum. Quem locum tractat elegantissime Basilus in lib. de virginitate.

Meliorem multo. Vulg. melius à filiis, & filiabus.

In gradibus enim vel officiis, usque ad, ostendat. Tertull. in lib. de virginibus. veland. potuit dignius honorari aliqua prerogatiua virilis gradus, aut officij? &c. E quo loco sunt verba fere quæ videntur huius capiti.

Notabilis vel insignis. More suo distinctione pro communi dicitur. Nam Tertullianus notabilis & insignis dicit.

Honorem sanctificati corporis. Honorem sanctitatis, Tertullianus.

In Cap. XVIII.

Anna quæ Dominum cognouit infantem. Tertull. in lib. de ueneno aduersus Psychicos. Anna prophetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agnouit, &

multa super eo prædicauit expectantib. redemptionem Israel.

Felix ergo virgo quia intacta, &c. *Hausere ista non Isidorus modo sed Hieronymus quoq. e Tertulliano, cuius sunt, lib. 1. ad uxorem hæc verba.* Quanti est vidua ipsa, cuius assertor Dominus disputabit? Non tantum virginib. datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facile est non appetere quod nescias, & auerfari quod desideraueris nunquam. Gloriosior continentia quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laboriosior: illa quod bonum semper habuit: ista quod bonum sibi inuenit, in illa gratia, in illa virtute coronatur, &c.

Quæ post vnus coniugij torum interceptum, vsq. ad, renunciat. *Ita utique m. s. probissime, quos sequi non est ausus, qui, cuius hæc essent, non assecerat. Sunt autem eiusdem Tertulliani mitis exhortationis ad castitatem.* Tertius gradus superest monogamix, cum post matrimonium vnus interceptum exinde sexui renunciat. Ergo vix virili turpiter addita fuerat, quæ etiam legitur in ead. Rom.

Vtique sicut Tabitha, vsque ad, viuendi. *Ex commentariis in epistolam ad Timotheum Hieronymo adscriptis.*

Vtique ut ipse earum incesit. vsq. ad, dignitatem. *Ex Hieronymo ad Tit. 2.*

Nam solent, vsque ad, ex otio. *Verba sunt eiusd. ibid.*

Simul autem, vsq. ad, quæ non oportet. *Ex commentariis in ep. ad Timotheum citat.*

In Cap. XIX.

Vnam de costis eius mutuatus vir in f. m. fecit. *Tertull. in lib. de monogam. Vnam feminam masculo Deus finxit, vna costa eius decerpta: & utique ex pluribus, &c. quæ eadem in exhortatione dixerat, totumq. locum Hieronymus sibi aduersus Iovinianum aptauit.*

Item secundum spirituales nupt. *Idem in exhortatione:* At cum Apostolus in Ecclesiam & Christum interpretatur, erunt duo in carne vna, secundum spirituales nuptias Ecclesiæ, & Christi, vnus Christus, & vna eius Ecclesia: agnoscere debemus, duplicatam & exaggeratam esse nobis vnus matrimonij, tam secundum generis fundamentum, quam secundum Christi firmamentum.

Numerus autem matrimonij, vsq. ad, figurentur. *Verba Tertull. ibid. & Hieronymus 1. contra Iovinianum.*

Secundas autem nupt. vsq. ad, non est religionis, sed etiminis. *Dicuntur hæc ex Hieronymi sensu, non qui digamus, aut etiam otogamos (ut ipsius verbis utar) damnet: sed qui calibatum & vilitatem coniugio longe antistare velit. Cuius verba aliquanto etiam liberius, quam hæc sunt, retulit quasque Gratianus 31. q. 1. c. quomodo.*

Quod verò iisdem virginib. legitime nubentibus vniuit. *Tertull. in exhort. Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut & virginibus legitime nubentibus vniuita pronuba adhibeatur, et si auspicij initium est, tamen boni auspicij est. Ita enim Tertullianus ratio explenda est ex hoc loco. Quod non vidisse, qui in eo emendando laborauerunt, neque in interrupta & pendenti sententia quidquam desiderasse, valde miror.*

Quod verò eadem feminæ, vsque ad, perueniat. *Legitur totus hic propè locus apud Grat. 30. q. 5. c. feminæ.*

Vnde & Rebecca, vsque ad, velauit. *Ex Tertull. lib. de virginibus veland. eadem etiam apud Ambros. in fine lib. 1. de Abraham.*

A Leuita vno vinculo copulantur. *Aliter hæc apud Gratianum, nos codices nostros sumus secuti.*

Quod imprimis anulus. Quod in primis negotiis anulus. *Apud Gratianum.*

Antiquitus. *Tertull. Apologet. c. 6. cum aurum nulla norat, præter vnico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo anulo.*

Penes Israel autem, vsque ad, maturitate. *Verba sunt Tertull. in libro de virginibus veland.*

Apud veteres. *Id. etymolog. lib. 9. c. 7.*

Vt ait quidam sapiens. *Theophr. apud Hieron. 1. contra Iovinianum.*

Nam & ipse dot tab. *August. lib. de morib. Manichæor. Nuptiæ autem, ut ipsæ nuptiales tabulæ clamant, liberorum procreandorum sceminam marémq. coniungunt. atq. ead. serm. 3. Dom. 22. post Trinit.*

Quando ergo quisque luxuriosè amplius viuit, vsq. ad, maculant. *August. ibidem: Sed dicis peccatum quidem est, sed tamen paruum est. Nec nos dicimus, quia capitale peccatum est, sed tamen si frequentius exerceatur, & ieiuniis, vel eleemosynis non redimatur, nimis immundam animam facit. Id. Hieronymus 1. contra Iovin. & Grat. 23. q. 4. c. origo. & Fulgent. ep. 1.*

Solum ut ait Hieronymus. *In Matth. c. 19. quæ verba citantur à Gratiano 32. q. 1. c. Dixit Dominus.*

Stultus & impius. *Ita Gotth. & Hieronymus. Stultus & insipiens. Vulg. edit.*

Quid ergo si sterilis, vsque ad, habenda. *Ex eodem Hieron. loco.*

Vt ait Lactantius. *Lib. 6. c. 23.*

Seruanda igitur fides, vsque ad, sequitur Christum. *Ex Aug. cap. 3. de decem chord. citat. 32. q. 6. c. Non mæchaberis.*

Hortatur idem Apostolus, &c. vsque ad finem. *Verba sunt Hieronymi ad Titum 2.*

In Cap. XXII.

Tradunt enim his verbis: quod post Ascens. vsque ad, indicium posuere. *Verba sunt Ruffini in præfat. ad Symbolum.*

Est enim breue verbum fidei, &c. *Ex eodem paullo superius, ead. Cyprinus in oratione Dominica.*

In Cap. XXIII.

Hominem suscepisse. *Frequens apud Patres locutio: August. libro singulari de Gen. ad litteram, in ipsa fidei explanatione. Cum ipsa ineffabilis, incommutabilisque Dei sapientia plenum totumque hominem suscipere dignatus est, & in quotidiano hymno. Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum.*

Diuinam humanamque substantiam. *Neq. minus usurpata est substantia pro natura. Ut iustissima afferre, abstergentis otio sit.*

Et quod animæ incerta sit origo. *Constitutionem suam sapissime facetur August. ut ep. 157. ad Optatum. Aliquid ergo certum de animæ origine nondum in scripturis canonicis repertum. Et lib. 1. Retract. c. 1. Nam quod attinet ad eius originem, quæ sit ut sit in corpore: vtrum de illo vno sit, qui primùm creatus est, quando factus est homo in animam viuam: an semper ita fiant singulis singula, nec tunc sciebam, nec adhuc scio. Ead. modo hæsit Isidorus cum Fulgentio, cuius verba refert lib. 1. different. cap. 26. ita ut neutram in partem vterque inclinare ausus sit, cum nondum quidquam definitum esset. Sed idem quid senserit satis expressit postea lib. 1. sent. cap. 14. his verbis. Animam non esse partem diuinæ substantiæ vel naturæ, neque esse eam priusquam corpori miscatur, sed tunc eam creari, quando corpus creatur, cui admisceri videtur. Eadem Greg. ep. 53. ad Secundinum lib. 7.*

Ideoq. incorporea quod ad imaginem Dei creata

fit. Eadem ratione est usus lib. 1. sent. loco citato. Sed cum hæc sit scriptura codicis utriusque manuscriptorum: corpoream tamen fecerant impressis libri, etiam (quod mirum sit) Romani. Atque eo magis mirum, quod eodem volumine hic ipse locus cum tota regula fidei integer sincerusque in Rabano est editus.

De pietate morum. Hæc non satis integra videntur.

Nec humanæ voluntatis arbitrio boni quidquam deputandum. Hæc absurdam sententiam redderent, si separatim legerentur: sed annexenda sunt sequentibus verbis, sed secundum propositum voluntatis Dei omnem numerum electorum acquiri. Ut sit sensus, ad prædestinationem nihil conferre arbitrium nostrum, sed soli diuinæ voluntati & gratiæ vocatum & electionem assignandam. Ita facile metu liberamus eos, quos hic locus male habebat.

In Cap. XXIIII.

Baptizauit Moyſes, usque ad, ad cælum eleuare. Omnia

ex oratione Gregorij Nazianzeni ad m. d. 11. q. 11.

Baptismus enim aqua est, usque ad, habitat corporaliter. Ex epistola ad Rusticum Narbonen. de septem gradib. Eccles. Hieron. tom. 9.

Paruuli alio proficiente, usque ad, respondeat. Referatur à Grat. De confes. d. 4. c. 74.

Vnde constat baptisma, usque ad, euocetur. Eadem d. c. 19.

Habet enim hæreticus baptismum. Vid. Augustin. 2. contra Parmenian. c. 3. & ex eod. c. Quamuis. de conf. dist. 4.

In Cap. XXVII.

Innocentius scribit. Ad Decentium. Vid. c. Manus. de conf. d. 5.

NOTAE IN LIBROS SENTENTIARVM.

IN LIBRVM PRIMVM.

In Cap. I.

INCERTUM habuit, ut hic liber de summo bono à quibusdam appellaretur, à prima voce titulum libro imponenti, more Hebræorum: cum tamen à B. Isidoro inscriptus sit sententiarum liber, ut auctor est Braulius Cassar Augustanus Antistes, consentientibus etiam omnibus cc. m. ff. & Gratiano, Juane Carnotensi, aliisque Decretorum collectoribus. In Concil. etiam Tolet. 8. sic scriptum est: Nostri seculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus: atque quod maius est, iam seculorum finitorum doctissimus, cum reuerentia nominandus Isidorus, in libro Sententiarum 2. Quo in loco Petrus Crabbe & Iouerus pro seculorum finitorum, legunt in seculorum fine. Sententia autem Isidori, quæ illic citatur, est lib. 2. cap. 31. de iuramento, & habetur apud Grat. 22. q. 4. c. Non est obseruandum.

Fulg. de fid. ad Petr. c. 3. 21. 22. & Aug. de nat. boni, in princip.

Ex D. Gregorio, quem in his sententiis potissime sequitur Isidorus, cum propter admirabilem in eo sanctissimo viro morum doctrinam (quæ in eius scriptis præter ceteras quamplurimas maximasque virtutes mire elucet) tum propter amorem ex mutua familiaritate fratris Leandri, & Gregorij conceptum, ut ex lib. 1. epist. Greg. indict. 9. epist. ad Leandrum liquido constat. Inde eius scripta velut augustissima celsæ ac venerantur. Greg. itaque lib. Moral. 25. cap. 4. Quid enim, inquit, mutabilitas, nisi mors quædam est? &c. Totius sententiæ explicationem vide apud August. lib. 3. contra Maximianum c. 12.

Omnes m. ff. cc. coniunctionem priorem reuocant: Nam Angeli & animæ, sed retinenda, ut in editis. Locus est apud Greg. lib. Moral. 25. c. 4.

August. lib. de duabus animabus. c. 8. mortem animæ auerſionem esse à Deo dicit, & lib. 4. de Trinitate c. 3. Sicut anima Deo deficiente, &c.

August. 8. sup. Gen. ad lit. c. 20. 22. Omnis variatio, & permutatio rerum à materia ortum habet, eo quod materia habet concretam priuationem: ex priuatione autem nascitur appetitus, & ex appetitu impulsus ad aliam formam, ut Aristoteles docet lib. 1. Physic. Deus vero alienus est ab omni materia, ut præclare docet D. Thom. lib. 1. contra gentes, cap. 16. & 17.

August. lib. 5. de Trinit. c. 1. probat, quod aliqua sint, quæ propriè prædicentur de Deo, ut est illud: Ego sum qui sum. & quod sit immortalis.

Ex Greg. lib. Moral. 16. cap. 4. Et hoc est, quod eleganter asserit August. lib. 1. de Ciuit. Dei, cap. 13. Nouit quiescens agere & agens quiescere, & potest ad opus nouum, non nouum, sed sempiternum adhibere consilium. D. Ambros. lib. 3. offic. cap. 10. probat Deum frequenter mutare sententiam, reprehendens iuramentum Herodis, & ipsum lephite facinus. Est de hac re longa disputatio in Concil. Tolet. 8.

D. Greg. lib. 18. Moral. c. 18. & August. lib. 6. de Trin. c. 6. & lib. 5. c. 8.

Ex Eucherio de formul.

Est apud Magistrum sententiarum lib. 1. dist. 8. ex Greg. lib. 16. Moral. c. 20.

Hieronymus in libello de his, quæ Deo in scripturis attribuantur. Et Isidorus ipse suis explicat hanc sententiam, lib. 7. Etymol. cap. 1. de Deo. Quem locum sumpsit ex Greg. lib. 32. Moral. c. 6. dum interpretatur illud Job: Commouisti me aduersus eum, ibi enim inquit, an sit in Deo commotio.

Gregorius epist. 78. ad Mauritianum Augustum, simplicitatis vocabulo, inquit, me fatuum appellat. Et simplex sumus pro non malo, non versuto. Matth. 10. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut columbæ. Et Præm. 10. Benedicta omnis anima simplex. Et: qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

In Cap. II.

Interpretatur locum Ier. 25. Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locum sic fieri ad verbum explicat auctor Specul. apud Aug. c. 21. & 22. Greg. hom. 8. super Ezech. Et Chrys. in hom. de Sanctis, & adorando Spiritu tom. 3.

Phrasus est auctoris Spec. cap. 2. & 3. Vide Hilar. 2. de Trinitate.

Ex auctore Spec. c. 22.

Ex auctore Spec. c. 13. & de essent. diuin. c. 1. & Gregor. 2. Moral. cap. 16.

Ex auct. Spec. c. 7.

August. super Ioan. tract. 13. eleganter hoc dixit: Omnia, inquit, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hac inopia, quæ congruum nomen non inuenit.

Ex lib. de cognit. ver. vitæ apud Aug. c. 29. & de ess. diuin. cap. 1. Et August. epist. 28. ad Hieronym. de origine anime ostendit, quo pacto Deum in suis ambulet Sanctis.

Locus Pauli ad Ephes. c. 3. in Spec. c. 13. & 14. & in epist. ad Paulinum 112. c. 13. & à Greg. lib. Moral. 10. cap. 7. sicut ab Isidoro explicatur.

In Cap. III.

Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 4. ubi exponit illud: Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Locus est Pauli ad Philip. 4. Augustin. in Enchir. ad Laur. cap. 63. Pax Dei, inquit, quæ præcellit omnem intellectum: ut in eo, quod dicit omnem, nec ipse intellectus sanctorum Angelorum esse possit exemptus, sed Dei solius.

Videtur respexisse ad Incarnationis mysterium, aut etiam ad aliud missus genus, quo Verbum à Patre & Spiritu sancto mitti perhibetur, qua ratione Christus tertia dicitur ab eodem Isidoro persona, lib. 1. aduers. Iud. c. 4. Cuius Trinitatis sacramentum & Aggæus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus, qui loquitur, Ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiicit. Et nunc ex Isai. & nunc Dominus meus misit me, & Spiritus eius: ecce duæ personæ: Dominus, & Spiritus eius qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini qui mittitur. Mitti autem Filium non tantum à Patre sed etiam ab Spiritu sancto idem confirmat hoc lib. c. 15. ex eod. Isai. loco. Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius. Voluit fortasse Isid. hoc genere locutionis Arrianorum, & Nestorianorum hæresim refellere: quorum illi secundam Diuinitatis personam impie negabant: hi quartam quoque (ut Maxentius aduersus eosdem ait) nefarie addebant.

Greg. lib. Moral. 5. c. 20. & lib. Moral. 27. c. 2.

Ex Greg. lib. 2. Dialog. c. 15.

Gregor. lib. 32. Moral. cap. 5. unde locus Isidori desumptus. Superna, inquit, sententia, & si non est cognita, non tamen credatur iniusta, sed eo saltem iustum credatur omne, quod patitur, quo nimirum constat, quod Deo auctore, patitur.

In Cap. IIII.

Ex Gregor. lib. Moral. 26. c. 8.

Simili est sententia in Aug. lib. 2. de libero arbit. c. 7.

Ex Aug. Psal. 148. Ipsa quidem per se (loquitur de irrationalibus) voce sua, & corde suo non laudant Deum, sed ab intelligentibus considerantur, per ipsa laudatur Deus.

Antiquos Philosophos vocat, qui de Dei natura variè scripserant, & senserunt; ut Cicero in libris de natura Deorum docuit, & inter alia, esse Deum animum per omnes mundi partes undique diffusum, & per omnem naturam commicantem, à quo cuncta, quæ nascuntur, animalia vitæ, & spiritum capiunt, quam sententiam Virgilius mirè expressit.

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes, Lucentemque globum Lunæ, Titaniæque astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agitat molem, & magno se corpore miscet. Vide Salustianum lib. 1. de Prodentia.

In Cap. V

Ex D. Gregor. lib. 20. Moral. c. 23. & Aug. lib. quasi. ad Simplic. q. 2. de nominibus, quæ Deo attribuuntur, D. Hieronymus librum scripsit. Est etiam apud August. liber de essentia diuinitatis, qui de spiritualib. formulis apud Eucherium appellatur, à quibus Isidorus hic frequenter sententias accipit.

August. lib. 1. contra aduersarium legis, & Proph. cap. 20. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Et Psal. 78. Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

Duo ec. m. ss. iram facta lectio nominauit, unus m. s. consentit cum excuso, iram, & iracundiam promiscue in diuinis litteris inuenio Deo attribui. De ira, lib. 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest. Et Psal. 2. Loquetur ad eos in ira sua. Paulus: Reuelabitur ira Dei. Et: Thesaurizas tibi iram in die iræ: & alia. De iracundia, apud Isaiam, c. 1. & 30. Me ad iracundiam prouocastis. Et Ierem. 4. Et Apocalyp. 15. Plenas iracundia Dei.

Tam clementer Deum. Ex auctore Spec. c. 12.

Locum mutilum in excus. ex fide omnium m. s. restitui, & lib. de Speculo apud Aug. c. 13. ex quo tota sententia Isidori desumpta est. Multis siquidem modis, inquit, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem de re vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum.

Eucherius de spiritualib. formul. dupliciter explicat significationem huius vocis in Deo. Ambulare dicitur Deus, inquit, non de loco ad locum transiendo, quod impium est ita credere, sed deambulatio eius est in cordibus Sanctorum delectari, sicut scriptum est: & inhabitabo in eis, & ambulabo, & ero illorum Deus. Vel certè ambulare Dei est in Sanctis prædicatoribus suis de loco in locum transire. Hæc Aug. Huius posterioris acceptionis Isidorus meminit supra cap. 2. sententia quinta. Dum localis, inquit, non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco ad locum prædicatur ab eis. Aliter vero deambulatio Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis. Deambulat, inquit, in nobis præsentia maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis.

Locus est apud Hieronymum ibidem c. 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud Psal. 109. Iurauit Dominus, & sermone 17. de Aduentu Domini in carne, & lib. de Ciuit. Dei, 16. cap. 22.

Vermis dicitur Psal. 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et Osee 5. Ego, quasi tineæ Ephraim, & quasi putredo domui Iacob. Et Iob. 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Exponuntur hæc ab Augustino, super Ioan. tom. 2. vermis significatur abiectus, & contemptus, & sine specie, & decore, Isai. 33. & Psal. 108. Et non homo, id est, non vir fortis & robustus, quam emphasim Chaldaei paraphrasantes expressit: Ego autem sum vermis, & debilis, & non fortis, portans vituperationes hominum. Greg. lib. 10. Moralium cap. 29. sic inquit, exponens illud lib. 39. Quis dimisit onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari: dum constat omnibus, quia per significationem quandam in scriptura sacra, & vermis, & scarabæus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & non homo. Et sicut apud Septuaginta interpretes dicitur: Scarabæus de ligno clamabit. Hæc Gregorius. Est autem locus, quem inuait apud Habacuc. cap. 2. Lapis de pariete clamabit. Pro quo Septuaginta posuerunt. Καὶ ἡ σκαρὰ ἐκ ὕλης ἐλάλει τὸν θυμὸν. Id est, Scarabæus de ligno loquetur ea. Sym-

machus aliter: iunctura ædificij lignea, loquetur ea.
Vide D. Hieronymum.

De diuinis nominibus prolixa, & varia est disputatio. Nam alia essentialiter dicuntur de Deo, ut sunt affirmatiua, quæ perfectionem significant: alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturarum: alia vero per figuram, qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occulte & Laconice differunt, postea Hieronymus, & Eucherius: ultimo D. Thomas via, & ratione animum informat. Nosterque aliqui non indolite in eodem argumento versantur, quamuis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alii sunt adiuuamento.

Pessima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in diuinis litteris mortem, & sapientiam serpentem appellari. August. lib. 3. de Trinitate, cap. 10. Per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

Ex Greg. 32. Moral. c. 6.

Ex auctore Speculi c. 13. Falluntur, inquit, Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem, &c. Idem Greg. lib. Moral. 32. c. 6. Cassianus de origine huius hæresis differit collat. 10. Nicephor. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad Episcopum Calosirum.

Locus est apud Hieronymum & Euch. de formul. & Greg. lib. Moral. 24. c. 3. & adducit illud Gen. 32. Et postquam Iacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognoui Dominum, quia me cognoscere ipse dignatus est.

Et nunc in orationibus Ecclesiasticis præponuntur hi versus. Ostende nobis faciem tuam. Et salutare tuum da nobis. Ex Psal. 79. Et Aug. vel Eucherius lib. de essentia diuinitatis: Ostende nobis Domine faciem tuam, & saluerimus, hoc est, inquit, da nobis cognitionem tuam.

Os Dei. ex Euch. & Greg. 27. Mar. c. 10.

Huius figura usum agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate cap. 10. explicans locum illum Isai. 3. Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, &c. Sic, inquit, per serpentem intelligitur mors, quæ facta est in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante. Et rursus eodem lib. cap. 11. sic exponit locum illum Genes. 22. Nunc cognoui, quia timeas Deum.

Interpretatur locum Pauli 1. ad Corinth. 13. Videmus nunc per speculum in enigmate, ut Augustinus ultimo de Trinitate, c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multipliciter interpretatur, lib. Moral. 10. cap. 6.

In Cap. VI.

Ex August. in Dialog. ad Oris, & Gregor. lib. 20. Moral. cap. 23.

August. lib. de ciuit. Dei, 11. c. 6.

Ex Augustino lib. 12. conf. 8. cap. 12. Duo reperio, inquit, quæ fecisti, &c. ubi interpretatur locum Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Et per cælum, intelligit naturam intellectualem: per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippe materia prima, auctore Aristotele 1. Physicorum, ab omni expoliata, & denudata forma, ac specie.

In Cap. VII.

Ex Aug. lib. 1. super Genes. ad lit. c. 5.

Genesis primo dicitur: In principio creauit Deus cælum, & terram. Ex multis huius loci interpretationibus, quæ à Basilio, Hilario, Hieronymo, & Ambrosio traduntur, illam amplexatur, ut in principio, significet in exordio temporis formatum cælum & terram fuisse.

Ex Augustino lib. 11. conf. cap. 12. & sequentibus: ubi dissoluit hanc questionem, quod præteritum, & futurum, & præsens non est spatium in rebus, sed cognoscitur in animi, qui spectat futurum, attendit præsens, præteritum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententia Aristotelis 4. Phy. Tempus non est sine anima. Vide Gregor. lib. Moral. 4. c. 2.

Ex August. lib. 11. conf. c. 20. Sunt enim hæc in anima tria querenda.

Ex Augustino in eodem loco.

In Cap. VIII.

Pnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom. 1. Inuisibilia Dei à creatura mundi, eo quod sua natura completatur omnia. Quamuis hunc locum aliter interpretetur Hieronymus, & Theophyl. à creatura mundi, inquit, id est, à creature & constitutione, id enim etiam significat vox Græcæ κτίσις: sed prima expositio fauet illud: quod continet omnia, scientiam habet vocis. & Gregorius lib. Moral. 6. cap. 7. dum de homine interpretatur Maria locum c. 6. Prædicat Euangelium omni creature, id est, homini, qui commune aliquod habet cum omnibus creaturis: esse, augeri, sentiendo viuere, & intelligere.

Augustin. de Ciuit. Dei, lib. 11. cap. 6. & lib. 5. super Genes. c. 5.

August. lib. 3. contra Maxim. c. 2.

August. lib. de Gen. contra Manich. c. 2.

August. lib. 12. conf. c. 29. & lib. 1.

Ex Augustino lib. 11. de Ciuit. Dei, c. 9. & August. lib. de Genes. ad lit. c. 3.

Ex Aug. lib. 3. conf. c. 9.

Quærit 8. Athanasius in quest. ad Antiochum Principem, quæstione prima: unde facti sunt Angeli. Creati vero Angeli ante mundi constitutionem censuere multi ex antiquis patribus. Dionysius Areopagita lib. de celesti hierarchia, c. 10. & D. Maximus in prima centuria Theolog. & Constitut. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nazian. in sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Orthodæxæ fidei, & Epiphanius aduersus hæreses, disputans contra hæresim Pauli Samosatensis, & in synodica epistola Sophronij Patriarchæ Ierosolymitani missa ad Honorium Principem. Quæ epistola recitata fuit in sexta Synodo, ætate undecima. Versas quæstiones hanc Augustinus lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & concludit rem esse secretissimam & humanis coniecturis impetere abilem. Atque omnes in eo consentiunt, quod affirmant Angelos creatos ante mundi formationem.

Creaturarum. apud Luc.

Hæc ex Augustino. Nam, ut auctor est D. Thomas in p. 1. q. 58. art. 6. hic quod dicitur de cognitione matutina, & vespertina Angelorum, introductum est ab Augustino lib. 4. super Genesim cap. 22. & lib. 5. cap. 4. & lib. 11. de Ciuit. Dei, c. 9. Quæ de re subtiliter & doctissime differunt Ioannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, ut hic Isidorus: sicut in die consueto (inquit) manet est principium diei, vespere autem terminus; ita cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina.

August. lib. 11. de ciuit. Dei, c. 9. & lib. 4. super Gen. ad lit.

Legatur antea: Nam sic, verum male, consentientibus omnibus vv. ec. & sequenti sententia, & Augustino lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & c. 5. ubi de hac re accuratè agit.

Pro quo D. Augustinus dicit, vitum temporaliter, an in verbi æternitate, lib. 1. super Genesim ad litteram cap. 2. & 9.

In Cap. IX.

In Cap. IX.

In codice Gotth. secunda sententia est. Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à diabolo fuisse creata; unde ab ipsis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dum verè à diabolo sit, non tamen creatum est; non quia alicubi, aut aliquando. Verum hæc sententia est, quarta infra. Augustinus Tract. 2. expositi. nū in Iohannem interpretatur illud: Sine ipso factum est nihil, de peccato & malo, quod nihil est. Et lib. de natura boni.

Ex August. in Enchir. ad Laur. c. 12. & lib. de nat. boni.

Locus est Sapientie 16. Creatura (inquit) tibi factori deseruiens exardescit in tormentum aduersus iniustos, &c. pro exardescit autem, in aliquibus m. ff. est exardescit.

In Cap. X.

Ex Gregor. hom. 34. in Euang.

Gregor. lib. Moral. 5. cap. 29. & lib. 15. cap. 4. & Fulg. de Fid. ad Pet. c. 23.

In aliquibus m. ff. cc. est, claritas sempiterna: verum legendum, ut in editis, charitas; sic enim habet Gregor. lib. Moral. 5. c. 29. Unde sententia hæc desumpta est, Quia ergo ipsa quoque natura Angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatem vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

Gregor. lib. Moral. 4. c. 13. de apostata Angelo interpretatur illud Apoc. 20. Vidi Angelum descendentem de celo, & habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum. Et illud, quod est infra; Cum cōpleti fuerint mille anni, soluetur Satanas; ubi sic inquit: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum ceteris legionibus emineret, ita superbiendo succubuit, ut tunc stantium Angelorum ditioni substratus sit. Quatenus vel nunc ad vtilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram, eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

Gregor. lib. Moral. 32. c. 18.

Ex Gregor. ibid.

In editis erat virtutis, verum posui veritatis, consentientibus omn. m. ff. cc. Et quamuis locus sit deductus ex Gregor. hanc vocem Isidorus addit sententia Gregor. sic enim est apud eum lib. 32. Moral. cap. 18. ut quod subtilior est eius natura, eò in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

August. 11. de Gen. ad litteram.

Ex Gregor. lib. Moral. 22. c. 5.

Locus est Psal. 102. In vulgata habetur, Recordatus est, quoniam pulvis sumus.

Ex Gregor. hom. 34. in Euang. & lib. 32. Moral. c. 18.

August. idem lib. 12. de Ciuit. c. 1.

Aug. lib. 15. de Ciuit. c. 23. & lib. de mirab. sacra scriptura lib. 3. & Greg. lib. 18. Moral. c. 2. Greg. lib. Moral. 17. cap. 8.

August. serm. 68. ad fratres in eremo. Matth. 18.

Ex Gregor. tota sententia lib. 18. Moral. c. 28.

August. lib. 2. de Trinit.

Gregor. lib. 17. Moral. cap. 8.

In Cap. XI.

Ita Sancti interpretantur illud Sapientia 1. hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Et illud Matth. ultimo; Prædicate Euangelium omni creaturæ: ut nomine omnis creatura homo intelligatur; præsertim Gregorius

homil. 29. in Ascensione Domini: & lib. 6. Moral. cap. 7. De hac re supra c. 10.

Gregor. lib. Moral. 9. cap. 36. & August. super Gen. in lib. imperfecto.

Id pater ex illo Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Homo enim utramque sexum comprehendit. Unde Hæma, vocatur virago, & imago viri, homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo 1. ad Corinth. cap. 11. Ita interpretatur August. lib. de Trinit. 12. c. 7. & Gen. 5. dicitur; hic est liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum: masculum, & feminam creauit eos. Et Paul. 1. ad Corinth. 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem, concluditur; Omnia autem ex Deo. Ambros. lib. 1. ambo vnum sunt in natura: id vocat Isidorus originaliter esse vnum, specialiter verò postea mulier de latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, inquit, substantia simul creata est; sed simul species formata non est, &c. Obseruauit Augustinus, & Gregorius in rerum formatione dissentire: cum Augustinus multis in locis super Genesim præbet, omnia esse facta simul secundum substantiam, & secundum speciem, præsertim lib. 4. super Genes. ad litteram c. 34. Gregorius verò dicit in substantia esse facta simul, sed non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & lib. 2. differentiarum cap. 10. In creatione, inquit, mundi, & formatione, in qua hæc est differentia, quod originaliter secundum materiam substantiam simul cuncta creata sunt, secundum distinctionem verò rerum per sex dierum alterationem formata sunt. Philo lib. 1. legis allegoriarum, rusticane simplicitatis esse, inquit, putare sex diebus, aut utique certo tempore mundum conditum. Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgynos creatos à Adam & Hæmā, id est, hominem in quo duo sint corpora, maris s. & femina circa dorsum copulatos; ita ut esset homo à principio geminus, ut Plato in conuiuiis seu de amore asseruit, postea verò scissus, ut ex aduerso ad prolis procreationem coniungerentur: è latere enim protoplasti non è costa mulierem formatam affirmant, voce Hebræa, Zela, latet, & costam significante. In hac sententia fuit Franciscus Georgius. Verum D. Augustinus. Platonicos insectatur lib. 3. de Genes. ad litteram c. 22. inquit: Rursus, ne in homine vterque sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos vocant: pluraliter subiecit, masculum, & feminam, creauit eos.

Ex Paul. 1. ad Corinth. c. 11. Vir imago & gloria Dei est, mulier autem gloria viri. Mulier dicatur gloria viri, sicut opificium ex viro. August. de catechiz. rudibus explicat, quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subiectionem, unde Actuum 17. fecit ex vno omne genus hominum.

Ita interpretatur Gregorius in enarratione in septem Psalmos penitenciales Psal. 4. exponens illud: Et terræ eius miserabitur: per terram, inquit, accipimus peccatores: unde serpenti à Domino dictum est: Terram comedas omnibus diebus vite tue. Idem lib. 2. Moral. c. 30. Idem & Ambros. lib. de penitentia, c. 13. & August. lib. de agone Christi. c. 1.

Hieronymus interpretatur locum eodem modo.

In Cap. XII.

Ex Aug. de spiritu & anima.

Isidorus vocis etymologiam considerauit in hac sententia, ut homo dicatur ab humo, quod est corpus, & non ab anima. Id explicat lib. Etymolog. 11. cap. 1. Homo propriè ab humo dicitur, abusiue verò pronuntiatur ex vtraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis: Nam propriè homo ab humo. Idem lib. differentiarum, cap. 1. D. Greg. lib. 12. Moral. cap. 16. Eo enim,

inquit, quod dicitur homo, terrenus exprimitur & infirmus: homo enim ab humo appellatus est. Cicero de natura Deorum. Deus hominem, inquit, humo excitatum, celsum, & erectum constituit. Verum Augustinus, lib. 19. de Ciuit. Dei, c. 3. diluit hanc questionem ex sententia Paronit, qui hominem dici putat, proprie ex utraque substantia compositum anima, & corpore: & lib. de moribus Eccles. c. 4. difficile dixit esse, hanc controversiam diuincare, aut si ratione facile, oratione longum est. Idem Hieronymus ad Damasum in explanatione symboli, & Magister sententiarum in 3. dist. 2. errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à substantia, sed à proprietate dici. Verum noster Isidorus vocis etymon explicat, non hominis naturam. Et de homine exteri differit, de quo Paulus 2. ad Corinth. Licet is, qui foris est, noster homo corrumpitur, tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem.

Id D. August. lib. de heres. c. 86. attribuit Tertulliano. Et refellit lib. de quantitate anima. De Tertulliano autem Africa prouincie presbyter, qui primo illic illustris habitus est, postea vero in turpem heresim Montani imposteri, & elurum prolapsus est, Hieronymus in epistola ad Magnum Oratorem, Niceph. lib. 4. c. 34. Vincentius Lyrmenfis, & Hilarius in commentariis ad Mattheum.

Aug. de spiritu, & anima. Et idem Isid. lib. 2. different. c. 27. & Conc. Bracarenf. 1. can. 5.

Animam esse corpus formam probauit Conc. Viennense, sub Clemente P. & Conc. Lateranense, sess. 8. sub Iulio II. & Leone X. August. lib. de Eccles. dog. cap. 13. & Greg. lib. 7. epist. Regist. cap. 33. Secundum. Omnes fere hereses de anima, in hac sententia Isidori complexus est, quas neuterque copiose refellunt.

Greg. lib. 25. Moral. cap. 3. & Aug. de vera vite cognitione, cap. 5.

In Cap. XIII.

Ex August. lib. confess. 10. c. 35.

De varia humanorum sensuum positione, & praecinentia inter se, Galenus de usu partium: Cicero in libro de natura Deorum: Basilus, & Ambrosius in Hexaemero, & Greg. lib. Moral. 11. c. 3.

Id Aristoteles probat lib. 2. de anima, c. ult. visus, inquit, maximè est sensus.

Integra sententia est ex August. lib. epistolarum, epist. 112.

August. confess. 10. c. 8.

Cogitatio à cogendo dicta, ut August. docet lib. 10. confess. cap. 11. Lactantius lib. 6. de vera cultu: cogitatio nihil aliud est, quam mentis agitatio. Idem ab Aristotele vocatur in brutis estimatio, & inter sensus communes reputatur.

De memoria acutissimè scripsit Augustinus, lib. 10. confess. cap. 8. à quo hac omnia fere depraepia sunt ibidem cap. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate, c. 11. quod non solum sit praeteritum sed etiam praesentium. Idem Isidorus lib. different. c. 21. Aristoteles, quod sit praeteritum (lib. de memoria & remissione) resumptio alicuius apprehensi sensu, vel intellectui.

August. ad probat lib. 10. confess. c. 14.

Aristoteles lib. de memoria, & remissione, cap. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit: Vt enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cum vnum, idemque sit, utraque est: sed tamen ratio diuersa existit, considerarique potest ut animal est, & ut imago. Sic de phantasmate, quod in nobis est, censere oportet, & ipsum quippiam in se, & alterius simulacrum esse. Nam quatenus in se, seorsumque spectatur, spectrum ac vilius est: quatenus vero ad aliud refertur, imago, & monumentum. Hac de imaginis natura ex Aristotele sententia, maximè ad huius loci intelligentiam condita-

cunt, & ad questionem de imaginum adoratione enodandam aduersus hereses nostri temporis, & tandem D. Thoma veram sententiam explicandam.

In editis est: similitudinem, sed Gothicus beatitudinem habet, & alij m. ss. cc. quam lectionem posui, ductus auctoritate August. lib. confess. 10. c. 21. unde locus iste desumptus est. Ibi enim probat, quod meminimus eorum, quorum nunquam speciem habuimus, ut beatitudinis, & gaudij. Et infra, c. 25. inquirenti, in quo memoria gradu reperitur Deus, sic inquit: Quia sicut non est imago corporalis, nec affectio viuientis, qualis cum letamur, contristamur, cupimus, metumus, meminimus, obliuiscimur.

Aristoteles id probat lib. de memoria & remissione.

In Cap. XIII.

Tota sententia est ex Greg. lib. Moral. 29. cap. 1. Verum de duplici Christi naturae, Lactant. lib. 4. de vera sapientia eleganter differit, c. 8. Et Damasc. lib. 3. de Orthodox. fide, c. 7.

Et Greg. lib. Moral. 18. c. 27. Aug. lib. Medit. c. 16.

Ex Gregor. ubi supra.

Editum in aliquibus m. ss. Similitudo hac desumpta est ex Paul. 1. epist. ad Corinth. 3. & ad Heb. 3. & Petri 1. epist. c. 2.

Ex Greg. lib. Moral. 33. c. 7. & 9.

Gregor. lib. 3. Moral. c. 11.

Eodem modo infra, cap. 27. consumitur à Deo innox. & c. & paulo post: consumitur innox & impius. Et Etymolog. lib. 10. Innox, quod non noccat. Et gloss. Innox, & innocens.

Ex Greg. lib. 33. Moral. c. 7.

Ita in m. ss. omnibus. Quam lectionem amplector testimonium Gregor. ductum lib. 33. Moral. c. 10. Quasi hamus quippe fauces glutientis tenuit: dum in illo & esca carnis patuit, quam deuorator appeteret, & diuinitas passionis tempore latuit, quae noceret.

Ex eodem Greg. lib. 33. Moral. c. 12. ubi exponit illud Iob. an extrahere poteris Leuiathan hamo. Quod etiam Ezech. c. 32. futurum praedixerat: Extraham te in hamo meo, & extendam te super terram. Et Habac. 1. totum in hamo subleuauit: et traxit illum in sagena sua.

Refutat heresim eorum, qui dicebant Dominum in infernum descendisse, & omnes ibi eum constantes extraxisse, & saluasse. Quam Greg. improbat lib. 6. epistolarum epist. 179.

Totus sententiae sensus, & ordo est apud Greg. lib. 4. Moral. cap. 32.

De duplici inferno ita Greg. lib. Moral. 12. c. 7. Nec tamen ita iustorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis poenalis teneatur. Sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt; ut & in superioribus iusti requiescerent, & in inferioribus iniusti cruciarentur. Unde & Psalmista psalm. 85. propter praecipientem se Dei gratiam dicit: Eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Greg. lib. 2. Moral. c. 21. Dexteram Dei, Angelorum pars electa, sinistra autem Dei, pars Angelorum reproba designatur. Idem Isidorus lib. officiorum 2.

In Cap. XV.

Ex August. in epist. ad Damasum 106.

Locus est apud Isaiam cap. 48. Hieronym. in eodem loco: breui verticulo, inquit, Trinitatis nobis ostendit mysterium.

Idem Cyprianus in libello de Spiritu sancto. Adesto, inquit, sancte Spiritus, & paraclesim tuam expectantibus illabere caritatis. Idem Isidor. etym. lib. 7. c. 3.

Gothicus vnus habet: reuelante Spiritu sancto. Alj cc. consentiunt cum edito.

Ex Aug. super Ieron. tract. Ex Greg. lib. 24. Moral. c. 10.

Joan. 1. cap. plenus gratia & veritate. Pulchra editio

plenum gratiæ & veritatis, sunt qui legant. *αλαψις*, id est, plenæ (*scilicet*) gratiæ & veritatis.

Paul. 1. ad Corinth. 12. ad Galat.

Ex Tertull. deductum puto lib. de Trinitate, sic, inquit, vnus ergo & idē spiritus, qui in Prophetis, & in Apostolis, nisi quoniam ibi ad momentum, hic semper. Ceterum ibi, non vt semper illis inesset: hic, vt in illis semper maneret: & ibi mediocriter distributus, hic totus effusus, & affert *Isid. Prophetæ testimonium vt Isid.*

*Isid. 2. & habetur Actuum 2. vbi dicitur à Petro, & erit in nouissimis diebus effundam, &c. Apud Isid. est: Et erit, post hæc effundam. Hieronymus in comment. in Isid. adducens locum Actuum 2. legit, & erit post hæc, & in Isid. & in *αλαψις*, sicut est apud Isid. *Isid. clarus eandem sententiam expressit, cap. 4. 4. Effundam aquas super sitientem, & flumina super aridam: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabunt inter herbas quasi salices, iuxta præterfluentes aquas. Hæc Isid. Quod verò dicitur apud Isid. antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, dicitur Act. 2. Antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. sic Græca Complutensis editio Bibliorum in *μαζαράν* & *ισαφάν*, vertit magnus, & illustris. Theophylacti interpres in Act. Apostolorum: Antequam veniat dies Domini ille magnus, & illustris. In Hebraica veritate, dicitur horribilis. In versione 70. illustris. Hieronymus dicit hunc aut resurrectionem putat esse, aut certe multa post tempora diem iudicii; qui verè magnus, & horribilis erat.**

Sic est apud Tertull. lib. de anima. Deniq. inquit, Saüllem, inquit, tam Dei spiritus postea vertit in alium virum, id est, in Prophetam; cum dictum est, Quid hoc filio Cui? an Saül & in Prophetis? Quem & malus spiritus postea vertit in alium virum; scilicet, ut constat 1. Reg. 10. Causa damnationis Saül sunt apud Gregorium lib. Moral. 3. 4. cap. 15. nempe quia factus susceptæ potestatis intumuit: ut constat ex diuina interpretatione Reg. 2. c. 15. Nec verè à Iudeis excusatur vocabuli ambiguitate, ut in bibliotheca Sixti Senens. adnotant lib. 3. & alij super lib. 1. Regum. August. lib. 17. ciuitatis Dei, elegantissime interpretatur disruptionem regni Israel in persona Saülis.

Tertull. lib. 4. aduersus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. super Ezech. homil. 10. Origenes homil. 13. innumeros affirmat libros damnationum suarum reliquisse. Eius doctrinam recenset Apocalyp. c. 10.

Dicturi sunt Domino habent. *cc. m. ff. locus est Matth. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus. illud quod sequitur: Nescio vos vnde estis. Est apud Lucam, cap. 13. quod quod sitis, habent cc. m. ff. sic & ipse Lucas.*

Quod probat Gregor. lib. 14. Moral. cap. 29. ex illis verbis: Scio enim quod redemptor meus viuit.

Numerorum 24. Orietur stella ex Iacob, & conserget virga de Israel. Quem locum ita exponit Cyprianus in libr. aduersus Iudeos, & in libello de stella, & Magis in principio.

Vt habet Paulus ad Ephes. 3. quod alijs gentibus, inquit, non est agnitus filiis hominum, sicut nunc reuelatum est, gentes esse coheredes & concorporales, & participes promissionis eius in Christo Iesu per Euangelium. Et Act. 10. dicitur in conuersione Cornelij Centurionis coheredis Italici, quod stupuerunt ex circumcisione fideles, qui venierant cum Petro; quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Et c. 11. dictum est Petro: Quare introisti ad viros præputium habentes? Et, audito Petro, tacuerunt omnes, & glorificabant Deum dicentes: Ergo & gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Greg. lib. 10. Moral. c. 38. probat, quod ve-

catio gentium ab antiquo in Dei consilio abscondita sit. De gentium vocatione, vnde Isidori elegantem libellum.

In Cap. XVI.

Ex D. Greg. Moral. lib. 9. cap. 9.

Gregor. ibid.

Apud Greg. lib. 18. Moral. c. 3. & 19. & 8.

Hæc in nullo m. s. extant. Verum remedia puto, eo quod sunt in antiquo edito, & apud Gregorium, qui lib. 18. Moral. c. 1. Sancta, inquit, Ecclesia summo opere habere sapientiam, & patientiam studet: sed exercetur eius sapientia, cum tentatur gladiis. Nunc verò de ea persecutione loquitur, in qua non gladiis, sed falsis assertionibus lacessitur. Hæc tamen Gregorius.

Idem Gregorius lib. 7. epistolarum, epistola ad Anastasium indit. 1. Leander Hispanensis Episcopus sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio Concilio Tolitano in conuersione gentis Gothorum, quam apud me habes nondum typis excusam, elegantissime propagationem Ecclesie depinxit, dum ab hæreticis infestatur.

Augustinus tract. in con. Matth. & Luca: Vtiles sunt, inquit, hæretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad seducendum in errorem: negligentius enim veritas quæreretur, si mendaces aduersarios non haberet.

Quid vox Catholica significet, docuit Pacianus in epist. 1. ad Sempronianum, & Vincentius Lyrinensis Gallus in illo libello aureo aduersus hæreses. Clemens Alexandrinus libro Strom. 7. vnā esse Catholicam Ecclesiam, hæreticorum verò Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnā, neque Catholicam. Nam hæreses hanc vnitatem in multitudinem scindunt. Vnde alia appellantur ex nomine, ut ex Valentini, Marcionis, & Basilide: alia ex loco, ut Peratici: alia autem ex gente, ut Phrygiæ hæresis: alia autem ex operatione, ut Encratitarum: alia autem ex propriis dogmatibus, ut Docitarum, & Hamatitarum, &c. In quo loco ad viuum aspicere licet nostri temporis hæresum nomina varia, & ancipites, repugnantēsq. sectas, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.

Ad Romanos 1. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiat in vniuerso mundo. Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam fortem in fide, eo quod in Cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitatem, lib. de vnitatem Ecclesie. Notas verò Ecclesie Catholice Augustinus esse in Romana Ecclesia docuit libro contra epistolam Mauchai, cap. 4. Multa sunt, inquit, quæ me in Ecclesie gremio iustissime tenent. Tenet me consensio populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses sola obtinuit. Hæc Augustinus.

Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas, cap. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. Hæresis, inquit, electio est. Et Tertullianus lib. de præscript. aduersus hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianum lib. de vnitatem Ecclesie. Et inter alia, hi sunt, inquit, qui se vltro apud temerarios conuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege constituunt, qui, nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. Et infra. Hos eosdem denuò Dominus designat, & denotat, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ viue, & effoderunt sibi lacus detritos, qui non possunt

aquam portare. *Augustinus lib. de utilitate credendi ad Honorum, cap. 1.* Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatûsq. gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur. *Viam huius rei huius calamitosi temporibus habemus imaginem.*

Sic Paulus 1. ad Corinth. 11. Oportet hæreses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. *Tertullianus lib. adversus hæreses in principio.* Hæreses, inquit, ad languorem, & interitum fidei productas.

A veritate obscuritate ortas esse hæreses docet elegantissimè Clement Alexandrinus lib. Strom. 7. & Tertull. lib. præscrip. adversus hæreticos. *Augustinus originem, & prægressum hæreses varie tradit:* Nam lib. de Genesi contra Manicheos, hæreses ortas dicit à superbia: Mater, inquit, omnium hæreticorum est superbia. lib. 83. quæst. quod manent à falsa scriptura intelligentia. Non possit, inquit, error obociri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. *Vide Hieronymum in epistolam ad Galatas, cap. 5.* & habetur q. 3. c. Hæresis, hæreticum appellat eum qui aliter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus efflagitat, & *Hilarius:* De intelligentia, inquit, hæresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimen. *Tertull. de præscrip. adversus hæreticos,* à Philosophia esse natas hæreses tradit, ipsæ denique hæreses, inquit, à Philosophia subornantur.

Innocentius tertius eleganter hoc idem dicit, facies quidem diversas habere, sed caudas ad invicem colligatas, quia de vanitate conveniunt in idipsum. *Habetur de Hære. lib. 5. c. excommunicauimus.*

In excusis legebatur, per Ieremiam, verum emendatam Isaiam, consentientibus omnibus m. ss. & veritate. *Locus est Isaiæ cap. 57.*

Ex D. Greg. lib. 35. Moral. c. 7.

Fulgen. de fide ad Petrum.

Cyprian. de unitate Eccles. Aug. lib. 18. de Civit. Dei, c. 5.

Infantium varie sunt in divinis litteris appellationes. *Vocantur filij Dei, ut Ioan. 3.* Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. *Joan. 1.* Dedit eis potestatem filios Dei fieri. *Ad Rom. 5.* In spem gloriæ filiorum Dei. & 8. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. *Et Genes. 6.* vocantur filij Dei, qui in fide vnius Dei altissimi, & cum cultu, virtute, pietate, & observantia, meritis alibi reliquiis ventri dediti, qui vitam ducunt impiam, & ex legem, & idololatram longe excellunt: unde & per excellentiam sunt appellati filij Dei. *Vocatur etiam Christus D. N. filius Dei altissimi, per naturam: iusti autem per gratiam adoptionis.* *Alii etiam nominibus iusti appellantur, ut filij resurrectionis, Luca 20. & filij regni, Marc. 13. filij nuptiarum, Marc. 13. filij sponsi, Luc. 5. filij pacis, Luc. 10. filij lucis, Luc. 16. & Ioan. 20. Iustus Marcy, Iosephus Hebraeus, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelus Genes. 6. filius Dei appellatus existimant. Quam sententiam gravissimè refellit Theodoretus quæst. in Genes. quæst. 47. & sic interpretatur illud de Enos, Genes. 4. Ille cepit invocare nomen Domini, ex versione Aquila: Tunc exorsus est appellacione in nomine Domini, quæ verba significare videntur, quod hic sua pietate primus divinum nomen adeptus est, ut à consanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posteri filij Dei, perinde ac nati à Christo Christiani. *Hæc Theodoretus.**

In Cap. XVII.

Greg. lib. Moral. 25. c. 12.

Ad Rom. 1. c. inuenerunt in cogitationibus.

Isalm. 6. Rom. 1.

In Cap. XVIII.

Est apud Gregorium lib. 30. Moral. c. 15. dum interpretatur locum illum Job. 39. Circumspicit montes pascuæ suæ, &

virentia quæque perquirat.

Sensus est apud Augustinum, dum exponit locum illum Psalm. 103. Montes excelsi ceruis: petra refugium herinacis. *Vbi Augustinus legit:* Petra refugium hircis & leporibus. *Perpetrat hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. cap. 43. Hircus, inquit, animal est semper ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in præcipitiis: Et ibi inuenit viam, ubi cæteris animalibus interitus est: unde & Græco sermone, caprarum, & hircorum grex, sublimium conuersatio dicitur, hoc est, similes quasi cæcis: siquidem cum excelsum, & conuersationem significat. Idem ad Demetriadem, sic, inquit, statui supra petram pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinacios legunt. Animal paruum, ac fugax, & spinarum sentibus prægrauatum. Et ad Simeonem, Sephanim animal esse ait, non manus hericæ, habens similitudinem muris, & vrsi, & in Palastina ex ætate dicit, magnamque illorum in ea regione esse abundantiam, ac semper in cauernis petrarum, & terre foueis habitare. *Hæc ex Hieronymo. Alij cuniculum.**

Gregor. lib. 1. Moral. c. 21. & August. lib. 1. super Genes. ad litteram, c. ultimum.

Gregorius probat homin. 10. super Ezechiel. lib. 1. & homin. 6. Quid autem rota, inquit, nisi sacram scripturam designat, quæ ex omni parte ad auditorum mentes voluitur:

Gregor. lib. 1. super Ezechiel. homin. 6. & lib. 31. Moral. c. 12.

Greg. lib. 1. Moral. c. 21.

*De usu præteriti, & futuri differit Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. & Augustinus lib. de verbis Apostoli. serm. 2. & lib. 4. super Num. & in enarratione psalm. 103. & Tertull. lib. 3. adversus Marcianum. Quam temporis enallagen frequentem esse in divinis litteris, ut futurum pro præterito ponatur, probat Psalmus 6. Laudo per singulas noctes lectum meum, pro laui. Et psalm. 65. In flumine pertransibunt pede. Et Isa. c. 38. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, & meditabor ut columba. pro meditatursum, & clamavi. Præteritum ponitur aliquando pro futuro, ut psalm. 54. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. *Hæc est, saluabit me. Sequitur enim: Et exaudiet vocem meam. Futurum pro præterito, psalm. 144. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.**

*Id frequens est in divinis litteris, ut constat ex Gregorio in Cant. cap. 6. & Hieronymo super Ezech. cap. 16. & ex Augustino lib. 17. de Civitate Dei, cap. 3. Tripartita, inquit, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Ierusalem spectantia, aliqua ad celestem, nonnulla ad utramque. *Hieronymus super Ezech. cap. 16. Quod quatuor modis dicitur Ierusalem. Exemplum nos ponemus: Primo modo dicitur, iuxta Iudæos, illa ciuitas terrena, quam plauit Christus, Matth. 23. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Secundo, in sanctum est congregatio, psalm. 36. Fundamenta eius in montibus sanctis diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Tertio, est multitudo Angelorum, Dominatumum, Potestatum, & celestis paradisi, Paulus ad Galatas 4. Quæ autem sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum, ad Hebræos 12. Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viventis, Ierusalem celestem. & hæc est, quæ describitur Apocalyp. 12. Quarto pro Ecclesia militante & triumphante, Apocalyp. 21. Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem. *Hieronymus etiam in Ezech. cap. 23. affirmat, quod quicquid de Ierusalem nomen dicitur, ad animam referri possit.***

Offic. 4. Particeps Ephraim idolorum dimittit eum. Et c. 5. Calumniam patiens Ephraim, fractus iudicio,

quia cæpit abire post sordes. Et illud: Ero tineæ Ephraim, & putredo Iacob: Timea enim totum vestimentum consumit. Job 13. Sicut vestimentum, inquit, quod comeditur à tineæ. Putredo non ita. Sic enim hæresis, est tineæ Ephraim: peccatum verò, putredo Iacob.

Psalm. 32. Dicere enim insonem importat multaties in diuinis litteris, ut est illud Pauli ad Rom. 12. Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quàm oportet sapere. Græcè λέγω, ut Latini dicunt: inbeo saluere, & dico salutem. Et illud: Dic, ut lapides isti panes fiant, id est, iube, ut lapides, &c.

Hieronymus super Ezech. cap. 33. adnotat in scripturis sacris hoc obseruari debere: ubi videtur aliqua similitudo esse sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumque vel addi, & singulorum inter se verborum discrepantium haberi rationem.

Lex à delectu dicta: iubet siquidem quæ eligenda, faciendæque sunt: ut Cicero lib. 1. de legibus docuit. Unde Paulus ad Rom. 3. Per legem, inquit, cognitio peccati. Lex accipitur pro veteris Testamenti libris. Iſai. 2. De Sion exhibit lex. Et apud Paulum in epistola ad Roman. cap. 1. Si autem Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora, instructus per legem. Et cap. 7. Lex Sancta. Et liber psalterium, lex à Christo D. N. appellatur Ioan. 10. In lege vestra scriptum: Quia ego dixi, dii estis. Ut Aug. ibid. tract. 48. adnotat. Et Amalaricus Tauriens. lib. de officio missæ. Distinguitur etiam Lex à Psalmis, & Prophetis. Matt. 11. Lex & Prophetæ usque ad Ioannem. Et illud: Oportet impleri quæ scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me. Matth. 12.

De partitionibus veteris & noui Testamenti, vide Epiphanium lib. de mensuris, & ponderibus, & Ioannem Damascenum lib. 4. de Orthodox. fid. & Greger. Nazian. in carminibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum, & Isidor. lib. 6. Etymolog. cap. 1. Obiter adnotandum duxi, non aliter hic Isidorum de partibus diuinæ legi differere, quàm in lib. 6. Etymol. Nam ibi post veteris Testamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, sic inquit, Summa vtriusque Testamenti tripartita distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Hæc ille. ut intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nam diuisio illa celebris ac perueniata, in tres explanationis species seu partes: allegoricam, tropologicam, anagogicam, iuxta triplicem præteritis, presentis ac futuri differentiam, ab antiquis Patribus traditur: ita ut allegorica expositio, præteritarum in veteri lege umbrarum ac figurarum prænotiones, & prodigia manifestet, unde Prophetæ ad allegoricam exponendi rationem pertineant. Adde etiam merito Prophetæ tribus dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum enigmata, & translationes, ut Tertullianus adnotat aduersus Marcionem, lib. 3.

Ira habent omnes ec. m. ff.

Augustinus lib. unico super Genesim ad litteram cap. 2. Quatuor modi, inquit, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum etymologiam. Historia est, cum siue diuinitus, siue humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cum figuratè dicta intelligitur. Analogia cum veteris, & noui Testamēti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causæ redduntur. Idem de veritate credendi ad Honoratum, cap. 3. diuidit scripturam secundum Historiam, Etymologiam, Analogiam, & Allegoriam.

Sensus historicus scripturæ, qui litteralis est, inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fides auctoritatem, reliquis multò illustrior: estque fundamentum,

& basis omnium expositionum diuinæ scripturæ, cuius difficultatem adnotat Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam, & Augustinus lib. 1. retractationum. Verum si sola historia, & nuda legatur, non intellectus litteræ spiritus, modicam habet utilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. vltior intelligentia, & Augustinus lib. 13. de Ciuit. Dei, cap. 27. non esse illis consentiendum asserit, qui solam historiam recipiunt sine Allegorica significatione: nec illi, qui solas figuras defendunt repudiata historia veritate. Sensus enim vtilis scripturæ ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, & ad iusta erudendum, ut perfectus sit homo Dei, ex littera & spiritu constat: littera enim sola occidit, spiritus autem viuificat, animumque in omne opus bonum instruit. Vnde Gregorius lib. 16. Moral. cap. 10. Ut, inquit, modò nos nuda pascat historia, modò sub textu litteræ velata medullitus nos reficiat spiritualis allegoria.

Tropologica expositio idem est, quod moralis. Exemplum ponimus aquæ: ex illo Genesim 1. Congregatæ aquæ in locum vnum, significat aquam elementalem: verum tropologicè tribulationes significat, ut in illo psalmi 65. Transiuimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. Et Iſai. 43. Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Et illud: Intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Significat etiam tropologicè sapientiam, Proverb. 18. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans, fons sapientiæ. Et illud: Fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam. Eccles. Aqua sapientiæ salutaris potabit eos. Significat etiam hæreses. Proverb. 9. Aquæ furtiue dulciores sunt. Et humanæ prosperitates. Ioan. 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Spiritus sancti infusionem. Ioan. 7. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquæ viue de ventre eius fluent. Euangelista id interpretatur, Hoc autem, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. Significat etiam populos. Apocalyp. 17. Aquæ verò populi sunt. De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. c. 4. Eisdem litteris historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtilior, illa hæret terræ, ista ad cælestia subleuat.

Mysticum sensum hic Isidorus vocat spirituales intelligentiam. Hieronymus, cuius diuinæ scripturæ partitionem Isidorus sequitur, sic habet in 12. quest. in Abdiam. Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est: prima ut intelligamus eas iuxta historiam: secunda iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiam spirituales. In historia eorum, quæ scripta sunt, ordo seruatur. In tropologia de littera ad maiora confurgimus, & quidquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spirituali & vel ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cælestibus disputamus, ut præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis sit. Hæc tenet Hieronymus. D. Eucherius in libro spiritualium formularum, quatuor ponit diuinarum expositionum genera, historicum, tropologicum, allegoricum, anagogicum. De historica, tropologica, & allegorica expositione, iam ex mente Augustini disputauimus. Nunc de anagogica expositione, quam Eucherius vocat, quæ ad sacra cælestium figurarum secreta perducit: ut si aquam exponamus de æterna beatitudine: ut in Ieremia 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viue. Et de Angelis Psalm. 148. Aquæ, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Poteris sub mystica, & spirituali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.

Tria, & septem decem præcepta habent omnes et. m. ff. quam lectionem maxime probat. Sic enim est apud August. lib. de decem chordis cap. 5. (unde sententiam desumpsit Ipsi.) & lib. 15. contra Iulianum, c. 4.

Hanc partitionem præceptorum in tabulis, nempe quod fuerint tria in una, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latini Sanctorum, ut August. in loci citatis, & lib. de decem chordis, cap. 5. probat suam sententiam ex illo Pauli: Primum mandatum in repromissione. Verum in hac sententia non est constans, cum lib. questionum veteris Testamenti q. 7. quatuor verba affirmet esse exarata in prima tabula, quorum primum statuit. Non sint tibi dii alieni præter me: Secundum, Non facies tibi ullam similitudinem: Tertium: Non sumes nomen Dei tui in vanum: Quartum: Sabbatum Domini Dei tui seruabis, & non facies in eo ullum opus seruile. Reliqua in secunda, ut ut primum verbum secunda tabula sit, Honora patrem tuum, & matrem tuam, ex illo Apostoli ad Ephes. 6. Honora patrem tuum, & matrem, quod est mandatum primum in repromissione. Quomodo, inquit, esset primum, nisi in secunda tabula ab ipso corripset? In repromissione autem ideo dicitur, quia statim subiicitur, ut sis longeuus super terram, & bene sit tibi. hac est promissio facta iis, qui mandata custodiunt. Ioseph. lib. 3. Antiqu. c. 6. & Philo in lib. Quis rerum diuinarum hæres sit, in veraque tabula quinque esse præcepta tradita affirmant. Sunt qui dicunt has tabulas tempore ultimi Ierosolymitani excidii sub Romanis Imperatoribus in templo Dei fuisse, indeque à Tito Augusto, inter cetera capta vrbis spolia, in triumphum allatas.

In Cap. XIX.

Hæc septem regulas veluti clauis aperienti sensus diuine scripturæ reconditis excogitauit Ticonius. Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 30. Ticonius, inquit, quidam, qui contra Donatistas inuictissime scripsit, cum fuerit Donatista, & lib. 2. contra epistol. Parmeniani, cap. 28. vocat eum magistrum, cuiusque interpretandi diuinam scripturam, leges & formulas tanti fecit, ut Opriani expositionibus præterierit: ut constat lib. 2. retractat. & lib. 3. de doctrina Christiana, c. 30. vbi de harum regularum utilitate sic inquit: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti clauos & lumina, fabricare: sunt enim quædam regulæ militæ, quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus visibiles faciunt. Quorum si ratio regularum, sine inuidia, ut communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabuntur, ut quisque prophetiarum immensam syliam perambulans, his regulis quodammodo quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Et subdit: cautè sanè legendus est, non solum propter quædam, in quibus, ut homo errauit, sed maxime propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. Meminit & Cassiodorus harum regularum in præfat. comment. in Psal. Scripsit idem Ticonius expositiones in Apocalyp. Iohannis, ut auctor est Gennadius & Beda in Apoc. extat nunc liber regularum editus in Bibliotheca sanctorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom. 6. floruit Theodosio & filiis eius imperantibus anno Domini cccxc.

Quæ de vno ad vnum loquitur. in excus. est. Quam lectionem non probat. Nam sensus ita est, ut sola ratione discernatur, cum in vna persona duo distinguuntur, ratione & cogitatione officia. Unde sola ratione complectitur, quando à capite ad corpus transitum fit.

Est hoc exemplum Iſaac. 61. apud Ticoniū & Augustinum: quædam 70. videntur versione sicut spōso impoluit mihi militiam, & sicut sponsam ornatu in ornatu: &c. &c.

ſig. meliora vni uerba, xxi. ad rōnqūa xxi. uerba pā uerba. ſidarius vulgatus ſemper amplectitur versionem.

Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Augustinus correxit, affirmans quod non debuit ita appellari, sed potius de Domini corpore vero atque mixto, aut, uero atque simulato, uel de permixta Ecclesia.

August. lib. 3. de doctrina Christiana ita sentit, quod potius sit magna questio, quàm regula. Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promissis & lege, Aug. de spiritu & littera, uel de gratia & mandato.

Tota hac regula corruptè legitur in excus. eam restitui ex c. Goth. m. f. antiquis, eum meminit Greg. lib. 3. Moral. & humil. 26. in Euang. super illud: Tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum.

Psal. 44. Adorabunt eum filii Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Sic Aug. super psalmos legit. Adorabunt eum filii Tyri, ut ut sententiæ periculus non claudatur in adorabunt eum, ut in multis codicibus inter punctum inuenio. Idem filii Tyri filii gentium à parte refertur ad totum. Tyrus vicina huic loco, ubi prophetia erat, significabat gentes credituras Christo. Theod. super psal. sic legit. Quoniam ipse est Dominus Deus tuus & adorabis eum: & filii Tyri in muneribus. Et adfert interpretum diuersas sententias, & per filios Tyri totam imperatam significari affirmat. Mos est, inquit, sacræ scripturæ à parte totum demonstrare. Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem prædicit: Nam Libanus, inquit, cum excelsis cadet. Sic etiam D. Basilius, à quo Theodoretus schola in psalmis serè collegit.

Cap. 14. vbi Hieron. Hoc loco quidam arbitrantur generalem esse contra omnem orbem prophetiam. Quibus nequaquam contradicimus, dum sciamus hic omnem terram Assyriorum propriè significari.

Locus est apud eundem Iſa. c. 13.

Dubius modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synecdochen, aut per legitimos numeros. Vocat legitimos numeros, quos eminentius scriptura commendat, ut est septenarius, denarius, duodenarius, uide ipsum Ticon. & August.

August. lib. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinit. c. 6. & Ticonius in regulis hunc locum late versant.

Eterunt dies vitæ hominis cxx. dum tantum centum usque ad diluuium inueniantur ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud quadringentis, &c. Est uero locus ille Genes. 6. dicitque Deus: non perorantibus spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntque dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinarum institutionum. cap. 14. ita exponit: ut dicat Deum iratum breuiori spatio uitam hominum circumscriptis, & abrogata uiuendi longitudine, quam ante diluuium habuerant, intra centum & viginti annorum spatium coercuisse. Idque ex Iosepho accipit Firmianus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hieronymus lib. quæst. Hebraic. Hoc est, inquit, dabo centum viginti annos ad penitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad penitentiam dati sunt. Quia uero penitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatia amputatis, induxit diluuium anno centesimo agenda penitentia destitutum. Quam etiam expositionem Chrysostomus est amplexus, Homil. 22. in Genes. uerum eam improbat Gennadius ueluti absurdam, & à Deo penitus alienam, cum semper Deus ad vindictam tardo ingreditur passus. Vide catenam Græcorum patrum in penitentiæ librum. Quod uero Deus, ut censet Hieronymus, viginti annos amputauit, ex decretis tempore liquet. Nam

Genes. 5. dicitur. quingentorum annorum erat Noë cū genuit Sem, Cham, & Iaphet. c. 6. dicitur erant dies vite illius centum viginti annorum. deinde c. 7. Sexcentorum annorum erat Noë, cū aqua diluuij inundauerunt super terram.

Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reuerterentur in terram promissionis, quod etiam ita impletum est. Nam primus Iacob cum filiis ingressus est Aegyptum, Moyses vero quartus à Iacob populum eduxit. De computatione horum annorum lege scholium nostrum in Chronicon Isidori.

In excusis legitur: est & alia de temporibus figura, per quam quædam, quæ futura sunt, quasi iam gesta, &c. Verum m. ss. lectionem probat. Omniaque supra cap. 18. de lege numer. 7. posita sunt, ubique adnotatum, sententiam esse ab Augustino desumptam lib. de verb. Apostoli.

Gothicus & alij duo Cod. antiqui sic habent: In quibus quæ adhuc faciendæ erant, iam facta narrantur: Sed quando aliquid faciendum pronuntiatur, secundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis, & aliis m. ss. reperiuntur, in his duobus non extant.

Aug. de hac regula sic scribit: Sextam regulā Ticonius recapitulationem vocat in obscuritate scripturarum satis vigilanter inuentam: Sic enim dicuntur quædā, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur, cū ad priora, quæ prætermissa fuerant, lateo ter narratio reuocetur, quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur.

Codex Guad. sic habet, sicut in Isaia, ubi dum contra Babylonem, hoc est, contra diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est, ad diabolum, oraculi sententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris: Sicut cū filios filiorum Noë scriptura commemorasset, &c. Hac habentur Isai. 14. Verum ad hanc regulam non pertinet, sed ad septimam de diabolo & eius corpore, ut patet ex Augustino.

Hæc omnia in nullo extant c. m. s. eorum, quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duo erant membræ antiquissimi litteris Gothico scripti, vni Ecclesiæ Toletanæ æra 933. exaratus, alius ex insigni collegio Ouetensi apud Salmanticam eo antiquior, ut ex litteris miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione reieci.

Quæ in parentesi includuntur in Gothico tantum Cod. Ecclesiæ Toletanæ in margine addita inueni, locus est Isaia c. 14. & apud D. August. in exempla septima regula & apud Ticonium.

Angelus apostata est Lucifer de quo Isa. Quomodo cecidisti de celo Lucifer. Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, diabolus, & satanas, Apoc. 12.

In Cap. XXI.

Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem, docet Aug. in Enchir. c. 6. & 7. Symbolum autē illud ab ipso editum magna cum cura & Spiritus sancti instinctu apertum est ex Ruffino in expositione Symboli, & Aug. in sermone secundo Dominice Palmarum: ubi quam singuli Apostoli partem contulerint docet in hunc modum: Quod Græcè symbolū dicitur, Latine collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in vnum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur breuitate, cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem. Ioannes dixit: Creatorem celi & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Philip-

pus ait: Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad celos: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Iacobus Alphæi: Credo & in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: Carnis resurrectionem. Mathias compleuit: Vitam æternā, Amen. Ambrosius etiam sermone 38. de ieiuniis & quadrages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione conflatum: Irenæus lib. 1. cap. 2. tesseram fidei vnanimem, & Leo in epistola ad Pulcheriam Augustam: Ambrosius lib. 3. de Virgini, vocat signaculum cordis, & esse antelucanum horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: ut in Concil. Laod. capit. 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere, & cap. 47. Similiter in Concilio Agathensi can. 9. in Concilio Maguntino sub Carolo Magna cap. 45. De Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in epistola ad Pammachium, & August. lib. ad Carech. & Clementem Romanum in epist. ad Iacobum fratrem Domini.

A patribus quotidiana oratio dicitur, ut Cyprianus in eius expositione, & Augustinus lib. 21. Ciuit. cap. 27. Et Concilio Tolitano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia delect minima & quotidiana peccata.

Locus est apud Isaiam cap. 10. ubi Hieronym. sic inquit: Pro cunctis laciniosis legis cæremoniis dedit præceptum breuissimum dilectionis & fidei. Cyprian. in expositione orationis Dominice locum interpretatur de Symbolo fidei, & August. lib. de perfectione iustitiæ hominis respons. 11. & contra Faustum lib. 15. cap. 4. diptychum Ecclesiæ appellat duo dilectionis præcepta.

In Cap. XXII.

Isidorus non damnat baptismum hereticorum, ut Cyprianus cum Episcopis Africa, de quo Hieronymus in dialogo contra Luciferianos sic inquit, Cyprianus lacus contritos fugere, nec bibere de aqua aliena voluit: ideo hereticorum baptismum reprobat ad Stephanum tunc Romanæ urbis Episcopum, qui à beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re, Africanam Synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Verum hic Isidorus loquitur de baptismo adultis collato ab hæreticis cum invocatione sanctissimæ Trinitatis, qui licet sit sacramentum, characteremque in anima obfignet, nihil tamen illis ad salutem remissionemque peccatorum prodest, quousque ab Ecclesiâ suscipiatur. Non enim illis ad remissionem peccatorum, inquit, sed ad supplicij testimonium datur. Quam sententiam probat Augustinus lib. 3. contra Donatistas cap. 14. & lib. de baptismo cap. 12. & habetur de consecrat. d. 4. c. Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cū fictio à veraci confessione recessit. Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61. lib. 9. Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consula Bulgarorum. cap. 3. Quid verò de baptismo ab hæreticis collato senserit Isidorus, liquet lib. 2. de officiis cap. 24. dum inquit: Hæretici autem, si tamen in Patris & Filij & Spiritus sancti attestatione doceantur baptismum suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi. Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluat. Habet enim hæreticus baptismum Christi, sed quia extra fidei vnitatem est, nihil prodest. At ubi ingressus fuerit, statim baptismus, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem. Quod enim accipitur ap-

probo, sed quia foris accipitur, improbo, dom autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character enim Regis mei, non error sacrilegus: recorro desertorem, non muto characterem. *Hæc Iffidorus, Nouissime sacra Tridentina Synodus sess. 7. cap. 4. Verum esse baptismum, inquit, quod datur in canone forma Ecclesie ab hæretico.*

Infernum multiplex est, ut adnotauit doctissime, sicut omnia D. Thomas Aquinas. Infernus, inquit, quadruplex: scilicet damnatorum, pœnorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria, tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio vitam liberemur. In secundo sola duo prima, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantum secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantum secundum, tenebræ gloriæ, vocaturque hic sinus Abraham. De quo Tertullianus aduersus Marcianum lib. 4. Diuus Gregor. lib. 7. epistolarum epist. 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum paruulorum, qui sine baptismo descendunt.

Ita Codex Goth. & alius m. s. Locum manifestum ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura præcreatos filios iræ.

Habetur hæc sententia in collectaneis Gratiani de Conf. d. 4. & apud Iuon. p. 1. c. 185. & apud Magistrum lib. 4. sent. dist. 6.

Psal. 39. Ista interpretatur & Augustinus. Verum Basilus & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholis psalmorum.

Sic habent omnes cc. mss. & editus antiquus, quam lectionem posui & deleui: in regno reproborum: ex Gregorio, & Augustino expostione: unde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numerum. Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt sed propter vitam reproborum illic numerari in sorte fidelium non merentur.

Habetur tota sententia de consec. d. 2. c. Qui sceleratè viuunt, fragmentum verò eius de conf. d. 4. c. Qui in matris vteris in sine capiti.

In Cap. XXIII.

Iffidorus martyris nomen hoc capite non tantum illi tribuit, qui extremam mortem gloriæ pro Christo passus sunt, sed illi etiam, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate abduci potuerunt. Idem facit ubiq. Cyprianus martyrum eximius laudator. Tertullianus autem hos designatos martyres appellat, illos verò absolute martyres.

VF. CC. ad vñ omnes legim: vir sanctus ultro se in agone pro certamine debet offerre iustitiæ. Tollunt enim negationem, non. Verum ita sensus non conuenit us, quæ sequuntur, sed tamen si agonis fructum videns vberitimum, non debet declinare laboris periculum. Quapropter existimo negationem, ut in editis est, rei mendam. Thomas 2. 2. quest. 124. Martyrium, inquit, oblatum debet tolerari patienter, sed non debet quæri: quia non debet dari occasio agendi iniuste. Hæc ille. Unde Cyprianus fugit martyrium, ut constat ex primo lib. epistol. & Athanasius, ut patet ex humilia super Matthæum c. 10. & ex apologia de fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus aut epist. 83. Dominus confiteri nos magis voluit, quam profiteri. Verum quid de virginibus illi dicemus, quæ ob castitatis & pudicitie amorem, ne turpiter volarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo consecuerunt? Quas etiam sancta Ecclesia inter diuos martyres connumerat, ut constat ex D. Ambrosio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem, de Pelagia & filiarum morte, & Eusebio Cæsariensi lib. 8. Ecclesiæ histor. de virgin. Antiochia, & Sophronia, quæ se occidit, ne vnum à Maxentio pateret: Hieronymus super Ionam exponens illud c. 1. Tollite me

& mittite me in mare, sic inquit: Non est nostrum, mortem arripere, sed illatam ab aliis libenter accipere, unde in persecutionibus non licet propria petire manu, abique eo, ubi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere. Augustinus verò lib. 1. de Ciuit. Dei multis capitibus probat nullam prorsus causam esse sibi mortem inferre. Quod si duxeris id lucere, ne virginum atque integritas omittatur, respondet corporis sanctitatem, animi sanctitatem memento non amitti. Verum eodem lib. velut de sententia sua vigore non nihil remittens, questionem hæc sic concludit. Sed quædam, inquit, sanctæ femine tempore persecutionis, ut insectatores suæ pudicitie deuiterent, in rapturam atque necaturum se flumen proiecerunt, eoque modo defunctæ sunt, earumque martyria in Ecclesia catholica, veneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temere audeo iudicare. Vtrum enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriam sic honoret diuina persuasit auctoritas, nescio, Et fieri potest, ut ita sit. Quid si hoc fecerunt non humanitus deceptæ, sed diuinitus iussæ, nec errantes sed obediens: sicut de Samsone aliud nobis fas non est credere. Cum autem Deus iubet, lèque iubere sine vllis ambagibus inimat, quis obedienciam in crimen vocet? quis obsequium pietatis accuset? Hæc Augustinus. ex cuius verbis, illud aduersus hæreticos nostri temporis obiter notandum, Ecclesiam sanctis suis diuina persuasionem actum honorare. Hic etiam in questionem factum Rezie (de quo Machabeorum 2. capit. 14.) solet vocari. Quid D. Augustinus improbat li. 2. contra secundam epist. Gaudens c. 23. & epist. 61. ad Dulcitium, ubi cum laudari ait, non quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, cum atque ac patria amator. Nam alioquin turpe est, & animi impatienti, sibi manus inferre, ut docet Arist. 3. Ethicorum c. 10. unde labitur Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestum ac licitum esse asserit, virum fortè, ubi res postulauerit, se violenta manu perimere.

Id liquet ex Actuum c. 19. Paulo enim volente egredi ad populum, non permiserunt discipuli eius.

In Cap. XXIII.

Ex Gregor. Homil. 29.

Id constat ex Luca 10. Ecce dedit vobis potestatem calcandi serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis: Quid doctè etiam probat venerabilis & sanctus Beda super Ioan. c. 1.

Id eleganter probat Cyprianus in oratione de unitate Ecclesie ex illo Matth. 7. Multi enim dicent in illa die, Domine Domine, nōne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis, nunquam vos cognoui: recedite à me, qui operamini iniquitatem. Sic enim legitur apud Cyprianum, pro quibus in editione vulgata est: Multi dicent in illa die, &c. Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite à me. Idem probat D. Ambrosius in comment. epist. 1. ad Corinth. c. 12. exponens illud: & adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, causas etiam reddit August. lib. 1. Retract. cap. 13. & lib. de vera religione cap. 25. & Ambrosius super primam epistolam ad Corinth. cap. 12. in fine. D. Gregorius lib. 27. Moralium, docet etiam Ecclesiam olim administracula miraculorum indignasse, nunc vero non item: Paulus, inquit, egregius prædicator Miletum veniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Pu-

blij dysenteria, febribusque vexatum, orando saluavit: & tamen egrotanti Timotheo præcepit dicens: Modico vino vire propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

Ex Gregor. lib. 27. Moral. c. 14.

Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2.

In Cap. XXV.

Antichristus Latine dicitur contrarius Christo, ut auctor est Augustinus in primam Canoniceam Ioan. tract. 7. & in libello de Antichristo, si modo eius est, & Greg. lib. 29. Moral. cap. 6. Rebellis Christo vocatur à Ferrul. lib. de præscript. aduersus hæret. à Ioanne epist. 1. c. 2. mendax dicitur. Quis est, inquit, mendax, nisi qui negat, quoniã Iesus non est Christus, hic est Antichristus. Apoc. 13. Bestia nominatur: Homo peccator, & filius perditionis à Paulo 2. ad Thessal. c. 2. Hæc aliaque multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis litteris tribuuntur.

Membra Antichristi sunt hæretici, & improbi Christiani, qui ore Christum confitentur, factis autem negant, ex August. tract. 3. super primam epist. Ioan. Quisquis factis, inquit, negat Christum, Antichristus est. Quotquot enim habet Ecclesia perituros, fraudatores, adulatores, ebrios, feneratores, aliosque id genus sceleratos homines, Antichristos, hoc est, aduersarios Christi esse, idem velle asserit. Quod ipsum etiam de hæreticis cenfer, ex illo eiusdem loci: Antichristus est, qui negat Patrem, & Filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.

Locus Pauli est 2. ad Thessal. c. 2. Nam mysterium iam operatur iniquitatis. In quem locum D. Thomas à quas sic ait: sicut omnia bona Sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persecutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. Graeci hunc Pauli locum de Nerone dictum accipiunt, in qua sententia etiam D. Ambrosius est in hunc locum.

Nam vera futura sunt miracula ac prodigia Antichristi, vide Aug. lib. 20. de Ciu. Dei, c. 19.

Quam atrox Antichristi bellum futurum sit, patet ex illo Isai. 14. Hic homo qui concitat terram, commouet Reges, qui ponit orbem terræ totum desertum. Sic enim legit Cyprianus, interpretaturque de Antichristo lib. 3. testimonium ad Quirinum. Vulgata editio ita habet: Nunquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit?

Idem m. ff. & in editione veteri de tempore aduentus Antichristi. Vide etiam ac prudentem sententiam Aug. lib. 18. de Ciu. Dei, c. 93. & Greg. 34. Moral. c. 10.

In Cap. XXVI.

Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 22. & 23.

Aug. lib. 22. de Ciu. Dei, c. 14. & 15.

Fideles vacantur filij Dei per adoptionem epist. 1. Ioan. c. 3. Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur & simus. Et statim: Nunc filij Dei sumus (per gratiam videlicet) & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est.

In Cap. XXVII.

Sed in Euangelio dicere se scire discipulis noluit. m. ff. legunt nonnulli. Ceterum Gualterius Tolerans omnium fidelissimus cum edito consentit. Locus vero est Marc. cap. 13. his verbis: De die autem illo vel hora nemo scit: neque Angeli in celo, neque filius, nisi solus Pater. Et Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo scit, neque filius hominis. Quorum locorum interpretationem vide apud Aug.

83. quest. 9. 6. & Hieron. in Matth. Ambros. lib. 5. de fide, c. 8. Theophyl. super Marcum c. 13. Gregor. lib. 3. super 1. Reg. c. 3. Qui omnes Patres ideo dicunt filium iudicij diem nescire, quia eum indicare noluit hominibus. Alij Doctores neoterici, dicunt Christum, quatenus homo erat, diem iudicij non cognouisse naturalis moritæ. Nam solus Deus nouit ex sua naturali notitia, tempora, & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Vnde apud Matth. c. 24. additur, neque filius hominis. Nam quatenus verbum, nouit sicut pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilus in epistola ad Amphilochem, dum Matthæi & Marci hæc loca interpretatur: ceteris vero omnibus occultum esse, multum sacrarum litterarum testimonio confirmatur. Matth. 24. Sicut autem in diebus Noë: ita erit & aduentus filij hominis. Luc. 16. Sicut in diebus Lot, & c. & ad Thess. c. 5. cum dixerint homines, pax, & securitas, veniet repentinus interitus. Et ibidem. Dies Domini sicut fur in nocte. & Luc. 12. Quando non putatis filius hominis veniet. Et alibi: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Apoc. 3. Veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.

1. Petri c. 4. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de domo Dei. ubi iudicium Græce dicitur pro afflictionibus accipiendum.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 11. & 12.

Pulchre differentiam iustitiæ, qua Deus & homo iusti dicuntur, exprimit aduersus vana hæreticorum huius temporis dogmata, de qua sic etiam in Conc. Trid. sess. 6. c. 7. scriptum est. Deum vnica formalis causa est iustitiæ Dei, non quia ipse iustus est, sed quia nos iustos facit: quia videlicet à Deo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modò reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus, iustitiam in nobis recipientes.

Ita est in omnibus m. ff. quæ lectio videtur cum illo Pauli quadrare 1. ad Cor. 11. si nosmetipsos iudicauerimus, non vtique iudicauerimur. Et cum illo Sapient. Ante iustitiam, præpara iudicium.

Ioan. 15. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. Greg. Palmes fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ad vberiores gratias.

Contra hunc, in qua iudicatus est, videbunt, non malè: sententia hæc est apud Augustinum super Ioan. tract. 23. & de Trinit. lib. 1. c. 3. & 16. & 17. Est etiam in Magistro sentent. lib. 4. dist. 48.

Ex illo Isai. 26. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.

Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6. desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Quæ locum ita etiam Ambrosius interpretatur.

Ex Greg. lib. 26. Moral. c. 24. & Magist. in 4. dist. 97.

Secundum illud Ioan. 3. Qui non credit iam iudicatus est. & illud Pauli ad Rom. 2. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.

Theophylactus super Matth. c. 10. exponens illud: Timete autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Gehennam, inquit, quum dixit, significat perpetuam poenam. Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Hæc est ille vermis, de quo ait Isaias: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Cui conuenit illud Titi (ut est in fabula).

— Rostroque immanis vultur obunco,

Immortale iecur tundens, fecundaq. pœnis

Viscera, rimaturque epulis, habitatq. iub. alto

Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.

In Cap. VII.

Conuersi in vniuersum vocantur omnes, qui in monastica vita Deo militant, ut est apud Pachomium in regula & apud Cass. li. 4. c. 6. institutus remittuntur c. 1. Renunciantes vocantur conuersi, nunc in monasticis ordinibus laici appellantur conuersi.

Ex veteribus impressis. Non inchoantibus præmium promittitur sed perseverantibus datur. m. ss. omnes.

Eccles. 2. Greg. lib. 6. expost. in pri. regulam c. 13. interpretatur locum, sustententiam, inquit, perdunt qui bona, quæ inchoant, non consummant.

Id probat Greg. lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. ult.

Locus est Psal. 31. ubi ita legitur: In camo & freno maxillas eorum constringe. Sic Septuag. legunt & Basil. & Theod. per camum & frænum disciplinam intelligentes. Camus Græci est genus vinculi, xxi. Sicut qui vertant: lupato & fræno: verum in Psal. 131. est, in freno & camo.

Greg. lib. 2. Moral. c. 19. & lib. 18. c. 12.

Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 7. & 10.

Ita Goth. Tolet. quali iustorum animæ. Salmo. Goth.

In Cap. VIII.

Ex Greg. lib. 24. Moral. cap. 7.

Ita Salmo. Goth. Mundata. Tolet.

Greg. lib. Moral. 9. c. 22.

Greg. lib. 24. Moral. c. 7.

In Cap. IX.

Greg. lib. Moral. 24. c. 7.

Tota hac sententia de sumpta est ex Greg. Homil. 2. in Euag. Luc. 8. de caco illuminato, exponente illud mystice: Et qui præbiant increpabant eum ut taceret.

In Cap. X.

De defidia & fraude siue dissert Greg. li. Mor. 9. c. 17. ex quo loco tota hac sententia deducitur.

Ita Goth. Tolet. infirmi saluantur.

Est apud Gratianum dist. 51. in editis & in Decreto Gregoriano est, pro animæ salute. In Gothicis omnibus m. ss. est pro animi salute.

In Cap. XI.

Gothicus c. & multi alij ex m. ss. sic habent. Nam cetera perfectorum exempla mores inchoantiū non quæsit perficere ad benè viuendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, & c. unus c. legit: Nam certa. Illud vero nisi perfectorum informetur exemplis patrum, in nullo c. m. ss. est. Verum retinui lectionem excusis c. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus in quo lib. 25. Moral. cap. 7. sic est. Nam quali quædam fontem igni dare est, in excitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

Greg. homil. 25. in Euangel. in fine.

Greg. lib. 9. Moral. c. 35.

Alindus ad illud Greg. lib. 24. Moral. c. 6. Viua lectio est, vita bonorum.

Greg. lib. 27. Moral. c. 5.

In Cap. XII.

Greg. lib. 23. Moral. c. 13. & Homil. 22. in Ezech.

Greg. homil. 22. in Ezech. & alibi.

Greg. lib. Moral. 23. c. 13.

Ex duobus psalmis psal. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere. & psal. 17. Commota est & contremuit terra. & psalm. 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, Commota est, & contremuit terra. In psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est: Illuxerunt fulgura tua orbi terræ, vidit & commota est terra.

Greg. lib. Moral. 22. c. 10. & lib. 24. cap. 6.

In Cap. XIII.

Greg. 22. Moral. cap. 10. & lib. 24. Moral. cap. 6. circa finem.

Gothicus & alij m. ss. habent seipsum nosse homo, obiter obseruandum est, ad intelligentiam diuinæ scripturæ & huius loci, quod vox homo in diuinis litteris multis sumitur modis: aliquando pro natura, aliquando pro culpa, aliquando pro fragilitate. Pro natura humana, Genes. 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Pro culpa, & sal. 81. Vos autem sicut homines moriemini, hoc est, sicut inobedientes peccatores, & 1. ad Corinth. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Pro fragilitate, Ierem. 17. Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine, ac si aperit os suum in infirmitate, & fragili fundamento innidit. Et Isai. 31. Aegyptus homo & non Deus. Homo etiam vocatur qui humana sapit, ut adnotauit Gregorius lib. 24. Moral. c. 6. & adducit illud 1. ad Corinth. cap. 3. Nonne homines estis? vocatur & qui carnis illecebris & concupiscentiæ ardore vincitur. Ezech. 14. Vos autem grex pascuæ meæ homines estis. Et Isai. 2. Incurauit se homo, & humiliatus est vir. Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuantur. Ioc. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Et illud Ierem. Vnusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. & Ezech. 23. Vt carnes asinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum. Vt Davidicum illud exprimitur Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

In omnibus excusis erat, quod paruus est, verum consentientibus omnibus c. m. ss. posui quod prauus est.

Ex illo Pauli. Quod si nosmetipsos diiudicauerimus, non utique iudicauerimur, dum iudicauerimur autem à Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

Ex Greg. lib. 8. Moral. c. 11.

Est apud Magist. sentent. lib. 4. d. 14. & Smaragd. cap. 4. in Reg. 5. Benedicti. Et in Decreto Gregoriano dist. 3. cap. 9. sic habetur. Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat: nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum: quia quanto magis lauerit, tanto magis lutum facit. Huius canonis lectionem à viris doctiss. magno studio, & accurata diligentia perspectam, in summo loco habeo: tamen ponam aliorum codicum lectiones, ut doctus lector intelligat, me quoque in commendatione huius libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cc. verendæ antiquitates, alter ex bibliotheca sanctæ & augustæ Eccles. Toletanæ, scriptus æra decccc. lxxx. alter ex insigni Collegio Ouetensi apud Salmanticam antiquior, vterq. litteris Longobardis in pergamino scriptus, qui sic habent. Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat (alius, admittat) nam qui plangit peccatum & iterum committit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius lutum facit.

Paulo aliter est in editione vulgata Ioan. 9.

Locus est Ierem. 12. quem Hieronymus de captiuitate Babilonica, aut de extrema iudicio interpretatur.

Locus est Ierem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.

In Cap. XIII.

In excusis erat, per innocentiam boni finis, pro quo

posui in innocentiam consentientibus omnibus m. ff. & D. Greg. lib. 27. Moral. c. 11. Ex quo loco desumitur hac sententia: asini ergo (inquit) primogenita oue mutare, est imunde vitæ primordia in innocentie simplicitatem conuertere.

In Cap. XV.

Greg. lib. 11. Moral. cap. 5.
Ex Greg. lib. 11. Moral. 9. c. 25. Contra bonos (inquit) consilium maligni spiritus ineunt.
Greg. lib. 25. Moral. c. 9.
Greg. lib. 9. Moral. c. 34.

In Cap. XVI.

Ex Aug. homil. 41. habetur apud Gratianum de penit. dist. 3. c. 11. & apud Mag. in 4. dist. 14. tamen in utroque C. per antiquo Gotthico est effectum penitentiae non habere, & stenda iterum non admittere.
Greg. lib. 1. Pastor. cura par. 3. admonit. 3. 1. Est q. locus apud Jsa. c. 1.

In Cap. XVII.

Apud Magist. sentent. lib. 2. dist. 4. 2.
Greg. lib. 4. Moral. c. 25.
Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 11. est apud Magist. sent. 2. dist. 22. 1. ad Timoth. 2.
Greg. ibidem.

In Cap. XVIII.

Ex Greg. lib. Moral. 21. c. 9. Peccatum hic vocat, quod non est capitale scilicet, crimen vero quod peccatum ad mortem dicitur. Sic Cassian. explicat collat. 11. cap. 10. Omnis inquit, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen ipsius in eo est: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et iterum: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus duci, a quibus quisquis se abstrahere atque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictum Apostolum ne orari quidem debere pronunciat: Qui scit, inquiens, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei vitam peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Ceterum de illis, qui pronunciantur non esse ad mortem, a quibus etiam hi, qui fideliter Christo deseruiunt, quantalibet semetipsos circumspiciunt custodiant, immunes esse non possunt, ita dicitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et iterum: Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Impossibile namque est, quemlibet sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermone, per cogitationem, per ignem, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionem, per somnium admittuntur, incurrere: quæ licet ab illo peccato, quod ad mortem dicitur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione non carent.

Posui ex paruis & minutis guttis: ut est in Gotth. Ouet. Similitudo est apud Greg. lib. 3. Past. cura admonit. 34. altos quippe gurgites fluminum parua, sed innumera replent gutta pluuiarum. In Tale. ex paruis & minimis. Intelligitur dispositio leuia dissonant ad mortalia.

Inuenal. Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

In Cap. XIX.

Greg. lib. 25. Moral. c. 9. Et est apud Magist. sent. in 2. Dist. 36.

Locus est apud Paul. 2. ad Thess. 2. eo quod charitatem

veritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

Greg. lib. 26. Moral. c. 28.

In Cap. XX.

Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 25. & alibi in cura Pastor. De clamore vide Gregorium in expositione secunda psal. paenit. in illud, quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. cura, admonit. 10. ibi, clamorem libertatem peccandi vocat.

In Cap. XXI.

Greg. lib. 6. Moral. c. 11.

In Cap. XXII.

Loquitur Isidorus de necessitate, qua non reuocet voluntatem, cum duplex sit peccatum absolutum & ex condicione Magist. lib. 2. dist. 36.

In Cap. XXIII.

Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 25.
Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc. 1. Accedens (inquit) eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris.
Luc. 14. Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbathi? Vide August. de quest. Euang. lib. 2. q. 29.
Locus est Jsa. 31. Conuertimini, sicut in profundam recesseratis filij Israël. Vbi Symmachus. Agite penitentiam, qui profundo consilio atque peccato à Domino recessistis. Ex Hieronymo.

Ex Greg. lib. Moral. 33. c. 9. Jsa. 5.

In Cap. XXIII.

Ex Greg. ibidem & August.

In Cap. XXV.

Sic Greg. lib. Moral. 10. c. 11. Omne peccatum aut sola cogitatione committitur aut cogitatione simul & opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est, culpa in opere.

Jeb. 20. Occidet cum lingua viperæ, vbi Greg. lib. 15. Moral. cap. 9. Viperæ autem cum conceperint filij earum in ventre fruiunt: Qui ruptis lateribus matræ, ex earum ventribus procedunt, unde & vipera, eo quod vi patiat nominatur. Vipera itaque sic nascitur, ut violenter exeat, & cum matris suæ extinctione producat. Quod vero falsum sit viperarum fieri viscera parentis perforare, docet Aristoteles lib. 5. de hist. animalium. cap. 39. Vipera, inquit, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et euenit interdum, quod qui in utero sunt, abrosis membranis, prorumpant. Hac Aristoteles, quod & annotauit Albertus Mag. lib. 25. eo in loco. Plin. lib. 10. Natur. Hist. c. 62. eadem. Sed addit: Itaque cætera tarditatis impatientes prærupta latera occisa parente.

S. Nicolaus Martyr in sententiis, cogitationes prauas, aliis cogitationibus bonis depelle.

In Cap. XXVI.

Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 16.

Greg. ibidem.

Psalm. 41. & ibi August.

In Cap. XXVII.

Alludit ad illud Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quem locum de cordis intentione interpretatur

tatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6. vnde benè in Euangelio veritas dicit: Lucerna corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præueniens cordis intentio: quæ priusquam se in actione exercent, hoc iam quod appetit, contemplantur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi introentem oculum, sequitur: Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: quia si rectè intendimus, per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, etsi splendere coram hominibus ceteritur, apud examen tamen interni iudicis obscuratur. Ita etiam interpretatur Chrys. homil. 2. in Matth. & Aug. de serm. Domini, & contra mendacium c. 7. Theologi discernunt statum inter finem, voluntatem, & intentionem: de quo Magist. lib. 2. dist. 39.

Ambrosius idem, sed paulo aliter lib. 1. offic. c. 30. Affectus tuus operi tuo nomen imponit.

Sup. c. 7. sentent. 13.

In Cap. XXVIII.

In excusis cogitationes, quod abstuli, & reposui cognationes, ex ser. c. 1. Ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis. Atque ita constanter legunt Hieron. & ceteri veteres interpretes: Septuaginta autem non habent cognationes, sed tantum, Ecce ego conuocabo omnia regna Aquilone. id est, vnde ueniamus, & ceteris.

Gregor. lib. Moral. 21. c. 2.

In Cap. XXIX.

Ex Greg. 3. par. cur. Pastor. admonit. 15.

Gregor. ibidem.

Gregor. lib. Moral. 32. c. 2.

Ex Gregor. part. 3. cur. Pastor. admonit. 15.

Alludit ad illud sapient. 7. mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. Quæ locum Greg. interpretatur lib. Moral. 23. c. 10. Vnde bene quidam sapiens dixit, Mihi autem det Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippe ex sensu vocata est. Et recta, quæ intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquã tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.

Ita est apud Gregor. lib. 24. Moral. c. 13. Verum Hieronymus omnem loquendi rationem huius terminis circumscripsit cap. 4. ad Ephesios. Quoties verò, inquit, loquimur aut nō in tempore, aut in opportuno loco, aut non ut convenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierunt: quæ sententia habetur 22. q. 5. c. Quoties.

In omnibus excusis erat sentiendi, sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 12. Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli, quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.

Alludit ad illud Luca 6. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

Ex Ovid. Metamorph. lib. 4. Quæ sequuntur verba, Cæcus enim languor, vehemens est ac nimius, putamus verum quoque fuisse ex alio loco pentametrum, ita fortasse conceptum: Cæcus enim languor, viuendus ab nimium.

In Cap. XXX.

Locus Hier. epist. ad Julian. Diac. Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur.

22. q. 5. c. 1. & apud Magist. in 3. dist. 39. & Poly. lib. 6. tit. 12. Burch. lib. 12. c. 20. Iun. p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.

August. octo genera mendaciorum enumerat lib. de mend. cap. 14. Septimumque esse ait, quod nulli obest, & prodest alicui, veluti si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere mentiatur: Et concilio Toletano 8. c. 2. duo ponuntur genera mendaciarum, in quibus non est magna culpa, sed tamen omnino non sunt sine culpa, cum aut vocamur, aut, ut proximus profimus, mentimur.

Ita quidem apud Greg. & in Gotth. ex. sed rectè fortasse vox vitam, ab excusis abest. Ita enim sæpe alius loquitur, ut prestare pro prodesse usurpet.

Verba Gregorij sensum huius sententia explicant lib. Moral. 18. c. 4. Nam si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quantò magis hæc facillimè abstergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

Similitudo hæc deducta est ex Paulo ad Galat. 6. Opus enim suum (inquit) probet unusquisque, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio.

In Cap. XXXI.

22. q. 1. & apud Magist. in 3. d. 39. & Polycarp. lib. 6. tit. 12. Burch. lib. 12. c. 20. Iun. p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.

Augustinus in commentariis super epistolam ad Galat. c. 1. sic hunc Matthæi locum interpretatur. Quamuis, inquit, iuramentum amplius sit, quàm est, est, non, non, & ideo à malo fit, non tamen à malo tuo: sed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

22. q. 5. Magist. Sent. 3. d. 31.

22. q. 5. c. 4. & Concil. Toletan. 8. c. 2. Magist. in 3. d. 39.

Editi libb. permutatio. m. ff. mutatio: Quorum lectionem sequor. Nam sic habet Augustinus in Psalm. 109. Pœnitentiã mutatio rerum significatur.

In Cap. XXXII.

Ex Gregor. lib. 7. Moral. cap. 12.

Gregor. ibidem.

Ex Gregor. lib. 6. Moral. cap. 13.

Ambros. lib. 1. offic. c. 29. aduersarios suos Hebræi Allophylas, id est, alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Palestini, qui Philistini & in æ. mutato, auctore D. Hieronymo.

In Cap. XXXIII.

Ex Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9.

Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 23 & in Ezech. homil. 12.

In Cap. XXXIII.

Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelij libertatē venientes circumcidi prohibuit, & tamen Lystram & Iconium transiens, Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.

Ex Gregor. lib. 31. Moralium. caput. 7. & 32. cap. 17.

In Cap. XXXV.

Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 17.

Ex Greg. ibid. & lib. Pastor. cur. par. 3. admonit. 17.

Gregor. lib. Moral. 9. c. 13.

Greg. 3. part. Pastor. cura, admonit. 20.

Leo Papa serm. 3. de ieiunio.

Hinc illud Catonis Maioris apud Ciceronem in libello de senectute. Tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Alioqui, ut recte confirmat Theognis, πῶν τὴν πλῆθος ἀνὴρ νόσος ὀλέσσει ἰδίᾳ. Ἄνδρες ἰσχυροὶς πλῆθος ἔχει ἰδίᾳ. Quorum versuum hac fere sententia est: longè plures nimia cibi potisque ingurgitatione, quam fame petuisse. Bene itidem Theopompus lib. 5. Philipp. Ἄνδρες πῶν, καὶ πῶν φάγῃ, πῶν ποτίζῃ, καὶ πῶν βλάπτῃ μῆτιν ἑαυτοῦ. Multa, inquit, edere & carnibus vesci, rationis vim tollit, animosq. efficit tardiores. Merito itaque laudantur Platonica illa cœna apud Athenæum lib. 10. & apud Cice. lib. 5. Tusculan. propterea quod non tam præsentis, quam postero die incunda essent.

Hinc illud quod ex Theopompo iam retuli. Porro locus hic esse videtur ex Hieronymo, epistola ad Nepotianum de vita Clericorum: ut enim hoc patet: pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis venter non gignit mentem tenuem. Græcus senarius huiusmodi est: πᾶν τὸ γαστήρ λατὴν ὁ πῶν ἰδίᾳ.

Gregor. lib. Moral. 30. c. 13.

Gregor. homil. 40. in Euang.

Ex Gregor. lib. 3. Past. cura, admonit. 20.

Greg. lib. Moral. 30. c. 13.

Totius sententiæ summa deducta est ex Greg. lib. Moral. 30. Verum quantum genus addit: Sciendum, inquit, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitium tētat, &c. Cassianus lib. 5. cap. 23. tria tantum genera enumerat. Triplex, ait, natura est gastrimargiæ: vna, quæ canonicam refectionis horam præuenire compellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluvie, & saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia, quæ accuratioribus epulis, & esculentioribus oblectatur. Vide eundem latius ibidem.

Pulchrè Seneca in epistolis: Venter præcepta nō audit, poscit, appellat. Non est tamē molestus creditor: paruo dimittitur, si modò das illi, quod debes.

In Cap. XLIII.

Sic intelligo illud Augusti. lib. confess. 10. c. 31. Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo. Crapula verò nonnunquam subrepat seruo tuo, misereberis, ut longè fiat à me. Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam apertè ex vino esse testatur. Addit præterea, Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admouet.

Osee 4. Fornicatio & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

In excusis est, sicut ait Salomon. verum malè Gott. Fornicatio enim sicut in Salomone infatuat sapientē: Ebrietas sicut in Loth, sensum rationis captiuat: vnde in prouerbiis, &c. Est enim explicatio verborum Osee: Fornicatio & ebrietas auferunt cor. Fornicatio nempe, ut in Salomone: ebrietas, ut in Loth. præterea nō extat in prouerbiis hac sententia.

Ecd. 10. ubi Septuaginta hoc modo: ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοῦ. Id est, Væ tibi ciuitas, cuius Rex tuus iunior, & Principes tui in hora matutina comedunt. In vulgata editione ita est, Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib. 16. Moral. c. 15.

In Cap. XLIII.

Gregor. lib. Moral. 30. c. 9.

Gregor. lib. Moral. 8. c. 26.

Greg. lib. 8. Moral. c. 24.

Pius PP. Nihil prodest homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere, nisi mens ab iniquitate renouetur, de panit. d. 3.

Leo PP. ser. 4. de quadrag.

Ita quidem Gott. & alij m. s. & excusis libri. At Hieronymus, voluntas vestra: & Septuaginta, ut idem auctor est, voluntates vestrae.

Cassianus coll. 2. de discret.

NOTÆ IN LIBRVM TERTIVM SENTENTIARVM.

In Cap. I.

Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 12. Et in probationem testimonij Jeremiae. Ego sum testis, & iudex, offert illud Isaiæ 42. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar, voces autē ut iudex, absunt à Gott. & alijs. Jerem. 29. Apud Ieremiam sic habetur, Ego sum iudex & testis. Et Gregor. lib. Moral. c. 12. Codex Cænobij de la Olina in Regno Navarra legit: Ego sum testis & vindex. Septuaginta, καὶ ἐγὼ πᾶσι φησὶ κρίνω. Et ego testis dicit Dominus.

In cod. Gott. Tolet. hæc non habentur. Codex Cænobij de la Olina, indigno Isidoro.

Greg. lib. 7. Moral. c. 8. exponens illud Job: Hæc mihi consolatio est, ut affligens me dolore, non patcat. Ideo

inquit, hic quibusdam parcit, ut eos in perpetuum feriat. Ideo me hic feriat non parcendo, ut in perpetuum patcat.

Gregor. lib. 26. Moral. c. 17. electorum namque est hic conteri, ut ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.

Vide Greg. lib. 26. Moral. c. 17. ubi differit cur quædā à Domino hic feriantur, & quædam seruentur multa.

Gregor. lib. 8. Moral. c. 32. de iustis: gaudent despici, nec dolent se necessitatibus affligi. Idem Augustinus, serm. 105. de tempore, & Greg. lib. 5. Moral. cap. 1.

Ex multis locis Gregorij lib. 5. Moral. c. 1. & 26. c. 18.

Greg. 26. Moral. c. 17. & lib. 12. & 15.

Greg. lib. 7. epist. 32. & lib. 18. Moral. c. 13. & lib. 18. c. 7. & cap. 12.

Locus est Petri 1. cap. 4. Tempus est, inquit, ut incipiat iudicium à domo Dei. Hunc locum explicat Isid.

dorus supra lib. i. c. 30. sentent. 2. & Augustin. super Psalm. 91. Tempus est, inquit, vt incipiat iudicium à domo Dei, id est tempus est, vt modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei: si flagellantur filij Dei, quid debent sperare serui nequissimi? Venerabilis Beda in Psalm. 9. explicat Petri locum de occulto & nullo iudicio, quod in presenti ad purgationem exercetur in domo Dei, id est, in infidelibus. Gregor. lib. 26. Moral. c. 17. vt ffidorus locum interpretatur.

In Cap. II.

Sic omnes cc. m. ff.

*Ambrosius quomodo respiciat Deus super iustos & peccato-
res, libro super Beati immaculati, & lib. 1. de Apologia
David, & lib. 5.*

Refluxit enim illum oculis gratia, non corporis, cum ex Mat-
thæo, & Marco constet Christum tunc fuisse in atrio interiore
domus, Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex Aug. c. 6.

Genes. 18. Dixit Dominus, descendam, & videbo
vtrum clamorem, qui venit ad me, opere comple-
uerunt.

Quoniam modis flagella contingunt, teste Bedā in Matthæi, & Augustini in sermone de gratia, vel iustis, vt per patientiam augeantur, vt Iob. vel ad custodiam virtutum, ne superbiant, vt Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad corrigenda peccata, vt Maria lepra Num. 12. vel ad gloriam Dei, vt de coco nate, Ierem. 9. vel ad iudicium pœna, vt Herodi. Att. 12. Quæ omnia hic complexit. Fidemus.

Gregor. lib. 7. Moral. cap. 10. exponens illud Ezech. 11. Tollam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor car-
neum.

Idem lib. 21. c. 4. ubi probatur, quod infirmi, dum temporaliter flagellantur, probantur, reprobi vero, qui in laboribus hominū modo non sunt, aeternis anathematē condemnantur, & lib. 16. cap. 16. & lib. 11. c. 21.

Hieron. in Nahum c. 7. exponit illud: Non conlurget duplex tribulatio, vel, non vindicabit bis Deus in idipsum, videtur sentire. *Aegyptus non flagella damnationis, sed purgationis puniet.* Sic enim inquit: Quod si vobis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quod in diluvio genus deleuit humanum, super Sodomam & Gomorrham igitur pluit, Aegyptios submerſent fluctibus, Israelitarum cadauera proſtraverit in cremo: licetote, ideò ad præſens reddidiſſe ſupplicia, ne in æternum puniret. *Quem locum Moſes ſentent. l. 4. diſtict. 15. intelligendum cenſet non promiſſe de omnibus ſed de illis tantum, qui inter ipſa flagella poenitentiam egerunt.*

De Job, quod de gente Salmæa duxerit genus, probat Auguſtin. lib. 18. de Ciuit. Dei. c. 47. & de tentatione abrahe & Tobie, & Job in lib. quæſt. veteris & noui teſt. lib. 2. q. 99. de eius tentatione Pſal. 100. Acceptit, inquit, à Deo tentandum, non opprimendum, purgandum, non euertendum, aut fortè nec purgandum, ſed probandum. Eius laudes commemorat Greg. lib. 28. Moral. c. 1. & exponens illud: In omnibus his non peccauit Iob labiſ ſuis, nec ſtultum quid contra Deum loquutus eſt, & lib. 2. c. 19.

extollat me, datus est mihi stimulus carnis mex,
angelus Satan, vt me colaphizet: vbi Græci, ὁ τῷ
ἐμῷ σατανᾷ δοθέντις ὄργανος, ἢ ὁ ἐμῷ σατανᾷ δοθέντις
τῷ σατανᾷ ὄργανος, ἢ ὁ ἐμῷ σατανᾷ δοθέντις
ὄργανος, ἢ ὁ ἐμῷ σατανᾷ δοθέντις ὄργανος. Quis in loco, stimulus,
est stimulus per carnem, sine in carne. Qui stimulus quomodo
hic intelligendum sit, non bene inter interpretes con-
stat. Alij libidinis effectum & motum accipiunt, vt Isid.
lib. 2. sent. c. 39 sent. 11. Stimuli carnis, qui in Paulo, ex-
citant Satane angelo, inerant, ex lege peccati erant,
qui in membris hominum de necessitate libidinis ha-
bitant. Idem videtur sentire Greg. in hoc loco. Alij, vt refert

*Hieronymus comment. in epist. ad Galatas, corporis aduersum
valeritudinem, quod capitis dolore soluitur sit frangi & melleuari:
atque ita etiam theophrastus, Thomas Aquinas, quod fuerit illa-
co morbo obnoxius. Ambrosius stimulum appellat infectionem
malorum hominum, & afflictionem ab inimici illatam. In qua
sententia et Theodoretus: probat verò ex sequentibus, non esse
stimulum carnis corporis infirmitatem: propter quod pla-
ceo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in ne-
cessitatibus, in persecutionibus, & angustis pro
Christo. Athanas. q. 139. Alexandrum ararium fabrum,
& vocat stimulum carnis, vide lacum. Ego existimus carnis sti-
mulum intelligi contradictiones & melleiata a Iudeis illata
(qui erant cognati eius secundum carnem) ne Evangelij doctri-
na incrementum susciperet, de quarum persecutione, sic ait ad
Thessal. cap. 2. Vos enim imitatores facti estis, fratres,
Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu
quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris,
sicut & ipsi à Iudeis, qui & Dominum occiderunt
Iesum & Prophetas, nos persequuntur sunt, & Deo
non placet, & omnibus hominibus aduersantur pro-
hibentes non gentibus loqui, vt saluæ fiant, vt impleat
peccata sua semper, præuenit enim ira Dei super il-
los vsque in finem.*

Greg. lib. 22, Moral. c. 23.

Ex Greg. lib. Moral. 18.c. 13.

Gregor. lib. 18. Moral. c. 12. Flagellum, inquit, tunc diluct
culpam, cum mutaverit vitam.

Aliqui m. s. habent in hac vita inchoant: melius, ab hac vitaz sic est apud Gregor. loco supra adducto. His flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant.

Deut. 32. sic habet vulgata editio Latina nostra: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima. Ipsi legunt, ut Greg. Job. 18. c. 22. usque ad inferos deorsum.

Ex Gregor. ad verbum lib. 18. c. 12.

Ind. epist. 1. Quoniam Ielus populum de terra Aegypti saluans: secundo eos, qui non crediderunt perdidit. Explorat hunc locum Ind. Greg. II. 10. Mtr. c. 33.

Psalm. 108. locus ad verbum ex Greg. lib. Moral. 9. c. 33.

Ex Greg. lib. 9. Moral. c. 24.

*Est apud Isai. c. 40. suscepit de manu Domini duplici-
cia, pro omnibus peccatis suis. Et Ierem. 17. duplici
contritione conterere eos.*

In Cap. III.

*Ferè omnes cc. m. ff. esse nonnullos eiusdem qualita-
tis homines. Codex unus papyraceus perantiquus: esse non-
nullos eius qualitatis homines, Locus apud Greg. lib. 18.
Moral. cap. 13.*

Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis: & ideo custodiui te, ne peccares in me, colligit, Abimelech Regem Gerara, ne peccares in Saram, consilio Dei infirmitate percussam.

fulchre iſidorus complexus eſt viſitationi in diuini literis ſignificationem, nam & in malam, & in bonam partem viſitatur: in bonam, ut illud Luca. 19. Non cognoui tem- pus viſitationis ſue. Et Oſea 4. Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fornicatae fuerint. Exod. 5. Viſita- uo viſitati vos, & vidi afflictiones veſtras. Et alia mul- ta loca in ſacris litteris occurrunt, in quibus viſitare & viſi- tatio demonſtrat Dei curam erga genus humanum, cuiusque promittant, miſericordiam, & beneficia hominibus exhiberi. ſignificat etiam viſitare, praſtare Deum, quod promiſi- ſit in illo Genes. 21. Dominus viſitauit Saram. & Luca 1. Viſitauit, & fecit redemptionem populo ſuo. In ma- lum etiam nonnunquam ſumitur, pro eo quod eſt punire, ca- ſtigare, vindicare ſcelera aduerſus diuinam maiestatem com-

missa. Sic Exod. 31. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum. Et Jsa. 10. Visitabo super fructum magnitudinis cordis Regis Assur. Et 13. Visitabo super orbem mala. Et Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Vbi voces illæ in virga supplicij incrementum denotant. Et Osee 1. Quoniam adhuc modicum visitabo sanguinem lezabel. Et Psalm. 18. Visitaciones Domini recte lætificantes corda. Denotant iustitiam visitationis. Visitaciones enim Septuaginta vertuntur diximus.

Ut est illud Pauli 1. ad Corinth. 11. Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

Hoc prebat Aug. super Iohannem tract. 7.

Fr a in omnibus m. ff.

Altiorum 9. Hunc locum ferè similiter interpretatur ad mores Greg. lib. 33. Moral. cap. 31. Et Ambros. lib. super Beati immaculati, simul oculus, inquit, corporis, animæque sanatus.

In Cap. III.

Ex Gregorio lib. 6. Moralium cap. 17.

Greg. lib. 32. Moral. c. 9.

Si idcirco se habet codex Tolet. & Cænobij de la Olina
in Navarra. Cateri cum editis consentiunt, quam lectionem
probo.

*Guthius & alius papyraceus Malacitanus correctus habent,
Laudet Deum potius non accuset. Ceteri m. ff. consen-
tiunt cum editis: quæ lectio non displicet.*

*Totius sententia sensus desumptus est ex Gregor. lib. 32.
cap. 3.*

C. Tolet. Latinus habet quod talia pari dignus sit, reputaverit. Cum eo consentiunt duo cc. Maluerit animo, & alius, ceteri cum editis.

In Cap. V.

Vt est illud Pauli Phil. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Et rursus: Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et illud David. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Vid. Greg. 9. Moral. c. 17.

Gregorius ibidem.

Sic habet Gregorius: Cū flagella exterius tolerat, illud est grauius, quod de tentatione aduersarij in intimis portat.

De potentia diaboli, & eius voluntate nocendi electis rectè dixit Gregor. lib. 2. Moral. c. 6. & c. 25. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestati est. Unde August. super Ioann. tractat. 7. capit. 1. Diabolus non tentat, nisi permissus aut missus.

Decipit excusi libri, haud recte.

Ita Salmant. Goth. reprimeret. Tolet. est autem locus è
Greg. 10. Moral. c. 34.

*Ad verbum ex Greg. lib. 2. Moral. c. 6. & legendum: vo-
luntas, non voluptas, ut est in multis m. ss.*

Sic legendum non inceptor, ut habent aliquot cc. m. ss. Ex Ambros. lib. super Beati immaculati, de diabolo. Ipse est inceptor, ipse accusator, ipse in ludum introiuit. Immissor autem dixit, quia voluntate nostra vitia amplectimur. Neque ille immittit nisi homo fenestram immisioni aperiat. Vnde August. Non enim diabolus cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis consensum, sed petit. Homil. 12. 10. 10. Nec obstat illud, quod est apud Ioann. 13. Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes. Non enim intrasset, ut ait August. super Psalm. 136. nisi locum dedisset. Vnde locus interpretandus de ea missione, quae allicit & impellit fuggerendo, non de ea, quae efficit imperando. Locus Ioannis Grace est, tū diabolus

ἡδὲ καθ' αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ὡς ἀπὸ τοῦ
ἑαυτοῦ. est etiam nominis raro habenda: nam aliud est mitte-
re, aliud immittere.

Versus est Onidij.

Sic Evangelica exhortatio habet: simplices, vt columbe, prudentes, vt serpentes. Et illud Pauli ad Roman. 16. Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo. Item illud 1. ad Corinb. 14. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruū effortē.

Olea 7. sic interpretatur Hieronym. in *Oleam*, Columba la-
etata, siue insipiens & insensata. *Septuaginta* arve.

Greg. lib. Moral. 33. c. 28.

Tota hæc sententia cum testimoniis ex Iosue 5. & Jerem. 15. ex Gregor. est concinnata lib. Moral. 33. cap. 28. & cap. 22.

Ex Gregor. lib. 34. Moral. c. 2. ubi locum Ofee interpretatur, & alienos in scriptura intelligi affirmat angelos apostatos. Osee autem cap. 7. vulgata editio habet, & ipse nesciuit.

Sic legunt plerique m. ff. quam lectionem probo, non ut excusi, de aperta, cum Gregor. lib. 9. Moral. c. 5. ita habeat (ex quo loco desumpta est sententia hac) Antiquus namq. hostis, quasi inermis vincitur, cum mala aperta suggestens humane menti bona omnia simul destruere conatur.

Ita habent omnes m. ff.

Diabolus myrmiceus dicitur à Septuaginta, pro eo quòd scriptum est apud Job. Tygris perit, eo quòd nò haberet prædam, est enim, inquit Greg. lib. 5. Moral. c. 17. formica & leo, aliisq; leo est, aliis formica, vide locum.

Gregor. lib. 17. Moral. c. 20.

Coluber lubricus & tortuosus, appellatur in sacri litterie, Job 26. e ductus est coluber tortuosus. Et Isa. 27. Leuiathan serpentem, vectem tortuosum. Tota sententia est apud Greg. lib. 17. Moral. c. 20.

Videtur alludere ad illud Genesios: Ipsa conteret caput tuum: quo docetur caput esse conterendum serpentis, hoc est primum diaboli incursum, quo intendit, ut animus dedicationem faciat, esse propulsandum.

Genes. 3. Greg. lib. 1. Moral. c. 38. Calcaneum finem actionis interpretatur exponens locum Psalm. 55. Ipsi calcaneum meum observabant. Et in locum Genesios.

Alexander primus epist. 2. Nam sicut leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret, sic diabolus non cessat circuire, & quærere, quos ex fidelibus perdat, & maxime illos, quos ardentiore in seruitio saluatoris, & quæ familiares inuenerit.

Greg. lib. 3. Moral. c. 6. interpretatur illud 1sa. 45. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras.

Eiſt apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 18. *ibi exponit illud Job 40. Behemoth caudam ſuam, quali cedrus, adſtringet: hoc eiſt monebit & agitat, velut cedrus agitur a vento, vel arriget membrum, veluti cedrus arrecta & ingens.*

Greg. lib. Moral. 31. c. 29.

Greg. lib. 7. Moral. c. 8.

Aug. lib. 2. de Genes. contra Manic. tom. 7.

Totam hanc sententiam mirè versat Greg. lib. 33. Moral. cap. 18. & 19. & 20. ubi exponit illud Job, necui telliculorum eius perplexi sunt.

Ita quoq. edisio antiqua.

Tota hæc sententia deducitur ex Greg. lib. 33. Moral. c. 14. ubi querit, cur diabolus Behemoth bestia quadrupes, cur Leviathan serpens in aquis, qui hamo capitur, dicatur. Quorum nominum rationem hic Isidor. ex Greg. reddit, inter nomina uer-
tus diaboli, quæ varia & multa occurrunt in diuinis libris, hæc tria Behemoth, Leviathan, & Luus, potissima sunt. Dicitur

etiam leo, Basil, Aquilo, Iarro, Satan, canda, Basiliscus, Be-
leth, malus, tentator, canis, impius, adversarius, alienus, lupus,
exactor, albus, homicida, nequissimus, malignus, prauus, asper,
Lucifer, clibanus, fortis, potestas tenebrarum, catulus leonis,
princeps potestatis, Deus huius seculi, leo rugiens, apostata, &
prauaricator, absque iugo, filius Belial, ut aduertunt Hierony-
mus Isa. 28. Et ita interpretatur illud Psal. 17. Torquentes
iniquitatis conturbauerunt me, id est, impetuolæ in-
curtiones demonis. Behemoth autem plurale est apud He-
breos (ut hoc obiter annotem) idem quod bestia, eo quod unam
animal cum sit ex multarum bestiarum magnitudine & im-
manitate est conmentatum: estque animal terrestre, vultu, &
extrema magnitudine: de eo dicitur Job 40. Behemoth, quæ
fecit tecum, fenum quasi bos comedit. Iuxta nonnul-
los est elephas.

Leuiathan dixerunt antiqui teste Hieronymo lib. 6. in Isa.
cap. 14. esse patrem diaboli, quam sententiam ipse refellit, si-
gnificat quæ draconem. Unde illud Ezech. 32. Leoni gentium
assimilatus est, & draconi, qui est in mari. Aquila pro
dracone posuit Leuiathan, auctore Hieronymo similiter Psal. 90.
dum dicitur, Conculcabis leonem & draconem, le-
gitur Leuiathan, vocatur hic cetus magnus, de quo, quod à
Christo capiendus sit, mystico in Job sermone narratur.
Effigatur Leuiathan piscis maris ingens, Job 40. An ex-
trahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis lin-
guam eius? Septuaginta ibi pro Leuiathan posuerunt cetum
& draconem: sicut & in illo Job cap. 3. qui parati sunt su-
scitare Leuiathan, vertunt illi cetum, alibi draconem inter-
pretantur, ut Isa. 103. Draco iste quem formasti ad illu-
dendum. De creatione Leuiathan & Ench habetur Esdra
4. c. 6.

Daniel. 7. & Isa. 31. & illud Evangelij volucres celi.
Exinde enim, quod per membra sua: habent excusi
Greg. lib. 33. Moral. c. 22. ex quo est hac sententia: ex ipso, in-
quit, suarum actionum nomine vocatur, cum iumen-
tum, draco, vel avis dicitur.

Gregor. lib. 33. Moral. c. 28.
Similis est interrogatio apud Greg. lib. 32. Moral. cap. 10. in
fine, & apud Julianum Archiep. Tol. Sanctiss. in Anticime-
non lib. ex Job interrog. 132.

Greg. lib. 33. c. 17. Moral.
Totia sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Job:
Armilla perforabis maxillam eius, lib. Moral. 33. cap. 40.
& c. 17.

Ex Greg. dum illud Job explanat c. 41. Et: flamma de ore
eius egredietur, lib. 33. Moral. c. 41.

Locum Pauli 1. ad Corinth. 9. Ipsi interpretatur de corpo-
rali traditione, ut Hieron. & Greg. li 33. Moral. c. 11. Et An-
selmus, cum alij sancti patres de separatione à Christi corpore,
spirituali que traditione in Satana potestatem intelligant. Vter-
que sensus Ecclesiastica excommunicationis vim atque auctori-
tatem probat, cumque esse poenam grauissimam & maximè fir-
mandam, cum ab Ecclesia ciuias hominem, diaboli que man-
cipium efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienum:
unde illud Pelagij PP. ad Angliæ Episc. Apostolicæ auctori-
tatis exemplo didicimus, et rantum, & innotorem
nutantem, spiritus tradendos esse Satana, ut blasphemare
dediscant, & Urban. PP. c. Notandum 24. q. 3.
Cassian. lib. 2. c. 16. Pauli locum intelligit de eo qui ab oratione
suspenditur. Origenes tamen homil. 2. ad cap. 1. Iudicum,
quas quia S. Hieronymus Latinas fecit, et tribuantur, expli-
cat etiam hunc locum de excommunicatione Ecclesiastica, &
dupliciter hominem Satana tradi ostendit excommunicationis
vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Aposto-
li ser. 68. Omnis, inquit, Christianus, dilectissimi, qui à
Sacerdotibus excommunicatur, Satana traditur.
Quomodo? scilicet quia extra Ecclesiam diabolus

est: sicut in Ecclesia Christus, ac per hoc quasi dia-
bolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione re-
mouetur.

Ita Gotth. Salm. & alij m. s. sustineamus Gotth. Tolet.

In Cap. VI.

Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. sex mo-
dis docet somnia animam tangere, primo ventris plenitudine, se-
cundo manitate, tertio illusionem, quarto illusionem simul & cogi-
tationem, quinto reuelationem, sexto cogitationem simul & reuelationem.
Augustinus in lib. de diuinatione per somnium, multa de
somnia, quia demones immittunt, tradit. Sex autem illos Grego-
rij modis hic noster Isidorus complexus est.

Ita Gotth. Salm. & alij m. s. sustineamus Gotth. Tolet.

Alludit fortè ad verba Hieronymi ab Ciceroni & poetarum
lectionem accepta, qui lucentes habuisse scapulas, & plagas
sensisse se post somnium ait, ad Eustochium, de custodienda virgi-
nitate, & in apologia ad Rufinum.

Ex Greg. li. 8. Moral. c. 18. & lib. 1. Dialog. cap. 49. Afferit
de quadam diuite cui diabolus per somnium longa vite spatia
promisit: qui cum multis pecuniis pro longiori vite stipendii
collegeret, repente defunctus est.

Sententia est Aristotelis 1. lib. Ethic. c. ultimo: virtute præ-
ditos per quietem meliora habere theorematia, quam inprobos.
Vnde etiam Eccles. 34. somnia male facientium vanitatem vo-
cat Sapiens.

Somnia bona immittit à Deo pulchre demonstratur Eccle-
siast. 34. Et sicut parturientis cor totum phantasias pa-
titur: nisi ab Altissimo fuerit immissa visitatio, ne
dederis illis cor tuum. Sic Salomon in somniis calidus diui-
nam accepit sapientiam 3. Reg. c. 3. Euigilauit Salomon
& intellexit, quod esset somnium. Aliqui hoc somnium
non fuisse naturale sed prophetia dicunt, ut est illud Num. 12.
Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visio-
ne apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum.
In somno tamen prophetia vix non ligatur, & exercitium libe-
ri arbitrij, sed liberum manet. Prophetia similiter dormiendo
erudiebantur à Deo, & de arcana & mysticis docebantur,
ut Ioseph. Nam dormiente homine intellectus eius potest in
Deum ferri, cuius munus est percipere & iudicare. Vnde
dum dormit, de his quæ antea considerauit, aliquid percipit,
& ratiocinatur, & argumentorum nodos dissoluit. Sic Au-
gust. de cura pro mortuis agenda, c. 12. Narrat Eulogio disci-
pulo suo: quidam Rhetoricus Ciceroni libros Carthagini in-
terpretaretur, in quendam locum offendit obscurum, quo non
intellecto, vix potuit dormire sollicitus, quia nocte somnians sibi
exponere visum est, quod non intelligebat. Hinc etiam ortum
habent venerearum rerum somnia, quæ non contingunt nisi
antea vigilantes, de illi animi vel tentantur vel cogitant, ut
trahit August. lib. 12. super Genes. cap. 15. Aliquando vero
intellectus mouetur in somno illustratione alicuius superioris
& nobilioris substantiæ, ad cuius eruditionem & discipli-
nam intellectus quiescentis est promptus & habilior, propter
sensuum & cogitationum, & phantasiarum affluentem que-
tem, cum hic tempestatibus libera per a se sua sit. Cantic. Ego
dormio, cor meum vigilat. & Job 38. Per somnium in visione
nocturna quando super solet occupare homines, & dormiunt in
lectulo suo, tunc aperit aures virorum, & erudient eos instruit
disciplina. Thomas Aquinas 2. q. 95. art. 6. Ad causas inter-
nas animi & corporis, quæ ex Dei reuelatione, & celesti in-
fluxu dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia & humoris
copia oriuntur, omnem somniorum rationem retulit. Similiter
Hippocrat. lib. de somniis.

Sic ait de se August. lib. 10. Confess. c. 30. Vigilanti illi oc-
currere imagines rerum, illecebrarum carentes viribus, quæ ta-
men in somniis usque ad consensionem animam traherant.

Sententia hæc, & septima, est apud Gregor. lib. 8. Moral.

cap. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. Sex somniorum causas distinguit, ut supra diximus.

Diurnæ actiones sæpe repræsentantur in somniis, ut tradit Hippocrates, qui etiam existimat huiusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africanus illud somnium apud Ciceronem, cui earum rerum species obducuntur per quietem, de quibus prudenter sermonem habuerat.

Eccles. 34. ita legitur: Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Gregor. tamen lib. 8. Moral. c. 18. ut Isidorus legit.

August. lib. 22. de Civitate c. 22. de falsitate somniorum & difficultate ea discernendi, & quo pacto animam miseram, sensumque perturbant, differit. Plinius lib. 11. natur. histor. c. 75. querit; Vtrum ne sint aliqua præcursus animi quiescentis, quidque fiant ratione, & alia quæ illic vide. Et lib. 7. cap. 50. de Publio Cornelio Ruse, qui dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret Melancholicus magis vera somniare ait Aristoteles lib. de m. & vigil. Clementi Alexandr. lib. 2. Pedagog. c. 9. ait, ea quæ sunt vera somnia reputari sobrie animæ cogitata.

Apud Matthæum, cap. 23. sic est: Tunc si quis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Idem Marc. 13. & Luc. 17.

Artem augurandi per somnia non reuocat Hippocrates lib. de somniis apotel. 2. & 3. Aristotel. lib. de somno & vigil. somnia reuocat ad causas, signa, & accidentia. Plin. lib. 37. natur. hist. c. 10. de lapide eumetrite, ait, quod capiti suppositus visa nocturna oraculi modo reddat. Idem facit Amphibolionem interpretationis ostentorum & somniorum primum auctorem lib. 7. c. 6. dixit de lauro supposita puluino quod somnia vera faciat. Ab Ecclesia somniorum interpretes damnantur Concil. 2. Angran. c. 23. & in c. Episcopi, 26. q. 5.

Plinius lib. 28. c. 8. à Democrito traditum scribit sinistram chameleontis arum qualiter somnia, quæ velis & quibus velis, imitantur referre.

Gratian. sed tunc est peccatum in animo. Sensus huius sententia desumitur ex Gregor. in Epistol. ad August. Anglorum Episcopum, & habetur dist. 6. c. Testamentum. Iuo part. 9. c. 112.

De pollutionibus, & earum diuersitate, & causis differit doctissime Thomas Aquinas in opusculis de puritate conscientie & officio sacerdotis.

In Cap. VII.

Idem August. lib. de salutaribus documentis, cap. 28. epist. 1. Petri cap. 4. Estote itaque prudentes, vigilate, in orationibus. Est autem subdat in m. f. o. & edit. vet. non conuertat.

Id Gregor. probat lib. 22. Moral. c. 18. dum exponit illud Job: Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum Omnipotens audiat? Neque tamen reuocat hoc loco Isidorus vocalem orationem. Nam cum duplex in Ecclesia sit oratio, communis & priuata, communis sit in persona totius Ecclesie, & ideo est vocalis, & alta voce prolata. Probat id forma orandi à Christo Apostolis præscripta Matthæi 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Et infra: Sic ergo vos orabitis: Pater noster: quo in loco orationem haud dubie in voce constituit. Et Luc. 11. apparet, quod Dominus voce oraret. Et factum est, inquit Euangelista, dum esset in quodam loco orans, ut cessauit, dixit vnus ex discipulis suis ad eum: Domine doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos: & ait illis, cum oratis dicite: Pater noster. Dum oratis, inquit, dicite: quod omnino voce fit. Hinc Concil. Toletan. tertio c. 2. præcipitur in omnibus Ecclesiis symbolum fidei recitandum, priusque orationem Dominicam voce clara prædicandam, quo fides vera ma-

nifesta sit, & testimonium habeat: & ad Christi corpus & sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Et Concil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam esse in publico aut priuato officio decernitur, idque probatur auctoritate Cypriani, Hilary, Augustini. Et Concil. Gerundensi. can. 10. dicitur post matutinas & vespertinas preces orationem Dominicam proferendam. Hæc omnia & alia complura, quæ à viris doctissimis collecta sunt, ad orationem publicam adstruendam spectant, cuius ratio atque natura requirit ut sit vocalis. Et inde ortum habuit Ecclesia cantus, quem Paulus probat ad Ephes. 5. Loquentes, inquit, vobismet ipsis in Psalmis, Hymnis & Canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, & ad Coloss. 3. Idem Actuum etiam 6. media nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in custodia erant. Hanc antiquam in Ecclesia cantus consuetudinem, præter multa testimonia sanctorum Dionysij, Tertulliani, & vsus antiphonarum & responsoriorum, & hymnorum eorumque modulationem Nicephorus Apostolis tribuit lib. 18. cap. 51. Sunt etiam Conciliorum loca insignia, ut Tolet. 4. cap. 14. & 15. & Turon. 2. sub Pelagio primo & Laodic. sub Liberto c. 59. ubi statuitur: quæ psallere & legere in Ecclesia conueniat, & can. 15. psalmistarum officium præscribitur. Atque hactenus de communi, seu publica oratione, in qua excolenda multum laborarunt Hilarius, Gregorius, Ambrosius, & Isidor. Oratio vero priuata & singulari potest esse sine voce, de qua loquuntur Sancti, quum orationem cordis laudant, ut Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, & August. Psal. 118. & Greg. lib. Moral. c. 18. Quamuis vox cordis adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorem animi affectum, ut qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce, & totus homo animo & corpore Deo seruiat, & ut inquit Cyprianus, diuini oculi placeat, & habitu corporis & modo vocis, dum Deo reddit laborum vitulos, ut ait Osee, & affectum amorisque animo conceptum, ex quadam redundantia, voce exprimat, unde Paulus corde credit, & ore confitetur: & David Psal. 15. Letatum est cor meum & exultauit lingua mea. Et Job: Conceptum sermonem tenere quis poterit? Multæ sunt commoditates, & utilitates animi, quæ ex perfecta oratione vocali homini proueniunt. Verum si ab ea seungas cordis affectum & intentionem, solūque sit volubilis & vaga oratio, atque verbosa, longe præstat ea, quæ corde tantum fit, quod probat Cyprianus de oratione Dominica, dum ait, non passum oportere ventulare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modeste Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et August. lib. de verbis Domini, serm. 18. Ne strepentes, inquit, sumus vocibus, & muti moribus. & serm. 2. de oratione, Melius est orate corde sine sono vocis, quam in solis verbis sine intuitu mentis. Et Hieron. Cuius verba habentur de consecrat. dist. 5. cap. Non mediocriter.

Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Greg. lib. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super Beati immaculati. & Psal. 37. & Cyprian. egregie epist. ad Clerum & plebem de precando Deum in fine.

Ex Greg. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eccles. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.

August. lib. de salutaribus documentis hinc merito ait, c. 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, ut orationem puram offeras Domino Christo, &c.

Paul. 1. ad Cor. 14. Orabo spiritu, orabo mente. Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13. Videte, vigilate, & orate. Et Luc. 21. Vigilare itaque omni tempore orantes. Et 1. ad Thess. 5. sine intermissione orate. Et 1. ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Hinc etiam Hier. ad Ruff. de viuendi forma; Vigilet sensus, nec

vagis cogitationibus patens corpus, paritèrque animus tendat ad Dominum, &c.

Probat id Augustinus in enarratione Psalm. 85. exponens illud, Quia tu Domine suavis es, ac mitis: & adducit illud 2. Reg. Quoniam inveni Domine cor meum, vt orarem ad te.

Ex Gregor. humil. 8. in Ezechiel. Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerum quas egimus, &c. Et lib. 10. Moral. c. 17. est autem cogitavit in Gorth. Salom. non agitavit.

Id tradit Aug. Psalm. 33. Nam oratis, vt inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones, serm. 3. de Epiphania.

Est apud Greg. inuis sententia sensus lib. 10. Moral. c. 18. Verum Augusti. serm. 2. de oratione, Tribus, inquit, modis orationes impediuntur, aut cum quis à Deo petit, quod suæ salutis resistit, aut cum orat, & ab iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum, dum à se vnusquisque studio suus abstraxerit, securus studio orationis incubat, &c. Greg. ita: Tunc igitur verè sine macula faciem leuamus, cum nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Graui namque mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ seruatus dolor accusat. Existimo itaque Isidorum ex Augusti. potius quam ex Greg. hanc sententiam hausisse.

Sic enim habetur Matth. 5. orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et Luc. 6. pro inimicis itaque orare in orationibus communibus quisque ex necessitate tenetur, & esset peccatum inimicos excipere. Thom. 2. 2. q. 83. art. 8. specialem autem pro illis orare est perfectius opus. Id probat Augustinus lib. 3. de verbis Domini serm. 16. loquens de utilitate inimicorum, & Ambrosius Psalm. 38. exponens illud: pro eo, vt diligerent me, detrahebant mihi: Ego autem orabam. Sic Greg. in epist. ad Vercellensem Episcop. lib. 10. epistolarum epist. 82. Euangelii plenitudo, inquit, pro calumniantibus & persequentibus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus, &c.

Greg. lib. Moral. 10. c. 17. idem ait, sed aliis verbis. Menti namque, vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur.

Est apud Iacobum, c. 1. Postulet, inquit, in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.

Ista Gorth. Tolet. perfectam, Gorth. salm.

Oratio peccatoris damnatur in multis sacra scriptura locis, Psalm. 16. Auribus percipe orationem meam non in labiis dolosis. Psalm. 65. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. & Psalm. 144. propè est Dominus omnibus inuocantibus eum in virtute. Eccles. 7. Ante orationem præpara animam tuam: noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Et Eccles. 3. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur. Pro. 1. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam eos. & c. 59. & 1er. Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es. Ezech. 8. Cum clamauerint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. Et Osee 7. Væ eis quoniam recesserunt à me: vastabuntur, quia præuicati sunt in me. Et subdit, non clamauerunt ad me in corde suo, sed vluabant in cubilibus suis. Præcepta orandi traduntur à Christo Domino nostro. Matth. 6. Quomodo oratis, &c. & 13. & Luc. 11.

& 20. Et Paul. ad Phil. 4. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestre innotescant apud Deum. Iacob. 4. Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, vt in concupiscentiis vestris inluminatis. Sic Augustinus multis in locis orationem peccatoris infundam, & inexcusabilem dicit, præsertim libro de vera innocentia cap. 333. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambrosius, quod oranti affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuum ab omni opere delictorum, libro super Beati immaculati, & lib. 1. de Cain & Abel c. 9. Cyprianus de oratione Dominica. Extat etiam grauis epistola Gregorij Magni ad Theodoricum Francorum Regem de clericis summatim, vbi ait: Maior ergo metuenda est locis illis calamitas, vbi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracundiam prouocant, quam per semetipsos placare debuerant. Idem c. 6. præfat. in Job, exponens illud: Victimæ impiorum abominabiles Deo sunt: & habetur c. grauius. 3. q. 7. Bernardus super Cantica serm. 63. explicans illud: Oratio iusti penetrat celos. Si igitur ita est, quod orationes hominum peccatorum Deus non audit, quæ pæsto intelligendus erit Augustinus tractat. 44. in Iohannem ad illud c. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: illud, inquit, verbum est Cæci adhuc inuincti, id est, nondum perfecte illuminati. Nam si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Idem Chrysostomus humil. 18. In opere imperfecto exponens illud: Omnis qui petit accipit, siue iustus, inquit, siue peccator. Sic hæc loca discrepantia concilianda sunt & interpretanda: peccatorem in peccatum lapsum absq. affectu peccati relinquendum clamantem Deus non audit: at peccatorem humilem ex bono desiderio naturæ petentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, vt inquit Thomas Aquinas 2. 2. q. 83. Hoc verò non ex iniustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Obseruanda vero sunt in hac peccatoris petitione quatuor leges, prima vt pro se petat, secunda vt necessaria ad salutem: tertia, vt pæ, id est ad pietatem spectans: quarta, vt perseueret inter petat. Ac tunc oratio erit imperatoria, licet non meritoria. Hæc de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capituli intelligentiam maxime conducunt.

Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 18. c. 5. nisi quod apud eum operatione pro opere.

Habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione Dominica, est autem oratio Pharisæi apud Luc. c. 18.

Sic scriptum est Psalm. 108. de impiis. Oratio eius fiat in peccatum. Vbi Hieronymus sic ait: Pœnitentia Iudæ peius peccatum factum est. Quomodo peius peccatum est pœnitentia Iudæ? iuit & suspensio perit. & qui proditor Domini factus est, hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quam quod Dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatum. Vides hæreticum orantem, vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieiunent, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. Hæc Hieronymus quæ omnia pauculis verbis additis & immutatis, sua fecit Leo Magnus. Eadem Gregor. humil. 27. in Euangel.

Ex Greg. lib. Moral. 26. c. 15.

Ex Aug. in expositione Psalm. 68. concione 2. Habetur historia Daniel. 3. Quod fuerit ille ignis frigidus, apparet ex scriptura contextu. Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & locis eius in fornacē, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum toris flantem: & non tetigit eos omnino ignis, neq. contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Et infra dicitur, quod calor ignis non transiit per eos. Nicolaus

Lyrans versat hanc questionem hoc loco, an ignis ille fuerit ætius, etque in ea sententia, ut existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute divina cohibuit.

Loquitur de privata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit Matth. 6. Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Cyprianus de oratione Dominica causam reddit, quare Christus orationis silentium & secretum indicavit. Magisterio, ait, suo Dominus secreto orare nos precipit, in abditis & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis convenit fidei nostræ: ut sciamus Deum ubiq. esse presentem, audire omnes, & videre, & maiestatis sue plenitudine in abdita quoque & occulta penetrare. Hæc Cyprianus. vide etiam August. in Psal. 141. & Greg. 8. Moral. c. 29.

Sic scriptum est Matth. 6. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum itantes orare, ut videantur ab hominibus.

Oratio abscondita & abditæ ad cordis salutem spectat; hymnorum & psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris. Vnde qui cantum Ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificam gloriam obscurant, dulcem curarum levamen evertunt, ordinis Ecclesiastici huerarchiam confundunt, pulchritudinem orationisque admirabilem Christi sponsa faciunt: demum lucem quasi è mundo tollere nituntur, qui choros Ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt. Sicut enim luce hac naturali cuncta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitæque suscipiunt, quæ in hac mundana machina continentur; sic chorus Ecclesiasticus omnia Ecclesia munia illustrant, augentur, amplificantur, & in debito officio conservantur. Quapropter Sancti, & antiqui patres in statuendis, componendis, ordinandisq. Ecclesiasticis officiis multum dilig. insudaverunt. Vid. Aug. Psal. 148. Hier. Psal. 146.

De Psalmorum laude multa Basilium homil. 1. super Psal. Plura Ambrosius: & Augustinus totius Ecclesiæ (inquit in præf. Psalmorum) vox vna psalmus solennitates decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum est, emollit: psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet: psalmus Angelorum opus est, exercituum caelestium spirituale thymiam. Hæc inter alia adnotare libuit, ut intelligas veram sapientiam à patribus superiori seculi ad inferiores fuisse derivatam, omniq. eorum sententia, velut firmis radicibus, nit. Basilium homil. 1. in psalmos. Vox est, inquit, Ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quoniam tristitiam alioquin operetur, sed quæ secundum Deum est, è corde lapideo ciet lacrymas: Psalmus opus est Angelorum, caelestis illius reipublice in communi proposita functio, spirituale thymiam, &c. Et quæ sequuntur penè omnia ad verbum verit. August. Ambrosius etiam laudes psalmorum doctissime commemorat in præfatione in psalmos, à quibus hæc sententia de psalmis Isidorus accepit.

In Cap. VIII.

Timotheum Paulus erudit. Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequens (inquit Ambrosius lib. 1. super Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Augustinus etiam serm. 112. de tempore, tom. 10. eruditè de lectione scripturarum disserit.

Orationem etiam præponit lectioni Hieronymus ad Euzianum. Ex Augustino ad verbum serm. 112. de tempore. Et eodem loco sententia quartæ est.

Ita Gethius c. Nam cum oramus ipsi, cum Deo lo-

quimur, sicque Augustinus.

Fil docet August. lib. de doctrina Christiana 4. c. 4. officium doctus divina scriptura depingens, ubi distinguit inter sapienter dicere & eloquenter: & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquet. ibidem c. 12. Docere, inquit, est necessitatis, delectare suavitatis, flectere victoriæ. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docenda necessitas, in rebus est constituta, quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dicit: quæ utilitate & dignitate dicatur, utilis ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.

Id Augustinus passim docet, præsertim Psal. 11. & libr. de opere Monachorum in fine, cap. 17.

Adimplendum Hieronym. comm. in Mich. cap. 2. Tunc scripturæ profunt legenti, si quod legitur, opere compleatur. Idq. idem laudat in Marcella vidua in eius epitaphio ad Principiam.

Hieronymus ad Principiam in epitaphio Marcellæ viduæ: Erubescit enim quamvis præclara doctrina, quam non pia reprehendit conscientia.

Psal. 118. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis. Sic habet editio nostra Latina. August. in enarratione conc. 4. in hunc Psal. Tunc non confundar, dum inspicio in omnia madata tua. Pagninus ita: Tunc non pudore afficiar, cum respexero ad omnia præcepta tua. Etque futuri temporis cum perspexero, id est, cum intelligam, & comprehendam, cur illa imperaveris. Nam paucis datum est, ut omnium Dei præceptorum teneant rationes, & causas, eorumq. mandata diligenter exequantur.

In Cap. IX.

Proverb. 4. Attripe illam, & exaltabit te, glorificaberis ad ea, cum eam fueris amplexatus, prius dixerat. Dilige eam, & conservabit te. De assiduitate & perseverantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 5. Erit divinarum scripturarum solertissimus indagator. Quod habetur d. 19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in eremo. De laudibus scripturæ & diligenti ipsius lectione, Ambrosius lib. super Beati immaculati in via, assidue legendum esse docet: Beatus, inquit, qui in lege Domini die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege, & quem lex erudierit, Dominus erudit, qui locutus est legem. Et epistola 3. ad Sabini de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine: Ama scripturas sanctas, & amabit te sapientia. Dilige eam, & servabit te: Honora illam, & amplexabitur te. Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia.

In multis c. m. ff. deest hoc.

August. lib. 2. de doctrina Christi. c. 9. Solertius & diligentius in libris sacris præcepta vivendi & regulas credendi esse investigandas docet.

Exod. 19. & cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. c. 25. & 26.

1. ad Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, &c. Et infra: animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autem indicat omnia. Nos autem sensum Christi habemus. Aug. in enarratione Psal. 118. exponens illud: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. Gregorius etiam idem optime: & ab eo sententiam deducit existimo lib. Moral. 23. cap. 20. & 11.

Simile exemplum est apud Aug. serm. 112.

Gerth. c. addit: illum plus metuit diabolus, quem

assidue legere viderit. Quam lectionem in nullo alio M. S. inuenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationem huius operis iussio Philippi II. Regis Catholici & p[ro]p[ri]i ex omnibus bibl[io]thecis Hispania natus sum.

August. lib. de spiritu & anima, c. 11. definit ingenium esse vim animæ, siue intentionem, qua se extendit anima, & exercet ad incognitarum cognitionem.

In Cap. X.

D. Hilarius in Psalm. 125. in principio docet doctissime non esse sensu nostro scripturas sanctas accipiendas, ut heretici faciunt, sed eius dom[us] atque ope intelligendas, qui dixit, Accipite spiritum sanctum, & aperuit scripturarum abstrusa & recondita sensa. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinum in fine. Vnde Cyprianus de unitate Ecclesiæ, ser[mo] in medio, eos corruptores Euangelij nunciat, dum depingit hereticorum mores elegantissime, & ut D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.

Videtur exponere illud Psalm. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

In Cap. XI.

Tantum hoc caput desumptum est a Gregor. lib. Moral. 20. c. 11. dum exponit illud Iob: Qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate & miseria.

Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9. Quo plus appetunt, plus amittunt.

Luxit Tolet. Gotth.

Augustin. serm. de tempore 30. de Iudæis ita ait: apud Iudæos solas diuinas litteras remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excecarentur.

In Cap. XII.

Diuina legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctoribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. c. 2. de seductoribus scriptum. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput. Inde est apud Augustin. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalisque iustitia, præsertim in expositione epist. ad Galatas c. 3. & in expositione Psalm. 10. Spiritualiter, inquit, legem intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus, si Iudæi sunt, iugum est seruitutis, si Pagani aut heretici, velamen est cæcitat[is]. Similiter Hieronymus ad Algasium quest. 10. Frustrâ inflatur Iudæus, & tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Iudaicarum deliramenta perquirens, non tenens caput.

Vt est illud à Celestino PP. Galliarum sacerdotibus inhibitorium, qui amicti pallii, & lumbi præcincti, in Ecclesia ministrabant, ut illud Domini præceptum: sint lumbi vestri præcincti, ad verbum impleant epist. 2. ad Episcopos Gallie. Qui credunt, inquit, se sanctæ scripturæ fidem non per spiritum, sed per litteram completuros, &c. Et hoc non solum de lege diuina, sed etiam de civili dictum est.

Vt de Hebræis tradit Augustin. lib. de heret. ad Quodvult. Deum.

In excussis signa, male, ita enim Iesaias c. 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Hunc locum interpretatur Eusebius Casariensis. lib. 7. c. 3. demonstrat. Euang. & Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos, cap. 9. de cessatione legis Moysæ, quasi dicat, inquit: Claude legem Moysis, & aperi legem Christi, Apostolis & discipulis traditam.

Joan. 13. In hoc cognoscet omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem, & ita est Cod. sequenti.

Legitimum scriptura sensum & verum corrumpere, proprium hereticorum est: ut D. Petrus de Epistolis Pauli dicit Epist. 2. cap. 3. In quibus, inquit, sunt difficulta intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Idem etiam annotat D. Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9. Augustinus item in Psalm. 48. con. 1. Omnia, inquit, diuina eloquia salubria sunt bene intelligentibus, periculosa verò iis, qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere, potius quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. Hinc Hieronymus illud: de sensu est hæresis, non de scriptura. Idem Vincentius Lyrinensis monachus in aureo libello aduersus hæreses. Vnde de vero sensu scriptura tradendo ac retinendo multa in Constitut. D. Clementis inserta sunt. Concil. etiam Constantinop. 6. cap. 2. idem probatur. Idem in Concil. Lateran. 1. sub Martino 1. aduersus Paulum Constant. Episc. sic decretum est: Si quis non confitetur secundum sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita sunt, & prædicata sanctæ & Apostolicæ Dei Ecclesiæ ab ipsis sanctis patribus, & probabilibus & vniuersalibus quinque conciliis, vsque ad vnum apicem verbo & mente, sit condemnatus. Et in alio Lateranensi sub Inno. 2. & Leone 10. sess. 10. sub Leone: Mandam[us]que omnibus, qui prædicandi onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, ut Euangelicam veritatem, & sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Ecclesiæ Dei vel vltus disturnus approbavit, legend[um]que hæc tenus recepit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quicquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adiciant: sed illis semper insistant, quæ ab ipsis sanctæ scripturæ verbis ritè ac sanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant. Quam regulam sancti patres spiritui sancto afflati nouissimo vniuersali concilio Tridentino rursus, ad coercenda petulantia huius temporis hereticorum ingenia, tradiderunt sess. 4. Augustin. lib. 12. Confess. cap. 25. docet quomodo in sensu scripturæ, qui sit omnium Doctorum Ecclesiæ, communisque sententia sit Dei sententia.

Familiares est heretici pestilens suum virus, non solum nomine, & auctoritate doctissimorum regere, verum etiam venenata vesania sua pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulcius faciliusque ab eis hauriantur. Hinc Pauli nomine Thessalonicensibus epistola mittitur, sicut ipse innot. 2. ad Thess. 2. Neque per epistolam, tanquam per nos missam. Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filij Noë, scriptura Chami, Euangelium Petri, Thomæ, Mathæi. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, ut tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscillianus etiam & Dillinius, heretici scripturas sub nomine Prophetarum, Apostolorum, & Patriarcharum publicarunt Concil. Brachar. Nicephorus etiam lib. 16. hist. Eccles. cap. 28. asserit Apollinaris hereticus libellos Athanasii, Gregorii, & Iulii attributos, sic & Epiphanius Cypri Episcopo lib. epistolam falso imposuerunt, ut est in Concil. Niceno 2. Et Augustinus articuli falso impositi Prosper ad obiect. Vincent. cap. 15. Nostri etiam excruciatissimi temporibus, Oecolampadij volumen aduersus sacramentum Eucharistiæ, Bertrami presbytero ad Carolum Magnum adscribitur: Carolostadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno. Caluini quidam liber Alcuio Carolo M. præcepti: ut doctè adnotant Sixtus in Bibliotheca sua.

Sic Clementis, Dionysij, Origenis, Athanasij & aliorum nobilium Doctorum scripta deprauata ab hereticis fuisse, ut Pamphilus Martyr, Euseb. Casariensis, Didymus, Rossium, & alij tradunt. Concilia etiam eidem iniuria fuerunt obnoxia, ut in sexto general. Concil. Constantin. act. 14. constat. An verò

Origenis libri ab hæreticis (ut hoc obiter moneam) corrupti fuerint, longam Picius Mirandulanus dissertationem texit. Contra eos porro qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ita in consil. Apost. statuitur. Siquis falsò in scriptos libros, tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauerit, deponitor.

Sic habet Apostolus 1. ad Thess. c. 5. Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

In Cap. XIII.

Citatur in collectis Gratiani dist. 37. c. Idem prohibetur. In tota illa dist. secularium librorum agitur ex decreto Concil. Carthag. 4. c. 16. & Hieronym. & Rabano, & Beda & Clemente.

Paulinus epist. 7. Negant Camœnis, nec patent Apollini dicata Christo pectora. Delectant Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectum, exhortationi, & doctrina, est in collectis Gratiani d. 36. c. Qui Ecclesiasticis disciplinis: & si quis vult ex Solomon in epist. 1. ad Hefechum: & Origen. homil. 6. ad caput 8. Leuit. & Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit, quod Grammaticam quibusdam exponeret, quia in uno se ore cum Iouis laudibus Christi laudes non capunt. Non omnia tamen poetarum signenta protinus Christianis interdiciuntur, sed ea dumtaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam ut Ambros. docet lib. 3. de fide 8. Trinitatis, in principio rom. 2. etiam in diuinis scripturis pœcarum inveniuntur colores, & similitudines, & versendi poetarum diuinis libris inserta sunt: Nam & gigantes, & vallem Titaniū prophetici sermonis series non refugit, & Isaias sirenas, & filias passerum dixit, & Jeremias. Unde August. lib. 2. de Ciuit. Dei, c. 8. improbat quidem studium tragicarum, & comædarum, & poetarum fabularum, sed earum dumtaxat, quæ verborum obscenitate compositæ sunt, puerisque earum lectionem interdicit. Idque non solum ipse atque alij sancti patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de legibus, & alij. Vide Aug. ipsum lib. 14. de Ciuit. Dei.

Sic Paulus 1. ad Corinth. 2. Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Ita Gotth. Salom. & alij m. f. humilitatem Christianam, Tolerant.

Ambros. epist. 5. ad Sabiniū in prin.

Alludit ad illud Pauli: scientia inflat, charitas ædificat.

Psal. 70. ubi Basilus probat Symmachi versionem, quoniam adnumerare nequeo ingrediari in potentias Domini: quoniam politius erat illud: Os meum annuntiabit iustitiam tuam. Hæc autem promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniam connumerare nequeo: tales enim scripturas non est natura mea assequuta: Attamen ingrediari in potentias Domini, ut humanæ naturæ imbecillitatem possibilem reddam. Idem Theodoretus. Augustinus, quod alij ce. habent negotiationem & de litteraturâ hæreticorum, & negotiatione exponit. Sunt, inquit, qui de omnibus litteris tam sacris, quam profanis interpretentur, ut est illud: Isai. 29. Nescio litteras, quasi dicat non satis intelligo scripturas sacras, neque mysteria, quæ in eorum sensu abscondita latent: incognita: litteraturâ vocat legem Moysi in cortice & littera: cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbavi litteram occidentem, intraui in potentias, viuificante spiritu filij Dei, recolendas, atque annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere aliis Deum omnia posse, & tota ratio facti mihi

erit potentia facientis.

Grammaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censes doctrinam, & syllogismorum & manem tumorem reprehendit August. lib. de catechizand. rudibus, cap. 9. Sedulo monendi sunt scholastici, ut humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint motum vitia, quàm verborum, ampliùs deuitare. Et habetur d. 38. unde de sensu & intelligentia diuinorum litterarum, non de Grammaticâ certandum docet lib. 2. doctrina Christi. c. 13. Rursus vile esse Grammaticorum tropis præscire ad intelligentiam litteralis scripturæ sensus docet lib. 3. cap. 29. Et d. 37. fuit sub nomine Hieronymi in 1. cap. epist. ad Titum. Si quis, inquit, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, ut rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera diiudicet: non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scientia veritatem: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, Apostolos non ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta. Clemens Alexand. Strom. 1. ex sententia Eupolemi tradit, Moysen primum fuisse sapientem, & Grammaticam primò tradidisse Iudæis, & Phariis a Iudæis cepisse. Idem Basilus homilia 8. de vris vris.

In Cap. XIII.

August. lib. 2. soliloquiorum, non alia ratione melius veritatem queri posse affirmat, quam interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. quest. disput. 1. cap. 1. veritatis sola inquisitio perfectum sapientiæ munus est.

August. tractat disputandi normam lib. de utilitate credendi ad Honoratum, separatim, inquit, nugis locorum communium: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione confligat.

Sic Paulus 2. ad Timoth. 2. stultas autem, & sine disciplina quæstiones deuota, sciens quia generant lites. Et ad Titum ferè idem cap. 3. stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuota, sunt enim inutiles & vanæ: ubi quæstiones multas, meritas appellat, Ambros. auctore quæ ex contentione fiunt, & sine vilo fructu disciplina Christiana.

Ita est in Gotth. Tolet. Nam a Salmant. abest tota sententia, in reliquis omnibus, obliuiscitur.

In Cap. XV.

De vita actiua & contemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib. 2. super Ezech. Homil. 14. & lib. 5. exposcit in 1. Regum cap. 15. illud: Nos enim sumus circumcisi, qui spiritu Deo seruimus. Ad Philippens. 3. Vita actiua & contemplatiua mirifice depingitur ab Augustino præsertim super Ioann. tract. ult. Duas itaque vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia: quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansionis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinat à malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo declinet, malum, magnum habet, quo perfruatur, bonum: Et lib. 2. de verbis Domini ferm. 26. & 27. Idem ferè Basilus in regularum monasticarum proemio: ubi fuit hanc materiam tractat. Clemens etiam Alexandrinus lib. Strom. 6. veritatem in cognitionem, & actum parturit. Et de excellentia vite contemplatiue lib. 7. Propter etiam tres libros de vita contemplatiua composuit, & discrimen utriusque vite statuit, potissimum lib. 1. c. 12. Greg. lib. 6. Moral. c. 17.

Conuersus is dicitur, qui seculo renuncians sequitur in vita

perfecta Christum. Unde laici, qui seculo renunciaverunt, in religione conuersi appellantur. Est enim in illis conuersio quadam cordis versio. Impositum illis nomen videtur ab illo Ezech. 33. quod Augustinus lib. de vera & falsa penitentie ita citat: Quicumque hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita uiuet: Aditq. August. dixit, Conuersum, non tantum uersum, vita uiuere. Uersum quidem puo, qui dolet de crimine: conuersum, qui dolet de animi eius, quam exposuimus, uarietate. Vertitur à peccato, qui iam uult dimittere peccatum. Conuertitur, qui iam totus, & omnino uertitur, qui iam non tantum penas non timet, sed ad bonum Domini contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam uix uel raro est tam iusta conuersio, timendum est de penitente sero.

Greg. lib. 2. sup. Ezech. homil. 14.

Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17.

Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17. Est etiam lib. 6. Epist. 169. ad Cyriacum Episcopum. Et habetur 8. q. 1. c. in scripturis.

Greg. lib. 9. Moral. c. 16.

Greg. lib. Moral. 10. c. 10.

Greg. ibidem.

Luxu, ita Gotth. Salm. & alij m. f. fluxu Toletan. & edat. vet.

In Cap. XVI.

De tribus uocationum generibus ab homine, à Deo, & ex necessitate differit Phantinus Antonij discipulus apud Cass. coll. 3. cap. 3. & similiter de tribus abrenuntiationum modis eadem collat. cap. 6. ac toto pene libro. Ambrosius de fuga seculi p. omnes ad mundi contemptum adhortatur.

Paulus c. 11. ad Hebræos: Quia peregrini & hospites sunt super terram. Et 1. Petri. Obsecro uos tanquam aduenas & peregrinos.

In hac sententia triplicem abrenuntiationem complectitur Isidorus de qua Cassianus collat. 3. cap. 6. ut supra retuli.

Allusum ad illud Isaiæ: Omnis caro fenum, & omnis gloria eius, quasi flos agri.

In Cap. XVII.

Est apud Job c. 39. Contemnit, inquit, multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris non audit; quem locum, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur lib. 30. Moral. c. 12. & Cass. coll. 17. c. 6.

In Cap. XVIII.

Greg. homil. 32. in Euang.

In Cap. XIX.

Vulgata editio Ierem. 48. Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulenter. Quomodo etiam legit Cassian. coll. 21. de remissione quinquagesime, c. 22.

August. ad frat. in Exmo, serm. 17. rom. 10.

In Cap. XX.

In uulgata edit. est, qui addit scientiam, addit & laborem. Alij tamen legunt, dolorem. ut hic noster Isidorus, rectius. Ita enim Græcè est, ὁ ἐπὶ τῆς γνώσεως ἐπιβήτων ἀπολαύων.

In duobus cc. Seguntino, & Toletano est: Hinc etiam Dominus dixit ad eos, qui pro hoc seculo conuertuntur, ut honorem facerent hominibus adipiscantur: Vx uobis qui ridetis, quoniam flebitis.

In Cap. XXI.

Gregor. lib. Moral. 7. c. 17.

Gregor. lib. 7. Moral. c. 17.

In Cap. XXII.

Tota hac sententia antea deprauatissima m. ff. ope nostræ diligenter est restituta.

Ita Salm. Gotth. excedunt, Tolet.

Græcorum comadoxia Latini est uana gloria. Cassianus uoce ea frequenter utitur. Et lib. 11. de spiritu comadoxia uanam suam inanem gloriam vocat. Est apud Paulum etiam huius uocis usus ad Philipp. 2. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. Nam Græcè ita legitur, ἵνα δι' αὐτῶν κενώσῃ, & κενώσῃ.

In Cap. XXIII.

Gotth. c. Toletan. Cauendam esse iactantiam, stenda est tamen ruina, sibi quemquam magis, quam Domino placere, & laudem ab hominibus comparare.

Gregor. lib. 16. Moral. c. 15.

August. lib. Confess. 9. c. 38.

Greg. lib. 8. Moral. c. 3.

Sic Gotth. lib. & apud Greg. lib. Moral. 8. c. 35. Idcirco innotescere citius non debet in aliis.

Gregor. ibidem.

Greg. ibid. c. 30.

Ex Gotth. duobus & aliis quibusdam cc. hæc uerba adduntur: iactantia oculos, quibus Deus uideri poterat, claudit. In nullo tamen excuso sunt, neque in aliquot m. ff. uerum tamen à Gregorio esse uidentur lib. 24. Moral. c. 28. Sic quippe in mente, inquit, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

In Cap. XXIII.

Totum hoc caput legitur ad uerbum in libro de consuetu uirtutum, & uirtutum.

Hypocrita hoc sonat Latini, quod simulator. Gregor. lib. 18. cap. 7. in illud Job c. 27. Quæ enim est spes hypocritæ. Hypocrita (inquit) Latina lingua dicitur simulator; iustus esse non appetit, sed uideri. August. lib. 1. de sermo. Domini in monte c. 3. eleganter, ut omnia: Sunt enim hypocritæ simulators, tanquam pronuntiatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis. uocatur ab eodem fictus.

Ex hac sententia aperte colligo illud quod sæpe mihi persuasi: non solum à D. Greg. sententias esse desumptas, sed etiam ab alijs patribus maxime uero à D. August. tota hac sententia est. In libella de consuetu uirtutum & uirtutum sic habetur: Omnia possunt à simplicibus uicia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisis non committuntur nisi à male astutis, per calliditatem ualentibus uicia sub specie uirtutum celare, & non ueram sanctitatem obsequere: Sancti non solum gloriam supra modum omnino non appetunt, sed hoc ipsum uideri refugunt, quod esse merentur, & c. Eadem etiam ferè dicuntur à Greg. lib. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Job c. 36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei: Cum simulatores diceret, inquit, aptè subiunxit: & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod uideri appetunt, congruè simulare non possunt. Sunt enim nonnulla uicia, quæ etiam à sensu tardioribus faciliè perpetrantur, & c. Et m. ff. Hæc itaque simplicibus minime congruant: quia si congruant, iam simplices non sunt. Et lib. 18. Moral. c. 4. Refugunt uideri quod sunt, & ante oculos hominum, superinducta quadam innocentie honestate se vestiunt, unde rectè per Euangelium uoce nostri Redemptoris increpantur: cum eis dicitur, Vx uobis hypocrisis, quia similes facti estis sepulcri dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus uero sunt plena ossibus mortuorum, & omni purcizia. Ita & uos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus uero pleni estis auaritia & iniquitate. Unde consilij D. Greg. etiam à D. Aug. sententias accepisse, Isidorum porro nostrum ab utroque.

In Cap. XXV.

Greg. lib. Moral. 5. cap. 32.

Ex Greg.

Ex Greg. lib. Moral. 29. cap. 3.

Greg. lib. 6. Moral. c. 13.

In Cap. XXVI.

Tota sententia alludit ad illud Psal. 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Vbi legit Aug. in obscura Luna rectos corde. Et philosophatur ibi de Luna lumine, an habeat à se, quod dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pila sit candida, dimidia nigra; an vero à Sole illustratur. Alius locus psalmi est, ad quem hic Isidorus alluisse videri potest. Is est Psal. 63. Quia exacerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.

In Cap. XXVIII.

Aug. lib. de amicitia, c. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess. 6.

In Cap. XXXI.

Act. 23. Exod. 14.

In Cap. XXXII.

Gregor. lib. Moral. 23. cap. 8.

Greg. lib. 10. Moral. c. 3.

Greg. lib. 1. sup. Ezech. Homil. 7.

Greg. lib. Moral. 10. c. 3.

Vulgata editio habet, Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponit maculam. Est verò locus Ecclesiasticus 11.

In Cap. XXXIII.

Greg. lib. cura Pastor. par. 2. c. 5. & 6. & lib. 5. Moral. c. 2.

Alludit ferè ad illud Augustini ad Eudociam epist. 81. de his qui blandiente desidia regnum Ecclesie respiciunt. Nec vestrum otium, inquit, necessitatibus Ecclesie præponatis. Idem habet contra Faustum lib. 32. c. 10. Qui electus, inquit, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi tenuit, ab Ecclesia meritò dignèq. contemnitur. Idem Greg. lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyrillum Episcopum. Si is, qui valet, omnipotentis Dei oues tenuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. Vide Greg. etiam Pastor. cura, par. 1. c. 5. De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutis possunt, sed quietè propria scitanda refugunt.

Greg. lib. Moral. 5. c. 3.

In Cap. XXXIII.

1. Paralip. 17. Ita interpretatur Greg. in Explic. 4. Psal. pœnit. in illud: Tunc acceptabis sacrific.

Greg. par. 1. Pastor. cura, c. 1. Osee 8.

In Cap. XXXV.

Greg. par. 1. Past. cura, c. 1.

In Cap. XXXVI.

Greg. lib. Moral. 23. c. 7. 2. ad Timoth. 4.

Videntur hæc ex Cass. collat. 1. c. 20. de probabili trapezita.

In Cap. XXXVII.

Exponit illud Psal. 77. Conuersi sunt in arcum prauum. Vbi Gregor. lib. Moral. 27. c. 27. Peruersum. Ex quo etiam Isidorus huius sententia sensum & verba accepit.

Greg. ibid. c. 20.

Sic est in plerisque m. ss.

In Cap. XXXVIII.

Locus erat in excusis deprauatus, qui sine doctrina, sine exemplis, quem nos ex fide m. ss. emendauimus.

In Cap. XXXIX.

Hæc sententia non facile intelligitur, nisi legas Gregorium lib. Moral. 25. cap. 16. unde desumpta est & velut in compendium redacta.

Gregor. vbi supra cap. 14.

Gregor. vbi supra c. 16.

Gregor. vbi supra cap. 14.

Gregor. vbi supra.

In Cap. XLI.

Greg. 24. cap. 19. 21. & 22.

Greg. lib. 24. Moral. c. 9. Proverb. 14.

In Cap. XLII.

Greg. lib. Moral. 26. c. 19. & Past. cura, part. 1. c. 6.

In Cap. XLIII.

Gregor. lib. Past. cura, in prolog.

Aristoteles lib. 6. de hist. animal. cap. 5. & Gregor. lib. 30. Moral. c. 8. ubi exponit illud Job cap. 35. Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, clamant vagantes, eo quod non habeant cibos? Et illud Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Afficiant eos diuinitus nutriti, dum, veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negliguntur. Ferunt præterea mulcarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. Idem Chrysostomus, Euthymius, & alij.

Greg. ibid. 2. ad Timoth. 2.

Greg. 3. part. cur. Past. admonit. 18.

In Cap. XLIII.

Sic rectè pleriq. m. ss. Gregor. lib. Moral. 30. c. 18. Unde hæc sententia desumitur: Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

Ira Gothici libri pro vtilitate audientium meritò tribuatur alij m. ss. pro vtilitate audientis vniu. Sal. Ecclesia.

Gregor. ibid. Eccles. 3.

Ira Gothici, incorreptibilem alij.

In Cap. XLV.

Ex Greg. epist. ad Joan. Constant. lib. indic. 9. Isa. 40. vide Gregor. super Ezech. hom. 11.

Greg. lib. 29. Moral. c. 6. & part. 2. Past. cura, c. 4.

In Cap. XLVI.

Ezech. 3. & ibi Greg. homil. 11. & par. 2. cura Past. c. 6.

Ira Goth. Salm. & alij melioris notæ, cui scriptura & Hebraica veritas & Septuaginta interpretum editio fauet, robustum habet tamen Goth. Tolet.

Lectorem Gothico. reposuimus, putamus tamen rectam esse. Quod si opus est aliquem saltem v. 1. asp.

Ex Greg. lib. 12. epistolarum Petro subd. Sicilia.

In Cap. XLVII.

Greg. lib. Moral. 21. c. 11. & Aug. lib. 19. de civit. Dei, c. 15.

Ira Goth. Salmant. & excusi libri: confert consilium alij m. ss.

In Cap. XLVIII.

Ex Greg. lib. Moral. 24. c. 30.

Paulus 1. ad Thess. cap. 2. sic inquit: Non querentes ab hominibus gloriam, neq. à vobis, neque ab aliis, cum possemus oneri esse, ut Christi Apostoli, sed facti sumus in medio vestrum paruuli. Qui locus etiam à Greg. eodem modo interpretatur lib. Moral. 24. c. 30. Legitur verò in Goth. Salm. quod decebat. Itemque in alijs m. ss. quod licebat in excusis.

Est apud Gregor. lib. 33. Moral. cap. 19. & assertur d. 13. c. Nervus. Et ibi non est supereminet, sed, omne quod hic eminet.

Hinc illud Petri 1. c. 2. & Luce 19. Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates: parabolas etiam quæ sunt de Regibus de iustis ferè hominibus interpretatur Greg. lib. Moral. 11. c. 9. exponens illud Job 12. Baltheum Regum dissoluit, qui membrorum suorum motus bene regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

Hoc August. in Psal. 75. pie explicat in illud: terribili apud Reges terræ. Esto Rex terræ, inquit, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquires, ero Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo audire

M m m

imperandi ponere tibi ante oculos provincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas, rege. Audi Apostolum regentem terram. Non sic pugillor, quasi ærem verberans, sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo.

In Cap. XLIX.

Reg. c. 6. Greg. lib. Moral. 27. c. 16.

In Cap. LI.

Apud Grat. d. 9. c. Iustum est.

Ita apud Gratianum, d. 9. c. Iustum est, in Decreto Gregoriano recens correcto: Nec in se convenit posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt.

In c. Principes 23. q. 5. concil. Parisi. cap. 2. & Equis. part. 3. c. 1.

Apud Gratianum dist. cap. Principes, ubi in Decreto correcto legitur: & ut venerationem mereatur. Quam lectionem in scholis ex concilio Parisiensi sub Ludovico & Lothario lib. 2. c. 2. cc. Gotthi per antiqua habent, ut venerationem mereatur virtute potestatis imperti.

In Cap. LII.

Scylla rapacitatem, cui rapaces iudicium ille quisquis est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.

Candida succinctam laurantibus inguina monstis

Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto

Ab timidis nautas canibus lacerasse marinis.

Vide Seruatum in eo loco de duplici Scylla, & Virgilium ipsum de Cyri ad Messalam, & Fulgentium in mythologien.

Locus est Sophonie 3. Iudices eius lupi, vespere non relinquebant in mane. Arg. ita legunt m. ss.

In Cap. LIII.

Aug. tract. 30. in Ioan. ad illud. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate. c. 7. Leuit. 19. Deuter. 1. & 19. Proverb. 24. Eccl. 42.

In Cap. LIII.

Grat. 11. q. 3. & Burchard. lib. 16. c. 28.

Ex Greg. homil. 4. in Euang.

In Cap. LVI.

Hieronym. in epist. ad August. Sed incidit (inquit) tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui; ita, ut studia nostra cessarent, & iuxta Appianum, canina excerceretur facundia. & adversus Luciferianum, Proximè accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesie alumno odiosa loquacitate contendens caninam facundiam excerceret. & Lactant. lib. 6. c. 18. Sed quia ipse caninam illam facundiam (sicut Sallustius ab Appio dictum refert) excercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet. Ex ant. q. duo Sallustij fragmenta, in quibus hoc Appij de canina facundia dictum refertur. Prudentius quoque in Hamartigenia.

Inde canina foro latrat facundia.

In Cap. LVII.

Greg. lib. 20. Moral. c. 21.

Ita nonnulli m. ss. moribus uterq. Gotth. & vet. ed.

Greg. lib. 26. Moral. c. 9.

In Cap. LVIII.

Greg. lib. 31. Moral. c. 23.

Idem lib. Moral. 5. c. 1.

Idem lib. 20. Moral. c. 21.

Aqua significatio multiplex est in divinis litteris, ut constat ex Gregor. lib. Moral. 19. c. 4. unde desumpta est hæc sententia, ad illud Job 29. & aquis appedit mensuras. Aqua, inquit, in scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam pravam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorum fidei prædicamenta sequentium designare solet. August. cap. 62.

in prima Canonica Iohannis humil. 6. Nonne aquæ multa significant? quibusdam locis Spiritum sanctum, &c. & lib. diversarum questionum ad Gros. q. 51. significatur præter alia nomine aquæ omnis potus: ipso quæst. in Exod. & lib. lectionum Exodi.

In Cap. LIX.

Ex Greg. lib. Moral. 1. c. 4. & 31. c. 10.

Greg. lib. Moral. 11. c. 7.

Idem lib. 5. Moral. c. 2.

Ex eod. lib. Moral. 34. c. 2. in illud Job. Facies eorum præcedet egestas. c. 41.

Ally c. abundant diuitiis: mali & præter sententiam Isidori. D. etiam Gregorius, unde hæc transcripta sunt lib. 34. Moral. c. 2. ita habet: Vnde & egestas eorum proprie dicitur: quia dum replentur vitiis, virtutum diuitiis vacuantur.

Tota hæc sententia cum sequenti ex Gregor. lib. Moral. 33. cap. 4. ubi calamitas vel arundinem; nitorem gloria temporalis significare demonstrat.

Greg. lib. Moral. 10. c. 28.

Greg. ibid. Non est census in crimine, sed affectus.

Gregor. ibidem.

In Cap. LX.

Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 9.

Aug. lib. de mor. Eccl. c. 27. Nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiam, quod miserum cor faciat condolentis alieno malo. Et lib. 9. de ciuitat. Dei, c. 9. damnat Stoicorum disciplinam, eo quod non animus dolore & tristitia pro afflictu afficiatur. Quod etiam irridet Cicero pro Muræna.

Greg. lib. 11. Moral. c. 24.

Greg. lib. Past. cura, p. 3. c. 22.

Ex August. tom. 3. Enchir. ad Laur. c. 71.

August. homil. 6. tom. 10. Dux sunt elemosynæ, vna cordis, alia pecuniæ, elemosyna cordis est dimittere ei à quo laesus.

Gregor. Past. cur. part. 3. c. 22.

Gregor. ubi sup.

In vulgata edit. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. D. Greg. lib. Past. cura, part. 3. c. 22. aliter offert hoc testimonium: Qui immolat, inquit, sacrificium de substantia pauperis, quasi qui, &c. Isidorus itaq. pro substantia pauperum, dixit, de rapina pauperum. Quod unde transferit, dictum est, Grace sane legitur ex xequatibus vivis, id est, ex diuitiis, sine sacrificiis pauperum.

Greg. ubi supra.

Ita pleriq. libri, vni gratiæ, Tules. Gotth. gelatiæ, quam quidem vocem alibi legisse non meminimus: nisi quod lib. 13. Etymologiar. idem glaci, quasi gelacem, aut gelaquem, hoc est gelatam, aquam dictam voluit. Quid si galatiæ, ex quo vox nostra gala abscissa sit? Videndum etiam quid sit in Gloss. callatis aialos, aut xexi deo te fupaxidæ.

In Cap. LXI.

Greg. lib. 8. Moral. c. 12.

Greg. lib. 1. in Ezech. homil. 10.

Congruum, est Gotth. Toletano, Salmantino verò defunct extrema hæc solia.

Ad verbum ex Greg. lib. 8. c. 11. Moral.

Greg. lib. 11. Moral. c. 27.

In Cap. LXII.

Greg. lib. Moral. 14. c. 5.

Ex Greg. 18. Moral. c. 13.

Gregor. lib. 18. Moral. cap. 13. unde hæc est sententia ad verbum.

Greg. lib. 24. cap. 17.

LIBER GLOSSARVM, EX

VARIIS GLOSSARIIS QVÆ SVB

ISIDORI NOMINE CIRCVM-

feruntur, collectus.

A.

B se, spontaneus.

Abaja, infama domus.

Abadir, lapis.

Abartenum, inhonestum.

Abaso, infirma domus,
quasi sine base.

Abgrego, segrego.

Ablutes, ablutium, loca cœnoia.

Aborris, scandalosus.

Abrigeum, splendor auri.

Abrogans, humilis.

Abrogat, ablegat.

Absternit, abicit, repellit.

Accepta, genus naui.

Acclibanum, obliquum.

Accuculia, acutus, solers.

Achateon, velum maximū in medium naui.

Acia, ala.

Acieres, genus securis.

Acinari, tricari, in paruo morari.

Acroamata, auditio lyrarum vel tibiarum.

Aculus, ministerialis domus regie.

Acus, calamistratorium.

Acrozymus panis, leniter fermentatus.

Acucula, aculus, solers, agagula.

Adafia, onis, maior nata.

Adfiliatio, penē Naturæ imitatio.

Adfrutabulum, vasculum.

Adlicula, genus vestis.

Adluuiis, lacis cœno sis.

Adoptarius puer, ex adoptato natus.

Adorea, libamenta.

Adpectoret, adplicet ad pectus.

Adpetulantia, procacitate.

Adplanat, hostit, æquat.

Adrummauit, rumores adtulit.

Adscela, domesticus familiar, agaso.

Adscela, domestici pedissequi, lenones.

Adfella, sella quadrijugis.

Adfuetula, agaso.

Adtaminat, vsurpat.

Ægret, acidiat.

Æmidus, tumidus, inflatus.

Ænigma, figura siue typus, vel species.

Æquilatium, æquatio.

Affostrata, reditus.

Agabo, qui negotia præcedit.

Agagola, lenocinator, pantomimus.

Agagula, lenocinator.

Agaron, minister, officialis.

Agaso, minister, officialis.

Agginantes, explicantes.

Agia, glandola.

Agonei, victimæ.

Agonia, hostia.

Agrarius.

Alacrimonia, lætitia.

Albanæ, plurali numero, nuces pristina.

Albuna, mater matuta.

Alebra, bona quibus alimur.

Alegmina, partes extorum, quæ prosegmina dicuntur.

Alia, tranata.

Alibre, alimentum.

Alistrare, humectare.

Allex, pollex in pede.

Alliger, Gallus.

Allobroga, gallus rufus.

Allutes & Allutia, loca cœnoia.

Alluuium, ruina riparum ex aqua.

Alnum, lignum, i. vernum.

Alopecia, passio strictura.

Alopus, qui propter mercedem alapas patitur.

Altar, altare.

Altar. Prud. Altar & impositum.

Altilis, pasta, ab alendo.

Amanfit, expectauit.

Amasco, amare cupio.

Ambro, deuorator, consumtor patrimonio-
rum, decoctor, luxuriosus, profusus.

Ambus, malcus.

Ambusilla, venter.
 Amfariam, per amborum partes.
 Amfibulum birrum, villosum.
 Amfiscij, biumbres.
 Amussis, regula, fabrica, qua tabulae diriguntur.
 Anclabeo, vel auricabeo, i. lex Longobardorum.
 Anclena, instrumentum ferreum forte.
 Anconiscus, incastrare.
 Ancuba, succuba.
 Ancyromagus, genus nauigij.
 Angaria, Auianus, qui agrum locat, vt angariam accipiat.
 Anger spatharius, qui angit, i. stringit spatham.
 Angia, ferrum buculæ scuti.
 Angores, molestias.
 Angræ, interualla arborum, vel conualles.
 Anguilla, est qua coercerentur in scholis pueri, quæ vulgo Scutica dicitur.
 Anguipedes, Gigantes.
 Anhelabundus, fatigatus.
 Anilia, amentia, fatuitas.
 Animæquus, patiens animo.
 Annet, fulget.
 Anfile scuti bucula intus, quæ ab intus tenetur.
 Antela, antilena, sicut Postela, postilena.
 Antemalorum, præteritorum malorum.
 Antepedes, obsequia amicorum.
 Antia, ferrum in scuto.
 Antibibulum, pignus Codicis, librorum.
 Antibulum, pignus librorum, Codex pro codice.
 Antigerio, valde.
 Antigerium, quemadmodum, inprimis.
 Antigaphus, Cancellarius.
 Antipelargosin dicunt Græci talionem.
 Antlia, rota exauritoria.
 Anxiferis, mœstis.
 Apertularius, effractor.
 Apiciosus, caluus, caluaster.
 Apicire, ligare. Apicitus, ligatus.
 Apismergis, loca calentia aporum.
 Apochryfarius, minister Romanæ Ecclesiæ.
 Appia, æstiuæ, cadens, temperata.
 Applare, cochlear.
 Apsum, vellus lanæ.
 Aqualium, summa pars capitis.
 Aquaticus, hydus.
 Arbitrium, collectio arbitrorum multorum, i. ipsa consensio.
 Arcarius, dispensator, actor.
 Architriclinius, maior domui.
 Arcites, sagittarij.
 Arcubius, qui cubat in arce.
 Arculis, circulis.

Ardalio, gluto, vorax, manduco.
 Arenacia, sicca.
 Ariæ, mortuorum puluinaria.
 Ariolator, cocio, ὁ μεταβολεύς.
 Arnelaus, scapulare monachorum.
 Armillum, crater, vas vinarium.
 Arreptitius, ariolus, furiosus.
 Artemo, instrumentum arietis.
 Artificina, in qua artes exercentur.
 Artiplicem, duplicem, dolosum.
 Artuatim, membratim.
 Aruinulis, adipibus.
 Arula, craticula.
 Asciculus, asciola, dolabra.
 Ascios, exumbres.
 Aspita, ruina.
 Assecla, buccellarius.
 Assecula, buccellarius homo.
 Assentaneum, consentiens.
 Astarium, vbi venduntur bona proscrip-torum.
 Astraba, tabella vbi pedes requiescunt.
 Astrosus, malo sydere natus.
 Astrosus, lunarius.
 Atanulum, genus rasis.
 Atta, qui primis plantis ambulat.
 Attaminat, inquinat.
 Attanabo, genus vasis.
 Attibernalis, vicinus.
 Aucella, ortygometra.
 Aucones, incantatores vel vicini.
 Auctare, constringere.
 Auctionarius, qui emit.
 Auctoramentum, ipsa res vocatur venditionis.
 Auctoratio, venditio. Nam sub auctoratio-ne sunt gladiatores, qui se vendunt.
 Augumentum, profectus.
 Augusta, vxor Imperatoris.
 Aularius, aulicus, Palatinus.
 Aunicula, auctio minor supra fundum.
 Aureax, equus solitarius.
 Auricularius, auscultator.
 Aurorans, illuminans.
 Auruginosus, arcuatus.
 Auteritas, antiquitas.
 Auxinium, Romanum, Latinum.

B.

B Abiger, stultus.
 Babigera, stulta.
 Baburrus, stultus.
 Baccal, in quo mortui deferuntur.
 Baccapulus, in quo mortui deferuntur.
 Baccarium, vas aquarium.
 Baccatum, margaritatum.
 Bacchanal, sacrarium Liberi Patris.
 Bacerus, barefactus.

Baen, est lamina auri ab aure ad aurem, qua familiares regum utebantur. Ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques potest dici.
 Bagario, orceoli genus.
 Balastrum, balneum.
 Baldiosus, effabilis.
 Balio, manus, palma.
 Balteat, cingit.
 Bamber, arena.
 Bambis, aranea.
 Banadola, lectus, quod in itinere fertur. In alio Gloss. Baniola.
 Barbarica, opera de auro.
 Barbarica opera, subtiliter ornata.
 Barbastereli, duribuccius.
 Barbatus, operarius, inrimidus.
 Barbuftinus homo, qui fert barbam plenam prorifinis.
 Barcanda, conca aerea.
 Barcia, barbari.
 Bargines, fortes in bello.
 Barria, regula, norma, rubrica.
 Barrigena, peregrina.
 Barto, genus organi.
 Baruo, barunculus.
 Basilides, palatinus homo, *ἰνὴ τῆς βασιλίδος*, i. de aula regia.
 Bassatum, terrae hiatus.
 Bassus, crassus.
 Bassus, pinguis, obesus.
 Basterna, tecta manualis.
 Batioca, patera.
 Batinius, rusticus, agricolanus.
 Batis, nomen serpentis.
 Batus, genus holeris.
 Baucatem, gellonem.
 Bellicerpa, quoddam genus ludorum cum armatis.
 Belluus, moribus bestiarum.
 Belues, egestas, quia solet contingere per vastationem.
 Benè linguatus, eloquens.
 Bestemia, Troia.
 Bestiarius, venator bestiarum.
 Bestiones, tiraces.
 Bibitor, potator.
 Bibleis, duplicibus linteis.
 Bibliothecarius, qui cōdices secat.
 Bibuscus, morsus bestiarum.
 Bidellium, aqua ex vesicis de vlmo confecta. proficit ad vulnera in corpore medenda.
 Bidens, anchora.
 Bifax, duos habens obtutus.
 Bigera, vestis gusa, vel villata.
 Billa, iumentum, asinus.
 Biluus, morbus bestiarum.

Bimaritus, iterum maritus.
 Biplex, duplex.
 Biplicitas, duplicitas, alterplicitas.
 Birrus, rufus.
 Bistimia, Trulla.
 Bitidum, informe.
 Biuira, secundò coniux.
 Blandiosus, affabilis.
 Blato, cubicularius, hospitalarius.
 Blenones, puditi hircorius.
 Blini, tetri.
 Blitea, stulta.
 Bobinadores, inconstantes.
 Boëter, verum, veranum.
 Boia, torques damnatorum.
 Bolonæ ipsi cetarij, qui diuersa genera piscium emunt.
 Bombum, sorbellum.
 Bombycinare, purpuram facere.
 Bombycinadores, purpuram facientes.
 Bona caduca, quibus nemo succedat hæres.
 Bona caduca, res damnatorum.
 Bortanca, tecta manualis.
 Bostar, locus ubi stant boues.
 Boteonem, iuuenem.
 Botriones, latices.
 Brantia vel Branzia, tenuis auri lamina.
 Brasbrat, lucubro.
 Breuigerulus, qui breue gerit.
 Brj . . . de tessleris.
 Britanium, marmoricum.
 Britannica, flos qui in sinua nascitur.
 Broia, vlua marina.
 Bromosa, immunda.
 Brumalia, resinosa pluvia.
 Brumofus, annosus, resinofus.
 Brunda, solida.
 Brustum, materiae genus.
 Brutus, gurdus.
 Bubis, barba.
 Bucco, garrulus, quod ceteros oris loquacitate non sensu superet; rusticus, stultus.
 Bucinaria, voces.
 Buceta, pascua.
 Bucita, pascua, ubi cientur boues.
 Bucula, pascua.
 Buda, historia.
 Buda, ornamenta regalia vel camelorum.
 Bulla, stramenta regaliū camelorum.
 Bullum, baculum pastoris.
 Burbalia, intestina.
 Burga, cloaca.
 Burgones, caulas.
 Burgos, castra.
 Burla, cloaca.
 Bustantes, sepelientes.
 Busticeta, sepulcra in agro.

Bustuarius, qui corpora comburit humana.
 Butis, stella Cometes, quæ quasi comas habet.
 Butum, imbutum, imbuendum.
 Buuinare, sanguine inquinare mulieris menstruæ.

C.

Caballarius, alaris.
 Caballus, cabo equus.
 Cabo, caballus, sonipes equus.
 Cadax, claudus qui sæpe cadit.
 Caducarius, ad quem pertinent quæ cadunt defuncto aliquo; cui non est qui succedat.
 Cæca vestigia, ratione carentia.
 Cadurda, labra pudendi muliebris, vel sponda lecti.
 Cæruleus, bestia marina.
 Cærus, viriatus.
 Calabri, versus obsceni.
 Calabris, ventis siccis.
 Calator, minister sacrorum.
 Calces, Gallicæ militum.
 Calcitio, rusticus, eo quod durè calcet.
Plant.
 Clamat, si quid videt ad se ire calcitionem.
 Caldicum, foris deambulatorium. quod & Peribulum dicitur, & iterum.
 Calestra genus mitræ.
 Caletra vbi yespæ nutriuntur.
 Callas fabrorum foramina.
 Calles, viæ tritæ pecorum vestigiis.
 Callicularium medium æstatis vel hyemis.
 Callithrix, simul producta barba.
 Callorus, malitiosus.
 Calones, galearij militum.
 Calonica.
 Calpes, galeæ militum.
 Caluitio, memor.
 Calutor, minister sacrorum.
 Camafus, amfimalus.
 Campiones, gladiatores, pugnatōres.
 Campsat, flectit.
 canaua, camea, post cœnaculum.
 cancellat, concidit, batuit.
 cancer, forceps.
 candes, vasa fictilia.
 candomina.
 canjer, leuo.
 cantabulum, Stabulum.
 cantracula, fucus.
 caparcus, pistor.
 capite census, coronam qui in capite gerit.
 capite census, taxatio possessionis.
 caplum, funis.
 caprioli, bottriones, latices.
 caplis, Galca de corio.
 captentula, captio.

captura, deceptio, vel locus piscosus: & vbi sedet actuarius, qui balneare exigit.
 carabus, parua scapha ex vimine & corio.
 cardudum, membrum fœminæ.
 carinantes, inludentes.
 cariſſa, lena vetus & litigiosa: ancilla dolosa, fallax.
 carrio, diuido.
 cartilagini, lardo bradone.
 casona, acus qua mulier scalpit caput.
 casorum, vetustum.
 cassatur, castratur.
 cassiculum, rete, iaculum.
 cassidilis, pera, marsupium.
 castiferum, qui flagellum portat.
 castipulum, mensa quadrata.
 castorinum, vebrinum.
 catadocta, multorum cantica.
 catamaiti, ergastulum.
 catamontem, cæli aspectum.
 cataplus, aduentus navis.
 catasta, Eculeum, genus pœnæ.
 catasta, lectus ferreus.
 catax, claudus, coxus.
 cateruarius, qui in cateruas populi est.
 catomain, ergastulum.
 catricula, fucus.
 cauillator, mandator, calumniator.
 caules, cancelli tribunalis, vbi sunt aduocati.
 caupilus, Nauicula brevis.
 caupulus, navis.
 cauriones, festa, officia.
 causarius, litis amator.
 causarius, reus.
 cautos, sacerdos.
 cautumne, citanæ.
 cecua, noctua.
 cecuma, noctua.
 censitores, agrimensores.
 ceptio, commercio.
 cerachi, navium funes.
 cerealis, qui ad sacra stat.
 cerniculi, catamites recrementorum.
 cernuare, præcipitare.
 cernulus, in capite ruens.
 ceruida, lignum super quod ducitur tarantura.
 cessiosus, qui sæpe cedit.
 cessit, nupsit.
 cetes, oues, aues.
 charaxatis, scriptis.
 choraula, princeps chori ludorum, quo nomine potest dici totus chorus.
 choreis, ballationibus.
 ciccum, mali granati membrana.
 cidones, puerorum amatores.
 Cilindrum, semicolumnium.

Cima, coccumula.
 Cinnes, cinni.
 Circat, circumuenit.
 Circello, monachus per cellas vagans. *Au-*
gustinus.
 Circiliones, falsi anachoretæ.
 Circio, pars inter Aquilonem & Occidentē.
 Circitorum, circantium.
 Circulator, qui fumat.
 Cirrus, cirritus, cirritudo.
 Citæxus, similis taxo.
 Citenæ, cautumniæ.
 Citix, pirata.
 Ciuica, ciuem facit.
 Ciuitare, ciuitatem colere, vel ciuē facere.
 Clacindex, concha.
 Clamnum, clarissimum.
 Clanculare, occultare, palliare, subacellare.
 Clanculat, celat, abscondit.
 Claredines, claritudines.
 Claudire, claudicare.
 Clauia, borda.
 Clauosum, inæquale.
 Clibanarij, quasi tunici ferrei.
 Clingit, eludit.
 Clipei, vbi imagines proponuntur.
 Clitellæ, cretellæ.
 Cliuior, nobilior.
 Cloaca, burca.
 Cloës, pluuia vel nauigium.
 Cnios, tortiones, indecentes.
 Coactores, argentarij.
 Coarcuatio, concameratio, coniunctio ar-
 cuum.
 Cocio, arilator.
 Cocistro, prægustator cocinæ.
 Cocula, ligna arida, vel vasa ærea.
 Cognitor, à cognoscenda causa dictus, vel
 executor, dilator curiosus.
 Cohibentia, conclusio.
 Cohibuli, concordēs, coniuncti.
 Colifarius, bos operarius.
 Colimbus, locus vbi mundantur vestimēta.
 Colitor, dominus fundi.
 Collegarius, vnus ex collegis.
 Collianorum, publicanorum vel impiorum.
 Collybum, *καλλύβιον*.
 Colume, fanum.
 Columes, saluos.
 Comat, frondet.
 Comitare, loqui in conuentu, eundo, redeū-
 do, ambulando.
 Comites, socij.
 Comitæ dicuntur tempora bonorum, quan-
 do dant honores, i. vbi milites sunt.
 Comixius, verbosus, loquax.
 Comma, brevis dictio.
 Commanipularis, conscius, collega.

Commatibus, disciplinis.
 Commaticus, verificador.
 Comminando, intentando.
 Commolunt, dentibus comprimunt.
 Commulcare, complodere.
 Commulcat, conculcat.
 Communicarium, partiarium.
 Comodia, hostiaria.
 Complex, qui in vno peccato vel crimine al-
 teri est applicatus ad malum, ad bonū ve-
 rò nunquam dicitur.
 Concibiones, quædam stellæ quæ per Astrō-
 logiam concipientibus aptantur.
 Conciliabulum, vbi plures sui iuris sedent.
 Conclassare, conclamare.
 Conclassare, coniungere classes.
 Concubium, pellicatus.
 Condiarium, ærarium.
 Conditura, impenſa.
 Condones, gladiatores.
 Conſarreatio, conſarorum communicatio.
 Conſarreatus, conſociatus.
 Conferentia, collatio.
 Conferiatus, ſociatus.
 Confervi, cognoui, comperi.
 Confida, dubitator.
 Conſtatim, copulatim, contextē.
 Conſoraneus, vnus ſori.
 Conſragmentum, ſimul rugoſum, vt mons.
 Coniecit iaculum, augmentauit.
 Coniuoli, concordēs, iuncti.
 Connixa, partu liberata.
 Conſape, vt adſolet.
 Conſipit, ſaporem habet.
 Conſponſores, alterutri fidem dicentes.
 Contra ſœdus, contra pactum.
 contribules, conſanguinei, quaſi ex eādē
 tribu.
 contribuni, conſanguinei, parentes.
 contumia, contumelia.
 coraula, iocularius.
 corimbata, nauis.
 corugio, puer. eſt ludus; quando prouerbia
 dicunt. *Alibi igitur:* coragium pars eſt in lu-
 dis quando prouerbia dicuntur.
 coruſcatio, vibrat hyems.
 cracat, cracerrat.
 cracentes, graciles.
 cracerat, cracat.
 crea, ſtercus, ſpurcitia, vnde Excreare dici-
 mus, ſpurcitiās eiicere.
 creagras, tridentes.
 crebro, nis, porca, terra inter duos ſulcos e-
 minens.
 creditaria, cameraria.
 creditarius.
 crematum, collybum.
 cremutium, holocauſtum.

creporem ferri, sonum catenar.
 crepundiis, initiis.
 cretellæ, clitellæ.
 cristatus, honestus, decens.
 cruminat, ruminat.
 crustaria taberna, à vasis crustatis.
 cubio, masculus.
 cucier, Ponticum sacerdos.
 culina, latrina, secessum.
 culit, vehementer percussit.
 culleus, tunica ex spartho in modum crumene facta, quæ linebatur à populo pice & bitumine, in qua includebantur parricidæ cum simia, serpente, & gallo insuta mittebatur in mare: & contendentes inter se animantibus, homo maioribus pœnis afficiebatur.
 culpa piabunt, peccatum soluent.
 cuma, poma syluestria.
 cumerus, urbanus.
 cuppes, fastidiosus, cupidus.
 curagulus, i. curiosus, curaculus, curiosus.
 curcilla, oppilago.
 curio, sanguis.
 curustus, magnus.
 cufire, confuere.

D

DAlmata, vestis sacerdotalis candida, cum clavis purpureis.
 Dalum, minimum velum navis.
 Damnatius, dedititius.
 Damus, fenerator.
 Datitius, Latinum non est, sed Dedititius is est. si Barbarus dedat se Romanis, dedititius is est.
 Datina, donatina.
 Decalco, dealbo.
 Decentarius, promptus, paratus, ingeniosus.
 Decluere, decorari.
 Decardo, occupatio.
 Delticus, literatus doctor.
 Demundinat, omnibus notum facit.
 Depalata, manifestata.
 Depanare, dilacerare.
 Deplicare, decedere, deuitare.
 Depubis, porcus fugens. quæ à setis.
 Derarat, torpet, frigidum est.
 Desiduus, ignavus, impiger.
 Desolanus, subsolano.
 Destitudo, destructio.
 Destricare, consummare.
 Detectus agitur modò, i. probatio fit tironum.
 Deuibæ vigiliæ, vulgò palea mulieris.
 Deuirginat, corrumpit.
 Deuoratores, ambrones.
 Deuoto, accuso.
 Dextralia, brachialia.

Dialapis, constitutum Imperatorum.
 Diale, diurnum meridiale.
 ex Diametro annus sumptus, hoc est, non à principio signiferi, sed à medio.
 Diaria, cibus vnius diei.
 Diaria, quotidiana salaria.
 Diatim, de die in diem.
 Dictatorius, Exdictatore.
 Didatim, diuissim.
 Diditum, percrebatur, diuulgatum.
 Diennium, biennium.
 Diescit, dies fit.
 Diet, nunc dies fit.
 Diffarreatio, dissolutio inter virum & feminam.
 Differentior, eminentior.
 Diffuscit, dissoluitur.
 Dilargus, multum donans.
 Dimus, bimus.
 Dinidor, malus odor.
 Diplomatarius, duplicator.
 Diplomum, gubernatum.
 Diptycha, tabellæ quas ferimus.
 Dique, denique.
 Diribere, dinumerare.
 Diribitorium, locus contubernij.
 Discipulati, edocti.
 Discussor, examinador.
 Disdonat, diuersa donat.
 Disgrex, segregus.
 Dispeccatis, decoriatis.
 Displacidus, morosus.
 Dispunctores, qui dona militibus erogant.
 Dispungere, donare.
 Disultores, singulares.
 Distario, occupatio.
 Distrigare, consummare.
 Diuale, diuinum.
 Diuersiclinia, heteroclitia.
 Diuomerat, aperuerat.
 Diuus, Imperator qui post mortem Dei nomen accepit.
 Doctitat, frequenter docet.
 Dolumen, belubrum.
 Dorfennus, persona parasitorum.
 Dofius vel Dofinus, equus asinini pili.
 Dramea, postframearum.
 Draquiti, manus inuidi.
 Drusus, patiens, rigidus.
 Dualis, diuisa femina.
 Duellio, rebellis.
 Durica castra, Stationes nauium.
 Dufius, daemon.

E

ECitum, periculum.
 Ecloga, pars carminis.
 Econes, sacerdotes rustici.
 Edabasterna.

Edentat, dentes excludit.
 Edilitius, qui ex ædile est scriba.
 Edilius, custos ædis.
 Eduli, voratores, degulantes.
 Effatui, vaniloqui sine effectu.
 Efficabilis, in omnibus expeditus.
 Effeminatorium, domus meretricum.
 Egeator, hortator navis, à mari Egeo.
 Egeria, noxia.
 Egestio, nocens.
 Egestuosus, mendicus.
 Egones, sacerdotes rusticorum.
 Egrex, eximius, eminens.
 Egrotatitius, qui frequenter ægrotat.
 Elegiis, criminibus vel carminibus malis.
 Elogium, narratio numerantis, vel ordo criminum.
 Elogium, responsum aliquod, vbi ratio redditur, tanquam si dicat aliquis de quoque,
 Exheredabo eum, quare? quia mihi insolens fuit.
 Elogium, textum malorum dictorum, quod Notoriam dicunt.
 Emacitas, emendi auiditas.
 Emanceps, famulus à seruitute liberatus.
 Emedium, vehiculum.
 Ementum, excogitatio.
 Eminiscitur, in memoriam reducit.
 Emissarius, percussor.
 Emissarius, sanguinarius.
 Enica, adultera, mæcha.
 Enigma, obscuriloquium.
 Enormate, cui addi minus nihil potest.
 Enulum, caldarium.
 Ephebion, locus constuprationis puerorum imberbium.
 Epibatæ laici.
 Epigri, clavi quibus lignum ligno adheret.
 Epimonia, xenia, quæ dantur per singulos menses.
 Epulatiui, qui epulis dat operam.
 Equotus, vita priuatus.
 Ereptoria, adimenda, reddenda.
 Ergastulum, carcer, vel locus vbi damnati marmora secant, vel aliquid operantur, quod Latine Talentum dicitur, sub priuata custodia, vbi non sunt tenebræ.
 Ergat, circat.
 Erranei, errantes.
 Error, vaticinatio.
 Erugat, planum facit.
 Eruli, domini.
 Escit, lentus.
 Esculentia, pinguedo.
 Etica, proprietas.
 Eticon, proprium.
 Euadatur, reposcit, flagitat.
 Eubo, oleo.

Euiscerat, excomedit.
 Euitaneus, qui in æuo durat.
 Exadituat, excludit ab aditis.
 Exapla, exempla.
 Excastratus, excoliat.
 Excavet, præcauet.
 Excellare, cum vxore esse.
 Exceptoria, cisterna.
 Excilare, cum vxore esse in libertate.
 Excipulum, venabulum.
 Exdorsuandum, iudicandum.
 Exenim, valde.
 Exfretat, nauigat.
 Exibus, pinguedo.
 Exilta, errorum marinus.
 Eximequi, proxenetæ.
 Eximietas, sublimitas.
 Exippitare, rare oscitare.
 Exminutuare, pauperem facere.
 Exundat, repluit.
 Exodium, cantio in theatris ludicra & scurrilis.
 Exornis, immanis.
 Expalmare, depellere.
 Exparta, partu vacua.
 Expartoa, patula aqua.
 Experti, extranei, extra partem notitiæ.
 Expilatores, alienæ hæreditatis surreptores.
 Expotata, hausta.
 Exprodit, exclusa.
 Expudoratus, impudicus.
 Expuncta, fibras pectorum.
 Exsumptuauit, pauperavit.
 Extensio, regio.
 Externauit, extraneum fecit.
 Extestinum, extraneum.
 Extrispices, aruspices.
 Extracautis, foris versos.
 Extraculas, foris versos.
 Extromis, extremus.
 Extruncis, arbor truncata.
 Exuito, depello, euito.
 Exundantibus, repluentibus.
 Exundat, prorogat.

F

F Abarij, Cantores.
 Fabarius, cantor.
 Fabulo, fabulas componens.
 Fabulones, fabularum inuentores.
 Falangarius, vt gladius.
 Falcarius, gladiator falcem gerens.
 Falcitat, putat, secat, æstimat.
 Falcones, qui pollices pedis intra curuos habent.
 Falsatus sum, deceptus sum.
 Falsosum, circumuentosum, deceptosum.
 Famis, contusio faucis.
 Famulosus, seruiens.

Fanculum, feniculum.
 Faria, verba multa.
 Farrago. *ῥεῖσις*.
 Fascemina, clausibilis vallatio, circa castra.
 Fascinat, grauat.
 Fasculum, discum.
 Fauitor, piscator, fautor.
 Fauonium, odium lene, & sine causa velut à vento collectum.
 Fecundispices, fertiles deæ.
 Feliatum, curuatum.
 Fellebrem, adhuc lætum viuentem.
 Fellitat, fugit.
 Femellarius, feminis deditus, quem antiqui Mulierarium vocant.
 Fensus, iratus.
 Feriferus, furens.
 Feronia, dea agrorum.
 Fertores, ferto libantes.
 Ferula, palmatoria, volaria.
 Festalis, dies sollemnis.
 Festilia, dies festi.
 Ficarius, Faunus.
 Ficatum, quod Græci *συκωτόν* vocant.
 Fictè habet, cauillat.
 Fictura, sectura.
 Filiaster, priuignus, qui antè natus est.
 Finctus fuerit, apicem obtinuit dignitatis, & dicitur fluminalis.
 Fiscella forma, vbi casei exprimuntur.
 Fiscellus, mollis casei appetitor.
 Fiscos, siccos grossos.
 Fistulor, sibilo.
 Flabarius, custos porcorum.
 Flabri, flabulosi, ventosi, perfecti.
 Flabrum, perfectum.
 Flamineum, Babylonicum.
 Flaminor, incendor.
 Flauus, genus vestis.
 Flegua, Martis filia.
 Folonitia, vanitas.
 Forago, trames diuersi coloris.
 Forceps, fabricæ corruptæ forfices dicuntur.
 Foria, latrina, secessus.
 Foris facio, offendo, nec eo.
 Formastrum, opus pistorium.
 Fractillum, ad frangendum piper.
 Fractior, difficilior.
 Fragus, recuruatio poplitis, quæ & Suffraginatio.
 Fraternus, fratris filius.
 Fratrueis, materteræ filius.
 Frea, æ, vel mundiana de parente suo relicta.
 Fretat, regit, coërcet.
 Frigiones, genus vestimenti.
 Frigium, mitra, Constantin. Imp. Frigiū candido splendore eius sacratissimo capiti imposuimus.

Fritellum, stillicidiū stercoreis in sterquiliniū.
 Fudibulum, traiectorium.
 Fuginat, adulando impedit, laudando decipit.
 Fulcralia, lecti ornamenta.
 Fulguratores, rustici aruspices.
 Fulina, culina.
 Fulinare, coquinare.
 Fullo, decorator.
 Fungitur, soluit.
 Funus imaginarium, dicitur tumulus sine caduere, i. inane sepulcrum.
 Furabula, tenebræ.
 Furfuraculum, tenebræ.
 Futis, quoddam vas in templo Vestæ, vbi reponerantur quædam sacrificia.
 Futo, *ἐλέγχω*.

G

G Abarus, insulsus, barbarus, vnde Gabares mortuorum.
 Gaberina, arca.
 Galbares, mortuorum condita corpora.
 Galenum, vas vinarium. Romani antiqui dixerunt Calenum vinum.
 Galera, stricta glutino.
 Galeros, calamancos.
 Galerū, pileum pastorale, quod de iunco fit.
 Gulgus, baca, *σπυρίν*.
 Galiuit, peribit.
 Gallarius, cerdo.
 Ganzia, occulta loca & subterranea.
 Gaunaca, gaulapa.
 Gaunatrices duorum fratrum vxores.
 Gellonem, baucalem.
 Gemina, peristromata.
 Gemini, aquigeni.
 Gemmades, i. mulieres lucæ dominicæ, lingua Gallica.
 Gemmatum, baccatum.
 Genialis lectus, quod nuptiarum die sterneretur.
 Geniatus, genialis, gratus.
 Genubium, intrinum, interiorem, domesticum.
 Gessia, diuitiæ.
 Gestuncula, res minuta.
 Gesum, asta, iaculum, *ῥολός*.
 Geta, Gotthus.
 Getage, garrit, Gotthicè loquitur.
 Geti, Gotthi.
 Geminarium, lauaerum.
 Girgillus, rota hauritoria.
 Gisma, angulus.
 Gissium, labium, terminus, finitio.
 Glaucia, viridis.
 Glebo, rusticus, arator.
 Glirium, torpentem, stupidum.

Glirius, somnolentus.
 Glis, glitis, humus tenax.
 Gnabat, natus, generatus, filius, creatus vel enixus, lingua Gallica.
 Gnauat, fortiter exequitur.
 Gorriones, cum errore sonantes.
 Grandias, offas carnis.
 Grassus, setosus, pilosus.
 Gremia, siccamina lignorum.
 Grippus, Superbus, Ceruicosus.
 Grumulus, ager tractus.
 Gulosus, tabernio, popinator.
 Gumba, cuneus, cripa.
 Gumma, tegorium.
 Gurdus, lentus, inutilis.
 Guttur, glutum.
 Gutturina, gutturis inflatio.
 Guua, Ventuosa.

H

H Amatores, piscatores.
 Hapsum, vellus lanæ.
 Hareolus, iucundus.
 Harpyia, virginis volaticæ.
 Haule, sine circuitu.
 Haustum, rota, hauritorium, qui & Girgillus.
 Hebira, Lorica.
 Hemofus, odium.
 Herbitum, locus in quo herba nascuntur.
 Herculanens, Eunuchus.
 Hercule, saluum.
 Herenicas, antiquas.
 Herma, proditus, castratus.
 Hernia, castratio.
 Hernia, ratio.
 Hernia, castratio.
 Heti folia quatuor fuere de exemplari.
 Hidrinis, serpentinis.
 Hilo, Aquilo.
 Hippitare, oscitare, badare.
 Hirigis, funibus.
 Hirnia, ramex.
 Hiscire, desinere.
 Holitor, horticola.
 Formula, statua sine manibus.
 Horripilatur, horret.
 Hortilio, horti custos.
 Hostit, æquat, adplanat.
 Hostitor, ianitor, portitor.

I

I Acentia, subciua, reliqua.
 Iactuarius, qui frequenter iacturam patitur, i. damnum.
 Ianitricæ, duorum fratrum vxores.
 Ibalia, maris habentia.
 Icium, quasi exitus nullo remanente.

Ignarius, ignem continens.
 Ignitor, ignitus.
 Illis fas, illicet.
 Imbulus, ab ambulando, ambulatorium.
 Immalescit, bibendo totus infunditur.
 Immo hercule, imo saluo.
 Immorsus, ieiunus.
 Impartes, expertes, sine parte.
 Impetibile, improbum, sauum.
 Implere, implicaret.
 Inabstinentes, impatientes.
 In ante diem, in ipso die.
 Inasta, sancta, pulchra, clara, splendida.
 Incaniare, stupere, cessare.
 Incenis, *Plaut. Castina*. Incenem ex ædib.
 Incentiua, aculei vitiorum.
 Incipit, illudit.
 Incita, vltima conditio fortunarum.
 Inclinis, incumbens.
 Incoma, mensura militum.
 Inconcessum semen, illicitas nuptias.
 Incuba, qui res alienas tenet.
 Indoles, spes in puero.
 Indubia, indumentum.
 Indubias, belli interuallum, id est, pax bello manente.
 Indubies, pax bellum manens.
 Indutarij, vestiarij.
 Inducit, charaxat.
 Industriare, decere.
 Inesis, segnis, piger.
 Infula, sacerdotalis vitta, & administratio iudicialis.
 Infaria, non fatua, falsa aut fatuum efficit.
 Infelicare, affligere.
 Induciare, impignerare.
 Inforare, in foro placitare.
 Infulat, propitiat.
 Ingraminat, in gramina rumpit.
 Inium, iniuriam, vel contrarium.
 Inix, bos, nondum iugo iunctus.
 Initiabunt, nomen dabunt.
 Inlethales, immortales.
 Inlugiem, in luctus.
 Inpalam, aperte.
 Inpopularis, inusitata.
 Inficiale, ius.
 Institæ, grauata, resticula.
 Intellonem, folles lucernarum.
 Interamnia, chorda, qua frequentius est inter amnes.
 Interlectus, interfedarus, variè per interualla fuscatus.
 Internecies, mors, iactura.
 Interpolis, vestis quæ ex vetusta fit quasi noua.
 Interuallum, mediū inter fossam & murum.
 Inuentia, facilis ad inueniendum res.
 Iocista, qui verbum iocatur.

Ioguuium, seruitus, captiuitas.
 Ipparius, aurigarius.
 Istre, secte.
 Iugit miluus, cum vocem emittit.
 Iulca, fissilia.
 Iunceum, lectile.
 Iuraticus, scholasticus, legisperitus.
 Iuris, iuramen.
 Iussorianem, præceptio.
 Iutia, lactare.
 Iuuenestres, fortes viri.

K

Kere Caesar, amicos.
 Kai, cancellæ.
 Kaij, cancelli.
 Kalones, Gallicæ militum.
 Kaniser, senex.
 Kapax, memoriosus.
 Karibs, furca pœnalis, aliàs Kalibs.
 Kartulum, quo mortui afferuntur. alibi:
 Katulum, in quo mortui deferuntur, inuestitum,
 detritum seu lintea.
 Kuppedinarius, voluptarius.

L

Laberna, ferramentum latronum, vel graf-
 fatorium, vel furum.
 Laberna, gladiator.
 Laberna, latro, aut qui filios alienos sedu-
 cit.
 Labina, labrum inferius.
 Lacatismus, laqueus, decipula.
 Laciniosum, pannosum, laceratum.
 Lactena, malleum.
 Lamiro, blandus.
 Lampium, pulpitum, analogium.
 Lancibus, missoriis.
 Lanistra, lanarius.
 Largens, domesticus.
 Larna, ratorium.
 Latororum, genus naui, sed latrociniorum.
 Latos, naui.
 Latrunciat, per naui pugnat.
 Lautitia, aqua farina conspersa.
 Laxamina, habenæ.
 Lecator, gulosus.
 Lecticalis, qui lectulos facit.
 Lectistitium, statio lecti.
 Lectrum, analogium, super quo legitur.
 Ledo, maris æstuatio.
 Leno, leuator, mediator.
 Lenocinatur, turpi adulatione famulatur.
 Lenociniis. *Donatus*: Pronunciabatur autem cū
 suauitate cum lenociniis miris.
 Lenocinium, lecacitas.
 Lentandus, flectendus.
 Lenulus, paruus leuator.

Leuisata, tunica militaris.
 Leuitonarium, Colobariū, lineum, sine ma-
 nicis.
 Libatorium, coxale.
 Libitina, unde mortui tolluntur.
 Licerceris, centurio.
 Liciani, propheta.
 Licini candela, lucernæ vel cicindilia.
 Licitator, gladiator, apparitor, occisor, cui
 multa licent.
 Licius, negotiator.
 Limbo, alibi pro inuenit.
 Limbus, naui piratica, vel clauus in veste re-
 gia, siue ipsa vestis.
 Limfaticus, quod aquam timeat, quem Græ-
 ci *ὁ ποταμὸς* dicunt.
 Liniarius, retiarius.
 Limina portarum, loca mortuorum.
 Liminum, seruitium mortiferum, captiuitas.
 Limula, larua.
 Linarius, retiarius.
 Linguiscifinus, ferrum quo virgæ & frutices
 reciduntur.
 Linguitri, sulcis trifariam diuisis.
 Liniua, retia.
 Lintres, nauiculæ modicæ in Nilo.
 Litaris, gladiator.
 Lix, cinis.
 Lixabundus ambulat, qui voluptatis causa
 ambulat.
 Lixe aquum quæ per milites ambulant, anti-
 qui lixum dixerunt.
 Lixiones, aquarum portitores.
 Locar, locus apud urbem Romam.
 Lubrica, vallum, imò fossa.
 Lubricum, lutum cum labina.
 Lucar, vestigal, erogatio, quæ fiebat in lu-
 cis.
 Lucerna, genus cocullæ.
 Ludarius, locus deceptorius, vbi quis citò
 labitur.
 Ludices, meretrices.
 Luecula, parua lues.
 Lugues, Lugdunenses.
 Luitio, iuris verbum.
 Luma, sagum quadrum.
 Lumbare, subligar.
 Lumbones, cingula circa lumbos.
 Lumentum, nitrum.
 Luna semestris, Luna medijs mensis.
 Lunatica, quod fit plenilunio.
 Lupal, lupanar.
 Lufores, falsi testes.
 Lustramentum, foetor, putor, oleum, foetu-
 lentia.
 Lustro, vagatur.
 Lurore, colore luteo.

M

MAcere fallio, locus circumueniendi.
 Manit, struit, ædificat.
 Mafortes, operimentum capitem mulierum.
 Magister ludi, calculo.
 Maia, media, obstetrix.
 Maialis, porcus pinguis, quod Deæ Maie sacrificabatur, quasi matri Mercurij.
 Malarium, pomarium.
 Malce, popino, qui amat in popinas ire.
 Manda, deceptio, fraus.
 Mandones, ambrones, tardeliones.
 Mandratur, cauillatur.
 Mandus, vestis virginalis.
 Maniæ, formidinum imagines.
 Manifex, manum dans.
 Manipulum, qui auxilium dat in bello.
 Manius, burceus.
 Mannulus, caballus buricus.
 Mansionarius, ostiarius.
 Manticulare, fraudare vel decipere.
 Manucalis, sporta.
 Manua, manipuli.
 Manuale, liber ad gerendum aptus, qui enchiridion dicitur.
 Manuale, orarium.
 Manubla, iteratio doctrinæ.
 Manubiare, vigilare, pernoctare.
 Manutius, magnas manus habens.
 Mappa, gausape, tegilla, expiarium.
 Marficulus, qui citò mouetur ad irā. *Plautus.*
 Quidais, homo marficule?
 Masortia, marsupium.
 Masticina, crocea.
 Matapontum, metabula matris.
 Matricularius, pauper, inops.
 Matum est, humectū est, emollitū, infectum.
 Meatin, meo more.
 Mediastinus, balneator.
 Mediastinus, in media auctione positus.
 Mempanis, torporibus.
 Meraria, popina.
 Mercedarius, qui dat mercedem pro labore sibi impenso.
 Mercedonius, qui soluit mercedem.
 Mercurius, lapidum congeries in cacumine collium.
 Mergi, corui marini, fustes, ferræ.
 Mergoræ, situle quib⁹ aqua de puteo trahitur.
 Meritoria, loca tabernaculorum.
 Metillus, paruus mos.
 Mesopicatum, medium picatum.
 Metabulum, prospera nauigatio.
 Metaplum.
 Metatores, mansionum præparatores.
 Metreta, amfora dimidia.
 Militaris, opinatus. i. vetus miles.
 Millum, collare canis.

Minnarius, morio, stultus, malus.
 Mincius, Ericius.
 Miniculo, auxilio.
 Minicus, critius.
 Miridicus, mira dicens.
 Miriones, fantasiarum inanum numeratorū.
 Miriones, miratores.
 Missilius, qui missilia exhibet.
 Momar, Siculus, stultus, qui citò mouetur ad iram. *Plaut.* Quid tu, o Momar Sicule homo præsumis?
 Momentanea, duabus lancibus & vno in medio stilo æqualiter constat. Est trutina modica pecuniæ.
 Momentum, stilus quo Momentaria inclinatur.
 Monacosmum, quod ab vno iumento ducitur genus vehiculi.
 Monopolium, statio vbi vna res venditur.
 Monopticus, mimus
 Monotonus, rigidus.
 Moratores, aduocati.
 Morificando, moram faciendo.
 Muginatur, causatur.
 Mulcat, percutit.
 Mullitiones ardianum ferretum siue constitutionis.
 Mulosus, cauculus rusticus.
 Multitanter, leniter.
 Muna, munera quæ militibus dantur.
 Mundialis, homo mundi statu.
 Munia, officia saluationis vel munera.
 Munifer, qui munera fert.
 Munificentia, publicum opus.
 Munitoria, præinctoria.
 Munitoria, succinctoria.
 Munuscularius. *August. de Ciuit. Dei. c. 7.*
 Murcinarius, mutilus.
 Murgiso, callidus murmurator.
 Murilegus, catus.
 Murrat, murmurat.
 Murrire, clamare, propriè murium.
 Musarum, diuinantium.
 Muscarde sunt cismorinum.
 Muscipula, capentula.
 Muscipulator, deceptor, alterplex.
 Musculus, parua nauis.
 Musea, nidi foricum.
 Musiæ, nidi ifuricum.
 Musiarius, qui per musia quærit.
 Musticola, machina ad stringendos mures.
 Mutelus, post Rufus, antè Rubrum.

N

NAbita, nancta.
 Nagare, vacillare, huc & illuc fluctuare
 Nardum pisticum, chrisma sine impostura,
 Narici, bruti.

Nario, subsannans.
 Nasale, ornamentum equorum.
 Natinari, negotiari.
 Naucupes, ad eundem acutum habēs pedē.
 Nauficus, nauiſ factor.
 Nauregus, nauaretius.
 Nauricus, nauiſ princeps.
 Nebris Dianæ, corium Dianæ quæ cum ceruo pingitur.
 Nec nocte, nec ſimulatē. *Perſ.* — — Nec nocte pater plorabit.
 Necolatum, ſtultum & elanguentem.
 Nefandarius.
 Neſcenditium, annuale tributum, quod certo tempore ruſtici dominis, vel diſcipuli doctōribus afferre ſolent, duntaxat ſit carneum, vt porcellus.
 Neruicus, neruicoſus, fortis.
 Netorſum, fuſum, fuſile.
 Nibarus, ſplendidus.
 Nibita, aqua ex nubibus facta.
 Nicolaum, ſtultum.
 Nicolaus, daſtylus.
 Niſtit canis, quum acutē gannit.
 Nihil cenſi, nihil iudicati.
 Niniticus, nimius, eximius, immanis.
 Ninioſus, garrulus.
 Ninnarius, cuius vxor mœchatur & tacet.
 Nitellæ, neutrones, parunitores, deminuti.
 Nitura, genitura.
 Nixē, munitē.
 Nomicolæ, tubercula, quæ ſub mento capræ ſunt.
 Nominioſus, famoſus, celeberr.
 Nonnula, rete ad capiendas aues.
 Non putatium, non eſt dubium.
 Norax, peccator, criminioſus.
 Notarius, ſcriptor, charaxarius.
 Noxilis, nocens.
 Nugigerulus, turpis nunciuſ.
 Nugiparus, qui parit nugas.
 Nullatenus, nulla ratione.
 Numida, qui vendit herbas, vel qui alit pecora ad vendendum.
 Numeria, dea numeri.
 Nuptant, nubunt.
 Nuptorium, domus & locus nubentium.
 Nutinare, corpus, ingenium, genitura.

O Bſibulare, concludere, circundare.
 Obicula, paruſ obex.
 Obilat, limpidat.
 Oblogat, increpat.
 Obſillas, marſus.
 Obſolitarus, pollutus, inquinatus.
 Obtundit, obcæcat.
 Obtunſa, ſtulta vel ſtolidi.
 Obtuntus, obcæcatus.

Obuallum, vndique munitum.
 Occa, raſtrum.
 Occamen, contilio.
 Occentare, malē ominari.
 Occiſtrio, Tabernarius.
 Oes, infania.
 Offendices, nodi quibus libri ſignantur.
 Offex, impeditor.
 Officialis, ſacrorum miniſter.
 Officiperdi, qui ſui laboris non habeant remunerationem. Catoni quoque dicuntur Officiperdi.
 Ogit, moritur.
 Olacitas, ſæculentia, olor.
 Olax, oliduſ.
 Olerare, olera plantare.
 Olographa, omnem rem propriam.
 Olouitreum, totum vitreum.
 Omentum, mappa ventris.
 Operſolatio, cluſis à perſolis dictum.
 Opinatores, exiſtimatores, vel arte militares.
 Opinax, maniſeſtus.
 Opinola, ingentia certamina.
 Oppilago, curcilla.
 Oppito, ſoſpito, valde ſaluto.
 Orcinuſ, morte manuſiſſus.
 Ordinariuſ meles, qui in integro ordine eſt vel numero.
 Orge, occide.
 Oricuſ, loquax, qui magnum os habet.
 Originarij, vernaculi.
 Oripta, amens, turba hominum.
 Oriſpex, orarum inſpector.
 Ouiſpex, ouium inſpector.

P

P Abo, vehiculum vniuſ rotæ cum b.
 Pabulator, paſtor, qui bub⁹ pabula præbet
 Pabulator, pater qui præbet pabula.
 Pactario, plantario.
 Paculum, ſacculum, paſceolum.
 Pagæ, memoriæ ſine idolis.
 Paganitiuſ, vt occultuſ.
 Pagit aut palum agit, aut citharam tangit.
 Pagula, frena.
 Paguſ, collegium, curiæ.
 Παλαῖος μωρός, νέος φρόνημαν ἔπειν.
 Palax, doſoſuſ, fallax.
 Palla, latubres.
 Palmioſuſ, victorioſuſ.
 Palpones, qui ducunt carcos.
 Palteum, murum vel faſtigium.
 Paludatiſ, mantuatſ.
 Pamæum, veſtiſ paſtoraliſ.
 Panarium, excipulum.
 Panchra, rapina.
 Pandex, qui ſemper pandit ora ad potandū.
 Panegyriciſ, laudabilibuſ.

Panegyricus, laus in promptu dicta.
 Panera, rapina.
 Pangitare, laudare.
 Panora, rapina.
 Panfa, qui ambibat pedibus in diuersa tendentibus.
 Pantapola, simplasiarius.
 Pappas, pædagogus, qui sequitur studentes.
 Parapsides, suffuloria.
 Parapsis, granata vel catunis.
 Particus, negotiator, qui partes vedit, qui institor, & agomanus dicitur, eò quòd in diuersa manus agat.
 Partiliter, diuise, per partes, distributè.
 Pastam, præclaram.
 Pastoforium, atrium templi, aut sacrarium.
 Pastorium, aluale templi vel sacrum.
 Patago, genus mortui.
 Patercularius, à paterculo.
 Patibulum, res patens.
 Patrauit, patrem fecit.
 Patres patriæ.
 Patreus, vitricus.
 Paximatum, panis sub cineritius.
 Pecuosus, qui multa pecora habet.
 Pedana, æ, pedales nouus, qui caligæ assuitur.
 Pegaso, homo iocularis.
 Pelagus, prælubium.
 Pelops, qui habet uxorem & amicam.
 Pencina, lacinia vel stola.
 Penita, aula regia.
 Pennum, bis acutum.
 Percartapere, valde diuidere.
 Percatapat, valde tædet.
 Peripfima, media planta pedis.
 Pero, calciamenta pilosa.
 Persolenter, assidue.
 Perula, extrema pars nasi.
 Pestimus, verbosus.
 Pestincius, violentius.
 Pestinuncium, qui pestem nunciat.
 Pestiliter, demissè, diuise.
 Petitus, qui frequenter petit.
 Petulus, equus qui habet albos pedes.
 Phaculla, perna, petaso, petasunculus.
 Phago cibis: unde φάγος νέκρωτος, ἀπὸτος καὶ τὸν πόσιν καὶ σίτος in vita monachorum.
 Phylacteria, carmina.
 Pictatium, epistola breuis & modica.
 Pictatiuncula, membrana.
 Pictiones, qui vendentes vincere in pictura.
 Pigella, artopta, genus vasis.
 Pilasca, vas vinarium ex corio.
 Pilax, murilegus, catus.
 Pileum, calamaucum.
 Pilicrepus, qui pilà ludit.
 Pililudius, qui polotello ludit.
 Pilliones, portitores mortuorum.

Pilumen, quicquid in pila tunditur.
 Pindæ, pinnæ dictæ sunt à pendendo, sed versus obtinuit, vt pinnæ dicantur.
 Pinnirapi sectatores, gladiatores, quòd pinnas rapiunt.
 Pipilare, resonare.
 Pipiunculus, accipiter, acceptor.
 Pipuli, conuitio plorati.
 Pissago, pix liquida.
 Pisseima, speculor.
 Pitigmata, causiæ.
 Placor, tranquillitas.
 Plautos auribus gracili corpore.
 Plaria, dilucida.
 Plaustrit, quod plaustro sonat.
 Plebescere, plebem alloqui.
 Plebiscitari, plebem imitari.
 Plebiscitat, plebem alloquitur.
 Plemina, cum in manibus & pedibus calusi sulci sunt.
 Plotei, proprii.
 Plumbum in oculis, macula coloris plumbei.
 Podiarius, inter mimos.
 Polingon, vbi cadauera ponuntur. *Græcum.*
 Polluctare, consecrare.
 Polosè, altè.
 Polosus, altus.
 Pomatium, mollis & liquidus cibus ex pomis.
 Poneprope, iuxta & propter.
 Popina, meraria, crustaria.
 Potrum, basum.
 Portemia, naucula.
 Portitorium, porticulum, baculus lixarum.
 Positiones, ædificia.
 Postifices, iudices.
 Postilio, postulatio.
 Postmurius, insertorium.
 Postpridie, hodie.
 Postulatitius, ille qui postulat.
 Postumus, vltimus, nouissimus.
 Præclues, valde clarus & inclytus.
 Prædarius, præbens auxilium.
 Prælubium, pelagus.
 Prærogator, dispensator.
 Prætenta, anteposita.
 Prætoriola, domuncula in naui.
 Prandeum, genus zonarum.
 Pranforium, promulsarium.
 Prima porta, primum locum vel grecia expositio.
 Prima terra, litore.
 Primuigius, caballarius, quòd primus est militiæ in virgines.
 Priuignus, vulgò antè natus.
 Procapibus, proximis.
 Procapis, proximus.
 Prociuius, probauimus.

Proculprocul, longè longius.
 Prosculum, abominatio.
 Proculus, qui patre longè peregrinante nascitur, vel longè à patre natus.
 Prodaetis, consumptis.
 Profecta sunt, promouerunt.
 Proficiens, antepositus, prouectus.
 Prolicere, emanare, effluere. *Varro.* Demum ubi prolicuit dulcis vnda.
 Polumum, locus sacrorum.
 Promptria, cubilia.
 Promurale, murus ante murum.
 Pronestas, antefas, contralicentia.
 Pronestas, plusquam nec dicendum, vel quā illicitum.
 Pronestas, scelus, incontinentia.
 Pronostia, antenostia.
 Propagando, protelando.
 Propala, vendenda proponens.
 Propedat, impedit, cohibet.
 Propij, legati matri muneribus.
 Propolis, tabernarij.
 Propos, valde potens.
 Proposce, petit.
 Propudorio, contressio.
 Proslatrix, genitrix.
 Protelat, differt, prolongat.
 Proxenetā, homo præcurrēns quodcunque negotium.
 Proxenetā, quasi inter emptorem & venditorem, vel ante ambulo.
 Prurientes auribus, qui libenter desiderant de alio mali aliquid audire.
 Pubeta, vel pubedā, adolescens.
 Pugillones, pugillatores.
 Pulpidinem, colophia.
 Pulpitum, analogium, lectrum.
 Puluicinare, pluitare, saepe pluere.
 Puluinceria, arca mortuorum.
 Punicani, lecti parui.
 Purpurilla, locus extra portam quo purpurea veste vterentur.
 Puteal, sedes prætoris.
 Puticuli, quo cadauera proiciuntur.

Q Vadras, duo minuta.
 Quæstuaris, qui quæstu corporis viuit.
 Quæstuosus, *meus.*
 Quanticylis, quāto velocius.
 Querelantem, querelas afferentem.
 Quinquatria, ambitus quinque porticorum.

R Allum, rasorium.
 Randum, arbitrandum.
 Raricent, patricent.
 Ratiscunt, adæstimauerunt.

Rator, iudex.
 Raut, raue loquitur.
 Reburus, hispidus.
 Receptor, actor concordia medijs.
 Recidua, ex ruinis renascentia.
 Recitabulum, ubi recitatur.
 Recognatus, filius patris.
 Rectitas, iustitia, æquitas & veritas.
 Redandruare, gratiam referre.
 Redhibere, reddere.
 Redimie, res à prædonibus redemptæ.
 Redimicula, vitæ quibus mitra ligatur.
 Redubias, reliquias.
 Reducta, concaua, depressa.
 Redulus, strues lignorum ardentium.
 Refrontat, repellit à fronte.
 Regillus, regulus.
 Regimonium, gubernationem.
 Remaculata, virili virtute resumpta.
 Remilicines, remoratrices.
 Remillo, repando, pronullo.
 Remillus, repandus.
 Remotum.
 Rendis, requies otiosa.
 Repatriat, ad patriam redit.
 Repelta, lapis excellus.
 Repignerat, pignus recipit.
 Repluentibus, exabundantibus.
 Replum, species mulieris.
 Retanda, purganda.
 Retica ligna, quibus ligna sublimantur.
 Reuidare, reuerti, redire, repedare.
 Reuma, effusio maris, quādo accessione maris in fossis colligitur & remanet aqua.
 Rimidia, crepido.
 Rinas, naues vel massa.
 Roga, eleemofyna.
 Rogatarius, petitor.
 Rueta vel frumen in homine, tumen in bestia: pars gutturis gurgulioni proxima.
 Rues, ruina.
 Ruffatus, sanguine cruentus.
 Rumare, rumores adferre.
 Runa, pugna.
 Runata, praeliata.
 Rupa, ex vtraque parte acuta.
 Rupinas, abrupta montium.
 Ruspantur, perquirunt anxie.

S Abarium, atrium templi. *Chal.*
 Sabbatini arancarum.
 Sacra, non idoneus artis suæ professor.
 Safarium, atrium templi.
 Saga, nomen gemmæ.
 Salattarius, portator armorum.
 Salmentum, fassamentum.
 Sambuciaris, ipse qui dicit.

Sambucistris, quæ citharista canit.
 Sambucistris, saltator.
 Sambucus, saltator.
 Samelubro, artificio.
 Samica, pulvis.
 Sancenisat, lætatur, triumphat.
 Sappappa, quasi sarculo.
 Sarapia, rapina.
 Sarcitator, qui tecta refarcit.
 Sardius, sacella, loca sacra.
 Sarge, idoneus, quælibet ars, aliàs Sarga, non idoneus cuiuslibet artis professor.
 Sario, sarculo.
 Sauium, osculum vxoriosum.
 Saures, forices.
 Scabra, pumicia aspra.
 Scæuitas, iniquitas.
 Scamellum, simfoniaci.
 Scammata, arena, ubi athletæ luctant.
 Scana, arborum densitas nimia.
 Scansuæ, ferrum per quod equus scandit.
 Scapolum, fustis longus.
 Scapus, certus numerus tomorum cartæ scriptæ.
 Scaturio, lepra.
 Scatus, impetigo, sicca scabies.
 Sceptoria, cisternæ.
 Scilla, saxa latentia in mari.
 Scinthia, naueus, macula.
 Scipio, virga ante triumphantes delata.
 Scipiones, virgæ consulum.
 Scispadum, iupatum.
 Scolaces, quod nos funalia dicimus, eò quòd sint scolæ, hoc est, intorti. Hos Romani funes & funalia nominabant.
 Sconna, sponsus.
 Scordalus, ferox.
 Scordiscum, corium crudum.
 Scordiscum, scortum.
 Scories, stulti, stolidi, fatui.
 Scorio, stultus, fatuus.
 Screa, pituita.
 Seriba ædilitius, qui ex ædile est, sic vocatur ex ædilitate.
 Scribula, epistola.
 Scripula, epistola. Scripula, sollicitator.
 Scrutinium, quod infantes scrutantur.
 Scrutitum, pellica.
 Scrutulus, ventriculus fartus.
 Scurra, parasitus, buccellarius.
 Scurra, qui incopriatur.
 Sebra, vetusta.
 Sector, vsurpator, vel bonorum vindicta.
 Securicularius, qui secures fert.
 Secus, malum.
 Semestria, liber in quo actiones sex mensium continentur.
 Semiarmis, sine armis.
 Semiuustus, dimidium iusti.

Semiuecors, minimus à vecorde.
 Sennumia, tristitia.
 Sententia, *Sententia*.
 Sentes, sententia firma, & indubitata responsio. *Sententia*.
 Sentio, sententia.
 Sentitare, in animo sensim diiudicare.
 Separ, seorsum à parte.
 Sepia, incaustum, *Persius*.
 Sequela, exemplum.
 Seruitium, multitudo seruorum, & ingenuorum obsequium.
 Sextertarius, ipse qui erogat.
 Sica, cluniculus, machæra, splendona.
 Sica, genus ramorū est, simile Vidubij. Hoc maximè vtuntur, qui apud Italos latrocinia exercent.
 Silo, naso inciso, vel reducto.
 Simfoniaei, cantatores musici.
 Simplagium, minus rete.
 Simpulator, amicus sponsi assiduus cum eo in conuiuio.
 Simpulator, conuiuia.
 Simultum, vermis in cornu arietis.
 Singultim, qui loquitur per gluttuos.
 Sinum, vas in quo butirum conficitur.
 Sirascula, vas aquarium.
 Stringina, restrictio vrinae.
 Sispes, sospes, sanus.
 Solerare, id est, solidare, à solus, soleris, i. solidum.
 Sonticus, verax.
 Sortillator, degulator.
 Sortinidus, qui iudet per sortem.
 Sosij, duo fratres, qui bonos libros emebant, & eos postea præparando multum lucrabantur in vendendo.
 Spargana, initiarum, infantia.
 Spoliaria, exteriores balnearum cellulae.
 Sputarium, sputum.
 Stagnare, discernere metalla mista.
 Stamio, partus.
 Stater, duo didragma.
 Stellationatus, crimē cū vna res duobus venditur.
 Sternaces, pauidi.
 Stica, tunica.
 Stigia, tunica.
 Stigina, ornamenta regia.
 Stigium, genus vestimenti.
 Stiliquadrum, id est, quadrum.
 Stelataris, vestis piratica.
 Stranaces, cupidi.
 Strigio, mimarius scenicus.
 Strofarius, strofusus, impostor, fraudator.
 Stultomalus, stultus malus.
 Subcensia, fomenta.
 Subcenturiatus dicitur, qui in numero priore quasi per centuriæ suæ vicem succedat.
 Subcisiuus, malus interpres.

Subcus, subcutaneus, subcirratus, intercus,
intercutaneus, intercutatus, subtercus,
subtercutaneus.

Sublestia, infirmitas, tristitia.

Sublestis, infirmus, tristis.

Submeles, qui in lectulo mingit, mejes.

Subses, qui subtus sedet.

Sububeres, infâtes qui adhuc sunt sub vberē.

Suffraginatus, fractis auribus, vel substitutus
in locum succidentis.

Sugrudia, fundamenta.

Sugrundaria, sepulcra.

Sultor, cultor.

Sumptuarius, qui erogat sumptus.

Supedium, refugium.

Supera nauis.

Superaria, vestis quæ superinduitur.

Suppararia, vestis quæ superinduitur.

Supes, supumpis, hoc est, supinis pedibus.

Suprema, quando sol supprimitur.

Surcetur, irascitur.

Surus, musculus brachiorum.

Surus, surculus.

Susses, qui habilis ad subsistendum.

Sufutrio, senillosus, bilinguis.

Sutela, corrigia, quæ tēditur sub cauda equi.

Sutrium, locus ubi suuntur species aliquæ.

T

T Abæ, mutiæ.

Tabernio.

Tagax, furunculus.

Talax, scaurus.

Talitus, colafus in talo.

Tallus, calculus, tabula.

Tam nefas, tam detestabile factum.

Tames, cruor, sanguis.

Tarmus, vermes in carne.

Tartarium, horribile.

Tautones, palpebræ.

in aliis Tegellaria venefica.

Tegora, tegus, coria, vel posteriora iumen-
torum.

Telonem, quasi omniū tittorum fiscalis con-
ductio.

Tenilis, qui potest tenere.

Terimentum, nutrimentum.

Terrale, genus vestis.

Terrigiponæ, quæ terra capiunt, id est, pisci-
næ, quas & lacus rustici vocant.

Testinium, opportunum.

Thoca, flauus vel vestis.

Tiaries, portitores signorum.

Tinctorium, gladius.

Tironatum, rudinem.

Tironicare, militare.

Tiricnsis clangor, id est, sonitus cū tumultu.

Tocuis, calculus dictus est compito solo pi-
lis quod sibi componunt, calx enim lapis
est, calculus diminutiuum.

Togillatim, singillatim.

Togipurium, toga pura.

Tollerunt, genuerunt.

Tongillatim, sigillatim.

Tongillatim loqui, prauis verbis, à Tongilio
Parasito qui in hoc inuenerat risus aucu-
piū, vt salutatus conuicio responderet, &
maledicentem saluaret blandissimè.

Tragum, genus piscatoriar.

Tragum, inter legumina.

Tragum, vericulum.

Trictilia, ubi pendent vaciæ.

Trimitat, posturna.

Tritile, quod teri potest.

Trochus, rota ludentum.

Trocinus, sectæ genus arduum.

Tuber, siti subterranei.

Tucetum, bula condita apud Gallos Alpinos.

Tugellaria, maleficia, eò quod supra tegulas
sacrificant.

Tuligatum, carpitum.

Tullia, media vel regia.

Tuore, visu.

Turturilla, ita dictus locus in quo corruptelæ
siebant, quod ibi turturi opera daretur, i.
panem.

Tuspollem, manna, vel genus pigmenti.

V

V Abra, callidus, artificiosus.

Vabrum, varium, multiforme.

Vadatur, promittit, pollicetur, fide dicit.

Vadimonia, iudicia, vnde apud iudicem per
fideiussorem vadere liceat.

Vadimonium facit, fideiussorem dat.

Vaginatus, exagitatus.

Vagitur, violenter flet.

Vagurrit, per otium vagatur.

Valgis, foras versi tumentibus.

Valitant, valent.

Vallemac pia, inhonestæ cantationes & car-
mina iocacque turpia.

Vaniparentes, inanes, mendaces, inutiles,
pellaces.

Varam tibiam ianam, perticæ duæ sunt inter
se colligatæ, quæ asserem sustinent. Vnde
prou. Vibia varam sequitur.

Ventriloqui, præcantatores.

Varicat, diuertit, ambulat.

Varicauit, ambulauit.

Vascillum, paruum vas. *Macrobius*. Soluens ra-
diis in aqua subiecta vascillo.

Vatîa, diuersis plantis.

Vesaba, parua faba.

Vehigelorum, genus fluuiialium nauium
apud Gallos.

Veneripefa, luxuriosus.
 Venilia, maris exæstuatio, quæ ad litus venit.
Varro: Venilia, vnda quæ ad littus venit.
 Salacia, quæ ad mare redit.
 Vepra, callidus, testificator diuersipellis.
 Verax, fonticus fidelis.
 Verbosus, nugator pessimus.
 Verbotenus, verbigratia.
 Vernacellus, qui suscitatur per dies festos.
 Vespeliones, fossarii, qui mortuos sepeliunt.
 Vespertilio, serotinus.
 Vespillo, sepulcrorum violator.
 Vestia, balba.
 Vestiarium, erogatorium.
 Vestiplica, scemina quæ vestes plicat.
 Vestis ludiaria, histrionica, tonis.
 Veteratricem, i. callidam, incircumscribendam.
 Vexilla, impetus fortis carrorum.
 Victimo, immolo.
 Vidubium, qui duos maritos amisit.
 Viduuium, viduitas.

Villaturia, territoria.
 Viocurus, & statim Cestifer.
 Virginal, membra virginis, in quo habitat.
 Virgobretus, nomen magistratus.
 Viria, viriola, brachiales.
 Viriosus, austerus.
 Virops, quæ iam opus habeat viro.
 Visor, videntes.
 Viticus, actor, exactor villæ pensionum, insularius.
 Vitricus, patricus.
 Vnca manu, stricta manu *μωλλή*.
 Vnicuba, vnus viri vxor.
 Vnorum, multorum.
 Votificantibus, dona libantibus.
 Vtensilia, viatici sumptus.
 Vultuosus, tristis.

Z

Z Anga, pellis. *Acro*. Nigris medium impediit crus Pellibus.

*Finis operum omnium quæ extant Beati Isidori
 Hispalensis Episcopi.*

Nnn iij

INDEX
LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVI VEL CITANTVR TOTO HOC OPERE,
VEL ETIAM EXPLICANTVR.

Paginam prior numerus, posterior eiusdem columnam, literæ
verò lineam fermè demonstrabunt.

GENESIS.

1. **I**N principio fecit Deus calum
& terram, & spiritus Domini
ferebatur super aquas. 414.
1. E. 546. 1. E
Factum est vespere & mane
dies unus. 63. 1. D
Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum
calum. 91. 2. C. 623. 1. D
Et vocavit terram aridam. 185. 1. D
Et congregationes aquarum vocavit maria. 180. 2. F
Et sunt in signa, & tempora, & dies, & annos. 358.
1. F
Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem
nostram. 545. 1. B. 546. 1. E. 624. 2. G. 642. 2. G
Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: ad
imaginem Dei creavit illum. 545. 1. D. 631. 2. C
Et benedixit eos dicens: Crescite & multiplicami-
ni. 133. 1. A. 606. 1. E. 607. 2. D
2. Complevitque Deus die septimo opus suum quod
fecerat. 572. 1. H
Iste generationes celi & terre, quando creatæ sunt,
die quo creavit Deus calum & terram, & omne
virgultum agri, antequam oriretur super terram.
Nondum enim pluerat, &c. 631. 2. C, D
Et creavit Deus hominem de limo terre. 146. 1. H
Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei ad-
iutorium simile. 133. 1. A
Et formavit eam in mulierem. 154. 2. F
Erunt duo in carne una. 431. 1. D
3. Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus.
166. 1. E
Terram manducabis. 625. 1. A
Et tu insidiaberis calcaneo eius. 664. 1. G
In dolore & in mœnore paries filios tuos. 608. 1. E
Conversio tua ad virum tuum, & ipse tui domina-
bitur. 609. 2. B
Terraes, & in terram ibis. 624. 2. H

- Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis. 546. 1. F
4. Adam verò cognovit uxorem suam, quæ concepit
& peperit Cain. Rursumque peperit fratrem eius
Abel. 419. 2. C. 607. 2. D
Fuit autem Abel pastor ovium, & Cain agricola.
ibid.
5. Item Eves genuit Cainam. Cainam autem genuit
Malalehel, &c. 421. 2. C
Iste requiescere nos faciet ab omnibus operibus
eius. 92. 2. E
8. Aqua autem imminuebatur usque ad decimum
mensem. 356. 2. G
9. Crescite & multiplicamini. 606. 1. E. 607. 2. D
11. Et erat omnis terra labium unum, & vox una
omnibus erat. 631. 2. B
Et vocavit nomen eius Ismael, quia exaudivit eam
Deus. 93. 1. B
12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de
domo patris tui, &c. 425. 2. D
17. Erit nomen tuum Abraham, quia patrem multa-
rum gentium posuit te. 95. 1. B
Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit
in gentes: sed & reges populorum erunt ex eo. 93.
1. A
Circuncidetur in vobis omne masculinum. 427. 2. B
18. Deinde apparuit Dominus Abræ in conualle
Mambre, &c. 428. 1. F
19. Et pluit Dominus super Sodomā & Gomorrhā
sulphur & ignem à Domino. 545. 1. C
22. Ne iniicias manum tuam super puerum. 97. 1. D
Nunc cognovi quod times Deum. 550. 1. G
24. Pone manum sub femore meo, & iura per Deum
cali. 548. 1. F
27. Iussu vocatum est nomen eius Iacob; supplantavit enim me ecce secundum. 95. 1. C
28. Verè hæc domus Dei est, & porta cali. 199. 2. B
29. Quia vidit Deus humilitatem meam. 95. 1. D
Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres
filios. 95. 1. D

Index locorum sacrae Scripturae.

- Nunc super hoc confitebor Domino. 95. 1. D
 30. Iudicavit me Dominus, & exaudiens dedit mihi
 filium. 95. 2. B
 Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore
 mea. ibidem.
 Beata ego, & beatificavit me mulieres. 95. 2. C
 Dedit Deus mercedem meam. 95. 2. A
 Habitabit mecum vir meus. ibid.
 31. Et dixit Angelus Dei: Ego sum Deus cui vn-
 xisti titulum, & vouisti votum. 513. 2. C
 32. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta
 est anima mea. 95. 1. D
 42. Est frumentum in Aegypto. 443. 1. B
 45. Dati sunt ei triginta argentei, cum quinque stolis
 optimis. 443. 1. D
 49. Recubans dormiuit ut leo, & ut catulus leonis,
 quis suscitavit eum? 557. 2. B
 Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de fe-
 more eius, donec veniat qui mittendus est, &
 ipse est expectatio gentium. 440. 2. E. 548.
 1. G. 563. 2. D

EXODVS.

3. **E**go sum qui sum, & dices filiis Israel, Qui est
 misit me ad vos. 85. 1. A
 4. Israel primogenitus filius meus. 434. 1. F
 8. Hic digitus Dei est. 93. 2. A. 452. 1. G
 12. Os eius non comminuetur. 453. 1. A. 558. 1. E
 15. Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est,
 equum & ascensorem proiecit in mare. 454.
 1. E. 581. 2. D
 16. Sex diebus colligeris manna: in die autem sexto
 duplum colligeris. 588. 2. F
 19. Moyses ascendit in montem, & Dominus de-
 scendit. 669. 1. D
 20. Non assumes nomen domini Dei tui in vanum.
 456. 1. G
 Memento ut diem Sabbati sanctifices. ibid. H.
 572. 2. G
 Honora patrem tuum & matrem tuam. ibid. 2. F
 Non moechaberis. Non occides. Non furtum fa-
 cies. Non falsum testimonium dices. Non con-
 cupisces uxorem proximi tui. ibid. G. H
 Non concupisces uxorem proximi tui, &c. 457.
 1. A
 Quod si altare lapideum feceris mihi, non edificabis
 illud de seclis lapidibus. ibid. D
 23. Ecce ego mitto Angelum meum, qui praeceat,
 & custodiat te in via, & introducat ad locum
 quem paraui. 544. 1. E
 Attende illi, & ne inobediens fueris ei, est enim no-
 men meum in illo. 546. 2. G
 30. Sume tibi aromata prima, & oleum de oliuetis,
 faciesque unctiois oleum sanctum, unguentum
 compositum, & unges ex eo, &c. 577. 2. A
 34. Si inueni gratiam apud te, ostende mihi teipsum
 manifeste. 459. 2. A
 Cum transiero, posteriora mea videbis. ibid. C

LEVITICVS.

11. **O**me quod habet diuisam ungulam, & ru-
 minat in pecoribus, comedetis. 467. 1. D
 12. Mulier quae concepit semen, & peperit mascu-
 lum, septem diebus est immunda, &c. 468. 1. F
 13. Homo in cuius carne & cute crinus fuerit diuer-
 sus color siue pustula, aut quasi lucens quidpiam,
 &c. ibid. G
 22. Homo qui obtulerit victimam pacificorum do-
 mino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam
 de bobus, quam de ouibus animal immaculatum
 offerat, ut acceptabile sit. Omnis macula non
 erit in eo. 471. 2. D
 23. Loquere filiis Israel, dicens, Decima die septimi
 mensis dies expiationis vocabitur, & sanctus
 erit vobis, & humiliabitur animas vestras in ie-
 iunio, &c. 593. 2. D
 24. Oculum pro oculo, & dentem pro dente. 62. 1. H
 26. Ponam calum vobis creum, & terram ferream.
 569. 2. D

NVMERI.

6. **S**ic benedices populum meum, & benedicam
 illos. 585. 2. A
 10. Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. 475. 1. B
 Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur
 castra. ibidem.
 18. Ego haereditas eorum. 596. 1. F
 19. Praecepit filiis Israel, ut adducant ad te vaccam
 rufam aetatis integra, in qua nulla sit macula,
 nec portauerit iugum; traderisque eam Eleazar
 sacerdoti, quae ducta extra castra immolabitur
 in conspectu omnium. Et intinget digitum Elea-
 zar, &c. 477. 1. D
 24. Orietur stella ex Iacob, & consurget homo de
 Israel. 551. 1. B
 25. Numerabis tibi septem hebdomadas annorum.
 547. 1. D

DEUTERONOMIVM.

6. **A**udi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus
 est. 90. 1. H. 105. 2. B. 546. 2. F. 609.
 2. D. 630. 2. F. 695. 1. C
 13. Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.
 666. 2. F
 16. Initio hordearum mensis, facietis vobis hebdoma-
 das septem. 593. 2. B
 19. Si quis abierit cum amico suo simpliciter ad syl-
 uam, ad ligna cadenda, & lignum securus, &c.
 487. 1. C
 Non stabit aduersus alterum vnus testis, sed in
 ore duorum aut trium testimonium stabit omne ver-
 bum. 485. 1. C
 20. Homo formidolosus & corde pauido non egre-
 diatur ad bellum. Vadat & reuertatur ad do-
 mum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum,
 sicut & ipse timore perterritus est. 485. 2. C

Index locorum

21. Si exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierem decoras facie, &c. 486.2. G
23. Non abominaberis Aegyptium. 484.2. H
Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur, &c. 487.2. A. 704.2. F
25. Non alligabis os bonis triturantis. 484.1. E
Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum, & modius equalis erit tibi verus, ut multo viuas tempore super terram. 484.2. H
28. Erit calum super te arcum, & terra sub te fereat. 569.2. D
Dabit dominus pluviam terrae tuae, & cinis de caelo descendet super te, donec eradat te & deleat. ibidem.
Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credebis vitae tuae. 556.1. F
30. In novissimis diebus, circumcidet dominus cor tuum, & cor seminis tui. 573.2. A
32. Expectetur sicut ros eloquium meum, & descendant sicut ros verba mea. 501.2. B
Ignis exarsit in ira mea, & ardebit usque ad inferos deorsum. 662.1. E
Vna eorum vna fellis, & botrus amaritudinis ipsis. 557.1. A
Ego sum, & non est alius Deus praeter me. 292.1. F
33. Qui dicunt patri suo & matri, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi testamentum Dei, & praecepta eius seruauerunt. 501.1. C

IOSE.

1. Post mortem Moysi, loquitur dominus ad Iosue, dicens: Moyses seruus meus mortuus est, surge, & transi Iordanem, tu & omnis populus, in terram quam ego dabo filiis Israel. 488.1. G
5. Noster es? an aduersariorum? 663.2. D

IUDICVM.

1. H Abitavit Chanaan in medio Ephraim tributarius. 492.2. G
3. Haec sunt gentes quas dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel. 492.2. H
4. Debora prophetae uxor Lapidoth, indicabat populum in illo tempore: & sedebat sub palma inter Rama & Bethel in monte Ephraim, ascende-bantque ad eam filij Israel in omne iudicium. 493.1. D
14. De comedente exiuit cibum, & de forti egressa est dulcedo. 17.1. D

RVTH.

1. Quocumque perrexeris, pergam. 94.1. F

LIBER I. REGVM.

2. Ipse iudicat extremam terram. 605.2. B
Haec dicit dominus Deus Israel: Dixi, domus tua & domus patris tui permanebunt coram me, usque in aeternum; & nunc dicit dominus, Nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui me spernit, spernetur. 597.2. D
3. Et sermo domini preciosus erat in Israel. 216.1. F
Oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam exstingueretur. 352.2. H
11. Spiritus domini malus irruerat in Saul. 663.2. B

LIBER II. REGVM.

1. Quomodo non timuisti manum tuam iniicere in Christum domini? 501.2. C
7. Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum illius. 548.2. G
11. Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. 355.1. D
23. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. 545.1. D

LIBER III. REGVM.

10. F Ecce rex Salomon ducta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato. 247.2. C
17. Factus est sermo domini ad Heliam dicens: Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Praecepit enim ibi mulieri viduae, ut pascat te, &c. 574.2. F
Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum est. 96.2. H

LIBER IV. REGVM.

9. Erunt carnes Iezabel, sicut stercus super faciem terra. 94.2. G

I. PARALIP.

17. Et factum est verbum domini ad Nathan, dicens: Vade, & dic seruo meo David. Haec dicit dominus. Adnuncio tibi quod adificaturus sit tibi domum dominus, &c. 548.2. F

II. ESDRAE.

9. Postquam enim redierunt filij Israel in Hierusalem, & fecerunt sibi tabernaculorum letitiam magnam, dehinc conuenerunt in ieiunio & sacris, & humus super eos, &c. 593.2. D

TOBIAS.

4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si autem exiguum, & hoc ipsum libenter impertire. 715.1. C

sacra Scriptura.

I O B.

1. **V**ix erat in terra Hus, nomine Iob. 116.
2. E
Nudus egressus sum de utero matris meae, nudus reuertar illuc. 715. 2. A
2. Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus? 665. 2. C
3. Pereat dies, in qua natus sum. 712. C
Quia non clausit portas ventris, qui portauit me. 550. 2. H
5. Beatus homo qui corripitur à Deo. 488. 2. E
9. Innocentem & impium ipse consumit. 634. 2. G
10. Propter superbiam quasi leonem capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. 645. 1. C
16. Exprobrantes & conspuentes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pennis meis. 555. 1. C
Confregit me, & posuit me quasi in signum. Circumdedit me lanceis suis, conuulnerunt lumbos meos. Conscidit me vulnere super vulnus. 558. 1. F
19. Credo enim quoddam redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum. 561. 2. A
21. Ducant in bonis dies suos, & subito ad inferna descendant. 689. 1. D. 692. 2. F
25. Homo putredo, & filius hominis vermis. 715. 1. A
26. Suffendit terram in nihilo. 372. 2. H
27. Tolle eum ventus urens. 370. 1. E
28. Vniuersorum finem ipse considerat. 605. 2. B
Sapientiam Dei patris unde inuenies? latet enim ab oculis hominum, & à volucribus caeli absconsa est. 544. 2. F
31. Peperi foetus cum oculis meis, ut ne cogitarent quidem de virgine. Quam enim partem haberet Deus in me desuper, & hereditatem omnipotens de excelsis? 717. 2. C
33. Spiritus Domini fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. 545. 2. B. 627. 2. B
37. Subito aer cogitur in nubibus & uentus transiens fugabit eas. 369. 1. C
38. Quis est iste inuoluens sententias? 96. 2. F
Nunquid coniungere uales micantes stellas, Pleiades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? 367. 1. A
Et uesperum super filios hominum prodire facis. 587. 1. D
Qui tanquam uesper consurgit super filios terrae, ut caeco noctis successu carnalium corda offuscet. 367. 2. D
39. Quis dimisit onagrum, liberum? & vincula eius quis soluit? 700. 1. E
40. Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. 655. 1. A
41. Cor eius indurabitur quasi lapis. 451. 2. C
Cum subleuatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti purgabuntur. 635. 2. D
Omne sublime uidet, & ipse est rex super omnes

filios superbia. 676. 1. H

42. Idcirco ego me reprehendo, & ago penitentiam in fauilla & cinere. 712. C. 604. 2. G

LIBER PSALMORVM.

1. **T**anquam puluis quem proicit ventus à facie terrae. 211. 1. A
2. Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania? 553. 2. B
Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. 543. 1. D. 563. 2. D
3. Ego dormiui, & quieui, & resurrexi, quoniam Dominus suscitauit me. 417. 2. A. 559. 1. A
Dentes peccatorum contriui. 458. 1. E
4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. 453. 1. B. 577. 2. D
In pace dormiam & requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisi me. 559. 1. A
5. Perdes eos qui loquuntur mendacium. 651. 1. A
8. Minuisti eum paulominus ab Angelis. 547. 1. A
11. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum sepius. 442. 1. H. 500. 2. E
12. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero. 421. 1. D
15. Dominus pars hereditatis meae & calicis mei. 492. 1. H. 596. 1. F
Deus à dextris, ne commouear. 421. 1. B
Caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. 446. 1. G. 549. 1. C. 558. 2. H
16. Satiabor dum manifestabitur gloria tua. 718. 2. E
17. Ascendit super Cherubin & volauit, volauit super pennas ventorum. 560. 1. E
Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. 441. 1. B. 563. 2. D. 567. 1. C
Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterauerunt & claudicauerunt à semitis suis. 566. 2. F. 567. 1. C
18. Celi enarrant gloriam Dei. 361. 1. C
Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. 559. 2. B. 560. 2. H
Et in omnem terram exiuit sonus eorum. 443. 1. B. 481. 1. A. 510. 2. H
Tanquam confusus procedens de thalamo suo. 550. 2. H. 559. 2. D
Dulciora super mel & fauum. 454. 2. H
20. Quoniam pones eos dorsum. 501. 1. A
21. Ego autem sum vermis, & non homo. 455. 1. A
Circudederunt me canes multi, conciliium malignantium obsecrat me. 553. 2. B

Index locorum

- Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea: ipsi vero considerauerunt & conflexerunt me. 43. 2. 1. F. 556. 1. H. 63. 1. 2. A
- Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 556. 2. H
- Reminiscuntur & conuertentur ad Dominum uniuersi fines terra, & adorabunt in conspectu eius omnes patrie gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. 447. 1. D. 562. 1. G
- Adnuntiabitur Domino generatio ventura, & adnuntiabunt cali iustitias eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. 574. 2. H
23. Tollite portas principes vestras, & eleuamini porte aeternales, & introibit rex gloria. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis & potens, Dominus potens in praelio. 84. 2. H. 495. 1. B. 559. 2. D
26. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum. 461. 1. B
- Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. 554. 2. G
- Credo videre bona Domini, in terra uiuentium. 443. 2. D
- Viriliter agite, & confortetur cor vestrum. 438. 2. G
28. Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum. 478. 2. H
- Vox Domini confringentis cedros. 511. 1. B
29. Conuerstisti luctum meum in gaudium mihi, conuersisti faccum meum, & accinxisti me letitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar. 514. 1. 2.
30. Excidit tanquam mortuus a corde. 208. 1. G
31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. 438. 2. G. 471. 1. C. 611. 2. B
- Quoniam tacui, inueterauerunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die. 648. 1. H
- Conuersus sum in arumna, dum configitur spina. 648. 1. H
- Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustitias meas Domino. 648. 1. H
- In freno & camo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. 640. 2. E
32. Verbo Domini cali firmati sunt, Spiritu oris eius, omnis virtus eorum. 545. 2. D
- Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. 630. 1. G
33. Semper laus eius in ore meo. 584. 2. F
- In Domino laudabitur anima mea. 675. 1. B
- Emittit Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos, & diripietur ab aduersariis. 569. 2. C
34. Congregata sunt in me flagella, & ignoraui. 555. 1. C
35. In lumine tuo videbimus lumen. 565. 2. B
- Manus peccatorum non moueat me. 421. 1. B
37. Ego ad flagella paratus sum. 555. 1. C
38. Humiliatus sum, & filius a bonis. 717. 1. C
39. In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam, quia dixit Deus, & fecit Deus. 546. 1. E
40. Ego dixi, Domine miserere mei: sana animam meam, quia peccaui tibi. 420. 1. E
- Qui edebat panes meos, ampliauit aduersum me supplantationem. 554. 1. D
- Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam illi. Nunquid qui dormit, non adiciet ut resurgam? 559. 1. A
41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? 718. 2. F
- Abysus abyssum inuocat, in voce cataractarum tuarum. 649. 1. B
44. Eructauit cor meum uerbum bonum. 543. 1. D
- Speciosus forma prae filiis hominum: diffusa est gratia in labijs tuis. 417. 1. D. 442. 1. G. 447. 2. A
- Sedes tua Deus in seculum seculi, uirga aequitatis, uirga regni tui, &c. 551. 2. A
- Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus tuus oleo latitiae prae participibus tuis. 469. 2. C
- In uestitu deaurato, circumamicta uarietate. 511. 2. A
- Oblituscere populum tuum, & domum patris tui. 438. 2. F. 562. 2. G
- Et adorabunt eum filiae Tyri in muneribus: uultum tuum deprecabuntur omnes diuites terra. 631. 1. A. B
46. Regnabit Dominus super omnes gentes, Deus sedet super sedem sanctam tuam. Dominus in caelo parauit sedem suam, & regnum eius omnium dominabitur. 560. 1. H
47. Deus manifeste ueniet, Deus noster: & non silebit. 561. 1. A
48. Inclinabo ad similitudinem aure meam, aperiam in Psalterio enigmata mea. 575. 1. B
49. Deus manifeste ueniet, Deus noster, & non silebit. 555. 2. D
- Aduocabit celos sursum, & terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, & adnuntiabunt cali iustitias eius, quoniam Deus iudex est. 561. 1. B
- Sedens aduersus fratrem detrahebas: & aduersus filium matris tuae ponebas scandalum. 712. 1. F
- Existimasti inique, quod ero tibi similis. ibid. G
50. Et peccatum meum contra me est semper. 648. 1. G
- Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. 554. 1. H
- In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit mater mea. 294. 1. E

Asperges

sacra Scriptura.

- Asterges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealabor. 557.1.B. 558.1.H*
Sacrificium Deo spiritus contribulatus. 464.2.H
469.1.B
 54. Tu verò homo unanimes, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. 554.1.E
 56. Ne corrumpas tituli inscriptionem. 557.1.C
 57. Latabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. 692.2.F
 61. Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestus Dei est, & tibi Domine misericordia. 113.2.C
 62. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter & caro mea. 659.1.C
In matutinis meditor in te: quia fuisti adiutor meus. 588.1.E
 65. Ne dederis in motum pedes meos. 421.1.B
Transiimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. 561.1.B
 67. Currus Dei decem millium. 442.2.G
Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 560.1.E. 2.F. 591.2.A
Deus noster Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus 557.2.B
Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei regis. 552.2.H. 560.1.E
Aethiopia prauenerit manus eius Deo. 566.1.E
Regna terra cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super calos calorum ad Orientem. 560.1.E
 68. Propter inimicos meos eripe me. 668.1.G
Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. 557.1.A. 569.2.A. 630.1.F
Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. 476.1.H
Super dolorem vulnerum meorum addiderunt. 558.1.G
 70. Quia non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. 671.1.A
Donec aduunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est: potentiam tuam & iustitiam tuam Deus. 574.2.H
 71. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna. 560.2.F
Reges Tharsis & insule munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. 551.1.D
Adorabunt eum omnes reges terra: omnes gentes seruiant ei. 441.2.B. 543.2.C
Et dabitur ei de auro Arabia. 551.1.D
Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes seruiant ei. 548.1.G. 564.1.E
Expectetur sicut pluuia sermo meus, & effundet super terram imbrem. 576.1.E
 72. Quid enim mihi est in calo: & à te quid volui super terram? 718.2.E
 73. Vt quid auertis faciem tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo? 451.1.A
Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ. 561.2.B
 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. 587.2.B
 76. Nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi. 714.2.G
Reffexit, & commota est, & contremuit terra. 643.1.B
Implebitur gloria mea omnis terra. 510.2.F
 77. Attendite popule meus in legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. 575.1.B
Aperiam in parabolas meum, loquar propositiones ab initio. 572.1.G. 575.1.B
Immissiones per angelos malos. 645.1.B
 78. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt. 646.1.F
 79. Quis sedes super Cherubim. 91.2.B
 80. Canite initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis vestra. 80.1.F
Manus eius in cophino seruiuerunt. 275.2.C
 81. Deus stetit in synagoga eorum, in medio autem deos discernit. 681.1.A
Ego dixi, diu es. 90.1.H
 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. 584.2.F. 668.2.G
Ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus eorum in Sion. 552.2.H
Aduersum te testamentum dissoluerunt. 58.2.F
 84. Vt inhabitet gloria in terra nostra, misericordia & veritas occurrerunt sibi iustitia & pax complexæ sunt se, veritas de terra orta est, & iustitia de calo prospexit, &c. 550.1.H
 85. Quis similis tibi in diis Domine? 417.1.D
 86. Commemorabor superbiæ Babylonis scientibus me: Ecce, Palaestina & Tyrus cum Aethiopia, iste natus est ibi. 565.1.C
Et vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. 547.1.B
 87. Vita mea in inferno adpropinquabit: astimatus sum cum descendantibus in lacum. Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. 558.2.G
 88. Quis enim equabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei. 509.2.D
Tu verò distulisti Christum tuum. 549.1.A
Memorare quæ mea substantia. 623.1.D
 89. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies una. 572.2.G
 90. Super assidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. 419.1.B

Index locorum

91. *Influs ut palma florebit, & sicut Cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur.* 511. 1.B
94. *Venite, exultemus in Domino, iubilemus Deo salutari Iesu patre nostro.* 548. 1.E
95. *Dicite in nationibus, Dominus regnavit à ligno.* 578. 1.E
97. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum ante conspectum Gentium, revelavit iustitiam suam.* 562. 1.H
100. *Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequer. 712. 1.H*
101. *In conveniendo populos in unum, & regna, ut serviant Domino.* 562. 1.H
Anni tui non deficient. 86. 1.H
102. *Ipse scit frumentum nostrum.* 294. 2.F. 623. 1.D
103. *Qui ambulat super pennas ventorum.* 90. 2.F
Qui fundavit terram super aquas. 372. 2.H
Ut exhalaret faciem in oleo. 466. 1.E
Hoc mare magnum & spaciosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus. 167. 2.C
104. *Nolite tangere Christos meos.* 613. 2.A
105. *Visita nos in salutari tuo.* 662. 2.F
108. *Pro eo quod eos diligebam, aduersabantur mihi: ego autem orabam pro eis.* 557. 1.C
Commotione moveantur filij eius, & mendicent. 635. 2.C
Operiantur sicut diploide confusione sua. 662. 1.F
109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* 444. 2.H. 545. 1.D. 550. 1.G. 560. 1.G
Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 444. 2.H. 560. 1.G
Tecum principium in die virtutis tue, in splendoribus Sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. 543. 1.D. 547. 1.A. 578. 1.H
Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. 72. 2.H. 426. 2.F. 463. 2.D. 564. 1.F. 585. 2.C
110. *Confessio & magnificentia opus eius.* 638. 2.H
112. *Excelsus super omnes gentes Dominus, supra celos gloria eius.* 84. 2.H
113. *Celum celi Domino.* 85. 2.B
115. *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* 478. 2.H
116. *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* 460. 1.A
118. *Mirabilia testimonia tua.* 415. 1.D
In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. 462. 2.G
Quam dulcia sancibus meis eloquia tua, super mel ori meo. 476. 2.E. 478. 2.G. 493. 1.D
Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. 587. 2.B
Prævenere oculi mei ad te diluculo, ut mediterer eloquia tua. 588. 1.E
Tunc non confundar, dum refugio in omnia mandata tua. 669. 1.B
119. *Hæu me, quia incolatus meus prolongatus est.* 718. 2.F
120. *Non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israel.* 569. 2.C
125. *Tunc dicent inter gentes, magnificavit Dominus facere cum illis, magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus latantes.* 575. 1.A
126. *Surgite postquam sederitis.* 438. 2.G
Et filij excussorum. 447. 1.C
Prolongaverunt iniquitates suas; Dominus influs concidet cervices peccatorum. 648. 2.G
Et non duxerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos. 479. 1.C
131. *Sicut iuravit Domino, votum vouit Deo Iacob.* 497. 1.D
Si ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, aut requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. 587. 2.A
Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum. 548. 2.F
De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 419. 1.B. 548. 2.F
Viduam eius benedicens benedicam. 512. 2.E
133. *Ecce quam bonum & quam iocundum, habitare fratres in unum.* 478. 2.B
138. *Si ascendero in calum, tu ibi es.* 86. 1.H
140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* 556. 1.F. 587. 1.C
142. *Collocauerunt me in obscuris, sicut mortuos seculi.* 558. 2.E
146. *Qui numerat multitudinem stellarum.* 366. 1.H
147. *Mittit verbum suum, & liquefaciet ea, stabit spiritus eius, & fluent aquæ.* 546. 1.E
148. *Laudate eum Sol & Luna: laudate eum omnes stelle & lumen.* 441. 2.C
Laudate Deum celi calorum. 362. 1.F
149. *Quia placet sibi Dominus in populo suo, & exaltauit mansuetos in Iesu.* 548. 1.F

PROVERBIORUM.

3. **L**ignum vitæ est his qui apprehenderint eam: & qui tenuerint eam, beatus. 415. 2.A
4. *Amā illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.* 669. 1.C
5. *Crimibus peccatorum suorum unusquisque constringitur.* 604. 2.H
8. *Necdum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperāt, necdum montes graui mole consisterant, ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina: & cardines orbis terræ. Quando præparabat calos, aderam: quando certa lege gyro vallabat abyssos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens.* 544. 1.H

sacrae Scripturae.

9. Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septē. Immolauit victimas suas, miscuit vinum suum, &c. 101.1.D. 460.2.H. 578.2.E
Venite, edite de meis panibus. 460.2.H
Qui arguit derisorem, ipse sibi facit iniuriā. 713.1.D
Noli arguere derisorem, ne oderit te. 676.1.G.
713.1.D
Argue sapientem, & amabit te. 713.1.D
Doce iustum, & festinabit accipere. 678.2.E
Aqua furtiue dulciores sunt, & panis absconditus suauior. 418.1.H
10. Vniuersa delicta operit charitas. 712.1.E
In multiloquio peccatum non deest. 717.1.B
13. Annuit oculo, terit pede, digito loquitur. 11.1.A
14. In ore stulti virga superbia. 681.2.A
Risus dolore miscbitur: & extrema gaudij luctus occupat. 716.2.H
18. Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit. 644.2.E
Mors & vita in manibus linguae. 713.1.B
Qui adulterā tenet, stultus & impius est. 609.1.C
19. Testis falsus non erit impunitus. 553.2.D. 554.2.G
20. Abominatio est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonū in conspectu eius. 485.1.B
Gloria senum canities. 600.1.F
25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. 711.2.C
26. Canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. 715.1.D
Qui fodit foueam proximo suo, ipse incidit in eam. 505.2.B
28. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: Qui confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. 353.1.B
30. Quis ascendit in celum, atque descendit? quis conligauit aquas, quasi in vestimento? quis suscitauit omnes terminos terrae? quod nomen est eius, aut quod nomen filij eius, si nosti? 543.2.C
31. Potentes, qui iracundi sunt, vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiscantur sapientia. 474.1.H. 658.2.F
Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. 443.2.A
Stragulatam vestem fecit sibi. 265.2.B

ECCLESIASTES.

1. **G**yrans gyraudo vadit spiritus, & in circulos suos reuertetur. 368.1.F
Alloquū unde redeunt flumina reuertuntur. 372.1.H
Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. 673.2.D
3. Tempus amplexandi, & tempus longē fieri ab amplexibus. 606.1.F
Tempus tacendi, & tempus loquendi. 682.2.E
4. Funis triplex non rumpitur. 461.2.B

5. Auarus pecunias non implebitur. 714.2.H
6. Quid plus habet sapiens a stulto, nisi quod illuc pergit, ubi vita est? 634.2.H
8. Vidi impios sepultos, qui cum adhuc vincerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. 640.2.G
9. Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit: sed omnia reseruantur in futurum incerta. 717.1.A
Omni tempore sint vestimenta tua candida. 697.1.A
11. Illi septem, & illi octo. 588.2.E

CANTICA.

1. **S**peciosa gena tua sicut turturis. 466.1.H
Marenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. 268.1.F
Fratr meus ut botrus Cypri. 476.2.F
2. Ego sum flos campi, & lilium conuallium. 477.1.C
Ecce, hic saliens super montes, transiliens super colles. 560.1.F
3. Quae est ista quae ascendit dealbata? 82.1.H
Exite & videte filia Hierusalem regem in corona, quae coronauit eum mater eius. 555.2.A
4. Dentes eius, velut grex detonsarum. 440.2.H
Hortus conclusus soror mea. 417.1.A
5. Manus meae stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha. 556.2.E
Opulchra inter mulieres. 430.1.E
6. Vna est enim columba mea, perfecta mea. 432.2.H
7. In ianuīs nostris omnia bona, noua & vetera frater meus, seruauit tibi. 575.2.D
8. Valida est, ut mors, dilectio. 638.1.H

SAPIENTIA.

1. **O**s quod mentitur, occidit animam. 651.1.A.
716.1.H
2. Dixerunt inter se impij, Comprehendamus iustum quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. Promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. 554.1.H. 583.2.D
Si verus est filius Dei, suscipiet illum, & liberabit de manu contrariorum. Vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam ipsius, morte turpissima condemnemus eum. 583.2.D
Contumeliis & tormentis interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam ipsius. Morte turpissima condemnemus eum. 557.2.D
Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. 711.2.A
4. Canities hominum prudentia est. 600.1.G
5. Pugnat cum eo orbis terrarum contra insensatos. 622.1.H
6. Potentes enim potenter tormenta patientur. 598.

Index locorum

25. Domine Deus meus estu, & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, & cogitationes antiquas fideles, Amen. Quia posuisti ciuitatem, &c. 568.2.F. 570.1.H
26. In die illa cantabitur canticum istud in terra Iacob. Vrbs fortitudinis nostra Sion, saluator ponetur in ea murus & antemurale: aperite portas, &c. 568.2.E
- De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, quia lux precepta tua sunt super terram. 587.2.B
28. Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem: & qui crediderit in eum, non confundetur. 550.2.G
- Abbreviationem audiui à Domino Deo exercituum, super uniuersam terram: Attendite & audite eloquium meum. 632.2.E
29. Et erunt sermones libri huius, sicut sermones libri signati, quem, &c. 561.2.C. 575.2.A
- Populus hic labius me honorat, cor autem eorum longè est à me. 437.1.A
- Qui peccare faciebant homines in verbo, & declinauerunt frustra à iusto. 567.2.B
30. Nunc ergo ingressus scribe in buxo. 234.2.G
- Hac via, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes. 675.1.B
- Auditam faciet Dominus gloriam vocis sue, & terrorem brachij sui ostendet, in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Allidet in turbine & in lapide grandinis. 561.1.B
32. Accingite lumbos vestros, super vbera vestra plangite. 655.2.A
- Super humum populi mei stina, & vepres ascenderunt: quanto magis super omnes domos gaudij ciuitatis exultationis? domus enim dimissa est, &c. 570.1.H
33. Nunc exurgam, dicit Dominus: nunc exaltabor, & nunc subleuabor. 559.1.B. 560.1.F
- Concipietur errorum & parietum, spiritus vester ut ignis vorabit vos. 559.1.B
- Non transibit per eam trileris magna. 255.1.A
34. Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, usque in aeternum possidebunt eam. 645.1.B
35. Ecce, Deus noster ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cecorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus quasi ceruus, & plana erit lingua mutorum. 552.2.E
40. Ego sum vox clamantis in deserto. 72.2.G. 498.2.E
- Omnis caro fœnum, & claritas hominis ut flos fœni. Aruit fœnum, & flos cecidit. 501.1.B
- Super montem excessum ascende tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem: dic ciuitatibus Iuda, Nolite timere, &c. 565.2.C. 682.2.G
- Quis mensus est pugillo aquas, & calum palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ? 546.1.H
41. Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem eius, calamus quassatus non conteret, & lignum fumigans non exstinguet, sed in veritate profert iudicium, &c. 552.1.F
- Prius ad Sion dicit, ecce adsum: & Hierusalem euangelistam dabo, & vidi, & non erat. 568.1.G
42. Ecce seruus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus profert. Non clamabit neque accipiet personam, nec audietur foris vox eius. 546.1.G. 555.2.C. 564.2.E. 568.1.G. 627.1.A
- Arundinem quassatam non conteret. 555.1.D
- Hac dicit Dominus Deus, creans calor, & extendens eos, firmans terram, & que germinant ex ea, dans flatum populo qui est super eam, & spiritum, &c. 564.1.G
- Quæ prima fuerunt ecce venient, noua quoque ego adnuncio, antequam oriantur, audita vobis faciam. 571.2.B
- Dominus sicut fortis egreditur, & sicut vir preliator. Suscitabit zelum, vociferabitur, & clamabit super inimicos suos confortabitur. 560.2.H
- Tacui, filii, nunquid semper tacebo? 552.2.C
- Educam cecos in viam quam nesciunt: in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. Ponam nebras, &c. 564.1.G
- Effudit Dominus super populum suum indignationem furoris sui, & sorte bellum, & combussit eum in circuitu, & non cognovit, & succendit eum, & non intellexit. 569.1.B
43. Educ foris populum cecum, & oculos habentem: surdum, & aures ei sunt: omnes gentes congregatae sunt simul, & collectae sunt tribus. Quis in vobis annunciet istud, &c. 568.1.H
- Ne memineritis priorum, & antiqua ne intuemini. Ecce, ego facio noua, & nunc orientur, utique cognoscetis ea. Ponam in deserto viam, & in inuisum flumina. Glorificauit me bestia agri, &c. 571.2.A. 573.2.B
44. Puer meus es tu Israël, ecce deleui, ut nubes iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. 630.2.G
45. Hac dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram: ut subiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam ante eum ianuas, & porta non claudentur. Ego ante te ibo, &c. 544.2.H
- Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras. 621.1.A
- Ego Dominus, creans malum. 104.2.G
- Rorate cali desuper, & nubes pluant iustum; aperiat terra, & germinet saluatorem, & iustus oriatur simul. 416.2.H. 550.2.E
- Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui post te ambulabunt colligati vinculis. 478.2.H

sacræ Scripturæ.

- Ego sum Deus, & præter me non est alius. 546.
2. F
46. Audite me duro corde qui longè estis à iustitia.
Propè feci iustitiam meam: non elongabitur,
& salus mea non morabitur. Dabo in Sion salu-
tem, & in Hierusalem gloriam meam. 567.
2. B
47. Iratus sum super populum meum, & dedi eos in
manu tua, non posuisti eis misericordiam, sed
aggravasti iugum tuum valde. Descende in pul-
uere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet
super te malum, & nescies: & irruet super te
calamitas, quam non poteris expiare. Veniet su-
per te repente miseria, quam nescis. 688. 2. F
48. Ego primus, ego nouissimus: manus quoque mea
fundauit terram, & dextera mea mensa est cæ-
los. 546. 1. G
- Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in
abscondito loquutus sum ex tempore, antequam
fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me, &
Spiritus eius. 627. 2. C
49. Ego sterilis & non patiens, transmigrata & ca-
ptiuata: & istos quis enutrit? 479. 1. A
- Eos qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & cibabo
hostes tuos carnibus suis, & quasi à musto, san-
guine suo inebriabuntur. 689. 1. A
50. Quis est hic liber repudiij matris vestra, quòd diui-
sicam? 470. 1. E. 570. 1. E
- Non sum contumax, neque contradico, corpus
meum dedi percutientibus, & genas meas vel-
lentibus: faciem meam non auerti ab increpan-
tibus & conspuentibus. 555. 1. C
51. Attendite ad me popule meus, & tribus mea au-
dite, quia lex à me exiit, & iudicium meum in
luce populorum requiescet. Propè est iustus meus,
egressus est saluator meus. 564. 1. H. 572. 1. E
- Consurge sicut in diebus antiquis, in generationi-
bus seculorum. Nunquid non tu percussisti su-
perbum, vulnerasti draconem? 561. 1. C
- Firmauit celum sicut fumum. 361. 1. D
52. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in
die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.
552. 2. G
- Quam speciosi pedes eorum qui annunciant pacem,
qui annunciant bona! 485. 2. B
- Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, si-
mul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt.
553. 1. B
- Gaudete & laudate simul deserta Hierusale, quia
consolatus est Dominus populum suum, redemit
Hierusalem. 564. 1. H
- Parauit Dominus brachium sanctum suum in
consecutum omnium Gentium, & videbunt om-
nes fines terra salutem Dei nostri. ibid.
- Mundamini qui fertis vasa Domini. 601. 1. D
- Ece intelliget seruus meus, exaltabitur & ele-
uabitur, & sublimis erit valde, &c. 551.
2. C. 560. 1. G. 564. 2. F
- Inglorius erit inter viros adfectus eius, & forma
eius inter filios hominum. 552. 2. H
53. Quis credidit auditui nostro: & brachium Do-
mini cui reuelatum est? &c. 551. 2. C. 567.
1. B
- Non est species ei neque decor: & vidimus eum,
& non erat adfectus: & desiderauimus eum
despectum, & nouissimum virorum, &c. 553.
1. C
- Pro iniquitatibus populi sui, ductus est ad mortem,
& dabit impios pro sepultura eius. Vulneratus
est propter iniquitates nostras, & attritus pro-
pter scelera nostra, & linore eius sanati sumus.
Omnes nos quasi oves errauimus, unusquisq; in
uiam suam declinavit, & Dominus posuit in eo
iniquitates omnium nostrum. 557. 1. D. & 2. A
- Oblatus est quia ipse voluit. 554. 1. F
- Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut
agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.
555. 2. C. 557. 2. B. 568. 2. H
- In humilitate iudicium eius sublatum est, genera-
tionem eius quis enarrabit? 544. 2. E. 550. 2. F
- Dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro
morte eius. 558. 2. E. 569. 1. A
- Pro eo quod tradidit in mortem animam suam, vide-
bit semen longæum: & voluntas Domini in
manu eius dirigitur. 554. 1. F
- Ipse peccata multorum tulit, & pro transgresso-
ribus orauit. 557. 1. C
54. Letare sterilis Hierusalem, quæ non paris: erum-
pe & clama, quæ non parturis: quoniam plures
filij deserta, magis quàm eius quæ habet virum.
428. 2. H. 563. 1. A
55. Omnes sitientes venite ad aquas. 576. 1. F
- Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præcepto-
rem gentibus: ecce, gentem quam nesciebas, &c.
564. 2. F
- Quærite Dominum dum inueniri potest, innocate
eum dum propè est. 644. 1. E
- Erit Dominus nominatus in signum æternum,
quod non auferetur. 558. 2. E. 578. 1. E
56. Hæc dicit Dominus Eunuchis: Dabo eis in domo
mea, & in muris meis locum: & nomen melius
à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis,
quod non peribit. 656. 1. H
- Speculatores eius cæci omnes. 470. 2. H. 679.
2. A
- Omnes canes muti, nescientes latrare. 553. 2. C
- Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. 679.
2. A
57. Quia mei oblitus es, ecce, ego adnunciabo iustitiam
tuam, & opera tua non proderunt tibi. 575. 2. D.
629. 1. A
- Spiritus à facie mea egredietur. 695. 1. D
- Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei conso-
lationem. 645. 1. C
58. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.
601. 1. D

Index locorum

- Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas vestra.
659. 2. D
Frangere esurienti panem tuum, & egenos vagosque
induc in domum tuam: cum videris nudum,
operi eum, & carnem tuam ne despexeris. 715.
2. C
60. Omnes de Saba venient, aurum & thus defer-
rentes, & laudem Domino adnunciantes. 551.
1. D
61. Spiritus Domini super me, propter quod vixit
me: euangelizare pauperibus misit me, predi-
care captiuis remissionem, & cecis visum. 551.
2. A. 552. 2. E
Predicate annum Domini acceptabilem. 357. 1. D
In semine tuo benedicentur omnes gentes. 548.
1. G
62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusa-
lem non quiescam, donec egrediatur ut splendor
iustus eius, & saluator eius, ut lampas accenda-
tur. Et videbunt Gentes iustitiam tuam, & cuncti
reges inclinantur tui. 553. 1. A
Dicite filiis Sion, Ecce rex tuus venit tibi, iustus
& saluator, pauper: sedens super asinum indo-
mitum. 551. 2. B. 565. 1. D
63. Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus
de Bosra? quare rubrum est vestimentum tuum,
tanquam calcantium in torculari? Torcular
calcaui solus. 555. 2. B
Dies ultionis in corde meo. 634. 2. F
Ipse redemit eos, & portauit eos, & lenabit eos
cunctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracun-
diam, &c. 568. 2. G
Indurasti cor nostrum ne timeremus te. 646. 2. G
64. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in
cor hominis ascendit, quae praeparauit Deus dili-
gentibus se. 718. 2. E
Ecce, tu iratus es, & nos peccauimus, in ipsis fui-
mus semper. 646. 2. H
65. Quaesierunt me qui ante non interrogabant: inue-
nerunt me qui non quaesierunt. Dixi: ecce ego,
ecce ego, &c. 567. 2. B
Tota die expandi manus meas ad populum non cre-
dentem, & contradicentem, qui ambulant vias
non bonas. 567. 1. D
Qui dicunt, recede a me, non appropinques mihi,
quia immundus es: isti fumus erunt in furore
meo, ignis ardens tota die. 683. 2. A
Educam de Iacob, semen: & de Iuda possidentem
montes meos. 548. 1. G
Et erunt campestria in caulas gregum, & vallis
Achor in cubile armentorum populo meo, &c.
567. 2. C
Haec dicit Dominus Deus: Ecce, serui mei come-
dent, & vos esurietis: serui mei bibent, & vos
sitietis. Ecce, serui mei latrabuntur, & vos con-
fundemini, &c. 578. 2. G
Et dimittetur nomen vestrum in iuramentum ele-
ctis meis: vos autem interficiet, & seruos suos
vocaui, &c. 568. 2. F. 578. 2. G
Et vocabo seruos meos nomine alio. 417. 1. C.
578. 2. G
Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super
humilem & quietum, & trementem sermones
meos? 710. 1. H
Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum:
qui mactat pecus, quasi qui excerebrat canem:
qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suil-
lum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui
benedicat idolo. 573. 1. F
Vox Domini reddentis retributionem inimicis suis.
544. 1. F
Veniam, ut congregem cum omnibus gentibus &
linguis: & venient & videbunt gloriam meam.
Et ponam in eis signum. 559. 2. A. 563. 1. B.
578. 1. E
Et erit mensis ex mense, & dies de die, & sabbat-
um de sabbato: & veniet omnis caro adorare
in Hierusalem, dicit Dominus. 572. 2. H
- ### HIEREMIAS.
1. **P**riusquam te formarem in utero, noui te, &
antequam exires de vulua, sanctificauit te.
447. 2. C
Et Prophetam in gentibus posui te. 72. 2. H
Constitui te super gentes & regna. 96. 1. G
Omnes cogitationes terra ab Aquilone venient,
& ponet unusquisque solium suum in introitu
portarum Hierusalem. 649. 2. A
Accinge lumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne
formides a facie eorum: nec enim timere te fa-
ciam vultrum eorum. 682. 2. G
2. Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus, & te-
nentes legem, nescierunt me, & postores prauari-
cati sunt in me. Propterea adhuc iudicio con-
tendam vobiscum, ait Dominus, & cum filiis
vestris disponam. 555. 1. B
Quare ergo est factus in praedam? Super eum irige-
runt leones, & dederunt vocem suam: posuerunt
terram eius in solitudinem, & ciuitates eius exu-
stae sunt, & non est qui habitet in eis. ibid.
Ego te plantavi vineam electam, quomodo facta es
in amaritudinem vitis alienae? 557. 1. A
Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam
Borith, maculata es in iniquitate tua, dicit Do-
minus. 212. 1. B
Frustra percussisti filios vestros, disciplinam non rece-
perunt. 662. 1. H
3. Ateratrix Israel, & prauaricatrix Iuda. 43. 1.
2. B
Conuertimini filij reuerentes, dicit Dominus: quia
ego vir vester & assumam vos, unum de ciui-
tate & duos de cognatione, &c. 565. 1. A
Et congregabuntur omnes gentes in nomine Do-
mini in Hierusalem, & non ambulabunt post
prauitatem cordis sui. 563. 1. C

sacræ Scripturæ.

4. Hæc dicit Dominus viro Iuda & Hierusalem:
Nouate vobis nouale, & nolite ferere super
ossibus, circumcidimini Domino Deo vestro, &
auferte præputia, &c. 573. 2. A
Iurauit Dominus in veritate, & in iudicio, &
benedicent eum gentes, ipsumque laudabunt.
563. 1. C
Contritio super contritionem vocata est. 662. 1. F
5. Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisisti eos, &
renuerunt suscipere disciplinam. 640. 2. F
Ascendite muros eius, & dissipate, auferte pro-
pagines eius: quia non sunt Domini. 569. 2. C
Præuacatione præuacata est in me domus Iuda,
ait Dominus. Negauerunt me, & dixerunt:
Non est ipse. 553. 1. B. 567. 1. B. 569. 1. D
Audite populus stultus, & sine corde: oculi sunt
illis, & non videbunt: aures sunt illis, & non
audient, &c. 567. 2. A
Dabo vobis pluuiam temporaneam, & serotinam,
& utroque imbrem vos inrigabo. 575. 2. D.
6. Curant contritionem filia populi mei cum ignomi-
nia, dicentes pax, pax, & non est pax. 644. 1. F
Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus.
Propter hoc audite gentes. 563. 1. C
Vt quid mihi thus de Saba offertis, & calamum
suauolentem de terra longinqua? Holocausto-
mata vestra non sunt accepta, & victimæ ve-
stræ non placuerunt mihi, &c. 574. 1. F
Probatores dedi te in populo meo robusto, ut scias
probare vias eorum. 683. 1. D
Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus
proiecit illos. 571. 1. A
7. Holocaustomata vestra, & victimas vestras co-
medite ipsi, quia non sum loquutus patribus ve-
stris, &c. 574. 1. G
Periit, fides ablata est de ore eorum. 637. 2. D
8. Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, lex Domini
nobiscum est: 567. 2. A
A Dan auditus est fremitus equorum eius. 446. 1. H
9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem
lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos
populi mei? 683. 2. B
Quis dabit me in solitudine diuersorium viatorum,
& derelinquam populum meum, & recedam ab
eis. 568. 1. E. 571. 1. A
Docuerunt linguam suam loqui mendacium, &
ut inique agerent, laborauerunt. 628. 2. G
Omnes gentes habent præputium, omnis autem do-
mus Israel, incircumcisus est corde. 573. 2. C
10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua. 637.
1. A
In tempore visitationis sue peribunt. 662. 2. F
Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec
viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.
639. 1. A
11. Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit
scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent
à te malitias tuas? 633. 1. A

- Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victi-
mam, & non cognoui quia super me cogitau-
erunt consilia, dicentes: Mittamus lignum in
panem eius, & eradamus eum de terra viuen-
tium. 556. 1. E
12. Quare via impiorum profferatur, bene est omni-
bus, qui præuacantur, & inique agunt? 689.
1. D
Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam:
tradidi dilectam animam meam in manus ini-
micorum eius. 554. 1. G, & 2. H. 570. 1. F
 13. Trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique il-
lud in foramine petreæ abscondit, & postea scis-
sum reperit. 263. 2. B
Date Domino Deo vestro gloriam, antequam tene-
brescat. 643. 2. C
Civitates Auziri clausæ sunt, & nō est qui aperiat:
translata est omnis Iudæa transmigratione per-
fecta. 570. 2. H. 682. 2. F
Si immutare potest Aethiops pellem suam, aut
pardus varietates suas. 553. 2. A
 14. Domine fac propter nomen tuum, quia multæ sunt
auersiones nostræ. Tibi enim peccauimus expe-
ctatio Israel, saluator eius in tempore tribula-
tionis. Quare, &c. 552. 1. G. 567. 2. D
 15. Si steterit Moyses & Samuel coram me, non est
anima mea ad populum istum: eice illos à facie
mea, & egredientur. 575. 2. C. 629. 1. A
Exterrita est quæ parturit, & afflicta est anima
eius: Occidet ei Sol, & adhuc medius dies esset:
confusa est & maledicta. Reliquias eorum in
gladio dabo. 558. 1. E
Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris.
490. 1. E. 663. 2. D
 16. Ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, &
piscabuntur eos. 559. 1. D
Et mittam venatores, & venabuntur eos de mon-
tibus, & de collibus, & de cauernis petrarum.
ead. 2. A
Domine fortitudo mea, ad te gentes venient ab ex-
tremis terræ, & dicent: Verè mendacium posse-
derunt patres nostri. 563. 1. C
 17. Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in vi-
gue adamantino. 554. 1. E
Duplici contritione contere eos. 662. 1. G
Custodite animas vestras, & nolite portare pondera
in die sabbati, nec inferatis per portas Hierusa-
lem, & nolite eicere onera de domibus vestris in
die sabbati. 573. 1. A
 18. Quia oblitus est mei populus meus, frustra liban-
tes, & impingentes in viis suis, & in semitis
Israel, ut ambularent per eas in itinere non tri-
to, &c. 571. 1. A
 19. Et conteres lagunculam in oculis eorum, qui bi-
bunt recum: & dices ad eos. Hæc dicit Domi-
nus exercituum: sic conteram populum istum,
& civitatem istam, sicut conteritur vas figuli,
quod non poterit ultra restaurari. 570. 2. F

Index locorum

22. Omnes pastores tuos pascit ventus. 654.1.H
 23. Pastores qui pascitis populum meum, vos dissipastis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum. 683.2.C
 Et suscitabo David germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis, saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. 549.1.B. 565.1.B. 566.1.G
 30. Et erit in die illa, ait Dominus exercituum. Contritam iugum meum de collo tuo, & vincula illius disrumpam: & non dominabuntur eis alieni, sed seruient Domino suo: & David regi suo, quem suscitabit eis. 565.1.B
 Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. 662.1.E
 Quid clamas ad me super contritione tua? insana-bilis est dolor tuus. ibid.
 In nouissimo dierum cognoscetis ea. 566.2.E
 31. Inebriaui animam lassam, & omnem animam esurientem saturavi. Ideo quasi de somno susci-tatus sum, & vidi; & somnus meus dulcis est mihi. 557.2.C
 36. Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quae locutus sum tibi aduersum Israel & Iu-dam, & aduersus omnem gentem, si forte, &c. 594.1.F
 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. 673.2.B
 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. 86.1.G. 619.2.B

T H R E N .

1. **F**acti sunt filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus. 569.1.C
 2. Super quem aperuistis os vestrum, & aduersus quem laxastis linguae vestras? 554.2.H
 Quos educaui & nutruui, inimicus meus consumpsit. 569.1.C
 3. Conclusit vias meas lapidibus quadris, circumedificauit aduersam me, ut non egrediar. 558.2.F
 Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renibus meis filias phare-trae suae. 558.1.G
 Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. 555.1.D
 Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. 667.2.D
 Lapsa est in lacum mea vita, & posuerunt lapidem super me. 558.2.F
 4. Spiritu oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. 554.1.G
 5. Patres nostri peccauerunt, & non sunt, nos autem iniquitates eorum exoluimus. 555.1.B

B A R V C H .

3. **H**ic est Deus noster, & non aslimabitur alius ab eo, qui inuenit omnem viam pruden-tis, & ostendit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Posthac in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. 553.1.A

E Z E C H I E L .

1. **A**peri sunt cali, & vidi visiones Dei. 96.1.E
 3. Speculatorem dedi te domui Israel. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu sua requiram. 96.2.F. 683.1.C
 9. Et vocauit virum qui indutus erat lineis, & atra-mentarium scriptoris habebat in lumbis suis, &c. 577.2.C
 Transi per mediam Ierusalem, & signa thauis fronte virorum gementium & dolentium. 2.1.G. 495.2.A. 577.2.C
 12. Factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili ho-minis, in medio domus exasperanti tu habitas: qui oculos habent ad videndum & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt. 553.1.D
 15. Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces per caput tuum & barbam. 596.2.G
 16. Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, nota fac Hierusalem abominationes suas, & dices: Haec dicit Dominus, Hierusalem radix tua, &c. 577.1.C
 Haec fuit iniquitas Sodomorum, superbia, sati-ras panis, & abundantia. 657.2.C. 716.2.F
 Confundere, o Iuda, & porta ignominiam tuam. 352.2.E
 Et tu, & filiae tuae reuertimini ad antiquitatem vestram. ibid.
 18. In quocumque die conuersus peccator ingemue-rit, saluus erit. 714.2.F
 20. Dedi eis praecepta non bona. 300.2.F. 572.2.E
 21. Gladius exacutus est, & limatus, ut cedat victi-mas. Exacutus es, qui moues sceptrum filij mei. Succidisti lignum, & dedi eum ad leuigandum, ut teneatur manu. 578.1.E
 Haec dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hic est qui humiles subleuabit, & sublimis humiliabit? Iniquitatem autem ponam eam. Et hoc non factum est, donec veniat cuius est iudicium, & tradam ei. 560.2.H
 26. Porro cum dederam gloriam in terra viventium. 570.2.F
 28. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientiae, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. 623.1.A
 Omnis lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Zoparinus, & Iaspis, Chrysolitus, & Onix, Berillus, Sapphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. 623.2.B

sacræ Scripturæ.

31. Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitem illius: omne lignum paradisi non est assimilatum illi, quoniam speciosiores fecit eum Deus. 622. 2. H
34. Non vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuatur. 418. 2. H
36. Tollam vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, &c. 566. 2. G. 577. 1. D
Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor car-
neum. 457. 1. B
37. Factus est sermo Domini ad me dicens: Et tu fili hominis sume tibi lignum vnum, & scribe super illud Iuda & filiorum Israel socius eius. 578. 1. F
Rex vnus erit, omnibus imperans, & non erunt
vltra due gentes, nec diuidentur amplius in duo
regna, nec polluentur vltra in diu suis, & saluos
eos faciam, &c. 565. 1. D
38. Post dies multos visitaberis, & nouissimo anno-
rum venies. 566. 2. G
44. Conuertere me ad viam portæ sanctuarij exterioris,
quæ respiciebat ad Orientem, & erat clausa. Et
dixit Dominus ad me, Porta hæc clausa erit,
non aperietur: & vir non transibit per eam, quo-
niam Dominus Deus ingressurus est per eam,
eritque clausa. 550. 2. G
Sacerdotes stabunt in iudicijs meis, & indicabunt
inter sanctum & pollutum. 694. 1. G
47. Conuertere me ad portam domus Domini, & ecce
aqua egrediebatur subter limen domus ad Orien-
tem: facies enim domus respiciebat ad Orien-
tem, &c. 576. 2. E
Cum egredieretur vir ab Oriente: ecce, aqua re-
dundans à latere dextro. 558. 1. H

DANIEL.

2. **T**V rex cogitare cepisti in stratu tuo, quid
esset futurum post hæc, & qui reuelat my-
steria, ostendit tibi quæ futura sunt. 666. 1. H
Vidi lapidem de monte abscissum, sine manibus
præcidentium: & cum venisset in terram, re-
pleuit orbem terræ. 550. 2. F
Ipse est lapis de monte abscissus sine manibus. 416.
2. G
In diebus illis, suscitabit Dominus celi regem, qui
in æternum non commouebitur: & regnum
eius populo alteri non dabitur. Percutiet & con-
teret vniuersa regna, & ipsum stabit in æter-
num. 560. 2. E
3. Ecce, video viros quatuor solutos, & ambulantes
in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, &
species quartæ, similis filio Dei. 543. 2. D
Et sarabara eorum non sunt immutata. 263. 2. D
Milia militum ministrabant ei, & decies milies

- centena milia assistebant ei. 91. 1. C
Tempus & tempora & dimidium. 358. 1. F
Assiciebam in visu noctis, & ecce in nubibus calli
quasi filius hominis veniebat, & usque ad anti-
quum dierum peruenit. 559. 2. C. 560. 2. E.
565. 2. A
Et in conspectu filiorum obtulerunt eum, & dedit
ei potestatem & regnum: & omnis populus,
tribus & lingua ipsi seruiunt. 559. 2. C
9. Daniel aduerte sermonem, & intellige visionem.
Septuaginta hebdomada abbreviata sunt super
populum tuum, & super urbem sanctam tuam,
ut consumetur, &c. 547. 1. C
Scito & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum
edificetur Hierusalem. 557. 2. C
Et occidetur Christus, & ciuitatem & Sanctua-
rium dissipabit populus cum duce venturo, &
finis eius vastitas, & post finem belli, statuta de-
solatio. 547. 2. A
Post hebdomadas septuaginta duas occidetur Chri-
stus, & non erit eius populus qui eum negaturus
est. 570. 2. G
Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus
cum duce venturo. 569. 2. B
Panem desiderij non comedi. 657. 2. B
Ego veni ut nunciarem tibi: sed princeps regni
Persarum resistit mihi. 91. 2. C. 624. 1. E
Clausi sunt, signatique sermones usque ad tempus
consummationis: quousque addiscant multi, &
impleatur visio, ut cognoscant omnia hæc. 575.
2. A
Non est qui me adiuuet, nisi Michael princeps ve-
ster. 624. 1. E

OSEE.

1. **E**T erit in loco, ubi dicitur ei, Non populus
meus dicitur ei, non filij Dei viuentis. Et
congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pari-
ter, &c. 566. 2. H
2. Iudicate matrem vestram: iudicate quoniam ipsa
non est vxor mea, nec ego vir eius. 570. 1. F
Cessare faciam omne gaudium eius, & sabbata
eius. 572. 2. F
In die illa vocabit me vir meus, non vocabit me
vltra Baalim, & auferam nomina Baalim, &c.
572. 1. F
Et miserebor eius qui fuit sine misericordia, &
dicam non populo meo, populus meus es tu. Et
ipse dicit, Deus meus es tu. Et erit in loco ubi
dictum est: Et non plebs mea vos ibi vocabun-
tur filij Dei vini. 563. 1. C
3. Sedebunt filij Israel sine rege, sine principe, sine
sacrificio, sine altari, sine sacerdote, sine mani-
festationibus. 548. 2. E. 566. 1. F
4. Nocti assimilaui matrem tuam. Factus est popu-
lus meus tanquam non habens scientiam. 355.
1. C
Fornicatio & ebrietas auferunt cor. 658. 2. F

Index locorum

5. Ego, ego cupiam & vadam, tollam & non est qui eruat. 538.2.G
 6. Venite & reuertamur ad Dominum: quia ipse cepit, & sanabit nos. Viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & vinemus in conspectu eius. 559.1.B
Quasi diluculum praparatus est egressus eius. 559.1.C
 7. Factus est Ephraim panis subcimeritius, qui non reuertatur. 690.1.E
Comederunt alieni robur eius, & ipse ignorauit. 664.1.E
Vae eis, quoniam recesserunt a me, vaslabuntur, quia prauaricati sunt in me. Ego redemi eos, &c. 554.2.G. 568.2.H
 8. Principes extiterunt, sed non cognoui. 679.1.D
Scribam multiplices leges meas, quae velut alienae computatae sunt: hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, Dominus autem non suscipiet eas. 574.1.H
 9. Non libabunt Domino vinum, nec placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedent eum, contaminabuntur, non intrabunt in domum Domini. 574.2.E
 11. Ex Aegypto vocavi filium meum. 443.1.B
 13. Perditio ex te tua Israel, tantum in me auxilium tuum. 639.1.A
De manu mortis liberabo eos, de morte redimam illos. 558.2.H
Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus inferne. 451.2.C. 558.2.H
- I O E L.
1. **R**esiduum cruce comedit locusta, & residuum locustae comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. 652.1.G
Experisimini ebrii, & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. 658.2.H
Inteuit de domo Dei vestri sacrificium & libatio. 574.2.E
 2. Erit post haec: effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiae vestrae. Senes vestri somnia somniabunt, & iuvenes vestri visiones videbunt: sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo. 560.2.G. 628.1.E
Et erit, omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. 585.1.C
 3. Exurgam, & ascendent omnes gentes in vallem Iofaphat: ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu. 561.2.A
Distillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquae, & fons de domo Domini, &c. 576.1.G
- A M O S.
2. **P**ro eo quod vendiderit pro argento iustum. 553.2.D. 554.2.G
 3. Tantum nudo vos cognoui ex omnibus nationibus terrae, i circo visitabo super vos omnes iniquitates vestras. 661.1.D
Si erit malum, quod Dominus non fecit. 688.2.G
Non faciet Dominus quicquam, nisi reuelauerit seruis suis prophetis. 96.2.F

4. Prepara te in occursum Domini Dei tui Israel, quia ecce ego firmans tonitruum & creans spiritum & adnuncians hominibus Christum suum. 565.2.B
 5. Audite verbum hoc, quod ego leuo super vos planctum. Domus Israel cecidit, non adiciet ut resurgat. 571.1.B, C
Qui vocat aquas maris, & effudit eas super faciem terrae. 369.1.D
 6. Vae qui opulenti estis. 690.1.H
 7. Vocabit Dominus iudiciu ad ignem, & deuorabit abyssu multa, & comedet partem domus. 635.2.D
Ecce, ego ponam trullam in medio populi Israel, non adiciam ultra inducere eum. 571.1.C
 8. Venit finis super populum meum Israel, non adiciam, ut pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus. Multi morientur, in omni loco praecietur silentium. ibid.
Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. 558.1.E
 9. Aedificauit Dominus in caelo ascensum, & pollicitationem in terra firmavit. 560.1.F
- A B D I A S.
1. **E**xtranei ingrediebantur, per portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem. 649.2.H
- I O N A S.
2. **E**xaudiuit me de ventre inferni. 168.1.F
- M I C H E A S.
4. **I**n tempore illo, saluabo claudicantem, & eam quae cieclata fuerat congregabo, &c. 566.2.F
 5. Et tu Bethleem domus Eufrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te enim egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius a diebus aternitatis. 551.1.A. 565.2.B
 6. Audite quae Dominus loquitur: Surge & contende iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terrae, &c. 554.2.E
Audite colles iudicium Domini, & fortia fundamenta terrae: quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi? 561.1.D
 7. Secundum diem egressionis tuae de terra Aegypti, ostendam eis mirabilia. Videbunt gentes, & confundentur: manus suas ponent super os suum, Dominum Deum nostrum sanctificabunt, & timebunt, &c. 576.2.G
- N A H V M.
1. **D**eus in tempestate & turbine vita eius. 371.1.C
Quam speciosi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona! 485.2.B

sacra Scriptura.

Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem. 96.2.E

Inimicos Dei persequuntur tenebrae. 645.1.B

H A B A C V C.

2. **I**Ta Dominus loquitur, Scribe visum apertè, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum, &c. 564.2.G

3. Domine audiui auditum tuum, & timui. 553.1.A

Deus ab Africo veniet. 551.1.B

Cornua in manibus eius. 431.2.D. 556.1.G

In medio duorum animalium cognosceris. 553.1.A. 556.2.G. 557.1.D

Cum conturbata fuerit anima mea in ira, misericordia tua memor eris. 557.1.D

S O P H O N I A S.

1. **D**isserdam homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quaesierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. 646.1.F

2. Hæc est ciuitas gloriosa, habitans in confidentia, quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius, &c. 570.2.G

3. Iudices prauis quasi lupi vestire, non relinquunt in mane. 687.1.C

Quia tunc reddam populis labium electum, ut vocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno. 563.1.D

Nugas, qui à lege receperunt. 142.1.G

In tempore illo, saluabo claudicantem, & eam quæ eieccta fuerat congregabo. Et ponam eos in laudem, &c. 566.2.F

A G G A E V S.

2. **V**eniet desideratus cunctis gentibus. 94.1.G. 502.2.G

Spiritus meus erit in medio vestri. 546.1.F. 564.2.G

Z A C H A R I A S.

2. **E**T ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur; & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, & loquere ad puerum istum dicens, Absque muro habitabitur Hierusalem. 90.2.G

Hæc dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad Gentes, quæ exspoliauerunt vos: qui enim tetigerit vos, tanget pupillam oculi eius. Quia ecce leuabo manum meam super eos, & erunt prada his qui seruibant sibi: & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. 545.2.A

3. Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, & sathan stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei; & dixit Dominus ad sathan, Increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. 82.2.H

6. Angelus angelum mittit, & quacunque annunciare debeat, præcipit. 623.2.A

8. Hæc dicit Dominus exercituum, Vsq; quo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis? & vadit habitatores, unus ad alterum dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, &c. 563.2.C

9. Dicite filiæ Sion: ecce, rex tuus venit tibi, iustus & saluans pauper, sedens super asinum indomitum. 565.1.D, & 2.D

Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vin-
dectas tuas de lacu, in quo non est aqua. 558.1.H

11. Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam viginti argenteos. 553.2.D

12. Effundam super domum David, & super habitantibus Hierusalem spiritum gratiæ & precum. 560.2.G

Et adficient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolent super eum, ut doletur solet in morte primogeniti. 556.2.F. 558.1.G. 561.1.D

13. In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatorum & menstruata. 576.1.G. 632.2.F

14. Et erit, in die illa exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare nouissimum. In die illa erit Dominus vnus, & nomen vñ, & reuertetur omnis terra vsque ad desertum. 576.1.H

M A L A C H I A S.

1. **I**acob dilexi, Esau autem odio habui. 300.1.E

Vos autem sacerdotes qui pollulistis nomen meum, & dixistis, In quo polluimus eum? 598.2.G

Non est ultra mihi voluntas in vobis, dicit Dominus. Ab ortu enim Solis vsque ad occasum, &c. 568.1.F. 574.2.E

2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt de ore eius, quia angelus Domini est. 352.2.G

3. Veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos queritis, angelus testamenti, quem vos desideratis. 543.2.D

Si adfiget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis, in quo configimus te? Me vos configitis gens tota. 556.2.E

Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, & dixistis, quid locuti sumus contra te. 554.2.G

4. Vobis autem credentibus iustitiæ Sol orietur, & sanitas in pennis eius. 362.2.G. 363.2.B. 497.2.B

Ecce ego mittam vobis Eliam, qui conuertat corda patrum in filios. 431.1.A. 566.1.G

I. M A C H A B A E O R V M.

2. **E**T nolebant Iudei in die sabbati vindicare se de alienigenis. 572.1.H

EXPLICIT VETVS TESTAMENTVM.

PPP

Index locorum

SEQUUNTUR LOCI EX NOVO TESTAMENTO AUT CITATI AUT EXPLICATI.

MATTHÆVS.

1. *I*ber generationis Iesu Christi filij
David, filij Abraham. 72.2. G
Ab Abraham vsq; ad David,
generationes quatuordecim;
& à David vsque ad trans-
migrationem Babylonis, gene-
rationes quatuordecim; à transmigratione Ba-
bylonis vsque ad Christum, generationes qua-
tuordecim. 473.1. A
Vocabitur nomen eius Iesus, id est, Saluator, quia
ipse saluum faciet populum suum. 86.2. G
3. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domino.*
72.2. G. 498.2. E
*Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
placui.* 116.1. F. 612.2. G
4. *Venite post me, & facia vos piscatores hominum.*
559.1. D
5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* 488.
1. G
Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 89.
1. A. 673.2. D. 717.1. A
*Cum persequuti vos fuerint homines, & dixerint
omne malum aduersum vos, mentientes propter
nomen meum, gaudete in illa die, & exultate: ecce
enim merces vestra copiosa est in calis.* 713.2. C
Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.
479.2. C
Non veni legem soluere, sed implere. 459.1. C
*Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & sic
docuerit, minimus erit in regno celorum.* 679.2. D
*Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem
dixerit fratri suo, racha, reus erit concilio: qui
autem dixerit, satue, reus erit gehenna ignis.*
712.2. G
*Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus
fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum
te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade
prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens of-
feres munus tuum.* 712.2. G
- Dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem
dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupi-
scendum eam, iam mœchatus est eam in corde
suo.* 490.2. H. 655.2. C. 717.2. C
*Quicumque dimiserit uxorem suam excepta fornicationis
causa, & alia duxerit, mœchatur.* 609.1. B
*Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui ode-
runt vos, & orate pro persequentibus & calum-
niantibus vos; ut sitis filij patris vestri, qui in
calis est.* 711.2. C

- Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quia mercedem
habebitis: nonne & publicani hoc faciunt.* 711.2. D
Estote perfecti, sicut pater vester qui in calis est.
416.2. E
6. *Faciente te elemosynam, nesciat sinistra tua, quid
faciat dextera tua: sed elemosyna tua sit in ab-
scondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito,
reddet tibi.* 710.2. F
*Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti-
mus debitoribus nostris.* 677.1. A
*Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, de cor-
dibus vestris, nec pater vester celestis dimittet
vobis peccata vestra.* 712.2. H
*Nolite solliciti esse, quid manducetis, aut quid biva-
tis, aut quo operamini: hæc enim omnia gentes
inquirunt. Querite primum regnum Dei, & iustitia
eius: & hæc omnia adicientur vobis.* 715.1. B
 7. *In qua mensura mensus fueris, remetietur tibi.*
333.1. A
*Ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis mar-
garitas ante porcos, ne conculcent eas pedibus
suis.* 470.1. F
Pulsate, & aperietur vobis. 473.2. C
*Veniet ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus
autem sunt lupi rapaces.* 711.1. B
A fructibus eorum cognoscetis eos. 425.1. C
*Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine,
nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo
nomine demonia eiecimus, & virtutes multas
fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam noui
vos. Discedite à me omnes qui operamini iniqui-
tatem, nescio, qui estis.* 504.2. E. 628.1. F. 636.
1. E
 8. *Quid nobis & tibi Fili Dei? venisti ante tempus
perdere nos.* 627.1. B
 9. *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? 717.2. D
Tunc lugebunt filij sponsi, cum ablatus ab eis fuerit
sponsus.* 89.1. A
Veniet autem dies, cum auferetur ab illis sponsus.
593.2. B
 10. *Estote simplices sicut columbæ.* 89.2. B
*Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris
vestri, qui loquitur in vobis.* 621.2. A
*Qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus
erit.* 640.1. E
*Si patres familias Beelzebub vocauerunt, quanto
magis domesticos eius?* 712.2. F
Non veni pacem mittere in terram, sed gladium.
446.2. H
*Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, reci-
pit illum, qui misit me.* 708.1. E

sacræ Scripturæ.

11. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde,
& inuenietis requiem in animabus vestris. 422.

1. F. 573. 1. A. 710. 1. G

12. Arundinem quassatam non conteret. 555. 1. D
In spiritu Dei eicio demonia. 89. 2. A

Qui peccauerit in spiritu sancto, non remittetur ei
neque in hoc seculo, neque in futuro. 469. 1. C.

586. 2. G

Vnusquisque redditurus est rationem sermonum
suorum. 331. 1. C

Sic erit Filius hominis in corde terræ. 197. 2. D

13. Auditione audietis, & non intelligetis, & cer-
nentes videbitis, & nō scietis. In crassatum est
enim cor populi huius. 553. 1. D. 575. 1. D

Inimicus homo hoc fecit. 632. 1. E

Fermentum, quod tollens mulier, commiscuit fari-
næ satis tribus, donec fermentatum est totum.

473. 2. D

Simile est regnum calorū patris familias, qui profert
de thesauro suo noua & vetera. 576. 1. E

15. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod
est primum mandatum. 456. 2. F

Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum
longè est à me. 437. 1. A

Ex corde exeunt cogitationes malæ. 648. 2. H

Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus
Israel. 441. 2. D. 626. 2. H

16. Si factò vespere, rubicundum fuerit calum, manè
serenum erit. 371. 2. B

Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ec-
clesiam meam; & porta inferi non præualebunt
aduersus eam. Et tibi dabo clauēs regni calorum.

97. 2. D. 459. 2. D. 597. 2. B

Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, &
sequatur me. 476. 1. H. 495. 1. D. 673. 1. D

Secundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet.

513. 2. A

17. Hoc genus demoniorum non eicitur nisi per ora-
tionem & ieiunium. 659. 1. B

Quia multi iusti & propheta cupierunt videre quæ
videris. 448. 1. E

18. In ore duorum aut trium testium stat omne ver-
bum. 59. 2. A

Quoties peccabit in me frater meus, & dimittā ei?
vsque septies? Dixit illi Iesus: Nō dico tibi vsq;
septies, sed vsq; septuagies septies. 712. 2. H

Non solum septies, sed etiam septuagies septies.

421. 2. A

19. Quicumq; dimiserit uxore suā, exceptā fornicā-
tionis causā, & aliā duxerit, mæchatur. 609. 1. B

Si sic est hominis causa cum uxore, non expedit
nubere. Qui potest capere capiat. 606. 1. F

Sunt sādones, qui sic nati sunt; sunt aliqui qui ab
hominibus facti sunt: & sunt qui seipsos castra-
uerunt propter regnum calorum. 606. 2. E

20. Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. 441.

2. A

Multi sunt vocati, pauci verò electi. 481. 2. D

Scitis quia reges gentium dominantur eorum, &
qui potestatem exercent inter eos benefici vo-
cantur: vos autem non sic, sed qui vult in vobis
esse maior, erit omnium seruus: sicut Filius ho-
minis non venit ministrari, sed ministrare, &
dare animam suam pro multis. 711. 1. C

21. Dicite filia Sion; ecce, rex tuus venit tibi, iustus
& saluans, pauper, sedens super asinum indomi-
tum. 565. 1. D

Præcedent vos meretrices in regno calorum. 488.

2. G

Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti
facienti voluntatem meam. 434. 1. G

22. Multi sunt vocati, pauci verò electi. 481. 2. D

23. Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ &
Pharisæi. 711. 1. D

Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere no-
lite. 437. 1. A. 694. 2. G. 711. 1. D

Nē vobis dicatis patrem in terra: unus est enim pa-
ter vester qui in calis est. 430. 1. G

Vē vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mun-
datis quod de foris est calicis & paropsidis, intus
autem pleni estis rapina & immunditia. 710.

2. H

Vē vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepul-
cris dealbatis, quæ foris quidem apparent homi-
nibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mor-
tuum. 676. 1. E. 711. 1. A

24. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit
ab initio. 427. 2. A

Veniet in tuba angeli. 442. 2. H

De die autem illa, & hora, nemo scit, neque An-
geli calorum, nisi Pater solus. 397. 2.

Beati illi serui, quos cum venerit Dominus, inue-
nerit vigilantes. 587. 2. C

25. Amen dico vobis, Nescio vos. 656. 2. E

Vigilate, quia nescitis diem neque horam. 714.

1. E

Quia in pauca fuisti fidelis, in multa te constituam.

693. 2. B

Statuet oues ad dexteram. 435. 2. B

Esuriui, & dedistis mihi manducare; sitiui, & de-
distis mihi bibere; hospes eram, & collegistis me;

nudus, & operuistis me. 691. 1. B. C

Hospes fui, & suscepistis me. 599. 2. A

Quod fecistis vni ex minimis meis, mihi fecistis.

417. 2. D

Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est
diabolo & angelis eius. 715. 2. D

26. Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius
hominis tradetur vt crucifigatur. 589. 2. C

Accepit Iesus panem & calicem, & benedicens
dedit eis. 585. 2. B

Hoc est corpus meum: hoc facite quotiescumque
sumitis in meam commemorationem. 696.

2. E

Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro
multis effundetur. 463. 2. C

Index locorum

27. Consilium fecerunt ut Iesum morti traderent.
444.2.E
Innocens ego sum à sanguine huius iusti. 99.1.B
Sanguis eius super nos & super filios nostros. 425.
1.D. 430.2.F. 439.2.C. 555.1.A
Et acceperunt mercedem meam, triginta argen-
teos, &c. 98.2.G
28. Corrupti sunt ut dicerent, quia dormientibus no-
bis venerunt discipuli eius, & abstulerunt eum.
504.1.F
Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomi-
ne Patris & Filij & Spiritus sancti. 82.2.E.
576.1.H. 612.2.F. 613.1.B
Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad
consummationem seculi. 491.2.B. 627.2.A
M A R C V S.
1. **P** Arate viam Domino. 442.2.H
8. Si quis vult venire post me, abneget se-
ipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.
476.1.H. 495.1.D
10. Difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei in-
troibunt. Facilius est camelum per foramen acus
transire, quam diuites in regnum celorum in-
trare. 715.1.A
Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, &
baptismo quo ego baptizor, baptizari. 612.1.H
12. Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est. 292.
1.F
15. Latrones, qui crucifixi erant cum eo, impropera-
bant ei. 15.1.B
L V C A S.
1. **F** Vit in diebus Herodis regis Iudæe sacerdos
quidam nomine Zacharias. 72.2.H
Maria inuenisti oratiam ante conspectum Domi-
ni, & accepisti in utero, & paries filium, &
vocabitur nomen eius Emmanuel. Hic enim
saluum faciet populum suum à peccatis eorum.
497.2.B
2. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus
bonæ voluntatis. 510.2.F. 624.1.H
3. Ego sum vox clamantis in deserto. 498.2.E
Ecce securus ad radicem arborum posita est. 513.
1.D
Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
placui. 612.2.G
4. Euangelizare pauperibus misit me, & vocare annũ
Domini acceptũ, & diẽ propitiationis. 465.1.A
6. Cum exprobrauerint vos homines, beati eritis.
480.2.H
Cum persequenti vos fuerint homines, & dixerint
omne malum aduersum vos, mentientes propter
nomen meũ, gaudete in illa die, & exultate: ecce
enim merces vestra copiosa est in calis. 713.2.C
Vt vobis, qui nunc videtis, quia plorabitis & flebi-
tis. 673.2.D. 716.2.H
9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.
673.1.D
Nemo ponens manum suam ad aratrum, & ressi-
ciens retrò, aptus est regno Dei. 429.1.D. 715.
1.D.
10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me
spernit. 711.1.B
Videbam Satanam sicut fulgur descendentem de
celo. 710.2.G
11. Domine, doce nos orare. 582.2.F
Pater noster qui es in calis. 585.1.B
Pulsate, & aperietur vobis. 473.2.D
In digito Dei euicio demonia. 89.2.A. 455.1.D
Qui mecum non colligit, spargit. 101.1.D. 422.
2.G
Benedictus venter qui te portauit, & vbera quæ
suxisti. 447.2.C
Veruntamen, quod superest dare eleemosynam, &
ecce omnia munda sunt vobis. 715.2.C
12. Seruus sciens voluntatem domini sui & non fa-
ciens, dignè plagis vapulabit multis. 637.1.D
Ignem veni mittere in terram. 452.2.G. 458.1.
H. 467.1.B. 494.1.F
13. Non noui vos, discedite à me operarij iniquitatis.
504.2.E
14. Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se hu-
miliat, exaltabitur. 710.1.G
17. Mementote uxoris Loth. 429.2.A
18. Putas veniens Filius hominis inueniet fidem super
terram. 416.1.H
Ieiunabis in Sabbato. 83.2.A
21. Attendite, ne grauentur corda vestra crapula, &
ebrietate. 716.2.F
Vt pręnantibus & nutriendis. 606.1.E
22. Scitis, quia reges gentium dominantur eorum, &
qui potestate exercent inter eos, benefici vocan-
tur: vos autem non sic, sed qui vult in vobis esse
maior, erit omnium seruus: sicut Filius hominis
non venit ministrari, sed ministrare, & dare
animam suam pro multis. 711.1.C
22. Et inter iniquos deputatus est. 556.2.G
23. Crucifige, crucifige. 444.2.F
Hodie mecum eris in paradiso. 293.2.C
24. Et perduxit eos trans Bethaniam, & eleuauit ma-
nus super eos, & benedixit eos. 598.1.F
I O A N N E S.
1. **E** Rat lux vera, quæ illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum. 100.2.F
Et mundus per ipsum factus est. 176.1.E
Deum nemo vidit vnquam. 85.2.B
Ego quidem baptizo in aqua, medius autẽ vestrum
stat quem vos nescitis, ipse baptizabit vos in
Spiritu sancto & igni. 612.1.G
Cuius non sum dignus soluere corrigiam calcea-
menti. 450.2.E
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 453.
1.A. 466.1.G
Super quem videris Spiritum descendentem sicut
columbam, hic est filius meus. 466.1.H. 611.
2.A
Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. 601.1.C

sacræ Scripturæ.

2. Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud.
445.1.C
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. 613.2.H
Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, sic oportet exaltari Filium hominis: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. 451.2.B. 480.1.G
Qui habet sponsam, sponsus est. 498.2.F
Amicus autem sponsi est, qui stat, & audit eum, & letatur propter vocem sponsi. ibidem.
4. Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam: quam qui biberit, non sitiet in æternum. 308.2.F
Deus charitas est. 712.1.E
6. Queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducaſtis de panibus. 638.1.E
Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. 500.2.F
Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. 586.2.E
Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. 578.2.E
Si quis non manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. 417.2.C. 419.1.C
Duodecim vos elegi, sed unus ex vobis diabolus est. 632.1.E
7. Ego sum fons aquæ viuæ: qui sitit, veniat & bibat. 430.2.H. 576.1.F
Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. 89.2.C
Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. 89.2.C. 558.1.H
Hoc autē dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. 89.2.D
8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. 710.1.G
Ego sum principium, qui & loquor vobis. 414.1.E
Abraham quæſiuit diem meum videre, vidit, & gauſus est. 428.2.E. 553.2.A
Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti. 512.1.H
9. Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est: veniet autem nox, quando nemo potest operari. 643.2.C
10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollet a me, sed ego pono eam. 293.1.D. 298.1.F. 445.1.B
Potestatem habeo ponendi animam meam, & reversus potestatem habeo sumendi eam. 146.2.H
Facta sunt Encarnia Hierosolymis. 592.2.H
Ego & Pater unū sumus. 87.1.B. 88.1.H. 104.2.F
12. Osanna, Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel. 80.1.G
Nisi cecidisset granum frumenti in terrā, & mortuum fuisset, non utique fructum dedisset. 449.1.D

13. Cum vidisset Iesus, quod venit hora eius, ut transiret de mundo ad Patrem. 78.2.G. 590.2.H
Præcinctus linteis, lauit pedes discipulorum suorum. 143.2.A
In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis. 670.1.G
14. Ego sum via, veritas & vita. 451.1.C
Rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit. 87.2.C
Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. 695.1.C
Pacem meam relinquo vobis. 510.1.F
Quoniam Pater maior me est. 88.1.H
15. Ego sum vitis vera. 445.1.D. 496.2.H
Si me persecuti sunt, & vos persequentur. 505.1.A
16. Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos. 292.1.H
Multa adhuc habeo quæ vobis loquar, sed non potestis illa audire modò. Veniet autem Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. 88.2.G. 492.1.F
Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. 88.2.H
Mundus gaudet, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. 716.2.H
Ego à Patre exiui, & veni in mundum. 87.2.D. 417.2.B
Gaudere, quia vici mundum. 497.2.C
17. Pater, manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Notum feci eis nomen tuum, & notum faciam. 695.1.D
Ut sint unum, sicut & nos unū sumus. 627.2.B
Ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui. 417.1.C
Volo, ut ubi sum ego, & ipsi sint mecum. 636.2.E
19. Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. 444.2.F
Nos non habemus regem nisi Cæsarem. 440.2.E. 553.2.A. 569.1.D
Noli scribere, Rex Iudeorum. Et respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. 557.1.B
Non scindamus eam, sed mittamus sortem cuius sit. Erat enim tunica omni parte contexta. 556.2.H
Et inclinato capite emisit spiritum. 146.2.H
Os eius non comminuetis. 453.1.A. 558.1.E
20. Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, ad Deum meum, & Deum vestrum. 469.2.B
Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Et hoc cum dixisset, insufflauit, & ait eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt. 613.1.B. 695.1.D
21. Simon Ioannis diligis me? 98.1.E
Pasce agnos meos. 697.2.C

Index locorum

ACTORVM.

1. **N**on est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. 397.2.
Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in calum. 591.2.B
2. Descendente Spiritu sancto super eos, inflammati sunt, ita ut linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. 591.2.D
4. Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus sanctum Filium tuum, quem vnixisti. 86.2.F
Erat illis cor vnum & anima vna. 677.1.C
Erant illis omnia communia; & distribuebatur unicuique prout opus erat. 699.1.D. 703.2.D
5. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliâ pati. 713.2.C
6. Conuocantes autem duodecim Apostoli multitudinem discipulorum dixerunt: Non placet nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ex vobis viros boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, &c. 600.2.E
8. Cum audissent qui erant Hierosolymis Apostoli, quia recepiisset Samaria verbum Dei, miserunt ad illos Petrum & Ioannem. Qui cum venissent, orauerunt pro eis, &c. 613.2.C
Factum est autem ut dum Apollo esset Corinthi, Paulus peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum, ibique cum inuenisset quosdam discipulos, &c. 613.2.B
9. Saule, Saule, quid me persequeris? 97.2.A. 509.2.C
10. Maccha & manduca. 424.1.H. 458.2.H
12. Ego sum vir Iudeus, natus Tarso Cilicia. 200.1.H
Non est Petrus, sed Angelus eius est. 624.1.F
13. Segregate mihi Barnabam & Paulum ad opus ad quod elegi eos. 598.1.G
14. Oportet nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei. 323.2.B
15. Fide purificans corda eorum. 573.2.B
20. Videte gregem, in quo vos Spiritus sanctus Episcopos ordinauit. 600.1.F

AD ROMANOS.

1. **Q**ui factus est ex semine Dauid secundum carnem. 416.2.H
Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. 101.1.D. 628.2.F
Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euannuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. 458.2.G
2. Secundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet. 513.2.A
Cogitationum inter se inuicem accusantium, aut etiam defendentium, in die qua iudicabit Dominus occulta hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum. 717.2.D

- Qui prædicas non furandum, furaris. 437.1.A
3. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. 460.2.E
Testimonium habens ex lege & Prophetis. 593.1.B
4. Mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iniquitatem nostram. 590.2.G
5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. 422.2.E. 712.1.E
Adam qui est forma futuri. 419.1.D
6. Qui resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. 588.2.E
7. Mortuo viro, quibus velit nuptius libera est. 512.2.E
Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati. 475.1.A
8. Spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificauit & mortalia corpora vestra, &c. 695.1.B
Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis. 641.1.A
In quo clamamus, Abba pater. 100.2.H
Hæredes Dei sumus, cohæredes autem Christi. 471.2.B
Condignæ passionis huius temporis non sunt ad id quod æternum supra mundum est. 323.2.B
Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. 292.2.F
Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. 441.1.B
Qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. 471.2.A
Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? 601.2.B
9. Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. 292.1.E
Iacob dilexi, Esau autem odio habui. 300.1.E
Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me sic fecisti? 273.2.C
Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. 611.1.A
10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. 480.1.H
Quam speciosi pedes qui annunciant pacem. 94.1.F
11. Sic ergo & in hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ sunt. 500.1.H. 512.1.E
Cecitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. 431.2.C. 443.2.C
Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? 618.2.H
12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbonem ignis con-

facræ Scripturæ.

- geres super caput eius. 711.2.C
 Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. ibid.
 13. Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. 711.1.C
 Plenitudo enim legis charitas est. 102.1.G. 419.2.C. 503.1.C
 Carnis curam ne feceritis in desideriis. 702.2.F
 14. Qui infirmus est, olera manducet. 595.2.B
 15. Nam si in spiritualibus facti sunt participes, debent & in carnalibus ministrare eis. 415.1.C

I. CORINTH.

1. **N**unquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? 485.2.A
 Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? 670.2.H
 Iudei signa petunt, & Græci sapientiam quaerunt. 505.1.D
 Christus enim crucifixus, Iudeis scandalum est, gentibus autem stultitia. 88.1.F. 479.2.D
 Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: & non gloriatur omnis caro coram Deo. 451.1.D. 604.1.H. 700.1.G
 2. Neque enim iudicauis scire me aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. 443.1.D
 Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent. 88.2.E. 505.2.C
 Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 478.2.E
 Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei. 462.1.H
 Loquimur non in doctis humana sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus & virtute. 483.1.C
 Spiritualis quisque effectus iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. 415.1.A
 3. Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 682.1.E
 Lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. 428.2.F
 Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. 82.1.H
 Templum Dei sanctum est, quod estis vos. 508.1.G. 510.1.G
 4. Imitatores mei estote. 414.2.H
 5. Tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit. 665.2.A
 6. Omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos: quare non magis fraudem patimini? 716.1.F
 Sed vos iniuriam facitis, & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? 693.2.B
 Neque maledici regnum Dei possidebunt. 713.1.A
 Neque immundi regnum Dei possidebunt. 717.1.C

- Iam abluti estis in sanguine Christi & passione eius. 478.1.E
 Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & hanc destruet. 595.2.B. 657.2.D. 716.2.F
 Fugite fornicationem: omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. 717.2.A
 7. Et propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat. 656.2.H
 Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum. 608.2.F
 Qui se non continet, nubat: melius est enim nubere quam vri, &c. 133.1.A. 606.1.G
 Precipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere. 609.1.B
 De virginibus praeceptum Domini non habeo: sed consiliū do, tanquam & ipse scientiā Dei habens, existimo ergo hoc bonū opus esse, &c. 606.1.G
 Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. 608.1.E
 Tempus item collectum est. 606.1.E
 Præterit enim figura huius mundi. 359.1. 479.1.C
 Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quomodo placeat uxori. 606.2.H. 608.1.E
 8. Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia. 90.1.H. 192.1.E
 9. Non alligabis os bouis triturantis. 484.1.E
 Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est ut carnalia metamus. 484.1.E. 492.2.E
 10. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra; Petra autem erat Christus. 455.1.C. 479.2.C. 494.1.E
 Quæ immolant Gentes, demoniis immolant, & non Deo. 465.2.C
 Omnia hæc in figura contingebant illis. 515.2.
 Si quis autem vobis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare. 468.1.E
 Caput enim viri, Christus est. 468.2.E
 Caput enim mulieris, vir est. 608.2.E
 Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. 609.2.B
 Vir si comam nutriat, ignominia est. 605.1.A
 Probet se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. 633.1.A
 Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. 586.1.H
 12. Quoniam cum Gentes essetis. 109.2.B
 Diuisiones donationū sunt, idem autem spiritus: diuisiones operationū sunt, idē verò Deus. 292.1.E
 Diuisa charismata & dona Spiritus sancti gratia distributa. 476.2.E
 In omnibus ipse est operatus. 513.2.C
 Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. 89.2.A
 Nunquid omnes habent donationes sanationum? 602.2.E

Index locorum

13. Si linguis hominum loquar & Angelorum. 116.

1. F

Si tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 638. 1. G
Siue lingua cessabunt. 116. 1. G
Nunc videmus per speculū & in enigmate, tunc autem facie ad faciem. 462. 1. F

14. Psallam spiritu, psallam & mente. 668. 2. F
Linguae in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus. 633. 2. B

15. Ego sum minimus Apostolorum omnium. 98.

1. G

II. CORINTH.

2. **D**Eo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiae suae manifestat per nos in omni loco. 463. 2. A

3. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. 457. 1. C

Cum transferis ad Christum, auferetur velamen. 597. 1. B

4. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. 670. 2. G

Si qua noua in Christo creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. 701. F. 300. 1. H

5. Cum peccatum non cognouisset, ipse pro nobis peccatum factus est. 557. 2. A

6. Ecce nunc tempus acceptabile. 357. 1. D

Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. 715. 1. C

Cor nostrum dilatatum est. 422. 2. E

Non enim est conuentio Christi ad Belial. 697. 1. B

8. Si voluntas prompta est, ex hoc, quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet; non enim ut aliis sit remissio, vobis autē tribulatio, sed ex aequalitate. In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat: ut & illorum abundantia vestra inopia sit supplementum; ut fiat aequalitas, sicut scriptum est, Qui multum non abundauit, & qui modicum non minorauit. 715. 1. B

9. Nihil ex tristitia aut ex necessitate. Hilarē enim datorem diligit Deus. 466. 1. E. 512. 2. E. 691. 2. B. 707. 2. B

11. Respondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. 470. 1. E

Metuo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua: sic sensus vestri corrumpantur. 418. 1. G

Sustinetis enim si quis deuorat, si quis accipit. 173. 2. A. 484. 2. E

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? 662. 2. H

12. Datus est mihi stimulus carnis angelus Satanae, qui me colaphizet. 665. 2. B

Quando infirmor, tunc fortior sum. 662. 2. H

AD GALATAS.

1. **S**I quis vobis aliud euangelizauerit, praeter id quod accepistis a nobis, anathema sit. 695.

1. A

2. Iacobus & Ioannes dexteras dederunt mihi. 149.

2. D

4. Misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra. 695.

1. C

Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. 439. 2. D

5. Videte, ne dum inuicem mordetis, ab inuicem consummami. 712. 1. H

Fructus autem Spiritus, est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, continentia. 417. 2. D

AD EPHESIOS.

3. **M**ihi minimo omnium Sanctorum. 98. 1. G

4. Studentes seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. 423. 1. B. 503. 1. D. 508. 2. F

Ascendēs in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 560. 1. E. & 2. F

Resurrectio mortuorum in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi futura est. 634. 1. H

Et clamor auferatur a vobis cum omni malitia. 647. 1. B

5. Fuiſti aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino. 414. 1. G

Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. 463. 2. D

Hoc autem dico in Christo & in Ecclesia. 417. 2. B. 430. 1. E

6. Et calciati pedes in preparatione Euangelij pacis. 94. 1. F. 485. 2. B

AD PHILIPP.

1. **S**ive per occasionem, siue per veritatem Christus adnunciatur, in hoc gaudeo & gaudebo. 402. 2. G. 437. 1. B

Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo enim melius. 718. 2. F

2. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuenit, ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. 417. 2. B. 710. 1. H

Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium, & infernorum. 442. 2. G

4. Pax Dei, quae exsuperat omnē sensum. 459. 2. B. 618. 2. G

Nulla Ecclesia mihi communicauerit in ratione dati & accepti. 484. 1. E

AD COLOSSENSES.

Mortificate membra vestra quae sunt supra terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, concupiscentiam malam, & auaritiam, quae est idololorum seruitus. 459. 1. A

Et auaritia, quae est idololorum seruitus. 438. 2. F. 714. 2. H

sacra Scriptura.

I. THESSALONIC.

2. **F**acti sumus paruuli in medio uestrum, tanquam si nutrix foueat pullos suos. 699.1.C
3. Rogamus vos fratres, ut cognoscatis eos qui in uobis laborant, & præsunt uobis in Domino. 415.1.B

Sine intermissione orate 83.1.B. 714.1.G

II. THESSALONIC.

2. **Q**ui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. 623.1.B

2. Quoniam charitatem ueritatis Dei non receperunt, ut salui fierent, immisit illis Deus spiritum erroris. 646.2.G

3. Operantes suum panem manducant. Ipsi enim sciitis, quomodo oportet imitari nos: quia non inquieti fuimus inter uos, neque panem gratis aliquo manducamus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem uestrum grauaremus. 700.2.E. 702.2.E

I. TIMOTH.

1. **B**ona est lex, si quis eam legitime utatur. 429.2.C

2. Volo ergo primo omnium fieri deprecationes & orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate & charitate. 514.2.

Vir non est seductus, mulier autem seducta in praenauicatione fuit. 645.2.D

3. Vini uxor uirum. 598.1.G
Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt. 437.1.B

Diaconi similiter pudici, non bilingues, non multo uino dediti, non turpe lucrum sectantes. 600.2.H
Ecclesia Dei uini, quæ est columna & firmamentum ueritatis. 101.2.C

4. Discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & caneriatam habetium suam conscienciam, prohibetium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum. 468.2.H

5. Senioreme ne increpaueris, sed obsecra, ut patrem; iuuenes, ut fratres; anus, ut matres; adolescentulas, ut sorores in omni castitate. 713.1.C

Vidua quæ in deliciis est, uiuens mortua est. 607.2.C

Vidua eligitur non minus annorum sexaginta, unius uxor uiri. 607.1.C

Cum enim luxuriatae fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. 607.2.B

Simul autem & otiose discunt circumire domos, loquentes quæ non oportet. 607.2.A

Nullam occasionem dare diabolo, maledicti gratiam. 713.2.A

Non alligabis os bouis triturantis. 484.1.E

Dignus est operarius mercede sua. 484.1.F

Manus cito nemini imposueris. 598.2.A

Vino modico utere. 658.2.H

6. Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus. 715.2.A

Habentes victum & uestitum, his contenti sumus. 484.2.H. 715.1.C

Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa nocua, quæ immergunt homines in interitum & perditionem. 714.2.H

Radix omnium malorum cupiditas est: quam quidam appetentes, errauerunt à fide. 657.1.B

Qui solus habet immortalitatem. 85.1.D

7. Qui cum uxore est, sollicitus est quomodo placeat uxori, & diuisus est. 485.2.D

II. TIMOTH.

2. **H**æc commenda hominibus fidelibus, qui idonei sunt & alios docere. 682.1.G

Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probauit. 486.1.E. 714.1.G

Si non compatimur, nec conregnabimus. 712.2.F

Seruum Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docilem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt ueritati. 713.1.C

3. Sicut Iannes & Mambres resistebant Moysi, sic & hi resistunt ueritati. 452.1.F

Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. 505.1.A. 709.1.C

4. Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. 713.1.C

AD TITVM.

1. **H**uius rei gratiam reliqui te Creta, ut ea quæ defuncti corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quemadmodum ego tibi disposui. 600.1.E

Iam omnia munda mundis, inquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed polluta sunt eorum & mens, & conscientia. 468.1.E. 659.2.A

2. Anus similiter in habitu sancto. 607.1.D

AD HEBRAEOS.

1. **N**onne omnes sunt administratorum spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? 623.2.D

5. Perfectorum autem est solidus cibus. 445.2.C

9. Testamentum in mortuis confirmatur. 58.2.E

11. Sine fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide, peccatum est. 637.2.B

IACOBI EPISTOLA.

1. **V**ir duplex animo, inconstans est in omnibus uitis suis. 485.2.C

Timor, qui custos est beatitudinis, ut altum non sapiat. 478.2.F

2. Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam. 715.2.C

Fides sine operibus mortua est. 301.2.A

3. Linguam nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa

Index locorum sacrae Scripturae.

- benedicimus Deum, & Patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, haec ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? 713.1.A
4. Miseri estote, lugere & plorare, risus vester in luctum convertatur, & gaudium in moerorem. 673.2.D
- Qui detrahit fratri, detrahit legi. 712.1.H
- Scienti bonum, & non facienti, peccatum est. 637.1.D
5. Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseriam, quae adueniunt vobis, diuitiae vestrae putrescent sunt: vestimenta vestra a tineis comesta sunt: aurum & argentum vestrum eruginavit, & erugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. 715.1.A
- ### I. PETRI.
1. **I**N quem desiderant angeli Deum conficere. 624.1.F
- Omnis caro fennum, & claritas hominis ut flos faeni. Aruit fennum, & flos cecidit. 501.1.B
2. Ut sitis lapides vivi, coadificati in templum Dei. 457.2.A. 463.1.A. 490.2.G
- Plebs sancta, regale sacerdotium. 500.2.E. 597.1.A. 613.2.A
- Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia eius. 712.2.F
4. Vniuersa delicta operit charitas. 712.1.E
5. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. 478.2.F
- Tanquam leo rugiens circuit, quarens quem deuoret. 698.1.
- ### II. PETRI.
2. **C**orrectionem habuit sua vesania subiugale mutum, quod in hominis voce loquens, Prophetæ insipientiam redarguit. 481.1.D
- Melius illis esset non cognoscere viam iustitiae: quam post cognitionem retrorsum conuerti ab eo, quod est illis traditum, sancto mandato. 715.1.D
- ### I. IOANNIS.
1. **S**I dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 646.1.G
2. **A**duocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. 87.2.C
- Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usque adhuc, & nescit quid eat: quoniam tenebrae obcauerunt oculos eius. 711.2.D

3. Qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis, quia omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. 711.2.D

II. IOANNIS.

1. **S**I quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei aue dixeritis. 695.1.A

IUDAE EPISTOLA.

- I**esus populum de terra Aegypti liberans, secundum eos, qui non crediderunt, perdidit. 362.1.D
- Prophetauit de his septimus ab Adam, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. 375.2.D

APOCALYPSIS.

1. **A**pocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis. 73.1.D
2. Memor esto vnde cecideris, & age poenitentiam, & prima opera fac. 352.2.G
- Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum. 103.1.B
- Qui dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed Synagoga satanae. 496.1.H
- Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel. 629.1.C
- Qui vincit, dabo ei stellam matutinam. 367.2.C
3. Dicis, quod diues sum & locuples, & nullus ego, & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cecus, & nudus. 690.1.F
- Ego, quos amo, arguo, & castigo. 661.2.D
5. Nemo inuentus est dignus, neque in calo, neque in terra, neque infra terram, aperire librum, nisi leo de tribu Iuda. 417.1.D
- Et illi quidem viginti quatuor seniores procidunt ante agnum, habentes singuli citharas & phylas aureas plenas incenso, quae sunt orationes sanctorum. 463.2.B
7. Stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis. 697.1.B
12. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, quia accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. 110.2.E
16. Vide ne feceris, conscruius tuus sum, & fratrum tuorum: Deum adora. 592.2.F
17. Aqua, quas vidisti, populi sunt & gentes. 451.1.B
22. Ego sum alpha & omega. 2.1.G. 87.2.B
- Ego sum genus & radix David, stella splendida & matutina. 367.2.C

Finis Indicis locorum omnium
sacrae Scripturae.

INDEX

RERVM ET VERBORVM

COPIOSISSIMVS, QVÆ TOTO HOC

OPERE B. ISIDORI HISPALENSIS

Episcopi exponuntur.

Hic primus numerus paginam, alter columnam notat: literæ verò subsequentes locum, ubi legas, ferè delineant.

A

- litera Græcorum, mysterio plena. 2. 1. g. quare in omnibus gentibus prior. 3. 1. d. nota militaris quid designabat. 10. 2. g. ponderis signum. 226. 2. h
- Aaron, cur mōs fortitudinis interpretetur. 93. 2. b. ipse & Moyses intrantes ad Pharaonem, & viam trium dierum petentes, producere in deserto populum Israël, & ibi sacrificare Domino Deo, quid mysticè notent. 451. 1. c. significat illum de quo dicitur, *Tu es sacerdos in æternum*, &c. 463. 2. d. currens obuiam quassationi cum thuribulo, Ierusalémque plagam obiectu sui, quasi quidā murus excludens, quem designet. 477. 1. b. eius vita & mors. 479. 2. d. 533. 1. a. significat Christum. 517. 2. b. in præfiguratione baptismi, aquis ablatus est. 577. 1. a. fuit sacerdotij initium. 597. 1. c
- Abacuc cur interpretetur, amplexans. 96. 2. e. quid contineat eius prophetia. 409. 2. c. luctator fortis, populus est fidelis. 519. 2. c. eius vita & mors. 538. 1. h
- Abanem quid dicatur in veteri lege. 262. 1. h
- Abatim contra faciem montis Nabo, quid mysticè significet. 481. 1. a
- Abba, Syrum nomen, quid in Latinum significet. 100. 2. h
- Abbas eligendus qualis esse debeat. 699. 1. 2. b. eius officium. 707. 1. a
- Abdias cur interpretetur, seruus Domini. 96. 2. f. inter omnes Prophetas breuior verborum numero, sed gratiā mysteriorum æqualis. 409. 1. d. significat omnes fidei prædicatores. 519. 2. b. vita & mors. 538. 1. f
- Abdon, dux Hebræorum. 381. 1. a
- abducere, perducere & deducere in quo distinguantur ab inuicem. 285. 2. c. 742. 2. g
- Abel cur luctus, seu vanitas, interpretetur. 92. 1. g. figura Christi Domini & Saluatoris nostri. 420. 1. f. pastor ouium, Christi tenuit typum. 516. 1. c. vita & morseius. 532. 1. f
- Abefan dux Hebræorum. 381. 1. a
- Abia rex. 382. 1. c
- abiectio Iesu Christi Domini nostri prænunciatur in veteri Testamento, contra Iudæorum incredulitatem. 552. 1. f. g
- abietis etymon & natura. 233. 2. b
- abiicere & proicere discrepant inter se. 742. 1. h
- Abimelech dux Hebræorum. 380. 2. f. filius ancillæ, typum tenet Antichristi. 496. 1. h. 497. 1. b. noluit dare de panibus propositionis Dauidi ac pueris eius, & quare. 586. 2. f
- Abiron, Chore, & Dathan, quos mysticè præfigurauerint. 476. 2. h. 517. 2. d
- ablatus præpositiones quid. 6. 2. c
- ablatus casus quid. 5. 1. a
- ablutio Aaron & filiorum eius, à Moysè facta, quid mysticè designet. 471. 1. b. 577. 1. a
- abnegare semetipsum est voluntati propriæ renuciare. 673. 1. c
- quomodo Abraham dicatur iustificatus ex fide & operibus, à Paulo & Iacobo. 301. 2. a. 378. 2. f. de terra sua exiens & de cognatione sua quid significet. 425. 2. d. habens victoriam de quinque regibus. 426. 1. h. peregrinum eius semen futurum quid denotet. 427. 2. a. & seq. triplicem habet figuram in semetipso. 428. 1. g. pet eius senectam quid significet. 431. 1. d. quod Ceturam duxit uxorem. 432. 2. g. Dei Patris gestauit typum. 516. 2. c. vita & mors illius. 512. 2. f. quare presbyter fuit appellatus. 600. 1. g
- Abram seu Abraham, cur pater videns, & pater multarum gentium, interpretetur. 95. 1. b
- Abfalon, cur patris pax interpretetur, & quid mysticè figurauerit. 94. 1. h. 509. 1. b. c
- abfcedit & discedit quomodo discrepent inter se. 742. 1. c
- abfcondere se in medio ligni qui dicantur. 418. 2. g
- abfconditum & abfconlum in quo distinguantur. 741. 2. d
- abfida Græco sermone, quomodo Latinè interpretetur. 207. 1. c
- abfinthium quid, & ubi nascatur. 239. 2. d

Rerum & verborum Index.

- Abſtinentia ſæpe ſimulatè agitur, ieiuniàque per hy-
pocriſim exercentur. 659.1.c
abſtracta quantitas quid ſit, & eius ſpecies. 29.2.c
abydos inſula ubi poſita ſit & vnde dicta. 193.2.d
Academici vnde ſic cognominati, eorùmque ſectæ &
opinionis quis fuerit auctor. 106.1.g.h
acanthus quid, & ubi reperiatur. 238.1.f
accentus quid, vnde dicti, eorùm ſpecies, vſus, inuétio,
& figura. 8.1.h. & 2. per totam.
acceptio munerum præuaticatio veritatis eſt. 687.2.c
acceſſire & acceſſire quomodo diſtinguatur. 284.2.d
accidentia quid ſint. 31.1.b
accipere aliquando dicimus auferre. 484.2.c
accipiter auis ab accipiendo dicitur, & quare, eiùſ-
que impietas circa pullos ſuos qualis. 173.2.a.b. Iu-
dæis in cibo prohibitus quid deſignet. 467.2.c
accubare inter terminos quid ſit. 445.2.d
inter accubuit & recubuit quæ ſit diſſerentia. 742.1.c
accuſatio Chriſti per teſtes falſos facta prænunciatur
in veteri Teſtamento. 554.2.g
accuſatiuæ præpoſitiones quid. 6.2.c
accuſatiuus caſus quid. 5.1.a
Acephali hæretici vnde ſic dicti, & quæ fuerit eorùm
hæreſis. 105.1.d
acerbum & immaturum qui diſſerant. 743.1.d
inter acerrimum & acerrimum quid interſit. 284.2.d. 743
1.c
acetum bibere qui dicantur. 474.2.c
acetum & ſel, quibus potatus eſt Chriſtus, præſi-
gnantur in veteri Teſtamento. 557.1.a
Achaia quid, eius ſitus, & nominis ratio etymologica.
190.1.h
Achaz quid conſtruxerit. 200.2.h
Achaz per penitentiam eglitùs pendente euasit irâ.
335.2.a. regnat. 383.1.b
Achiz vita, & mors. 538.2.f
Achis, qui interpretatur, quomodo eſt? quid rei my-
ſtica præ ſe ferat. 505.1.b.c
Achor, qui de Hierico anathemate concupiuit, ſigni-
ficat nequam Chriſtianum. 490.1.h. 518.1.f
acitabulus, menſuræ ſpecies, quid ſit. 225.2.b
Acolythi qui ſint, & quod eorùm officium. 100.2.c.
615.1.c
aconitum vnde nominis ducat originem. 238.1.g.
acori deſcriptio. 237.2.c
A croceraunij montes vnde nomen acceperint, & ubi
ſiti ſint. 196.1.f
actibus malis contra nos ampliùs cæleſtem iracundiâ
nequaquam prouocare debemus. 645.1.d
actiua vita quomodo à contèplatiua diſſerit, & quid
ad contèplatiuam conferat. 671.2.b. & ſeq.
actiuum genus verborum quid. 6.1.c
actores templi ſub Eſdra, ſunt illi quos exorcifas ap-
pellamus. 602.1.g
actualia nomina quæ. 4.2.f
actualis philoſophiæ diuiſio quæ. 29.2.b
actuariæ naues quæ dicantur. 255.2.a
actus plures deſiniuntur. 209.2.d. boni ſi addantur
virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cæli
mores exhibent in terris. 600.2.h
Actuum Apoſtolorum hiſtoria à quo ſcripta fuerit,
& quid contineat. 4.2.1.f
acyrologia quid ſit. 13.2.d
ad aliquid numerus quis ſit. 38.2.f
quod Adæ non inueniebatur adiutor ſimilis eius,
quid ſignificet. 417.1.d
Adam. 375.2.a. quomodo explicetur. 92.1.f. quare ſi-
guram Chriſti geſtauit. 515.2. vita, & mors. 531. &
ſeq. an ſimul creatus eſt cum Eva. 624.2. h. an ad
imaginem Dei. ibidem.
Adamas quid, eius virtus quæ, & in quo diſſidet cum
magnete lapide. 219.1.b.c.
Adamiani à quo ita vocati, eorùmque hæreſis quæ
fuerit. 103.2.a
Adde vita, & mors. 538.2.g
ad forum ire, & in forum, diſtinctæ ſunt ſignificatio-
nis. 743.2.d
aditus quid, & vnde dicitur. 206.2.f
aditus archæ à latere quid myſticè ſignificet. 422.1.g
aditus & oſtium quæ in re diſſerant. 742.2.h
adiuro & abiuro diſſerunt. 743.2.c
adlidere & allidere diſtinguuntur. 742.1.h
admiſſa quiſque ſic deſcat, vt iterum ſtenda nō com-
mittat. 645.2.b
admiſum, innixum, ſubnixum, & obnixum inter ſe diſ-
ſerunt. 742.1.f.
adnunciatur, nunciatur, & denunciatur quæ in re diſ-
ſerant. 2.f.
adoleſcentia, quæ eſt tertia hominis ætas, quid ſit, &
ad quem vſque annum protendatur. 153.2.d
adoleſcere, inoleſcere & exoleſcere in quo diſſerant
inter ſe. 286.1.f. 742.2.f
Adonai, nomen Dei, quid ſignificet. 85.1.b
Adrianus Imperator. 389.2.d
adtere & intendere diſſerant inter ſe. 742.2.c
aduena & conuena diſſerant. ibidem h
Aduentus Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſextū ſeculum.
416.1.c
Aduentus Dauid ad Achimelech ſacerdotem. 504.2.h
Aduentus filij, tempusque illius certiffimè oſtendi-
tur ſacræ ſcripturæ teſtimonio. 547.1.c.d. ſecundus
itidem prænunciatur à Prophetis. 561.1.c
aduerbium quid & vnde dictum. 6.1.f
aduſum & aduerſum quomodo diſſerant. 284.2.c
742.2.g.
adultera mulier, quæ offertur à Iudæis Domino lapi-
danda, quid deſignet. 525.1.a
adulterium facit ſpecialiter, qui præter ſuam ad alte-
ram accedit. 416.2.g. antequam perpetraret in o-
pere, iam exiſtat in cogitatione. 655.2.a. quomodo
in ſignificatione à fornicatione diſtinguatur.
742.1.c.
aduocatum, inuocatum & euocatum quomodo inter
ſe diſſerant. 285.2.a. 742.1.g.
Ædificatio & inſtauratio quomodo diſſerant. 258.1.f
Ædificatio templi à Salomone facta Chriſtum ſigni-
ficat. 510.1.g
Ædificiorum partes quot. 258.1.c. inſtrumenta quæ.
261.1.a.b.c
Æger & agrotus in quo diſſerant. 283.2.d. 744.1.f
Ægritudo & agrotatio diſtinctæ ſunt ſignificationis.
744.1.g
Ægrotorum cura in monaſterio cui committenda ſit.
707.2.
Ægypti euerſio quid ſignificet. 407.2.c
Ægyptij vnde ſic dicti, & cur ex Hebræica lingua af-
ſigentes, interpretentur. 118.2.c. Nilo vtuntur pro
pluuiis. 372.2.f
Ægyptiorum literas quis inuenit. 1.2.d. annus cū biſ-
ſexto & ſine biſſexto vnde incipiat. 358.1.f
Ægyptium nō abominaberis, quid ſignificet. 484.2.g
Ægyptius occiſus quid myſtici portendat. 450.1.f
Ægyptius puer A malech: in itinere laſſatus, & a Da-
uide inuétus, ciboque reſectus, quid demonſtret. 506.2.c
Ægyptus

Rerum & verborum Index.

Ægyptus, quæ prius *Ærea*, vnde dicta, vbi posita, eiusque summa fecunditas. 187.2.c,d
Ælius Pertinax Imperator. 390.2.f
Æmathites lapis quis & vnde dicatur, & vbi nascatur. 214.2.c
Æneas. 381.1.a
Æneus serpens Christum designat. 480.1.g,h
Ænigma species allegoriarum, quid, eius tamen cum ipsa Allegoria discrimen quoddam sit. 17.1.d
 in ænigmate & similitudine sentiuntur omnia legis. 575.1.b
Æoliarum insulæ Siciliæ (quæ & Vulcaniæ) quare ita dictæ, & quot sint. 195.1.a,b
Æquales numeri qui dicantur. 38.2.f
æquinoctia duo sunt, & quæ. 359.1.
æquinoctium quid sit, vnde dictum, & eius duæ species. 65.1.c,d
æquitas iustitiæ Dei cur ira nominetur. 619.1.c
æquiuoca quæ dicantur. 30.2.e
æquora & maria in quo discrepent. 744.1.e
æquum & iustum dissident inter se. ibidem
æther quid sit, vnde nomen accepit, & ad quam materiam, celestemne an terrenam pertineat. 177.2.c
 tenuis, ex quo nubes fiunt, quid mysticè significet. 369.1.c
æra singulorum annorum à quo constituta est, & quare sic appellata. 66.1.c. quid sit, & vnde dicatur. 358.1.e
æratium quæ ex causa sit ita dictum, & quis olim esset illius vsus. 106.1.e. 222.1.e
æris ars reperta. 376.1.g
æres quid sit, vnde dicatur, & quis fuerit illius vsus. 222.2.g
Æsopica fabulæ quarum sint. 10.2.b
æstas quid significet per allegoriam. 358.2.h
æstiva, sunt loca umbrosa, quibus per æstatem vitant pecora solis ardorem. 197.1.c
æthus ad Oceanum pertinet, & quid sit. 182.1.e
ætas quot modis propriè dicatur. 66.2.e. græcum, quomodo prodatur. 171.1.c. prima sæculi. 375.2.a. secunda. 376.2.h. tertia. 378.2.f. quarta. 381.2.b. quinta. 384.1.e. sexta. 386.1.h
ætate perfectis ad quid proficiat baptismus. 612.2.h
ætates primæ singulis annorum hebdomadibus terminantur, propter simplicem vitam. 296.2.e. mundi sex, earumque distinctio per differentias mysticas. 415.2.b,c
ætatis gradus in homine sex sunt, & qui. 153.2.d
Æternitas Christi confirmatur testimoniis veteris Testamenti, contra Iudæos. 544.1.h, & seq.
Æther quid sit. 176.1.b
Æthiopia vnde dicta, vbi sita, & quibus præcipuè abundare feratur. 192.1.h
æthites lapides vbi reperiuntur, eorumque proprietates quæ. 214.2.g,h
 cur *Æthna* mons ex igne & sulphure dictus sit. 196.2.e. de hoc monte Iuliani verba historici valde memoranda. 373.1.c
Ætiani à quo nominati, & eorum hæresis quæ fuerit. 104.1.g,h
Ætiologia quid sit. 28.1.g
æuum & sæculum distinctæ sunt significationis. 744.1.f
Afer, *Africus*, & *Africanus*, significatione distinguuntur. 743.2.d
affectiones quatuor sunt, quibus mens iusti salubri tædio pungitur. 643.1.b

Afficere & *adficere* quo modo differant. 185.2.a. 742.2.g
affirmatio Dialecticis quid dicatur. 312.b
afflictio populi Israelitici per Pharaonem facta. 449.2.e
aforus pisciculus hamo capi non potest, & quare. 169.1.c
Africa vbi sita sit & vnde nominata. 191.2.a
Africus ventus, à propria regione vocatur, & quare. 179.1.c. 370.2.e
Agar infantem in humeros suos imponens quid designet. 430.1.f
agere & *pati* apud Dialecticos, quid. 312.a
agere causam & *dicere* qui differant. 291.1. 744.1.e
agere bonum nihil prodest ei, cui malum est admixtum. 693.1.d
Agæus cur in Latinum, festius & latus, resonet. 96.2.h. figuram gestavit Sanctorum. 519.2.c. eius vita, & mors. 538.1.h
Aggeris definitio duplex. 207.2.d. 210.2.e
Agila Gothorum rex. 401.1.d
agna actiua vitæ innocentiam figurat. 466.2.g
Agni (antea Hunni) qui dicantur. 112.2.h
Agnomen quid sit. 411.c
agnoscere & *cognoscere* differunt. 744.1.e
Agnus cur ita dicatur, ratione Græci vocabuli & Latini. 158.2.h. de ouibus oblati, Christum, propter innocentiam, mystico sensu figurat. 466.1.g
Agones quid, & eorum species. 249.1.d. & 2.1
agredulæ sunt ranæ parvæ in sicco vel agris commorantes. 170.1.g
agri denominatio duplex, diuisioque quadrifaria. 208.2.g,h. plures illius species. 209.1.a,b
Agrippinus comes Narbonæ tradit Theodorico Gothorum regi. 400.2.e
Aiax natione Galata effectus apostata & Atrianus. 404.2.e
Αἰτιολογία definitio quæ sit inter Philosophos. 33.2.d
Alabandicus terre suæ nomine nuncupatur, cui vsui applicetur. 215.2.b
Alabandina vnde nominis causam habeat. 219.2.d
Alabastrites, marmoris genus, vbi reperiatur, & ad quem vsus olim daretur. 215.2.a
 cur alæ subbrachia, alæ, & subhirci sint appellatæ. 149.2.b,c. quid & vnde vocatæ. 170.1.h
Alani qui populi sint, & vnde sic appellentur. 120.1.f. 394.1.h
Alaricus Christianus Gothorum rex. 399.1.c
Alaricus aliter Gothorum rex. 400.2.g
alarum quid, & vbi reperiatur. 237.2.a
Alba condita. 381.1.b
Albam urbem longam quis ædificauerit, & vnde sic cognominata fuerit. 201.1.b
Albani qui dicantur, & vnde nomen sortiti sint. 118.2.g
Albanæ nomen quid dederit, & quis sit illius situs. 188.1.g
 inter albam & albescentem quid intersit. 743.1.a
Albulæ aquæ vulneribus medentur. 180.1.e
albuginem in oculo habere quis sacerdos dicatur. 471.1.a
albus & *candidus* in quo inuicem differant. 281.2.c. 742.2.h
Alcmon Crotoniensis primus fabularum inventor. 19.2.b
Alcam quis inuenerit. 212.2.g
Aleman qui populi sint, & vnde sic vocentur. 120.1.f

Rerum & verborum Index.

- Alexander Macedo Hierosolymam capit, & templū ingressus Deo hostias immolat. 384.2.g
 alexandrinam urbem quis condiderit, & ubi sita sit. 200.1.g.
 quid Alexandro portenderit & significauerit monstrum ex muliere creatum. 155.2.c
 Alga ybinafeatur, & quare sic vocetur. 241.1.d
 alienos esse à Deo, quibus hoc seculum ad omne commodum prosperatur. 672.1.h
 Alimoniam iuvenes & senes cur capiant. 270.2.f
 aliquando non oportet animo esse humiliores subiectis. 681.1.d
 Alites quæ vocentur, & quando inhibeantur præpetes dicantur ab auguribus. 174.2.c
 Alitum carnes quid præfigurauerint. 454.2.f
 alius & alter in quo discrepent. 282.2.c. 742.2.g
 allegoria, tropus, quid, atque eius species. 17.1.b
 Alleluia & amen quid, & quare in qualibet lingua non mutantur. 81.1.d. quid significet, & quando canitur in Africanis regionibus, aut in Hispania: ac demum quare post consummatam palmarum siue lectionum prædicationem. 584.1.h, & 2. c.f.
 alloqui, obloqui, eloqui, differunt. 742.1.g
 alluuium quid sit. 197.1.d
 alluuium & colluuium quomodo differant. 743.1.b
 cur Aluus appelletur quod alatur an. ne. 234.1.g
 Aloa quid, vnde dicatur, & ubi nascatur. 236.2.f
 Alogij, hæretici, qui dicantur. 103.2.c
 Alogia, eius vsus & figura. 10.1.g
 Alopecia quid sit, & quare ita appellata. 53.1.c
 Alpes aëriae cur dicantur. 196.2.g
 Altarus quid sit, & vnde dicatur. 179.2.a
 Altare de terra Deo facere, est Incarnationem mediatoris sperare. 457.1.c
 altaria & aræ in quo differant. 290.2.g
 altiora immediate scrutans, ab intentione veri obtunditur. 675.2.c
 altitudo montium, speculatio est perfectiorū. 429.2.b
 quomodo altitudo insit in Deo. 618.2.c
 altum, excelsum, sublime, & arduum qua ratione differant. 288.2.d. 742.1.f
 aluminis definitio & etymon. 212.1.g
 Alus, quod vertitur fermentum, quid mysticè denotet. 473.2.d
 Aluus quid sit, vnde dicatur, & in quo differat à ventre & vtero. 152.2.h. 296.1.g. 743.1.a
 Amalaricus Gothorum rex. 401.1.b
 Amalech pugna quid præfigurauerit, explicatur. 455.1.d
 Amalech designat diaboli figuram. 517.2.c
 qui Amalechitam sequi non valuit, dux David efficitur, & quare. 506.2.f
 amarè & diligere ratione aliquà distinguuntur. 742.1.g
 Amathi Hebræis quid significet. 96.2.h
 amatoribus seculi quæ chara sunt, Sancti vt aduersa fugiunt. 672.1.h
 Amazias regnat. 382.2.f
 Amazones vnde sic olim nominatæ fuerint. 118.2.f.g. 381.1.a
 ambiguitas, alia legalis causarum status species, quid sit. 22.2.d
 Ambrosij verba de cæli etymologia. 361.1.c
 Ambrosius Mediolanensis Episcopus. 593.2.d
 amburere, comburere, & scilicet significatione discrepent. 743.2.c
 amiantos lapis cur ita fuerit appellatus à veteribus. 214.2.f
 amici Iob typum tenuerunt hæreticorum. 517.2.a
 amicitia est animorum societas. 677.1.b. & prosperas res dulciores facit, & aduersas communionē temperat. ibid. c. quæ certa est, nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur. ead. 2. b. beneuolentia, & non beneficio colenda. ibid. c. plerumque vel ex necessitate, vel indigentia nascitur. ibid. tantum in rebus bonis habenda est. ibid. d
 amicorum discordia plerumque nunquam postea maiorem charitatem parturit. 678.1.g
 amiculum antiquitūs signum erat meretricis vestis, nunc in Hispania honestatis. 265.2.a
 amicum qui despicit aduersitate percussus diuini iustitiæ sit contrarius. 677.2.a
 amicus verè amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. 677.1. c. fraudulentus citò per aduersa patet. ead. 2.a. quomodo differat à socio in significatione. 741.1.c
 Aminea lagana cur ita dicta. 230.1.c
 Amio saxatilis quid sit, & cur ita vocetur. 169.1.a
 Ammochrysus quid sit, & ubi reperiatur. 220.1.g
 Ammon cur filius populi mei interpretetur. 95.1.a
 ab eo quæ gentes ortæ. 116.2.f. regnat. 383.1.d
 Ammonius alexandriae Episcopus. 76.2.c
 Amnis quid & vnde dicatur. 183.1.c
 Amnites lapis ubi inueniatur. 215.1.a
 Amœna loca quare ita appelletur. 197.1.b
 Amomum quid, vnde dictum, & ubi nascatur. 256.2.g
 amor nimius apud antiquos scemineus vocabatur. 154.2.h
 amor, dilectio, & charitas in quo differant inter se. 301.2.d
 amor patriæ cælestis cum appetitu seculi præsentis colluctatur. 718.1.f
 inter amorem & cupidinem quid intersit. 741.1.d
 Amos cur interpretetur, populus auulsus. 96.2. c. pastor & rusticus, Christi est typus. 519.2. b. eius vita, & mors 537.2.d. 538.1.c. vaticinavit in Samaria & Hierusalem, tria & quatuor scelera gentium sub totius mundi figura describens. 409.1.c
 Amosius Amos & Amos, cur ita nuncupentur. 241.1. a, b
 Amphiæ piscium genera quædam quæ sint, & vnde dicta. 167.2.c
 Amphibologia quid sit, & quibus etiā modis fiat. 14.1. f, g, h
 Amphibrachus pes, cur sic appellatus. 7.1.d
 Amphimacrus pes, vnde ita dictus. ibidem.
 Amphionis fabula. 380.1.g
 Amphitheatrum vocatum est, quod ex duobus sit theatris compositum, & quare. 203.2. b. cur ludus gladiatorius etiam appelletur. 252.1.f
 Amphora quid & vnde dicatur. 226.1.g
 amygdala quid sit, & cur eam alij nucidam vocent. 233.1.b
 Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecit primus ascendere, vt mulorum inde noua cōtra naturam animalia nascerentur. 161.1.b
 Anachorite qui sunt, & eorum vita. 100.2. h. 603.1. b
 Anadiplosis, species schematis, quid sit. 15.1. b. 26.2.f.
 Analogia quid sit, & quot modis eius comparatio colligatur. 12.1.h.
 Anaxagoras diffinitio, apud Philosophos quæ dicatur. 33.2.c

Rerum & verborum Index.

Anamnesis quid sit. 28.1.f
 Anapæstus quare sic dictus. 7.1.c
 anaphora, species schematis, quid. 15.1.b
 Anas avis unde nomen acceperit. 173.1.c
 anascæue quid sit, eiusque diuino. 24.2.h
 Anastasius Imperator. 395.1.c
 Anastrophæ quid dicatur. 16.2.g
 de anathemate Hierico fraudans, in tabernaculo suo
 abscondere quis dicatur. 490.1.h, & seq.
 anchora superior & inferior, eius usus & figura quæ,
 10.1.f
 anchusa quid, & cui reapta sit. 240.1.h
 Ancironiacus cur ita appelletur. 235.1.b
 Ancyrinani canonis locus cap. 19. qui agit de lapsu sa-
 cerdotis & reparatione, explicatur. 352.
 Andeca priuat Eburicum regno Sueuorum. 404.2.f
 Andreas frater Petri carne, & cohæres gratiæ, quid
 Hebraico sermone & Græco significet. 98.1.h. eius
 vita, & mors. 541.1.a
 androdamantus lapis unde nomen traxerit, ubi repe-
 riatur, & eius proprietates quæ. 214.2.f
 androdamas unde nomen habere dicatur, ex Magorū
 sententia, & quo loco nascatur. 220.1.h
 Angeli nomen cur Spiritui sancto detur. 88.2.h
 Angeli quid, unde ita dicti, quot eorum ordines, &
 cur illis pictorum licentia pennas faciat. 90.2.
 c.f
 Angeli tres venientes ad Abraham, diuinam insinuant
 Trinitatem. 516.2.e
 Angeli & animæ immortales sunt, sed immutabiles
 non sunt. 617.1. d. naturā suā mutabiles sunt. 622.
 2. f. ante omnem creaturam facti sunt. ibid. g. cur
 lux & sapientia dicantur. ibidem. ab angelis in
 potestate distat. 623.2.a. in verbo Dei cognoscunt
 omnia, antequam in re fiant. ibid. c. mali quam-
 uis sanctitatem, non tamen angelicæ creatu-
 ræ viuacem sensum amiserunt. ibidem. boni sem-
 per in Deo gaudent, non in se. ibidem. mali ad mi-
 nisterium vindictæ, boni ad ministerium salutis
 deputati sunt. ead. d. cum apparent de superno aëre
 corpora sumunt. 624.1.e. non solum singulis gen-
 tibus, sed etiam singulis hominibus præpositi cre-
 duntur. ibidem. an videant Deum. ead. f. princi-
 pium habent, vt & anima, non tamen & finem.
 625.1.d
 Angelica conditio quomodo differat à corpore
 hominis. 623.1.a
 Angelici hæretici qui vocentur. 103.2.b
 Angelis ipsis decessio, accessiove temporum non est.
 620.1.f
 cur Angelorum ordines priuatis nominibus appel-
 lentur, & vnicuique eorum officia sint iniuncta. 91.
 2.b,c
 Angelorum spiritus interdum intelliguntur per ven-
 tos, & quare. 369.2.d
 Angelorum nomen officij non naturæ est. 622.2.f
 Angelorum nouem esse ordines. 623.2.b
 inter Angelos, demones, & homines quæ statuatur dif-
 ferentia. 294.1.g,h.
 Angelus, ad cuius descensum mouebatur aqua, quin-
 que portibus cinctus, Christus est. 525.1.b
 Angelus se adorari prohibet in Apocalypsi. 392.2.f
 anguibz vniuersis hebes visus est. 166.2.f
 anguilla vino necatur, qui ex eo biberint, tedium vini
 habent. 169.1.c
 anguis, vocabulum omnium serpentium unde deri-
 uetur. 164.1.h

Anguis, serpens, & draco in quo differant. 743.2.
 angulus dictus quod duos parietes in vnum iungat.
 207.1.b
 quomodo anima mori dicatur. 85.1. d. unde nomen
 acceperit. 146.2.g. quæ ignea est, fugit venenum
 frigidum. 166.2.e
 anima, animus & spiritus quomodo distinguantur.
 288.1.a. 297.1. d. 2.a,c. & 298.1.2. 743.1.a, & 2.b.
 quot sint partes illius. 298.1.h
 cur anima paruuli in circuncisi pereat, dum ipse pa-
 ctum Dei irritum non fecit. 428.1. c. sponsa
 vidua, repudiata & meretrix, quam sit. 470.
 1.e.f. est vita corporis, & vita animæ Deus. 625.1.c
 non est pars diuinæ substantiæ, nec prius est quàm
 corpori miscatur. ead. 2.a. non est homo, sed cor-
 pus. ead. 1.c. quomodo mutabilis. ead. 2.b. naturā
 suā multum splendoris habet. ibidem.
 animæ in ætumnis presentis seculi se esse desistentis
 planctus, rationis quæ leni plenè moderamine con-
 solatio explicatur. 306. & seqq. quid septuaginta il-
 læ significant mysticè, quæ cum Iacob introierunt
 in Ægyptum. 449.1. c. electorum, quasi quidam
 expoliti lapides deferuntur. 510.1.h. eius omnes vir-
 tutes edacitatis vitio destruantur. 658.1.f
 cur per quatuor animalia, quatuor Euangelistæ si-
 gnificentur. 73.1.a
 cur animalia videantur Varroni elementa. 176.1.c
 animalia & animantia differunt. 743.2.b
 animalium, quæ Euangelistis tribuuntur, mystica si-
 gnificatio. 411.1.b
 animalium vel pecudum mors inter Ægyptios pro
 quanta plagâ, quid significet. 452.2.e
 animalium, quæ à sacrificio reiciebantur, enumera-
 tio, eiusque mystica intelligentia. 472.1.2
 animā viuam producere quando dicatur. 414.2.g,h
 animantibus quis nomina de derit. 158.1.e. quæ in illis
 bigenera dicantur. 161.1.d
 animum ventri seruire, noxium. 657.2.c
 animus & anima in quo differant. 147.1.a. ille longè
 est à Deo, qui in oratione cogitationibus seculi
 est occupatus. 667.1.c. quomodo præparandus an-
 te orationem. ibid. d. qualem se in oratione offert,
 talem post orationem se conseruet. ibid. c. celestis
 est. ibidem
 Anna cur gratia eius interpretetur. 94.1.f. cuius rei ty-
 pus fuerit mysticus. 499.1.d. 518.2.c
 Anna prima vidua, quæ Dominum cognouit infan-
 tem. 607.1.c
 Annales, aliud genus historiæ, quid dicantur. 20.2.f
 anni plures significationes explicantur. 357. singularū
 stellarum qui sint. 366.1. c. quingenti Noë & sex-
 centi quid significant. 423.1.d. septem, qui in se-
 ptem spicis plenis, & alij septem, qui in totidem
 sterilibus & ieiunis, quid significant. 442.2.e,f
 anniuersarius dies Paschalis cur non redeat ad eundē
 diem anni, sicut dies quo creditur Dominus natus.
 591.1.d
 ab anno vicesimo annuenerantur populi, qui ad præ-
 lium eliguntur, & quare. 474.2.f,g
 Annuit & abnuit in quo discrepent. 743.2.b
 annuli signaculum secretorum ostendunt. 462.2.f
 annos quid sit, unde dictus, & quomodo apud Ægy-
 ptios indicabatur. 65.2. d. eius partes quæ. 64.1.e.
 communis, embolismus, & bissextilis quis dica-
 tur, & unde nomen sumpsit. 79.1.c,d, & 2.a
 Anser unde nomen sumpsit, & quanta sit illius
 Qqq ij

Rerum & verborum Index.

vigilantia.	173.1.c	Apharefis, species metaplasmi, quid sit. 14.2. c. in quo differat à syncope & apocope.	282.2. h.
Antanaclassis quid sit.	27.1.b	Aphronitrum quid sit, vbi inueniatur, & quodnam optimum puretur.	212.2.g
Antarcticus cæli circulus cur ita appelletur.	45.1.c.	Apianarum vuarum proprietates & etymon.	230.1.f
177.2.b		Apicius coquinæ apparatus primus composuit, & in eo absumptis bonis morte voluntaria periit.	270.1.f
antè & antea quid differant.	741.2.d	Apis, taurus Serapi consecratus apud Ægyptios.	113.2.b
ab antecedentibus argumentum quod.	34.1.h	Apocalypsis Diui Ioannis summa.	412.1.f
antegradatio stellarum quid.	47.1.c	apocope, species metaplasmi, quid. 14.2. c. in quo differat ab apharefi.	282.2. h.
antes & postes quid significet, & vnde vocabulū deriuetur.	207.1.a	apocrypha quæ dicantur.	73.2.a
Anthropomorphitæ cur ita dicti fuerint, & quæ illorum hæresis.	104.1.e	Apodyterium quid sit, nominisque ratio etymologica.	204.1.c
Antibacchius pes, cur sic dictus.	7.1.d	apogeeum est constructum sub terris ædificium. ead.	2.h.
Antichristus propriè quis dicatur, eiusque signa & proprietates. 110.2.c.f. 633.2.d. vespere nomine significatus, & quare. 367.2.d. antequam appareat, virtutes ab Ecclesia & signa cessabunt.	633.2.c	Apollinaristæ à quo nomen sumpserint, & quæ fuerit eorum hæresis.	104.2.f
Antidicomarianitæ cur ita dicti, & eorum hæresis quæ fuerit.	104.2.f	Apollo quid, & cur Titan, Phæbus, & Pythius cognominetur.	112.1.f, g. 380.1.h
antigraphus quid, & eius figura.	9.2.b	Apologeticum quid sit.	74.2.g
Antiphrasis, species diffinitionis apud Philosophos, quid.	33.1.d	Apoplexia quid sit, & vnde vocabulum traxerit.	51.2.b
Antimetabole quid dicatur.	27.1.b	Aposiopesis quid sit.	28.1.f
Antiochiam quis construxerit.	199.1.b. 200.1.h	Apostatæ qui vocentur.	109.2.b
de Antiocho rege & Machabæorum martyrio consummato.	515.1.2.	apostema quid sit.	52.2.f
Antiphona quid sit, & quæ sit inter eam & responsorium differentia.	80.2.h	Apostoli quid sint, & cur ita appellati. 97.2. c. omnes totius Ecclesiæ portant typum, & quare. 520.1. cur non communicauerunt ieiuni, contra verò nunc Ecclesia. 385.2. d. quare religiosa solennitate Dominicum diem sanxerunt.	588.1.g
Antiphonas qui primum composuerint.	582.2.c	Apostolorum eloquia per pluuias significatur, & quare. 360.2. a. missio post resurrectionem Christi ad prædicandum Gentibus Euangelium, prænunciatur in veteri Testamento. 559.1.d. genera quatuor.	597.2.d
Antiphrasis, Allegoriæ species, quid sit, eiusque cum Ironia discrimen.	17.1.c, d	Apostoloci qui dicantur.	103.2.b
Antipodes in Lybia quid sint.	156.2.g	Apostrophos quid sit, & eius figura.	9.1.a
antiquitas ipsa creauit errorem.	498.1.g	apotheca Græcis, Latinis horrea, quænam dicantur.	206.1.f
Antisigma, eius vsus & figura.	9.2.c	apparet & paret in quo discrepent.	742.2.h
Antispastus cur ita dictus.	7.2.a	appellatiua nomina quid sint, & quot eorum species.	4.1.c
Antistes, sacerdos dictus vnde.	100.1.e	appetitus seculi præsentis colluctatur cum amore patriæ celestis.	718.1.c
antithesis, species metaplasmi, quid.	14.2.f	Appius Cæcus primus solutam orationem apud Latinos exercuit.	18.1.f
antitheta, quæ & contraposta, quid.	26.2.g	Aprica loca quæ dicantur, & vnde.	197.1.c
Antitheton, species schematis, quid.	15.2.b	Apricum & opacum quomodo significatione distinguantur.	743.1.c
Antoninus Pius Imperator.	390.1.f	Aprilis mensis vnde nomen acceperit.	65.1.a
Antoninus minor Imperator.	ibid. h	Aprugius Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus.	528.1. f 784.2.f
Antoninus Caracalla.	393.1.a	aptum & vtile in quo differant.	741.1.c
Antonius monachus.	16.1.h	apud & penes significatione dissident.	743.2.c
antonomasia quid, & quot modis fiat.	27.1.a	Apulia est vbi Brundisium situm est.	191.1.a
antopodosis quid.	27.1.a	aqua vnde sit dicta, eius varij effectus & diuersitas. 179.2. c, d. 180.1. e	
Antracites cur ita vocatus, & illius proprietates quæ sit.	219.2.b	aqua baptismatis prædicatur.	407.2.d
anulare quid, & quomodo fiat.	260.2. h	aqua & sanguis manans è latere Christi præfiguratur in veteri Testamento. 558.1. h. baptismatis gemina figura.	612.1. h
anuli vnde originem traxerint, quomodo eos primum gestare coeperint homines, qui apud Romanos, quot & à quibus portabantur, eorumque species quædam.	268.1. h, & 2.c, f, g	aqua & vnda distinctæ sunt significationis.	744.1.c
Anulus qui datur Episcopo, dum consecratur, quid indicet. 598.1. h. cur in primis à sponso sponsæ detur, quarto digito inferatur, & antiquitus non amplius vno daretur.	603.2.g	cur aquæ nomine sanctus Spiritus appelletur.	89.2.c
Aod dux Hebræorum.	380.1.g		
Apactesis quid sit.	28.1.f		
Apellitæ à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorū hæresis.	103.1.d		
cur Apenninus mons dictus sit quasi alpes Pæninæ.	196.1.h		
Apes quid sint, vnde dicantur & nascantur.	174.2. g, h		
Apex quid sit, & vnde dicatur. 3.2. a. 267.1. d. qualis fuerit eius vsus apud veteres.	12.1.g		
Apex, species diffinitionis apud Philosophos, quid sit.	33.2.a		

Rerum & verborum Index.

quomodo Aquæ dicantur esse super celos. 362.1.h. in-
feriores salte in vnum collectæ à Deo in die tertia
creationis, quid mysticè indicent. 414.1.h. conuer-
sa in sanguinem à Moyse, quid denotent mysticè.
451.1.b. quid Ægyptiæ. ead. 2.d. quid amaræ in dul-
cedinè conueritæ. 454. 1.f.g. effusio à Dauide facta,
quam bibere oblatam noluit, quid mysticè figu-
ret. 509. 2.b. Hierico steriles & malignæ ab Elia
sanatæ, quid figuraliter representent. 512. 2.g
aquæ & fons baptismatis à Prophetis prænunciatur.
576.1.g. cur de Hierusalem exire. ibid. h
post aquam, occumbente Sole, ad castra reuerti quis
dicatur. 487.2.c
Aquatij hæretici, quare sic appellari. 103.2.c
Aquarius, & Pisces, cur inter signa cælestia constitui
sint. 48.2.h
aquatum & aquosum distinguuntur. 743. 1.b
aquila ab acumine oculorum vocata, & quanti sit
contuitus. 171. 1. a. cur hoc nomine appelletur Fi-
lius Dei. 293.1.b. Iudæis in cibo prohibita quid de-
signet. 467.2.c
cur aquila in signis bellicis portata fuerint. 245.1.d
Aquila (idem & Boreas) cur ita dicatur. 179.1.d.
370.1.f
Aquitaniæ quid nomen dederit. 191.1.b
ara & altare vnde dicantur. 205.2.c
Arabia quid sit, & quare sacra, beata à Latinis,
eod. 219.1. verò à Græcis, atque etiam Saba sit appel-
lata. 187.1.a
Arabici cur ita appellati, & eorum hæresis quæ fuerit.
105.1.b
Arabicus lapis quid, & eius proprietates. 214.1.h
Aram filij qui, & quænam gentes ab illis extraxer.
116.2.c
aranea vermis æris vnde sic denominetur. 167.1.a.
genus piscis vnde dicatur. 168.1.h
Araris quid dicatur. 183.2.c
Arath mons est Armeniæ, in quo arcam historix post
diluvium refedisse testantur. 196.1.f
Araxis amnis Armeniæ, cur ita nominetur. 183.
2.d
Arbe, locus sepulchri Adam, nomen à numero sum-
plur. 532.1.e
arbitrator & iudex quæ in re differant. 742.2.h
arbitrij nostri non est præuenire cogitationes malæ
suggestionis, est tamen in nobis ne diutius in ani-
mo hæreant. 648.1.g
arbitrium quid sit, & quomodo differat à gratia. 299.
2. b. proprium voluntatis. 417. 1. b. 418.1.e. libe-
rum sine gratia diuina nihil boni potest. 639.1.a
arbor & arbuta quid, & nominis ratio etymolo-
gica. 230.2.f.g. quot modis nascatur. 235.2.c
cur arbores vitam habere dicantur. 146.1.h
arbos & arbor quæ ratione differant. 743.1.c
arca dilunij. 376.2.e. Testamenti. 381.1.c. Noë, figu-
ra Ecclesiæ. 422.1.g. cur de ea coniuncti exeant,
qui disuncti intrauerunt. 424.1.g. quam de lignis
imputribilibus Moyse fabricauit, Ecclesiæ Chri-
sti significat. 460.1.f. quod eam transiente Iordanem
per sacerdotes & Leuitas deducitur turba, sicque
stante aqua fluminis in cumulum, Dei populus iter
incedit innoxium, quid significetur. 488.2.h. &
seq. ab alienigenis capta, indicabat Testamentum
Dei transitorium ad gentes. 500.2.g. quæ constru-
cta fuit à Noë, cur bicamerata & tricamerata fieri
iubetur. 575.1.c
Arcadia, quæ & Sicyonia, quid sit, & vnde nomen

acceperit. 190.1.h. & 2.e
Arcadius Imperator. 394.1.g
Arcadum sacrificium Deo suo Lycaeo, quale. 108.
1.g
cur arca tectum aperitur sexcentesimo & vno anno
vitæ Noë. 424.1.f
arces quid & vnde dicantur. 203.2.a
Archangeli quid sint, vnde dicantur, & eorum offi-
cium. 90.2.g
Archeilaus Cyrenæicus Philosophus sectam Acade-
micorum reperit. 106.1.h
Archidiaconi officium & partes. 615.2.c
Archiepiscopus quid sit. 99.2.b
Archisynagoga filia quam figuram habuerit. 521.1.c
Architrichinus Moses intelligitur. 524.2.h
Archontiaci hæretici quàm malè senserint de creatio-
ne mundi. 103.2.a
Arcticus circulus, cur ita dictus. 451.1.b. 177. 2.a
Arctos quid dicatur. 47.2.b
Arcturus quid sit, & vnde sic appelletur. 47.2. c. eius
mystica significatio. 367.1.b.e
arcus cælestis, qui & Iris, vnde nomen acceperit, quo-
modo formetur, quando appareat, vnde varios co-
lores trahat, & quæ sit eius mystica significatio. 178.
1.g. 369. 1.a, b. nunquam nisi de Sole resplendet.
424.2.c
arcus, qui & fornices, cur ita nominentur. 207.
1.d
ardea auis vnde sic dicta, & quid significet cum altius
volat. 171.2.b
area sicca, & vellus complutum, & postea compluta
area sicco vellere, quid mysticè significet. 494.2.c
area definitio & denominatio. 209.1.c. & 2.a
Arelatum quis condiderit. 201.2.b
arena vnde nomen habuerit, & quomodo probanda
sit. 213.2.b. 18.2.h
argenteos triginta à Christo accipit, quicunque præ-
dicat Trinitatem, siue Christi crucem. 443.1.d
argenti, auri & aris genera tria sunt. 212.1.h. illius, quod
vium dicitur seu liquidum, ratio etymologica, o-
rigo & virtus. ead. 2.c.f.
argentum & aurum Ægyptiis sublatum quid præfi-
gurauerint. 433.1.c.d
argilla cur ab Argis vocata. 211.2.a. vnde tellus voca-
bulum suscepit. 273.2.d
argitis Græcula vitis quæ. 230.1.g
Argonautæ. 380.2.c
arguere & coarguere in quo distinguantur. 285.
1.d.
argumenta effecta quæ appellantur, & quot illa sint.
34.1.g
argumenti & historiæ differentia. 20.2.g
argumentorum, quæ in eo ipso de quo agitur hærent,
diuisio. 34.1.e.f
argumentum vnde dictum. 75.1. b. in quo differat ab
argumentatione. 741.2.c
Argyre & Chryse insulæ ubi sitæ sint, & quare ita no-
minatæ. 193.2.a
Ariana hæresis. 392.2.c. per totam Africam intromit-
titur. 403.1.b
Ariani hæresis quæ, & ubi condemnata. 77.1. b. 104.
2.c
Ariani accedunt ad altare Domini per gradus. 457.1.b.
Arius, Marcion & Basilides fraudati sunt Hierico.
490.2.c
arida ab aquis segregata à Deo in die tertia creationis,
quid spiritualiter significet. 414.2.e

Rerum & verborum Index.

Aries, signum celeste, cur primus constitutus, & ita ap-
pellatus. 48.2.e
aries instrumentum bellicum. 247.2.a
aries, cur à Marte vel ara deductum nomen habeat.
158.2.h. in vepribus hærens, dum Abraham vellet
filium suum, ex Dei mandato, sacrificare, crucem
significat. 431.2.d
arioli qui appellantur. 108.2.g
Aristmodus rex Sueuorum. 400.2.e
aristologia vnde dicatur, quotuplex sit, & quæ eius
proprietas. 239.2.b
Aristoteles Peripateticæ sectæ auctor fuit. 106.1.h
384.2.g
Arithmetica quid sit, & à quo inuenta. 29.2.c. 37.1.b.
302.2.f. 384.1.e. quomodo differat à Geometria &
Musica. 39.2.c.d
arma quid propriè significant, quotuplicia sint, & vn-
de nominis sui ducant originem. 246.1.e. à quo
inuenta. 378.1.h
arma, armameta & tela in quo differant. 288.2.c. 743.1.b
armarium & armamentarium in quo differant. 206.1.e
quod armatorum sexcenta millia de Ægypto nume-
rentur egressa, & ex ipsis non sint amplius quàm duo
tantum in terram repromissionis ingressi, quid si-
gnificentur. 481.2.d
Armenia vbi sita sit, quis ei nomen dederit, & quotu-
plex. 118.2.c. 188.1.g.h
Armenij. 396.1.e
armamenta quæ sint, vnde dicantur, & in quo differant à
grege. 158.2.f
armi & humeri quid sint, & in quo differant. 149.2.a
per armillas, præpositorum valde laborantium opera
demonstrantur. 462.2.f
aromata quid sint, nominisque etymologia duplex.
235.2.d
Arphaxad, filius Sem. 377.1.c
astra quid sit, & quomodo differat à pignore. 60.1.g
arrogans & abrogans in quo differant. 741.1.c
arrogantes nunquam legendo perfectam scientiam
consequuntur. 669.2.d
ars vnde dicitur. 1.1.a. 3.2.b. omnis sæculi huius, strenuos
amatores habet, & ad exequendum promptissimos:
illa verò diuini timoris plerosque sectatores lan-
guidos, tepidos, & pigritie inertia congelatos. 641.
2.d. piloria in monasterio ad quos pertineat. 707.
1.d. qua ratione distinguatur ab artificio, quoad si-
gnificationem. 741.2.c
arsenicum, quod & auripigmentum, vbi inueniatur
optimum. 260.1.h
Artes Ochi filius. 384.2.g
Artis quid sit. 41.2.d
Artaba apud Ægyptios est mensuræ quoddam genus.
226.1.h
Artabatitæ in Æthiopia qui dicantur. 156.2.f
Artaxerxes qui & Longimanus. 384.2.e
Artaxerxes alter. ibidem f
inter artem & disciplinam quodnam sit discriminē. 1.1.b
ad artem quantò quisque conscendit, tantò magis ad
eum ars ipsa descendit. 669.1.d
Artemisia herba Dianæ consecrata. 239.1.d
arteriæ cur ita vocatæ sint. 149.1.e
articulata vox quæ. 62.g
articuli & pronomen in quo differant. 1.1.d
artium liberalium disciplinæ quot & quæ sint. 1.1.e
Artoteritæ vnde sic dicti, & quæ fuerit eorum hæresis.
103.2.b
artus quid, vnde dicantur, & in quo differant ab arti-

culis. 150.1.e. fi
aruiua in corpore humano quid sit. ibidem e
arundo quid & vnde dicatur. 234.2.h
arundo & hirundo quomodo differant. 286.1.g
Asa regnat. 382.1.e
asbestos Arcadiæ lapis, quare ab igne sortitus sit no-
men. 214.1.e
ascendentes & descendentes scalam qui sint. 435.2.a
Ascensio Christi in celum prænunciatur à Prophetis
in veteri Testamento. 559.2.c. & seq.
ascensio celorum promissa est Sanctis in carne post
resurrectionem. 636.2.e
Ascensionis Dominicæ solemnitas cur celebraretur, &
per reuolutum circulum annorum. 591.2.a.b
ascia quid sit & vnde nominis originem sumpserit.
262.1.e
Asclepiades Medicus phreneticum quendam per sym-
phoniam sanitati restituit. 55.2.d
Asfer cur beatus interpretetur. 95.2.e
Asfer, cuius nomen significat diuitias, idem Christus
est: & quomodo eius panis pinguis factus esse di-
catur. 447.1.b. 517.1.b. 534.1.e
Asia in qua orbis parte sit disposita & vnde sic appel-
lata. 186.1.e. mino. quid. 188.2.e
asina ad vitæ in aliigata quid denotet. 445.2.a
asina Balaam loquens dum videt angelum, quid præ-
figurauerit. 481.1.e
asini primogenita oue mutare, quid sit. 458.1.h
in asino & boue simul arare quis dicatur. 483.2.d
cur asinus & asellus sint à sedendo dicti. 160.1.f. quan-
do requiem, & terram optimam videre dicatur.
446.1.e
Asiongaber, quod transfertur in ligna viri, cuius rei fi-
guram gerat. 479.1.c
asper & ferox quomodo differant. 281.1.e
Asphaltites lacus quid sit, quæ eius longitudo, va-
riæque eius nomina & etymologiæ. 182.1.h & 2.e
aspicere, suspicere, inspicere, prospicere, despiciere, in-
tueri, videre, spectare & visere, quomodo differant
inter se. 282.1.h. 742.1.h
aspiratio quid est. 3.1.b
alpis vnde sic vocata, eius diuersa genera & species, di-
sparsæque effectus ad nocendum. 165.1.a
assumptus quid sit. 22.2.b
Assyriæ nomen quis dederit, vbi posita sit, & quibus po-
tissimum abundet. 186.2.f
Assyrii quid & vnde dicti. 117.2.d
Assyriorum regnum in Medos transfertur. 382.2.g
apud Assyrios artes magicæ copiosæ sunt. 108.1.f
asteriscus quid, vnde dictus, eius vius, species duæ
aque figure. 9.2.b.
astilmus, species allegoriæ, contrarius Sarcasmo, quid
sit. 17.2.b
inter astra & sydera, quid intersit. 289.2.d
astrion quid sit & vnde nomen ac originem sumpse-
rit. 219.2.a
Astrologi vnde sic dicti. 109.1.a
Astrologia quid sit. 302.2.f. à quo reperta. 379.1.d
Astrologiæ & astronomiæ differentia quæ. 43.2.c
Astrologiæ numerus inuestigatus. 383.2.b
Astronomia quid sit, à quibus inuenta, quis potissimum
de ea scripsit, eius cum astrologia differentia, & ra-
tio circa quam versatur. 29.2.d. 43.2. per totam.
Astutes qui sint & vnde dicti. 120.2.h. in Gorthorium
ditionem reducuntur. 402.2.g.
Asturius sedis metropolis provinciæ Carthaginis pon-
tifex. 734.2.

Rerum & verborum Index.

Athalia regnat. 382.1.h
 Athanagildus Gotthorum rex. 40.1.2.a
 Athanaricus Gotthorum rex. 398.2.g. 399.1.b
 Athanasius. 393.1.a
 Athaulfus Gotthus Italix regno præficitur. 399.2.a
 Athenæ conditæ. 379.1.d
 Athenas in Hellade quis condiderit. 200.1.g
 cur Athlas dicatur cælum sustinuisse. 43.2.b. 196.2.f
 Athos mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus. 196.1.g
 Atramentum quid sit. 28.1.g
 Atomi Philosophis quid sint, vnde dicantur, & in quibus rebus considerentur & qualiter. 176.1.h, & 2.e
 Atramentum quomodo fiat. 260.2.f, g
 Atrium quid sit, & cur ita nuncupetur. 204.1.h
 Athropia quid sit, & vnde nomen acceperit. 52.2.h
 auaritia gemina discernitur pœna. 303.2.c. ipsa, & pecuniarum amor, omnium vitiorum pessima. 657.1.a. quàm sit detestanda & noxia, explicatur. 714.2.h
 auaritiæ crimen significatur per lepram florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite vsque ad pedes, & quare. 469.1.a
 auarus & cupidus quid differant. 741.1.d
 audax & temerarius inuicem dissident. 743.2.d
 audire & exaudire significatione distant. 741.2.f
 auellane vnde sint cognominatæ, & cur à Græcis ponticæ appellentur. 233.1.c
 inter autem & volucrum interest. 743.1.d
 auena & habena qua ratione dissident inter se. ibid.
 Auernus lacus Campaniæ cur ita vocetur. 182.2.g
 aues sicut specie differunt, ita & naturæ diuersitate. 170.2.f. nominis origo, & cur alites & volucres dicantur. ibid.g. quedam à sono vocis sunt compositæ. 171.1.a. quæ sint in illis auguriorum species. 174.2.c
 auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit. 639.2.a
 auferre, adimere & eripere diuersæ sunt significationis. 744.1.e
 augures qui dicantur. 108.2.h
 auguriorum species in auibus quæ. 174.2.c
 Augusteum & Tiberium marmor vbi primum repperit fuerit, & in quo differat ab ophite. 215.1.d
 Augustinus ardentior carnis amator, sit ex Manicheo, mundi probatus magister. 335.1.d. Episcopus. 394.1.g
 cur Augustus pilam in signo constituerit. 245.2.a
 Augustus mensis vnde nomen acceperit. 65.1.b
 cur auis nomine vocetur diabolus. 665.1.a
 Auitus Episcopus scientiæ secularium literarum & doctrinarum clarus. 529.1.c. 785.2.c
 aula quomodo definiatur. 204.1.h
 aura vnde dicatur. 179.2.a
 Aurastius Toletanæ Ecclesiæ pontifex. 735.2.c, d
 Aurelianus Imperator. 392.1.e
 Aurelius Antoninus Imperator. 391.1.b
 aures quid & vnde dicantur. 148.2.g. sermoni malo ocludantur. 317.2.b, c. 327.1.b. 331.1.b
 aureum & auratum quomodo discrepent inter se. 743.2.e
 aurichalcum quid sit, & cur ita cognominetur. 222.2.h
 auriga quis propriè dicatur. 250.1.g
 aurora quid sit & vnde nomen sumpserit. 64.2.f

cur Aurum sit ab aura denominatum. 222.2.c. eius tria genera. 222.1.h
 auspicia quid, & quot eorum genera. 108.1.h
 inter auspicia & auguria quæ differentia statuatur. 741.2.c
 Auster vnde dicatur, & cur à Græcis nominetur. 179.1.b. 370.1.g
 australis piscis cur ita nominetur. 169.1.a
 Austroafricus (qui & Libanotus) quare ita vocetur. 179.1.b
 inter austrum & ostrum quæ differentia. 743.2.b
 authores historiarum qui. 20.1.g. Rhetoricæ artis. 21.1.d. Musicæ. 41.1.a
 auxilium, præsidium, & subsidium quomodo differant. 283.2.a
 axes quibus cælum voluitur duo sunt. 362.1.e
 axis cæli quid, & vnde dictus. 44.2.c. 177.1.c
 Azariæ ortus, & mors. 538.2.g
 Azarias regnat. 382.2.g
 Azyma ludæorum quid mysticè præfigurauerit. 453.1.d, & seq.
 in Azymo pane conficiendus est Christus, non in fermentato. 696.2.h

B.

B Abel turris. 377.1.d
 Babylonia vnde nomen accipiat, eiusque nobilitas. 186.2.h
 Babylon vrbs Mesopotamiæ à quo primum fundata, dehinc ampliata, & vnde vocabulum sumpserit. 198.1.h, & 2.f
 Babylonix ruina quid significet. 407.2.c
 Babylonix transmigratio, quintum seculum. 416.1.e
 Bacchius pes cur ita vocatus. 7.1.d
 Bactriæ regioni proprium vocabulum quis dederit. 187.2.d
 Bactriani qui dicantur, & vnde nomen sint sortiti. 117.2.c
 Bactrum oppidum à quo constructum & cognominatum. 199.1.a
 Bactrus fluuius Orientis vnde nomen acceperit. 183.2.d
 cur Baculus denominetur à Baccho. 277.1.d
 Baculus Elisæi per seruum missus super mortuum, quid mysterij habeat. 513.1.b. 519.1.b
 cur Baculus datur Episcopo, dum consecratur. 598.1.h
 Badius equus quid, & quare sic nominatus. 160.2.g
 Bala, ancilla Rachel, interpretatur inueterata. 436.2.h
 Balaam asina loquens dum videt Angelum, quid præfigurauerit. 481.1.c. mors eius. 482.2.c
 Balaam, qui cadens apertos oculos habet, quorum typum tenuerit. 517.2.d
 Balanitis vix vnde nomen sumpserint. 230.1.f
 Balanites duo sunt genera. 220.1.h
 Baleares insulæ Hispaniæ duæ sunt, vbi primum inuenta est funda, quæ lapides emittuntur. 195.2.a
 Balenæ quid, & cur ita dicta. 168.1.e
 Balnea & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, & quare. 203.2.a. 204.1.e
 Balineum & balneum differunt significatione. 746.1.f
 Balista quid & vnde cognominetur. 247.1.d
 Balsamum quid & vnde ortum, eiusque proprietas. 246.2.h. 257.1.a. in quo differat ab opobalsamo. 746.1.g
 Baltea & baltei quomodo differant. 284.2.a
 Baptismus quid sit, & quare per aquam datur. 82.1.h, & 2.e. eius purificatio per Circumcisionem indi-

Rerum & verborum Index.

- catur. 573. 2. c. in remissionem peccatorum cunctis
fuit repromissus. 576. 1. f. & seq. tria eius genera.
612. 1. g. quis eo sanctificetur. ead. 2. f. ad quid pro-
ficiat perfectis ætate, & paruulis. ibid. h. non est
hominis meritum, sed Christi. 613. 1. c
- Baptizare non licet clericis nec priuatis sine gradu.
613. 1. a, b
- Barach, quod interpretatur coruscatio, formam gerit
prioris populi. 491. 2.
- Baratrum nimirum altitudinis nomen est, & vnde dedu-
citur. 197. 2. b
- Barba tanquam vultus confert dinoscantiam. 295. 1. c.
in ea lepram portare qui dicantur. 468. 2. c. in ea
virtus ostenditur. 505. 2. a
- inter Barbam & barbas quod discrimen. 746. 1. f
- inter Barbarissimum & solacissimum differens signifi-
catio est. ibidem.
- Barbarissimus quid, vnde dictus, quomodo à Barba-
rolexi differat, & quibus modis fiat. 13. 1. b, c, d,
& 2. d
- Barbarolexis & Barbarissimus in quo differant. ibid. c
- Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad litus por-
tat. 255. 1. c
- Barnabæ quid sit, & eius figura. 8. 2. h
- Barnabæ vita, & mors. 542. 2. f. corpus repertum. 395.
1. a
- Barnabas & Paulus latræ cultum sibi exhiberi vetne-
runt. 592. 2. f
- Barnaba quid linguâ suâ resonet. 99. 1. b. designat An-
tichristum. 525. 2. b
- Bartholomæi Apostoli vita, & mors. 541. 2. c
- Basantes, marmoris genus, vbi inueniatur. 215. 2. a
- Bases quid significant. 207. 2. a. per argenteas Pro-
phetæ signantur. 461. 1. c, d
- Basilicæ cur prius vocabatur regum habitacula, nunc
verò diuina templa. 205. 2. b, c
- Basilides, Arius & Marcion fraudati sunt Hierico.
490. 2. c
- Basilidiani hæretici vnde sic appellati, eorumque hæ-
resis quæ fuerit. 103. 1. b
- cur Basiliscus Græcè, Latine interpretetur regulus.
164. 2. g
- Bassos & bassus significatione dissentiunt. 746. 1. g
- Batin, siue feminalia, in veteri lege quid dicerentur.
262. 2. c
- Batrachites lapis quis dicatur. 214. 2. g
- Batus, genus mensuræ, vnde vocabulum sumat, &
quot constet sextariis. 226. 1. g
- Beatis non profunt suffragia, & quare. 614. 2. f
- ad Beatitudinem veram non peruenitur, nisi per fi-
dem. 637. 2. b
- Beatus discrepat à felice, honesto, & fortunato. 746. 1. e
- Beelzebub quid dicatur & vnde. 110. 2. g
- Beelzebub quomodo interpretetur, & quid sit. ibid. h
- Behemoth cur Hebræis animal sonet, & Leviathan
dicatur. ibidem, & 111. 1. a. cur & diabolus sic ac-
minetur. 664. 2. h
- Bel, idolum Babylonicum, vnde sic cognominetur.
110. 2. f, g
- Belial quid sit, & quomodo interpretetur. ibid. h
- Belisarius magister militum. 403. 2. b
- Bella instituta. 378. 1. h
- Bellerophonis fabula. 380. 1. g
- Bellum quis primus intulerit, quot sint illius genera,
vnde deductum habeat nomen, quomodo differat
à pugna, acie, prælio, anello, & in eo quot agantur.
243. 2. 4. 288. 2. a. 289. 1. a. 746. 1. f
- Benacus, lacus Italiae in Venetia, de quo fluuius nasci-
tur Mincius. 182. 2. g
- Benè sibi conscius non metuit alienæ linguæ menda-
cium. 651. 1. b
- Benedicendi iuxta montem Garizim incedentes, quid
figuraliter indicent. 491. 1. a
- Benedictiones quæ sunt in populo à sacerdotibus,
vnde traxerint originem suam. 585. 2. a
- Beneiaacac, quod transfertur in filios necessitatis seu
stridoris, de quibus intelligatur. 478. 2. h
- Benjamin, qui interpretatur filius dextræ, vel filius
doloris mei, mysticè designat Paulum Apostolum,
& terrestrem Hierusalem. 95. 2. d. 439. 2. b, c. 441.
1. b, c. 448. 1. f. 517. 1. b. 534. 1. e. quid est quod manè
comeditur dicatur. 448. 2. c. quomodo sub eius fi-
gura populus Iudæorum lupus manè comedens
prædam, & vespere spolia diuidens prophetetur.
566. 2. h
- Benignitas in quo distinguatur à bonitate. 745. 2. d
- Berenice à quo sit nominata & edificata. 200. 1. h
- Berillus in India gignitur, gentis suæ linguâ nomen
habens. 216. 1. h
- Bersabee, quæ interpretatur puteus satietatis, siue pu-
teus septimus, quid mysticè declaret. 508. 1. h
- Bessi qui, & cur ita appellati. 120. 1. c
- Bestiæ triformis fabula quid significet. 19. 2. c
- Bestiarum vocabulum quibus propriè conueniat.
161. 1. d
- Bethel vrbs Samaritæ vnde acceperit nomen, à quo
condita fuerit, & cur vocata Bethauen. 199. 2. b
- Bethleem Iuda ciuitas David vnde nomen habuerit,
& quis eam condiderit. ibidem. prænunciatur à
Prophetis fore locus natiuitatis Iesu Christi. 551. 1. a
- Betis fluuius (qui & Beticae provincie nomen dedit)
vnde sic appelletur. 184. 2. h
- Bibere & ebibere in quo differant. 284. 2. a. & potare.
746. 1. e
- Bibiones, qui & mustiones, quid sint. 175. 2. b
- Bibliotheca quid sit, & vnde dicatur. 206. 1. f
- Bibliothecas qui primi instituerint. 73. 2. c
- Bidella quæ melior dicatur, Indica an Arabica. 236. 1. h
- Bidentes vnde ita vocentur. 158. 2. g
- cur Bigas Lunæ iungant antiqui. 250. 2. f
- Bigenera in animantibus quæ dicantur. 161. 1. d
- Biremes naues quæ dicantur. 255. 1. d
- Bithinia Asiæ minoris provincia, vbi sita sit, à quo co-
gnominata, & alia eius nomina. 188. 2. f. 200. 2. f
- Bitumen quid sit, vbi nascatur, eius natura & vsus. 212.
1. f, g. significat dilectionis ardorem. 422. 1. h
- Bitonica vna quid, & vnde dicatur. 230. 1. f
- Bizantæ regionis descriptio, nominisque ratio ety-
mologica. 191. 2. c, d
- Blattæ à colore nuncupatæ sunt, & lucifugæ dicuntur,
& quare. 175. 1. b
- Boa morbus quid, & quomodo ei remediatur. 165. 2. a
- Boas anguis Italiae immensâ mole, vnde nomen acce-
perit. ibid. c
- Bœotia, quæ & Aonia, qua ex causa sic dicta sit. 190.
1. e
- Bombyx frondium vermis, cur hoc nomine appelle-
tur. 167. 1. c
- Boni à malis separantur magno post mortem inter-
uallo. 507. 2. b. vt sint concordēs, discordēs verò
mali, optandum est. 678. 1. c
- Bonorum exempla multum profunt ad correctio-
nem mortalium. 642. 1. g
- Bonosiani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit

Rerum & verborum Index.

illorum hæresis. 104.2.h
 Bonum quod agimus, quomodo sit Dei, & quomodo nostrum. 299.2.c
 Bonum est propria delicta semper habere ante oculos. 648.1.g
 Bonum agere nihil prodest ei, cui malum est admixtum. 653.1.d
 Bootes quid sit. 367.1.c
 quod Booz iungitur Ruth, quid significet. 498.2.f.
 518.1.h
 Borio promontorium Numidiæ cur ita appelletur. 195.2.d
 Botrax, lacerti genus, vnde dicatur. 166.1.f
 Botrus vux, quem in ligno de terra repromissionis duo aduexere vectores, quid significet. 476.1.g.h
 in Boue & asino simul arare quis dicatur. 483.2.d
 Boves ærei duodecim in templo positi à Salomone, duodecim Apostolos designant. 510.2.g.h
 Bonis generositas quomodo cognoscatur, eiusque in sociis eximia pietas. 159.2.c
 Βεῦξ, morbus chronicus, quid. 52.1.h
 Brachia vnde nominentur. 149.2.b
 cur Brachium appelletur Filius Dei. 292.2.h
 Βεῦξ quid, & eius figura. 8.2.h
 Bragarensis ciuitas diruta. 400.1.g
 Braulio frater Ioannis in Casar Augusta decedentis adeptus est locum. 737.1.d
 Breues syllabæ quæ. 6.2.h
 Britannia Oceani insula vbi sita sit, & vnde cognominata. 19.2.h
 Britones qui & vnde dicantur. 120.2.e
 Brundisium quis construxerit, & vnde nomen accepit. 201.1.a
 Brutus vsus est literarum notis, vt occultum quid significaret. 10.2.g
 Bubo quid, vnde compositum nomen habeat, & quid apud augures portendere dicatur. 172.2.f
 Bubphthalmos quid sit, & vbi nascatur. 241.1.b
 Buccina quid sit, vnde dicatur, & quorum propriè signum fuerit. 245.2.b
 inter Buccinam & buccinum quid differentiæ statuatur. 746.1.f
 Bucolicum carmen quid, cur sic dictum, eiusque antiquitas. 18.2.h. 19.1.a
 Buglossos cur ita vocata. 239.2.a
 Buprestis, animal in Italia paruum, vnde nomen habet. 175.1.A
 Burdegalis vnde nomen accepit. 201.2.b
 Burgundiones qui sint, & vnde nominis sui originem habuerint. 120.1.h. 125.2.b
 Bustum, rogos & pyra quomodo differant. 276.1.h
 Butyrum, vberissimum & pinguisimum Euangeliorum est testimonium. 428.2.f
 Buxus vnde nominis traxerit originem. 234.2.g
 Byssus immaculata carnis incorruptionem, & splendidissimum sanctimonie candorem ostendit. 462.2.h. 464.2.f

C.

Cacemphaton quid dicatur. 13.2.d
 Cachexia vnde sumpsit nomen & productionem. 52.2.g
 Cacofyntheton quid sit. 14.1.f
 Cadauer quid sit, & vnde dicatur. 155.1.d
 Cadmus. 380.1.c
 cur Caduceatores legati pacis dicantur secundum

Linium. 111.2.d
 Cadus Græca amphora est continens vinas tres. 216.1.h
 Cæci duo iuxta viam sedentes quid significant. 521.1.c
 Cæcitas & cæcitas inter se quid differant. 285.1.b
 cæcula serpens cur ita dicta. 166.1.e
 Cæcus sacerdos quis dicatur. 470.2.g
 cæcus sedens secus viam, populum demonstrat Gentilem. 524.2.f. qui à natiuitate talis erat, quid designet. 525.1.c
 cælum quid sit, vnde dicatur, cur vocis à Græcis, & in Scripturis sanctis firmamentum appelletur. 44.1.f.
 176.2.h, & 177.1.a. quæ sit illius natura, & partes. 361.1.c, d. vtrum vnum an plures sint. 362.1.f.
 quomodo ab æthere distinguatur. 746.2.f
 cæruleum & cerulum in quo differant. 287.2.d. 747.2.d
 Casar Augusta Terraconensis Hispaniæ oppidum à quo situm & nominatum. 201.2.c
 Casar Augustus vsus est literarum notis, vt secretiora quælibet designaret. 10.2.g.h
 Casaream Cappadociæ quis ædificauerit. 200.1.h.
 quis Mauritanix. 202.1.e
 Calaries quorum propriè esse dicatur, & vnde nomen accepit. 147.2.d
 inter cæteros & alios distinctio quæ adscribatur. 747.2.b
 Cain figura Iudæorum. 419.2.d. qui Abel occidit in campo, priorem significat populum, qui interfecit Christum in Caluarie loco. 516.1.e
 Cainam filius Enos. 375.2.d
 Cainiani hæretici qui sint. 103.2.a
 Caiphas cur interpretetur inuestigator aut sagax, aut vomens ore. 99.1.b
 Caius Caligula Imperator. 387.2.b
 Caius Iulius Casar Imperator. 386.1.g
 Calamie (quæ & Seleucia) à quo constructa. 199.1.b
 calamistrum & calamistrati quid dicantur. 277.2.b
 calamus aromaticus vbi reperitur. 236.2.g
 Calchedonenis synodus quot Episcoporum fuerit, sub quo Imperatore, & contra quem congregata. 77.1.c
 calciamentorum plures species exponuntur, nominumque singulorum etymologia. 269.1.d, & 2.
 calcis, prima pars plantæ, vnde ita nominetur. 151.2.d
 calcofanus nigra est gemma, quæ lapidi illi æris tintum reddit. 210.1.h
 calculi cur ita vocati. 252.2.h
 calculus quid sit, & vnde gignatur. 53.1.a. 213.1.d
 calcus quid sit, & vnde sic nominetur. 224.2.g
 caligo quid sit, & vnde dicatur. 178.2.g
 Calisto, Lycaonis filia, inter astra collocata, & Arctos dicta. 49.1.b
 calix aureus Babylonis. 408.1.g
 cur Calix Domioicus vino aquæ mixtus offeratur. 586.1.e. debet esse metallicus, non ligneus aut fictilis, & quare. 696.2.g
 Callaica quid, & vbi nascatur. 216.2.f
 callidus & versutus in quo discrepent inter se. 746.2.h
 callis & semitæ differentia. 210.2.f, g
 inter caluum & caluatum quid dissidij in significatione. 748.1.h
 Calx viua dicta, & quare: natura eius & vsus qualis. 213.2.b. 258.2.g
 Cameleō quale sit animal, vnde ita appelletur, vbi nascatur, & quare pardus etiam vocetur. 162.2.e

Rerum & verborum Index.

- Camelum manducare vetitum, quid significet. 467.
2. b
Camelus vnde nomen & originem habeat. 160.1. e
cameæ quid & vnde dicatur. 207.1. b
campana in pondere quid sit, & vnde nominis causam
deducat. 224.2. g
Campania habet terras hyeme atque æstate vernan-
tes. 191.1. a
campanum æs vnde dicatur, & quis sit illius vsus. 223.
1. c
campus quid sit, & vnde dicatur. 196.2. h
canalis vnde denominetur. 207.2. b
cancer, signum celeste, cur ita sit appellatus. 48.2. f
cancer, morbus qui in corporis superficie videtur,
quid sit. 53.2. c
cancer conchæ sunt erura habentes, ostreis inimici,
eorumque genera duo. 169.2. c
candelabrum angeli doctrina sacerdotalis, vel honor
potestatis quem gestat intelligitur. 352.2. h. quod
vidit Zacharias, cum lucernis septem, & duabus
oliuis ad dextram & ad sinistram ipsius positis,
quid significet. 410.1. f. illud septem calamorum
quid præfiguret. 460.2. h, & seq. 463.1. b
canes cæci nescientes latrare, ludæi intelliguntur. 553.
2. c
Canicula, quæ & Sirius, quid, & cur ita vocetur. 48.
1. a, b
canis vnde nomen sortitus sit, eiusque natura sagacis-
sima. 163.1. a. conuersus ad vomitum, est penitens
ad peccatum. 645.2. a
canities, quæ in senibus gloria dicitur, quid sit. 600.
1. g
Canones Euangeliorum à quibus & quare facti, &
quot sint. 76.2. e, f. conciliorum vero quo tempore
ceperunt. ead. h
cantare & canere differunt. 747.1. d
cantarida vermis terrenus, eiusque effectus & vtilitas.
167.1. b
Cantica Cantorum quid contineant, & cur apud
Hebræos ea legere non omnibus permitteretur,
sed tantum viro iam perfectæ scientiæ, & roboratæ
fidei. 407.1. c, d
Canticum glorificationis à populo Israëlito decan-
tatum post transitum maris rubri, quid mysticè
demonstret. 454.1. e. illud Moyses primus inuexit,
& quare. 581.2. d
cantor quis dicatur, & eius duo genera in arte musica.
100.1. h, & 2. e
cantores quondam fabarum dicti. 602.1. f
cantus quid dicatur. 41.2. d
inter capillatum & capillosum quæ sit differentia.
748.1. h
capilli vnde sic dicti, eorumque vtilitas. 147.2. c
inter capillos & capillamenta quod apponatur in si-
gnificatione dissidium. 747.2. d
capillus Veneris vbi nascatur, eiusque triplex nominis
etymologia. 240.1. g
capere & decipere in quo dissideant. 291.1. i
inter capio & capello, quod in significatione dissi-
dium. 747.2. a
in capite lepram portantes qui sint. 468.2. e
capite languente cætera corporis membra inficiun-
tur. 680.2. e
capitulum, dies Palmarum quondam appellata, &
quare. 589.2. a
Capitolia cur ita appellentur. 207.2. b
Capitolium Romæ vnde nominis sui originem tra-
xerit. 203.2. a
Cappadociam quis nominauerit, & vbi sita sit. 188.1. h
capia contemplatiua vitam significat. 466.2. g
capri & capræ quid sint, variorumque nominum qui-
bus appellantur etymologia ratio. 159.1. b
Capricorni figura cur inter signa celestia effusa est.
48.2. h
caprifici etymon duplex. 232.2. h
caprioli in vite quid, & cur ita dicti. 219.2. b, c
ca. tiam duxille captiuitatem Christus quomodo
dicatur. 560.1. e
captiuitas Iudæorum æterna ab Esaia prænunciatur.
570.1. f
Capuam quis condiderit & nominauerit. 201.1. b
caput Italæ lingua est illa avis quam falconem voca-
mus, & vnde sic appelletur. 173.2. b
caput quid, cur illi hoc nomen datum sit, eiusque par-
tes omnes declarantur. 147.2. b, c, d
carabus, nauigij genus, quid. 255.2. b
carbo & pruna in quo differant. 257.2. a
carbunculus cur ita dictus, vbi nascatur, & quot sint
eius genera. 51.2. d. 219.2. b
carcer quid sit & vnde dicatur. 204.1. g. numero sin-
gulari, & carceres, plurali, differunt. 62.1. c
cur carceres dixerint antiqui locum in Circo vnde
emittebantur equi. 250.1. g
Carchedonius vbi nascatur, & eius proprietates. 219.2. d
cardiace, morbus, quid: & vnde vocabulum sumptit.
51.1. d
cardines cæli quid, & vnde ita dicti. 44.2. f
cardines mundi quid, & quot sint. 176.1. g. 177.1. c
cur cardo *non m. v. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.* denominetur, & quid signifi-
cet. 206.2. h
carduelis, Græcis *καρδελίς*, vnde nomen accepit.
174.1. h
cardui natura & potentia quæ. 242.2. c
caries cur hoc nomine nominetur. 231.2. b
Carinus filius Cari Imperat. 392.1. g
carmen quid sit, & vnde dictum. 18.1. g
Carmenis nympha literatq; Latinarum ingenitrix.
2.2. e. 380.2. h
carminum quinque millia Salomonis, quid mysticè
designent. 511.1. a
carnales fidem non pro virtute animi, sed pro com-
modo quærent temporali. 638.1. c
in carne & cute lepram portare qui dicantur. 468.2. f
quinam in vna carne. ibid. g
contra carnis concupiscentias & voluptates quod sit
remedium. 309.2. c
carnis prudentia quando moritur. 479.2. d
carnis integritas cum immunditia colluctatur. 717.1. c
carnium vsus vel piscium. 595.2. a, b
caro quid sit, vnde dicatur, quibus constet, eiusque
cum corpore differentia. 147.1. b, c. 297.2. b. quod
omnis, præter archam, quam terra sustentabat, di-
luuio consumpta sit, quid significet. 423.1. e. sancta
Christi, insinuat per virgam Aaron, quæ post sic-
citatem floruit. 477.1. c. per vitulam rusam, super
quam non est iugum impositum. ead. 2. b. per spe-
luncam in qua latebat David fugiens a facie Saul.
503.2. b. nostra, per asinum Balsam bene intelli-
gitur. 481.1. d. non erit subiecta animæ, nec vitium
rationi, si animus non est subditus conditori. 622.
2. e. tunc Deum sitit, quando per ieiunium absti-
net & arefcit. 659.1. c
Carpasia nauis vnde dicatur. 255.1. a
Carpathos, vna ex Cycladibus, vbi posita sit, & cur ita

Rerum & verborum Index.

- vocata. 194.1.h
Carpocratiani à quo sic appellati, & eorum hæresis. 103.1.c
Carra ciuitas Mesopotamiæ à quibus condita. 199.1.a
Carta vnde nomen sumpsit, eius vsus & genera. 75.1.d
Carthadam (quæ Carthago sermone verso dicta est) quis fundauerit. 200.1.f
Carthaginem Spartariam qui construxerint. 201.2.e.
202.1.e
Carthaginense concilium. 394.2.c
Carthago. 381.2.b. 403.1.b
Cartilagine quid, & vnde dicatur. 150.2.g
Carus Imperator. 392.1.g
Casse definitio. 108.2.e
Cassidi, qui nunc Chaldæi, vnde sic appellati. 118.1.e
Cassia quid sit, vbi nascatur, & eius virtus quæ. 236.2.g
inter Cassidem & galeam diuersitas est quædam significationis. 748.1.e
cur Castanea à Græco ~~καστανή~~ denominetur. 233.1.c
Castella, vici & pagi quid sint. 202.2.f.g
castimonia & castitas quomodo differant. 285.1.b
castitas securitas est mentis, & sanitas corporis. 656.1.h
inter castitatem & continentiam quid intersit. 746.2.g
castitatis fructus & vtilitas quæ. 313.1.d. 325.2.d. conflatus cum luxuria. 717.1.d
Castoris testiculi ad quid apti sint. 162.2.f
Castros, volatilia minuta, quid Græci appellent. 174.2.h
Casus vnde dicti. 42.2.h
Casus cuiusque tantò periculosior est, quanto prius altior fuerat. 679.1.c
Catachresis, ex tropis vnus, quid sit. 16.1.e
Catalogus virorum fortium textitur in figura Sanctorum. 509.2.d
Cataphrygij vnde sic nominati, & quæ fuerit illorum hæresis. 103.2.d
Catarrus quid, & quando ~~καταρρ~~ appelletur, quando autem ~~φθίσις~~. 52.1.h
Catafecue quid sit, & circa quæ versetur. 24.2.h
Catechumeni qui dicebantur antiquitus. 201.2.a. 609.2.d
Categorix siue prædicamenta quid, earum instrumenta, & species. 30.2.e.g. vnde ita dictæ. 31.1.c
Cathari quare sic dicti, & quæ fuerit illorum hæresis. 103.2.d
Cathmus Agenoris filius, quas literas Græcas à Phœnice in Græciam attulit. 2.1.e
Cato philosophus. 385.2.d
cur Catulus appelletur Filius Dei. 293.1.b
Catulus leonis cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. 445.1.b
Caucasus mons quo in loco positus sit, & vnde nuncupatus. 196.1.e
in canda serpentis est seculi finis, & quare. 450.2.h
cauerna reguli, corda sunt infidelium. 549.2.b
caularum definitio & denominatio. 208.1.e
causa quid sit, & vnde nomen habeat. 248.1.f. in quo differat à ratione. 289.2.d. 748.2.e
causæ veteres, quas Græci ~~καῖνæ~~ dicunt, vnde procedant. 51.1.b
causales coniunctiones quæ. 62.2.e
causarum genera quot & quæ sint. 22.1.a. qui & quot earum status. 22.2.a. quot modi. 23.1.d
à causis argumentum quando fieri dicatur. 34.2.f
Cautes quid, & vnde appellatur. 213.1.c
Cauum & cauatum in quo distinguantur. 747.1.b
Cecrops primus simulachra reperit, aras statuit, victimas immolauit. 110.1.e
Cedri nomine cellitudo gloriæ in electis accipitur. 511.1.b
Cedrus quid sit, vnde dicatur, & vbi nascatur. 233.2.b.c
Cehelara interpretatur Ecclesia, & quare. 478.1.h
celia quid dicatur & vnde, quomodo & vbi potissimum fiat. 273.2.a
cella, cubiculum, cubile, secessus, diuersorium. 204.2.g
cella monasterij in vrbe custodienda cui tradatur. 707.2.a
cella vinaria, Ecclesia intelligitur. 720.2.h
cellarij & promptuarij differentia. 206.1.f
cellario monasterij præpositus, eiusque officium. 707.1.b
celones naues quæ dicantur. 255.1.d
ceneris, serpens inflexuosus, quæ semper iter rectum efficit. 165.2.c
inter censorem & censualem quod in significatione discrimen apponatur. 747.2.b
Centauri quid, & vnde sic dicti. 157.2.a
Centauri varia nomina & ratio. 238.2.g
centenarium, ponderis genus, quid sit. 225.1.d
centones apud Grammaticos quid sint. 19.1.d
centupeda serpens, à multitudine pedum dicitur. 166.1.e
centuriæ definitio. 210.1.e
Centurio fidem gentium significat. 520.2.e
cephalea, capitis passio, vnde sic appellata. 52.1.e
cera vsus apud Græcos & Latinos quis olim fuerit. 75.1.e
per cerastam, dignè aduentus Antichristi asseritur. 446.2.e
cerastes serpens quid sit, & cur ita appelletur. 165.1.e
cerastus quid, & vnde dicatur. 232.2.f
cerates, oboli pars, vnde dicatur. 224.2.h
Ceraunij montes Epiri, à crebris dicti sunt fulminibus. 196.1.h
Cerauniorum genera quot, nominis ratio etymologica, & proprietates. 219.1.d
Ceraunium, eius vsus & figura. 10.1.e
Cerberi fabula. 380.1.g
Cerberus tria capita habens quid significet. 157.1.e
Cerdoniani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæresis. 103.2.b
Cerealis Castellanenſis Ecclesiæ Episcopus. 780.2.f
Ceres quid, vnde dicatur, & quare Opis etiam nomine designetur. 112.1.h
cerimonie apud Latinos & Iudæos quid, & vnde ita dictæ. 82.1.e
Cerinthiani à quo sic dicti fuerint, & eorum hæresis. 103.1.c
cerui vnde dicantur, & eorum variæ proprietates breuiter notatæ. 159.1.e
ceruissa quid sit, nominisque ratio etymologica. 273.1.d
ceruix, pars colli altera, vnde dicatur. 149.2.a
cerussa quomodo fiat. 260.2.h
Cespites in arbore quid sint. 231.1.a
Cetura hæreticos mysticè significat. 432.2.h
Ceurilas dux Gothici exercitus. 400.2.e
chalcantum vnde dicatur, vbi & quomodo fiat, proprietatesque illius quæ. 212.2.h
chalcosmaragdus cur ita cognominetur, & vbi nascatur.

Rerum & verborum Index.

tur. 216.1.h
 Cham filij & nepotes quot, & quæ gentes ab illis ortæ
 sint. 116. 2. f. g. filius Noe. 376. 2. e. deridens
 nuditatem patris sui, est figura impiorum Iudæo-
 rum. 424. 2. g. hæreticorum. 425. 1. b. Iudæo-
 rum designat imaginem, qui Christi carnem atque
 mortem deriserunt. 516.1.g
 chamædrys cur ita appellata. 239.1.d
 Chamæleon herba cur viscarago Latine appelletur.
 240.1. h
 Chamæmelon cur ita nuncupata. 239.1.d
 chamæmelon cur ita dicta, & cucurbitularis à Latinis.
 240. 2. h
 Chanaan filij vnde decem, ex quo Chanaanorum de-
 cem gentes, & quæ illæ sint. 117.1.a,b
 Chanaan filius Cham, posteritatem indicat Iudæo-
 rum. 516.1.g
 Chanaan mulier Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram.
 521. 1. a
 Chanaan vnde sic dicti fuerint. 116. 1. g. 117. 1. a.
 118. 2. c
 Chanaanus, gentilis videlicet populus, vitium signat.
 492.2.g
 Characteres dicendi apud Poetas tres sunt, & qui.
 107. 2. b
 characterismus quid sit. 28.1.g
 charientismos, Allegoriæ species, quid sit. 17.2.a
 charistum viride, nomen habet ab aspectu, & quare.
 215. 2. c
 charitas quid, & in quibus consistat. 102. 1. g. quo-
 modo differat à fide & spe, simulque cum illis in
 huius vitæ tempore copuletur. 301. 2. b, c. qua in
 re etiam discrepet ab amore & dilectione. ibid. d.
 virtutum omnium obtinet principatum. 638. 1. h.
 in dilectione Dei, & proximi constat. ead. 2. c
 sine charitate nemo ad Beatitudinem pervenire po-
 test. ead.1.g
 cur charitatis nomen tribuatur Spiritui sancto. 89.1.d
 Charadrius Iudæis in cibo prohibitus quid designet.
 467. 2. c
 Charybdis quid sit, & cur ita vocetur. 182.1.g
 Charybdis, siue hyemalis aut brumalis, cæli circulus, cur
 ita appelletur. 45.1.c
 chelidonia cur ita vocata. 238. 2. h
 chelidoniæ gladius quid dicatur. 246.1.h
 chelydres serpens (qui & chersydros) quid sit & vnde
 dicatur. 165.2.b
 Cherubin quid, & vnde dicantur. 91.1. d. à dextris &
 à sinistris Arcæ positi, quid designent. 460.2.f
 Childebertus Francorum rex. 401.1.b
 chimæra quid sit. 157.1.d, & 2. a
 Chimæra mons, qui nocturnis æstibus ignem exhalat.
 189. 1. b
 Chios insula cur Syriâ linguâ sic appelletur. 194.2.f
 Chiron Centaurus cur inter astra dinumeratus est.
 49.1. b. quidam eius nominis medicinam iumen-
 torum inuenit. 54.2.c
 chlamydis abscissio, regni est ademptio. 506.1.c
 chlamys quid & vnde dicatur. 264.2.c
 Choastus fluvius Persarum cur sit ita appellatus. 183.
 2. d
 Chore, Dathan, & Abiron, quos mysticè præfigura-
 verint. 476.2.h. 317.2.d
 choriambus pes, cur ita dictus. 7.2.a
 chorus quid & vnde dictus. 80.2.g
 chorus instrumentum musicæ. 380.2.c
 chorus vnde initium & nomen accepit. 381.2.c

Chria quid sit, & eius cum sententia discrimen. 24.
 2.g. 27.1.c
 chrisma quid & vnde eius institutio. 82.2.f
 chrisma quo omnes perungerentur, habetur prænun-
 ciatum in Exodo. 577.2.a. 613.1.d
 Christi incarnatio pacem inter homines & Angelos
 fecit. 624.1.h
 Christi discipulus non est, qui sanctitatis conuersio-
 nem ad hoc præstendit, ut aliis quandoque præsit.
 674. 1. c
 Christiani vnde sic appellati, & cur Nazareni dice-
 rentur. 101. 1. a. 381.1.c. afflicti. 392. 1. & 2. h.
 393. 1. b. 398. 1. h. 401. 2. c. 403.1.b, d. & 2. a
 Christianus primus inter Imperatores Philippus.
 391. 2. b
 Christianus sit Constantinus Imperator. ibidem
 Christianus signamenta poetarum legere non debet.
 670. 2. c
 cum Christo victuri transierunt, qui poenituisset mala
 perpetrata probantur. 334.2.g
 Christum interficere, est tollere nomen Christi. 504.
 1. f
 Christus vnde dictus sit, nominumque plurimorum,
 quibus ipse appellatur, explicatio. 86. 2. 87. 88.
 cur vilibus significationibus figuretur. 88. 1. g. h.
 cur nunc vnigenitus, nunc primogenitus, nunc
 frater, nunc Dominus dicatur, nomineturque
 Verbum, principium, dextera, brachium, virtus,
 sapientia, imago, splendor, figura, mediator, agnus,
 sacerdos, petra, lapis angularis, homo, leo, catulus,
 aquila. 292. 2. 293. 1. in quo nobis actiuam vitam
 & contemplatiuam significat. 301. 1. c. quomo-
 do dicatur susceptio & saluatio peccatoris, & in
 alio aliquo non sit salus. 344. 2. f. quare sol appel-
 letur. 362. 2. g. quomodo eclipsin passus dicatur.
 365. 1. a. quare Luciferi nomine significetur. 367.
 2. c. Deus & homo, probatur. 417. 1. c. quomo-
 do dicatur reliquisse patrem & matrem. ead. 2. b, c.
 est altitudo nostra. 422. 2. f. sacerdos æternus.
 426. 2. f. rex pacis & iustitiæ. ibid. g. dies octa-
 uus. 427. 2. d. verus Isaac. 431. 2. a. d. 433. 1. c. d.
 verus Iacob. 435. 1. b. 438. 1. g. scala. ibid. d. lapis
 puteo superpositus. ead. 2. c. verus Ioseph. 441. 2.
 & seq. quare recubuit vt leo, & velut catulus leo-
 nis, in passione sua. 445. 1. a, & seq. & ante & re-
 tro præliari contra Antichristum scribitur. 447.
 1. a. nec ipse sine lege, nec lex sine Christo esse
 poterit. 476. 2. f. quomodo mutauit os suum in
 sacerdotio & in præceptis. 505. 1. c. à Cedro ad
 hyssopum disputat. 511. 1. c. à Deo genitus confir-
 mat. 543. ante secula. 544. Deus & Dominus
 est. 544. 2. g. & seq. cum patre genitus est. 546. 2. f.
 Filius Dei, Deus homo factus est. ibidem h. & seq.
 cur in carne venit. 547. 2. b. ex semine Abrahæ
 fuisse probatur. 548. 1. f. de tribu Iuda. ibid. g. de
 stirpe David. ead. 2. f. & seq. de virgine, sine virili
 coitu, genitus est. 549. 2. d. & seq. lapis de monte
 abscissus, sine manibus præcidentium. 550. 2. f. g.
 in Bethlehem natus est. 551. 1. a. quo oleo vnctus
 fuerit. ead. 2. a. pauper & abiectus in primo ad-
 uentu suo venit. ibid. b. & seq. signa & virtutes
 fecit. 551. 2. e. idem Deus in corpore ab homini-
 bus videndus. ibidem h. & seq. non agnoscendus
 erat à Iudæis, qui aduersus eum congregantur.
 553. 1. c. & 2. b. sponte pro nobis semetipsum tra-
 didit. 554. 1. f. flagellatus, arundine percutus in
 capite, spinis coronatus, velle coccineâ indutus.
 555. in

Rerum & verborum Index.

555. in cruce suspensus, manibusque ac pedibus clavis cruci affixus, & inter duos latrones positus. 556. in cruce pendens, Patrem pro inimicis suis deprecatus est. 557. 1. c. pro nostris, non pro suis peccatis, crucifixus est. ead. 2. a. sepultura traditur, in infernum descendit, de quo, quos voluit, liberauit, tertia die resurrexit, in celum ascendit, sedet ad dexteram Patris. 558. 2. 559. 1. a. 560. 1. a. quomodo dicatur captiuam duxisse captiuitatem. 560. 1. e. brachium Dei est. 561. 1. c. in carne iudex Gentium adnunciatur. 564. 2. e. sub persona Dauid, super vtramque Gentem predicatur regnatus. 565. 1. d. Iudam deseruit, transiitque ad Gentes. 568. 1. precibus Deum deprecari nobis composuit & constituit. 581. 2. f. quo fuerit baptismo baptizatus. 612. 1. h. quomodo agnus, leo aut serpens esse dicatur. 619. 2. b. in forma serui, seruus, & in eadem hominum Dominus. 626. 1. h. vnus & idem in humanitate & deitate est. ead. 2. e. quo modo à Patre & Virgine matre differat. ibid. f. cur in inferno descendit. 627. 1. d. in celum ascendens abest carne, sed præsens est maiestate. ead. 2. a. non tantum à Patre, sed etiam à Spiritu sancto missus est. ibid. c. via est. 629. 1. a. nouit diem iudicii, quamuis discipulos scire noluit. 634. 2. f. totus est in vtraque sacramenti specie. 696. 1. g. h. non est in fermentato pane, sed in azymo conficiendus. ibid. h. saltus eius quales fuerint. 721. 1. b. hinnulo ceruorum comparatur. ibid. c. vox turturis dicitur. ead. 2. b.

χρημα, morbus, quid, & vnde sic appelletur. 51. 1. c

Chronici morbi qui dicantur. 52. 1. c

Chryse & Argyre insulae ubi sitae sint, & quare ita nominatae. 193. 2. a

Chryselestrus quæ gemma dicatur. 210. 1. f

Chrysites lapis ubi reperitur. 215. 1. a

Chrysoberillus cur ita dictus sit, & ubi nascatur. 216. 2. e

Chrysocola quid sit, ubi nascatur, & quæ eius natura. 220. 1. g. 260. 1. f

Chrysolampis vnde nomen & originem trahat. 220. 1. g

Chrysolytus quid, & ubi nascatur. ibidem f

Chrysophis quid sit. ibidem

Chrysoprassus quid sit. 216. 2. e. 220. 1. e

Chus quare Æthiops, Hebraicè interpretetur. 92. 2. g

Cibandus est venter, ut contineat animam, non ut corrumpat. 657. 2. d

qui cibi pueris & iuuenibus, qui verò perfectæ ætatis viris proprii sint. 272. 1. h

Ciborum discretio apud Iudæos, & quare: eiusque significatio mystica. 467. 1. d, & seq.

Ciborum fomite libidinis ignes crescunt. 658. 1. e

Ciborum non qualitatem, sed cupiditatem esse cauendam. ibidem h

Ciborum parsimonix cum ventris ingluuie conflictus. 716. 2. e

Cicadæ vnde nascantur, & ubi plurimum inueniuntur. 175. 2. a

in Cicatrice sanati vlcis & vitionis, lepram portare qui dicantur. 468. 2. g

Cicendula, scarabæorum genus, cur ita appelletur. 175. 1. a

Cicero. 385. 2. c, d

Ciceronis opinio de Deo quæ fuerit. 106. 2. g

Ciconiæ vocantur à sono quo crepant, earumque eximia in filios, & pullorum in eas pietas quæ. 171. 1. d

Cicuta cur ita dicta, eiusque proprietas & virtus. 240. 1. h

Cidarim super caput pontificis & anream laminam, splendorem diuinitatis intelligimus. 464. 1. e

Cilia quid sint & vnde dicantur. 148. 2. e

Cilicia ubi sita sit, & vnde nomen traxerit. 189. 1. a

Cilindeus quid sit. 40. 1. f

Cimicia cur ita dicta, & ubi nascatur. 239. 2. d

Cinamomum quid, vnde dicatur, ubi nascatur, & quod melius existimetur. 236. 2. f

Cingulorum species quædam explicantur, nominumque singulorum ratio etymologica datur. 268. 2. h. 269. 1. a, b, c

Cingulum summi sacerdotis quid figurauerit. 464. 1. e

Cinnabaris quid sit & quomodo fiat. 160. 1. f

Circe maga famosissima. 108. 1. g

Circenses ludi quare fuerint instituti, & vnde ita nuncupati. 249. 2. b, c

Circinus cur ita vocetur, & quis primus vsus illius inuenerit. 261. 2. c

Circius ventus vnde dicatur, & cur eum Hispani Gallicum appellent. 179. 1. d. 370. 1. e

Circularis numerus quis vocetur. 39. 2. b

Circulus lacteus quid sit, & vnde nomen habuerit. 177. 1. d

cur Circum Romani dictum putent à circuitu equorum. 205. 2. a

Circum, circa, & circiter quomodo distinguantur. 285. 1. c. 747. 1. b. 748. 1. h

Circumcelliones cur ita cognominati, & eorum hæresis quæ. 104. 2. h

Circumcelliones, monachorum genus teterrimum. 603. 1. d

Circumcisio datur Abraham in signum. 427. 2. b. quid figuratè typicèque designet. 489. 1. f. & seq.

Circumcisionis causa, eiusque consummatio in Christi aduentu. 573. 1. c, & seq.

Circumluium quid sit. 197. 1. d

Circumpedes & antepedes quæ ratione dissideant in significatione. 747. 1. c

Circumtextum, pallij quoddam genus, cur ita dictum sit. 264. 2. h

Circus quid, cur ita appellatus, cui principaliter consecratus, & quæ eius ornamenta fuerint. 249. 2. c, d

Citharæ repertor quis fuerit, illius forma & species. 42. 2. f

Cito ignoscendum est ei qui veniam petit. 676. 2. h

Citocata cur ita vocetur. 240. 1. g

Ciuēs, qui noluerunt hominem nobilem regnare, Iudæi intelliguntur. 524. 2. f

Ciuile & ciuicum quomodo in significatione distinguantur. 748. 2. e

Ciuitas quid sit, vnde dicatur, & in quo differat ab vrbe. 202. 1. f, g, & 2. c. prima ante diluuiū. 375. 2. c

Cizici fons amorem Veneris tollit. 180. 1. f

Clamor Iudæorum Pilato, ut Christus crucifigeretur, in veteri Testamento prænunciatur. 554. 2. h

Clamor & clangor distinguuntur. 746. 2. h

Classica quid sint & vnde dicantur. 245. 2. d

Classis vnde deducat nomen. 255. 1. b

Claudi in Evangelio qui intelligantur. 520. 2.

Claudius Imperator. 387. 2. d. 398. 1. h

Claudius alter Imperator. 391. 2. d

Claudius dux Gothici exercitus. 402. 1. f

Claudus sacerdos quis dicatur. 470. 2. h

Clausula apud Lyricos quid sint. 19. 1. d

Clausum & obturatum quomodo distinguantur. 287. 1. c

Rerum & verborum Index.

- Cleopatra quod genus aspidis sibi apposuit. 165. 1. b.
fratris coniunx. 386. 1. e. ipsum occidendum curat.
ibidem.
Clerici qui dicantur, unde sic appellentur, illorum ge-
nera quot, & regule quibus ipsi subiiciuntur. 99.
2. a. 596. 1. & 2.
in Clericis tonsura, cuius rei signum sit. 596. 2. h
nec Clericis, nec priuatis sine gradu baptizare non
licet. 616. 3. a, b
cur Clericorum hereditatem & possessionem, se dici
vult Deus. 492. 1. g
clibanus, fornax à cliuo dictus, & quare. 206. 1. h
climata celi quot sint. 44. 2. b. 45. 1. a
climax, quid sit, & cur cathena dicatur à nonnullis.
26. 2. f
Clitorij lacus in Italia effectus. 180. 1. e
cloacas quis primum fecisse dicatur, & cur ita sint
vocata. 203. 1. c
inter clypeum & clupeum quid discriminis inuenia-
tur in significatione. 748. 1. e, f
clypeus quid, unde nomen acceperit, & eius species
varie, nominumque ratio etymologica. 247.
2. b, c, d
coccus bis tinctus, charitatem demonstrat, quæ pro
perfectione sui bis tingitur. 462. 2. h. 464. 2. f. figura
Ieri sanguinis. 477. 2. d. 488. 2. g. 490. 1. g.
cochlear, mensuræ pars minima, quid sit. 225. 2. a
cochlex, altæ & rotundæ turres, cur quasi cyclex di-
cantur. 203. 2. d
inter coctarium & coctare quid intersit. 748. 1. g
Cocytus quid, & unde nomen acceperit. 197. 2. b
codex quid, & unde dicatur. 76. 1. e
codicellum quid sit, & unde sic dictum. 59. 1. a
codices omnes custos sacrarum habeat sibi deputatos.
702. 1. f
Cena quid, & unde vocata. 271. 1. b. Dominica quid,
& eius usus in Ecclesia. 80. 1. h. est quinta feria
ultimæ hebdomadæ Quadragesimæ. 589. 2. b
cœnulum dictum est à communione vescendi, &
quare. 204. 2. f
cœnobitæ qui dicantur. 100. 2. g. 602. 2. h. in quo
differant à monachis. 603. 2. c
cœnobiū quid sit, ratioque etymologica vocabuli.
205. 1. d
cœnobiū & monasterium in quo differant, ex Cas-
siano. 603. 2. c
cogitatio ex causa vocabulum sortita est. 626. 1. f
cogitationes breues vitandæ sunt. 313. 2. b. 325. 2. c.
nostre malæ nos occidunt. 648. 2. f. malæ sugge-
stionis præuenire non est nostri arbitrij, est tamen
in nobis ne diutius in animo hæreant. ibid. g. cura-
rum secularium ingerit diabolus, quando orantem
inspexerit. 667. 2. a
cognatus, affinis & propinquus qua ratione distin-
guantur adinuicem. 747. 2. c
cognitio perfecta Trinitatis designatur per tricena-
rium numerum Gedeonis. 495. 1. c. unde dicatur.
626. 1. f
inter cognitorem & procuratorem quid differentia
in significatione constituatur. 748. 1. f
cognomen & cognomentum quid. 4. 1. e
inter cognoscimus & agnoscimus, quod sit in signifi-
catione discrimen. 748. 2. e
cohortis ratio etymologica duplex. 207. 2. c
Coluthiani à quo nomen sumpserint, & quæ fuerit
illorum hæresis. 104. 2. g
collatio quando & quomodo faciendâ. 702. 1. e
collectio vel ratiocinatio legalis quid sit. 22. 1. d
Collectium, enthymematis membrum quintum,
quid sit. 24. 1. e
colles quid, & unde nomen acceperint. 196. 2. g
collisio quid sit. 13. 2. a
in collo, monilibus, & murentulis quid exprimitur.
720. 1. f
collum quid sit, unde dicatur, & eius partes duæ.
149. 1. d
inter collum & ceruicem quæ distinctio apponatur
in significatione. 748. 1. e
colocynthis quid & unde dicatur. 238. 2. g
colon, quod & media distinctio, quid. 9. 1. b, c. 25. 2. d
coloni, quibus vinea locatur, populus est Israel. 522.
1. h. quos dominus vineæ perdit, populi Iudæo-
rum. ead. 2. e
colonia quid, & unde dicatur. 202. 1. f
colores unde sint ita denominati: qui nascantur, &
qui fiant. 259. 2. c, d. 260.
coluber unde nomen sortitus sit. 162. 1. h
columba emissa, quæ non inuenta requie, reuersa est,
quid significet. 424. 1. e. dimissa autem & non re-
uersa quid. ead. f
quomodo columbæ pulcherrimæ generari possint.
161. 1. c. quid sint, unde nomen acceperint, &
quare Veneriæ ab antiquis dictæ fuerint. 173. 2. c
inter columem & incolumem quid differentia. 747.
2. c
columna ignis & nubes quid præfigurauerit. 453. 2. b, c
columnæ quid, eorumque genera quot. 207. 2. a.
quatuor tabernaculi, earum bases & capitula quid
prænotent mysticè. 461. 1. c. 463. 1. c
columnarum rotundarum genera quot. 258. 2. h
comæ quid sint & unde dicantur. 147. 2. d
Cometes cur ita dicti, & quid significet eius appari-
tio. 48. 1. f. 367. 2. d
comitialis morbus quis dicatur, & cur ita appelletur.
52. 1. f, g
Comædi seu Comici poetæ quinam sint, unde dicantur,
eorum differentia à Tragicis, & genera duo.
107. 1. d. 251. 1. d
comma, quod & subdistinctio, quid. 9. 1. b, c. 25. 2. d
commentaria quid & unde dicta. 74. 2. f
commentarij & commentaria quomodo differant.
284. 2. b. 747. 1. b
commodare, & mutuo dare, & accommodare in quo
differant. 286. 1. g. 747. 2. a
Commodus Imperator. 390. 2. c
commonere, admonere & monere in quo differant
inter se. 285. 2. b
commune genus nominum quid. 4. 2. h. item & pro-
nominum. 6. 1. e
communes coniunctiones quæ. 6. 1. h. syllabæ quæ
item. ead. 2. h
Communio corporis & sanguinis nihil prodest iis,
qui sceleratè viuunt in Ecclesia. 633. 1. a
comolus & comatus quomodo distinguantur. 285. 1. a
compagia, quæ capita sunt ossium, unde sic dicta. 150.
2. f
comparatio nominis quid sit, & quot eius gradus.
4. 2. g
comparatio criminis apud Rhetores quidnam di-
catur. 22. 2. c
à comparatione quando ducitur argumentum. 34.
2. f
comparatiui gradus definitio. 4. 2. g
Compassio habenda est de proximo. 316. 1. h. 326. 2. f

Rerum & verborum Index.

Competentes qui sint, & quare sic appellentur. 610.1.g
 Compita quid sint, & cur ita appellentur. 202.1.h.
 210.2.g
 de Completis celebrâdis in Patrum etiam inuenimus
 exemplis. 587.2.a
 compluuium quare ita appelletur. 207.1.d
 compositi numeri qui dicantur. 38.1.f
 comprehensio siue captura Christi prænunciatur in
 veteri Testamento. 554.1.g
 compromissio facta Gentibus à Prophetis prænun-
 ciatur. 563.1.c
 inter comptum & compositum quid discrepantiæ
 in significatione statuatur. 747.2.c
 compunctio cordis quid. 643.1.a. duplex. ibid.
 Conantius post Murilanem Ecclesiæ Palentinæ se-
 dem adeptus est. 737.1.b
 concentus diuersorum sonorum rationabilis, mode-
 ratûsque concordie varietate, compactam ordinatæ
 Ecclesiæ innotuat unitatem. 502.2.h
 concessio quid sit. 22.2.b
 conchæ & cochleæ piscis genus quid sint, earumque
 multa genera. 169.2.b,c
 inter cõcudit, & cõcidit differentia statuatur. 748.1.e
 Concilia præcipua quot & quæ sint. 77.1.a. vnde
 tractum hoc nomen. ead.d
 Conciliorum discors sententia ex illius auctoritate
 concilianda est, quæ antiquior & potior fuerit.
 363.2.b
 conclusio inductionis quid sit. 23.2.c
 concordia malorum contraria est concordie bono-
 rum. 677.2.d
 concubina Gedeonis Synagogam significat, quæ no-
 uissimis temporibus Antichristo est creditura.
 496.1.c,d
 concupiscentia corporis & spiritus quid, & quomo-
 do differant. 299.1.
 confessio quid sit. 84.1.e. Christiana, regulam fidei
 continens. 611.1.2. quam facit homo, non est hu-
 manæ virtutis. 638.2.h
 confessionis fructus qui sint. 310.2.c. 324.2.e. 328.1.g.
 331.2.b. 345.2.
 confrages quid sint, & vnde dicantur. 197.1.a
 conclusa vox, quæ. 6.2.g
 congiarium quid sit. 225.2.c
 congruus quid sit & vnde nominis originem traxerit.
 225.2.c
 congratulationis fraternæ conflictus aduersus inuidiæ
 insultus. 711.2.a
 congregatio ex Gentibus ipsa est Ecclesia. 562.2.g
 coniecturalis status causarum quid. 22.2.a
 coniugatio in verbo quid sit. 6.1.e
 à coniugatis argumentum quod dicatur. 34.1.g.
 & 2.e
 coniugaris abstinendum est à coitu, plurimisque die-
 bus orationi vacare, & sic deinde ad Christi corpus
 accedere. 586.2.c
 coniugatorum lex naturæ à sæculo est. 607.1.d
 coniugia, & potestates per se bonæ sunt, per ea verò
 quæ certa ea sunt, mala existunt. 656.2.h
 coniugij honorabilis & immaculati fructus. 608.1.e
 coniunctæ præpositiones quæ. 6.2.f
 coniunctio quid & vnde dicta: eius omnes species.
 6.1.g,h
 coniunctiuus modus quid. 5.2.d
 conon quid sit apud Geometras. 40.2.f
 conscientia bona quàm utilis Christiano. 318.2.h.
 328.1.f

Conscientiam qualem quisque tulerit, talem & iudi-
 cem habebit. 635.1.a
 conscribere, exscribere, transcribere, inscribere, de-
 scribere, adscribere, in quo differant. 285.1.d. 747.
 1.d
 à consequentibus argumentum quando ducatur. 34.1.h
 consequi & assequi quomodo differant. 286.1.h.
 747.2.a
 consideratio suiipsius in confessione & penitentia,
 necessaria est. 325.2.b. 330.2.h
 consilium & sententia in quo discrepent. 291.1.
 consortium mulierum vitandum. 314.2.c. 326.1.g
 consonantes quid sint, vnde sic dictæ, earumque di-
 uisio. 2.2.f
 Constans Imperator. 392.1.h
 constantia mentis in infirmitatibus utilis. 315.2.a.
 326.2.f
 Constantinopolis vrbs Thraciæ, quæ primùm Byzan-
 tium vocata est, à quo instituta fuerit. 200.2.f
 Constantinopolitana synodus quot Episcoporum
 fuerit, quo tempore, & quare congregata. 77.1.b.
 394.1.e
 Constantinus Imperator. 392.2.c
 Constantius Imperator. ibidem h. 398.2.g
 constituto vel edictum quid. 57.2.c
 constructio ædificiorum quid sit, & quibus constet.
 258.1.2.
 inter construere & destruere quod ponatur disci-
 men. 747.2.a
 inter consuere, suere, vel adsuere, quæ statuatur diffe-
 rentia. ibidem
 consuescere, insuescere & aduescere in quo differant
 inter se. 286.1.c. 747.2.a
 consuetudo quid sit, & cur ita dicta. 24.2.e. 57.1.b.
 peccandi pessima est. 647.2.b. & seq.
 consuetudo & ritus, quâ differentiâ distinguantur,
 748.1.f
 consuetudinem prauam vincere difficile est. 309.2.a,
 b. 315.1.b
 Consulares & Tribunitiæ leges quæ sint. 57.2.d
 contegi speluncâ quid sit. 505.2.b
 contemptus mundi insurgit in cupiditatem, multis
 vallatus rationibus. 714.2.h. 715.1.
 conticere, obticere & reticere qui differant. 289.2.b
 continens numerus quis sit. 39.2.a
 continens, quem Græci *ᾠκεῖν* vocant, quid sit. 197.
 1.d
 continentia hominem Deo proximum facit, & vbi
 ista manet, ibi & Deus manet. 313.2.d. datur à
 Deo. 656.1.g
 contingere, accidere & euenire quomodo inter se di-
 screpent. 284.1.c. 747.1.c
 Contradictio apud Dialecticos quomodo definiatur.
 31.2.b
 à contrariis argumentum quod dicatur. 34.1.h
 controuersia tripartita quid sit & quoduplex. 23.1.a,b
 conuersatio Christianorum qualis, & cum quibus esse
 debet. 327.1. & 2.a. 331.1.a
 conuersi cuiusque profectus triplex. 640.1.h
 conuersis conducit loci mutatio. 642.1.f
 conuersio peccatoris & confessio quàm utilis sit &
 necessaria. 310.2.c. 324.2.e. 345.2. mulieris ad
 virum suum, qui dominabitur ipsius, quid mysticè
 significet. 419.1.c. Gentium, futura per venatores
 Apostolos, prænunciatur à Prophetis. 559.2.a.
 veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei
 erat, vt fieret. 628.1.f. nostra quando placeat
 Rrr ij

Rerum & verborum Index.

Deo. 640. i. f. omnis noua adhuc pristinae vitae habet commixtionem. 641. i. c
 Conuersionis ad Deum trimodum genus est. 640. 2. h
 omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. ibid.
 & seq.
 conuexa quid sint, & unde nomen acceperint. 44. 2. g.
 177. i. d
 conuincibile, enthymematis primum membrum, quid sit. 23. 2. d
 aduersus Conuitia linguar, fortitudo adhibenda patientiar. 650. 2. c
 conuiuium quid sit, unde dicatur, eiusque modus quotuplex. 270. i. g, h
 Coos insula adiacens provinciae Atticae, arte lanificij prima in ornamento foeminarum inclaruit. 194. i. c
 copiae & copia in quo discrepent. 285. i. b
 Copula coniugalis gignit curam mundi. 606. 2. h
 Copulatiue coniunctiones quae. 6. i. h
 Coquimella arbor quid & unde dicta. 232. i. h
 cor unde dicatur, cur pulmonis sit vicinum, eiusque duae arteriae. 152. i. f
 coralliticus ubi reperitur. 215. 2. b
 coram & palam quia ratione differant. 747. i. b
 coranus lapis quis. 215. i. a
 cordae unde dictae, & quis eas excogitauit. 42. 2. g
 corde, ore, & factis loquimur. 650. i. g
 cordis hebetudo ex peccatis. 310. 2. h
 coredulus, genus volatilis, dicitur quasi cor edens. 172. i. h
 Corepiscopi quare instituti. 599. 2. b
 coriandri seminis proprietas quae. 242. 2. h
 corimbi in vite quid sint. 229. 2. c
 corintheum, quod est omnium commixtio metallorum, quomodo primum fuerit factum. 223. i. a
 corintheus ubi repertus sit, & quis illius usus. 215. 2. c
 Corinthum in Achaia quis construxerit. 200. 2. g.
 379. 2. a
 Coriscos oppidum ubi sit positum. 189. i. a
 corium & pellis unde dicantur, & in quo differant. 150. i. h
 coriza, chronicus morbus, quid. 52. i. h
 Cornelius primus, cur Scipio sit appellatus. 245. i. b
 cornix quid, & qualia sint eius auspicia. 172. 2. h
 cornua quatuor, quae vidit Zacharias in visione, quid significant. 410. i. f
 cornua & corna in quo differant. 748. i. h
 corona oculi quid sit, & cur ita appelletur. 148. i. g
 Corona quid sit, cur ita vocetur, in capite regum posita quid significet, & a quo coeperit. 267. i. b, c.
 spinea illa Christi praenunciatur in veteri Testamento. 555. 2. a
 corona & thiara exprimuntur in capite clericorum. 597. i. a
 coronarium quid sit & unde cognominatum. 223. i. b
 Corporale, cui sacra Hostia superponitur, debet esse de puro lineo, & non serico aut tincto. 697. i. a
 corporalia nomina quae. 4. i. c
 corporatio filij Dei probatur testimonio Scripturae. 547. i. b
 in corpore quomodo sint atomi considerandi. 176. i. h
 corporis humani ratio, in singulorum membrorum differentias, diffinitur. 294. 2. h 295. i. 2. 296. i. qui eius utilitatem plus facit, quam gratiam praedicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. 496. i. e. ipsius debilitas nimia etiam

animae vires frangit. 659. 2. d
 Corpus quid sit, unde dicatur, & in quo differat à carne. 147. i. b, c. 747. 2. d. compositionis illius utilitas varia. 153. 2. c. sacrosanctum illud Iesu Christi, corruptionem non vidisse in morte, praenunciatur etiam in veteri Testamento. 559. i. a
 correptionem suam plerique officium charitatis esse existimant, plerique contra. 678. i. g
 correptionis iusta libertas, aduersus detractionem insurgit. 712. i. f
 qui corrigere potest, & dissimulat, alieno errori consentit. 682. 2. f
 qui corrigi nolunt, illi corrigentium vitae detrahunt. 678. 2. f
 corripere vitia aliena non debet, qui vitiis seruit. ead. i. f
 corripere, obiurgare, & castigare quomodo in significatione distinguantur. 747. i. c
 dum corripitur vnus, plurimi emendantur, sicut per vnus licentiam plurimi periclitantur. 684. i. c
 Corsicae insulae quis exordium & nomen dederit. 195. i. d
 cortex unde dicatur, & quomodo eam veteres vocarent. 231. i. b
 Corus (antea Caurus) quid sit, & cur ita appelletur. 179. i. c. 370. 2. f
 corus, mensurae genus, quid sit, nominisque ratio etymologica. 226. 2. c
 cornus unde nomen sumpserit, & quae sit illius natura erga pullos suos editos. 172. 2. g, h. qui post dies quadraginta emissus, nec reuersus, aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatante caduere illeclus, quid denotet. 423. 2. d. Iudaeis in cibo prohibitus quid designet. 467. 2. c. dum suos pullos videt albi coloris, non nutrit. 682. i. e
 Cos unde nomen acceperit, & quot sint eius species. 213. 2. a
 costae unde appellari dicantur à quibusdam. 150. 2. g.
 151. 2. a
 costum quid sit & quotuplex. 237. i. c
 cotula hemina quid sit, & unde nominis causam habeat. 225. 2. b
 coturnices unde sic vocantur, & cur eas Graeci *leptotes* appellent. 174. i. c
 Coum quis edificauerit. 200. 2. h
 crabones, minuta volatilia, unde nomen & originem trahant. 175. i. a
 cras & crastinum quomodo differant. 746. 2. f
 inter crassum, grallum & obesum quid intersit. 747. 2. c, d
 creata non septies à Deo visa & laudata. 621. 2. a
 inter creationem mundi & formationem eius quae sit differentia. 293. 2. a
 creationis mundi mystica expositio. 414. i. c
 creator ex creaturis cognoscitur, & quomodo. 619. i. a
 creatura bonum est, sed non summum. 617. i. d. cur in principio valde bona singulariter dicta sit. 621. 2. b. nulla mala est. ead. 2. d
 credentium pactioes duae sunt. 612. 2. g
 crepido quid, & unde nuncupata. 213. i. c
 crescit Sanctorum gloria, dum debita damnentur impij pena. 636. i. e
 Creta insula, quae primum Macaronesium, ubi posita sit, unde dicta, & quibus potissimum clauet. 193. 2. c, d
 Creta, Cimolia candida est, eiusque duae species. 211. 2. a

Rerum & verborum Index.

Cretenſis inſula noſtuam non habet, & ſi veniat aliunde, ſtatim moritur. 172.2.g
Cretio quid ſit, & cur ita appelletur. 59.1.b
Crimen in rebus non eſt, ſed in uſu agentis. 690.2.c
crimina in lege conſtituta quæ. 60.2.h. & 61.1.2.
inter criminatorem & criminantem quid differentiæ ſtatuatur. 746.2.h
crines quorum ſint propriæ, & vnde dicantur. 147.2.d
cristallus quid, vbi gignitur, quæ cauſa nominis, eius viſus & uſus. 219.1.a.b
crocodilus quid, vnde dicitur, vbi gignitur. 168.2.e
crocus vnde nomen acceperit, & quis optimus exiſtimetur. 237.1.d
crucem ferre & mori, mortificare ſeipſum eſt. 637.2.d
Crucis lignum, in quo crucifixus eſt Chriſtus, prænunciatur in veteri Teſtamento. 556.1.e, & ſeq. figura, quæ fidelium fratres ad tutelam ſalutis ſignat, per Ezechielem prophetam legitur demonſtrata. 577.2.c. de duobus lignis compoſita, prænunciatur ab eodem. 578.1.f. latitudo, longitudo, altitudo & profundum quid ſit. 590.1.f
crux quid ſit, vnde dicatur, & quomodo diſtinguatur à ſanguine. 152.1.h. 282.1.f. 772.1.g
crura quid & vnde dicantur. 151.2.c
crura Chriſti non fracta, prænunciantur in veteri Teſtamento. 558.1.e
crux & paribulum quid, & in quo differant inter ſe. 62.2.g.h
crux Chriſti inuenitur. 392.2.e
crux quid ſit, & quomodo fiant. 259.1.d
cryphia quid, eius uſus & figura. 9.2.c
Ctaphonem urbem qui condiderint. 199.1.a
cubus quomodo definiatur. 40.2.f
quomodo cucumeres naſcantur dulces. 242.1.g
culeus, ſupplicij genus, quid ſit. 62.2.h
culex ab aculeo dicitur, & quare. 175.2.a
culmina vnde dicta ſint. 207.1.b
omnis culpa ſletu reſolvitur, ſi renouata morum prauitate, tranſacta malitia non repetatur. 343.2.c. citò corrigitur, quæ citò cognoſcitur. 648.1.f
cultus, quo Martyres colimus, quis ſit. 592.1.h
Cumana Sibylla nomine Amalthea, vnde ita fuerit appellata, cuiusque vaticinia. 107.2.d
cuniculi quid, & cur ita appellati. 159.2.a
inter cunctos & omnes quæ diſcrepantia. 747.2.b
cupere & ambire diſtinctæ ſunt inter ſe ſignificationis. ead.1.d
quomodo cupiditas, gaudium, dolor, & metus non perfectæ vitia, ſed media nuncupentur. 303.1.d.
omnium malorum mater eſt. 657.1.b, & ſeq.
qui cupiditatis deſiderio exaſtuant, ſtatu diabolicæ inſpirationis vruntur. ead.2.a
cupiditatis & auaritiæ cum mundi contemptu conſictus. 714.2.g
Cupido quid ſit, cur alatus, puer, ſagittamque & faciem ferens pingatur. 113.1.c
cura & diligentia quomodo differant. 288.1.a
cura paruulorum in monaſterio nutriendorum, peregrinorum, vel pauperum, & etiam infirmorum, cui demandari debeat. 707.2.a.b
curatio morborum quocuplex ſit. 341.1.
curia quare ita vocetur. 203.1.d
curioſitas circa quæ verſetur potiſſimum, & quare fugienda. 319.2.d. 320.1. 328.2.g. 331.2.a.
curtus quadrigarum olim qui fuerint. 250.2.c

inter Curulem & Curialem differentia. 747.2.b
cuſtodes ſacrarij qui ſint, eorum officium, & cur ab anno quinquageſimo eligantur. 601.1.a.b
cuſtodia aurium & oris vtilis Chriſtiano. 317.2.b, c. 327.1.b. 331.1.b
cultos ſacrarij quid debet facere in monaſterio. 707.1.a
cutis quid ſit, vnde dicatur, & cur etiam pellis appelletur. 150.1.g.h
cyathi pondus quot dragmis conſtet. 225.2.b
Cyclades inſulæ vbi poſitæ, vnde nomen illis inditum, & quot numero ſint. 194.1.e.f
cyclaminus vnde nominis ortum & originem habuerit, & quæ ſit virtus radicis ac etiâ ſucci illius. 241.1.a
cycli Paſchalis authores qui fuerint, & vnde nomen ſumpſit. 77.2.a.b
Cyclopes monſtri genus, vbi inueniantur, & cur ita nuncupentur. 156.1.h
Cydnus amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, vnde acceperit nomen. 184.1.f
cygnus vnde dicatur, & cur ſuauiſſime canere perhibetur. 171.2.a. Iudaïs in cibo prohibitus quid deſignet. 467.2.c
cymbala & acitabula quid & vnde dicta. 43.1.b
Cynici philoſophi quare ſic appellati, eorumque ridicula opinio. 106.1.h
Cyniphe muſcæ minutiffimæ, quibus populus ſuperbus Ægyptiorum tertiâ plagâ cæſus eſt. 175.2.b
Cynocephali, monſtra gentium, vnde ita appellati. 156.1.h
Cynomolgus Arabiæ auis cur ita appelletur. 171.2.c
cypreſſus vnde nominis etymon acceperit, cuiusque vtilitas & virtus. 233.2.e, d
Cyprianus ex Mago ſacerdos & martyr. 335.1.d. Episcopos. 391.2.d
Cyprus inſula vbi ſita, & quibus maximè famoſa extiterit. 193.2.b
Cyrenem urbem quis ædificauerit. 202.1.f
in Cyri perſona Chriſtus eſt prophetatus. 545.1.a
Cyrillus Alexandrinæ urbis Episcopos. 77.2.b. 394.2.c
cythara condita. 380.1.h
cytharæ Davidis virtus, figura crucis Chriſti. 502.2.h.
tranquillitas locutionis Euangelicæ. 503.2.d
Cytherea inſula quid, vbi ſita & vnde vocata. 194.1.h

D

Daci qui populi fuerint, & vnde ſic cognominati. 120.1.e
Daſtylus vnde dictus, & quid ſit. 7.1.d
Dædali fabula. 380.1.h
Dæmones quid, vnde dicantur, & quæ ſit illorum qualitas. 110.1.g.h
inter Dæmones, angelos & homines quæ ſtatuatur differentia. 294.1.g.h. quomodo verum aliquando prænuncient. 507.1.d. cum luxuriolis & ſuperbis maiorem familiaritatem habent. 654.2.h
Dæmoniacus, quem Dominus in regione Genefarenoti à legione curauit, quid myſterij porter. 521.1.b
Dæmonium habens, mutus & cæcus, quos myſticè indicet. ibid. d
Dagon ruina atque fractura, cum primùm Arca in eius templo poſita eſt, quid præfiguret. 500.2.h
Dalila, quæ Samſon verticem decalauit, Synagogam ſignificat. 518.1.h
Dalmatiæ quid nomen dederit, cuiusque ſitus quis ſit. 189.2.c

Rerum & verborum Index.

Damascus Syrix vrbs à quo condita & nuncupata. 199.1.c. quid mysticè significet. 407.2.d.
 Damnatu non profunt suffragia, & quare. 614.2.f.
 damnatorum pena duplex est. 635.1.d.
 damnum, dispendium, iactura & detrimentum quomodo dignoscantur in significatione. 287.1.2. 750.
 2. f.
 damula quid & vnde dicta. 159.1.d.
 Dan cur iudicium, interpretetur. 95.2.b.
Dan fiat coluber in via, cerastes in semita, &c. de quibus prædici dicantur. 446.1.g. Antichristum significat. 517.1.2. 533.2.d.
 Danai (bi & Argiui postea sunt cognominati) qui & vnde dicantur. 119.1.b.
 Daniel cur iudicium Dei, vel desideriorum vir, interpretetur. 96.1.g. quid mysticè significet, & quæ sit illius prophetia. 408.2.g. vitæ calibet tenens, quid designet. 519.2.a. eius vita, & mors. 537.2.a,b,c.
 Danubius Germaniæ fluvius (qui & Ister) vnde ortum & nomina accipiat. 184.2.f.
 Daphæa cur interpretetur pulsatio. 473.2.d.
 Dardaniæ quis ædificauerit. 201.1.a.
 Darius. 384.1.f. & 2.f.g.
Dathan, quid, & eius figura. 9.1.a.
 Dathan, Chore & Abiron, quos mysticè præfigurauerunt. 476.2.h. 517.2.d.
 datiuus casus quid. 5.1.a.
 David propheta primus hymnos cecinit. 19.1.2. 582.
 1.e.g. à spiritu immundo Saule arte modulationis eripuit. 41.1.c. 55.2.c. cur manu fortis, in Latinum vertatur. 94.1.g. stupri culpam homicidiique pœnitentia redemit. 335.2.a. qui interpretatur manu fortis, siue desiderabilis, quomodo propheticè Christum significauerit. 502.2.g. 518.2.f. eius certamē cum Golia. 503.1.a. quod alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filiz Sauti nuptiis hæsit, quid denotet. 503.2.b. c. eius aduersus Achimelech sacerdotē. 504.2.h. fuga ad regem Achis. 505.1.b. quod dormienti Sauli hastam tulit. 506.1.g. quod ei interdicitur ne domus Dei ab eo ædificetur. 508.1.f. peccatum eius quomodo considerandum. ead. 2. h. quid denotet dum fugit à facie filij sui Absalon aduersum se bellantis. 509.1.b. quid sitis eius, & aquæ effusio quam bibere oblatam noluit. ead. 2.a,b. eius vita, & mors. 335.2.d.
 Debbora dux Hebræorum. 380.1.h.
 debilitas nimia corporis etiam animæ vires frangit. 659.2.d.
 debitores duo significant vtrumque populum, Iudeorum & Gentium. 522.2.g,h.
 Debora cur apis vel loquax interpretetur. 93.2.d. in prophetiæ forma accipienda est. 493.1.g. Ecclesiæ typum portat. 518.1.g.
 cur Decalogus datus sit in tabulis lapideis. 456.1.g. 457.1.b.
 decem maiorum natu benedictio, quid mysticè ostendat. 498.2.g.
 decem tribus à templo separatæ, & dux relictæ, post mortem Salomonis, quid indicent. 512.1.c.
 decem gradus domus Ezechie, in quibus umbra descendere consueuerat, temporum ordines sunt. 513.2.b.
 inter decentem, speciosum & formosum quid discriminis inueniatur. 750.1.h.
 in Decimis Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat. 458.1.g.
 deripere & diripere in quo secernantur. 289.2.d.

Decius Imperator. 391.2.b.
 decline & decliue qui differant. 284.2.b.
 decursus aquarum seu quarumlibet rerum quid sit. 183.1.c.
 decus & decor quomodo differant. 283.1.c. 750.2.e.
 deduco, & diduco quomodo differant. 750.1.f. & 2.g.
 deductiua pronomina quæ. 52.2.
 inter defensorem & ultorem quid intersit. 749.2.b.
 inter deformem, informem & turpem quid differentiæ constituatur. ibid. 750.1.h.
 pro Defunctis fidelibus flere etsi pietas iubeat, fides tamen vetat. 692.2.h.
 quomodo defunctorum animæ releuentur pietate suorum viuientium. 586.2.h.
 defunctus quid & vnde dicatur. 155.1.d. à pena absolui potest duobus modis. 614.1.f.
 Dei nominū decem, quibus vocatur apud Hebræos, explicatio. 84. 85. eius dilectio in tribus rebus exprimitur. 302.1.c. ex eius voluntate veniunt omnia quæ accidunt homini, & pro peccatis suis. 308.2.f.g. eius nomen inuocari ceptum. 375.2.c. eius immortalitas, eius est incommutabilitas. 617.1.d. essentia quomodo sciri dicatur. 618.2.g. os, vni-genitus eius est. 619.2.d. vestigia quæ. ibid. feruus nulla aduersitate frangitur. 633.1.b. dilectio mortis comparatur. 638.1.h. præcepta qui contemnit, Deum non diligit. ibid. iram, dum viuimus, vitare possumus. 647.1.a. visitatio nec semper in bonum, nec semper in malum sumitur. 662.2.f. feruum sine intermissione legere, orare & operari oportet. 673.2.b.
 deitas Christi confirmatur testimoniis veteris Testamenti, contra Iudæos. 544.2.g. & seq.
 deliberatiuum genus quid, vnde ita appellatum, atque eius genera. 22.1.a,b.
 delicta Iudæorum dimitti non posse dicit Esaias, nisi abluti baptismo fuerint. 577.1.b. propria semper habere ante oculos, bonum est. 648.1.g. monachorum qualia sint, eorumque pœnæ. 705.1.c. & seq.
 delictum, iniustitia, & peccatum quomodo differant inter se. 750.2.g.
 delinquentem Deus de præterito damnat, si bonus ex malo fuerit extremo repertus. 335.1.c.
 delinquentes monachi quomodo tractandi. 704.2.h.
 Delos insula quo loco posita, vnde cognominata, & cur etiam Ortygia dicta. 194.1.f.
 Delphica Sibylla vnde sit dicta, & eius vaticinia quæ. 107.2.c.
 Delphines vnde certū habeant vocabulum, & quando tempestates in mari significant. 168.1.f.g.
 Delphis constructum templum. 379.2.d.
 Delubra quid antiquitatis fuerint, quid nunc sint, & quare ita appellantur. 205.1.a,b.
 deluit & diluit, quam differentiam in significatione recipiant. 750.1.c.
 demens, delirus, & amens qua ratione distinguantur. 281.2.b. 749.2.c.
 dementia & amentia differunt & quomodo. 749.2.d.
 demitto & dimitto qua ratione distinguantur. 290.2.g.
 Democritus Archelsai Cyrenæici sectator, eiusque dictum. 108.1.h.
 Democritus artem magicam ampliauit. 108.1.f.
 Democritus philosophus. 384.2.1.

Rerum & verborum Index.

Demonstratiua nomina quæ. 5.1.c
 Demonstratiuum genus quid, vnde dictum, & eius
 duæ species. 22.1.a,b
 Demosthenes primus orator. 384.2.g
 Demosthenis fabula aduersus Philippum. 192.2.d.20.
 1. c
 denarij numeri figura Christi crucem demonstrat.
 429.1.c
 denominatiua in categoriis quæ vocentur. 30.2.f
 dentes vnde dicti, eorum diuisio & numerus qualis,
 149.1.a,b
 dentes prædicatores sancti sunt. 445.2.b
 in Deo cur essentia dicta est. 292.2.c
 Deo omnia manifesta sunt, nec quicquam illi est oc-
 cultum. 318.2.f.328.1.e
 Deo cuncta patent, hominibus verò latent. 639.2.c
 à Deo alienos esse, quibus hoc seculum ad omne
 commodum prosperatur. 672.1.h
 inter deos se transtulit Caius Caligula. 387.2.c
 deponens genus verborum quid. 6.1.e
 deportare, adportare, comportare, & exportare
 quomodo abinuicem distinguantur. 286.1.f.750.
 1. f
 depositio sacerdotis in vitium carnis lapsi, quàm sit
 necessaria. 694.1.g
 Deprecatio, concessionis vna species, quid dicatur.
 22.2.c
 derelictio Iudæorum futura per Christum, eiusque
 transitus ad Gentes, prænunciatur à Prophetis in
 veteri Testamento. 568.1.
 derigere & dirigere quomodo distinguatur in signi-
 ficatione. 750.1.e
 deriuatiua nomina quæ. 4.1.f
 descendentes & ascendentes scalam, qui sint. 435.
 2. a
 descensio Christi in infernum in veteri Testamento
 præfiguratur: in qua quos voluit, liberauit. 558.
 2. f, g
 deserta quid & vnde dicta. 197.1.b
 desperare veniam nullus debet, etiam si circa finem
 vite ad penitentiam conuertatur. 644.2.g
 desperatio auget peccatum, & peior est omni pec-
 cato. 310.2.e
 desperationis conflictus cum spei fiducia. 714.1.g
 desultores olim qui nominati. 250.2.h
 deteriores sunt qui vitam & mores corrumpunt, quàm
 qui fortunas diripiunt. 680.2.f
 detractio circa quæ versetur, & quomodo fugienda.
 317.1.d.327.2.c.331.1.d
 detractio cum libertate iustæ correptionis con-
 flictus. 712.1.e
 deuia quid & vnde dicta. 197.1.b
 deuium, auium, inuium, & peruium quid differant.
 290.1.e
 Deum se appellari iussit Domitianus. 389.1.a
 ad Deum quomodo conuerti debeamus. 641.1.a
 ad Deum nō per locorū sparia, sed per affectum bo-
 num, vel malum itur, vel ab eo receditur. 644.1.h
 inter Deum & diuum quid intersit. 750.2.f
 cur Deus dicatur ineffabilis. 85.1. c. quomodo dica-
 tur zelari, irasci, aut dolere. ead. 2. c. quā linguā lo-
 cutus fuerit in creatione mundi, quāve postea ho-
 minum auribus insonuerit. 116.1. c, f, g. vult inter-
 dum ventura significare per aliqua nascentium
 noxia. 155.2. b
 Deus & Dominus quomodo in sacra scriptura dis-
 cernantur. 291.1. cur iustus & pius esse, delinquen-

tique non parcere dicatur. 343.1.b. non condidit
 omnia ex nihilo, sed quædam ex nihilo, quædam
 verò ex aliquo. 293.2.b. semper hic vulnerat, quos
 ad salutem parat perpetuam. 323.2. c. quomodo
 dicatur deambulare in nobis, ad auram post me-
 ridiem. 418.2. g. cur in rubo, & non in alio ligno,
 apparuisse dicatur Moyse. 450.2. f. cur sitiente po-
 pulo iubet Moyse vt ostendat ei petram de qua bi-
 bat. 455.1. c. cur legem daturus in igne & fumo
 descendit. 456.1. e. cur voluit se dici hereditatem
 & possessionem clericorum. 492.1. g. summū bo-
 num est. 617.1. d. opus & non consilium mutat.
 ead. 2. d. non est aliud à sua pulchritudine aut ma-
 gnitudine. ibid. simplex quomodo dicendus. 618.
 1. c. celum & terram implet, non vt ab iis conti-
 neatur, sed vt ea contineat, ibid. f. cum sit vnus,
 vbique tamen est totus. ibid. quomodo in omni-
 bus & extra omnia. ibid. g. quomodo perfectus.
 ibid. h. non est localis, & tamen localiter in San-
 ctis suis ambulat. ead. 2. e. quomodo quantitatem
 aut qualitatem habere dicatur. ibid. nostro tan-
 tum loquēdi vsu, zelare, aut dolere, aut moueri di-
 citur. 85.2. c. 619.1. c. quomodo infirmitati huma-
 ne consulat. ibid. d. pro creatione mundi non est
 mutatus. 620.2. f. cur voluit facere mundū subitō,
 quem antè non fecit. ead. 2. g. cur mala esse per-
 miserit. 622.1. e. in corde respicit fidem. 637.2. c.
 interdum nobis peccantibus sua dona non distra-
 hit. 638.2. g. dicitur auferre ab homine donum,
 quod non habuit, id est, quod accipere non me-
 ruit. 639.2. a. virtutes Sanctorum nobis ad imitan-
 dum proponit. 642.1. h. vnumquemque de suo fi-
 ne, non de vita præterita iudicat. 644.2. h. non-
 nullos ira despicit, vt deplorare mala sua non pos-
 sint, etiam si velint. ibid. 645.1. b. quem deserit, dæ-
 mones suscipiunt. 645.1. a. parcat impiis in hac vi-
 ta, & non parcat electis, non tamen parcat impiis.
 661.1. c. quæ diligit plus corripit, si peccauerit. ibi.
 d. & 2. a. respicit gemino more, vel ad veniam, vel ad
 vindictā. ead. 2. b. tribus modis quos voluerit per-
 cutit. ead. 2. c. plerumque flagellat hominem an-
 te peccatum, ne malus sit. 663.1. a
 in Deuteronomio quæ enarrantur. 406.1. f
 quod Deuteronomium vndecim diebus à Moyse
 scribitur, quid significetur. 482.2. h
 cur dextera à dando dicatur. 149.2. c
 dextera & dextra quomodo distinguantur. 290.1. e
 cur dextera appelletur Filius Dei. 292.2. h
 pro dextera & pro sinistra habere quidnam dicimur.
 496.1. e
 dextera Patris, ad quam Filius sedere creditur, qua-
 lis sit. 591.2. b
 dextera & læua Christi quid designent. 721.1. a
 dextralia, opera bona & dextra commemorant. 462.
 2. g
 Diaboli omnis voluntas iniusta est, potestas tamen
 omnis iusta. 663.2. a. esca electa bonorum interi-
 tus. 665.1. c. os, verba eius sunt; & verba, inspiratio-
 nes occultæ. ibid. d
 Diabolum intrare in mentem alicuius, & inhabitare,
 sunt diuersa. 665.1. b
 cur Diabolus Hebraicè dicatur deorsum fluēs, Græcè
 autē criminatō seu calūniator. 110.1. h. sub Luci-
 feri nomine significatur. 367.2. c. non incoquētiē-
 ter dealbatio accipitur. 438.2. e. ante omnē crea-
 tionem angelorum creatus est. 622.2. h. inter an-
 gelos principatum habuit. ibid. prius de cælo ce-

Rerum & verborum Index.

- cidisse creditur, quàm homo conderetur. 623.1.a.
quare non petit veniam. ibid. b. illus est morte
Domini, quasi auis. 627.1.b. cum homine per su-
perbiam cecidit. ibid. tantò erit crudelior, quantò
propius finis mundi est. 634.1.g. precipitandus est
cunctis videntibus. 635.2.c. non amplius tentat e-
lectos, quàm Dei voluntas permittit. 663.1.d. non
est immissor, sed incensor potius vitiòrù. ead. 2. b.
Sanctos omnes non tenendo possidet, sed tentan-
do persequitur. 664.1.h. tum actius sœuit, cum se
virtute diuinâ expellendum cognoscit. ibid. eodè
modo hîc homines decipit, quo primos parentes
in paradiso. ead. 2. f. & seq. cur appelletur auis, &
Behemoth. ead. 2. h. 665.1.a. cur animal, aut serpens,
aut alius esse dicatur. ibid. h. nûquam cessat aduer-
sus hominem iustum. 665.2. b. quomodo homines
in somno vexare solet. ibid. d. cogitationes cura-
rum secularium ingerit, quando orantem inspe-
xerit. 667.2.a
- Diaconorum ordo à Leui tribu accepit exordium.
600.1.h. institutio in nouo Testamento. ead. 2. c.
cur septenario numero. ibid. f. officium. ibid. g.
615.1.d
- Diadema quid sit, & vnde nomen accepit. 267.2.a
Dialectis, species metaplasmi, quid. 14.2.c
Dialectica quid & vnde dictatur Rhetoricam se-
quitur, eiusque cum ipsa discrimen quod statuitur.
28.2.f.g.h. 302.2.g.
- Dialyton, vel Alyntheton, species schematis, quid
dicatur. 15.2.b
Diana quid, vnde ita dicta, & cur Lucina, Triua, ac
Latonia nominetur. 112.1.g.h
Dianatheton grammaton quid. 40.2.c
Dialectica, species diffinitionis apud Philosophos,
quæ. 315.1.d
Diapalma quid, eiusque cum psalma & sympsalma
differentia. 81.1.b
Diastema, harmonicæ species quædam, quid. 41.2.c
Diastole quid sit, & quomodo pingatur. 8.2.h
Diasirmos quid sit. 28.1.h
Dibongad cur fortiter intellecta tentatio, interprete-
tur. 480.2.g.h
dicendi genera tria, & quæ. 25.2.c
dicendi ratio quadrimoda. 650.1.f.g
dicere & memorare in quo discernantur. 750.1.c
dictamni potentia & virtus. 238.2.e
Dido. 381.2.b
dies geminè appellari solet, spatia illius & partes
quot, vnde initium incipiat, quid prophetice si-
gnificet, eius plures species & nomina. 63.1.2.315.
1.356.1.c
dies critici qui dicantur à medicis. 54.2.f
dies sexta, ista est sexta ætas mundi, in qua nunc su-
mus. 454.2.h
dies Sabbati Paschalis, medius inter mortem Christi
& Resurrectionem, quid significet. 590.2.f
dies prior factus angeli sunt. 621.1.c
diebus, quæ est harmonicæ species, quid dicatur. 41.
2.c
differentia quid sit. 13.1.a
à differentia argumentum quid. 34.1.h
diffinitio legalis quid dicatur. 22.2.d
diffinitio Philosophorum quid sit, & eius diuisio. 32.
2.h, & 33. per totam.
diffinitiuus causarum status quid dicatur. 22.2.a
Digamia quinta generatione à Cain profecta, egre-
- giè annotatur. 421.1.d
digiti vnde sint ita appellati, eorum numerus & no-
mina. 149.2.d. 150.1.c
digiti tres apud Esaiam, sanctam Trinitatem indicat.
546.1.h.
cur digitus Dei dicatur Spiritus sanctus. 89.2.a
digitus est minima omnium pars agrestium mensura-
rum. 209.2.c
dij gentium quid fuisse dicantur, & cur pro talibus
habiti. 109.2.b.c
dilator & delator in quo differant. 284.2.c. 750.2.c
dilectio, amor, & charitas quomodo inter se diffe-
rant, & circa quæ illa versetur. 301.2.d
dilectio Dei morti comparatur. 628.1.h
circa dilectionem proximi duo sunt considerata.
677.1.b
dilectionis consilium aduersus odium, etiam erga i-
nimos nostros. 711.2.b, & seq.
diligere & delegere in quo discrepent. 286.2.f
diluuium quid sit, vnde dicatur, & quoties fuerit fa-
ctum. 185.1. & 2.a. vniuersale. 376.2.e. in Thessa-
lia. 379.2.a. factum post septem dies, ex quo in-
gressus est Noe in Archem, quid mystice denotet.
423.1.b.
dimidium & dimidiatum quomodo discrepent in-
ter se. 290.1.h. 749.2.d
diminuti numeri qui dicantur. 38.1.h
diminutiva nomina quæ. 4.1.f
Dina, cur in causam, interpretetur. 93.1.d. egressa ut
videret mulieres regionis, & à Sichem violata,
quid significet. 439.2.a. synagogam vel animam
significat. 517.1.d
Dionysij Stoici de Deo opinio quæ fuerit. 106.2.f
Dionysius lapis quis, & cur ita vocetur. 214.1.g
Dioscoriam Colchorum urbem quis edificauerit.
200.2.c
Diple, eius species, vsus, & figura. 9.2.c.d. 10.1.e
Diplois quid, cur ita dicta, & vbi primum illius vsus
cepit. 264.2.h
diplos serpens magnæ exiguitatis & veneni. 166.1.e
diptota nomina quæ. 5.1.b
directum & directum quod discrimen habeant in
significatione. 750.1.c, & 2.g
dirus & atrox quâ ratione differentia inter se digno-
scantur. 749.2.c
discedere, abscedere, secedere, & decedere, quomo-
do discernantur significatione. 750.1.f
discernere & secernere qua ratione dignoscantur. ibi-
dem e
disciplina vnde dicta. 1.1.a. nulla potest esse perfecta
sine musica. 41.1.b
disciplinæ Gentilium nihil mundum habent, & qua-
re. 487.1.b
inter disciplinam & artem quæ differentia, ex Pla-
tonis & Aristotelis sententia. 1.1.b
discordia angelorum & hominum ante aduentum
Christi. 624.2.c
discretio ordinaria interdum est, dum negatur paren-
ti, quod præstat extraneo. 674.1.g
discretus numerus quis dicatur. 39.2.a
disertus, discretus, & desertus quomodo differant.
284.2.c. 749.2.b
disiunctiæ coniunctiones quæ. 6.1.h
inter disparem & impari quid discriminis inue-
niatur. 750.1.g
dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione

Rerum & verborum Index.

- remoueri præcepit, quo exemplo nobis proponitur. 524.1.g
- Dispensator non debet esse prodigus. 691.2.d
- disperſio Iudæorum, propter peccatū, quod in Christo præuaticati ſunt, prænunciatur à Prophetis. 568.2.g. & ſeq.
- Diſpondæus, ditrochæus & dijambus pedes, vnde ſic dicti. 7.2.a
- diſpoſitio ædificiorum quid ſit. 258.1.e
- diſpoſitio ſuperne diſtributionis mira eſt in prædeſtinatione. 639.2.d
- diſtichon quid ſit. 19.1.c
- diſtinctio & ſubdiſtinctio quomodo diſtinguantur in ſignificatione. 749.2.d
- diu hic viuere, vtrum augmentum an detrimentum ſit dicendum. 692.1.f
- diuerſorium Episcoporum cunctorum debet eſſe receptaculum. 599.2.a
- diuerſit & diuortit quid diſcriminis habeant inter ſe in ſignificatione. 749.2.d
- diues, honeſtus, & locuples, quā differentiā in ſignificatione dignoſcantur. 281.2.b. 749.2.b. 750.2.c
- diues, cuius vberes fructus ager attulit, quid ſignificet. 523.2.b. item qui induebatur purpurā. 524.1.g
- diues ſecurus eſſe non vult, pauper vult. 690.2.e
- diuina percuffio omnis aut eſt emendatio præſentis vitæ, aut initium pœnæ ſequentis. 662.1.e
- Diuinalis philoſophia quæ. 29.2.c
- Diuinationis genera quot ſint. 108.2.f.g
- Diuini vnde ſint ita cognominati. 108.2.f
- quibus Diuinitas Chriſti oſtenditur, ad gaudium demonſtratur. 635.1.a
- diuiſi & diſperſi qui dicantur. 444.2.g
- diuiſio & pugna in hominis anima, pœna peccati eſt. 625.1.a
- diuites, qui bene aut malè vtantur bonis. 690.2.f. grauius Deum offendent, qui diuitiis malè vtuntur. ibid. g. & ſeq.
- diuortia ſive diuerticula quid ſint. 210.2.g
- diuturnum & diuturnum in quo diſtinguantur. 287.1.a
- 749.2.a
- do & cedo quomodo diſferant. 750.2.f
- Doct̃or Eccleſiaſticus doct̃rinā & vitā clarus eſſe debet. 679.2.b. bonus, humilitate ſeruat diſciplinam, & per eam non incutrit ſuperbiam contra malos. 681.1.c
- Doct̃ores, qui bene docent, & malè viuunt, ſunt tanquam æſtinniens. 680.1.f. per quos iuſticia docetur, ipſi ſæpius grauius peccant. ibid. h. iracundi, diſciplinæ modum ad immanitatem et uelicitatis conuertunt. 681.1.b. ſuperbi, vulnerare potiùs quā ſanare norunt ead. 2.a. boni, debent priùs laudare, quā corrigere eos, qui corrigendi ſunt. 682.1.g
- Doct̃oris prædicatio operibus confirmanda eſt. 679.2.b. eius vitio vera doct̃rina ſæpe vileſcit. 680.1.c
- doct̃rina impertienda eſt omnibus ab eo qui eam acquiſierit. 319.2.b. c. 328.2.e. f. 331.2.d. vera ſæpe vileſcit vitio doct̃oris. 680.1.c. vna eadēque non eſt omnibus adhibenda. 681.2.d. prædicationis auferitur pro malo merito plebis. 682.1.h. & ſeq.
- doct̃rinæ Euangelicæ dulcedo auſeritate Legali melior eſt. 719.1.a
- Doct̃rinalis philoſophia quæ, & eius diuiſio. 29.2.b. c
- cuius doct̃rinam quiſque ſequitur, eius & filius dicitur. 629.1.b
- doct̃us pariter, & indoct̃us moriuntur, ſed morte carnis, non pœnā damnationis. 634.2.h
- in Doeck Idumæo, Iudæ proditoris perſona conſiſtit. 505.1.a
- dolones quid, & cur à dolo dicti ſint. 247.1.c
- dolor, metus, gaudium, & cupiditas, quomodo non perfectæ vitia, ſed media nuncupentur. 303.1.d. omnibus communia ſunt. 308.1.e
- dolus, dolor, infidia, & fraude quomodo in ſignificatione cognoſcantur. 749.2.c. 750.2.g
- Dominatio Chriſti prænunciatur à Propheta. 564.1.e
- Dominationes quid ſint, & quare ita nuncupatæ. 91.1.d
- quales Domini eſſe debeāt erga ſubditos ſuos. 320.1.h
- 328.2.h. 332.1.h
- Dominicus dies quomodo ſucceſſit in locum ſabbati Iudaici. 80.2.e. à quibus inſtitutus, & cur ita appellatus. 588.1.g. eius prærogatiuæ. ead. 2.e. cur eo die ſemper eſt reſciendum. 594.2.h
- dominium & dominatus in quo diſferant. 287.1.b
- Dominus apparens Moysi in rubo quid myſticè ſignificet. 450.1.h. & ſeq.
- Domitianus Imperator. 389.1.a
- inter domum & hoſpitiū quid differentiæ apponatur. 750.1.h
- domus quid, & ratio etymologica nominis. 204.1.h
- dona & munera quomodo diſferant. 81.2.b. c. 282.2.f
- 285.1.d. 750.2.f
- dona ſalutaris baptiſmi in quo conſiſtant. 612.2.f.
- omnia dona non modò probis, ſed etiam improbis, diſtribuit Spiritus ſanctus. 627.2.d. & ſeq.
- dona ſua interdum non diſtrahit Deus nobis peccantibus. 638.2.g
- dona Dei dantur plerique, perfeuerantia verò doni non datur. 639.2.b
- Donaria in templo quæ dicantur. 206.1.e. diuerſa data ad conſtructionem tabernaculi quid myſticè deſignent. 462.2. & ſeq.
- donatio quid, vnde dicta, & eius ſpecies quædam. 59.1.d. & 2.a
- Donatiſtæ à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæreſis. 104.2.g
- Donatus & profeſſione, & opere monachus. 735.2.a
- donis Dei multis gaudemus, quæ nos ab eo percepiffe cognoſcimus. 639.2.a
- in donorum diuiſione, diuerſi percipiunt diuerſa Dei munera. ead. 1.c
- cur donum vocetur Spiritus ſanctus. 89.1.c
- Dor, quæ & Caſarea nuncupata, quid ſit. 199.1.d
- Dori qui ſint & à quo ita fuerint denominati. 119.1.d
- dorſum quid dicatur, & vnde ſic nominetur. 150.2.h
- dorſum Dagonis ſolum inuentum, quid ſignificet. 501.1.a
- Draco quid ſit, vnde dicatur, eius natura qualis, & vbi naſcatur. 164.2.e. f. quid marinus. 169.1.c
- inter draconem & traconem quod notetur in ſignificatione diſſidium. 750.2.e
- Dracontea herba cur ita vocata. 238.2.h
- Dracontites vbi repertiatur, & vnde nomen habeat. 219.2.d
- Dracontius. 529.1.d. 785.2.d
- draconum ſigna qui primi portauerint. 245.1.d
- dragma quid ſit. 224.2.h
- promada quid ſit, & vnde ſic appelletur. 160.1.e
- promones quid, & vnde dicantur. 255.1.b
- dulce & ſuaue quomodo diſtinguantur. 288.2.a
- duo, bina, & ambo quomodo diſcernantur. 289.1.d
- 750.1.g
- duo in lecto, & in agro, qui intelligantur. 523.1.a

Rerum & verborum Index.

Dupli pedes qui sint. 8.1.e
 duritia cordis obdormitio est. 506.1.g. vtiliter muta-
 tur in carne, vt sentiatur, atque intellecta emen-
 detur. 662.2.g
 Dictamnus herba in Creta nascitur. 193.2.d
 disenteria quid sit, & quomodo fiat. 53.1.b

E

E Latinum cuius ponderis signum sit. 226.2.f
 E bonus quid sit, vbi nascatur, & quis prestantior
 existimetur. 234.1.e
 Ester historia. 304.2.f
 Eber Redemptorem nostrum insinuat. 516.1.h
 Ebionitæ à quo nomen acceperint, & quæ fuerit illo-
 rum hæresis. 104.1.g
 Eholus insula Hispaniæ vnde dicta. 195.2.a
 Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat. 658.2.
 f. in quo discrepet ab ebriofitate. 752.1.e
 ebrius & ebriofus discrepant significatione. ead.2.g
 Ebron ciuitas Iudææ, cur Arbe & Mambre vocata, &
 à quibus condita. 199.2.c
 Ebrona interpretatur transitus, & significat mysticè
 mundum. 479.1.c
 Eburicus Sueuorum rex. 404.2.f
 Ecclesia quid sit, vnde dicatur, cur catholica, & tamè
 septem scribatæ à Diuo Ioanne. 101.1.c, d. 581.1.e,
 d. quare Sion & Hierusalem appelletur. 101.2.c
 vbi primum, & à quo fundata. 581.c. Lunæ nomi-
 ne nuncupatur, & quare. 364.1.g. quando eclipsim
 pati dicatur. 365.1.c. congregat vel bipartita mul-
 titudinem ex omnibus gentibus, vel tripartitam.
 422.2.h. sancta est domino Iesu Christo in occulto
 vxor. 430.1.e, & seq. cur post consummatâ psalmo-
 rum siue lectionum prædicationem, Alleluia in fi-
 ne cantet. 584.2.f. cur instituerit ieiunium Calen-
 dærum Ianuariarum. 594.1.h. doctrinis est propa-
 gata, prauitatis hæreticæ causâ. 628.2.e. cur Catho-
 lica dicatur. ibid. sola habet baptismum ad salutem
 632.2.f. cur ea miracula non faciat, quæ sub Apo-
 stolis faciebat. 633.2.b. nigra & formosa dicitur.
 719.1.d
 Ecclesiæ vnitas declaratur per mala punica in infe-
 rioribus vestis summi sacerdotis posita. 464.1.f.
 gemina est pulchritudo, & geminæ tribulationes.
 628.1.g. sapientia & patientia exercetur. ibid. h. da-
 ta est illi virtus operum. 633.2.a. ad illius regimen
 non sunt promouendi, qui vitiis subiacent. 679.1.a
 Ecclesiam Dominus in petra ædificat, & quare. 450.
 1.g
 Ecclesiastes quid contineat. 407.1.b
 Ecclesiasticus Salomonis quid describat, & cur ita sit
 appellatus. ead.2.a
 Echeneis paruus & semipedalis pisciculus, ab effectu
 suo circa naues dicitur. 169.1.a
 Echinus piscis vnde nomen sortitur. 170.1.f
 Eclipsis, vitium Grammaticum, quid sit. 14.1.f. & 2.f.
 Eclipsis solis & lunæ quid sit. 46.2.e. quomodo fiat,
 & mystica interpretatio virtutis. 364.2.g. 365.1.b
 Eclasis species metaplasmæ, quid. 14.2.e
 Edesius lapis cui vsui aptus sit. 215.1.b
 edictum seu constitutio quid. 57.2.c
 Edissam urbem Mesopotamiæ, quæ antè Iare cogno-
 minata, quis condiderit. 199.1.b
 ab Edon quæ gentes orta sint. 116.2.f
 ab effectis argumentum quid sit. 34.2.f
 effectunt, & eferunt quam fortiantur inter se differen-

tiam. 752.1.g
 Esnai inter Iudæos qui dicebantur. 102.2.g
 inter egestatem & paupertatem quid diffidij sit. 752.
 1.f
 egredi de Sanctis quis dicatur. 470.1.h
 Eieie, dei nomen, quid significet. 85.1.a
 El, Eloï, Eloë, & Elion, dei nomina, quid signifi-
 cent. 84.1.2.g.h
 elationis cum beata submissione confictus. 711.1.b
 Elbolæ vix quæ, & vnde appellata. 230.1.g
 electi quomodo in errorem suum mittendi in aduentu
 Antichristi. 634.1.e. metu purgabuntur. 635.2.d
 electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides de-
 feruntur. 510.1.h
 electos non amplius tentat diabolus, quam Dei vo-
 luntas permittit. 663.1.d
 electria vbi inueniantur & ad quid profint. 219.2.a
 electrum vnde dicatur, quotuplex sit, & quæ illius na-
 tura. 224.1.h
 eleemosyna quàm sit Christiano necessaria. 321.2.e, d.
 329.2.b, c. 333.2.a. illa verè non est, quæ gloriæ ma-
 gis gratiâ quàm misericordiâ impartitur. 691.1.b
 multis modis sit. ibid. e. vna corporalis, spiritalis
 altera. ead.2.b. de rapinis fieri non debet. ibid. c
 eleemosynæ opera peccata extinguunt. 691.1.b
 eleemosynis nulla peccata redimuntur si in peccatis
 quis voluntariè permanserit. ibidem a
 Elegiacum carmen quid sit, vnde dictum, & à quo in-
 uentum. 18.2.g.h
 elementa vnde facta sint, cur ea *ἑλμῶν* Græci nunc-
 cupent. 176.2.f.g
 elementorum omnium decor in pulchro & apto con-
 sistit. 621.2.b
 Elephantis quid, vnde ita appellati, vbi nascantur,
 quandiu viuunt & fœtus portet, & cur eos Romani
 boues Lucanos vocarent. 162.1.g.h
 Elephantalus quid sit, & vnde deriuatum habeat no-
 men. 53.2.b
 Elenatio manuum Christi in cruce, quare sacrificium
 vespertinum appelletur. 556.1.f
 Elisæus aquas Hierico steriles & malignas sanas, quid
 figuraliter repræsentet. 512.2.g. salus Dei interpre-
 tatus, figuram Christi gessit. 513.1.a. 519.1.a. eius vi-
 ta, & mors. 536.2.f.g. 538.2.h
 Elleborus Græcis, & Latinis veratrum, quare dicatur.
 238.1.g
ἑλμῶν *ἑλμῶν* *ἑλμῶν* *ἑλμῶν*, diffinitionis species quæ-
 dam apud Philosophos, quæ dicatur. 33.2.b
 in elocutione quæ requirantur. 25.2.b
 eloquens & loquax quomodo differant. 752.2.d
 eloquentia artificiosa quibus constat partibus. 21.2.d.
 forensis, canina est facundia. 688.2.c
 eloquentiæ & sapientiæ differentia quæ sit. 101.1.h
 Eluidiani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit co-
 rum hæresis. 105.1.b
 Emanuel quid significet ex Hebræo in Latinum, &
 cur ita Christus est appellatus. 86.2.h
 emere & redimere qua ratione discrepare videntur.
 752.1.g
 Emericus Sueuorum rex. 403.2.d
 Emeritam quis ædificauerit, & cur ita vocata fuerit.
 201.2.d
 eminus & cominus in quo dissideant. 291.1.
 Emites lapis quis dicatur. 214.2.h
 emitit & admittit quomodo discernantur. 752.1.f
ἑμῶν quid sit. 52.2.f
 En & em, in quo differant. 752.2.g

Rerum & verborum Index.

- Energia quid sit. 26.1.h.28.1.e
 Encenia quid, & quo tempore celebrabatur à Iudæis. 80.1.g
 Encaenorū festiuitas, quæ est templi dedicatio, per antiqua. 192.2.h
 Enhydros bestiola vnde nuncupata, & cur à Græcis vocata. 163.2.a.b.165.2.a
 Enhydros gemmæ species cur ab aqua nomen accepit. 219.2.a
 Ennius primus Poeta Latinus. 385.2.a
 Enmactica, apud Philosophos species diffinitionis, quid sit. 33.1.a
 Enoch cur dedicatio interpretetur. 92.1.h. filius Iared nonnulla scripsisse fertur, & quos filios genuerit. 375.2.d.376.1.e. septimus ab Adam qui placuit Deo. 421.2.c. significat septimam requiem futuræ resurrectionis. 516.1.f. eius vita, mors, & sepultura. 532.1.g
 Enoch ciuitas à quo condita. 198.1.h.421.1.c
 Enos cur homo vel vir, interpretetur. 92.1.h. filius Seth. 375.2.c. cepit inuocare nomen Domini. 421.2.b. declarat in spe viuentem ecclesiam. 516.1.f
 Enos filius Cain, significat impios in hac tantum vita fundatos. ibidem e
 Ensis Caucaſeis montibus fusus cum pluribus aliis in Euxinum se præcipitat mare. 184.1.f
 Ensis & gladius quomodo in sua significatione ad inuicem dignoscantur. 752.2.e
 Enthymema quid sit, & eius membra quinque. 23.2.c.d
 Enunciatio apud Dialecticos quomodo definiatur. 31.2.b
 Epacta quid, & eius vsus. 79.2.b
 Epactarum dies sunt vndecim, & eorum vsus. 355.1.d
 Epæris diffinitio, quæ sit, apud Philosophos. 33.2.e
 Epandos, quæ & regressio dicitur, quid sit. 27.1.a
 Epanalepsis, species schematis, quid. 15.1.c.28.1.f
 Epaphora, species item schematis, quid sit. 15.1.b
 Epangelia quid sit. 28.2.e
 Epæris, morbus chronicus, quid sit. 52.1.f
 Epenthesis quid sit. 14.1.h
 Ephemeris, genus historiæ, quid sit. 20.2.f
 Ephesina prima synodus quot episcoporum fuerit, quo tempore & contra quem congregata. 77.1.c
 Ephesus in Asia quis construxerit. 200.2.e
 Ephod in veteri lege quid diceretur. 262.1.h
 Ephraim cur interpretetur augmentum. 95.2.d. gentium figuram gestauit. 517.1.c.534.1.f
 Epichirema quid sit. 23.2.d. eius quinque sunt modi. 24.1.g
 Epicænum genus nominum quid. 4.2.h
 Epicurei philosophi vnde dicti, eorumque opinio. 106.2.e. eorumdem opinio de Deo. ead.2.h
 Epigramma quid, & vnde dicatur. 19.1.c
 Epilepsia quid, vnde vocabulum sumpserit, quomodo fiat, varia eius nomina, & rationes. 52.1.f
 Epipata quid appellatur Græco sermone. 254.2.g
 Epiphania quid sit, eiusque dux species. 80.1.e
 Epiphania diem cur festiua solennitate viri Apostolici signauerunt. 589.1.b. quot ex causis ita fuit appellatus. ibid. c. eodem die quo Natiuitas Domini apud Græcos celebratur. 589.1.c
 Epito quis nomen dederit, eiusque pars Chaonia, quæ ante Molossia, cur ita sit appellata. 189.2.c
 Epirus Thraciæ vrbis à quo condita fuerit & cognominata. 200.2.g
 Episcopatus vocabulum vnde deductum sit. 99.2.c. nomen est operis, non honoris. 598.1.e
 Episcoporum ordo quoduplex sit. 99.2.a
 Cur episcopus non ab vno, sed à cunctis comprouincialibus episcopis ordinatur. 598.1.h. eius officium & partes. 599.1.b.615.2.b
 Epistilia quid & vnde dicta. 207.2.b
 Epistrophe, species metaplasmis, quid. 14.2.e
 Epitaphium quid, & vnde dictum. 19.1.c
 Epithalamium quid, cur ita dictum, & à quibus primum vsurpatum. ibid. b
 Epitheta nomina, quæ & adiectiua vel supposita appellantur, quid. 4.2.e
 Epitheton, tropus, quid: & quomodo ab antonomasia differat. 16.1.h
 Epitriti vnde sic dicti pedes. 7.2.b.8.1.f
 Epitrope quid sit. 27.2.d
 Epizeuxis, species schematis, quid. 15.1.c
 Epodon quid, & cur ita dictum. 19.1.c
 Epulae simplices in duo necessaria diuiduntur, & in duo superflua. 270.2.g
 Equæ quomodo generosos concipere possint equos. 161.1.e
 Equestris ludus quid. 251.1.g
 Equi vnde dicti, illorum varia proprietas quæ, quot in generosis requirantur, eorumque tria genera. 160.1.g.h. & 2.e.f.161.1.a
 Equi, rufus, niger, & albus, quos vidit Zacharias in visione, quid designent. 410.1.g
 Inter equitem, equestrem, & sequestrem quid dissidij in significatione inueniatur. 752.1.h
 Cur Equites singulares currere dicerentur antiquitus. 250.2.h
 Quomodo equorum colores circa causas elementorū iunxerint Gentiles. 251.1.b.c
 Equorum ornamenta quæ, nominumque singulis inditorum ratio etymologica. 278.2.
 Erebus inferorum profunditas atque processus. 197.2.b
 Eremitæ qui dicantur, & quæ illorum vita. 100.2.h. 603.1.a
 Eremitæ & desertum quam differentiam inter se fortiantur. 752.2.g
 Ergasterium quid sit. 206.1.g
 Ergastula quid sint, nominisque ratio etymologica. ibidem
 Erichonius inter cæli astra collocatus est, & quare. 49.1.a
 Erimantus ab Erimanto monte dimissus. 184.1.h
 Erinus fluuius Asiæ, qui Smyrnæos secat campos, fluctibus aureis & arenis plenus est. ibidem g
 Erisympelas, qui & sacer ignis, quid. 53.1.d
 Ermilcion quid sit. 220.1.e
 De erroris authore trahitur à quibusdam & nomen & culpa. 629.1.e
 Eruca frondium vermis oleribus vel pampinis inuoluta. 167.1.c
 Erucæ species quot, & virtus quanta. 242.2.e
 Eruere & diruere in quo discrepent. 288.1.c
 Eruum vnde traxerit vocabulum, & quàm sit tauris vtile. 229.1.c
 Erythræa Sibylla vnde sit ita appellata, & quæ fuerint eius vaticinia. 107.2.d
 Esaias formam Euangelistarum & Apostolorum expressit. 519.2.a. eius vita, & mors. 536.2.h. & seq.
 Esau cur ita appellatur, & quare etiam Edom & Seir. 93.1.b. filius Iacob. 378.2.g

Rerum & verborum Index.

totus rufus & hispidus quid designet. 434.1.f.516.2.f.
 quomodo etc. diaboli sit bonorum interitus. 665.1.c
 Elcarus piscis cur ita appelletur, & quam ingeniosus
 sit. 168.2.h
 elcendere, ascendere & conscendere quomodo diffe-
 rant. 1287.2.c
 Eldra vita, & mors. 539.1.c. & seq. coëgit in vno vo-
 lumine omnes Psalmos. 407.1.a. quæ sit eius pro-
 phetia. 410.2.g
 Eldras bibliothecam veteris Testamenti diuino affla-
 tus spiritu reparauit. 732.2.b.
 Essentia Dei quomodo sciri dicatur. 618.2.g
 inter Essentiam & substantiam quod statuatur discrim-
 en. 292.1.h
 Etelæ quid sint, & vnde illis nomen sit indicum. 179.
 2.2.372.2.f
 Etham, quod fortitudo siue perfectio interpretatur,
 quid mysticè designet. 473.1.d
 Ethica quid sit, à quo primum instituta, & eius diuisio
 ac distributio. 29.1.b.c.302.2.h
 Ethicorum philosophorum diuisio. 106.1.e
 Ethopia quid dicatur. 25.1.c.28.1.e
 Etymologia quid, eius vsus & cognitio quam neces-
 saria, quibus & quot modis fiat. 12.2.f.g.h
 Eu & heus qui differant. 752.2.e
 Eva cur vita, siue calamitas, siue vix vita, interprete-
 tur. 92.1.f. vocatur vita & mater viuorum. 417.2.c
 419.1.c.d. signat Ecclesiam factam per mysterium
 lauarii, quod de latere morientis Christi profuxit.
 515.2.
 Euangelij & legis differentia quæ sit. 300.1.2.
 Euangelistæ sub quatuor animalium vultibus figura-
 liter exprimentur Iesum Christum. 520.1.
 Euangelium Matthæi stylo Barnabæ scriptum. 395.
 1. b
 Euangelium etsi quadrifarium, vnum est tamen. 411.1.a
 an Eucharistia sit quotidie accipienda. 586.1.h
 Eucherius Episcopus elegans sententiis, ornatus in
 verbis. 528.2.c.784.2.c
 inter euentum & euenta quid discriminis reperitur
 in significatione. 752.1.c
 Eugenius discipulus Helladij conlector, & consors,
 Iusti, Pontifex post Iustum accedit. 737.2.a
 Eugenius alter post Eugenium Pontifex subrogatur.
 737.2.d
 Eugipius Abbas. 528.1.f.784.1.e
 S. Eulalia etiam martyrio coronata Emeritam seruat.
 400.1.h
 Euphonia, quæ est harmonice species, quid sit. 41.2.c
 Euphorbium cur ita vocatum, vbi nascatur, & quanta
 sit eius vis. 238.1.h
 Euphrates fluius Mesopotamiæ cur sit ita appella-
 tus. 183.2.b
 Euridicus Gothorum rex. 400.2.f
 Euripides tragædiarum scriptor. 384.2.c
 Euroauster quare sic nuncupetur. 179.1.b.370.1.g
 Europa quid, vbi sita, vnde dicta, cuiusque plures pro-
 uinciæ. 189.1.b.c
 Eusebius Cæsariensis. 74.1.g.77.2.a
 Eusebius Borolitanz vrbis Episcopus. 780.2.e
 Eutropius Ecclesiæ Valentiniæ Episcopus. 530.2.g.
 788.1.g
 Eutyches hæresis quæ, vbi & quando condemnata. 77.
 1. c
 Eutychediani à quo nomen & originem traxerint, &
 quæ fuerit illorum hæresis. 105.1.d
 examen in pondere quid dicatur. 224.2.f

Exanimus, inanimus, & exanimatus qua ratione ad-
 inuicem distinguantur. 282.1.c.752.2.e
 excommunicatio inter monachos quomodo exer-
 cenda. 706.1.
 inter execrationem & iurationem quod statuatur dis-
 crimen. 752.2.g
 exempla aliorum prodesse nobis debent ad peccata
 fugienda. 307.2.c.310.1.f.g.324.1.h. bonorū, mul-
 tum profunt ad correctionem mortalium. 642.1.g.
 Sanctorum, quibus ædificatur homo, varias facit
 consecrari virtutes. eadem 2.h
 exemplabile, enthymematis membrum quantum,
 quid sit. 24.1.e
 exemplum & similitudo in quo discrepent. 288.2.b
 inter exercitatum & exercitum quæ statuatur diffe-
 rentia. 751.2.d
 exercitium virtutū rationibus insurgit in torporem
 & ignauiam. 713.2.d
 exercitibus quot modis deleatur. 245.1.b
 exilium quid sit, vnde sumptum nomen, eiusque di-
 uisio. 62.2.f
 exire à facie Dei quid sit, 421.1.b. de terra nostra. 425.
 2.d
 existimare & arbitrari in quo discernantur. 752.1.g
 Exodus quid contineat. 405.2.d
 Exomologesis duplex significatio. 83.2.c.d. quid à le-
 taniis differat. 84.1.e
 exorcismus quid sit, eius forma, & vsus. 82.2.h.610.
 1.e
 exorcistæ qui dicantur, & quod sit eorum officium.
 100.2.f.602.1.g.h.615.1.c
 exosus & odiosus qua ratione distinguantur. 752.1.c
 experientia & scientia quomodo in significatione di-
 gnoscantur. ibidem f
 experts & expertus in quo differant. 751.2.d
 inter expertum & expectatum quid discriminis in
 significatione apponatur. 752.2.g
 expletivæ coniunctiones quæ. 61.h
 exploratores duodecim missi ad explorandam ter-
 ram vberem, qui terruerunt populum, ne crede-
 rent posse accipere terram à Domino repromis-
 sam, quos designant. 476.1.f.518.1.c. quid duo missi
 à Iesu Naue in Hierico. 488.1.h.518.1.f.
 exprobrare & opprobare quomodo distinguantur.
 284.2.d
 exsequimur, persequimur, & prosequimur quam in-
 ter se recipiant differentiam. 752.1.h
 exspectare & spectare quam habeant inter se diffe-
 rentiam. ibidem g
 extemplū & illico in quo distent adinuicem. 752.1.h
 inter externum & hesternum quæ sit differentia. 751.
 2.d
 extinctum & restinctum quomodo dignoscantur in-
 ter se in sua significatione. 752.1.h
 extrinsecus peticum argumentum quid sit. 34.2.g
 extruere, instruere, adstruere, construere & struere
 quomodo differant. 286.1.e
 exuuiæ & spolia in quo differant. 752.2.f
 Ezechias regnat. 383.1.c. quare quindecim annos ad
 vitam auctos accepit. 513.2.a. quid significat, quod
 diuitias suas Chaldaeis prodens appetitu ostenta-
 tionis, eas perituras per Prophetam audiuit. 514.
 1.e
 cur Ezechiel per quatuor animalia quatuor Euange-
 listas significauit. 73.1.a. Christi imaginem gesta-
 uit. 408.1.h. 519.1.a. eius vita, & mors. 537.1.d
 F Latinum

Rerum & verborum Index.

F

F Latinum quod pondus significet. 226.2.f
 Faba Græcâ etymologiâ vnde vocata, quot eius species, & quæ fresa dicta. 229.1.a
 fabrorum ferratorum instrumenta, nominumque etymologiæ. 257.2.b,c,d. lignariorum species quædam. 261.1.c
 fabulæ quid, vnde dictæ, cur inductæ, earum species & vsus. 19.2.a,b,c,d. differentia eius cum historia. 20.2.g
 in faciem cadere, quid sit. 446.2.f
Faciem meam videre non possetis, quidnam significet. 459.2.b
 Facies cæli gemina, & quæ. 44.2.g
 facies vnde dicatur, & quomodo differat à vultu. 148.1.c. 295.1.b
 Facies Dei in scripturis sacris, non caro, sed diuina cognitio intelligitur. 619.2.c
 facies monstruosæ quæ in vltimo Orientis inueniuntur. 156.2.e
 inter facinus & flagitium quodnam statuatur discrimen. 753.2.d
 pro factis diuinis plerumque dicta ponuntur, & quare. 630.1.g
 Facundus Ermianensis Ecclesiæ Episcopus. 528.2.h. 785.1.a
 fagus & esculus cur ita vocatæ credantur. 233.1.d
 Falcidia lex quid statuatur. 57.2.d
 Faleg cur diuisio, interpretetur. 92.2.h
 fallaciæ cum veritate conflictus. 716.1.g
 fallax & mendax qua ratione differant. 753.2.a
 inter falsitatem & mendacium est discrimen. 754.1.h
 inter falsum & fictum dissidium est in significatione. ibidem
 fama, nomen medium, quid sit, & vnde dicatur. 62.2.c
 inter famam & gloriam quæ differentia. 754.1.g
 familiaritas vitæ Monachorum. 706.2.
 famosus & infamis quomodo differant. 753.2.a
 inter famulari & obsequi quod statuatur discrimen. 754.2.g
 Fana dicta sunt à Faunis, quibus templa etror Gentilium construebat. 205.2.a
 inter fantasiam & fantasma quod ponatur discrimen in significatione. 754.1.c
 inter factum & parctam quæ differentia. 755.1.b
 fari, loqui, sermocinari, & narrare quomodo inter se discrepent. 282.1.h
 farus quid sit, & eius vsus qualis. 276.1.h
 faselum, leguminis genus, quid sit. 229.1.b
 Fastorum libri quid & vnde dicti. 74.2.g
 inter Fastos, & fastos dies quodnam reperiat esse discrimen. 755.2.b
 inter fatemur & confitemur quod statuatur in significatione discrimen. 754.2.h
 fatum quid, vnde dicatur, & quotuplex sit. 113.2.c,d.
 quæ statuatur differentia in significatione inter fatum & fortunam. 754.1.g
 fauces quid, & vnde dicantur. 149.1.c. 196.2.h
 Fauni vnde sint ita cognominati. 113.2.b
 fauilla dicitur, quod per ignem effecta sit. 211.1.a
 Fauonius, cur ita nuncupetur. 179.1.c. 370.2.e

Fauus ex ore leonis occisi extractus, quid significet. 497.2.c
 febris quid, & vnde dicta. 511.c
 Februarius mensis vnde nomen accepit. 64.2.h
 fecinia vna quæ, & vnde sic cognominetur. 250.1.f
 inter fecisti? &, nunquid fecisti? differentia est. 754.2.h
 cur fel ita sit appellatum. 152.2.f
 fel & acētum, quibus potatus est Christus, prænunciatur in veteri Testamento. 557.1.a
 fenestrarum definitio, vocabulique ratio etymologica duplex. 206.2.h
 feræ quæ sint, & cur ita appellantur. 161.2.a
 ferarum pugna quæ. 252.2.f
 inter feras & bestias differentia quæ sit. 755.2.a
 ferie monachorum, in quibus ieiunia conuiescunt, quanam sint. 703.2.e
 ferocitas & feritas in quo diffideant. 753.2.b
 ferox & ferus in quo differant. ibidem a
 Ferrandus Carthaginensis Ecclesiæ Diaconus. 780.2.g
 ferri ars reperta. 376.2.g
 ferrum vnde dictum, vsus illius, vbi reperiat, differentia plurimæ, & quomodo acuatur. 223.2.a,b,c. in aquam lapsum, & ad lignum resiliens, quid mysterij præ se ferat. 513.1.c
 inter fertilem & fructuosum. quid differentia reperiat. 754.1.h
 ferula herba quid, & vnde cognominata. 241.1.c
 inter fessum, fatigatum & lassum quæ reperiat differentia. 755.1.b
 cur festiuitates, diuersæque in honorem Martyrum tempora, à viris prudentibus instituta sunt. 593.1.a
 inter festos dies & sollempnes quodnam in significatione notetur dissidium. 755.2.b
 fibra in iecore quid sint, & vnde ita appellantur. 152.2.f
 ficcedulæ dictæ sunt quod ficos magis edant. 174.1.h
 fictilia vasa vnde dicantur, quid sint, vbi primum inuenta, & eorum vsus. 275.2.c,d
 cur ficus à fecunditate vocetur, quæ fecundior dicatur, & eius proprietates. 252.2.g.h
 cur ficus, oliua & vitis super ligna regnare noluerunt. 496.2.g
 fide tantum multi Christiani sunt, opere non sunt. 638.1.c
 fidei & operum differentia quæ, & quomodo à spe & charitate distinguatur. 301.1.d, & 2. b. Christianæ totius regula Catholica. 611.1.2. eius symbolum & oratio Dominica, paruulis pro tota lege sunt habenda. 632.1.h
 an pro Fidelibus flendum sit. 692.2.h
 fidem Christi susceperunt Armenij. 396.1.c. fragilem & imbecilem animæ, pallida lepra denotat. 468.2.h. eam in corde respicit Deus. 637.2.c
 Fides quid sit, & vnde vocabulum sumpserit. 102.1.f.
 qualis esse debeat in homine. 313.1.b.c. prima est in confessione. 414.1.g. non vi, sed ratione, atque exemplis suadet. 637.2.b. sine operibus vana est. ibidem d. decora quæ dicatur. 721.2.d
 fiducia in quo differat à confidentia. 290.2.c. 754.1.f
 fidus & fidelis in quo distinguantur. 285.1.c. 755.2.a
 fieri necesse esse, & fieri posse quid differentia habeant. 621.1.a

Rerum & verborum Index.

figura cōsideratur in nominibus. 4. 2. h. item & in pe-
dibus. 8. 1. h. & in accentibus. 8. 2. g. h
cur figura appelletur Filius Dei. 293. 1. a
figura & forma differunt. 755. 1. b
figura planx in Geometria quæ & quot sunt. 40.
1. h
filia Pharaonis, quæ descendens ad lauacrum sumi-
nis, collegit infantem Moysen, quid significet. 450. 1. e. 517. 2. b
Filia Archisynagoga quam figuram habuerit. 521.
1. c
quinque filix Salphaad, iudicio Dei hæreditatem
accipientes inter fratres suos, quid figurent. 482. 1. c
quando filij nascantur similes patribus aut matribus,
vel patribus & matribus simul. 153. 2. b
filij Aaron, qui imponentes altari ignem alienum, ab
igne diuino exusti sunt, quos significauerint. 467. 1. b
filij Ruben & Gad circa Iordanem possessionem ac-
cipientes, & in repromissionis terra hæreditatem
habere nolentes, quos præfigurent. 482. 2. e
filij septuaginta Gedeonis, septuaginta linguæ sunt in
hoc mundo diffuse. 496. 1. c
filij Heli sacerdotes, qui capti à gētibus Arcæ perem-
pti sunt, quid significant. 500. 2. g. 518. 2. c
duo filij milli ad operandam vineam, duorum popu-
lorum typum demonstrant. 522. 1. g
filij Iudæorum in nouissimis temporibus in Christo
crediti sunt. 566. 1. f. & seqq.
Filij Dei perfecta natiuitas nec cepit esse, nec desit.
626. 1. h
cur Filius dei nunc æqualis, nunc minor Patri esse di-
catur, appelleturque Verbum, principium, dexte-
ra, brachium, virtus, sapientia, imago, splendor, fi-
gura, mediator, agnus, sacerdos, petra, lapis angularis,
homo, leo, catulus, aquila. 292. 2. 293. 1. 619. 2. a,
b. in quo nobis vitam actiuam & contemplatiuam
significauerit. 301. 1. c. Angelus etiam nominatur.
543. 2. d
filius iunior Gedeonis, figura est residui populi Israël.
496. 2. c
filius nouissimè missus, quem eiectum coloni extra
vineam occiderunt, Christus est. 522. 2. e
fines agrorum vnde sic vocentur. 209. 1. d
finita pronomina quæ & quot. 51. c. d
finitum genus questionum quid sit. 25. 2. a
inter firmum & valentem quæ discrepantia signifi-
cationis notetur. 755. 1. b
fistula à quibus sit inuenta & vnde sic dicta. 42. 1. h
fistule aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant at-
que emittant. 207. 2. b
fixuræ clauorum, in manibus & pedibus Christi, præ-
nunciantur in veteri Testamento. 556. 2. c
flagella in arboribus quæ dicantur, & vnde. 231. 1. c
flagellatio Iesu Christi prænunciatur in veteri Te-
stamento, contra incredulitatem Iudæorum. 555.
1. c
flauus, furvus, & fuluus qua in re differant inter se.
286. 2. h
flekti & deflekti quam habeant differentiam. 754. 2. c
flemma & plemma in quo differant. 285. 1. c
inter flere & plorare quænam statuatur distinctio.
754. 2. f
flogites quid sit & vbi nascatur. 220. 1. c
flos quid sit, & vnde dicatur. 240. 2. c. 241. 1. c
flores cur ita nominentur, & quotuplex in his gratia
notetur. 231. 1. d

Floriani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eo-
rum hæresis. 104. 2. g
inter florida & florulenta quod discrimen. 755. 2. a
fluctus & fluctuos quomodo differant. 287. 2. b
fluit & defluit, in quo differant. 754. 2. h
flumen quid sit, eiusque duo genera. 183. 1. b
flumen, fluuius, amnis & torrentis quomodo differant.
281. 1. c. 755. 1. c
Fluuius quid sit, & vnde dicatur. 183. 1. b
fluuius de paradiso exiens, imaginem portat Chri-
sti. 417. 1. a
Focus quid sit, & vnde habeat deductum vocabulum.
276. 1. c
fodere & effodere quam inter se fortiantur differen-
tiam. 754. 2. g
Fœdas Testamenti noui cōmune est Iudæis & Gen-
tibus. 572. 1. c. 574. 2. h
inter fœdus & pacem quæ sit differentia. 755. 1. c
cur fœmina sub viri potestate consistat. 133. 2. a. cur à
partibus femorum, vel ab ignea vi dicta pute-
tur. 154. 2. g. in progenie Cain tantum progenita,
quid significet. 421. 1. d
cur fœminæ velentur, dum maritantur. 608. 2. c
fœminalia summi sacerdotis quid ostendant. 464.
1. c
in fœminis eligendis tria apud veteres spectabantur.
608. 2. h
fœmora & fœmina quæ sint, & cur ita appellentur.
152. 2. a. 154. 2. g
fœtus quid & cur ita nominetur. 153. 2. a
folia librorum quare ita appellentur, & quæ sint eo-
rum partes. 76. 1. h
foliis fici se contegere quænam dicantur. 418. 2. f
folium, herbæ genus, quid, & cur ita appellatum.
237. 1. b
Fons Ciceronis in Italia oculorum vulnera curabat.
180. 1. e
fons quid sit & vnde dicatur. 183. 1. c. in delubris quid
sit, eiusque septem gradus. 205. 2. b
fons aque euauit Barbæ Arriani. 395. 1. d
fons & aque baptismatis à Prophetis prænuncian-
tur. 576. 1. g
fons baptismi origo omnium gloriarum est, eiusque
septem sunt gradus. 612. 2. c
fontes duodecim, & septuaginta palmarum quid signi-
ficent. 454. 1. h. & seqq.
fontium & fluuiorum aquæ, quibus variis morbis ac
indispositionibus corporum medetur. 180. 1. 2.
fores & valux quomodo discrepent inter se.
206. 2. g
forficum vt diuersa significatio, ita etiam etymon.
277. 2. a
formæ verborum quid. 52. c
Formatum siue formatum in Africa vel Hispania
quid sit. 207. 2. d
Formica vnde nomen habeat, eiusque solertia multa.
164. 1. g
cur formicoleon, quasi formicæ leo dicatur. ibi-
dem.
formido, pavor, metus & timor quomodo signifi-
catione dignoscantur. 753. 2. c
formulæ categoricorum syllogismorum & modi quot
& qui sint. 31. 2. c. d. & 32. per totam.
fornicatio trimodo genere discernitur. 303. 2. c. ad-
uersus eam remedium. 309. 2. c. 314. 1. c
fornicatio carnis adulterium est, fornicatio anime
seruitus idolorum. 655. 2. c

Rerum & verborum Index.

inter fornicationem & adulterium quid intersit. 755.2.d
 fornicationis spiritualis conflictus cum mūditiā cor-
 dis. 717.2.b
 fors & fortuna quomodo dissideant. 291.1.
 fortitudo quid sit, & circa quā potissimū versetur.
 291.1.c, 303.1.b
 fortuna quid, vnde dicta, cur cæca appellata, cuiusque
 cum fato discrimen. 114.1.c, f. in quo differat à fe-
 licitate. 290.2.g
 Fortunatæ insulæ ubi positæ sint, & quare vocabulo
 suo significent omnia ferè bona, quasi felices &
 beatæ fructuum vbertate. 193.1.c, d
 cur forum prorogata vocetur. 248.1.f
 Forus quid sit, & vnde sic nominetur. 203.1. c. plures
 eius species. 206.2.e
 Fortiniani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit illo-
 rum hæresis. 104.1.g
 fragor à fractarum rerum nominatus est sonitus, &
 quare. 179.2.b
 fragrat & flagrat in quo significatione mutua discer-
 nantur. 755.1.a, & 2.c
 framea quid dicatur. 246.1.f
 inter frameam & macharam quæ statuatur differen-
 tia. 755.1.c
 Franci cur ita cognominati fuerint. 120.2.e
 Frata Sueuorum rex. 404.1.f
 frater iussus uxorem fratris ad hoc ducere, vt non
 sibi, sed illi sobolem suscitaret, quid mysticè si-
 gnificet. 485.1.d
 frater & germanus quomodo discrepent. 755.1.a
 qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deū sibi tardius
 placat. 677.1.b
 fratres septem, qui vni mulieri nupserunt, & sine
 filiis mortui sunt, homines infideles intelliguntur.
 522.2.h
 fraudis cum innocentia conflictus. 716.1.e
 fraus & desidia in omni bono opere sunt formidan-
 da. 641.2.c
 Fraxinus vnde nominis sui acceperit etymon. 234.
 1.g
 inter fremere & frendere distinctio est. 754.2.f
 fremor & fremitus quomodo differant. 286.2.h
 frenusculi, morbus in superficie corporis veniens,
 quid sint. 53.2.d
 frequentatiua verborum forma quæ. 5.2.c
 Fretum Siciliæ (quod Rhegium dicitur) quidnam
 sit, & vnde ita vocari scriptis tradat Sallustius.
 182.1.e, f
 Frigidernus Gothorum rex. 398.2.h
 inter frondeum & frondosum quidnam intersit.
 754.2.e
 fructus quorum propriè dicantur, & vnde nomen ac-
 ceperint. 231.1.d
 inter frui & vi quæ distinctio est. 754.2.e
 Frumarius & Remismundus disputant de potestate
 regni Sueuorum. 404.1.g
 inter frumenta & fruges quæ à Grammaticis detur
 differentia. 755.2.a
 cur Frutex brevis sit appellatus. 230.2.g
 fucus, minutum volatile, vnde nomen suum accepe-
 rit. 174.2.h
 fucus, herbæ genus, cur ita dictus. 241.1.d
 inter fugiunt & diffugiunt quæ ponatur differentia.
 754.2.g
 Fulgentij incerta de animæ origine adscribitur sen-
 tentia. 298.2.e

Fulgentius Afer Ecclesiæ Ruspensis Episcopus. 528.
 1.g 784.1.f
 inter fulgura & fulmina quæ statuatur differentia.
 755.1.d
 Fulica quid sit, & vnde dicatur. 173.1.d
 fulmen ex quibus fiat, cuiusque nomina varia, & v-
 niuscuiusque illorum ratio. 178.1.f
 fulmen, fulgor & fulgur quæ significationis differen-
 tiā distinguantur. 755.2.c
 vnde fulmina generentur, & verum illa præcedant an
 tonitrua. 368.2.e, f
 funalia apud veteres quid. 276.1.g
 fundamentum, quod & cementum, cur ita appelle-
 tur. 207.1.a
 fundus quid & vnde dicatur. 208.2.h
 funebre, funereū, & funestum quomodo discernan-
 tur. 755.1.a
 fungi & defungi quomodo significatione distin-
 guantur. 286.1.e
 funium genera quibus naues variè pro rei necessita-
 te constringuntur. 256.2.
 funus quid sit, & vnde dicatur. 155.1.e
 inter furatum & furtatum quid intersit. 755.2.d
 cur fursurio sic appelletur. 174.1.h
 Furix, quid & quot sint, & vnde nomen sumptè-
 rint. 114.1.f, g
 furiatus & furiosus quomodo dissideant inter se.
 753.1.b
 furiosus, furens, & iratus qua ratione inter se dissi-
 deant. ibidem.
 furnus per derivationem à farre denominatus, &
 quare. 206.2.c
 furor & insania in quo differant. 282.2.e
 furti cum innocentia conflictus. 716.1.e
 furunculus, morbus qui in corporis superficie ap-
 paret, quid sit, vnde sic dictus, & cur ~~ad hoc~~ à
 Græcis vocetur. 53.2.d
 fustes, quos rustici palos appellant, vnde dicantur.
 277.2.a

G

G Græcum literæ o Latinæ adiunctum cuius pon-
 deris signum sit. 226.2.g
 Gabonitæ quid figuraliter ostendant, & præfigu-
 rent. 491.1.d
 Gabriel quid significet, & quando mittatur à Deo.
 90.2.h
 Gad & Ruben filij circa Iordanem possessionem ac-
 cipientes, & in repromissionis terra hæreditatem
 habere nolentes, quos præfigurent. 482.2.e
 Gad Christum typico mysterio demonstrat. 517.1.b.
 533.2.d
 Gades ubi sita sit, & quare, septa, Tyriorum linguâ,
 qui eam occuparunt, interpretetur. 193.1.c
 Gades urbem in Oceano quis condiderit. 200.1.e.
 202.1.e
 Gadgad, quod interpretatur nuncius, siue accinctio,
 vel concisio, quid significet. 479.1.b
 Gagates lapis cur ita dictus, ubi inueniatur, & quæ sit
 illius proprietas. 214.1.e
 Gaianitæ & Theodosiani à quo nomen acceperint,
 & quæ fuerit illorum hæresis. 105.2.a
 Galaad quomodo Latino sermone interpretetur, &
 quid mysticè designet. 723.2.b
 Galatæ qui sint, & vnde nominis sui trahant deno-
 minationem. 119.1.a

Rerum & verborum Index.

- Galatia cur à priscis Callorum gentibus fuerit ita nuncupata. 188.2.f
- Galatias grandium & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. 219.1.c
- Galbanum quid & ubi crescat. 238.2.e
- Galenus Medicus. 390.1.g
- Galerius Imperator. 392.1.h
- Galsilas Episcopus Gothicas literas adinuenit. 398.2.h
- Galgala, quod interpretatur reuelatio, quid significet mystice. 489.2.g
- Galilæa regio Palæstinæ, cur ita vocata, & quotuplex sit. 187.2.a
- Galilæi xvij. super quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, quid denotent. 523.2.d
- Gallaçites lapis quis, & quare sic appelletur. 214.2.g
- Galli vnde sint ita cognominati, & cur Senones seu Xenones dicti. 120.2.f
- Gallia à candore populi nuncupata est, & quare. 191.1.a
- Gallicij qui sint, & vnde sic appellati. 120.2.h
- Gallicius Imperator. 391.2.d
- inter Gallum, Gallicum, & Gallicanum quid differentiæ inueniatur. 757.2.a
- Gallus à castratione est vocatus, & quare. 173.1.c
- Gallus Imperator. 391.2.c
- Gangaridæ quid, & vnde sic appellati. 117.2.b
- Ganges, fluius Orientis, anguillas tricenis pedibus gignit. 169.1.c. quem Phylon Scriptura sacra nominat, quid sit, & vnde nomina traxerit. 183.2.a
- Garamantis regionis situs & etymon. 192.1.g
- Garrus & loqui in quo differant. 757.1.d
- Gath accinctus, personam Domini exprimit. 446.2.g. cur bene interpretetur latrunculus. ibid.h
- Gaudij spiritualis consilium aduersus tristitiam. 713.2.b
- quomodo Gaudium, cupiditas, metus, & dolor non perfecta vitia, sed media nuncupentur. 303.1.d. non aliter copiosum est coram Deo & angelis de eo qui à periculo liberatur, quam de eo, qui nunquam nouit peccati periculum. 644.2.f. quid discriminis sit inter gaudium & lætitiā. 757.1.c
- Gazam oppidum Palæstinæ qui condiderint, & cur ita sit vocata. 199.1.c
- Gedeo, cur experimentū iniquitatis eorū, interpretetur. 93.1.d. dux Hebræorum. 380.2.e. figuram gestabat Christi. 494.1.e. quid prælium eius cum trecentis designet. ead.1.g. & sequentibus. 518.1.g. eius vita, & mors. 535.1.d
- gehenna quid sit & vnde nomen deductum habeat. 197.2.c
- gehennæ ignis ad aliquid lumen habet, ad aliquid uō habet. 635.1.d
- Geisericus rex Vandalorum ex Catholico apostata factus. 403.1.a
- quando gelu maiori stringitur terra, tunc nox est ferrea. 178.2.e
- geminatum, iunctum & duplicatum quomodo differant. 284.2.a
- gemiui duo in vtero Thamar, duos populos figurauerunt. 517.1.c
- Gemma quid, vnde natæ sint, quot earum genera, & quare sic vocentur. 216.1.e. aliquæ ab animalibus cognominatæ. 220.2.f.g
- Genæ quid sint, & cur ita appellantur. 148.2.e. cur à genibus dictæ sint. 295.2.a. cur illæ sponse Ecclesiæ dicantur sicut areolæ aromatum consistat à pigmentariis. 727.1.b. quid illæ Sponsæ designent. 728.1.g
- Genera nominum quid & quot sint. 4.2.g. pronominum. 6.1.e
- generalia nomina quæ. 4.1.f
- generat & parturit differunt. 757.2.b
- Generatio Christi à Deo Patre, testimoniis veteris Testamenti contra Iudæos, confirmatur. 543.544. de virgine, sine virili coitu. 549.2.d
- à genere argumentum quid sit. 34.1.g
- generosus & nobilis quomodo differant. 281.2.
- Genesar lacus quid sit, vnde dicatur, cuiusque proprietatis. 182.2.f
- Genesis quid complectatur. 405.2.d
- Genethliaci (qui vulgò Mathematici vocantur) qui sint, & circa quid versetur eorum ars. 109.1.a
- Genitæi qui fuerint inter Iudæos. 102.1.h
- Genitalia quid, vnde dicantur, cur pudenda & inhonestæ etiam vocentur. 151.1.c, d. feminea, portæ dicuntur, & quare. 550.2.h
- Genitor & pater qua ratione inter se distinguantur. 757.2.b
- genitius casus quid. 5.1.a
- Genius, & geniales lecti vnde debebantur. 113.2.c
- gens quid & vnde dicta: in quot fuerit diuisa terra, & quæ illæ gentes. 116.1.g, h. & seqq.
- inter gentem, gentes & genus quid differentie constituantur. 757.1.d
- Gentes ita habitu dinoscuntur, sicut & lingua discordes, sibi que etiam propria quasi insignia in corpore vindicant. 264.1.f.g. septuaginta duæ, ex quibus 376.2.e. septem, quas Dominus tradidit Israël, sunt septem principalia vitia, quæ & maioris numeri esse dicuntur. 486.1.f. eas ad vnius veri Dei cultum vocandas esse, prænunciatur in veteri Testamento. 562.1.b. & seq. singulæ præpositos Angelos habere creduntur. 624.1.e
- Gentiana vnde nomen sumpserit & vbinam loci nascatur. 239.1.c
- gentiles (Græcè Ethnici) qui & vnde dicantur. 109.2.a. cur ex septem stellis nomina diebus dederint. 356.1.f. non dissimiles animalibus extiterunt. 629.2.a
- gentilium societas idololatriæ deditorum per vitulum combustum significatur. 458.2.g
- Gentis nomina quæ. 4.2.f
- genua quid, & vnde dicantur. 151.2.b. cur non flexantur in oratione, in diebus Pentecostes. 592.1.f
- cur genus à gignendo dictum sit. 196.1.h. quomodo à gente differat. 289.1.b
- Geometria quid sit. 29.2.c. 302.2.f. à quibus inuenta, quæ sint eius diuisio, figuræ & numeri. 40.1. & 2.
- Geon fluius (qui & apud Ægyptios Nilus dicitur) vnde nomen acceperit. 183.1.d
- Gerere & ferre significatione distant. 757.1.d
- Gerion rex Hispaniæ cur triplici forma proditus feratur. 156.2.h
- inter Germanam & sororem quid differat. 757.2.a
- Germania Europæ regio ubi sita, cur ita appelletur, in quibus maxime sæcundet, & quotuplex sit. 189.1.d

Rerum & verborum Index.

- Germanicæ gentes quænam sint, & vnde sic deno-
minatæ. 120.1.g
Germanus & frater quomodo distinguantur. 291.1.
germen quid dicatur & vnde. 231.1.d
Gefelicus Gothorum rex. 400.2.h
Gertulia Africæ pars mediterranea est. 191.2.d
Gibbosus sacerdos quis dicatur. 470.2.h
Gigantes monstra gentium, quid & vnde dicantur.
156.1.g
Giler Vandalorum rex. 403.2.b
Gingivæ vnde sint ita appellatæ, & cur factæ. 149.
1.b
Gipsium quid sit, & quod omnium optimum. 213.
2.2
gladiatorum genera quot & quæ. 252.1.2.
gladius quid propriè appelletur, & vnde. 246.1.e
Glaucus piscis ætate raro apparet, nisi tantum in nu-
bilo. 168.2.g
globæ definitio & etymon. 211.1.b
gloria inanis quadripartita habet instantiam, 304.
1. c. fugienda Christiano. 331. 2. b. illa Christi in
Prophetis ac doctoribus refulgēs, sub arcus cele-
stis nomine significatur. 369. 1. b. illa Domini Dei
nostri, quæ impletum est templum tempore dedica-
tionis, intelligitur Christus, cuius fide repletus est
universus mundus. 310. 2. f. eius conflictus cum
timore Domini. 710. 2. c
gloriam vanam contemnendo sæpe in aliud vitium
inciditur. 673.1.a
glorificatio Moysis quid mystici portendat. 459.2.d
glossa quid sit. 12.2. h. 13.1.a
Glossopetra quid & vnde cognominata, eiusque po-
testas. 220.2.f
Glycyrriza vnde dicatur, & quare appellatur.
238.2.g
Gnoia & Tritheia hæretici à quibus exorti, cur ita
appellati, & quæ fuerit eorum hæresis. 105.2.a,b
Gnostici quare sic dicti, & eorum hæresis quæ fue-
rit. 103.1.c
Goliath diabolus significat. 503.1.d. 518.2.h
Gomor quid sit. 226.2.e
Gongrus pisciculi genus, quid sit. 169.1.d
Gordianus Imperator. 391.2.a
Gorgias primus rhetor. 384.2.f
Gorgodes insulæ ubi sitæ sint, & cur ita appellentur.
193.1.d
Gorgones quid sint. 157.1.a
Gorgonis fabula. 380.1.g
Gothi qui populi fuerint, & à quo originem sortiti
sint. 120.1.e. Græciam, Macedoniam, Asiam, Pon-
tiumque depopulantur. 391.2.d. 398.1.h. ex Chri-
stianis Catholicis Atriani fiunt. 393.2.b. Italiam de-
prædantur. 394.1.h. Romam capiunt. ead. 2.e. in
Hispaniam transeunt. ibid. g. mutua ead. vastan-
tur. 396.1.g. ad fidem convertuntur. ibid. regionem
Sarmatarum aggrediuntur. 398.2.g. inter se diui-
si. ibid. h. ab Hunnis expulsi. 399.1.a. Romanis se
tradunt. ibid. b. Christianis in templa profugis par-
cunt. ibid. d. legum instituta habere scriptis quan-
do cœperint. 400.2.g. ad cultum rectæ fidei reuo-
cantur. 401.1.f
Gothicæ literæ repetitæ. 395.2.b
Gothorum regnum antiquissimum. 398.1.g
Graculus, loquacissimum avis genus & vocibus im-
portunum. 173.1.a
quæ Gradipes apud Græcos vocatur avis, apud nos
turda, & quare. 171.1.c
Gradus decem domus Ezechie, in quibus umbra
descendere cōsueverat, temporum ordines sunt.
513.2.b
Græcæ linguæ excellentia, eiusque varietas in quot
discernitur partibus. 115.1.d
Græcæ literæ inuentæ. 380.1.e
Græcarum literarum inventores qui. 1.2.b. d. 2.1.
Græci (hi & Thessali) à quo sint ita cognominati.
119.1.a. primum Antiphonas composuerunt. 382.
2. c
Græcia segetes habere cœpit. 379.1.c
Græci quis nomen dederit, & quot sint eius pro-
vinciæ. 189.2.b
Græcorum regnum incipit. 378.2.g
apud Græcos omnes literæ verba componunt & nu-
meros faciunt. 2.1. h. apud illos Epiphania eodem
die quo Natiuitas Domini celebratur. 589.1.c
Græcum, Græcanicum, & Græcense in quo dissideat.
757.2.a
gramen quid sit, & vnde cognominetur. 241.2.a
Grammaticæ primordia quæ sint. 1.2. a. quid sit & vnde
dicatur: quare ars appelletur. 3.2. a. b. eius diui-
sio. ibid.
grande & maximum qua ratione dissideant inter se.
757.2.b
grando vnde nomen accipiat & etiam nascatur; eius-
que significantia mystica. 178.2. e. 369.2.b
grates & gratiæ in quo differant. 284.1. e. 757.1.b
cur Gratia, Spiritus sanctus nuncupetur. 89.1.d. quid
sit, & quomodo differat ab arbitrio. 299.2. b. cur
lacte significetur. 503.1. c. superna, hominis meri-
tum, non ut veniat inuenit, sed postquam venerit,
facit. 639.1.a. spiritualis non omnibus distribuitur,
sed tantummodò electis donatur. ibid. b. per eius
viam, defunctus absolui potest dupliciter. 614.1.g
Gratianus Imperator. 393.2.d
grauatur & ingrauat quæ ratione adinuicem dissi-
deant. 757.1. d
græue, grauidum, & ponderosum in quo differant.
288.1. b. 757.1. c
grauitas, quæ est quinta hominis ætas, quid sit, & quo
tempore incipiat & finiatur. 153. 2. d. 154. 1. e. di-
stinctæ est significationis cum grauitudine. 757.
1. c
Gregorius Papa Romanæ sedis Apostolicæ præsul.
529.2. b. 734.1. 786.2. e.
Grillus vnde nomen habeat, eiusque natura & pro-
prietas. 164.1.f
Grues vnde nomen sumpserint, earum ordo in pro-
perando & excubiæ. 171.1.c
Gryphes ubi nascitur, eiusque pulchra descriptio.
162.1. h. & 2. e
gubernator & nauta significatione maximè diffe-
runt. 757.2. b
gubernio quare idè dicatur quasi cohibitor.
254.1. h
gulæ concupiscentia in quinque modis distinguitur.
303.2. b. in eius appetitu quatuor sunt genera di-
stinctionum. 658.1. h
Gundamundus Vandalorum rex. 403.2. a
Gundemarus Gothorum rex. 402.2. f
Gundericus primus rex Vandalorum. 403.1. a
gurges in flumine quid sit. 183.1. c
Gurgulio quis, & vnde dicatur. 149.1. d. 175.2. b
gutta & stilla quomodo differant. 284.1. c

Rerum & verborum Index.

in Guttis noctium & rore quid denotetur. 725.2.d
Gymnasium quid apud Athenas, & vnde cognominatum. 203.1.d
Gymnicus ludus quid sit. 248.2.h. illius genera quot & quæ. 249.1.a
Gymnosophistæ qui dicebantur & vnde. 106.2.f
Gynæcium cur sit ita appellatum. 206.1.h

H

H, Literam Græcam quis adiecerit alphabeto. 2.
1.e. an apud Latinos pro litera habeatur. 3.1.b. eius figura vnde. 9.1.a. ponderis signum. 226.2.f
Habitacula Leuitis data ab Iesu per omnes tribus, quid denotent mystici. 492.2.e
Habitus, ex categoriis vna, quid. 30.2.h. meretricius, confessio peccatorum est. 441.1.a. monachorum quis esse debeat. 703.2.c
Hæmoptilis, morbus chronicus, quid. 52.2.e
Hæreses medicorum quot & quæ sint. 50.2.f
hæresis quid sit, & vnde dicatur. 102.1. g, h. eius species variae. 105.2.b, c. in quo dicatur differre à schismate. 738.1.g
hæretici qui dicendi, & quam ob causam hæresis sit. 628.2.f. quare immundi dicantur. 467.2.a. leprosi. 468.1.h. figurantur per Samaritanam. 409.1.a. per serpentem qui Euam seduxit. 418.1.g. an rebaptizandi, qui in Patris, & Filij, & Spiritus sancti attestatione docentur baptizati. 613.1.c. ingenti studio mendacia sua discunt, & labore vehementi, ne ad unitatem Ecclesiæ veniant, decertant. 628.2.g. bona opera illis non profunt. ibid. h. non habent Deum in suis conuentibus. 629.1.a. baptismum solum imaginariâ ostentatione faciunt. 632.2.f. illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur. ibid. g. cum illis non est cuiquam disputandum, nisi sit in sacris literis admodum probatus. 695.2.b
hæreticus & paganus quomodo differant. 629.1.b
Halcyon pelagi volucris dicta est quasi ales Oceana, & quare. 171.2.d
Halec pisciculus ad liquorem salsamentorum idoneus. 169.1.c
Harada, quod vertitur in miraculum, quid mysticè notet. 478.2.e
harmonica, pars prima musicæ, quid: eiusque diuisio. 41.1.d. & 2. per totam col.
hasta quid, vnde dicatur, quæ sint eius species, nominumque etymologia. 246.2.
hastula in arboribus quid sit, vnde vocabuli etymologiam acceperit. 231.2.a
hauritur & exhauritur differunt. 758.1.h
hebdomada quid sit, & quot feriis constet. 355.2.c
hebdomadæ in sacris eloquiis, septem annis terminantur. 547.1.d
hebdomadarius monasterij, eiusque munus obcurdum quale. 707.1.d
Heber cur transitus, interpretetur. 92.2.h. filius Salæ. 377.1.d. domus illius Ecclesiæ typus. 425.2.c
Hebræi cur interpretentur, transitores. 102.2.f. vnde nomen acceperint. 118.1.f. eorum captiuitas. 384.1.e
Hebræus sex annis seruienti, & septimo anno dimissus, quid typicè mysticèque figuret. 457.2.c
Hebraica lingua omnium linguarum ac literarum mater. 1.2.c
hederæ proprietas quæ, & etymologia. 238.4.f
Helena rapta. 381.1.a

Heli sacerdos dux Hebræorum. ibid. c. de sella cadens & moriens quid designet, quando ei nunciatum est, captam fuisse arcam Domini. 500.2.g. reprobatus, abiectioem sacerdotij veteris Testamenti præfigurauit. 518.2.e
Helix raptus, & miracula. 382.1.g. cur interpretetur, Dominus Deus, vel fortis Dominus. 96.1.e, f. eius facta mirabilia, quid mysterij præ se tulerint, explicatur. 512.1.2. 518.2.h. eius vita, & mors. 536.1.h. 538.2. g, h. quomodo mittendus dicitur ante finem mundi ad conuersionem Iudæorum. 566.1.g
Helim, quod vertitur arietes fortes, quid mysticè declaret. 473.2.b
Heliopolis quomodo Latine interpretetur, & quis eam ædificauit. 200.1.g
Heliotropium quid sit, vnde causa nominis, vbi nascatur, & quæ sint eius proprietates. 216.2.g, h. 238.2.h
Heliæ virtutes. 382.2. e. cur interpretetur Domini salus. 96.1.f
Heliud doctorem superbum & arrogatē demonstrat. 517.2.a
Helladius, post Aursium, sedis adeptus est locum. 736.1.f
Hellas fororis Phryxi fabula. 380.1.g
Hellas quid sit, vbi posita, vnde ita dicta, & cur Attica terra vocata. 189.2.d
Helmon-Deblatam cur vertitur in contemptum plantarum siue opprobriorum. 480.2.h
Hemerobaptistæ inter Iudæos qui dicebantur. 103.1.a
hemina, mensuræ species, quid sit. 225.2.b
Hemisphærium supra terras, & sub terra quid denotet. 45.1.b
Hemorrois aspis quare ita nuncupetur. 165.1.b
Hephæstis quid, vbi nascatur, & quomodo probeatur. 220.2.c
Her, interpretatur pellicius. 440.1.f
Heraclitæ à quo sic cognominati, & illorum hæresis. 104.1.f
Heraclius Imperator. 396.2.f
herbidum & herbosus significatione maximè distinguuntur. 758.2.e
herbitum à pastoribus vocatum quid. 234.2.h
inter herbosum & herbidum, quæ statuatur differentia. 286.1.h
Hercinix aues quare ita dictæ, & quantum illarum pennæ emicent. 172.1.g
Hercules agonem Olympicum instituit. 380.2.h
Herculis magister. ibid. c
Hermaphroditæ qui sint, & vnde sic cognominentur. 156.1.f, g
Hermes Trimegistus cur ita appelletur, & capite canino fingatur. 111.2.d. 112.1.c
Hermogeniani à quo nomen & originem traxerint, & quæ fuerit illorum hæresis. 104.1.c
Herodes, qui infantum necem intulit, diaboli formam expressit. 520.2.
Herodes & Pilatus quid demonstrent mysticè. 525.2.b
Herodotus historiarum scriptor. 384.2.c
heroes qui dicantur, & vnde nomen traxerint. 114.1.h. & 2.c
heroicum carmen quodnam sit dictum, eius antiquitas, & cur Pythium vocatum. 18.2.c, f, g
Hesebon quomodo interpretetur, & quid mysticè designet. 729.2.b

Rerum & verborum Index.

Hesmona, Latine festinationem sonans, quid præfigurauerit. 478.2.g
 Hesperidum insule vbi sitæ sint, & vnde sic appellata. 193.2.a
 Hestertypum Ecclesiæ gestat. 519.2.d. eius vita, & mors. 539.2.a,b
 hesternum & externum quomodo inter se differant. 284.1.d
 Hetruria pars Italiæ vnde sic appelletur, & cur Etruria, Tyrhæniæque sit nominata. 190.2.h
 Hexaptora nomina quid. 5.1.a
 Hiberia regio Asiæ est, in qua herbæ tincturæ vtilis nascuntur. 188.1.h
 Hidaspes flauius in Oriente vnde nomen accepit. 183.2.c
 Hierobotane cur ita à Græcis denominetur. 239.2.c
 Hieremix prophetia quid contineat. 408.1.e
 Hierico ciuitas, mundus ille est. 488.1.b. 490.1.e
 Hierosolyma vbi sita sit. 187.1.d. diruta propter interfectionem Iacobi Alphæi. 541.2.d
 Hierusalem à quo condita, eiusque varia nomina, & ratio etymologica. 198.2.f, g. eius subuersio, propter quod Iudæi negauerunt Christum, prænunciatur à Prophetis. 569.1.d, & seq. ruina perpetua. 570.1.g. cur de ipsa, aquæ baptismatis exire dicantur. 576.1.h
 Hilarius. 393.1.a. 528.2.f. 784.2.f
 Hildiris Vandalorum rex. 403.2.a
 Himerinus celi circulus cur ita appelletur. 45.1.c
 Hinnuli, ceruorum filij, cur ab innuere sint cognominati. 159.1.d
 Hinnulo ceruorum comparatur Christus. 721.1.c
 Hippagoga naues quæ dicantur. 235.2.a
 Hippocætauri fabula, & quid designet. 19.2.c. 380.1.g
 Hippolyti martyris verba de benedictione in Iacob. 434.1.h, & seq.
 Hippolytus Episcopus cycli Paschalis primus auctor. 77.2.a
 Hipponem quis fundauerit. 200.1.e
 cur Hippopotamus sic appelletur. 168.2.e
 Hiras, interpretatur fratris mei visio. 440.2.g
 Hircania quid & vnde sic nuncupata. 188.1.f
 Hirci duo, duorum populorum figuram apertatione demonstrant. 471.2.a
 hircus quid sit, & vnde deductum nomen habeat. 159.1.a
 hirtos, species schematis, quid. 15.2.a
 hirundo quid sit, & vnde dicatur. 174.1.g
 Hispalis à quo constructa & nominata fuerit. 201.2.d
 Hispani (qui & Iberi) vnde ita fuerint cognominati. 120.2.g
 Hispania, quæ & Iberia, vbi sita, vnde dicta, quibus rebus fecunda, eiusque prouinciæ sex. 191.1.d
 inter Hispanum & Hispaniensem quid statuatur dissidij. 287.2.c
 historia quid, vnde dicta, eius auctores, vtilitas & genera. 20.1.f. & seq. eius scriptor primus. 384.1.e
 Histriones qui fuerint, & quare sic nomen adepti sint. 251.2.c
 hodie, & hoc die, quomodo inter se distinguantur. 758.1.f
 hædus bene in sacrificio offertur, & quare. 466.1.h
 holocaustum quid & vnde dictum. 81.2.d. 82.1.e
 Homerus poeta. 381.1.d
 homicida quis dicatur. 456.2.g
 inter Hominem & pecus quæ sit differentia. 294.2.

g. Deus flagellat eum plerumque ante peccatum, ne malus sit. 663.1.a. aduersus iustum nunquam vacat diabolus. 665.2.b
 Homines stulti sunt frigidioris sanguinis, prudentes verò calidi. 154.2.h. inter eos, angelos & demones quæ statuatur differentia. 294.1.g, h. quinam tuminare dicantur, & vulgum findere. 623.2.c. omnes, angelos habere, probatur. 624.1.e. decipitur hic eodem blandimento, quo primi parentes in paradiso. 664.2.f, & seq. quomodo eos vexare soleat diabolus in somno. 665.2.d. non sunt odio habendi, sed eorum vita. 676.2.h
 Homini necesse est, punire peccatum, vt æternum non incurrat supplicium. 343.1.c. nullus ei tam importunus est exactor, quam venter. 658.2.e. raro ei nocetur ab extraneis, si sui eum non lædant. 676.2.g
 quæ supra Hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. 637.1.c. eius meritum, superna gratia non vt veniat inuenit, sed postquam venerit facit. 639.1.a. profectus, Dei donum est. 638.2.h. ipsius oculus intentio est eius operis, & qualis est intentio, tale & opus. 649.1.c
 Hominum differentie duæ, vel ordines in iudicio. 635.1.b.
 Homo Latinis vnde dicatur, & cur à Græcis ἄνθρωπος appelletur. 146.1.h. eius formatio in vtero qualis. 153.2.a. debet in pœna se accusare, & iustitiam Dei laudare. 308.1.h. quid illi faciendum, quando metuit diem iudicij. 311.1.c. cur mundus appelletur. 359.1. factus tanquam lux in paradiso, quid significet. 415.2.c. ligna sabbato colligens, & à populo necatus, cuius rei typum præ se ferat. 476.2.g. 518.1.e. infans à subiugali muto corripitur, & quando. 481.1.d. formidololos & corde pauido non egrediens ad bellum, quid designet. 485.2.c. prudens, qui edificauit domum suam supra petram, quid indicet: & qui super arenam. 520.2. manum habens aridam quid denotet. 521.1.d. de quo immundus spiritus exit, & rursus eum occupat. ead. 2. a. qui seminavit in agro suo granum sinapis, & absconditum thesaurum in agro reperit. ibidem b. qui vineam plantauit. 522.1.h. non habens vestem nuptialem in accubitu. eadem 2. g. peregrè proficiscens, qui tradidit bona seruis suis. 523.1.b. qui descendens ab Hierusalem in Hierico, incidit in latrones. ibidem d. qui arborem fici in vinea sua plantauit. eadem 2. d. qui media nocte postulabat ab amico tres panes. ibidem b. habens duos filios. 524.1.f. nobilis, qui in longinquam abiit regionem, accipere sibi regnum. ead. 2.f. quomodo factus ad imaginem Dei. 619.2.c. quomodo alter mundus esse dicatur. 620.2.f. illi crescere videtur, atque etiam mundus, vterque minuitur. ibid. omnium rerum naturam continet. 624.2.f. propter peccatum traditus est diabolo. ibid. h. non virtute aut sensu corporis, sed ratione, ceteris animantibus præstat. 625.2.c. potest omnia fugere præter cor suum. 649.1.b. qui male agit, quantum vis humana iudicia subterfugiat, iudicium tamen conscientia sua subterfugere nō potest. ibid. flagellatur plerumque à Deo ante & post peccatum. 661.2.c. diligit plerumque in alio, quod odit in seipso. 677.1.d
 homonima nomina quæ. 4.1.h
 homoptoton, species schematis, quid dicatur. 15.1.d
 homoteleuton, species schematis, quid sit. ibid.

Rerum & verborum Index.

an Honor pristinus restauretur per pœnitentiæ satisfactionem. 352.2.c
Honora patrem tuum, & matrem tuam, cur mandatum primum appelletur in Euangelio. 456.2.f
 per Honores quorundam sæpe mutantur & mores. 677.2.b
 qui Honores appetit sæculi, & hic, & in futuro vacuus inuenitur à requie. 684.2.f
 honoris ducatum suscipere nō debet, qui nescit subiectis tramite melioris vitæ præire. 679.1.b
 Honorius Imperator. 394.2.c
 honestus & oneratus qua ratione in significatione discrepent inter se. 758.1.h
 hora tertia, sexta & nona, quas Daniel & tres pueri supplicationibus deuouerunt, quid declarent. 587.1.a
 cur horologium idē dicatur appellatum, quod ibi horas legamus. 277.2.b
 Horoscopi qui dicantur. 109.1.b
 cur Hortorum fons, & puteus aquarum viuientium appelletur Ecclesia. 725.1.b
 hortulanus monasterij, eiusque officium. 707.1.d
 cur Hortus conclusus, & fons signatus, dicatur Ecclesia. 724.2.g. quid ille nucum significet. 728.2.g
 hospitalitas monachis commendatur. 707.2.d
 hospitium sermone Græco quid significet. 204.2.g
 hostia & victima quid, vnde dicta, & in quo differant inter se. 81.2.d
 Hostiarum diuersitas imaginem passionis Christi præferbat. 465.1.b, & seq.
 humanitas Christi filij Dei, testimonij veteris Testamenti comprobatur, contra Iudeos. 546.2.h, & seq.
 humeri & armi qui, & in quo distinguantur. 149.2.a
 humidum & vuidum quomodo differant. 282.2.f
 humilitas Christiana in quibus maximè consistat, & eius vtilitas quanta. 314.2.h. 315.1. 326.1.b, & 2.c.
 ipsa, est summa virtus monachi: summum vitium, superbia. 673.1.d, & seq. in quo sequenda, eiusque vtilitas. 710.1.g
 humores in corpore humano quot & quæ sint. 51.1.a
 inter hunc diem, & hanc diem, quæ statuatur differentia. 758.1.f
 Hunnæticus Vandalorum rex. 403.1.c
 per Hyacinthum, spes celestium præmiorum ostenditur. 462.1.g. 464.1.f
 Hyacinthus quid & vnde nomen habuerit. 238.1.e
 Hyades cur ita dictæ, & quare eas fuculas Latini appellant. 47.2.d
 Hydra quid fuerit & vnde dicta sit. 157.1.c. d. 165.2.a
 Hydromantia quid sit, & eius auctores qui fuerint. 108.2.f
 Hydropicus, quem Dominus curauit, quid demonstrat. 92.1.c
 hydrops quid & vnde dicatur. 52.2.g
 hyems quare bruma dicatur. 65.2.c. allegoricè quid significet. 358.2.g
 hymnos qui primi condidisse ac cecinisse dicantur, quique post eos in illis potissimum elauerint. 19.1.a. 582.1.g.b
 hymnus quid propriè dicatur. 81.1.c
 Hyosquimos cur à Latinis calicularis vocetur, eiusque vis & potentia. 239.1.b
 Hypallage, species schematis, quid sit. 15.2.b
 Hyperbaton quid sit, eiusque species. 16.2.g
 Hyperbole, tropus vnus ex omnibus, quid sit. 17.1.a
 Hyperborei montes Scythiæ cur ita vocati. 196.1.f

Hyphe quid sit apud Rhetores. 28.1.h
 hypocrita verba Sanctorum habet, vitam non habet. 675.2.d
 hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse quærun, sed tantum videri cupiunt. ibidem. dupliciter damnantur. 676.1.f. non semper latent: nam quæ simulata sunt, diuturna esse nō possunt. ibidem. in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt. ibid.g
 hypocritam iustus arguere prohibetur. ibid.
 hypodiaconi seu subdiaconi qui dicantur, & eorum officium. 100.1.g. 601.1.b, c, d. 615.1.d
 hypozeuxis, species schematis, quid sit. 15.1.a
 hyllopus quid & vbi nascatur. 239.1.a. signat humilitatem Christi. 511.1.b. quā circumdata fuit spongia aceto plena, præfiguratur in veteri Testamento. 557.1.b.
 hyleron proteron, tropus, quid. 16.2.g

I.

I, Litera Latinorum, numerum designat. 2.1.h. varias habet significationes apud Grammaticos. ead. 2.g. inter duas vocales pro dupla habetur. 11.2.a. ponderis signum. 226.2.g
 Iaceo & iacio differunt. 759.2.b
 Iacob, filius Isaac. 378.2.h. cur interpretetur suppletor. 95.1.c. contra naturam, colorum similitudines procurauit. 161.1.b. cur pro Rachel seruiuit, & supponitur ei Lia maior. 436.1.g. 438.1.f. eius lucta cum Angelo. 439.1.a. mittit filium suum Ioseph ad fratres, vt de eis sollicitudinem gereret. 441.2.c. omnes, quos de liberis & ancillis genuit, & quales honore filios & hæredes constituit, & quare. 448.2.f. Christum demonstrat, siue populum Gentium. 516.2.f. eius vita, & mors. 533.1.b
 Iacobus frater Domini scripsit vnā epistolā. 411.2.d
 Iacobus Zebedei vnde ita cognominetur. 98.1.h. eius vita, & mors. 541.1.b
 Iacobus Alphæi vnde sic cognominetur, & quis ipse fuerit. 98.2.c. eius vita, & mors. 541.2.d
 Iactamus & fatigamur, distinguuntur significatione. 759.2.a
 Iactantia tam in dictis, quàm in factis est cauenda. 675.1.a
 Iaculus serpens volans. 165.2.c
 Iabel alienigena, in cuius manu victoria facta est, figuram tenet Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. 493.2. 518.1.g
 Iair dux Hebræorum. 380.2.h
 Iambus quid & vnde sic appellatus. 7.1.c
 Iamnes, cur marinus, siue vbi est signum eius, interpretetur. 93.2.a
 Ianiculum in Italia quis condiderit. 201.1.a
 Ianitor monasterij, & eius officium. 707.1.b
 Ianua, ostium, fores, valvæ & portæ in quo dissident inter se. 759.2.b
 Ianux celi quot sint. 44.2.g. 176.1.g
 Ianux definitio, ratioque etymologica vocabuli. 206.2.f
 Ianuarius mensis vnde nomen accepit. 64.2.h
 Ianus vnde sic dictus, cur bifrons & quadrifrons pingatur. 111.1.d
 Iaphet, gætiū pater, cur latitudo interpretetur. 92.2.f. 425.1.a. eius filij & nepotes qui, quæque gentes ab illis orire sint. 117.1.b, & seq. figurauit populum gentiū, qui versatur in Ecclesiis Iherosolymitanis. 516.1.g

Rerum & verborum Index.

Iared filius Malaleel. 375.2.d
 Iaspis quid sit, & quomodo de Græco in Latinum interpretetur. 216.2.e
 Iberus amois est qui quondam totius Hispaniæ nomen dedit. 184.2.g
 Ibis avis Nili fluminis, quibus vescatur cibus. 172.1.h
 Icarus fabula. 380.1.h
 Icaria insula ubi sita & unde cognominata. 194.2.e
 Icon, *imagines* species, quid dicatur. 17.2.c
 Icon lapidis species, quid sit, & unde nomen acceptum. 213.1.d
 Iconium Cæsariensis Mauritaniæ oppidum à quo constructum & cognominatum. 202.1.f
 Icterus, morbus qui in corporis superficie apparet, quid sit, eiusque diuersa nomina, & causa. 33.2.b
 Ideus dactylus ferrei coloris unde nomen & originem ducat. 220.2.e
 Idilium quid. 19.1.e
 Idithum lingua Hebraicâ quid significet. 97.1.b
 per Idola, auaritia designatur. 438.2.f. quod ea destruere admetetur populus in terra sancta, & ut nullus de prioribus habitatoribus seruetur, quid indicet. 482.2.f
 Idololatria quid sit & unde dicatur. 110.1.f, g
 Idolum siue simulacrum apud Hebræos Ismael dicitur. 100.1.e
 Idus cur à Romanis instituta, & sic appellata. 65.1.b, c
 Ieabarin significat Sanctos per istud teculum ad aliam mansionem transire festinantes. 480.2.e
 Iecur, voluptas & concupiscentiæ sedes, iuxta Physicos, unde nomen habuerit. 152.2.e
 Ieiunantibus occulta mysteria cælestium reuelantur. 659.1.b
 Ieiunare bene, qui à malis actibus, & mundi abstinet ambitionibus. ead.2.a
 Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta demoniorum. 659.1.b. monachorum quæ sint. 703.2.a
 Ieiunium quid sit, unde nomen sumpserit, & in quo differat à statione. 83.1.d, & 2. a. quale esse debeat, & quæ sit illius utilitas. 314.1.g. 326.1.f. quid illud Moyse dierum quadraginta, mysticè præfigurauerit. 459.1.d, & seq. unde illud Pentecostes sumpserit exordium. 593.2.b. septimi mensis quale. ibid. d. Calendarum Nouembrium, diuina auctoritate institutum vel institutum. 594.1.f. Calendarum Ianuariarum propter errorem gentilitatis ab Ecclesia institutum. ibid. h. est perfectum, quando exterior homo ieiunat, & interior orat. 659.1.a. viuificat animam, & occidit corpus, ibid. c. ipsum & eleemosyna in abscondito fieri amant. ibid. d. cum bonis operibus Deo acceptabile est. ead.2.a. spernitur illud, quod vespere deliciis compescatur. ibid. b, & seq. immoderatum esse non debet. ibid. c
 Ieiunij triduanæ consuetudo unde sumpta. 594.2.f
 Ieiuniorum tempora secundum Scripturas sacras quatuor sunt, & quæ. 593.1.a, b, & seq. alia item in Ecclesia accepta. 594.2.g
 Ientaculum quid & unde dicatur. 271.1.a
 in lephte prænunciabatur Dominus Iesus Christus & Saluator hostis. 497.1.d. 518.1.g. eius vita, & mors. 535.2.a
 Ieremias primus threnos versu composuit super urbem Hierusalem & populum, quando captiuus ductus est. 19.1.b. cur interpretetur, excelsus Domini. 96.1.g. in verbis & passionibus suis, mortem & passionem figurauit Domini Saluatoris. 519.2.a. eius vita, & mors. 537.1.b, c

Ierico à quibus condita tradatur, & nomen habuisse. 199.2.a
 Ieroboam cur iudicatio siue causa populi, vel diuisio, Latine reddatur. 94.2.g
 Ieroboam seruus, & Roboam filius Salomonis, quibus Israel in duas partes diuisus est, quid mysterij præ se ferant. 518.2.g
 Ierusalem condita. 376.2.h
 Iesu Naue principatus quid denotet. 488.1.g. quod iubetur circumcidere secundum. 489.2.f. imaginem Saluatoris expressit. 518.1.f
 Iesus sacerdos magnus, figuram gerebat Christi. 519.2.d
 Iesus quid significet, eiusque nominis etymologia. 86.2.g. natus. 386.2.e. passus. 387.2.a
 Ietro socer Moyse, deuictio Amalech, adducens Sēphoram, & utrumque filium ex utroque populo procreatum, quid præfigurauerit. 455.2.a, b
 Iezabel cur fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem, aut sterquilinum, interpretetur. 94.2.g
 Ignauia & torporis confectus cum exercitio virtutum. 713.2.d
 Ignem alienum incendere qui dicantur. 467.1.b
 Ignis nomine cur Spiritus sanctus intelligatur. 89.2.b. quare dicatur esse mundi animus, ex Varronis sententia. 186.2.h. cur ille fulminis, vim habeat maiorem quam noster. 178.1.f. eius proprietates in genere, & usus vari. 357.1.b, c. in sacrificio id significabat, velut absorbens mortem victoria. 465.2.b. gehennæ ignis, partim lumen habet, partim non habet. 635.1.d. quomodo in significatione discrepet à foco. 759.2.b
 inter Ignominiam & infamiam quæ statuatur differentia. ibidem a
 Ildefonsus Toletanus sedis ascitus in cathedram, Præsul post secundum Eugenium in sacerdotium consecratur. 738.1.g
 Illeus, morbus acutus, quid, & cur ita appellatus. 51.2.c
 cur Ilex ab electo vocata sit. 233.1.e
 Ilium Græco sermone cur ita appellatum sit. 151.1.c
 Ilium in Phrygia quis edificauerit. 200.2.e
 Illatio inductionis quid sit. 23.2.c
 inter Illicem & illicem quod dissidium inueniatur quoad significationem. 759.2.d
 Illius similis, & illi similis quomodo differant. 759.2.c
 Imagines appellari solent nominibus earum rerum quarum imagines sunt. 507.1.b
 Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria. 626.1.g
 Imber, nimbus & pluuia in quo discrepent inter se. 282.1.e. pro doctrina accipitur Testamentorum. 576.1.e
 Imbres & ad nubes & ad pluuia pertinent, & cur ita appellantur. 178.1.h
 Imbuli quid, & unde vocabuli originem habuerint. 203.1.c
 Immemor & ignarus quæ ratione differant in significatione. 719.1.a
 Immenitas diuinæ magnitudinis qualis sit. 618.1.g
 Immolare & mactare in quo differant. 288.1.c
 Immolatio & libatio quid sint. 81.2.e, d
 Immortalitas Dei, est eius incommutabilitas. 617.1.d
 Immunditiæ cum carnis integritate maximus confectus. 717.1.c
 Impar numerus in quibus diuidatur. 37.2.c, d. 38.1. per totam columnam.
 Impendere, & impendere discrepantis sunt inter se

Rerum & verborum Index.

- significationis. 759.2.d
Imperatius modus quid. 5.2.c
Imperiti sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. 649.2.c
Impetiginem in corpore quis sacerdos dicatur habere. 471.1.a
Impetigo, morbus qui in superficie corporis apparet, quid sit. 55.1.d
quod impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine construxerit, quid significet. 421.1.c
impius geminâ punitur lentitiâ. 634.2.h. grauius torquetur aggerendo commoda, quàm iustus tolerando aduersa. 689.2.d. in quo differat à peccatore. 759.1.b
inter imprecari & deprecari quid differentie inueniatur in significatione. 760.1.c
impurus & impudicus in quo dissideant. 759.1.a
inuis & infimus quomodo distinguantur. 288.1.a
Inachus Achaie amnis, Argolicoq; irrigans campos, vnde nomen acceperit. 184.1.h
inaequales pedes qui sint. 7.2.d
inaequales numeri qui appellantur. 38.1.g
inaures, subditorum obedientiam exprimunt. 462.1.f
inter incantatorem, magum, aruspitem & maleficum quid intersit. 758.2.h
incantatores qui dicantur. 108.2.g
Incarnatio Filij Dei, sine virili coitu, de virgine facta prænunciatur. 549.2.d, & seq. quæ fuit eius causa. 588.2.g. pacem inter homines & angelos fecit. 624.1.h
Incensum compositum ex quatuor odoratissimis generibus, quid mysticè designet. 463.2.a,b
Incelus Ruben quid significet. 439.2.c,d
inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus datur. 640.1.c
inchoatio pacis Sanctorum est in hac vita, sed non perfectio. 634.1.h
inchoatiua forma verborum quæ. 5.2.c
incola, accola, aduena, & inquilinus in quo differant. 284.1.d. 760.1.b
inconuenientis species quæ sint. 24.2.h
incorporalia nomina quæ. 4.1.f
increduli & dilectione frigentes per niues significantur. 369.2.b
inculare & accusare quomodo dissideant inter se. 759.2.a
Indie nomen quis dederit, qua in parte orbis sit posita, eiusque fecunditas. 186.1.g,h
indicatius modus quid. 5.2.c
indifferentia quædam in Ecclesiis recepta, quomodo obseruanda sint. 595.1.b
indigena & indigens qua ratione distinguantur. 760.1.f
indocti, & imperiti à sacerdotali officio prohibentur. ibidem
inter indoctum & indocilem quid differentie in significatione inueniatur. 758.2.h
Inductio, pars Syllogismi, quid sit, & eius membra tria. 23.2.b
Indulgentia peccatorum, ubi, quando, vel qualibus datur. 640.1.f
induratio veniens de diuina iustitia, præcedentium peccatorum poena. 646.2.g
Indus fluuius Orientis est, qui à rubro mari accipitur. 183.2.c
inerts & segnis quomodo differant. 759.1.b
inerticula, quam Græci amaracion vocant, quæ, & cur ita appellata. 230.1.g
inter Infamem & famosum differentia quæ. 283.1.c
infans quis dicatur, & vnde ita appelletur. 154.1.f
infantes opere non autem cogitatione sunt innoxij. 626.1.f. in materno vtero cum matre baptizari non possunt, & quare. 632.2.h
infantia, prima hominis ætas, quo tempore incipiat & finiatur. 153.2.d
inter infantiam, pueritiam & reliquas ætates, quæ sit differentia. 296.2.c
infantuli pro solo originali peccato luunt in inferno pœnas, si renouati per lauacrum non fuerint. 632.2.g
Infernus quid & vnde dicatur. 197.2.d
inter inferum & infernum quæ statuatur differentia. 758.2.f
inficere & officere in quo discrepent. 283.2.d. 759.2.c
infidelitas aut incredulitas plurimorum ex Iudæis futura prænunciatur à Prophetis. 567.1.b
infinita pronomina quæ & quot. 5.1.c,d
infinitus modus quid, & quare impersonalis dicitur. 5.2.d
infinitum genus questionum quid sit. 25.2.a
infirmitates triplici de causa accidunt corpori. 662.1.f
insula quid sit, & qualis erat antiquitus. 267.1.d
inhonestum tractatur in duobus. 25.1.a
inimicus omnis est cauendus, sed maximè is qui videri non potest. 676.2.g
iniqui, & peccatores ministerium sacerdotale assequi prohibentur. 679.2.a
inter iniquitatem & peccatum quæ sit differentia secundum Ambrosium & Hieronymum. 759.1.b,c
iniquitates omnes & maledictiones quinam dicantur accipere. 471.2.c
initium & principium in quo dissideant. 291.2. 758.2.f
iniustitia quanti sit ponderis, vel quanti fulgoris radio iustitia clareat, quomodo perpendi potest. 640.1.f, & seq.
inluies & ingluies quomodo differant. 285.2.b
Innocens & innoxius quomodo differant. 281.2.a
innocentia cum furto & fraude conflictus. 716.1.f
innoxius & innocuus in quo differant. 759.1.a
inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus de hac vita. 657.1.c
inquirere & querere diuersæ sunt significationis. 759.2.d
inlanus & insaniens quomodo discrepent inter se. 759.1.b
insidia diaboli à potestate diuina non egrediuntur. 663.2.a
insitio arborum quæ dicatur. 231.1.a
inter insitum & insertum quid discriminis reperiat. 760.1.c
inspectatiua Philosophia quid sit, eiusque diuisio. 29.2.a,b
instauratio & ædificatio in quo differant. 258.1.f
instrumentorum rusticorum nomina & etymologia. 277.2.c,d. 278.1.
instrumentorum & ferramentorum totius monasterij custodia ad quem pertineat. 707.1.d
intelligentia gradus per quos homo progreditur ad intelligendum Deum creatorem, per ipsam creaturam. 619.1.b
intelligibilia & sensibilia quomodo distinguantur secundum veteres. 297.1.c
intercalares dies quid sint, à quo tempore incipiât, & quo finiantur. 355.1.d. quis eos instituerit. 356.2.g

Rerum & verborum Index.

Intercilium quid sit. 148.2.c
 Interficere Christum, est tollere nomen Christi. 304.1.f
 Intersectio quid sit. 62.f
 Interstapilium quid sit, & cur ita appellatum. 355.1.a
 cur Intestina longinexibus in circulo ordinata sint modum, & ita appellantur. 152.2.g. 296.1.f
 Intus & intro quomodo differant. 281.1.b
 inuenire & reperire distinctæ sunt significationis. 759.2.d
 inuestigationem veri multorum est querere, sed paucorum est inuenire. 637.1.b
 inuidia duplici afficitur flamma. 303.2.d. cur fugienda homini Christiano. 316.2. 317.1.2.
 inuidiæ conflictus cum fraterna congratulatione. 711.1.d
 inuidus & inuidiosus quomodo inter se discrepent. 290.1.f. 759.1.d
 inuidus sicut & superbus, membrum est diaboli. 676.1.h
 inuisibilitas Dei quomodo intelligatur. 85.2.b
 Ioachim regnat. 383.2.c
 cur D. Ioannes incipiat suum Euangelium à Verbo. 73.1.a. cur interpretetur Domini gratia. 97.1.c.
 98.1.h. missus in exilium. 389.1.a. reuocatus ab exilio. ibid.c. requiescit. ead.2.a. tres scripsit Epistolæ, & quid in illis contineatur. 411.2.d. formam habuit legis. 320.2. eius vita, & mors. 539.1.2. & 541.1.b. baptismus eius qualis fuerit. 612.1.f
 Ioannes sanctissimus Constantinopolitane Ecclesiæ Episcopus, cognomento Chrysostomus. 527.1.b. 782.2.c
 Ioannes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox. 529.2.a. 786.1.h
 Ioannes Cæsaraugustanæ Ecclesiæ sedem ascendit. 735.2.d
 Ioannes Gerundensis Ecclesiæ Episcopus. 530.2.c. 787.2.d
 Ioas regnat. 382.2.c
 Ioathan cur interpretetur, est perfectus. 94.2.f. regnat. 383.1.b. figura est Sanctorum. 497.1.b
 Iob cur in Latinum vertatur, dolens 93.2.a. eius liber quid complectatur. 406.2.f. in factis dictisque suis personam exprimit Redemptoris. 512.2.a. eius vita, & mors. 534.2.g
 Ioel interpretatur, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. 96.1.h. eius prophetia quid contineat. 409.1.b. quid indicet mysticè. 519.2.b. eius vita, & mors. 537.2.d
 Ionas cur interpretetur, columba siue dolens. 96.2.g. tam sermone quam naufragio suo. passionē Christi, mortemque eius vel resurrectionem figurat. 409.2.a. 519.2.b. eius vita, & mors. 538.1.f.g
 quomodo Ionathas filius Saulis illuminatus fuisse oculis dicatur, qui antea videbat. 502.1.c
 Ionici pedes vnde sic appellantur. 72.a
 Ioppe oppidum Palæstinæ maritimum à quo conditum. 199.1.d
 Ioram regnat. 382.1.g
 Iordanis fluius Iudææ vnde sic nominetur. 189.1.f
 Iosaphat regnat. 382.1.f
 Ioseph vnde ita dictus, & cur Cephane à Pharaone appellatus. 95.2.c. Christum Dominum figurauit. 441.2. 447.1.d. 517.1.b. 520.1. quid significet, quod eo mortuo creuerunt filij Israel. 449.1.d. eius vita, & mors. 533.1.d
 Iosias cur, ubi est incensum Domini, interpretetur. 94.2.f. qui celebrauit Pascha, & de templo Do-

mini idola multa depulit, significat Christum. 539.1.d
 Iosue cur saluator interpretetur. 93.1.c. eius persequitatio dicentis ad Angelum, *Noster es, an aduersarius* discretionem Sanctorum insinuat. 489.2.b. sorte diuidit populis terram repromissionis. 491.2.c. eius vita, & mors. 535.1.b.c
 Ioracismus, species barbarismi, eiusq; definitio. 33.1.d
 Iouinianus Imperator. 393.2.a
 Iouinianistæ à quo originem & nomen traxerint, & eorum hæresis quæ fuerit. 105.1.a
 Irimus in Scythia quid. 156.2.g
 Ira & iracundia quomodo differant. 282.1.g
 Ira cum patientia conflictus. 712.2.c
 Iram Dei mereri & prouocare quid sit. 646.2.h. dum viuimus, vitare possumus. 647.1.a
 Iratus & iracundus differant in significatione. 759.1.d
 Irenæus Episcopus Lugdunensis. 390.2.c
 Iris geminæ species ubi nascatur, & quare sic appellatur. 219.1.d
 Iris Illyrica quid & cur sic cognominetur. 237.2.b
 Irenia, species Allegoriæ, quid dicatur. 17.1.b. quid & apud Rhetores. 28.1.h
 Irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. 645.2.a
 Isaac cur interpretetur, risus. 95.1.b. quid denotet mysticè. 432.2.e, & seq. quod cum Rebecca iulit. 433.1.b. quod apud alienam gentem puteos fodisse describitur. ead.2.c. ipse cum Imahel duos populos ex utroque testamento procedentes significant. 516.2.e. eius vita, & mors. 533.1.a
 Isachar cur interpretetur, merces. 95.2.a. quid rei significet. 445.2.d. 517.1.a. 533.2.d
 Isagoga quid sit, vnde dicatur, & quis eius vsus. 30.1. per totam.
 Isaias cur interpretetur, saluator Domini. 96.1.g. quomodo factus sit Propheta. 407.2.b
 Isauria ex situ loci perhibetur cognominata, & quare. 189.1.a
 Ischyus vnde dicatur & producat. 52.2.h
 Iscites lapis quis & ubi inueniatur. 214.2.f
 Ismaelis, tertius cæli circulus, qui à Latinis æquinoctialis, cur ita vocetur. 177.2.b
 Isidorus post Leandrum fratrem, Hispalensis sedis provinciæ Bethicæ cathedram tenuit. 736.2.g
 Isis Aegyptiorum regina sistri fuit inuentrix. 43.1.b. vnde dicta. 113.2.f
 ab Ismael quæ ortæ gentes. 116.2.f
 Ismael & Isaac duos populos ex utroque testamento procedentes significant. 516.2.e
 Ismirus lapis quis. 215.1.a
 Isopleuros apud Geometras quid sit. 402.c
 Israel cur interpretetur, vir videns Deum. 95.1.c. reseruatis gentilibus, erudiri quando dicatur. 492.2.h
 Israëlites quid sint, & à quo nomen sortiti. 118.1.f
 Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terram influit. 190.2.f
 Istorum gens vnde nomen & originem traxerit. 119.2.b
 Itacius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio clarus. 526.2.g. 780.1.c. 781.2.c
 Itali vnde nomen & originem sortiti sint, eorum varia nomina, & ratio etymologiæ. 119.2.c. primi Responsorii inuenerunt. 582.2.f
 Italia vnde sic dicta, eius situs, in quibus præcipue abundet, cur Saturnia vocata, & Hesperia vnâ cum Hispania. 190.2.f.g

Rerum & verborum Index.

- Italus & Italicus quomodo differant. 290.1.e
 Iter & itiner diuersam habent significatione. 210.2.f
 Iter piorum impeditur, si vnitas iniquorum non diuidatur. 678.1.e
 Itinera Incarnationis Christi eorum vocabulo insinuantur. 727.1.d
 Iubere & imperare in quo differant. 759.2.a
 Iubileus, Hebraicus & sermo & numerus, quid sit. 66.1.g
 Iudæ epistola quid contineat. 412.1.e
 Iudæa (quæ prius Chanaan) quid sit, eius longitudo & latitudo, & vnde nomen tumpferit. 187.1.d
 Iudæi cur confessorum interpretentur. 102.2.f. literas ceperunt habere. 379.2.d. in Hispania ad fidem conuertuntur. ibid. ad fidem Christianam vi permouentur. 402.2.g. quomodo dici possunt custodes Christi. 420.1.g. non amiserunt signum legis & circumcisionis suæ. 421.1.a. in filiis damnationis suæ penam transierunt. 425.1.d. ruminant quidem verba legis, sed vngulam non findunt. 467.2.a. malunt aduentum Christi ignorare quam nosse, negare quam credere. 543.1.e. cum non erant agniti. 553.1.c. non agnoscentes, aduersus eum congregati sunt. ead. 2.b. posteritatem suam damnauerunt. 555.1.a. quomodo dolebunt Christum à se crucifixum. 561.1.d. cur mysteria religionis Christianæ legentes, ipsi non intelligant. 561.2.c. 575.1.d. in nouissimis temporibus filij eorū in Christo credituri sunt. 566.1.f. & seq. debellati atque dispersi, propter peccatum, quod in Christo præuicati sunt. 568.2.g. & seqq. iuxta spem suam nunquam repauebuntur. 570.2.h. & 571. quid significat quod in cibo damnantur. 574.2.g. testamentum legis non intelligit, nisi in Christum crediderint. 575.1.d. & 2.c. vnde nomen acceperint. 581.1.d
 Iudæis in Creta apparuit diabolus. 394.2.f
 Iudæorum multi perempti & venundati. 388.2.e. seruitus quænam sit. 425.1.a
 Iudæus lapis quid sit. 214.1.h
 Iudas cur interpretetur, confessio. 95.1.d. quid denotet eius vilio. 407.2.c. dormiens cum Thamar nuru sua, cuius rei typus fuerit. 440. 441. Christum significat. 517.1.a. 533.2.b
 Iudas Iacobi, etiam Lebbaeus & Thaddæus dictus. 98.2.g. in Mesopotamia, atque in interioribus Ponti euangelizans. 542.1.e
 Iudas Iscariotes vnde ita vocetur. 98.2.g. subito malignus effectus omne bonū perdidit, quod dudum beatè peregit. 335.2.b. eius persona intelligitur per Doeck Idumæum. 505.1.a. per Absalon filium Dauidis. 509.1.c. eius peccatum à Hieremia prænunciatur. 554.1.e
 cur Iudex ita appelletur. 248.1.h. qualis esse debeat in iustitia reddenda. 320.2.h. 329.1.c. 332.2.h. 333.1.a. in manu stateram gestare debet. 686.2.g. nec stultus, nec improbus esse debet. ibid. h. furiosus verum non attingit. 687.1.d. non à paupere, sed à diuite facile corrumpitur. ead. 2.c. iniquus, qui viduali assidue deprecatem exaudiuit, quid demonstrat. 524.1.h. iudicat rectè, qui præmium non ab homine, sed à Deo expectat. 687.2.b
 Iudicem Christum de cælis venturum, & quod ei omne iudicium dedit Pater, prænunciatur à Prophetis veteris Testamenti. 560.2.h. & seq.
 Iudices prauos præferre, principum est delictum. 686.2.f. prauis magis lacerant pauperes, quam crudelissimi hostes. 687.1.a. boni plerumque prauos ministros habent. ibid. prauis tantum de præsentis vite cōmodis, non etiam de futuris cogitant. ibid. c. quidam irascentes iudicij sententiam in seuitiam vertunt. ibid. facilius perduntur munere, quam gratia aut laudis fauore. ead. 2.d. pro molestiis quas plebi inferunt, æterno incendio cremabuntur. 688.2.f
 Iudicia duo sub duobus coloribus arcus cælestis significantur. 369.1.b
 Iudicia in Græcia instituta. 379.1.a
 Iudicialis genus quid sit, & vnde sic appellatum. 22.1.a
 Iudicialis causarum status quid sit. 22.2.b
 Iudicij diem nouit Christus, quamuis discipulis scire noluit. 634.2.f. in die illius multi, ex iis petire possunt, qui nunc electi esse videntur. 635.2.d
 in Iudicio quot personæ quarantur. 248.1.h. non persona, sed causa consideranda. 687.2.a
 Iudicium Salomonis, inter duas mulieres de piete certantes, Christi figura fuit. 511.1.d. contra Pictist datū, prænunciatur in veteri Testamento. 554.2.c. vltimum, vbi nam locorum futurum sit. 561.2.b. diuinum geminum est. 635.1.a. quod in hominis potestate consistit, conuersionis est gratia. 640.1.g. humanum, timore, cupiditate, odio, aut amore pervertitur. 687.2.d. inter illud & iustitiam, quæ sit in significatione differentia. 758.2.g
 Iudicium historia non parua mysteriorum indicat sacramenta. 406.1.g. 493.1.
 Iudith typum Ecclesiæ gestat. 519.2.d. eius vita, & mors. 539.2.b. vidua admirabilis. 607.1.b
 Iuga montium quare sic appellantur. 196.2.g
 Iulianus Imperator. 393.1.b
 Iulianus cognomento Pomerius. 527.2.d. 783.2.b
 Iulianus discipulus Eugenij secundi, Carthaginis provincie Metropolitani. 738.2.h
 Iulius mensis vnde nomen habuerit. 65.1.b
 Iumenta quæ, & vnde sic appellantur. 158.2.c
 Iupitæra femorum sicut monilia, quare designent duorum populorum concordiam. 729.1.c
 Iuniperi etymologia duplex. 233.2.d
 Iunius mensis vnde nomen acceperit. 65.1.a
 Iuno quid, vnde dicta, & cur Iouis & soror & coniux appelletur. 112.2.g. h
 Iupiter quis fuerit & vnde sic nominetur. 111.1.c
 Iuramentum Christianorum quale esse debeat. 318.2.c. 327.2.d. proferre quid sit. 466.2.f. non est obseruandum, quo malum incautè promittitur. 651.2.b. Dei, quid sit. ibid.
 Iurandi vsum dum facimus, periurij crimen incurrimus. 651.1.d
 Iuris notæ antiquæ, quas nouitij Imperatores abolendas sanxerunt. 10.2.c. f. species definitæ. 57.1.2.
 Ius, leges & mores in quo differant inter se. 57.1.a. b
 Iusti lucis nomine intelliguntur, non tamen verò peccatores. 414.1.g
 Iustinianus Imperator. 395.2.c. 403.2.b. 528.2.g. 784.2.h
 Iustinianus Ecclesiæ Valensis Episcopus. 528.2.h. 785.1.b
 Iustinus maior Imperator. 395.2.b
 Iustinus minor Imperator. 396.1.c
 Iustitia quid sit. 29.1.c. iusti, ad examen districti iudicis non est secura. 634.2.g. nostra, apud Deum peccatum est. ibid. per quos ipsa docetur, sæpius per ipsos grauius peccatur. 680.1.h
 Iustitiæ partes quæ sint. 303.1.a. quædam illius pars est, suam

Rerum & verborum Index.

est, suam iniquitatem abscondere, & de ea erubescere. 647.1.b. statum omnium, distinguuntur per suas differentias. 415.1.c
Iustus quisque esse incipit, cum seipsum accusat. 643.1.d
Iustus Orgelitanæ Ecclesiæ Episcopus. 129.1.a. 785.1.d
Iustus Helladij discipulus, illique successor innexus est. 736.1.c
Iuuat & iubat quomodo differant. 759.2.d
Iuuenis filius viduæ, à Domino extra portas suscitatus, quid significet. 523.1.d
Iuuetæ & iuuetus dissimilis sunt significationis. 759.2.c
Iuuentus, quæ est quarta hominis ætas, quid sit, & quo tempore finiatur. 153.2.d

K.

K litera apud Latinos inuenitur quis fuerit; cur superuacua dicatur. 3.1. b. qualis sit eius vsus. 11.2. b. ponderis signum. 126.2.g
Kalendæ cur à Romanis institutæ, & vnde sic appellatæ. 65.1.b.c
Kalendaria quæ dicantur. 10.2.f
Kam cur calidus, fuerit interpretatus. 92.2.f
Kanaan, filius Kam, cur motus eorum, interpretetur. 92.2.g
Kænosis quid sit. 27.2.d
Kænosis, eius vsus & figura. 10.1.g
Kænosis, eius vsus & figura. ibid.e

L.

L litera interdum pro d, vsurpatur. 11.2.b
A Græcum per medium sui I Latinum adiunctum habens, quod genus ponderis demonstrat. 126.2.g
Laban interpretatur dealbatio. 436.1.f. 438.2.e. legis & diaboli habuit typum. 516.2.f
inter Labat & lauat quid intersit. 761.1.c
Labdacismus, species barbarismi, eiusque definitio. 13.2.a
Labia quid sint, vnde dicantur, & in quo à labris differant. 148.2.h. 185.1.a. 295.2.b. 761.2.a. cur illa Spōse cocco assimilentur. 723.2.c. cur illa Christi, dicantur lilia distillantia myrrham primam. 727.1.b
Labores iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant. 436.2.f
Labrusca quid & vnde sic appelletur. 229.1.d
Labyna vnde nomen habeat. 211.1.b
Labyrinthus quid sit, & quot fuerint excellentissimi antiquitus. 203.2.b.c
Lac quid sit, vnde dicatur, eiusque natura & proprietates. 150.1.g. priscæ legis figuram habuit. 428.2.f. 445.2.c
Lacedæmones vnde sic appellati sint, & cur Spartani dicti. 119.2.a
Lacedæmoniorum regnum. 381.1.d
Lacertus reptilis genus, eiusque plura genera. 166.1.f. Iudæis prohibitus in cibo, quid designet. 467.2.b
Lacrymæ poenitentium apud Deum pro baptismo reputantur. 605.1.c. 612.1.h. quomodo ad poenitentiam perfectam requirantur. 343.2.c.d
Lactans & lactens significatione discernuntur. 761.2.a
Lacteus circulus, siue via lactea, quid, & vnde sic dicatur. 45.1.d
Lacus quid sit, & vnde nomen habuerit. 182.1.h. 206.2.e
Lacuum & stagnorum aquæ, quibus variis morbis atque indispositionibus corporum medentur. 180.1.2.
Lætari & gratulari in quo differant. 286.1.h
Læticia & exultatio quomodo discrepent. 761.1.b

Læticia ineptæ cum moderato mœtore conficitur. 716.2.g
Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus. 403.1.d
Læua siue sinistra vnde dicantur. 149.2.d. in Christo quid designent. 711.1.a. 731.1.a
in Lagenis fragilitas corporum designatur. 491.2.c
Lamech cur percussus, interpretetur. 92.2.c. filius Mathusalem. 376.1.g. seculi huius figuram tenuit. 516.1.f
Lamix quid & vnde dictæ. 114.2.g
Lampades ignis atque flammularum quid designent. 731.1.c. in illis claritas miraculorum designatur. 495.1.b
Lanarum plures species, nominumque singulorum ratio etymologica. 266.1.f.g.h
Lancea, quæ latus Christi percussum est, in veteri Testamento præfiguratur. 558.1.f
Languor animæ perniciosus est. 662.2.h
Laniare, lacerare & lancinare quid differant. 284.1.c
Lanificij vltim quis inuenit. 262.1.f
inter Lapidem & marmora differentia quæ. 215.1.c. qui in structuris apti dicantur, nominumque ratio etymologica. 258.1.g.h. fecit qui sint, de quibus prohibet Dominus Deus sibi fieri altare. 417.2.a. pretiosi, confessores, Apostoli, sacerdotes, omnesque iusti. 46; 1.a. quid significarint duo illi smaragdini in superhumerali ad dextrâ & laeuam positi. 464.1.g. duodecim illi quid significant, quos de medio fluminis sustulerunt filij Israel, transcentes Iordanem. 489.2.c. quoniam sint illi ex quibus Deo altare edificatur. 490.2.g. quinque, quos tulit Dauid, quinque libros Moysis significant. 503.1.b
Lapidis etymon & natura. 213.1.b
cur Lapis angularis, appelletur Filius Dei. 293.1.b. habens septem oculos, quem vidit Zacharias in visione, quid figurauerit. 410.1.f. adiutori, medietas est Saluatoris. 501.2.a. de monte abscissus, sine manibus præcidentium, de Christo prænunciatur. 550.2.f.g. ad ostium monumenti Christi positus, à Hieremia prænunciatur. 558.2.f
Lapithæ populi qui fuerint, & vnde nomen ac originem acceperint. 119.1.a
Lappa vnde ita dicta, & cur à Græcis *φάρμακον* vocetur. 240.1.g
Laquearia, quæ & lacunaria, quid, & cur ita denominentur. 207.1.b.c. 259.1.c
Laqueatorum pugna quæ. 251.2.e
Largitas & largitio quomodo differat. 186.1.f. 761.1.d
Larici quis nomen dederit. 231.1.h
Larux quid sint. 114.2.g
Lasciuus & petulans qua ratione in significatione differant inter se. 761.1.a
Laser vnde dicatur & vbi inueniatur. 238.1.h
Lateres & laterculi quare sic appellati. 207.2.b
Læx quid & vnde dicatur. 183.1.a
Latine linguæ quot & quæ fuerint. 115.2.b. c. literæ repertæ. 380.2.h
Latine loqui quis dicatur. 25.2.b
Latinorum primus rex. 380.1.h
quomodo Latitudo insit in Deo. 618.2.e
Latiū quis cōdiderit, & vnde vocabulū traxerit. 101.2.a
Latriā vnum Deum colimus, non autem sanctos Martyres, & quare. 592.2.e
inter Latronē & furē quæ differentia statuitur. 761.2.b
Latrones duo in cruce pendentes cum Christo, populum expriment Iudæorum ac Gentium. 525.2.b. præfigurantur in veteri Testamento. 556.2.g

Rerum & verborum Index.

- Latus quid sit & vnde dicatur. 150.2.g
 Laudabilis & laudandus in quo diffideant. 761.1.a
 Laudis ordo, in genere demonstratio, tribus modis
 distinguitur. 22.1.b. contemptus circa quæ versetur,
 cuiusque utilitas quanta. 327.1.d. 332.1.e
 Laviniam urbem quis construxerit. 201.1.a
 Laurus, quæ laudea antiquitus, vnde dicta, & cur eam
 Greci *lauros* vocent. 232.2.c.d
 Laus & laudatio quomodo in significatione discernantur. 761.1.d
 Lazarus cur interpretetur, adiutus. 99.1.a. triduanus
 de monumento suscitatus quid mysticè declarat. 521.1.c
 Leander genitus patre Severiano, Carthaginensis provincie
 Hispanie, professione Monachus, & ex monacho
 Hispanus Ecclesie provincie Betice constitutus Episcopus. 550.1.e. 786.1.h
 Lebna, Latine vertitur in laterem, quos præfigurat. 478.1.g
 Lecticarium seu sellarum plures species, nominumque
 singulis inditorum etymologia. 276.2.
 Lectio diuinarum scripturarum quam sit utilis. 314.2.g.
 326.1.h. eius usus in Ecclesia, vnde, atque utilitas. 382.
 2.g. h. sanctarum scripturarum geminum fructum confert.
 668.2.h. eget auxilio memorie. 671.1.a. in eis, non verbis,
 sed veritas est amanda. ead. 1.a. tacita acceptabilior est
 sensibus quam aperta. ead. 1.b
 Lector in Ecclesia quis dicatur, & qualis esse debeat. 601.1.d.
 & seqq. eius officium. 615.1.c. qui strenuus est,
 potius ad agendum quæ legit, quam ad sciendum promptus.
 669.1.a
 Lectulus Salomonis quid sit. 722.2.g
 Legis casuum status partes quænam sint. 22.2.d
 inter Legatum & oratorem quid intersit. 283.1.b
 inter Legem & Evangelium quæ statuatur differentia. 300.1.2.
 sine gratia ea operari non posse, quomodo
 David ostenderit. 503.1.c
 Legere & lectitare discrepant. 761.2.a
 Leges à quibus inuentæ fuerint, atque in libros redactæ,
 & earum differentia cum iure & moribus. 56.1.2.
 57.1.3. b. quæ sit earum vis. 38.1.f. in Græcia instituta.
 379.1.a
 Leges, iura, & mores, in quo differant. 290.1.f. 761.2.b
 Legis contrariæ status quid. 22.2.d. omnia sentiuntur
 in similitudine & enigmate. 575.1.b
 Leguminum plurima sunt genera, & quæ. 229.1.2.
 Lemnia in Lybia quid sint. 156.2.c
 Lentigo quid & vnde dicta. 53.1.c
 Lentiscus cur sic appelletur, & vbi melior nascatur. 234.2.g
 Leo cur inter signa cælestia fuerit constitutus. 48.2.g.
 quid proprie significet, eius genus trifarium, proprietatibusque
 variæ & notatu dignæ. 161.2.a, b, c. cur ita appelletur
 Filius Dei. 293.1.b. maior cum Leone minore imperat.
 394.2.h
 Leopardus ex quibus nascatur. 162.1.c
 Lepus quid, vnde nomen sumpsit, quomodo in corpore
 hominis dinoscitur, & in quo differat à scabie. 53.1.2.
 b. doctrina est falsa. 468.1.h. quamnam mundari omnino non potest. 469.1.c
 Leprosi decem, qui mundantur à Domino, significant
 hæreticos. 524.1.h
 quod Leprosi iubetur ut exeant de castris, & sedent
 foris, donec mundeur lepra eorum, de quibus interpretetur.
 469.1.c
 Leprosus, quem Christus descendens de monte primum
 curauit, quid denotet. 520.2.
 Lepus quid & vnde dictus. 159.2.2. Iudæis prohibitus
 quid designet. 467.2.b
 Letania quid, & earum ab exomologesi differentia. 84.1. & 2.c
 Lethargus quid, & vnde nomen habeat. 51.1.d
 Lethum & mors quomodo diffideant inter se in significatione.
 761.1.b
 Leui & Symeon fratres, vasa iniquitatis bellantia,
 Scribas & sacerdotes Iudaici populi significant. 444.2.e.
 & author & figura est principum sacerdotum, qui Christum crucifixerunt. 516.2.h. 533.2.c
 Leviathan, qui & Behemoth, cur additamentum eorum
 interpretetur. 111.1.a. cur ita appelletur diabolus. 664.2.h
 Leuitæ vnde sic dicti. 100.1.g. ab anno vicesimo &
 quinto, tabernaculo seruientes, & quinquagenario
 vasorum custodes facti, quid mystici designent. 474.2.h.
 quod non acceperunt hereditatem terræ, quid significetur. 492.1.g
 in Leuitico quæ describantur. 406.1.c
 quod Leuitis habitacula ab Iesu per omnes tribus discernantur,
 quid significetur. 492.2.c
 Leuigildus Gothorum rex. 401.2.b. 404.2.f
 Lex quid sit, & quomodo à moribus differat. 24.1.h.
 & 2.c. cur in duabus tabulis scripta sit. 457.1.b.
 quare de Sion, & Verbum de Hierusalem exisse dicantur. 563.2.b.
 dupliciter sentitur, & tripliciter scribitur. 575.1.c.
 nature & Dei seruatur, si mulier marito subiecta est. 609.2.c.
 est via per quam itur ad Christum. 629.2.c.
 diuina triplici sentienda est modo. 630.1.h.
 Dei, præmium habet, & pœnam legentibus eam. 669.1.b
 Lia cur laboriosa interpretetur. 93.1.c.
 lippa oculis, secundæ actiuiam vitam monstrabat. 301.1.a.
 quomodo inopinata nobis coniugitur pro Rachel. 436.1.h.
 ad eam per primogenitum filium itur. 437.1.d.
 Synagoga figuram habuit. 516.2.f
 Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt
 Prophetæ, vnde dictus sit. 196.1.e.
 qui candor interpretatur, quid designet. 724.1.g. 727.2.a.
 quid ligna eius. 725.1.a
 inter Libat & immolat quod dissidium innueniatur in
 significatione. 761.2.d
 Liber quid antiquitus, & quid nunc dicatur. 76.1.f
 Liber (qui & *Lyxus* & *Libanus* appellatur) vnde sic dictus,
 & cur coronâ vitæ & cornu habeat. 111.1.b, c
 Liber quid dicatur in arbore. 231.1.b
 Liberatio patrum ab inferis facta à Christo Domino nostro,
 post mortem & sepulturam suam, ab Oseâ prænunciatur.
 558.2.h
 Liberi & filij quomodo inter se differant. 288.1.d
 Libertas & liberalitas in quo differant. 760.2.h
 Libertatem habere peccandi per potestatem, pessimum.
 684.2.h
 Libidinis ignes ciborum fomite crescunt. 658.1.c
 Libido tunc magis quæritur, dum videtur. 655.1.b.
 proxima est ventri, sicut loco, ita vitio. 657.2.d
 Libido & liuido quomodo in significatione discernantur
 abinuicem. 761.1.c
 Libra, signum cæleste, cur ita dicta. 48.2.g
 Librarij qui dicebantur antiquitus, & eorum instrumenta.
 76.1.g. h
 cur Libri Testamentorum septuaginta duo fuerint. 583.1.a
 in Libris sanctis quare quædam obscura, quædam
 aperta reperiantur. 650.1.c

Rerum & verborum Index.

cur Librorum capita Phœniceo colore describantur.
2. 1. c. veteris & noni Testamenti authores, & no-
minum ratio. 71. 72. 73.
Libros qui primùm Romam aduexerint. 74. 1. f.
Liburnæ naues quæ, & vnde dictæ. 255. 1. a
inter Ligat & legat quid differentie in significatione
reperiatur. 761. 2. d
Ligna cur ita sint appellata. 231. 2. a. Sethim impu-
trabilia, omnes Sanctos mente incorruptos desi-
gnant. 463. 1. a. quid pomifera. 483. 1. d. quando
illa succidere simpliciter dicamur. 487. 1. d
Lignis vnde nomen atque originem accipiat, & eius
quæ sit proprietat. 219. 2. c
Lignum cur Græcæ etymologiâ sic vocetur. 261. 1. d.
vitæ, scientiæ quæ boni ac mali, quid mysticè si-
gnificet. 415. 2. a. 417. 1. b. 2. d. in pane missum,
quid significet. 556. 1. f
Lilibæum promontorium Siciliæ vnde nomen tra-
xerit. 195. 2. c
Limax vermis limi dictus, & quare. 167. 1. c
Limbus, qui cymba & caupolus, quid. 255. 2. a
inter Limen & limitem quid distet. 761. 2. d
Limina ostiorum vnde sic cognominata. 206. 2. h
cur Limites antiquo vocabulo transuersi fuerint ap-
pellati, & quot sint in agris. 209. 1. d, & 2. a
Limniscus quid, & eius figura. 9. 2. b
Limus vestis genus quid sit, & cur ita vocetur. 263. 2. b
Linealis numerus quis dicatur. 39. 2. b
Lingua sacra quot & quæ sint. 115. 1. c. vnde lingua
impositum sit nomen. 149. 1. a
Linguarum confusio quid denotet. 425. 2. b
Linoſtina veste indui quid sit. 484. 1. h
Linus muscus. 380. 1. e
Lippus sacerdos quis dicatur. 470. 2. h
inter Litem & rixam quod sit discrimen. 761. 2. d
quomodo in Litera atomi sint intelligendi. 176. 2. e
Literæ quid, vnde sic dictæ, & quot sint, tam apud
Hebræos, quàm Græcos & Latinos. 1. 2. a, b, c.
quinque apud Græcos mysticæ. 2. 1. f. vniuscuius-
que accidentia quot & quæ. 3. 1. d
Literarum Latinarum inuentio cui datur: diuisio &
modus. 2. 2. c, f. numerus. 3. 1. a. notæ ad secreta
designanda. 10. 2. g, h. cognatio in quibusdam. 11.
1. b. per totum caput.
Literas Ægyptiacas quis inuenit. 1. 2. d. quis Græcas.
2. 1. c
Lithostrota quæ dicantur. 259. 2. a
Litigiosus & litigator quomodo differant. 761. 1. a
Litorius dux Romanæ militiæ. 400. 1. e
Litus quid & vnde dicatur. 197. 1. d
Liuba Gothorum rex. 401. 2. b. 402. 2. e
Liuor alieni boni suum punit autorem. 676. 1. g,
& seq.
Lixis ciuitatis auctor quis fuerit. 202. 1. e
Loca nomina quæ. 4. 2. f
inter Locum religiosum & sacrum quod discrimen
inueniatur. 761. 2. c
Locus communis quomodo differat à demonstrati-
uo vituperationis genere. 22. 1. c, d. ex prædica-
mentis vnum, quid vocetur. 30. 2. h
Locusta, Græcis hastago dicta, & quare. 175. 1. b
Locustarum octauo in verbere super Ægyptiis myſti-
ca significatio quæ. 452. 2. g
Logica quid sit, à quo inuenta, in quot diuisa, & vnde
dicta. 29. 1. c, d. 302. 2. c
Logico, seu rationale, quid esset in veteri lege. 262. 2. e
Longæ syllabæ quæ. 6. 2. h

Longitudo apud Geometras quid sit. 40. 2. g. quæ-
modo insit in Deo. 618. 2. e
Longobardi quare sint ita nominati. 120. 1. f. 396. 1. g
Loquelares præpositiones quæ. 612. e
Loqui, obloqui, alloqui & eloqui quomodo abinui-
cem distinguantur. 286. 2. g
Loth ear declinans, interpretetur. 92. 2. h. solus eua-
dens ex incendio Sodomæ quid designet. 429. 1. c.
quando filia concubuerunt cum eo. ead. 1. c. ipse,
vxo eius & filia dux cuius rei typum habuerint.
516. 2. g. eius vita. 533. 1. e
Lubricus locus quis dicatur & vnde. 197. 1. e
Lucæ Evangelistæ, & Apostolicæ conscriptoris histo-
riæ vita, & mors. 542. 1. h
cur Lucanus in numero poetarum non ponatur. 107.
2. b. interficitur. 388. 1. f
cur D. Lucas incipiat suum Euangelium ab his verbis,
Fuit in diebus Herodis. 72. 2. h. cur interpretetur, ipse
confurgens siue eleuans. 98. 2. h
Lucidum & lucibile distinguuntur significatione.
767. 1. b
Lucifer quid, vnde sic appellatus, & cur iubar dicitur.
48. 1. g. eius significatio mystica duplex. 367. 2. b, c
Luciferiani à quo nomen sumplerint, & quæ fuerit
eorum hæresis. 104. 2. h
Lucinianus Carthaginis Spartanæ Episcopus. 330. 1. h.
787. 2. a
Lucretius. 385. 2. c
Lucta Iacob cum Angelo sacramentum Dominicum
præfiguratur. 439. 1. a
Luculleum marmor vbi nascatur, & vnde nomen ac-
ceperit. 215. 2. d
Lucus quid sit & vnde dicatur. 197. 1. a. 230. 2. h
Lucinus lacus Campaniæ cur ita vocetur. 182. 2. g
Ludibrium in quo differat à ludicro. 290. 2. g
Ludorum origo quæ fuerit. 248. 2. g
Lulliginum multitudo vbi inueniatur. 169. 2. b
Lumbare, quod & renale, vestis genus quod dicatur, &
qui eo vtantur. 263. 2. b
Lumbi quid & vnde dicantur. 151. 1. b
Luminaria firmamento legis infixæ quæ sint. 414. 2. f.
415. 2. d
Lunæ magnitudo qualis, vnde habeat lumen, eius for-
ma, interlunium, cursus, & vicinias ad terras. 45. 2. a,
& 46. 1. per totam columnam. an minor sit Sole,
vnde habeat lumen suum, quid mysticè significet.
363. 1. a, 2. c, & 364. 1. g. qualis sit eius cursus. 364. 2. e
Lupinus, leguminis genus, quid. 229. 1. b
Lupus quid sit, & vnde deriuatum dicatur. 162. 2. h.
piscis genus quid. 168. 2. f
Lusciniæ avis, quasi luciniæ dicta, & quare: eadem &
acredula. 172. 2. e
Lustra, vnde & lupanaria lustra, quid sint. 197. 1. a. pro-
ductæ, & lustra correptæ quomodo differant. 281. 1. b
Lustrum quid & vnde dictum. 66. 1. f
Lutum vnde sit ita vocatum. 211. 1. b
Luxuriæ prima materies est saturitas panis. 657. 2. c.
conflictus cum castitate. 717. 1. d
cum Luxuriosus & superbis dæmones maiorem fa-
miliaritatem habent. 654. 2. h
Luxuriosus quis dicatur. 33. 1. c
Luxuriosus & prodigus in quo discrepent. 761. 1. a
Lybiæ terræ quid nomen dederit. 191. 1. d. quæ Cy-
renensis dicta sit. ead. 2. b
Lybistica fabulæ quænam sint. 19. 2. b
Lycia vbi sita sit, & vnde nuncupata. 189. 1. a
Lycisci quid dicantur ex Plinio. 163. 1. b

Rerum & verborum Index.

Lycurgus. 382.2.c
 Lydia quid, vnde ita dicta, & quare Mæonia ac Tyr-
 thenia fuerit nuncupata. 188.2.h
 inter Lympham & Nymphā quid diffideat. 761.2.d
 Lynx quid sit, proprietatēque vrinæ ipsius quæ. 162.2.f
 Lyra vnde dicta, & quis fuerit eius inuentor. 42.2.h
 Lyrici poetæ vnde sint dicti. 107.1.c

M.

M Græcum, superposito N Latino, quod pon-
 deris genus designet. 226.2.h
 Macedones (qui & Emaci alijs nuncupantur) vnde
 sint ita appellati. 119.1.d
 Macedoniani à quo nomen acceperint, & quæ fue-
 rit illorum hæresis. 104.2.f
 Macedoniæ, quæ prius Emathia, quis nomen dederit;
 & eius situs. 190.1.g
 Macedonij hæresis quæ, vbi & quando condemnata.
 77.1.b
 cur Macellum ita vocetur. 204.1.f
 Maceloth, quod in cœtu vertitur, Ecclesiam designat,
 & quare. 478.2.c
 Maceris sunt parietes longi, quibus vinæ aliquæ
 clauduntur. 207.2.d
 Machabæi septem gloriosissimè coronati sub An-
 tiocho, significant Ecclesiam septiformem. 515. &
 520.2.e. 539.2.c
 Machabæorum libri inter diuinorum voluminum
 historias annumerantur ab Ecclesia. 410.2.h
 Machil in veteri lege quid diceretur. 262.1.h
 Macrinus Imperator. 391.1.a
 Macrobij Diaconi scripta. 778.1.g
 Maxes in India quid. 156.1.g
 Macrologia quid dicatur. 141.1.c
 Maxes quid sit, & eius figura. 8.2.h
 Madiam, quod interpretatur de iudicio, quid figura-
 liter demonstret. 493.1.c
 Mæander amnis Asia flexuosus, cur ita appelletur.
 184.1.g
 Mania & ædificia qui differant. 289.1.b
 Magaliorum descriptio, & denominatio vocabuli.
 208.2.f
 Magi qui dicantur. 108.2.e. figurauerunt gentium
 populum, legem fidei cogniturum. 520.2. munera
 oblaturi Christo Domino, prænuntiant à Pro-
 phetis. 551.1.c.d
 Magicæ artes à quibus initium habuerint. 108.1.e.f
 Magis & potius differre dicuntur. 763.2.a
 Magnes lapis vnde dictus, vbi & quomodo repertus,
 eiusque virtus. 213.2.c.d
 Magnitudines rationales & irrationales in Geometria
 quæ sint. 40.1.h
 Magnus & grâdis qui ratione distent inter se. 762.2.h
 Maior & minor numerus quis dicatur. 38.2.g
 Maius mensis vnde nomen acceperit. 65.1.a
 Mala punica in inferioribus vestis posita summi sacer-
 dotis, Ecclesiæ vnitatem declarant. 464.1.f
 Mala facientibus magis dolere debemus, quàm pa-
 tientibus. 688.2.g
 Malæ quid sint, & cur ita appellentur. 148.2.f
 Malachias cur interpretetur angelus Domini. 97.1.a.
 quo tempore & quid prophetauerit. 410.1.e
 Malachim quid contineat. 406.2.c
 Malaleel filius Cainam. 375.2.d
 Maledicendi, qui iuxta montem Ebal incedunt, quid
 figuratiter indicent. 49.1.b

Maleum promontorium Græciæ vnde nomen acce-
 perit. 193.2.c
 Mali cur dona Dei ad damnationē accipiant. 639.1.d
 quod tales sumus, interdū necessitate potius quàm
 voluntate existimus. 647.2.a. necessarii sunt, vt
 quoties boni offendūt, flagellentur ab illis. 688.2.h.
 sibi similes defendunt in malum. 678.2.f
 inter Malitiam & malignitatem significationis diffe-
 rentia est. 762.2.g
 Malleolus quid sit, & cur ita cognominatus. 229.2.a
 Malogranata & malogranatum quomodo discernan-
 tur inter se. 763.2.a
 Malux virtus & proprietates. 241.2.d
 Malum cur sic appellatum sit, eius species plurimæ,
 nominūque ratio etymologica. 231.2.d. 232.1.
 vnum, bona multa perdit. 313.1.c. illud facere ius-
 sus, non acquiescas. 320.1.g. à diabolo non est
 creatum, sed inuentum, & quomodo. 6.1.2.d. non
 est natura, quia nocet. ibidem
 cur Mammæ fœminis datæ sint. 295.2.d
 in Mammarum nomine, quare sancti doctores intel-
 ligantur. 714.2.e
 inter Mammæ & vbera quid intersit. 285.1.d
 Mammillæ, mammae, & vbera in quo differant. 763.1.c
 Manasses cur obliuiosus interpretetur. 94.2.f. 95.2.d.
 Dominum pœnitentiā placans regno restituitur.
 315.2.a. regnat. 383.1.c. qui interpretatur obliuiosus,
 typum gessit ludæorum. 443.2.d. 534.1.f. per pœ-
 nitentiam de morte ad vitam rediit. 714.2.c
 Mandatorum Dei decem numero, summa. 457.1.a
 Mandibulæ, quid sint. 148.2.f
 Mandragora vnde dicatur, quot sint eius species, &
 cur à *mandragora* appelletur. 238.2.f. Sanctorum
 virtutibus comparatur, & quare. 730.2.c
 Mandragorica poma quid figurent. 437.1.b
 Manes quid, & vnde dicti sint. 114.2.f
 Mania quid & vnde dicta. 521.1.g
 Manichæi à quo sic appellati, & quæ fuerit illorum
 hæresis. 104.1.e
 Manna datum populo, manifestato lumine fidei, quid
 præfigurauerit. 454.2.f. & seq.
 Mansuetudinis consiliū aduersus proteritiam. 713.1.c
 inter Mansuetum & modestum quod sit discrimen.
 762.2.f
 Mantur nomen & originem quid dederit. 201.1.d
 quando Manum suam per foramen mittere dicatur
 Dilectus Sponsæ. 726.1.f
 Manus impositio cur fiat. 82.2.g. cur sit dicta quasi
 totius corporis munus. 149.2.c. illa Moysi in sinum
 missa quid significet. 451.1.a. consecrata summi
 sacerdotis quid designent. 469.1.c. super sacerdo-
 tibus ordinandis, antiqua institutio est. 598.1.e.
 613.1.b. cur ille Sponsi, dicantur tornatiles, aureæ,
 plenæ hyacinthis. 727.1.c
 Mara, quod amaritudo interpretatur, quid mysticè
 significet. 473.2.a
 Marathonius campus opinione quondā prælij cruen-
 tissimus, vbi positus sit. 190.1.e
 Marcellinus Italiae presbyter. 781.1.b
 Marcion, Arrius, & Basilides fraudati sunt Hierico.
 490.2.c
 Marcionistæ à quo nomen acceperint, & quæ fuerit
 eorum hæresis. 103.2.b
 Marcus quare interpretetur, excelsus mandato. 98.
 2. h. cur incipiat suum Euangelium per hæc ver-
 ba, *Vox clamantis in deserto*, &c. 72.2.g. eius vita, &
 mors. 387.2.d. 541.2.c

Rerum & verborum Index.

Mare quid sit, vnde nomen acceperit, cur æquor appelletur, & incrementum non capiat, cum omnia flumina & omnes fontes recipiat, & saltem habeat aquam. 180.2.f.g. 372.1.h. & 2.e
 Mare & maria in qua significatione discrepent inter se. 763.1.d
 Mareotice vix quæ sint, & vnde sic denominata. 230.1.g.
 Margaritiferæ, quæ & celoë, piscis genus, quid sit, & vnde dicatur. 169.2.c
 Margo quid sit & vnde cognominetur. 197.1.d
 Maria soror Aaron leprâ percussa, cuius fuit figura mysterij. 553.2.a. 475.2.b. mors eius. 479.1.d
 Maria soror Moysi, Synagoga specie prætulit. 517.2.b
 cur Mariâ interpretetur illuminatrix siue stella maris, & domina. 98.2.h. rectissime per terram non operatam intelligitur. 416.2.f. bene insinuat per virginem Aaron, quæ post siccitatem floruit. 477.1.e. Ecclesiam significat. 520.1.e. eius vita, & mors. 540.1.e. verè terra est, quæ dedit fructum suum. 550.2.e
 virgo ante partum, & post partum. ibid.g
 Maria, soror Marthæ, demonstrat Ecclesiam. 523.2.a
 Maria Magdalene ablui promeruit per penitentiam. 714.2.e
 Maris rubri diuisio quid præfiguratur. 483.2.d
 maritimus & marinus quomodo inter se dissident. 284.1.f
 in maritis eligendis quatuor apud veteres spectabantur. 133.1.a. 608.2.g
 marmora & lapides inter se differunt, eorum colores & genera. 215.1.2.
 Mars, Deus belli, cur ita appelletur, & Gradivus Græcis: cur etiam adulter dicatur, & nudo pectore stans pingatur. 112.1.e.f
 Marfi qui populi dicantur, vnde sint ita vocati, & cur eos Græci Tuscos appellent. 119.2.d
 Martha & Maria vitæ actiue & contemplatiue exemplaria fuerunt. 301.1.b. significat Ecclesiam in hac vita, Christum in corde excipientem. 523.2.a
 Martinus Imperator. 394.2.g
 Martinus monasterij Dumiensis Episcopus. 404.2.d. 529.1.b. 785.1.d
 Martius mensis vnde nomen acceperit, & cur novorum mensis appelletur & Noueber. 64.2.h. 65.1.a
 Martyres quid, & cur ita dicti: Martyrij verò genera quot sint. 99.1.c.d. cur sub Orionis nomine significentur. 367.2.b
 Martyrium locus Martyrj, cur Græca derivatione sic nominetur. 205.2.c. quomodo ad eundem. 633.1.d
 cur Martyrum festiuitates antiqui patres in venerationis mysterio celebrari sanxerunt. 592.1.g.
 Marubiū vbi nascatur, & cur ita nuncupetur. 239.2.d
 cur per masculum & feminam spirituales & obediētes in Ecclesia significentur. 415.1.a.b
 Masdras Sueuorum rex. 404.1.f
 Masdrus rex Sueuorum. 400.1.h
 Massagetæ qui, & vnde nomen originemque traxerint. 118.2.f
 Massiliam quis fundauerit. 201.2.b
 Massix quid sit, & vbi melior reperitur. 236.1.h
 Mastruga quid & cur ita appellata. 264.1.f
 cur materia dicitur omne lignum. 261.1.d.
 materies ex qua factus est mundus, origine non tempore res ex se factas præcessit. 620.2. quomodo informis vocata. ibid.
 Mathias cur interpretetur donatus. 98.2. h. de septuaginta duobus discipulis vnus, & pro Iuda Isca-

rioth duodecimus inter Apostolos subrogatus. 542.1.e
 Mathusalem cur mortuus est, interpretetur. 92.2.e.
 filius Enoch. 376.1.f. vixisse dicitur post diluuium. ibidem e
 in matre quando contaminatur. 469.2.d
 Matrimonium cur dicatur esse sacramentum. 609.1.b
 Matrix quid sit, vnde dicatur, & quod eius officium. 153.1.a
 Mattheus quid sonet Hebraicè, & quare Levi dictus. 98.2.f. cur incipiat suum Euangelium per hæc verba, *Liber generationis*, &c. 72.2. g. ex publicano venit Euangelista. 335.1.d. Apostolus. 387.2.c. eius vita, & mors. 541.2.c
 Matrona & mater familias quomodo dissident inter se. 763.1.c
 Matutinorum antiquitas & autoritas. 588.1.e
 Mauritania cur ita nuncupata, quotuplex sit, nominumque ratio etymologica. 192.1.f.g
 Mausolea quid, & quare sic dicta. 208.1.h
 Maximinus Imperator. 391.1.d
 Maximus Cæsaraugustana ciuitatis Episcopus. 550.2.h. 788.2.f
 Mekanica quid sit. 302.2.g
 Medi à quo cognominati dicantur. 117.2.d. 382.2.g
 media nomina quæ. 4.1.g
 Media quid sit, vnde dicatur & quotuplex. 186.2.g
 Mediam urbem quis construxerit. 198.2.h
 cur Mediator appelletur Filius Dei. 293.1.a
 Medica vnde nomen acceperit. 229.1.b. 232.1.g
 medicamenta ex propriis causis habent vocabula. 54.1.h
 Medicina quid, vnde nomen habuit, & qui fuerint illius inuētores. 50.1. 302.2. g. quare inter ceteras artes liberales non censeatur. 55.2. b. inuenta. 380.1.h.
 Medicorum libri & instrumenta quæ. 54.2.f.g.h
 Medimna quid sit & quare sic dicta. 226.1.h
 Mediolanum quare sic denominatum, & à quo fundatum fuerit. 201.1.d
 meditatiua forma verborum quæ. 5.2.c
 Mediterraneum mare quid dicatur, vnde nomen acceperit, eiusque sinus, & varia à proximis regionibus nomina. 181.1.2.
 medium terræ vbi sit. 561.2.b
 medullæ vnde sint ita appellatæ. 150.2.f
 mel vnde nomen habeat. 272.1. g. in Dei sacrificio cur non offerretur. 465.2. d. in cetera, spiritualis est diuinorum sensus. 724.2.f
 melancholia quid, & vnde sui nominis originem sumpsit. 51.1.b. 52.1.g
 Melantes lapis cur ita vocetur. 214.2.h
 Melanurus piscis genus vnde nominis originem traxerit. 168.2.g
 Melchisedech cur rex iustus, interpretetur. 92.2. h. typus & figura Christi. 426.2.c. rex pacis, vel rex iustitiæ interpretatur. ibid.g. regnum Christi præfigurauit. 516.1. h. eius vita, & mors. 532.2. c. præfiguratio est sacrificij quod sit in panis & vini sacramento. 578.1.h. 585.2.c
 Melchisedechiani qui dicantur hæretici. 103.2.b
 Meletritis gemma vnde sit ita appellata. 220.1.g
 melinum vnde ita dictum, & quare eo non vtantur pictores. 260.2.h
 Mella arbor quid sit, & cur ita cognominata. 232.1.h
 Melos ex numero Cycladum, vna omnium insularum rotundissima. 194.2.c

Rerum & verborum Index.

- Melotes, quæ etiam pera vocatur, quid sit, & vnde nomen acceperit. 265.1.b
 Melotius lapis ubi inueniatur. 215.1.a
 Memnonides aues Ægyptiæ vnde sint ita appellatæ. 172.1.g
 inter Memorare & commemorare quid differentiæ statuatur. 762.2.f
 Memoria, mens, & cogitatio quomodo differant inter se. 297.1.c. est rerum omnium thesaurus. 626.1.f
 inter Memoriosum & memorem quod discrimen inueniatur in significatione. 762.2.g
 Memphis ciuitas Ægypti à quo fuerit ædificata. 200.1.f. 379.1.a
 Memphitis lapis vnde vocetur, eiusque proprietas quæ. 214.1.h
 Menander comicus. 385.1.b
 Menandriani heretici vnde sic nūcupati, & quæ fuerit eorum heresis. 103.1.b
 Mendaces faciunt, vt nec vera dicentibus iis credatur. 650.2.g
 Mendacij species quot sint. 25.1.a, cum veritate conflictus. 716.1.h
 Mendacium Christiano summo opere fugiendum, nec casu nec studio falsum loqui debet. 318.1.g. 327.2.d. 331.2.a. peius est illud nonnunquam meditari, quam loqui. 650.2.h
 Mendicus vicerofus demonstrat Gentilem populum. 524.1.h
 inter Mendum & mendacium quod dissidium in significatione reperiatur. 762.2.g
 Mens quid sit, & vnde dicatur. 147.1.a. collocata est in capitis arce, tãquam in cælo Deus. 295.1.a. quomodo differat à ratione. 297.1.b. bona ad malum, nec præmiis, nec terrore vincitur. 651.1.d. non potest esse libera ad contemplandum Deum, quæ desiderijs mundi inhiat. 657.1.a
 mensa pacis & fidei Ecclesiæ typus. 460.2.h
 mensæ ad refectionem corporalem monachorum quales esse debeant. 702.1.h, & seq.
 cur menses positi sint ab antiquis in Lunæ cursu, anni verò in Solis motu. 364.2.f
 mensis quid, & vnde nomen vniciquæ datum sit. 64.2.g. 356.1.2. concordantia eorum. 357.1.c
 menstrua quid sint, vnde dicantur, cur muliebria vocentur, & eorum effectus varij admodum & diuersi. 153.1.c.d
 mensuræ definitio. 209.2.b. 215.2.a. duplices, & pondera diuersa prohibentur. 485.1.a
 inter Mentientem & fallentem quid differentiæ constitutur. 762.2.b
 mentum vnde sic cognominetur. 149.1.c
 mercatû à cōmercio est nominatû, & quare. 204.1.g
 Mercurius fistulæ, cordatû & lyre inuentor. 42.1.h, & 2.g. ob magicæ artis peritiã à Prudētio commendatur. 108.1.h. primus præstigiũ inuenit. 109.1.c. cur Latine, sermo; Græcè, ἑρμης, interpretetur, & furti magister, ac virgam tenere dicatur. 111.2.c.d. Atlantis nepos. 379.1.d
 Mercurius alter. 380.2.c
 merenda quid sit, & vnde dicatur. 271.1.b. 272.2.f
 mereo & mereor quia ratione distinguantur. 287.2.d
 meretur & mæret, in quo maximè discrepēt. 763.1.a
 mergus vnde nomen sumpserit, & quomodo tempestatem præuideat. 173.1.d
 meridies pars mundi, vnde nomen habeat. 176.1.g
 meristey inter ludæos quare sic dicti. 102.2.h
 meritum hominis, superna gratia non vt veniat inuenit, sed postquam venerit, facit. 639.1.a
 Meropes parentes suos recondere atque alere dicuntur. 172.1.h
 Mersare & mergere quomodo inter se dissideant significatione. 291.1.
 Meruit & promeruit in quo differat inter se. 762.1.h
 merula vnde nomen acceperit. 174.1.g
 merum quid appelletur, & vnde nomen acceperit. 272.2.f
 mesapie vrbi quis dedit originem. 201.1.d
 mesia quid sit, ubi posita, & vnde nominis originem acceperit. 189.2.a
 Mesopotamia Græcam etymologiam possidet, & quare. 186.2.h
 melpila quid & vnde dicatur. 232.2.c
 metalepis, tropus ex omnibus vnus, quid dicatur. 16.1.f
 metallum vnde nomen acceperit, & quot sint eius genera. 221.2.b. quomodo in noticiam venerit. 222.1.h
 metangismonitæ cur ita sint appellati, & quæ fuerit eorum heresis. 104.2.f
 Metaphora, vnus ex tropis, quid sit, & quot modis fiat. 15.2.c.d
 Metaphora, diffinitionis species apud Philosophos, quæ dicatur. 33.2.a
 Metaplasmus quid, & eius species. 14.1.h. inter barbarismum & figuras statuitur. 14.2.f
 Metarum appellatione in Circo quid designarent antiqui. 250.1.e
 Metathesis, species metaplasmi, quid sit. 14.2.f. apud Rhetores quid. 28.1.e
 methcha, quod transfertur in dulcedinem, quid mysticè declaret. 478.2.g
 quando metit myrrham Christus. 725.2.b
 metonymia quid sit, & quibus modis fiat. 16.1.f.g
 metra quid sint, & quænam his maximè comprehendantur. 18.1.f.g.h
 metreta, & metrum, vnde ipsa nomen accepit, quid sit. 225.2.d
 metropolitani vnde ita dicti. 99.2.b
 metus, timor, & pavor quomodo discrepent inter se. 283.1.d
 quomodo metus, cupiditas, gaudium, & dolor non perfecta vitia, sed media nuncupentur. 303.1.d
 mi & mihi diuersam inter se habent significationem. 763.1.b
 Michael quam significationē habeat, & quando mitatur à Deo. 91.1.a
 Micheas cur interpretetur, quis hic, vel quis iste? 96.2.f. quid & quo tempore prophetauerit. 409.2.c
 Milago vnde sic appelletur, & quid designet quoties cernitur extra aquam volitans. 169.1.b
 milites quatuor, qui quatuor partes sibi de Iesu vestimenti fecerunt, præfigurauerunt quatuor partes mundi. 525.2.c
 mille argentei quid designent. 732.1
 miluus quid sit, & vnde nomen acceperit. 173.2.b. ludæis in cibo prohibitus quid designet. 467.2.c
 mimi vnde dicti sint Græcā appellatione. 251.2.d
 Minerva quid interpretetur, cur de capite Iouis nata pethibeatur, in pectore caput Gorgonis depictum habeat, Tritoniæque & Pallas cognominetur. 112.2.h, & 113.1.a.b. cur lanificij vsus monstrasse dicatur, et si id verum non sit. 262.1.f. in specie virginali apparuit. 379.1.a
 mingus fluius Gallici nomen à colore pigmenti sumpserit, & quare. 184.2.g

Rerum & verborum Index.

- Minima neglecta ad maiora trahunt. 331.1.c
Minimū ubi inueniatur maximē. 260.1.e
Minotauri fabula. 380.2.g
Minus quā finita pronomina quæ. 5.1.c. & quot. 5.2.a
Mioparo quid sit, & qui isto potissimū nauigij ge-
nere vtantur. 255.1.d
Miracula Sanctorum in fulminibus accipiuntur. 368.
2. h. varia aduentus Christi representantur in ve-
teri Testamento. 552. 2. e. non pro fidelibus, sed
pro incredulis fiunt. 633.2.b
Miramur & admiramur in quo dissideant. 763.1.a
Mirix quid nomen dederit, & ubi illa ortum suum
capiat. 234.2.f
Miro Sueuorum rex. 404.2.f
Mirus vnde dicta, & ad quid apta putetur. 234.2.f
inter miserandum & miserabilem quæ differentia in-
ueniatur. 762.2.g
miseremur & misereſcimus quomodo inter se di-
screpent. 763.1.a
misereri & miserari in quo differant. 283.1.a
misericordia huius vitæ, & futuræ infelicitatis, in quo di-
screpent. 635.2.a. sola, caret inuidiâ. 676.1.h
misericordia rigorem iustitiæ temperat. 320.2.h. 329.
1. e. 33.2.2.h
misericordiæ conflictus cum obduratione. 715.2.b.
qui misericordiam hic nō impertit, illic pietatis fru-
ctum non inuenit. 691.1.c. inter ipsam & misera-
tionem quid intersit. 762.2.e
inter miserum & misellum quod discrimen consti-
tuatur. ibid. f
Missā quid sit. 80.2.g. à quo primū instituta, & quid
eius orationes contineant. 584.2.h. 585.1.a
cur Missæ mortuorum celebrentur pro paruulis de-
functis. 614.2.h
mna quid sit. 225.1.c
Mnemia Timothee prima apud Gentiles hymnos
fecit. 19.1.a
Moab cur ex patre, interpretetur. 93.1.2. ab eo quæ
gentes ortæ. 116.2.f. in eius vastitate quid contineat-
ur. 407.2.c
modi verborum quid. 5.2.e. quot sint causarū apud
Rhetores. 23.1.d. categoricorum syllogismorum
quot & qui sint. 31.2.c.d. & 32. per totam.
modius quid sit, vnde dicatur, quidve causam nume-
ri, quo ipse constet, dederit. 226.1.e, f
mœnia quid sint, & vnde sic cognominentur. 102.2.
h. & 203.1.a
mœniana, quæ & solaria dicta sunt, qua ex causa sic
vocantur. 204.2.h
mœtoris modesti conflictus cū ineptia letitia. 716.2.h
mola superior & inferior ita sibi necessario iungun-
tur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. 484.2.f
molentes duæ quid significant. 523.1.a
molochites quid, ubi nascatur, & vnde nomen ac-
ceperit. 216.2.e
molossus vnde sic dictus. 7.1.c
monachi summa virtus, humilitas: summum vitium,
superbia est. 673.1.d. & seq. 699.1.c. opera eorum
quæ. 700.2.e. quid facere debeant defunctis fra-
tribus. 708.2.f
monachorum authores qui fuerint, & quot eorum
genera. 602.2.g. quomodo differat à Cœnobitis.
603.2.c. qualiter se gerere debeant. 604.1. & 2.
monachus quid, & eius genera quæ sint. 100.2.g
monaptora nomina quæ. 5.1.b
monasteria primū condita. 391.2.b
Monasterium quid sit. 205.1.d
Monasterium & cœnobium, ex Cassiano, quomo-
do differant. 603.2.c. quale esse debeat. 698.
Monasticæ obseruantie vsus & regulam, quis pri-
mus in Hispaniam adduxerit. 735.2.b
monedula auis, dicitur quasi monetula, & quare.
172.1.h.
monemus, admonemus, & commonemus quomo-
do discrepent. 763.1.2.b
moneta quare sic appelletur. 222.1.g
monile & munile diuersam inter se patiuntur signi-
ficationem. 763.2.c
monimenta historiæ cur ita appelletur. 20.1.f
Monocentaurus vnde sic appelletur. 157.2.b
Monogamus, vnde ita dictus. 132.1.c
monostichon quid sit. 19.1.c
mons præparatus super verticem montium Chri-
stus est, & quare. 563.2.a
monstra quid sint, vnde dicantur, eorumque varia
portenta & significationes. 155.2.b, c.
monstrare & demonstrare in quo differant abinuici-
cem. 281.2.b
montani quare sic cognominati, & illorum hæresis.
104.1.f
Montantis Toletanæ vrbs cathedram tenuit. 735.1.b
montes & colles in quo discernantur abinuicē. 763.1.d
montium Amana quænam mystica significatio. 724.1.
monumentum Christi verè spelunca erat, in quam
noster David fugit à facie Sath. 505.2.d
mora peccandi immanitatem facit sceleris. 648.1.f
inter moram & tarditatem quid distet. 762.2.g
morbi nomine quid designetur, & vnde nascatur.
50.1.h
morbonæi inter Iudæos qui dicebantur. 102.2.h
mores, ius & leges quid inter se differant. 57.1.a, b. in
homine, non natura, damnantur. 470.2.g
mors vnde sic appelletur, & eius tria genera. 155.1.b.
Christi spontanea pro nobis, prænnunciatur in ve-
teri Testamento. 554.1.f. pro nostris, non pro suis
peccatis. 557.2.a, b
mortuus serpentum mortiferus exaltato & respecto
æneo serpente sanatus, quid significet. 480.1.g
morte Domini illusit est diabolus, quasi anis. 627.1.b
inter mortē Domini & nostrā quid intersit. 293.1.d
morticina veteris legis, sacrificia sunt. 574.1.f
mortuus & emortuus in quo distent. 763.2.d
morus vnde vocabuli originem cœperit. 231.2.h
mos quid sit. 24.2.e
moseroth, quod interpretatur vincula, siue discipli-
na, quid denotet mystici. 478.2.g
motacismus, species barbarismi, eiusque definitio.
13.1.d.
Moyſes cur interpretetur, sumptus ex aqua. 93.2.b.
ad ripā fluminis repertus, mysticē Dominum Ie-
sum significat. 449.2.d. quod discalciari iubetur
vt Dominum videret in rubo, quid notet. 450.2.
e. quid significet dum intrat ad Pharaonem, pe-
tens viam trium dierum producere in deserto po-
pulū Israël, & ibi sacrificare Domino Deo. 451.1.
c. ascendēs ad Dominū, & Dominus descendēs ad
eum, quid præfigurauerint, explicatur. 455.2.c. pe-
trā percutiēs, & de Dei virtute dubitās, quid præ-
figurauerit. 479.2.b. eius mors in mōre Abarim.
481.1.a. 488.1.g. 517.2.b. eius vita, & mors. 534.
2.e. primus Canticū inuexit, & quare. 581.2.d. in
sacerdotio suo figuram Christi faciebat. 597.2.d
mugilis piscis genus, eiusque agilitas maxima. 168.2.g
muliebri & mulieratium quomodo differat. 286.2.f

Rerum & verborum Index.

Mulier non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis nominatur. 297. 1. a. quod comederit de fructu vetito prius quam vir, quid denotet. 418. 2. f. quæ in Ioseph oculos iniecit, ut adulterium cum ea perpetraret, typus est Synagogæ. 443. 1. g. quæ peperit masculum post septimum diem se purificans, quæ verò feminam, post bis septem dies, quid mysticè præfigeret. 468. 1. f. g. capra in bello, cui pili radendi, quid mysticè declararet. 486. 1. h. & seq. Chanana Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram. 521. 1. a. quid illa quæ fermetum abscondit in satis tribus. ead. 2. b. quæ perditam reperit drachmam. ibid. d. quæ xvij. annos infirmitatem habens, à Domino curata est. 524. 1. e. Samaritana quinque viris subiecta. 525. 1. a. adultera, quæ offertur à Iudæis Domino lapidanda. ibid. quæ vnguento caput Domini unxit. ibid. b. prius solatio quam coniugio fuit, 607. 2. d. vbi melius vivit quam vir, caput deorsum pedit domus. 609. 1. d. cur in Muliere minor sit virtus quam in homine, qui vir ideò appellatur. 154. 2. e, f. Mulieres duæ in alis suis leuantes amphoram, masamque plumbi, siue volumen volans, quid significent. 410. 1. g. duæ de pietate certantes ante Salomonem, Synagogam & veram Ecclesiam representant. 511. 1. d. quæ Apostolis Domini resurrectionem annunciant, quid figurauerint. 525. 2. c. multitudo, pœna, & supplicium diuersam habent significationem. 762. 1. h. multiloquij cum discreta tacurnitate confictus. 717. 1. a. multiplex vermis terrenus vnde, & vbi ortum accipiat. 167. 1. b. multiplex numerus quis dicatur. 38. 2. h. inter multitudinem & numerum significatio diuersa statuitur. 763. 1. b. mulus vnde nomen & originem traxerit. 161. 1. b. piscis marini genus. 168. 2. f. mundatio nostra nobis sine sanguine Christi nulla est. 472. 2. f. munditie confictus cum spirituali fornicatione. 717. 2. c. mundus quid sit, vnde nomen acceperit, quot sint eius climata & plagæ, & quomodo eius formatio demonstretur. 43. 2. d. 44. 1. e. 176. 1. e, f. g. quæ partes quot sint, & earum natura atque cōmixtio. 359. 1. 360. 2. fabricatus est ad instar Ecclesiæ. 363. 2. b. quomodo cōsiderandus sit, & quomodo factus à Deo. 620. 2. f. & seq. multis est mortuus, ipsi tamen non sunt mortui mundo. 690. 1. f. munera semper veritatem præuaricant. 320. 2. g. 329. 1. b. 332. 2. g. manerū acceptio præuaricatio veritatis est. 687. 2. c. municeps & municipalis significatione maximè discernuntur. 763. 1. b. municipium quid, & vnde denominationem accipiat. 202. 2. f. munus & donum diuersam inter se habent significationem. 762. 2. h. Muræna vnde dicatur, à quo concipiatur, & quomodo à piscatoribus capiatur. 169. 1. d. murena, ornamenti species in capite mulieris, quid sit. 268. 1. e. murex cochlea maris, quæ & conchilium, vnde sic nominetur. 169. 2. c. muri Babylonis. 378. 1. h. muri Hierico ad turbarum sonitum cadentes quid

demonstrent mysticè. 490. 1. f. g. Murices quid, & vnde cognominati. 213. 1. e. murmurare in flagellis dei peccator nō debet. 663. 1. a. Mus loquens muri, apud Horatium, quid denotet. 19. 2. d. pusillum animal, vnde sic nominetur. 163. 2. c. Mus vnde sic appellatur. 40. 2. h. Musaraneum quid sit, & vbi inueniatur potissimum. 164. 1. e. Musæ quid significant, quibus quartā plagā percutiuntur Aegyptij. 452. 1. h. Musculi sunt cochleæ maris, à quorum lacte concipiunt ostræ. 169. 2. d. Musica quid sit, vnde dicta, eius inventores, vis, partes, diuisio & numeri. 29. 2. c. 40. 2. h. 41. 42. 43. per totam pag. quibus consistit. 302. 2. f. reperta. 376. 1. c. Musio cur ita appellatur, & captus etiam dicatur à quibusdam. 163. 2. b. mustella quid sit, eiusque duo genera. 163. 2. d. Iudæis prohibita in cibo, quid significet. 467. 2. b. mustum quid sit, & quare ita denominatum. 272. 2. g. malorum granatorum quid significet. 730. 2. h. mutabile & immutabile quidnam dicatur. 617. 2. d. mutæ, quare sic dictæ. 22. 2. f. muri in Euangelio qui intelligantur. 510. 2. mutuum dare & commodare quomodo distinguantur inter se. 763. 1. a. Mycenæ Lacedæmonia à quo cōdita fuerit. 200. 2. h. Myrmidones qui sint, & vnde cognominati. 119. 1. c. myrrha quid & vnde dicatur. 236. 1. f. myrrha & thus quid mysticè designent. 724. 1. f. & aloës. 725. 1. a. myrrhæ fasciculus in amaritudine Passionis, ipse est botrus cypri in dulcedine Resurrectionis. 720. 1. g. Myrrhites quid, vnde dicta, vbi reperiatur, eiusque proprietates quæ. 216. 2. h. Myrtilus lapis Euphratis sole percussus coloribus micat variis. 214. 2. g.

N

N, Latinum cuius ponderis signum sit. 226. 2. g. Naaman Syrus significat populum ex gentibus maculis delictorum pollutum. 519. 1. c. à Nabaioth quæ gentes ortæ. 116. 2. f. Nabathea vbi sita sit & vnde cognominata. 187. 2. c. Nabuchodonosor cur prophetæ lagunculæ angustæ, siue prophetans, aut scilicet in agnitione angustiarum, interpretetur. 94. 2. h. typus diaboli fuit. 520. 1. e. Nachor filius Setuch. 378. 1. f. Nani vel pygmi, portentuosi. 155. 2. d. Narbonam quis construxerit. 201. 2. b. Narcissus vnde sibi habeat nomen impositum. 238. 1. e. Nardo cyprus quando coniungi dicatur, & croco Nardus. 724. 2. h. Nardus quid sit & quotuplex. 237. 1. b. c. Nares quid sint, & vnde nomē sortite fuerint. 148. 2. g. Narium tria sunt officia. 295. 2. a. Nasci & renasci in quo differant. 285. 2. c. 764. 2. g. Naso paruo, grandi & torto sacerdos quis dicatur. 470. 2. h. in Naso, verbi Dei dispensatores causā discretionis designantur. 729. 2. b. cur Natalis dies Domini à patribus votiuæ solennitatis institutus est. 583. 2. g. Nates vnde dicantur, & cur in eis sit caro conglutinata. 151. 1. c. Nathan propheta vita, & mors. 538. 2. f. Nathanael cur donum Dei interpretetur. 99. 1. a.

Rerum & verborum Index.

Natiuitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum. 419.2.c. Samson per Angelum annuntiata, cuius rei typum teneat. 497.2.a. Domini nostri Iesu Christi in Bethlehem fore prænunciatur in veteri Testamento. 551.1. a. æterna. 564.1.f. perfecta, nec cepit esse nec desit. 626.1.h. non natiuitate solum, sed etiam imitatione filij aliquid possunt vocari. 629.1.c. inter natiuitatem Christi & nostram quid discriminis statuatur. 293.1.c. Natix, serpens aquam veneno inficiens. 165.2.b. inter natum & ignatum quæ differentia. 283.1.b. cur natura dicta sit ab eo quod nasci aliquid faciat, & pro Deo habita. 146.1.g. natura mali nulla est, & quare. 621.2.d. naturalis philosophia quæ dicatur. 29.2.b. naualia sunt loca ubi naues fabricantur. 197.1.c. Nauticus quid sit, & cur ita dictus. 254.1.h. cur Naue, Iesus postea cognominatus est. 548.1.c. quis vnde dicta putetur, qui fuerint primi illius inventores, partes quæ earumque nominum etymologia. 254.2.h. 255.2. 256.1. Naum cur interpretetur, germen siue consolator. 96.2.c. quid prophetauerit. 409.1.c. nauta & nauita in quo discrepent inter se. 764.2.g. Naxos insula vbi sita sit, & quare à Dionysio dicta, quasi Dionysia. 194.2.e. Nazareti hæretici qui dicantur. 103.1.c. Nazareorum nomine quinam intelligantur. 474.1.h. & seq. ne & nã in quo dissideant. 764.2.h. Ne quid nimis. 659.2.d. nebula quid & vnde dicatur. 178.2.f. implens domum Dei, propter quam non poterant sacerdotes ministrare, quid præfigurauerit. 510.2.g. necessitas & necessitudo in quo differant. 287.1.c. 764.2.c. necessitas mali vertenda est in voluntatem boni. 647.2.a. Necromantici qui dicantur, & vnde nomen habuerint. 108.2.e. Neemias cur interpretetur consolator à Domino. 97.1.a. nefandum & nefarium quã in re differant. 284.1.f. inter Nefastos dies & fastos dies quæ ut differentia. 755.2.b. negamus & abnegamus quomodo distinguantur. 764.2.f. negatio Dialecticorum quid. 31.2.b. negotialis causarum status quid. 22.2.b. negotium quid, vnde dicatur, & quomodo à negotiatione differat. 248.1.g. Nemroth cur tyrannus, interpretetur. 92.2.g. cur diabolo comparatur, & venator dicitur. 425.2.a. 516.1.h. nemo & nullus differre dicuntur. 764.2.f. nemus quid sit, & cur à numinibus nuncupetur. 230.2.g. quando non plantare dicamur iuxta aliam Dei, secundam præceptum. 483.1.c. Neomenia quid apud Hebræos, & vnde dicatur. 80.1.f. Nephthalim cur de conuersatione siue comparatione nomen accepit. 95.2.b. qui interpretatur dilatatio, Apostolos & prædicatores sanctos significat. 447.1.b. quare ceruus emissus dicatur. ibid. c. exprimit omnes sanctos prædicatores. 517.1.a. 534.1.c. Neptunus quid sit, & vnde dictus. 111.1.d.

Nequicquam & nequaquam in quo discrepant. 288.1.e. Nero Imperator. 388.1.e. Nerua Imperator. 389.1.c. cur nerui Græcâ & Latinâ derivatione sint ita dicti. 150.2.e. nescire & ignorare in quo discrepent inter se. 283.1.a. nescire simpliciter ad ignorationem, noluisse autem scire, ad contumacem superbiam pertinet. 646.1.e.f. Nestorij hæresis quæ, vbi & quando condemnata fuerit. 77.1.c. Nestoriani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæresis. 109.1.c. neuter & neutralis significatione discernuntur. 764.2.h. neutrum genus nominum quid. 4.2.g. pronominum quid item. 6.1.c. Nicæna synodus quo tempore congregata, quot Episcoporum, & contra quam hæresim. 77.1.2.b. Nicænum Concilium. 392.2.c. Nicolaus vnde sic dictus, & quæ fuerit illorum hæresis. 103.1.b. Nicomedia à quo ædificata fuerit. 200.2.e. Nicopolim quis ædificauerit. 201.2.a. Nisticorax quid & vnde dicatur. 172.2.g. nigro & migro in quo differant. 764.2.h. nihil & nihili distinctæ sunt significationis. 764.2.c. Nilo pro pluuio vtuntur Egyptij. 372.2.e. Nimbus quid sit & vnde dicatur. 178.1.h. Nimbus, ornamentum capitis in muliere, quid sit. 267.2.a. Ninive, Gentium significat speciem. 409.2.b. Ninus. 378.1.h. Nisam urbem ex suo nomine iuxta Indum fluium condidit Dionysius, qui & Liber pater. 198.2.g. Nitrum vnde sumpsit vocabulum, & quæ sit eius natura. 212.2.f. nix vnde fiat, eiusque significatio mystica. 178.2.e. 369.2.b. nixus & nixus in quo differant. 284.1.f. 287.1.b. noctu & nocte in quo inter se differant. 282.1.g. noctui vnde dicatur, & quid inter illam & bubonem intersit. 172.2.f. Iudæis in cibo interdicta, quid designet. 467.2.c. Noë cur requies, interpretetur. 92.2.e. filius Lamech. 376.1.g. per omnia, omnesque actus eius Christum significat. 422.1.f. 516.1.g. eius vita, & mors. 532.1.g. Noëmi cur consolator interpretari possimus. 94.1.e. Noëma filia Lamech, voluptas interpretatur. 422.1.c. Noëtani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit illorum hæresis. 104.2.c. Nomen quid & vnde dictum, eiusque species. 3.2.d.4. 1.e.f.g.h. & 2.e.f. apud Dialecticos quid sit. 31.2.a. nomen, prænomen, cognomen, & agnomen quomodo discernantur inter se. 764.2.f. nomina & numina significatione discernuntur. 764.2.h. nominatiuus casus quid. 5.1.a. nominum omnium etymologia quare non reperiuntur. 12.2.g. quorundam de Deo substantialiter dictorum explicatio. 85.86. etiam quorundam origo & etymon ordine alphabetico explicatur. à pag. 13. vique ad 146. Non machaberis, & Non concupisces, cur duo præcepta sint. 456.2.h. Non allegabis os bonis tristicantiis, quid significet. 484.1.e. Nonæ cur à Romanis institutæ, & ita denominatæ. 652.1.b.9.

Rerum & verborum Index.

Nonnitas post Ioannem in Gerundensi sede pontifex accessit. 737.1.2
Nonnitas dicitur locus in quo xgrotantes de plateis colliguntur. 205.1.2
 Notæ sententiarum quid sint, earum vsus & authores, iuris, militiæ, literarum & digitorum. 9.1.d. 10.1.2. per totam.
 Notarij qui nunc dicantur. 10.1.h
 Notha nomina quæ, & cur ita dicta. 4.1.g
 Notus quid sit, & eius magna celeritas. 362.1.c
 Nonacula quid, & cur ita appelletur. 277.2.2.b.
 Nouatiani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit illorum hæresis. 104.1.f
 Nox quid sit, vnde dicatur, quomodo fiat, quot modis accipiat in scripturis, & quot partes habeat. 64.1. & 1c. 355. 2. b. 368. 1.g. cur peruiigil in passione Christi ducitur. 78.2.g.h
 cur Nubentes à sacerdotibus benedicantur, & post benedictionem inuicem vinculo copulentur. 608. 1. h, & 2.f
 Nubete, enubere & denubere in quo differant. 287. 1. b
 Nubes vnde dicantur, quomodo fiant, earum effectus, & quid mysticè significant. 177.2.d. 178.369.1.c
 Nudum & nudatum discrepantis sunt inter se significationis. 764.2.c
 Nullus & nemo quomodo differant. 281.1.a
 Num & nunc in quo dissent inter se. 764.2.h
 Numerus quid sit. 4.2.h
 Numerabilis magnitudo in Geometria quidnam sit. 40.1.h
 Numerianus Imperator. 392.1.g
 quomodo in Numeris atomi sint intelligendi. 176.2.c
 in Numerorum libro quæ enumerentur. 406.1.c
 Numerus arithmeticus quid, vnde nomen sumpsit vnusquisque, eius varius vsus, diuisio & subdiuisio. 37.38.39.
 Numidia vbi sit posita, vnde dicta, eius proprietates quæ, & vrbes præcipuæ. 192.1.c
 Numidicum marmor quid, & cui vsui applicetur. 215.2.d.
 Numisma quid sit, vnde dicatur, & quot in eo requirantur. 221.1.g
 cur primus Nummus sit nuncupatus. 121.1.g.
 argenteus, oris confessionem designat. 500.2.c
 Nunciare, denunciare, renunciare & adnunciare quomodo distinguantur. 285.2.d
 Nuncupatio quid sit. 58.2.h
 Nuptialia bona tria sunt. 609.1.a
 Nuptiæ peccatum non sunt, sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt legem Dei seruare vix possunt. 606.1.g. certæ quænam sint. 608.2.h
 Nutrire & nutrire qua in re differant. 284.1.f
 Nux vnde dicta, & cur iuglandem etiam Latini vocent. 233.1.a
 Nyctages vnde sic dicti, & eorum hæresis quæ fuerit. 105.1.c. 588.1.c
Nux vomica, morbus qui in superficie corporis venit, quid sit. 53.1.d
 Nymphæ quid, vnde dictæ, & earum genera quæ sint. 114.1.g.h

O

 Literam Græcam, quis adiecit alphabeto. 2.1.c.
 eius mysterium. eod.g
 Obscuratio cum misericordia conflictus. 715.2.b

Obedientia subditorum erga dominos suos siue prælatos, qualis esse debeat. 328.2.h. 332.1.g.h
 Obeliscus qua de causa à Melpre rege ægypti primū factus fuerit. 250.1.c.f
 Obelismene versa & aduersa quid, & eius figura. 9.2.d. 10.1.c
 Obelus quid sit, vnde dicatur, & quis eius vsus, & figura. ibidem a
 inter Obesse & officere quid inter sit. 765.2.b
 Obites serpens vnde dicta. 165.2.d
 Obiurgatio patris Ioseph, & quid significet. 441.2.c
 Oblationum principalium quatuor genera, earumque mystica significatio. 466.1.f. & seq. diuersa genera. 482.1.f
 Oblitus & oblitum differunt. 765.2.d
 cur Oboli sex characterem non habeant quo demonstrantur. 226.2.f
 per Oboth, quod vertitur in Magos siue Pythones, quid mysticè demonstretur. 480.2.c
 Obrysium aurum cur ita appellatum. 221.2.e
 Obscuritas in docendo vitanda. 319.2.b. 328.2.e 332.1.c
 quod Obscurum est aut dubium, conferendo citò perspicitur. 671.1.c
 Obseruantia magna circa cordis custodiam est adhibenda. 648.2.h. in quo differat ab obseruatiā quoad significationem. 765.1.d
 Oblitus lapis quid, & vbi nascatur. 221.2.a
 Obsius lapis quis, & vbi nascatur, quis vsus illius. 214.2.g
 Obretractio proximi quàm detestanda. 712.1.h
 inter Occasionem & opportunitatem quæ statuatur differentia. 765.1.d
 Occidens pars mundi cur ita vocetur. 176.1.f
 inter Occidit & occidit quid diffideat. 765.2.c
 Occipitium quid sit, & cur ita dictum. 147.2.c
 Oceanus quid sit, quare sic vocetur, eiusque diuersa à proximis regionibus vocabula. 180.2.h. 181.1.a.
 eius proprietates quædam. 372.1.c
 Ochozias regnat. 382.1.g
 Oera vbi inueniatur & quomodo fiat. 260.1.h
 Octauus Augustus Imperator. 386.1.h
 Oculi vnde vocati, cur inter omnes sensus, viciniore animæ existant, & iidem lumina dicantur. 148.1.f.
 in arbore quid sint. 231.1.2. Ecclesiæ qui sint, & quare columbis super riuulos aquarum comparantur. 717.1.a. cur piscinæ in Helebon. 729.2.b
 Oculi ut seipsum non videt, sic nec animus. 626.1.c.
 hominis, intentio est eius operis, & qualis est intentio, tale & opus. 649.1.c. dexter scandalizans, vita contemplatiua: duo oculi in facie, vita actiua, & contemplatiua in homine sunt. 672.1.g
 Odij cum dilectione conflictus. 711.2.b
 Odollamites, interpretatur testimonium in aqua. 440.2.g
 Odorum & vnguentorum genera quæ, & ratio vocabulorum. 55.1.b,c,d
 inter Odorum, odorabile, & odoriferum discrepantia est in significatione. 765.2.d
 ad Oeconomum Ecclesiæ quæ pertineant. 693.1.c
 Oestrus Græcis, quomodo à Latinis appelletur. 175.2.b
 Offerre & inferre significatione distinguuntur. 766.1.c
 Offertoria cantare, perantiquum. 584.2.g
 inter Officere & inficere quod dissidium sit in significatione. 765.2.b
 Officia tertiar, sextar & nonar, Trinitatis mysterium subindicant. 587.1.a. vnde vespertinum tæxerit o-

Rerum & verborum Index.

riginem. ibid. c. diuinorum genera plurima, no-
 minumque omnium, quibus appellantur, ratio e-
 tymologica. 80. 2. & sequentibus. quomodo cele-
 brari debeant. 701. d.
 Og rex Bafan diabolus designat, & quare. 480. a. g.
 517. 2. c.
 Olea, & oliua in quo differant. 284. 1. e. 765. 2. c.
 Oleaster quid sit, vnde ducat nominis etymon, eius-
 que lacryma duplex. 235. 1. b.
 Oleomella, cur ita appelletur, & vbi nascatur. 232. 2. e.
 Olera quid, vnde dicantur, eorumque species quam-
 plurimæ, cum nominum ratione etymologica.
 241. 2. c. & 242. per totam paginam.
 inter Olet & redolet quid dissidij. 765. 2. b.
 Oleum quod de arboribus oliuarum sumendum Do-
 minus præcipit, quid significet. 461. 1. a. b. in sacri-
 ficio Deo oblatum quid item. 466. 1. e. quo Christus
 vngendus esset, prænuñciatur à Prophetis. 551. 2. a.
 Oliua, olea & oleum quid, & vnde dicantur; fru-
 ctusque illius diuersi. 235. 1. b. c. d. cur ipsa, & ficus
 & vitis, super ligna regnare noluerunt. 496. 2. g.
 Olor quis quæ sit, cur ita appelletur, & in quibus plu-
 rimum partibus aduolent. 171. 2. a.
 Olympus quid sit & vnde dicatur. 661. f.
 Olympæus Agon. 380. 2. li.
 Olympo Macedoniæ monti vnde datum sit nomen.
 196. 1. g.
 Olympus Artianus miraculo combustus. 395. 1. d.
 Omentum quid sit, quod ~~Græci~~ Græci vocant. 152. 2. g.
 Omnia quid, & eius species. 17. 2. b. c.
 Omne genus nominum quid. 42. h.
 inter Omne & totum quid differentia in significa-
 tione reperiatur. 289. 1. c. 765. 2. a.
 Omnes cuncti & vniuersi quomodo differant. 283. 1. d.
 quomodo Omnipotentia Deo tribuatur. 85. 1. c. quo-
 modo consideranda. 618. 1. g.
 Omnis qui secundum Deum sapiens est, beatus est.
 637. 1. a. qui supereminet, plus maioribus afficitur,
 quam honoribus gaudet. 684. 2. g.
 Onager quid sit, & vnde dicatur. 160. 1. f.
 Onocentaurus vnde sic vocetur. 157. 1. b.
 Onoceratō Græcis quid, eiusque duo genera. 172. 1. h.
 Onomatopœia quid sit. 162. e.
 Onus maris deserti quid mysticè significet. 407. 2. d.
 Opaca loca dicantur quasi operta celo, aprico con-
 traria. 197. 1. c.
 inter Operam & opera quidnam differentia, quoad
 significationem, apponatur. 765. 2. d.
 Operari in primogenito bouis quid sit. 483. 2. a.
 Operarij horā primā, tertiā, sextā, nonā, & ultimā
 conducti, qui intelligantur. 522. 1. f. g.
 Operire, adoperire, & inoperire in quo differant inter
 se. 287. 1. c.
 Operis boni inchoatio non debet citò propalari. 675.
 1. c. & seq.
 Operum & fidei differētia quæ, & quomodo ea pro-
 sint operantibus. 301. 1. d. & 2. a.
 Ophiteæ heretici qui dicantur. 103. 1. d.
 Ophites, marmotis genus, vnde sic vocetur. 215. 1. d.
 Ophui, filius Heli, cur discalciatus, interpretetur. 94.
 1. f.
 Oppidum quid sit, vnde habuerit originem & nomen.
 202. 1. h. & 2. e.
 Oppositorum genera quot, eorumque omnia di-
 uisio, subdiuisio, & definitiones. 35. per totam.
 Oppressores pauperum tanto acrius condemnabun-
 tur, quanto forius miseris oppresserunt. 688. 2. f.

Optandum est, vt boni sint concordēs, discordēs ve-
 rō mali. 678. 1. e.
 Optatius modus quid. 5. 2. d.
 Opus Dei ab initio est, iustos ex iniquis efficere, & di-
 gnos ex indignis formare. 347. 1. d. illud autem, &
 non consiliū, apud Deū credimus mutari. 617. 2. d.
 manuale monachorum quomodo disponi debeat.
 604. 1. e. 700. 2. e. & seq. inter illud & operationem
 quod discrimen inueniatur. 765. 1. d.
 Opulcutorum genera quot & quæ sint. 74. 2. e.
 Oracula quid, & vnde dicta. 205. 1. c. inter illa & delu-
 bra, quod sit in significatione discrimen. 765. 2. b.
 Orandum cum gemitu. 667. 1. b.
 Orantes multi cur interdum non exaudiantur. 668.
 1. h.
 Orantis qualis debet esse affectus erga Deum. 667. 2.
 b. multiplex eius sermo non conciliat eū Deo, sed
 pura sinceræque intentio. 668. 2. e.
 inter Orare, precari, & exorare quid distet. 283. 1. a.
 765. 2. a.
 Oratio quid, & vnde dicta sit. 3. 2. b. quot eius partes.
 ead. c. d. apud Rhetores quot. 23. 1. c. quomodo
 definiatur apud Dialecticos. 31. 2. b. ad Deum quid,
 quibus constet, an sit in ea obseruatio quarundam
 horarum, eius alæ duæ, atque utilitas. 83. 1. a. b. c.
 314. 1. c. f. 326. 1. e. pro correptione vitæ, stenda sem-
 per peccata. 341. d. & seq. contra insidias diaboli.
 351. b. Christi in cruce pendentis, pro inimicis suis
 facta, prænuñciatur in veteri Testamento. 557. 1. c.
 Dominica, & fidei symbolum paruulis pro tota
 lege sunt habenda. 632. 1. h. frequens vitiū im-
 pugnationem extinguit. 666. 2. h. cordis est, nō la-
 biorum. 667. 1. b. quæ pura sit. ibid. c. duobus mo-
 dis impeditur. ead. 2. a. opere, & opus oratione, ful-
 cienda ibid. d. quando in peccatum conuertitur.
 668. 1. e. electorum, interdum in pressuris eorum
 differtur, & quare. ibid. f. priuatis locis opportu-
 nius funditur. ibid. h. in præsentī tantum vita pro
 remedio peccatorum, effunditur. ead. 2. g. quomo-
 do à psalmis differat. ibidem. quomodo item a le-
 ctione. ibidem h.
 Oraciones quæ in Missa dicuntur, quid contineant.
 584. 2. h.
 Orationis Dominicæ brevis expositio. 585. 1. b.
 Orator quis sit, & quæ in eo requirantur. 21. 2. c. d.
 Oratorium quid, & vnde dicatur. 205. 1. d.
 Orbis quid sit, vnde dicatur, quot & quæ sint eius par-
 tes. 185. 2. d.
 inter Orbem & circū quod statuatur in significa-
 tione discrimen. 765. 2. c.
 Orchades insulæ quot sint, & vbi posite. 193. 1. b.
 Orcistra quid in scena diceretur. 251. 2. b.
 Ordeolus, morbus qui in corporis superficie videtur,
 quid sit, & vnde nomen acceperit. 53. 2. c.
 Ordines temporum præfigurantur per decem gradus
 domus Ezechie, in quibus umbra descendere con-
 suenerat. 513. 2. b.
 Organica, pars secunda musicæ, quid sit, eiusque diui-
 sio. 41. 2. a. 42. 1. f. g. h.
 Organum quid sit. 42. 1. f.
 Oriens pars mundi, quare sic nuncupetur. 176. 1. f.
 Origenes. 174. 1. e. h. 390. 2. g. 391. 1. c.
 Origeniani à quo sic dicti, & quæ fuerit illorum hæ-
 resis. 104. 1. h.
 Orion quid, & vnde dictum hoc astrum. 47. 2. d. eius
 mystica significatio. 367. 2. a. b.
 Oris officium quod duplex sit. 295. 2. b.

Rerum & verborum Index.

- Ornamenta capitis virorum & fœminarum quæ, singulorumque ratio etymologica. 267.1.2.268.
ὀρεῖς, diffinitionis species apud Philosophos, quæ dicatur. 33.2.d
 Orontes fluvius Syriæ iuxta Antiochiæ muros decurrens, vnde dictus sit. 184.1.e
 Orpheo data lyra. 380.2.e
 Orthodoxus quid & vnde dicatur. 101.2.a
 Orthogonium quid sit. 40.2.e
 Orthographia quid sit, & vnde dicta. 11.1.2.b
 Ortigometra avis quid sit. 174.1.e
 Ortus solis iustitiæ figuratiter significatur. 407.2.d
 Os quare ita sit appellatum. 148.2.b. custodiendum est à turpiloquio pariter & ab otioso sermone. 317.2.b,c. 327.1.b. 331.1.b. c. illud diaboli, verba eius sunt. 665.1.d
 Oscedo, morbus qui in superficie corporis videtur, quid & vnde dicta. 13.2.d
 Oscines aues quæ dicantur. 174.2.e
 inter Osculum & pacem quæ differentia. 765.1.d
 Osianna, siue Osanna quid significet. 81.2.a
 Osius Cordubensis civitatis Episcopus. 526.1.f. 779.1.d. 781.1.e
 Ossa quid, & vnde sic cognominentur. 150.2.f
 Ossifragus quid sit, & vnde nomē accepit. 173.2.b
 Ostenta quomodo à portentis differant. 155.2.b. à prodigio & monstro. 289.2.b
 Ostentabile, enthymematis membrum secundum, quid sit. 24.1.e
 Ostia ab ingressu & exitu fluminis dicta sunt in mari. 197.1.d
 Ostiarij quid, & quod sit eorum officiū. 100.2.f. 602.2.f. 615.1.b
 Ostij diffinitio, ratioque nominis etymologica. 206.2.g
 Ostiam urbem quis condiderit. 201.1.e
 Ostium portæ, initium est fidei. 505.1.c. eius cum hostia in significatione differentia quæ. 765.2.d
 Ostracites lapis cur ita vocatus, & quis sit huius usus. 214.2.b. item & gemmæ species. 220.2.f
 Ostracus, pavimentum testaceum, vnde dicatur. 207.1.d
 Ostrea vnde sit dicta, & quomodo concipiat. 169.2.d
 Ostrum quid sit, & quo in loco optimum crescat. 266.2.e
 Orthoniel dux Hebræorum. 380.1.e
 Oua vnde habeant nominis originem, & eorum vis quanta sit. 174.2.f.g. cur honori Castoris & Pollucis ascribantur. 249.2.d
 Ouan, interpretatur mætor eorum. 440.1.f
 Oues dux, & vacca vna quid designent. 565.1.a. illæ & pastores, quos vidit Iacob, quid denotent. 435.2.b
 Ovis quid sit, & vnde dicatur. 158.2.g
ὄρεῖς Græcis, cur palatum nominetur. 149.1.b
ὄρεῖς, diffinitio apud Philosophos, quid sit. 33.2.a
ὄρεῖς, accentus, quid sit, & eius figura. 8.2.g. morbus, quid item. 51.1.c
 Oxifalus quot dragmis constet. 225.2.b
 Ozeas cur interpretetur, saluator aut saluans. 96.1.h. in duodecim Prophetis primus, eiusque propheta quid contineat. 409.1.a. Christi demonstrat figuram. 519.2.a. eius vita, & mors. 557.2.e
 Ozias rex regnum indicat Iudæorum. 519.1.c

P.

Pachinum promontorium Siciliæ ab ætris crassitudine dictum est, & quare. 195.2.c

- Pactiones credentium duæ sunt. 612.2.g
 Pactolus fluvius Asia, arenas aureas trahens, quæ pro aurato fluore alij Chrysoeam vocant. 184.1.g
 Pactum & placitum quid sint, & quomodo inter se discrepent. 59.1.b,c
 Padus Italiae fluvius à iugis Alpium fusus vnde ortū & nomen habuerit, & cur à Græcis Eridanus cognominetur. 184.1.h, & 2.e
 Paones pedes quid, & vnde ita dicti. 7.2.b
 Paonia herba, quam glycyfiden vocant, vnde nomen ducat originem. 239.1.d
 Pagani vnde sic fuerint cognominati. 109.1.d
 Pagrum ostreis in mari ali dicitur. 168.2.f
 Pala in dorso quid sit, & vnde dicatur. 151.1.a
 Palaestina vnde nomen accepit, & vbi posita sit. 187.1.c
 Palæstra quid sit, & vnde nominis origo deducatur. 249.1.c,d
 Palam & coram quomodo differant. 281.2.e
 Palamedes Græcis literis, H, X, & O, adiecit. 21.1.e
 Palatium à Palante principe Arcadum nominatum est, & quare. 204.2.e
 Palatum vnde dicatur, & cur illud Græci *ὑπερ* appellent. 149.1.b
 Paliurus herba quid, & eius virtus. 239.2.c
 Palla quid sit, & cur ita vocetur. 265.1.c
 Pallida lepra imbecilem & fragilem fidem animæ denotat. 468.1.h
 Pallium quid sit, & vnde nomē habuerit. 264.1.h. superhumeralis illud summi sacerdotis quid designaverit. 464.1.g
 Palma quid, vnde dicta, in quo distinguatur à pugno & palmo, vbi nascatur, cur à Græcis *ῥαῖς* dicatur, eiusque fructus dactyli. 149.2.b. 231.2.b,c. 287.1.d. crucem designat, in quam Christus ascendit. 730.1.e
 Palmarum dies vnde sic dictus, quare celebretur, Capitilium, appelletur, & in eo symbolum continentibus tradatur. 80.1.g. 589.1.d
 Palmarum ictus, quos Christus sustinuit, prænuñciatur in veteri Testamento. 555.1.c
 Palmes in vite quid sit & vnde nomen accepit. 229.2.b
 Palpebræ quid, vnde dictæ, & cur vallo capillorum munite sint. 148.1.h
 Paludamentum quid & vnde dictum. 264.2.g
 cur Paludes à Pale pastorali dea dictæ sint. 209.1.d
 Palumbes quid sint, & vnde nomen sortitæ fuerint. 173.2.c
 Pamphilus martyr. 74.1.g
 inter Pampineum & pampinosum quod sit in significatione dissidium. 767.2.b
 Pampinus in vite quid dicatur, nominisque ratio etymologica. 229.2.b
 Pan Græcis, Latinis Sylvanus, quid sit, eius descriptio explicatur. 113.1.d
 Pandorius, à quo sic appellatus. 42.2.e
 Panegyricum quid & à quibus ortum. 74.2.g
 Panes azymi, aut subcineritij cur dicantur. 428.2.g. quid illi alienigenæ, à sacrificio reiecti, mysticè designent. 471.2.f
 Panis quid sit, vnde nomen accepit, eiusque species quædam explicantur. 271.1.c,d, & 2. cur ipse, & vinum, corpus & sanguinem Iesu Christi nuncupentur. 586.1.e
 Pannonia quid, vbi posita, & vnde nuncupata. 190.2.e
 Panormus obsidetur. 403.1.b
 Panotij

Rerum & verborum Index.

- Panotij apud Scythiam qui & vnde dicantur. 156.
 2.f
 panther quanam sit bestia, describitur, cur ita appel-
 letur, & semel omnino parturiat. 161.2.d
 paphum quis edificauerit. 200.2.h
 papiliones, auis minuta, quid sint. 175.1.b
 papiliones (tentorij genus) cur ita dicti. 208.1.f
 papille quid sint, cur ita appellentur, & quomodo à
 mammilla differant. 150.1.f.g
 par numerus in quibus diuidatur. 37.2. c,d. 38. 1. per
 totam columnam.
 parabola, species *hyperbolicæ*, quid sit. 17.2.c
 parabole & problemata quid. 75.1. a, b. earum tria
 millia à Salomone dicta, quid mysterij præ se fe-
 rant. 511.1.a
 paracletus, cur Spiritus sanctus dicatur. 89.1.a
 paradiastole quid. 27.1.b
 paradigma, tertia *hyperbolicæ* species, quid dicatur, & quot
 modis fiat. 17.2.d
 paradisorum duorum differentia quæ sit. 293.2.c
 paradysus (qui & Eden Hebraicè dicitur) cur ita ap-
 pelletur, eiusque descriptio. 186.1.f, g. quid eius
 quatuor flumina, mysticè significant. 415. 1. c, d.
 417. 1. a. malorum autem Punicorum quid sit.
 724.2.h
 paradoxon quid sit. 27.2.d
 paragoge, species metaplasmæ, quomodo definiatur.
 14.2.c
 paragraphus quid sit, eius vsus & figura. 9.2.b
 paralipomenon libri duo apud nos, quid contineant.
 406.2.c
 paralytis quid, vnde dicatur procedere. 512.2.g
 paralyticus iacens in lectulo, anima est vitii desolata
 in corpore suo. 521.1.b
 paranomasia, species schematis, quid. 15.1.c
 parasceue, id est, sexta Sabbati, cur in festiuitate habeat-
 ur. 589.2.d
 parathesis quid sit. 28.2.c
 paræ vnde dicantur, & quot sint. 114.1.e
 pardus secundus post pantherem est. 162.1.e
 cur parentes creatores vocantur. 147.1.b
 parenthesis quid sit. 16.2.g
 Parias, serpens qui semper in cauda ambulat, & sul-
 cum facere videtur. 162.2.c
 paries ita nuncupatur, quia semper duo sunt pares, vel
 à fronte vel à latere. 207.1.a
 parietes templi interius ligno contecti, mysterium
 Dominicæ crucis iudicant. 510.2.e
 parietinas dicimus quasi parietum ruinas, & quare.
 207.1.b
 parius marmoris genus, vbi nascatur, & cui vsui aptus
 sit. 215.2.a
 parnassus mons Thessaliæ quare sic nuncupatus fuerit.
 196.1. g, h
 paro quid & vnde dicatur. 255.1.c
 paræmia, species allegoriæ, quid. 17.2.a
 paromaton, species schematis, quid dicatur. 15.1.d
 Paros insula, quæ prius Minoa, quibus rebus maxi-
 mè claretur. 194.2.f
 Parotides quid sint, vnde fiant & ita nomenclentur.
 51.1.c
 Parrhesia quid dicatur. 28.1.e
 Parricida & paricida significatione distant inter se.
 768.1.g
 parsimonia quàm necessaria sit homini Christiano.
 314.1.g. eius quoad cibos, cum ventris inglu-
 tie, confictus. 716.2.e
 Parsipolim urbem quis fundauerit. 198.2.h
 inter partem & partim distinctio significationis sta-
 tuatur. 708.2.e
 parthenios quis constituerit. 201.2.a
 parthenopia vnde sic appellata. ibidem
 parthi vnde originem & nomen suum traxerint.
 117.1.c
 parthia, quæ est ab Indis finibus vsque ad Mesopota-
 miam, cur ita vocetur. 186.2.c
 participalia nomina quæ. 4.2.f
 participium quid & vnde dictum. 6.1.g
 partus immunditia in veteri lege, quid mysticè præ-
 figuret. 468.1.f
 cur paruuli incircumcisi anima pereat, dum ipse pa-
 ctum Dei irritum non fecit. 428.1.e
 paruali, illudentes Elifæo, Iudæorum habuere per-
 sonam. 513.2. a. 519.1.a. ad quid illis proficiat baptis-
 mus. 612.2. h. cur peccato originali carentes per
 baptismum, & necdum proprium habentes deli-
 ctam, à bestiis pennisque cæteris laniantur. 632.
 2.g
 paruorum animæ nexu peccati originalis sunt a-
 strictæ. 298.2.h
 pascha quo die celebraretur apud Iudæos, quo autem
 in Ecclesia Christiana ex Synodo Nicana, & quo-
 modo. 78.2.f, h. illius festiuitatis varia obseruan-
 tia errorem gignit. 79.1. b, c. Hebræorum quid
 designet. 453.1.a, & seq. secundi mensis, cuius rei
 typus. 474.1.g. cur celebretur, vnde vocabuli du-
 cat rationem. 590.2.g, h. cur in tertia hebdomada
 Lunæ. 591.1.b
 Paschasius Siciliensis Episcopus. 527.2.c. 783.2.a
 pasci inter lilia quid sit. 722.1.e
 passer, minuta volatilia, vnde sint ita vocati.
 174.1.g. Iudæis in cibo interdicti quid designent.
 467.2.c
 passio & propassio in quo significatione diffideant, ex
 Hieronymo. 766.2.h
 passionem Christi quonam modo loquimur. 424.2.h.
 quo verò eam adnunciamus aut exhortamur.
 425.1. c. eius partita ratio. 589.2.d
 passionem acutæ in homine, quas Græci *passiones* vocant,
 vnde nascantur. 51.1.b
 passium genus verborum quid. 6.1.e
 Passus & expertus quomodo discrepent inter se.
 289.1.a
 Pastores porcorum fugientes quid designent. 521.1.b
 patens & patulum in quo discernantur abinuicem.
 707.1.b
 pater monasterij quis eligi debeat. 693.1.d
 paterfamilias proferens de thesauro suo noua & vete-
 ra, Christus est. 521.2.a item qui operarios ad vi-
 neam conduxit. 522.1.f
 paterniani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eo-
 rum hæresis. 105.1.b
 patibulum & croix in quo differant. 62.2.g, h
 Patientia in Christiano maximè requiritur, circa
 quæ versetur, & quæ sit eius utilitas. 315.2. d. 316.
 1.326.2. f, g. 330.1.e eius cum ira conflictus. 712. 2.
 e, & seq. qua ratione distet à tolerantia quoad
 significationem. 766.1.h
 in Patre quando contaminatur. 469.2.d
 Patris nomina quæ. 4.2.f
 Patriarcha cur Græcâ linguâ summus pater, inter-
 pretetur. 99.2.b
 Vuu

Rerum & verborum Index.

- Patriciani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæres. 104.2.g
 Patrimonium grande, grandis tentatio est. 690.1.h
 Patris & Filij & Spiritus sancti persona quomodo discernatur. 292.1.f
 inter Patrum & Paternum quid dissideat. 767.2.c
 patrius & paternus quomodo differant. 283.2.c
 patrocinium in artibus scenicis, quod. 252.1.e
 patronymica nomina quæ. 4.2.c
 patrum veteris Testamenti baptisimus. 612.1.e,f
 patulum & patens quomodo differant. 284.1.c
 Paulimentorum definitio & vocabuli derivatio. 107.1.d
 Pauliani à quo nomen & originem traxerint, & quæ fuerit illorum hæres. 103.2.d
 Paulinus presbyter. 527.1.a. 782.1.f
 D. Paulus, cur primum Saulus sic appellatus, deinde Pauli nomine donatus, quod interpretatur mirabilis siue electus. 98.1.f,g. ex infido fidelis factus, cunctis caret criminibus quæ impie gesserat olim. 335.1.d. eius scripta omnia quæ sunt, & quid contineant. 411.2.a. qui diligenter filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore, prophetatur in persona Benjamin. 439.2.b. 443.1.b. c. 448.1.f. eius vita, mors, & sepultura. 540.2.f. & sequent. ipse, & Barnabas latræ cultum sibi reddi vetuerunt. 392.1.f
 Paulus nomen de sono vocis habet, carnemque durissimam. 173.1.b
 pauperes quidam sunt elati, quos non diuitiæ eleuant, sed sola voluntas in eis superba est. 690.2.c
 inter pauperem & paupertatem quid differentia in significatione reperitur. 284.2.d. 767.2.a
 Paupertas Christi Domini nostri prænuñciatur in veteri Testamento, contra Iudeorum incredulitatem. 351.2.b
 pauperum oppressores tanto acrius condemnabuntur, quanto fortius miseros oppræsserunt. 688.2.f
 eorum rem præstare diuitibus magnum scelus est. 691.2.c
 Pax habenda est & diligenda à Christiano. 316.1.g. 426.2.h. 330.2.g. sanctæ Ecclesiæ, & virtutibus sanctis floreat, & spirituali prole multiplicetur. 710.2.c
 Paxillum portare sub balteo, quid sit. 487.2.d
 peccamus, quando voluntate, aut cupiditate desectimus, ubi violenter impellimur, & si flagitium non est, miseria tamen est. 665.2.c
 peccans non est coquendus in lacte matris suæ. 484.1.f
 peccans monachus sapius quomodo sit tractandus. 704.2.h
 quod peccantes sæpe, in manu hostili traduntur, quid significet. 493.1.
 peccare est ad mortem ire, desperare est in infernum descendere. 644.2.c
 peccare manifestè, maior est culpa quam occultè. 647.1.a
 Peccare crimen est, peccatum verò prædicare clamor est. ibidem b
 non peccare amore dilectionis Dei, aliud est, quam timore supplicij. ibidem c
 peccata erant in noris culpa sub veteri Testamento, & quare 632.1.h. quædam veniunt de ira Dei 646.2.h. non possunt ei remitti, qui in se peccanti debita non remittit. 677.1.a. manifesta non sunt occultà correctione purganda. 683.2.d
 peccati recordatio apud iustum facit tedium animæ. 648.1.h. seruo Dei quanta esse debet. ibid. causa illius duplex. ead.2.e, & seq.
 de peccato securitatem habere penitentem nunquā oportet, & quare. 341.2.a
 peccato mortali corruptus post baptismum ad sacerdotium non promouetur, & quare. 598.2.g
 peccator omnis in penitentia duplicem silem habere debet. 643.2.a. omnis superbus est. 654.1.g. & seq.
 peccator & immundus differunt. 766.1.f
 peccatores, & iniqui ministerium sacerdotale assequi prohibentur. 679.2.a
 peccatoris ad Deum conuersio. 325.2.b
 peccatorum triplicem formam indicat numerus trium millium interfectorum. 419.1.b
 peccatum Davidis mysticam præ se fert interpretationem. 508.1.2. duobus modis committitur. 645.2.c. quatuor modis committitur in corde, & totidem in opere. ibid. tribus modis geritur. ibid. d. & seq. tanto maius, quanto maior qui peccat habetur. 646.2.e. sæpe alterius peccati causa est. ibid. non solum facere, & diligere grauissimum est. 647.1.d. cauere melius est, quam emendare. ead.2.b. antequam admittatur, grauius perimetur, & quomodo committatur. ibid. non esse, quando nocturnis imaginibus illudimur, sed si antequam illudamur, cogitationis affectibus præueniamur. 666.2.g. ob illud primi hominis, humano generi poena est illata seruitutis. 684.1.h. quicunque sequitur illud alterius, necesse est, ut & eius poenam consequatur. 686.1.g
 Peccatur aliquando vtiliter in minimis vitiis, ut maiora vitiis caueantur. 652.1.h
 peccoris nomen quibus propriè animalibus accommodari solet, & quæ sit differentia inter pecora & pecudes. 158.1.g.h. 281.2.b
 peccoris & ventris nomine quid significetur in maledictione facta serpenti qui Eam seduxit. 418.2.h
 peccus quare sit ita vocatum. 150.1.f
 in recubibus ac iumentis quis sit annus robustillimus. 154.2.c
 Peculium quid & unde dictum. 59.2.d
 Pecunie proprietas, origo & cymon. 211.2.d. cur illa quæ ad præciat & venundatus est Christus, merces eius dicatur. 553.2.d. illa monasterij in tribus partibus diuidenda est. 706.2.h. eius amor, & auaritia, omnium vitiorum pessimum est. 657.1.a.
 inter Pecus & hominem quæ sit differentia. 294.2.g
 Pede fracto vel manu sacerdos, quis dicatur. 470.2.h
 Pedes quid, unde dicti, quot sint, & eorum species. 7.1.a. 151.2.c. eorum accidentia. 7.2.c
 cur Pedes pede currere dicentur, nudique & recto spatio. 251.1.a
 Pelagiani à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæres. 105.1.g
 Pelagius hæreticus, aduersus Christi gratiam, erroris sui dogmata prædicat. 394.2.c
 Pelagus quid sit, & unde dicatur. 181.2.c
 Pelagi cur ita fuerint appellati. 119.1.c
 Pelles, quæ brachiis & saui circumdata sunt, quid mysticè significant. 434.2.h
 Pellicanus avis Ægyptia unde nomen acceperit. 172.1.e

Rerum & verborum Index.

- Pellis & corium in quo differant, & vnde dicantur. 150. 1. h
- peloponnesum urbem quis condiderit. 200. 2. h
- pelorides, pisciculi genus, vnde dicti sint. 170. 1. e
- pelorum, promontorium Siciliæ, vnde nomen habuerit. 195. 2. c
- penates quid, & vnde dicerentur. 114. 2. c
- inter pendunt & pendunt quid intersit. 768. 2. e
- penè & pene in quo distent abinuicem. 768. 2. c
- penetrare & penetrabile quomodo discernantur inter se. 767. 1. b
- penetralia quid, & cur ita cognominentur. 205. 1. d
- penne acumen in duo diuisum quid mysticè significet. 76. 1. g
- penna vnde nomen suum acceperint. 170. 2. h
- pentaphyllon, Latinis quinquefolium, quidnam sit. 239. 1. a
- pentapolis regio in confinio Arabiæ & Palæstina sita, vnde nomen acceperit. 187. 2. b. 191. 2. b
- pentaptota nomina quæ. 5. 1. b
- pentecoste quid apud Hebræos & Christianos, & vnde vocabulum sumpsit. 79. 2. d. eius festinitas vnde cæperit exordium. 591. 2. c
- replum quid sit. 265. 1. c
- per senumerus quis dicatur. 38. 2. f
- Percunctatio Iosue dicentis ad Angelum, *Noster es an aduersarius tuus* discretionem Sanctorum insinuat. 489. 2. h
- Percunctatio & interrogatio in quo significatione distent, ex Augustino. 767. 1. a
- Percussio diuina gemina est. 661. 2. b. 662. 1. e
- Percussus & percussus quomodo differant. 768. 1. f
- Perdix, avis doloia & immunda dicitur, & quare. 173. 2. d
- Perfecta forma verborum quæ. 5. 2. c
- Perfectio in Deo quomodo intelligenda. 86. 1. e. ad summam cunctorum bonorum, in Spiritu sancto consistit. 492. 1. g
- Perfectum & consummatum in quo discrepent inter se. 767. 1. a
- Perfectus numerus quis dicatur. 38. 1. h
- Perfidia duritia, torpore malitiæ frigida per grandinem significatur. 369. 2. b
- pergamenum, quod & membrana, quid sit, quomodo fiebat, & eius genera. 75. 2. b, c
- perihermenias liber Aristotelis quid contineat, & eius utilitas. 31. 1. d, & 2. b
- periodos, quæ & vltima distinctio, quid. 9. 1. b, c. 25. 2. d
- Peripatetici vnde sic dicti, & quis eorum sectam instituerit. 106. 1. h
- periphrasis, tropus, quid, & quotuplex. 162. f
- peripneumonia, morbus acutus, quid sit. 51. 2. a. morbus chronicus, quid. 51. 2. c
- Περικλῆς* quid sit, & eius figura. 8. 2. h
- perissologia quid sit. 14. 1. e
- peritus, prudens, callidus, & facundus quomodo distinguantur. 766. 2. e
- periurare non poterit, qui iurare non appetit. 651. 1. d
- peritij crimen incurrimus, dum iurandi usum facimus. ibidem
- perizomatium, primum vestimenti genus, quod & campestris nuncupatur. 262. 2. g, h
- perle vnde sic dicantur cognominati. 117. 2. d. Syria & Egyptum Romanis auferunt. 396. 2. f
- quæ sit illa persecutio, quam Apostolus omnes piè viuentes in Christo pati descripsit. 709. i
- persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingrediens quid designet. 505. 2. d
- perseuerantia in confessione & in penitentia requiritur. 312. 2. h. 325. 2. a, b. à pertinacia significatione distinguitur. 766. 2. g
- perseus & Andromeda inter signa caelestia habiti sunt. 49. 1. a
- persida vbi posita sit & vnde dicta. 186. 2. g
- persius poeta. 388. 1. f
- peritica definitio, vocabulique derivatio. 209. 2. c
- periticia & constantia quomodo abinuicem distinguantur. 286. 1. h
- perturbatio ab Antichristo in Sanctis futura, per pauiorem qui irruit in Abraham, significatur. 427. 1. d
- peruersorum prauitas aliquando prodest viris iustis. 689. 1. b
- ressulum dilecto aperire quis dicatur. 726. 1. g
- restilentia, morbus acutus, quid: vnde sic nominata: quomodo gignatur: eius varia nomina & causæ. 51. 2. d. 371. 2. c. in quo differat à peste. 766. 2. h
- retalum in veteri lege quid diceretur. 262. 2. e
- petitionum orationis Dominicæ expositio. 585. 1. b
- inter petiuit & expetiuit quæ stantur differentia. 767. 1. d
- cur petra, appelletur Filius Dei 293. 1. b. quid illa, quæ virgâ percussa est à Moyse, præfigurauerit, explicator. 455. 1. b, c. ipsa etiam, humilis fortitudo; mons, eminens magnitudo esse declaratur. 479. 2. c
- Petrus Apostolus cur à petra nomen accepit. 97. 2. d. cur Cephas & Simon Bariona dictus. 98. 1. c. fide lapsus, rursus penitendo resurgit. 335. 2. a. contra Simonem Magum Romam pergit. 387. 2. d. eius epistolæ duæ canonicæ quid contineant. 411. 2. c. personam Ecclesiæ gestat. 520. 1. eius vita, & mors. 540. 1. g. & seq. primus sacerdotalis ordinem cæpit post Christum. 597. 2. b. præminet cæteris Apostolis, Romanus autem Antistes cæteris Episcopis. 697. 2. b, c. negationis suæ vinculis adstrictus, amarissimis lacrymis, infidelitatis suæ nodos resoluit. 714. 2. c
- Petrus Ilerdensis Hispaniarum Ecclesiæ Episcopus. 781. 1. b
- peusis quid sit. 28. 2. c
- phaëtontis incendium. 379. 2. a
- phaleg filius Heber. 377. 2. d
- Pharao, nomen non hominis sed honoris, cur in Latium vertatur, denegans eum. 93. 2. a. vult uxorem Abraham accipere. 426. 1. f. iubens masculos occidi, & feminas viuere, quid denotet mystici. 449. 2. c. eius obduratio, mysticè quid designet. 451. 2. c figuram habuit diaboli. 517. 2. a
- phares cur diuisio, interpretetur. 93. 1. d. quid denotet. 441. 1. d
- pharetra & feretrum etymologiam communem habent. 247. 1. b
- pharisei cur interpretentur ex Hebræo in Latium, diuisi, eorumque cum Saducæis contrarietas. 102. 2. g.
- phariseus orans in templo, Iudæorum est populus. 524. 2. c
- pharus quid sit, vnde cognominetur, & quis sit illius vlus. 203. 2. c, d
- phasianus vnde nomen acceperit. 173. 1. b
- phengites Cappadociæ lapis quis. 214. 2. h
- Phereides primus apud Græcos soluta oratione

Rerum & verborum Index.

- scripsit. 18. 1. e. quo tempore claruit. 20. 2. e
 Phictro quid, eius vñs & figura. 10. 1. f
 Phihiroth, quod os nobiliu interpretatur, quid mysticè designet. 473. 2. a
 Philadelphiam urbem Arabiè quis condiderit. 199. 1. b
 Philastrius Brixienfis Episcopus. 778. 1. h
 Philippi vita, & mors. 541. 2. a
 Philippus inter Imperatores Christus primus credidit. 391. 2. b
 Philisti siue Palestini vnde sic appellantur, & quare allophyli dicantur. 118. 1. h
 Philistiu contritio quid demonstret. 407. 2. c
 Philistiu urbem qui fundauerint. 199. 1. d
 Philosophia quid sit, quibus constet, vnde dicatur, eius diuisio & subdiuisio. 28. 2. h. & 29. per totam. & circa quid vnaquæque partium illius, versetur. 28. 2. h. 29. per totam. 302. 2.
 Philosophus: quis propriè dicatur: vnde exortum est hoc nomen: eiusque triplex diuisio. 105. 2. d. 106. 1. c
 rhinees cur ori parcens, seu os mutum, interpretetur. 93. 2. c. 94. 1. g. zelatus, vt Domini foro: em placaret, Zambrim & scortum, Madianitidem pugione transfigens, quid mysticè figuret. 481. 2. c. 517. 2. d. eius vita, & mors. 555. 1. d
 rhino n interpretatur os, & quare. 480. 1. h
 Rhinoceros quid, & vnde dicta. 51. 2. a
 rhocas Imperator. 396. 1. h
 rhonices, Græcarum literarum inuētores, vnde dicti. 2. 1. c. 118. 1. g
 Phoenix aus Arabiæ vnde nomen accepit. 171. 2. c
 Phœnix quid sit, & vnde sic appellata. 51. 1. d
 phreneticus sanitati restitutus per musicam. 55. 2. d
 phrygia quid sit, quotuplex, & vnde nomen accepit. 188. 2. f, g
 phrygius lapis ex loco traxit vocabulum, eius natura & proprietates quæ. 214. 1. g
 phryxi fabula. 380. 1. g
 phthilis quid, & cur ita vocata. 512. 2. e
 physica quid, eius author primus quis fuerit, & in quot partes distribuatur. 29. 1. b. ad eam disciplinæ septem pertinent. 302. 2. e
 physici cur Theologi dicti, eorumque de Deo varia opinio. 106. 2. f, g
 phœnix poetice dicuntur, & quare. 173. 1. a
 phœnix quis ædificauerit. 201. 2. b
 phœnix quid sit, vnde denominata, & qui primi eam excogitauerint. 259. 2. b, c
 phœnix vnde nomen accepit, & quidnam diuinu habere dicatur. 173. 1. b. regnat. 380. 1. h
 phœnix & affectio quomodo in significatione discrepent inter se. 766. 1. h
 inter pignora & pignora discrepantia est in significatione. 767. 2. d
 pignero & pignero qui differant. 287. 2. d
 pignus quid, & in quo differat ab artha. 60. 1. g, h
 pignus & torpor discrepant. 766. 2. g
 pila quid & eius species. 253. 2. b
 pilatus cur interpretetur, os malleatoris. 99. 1. b. ipse & Herodes quid mysticè declarent. 525. 2. b
 pileum in veteri lege quid diceretur. 262. 1. h
 pili & pila inuētor quis fuerit. 54. 2. h
 cur Pilogonus herba à Latinis sanguinaria vocetur. 240. 2. f
 per pilos caprarum dura pœnitentiæ afflictio designatur. 462. 2. h
 pinna pars auris vnde sic dicta. 148. 2. g
 rindarus insignis tragædiarum scriptor. 384. 2. e
 rinx, penna, & pennum in quo discrepent inter se significatione. 768. 1. h
 rinx quid, vnde dicta, & eius utilitas quæ sit. 233. 2. a, b
 riorum iter impeditur, si vnitas iniquorum non diuidatur. 678. 1. e
 riper vbi nascatur, fructusque eius quàm sit diuersus. 236. 2. e
 rirus cur ita vocetur. 231. 2. f
 rixa vnde cognominata. 229. 1. c
 rixanctia Athenis quid. 106. 1. f
 ricator & piscatorius significatione distinguuntur. 768. 1. h
 rixibus nomina imposita quando, à quo, & ex quibus petita sint rebus. 167. 2. d. eorum diuisio & cæctio. 170. 1. h. & 2. e. eorum vñs vel etiam canum. 595. 2. a, b
 rixistratus primus apud Græcos bibliothecam instituit. 73. 2. e
 rixstrum, quasi pilistrinum, & quare. 206. 1. h
 rix vnde vocetur & quomodo probetur. 235. 2. e
 rix decem Egyptiacæ quid spiritualiter significent. 451. 2. d. & seq.
 rixæ stellæ quare sic dictæ. 47. 1. b. 48. 1. g. 375. 1. & 2. d. ilarum positio quænam sit. ead. 2. b
 rixæ quid sint, & vnde nomen acceperint. 1. 1. 2. d. quomodo à plantariis distinguantur significatione. 231. 1. a. 768. 1. g
 rixæ quid dicatur. 259. 2. a
 rixan nomen & forma quæ. 234. 1. e
 rixæ, perpetuæ ac latiores ciuitatum viæ, vnde vocabuli originem traxerunt. 203. 1. b
 Plato Logicam adinuenit. 29. 1. c. eius de Deo opinio quæ fuerit. 106. 2. g. qua floruit ætate. 384. 2. f
 Platonici à quo sic appellati, eorumque opinio. 106. 1. f. opinio illorum de Deo. ead. 2. g, h
 inter Plebem & populum quod discrimen inueniatur. 767. 2. a
 Pleiades quid sint, cur eas Latini Virgilius appellent, earumque mystica interpretatio. 367. 1. d. & 2. a
 plenitudo & plenitas in quo differant. 290. 2. f
 pleonasmus quid sit. 14. 1. e
 pleuritis morbus acutus quid sit. 51. 2. a
 ploratus, planctus & fletus significatione dissident. 766. 2. g
 pluma dicitur quasi piluma, & quare. 171. 1. a
 plumbum vnde dicatur, duo eius genera, vbi inueniatur, & nigri origo duplex. 224. 1. e, f
 inter plures & plures quæ differentia. 767. 1. d
 Pluto, Dis pater aliàs, Orcus & Charon dictus est. 111. 2. b
 pluuia in sanctis scripturis, verba sunt Euangelij siue legis. 501. 2. b
 pluuia vnde fiant & nascantur: quid mysticè significant. 178. 1. h. 369. 1. d. & 2. a
 poculum ex vino condito quid designet. 730. 2. h
 podagra vnde sic dicta. 512. 1. h
 Poderis quid & vnde dicatur. 262. 1. g
 Pœna mulieris, In dolore paries filius, quid significet. 419. 1. e. in posteriora eorum qui arcam Dei captiuauerunt, cuius rei signum sit. 501. 1. b
 Pœna in legibus constituta quænam sint. 61. 2. & 62. temporalium cum æternis comparatio. 308. 2. e. 323. 2. d. inter eas, quas iustus in corpore patitur, atque eas, quas mente per fraudem diaboli

Rerum & verborum Index.

- multum interest. 663.1.d
 cur Penitentes barbam nutriant. 604.2.b. cur in ci-
 licio & cinere. 605.1.a. quinam veri sint. ibid. d.
 Penitentia quid sit, & quæ verè perfecta dicatur. 83.
 2.b. inanis est, quæ frequens culpa coinquinat. 312.
 2.g. 315.2.a. ad eam exhortatio. 334.335. cur à puni-
 tione nomen acceperit, quasi dicatur punitentia.
 343.1.c. perfectè fructus quis. ead.2.b. eius amari-
 tudo suavior est, quàm dulcedo luxuriøse vitæ in
 preterito, & quare. 342.2.g. h. eius definitio. 604.2.
 h. eius remediũ fidenter alligat in spe indulgentiæ
 Ecclesia Catholica. 605.1.b. duplex est. ibid. d. eam
 quis dignè agit. 643.2.b. eius tantum in hac vita
 patet libertas. 643.2.c
 Poësis & poëma quid. 19.1.c
 Poëta, unde sint dicti ex Tranquillo, eorum species,
 officium & characteres. 107.1.a, c, & 2.2.b
 Poëma, species diffinitionis apud Philosophos, quid.
 33.1.b
 Poli caelestes qui & quot sint, & cur ita appellati. 44.
 2.c. f. 177.1.c
 Polios, Latine Omnimorbia, cur ita dicta, & ubi in-
 veniatur. 240.1.c
 Polliceri & promittere in quo distet. 281.1.a. 767.1.c
 Pollutum extra castra exire, quid sit. 487.2.b
 Polypodium quid sit, & ubi crescat. 240.1.c
 Polyproton, species schematis, quid dicatur. 15.2.a
 Polysynthon, species schematis, quid. ibid.
 Poma matura & immatura quæ dicatur. 231.2.a. quan-
 do illa, quæ germinant, immunda existimamus, no-
 strisq; cibis non aptamus. 483.2.a. conualliu, fru-
 ctus est humilitatis. 728.2.g. noua & vetera quid.
 730.2.c
 Pomarium & pometum distinctæ sunt significatio-
 nis. 283.2.d. 287.1.d. 768.1.g
 Pomelida quid sit, nominisque etymologia. 232.2.c
 Pompeiam in Campania quis edificauerit. 201.1.a
 inter Pompeij porticum, Pompeiam, & Pompeia-
 nam quid intersit. 768.1.h
 Pompilius quo tempore Romanis præfuit. 383.1.c
 Pomponius quidam centones in Christi honorem
 composuit. 19.1.a
 Pondera & mensuræ inuētæ. 380.1.g. diuersa, & me-
 suræ duplices, prohibentur. 485.1.a. illa portare
 in sabbato quis dicatur. 573.1.a
 Ponderosus sacerdos quis vocetur. 471.1.a
 pondus quis primũ adinuenit, & unde ducta sit no-
 minis causa. 224.2.c, f. signorum illius characteres
 & formæ. 226.2.227.
 Pontica gemma quid sit, eiusque potestas. 221.2.a
 pontifex quis dicatur. 99.2.d. inter eum & vatem
 quod sit significationis discrimen. 767.2.c
 Pontifices apud Roman. à quo primũ instituti. 383.1.c
 pontifici Romano primũ, deinde cæteris prælatis
 obediendum est. 694.2.f
 Pontius cur, declinans, interpretetur. 99.1.b
 pontonium, nauigij genus, quid. 255.2.a
 poplites & suffragines in quo distinguantur. 287.1.d
 populi duo, & duæ gentes sunt inter nos. 434.1.c. cur
 Eunuchi appellentur. 442.1.h
 inter populum & populos quid dissidij. 767.2.b. &
 plebem. 768.2.e
 populus de vituli sanguine septies digito sacerdotis
 aspersus, quid designet mystici. 471.2.a
 populus arbor, cur sic dicta, & quotuplex sit. 234.1.h
 porcam Betici quomodo definiant. 209.2.d
 porci marini, vulgò vocantur suilli. 168.1.g
 in porco suæque prohibita Iudæis quid designetur.
 467.2.b
 pori corporis Græcis, cur Latinis spiramenta appel-
 lentur. 150.1.h
 portemia quid, unde dicatur, & quæ eâ portissimum
 vtiatur. 255.2.b
 portenta quid sint, unde sic nuncupentur, eorumque
 cum portentuosus differentia. 155.2.a, c
 inter portentum, portentosum, ostentum, & mon-
 strum, quidnam differentiæ, quoad significationem
 attinet, apponatur. 767.2.d. 768.1.c
 portetuala quid, & quàm variè existat. 155.2.b. 156.1.c
 porticus quid & unde dicatur. 206.2.f
 portitores duo, qui de terra promissionis, borum in
 ligno humeris gestauerunt, quam mysticam expres-
 serint significantiam. 476.1.g. 518.1.c
 portus (qui & baia veteribus) quid sit, & unde no-
 men deprompserit. 197.1.c
 potcere & expotcere dissident. 767.1.c
 posituus gradus quid. 4.2.g
 positura quid, unde dicta, ei* species & vsus. 9.1.b, c, d
 possessiones quid, & unde dicantur. 208.2.g
 possessiua pronomina quæ. 5.1.c. & quot. 5.2.a
 Possidonius Africanæ provinciæ Episcopus. 527.2.
 2.783.1.a
 post & ponè differre dicuntur. 767.1.b
 Postera mea videbis, quid sit. 459.2.c
 postestas Iudæorum per ipsosmet damnata, præ-
 nunciatur in veteri Testamento. 555.1.a
 postes & antes quid, & unde dicti. 207.1.a
 postremus & posterior distinguuntur. 768.2.c
 inter potulare & potcere quid intersit. 286.2.h
 potentia & potentatus significatione distat. 766.2.g
 potestas cum humilitate est suscipienda. 321.1.c. 329.
 1. d. angelica nulla alia est, præter illam quæ Filio
 Dei tribuitur. 544.1.c. Christi æterna in Gentibus,
 prænunciatur in veteri Testamento. 564.1.f. per
 vniuersum mundum. 565.2.b. per eam libertatem
 peccandi habere, pessimum. 684.2.h. eius insigne
 non est vile, nisi bene geratur. ibid.
 potestates quid & unde sic appellantur. 91.1.c. qua-
 tenus bonæ sint, & quatenus malæ. 656.2.h
 portionum species plures, nominumque singulis in-
 ditorum etymologia. 272.2.273.
 potus & aspectus, quàm inimica sint homini. 314.
 1.h. 326.1.f
 præcepta quid sint, & qui primũ ea instituerint. 74.
 2.h. 75.1.a. cur legalia, cõparatione meliorũ, etiam
 non bona dicantur. 300.2.f. illa Dei qui contem-
 nit, Deum non diligit. 638.1.h
 præceptorum veteris & noui Testamenti mirabilis
 differentia. 571.2.d
 præceptum quod accepit figuratim Christus, nos ac-
 cipimus in illo. 417.2.c. cunctis Gentibus datum,
 ut Christo filio Dei credant, præfiguratur & præ-
 nunciatur in veteri Testamento. 563.2.d, & seq.
 præcoquæ vix quæ vocentur. 219.2.d
 præcordia quid & unde dicantur. 152.1.f
 præda, luctum, & compendium differunt. 768.1.h
 prædestinatio gemina est, siue electorum ad requiem,
 siue reproborum ad mortem. 639.2.b, & seq.
 prædicatio doctoris operibus confirmanda est. 679.
 2.b. eius doctrina auferitur pro malo merito ple-
 bis. 682.1.h, & seq. officium, sine occupatione se-
 colari vix esse potest. 726.1.c
 prædicatores verbi Dei sub nubium nomine signifi-
 cantur, & quare. 369.1.c

Rerum & verborum Index.

- Prædij denominatio duplex. 208.2.h
inter Prægnantem & grauidam significationis differ-
entia est. 767.2.c
Prælati prauis obediendum in iussionibus bonis,
atque etiam in dubiis: bonis autem non, in præce-
ptis manifestè malis. 694.2.g,h
Præmeditatio in omnibus necessaria. 318.1.h
Prænomen quid. 312.d
Præparare & apparare in quo differant. 287.1.d
Præpositi monasterio officium. 707.1.a
Præpositio quid, & eius species. 6.2.e
quando præputia lignorum auferte dicamur. 481.1.d
Præsidium, auxilium, & subsidium differunt. 766.2.g
Præstigium vnde sic dictum, & quis illius fuerit in-
uentor. 109.1.c
Prætexta quid sit, & cur ita vocata. 265.1.a
Prætorium cur sic appelletur. 203.1.d
Præuaricationis angelicæ, & humanæ naturæ, discre-
tio quæ sit, cur ista redimitur, illa sine fine perit.
294.2.f
Præputiū quid propriè apud veteres dicebatur. 271.2.a
Præputia optima ubi generetur. 260.1.f
vnde præto Romani nomen indiderunt. 209.1.c
Præcari, imprecari, & deprecari quomodo distin-
guantur. 290.2.f. 767.1.c
Præces à quo nobis compositæ & constitutæ fue-
runt. 582.2.f. an pro animis defunctorum, omnibus
pro sint. 586.2.h
Præbyter quis dicatur propriè: & cur ita vocentur
sacerdotes. 100.1.f
Præbyterorum ordo exordiū sumpsit à filiis Aaron.
599.2.d. cur seniores interpretentur. ibid. sub no-
mine Episcoporum comprehenduntur. 600.1.e
eorum officium. 615.2.d
Priamus rex. 380.1.g
Primas Africanus Episcopus. 527.2.b. 783.1.c
Primigenia pronomina quæ. 5.1.d
Primitiæ frugum vel primogenitorum quæ spiritua-
liter intelligantur. 438.1.g
Primogenita, ipsa vestis erat sacerdotalis. 434.1.g
Primogenita Aegyptiorum deleta pro decimâ plagâ,
quid designent. 452.2.h
Primogenita ouium tondere quid sit. 483.2.a
Primogeniti omnes ex stirpe Noë, sacerdotes. 377.1.a
in primogenitis qui figuratè designentur. 489.1.g
Primus & prior quomodo differant. 284.2.c. 767.1.d
Princeps coquorum, qui muros Hierusalem subuer-
tit, quid significet. 520.2.e. sacerdotum, qui scidit
vestimentum suum in Domini passione, quid si-
gnificet. 525.2.a. iustus plerumque malorum erro-
res dissimulat. 685.2.c
Principalia nomina quæ. 4.1.f
Principatus quid sint, & quare ita nuncupentur. 91.1.c
Principatus Iesu Naue quid denotet. 488.1.g
Principatus super humeros eius, quid notet. 547.1.a. 556.1.g
Principem redire ad melius est difficile, si fuerit vitis
implicatus. 685.2.d. ipsum suis legibus obtempera-
re, iustum est. 686.1.g
Principes gentium adorari cœpti. 377.2.d
apud principes plerique necessitate magis quàm vo-
to mali existunt. 686.1.f
Principium & initiū in quo differat. 283.2.a. 768.2.
e. cur hoc nomine designetur Filius Dei. 292.2.h
Priscillianitæ à quo nomen acceperint, & quæ fue-
rit eorum heresis. 104.2.h
nec priuatis, nec clericis sine gradu baptizate non
licet. 613.1.a,b
- Proba vxor Adelphi proconsulis, centonem expref-
sit. 19.2.a. cur inter viros Ecclesiasticos appositâ.
527.1.a. 782.1.d
Proceleumaticus quare sic vocetur. 7.2.a
Procella quid sit, vnde fiat, & cur ita appelletur. 179.
2.c. in quo differat à tempestate. 768.1.g
inter Proclium & declium quid distet. 767.2.a
Prodigiorum genera quatuor. 768.1.c
Profanus, nefarius, & nefandus discrepant. 766.2.e
Profectio monachorum inconsulto Abbate fieri
non debet. 768.1.f
Profectus hominis donum est Dei. 638.2.h
Profugus, exul, relegatus, & transfuga in quo distin-
guantur. 288.1.c. 767.2.c
Profundum propriè & abusiue quid dicatur. 197.2.b.
quomodo inesse dicatur in Deo. 618.2.f
quod progenies ex Adam per Cain vnderario nu-
mero finitur, quid significet. 421.2.d
prohibere & inhibere inter se discrepant. 289.2.a
proleptis, species schematis, quid sit. 14.2.g
Prometheus simulacra hominum de luto finxisse
perhibetur. 110.1.c. 379.1.d
promissiones Dei factæ per Prophetas verè cōuersis,
cōfitebuntur & pœnitentibus peccatoribus. 345.2. 346.1.
promontorium quid sit. 195.2.b
promptuarij & cellarij differentia. 206.1.f
promurale quid, & vnde nomen sumpsit. 203.1.b
pronomina quid sit, & eius species. 5.1.b,c,d
Pronuntiatione quomodo fiat barbarismus. 13.1.c,d
properare & festinare discrepant inter se. 767.1.d
prophetæ quid, & vnde dicti: & quare videntes ap-
pellabantur. 95.2.d. 96.1.e. nullus eorum, ut Chri-
stus, mortuus resurrexit, & in cælū ascendit. 552.2.g
prophetia de mutatione sacerdotij nō est in Samue-
le completa, sed in Domino Iesu Christo adum-
brata. 500.1.f. cur rerū futurarū gesta presentibus
miscetur. 630.1.g. eius genera quot sint. 97.1.d
propina quid sit, nominisque etymologia. 204.1.f
propinquus negans se posse nubere Ruth, Ioannis
Baptistæ figuram ostendit. 498.2.e
propitiatorum quid sit, & cur ita nuncupatum. 205.
1.c. Arcæ superpositum, Christus. 460.2.e
propositio inductionis quid sit. 23.2.c
propugnacula quid, & vnde dicta. 203.1.b. scriptura-
rum sanctorum munimina sunt. 723.2.d
prosa quid sit, vnde dicta, & quis eam primus tam
apud Græcos quàm Latinos vsurpauit. 18.1.c,f
Proserpina vnde sic appellata. 112.1.h
protopopæia quid sit. 25.1.c. 28.2.e
Prosper Aquitanus. 77.2.b
Proterius Alexandrinus antistes. 527.2.b. 783.1.d
proteritæ com mansuetudine confictus. 713.1.b
prothesis quid sit. 14.1.h
protinus & protenus qui differant. 290.1.g
proverbia Salomonis quid doceant. 407.1.b
provinciæ ex causa vocabulum acceperunt. 192.2.f
prudētia quid sit, & quæ in illa veniant consideranda.
29.1.c. 302.2.h. in quo differat à sapientia. 766.1.h
Pruiua quid sit, & vnde nomen sortitur. 178.2.e
pruna quid sit, vnde dicatur, & in quo differat à car-
bone. 257.2.a
Psalmis vsus quis dederit, quomodo & cur in pri-
mitiua Ecclesia canebantur. 582.1.e,f
Psalmista quis dicatur, & qualis esse debeat. 100.1.h.
602.1.c. eius officium. 100.1.h. 615.1.c
Psalmorum liber à quibus scriptus fuerit. 406.2.g,h
Psalmus quid, & quæ in eo considerentur maximè.

Rerum & verborum Index.

81.1.2. cur septimus decimus solus in libris Re-
gum reperitur conscriptus. 509.2.b
Psalterium quid & unde dictum, eiusque cum cytha-
ra differentia. 42.2.h
Psi, littera Græca, à quo adiecta alphabeto. 211.e
Pstacus ubi potissimum nascatur, eiusque descriptio
& natura. 171.2.d
Psi, quid, & eius figura. 9.1.a
Ptolemais, à quo nuncupata & ædificata sit. 200.1.h
Ptolemeus rex Alexandrie, præcipuus Astronomiæ
scriptor. 43.2.c. omnis literaturæ sagacissimus. 73.2.d
Ptolomæi. 385. per totam paginam.
Puberes qui dicantur, & unde sic nominentur. 154.1.h
Publicanus orans in templo, Gétis est populus. 524.2.e
Pudens & verecundus differunt. 766.2.e
Pudor & pudicitia quomodo dissideant. 766.1.h
puer quot modis dicatur, & unde nomen acceperit.
154.1.f. Egyptius Amalechitæ in itinere lassatus,
& à Davide inuentus, ciboque refectus, quid de-
monstret. 506.2.e. Abraham, imaginem præscæ legis
demonstrat. 516.2.e. Elisei, cum baculo ad resusci-
tandum filium mulieris missus, typum præscæ legis
ostendit. 519.1.b. Centurionis, & filia Chananæ
mulieris quid demonstret. 520.2.
puer Isaac qui sint. 433.2.a. tres illi in fornace ignis
positi, præstulerunt figuram Sanctorum. 520.1.e.
eorum vita, & mors. 539.1.b.c
pueritia, quæ est secunda hominis ætas, quid sit, & ad
quem usque annum protendatur. 153.2.d. quomo-
do differat à pubertate. 768.1.f
puerperæ quæ dicantur, & unde ita vocentur. 154.1.h.
quomodo distinguantur à puellis. 767.2.b.
pugio (qui & clunabulū) quid sit, & unde sic cogno-
minetur. 246.1.g
pugna Amalech quid præfiguraverit. 455.1.d
pugus quid, unde dicatur, & in quo à palma distin-
guatur. 149.2.d
cur pulchram Ecclesiam repetat in Canticis Canti-
corum Sponsus. 723.2.a
pulegium apud Indos pipere preciosius. 239.2.d
Pullianum qui dicantur, & quomodo huius voca-
buli significatio ad hominem & quadrupes
referatur. 170.2.h. duo columbarum, vel turtu-
res duo, duplicem pœnitentiæ nostræ gemitum
demonstrant. 466.2.h
Pulmentum quid & unde dicatur. 270.2.h
Pulmo quid, & unde dicatur. 152.2.e
Pulpa in corpore humano quid sit, cur ita dicta, &
quare viscus à plerisque vocetur. 150.2.e
Pulpitum unde dicatur. 205.2.d
quādo pulsare ostiū cordis dicitur Dominus. 725.2.c
pulsus cur ita dictus: eius motus duplex. 152.1.f.g
Puluerem & puluerulentū in quo differat. 768.1.h
Pulvis unde nomen acceperit. 211.1.a
Pumex cur ita vocetur, & quæ sit illius natura. 213.2.a
pupilla in oculo quid sit, & unde dicatur. 148.1.g
pupillos non pro conditione, sed pro ætate puerili
vocalis. 154.1.g
purgatio, concessio species altera, quid sit. 22.2.c
ad purgationem peccatorum tria pertinent. 477.2.d
purificatio Iudaica defectura significatur. 430.2.g
purpura cruorē ac tolerantiā passionū declarat. 462.2.g
Purpureus ascensus quid designet. 723.1.b
purpurissimum quomodo fiat. 260.2.c
Purpures, marmoris genus, unde ducat nominis
causam. 315.1.d
Puteolanus pulvis ubi inueniatur, & quis sit illius

usus. 211.2.b
Puteorum, quos fodit Isaac, mystica significantia.
433.1.c. & seq.
Puteus quid sit & unde nomen acceperit. 183.1.e. cur
aquarum viuientium, & fons hortorum appelletur
Ecclesia. 725.1.b
ruto, existimo, opinor, arbitror & suspicor in quo
differant. 289.2.a
pyra unde originem habuerint, & eorum forma.
208.1.h. & 2.e
pyra, rogus & bustum quomodo differant inter se.
276.1.h. 288.2.b. 767.2.a
pyra & pyrum distinguuntur significatione. 768.1.h
pyrenæus mons ubi positus sit, & quare à crebris ful-
minum ignibus nomen acceperit. 196.2.e
pyramis apud Geometras quid appelletur. 40.2.f
pyretion cur ita sit appellatum. 240.2.e
Pyrgus cur ita dictus. 252.2.h
pyrites quid sit, quotuplex, & quæ huius proprietates.
214.1.f
pyropum quid sit, & unde nomen acceperit. 223.1.b
pyrrichius unde sic dictus. 7.1.b
Pythagoras Samius Y, litteram ad exemplum vitæ hu-
manæ primus formauit. 2.1.f. cur se philosophum,
non autem sapientem, esse responderit. 105.2.d.
eius de Deo opinio quæ fuerit. 106.2.g.h. item &
de serpentis creatione ex medulla hominis mor-
tui, quæ in spina est. 166.2.g. Arithmeticæ artis in-
uentor. 384.1.c
Pythones unde sint ita appellati. 108.2.h
vtrum Pythonissa Samuelem de inferno euocauerit,
an aliquam imaginaria illusionem fallaciæ demo-
num factam. 506.2.g. & seq.

Q

Q, littera Latina, cur dicta superuacua. 3.1.c. eius
vltus qualis. 11.2.d
Quadragesimo numero delinquentes cædimur, &
quando. 488.1.e. cur in illo numero vita laboriosa
figuratur. 593.1.c
Quadragesimæ ieiuniū à veteribus libris cæpit ex ie-
iunio Moyli & Eliæ, & ex Euangelio. 593.1.b. cur
confine & contiguū est Dominicæ passionis. ibid.
Quadragesima dies & quadragesima noctes, quibus
pluit in diluuiū, quid significant. 423.1.c
Quadragesima anni quid significant, quibus laboriosè
peractis, filij Israël ad repromissionis terram tran-
sierunt. 483.1.a
Quadratum quacūque verteris, firmiter stat. 422.1.g
Quadrige Aminadab quid designent. 719.1.a
Quadrigarum origo quæ, cur Soli iungantur, & rotis
currere dicantur. 250.1.h. & 2.f.g
Quadrilatera figura quæ sit. 40.2.e
Quadrupedia quæ, & unde sic dicantur. 158.1.g
Quæcunque velociter ad profectum tendunt, cele-
riter finiuntur. 653.1.d
Quætere Deum, primum est sciētiæ studium. 637.1.a
Quæritur & quiritur distant inter se. 769.2.d
Quæstionum genera quot sint. 25.2.a
Qualitas vnus causarum status, apud Rhetores quid
sit. 22.2.b. vna ex Categoriis, quid item. 30.2.g. non
illa ciborū, sed eorū cupiditas, est cauenda. 658.1.h
Qualitates affectionum quatuor sunt, quibus mens
iusti salubri tædio pungitur. 643.1.b
Qualitatis & quantitatis nomina quæ. 4.1.e
Qualitatum species plerumque sumuntur de corpo-
ribus ad Deum. 619.2.a,b

Rerum & verborum Index.

Quam dudum & iam dudum quomodo in significatione discrepent. 769.2.d
 Quantitas abstracta quid sit, & eius species. 29.2.c
 quid ea quæ vna ex categoriis dicitur. 30.2.g. Solis eadem est omnibus, & Orientalibus, & Occidentalibus. 362.2.h
 Quantitatem aut qualitatem quomodo Deus habere dicatur. 618.2.e
 Quando quisque in superiore loco constitutus est, tantò in maiore periculo est. 686.1.e
 Quatenus & quatinus quomodo differant. 769.2.c
 Quatuor Evangelistæ Iesum Christum, sub quatuor animalium vultibus figuratè expriment. 320.1.
 Quercus, siue quernus, cur sic appelletur, & quotuplex sit. 234.1.f
 Quæstus & quæstus quomodo distinguatur. 769.2.d
 Qui sibi loquens iurare facit, grauius delinquit. 651.2.a
 Quis iur, pro laudente orat. 667.2.b
 Qui alius præest, non solum auctoritate, sed etiam humilitate clarescat. 681.2.b
 Qui docēdi munus habet, multū periculū subeunt, si contradicētib⁹ veritati resistere noluerint. 682.2.g
 Qui blandē castigantur, & non corriguntur, acius arguendi sunt. 683.2.d
 Qui in nostris delictis clementes sumus, erga alios rigidi esse non debemus. 684.1.f
 Qui in hoc seculo bene imperat, sine fine regnat. 684.2.h
 Qui sibi nequam est, nulli bonus esse potest. 691.1.a
 Quidam cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consiliū faciunt. 688.2.h
 Quindecim anni dati Ezechie regi vitam deprecanti à Domino Deo, quid sacramenti mysterijque contineant. 513.2.a. 519.1.c
 Quinquagenarius numerus semper ad poenitentiam refertur. 429.1.b. pertinet ad Spiritū sanctum. 461.2.c. poenitentia confessio est, qua declaratur remissio peccatorum. 512.1.h
 Quinque millia carmina Salomonis, quid mysticè significent. 511.1.a
 Quinque illi in domo vna, ex quibus duo in tres, & tres in duos diuiduntur, quid significant. 513.2.b. c
 per Quinq. fratres Diuitis, Iudei intelligunt. 524.1.h
 Quinque virgines sapientes, & quinque fatuæ, animas sanctas significant, & eas quæ non seruant intra conscientiam boni operis testamentū. 523.1.a. b
 Quintanæ quid sint. 203.1.c
 Quipparū cur ita vocetur, & ubi inueniatur. 237.2.b
 Quisque dum ad cognitionem Dei accedit, magis se grauati impulsu vitiū agnoscit. 641.1.d
 Quisquilæ quid in arboribus dicantur. 231.2.b
 Quoniā & qua quomodo dissideant inter se. 769.2.d
R.
 R, litera communionem habet cum S. 12.1.e
 Raab meretrix typum tenet Ecclesiæ. 488.1.g. 490.1.g. 518.1.f
 Rachel cur ouis, interpretetur. 93.1.c. contemplatiuam vitam ostēdit. 301.1.a. propter eam non propter Liam, seruitur. 436.1.g. ad eam per mandagorica poma peruenitur. 437.1.b. & seq. quod ea sedendo idola cooperuit, quid significet. 438.2.g.
 Ecclesiæ typum tenuit. 516.2.f
 Radragasus Scythi Gothorum rex. 399.1.b
 Radix vnde nominis etymologiam recipiat. 231.2.a. b
 Radix Iesse quando stare dicatur in signum populum. 549.1.b

Ragades, quæ & hæmorrhoides, vnde sic dicatur. 53.1.b
 cur Ram esse dicatur cōmotio vel conitruū. 473.1.c
 Rami sunt qui de trunco manant. 231.1.b
 Ranæ vnde nomē supserint, earūque genera & species quæ sint. 170.1.f. secūda plaga super Ægyptiis, quid figuratè indicent. 452.1.e
 Raphaël quid notet, & quādo mittatur à Deo. 91.1.a
 Raphani virtus & proprietates. 242.1.e. f
 Raphidim, quod interpretatur dissolutio fortis, vel remissio manuum, cuius rei typus fuerit. 474.1.e
 Rates quid propriè & abusuè. 235.1.a
 Ratio & ratio cinatio quomodo dissideant. 770.1.g
 Ratio cinatio vel collectio legalis quid sit. 22.2.d. quid ea, quæ pars est altera syllogismi. 23.2.c
 Rationale & rationale differunt. 297.1.b. 770.1.g
 Rationale pectori summi sacerdotis superpositum, quaternio lapidum distinctum ordine, sermonem figurat Evangelicum. 464.1.h. & seq.
 Rationales coniunctiones quæ. 62.2.c
 Rationalis causatum status partes quæ. 22.2.a
 Raucedo, quæ & arterialis, quid sit. 52.2.c
 Recapitulatio in sanctis scripturis quid sit. 631.2.b
 Recaredus Gothorum rex. 402.1.e
 Recens & nouum in quo fecernantur. 770.1.f
 Recidua arborum quæ dicantur, & vnde. 230.2.h
 Reclinatorium aureum quid designet. 723.1.a
 Reconciliatio Christiana quid. 53.2.c. nobis Christianis est maximè necessaria. 330.2.e
 Recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxurie, sicut clauus clauum trudit. 656.1.f
 Redarius rex Sueuorum. 400.1.f. 404.1.e
 Rectore à Deo iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam, nisi à fide defecerint. 681.1.a. b
 Redibidus & rediuus inter se discrepant. 283.2.c
 Redimiculum quid sit, & quare succinctorium, braccilèque nuncupetur. 269.1.a. b
 Reges Christi nūcupati, & quare. 613.2.a. agnoscant se esse mortales. 685.1.b. bonos esse, munus dei est; malos verò, sceletis est populi. ibid. c. quantò honore sunt sublimiores, tantò mente humiliores esse debent. ibid. d. prodesse populo, non obesse debent. 685.2.b. & seq.
 Regillum est prælatum reginarum amiculum, vnde & appellatum. 265.1.c
 Regina Austri Salomonis sapientiam concupiscens, Ecclesiā figurat. 511.2.a. 518.2.g
 Reginx sexaginta in Ecclesia, concubinx octoginta, & adolefcētulæ sine numero, quid designet. 723.1.h
 Regium nomen sicut rectè faciendo obtinetur, ita peccando amittitur. 685.1.a
 Regium & regale quomodo discrepent. 770.1.h
 Regius & rex in quo differant. 281.2.a
 Regnum Christi in celo & in terra æternum ac perpetuum fore prænunciatur à Prophetis. 360.2.e.
 calesce sæpe proficit per regnū terrenum. 685.2.e
 Regulæ quibus clerici subiciuntur. 596.1.f. & seq. locutionum sanctarum scripturarum septem sunt inter ceteras. 630.2.e. & seq.
 Regulare es, quod & ductile, quid sit, & quare sic nominetur. 213.1.b
 Regum librum quis scripserit. 406.1.h
 Rehu filius Phaleg. 378.1.e
 Relatio criminis apud Rhetores quid sit. 22.2.c
 Relatio, vnum ex prædicamētis, quid dicatur. 30.2.g
 Relatiua nomina quæ. 4.1.h. pronomina quæ. 5.1.c
 Relictum & desertum quomodo differant. 282.2.h
 Religio vnde dicta sit, & quot in eius cultu ad co-

Rerum & verborum Index.

- lendum Deum in hominibus requirantur. 102. 1.
e. eius aduersus simulationem conflictus. 710. 2.
h. qua ratione discernatur à fide. 770. 1. f.
Reliqui & ceteri quomodo differant. 283. 2. c.
Remedium contra carnis concupiscentias & volu-
ptates quodnam sit. 309. 2. c.
Remismundus & Frumarius disputant regni Sueuo-
rum potestatem. 404. 1. g.
Remon Phares, quod Latine dicitur mali punici di-
uilio, significat Ecclesiam. 478. 1. g.
Remotio criminis apud Rhetores quid dicatur. 22. 1. c.
Remus qua ætate natus. 383. 1. b.
Renes vnde sint nominati ex Varrone. 151. 1. b.
Rennuitæ, siue Sarrabaitæ, monachorum genus te-
rerrimum atque neglectum. 603. 2. b.
Renones quid, vnde dicti, & cur reпти etiam vocati.
264. 1. c.
Reprobatio Iudeorum prænuntiatur in veteri Te-
stamento. 570. 1. f.
Repromissiones factæ Abraham quæ sint. 426. 1. c.
427. 1. a.
Reptilia quæ dicantur & vnde. 167. 2. c. ipsa, & vola-
tilia facta in quinta die creationis, quid mystice
significent. 414. 2. g. quæ inter illa & repentia dif-
ferentia sit. 770. 1. h.
à Repugnantibus argumentum quando dictum dica-
tur. 34. 2. c.
Requies septima, in qua perfecti requiescunt, cum
octaua resurrectione coniungitur. 423. 2. b.
Rerum omnium gradus vel differentia quot sint.
294. 1. c.
Res quæ dicantur, & vnde, apud Iurisperitos: & in
quibus consistant. 59. 2. c. d. & 60.
Resina quid sit, vnde dicta, quæ præstantiores habeantur,
& vnde afferantur. 235. 2. a. b.
Resolutio pedum quid sit. 8. 1. g.
Responsa prudentium quæ dicantur. 57. 2. c.
Responsorium quid, à quo inuentum, & eius cum an-
tiphona discrimen. 80. 2. h. 381. 2. f.
Resse, quod in frenos transfertur, quid significet.
478. 1. g.
Resurrectio Christi tertia die, & missio Apostolorum
post eam facta ad prædicandum Genibus Evan-
gelium, prænuntiatur in veteri Testamento. 559.
1. 2. quare tridua est. 591. 1. b.
Rethma, quod transfertur sonitus siue iuniperus, quid
mystice significet. 473. 2. c.
Retiarius in gladiatorio ludo quis diceretur. 252. 1. h.
Retium genera, nominumque ratio etymologica.
257. 1. a.
Retrogradatio stellarum quid. 47. 1. d.
Reubarbarum, siue reuponticum quid sit, & vnde di-
catur. 239. 1. a.
Reuma, chronicus morbus, quid sit. 52. 1. h.
cur Reus à re qua petitur nuncupetur. 248. 2. e.
Reus est quisque se iudice, qui vitia & accusat & per-
petrat. 651. 1. d.
Rex B. bylonius diaboli typum gerit. 514. 2. qui fecit
nuptias filio suo, Deus Pater intelligitur. 522. 2. f.
item iratus ille, qui misit exercitus suos, & perdi-
dit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendi-
dit. ibidem. qui in hoc sæculo bene imperat, sine
fine regnat. 684. 2. h. quasi vnus ex subiectis esse
debet. 685. 1. a.
Rhamnus genus rubi. 235. 1. a. est typus Antichristi.
497. 1. a.
Rhenus quid sit, & cur à Rhodani societate nomen
acceperit. 184. 2. g.
Rhetorica quid sit, vnde dicatur, & cur Grammaticæ
arti coniuncta. 21. 1. c. d. 302. 2. h. quis eam primus
Roma docuit. 385. 2. c.
Rhodanus Gallie fluius ab oppido Rhodo est co-
gnominatus. 184. 2. f.
Rhodie leges quæ sint, & vnde sic cognominatæ.
58. 1. c.
Rhodos Cycladum prima ab Oriente, colossis maxi-
mè inclauit. 194. 1. g.
Rhodum in insula Rhodo quis ædificauit. 200. 2. h.
Ricila Sueuorum rex. 404. 1. c.
Rinoceros, qui & monoceros, vnde dicatur, & quo-
modo capiatur. 162. 1. f.
Riphaei montes in capite Germaniæ vnde sint nomi-
nati. 196. 1. g.
Risos Sarræ duplicem habet significantiam. 429. 1. a.
Riuus vnde nomen sortiantur. 183. 1. c.
Riuuli aquarum & fluentia plenissima quid designent.
727. 1. a.
Riuus, fons, torrens, & flumen quomodo in significa-
tione secernantur abinuicem. 770. 1. h.
Roboam cur latitudo populi interpretetur. 94. 1. h.
regnat. 381. 2. d. filius Salomonis, & Ieroboam ser-
uus, quibus Israël in duas partes diuisus est, quid
præ se ferant mysterij. 518. 2. g.
Roccones deuincuntur. 402. 2. g.
Rodandorum (corruptè vulgo lorandum) quare sic
nominetur, & eius virtus quæ. 234. 2. h.
Rogus, pyra & bustum quomodo differant. 276. 1. h.
288. 2. b. 767. 2. a.
Roma condita. 383. 1. b. falsis diis impletur. ibid. c.
capitur. 403. 1. c.
Romæ origo diligenter non potest agnosci. 198. 1. f.
201. 1. c.
Romani vnde sic nuncupati, eorum varia nomina &
ratio etymologiæ. 119. 2. b. c.
Romulus quando Romam condidit. 383. 1. b.
in Rore & guttis notum quid designetur. 725. 2. d.
Ros vnde nomen habeat. 178. 2. f.
Rosmarinum quid sit. 240. 2. g.
Rostrata naues cur ita vocentur. 255. 1. b.
Ruben cur interpretetur visionis filius. 95. 1. d. ince-
stum committens quid denotet. 439. 2. c. d. prioris
populi ostendit personam. 444. 1. f. ipsius & Gad
filij circa Iordanem possessionem accipientes, &
in repromissionis terra hereditatem habere no-
lentes, quos præfigurent. 482. 2. e. quid mystice
præfigurauerit. 516. 1. h. 533. 2. b.
Rubia cur ita vocetur, & eius virtus quæ. 240. 1. g.
Rubigo ferri, quæ & arugo, quid sit, & quare ita ap-
pelletur. 223. 2. d.
Rubiliana vna cur ita vocata. 230. 1. f.
Rubor, robur, & robor, qua ratione distent inter se.
770. 1. h.
Rubrica cur ita dicta, vbi nascatur, & quæ melior sit.
259. 2. d.
Rubrum mare quare sic appelletur, eiusque duo sinus.
181. 2. c. d.
Rudos artifices quid appellent. 213. 2. a.
Ruina perpetua Hierusalem prænuntiatur à Prophe-
tis expressis verbis. 570. 1. g. & seqq.
Rumen & ruminare quid. 149. 1. d.
Rus quid sit, eiusque cum agro differentia. 209. 1. a.
Russatæ vestis vsus quis fuerit & apud quos. 263. 1. a.
Rusticitas & rusticatio quomodo differant. 770. 1. g.
Rusticus & rusticanus significatione dissident. ibid.

Rerum & verborum Index.

Rutæ virtus & potentia quæ. 242.2.h
 Ruth cur festinans, interpretetur. 94.1.e. eius liber
 quid contineat, & cur cum Hebræi ad Iudicum li-
 brum subiungant. 406.1.g. habet typum Ecclesiæ.
 498.1.f. & seq. 518.1.h
 Rhythmica, pars tertia musica, quid sit, eiusque diui-
 sio. 18.1.g. 41.1.d. 42.2. per totam columnam.

S.

Sabæi quid & unde dicti. 118.1.e
 Sabaoth, Dei nomen, quid significet. 84.2.h
 Sabbatum Hebræis quid dicatur. 80.1.h. de eo ter-
 tium mandatum, pertinet ad Spiritum sanctum,
 cuius dono requies nobis sempiterna promittitur.
 456.1.h. e. us observatio quomodo accipienda. 572.
 1.g. cessatio eius prænunder in veteri Testamen-
 to. eadem 2. f. Paschalis veneratio cur celebretur.
 590.2.e
 Sabelliani à quo ita cognominati, & eorum hæresis.
 104.2.e
 Sacerdos unde vocabulum sumpsit: & qui fuerint illi
 Gentilium. 100.1.e. cur hoc nomine appelletur Fi-
 lius Dei. 293.1.b. in eius habitu aurum fulget, dum
 intellectu sapientiæ emicat. 464.2. f. ingreditur
 primam partem tabernaculi quotidie, Sancta San-
 ctorum verò semel in anno, quid mysticè signifi-
 cet. 464.2.h. ad mortuum non accedens, & in
 patre & matre non contaminatus. 469.2.c. d. ex-
 cus, claudus, naso paruo, grandi & torto, pede fra-
 cto vel manu, gibbosus, lippus. & ponderosus quis
 dicatur. 470.2.h. 471.1.a. cur efficitur à trigésimo
 anno, & vnius matrimonij virginalis. 598.1.g. bo-
 nus super gregem Christi sollicitus esse debet, sicut
 bonus pascor uper oues. 683.1.b
 Sacerdotes ex semine Abrahæ nati, fratres suos bene-
 dicebant. 426.2.g. ipsis solis licitum est baptizare.
 613.1.b. plerique suæ utilitatis magis causâ, quàm
 gregis, præesse cupiunt. 679.1.c. pro populorum
 iniquitate damnantur, si eos, aut ignorantes non
 erudiant, aut peccantes non arguant. 683.1.g. ar-
 guendi illi qui peccantem non recipiunt, sed despi-
 ciunt. ead. 2. a. boni qui sunt, populi delicta debent
 deslere. ibid. b
 Sacerdotij initium quod fuerit, tam in veteri quàm
 in nouo Testamento. 597.1.c. & seqq. qui eius re-
 gimen contendit appetere, videat an eius vita ho-
 nori sit congrua. 679.1.b
 Sacramenta profluunt ex dormitione Christi. 417.2.a
 Sacramentum quid sit, & unde dictum, & quot sint. 81.
 1.f. g. illud prophetæ, in Christo Domino impletum
 est. 504.1.h. corporis & sanguinis Domini præfi-
 guratur in veteri Testamento. 578.1.h. & seqq.
 inter coniugatos cur dictum est. 609.1.b
 Sacrarium quid sit, & unde nomen acceperit. 205.2.
 d. 206.1.e
 Sacrificiorum veteris reprobatio & abiectio prænu-
 nciatur etiam à Prophetis. 574.
 Sacrificium quid sit, & unde vocabulum sumpsit.
 81.2.c. 82.1.f. quale esset illud, quod Arcades Deo
 suo Lycæo immolabant. 108.1.g. quod à Christi-
 nis Deo offertur, primum Christus Dominus no-
 ster & Magister instituit. 585.2.b. etiam pro de-
 functis offertur, & pro eis oratur. 586.2.g. inter
 illud & hostiam quod discrimen in significatione
 inueniatur. 772.1.e
 Sacrum, religiosum, & sanctum quomodo distent

inter se quoad significationem. 770.2.g
 Saddai, Dei nomen, quid significet. 85.1.e
 Saducei cur ex Hebræo in Latinum interpretentur,
 iusti: eorumq; cum Phariseis contrarietas. 102.2.g
 Sæuus & crudelis qua ratione discernantur. 288.2.d.
 771.1.a
 Sagda gemma prasini coloris apud Chaldaeos, & quæ
 sit illius virtus. 216.1.h
 Sagittæ unde dicantur, & qui illis primum vsi sint.
 247.1.a
 Sagittam rustici quid vocent in vite. 229.2.a
 Sagontia capitur. 402.2.f
 Saguntum qui condiderint. 201.2.d
 Sal ubi fiat & nascatur, unde noministraxerit origi-
 nem, naturæque illius & colorum differentia quæ
 sint. 212.1.g. h. & 2. e. f. cur in omnibus sacrificiis
 admisceri iubetur. 465.2.d
 Sala filius Arphaxad. 377.1.d
 Sala, concubina Iacob, significat legem veteris Testa-
 menti. 517.1.d
 Salamandria, lacerti genus, venenique illius vis maxi-
 ma. 166.1.f
 Sales in ministerio catechumendi dari, cur à patribus
 institutum. 610.1.e
 Salifatores qui vocentur, & circa quæ illorum ars
 versetur. 109.1.b, c
 Salinæ decurrentes super barbam David, quid mysti-
 cè significant. 505.1.d
 Salix cur ita appellata, seminisque illius natura quæ.
 234.2.e
 Salmona cur imaguncula interpretetur. 480.1.h
 Salomon edidit primum Epithalamium in laudem
 Ecclesiæ & Christi. 19.1.b. cur ita appelletur, atque
 etiam Idida, & Coeleth. 94.1.g. regnat. 381.2.c.
 eius libri qui fuerint, & quid in illis contineatur.
 407.1.a, b. qui interpretatur pacificus, congruum
 rei pereum mysticè significat nomen habuit. 510.
 1.f. 518.2.g. in adificatione templi quid figuratiter
 significauerit. ibid. g. quid in disputatione à cedro
 usque ad hyslopum. 511.1.b. in iudicio inter duas
 mulieres de pietate certantes. ibid. d. in huius per-
 sona mira excellentia & mira subuersio. ead. 2. d.
 eius vita, & mors. 536.1.f. g. typus fuit sacramenti
 corporis & sanguinis Domini. 578.2.e. ipsius fer-
 culum quid sit. 723.1.a
 Salphasd quinque filia, iudicio Dei hæreditatem ac-
 cipientes inter fratres suos, quid figurent. 482.1.e
 Salpinga serpens est quæ non videtur. 166.1.e
 Saltatio modulata in armis. 379.2.a
 Saltatores cur ita nominati fuerint. 251.2.d
 Saltus quid sint. 196.2.h. Christi quales fuerint. 721.1.b
 Saltus quid, & cur hoc nomine vocetur. 230.2.h
 in quo Saluator nobis actiuam & contemplatiuam
 vitam significauerit. 301.1.c
 Salus & salubritas in quo differant. 771.1.d
 Salustius historiographus nascitur. 385.2.e
 Samaria quid sit, ubi posita & unde sic appellata. 187.
 2.a. quis eam construxerit, subuerterit & restaura-
 uerit sub Augustæ nomine. 199.2.c. d. figurat hæ-
 reticos. 409.1.a
 Samaritæ inter Iudæos qui dicebantur. 102.2.h
 Samaritana mulier quinque viris subiecta, Synago-
 gam mysticè signat. 525.1.a
 Samaritani à quo exordium sumpserint, & cor custo-
 des, interpretentur. 118.1.g
 Samaritanus descendens, qui vulnera curauit, Christus
 est custos noster. 525.2.a

Rerum & verborum Index.

- Sambuca in musicis quid dicatur. 421.1.h
 Samia Sibylla, quæ & Samonota, vnde sic cognominata. 107.2.d
 Samius lapis vnde dicatur, & quis eius vsus. 214.1.h
 Sams insula sita in mari Ægeo, vbi reperta sunt prius fictilia vasa. 194.2.f
 Samson, cur sol eorum, vel solis fortitudo, interpretetur. 94.1.e. dux Hebræorum. 381.1.b. habet quiddam in typū Christi gestum. 497.2.a, & seq.
 518.1.h. ad molam deputatus quid designet. 498.1.e. eius vita, & mors. 535.2.b
 Samus (qui & Amarus Latinè) vnde nomen traxerit, & cui rei aptus sit. 237.2.d
 Samuel dux Hebræorum. 381.1.d. eius in sacerdotium successio, Heli sacerdote reprobato, quid præfigeret. 499.1.e. 518.2.e. vita, & mors. 535.2.c. anima eius post mortem visa à Saule, & quomodo. 507.1.
 Samum quis ædificauerit. 200.2.h
 Sancta Sanctorum quid & cur ita appellatur. 105.1.b
 cur Sancti sub nomine stellarum intelligantur. 366.1.
 h. vnum corpus Christi sunt, & vna Ecclesia. 417.2.a. cur colles dicantur, & etiam æterni. 448.1.e. quomodo nulli hostium parere, crudeles & humanum sanguinem sitientes dicantur. 502.1.g. honorandi sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem: honorandi charitate, non seruitute. 191.2.g. ex tempore resurrectionis Christi, statim vt de corpore exeunt, mox ad caelestem habitationem ascendunt. 617.1.d. per patientiam gloriosi erunt tempore Antichristi, non autem per miracula. 634.1.f. vt aduersa fugiant, quæ amatoribus seculi chara sunt. 672.1.h. in hoc seculo peregrini. 672.2.e, & seq. non appetunt curas occupationum secularium. 678.2.h. plus formidant prospera, quàm aduersa. 689.2.a
 de Sanctis egredi quis dicatur. 470.1.h
 Sanctitatis conversionem qui ad hoc præstendit, vt aliis quandoque præsit, Christi discipulus non est. 674.1.e
 Sanctorum gloria crescit, dum debita damnentur impij pœna. 636.2.e. ruine & reparationes quare scribantur. 642.1.g. h. virtutes cur nobis à Deo proponantur. 642.1.h
 inter Sanctos nemo est immaculatus. 312.1.g. omnes non tenendo possidet diabolus, sed tentando persequitur. 664.1.h
 Sanctum à sanguine hostiæ nuncupatum est, & quare. 205.1.c
 Sanctus, Sanctus, Sanctus, Trinitatē indicat. 546.2.c
 Sandaracha vbi inueniatur & crescat. 260.1.g
 Sandarifus vbi nascatur, eiusque pretium quantum. 219.2.b
 Sanguis quid sit, vnde nomen accepit, & in quo differat à sanie & cruore. 51.1.a. 152.1.g. h. 282.1.f. 772.1.g. ille quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculi testamenti, & omnia quæ in eo erant, quid mysticè significet. 463.2.c
 Sanguis & aqua à latere Christi manans, in veteri Testamento præfigurantur. 558.1.h. baptismatis gemina figura. 612.1.h
 Sanguisuga vermis aquatilis, dicta quia sanguinem fugit. 167.1.a
 Sanies quid sit, vbi fiat, & quomodo à tabe, sanguine & cruore discrepet. 55.2.d. 54.1.a. 282.1.f. 772.1.g
 Sanitas quid dicatur, & vnde nomen suum traxit. 50.2.g. illa est perniciofa, quæ hominem ad inobedientiam perducit. 662.2.h
 Sapere secundum carnem, mors est. 420.2.g
 Sapiens secundum Deum qui est, beatus est: & qui sapiens est secundum seculum, stultus est secundum Deum. 637.1.a. quomodo differat à prudente. 770.2.h
 Sapientem & stultum non sine scandalo quisque committit. 483.2.d
 cur Sapientia appelletur Filius Dei. 292.2.h. circa quæ versetur, & quomodo differat à scientia siue prudentia. 302.1.g. querenda à Christiano homine, & ignorantia fugienda. 319.2.a. 328.1.h. eius nominis liber, qui Panarethion vocatur, quid doceat. 407.1.d. receptus est ab Hebræis inter canonicas scripturas. 583.1.c. illa imperfecta est, quod tendas scire, & nescire iter, per quod expedit ire. 629.2.b. quis illam Dei plenè recipiat. 637.1.b. omnis ex scientia & opinione consistit. ibid.c
 Sapit verè, qui rectè & secundum Deum sapit. 630.1.e
 Sappho mulier poëta. 383.2.c
 Sarabara, vestimenti genus, quæ dicantur. 263.2.d
 Saraceni qui dicantur, & vnde nomen & originem sortiti sint. 118.1.h
 Sarai & Sara cur princeps mea, & princeps, interpretetur. 93.1.a. illi promissus filius quid denotet. 428.2.h. quid senectus, & sterilitas. 431.1.d. quod ipsa Ismaëlem cum matre iubet expelli de domo, quid significet. 430.2.c. in sepulcro duplici sepelitur. 432.1.g
 Sarcasmos, species Allegoriæ, quid dicatur. 17.2.b
 Sarcoma, morbus chronicus, quid sit. 52.2.h
 Sarcophagi denominatio. 208.1.h
 Sarcophagus lapis quare ita cognominetur, vbi inueniatur, eiusque proprietates quæ sit. 214.2.c
 Sardæ aut sardinæ, pisciculi genus, vnde sic appellantur. 169.1.b
 Sardanapalus suâ sponte crematus. 382.2.g
 Sardinie insulæ quis nomen dederit, quo loco sita hæc sit, & quibus potissimum claruerit. 195.1.b.c
 Sardonices vix discerni potest. 221.1.a
 Sarmatæ quare sint ita appellati. 120.1.f
 Sarabaitæ, siue Rennuitæ, monachorum genus teterimum atque neglectum. 603.2.b
 Saracenorum regnum. 388.2.g
 Sator & sarcinator significatione discrepant. 772.2.h
 Sara tria, vnde Sara panes subcineritios fecit, quid indicent. 428.2.g
 Satanas cur Latinè sonet idem quod aduersarius, transgressor, & tentator. 110.2.c. fraus illius sæpe Sanctorum cordibus aperitur. 663.2.d
 Satietas & satiritas quomodo differant. 270.2.h. 287.2.a. 771.1.a
 Satisfactio quid sit. 83.2.c. 343.1.d
 Satisfactionis humilis consilium aduersus tumorem. 713.1.d
 Satum, genus mensuræ, ex Hebræo sermone tractum est, & provincie Palæstina proprium. 216.1.g
 Satyræ, quæ Satyrion & Otchis, vnde nomina accipiunt. 239.1.c
 Satiritas panis prima luxuriæ materies. 657.2.c
 Saturnia in Italia à quo condita fuerit. 201.1.a
 Saturnus quid sit, vnde dicatur, cur Kερόν à Græcis appelletur, cur Cæli patris abscondisse genitalia feratur & falcem teneat. 111.1.b. 113.1.c
 Satyra lex, quæ & vnde dicatur. 38.1.e
 Satyri quid sint. 156.2.f
 Scabellum, chronicus morbus, quid dicatur. 53.1.a. eius cum verruca discrimen. ead.2.a

Rerum & verborum Index.

- Satyrici poëte qui dicantur, vnde sic cognominentur, & cui nudi pigantur. 107.2.a
 Saurinus lapis quis. 215.1.a
 Saul cur petito, interpretetur. 94.1.g. nascitur. 381.
 1.d. cur ab humero sursum supereminet omnibus. 501.2.c. eius praelium aduersus Amalech. 502.
 1.f. quod miserit in domum David, vt eum interficeret, quid signet. 504.1.e. quod ipse & eius hunc
 eij ad capiendum David, prophetauerint, figurat nonnullos hereticos. 504.2.f. & Iudæorum per-
 sonam. ibid.g. eius mors. 507.2.d. ipse regni Iu-
 daici insinuat repromissionem. 518.2.f
 Saulus quid Hebraico sermone resonet, & cur Pauli
 nomen deinceps acceperit. 98.1.f.g
 Saura, lacerti genus. 166.1.g
 Saxa & lapides differunt. 772.2.f
 cur Saxifragia sit ita vocata. 239.1.c
 Saxones qui & vnde dicantur. 120.2.e
 Scabiem ingem habere sacerdos quis dicatur. 471.1.a
 Scabies & lepra quid, & in quo differant. 53.2.a.b
 Scabra quid & vnde nominentur. 197.1.a
 Scale, quam vidit Iacob, mystica interpretatio. 435.
 1.d, & seq.
 Scammonia, quæ Latinis acridium, quid sit, & vnde
 probabilior veniat. 240.1.f
 inter Sceleratum, sceleratum, & scelerosum quæ sta-
 tuatur differentia. 283.2.b. 771.1.c
 Scelus & facinus quomodo differant. 282.2.c
 Scelus magnum est, rem pauperum præstare diuiti-
 bus. 691.2.c
 Schemata quæ dicantur, & eorum species. 14.2.g
 Scena quid sit, & cur ita appelletur. 251.2.a
 Schematonomaton, species schematis, quid sit. 15.1.c
 Schinus quid, & vbi nascatur melius. 237.2.c
 Schisma quando dicatur fieri, & vnde nomen acce-
 perit. 102.2.c
 Sciens & sciulus significatione distinguuntur. 771.1.b
 Scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi. 637.1.d
 Scientia perfecta quæ dicatur, & quomodo differat
 à sapientia. 302.1.g.h
 Scinodontes qui dicantur. 156.1.e
 Scinopegia, solemnitas Hebræorum, quid sit, vnde
 dicta, & quo tempore celebraretur. 80.1.e.f
 Sciopodes, gens in Æthiopia, cur ita vocentur. 156.1.g
 Scire multa, & rectè viuere, vtile est. 637.1.d
 Scire non multa, sed bene viuere, beatum facit. ead.2.a
 Scire & nosse differre dicuntur. 771.2.b
 Scita plebium quid sint, & vnde sic dicta. 57.2.b
 Scialis serpens cur ita dictus sit, & quanti feruoris.
 165.1.g.d
 Sclani Græciam Romanis auferunt. 396.2.f
 Scopuli etymon duplex. 213.1.c
 Scorpio vermis terrenus quod animal dicatur, & vnde
 Græcè vocetur. 167.1.b. piscis vnde dictus. 168.
 1.h. sagittæ nomen quid. 247.1.b
 Scorpis & Sagittarius, signa cælestia. 48.2.h
 Scoti vnde nomen habeant. 120.2.f
 Scotia, quæ & Ibernia, vbi sita, & quare sic cognomi-
 nata. 193.1.b
 Scotoma, chronicus morbus, quid sit, & in quo dif-
 ferat à vertigine. 52.1.c
 Scriba repudiatus, qui propter quæstum Dominum
 sequebatur, quid significet. 52.1.a
 Scripto quomodo fiat barbarismus. 13.1.c
 Scriptores sacrorum voluminum qui fuerint. 58.1.b,
 & sequentibus.
 Scriptum & voluntas, legalis causarum status species,
 quid sit. 22.2.d
 Scriptura & lectio significatione distant. 773.1.a.
 sacra communis est & paruulis, & perfectis. 629.
 2.d
 Scripturæ diuinæ sunt firmamentum in Ecclesia. 414.
 1.h. sæpe ea, quæ futura sunt, quasi facta essent,
 narrant, & quare. 630.1.f, & seq.
 Scripturam sacram qui primum ex Hebræo translu-
 lerunt. 73.2.d. 74.1.e
 Scripturarum sanctarum altitudo, quasi montes pa-
 scuæ sunt. 629.2.d. earum munimina, vel Patrum
 præcedentium, sunt propugnacula Ecclesiæ. 723.2.d
 Serupulus quot siliquis constet, & vnde nominis cau-
 sam traheret. 224.2.h
 Scylla quid fuisse dicatur. 157.1.b. 182.1.f
 Scyniphes producti in terra Ægyptiorum plaga quid
 figuratiter notent. 452.1.c, & seq.
 Scyphus Ioseph inuentus in sacco Benjamin quid rei
 notet. 443.1.c
 Scythæ vnde sint ita appellati. 118.2.f. eorum regnum.
 378.1.e
 Scythia quid sit & quanta. 188.1.c. inferior quid, &
 eius partes duæ. 189.1.c
 Secta quid sit, & vnde vocabuli sumpserit originem.
 102.2.e
 Seculares viri nequaquam ad ministrandum Ecclesiæ
 assumuntur, & quare. 598.1.c
 Seculum quid & vnde nomen acceperit. 66.1.h
 cur Secures ante consules ferebantur. 246.1.h
 Securis vnde nomen acceperit, & cur penna seu do-
 labra veteribus diceretur. 261.2.d. quando manum
 fugere dicatur. 487.1.d
 Secutitas negligetiam parit, & hæc incantum quem-
 que redit. 644.1.g
 Secutor in gladiatorio ludo quis diceretur. 252.1.h
 Sedechias regnat. 383.2.c. quid ipse mysticè designet.
 519.1.d
 Sedes Christi ad dexteram Patris prædicatur & præ-
 nunciatur in veteri Testamento. 560.1.g.h
 inter Sedes & thronos quid differentia in signifi-
 catione reperitur. 772.1.c
 Sedulius presbyter. 517.1.d. 783.1.a
 Seiuga maximus currus quare Ioui detur. 250.2.g
 Selenites vbi nascatur, & cur Latine lunaris interpre-
 tetur. 214.1.f
 Seluciam Isauriæ quis ædificauerit. 200.1.h
 Seleucus Nicanor bibliothecam in Græciam retulit.
 73.2.c
 Sellarum seu lecticarum plures species, nominumque
 singulis inditorum etymologia. 276.2.
 Sem cur ita nominatus fuerit. 92.2.f. hic & Melchi-
 sedech. 376.2.h. ipse & Iaphet, figura sunt duo-
 rum populorum. 424.2.f.g. Patriarchatum &
 Apostolorum Sem tenuit typum. 516.1.g
 Semen hominis quid sit. 153.1.c. diaboli & mulieris
 quid significet. 419.1.a. illud Christi, de Abraham
 futurum, confirmatur testimoniis sacre Scripturæ.
 548.1.f
 Semina quanto tardius exeunt, tanto ad frugem cu-
 mulatiùs crescunt. 668.1.g
 Semispatium, gladij genus, quid sit. 246.1.g
 Semita, callis, & trames, quomodo differant. 210.2.f,
 g. 772.1.f
 Seminocales cur sic appellatæ. 2.2.f
 Sempiternum & perpetuum quomodo dissideant.
 770.2.f

Rerum & verborum Index.

- Senatores Romani instituti. 383.1.c
 Senatusconsultum quid sit. 57.2.c
 Seneca præcepto Neronis interficitur. 388.1.f
 Senectus, sexta hominis ætas, quid sit. 154.1.e. eius & bona & mala. 155.1.b. quomodo differat à senio. 296.2.f. 772.1.h
 Seniores plebis prius docendi sunt, vt per eos infrà positi facilius doceantur. 682.1.g
 Senium quid sit, cur ita appelletur, & in quo differat à Senectute. 154.1.c. 296.2.f. 772.1.h
 Sensus corporis quot sint, cur ita fuerint appellati, & eorum propria natura. 147.1.d, & 2.b
 Sensus quotuplex sit, & quomodo differat à memoria, & intellectu. 281.2.c. 297.1.b, c. 770.2.g
 Sensus nostri & attestatio, sine scripturis sanctis testibus, non habent fidem. 485.1.c
 per Sensus carnis morbus irrepit mentis. 649.2.a, b
 Sententia quid sit, eius cum chria differentia, & species. 242.2.g. 27.1.c.d, & 2.a, b, c. à sentiendi dicitur. 650.1.e
 Sententiale, entymematis membrum tertium, quid sit. 24.1.c
 per Seon regem Amorthæorum, qui tentatio oculorum interpretatur, diabolus significatur. 480.2.f. 517.2.c
 Sepes munimenta satiorum sunt, vnde & appellatæ. 208.1.c
 Sepher, quod pulchritudo interpretatur, cuius rei typum præ se ferat. 478.1.h
 Sepia quid sit, & quanta sit vis eius atramenti. 169.2.a
 Seps exigua serpens, quæ non solum corpus, sed & ossa veneno consumit. 165.2.d
 Septem discrimina vici, locus Virgilij, explicatur. 422.g
 Septem millia viri, de quibus dictum Helix, quod non curuauerunt genua ante Baal, quid significant. 519.1.b
 cur Septem orationes dicuntur in Missa. 585.1.d
 September, October, Nouember & December, menses, vnde acceperint nomen. 65.1.b
 Septentrio pars mundi, vnde nomen acceperit, & cur vertex etiam dicatur. 176.1.g. ventus vnde nomen acceperit. 179.1.d. 370.1.e
 Septimana, huius presentis vitæ tempus videri potest. 468.1.f
 Septuaginta viri electi, super quos descendit Spiritus sanctus, qui intelligantur. 475.2.a. 517.2.c
 Septuaginta anni captiuitatis, & Iesus sacerdos, quid figurauerint mysticè. 514.1.f
 Septuaginta duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Euangelium Trinitatis, & cur bini mittuntur. 520.1.f
 Sepulchra concupiscentiæ quid nos edoceant. 475.1.d
 Sepulcrum cur monumentum nuncupetur. 208.1.g
 in quo differat à tumulo, monumento & busto. 189.2.c. 771.2.d
 Sepultura Christi in veteri Testamento prænunciatur. 558.2.c
 Sequi & consequi in quo differant. 283.2.a
 Seraphin quid, & vnde sic dicti. 91.2.a. duo in Esaia quid denotent. ibid. d
 Serapis (qui & Sorapis) quid sit, & vnde dicatur. 113.2.a, b. 378.2.h
 Serenum & tranquillum differunt. 772.1.f
 Seres vnde nomen sortiti sint. 117.2.b
 Seres, oppidum Orientis vbi positum sit. 187.2.d
 Sermo, tractatus & verbum in quo differant. 74.2.f
 Sermones vani in ore hominis Christiani esse non debent. 649.2.e, & seq.
 Serpedo, morbus qui in superficie corporis videtur, quid sit. 53.1.d
 Serpens quid propriè sit, & vnde nomen acceperit. 164.2.e. quæ eius natura. 166.1.h, & 2.f. quod ipse per mulierem decepit, non per virum, quid denotet. 418.1.c. cur illius nomine intelligatur diabolus. 665.1.a. morsus eius mortiferus exaltato & respecto æneo serpente sanatus, quid significet. 480.1.g
 Serra circinique vsum quis inuenerit. 261.2.c
 Seruch filius Rehu. 378.1.c
 Serui Abraham dimissi & non perducti ad locum sacrificij, Iudæos significabant. 431.2.b. tempore fructu missi & interfecti à colonis, Prophetæ intelliguntur. 522.2.e. missi vocare inuitatos, Apostoli & Prophetæ. ibid. f. quid illi talentorum. 523.1.c
 Seruire & inservire distincte sunt significationis. 771.2.c
 Seruitiū & seruitus quomodo differat. 281.1.b. 772.1.f
 Seruitus Iudæorum quænam sit. 425.1.a. Iacob septem annorum, pro duabus vxoribus, huius vitæ presentis tempus significat. 438.1.f. subiecta melior est, quàm elata libertas. 684.2.c
 Seruo Dei tanta recordatio esse debet peccati, vt ea quæ gessit, semper lacrymis confiteatur. 648.1.h
 inter Seruum & famulum quid distet. 772.1.f
 Seruus vxoris non potest seruire diuinæ militiæ. 485.2.d. qui mnam vnā accipiens, decem adquisiuit, quid significet: item qui ex vna quinque, & qui vnā in ludario conseruauit. 524.2.g. quid ille principis sacerdotum, cuius dextra amputatur auricula. 525.2.a. Dei, nulla aduersitate frangitur. 633.1.b. multos habet conflictus ex recordatione operum præteritorum. 641.2.a. sine intermissione legere, orare & operari debet. 673.2.b
 Sescupli pedes quinam sint. 8.1.f
 Seth cur resurrectio seu positio, interpretetur. 92.1.g. 421.2.b. quo tempore genuit Enos. 375.2.c. demonstrat Christum Iesum. 516.1.c
 Sethiani hæretici qui sint. 103.2.a
 Seueriani à quo sic nuncupati, & quæ fuerit eorum hæresis. ibid. c
 Seuerus Malacitanæ sedis Antistes. 530.2.e. 787.2.c
 quod Sexcenta millia armatorum de Egypto numerentur egressi, & ex ipsis non sint amplius quàm duo tantum in terrâ repromissionis ingressi, quid significetur. 481.2.d
 Sextarius, mensuræ genus, quid sit. 225.2.c
 Sibyllæ quæ dicantur generaliter, vnde sic nomenclatur, quot & quæ sint. 107.2.b, c, d. 381.2.d. 383.1.d
 Sic & ita quomodo distinguantur. 289.1.d
 Sica quid sit, & vnde illi nomen datum. 246.1.h
 Sicel, qui Latino sermone siculus appellatur, quid sit. 225.1.b
 Sicera quid sit, & cur ita appellata. 273.1.d
 Siceram bibere, non vinum, qui dicantur. 474.2.c
 Sichem Samariæ vrbs, quæ nunc Neopolis ciuitas Samaritanorum, à quo fuerit ædificata & cognominata. 199.2.a
 Sicilia vnde cognominata, cur Trinacria dicta, eius descriptio & fecunditas. 194.2.g, h. deprædatur. 403.1.b
 Sicilici apud veteres vsus. 12.1.g
 Sicyonij (hi Agialei & Arcades) qui populi fuerint, & vnde nomina traxerint. 119.1.b. eorum regnum finitur. 381.1.c
 Sicomorus cur ita appelletur. 233.1.a
 Sideritis quid, eiusque proprietates. 220.1.h

Rerum & verborum Index.

- Sidones vnde nomen & originem traxisse dicantur. 118. 1. g.
 Sienites vbi nascatur, & cui vsui applicatus fuerit. 215. 2. b.
 Signum promontorium quid & vnde dicatur. 195. 2. b.
 Signa bellorum principalia quae fuerint, & vnde nominis etymologiam receperint. 245. 1. d.
 Signa & virtutes, quas fecit Christus, praenunciantur in veteri Testamento, contra Iudaeorum incredulitatem. 552. 2. c. corum magnitudo fiet sub Antichristo, & quare. 633. 2. d.
 Silentium Christi, dum pateretur, praenunciatur in veteri Testamento. 555. 2. c.
 Silicis (corrupte Siliqua) vnde nomen accepit. 133. 2. a.
 Siliqua quid sit, & vnde dicatur. 224. 2. g.
 Simeon cur interpretetur, auditio Dei. 95. 1. d. Scribas designat Iudaeorum. 516. 2. h. 533. 2. c.
 Simiae quid, vnde sic dictae, earumque genera quinque. 163. 1. c. d.
 Simulago oblata in sacrificio, quid significet. 466. 2. c.
 inter Similem & simulantem quae differentia. 772. 2. h.
 à Simili argumentum quid. 34. 1. h.
 Similanicus quid, & vbi nascatur. 220. 2. c.
 inter Similitudinem & figuram quid diffidij. 772. 1. g.
 Simon Cananæus vnde sic cognominetur, & quis ipse fuerit. 90. 2. f.
 Simon Cleophas. 389. 2. a.
 Simoniani haeretici vnde sic dicti, & quae fuerit eorum haeresis. 103. 1. a.
 Simonides miles has literas Σ, Ϸ, adiecit literis Graecis. 2. 1. c. poeta Lyricus, post Ieremiam, apud Graecos threnos cecinit. 19. 1. b.
 Simonis Zelotes vita, & mors. 542. 1. f.
 Simples numeri qui dicantur. 38. 1. f.
 Simpliciter in Deo quomodo est intelligenda. 85. 2. c.
 Simul, similitum, & semel in quo differant. 283. 2. b. 771. 2. d.
 Simulacrorum vsus vnde exortus, à quo illa sint ita nuncupata, & à quibus etiam inuenta. 109. 2. d. & 110. 1. c.
 Simulare & dissimulare, ex Sallustio, quomodo distinguantur. 283. 1. b. 771. 2. b. 772. 2. g.
 Simulationis cum vera religione conflictus. 710. 2. h.
 Sin interpretatur rubus, vel odium, & quare. 473. 2. c.
 sancta per aniphralim. 479. 1. d.
 Sinai, quod interpretatur rubus, quid mystice significet. 474. 1. f.
 Sinistra seu laeva vnde dicantur. 149. 2. d.
 Synopsis vbi primum inuenta, vnde nomen accepit, & quot eius species. 259. 2. d.
 inter Sinum & gremium quodnam statuatur in significatione discrimen. 286. 2. c. 772. 1. h.
 Sinus in mari quid sint. 181. 2. c.
 Siphonis vsus apud Orientales. 275. 1. a.
 Sitenæ quid fuisse fingantur, & quid verè sint. 157. 1. a.
 serpent. in Arabia. 165. 1. d.
 Sericius clarissimus pontifex & Romanæ sedis Antistes. 526. 2. h. 782. 1. c.
 Sirtes quid sint, & vnde eas vocari dicat Sallustius. 182. 1. g.
 Sifara typus diaboli fuit, Iahel autem Ecclesiae. 518. 1. g.
 Srebutus Gothorum rex. 402. 2. f.
 Sifnus lapis quis. 215. 1. b.
 Siste, consistere, & assistere diuersae sunt significationis. 771. 2. c.
 Siluom vnde dictum, & à quo inuentum. 43. 1. b.
 Situs Davidi, quid mystice praefigurat. 509. 2. a.
 Situs, vnum ex praedicamentis, quid appelletur. 30. 2. h.
 Sixtus Episcopus Romanae urbis & Martyr. 778. 1. e.
 Smaragdini lapides duo in superhumerali summi sacerdotis ad dextram & laeuam positi quid mystice significauerint. 464. 1. g.
 Smaragdus quid sit, vnde nomen accepit, & quot eius genera. 216. 1. f. g.
 Smyrna à quo constructa sit, & quare ita cognominata. 200. 2. e.
 Soccorh interpretatur tabernacula siue tentoria, & quare. 473. 1. e.
 inter Socerum & socrum quod sit in significatione diffidium. 772. 1. f.
 Societas non malorum sed bonorum amplectenda. 327. 1. & 2. a. 331. 1. a.
 Socrates primus Ethicam instituit. 29. 1. c. quo tempore clauit. 384. 2. f.
 Socrus Petri f. briens, significat Synagogam aflu carnalium desideriorum accensam. 521. 1. a.
 Sodomam ardentem fugere quid sit. 429. 2. a.
 Solis magnitudo quae, natura, cursus, defectus, & iter. 45. 1. d. & 2. per totam. & 46. 1. c. cur puer pingitur. 112. 1. f. quomodo dicatur calidæ esse naturæ, & cur eius nomine Christus appelletur. 362. 2. f. g. an ex se moueatur necne. 303. 1. b. cursus eius ut varius est, ita varia multa efficit. ibid. d. cur ita appelletur, eo quod solus appareat, obsecratis cunctis sideribus. 366. 1. g. eius defectus comprehens. 383. 2. b. nobis ille iustitiae indefinenter affluit, nec deleuit vnquam nos, nec fellinat occumbere. 491. 1. b.
 Solarium quid sit & vnde dicatur. 204. 2. h.
 Solidum quid significet, & vnde ducat nominis originem. 225. 1. a.
 Solidus numerus quis dicatur. 39. 2. b.
 Sollicitè debet quisque viuere, & semper terminum vitae suae considerare. 69. 1. h.
 Solaeismus quid sit, vnde dicatur, quomodo apud Poetas appelletur, & quot modis fiat. 15. 2. a, b, c, d. in quo differat à barbarismo. 282. 2. h.
 Solon leges Atheniensibus dedit. 383. 2. d.
 Solstitium quid & vnde dictum, atque eius duo genera. 65. 1. c. d. 359. 1.
 Solum, inferior pars pedis, cur ita dictum, & quid item significet. 151. 2. d. vnde nomen accepit. 196. 2. h.
 Solum, vnum, oliarium, & vnicum quomodo differant. 282. 2. g.
 Solarius mons à singularitate dicitur, & quare. 196. 2. f.
 Somniorum diuersae species, & vnde. 666. 1. g.
 Somnium illud 10/e/h, per quod festrum manipuli adorauerunt manipulum eius, quid designet. 441. 2. b. nocturnum, est tentatio occulta. 487. 2. b. à somno significatione secernitur. 772. 2. g.
 Sono diuina nomina quae. 4. 1. f.
 inter Sonum & sonitum significationis differentia est. 772. 2. c.
 Sophocles tragediarum scriptor. 384. 2. c.
 Sophoriscus interpretatur, speculum aut arcanum Domini. 96. 2. f. quo tempore, quid, & aduersus quos prophetauerit. 409. 2. d. qui interpretatur speculator, vel absconditum nomini, quia mystice decet. 519. 2. c. eius vita, & mors. 538. 1. h.
 quod sopor Domini occupauerat milites Saul, quomodo intelligatur. 502. 2. c.
 Sortilegi qui dicantur. 109. 1. b.
 Spadones in vite quid & vnde dicti. 229. 2. a.
 Spatta quid, & à quo condita fuerit. 200. 2. h.

Rerum & verborum Index.

- Sparus, piscis genus, vnde nomen accepit. 169.1.a
 Spalmus quid, & vnde sic nominatus. 51.2.b
 Spata quid & vnde appelletur. 246.1.g
 Spatia septem quadrigaram quid designent. 250.2.g
 Spatium nullū corporaliter habent tempora. 620.1.h
 à specie argumentum quodnam dicatur. 34.1.g
 Specialia nomina quæ. 4.1.f
 Spectacula quid, & cur ita dicta. 248.2.f
 Spectularis lapis cur ita vocatus sit, & vbi reperiatur. 215.1.b
 Specus, *σπηλαια* Græcè, quid sit. 197.2.a. quomodo differat ab antro. 772.2.f
 Speluncā contegi quid sit. 505.2.b
 Sperare & expectare quomodo discernantur inter se. 771.2.a
 Spes vnde dicta sit, & eius contrariū, desperatio. 102.1.f. quomodo à Fide & Charitate significatione differat, simulque in huius vitæ tempore hæ omnes copulentur. 301.2.b, c. æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel. 436.1.f. ipsa, & timor, superior & inferior mola. 484.2.e. vana est eorum, qui malè agere non desinunt. 638.2.f. eius cum desperatione conflictus. 714.2.e
 Sphæra quid sit, vnde nomen accepit; de eius situ, cursu & motu. 40.2.e. 44.1.f, g, h. 177.1.b. cur nec principium nec terminum habere dicatur: & quæ sit eius perfectio. 361.2.c, d
 Sphæricus numerus quis sit. 39.2.c
 Spina dorsi, & sacra Spina quid sint, & cur ita appelletur. 151.1.a
 Spinæ iniquos & peccatores significant. 432.1.e
 Spiracula, Græcis *σπυραι*, quid sint, & quare sic appelletur. 197.2.a
 Spirare & expirare discrepantis sunt inter se significationis. 771.2.c
 Spiritales indiuidui sunt. 427.1.c
 cur Spiritus sanctus Deus prædicetur, ita appelletur, procedens dicatur, quid inter procedentem eum & nascentem Filium inter sit, nominumque aliorum quibus ipse vocatur explicatio, ratio & causa. 88.2. 89. quare in columbæ specie venisse scribitur. 89.2.b. in sacra scriptura septiformi operatione commendatur. 89.1.b. 423.1.a. quomodo Deus esse probeatur. 545.2.b, & seq. missus super Apostolos post Ascensionem Christi, prænunciatur in lege Mosâica, & à Prophetis. 455.2.d. 560.2.f, g. quare dicatur superferri aquis, & quid id mysticè indicet. 414.1.f. 621.1.b. illum in pignus accepit Ecclesia. 627.2.b. creator est sicut Pater & Verbum. ibid. Patris & Filii est, & inde vnum sunt. ibid. omnia dona non modò probis, sed etiam improbis distribuit ibid. d, & seq. cur Paracletus nuncupetur. ibid. c. à Patre & Filio procedit. 694.2.h, & seq.
 Spiritus quid sit & vnde dicatur. 146.2. h. an sit anima. 298.1.e. ventorum quatuor principales sunt, & qui. 179.1.a. quomodo ille, quo correptus est, Saul, & malignus, & Domini spiritus appelletur. 502.1. h
 Spirituum immundorum consilium quodnam sit. 646.1.a
 Splen quid & vnde dicatur. 152.2.f
 cur Splendor appelletur Filius Dei. 293.1.a
 Splenion vbi crescat & cur ita vocetur. 240.2. h
 inter Spolia & exuvias discrepantia est in significatione. 772.2.e
 Spondæus quid & vnde dicatur. 7.1.b
 Spongia, vel Sfungia, piscis genus quale sit, eiusque species plures notantur. 170.1.g, h
 quomodo Sponsa Christi dicatur habere ruborem mali punici in genis suis. 723.2.c
 Sponsus cur à spondendo dictus sit. 132.1.e. per eum Christus intelligitur mysticè, cuius nuptiæ cum Ecclesia celebrantur. 524.2. h
 Spurcus & spurcius significatione seceruntur. 771.1.b
 Squama quid sit, & cur ita vocetur. 248.1.e
 Squamatus piscis quid. 169.1.b
 Stabilitatis firmæ aduersus dissolutam vagationem consilium. 714.1.f
 Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum. 523.2. a
 Stages primus aruspicinæ artē dedit Etruscis. 109.1.d
 Stanni etymologia & vsus. 224.1.g
 Stater quid sit, cur semiuncia & semissis vocetur. 225.1. b
 inter Stationem, ieiunium, & portum quidnam differentie apponatur. 83.2.a. 772.2.e
 Statua Iouis in templo Hierosolymitano. 387.2.b
 Status causarum apud Rhetores quid, & quoduplex sit. 12.1.d. & 2.a, b, c. stellarum quid dicatur. 47.1.d. nullus est temporum in rebus, & quare. 620.1. h
 quomodo à statura distinguatur. 773.1.a
 Stella, quæ Magos perduxit ad locū natiuitatis Christi, prænunciatur in veteri Testamento, contra Iudeorum incredulitatem. 551.1.b
 Stellæ quomodo differant à sideribus & astris, earum lumen, motus, cursus, intervalla, numerus circularis, præcedentia vel antegradatio, remotio vel retrogradatio, & nomina. 46.1. 47. 48. 49. 770.2.f. earum cursus qualis sit, vnde habeant lumen, earum mystica significatio, & quomodo labi dicantur. 365.2.a. 366.1. & 2.g, h
 Stello, lacerti genus, vnde nomen habeat inditum. 166.1.g. Iudæis in cibo prohibitus quid designet. 467.2. c
 Sterilitas Saræ quid denotet. 431.1.d
 inter Stillam & guttam Palæmon Grammaticus distinguunt. 772.2.e
 cur Stipendiū sit à stipe pendenda nominatū. 222.2.f
 Stipulatio & sacramentum quid sint, & vnde sic appelletur. 59.2.b
 Stipulatio, restipulatio, adstipulatio, & constipulatio quomodo distinguantur. 287.2.a
 de Stirpe David futurus Christus prænunciatur, contra Iudeos. 548.2.f, & seq.
 Stœchas vnde nuncupetur. 241.1.a
 Stœchades insulæ vbi positæ sint, & cur ita nominata. 195.1. b
 Stoici vnde sint ita appellati, eorum opinio, & quis sectam primus instituerit. 106.1.f. eorum opinio de Deo. ead. 2. h
 Stola quid sit, & cur ita vocetur. 265.1. d. illa Elaii, fides & scriptura sunt Hebræorum. 434.2.c
 cur Stomachus os Græcè vocetur. 152.2.g
 Storax quid & vnde dicatur. 236.1.g
 Stramenta monachorum qualia sint. 704.1.g
 Strata quid, & à quibus originem acceperint. 210.1. h, & 2.e
 Stratorum varia genera, eorum vsus, nominumque singulorum ratio etymologica. 265.2. 266.1. 1.
 Strenuus & externus differunt. 772.2. h
 Strix nocturna avis cur ita vocetur, & vnde Amma vulgo dicta sit. 172.2.g
 Strutio quid sit. 171.2.b

Rerum & verborum Index.

- Strutius ubi nascatur, & cur herba lanaria à quibusdam vocetur. 239.2.c
 Strychnos, herba salutaris & vna lupina appellatur, & quare. 240.1.f
 Stultus, fatuus, & stupidus quomodo in significatione fecernantur abinuicem. 770.2.h
 Stuprum, incestus, & adulterium differunt. 771.1.a
 Stymphalidæ aues (quæ & Diomedæ) unde nomen acceperint, & quomodo dicantur iudicare inter suos & aduenas. 172.1.e, f
 Steyx cur à tristitia deducatur. 197.2.b
 Suasoria distributio, eiusque à deliberatiua discrimin. 22.1.b
 Subdiaconi unde exordium acceperint, quod sit eorum officium, & quomodo ordinentur. 100.1.g
 601.1.b, c, d. 615.1.d
 Suberes quid sit, & cur ita appellentur. 233.1.d
 inter Subicitur & supponitur quæ differentia. 771.2.c
 Subiunctiæ coniunctiones quæ. 6.1.h
 Sublinguium quid sit, & cur ita appellentur. 149.1.d
 Submissionis consilium aduersus elationem animi. 711.1.c
 Submultiplex, superparticularis & superpartialis numerus quis dicatur. 39.1.c, d
 Substantia quid sit & unde ita dicatur. 30.2.g. 31.1.b.
 in quo differat ab essentia. 292.1.h
 Subsuperparticularis numerus quis dicatur. 39.1.b
 Subsuperpartiens numerus quis appellentur. ibid.
 Subter & subtus in quo discrepent. 286.2.c. 777.1.d
 Suburbana sunt circumiecta ciuitatis ædificia, quasi sub vrbe. 202.2.h
 Suburbana vox quæ, & unde dicantur. 229.2.d
 Successio Gentium, proiectis Iudeis, prænuntiatur à Propheta. 368.1.h, & seq.
 Succipere, suscipere, & suspicere significatione distinguuntur. 772.2.g
 Sueui qui dicantur, & unde nominis sui originem traxerint. 110.1.h. Hispaniam occupant. 394.2.c.
 eorum regnum penè destructum. 400.1.h. 403.2.d.
 bifarie diuiduntur. 404.1.f. à fide recedunt. ead.2.c
 Suffragia quatuor modis considerantur, & quomodo prouint defunctis. 614.1.f. vt valeant quæ requirantur. ibid. h, & seq.
 qui Suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè tranfit. 664.1.f
 Solamitis quid designet. 729.1.a
 Sulphur ubi nascatur, cur ita vocatum sit, quot eius genera, & vis quanta. 211.2.b. 212.1.e
 Sumere & accipere in quo fecernantur abinuicem. 771.2.a
 cur Summitates vitium & fructuum flagella nuncupentur. 229.2.a
 Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet. 519.1.b
 Superbia trimoda habet differentia. 304.1.e. regina principalium vitiorum. 349.1.b. 654.1.e, & seq. illa qui inflantur, vento pascuntur. ibid. h. ibi cadit, ubi nascitur. ead. 2.e. summum vitium monachi: summa virtus, humilitas est. 673.1.d, & seq. eius cum humilitate conflictus. 710.1.e. ab arrogantia discrepat bifariam. 771.2.a, b
 cum Superbis & luxuriosis demones maiorem familiaritatem habent. 654.1.h
 Superbus sicut & inuidus, membrum est diaboli. 676.1.h
 Supercilia quid, unde sic appellentur, & quare pilis sint vestita. 148.2.c
 Superficialis numerus quis appellentur. 39.2.b
 Superficies quid sit, & eius fines. 40.2.g
 Superflui numeri qui dicantur. 38.1.g
 Superlatiuus gradus quid. 4.2.g
 Superparticularis numerus quis sit. 38.2.h. 39.1.a
 Superpartiens numerus quis dicatur. 39.1.a
 Superstitio quæ, & unde dicatur. 102.2.c
 Supra & super quomodo differant. 283.1.c. 771.1.d
 Supremi & supprimi in quo discrepet inter se. 771.1.d
 Surculi à præcisione ferræ nuncupati. 231.1.b
 Surdi in Euangelio qui intelligantur. 510.2
 Surgere & exsurgere dissimilis sunt significationis. 771.2.c
 Surrectio Christi & resurrectio nostra quomodo discrepent. 293.1.d
 Susanna figuram Ecclesie habet. 510.1.e
 Suscitatio mortui septies oscitantis quid designet figuratim. 513.1.c. 519.1.b
 Suis quid, unde nomen acceperit, & quis eam constituerit. 199.1.a
 Sydera quid, cur ita dicta. 47.2.a. vtrum animam habeant. 368.1.f. micantium turba, quæ prodit in die quarta creationis, quid mysticè significet. 414.2.f. quomodo ab aliis, stellis, & signis differant. 770.2.f
 Syllaba quid sit, unde dicta, & eius species. 6.2.g, h
 Syllapsis, species schematis, quid sit, & quibus modis fiat. 15.1.a, b
 Syllogismorum categoricorum formulæ quot & quæ sint. 51.2.c, d. & 52. per totam.
 Syllogismus quid apud Rhetores, & eius duo genera. 23.2.a, b
 Sylua quid, & unde nominis recipiat etymologiam. 230.2.g. ad illam cum amico quando imus. 487.1.c
 cur Symbolum Nicenum tempore sacrificij populo prædicetur. 585.1.d. quid sit illud, quod competentibus dabatur. 610.1.h. cur ita appellaretur, & membranis non scriberetur, sed cordibus retineretur. ibid. g. illud fidei, & Dominica oratio, parvulis pro tota lege habenda sunt. 632.1.h, & seq.
 Symeo & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia, Scribas & sacerdotes Iudaici populi significant. 444.2.c
 Symon leprosus, & Cyrenæus, gentilis est populus. 525.1. & 2.b
 Symphonia, quæ est harmonice species, quid dicatur. 41.2.c. 43.1.c. per eam phreneticus sanitati restituitur. 55.2.d
 Symphyton cur ita dictum. 240.1.e
 Syncretis Rhetorum quid sit. 28.2.e
 Synagoga, Iudeorum est propriè, & quid intersit inter illam & Ecclesiam. 101.2.d. eius reprobatio prænuntiatur in veteri Testamento. 570.1.f
 Synalæphe, species metaplasmatis, quid sit. 14.2.f
 Synanche, morbus, unde dicatur. 51.1.d
 Syncope, species metaplasmatis, quid. 14.2.c
 Synecdoche, tropus, quid dicatur, & quibus modis concipiatur. 16.2.c
 Synonyma nomina quæ. 4.1.g
 Synonymia quid sit. 27.1.a
 Synthesis quid. 16.2.h
 Syra & sara distant abinuicè in significatione. 772.2.h
 Syri quid & unde dicti. 118.1.c
 Syria quid sit, qualis eius situs, & à quo nomen accepit. 187.1.b
 Syriaca vitis cur ita vocetur. 230.1.h
 Syricum quid & unde dicatur, eiusque cum lericò differentia. 239.2.d. 260.1.c

Rerum & verborum Index.

T.

- T**, litera Græca, mystica. 2.1.g. 422.2.c. 426.1.h.
nota militaris, quid designabat. 10.2.f. ponderis
signum. 226.2.f
Tabernaculorum definitio & denominatio. 208.1.f
illud Abrahæ, typum Hierusalem habuit. 428.1.g.
à Moysè, iussu Domini, fabricatū, per allegoriam
Ecclesia est in huius vitæ cremo constituta. 461.1.
b. aspergi iustum septies ex sanguine vitulæ rufæ,
quid designet. 478.1.c
Tabernæ quid, & vnde nomen acceperint. 204.1.f
Tabitha, vidua insignis. 607.1.d
per Tabulas deauratas doctores & Apostoli designā-
tur. 461.1.d
Tacere & silere in quo discrepent inter se. 283.2.a
Taciturnitatis discretæ conflictus cum multiloquio.
717.1.b
Tacitus Imperator. 392.1.f
Tactus vnde nomen sortitus sit, & eius genera quot.
147.2.a,b
cur Tabulæ duæ datæ sunt, & ex quidem lapideæ. 456.
1.g. 457.1.b. iterum datæ quid signent. 459.1.c
Tagum fluvium Carthago Hispaniæ nuncupavit, &
quare. 184.2.h
Tabath panior interpretatur, & quare. 478.2.f
Talentum quid sit & quotuplex. 225.1.d
Talis supplicij genus, quid sit. 62.1.1. h. eius pœna my-
stica. 458.1.e
Talpa quid & vnde dicatur. 164.1.e
Talus quid & vnde dicatur. 151.2.c
Tanais Scythiæ fluvius vnde nomē acceperit. 184.1.h
Tanis metropolis Egypti à quo constructa. 200.1.g
Tapinosis quid sit. 14.1.f
Taprobana insula ubi sita sit. 193.2.a
Tapsum insula quantum distet à Sicilia. 195.1.a
inter Tardū, pigrum, inertē & segoem distat. 283.1.b
Tarentum quis condiderit & appellavit. 201.2.a
Tarsum Calicis quis edificaverit. 200.1.h
Tartaro nomen quid dederit. 197.2.b,c
Tatbatha dicitur bonitas, quæ est Christus. 479.1.c
Tatiani, qui & Enekratitæ, vnde ita dicti. 103.2.c
Tauri vocatur scarabæi terrestres vicino similes. 173.
1.a. Indicorum descriptio. 159.2.c
Taurus mons à plerisque idem vocatur qui & Cau-
casus. 196.1.e
Tautologia quid sit. 14.1.f
Taxus quid sit, & ad quos usus applicetur. 234.1.g
Tegulæ quod tegant ædes; & imbrices, quod acci-
piant imbres. 207.2.b
Telia quid, & vnde vocetur. 234.2.c
Telos insula est Indiæ, ferēs omni tēpore folia 193.2.b
Telum, morbus acutus, quid; & cur sic dictum à me-
dicis. 51.2.b
Temeritas & audacia quomodo ab invicem distin-
guantur. 285.2.b. 774.1.h
Temperantia quid sit. 29.1.c. 303.1.b. à temperatione
& temperie quomodo distinguatur. 286.1.g. 774.
1.g. circa quæ versetur. 303.1.b
Tempestas aut pro tempore dicitur, aut ab statu cæli.
179.2.b. signa illius quæ sint. 371.1.d
Tempiorum initia vnde. 377.2.d. 581.2.c. Salomonis
altitudo ad fidem refertur, longitudo ad spem, la-
tutudo ad charitatem. 510.1.h
Templum quid significet, vnde nomen acceperit, &
quot sint eius partes. 201.1.d, & 2.a
Tempora anni, quæ & curricula, quot sint, & vnde
dicantur. 65.2.a. 147.2.d. 148.1.e
Tempora quid, eorum divisio & principii. 358. nul-
lum spatium corporaliter habet, & quare. 620.1.h.
in solo animo reperiuntur. ead.2.c
Temporalia, perpetua, & sempiterna quomodo se-
cernantur. 625.1.d
in Tēpore quomodo atomi sint intelligendi. 176.2.e
Tempore & tempori quomodo significatione di-
stinguantur. 774.2.g
Tempus, vnum ex prædicamentis, quid sit. 30.2.h. il-
lud adventus Filij Dei probatur & ostenditur te-
stimonio sacræ Scripturæ. 547.1.c, d. non pertinet
ad ea quæ supra cælos sunt. 620.1.g
Tenebræ quid sint, & vnde nomen habeant. 178.2.g.
super faciem abyssi, quid mysticè significant. 414.
1.f. factæ Egyptiis nona plaga, quid designent.
452.2.g. factæ in Passione Christi, prænunciantur
in veteri Testamento. 558.1.e. an ipsæ substantiam
habere credantur. 621.1.a
Tenedos vna ex Cycladibus ad Septentrionem sita, à
Tene quodam nomen habuit, & quare. 194.1.g
Tenere, sumere, & accipere quomodo inter se di-
scerpent. 281.1.h
Tentationum diabolicarū initia fragilia sunt. 664.1.g
Tentorium vnde habeat nomen. 208.1.f
Teredones lignorum vermes vnde dicantur. 167.1.d
Terentius Comicus. 385.2.b
Terga quæ dicantur & vnde. 150.2.h. ipsa & tergora
significatione distinguuntur. 282.1.f. 774.2.f
cur Termini sint ita vocati. 209.2.a. quomodo à fine
differant. 281.1.c
Ternarius numerus quid sit. 39.2.a
Terra, quid singulari numero & plurali significet, e-
ius pro diversis ratione nomina, cur arida nuncu-
petur, & quomodo fiat illius motus. 185.1. & 2.c,
d. in quo differat ab humo & tellure. 289.1.b. 774.
1.g. quomodo super aërem fundata libris creda-
tur stare ponderibus. 372.2.g. vnde fiat illius mo-
tus. 373.1.a,b. quæ sit illius positio. ead.2.b. cur
primò germinaverit, deinde facta sint luminaria.
414.2.g. per eam non operatam, virgo Maria ma-
ter Domini intelligitur. 416.2.h. cur dicitur siccasse
se vigesimo & septimo die secundi mēsis. 424.1.f
Terraconem in Hispaniā qui edificaverint. 201.2.c
Terrena omnia servando amittimus, largiendo ser-
vamus. 690.2.h
Terrenum, terrestre, & terrosum in quo differant.
774.2.f
Terrere & deterrere in quo discrepent. 282.2.g
cur Terribilis dicatur Ecclesia, ut castrorum acies or-
dinata. 778.1.f, & 2.g
Tertullianistæ hæretici à quo nomen acceperint, &
quæ fuerit illorum hæresis. 105.1.b
Tescus, quæ & Tesqua, quid sint. 208.2.f
Tescus, quæ & Tesqua, cur ita dicti quidam hæretici, &
eorum hæresis quæ fuerit. 105.1.c
Tesseræ cur ita vocatæ, & quo nomine etiam nuncu-
pantur. 253.1.a,b
Tessellæ quid, & vnde nomē habeat derivatū. 207.2.a
Testamentum quid sit, eiusque variegationes.
58.2.e. vetus & novum quid, vnde dictum, & v-
triusque ordo ac series. 70.71. novi veterisque plen-
tutudo, in canone Catholice Ecclesiæ. 405.1.a.
quod veteri evacuato carnaliter, novum Testa-
mentum Iudæis daturus est Deus, prænunciatur
à Prophetis. 171.2. duo tradita, in veteri lege &
Prophetis prænunciatur. 575.2.d. quare sub veteri

Rerum & verborum Index.

- peccata fuerint minoris culpe. 632.1.h
 Testes quid antiquitus, quid nunc, quomodo consideretur, quot sint eorum genera, & quot modis ipsi delinquant. 248.2.e, f. duo aut tres qui intelligantur. 485.1.c. falsi non deerunt, si presentia fuerit nummorum. 688.1. c. falsis coniunctis tardè mendacij falsitas reperitur. 688.1.f
 Testiculi quid sint & vnde dicantur. 151.1.d. illi Castoris ad quid apti sint. 162.1.f
 Testimonium quid sit, eiusque diuisio & subdivisio. 34.2.g.h
 Testis falsidicus tribus personis est obnoxius, Deo, iudici, & innocenti. 688.1.e
 Testium falsorum Christi accusatio prænunciator in veteri Testamento. 554.2.g
 Testor, contestor, & obtestor discrepare dicuntur inter se. 774.2.e
 Testudo vnde nomen accepit, & quot eius sint genera. 170.1.e. pars edificij, cuius sit propriè. 207.1.c
 Tetanus, morbus acutus, quis dicatur. 51.2.b
 Tetragrammaton, nomen Dei, quid significet. 85.1.c
 Terrapota nomina quæ. 5.1.b
 Θ, littera Græca, à quo adiecta alphabeto. 2.1.e. eius significatio & deductio. ibid. f. g. nota militaris, quid designabat. 10.2.f
 Thalamum quæ ex causa vocatum ferant. 204.2.e
 Thales Milesius, vnus ex septem sapientibus, primus apud Græcos Physicam est percrutatus. 29.1.b. quæ fuerit illius opinio de Deo. 106.2.g. quo tempore claruit. 383.2.b
 Thamar cur amaritudo pro vitis mortuis, & commutans, interpretetur. 93.1.d. 440.1.e. deinde commutans. ead. 2. h. typum Ecclesiæ gerit ex Gentibus euocata. 441.1.a. 517.1.c
 Thanatos insula Oceani freto Gallico à Britannia est, & cur ita nominetur. 191.1.a
 Tharsilius Nachor. 378.1.h. quod vertitur in malitiam siue pasturam, quid typicè demonstrat. 478.2.f
 cur Theatrum à spectaculo nominetur. 203.1.b. quid sit & cur idem prostibulum & lupanar dictum fuerit. 251.1.c, d
 Thebaicus vbi inueniatur, & cui vsui detur. 215.2.b
 Thebas in Bæotia & Aegyptias quis construxerit. 200.1.e, h
 Themelici qui fuerint, & cur ita nominati. 251.2.c
 Theodericus iunior Gothorum rex. 401.1.a
 Theodorus Mopsuestenæ vrbis Episcopus. 778.2.e
 Theodosiani & Gaianite à quo nomen acceperint, & quæ fuerit eorum hæresis. 105.2.a
 Theodosius Imperator. 394.1.f
 Theodosius minor. 394.2.f. 403.1.b
 Theophilus Alexandrinus. 77.2.a
 Theophrastus philosophus. 385.1.b
 Θρενός, siue tropicus circulus, quare ita appelletur. 45.1.c
 Theristum quid sit, & cur ita vocetur. 265.2.a
 Thermæ appellatæ quod caleant, & quare. 204.1.e
 Thesauri officium & partes in Ecclesia. 693.1.b
 Thesaurus iuxta Græcam proprietatē quid sit. 222.1.e
 Thesis quomodo distinguatur ab anafceue & carafceue. 24.2.h
 Thessalia quid sit & vnde cognominata. 190.1.f
 Thessalonicam quis edificauerit. 201.1.a
 Thetica nomina vel possessiua quæ. 4.2.e
 Theudemirus Sueuorum rex. 404.2.e
 Theudis Gothorum rex. 401.1.b
 Theudiscus Gothorum rex. ibid. d
 Theudoricus Gothorum rex. 399.2.d. 400.1.f
 Thiara quid & à quo reperta. 267.1.c. apud veteres constituebatur in capite sacerdotum. 597.1.a, d
 Thobias priscæ legis imaginem tenuit. 520.1.e. filius verò eius, Domini nostri Iesu Christi. ibid. eius vita & mors. 539.1.a, b
 Thomæ Didymi Apost. Christi vita, & mors. 541.2.b
 Thorax quid sit, cur arca seu ara dicatur, eiusque partes duæ. 150.1.f
 Thraces à quo nomen & originem sortiti sint. 117.1.c, & 119.2.b. subiiciuntur Romanis. 385.2.c
 Thrax quid nomen dederit, situs & amplitudo. 189.2.a, b
 Thracius lapis quis sit, & vbi inueniatur. 214.1.g
 Threnorum vsus: & quis eos primus cōposuit. 19.1.b
 Throni quid, & vnde sic nuncupati. 91.1.d
 Thus quid sit, vnde dicatur, quomodo probetur, & cur Libanum vocetur. 236.1.e, f
 Thulcia pars Italiae vnde dicatur. 190.2.g. 191.1.a
 Thyle quid & vnde ducat nomen. 193.1.a
 Thynni nomen Græcum habent. 168.1.h
 Tiberiadem quis condidit. 199.2.d. eius lacus quid sit, eiusque proprietates. 181.1.f
 Tiberis Italiae fluius (antea Albola dictus) vnde nomina accepit. 184.2.e
 Tibetium & Augusteum marmor vbi primum repperit, & quomodo distinguatur ab Ophite. 215.1.d
 Tiberius Imperator. 387.2.a
 Tiberius alter. 396.1.g
 Tibiæ vbi primum inuentæ, & vnde ita sint appellatæ. 421.1.h. 151.2.c
 Tigna & laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia. 720.2.e
 Timallus ex flore nomen accepit, & quare. 168.2.h
 Timens & timidus quomodo in significatione discrepent inter se. 774.1.g
 Timor Christianus in quibus potissimum consistat, & quis sit illius fructus. 315.1.d, & 2.
 Timor & spes, inferior & superior mola. 484.2.e
 Timores nocturni qui dicantur. 722.2.h
 Timoris Domini conflictus aduersus inanem gloriam. 710.2.f
 Timothei Ephesiorum Episcopi sancti vita, & mors. 542.2.g
 Tinea vestimentorum vermis cur ita dicta, & vnde pertinax vocetur. 167.1.d
 Tingis ciuitatis auctor quis fuerit. 202.1.e
 Tintinnabula inter mala granata testimonia consonantia, quid significarint. 464.1.f
 Tintinnabulum vnde sic appellatum. 43.1.c
 Titi, Pauli discipuli, vita, & mors. 542.2.g
 Titimallum vnde vocabulum sumpserit. 240.2.e
 Tition in nouem iugeribus iacens, portentuosus fuit magnitudine. 155.2.d
 Titus Imperator. 388.2.g
 Tmesis, tropus, quid sit. 16.2.h
 Tmesis Tropus distinctionem Philosophi quid vocent. 33.2.d
 Toga quid, vnde nomen habuerit, quæ palmata seu picta, candida cretataque diceretur. 264.2.e, f. quomodo distinguatur à iuga. 185.1.a
 Toles Gallicā linguā quid sint. 149.1.c
 Toletanū concilium quo tempore celebratū. 401.1.c
 Tonitruum vnde dicta. 177.2.d. quomodo fiat. 368.1.h
 ipsa, grando & ignis super Aegyptiis discutritur pro septuaginta plagis, quid denotent. 452.2.f

Rerum & verborum Index.

- Tonsuræ Ecclesiasticæ vsus à quibus exortus est : & cuius rei signum sit in clericis. 596.2.f.h
Tonus quid sit. 41.2.d
Topazion quid sit, & vbi primum inventum. 216.2.f
Topica quid dicantur, quæ sit eorum diuisio, & vsus. 34.1.e, & 2.h
Toranij Ruffini scripta. 779.2.a
Torcular quare sic nuncupetur. 206.2.e
Torpedo quid, vnde dicatur, quantæque sit vis eius. 169.2.a
Torporis & ignauix conflictus cum exercitio virtutum. 713.2.d
Torrens quid sit, & vnde dicatur. 183.1.b
Torrus, quem vulgus titioné appellat, quid sit. 231.2.a
Torta panis, sacrificium ipsum Christianorum eleganter exprimit. 500.2.f
Tota Græca nomina quæ, & tota Latina. 4.1.g
Totila Ostrogothorum rex. 395.2.c
Trabariæ amnicæ naues quæ dicantur. 255.2.b
Trabea, togæ species, quid, cur ita dicta, & quis primus illam inuenerit. 264.2.g
Trabes & tigna quæ differant. 261.2.a
Tractatus, sermo, & verbum quæ ratione abinuicem distinguantur. 74.2.f
Τραγῳδία à Græcis nominati, quid sint. 159.1.d
Tragodia qui sint, & quare sic nuncupentur. 121.2.b
Tragœdi seu Tragici poëtæ vnde sint ita appellati. 107.1.c, 251.2.b
Trahere iniquitatem vt funiculum quid sit. 648.1.g
Traianus Imperator. 389.1.d
Transformationes & commutationes quibus modis fiant. 157.2.c, d
Translatio, vnus causarum status, quomodo definiatur apud Rhetores. 22.2.b
Translatiua constitutio quid. ibid.
Transmigratio Babylonix, quintum seculum. 416.1.e. quid præfigurauerit. 514.1.2.
Tralemundus Vandalorum rex. 403.2.a
Tremulus & tremens quomodo distent inter se quoad significationem. 774.1.h
Tria millia parabolarum à Salomone dictarum mystica interpretatio. 511.1.a
Tribrachus vnde sic denominatus. 7.1.c
de Tribu Iuda Christum futurum significatur per Prophetas. 548.1.g
Tribuere & attribuere quæ ratione discernantur inuicem. 774.1.h
Tribulatio huius temporis finem habet. 307.2.d. quæ sit illius utilitas. 308.1.f, 323.2.b
Tribulationes omnes huius vitæ aquis prætereuntibus comparantur. 689.2.b. plus profunt quàm prosperitates. ibid.c
Tribunal quid sit, & vnde dicatur. 205.2.d
Tribunitiæ & consulares leges quæ dicantur. 57.2.d
Tribus duæ semis, & nouem semis, quare ita dicantur. 492.1.e, f. decem à templo separare, & duæ reliquæ, post mortem Salomonis, quid indicet. 512.1.e
Tributa quid & vnde sic appellata. 222.1.f
Tricenarius numerus plenitudinem perfectionis declarat. 495.1.c
Trichini quid sit, & quæ ex causa sic appellati. 204.2.f
Triduani ieiunij consuetudo vnde sumpta. 594.2.f
Triduum illud in quo venerunt Abraham & Isaac ad locum immolationis, quid significet. 431.2.c
Trieris naui magna quam Græci dulconem vocant. 2.5.1.a
Triuium vnde nomen acceperit. 209.2.b
cur Trigas diis infetis iungant antiqui. 250.2.f
Trinitas quid & quomodo intelligatur, in ea sunt appellatiua nomina ac propria, & quæ sit fides de ea apud Græcos. 90.1.2. inter illam & vnitatē quæ statuatur distinctio. 291.2. nos perficit quodammodo conuadatos. 423.2.a. confirmatur & probatur testimoniis veteris Testamenti. 545.2.c, & seq. illius quilibet personā omittā in baptismo, nil agitur. 612.2.f
Tripolitanae provincie situs, nominisq. ratio. 191.2.c
Triptolemi fabula. 380.1.g
Triptota nomina quæ. 5.1.b
Tristitiæ tria sunt genera. 303.2.d. conflictus cum spiritali gaudio. 713.2.b. in quo differat à mœstitia. 774.2.g
Tristitia & Gnoia à quibus exorti, cur ita appellati, & quæ fuerit eorum hæresis. 105.2.a, b
Triumphus quid sit, vnde dicatur, in quo differat à trophæo, & quomodo fieret apud Romanos. 244.2.b, & 245.1.a, b
Trochæus vnde dictus. 7.1.b
Troiani (qui & Dardani) quid sint, & vnde dicantur. 118.2.h. illorum bellum. 381.1.a
Tropi Grammaticis quid sint, & eorum species ex Donato. 15.2.b, c
Τροχὸς δεύτερος, secundus celi circulus, & Τροχὸς τρίτος, qui est quintus, à Latinis æquinoctialis & hemalis, cor ita nuncupentur. 177.2.a, b
Truncus in homine quid dicatur. 150.1.e. arboris quid item. 231.1.b
Trutina quid sit, & quibus etiam nominibus appellatur. 214.2.f
Tuba à quibus inuenta primum, vsus eius qualis, vnde dicatur, & quomodo differat à tufa & buccina. 421.1.g. 245.2.b, c. 285.1.a. quid denotent illæ duæ, quæ fieri iubentur Moyfi : & cur argentæ & dactiles. 475.1.b. in ipsis clamor prædicationum designatur. 495.2.b
Tubal frater Iubal. 376.1.g
Tuci, quos Hispani cuculos vocant, quid & vnde dicantur. 174.1.f
Tucor & tuor quæ differant. 290.2.g
Tugurij definitio & vsus. 208.2.f
Tullius, abstulit, & sustulit differunt. 774.2.c
Tullius Hostilius Romanorum rex. 383.1.d
Tum & tunc quomodo in significatione secerantur abinuicem. 282.1.g, 774.1.h
Tumidus & turgidus dissident. 774.2.e
Tumoris cum humili satisfactione conflictus. 713.1.d
Tumultus & bellum differunt. 244.1.g, h. 774.2.f
Tumulus, quid & vnde nomen traxerit. 196.2.g. 208.1.g
Tunica quid sit, talaris & pectoralis quæ, & cur ita appellentur. 262.2.h. pellicea quid mysticè significet. 419.2.a. polymita Ioseph, quid figuret. 441.2.b. talaris summi sacerdotis à capite vique ad plantas demissa, quid designat. 464.1.e
Tunicæ serpentum quænam sint, ratioque nominis etymologica. 166.2.f
Turbidus & turbulentus distant. 774.2.f
Turbo quid sit & vnde nomen acceperit. 179.2.b
Turismodus rex Gothorū, Teudorici filius. 400.1.f
Turres vnde vocentur, & cur semper procul videntibus rotundæ videantur. 203.1.2
Turris superbia huius mundi est, vel impia dogmata hæreticorum. 415.2.b. Ecclesia est, collum verò predicatorum. 713.2.d. 729.2.a

Rerum & verborum Index.

Turtur quid sit, & ubi habitet & commoretur. 173.2.
c, cum columba in sacrificio oblatum, quid designet. 466.1.h
Tulci populi qui sint, & cur ita appellati. 119.2.c
Tusculanus lapis unde nominatus. 215.1.a
Tussis quid sit. 52.1.f
Tuus & tus in quo significatione dissident. 774.2.f
Tygris quoniam sit bestia, describitur, & quare sic dicta. 161.2.c. fluvius Melopotamiae cur ita vocetur. 185.2.b
Tympanum quid & unde sic denominatum. 43.1.a
Typhi, frigidae febres, unde sic nominentur. 52.1.g
Tyria siue Tyrus constructa. 380.2.e
Tyrrheni primi tubi inventores. 42.1.g
Tyrus urbs quae sit & a quo condita. 199.2.d

V.

V, vocalis litera, apud Grammaticos varias habet significationes. 1.2.g, h. cur digamma à Graecis vocetur. ibid.
Vacca una, & duae oves quid significant. 565.1.a
Vacca allophylorum arcam Dei gestantes, fugam Sanctorum renunciantium seculo designant, qui nullum delicti iugum traxerunt. 501.1.c
Vaccæ populi qui sint, & unde ita appellati. 120.2.g
Vada à Virgilio breuia, à Graecis ἀγῶνες, dicta sunt, & quid significant. 182.1.g
Vagationis dissolutæ cōflictus cum firma stabilitate. 714.1.e
inter Vagire, mugire, &c. quae significationis differentia est. 776.1.f
Valens Imperator. 393.2.b. igni combustus. 399.1.a
Valentiniani à quo sic dicti, eorumque heresis quae fuerit. 103.1.d
Valentinianus Imperator. 393.2.b. 403.1.b
Valentinianus alter Imperator. 394.1.e
Valerianus Imperator. 391.2.d
Valeto & inirmitas differunt. 775.1.b
Valles & conualles quid sint. 196.2.g. discrepant inter se quoad significationem. 775.2.d
Valli definitio & denominatio. 207.2.c
Vallia Gothorum rex, ad pacem diuinā providentiā ordinatus. 399.2.b
intet Vallum & murum quodnam statuatur in significatione discrimen. 776.1.f
cur Varro ignem mundi animum dixerit. 106.2.h
Vas aureum in donaria Domini separatim, diuinitatis intelligentiam notat. 462.2.g
Vasa plurimarum specierum explicantur, nominumque etymologia traduntur. 273.2. 274.2. 275.2. 276.2.
per illa Tabernaculi, fidelium animae designantur. 474.2.h. quid significant illa Domini in Babylonem deportata. 514.2.
Vascones vastantur. 402.2.f
Vastitas & vastitudo quomodo distinguantur significatione. 775.1.a
Vates unde sit dictus, & huius vocabuli significatione multiplex. 100.1.e. 107.1.b
Vaticinia, vatum scripta, unde dicta sint. 107.1.b
Vbera duo Sponsae, duo sunt populi. 724.1.e. 729.2.a. doctores Ecclesiae. 729.2.d. 731.2.c.
Vē & quae discrepant sunt inter se officij. 775.2.c
Vecors & vesanus quomodo in significatione discrepant inter se. 775.1.a
Vētes de lignis Sethim quid significant mysticè in Ecclesia Christi. 460.1.g

Vehiculorum plura genera, eorumque etymologia. 277.1.b, c, d
Vela cur ita dicta à Latinis, à Graecis verò ἄγωνα, eorumque genera quae sint. 256.1.g, h
Velamen interpositum inter faciem Moysis, & aspectum populi Israël, quid significauerit. 597.1.b
Velut pugna quae: & unde ita sint nominati. 252.2.e
Vellus complutum, & area sicca, & postea compluta area sicco vellere, quid significet mysticè. 494.2.e
Velocitas, temeritas, & celeritas quomodo distinguantur inter se. 285.2.b. 775.1.a
Velum in medio tabernaculi extensum, cuius exterior pars ab interiore separatur, quid mysticè praefigurauerit. 462.1.e, & seq.
Venae quid & unde dictae sint. 152.1.g
Venena latent saepe circumlita melle verborum. 676.2.g
Venenum unde sibi nomen acceperit, & quae sit illius natura. 166.2.e
Venetum ceruleum quomodo fiat in Italia. 260.2.e
Veneunt & vendunt in quo differant. 775.1.d
Veniam postulanti cuius est ignoscendum. 676.2.h. quare non petit diabolus. 623.1.b
Venti unde formantur, quae sint eorum nomina, & mystica significatio. 369.2.e, d. 370.1. & 2. an eorum spiritu aquae erigantur. 372.2.
Venter, alius, & venter quomodo inter se discrepent in significatione. 152.2.h. cibandus est, ut contineat animam, non ut corrumpat. 672.2.d. cum qui nimis pascunt, sensum mentis obtundunt. ibidem. eius ingluvies colluctatur cum ciborum parumopia. 716.2.e. eburneus ille Sponsi, distinctus saphiris, quid designet. 727.1.d. sicut aceruus tritici vallatus. 729.1.d
Ventriculi cerebri tres sunt constituti in capite, & qui illi sint. 295.1.b
Ventus quid, unde dicatur, & eius vis quanta sit. 178.2.h
Venus quid & unde dicatur, cur & ἀφροδίτη Graeci eam appellent, Vulcanique uxorem dici existiment poëtae. 113.1.b, c
Venustus in aedificiis quid sit. 259.1.c
Ver quid significet per allegoriam. 358.2.h
Vera saepe praemittit, qui falsa dicturus est. 650.2.g
Verba diaboli sunt eius inspirationes occultae. 663.1.d
Verbalia nomina quae. 4.2.f
Verbera & flagella qua ratione discernantur. 775.1.b
Verbis similia nomina quae. 4.2.f
Verborum mensura qualis esse debeat, & quam vtilis Christiano. 317.2. 318.1.e, f
Verbum quid apud Grammaticos, eius genera quot, & forma. 5.2. a, b, c. apud Dialecticos quomodo definitur. 31.2.a. quomodo significatione distinguatur à tractatu & sermone. 74.2. f. 775.1.e. cur hoc nomine intelligatur Filius Dei. 292.2.h. quare verbum Domini de Hierusalem & lex de Sion exisse dicantur. 563.2.b
Verecundus Africanus Episcopus. 779.2.b
Vereor & revereor quomodo ab invicem distinguantur. 288.1.d
Veretrum quid & unde dicatur. 151.1.d
Veritas de terra orta, Christus est de femina ortus. 350.1.h. illi vicinior tantò quisque sit, quantò se esse longius ab ea fuerit arbitratus. 675.2.e. molesta est iniquis, & amara disciplina iustitiae. 678.2.e. qui eam metu occultat, diuinā provocat. 658.1.g. eius cōflictus cum fallacia & mendacio. 716.1.h

Rerum & verborum Index.

- Vermes carniū qui sint, ratiōque nominū etymologica. 167.1.d
- Vermes ebulliant, qui nunquam moriuntur, illi qui propter presentem vitam & amorem seculi thesaurizant. 455.1.a
- Vermis quid, vnde gignitur, eiusque species plures. 166.2.b.167.1.a
- Verrucæ & satyriasis differentia. 53.2.a
- Versus vnde dicti sint. 18.1.f
- Vertex quid sit, & vnde nomen habuerit. 147.2.c
- Vertibula quid sint, & cur ita appellantur. 150.2.g
- Vertigo quid sit, & qui differat à scotomate. 52.1.e
- cur Veruex à viribus deduci putetur. 158.2.g
- Verum multi inquirunt, sed pauci inveniunt. 637.1.b.c
- cur Vesica dicatur quasi vas aquæ. 153.1.b
- Vespasianus Imperator. 388.2.c
- Vespera quid sit, eiusque significatio mystica. 367.2.c
- inter Vesperescit & vesperscit distinguitur. 776.1.f
- Vespertilio quid sit, & quare pro tempore nomen accepit. 172.2.e. Iudeis in cibo prohibitus quid designet. 467.2.c
- Vespertinum officium ex veteri & nouo Testamento deumptum est. 587.1.c.d
- Vesperus stella Occidentalis quare sic appelletur. 48.1.g
- Vesta quid, vnde dicta, quomodo singatur eius simulacrum, atque illius interpretatio, & cur ignis ac virgo esse putetur. 112.1.h, & 2. e, f, g
- Vestiaris monasterij, eiusque officium. 707.1.b
- Vestibuli definitio, nominisque ratio etymologica. 206.2.f
- Vestigia serpentū qualia sint. 166.2.f. vermis. 167.2.b
- Vestigiū definitio & denominatio. 210.2.h
- Vestimenta Christi diuina prænunciantur in veteri Testamento. 556.2.g. Ecclesiæ, quid significant, & quare odori thuris comparentur. 724.2.g
- Vestimentorum sacerdotalium in lege quot fuerint genera, nominūque singulorum ratio etymologica. 262.1.2.
- Vestimentum sacerdotis non scissum quid designet. 469.2.c
- Vestis plura genera, vnde nomen sumpserit & vsum. 262.2.263. & seq. colores varij & tincturæ explicantur. 266.1.h, & 2. quomodo distinguatur à vestimento. 282.2.f. quid præfigurabat illa Pontificis, & quatuor colores ex quibus ipsa constabat. 462.2.d. quid item illa Israel, per tot annos in eremo nulla vetustate corrupta. 483.1.b. quis eam ex lana linōque contextam induere dicatur. 484.1.h. coccinea illa, quā indutus est Christus, prænunciatur in veteri Testamento. 555.2.b
- Vetus, antiquum & vetustum quomodo differant. 282.2.g. 775.1.a
- Via quomodo definiatur, denominetur & diuidatur. 210.1.g.h. quænam sit illa trium dierum, quæ nobis incedenda est: vt exeuntes de Ægypto, peruenire possimus ad locum, in quo immolare debeamus. 451.1.c
- Viarum mensuræ variae, nominūque quibus appellantur ratio etymologica. 210.1.f, g
- Vicia leguminis genus, cur ita vocata. 229.1.c
- Vicina & vicinitas quomodo differant. 287.2.b
- Victor Turonensis Ecclesiæ Africanæ Episcopus. 529.1.d. 786.1.e
- Victoria quid sit, vnde dicatur, & cur præcedat pompam. 244.1.g
- Victorius. 77.2.b. eius scripta. 779.2.d
- Vicus, castella & pagi quid sint. 202.2.f, g. quæ statuatur differentia inter vicum, viam & plateam. 203.1.b. 775.2.d
- Vida vnde nomen accepit & quotuplex sit. 238.1.f
- Videre, aspicere, & intueri significatione discernuntur. 775.1.c
- Vidua, repudiata & meretrix non copulantur Christo. 470.1.e. ad quam mittitur Helias pascendus, Ecclesia est. 512.2.c. 518.2.h. assidue deprecans iudicem, & quæ in gazophylacio duo iecit minuta, quid significant. 524.2.c, h
- Vidua insignes tam in veteri quā in nouo Testamento, & quales esse debeant. 607.1.b, & seqq.
- Vigiles, qui ciuitatem custodire dicuntur, quid sint. 722.1.h. 726.2.c
- Vigiliarum deuotio antiqua est, familiare bonū omnibus Sanctis. 587.2.b
- Villa vnde nomen accepit. 208.2.g
- Vimen cur ita vocetur, eiusque natura quæ. 234.2.f
- Vincentius Cæsaraugustanus, de Episcopo apostata factus. 401.2.d
- inter Vincitum & victum quid differat. 776.1.c
- Vindictæ septuaginta & septem statuta in populo Iudeorum. 421.1.a
- Vinea Domini Sabaoth, domus est Israel. 445.1.d
- Vinum vnde sit ita appellatum, cur illud veteres venenum dixerint, eiusque plures species. 272.2. cur sanguis Christi nuncupetur in sacramento altaris. 586.1.e
- cur Vipera dicta sit ita, quod vi pariat. 164.2.h
- inter Viperinum & vipereum discrepantia est in significatione. 776.1.g
- Vir & masculus quomodo differant. 288.2.c. duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. 485.2.c. in nobis, sensus rationalis intelligitur: caro autem quasi in typo mulieris accipitur. 497.2.d. quare ille sanguinum, templum Dei xdificare prohibeatur. 508.1.g. ille qui cum Iacob luctam inuit, Christi certamen cum populo Israel figurauit. 516.2.g. debet præcedere in omnibus bonis factis mulierem suam, & quare. 609.2.a. sanctus, debet vltro se offerre in agone pro certamine iustitiæ. 635.1.b. in hoc seculo peregrinus est. 672.2.c, & seq. non appetit curas occupationum secularium. 678.2.h. plus formidat prospera quā aduersa. 689.2.a. qui sanctū imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur. 642.2.g. quomodo vir, homo, & virus differre dicantur. 775.2.a. 776.1.c
- Virga quid sit, vnde nominis recipiat etymologiam, & quis illius vsus. 231.1.c. Moysis in serpentem conuerſa, quid mysterij designet. 450.2.g. 451.2.b. illa Aaron, quæ antè fuit sicca, & post viridis, quid præfiguret. 460.2.e. 477.1.c. de radice Iesse, virgo est Maria. 549.1.d
- Vires & virtutes qui differant. 288.1.a, & 2.b
- Virgilius. 385.1.d
- Virgines Vestales. 383.1.c
- Virgines sapientes quinque, & totidem fatuæ, animas sanctas, & eas quæ non seruant intra conscientiam boni operis testamentum, significant. 523.1.a, b. cur in benedictione velentur. 607.1.a. feliciores sunt in vita æterna. 656.1.g, h. de suis meritis gloriantes, hypocritis comparantur. cad. 2.f, g
- Virginitas quos authores habuerit, eiusque commendatio. 605.2.c, & 606.1. nuptiis præferenda. 656.1.g. geminum bonum est. ibidem. securitas mentis est, & sanitas corporis. ibid. h. si labitur, nullatenus

Rerum & verborum Index.

reparatur. ead.2.e
 Virgo inter signa caelestia cur fuerit constituta. 48.2.g
 Virgo & Virago quæ & vnde dicatur. 154.2.f. quæ in
 re differant 775.2.e. carne, & non mente nullum
 præmium habet. 656.2.e
 Virgula æquali et iacens vel geminata quod ponde-
 ris genus significet, & quid dux à laeva in dextram.
 226.2.f.g
 Virgultum quid, & vnde nominis ducat originē. 231.1.
 c. per illud agri & herbam regionis quid intelliga-
 tur. 416.2.f
 Viri tres, qui venerunt ad ilicem Mambre, quid signi-
 ficent. 428.1.h
 inter Viridia & virentia quæ differentia reperitur.
 776.1.e
 cur Virtus appelletur Filius Dei. 292.2. h. quæ quis
 malè vititur, interdum vitia gignit. 652.1. h. quali-
 ter sine humilitate & charitate in vitio deputatur.
 654.1. h. in quo differat à fortitudine. 775.1.a
 Virtutes angelicæ quæ dicantur. 91.1.b. quænam sint
 illæ, quibus vitia diuinitus adiuvante gratia curan-
 tur. 304.2.e. occultæ quæ sint. 319.1.a. 328.1. g. illæ
 aduentus Christi representantur. 552.2. fad eas dif-
 ficilè confurgimus, ad vitia sine labore dilabimur.
 653.1.b. cur illæ Sanctorum nobis à Deo proponan-
 tur. 642.1.h. illarum exercitium rationibus insur-
 git in torporem & ignauitiam. 713.2.d
 Vis, virtus & vires quæ ratione distinguatur. 288.2. b, d
 inter Vis & bis quid intersit. 776.1.f
 Viscera quid, & huius vocabuli diuersæ significatio-
 nes. 112.1.e
 Visio corporalis Christi, fore prænunciatur in veteri
 Testamento, contra Iudæorum incredulitatem.
 552.2. h. & seq.
 Visionum genera quot sint. 97.2.2.b
 Visitatio Dei nec semper in bonum accipitur, nec
 semper in malum. 662.2.f
 Visus, qui à Philosophis humor vitreus appellatur,
 quomodo fiat, & vnde sit ita cognominatus. 147.
 1.d, & 2.a. cæteris sensibus præstantior, & quanto
 cuiusque sensus organum superius est, tanto sensus
 ipse nobilior habetur. 625.1.d, & seq.
 inter Visus & visos quod discriminè inueniatur. 776.1.e
 Vita vnde dicta sit, & cur arboribus etiam tribuatur.
 146.1. h. actiua & contemplatiua in quo differant.
 300.2. h. 671.2. b. dux nobis in Christi corpore
 prædicatur 436.1.e. cur laboriosa figuretur in qua-
 dragenario numero. 593.1.e. inter huius & futuræ
 miseriam multum interest. 635.2. a. multi possunt
 eam habere sine crimine, sine peccato non possunt.
 646.1.g. quid ad contemplationem conferat. 671.
 2.b. & seq. in contemplatiua desistere licet, non
 autem in actiua. 671.2.c. qui eam & moris cor-
 rupti, deteriores sunt, quàm qui fortunas diripi-
 unt. 680.2.f
 Vitia apud Grammaticos quæ dicantur, & quot sint.
 13.2. c, d. literarum, verborum & sententiarum ca-
 uenda Oratori, quæ. 26.1.e. f. g. h. perfectæ vel prin-
 cipalia, ex quibus vitiis turba exoritur, quot
 sint. 303.2. a. septem principalia, eorumque ramu-
 sculi. 486.1. f. g. quædam species virtutum præ se
 ferunt. 652.2. g. & seq. sunt prius extirpanda, quàm
 virtutes inferendæ. 653.1. d. aduersus illorum im-
 petus contrariis virtutibus est pugnandum ead. 2. c
 & seq. ipsa per se mala sunt, coniugia verò & po-
 testates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ
 circa ea sunt, mala existunt. 656.2. h. illorum intentor

diabolus potius quàm immissor. 663.2. b. omnia
 possunt à simplicibus perpetrari, hypocrisis non
 potest. 675.1.d. aliena corripere non debet, qui vi-
 tiis seruit. 678.1.f
 Viticella herba quare sic appellata. 241.1.b
 Vitifera vitis quæ & vnde dicatur. 230.1.h
 Vitis vnde sic denominata, & qui fuerint illius inuen-
 tores. 229.1. c, d. quænam illi maximè conueniant.
 230.2.e. in Græcia quando inuenta. 379.2.d. cur ipsa
 & oliua, & ficus super ligna regnare noluerunt.
 496.2.g
 Vitium natura non est: & dum verè à diabolo sit, non
 tamen creatum est. 622.1.e. illud ex vitio, sicut vir-
 tus ex virtute, gignitur. 652.1.g
 Vitrum vnde dictum, illius origo quæ & tempera-
 mentum. 221.1. & 2.
 cur Vita, quæ inuicem copulantur nubentes, candido
 purpureoque colore permisceatur. 608.2. f. cocci-
 nea, doctrina veritatis intelligitur. 723.2. c
 Vittericus rex Gothorum, strenuus in armorum arte,
 sed tamen expertus victoria. 402.2.e
 Vitula rufa, super quam non est impositum iugum,
 caro est Saluatoris nostri. 477.2.b
 Vitulus tener faginat, domini Iesu Christi est cor-
 pus. 428.2. e. aureus igni combustus à Moyse, quid
 mysticè præfigurauerit. 458.2.e, & seq. delectus ex
 alimentis, Christum demonstrat ex Patriarcharum
 progenie descendente. 466.1. f. pro peccato sa-
 cerdotis & totius populi emundatione oblatus,
 quid mysticè narret. 471.1.d, & seq. septennis, quæ
 Gedeon Deo immolauit, quid significet mysticè.
 494.1.g
 Vituperationis ordo, in genere demonstratio, quis
 sit. 22.1.c
 Viuere hic diu, vitrum augmentum, an detrimentum
 sit dicendum. 692.1.f
 quare *Vitæ Deus*, in colloquio nostro dicamus. 85.1.b
 inter Vivit & bibit quid discriminis in significatione
 reperitur. 776.1.e
 Viuus & viuens differunt. 285.2.c
 Vlcera & vesicæ cum feruoribus sexto in verberè pro-
 ductæ contra Aegyptios, quid significant. 452.2.e
 Vlcisci & vindicare significatione discernuntur. 775.1.c
 inter Vllam & ollam quod sit in significatione disti-
 dium. 776.1.f
 Vlmus vnde nomen acceperit. 234.1.h
 Vlva quid sit. 149.2.b
 Vlpianus Iuris peritus insignis. 393.1.c
 Vltor & vindex in quo differant. 288.1.b
 Ultra & citra significatione distinguuntur. 775.1.c
 Vlva & tiphus ubi crescant. 241.1.d
 Vlula avis vnde sit nominata, & quid apud augures,
 lamentans aut tacens ostendere feratur. 172.2.e.f
 Vlyssipona à quo condita & nuncupata fuerit. 201.2.d
 Umbilicus quid sit, & vnde nomen acceperit. 151.1.c
 Umbra est mobilis & certa, & ex Solis circui, & ex
 motu ventorum. 178.2.h
 Umbra legis quomodo arefacta dicatur. 409.2.b
 Umbri qui populi sint, & cur ita fuerint appellati. 119.
 2.d
 Umbræ situs, & quid ei nomen dederit. 190.2.h
 Vncia quid sit, vnde dicatur, & cur pro legitimo pon-
 dere habeatur. 215.1.c
 Vnctio Christi futura prænunciatur à Prophetis, cõ-
 tra incredulitatem Iudæorum. 551.2.a
 cur Vnctionis nomine Spiritus sanctus nominetur.
 89.2.d

Rerum & verborum Index.

- Vnda quid sit, & vnde sic denominetur. 183.1.a. distin-
cta significationis est ab aqua. 283.2.d. 775.2.d
Vnde botus Romana militie dux. 404.1.e
Vnguentorum & odorum genera quæ, & ratio no-
minum. 35.1.b, c, d
Vnguentum quo pertingitur tabernaculum quid my-
sticè significet. 403.2.a
Vngulam equi inordere, quid sit. 446.2.f
Vnigenitus Dei, os eius est. 619.2.d
Vnitas Ecclesie declaratur per mala punica in infe-
rioribus vestis suminis sacerdotis posita. 464.1.f
Deitatis probatur in Trinitate. 546.1.f
in Vnitate pacis solummodo terribiles sumus hosti.
728.1.f
Vniuoca quæ appellantur. 302.2.f
cur Vnus & vna, non vnus & multe copulentur. 608.
1.f
Vnus, solus, & vnicus in quo significatione dissent.
775.1.d
Vocales literæ quid sint, & vnde sic dictæ. 2.2.f
Vocatio gentium ad vnus Dei veri cultum, prænun-
ciatur in veteri Testamento. 562.1.h, & seq.
Vocatus calus quid. 53.2.a
Volatilia, reptiliaque facta in quinta die creationis,
quid mysticè significant. 414.2.g
Volo, opto, & cupio in quo significatione dissident.
775.1.d
Voluerum omnium generis nascuntur, & quo-
modo. 174.2.f
Volui oculorum quid sint, & vnde sic cognomen-
tur. 148.1.g
Volumen quid & vnde dictum. 76.1.f. lapidi alliga-
tum, quod proicere in Euphratem iubetur Isaias.
408.1.g
Voluntas & voluptas quomodo distinguantur. 291.2.
775.1.b. in qua postremo quispiam vel actu fuerit
inuentus, in hac iudicandus erit. 335.2.b. omnis dia-
boli iniuria est, potestas tamen omnis iusta. 663.2.a
Volusianus Imperator. 391.2.c
Volubra cur ita appellata. 211.1.b
Vorum & promissum factum à Christiano reddendū
est. 318.2.c. 328.1.c. 331.2.b
Vox quid, & ei? species due. 6.2.f. 41.2.b. dulcis domi-
no quæ dicatur. 721.2.d. quæ differat à sono. 775.2.d
Vpupa quid sit, cur à Græcis ita appellatur, sanguinis-
que illius effectus mirabilis. 174.1.f
Vranoscopus vocatur ab oculo quem in capite habet.
169.1.b
Verbes quadraginta dux quid significant, quas Levitæ
in possessionem accipiunt. 492.2.f
Vires quid sit, vnde dicatur, & in quo differat à cinita-
te. 202.1.g. 775.2.a
Vri agrestes boues in Germania, eorumque descri-
ptio. 159.2.d
Vris tribus modis dicitur. 170.1.f
Vrias, qui interpretatur lux mea Dei, quid figuratiter
significet. 508.2.f. 318.2.f
Vriel quid interpretetur. 91.1.b
Vrina vnde sic appellatur, & cur humor illius lotium
dicatur. 133.1.b. quomodo illa lyncis in duriciam
preciosi lapidis conuerti probetur. 162.2.f
Vrina quid propriè significet, & quod sit mensuræ ge-
nus. 226.1.h. aurea, caro Christi pura atque sincera.
460.1.h
Vris duo Elisei quid præfigurent. 513.1.b
Vrius vnde ita vocetur. 162.2.g
Vritica cur ita vocetur, quæ sit eius natura atque pro-
prietas. 239.1.c
Vter & vitrum, quo discernantur inter se. 775.1.d
Vterus quid sit, vnde dicatur, & in quo differat à ven-
tre & alio. 133.1.a
Viticam in Africa quis fundauerit. 200.1.c
Vua passæ veteri qui dicantur. 474.2.c
Vux cur ita sint nominata, eorumque species pluri-
ma, & nominum causa etymologica. 229.2.c. d. 230.
Vvandali vnde nomen & originem sortiti sint. 110.1.f.
Gallias aggrediuntur. 394.1.h. Hispanias occupant.
ead. 2. c. 402.2.h. in Africam transeunt. 394.2.f. in
Africa deleri. 395.2.c. in Betica extincti. 399.2.c
Vuidum & humidum distinguuntur. 773.2.d
Vulcani claudi fabula quid denotet. 19.2.c
cur Vulcanus de aëre in terras præcipitatus dicatur,
de femore Iunonis natus, & claudus. 111.2.a
Vulnera mentis aperta cito exhalant, clausa, nimis
exulcerant. 650.2.f
Vulnus, vlcus & plaga significatione dissident. 289.1.
c. 775.1.b
Vulpecula mustella loquens, apud Horatium, quid
significet. 19.2.d
Vulpes vnde dicta, & eius proprietas quæ. 163.1.c. ex
equa creata temporibus Xerxis regis, quid portende-
rit. 155.2.c. paruula, quæ demoluntur vineas, hære-
ticos & schismaticos significant. 721.2.d
Vultur à volatu tardo nominata putatur, & quare.
171.1.b. Iudæis in cibo prohibitus quid designet.
467.2.c
Vulturinus cur ita appellatur. 179.1.b. 370.1.g
Vultus vnde dicatur, & quomodo differat à facie. 148.
1.c. 295.1.b. 775.2.b
cur Vuluva dicatur quasi valua ventri. 153.1.b
Vxor ducitur ob tres causas, & quarum illæ sint. 133.
1.a. in ea eligenda quot & quæ requirantur. ead. 2.a.
illa Loth, eorum genus figurauit, qui per gratiam Dei
vocati, retrò respiciunt, & ad ea quæ reliquerant
redire contendunt. 429.1.d. Iob, quæ eum ad ma-
ledicendum prouocat, carnalium prauitatem de-
signat. 317.2.a. Moïsi Aethiopissa, figurauit Ecclesia
ex gentibus Christo coniunctam. 517.2.b
Vxores quatuor Iacob, quarum duæ liberæ, & duæ
ancilla fuerunt, quid rerum figurauerint. 435.2.d.
& seq. plurimæ Gedeonis, multæ sunt nationes,
quæ per fidem Christo adhaeserunt. 496.1.c. multæ
Dauidis & concubinae, quid indicabant mysticè.
508.2.h, & seq. duæ Abraham, duo Testamenta
designant. 516.2.c
X.
X, litera Græca à quo adiecta in alphabeto. 2.1.c.
apud Latinos & numerum & crucem signifi-
cat. ead. h. 459.1.c. cur duplex dicta. 3.1.c. ponde-
ris signum. 226.2.h
Xenodochia quis primus instituerit, & vnde originem
suam vocabulum traxerit. 205.1.a
Xenophanes tragicarum inventor. 384.1.c
Xerophagia quid & vnde dicta. 83.1.b
Xerxes, in censis Athenis, bibliothecam in Persis eue-
xit. 73.2.c. eius temporibus vulpes ex equa creata,
quid portenderit. 155.2.c
Y.
Y, litera à qua primū formata, cuiusque forma-
tionis explicatio. 2.1.f. quando apud Latinos in
vfu esse cepit. 3.1.c. quomodo & in quibus. 12.1.f

Rerum & verborum Index.

*Y*espeia quid sit, vnde dicatur, & quomodo fiat. 51.

*Y*espeia 2.c.

*Y*espeia quid sit, & eius figura. 8.2.h

*Y*espeia, species definitionis apud Philosophos, quæ sit. 33.1.c

*Y*espeia, definitionis species, quæ dicatur apud Philosophos. 33.1.c

*Y*sis regina literarum Ægyptiacarum inuentrix. 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

*Y*sis 1.2.d

tetur. 93.2.c. per eum, & scortum Madianitidem

quid intelligatur. 481.2.c. 518.1.c

Zara cur Oriens, interpretetur. 93.1.d. quid denotet

mysticè. 441.1.d

Zelare quomodo dicatur Deus. 6.9.1.c

Zelpha ancilla Lix, interpretatur os hians. 437.1.a

Zelus & inuidia quomodo significatione distinguantur. 776.2.g

Zeno primus sectam Stoicorum instituit. 106.1.f. quo

tempore claruit. 385.1.b

Zepherinus Spiritus sancti testimonio Romæ Epi-

scopus ordinatur. 391.2.a

Zephrus Græco nomine, Latino verò Zetus in mu-

sica maximè claruit. 41.1.a

Zeugis quid sit, & ubi sita. 191.2.d

Zeugma, species schematis, quid sit, & quot modis

fiat. 14.2.h

Zodiacus circulus quid sit. 45.1.d

Zonæ celi siue circuli quot sint. 45.1.b. 177.2.a. 359.2.

Zoroastes rex Bactrianorum primus magorum exi-

tit. 108.1.e. 117.2.c

Zorobabel cur interpretetur iste magister de Babylo-

ne 95.1.a typus est Domini Saluatoris. 519.2.d. eius

vita, & mors. 339.2.a

*Finis rerum omnium toto hoc Isidori Hispalensis Episcopi
volumine contentarum.*

AD DEI OPT. MAX. GLORIAM.

EXTRACT DV PRIVILEGE DV ROY.

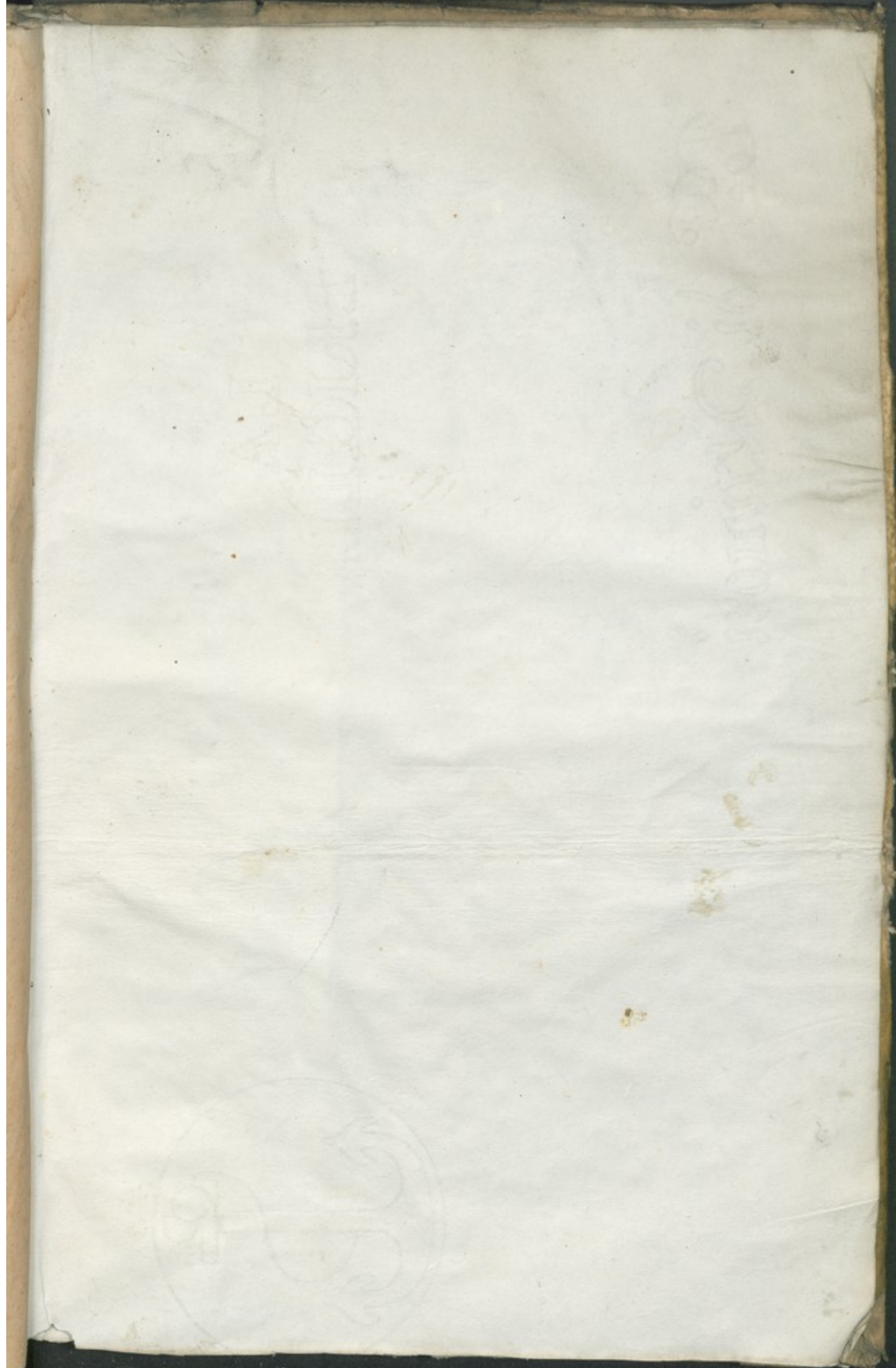
PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à Sebastien Niuelle, Michel & Laurent Sonnius freres, Libraires Iurez en l'Vniuersité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer, & mettre en vente vn liure intitulé *Sancti Isidori Hispalensis Episcopi opera, per F. Iacobum du Breul monachum S. Germani à Pratis emendata*. Et defenses sont faictes à tous Libraires, Imprimeurs ou autres de quelque qualité qu'ils soyent, de l'imprimer ou faire imprimer, vendre, debiter ny distribuer, par nostre Royaume, ny ailleurs durant le temps de dix ans, sur peine aux contreuenans de confiscation des exemplaires & d'amende arbitraire, de tous despens, dommages, & interests, comme il est contenu és lettres donnees à Paris le 22. Septembre 1601.

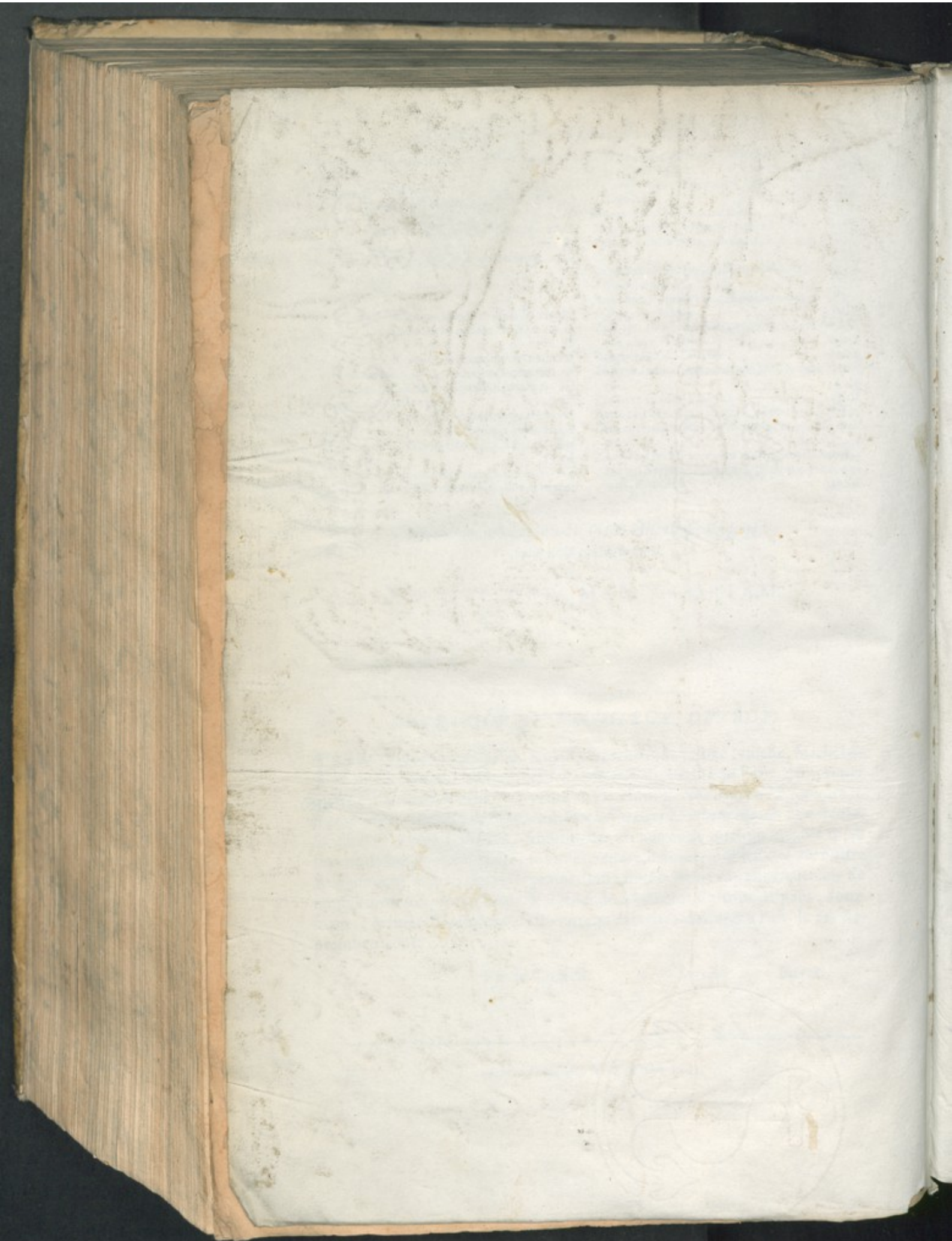
Par le Conseil.

Signé

Buyer.

Acheué d'imprimer le 1. Octobre 1601.

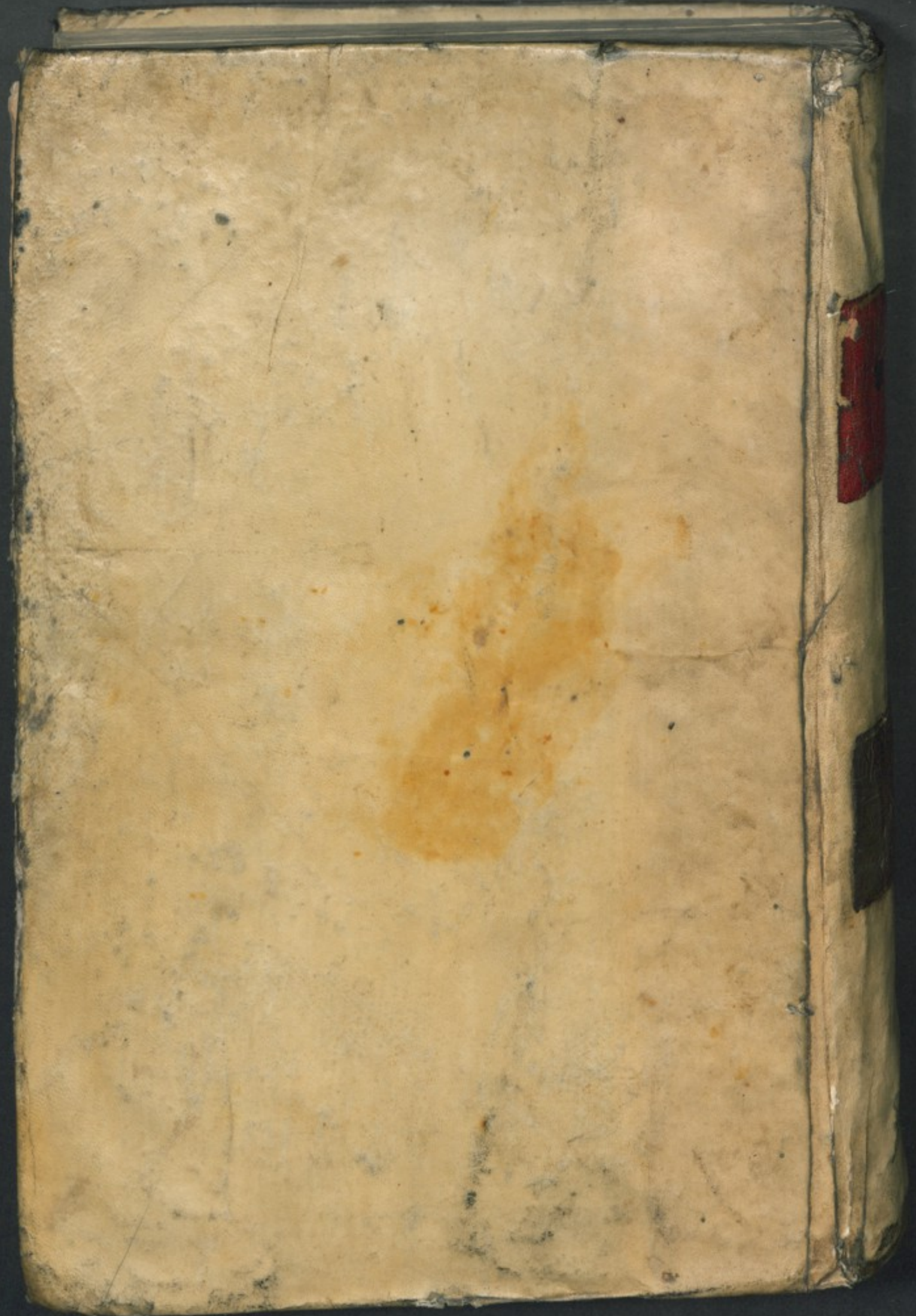

B. 6

ifze

J R F
L / do. 2 W

S ISIDORI
OPERA

1601

